Αριθ. εισ. 132948

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ

ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΟΥ, Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ,
Δ. Ι. ΜΑΥΡΟΦΡΥΔΟΥ.

Συνεργούντων καὶ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν.

ΤΟΜΟΣ Α'. ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΤΕΥΧΗ 12.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΟΥ
ΛΑΤΡΙΩΤΟΥ
ΑΡΙΘ.

ΣΧΟΛΗ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΟΝ Π. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ ΣΜΥΡΝΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(*Παρὰ τὴ Πύλη τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 42*)

1861.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητρώο Δότη
ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΓΕΝΙΚΟΣ

Τῶν ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περιεχομένων.

1. Πρόγραμμα.	Σελ.	1—4.
2. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ διασπορᾶς καὶ ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	»	5—20, 57—70.
3. Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς ἑλλην. γραμματολογίας ἐν γένει ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ.	»	20—30.
4. Περὶ παιδαγωγίας ἐν γένει. ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου	»	30—40.
5. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδου	»	40—54 (καὶ πίνακες 3), 90—104, 131—135, 189—199, 288 (καὶ πίναξ 1), 324—332, 381—384 (καὶ πίναξ 1), 427—434, 477—479, 515—529.
6. Βιβλιογραφία ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου	»	54, 104—104, 140—152, 411—422.
7. Νεκρολογία ὑπὸ Π. Περβάνογλου	»	54—56
8. Περὶ τοῦ Ἐλευσινίου		

ἀναγλύφου ὑπὸ Π. Περβάνογλου. Σελ. » 71—77.

9. Περὶ χαρακτῆρος καὶ μορφώσεως αὐτοῦ ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου » 78—89, 189—189.

10. *Ἐτυμολογικά.* Περὶ τοῦ ἀ ἀναα, ἀνασαλεύω, καὶ ἀνασαλεύω, περὶ τοῦ ἀχούρι καὶ περὶ τοῦ ἔπι ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου. » 89, 285—287.

11. Περὶ τῆς ὑπὸ Ξενοφῶντος ἐκδόσεως τοῦ Θουκυδίδου ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ. » 105—115.

12. Σύνοψις τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλ. γλώσσης ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου. » 116—131, 166—182, 289—295.

13. Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς Χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδου. » 136—138.

14. Ἑρμηνευτικὰ περὶ τοῦ ῥήματος *εἴθημι* ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου. » 138—140.

15. Διατριβῆς πάρεργα, ἤτοι κριτικαί τινες παρατηρήσεις εἰς Εὐριπίδου Ἑλένην ὑπὸ Γ. Βελλίου. » 151—166, 249—264, 306—315, 337—352, 385—399, 467—476.

16. Εἰδήσεις διάφοροι ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδου. Σελ. » 200.

17. Περὶ τῆς Φιλολογίας καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς λόγος ἀναγνωσθεὶς ἐν τῷ Ὀθ. Πανεπιστημίῳ ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 201—236.

18. Μυθολογικὰ ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ. » 236—248.

19. Ἀρχαιολογικὰ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1860 ὑπὸ Π. Περβάνογλου. » 262—272, 368—371.

20. Περὶ Θρησκευτικῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου. » 272—283.

21. Εἰδήσεις παιδαγωγικαὶ ἐξ Ἑλβετίας ὑπὸ Ἰωσ. Δαυβιλλιάρδ. 283—285.

22. Περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ. » 296—305.

23. Περὶ τῆς πρώτης παιδείας ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου. » 315—324.

24. Ποικίλα παιδαγωγικὰ ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου. » 332—336.

25. Φιλολογία καὶ Γλωσσολογία ὑπὸ Θ. Αἰβαδᾶ. » 353—356.

26. Τὰ σημερινὰ ἤθη ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου. » 356—368.

27. Περὶ τῶν ἀντωνυμιῶν μᾶς, σᾶς, σεῖς κτλ. ὑπὸ

Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	Σελ.	371—377.
28. Μῦθοι τοῦ Γάλλου La Fontaine εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν μεταφρασμένοι.	»	377—380.
29. Περὶ τῆς σανσκριτικῆς (ἀρίας ἢ ἰνδοευρωπαϊκῆς) φυλῆς τῶν γλωσσῶν ὑπὸ Μαυροφρύδου.	»	400—406.
30. Ἀνατροφὴ τῶν κορασίων.	»	407—411.
34. Νεκρολογία. (Christian August Lobeck). ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	»	422—426.
32. Τὸ Ῥοδοκανάκειον διαγώνισμα.	»	431—434.
33 Περὶ ἀρχαιολογικῆς ἀνακαλύψεως. ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	»	434.
34. Παράρτημα περὶ Καλάζης.	»	435—439.
38. Ἰσοκράτους ὁ πρὸς Δημόνικον ἢ περὶ βραχυλογίας καὶ γνωμολογίας ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ.	»	441—466.
36. Περὶ τῶν ἀρχαίων τάφων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Π. Περβάνογλου.	»	457—466.
37. Περὶ σωματικῆς θεραπείας τοῦ νηπίου. ὑπὸ Κ. Ξανθοπούλου.	»	480—488.
38 Ἐπανόρθωσις.	»	488.
39. Ἡ χρονολογία τῆς Ἰλιάδος ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	Σελ.	489—497.
40. Περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους ἀπάντησις ὑπὸ Α. Κωστοπούλου.	»	498—514.
41. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης ἐν γένει καὶ ἰδίως περὶ τῆς ῥίζης ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου.	»	530—536.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἰανουάριος 1861. Τεῦχος Α.'

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Πόθεν ἦλθε καὶ ποῦ ὑπάγει ἔθνος τι καὶ πῶς ἀσφαλέστερον καὶ σκοπιμώτερον ἔχει νὰ ὁδεύσῃ τὴν ὁδὸν ταύτην, εἶνε οὐσιωδέστατα καὶ λίαν ἀξιοσπούδαστα ζητήματα καὶ πρὸς πάντα μὲν φιλίστορα, μάλιστα δὲ πρὸς αὐτὸ ἕκαστον ἔθνος. Ἡ λύσις τῶν ζητημάτων τούτων διευκολύνεται καὶ δὴ καὶ ἐντελῶς κατορθώνεται διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἐξιστορήσεως τοῦ παρελθόντος βίου τοῦ περὶ ὃ ἡ ζήτησις ἔθνους, τῆς ἐπιμελοῦς ἐρεύνης καὶ περιγραφῆς τοῦ παρόντος καὶ τῆς διηνεκοῦς μερίμνης καὶ προνοίας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος. Ἱστορία λοιπὸν ἐν γένει καὶ παιδαγωγία εἶνε οἱ δύο ἀπλανεῖς ἀστέρες οἱ φωταγωγοῦντες τὰ ἔθνη ἐν τῇ διακοσμίῳ πορείᾳ των.

Παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ἤρχισαν ἔρευναι ἱστορικαὶ καὶ ἐκινήθησαν ζητήματα παιδαγωγικά, τεκμήριον εὐφρόσυνον τῆς ζωτικότητος τοῦ ἔθνους μας. Ἀλλὰ μακρὰν ἀκόμη ἀπέχουσι τοῦ τέρματός των· δῆλον δ' ἐντεῦθεν ὅτι οὐδὲν συστηματικὸν καὶ ἀπηρτισμένον οὔθ' ἱστορικὸν οὔτε παιδαγωγικὸν σύγγραμμα

Οἱ μέχρι τοῦδε συνεργάται τοῦ Φιλίστορος.

Βέλλιος (Γ).
Δουβιλλιάρδ (Ἰωσ.).
Κουμανούδης (Στ. Α.).
Κυπριανὸς (Α.).
Κωστόπουλος (Αθ.).
Λιβρδᾶς (Θ.).
Μαυροφρύδης (Δ. Ι.).
Ξανθόπουλος (Κ.).
Περβάνογλους (Π.).

ἔχομεν. Τοιαῦτα δὲ συγγράμματα προπαρασκευάζονται κυρίως διὰ μακρᾶς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον πείρας καὶ ἀσκήσεως, διὰ πολυειδοῦς καὶ πολυτρόπου τῶν κατὰ μέρος ζητημάτων συζητήσεως. Τοῦτο λοιπὸν πρέπει πρῶτον νὰ κατορθωθῇ.

Πρέπει πρῶτον τὰ μὲν ὀπωσοῦν γνωστὰ μέρη τῆς τριςχιλιετοῦς ἱστορίας μας γνωστότερα νὰ καταστα θῶσι, τὰ δὲ *σκοτεινὰ νὰ διαφωτισθῶσιν, ἔπειτα νὰ ἐκτεθῇ* ζῶσα εἰκὼν τῆς παρούσης καταστάσεώς μας κατὰ πάσας τὰς ὄψεις καὶ τελευταῖον νὰ τεθῶσιν ἀρχαί τινες ψυχολογικαὶ καὶ παιδαγωγικαὶ καὶ κατὰ ταύτας νὰ γείνωσιν ἀπόπειραι καὶ δοκιμαὶ περί τε τὴν κατ' οἶκον ἀγωγὴν τῶν παίδων καὶ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ παίδευσιν καὶ διδασκαλίαν, τὰ δὲ πορίσματα νὰ διακοινωθῶσιν εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος. Πρὸς δὲ τοῦτο χρειαζόμεθα πρόχειρόν τι ὄργανον, εὔπορόν τινα ὀχετὸν ἅπαν τοῦτο τὸ διανοητικὸν ῥεῦμα παντα χόσε τοῦ ἔθνους διοχετεύσοντα, μίαν πανελλήνιον ἐφημερίδα ἢ περιοδικὸν σύγγραμμα.

Τοιούτου περιοδικοῦ συγγράμματος τὴν σύστασιν καὶ διεύθυνσιν ἀναδέχονται οἱ ὑποφαινόμενοι, τυχόντες τῆς εἰς πρόθυμον συνεργίαν ὑποσχέσεως πολλῶν ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καθηγητῶν καὶ ἄλλων λογίων, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν καιρῷ τῷ δέοντι θὰ καταλεχθῶσι· *πεποίθαμεν δ' ὅτι* καὶ οἱ λοιποὶ *πάντες* τῶν ἡμετέρων λογίων καὶ πάντες δὲ οἱ φιλογενεῖς καὶ φιλόμουσοι θὰ συντελέσωσιν, ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν, εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ Φιλίστορος.

Τὰ δ' ὅρια ὧν ἐντὸς θὰ κινῆται ὁ Φιλίστωρ, εἶνε, ὡς προϋπεδείχθη, Α) Ἡ ἱ σ τ ο ρ ί α τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ

τοῦ πάντων τῶν ἄλλων αὐτῷ συγγενεστάτου ῥωμαϊκοῦ ἔθνους καθ' ὅλου, ἤτοι μερικώτερον 1) ἡ γεωγραφία καὶ τοπογραφία τῆς Ἑλληνικῆς χώρας· 2) ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης· 3) ἡ τῆς θρησκείας μετὰ τῆς μυθολογίας· 4) ἡ πολιτικὴ ἱστορία μετὰ τῆς τοῦ ἀττικοῦ καὶ ῥωμαϊκοῦ δικαίου· 5) ἡ τῶν γραμμάτων μετὰ τῆς ἐπιγραφικῆς· 6) ἡ τῶν τεχνῶν μετὰ τῆς νομισματικῆς· 7) ἡ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν· 8) ἡ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως· 9) ἡ τῆς ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας· 10) ἡ τοῦ λοιποῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Β) Ἡ π α ι δ α γ ω γ ί α καθ' ὅλου, ἤτοι μερικώτερον 1) ἡ κατ' οἶκον παρὰ τοῖς γονεῦσιν ἀγωγή· 2) ἡ ἐν τοῖς σχολείοις παίδευσις· 3) κρίσις διδακτικῶν βιβλίων· 4) ἑρμηνεία δυσλήπτων χωρίων ἢ λέξεων ἐκ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων· 5) καταστατικὴ τῶν σχολείων, ἤτοι δήλωσις ποῦ ὑπάρχουσιν ἑλληνικὰ σχολεῖα, πόσοι καὶ ποῖοι οἵ τε διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν, τίνα προοδεύουσι καὶ τίνα ὀπισθοβατοῦσιν ἢ στάσιμα μένουσι κ.τ.τ. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ οὐσιωδέστερα ζητήματα, περὶ ἃ θὰ ἀσχολῆται ὁ Φιλίστωρ. Παρὰ δὲ ταῦτα ἐκτὸς τῆς ἑλληνικῆς χώρας τὰ βλέμματα ἀποστρέφων θὰ ἀναγγέλλῃ εἰς τὸ πανελλήνιον πᾶν τὸ μικρὸν ἢ μέγα διάφορον πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἔχον· ἔνθα καὶ περιλήψεις καὶ κρίσεις σπουδαίων συγγραμμάτων, Ἐνίοτε δὲ τέλος θὰ ἀσχολῆται περὶ ἀντικείμενα ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ γραμματολογίας τῶν νεωτέρων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν.

Παρακαλοῦμεν τοὺς φιλογενεῖς καὶ φιλομούσους νὰ μὴ ἐπέλθῃ αὐτοῖς καὶ σήμερον ἡ κοινὴ καὶ τετριμμένη

ἐκείνη καὶ ἐνίοτε, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἔλλογος ὑπόνοια, ὅτι καὶ ἡ παροῦσα ἐπιχείρησις ἰδιοτελῆ τινα σκοπὸν διώκει· διότι ἡ καθίδρυσις καὶ συντήρησις τοιούτου περιοδικοῦ εἶνε ἀνάγκη κατεπείγουσα, ἀνάγκη λίαν αἰσθητὴ πᾶσιν, οἷς πολὺ ἢ ὀλίγον μέλει περὶ ἑλληνισμοῦ καὶ ἑλληνικῆς παιδείας. Εἰς ταύτης τῆς ἀνάγκης τὴν θεραπείαν ἀρχόμεθα νὰ συντελέσωμεν κατὰ τὸ ἐνόν, εὖ εἰδότες, ὅτι τότε μόνον ἀσφαλῶς ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει ἔθνος τι, ὅτε πᾶσα τάξις καὶ πᾶν μέλος του τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν συμβάλλεται.

Σ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.
Κ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ.
Δ. Ι. ΜΑΥΡΟΦΡΥΔΗΣ.

Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ διασπορᾶς καὶ ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ.

ΕΛΛΑΣ μὲν κατὰ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ὀνόματος σημασίαν καλεῖται πᾶσα ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένη χώρα, ἰδίως δ' ὑπὸ ἑλληνικῶν λαῶν ἀνέκαθεν μέχρι σήμερον διαρκῶς καὶ μονίμως οἰκοῦνται αἱ δύο ἀνατολικώτατοι χερσόνησοι αἱ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν προανέχουσαι· ἡ μὲν μὲ τὴν μεγάλην ἀσιατικὴν ἤπειρον διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου καὶ τῆς ΝΑ. πρὸς τὴν Κοχλίδα καὶ Ἀρμενίαν γωνίας τοῦ Εὐξείνου συναπτομένη, ἡ *Ἰλλυρικὴ* ἢ *μικρὰ* ἐπονομαζομένη *Ἀσία*, ἡ δὲ μεσημβρινωτάτη τῆς Εὐρώπης (αὐτὴ κατ' ἀρχὰς ἰδίως Εὐρώπη καλουμένη), πρὸς Ν. τοῦ Αἵμου μεταξὺ τοῦ Εὐξείνου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Ἀδρίου προεκβάλλουσα, ἡ ἰδίως *Ἑλλὰς τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων*· αὗται ἐκεῖναι, αἵτινες (παρ' Αἰσχύλῳ Περσ. 180 κεξ.) κατ' ὄναρ ἔδοξαν τῇ βασιλίσσῃ τῶν Περσῶν Ἀτόσσῃ, τῇ μητρὶ τοῦ Ξέρξου, ὡς *δύο γυναῖκες εὐείμονες*,

ἡ μὲν πέπλοισι περσικοῖς ἠσκημένη,
ἡ δ' αὖτε Δωρικοῖσιν, εἰς ὄψιν μολεῖν,
μεγέθει τε τῶν νῦν ἐκπρεπεστάτα πολὺ
κάλλει τ' ἀμώμῳ καὶ κασιγνήτα γένους
ταὐτοῦ.

Ἀμφότεραι αὗται αἱ χερσόνησοι πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων κατελήφθησαν ὑπὸ λαῶν ἐκ τῶν δύο ἱστορικωτέρων φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς *ἀριακῆς* (ἰνδογερμανικῆς ἢ ἰνδευρωπαϊκῆς) καὶ τῆς *σημιτικῆς*. Καὶ οἱ μὲν *Σημῖται* (Ἀραμαῖοι καὶ Χαναανῖται ἢ Φοίνικες) ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτέρας πατρίδος των, τῆς *Ἀριάν*

(ὑψηλῆς χώρας) τῆς μετὰ ταῦτα Ἀρμενίας καὶ τῆς Ἀσσυρίας ἡ Συρίας δυτικώτερον προβαίνοντες ἀλληλοδιαδόχως κατέλαβαν ἐκτὸς τῆς Συρίας καὶ Ἀραβίας τὴν Κύπραν ὡς Κήτειοι ἢ Χετῖται καὶ ἅπασαν τὴν μεσημβρινὴν τὴν πρὸς τῷ Ταύρῳ (=Tûra καὶ Tûr σημιτ' =ὄρος) πλευρὰν τῆς Μκ. Ἀσίας καὶ μέρος τῆς δυτικῆς ὡς Κίλικες καὶ Πισίδαι (φοινικ.=λῃσταὶ) καὶ Ἴσαυροι (φοιν. = Jeschûri =jelûri=Ἰτουραῖοι τ. ἔ. ὄρειοι ἢ ὀρεινοί), Σόλυμοι καὶ Μιλύαι (ἐν τῇ ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὕτω κληθείσῃ Λυκίᾳ) Κᾶρες καὶ Λυδοί. Ἐντεῦθεν διεσπάρησαν ἐπί τε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐπὶ τὴν δυτικὴν χερσόνησον, τήν τ' ἐντὸς καὶ τὴν ἐκτὸς τοῦ κορινθιακοῦ ἰσθμοῦ, ὑπὸ μὲν γενικώτατον ὄνομα ὡς *Πελασγοί*· μερικώτερον δ' ἀναφέρονται ὡς μὲν *Κουρῆτες* ἢ *Κρῆτες* ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ, ὡς δὲ *Καύκωνες* ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἤλιδι, ὡς δὲ *Καδμεῖοι* ἐν τῇ ὕστερον Βοιωτίᾳ καὶ Φωκίδι, ὡς δὲ Κᾶρες ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἐν Μεγάροις καὶ Ἐπιδαύρῳ καὶ Ἑρμιόνῃ. Ἴσως συγγενεῖς των ἦσαν καὶ οἱ Δαναοὶ τῆς Ἀργολίδος, οἱ Ἄονες, Ἄβαντες, Ὕαντες καὶ Μινύαι τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος. ὕστερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 14ου π. Χ. αἰῶνος) ἐπῆλθαν ἰδίως Φοίνικες καὶ καθίδρυσαν ἐμπορικὰς ἀποικίας, μάλιστα ἐπὶ τῶν νήσων Θάσου, Σαμοθράκης, Θήρας, Μήλου, Σίφνου, Ἀμοργοῦ καὶ Κυθήρων. Τὸ ὄνομα *Πελασγοί*, κυρίως ταὐτὸν ὂν τῷ Φιλισταῖοι (ὅ ἐ. μετανάσται) καὶ κατ' ἀρχὰς μόνον τοὺς σημιτικοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας σημαῖνον, ὕστερον μετεφέρθη, καθὼς καί τινα τῶν μερικωτέρων ἐκείνων, καὶ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους Ἕλληνας. Συνέβη δὲ τοῦτο διὰ τὴν κατ' ὀλίγον ἐξελλήνισιν πολλῶν τε πελασγικῶν μύθων καὶ αὐτῶν τῶν Πελασγῶν. Οὕτω καὶ σήμερον Βρεττανοὶ μὲν ὀνομάζονται οἱ τὴν χώραν τῶν ἀρχαίων Βρεττανῶν Κελτῶν καταλαβόντες Ἀγγλοσάξονες, Ἰλλυριοὶ δὲ οἱ εἰς τὴν πάλαι Ἰλλυρίαν ἐποικήσαντες Σλαῦοι, Ἔσθονες δ' οἱ τὴν πάλαι Ἐσθονίαν ὕστερον καταλαβόντες ὅλως ἀλλόφυλοι Φίν-

νοι. Ἀλλὰ τὴν φυλετικὴν διαφορὰν τῶν *Πελασγῶν* ἀπὸ τῶν *Ἑλλήνων* ἀνεγνώριζαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαιότεροι τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν, Ἑκαταῖος, Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης, ἀκόμη αὐτοτελῆ λείψανά των ἐνώπιόν των ἔχοντες (α).—Οἱ Πελασγοὶ ἐγίγνωσκαν ἤδη τὴν γεωργίαν, τὴν τειχοδομίαν, τὴν ναυτιλίαν, τὴν γραφὴν καὶ ἐλάτρευαν ἄνευ εἰδώλων καὶ ναῶν ἐν ὑπαίθρῳ καὶ ἐπὶ ὑψωμάτων τὰς δυνάμεις τοῦ ὑγροῦ καὶ ὑε-

---

(α) Θουκ. Δ'. 109 (πρβλ. Α'. 3): τὰς δὲ ἄλλας Θύσσαν καὶ Κλεωνὰς καὶ Ἀκροθώους καὶ Ὀλόφυξον καὶ Δῖον· αἳ οἰκοῦνται ξυμμίκτοις ἤδη ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων, καὶ τι καὶ χαλκιδικὸν ἔνι βραχύ, τὸ δὲ *πλεῖστον πελασγικόν*, τῶν καὶ Ἄθω μνόν ποτε καὶ Ἀθήνας Τυρσηνῶν οἰκησάντων, καὶ Ῥησαλτικὸν καὶ Κρηστωνικὸν καὶ Ἠδῶνες.— Ἡρόδ Α'. 57 κεξ: ἥντινα δὲ γλῶσσαν ἵεσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν· εἰ δὲ χρεὼν ἐστὶ τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων, οἳ ὅμουροί κοτε ἔσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι, οἵκεον δὲ τηνικαῦτα γῆν τὴν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεομένην, καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκισάντων ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἳ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναίοισι, καὶ ὅσα ἄλλα πελασγικὰ ἐόντα πολίσματα τὸ οὔνομα μετέβαλε· εἰ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, *ἔσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλῶσσαν ἱέντες*. Εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ πελασγικόν, τὸ ἀττικὸν ἔθνος ἐὸν πελασγικὸν ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἕλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν μετέμαθε. Καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ Κρηστωνιῆται σύδαμοῖσι τῶν νῦν σφέας περιοικεόντων εἰσὶ ὁμόγλωσσοι οὔτε οἱ Πλακιηνοί, σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι· δηλοῦσι τε, ὅτι τὸν ἠείκαντο γλώσσης χαρακτῆρα μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσι ἐν φυλακῇ. Τὸ δὲ ἑλληνικὸν γλώσσῃ μὲν, ἐπεί τε ἐγένετο, αἰείκοτε τῇ αὐτῇ διαχρέεται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι· ἀποσχισθὲν μέν τοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐὸν ἀσθενὲς, ἀπὸ σμικροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὁρμεώμενον αὔξηται ἐς πλῆθος τῶν ἐθνέων πολλόν, *μάλιστα προσχωρησάντων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἰθνέων βαρβάρων συχνῶν*.

τοφόρου ἀέρος καὶ τῆς φυτογόνου γῆς, καὶ ἄλλα ὅμοια στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ κατεῖχαν, ἅπερ μετεδόθησαν ὕστερον εἰς τοὺς ἐπήλυδας Ἕλληνας.

Ἡ δὲ *ἀρία* φυλὴ ἔλαβεν ὕπαρξιν καὶ ᾤκει πρόπαλαι ἐν τῷ κεντρικῷ ὀροπεδίῳ τῆς Ἀσίας (τῇ γενικώτερον Ἀρίᾳ καὶ ὕστερον περσιστὶ Ἰρὰν καλουμένῃ), μάλιστα κατὰ τὴν δυτικὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Κασπίας θαλάσσης πλευράν του (ὅ ἐ. πλησίον τῆς πρώτης πατρίδος τῆς σημιτικῆς φυλῆς). Ἐκ ταύτης, ὅτε ἱκανῶς ἐπέδωκεν εἰς πληθὺν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ πατρίδι ἤρχισε νὰ στενοχωρῆται, πολλαὶ μοῖραι ἀποσπασθεῖσαι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς ἐτράπησαν. Καὶ μία μὲν τὰς ὑπὸ τὰ ὄρη Παροπάνισον ἢ Παροπαμισὸν καὶ Ἶμαον καὶ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἰνδοῦ καὶ Γάγγου χώρας καταλαβοῦσα ἀπετέλεσε τὴν *Ἰνδικὴν* ὁμοφυλίαν ἢ τὰ *ἀρχαιοτερικὰ* ἔθνη, ἑτέρα δὲ κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ κεντρικὸν ὀροπέδιον ἐξαπλωθεῖσα τὴν *Ἰρανικὴν* ὁμοφυλίαν ἢ τὰ *ζενδικὰ* ἔθνη (Βακτρίους, Μήδους, Πέρσας). Ἄλλα δὲ δύο ρεύματα ἐτράπησαν ἐφεξῆς πρὸς δυσμάς· καὶ τὸ μὲν πιθανώτατα διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Εὐξείνου ὑπὲρ τὸν Καύκασον καὶ τὸν Τάναϊν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν, τὴν μέσην καὶ τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην διαχυθὲν διεκρίθη εἰς τὰς ἑξῆς ὁμοφυλίας· τὴν *Κελτικὴν* (τὴν δυσμικωτάτην ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ ἄποικον τῆς ἀρίας φυλῆς), τὴν *Γερμανικὴν* ἢ *Τευτονικὴν* τούς τε ἰδίως Γερμανοὺς καὶ τοὺς ἀρχαίους Γότθους καὶ τοὺς νεωτέρους Ὁλλανδοὺς, Δανοὺς καὶ Σκανδιναυοὺς περιλαμβάνουσαν) καὶ τὴν *Σλαυϊκὴν*, ἧς ἔπηλυ παρέμφυμα καὶ νόθον υἱοθέτημα εἶνε ἡ Βουλγαρικὴ φυλὴ, κυρίως ἐκ Τατάρων κατάγομένη καὶ μόνον ὕστερον διὰ τῆς πρὸς Σλαύους ἐπιμιξίας ἐκσλαυϊσθεῖσα. Τὸ δὲ τρίτον ῥεῦμα μετέβη πρῶτον ὡς εἰκὸς εἰς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἀραράτ (Ἀϊραράτ=πεδίον τῶν Ἀρίων) καὶ ἐντεῦθεν ὕστερον διὰ τῶν δύο δυτικῶν κλάδων τῶν ἀρμενικῶν ὀρέων τοῦ *Παραπάρου* (parva καὶ adri ἐν ταῖς ἀρίαις γλώσσαις=ὄρος) καὶ τοῦ *Σκυδίσου* εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ

Εὐφράτου καὶ τοῦ Ταύρου Ἀσίαν ἐπιχυθὲν διεκρίθη εἰς τοὺς ἑξῆς λαούς: τοὺς *Ναΐρους* ἢ *Ἀρμενίους* τοὺς *Καππαδόκας* καὶ τοὺς ὁμογλώσσους *Παφλαγόνας* καὶ *Μαριανδυνοὺς*, οἵτινες καίπερ ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων Ἀσσύριοι καὶ Σύροι καὶ Λευκόσυροι καλούμενοι (Ἡροδ. Ζ'. 72), διότι, ὅτε πρῶτον τοὺς ἐγνώρισαν, ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ μεγάλου ἀσσυριακοῦ κράτους, ὅμως ἐξ ἄλλων τεκμηρίων Ἄριοι ἀποδείκνυνται καὶ ἐγγύτατοι συγγενεῖς τῶν Μήδων· τοὺς *Φρύγας*, ὧν τὴν πρὸς τοὺς Ἀρμενίους συγγένειαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζαν (Ἡροδ. Ζ'. 73)· τοὺς Θυνοὺς καὶ *Βιθυνούς*· τοὺς *Μυσοὺς* καὶ τοὺς ἄλλους ἀσημοτέρους λαούς, τοὺς *Ἐτεοκρῆτας* τῆς Παφλαγονίας, τοὺς *Τρῆρας*, *Μύγδονας* καὶ *Δολίονας*. Οἱ πλεῖστοι τῶν δυτικωτέρων τούτων λαῶν τὸν θρακικὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον διεπεραιωθέντες καὶ εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον μετέβησαν καὶ μέχρι τοῦ μυχαιτάτου Ἀδρίᾳ ἐπεξετάθησαν. Ὅθεν *Ἐτεοκρῆτας* μὲν ἀπαντῶμεν καὶ ἐν Παφλαγονίᾳ καὶ παρὰ τὸν Ἀδρίαν, *Θυνοὺς* δὲ καὶ *Βιθυνοὺς* καὶ παρ' ἑκατέρας τὰς ἀκτὰς τῆς Προποντίδος, Μυσοὺς δὲ καὶ Μοισοὺς καὶ παρὰ τὴν Προποντίδα καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον καὶ τὸν Αἷμον, *Φρύγας* δὲ καὶ *Βρίγας* καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Θράκῃ, *Δαρδάνους* δὲ καὶ παρὰ τὴν Ἴδην καὶ παρὰ τὸν Σκάρδον, *Μύγδονας* δὲ (καὶ Μακεδόνας) καὶ παρὰ τὸν Εὔξεινον καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ οὕτω καθεξῆς. Τῶν δὲ λοιπῶν θρακικῶν καὶ Ἰλλυρικῶν λαῶν οἱ μὲν κατῆλθαν πιθανῶς ἀπὸ βορρᾶ ἐκ τῶν παριστρίων χωρῶν, οἱ δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις διὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου μετέβησαν. Τὴν αὐτὴν ὁδὸν, τὴν διὰ τῆς Ἀρμενίας, τῆς προσαρκτίου μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θρᾴκης, ἐβάδισεν, ὡς εἰκὸς, ἀλλὰ πολὺ πρὸ τῶν ἄρτι εἰρημένων λαῶν, καὶ ἄλλη τις ἐπιφανὴς ἀπόμοιρα τῆς ἀρίας φυλῆς, ἡ *Γραικοϊταλική*. Αὕτη πρὶν μὲν περικωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλιπεν ἐν Ἀσίᾳ ἀποδασμόν τινα, ἐξ οὗ ὕστερον ἀνεπτύχθησαν οἱ περὶ τὴν Ἴδην *Δάρδανοι*, οἱ *Αἰολεῖς* καὶ οἱ ἀρχαῖοι *Ἴωνες*· διότι τὸ τῶν Ἰώ-

νων ὄνομα (Ἰάονες, σανσκρ. javana, ἑβραϊστὶ javan, συριστὶ καὶ ἀραβιστὶ jauna, περσιστὶ jûna, ἀρμενιστὶ junn καὶ αἰγυπτιαστὶ Uinim) παρὰ τοῖς ἀνατολίταις συνωνύμως τῷ Ἕλληνες λαμβανόμενον, Ἀσιανοῖς τε καὶ Αἰγυπτίοις εἶνε ἤδη πολὺ πρὸ τῆς λεγομένης τῶν Ἰώνων ἀποικήσεως ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ἀσίαν γνωστὸν τ. ἐ. κατὰ τὸν ις΄. καὶ ιέ. π. Χ. αἰῶνα· ἀφ' οὗ δὲ μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην χρόνον τινὰ διέμεινεν ἡνωμένη ἕως οὗ περὶ τὰ ἰλλυρικὰ σύνορα, ὡς φαίνεται, εἰς δύο κλάδους διεσπάσθη. Καὶ ὁ μὲν διεπεραιώθη κατὰ ξηράν τε καὶ θάλασσαν (διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων καὶ τῆς Ἰαπυγίας πορθμοῦ τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ διὰ τῆς νῦν Βενετίας καὶ Λομβαρδίας) εἰς τὴν ἀντικειμένην χερσόνησον, τὴν Ἑσπερίαν (τὴν ὕστερον Ἰταλίαν) καὶ ἀπετέλεσε τὴν *Ἰταλικὴν* δμοφυλίαν, κατὰ μὲν τὴν μέσην Ἰταλίαν τὰ μᾶλλον ἀλλήλοις συγγενεύοντα *ἀπικὰ* φῦλα, τοὺς *Ὀμβρικοὺς*, τοὺς Μάρσους, τοὺς Σαβίνους ἢ Σαβελλικούς, τοὺς Οὐόλσκους καὶ τοὺς Λατίνους περιλαμβάνουσαν, κατὰ δὲ τὴν κάτω πᾶσαν τοὺς μᾶλλον τῷ ἑλληνικῷ ἢ τοῖς ὀπικοῖς συγγενεύοντας καὶ διὰ τοῦτο ταχέως (ἤδη κατὰ τὸν γ΄. π. Χ. αἰῶνα τελείως) ἐξελληνισθέντας *Ἰάπυγας*· ὅπερ ἐπικυρώνει τὴν προϋποδεδειγμένην εἰκασίαν, ὅτι τινὲς τῶν Ἰταλικῶν κατ' εὐθεῖαν διὰ θαλάσσης διεπεραιώθησαν. Ὁ δ' ἕτερος κλάδος τῆς Γραικοϊταλικῆς φυλῆς εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Σκάρδου καὶ τοῦ Ἀώου χερσόνησον ἐπεκταθεὶς ἀπετέλεσε τὴν *Ἑλληνικὴν* δμοφυλίαν, ἐκτὸς τῶν ἰδίως ἑλληνικῶν φυλῶν καὶ τοὺς *Μακεδόνας* καὶ *Ἠπειρώτας* (Χάονας, Θεσπρωτοὺς καὶ Μολοσσοὺς) περιλαμβάνουσαν. Οἱ *Ἠπειρῶται* καὶ οἱ *Μακεδόνες*, πρωϊμώτατα ἀποχωρισθέντες τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ πέραν τῶν ὀρέων Πίνδου καὶ Ὀλύμπου ἐκτὸς τοῦ κέντρου τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀποκλεισθέντες καὶ ὄπισθεν τούτου ἀπολειφθέντες καὶ τέλος μετά τινων ἰλλυρικῶν καὶ θρακικῶν στοιχείων συναναμιχθέντες, ὡς τὸ πολὺ βάρβαροι ἐλογίζοντο παρὰ τοῖς Ἕλλησι τῶν ἱστορικῶν χρό-

νων· (α) ἀλλ' ὅτε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκτὸς τῆς στενῆς κοίτης του πέραν τῶν ὀρέων ἐξεχύθη, ταχέως ἐπανῆλθαν εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Μία ἄλλη τοιαύτη παραφυὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ γραικικοῦ κλάδου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἀκλλιέργητος διαμείνασα καὶ νεωστὶ εἰς τὸν καθαρὸν ἑλληνισμὸν ἐπανακάμπτουσα εἶνε ἡ *Σκιπεταρικὴ* ἢ *Ἀλβανική*.

Ὅτε οἱ Γραικοϊταλικοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρίων λαῶν μίαν ἀκόμη ἀδιαίρετον φυλὴν ἀπετέλουν, εἶχαν ἤδη φθάσει εἰς βαθμόν τινα πολιτισμοῦ, ἡ δὲ κοινὴ γλῶσσά των περιεῖχεν ἀνάλογον πλοῦτον λέξεων, ἂν ὡς κοινὴν φρενῶν παραλαβοῦσαι αἱ καθ' ἑκάστην φυλαὶ περαιτέρω ἀνέπτυξαν. Περιέχει λοιπὸν τὸ κοινὸν τοῦτο λεξικὸν ὄχι μόνον τοὺς ὅρους τῶν πρώτων καὶ ἁπλουστάτων ἀντιλήψεων, οἷοι οἱ: σκρ. as-mi λατινιστὶ (e)s u m, ἑλλ. (αἰολ.) *ἐσ-μί*, εἰμί· σκρ. d a d â m i, ἑλλην. *δί-δωμι*, λατιν. do (ἀπαρ. dare)· σκρ. bhar-â-mi, ἑλλ. φέρω, λατιν. fero. σκρ. a d - m i, ἑλλ. ἔδω (ἐσ-θίω) λατιν. ĕdo. σκρ.çru, (πρβλ.ἀκροάομαι) ἑλλ. *κλύ-ω* λατιν. clu-o, clu-e-o, ἀκούω (καλοῦμαι). σκρ. pit(a)r, *πατήρ*, pater· mât(a)r, *μήτηρ*, mater· bhrad(a)r, *φράτωρ*, frater, γερμ. bruder κλ. ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν κυριωτέρων κατοικιδίων ζώων σκρ. gâus=βοῦς=bos·σκρ. avis = ovis=*ὄϊς* (ὄις)· σκρ. açvas =equus=*ἔκκος*(αἰολ.)=*ἵππος*(ἄππαρος κυπριαστί)·σκρ.hansas=anser=*χάν* (δωρ.)= *χήν*, çvâ (ρ. çvan)=*κύων* (κυνός)=canis κλ. Ὅθεν δῆλον, ὅτι ἤδη τότε ἡ ἀρία φυλὴ εἶχεν

(α) Ὁ μὲν Ἡρόδοτος Α΄. 146, Β΄. 56 τοὺς Μολοσσοὺς καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς θεωρεῖ Ἕλληνας· πρβλ. καὶ ς΄. 127 ὅπου ὁ Μολοσσὸς Ἄλκων, καθὼς καὶ ὁ Αἰτωλὸς Μάλης, εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡγεμονόπαιδας συγκαταλέγεται· τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Σικυωνίων τυράννου Κλεισθένους· ὁ δὲ Θουκυδίδης Β΄. 68 τούς τε Χάονας καὶ τοὺς Ἀμφιλόχους τοὺς περὶ τὴν Ἀμπρακίαν βαρβάρους ἀποκαλεῖ.

ἀρθεὶ ἀπὸ τοῦ ἁλιευτικοῦ καὶ κυνηγετικοῦ βίου εἰς τὸν ποιμενικόν, συνεπαγόμενον καί τινα σταθερὰν οἴκησιν ἐν καλύβαις τε καὶ οἴκοις, ἣν καὶ αὐτὴν ἐγνώριζαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κοινῶν ὅρων: σκρ. dam(as)=domus *δόμος*· σκρ. vêças(=vaicas)=vicus = *οἶκος* (foikos)· σκρ. dvaras=fores= *θύρα*. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀκόμη πιθανῶς δὲν ἤξευραν νὰ ἐργάζωνται τὴν γῆν καὶ νὰ φυτεύωσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν Μεσοποταμίᾳ ἀγρίως φυομένην *κριθὴν* (σκρ. javas) καὶ *ζέαν* (τῆς αὐτῆς τῷ javas ῥίζης) συλλέγοντες ἤσθιαν, ἐγνώριζαν τὴν ἐπήρετμον (ἐρετμὸς = σκρ, aritram, λατιν. remus) *ναῦν* (σκρ. nâus, λατιν. navis), καὶ *ἐζεύγνυον* (σκρ. jungâmi, λατ. jungo, τὰ ὑποζύγια ὑπὸ *ζυγὸν* (σκρ. jugam, λατιν. jugum) *ἁμάξης* (ἅμ-αξα καὶ ἄξων =σκρ. akshas, λατιν.axis). Πρὸς δὲ τούτοις *ἔγνωθεν* (νήθω =σκρ. nah, λατιν. neo) καὶ ἔρραπταν (σκρ. siv, λατιν. suo· ἐκ τῆς ῥίζ. siv καὶ τὸ μετοχικὸν ὄνομα ἱμ-ὰς, ἱμ.-άντ-ος) τὰς *ἐσθῆτάς* των (σκρ. vastra, λατιν. vestis). Ἴσως δ' ἤξευραν ἤδη καὶ νὰ *ὑφαίνωσιν* (ἐκ τοῦ *ὑφὴ ὑφάω* σκρ. vapajâmi, γερμ. weben). Ἐγνώριζαν τὴν χρῆσιν τοῦ *πυρὸς* (πῦρ κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ πάΓαρ = σκρ. pav-a-kas, λατ. com-bûro καταπυρόω, κατακαίω, γερμ. feuer) πρὸς *ἕψησιν* (ἕψω, ὄψον, ὀπτὸν, *πέσσω*, πόπανον. σκρ. paçâmi, λατιν. coquo, γερμ. kochen) καὶ τοῦ *ἅλατος* πρὸς ἅρτυσιν τῶν ἐδεσμάτων· τὴν χρῆσιν τινῶν μετάλλων τοὐλάχιστον τοῦ χαλκοῦ (σκρ. asis= λατιν. aes καὶ ensis) καὶ τοῦ ἀργύρου (σκρ. ragatam, λατ. argentum) πρὸς κατασκευὴν ὀργάνων καὶ πρὸς κόσμησιν. Καὶ αὐτὰ τὰ *στοιχεῖα* τῆς *θρησκείας* καὶ τῆς *ἐπιστήμης* ὑποδεικνύουσιν ἴχνη κοινῆς ἀρχῆς. Διότι οἱ μὲν ἀριθμοὶ εἶναι κοινοὶ μέχρις *ἑκατὸν* ὡς π.χ. σκρ. pankan=πέντε(αἰολ πέμπε)=quinque·daçan=δέκα=decem·vinçati·=ϝίκατι (εἴκοσι), viginti·çatam, ékaçatam=centum=ἑ-κατὸν,γοτθ.hund·δ *χιλὶ* (ἰων. μεἰς=λατ.mens-i·s,σκρ.màs,màsa-s,γοτ mena=μήνη λατιν. Mena,Λιτανϊοῖ menes-i-s,ἅπαντα ἐκτῆς ῥ.μὰμετρεῖν)ἐν πάσαις

ταῖς ἀρίαις γλώσσαις *μετρητὴς* καλεῖται ὡς μετρῶν τὸν χρόνον. Ὄχι μόνον ἡ γενικὴ ἔννοια τοῦ *θεοῦ*, (σκρ. dèvas=deus = θεὸς) καὶ τινες ἄλλαι θρησκευτικαὶ ἔννοιαι, π. χ. ἡ ἀντίληψις τοῦ μὲν οὐρανοῦ ὡς τοῦ πατρὸς τῶν ὄντων, τῆς δὲ γῆς ὡς τῆς μητρὸς, καὶ ἡ μετὰ θάνατον παραμονὴ τῆς ψυχῆς ὡς εἰδώλου καὶ σκιᾶς, εἶνε κοινὴ τοῖς τ' Ἰνδοῖς καὶ τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καί τινες μερικώτεραι θεῶν ἔννοιαι μετὰ τῶν ὀνομάτων των· π. χ. ὁ μὲν *Οὐρανὸς* τῶν Ἑλλήνων εἶνε ὁ *Varunas* τῶν Ἰνδῶν, ὁδὲ *Ζεὺς* (Ζεῦ πάτερ) τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ *Jovis pater* τῶν Ῥωμαίων ὁ Djâus pitâ τῶν Οἰδῶν (Vêda-s) Αἱ σεμναὶ θεαὶ, αἱ *Ἐρινύες* (Ἐρινὺς καὶ Ἐριὺς=σκρ. Saranjûs) εἶνε μέρος τῆς ἱκανῶς πλουσίας φερνῆς, ἣν οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς ἀπωτάτης ἀνατολῆς συμμετεκόμισαν· ὁ δὲ δῖος κύων *Saramâ* τῶν Ἰνδῶν, ὁ τῷ κυρίῳ τοῦ οὐρανοῦ τὴν χρυσῆν ποίμνην τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ποιμαίνων καὶ τὰς οὐρανίας ἀγελάδας, τὰς τροφοδοτείρας νεφέλας εἰς ἀμολγὸν συνελαύνων, τὰς δ' εὐσεβεῖς ψυχὰς τῶν καμόντων εἰς τὴν χώραν τῶν μακάρων ἄγων, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν υἱὸς τῆς *Σαραμᾶς* ἀπέβη, *Saramèyas*=Ἑρμείας (Ἑρμέας Ἑρμῆς).

Εἰς τηλικοῦτον μὲν πολιτισμὸν ἀνεπτυγμένοι ἀπεχωρίσθησαν οἱ Ἰνδοὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν Ἀρίων παρὰ τὴν Κασπίαν.

Οἱ δὲ Γραικοϊταλικοὶ πρὶν ἀποσπασθῶσιν ἀλλήλων τε καὶ τῶν Εὐρωπαίων συγγενῶν των ἵσταντο ἐπ' ἀνωτέρας βαθμίδος πολιτισμοῦ. καὶ πρὸ πάντων ἐγνώριζαν ἤδη τὴν *γεωργίαν*, ὡς δῆλον ἐκ τῶν κοινῶν μὲν ἀλλ' ἀρχετύπων καὶ ὄχι ἀμοιβαίως ἠρανισμένων ὀνομάτων τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἀγρὸς, ager, γερμ. acker, ἐν ᾧ τὸ σανσκριτικὸν *agras* ἀκόμη τὴν *χώραν*, τὸ *πεδίον* ἐν γένει σημαίνει· *ἀρόω* ἄροτρον, λατιν. aro aratrum, ἀρχ. γερμ. aran καὶ eren erida, σλαυ. orati oradlo, λιταυ. arti arimnas, κελτ. ar aradar, ἐν ᾧ τὸ σανσκριτικὸν *aritram* σημαίνει τὸν ἐρετμὸν καὶ τὸ πλοῖον· διότι ἀμφότερα, καὶ τὸ πλοῖον μετὰ τοῦ ἐρετμοῦ καὶ τὸ ἄροτρον, διαχαράσσουν

αι τὰ μὲν τὴν τῆς θαλάσσης ἐπιφάνειαν, τὸ δὲ τὴν τῆς γῆς. *λαχαίνω*, ligo, γερμ. rechen· *χόρτος*, hortus, γερμ. garten· *κριθὴ*, hordeum, γερμ. gerste· *μελίνη*, milium· *βαgaris* rapa· *μαλάχη*, malva· *μύλη* mola γερμ· mühle, σλαυ. mlyn, λιταυ. malunas. κελτ. malin·*πτίσσω*, pinso· *πόλτος*, pulς κτλ. Ἐγεύοντο, τοὐλάχιστον οἱ Γραικοϊταλικοί, τοῦ καρποῦ τῆς ἀμπέλου, τοῦ *οἴνου* (οἰ·νο-ς, αἰολ. καὶ δωρ. ἔτι ϝοῖνος· οἴνη, οἰνὰς=ἄμπελος, κλῆμα· οἴναρον, οἶνον (ἀμπελόφυλλον καθ' Ἡσύχιον), *οἰνάνθη* κτλ.) λατιν. vinum· καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐφύτευαν ἤδη τὴν *οἰνηρὸν* ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, τῇ *Οἰνωτρίᾳ*, ἣν οὕτως ἐκάλεσαν ἐκ τῶν οἰνάδων οἱ πρῶτοι καὶ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες ἄποικοι. Οἱ Γραικοϊταλικοὶ συνήρχοντο ἤδη, διὰ νὰ ἀναπαύωνται ἀπὸ τὸν κάματον τοῦ ἀγροῦ περὶ σταθερὰν *ἑστίαν* (λατιν. Vesta) ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς ἑστίας καπνισμένῳ *μεγάρῳ* (atrium), ὅπερ παρ' ἀμφοτέροις τότε ἐκτὸς τῆς ἑστίας καὶ βωμὸν πρὸς θυσίαν καὶ τράπεζαν πρὸς ἑστίασιν καὶ κλίνην ἢ λέκτρον τῶν ὁμολέκτρων ἢ συζύγων (conjuges) περιεῖχε. Πρὸς τούτοις οἱ γεωργοὶ τῆς Οἰνωτρίας συνήρχοντο, ὥςπερ οἱ Κρῆτες καὶ οἱ Λάκωνες, εἰς κοινὰ *συσσίτια*, τοῦ βασιλέως Ἰταλοῦ διδάξαντος αὐτοὺς τοῦτο κατὰ τὰ παλαιὰ τῶν ἐγχωρίων λόγια (Ἀριστοτ. πολιτ. Ζ'. 9, 2—3). Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδύματα ἀμφοτέρων ὡμοίαζαν· διότι ἡμὲν *tunica* εἶνε ταὐτὸν τῷ *χιτῶνι*, ἡ δὲ *toga* κολπωδέστερον *ἱμάτιον*· κοινὸν δ' ἦτο καὶ τὸ κυριώτατον ὅπλον, ἡ *λόγχη* ἢ *lancea*.

Τοιοῦτοι περίπου κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη ὄντες οἱ πρόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων παρὰ τὸν Ἀδρίαν, οἱ μὲν πρὸς ἄρκτον καὶ πρὸς ἑσπέραν τραπέντες, οἱ δὲ πρὸς χειμερινὰς ἀνατολάς, καὶ οἱ μὲν, *Ὀπικοὶ* καλούμενοι καὶ *Αὔσονες* ὑπὸ τῶν ἑτέρων, οἱ δὲ *Γραικοὶ* (Graii καὶ Graici), καὶ ἰδίαν ἑκάτεροι ἐθνότητα καὶ ἴδιον πολιτισμὸν ἀνέπτυξαν, κοινὴν μὲν ἀρχὴν καὶ βάσιν τὴν εἰρημένην ἔχοντα καί τινας κοινοὺς χαρα-

κτῆρας φέροντα, ἰδιοτρόπως δὲ παρ' ἑκατέροις διαμορφωθέντα.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν οἱ ὑπὸ τῶν ἑσπερίων ἀδελφῶν των *Γραικοὶ* καλούμενοι οὗτοι πανάρχαιοι Ἕλληνες βόσκουσι τὰ ποίμνιά των κατὰ τὰς βορειοδυτικὰς κλιτύας τοῦ Πίνδου καὶ ἀροτριῶσι τὰ θεσπρωτικὰ καὶ μολοσσικὰ πεδία, τὸν πελασγικὸν Δία ἐν Δωδώνῃ καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερᾷ *χώρᾳ* τῇ *Ἑλλάδι ἢ Ἑλλοπίᾳ* διὰ τῶν *ἀνιπποπόδων* καὶ *χαμαιευνῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν* λατρεύοντες, (Ἀριστ. Μετεωρ. Α'. 14 Ὁμ. Ἰλ. Π, 234. Ἡσιοδ. Ἀποσπ. 149 ed Marcksch Σοφοκλ. Τραχιν. 1174. Στράβ. Ζ'. 328.) ἐκτὸς τῆς ἱστορίας ἀκόμη πλανῶνται. Ἀρχίζει δὲ νὰ χαράζῃ ἐπ' αὐτοὺς ἡ αὐγὴ τῆς ἱστορίας, ἅμα ὑπερβάντες τόν τε Πίνδον καὶ τὸν Ὄλυμπον κατέρχονται εἰς τὴν τετράπλευρον ἐκείνην λεκάνην, τὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὀρέων πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ τῆς Ὄσσης μετὰ τοῦ Πηλίου πρὸς ἀνατολὰς καὶ τῆς Ὄθρυος πρὸς μεσημβρίαν, τὸ *πελασγικὸν Ἄργος ἢ Θεσσαλίαν*. καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν μεσημβρινωτέραν χερσόνησον διαχέονται ἀπὸ τοῦ Σπερχειοῦ μέχρι τοῦ Εὐρώτα καὶ Ταμίσου. Κατέλαβαν δὲ ταύτην τὴν ὑπὸ Πελασγῶν ἤδη κατοικουμένην χώραν ὄχι διὰ μιᾶς οὐδ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ διὰ μακροῦ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ βίας καὶ πολέμου (Θουκ. Α'. 3). Τῶν πολέμων τούτων ἕν τι μυθολογούμενον ἀπήχημα εἶνε ἡ ὑπὸ Ἀχαιῶν (Ἀργείων) βασιλέων ἅλωσις τῆς πελασγικῆς Καδμείας (οἱ ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ἡ τῶν ἐπιγόνων ἅλωσις τῆς Καδμείας). Καὶ τῶν μὲν Πελασγῶν οἱ μὲν φεύγουσι πρὸς ἀνατολάς τε καὶ πρὸς δυσμὰς (π. χ. οἱ ἐκ τῆς Ἀττικῆς Τυρσηνοὶ εἰς τὰς ἐπὶ Θράκην νήσους Σκύρον, Λῆμνον, Ἴμβρον κτλ.)—αὗται εἶνε αἱ ἀρχαιόταται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς χώρας ἀπαικίαι—οἱ δὲ καταμείναντες κατ' ὀλίγον ἐξελληνίζονται κατά τε τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν μυθολογίαν (πρβλ. Προδ. Α'. 57).

Οἱ δὲ τότε Ἕλληνες μᾶς παρίστανται ὄχι ὡς εἷς καὶ μονόκωλος καὶ ἓν μόνον ὄνομα φέρων καὶ ἐν μιᾷ πολιτείᾳ διοικούμενος λαός, ἀλλὰ πολυμερὴς καὶ πολυώνυμος, εἰς διαφόρους διὰ φυσικῶν

τειχισμάτων ἀπ' ἀλλήλων διειλημμένας χώρας διεσπασμένος καὶ κατὰ πολλὰς αὐτονόμους πολιτείας πολιτευόμενος καὶ ποικίλαις μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπ' ἀλλήλων διαφερούσαις διαλέκτοις μιᾶς γλώσσης διαλεγόμενος. Οἱ ὀνομαστότεροι τῶν λαῶν τούτων ἔν τε τῷ τρωικῷ διακόσμῳ (τῷ νηῶν καταλόγῳ) κατηριθμημένοι καὶ ἐν τῷ ἀμφικτυονικῷ καταλόγῳ εἶνε, ἐν ἐκείνῳ μὲν: Βοιωτοί, Μινύαι, Φωκεῖς, Λοκροί, Ἄβαντες (ἐν Εὐβοίᾳ), Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι καὶ Δαναοί, Ἀχαιοί, Ἀρκάδες, Κεφαλλῆνες, Αἰτωλοί, Κρῆτες, Ῥόδιοι, Μυρμιδόνες, Ἕλληνες (Ἀχαιοί), Ἐνιῆνες, Περαιβοί, Μάγνητες, ἐν τούτῳ δὲ: Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Δωριεῖς, (οἵ τ' ἐν τῇ ἰδίως Δωρίδι καὶ οἱ ὕστερον ἐν Πελοποννήσῳ), Ἴωνες (οἵ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποί), Περραιβοί, Μάγνητες, Λοκροί, Οἰταῖοι, Ἀχαιοί, Φωκεῖς, Δόλοπες (περὶ τὸν Πίνδον πρὸς Αν. κ. Δ.) καὶ Μηλιεῖς ἢ Μαλιεῖς. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἀμφικτυονικοῦ καταλόγου: Ἀρκάδες, Ἠλεῖοι, Πισᾶται, Μινύαι, Δρύοπες καὶ Αἰτωλοί.

Ἡ διασπορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπέδωκεν, ὅτε περὶ τὰ τέλη τῆς Θ'. χιλιετηρίδος (κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρονολόγους) ἔγειναν αἱ μεγάλαι ἀποικίαι εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους· ἀκόμη δὲ περισσότερον ηὔξησεν, ὅτε ὕστερον καθ' ὅλον τὸν 8ον καὶ 7ον π. Χ. αἰῶνα, καθ' οὓς μεγάλη γονιμότης καὶ εὐφορία τὴν Ἑλλάδα κατέλαβεν, ἀλλεπάλληλα ῥεύματα, ἐκ πολιτικῶν στάσεων ἢ πρὸς ἐπέκτασιν ἐμπορίας κινούμενα, ἔκ τε τῆς εὐρωπαϊκῆς μητροπόλεως καὶ τῶν ἀσιατικῶν ἀποικιῶν εἰς τὰς ἀπωτάτας ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Μεσογείου τὸν ἑλληνισμὸν μετεφύτευσαν, ὥστε αἱ δύο αὗται θάλασσαι δικαίως ἑλληνικαὶ λίμναι θὰ ὠνομάζοντο. Καὶ οἱ ἔσχατοι πρὸς δυσμὰς μὲν σταθμοὶ τῆς διασπορᾶς ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ ἦσαν ἐν μὲν Λιγυστικῇ: Μόνοικος (Monaco), Νίκαια, Ἀντίπολις, Ἡράκλεια, Ἀθηνάπολις, Ὀλβία, Ταυροέντιον, Μασσαλία καὶ Ῥοδανουσία, ἐν δὲ τῇ Κελτικῇ καὶ Ἰβηρίᾳ: Ἀγάθη, Ῥοδόπη ἢ Ῥόδη (Rhodiae), Ἐμπόριον ἢ Ἐμπορίαι, Ζάκυνθος ἢ Σά-

γουντον καὶ *Μαινάκη*, « ἣν ὑστάτην τῶν Φωκαϊκῶν πόλεων πρὸς δύσει κειμένων παρειλήφαμεν (Στράβ. Γ'. 156 c) », πλησίον τῆς φοινικικῆς πόλεως *Μαλάκας*. Ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν διαπλεύσαντες οἱ Φωκαεῖς καὶ Μασσαλιῶται ἐμπορικὰ καταστήματα καθίδρυσαν ἐν τῇ φοινικικῇ πόλει Ταρτησσῷ καὶ πρὸς Ἀργανθώνιον τὸν βασιλέα τῶν Ταρτησίων ξενίαν συνῆψαν (Ἡροδ. Α'. 163). Πρὸς δ' ἀνατολὰς ἔνθεν μὲν ἡ *Κύπρος* μετὰ τῶν ἀντικειμένων πόλεων: Ποσειδίου (ἐν Συρίᾳ) καὶ *Σόλων*, *Μαλλοῦ*, Μοψουεστίας καὶ Ταρσοῦ ἐν Κιλικίᾳ, ἔνθεν δ' αἱ ἐν Καλχίδι: Φᾶσις, Διοσκουριάς, Πιτυοῦς. Πρὸς δὲ μεσημβρίαν ὄχι μόνον ἡ Κυρηναϊκὴ τετράπολις ἢ πεντάπολις, ἀλλὰ καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ Ναύκρατις· ὅτι δὲ καὶ πέραν τῆς Εὐξεσπερίδος περὶ τὰς σύρτεις καὶ ἐπὶ τῆς Καρχηδονικῆς χώρας εἶχαν πρωϊμώτατα μετὰ τῶν Φοινίκων καὶ κατόπιν των ἐγκατασταθῆ Ἕλληνες καὶ μάλιστα Ἴωνες, ἐκ πολλῶν τεκμηρίων δικαιστώνεται. Πρὸς δ' ἄρκτον αἱ παρὰ τὴν Μαιώτιδα: Φαναγορία, Ἑρμώνασσα, Θεοδοσία, Παντικάπαιον καὶ Τάναϊς (ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ) ἡ πρὸς βορρᾶν ὑστάτη τῶν Μιλησιακῶν ἀποικιῶν· ἐκ δὲ τῆς Τανάϊδος ὕστερον ὡς ἐμπορικοὶ σταθμοὶ πρὸς τὰ ἐνδοτέρω κατεστάθησαν ἥ τε Νιάκαρις καὶ ἡ Ἐξώπολις. Διὰ τῶν ἀποικιῶν τούτων οἱ παροικοῦντες βάρβαροι, ἐμποτευόμενοι ἢ δουλεύοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας, προσήρχοντο πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν καὶ βαθύτερον ἢ ἐπιπολαιότερον ἐξελληνίζοντο, μάλιστα διὰ συχνῆς ἐπιγαμίας. Ἐντεῦθεν κατὰ τὰ μεθόρια ἐκεῖνα τῆς βαρβαρότητος καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ προέκυπταν δίγλωσσοι λαοὶ ἢ τάξεις ἀνθρώπων, Ἕλληνες βαρβαρίζοντες, ὅ ἐ. πρὸς τῇ ἑλληνικῇ καὶ τὴν τῶν ἐγχωρίων γλῶσσαν λαλοῦντες, καὶ βάρβαροι ἑλληνίζοντες. Οὕτως οἵ τε Μασσαλιῶται καὶ οἱ παρὰ τὸν Ῥοδανὸν Κελτοὶ ἦσαν δίγλωσσοι· τοιοῦτοι οἱ ἐν Ἰβηρίᾳ Ἐμπορῖται· οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑρμηνεῖς· οἱ ἐν τῇ Κυρηναϊκῇ, μάλιστα περὶ τὴν Βάρκαν Ἑλληναλίβυες· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνδοτέρω οἰκοῦντες *Κάβαλις* καὶ *Ἀσβύται* τὰ τῶν Κυρηναίων ἤθη καὶ

νόμιμα ἐμιμοῦντο (Ἡροδ. Δ'. 171). Τοιοῦτοι τέλος οἱ περὶ τὸν Βορυσθένην *Ἑλληνοσκύθαι* (Ἕλληνες Σκύθαι Ἡροδ. Δ'. 17.), οἱ *Καλλιπίδαι* ἐπικαλούμενοι, τῶν ὁποίων γόνος ἐπιφανὴς, τὴν μητρόπολιν Ἑλλάδα ἐπὶ φιλομαθείᾳ ἐπισκεφθεὶς καὶ μὲ τὸν Σόλωνα φιλιωθεὶς, ἦτον ὁ Ἀνάχαρσις. Πολλαχοῦ δὲ τόσον πυκναὶ ἦσαν αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ τόσον εὐκόλως καὶ ταχέως ἔβαινεν ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν ἐγχωρίων, ὥστε νέαι συνεχεῖς Ἑλλάδες ἐσχηματίζοντο, οἷαι ἡ *Σικελία* καὶ ἡ δι' αὐτὸ τοῦτο *Μεγάλη Ἑλλὰς* ἐπικληθεῖσα κάτω Ἰταλία, ὅπου τάχιστα διὰ τὴν συγγένειαν ἐξελληνίσθησαν οἱ *Μεσσάπιοι* ἢ *Ἰάπυγες*· καὶ κραταιὰ βασίλεια καθιδρύοντο, ὡς τὸ τῶν *Βαττιαδῶν* ἐν Κυρήνῃ καὶ τὸ τῶν *Βοσπορίων* ἢ *Βοσπορανῶν* ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὴν Μαιώτιδα μὲ μητρόπολιν τὸ Παντικάπαιον. Ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τὸ ἐναντίον συνέβαινεν. Ἕλληνες δηλ. ἐκ τῶν παραλίων ἐμπορίων των εἰς τὰ μεσόγεια μεταξὺ τῶν βαρβάρων ἀποσπώμενοι κατ' ὀλίγον ἐξεφυλίζοντο, οἷοι ἦσαν οἱ ἐν Σκυθίᾳ Γελωνοί. «Εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ δὲ τῶν ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι· καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται Ἡροδ. Δ.' 108», πρὸς ἃ πρβλ. τὰ μικρῷ πρότερον εἰρημένα: «ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι (ἐν τῇ πόλει Γελωνῷ) Ἑλληνικῶν θεῶν ἱερὰ ἑλληνικῶς κατεσκευασμένα ἀγάλματά τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι». Πόσον δ' οἱ Ἕλληνες ἀποικοι τάς τε χώρας, ὅπου κατεστάθησαν, ἐκάλλιέργησαν καὶ γονιμωτέρας ἔκαμαν καὶ τοὺς κατοίκους ἐξημέρωσαν (μυθοποιημένοι παραστάται τῆς μεταβολῆς ταύτης εἶνε *Εὔθυμος* μὲν ἐν Τερέσῃ, Ὀρέστης δ' ἐν Ταυρίδι, Εὔξενος δ' ἐν Μασσαλίᾳ, Ἀντηνορίδαι δ' ἐν Κυρήνῃ), αὐτοὶ δὲ διά τε τὴν ἐκ τῆς ποικίλης μίξεως τῶν φυλῶν μεγαλειτέραν εὐκινησίαν καὶ ζωηρότητα καὶ διὰ τὴν εὐρύτητα καὶ πρὸς εὐπορίαν ἐπιτηδειότητα τῆς νέας χώρας ταχύτερον τῶν ἐν τῇ μητροπόλει ἀδελφῶν ἀνεπτύχθησαν καὶ πολὺ μάλιστα τοὺς

προέβαιναν εἰς τὸν πολιτισμὸν, εἶνε ἤδη ἀρκούντως γνωστὸ καὶ οὐδενὸς περαιτέρου λόγου χρήζει.

Ἡ δὲ διασπορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὰ ἔσχατα ὅριά της ἔφθασεν, ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἡνωμένη μὲ τὴν Μακεδονίαν, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Χαιρωνέως φιλοσόφου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου *διεσπάρη* καθ-ἅπασαν τὴν τότε γνωστὴν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου μέχρι Γάγγου καὶ Ἰαξάρτου καὶ καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ ἤρχισαν νὰ ἑλληνίζωσιν Ἰνδοὶ καὶ Βάκτριοι, Μῆδοι καὶ Πάρθοι καὶ Ἐλαμῖται, Ἀρμένιοι καὶ Σύροι, Αἰγύπτιοι καὶ Νοῦβαι· πολλαὶ δ' ἑλληνομακεδονικαὶ πόλεις, Ἀλεξάνδρειαι αἱ πλεῖσται καὶ Σελεύκειαι καὶ Ἀντιόχειαι καὶ Νίκαιαι καλούμεναι, ἐκτίσθησαν παρὰ τοὺς ὀνομαστοτέρους ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς ἐμπορικῶς ἢ στρατηγηματικῶς ἐπισημοτέρας θέσεις· καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νικητοῦ ὑπὸ Μακεδόνας ἢ Ἕλληνας ἢ ἑλληνίζοντας δυνάστας βασίλεια, δύο ἢ τρεῖς αἰῶνάς τινα διαρκέσαντα, καθιδρύθησαν, τὸ τοῦ Λυσιμάχου ἐν Θράκῃ καὶ τῇ δυτικωτέρᾳ μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὸ τοῦ Ἀντιγόνου ἐν τῇ ὑπολοίπῳ, τὸ τῶν περὶ Μένανδρον καὶ Εὐθύδημον ἐν τῇ Βακτριανῇ, τὸ τῶν Σελευκιδῶν ἐν Συρίᾳ καὶ ἐνδοτέρῳ, τὸ τῶν Πτολεμαίων ἐν Αἰγύπτῳ, ἔπειτα τὸ τῶν Ἀτταλιδῶν ἐν Περγάμῳ καὶ πέριξ, τὸ Προυσίου καὶ Νικομήδους ἐν Βιθυνίᾳ καὶ ἄλλα ὑποδεέστερα ἀλλαχοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὰ ἐνδοτέρω καὶ ἀρχῆθεν ἐπιπολαιότερος ἦτον ὁ ἐξελληνισμὸς καὶ ὕστερον ἧττον διαρκής· πόσον δὲ βαθύτερός τε καὶ εὐρύτερος ἦτον ὁ τῶν τριῶν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου δυτικωτέρων χωρῶν, Συρίας, Αἰγύπτου καὶ μικρᾶς Ἀσίας, μάλιστα κατὰ τὰς πόλεις, μαρτυροῦσι τὰ ἔτι καὶ σήμερον μετὰ τοσαύτας καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις περιλειπόμενα μνημεῖα: 1) αἱ ἑλλ. ἐπιγραφαί· 2) τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἑλλην. *θεάτρων*, ἐν οἷς παριστάνοντο πρὸς Ἕλληνας καὶ ἑλληνίζοντας θεατὰς τὰ Εὐριπίδου καὶ Μενάνδρου καὶ Φιλήμονος καὶ ἄλλων δράματα· 3) τὸ ἀκόμη μεγαλείτερον πλῆθος τῶν συγγραφέων, κοσμικῶν τε καὶ ἐκκλησια-

στικῶν, ἑλληνιστὶ πρὸς Ἕλληνας καὶ ἑλληνίζοντας συμπατριώτας των γραφόντων, τῶν ὁποίων ὀλίγων μὲν σώζονται τὰ συγγράμματα τῶν δὲ πλείστων ἀπωλέσθησαν· 4) ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, πρὸς ἑλληνίζοντας Ἑβραίους γενομένη, καὶ ἡ καινὴ Διαθήκη πρὸς Ἕλληνας καὶ ἑλληνίζοντας χριστιανοὺς ἐν Συρίᾳ, Αἰγύπτῳ καὶ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ ἑλληνιζόντων ἀποστόλων γεγραμμένη· 5) ἡ ἀκόμη καὶ σήμερον μετὰ τοσαύτας βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἀναστατώσεις καὶ γλωσσῶν ἀποτομὰς πολλαχοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὄχι μόνον τῆς ἐπὶ θάλασσαν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνδοτέρω, ἐν Πόντῳ καὶ Καππαδοκίᾳ καὶ Λυκκονίᾳ, διάσωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Καὶ ταιαύτη μὲν ἡ διασπορὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ· τίνες δ' οἱ δεσμοὶ οἱ εἰς ἑνότητα συγκρατοῦντες τὰ πολυσπερῆ ταῦτα μέλη του, θὰ λεχθῇ ἐφεξῆς.

Μ.

Περὶ τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐν γένει.

Πρὸς κατανόησιν τῶν γραμματολογικῶν ἄρθρων, ὅσα θὰ καταχωρισθῶσιν ἐν τούτῳ τῷ περιοδικῷ, ἐθεωρήθη χρήσιμον βοήθημα νὰ διακριθῇ διὰ κυρίων καὶ σαφῶν χαρακτήρων ἡ κλασικὴ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας τῶν μετὰ ταῦτα. Τοιαύτην τὴν πρόθεσιν ἔχει τὸ ἑξῆς ἄρθρον· θὰ καταγραφῶσι δὲ τῶν χαρακτήρων μόνοι ὅσοι φαίνονται ἱκανοὶ πρὸς τὸν σκοπόν, τουτέστιν οἱ γενικώτατοι. Ἐνίοτε πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ λόγου θὰ γείνῃ παραβολὴ πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν γραμματολογίαν, σπανιώτατα δὲ πρὸς τὰς τῶν νεωτέρων ἐθνῶν.

Κλασικὴ περίοδος, ὡς γνωστόν, καλεῖται ἡ καθήκουσα μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδόνων, ἢ τὸ πολὺ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους πρὸ Χριστοῦ. Κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα νέον τὸ ἔθνος καὶ ἀκμαῖον ἀνεπτύσσει βίον πολιτικὸν αὐτόνομον καὶ ἐν αὐτῷ τάς τε ἄλλας τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τὴν περὶ τὸν λόγον, Χαρακτὴρ δὲ κυριεύων ταύτης τῆς περιόδου, ἀνάλογος τῆς νεότητος καὶ ἀκμῆς τοῦ ἔθνους εἶναι ὅτι ἐπικρατεῖ ἡ *ποίησις*, καὶ ἡ περὶ τὸν λόγον τέχνη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τούτους τοὺς χρόνους εἶναι κατ' ἐξοχὴν *ποιητική*· καθίσταται δὲ ὁ χαρακτὴρ καταφανὴς κατὰ πολλὰς καὶ ποικίλας ἀναφοράς, τὰς ἑξῆς.

Ἂν ὡς ἀρχὴ τῆς περὶ τὸν λόγον τέχνης τῶν Ἑλλήνων ἐκληφθῇ ὁ Ὅμηρος, καὶ πεντήκοντα ἔτη τοὐλάχιστον πρὸ τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ, περιλαμβάνει ἡ κλασικὴ περίοδος ἑξακοσίων ἐτῶν διάστημα. Τούτων τῶν ἐτῶν ἅπαντα μὲν καταλαμβάνει ἡ ποίησις, ὀλίγα δὲ μόνον, μόλις διακόσια ἢ ὀλίγῳ τι πλέον, ὁ πεζὸς λόγος· διότι ἔργα τεχνικὰ ἐν πεζῷ λόγῳ πολὺ ἀργὰ ἐγνώρισεν ἡ Ἑλλάς, ὥστε πρεσβυτέρα καὶ πολυχρονιωτέρα φαίνεται ἡ ποίησις τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἂν δέ τις ἀποβλέψῃ πρὸς ἄλλην ἀναφοράν, ἤτοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἔργων, ὅσα παρήγαγεν ἡ τέχνη κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα, πάλιν καὶ ἐν τούτῳ εὑρίσκεται ἐπικρατεστέρα ἡ ποίησις· διότι, ἂν ἦτον δυνατὸν σήμερον νὰ ἐξαριθμηθῶσι στίχον κατὰ στίχον αἱ πολλαὶ καὶ μακραὶ ἐποποιίαι, αἱ ἐλεγεῖαι, τῶν μελοποιῶν τὰ ποιήματα, τὸ δρᾶμα καὶ ἄλλα δευτερεύοντα εἴδη, ἀναμφισβητήτως οὐδὲ θὰ προσήγγιζεν ὁ πεζὸς λόγος τὴν ποίησιν. Ἀλλὰ καὶ χωριστὰ ἂν ἐξαριθμήσῃ τις τοὺς ποιητάς, ὡς πρόσωπα, καὶ χωριστὰ τοὺς πεζούς, θὰ εὕρῃ πολὺ πλειοτέρους τοὺς πρώτους· διότι, πάντων τῶν ἄλλων ἐξαιρουμένων, μόνοι οἱ τῆς κωμῳδίας ποιηταὶ εἶναι κατ' ἀλήθειαν ἀμέτρητοι. Τοῦτο δὲ εὐκόλα δύναται νὰ βασανίσῃ ὁ βουλόμενος ἅμα λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὴν συλλογὴν τῶν ἀποσπασμάτων τῶν τῆς κωμῳδίας ποιητῶν, ἣν ἄνδρες φιλοπονώτατοι κατὰ τοὺς νῦν χρόνους κατήρτισαν.

Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλη ἀναφορά, καθ' ἣν εὑρίσκεται ἐπικρατοῦσα ἡ ποίησις κατὰ ταύτην τὴν περίοδον. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος

δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔχαιρεν ἐπὶ τοῖς ποιήμασι μᾶλλον ἢ τοῖς συγγράμμασι, διὰ τῶν ποιημάτων ἐτέρπετο, καὶ μὲ αὐτὰ ἐτρέφετο· ὀλιγώτερον δὲ καὶ μακρόθεν ἤγγιζε τὰ ἔργα τοῦ πεζοῦ λόγου. Ὁ Ὅμηρος ἐρραψῳδεῖτο πάντοτε ἐν κύκλῳ λαοῦ, οἱ μελοποιοὶ ἔψαλλαν καὶ ἐχόρευαν τὰ αὐτῶν ποιήματα παρόντος τοῦ πλήθους, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀγῶσι τοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ ἐμαίνοντο οἱ παλαιοί, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις. Ἀλλὰ τοὺς πόνους καὶ τὰς ἐρεύνας τῶν ἀρχαίων λογογράφων, τῶν μυθολόγων, τῶν συγγραψάντων κτίσεις πόλεων καὶ τὰ παρόμοια μόνον ὀλίγοι ἐκαρποῦντο, λόγιοι ἢ ἄλλοι περίεργοι, ἐλάχιστα δ' ὁ λαός. Καὶ ὕστερον, ὅταν ἤκμασεν ἡ τέχνη τοῦ πεζοῦ λόγου, δὲν ἀπήλαυε τὸ ἔθνος ἢ ὀλίγα μόνον τῶν πεζῶν συγγραμμάτων· ἐκ τῶν ἱστορικῶν λόγου χάριν, ὁ Ἡρόδοτος ἤγειναν, ὡς φαίνεται, ἀνάγνωσμα δημοτικόν, καὶ τὸ ἔθνος ἠγάπησε τὴν χάριν καὶ τὸ κάλλος τῶν λόγων αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θουκυδίδῃ ὀλίγοι ἔχαιρον, καθ' ἃ μαρτυρεῖ ἀνὴρ σύγχρονος. Κράτιππος ὁ ἱστορικὸς, ὁ συγγράψας τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου· μαρτυρεῖ δὲ ῥητῶς ὁ Κράτιππος, ὅτι αἱ παρὰ Θουκυδίδῃ δημηγορίαι *ἦσαν τοῖς ἀκούουσιν ὠφέλιμοι* (Διον. Ἁλικ. περὶ χαρακτ. Θουκυδ. 16). Καὶ ἀφ' οὗ τοῖς τοῦ Θουκυδίδου ἀπηρέσκοντο οἱ παλαιοί, ψυχρότερα κατὰ τὸ εἰκὸς θὰ προσεδέχοντο τὰ τοῦ Ἑλλανίκου ἔργα, ὄντα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀρχαιολογικὰ καὶ χρονολογικά· οἱ δὲ πολλοὶ συγγραφεῖς τῶν Σικελικῶν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ συγγράψαντες εἰδικῶς τὴν ἱστορίαν ἢ τὰς ἀρχαιολογίας μιᾶς μόνης πόλεως, πιθανὸν ν' ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ τῶν ἐντοπίων, ἀλλ' οὐδέποτε ἔγειναν κοινὸν καὶ ἐθνικὸν ἀνάγνωσμα. Τῆς δὲ φιλοσοφίας ἔτι ὀλιγώτερα ἀπήλαυεν ἀμέσως ὁ ἑλληνικὸς λαός, διότι ἡ κατανόησις τῶν φιλοσοφημάτων δὲν ἦτο δυνατὴ τοῖς πολλοῖς, οἱ δὲ φιλόσοφοι, μάλιστα οἱ προϊστάμενοι σχολῆς συνέγραφαν ἰδίως διὰ τοὺς ἐν τῇ σχολῇ· καὶ τοὺς διαλόγους μὲν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Αἰσχίνου ὡς ἐλαφροτέρους ἴσως ἀνεγίνωσκε καί τις τῶν τοῦ πλήθους, τοὺς διαλόγους ὅμως τοῦ Πλάτωνος

καὶ μάλιστα τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν ἀνεγίνωσκον βέβαια ἰδίως ἐν ταῖς σχολαῖς· ὥστε ἐκ τῶν πεζῶν συγγραμμάτων μόνοι οἱ ῥητορικοὶ λόγοι, ὅσοι ἐξεφωνήθησαν ἐν πραγματικοῖς ἀγῶσι καὶ ὀλίγα τῶν ἄλλων ἔγειναν ἐθνικὸν κτῆμα, κυρίως δὲ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν αὐτὴν περίοδον ἐτρέφετο τὸ ἔθνος μὲ τὴν ποίησιν.

Ὁ ποιητικὸς χαρακτὴρ τῆς κλασικῆς περιόδου εἶναι τόσον βαθὺς καὶ κύριος, ὥστε συλλαβών τις αὐτὸν δύναται νὰ χωρίσῃ εὔκολα τὰς λοιπὰς μορφὰς τῆς περὶ τὸν λόγον τέχνης. Βύθις καταβαίνων εἰς τὴν μετὰ ταῦτα περίοδον, τὴν καλουμένην Ἀλεξανδρινὴν, εὑρίσκει πολλὰ καὶ σοφὰ ὑπομνήματα ἀρχαίων ποιητῶν, καὶ ἄλλα ἀξιολογώτατα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, ὅμοια ἔργα τῶν νῦν χρόνων, ἀλλὰ ποιητὰς ὀλίγους, καὶ τούτους δὲ μικροποιούς· διότι εἶναι πολλαὶ αἱ ἐλεγεῖαι, τὰ ἐπιγράμματα, τὰ βουκολικά, ἡ διδακτικὴ ποίησις, σπανιώτατα δέ τις ἐπιχειρεῖ ἔργον μεγαλότεχνον, οἷον ἐποποιΐαν ἢ δρᾶμα, ὥστε ἡ ποίησις τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἔχει πρὸς τὴν κλασικὴν, ὡς ἡ σφραγιδογλυφία πρὸς τὴν ἀνδριαντοποιΐαν. Τὴν δὲ μετὰ ταύτην περίοδον, τὴν καλουμένην τῶν νεωτέρων σοφιστῶν, εἶναι τόσον ὀλίγοι οἱ ποιηταί, ὥστε μόλις κατὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα μετρεῖται εἷς. Ἂν δὲ λάβῶν τις τὸν ποιητικὸν χαρακτῆρα παραμετρήσῃ πρὸς τοῦτον τὸν περὶ τὸν λόγον τέχνην τῶν Ῥωμαίων, θὰ ἴδῃ σαρέστατα τὴν διαφοράν. Πρῶτον ἡ Ῥώμη δὲν ἔχει περίοδον κλασικὴν τόσῳ μακράν· ἔπειτα ἡ ποίησις ἐκεῖ δὲν εἶναι πρεσβυτέρα τοῦ πεζοῦ λόγου, ὡς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὴν φύσιν, οὐδὲ εἶναι πολλὴ, ἀλλ' ὀλίγη καὶ νεωτέρα, διότι ὡς γνωστὸν, ἤκμασεν ἐν Ῥώμῃ ὁ πεζὸς λόγος πρὸ τῆς τεχνικῆς ποιήσεως. Παραλείπω δὲ τὸ ἄλλο, ὅτι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ποιημάτων καὶ τὸ μεγαλότεχνον παραβαλλομένη ἡ Ῥώμη πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἶναι πτωχοτάτη καὶ μικροτεχνωτάτη.

Οὕτω πανταχόθεν φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἐν Ἑλλάδι ἡ ποίη-

σις. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι μόνον διακριτικὸν γνώρισμα τῶν περιόδων, ἀλλὰ καὶ ὁ λαμπρότατος κόσμος τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, ὁ ποιῶν αὐτὴν ἐξοχωτέραν καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ πάσης ἄλλης, ἐν ᾗ ἡ ποίησις εἶναι ὀλίγη. Ἵνα δὲ μὴ ἐκληφθῇ ὁ ἔπαινος κενὸς, κρίνω συμφέρον νὰ σαφηνίσω δι' ὀλίγων τὸ πρᾶγμα.— Ὁμολογεῖται καὶ ἡ περὶ τὸν λόγον τέχνη, ὅτι εἶναι μία τῶν καλῶν τεχνῶν ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφία· οὖσα δὲ τοιαύτη ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἄλλας, ὥστε ἂν συγκριθῶσι τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς φέρ' εἰπεῖν πρὸς τὰ τῆς περὶ τὸν λόγον, θὰ εὑρεθῇ χρήσιμος ἀναλογία πρὸς τὸν σκοπόν. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καλεῖται τέχνη καλὴ, ὅταν κατασκευάζῃ ἔργα ἔχοντα σκοπὸν ὄχι τὴν πλήρωσιν χρείας πρακτικῆς καὶ ἀπολύτου, οἷον οἰκοδομὴν ἰδιωτικῆς οἰκίας, ἀλλ' ἔργα ἔχοντα σκοπὸν αὐτὸ τὸ τεχνικὸν εἶδος καὶ τὸ καλόν· οὐδὲ καλεῖται ἰδιωτικὴ οἰκία καλλιτέχνημα ἐφ' ὅσον εἶναι ὡρισμένη νὰ πληρώσῃ τοιάνδε ἢ τοιάνδε χρείαν τῆς οἰκογενείας. Διὸ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος εἶναι ὑπέροχον κατὰ τὸ περὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν φιλότεχνον, ὅπερ κέκτηται ὄχι πολλὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας πλουσίας ἄλλην χρείαν παρ' ἄλλῳ οἰκογενειάρχῃ, ἀλλ' ἔργα ἀρχιτεκτονικὰ ἔχοντα σκοπὸν τὸ τεχνικὸν εἶδος καὶ αὐτὸ τὸ καλόν. Στρεφόμενον τώρα τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπὶ τὴν περὶ τὸν λόγον παρέχει τὴν ζητουμένην ἀναλογίαν· αὕτη οὖσα τῶν καλῶν τεχνῶν ἀποκλείει πάντα τὰ συγγράμματα, ὅσα πληροῦσι καθαρὸν πρακτικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν σκοπόν· διὸ τὴν περὶ τὸν λόγον τέχνην ἔθνους τινὸς δὲν συγκροτεῖ, ὡς κοινῶς ἐκλαμβάνεται, ὅλον τὸ πλῆθος τῶν γραπτῶν μνημείων, ὅσα παρήχθησαν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ μόνα τὰ φέροντα τεχνικὸν εἶδος· διότι γελοῖον εἶναι νὰ καταταχθῶσι μεταξὺ τῶν καλλιτεχνημάτων λεξικὰ, γραμματικαὶ, φαρμακολογίαι, ἀριθμητικαὶ καὶ τὰ παρόμοια. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ἔθνος εἶναι καλλιτεχνικώτερον περὶ τὴν τέχνην τῶν λόγων, ὅπερ κέκτηται πλειότερα ἔργα ἔχοντα σκοπὸν αὐτὸ τὸ καλόν· ἀλλὰ τὸ καλὸν ἴσα ἴσα καὶ τὴν

ἐξ αὐτοῦ ἡδονὴν ἔχει, ὡς γνωστόν, κύριον σκοπὸν ἡ ποίησις, πλήρωσιν δὲ πρακτικῆς χρείας καὶ ὠφέλειαν ὡς τὸ πολὺ ὁ πεζὸς λόγος. Ὥστε ἡ κλασικὴ περίοδος περιλαμβάνουσα ἔργα κατὰ τὸ πλεῖστον ποιητικὰ, ἔχει ἀληθινὴν τέχνην τῶν καλῶν, καὶ ὑπερέχει πάσης ἄλλης, ἐν ᾗ τὰ πεζὰ συγγράμματα εἶναι πλειότερα.

Δεύτερος χαρακτὴρ τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἡ *εἰδικότης* περὶ τὴν ἐργασίαν· ἐκεῖνο δηλαδὴ ὅπερ κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ἀπεδείχθη συμφορώτερον εἰς τὰς βιωτικὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἡ κατατομὴ τῶν ἔργων εἰς μέρη μικρότατα, καθ' ὁ τὴν κατασκευὴν μιᾶς βελόνης μοιράζονται πολλαὶ χεῖρες, τοῦτο ἔκαμαν χρῆσιν οἱ παλαιοὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῶν λόγων· παρ' ἐκείνοις ὁ ποιητὴς ἐποίει μόνον, οὐδέποτε δὲ συνέγραφε, καὶ μερικώτερον ἔτι ὁ μελοποιὸς οὐδέποτε ἐποίει δράματα, οὔτε ὁ τραγικὸς κωμῳδίας· καὶ ὡς κατὰ τοὺς νῦν χρόνους ὑπάρχουσιν εἰδικοὶ ὀφθαλμῶν ἰατροὶ, καὶ ἄλλοι ὀδόντων, εἶχαν οἱ παλαιοὶ εἰδικοὺς ποιητὰς ἐλεγείων, καὶ ἄλλους διθυράμβων. Αὐτὸς δὲ ὁ μερισμὸς τῆς ἐργασίας δὲν φαίνεται μόνον εἰς τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πεζῷ λόγῳ· διότι ὁ ἱστορικὸς συνέγραφεν ἱστορίας μόνον, ὁ δὲ ῥήτωρ συνέθετε μόνον ῥητορικοὺς λόγους· καὶ ὁ χαρακτὴρ εἶναι τόσον γενικὸς, ὥστε τὰ ὀλίγα παραδείγματα τοῦ ἐναντίου μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐτὸ τοῦτο ὡς ἐξαιρέσεις. Ὡς ἐξαίρεσις μνημονεύεται Ἴων ὁ Χῖος, ὡς ποιητὴς ἅμα καὶ πεζὸς, καὶ ὁ Ξενοφῶν αὐτὸς, ὡς συγγράψας ἱστορικὰ συγγράμματα καὶ φιλοσοφικά. Εἶναι δὲ ὅλως περιττὸν ῥητῶς νὰ μνημονευθῇ πόσον συνέτεινεν ἡ εἰδικότης τῆς ἐργασίας πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἔργων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ εἶναι πολλὰ φυσικὸν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέκτησαν περὶ πάντα τὰ γένη καὶ εἴδη τοῦ λόγου τελείους τεχνίτας.— Κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον παύει ἡ εἰδικότης τῆς ἐργασίας, καὶ σπανιώτατα εὑρίσκει τις ἄνδρα καταγινόμενον περὶ ἓν καὶ μόνον εἶδος λόγου· οἱ πλειότεροι τῶν Ἀλεξανδρι-

νῶν ποιητῶν γνωρίζονται καὶ ὡς συγγραφεῖς πεζῶν συγγραμμάτων· ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ἐπιχειροῦσιν οἱ ποιηταὶ συγχρόνως ἐπὶ πολλὰ εἴδη ποιήσεως· ὁ Ὀβίδιος, εἷς τῶν καλλιτέρων τῆς Ῥώμης ποιητῶν, ἐποίησεν ἐλεγείας, ἔπη, δράματα, καὶ ἄλλα διάφορα· ὁ δὲ Κικέρων, τὸ ἐξοχώτερον πρόσωπον τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας, εἶναι, ὡς γνωστόν, ῥήτωρ, τεχνογράφος, φιλόσοφος καὶ τὸ περιεργότερον ὡς καὶ ποιητής.

Ἄλλος χαρακτὴρ ταύτης τῆς περιόδου εἶναι *ἡ συνδρομὴ πολλῶν ὁμοῦ καλῶν τεχνῶν* πρὸς κατασκευὴν ἑνὸς καλλιτεχνήματος· παρὰ τοῖς παλαιοῖς δὲν ἀρκεῖ ψιλὴ ἡ ποίησις πρὸς τὸ ἔργον, ἀλλὰ συντρέχουσιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἡ μουσικὴ, ἡ ὀρχηστικὴ, καὶ ἐν τῷ δράματι μετὰ τῶν ἄλλων ἡ ὑποκριτική· εἶναι δὲ φυσικὸν, ὅτι τὸ καλλιτέχνημα πολλῶν ὁμοῦ συνελθουσῶν τεχνῶν θὰ κατασκευασθῇ καὶ τελειότερον καὶ λαμπρότερον. Ὀλίγον ἀνωτέρω ἔφερεν ὁ λόγος ἐπὶ τὴν παραβολὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πρὸς τὴν ποίησιν, ὥστε πρὸς διασάφησιν τοῦ λεγομένου δὲν θὰ φαγῇ καὶ ἐδῶ ἄστοχος ἡ ἀκολουθία τῆς συγκρίσεως· πρὸς κατασκευὴν ναοῦ παλαιοῦ, εἶναι γνωστὸν, ὅτι δὲν ἤρκουν μόνα τὰ καλὰ σχήματα τῆς οἰκοδομῆς, ἀλλ' ἦτο χρεία τῆς συνδρομῆς τῆς τε γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας· διὸ καὶ τοὺς ἀετοὺς καὶ κύκλῳ τὴν ζωοφόρον, καὶ πάντα τὸν λοιπὸν κόσμον εἰργάζετο ἡ γλυπτικὴ· ἡ δὲ ζωγραφία ἐκόσμει τὰ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἔβαφε δὲ καὶ τὰ πολλὰ γλυπτικὰ ἔργα μὲ ποικίλα χρώματα· λοιπὸν συνέτρεχον τρεῖς καλαὶ τέχναι πρὸς κατασκευὴν τοῦ καλλιτεχνήματος, καὶ τῶν τριῶν δὲ τὸ μέρος καὶ τὸ ἔργον ὥριζεν ὁ ἀρχιτέκτων ὁ σχεδιάσας τὸν ὅλον ναόν. Ἀκριβῶς παρόμοιον τῷ εἰρημένῳ συνέβαινε καὶ εἰς τὴν τέχνην τῶν λόγων· αἱ ἐποποιΐαι, τὸ ἁπλούστερον γένος τῆς ποιήσεως, ἐῤῥαψῳδοῦντο ὑπ' ἀνδρῶν τέχνην ἐχόντων τὸ ῥαψῳδεῖν, ὕστερον δὲ συνωδεύετο ἡ ῥαψῳδία καὶ μὲ τὴν λύραν. Τὰ ποιήματα τῶν μελοποιῶν προϋποθέτουσι τὴν ὀρχηστικὴν καὶ μουσικὴν σύνθεσιν, τὸ δρᾶμα τέλος πλὴν τῶν ἄλλων τεχνῶν καὶ παρασκευῶν καὶ τὴν ὑποκριτικήν.

Εὐθὺς τὴν μετὰ ταῦτα περίοδον, τὴν Ἀλεξανδρινὴν, ἀλλάσσουσι τὰ πράγματα· κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους ποιοῦνται μέν τινες ἐποποιΐαι, καὶ δράματα ὀλίγα, ἀλλ' ὕλα πρὸς ψιλὴν ἀνάγνωσιν· διὸ καὶ μόνη τέχνη ἐν τούτοις εἶναι γυμνὴ ἡ ποίησις. Ἡ δὲ Ῥώμη ποτὲ δὲν εἶχε ῥαψῳδοὺς διὰ τὰ ἔπη, οὔτε μετεχειρίσθη τὴν ὀρχηστικὴν ἐν τῷ δράματι, διότι, ὡς γνωστὸν τὸ Ῥωμαϊκὸν θέατρον δὲν ἔχει ὀρχήστραν· μετὰ τῆς ὀρχηστικῆς δὲ λείπει καὶ ἡ ἔντεχνος μουσικὴ· διὸ καὶ μέλος, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, δὲν ἔχουσιν οἱ Ῥωμαῖοι.

Ἄλλος χαρακτὴρ τῶν κλασικῶν χρόνων διακριτικώτατος, εἶναι *ἡ ποικιλία περί τε τὰ τεχνικὰ σχήματα καὶ τὴν γλῶσσαν*. Ἡ περὶ τὰ τεχνικὰ σχήματα ποικιλία τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως γίνεται καταφανεστάτη μάλιστα περὶ τὸ μέλος, ἔνθα καὶ νὰ ἐξαριθμήσῃ τις ἁπλῶς τὰ διάφορα εἴδη εἶναι δυσκολία μεγάλη· διότι ἀναφέρονται παιᾶνες, νόμοι, ὑπορχήματα, ὕμνοι, ὠσχοφορικὰ, προσόδια, παρθένια, ἐγκώμια, θρῆνοι, ἰάλεμοι, διθύραμβοι καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ταύτης μὲν τῆς ποικιλίας αἰτία εἶναι ἡ γονιμότης καὶ εὐφυΐα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος πρὸς ἐξεύρεσιν παντοειδῶν τεχνικῶν σχημάτων, τῆς ἄλλης δὲ τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν λόγος κυριώτατος εἶναι, ὅτι τὸ ἔθνος σχεδὸν καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἔζησέ ποτε ὡς ἓν καὶ ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἑκάστη τῶν φυλῶν ὡς εἶχεν ἴδιον πολιτικὸν βίον ἀνέπτυξε καὶ χωριστὴν διάλεκτον, ἀνάλογον τῆς ἰδίας φύσεως, καὶ χωριστὰ ἐκαλλιέργησε τὴν περὶ τὸν λόγον τέχνην. ὥστε ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία περιλαμβάνει ἔργα γεγραμμένα εἰς διαλέκτους διαφόρους, ὧν ἑκάστη ἔχει ἴδια προτερήματα καὶ κάλλος ἴδιον.

Κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον εἶχαν χαθῇ αἱ φυλετικαὶ διαφοραὶ, τὸ ἔθνος δὲν ἔζη πλέον εἰλικρινῆ φυλετικὸν βίον, ἀλλ' εἶχεν ἐξομαλισθῇ· δι' αὐτὸ ὁμαλίζεται καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ἀντὶ

τῆς ποικιλίας, ἣν ἔφεραν ἐν τῇ κλασικῇ περιόδῳ αἱ διάλεκτοι, τώρα συμβαίνει ἡ μονοτονία ἡ σύγχυσις λέξεων καὶ τύπων, ἥτις ἀσχημίζει παραπολὺ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ποίησιν· οὕτω λόγου χάριν, μεταχειρίζονται οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ποιηταὶ λέξεις καὶ τύπους καθιερωμένους ὑπὸ τῶν παλαιῶν πρὸς μόνον τὸ μέλος ἐν ἐλεγείαις, καὶ τἀνάπαλιν λέξεις καὶ τύπους ἐπικοὺς εἰς ποίημα λυρικόν.

Τὸ προτέρημα τοῦτο νὰ ἔχῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διαλέκτους καλλιεργημένας πολλὰς, ἐν αἷς σώζονται γεγραμμένα ἔξοχα ἔργα, δὲν ἔχει κανὲν ἄλλο τῶν συγχρόνων ἐθνῶν, οὐδ' αὐτὸ τὸ Ῥωμαϊκόν. Διότι ἡ Ῥώμη, ἀφ' οὗ κατέπιεν ὅλην τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἐχώνευσεν ἐντὸς αὐτῆς, δὲν ἀφῆκε ν' ἀναπτυχθῇ καὶ καλλιεργηθῇ ἡ Ὀμβρικὴ καὶ Ὀσκικὴ διάλεκτος εἰς βαθμὸν τηλικοῦτον, ὥστε νὰ παραγάγωσιν ἔργα κλασικά, καὶ ν' ἁρμόζῃ εἰς αὐτὰς ἡ ἐπωνυμία διάλεκτος, ἀλλὰ κατακυριευσάσης πανταχοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς γλώσσης ἔμειναν αὐταὶ ἰδιώματα, ἢ κατὰ τόπους παραλλαγαὶ καὶ οὐδὲν πλέον.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι χαρακτῆρες φαίνονται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἱκανοὶ πρὸς τὸν σκοπὸν, τὴν διάκρισιν τῆς κλασικῆς περιόδου, τῶν μετὰ ταῦτα. Ἂν δὲ τώρα περισυναχθῇ εἰς ὀλίγον ὁ λόγος εὑρίσκεται ἐκ τοῦ πρώτου χαρακτῆρος, ὅτι τὸ βάρος τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας κεῖται ἐπὶ τῆς ποιήσεως, καὶ ὁ βουλόμενος νὰ κατανοήσῃ τὴν τέχνην τῆς κλασικῆς περιόδου πρέπει νὰ σπουδάσῃ τοὺς ποιητὰς μάλιστα, διότι καὶ οἱ πεζοὶ συγγραφεῖς τούτων τῶν χρόνων τόσον πολὺ μετέχουσι ποιήσεως, ὥστε εἶναι ἀκατανόητος ἡ τέχνη των ἅμα χωρισθῇ τῆς ποιητικῆς σπουδῆς· τοῦ Ἡροδότου παραδείγματος χάριν ἡ πλατεῖα καὶ ἀφελὴς διήγησις, ὁ σύνδεσμος τῶν γεγονότων, τὰ τερπνὰ ἐπεισόδια καὶ αὐτὸ τῆς διαλέκτου τὸ κάλλος εἶναι ἀκατανόητα ἄνευ τῆς σπουδῆς τῶν ἐπικῶν ποιημάτων· ἡ δὲ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ἔντεχνος πλοκὴ, οἱ δεσμοὶ κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ λόγου καὶ αἱ λύσεις, αἱ ποιητικαὶ εἰκόνες καὶ μυθολογίαι

γίνονται καταληπταὶ μόνον παρὰ τὴν σπουδὴν τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου χαρακτῆρος, τῆς εἰδικότητος περὶ τὴν ἐργασίαν, γίνεται φανερὸν, ὅτι ὁ ἐπιδιδόμενος εἰς μελέτην κλασικοῦ ποιήματος ἢ συγγράμματος πρέπει νὰ προσέρχηται ὡς πρὸς ἔργον, ὅπερ ἐφιλοτέχνησε γυμνασμένος καὶ εἰδικὸς τεχνίτης, τουτέστι πρέπει νὰ περιβλέπῃ καὶ περιερευνᾷ πανταχόθεν τὸ ἔργον, διότι ἡ κλασικὴ τέχνη κεῖται οὐχὶ ἐπιπολῆς, ἀλλ' εἰς βάθος. Ἐκ τοῦ τρίτου χαρακτῆρος καταφαίνεται ἀναγκαία ἡ σπουδὴ τῆς νεωτέρας μουσικῆς τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν, ἥτις, ὅσον ἂν διαφέρῃ τῆς ἀρχαίας, θὰ ὁμοιάζῃ κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι μουσική, πρὸς δὲ ὅσων οἱ ἀρχαῖοι παρέδωκαν περὶ μετρικῆς, ῥυθμικῆς καὶ μουσικῆς, ὀρχηστικῆς καὶ ὑποκριτικῆς τῆς τε ἐν θεάτρῳ καὶ τῆς περὶ τοὺς ῥητορικοὺς λόγους. Ἐκ τοῦ τετάρτου τέλος χαρακτῆρος, τῆς ποικιλίας περί τε τὰ τεχνικὰ σχήματα καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐξάγεται ἡ ἀνάγκη νὰ σπουδάσῃ τις τὴν ἱστορίαν ἑκάστης τῶν φυλῶν τοῦ ἔθνους χωριστά, νὰ καταλάβῃ τὴν φύσιν τῆς φυλῆς καὶ νὰ μελετήσῃ τὴν διάλεκτον ἑκάστης μέχρι τῶν λεπτοτάτων παραλλαγῶν, διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη διαλεκτικὴ διαφορὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν φύσιν τῆς φυλῆς καὶ ἔχει πάντοτε λόγον τεχνικόν.

Τὰ τῆς κλασικῆς περιόδου ποιήματα καὶ συγγράμματα εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ πολυτιμότερον κληρονόμημα, ὅπερ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, καὶ ἐκ τῆς ὀρθῆς κατανοήσεως καὶ ἑρμηνείας αὐτῶν πιστεύομεν ὅλοι, ὅτι θὰ προέλθῃ οὐ μικρὸν ἀγαθόν· διὸ καὶ μὲ αὐτὰ σπουδάζομεν ν' ἀνατρέφωμεν τοὺς νέους. Ἀλλ' ἡ ὀρθὴ κατανόησις καὶ ἑρμηνεία παρομοίων ἔργων κατὰ τὸ πνεῦμα, ὅπερ διὰ βραχέων ὑπέδειξεν ἀνωτέρω ὁ λόγος, εἶναι πρᾶγμα τῶν δυσκολωτάτων· ἐπειδὴ πρέπει πρῶτον ν' ἀναπτυχθῶσι παρ' ἡμῖν καὶ αἱ ἄλλαι καλαὶ τέχναι ἐπὶ βαθμόν τινα, δεόμεθα δὲ καὶ πολιτισμοῦ ἱκανοῦ, ὃν πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχομεν, καὶ γνώσεων πολλῶν καὶ βοηθημάτων, ὧν κατὰ τὸ πλεῖστον στερούμεθα, ἀλλ' ἐγ

οἷς εἶναι χρεία πρῶτον νὰ προτελεσθῶμεν, διότι ἄνευ μακρᾶς προτελεστίας πρέπει νὰ λάβωμεν τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον τέχνη τῶν Ἑλλήνων, ἰδίως δὲ ἡ κλασικὴ θέλει μένει παρ' ἡμῖν ἄχαρι καὶ σκοτεινὸν μυστήριον.

Ἐν Σύρῳ.

Α. Κυπριανός.

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

« Καὶ οἶκος καὶ σχολεῖον καὶ πολιτεία τότε ἀκμάζει καὶ μόνον τότε, ὅταν ἡ νεότης αὐστηρῶς ἀνατρέφηται. »

Ὁ ἄνθρωπος εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἔχει χρείαν τῆς βοηθείας ἄλλων διά τε τὴν φυσικὴν καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ζωήν· διότι ὁ ὀργανισμὸς αὐτοῦ εἶνε κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πολὺ ἀσθενὴς εἰς ἀντίδρασιν πρὸς τὰς ἔξωθεν ἐπηρείας τῆς φύσεως καὶ οὐδόλως ἐπαρκὴς, ἀλλὰ κατὰ πάντα ἐκτεθειμένος αὐτῇ. Αἱ δὲ αἰσθήσεις, δι' ὧν πᾶσα γνωριμία τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ξένην ταύτην χώραν, ἀνανάπτυκτοι ἐπὶ πολὺ διατελοῦσιν ἔτι καὶ ἀγύμναστοι· ἐνῷ τὸ δι' οὗ τῆς ζωῆς αὐτοῦ τῆς φυσικῆς εἶνε τὸ μὴ καταβληθῆναι ὑπὸ τῶν ἐκτὸς, ἀλλὰ καταβάλλειν ταῦτα καὶ καταλαμβάνειν τι τούτων ἀδιαλείπτως. Διὸ καὶ ὁρμᾷ μὲν φύσει εἰς τὸ δι' οὗ τοῦτο τὸ πρῶτον οἰκοθεν, ἀναπνέων καὶ γαλακτουχῶν, καὶ κατὰ μικρὸν δεχόμενος τοὺς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐρεθισμοὺς, καὶ κινούμενος πρὸς ἐπίτευξιν ἢ ἀποφυγήν. Ἀλλ' εἰς πᾶν βῆμα χρείαν ἔχει τῆς ἔξωθεν συνδρομῆς· ὥστε ἡ ἀσθένεια καὶ ἔνδεια χαρακτὴρ καὶ κατηγορούμενον ἀναγκαῖον εἶνε τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου.

Διότι πρῶτον μὲν ἂν μόνη ἡ ὀργανικὴ ζωὴ ἦτον ἡ προωρισμένη ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαίως δὲν θὰ ἦτον ἀσθενὴς

ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἐνδεὴς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν· ἀλλ' ὥσπερ τὸ ζῶον θὰ ἐγέννα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνενδεὲς μετὰ τὴν γαλακτουχίαν καὶ τέλειόν πως πρὸς τὸν ὅρον τῆς ὑπάρξεως καὶ αἰσθητικῆς αὐτοῦ ζωῆς· διότι αὐτὸς ὁ ὀργανισμὸς εἶνε ἑαυτῷ αὐτάρκης, δηλονότι πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἐπαρκής. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ, ἂν μετὰ τὴν πρώτην ἐνίσχυσιν διὰ τῶν ἁπλουστάτων καὶ πρώτων ἀρχῶν τῆς ζωῆς καθίστατο ἐπαρκὴς εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐπενήργει εἰς τὰ ἐκτὸς καὶ ἂν οὕτως ἐνισχύετο καὶ ἐπερατοῦτο εἰς πλήρη τινὰ μορφὴν, δὲν θὰ ἐπράκτυπτεν ἐντεῦθεν εἰμὴ ὀργανικὴ ζωὴ καὶ φυσικὴ ἕνεκα τῶν δύο ὁμογενῶν παραγόντων, τῆς ἐπιδράσεως καὶ ἀντεπιδράσεως τοῦ ὀργανισμοῦ ἐπὶ τὰ ἐκτός· ἀναγκαίως δὲ τὸ παραγόμενον εἶνε ὁμοειδὲς τοῦ παράγοντος. Ὅθεν ἡ αὐτάρκης καὶ αὐθόρμητος ἐκείνη τροφή τε καὶ αὔξησις οὔτε κοινωνίαν οὔτε λόγον καὶ ἀνθρωπισμὸν (πόλιν καὶ πολιτείαν) θὰ συνεπῆγε μεθ' ἑαυτῆς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου κατεστρέφετο.*

Λύτὸ λοιπὸν τὸ μὴ αὔταρκες καὶ ἡ ἔνδεια τοῦ γεννωμένου ἵδρυσε τὴν ἑστίαν, τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κοινωνίας, ἐξ ἧς πάλιν διὰ τὴν ἔνδειαν πολλῶν ἡ πόλις ἐγένετο, καὶ ἐκ ταύτης *αστυνόμοι ὁρμαὶ* καὶ ἀνθρωπισμός. Καὶ ἡ φύσις φαίνεται οὕτως ἐν τῇ ἀσθενείᾳ καὶ ἐνδείᾳ διαπραττομένη τὴν πρώτην ἔναυσιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Ἀλλὰ πῶς τοῦτο, τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πολὺ ἔχει χρείαν βοηθείας ἄλλων, παράγει τὴν ὑψηλοτέραν ζωήν; Ἐπειδὴ ἐκ τῆς κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐνδείας συνέστη ἅπαξ ἡ ἑστία, οἱ γεννήτορες καὶ τροφεῖς τοῦ γεννωμένου φυζῶντες πονοῦσι πολλὰ περὶ αὐτὸ καὶ τέχνας τινὰς κατεργά-

---

* Ἀριστ. Πολ. Α'. α. 12. «Ὁ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν ἢ μηθὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν οὐθὲν μέρος πόλεως· ὥστε ἢ θηρίον ἢ Θεός.»

ζονται ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐμπειρίας προσκτῶνται περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ νηπίου, καὶ τὰ τῆς πείρας αὐτῶν διδάσκουσι καὶ ὅσας καὶ οἵας ἔχουσι περὶ τῶν περιστοιχούντων αὐτοὺς πραγμάτων ἐννοίας ἐν γένει μεταδίδουσι διὰ τῶν λέξεων, δι' ὧν ὁ παῖς κατὰ εἴδη καὶ γένη, ἐνεργείας καὶ πάθη ἀντιλαμβανόμενος κατ' ὀλίγον τὰ ὄντα ἀπαλλάττεται τῆς ἀπείρου τῶν ἀτόμων ποικιλίας, ἅτινα κατὰ πρῶτον ἐπιτυποῦνται συγκεχυμένως ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐπιπολάζουσι καὶ συγχέουσιν ἀμοιβαδόν, προσκτᾶται δ' οὕτω κατὰ μικρὸν διὰ τῶν λέξεων τάξιν εἰς τὰς ἐννοίας καὶ ὑφὴν εἰς τὴν διάνοιαν, προσεθίζεται δὲ ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν ἀφαίρεσιν, τὴν ἀρχὴν τῆς διανοητικῆς ζωῆς· τρέφονται δὲ καὶ τὰ αἰσθήματα ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ταύτης τῶν ἀναγκῶν βοηθείας διότι τὰ διάφορα αἰσθήματα εἴτε ἡδέα εἴτε δυσάρεστα, τὰ συνοδεύοντα τὴν ἐπιτυχίαν ὀρέξεως καὶ ὁρμῆς ἢ τὴν ἀποτυχίαν, ἐκ τῶν ἔσωθεν καὶ τῆς καρδίας μεταβιβάζονται εἰς τὸ ἐκτὸς συνεργοῦν πρόσωπον, καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ἡ ἀγάπη καὶ τὸ μῖσος. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα συνεχῶς ἐπαναλαμβάνονται καὶ πολλάκις ἐπενεργοῦσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχήν, ἐθίζουσι ταύτην οὕτως ἢ ἄλλως· ἐκ δὲ τοῦ ἔθους τῶν αἰσθημάτων ἐπικρατεῖ τέλος τὸ τοιόνδε ἦθος, ὅπερ δύσκολον ἔπειτα προϊούσης τῆς ἡλικίας νὰ μεταβληθῇ.

Ἀλλ' ἵνα σαφέστερον νοηθῇ, πῶς διὰ τῆς βοηθείας τοῦ νηπίου ἀναλάμπει ἡ πρώτη ἀκτὶς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἃς ἴδωμεν, ὁποῖαί τινες ἐν συνόλῳ εἶνε αἱ χρεῖαι καὶ ἔνδειαι αὗται, αἱ παρομαρτοῦσαι τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὸ τέταρτον σχεδὸν τοῦ ὅλου ἐπὶ τῆς γῆς βίου του.

Αἱ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου.

Αἱ πρῶται χρεῖαι εἶνε αἱ τῆς τροφῆς· διότι μετὰ τὴν γαλακτοτροφίαν, ἥτις διαρκεῖ ἐπὶ ὡρισμένον χρόνον, καὶ τὴν ὁ-

ποίαν ἔχει ἑτοίμην, ὡς καὶ τὸν ἀέρα, καὶ κοινὴν μετὰ τῶν ἄλλων ζώων, δὲν εὑρίσκει τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν τοῦ πρόχειρον· ἀλλ' εἶνε χρεία νὰ προσενεχθῇ πορισθεῖσα καὶ προπαρασκευασθεῖσα. Εἰς τοῦτο δὲ χρειάζεται ὄχι μόνον κίνησις μελῶν, ἀλλὰ καὶ ἰσχύς τις, ὧν πάντων ἀμοιρεῖ ἀκόμη ὁ παῖς.

Μετὰ τὰ τῆς τροφῆς ἔχει χρείαν περικαλύμματος καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν ἐπηρειῶν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ πρὸς κόσμον. Ἔπειτα χρειάζεται σκέπην κατὰ τοῦ ψύχους καὶ τοῦ θάλπους. Καὶ οὐδὲ ταῦτα εὑρίσκει ἕτοιμα, ἂν καὶ ἀναγκαιότατα πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς.

Ἄλλαι χρεῖαι πάλαι τοῦ ἀνθρώπου εἶνε αἱ πρακτικαί· διότι καὶ ἐμπειρίας ἔχει ἀνάγκην ὁ ἄνθρωπος καὶ τέχνης πρὸς τὸν βίον, καὶ τοῦ βίου τὴν προαγωγὴν καὶ διατήρησιν· ἐμπειρίαι δὲ καὶ τέχναι διδάσκονται καὶ μανθάνονται. Διότι ἡ ἑκάστην ἀτομικὴ ἐμπειρία δὲν φθάνει ποτὲ οὔτε εἰς ἀκρίβειάν τινα οὔτε εἰς γενικότητα, τὰ ἀποτελοῦντα τὰς τέχνας καὶ ἐμπειρίας· ἀνάγκη δὲ πολλῆς καὶ διαφόρου μερικῆς πείρας, ἵνα σχηματισθῶσι κανόνες τινὲς καὶ νόμοι, ἐξ ὧν ἀπαρτίζονται τέχναι καὶ ἐν γένει ἐμπειρίαι.

Ὁ δὲ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτὸν μένων καὶ ἀβοήθητος μόλις περὶ τὸ γῆρας θὰ εἶχε μικρόν τι ἄθροισμα τοιούτων μερικῶν παρατηρήσεων· ὥστε ἄνευ διδασκαλίας καὶ παρ' ἄλλων μαθήσεως παρὰ τὰς ἰδίας ἐντυπώσεις, ὁ ἄνθρωπος θὰ διετέλει παῖς μέχρι τέλους τοῦ βίου κατὰ τὸ δεύτερον ἀργυροῦν γένος τοῦ Ἡσιόδου.

Τοιούτων λοιπὸν καὶ τοσούτων ἔχων φύσει χρείαν ὁ ἄνθρωπος εὐθὺς γεννηθείς, ἀνατρέφεται τρεφόμενος καὶ περιποιούμενος καὶ διδασκόμενος· ὥστε μὲ τὴν τροφὴν καὶ περιποίησιν ἀρχίζει καὶ ἡ ἀγωγή, μόνον καὶ μόνον διότι παρ' ἄλλων παρέχεται ἡ τροφὴ καὶ θεραπεία. Ἀλλὰ πῶς γίνεται τοῦτο; ἐκ μὲν τὴν θεραπείαν πρῶτον τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν παρὰ τῶν τελειοτέρων συνάπτεταί τι πνευματικὸν καὶ τάξις τις καὶ ἁπλότης,

ἅπερ π. χ. αὐτὴ ἡ θεραπεία τῶν ἀναγκῶν καὶ ἡ πρὸς ταύτην ὁρμὴ δὲν περιέχει. Δηλαδὴ ἐνῷ τὸ ζωῶδες τοῦ ὀργανισμοῦ ὁρμᾷ ἀκαθέκτως καὶ αὐτομάτως εἰς ἀπόλαυσιν, ἐφάπτεται ἀδιακρίτως παντὸς, κινεῖται ζωϊκῶς καὶ τυφλῶς πρὸς τὰ ἐκτός, ἀποφεύγει τὸ ἄλγος, ἐπιδιώκει τὴν ἡδονὴν τῆς ζωῆς, ἐὰν ἀντιτάσσηται εἰς τὰς ὁρμὰς ταύτας ἑτέρα τις δύναμις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ προσώπῳ τῶν γονέων καὶ τῶν περὶ αὐτὸ, δύναμις ἀνωτέρα, δύναμις ἔλλογος, ἥτις κανονίζει αὐτὰς, κολάζει καὶ κωλύει ἀπὸ δυσαρμονίας ὀλεθρίας καὶ δι' αὐτὴν τὴν ζωὴν ἁπλῶς, ἢ ἀποκρούει ἔξωθεν ἐπερχομένας βλάβας. Ἀλλ' ἐντεῦθεν γεννᾶται σύγκρουσις καὶ πάλη· διότι, ὡς εἴρηται, ὄχι μόνον περιποιεῖται τὰς ἀπείρους τοῦ νηπίου χρείας καὶ τὰ βλαβερὰ ἀποκρούει, ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ἐκπηγάζει ἡ ἀγάπη καὶ στοργὴ, ἀλλὰ καὶ κολάζει καὶ ῥυθμίζει αὐτὰς ἀντιτασσομένη. Ἡ δὲ πάλη αὕτη εἶνε ἡ γεννῶσα τὴν αὐτενέργειαν καὶ δραστηριότητα, καὶ ἀφυπνίζουσα τὸ νήπιον κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ ληθάργου, καὶ ἀπὸ ζωῆς αἰσθητικῆς εἰς ζωὴν ἀνωτέραν προάγουσα· διότι ἐντυπόνει κατ' ὀλίγον τὸ κῦρος αὐτῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἡ συχνότερον ἐπαναληφθεῖσα καὶ ἐπικρατήσασα τῆς ἑτέρας ἐντύπωσις. π. χ. ἔχει τὸ παιδίον εὐχαρίστησιν εἴς τι· οἱ γονεῖς, διότι κάπως βλάπτει, ἀπαγορεύουσιν· ἐκεῖνο ἀπειθεῖ, ὅ ἐστιν ἀκολουθεῖ τὴν τέως ἐπικρατοῦσαν ἐν τῇ ψυχῇ ἐντύπωσιν, ἕως οὗ ἡ παρὰ τῶν γονέων ἀπαγόρευσις ἐπανακλαμβανομένη παρασταθῇ ὡς δύναμις καὶ ἐπικρατήσῃ τῆς ἑτέρας, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς στιγμῆς ἄρχεται ἡ ἀνατροφὴ καὶ ἀγωγὴ, ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγέννησις· ἡ δὲ ὑποχώρησις εἰς πάσας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ παιδίου, καὶ ἡ ἄνευ ἀντιστάσεως θωπεία ἐκ μέρους τῶν γονέων καὶ τῶν παιδαγωγῶν ἐν γένει, διότι δὲν ἀναπτύσσει ἀντίδρασιν καὶ ἀντίθεσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, δὲν ἄγει εἰς ζωὴν, ἀλλὰ καταπνίγει τὸν ἠθικὸν ἄνθρωπον, ἐπιπολαζουσῶν τῶν ποικίλων ἐντυπώσεων ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τῶν διαφόρων δὲ συμφερόντων ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἄνευ ἱεραρχικῆς βαθμολογίας λαμβανόντων κράτος καὶ διασπώντων ποικιλοτρόπως.

Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπλάσεως εἶνε ἔνθεν μὲν τὸ ἐνδεὲς καὶ χρῄζον βοηθείας τοῦ νηπίου, ἔνθεν δὲ ἡ προσφερομένη κηδεμονία καὶ συνδρομὴ, ὡς ἑτέρα δύναμις ἀνωτέρα καὶ ἔλλογος. Αὐτὰ δὲ ταῦτα εἶνε καὶ τῆς κοινωνίας ἐν γένει τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν ἀλλήλοις συνδεόμενοι ἀνατρέφονται βαθμηδὸν οἱ ἄνθρωποι καὶ προάγονται κατὰ διαφόρους βαθμοὺς ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῶν στοιχείων τῆς ἀναπλάσεως ταύτης· διότι τὸ τῆς ἀνατροφῆς δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ βίου διαφόρως ἐπεκτείνεται.

Περὶ τῶν παιδαγωγῶν.

Τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς ἐννοίας ἐν γένει τῆς ἀγωγῆς· νῦν δὲ ἴδωμεν ὁποῖοί τινες πρέπει νὰ ἦνε οἱ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας ἀναγκαίως ὁριζόμενοι ἀνατροφεῖς καὶ παιδαγωγοὶ κατὰ τὴν παιδικὴν μάλιστα ἡλικίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν ἐὰν ἀναβῶμεν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἑαυτοῦ αὐτομάτως καὶ ἀβοηθήτως ἔζησε τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ὅτι ἔπειτα αὐτὸς ἀνέθρεψε τοὺς υἱοὺς καὶ μεταγενεστέρους εἰς τὴν ζωὴν ταύτην· διότι τοῦτο ἀντίκειται εὐθὺς εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτὴν τοῦ γεννωμένου ἀνθρώπου, καθ' ἣν ἕνδεὴς ὢν φύσει πολλῶν, οὐδαμῶς ἄλλως ἢ βοηθούμενος καὶ κηδεμονευόμενος παιδαγωγεῖται καὶ ἀναζῇ τὴν δευτέραν ζωὴν, τὴν ἀνθρωπίνην. Ἄλλως δὲ ἂν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἀφ' ἑαυτῶν ἀνετράφησαν μόνον διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς περικυκλούσης ἡμᾶς μεγαλουργοῦ φύσεως, τῆς καὶ αὐτῆς παιδαγωγοῦ, διὰ τί ὄχι καὶ οἱ δεύτεροι καὶ οἱ τρίτοι καὶ οὕτω καθεξῆς, τῶν ἄλλων παραγόντων διαμενόντων τῶν αὐτῶν; Ἐπειδὴ

λοιπὸν τελειότερος ἢ καὶ αὐτάρκης ἀδύνατον νὰ νοηθῇ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἄλλος αὐτοῦ τελειότερος δὲν συνυπῆρχεν, ἀνάγκη νὰ νοήσωμεν ὅτι κατὰ τὸ ὅλον καὶ τὴν γενικὴν ἰδέαν, ὅπερ πρότερον τοῦ μέρους καὶ τοῦ ἀτόμου, ἀνετράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀμέσως· διότι βεβαίως ὁ πρῶτος ἄνθρωπος δὲν ἦτον ἄτομον, καίτοι μόνος, οὐδὲ προωρισμένος νὰ ζῇ ἐγωιστὴς καὶ μεμονωμένος ἐν ἐρημίᾳ, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀτομικότητι.

Τοῦτο δὲ ἐκφράζει καὶ ἡ Γραφὴ ἐν οἷς λέγει ὅτι πλασθεὶς ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ τεθεὶς ἐν τῷ παραδείσῳ, τῷ χώρῳ τῆς τρυφῆς καὶ αἰσθήσεως, προσετάγη τοῦτο μὲν ποιεῖν, τοῦτο δὲ μὴ ποιεῖν, ὅτι τοῦτο μὲν ζωή, τοῦτο δὲ θάνατος καὶ ἀπομόνωσις.

Εὐθὺς λοιπὸν ἐκ τῆς παραγγελίας ταύτης καὶ διακρίσεως μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ διεκινήθη ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ γνῶσις, ἥτις κρίσις εἶνε, ἑπομένως ἡ βούλησις, ἤτοι ἡ ἐν τῇ ψυχῇ, ἐνιαίᾳ οὔσῃ, ἑνότης τῶν διακριθέντων, ἑνότης ἐν τῇ θατέρου ἐκλογῇ καὶ ὑπεροχῇ. Ἐν τούτῳ δὲ ὅτι ἡ βούλησις νῦν ὡρίσθη ὑπὸ τῆς αἰσθανομένης καρδίας καὶ τοῦ ἐγωισμοῦ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ὁποίου διετέλει, ἦρθη συνάμα καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην προσδιορίζεσθαι, καὶ ἐτέθη ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας· διότι ἂν καὶ διετάγη τοιόνδε τι ὡρισμένως, καὶ πολλῷ ἀνώτερον τῆς αἰσθήσεως, ἐναντιοῦται ὅμως ὁ ἄνθρωπος κατ' αὐτενέργειαν, καὶ ἐν τῇ ἀντιθέσει καὶ ἐναντιώσει ταύτῃ αὐτενεργῶν καὶ παθὼν καὶ βοηθούμενος ἔρχεται πάλιν ἐλευθέρως καὶ οἴκοθεν εἰς γνῶσιν καὶ ζωὴν πνευματικήν, καὶ ὑποτάσσεται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος αἰσθανόμενος καὶ κρίνων καὶ βουλόμενος. Καὶ τοιαύτη ἡ πρώτη καὶ κυρία πρᾶξις τῆς τοῦ ἀνθρώπου παιδαγωγίας καὶ ἀναπλάσεως, καὶ τοῦτο τὸ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου φαγεῖν τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἀπρακτούσῃ τρυφῇ τοῦ παραδείσου.

Ἐκ πάντων δὲ τούτων πορίζόμεθα τὴν ὑψίστην παιδαγωγικὴν ἀρχὴν ταύτην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ ἐφεξῆς χρειάζεται νὰ ὑποβοηθῆται εἰς τὸ αὐτενεργεῖν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, δηλονότι κατὰ τὸ καλόν, τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθὸν αὐτό. Ἆρα καὶ σκοπὸς τῆς παιδαγωγίας ὑψίστους ἀναφαίνονται αὐτὰ ταῦτα, σκοπὸς πρὸς ὃν ἀδιαλείπτως ὀφείλει νὰ τείνῃ καὶ ὅσον δυνατὸν νὰ προσεγγίζῃ ἐπὶ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος, χωρὶς ποτὲ νὰ φθάσῃ εἰς αὐτόν.

Ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ἡ κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παιδαγωγία πεῖρας καὶ μακροχρονίου ἱστορίας εἶνε πόρισμα· διότι παθὼν καὶ πειραθεὶς καὶ διδαχθεὶς θὰ μάθῃ καὶ θὰ θέλῃ τὸ ἀγαθόν. Ἆρα καὶ ἐπιστήμη τις τυγχάνει ἡ παιδαγωγία ἀεὶ βελτιουμένη καὶ προαγομένη, ὡς πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι, κατὰ τὴν πρόοδον τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων καὶ ἐποχῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους δὲν εἶνε μία καὶ ἡ αὐτή, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χρόνους διάφορος, ἀεὶ εἰς πλείονα τελειότητα ἀγομένου ἐν γένει τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦτο καὶ ἡ παιδαγωγία ἀναγκαίως συμβαδίζει μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ συμφωνεῖ τῇ θρησκείᾳ καὶ τοῖς πράγμασιν αὐτῶν. Διὸ καὶ παρακολουθεῖ τὸ πολίτευμα ἑκάστου λαοῦ, καὶ ὄχι μόνον παρακολουθεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ θεμέλιον καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὑπάρχει. Διὸ καὶ διάφορος ἦτον ἡ παιδαγωγία ἐν Ἀθήναις, ἐν Σπάρτῃ, ἐν Ῥώμῃ· διότι ἐπειδὴ ἡ παιδαγωγία εἶνε ἐπενέργειά τις τοῦ τελειοτέρου καὶ ἤδη τετελεσμένου πως πολίτου οἱασδήποτε πόλεως ἐπὶ ἀτελῆ καὶ ἀβοήθητον ἔτι, ὁ ἐπενεργῶν ἢ βοηθῶν ἄλλον εἴτε φυσικῶς εἴτε ἠθικῶς, ὡς ἔχων κύκλον τινὰ γνώσεων καὶ πείρας καὶ πεποιθήσεων, εἶνε ἀδύνατον ἄλλως ἢ κατ' αὐτὰς νὰ ἐπενεργῇ. Διὰ τοῦτο εἶνε ἀνάγκη, ὅπως ἀρθῇ ὅσον δυνατὸν τὸ ἐκ τῆς ποικιλίας ταύτης τῶν ἀτομικῶν παιδαγωγῶν χάος, καὶ ὅπως σχηματισθῇ τις ἑνότης συνεκτικὴ τῆς κοινωνίας, εἶνε ἀνάγκη μέλη τινὰ τῆς πολιτείας εἰς ἄκρον τι ρωθέντα τελειότητος γνώσει τε καὶ

βουλήσει ἄνδρες ἔξοχοι, νὰ θέλωσι καὶ ἐπιθυμῶσι τὸ ἀγαθὸν, ὥστε ἑαυτοὺς παιδαγωγοῦντες ἐν τῷ πόθῳ τῆς προσπελάσεως πρὸς τὸ ἀγαθὸν, νὰ διαγράψωσι καὶ διὰ τὴν ὅλην πολιτείαν καὶ κοινωνίαν κανόνας καὶ νόμους τινὰς, ὁδηγοῦντας τοὺς σύμπαντας πρὸς τὸ ἰδεατὸν τέλος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Ἀλλ' ὅ,τι αὐτὴ ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ἀφηγεῖται, πῶς προήχθη τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ὡς ὁλονὲν κατὰ μικρὸν ἐν συνόλῳ προάγεται καὶ ὅπως πράττει, ποῦ κυρίως στηρίζεται τοῦτο ἢ πόθεν πηγάζει;

Βεβαίως εἰς νόμους τινὰς ψυχολογικοὺς καὶ ἐσωτερικόν τινα κόσμον, ἐξ ὧν παράγεται ἀντίθεσις πρὸς τὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ τὴν ζωώδη φύσιν, κινεῖται δὲ καὶ ἡ ἐλευθέρα βούλησις καὶ γεννῶνται αἱ πράξεις. Διότι ἡ τοιάδε τοῦ ἀνθρώπου μόρφωσις δὲν εἶνε βεβαίως ὡς ἡ ἀργοῦ λίθου παρίου εἰς ἄγαλμα μεταποίησις ὑπὸ χειρὸς τεχνίτου· ἀλλ' ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς ἡ μὲν ψυχὴ τοῦ νηπίου παρίσταται ὡς ἄγραφος χάρτης, ὁ δὲ ὀργανισμὸς ὀργᾷ κατ' ἰδίους νόμους, καθ' ὅσον ὅμως δέχεται ἐντυπώσεις διαφόρους καὶ ἐνισχύεται κατὰ νόμους ψυχολογικοὺς, περὶ ὧν ἄλλοτε, κατὰ τοσοῦτον διεγείρεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτενέργεια κατὰ νόμον ὑπέρτατον, καὶ γεννᾶται ἐκλογὴ μεταξὺ διαφόρων ἢ καὶ δύο ἀντιθέτων, ἅτις τυχαίως δὲν γίνεται.

Διὰ ταῦτα πρέπει ὁ ὡρισμένος νὰ ἐπενεργῇ παιδαγωγικῶς, ἐκτὸς ὧν ἐπορίσθημεν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, βαθέως νὰ μελετᾷ καὶ προσέχῃ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους, καθ' οὓς ἀφ' ἑαυτοῦ ἔσωθεν πλάσσεται ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅλως ὁ παιδαγωγήσων ἄλλους πρέπει νὰ φιλοσοφῇ καὶ πρὸ πάντων ἑαυτὸν νὰ παιδαγωγῇ, ἔχων ἑαυτοῦ αὐτοσυνείδησιν καὶ πόθον τελειότητος.

Ἐκ τούτων νοεῖται ἱκανῶς ἴσως ὅσον δυσχερὲς εἶνε τὸ ἔργον τῆς παιδαγωγίας, καὶ ὅτι οὐ τοῦ παντὸς, πολλὰ δὲ ὀλίγον τοῦ νομίζοντος ἑαυτὸν κἄπως τέλειον, καὶ διαπερατώσαντα τὰς περὶ τούτου σπουδὰς, ἀλλὰ τοῦ ἀεὶ τείνοντος εἰς τελειό-

τητα καὶ μελετῶντος ἀδιαλείπτως, καὶ παρατηροῦντος τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον. Ἔτι δὲ καὶ δυσχερεστάτη, ἐπειδὴ περὶ τὸν ἀρρηνῆ καὶ δυσεξερεύνητον ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον ἡ σπουδὴ αὐτῆς, καὶ ἡ μὲν θεωρία αὐτῆς μέχρι τῶν ἀδύτων τοῦ ὄντος ἐπιμελεῖται νὰ εἰσδύῃ τῷ τῆς φιλοσοφίας φωτί, ἡ δὲ πρᾶξις, ἥτις τυγχάνει τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος, εἰς ἀπέραντον ποικιλίας κύκλον στρέφεται

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συνάγεται ὅτι ἵνα ὄντως ἐνεργηθῇ καὶ παρ' ἡμῖν τανῦν ἡ ἀνάστασις καὶ ἀληθινὴ τοῦ ἔθνους ἀναγέννησις, εἶνε ἀνάγκη τῶν γονέων καὶ διδασκάλων καὶ νομοθετῶν τινὲς τοὐλάχιστον νὰ ἐννοήσωσι βαθέως κατὰ μικρὸν, καὶ διατηρῶσιν ἐν αὐτοσυνειδήσει πρῶτον μὲν τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν ὕψιστον τῆς παιδαγωγίας σκοπὸν, δεύτερον δὲ τὴν θρησκείαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τὴν ζῶσαν πίστιν τοῦ χριστιανισμοῦ, τρίτον τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς σημερινοὺς καιροὺς καὶ χρόνους, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον ἐν γένει νὰ ἔχωσι δὲ καὶ ὑγιᾶ τῶν φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνου ψυχῆς θεωρίαν καὶ τῆς περὶ αὐτὸν φύσεως.

Ἐπὶ δὲ τούτοις νὰ νοήσωσιν ὅτι ὄντως πατρικῶς καὶ αὐστηρῶς χρεωστοῦσι νὰ φροντίζωσι τὴν παιδείαν καὶ ἀγωγὴν τῶν παίδων, θεωροῦντες ταύτην οὐχὶ τῶν παρέργων. Ἀλλὰ ταῦτα ἐν συνόλῳ τάγε νῦν ἀδύνατα. νοεῖται ὅμως τὸ μέγα τῆς ἀνατροφῆς τοῦ ἔθνους ἔργον κατορθωτὸν, καὶ τοι δυσχερέστατον καὶ πολυπλοκώτατον, ἂν κατ' ὀλίγον ἀποσοβηθῶσι τὰ καλύπτοντα τὴν ψυχὴν νέφη, καὶ κατανοηθῇ πρῶτον ἡ μεγάλη αὐτοῦ σπουδαιότης καὶ σημασία, αὐξηθῶσι δὲ καὶ οἱ ἀληθεῖς παιδαγωγοὶ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν γονέων καὶ τῶν νομοθετῶν τοῦ ἔθνους, οἱ δυνάμενοι νὰ προφυλάττωσι μὲν τοὺς νέους ἀπὸ τῆς δυσκαθέκτου φορᾶς πρὸς τὰ τῆς αἰσθήσεως, εἰς τῆς ὁποίας τὸ κράτος μάλιστα δουλεύομεν αἰσχρῶς, καὶ ἀπὸ τῆς οὐχ ἧττον ζωηρᾶς φαντασίας, εἰς τῆς ὁποίας τὸν πήγασον πλεῖστον ὅσον ἡ ἠθικὴ ἀξία καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια διακινδυ-

νεύεται, ὁρίζωσι δὲ καὶ εὐκρινίζωσι τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας καὶ εὐρύνωσι τὸν κύκλον τῶν ἀληθῶν καὶ ὀρθῶς μεταξὺ τῶν συσχετισμένων γνώσεων, καὶ τῶν καλῶς συνυποτασσομένων συμφερόντων, τῶν κοινῶν τῶν πράξεων ἐλατηρίων. Διότι τάξις μὲν καὶ πνευματικὸς ἀόρατος κόσμος ὑπάρχει καὶ παρ' ἡμῖν, παρά τε τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱερᾶς Θρησκείας ἡμῶν δεδομένος, καὶ ἐν τῷ πολιτεύματι ἡμῶν μορφὴν λαβών· ἔσωθεν δὲ ἐν ἑκάστῳ ἀτόμῳ καὶ πολίτῃ ῥᾳδίως ἡττῶνται πάντα ταῦτα ἂν τῇ πάλῃ μετὰ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς φαντασίας καὶ ἐπιπολαιότητος, ἐν τῇ διαστροφῇ μάλιστα τῶν λέξεων τῆς ἐλευθερίας, τῆς βουλήσεως, τῆς φύσεως, ταῦ δικαιώματος καὶ τῶν τοιούτων.

Ταῦτα ἐκρίναμεν καλὸν νὰ προτάξωμεν τῶν περὶ διαφόρων τῆς παιδαγωγίας ἀντικειμένων ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐκδοθησομένων ἡμῶν πραγματειῶν.

Ξ.

Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι.

Ἐν Ἀθήναις πρὸς δυσμὰς τοῦ τετρακιονίου τῆς Ἀθηνᾶς ἀρχηγέτιδος, ἤτοι τῆς κοινῶς λεγομένης Πύλης τῆς Ἀγορᾶς, ἐξέχουσιν ὑπὲρ γῆς τοῖχοι παλαιοὶ μεγάλης τινὸς πολυθύρου οἰκοδομῆς, ἐκτεινομένης μάλιστα ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν. Τὴν οἰκοδομὴν ταύτην διαφόρως ὠνόμασαν οἱ ἀρχαιολόγοι, ἐκ μικρῶν τινων τεκμηρίων εἰκάζοντες. Ἡ δὲ ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία θέλουσα νὰ μάθῃ τι περὶ αὐτῆς ἀκριβὲς, ποιεῖ ἐκεῖ ἀνασκαφὰς ἤδη ἀπὸ ἑνὸς ἔτους, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ γενικῇ συνελεύσει τῶν τῆς ἑταιρίας μελῶν, τῇ συγκροτηθείσῃ τῇ 5 Ἰουνίου 1860 ἀπεδόθη λόγος περὶ τῶν ἕως τότε ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προκυψάντων πορισμάτων. Μετὰ ταῦτα

καὶ τύποις ἐξεδόθη ἡ λογοδοσία ἐκείνη μετὰ ἑνὸς σχεδίου τῆς οἰκοδομῆς. Ὡραίως ἐξεδίδοσαν ἐν ἰδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ οὐκ ὀλίγαι τῶν ἕως τότε ἐκεῖ εὑρ θεισῶν ἐπιγραφῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰουνίου καὶ μέχρι τῆς σήμερον εὑρέθησαν αὐτόθι ἄλλα τε ἀξιοπερίεργα τῆς τέχνης λείψανα καὶ δὴ καὶ ἐπιγραφαὶ πολλαὶ, ἐν αἷς μάλιστα διακρίνονται ψηφίσματα περὶ ἐφήβων καὶ τῶν κοσμητῶν αὐτῶν καὶ διδασκάλων. Μέχρι τοῦδε ἀπεκρτίσθησαν ἱκανῶς ἐκ πολλῶν τεμαχίων ἐννέα πλάκες ἢ στῆλαι μεγάλαι, περιέχουσαι πλείονα τοῦ ἑνὸς ἑκάστη ψηφίσματα. Ἐν ταύταις πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦ Πτολεμαίου γυμνασίου δίς γίνεται μνεία. Ὅθεν πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν λογίων σχεδὸν πεῖθονται, ὅτι ἐνταῦθα ἦν τὸ ὑπὸ Κικέρωνος (de finibus 5, 1, 1,) καὶ Παυσανίου (1, 17, 2) μνημονευόμενον Πτολεμαῖον γυμνάσιον, θεωροῦντες δηλαδὴ πιθανώτατον, ὅτι ψηφίσματα περὶ ἐφήβων τόσα πολλὰ, ὅσα εἶναι τὰ εὑρεθέντα, δὲν μετενέχθησαν ἐδῶ ἀλλαχόθεν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν προσήκοντι τοῖς ἐφήβοις τόπῳ στηθέντα, ἐν γυμνασίῳ, τούτῳ δὴ τῷ Πτολεμαίῳ, κατέπεσκν αὐτοῦ μετέπειτα καὶ ὧν ἀνευρίσκονται ἐνῳκοδομημένα ὡς ἔτυχεν ἐν ταῖς νεωτέραις, ἐπὶ τῶν μ. Χ. Ῥωμαϊκῶν χρόνων γενομέναις ἐκεῖ προσοικοδομήσεσι καὶ ἰδίως ἐν τοῖς θεμελίοις τοῦ πύργου, ἐν ᾧ μέχρι χθὲς καὶ πρώην ἦτο ἡ ἐκκλησία ἡ καλουμένη Παναγία Πυργιώτισσα. Ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς τούτοις ψηφίσμασιν, εἶναι ἀληθὲς, ὅτι δὲν εὑρέθη φράσις λέγουσα· « καὶ στῆσαι ἐν τῷ Πτολεμαίῳ », ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτοῖς συχνὸν· στῆσαι ἐν ἀγορᾷ δὲν φαίνεται ἐναντίον εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν δόξαν, καθ' ὅσον, κατὰ Παυσανίαν, τὸ Πτολεμαῖον οὐ πολὺ ἀπεῖχε τῆς ἀγορᾶς καὶ ἦν πρὸς τῷ Θησείῳ.

Ἐκ τῶν ἐννέα πλακῶν ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τέσσαρες μόνον, τρεῖς μὲν τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἀθηνᾷ (φύλ. τῆς 29 Σεπτεμβρίου καὶ 1 Ὀκτωβρίου 1860) ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος τὸ παρὸν ἄρθρον, μία δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἀθηνῶν ἐφημερίδι (φυλλαδ. 54) ὑπὸ Κ. Σ. Π. ἀλλ' ἐκεῖναι ἦσαν πολὺ

κολοβαί (1). Σήμερον δὲ ἐκδίδονται ὧδε τρεῖς ἕτεραι πολὺ πληρέστεραι. Οὕτως ὑπολείπονται ἀνέκδοτοι δύο ἔτι (2). Ἡ σημαντικότης τῶν τε ἐκδοθεισῶν καὶ τῶν νῦν ἐκδιδομένων ὅτι εἶναι πολλή, ἁπλῆ ἀνάγνωσις τοῦ κειμένου πείθει. Πρῶτον ἱκανὰ νέα ὀνόματα τῶν Ἀθήνησιν ἐπωνύμων ἀρχόντων παρουσιάζουσι (3), δεύτερον πίνακας τῶν δήμων, ὅπως κατετάσσοντο

(1) Αἱ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ πρέπει νὰ μετεκδοθῶσι μετὰ προσφυεστέρων καὶ πλειοτέρων συμπληρώσεων, ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν τώρα νὰ γίνωσιν, ἀφ' οὗ μετὰ τὸν Ὀκτώβριον πληρέστεραι τῆς αὐτῆς ὕλης πλάκες εὑρέθησαν, αἵτινες διευκολύνουσι τὸ ἔργον διὰ τῆς πλουσίας φρασεολογίας των. Ἡ δὲ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, καὶ ἐλλιπῶς καὶ οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα, πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ μετεκδοθῇ. Ἐν τῷ προσεχεῖ φυλλαδίῳ τοῦ παρόντος περιοδικοῦ θέλομεν κάμει τοῦτο, προστιθέντες καὶ τὰς δύο ἔτι ἀνεκδότους πλάκας.

(2) Μανθάνω παρὰ τοῦ φοιτητοῦ Α. Φ. Γεωργιάδου, ὅτι πλησιέστατα τοῦ τόπου τῶν ἀνασκαφῶν εὑρέθη καὶ ἄλλη ὁμοίας ὕλης πλάξ, ἐν ᾗ γίνεται μνεία ἄρχοντος ἐπωνύμου Ληναίου, ὅστις ἦν ἄγνωστος μέχρι τοῦδε.

(3) Διὰ τοὺς στερουμένους ἀρχαιολογικῶν βιβλίων σημειοῦμεν, ὅτι ἡ σειρὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐνιαυσίων ἐπωνύμων ἀρχόντων δὲν περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς συνεχὴς ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν κατωτάτω, ἀλλὰ μάλιστα μετὰ τὴν 122 Ὀλυμπιάδα διακόπτεται, καὶ σποράδην μόνον τινὰς ἐκ τῶν ἔπειτα χρόνων ἄρχοντας γνωρίζομεν, ἐξ ἐπιγραφῶν τὸ πλέον, καὶ τούτων δὲ ἀδυνατοῦσιν εἰσέτι οἱ ἀρχαιολόγοι νὰ ὁρίσωσιν ἀκριβῶς τὸ ἔτος καθ' ὃ ἦρξαν. Ἴδε τὴν ἑλλην. ἀρχαιολογίαν τοῦ K. F. Hermann, γερμανιστί, Γοττίγγῃ, 1855, καὶ τὴν τοῦ Meyer Commentatio epigraphica II, Ἄλλῃ, 1854, ἔνθα ὑπάρχουσι κατάλογοι ἀρχόντων, ἀλλ' οἱ πολλοὶ μετὰ τὰ 1854 γνωσθέντες ἄρχοντες δὲν συνελέχ'ησαν εἰσέτι, ὅσον γνωρίζω, εἰς βιβλίον ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ πρὸ δύω μηνῶν ἐκδοθὲν ἐγχειρίδιον ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας ὑπὸ Ἀθ. Ῥουσοπούλου.

ὑπὸ τὰς φυλάς, τρίτον δὲ καὶ κυριώτερον τὰ κατὰ τοὺς ἐφήβους. Ὅπως εἴπομεν καὶ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ, ὀλίγα πάνυ ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε περὶ τῶν ἔργων τῶν ἐφήβων· ψηφίσματα δὲ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενα εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον γνωστὰ εἶναι μόνον τὰ ἑξῆς· ἓν ἐν τῷ τοῦ Βοικχίου Συντάγματι τῶν ἑλλην. ἐπιγρ. τὸ ὑπ' ἀρ. 177, δύω ἄλλα ἐν τῇ Ἀρχαιολογ. Ἀθην. ἐφημερίδι τὰ ὑπ' ἀριθ. 865 καὶ 2456, δύω ἐν ταῖς Antiquités Helléniques τοῦ Ἀ Ῥαγκαβῆ τόμ. Β'. ἀριθ. 788 καὶ 798 (πρβλ. καὶ τὰ τεμάχια 993 ἕως 996 Β') ἔτι τὸ ὑπὸ Π. Εὐστρατιάδου ἐκδοθὲν ἐν τῇ Ἐπιγραφικῇ διατριβῇ, τῇ προταχθείσῃ τῆς τοῦ ἔτους 1856 ἐκθέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκπαιδευτηρίου. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἦσαν πολλῶν τινῶν περιεκτικὰ ὡς κολοβά, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ διεγνώσθησαν πάντα ὅτι ἦσαν ἐφηβικά. Νῦν δὲ ἀθρόα ἐπέρχεται ἡ λεπτομερὴς γνῶσις τῶν ἐφηβικῶν ἔργων. Πολλὰ περίεργα καὶ πρωτοφανῆ παρουσιάζονται τῆς λατρείας μάλιστα τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ τοῦ ἄλλου βίου τοῦ ἐπὶ Ῥωμαίων· διότι τῶν Ῥωμαϊκῶν βεβαίως χρόνων εἶναι αἱ ἐπιγραφαί· ἀλλὰ τῶν πρὸ Χριστοῦ πιθανῶς, διὰ πολλοὺς λόγους. Πάντως ὅμως οὐδεμία αὐτῶν φθάνει τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδριανοῦ, διότι δὲν ἀναφέρεται ἡ Ἀδριανὶς φυλὴ ἐν αὐταῖς. Ἀναγινώσκων τις τὰ ψηφίσματα ταῦτα, βλέπει ἐναργῶς, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τότε, παραιτήσαντες ἐξ ἀνάγκης τὴν μεγαλόφρονα πολιτικὴν καὶ ἰδιοπραγοῦντες, παρηγοροῦντο τῇ περὶ τὰς ἀπείρους αὐτῶν ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις ἀσχολίᾳ, καὶ περὶ τούτων ὡς περὶ μεγίστων ἐφρόντιζον, δὲν ἠμέλουν ὅμως καὶ τῆς ἀγωγῆς τῆς νεότητος, ἀλλὰ καὶ μάλα πολὺν λόγον αὐτῆς ἐποιοῦντο, συντηροῦντες ἐν καλῇ καταστάσει τὰ παιδευτήρια, δι' ὃ καὶ πᾶς ὁ τότε πολιτισμένος κόσμος ἐτίμα τὴν πόλιν των καὶ ἐφοίτων εἰς αὐτὴν πολλοὶ ξένοι φιλομαθεῖς καὶ κατετάσσοντο εἰς τοὺς ἐφήβους, οἵτινες τότε ἦσαν ὠργανισμένοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τοῖς γυμνασίοις μαθητείας των ὡς ἓν σῶμα ἐκλεκτῶν πολιτοφυλάκων, τελοῦντες ἅμα εὐγενῶς καὶ

πόλλὰς θρησκευτικὰς λειτουργίας καὶ περιποιοῦντες οὕτω ἀγλαὸν κόσμον τῇ μεγαλοδόξῳ τοῦ Θησέως πόλει. Ἦσαν, οὕτως εἰπεῖν, μετοπωρινὸν ἄνθος τῆς φθινούσης μητροπόλεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πολλὰ τῶν τότε ἐθιζομένων περιέχουσι τὰ νῦν ἐκδιδόμενα ψηφίσματα, ἅπερ βέβαια ἑρμηνείας χρήζουσιν ἐκτενοῦς, ἵνα καλῶς καταληφθῶσιν, ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἐπιβαλλόμεθα εἰς τοῦτο τὸ ἔργον σήμερον, εἰμὴ ἐπὶ βραχὺ (1), προστιθέντες τῷ ὅσον ἠδυνήθημεν πιστῶς ἀντιγεγραμμένῳ κειμένῳ λιτάς τινας σημειώσεις, καὶ ταύτας μᾶλλον διαπορητικὰς ἢ ἐξηγητικάς.

Ῥητέον δὲ, ὅτι αἱ πλάκες πᾶσαι εὑρέθησαν εἰς πολλὰ ἑκάστη τεμάχια συντετριμμέναι καὶ τὰ πλεῖστα τούτων κολλημένον εἶχον ἐφ' ἑαυτῶν σκληρότατον ἀσβέστου κονίαμα. Τὰ μικρότερα μάλιστα καὶ ὡς βῶλοι συγκεκολλημένοι ἀνωρύχθησαν, ὅπως σχεδὸν ἡ λατύπη, ἡ ἐν τοῖς λατομείοις τῆς Πάρου. Ὅθεν ἡ ἀποχώρισις αὐτῶν καὶ ἡ κάθαρσις καὶ ἡ συναρμογὴ καὶ ἡ μετὰ προηγουμένην διάγνωσιν τοῦ ποῦ ἕκαστον ἀνήκει ἀνάγνωσις τῶν γραμμάτων ἐν συνεχείᾳ, ἦν τῶν δυσχερεστάτων ἔργων. Δὲν ἤθελε δὲ προβῆ τόσον ταχέως, ἂν δὲν ἐβοηθούμεθα

(1) Πολλοὶ οἱ λόγοι ταύτης ἡμῶν τῆς ἀποχῆς, καὶ μέγιστος, ὅτι ἡ ὕλη εἶναι εἰσέτι ἐν τῷ συνάγεσθαι καὶ οὔπω καιρὸς εἰς διάπλασιν αὐτῆς καὶ ἔκθεσιν αὐτάρκη καὶ καλήν. Ἐπείσθημεν περὶ τούτου λαβόντες χθὲς ἀνὰ χεῖρας φυλλάδιόν τι τοῦ ἐν Γοττίγγῃ καθηγητοῦ Κουρτίου (εἰδήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐν Γοτ. ἑταιρίας, ἀρ. 25 τῆς 17 Δεκεμβρ 1860) ἐν ᾧ ὁ λόγιος ἀνὴρ μετεκδίδων ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς 29 Σεπτ. τὰ δύω ἐκεῖ τυπωθέντα ἐφηβικὰ ψηφίσματα, λέγει μέν τινα καλὰ καὶ σοφὰ, ἀλλὰ (καὶ οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι·) καὶ ἱκανὰ ἀνυπόστατα. Μία φράσις, τί λέγω; ἓν μόνον γράμμα παλαιοῦ λίθου ἐπιφανὲν, ἀναγκάζει τοὺς ἀρχαιολογοῦντας νὰ ἀνατρέπωσι σειρὰν ὅλην καλῶν σκέψεων καὶ ἑρμηνειῶν ἐπιπόνως οἰκοδομηθεῖσαν.

πολλαχῶς ὑπὸ φίλων ἀνδρῶν, φοιτώντων συνεχῶς εἰς τὸν τῆς ἀνασκαφῆς τόπον, τῶν Κ. Π. Εὐστρατιάδου, Π. Περβάνογλου, Δ. Σαμιτέλου καὶ Ἰω. Παπαδάκη. Ἂν δὲ εἰσέτι δὲν παρουσιάζονται πλήρεις αἱ πλάκες, αἰτία εἶναι δίκη τις, ἥτις ἐκινήθη κατὰ τῆς ἑταιρίας καὶ ἀνέστειλε τὴν ἀνασκαφὴν ἀκριβῶς ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ, ἔνθα τὰ πλεῖστα ἐπίγραφα τεμάχια εὑρέθησαν καὶ ἔνθα κείμενα βεβαίως καὶ τὰ ἄλλα περιμένουσι νὰ ἀνορυχθῶσιν, ὅπερ εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν νὰ μὴ βραδύνῃ ἐπὶ πολύ. Τότε δὲ, νομίζομεν, ἁρμόζει νὰ δοθῶσι καὶ πλειότεραι πληροφορίαι ἢ ὅσας παρακατιόντες δίδομεν, περὶ ποιοῦ καὶ μεγέθους καὶ σχήματος τῶν λίθων.

Σημείωσις γενική.

Ἡ ὀρθογραφία τοῦ κειμένου τῶν λίθων πιστῶς ἐτηρήθη μὲ ὅλας τὰς τὰς ἀνωμαλίας, οἷα ἡ τοῦ ἰῶτα τῆς ἐν. δοτικῆς, τοῦ ὁτὲ μὲν προσγραφομένου, ὁτὲ δὲ μὴ, ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου. Καὶ τὰ προφανῆ δὲ λάθη τοῦ χαράκτου ἀπεδόθησαν, ἐκτυπωθέντα κεφαλαίοις γράμμασιν, ἵνα μὴ γίνεται περὶ αὐτῶν λόγος ἐν σημειώσει. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ τὰ καινοφανῆ κύρια ὀνόματα ἀραιογραφήθησαν. Τὰ συγκεκομμένα ἐπὶ τῶν λίθων ἕνεκα στενότητος χώρου δηματικὰ δὲν ἀνεπληρώθησαν. Ὅσα κενὰ διαστήματα ἀφέθησαν ἐν τοῖς στίχοις, κενὰ εἶναι καὶ ἐπὶ τῶν λίθων. Στιγμὰς δὲ, ὅπου ἐκλείπει ὁ λίθος, ἢ εἶναι ἐφθαρμένη ἡ ἐπιφάνειά του καὶ δὲν ἔγινε παρ' ἡμῶν ἐξ εἰκασίας συμπλήρωσις, ἐθέσαμεν τόσας ὅσα γράμματα ὑποθέτομεν ἐκλιπόντα, ἀλλὰ τοῦτο κατὰ προσέγγισιν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι γεγραμμέναι στοιχηδὸν αἱ ἐπιγραφαί, ὥστε νὰ μὴ λανθασθῇ τις. Τὰ χωρία ἔνθα ἔγινεν ὑπὸ τῶν χαρακτῶν ἐξάλειψις γραμμάτων καὶ διόρθωσις, ὁποῖα εἶναι πολλὰ, δὲν τὰ ἐδηλώσαμεν ἐν ταύτῃ τῇ ἐκδόσει. Ἂς γίνῃ τοῦτο ἄλλοτε, ὅταν ποτὲ, περιπλομένων ἐνιαυτῶν,

τὸ κείμενον ἐκδοθῇ πανομοιοτύπως. Αἱ δὲ ἐν ἀγκύλαις συμπληρώσεις τῶν χασμάτων ἠθελήσαμεν νὰ ἐλλείπωσι μᾶλλον, ἢ νὰ πλεονάζωσι, κρινόμεναι ἀπροσφυεῖς, διότι παρετηρήσαμεν, ὅτι ὅσον ὅμοιαι καὶ ἂν εἶναι πολλάκις αἱ φράσεις καὶ διὰ τοῦτο εὐκολύνουσαι τὴν συμπλήρωσιν ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ εἴδους τούτου ψηφίσμασιν, εἶναι ὅμως οὐ σπανίως καὶ ἀνόμοιαι, ποικιλλόμεναι πάνυ περιέργως καὶ ὅπως τις δὲν ἐλπίζει. Οἱ ἀναγεγλυμμένοι στέφανοι εἶναι διάφοροι τὸ σχῆμα, ὡς ἑκάστοτε λέγει τὸ κείμενον, θαλλοῦ, κισσοῦ, καὶ τρίτου τινὸς εἴδους; οἱ χρυσοῖ.

Σημειώσεις εἰς τὴν Α. στήλην.

Εἶναι λίθου Ὑμηττείου. Συνηρμολογήθη οὐχὶ ἀνελλιπὴς ἐκ 31 τεμαχίων. Πλάτος ἔχει 0,80, πάχος 0,14, μῆκος περίπου 2 μέτρα.

Στίχ. 1. Ἂν ὁ Ἀγαθοκλῆς οὗτος εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ παρ' Ἰωσήπῳ τῷ Φλαβίῳ (Ἰουδ. Ἀρχ. 14, 8, 5,) μνημονευομένῳ, οὗ ἔτος τῆς ἀρχῆς ὡρίσθη ὑπὸ Corsini τὸ β'. τῆς ρκβ'. Ὀλυμπιάδος (π Χ. 131), τότε πιθανὸν νὰ εἶναι ἐσφαλμένον ἐκεῖ τὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως, φερόμενον οὕτω· Εὐκλῆς Μενάνδρου Ἁλιμούσιος, καὶ διορθωτέον ἴσως ἐκ τοῦ ἡμετέρου ψηφίσματος· Εὐκλῆς Ξενάνδρου Λἰθαλίδης.

Στ. 5 Ὁ Ἀρίσταρχος πιθανώτατον ὅτι ἦρξεν ἐν τῷ πρὸ τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐνιαυτῷ, καὶ οὕτω ἴσως παραδεκτέον καὶ διὰ τὰ λοιπὰ ψηφίσματα, ὅτι ἐψηφίζοντο μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐφηβείας ἔξοδον τῶν τιμωμένων, ἐν τῷ ἀμέσως ἑπομένῳ ἐνιαυτῷ. Ῥητέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ χρόνοι τῶν ἐννέα μέχρι τοῦδε εὑρεθεισῶν τοῦ εἴδους τούτου πλακῶν πρέπει νὰ εἶναι πλησιέστατοι ἀλλήλοις, διότι τινὲς τῶν τιμωμένων διδασκάλων ἀναφέρονται ἐν διαφόροις πλαξὶ δὶς καὶ τρὶς, ὡς λ. χ. ὁ Βιτεκῆος Ἡρόδοτος, ὁ Βουτάδης Τίμων καὶ ἄλλοι. Ἄλλως δὲ περίεργα τὰ κατὰ τὸν Ἀρίσταρχον ἄρχοντα. Ὁ Corsini ἐκ τοῦ ἀστείου Λουκιανείου συγγράμματος (Ἰκὴς φων. κεφ. 1)

λαβὼν Ἀρίσταρχον ἄρχοντα, τὸν ἔθεσεν εἰς τὸ ά. ἔτος τῆς σκβ'. Ὀλυμπιάδος, ὁ δὲ Meyer (Comment. epigr. II, σελ. 76) ἐθεώρησε πεπλασμένον τὸ ὄνομα ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ, οὐκ ἀπεικότως, καὶ ἔσβεσεν αὐτὸ ἐκ τοῦ καταλόγου. Ἐν τούτοις, ἀφ' οὗ ἐδῶ ἡμεῖς βλέπομεν ἀληθινὸν ἄρχοντα Ἀρίσταρχον, δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι ὁ Λουκιανὸς κατάλογον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν Ἀττικῶν ἀρχόντων, ἐχρήσατο προπρυεστάτῳ εἰς τὸν σκοπόν του ὀνόματι. Ἀλλὰ βέβαια τῆς σκβ'. Ὀλ. δὲν θὰ εἶναι ἄρχων ὁ ἡμέτερος οὗτος.

Στ. 7. Ἱερεὺς τοῦ δήμου καὶ τῶν Χαρίτων μνημονεύεται καὶ ἐν ἐπιγρ. 3328 τῆς Ἀρχαιολ. ἐφημεριδος Ἀθηνῶν· ἐν δὲ τῇ ὑπ' ἀρ. 2458 (αὐτόθι) τέμενος τοῦ Δήμου καὶ τῶν Χαρίτων.

Στ. 8 Ἱερὸν ἴσως τῆς Ἠχοῦς νοητέον ἐνταῦθα, περὶ οὗ ἐγὼ οὐδὲν εὑρίσκω ἱστορούμενον.

Στ. 11. Ἡ φράσις· ἀπὸ τῆς ἐσχάρας, περιείχετο καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 314 ἐπιγρ. τῆς Ἀρχαιολογ. ἐφημ. παραμεμορφωμένη, ἣν διέγνω ὁ Α. Ῥαγκαβῆς, ἐκτυπώσας τὴν αὐτὴν ἐπιγρ. ἐν τῷ ΙΙ τόμῳ τῶν αὐτοῦ Antiquités Helléniques ὑπ' ἀρ. 788.

Στ. 14. Τίς ὁ Διογένης οὗτος, ἀγνοοῦμεν. Ἐξ αὐτοῦ πιθανῶς τὸ Διογένειον, ὅπερ, μνημονευόμενον ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 427 τοῦ Corpus inscript. Grace. ὁ Βοίκχιος ἐκλαμβάνει ὡς γυμνάσιον, οὐκ ἀτόπως. Ἐξ αὐτοῦ καὶ ὁ κατωτέρω ἐν στ. 41 Διογένειος περίβολος, ὡς καὶ τὰ Διογένεια, τὰ ἐν τῇ Γ'. πλακὶ στ. 24. τὰ ὁποῖα ἑορτὴν ἢ ἀγῶνας πρέπει νὰ νοήσωμεν εἰς τιμὴν ἀνθρώπου εὐεργέτου τῶν Ἀθηναίων τεθέντας. Πρβλ. τὴν φράσιν· ἔθυσεν δὲ καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς εὐεργέταις, κατωτέρω ἐν στ. 39. Ἀμφιβάλλω δὲ, εἰ συντελεῖ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἡμετέρου Διογενείου τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Πολυδεύκους (10, 60), ἔνθα περὶ βιβλίων καὶ τῶν περὶ αὐτὰ σκευῶν ὁ λόγος· Ἀθήνησι δὲ ἦν ὑπὲρ ὕδρείου τινός, οὗ τὸ ὕδωρ ἐπεξεχεῖτο, ποίημα καὶ ἀνάθημα Διογένους, ὃ καὶ Διογένειον ἀνελογεῖον ἐκαλεῖτο.

Στ. 21. Τὸ ἐδῶ προσεδρεύειν ἐν ἄλλοις ψηφίσμασι θέλομεν τὸ ἰδεῖ λεγόμενον καὶ παρεδρεύειν καὶ ἐφεδρεύειν.

Στ. 62. Οὐδὲν οἶδα ἐγὼ περὶ ἀγάλματος ἡ γραφῆς Δημοκρατίας ἐν Σαλαμῖνι, ὡς περὶ Ἀθηνῶν γνωρίζομεν. Ἴδε Παυσαν. 1, 3, 3.

Στ. 63. Ἄπορον ὅλως ἐμοί, διὰ τί ἀναγράφονται ὧδε μέχρι τοῦ τέλους δύο ὅμοια ψηφισμάτια, ῥηθέντα ὑπὸ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, κατὰ δύω δὲ διαφόρους μῆνας τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦ ἐπὶ Ἀριστάρχου ἄρχοντος, δηλ. πρὶν ἡ τελειώσῃ τὸ ἔτος τῆς ἐφηβείας τῶν τιμωμένων. Ἠρρέθησαν δὲ ὑπὸ ὑπηρέτου, ἂν καὶ ἄλλω; πολίτου βέβαια. Ἡ μόνη σχεδὸν διαφορὰ τῶν δύω ψηφισμάτων εἶναι ἐν τῷ 66ῷ στίχῳ· Διονύσῳ τῷ ε . . . . . ω.

Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὀνομάτων οἱ Ἀφιδναῖοι καὶ οἱ Προσπάλτιοι ὑπάγονται, ὡς βλέπομεν, εἰς τὴν Πτολεμαΐδα φυλήν, ὅπερ δὲν σημειοῖ ὁ κ. F. Hermann ἐν τῇ Ἑλλην. αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ (τῆς ἐκδ. τοῦ 1855). Ἴδε ὅμως τὸ ἄρθρον Attica ἐν τῷ ἐν ἔτει 1839 ἐκδοθέντι Α′. τόμῳ τοῦ λεξικοῦ τῆς ἀρχαιομαθείας τοῦ Pauly, ἔνθα διαφωνία περὶ τῶν δήμων τούτων πρὸς τὰ ὑπὸ Hermann σημειούμενα. Ἀλλ' ἐν ἀμφοτέροις τοῖς συγγράμμασιν οὐδεμία παράθεσις μαρτυριῶν. Ταῦτα ἐσημειώσαμεν μόνον ἵνα ὑπομνήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν νῦν ὑπαρχόντων βοηθητικῶν βιβλίων ἐπὶ πολλῶν πραγμάτων ἐλάχιστα βοηθεῖται τις. Ἰδίως δὲ δύσκολον εἶναι νὰ μάθῃ τις ἐξ αὐτῶν, τί νέον καὶ ἄηθες, ἢ γνωστὸν καὶ τετριμμένον παρουσιάζει ἡμῖν ἐπιγραφή τις νεωστὶ ἀνασκαπτομένη. Τὴν θεραπείαν πολλῶν τοιούτων ἀναγκῶν, ἂν ὄχι πασῶν, περιμένομεν ἀπὸ τοὺς περιμενομένους πίνακας τοῦ Corp. Inser. Graec.

Σημειώσεις εἰς τὴν Βαν στήλην.

Εἶναι λίθου Ὑμηττείου. Πλάτος ἔχει 1 μέτρου, πάχος 0, 19,

μῆκος περίπου 2,25. Συνηρμολογήθη οὐχὶ ἀνελλιπὴς ἐκ 53 τεμαχίων.

Στ. 1. Ὁ ἄρχων Νικόδημος πρώτην φορὰν τώρα γνωρίζεται, ὅσαν εἶξεύρω, ὡς καὶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Δημήτριος, ὁ κατωτέρω ἐν ς. 6 μνημονευόμενος. Ἴσχυν δὲ ὁμωνύμους ἀμφότερα, ἀλλ' ἐν πολὺ παλαιοτέραις χρόνοις, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως δὲν διαστέλλονται διὰ τοῦ· ὁ μετὰ τὸν δεῖνα.

Στ. 2. Τὴν ἐνταῦθα διαφωνίαν τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ἡμερολογίου ἂς διασαφήσωσιν οἱ ἰδιαίτερον περὶ τὴν χρονολογίαν ἀσχολούμενοι. Ἐγὼ τοῦτο παρατηρῶ, ὅτι οἱ ἱερεῖς πάντοῦ καὶ πάντοτε ἤθελον νὰ μὴ γνῶται τίποτε τῶν καλῶς κειμένων, καὶ νὰ διαφωνῶσι πρὸς τὴν πολιτείαν.

Στ. 4. Δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἀπάντησα ἀλλοῦ εἰς τοιαύτην θέσιν τὸ *σύνεδρος*.

Στ. 5. Ἡ χρονικὴ δοτικὴ ταῖς *ἐγγραφαῖς* κατωτέρω ἐκφέρεται καὶ μετὰ τῆς προθέσεως *ἐν*.

Στ. 18. Ἂν ὁ Ζηνόδοτος οὗτος εἶναι ὁ παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ (βιβλ. 7, sect. xxvi, 29) μνημονευόμενος Ζηνόδοτος ὁ Στωϊκός, Διογένους μαθητής, ἡ χρονολογία τῶν ψηφισμάτων γνωρίζεται ἴσως ὁπωσοῦν, διότι διδάσκαλος τοῦ Ζηνοδότου ἐκείνου ὑποτίθεται Διογένης ὁ *Βαβυλώνιος*, Στωϊκὸς ἐπίσημος, ὅστις σχολαρχῶν ἐν Ἀθήναις ἐπρέσβευσε τῷ 155 π. Χ. εἰς Ῥώμην. Ἆρα ὁ μαθητὴς αὐτοῦ καὶ πιθανῶς ὁ διάδοχος τῆς σχολῆς ἐν Ἀθήναις, νεώτερος ἂν εἴη οὐ κατὰ πολύ· ἀλλ' ἔχω πολλὴν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν ἐξ ὅτου (προχθὲς) ἀνέγνων, εἰ καλῶς ἀνέγνων, *Σύλλεια* ἑορτὴν ἔν τινι τῶν ἀνεκδότων εἰσέτι ὁμοίων ψηφισμάτων, ἅπερ πάντα ἱκανῶς πλησιόχρονα θεωρητέα. Λοιπὸν εἰς τοὺς μετὰ τὸν Σύλλαν χρόνους (86 π. Χ.) καταβιβαστέα καὶ αὕτη ἡ πλάξ.

Στ. 27. Ἡ λέξις *κεφαλαία*, ἧς τὸ πρῶτον γράμμα κεραίαν ἔχον ὀρθήν, ἐβλάβη πλησίον τοῦ Υ, ἀγνοῶ τί δηλοῖ. Φαίνεται δέ πως ἀντιστοιχοῦσα ἡ ἰσοδύναμος τῇ κατωτέρω ἐν ς. 69

ἀναγινωσκομένη· προστασίαν· διότι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος καὶ ἐκεῖ ὁ λόγος. Δύναταί τις νὰ ἀναγνώσῃ καὶ πυριείαν καὶ γυριείαν, ἀλλὰ τί καὶ ταῦτα δηλοῦσιν; ἔτι καὶ Β ἢ Μ ἢ Κ δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ τὸ πρῶτον γράμμα, καὶ νὰ κατασκευάσῃ πάλιν λέξεις ἐπίσης μὲν ἀγνώστους ὡς τὴν κυριείαν, οὐχὶ δὲ τόσον πιθανάς. Ἄλλως δὲ τὸ ἱεροῦ ὡς γενικὴν κτητικὴν τοῦ κυριείαν θεωρῶ. Τὸ δὲ αὐθημερεί, τύπον νέον, συνεπλήρωσα ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐν στ. 70 σαφῶς ἀναγινωσκομένου.

Στ. 24. Τὰ *Διϊσωτήρια* μόλις ἀπεθησαυρίσθησαν παρὰ τῷ Ἀντιαττικιστῇ (σελ 94, 6, ἐκδ. Bεκ.) ἐν ἀριθμῷ ἑνικῷ καὶ ἐν ἀλλοιοτέρᾳ σημασίᾳ. Ἀναγινώσκομεν ἐκεῖ· Διϊσωτήριον καλοῦσιν Ἀθήνησι τὸν ναὸν τοῦ σωτῆρος Διός.

Στ. 43. Ὁ ἰδῶ παιδοτρίβης Τίμων θέλει ἀναφανῇ ἐν τῇ ἑξῆς Γ'. πλακὶ κοσμητής. Ἂν τοῦτο θεωρηθῇ προβιβασμός, σως ἡ ἐπὶ Μηδείου ἄρχοντος πλὰξ εἶναι νεωτέρα ταύτης.

Στ. 51. Εἰς οὐδεμίαν τῶν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐννέα πλακῶν οὕτω καλῶς καὶ ἐκτενῶς ἐκτίθενται αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί, ὑφ' ὧν ὁ δῆμος ἤγετο εἰς τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεότητος.

Στ. 60. Ἠδύνατό τις ἴσως καὶ *παυιφάνερον* νὰ γράψῃ κατὰ τὸ σημερινὸν *διαφάνερον*.

Στ. 77. Τὸ ῥῆμα *ἐπαινέρωσιν* δὲν εὑρίσκεται μὲν ἐν τοῖς λεξικοῖς, ἀλλὰ τί ἄλλο νὰ γράψῃ τις;

Στ 98. Πρὸς τῷ τέλει τοῦ στίχου πρὸ τοῦ *οὖ* ἴσως κατὰ παραδρομὴν παρέλειψεν ὁ χαράκτης τὸ *πλήν*.

Σημειώσεις εἰς τὴν Γ'. στήλην.

Εἶναι λίθου Πεντελησίου. Πλάτος ἔχει 0,63, πάχος 0,13, μῆκος περίπου 2,10.— Συνηρμολογήθη οὐχὶ ἀνελλιπὴς ἐκ 39 τεμαχίων. Τὸ γεῖσον αὐτῆς σώζεται, ἀλλὰ δὲν εἶχε ποτὲ ἐπιγεγραμμένον τὸ *θεοί*.

Στ. 10. Περὶ τοῦ *αἴρεσθαι τοὺς βοῦς* ὁ Κούρτιος παραπέμπει εἰς Ἀρτεμιδώρου Ὀνειροκριτικὰ (τόμ. 1. σελ. 21 τῆς ἐκδ. Reiff)· ἔνθα τάδε ἀναγινώσκομεν· «Ταῦροι δ' ἔτι κατὰ πρακτῆρσιν ἐν Ἰωνίᾳ παῖδες Ἑρμείων ἀγωνίζονται, καὶ ἐν Ἀττικῇ παρὰ ταῖς Ὥραις ἐν Ἐλευσῖνι». Φαίνεται, ὅτι μετὰ νεανικῆς ἐπιτηδειότητος οἱ ἔρηβοι καὶ εὐσχημόνως, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ 13 στίχῳ, τοὺς βοῦς κερόμενοι προτάττουν τῇ θυσίᾳ.

Στ. 16. Τοὺς τροφίας βοῦς ἀναιρεῖ καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Παύλου Αἰμιλίου κεφ. 33. ὡς ἀγομένους εἰς θυσίαν ἐν τῷ ἐκ Μακεδονίας θριάμβῳ.— Τὰ δὲ Πειραῖα, πρώτην φορὰν ἴσως ἐδῶ μνημονευομένην ἑορτήν, ἀνέγνων κατ' αὐτὰ; καὶ ἐπὶ ἄλλου ὁμοίου ψηφίσματος, εὑρεθέντος μὲν πλησιέστατα τοῦ τόπου τῶν ἀνασκαφῶν, ὄντος δὲ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Α. Φ. Γεωργιάδου.— Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ καὶ τοῖς ἑπομένοις δυσίν, ἂν δὲν παραδεχθῇ τις τὴν ἐμὴν στίζιν, ἀνάγκη νὰ ὑποθέσῃ λίθος τι γενόμενον ὑπὸ τοῦ χαράκτου ἐν τῇ φράσει.

Στ. 24. Εἰς τὰ περὶ Διογενείων καὶ Διογενείου ῥηθέντα μοι ἀνωτέρω προσθετέα καὶ ἡ γνώμη τοῦ Κουρτίου. Ἦν ἐνδοκιμαστικῶς προβάλλει, ὅτι ἴσως ἔχουσι σχέσιν τινὰ ταῦτα μὲ τοὺς Διογενιστάς, οἵτινες κατ' Ἀθήναιον (5. σελ. 186) ἑορτὴν ἐτέλουν εἰς μνήμην τοῦ Στωϊκοῦ Διογένους, τοῦ ἐν Ἀθήναις ποτὲ εὐδοκίμως διδάξαντος καὶ εἰς Ῥώμην πρεσβεύσαντος ἐπωφελῶς τῷ δήμῳ. Δὲν εἶναι τόσον ἄτοπος ἡ εἰκασία αὕτη, ἂν τις μάλιστα τὸν ἐν τοῖς ἡμετέροις ψηφίσμασι μνημονευόμενον Ζηνόδοτον παραδεχθῇ ὡς μαθητὴν καὶ διάδοχον τοῦ Διογένους ἐκείνου. Ὁ αὐτὸς Κούρτιος ἀνευρίσκει καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν Συμπος. 9, 1 λανθάνον ἐν διεφθαρμένῳ κειμένῳ τὸ Διογένειον γυμνάσιον, καὶ πιθανά πως φαίνεται ἡμῖν λέγον.—Περὶ τῶν Λιαντείων παρατεθείσθω τὸ ἐξῆς χωρίον τοῦ Παυσανίου (1, 35, 3) γράψαντος διακόσια σχεδὸν ἔτη μετὰ τοὺς χρόνους τῶν ψηφισμάτων τούτων. «Διαμένουσι δὲ καὶ ἐς τόδε τῷ Λίαντι παρὰ Ἀθηναίοις τιμαί».

Στ 27. Τὴ ἐδῶ τρόπαιον, ἂν καὶ ἀνάρθρως, πιθανὸν νὰ

εἶναι τὸ ὑπὸ Παυσανίου (1, 36, 1) μνημονευόμενον ἐν Σαλαμῖνι, τὸ διὰ τὴν νίκην τοῦ Θεμιστοκλέους; σταθέν.

Στ. 30. Τὸ στεφανηφόρου δηλοῖ Ἕσταθμὸν ἐπεσημασμένον ὑπὸ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὰ πρότυπα σημώματα, ἃ, ὡς εἰκάζει ὁ Boeckh (ἐν ταῖς Μετρολογικαῖς ἐρεύναις, σελ. 12) ἐκειντο ἔν τινι ἱερῷ ἥρωός τινος Στεφανηφόρου. Τοῦτον τὸν ἥρωα ὁ Beulé θεωρεῖ οὐκ ἄλλον ὄντα ἢ τὸν Θησέα αὐτὸν ὡς ἐν τοῖς νομίσμασι τῶν Ἀθηναίων φαίνεται, στέφανον ἔχων ἐν τῇ χειρί.

Στ. 35. Ἐκ τοῦ στίχου τούτου βεβαιοῦται, νομίζομεν, τὸ λεγόμενον παρὰ Φιλοστράτῳ (Βίοις Σοφιστῶν II, 1, 5)· ὅτι οἱ ἔφηβοι «μελαίνας χλαμύδας ἐνημμένοι τὰς *ἐκκλησίας περιεκάθηντο*», ἐφ' ᾧ ἀμφιβολίαν ἔτι ἐξέφραζεν ὁ K. F. Hermann ἐν τῇ Ἑλλ. Ἀρχαιολ. § 121, 10.

Στ. 45. Ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ὑπ' ὄψιν μου ὁμοίων στηλῶν εὕρηται αὕτη ἡ ἀποκοπὴ τῶν τυπικῶν φράσεων μετὰ τὸ *λαχόντας*. Ἐγένετο δὲ ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ χαράκτου, ὡς ὑποδηλοῖ ὁ ἐντεῦθεν ἀφεθεὶς μικρὸς κενὸς χῶρος.

Στ. 66. Ἀφίνω εἰς τοὺς ἱκανωτέρους μου νὰ διτδωσι τί τρέχει ἐδῶ περὶ τὴν χρονολογίαν, συγκρίνοντες τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ ψηφίσματος μὲ τὴν τοῦ ἀνωτέρω. Ἐγὼ πιστῶς ἀντέγραψα.

Στ. 69. Ὁ Βουτάδης Τίμων καὶ ἐδῶ καὶ κατωτέρω ἐν στ. 95 σαφῶς λέγεται Τιμαρχίδου υἱός, Τιμάρχου δὲ υἱὸν Τίμωνα Βουτάδην εἴδαμεν ἀναγεγραμμένον ὡς παιδοτρίβην ἐν τῇ ἐπὶ Νικοδήμου στήλῃ, καὶ ἀν. ὡς νομίζω, ὁ ἐδῶ καὶ ὁ ἐκεῖ εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, πρέπει νὰ εἴπωμεν, ἢ ὅτι ἔσφαλεν ὁ ἕτερος τῶν χαρακτῶν εἰς τὸ πατρωνυμικόν, ἢ ὅτι ὁ Τίμων ἐμεγέθυνε τὸ πατρωνυμικόν του, ἀφ' οὗ ἐκ παιδοτρίβου ἐγένετο κοσμητής, ὁποῖόν τι ἔκαμε καὶ ὁ παρὰ Λουκιανῷ (ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ ἢ Ἀλεκτρυόνι) Σίμων ὁ νεόπλουτος, μετονομασθεὶς Σιμωνίδης.

Στ. 80. Οὐδὲν περὶ ἀργυρικῶν ζημιῶν εὑρίσκω ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν μου ὁμοίοις ψηφίσμασι.

Στ. 99. Τὰ Πτολεμαῖα δευτέραν φορὰν ἐδῶ, ὅσον εἰξεύρω, παραδίδονται ἡμῖν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Πρῶτον ὁ Boeckh καλῶς διεῖδεν αὐτὰ ἐν τινι κολοβῇ ἐπιγραφῇ τῇ ὑπ' ἀρ. 1572 τοῦ C. I. Gr. καὶ ἀναφέρει αὐτὰ εἰς τὸν Β' Πτολεμαῖον, ὃν καὶ τοῦ Πτολεμαίου γυμνασίου κτίστην λέγει, ὡς καὶ ἐπώνυμον τῆς Πτολεμαΐδος φυλῆς. Καὶ ὅτι μὲν ἡ φυλὴ ἀπὸ τοῦ Β'ου Πτολεμαίου ἐπωνομάσθη, λέγεται διαρρήδην ἐν τῷ Παυσανίᾳ 1, 6, 8, ὅτι δὲ καὶ τὸ γυμνάσιον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἐκτίσθη, πιθανὸν μὲν, οὐ βέβαιον δὲ, ἐπειδὴ δὲν τὸ λέγει τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου 1, 17, 2, οὔτε ἄλλος τις τῶν ἀρχαίων, ὅσον εἰξεύρω. Ὅθεν δὲν ἔπρεπεν εἰς Παυσ. 1, 17, 2 νὰ γίνεται παραπομπὴ, ὡς ἔτι ἐσχάτως καὶ ὑπὸ τοῦ Saal ἐν τῇ πραγματείᾳ de demorum Atticae per tribus distributione, μέρ. Α'. σελ. 14.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐφήβων ἄλλο νὰ σημειώσωμεν δὲν εὐκαιροῦμεν, εἰμὴ ὅτι καὶ ἐν τούτῳ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις, τοῖς ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ψηφίσμασιν, Ῥωμαϊκὰ ὀνόματα μόνον ἁπλᾶ, οἷον, Μάρκος, Λεύκιος, Πόπλιος, Γάϊος, ἀναφέρονται, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οἱ χρόνοι τῶν ψηφισμάτων ἀπέχουσιν ἱκανῶς τῶν αὐτοκρατορικῶν.

Ἐπὶ τέλους δὲ τῶν λοιπῶν τούτων σημειωμάτων ἐπέρχεταί μοι νὰ διαπορήσω τόδε· Τῶν ἐννέα ὑπ' ὄψιν μου στηλῶν αἱ ἀρχαὶ δὲν σώζονται ὅλων. ἀλλὰ μόνον τριῶν, τῶν σήμερον ἐκδιδομένων, καὶ πως καὶ τετάρτης, εἰσέτι ἀνεκδότου, καὶ γνωρίζομεν ὅτι τὰ ἐπ' αὐτῶν ψηφίσματα ἐγένοντο· ἐπὶ Ἀγαθοκλέους ἐπὶ Νικοδήμου, ἐπὶ Μηδείου, ἐπὶ Σαραπίωνος. Ἐν ταῖς ἑπτὰ δὲ ἐκ τῶν ἐννέα, ταῖς τελειοτέραν περιελθούσαις μέχρι ἡμῶν, τιμῶνται ἔφηβοι ἢ κοσμηταὶ ἐφηβεύσαντες ἢ κοσμητεύσαντες ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἀρχόντων· ἐπὶ Ἀριστάρχου, Δημητρίου, Ἡγεκράτους, Μενοίτου, Ἱππάρχου, Ἡρακλείτου, Ἀπολλοδώρου. Εἶναι λοιπὸν, διαπορῶ, τυχαῖον, ὅτι δὲν τιμῶνται καὶ ἔφηβοι ἢ κοσμηταὶ, ἐφηβεύσαντες ἢ κοσμητεύσαντες

ἱστάμενοι, μετὰ δακρύων τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς αὐτοῦ καλλονὰς ἐνθυμούμενοι, ζωηρῶς ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτῶν διαλογίζονται καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος χρόνου καθ' ὃν τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ ἀμειλίχου θανάτου ἁρπαγὲν αὐτοὺς τέκνον ἐν ὅλῃ τῇ ἀνδρικῇ αὐτοῦ καλλονῇ, διὰ τῶν σωματικῶν του καὶ ψυχικῶν προτερημάτων ἐξέχον, ὡς ἐπάξιον, θαυμαζόμενον ὑφ' ἁπάντων, τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως. — Τοιαῦτα καὶ ἡμεῖς ἠσθάνθημεν, ὅτε πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ἱστάμενοι ἐνώπιον τοῦ τάφου τοῦ ἀώρως ἀποθανόντος φίλου τὸν δοῦπον ἠκούσαμεν τοῦ ἐπὶ τῆς νεκρικῆς του λάρνακος καταπίπτοντος χώματος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε διὰ παντὸς νὰ καλύψῃ αὐτόν.

Νέος, ζωηρὸς, ἀποπερατώσας μετὰ μεγίστης ὅσης ἐπιμελείας τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, ὁ μακαρίτης Φέλσεν μετέβη κατὰ τὸ 1853 εἰς Ἀθήνας, ἵνα ὡς διερμηνεὺς τῆς ἐνταῦθα πρωτοσικῆς πρεσβείας δυνηθῇ ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ τούτου ἐδάφους νὰ ἐπεκτείνῃ ἔτι μᾶλλον τὰς ἀρχαιολογικὰς αὐτοῦ γνώσεις, νὰ ἐμβαθύνῃ ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν λαμπρῶν ἔργων τῶν ἐνδόξων προγόνων μας, τὰ ὁποῖα ἐνθουσιωδῶς ἐθαύμαζεν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εὑρὼν πληρέστατα ὅ,τι ἐπόθει, μετὰ πλείστου ὅσου ζήλου περιήρχετο τὰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος χώρας, τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν αὐτῶν σπουδάζων, ἐπιγραφὰς ἀντιγράφων καὶ ἅπαντα τὰ τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα ἐξετάζων, καὶ οὕτως ἐπισκεφθεὶς δὶς καὶ τρὶς τὰς περιβλεπτοτέρας χώρας τῆς Ἑλλάδος, μετέβη ὡς ἄοκνος περιηγητὴς καὶ εἰς τὴν Κρήτην, τῆς ὁποίας τὰς κυριωτέρας θέσεις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπεσκέφθη. Πλείστας καὶ σπουδαιοτάτας ἀνακαλύψεις ἔκαμεν, περιεργοτάτας καὶ ἀγνώστους μέχρι τοῦδε ἐπιγραφὰς ἀνεκάλυψε καὶ ἀντέγραψε καὶ καθ' ἑκάστην τὰ πλούσια αὐτοῦ χειρόγραφα ἐπλούτιζε διὰ νέων σημειώσεων, καὶ ὀλίγιστα μόνον τῶν ὅσα εὗρισκεν εἰς φῶς ἐξέ-

ἐπὶ Ἀγαθοκλέους, Νικοδήμου, Μηδείου, Σαραπίωνος, ἠρτέον, ὅτι κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος μόνον, περαινομένου τοῦ διετοῦς τῆς ἐφηβείας χρόνου, ἐγίνοντο τοιαῦτα ψηφίσματα καὶ ὅτι τὸ ἐφηβεύσαντες δηλοῖ εἰσελθόντες εἰς τὴν ἐφηβείαν ἐπὶ τοῦ δεῖνος ἄρχοντος καὶ διαμείναντες ἐν αὐτῇ ἔπειτα δύω ἔτη, τὸ δὲ ἐπαυτόν, οὐχὶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐδόκει, χρόνον δωδεκάμηνον, ἀλλ' ἐν γένει χρονικὴν περίοδον;

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Ἰανουαρίου 1861.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

1) *Τραγούδια Ρωμαϊκα* —Popularia carmina Graeciae recentioris — Edidit Arnoldus Passow — Athenis, apud Carolum Wilberg—Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri MDCCCLX.

2) *Κύψελίδαι*, μέρος Α'. Τραγῳδία εἰς πράξεις πέντε ὑπὸ Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη. ἐν Λειψίᾳ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Γ. Τεϋβνέρου, 1860.

3) Μεταφράσεις Ἑλληνικῶν δραμάτων ὑπὸ Α. Ῥ. Ῥαγκαβῆ. Σοφοκλέους Ἀντιγόνη, Ἀριστοφάνους Νεφέλαι Εἰρήνη, Ὄρνιθες. Ἀθήνησι, τύποις Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1860.

Περὶ τούτων τῶν βιβλίων θὰ γείνῃ κατόπιν λόγος ἐν τῷ Φιλίστορι.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ.

Ἀρθοῦρος Φέλσεν (Arthur Velsen).

Πατὴρ καὶ μήτηρ ἐνώπιον τοῦ νεοσκαφοῦς τάφου ἀώρως ὑπὸ τοῦ πικροῦ θανάτου ἁρπαγέντος προσφιλεστάτου τέκνου

δωκε, καθ' ἑκάστην ἐκ νέου διατρέχων αὐτὰ καὶ ἀναθεωρῶν πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ τέρψιν.

Οὕτω διήλθε τερπνότατα τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς ἡλικίας του, τῇ ἐπιστήμῃ τὰς χρηστοτήτας παρέχοντα προσδοκίας. Ὅτε ἄωρος καὶ πικρὸς θάνατος ἁφήρπασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κόλπου τῶν πολυαρίθμων φίλων του, ἁφήρπασεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἣν ὡς φιλτάτην ἐρωμένην ἠγάπα, οὐδὲν ἄλλο ἐγκαταλιπὼν σχεδὸν ἢ πλῆθος πολυαρίθμων σπουδαιοτάτων σημειώσεων. Καὶ ἐκ μὲν τῶν διαφόρων αὐτοῦ τοπογραφικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας κατὰ καιροὺς ἐξέδιδεν, αἱ πλεῖσται εἶνε πολλοῦ λόγου ἄξιαι, τὸ κυριώτερον δὲ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον τὴν ἐπεξέργασιν καὶ πλεῖστον χρόνον καὶ κόπον κατέβαλεν, εἶνε συλλογὴ πλουσιωτάτη ἀττικῶν ψηφισμάτων, τὰ ὁποῖα μετὰ μεγίστης ὅσης ἐπιμελείας ἀντιγράψας ἔμελλεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἐκδώσῃ, ἀλλ' ἡ καταστρεπτικὴ τοῦ θανάτου χεὶρ ἄφησεν ἡμιτελὲς τὸ ἔργον τοῦτο, ἀτελῆ κορμὸν, ὅστις περιμένει τὸν ἀναπληρώσοντα καὶ ἐκδώσοντα.

Φίλε χρηστὲ χαῖρε!

Π.

Ἀγνῶτα τιγκτ, ἐπὶ Μιθρίδου φέροντος, ἐπὶ τῆς Λεανδέου ἐπιβάλλων
ον ὀπλόκομος Ἱκτινικοῦ ἐφαπλατύνετο, ἐκτὸς ἑστηκότος ἐγκυμονοῦσα
τῆς πρωτοκλίτ, ἐκκλησίαι χωρὶς ἐν τοῖς δεκτοῖσ· τῶν γραβάτου ἐπιβάλλον Βιτρέτκης
Ἀρετικὸν Πλανιτικὴ καὶ φυμαρόδρομ. ἐδόξεν τὸν ὄφιον. Νικόστρατος
5 Ἀμφιρέσιο Λαμπτῆρες ἐπίτηρ ἑπτακῶν οἱ ἔρημοι οἱ ἐπ Ἡγεμονίᾳ ἀνέγνους ἀδαπα-
τες ἐν τοῖς ἐγγράφοις τοῦ ἀθλίου καὶ τὴν Μαγδαλὴν ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιστ-
καὶ πλατάνους τοῦ λεμένος τοῦ ἄθλιου καὶ τὴν Σα-
ρίπων καὶ τῶν ἐπτὰ ἐπιστολῶν τὴν Ἰουδίτ, ἐπιστ-
ἐπιστολικὸν ἐν τῇ πρώτῃ Ἀπόστολοι ἐπὶ τοῦ ἀθλίου
10 ποτὲ καὶ τὸν Ἰακώβου ἀποστόλου, ἔχοντα δὲ καὶ τοὺς μαρτυρήσαντας τοὺς ἁγίους
καὶ ἀνιστῆτε τῶν ἐπτὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῇ πόλει ἐν Ἑλλάδι.
ἐπίσκοπος δὲ καὶ τὴν διακονίαν τῶν πρὸς ἀλλήλους
ἐν Ἰδιώταις τῆς Ἀνδρέου, ἔχοντα δὲ καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἁγίους
ἀπὸ τῶν Ἰακώβου ἀποστόλου καὶ τοῦ ἀθλίου τοῦ ἁγίου
15 πόλις ἀγαθὴ διακονίαν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τοὺς ἐν τῇ πόλει
Λυκαονίας ἐπίσκοποι ἀπόστολοι καὶ τὰς πομπὰς ἐπιστολικὰς ἀπόστολοι ἐν
καὶ τοῦ ἀνωμάλους καὶ τοὺς ἐφεξῆς τοῦ ἀθλίου Ἡσαΐου περὶ τῆς
καὶ τοῦ Ἰδιώτου ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει
ουσι τοῦτον καὶ ἐθνικοὶ ἐν τοῖς ἁγίοις τοῦ ἀθλίου καὶ ἐπὶ τοῦ
20 τοῦ τε Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἐπιστολῆς, ἐπιστοῦσι δὲ καὶ τὰ πρῶτα ἀπὸ τῆς
ἐκκλησίαν ποιοῦσαν δὲ καὶ μελέτην ἐν τοῖς ἁγίοις ἀποδεῖξαι
τοῦ τῶν Λιμένι, περὶ ἐπιστολῶν καὶ ἐν τῇ πόλει ἐπιστολικὸν δὲ καὶ τὴν
ἐξῆλθον δὲ καὶ ἐπὶ τὰ φοβοῦσι καὶ τὰ ὄρια τῆς Ἀντιόχεια καὶ ἐν τῇ πόλει,
πόλις ἐπίσκοποι κρατοῦσι τὰ ὑποφαίνοντα τῆς τε βουλῆς καὶ τοῦ ἀθλίου. ἔδει
25 ἀνεστάσεις καὶ ἔδοξεν τῶν Ἀποστόλων ἀδελφῶν ἐν τῇ πόλει ἐπὶ τοῦ ἀθλίου
ων δὲ καὶ τοὺς Αἰσυητὰς τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ ἀθλίου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀντιόχου τοῦ ἐν τῇ πόλει
ἐπιστολικὸν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
ἐν τοῖς Λιμένι, περὶ τῆς ἐπιστολικῆς καὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
30 τὴν τε ἀληπτὸν καὶ τὴν Κορασηνὴν ἀπὸ ἀρχῆς ἐπιστολικὸν ἐκστὰν, τὰς
τε ἄλλας ὑμᾶς τὰς κοινωνούσας ἀπόστολοι ἐδόθην ἀπὸ τοῦ κοινωνοῦ καὶ τὸν ἀθλίου.
νου δὲ καὶ ἐπιστολικὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
κάλεσον τοὺς ἀποστόλους ἀπὸ τοῦ ἁγίου καὶ ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ ἁγίου
ὑμᾶς δὲ ἐν τοῖς ἐπιστολικοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
35 τοὺς φιλοσόφους μετὰ τοῦτο ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
σαι ἐν τοῖς ἐπιστολικοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
μένον καὶ τὸν ἐπιστολικὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
Ζεύγνυσι τοὺς τῶν στρατηγῶν καὶ ἀπεστάλησαν διὰ τοῦτο ἐν τῇ πόλει
τες καὶ τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
40 τοῦ· ἀνέβλεψαν δὲ καὶ φιλίαν τὴν Μιτρᾶ τὴν δεῦρο ἀπὸ ἀρχῆς ἐπιστολικὸν ἐν τῇ πόλει
ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους
μένον καὶ τὸν ἐπιστολικὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
ἀπόστολοι Ἀμφιπόλεως ἐπίσκοποι ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
τες καὶ τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
45 ἐπιστολικὸν ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
καὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
ἐπιστολικὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἐπιστολικοὺς τοὺς ἁγίους
μένον καὶ τὸν ἐπιστολικὸν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς
Ζεύγνυσι τοὺς τῶν στρατηγῶν καὶ ἀπεστάλησαν διὰ τοῦτο ἐν τῇ πόλει
50 ρεῖσθαι (τοὺς) στρεφόν ἐπιστολικὸν καὶ τὸν τοῦ ἁγίου τὸν στρατη-
τικὸν ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς
σαν καὶ τὸν Δημήτριον Πλουσίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους
Πανικὸν ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους
55 κ(αὶ στεφανοῦται ἐξακοντα κ)ράνεν ὡρᾶναι ἀλλὰ ἀπὸ τῶν. . . . . .
γ)ράφει τὸν τροπάριον Πανικὸν ἐπιστολικὸν καὶ τὸν τοῦ ἁγίου τὸν
ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς
ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς
ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς
60 τοὺς ἐ- ὁ ἅγιος ἐ δὲ μὲν ὁ ἅγιος οἱ ἐφ' ὧν τοῦ
φθους καὶ τὸν τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους τοὺς
τὸν κοσ- τοὺς ἐφ' ὧν τοῦ ἁγίου καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει
μικὸν ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους
Ἰουδαίων ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους
ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἡ βουλὴ καὶ ἡ βουλὴ καὶ (ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος)
65 Ἀγνῶτα τῶν, ἐπὶ Μιθρίδου φέροντος, ἐπὶ τῆς Λεανδέου ἐπιβάλλων ἡ
λεον Φιλόξενος, ἐκκλησίαι χωρὶς ἐν τοῖς ἐφεξῆς Βιτρέτκης
ος, ἐκκλησία κυρία ἐν τοῖς δεκτοῖσ· τῶν γραβάτου ἐπιβάλλον Ἱκτινικὸν
καὶ ἀνιστῆτε. ἐδόξεν τὸν ὄφιον. Νικόστρατος
Νυκτέρεος Ἀκμητῆρες εἶπεν· ἐπιστολὴ δὲ ἐφόβου τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου
70 τοσηδὲ κομψητικὸν ἐπὶ τοῦ ἐφ' ἡμῶν τὸν ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀφ' ὧν τοῦ
Νικοδήμου ἀκμαιρέσου ἐν Ἀκμητῆρες εἶπεν· ἐπιστολὴ Ἡλιοδώρου δοκιμὴν Χερ-
ἐδόξεν τὸν ὄφιον. Νικόστρατος
καὶ ἀνιστῆτε. ἐδόξεν τὸν ὄφιον. Νικόστρατος
Ἀπομνημονεύματα ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους
75 τῆμαν δὲ καὶτὸν καὶ τὴν ἀπὸ ἀλλ(λ)ους ἀφανὸν καὶ ἀγαθὸν ἐπὶ τοῦ ἁγίου τοῦ ἐπιε(υ-
ἀεροπλανεῖ. . .) καὶ τὰ ἐλπιζο)μένα κάτοχα εἶναι πρὸς τὰ παρεπὶ(λ)θ-
τοῦ . . . . .) δὲ τὰ ἐν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους
ἄπαν ὀπὸ τε τῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἀλλοκαλῶν. προσυνὸ(θη
δὲ καὶ . . . . .) δ' ἄλλο τοῦ ἁγιωτοῦ προσφιλῶνος τοὺς . .
80 . . . . . ἐπιδὴ(ε)νται δὲ ἁγιοῖς καὶ(
. . . . . ε)ρμῆσαι ἀφ(ε)ρμῶν ζητοῦν, ἀφοῦ ὑπὸ καὶ
. . . . . ἀλλ(ε)ξάνδρου τῶν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους
. . . . . τε ἐπιστασίαν καὶ τοῦ ἀπεστάλησαν τὴν κυρια-
μένον . . . . . ε)πιμελῶς καὶ προσδρέμειν εἰς τε τὰ γυμνάσια·
85 γεν δὲ καὶ τὴν φιλίαν τῶν ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους

Ἀπομνημονεύματα τῶν ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους
τοῦ ἀθλίου. . . . .) εἰ δὲ καὶ ἐν ἀλλοῖς τόποις ἐπιστολὴ ἐν τοῖς ἁγίοις τοὺς
ἐπὶ τὴν πόλιν ἐν τοῖς ἁγίοις τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει
. . . . . ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει
ἐπιστολικὸν καὶ τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ πόλει
. . . . . ἐπὶ τοῦ ἁγίου ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου

5	10	15	20

Ἐπὶ τοῦ ἀριστερὰ μέρους τοῦ ἀνδριάντος ἐπὶ τῆς βάσεως ἐπιγραφή· Ἀρχίας Ἀρχίου Ἀθηναῖος ἐποίησε. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ἀνδριάντος ἐπιγραφή· Ἀρχίας Ἀρχίου Ἀθηναῖος ἐποίησε. Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀνδριάντος ἐπιγραφή· Ἀρχίας Ἀρχίου Ἀθηναῖος ἐποίησε. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ ἀνδριάντος ἐπιγραφή· Ἀρχίας Ἀρχίου Ἀθηναῖος ἐποίησε. Ἐπὶ τοῦ ἀριστερο

Ἀγαθῇ τύχῃ. ἐπὶ Ἀγχισθενίδου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος πρύτις πρυ(τανείας), ἧι Εὐκλῆς Ξ[υ]νάνδρου Ἀθμονεὺς ἐγραμμάτευεν, Βοηδρομιῶνος τετράδι ἐπὶ δέκα, τετάρτηι καὶ δεκάτηι τῆς π[ρυ]τανείας, ἐκκλησία κυρία (ἐν τῶι Διπύλωι) τῶν προέδρων ἐπεψήφιζεν Ἀπελλῆς Δημοξένου Ἀγγελήθεν καὶ συμπρόεδροι· ἔδοξεν τῶι δήμωι·

Θεόδοτος Διοδώρου Σουνιεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ οἱ ἔφηβοι οἱ ἐπὶ Ἀριστάρχου ἄρχοντος θύσαντες τοῖς ἐγγραφε[ῖ]σ[ι]ν ἐπὶ [ἱ]ητήρια ἐν τ[ῶι πρυτανείωι ἐπὶ τῆς κοινῆς ἑστίας τοῦ δήμου μετὰ τὸ τοῦ κοσμητοῦ καὶ τῶν ἐξηγητῶν καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ τε δήμου καὶ τῶν Χαρίτων κατὰ τὰ ψηφίσματα, ἐπόμπευσαν τῶι τε Ἀρτέμιδι τῆι ἀγροτέρ[αι] καὶ Ἀπόλλωνι κατὰ τὰ ψηφίσμα, ὑπαπάντησάν δὲ καὶ τοῖς ἱερεῦσι ἐν ὅπλοις μάχηι τῆς Ἡγεμόνης καὶ προέπεμψαν [αὐ]τὰ, ὁ[μοίως καὶ τ]ὸν Ἴακχον, ἥρανο δὲ καὶ τοὺς βοῦς εἰς Ἐλευσῖνα τῆι θυσίαι καὶ ἀνέθηκαν ἐν τῶι ἱερῶι φιάλην ἀπὸ δραχμῶν ἑκατόν. συνε[τέλε]σαν δὲ καὶ τὰς λαμπάδας τὰς καθηκούσας ἑαυτοῖς, ἐδείπνισαν δὲ καὶ τὴν λαμπάδα τ[οῖς ἐ]πιτηδείοις πρὸς τοὺς ἑνὸς ἑφήβους, οὓς καὶ ἐ[νίκ]ων, ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἄλλους δρόμους τοὺς ἐπιβάλλοντας ἑαυτοῖς, συνεζήτησαν δὲ καὶ τ[ὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐφήβων, οὓς καὶ εἰ]σήγαγον μετὰ πάσης εὐκοσμίας, εἰσήγαγον δὲ καὶ τὸν υἱὸν[α ἀπὸ τῆς ἐσχάρας θύσαντες τῶι θεῶι. πελλάδι μετὰ τῶν γεννητῶν καὶ πάλιν εἰσήγαγον μετὰ πάσης εὐκοσμίας, εἰσήγαγον δὲ καὶ τὸν υἱόν[α ἀπὸ τῆς ἐσχάρας θύσαντες τῶι θεῶι. καὶ ἀνέθηκαν φιάλην κατασκευάσα[ντες τῶι θεῶι ἀπὸ δραχμῶν ἑκατόν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶι ἐν Πειραιεῖ Διονύσωι θύσαντες ἀνέθηκαν φιάλην ἀπὸ δραχμῶν ἑκατ[ὸν, ὑπ]ὲρ δείγματος καταλιπόντες τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας, ἔθυσαν δὲ καὶ τοῖς Γαλαξίοις τῆ[ι μ]ητρὶ τῶν θεῶν καὶ ἀνέθηκαν φιάλην ἀπὸ δραχμῶν ἑκατ[ὸν, ὑπ]ὲρ δείγματος καταλιπόντες τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας· ἐπεμελήθησαν δὲ καὶ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Θησείου καὶ τ[ῶν ἄλλων ἡρώων ὧν ἐστιν ἱερὰ ἐν τῆι πόλει καὶ ἐν τῆι χώραι καὶ ἐστεφάνωσαν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν ἡρώων καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τῆς [Ἀ]θηνᾶς, ὑπῆρξαν δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, ἔθυσαν δὲ καὶ τὰς ἄλλας θυσίας τὰς καθηκούσας ἑαυτοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τῶι εὐεργέτει Διονύσωι καὶ ἀνέθηκαν φιάλην ἀπὸ δραχμῶν ἑκατόν· συνε[τέλε]σαν δὲ καὶ τὰς λαμπάδας τὰς καθηκούσας ἑαυτοῖς, ἐδείπνισαν δὲ καὶ τὴν λαμπάδα τ[οῖς ἐπιτηδείοις πρὸς τοὺς ἑνὸς ἑφήβους, οὓς καὶ εἰ]σήγαγον μετὰ πάσης εὐκοσμίας, εἰσήγαγον δὲ καὶ τὸν υἱό

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Φευβρουάριος 1861. Τεῦχος 3

Περὶ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Τοὺς δεσμοὺς τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος συνεκεφαλαίωσαν ἤδη οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ἐκείνῃ ἀποκρίσει των πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα, παρὰ Μαρδονίου ἀποσταλέντα, ἵνα τοὺς προτρέψῃ εἰς προδοσίαν. « Ἡρόδ. Η'. 144 τὸ *Ἑλληνικὸν ἐὸν ὅμαιμόν τε καὶ ὁμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἱδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι, ἤθεά τε ὁμότροπα· τῶν προδότας γενέσθαι Ἀθηναίους οὐκ ἂν εὖ ἔχοι* κ. πρὸς ἃ πρβλ. τὰ Θ'. 7: Ἡμεῖς δὲ *Δία τε Ἑλλήνιον αἰδεσθέντες καὶ τὴν Ἑλλάδα δεινὸν ποιεύμενοι προδοῦναι* κτλ» οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἐνόμιζαν ἑαυτοὺς ἐκ *κοινοῦ αἵματος* καὶ *γένους* ὄντας, *κοινὴν γλῶσσαν* ἔχοντας καὶ *κοινὰ θρησκεῖα* καὶ *ἱδρύματα* καὶ *ὁμοῖα ἤθη* καὶ *τρόπους*· καὶ ἀληθῆ ἐπίστευαν. διότι ἦσαν μὲν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους εἰς ποικίλους καὶ πολυωνύμους λαοὺς διῃρημένοι, ὧν ἕκαστος ὄχι κατὰ μίαν, ἀλλὰ κατὰ πλείονας συνήθως ἀντιζήλους πολιτείας διῳκεῖτο μὲ ἰδίους θεσμοὺς καὶ ἰδίας ἀρχάς. καὶ ἑκάστη δὲ πόλις μίαν συνήθως πολιτείαν ἀπετέλει ὥστε μέχρι σήμερον (α) συνώνυμοι ν'ἀποβῶσιν οἱ δύο ὅροι *πόλις*

(α) Ἐν τῇ καθομιλουμένῃ ἡ λ. *πολιτεία* πολλαχοῦ σημαίνει τὴν *πόλιν*, τὸ ἄστυ ἀντιθέτως πρὸς τὴν χώραν, τὸν ἀγρόν.

καὶ *πολιτεία*· ἀλλὰ πάντες εἶχαν ἐξέλθη ἐκ τῶν κόλπων *μιᾶς ἀρχαίας φυλῆς*, οὔσης καὶ ταύτης πρόπαλαι ἡνωμένης, ὡς εἴρηται, μὲ τὰς ἄλλας συγγενεῖς. Διότι τοιαύτη εἶνε ἡ πορεία τῆς ἱστορίας: *αἱ μεγάλαι φυλαὶ ἢ ὁμοφυλίαι* διὰ τοπικὰς διαστάσεις καὶ ἄλλας κλιματικὰς ἐπιρροὰς εἰς *μερικωτέρας φυλὰς* διακλαδίζονται, αὗται δὲ ὕστερον μὲ τὸν καιρόν, ἀφ' οὗ ἐξεγερθῇ ἡ συνείδησις τῆς κοινῆς ἀρχῆς καὶ γένους, δι' ἐκουσίων δεσμῶν εἰς *ἠθικὴν ἑνότητα* συνέρχονται. Παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ τοιαύτη συνείδησις εἶχεν ἐξεγερθῇ ἤδη περὶ τὸν 0'. π. Χ. αἰῶνα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐν τοῖς Ἡσιοδίοις ἀποσπ. 32 (8) Göttl. διασωζόμενος μῦθος περὶ τοῦ Ἕλληνος καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ:

Ἕλληνας δ' ἐγένοντο θεμιστοπόλοι βασιλῆες
Δῶρός τε Ξοῦθός τε καὶ Αἴολος ἱππιοχάρμης

κτλ. κτλ.

Τότε, φαίνεται, πρῶτον κοινὸν ἀπέβη καὶ τὸ ὄνομα *Ἑλλήν*, κατ' ἀρχὰς μὲν ἴδιον ὂν τῶν ὑποφητῶν καὶ θεραπόντων τοῦ Δωδωναίου Διὸς (Σελλοί = Ἕλλοι = Ἕλληνες), ἔπειτα δὲ μικρᾶς μοίρας τῶν Φθιωτῶν, ἐν τέλει δὲ ἐφ' ἅπαντας τοὺς τὸν *Ἑλλήνιον* Δία λατρεύοντας καὶ τὴν *Ἑλλάδα* φωνὴν φθεγγομένους ἐπεκτάθη. Ἔκτοτε πάντες οἱ τὸ σεμνὸν καὶ ἱερὸν τοῦτο ὄνομα φέροντες μετεῖχαν τῶν κοινῶν πανηγύρεων καὶ ἀγώνων μέ τινας παροδικὰς ἐξαιρέσεις, ἐν ᾧ οἱ *βάρβαροι, πάντες* οἱ *μὴ Ἕλληνες* ἀπείργοντο. Ἡ δὲ *γλῶσσα* τῶν Ἑλλήνων διῃρεῖτο μὲν καὶ αὐτὴ εἰς ποικίλας καὶ πολυμόρφους διαλέκτους, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀπ' ἀλλήλων διεστώσας, ἀλλ' ἐν τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ εἶχέ τινα ἑνότητα: πρῶτον μὲν αὐταὶ αἱ διαφοραὶ δὲν ἦσαν τηλικαῦται, ὥστε νὰ καθιστῶσι τὰς διαλέκτους ὅλως ἀκαταλήπτους πρὸς ἀλλήλας· (α) ἔπειτα

(α) Ἐκτὸς ὀλιγίστων τινῶν, ὡς τῆς τῶν Αἰτωλῶν ἐπὶ Θουκυδίδου Γ'. 94 4: καὶ μετὰ τούτους Εὐρυτᾶσιν, ὅπερ μέγι-

δὲ κοινοὶ τύποι καὶ ὅροι διῆκαν διὰ πασῶν, πολλαὶ δὲ ὁμοῦ διὰ τὰς πλειοτέρας πρὸς ἀλλήλας ἢ πρὸς τὰς λοιπὰς ὁμοιότητας συνήρχοντο εἰς τινας ὁμάδας· τούτων δ' αἱ ὁμοειδέστεραι ἑαυταῖς ἦσαν: ἡ *Ἰάς* ἡ *Ἰωνικὴ* καὶ ἡ *Δωρὶς* ἢ *Δωρικὴ*· πᾶσαι δ' αἱ ἐκτὸς τούτων, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσαι, *Αἰολικαὶ* ἐκλήθησαν ὑπὸ τῶν ὕστερον γραμματικῶν, κατ' ἐξοχὴν μὲν ἡ τῶν ἐν Λέσβῳ καὶ Ἀσίᾳ Αἰολέων, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν Θεσσαλῶν, ἡ τῶν Βοιωτῶν, ἡ τῶν Ἠλείων, ἡ τῶν Ἀρκάδων, ἡ τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἄλλαι μερικώτεραι. Ὑπὲρ δὲ τὰς δημοτικὰς ταύτας ὁμάδας εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος ἐξετείνετο ἡ *λογία ἢ τεχνικὴ γλῶσσα*, κρᾶμα μὲν πλειόνων ἑκάστοτε διαλεκτικῶν χαρακτήρων καὶ ἰδίους ὅρους καὶ φράσεις ἔχουσα, ὄχι δὲ κατ' οὐσιώδεις ὀνοματικοὺς καὶ ῥηματικοὺς τύπους ἀπὸ τὰς καθομιλουμένας διαλέκτους διαφέρουσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ αἰολίζουσα Ἰὰς τοῦ ἔπους καὶ τῆς ἐλεγείας· ἔπειτα ἡ πολλαχοῦ ὁμηρίζουσα Δωρὶς τῆς λύρας, μάλιστα τῆς πινδαρείου καὶ συμωνιδείου, τέλος ἡ ἐν ταῖς χοραῖς δωρίζουσα Ἀττὶς τοῦ δράματος. Ἔσχατος δὲ, κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως τελείως διαμορφωθεῖσα, ἡ νεωτέρα Ἀττὶς ἀπέβη κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους καὶ κατωτέρω, ἂν καὶ ἀποβαλοῦσα πολὺ τῆς ἀρχαίας καθαρότητος, κοινὸν ὄργανον τῆς πεζογραφίας. Ἀλλ' οὐδὲ τότε τελείως κατηργήθησαν αἱ τοπικαὶ διάλεκτοι, αἵτινες δὰ καὶ σήμερον ὑφίστανται, μόνον τύπους τινὰς μεταβαλοῦσαι καί τινας, διαφόρους κατὰ τόπους, ξένους ὅρους ἐξ ἐπιπολῆς προσλαβοῦσαι. Κοινή δέ τις λογία γλῶσσα ὑπὲρ τὰς ποικίλας ταύτας τοπικὰς διαλέκτους μορφώνεται μὲν καὶ σήμερον κατ' ὀλίγον· ἀλλ' ἡ σπουδὴ τινῶν νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπ' αὐτῆς τύπους τινὰς ἀναλυτικοὺς καὶ ἀλ-

στον μέρος ἐστὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἀγνωστότατοι δὲ γλῶσσαν καὶ ὠμοφάγοι εἰσὶν, ὡς λέγονται).

λοίους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ αὐτομάτου κατὰ τὸ κοινὸν πάσαις ταῖς ἀδελφαῖς γλώσσαις πνεῦμα μεταμορφώσεως ἐν χιλιετεῖ καὶ μακροτέρῳ βίῳ ἐνεφυτεύθησαν, καὶ νὰ ἐμφυλίσωσιν ἐντ' αὐτῶν πάλιν τοὺς ἤδη ἀπὸ πολλοῦ κατηργημένους ἀρχαίους, εἶνε ἀνατροπὴ τῆς ἱστορίας καὶ διὰ τοῦτο μᾶς φαίνεται ἄπρακτος κενοσπουδία, ἔλλως τε καὶ ἐπιβλαβὴς, ὡς εὐρύνουσα τὸ μεταξὺ τῶν καθομιλουμένων διαλέκτων καὶ τῆς λογίας γλώσσης χάσμα.

Ἡ δὲ θρησκεία τῶν ἀρχαίων ἦτο μὲν πολυθεϊκὴ, ἀλλ' οὔτε αἱ πολλαὶ θεότητες ἦσαν πολέμιαι πρὸς ἀλλήλας, καθὼς τὴν σήμερον π. χ. αἱ διάφοροι αἱρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς ἠθικωτάτης τῶν θρησκειῶν, οὔθ' ἡ μὲν μόναν ἐδῶ ἐλατρεύετο, ἡ δὲ μόνον ἐκεῖ· ἀλλ' ἅπασαι πανταχοῦ ἐτιμῶντο, ἑκάστη ἔχουσα ἐξαιρέτους τινὰς τόπους λατρείας, καθὼς σήμερον παρ' ἡμῖν πάντες μὲν οἱ ἅγιοι πανταχοῦ τιμῶνται, τινὲς δὲ κατ' ἐξαίρεσιν ἐδῶ ἢ ἐκεῖ ἐκκλησίας καὶ ἑορτὰς ἢ πανηγύρεις ἔχουσιν· ὑπὲρ δὲ πάσας τὰς κατωτέρας θεότητας ἵσταντο αἱ τρεῖς ἑλλήνιοι ἢ πανελλήνιοι τοῦ οὐρανίου φωτὸς, Ζεὺς ὁ πατὴρ, Ἀπόλλων ὁ υἱὸς καὶ προφήτης τῶν βουλῶν τοῦ Διὸς, καὶ Ἀθηνᾶ ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ *μητιέτου* γεννημένη σοφία καὶ σύνεσις.

Πρὸς λατρείαν κοινῆς τινος θεότητος συνήρχοντο αἱ περίοικοι πόλεις ἢ λαοὶ δι' ἰδίων ἢ δημοσίων *θεωριῶν* καὶ ἐτέλουν κοινὰς θυσίας καὶ ἀγῶνας. Τοιαῦται σύνοδοι συνήθως *ἀμφικτυονίαι* καλούμεναι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἦσαν πρώτη μὲν καὶ ἀρχαιοτάτη ἡ περὶ τὸ Δωδωναῖον μαντεῖον, τὸ κέντρον τῆς ἑνώσεως τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους· 2) δὲ καὶ περιφανεστάτη πασῶν καὶ διαρκεστάτη ἡ ἰδίως οὕτω καλουμένη Ἀμφικτυονία, κατ' ἀρχὰς μὲν μετὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῆς Δωδώνης καὶ τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Ὄλυμπον Θεσσαλίαν μετάβασιν πιθανῶς περὶ τὰ Τέμπη τὴν ἕδραν ἔχουσα, ὕστερον δὲ μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα συμμεταβᾶσα καὶ

ἐναλλὰξ εἰς τὸν ἐν Θερμοπύλαις ναὸν τῆς Ἀμφικτυονίδος Δήμητρος καὶ εἰς τὸν τοῦ ἐν Δελφοῖς Πυθίου Ἀπόλλωνος συνεχομένη 3) ἡ ἐν Ἰωλκῷ τῶν Μαγνήτων, Θεσσαλῶν καὶ τῶν Φθιωτῶν Ἀχαιῶν (ἡ πυλαϊκὴ (ἢ πυλαικὴ;) πανήγυρις κατὰ Στράβωνα Ο'. 430). 4) ἡ τῶν Εὐβοϊκῶν πόλεων Χαλκίδος, Ἐρετρίας καὶ Καρύστου περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀμαρυνθίας Ἀρτέμιδος· 5) ἡ ἐν Ὀγχηστῷ τῆς Βοιωτίας ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει καὶ τῷ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος· 6) τὰ Πυλαιώτια ἐν Κορωνείᾳ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς· 7) τὸ Παναττόλιον ἐν Θέρμῳ· 8) ἡ ἐν Ἄργει ἐν τῷ ναῷ τοῦ Πυθέως Ἀπόλλωνος· 9) ἡ ἐν τῇ νήσῳ Καλαυρίᾳ (Πόρῳ) περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἧς μετεῖχαν Ἑρμιόνη, Ἐπίδαυρος, Αἴγινα, Ἀθῆναι, Πρασιαί, Ναυπλία καὶ Ὀρχομενὸς, ὄχι δὲ καὶ ἡ γείτων Τροιζήν. 10) ἡ ἐν Σαμικῷ τῆς Τριφυλίας περὶ τὸν ναὸν τοῦ Σαμικοῦ Ποσειδῶνος 11) ἡ τῶν Αἰγιαλέων Ἰώνων περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος καὶ κατὰ μίμησιν ἡ ἐξακολούθησιν ταύτης 12) τὸ Πανιώνιον τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἰωνικῆς δωδεκαπόλεως καὶ 13) ἡ τούτου ἀρχαιοτέρα ἐν Δήλῳ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· 14) ἡ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Τριοπίου Ἀπόλλωνος τῆς ἐν Ἀσίᾳ Δωρικῆς· πρότερον μὲν ἑξαπόλεως ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, πενταπόλεως καὶ ἄλλαι. — Ὅσον δὲ συνῆδε μὲ τὸν κατ' ἀρχὰς χαρακτῆρα τῶν Ἑλλήνων ἡ δι' ἀμφικτυονιῶν ἐξέγερσις καὶ κραταίωσις τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφότητος μάλιστα ἐν χρόνοις ὅτε γενικὴ τραχύτης καὶ τὸ φιλοπόλεμον ἐπεκράτουν καὶ ἔλειπεν ἡ ἀσφάλεια, ἐναργῶς καταδεικνύει ὁ μῦθος ὁ ποιήσας τοῦ Ἕλληνος ἀδελφὸν τὸν Ἀμφικτύωνα, τὸν μυθικὸν παραστάτην πάσης ἐν γένει ἀμφικτυονίας, ἰδίως δὲ καθιδρυτὴν τῆς μεγίστης αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἰδίῳ ναῷ ἐν Θερμοπύλαις τιμώμενον. — Τῶν κατὰ τόπους ἀμφικτυονικῶν ἱερῶν τινα εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν ἤρθησαν καὶ κέντρα πανελληνίων πανηγύρεων ἀπέβησαν. Τοιαῦται πανηγύρεις ἦσαν, ὡς γνωστὸν, ἥττον μὲν περιφανῆ τὰ Νέμεια, μᾶλλον δὲ τὰ

Ἴσθμια καὶ τὰ Πύθια, μάλιστα δὲ τὰ Ὀλύμπια. Τὰ δ' ἐκ τούτων καλὰ σαφῶς διεξέρχεται ὁ Ἰσοκράτης ὡς ἑξῆς: « Τῶν τοίνυν τὰς πανηγύρεις καταστησάντων δικαίως ἐπαινουμένων, ὅτι τοιοῦτον ἔθος ἡμῖν παρέδοσαν, ὥστε σπεισαμένους πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰς ἔχθρας τὰς ἐνεστηκυίας διαλυσαμένους συνελθεῖν εἰς ταὐτόν, καὶ μετὰ ταῦτ' εὐχὰς καὶ θυσίας κοινὰς ποιησαμένους ἀναμνησθῆναι μὲν τῆς συγγενείας τῆς πρὸς ἀλλήλους ὑπαρχούσης, εὐμενεστέρως δ' εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον διατεθῆναι πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, καὶ τὰς τε παλαιὰς ξενίας ἀνανεώσασθαι καὶ καινὰς ἑτέρας ποιήσασθαι, καὶ μήτε τοῖς ἰδιώταις μήτε τοῖς διενεγκοῦσι τὴν φύσιν ἀργὸν εἶναι τὴν διατριβήν, ἀλλ' ἀθροισθέντων τῶν Ἑλλήνων ἐγγενέσθαι τοῖς μὲν ἐπιδείξασθαι τὰς αὑτῶν εὐτυχίας, τοῖς δὲ θεάσασθαι τούτους πρὸς ἀλλήλους ἀγωνιζομένους, καὶ μηδετέρους ἀθύμως διάγειν, ἀλλ' ἑκατέρους ἔχειν ἐφ' οἷς φιλοτιμηθῶσιν, οἱ μὲν ὅταν ἴδωσι τοὺς ἀθλητὰς αὐτῶν ἕνεκα πονοῦντας, οἱ δ' ὅταν ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι πάντες ἐπὶ τὴν σφετέραν θεωρίαν ἥκουσι,—τοσούτων τοίνυν ἀγαθῶν διὰ τὰς συνόδους ἡμῖν γιγνομένων, οὐδ' ἐν τούτοις ἡ πόλις ἡμῶν ἀπελείφθη κτλ » (πανηγύρ. § 43 κεξ.). Ἀλλὰ κατὰ τὰς πανηγύρεις ἐκτὸς τῆς ἀναζωπυρήσεως τῆς συγγενείας, τῆς ἀνακαινίσεως τῆς φιλίας καὶ ξενίας, τῆς ἐπιδείξεως σωματικῶν τε καὶ πνευματικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς τῶν ἰδεῶν συναλλαγῆς ἐγίνετο μία ἄλλη συναλλαγή, ἡ τῶν φυσικῶν τε καὶ τεχνικῶν προϊόντων τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἡ ἐμπορικὴ συναλλαγή· ὥστε ἡ λέξις *πανήγυρις* (καθορμ. πανηγύρι) κατ' ὀλίγον ἀπέβη συνώνυμος τῇ *ἐμπορικῇ συνόδῳ*.

Καθὼς τὰ Ὀλύμπια ἦσαν ἡ ἐπιφανεστάτη τῶν ἑλληνικῶν πανηγύρεων καὶ ἀγώνων, οὕτω τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τὸ ἐπισημότατον πάντων. Οἱ Δελφοὶ ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀμφαλὸς ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τῆς τότε πρὸς αὐτοὺς γνωστῆς καὶ ἦσαν τῷ ὄντι τὸ κέντρον τοῦ Πανελληνίου, ἡ πνευματικὴ μητρόπολις, ἡ μεγάλη ἐκκλησία, οὕτως εἰπεῖν, ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ καὶ μέρους τινὸς τῶν βαρβάρων. Αἱ πλεῖστοι καὶ μέγιστοι τῶν ἀρχαιοτέρων ἀποικιῶν ἐξεπέμφθησαν κατ' ἐπιταγὴν καὶ ὁδηγίαν τοῦ μαντείου τούτου· αἱ ἀξιολογώτεραι νομοθεσίαι ὑπ' αὐτοῦ ἐπεκυρώθησαν· παρὰ τούτου ἐλάμβαναν οἱ Ἕλληνες καὶ πολλοὶ τῶν γειτόνων λαῶν (Φρύγες, Λυδοί, Ἐτροῦσκοι καὶ Ῥωμαῖοι) τὰς σοφωτέρας συμβουλὰς ἐν τοῖς δυσχερεστάτοις τοῦ τε ἰδιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου των καὶ ἀντὶ τῶν χρημάτων ἀπέδιδαν πρὸς αὐτὸ τιμὰς καὶ πολυτελῆ δῶρα. Διὰ τούτων τῶν τιμῶν καὶ τῶν δώρων τὸ ἱερατεῖον τῶν Δελφῶν καθίστατο ἐπιτήδειον νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς εἰρημένας χρείας· διότι δι' αὐτῶν ἐπορίζετο τὰ μέσα καὶ τὴν εὐκολίαν νὰ παρατηρῇ μὲ ἄγρυπνον ὄμμα τὰ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ συμβαίνοντα καὶ νὰ συλλέγῃ μακρὰν καὶ συνεχῆ ἐμπειρίαν, ἐξ ἧς τόσον ἐπιτηδείως πολλάκις πρακτικὰ προβλήματα ἔλυε. Ταύτης τῆς βιωτικῆς ἐμπειρίας πορίσματα ἦσαν καὶ τὰ σοφὰ ἐκεῖνα ἀποφθέγματα τὰ ἀποδιδόμενα τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς καὶ τὸ σοφώτατον πάντων, τῷ Ἀπόλλωνι, ἅτινα ἦσαν ἐπιγεγραμμένα ἐπί τε τῆς εἰσόδου καὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ του. Τὰ ὀνομαστότατα κύτων, ὡς γνωστόν, ἦσαν τὸ «Γνῶθι σαυτὸν» καὶ τὸ «Μηδὲν ἄγαν». Διὰ ταῦτα τὸ Δελφικὸν μαντεῖον ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας φιλάληθες ἐνομίζετό τε καὶ ἦτο τῷ ὄντι: «negari non potest, nisi omnem historiam perverterimus, multis saeculis verax fuisse id oraculum. Cicer. de divinat. 19 ». Ἀλλ' ὅτε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβεια ἤρχισε νὰ ἐλαττώνηται καὶ οἱ λειτουργοί του, ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ διεφθαρμένοι, ὑπὸ φιλοχρηματίας καὶ ἄλλων παθῶν κατεχόμενοι, εἰς ἐπαιτῶν μοῖραν νὰ τάσσωνται, τότε καὶ τὸ μαντεῖον ἤρχισε νὰ ψευδολογῇ· διότι τὸ ἱερατεῖον δὲν εἶχε πλέον τοὺς τρόπους καὶ πόρους οὔτε τὸ ἀξίωμά του νὰ διαφυλάξῃ ἀπέναντι τῶν δυνατῶν τῆς ἡμέρας, οἵτινες εἰς ψευδεῖς χρησμῳδίας τὸ κατηνάγκαζαν, οὔτε τὴν ἀρχαίαν ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων ἀδιάκοπον νὰ συντηρήσῃ.

'Αλλ' ἐν ᾧ ἀκόμη σεβαστὴ ἦτον ἡ Θρησκεία, μάλιστα ἡ τοῦ 'Απόλλωνος, οὐσιωδῶς συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῶν τεχνῶν, τῆς τε ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρχηστικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς καὶ λ. Διότι ἅπασαι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν θρησκείαν ὑπηρέτουν, ναοὺς καὶ βωμοὺς ἀνεγείρουσκι, εἴδωλα καὶ εἰκόνας πλάττουσκι, χοροὺς καὶ ἀγῶνας ἄγουσκι, ὕμνους καὶ παιᾶνας ποιοῦσαι καὶ μελίζουσκι, θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν ἡρώων πράξεις ᾄδουσκι. Καὶ ἐξῆλθαν μὲν αἱ τέχναι, ἐκ μιᾶς τινος ἑκάστη πόλεως ἢ φυλῆς, ἀλλ' ἐν βραχεῖ τὰ στενὰ ὅρια τῆς πρώτης πατρίδος τῶν ὑπερβᾶσαι καιναὶ εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος ἀπέβησαν. Καὶ τὸ μὲν ἔπος παρὰ τοῖς 'Αχαιοῖς καὶ τοῖς Αἰολεῦσιν ἀρχὴν λαβόν, παρὰ δὲ τοῖς "Ιωσι τελείως διαμορφωθὲν ἐν τάχει εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα διεδόθη ἀπὸ τῶν ἡρακλείων στηλῶν μέχρι Κύπρου καὶ ἀπὸ τῆς Κυρηναϊκῆς μέχρι Ταναΐδος ἐρραψῳδεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν παίδων ἐν τοῖς διδασκαλίοις ἡρμηνεύετο καὶ ἀπεμνημονεύετο ὁ "Ομηρος, οὗ τινος τῶν πολυτελῶν δείπνων κλάσματα τὰ ἑαυτῶν δράματα ἀποκαλοῦντες οἱ ἄκρα τῶν 'Αθηναίων τραγῳδοποιῶν δὲν ἠσχύνοντο· ἐν δὲ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἀνεπτύχθησαν μὲν τρεῖς διάφοροι τάξεις ἢ ῥυθμοί, ἀλλὰ κατὰ πάσας πανταχοῦ τῆς 'Ελλάδος ἀνεγείροντο ναοί. Ἐν δὲ τῇ γλυπτικῇ καὶ τῇ ζωγραφικῇ πολλὰ μὲν καὶ διάφορα ἐργαστήρια ἀνεφάνησαν, ἀλλὰ πάντων τὰ ἔργα πανταχοῦ ἦσαν ἀποδεκτά. Ὡσαύτως εἶχε καὶ περὶ τὰς διαφόρους ἁρμονίας τῆς μουσικῆς.

Κοινὴ πρὸς πάντας τοὺς "Ελληνας ἦτο καὶ ἡ ἀγωγή, σκοπὸν μὲν ἔχουσα τὴν παίδευσιν τοῦ τε σώματος ἅμα καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα ἁρμονίαν των, μήτε τῆς ὕλης ἐπικρατούσης μήτε τοῦ πνεύματος πρὸς βλάβην ἑκατέρου, κατορθουμένη δὲ διὰ τῆς *μουσικῆς* καὶ *γυμναστικῆς*. Περιελάμβανε δ' ἡ *μουσικὴ*, τὴν τῆς ψυχῆς ἡμέρωσιν καθόλου σκοπού-

ουσα, παρὰ τὴν ἰδίως μουσικὴν καὶ τὰ γράμματα, ὁ λ. ἐνάγνωσιν, ἑρμηνείαν καὶ ἀπομνημόνευσιν παντοίων μὲν σχεδὸν τοῦ 'Ομήρου, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἄλλων ποιητῶν, ὡς π. χ. ἐν 'Αθήναις καὶ τοῦ 'Ησιόδου καὶ τοῦ Θεόγνιδος, ἐν Σπάρτῃ τοῦ Τυρταίου, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας. Πάντων δ' ἱερὰ καὶ θεάρεστος ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ τοιαύτη ἀγωγή, καταφαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὅτι πολλαχοῦ αὐστηρῶς ὑπὸ τῶν νόμων παρηγγέλλετο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τῶν μὲν γυμνασίων προστάται καὶ ἔφοροι ἦσαν Ἑρμῆς καὶ Ἡρακλῆς, τῆς δὲ μουσικῆς αἱ Μοῦσαι καὶ ὁ χορηγὸς τῶν 'Απόλλων. Καὶ οἱ μὲν μὴ μετέχοντες τῆς ἐν γυμναστικῇ καὶ μουσικῇ ἀγωγῆς ἀπεκλείοντο τοῦ γυμνσίου ἑλληνισμοῦ (α), αἱ δὲ πόλεις αἱ μὴ ἔχουσαι γυμνάσιον καὶ θέατρον καὶ ἀγορὰν καὶ ἀρχεῖα μόλις κατελέγοντο εἰς τάξιν πόλεων (πρβλ. Παυσαν. Γ. 4, 1).

Διὰ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων δεσμῶν συνεκρατεῖτο ἡ ἐθνικὴ ἑνότης τῶν 'Ελλήνων. Πολιτικῆς δ' ἑνώσεως ἀπόπειραι πολλάκις ἔγειναν, ἀλλ' οὐδέποτε πρὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ὡρίμασεν ὁ καρπός· οὔτος ἐν 'Ελλάδι οὐδέποτε οὔτ' ἐν πολέμῳ οὔτ' ἐν εἰρήνῃ ὑπετάχθη ἡ ἀρχαία 'Ελλὰς ὑπὸ μίαν ἀρχήν, ἐκτὸς τῆς *μυθευομένης ἐκείνης* τοῦ *'Αγαμέμνονος* καὶ *ταύτης* οὐκ ἄνευ ἐρίδων καὶ ἀντιστάσεων. Καὶ αἱ μὲν μερικώτεραι τάσεις πρὸς πολιτικὴν ἢ διοικητικὴν ἑνότητα εἶνε 1) οἱ συνοικισμοὶ τῶν κωμῶν ἢ δήμων εἰς πόλεις καὶ τῶν μικροτέρων

(α) πρβλ. Πολύβιον Δ'. 20 τὴν τῶν Κυναιθέων ὠμότητα καὶ παρανομίαν εἰς τὴν τῆς μουσικῆς ἐλιγωρίαν ἀποδίδοντα: « διότι τὰ καλῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινενοημένα καὶ φυσικῶς συντεθεωρημένα περὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν 'Αρκαδίαν, ταῦτα δὴ πρῶτοι (Κυναιθεῖς) καὶ μόνοι τῶν 'Αρκάδων ἐγκατέλιπον. Μουσικὴν γὰρ, τήν γε ἀληθῶς μουσικήν, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκεῖν, 'Αρκάσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον » κτλ.

πόλεων εἰς μεγαλειτέρας· ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἡ Ἑλλὰς ἀκόμη κατὰ κώμας ᾤκειτο, ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης, ὕστερον ὁ συνοικισμὸς τόσον ἀπαραίτητον γνώρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἀπέβη, ὥστε τὸ ἐναντίον βαρβαρικὸν ἐνομίζετο καὶ μὲ βαρβάρους παρωμοιάζοντο οἱ κατὰ κώμας διοικούμενοι Ἠπειρῶται (Σκύλ. περίπλου 28 — 33. Θουκ. Β'. 80. Δίων. Χρυσ. λόγος ΜΖ'.) Ἀκαρνᾶνες, Αἰτωλοὶ καὶ Ὀζόλαι Λοκροί (Θουκ. Α'. 5, ς'. 9§. Ξενοφ. ἑλλην. Δ'. 6, 5). Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐκ κωμῶν βέβαια πρέπει νὰ συνῳκίσθησαν, ἀλλ' ὀλίγων ὀνόματα ῥητῶς μᾶς διεφύλαξεν ἡ ἱστορία· εἶναι αἱ δύο ἀρκαδικαὶ πόλεις Τέγεα καὶ Μαντίνεια, συνῳκισμέναι ἡ μὲν ἐξ ὀκτὼ, ἡ δὲ ἐκ πέντε ἢ τεσσάρων κωμῶν· ἡ Ἦλις ἀκόμη ὕστερον μετὰ τὰ Μηδικὰ (Στράβ. Η'. 337. 342. 386. Παυσ. Η'. 45, 1. Πλουτ. Ζητημ. ἑλλην. 17 — 37). Τοιαῦτα πιθανῶς καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ἡ Τάναγρα· ὕστερον δὲ (διὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου) καὶ ἡ Μεγαλόπολις· ἡ Ῥόδος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πόλεων τῆς ὁμωνύμου νήσου ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου συνοικισθεῖσα. Ὁ δὲ πάντων ἀξιολογώτατος καὶ μοναδικὸς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ εἶνε ὁ πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἀναγόμενος καὶ τῷ ἥρωϊ Θησεῖ ἀποδιδόμενος συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν δώδεκα μικροτέρων Ἀττικῶν πόλεων. Ὅσον δὲ οἱ συνοικισμοὶ συντελεστικοὶ μὲν εἰς παγίωσιν ἐγχωρίας δυνάμεως, ἐπιφθονοι δὲ καὶ ἐπίφοβοι πρὸς ἀντιζήλους γείτονας ἦσαν, τὸ ἤξευραν ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἐν συνειδήσει, ὡς διδασκόμεθα ἔκ τε τῆς ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἐλεεινῆς *διοικίσεως* τῆς Μαντινείας (Ξενοφ. ἑλλην. Ε'. 2, 6 — 8) καὶ τῆς ἔτι ἐλεεινοτέρας τῶν Φωκέων ὑπὸ Φιλίππου καὶ τῶν Ἀμφικτυόνων (Διοδ. Σικελ. Ις'. 60. Παυσ. Γ'. 3, 2). 2) Ἡ ὑπὸ μιᾶς δυνατωτέρας πόλεως χώρας τινὸς προστασία τῶν λοιπῶν ἀσθενεστέρων, ὡς ἡ τῶν Θηβῶν ἐν Βοιωτίᾳ. — Γενικώτεραι δὲ 1) αἱ λεγόμεναι *ἡγεμονίαι*, ἡ τῆς Σπάρτης πρὸ μὲν τῶν Μηδικῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐπὶ δ' αὐτῶν καὶ ἐκτὸς, ἡ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Ἰωνικῶν καὶ ἄλλων πόλεων ἀπὸ τῶν Μηδικῶν μέχρι τῶν Σικελικῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ καλουμένου πολέμου (378 — 361 π. Χ.)· κατὰ δὲ τὰ τέλη τὰς τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίας αἱ δύο συμπολιτεῖαι, ἥ τε Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλική. 2) Ἡ Δελφικὴ ἢ πυλαία Ἀμφικτυονία οὖσα κατ' ἀρχὰς, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ, θρησκευτική, συνερχομένων τῶν ἀμφικτυόνων πρὸς λατρείαν τῶν κοινῶν Θεῶν καὶ πρὸς διάχυσιν καὶ τέρψιν ἐν κοιναῖς θυσίαις καὶ εὐωχίαις καὶ θεάμασιν, ὕστερον καὶ *πολιτικὸν* χαρακτῆρα περιεβλήθη. Καὶ ἕως μὲν οἱ ἑποτελοῦντες αὐτὴν λαοὶ ὁμαλώτερον ἀνεπτύσσοντο, ἦτο καὶ αὐτὴ πολλοῦ ἀξία· ὅτε δ' ἤρχισαν πόλεις τινὲς (π.χ. ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Θῆβαι, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας) νὰ αἴρωνται ὑπὲρ τὰς ἄλλας καὶ νὰ ἐπηρεάζουν τὰς ἀποφάσεις της, τότε καὶ ἡ Ἀμφικτυονία ἐξετράπη τῆς εὐθείας καὶ ἀντ' ὠφελείας βλάβης, καὶ μεγάλης, πρόξενος ἔγεινε. Τὸ βλέπομεν ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ ἐλληνορρύτου πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἡ τε Ἀμφικτυονία καὶ τὸ ἱερατεῖον τῶν Δελφῶν τὰ νεύματα τῆς Σπάρτης ὑπηρέτουν, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἱεροῦ πολέμου καὶ τῶν μακεδονικῶν ταραχῶν. Ἂν τότε τοῦτο τὸ κατὰ Κικέρωνα (de inventione II, 23) commune Graeciae consilium μικράν τινα σύνεσιν καὶ φιλοπατρίαν εἶχεν, οἱ δ' Ἕλληνες ἦσαν ἐπιτήδειοι νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰ βουλεύματά του, πάντῃ ἀλλοίαν τροπὴν πιθανῶς θὰ εἶχε λάβῃ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς ἓν συμπαγὲς σῶμα συνηνωμένη τοὺς ἐν τῷ πολιτισμῷ ἀπολελειμμένους παῖδάς της, τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἠπειρώτας, πολιτίσασα καὶ μετ' αὐτῶν τὰ ἀδάμαστα καὶ ἄτακτα φῦλα τῶν Θρᾳκῶν καὶ Ἰλλυριῶν καθυποτάξασα, εὐτολμότερον θὰ ἀνθίστατο πρὸς τὰς ἐλεπόλεις λεγεῶνας τῆς Ῥώμης.

Ἀλλ' ὁ καρπὸς οὗτος τῆς πολιτικῆς σοφίας οὔτ' ἐν τῷ τῶν ἀμφικτυόνων συνεδρίῳ ὡρίμασεν, οὔτ' ἐν τοῖς ὑστέροις τῶν

Αἰτώλῶν καὶ Ἀχαιῶν. Οὐδὲ 3) συνετοί τινες καὶ μεγαλεπήβολοι ἄνδρες (π. χ. Περικλῆς ὁ πάνυ, Ἰάσων ὁ Φεραῖος, Φίλιππος ὁ Ἀμύντου, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος) ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σχέδιόν των ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καὶ διοίκησιν νὰ συγκροτήσωσι τὴν Ἑλλάδα, προμοίρως ὑπὸ τοῦ θανάτου ἁρπαγέντες ἢ ὑπὸ φθονερῶν ἀντιπάλων καταπροδοθέντες(1). Οὔτε δ' αἱ τοῦ Δημοσθένους σύντονοι σπουδαὶ καὶ οἱ Ἰσοκράτους πυκνοὶ λόγοι καὶ παραινέσεις πρὸς ὁμόνοιαν μέγα τι καὶ μόνιμον κατώρθωσαν παρὰ τοῖς ὑπὸ μακρῶν ἀλληλομαχιῶν ἐξηντλημένοις Ἕλλησι, καὶ αἱ ὕστεραι Ἀγελάου τοῦ Ναυπακτίου πρὸς Φίλιππον τὸν Δημητρίου καὶ τοὺς συμμάχους Ἕλληνας συνετώταται παραινέσεις (παρὰ Πολυβίῳ Ε'. 104) ταχέως ἐξερρύησαν τῶν ὤτων καὶ ἐλησμονήθησαν. Διότι μακρὰ διχόνοια κατεσπάραξε τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλλάδος καὶ διέφθειρε τὰς καρδίας τῶν τέκνων της, ὑπὸ ποικίλας μορφὰς καὶ ὀνόματα ἀναφαινομένη, ὡς ἀντίθεσις τοῦ *Δωριεμοῦ* πρὸς τὸν *Ἰωνισμόν*, τῆς *ἀριστοκρατίας* πρὸς τὴν *δημοκρατίαν*, τῆς *ἐμμονῆς* ἐν τοῖς *πατρίοις* ἤτοι τῆς *συντηρήσεως* πρὸς τὴν πρόοδον, τῆς *Σπάρτης* πρὸς τὰς *Ἀθήνας* ἢ τὰς *Θήβας*, τῶν *Ἀχαιῶν* πρὸς τοὺς *Αἰτωλούς*, τῆς *Πελοποννήσου* πρὸς τὴν *λοιπὴν Ἑλλάδα*. Οὐδ' ἀπέναντι φοβερῶν ἐξωθεν κινδύνων συνεφρόνησαν καὶ συνησπίσθησαν οἱ Ἕλληνες ἅπαντες διότι οὔτε πρὸς τὰς τοῦ Ξέρξου μυριάδας ἐν Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς, οὔτε πρὸς τὰς μακεδονικὰς φάλαγγας ἐν Χαιρωνείᾳ, οὔτε πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Μακεδονίᾳ σύμπαντες οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάχθησαν. Μόνον εἰς τὸν διπλοῦν ζυγὸν τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς τουρκικῆς δουλείας ἀπέκειτο νὰ προσεγγίσῃ τὰ διεστῶτα μέλη τοῦ Πανελληνίου, ἀφ' οὗ ἡ τελευταία μάλιστα πολλαχῶς τὸ ἀπεδεκάτισε, καὶ εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ νὰ συνάψῃ τὰς καρδίας ἀγάπης δεσμῷ, ἀφ' οὗ δῆλον ὅτι καὶ αὕτη ἄλλως τὴν διχόνοιαν ἱκανὸν χρόνον διετήρησε καὶ ποταμοὺς αἱμάτων ἑκατέρωθεν ἔχυσε καὶ λαμπρὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος κατέστρεψεν, ἐν τέλει δὲ καὶ τὸ λαμπρὸν καὶ μέγα καὶ πρυσφιλὲς ὄνομα *Ἕλλην* πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ μακρὸν μισητὸν καὶ ἀποτρόπαιον κατέστησεν, ὡς ἀποδὰν συνώνυμον μὲν τῷ *εἰδωλολάτρης*, τῷ *ἐθνικὸς*, ἀντίθετον δὲ τῷ *χριστιανός*.

(1) Πρβλ. καὶ τὰς ὁμοίας τοῦ Βίαντος καὶ τοῦ Θαλοῦ πρὸς τοὺς Ἴωνας παραινέσεις παρ' Ἡροδότῳ Α'. 170.

Τοιαύτην λοιπὸν ἔχον ἀρχὴν καὶ τοιαύτην ἔκτασιν ἐκαθὼς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ὑπάρξεώς του πάσας τὰς φάσεις τοῦ πολιτικοῦ βίου ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἢ πατριαρχικῆς βασιλείας διὰ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ δημοκρατίας μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας ὁμαλῶς διελθὼν, ἀπαράμιλλον τέχνην καὶ ἐπιστήμην ἀναπτύξαν καὶ καρπὸν τῆς ζωῆς του τὸν τέλειον ἀνθρωπισμὸν ἀποδείξαν, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐν τέλει τῇ τῶν ἐθνῶν εἱμαρμένῃ ὑπεῖκον ὑπό τε τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ὑπὸ σφοδρῶν ἔξωθεν προσβολῶν συγκατεκλίθη καὶ ἔπεσεν ὄχι εἰς νήγρετον θάνατον, ἀλλ' εἰς ὕπνον βαθὺν καὶ μακρὸν, εἰς χειμερίαν νάρκην, ἐν ᾗ τὰς δυνάμεις του συλλέξαν ἐξύπνησε καὶ ἦρεν ἐλευθέραν τὴν κεφαλὴν, ζητεῖ δὲ νὰ συνανεγείρῃ καὶ τὰ ἤδη κινούμενα μέλη. Φέρει δὲ ἀναπαλλοτρίωτα κληρονομήματα ἐκ τοῦ προτέρου βίου του τὴν *γλῶσσαν* μετὰ τοῦ σεπτοῦ *ὀνόματος* καὶ πολλὰς μὲν ἀρετὰς, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγας κακίας, μεγίστην δὲ πασῶν τὴν ὀλεθρίαν διχόνοιαν, ἥτις ἀπαραλλάκτως καθὼς τὸ πάλαι παρίσταται ὡς ἀντίθεσις τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν ἐκτὸς Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα, ἔτι δὲ πλέον τῶν αὐτοχθόνων λεγομένων Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ἑτερόχθονας. Ἀλλ' ἂν αἱ τοιαῦται ἐθνοκτόνοι διαιρέσεις ἦσάν πως συγγνωσταὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὴν νεανικὴν οὕτως εἰπεῖν ἀπειρίαν τῶν τότε καὶ διὰ τὴν ἐπὶ μακρὸν ἔλλειψιν ἐπιφόβων γειτόνων, σήμερον, ὅτε τὸ ἔθνος δὲν ἀνηγέρθη ἀκόμη σύσσωμον, ὅτε φυλαὶ καὶ λαοὶ συγγενεῖς μὲν ἀλλὰ τοῦ καθαροῦ ἑλλη-

νισμοῦ ἀπολελειμμένοι πρόκεινται νὰ ἐξελληνισθῶσιν, ὅτε πρέπει νὰ σχηματισθῇ κραταιὰ ἐθνικὴ δύναμις, ἥτις τὰ διεσπασμένα μέλη τῆς πατρικῆς κληρονομίας ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς τῶν ἐπιτηρούντων αὐτὰ γαμψωνύχων ἀετῶν νὰ διασώσῃ καὶ εἰς ἐθνικὴν ἅμα καὶ πολιτικὴν ὁλομέλειαν συμπήξῃ, σήμερον, μακρᾶς πατρίου τε καὶ ξένης ἱστορίας τρανῶς νουθετούσης καὶ ἀπὸ ὅμοια σφάλματα ἀποτρεπούσης, ταιαῦται καὶ ἄλλαι ὅμοιαι παιδαριώδεις ἔριδες καὶ μικροφιλοτιμίαι ὄχι μόνον ἀσύγγνωστοι, ἀλλὰ καὶ ἀξιοκατάκριτοι καὶ κατάπτυστοι εἶνε, ὅταν μάλιστα μόνον σκοπὸν τὴν ἰδιοτέλειαν ἔχωσιν. Ἀλλ' ἂς σωφρονήσωμεν ἐπὶ τέλους, ἂς ἀκούσωμεν τὰς σοφὰς παραινέσεις τῶν προγόνων, τὰς εἰλικρινεῖς συμβουλὰς τῶν νῦν φίλων καὶ τὰς προτροπὰς τοῦ παράντος καιροῦ, ὅστις « μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφιεὶς », μᾶς λέγει νὰ φροντίσωμεν εἰλικρινῶς καὶ ἀνεπιπλάστως περὶ τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος, παύσαντες τοὺς ματαίους λόγους καὶ τὰς ἐρεσχελίας καὶ λοιδορίας, πράττοντες δ' ἕκαστος τὸ καθ' ἑαυτὸν, διὰ νὰ μὴ καταστῶμεν ταχέως καὶ ἡμεῖς εἰς ὁμοίαν μὲ τοὺς ἐπὶ Δημοσθένους Ἀθηναίους ἀνάγκην, τοὺς ὁποίους ὁ ῥήτωρ ὡς ἔξῆς ἐλέγχει Ὀλυνθ. Β', 25 26 « ἴστε γὰρ ἔμπου τοῦθ', ὅτι *μελλόντων αὐτῶν, ἑτέρους τινὰς ἐλπιζόντων πράξειν, αἰτιωμένων ἀλλήλους, κρινόντων, πάλιν ἐλπιζόντων, σχεδὸν ταὐτὰ ἅπερ νυνὶ ποιούντων, ἅπας ὁ χρόνος διελήλυθεν.* Εἶθ' οὕτως ἀγνωμόνως ἔχετε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ὥστε δι' ὧν ἐκ χρηστῶν φαῦλα τὰ πράγματα τῆς πόλεως γέγονε διὰ τούτων ἐλπίζετε τῶν αὐτῶν πράξεων ἐκ φαύλων αὐτὰ χρηστὰ γενήσεσθαι; Ἀλλ' οὔτ' εὔλογον οὔτ' ἔχον ἐστὶ φύσιν τοῦτό γε· πολὺ γὰρ ῥᾷον ἔχοντας φυλάττειν ἢ κτήσασθαι πάντα πέφυκεν. Νῦν δ' ὅτι μὲν φυλάξομεν, οὐδὲν ἐστιν ὑπὸ τοῦ πολέμου λοιπὸν τῶν πρότερον, *κτήσασθαι δὲ δεῖ, αὐτῶν οὖν ἡμῶν ἔργον τοῦτ' ἤδη*». —

M.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΕΥΣΙΝΙΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ.

Ὁ περίφημος Winckelmann, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, ὁρίζει ὡς πρώτιστα χαρακτηριστικὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τὴν εὐγενῆ ἁπλότητα καὶ τὸ σεμνὸν μεγαλεῖον (α). ἀποβάλλων οὕτως ἀπὸ τοιοῦτον εὐγενῆ σύλλογον πᾶν ἔργον μὴ φέρον τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα. Καὶ τίς περιερχόμενος τὰ λαμπρὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης, ἐν οἷς ὑπάρχουσι συνηθροισμένα τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, παρατηρῶν αὐτὰ ἤθελε δυνηθῇ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ περιφήμου Γερμανοῦ δὲν εἶναι ὀρθόταται, καὶ δὲν ἤθελεν αἰσθανθῇ ἐνδομύχως θαυμασμὸν δι' ἔθνος δυνηθὲν τοιαῦτα ἔργα νὰ παράξῃ;

Καὶ ὅμως μεγίστη διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων αὐτῆς, ἅτινα ὑπὸ χειρωνάκτων μόνον καὶ οὐχὶ τεχνιτῶν κατασκευασθέντα ἀποτελοῦσι τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν διασωθέντων ἡμῖν ἔργων τῆς ἀρχαιότητος· διότι ἐν ᾧ τὰ πρῶτα εἶνε ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα ὡρίμων σκέψεων, τὰ τελευταῖα εἶνε ἄλογα ἀπομιμήματα μόνον τῶν τοιούτων. — Διὰ τοῦτο ὅταν καλῇ τύχῃ εὑρεθῶμεν ἐνώπιον ἀριστουργήματος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἡ θία αὐτοῦ πληροῖ ἡμᾶς ἀνεκφράστου χαρᾶς καὶ τέρψεως, συνάμα δὲ καὶ θαυμασμοῦ. Τοιαῦτα ἠσθάνθημεν, ὅτε κατὰ πρῶτον εὑρέθημεν ἔμπροσθεν τοῦ ἐλευσινίου ἀναγλύφου, τοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1858 τυχαίως ἐν Ἐλευσῖνι ἀνακαλυφθέντος καὶ ἀποτελοῦντος νῦν ἓν τῶν ὡραιοτέρων κοσμημάτων τῆς πλουσίας ἐν τῷ Θησείῳ συλλογῆς. Καὶ τίς εὐθὺς ἐκ

(α) Ὅρα τὴν πραγματείαν αὐτοῦ: über die Nachahmung der griechischen Werke κτλ. (τοῦ I τόμου σελ. τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1808.

πρώτης ὄψεως δὲν ἤθελε κατατάξη αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς τέχνης;

Εὑρίσκομεν εἰς αὐτὸ πάντα τὰ τούτων χαρακτηριστικά, τὴν ἁπλότητα τῆς παραστάσεως, τὸ εὐγενὲς μεγαλεῖον καὶ τὸ ἥσυχον τῶν παριστωμένων προσώπων· οὐδὲν βεβιασμένον ἐνυπάρχει· πᾶν κίνημα εἶναι φυσικὸν καὶ εὐγενές, καθὼς καὶ αἱ ἐκφράσεις τῶν προσώπων εὐθὺς ἐκ πρώτης ὄψεως δηλοῦσιν ἡμῖν, ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὄντα θεῖα, ἅτινα ὑπ' οὐδενὸς πάθους ταραττόμενα εὐσπλάγχνως τὰ ἀνθρώπινα ἐκ τοῦ ὕψους των παρατηροῦσι.—Περιττὸν νομίζομεν τὸ νὰ περιγράψωμεν τὴν παράστασιν τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἐκ νέου, ἀφ' οὗ ἐμπειροτέρα ἡμῶν χεὶρ περὶ τὰ ταιαῦτα ἔπραξε τοῦτο εἰς ἓν τῶν φυλλαδίων τῆς Πανδώρας τοῦ 1860. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἡ παράστασις, ἂν καὶ καθαρὰ ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένη, ὅμως εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὴν πολλὰς τὰς διαφορὰς καὶ δυσκολίας παρέχει, διὰ τοῦτο δὲν νομίζομεν περιττὸν νὰ ἑλκύσωμεν ἐκ νέου τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου, τὸ ὁποῖον ὡς ἐπόμενον θέλει ἐπὶ πολὺ ἐπασχολήσῃ τοὺς πεπαιδευμένους τῆς Εὐρώπης. (α).

Ἀναντίῤῥητον εἶναι, ὅτι πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχομεν τὰς ἐλευσινίους θεότητας, Δήμητρα, Κόρην καὶ Τριπτόλεμον, ἀλλὰ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς παραστάσεως δὲν εἶναι τοσοῦτον καθαρά, ὅσον κατὰ πρώτην στιγμὴν μᾶς φαίνονται· ἐπειδὴ ἐν ᾧ οἱ μέχρι τοῦδε τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐξηγήσαντες ὑπέλαβον τὴν πρὸ τοῦ Τριπτολέμου ἱσταμένην εἰκόνα ὡς Δήμητρα, πολλοὶ τῶν πεπαιδευμένων προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως ἀπεφάνθησαν

(α) Μέχρι τοῦδε ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ ὁ *Vilet* (τῆς ἀκαδημίας εἰς τὴν Revue de deux Mondes 1. Μαρτίου 1860. ὁ *Perrin* εἰς τὴν Revue Européenne 1860. 15. Μαρτίου Πρὸς τούτοις ὡς ἐμάθομεν ἀσχολεῖται ὁ γνωστὸς καθηγητὴς τῆς Βόννης J. G. Welcher εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ.

πρὸς ἡμᾶς (α), ὅτι νομίζουσιν αὐτὴν Περσεφόνην· καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐκλίναμεν μᾶλλον πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην, οὐ μόνον ἕνεκα τῆς ὅλης παραστάσεως τῶν θεοτήτων, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ σκῆπτρον καταλληλότερον τῇ Κόρῃ ἤθελεν εἶσθαι καὶ ἡ δᾷς τῇ Δήμητρι. Συγκρίνων ὅμως τις τὰ μαρμάρινα ἀνάγλυφα καὶ τὰς ἐπὶ ἀγγείων εἰκόνας τὰς παριστώσας τοιαύτας; ὑποθέσεις δέον νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ὀρθοτέρα ἡ γνώμη τῶν θεωρούντων τὸ πρὸ τοῦ Τριπτολέμου πρόσωπον ὡς Δήμητρα· διότι πρῶτον μὲν κατὰ τὸν μῦθον ὁ Τριπτόλεμος λαμβάνει τὰ δῶρα παρὰ τῆς Δήμητρος, εἶτα δὲ, διότι παρατηρῶν τις ἀκριβῶς τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα βλέπει, ὅτι τὸ πρὸ τοῦ Τριπτολέμου ἑστάμενον εἶναι πολλῷ σεβασμιώτερον καὶ ἐμβριθεστέρου ἤθους ἢ τὸ ἕτερον, τὸ ὁποῖον μᾶς παρουσιάζεται νεανικώτερον καὶ τρυφερώτερον, μάλιστα ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ στήθους, καὶ τέλος νομίζομεν, ὅτι ἡ συβαρὰ κιονόμορφος παράστασις τοῦ ἐνδύματος, τοῦ καλύπτοντος τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Τριπτολέμου εὑρισκομένου προσώπου, εἶναι ἁρμοδιωτέρα τῇ μητρὶ ἢ τῇ θυγατρί.

Παρατηρήσαντες ἀρκούντως τὸ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ παριστανόμενον, ἂς ἐξετάσωμεν αὐτὸ νῦν καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν πιθανῶς ἐποιήθη. Προλαβόντες ὅμως λέγομεν, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνάγλυφον ἀνεκαλύφθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1858 παρὰ τὴν Ἐλευσῖνα εἰς θέσιν, ἔνθα κατὰ τὸν Παυσανίαν (1, 38) συμπεραίνομεν, ὅτι ἵστατο μικρὸς ναὸς τοῦ Τριπτολέ-

(α) Οὕτω καὶ ὁ τῆς Λειψίας καθηγητὴς *Overbeck* εἰς τὴν ἐσχάτως ἐκδοθεῖσαν πραγματείαν περὶ τοῦ ἀναγλύφου τούτου εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Λειψίᾳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (Berichte der königlichen sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften 1juli 1860.).

μου(α);συμπέρασμα ἐπιβεβαιούμενον μᾶλλον ἢ καταβαλλόμενον ὑπὸ ἐρειπίων μικροῦ ναοῦ, εὑρεθέντων κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφάς.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ξέρξης ὡς χειμάρρους ὁρμητικὸς ἐπέπεσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ οἱ ἔντρομοι αὐτῆς κάτοικοι ἐν μέρει μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κατέφυγον ἐν μέρει δὲ ἐπὶ τὴν πλησιόχωρον Σαλαμῖνα, ὁ βάρβαρος στρατὸς καίων καὶ λεηλατῶν διήρχετο τὴν ἐρημωθεῖσαν χώραν, ἣν κατέστησε σωρὸν ἐρειπίων. Τότε, ὡς γνωρίζομεν, κατηδαφίσθησαν καὶ οἱ ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς Δήμητρος πόλει ἀρχαῖοι ναοί (β).

Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ἐξελάμπρυνεν ὁ Περικλῆς, ὁ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κοσμήσας, καὶ τὴν ἐν Ἐλευσῖνι λατρείαν τῆς Δήμητρος διὰ μεγαλοπρεπεστέρων οἰκοδομῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ μέγιστος πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ μεγαλοπρεπῆ σχέδιά του, εὗρε καὶ ὁ Περικλῆς τὸν Ἰκτῖνον, Μνησικλῆ, Φειδίαν καὶ ἄλλους καταλλήλους ἐκτελεστὰς καὶ βοηθούς. Ὑπὸ τοῦ Φειδίου λοιπόν, ἢ τοὐλάχιστον ὑπὸ τῶν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιστασίαν του ἐργαζομένων τεχνιτῶν, ἀπεπερατώθησαν αἱ λαμπραὶ γλυφαὶ αἱ τὰς οἰκοδομὰς τῆς ἐποχῆς ταύτης κατακοσμοῦσαι, αἵτινες καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη, καίπερ ὡς κεκολοβωμένα ἐρείπια σωζόμεναι, διεγείρουσι τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἔκπληξιν τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Θεωροῦντες δὲ καὶ τὸ παρὸν ἀνάγλυφον ὡς ἔργον εἴτε αὐτοῦ τοῦ Φειδίου, εἴτε ὡς ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐπιῤῥοὴν καὶ

(α) Ὅρα *Ross* Wanderungen im Gefolge des Königs Otto u. s. w. II p. 100).

(β) Ὅρα W. *Vischer* Erinnerungen aus Griechenland p. 98.

ἐπιτήρησιν ἐκτελεσθὲν, νομίζομεν ὅτι, πολὺ μακρὰν τῆς ἀληθείας δὲν εἴμεθα, διότι ἐξετάζοντες αὐτὸ, μηδεμιᾶς δυστυχῶς περὶ αὐτοῦ νύξεως σωζομένης, ἥτις ἠδύνατο νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς ἀκριβῆ χρονολογίαν, εὑρίσκομεν ἐν πρώτοις τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῖς ἔργοις τοῦ Φειδίου ἴδιον ῥυθμὸν τὸν καὶ πρὸς κοσμήματα ναοῦ καταλληλότατον, τὴν σχεδὸν εἰπεῖν ὑπὲρ τὸ δέον αὐστηρὰν συμμετρίαν ἐν τῇ συνθέσει, τὴν σοβαρὰν ἔκφρασιν τῶν προσώπων ἁρμοδίαν εἰς τὸν σοβαρὸν τῶν θεοτήτων χαρακτῆρα, τὴν σεμνὴν, ἀνειμένην θέσιν καὶ κινήσεις τῶν προσώπων αὐτῶν, συγχρόνως δὲ τὸ εὐάρεστον τῆς παραστάσεως τῶν ἐνδυμάτων καὶ ποικιλίαν ἐν ταῖς μορφαῖς καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Τριπτολέμου κόμη, φαινομένη κατὰ πρῶτον τραχεῖα καὶ ἀρχαϊκὴ, ἔχει ποικιλίαν ἀξιοθαύμαστον τῶν γραμμῶν. Ἐὰν δὲ πρὸς τούτοις συγκρίνωμεν καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα τὸ παρὸν ἀνάγλυφον πρὸς τὰ τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ὡς π. χ. τὴν ἰδιαιτέραν ἐργασίαν τοῦ ἀναγλύφου εἰς πολλὰ μέρη ὑπὲρ τὸ δέον ἐπίπεδον, εἶτα πρὸ πάντων τὸ ἔνδυμα τῆς Δήμητρος πρὸς τὸ πολλῶν παρθένων τῆς πομπῆς, καὶ τέλος καὶ τὴν ἐπεξέργασιν τοῦ κρασπέδου τοῦ Τριπτολέμου, ἣν ἐπὶ τῆς ζωοφόρου συχνάκις ἀπαντῶμεν. διὰ τούτων ὅλων νομίζομεν, ὅτι ἐπιβεβαιούμεθα εἰς τὴν γνώμην μας.

Ἐν τῷ ἄνω ῥηθέντι φυλλαδίῳ τῆς Πανδώρας ἀπεπειράθη μὲν ὁ ἀρθρογράφος λίαν ἐντέχνως ν' ἀναβιβάσῃ πολὺ ὑψηλότερον τὸν χρόνον τοῦ ἀναγλύφου τούτου παρ' ὅ τι ἡμεῖς ἐκάμαμεν, εἰκάζων τοῦτο ὡς ἐκ τῆς ἐπιπέδου ἐργασίας καὶ ἄλλων τινῶν προσόντων τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης· ἀλλ' ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰ δυστυχῶς σπάνια σωζόμενα πλαστικὰ ἔργα τῆς πρὸ τοῦ Φειδίου ἀττικῆς τέχνης (διότι κατὰ πολὺ διαφέρουσιν αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν τὰ εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀνακαλυφθέντα τῆς γλυπτικῆς τεμάχια, ὡς π. χ. τὰ τῆς Αἰγίνης, τῆς

Σικυῶνος κ.τ.λ. (α)), βλέπομεν ἐν αὐτοῖς πρῶτον πολὺ διάφορον ἐπεξέργασιν τοῦ ἐπιπέδου (πρβ. τὴν ἐν τῷ Θησείῳ στήλην τοῦ Ἀριστίωνος) εὑρίσκοντες ἐντονωτέρας τὰς γραμμάς, καὶ εἰς μάτην ζητοῦμεν ἐν αὐτοῖς τὴν οὕτως εἰπεῖν κατ' ὀλίγον μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λίθου ἐξίσωσιν τῶν γραμμῶν ὅπερ,ὡς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου,συχνάκις καὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος εὑρίσκομεν. Πρὸς δὲ τούτοις συγκρίνοντες τὴν εἰρημένην στήλην τοῦ Ἀριστίωνος μετὰ τοῦ ἀναγλύφου ἡμῶν εὑρίσκομεν παρὰ πολὺ μεγάλην τὴν διαφορὰν τῆς τέχνης, ὥστε νὰ θέσωμεν αὐτὸ μεταξὺ τῆς 80ης ὀλυμπιάδος, καθ' ἣν πιθανῶς ἔζη ὁ Ἀριστοκλῆς (β), καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς 80ης μέχρι τῆς 90ης ὀλυμ. χρόνου, καθ' ὃν ὑποθέτομεν, ὅτι εἰργάζετο ὁ Φειδίας, πολλῷ δὲ ὀλιγώτερον, ὡς εἰκάζει ὁ ἐν τῇ Παν. δώρᾳ ἀρθρογράφος, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κριτίου καὶ Νησιώτου.—Τοιαύτη ἦτον ἡ πρώτη ἡμῶν γνώμη (γ), καὶ ἐν αὐτῇ ἐμμένομεν, ἂν καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ βαθυτέρα τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔρευνα σχεδὸν μᾶς ἐβίαζε νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἡμῶν εἶναι προϊὸν ἐποχῆς πολὺ μεταγενεστέρας· διότι πολλάκις ὁ Πραξιτέλης ἐνησχολεῖτο περὶ τὰς θεότητας τούτου τοῦ κύκλου (δ)· ἀλλ' ἡ θέα αὐ-

(α) Ὅρα πλείονα περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου **Friedrichs** Nationum graec. diversitates etiam ad artis statuariae et sculpturae discrimina valuisse (1855).

(β) Ὅρα *Brunn* Kunstgesch. I p. 107. ὁ *Overbeck* εἰς τὴν Πλαστικὴν αὐτοῦ I p. 97 παραδέχεται ὡς ἐποχὴν τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν 50ην Ὀλυμπιάδα.—

(γ) Ὅρα Bullettino dell' Instituto di Corr. Arch. Roma 1859 p. 200.—

(δ) Ὅρα *Brunn* Künstlergesch. I p. 337. — Ὁ καθηγητὴς *Overbeck* ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι φυλλαδίῳ παραδέχεται τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὡς ἔργον τῆς τοῦ Πραξιτέλους ἐποχῆς.

τὴ τοῦ πρωτοτύπου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑπεστήριζε τὴν πρώτην μας γνώμην.—

Ἱκανώτεροι ἡμῶν ἀρχαιολόγοι ἂς ἀναπτύξωσι τὴν βαθεῖαν μυθολογικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγλύφου τούτου· ἡμεῖς, τὸ καθ' ἡμᾶς, ἱστάμεθα ἐνώπιον τοῦ ἔργου τούτου ἐν θαυμασμῷ, καὶ ἀφιεροῦντες τὰς ὀλίγας ταύτας παρατηρήσεις τῷ ἀριστουργήματι τούτῳ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν τὸ ὕψος αὐτοῦ.—

Ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νῦν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ κολοσσαίας τινὸς προτομῆς; ἀνακαλυφθείσης πρὸ μικροῦ ἐν Ἐλευσῖνι (ἂν καὶ οἱ τῆς Ἐλευσῖνος κάτοικοι διϊσχυρίζονται,ὅτι ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν εἶναι γνωστή). Πρό τινων ἔτι μηνῶν εὑρίσκετο ἡ προτομὴ αὕτη ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ οἰκοδομουμένου νέου σχολείου· ὅθεν καὶ ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς ἐξέτασις ἦτον ὅλως ἀδύνατος·ἀλλὰ τώρα μετεκομίσθη εἰς τὴν παρακειμένην μικρὰν ἐκκλησίαν. Πάντες ὁμοφώνως μέχρι τοῦδε ἀπεφάνθησαν, ὅτι εἶναι προτομὴ Ποσειδῶνος τῆς καλῆς ἑλληνικῆς ἐποχῆς, καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἅμα ἰδόντες αὐτὴν εὕρομεν ὁμοιότητά τινα μὲ κεφαλὰς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἀλλ' ἐξετάσαντες αὐτὴν ἀκριβέστερα καὶ ἐκ τοῦ πλησίον εὕρομεν, ὅτι εἶναι εἰκονικὴ παράστασις ἐπισήμου τινὸς προσώπου τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. καὶ ἀσμένως ἠθέλομεν ὑπολάβει αὐτὴν ὡς προτομὴν τοῦ Ἀππίου Κλαυδίου Πούλχερος, τοῦ κτίσαντος, ὡς ἡ ἐσχάτως ἐν Ἐλευσῖνι ἀνακαλυφθεῖσα ἐπιγραφὴ ἐπιβεβαιοῖ, τὰ μεγάλα ἐν Ἐλευσῖνι Προπύλαια, ἢ ἄλλου τινὸς περιφήμου ἀνδρὸς, ἂν εἴχαμεν βέβαιά τινα διδόμενα, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ εἰκονογραφία εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον παρημελημένων κλάδων τῆς ἀρχαιολογίας, ὥστε μὴ ἐνασχολούμενός τις σοβαρώτερον περὶ τοῦτο τὸ οὐσιωδέστατον κεφάλαιον, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου βητόν τι. —

ΠΕΡΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ.

Α'.

Ὁ ἀνθρώπινος βίος εἰς πάντα καιρὸν φαίνεται ἔχων ἀνάγκην προσώπων μετὰ σταθερότητος καὶ ἐνεργείας πυρώδους, ὅπως κατορθοῦνται τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα εἰς ἃ προώρισται ὁ ἄνθρωπος· διότι ἂν ἄλλως εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν τῆς αἰσθήσεως καὶ τῶν ἀναγκῶν τὴν ἐκπλήρωσιν ἡρέμα ἐπαρκούμενος καταρρέῃ, ἢ περὶ τὰς γνώσεις καὶ γνώμας ταλαντεύηται καὶ περὶ τὰς πράξεις ἐπέχῃ ἔξωθεν μόνον περιμένων διατεττόμενον τὸ ἀγαθὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῆς τῶν πολλῶν δόξης, οὔτε μέγα ἐν τῷ βίῳ οὔτε ὑψηλὸν καὶ θαυμασμοῦ ἄξιον, οὐδὲ τῶν χαλεπωτάτων οὐδὲν θὰ κατωρθοῦτο, καὶ τὰ λαμπρὰ καὶ ἔξοχα τῆς ἀρετῆς ἔργα καὶ τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν ἡ πρόοδος καὶ ὕψωσις θὰ ὑπερέβαινον καὶ τῶν μύθων αὐτῶν τὸ μυθῶδες.

Ἐπειδὴ τί τῶν ἀγαθῶν καὶ μεγάλων δὲν εἶνε χαλεπὸν καὶ δὲν ἀπαιτεῖ ἐξαίσιον καὶ σταθερὰν *δύναμιν*, ἥτις νὰ καταβάλῃ τὰ οἱαδήποτε πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ἀνυπέρβλητα φαινόμενα κωλύματα, καὶ τὰς ἀπείρους δυσχερείας νὰ ὑπερνικήσῃ ὅσαι ἀνυπολογίστως τὴν περαίωσιν τοῦ ἔργου συνοδεύουσιν;

Εἶνε δὲ ἡ δύναμις αὕτη ἐν προσώπῳ καὶ τύπῳ ἰδίῳ εὑρισκομένη ὁ καλούμενος χαρακτήρ. Ἀλλ' ἵνα ὁρίσωμεν τί εἶνε χαρακτήρ, ἐξετάσωμεν πρῶτον πόθεν γεννᾶται ἐν ἡμῖν ἡ ἠθικὴ αὕτη δύναμις καὶ ποῦ ἔγκειται· ἔπειτα δὲ ἰδωμεν καὶ πῶς δύναται ἡ παιδαγωγία νὰ συνεργήσῃ εἰς μόρφωσιν αὐτοῦ.

Κατὰ πρῶτον μὲν παρατηροῦντες τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, βλέπομεν ὅτι οὔτε ὡρισμένας περὶ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ἐντυπώσεις καὶ ἐννοίας ἔχει οὔτε τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν πραγμάτων σύνοιδε, μεμονωμένως καὶ ἀμυδρῶς ἐμβλέπων εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἐνδιαφέρεται εἰς τὰ αὐτὰ πάντοτε, ἀλλ' εἰς ὑπερβολὴν ἄστατος πότε εἰς τοῦτο φέρεται, πότε εἰς ἐκεῖνο, καὶ ἐν γένει καὶ κατὰ γνώμην καὶ κατὰ θέλησιν ῥέει πως διηνεκῶς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παιδικῆς καὶ ἀώρου ἐν γένει εἰπεῖν ἡλικίας. τοῦτο δὲ ἐκφράζομεν ὀρθῶς ὅταν λέγωμεν κοινῶς *δὲν ἔπηξεν ἀκόμη*.

Τὸ παιδίον λοιπὸν δὲν ἔχει σταθερότητα φυσικὰ οὔτε γνώμης οὔτε θελήσεως, ἄρα οὐδὲ δύναμιν· καὶ οἱ προβεβηκότες μὲν τὴν ἡλικίαν, ὡς παῖδες δὲ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν διατελοῦντες, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπάγονται κατηγορίαν.

Ἀλλὰ καθ' ὅσον διευκρινίζονται ἐπὶ μᾶλλον αἱ ἰδέαι καὶ ἐπικυδάνουσι, διακρίνονται δὲ εἰς γένη καὶ εἴδη ὡρισμένα καὶ ἀπ' ἀλλήλων εἰς συστήματα διακεκριμένα, καθορῶνται δὲ καὶ αἱ σχέσεις καὶ ἀναφοραὶ αὐτῶν, καὶ τὰ μὲν καθυπάγονται εἰς τὰ δὲ, ἔπειτα γνωρίζονται καὶ αἱ ἀληθεῖς τῶν πραγμάτων ἀξίαι καὶ ἐνδιαφερόμεθα κατ' αὐτὰς πρὸς τὰ διάφορα ἀντικείμενα διαφερόντως, ὥστε τὰ κινοῦντα τὴν θέλησιν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν συμφέροντα νὰ συνυποτάσσωνται ἀλλήλοις, κατὰ τοσοῦτον ἐπὶ μᾶλλον ἀποκτῶμεν σταθερότητα καὶ ἀκολουθίαν εἰς τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις ἡμῶν καὶ ὀλιγώτερον σκαλεύομεν καὶ ἀδυνατοῦμεν εἰς τὰς πράξεις. Διότι γνωρίσαντες διὰ τῆς τάξεως καὶ ἐναργείας τῶν ἐννοιῶν περί τε τῶν πραγμάτων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν συμφέρον τι ἐν ἡμῖν ἄλλου συμφέροντος ἀνώτερον, κινούμεθα πρὸς αὐτὸ ἀδιστάκτως ἢ πρὸς ἀπόλαυσιν ἢ πρὸς ἀποφυγήν

Πολλάκις ὅμως ἡ δύναμις καὶ σταθερότης αὕτη εἶνε μονομερής, καὶ οὕτως ἡ δύναμις περιωρισμένη Ἐπειδὴ ἐνῷ ἐντυπώσεις τινὲς ἢ ἔννοιαι κατὰ λόγον τῆς ἐπαναλήψεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐπιμόνου ἰδίας ἡμῶν παρατηρήσεως γίνονται σαφέστεραι καὶ ἐναργέστεραι, καὶ συμφέρον τι ἐπὶ μᾶλλον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐνισχύεται καὶ ἐπικρατεῖ τῶν ἄλλων πάντων, γινόμενον οὕτω ὀλίγον κατ' ὀλίγον κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου

ἀμετακίνητον, ὅσον ποικίλαι καὶ ἂν συμβῶσι μεταβολαὶ περὶ ἡμᾶς, συνήθως τότε πᾶσα ἄλλη ἐντύπωσις ἢ ἔννοια καὶ πᾶν ἄλλο οἱονδήποτε συμφέρον ταπεινοῦται καὶ καθυπάγεται ὁριστικῶς μετ' ὀλίγον εἰς τὸ κυριώτατον ἐκεῖνο τῶν συμφερόντων καὶ ἐννοιῶν ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν μαθηματικὸς ἐπιζητῶν πάντα μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ν' ἀντιληφθῇ καὶ νοήσῃ, ἐπέχει εἰς πάντα τὰ ἄλλα, καὶ τοιουτοτρόπως ἀδυνατεῖ καὶ κατὰ τὰς κρίσεις καὶ τὴν θέλησιν ἐκεῖ,ὅπου τὸ τοιοῦτον δὲν εὐδοκιμεῖ ὡς ἀδύνατον. Ὁ δὲ περὶ τὰ τῆς φύσεως καταγινόμενος φυσιολόγος ἐννοῶν παντοῦ αἴτια καὶ αἰτιατά, δυνάμεις καὶ ἐνεργείας, θεωρεῖ ἐπάναγκες εἰς πάντα νὰ εὑρεθῶσι νόμοι, καὶ τὰ πάντα νὰ συνυφανθῶσιν εἰς θεωρίαν τινὰ κατ' αὐτούς· ὁ δὲ πρακτικὸς πάλιν ἐν γένει, πολιτικὸς, μηχανικὸς, ἰατρὸς, τεχνίτης, ἔμπορος, παρατηρεῖ καὶ ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν κατάλληλον πρὸς τὸν σκοπὸν ἐφαρμογὴν γενικῶν κανόνων καὶ προσέχει εἰς τὸν ὅσον δυνατὸν πλήρη συνδυασμὸν τῶν διαφόρων περιστάσεων πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος.

Ἐκ δὲ τῆς ἐν τῷ βίῳ ἕξεως ταύτης οἱ τοιοῦτοι καθίστανται προσέτι καὶ πρὸς ἀποδοχὴν ἄλλων ἀληθειῶν ἀδύνατοι, ὡς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς *Μετὰ τὰ φυσικὰ* λέγει (α. 2.)·

«Αἱ δὲ ἀκροάσεις κατὰ τὰ ἤθη συμβαίνουσιν· ὡς γὰρ εἰώθαμεν, οὕτως ἀξιοῦμεν λέγεσθαι, καὶ τὰ παρὰ ταῦτα οὐχ ὅμοια φαίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσυνήθειαν ἀγνωστότερα καὶ ξενικώτερα· τὸ γὰρ σύνηθες γνωριμώτερον· ἡλίκην δὲ ἰσχὺν ἔχει τὸ σύνηθες οἱ νόμοι δηλοῦσιν, ἐν οἷς τὰ μυθώδη καὶ παιδαριώδη μεῖζον ἰσχύει τοῦ γινώσκειν περὶ αὐτῶν διὰ τὸ ἔθος· οἱ μὲν οὖν ἐὰν μὴ μαθηματικῶς λέγῃ τις, οὐκ ἀποδέχονται τῶν λεγόντων, οἱ δ', ἂν μὴ παραδειγματικῶς, οἱ δὲ μάρτυρα ἀξιοῦσιν ἐπάγεσθαι ποιητήν· καὶ οἱ μὲν πάντα ἀκριβῶς, τοὺς δὲ λυπεῖ τὸ ἀκριβὲς κ.τ.λ. διὸ δεῖ πεπαιδεῦσθαι πῶς ἕκαστα ἀποδεκτέον.»

Καὶ κοινῶς δὲ ἐρωτώμενοι περί τινος τί ἄνθρωπος εἶνε, ὀρθῶς λέγομεν ὅτι μαθηματικὸς, διδάσκαλος, ἔμπορος, στρατιω-

τικὸς, καὶ ἐνγένει τὸ ἐπάγγελμά του ἢ τὸν βαθμόν του, ὑποδεικνύοντες ὅτι ἐν τούτῳ συνήθως τῷ ἐπαγγέλματι κινεῖται καὶ εἶνε κατ' ἐπικράτησιν ὁ βίος αὐτοῦ ὅλος. καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα.

Παρὰ ταύτην δὲ τὴν μερικότητα καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ζητοῦμεν, εὑρίσκομεν τὸ χειρότερον ἀστασίαν καὶ ἀμφιρρεπές τι παρὰ πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ ὅταν αἱ μὲν περὶ τῶν πραγμάτων γνώσεις ἦνε μεμονωμέναι, αἱ δὲ μεταξύ των ἀναφοραὶ ὀλίγον ἐναργεῖς καὶ σταθεραὶ, αὐτῶν δὲ τῶν συμφερόντων, τῶν ἐλατηρίων τῆς καρδίας καὶ βουλήσεως, αἱ πρὸς ἄλληλα σχέσεις ὀλιγώτερον διαμένωσιν ἀμετάβλητοι, ὁ ἄνθρωπος τότε καθίσταται ἀσθενὴς ἄλλοτε εἰς ἄλλο ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐννοιῶν καὶ γνώσεων φερόμενος, καὶ πολλαχῶς ἀπὸ ἰσορρόπων φαινομένων συμφερόντων διασπώμενος, ὥστε αἱ ἠθικαὶ ἡμῶν δυνάμεις οὕτω καταδιαιροῦμεναι ἐξασθενοῦσιν.

Ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη ἀδυναμία μεγαλειτέρα ἔτι ἀποβαίνει τότε,ὅτε δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει καὶ ἀλληλουχία καὶ σύνδεσμος ἐσωτερικὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων γνώσεων, ἃς ἐπεσωρεύσαμεν, οὐδὲ βαθμολογία τις μεταξὺ τῶν συμφερόντων, ὥστε ν' ἀναγνωρίζῃ τις ἀνώτερον καὶ κατώτερον συμφέρον. Ἡ δὲ ἠθικὴ αὕτη ἀδυναμία ἐκφράζεται διὰ ποικίλων ἀντιφάσεων εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ αἰσθήματα ἡμῶν, λανθανουσῶν πολλάκις. καθὼς συμβαίνει συνήθως ὅταν περὶ σειράν τινων ἐννοιῶν ἰδίως καταγινόμενοι δὲν ἀναφέρωμεν αὐτὰς προσηκόντως πρὸς τὰς συσχετικάς ἢ καὶ ἐντελῶς παραμελῶμεν ἐκείνας. Ὅταν δὲ πρὸς τῇ ἀνισότητι ταύτῃ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως συμβῇ ἔτι καὶ ν' ἀποκλείωσιν ἀλλήλας αἱ τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν σειραὶ καὶ αἱ γνώσεις, ὥστε αἱ μὲν οὐδόλως ἐπὶ τὰς δὲ νὰ ἐπενεργῶσιν, ἂν καὶ κατ' οὐσίαν πολὺ συγγενεῖς καὶ σχετικάς, εἶνε τότε πολὺ χειρότερον τὸ πρᾶγμα, διότι γεννῶνται ἀταξίαι καὶ παραλογίαι, δυνάμεναι πᾶσαν τοῦ ἔ-

σωθεν βίου νὰ καταστρέψωσι τὴν ἑνότητα καὶ τὴν δύναμιν. ὡς πολλάκις ἡ θεωρία διαχωρίζεται τῆς πράξεως, καὶ αἱ πεποιθήσεις ἡμῶν ἐκ τῆς θεωρίας ξέναι διαμένουσιν ἀπὸ τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἡ πρᾶξις ἀπαιτεῖ. καὶ ἡ μὲν π.χ. ὀρθόδοξος πίστις οὐδαμῶς ἐπὶ τὸν βίον ἐπενεργεῖ καὶ τὰς πράξεις, ἡ δὲ ἠθικὴ τοῦ χριστιανοῦ ἢ ἡ τοῦ πολίτου φαίνεται ἐνίοτε ὅτι εἰς ἄλλους ὑπόκειται νόμους καὶ ἄλλως κρίνεται παρὰ ἡ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου· καὶ καθ' ὅσον νομίζει τις ὅτι μᾶλλον χριστιανὸς ὀφείλει νὰ διαβιοῖ εἴτε πολίτης ἢ ἄνθρωπος ἁπλῶς, κλίνει περισσότερον εἰς τὰς ἰδέας ταύτας ἢ ἐκείνας, καὶ κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ ἐν διαφόροις καιροῖς ἄλλως πράττει. ὥστε ὁμὲν χριστιανὸς μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ χρεῶν καὶ τὸν σφόδρα ὀρθοδοξισμὸν δὲν πιστεύει ὅτι ἔχει ἄλλας ὑποχρεώσεις ἠθικὰς οὔτε ὡς πολίτης οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἁπλῶς, ὡσαύτως καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ πολίτου καὶ τῆς πατρίδος πεπληρωμένος κατ' ἐπικράτησιν ἀσύγκριτον οὐδεμίαν ἄλλην θέλει νὰ λατρεύῃ ἠθικὴν ἢ τὴν τοῦ πολίτου· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ θέλων νὰ ἦνε ἁπλῶς ἄνθρωπος ἢ ὡς κοινῶς λέγεται νὰ ζῇ φιλόσοφος, οὐδὲν ἄλλο κῦρος ἀναγνωρίζει ἐπιβάλλον αὐτῷ ὑποχρεώσεις ἢ τὸ τοῦ ἰδιώτου ἀνθρώπου ἐν γένει, τοῦ καὶ ἄλλως κοσμοπολίτου καλουμένου. Καὶ τοιούτων παραξένων καὶ λυπηρῶν ἀντιφάσεων γέμει μὲν ὅλος ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἰδίως δὲ ὅπου ὁ βίος πλήρης ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος, πολὺ δὲ μᾶλλον ὅπου κακὴ μάθησις καὶ *ἡμιμάθεια*. Καὶ τοιαῦται μὲν καὶ τηλικαῦται εὑρίσκονται αἱ ἠθικαὶ καὶ διανοητικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀδυναμίαι, παραλειπομένου τοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν παθῶν δεσποτισμοῦ, ὅστις ὄχι μικρὸν ἔχει κράτος ἐπὶ τὰς κρίσεις καὶ ἀποφάσεις ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις σχηματίζονται καὶ θεμελιώδεις τινὲς γνώσεις καὶ κρίσεις, χρησιμεύουσαι καὶ οὖσαι βάσεις καὶ θέμεθλα τῶν λοιπῶν ἐννοιῶν ἡμῶν, ἃς καὶ ἀρχὰς δὴ καὶ ἀξιώματα διὰ τοῦτο καλοῦμεν. Καὶ

αἱ ἀρχαὶ αὗται προϊόντος τοῦ χρόνου ἐν τῷ βίῳ ὁσημέραι πλείονα ἰσχὺν καὶ σταθερότητα λαμβάνουσι, ποικιλοτρόπως ἐπαληθεύουσαι· καὶ οὕτω κατ' ὀλίγον ἀποβαίνουσιν ὅλως ἀμετακίνητα σημεῖα καὶ οἷον πόλοι τῆς πορείας ἡμῶν, περὶ οὓς στρέφεται ἅπας ὁ βίος ἀνεγκλίτως. καὶ πᾶσα νέα ἔννοια καὶ οἱαδήποτε νεώτεραι προσκτηθεῖσαι γνώσεις πρὸς αὐτὰς ἀφομοιοῦνται καὶ εἰς αὐτὰς καθυπάγονται. ὥστε φαίνεται μὲν ὅτι ὁ πνευματικὸς ἡμῶν βίος λαμβάνει οὕτω στασιμότητά τινα, ἀλλ' ἐν αὐταῖς καὶ δύναμις ἀνευρίσκεται μεγαλουργὸς καὶ σταθερά τις ἀμεταβόλευτος, ὁποίαν ἴσως καὶ ζητοῦμεν.

Ἡ δὲ δύναμις αὕτη εἶνε ἠθικὴ μορφὴν ἐν ἀτόμῳ ἔχουσα καὶ τύπον ἴδιον ἐν τῷ βίῳ· ὅθεν καὶ ἀποκλείεται εὐλόγως ἐξ αὐτῆς ἐκείνη ἡ τοῦ κακοῦ δύναμις, ἥτις καὶ αὐτὴ ἀκόλουθος ἑαυτῇ πάντοτε ἐπιδιώκει τι τέρμα ἑκάστοτε, καὶ φαίνεταί πως καὶ κακῶς λέγεται χαρακτήρ· διότι δὲν ἀρκεῖ τὸ μετ' ἀκολουθίας καὶ σταθερότητος πράττειν καὶ ἐνεργεῖν, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς καὶ κατ' ἀρετὴν καὶ πᾶσιν ὁμολογουμένως.

Ὅθεν ἐπειδὴ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ χαρακτῆρος ἀνήκει ἀτομικότης καὶ τύπος τις ἴδιος, ἆρα χαρακτὴρ εἶνε ἠθικὸς βίος ὅλος ἑκάστου τινός, ἐνμορφῇ καὶ τύπῳ ἰδίῳ ὑπάρχων. Ὁ ἠθικὸς λοιπὸν οὗτος χαρακτὴρ δὲν εἶνε ἁπλῶς τὸ δεῖγμα τοῦ γένους, τοῦ ἠθικοῦ βίου ἐν γένει, ἀλλ' αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος πρὸς οὐδένα ἄλλον ἀνταλλασσόμενος οὐδὲ ταυτιζόμενος. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἐν τῷ χαρακτῆρι ἀτομικότης δὲν θυσιάζει, καθὸ ἀτομικότης, τὴν αὐτότητα αὐτῆς ὑπὸ νόμον καὶ γενικότητά τινα, ὑφ' ἧς τὰ πάντα θὰ ἐξισοῦντο καὶ ἑστερεοτυποῦντο, δὲν εἶνε ὅμως ἰδιοτελὴς καὶ ἑαυτὴν κέντρον ἔχουσα, οὐδὲ ἐγωϊσμὸς οὐδὲν ἄλλο ὑπέρτερον ἀναγνωρίζων· διότι τοὐναντίον θέλει ὁ χαρακτὴρ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀγαπᾷ αὐτὸ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν τίθησιν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ· ἐπειδὴ εἶνε δύναμις ἐξ ἀμεταβόλευτων ἀληθειῶν καὶ πεποιθήσεων πηγάζουσα.

Ἐναντιότης ἐν τῷ χαρακτῆρι, ἡ ἀνάγκη τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ ἡ τοῦ ἀτόμου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ὁ χαρακτὴρ εἶνε δύο ἄκρων ἕνωσις, τῆς μερικότητος τοῦ ἐγὼ, καὶ τοῦ ἀμεταβλήτου καὶ γενικοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ἐναντιότης, τὸ τῆς σφιγγὸς τοῦτο αἴνιγμα, ὑψοῖ αὐτὸν ὑπεράνω πάντων καὶ καθιστᾷ αὐτὸν πολλῆς σπουδῆς ἄξιον· διότι ἡ μὲν νομιμότης εἶνε ἀνάγκη τις στερρὰ καὶ ἀμετάβλητος, ὑπὸ δὲ τὸν ζυγὸν τῆς ἀνάγκης ὑπάγονται πάντα τὰ ὄντα, ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα· ἡ δὲ ἀτομικότης τυγχάνει ἰδιοτροπία τις καὶ ἐλευθερία περὶ τὸ πράττειν, ἰδία θέλησις ἐλευθέρως κινουμένη καὶ οἴκοθεν ἑαυτὴν ὁρίζουσα. Ἐν τῷ χαρακτῆρι λοιπὸν ἡ ἰδία αὕτη κίνησις τῆς καρδίας αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ὑποτάσσεται εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νόμου, προαιρουμένη τὸ ἀγαθὸν ἑκουσίως καὶ πράττουσα αὐτό, διότι ὄχι μόνον θέλει ἀλλ' ἀδυνατεῖ καὶ νὰ μὴ θέλῃ αὐτό· ἀλλ' ἐν τῇ πράξει καὶ θελήσει ταύτῃ οὐχ ἧττον σύνοιδεν ἑαυτὴν πάντῃ ἐλευθέραν. Διὰ τοῦτο περὶ ἀνθρώπου *μετὰ χαρακτῆρος* δύναταί τις καὶ νὰ προείπῃ τί καὶ πῶς ἐν καιρῷ τινι θὰ πράξῃ καὶ ἐνεργήσῃ, ἐνῷ τελείως ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ δὲν προορίζεται πως ὑπ' ἐξωτερικῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐνεργεῖ μόνον καὶ μόνον διότι θέλει καὶ διότι εἰς τοῦτο αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ προορίζεται, ὥστε ἐλευθέρως νὰ ἔπηται τῇ ἐσωτερικῇ ἀνάγκῃ.

Δὲν ὁρίζεται ὁ χαρακτὴρ κατὰ τὸ ποσόν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ χαρακτὴρ, ὡς εἴρηται, δὲν εἶνε ἰδεατόν τι καὶ γενικὸν κατὰ παντὸς τοῦ γένους κατηγορούμενον, ἀλλ' ὅλως συγκεκριμένον τι, οἷον οὐτοσὶ ὁ Περικλῆς, ὁ Σωκράτης, ὡς οὐδὲ ἄνθρωπος ἐν γένει ὑπάρχει, ἀλλὰ συγκεκριμένως οὗτος ὁ ἀνὴρ, αὕτη ἡ γυνὴ, ὁ ταύτην δηλαδὴ τὴν μορφὴν, τοῦτο τὸ φάντασμα τὴν φωνὴν καὶ λοιπὰ ἔχων· διὰ ταῦτο συμφύον

ται καὶ συνυπάρχουσι καί τινες ἐλλείψεις ἐκ τῆς ἀτομικότητος ταύτης καὶ μεριμότητος ἐν τῷ χαρακτῆρι, καὶ διάφοροι ἔτι παραλλαγαὶ πρὸς ἀλλήλους, καθ' ὅσον πάντα τὰ ὑπαρκτὰ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἀνόμοια τυγχάνουσι καὶ διάφορα. ὅθεν ὁ μὲν τῶν χαρακτήρων ἔχει ταύτην τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ στερεῖται αὐτὴν, καὶ ὁ μὲν ἐνεργεῖ τοῦτο μετὰ πολλῆς εὐχερείας, ὅπερ ὁ δὲ ἐν μόχθῳ καὶ ἀγῶνι πολλῷ κατορθοῖ.

Χαρακτὴρ λοιπὸν εἶνε τοιόσδε βίος ὅλος ἐσωτερικὸς ἐν ἀρετῇ ἐλεύθερος τοῦ ἀνθρώπου τοῦδε, οὐχὶ δὲ ἄθροισμα ἀρετῶν ἀριθμητικῶς πως προσδιωρισμένων.

Ἀλλ' ἔτι διακριτέον τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀπ' ἐκείνου τοῦ εἴδους τῶν ἠθικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πειθήνιοι εἰς τὰ τοῦ νόμου καὶ κλίσιν εἰς τὰ καλὰ ἔχοντες ὡς ἔξωθεν αὐτοῖς ἐπιβαλλόμενα πονοῦσιν ἡσύχως περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος καὶ διάγουσι τὸν βίον ἐν τάξει καὶ νομιμότητι. Διότι ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐλλείπει ἐσωτερικὴ δύναμις καὶ ζωὴ, ἐλλείπει πῦρ καὶ οὐδέποτε ἀντηχεῖ λόγος πυρώδης οὐδὲ ὡς ἀστραπὴ διέρχεται τὰ ἐνδότατα τῆς καρδίας βουλὴ καὶ ἐνέργεια, καί τοι χρησιμωτάτη τυγχάνει οὖσα καὶ ἡ τάξις αὕτη τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀξιαγάπητος. ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τῆς τοιαύτης *ἀρετοψυχρασύνης* ἐλλείπει ἡ τοῦ βίου ἑνότης, ἡ ἔσωθεν τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ πηγὴ ἡ ἀνεξάντλητος, πολλάκις σύγχυσις ἐπικρατεῖ περὶ τὰ καθέκαστα τῶν πράξεων καὶ ἔστιν ὅτε ἀδράνεια καὶ νάρκη περὶ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὁσίου, καί τοι σφόδρα ἀρεστοῦ. τῶν τοιούτων δὲ πολλοὶ πάλιν ὅ,τι ὁμολογοῦσι σήμερον ὡς δίκαιον καὶ καλὸν, τοῦτο αὔριον καὶ εἰς ἄλλον καιρὸν ὡς τοὐναντίον ἀποφαίνονται, καὶ εἰς τὸν μὲν καταφάσκουσιν ὅ,τι εἰς τὸν δὲ ἀπαρνοῦνται. Οἱ δὲ τοιοῦτοι δικαίως καλοῦνται καὶ ἀχαρακτήριστοι.

Ἀλλ' ἐν τῷ χαρακτῆρι πρόσεστι καὶ ἡ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ ἐνάργεια ἐν τῷ ἀτόμῳ, ἡ ἀσβέστῳ φωτὶ διαλάμπουσα ἔσωθεν καὶ φωτίζουσα ὅλον τὸν βίον, ὥστε ἕνα εἶναι αὐτὸν

πάντοτε ἀμετάβλητον, ὅπερ κατ' ἐξοχὴν δηλοῖ συνήθως καὶ τὸ ὄνομα *χαρακτήρ*.

Πόθεν γεννᾶται ὁ χαρακτὴρ ὡς ἀτομικόν τι.

Ζητοῦντες καὶ ἐρευνῶντες τὴν ἀρχὴν τοῦ χαρακτῆρος ὡς ἀτομικοῦ τινος, εὑρίσκομεν ὅτι ἐρρίζωται ἐν τῷ φυσικῷ τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἄτομον ἐννοουμένου διότι καὶ παθαίνεται οὕτωσι καὶ ὁρμᾷ καὶ ἐπιθυμεῖ καὶ ἀγαπᾷ καὶ μισεῖ, ἐν τῷ πνεύματι οὐδεμία ἐννοεῖται ἐναντιότης.

Ἔχει λοιπὸν ὁ χαρακτὴρ ὁμοιότητα κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν κρᾶσιν τοῦ ὀργανισμοῦ ὅλην, ἥτις εἶναι ἡ ἑκάστου ἰδία σύγκρασις καὶ φύσις, αὐτὸς ἑκάστου ὁ φυσικὸς χαρακτήρ, καθ' ὃν διακρίνεται τῶν λοιπῶν διὰ τὴν τοιάνδε ἢ τοιάνδε τῶν τοῦ σώματος μερῶν καὶ χυμῶν ἰδίαν σύγκρασιν καὶ ἀναλογίαν καὶ μορφήν.

Ἐσχάτη λοιπὸν βίζα τοῦ χαρακτῆρος εἶναι τὸ φυσικὸν, καὶ τούτου ἀφαιρουμένου οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἐν αὐτῷ ἢ ἡ ἰδέα· ἡ δὲ ἰδέα τύπον καὶ ἀτομικότητα δὲν ἔχει, ἀλλ' εἶνε νοητὸν ὅλον καὶ γενικὸν ἄνευ ἰδίας παραστάσεως.

Ἀλλ' ἡ φύσις ἔχει νόμους ἰδίους, τοὺς νόμους τῆς ἀνάγκης· ὁ δὲ φυσικὸς ἄνθρωπος ἐκ τῆς εἰς ὑπερβολὴν ἐμφύτου φιλαυτίας τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὁρμᾷ κατ' ἀνάγκην πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, στέργων μὲν τὰ ἡδέα καὶ ὠφέλιμα, ἀποφεύγων δὲ τὰ ἀηδῆ καὶ βλαβερά, ἑαυτὸν τῆς πάσης αὐτοῦ ἐνεργείας τιθέμενος σκοπὸν καὶ κέντρον, ἀδυνατῶν οὕτω εἰς ὑπέρτερόν τι ἀνυψωθῆναι. ὥστε ἐν τούτῳ ἡ καθ' αὐτὸ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπόλλυται, καταταττομένου ἐν τῷ ἰδίῳ κρίκῳ τῶν ὄντων, τῶν ἑκάστοτε γινομένων καὶ φθειρομένων.

Ὅθεν ὑπεράνω τοῦ φυσικοῦ τούτου πρέπει νὰ κατισχύσῃ ἡ *θεία δύναμις καὶ χάρις* κατὰ τὴν τελείαν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔκφρασιν· διότι αὕτη δύναται νὰ καθαρίζῃ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐμφύτου ἁμαρτίας ταύτης, ν' ἁγνίζῃ τὰς τῆς καρ-

δίας κινήσεις. ὥστε ἐν αὐτῇ ν' ἀναγεννᾶται καὶ διαφωτίζηται ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος. Ἀλλὰ τοῦτο ποιοῦσα ἡ χάρις ἡ θεία δὲν καταστρέφει τὴν φύσιν, ὡς ἄν τις ἐνόμισε, κολάζει δὲ μόνον τὸ τῆς φύσεως ἁμαρτωλὸν καὶ δοῦλον καὶ ἀληθῶς ἀλλότριον τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατ' ἀλήθειαν φύσεως, ἀποτυφλοῖ τὸ κυκλώπειον εἰδεχθὲς τῆς καλλίστης ἀνθρωπίνης μορφῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ φυσικὸν, ἐξ οὗ βλαστάνει ὁ χαρακτὴρ, καθ' ἃ εἴρηται, ἐν ἑκάστῳ διάφορον τυγχάνει, διότι εἶνε αὐτὴ ἡ ἄπειρος πλαστικὴ τῆς φύσεως δύναμις, ἥτις ὡς εἰς ἕκαστον παρέχει ἰδίαν τοῦ σώματος φυσιογνωμίαν, οὕτω καὶ ἴδιον ἠθικὸν διοργανισμὸν, διὰ τοῦτο προϊμως ἤδη καὶ ἐνυπάρχουσιν αὗται ἢ ἐκεῖναι αἱ διαθέσεις καὶ κλίσεις ἢ ἀποστροφαὶ ἠθικαὶ πρὸς ταῦτα ἢ ἐκεῖνα, καὶ φαίνονται ἐπανερχόμεναι αἱ διαθέσεις αὗται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων· ὥστε δεικνύειν ὁποίαν ἐν γένει ἡ θέλησις θὰ λάβῃ ῥοπὴν, ἥτις ὅμως πρὶν ἢ γινώσκῃ καὶ συναισθάνηται τὸ τί θέλει δὲν καλεῖται οὐδὲ εἶνε χαρακτήρ. Διότι ὅ,τι ἀκουσίως πως ὡς ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐνυπάρχει καὶ κινεῖται ἐν ἡμῖν ἄνευ συνειδήσεως, τοῦτο πρέπει νὰ διαφωτίζηται ὑπὸ ἑαυτὴν συνειδυίας θελήσεως, πρέπει νὰ θέλῃ τις, ὅ,τι θέλει, μετὰ λόγου καὶ ἐν γνώσει καὶ ὡς οἱ νεώτεροι θὰ ἔλεγον, ἀνάγκη τὸ ἐξ ἀντικειμένου τῆς βουλήσεως νὰ ὑψωθῇ εἰς τὸ ἐξ ὑποκειμένου· καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι ἔμφυτοι κλίσεις περὶ ἀντικειμένων τι, οὖσαι κατὰ τοῦτο ἀντικειμενικαὶ ἄνευ συνειδήσεως, νὰ νομιμοποιηθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἐξ ὑποκειμένου κύρους. Ἐνόσῳ λοιπὸν ἡ θέλησις δὲν κέκτηται τὴν ἐλευθερίαν καὶ κυριαρχίαν ταύτην πρὸς τὴν ἔμφυτον κλίσιν καὶ ἀποστροφὴν, καὶ σταθερὰ ἂν ἦνε, δὲν ἀποκαλεῖται χαρακτήρ. Ἀλλ' ἔπειτα καὶ τὸ ἐμφύτως ἐπιδιωκόμενον, αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον τοῦ χαρακτῆρος ἀνάγκη νὰ ἦνε οὐ τῶν μικρῶν οὐδὲ τῶν συνήθων καὶ κοινῶν, ἀλλ' ἄξιον λόγου πολλοῦ καὶ ἔξοχον πάντως.

Ἐπειδὴ δὲν θὰ ὀνομάσῃ τις βέβαια χαρακτῆρα τὸν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ καθημερινοῖς κατατριβόμενον καὶ περὶ δεῖπνα καὶ

συμπόσια καὶ καλὰς ἑσπερίδας καὶ περὶ τὸ πολιτικεύεσθαι αὐτὸ καὶ τὰ τοιαῦτα σπουδάζοντα, ὅσον συνεπὴς καὶ ἂν διατελῇ ὢν περὶ τὰς τοιαύτας αὐτοῦ κλίσεις.

Διὰ ταῦτα πάντα ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνυψωθῇ ὑπεράνω τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως, νὰ ὑπερβῇ πᾶσαν μερικότητα, καὶ νὰ ἐκπαιδευθῇ παιδείαν τινά, ὅπως μορφωθῇ εἰς χαρακτῆρα. παιδείαν δὲ λέγομεν τὴν ἐν νουθεσίᾳ, ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐν καλοῖς παραδείγμασι, διὰ τῶν γραμμάτων, ὅλως τὴν ὀρθὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐξενγένισιν τοῦ ἤθους, αὐτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ἐκείνην, δι' ἧς ν' ἀπαλλαχθῇ πάσης καὶ μερικότητος καὶ ἀπάτης πολυειδοῦς· διότι πολλάκις κατεσπευσμένως πως παραδέχεται ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀρχὰς καὶ ἀξιώματα ἐσφαλμένας τινὰς κρίσεις, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐφησυχάζων ἀποπερατοῖ τὸν ἔσω ἐνδιάθετον τοῦ βίου κύκλον, καὶ οὕτω διατρέχει κίνδυνον ἀντὶ τῆς Ἥρας ν' ἀσπασθῇ τὴν Νεφέλην.

Διὰ ταῦτα χαρακτῆρα ἔχει ὁ ἀληθῶς πεπαιδευμένος, καὶ πάνάπαλιν ἀληθῶς πεπαιδευμένος εἶνε ὁ ἔχων χαρακτῆρα, καὶ οὐχὶ ὁ πολλὰ καὶ ποικίλα εἰδὼς ἢ καὶ ἐπιστήμην τινὰ ἐπαγγελλόμενος. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτου. Ἐπειδὴ λοιπὸν δυσεξερεύνητος πάντοτε ἡ ἀλήθεια, καὶ ἄπειρα τὰ περικυκλοῦντα ἡμᾶς τῆς φύσεως μυστήρια, καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐεπίφοροι πρὸς τὴν ἀπάτην καὶ τὸ κατὰ μέρος τυγχάνομεν, ἡ δὲ τῆς βουλήσεως σταθερότης καὶ ἡ ἐπιρρωνύουσα ἡμᾶς δύναμις ἐκπηγάζει ἐκ τῆς ἐνδομύχου ἀμεταμελήτου πεποιθήσεως καὶ γνώσεως, διὰ τοῦτο παραδεχόμεθα ἀνωτέραν δύναμιν, τὴν θείαν χάριν, ἥτις καλλιεργοῦσα καὶ διαφωτίζουσα ἐξημεροῖ μὲν τὸ φυσικὸν, καὶ τὰ μὲν ἀσθενῆ τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν φύσεως θεραπεύει καὶ ἐνισχύει, τὴν δὲ τῶν φρενῶν ἄτην ἀποδιώκει καὶ ἀπ' ὀφθαλμῶν τὴν ἀχλὺν διαλύει, ὄφρ' εὖ γινώσκῃ ἠμὲν θεῖον ἠδὲ ἀνθρώπινον.

Διὸ ὁ βίος οὗτος ὁ ἔνθεος δὲν καταστρέφει, ἀλλ' ἀπελευθε-

ροῖ καὶ ἁγνίζει τὴν φύσιν, καὶ ἐν τούτῳ φύσις καὶ ἰδέα, ἰδέα καὶ παράστασις αὐτῆς ἁρμονικῶς ἑνοῦνται, καὶ ἡ ἕνωσις αὕτη εἶνε κατ' οὐσίαν χαρακτήρ.

Ταῦτα μὲν πρὸς ὁρισμόν τινα τοῦ χαρακτῆρος· περὶ δὲ μορφώσεως αὐτοῦ ἐν τοῖς ἑξῆς. Ξ.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ.

Ἀνάσσα ἀνασσαίνω, ἀνασυασμὸς=ἀνάπνοὴ, *ἄνεσις, ἀνάπαυσις*, ἀναπνέω κτλ.

Τὸ *ἀνασαίνω* ἐτυμολογεῖ ὁ Κοραῆς (Ἄτακτ. Α'. 378. ἑλλην. βιβλιοθ. Τ. VIII, 340) ἐκ τοῦ *ἀναυθμαίνω* (κατὰ συγκοπήν). Ἀμφιβάλλω, ἂν ὀρθῶς. Πιθανώτερον ἐμοὶ φαίνεται, ὅτι καὶ τὸ *αὖ-θ-μα* (κατὰ τὰ πορ-θ-μὸς κλαυ-θ-μὸς), ὅθεν τὸ αἰσθμαίνω καὶ τὸ *ἀνάσσω* (ὀρθότερον τοῦ ἀνάσα) ἔγειναν ἐκ τῆς ῥ. ἀτ, παλαιότερον Fατ (λατιν. vol, ὅθεν ve-n-tu-s) καὶ κατὰ μετάθεσιν ἆF-τ-μι=πνεῖν, ὅθεν καὶ τὰ *ἀ-τ-μὸς ἀϋτ-μὴ* κ. ἄλλα. Ἔτι ἁπλούστεραι μορφαὶ ταύτης τῆς ῥίζης εἶνε αἰ: Fα ἆF (αὐ), ὅθεν καὶ τὰ ἠ-μὶ) Fη-μὶ) λέγω, ἀF-ὴρ, ἄυηρ (αἰολ.) καὶ λακων. ἀβὴρ αὔρα, οὖρος, εὖρος κ. τ. τ. Κατὰ ταῦτα τὸ *ἀνάσσα* μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ πρέπει νὰ γράφηται διὰ *σσ* ὡς ἐκ τοῦ *ἀν-ατ-ια* προελθὸν, ὡς καὶ τὰ *Κρῆσσα, μέλισσα* ἐκ τῶν Κρήτ-ια, μέλιτ-ια κτλ.

Ἀχούρι=*τῷ ἀγυρῶν* (καθομ. *ἀχερῶνας*), *ἱππῶν, βοῶν*.

Τὸ ὄνομα *ἀχούρι* ὑπὸ πολλῶν εἰδημόνων τῆς τουρκικῆς νομίζεται τουρκικόν· διότι *ἀχοὺρ* ἢ *ἀχὴρ* (ἡ προφ. ὡς παχὺ ι πλησιάζον τῷ α) ὀνομάζουν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀχυρῶνα καὶ μάλιστα τὸν ἱππῶνα. Ἀλλ' ἡ ἀρχή του εἶνε ἑλληνική· ἐν τῇ πρώτῃ (Tab. I) τῶν Ἡρακλεωτικῶν ἐπιγραφῶν στ. 139 ἀναγιγνώσκομεν τάδε: οἰκοδομησᾶται δὲ καὶ οἰκίαν ἐν τοῖς χώροις τούτοις, *βοῶνα, μυχὸν, ἀχύριον*· - - - - τὸν δὲ *ἀχύριον* μὴ μεῖον τὸ μὲν μῆκος ὀκτὼ καὶ δέκα ποδῶν, τὸ δὲ εὖρος πέντε καὶ δέκα ποδῶν κτλ. Ἐκ τούτου λοιπὸν τοῦ ἀρσ. *ἀχύριος* (ὅπερ δὲν κατεχωρίσθη ἀκόμη εἰς τὰ ἑλληνολεξικὰ), οὐδετ. κλινομένου: τὸ *ἀχύριον* προῆλθε τὸ *ἀχούρι*. Μ.

Ἐπιγραφαὶ ἑλλη

Ἐφημ. Στή-

Ἐπὶ Λην(αί)ου ἄρ(χοντ)ος, ἐπὶ τῆς Παν(διονίδο)ς (τ)ρίτης
. . . . . ἐγραμμάτευεν, Βοηδρομιῶνος δ(εκ)άτῃ ἱ
ρία ἐν τῷ θεάτρῳ· τῶν π)ροέδρων ἐ(πεψήφι)ζεν Ζώπυρος
συμπρόεδροι· ἔδοξεν τῶι δήμ(ωι· Σ)ωκράτης Ἀριστίωνος
ἐπὶ Ἱππάρχου ἄρχοντος θύσαντες ταῖς ἐγγραφ)αῖς ἐν τῶι
κ)αὶ καλλιερή(σαντες μετά τε τ)οῦ κοσμητοῦ καὶ τοῦ ἱερέ
()των καὶ τῶν ἐξηγητῶν, ἐπόμπευσαν τῆι) Ἀρτέμιδι τῆι
τ)ησιν τοῖς ἱεροῖς (καὶ προέπεμψαν αὐτὰ καὶ τ)ὸν Ἴακχον
ῦ)ς ἐν Ἐλευσῖνι (τῆι θυσίαι, καὶ αὐ)τοὶ ἐβουθύτησαν ἐν τῶι
τὴν Παλλάδα Φα(ληροῖ, κἀκεῖθεν πάλιν συνει)σήγαγον με
τέλεσαν δὲ καὶ τοὺ(ς δρόμους τοὺς . . . . .) καὶ τοῖς
σίαις τοὺς βοῦς εὐσχ(ημόνως, καὶ τὰς λαμπάδας) ἔδραμον
ἀπήντησαν δὲ καὶ τοῖς (φίλοις καὶ συμμάχοις το)ῦ δήμου
τῶι Διονύσωι ταῦρον κ. . . . . ανε
γον τὸν (θ)εὸν ἀπὸ τῆς (ἐσχάρας εἰς τὸ θέατρον . . . .
θύσαντες . . ἐπὶ τουτ(. . . . . ποιησάμενοι δὲ)
Θησείοις κ(αὶ τοῖς) Ἐπι(ταφίοις· ἀναπλεύσαντες δὲ καὶ ἐπὶ
Τροπαίωι, ἐπ(. . . . . τῇ πομπῇ τῶν
θυσαν καὶ . . . . . , ἐποι
ρ)αν ἐν ὅπλοις, (καθὼς ἐπέταττον αὐτοῖς τὰ ψηφίσματ)α
ἐκκλησίαις πά(σαις ἐν ὅπλοις, ἀπήντησαν δὲ καὶ τοῖς Δι)ὶ
Σωτῆ)ραι κ(. . . . . ἔπλευσαν δὲ κα
τωντων δ(. . . . . ἐφ' οἷς καὶ ἐπη
κ)αὶ ἐσ(τεφανώθησαν χρυσῶι στεφάνωι ἐπὶ τῶι εὐτάκτως
. . . . . ,
θυσίας τὰς καθηκούσας ἁπάσας ἔθυσαν μετά τε τοῦ κοσ
τοῦ δήμου . . . . . .
οὐ(ντες καὶ πειθαρχοῦντ(ες τῶι τε κοσμητῆι καὶ τοῖς διδα

νικαὶ ἀνέκδοτοι

λη Α'η

πρυτανε(ίας ᾗι Ἡ)σίδωρος Ἀπολ. . . . . .
σταμέν(ου), δεκάτῃ τῆς (πρυτανείας, ἐκκλησία κυ-
Ἀριστείδο(υ . . . . . καὶ
ἐξ Οἴου εἶπεν· ἐπειδὴ οἱ ἔφηβοι οἱ
πρυτανείωι ἐπὶ τ(ῆς κ)οιν(ῆς ἑστίας τοῦ δήμου
ως το(ῦ δήμου καὶ τῶν Χαρ-
ἀγρατέραι· ἐποιήσ(αντο δὲ καὶ τὴν ὑπαπάν-
ὡσαύτως, (ἤραντο δὲ καὶ τοῖς μυστηρίοις τοὺς βο-
(περιβόλωι τοῦ ἱεροῦ, συνε)ξήγαγον (δὲ) κ(αὶ
τὰ φωτὸς (μετὰ πάσ)ης εὐκοσμίας, σ(υνε-
γυμνασίοις (. . . . . κ(αὶ ἤραντο ταῖς θυ-
(. . . . . καὶ τὰς πομπὰς ἐπόμ)πευσαν πάσας,
(Ῥω)μαίοις, (παρήγαγον δὲ κ)αὶ τοῖς Πειραίοις
. . . . . ου καὶ ἐξήγα-
. . ἐν τῷ ἱερῷ τῆι πομπῆι, καὶ
κα(ὶ μελέτην ἐν τοῖς ὅπλοις ἀπεδε)ίξαντο τοῖς
τρό)παιο(ν ἔθυσα)ν τῶι Διὶ τῶι
μεγά)λων θεῶν . . . . . ωνι καὶ τοῖς θεοῖς ἐ-
ήσαντο τ(. . . . . ἐξῆλ)θον δὲ καὶ εἰς τὴν χ(ώ-
τῆς βου(λῆς καὶ τοῦ δήμου,) παρήδρευσαν δὲ καὶ ταῖς
σωτηρ(ίοις τῶι Διὶ τῶι Σω)τῆρι καὶ τῆι Ἀθηνᾶι τῆι
εἰς Σαλα)μῖνα τ(οῖς Αἰαντείοις . . . . . ποι)ησάμενοι τ. . . . .
νέθησαν ὑπὸ τῶν τὴ)ν νῆσον κατοικούντ(ων
καὶ εὐσχημόνως πεποι)ῆσθαι τὴν ἐπιδημία(ν
ἐλειτούργησαν ἐν τῶι ἱ)ερῶι τάς τε ἄλλα(ς
μητοῦ καὶ τῶν διδασκάλων τοῖς θεοῖς) καὶ τοῖς εὐεργέτα(ις
. . . καὶ) διετέλεσαν (δ)μ(ονο-
σκάλοις δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατ?)έβαλον δὲ καὶ το. .

μ.Ι(. . . . . ἐποιή
βεικε (τὴν ἀπόδειξιν τῆι βουλῆι· ὅπως οὖν ἥ τε βουλὴ καὶ
τε ν(όμοις καὶ ψηφίσμασιν ἐκ τῆς πρώτης ἡλικίας, ἀγαθῆ
ἕδρους εἰς τὴ(ν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν χρηματί)σαι (περὶ τούτου
μον), ὅτ(ι δοκ)εῖ τῆ(ι) βουλῆι, ἐπαινέ(σαι τ)οὺς ἐφήβο(υς
σῶι στεφάνωι, (εὐτ)αξίας ἕν(εκεν ἧς ἔχοντες διετέλεσαν καὶ
λο(τιμία)ς (τῆ)ς (εἰς τὴν β)ουλ(ὴν καὶ τὸν δῆ)μον, καὶ ἀ
ν ἄσ(τει τραγῳδῶν τῶι καινῶι ἀγῶνι καὶ Παναθηναίων
τῆς δὲ ἀναγορε)ύσεως τοῦ στεφ(άν)ου ἐπιμε(ληθῆναι τοὺς
ωτικῶν·) ἐπ(αινέ)σαι δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους, τόν (τε
χον Ν)ικάδαν Μελιτέα καὶ τὸν ἀκροντιστὴν Ἱέρωνα (Ἀνα
φέτ)ην Καλχηδόνα Περιθοίδην καὶ τὸν (γρ)αμ(ματέα αὐ
πυρί)δην, κα(ὶ στεφαν)ῶσαι ἕκαστον αὐτῶν θαλλ(οῦ στ)ε
κατὰ πρυτ)ανε(ίαν . . . . . κα(ὶ σ)τῆ(σαι ἐν ἀ
τὸν ταμί)αν τ(ῶν στρατιωτικ)ῶν.

ὁ δ]ῆμος	ἡ βουλὴ
τὸν κοσμη(τὴν)	ὁ δῆμος
Θεόχαριν	τοὺς ἐφήβους
Ἑστιαίου	
ἐκ Κεραμέων	

Ἐπὶ Λη̣ναίου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Αἰγεῖδος ἑνάτ(η)ς πρυτανεί
ων, Ἑλαφηβολιῶνος ἑνάτῃ ἱσταμένου (ἐ)νάτΗΣ πρυτανεί
έδρων ἐπεψήφιζεν Ἡραι̣λείδης Πα(υ)σιλύπου Πειραιεὺς καὶ
μῳ Σωκράτης Ἀριστίωνος ἐξ Οἴου (ε)ἶπεν· ἐπειδὴ Θεόχα
τῆς ἐπὶ τοὺς ἐφήβους εἰς τὸν ἐπὶ Ἱππάρχου ἄρχοντος ἐνι
κατὰ τὴν ἀρχὴν καλῶς καὶ δικαίως καὶ διετέλεσε(ν) ἅπαν
μασιν, προενοήθη δὲ καὶ τῆς τῶν ἐφήβων ε(ὐ)ταξ(ί)α(ς,
στην σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἐποιήσατ(ο κ)αὶ τῆς παι
τήρησεν δὲ αὐ(τοὺς) καὶ παρ' ὅλον τὸν ἐ(νι)αυτὸν ὁμονοοῦν
τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ (τῶν) στρατηγῶν πα(ραγ)γελλομένοις,
δὲ κ)αὶ τὰς θυσίας μετ' αὐ(τῶν πάσας ὑπὲρ τοῦ δήμου τ)

σκντο δὲ κ)αὶ ἐπ' ἐξόδωι τῆς (ἐφη-
ὁ δῆμος φαίνωνται τιμῶντες τοὺς) πειθομένους τ(οῖς
τύχῃ,) δεδόχθαι τῆι βουλῆι τοὺς λαχόντας π(ρο-
των, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆ)ς βουλῆς εἰς τὸν δ(ῆ-
τοὺς ἐπὶ Ἱππάρχου ἄρχοντος καὶ) σ(τεφ)ανῶσαι αὐτοὺς χ(ρυ-
εὐσεβείας τῆς πρὸς τ)οὺς θεοὺς καὶ (φι-
νειπεῖν τὸν στέφανον τοῦτον Διονυσίων τῶν (ἐ-
καὶ Ἐλευσινίων τοῖ)ς γυμνικοῖς ἀγῶσι(ν·
στρατηγοὺς καὶ τὸν ταμίαν τῶν στρατ(ι-
παιδοτρίβην Λυσικράτην . . . . η)ν καὶ τὸν ὁπλομά-
γυράσιον καὶ τὸν τοξότην Διο)κ(λῆν) Κολωνῆθεν καὶ τὸν (ἀ-
τῶν Μενεκλῆν Κυδαντίδην καὶ τὸν ὑπηρέτην (Δ)ιονύσιον Εὐ-
φάνω· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γρα(μ)ματέα τ(ὸν
γορᾶι· τὸ δὲ γενόμενον εἰς αὐτ)ὴν ἀνάλω(μα) μερίσα(ι

(ἡ βουλ)ὴ	ὁ δῆμ(ος
(τὸν κοσ)μητὴν	τὸν κοσμητὴν
(Θε)ό(χαρ)ιν	(Θεό)χαριν
Ἑστιαίου	Ἑστιαίου
ἐκ Κεραμέων	ἐκ Κεραμέων

ας, ἧι . . . . ίδης Ἀπολλωνίου Σκαμβωνίδης ἐγραμμά(τευ-
ας, ἐκκλησία κυρία ἐν τῶ Θεάτρωι· τῶν (προ-
σ(υμ)πρόεδροι· ἔδοξεν τῆ βουλῆ καὶ τῶ (δή-
ρις Ἑστιαίου ἐκ Κεραμέων ὁ χειροτονηθεὶς κοσ)μη-
αυτὸν ἐποιήσατο τὴν ἀναστροφὴν ἐ(ν) πᾶσιν τ(οῖς
τα πράττων ἀκολούθως τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ψηφίσ-
δντ)ων τὸν ἀ(ριθμ)ὸν ἑκατὸν τετταράκοντα ἑνός, καὶ τὴν πλ(εί-
δεί(ας) αὐτῶν καὶ τῆς περὶ τὰ μαθήματα φιλοτιμίας, συνε-
τας πρὸς ἀλλή(λου)ς καὶ εὐπειθεῖς κατεσκεύασεν
πᾶσιν ἴσως καὶ κη(δεμο)νι· ὡς προσφερόμενος, ἔθυσεν
οἷς θεοῖς καὶ τοῖς εὐεργέταις ἐ(ν) τοι(ς καθή<)ουσιν χρόνοις, ἐ-
ποιήσατο δὲ καὶ τὴ(ν

60 ἀπό]δειξιν αὐτῶν ἔ(ν τε τοῖς ὅπλοις καὶ) τοῖς περὶ τὰ τα

κατὰ τὴ)ν ἀρχὴ(ν ἔδωκεν τὰς εὐθύνας) ἐντῷ δ(ικαστηρίωι
κατά τ)ὸ καθῆκον ἀπον(έμειν αὐτ)ῶι τὰς κατα(ξίας) χά
εἰ)κόνα, παρακαλοῦσιν ἐπιχωρῆσαι ἑαυτοῖς τόπον εἰ(ς τὴν

ταῖς ἀρχαῖς καλῶς καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστ(ου τῆς κα
65 τ)ὴν ἀρχὴν καθισταμένοις δικαίως καὶ τὸν αὐτὸν (τρόπον

δρους εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν χρηματίσαι περὶ τούτων,
κεῖ τῆι βουλῆι, ἐπαινέσαι τὸν κοσμητὴν τῶν ἐφήβων τὸν
καὶ στεφανῶσ'αι) αὐτὸν χρυσῶι στεφάνωι κατὰ τὸν νόμον

τὸν στέφανον τοῦτον Διονυσίων τῶν ἐν ἄστει τραγῳδῶν τῶι
70 κ)οῖς ἀγῶσιν· τῆς δὲ ἀναγορεύσεως ἐπιμεληθῆναι τοὺς στρα
σ)πουδὴν καὶ φιλοτιμίαν βούλονται ἀναθεῖναι αὐτοῦ εἰκόνα
θ)εσιν οὗ ἄν εὔκαιρον εἶναι φαίνεται, (πλὴ)ν οὗ οἱ νόμοι ἀπα
τ)έα τὸν κατὰ πρυτανείαν εἰς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι ἐν
τ)αμίαν τῶν στρατιωτικῶν.

75 Φ)ιλοκλῆς Πνιόχου Ποτάμιος εἶπεν· ἐπειδὴ οἱ ἔφηβοι οἱ ἐπὶ
ν)όμενοι δυσὶ πλοίοις δικρότοις ἐπὶ τὴν πομπὴν καὶ θυσίαν
Α[)αντι καὶ ἔθυσαν μετά τε τοῦ ἄρχοντος καὶ τοῦ στρατη

κτ)ως καθ' ἅπερ ἦν αὐτοῖς ἁρμόττον· ὅπως οὖν τούτων αὐ

χει, δ]εδόχθαι τεῖ βουλεῖ, τοὺς λαχόντας προέδρους εἰς τὴν

80 θαι τ)ῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ τεῖ βουλεῖ, ἐπαινέ
δὲ Ἱππάρχου καὶ τὸν κοσμητὴν αὐτῶν Θεόχαριν Ἑστιαίου

καὶ ἀνει)πεῖν τὸν στέφανον τοῦτον Διονυσίων (τ)ῶν ἐν Σα

κτικὰ, καθ' ἅπερ περὶ τού(των προ)στέτακται, καὶ περὶ πάν-
των τῶν

κατὰ τὸν νόμον· δι(ά τε τὰ π)ροειρημένα οἱ ἔφηβοι βουλόμεν(οι
ριτας, ἐστεφάνωσαν (αὐτόν, κ)αὶ προαιρούμενοι στῆσαι αὐτοῦ
ἀνάθ)εσιν· ἵνα οὖν ἡ βουλὴ καὶ (ὁ δῆμος φ)αίνωνται τοὺς ἀνα-
στραφέντας ἐ(ν
θ)ηκούσης τιμῆς ἀξιοῦν(τες καὶ π)ᾶσιν ἐφάμιλλον ἢ τοῖς ἐπὶ ταύτην
διεξάγ)ειν, τύχηι ἀγαθῆι, δ(εδόχθαι) τῆι βουλῆι, τοὺς λαχόν-
τας προέ-
γνωμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δο-
ἐπὶ Ἱππάρχου ἄρχον(τος Θε)όχαριν Ἑστιαίο(υ) ἐκ Κεραμέων
ἀρετῆς ἕνεκε(ν) καὶ δικ(αιοσύνης τῆ)ς πρὸς (τοὺ)ς ἐφήβους καὶ
(ἀνειπεῖν
καινῶι ἀγῶνι καὶ Παναθηναίων καὶ Ἐλευσινίων το(ῖς γυμνι-
τηγοὺς, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἔφηβοι δι' ἣν πεποίηται εἰς (αὐτοὺς
χαλκῆν, ἐπικεχωρῆσθαι αὐτοῖς ποιήσασθαι τὴν ἀν(ά-
γορεύουσιν· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμμα-
ἀγορᾶ· τὸ δὲ γενόμενον εἰς αὐτὴν ἀνάλωμα μερίσα(ι τὸν

Πυθέου ἄρχοντος ἐν Σαλαμῖνι, ἐν ἄστει δὲ Ἱππάρχου, παραγε-
καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Αἰαντείων, τΑντε πομπὴν συνέπεμψαν τῶ
γοῦ καὶ τῶν ἐπιμελητῶν, ἀνεστράφησαν δὲ ἔν τε τῆ ἐπιδημίᾳ
εὐτά-
τοῖς ὑπάρχῃ ὑπόμνημα παρὰ τοῦ δήμου τοῦ Σαλαμινίων, ἀ-
γαθεῖ τ(ύ-
ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ ξυμ-
βάλλεσ-
σαι τοὺς ἐφήβους τοὺς ἐπὶ Πυθέου ἄρχοντος ἐν Σαλαμῖνι, ἐν ἄσ(τει
ἐκ Κεραμέων καὶ στεφανῶσαι αὐτ(οὺ)ς χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ
τὸν νόμ(ον
λαμῖνι τραγῳδῶν τῷ ἀγῶνι, τῆς δὲ ποιήσ(εω)ς τοῦ στεφάνου
καὶ ἀναγορεύ(σεως

ἐ)πιμεληθῆναι τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ἐ

. . . κ(ν) καὶ τὸν ὁπλομάχον Νικάδαν Νικάδα Μελιτέα καὶ

να Ἡρα)κλείδου Ἀναγυράσιον καὶ τὸν ἀ(φέτην Κα)λχηδόνα

νίου Κυδαντίδην καὶ τὸν ὑπηρέ(την) αὐτῶν Διονύ(σιο)ν Θεο
φάνη· ἀναγράψαι δὲ τ(όδε τὸ ψήφισμ)α τὸν γραμματέα τοῦ δή
γ)ραφον τ(ῆ)ς (στήλης μερίσαι τὸν τ)αμίαν ἐκ τῶν εἰς (τὰ

Οἱ ἐφ(ηβεύ)σαντες ἐπ(ὶ

Ἐρεχθεΐδος.

Δι(ογένης Διονυσ . . . . . ς
Σω(σίθεος Σωσιθέ(ου . . . . .)θεν
. . . . . νετος Διογέ(νου Κηφ)ισιεύς
. . . . . ιος Δημάνθου (Λαμ)πτρεύς
. . . . κράτης Ἑρμοκράτ(ου Α)μπτρεύς
Ζωΐ)λος Ζωΐλου Εὐω(νυ)μεύς
Λ)υσίμαχος Ἄρχοντο(ς) Λαμπτρεύς
Μο)σχίων Ἐπιγένου (Αα)μπτρεύς

Αἰγεΐδο(ς)

Νικ)άνωρ Ἀπολ(. . . . . Ἐρ)κιεύς
. . . α . . ος . . . αν . ι(. . Γαρ)γήττιος
Εὔ)νομος Φιλοστράτ(ου Ἀρ)αφήνιος
Ἰά)ρων Ἀριστογείτονος . . . . . σιος
Ἀγ)αθοκλῆς Ἀγαθοκλέους Ε . .
Εὔ)μηλος Ἀνδραγάθου Φηγα(ιεύς)
Εὔβ)ουλος Ἀριστονίκου Ἐρχιεύς
. . . λκος Ζωτικοῦ Φηγαιεύς
Ὀ)νομακλῆς ἐκ Κολωνοῦ
Μηνόδοτος Μηνοφίλου Ἐρχιεύς

Πανδιονίδος

Φιλοκλῆς Φιλωνίδου Παιανιεύς
Ἡ)ροκλῆς Λυσικράτου Κυθήρριος
Δ)ιόδοτος Ἡλιοδώρου Παιανιεύς

Ἐρητριέως Θεοδώ(ρου)..
Μηνόδοτος Λάκωνος . .
Ἀνδρόλαος Τιμάνορ(ος) . .
Ἀγαθοκλῆς Ἀγαθοκλέ(ους)..
Δρομοκλείδης Δρομοκλείδου..
Θεοδόσιος Ἀλκυονέως . .
Καλλιφάν(η)ς Καλλιφάνου..
Κρίτων Ἑστιαίου Βερενικίδ(ης
Μητρόδωρος Θεοδότου Φ)λε(ύς
Νικάνωρ Ἑρμίππου Ἀφιδνα(ῖος
Πύρρος Πύρρου Προσπάλτιος
Τιμοκράτης Δ..κλέους Βερενι
Χαρίδημος Ἀθηναγόρου Αἰγιλι(ε
Εὐκλῆς Σωκράτου Αἰγιλιεύς
Ποσειδώνιος Ποσειδωνίου Φλυ(ε
. . . . . ανίκου Οἰναῖος

(Ἀκα)μαντίδος

Σύμμαχος.(. .)μάχου Θορίκιος
Βάκχιος . . . . . Ἑρμεῖος
Γλαῦκος(... . . . ἐκ Κ)εραμέ(ω
Πολυκλ . . . . . Πόρ
Ἡφαιστ . . . . . α
Φιλων . . . .
Ναυ . . . .

πιμελητὰς, ἐπαινέσαι δὲ καὶ τὸν παιδοτ(ρίβ)ην Λυσικράτην Κλειτομάχου . . .
τὸν τοξότην Διοκλῆν Ξενοπείθου Κολω(νῆ)θεν καὶ τὸν ἀκοντι στὴν (Ἱερω-
Καλχηδόνος Περιθοίδην καὶ τὸν γραμματέα αὐτῶν Μενεκλῆν Ἀπ(ολλω-
τείχου Εὐπυρίδην, καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν θαλλοῦ σ(τε-
μοῦς εἰς στήλην λιθίνην καὶ στῆσαι ἐν τῷ Ἀδαντείῳ· εἰς δὲ τὴν ἀ(να-
κατὰ) ψηφίσματα ἀναλισκομένων τῷ (δήμῳ.

Ἱππάρχο(υ ἄ)ρχοντος

Ἀν)δρων Ἀνδρώνος Λιξωνεύς
Ἀρι)στόβουλος Τίμωνος Μελιτ(εύς)
Φιλ)ωτάδης Διονυσᾶ Συπαλήττ(ιος)
Ἀ)λέξανδρος Ἀριστογένου Λίξω(νεύς)
Μάρκος Μάρκου Μελιτεύς
Εὐάνωρ Εὐάνορος Συπαλήττιος
Μένανδρος Μενάνδρου Λίξω(νεύς)
Μόσχος Φρόντωνος Μελιτεύς
Ἀναξίλαος Π(αύσ?)ωνος Ἀλαιε(ύς)
Εὐκτήμων Κηφισοφῶντος Ἀλα(ιεύς)
Ξένων Ξένωνος Ἀλαιεύς
Νικόμαχος Διοκλέου Ξυπεταιών
Χαρίας (Χαρ)ίου Μελι(τ)εύς
Φιλόδημος Φιλοδήμου (Μελι)τε(ύς)
Τιμόθεος Τιμοθέ(ου) Ἀλαιεύς
Ἀθηνοφάνης Ἀ(θη)νοδώρου Λιξωνεύς

Ἱπποθωντίδος

Φιλήμων Φειδίου Πειραιεύς
Εὐεργέτης Ἐπιγένου ἐκ Κοίλ(ης)
Ζώπυρος Ἀριστοκράτου Ἀζη(νιεύς)
Νικόστρατος Ἡρακλείδου ἐκ . .
Πόπλιος Γαΐου Πειραιεύς
Σωσικράτης Διονυσίου Πε(ιραιεύς)
Εὐνοστίδης Ἀντιδώρου Πε(ιραιεύς)

Ἀ)ντιγένης Ἀντιγένου Ἀμφιτρο(πῆθεν
Φίλιππος Ἀντιμάχου Παλλην(εύς
Καλλικράτης Καλλικράτου Κριω(εύς
Σέλευκος Ἀνδρονίκου Ἀναφλύστ(ιος
Ἰέ)ρων Ἱέρωνος Παλλην(εύς)
Θεόξενος Κριωεύς
. . . ανδρο: Δημοφάνου Ἀλωπεκῆθ(εν
Βού)παλος Εὐκ(λ)είνου Παλληνεύς
Ἀρ)ιστομένης Εὐβοίου Θοραιεύς
. .)μοκράτης Φίλωνος Παλλην(εύς
. . .τόμαχος . . . . . ου Ἀναφλύστ(ιος

Ἀ(ντα)λίδος

. . . . . .
Κά)λλιππος Πομπίδου Ἀθμ(ονεύ)ς
Εὔ)βοιος Ἑρμαγόρου Προβαλ(ίσιος
Μητρόδωρος Ἀνδρομάχου Ἀθμον(εύς
. . ι . . . ς Κρατίππου Προβαλίσι(ος
. . . .αρ. ος Φιλοξενίδου Ἀπολλων(ιεύς
Σ)ωσιγένης Σωσιγένου Προβαλίσι(ος
Σ)τρατόνικος Φανίου Ἀγκυληθεν
Στ)ρατόνικος *Λαφαίου* Σουνιεύς

Ξ

. . . . . ος (Ε)ὐφράνορος Πάριος
Σώ)στρατο(ς) Σωστράτου Σικυώνι(ος

Φ)ιλόθεος Ἡλιοδώρου Κυδαθηναιεύς
Λ ε ω ν τ ί δ ο ς
Πυθόκριτος Δημαινέτου Εὐπυρίδης
Σ)ώνικος Κηφισοδώρου Π(οτ)άμιος
Κ)τησικλῆς Δικαιάρχ(ου Δειρ)αδιώτης
Ἀντίφιλος Ἀντιφίλου Ση(μαχί)δης
Ἀρχέλαος Ἀρχελάου . . . . . ης
. . . . κος Δημη(τρίου . . .

(Ο ἰ ν η ί δ ο ς)
. . ης
. . δης
. . ; . . λάσιος
. . . . . ΑΡΣτοκράτου Ἀχαρνεύς
. . έους Ἀχαρνεύς
. υ Ὀηθεν
. . Κοθωκίδης
. . άσιος
. . . θεν

(Π τ ο λ ε μ α ί δ ο ς)
. . . . .
130—

(Κ ε κ ρ ο π ί δ ο ς)
. . . . . δης
. . . . .

. .δδ)ωρος Ἀπο(λ)λωνίου Κερκινίτ(ης
Νουμ)ήνιος Ἀπολ(λ)ωνίου Ἡρακλειώτ(ης
Ἀσκλ)ηπιάδης Ἀσκληπιάδου . .
Ἀμμ)ώνιος Ἀμμωνίου Ἀαδ(ικεύς
Ἀσκ)ληπιάδης Ἀφροδισίου . . .
. . . . νος Κρατίνου Ἡρακλεώτης
Νικομ)ήδης Νικομήδου Βηρύτιος
. . . . ίοτος Σαώνδου Θεσπιεύς
Ποσ)ειδώνιος Ποσειδωνίου Ἀντιοχεύς
Σατυ)ρίων Σατυρίωνος Ἀαδικεύς
. . . αχος Διογνήτου Ἀντιοχεύς
. . . . δίος Δημοκλέους Σολεύς
. . . . . Πέλοπος Ἀαδικεύς
. . . . ν)δρος Μενάνδρου Ἀντιοχεύς
. . . . ιο)ς Ποπλίου Ῥωμαῖος.
. . . . . ἡ βουλὴ
ὁ δῆμος

Αἰ α ν τ ί δ ο ς
τὸν ὑπηρέτην
Διονύσιον
Εὐπυρίδην.

Ἀλέξανδρος Ἀλεξάνδρου Φαλ(ηρεύς)
Τιμο . . . . . ς Ἀρισ...ου Φα(ληρεύς)
Ἀπολ. . . . . Φαλ(ηρεύς)
Αἰσχίνης . . .
Ἀπολλώνιος Θεο . .
Ἄνδρων Ἀνδρων(ος . . .
Ἡρακῶν Εὐγείτον(ος . .
Ἡρακῶν Ἡρακῶντ(ος . .
Μοσχίων Παρμεν . .
Ἀρτέμων Εὐθυδ . . .
Χαρεμήδης Φαντ . . .

Ἀ ν τ ι ο χ (ί δ ο ς)
Ἑρμοκλῆς Κλειδάμ(ου . . .
ἡ (βουλὴ)
ὁ δῆ(μος τὸν)
ἀφέτη(ν)
Καλχη(δόνα)
Περιθοί(δην)

Σημειώσεις εἰς τὴν Δ'. στήλην.

Ὁ λίθος Πεντελήσιος, πλάτους 0,79, πάχους 0.17, μήκους περίπου 2, 135. Συνηρμολογήθη οὐχὶ ἀνελλιπὴς ἐκ 35 τεμαχίων· τρία δὲ μικρότατα, περιέχοντα ἐν ὅλῳ οὐ πλέον τῶν 12 γραμμάτων, δὲν ἠδυνήθημεν μέχρι τοῦδε νὰ συναρμόσωμεν. Ἐκ τῶν 38 τεμαχίων, τὰ 7, εἰς ἓν τῶν ὁποίων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος Ληναίου διεσώθη, εὑρεθέντα πλησίον μέν, οὐχὶ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ὑπὸ τῆς ἑταιρίας ἀνασκαπτομένῳ χώρῳ, δὲν εἴχομεν πρόχειρα, ὅτε τῇ 10 Ἰανουαρίου ἐξεδίδομεν ἐν τῷ Α'. φυλλαδίῳ τοῦ παρόντος περιοδικοῦ τὰς πρώτας 3 ἐφηβικὰς στήλας, καὶ διὰ τοῦτο ἀνεγράψαμεν τότε αὐτὰ ἐκεῖ, ἐν σελ. 42 καὶ 51, ὡς ἰδίας 10ης ἐφηβ. στήλης μέρη ἀπαρτιστικά, ἐν ᾧ, ὡς ἐφάνη κατόπιν, συμπληροῦσι μόνον τὴν στήλην ταύτην τὴν Δ'. αὐτὴν δηλ. ἐκείνην, ἧς μικρὸν μέρος (ἤτοι τὸ ἀπὸ τοῦ 66 ἕως 88 στίχ. τῆς παρούσης ἐκδόσεως) εἶχεν ἐκτυπωθῇ ἐν τῷ 54 φυλλαδ. τῆς ἀρχαιολ. Ἀθηνῶν ἐφημερίδος ὑπ' ἀρ. 4048.

Ὁ Ληναῖος ἄρχων νῦν πρῶτον γνωρίζεται, ὡς καὶ ὁ πρακάτοχός του Ἵππαρχος, διότι βέβαια ὁ Ἵππαρχος, ὁ ἐν τοῖς ἀρ. 269 καὶ 476 τοῦ C. I. Gr. καὶ ἀρ. 1305 τῆς ἀρχαιολ. Ἀθηνῶν ἐφημ. ὅστις ἔτι καὶ Λεύκιος Οὐϊβούλλιος καὶ Μαραθώνιος καὶ ἱερεὺς Δρούσου ἐκεῖ ἀκούει, ἄλλος εἶναι παρὰ τὸν ἡμέτερον τοῦτον, πολὺ νεώτερος τοῖς χρόνοις.

Στ. 28. Φράσις ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου τούτου καὶ τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου λανθάνει τοιαύτη, οἵα ἐν ταῖς λοιπαῖς στήλαις δὲν φαίνεται. Τὸ μετὰ τὸ μ. γράμμα τοῦ 29 στίχ. ὁμοιάζει π-

Στ. 39. Τὸν ἀρ. 141 δὲν φθάνουσι μὲν οἱ κάτω ἀναγεγραμμένοι Ἀττικοί τε καὶ ξένοι ὁμοῦ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπολείπονται πολὺ αὐτοῦ, ὄντες 132. Καταφανὲς δὲ εἶναι, ὅτι ἀκριβῶς 9 ἔτι ὀνομάτων τόπος ἀπεκόπη τῆς στήλης.

Στ. 66. Ἀπὸ τούτου τοῦ στίχου μέχρι τοῦ 88 οὐδὲ εἷς στίχος τῆς ἐκδόσεως ταύτης συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐν τῇ ἀρχαιολ. Ἀθην. ἐφημερίδι ἔκδοσιν, διότι ἡμεῖς ἀπεδώκαμεν ὅ,τι ὁ λίθος ἔχει, ἀνεπληρώσαμεν δὲ τὰ λοιπά, ὅπως πάλιν αὐτοῦ τοῦ λίθου αἱ διαστάσεις ἐκέλευον, ὅπερ ἔργον ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἦτο εὐχερές, οὐχ οὕτω δὲ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πρώτῳ ψηφίσματι. Ἐκεῖ χάσματα τοῦ λίθου πολλά, καὶ αἱ συμπληρώσεις ἡμῶν καὶ ἡ σημείωσις τῶν στιγμῶν δὲν εἶναι κατὰ πάντα ἀσφαλεῖς.

Στ. 84, Περὶ τοῦ Διοκλέους ἐπαναλαμβάνομεν τὸ ὑπὸ Κ. Σ. Π. ἐν τῇ ἀρχαιολ. ἐφημ. σημειωθέν, ὅτι αὐτοῦ ἴσως εἶναι ἡ ἐν Ἀθήναις εὑρεθεῖσα καὶ ἐν ἐφημ. Ἀρχ. ὑπ' ἀρ. 3184 ἐκδοθεῖσα ἐπιτύμβιος στήλη, ἔχουσα οὕτως· Διοκλῆς Ξενοπείθου Κολωνῆθεν. Πιθανὸν καὶ εἰς ἄλλους ἐκ τῶν ἐν τούτοις τοῖς ψηφίσμασι μνημονευομένων ἀνδρῶν νὰ ἀναφέρωνται ἐπιγραφαὶ ἤδη γνωσταί· ἀλλ' ἡ ἀνεύρεσις τῶν σχέσεων τούτων ἔργον πολλῆς ζητήσεως.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς στήλης ταύτης ὡς καὶ τῆς ἑξῆς Ε'. φαίνονται οἱ Προβαλίσιοι ὑπαγόμενοι εἰς τὴν Ἀτταλίδα. Ὁ Ross ἐν τῇ περὶ τῶν δήμων Ἀττικῆς πραγματείᾳ ὡς καὶ ὁ K. F. Hermann ἐν τῇ ἑλλην. ἀρχαιολογίᾳ τοὺς ὑπάγουσι μόνον εἰς τὴν Πανδιονίδα.

Ἐνταῦθα κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν, ὅτι τῇ 29 Ἰανουαρίου τὰ οὐκ ὀλίγα ἔτι ἀδιάλεκτα ἐπιγραφικὰ τεμάχια τὰ ἐκ τῆς Πυργωτίσσης ἀνασκαλίζοντες, εὕρομεν ἓν ἁρμόζον εἰς τὴν τοῦ Νικοδήμου στήλην (τὴν Βαν) καὶ παρέχον συμπλήρωσιν εὐπρόσδεκτον εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ μέρος τῶν στίχων τῶν

ἀπὸ τοῦ 63ου ἕως 73ου. Κατ' αὐτὸ οὕτω νῦν ἀναγνωστέον τὸ μέρος ἐκεῖνο.

καὶ σωφροσύνης, τοῖς φιλοσόφοις αὐτοὺς παρακαθίζων
ὁμοίως δὲ καὶ τ(ῆς ἐν τοῖς γ)ράμμασιν (αὐ)τῶν ὠ(φελείας ἐφρόν)τισε,
καὶ τὰς γυμνασίας· ὁμ(οίως δ)ὲ καὶ ἐν τοῖς (κατ)απαλ(τα . . . . .)χήμασιν
το δὲ καὶ τὰς ἐξόδους (αὐ)τῶν ἐν ὅπλο(ις ἐ)πί τε (τὰ φρούρια καὶ)
τοῦ δήμου ἐπὶ τῶν κα(τὰ) τὴν χώρα(ν ἱερ)ῶν, ἔθυσε(ν δὲ καὶ τ)ὰς
ὑπό τε τῆς βουλῆς καὶ τ(ο)ῦ δήμου (ἐ)πὶ ταῖς γεγονε(ίαις . . . . .)ν εὐσεβῶς
ἦν ἄγαγεν δὲ καὶ ἐπὶ τὸ (ἐ)μ Μ(αρ)αθῶνι πολυανδρε(ῖον . . . . ἐστιφ)
ρίας, ἦγαγεν δὲ καὶ εἰς . . . . . ον καὶ ἱσταρήσαν(τες τὴν γεγονυῖαν
ἀπώλειαν αὐθημερεὶ εἰς (τὴν ἑ)αυτῶν χώραν, ἀνέπ(λευσεν δὲ καὶ)
τῶν πλοίων ἐν ταῖς γ(εναμέ)ναις(. . . . . παμ)παῖς·
Θύσας τῶι Αἴαντι ἐπ(γενέτηι καὶ) ἐσ(τεφα)νώθη

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἐν δὲ τῇ σημειώσει ἡμῶν τῇ εἰς τὸν 27ον στίχον τῆς αὐτῆς Βας στήλης ἐσφαλμένως εἴπομεν ἄγνωστον τὴν λέξιν *κυριείαν*, διότι φέρεται ἐν τοῖς τελειοτέροις τῶν λεξικῶν, καθ' ἃ τοῦτο παρετήρησε φίλος τις ἡμέτερος, πρὸς ὃν εὐγνωμονοῦμεν.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 7 Φεβρουαρίου 1861.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων, χάριν τῶν πολλῶν ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Τόμος πρῶτος — βιβλίον πρῶτον, χρόνοι μυθικοί. Ἐν Ἀθήναις—ἐκ τῆς τυπογραφίας (γρ. τυπογραφείου) Σ. Παυλίδου—(ὁδὸς Βύσσης ἀριθ. 845) 1860.

Ἄσμενοι ἀσπαζόμεθα τὴν ἱστορίαν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, μάλιστα χάριν τῶν πολλῶν συγγεγραμμένην, διότι ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ χρείαν τῶν μάλιστα ἐπαισθητῶν καθ' ἡμᾶς. Διότι τῷ ὄντι ἔθνος, θεόθεν τε προωρισμένον καὶ καθ' ἑ-

αυτὸ ἀξιοῦν νὰ ζήσῃ ἀληθῶς ἐθνικὸν βίον καὶ νὰ σημαίνῃ τι ἐν τῷ κόσμῳ χωρὶς ἱστορίας τοῦ παρελθόντος βίου του ὁμοιάζει μὲ ναυτίλον ἄνευ πυξίδος ἀχανῆ πελάγη νὰ διαπλεύσῃ τολμῶντα, ἢ μὲ τὸν Οἰδίποδα τοῦ μύθου τὸν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς καταγωγῆς του τὸν ἴδιον πατέρα φονεύσαντα, εἰς τὴν μητέρα ἐξαμαρτόντα καὶ ἀπὸ ἁμαρτήματος εἰς ἁμάρτημα περιπεσόντα, ἕως οὗ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξετύφλωσεν. Τῷ ὄντι κατὰ τὸν Γκιζῶτον οὗ τὴν σοφὴν γνώμην ὁ Κ. Π. ὡς σύμβολον τοῦ βιβλίου του προέταξεν, «ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γινώσκων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περί τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τύχης». Ἦτο μάλιστα αἴσχος μέγα πολλοὶ μὲν καὶ ἀγκώδεις τόμοι ὀθνείων μυθιστορημάτων παντοδαπῆς ὑποθέσεως καὶ ὄχι πάντοτε ἐπαινετοῦ χαρακτῆρος καὶ πολύτομοι ἱστορίαι ἀλλοτρίων ἐθνῶν κατ' ἔτος νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῶν ἑλλην. τυπογραφείων, οὐδεὶς δ' οὐδ' ἰσχνὸς τόμος τὴν πάτριον ἱστορίαν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐκθέτων νὰ μὴ ἐμφανισθῇ. Τῆς χρείας ταύτης τὴν πλήρωσιν ἀναλαβὼν ὁ κύριος Παπαρρηγόπουλος διὰ τοῦτο καὶ μόνον εἶναι ἀξιέπαινος. Ἂν δὲ θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του ἢ ὄχι, ὁ *χρόνος* θὰ δείξῃ· τὸ ἀνὰ χεῖράς μας πρῶτον βιβλίον περιέχει ἱκανὰ ἐχέγγυα νὰ τὸ ἐλπίσωμεν, ἐκτὸς τινῶν ἐλλείψεων, ἃς τινας πάσχουσιν ἐν γένει μὲν πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, μάλιστα τὰ πρῶτα, διότι μόνον ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὑπάτου τῶν ὀλυμπίων, τοῦ πατρὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ἐξῆλθεν ἡ Ἀθηνᾶ τελεία παρθένος, ἰδίως δὲ τὰ πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν πολλῶν γραφόμενα, κατ' ἐξοχὴν παρ' ἡμῖν, τῶν ὁποίων οἱ στόμαχοι ἐξησθένησαν ἐκ τῆς ῥαδιούργου ἀναγνώσεως φανταστικῶν μυθιστορημάτων, καὶ οἱ γράφοντες ἐκ τοῦ φόβου, μήπως φανῶσι πάρα σοφοὶ ἢ μακρολόγοι, πολλάκις ἐλλείπουσι περὶ τὰ οὐσιώδη. Ταύτας τὰς ἐλλείψεις ἐρχόμεθα νὰ ὑποδείξωμεν πρὸς τὸν συγγραφέα, ἐλπίζοντες, ὅτι καὶ ταύτας καὶ ἄλλας, τὰς ὁποίας τυχὸν παρείδαμεν ἡμεῖς, θ' ἀναπληρώσῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ συγγράμματός του, ἣν ταχείαν τῷ εὐχόμεθα, διότι ἐκ καρδίας ἐπιθυμοῦμεν ἡ τε σπουδάζουσα νεολαία καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀναγιγνώσκειν ἐπιστάμενοι τῶν ὁμογενῶν ἀπὸ τῆς διαβάσεως τῶν ἀνερωλίων μυθοπλαστιῶν τῆς παρισινῆς κομψογραφίας νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς διδακτικῆς ἱστορίας, μάλιστα τῆς πατρίου.

Ἐν σελ. 3 λοιπὸν τοῦ προκειμένου πρώτου βιβλίου κάμνων λόγον ὁ κύριος Π. περὶ τῶν παρ' Ἡσιόδῳ πέντε γενῶν τῶν θνητῶν ἐπιφέρει τάδε· «Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ δοξασία φαίνεται μᾶλλον προσωπικὴ τοῦ *Ἡσιόδου γνώμη*, διότι δὲν συνδέεται μετὰ τῶν γενεαλογιῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας». Ἡ περὶ τῶν γενῶν τούτων, κατ' αὐξουσαν τῆς ἀξίας ἔκπτωσιν ἄλληλα διαδεχομένων, δόξα δὲν ἠδύνατο, νομίζομεν, μόνον *προσωπικὴ* τοῦ Ἡσιόδου γνώμη νὰ ἦνε, ἀλλὰ κοινὴ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν, ἢ τοὐλάχιστον ταῖς πλείσταις φυλαῖς, ταῖς σκεπτικωτέραις καὶ συννουστέραις, ὡς προελθοῦσα, καὶ προερχομένη παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς λαοῖς ἐν γένει μὲν ἐκ τοῦ πολλάκις ἐλλόγου θαυμασμοῦ πρὸς τὸ παρελθὸν κρεῖττον πάντοτε τοῦ παρόντος νομιζόμενον καὶ πολλάκις ὄν (1), ἰδίως δ' ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς μεταβατικῆς ἐκείνης περιόδου τοῦ τῶν ἐθνῶν βίου, καθ' ἣν νέαι ἠθικαὶ ἀρχαὶ ἀναφυεῖσαι διαταράσσουσι τὴν καθεστῶσαν τάξιν τῶν πραγμάτων, ἕως οὗ ἀποτελεσθῇ ἡ νέα ζύμωσις καὶ ἱδρυθῇ ἡ καινὴ τάξις πρὸς τὴν μυθευομένην καὶ ὑμνουμένην ἀρετὴν καὶ εὐκοσμίαν τῶν παρελθουσῶν γενεῶν. Ἡ περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος καὶ τῆς ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἐδὲμ εὐζωΐας καὶ μακαριότητος καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς κατ' ὀλίγον ἐκπτώσεως δόξα δὲν ἦτο μόνον τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀσιανῶν τε καὶ εὐρωπαίων λαῶν, δι' ἃς εἴπαμεν αἰτίας ἀναφυεῖσα. Μήγαρ δὲν ὑφέρπει καὶ

(1) Ὅθεν καὶ κοινοτάτη παροιμία: *κάθε πέρυσι καλλίτερον*.

ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι τοιαύτη τις περὶ ὑλικῆς (σωματικῆς) κἂν χειροτερεύσεως τῆς παρούσης γενεᾶς παρὰ τὰς προτέρας; Τί ἄλλο μαρτυροῦσιν οἱ λόγοι τοῦ τε Γερονέστορος Ἰλ. Λ, 220

ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέ περ ὑμῖν
ἀνδράσιν ὡμίλησα κτλ.

271 κείνοισι δ' ἂν οὔτις
τῶν, οἳ νῦν βροτοί εἰσιν ἐπιχθόνιοι, μαχέοιτο.

καὶ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ Ἰλ. Ε, 303 (πρβλ. Υ, 287)

οὐ οὐ δύο γ' ἄνδρε φέροιεν,
οἷοι νῦν βρατοί εἰσ'· ὁ δέ μιν ῥεῖα πάλλε καὶ οἷος

Ἠδύνατο λοιπὸν ἡ δοξασία αὕτη νὰ ἦνε κοινὴ καὶ δημώδης χωρὶς νὰ συνδέηται μὲ τὰς γενεαλογίας τῶν ἐπιφανῶν γενῶν.

Ἐν σελ. 38 καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τῶν μύθων τῶν Ἑλλήνων ὄντος τοῦ λόγου πυκνὴ χρῆσις γίνεται τῶν ὀνομάτων *σύμβολον*, *αἴνιγμα*, *ἀλληγορία*, χωρὶς νὰ δοθῇ ποτὲ ἑρμηνεία τις αὐτῶν. Διὰ τί τόση φειδωλία λόγων περὶ πράγματα τόσον σκοτεινὰ καὶ δὴ καὶ ἄγνωστα παρ' ἡμῖν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς εἰς τὸ πνεπιστήμιον φοιτῶντας; πῶς θὰ ἐννοήσουν οἱ πολλοί, ὧν χάριν γράφεται ἡ παροῦσα ἱστορία, τοὺς οὕτως ἀνεξηγήτους παρεμβαλλομένους τούτους ὅρους; Δὲν ἦτο καλλίτερον διὰ μικρᾶς τινος σημειώσεως ἢ παρεκβάσεως καὶ ἑνὸς ἢ δύο παραδειγμάτων ἐκ τῆς μυθολογίας συντόμως καὶ εὐκρινῶς νὰ ἐξηγηθῇ τί *σύμβολον* καὶ τί *ἀλληγορία* ἐν τοῖς μύθοις; Ἢ οὐδεὶς λόγος ἔπρεπε νὰ γείνῃ περὶ μύθων ἑρμηνείας ἢ οἱ ἀνάλογοι ὅροι νὰ ἑρμηνευθῶσι σαφῶς. Πόθεν ἄλλοθεν ἔχουν νὰ μάθωσιν οἱ πολλοὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν ἢ ὅπου ἐν δέοντι γίνεται περὶ αὐτῶν λόγος;

(ἀκολουθεῖ). Μ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Φεβρουάριος 1861. Τεῦχος 4

Περὶ τῆς ὑπὸ Ξενοφῶντος ἐκδόσεως τοῦ Θουκυδίδου.

Γνωστὴ καὶ διαδεδομένη εἶναι ἡ δόξα, ὅτι ὁ Ξενοφῶν μετὰ τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Θουκυδίδου ἐπεμελήθη τὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Πρὸς τούτῳ δὲ παρέδωκαν καί τινες τῶν ἀρχαίων, ὅτι ὄχι μόνον τὰ τῆς ἐκδόσεως ἐπεμελήθη ὁ Ξενοφῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι συνέγραψεν αὐτὸς τὸ ὄγδοον βιβλίον τῆς συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου. Ἡ μαρτυρουμένη αὕτη κοινωνία καὶ οἰκειότης τῶν δύο ἐνδόξων ἱστορικῶν ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν ἑρμηνείαν τῶν συγγραμμάτων ἑκατέρου. τὰ δύο πρῶτα βιβλία μάλιστα τῶν ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος θεωροῦνται ὑπὸ πολλῶν ὡς συμπλήρωμα γενόμενον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων, ἅπερ εὗρεν ὁ Ξενοφῶν ἐν ταῖς χειρογράφοις τοῦ Θουκυδίδου, ὅπερ καὶ ἰσχυρῶς ἀποκωλύει τὴν δικαίαν τοῦ Ξενοφῶντος ἐκτίμησιν καὶ ἑρμηνείαν. Διʼ αὐτὸ ἐπιχειρῶ ἐν τῷ ἑξῆς ἄρθρῳ νὰ βασανίσω τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐλπίζω νὰ δείξω, ὅτι αἱ τῶν παλαιῶν μαρτυρίαι περὶ Ξενοφῶντος καὶ ὡς ἐκδότου τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὡς συγγραφέως τοῦ ὀγδόου βιβλίου ἔλαβον ἀρχὴν ἐκ γεγονότος ὅλως τυχαίου.

Τὴν ὑπὸ Ξενοφῶντος ἔκδοσιν τοῦ Θουκυδίδου παραδίδει Διογένης ὁ Λαέρτιος (ιγ. 57) διὰ τῶν ἑξῆς λέξεων· *λέγεται δʼ ὅτι καὶ τὰ Θουκυδίδου βιβλία λαυθάνοντα ὑφελέσθαι δυ-*

κίμενος, αὐτὸς εἰς δόξαν ἦγαγε. Ἢκρ' οὐδενὶ δ' ἄλλῳ τῶν ἀρχαίων εὑρέθη ὁμοία εὐδησις περὶ πράγματος τόσον σπουδαίου, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ χωρίου στηρίζεται ἡ διαδεδομένη δόξα· καὶ ἤρκει μὲν ἡ μαρτυρία αὕτη, ἔστω καὶ μόνη, πρὸς πίστιν, ἂν δὲν ἀντέβαινε πρὸς τὰ γνωστὰ περιστατικὰ τοῦ βίου τοῦ Ξενοφῶντος, μεμαρτυρημένα κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως καὶ ἔχοντα βαρύτερον κῦρος.

Ὁ βίος τοῦ Ξενοφῶντος διαιρεῖται εἰς δύο ἐποχὰς καθαρὰ διακεκριμένας, τὴν πρὸ τῆς διαβάσεως αὐτοῦ εἰς Ἀσίαν, καὶ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπάνοδον· πάντα δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον τῶν δύο τούτων ἐποχῶν διήγαγεν ἐν στρατείαις ὁ Ξενοφῶν, τὸ μὲν μετὰ τοῦ Κύρου, τὸ δὲ μετὰ τὴν κατάβασιν τῶν μυρίων ὑπὸ τοὺς ἐκ Σπάρτης στρατηγοὺς Θίβρωνα, Δερκυλίδαν καὶ Ἀγησίλαον, μεθ' οὗ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα τὸ 394 πρὸ Χριστοῦ, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ (Ἀνάβ. Ε. 3, 6). Ὥστε ἂν ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου, ὃ τὸ ἐξέδιδεν ἢ πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεως, δηλονότι πρὸ τοῦ ἔτους 401, ἢ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπάνοδον, δηλαδὴ μετὰ τὸ ἔτος 394. διότι, ὡς ἤδη εἴρέθη, τὸν μεταξὺ χρόνον πάντα ὄχι μόνον ἦτον ἀπὼν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ διέτριβε καὶ ἐν στρατείαις, καθ' ἃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμελῆται ἐκδόσεως συγγραμμάτων. Τώρα ἐμὸν ἔργον εἶναι νὰ δείξω, ὅτι οὔτε κατὰ τὴν προτέραν ἐποχὴν τοῦ βίου του οὔτε κατὰ τὴν ὑστέραν εἶχε τὴν εὐκολίαν νὰ ἐκδώσῃ τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου· διότι τούτου δειχθέντος ἡ μαρτυρία τοῦ Διογένους ἀνατρέπεται εἰς τὰ γνωστὰ περιστατικὰ τοῦ βίου τοῦ Ξενοφῶντος· θ' ἀπολέσῃ πᾶν κῦρος.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Ξενοφῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδώσῃ τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου πρὸ τῆς εἰς Ἀσίαν διαβάσεως, δηλαδὴ πρὸ τοῦ ἔτους 401, διότι κατὰ τὸν πιθανώτατον λόγον ὁ Θουκυδίδης ἦτον ἀκμὴν ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐν τοῖς ζῶσι· καὶ ἀκριβῶς μὲν δὲν εἶναι γνωστὸν τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ πολλὰ εἶναι τὰ τεκμήρια ἐν τῷ συγγράμματι

αὐτοῦ, ἅτινα πείθουσιν, ὅτι ἐπέζησεν οὐκ ὀλίγον χρόνον τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δηλαδὴ τὸ 404 ἔτος, καὶ τοιαύτην ἔχουσι γνώμην οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων (πρβ. Κρύγερ. ἐν τῇ βιογραφίᾳ Θουκυδίδου 66). Καὶ πολλὰ μέν, ὡς εἶπα, εἶναι τὰ τεκμήρια τούτου, πρὸς δὲ τὴν παροῦσαν χρείαν ἱκανὸν φαίνεται, ἂν μνημονευθῇ μόνον τὸ ἑξῆς. Κατὰ τὴν ἀγόρευσιν, ἣν οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ποιοῦνται ἐν Σπάρτῃ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἔτι τοῦ πολέμου (Α'. 77) ζητοῦσι ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ἡ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καταφορὰ τῶν συμμαχίδων πόλεων δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν χαλεπότητα τῆς ἀρχῆς τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ὅτι κεῖται ἐν τῇ φύσει τοῦ πράγματος· διότι πάντοτε οἱ ὑπήκοοι βαρύνονται τοὺς ἑκάστοτε ἄρχοντας· εἶτα δ' ἐπιφέρουσιν οἱ πρέσβεις τὰ λοιπά. «Ὑμεῖς »γ' ἂν οὖν εἰ καθεζόμενοι ἡμᾶς ἠρέσατε, τάχ' ἂν τὴν εὔνοιαν »ἣν διὰ τὸ ἡμέτερον δέος εἰλήφατε μεταβάλοιτε. . . . ἄμικτα »γὰρ τά τε καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς νόμιμα ἔχετε καὶ πρὸς ἔτι εἴς »ἕκαστος ἐξιὼν οὔτε τούτοις χρᾶται οὔθ' οἷς ἡ ἄλλη Ἑλλὰς »νομίζει». Ταῦτα προφανῶς ἀναφέρονται εἰς τὰ συμβάντα μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε κατέλυσαν μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀληθῶς τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων, ἐγκατέστησαν δὲ παντοχοῦ τὰς δεκαδαρχίας, καὶ ἁρμοστὰς ἐξέπεμψαν ἐκ Σπάρτης πρὸς φυλακὴν ἑκάστης πόλεως, ἡ δὲ μετὰ τὸν πόλεμον μετακίνησις τῶν πολιτειῶν εἰς δεκαδαρχίας καὶ μάλιστα ὁ βαρὺς τρόπος τῶν ἐκ Σπάρτης ἁρμοστῶν τοσοῦτον ἐβλιψαν τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὥστε κατάβοσὴ ἠγέρθη παντοχόθεν κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὡς δεσποτῶν, ἐκηρύσσετο δὲ ἡ προτέρα τῶν Ἀθηναίων ἀρχὴ πολλῷ τῆς παρούσης ἐπιεικεστέρα. Δοιπὸν ἐπίζητε ταύτην τὴν κατάβοσὴν ὁ Θουκυδίδης καὶ, τὸ χρησιμώτερον πρὸς τὸν προκείμενον λόγον, εἰργάζετο περὶ τὴν ἀρχὴν ἀκμὴν τῆς ἱστορίας, διότι ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἀναγινώσκεται τὸ μνημονευθὲν χωρίον· ἀλλ' ἀφοῦ αὐτὸν τὸν χρόνον τῆς κατάβοσῆς ἐξειργάζετο ὁ Θουκυδίδης ἀκμὴν τὸ πρῶτον

βιβλίον, πόσα ἔτη εἶναι εἰκὸς νὰ ἐδαπάνησε πρὸς συγγραφὴν τῶν λοιπῶν ἑπτά; ἡ καθ' ἅπαν τὸ σύγγραμμα κατάφαινομένη ἐπιμέλεια, ἡ θαυμαστὴ ἀκρίβεια, καὶ ἡ λεπτοτάτη τῶν καθ' ἕκαστα διακόνησις εἶναι πράγματα τόσον φανερά, ὥστε ἀπαιτοῦσι βέβαια ὄχι μηνῶν ἐργασίαν ἀλλ' ἐτῶν πολλῶν. Μεταξὺ δὲ τῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Σπάρτην ἀπεχθείας καὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος εἰς Ἀσίαν κεῖται πολλὰ ὀλίγος χρόνος, ὥστε κατὰ τὸν πιθανώτατον λόγον ὁ Θουκυδίδης ἦτον ἀκόμη ἐν ταῖς ζῶσιν, ὅτε ὁ Ξενοφῶν ἀπῆλθε πρὸς Κῦρον.

Ἀλλὰ καὶ τεθνεὼς ἂν ὑποτεθῇ, δὲν ἦτο τότε ὁ Ξενοφῶν ὁμολογουμένως ὁ ἁρμόδιος πρὸς ἔκδοσιν τοῦ συγγράμματος· διότι τόσῳ νέος ἦτο τὴν ἡλικίαν, ὥστε κατὰ τὴν εἰς Ἀσίαν στρατείαν τὸν *προσφωνοῦν veatiskon* (Ἀναβ. Β. 1,13), κατ' ἐκείνον δὲ τὸν χρόνον τῆς νεότητος εἶχεν ὁ Ξενοφῶν σκοπὸν τοῦ βίου ὅλως διόλου ἀντικείμενον πρὸς ἔργα συγγραφέως ἢ ἐκδότου, διότι διέβη εἰς Ἀσίαν ὁρεγόμενος δόξης πολεμικῆς, καὶ ἐλπίζων, ὡς καθαρὰ ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀναβάσεως, ὅτι παρὰ τῷ Κύρῳ ἤθελεν ἀποκτήσει ὄνομα μέγα καὶ δύναμιν μεγάλην ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ἥτις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐδούλευε τῇ Σπάρτῃ· τοιούτων δὲ βουλευμάτων νέος δὲν ἦτον ἁρμόδιος πρὸς πολλαπλασίασιν καὶ ἔκδοσιν χειρογράφων.

Βεβαιότερα εἶναι τὰ περιστατικὰ τοῦ βίου τοῦ Ξενοφῶντος μετὰ τὴν ἐξ Ἀσίας ἐπάνοδον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὃν οὐδαμοῦ ὑποφαίνεται εὐκαιρία πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Θουκυδίδου. Μετὰ τὴν μακρὰν ἀποδημίαν ἐπανῆλθε πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ τέλος τοῦ 394 ἔτους, ὅτε παρευρέθη κατὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ μάχην, μεθ' ἣν ἑπόμενος τῷ Ἀγησιλάῳ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐκεῖθεν δὲ κατῴκησεν ἐν Σκιλλοῦντι, ἐν ᾧ διατρίβων συνέγραψε τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων· ἂν δέ ποτε ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, διότι καὶ τοῦτο ἀμφισβητεῖται, ἐπανῆλθεν ὄχι ποτὲ πρὸ τοῦ ἔτους 369· διότι τοῦτο τὸ ἔτος αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, ἀλληλομαχοῦσαι πρίν, ἔλιξαν τῆς φιλονεικίας καὶ

ὡμολόγησαν τὴν συμμαχίαν, καὶ τότε θὰ ἐδόθη εἰς τὸν Ξενοφῶντα ἡ ἄδεια τῆς καθόδου· ὥστε πάντα τὸν χρόνον ἀπὸ τοῦ 401 μέχρι τοῦ 369 δὲν εἶδε τὰς Ἀθήνας ὁ Ξενοφῶν, ὥστε οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου, ἐν Ἀθήναις ἀποθανόντος. Πάντων δ' ἀπιθανώτατον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου ἔμενεν ἀνέκδοτον μέχρι τοῦ ἔτους 369, καθ' ὃ ἔλαβεν ἄδειαν καθόδου ὁ Ξενοφῶν· διότι Κράτιππος ὁ ἱστορικὸς ἀνέλαβε νὰ συγγράψῃ καὶ συνέγραψε τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου, ὅπερ δεικνύει, ὅτι τὸ σύγγραμμα ἦτο διαδεδομένον· ἦτο δ' ὁ Κράτιππος, καθ' ἃ μαρτυρεῖ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς (π. χαρακτ. Θουκυδ. 17) ἀνὴρ σύγχρονος τῷ Θουκυδίδῃ. Καὶ τὰ μὲν περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὅλου συγγράμματος βασανιζόμενα οὕτως ἔχουσιν.

Περὶ δὲ τοῦ ἄλλου, ὅτι συγγραφεὺς τοῦ ὀγδόου βιβλίου δὲν εἶναι ὁ Ξενοφῶν ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης, εὐτυχῶς δὲν εἶναι χρεία νὰ δαπανηθῇ οὐδὲ ὀλίγος κἂν λόγος· διότι σήμερον δὲν ὑπάρχει οὐδὲ εἷς τῶν λογίων ὁ περὶ τούτου ἀμφιβάλλων. Ἡ φαινομένη διαφορὰ τοῦ ὀγδόου βιβλίου πρὸς τὰ πρῶτα ἑπτὰ συνίσταται περὶ μόνην τὴν οἰκονομίαν· λείπουσι δηλονότι δημηγορίαι, ἂν καὶ πολλαχοῦ ποθεῖ ὁ ἀναγνώστης τοιαύτας, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν μεταπολίτευσιν τῶν τετρακοσίων· ἱστορροῦνται δὲ τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα γεγονότα τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο χαλαρὰ χωρὶς νὰ συναθροίζωνται τὰ ταπεινὰ περὶ τὰ ἐξέχοντα ὡς περὶ κέντρον καὶ προσβάλλωσι τὸν ἀναγνώστην, ὅπερ διώκει ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὰ ἑπτὰ πρῶτα βιβλία, ἐξαίρων λόγου χάριν τὰ κατὰ τὴν Πλάταιαν, τὰ κατὰ τὴν Λέσβον, τὰ περὶ Πύλον, τὰ κατὰ τὴν Σικελίαν καὶ λοιπά. Ἀλλ' ἅλα ταῦτα, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρονται εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ συγγράμματος καὶ προδίδουσιν, ὅτι ὁ αἰφνίδιος θάνατος ἐμπόδισε τὸν Θουκυδίδην νὰ διατάξῃ καὶ οἰκονομήσῃ τὴν ὕλην, ὡς ἤθελεν, ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύουσι τίποτε πλέον· διότι ἐν ταῖς καθ' ἕκαστα διακρίνεται τόπῳ καθαρὰ ὁ χαρακτὴρ τοῦ Θουκυδίδου, ὥστε

δέκα στίχους μόνους ἂν ἀναγνώσῃ τις τοῦ Ξενοφῶντος καταλαμβάνει τὴν διαφοράν. Διʼ αὐτὸ καὶ φαίνεται πολὺ παράδοξον, πῶς εὑρέθησαν ἀρχαῖοι κριτικοὶ πιστεύσαντες, ὅτι τὸ ὄγδοον βιβλίον συνεγράφη ὑπὸ Ξενοφῶντος ἢ Θεοπόμπου, ἐν ᾧ οἱ νεώτεροι μετὰ μικρὸν διάστημὸν συνεφώνησαν ὅλοι περὶ τῆς γνησιότητος· εἶναι δὲ παράδοξον, διότι οἱ παλαιοὶ δὲν ἦσαν εὔκολοι περὶ τὸ ἀθετεῖν, περὶ δὲ τὴν διάκρισιν τοῦ χαρακτῆρος διαφόρων συγγραφέων, ἤτοι τοῦ καλουμένου ὕφους, ἦσαν πολλῷ τῶν νεωτέρων δεινότεροι οἱ παλαιοί· τόσῳ δὲ ἀπότομος ἡ διαφορὰ τοῦ λόγου τῶν δύο συγγραφέων, ὥστε, καθʼ ἃ λέγει καὶ ὁ Μαρκελλῖνος ὁ βιογράφος τοῦ Θουκυδίδου, *ὁ χαρακτὴρ μόνον οὐχὶ βοᾷ· πολὺ γὰρ τὸ μέσον ἰσχνοῦ χαρακτῆρος καὶ ὑψηλοῦ*. Διὸ πρὸς δικαίωσιν τῶν ἀρχαίων κριτικῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἀφορμὴν ἰδιαιτέραν θὰ εἶχον, ὅπως ἐκπέσωσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δόξαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην, ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου· καὶ εἶχαν τῷ ὄντι ἀφορμὴν ἰδιαιτέραν οἱ παλαιοί· ταύτην δὲ θὰ δοκιμάσω νὰ ἐξηγήσω ἐν τοῖς ἑξῆς.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου περιλαμβάνον τὴν ἱστορίαν ἑνὸς καὶ εἴκοσι μόνον ἐτῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦν δὲ τιμιώτατον καὶ καθʼ ἑαυτὸ ὡς τεχνούργημα καὶ διὰ τὸν ἱστορούμενον πόλεμον, ὄντα κατὰ Θουκυδίδην ἀξιολογώτατον πάντων τῶν προγεγενημένων, ἐκίνει τὸν πόθον τῶν μεταγενεστέρων πρὸς συμπλήρωσιν, καὶ πολλοὶ ἤθελαν νὰ ἔχωσιν, εἰ δυνατόν, τέλειον τὸ σύγγραμμα, διὰ νʼ ἀναγινώσκωσι τὸν πόλεμον ὁλόκληρον. Τὴν χρείαν ταύτην ἦτον εὔκολον νὰ θεραπεύσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου, διότι πολλοὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων συνέγραψαν τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου, οἷον Κράτιππος ὁ σύγχρονος τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἔφορος ἐν τῷ μεγάλῳ ἱστορικῷ συγγράμματι, ὁ Θεόπομπος ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἱστορίαις, ὁ Ἀναξιμένης καὶ ἄλλοι. Πάντων δὲ τούτων ἐξεῖχαν οἱ δύο μάλιστα, Ξενοφῶν καὶ Θεόπομπος, καὶ ἐκ τούτων ἐπεχείρησαν νὰ συμπληρώσωσι τὸ σύγγραμμα. ἐγένετο δὲ ἡ συμπλήρωσις μετὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχήν, ὡς φαίνεται, καὶ ὅλως διόλου μηχανικῶς. ἀπέκοψαν δηλονότι ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Θεοπόμπου τὸ μέρος τῶν ἱστοριῶν τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου καὶ τὰ προσεκόλλησαν ἁπλῶς εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου· καὶ ὅσοι μὲν ἠγάπων τὸν ῥητορικὸν χαρακτῆρα τοῦ Θεοπόμπου συνεπλήρωσαν αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοπόμπου, ὅσοι δὲ ἐτίμων τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀφελὲς τοῦ Ξενοφῶντος προσεκόλλησαν εἰς τὸν Θουκυδίδην τὰ τοῦ Ξενοφῶντος. Ὃν δὲ τὸ λεγόμενον καθʼ ἑαυτὸ πιθανώτατον ὡς κείμενον ἐγγύτατα πρὸς τὴν χρείαν, τῶν ἀναγνωστῶν ἐκείνων τῶν χρόνων στηρίζεται περιπλέον καὶ εἰς μαρτυρίας ἱστορικάς, ἐμμέσους μὲν ἀλλὰ πολὺ καθαράς, τὰς ἑξῆς.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἱστορίαι τοῦ Θεοπόμπου κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων τῶν ἀρχαίων περιεῖχαν, ὡς γνωστόν, δώδεκα βιβλία Διοδ. 13, 42. 14, 84.— πρβ. I. Vossii de Historicis Graecis 62. Westerm.). ἐξαφνα ἔρχεται ὁ Σουΐδας καὶ παραδίδει, ὅτι περιεῖχαν μόνον ἕνδεκα. Τώρα εὔκολον μὲν εἶναι νὰ κατακρίνῃ τις τὸν Σουΐδαν ὡς παραδίδοντα ὄχι ἀκριβῶς, ὡς δὲ συνήθως γίνεται περὶ Σουΐδα ὄντος τοῦ λόγου, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε ὀρθὸν οὔτε δίκαιον, διότι τὸ πρᾶγμα συμβιβάζεται εὔκολα, ἅμα παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν ἱστοριῶν τοῦ Θεοπόμπου ἦτον ἀποκεκομμένον καὶ προσκεκολλημένον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου, κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τοῦ Σουΐδα ἀληθῶς ἕνδεκα βιβλία περιεῖχαν αἱ ἱστορίαι τοῦ Θεοπόμπου.

Ἄλλη ἔμμεσος ἀπόδειξις, ὅτι εἶχε ποτὲ προσκολληθῇ συμπλήρωσις ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος ἡ Θεοπόμπου εἶναι ἡ ὑπὸ Διοδώρου (12,37) μνημονευομένη διαίρεσις τοῦ Θουκυδίδου εἰς ἐννέα βιβλία. Ἡ εἰς ὀκτὼ βιβλία διαίρεσις, ἀπαράλλακτα ὡς ἔχει καὶ σήμερον, ἦτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γνωστὴ καὶ ἡ συνηθεστέρα. πλὴν δὲ τῆς εἰς ὀκτὼ μνημονεύεται καὶ ἄλλη εἰς δεκαπέντε

τρία, διαιροῦσα τὸ σύγγραμμα εἰς μέρη ἀνάλογα, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σχολίων (Ζ'. 70. πρβ. καὶ Κρύγερ· ἐν τῇ βιογραφίᾳ Θουκυδίδου 84). Ἀλλὰ τῆς εἰς ἐννέα βιβλία διαιρέσεως δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἄλλος λόγος, οὐδ' ὑποφαίνεται ἀναλογία δικαιολογοῦσα αὐτήν, πλὴν μόνον ἂν παραδεχθῶμεν, ὅτι ὡς ἔννατον βιβλίον ἠρίθμουν τὴν ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος ἢ Θεοπόμπου συμπλήρωσιν.

Ἄλλο ἀσφαλέστερον τεκμήριον τοῦ λεγομένου εἶναι πολλαὶ λέξεις, αἵτινες ῥητῶς μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν ἢ λεξικογράφων ὡς τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ᾧ σήμερον δὲν εὑρίσκονται παρ' αὐτῷ. Πλὴν ἄλλων, ὅσας ὁ Πόππος καταγράφει, μνημονεύονται παρὰ Μαρκελλίνῳ ὡς τοῦ Θουκυδίδου λέξεις αἱ *παγχάλεπον*, *ἁμαρτάδα*, *ἀποσίμωσις* καὶ ἄλλαι, αἵτινες δὲν ἀναγινώσκονται σήμερον παρὰ Θουκυδίδῃ· καὶ εὔκολον μὲν φαίνεται νὰ καταδικασθῶσι καὶ ὁ Μαρκελλῖνος καὶ οἱ ἄλλοι μάρτυρες ψεύδους, ἀλλὰ τοιαύτη ἐξήγησις εἶναι καὶ θρασεῖα καὶ ἐλαφρά· διότι τί πιθανώτερον ἢ νὰ ἐσημείωσαν οἱ γραμματικοὶ τὰς μνημονευομένας λέξεις ἐκ τῆς συμπληρώσεως τοῦ Ξενοφῶντος ἢ Θεοπόμπου; Αὐξάνει δὲ ἡ πιθανότης, ὅταν τις *μάθῃ*, ὅτι ὄχι μόνον τὴν λέξιν *παγχάλεπον* μεταχειρίζεται ὁ Ξενοφῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπίῤῥημα *παγχαλέπως* (Στούρτζ. Λεξ.)· ἡ δὲ λέξις *ἁμαρτάς* μὲ τύπον ἰωνικὸν δὲν εἶναι μὲν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θεοπόμπου, ὅστις ἔγραψε γλῶσσαν ὁμαλήν, ὡς ὁ διδάσκαλος Ἰσοκράτης, ἀλλ' εἶναι οἰκειοτάτη τῷ Ξενοφῶντι, ὅστις ὡς γνωστόν, τόσας Ἰωνικὰς λέξεις καὶ τύπους μεταχειρίζεται, ὥστε ψέγεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς φορτικῶς καταχρώμενος ταῖς διαλέκτοις· τοιαῦτα εἶναι τὰ *βελέων*, *ὀρέων*, *ἀνθέων*, *ὄϊν*, *ὄϊες*, *μόγις*, *δέεσθαι*, *ἀγκράτος*, *ἐλαύνειν*, *ἀμβάτης*, *εὐδαιμονίη*, *γῇ ἀμβολάς* καὶ ἄλλα πλεῖστα.

Οὕτω κατῆλθεν ὁ λόγος εἰς ὅ,τι ἐπηγγείλατο ἐν ἀρχῇ, νὰ δείξῃ δηλονότι, ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ Ξενοφῶντος καὶ

ὡς ἐκδότου τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὡς συγγραφέως τοῦ ὀγδόου βιβλίου ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ γεγονότος ὅλως τυχαίου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι, ὅτι ἀπεκόπη ποτὲ καιροῦ ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς ἱστορίας τοῦ Ξενοφῶντος τὸ μέρος τὸ ἱστοροῦν τὰ τευλευταῖα ἔτη τοῦ πολέμου καὶ προσεκολλήθη εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Θουκυδίδου. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη, οὖσα καθ' ἑαυτὴν πιθανή, στηρίζεται περιπλέον εἰς πολλὰ ἀνάλογα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν γραμματαλογίαν, μάλιστα δὲ τὴν ἱστοριογραφίαν· τεκμηριοῦνται δὲ δι' ἱκανῶν τεκμηρίων καὶ, τὸ κυριώτερον, σώζει ἄνευ βίας τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν· διότι δι' αὐτῆς ἀπαλλάσσονται οἱ παλαιοὶ κριτικοὶ τοῦ ἀδίκου ψόγου, ὅτι τόσον ὀλίγον διέκριναν τὸν χαρακτῆρα τῶν δύο συγγραφέων, ὥστε ἀπέδιδαν εἰς τὸν Ξενοφῶντα τὴν συγγραφὴν τοῦ τελευταίου βιβλίου· δικαιολογεῖται δὲ καὶ ἡ παρὰ Διογένει μαρτυρία, ὅτι τὰ *Θουκυδίδου βιβλία λανθάνοντα ἀφελέσθαι δυνάμενος* ὁ *Ξενοφῶν*, *εἰς δόξαν ἤγαγε*· διότι τί πιθανώτερον ἢ ἀναγινώσκοντες τὸ τέλος τοῦ Θουκυδίδου ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος νὰ ὑπέθεσαν, ὅτι ὁ Ξενοφῶν εἶναι καὶ ὁ ἐκδότης τοῦ συγγράμματος;

Ἡ προκειμένη ἔρευνα ἐσκόπει ἐμμέσως καὶ ἄλλο τι νὰ δείξῃ, δηλονότι ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ Ξενοφῶντος δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς τοῦ Θουκυδίδου συμπλήρωσις, ἀλλὰ νὰ κρίνωνται καὶ ἑρμηνεύωνται ὡς αὐτοτελὲς καὶ αὐθέκαστον σύγγραμμα. Ἡ δόξα αὐτὴ νὰ θεωρῆται τὸ σύγγραμμα τοῦ Ξενοφῶντος ὡς συμπλήρωμα τοῦ Θουκυδίδου δυστυχῶς τόσῳ πολὺ ἐπεκράτησεν, ὥστε ἐκβιάζεται ἡ ἑρμηνεία τοῦ βιβλίου μόνον καὶ μόνον ἵνα δειχθῇ ἡ ὑποτιθεμένη συμφωνία. Προέβη δὲ ἡ πλάνη εἰς τηλικοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀνυποστόλως κηρύσσουσί τινες, ὅτι τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῶν Ἑλληνικῶν εἶναι ὑπομνήματα καὶ σημειώσεις, ἃς εὗρεν ἐν ταῖς χειρογράφοις τοῦ Θουκυδίδου ὁ Ξενοφῶν καὶ τὰς ἐξέδωκεν, ὡς εἶχαν· δικτείνεται τις μάλιστα, ὅτι διακρίνει καθαρὰ ἔν τινι δημηγορίᾳ τοῦ

πρώτου βιβλίου τῶν Ἑλληνικῶν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Θουκυδίδου Aem. Müller. de Xenoph. Histor. Graec. dissert. chronol. ἐν Λειψίᾳ 1856) πρᾶγμα, ὡς εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον φαίνεται, πάντων ἀπιθανώτατον· διότι ποῦ ἡ διαίρεσις τοῦ χρόνου εἰς θέρη καὶ χειμῶνος ἡ συνήθης παρὰ Θουκυδίδῃ; ποῦ ἡ πολιτικὴ θεωρία τῶν γεγονότων; ποῦ ὁ ὑψηλὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς χαρακτὴρ τοῦ Θουκυδίδου; Ἔπειτα ἀφοῦ ἐν τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ δὲν ὑπάρχει δημηγορία, εἶναι πιθανὸν νὰ εὑρέθησαν δημηγορίαι ἐν τοῖς χειρογράφοις ὑπομνήμασιν, ἅπερ ὑποθέτεις ὅτι εὗρε καὶ ἐξέδωκεν ὁ Ξενοφῶν; Διαστρέφει δὲ τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀρχαιότητος, ὅστις ζητεῖ νὰ μεταφέρῃ πράγματα, συμβαίνοντα σήμερον, εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχήν. Σύνηθες εἶναι κατὰ τοὺς νῦν χρόνους, ὅταν τις τῶν συγγραφέων ἀποθάνῃ καὶ ἀφήσῃ ἀτελὲς σύγγραμμα, ν' ἀναλαμβάνῃ ἄλλος τὴν συμπλήρωσιν, καὶ ἀρνούμενος ἑαυτὸν νὰ ὑποκρίνηται τὸν πρῶτον συγγραφέα· ἀλλὰ παρόμοια πράγματα δὲν συνέβαιναν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ εἶναι μεγάλη ἀτιμία πρὸς τὴν ἀρχαιότητα νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἔνδοξος συγγραφεὺς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς ἀρνούμενος ἑαυτὸν διετέλει ὑπηρετῶν καὶ συγγράφων κατὰ τὸ ὑπόδειγμα ἄλλου, ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ πάντα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὡς πρέπει εἰς ἄνδρα τοιοῦτον, εἶναι συγγραφεὺς αὐθέκαστος καὶ ἰδιότεχνος, ὅστις ἐκ τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ἐλάχιστα πάντων ἐζήλωσε τὸν Θουκυδίδην· διότι κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, ὅστις ἀνέγνωσεν ἀκέραιον τὸ σύγγραμμα τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ ἐγνώριζε νὰ διακρίνῃ πολὺ καλὰ τὴν τέχνην ἑκάστου, ὁ Ξενοφῶν ἐζήλωσε πάντων μάλιστα τὸν Ἡρόδοτον. *Ὁ μὲν Ξενοφῶν Ἡροδότου ζηλωτὴς ἐγένετο . . . . Φίλιστος δὲ Θουκυδίδου* (τῶν ἀρχαίων κρίσις 3, 3). Τοῦτον δὲ τὸν ζῆλον τοῦ Ἡροδότου καὶ τὴν μίμησιν δύναταί τις, ἂν θελήσῃ ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς, νὰ διακρίνῃ σαφέστατα ἐν τοῖς ἀδιαφθόροις τοῦ Ξενοφῶντος συγγράμμασι, μάλιστα δ' ἐν

Ἀναβάσει, ἐν ᾗ ἡ μίμησις προβαίνει μέχρι τῆς καταχρήσεως πολλῶν Ἰωνικῶν λέξεων καὶ τύπων.

Μία τῶν αἰτιῶν, δι' ἣν ἡ ἑρμηνεία τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος δὲν χωρεῖ κατ' εὐχήν, εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ δόξα, νὰ θεωρῶνται τὰ βιβλίον ὡς συμπλήρωμα τοῦ Θουκυδίδου. Εὐχῆς δ' ἄξιον ἦτον, ἂν ἀποβάλλοντες οἱ λόγιοι πᾶσαν ἀνυπόστατον δόξαν ἐτρέποντο ἐπὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν Ἑλληνικῶν, *ἐξ ἧς μέγα θὰ πρόβλθῃ κέρδος· διότι, ὅπως ἂν ἔχῃ ἐπ'* αὐτοῦ τοῦ βιβλίου διεφώθη εἰς ἡμᾶς ὄχι μικρὸν πρᾶγμα, ἀλλ' ἀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἱστορίᾳ τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος· βύγχυσις δὲ καὶ ταραχὴ ἐπικρατεῖ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τούτων τῶν ἐτῶν, ἣν δὲν ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ οὐδ' αὐτὸ τὸ δοκιμώτατον καὶ ἐπιμελέστατον ἔργον τοῦ Γρότε. Ἡ χρονολογία μόλις πέντε ἢ ἓξ σημείων εἶναι σταθερὰ διὰ τὰς μνημονευομένας ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου ἢ τῆς σελήνης, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ γεγονότα μετακινοῦνται κατὰ τὴν ἀρέσκειαν ἑκάστου· μείζων δὲ εἶναι ἡ ταραχὴ περὶ τὰ γεγονότα αὐτά, καὶ τοιαύτη ὥστε καθίστανται ἀδιανόητος ἡ ἱστορία αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Πάντα δὲ ταῦτα, διατείνομαι μετὰ θάρρους καὶ πεποιθήσεως, ὅτι θὰ παύσωσι καὶ θὰ παραφανῇ ἀντὶ τῆς συγχύσεως σαφήνεια καὶ τάξις, ἅμα ὀρθῶς κριθῶσι καὶ ἑρμηνευθῶσι τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ Ξενοφῶντος. Τῆς ὀρθῆς δὲ κρίσεως τοῦ βιβλίου πρώτη συνθήκη εἶναι ν' ἀρθῇ πᾶσα ἰδέα συνοχῆς αὐτοῦ πρὸς τὰ τοῦ Θουκυδίδου καὶ θεωρηθῇ ὡς λείψανον αὐτοτελοῦς καὶ ἰδιοτέχνου συγγράμματος.

Λ. Κυπριανός.

Ἐν Σύρῳ

Σύνοψις τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶνε εἷς τῶν ὀκλερωτάτων κλάδων τοῦ πολυσχιδοῦς *ἀρίου ἢ ἰνδογερμανικοῦ* καλουμένου στελέχους τῶν γλωσσῶν, οὗ οἱ λοιποὶ κλάδοι ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς πραϊόντες εἶνε ἡ *σανσκρίτη* μετὰ τῶν νεωτέρων παφαφυάδων της *πρακρίτης* καὶ *παλικῆς*· ἡ *ζενδική* μετὰ τῆς ἀρχαίας τε καὶ νέας *περσικῆς*· ἡ *ἀρμενική*· ἡ *ἀλβανική*· ἡ *γοτθική* μετὰ τῶν νεωτέρων καθ' ὅλου *γερμανικῶν* γλωσσῶν· ἡ *κελτική* καὶ ἡ *λατινική* μετά τε τῶν ἀρχαίων παραφυάδων *ὀμβρικῆς* καὶ *ὀσκικῆς* καὶ τῶν νεωτέρων θυγατέρων, τῶν ῥωμανικῶν γλωσσῶν. Ὁμοιάζει δὲ ἡ ἑλληνικὴ μάλιστα πασῶν τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν τῇ λατινικῇ. Διὸ φαίνεται, ὅτι *ἀφ' οὗ* ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς κοινῆς ῥίζης ἀμφότεραι ὁμοῦ ἱκανὸν χρόνον ὡς μία καὶ ἀδιαίρετος γλῶσσα διετέλεσαν. Καὶ ἀφ' οὗ διεκρίθησαν ἀλλήλων, ἡ ἑλληνικὴ ἱκανὸν χρόνον διέμεινεν, ὡς εἰκός, μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ὁμοειδής, ἐν ᾧσῳ οἱ Ἕλληνες μία ἀκόμη ὀλιγάριθμος φυλὴ ὄντες μίαν καὶ ὁμοειδῆ χώραν κατῴκουν καὶ δὲν ἦσαν διεσπαρμένοι ἀκόμη εἰς διαφόρους χώρας. Μετὰ δὲ τῆς διασπορᾶς καὶ εἰς διαφόρους χώρας ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἤρχισε καὶ ἡ γλῶσσά των νὰ διαφέρῃ ἑαυτῆς, νὰ ἀντιδιαστέλληται πρὸς ἑαυτὴν, ἐν ἑνὶ λόγῳ, νὰ διαιρῆται εἰς *διαλέκτους*.

Ἡ πρὸ τῆς διακρίσεως τῆς ἑλληνικῆς πρὸς ἑαυτὴν ἡλικία καλεῖται παρά τισι *πελασγική*. Τὸ ὄνομα τοῦτο οὐχ ὑπάρχοντος ἑτέρου ἠδυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἐδῶ ὑπὸ τὴν μεταφορ. σημασίαν (περὶ ἧς Φιλίστ. σελ. 6), ἀλλὰ πρὸς εὐκρίνειαν προτιμῶμεν τό: *προϊστορική*. Ταύτης δὲ οἱ κυριώτεροι χαρακτῆρες (1), ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς μετὰ

(1) Οἱ χαρακτῆρες οὗτοι ἐδῶ ἐκθέτονται γενικώτατα καὶ διὰ

ταῦτα ἑλληνικῆς πρός τε τὴν λατινικὴν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἀδελφὰς πιθανολογούμενοι, εἶνε περίπου οἱ ἑξῆς. α) τὰ σύμφωνα ἦσαν ἀκόμη ἐν ἰσορροπίᾳ πρὸς τὰ φωνήεντα· ταῦτα δὲν ἐπεκράτουν ἀκόμη τότε, καθὼς *ἐν τῇ μετὰ ταῦτα γλώσσῃ*. β') τὸ συριστικὸν σ ἀκέραιον καὶ ἐν πλήρει *ἰσχύϊ* ἐμενέν ἀρχομένη τε τῇ λέξει καὶ ἐν μέσῃ μεταξὺ δύο φωνηέντων. π. χ. ἀντὶ τῶν μεταγενεστέρων ὅλος, ὅλη, εἴρω καὶ εἴρμός, ἕρπω καὶ ἑρπετὸν καὶ ἕρτων, φάος, γέγεος, *λέγεαι* καὶ *λέγει* κτλ. ἐλέγοντο ἀκόμη τὰ σάλος (λατιν. solus, οὗ λείψανον ἴσως τὸ μεταγενέστερον σάλος=δίσκος), *σύλα* (λατιν. silva) ἢ *σύλκα*, ὧν λείψανα ἥ τε *Σκαπτὴ σύλη* τῆς Θράκης καὶ ἡ *Ὕλη* τῆς Σικελίας, *σείρω-μι* καὶ *σιγρ'ς* (πρβλ. τὸ μεταγενέστερον σειρὰ καὶ τὸ λατιν. sermo κ. τ. ὅμ.), *σέρπω-μι* καὶ *σίρπτορ* (πόθεν τὸ νῦν κατὰ διάλεκτον *σερπετόι* = εὐκίνητος ζωηρός) καὶ *σέρπος* (λατ. serpo serpens,) φάγεσ-ος (πρβλ. τὸ φάγεσ-φόρος), *γένεσ-ος* (λατιν. gener-is r=s,) *λέγεσαι*, καθὼς καὶ τώρα ἀκόμη κτλ. γ') ὁμοίως ἦσαν συνηθέστατα τὰ ἡμίφωνα F καὶ j οὕτω π. χ. ἀντὶ τῶν μεταγενεστέρων ἔγω καὶ ὄγος, *ῥόδον ῥίζα ῥήτρα ἀὴρ ὥρα ὠόν αἷμα καίω ἡ κάω ταράσσω μέλισσα μέσσος καὶ μέσος* κτλ. ἐλέγοντο ἀκόμη τὰ *Fέγω-μι* καὶ *Fάγος* (πρβ. ἀνίοχος καὶ τὸ λατ. veho καὶ σανσκρ. vahâmi), *Fρόδον* (ὕστερον ἐν τῇ αἰολικῇ βρόδον), *Fρίδϳα* (ὕστερον βρίζα μέχρι σήμερον. β. *Fριδ* σκρ. vrd αὔξειν), *Fρᾶτρα* (διασωθὲν ἐν τῇ τῶν Ἠλείων διαλέκτῳ), *ἀFήρ* (ὕστερον ἀυήρ ἢ ἄυηρ κτλ.), *jώρα* (ὅθεν κατὰ σκλήρυνσιν τοῦ j εἰς γ τὸ σημερινὸν ἄγουρος καὶ ἀγουρίδα = ἄωρος. πρβλ. τὸ ἀρχ. γερμαν. jar ἔτος, βοημικ. jaro ἔαρ, *ἄυjον* (ὅθεν τὸ σημερινὸν *αὐγόν*, ἐκ τοῦ *αυ-is* πτηνόν, ὅθεν καὶ τὸ λατιν. ov-um), *jαῖμι* (μέχρι σήμερον διατηρηθέν. ἴσως ἐκ τῆς β. *jᾶ*, ἰέναι, κινεῖσθαι

τοῦτο πολλαχοῦ ἀποβαίνουν σκοτεινοί. Ἀλλὰ κατόπιν πολλοὶ αὐτῶν ἰδιαιτέρως ὑ' ἀναπτυχθῶσιν.

καθὼς τὸ συνώνυμον ἰχὼρ ἐκ τοῦ ἴχ-ις; πρβλ. τὸ σκηπετα-ρικὸν jax=κήρα)· *κάτ-jωμι* (ὅθεν ἐγγύτερον τὸ καθομιλ. *καύ-γω*),*ταρίχ-jω-με, μέλι-τ-ja, μέσ-jος* ἢ *μεθ-jος* (λατιν. med-ius) κτλ. *δ*) Ἡ μεγάλη ἐκείνη τῆς ὕστερον γλώσσης ποικιλία τῶν φωνηέντων δὲν ἦτον ἀκόμη ἀνεπτυγμένη, ἀλλ' ἐπεκράτουν ἔτι τὰ πρωτογενῆ φωνήεντα *α, ι, υ*. τοῦτο δὲ ἐπροφέρετο ἀκόμη ὡς *αο* καὶ ὄχι ὡς η γκλλ. ἡ δὲ χρῆσις τῶν διφθόγγων *αι, ει, οι*, καθ' ὅσον τὸ ι εἶνε μεταγενέστερον πρόσθεμα, δὲν ἦτον ἀκόμη κολὺ πυκνή· οὕτω π. χ. ἀντὶ τῶν *φαίνω, σπείρω, μάκαιρα, τέρενα, γραῖα, πᾶσις* κτλ. ἦσαν ἐν χρήσει τὰ *φάν-jω-μι, σπέρ (ἢ σπάρ)-jω-μι, μάκαρ-ja,τέρεν-ja, γρᾶ-ja, πά jος κ.τ.λ. ε*) τὸ δασὺ πνεῦμα, ὅπερ ὕστερον ἀντὶ τῶν ἐναρκτικῶν F, Σ, καὶ j ἢ καὶ ἀντὶ τοῦ ψιλοῦ πνεύματος ἀναργάνως ἐπῆλθεν, ὡς ἐν τοῖς προκατειλημένοις *ἅλος, ἅλα, ἕρτω* κλ., *τρὶς ὥρα, αἷμα, ἡμεῖς* (σκρ. jush-mat), *ὑομίνη* (ἐκ τῆς β. *judh* μάχεσθαι), *ἕλιξ* (ἀντὶ *ϝέλιξ* πρβλ. τὸ λατιν. volvo), *ἕλμινς* (=*ϝέλμινς* λατιν. ver-mis), *ἑρμὴ* (ἐφ' ἧς φορτία φέρουσιν οἱ ναῦται Ἡσυχ.) καὶ *ἕρμιν* (ἐπιθέματα πρὸς κουφισμὸν τῶν φορτίων Θεογνωστ. ἀνεκδ. σλ. 1428. *κ*) ἐκ τοῦ *ϝόρκα* (ὅπερ ἐν τῇ λατινικῇ καὶ τῇ καθομιλ. διετηρήθη ὡς *furca* καὶ φούρκα), ἦτον ἴσως ἀκόμη σπανιώτατον καὶ τότε μόνον ὡς σύμφωνον, ὡς περίπου ἐν τοῖς λατιν. *habere, hortus* κ. τ. ὁμ. καὶ τοῖς γερμ. *haben, Haupt* κ.τ. τ. *θ*) Οἱ εὐφωνικοὶ κανόνες δὲν εἶχαν ἀκόμη τόσαν ἐπικρατήσει, ὅθεν ἡ τ' ἐκβολὴ τῶν συμφώνων ἦτον ἀκόμη πολὺ περιωρισμένη καὶ ἡ τῶν φθόγγων πρὸς ἀλλήλους ἐξομοίωσις, καὶ πρὸς τὴν τῶν φωνηέντων συναίρεσιν μικρὰ ἔτι ἀφορμὴ ὑπῆρχε καὶ ἡ διὰ τοῦ Σ ἢ τοῦ Ρ διάσωσις τοῦ προηγουμένου ἢ ἑπομένου συμφώνου ἦτον ἀκόμη σπανιωτάτη ἢ οὐδὲ πισῶς ἀρχὴν λαβοῦσα. Οὕτω π. χ. ἀντὶ τῶν *ἰσιὰς τιθεὶς λέγων γέρων πούς ἄλλος στέλλω φιλέλλω μενέω* καὶ *μενῶ κριτῶ ἄθλω, ἄθης· αἰτέζω, σφέγγος, αἰθένος, ἐχθρὸς, βέραθρον* κ.τ.τ. ἐλέγοντο ἀκόμη τὰ *ἴσταντς* ἢ μᾶλλον *σίσταντ-, τὴ φίλιαντ-ς*

τίθετ-ς ἢ *τίθεν-ς, λέγοντ-ς, γέροντ(ε)ς, πόδ-ς· ἄλ-jος* (ὅθεν τὸ καθομιλ. *ἀλ-jῶς*=ἄλλως), *στάλjω, ψάλjω, μένσ jω-με, κρίνσjω-μι, ἀϝείδω-μι, ἄϝιθις* (ἢ *ἀΐδιος*)· *αἰτέζω-μι* (καθὼς καὶ σήμερον *αἰτέζω* λέγεται) ἢ ἀρχαιότερον *σκίδ-jω-μι* (πρβλ. τὸ λατιν. scindo καὶ τὸ ἑλλην. *σκιν-αλμὸς*). *σπόγγος, στέγος* ἢ μᾶλλον *στέγος* (ἐκ τῆς β. στα), *ἑκτρὸς* ἢ καὶ *ἕκτερος* ἢ *ἐξτερος* (λατιν. exterus), *βάραθρον* κτλ. *ζ*) ἰδίως δὲ τά τε ὀνοματικὰ ἐπιθέματα καὶ τὰ ῥηματικὰ ἦταν ἀκόμη πληρέστερα, εἰς τὴν πρώτην μορφὴν ἐγγύτερα· τὸ ὀνομαστικὸν καὶ τὸ προσωπικὸν ς π. χ. ἐν τοῖς *χέρ-ς μάρτυρ-ς* καὶ τοῖς προηγουμένοις τύποις, ἐν τοῖς *λέγομ-ς, ἐγράφομες* κ. τ. ὁμ. ἐν τοῖς ἐλέγετἄς, ἐλεγέτἄς ἀντὶ *ἐλέγετον, ἐλεγέτην* κ. τ. ὁμ. παντοχοῦ ἀκόμη ἐπεκράτει· ἀντὶ τοῦ αἰτιατικοῦ *ν* δὲν εἶχεν ἐπέλθει τὸ *ν*. ὥστε ἀντὶ τῶν: *τὸν λόγον, τὴν ζωὴν, τὸν ἄνδρα, τὸν βασιλέα, τῶν πα ἑ ων, τῶν μουσῶν* κ. τ. τ. ἠκούοντο ἀκόμη τότε *τὸ λόγο, τὴ ζωέ, τὸ ἄνδρα, τὸ βασιλέα, τῶ πατέρω, τῶ μουσάω* κ. τ. τ. καὶ ἡ γλῶσσα εἶχεν ἔτι ἐναργεστέραν συνείδησιν τῆς ἀρχῆς καὶ πρώτης σημασίας τῶν ἐπιθεμάτων· ὅθεν οὔτε τὸ τοπικὸν καὶ δοτικὸν ε ἀκόμη κατεπίνετο ὑπὸ τοῦ προηγουμένου φωνήεντος μηκυνθέντος ἢ καὶ ἀρχῆθεν μακροῦ ὄντος· οὕτως οἴκοι, *λήϊ, τέρα, μούσα*, κ. τ. τ. ἦταν συνήθη ἀντὶ τῶν οἴκῳ, *λήῳ, τέρᾳ* ἢ *τερᾷ, μούσᾳ* ἢ *μούσῃ*· οὔτε αἱ ῥηματικαὶ καταλήξεις ἠρωτηριάζοντο ἢ καὶ παντελῶς ἀπεβάλλοντο· ὥστε ἀντὶ τῶν *λέγω λέγεις λέγει λέγετε* κτλ. ἐλέγοντο ἀκόμη τὰ *λέγομι, λέγεσι, λέγεετι, λέγεθε* κτλ. *η*) τὸ *ὁριστικὸν ἄρθρον* δὲν εἶχεν ἀκόμη διακριθεῖ ἀπὸ τῆς δεικτικῆς ἀντωνυμίας. *θ*) Αἱ προθέσεις ἦταν ἀκόμη ἐπιῤῥήματα τοπικὰ μόνον συνεσταλμένα καὶ ὄχι συντιθέμενα εἰς ἓν μετὰ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων· ἡ δὲ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν πτωτικῶν σχέσεων λειτουργία των ἦτον ἀκόμη πολὺ περιωρισμένη. *ι*) Ἡ σύνταξις τ. ἔ. ἡ πλοκὴ τῶν προτάσεων ἦτον ἁπλουστέρα· αἱ δὲ σημασίαι τῶν λέξεων ἔνθεν μὲν

μερικώτεραι, ἀτομικώτεραι, ἔνθεν δὲ γενικώτεραι. Τοιαύτη περίπου πρέπει νὰ ἦτον ἡ προϊστορικὴ φάσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἡ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἱστορικὴν τὴν κυρίως *ἑλληνικὴν* μετάβασις ὄχι συγχρόνως πανταχοῦ τῆς γλώσσης γενομένη εἰς δύο ἀντιδιέστειλε τὴν γλῶσσαν πρὸς ἑαυτήν, τὴν ἔτι ἀρχαΐζουσαν ἐκείνην καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικήν. Ἐξ ἐκείνης πρωϊαίτατα ἀποσπασθεῖσαι καὶ τοῦ λοιποῦ ἀνεπίμικτοι πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πέραν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πίνδου μένουσαι, πρὸς δὲ καὶ μετ' ὀθνείων στοιχείων συμφυραθεῖσαι, ἀπελείφθησαν τῆς προόδου καὶ ἐπὶ τὸ *κομψότερον* ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς ἥ τε *μακεδονικὴ* καὶ ἡ *ἠπειρωτική*. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Ἕλληνες εἰς διαφόρους ἀπ' ἀλλήλων ἀποκεχωρισμένας χώρας καὶ κλίματα διεσπάρησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν, αὐτοὶ μὲν διῃρέθησαν εἰς φυλάς, ἡ δὲ γλῶσσά των εἰς διαλέκτους. Ταῦτα δὲ πάντα συνέβησαν ἤδη πολὺ πρὶν ἢ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ Ἕλληνες. Διότι τότε κυρίως, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἀκόμη ἀνελεύθερος δοῦλος τῆς φύσεως ὢν ὅλως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς τελεῖ, σχηματίζονται ἢ κἂν σχεδιάζονται φυλετικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ χαρακτῆρες. Τεκμήρια δ' ἐξωτερικὰ ὑπὲρ τούτου ἔχομεν ὄχι μόνον τὴν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὕπαρξιν αὐτοτελῶν διαλέκτων, αἵτινες δὲν ἠδύναντο τότε νὰ ἦνε τοιαῦται, ἂν μὴ εἶχαν λάβει πολὺ πρότερον ὕπαρξιν, ἀλλὰ καὶ τὸν πολυθρύλλητον μῦθον περὶ Ἰτοῦ Ἕλληνος καὶ τῶν παίδων του, πλασθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἴσα ἴσα διότι τότε ἤδη ἦσαν διῃρημένοι (καὶ εἶχαν τούτου συνείδησιν) εἰς διαφόρους φυλὰς καὶ διαλέκτους· τελευταῖον δὲ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, τὰ ἀρχαιότατα εἰς ἡμᾶς διασωθέντα μνημεῖα τῆς γλώσσης. Ἐν τούτοις διακρίνονται τρία ἰδιώματα γλώσσης, *ἰωνισμοί*, *αἰολισμοὶ* καὶ *ἀττικισμοί*. Πόθεν τοῦτο; μήπως ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ Ὁμηρίδαι ἐποίησαν ἐν τῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν *κοινῇ* καλουμένῃ *διαλέκτῳ*; Ὄχι βέβαια· *διάλεκτος* καὶ κοινὴ εἶνε ἀντίθετοι

ἔννοιαι· ἢ εἶνε κοινὴ γλῶσσα καὶ δὲν εἶνε διάλεκτος ἤτοι *ἰδίωμα* καὶ διαφορὰ γλώσσης, ἢ εἶνε διάλεκτος καὶ δὲν εἶνε κοινή. Μήπως τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐν τῇ κοινῇ καὶ ἔτι εἰς διαλέκτους ἀδιακρίτῳ γλώσσῃ τῶν Ἑλλήνων ἐποιήθησαν; οὐδὲ τοῦτο· διότι αἱ βαθεῖαι ἐκεῖναι διαφοραὶ ὑποθέτουσιν αὐτὸ τοῦτο, διάφορα ἰδιώματα, διαφόρους διαλέκτους, αἵτινες ἤδη πρὸ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀναγκαίως προϋπῆρχαν. Ἀλλὰ πόθεν αὐταὶ εἰσεχώρησαν εἰς αὐτά; Μήπως ἐκ τοῦ ὅτι ἐν μιᾷ τινι διαλέκτῳ ποιηθέντα ὕστερον, πρὶν ἢ παραδοθῶσιν εἰς γραφήν, διὰ πολλῶν διαλέκτων διελθόντα στοιχεῖά τινα ἐξ ἑκάστης προσέλαβαν καὶ οὕτω κατήντησαν εἰς τὴν ποικιλίαν ἐκείνην; Τοῦτο συνέβη κατὰ μέρος. Τὸ δὲ πλεῖστον αἱ παρ' Ὁμήρῳ διαλεκτικαὶ διαφοραὶ προῆλθαν 1) ἐκ τοῦ συμμιγοῦς χαρακτῆρος τῆς ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις γλώσσης, ὅπου τὸ πρῶτον ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Οἱ κάτοικοι τῆς λυδικῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Χίου ἦσαν οὐσιωδῶς Ἴωνες ἐκ τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς μετ' Ἀθηναίων καὶ Αἰολέων ἔκ τε τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς στερεᾶς μετανασταντες. Ἡρόδ. Α'. 146. Καὶ αἱ τρεῖς μοῖραι ἐλάλουν ἤδη πρότερον ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ ἰδίαν ἕκαστοι διάλεκτον, οἱ μὲν Ἴωνες ἰωνικήν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀττικήν, οἱ δ' Αἰολεῖς μίαν ἢ μᾶλλον πλείονας αἰολικὰς διαλέκτους. Καὶ πρέπει νὰ ἐλάλουν ἤδη ἰδίας διαλέκτους, διότι ἀπὸ πολλοῦ ἦσαν ἀπ' ἀλλήλων ἀποκεχωρισμένοι καὶ ἴδιον αὐτοτελῆ βίον ἦγον, ὅτε ἐπελθόντες οἱ Δωριεῖς τοὺς ἐφυγάδευσαν. Ἡ τότε *ἰωνικὴ* διάλεκτος, πολὺ διάφορος ἀκόμη τῆς ὕστερον ὑπὸ τὸν μαλακὸν τῆς Ἰωνίας οὐρανὸν μαλακυνθείσης ἰάδος, ἦτον ἀκόμη ἔνθεν μὲν τῇ τότε *αἰολικῇ* πλησιεστέρα, ἔνθεν δὲ τῇ ἀττικῇ. Διὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην πολὺ εὐκολώτερον τὰ τρία ταῦτα διαλεκτικὰ στοιχεῖα, καθὼς καὶ οἱ φέροντες αὐτοὶ λαοί, εἰς ἓν συνεχωνεύθησαν. Καὶ ἐντεῦθεν πρῶτον καὶ κυριώτατον οἱ ἐν τῇ οὐσιωδῶς *ἰωνικῇ* γλώσσῃ τοῦ Ὁμήρου *αἰολισμοὶ* καὶ *ἀττικισμοί*. 2) ἑτέρους *αἰολισμούς*, ἀλλὰ καὶ τούτους

ὡς καὶ τοὺς προειρημένους διαφόρους τῶν μετὰ ταῦτα ἔν τε Θεσσαλίᾳ καὶ Βοιωτίᾳ καὶ τῇ κατ' Ἀσίαν Αἰολίδι ἀναπτυχθέντας, παρέλαβεν ὁ ποιητὴς ἤδη ἑτοίμους καὶ καθιερωμένους ἐκ τῆς πρὸ αὐτοῦ ποιήσεως. Διότι ὑπῆρχαν, καθὼς καὶ αὐτὸς ἡμῖν μαρτυρεῖ, τότε οὐκ ὀλίγα ἔπη αἰολιστὶ ὑπ' αἰολέων πεποιημένα καὶ αἰολικὰς ἔχοντα τὰς ὑποθέσεις καὶ τοὺς μύθους(1), ἐξ ὧν καὶ ὕλην καὶ εἶδος ἠρύσθησαν οἱ Ἴωνες ἀοιδοί. 3) *Τρίτη* τέλος ἡ κατὰ τὰ προειρημένα *τετάρτη πηγὴ* τῶν παρ' Ὁμήρῳ διαλεκτικῶν ἰδιωμάτων εἶνε ἡ ἐλευθέρα τοῦ ποιητοῦ δημιουργία, δι' ἧς κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας τῆς τέχνης ἐπὶ τῶν προϋπαρχόντων νέους ἀεὶ αἰολικούς, ἰωνικοὺς καὶ ἀττικοὺς τύπους ἔπλασεν.

Ἦσαν λοιπὸν ἤδη πρὸ Ὁμήρου τοὐλάχιστον αἱ τρεῖς αὗται διάλεκτοι διακεκριμέναι: ἡ *αἰολική*, ἡ *ἰωνικὴ* καὶ ἡ *ἀττική*· αὐτόδηλον δ' ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Δωρίδος κατελθόντες *Δωριεῖς* ἰδίαν ἐλάλουν διάλεκτον. Οὕτω δὲ παρίστανται ἡμῖν αἱ *τέσσαρες καταλαιώδεις διάλεκτοι* τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐν ᾧ δέ τινες αὐτῶν καὶ τότε ἤδη πιθανώτατα εἰς μερικωτέρας διαλέκτους διεκρίνοντο, ἡ ὑποδιαίρεσις ἔτι μᾶλλον ἐπέδωκε μετὰ τὴν περαιτέρω ἐντός τε τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὰς ἀποικίας διασπορὰν καὶ σύγκρασιν τῶν Ἑλληνικῶν φυλῶν· τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν πλῆθος ἐπαρχιακῶν καὶ

(1) Τίς τῶν καὶ ἐλάχιστα εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐγκυψάντων ἀγνοεῖ *Θάμυριν τὸν Θρήικα*, ὃν αἱ Μοῦσαι *χωλωσάμεναι πηρὸν θέσαν καὶ παῦσαν ἀοιδῆς* (Ἰλ. Β. 595 κεξ.)· τὸν ἀοιδὸν τῶν Φαιάκων τὸν ἄδοντα.

νεῖκος Ὀδυσσῆος καὶ Πηλείδεω Ἀχιλῆος.

ἢ τὴν φιλότητα τοῦ Ἄρεος καὶ τῆς εὐστεφάνου Ἀφροδίτης ἢ τὴν διὰ τοῦ δουρείου ἵππου ἅλωσιν τῆς Τροίας (Ὀδ.Θ), τὸν Φήμιον τὸν ἀοιδὸν τῶν ἐξ Ἰθάκης μνηστήρων τῆς Πηνελόπης (Ὀδ. Π, 252 κεξ.) κ. ἄλλους;

τοπικῶν διαλέκτων, εἰς ἑνότητάς τινας πάντως ἀναγομένων. Καὶ τοῦ μὲν *αἰολισμοῦ* εἴδη διεκρίνοντο: τὸ *θετταλικόν*, τὸ *βοιωτικόν*, τὸ *φωκικόν*, τὸ *λοκρικόν*, τὸ *αἰτωλικόν*, τὸ *ἀρκαδικόν*, τὸ *ἠλειακόν*, τὸ *λακωνικόν*, τὸ *ἀχαϊκόν*(;) τὸ *κρητικόν* καὶ τὸ *ἀσιατικόν* ἤτοι ἰδίως *αἰολικὸν* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γραμματικοῖς καλούμενον, ὧν ἕκαστον ἴσως εἰς μερικώτερα εἴδη ὑποδιῃρεῖτο. *Δωρίδες* δ' ἡ *σπαρτιατικὴ*, ἡ *μεσσηνιακὴ*, ἡ *ἀργολική*, ἡ τῶν *ἰονίων* νήσων ἄλλη ἄλλης, ἡ *σικελιωτικὴ*, ἡ *ἰταλιωτικὴ*, ἡ *κρητική*, ἡ *ῥοδιακὴ*, ἡ ἰδίως *δωρικὴ* ἐν Ἀσίᾳ, ἡ τῶν δωρικῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἄλλη ἄλλης καὶ αἱ τῶν ἄλλων δωρικῶν ἀποικιῶν. Τῆς δ' *Ἰάδος* μόνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἐκτὸς τῶν ἀλλαχοῦ ἀποικιῶν ἤδη ὁ Ἡρόδοτος (Α'. 142) *τέσσαρας παραγωγὰς* ἤτοι τοπικὰς διαφορὰς διέκρινε, *τὴν τῆς καρικῆς* Ἰωνίας, *τὴν τῆς λυδικῆς*, *τὴν τῆς Χίου* μετὰ τῶν Ἐρυθρῶν καὶ *τὴν τῆς Σάμου* μόνης, ἐν ᾗ πιθανώτατα καὶ αὐτὸς συνέγραψε, δῆλον ὅτι καὶ ἄλλα στοιχεῖα ἐγκαταμίξας, περὶ οὗ κατωτέρω. Αἱ ποικίλαι αὗται διάλεκτοι καθ' ἕλου τε καὶ κατὰ μέρος αὐτοτελῆ βίον διήγαγον μέχρι που τῶν μακεδονικῶν χρόνων· καὶ αἱ μὲν δημοτικώτερον, αἱ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν δῆμον εἰς ἀνωτέραν περιωπὴν ἀρθεῖσαι καὶ ἐντέχνως καλλιεργηθεῖσαι. Οὕτω πρώτη μὲν πασῶν ἐντέχνως εἰδοποιήθη ἡ *ἰωνικὴ* ὑπὸ τῆς *ὁμηρικῆς* ποιήσεως, ἔπειτα ὑπὸ τῆς *ἐλεγείας* καὶ τῆς *διακρουστείου λύρας*, τῆς *λογογραφίας*, τῆς *ἡροδοτείου ἱστορίας*, τῆς *ἰωνικῆς φιλοσοφίας* Ἡρακλείτου καὶ Δημοκρίτου καὶ τῆς *ἱπποκρατείου ἰατρικῆς*· ἔπειτα ἡ *αἰολικὴ* τῆς *Λέσβου* ὑπὸ τῆς *ἀλκαϊκῆς* καὶ *σαπφικῆς λύρας*· ἡ *βοιωτικὴ* ὑπὸ *Κορίννης* τῆς Ταναγραίας· ἡ δὲ *λακωνικὴ* ὑπὸ *Ἀλκμᾶνος*· ἡ δὲ *σικελιωτικὴ* ὑπὸ Ἐπιχάρμου καὶ Σώφρονος· ἡ δὲ *ἰταλιωτικὴ* ὑπό τε *Ῥίνθωνος* καὶ *Σκύρα* τῶν Ταραντίνων καὶ ὑπὸ *Βλαίσου* τοῦ Καπριάτου καὶ τῆς πυθαγορικῆς φιλοσοφίας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγίστου μέρους τῶν ἐξαριθμηθέντων μνημείων καὶ διὰ τὴν σπάνιν ἢ καὶ, ὡς πρὸς τοὺς ἀρ-

χαιοτέρους χρόνους, παντελῆ ἔλλειψιν ἄλλων (ἐπιγραφ. κτλ.) ἀκριβὴς χαρακτηρισμὸς καὶ ἐξιστόρησις τῶν διαλέκτων καθ' ὅλου τε καὶ κατὰ μέρος οὔτ' ἔγεινεν οὔτ' ἴσως εἶνε δυνατὴ εἰς τὸ μέλλον, ἂν μὴ ἀνακαλυφθῶσι κεκρυμμένα μνημεῖα· αἱ δὲ ἐκ τῶν ἐνόντων γενόμεναι ἔρευναι δὲν διευκρινήθησαν ἀκόμη ἀρκούντως.

Διὰ ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκούμεθα εἰς τὸν γενικώτατον χαρακτηρισμὸν τῶν τεσσάρων κεφαλαιωδῶν διαλέκτων τὸν παρὰ τῷ σχολιαστῇ Διονυσίου τοῦ Θρᾳκὸς (Anecd. Rekker p. 662, 15): «Γινώσκειν δὲ χρὴ, ὅτι τῶν Ἑλλήνων οἱ μέν εἰσι Δωριεῖς, οἱ δ' Αἰολεῖς, οἱ δ' Ἴωνες, οἱ δὲ Ἀττικοί. συμβέβηκυίας δὲ διὰ τούτων δηλοῦμεν ποιότητας· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τρόποις καὶ ἤθεσι διαφέρουσιν ἀλλήλων. Δοκεῖ γὰρ τὸ *Δώριον* ἀνδρωδέστερόν τε εἶναι τοῖς βίοις καὶ μεγαλοπρεπὲς τοῖς φθόγγοις τῶν ὀνομάτων καὶ τῷ τῆς φωνῆς τόνῳ· τὸ *Ἰωνικὸν* δὲ ἐν πᾶσι τούτοις ἀνειμένον· χαῦνοι γὰρ οἱ Ἴωνες· τὸ δὲ *Ἀττικὸν* εἴς τε *δίαιταν* καὶ *φωνῆς ἐπιτέχνησιν* ἀεὶ διαφέρει· τὸ δὲ *Αἰολικὸν* τῷ τ' αὐστηρῷ τῆς διαίτης καὶ τῷ τῆς φωνῆς ἀρχαιοτρόπῳ· διὰ τοῦτο καὶ τὴν βαρύτητα τῶν τόνων καὶ τὴν ψιλότητα τοῦ πνεύματος ἐζηλώκασιν.» ἐπισημειωτέον δὲ εἰς ταῦτα τὰ ἑξῆς· 1) ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἁρμόζει εἰς τὴν μεθ' Ὅμηρον κατάστασιν τῶν διαλέκτων· καὶ ὑπὸ μὲν τὸ ὄνομα *ἰωνικὸν* ἐννοεῖται οὐχὶ ἡ παρ' Ὁμήρῳ *ἰωνικὴ*, ἥπερ πολὺ ἀπέχει τοῦ εἶναι χαύνη, ἀλλ' ἡ μεταγενεστέρα τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν συγχρόνων, ὑπὸ δὲ τὸ *αἰολικὸν* ἡ τῶν ἐν Ἀσίᾳ *Αἰολέων*. 2) ἡ ὡς σημεῖον τῆς ἀρχαιοτροπίας τῆς αἰολικῆς θεωρουμένη ψίλωσις τοῦ πνεύματος δὲν εἶνε πανταχοῦ καὶ πάντοτε τοιαύτη· διότι τότε ἡ νεοελληνικὴ ἡ πανταχόθεν τὸ ἐναρκτικὸν δασὺ πνεῦμα ἀποβαλοῦσα θὰ ἦτο κατά γε τοῦτο ἡ ἀρχαϊκωτάτη πασῶν τῶν ἀρχαίων διαλέκτων, ὅπερ δὲν εἶνε ἀληθές. Διότι ἥ τε *νεοελληνικὴ* καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ *ἰωνικὴ* καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ τοῦτο ἐσφαλμένως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμ-

ματικῶν ἀρχαϊκὴ νομιζομένη *αἰολικὴ* τῶν Λεσβίων ὑπὸ ἀσθενείας ἐψίλωσαν τῆς δασύτητος τὴς γνησίας, τῆς ἀπὸ ἀρχαίου σ ἢ j ἢ καὶ ἄλλου ἐναρκτικοῦ συμφώνου προελθούσης, πολλὰς λέξεις ἐν ἄλλαις διαλέκτοις δασυνομένας· ὥστε ἡ μὲν χρῆσις τῶν ψιλουμένων π. χ. *ἅπερ ἥμιες ὑμίρτη* (Θεοκρ. Κ Π'. 4) *ὕ-μμιν* (Κ Θ'. 20) *ὥρημι* (Σαπφ. Β'. 11), *ἄρτεττον* (Σαπφ. 20 κ. ἀλλ.), *ὑμέλλος* κ. τ. ὁμ. ἀντὶ τῶν ὀργανικῶς δασυνομένων *ὑπέρ* (ἀρχ. σύπερ λατ. super) *ὑμεῖς* (σκρ. jushmat) *ὁμάρτει ὅμιλον* καὶ *ἥμελλος* (ἅπαντα ἐκ τοῦ *ἅμα* ἡ ὁμ- πάλαι sam), *ὁράω ἑρπετόν* (ἐκ τοῦ serpo) εἶνε σύμπτωμα παρακμῆς καὶ ἀσθενείας, ἡ δὲ τῶν *ἅμμες*, *ἀγήσαιτο* (Ἀλκ. 57), *ἡμέρα* (πρβλ. ἧμαρ), *ὕστερον* (Σαπφ. 69) *ἵπποι* (Ἀλκ. 7) κ. τ. τ. ἀντὶ τῶν παρ' ἄλλοις ἀνοργάνως δασυνομένων *ἡμεῖς* (σκρ. asman), *ἠγήσαιτο* (ἐκ τοῦ ψιλοῦ ἄγω), *ἡμέρη*, *ὕστερον* (σκρ. uttara), *ἵππιοι* καὶ *ἵπποι* (πρβλ. τὸ Λεύκιππος καὶ τὸ λατιν. equus σκρ. açvas) κτλ. εἶνε ἀληθὴς ἀρχαϊσμός. Ἐντεῦθεν 3) ὁ λεγόμενος ἀρχαϊσμὸς ἢ τοὐναντίον νεωτερισμὸς τῆς δεῖνος ἢ δεῖνος διαλέκτου δὲν πρέπει ποτὲ νὰ νοηθῇ ἀπολύτως· διότι ἡ αὐτὴ διάλεκτος πρὸς τοῖς νεωτάτοις τύποις τηρεῖ καὶ ἀρχαϊκωτάτους. Παραδείγματα ἔστωσαν ἐκτὸς τῶν ἄρτι περὶ τῆς ψιλώσεως εἰρημένων καὶ τάδε. α') Ἡ παρὰ πᾶσι κοινῶς νεωτερίζουσα ὁμαλουγουμένη ἰωνικὴ μέχρις ἐσχάτων ἀρχαϊκώτατα διετήρει τὸν φθόγγον Κ ἀντὶ τοῦ παρ' ἄλλους Τ ἐν τοῖς: *κῶς*, *κότε*, *ὁκότερος*, *ὁκοῖος*, *ὁκόσος* κ. τ. ὁμ. ἀντὶ τῶν *πῶς πότε ὁπότερος* κλ. β') ἡ νεωτάτη φάσις τῆς Ἑλληνικῆς, ἡ νῦν καθομιλουμένη, φυλάττει καὶ τύπους καὶ ὅρους καὶ φθόγγους ἀρχαϊκωτάτους, οἷοι ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων οἱ ἑξῆς: τὸ ἑνικ. β'. πρόσωπ. τῶν παθητ. εἰς *εσαι* ἀντὶ τοῦ *ει* ἢ η. *λέγεσαι*, *γράφεσαι* καὶ *εσο* ἢ *ουσουν* ἀντὶ τοῦ *ου*, *ἐγράφεσο* ἢ *ἐγράφουσουν* κτλ. τὸ *φαρδὺ* (σκρ. pardhu-s) ἀντὶ τοῦ *πλατὺς* (ἔνθα τὸ ἀρχαῖον ρ εἰς λ ἐμαλακύνθη· ἡ ἀρχαία ὡς ου προφορὰ τοῦ υ ἐν τοῖς: *οὐγρόν* (=ὑγρόν), *μουστάκι* (=μύσταξ) *φούκτα*

(=πύκτα, πυγμὴ) *σκούζω* (=σκύζω), *τούμπανο* (=τύμπανον), *χρυσάφι* (=χρυσάφιον), *ἀχούρι* (=ἀχυρών) ἐκ τοῦ *ἀχήριον*, περὶ οὗ ἴδε Φιλίστ. σελ. 89. κτλ. 4) ἐν γένει δ' ὡς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ τὸν πλατειασμὸν ἡ μαλακότητα καὶ ἄνεσιν τῆς φωνῆς τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα κατεῖχαν ἔνθεν μὲν ἡ ἰωνικὴ, ἐκεῖθεν δ' ἡ δωρικὴ μετὰ τῆς αἰολικῆς ἐν μέρει· ἡ δ' *ἀττικὴ* τὸν *μέσον* ὅρον μεταξὺ ἀμφοτέρων· διότι κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Ἀθηναίων πολιτείας (Β'. 8), καὶ περ ὑπερβολικώτερόν πως ἀποφαινόμενον, οἱ Ἀθηναῖοι «φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρῶνται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένῃ ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων». Ἀλλ' ἀληθέστερον περὶ τούτου πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἀποφανθεῖ ὁ Ἀριστοφάνης (παρὰ Σέξτῳ τῷ ἐμπειρ. πρὸς τοὺς γραμματ. Λ'. 10), πιθανῶς περὶ τοῦ γνησίου ἀττικισμοῦ λέγων:

Διάλεκτον ἔχοντα μέσην πόλεως
οὔτ' ἀστείαν ὑπωθηλυτέραν (1)
οὔτ' ἀνελεύθερον ὑπαγροικοτέραν.(2)

ὁ δὲ Σέξτος τοὺς λόγους τοῦ κωμικοῦ ἐκλαμβάνει περὶ τριῶν διαφορῶν αὐτῆς τῆς Ἀττίδος, λέγων ὧδε: πολλαὶ γάρ, φασὶν (οἱ γραμματικοὶ), εἰσὶ συνήθειαι, καὶ ἄλλη μὲν Ἀθηναίων, ἄλλη δὲ Λακεδαιμονίων· καὶ πάλιν Ἀθηναίων διαφέρουσα μὲν ἡ παλαιὰ, ἐξηλλαγμένη δὲ ἡ νῦν· καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ μὲν τῶν κατὰ τὴν ἀγροικίαν, ἡ αὐτὴ δὲ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων· παρὸ καὶ ὁ κωμικὸς λέγει Ἀριστοφάνης Διάλεκτον κτλ.» Διὰ τὴν ἀτελειαν τοῦ ἀποσπάσματος ἄδηλον καὶ ἀδιάκριτον

(1) οἷα ἦτον ἡ τῶν τότε Ἰώνων

(2) οἷα κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς συγχρόνους Ἀθηναίους ἦτον ἡ τῶν γειτόνων Βοιωτῶν καὶ τῶν Λακεδαιμονίων.

ἀποβαίνει πόσον ἐφαρμόζεται ἡ τοῦ Σέξτου ἐξήγησις εἰς τοὺς λόγους τοῦ κωμικοῦ. Ἀλλ' ὅπως δή ποτε καὶ ἂν ἔχῃ, καὶ ἄλλως εἶνε πιθανὸν, ὅτι οὐδ' ἡ ἀττικὴ διάλεκτος μία καὶ ὁμοειδὴς ἦτον ὡς οὐδεμία τῶν ἄλλων διαλέκτων, ἀλλὰ τριφασία, τῶν μὲν διακρίων ταχύτερον καὶ ὑπαγροικότερον καὶ τῷ βοιωτισμῷ καὶ δωρισμῷ πλησιέστερον φθεγγομένων, τῶν δὲ παραλίων μαλθακώτερον καὶ ἰωνικώτερον, μέσον δὲ ἀμφοῖν τῶν πεδινῶν καὶ τῶν κυρίως ἀστῶν. Περὶ δὲ τῆς ἐντέχνου ἐπεξεργασίας καὶ ποικίλης εἰδοποιήσεως τῆς ἀτθίδος κατὰ τὰ ποικίλα τοῦ λόγου εἴδη λέγοντες περαιτέρω νὰ ἐνδιατρίψωμεν εἶνε πάντη περιττὸν κατὰ τὸ παρόν· διότι τίς καὶ τῶν ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἁψαμένων ἀγνοεῖ τὰ περὶ τούτου;

Ὅτε δὲ μετὰ τὰ μηδικὰ αἱ Ἀθῆναι διά τε τὴν πολιτικὴν τῶν πρὸς καιρὸν καὶ τὴν κατά τε τὰς τέχνας καὶ τὴν λοιπὴν παιδείαν ὑπεραχὴν ἀπέβησαν μητρόπολις καὶ κοινὸν παιδευτήριον ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἀττικὴ διάλεκτος διὰ μακρᾶς σειρᾶς ποιητῶν καὶ συγγραφέων καλλιεργηθεῖσα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνωτάτην περιωπὴν τῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀκριβείας, νέοι πανταχόθεν τῆς τ' ἐντὸς καὶ τῆς ἐκτὸς Ἑλλάδος εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σχολὰς καὶ τὰ τεχνικὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν συρρέοντες μετὰ τῆς ἀττικῆς παιδείας καὶ τέχνης καὶ τὴν διάλεκτον εἰς τὰς πατρίδας των μετέφεραν. Ἔκτοτε ἤδη ἤρχισεν ἡ ἀττικὴ διάλεκτος νὰ γίνηται κοινὸν ὄργανον συγγραφῆς πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας, κοινὴ γλῶσσα τῶν πανταχοῦ λογίων Ἑλλήνων. Ἐπετάθη δ' ἡ ὑπερίσχυσις αὕτη τῆς ἀτθίδος μάλιστα, ὅτε αὐλικὴ καὶ ἐπίσημος γλῶσσα τῶν Μακεδόνων ἡγεμόνων ἀποβᾶσα δι' αὐτῶν ἀπανταχόσε τοῦ τότε ἀνατολικοῦ κόσμου μετεφυτεύθη. Τότε καὶ μὴ Ἀθηναῖοι Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἀττικίζωσι καὶ βάρβαροι νὰ ἑλληνίζωσιν. Συνέβη δ' αὕτη ἡ ἐξαττίκισις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ἐξελλήνισις τῶν βαρβάρων οὔτε συγχρόνως οὔτ' ἐξ ἴσου πανταχοῦ. Ἀλ-

λὰ παρὰ μὲν τοῖς κατά τε γένος καὶ γλῶσσαν συγγενέσιν ὧσε προϊὸν ταχύτερον καὶ βαθύτερον, ὀψιαίτερον δὲ καὶ ἐπιπολαιότερον παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν· ὥστε ἐν μὲν ταῖς ἰωνικαῖς ἐπιγραφαῖς ἤδη κατὰ τοὺς πρώτους μακεδονικοὺς χρόνους ἀναφαίνεται ὁ ἀττικισμός, ἐν δὲ ταῖς τῶν δωρικῶν καὶ αἰολικῶν χωρῶν μέχρις ἐσχάτων ὑποφαίνονται ἰδιαγενεῖς τύποι. Τοῦτο συνδυαζόμενον μὲ τὴν κατάστασιν τῆς σημερινῆς γλώσσης, πολλοὺς αἰολισμοὺς καὶ δωρισμοὺς, ἀλλὰ καὶ ἰωνισμοὺς περισχούσης, ἀποδεικνύει, ὅτι οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἐσβέσθησαν παντελῶς αἱ διαλεκτικαὶ διαφοραί. Ἀλλὰ διὰ τῆς νέας ταύτης καὶ ποικίλης συγκράσεως τοῦ ἀττικισμοῦ μὲ τὰς ἐπαρχιακὰς διαλέκτους συνεφυράθησαν παντοῖαι ἄλλαι *ἰωνικαί*, *ἀττικοδωρικαί*, *ἀθηναιολικαὶ* καὶ ἔτι συμμιγέστεραι τοπικαὶ διάλεκτοι ἐκτοτε μέχρι σήμερον διασωζόμεναι. Ὁ καθ' ἑκάστην χαρακτηρισμὸς καὶ ἡ εἰς εἴδη καὶ γένει κατάταξις καὶ εἰς μείζονας ἑνότητας ὑπαγωγή των εἶνε οὐ μικροῦ λόγου ἀξία ὑπηρεσία πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς ἱστορίας τῆς ὅλης ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ταῦτα μὲν συνέβησαν περὶ τὴν σύγκρασιν τῶν διαλέκτων παρὰ τοῖς κυρίως Ἕλλησιν.

Ἄλλαι δὲ διάλεκτοι ὑπό τινων *ἑλληνιστικαὶ* καλούμεναι καὶ τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα βαθύτερον ἢ ἐπιπολαιότερον φέρουσαι ἐσχηματίσθησαν παρὰ τοῖς ἐξελληνισθεῖσι λαοῖς τῆς Ἀσίας καὶ Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Οὕτω π. χ. παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γραμματικαῖς ἀναφέρεταί τις *Ἀσιανὴ φωνή*, εἴδη δ' αὐτῆς ἡ τῶν *Παμφύλων* καὶ ἡ τῶν *Κιλίκων* καὶ *ἄλλων* διάλεκτος, ἓν δὲ τῶν γνωρισμάτων ἢ μιᾶς ἑκάστης ἢ ἁπασῶν οἱ εἰς *α* καὶ *αν* ἀντὶ *ον* ἀόριστοι ὡς *ἔαγα*, *ἔφυγα*, *ἔλαβαν*, *εἶλφ* κτλ.(1)· ἔπει-

(1) Οὗτοι οἱ μετὰ τοῦ *α* τύποι τοῦ 6ου ἀορίστου λέγονται παρ' Εὐσταθίῳ εἰς Ἰλ. Ξ, 212 ἴδιοι τῶν ἐν *Κιλικίᾳ Ἑλλήνων*.

τα διάλεκτός τις *αἰγυπτιακὴ*, *συριακὴ*, *ἀλεξανδρεωτικὴ* κ. οὗ. κα0. Ὡς ἴδια δὲ τῆς *ἀλεξανδρεωτικῆς*, τ. ἔ. τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων διαλέκτου, ἀναφέρονται 1) οἱ εἰς *ο-σαν* ἀντὶ *ον* παρωχημένοι τύποι, ὡς *εἴδοσαν* (=εἶδον), *ἔσχυσαν* (ἔσχον) *ἠγαπῶσαν* (=ἠγάπων), *ἐφιλοῦσαν* (=ἐφίλουν) κ. λ. 2) τὰ εἰς *ας* ὑποκοριστικὰ ὡς *Ἐπαφρᾶς Ἀρτεμᾶς Ἀλεξᾶς Κτησᾶς φαρνᾶς δικαιᾶς* κτλ. 3) τὸ *τεθελημένα* ἀντὶ *ἠθελημένα* κ. τ. τ. Ἦσαν δ' αἱ ἑλληνιστικαὶ αὗται διάλεκτοι ἐκτὸς τῆς τῶν γνησίων Ἑλλήνων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων αἰγυπτιακῶν, συριακῶν καὶ ἀσιατικῶν πόλεων ἀλλόφυλοι διάνοιαι ἐξωτερικοὺς ἑλληνικοὺς τύπους περιβεβλημέναι. Ὅθεν ἡ μὲν βαθύτερον ἑλλήνιζεν, ἡ δὲ ἐπιπολαιότερον κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἱκανότητα περὶ τὸ οἰκειοποιεῖσθαι τοὺς ἀλλοτρίους τύπους· καὶ καθαρώτερον μὲν ἑλλήνιζαν οἱ Ἀσιᾶται καὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ πέριξ Σύροι, ὀλιγώτερον δ' οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἐγγραφα μνημεῖα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀμφοτέρων τούτων τῶν Ἰουδαίων εἶνε ἡ *μετάφρασις τῶν Ο'.* καὶ ἡ *Καινὴ Διαθήκη*, ἐν μέρει δὲ τὰ *Φίλωνος* καὶ *Ἰωσήπου* συγγράμματα, ταῦτα μὲν ὑψηλότερον τοῦ παρ' αὐτοῖς τότε δημώδους ἰδιώματος ἱστάμενα καὶ μᾶλλον τῆς κοινῆς τῶν τότε Ἑλλήνων μετέχοντα, ἐκεῖνα δὲ χαμηλότερον καὶ πλησιέστερον πρὸς αὐτό, ἅπαντα δὲ περισσοτέρας ἢ ὀλιγωτέρας ἑβραΐζούσας καὶ ἐν γένει συριαζούσας φράσεις καὶ λέξεις παριέχοντα. Αἱ λέξεις μάλιστα εἶνε διφάσιαι, ἢ ὅλως ἑβραϊκαὶ ἑλληνικοῖς γράμμασι γεγραμμέναι, ἢ ἑλληνικαὶ ἐπὶ πάντη καινῆς σημασίας τεθειμέναι. Καὶ ἐκεῖναι μὲν εἰς μέγα πλῆθος φέρονται ἐν τῇ Π. Δ., ὀλιγώτεραι δ' ἐν τῇ Κ. Δ., αὗται δ' ἐν ἀμφοτέραις. Οἱ δὲ γραμματικοὶ τύποι ἐν αὐ-

Ἄλλοτε θὰ ἴδωμεν, ὅτι καὶ αἱ ἀρχαιότεραι διάλεκτοι δὲν ἠγνόουν ὅλως τοὺς τοιούτους τύπους.

φοτέραις εἶνε καθαρῶς ἑλληνικοί, πιθανώτατα τῆς τότε δημώδους ἑλληνικῆς· διότι ἡ μετάβασις γραμματικῶν τύπων μεταξὺ μὴ συγγενῶν καὶ ἀνομοίων γλωσσῶν εἶνε πολὺ δύσκολον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἑλληνικὴ ὀλίγους μέν τινας λατινικοὺς τύπους, π. χ· τὰς καταλήξεις *αρισος, αρις*, καὶ *ατος*, ἐν τοῖς *σπαθάριος, λαμπαδάριος· φουρνάριος, καρβουνάριος, τραπεζάριος· στηθᾶτος, χρυσοφτερνιστηρᾶτος, χορτᾶτος* (1) κτλ. προσέλαβεν, οὐδὲ ἕνα δ' ἐκ τῶν μὴ συγγενῶν· διότι αἱ ἐν τοῖς τουρκικοῖς *γατζῆς* (=προσκυνητὴς τοῦ ἁγ· τάφου), *γαντζῆς* (=πανδοχεὺς), *γαλβατζῆς*, *Ἀϊβαλὴ* (=Κυδωνίαι), *Σμυρλῆς* (=Σμυρναῖος) κτλ. καταλήξεις *τζη·ς* καὶ *λη·ς* ὡς πρὸς τὸν Ἕλληνα δὲν εἶνε αὐτοτελεῖς παραγωγικαὶ καταλήξεις, ὅπως π. χ. αἱ προειρημέναι λατινίζουσαι, ὥστε δι' αὐτῶν καὶ εἰς ἑλληνικὰ θέματα προσαρτωμένων νὰ σχηματίζῃ νέας λέξεις, ὡς π. χ. *βιβ.λιοτζῆς ψωμοτζῆς* κ. τ. τ. ἀντὶ τῶν *βιβ.λιοπώ.λης ψωμᾶς* ἀπέναντι τῶν τουρκικῶν *κιταπτζῆ ἐκμεκτζῆ* κτλ. ἀλλὰ μέρη ἀναπόσπαστα τῶν ἐν αἷς λέξεων· διὸ καὶ πάντοτε ἐν ἠρανισμέναις τουρκικαῖς ἢ ἀραβοτουρκικαῖς λέξεσιν ἀπαντῶσιν, ἐν οὐδεμιᾷ δ' ἑλληνικῇ. Ἡ γλῶσσα μάλιστα ἔχει τὴν ἐναντίαν ἰδιότητα· ὀθνεῖα θέματα ἰδίους τύπους περιβάλλουσα, ὡς ἐπ' ἀλλοτρίου χρυσοῦ ἡ ἀργύρου ἰδίαν σφραγῖδα ἐντυπώνουσα, νὰ τὰ ἰδιοποιῆται, ὡς π. χ. τῶν μὲν Αἰγαιοπελαγιτῶν τινες ἐκ τοῦ λατιν. ἡ ἰταλικοῦ *arrivare* δι' ἑλληνικῶν καταλήξεων ἔπλασαν τὸ ῥῆμα: ἀρριβάρω, ἀρριβάρεις κτλ.=φθάνω ἀφικνοῦμαι κτλ. οἱ δ' ἐν Ηόντῳ Ἕλληνες ἐκ τοῦ ἀραβοτουρκικοῦ ἐπιθ. *χαζῆρ* ἕτοιμος ἐσχημάτισαν τὸ ῥῆμα *χαζηρεύω, χαζηρεύεις* κτλ.=ἑτοιμάζω κτλ. Διὰ ταῦτα περὶ γραμματικῶν τύπων τῆς τότε ἑλληνικῆς προ-

(1) Ἐκτὸς ἂν ἡ κατάληξις *ατος* εἶνε ὁ αἰολοδωρικὸς τύπος τῆς ἀττικῆς *ωτος*, ὥστε *στηθᾶτος, χορτᾶτος, σουσαμᾶτος* κτλ. νὰ ἦνε=τοῖς *στηθωτὸς, χορτωτὸς* ἢ *χορταστὸς, σησαμωτὸς* κτλ. κατὰ τὰ ἀρχαιότερα, *κεδρωτὸς, θυσαρωτὸς* κτλ.

κειμένου ἀνενδοιάστως δυνάμεθα νὰ προστρέξωμεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν μεταφραστῶν καὶ συγγραφέων τῆς τε Π. καὶ Κ. Διαθήκης· διότι ἢ οὐδένα νέον τύπον ἔπλασαν, ἢ, ἂν ἔπλασαν, τὸ ἔκαμαν κατ' ἀναλογίαν τῶν τότε ἐν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ συνήθων. Προσεκτικώτεροι δὲ πρέπει νὰ ὦμεθα περὶ τὰς σημασίας τῶν λέξεων, μάλιστα περὶ τὰς φράσεις.

(ἀκολουθεῖ). **Μ.**

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία ἐπεχείρησεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος μηνὸς νέαν ἐν Ἀθήναις ἀνασκαφὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ πύργου τῶν ἀνέμων, κατὰ τὴν θέσιν ἔνθα πρὸ ἐτῶν τινῶν ἦτο ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Κατηφόρη. Ἐκεῖ φαίνεταί τις ἀρχαῖος, ᾠκοδομημένος μὲ λίθους μεγάλους μὲν, πανταχοῦ δὲ τὴν ποιότητα καὶ τὸ σχῆμα καὶ πωρίνους καὶ μάρμαρα· τὰ μάρμαρα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βάθρα ἀγαλμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλοια, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη. Ἐνταῦθα τινὲς παρεδέχοντο τὸ νεώτερον, ὡς τὸ ἔλεγον, πρυτανεῖον τῶν πάλαι Ἀθηναίων, ἄλλοι τὸν ναὸν τοῦ Σαράπιδος, ἄλλοι δ' ἀπό τινος χρόνου, εὐλογώτερον ἴσως, θεωροῦσι τὰ κτίσματα ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ ὀχυρωματικὸν τοῖχον, κατὰ τοὺς Μ. Χρ. Ῥωμαϊκοὺς χρόνους οἰκοδομηθέντα. Ἐκ τῆς γινομένης νῦν ἐνταῦθα ἀνασκαφῆς ἐλπὶς εἶναι νὰ μάθωμέν τι ἀκριβέστερον. Εὑρίσκονται δὲ αὐτοῦ καθ' ἑκάστην τεμάχια γλυπτικῆς τέχνης καὶ ἐπιγραφαί. Αἱ ἐπιγραφαὶ (μέχρι τοῦδε ὑπὲρ τὰ 80 κομμάτια) εἶναι αἱ πλεῖσται τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ γυμνάσια.

Ὀλίγαι εἶναι παλαιότεραι, οἷον αἱ δίδουσαι ἡμῖν δύω τεχνιτῶν ὀνόματα Καϊκασθένους καὶ Βάτωνος Ἡρακλειώτου. Εἰς τὰς ἔτι παλαιοτέρας δὲ ἀνήκουσι δύο, μία τῶν πρὸ Εὐκλείδου ἄρχοντος (403 πρὸ Χρ.) χρόνων, διαλαμβάνουσα περὶ κατα-

σκευῆς δύω ἁγαλμάτων δημοσίᾳ δαπάνῃ, καὶ ἄλλη τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον Μακεδονικῶν χρόνων οὖσα ψήφισμα ἐκτενὲς ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ Φαίδρου, τοῦ ἐξ ἄλλων μὲν πηγῶν παλαιῶν μόλις γνωστοῦ (*), νῦν δὲ παρουσιαζομένου εἰς ἡμᾶς ὡς σημαντικοῦ ἀνδρός, καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου. Τοῦτο τὸ ψήφισμα, ὡς λίαν περίεργον (διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς τοῖς οὐ πάνυ γνωστοῖς, περιέχει καὶ ὀνόματα δύω νέα ἐπωνύμων ἀρχόντων τοῦ Κίμωνος καὶ τοῦ Ξενοφῶντος) ἐκτυποῦμεν ἐνταῦθα, τηροῦντες ἀπαράλλακτον τὴν ὀρθογραφίαν καὶ ἀποδίδοντες καὶ αὐτὰ τὰ σφάλματα τοῦ λιθοξόου. Ἐσημειώσαμεν δὲ γραμμαῖς καὶ τὰ οὐκ ὀλίγα ἔκπαλαι ἐπίτηδες δι' οἱουσδήποτε λόγους ἀποξεσθέντα τῆς ἐπιγραφῆς μέρη.

. . . . . διακ ? . . . . . ε ? .
. . . . ἐ) πολιόρκησεν τῆς ε ! . . .
. . . εν ὅσα ἦν ἐν τεῖ τῶν ἐναντίων συμμαχία(ι· Θυμο-
χά)ρης δὲ ὁ ΥΟΣ ὁ τούτου, πατὴρ δὲ Φαίδρου, χει(ροτονη-
θεὶς στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ τὸ ναυτικὸ)ν ἔπλε-
υσεν ἐπὶ τῶν νεῶν, ἃς ὁ δῆμος———————————
συνέπεμπεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνδιεπολέμησ(εν τ-
ὸν πόλεμον τὸν ἐν Κύπρωι καὶ ἔλαβεν Ἄγνωνα τὸν Τ(ήιο?
ν καὶ τὰς ναῦς τὰς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ Πραξιβούλου ἄρχον(τ-
ος Γλαυκέτου καθειληφότος Κύθνον καὶ καταγαγόντ-
ος ἐντεῦθεν τὰ πλοῖα, τήν τε πόλιν ἔλαβεν καὶ αὐτὸν
Γλαυκέτην καὶ τὰ πλοῖα τὰ μετ' αὐτοῦ, καὶ παρεσκεύ-
ασεν ἀσφάλειαν τοῖς πλέουσι τὴν θάλατταν· Κασ-
σάνδρου δὲ πολιορκοῦντος Ὠρεόν, ἀποσταλεὶς στ-
ρατηγὸς ἐπὶ τῶν νεῶν τῶν τῆς πόλεως, τοὺς πολίτας
τοὺς πλέοντας ἐν ταῖς ναυσὶν παρεῖτήσατο ὥστε τ-

(*) Ὁ παρὰ Στράβωνι 10,46 καὶ ἐν τῷ ψηφίσματι τῷ παρὰ A. Ῥαγκαβῇ, Antiq. Hel. II, ἀρ. 404, Φαῖδρος ἴσως εἶναι πάππος τούτου.

ῶν συμμάχων μόνους Ἀθηναίους ἀλειτουργήτους
εἶναι τῶν ἔργων τῶν πρὸς τὴν πολιορκίαν· καὶ αὐ-
τὸς δὲ Φαίδρος τὴν αὐτὴν αἵρεσιν ἔχων τοῖς προγό-
νοις, διατετέλεκεν ἑαυτὸν ἄξιον παρασκευάζω-
ν τῆς πρὸς τὸν δῆμον εὐνοίας· καὶ ἐπὶ Νικίου μὲν ἄρ-
χοντος στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ δήμου χειροτονηθεὶς ἐπὶ
τὴν παρασκευὴν δὶς, πάντων ὧν προσῆκεν ἐπεμελήθ-
η καλῶς καὶ φιλοτίμως, καὶ ἐπὶ τὴν χώραν χειροτονη-
θεὶς πλεονάκις, καὶ ἐπὶ τοὺς ξένους γενόμενος τρὶς,
τὴν πᾶσαν ἐπαιήσατο σπουδήν, ὅπως ἂν οἱ στρατιῶται
ὡς ἄριστα κατασκευασμένοι παρέχωνται τὰς χρε-
ίας τῶι δήμωι· πρεσβεύσας δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τὸν
π)ρεσβύτερον Πτολεμαῖον, ἐκόμισεν τῶι δήμωι σῖτον
καὶ χρήματα· χειροτονηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ τὰ
ὅπλα στρατηγὸς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπὶ Κίμωνος ἄρχοντ-
ος, διετέλεσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρί-
ας, καὶ περιστάντων τεῖ πόλει καιρῶν δυσκόλων, διεφύ-
λαξεν τὴν εἰρήνην τῆι χώραι, ἀποφαινόμενος ἀεὶ τὰ κράτ-
ιστα, καὶ τὸν σῖτον ἐκ τῆς χώρας καὶ τοὺς ἄλλους καρποὺς
αἴτιος ἐγένετο εἰσκομισθῆναι, συμβουλεύσας τῶι δήμω-
ι συντελέσαι———————————————
———καὶ τὴν πόλιν ἐλευθέραν καὶ δημοκρατουμένην αὐ-
τόνομον παρέδωκεν καὶ τοὺς νόμους κυρίους τοῖς μεθ'
ἑαυτὸν———————————————
———διετέλεσε καὶ λέγων καὶ πράττων ἀγαθ-
ὸν ὅ τι ἠδύνατο ὑπὲρ τοῦ δήμου———————————
———————————————
———χειροτονηθεὶς ἐπὶ τὰ ὅπλα πρῶτος ὑπὸ τοῦ δήμου
στρατηγὸς τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἄρχοντος,
διετέλεσε πάντα πράττων ἀκολούθως τοῖς τε νόμοις κα-
ὶ τοῖς τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου ψηφίσμασιν·

καὶ ἀγωνοθέτης χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου ἐπὶ Νικί(α-
ου ἄρχοντος, ἐπεμελήθη τῶν τε θυσιῶν ὅπως ἂν συντελεσ-
θῶσι πᾶσαι κατὰ τὰ πάτρια καὶ οἱ ἀγῶνες ὡς κάλλιστοι
γέν)ωνται καὶ ἄξιοι τῆς τοῦ δήμου φιλοτιμίας, καὶ ὕστε-
ρον) τοῦ Ὑοῦ Θυμοχάρου ἀγωνοθέτου χειροτονηθέντος
εἰς τὸ)ν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπ' Εὐβούλου ἄρχοντος, συνεπεμε-
λήθη καὶ τούτοι πάντων, φανερὰν ἀποδεικνύμενος
ἐμ πᾶσιν ἣν ἔχει πρὸς τὸν δῆμον εὔνοιαν· καὶ τὰς ἄλ-
λας δὲ πάσας λειτουργίας λελειτούργηκεν φιλοτίμ-
ως, καὶ ὅσαι ἐπιδόσεις γεγόνασιν ἐν τῶι δήμωι πα-
σῶν μετέσχηκεν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐστεφά-
νωται ὑπό τε τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου· ὅπως ἃ-
ν οὖν φαίνηται καὶ ὁ δῆμος τιμῶν τοὺς ἀγαθοὺς
ἄνδρας καὶ ἀξίους μνήμης· ἀγαθεῖ τύχει, δεδό-
χθαι τεῖ βουλεῖ, τοὺς προέδρους οἵτινες ἂν λά-
χωσιν προεδρεύειν ἐν τῶι δήμωι, ὅταν αἱ ἡμέραι
αἱ ἐκ τοῦ νόμου ἐξήκωσιν, χρηματίσαι περὶ τού-
των, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν
δῆμον, ὅτι δοκεῖ τεῖ βουλεῖ, ἐπαινέσαι Φαίδρο-
ν Θυμοχάρου Σφήττιον, καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν
χρυσῶι στεφάνωι κατὰ τὸν νόμον ἀρετῆς ἕνεκ-
α) καὶ εὐνοίας ἣν ἔχων διατελεῖ περὶ τὸν δῆμον τ-
ὸν Ἀθηναίων· καὶ ἀναγορεῦσαι τὸν στέφανον Δι-
ονυσίων τῶν μεγάλων τραγωιδῶν τῶι ἀγῶνι τῶι
καινῶι καὶ Παναθηναίων τῶν μεγάλων τῶι γυ-
μνικῶι ἀγῶνι· τῆς δὲ ποήσεως τοῦ στεφάνου
καὶ τῆς ἀναγορεύσεως ἐπιμεληθῆναι τὸν ἐπὶ
τεῖ διοικήσει· στῆσαι δὲ αὐτοῦ τὸν δῆμον καὶ
εἰκόνα χαλκῆν ἐν ἀγορᾶι, καὶ εἶναι αὐτῶι σίτ-
ησιν ἐμ πρυτανείωι καὶ (ε)κγόνων τῶι πρεσβυτ-
άτωι ἀεὶ καὶ προεδρίαν ἐμ πᾶσι τοῖς ἀγῶσιν
οἷς ἡ πόλις τίθησιν· χειροτονῆσαι δὲ τὸν δῆ-
μον ἤδη τρεῖς ἄνδρας ἐξ Ἀθηναίων, ὁΝτινες
ἐπιμελήσονται τῆς τε ποήσεως τῆς εἰκόνος
καὶ τῆς ἀναθέσεως· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφι-
σμα τὸν γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν ἐν σ-
τήλει λιθίνει καὶ στῆσαι παρὰ τὴν εἰκόνα,
εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς στήλης μερίσαι τ-
ὸν ἐπὶ τεῖ διοικήσει τὸ γενόμενον ἀνάλωμα.
ΑΥ'Ανδρος Λυσιάδου Ἀναφλύστιος εἶπεν· ἀγα-
θεῖ τύχει, δεδόχθαι τῶι δήμωι· τὰ μὲν ἄλλα
πάντα πράττειν περὶ τῆς δωρεᾶς ἧς Εἴτηκεν
Φαίδρος κατὰ τὸ πρότερον ψήφισμα ὃ Λύανδρο-
ς εἶπεν· τοὺς δὲ θεσμοθέτας εἰσαγαγεῖν αὐτ-
ῶι τὴν δοκιμασίαν τῆς δωρεᾶς εἰς τὸ δικαστ-
ήριον κατὰ τὸν νόμον. Ἐπὶ τὴν ἀνάθεσιν τῆ-
ς εἰκόνος οἵδε κεχειροτόνηνται· Θυμοχάρ-
ης Σφήττιος, Μένων Ἀχαρνεύς, Στράτων
Σφήττιος.

ἡ βουλὴ,
ὁ δῆμος.

Τὰ ἀνωτέρω εἴχομεν ἐκδώσει ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τῆς 16 Φεβρουαρίου, καὶ ἐκρίναμεν καλὸν νὰ τὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ ἐδῶ σήμερον. Τὴν δὲ συνέχειαν τῶν ἐφηβικῶν στηλῶν θέλομεν δώσει εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Ἐν Ἀθήναις,
τῇ 24 Φεβρουαρίου 1861.

Στέφανος Δ. Κουμανούδης.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΥΣΕΛΕΦΑΝΤΙΝΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΤΟΥ ΦΕΙΔΙΟΥ.

Διάσημος εἶναι ἡ χρυσελεφαντίνη Ἀθηνᾶ, τὸ ἐν τῷ Παρθενῶνι τῶν Ἀθηνῶν ἔργον τοῦ Φειδίου. Τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο καὶ ἐκλιπὸν ὁλοτελῶς ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ἣν ἐπήνεγκεν ἡ βαρβαρότης τοῦ μέσου αἰῶνος, ἐκθειάζων ποθεῖ καὶ μετὰ αἰῶνας ὁ πάλιν πολιτισθεὶς κόσμος. Ἐθαυμάσθη δὲ καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἂν καὶ ὑπῆρχον τότε πολλὰ τοιαῦτα χρυσελεφάντινα ἔργα, ὡς ὁ κοσμοπεριβόητος ἐν Ὀλυμπίᾳ Ζεύς, τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου ἀριστούργημα, ἡ τοῦ Πολυκλείτου Ἥρα παρὰ τὸ Ἄργος καὶ ἄλλα, ὧν μνείαν ποιεῖται ὁ Παυσανίας ἐν τῇ περιηγήσει του, οἷον ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ Ζεὺς ἐν Μεγάροις, ὁ Ζεὺς ὁ ἐν τῷ Ὀλυμπιείῳ Ἀθηνῶν, ἵνα ἀποσιωπήσωμεν τὰ λοιπά. Ἡ δὲ νῦν σοφὴ, πλουσία καὶ φιλότεχνος Εὐρώπη οὐδὲν τοιοῦτον ἔχει νὰ δείξῃ ἔργον ἐν τῷ θρυλλουμένῳ ΙΘ'. αἰῶνι· ἀλλ' οὐδ' ἐξ ἄλλης ὕλης κολοσσοὺς ἔχει ὡς τοὺς πάλαι· ἕνα σχεδὸν μόνον κολοσσὸν κατώρθωσε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν νὰ στήσῃ ἐκ χαλκοῦ ἐν Μονάχῳ ἡ Βαυαρία, ὅστις ὅμως βεβαίως πολὺ ἀπολείπεται τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν τέχνην. Πόσον δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν τῆς παλαιᾶς τέχνης τῶν Ἑλλήνων, φιλοτιμοῦνται παντοίοις τρόποις εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῆς καὶ ἀπομίμησιν, δεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς.

Ἤδη ὁ Quatremère de Quincy, ἀρχαιολόγος Γάλλος, εἶχε δοκιμάσει ἐν τῷ ἐν ἔτει 1825 ἐκδοθέντι συγγράμματι αὐτοῦ le Jupiter Olympien, γράφων ἐν γένει περὶ τῆς τορευτικῆς τῶν ἀρχαίων καὶ περὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, νὰ ἐπαγοικοδομήσῃ καὶ τὴν χρυσελεφαντίνην τοῦ Φειδίου παρθένον, καὶ ἀπεικόνισεν αὐτὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ, ὅπως ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Παυσανίου, Πλινίου, Πλουτάρχου καὶ ἄλλων τὴν ἐφαντάσθη. Ἐβουλήθη δὲ καὶ ὑλικὸν ἄγαλμα τῆς θεᾶς κατ' ἐκείνας

τὰς περιγραφὰς νὰ κατασκευάσῃ καὶ νὰ τὸ προθέσῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κοινοῦ τῶν Παρισίων, ἵνα κρίνωσιν ἐξ οἰκείας τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεως, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ κατορθώσῃ, κωλυθείς, ὡς αὐτὸς λέγει, ἐκ διαφόρων ἐμποδίων. Μετ' αὐτὸν καὶ ἄλλοι ἀρχαιολόγοι ἔγραψαν πραγματείας περὶ τῆς Παρθένου τοῦ Φειδίου, δοκιμάσαντες τινὲς μὲν διὰ περιγραφῆς μόνον, τινὲς δὲ καὶ διὰ εἰκόνων νὰ ἀποδώσωσι τὸ ἀρχαῖον ἔργον, ὡς ὁ Γερμανὸς Gerhard, ὁ Γάλλος Beulé, καὶ εἴτις ἄλλος. Ἀπέκειτο δὲ ἐν ταῖς νεωτάταις χρόνοις εἰς τὸν ἐν Γαλλίᾳ εὐπαίδευτόν τε ἅμα καὶ φιλότεχνον καὶ δὴ καὶ πλούσιον κόμητα de Luynes νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ Quatremère de Quincy. Οὗτος λοιπὸν μελετήσας πρῶτον τοὺς ἀρχαίους καὶ σχηματίσας ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ Φειδιακοῦ ἀγάλματος, ἀνέθεσεν ἔπειτα τὴν ὑλικὴν τοῦ ἔργου ἐκτέλεσιν εἰς τὸν ἐπίσημον ἀνδριαντοποιὸν Simart. Ὅλον κατεσκευάσθη Ἀθηνᾶ ἐξ ὀστῶν ἐλέφαντος καὶ τῆς ὕλης τῆς καλουμένης vermeil, ἀντὶ χρυσοῦ, καὶ οὐχὶ μικρά, ἀλλ' ἀναστήματος ἑπτὰ ποδῶν (τὸ πέμπτον τοῦ ἀρχαίου), καὶ τὸ ἄγαλμα ἐπρατέθη οὕτω εἰς ὄψιν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ κατὰ τὸ ἔτος 1855 παγκοσμίῳ ἐκθέσει τῶν Παρισίων. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως τὸ δοκίμιον τοῦτο τῆς πολυχρώμου γλυπτικῆς, τὸ θαυμασθὲν ὑπὸ τῶν θεατῶν, ἀπετέθη ἐν τῇ ἐπαύλει (chateau) Dampierre. Ἐγένοντο δὲ, ἐννοεῖται, καὶ ἐπικρίσεις τότε τοῦ ἔργου πολλαί, καί τινες οὐχὶ ἥπιαι. Ἡ δὲ περὶ τοῦ ἀληθοῦς σχήματος τοῦ ἀρχαίου ἀριστουργήματος ἔρις ἀνενεώθη πάλιν, ὅτε τὸ παρελθὸν ἔτος κατὰ τὴν ἐνταῦθα διατριβὴν τοῦ Charles Lenormant, παρετηρήθη ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Θησείου ἓν τέως παρημελημένον μικρὸν λίθινον ἄγαλμα, ὅπερ ἐθεωρήθη ὡς ἀποδίδον ἐν μικρῷ τὴν περίφημον χρυσελεφαντίνην Ἀθηνᾶν τοῦ Φειδίου. Τοῦτο τὸ ἔργον, καὶ ἀτελείωτον μάλιστα ἐκ τῆς γλυφίδος τοῦ τεχνίτου ἀπομεῖναν, διήγειρε πλείστην περιέργειαν, καὶ ἀμέσως φωτογραφηθὲν ἐδῶ διεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐκίνησεν ἄλλων τε καλάμους καὶ

ένὸς τῶν παρ' ἡμῖν ἀξιεπαίνως ἀρχαιολογούντων νέων. Ἡμεῖς δὲν ἐμβαίνομεν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπὸ διαφόρων γεγραμμένων, ἀλλὰ μόνον ἀναφέρομεν περὶ αὐτῶν. Οὕτως ἀνέγνωμεν ἀρτίως καὶ ἄρθρον μακρὸν τοῦ **Fr. Lenormant** ἐπιγραφόμενον **La Minerve de Parthenon**, δημοσιευθὲν ἐν τῇ ὑπὸ **Charles Blanc** ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένῃ **Gazette des beaux arts** (φυλλάδ. Νοεμβρ. καὶ Δεκεμβρ. 1860) ἔνθα πολλαὶ Ἀθηναϊ ἐκ τῶν ἐν διαφόροις Μουσείοις τῆς Εὐρώπης σωζομένων ἀποτυποῦνται ὡς καὶ ἡ ἐν τῷ Θησείῳ, ἀναζητεῖται ἡ αὐτῶν ὁμοιότης πρὸς τὴν ἀρχέτυπον τοῦ Φειδίου καὶ τέλος δίδεται εἰκών τις φανταστὴ αὐτῆς τῆς Φειδιακῆς, διαφέρουσα τῆς τοῦ **Quatremère** καὶ τῆς τοῦ **Simart**. Ἐκ ταύτης δὲ μάλιστα τῆς πραγματείας ἐκρίναμεν καλὸν ἐρανισθέντες νὰ γράψωμεν διὰ τοὺς ἡμετέρους τὰ ὀλίγα ταῦτα ἱστορικά, εὐχόμενοι νὰ κινηθῇ πλειότερον ἐν ἡμῖν ἡ προσοχὴ εἰς τὰ περιφανῆ ἔργα τῶν προγόνων ἡμῶν, δι' ὧν ἐκεῖνοι καταγλαΐσαντες ποτὲ τὸν κόσμον ἐκληροδότησαν τὴν φιλοκαλίαν εἰς τοὺς ἐπελθόντας λαούς, καὶ ἀτελεύτητον μὲν αὐτοὶ ἐκτήσαντο τὸν θυμασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πάντων τῶν ἀληθῶς πεπολιτισμένων, δύνανται δὲ καὶ ἡμᾶς τοὺς νῦν αὐτῶν ἀπογόνους ν' ἀναδείξωσιν ἀξιοζηλευτοτέρους παρ' ὅτι εἴμεθα, ἂν σπουδαίως θελήσωμεν νὰ ἐμμελετήσωμεν εἰς τὴν ἐκείνων σοφίαν.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ.

Περὶ τοῦ ῥήματος τ ί Θ η μ ι.

Πάντες γιγνώσκομεν, ὅτι τὸ ῥῆμα *τίθημι* ἐσήμαινέ τε καὶ ἀκόμη σημαίνει ὅ τι σήμερον κοινότερον *θέτω* (ἐκ τοῦ Θέω, κατὰ τὰ ἀνύω-ἀνύτω καὶ τὰ ὅμοια, ὄχι *θέττω*, καθὼς πολλοὶ

γράφουσι), *βάλλω* λέγομεν. Ὀλίγοις δὲ γνωστὸν εἶνε, ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ γλώσσῃ ἐσήμαινε καὶ ὅ τι τὸ ἀρχαῖόν τε καὶ νεώτερον *κάμνω*, τὸ *ποιῶ* καὶ τὸ ποιητικὸν συνώνυμον *τεύχω*· οὕτως εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος Α, 2 ἡ φρ. *ἄλγε' ἔθηκεν* συνωνυμεῖ τῇ αὐτ. 110 *ἄλγεα τεύχει*. Αἱ δὲ φρ. *φόως δ' ἑτάροισιν ἔθηκε* Ἰλ. Ζ,6. *πολέεσσι δὲ θῆκε κέλευθον* Μ, 399. *οἰκί' ἔθεντο* Β, 750. *ὑψερεφὲς θέτο δῶμα* Ὀδ. Ο, 241. *τὴν γὰρ Τρῶες ἔθηκαν Ἀθηναίης ἱέρειαν* Ἰλ. Ζ, 300. *Ἀχιλλῆος θείοιο κουριδίην ἄλοχον θήσειν* Τ, 298. *αἱ δὲ* (μοῦσαι) *χορὸν ἐστήσαντο πηδὸν θέσαν* (Θάμυριν) Β, 599 καὶ αἱ ὅμοιαι οὐδὲν διαφέρουσι τῶν καθομιλουμένων: *ἔκαμε* (ἐπροξένησε) *φῶς* (σωτηρίαν)· *ἔκαμε* (ἄνοιξε) *δρόμον· ἔκαμαν* (ἔκτισαν) *τὰ σπίτιά των* (ἐκατοίκησαν)· *τὴν ἔκαμαν ἱέρειαν· τὸν ἔκαμαν τυφλὸν* (ἐτύφλωσαν) κλ. Καθὼς δὲ τὰ *ποιῶ*, *ποιοῦμαι* καὶ *κάμνω* μετ' ἀφηρημένων μάλιστα ὀνομάτων περιφράζουσι τὰ σύστοιχα τούτοις ἁπλᾶ ῥήματα, π. χ. ποιοῦμαι πόλεμον, μάχην, λόγον κλ.=πολεμῶ, μάχομαι, λέγω (ἀγορεύω), οὕτω καὶ τὸ *τίθημι*, ὡς ἤδη ἐν Ὀδυσσ. Α, 146 *σκιδασιν-θείη* =*σκεδάσειε* (πρβλ. Υ, 295). Παρὰ δὲ τοῖς μεθ' Ὅμηρον ποιηταῖς ἐκτὸς τῶν συνήθων φράσεων, π. χ. Εὐριπ. Ἰφιγ. Αὐλ. 1335 *μεγάλα πάθεα Δαναΐδας τιθεῖσα*. Σοφοκλ. Ἠλ. 584 *ὕβρι μὴ πᾶμα σαυτῇ καὶ μετάγνοιαν τιθοῦ* κλ· πλειότεραι εἶνε αἱ περιφράσεις, οἷαι αἱ: Αἰσχύλου Χοηφ. 262 (Herm) *τραπείαν-κακῶν θήσει*=τρέψει τὰ κακά. αὐτ. 847 (Hrm.) *θήσειν Ἀγαμεμνονείων οἴκων ἔλεθρον* (πρβλ. ἑπτὰ ἐ, Θ. 47) Ἀγαμ. 1018 (Hrm.) *μὴ σχολὴν τίθει*—*μὴ σχόλαζε, μὴ μέλλε*. Πινδ. Πυθ. Δ'. 276 ἀμφὶ Κυράνας Θέμεν σπουδὰν=σπουδάσαι κ. τ. λ. — Ἡ ῥίζα *da* (dha) ὅθεν ἡ *θε*, τὸ *τίθημι* καὶ τὰ σύστοιχα προῆλθαν, φαίνεται τὸ *ποιεῖν*, *ἐργάζεσθαι* σημαίνουσα καὶ ἐν τῷ *θή-ς* (Θέμα: Θητ. Θηλ. Θῆσσα ἐκ τοῦ Θητ-ια) =*ἐργάτης*. Πρβλ. τὸ Θεσσαλ. *πεν-έ-στης* ἐκ τοῦ πέν-ο-μαι, ὅθεν καὶ *πένη-ς* (Θέμα πένητ-) καὶ *πόνος* κ. τ. τ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς

σανσκρ. dhâ tr (ἐκ τοῦ dha-tar=θετὴρ, κράντωρ, δημιουργὸς, dhâ-ma(n) δόμος, δέμας καὶ ἐν τῷ γερμαν. That πρᾶξις, thun (ἐκ τοῦ thu-en) ποιεῖν, πράττειν τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει.

M.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

(Ἰδε τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ 3φ τεύχει).

Ἐν σελ. 49 — 50 περὶ τῆς οὐσίας τῶν μύθων ἀναγινώσκομεν τὴν ἀπόφανσιν: «Ἐνὶ λόγῳ αἱ μυθικαὶ παραδόσεις δὲν ἔχουσιν ὑπόστασίν τινα εἰμὴ ἐνόσῳ φέρουσι τὸ μυθικὸν αὐτῶν κόσμημα· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐνθυμίζουσι κατὰ τοῦτο τὰς πομφόλυγας τὰς ὁποίας οἱ παῖδες σχηματίζουσι διὰ τοῦ σάπωνος. Ἡ πομφόλυξ δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἐνόσῳ φέρει τὸ διαφανὲς αὐτῆς περίβλημα· τότε ἔχει ποικίλα καὶ ζωηρὰ χρώματα, σχῆμα, σῶμα, κίνησιν· ἅμα ὅμως θελήσετε νὰ γυμνώσετε αὐτὴν τοῦ ἐλαφροτάτου αὐτῆς ἐνδύματος, διὰ νὰ ἴδητε τί περιέχεται ἐν αὐτῷ, διαλύονται ἀμέσως καὶ χρώματα, καὶ σχῆμα, καὶ σῶμα, καὶ κίνησις, καὶ δὲν βλέπετε τίποτε ἐμπρός σας. Τοιοῦτόν τι πάσχουσι καὶ αἱ μυθικαὶ παραδόσεις, ἅμα ἀφαιρέσητε τὸ μυθικὸν αὐτῶν κόσμημα· ἐκλείπει ὁ μῦθος, δὲν προκύπτει δὲ ἱστορία»· ἔπειτα ἐν σελ. 52 ἐπιφέρονται τά: « Αἱ μυθικαὶ παραδόσεις δύνανται τοιουτοτρόπως νὰ ἀλλοιῶνται καὶ νὰ τροπολογῶνται ἀκαταπαύστως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς εὑρέσεως τῆς ἀληθοῦς τῶν μυθικῶν χρόνων ἱστορίας, ἥτις ποτὲ δὲν θέλει εὑρεθῆ· ἀπαραλλάκτως καθὼς, ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι, οἱ λεγόμενοι Ἀλχημικοὶ ἠγωνίζοντο, διὰ τῆς μεταποιήσεως τῶν μετάλλων, νὰ ἐπιτύχωσι τὴν κατασκευὴν χρυσοῦ, ὅστις ποτὲ δὲν κατεσκευάσθη». καὶ ἐν σελ. 55 πάλιν περὶ τῶν μύθων ἐκφέρεται ἡ τολμηρὰ αὕτη

ἀπόφανσις: « Τὸ παραπέτασμα δὲν καλύπτει τίποτε, οὐδὲ ὑπάρχει ἀγχίνοια ἱκανὴ νὰ ἀνασύρῃ αὐτό». Καὶ τέλος ἐν σελ. 56: « Μάταιον μὲν ἴσως εἶναι νὰ ἀναζητῶμεν τὰ κοσμογονικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μυστήρια (;) τῆς ἑλληνικῆς θεογονίας· καὶ οὐδέποτε ἴσως θέλομεν δυνηθῆ νὰ διακρίνωμεν τί τὸ μυθῶδες καὶ τί τὸ ἱστορικὸν μέρος τῶν ἡρωϊκῶν καὶ γενεαλογικῶν(;) ἄθλων καὶ ἐπιχειρήσεων κτλ. ». Ὅθεν δή ποτε ἠρύσθη τὰς ἀποφάνσεις ταύτας, ὁ κ. Π. εἴτε ἐκ τῆς περιουσίας τῶν ἰδίων γνώσεων, εἴτ' ἐκ τοῦ Γρότε, δὲν δυνάμεθα νὰ τοὺς παραδεχθῶμεν οὕτως ἀπολύτως. Οἱ μῦθοι καὶ ἡ γλῶσσα εἶνε τὰ δύο ταμεῖα, ἔνθα ἐναποθέτουσιν οἱ λαοὶ τὰς πρώτας περὶ τῶν ὄντων παραστάσεις καὶ ἐννοίας καὶ γνώσεις καὶ ἐμπειρίας των, τὰς περὶ τοῦ Θείου, τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐνεργουσῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων δόξας καὶ πίστεις των. Οὐδ' εἶνε οἱ μῦθοι πομφόλυγες πάσης ὑποστάσεως κεναὶ ἢ παραπετάσματα ἀπατηλά· ἀλλὰ εὔμορφοι φλοιοὶ οὐσιώδεις πυρῆνας περικαλύπτοντες· εἶνε τὰ πρωτόπλαστα ποιητικὰ δημιουργήματα τῶν ἐθνῶν παντοίας, φυσικὰς, ἠθικὰς, θεολογικὰς, ἱστορικὰς κ. ἀλ. ἀληθείας φέροντα· εἶνε ἡ πηγὴ καὶ ῥίζα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἄλλης τέχνης, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐπιστήμης· εἶνε ἡ πρώτη θεολογία καὶ φυσιολογία καὶ ἱστορία καὶ φιλοσοφία των. Ἀλλ' ἂν ἡ ἐξεύρεσις τῆς ἐν αὐτοῖς ἀληθείας εἶνε δυσχερὴς καὶ δυσέφικτος, δὲν εἶνε καὶ πάντη ἀνέφικτος καὶ ἀδύνατος, οὐδὲ διὰ τοῦτο εἶνε ματαιοπονία ἡ περὶ αὐτοὺς σπουδή. Ἂν εἶνε ματαιοπονία ἡ ἐτυμολογία τῶν λέξεων, ἡ ἀνεύρεσις τῆς πρώτης σημασίας πάσης λέξεως καὶ τῆς ταύτης μεταφορᾶς εἰς τὴν ἑκάστοτε χρῆσίν της, ἄλλο τόσον εἶνε ματαιοπονία ἡ τῶν μύθων ἐτυμολογία. Τηλικαύτην χρησιμοθηρίαν ἀξίαν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων καὶ τῶν νῦν ἐμπόρων Χίων δὲν ἀνεχόμεθα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἄλλο εἶνε τὸ ζήτημα, ἂν ἡ περὶ τοὺς μύθους σπουδὴ καὶ αἱ διάφοροι πρὸς ἐξήγησίν των ἀπόπειραι πρέπει νὰ παραληφθῶσιν εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν τὴν παντὸς συμβολικοῦ περικαλύμματος

γυμνὴν ἀλήθειαν ἐρευνῶσαν, καθὼς σήμερον στενῶς περιορίζεται, μάλιστα εἰς σύνοψιν ἱστορικὴν χάριν τῶν πολλῶν γραφομένην. Μεγαλειτέραν καὶ καλλιτέραν ὑπόληψιν τῶν μύθων προξεδοκῶμεν παρὰ τοῦ κυρίου Παπαρρηγοπούλου, τόσον ἐπιμελῶς σπουδάζοντος περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ πάντων ποιητικωτάτου καὶ μυθοπλαστικωτάτου.

Ἐν σλ. 114 περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τῶν Ἑλλήνων ποιήσεως γινομένου τοῦ λόγου, παραρρίπτονται τὰ ὀνόματα *ἐπική*, *ἱερατική* καὶ *θρησκευτική* (ποίησις) χωρὶς νὰ ἑρμηνευθῶσι δεόντως. Ἂν ὁ ἀναγιγνώσκων ὅλην ἐκείνην τὴν σελίδα ἤδη ἄλλοθεν ἔχει μάθει τί ἔπος, τί ἱερατικὴ καὶ τί θρησκευτικὴ ποίησις καὶ ποία ἡ διαφορά των, ἂν ὅλως ὑπάρχει, τότε μόνον δύναταί πως νὰ ἐννοήσῃ τὰ ἐκεῖ οὕτω συγκεχυμένως λεγόμενα. Τὰ τελευταῖα ταῦτα· «Διὰ δὲ τοῦτο ἡ θρησκευτικὴ ποίησις ὄχι μόνον ὑπῆρξε μεταγενεστέρα παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πολὺ ὑποδεεστέρα τῆς ἐπικῆς, εἰς ἣν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀπέβησαν ἀπαράμιλλοι» δεικνύουσιν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τὴν *θρησκευτικὴν* ποίησιν ὡς τι εἶδος τῆς καθ' ὅλου ποιήσεως ἀντιδιαστέλλει καὶ ἀντιτάσσει πρὸς τὴν *ἐπικήν* ὡς ἕτερον παράλληλον εἶδος. Ἀλλά, νομίζω, οὐχ οὕτως ἔχει. Ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη διαίρεσις τῆς ποιήσεως εἰς εἴδη εἶνε ἡ κατὰ τὴν ποιητικήν, τὴν τεχνικὴν ἰδέαν, τὸν τρόπον τῆς ποιητικῆς μιμήσεως (κατὰ τὴν ἀριστοτέλειον σήμασίαν τῆς λέξεως), ὄχι κατὰ τὴν ὕλην, κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς διὰ τῆς ποιήσεως εἰδοποιουμένης, πραγματευομένης ὑποθέσεως. Κατὰ τὴν ποιητικὴν λοιπὸν ἰδέαν καὶ τὸν τρόπον τῆς μιμήσεως ἡ ποίησις διαιρεῖται εἰς τρία γένη ἢ γενικὰ εἴδη, τὸ *ἐπικὸν* ἢ *ἔπος*, τὸ *μελικὸν* ἢ *μέλος* (ἢ, ὡς κοινότερον λέγεται, λυρικὸν) καὶ τὸ *δραματικὸν* ἢ δρᾶμα. Ἕκαστον δὲ τούτων κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς πραγματευομένης ὑποθέσεως ὑποδιαιρεῖται εἰς μερικώτερα εἴδη, *εἰς θρησκευτικὸν* καὶ *κοσμικόν*, εἰς *μυθικὸν* καὶ *ἱστορικόν*, εἰς *σπουδαῖον* καὶ *γελοῖον*, εἰς *τραγικὸν* καὶ *κωμικὸν* καὶ οὕτως ἑξῆς. Δύναται

λοιπὸν νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὑπάρχει *ἔπος θρησκευτικὸν* καὶ *ἔπος μὴ θρησκευτικόν*· παραδείγματα τὰ θρησκευτικὰ ἔπη τοῦ Μίλτωνος, τοῦ Δάντου, τοῦ Κλοπστόκκου καὶ τὰ μὴ θρησκευτικὰ τοῦ Καμοένσου καὶ ἄλλων· *μέλος θρησκευτικὸν* καὶ *μέλος μὴ τοιοῦτον*· *δρᾶμα θρησκευτικὸν* καὶ *δρᾶμα πολιτικόν*. Ἡ *θρησκευτικὴ* λοιπὸν ποίησις δὲν εἶνε εἶδος ποιήσεως *ἀντίθετον* πρὸς τὴν *ἐπικήν*, ἀλλά τις καθ' ὕλην διάκρισις τῆς ὅλης ποιήσεως καὶ μερικώτερον εἶδος ἑκάστου τῶν τριῶν ἐκείνων γενῶν ἢ γενικῶν εἰδῶν της, τοῦ ἔπους, τοῦ μέλους, τοῦ δράματος.

Ὅθεν ζητουμένου μὲν ποῖον τῶν γενικῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως πρότερον ἢ ἐπικρατέστερον ἀνεπτύχθη ἢ ἐπέδωκε παρά τινι ἔθνει, π. χ. παρὰ τῷ ἑλληνικῷ, ἐξεταστέον, ἂν τὸ ἔπος πρότερον ἢ ἐπικρατέστερον, ἢ τὸ μέλος ἢ τὸ δρᾶμα· ζητουμένου δὲ ποῖον μερικώτερον εἶδος ἢ ποῖος χαρακτὴρ ἑκάστου αὐτῶν πρότερον ἀνεπτύχθη ἢ ἐπεκράτησεν, ἐρευνητέον, ἂν τὸ *θρησκευτικὸν ἔπος* ἢ τὸ *ἱστορικὸν* ἐπεκράτησεν, ἂν τὸ ὑμνῳδικὸν (θρησκευτικὸν) μέλος ἢ τὸ *κοινωνικὸν* (ἐρωτικόν, συμποσιακὸν κ. λ.) ἐπρώτευσεν κτλ. Ὁ κύριος Παπαρρηγόπουλος ἐν τῇ προκειμένῃ σελίδι ἤθελεν ἴσως νὰ εἴπῃ τι περὶ τοῦ πρότερον μὲν σφοδρῶς ἀμφισβητουμένου, νῦν δὲ σαφῶς λελυμένου ζητήματος, πότερον τὸ ἔπος ἢ τὸ μέλος πρότερον (τεχνικῶς) ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ νὰ ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς ὑγιεστέρας γνώμης, ὅτι τὸ ἔντεχνον ἔπος εἶνε πρότερον τῆς ἐντέχνου λυρικῆς ποιήσεως, περιέπεσε δὲ εἰς σύγχυσιν Πρὸς διευκρίνησιν ταύτης τῆς συγχύσεως λέγομεν διὰ βραχέων ὅτι ἄνδρες σοφοὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δεδομένων ὁδηγούμενοι ἐξηκρίβωσαν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Πρὸ τῶν ὁμηρικῶν καὶ ἡσιοδείων ἐπῶν εἶχαν οἱ Ἕλληνες ἤδη ἀπὸ πολλοῦ πολλὰ καὶ ποικίλα ποιήματα ἢ ᾄσματα (ὕμνους καὶ ᾠδάς), τὰ μὲν ὅλως δημώδη καὶ ἀδέσποτα, τὰ δὲ εἰς ὀνομαστοὺς ποιητὰς (ἀοιδοὺς) ἀποδιδόμενα. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ ᾄσματα κατὰ τὸ εἶδος ἐπικὰ καὶ λυρικὰ καὶ τὰ πλεί-

στα, ἂν μὴ πάντα, θρησκευτικὸν χαρακτῆρα ἔφεραν. Θεῶν ἢ ἡμιθέων πράξεις καὶ πάθη ᾄδοντα, τὰς εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐεργεσίας των ὑμνοῦντα, ἱκεσίας καὶ εὐχαριστίας πρὸς αὐτοὺς ἐκφράζοντα. Τεκμήριον δὲ ἐν τῇ Ἰλ. Α, 473 οἱ Ἀχαιοὶ παρίστανται «καλὸν ἀείδοντες παιήονα — μέλποντες Ἑκάεργον (Ἀπόλλωνα)», ἀφ' οὗ ἀπέδωκαν τῷ πατρὶ τὴν Χρυσηΐδα. *Παιᾶνα* ᾄδουσι μετὰ τὸν Ἕκτορος φόνον καὶ οἱ περὶ τὸν Ἀχιλλέα. (Ἰλ. Χ. 391)· ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως (Σ, 569 κεξ.) παρίστανταί τινες *λίνον* ᾄδοντες. Ἦτο δ' ὁ λίνος ὀρῆνος ἐπὶ Λίνῳ τῷ φίλῳ παιδὶ τῆς μούσης Οὐρανίας. Ὅμοια τῷ Λίνῳ, ὀρηνώδη ᾄσματα, ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀνέκαθεν ᾀδόμενα, ἦσαν καὶ ὁ *ἰάλεμος*, ὁ *λιτιέρσης*, ὁ *βόρμος* καὶ ἄλλα· ἔπειτα οἱ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς *θρῆνοι*. Εὐθυμότερον δὲ χαρακτῆρα εἶχαν ὁ *ὑμέναιος* (Ἰλ. Σ, 492-5 Ἡσιόδ. Ἀσπ. *Ἡρ.* 274—280) καὶ ὁ *κῶμος* (Ἡσιόδ. Ἀσπ. 281—285). Ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὀνομάζονται ῥητῶς δύο ἀοιδοί, *Δημόδοκος* ὁ τῶν Φαιάκων (Ὀδ. Θ.) ᾄδων ἐκ διαλειμμάτων ποικίλα μέρη τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου, πρὸς δὲ καὶ τὴν *φιλότητα τοῦ Ἄρεος* καὶ τῆς *εὐστεφάνου Ἀφροδίτης*, καὶ ὁ τῶν ἐξ Ἰθάκης μνηστήρων τῆς Πηνελόπης *Φήμιος* (Ὀδ. Π. 252 κεξ.)· ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι *Θάμυρις ὁ Θρᾴξ*, ὃν αἱ Μοῦσαι γοιλωσάμεναι πηρὸν θέσαν καὶ παῦσαν ἀοιδῆς (Ἰλ. Β, 595 κεξ.). Ἐκ τῶν πρὸ Ὁμήρου χρόνων ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερῶν ἐκείνων ὑμνῳδῶν. *Ὀρφέως, Μουσαίου, Εὐμόλπου, Ὠλήνος, Χρυσοθέμιδος καὶ Φιλάμμωνος*, οἵτινες λέγονται ποιήσαντες καὶ ᾄδοντες ὕμνους καὶ νόμους εἰς τὰς Μούσας, τὴν Δήμητρα καὶ τὸν Διόνυσον, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν καὶ τὴν Λητώ· οἱ δ' ὕμνοι οὗτοι κατὰ μέγα μέρος ὡμοίαζον μὲ τοὺς εἰς ἡμᾶς σωζομένους ὁμηρικούς.

Ἐκ τούτων πάντων δῆλον τοῦτ' ὅπερ φθάσαντες εἴπαμεν, ὅτι πρὸ τοῦ ὁμηρικοῦ καὶ ἡσιοδείου ἔπους εἶχαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπικὰ καὶ λυρικὰ ποιήματα, ὧν πολλὰ ἦσαν θρησκευτικά,

ἱερὰ καὶ δὴ καὶ ἱερατικά. Ἐκ δὲ τούτων κατ' ὀλίγον (ὄχι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας) ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὸν παρ' Ὁμήρῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν λυρικοῖς ποιηταῖς τελειότητα ἔφθασαν τὰ ἔντεχνα εἴδη, τό τ' ἔπος καὶ τὸ μέλος. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα κατὰ μέγα μέρος καὶ τὸ ὕστερον ἀναπτυχθὲν δρᾶμα ἐπὶ πολὺν χρόνον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα ἔφεραν, ἐκ τῶν κόλπων τῆς Θρησκείας ἀναπτυχθέντα καὶ τὴν Θρησκείαν ὑπηρετοῦντα. Πόθεν λείπουν οἱ Θεοὶ ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν; τί δὲ ἄλλο ἦσαν οἱ ἐν αὐτοῖς ὑμνούμενοι ἥρωες ἢ *δῖοι καὶ διογενεῖς* καὶ *Διὶ φίλοι* καὶ ὕστερον παρὰ τοῖς Ἕλλησι θείων τιμῶν ἀπολαύοντες; Δὲν εἶνε ἄπειρον τὸ πλῆθος τῶν ὕστερον εἰς θεοὺς καὶ ἡμιθέους ᾀδομένων λυρικῶν ὕμνων; *παιάν, προσόδιον, διθύραμβος* κτλ. κτλ., τὸ δὲ δρᾶμα, πολὺν χρόνον τὸν Διόνυσον θεραπεῦσαν, ὕστερον μετέβη καὶ εἰς ἄλλους θεοὺς καὶ ἥρωας. Ἀλλ' ἂν ὁ θρησκευτικὸς οὗτος χαρακτὴρ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως δὲν εἶνε οὕτω βαθὺς καὶ μυστικός, ὡς ὁ τῆς Ἰνδικῆς π. χ. καὶ τῆς ἑβραϊκῆς ὑμνῳδίας, διὰ τοῦτο δὲν παύει τοῦ εἶναι θρησκευτικός. Τοιαύτη ἦτον ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἀνθρωποφυεῖς καὶ ἀνθρωποπαθεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τὸ τελειότερον (βεῖα ζώοντας καὶ ἀθανάτους), πλάσαντες τοὺς θεούς των, δὲν ἔτρεμαν ἐνώπιόν των, ὡς οἱ Ἰσραηλῖται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τῶν ἐκδικήσεων Ἰεχοβᾶ, ἀλλὰ συνανεστρέφοντο μετ' αὐτῶν οἰκειότατα καὶ δὴ καὶ συνέπαιζαν.

Ἐν σλ. 83 τῆς *ἀλεύρου* ἀντὶ τοῦ ἀλ—καὶ ἐν σλ. 113 *Κρητικῆς Ἴδης* ἀντὶ Τρωϊκῆς ὑποθέτομεν ὅτι εἶνε τυπογραφικὰ σφάλματα· διότι τὸ μὲν *ἄλευρον* μόνον οὐδέτερον ἐξεύρομεν, *Σκῆψιν* δὲ πόλιν μόνον ἐπὶ τῆς Τρωϊκῆς Ἴδης γνωρίζομεν, οὐδεμίαν δ' ἐπὶ τῆς Κρητικῆς.

Λύται περίπου εἶνε αἱ κυριώτεραι τῶν περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ κυρίου Παπαρρηγοπούλου παρατηρήσεών μας. Τώρα δὲ ἐπισυνάπτομεν καί τινας γλωσσικὰς σημειώσεις, αἵτινες δὲν ἀναφέρονται μὲν μόνον εἰς τὸ προκείμενον σύγγραμμα, ἀλ-

λὰ καὶ εἰς πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν ἐφημέρως τε καὶ σπουδαίως γραφομένων καὶ δημοσιευομένων, ἐδῶ δὲ πρῶτον κατὰ τύχην ἀφορμῆς δοθείσης ἔπρεπε νὰ ἐκτεθῶσι. Τοῦτο δὲ ποιοῦντες ὑπὸ σκέψιν μόνον τῶν ἐπαϊόντων ὑποβάλλομεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν περὶ τούτων κρίσιν, χωρὶς νὰ ἀξιώσωμεν νὰ κηρυχθῶμεν διδάσκαλοι τῶν ὄντων ἢ οἰομένων ὅτι εἶνε σοφοί.

Ἐν σελ. 4 τά: *ἐδίδαξε δ' αὐτοῦ εἰς τούτους πάσας τὰς τέχνας* ». σελ. 7 «*διδάξαντα εἰς αὐτοὺς πάσας τὰς τέχνας* » ἠδύναντο ἑλληνικώτερον νὰ ἐκφρασθῶσι χωρὶς τῆς προθ. εἰς: *τοὺς ἐδίδαξε δ' αὐτοῦ πάσας* τ. τέχν. *διδάξαντα αὐτοὺς* π. τ. τ. Τὸ *διδάσκω τινί τι*, οὗ παράφρασις εἶνε τὸ *διδάσκω τι εἴς τινα*, ὅπερ πυκνότατα μεταχειρίζεται ὁ κ. Π. εἶνε μόνον τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ καὶ τινων νεωτέρων γλωσσῶν π. χ. τῆς γαλλικῆς: enseigner quelque chose à quelqu' un, ἀλλότριον δὲ τοῦ τ' ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου.

Ἐν σελ. 83 τοὐναντίον ἀντὶ τοῦ: *ἀπειλεῖ θάνατον τὰς δούλας* ἑλληνικώτερον ἠδύνατο νὰ εἴπῃ: *ἀπειλεῖ θ. εἰς τὰς δούλας* κατὰ τὸ ἀρχαῖον: ἀπειλῶ τινι τί. —

Ἐν σελ. 43 ἀντὶ τοῦ: *δὲν ἤθελον λέγονται*, καθὼς καὶ τῶν ὁμοίων, καλλίτερον ἦτο, ἂν ἐγράφετο: *δὲν θὰ ἐλέγοντο* ἢ *δὲν ἤθελον (-αν) λέγεσθαι*. Διότι οἱ μελλοντικοὶ οὗτοι καὶ ὑποθετικοὶ ἢ δυνητικοί, ὡς λέγονται, τύποι πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπό τινα κανονικότητα.

Ἐν σελ. 67 λέγων ὁ συγγραφεύς: ὁ Θεὸς αὐτὸς τὸ *μέγιστον καὶ ἐνδοξότερον τῶν ὄντων* » καὶ ἐν σελ. 104: οἱ προπάτορες ἡμῶν - - - ἀναδειχθέντες *τὸ μεγαλοψυέστερον* ἅμα καὶ τὸ *μαχιμώτερον* τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, *τὸ καλλιτεχνικώτερον* καὶ *τὸ ῥωμαλεώτερον*, *τὸ εὐγλωττότερον* καὶ τὸ *πρακτικώτεροι* (;) κτλ. μεταχειρίζεται τὸ συγκριτικὸν ἀντὶ τοῦ ὑπερθετικοῦ, ἐλάττωμα, εἰς ὃ περιπίπτουν πλεῖστοι ὅσοι τῶν παρ' ἡμῖν γραφόντων, παρασυρόμενοι ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ τῶν ἄλλων ῥωμανικῶν γλωσσῶν, ἀντὶ τοῦ ὑπερθετικοῦ τὸ συγκριτικὸν μετὰ

τοῦ ἄρθρου μεταχειριζομένων, π. χ. γαλλ. le meilleur des écrivains = (ὁ) ἄριστος τῶν συγγραφέων· la plus grande de mes filles = (ἡ) πρεσβυτάτη τῶν θυγατέρων μου κτλ.

Ἐν σελ. 86 ἀντὶ τῶν: *ἂν αἱ ἀγοραὶ* τοῦ δήμου *οὐδεμίαν* εἶχον θέλησιν, οὐδὲ ἀξίαν τινὰ ἤθελον ἔχει » ἢ ἔπρεπε νὰ λέγηται ἀρχαϊκώτερον καὶ ὀρθότερον: *ἂν αἱ ἀγ- - μηδεμίαν* εἶχον κτλ. ἢ συμφωνότερον πρὸς τὸ σημερινὸν πνεῦμα τῆς γλώσσης: ἂν αἱ ἀγοραὶ—(μὴ)δὲν εἶχαν κἀμμίαν θέλησιν κτλ.

Ἐν σελ. 89 ἀντὶ τοῦ κακοζήλου: *προσωποπεποιημένη* μετὰ τεσσάρων π καλλίτερον ἦτο, νομίζω, καὶ συμφωνότερον πρὸς τὸ σημερινὸν πνεῦμα τῆς γλώσσης, τὴν ἀναδίπλωσιν τοῦ παρακειμένου καὶ ἐκ τῶν ἁπλῶν ῥημάτων (πόσῳ μᾶλλον ἐκ τῶν συνθέτων;) ἀποτριψάσης, τὸ *προσωποποιημένη*.

Ἐν σλ. 92 ὀρθότερον λέγεται *ἐνάρθρως· γνώμη τοῦ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου* ἢ ἐν σλ. 90 *ἀνάρθρως ἀξίωσιν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπου* ἀντὶ τοῦ *κατ' ἰδίαν*.

Ἐν σλ. 94· αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις τῶν διαφόρων βασιλείων δὲν ἦσαν ---προσδιωρισμέναι κλτ. ἀντὶ τοῦ ἀργοῦ δισσυνθέτου *προσδιωρισμέναι* ἁρμοδιώτερον ἦτο τὸ ἁπλοῦν *ὡρισμέναι* ἢ τὸ πολὺ τὸ διωρισμέναι. Πρὸς τί ἡ κατάχρησις αὕτη τῶν προθέσεων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν συνθέτων ἐν οὐ δέοντι; *προσδιορισμένον τι* λέγεται, ὅταν πρὸς ἄλλοις πολλοῖς διορισμοῖς προσέλαβε καὶ νέον ἢ νέους.

Ἐν σλ. 76: «Σῶμα εὔρωστον, ἀνάστημα ὑψηλόν, ἦθος μεγαλοπρεπές, βλέμμα ὀξύ, φωνὴ λαμπρά, καὶ μάλιστα αἱ συμπάρεδροι τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων ἀρεταί, ἡ περὶ τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις δεξιότης, ἡ ἐν ταῖς ἀτυχίαις καρτερία, ἡ περιφρόνησις τοῦ κινδύνου, ὁ ἔρως τῶν ἐνδόξων ἐπιχειρήσεων, *ἰδοὺ τί* διέκρινε πρὸ πάντων τὸν γνήσιον ἡγεμόνα ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς τῶν θνητῶν ὄχλου.» Ἡ τοιαύτη μετὰ ἐξαριθμήσιν πολλῶν ὑποκειμένων διὰ τοῦ *ἰδοὺ τί* συγκεφαλαίωσίς των εἶνε ἀνοίκειος, νομίζομεν, τῷ πνεύματι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσ-

σης, μετάφρασις τοῦ γαλλικοῦ *voilà ce qui* οὖσα. Ἡ δ' ἑλληνικὴ ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ἀντωνυμ. οὗτος κατὰ τὸν προσήκοντα τύπον μεταχειρίζεται, π. χ. ἀντὶ τοῦ *ἰδοὺ τί διέκρινε*, θὰ ἔλεγε: *ταῦτα διέκρινον* (ἢ διέκριναν) κτλ.

Ἐν σελ. 30 τὸ *δεκαεπτογδόην* ὑφ' ἓν γεγραμμένον δὲν εἶνε ὀρθὸν, νομίζομεν· διότι ὡς ἔχον δύο τόνους καὶ δύο λέξεις πρέπει ν' ἀποτελέσῃ: *δεκάεπτ' ογδόην*· ὁμοίως χωριστὰ καλλίτερον εἶνε νὰ γράφωνται καὶ τά: *προστούτοις* (σελ. 41 κ. ἀλ.), *προσθετούτοις* (σελ. 39. 74 κ. ἀλ.), *τῳόντι* (σελ. 40. 41 κ. ἀλλ.) καὶ *ἐνόσῳ* (σελ. 68). Ὅτι ταῦτα ἐπιρρηματικὴν ἔννοιαν ἐκφέρουσι, δὲν εἶνε ἀποχρῶσα αἰτία νὰ γράφωνται οὕτως ὑφ' ἕν. Διότι τότε κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἀντὶ τῶν: *κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, μετὰ πάσης χαρᾶς, ἐγκαιρῷ, μὲ τὸν καιρὸν, φυσικῷ τῷ λόγῳ* κ. τ. τ. ἔπρεπε νὰ γράφωνται: *καταυτοναυτοντρόπον, διατηναυτηναιτίαν, μετατασηςχαρᾶς, ἐγκαιρῷ, μετογκαιρὸν, φυσικῳτῳλόγῳ* κτλ. καὶ ἐπειδὴ πᾶσα πρότασις μίαν κρίσιν ἀποφαίνει, ἔπρεπε καὶ αὕτη εἰς μίαν σχοινοτενῆ λέξιν νὰ γράφηται, ὡς λέγονται ὅτι κάμνουσιν ἐξ οἰκείας φύσεως αἱ γλῶσσαι τῶν αὐτοχθόνων Ἀμερικανῶν, πᾶσαν ἀπόφανσιν διὰ μιᾶς πολυσυνθετωτάτης λέξεως παριστάνουσαι. Διὰ τῆς εὐκρινεστέρας γραφῆς τῶν λέξεων ὑποβοηθεῖται ἡ ἐτυμολογία των, διὰ τῆς ἐτυμολογίας ἀναζωπυρώνεται καὶ ἀκμαιοτέρα διατηρεῖται ἡ γλωσσικὴ συνείδησις, διὰ δὲ τῆς ζωηρότητος τῆς γλωσσικῆς συνειδήσεως ἡ γλῶσσα διατηρεῖται ὡς δραστήριος ὀργανισμὸς, οἷα εἶνε ἐκ φύσεως, καὶ δὲν ἀποβαίνει ἄτακτος σωρὸς νεκρᾶς ὕλης. Ὅθεν νομίζομεν, ὅτι καὶ τὰ *ἐν ᾧ, ἀφ' οὗ, ἐπ' ἴσης, ἐξ ἴσου* κ. τ. τ. οὕτω χωρὶς γραπτέα.

Ἐν σελ. 64 λέγεται: « Ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια εἶναι τὰ δύο ἀρχαιότατα ἐκ τῶν περισωθέντων πρωτότοκα τῆς ἑλληνικῆς *φιλολογίας* κτλ. » Ἡ λέξις *φιλολογία* (ἐκ τοῦ φιλολόγος =ὁ φιλῶν λόγους καὶ σπουδάζων περὶ παιδείαν *Φρύνιχος* σελ. 392) ἐκ τῆς γενικῆς ἐτυμολογικῆς σημασίας: *φιλία λόγων* ἢ *τοῦ λέγειν* (ὅθεν καὶ πολυλογία) μετέβη εἰς τὴν μερικωτέραν: *σπουδὴ περὶ τοὺς* (φιλοσοφικοὺς ἢ ἐπιστημονικοὺς) *λόγους, περὶ παιδείαν μάλιστα ἱστορικὴν καὶ γλωσσικὴν μάθησιν*· καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν μερικωτάτην: *ἡ σπουδὴ τοῦ βίου τῶν δύο προκρίτων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων*. Κατὰ ταύτην τὴν τελευταίαν σημαίνει ὅλην ἐπιστήμην καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ ταῖς ἑσπερίοις λαοῖς ὑπὸ τὸν τύπον **Philologie**. Ἄλλην παρὰ ταύτας σημασίαν τοῦ ὀνόματος δὲν γνωρίζομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἀπό τινος χρόνου, ἀγνοῶ τίνος προεξάρχοντος, κατάντησε παρ' ἡμῖν ἔθος διὰ τοῦ *φιλολογία* νὰ μεταφράζωσι τὸ παρὰ Γάλλοις *littérature* καὶ παρὰ Γερμανικῆς *literatur*. Σημαίνει δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο γενικώτερον μὲν τὸ σύνολον τῶν γραπτῶν (γλωσσικῶν) μνημείων ἔθνους τινὸς, μερικώτερον δὲ τὸ τῶν ἐντέχνων (γραπτῶν) μνημείων, ποιημάτων τε καὶ συγγραμμάτων, π. χ. **littérature grecque ἢ littérature des Grecs· littérature française· deutsche Literatur** κτλ. ἔτι δὲ μερικώτερον *littérature* ἐπιστήμης τινὸς ἢ μαθήσεως λέγεται τὸ σύνολον τῶν περὶ αὐτῆς γεγραμμένων. Ἤδη ἐντεῦθεν εἶνε δῆλον, ὅτι ἡ διὰ τοῦ *φιλολογία* μετάφρασις τοῦ ῥωμανικοῦ *littérature* καθ' ὁποίαν δήποτε τούτου σημασίαν εἶνε ἄτοπος. Ἔτι δ' ἀτοπωτέρα εἶνε ἡ διὰ τοῦ: *ἱστορία τῆς φιλολογίας* μετάφρασις, ἣν τινες ἐτόλμησαν, τοῦ γαλλικοῦ *histoire de la littérature* καὶ τοῦ γερμαν. *Literaturgeschichte*. Διότι *ἱστορία τῆς φιλολογίας* κυρίως λέγεται ἡ ἔρευνα καὶ ἔκθεσις πότε καὶ πῶς καὶ ποῦ ἤρχισεν ἡ ἐπιστήμη ἡ καλουμένη *φιλολογία* καὶ πῶς ἀνεπτύχθη μέχρι σήμερον, ὄχι ἡ *ἱστορία τῶν γραμμάτων* ἢ ἡ *γραμματολογία*, δι' ὧν ἀποδίδεται συνήθως παρ' ἡμῖν ἡ **histoire de la littérature** ἢ **literaturgeschichte**, τοῦ ὀνόματος *γράμματα* γενικώτατα ἐπὶ παντὸς γεγραμμένου ἐκλαμβανομένου. Ὁ δὲ κύριος Π. τὸ ὄνομα *φιλολογία* ἐκλαμβάνει βέβαια κατὰ τὴν ὅλως ἀλλόκο-

τον ἐκείνην σημασίαν=τῷ *litterature*. Ἀλλ' εἴτε κατὰ ταύτην εἴτε κατὰ τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ κυρίαν σημασίαν του ἐκλαμβάνει τὸ ὄνομα *φιλολογία*, ἡ προεκτεθειμένη φράσις του: « ἡ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια εἶναι τὰ δύο ἀρχαιότατα ἐκ τῶν περισωθέντων *προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας* » εἶνε ἡμαρτημένη· διότι τὰ δύο ταῦτα ἔπη πρὸς μὲν τὴν κυρίως *φιλολογίαν*, τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀρχαιότητος, εἶνε *μνημεῖα*, εἶνε *πηγαί*, ἐξ ὧν ἀρύεται τὰς περὶ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἑλλην. ἀρχαιότητος παντοίας γνώσεις της, τῆς δὲ *litterature* τ. ἔ. τοῦ συνόλου τῶν *ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς ἑλλην. γλώσσης, εἶνε δύο μέρη ὄχι προϊόντα· προϊόντα* δ' εἶνε μόνον *τῆς ποιητικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως*.

Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων· τελευτῶντες δ' ὑπομιμνήσκομεν τὸν κύριον Παπαρρηγόπουλον καὶ τὸ ἑξῆς. Ἂν ἐπιθυμεῖ τὸ σύγγραμμά του νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ προτεθειμένου σκοποῦ, νὰ ἐκθέσῃ δηλ. πιστῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς *πραγματικὴν* ὠφέλειαν, πρέπει ν' ἀποφύγῃ τὸ ἐγκωμιαστικὸν ἐκεῖνο, ὅπερ ἐπικρατεῖ ἐν τῇ μονοτόμῳ ἐκείνῃ ἑλλην. ἱστορίᾳ του, ὅπου οἱ Ἕλληνες σχεδὸν ὡς ἄγγελοι παρίστανται, ἁπταίστως καὶ ἀναμαρτήτως διανύσαντες τριχιλιετῆ βίον. Ἡ ἱστορία, διὰ νὰ ἦνε ἀξία τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς σημασίας της, πρέπει νὰ ἐκθέτῃ πιστῶς καὶ ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ πράγματα καθὼς ἔγειναν, μήτε ἐπαινοῦσα μήτε ψέγουσα ἐκ προθέσεως, μὴ δικαιολογοῦσα τὰ κακῶς ἔχοντα, ἀλλὰ μόνον αἰτιολογοῦσα καὶ ταῦτα καὶ τὰ καλά. Ὁ δὲ ἱστοριογράφος πάντοτε τὸ *sine ira et studio* ὑπ' ὄψιν ἔχων, παντοιοτρόπως αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν νὰ διώκῃ· μήτε κρύπτων μήτε σμικρύνων μήτε μεγαλύνων τὰς ἀρετὰς ἢ τὰς κακίας τοῦ ἱστορουμένου ἔθνους. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν καὶ προεξάρχον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ θαυμασίως ἀνεπτύχθη καὶ ἔφερεν ἀγλαοὺς καρποὺς ἐν πάσῃ τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ, καὶ ἀφ' οὗ πρῶτον πάντων

ἐθνῶν ἔργῳ ἀπέδειξε, πόσον τὸ πνεῦμα εὐκόσμως ἀναπτυχθὲν κατισχύει ὑπερόγκου σωροῦ ἀσυντάκτου ὕλης καὶ τὸ εὐάριθμον πλῆθος σωφρόνως ἐλευθέρων πολιτῶν συντρίβει πολλὰς μυριάδας δουλικῶν βραχιόνων, πολλάκις ὡδήγησε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ὥστε δικαιότερον παρὰ πάντα ἄλλον λαὸν νὰ ὀνομασθῇ ὁ περιούσιος, ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ (1), οὐδὲν ἧττον εἶχε καὶ αὐτὸ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς κακίας του, μάλιστα ὅτε κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν, τῆς ἀρχαίας τῶν ἠθῶν ἀκεραιότητος διαστραφείσης, ἀπὸ δεσπότου εἰς δεσπότην παρεφέρετο καὶ μέχρις ἐσχάτων χαμαιζήλως πρὸ αὐτῶν εἵρπε. Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια ἐλαττώματα δὲν πρέπει νὰ κρυφθῶσιν ἐν βιβλίῳ χάριν τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ὑφ' Ἕλληνος γραφομένῳ· διότι ἂν πολὺ ἐγκωμιάζωμεν ἐν μὴ δέοντι τοὺς πατέρας ἡμῶν; εἶνε φόβος μήτις τῶν εὐφυῶν ἐπιλέξῃ ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ λόγιον· *τίς πατέρα αἰτέσει εἰμὴ κακοδαίμονες υἱοί*; Μ.

— Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία πρὸς στοιχειώδη μάθησιν τῶν πολιτευμάτων καὶ τοῦ βίου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Συνταχθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Δανίᾳ πανεπιστημίου Ε. Φ. Βογσήνου Δρ. Φιλ, μεταφρασθεῖσα δὲ, μετὰ τῶν βελτιώσεων

(1) Πρβλ. Théodore Jouffroy, Melanges philosophiques, Du rôle de la Grèce dans le développement de l' humanité. « Si jamais peuple fut prédestiné par le ciel pour un destin spécial, et merita le nom de peuple de Dieu, ce fut celui-là (le peuple grec). Il le fut pendant dix siècles, puisque, pendant dix siècles, il marcha à la tête de l' humanité lui frayant une route immortelle; il le fut par dessus tous ceux qui avaient été choisis auparavant, et qui l' ont été après, puisque ce fut par lui et chez lui que prit définitivement racine au milieu de l' humanité, cet arbre de la civilisation, qui doit à la longue couvrir la terre de son feuillage».

τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου καὶ πολλῶν ἔτι προσθηκῶν καὶ σημειώσεων καὶ ἐπιμέτρου περιέχοντος τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἀθηναίων, ὑπὸ Ἀθανασίου Σ. Ῥουσοπούλου Δρ. Φιλ. Ἐξεδόθη τὸ δεύτερον δικπάνῃ Ἀνδρέου Κορομηλᾶ. Τιμᾶται δραχμὰς 4.

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀνδρέου Κορομηλᾶ. (ὁδὸς Ἑρμοῦ, πλατεῖα Ἀνακτόρων ἀριθ. 1). 1860.

Περὶ τῶν Πολεμικῶν τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τοῦ διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας Θεοδοσίου Βενιζέλου. (Μετὰ 38 εἰκόνων).

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Δ. Εἰρηνίδου 1860.

Τιμᾶται διὰ μὲν τοὺς ἐντὸς τοῦ κράτους δραχ. 2 1|2. διὰ δὲ τοὺς ἐκτὸς δρ. 3.

Ἀμφότερα τὰ προκείμενα ἐγχειρίδια εἶνε ἀξιοσύστατα πρός τε τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ πρὸς πάντα φιλομαθῆ, ὅστις τὰς ὥρας τῆς ἀπὸ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἀνέσεώς του δικπανᾷ εὐγενέστερον καὶ φρονιμώτερον εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἱστορίας ἢ εἰς ἀνερωλίων μυθιστορημάτων. Ἀλλὰ παρ' ἀμφοτέρων, παρά τε τοῦ μεταφραστοῦ καὶ παρὰ τοῦ συγγραφέως ἐπιθυμοῦμεν περισσοτέραν ὁμαλότητα καὶ πρὸς ἑαυτὸ συμφωνίαν τοῦ λεκτικοῦ π χ. ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν τύπων τοῦ ῥήματος *εἶναι* ἢ πανταχοῦ τοὺς νεωτέρους τύπους νὰ μετεχειρίζοντο, ἢ πανταχοῦ τοὺς ἀρχαίους, ἂν ὅλως εἶναι κατορθωτόν, καὶ ὄχι ποῦ μὲν *εἶναι* ἢ *εἶνε* ποῦ δὲ *ἐστὶ* καὶ *εἰσὶ* καὶ ποῦ μὲν νὰ *ἦναι* κ. τ. ὅμ. ποῦ δὲ νὰ *ὦσι* κ. τ. τ. καὶ πάλιν ποῦ μὲν τὸ *ἀπαρέμφατον*, ποῦ δὲ τὴν ἀνάλυσίν του. Περὶ δὲ τῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων, τὰς ὁποίας ἐνέσπειρεν ὁ Κύριος Ῥουσόπουλος εἰς τὸν πρόλογόν του, κατόπιν θὰ κάμωμεν λόγον.

Μ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

15 Μαρτίου 1861. Τεῦχος 5

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

Ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Εὐριπίδου τὸ μάλιστα ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ἀλλοιωθὲν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ πλεῖστα παρασχὸν εἰς τοὺς Κριτικοὺς πράγματα, εἶναι ἀναντιῤῥήτως ἡ ΕΛΕΝΗ· ἐκ δὲ τῶν εἰς ἡμᾶς περισωθέντων εὐαρίθμων καὶ ὄχι πολὺ παλαιῶν χειρογράφων τοῦ δράματος τούτου (1) οὐδὲν ἐλπίζεται πλέον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, διότι ἡ ἀκάματος φιλοπονία τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἀνδρῶν οὐδὲν ἀφῆκεν ἀνεξέταστον. Εὐτυχῶς ὅμως τὸ δυστύχημα τοῦτο, δυστύχημα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κοινὸν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀντὶ νὰ ἀπελπίσῃ τοὺς φίλους τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐξέκαυσεν ἐξ ἐναντίας τὸν

(1) Τὸ ἐν τῇ Φλωρεντινῇ βιβλιοθήκῃ (ἀριθμ. 32. Κωδ. 2.), ἀρχαιότερον πάντων ὄν, ἀνάγεται εἰς τὴν ΙΔ΄. ἑκατονταετηρίδα.

ζῆλον αὐτῶν φιλοτίμως ἁμιλλωμένων νὰ διορθώσωσι διὰ τῆς ὑγιοῦς κριτικῆς τῶν ἀντιγραφέων τὰ ἁμαρτήματα.

Ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀπεδύθησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους, πολλοί, τινὲς δὲ καὶ γενναῖοι καὶ καρτερικοὶ ἀθληταί (1), οὐδὲν ἔχει τὸ παράδοξον. Τῆς γνησιότητος τῶν κειμένων ὡς καὶ πάσης ἀληθείας ἡ ἀναζήτησις, πρὸς τῷ ἐπαγωγῷ, ὅπερ ἐξεγείρει τὸ φύσει ζητητικὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει τι καὶ εὐγενὲς παρηγοροῦν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀποτυχίᾳ τοὺς ἀθλήσαντας.

Καὶ ἂν δὲν δυνηθῶσι νὰ λάβωσι τῆς νίκης τὸν στέφανον, δὲν ἐκοπίασαν ὅμως ἐπὶ ματαίῳ· οἱ ἀγῶνές των δὲν παραδίδονται εἰς τὴν λήθην ἀμνημόνευτοι· παρασκευάζοντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν νίκην εἰς ἄλλον δεξιώτερον ἢ εὐτυχέστερον ἀγωνιστὴν τυγχάνουσι πολλάκις τῆς εὐλογίας τῶν ἐπερχομένων ἀθλητῶν. Καὶ αὐταί των αἱ πλάναι καὶ αὐτά των τὰ ἁμαρτήματα χρησιμεύουσι πολλάκις εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὡς διδάγματα· ἂν δὲ αὐτῶν δὲν ἀνεκαλύφθη ἡ εἰς τὸ ζητούμενον ἄγουσα ὁδός, δὲν εἶνε καὶ μικρὸν τὸ κέρδος ὅτι ἐγνώσθησαν ἤδη αἱ παράγουσαι καὶ ἀποπλανῶσαι ἀπὸ τῆς εὐθείας. Οἷον φαγοί, ἀποτρέποντες ἄλλους ἀπὸ τῶν σκοπέλωνείς οὓς αὐτοὶ προσώκειλον, εὑρίσκουσι χάριν παρὰ τοῖς ἐπιεικεστέροις τῶν ναυτιλλομένων εἰς τὸ πλῆρες ὑφάλων τοῦτο πέλαγος.

Ἀλλ' εἰς ἀγῶνα οὕτω πολλαπλοῦν καὶ πολύκωλον ἡ παντελὴς ἀποτυχία, ὡς καὶ ἡ πλήρης νίκη, εἶνε σπανία καὶ σχεδὸν ἀδύνατος. Ὡς δὲν εἶνε εὔκολον νὰ κατορθώσῃ τις ἐν πᾶσι, δύσκολον ὡσαύτως εἶνε ἐν πᾶσι καὶ νὰ σφαλῇ· πολλάκις τὸν ψόγον διαδέχεται ὁ ἔπαινος, τὴν λύπην ἡ χαρά, τὴν ἀθυμίαν τὸ θάρρος· οὐδέποτε δὲ ἐγκαταλιμπάνει τοὺς τὸν καλὸν τοῦτον ἀγω-

(1) Ὁ σοφὸς Ἀρρήνιος, προβεβηκὼς ἤδη στερηθεὶς τῆς χρήσεως τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἐνεκαρτέρησεν ἀσκῶν εἰς τὸ γράφειν τὴν ἀριστερὰν, καὶ διὰ ταύτης γράψας ἐξέδωκε τότε περὶ λωρικῆς διαλέκτου καὶ τοὺς Βουκολικοὺς ποιητάς κλ.

νιζομένους ἀγῶνα ἡ ἐλπὶς, διὸ καὶ οὐδέποτε ἀναπαύονται. Κατορθοῦντες, σπεύδουσι μετὰ θάρρους κατόπιν ἄλλου κατορθώματος· σφαλλόμενοι, ἐπιζητοῦσιν ἐξ εἰδοῦς εἰς νέους ἀγῶνας τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ πταίσματος. Συμβαίνει εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Ἀννίβας περὶ τοῦ Μαρκέλλου. «Μήτε τὴν χείρονα τύχην, μήτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότι, ... τοῦ τολμᾶν ἀεί, καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι, καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐστιν.»

Ἀκάματοι τῆς ἀληθείας ἐργάται κατορθοῦσι πολλάκις, τὴν λαμπάδα τῆς ἐπιστήμης προσάγοντες, νὰ διδῶσιν, ὑπὸ τὸ βαθὺ σκότος μὲ τὸ ὁποῖον ἀδόκιμοι ἀντιγραφεῖς ἐπεσκίασαν τὰ ἔργα τοῦ καλλιτέχνου, καὶ νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὸ φῶς αὐτὸ τὸ γνήσιον καὶ ἀρχέτυπον τῆς εἰκόνος κάλλος. Πολλὰ χωρία νεκρὰ τέως καὶ ἄψυχα ἀνεκλήθησαν οὕτω εἰς τὴν ζωήν· ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγα ἀναμένουσιν εἰσέτι τὴν ἀνάστασιν. Ἂν μᾶς ἐρωτήσῃ τις·—Ἔχετε καὶ ὑμεῖς τὴν θαυματουργὸν ταύτην δύναμιν, ἢ τὴν ἀξίωσιν νὰ καταταχθῆτε εἰς τὸν ἔνδοξον τῶν εὐαρίθμων τούτων λογάδων λόχον; οὐδαμῶς ἀποκρινόμεθα ἀνυποκρίτως καὶ ἀνυποστόλως. Ἂν, καί τοι ἐκ τῶν παρεγγράπτων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν γραμμάτων πολιτῶν, τολμῶμεν νὰ θύωμεν ἐνίοτε εἰς τὰς σεμνὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης, μετ' εὐλαβείας παρεισδύοντες εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῶν τέμενος, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἐπιλανθανόμεθα ἡμῶν αὐτῶν καὶ ἀμβλυωποῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ νὰ μὴ διακρίνωμεν τὸ μέγα χάσμα, τὸ χωρίζον τὸν ἁπλοῦν θεωρὸν ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ ἱεροφάντου. Ἐκ νεότητος παρατραπέντες εἰς ἔργα τῆς φιλολογίας ἀλλότρια, ψυχαγωγίας δὲ χάριν πικρέργως εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων ἐνίοτε καταφεύγοντες, ἡμεῖς πρῶτοι ἀναγνωρίζομεν τὸ εὐτελὲς τοῦ ὀψίμου τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης καρποῦ, ἔχοντος πάντα τὰ συμφυῆ καὶ ἄφευκτα παντὶ τῷ πικρέργῳ καὶ ὀψίμῳ ἐλαττώματα· καὶ ὡς τοιαύτας παραδίδομεν τὰς εἰκασίας ἡμῶν εἰς τὴν κρίσιν τῶν σοφωτέρων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐλέ-

νης τοῦ Εὐριπίδου, τὴν ὁποίαν, ἰδίᾳ μετὰ τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας ἐκδοθεῖσαν τῷ 1856, ἐν Λονδίνῳ, παρὰ τοφτοῦ ἑλληνιστοῦ, τοῦ Ἄγγλου Βάδαμ, ἐπεξειργάσθη κατὰ τὸ 1858 ἑλληνιστὴς καὶ κριτικὸς ἔτι σοφώτερος, ὁ περιώνυμος Ὁλλανδὸς Κόβετος· καὶ εἰ μὲν εἰς μάτην ἐκοπιάσαμεν,

—τί τοῦτο θαῦμα; σὺν πολλοῖς βροτῶν·

εἰ δέ πού τι καὶ κατωρθώσαμεν, καὶ πάλιν οὐδὲν θαῦμα·

ἐσθλῶν κακίους ἐνίοτ' εὐτυχέστεροι.

Ἀθήνησι τῇ 15 Φεβρουαρίου 1861.

Γ. Βέλλιος.

Τὸ δρᾶμα ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς στίχων.

Ἑλ Νείλου μὲν αἵδε καλλιπάρθενοι ῥοαί,
ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Λιγύπτου *πέδον*,
λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γύας·

Εἰ καὶ ὁ Μουσγράβιος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Γουλιέλμος Δινδόρφιος ἠγωνίσθησαν νὰ δικαιολογήσωσι τὴν κοινὴν γραφὴν—Λιγύπτου πέδον . . . γύας — ὁ μὲν, παρατιθεὶς, ὡς δῆθεν παράλληλα, χωρία μηδὲν ἔχοντα κοινὸν μὲ τὸ προκείμενον, ὡς ὁ Ἰακώβιος ἀπέδειξεν, ὁ δὲ, θεωρῶν τὸ ὄνομα *γύας* negligentius adjectum quasi non praecessisset *πέδον*, οὐδὲν ἧττον οἱ Κριτικοὶ θεωροῦσι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς νοσοῦν καὶ θεραπείας δεόμενον, εὐφυέστατα δὲ ἀντιπαρατηρεῖ εἰς τὸν Δινδόρφιον ὁ Βάδαμ., ἐκδοὺς τὴν Ἑλένην κατὰ τὸ 1856 ἐν Λονδίνῳ, immo tam negligenter ut ita scripsisse Euripidem non credam. Καὶ ἀληθῶς δύσκολον εἶνε νὰ παραδεχθῇ τις ὡς γνησίαν τὴν γραφὴν—Λιγύπτου πέδον. . .γύας, διότι, τὸ ἓν ἐκ τῶν δύο τελευταίων ὀνομάτων πλεονάζει βεβαίως.

Ἐκ τῶν ἐπιχειρησάντων τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ οὐδ' ὁ Σκαλίγερος, μεταβάλλων τὸ ὄνομα *πέδον* ἀπὸ αἰτιατικῆς ἐνικῆς εἰς γενικὴν πληθυντικὴν *πέδων*, οὐδ' ὁ Ῥεΐσκιος, ἀντεισάγων ἀντὶ τοῦ *γύας* τὸ *ῥοαῖς* ηὐδοκίμησαν. Τοῦ Ἰρσχιγίου ἡ εἰκασία γράφοντος ἀντὶ πέδον, *πέδου*, καὶ ἐκλαμβάνοντος ἐπιθετικῶς κείμενον τὸ ὄνομα *Λιγύπτου* εἶνε ὡσαύτως ἀπαράδεκτος, διότι τὸ ὄνομα *Αἴγυπτος*, ὡς καὶ τὸ *Ἑλλάς*, ἐκλαμβάνεται μὲν ἐνίοτε ἐπιθετικῶς, οἷον Αἴγυπτος γῆ—χώρα—χθὼν κλ. οὐδέποτε ὅμως μεταβάλλει καὶ τὸ γένος ἀπὸ θηλυκοῦ εἰς οὐδέτερον, ὅπερ ὑποτίθησι τοῦ Ἰρσχιγίου ἡ διόρθωσις· διὸ καὶ εὐλόγως ἀποδοκιμάζει κοινοποιῶν αὐτὴν ὁ Βάδαμ.

Πιθανῶς τὸ ἕτερον τῶν δύο τούτων ὀνομάτων *πέδον—γύας* οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἀλλοίωσις τοῦ ἐπιθέτου *π.έδως*. Προδήλως ὁ Ποιητὴς, ἑπόμενος εἰς τὴν περὶ πλημμύρας τοῦ Νείλου δόξαν του διδασκάλου αὐτοῦ Ἀνκξαγόρου (ἴδε Διόδ. Σικελ. Ι. 38.

Πλούταρχ. Ἀρεσκ. Φιλοσ. IV. 1. Σχολ. Ἀπολλων. Ῥοδ. εἰς βιβλ. IV. 260. Ἀνώνυμ. περὶ ἀναπλήρ. Νείλου ἐν τέλει τῆς Βεσσελιγκιανῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡροδότου. Ἀμστ. 1763. σελ. 788.) ἠθέλησε νὰ δηλώσῃ ὄχι ἁπλῶς τὸν χρόνον ὅταν τακῇ ἡ χιὼν—λευκῆς τακείσης χιόνος—ἀλλὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ Νεῖλος πληρούμενος ἀρδεύει τὴν Αἴγυπτον. Τοῦτο μαρτυροῦσι ῥητότερον οὐ μόνον ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀπολλωνίου· «Ἀναξαγόρας μὲν γάρ φησι διὰ τῆξιν τῆς χιόνος *πληθύειν* αὐτὸν ᾧ καὶ Εὐριπίδης ἕπεται λέγων,

(sic) Εἱλουμένη δὲ καλλιπάρθενος ῥυὴ
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίναι γύην·»

καὶ ὁ Ἀνώνυμος· «Ἀναξαγόρας δὲ ὁ φυσικός φησι, τῆς χιόνος τηκομένης *τὴν ἀναπλήρωσιν* τοῦ Νείλου γίνεσθαι. *ὡσαύτως δὲ καὶ Εὐριπίδης*·» ἀλλὰ καὶ ἕτερον αὐτοῦ τοῦ Εὐριπίδου χωρίον (Ἀρχελ. Fr. II.)

Δαναὸς ὁ πεντήκοντα θυγατέρων πατὴρ
Νείλου λιπὼν κάλλιστον ἐκ γαίης (ἴσ. εὐρέως)(1) ὕδωρ
ὃς ἐκ μελαμβρότοιο *πληροῦται* ῥοὰς
Λιθιοπίδος γῆς, *ἡνίκ' ἂν* τακῇ χιών·

Εἰς ποῖον ἐκ τῶν δύο ὀνομάτων μετέπεσε τὸ πλέως εἶνε δύσκολον νὰ τὸ ὁρίσῃ τις. Καὶ ἑκατέρου τὸν τόπον δύναται νὰ καταλάβῃ, διότι, εἴτε, «Αἰγύπτου, *πλέως* λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει γύας» ἀναγνώσωμεν, εἴτε, «Αἰγύπτου πέδον, λευκῆς τακείσης χιόνος, ὑγραίνει, *πλέως*», τὸ χωρίον εὐδοδοῦται ἐπίσης· καὶ εἰς ἀμφότερα ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ, διότι τὸ μὲν ΓΥΙΑΣ, ὅπως ἔχει ἐν τοῖς χειρογράφοις, ὀλίγον διαφέρει τοῦ ΠΛΕΩΣ, τὸ δὲ ΠΕΔΟΝ, ἂν μετατεθῶσι τὰ γράμματα ΕΔ, ὅπερ

(1) Ὁ Αἰσχύλος ἐν Προμηθεῖ στιχ. 859. πλατύῤῥουν ὀνομάζει τὸν Νεῖλον—Ὅσην πλατύῤῥους Νεῖλος ἀρδεύει χθόνα.

ἐνίοτε συμβαίνει, μεταβάλλεται εἰς ΠΑΕΟΝ, διὰ τὴν συχνὴν σύγχυσιν τοῦ Δ καὶ Λ.

Τὸ πρῶτον φαίνεται ἴσως πιθανώτερον ὄχι μόνον διότι ἡ σύνταξις εἶνε ὁμαλωτέρα, ἀλλὰ καὶ διότι, ἡ ῥῆσις τοῦ Ἀριστοφάνους (Θεσμοφ. στιχ. 814 — 816.), ὅπου παρῳδεῖται τὸ χωρίον τοῦτο·

ὃς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς νοτίζει μελανοσυρμαῖον λεών·

ἤθελε μείνει χωρὶς ἔννοιαν, ἂν τὸ *πέδον* μετεβάλλετο εἰς τὸ *πλέως*· ὑποπτεύομεν μάλιστα μήπως καὶ ὁ δεύτερος τοῦ Κωμικοῦ στίχος, ἔνθα τὸ ὄνομα *Λεὼν* πώζει ἴχνη βεβαιότερα τοῦ ἐπιθέτου *πλέως*, πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ μεταβληθῇ ἀναγινωσκόμενος, *μελανοσυρμαίου πλέως*· διότι καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται ἐλλάττωμα· τὸ ἓν τῶν δύο ὀνομάτων *πέδον* ἢ *λεὼν* περιττεύει. Ὁ Κωμικὸς ἐμπαίζει προδήλως τὸν Εὐριπίδην διὰ τὴν κακὴν θέσιν τοῦ ἐπιθέτου *λευκῆς*, τὸ ὁποῖον, μεταξὺ τῶν ὀνομάτων *Αἰγύπτου* καὶ *χιόνος* κείμενον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ εἰς ἑκάτερον αὐτῶν δυνάμενον νὰ ἀναφερθῇ, ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ εἰς λευκὴν τὴν φύσει μέλαιναν γῆν τῆς Αἰγύπτου· ἡ δὲ παρῳδία γίνεται ἐντονωτέρα καὶ δριμυτέρα ἂν καὶ ὁ Νεῖλος φανῇ πληρούμενος οὐχὶ λευκῆς χιόνος ἀλλὰ μέλανος συρμαίου, ὅπερ ἐπὶ τὸ κωμικώτερον δι' ἑνὸς ὀνόματος *μελανοσυρμαίου* ἐξέφερεν.

Ἡ Ἑλένη διηγουμένη ἐν τῷ προλόγῳ τούτῳ τὰ κατὰ τὸν ἤδη τεθνηκότα βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πρωτέα προστίθησι, στιχ. 8 — 13.

Τίκτει δὲ τέκνα δισσὰ τοῖσι δώμασιν
Θεοκλύμενον ἄρσεν' ὅτι δὴ θεοὺς σέβων
βίον διήνεγκ', εὐγενῆ τε παρθένον
Εἰδώ, τὸ μητρὸς ἀγλάϊσμ' ὅτ' ἦν βρέφος.
Ἐπεὶ δ' ἐς ἥβην ἦλθεν ὡραίων γάμων
καλοῦσιν αὐτὴν Θεονόην.

Ὁ ἔνατος στίχος εἶνε προδήλως ἠλλοιωμένος, οὐ μόνον

διότι ὁ μὲν δὴ σύνδεσμος εἶνε τῆς διανοίας τοῦ χωρίου τούτου ἀλλότριος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Βάδαμ., πρὸς δὲ ἑρμηνείαν αὐτοῦ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὑπονοουμένην καὶ μετοχήν τινα, οἷον *καλούμενον* ἤτι τοιοῦτον, ὅπερ δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ στίχος εἶνε ὄχι μόνον κακόμετρος, ἀλλ' ὅλως ἄμετρος, ὡς ὀρθώτατα παρατηρεῖ ὁ κορυφαῖος τῶν καθ'ἡμᾶς κριτικῶν Κόβετος (Nov. Lect. σελ. 208) λέγων· ἐν τοῖς ἰάμβοις, ὅταν ὁ τρίτος ποῦς εἶνε δάκτυλος, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἡ τομὴ γίνεται ἀπαραιτήτως ἐπὶ τῆς πρώτης συλλαβῆς, αἱ δὲ δύο ἑπόμεναι πρέπει νὰ ἀποτελῶσιν, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἢ δύο λέξεις μονοσυλλάβους ὡς ἐν Ἑλένῃ στιχ. 22.

Ἑλένη δ' ἐκλήθην· ἃ δὲ πεπόνθαμεν κακά.

ἢ δύο συλλαβὰς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις 2 καὶ 3.

ἢ αἱ τρεῖς τοῦ δακτύλου συλλαβαὶ νὰ περιέχωνται ἐν μιᾷ, λέξει ὡς ἐν Ἑλένῃ στιχ. 753 καὶ 767.

Τί δῆτα μαντευόμεθα; ταῖσι θεοῖσι χρή.

Ναυπλίου τ' εὐβοϊκὰ πυρπολήματα.

...Nunquam, προστίθησι, dactyli duae priores syllabae in vocabulo disyllabo aut in hyperdisyllabi fine collocari possunt; quo facto versus non tantum clumbis et immodulatus evadit sed ne est quidem versus, neque κακόμετρος est, sed plane ἄμετρος, qualis est in Helena.

Θεοκλύμενον ἄρσεν' ὅτι δὴ θεοὺς σέβων·

quem nemo adhuc emendare potuit.

Ἡτελευτκία τοῦ Κοβέτου παρατήρησις, θεωροῦντος τὸν στίχον τοῦτον μέχρι τοῦδε ἀδιόρθωτον, δικαιοῖ ἡμᾶς νὰ περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν ἔκθεσιν τῆς ἡμετέρας ἐξῆς εἰκασίας παρερχόμενοι ἀνεξετάστους τὰς τῶν πρὸ ἡμῶν.

Ὁ σύνδεσμος ΔΗ, ὁ μηδ' εὐθέτως ἐνταῦθα κείμενος, οὐδὲν ἄλλο εἶνε καθ' ἡμᾶς ἢ παραμόρφωσις τοῦ ἐπιρρήματος ΑΕΙ,

τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν λέξιν Θεοὺς κείμενον, μετετέθη, ἀφ' οὗ μετεβλήθη εἰς ΔΗ, ὑπό τινος τῶν λογιωτέρων ἀντιγραφέων, ὡς συγχέον τὸ μέτρον· τοιοῦτον τι συνέβη καὶ ἐν ἄλλῳ δράματι τοῦ ποιητοῦ, ἐν Ἴωνι, στίχῳ 377, ὅστις μέχρις ἐσχάτως ἐγράφετο.

ἐς γὰρ τοσοῦτον ἀμαθίας ἔλθοιμεν ἄν,
εἰ τοὺς θεοὺς ἄκοντας ἐκπονήσομεν
φράζειν ἃ μὴ θέλουσιν·

ὁ Βάδαμ. συνεῖδε τὸ ὀρθὸν καὶ ἔγραψεν·

ἐς ἔσχατον γὰρ ἀμαθίας κ. λ.

Ὅταν ἡ λέξις τοὔσχατον ἠλλοιώθη μεταβληθεῖσα ὑπὸ τῶν γραφέων εἰς τὴν τοσοῦτον, τὸ μέτρον προσέκοπτε, οἱ δὲ μετὰ ταῦτα γραμματικοὶ καὶ ἀντιγραφεῖς εἰς τὸ μέτρον μᾶλλον ἢ εἰς τὸν νοῦν προσέχοντες μετέθεσαν προτάξαντες τὸ ἑπόμενον γάρ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ 9 στίχος γραφῇ·

Θεοκλύμενον ἄρσεν' ὅτι θεοὺς ἀεὶ σέβων

ὄχι μόνον μεταβάλλεται ἀπὸ ἀμέτρου εἰς ἔμμετρον καὶ ἐμμελῆ μάλιστα, ἀλλ' ἀντεισάγεται ἀντὶ τοῦ κακῶς κειμένου δὴ τὸ προσφυέστατα κείμενον *ἀεί*. Καὶ τὸ ὅτι θεωροῦμεν παραμόρφωσιν τῆς ἀντωνυμίας ὅς, ἥτις, μετὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ εἰς *δὴ* μεταβληθέντος *ἀεί*, δὲν συνεβιβάζετο μὲ τὸ μέτρον, ἀπαιτοῦν βραχεῖαν πρὸ τοῦ *δὴ* συλλαβήν· ταύτην δὲ κατεσκεύασαν, μεταβάλοντες τὴν ὅς ἀντωνυμίαν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ καὶ ἡ ἔννοια εἰς τὸν ὅτι σύνδεσμον· ὥστε γνησίαν τοῦ στίχου τούτου γραφὴν νομίζομεν τὴν ἑξῆς.

Θεοκλύμε|νον ἄρ|σεν' ὅς| Θεοὺς| ἀεὶ| σέβων

ὅτι ἐν τῇ λέξει Θεὸς καὶ τοῖς ἐξ αὐτῆς συνθέτοις αἱ δύο συλλαβαὶ *θεο* ἀποτελοῦσι μίαν συνεκφωνούμεναι, βεβαιοῦται ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ἐξ ὧν σημειοῦμεν μόνον τὸ ἑξῆς ἐκ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Ταυρίδι, στιχ. 781.

ΠΥΛ. ὦ *θεοί* | -ΙΦΙΓ. Τί τοὺς| *θεοὺς* ἀνα|καλεῖς| ἐν τοῖς| ἐμοῖς.

ἓξ δωδέκατος ὡσαύτως στίχος — ἔπει δ' ἐς ἥβην ἦλθεν ὡραίων

Καὶ πραγματικῶς ἐνταῦθα τὸ ἀναπαιστικὸν μέτρον ἀποκρούει τὴν γραφὴν *πατρῷος*, ἐκτὸς ἂν ἀντὶ *πατρίου* ἀναγνώσῃ τις *πατρικοῦ*. Ἀλλὰ καὶ τούτου δοθέντος τὸ ἐκ τῆς Ἀλκήστιδος παράδειγμα μένει ἄνευ ἀντιρρήσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν σύγχυσιν τοῦ *νόμος* καὶ *γάμος* ἔχομεν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλένῃ (ἐν στιχ. 185) ἄλλο χωρίον, ὅπερ ὁ Ματθίας εὐστόχως διώρθωσε μεταβαλλὼν καὶ αὐτόθι τὸ *γάμον* εἰς τὸ *νόμον*·

Ἡ Ἑλένη διηγουμένη πῶς ἡ Ἥρα, ζηλοτυπήσασα τῇ Ἀφροδίτῃ διὰ τὴν νίκην, ἔπλασεν ἐκ νεφέλης εἴδωλον ἔμπνουν καὶ παρέδωκεν ἀντ' αὐτῆς εἰς τὸν Πάριν, αὐτὴν δὲ ἔπεμψεν εἰς Αἴγυπτον διὰ τοῦ Ἑρμοῦ, αἰτιολογεῖ τὸν ἕνεκα αὐτῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φρυγῶν πόλεμον διὰ τῶν ἑξῆς στίχων 38—43.

Πόλεμον γὰρ εἰσήνεγκεν Ἑλλήνων *χθονὶ*
Καὶ Φρυξὶ δυστήνοισιν, ὡς ὄχλου βροτῶν
πλήθους τε κουφίσειε μητέρα χθόνα,
γνωτόν τε θείη τὸν κράτιστον Ἑλλάδος·
Φρυγῶν δ' ἐς ἀλκὴν προὐτέθην, ἐγὼ μὲν οὔ,
τό δ' ὄνομα τοὐμόν, ἆθλον *Ἕλλησι* δορός.

Ὑποποπτεύω μήπως ἐν στίχῳ 38 ὑπὸ τὴν λέξιν *χθονὶ* κρύπτεται ἡ λέξις *γένει*, καὶ διότι ὁ πόλεμος δὲν ἐγένετο ἐν χώρᾳ ἑλληνικῇ καὶ διότι τὸ ὄνομα *χθών* ἐπανέρχεται μετὰ ἕνα στίχον καὶ μάλιστα ἐν τῷ τέλει πάλιν τοῦ στίχου.

Ὡσαύτως τοῦ ὀνόματος *Ἕλλησι*, ἐν στίχῳ 43, ἡ γνησιότης δὲν φαίνεται ἀναμφίβολος—προὐτέθην τοῖς Ἕλλησιν ἆθλον δορὸς Φρυγῶν ἐς ἀλκήν — οὔτε λογικῶς οὔτε γραμματικῶς εὐοδοῦται· διὸ καὶ ὑποπτεύω μήπως τὸ ὄνομα Ἕλλησιν κατέλαβε τὸν τόπον τοῦ ἐπιθέτου *ἐχθίστων*· διότι τῷ ὄντι ἡ Ἑλένη ἦτο εἰς τοὺς Τρῶας ἆθλον ἔχθιστον· ἡ δὲ ἀλλοίωσις δὲν εἶνε δύσκολος διότι καὶ τὸ χ ὡς καὶ τὸ μικρὸν θ συγχέονται εὐκόλως μετὰ τοῦ λ ὡς θέλομεν ἰδῆ καὶ κατωτέρω.

Εἰς τὴν Ἑλένην ὀδυρομένην τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐμφανίζεται ὁ

Τεῦκρος διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Τελαμῶνος καὶ μεταβαίνων ἵνα κατοικήσῃ ἐν Κύπρῳ κατὰ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκπλαγεὶς δὲ ἐπὶ τῇ θέᾳ γυναικὸς τοσοῦτον ὁμοίας τῇ Ἑλένῃ ἐκφράζει ἄκων ἀποστροφὴν πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν καταρᾶται· γίνεται δὲ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἑλένης ὁ ἑξῆς διάλογος (83—88.)

Ἑλ. Τίς δ' εἶ; πόθεν γῆς τῆς δ' ἐπεστράφης πίδον;
Τευκ. Εἷς τῶν Ἀχαιῶν, ὦ γύναι, τῶν ἀθλίων.
Ἑλ. *Οὐκ ἄρα σ' Ἑλένην εἰ στυγεῖς θαυμαστέον.*
Ἀτὰρ τίς εἶ; πόθεν; *τίνος ἐξαυδᾶν σὲ χρή.*
Τευ. ὄνομα μὲν ἡμῖν Τεῦκρος, ὁ δὲ φύσας *πατὴρ*
Τελαμὼν κλ.

Ὁ 86 στίχος εἶνε προδήλως ἡμαρτημένος, οὐ μόνον ὡς στερούμενος τομῆς καὶ ἔχων, παρὰ τὸν κανόνα, τὸν τέταρτον πόδα ἀντὶ ἰάμβου ἀνάπαιστον, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ, *τίς εἶ, καὶ, πόθεν*, φαίνονται περιττὰ τοῦ 83 στίχου ἐπανάληψις, ἀφ' οὗ ὁ Τεῦκρος ἤδη ἐδήλωσεν ἑαυτὸν ὡς ἕνα τῶν ἀθλίων Ἀχαιῶν· ὅτι μετὰ τοῦτο ἠδύνατο εὐλόγως νὰ ἐπιθυμήσῃ νὰ μάθῃ ἡ Ἑλένη ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχαιοῦ τούτου· καὶ τοιαύτην τινὰ ἐρώτησιν ὑποτίθησι καὶ ὑποδεικνύει καὶ αὐτὴ τοῦ Τεύκρου ἡ ἀπάντησις—ὄνομα μὲν ἡμῖν Τεῦκρος—διὸ καὶ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ στίχου 86 Ἀτὰρ ΤΙΣ ΕΙ ΠΟΘ. δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἄνευ βίας — Ἀτὰρ ΤΙ ΣΟΙ ΠΟΤ'. Τὰ ἑπόμενα . . ἐν τίνος ἐξαυδᾶν σε χρὴ — ὑποδεικνύουν νομίζομεν τὴν ἑξῆς γραφήν

ἔστ' ὄνομα σ' αὐδᾶν ἐχρῆν.

Ἐν τοῖς γράμμασιν ΕΝΤ ἀνευρίσκομεν τὸ ῥῆμα ΕΣΤ ἐν τοῖς ΙΝΟΣΕ τὴν λέξιν ΟΝΟΜΑ ἐν δὲ τῷ Ξ τὸ Σ.

Ἀτὰρ τί σοι ποτ' ἔστ' ὄνομα σ' αὐδᾶν ἐχρῆν.

Ὁ Βάδαμ. καί τοι παραθεὶς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς τοῦ Δινδορφίου εἰκασίας γράφοντος, — τίνος, σ' αὐδᾶν ἐχρῆν—ἐκ τῶν Ὀρνίθων τοῦ Ἀριστοφάνους τὸν στίχον 1201.

Τίς εἶ; ποδαπή; *λέγειν ἐχρῆν ὁπόθεν ποτ' εἶ;*

θεωρεῖ ἐμβόλιμον μᾶλλον ἢ γνήσιον τὸν τοῦ Εὐριπίδου λέγων· **nescio autem an non melius litura sanaretur hic versus.** ἀλλ' ἂν ἐξέτεινε τὴν σύγκρισιν, προσιξετάζων καὶ τοὺς ἑπομένους στίχους τοῦ Κωμικοῦ

ΊΡ. παρὰ τῶν θεῶν ἔγωγε τῶν Ὀλυμπίων.

ΠΕΙΣ· ὄνομα δέ σοι τί ἐστι, πλοῖον ἢ κυνῆ;

ἤθελε βεβαίως, διὰ τῆς συνήθους ὀξυδερκείας καὶ κρίσεως αὐτοῦ, ἀνεύρη ἐνταῦθα πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῦ Εὐριπίδου χωρίοις ὅσα καὶ ἐν τῷ δράματι τούτῳ παρῳδοῦνται, νέαν εἰσέτι ἀσημείωτον ὑπὸ τῶν φιλολόγων παρῳδίαν καὶ προλάβει τὴν εἰκαστίαν ἡμῶν· ἡ ταὐτότης τῶν χωρίων εἶνε καταφανὴς καὶ ἡ παρῳδία πρόδηλος. Ὅπως εἰς τὴν πρώτην τῆς Ἑλένης ἐρώτησιν ἀποκρίνεται γενικῶς καὶ ἀορίστως ὁ Τεῦκρος —εἷς τῶν Ἀχαιῶν, ὦ γύναι, τῶν ἀθλίων—οὕτω καὶ ἡ Ἶρις εἰς τὸν Πεισθέταιρον—Παρὰ τῶν θεῶν ἔγωγε τῶν Ὀλυμπίων—ἡ δευτέρα τοῦ Πεισθεταίρου εἰδικωτέρα ἐρώτησις—*ὄνομα δέ σοι τί ἐστί*, προδίδει ὡς τὰ μάλιστα πιθανὴν γραφὴν τοῦ παρῳδουμένου 86 στίχου τοῦ Εὐριπίδου —ἀτὰρ τί σοι ποτ' ἔστ' ὄνομα;—

(ἀκολουθεῖ).

Σύνοψις τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

(Ἴδε τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ 4φ τεύχει).

Τῶν οὕτως ἐσχηματισμένων νεωτέρων ἑλληνικῶν τε καὶ ἑλληνιστικῶν διαλέκτων αἱ μὲν ὕστερον ἐξεβαρβαρώθησαν πάλιν καὶ παντελῶς ἀπεσβέσθησαν ἐκ βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, αἱ δὲ διατηροῦνται μέχρι σήμερον, δῆλον ὅτι τὰς ἐν τῷ χρόνῳ μεταβολὰς ὑποστᾶσαι. Ἰδίαν μὲν λοιπὸν διάλεκτον λαλοῦσιν οἱ Κύ-

πριοι, ἰδίαν δ' οἱ Ῥόδιοι καὶ οἱ πέριξ νησιῶται, ἰδίαν δ' οἱ Κάσιοι καὶ οἱ Καρπάθιοι, ἰδίαν δὲ καὶ ποικίλην ἅμα οἱ Κρῆτες, ἰδίαν δὲ καὶ ποικίλην ἐν ταὐτῷ οἱ λοιποὶ νησιῶται τοῦ Αἰγαίου, ἰδίας δὲ οἱ Σάμιοι, οἱ Ἰκάριοι, οἱ Χῖοι, οἱ Λέσβιοι, οἱ Σμυρναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Ἴωνες καὶ Αυδοί, ἰδίαν δ' οἱ Βυζάντιοι καὶ οἱ λοιποὶ περὶ τὴν Προποντίδα Ἕλληνες, ἰδίαν δ' οἱ ἐν Πόντῳ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Ἀργυρόπολιν καὶ τὴν ἄλλην Καππαδοκίαν καὶ Αυκαονίαν σποράδην, ἰδίας δ'οἱ ἐν Θράκῃ,οἱ ἐν Μακεδονίᾳ, οἱ Θασσαλοί, οἱ Ἠπειρῶται, οἱ Ἑπτανήσιοι, οἱ Στερεοελλαδῖται, οἱ Εὐβοεῖς καὶ οἱ τῶν λοιπῶν σποράδων καὶ οἱ Πελοποννήσιοι. Εἶνε δ' αἱ διαφοραὶ κυριώτατα μὲν φθογγικαί, ἔπειτα λεξικαί, τ. ἔ. χρήσεις διαφόρων λέξεων ἢ τῶν αὐτῶν ἐπὶ διαφόρου σημασίας, ὀλίγαι δέ τινες συντακτικαὶ καὶ τυπικαί. Ἀλλ' ἡ ἐξακρίβωσις αὐτῶν καὶ ἡ εἰς ἑνότητας ἀναγωγὴ καὶ ἡ ἐξεύρεσις τῆς πρὸς τὰς ἀρχαίας διαλέκτους σχέσεώς των, ἂν ὅλως ἐγγύθεν ἢ μακρόθεν ὑπάρχει, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶνε ἀδύνατος· τότε δὲ μόνον θὰ καταστῇ δυνατὴ, ὅταν ἅπασα ἡ ἐν γραφῇ τε ἀποκειμένη καὶ ἐν τῇ ζώσῃ λαλιᾷ φερομένη ὕλη τῆς γλώσσης σκοπίμως καὶ ἀκριβῶς συλλεχθῇ. Ἕως τότε δὲν εἶνε βέβαια φρόνιμον οὔτε τὴν τῶν Πελοποννησίων ἢ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἢ τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν πάντων ν' ἀνάξῃ τις εἰς ἑνότητας τοσαύτας, οὔτ' ἐπὶ τῆς τοῦ Βυζαντίου κωμῳδίας Βαβυλωνίας στηριζόμενος νὰ πλάσῃ μίαν *ἀλβανικὴν* ἢ *ἀνατολικὴν* διάλεκτον τῆς Ἑλληνικῆς, ὡς τις τῶν Γερμανῶν λογίων ὑπὸ τῆς εἰρημένης κωμῳδίας παραχθεὶς ἔπραξε. Ἀσφαλέστερον δὲ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ τῶν Τζακώνων διάλεκτος, ἥτις πασῶν τῶν ἄλλων ἐξαλλάσσουσα καὶ ποῦ μὲν ἀρχαϊκωτάτους, ποῦ δὲ νεωτάτους πασῶν τύπους ἔχουσα, ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Κυνουρίας ἀπομεμονωμένη φέρεται· ἔπειτα κατὰ δεύτερον λόγον ἡ τῶν Ποντικῶν καὶ ἡ τῶν Κυπρίων, αἵτινες ἀμφότεραι διὰ προφανῶν ἰδιωμάτων διαφέρουσι τῶν λοιπῶν.—

Ἀλλ' ἀφ' οὗ καὶ σήμερον τόσαι τοπικαὶ διάλεκτοι ὑπάρ-

χουσι, τίς καὶ ποία εἶνε ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα; Κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα κυρίως εἰπεῖν οὐδὲ σήμερον πραγματικῶς ὑπάρχει, ὡς οὐδὲ τὸ πάλαι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπῆρχεν, ἀλλ' εἶνε μία ἀφηρημένη γλῶσσα· εἶνε σύστημα τῶν κοινῶν πάσαις ταῖς διαλέκτοις χαρακτήρων. Μᾶς προφαίνεται δὲ ἤδη πλήρης καὶ ἀπειργασμένη ἡ νεωτάτη φάσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὸν Γ'. αἰῶνα μ. Χ., τοὐλάχιστον ἀπὸ τότε ἔχομεν λόγου τινὸς ἄξια μνημεῖά της, ἔνθα μᾶς παρίσταται σχεδὸν τοιαύτη, οἵα καὶ σήμερον. Εἶνε δὲ ταῦτα ἀπὸ μὲν τοῦ Γ'. αἰῶνος αὐτοῦ ἡ παρὰ Ζαμπελίῳ (Σκέψ. π. ἑλλην. ποιήσεως) *Ἀναγνώρισις* (τοῦ Ἀνδρονίκου), ἀπὸ δὲ τοῦ ΙΑ'. καὶ ΙΒ'. τὸ *Νουθετικὸν* Α. τοῦ *Κομνηνοῦ*, τὰ παρὰ Κοραῇ (Ἀτάκτ. Α'.) τοῦ Πτωχοδρόμου στιχουργήματα, οἱ ἔρωτες τοῦ Λυβίστρου καὶ τῆς Ῥοδάμνης, τοῦ Βελθάνδρου καὶ τῆς Χρυσάντζας κτλ.(1). Πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὀλίγα τινὰ ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἑξῆς: 1) τί εἶνε ἡ κοινὴ λεγομένη καὶ ἐνίοτε ὡς πέμπτη ταῖς τέσσαρσιν ἀρχαίαις συγκαταλεγομένη διάλεκτος; 2) Διέφερε τὸ πάλαι ἡ γραπτὴ καὶ λογία γλῶσσα ἀπὸ τῆς δημώδους καὶ κατὰ τί;

Καὶ ἀνωτέρω ἤδη ἐλέχθη, ὅτι αἱ ἔννοιαι *κοινὴ* καὶ *διάλεκτος* ἀντίθετοι οὖσαι δὲν δύνανται νὰ συνυπάρχωσιν. Ἡ δὲ κοινὴ αὕτη διάλεκτος οὔτε τις ἑλληνικοῦ τινος λαοῦ ἢ φυλῆς ἰδία διάλεκτος ἦτον, οὔτε κοινὴ γλῶσσα πάντων τῶν Ἑλλήνων· διότι καὶ τότε, καθὼς καὶ πρότερον καὶ σήμερον, οἱ ἑλληνικοὶ λαοὶ ἐλάλουν ἰδίαν ἕκαστοι διάλεκτον. Οὕτω δ' ἐκαλεῖτο παρά τε τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ Βυζαντινοῖς γραμματικοῖς ὁ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἐκπεπτωκὼς ἐκεῖνος καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων οὐσιωδῶς μὲν ἀττικῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ

(1) Ἄτινα μετ' ἄλλων τινῶν ὅσον οὔπω ἐκδίδονται ἐν τῷ ά. τόμῳ τῆς πρό τινος χρόνου προκηρυχθείσης *συλλογῆς τῶν μνημείων τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης*.

μὴ ἀττικῶν τύπων καὶ στοιχείων συγκεκραμένος *ἑλληνισμός*, ὁ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ πολλάκις τῷ γνησίῳ καὶ καθαρῷ *ἀττικισμῷ* ἀντιτασσόμενος. Ἦτο δὲ καὶ διέμεινε μέχρις ἐσχάτων κοινὸν ὄργανον τῆς λογιωτέρας τάξεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἑλληνιζόντων, παρ' οὐδενὶ οὐδαμοῦ ὁμοίως ἔχον κατὰ πάντα, ἀλλὰ διαφόρως κατὰ τὸν ἕκάστου φυλετικόν τε καὶ ἀτομικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν παιδείαν, καὶ νῦν μὲν μᾶλλον, νῦν δ' ἧττον πλησιάζον τῷ καθαρῷ ἀττικισμῷ. Ἀνάτασιν δέ τινα ἔλαβεν ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος καὶ περισσότερον προσήγγισεν εἰς τὸν καθαρὸν ἀττικισμὸν καὶ πως *τρίτος ἢ νεώτατος ἀττικισμὸς* ἀπέβη, ὅτε οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν ἐπὶ τὴν τῶν Ἀττικῶν μάλιστα τῶν συγγραφέων τραπέντες, ἐν τεχνολογικοῖς καὶ ῥητορικοῖς συγγράμμασιν ἤρχισαν ν' ἀναλύωσι τὰ ἀττικὰ ἀριστουργήματα καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας των ἀναδεικνύοντες νὰ κινῶσι τὰ πνεύματα εἰς μίμησιν τῆς ἀττικῆς εὐπρεπείας. Ἦσαν δ' οἱ μετὰ τοὺς κατὰ θεωρίαν κριτὰς καὶ θαυμαστὰς τῆς ἀττικῆς εὐπρεπείας ἔργῳ ἀττικισταὶ οἱ *νεώτεροι* καλούμενοι *σοφισταὶ* τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων πρώτων μ. Χ. αἰώνων ἀπὸ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου μέχρις Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔκτοτε δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης καὶ ὀλιγοχρονίου περιωπῆς κατάπεσών ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος ὁ ἔντεχνος καὶ ἐπιτετηδευμένος, ἀλλὰ βαθύτερον ἢ πρότερον, μακρὸν ἀλλ' ὄχι ἐπίζηλον βίον ἤγαγε κατά τε τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ μετὰ τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσιν παρὰ τοῖς πολλάκις αὐτολεγομένοις ἀττικισταῖς καὶ ἑλληνισταῖς· βίον ὄχι μόνον καθ' ἑαυτὸν κακόζηλον, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβῆ πρὸς τὴν δημώδη γλῶσσαν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἣν ἐκδοτον εἰς τὰς φορὰς τῆς τύχης κατέλειψαν οἱ προκομμένοι παντὸς καιροῦ καὶ τόπου λεξιθῆραι καὶ γριφοπλόκοι.

Ἐκ τούτων ἤδη καταφαίνεται, ὅτι ἡ κοινὴ αὕτη καὶ λογία γλῶσσα μᾶλλον ἢ ἧττον διέφερε τῶν συγχρόνων δημοτικῶν διαλέκτων, τὰ μάλιστα δὲ διέστη αὐτῶν, ὅτε ἤρθη εἰς τὴν ἀνω-

τέραν ἐκείνην βαθμίδα τοῦ ἀττικισμοῦ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων σοφιστῶν. Ἀλλ' εἶνε καὶ οἴκοθεν καὶ ἐκ ῥητῶν μαρτυριῶν δῆλον, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν ὁμηρικῶν ἡ λογία, ἡ γραπτὴ γλῶσσα, διέφερε τῆς δημώδους, τῆς καθομιλουμένης. Καὶ περὶ μὲν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἤδη πρόσθεν ἐλέχθη, ὅτι ἡ ἐν αὐτοῖς γλῶσσα δὲν εἶνε ἡ ἄκρατος καὶ δημώδης Ἰὰς τῶν τότε χρόνων, ἀλλά τις οἷον ἐν κατόπτρῳ εἰκὼν αὐτῆς· εἶνέ τις διὰ τῆς ποιήσεως εἰδοποιημένος καὶ ἐπιτετηδευμένος, μὲ προγενεστέρους τε καὶ συγχρόνους αἰολισμοὺς σύγκρατος ἰωνισμός. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἰωνισμοὶ των ἔνθεν μὲν δὲν ἦσαν κοινοὶ πᾶσι τοῖς τότε Ἴωσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἰδιάζοντες τοῖς τῶν χωρῶν, ὅπου ἔλαβαν τὸ πρῶτον ὕπαρξιν, ἔνθεν δὲ καὶ αὐτοῖς τούτοις ὄχι κατὰ πάντα ὅμοιοι. — Ἡ *ἰωνικὴ λογογραφία* ἐν Μιλήτῳ καὶ τῇ καρικῇ Ἰωνίᾳ ἀρχὴν λαβοῦσα εἶχε γλῶσσαν οὐσιωδῶς ὁμοίαν τῇ ἐνταῦθα Ἰάδι· ἄρα διέφερε τοῦ ἰωνισμοῦ τῶν λοιπῶν Ἰώνων. Ὁ Ἡρόδοτος Δωριεὺς ὢν τὸ γένος, ἐν *Σάμῳ δὲ τὴν Ἰάδα διάλεκτον ἀσκηθείς* (κατὰ ῥητὴν παρὰ Σουΐδᾳ μαρτυρίαν), πρέπει νὰ ἔγραψεν ἐν τῇ σαμιακῇ Ἰάδι, χωρὶς δῆλον ὅτι νὰ ἐμμείνῃ ἐν αὐτῇ, οἵα ὑπὸ τοῦ Σαμίων δήμου ἐλαλεῖτο, ἀλλ' ἀρτύσας αὐτὴν καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν εἰδοποιήσας. Τοῦτο καὶ οἴκοθεν εἶνε φανερὸν καὶ ῥηταί γνῶμαι τῶν ἀρχαίων τὸ ἐπικυρώνουσιν· οἷον Ἑρμογένης μὲν (σελ. 509) λέγει περὶ αὐτοῦ· «Ἡρόδοτος *τῇ λέξει ποιητικῇ κέχρηται δι' ὅλου*» καὶ πάλιν περὶ Ἑκαταίου τὸν λόγον ποιούμενος (σελ. 513): « Ἑκαταῖος Μιλήσιος τῇ διαλέκτῳ ἀκράτῳ Ἰάδι καὶ οὐ μεμιγμένῃ χρησάμενος, οὐδὲ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον *ποικίλῃ*. » Ὁμοία δὲ γνώμη ἐκφέρεται καὶ ἐν Βαχμάννου ἑλλην. ἀνεκδότοις (Vol II. p. 367, 30), ἔνθα ὁ λόγος κυρίως περὶ τοῦ ὅμοια τοῖς λογογράφοις γράψαντος Ἱπποκράτους, « ὃς ἀκράτῳ τῇ Ἰάδι χρῆται· ὁ γὰρ *Ἡρόδοτος συμμίσγει αὐτὴν τῇ ποιητικῇ*. » — καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἄρα ἐν τῇ Σαμιακῇ Ἰάδι ποικίλως εἰδοποιημένῃ καὶ

ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον διηρτυμένῃ γράψας οὐκ ὀλίγον διίστατο τοῦ ἰωνισμοῦ τῶν λοιπῶν Ἰώνων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Ἡρόδοτος οὕτω πανταχόθεν ποιητίζων τὴν λέξιν λέγεται καὶ παρὰ Λογγίνῳ (Γ'. 3.) μάλιστα « *μόνος ὁμηρικώτατος* » ἀποκαλεῖται, ἔνθεν μὲν ὁ ἰωνισμός του πολὺ διαφέρει τοῦ παρ' Ὁμήρῳ, ἔνθεν δ' αὐτὸς παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἁλικαρνασσεῖ (Τ. Β'. 130) « τῆς Ἰάδος ἄριστος κανών » ὀνομάζεται. Ἡ μὲν διαφορὰ ἐκείνη δὲν εἶνε μόνον τῶν χρόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν τόπων· διότι, ὡς εἴρηται, τὰ μὲν ὁμηρικὰ ἔπη οὐσιωδῶς ἐν τῇ λυδικῇ καὶ χιακῇ Ἰάδι ἐποιήθησαν, ὁ δ' Ἡρόδοτος οὐσιωδῶς ἐν τῇ σαμιακῇ συνέγραψεν, ἤτις αἰολισμῶν ἀμιγεστέρα ἦτον ἐκείνης. Ἐντεῦθεν πιθανῶς, μέρος δ' ἴσως πατριωτικῷ ζήλῳ κινούμενος ὁ Διονύσιος τῆς *Ἰάδος ἄριστον κανόνα* τὸν ἀπεκάλεσεν. Ἡ δὲ κατὰ Λογγῖνον *ὁμηρικότης* τοῦ Ἡροδότου ἐννοητέα μᾶλλον περὶ τῆς ἐπικῆς οἰκονομίας τοῦ συγγράμματός του ἢ περὶ τῆς λέξεως. — Ὁ *Πίνδαρος* Αἰολεὺς ὢν τὸ γένος ἐποίησεν ἐν τῇ *καθ' Ὅμηρον δωρίδι*, ὄχι τῇ τοπικῇ καὶ μιᾷ τινι χώρᾳ ἰδικζούσῃ, πρὸς δὲ τούτοις ποικίλοις αἰολισμοῖς, ἀττικισμοῖς καὶ μάλιστα ἐπικοῖς τόποις καὶ ὅροις ὁμολογουμένως κεκαρυκευμένῃ, τελευταῖον δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ πολυτρόπως κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας τῆς τέχνης εἰδοποιημένῃ. Ὁμοίαν λέξιν μετεχειρίσθησαν καὶ Στησίχορος καὶ Ἴβυκος καὶ Σιμωνίδης καὶ Βακχυλίδης, οἱ μὲν Ἴωνες ὄντες, οἱ δὲ Δωριεῖς. Ἅπαντες ἄρα διίσταντο τῆς παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις τε καὶ ὁμοεθνέσι καθομιλουμένης γλώσσης καὶ διαλέκτου. Ὅθεν μόνον περὶ τῆς τοιαύτης μίξεως ποικίλων ἰδιωμάτων ἐννοουμένη ἔχεται τινος ἀληθείας ἡ περὶ τῆς Πινδαρικῆς λέξεως γνώμη τῶν γραμματικῶν Γρηγορ. Κορινθ. σλ. 12: κοινῇ δέ, ᾗ πάντες χρώμεθα καὶ ᾗ *ἐχρήσατο Πίνδαρος*.—Μήπως οἱ Ἀττικοὶ ποιηταὶ ἢ συγγραφεῖς ἐποίουν ἢ συνέγραφαν ἀπαραλλάκτως ἐν τῇ τότε καθομιλουμένῃ Ἀθηδὶ; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τὰ μὲν χορικὰ τῶν δραματικῶν ἐδώριζαν καὶ διὰ τοῦτο πλησιέστερα τῇ τῶν λυ-

ρικῶν λέξει ἦσαν, ὁ δὲ διάλογος περιεῖχε πολλοὺς ἐπικοὺς τύπους καὶ ὅρους, ἐν γένει δ' ἕκαστος ποιητὴς ἠρχαΐζεν ἢ ἐκαινοτόμει πανταχοῦ τῶν δραμάτων κατὰ τὰς ἑκάστοτε χρείας τῆς τέχνης· γνωστοὶ εἶνε οἱ μάλιστ' ἐν ταῖς Ἱκέτισι καὶ τῇ Ὀρεστείᾳ ἀρχαϊσμοὶ τοῦ Αἰσχύλου. Καὶ ὀρθῶς μὲν περὶ αὐτοῦ ἀποφαίνεται ὁ βιογράφος του: «Κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν τῆς ποιήσεως ζηλοῖ τὸ ἀδρὸν ἀεὶ πλάσμα καὶ ὑπέρογκον, *ὀνοματοποιίαις τε καὶ ἐπιθέτοις* ἔτι δὲ καὶ *μεταφοραῖς* καὶ πᾶσι τοῖς δυναμένοις ὄγκον τῇ *φράσει* περιθεῖναι· χρώμενος κτλ.» ὀρθῶς δὲ καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς *τῶν ἀρχαίων κρίσεως* 10: ὁ δ' οὖν Αἰσχύλος πρῶτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐχόμενος καὶ ἠθῶν καὶ παθῶν τὸ πρέπον εἰδὼς καὶ τῇ τροπικῇ καὶ τῇ κυρίᾳ λέξει διαφερόντως κεκοσμημένος· πολλαχοῦ δὲ καὶ *αὐτὸς δημιουργὸς καὶ ποιητὴς ἰδίων ὀνομάτων* καὶ πραγμάτων»· γνωστοὶ δὲ καὶ οἱ παρ' Ἀριστοφάνει ψόγοι τῆς Αἰσχυλείου λέξεως καὶ τέχνης. Νεφελ. 1370 *ἀξύστατος, ψόφον π.ἶσος, στόμφυξ, κρημνοποιός*. Βατράχ. 939 κεξ. παρ' Εὐριπίδου:

Ἀλλ' ὡς παρέλαβον τὴν τέχνην παρὰ σοῦ τὸ πρῶτον εὐθὺς
οἰδοῦσαν ὑπὸ *κομπασμάτων καὶ ῥημάτων ἐπαχθῶν*
ἴσχναν μὲν πρώτιστον αὐτὴν καὶ τὸ βάρος ἀφεῖλον κτλ.

πρβλ. Βατρ. 826. 839 κεξ. Γνωστὴ τελευταῖον καὶ ἡ πρὸς τὰς μομφὰς τοῦ Εὐριπίδου ἀπολογία τοῦ Αἰσχύλου· Βατρ. 1060·

κἄλλως εἰκὸς τοὺς ἡμιθέους τυῖς *ῥήμασι μείζοσι* χρῆσθαι·
καὶ γὰρ τοῖς ἱματίοις ἡμῶν χρῶνται πολὺ σεμνοτέροισιν
ἄ' μοῦ χρηστῶς καταδείξαντος διελυμήνω σύ. κτλ.

Τίς δ' ἀγνοεῖ, ὅτι οἱ ἀρχαϊσμοὶ καὶ ἡ στρυφνότης τῆς θουκυδιδείου λέξεως ἦσαν ἀλλότρια τῆς τότε καθομιλουμένης Ἀττικίδος, αἱ δὲ πολύπλοκοι περίοδοι τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ἔντεχνα ἀρχιτεκτονήματα τοῦ μεγάλου τούτου ἀρχιτέκτονος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τοῦ προβιβάσαντος αὐτὴν εἰς τὴν ὑπάτην βαθμίδα τῆς συνταικτικῆς ἀναπτύξεως καὶ εὐφραδείας;

Ἐν γένει λοιπὸν ἡ λογία καὶ ἐντέχνως εἰδοποιημένη καὶ

γραπτὴ γλῶσσα πανταχοῦ καὶ πάντοτε διέφερε καὶ διαφέρει τῆς καθομιλουμένης καὶ δημώδους. Τῆς *δημώδους γλώσσης* οἱ *φθόγγοι* οὐ διοριζόμενοι ἀκριβῶς δι' ἀλφαβητικῆς γραφῆς ἀπαμβλύνονται καὶ εἰς ἀλλήλους συρρέουσιν· ἐν αὐτῇ ἀναφύονται συνήθως ἀσαφεῖς φθόγγων συνδυασμοί, νόθοι φθόγγοι, πρὸς ὧν τὴν παράστασιν ἡ λελεασμένη γραπτὴ δὲν ἔχει γράμματα· ἡ δ' ἐνάρθρωσις τῶν φθόγγων ἀσφαλὲς γνώρισμα διαμεμορφωμένης γλώσσης μένει μᾶλλον ἢ ἧττον ἀτελής· οἱ *γραμματικοὶ τύποι* εὐκολώτερον καὶ βαθύτερον ἀποτρίβονται· διὸ καὶ εὐκολώτερον μετ' ἀλλήλων συγχέονται. Ἡ *σύνταξις* εἶνε πολὺ ἁπλουστέρα· ἐν αὐτῇ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ἡ ἐφεξῆς *παράταξις* τῶν προτάσεων, ἢ ἐν ἀλλήλαις καὶ ὑπ' ἀλλήλαις συμπλοκὴ καὶ σύνταξις· τὸ *λεξικὸν πενιχρότερον*, εἰς τὰς φυσικὰς χρείας τοῦ ἀφελοῦς καὶ ἀπεριττοῦ βίου περιωρισμένον, *ὑλικώτερον*, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ πολλαχοῦ ἀρχαϊκώτερον. Ἡ δὲ *ἀρχαϊκότης* δὲν ἐμφανίζεται μόνον ἐν ταῖς σημασίαις τινῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φθόγγοις καὶ αὐταῖς τοῖς τύποις αὐτῶν τε τούτων καὶ ἄλλων λέξεων. Προέρχεται δ' ὁ ἀρχαϊσμὸς οὗτος ἐκ τοῦ ὅτι *δὰπαίδευτος* δῆμος διὰ μακρῶν αἰώνων ἐμμένει ἀναλλοίωτος ἐν τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι καὶ τρόποις, ὑπὸ τὴν ἐπίρροην τῶν αὐτῶν ἔξωθεν ἐντυπώσεων καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ κύκλου τῶν παραστάσεων. Διὰ ταῦτα πάντα ἡ *δημώδης γλῶσσα* εἶνε *ἀφελεστέρα, οἰκειοτέρα, κοινοτέρα, ἐναργεστέρα*· διὸ καὶ ἐπιτηδειοτέρα καθ' ὅλου πρὸς τὴν ποίησιν μάλιστα πρὸς τὸ κωμικὸν καὶ σατυρικὸν εἶδος αὐτῆς. Τῆς δ' *ἐπεξειργασμένης λογίας* καὶ μάλιστα *γραπτῆς* γλώσσης οἱ μὲν *φθόγγοι* εἶνε εὐκρινέστεροι, οἱ δὲ *τύποι* πληρέστεροι καὶ σαφέστεροι, ἡ δὲ *σύνταξις* ἐντεχνωτέρα, πολύπλοκος, ἐπικρατούσης ἐν αὐτῇ τῆς τῶν προτάσεων ὑπαλληλίας καὶ συγκεντρώσεως καὶ τοῦ πολυσυνθέτου· τὸ δὲ *λεξικὸν* πλουσιώτερον, πνευματικώτερον καὶ διὰ ταῦτα νεωτερικώτερον, καθὸ συμβαδίζον καὶ συναναπτυσσόμενον τῇ ἐκλεκτοτέρᾳ μερίδι τοῦ ἔθνους κατὰ τέχνας καὶ ἐπι-

στήμας καὶ τὴν καθ' ὅλου παιδείαν. Διὰ ταῦτα ἡ *πεπαιδευμένη γλῶσσα* εἶνε *ψυχροτέρα, τεχνικωτέρα, μᾶλλον ἐπιτετηδευμένη καὶ συμβολικωτέρα, ἀτομικωτέρα* καὶ *ἀνομοία* ἑαυτῇ παρ' ἄλλῳ ἄλλως ἔχουσα κατὰ τὸν ἑκάστου χαρακτῆρα καὶ τὴν παιδείαν. Ἐν μὲν τῇ *λογίᾳ* γλώσσῃ ἐπικρατεῖ ὁ *ἀτομικὸς ἑκάστου χαρακτὴρ* καὶ *ἐσοπτρίζεται ἡ ἑκάστοτε παιδεία* τοῦ ἔθνους· ἐν δὲ τῇ *δημώδει* ὁ *φυλετικὸς καὶ ἐθνικὸς χαρακτήρ*. Πρβλ. K. W. L. Heyse System der Sprachwissenschaft σελ. 229. κεξ.

Οὕτως ἅμα παρά τινι ἔθνει ἀρχίσῃ ἡ παιδεία καὶ ἡ διὰ τῆς περὶ τὸν λόγον τέχνης εἰδοποίησις τῆς γλώσσης, ἀνοίγεται χάσμα μεταξὺ τῆς δημώδους καὶ τῆς λογίας· τὸ χάσμα τοῦτο πρέπει ἑκατέρωθεν νὰ πληρώνηται εἰς ἀεί, ἂν μὴ μέλλει νὰ ἐπέλθῃ διαίρεσις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἡ μὲν *λογία* γλῶσσα νὰ προφυλάσσηται ἀπὸ ξενισμῶν, νὰ ἀνακαινίζηται πάντοτε ἐκ τῆς δημώδους, τὸ γνήσιον, τὸ ἀρχαιοπρεπὲς καὶ τὸ ἐναργὲς προσλαμβάνουσα· ἡ δὲ *δημώδης* καὶ ὁ λαλῶν αὐτὴν δῆμος νὰ συμβαδίζωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς μετὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀνακτύξεως τῆς λογίας. «Ἐὰν ἡ γλῶσσα λέγει ὁ W. v. Humboldt (Einleit. σλ. CCXI) μέλλει νὰ διαμένῃ δημώδης ἅμα καὶ πεπαιδευμένη, πρέπει νὰ γίνηται ἀκατάπαυστον ῥεῦμα ἐκ τοῦ ἔθνους πρὸς τοὺς συγγραφεῖς καὶ γραμματικοὺς καὶ ἐκ τούτων πάλιν πρὸς τὸ ἔθνος.» Ὅμοια ἀποφαίνεται περὶ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης τὸν λόγον ποιούμενος, ὁ ἐκτὸς ἄλλων καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν εὐαίσθητος Λούθηρος «Man muss nicht die Buchstaben in der lateinischen sprache fragen, wie man soll deutsch reden— ;sondern man muss die Mutter im Hause, die Kinder auf den Gassen, den gemeinen Mann auf dem Markte darum fragen; und denselben auf das Maul sehen, wie sie reden.», παρὰ Heyse σελ. 230.

Ἀλλὰ τὰ περὶ διαστάσεως τῶν δύο μερίδων τῆς γλώσσης εἰρημένα δὲν δικαιώνουσι τοὺς ἀτόπως διατεινομένους ν' ἀνα-

στήσωσιν ἔν τινι γλώσσῃ τύπους ἀπ' αἰώνων ἤδη κατηργημένους, νεκροὺς καὶ ψυχροὺς ἀντὶ τῶν ἐπ' ἴσης ἀπ' αἰώνων κατ' οὐσιώδη τῆς γλώσσης ἀλλοίωσιν καθιερωμένων, οἷοι π. χ. ἐν τῇ ἑλληνικῇ οἱ *ἀναλελυμένοι χρόνοι*, οἱ μέλλοντες, οἱ παρακείμενοι καὶ οἱ ὑπερσυντελικοί, ἔπειτα ἡ περίφρασις τοῦ ἀπαρεμφάτου (κυρίως τοῦ τελικοῦ καὶ τοῦ εἰδικοῦ καλουμένου) καὶ τῆς εὐκτικῆς ἀπέναντι τῶν ἀρχαίων ἁπλῶν. Ἔπειτα τὰ πληρέστερα καὶ σωματωδέστερα εἶμαι, εἶσαι, εἶνε, εἴμεθα κτλ. ἂν ἦμαι, ἦσαι κτλ. ἀντὶ τῶν λεπτῶν καὶ λειποσάρκων *εἰμί, εἶ (=ῑ), ἐστί, ἐσμὲν* κτλ *ἐὰν ὦ (=ω) ἦς (=ῐς)*, ᾖ κτλ. Ἱκανὰ ἔπαθεν ἡ γλῶσσα ἐκ τοῦ ἄκρου ζήλου τῶν ἐπὶ ὀκτωκαίδεκα αἰῶνας ἀττικιστῶν. Ἂς μὴ τὴν ἀσχημίσουν περισσότερον νέοι σπαραγμοί. Ἂς μὴ προχωρήσῃ ὁ ζῆλος τῶν νέων διορθωτῶν καὶ αὐτολεγομένων καθαρτῶν τῆς γλώσσης, ἵνα μὴ καταντήσωσί ποτε αὐτοὶ νὰ λέγωσι καὶ αὐτοὶ ν' ἀκούωσιν, ὡς πάλαι ποτὲ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, οὗτινος ἀναγιγνώσκοντός ποτε ποίημά του πάντες οἱ ἀκροαταὶ ἀναστάντες ἀπῆλθαν καὶ τὸν ποιητὴν μόνον μετὰ τοῦ φιλοσόφου Πλάτωνος ἀπέλιπαν. Τοῦτο δὲ συνέβη βέβαια διὰ τὸ λίαν ἐπιτετηδευμένον τῆς λέξεως τοῦ Ἀντιμάχου. Διότι κατὰ Πλούταρχον (Τιμολ. 36) «ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποίησις καὶ τὰ Διονυσίου ζωγραφήματα, τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντά καὶ τόνον, ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὁμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσεστι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἀπειργάσθαι.» Καὶ ὁ μὲν Ἀντίμαχος, ἴσως διὰ τὴν κατὰ Πλούταρχον ἐκείνην *ἰσχὺν καὶ τὸν τόνον*, ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἕνα Πλάτωνα ἀκροατὴν καὶ νὰ λέγῃ «legam nihilo minus, Plato enim mihi unus instar est milium (Cicer. Brut. c. 51). ἀλλὰ τίνες Πλάτωνες θὰ ἀνεχθῶσι τοὺς νέους ἐπιτηδευτὰς περὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους ἀσχημονοῦντας;—Ἀλλ' ἂς μεταβῶμεν εἰς τὴν σύνοψιν τῶν χαρακτήρων αὐτῆς καὶ τῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν διαφορῶν τῆς.

Τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τῆς νῦν καθομιλουμένης ἑλληνικῆς καθ' ὅλου λαμβανομένης εἶνε τάδε: 1) ὁ *ἰωτακισμὸς* τ. ἔ. ἡ προφορὰ τῶν η, ει, οι, και υ ὡς ι καὶ ἡ τῆς διφθόγγου αι ὡς ε. Ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ταύτης ἀναβαίνει εἰς τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους ἀναντιρρήτως καὶ ἐμφανίζεται ἐν τῇ Βοιωτικῇ διαλέκτῳ. Οὕτως ἐν ταῖς ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων βοιωτικαῖς ἐπιγραφαῖς C. I. 1562—69. 1571. 1593 φέρονται τά: *ἐππότη, εὐεργέτης, διακατίης, χειλίης, κατασκευάτη, κεκέμιστη, ὀφειλίστη, ἀπογράφεσθη, δεδόχθη, Ταναγρῆος, Γελατιῆος* κτλ. ἀντὶ τῶν ἀττικῶς διφθογγογραφουμένων ἱππόται, *ὀφείλεται, ἀπογράφεσθαι, διφκατίαις, Ταναγραῖος, κλπ.* τὰ *ἄρχι, ἀπέχι, ἀσφάλια, ἀτέλια, ξεποτέλια, Γελάτια, ἱράνα, Δίτιας*, *Ἀριστοκλείδας* κτλ. ἀντὶ τῶν ἀττ. διφθογγογραφουμένων ἄρχει, ἀπέχει, ἀσφάλεια, ἀτέλεια, κτλ. *εἰρήνη, Δεινίας, Ἀριστοκλείδης*, κτλ. Ἀλλ' ἡ τῆς ει ὡς ι προφορὰ εἶνε ἀρχαιοτέρα, ἐκ τοῦ πέμπτου τοὐλάχιστον αἰῶνος, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν τῆς Κορίνης *πουκτεύϊ* (ἀποσπ. 3), *ἐσσάρχι* (19), *ἀΐδων* (8) ἀντὶ τῶν *πυκτεύει, ἐξάρχει, ἀείδων* καὶ ἐκ τῶν τοῦ παρ' Ἀριστοφάνει (Θεσμοφοριαζούσαις 116) τοξότου καὶ (Ἀχαρ. 104) Ψευδαρτάβα *ἀνεγείρι, λήψι* ἀντὶ τῶν *ἀνεγείρει λήψει*, ἅπερ οὕτως ἔγραψεν ὁ κωμικὸς πιθανώτατα εἰς τὴν προφορὰν τῶν Βοιωτῶν ἢ καὶ τῶν τούτοις γειτόνων ἀγροίκων Ἀττικῶν ἀποβλέπων. Ἡ ἐναλλαγὴ αὕτη τοῦ ι καὶ τῆς ει συμβαίνει καὶ ἐν τῷ τοῦ Bankes δημοτικῷ παπύρῳ: Ἰλ. Ω, 129 *σείτου*· 178 *εἰθύνοι*· 141 *ἀγύρι*· 274 *γιλωχεῖτα*· 648 *δεῖε*=*δίε* κτλ. Ἡ δὲ τοῦ υ ὡς τοῦ γαλλ. u προφορὰ ἤδη κατὰ τοὺς ἀττικοὺς χρόνους, παρὰ δὲ τοῖς ἴωσιν ἴσως καὶ πρότερον, παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται· ὥστε περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐν τούτῳ. Ἐντεῦθεν δ' εὐκόλως εἰς ι μετέπεσεν. Ἡ δ' ὡς ου (λατιν. u) ἀρχαία προφορά του πολλαχοῦ διατηρεῖται ἐν πολλαῖς λέξεσι τῆς δημώδους· καὶ παραδείγματά τινα ἤδη ἀνωτέρω παρετέθησαν· 2) Ἡ τοῦ ι πρὸ ἑτέρου φωνήεντος ὡς j προφορὰ ἀρχομένης τε

λέξεως καὶ μεσούσης ὡς ἐν τοῖς ἰατρὸς (=jατρὸς), ἰωμένος (=jωμένος), Ἰάνης, Ἰάκωβος, βιὸς (βjὸς), *μηλjὰ* (μ.ηλέα), χωριατjὰ κτλ. τὸ ἡμίφωνον τοῦτο, τὸ j, ἦτο συνηθέστατον ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ γλώσσῃ, ὡς δῆλον ἐκ τῶν συγγενῶν γλωσσῶν, ἐν δὲ τῇ μεταγενεστέρᾳ ἑλληνικῇ ποῦ μὲν ἐξυγράνθη εἰς τὸ φωνῆεν ι, ὡς ἐν τοῖς προειρημένοις καὶ τοῖς ὁμ. πρβλ. τὸ λατιν. jugum), Ζεὺς (ἐκ τοῦ ζυγὸς (ἐκ τοῦ jug πρβλ. τὸ λατιν. jugum), Ζεὺς (ἐκ τοῦ Δjâus σκρ. οὐρανός, ὅθεν ἀφαιρεθέντος τοῦ Δ ἔγεινε τὸ λατιν. jovi-s ἐν δὲ τῇ γραικοϊταλικῇ πιθανώτατα τὸ jau-s, ὅθεν ὕστερον *Ζεὺς*) κτλ. ποῦ δ' ἀπεβλήθη παντελῶς, περὶ οὗ ἐπ' ἴσης κατωτέρω θὰ χείνῃ λόγος· ἐν δ' ἀρχομένῃ τῇ λέξει ἀντ' αὐτοῦ ἐπῆλθε συνήθως τὸ δασὺ πνεῦμα, περὶ οὗ ἤδη ἐρρέθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ πολλαχοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ι ὡς j προὐφέρετο, ὡς δῆλον ὄχι μόνον ἐκ τῶν βυζαντινῶν Γεράκιν, Γερακαραία (παρὰ Ἄννῃ τ. Κομν. καὶ Κωνσταντίνῳ τ. Πορφυρογ.) ἀντὶ τῶν *ἱεράκιν, ἱερακαραία*, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀμηρικῶν *πόλιος* (κατὰ διόρθωσιν πόλεος ἢ πόλεως) Ἰλ. Β, 811. Φ, 567, *πόλιας* Ὀδ. Θ, 560. *ἰστίαια* Ἰλ. Β, 537. *δῖος* καὶ *Αἰγύπτιος* Ἰλ. Ι, 382. Ὀδ. Δ, 127. 229. Ξ, 263. 286 (Θεοκρ. ΙΖ'. 101), *ἤια* Ὀδ. Σ, 266 καὶ τοῦ Εὐρ. Ἡρακλειδ. 1304 *Ὀλυμπίου*, ἐν οἷς τὸ μέτρον ἀπαιτεῖ τὴν τοῦ ι ὡς j προφοράν. 3) Ἡ παντελὴς ἐπικράτησις τοῦ τόνου ὑπὲρ τὸν χρόνον τῶν συλλαβῶν. Ὅτι δὲ καὶ ταύτης τῆς μεταβολῆς ἡ ἀρχὴ εἰς τοὺς ἀνωτάτους χρόνους ἀνέρχεται, καὶ οἴκοθεν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς γλώσσης εἶνε δῆλον, ἐν ᾗ, ἀφ' οὗ ἅπαξ λάβῃ τὴν προσήκουσαν ὑλικὴν ἀνάπτυξιν, τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον ἀρχίζει τοῦ λοιποῦ νὰ ὑπερισχύῃ καὶ, ἵνα ἐκφανθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον καὶ εὐκολώτερον, ἰσχναίνει καὶ περιαιρεῖ τὸ ὑλικόν, καὶ ὄχι μόνον σύμφωνά τινα ἀφαιρεῖ καὶ συγτέμνει, αὐξήσεις καὶ ἀγαδιπλασιασμοὺς ἀποβάλλει, ἀλ-

λὰ καὶ τοὺς μὲν βαρυτέρους φθόγγους ἐλαφροτέρους ποιεῖ, ὡς τοὺς π, κ, τ, εἰς β, φ· γ, χ· δ, θ καταβιβάζει· τοὺς ρ καὶ μ εἰς λ καὶ ν, τοὺς α καὶ υ (=ου) εἰς ε, ὁ π. χ. τράφω—τρέφω, τράπω—τρέπω, κράτος—κρέτος (αἰολ.) μέγαθος —μέγεθος, γέγαα — γέγονα· ἀνὰ — *ὀν(ὰ)* αἰολ. *τέσσαρες* (ἔτι ἀρχαιότερον τάτ̓ταρας ἡ κάτ̓ταρας· πρβλ. τὸ λατιν. qualuor καὶ τὸ σανσκρ. c'átvâras)—τέσσερες (ἰων. καὶ καθομιλ.) κτλ. πήχεως,ἄστεως, ἡδέος ἐκ τῶν πήχυ-ος, ἄστυ-ος, ἡδύ-ος κτλ. τοὺς δὲ μακροτέρους συστέλλει. Οὕτως ἐν ᾧ ἡ ἀρχαιοτάτη γλῶσσα πάντα τὰ εἰς α θηλυκὰ εἶχε μετὰ μακροῦ τοῦ α, ἡ μεταγενεστέρα ὀλίγα τοιαῦτα διετήρησεν· ὁμοίως ἐν ᾧ τὸ πάλαι πάντα τὰ εἰς ι-ς θηλυκὰ μακρὸν εἶχαν τὸ ι,ὕστερον ὀλίγιστα τοιαῦτα διέμειναν, οἷα τὰ *βαθμίς, σφραγίς, ψηφίς* καὶ εἴτι ἄλλο. Εἶνε γνωστὴ ἡ κατά τινας αἰολικὰς καὶ δωρικὰς διαλέκτους βράχυνσις τοῦ πρότερον ὀργανικῶς μακροῦ α τῶν εἰς α-ς πρωτοκλίτων αἰτιατικῶν καὶ τῶν ὁμοφθόγγων τριτοκλίτων ἀρσενικῶν ὀνομαστικῶν, ὡς πᾶς, *Λῖας, παῖδας, μοῦσας* κτλ. καὶ τοῦ ου ἢ ω τῶν δευτεροκλίτων,ὡς *τὸς λογος,τὸς ἀνθρώπος* κτλ. Τὴν τῶν ληκτικῶν μακρῶν ἂν ὄχι βράχυνσιν τοὐλάχιστον κλίσιν εἰς αὐ τὴν μαρτυρεῖ καὶ ὁ τονισμὸς τῶν βοιωτικῶν *Ὄμηρυ* (=Ὄμηροι,Ὁμήρῳ),*τοιούμενη* (=—αι), *λεγόμενη* (=—αι), *ὀφειλέτη*(=—ται), *ἀπογράφεσθη*(=αι) κ.τ.τ.(Χοιροβ. παρὰ Bekker Ἀνεκδ. 1215. Εὐσταθ. 365, 29). Τῷ δὲ τονισμῷ τούτῳ ὅμοιος εἶνε καὶ ὁ τῆς καθομιλουμένης ἐν τοῖς: τοῦ *Ὁμήρου*, τοῦ *Χαράλαμπου*, ἡ *λεγάμενη*, τῆς *τραπέζας* κτλ. Ἡ περαιτέρω πρόοδος τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπέφερεν ἐν τέλει τὴν ἐξ ὁλοκλήρου κατάλυσιν τοῦ φύσει μακροῦ χρόνου τῶν φθόγγων. Ἀγνοῶ δ' ἂν ἡ ἔν τισι τοῦ Αἰγαίου νήσοις, Τήνῳ π. χ. Κρήτης ἐνιαχοῦ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος παρολκὴ τῆς προφορᾶς εἶνε λείψανον τῆς ἀρχαίας. 4) Ἀκρωτηριασμὸς καὶ ἐλάττωσις τῶν πτωτικῶν τύπων· κατάργησις τοῦ καθαροῦ δοτικοῦ τύπου. Καὶ τούτων τῶν μεταβολῶν ἡ ἀρχὴ εἰς τοὺς ἀνωτάτους ἑλληνικοὺς χρόνους ἀναβαίνει· διότι ἤδη παρ' Ὁμήρῳ συνηθε-

στάτη εἶνε π. χ. ἡ τῶν ἀρχαίων γενικῶν εἰς α-σιο καὶ ο-σιο εἰς *αο, ου, α* καὶ *οιο, ου* συστολή· τοῦ δὲ *μ* (ἴδε ἀνωτέρω) ἢ *ν* τῆς ἐν. αἰτ. τῶν τριτοκλίτων καὶ τῆς πληθ. αἰτιατ. πάντων τῶν ὀνομάτων ἡ ἀποκοπὴ ἤδη πρὸ Ὁμήρου εἶχε συμβῆ ἐχόντος π. χ. βασιλῆα, ἄνδρα, μητέρα κ. τ. τ· *βασιλῆας, ἄνδρας, Ἀτρείδας, ψυχὰς, Δαναοὺς* κτλ. ἀντὶ τῶν: *βασιλῆαν(μ), ἄνδραν, μητέραν· βασιλῆανς, ἄνδρανς, Ἀτρείδανς, ψυχάνς, Δαναόνς* κτλ.· τῆς δὲ τοῦ *ν* τῶν ἐν. πρωτοκλίτων καὶ δευτεροκλίτων συμπτώματά τινα μᾶς ἀπαντῶσιν ἤδη τοῦ Β'. π. Χρ. αἰῶνος λήγοντος (παρ' Ἀριστοφάνει ἐν Θεσμοφοριαζούσαις), ἀναντίρρητα δὲ τεκμήρια κατὰ τὸν Θ'. μ. Χρ. αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς (παρὰ Θεοφάνει τῷ χρονογράφῳ καὶ Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογ. κ. ἄλλοις)· ἐπ' ἴσης ἀρχαῖα εἶνε καὶ τὰ διάφορα αἴτια τὰ πρὸς τὴν κατάργησιν τῆς δοτικῆς συντελέσαντα, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ. Ἡ διὰ τοῦ *α* ἢ *ο* παρέκτασις τῶν συμφωνολήκτων θεμάτων καὶ ἑπομένως ἡ τῶν τριτοκλίτων εἰς πρωτόκλιτα καὶ δευτερόκλιτα μετάπλασις: ὁ πατέρας, ἡ μητέρα· ὁ ἄνδρας, ἡ γυναῖκα· οἱ ἀρχόντοι, γερόντοι, προεστοί (=προεστῶτες) κλπ. Ἅπαντα κατ' ἀρχαίας ἀφορμὰς καὶ ἀναλογίας. 5) Ἡ ἐπὶ τὸ ἀρχαικώτερον ἐν μέρει τροπὴ τινῶν ῥηματικῶν τύπων, ὡς *ἔγραφα, ἔγραφαν· ἔφυγα, ἔφυγαν* κ. τ. ὅμ. ἀντὶ τῶν ἀρχαιοτάτων *ἀγράφαμ, ἄγραφαντ· ἄφυγαμ, ἄφυγαντ* καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἔγραφον, ἔφυγον κτλ. Τούτων λείψανα μέν τινα φέρονται ἐν τῷ παρ' Ὁμήρῳ καὶ Ἡροδότῳ Ἰωνισμῷ, ἡ δὲ ὁμαλωτέρα χρῆσις ἐξαναδύει κατὰ τοὺς μακεδονικοὺς χρόνους. Ἡ διὰ τοῦ *σα* παρέκτασις τοῦ παρατατικοῦ τῶν εἰς αω καὶ εω ῥημάτων, ὡς *ἀγαποῦσα, ἐφιλοῦσα* κτλ. Ταύτης ἀρχαιότατον μὲν τεκμήριον εἶνε τὸ εὐριπίδειον *ἐπ.ληροῦσαν*, νεώτερα δὲ πολυπληθέστερα εἶνε τὰ (ἀπὸ τοῦ γ'. π. Χρ. αἰῶνος) ἀλεξανδρινὰ *ἠγατῶσαν, ἐτιμῶσαν, ἐδο.λιοῦσαν* κ. τ. ὅμ. παρὰ τοῖς Ο', μεταφρασταῖς, ἄλλα δ' ἀναλογα, ὡς *ἔσχοσαν* (=ἔσχον) καὶ *ἐσχάζ.σαν* (=ἔσχαζον)

παρὰ Σκόμνῳ καὶ Λυκόφρονι. Ἡ μεταποίησις τῶν εἰς *μι* καλουμένων ῥημάτων εἰς ω, συνεπῶς πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν ἤδη ἐν τῇ πρὸ Ὁμήρου γλώσσῃ τεθειμένην, καθ' ἣν ἐκείνη καὶ τὰ λοιπὰ τὰ παρ' Ὁμήρῳ εἰς ω, εἰς *μι* πρότερον κλινόμενα, οὕτω μετεποίησεν. Ἡ ῥινοφθόγγισις τῶν εἰς *οω* ῥημάτων καὶ ἐν γένει προαγωγὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ ῥινοφθογγισμοῦ τῶν ῥημάτων· ἅπαντα κατ' ἀρχαιοτέρας ἀφορμὰς καὶ ἀναλογίας· ἡ κατάργησις τῶν ἰδίως μέσων χρόνων, μέλλοντος καὶ ἀορίστου, καὶ ἡ πανταχοῦ καθιέρωσις τῶν παθητικῶν ἐπί τε πάθους καὶ μεσότητος. Ἀρχὴν λαβοῦσα καὶ αὕτη ἡ μεταβολὴ ἀπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, ἴσως δὲ πρότερον, ὕστερον ὅσ' ἡμέραι ἐπεξετάθη, ἕως οὗ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἐπεκράτησεν, ὥστε πλεῖστα ὅσα τοιαῦτα φέρονται παρὰ τοῖς Ο'.— 6) Ἡ *ἀνάλυσις* τινῶν χρόνων, τῶν *μελλόντων*, τῶν *παρακειμένων* καὶ τῶν *ὑπερσυντελικῶν* καὶ τοῦ *ἀπαρεμφάτου*. Καὶ ταύτης τῆς μεταβολῆς ἡ μὲν ἀρχὴ ἀνέρχεται ἐν μέρει μὲν εἰς αὐτοὺς τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, ἐν μέρει δ' εἰς τοὺς ἀττικούς, κατὰ δὲ τοὺς ἑφεξῆς χρόνους ἐπιτεινομένη, μάλιστα ἡ περίφρασις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἐν τῇ Κ. Δ. συνηθεστάτη ἀποβᾶσα, τελείως φαίνεται ἐκνικῶσα περὶ τὸν Γ'. αἰῶνα, βεβαίως διότι κατα τύχην ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς δημώδους δὲν μᾶς διεσώθησαν καὶ ὄχι ὅτι τότε πρῶτον τελείως ἐπεκράτησεν ἡ μεταβολή. Τὰ δὲ αἴτια τὰ συντελέσαντα εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν τύπων τούτων εἶνε ἡ τε περὶ τὸν σχηματισμὸν *εὐκολία* καὶ ἡ *σαφήνεια*, ἃς πάντοτε διώκει ἡ γλῶσσα· καὶ *εὐκολώτερον* μὲν καὶ ἐναργέστερον ἐν ταὐτῷ ἦτον καὶ εἶνε βέβαια πρὸς τὰν ἀπαίτησιν τοῦτον μάλιστα δημότην, νὰ σχηματίζῃ ἐκ τῶν δύο συνηθεστάτων ἀπαρεμφατικῶν τύπων π. χ. *ἔρχεσθαι* καὶ *ἐλθεῖν* (αἰολ. ἔλθην) βοηθείᾳ τοῦ *θέλω* τοὺς δύο μέλλοντας: *θέλω ἔρχεσθαι* καὶ *θέλω ἐλθεῖν* (ἢ ἔλθην) ἢ τὸν ἕνα καὶ ἀσαφέστερον *ἐλεύσομαι* κ. οὗ. καθ. *εὐσχηματιστότεροι* καὶ μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τῆς πρώτης δυνάμεως τῶν

ἁπλῶν τύπων ἐναργέστερον ἐκφραστικοὶ τῆς τοῦ παρακειμένου καὶ τοῦ ὑπερσυντελικοῦ ἐννοίας ἦσαν καὶ εἶνε π. χ. οἱ *ἔχω λαβών* (αἰολ. λάβεις, ὅθεν τὸ καθομιλούμ. λάβει), *εἶχον πεσών* (πέσεις· εἶχα πέσει), *ἔχω ταχθείς* ἢ εἰμὶ τεταγμένος (καθομ. ἔχω ταχθεῖ, εἶμαι τα(γ)μένος), *εἶχον σταθείς* (εἶχα σταθεῖ) κ. οἱ ὅμοιοι παρὰ τοὺς *εἴληφα, ἐπεπτώκειν, τέταγμαι, ἱστήκειν ἢ ἑστάμην* κ. τ. λ. Εἰς τὴν *σαφήνειαν* τοῦ λόγου μᾶλλον συντείνουσιν οἱ παρεμφατικοὶ οὗτοι τύποι: *θέλω νὰ γράφω* (γράφῃς, γράφῃ, γράφωμεν κ. λ.) καὶ *ἐπιθυμῶ νὰ ἔλθω* (ἔλθῃς, ἔλθῃ κ. λ.) παρὰ τοὺς ἀπαρεμφάτους *θέλω γράφειν* (ἐμέ, σέ τοῦτον, ἡμᾶς κ. τ. λ.) *ἐπιθυμῶ ἐλθεῖν* (ἐμέ, σέ, ἐκεῖνον κ. τ. λ.). 7) Ἡ κατάργησις *τῶν εὐκτικῶν* τύπων καὶ ἀναπλήρωσις αὐτῶν διὰ τῶν ἄλλων ἐγκλίσεων, ἐπὶ τῆς κυρίως *εὐκτικῆς* καὶ τῆς *συνητικῆς* λεγομένης σημασίας μετὰ τῶν μορίων *ἄμποτε* (= τῷ ἀρχ. εἴποτε), *εἴθε, μακάρι, νά, ἄς*. Καὶ ταύτης τῆς μεταβολῆς ἡ ἀρχὴ ἀναβαίνει εἰς τὸν ἑ. π. Χ. αἰῶνα, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, καὶ πολὺ ἀνωτέρω· διότι ὁ ἐν τῇ ἑλληνικῇ μόνῃ σχεδὸν πασῶν τῶν ἀδελφῶν διχασμὸς τῶν πρότερον μονοκώλων *ὑποτακτικῶν* (conjunctivi) τύπων εἰς *εὐκτικούς*, ἐν πάσαις ταῖς συγγενέσι γλώσσαις ὑπάρχοντας, καὶ εἰς κυρίως *ὑποτακτικοὺς* ἐν μόνῃ τῇ ἑλληνικῇ οὕτω διακριδὸν καὶ διὰ παντὸς φερομένους, ἐν δὲ τῇ σανσκρίτῃ καὶ τῇ λατινικῇ σποράδην μόνον καὶ ἀδιακρίτους τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν χρῆσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπαντῶντας, εἶνε ἤδη περιορισμὸς τῆς *εὐκτικῆς*. προβαίνει δ' ὁ περιορισμὸς αὐτῆς ἐν τῷ ἐξηρτημένῳ λόγῳ ἐπιτεινόμενος ἀπὸ τῶν ἀττικῶν χρόνων, παρ' Ἡροδότῳ π. χ. καὶ Θουκυδίδῃ ἐν *τελικαῖς, εἰδικαῖς* κ. ἄλλ. προτάσεσιν εἶνε ἤδη πολὺ ὑποδεεστέρα ἡ χρῆσίς της ὡς πρὸς τὴν ὑποτακτικὴν καὶ ὁριστικήν· ἕως οὗ κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους ἐν στενωτάτοις ὁρίοις κινεῖται. Ὕστερον δὲ, συντελούσης ἐν μέρει καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἰωτακισμοῦ συγχύσεως τῶν τύπων, π. χ. *λέγεε, λέγῃ, λέγοι* (προφ. = λέγι), *εἴπῃ, εἴποι* (προφ. = εἴπι), *γράφῃ*

ψῃ, γράψῃ (αἰολ.προφ.=γράψαι) κ. λ. καὶ τελείως κατηργάθη. Ἡ δὲ κυριωτάτη αἰτία τούτου εἶνε ἡ *ὑπὲρ τὴν λογικὴν ἀκρίβειαν* ἐπικράτησις τῆς *φαντασίας* παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐν τῷ λόγῳ μᾶλλον *ἐπιδιωκομένη ἐνάργεια*, ἥτις ἐναντιώνεται πολλάκις ἡ *εὐκτική*· διότι τὸ δι' αὐτῆς ἐκφραζόμενον εἶνέ τι πάντοτε ἐξ ὑποκειμένου, ἐκ τοῦ βάθους τῆς διανοίας τοῦ λέγοντος μὴ τελείως ἀποσπώμενον, ἀμφίβολον καὶ σκοτεινόν, ἐν ᾧ τὸ διὰ τῶν ἄλλων τριῶν ἐγκλίσεων μᾶλλον ἐξ ἀντικειμένου, ῥητῶς καὶ σαφῶς ἐκπεφρασμένον, εὐκρινὲς καὶ ἐναργές.—8) Ἡ μετ' *αἰτιατικῆς σύνταξις τῶν προθέσεων*, ἥ περ καὶ αὐτὴ κατ' αὐτοὺς τοὺς προαττικοὺς χρόνους μικρὰν ἀρχὴν λαβοῦσα, κατὰ τοὺς ἑξῆς ἐπιτείνεται πάντοτε καὶ τέλος ἐνικᾷ κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς αἰῶνας. 9) Ἡ *ἁπλότης τῆς συντάξεως* προερχομένη καθ' ὅλου μὲν ἐκ τοῦ δημώδους καὶ ἀνεπιτεχνήτου χαρακτῆρος τῆς σημερινῆς γλώσσης, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῆς *καταργήσεως* μὲν *τῆς εὐκτικῆς*, *περιφράσεως* δὲ τοῦ *ἀπαρεμφάτου*, *περιορισμοῦ* δὲ *τῆς χρησεως τῆς μετοχῆς*. 10) Καὶ τελευταῖον ἡ εἰς τὴν καθομιλουμένην προστριβὴ πλειοτέρων ἢ εἰς τὴν ἀρχαίαν, τὴν *λογίαν* (διότι τὴν τότε δημώδη ἀγνοοῦμεν ποία τις ἦτον ὡς πρὸς τοὺς ξενισμούς), ἀλλοφύλων λέξεων, ὄχι τύπων ἐκτὸς τῶν προειρημένων λατινικῶν *αρι(ο)ς* καὶ *ατος*, καὶ εὐρύθμων φράσεων, οἷα π. χ. ἡ τουρκίζουσα, ὡς φαίνεται: *δέν μου δίδει χέρι* (=δέν μοι συμφέρει) κατὰ τὴν τουρκ. *ἐλ βερμέζ*.—Εἶνε δὲ αἱ ἀλλόφυλοι αὗται λέξεις *λατινικαί*, ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἤδη καταγόμεναι, *ἀραβικαὶ* καὶ *τουρκικαὶ* ἀπὸ τῆς διπλῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφεξῆς προσειλημμέναι, ὄχι δὲ καὶ *ἀλβανικαὶ* καὶ *σλαυϊκαί*, ὡς τινες τῶν ἀλλογενῶν σοφῶν καὶ ἀπὸ δημοσίας ἕδρας παραδίδουσιν, ἐκτὸς ἂν σλαυΐζούσας τινὰς τοπικὰς ὀνομασίας ἢ τυχὸν μίαν ἢ δύο λέξεις τοῦ κοινοτάτου καὶ ἀγοραίου βίου ἐν ταῖς πρὸς Βουλγαρίαν ἑλληνικαῖς χώραις ἐκλάβῃ τις κτήματα τῆς ὅλης γλώσσης. (ἀκολουθεῖ). Μ.

ΠΡΕΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ.

Β'.

Μετὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ χαρακτῆρος ζητητέον νῦν τί δύναται καὶ ὀφείλει νὰ πράξῃ ἡ παιδαγωγία εἰς μόρφωσιν τούτου.

Καὶ πρῶτον μέν, ἐπειδὴ ὁ χαρακτὴρ ἔχει ῥίζας ἐν τῷ φυσικῷ ἡμῶν, δὲν δύναται ὁ παιδαγωγὸς συλλαβὼν τὴν ἄπασαν οὐσίαν αὐτοῦ ἐν ἀρχαῖς τισι καὶ ἀξιώμασι νὰ ζητῇ διὰ τῆς συνηθείας νὰ ἐντυπώσῃ αὐτὸν ἀνεξιτήλως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνατρεφομένου παιδός· διότι οὔτε ἡ ψυχὴ τοῦ παιδὸς εἶνε ὥςπερ ὕλη ἀκατέργαστος, ἣν ἐδύνατο ἔμπειρός τις παιδαγωγὸς νὰ διαπλάσῃ καὶ μορφώσῃ εἰς τοιαύτην τινὰ μορφήν, οὔτε καὶ ἂν τοιοῦτόν τι ἦτο κατορθωτὸν, θὰ ἦτο τοῦτο τὸ χαρακτήρ· διότι θὰ ἔλειπεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ οὐσιῶδες τοῦ χαρακτῆρος, ἡ αὐτοσυνείδησις καὶ ἡ ἐλευθερία.

Κατὰ πρῶτον λοιπὸν τοῦτο κυρίως ὀφείλει νὰ παρατηρῇ ὁ παιδαγωγὸς εἴτε γονεὺς εἴτε διδάσκαλος τυγχάνει ὤν, ὁποῖά τινα σημεῖα ἐλευθέρας καὶ σταθερᾶς θελήσεως ἐμφανίζονται εἰς τὸ παιδίον, καὶ ὁποῖαι κλίσεις καὶ ῥοπαί. Ἀλλ' ἐνταῦθα χρειάζεται προσοχὴ καὶ πρόνοια ὅτι πλείστη· διότι τὰ τοιαῦτα δὲν εἶνε ὁ χαρακτὴρ αὐτὸς, ἀλλὰ πολλάκις κοινὴ καὶ καθημερινὴ ἰδιοτροπία τῶν παίδων, καὶ ἁπλῶς ἐνδόσιμόν τι εἰς μόρφωσιν χαρακτῆρος. Πλὴν καὶ ἀπατηλὴ ἂν ἦνε ἡ τοιαύτη παρατήρησις, τίθεται ὅμως ὡς τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον τῶν τοῦ παιδαγωγοῦ χρεῶν. διότι προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ ἀποκτήσῃ οὕτω τὴν ἕξιν τοῦ παρατηρεῖν καὶ εὐκολώτερον θὰ ἀποφεύγῃ τὰ σφάλματα.

Ἂς τεθῶσι λοιπὸν οἱ ἑξῆς παιδαγωγικοὶ κανόνες πρὸς ὁδηγίαν τινὰ εἰς συνετὴν παρατήρησιν.

Πρῶτον μὲν ἂν παρατηρηθῇ ὅτι δὲν ἔχει τι σταθερὸν καὶ διαρκὲς τὸ παιδίον οὔτε εἰς τὰς ὀρέξεις καὶ κλίσεις του οὔτε εἰς

τὰς ἀπαστροφὰς, ὀφείλουσιν οἱ φρόνιμοι γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ νὰ συνεργήσωσιν, ὥστε αὕτη ἡ ἐπιπολαιότης τῶν αἰσθημάτων καὶ κλίσεων καὶ τῶν ἐντυπώσεων τὸ ἄστατον, καὶ ὅλως τὸ ῥέον τοῦτο τῆς ψυχῆς νὰ μὴ ἀποβῇ πλέον ἕξις.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁδηγῆται τὸ παιδίον εὐθὺς ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ ἐπιμένῃ εἴς τι, καὶ ὅ,τι ἐπιθύμει ἤδη καὶ τοῦ ἐπετράπη, νὰ τὸ διατηρῇ καὶ νὰ ἐπιμένῃ εἰς τοῦτο· καὶ οὔτε φίλους οὓς αὐτὸ ἐξελέξατο νὰ ἀλλάζῃ εὐκόλως, οὔτε εἰς τὰς ἀποφάσεις του καὶ τὰς ἐντυπώσεις νὰ ἦνε ἀκατάστατος καὶ ἀψίκορος.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὀφείλομεν νὰ τὸ ὑπενθυμίζωμεν τί εἶπε καὶ τί ἤθελε χθὲς, ἐνῷ σήμερον τἀναντία ὀρέγεται καὶ λέγει. *Καὶ θὰ τὸ κατ' ὀλίγον νὰ τοῦ διεγείρωμεν ἀξιωματικῶς ἀπόστροφὴν πρὸς τὴν ἀκαταστασίαν καὶ τὸ εὐμετάβλητον.*

Ἐὰν δ' ἐξ ἐναντίας παρατηρήσῃ τις εἰς τὸ παιδίον σταθερότητά τινα καὶ ἐπιμονὴν, ἀλλ' εἰς τὸ κακὸν, ὀφείλει ἡ παιδαγωγία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ διακρήξῃ καὶ θραύσῃ αὐτὴν ἀκόμη καὶ εἰς τὰ πραμικρότατα· καὶ ἐνταῦθα οἵ τε γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοὶ ἐνθυμηθήτωσαν καὶ τὸν μῦθον περὶ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ μαθητοῦ, ὅστις ἀφαιρῶν μικρότατα πράγματα τῶν συμμαθητῶν του κατ' ἀρχὰς καὶ φέρων αὐτὰ εἰς τὴν μητέρα δὲν ἐπαιδεύθη, καὶ τελευταῖον ἦλθε εἰς ἀγχόνην φωραθεὶς κλέπτης. διότι ἐπειδὴ ἡ φύσις βίπει εἰς τὸ κακὸν καὶ παντοίους πρὸς τοῦτο ἔχομεν πειρασμοὺς, εὔκολον εἶνε ἡ κλίσις αὕτη ἡ κατ' ἀρχὰς ἐν μικροῖς ἐμφανιζομένη, οἷον νὰ ἐνοχλῇ τοὺς ἄλλους εἰς μικρὰ πράγματα, νὰ σκώπτῃ, νὰ βλάπτῃ τι καὶ τὰ τοιαῦτα, εὔκολον εἶνε ν' αὐξηθῇ ἔπειτα εἰς τὴν διαβολικὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ βλάπτῃ τοὺς ἄλλους καὶ καιρίως. ἡ δὲ σαρκικὴ ἀδυναμία τοῦ παιδίου, τοῦ εὐχαριστεῖν τὰς ὀρέξεις, καὶ τὸ φιλήδονον ἰδίως τῆς γεύσεως ἐὰν ὄχι μόνον δὲν κωλύωνται καὶ κολάζωνται, ἀλλὰ καὶ θεραπεύωνται ὑπὸ κακῶς ἐννοουμένης στοργῆς, κραταιοῦνται ἔπειτα ἐπὶ μέγα τοσοῦτον, ὥστε καθιστῶσι

καὶ νέον καὶ ἄνδρα καὶ γέροντα αἰσχρῶς ἥττονα τῶν ἡδονῶν. *Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὰ παιδία ἐξ ὑπαρχῆς ἀποστροφὴν καὶ μῖσος εἰς τὰ κακὰ καὶ αἰσχρὰ, ὥστε τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦτο ἀπὸ τῶν κακῶν καὶ ἠθικῶς νὰ γείνωσιν αὐτοῖς χαρακτήρ.*

Ὅταν δὲ πάλιν τὸ παιδίον δεικνύῃ τολμηρόν τι καὶ ἀποφασιστικόν εἴς τε τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰς ἐνεργείας του, ἐπειδὴ τὸ τοιοῦτον ὑποτίθησιν ὅτι ἔχει οὐ μόνον συναίσθησιν ἐκείνου τὸ ὁποῖον θέλει, ἀλλ' ὅτι καὶ σύνοιδε μετ' ἐναργείας τοσαύτης, ὥστε καὶ νὰ προχωρῇ εὐθὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν οὐ βούλεται, δὲν πρέπει ἡμεῖς ἐν τοιαύτῃ περιστάσει νὰ δυσκολεύωμεν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐμποδίσωμεν τὸ ὁποῖον ἐπιχειρεῖ, ἀλλά, καθ' ὅσον δὲν βλέπομεν καμμίαν ἐκ τούτου βλάβην, καὶ νὰ ἐμψυχόνωμεν πρέπει τὸ παιδίον ἐνδιαφερόμενοι· διότι οὕτω διὰ τῆς ἐπιδοκιμασίας ἡμῶν λαμβάνει μὲν θάρρος καὶ ἀνεξαρτησίαν πλειοτέραν, ἐνισχύεται δὲ ἡ κλίσις καὶ διάθεσις εἰς τὸ βούλεσθαι καὶ πράττειν.

Μόνον δ' ἐὰν ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὁποίου ἐπεχείρησεν ἦνε δύσκολος καὶ ὑπερβαίνῃ τὰς φυσικὰς τοῦ παιδίου δυνάμεις, τότε μόνον πρέπει νὰ διευκολύνωμεν αὐτήν. ἄλλως ὅμως ν' ἀφεθῇ τὸ παιδίον εἰς τὰς δυνάμεις του καὶ αὐτὸ ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ βοηθηθῇ, ὅπως συνειθίσῃ ν' αὐτενεργῇ· ἡ δ' αὐτενέργεια ὅλως πλεῖστον ὅσον συμβάλλει εἰς διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος. διότι ὅταν εἰς πᾶν βῆμα τῶν ἐπιχειρήσεών του ζητῇ ἢ καὶ εὑρίσκῃ ὑποστήριγμα καὶ ὑποβοήθημα ἔξωθεν, δὲν θὰ συνειθίσῃ ποτὲ βέβαια εἰς τὰς δυνάμεις του νὰ ὑποστηρίζηται οὐδὲ θὰ ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν, γνώρισμα οὐσιῶδες τοῦ χαρακτῆρος.

Καὶ πᾶσα μὲν ἐπιτυχία τοῦ ἐπιχειρισθέντος ἐμβάλλει εἰς τὴν ψυχὴν δύναμιν νέαν καὶ ὄρεξιν εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ ἀποφασίζειν· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποτυχία πολλάκις πρέπει νὰ δώσῃ ἀφορμὴν τῷ νέῳ εἰς τὸ ἀναθεωρεῖν καὶ διερευνᾶν τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν, ἵνα, ὅπου χρειάζεται, γίνῃ ἐπιδιόρθωσις καὶ βελτίωσις, ὥστε νὰ ἐνεργήσῃ ἄλλοτε καταλληλότερον.

Πλὴν πολὺ ὠφελοῦσι καὶ ἐνταῦθα ὡς πάντοτε τὰ καλὰ περὶ ἡμᾶς παραδείγματα· διότι ἂν βλέπῃ τὸ παιδίον καὶ παρατηρῇ τοὺς περὶ αὐτὸ ἀναποφασίστους πάντοτε καὶ διστάζοντας εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν, ἀποθαρρύνεται καὶ αὐτὸ καὶ κλονίζεται εἴς τε τὰς κρίσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις του.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ἔπειτα καὶ τὸ ἄκαμπτον τοῦ παιδίου καὶ ἡ ἐπιμονὴ πολλάκις εἰς τὴν ἰδίαν γνώμην καὶ ἡ σταθερότης αὐτὴ, ἣν δεικνύει εἴτε ἐνεργοῦν εἴτε πάσχον, καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδυσώπητον, πολλάκις καὶ ταῦτα εἶνε βάσις χαρακτῆρος. Ἐνίοτε ὅμως τὰ τοιαῦτα φαίνονται ὡς πεῖσμα, καὶ εἶνε βέβαια, ὅταν ἄνευ λόγου τινὸς καὶ συνειδήσεως ἐπιμένῃ εἰς ὁτιδήποτε μὲ ἀκαμψίαν. Διὰ τοῦτο πρέπει ἐνωρὶς νὰ διδαχθῇ νὰ ἔχῃ λόγον τινὰ πάντοτε καὶ νὰ ἦνε ἕτοιμος νὰ δώσῃ λόγον, διότι οὕτως ἡ ἐπιμονή του θὰ ἦνε ἔλλογος καὶ ἐπειδὴ λόγος τὸν κάμνει νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν γνώμην του, εἴτε ν' ἀψηφῇ τοὺς πόνους, οὓς πάσχει, διὰ λόγον τινὰ ἴδιον, ἅμα καταδειχθῇ ὅτι ὁ ἄλλος ἔχει δίκαιον καὶ ὅτι ἄλλο εἶνε τὸ ὀρθὸν, εὐχαρίστως καὶ μετ' εὐγενοῦς ταπεινοφροσύνης θ' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀπάτην του καὶ θὰ παραδεχθῇ τὴν ἑτέραν γνώμην.

Συντείνει προσέτι τὰ μέγιστα εἰς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ νὰ συνειθίζῃ ὁ παῖς ἐγκαίρως νὰ σκέπτηται καὶ νὰ ἐνεργῇ κατ' ἀρχὰς ἠθικὰς, τὰς ὁποίας νουνεχεῖς γονεῖς καὶ ἀληθεῖς παιδαγωγοὶ μετ' ἀξιώματος τοῦ πρέποντος θὰ τῷ ἐπιτάσσωσιν, ὥστε εἰς ἀμετατρέπτους πάντοτε ἠθικὰς ἀληθείας ν' ἀνάγῃ τὰς ἑκάστοτε καὶ ἐν διαφόροις καιροῖς ἐνδεχομένας κλίσεις καὶ κρίσεις του. Διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι ν' ἀκούῃ τὸ παιδίον ἐπιτακτικῶς π. χ. τὸ μὴ λέγῃς ποτὲ ψεύματα, τέκνον, διότι μισεῖ ὁ Θεὸς τὸν ψεύστην. καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀρχὴ δὲ τῶν ἀρχῶν τούτων πρωτίστη, ἐν ἔργῳ διδασκομένη, εἶνε ἡ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἀλλ' εἰς προχωρημένην ἡλικίαν οἱ ἔφηβοι ἤδη καὶ νέοι

ὄχι μόνον νὰ δέχωνται ἔξωθεν ἀρχὰς τοιαύτας πρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ νὰ ἔχωσι τοιαύτας ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ κατ' αὐτὰς νὰ συλλογίζωνται καὶ πράττωσιν.

Ἐκ δὲ τῶν μαθημάτων πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα συντείνουσιν εἰς διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος, αὐτά τε καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐκ τοῦ τοιοῦδε τρόπου τῆς παραδόσεως αὐτῶν· ἰδίως δὲ μάλιστα ἡ ἱστορία καὶ ἡ τραγικὴ ποίησις. Καὶ ἡ μὲν ἱστορία συντόμως εἰπεῖν τότε γίνεται διδακτικὴ καὶ τροφὸς χαρακτήρων, ὅταν βαθμηδὸν ἀπὸ βιογραφιῶν ἀνδρῶν ἐνδόξων ἔκ τε τῆς μυθολογίας καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας ἀρχομένη, προβαίνῃ μετὰ χαρακτηρισμοῦ εἰς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τῆς ἀλληλουχίας τῶν γεγονότων, καὶ συνυφαίνωνται εἰς πρωτεύοντός τινος ἔθνους ἱστορίαν δευτερευόντων καὶ τριτευόντων ἐθνῶν συγχρόνων αἱ ἱστορίαι, οἷον περὶ μὲν τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ αἱ τῶν Ἀσιανῶν τῶν τότε, περὶ δὲ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔτι συγχρόνων ἄλλων λαῶν, καὶ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ περὶ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην καὶ οὕτως ἐφεξῆς· πάντοτε δὲ προτιμότερον καὶ ὠφελιμώτερον φαίνεται νὰ ἐμμένῃ τις μετ' ἀκριβείας εἰς περιόδους τινάς, παρὰ γενικῶς καὶ ἀκροθιγῶς πάντα νὰ διέλθῃ. Διὰ δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τῶν ἱστορουμένων νὰ δεικνύηται ὅτι ἐπικυροῦνται ἀλήθειαι καὶ νόμοι ἠθικοὶ ἀμετάτρεπτοι.

Ἡ δὲ τραγῳδία καὶ ὅλως ἡ ἑλληνικὴ ποίησις μάλιστα θαυμασίως συντελεῖ εἰς μόρφωσιν χαρακτήρων, ὡς γνωρίζουσι καλῶς οἱ ταῦτα μεμυημένοι· διότι ἐν ταῖς δρωμέναις προσφέρονται μετ' ἀνεφίκτου ψυχολογικῆς ἀκριβείας καὶ φυσικότητος χαρακτῆρες διάφοροι.

Ἀλλὰ περὶ τούτων τοσαῦτα νῦν. ἄλλοτε δὲ πλείονα λόγον ἐσόμεθα περὶ τούτου, ἐν ᾧ θὰ προσπαθήσωμεν συναμα νὰ δείξωμεν ὁποίαν τὰ μαθήματα πάντα πρέπει νὰ ἔχωσι τάξιν παρ' ἡμῖν καὶ ποίαν τινὰ βαθμολογίαν καὶ συνεξάρτησιν, ἵνα συντείνωσιν εἰς τὸ πρώτιστον πάσης ἔμφρονος πολιτείας μέλημα, τὴν ἀπόκτησιν ἀξιολόγων χαρακτήρων.

Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα συντείνει ἐπὶ τέλους καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ νέου ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ ὁ βίος εἰς τὰ ξένα ἐπὶ καιρόν τινα. διότι μανθάνει πολὺ ἐκ τούτου νὰ ἐπιστηρίζηται εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀποκτήσῃ τῶν δυνάμεών του συναίσθησιν, ἐν διαφόροις δὲ καιροῖς νὰ βοηθῆται μόνος του· καὶ διότι ἐν τῇ ξένῃ θὰ ἔλθῃ πολλάκις εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν κόσμον, καί τινας τῶν ἐσφαλμένων αὐτοῦ δοξασιῶν καὶ κλίσεων καὶ ἀδυναμιῶν θ' ἀναγκασθῇ ν' ἀποβάλῃ· εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις του κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ξένους θὰ ἐπιμένῃ ἀνδρείως, εὐρύνων συγχρόνως καὶ τὸν κύκλον τῶν πρακτικῶν γνώσεών του μετὰ πλείονος ζωῆς καὶ ἐνδιαφόρου ἢ διὰ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ποιήσεως.

Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ ἔχῃ ἐφόδια τοῦ δρόμου τὴν ἐκ τοῦ οἴκου καλὴν ἀγωγήν, ὥστε νὰ ἔχῃ ποῦ νὰ βλέπῃ καὶ τί νὰ ποθῇ παντοῦ. Πράττουσι δὲ τοῦτο πολλοὶ τῶν εὐγενῶν Ἀγγλων, ἀποστέλλοντες τοὺς υἱούς των εἰς περιοδείαν καὶ μακράν, συνήθως δ' εἰς τὴν Ἰταλίαν, μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των. Γίνεται δὲ τοιοῦτόν τι καὶ παρ' ἡμῖν κατὰ σύμπτωσιν, διότι πολλοὶ πολλαχόθεν νέοι χάριν σπουδῆς ἔρχονται εἰς Ἀθήνας· καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἀπέρχονται εἰς Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀνάλογον δὲ τοῦ ἐν τῇ ξένῃ βίου εἶνε τὸ σχολεῖον, ὅπου ὑπὸ ξένους ὁ παῖς καὶ ὑπὸ αὐστηρὰν ἰσότητα διατελῶν ἀποβάλλει ἰδιοτροπίας καὶ μερικότητας, ὁποίας ἡ οἰκία συνήθως ἢ δὲν βλέπει ἢ παραβλέπει· διδάσκεται δὲ ν' ἀναγνωρίζῃ ἀνώτατον καὶ γενικὸν κῦρος καὶ νόμον ἀδυσώπητον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου αἱ ἀτομικότητες καὶ μερικότητες πᾶσαι ἐξισοῦνται. καὶ τοῦτο συντείνει πολὺ εἰς μόρφωσιν χαρακτῆρος. Ἀλλ' ἐν τούτοις πρέπει τὸ σχολεῖον νὰ ἔχῃ τι καὶ τῆς οἰκογενείας. Διὸ ὁ διδάσκαλος χρεωστεῖ νὰ ἦνε οὐ μόνον ζηλωτὴς τῶν ἔργων του καὶ ἀκριβὴς εἰς τὸ καθῆκον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ δίκαιος καὶ φιλόστοργος. ὀφείλει εἰς δοθείσας περιστάσεις νὰ προσφέρῃ

θῇ πρὸς τὸν μαθητὴν οἰκειότερον, καὶ ν' ἀκούῃ τὰ τῆς καρδίας του. Ἱκανὰ ταῦτα. Ξ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ.

Ἂν καὶ εἴπομεν ἐν τῷ παρελθόντι τεύχει, ὅτι ἐν τῷ σήμερον ἐκδιδομένῳ θέλομεν δώσει τὴν συνέχειαν τῶν ἐφηβικῶν στηλῶν τῶν εὑρεθεισῶν ἐν τῇ Πυργιωτίσσῃ, ὅμως ἐπειδὴ ἡ μὲν ἐ. ἐφηβικὴ στήλη ἤτις ἦρχετο εἰς τὴν σειρὰν, πολυκόμματος οὖσα, δὲν συνηρμόσθη εἰσέτι οὕτως ὅπως θέλομεν καὶ εἶναι δυνατὸν, εὑρέθησαν δὲ κατ' αὐτὰς ἐν ταῖς παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρην ἀνασκαφαῖς ἐπιγραφαὶ ἄλλαι σπουδαῖαι, αἵτινες δὲν παρέχουσι τόσην δυσκολίαν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν, ἐκρίθη πρέπον νὰ ἀναβάλωμεν καὶ σήμερον τὰς ἐφηβικὰς καὶ νὰ ἐκδώσωμεν τινὰς τῶν νεωστὶ ἀνευρημένων, αἵτινες εἶναι αἱ ἑξῆς.

Πεντελ. λίθος μέγας τετράγωνος, ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ κοσμήματος, ἔχει τάδε·

Ἀρχένεως Ἀρχεμάχου (Ἀνα)γυρά-
Μισγόλας Ναυκράτου(ς Κο)λλυτε-
Καλλικρατίδης Καλλικράτο(υ)ς Στειρι-
Νικησίων Σωσιστράτου (Σο)υνιεύς
Αυσανίας Αυσιστράτο(υ Θο)ρίκιος
Μνησίστρατος Μνησιμά(χ)ο Ἀχαρ-
Εὐθύδομος Δημητρίου Μελιτεύς
Ἑξήκεστος Ἐξηκίου Ἀνακαιεύς
Βούθηρος Διονυσίου Μαραθών(ιος
Εὔθιππος Εὐθίου Παλληνεύς
Χαιρέστρατος Φανοστράτου γραμμα-
Ἰοφῶν Σοφοκλέους ἐκ Κολωνοῦ ὑπογραμμα-
Λεωχάρης ἐπόησε.

Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων εἶναι οἷον ἐσυνειθίζετο περὶ τὰ μέσα τῆς 4ης πρ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὁ τοῦ 12 στίχου Ἰοφῶν ἁρμόζει νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι δισέγγονος τοῦ περιφήμου ποιητοῦ Σοφοκλέους, σύγχρονος τοῦ ἐπισήμου τεχνίτου Λεωχάρους, τοῦ ἐν στ. 13. Φαίνεται ὅτι δεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν ἐκλελεγμένη (ὡς δηλοῦσι τὰ δημοτικά) ἐπεμελήθη τῆς κατασκευῆς δημοσίου τινὸς ἀναθήματος. Ὁ ἐν στίχῳ 2ῳ Μισγόλας Ν. Κ. πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ παρ' Αἰσχίνῃ (κατὰ Τιμ. 44) καὶ παρ' Ἀθηναίῳ (8, 339) μνημονευομένῳ, τῷ κατὰ πάντα ὁμωνύμῳ.

2

Λίθου μέλανος Ἐλευσινίου βάθρον τετράγωνον, ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ κοσμήματος, ἔχει τάδε·

Α'. (ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς κατὰ μέτωπον τῷ ὁρῶντι, ἧς ἡ ἀντίστοιχος, ἤτοι ἡ ὄπισθεν, εἶναι ἄγραφος).

Ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Πυθοδότου ἄρ(χοντ)ος ἀνέθ(ηκεν
Ἡφαίστωι στεφανωθεῖσα ὑπὸ τοῦ δήμου
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης.

Δεινόστρατος Δεινιάδου Ἀγκυλῆθεν εἶπεν· ἐπειδὴ ἡ βουλὴ ἡ ἐπὶ Πυθοδότου ἄρχοντος ψηφισαμένη κρίσιν ποιῆσαι τῶν λεγόντων ἐν τεῖ βουλῆι ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας καὶ τιμῆσαι ὃς ἂν δοκεῖ αὐτῆι ἄριστα λέγων καὶ πράττων καὶ ἀδωροδοκήτως ὑπὲρ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων διατετελεκέναι τὸν ἐνιαυτόν, ἔκρινεν διαχειροτονήσασα περὶ τούτων ἡ βουλὴ Φανόδημον Διύλλου Θυμαιτάδην, δεδόχθαι τῆι βουλῆι, ἀγαθῆι τύχηι τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῆς βουλῆς, ἐπαινέσαι Φανόδημον Διύλλου Θυμαιτάδην ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων, καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν χρυσῶι

στεφάνωι ἀπὸ :[Θ]: δραχμῶν· τὸ δὲ ἀργύριον εἶναι τὸ εἰς τὸν στ-
ἐφανον ἐκ τῶν εἰς τὰ κατὰ ψηφίσματα ἀναλισκομένων τεῖ βουλεῖ· ἀναγράψαι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἀνάθημα τῆς βουλῆς τό δε τὸ ψήφισμα τοὺς αἱρεθέντας ποήσασθαι τὸ ἀνάθημα· ὅπως δ' ἂν καὶ ὁ
δῆμος, εἰδὼς τὰ ἐψηφισμένα τῆι βουλῆι περὶ Φανοδήμου, τιμήσει καὶ αὐτὸς καὶ στεφανώσει ἐὰν δοκεῖ τῶι δήμωι, καθ' ἅπερ τῆι βουλῆι, τοὺς προέδρους οἳ ἂν λάχωσιν προεδρεύειν ἐν
τῶι δήμωι εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν, χρηματίσαι περὶ Φανοδήμου καὶ ἀναγνῶναι τό δε τὸ ψήφισμα τὸγ γραμματέα τῶι δήμωι, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆ-
μον, ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι, ἐπειδὴ Φανόδημος Διύλλου Θυμαιτάδης καλῶς καὶ φιλοτίμως καὶ ἀδωροδοκήτως βεβούλευκεν, λέγων καὶ πράττων τὰ ἄριστα ὑπὲρ τῆς βουλῆς καὶ
τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, ἐπαινέσαι αὐτὸν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων (καὶ τοὺς συμμ)άχους καὶ στεφαν(ω-
σαι χρυσῶι στεφάνωι ἀπὸ :Χ: δραχμῶν, ἐπειδὰν τὰς εὐθύνας δῶι· τὸ δὲ ἀργύ(ρι)ον εἶναι τὸ εἰς τὸν στέφανον ὁπόθεν ἂν τῶι δήμωι δοκεῖ· ὅπως ἂν . . . . . .
. . . . πάν)τες εἰδῶσι, ὅτ(ι
ὁ δῆμος καὶ ἡ βουλὴ ἐπίσταται χάριτας ἀποδιδόναι τοῖς ἀεὶ λέγουσιν καὶ π(ράττουσιν τὰ ἄριστ)α ὑπὲρ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου· (ἀναγράψαι δὲ τό δε τὸ ψήφισ-
μ)α τὸν γραμμ-
ατέα) τὸν κατὰ πρυτανείαν ἐν στήληι λιθ(ίνηι) καὶ στῆσαι ἐν ἀκροπόλει εἰς (δὲ τὴν ἀναγραφὴν τῆς σ)τήλης δοῦ-

ναι (τὸ)ν ταμίαν τοῦ δήμου δ(ραχμὰς . . ἐκ τῶν
εἰς τὰ κατὰ ψηφί)σματα
ἀναλισκομένων (τῶι δήμωι).

Β'. (ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι)

γραμματε)ὺς κατὰ π(ρυτα)νείαν·
Κλεόστρατος Τιμοσθένους Λιγιλιεύς.
ἐπὶ τὰ ψηφίσματα·
Δημόφιλος Πανταλέοντος Ἀγρυλῆθεν.
ἐπὶ τὸ θεατρικόν·
Κηφισοφῶν Κεφαλίωνος Ἀφιδναῖος.
βουλῆς ταμίαι·
Ἀντιλῆς Ἀριστοκράτους Κυδαθηναιεύς,
Δρομοκλείδης Θρασυμήδους Ἀγνούσιος.
Ῥάχυλλος Βαθύλλου Ἐρχιεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ Εὔδοξος καλῶς
καὶ δικαίως ἐπεμελήθη ὧν αὐτῶι ἡ βουλὴ προσέταξεν..
τῆς τε διοικήσεως τῆι βουλῆι καὶ τῆς εὐκοσμίας μετὰ
τῶν πρυτάνεων τῶν ἀεὶ πρυτανευόντων ΕΛΙΛΙ⁻| .
.....
βέλτιστα συμβουλεύ(ων)· δεδόχθαι τῆι βουλῆι, ἐπαινέσαι
Εὔδοξον Θεαγγέλου Συπαλήττιον ἀρετῆς ἕνεκα καὶ
δικαι-
οσύνης τῆς εἰς τὴν βουλὴν καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν χρυσῶι
στεφάνωι ἀπὸ :|Π|: δραχμῶν, ἐπειδὰν τὰ(ς) ε(ὐθύνας
δῶι, τὸ δὲ ἀρ·
γύριον εἶναι εἰς τὸν στέφανον παρ' (ἑκ)άστου τῶν βουλευ·
τῶν· εἶναι δὲ αὐτῶι καὶ παρὰ τοῦ δήμου (εὑρέσθαι
ἀγαθὸν ὅτι ἂν
δ)ύνηται· ἀναγρ(ά)ψαι δὲ τὸ δε τὸ ψή(φισμα ἐπὶ τὸ ἀνά·
θημα τῆς βουλῆ(ς τ)ῆς ἐπὶ Πυθοδότου ἄρχοντος ..
ΞΙ . . . . . .
. . . ΞΙΝΤ . . . . .

Γ'. (ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς πρὸς τ' ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι.)

Φα)νό(δημος Διύλλο)υ Θυμαιτάδης εἶπεν· (ἐπειδὴ . .
. παν . . . . . ν ἑλέσθαι τὴν βουλὴν αὐτί·
κ(α μάλα . .
. . . . . στον καθ' ὅτι ἂν αὐτοῖς δοκῆι ἄρισ(τα .
. . . . . ἀναθεῖναι
τό τε ἄγα·
λμα . . . . . .) καὶ τῆι Ἀθηνᾶι τῆι Ἡφαι·
στίαι· ἐπιγρ(άψαι δὲ . . . . καὶ τοὺς βουλ)ευτὰς πα·
τρόθεν καὶ τοῦ δή·
μου . . . . .) ε . . . . . καὶ σωτηρίαι τῆς βουλῆς καὶ τοῦ
δήμου (. . . . . ψήφισ)μα καθ' ὃ
ἐστεφανώθη ἡ βουλὴ
. . . . . τηιὲν Διο(ν)ύσου ἐκκλησίαι δόξαπα καλῶς ἐπι·
με(μελῆσθαι . . . . . τὴν ἑορτὴν τοῦ
Διονύσου το(ῦ
. . . . . ———
. . . . . .ων Καλλιβίου Παιανιεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ ἡ βουλὴ
ἡ (ἐπὶ Πυθοδ)ότου ἄρχοντος καλῶς καὶ δικαίως ἐπε·
μελήθη τῆ(ς εὐκοσμίας τοῦ θεάτρου, ἐπαινέσαι αὐτὴν
καὶ στεφα(νῶ)σαι χρυσῶι σ(τεφ)άνωι ἀπὸ :|Π|: δραχ·
μῶν· δοῦναι (δὲ) αὐτ.
. . . . . δραχμὰς τοὺς ταμίας οὓς εἵρηται ἐκ
τοῦ νόμου τοῖς δ(ό)ξασιν ἄριστα τῶν βουλευτῶν ἐπι·
μεμελῆσθαι τῆς εὐκοσ(μίας.
. . . . . ω)ν Ἀντικράτους Παμβωτάδης εἶπεν· τύχηι ἀγα·
θῆι, ἐψηφίσθαι τῆι βουλῆι· ἐπειδὴ (Ε)ὔδοξος Θεαγ·
(γέλου Συ·
παλ)ήττιος καλῶς καὶ δικαίως ἐπεμελήθη τῆς διοικήσεως
ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐφ' ἣν εἱρέθη καὶ τῆς ἄλλη(ς εὐκο·
σμίας) τῆς βουλῆς μετὰ τῶν πρυτάνεων τῶν ἀεὶ πρυτα·
νευόντων, ἐπαινέσαι αὐτὸν καὶ στεφανῶσαι χρυ(σ·

ῶι στεφά)νωι ἀπὸ :[ΠΠ]: δραχμῶν, ἐπειδὰν τὰς εὐθύνας δῶι· ὅπως δ' ἂν ποηθῆι ὁ στέφανος καὶ ἢι φανερὰ ἡ δωρεὰ ἡ πα . .

15 . . . . . ἐλέσθαι πέντε ἄνδρας τὴν βουλὴν αὐτίκα μάλα, οἵτινες ποήσονται τὸν στέφανον· τοὺς δὲ ταμίας δοῦναι τ)ὸ ἀργύριον ἐκ τῶν κατὰ ψηφίσματα ἀναλισ(κ)ομένων τῆι βουλῆι· ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα

ἐπὶ τὸ ἀνά)θημα τῆς βουλῆς τῆς ἐπὶ Πυθοδότου ἄρχοντος.

Τὰ γράμματα δὲν εἶναι στοιχηδὸν γεγραμμένα, ἄλλως δὲ φαίνονται ἐντὸς διπλῶν γραμμῶν κεχαραγμένα, ἤτοι ἐπὶ χαρακίων, ὡς ἐλέγετο ἐν τοῖς μικρὸν πρὸ ἡμῶν χρόνοις, τῶν δὲ διαστίχων ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἐπὶ ποσὸν βαθυτέρα ἀπεξεσμένη, ὥστε τὰ γράμματα γίνονταί πως ἔκτυπα· εἶχε δὲ ὡς φαίνεται καὶ ἀλοιφήν τινα ὑπόξανθον ἡ ἐπιφάνεια ὅλη τοῦ λίθου. Αἱ βλάβαι δὲ τοῦ λίθου εἶναι μεγάλαι, καθ' ὅσον τινὰ μὲν αὐτοῦ μέρη πρόπαλαι ἀποθραυσθέντα ἐξέλιπον ὅλως, ἄλλοῦ δὲ ἡ ἐπιφάνεια ἐφαγώθη τόσον, ὥστε ἀμφιβάλλομεν ἂν εἶναι δυνατὸν πλειότερα τῶν παρ' ἡμῶν δεδομένων γραμμάτων νὰ ἀναγνωσθῶσι.

Ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπιγραφῆς, ὁμοιαζούσης κάπως τὴν πολὺ ἀτελῆ, τὴν ἐν ἐφημ. Ἀρχαιολ. Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 1364 τυπωθεῖσαν, θέλει ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῶν ἐπαϊόντων, ὅταν ἐξ αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν τῆς βουλῆς διάκοσμον γίνωσιν αὐτοῖς σαφέστερα, ἢ ὅσον μέχρι τοῦδε ἐξ ἄλλων εἰδήσεων ἐγνωρίζοντο, καὶ ὅταν τῇ βοηθείᾳ αὐτῆς δοκιμάσωσι νὰ λύσωσι τινὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος ἀμφισβητούμενα, οἷον τὰ περὶ εὐθύνης βουλευτῶν.

Ἀμφιβάλλω δέ πως ἐγώ, ἂν ἐν τῇ πρεπούσῃ τάξει ἀντέγραψα τὰς τρεῖς πλευράς, ἢ ἂν μᾶλλον ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ τῆς

β' ὡς ἡ γ'ἡ. Ἄπορα δὲ μοὶ εἶναι πολλὰ ἐν τούτοις τοῖς ἐγγράφοις, π. χ. διὰ τί τὸ ἀνάθημα ἀνετέθη τῷ Ἡφαίστῳ καὶ οὐχὶ ἄλλῳ θεῷ, καὶ τίς ἡ ἐν Γ, στ. 4 Ἡφαιστία Ἀθηνᾶ, ἡ μόνον ἴσως παρ' Ἡσυχίῳ μνημονευομένη, ἀμφιβαλλόντων καὶ ἐκεῖ τῶν ἐκδοτῶν περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς γραφῆς, ἂν καὶ ἄλλως γνωστόν, ὅτι ὁ μῦθος συσχετίζει τῷ Ἡφαίστῳ τὴν Ἀθηνᾶν· διὰ τί λέγεται (Λ, στ. 4) *ἐπὶ τῆς ἐνάτης πρυτανείας*, καὶ ἂν ταῦτα πρέπει νὰ ἀναφερθῶσιν εἰς τὸ *ψηφισαμένη κρίσιν ποιῆσαι*, ἢ, ὅπερ παραδοξότερον, εἰς τὸ *τῶν λεγόντων*· τὸ τοῦ 15 στ. *αἰῆσαι ἐν ἀκροπόλει*, ὑποδηλοῖ ἆρά γε, ὅτι καὶ ἑτέρα στήλη ἐν ἀκροπόλει ἐστήθη, ἢ ὅτι ὁ εἷς οὗτος λίθος ὁ μέγας ἐκεῖθεν εἰς τὴν κάτω πόλιν κατήντησε; Τὰς ἄλλας ἡμῶν ἀπορίας δὲν ἐκφράζομεν.

Περὶ τῶν μνημονευομένων ἀνδρῶν σημειωθήτω μόνον, ὅτι ὁ ἐν τῷ C. I. Gr. ἀρ. 183 Δεινόστρατος Δε . . . αλου(?) Ἀγκυλεύς, καὶ μᾶλλον ὁ Δεινιάδης, ὁ παρ' Ἀθηναίῳ 13, 605 συνταυτιστέος ἴσως μὲ τὸν τῆς ἡμετέρας ἐπιγρ. Α, στ. 5.—ὅτι ὁ παρὰ Δημοσθένει (ἐν τῷ κατὰ Στεφάνου Λ, 19) Κηφισοφῶν Κεφάλωνος Ἀφιδναῖος, εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ ἐν τῇ ἡμετ. ἐπιγρ. Β, στ. 6 Κηφισοφῶντι, καὶ διορθωτέον ἐκεῖ τὸ Κεφάλωνος εἰς Κεφαλίωνος· ὅτι ἐν Γ, στ. 8 δύναταί τις ν' ἀναπληρώσῃ Κη*φισοφ*)ῶν, ἀνκάμῃ χρονολογικὸν συνδυασμὸν, παραβάλλων τὸν ἐν Ἀρχαιολογ. Συλλόγου ἀνεκδ. ἐπιγρ. φυλλαδ. Α, ἀρ. 1, στίχον 2. Εἰπόντες δὲ καὶ τοῦτο ἔτι διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας καταλόγους τῶν Ἀθήνησιν ἐπωνύμων, ὅτι ὁ *Πυθόδοτος* ἦρξε τῷ 343 πρ. Χρ. ἤτοι 5 ἔτη πρὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, παραδίδομεν τὸν λίθον εἰς τὴν μελέτην τῶν σοφωτέρων καὶ πλείονα ἐχόντων σχολὴν ἢ ἡμεῖς.

Ἔτι ἐπισυνάπτομεν ἐνταῦθα καὶ 12 ἄλλας ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, τὰς ὁποίας πρῶτον ἐξεδώκαμεν ἐν τῷ τῆς 4 Μαρτίου φύλλῳ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπου ὅμως εἰσέφρησαν τινὰ λάθη, ἐδῶ δὲ καθαρώτερον ἐκτυποῦνται.

1

βασιλεὺς Σιδονίων
Φιλοκλῆς Ἀπολλοδώρου.

Τὸν βκσιλέα τοῦτον, καθ' ὅσον ἠρεύνησα, δὲν ἀναφέρει ἡ ἱστορία ἡ ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς παλαιοῖς, καὶ οὐδὲν θαῦμα· πολλοὺς καὶ ἄλλους βασιλεῖς τῆς ἀρχαιότητος μόνον ἐξ ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων ἐγνωρίσαμεν. Ἂν δὲ καὶ οὗτος ἀπηντήθη που ἐπὶ ἐπιγραφῶν ἢ νομισμάτων, δὲν εὐκαίρησα νὰ ἐξετάσω ἐπ' ἀκριβέστατον. Ἴσως ἐβασίλευσε πρὸ τῆς 111 Ὀλυμπιάδος. Στράτωνά τινα βασιλέα Σιδωνίων ἐξέβαλε τοῦ θρόνου ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν Ὀλυμπ. 111, 4, καὶ ἐκεῖνον ἢ ἄλλον τινὰ ὁμώνυμον ἀρχαιότερον ἐτίμησαν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ ψηφίσματος, τοῦ ἐν τῷ C. I. G. ὑπ' ἀρ. 87 τυπωθέντος. Οὗτος δὲ ὁ Φιλοκλῆς πιθανὸν νὰ ἦτον τῆς αὐτῆς γενεᾶς, ἀλλ' ἴσως νεώτερος τοῖς χρόνοις· διότι ὁ Ἀλέξανδρος τότε δὲν κατήργησε τὴν ἐν Σιδῶνι βασιλείαν. Ἴδε Κούρτιον 4, 1, καὶ Διόδωρον 17, 47.

2

Βάτων Ἡρακλειώτης ἐποίησε.

3

Καϊκοσθένης ἐποίησεν.

4

Τιμόστρατος Φλυεὺς ἐπόησε.

5

Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης ἐποίησαν.

Ἐπὶ 4 διαφόρων βάθρων ἀναγινώσκονται τὰ ἀνωτέρω τεχνιτῶν ὀνόματα. Καὶ οἱ μὲν Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης ἀνεγνώσθησαν πλειονάκις ἤδη, ὁ δὲ Καϊκοσθένης ἅπαξ παρὰ τῷ **Wordsworth, Athens and Attica, p. 112**, καὶ τὸ ὄνομα δὲν πρέπει πλέον τώρα νὰ ὑποπτεύωνται τινὲς ὡς οὐκ ὀρθῶς ἔχον. Ὁ Βάτων δὲ καὶ ὁ Τιμόστρατος μοὶ εἶναι ἄγνωστοι ἄλλοθεν.

6

οἱ ἱππεῖς
Ἐχέδημον Μνησιθέου Κυδαθηναιέα
ἀρετῆς ἕνεκα καὶ φιλοτι(μίας τῆς εἰς
(ἑ?)αυτοὺς καὶ τὸν δῆμον τὸν Α(θη)ν(αίων
ἀνέθηκαν.

7

Ἐχέδημος Μνησιθέου Κυδαθηναιεὺς
τὸν θεῖον
Ἴσανδρον Ἐχεδήμου Κυδαθηναιέα
ἀνέθηκεν.

Ὁ Ἐχέδημος τῆς προτέρας τῶν δύο ταύτων ἐπιγραφῶν δὲν θὰ ἦτο ἀσήμαντος, διότι καὶ ἐν τῇ ἀκροπόλει εὑρέθη πρὸ ἐτῶν βάθρον ἔχον τὸ ὄνομα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ δήμου πλήρες ἐκτὸς τῆς πρώτης συλλαβῆς Ε, ἥτις ἔλειπε, (ἴδε Α. Ῥαγκαβῆ **Antiq. Hellén. II**, ἀρ. 1572), καὶ βλέπομεν τώρα, ὅτι ὄχι ἐπιτυχῶς ἀνεπληρώθη ἐκεῖ διὰ τῶν ΑΡ. Ἐχέδημός τις Ἀθηναῖος ὡς λίαν καλὸς τὸ σῶμα ἀναφέρεται ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀνθολογίᾳ 12, 56, ἀλλ' ἀμφιβάλλομεν ἂν πρέπει νὰ προσπλησιασθῇ μὲ τὸν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως, ὅτι τὰ γράμματα τῆς ὑπ' ἀριθ. 7 ἐπιγραφῆς ἔχουσι πολὺ νεωτερικώτερον σχῆμα, ἐν ᾧ τὰ τῆς ὑπ' ἀρ. 6 ἀρχαιοπρεπέστερα, καὶ ὅμως οἱ λίθοι δὲν εἶναι σύγχρονοι;

8

Πόλλις καὶ Ἀπελλῆς
τὸν ἑαυτῶν πατέρα
Ἀπελλῆν Πόλλιδος Σο(υ)νιέα
ἀνέθηκαν.

Δὲν ἔχω τί νὰ εἴπω περὶ τούτων.

9

Ἄθρει Κεκροπίδην Ἀμμώνιον, ὃν διὰ τέχνην
Μάγνος ἔχει ζωῆς πιστότατον φύλακα.

Ἰατρὸν ἐκλαμβάνω τὸν Ἀμμώνιον, ὃν ἐν βιβλίοις δὲν εὑρίσκω μνημονευόμενον· διότι ὁ παρὰ Κέλσῳ δὶς μνημονευόμενος χειρουργὸς Ἀμμώνιος (de medic. 7, praef. καὶ cap. 26) λέγεται ἐν τῷ προτέρῳ τῶν χωρίων Ἀλεξανδρεὺς, οὗτος δὲ ὁ ἡμέτερος εἶναι Ἀθηναῖος, ὡς δηλοῖ τὸ *Κεκροπίδην*. Πιθανὸν δὲ ὁ Μάγνος τοῦ β'. στίχου νὰ ἦναι ὁ Μάγνος Πομπήϊος.

10

Ἄργατον Ἀργαίου Πλ(ωθέα ?)
Βατάκης Βατάκου Πειρα(ιεὺς
Θεραπευθεὶς ἀνέθηκεν.
Δημήτριος Φί(λω)νος Πτελεάσιος ἐποίησεν.

11

Εἴ τι πάθος μερόπων γεραὸς νόος εὗρ' ἐνὶ τέχναι,
φαμὶ σὲ (νῦ?)ν κατιδεῖν εὐξυνέτοις παραπίσι,
κρίνανθ' ἰητρῶν σοφὰ δόγματα καὶ τὸ περισσὸν
ἐκ βύβλων ψυχῆς ὄμματι δρεψάμενον,
Εὐϊάδος τ', Ἀργαῖε, πορεῖν γάνος ἀμερίοισιν
οἴνας, γυιοπαγεῖς ῥυόμενον καμάτους·
ἀνθ' ὧν σ.ῦ τέχνας ἐρατὸν κλέος οὔποτ' ὀλεῖται,
λαμπρότερον δ' ἄστρων ἔσσεται οὐρανίων.

Ἐπὶ δύο διαφόρων λίθων εὑρεθέντων πλησίον ἀλλήλων εἶναι ἐπιγεγραμμέναι αἱ δύω αὗται ἐπιγραφαὶ, αἵτινες ἀναφέρονται προφανῶς εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον· ἡ μία θὰ ἦτο ὑποκάτω τῆς ἄλλης. Ἀργαῖος ἰατρὸς ἐν βιβλίοις μνημονευόμενος ὑπ' ἐμοῦ δὲν εὑρέθη· περὶ δὲ τοῦ οἴνου ὡς θεραπευτικοῦ τῆς ἀρθρίτιδος καὶ τῆς ποδάγρας καὶ τῶν τοιούτων ὃν παρήγγελλε καὶ ὁ Ἀργαῖος μετ' ἄλλων παλαιῶν ἰατρῶν, ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν φίλος τις ἡμέτερος τὰ ἐξῆς ἀρχαίων χωρία.

Διοσκορ. Ε, δ' καὶ ἰέ. Plin. h. n. XXIII, 3 καὶ 21 καὶ 26.

Βατάκης ὄνομα Ἀσιανὸν ἀναφέρεται ἐν βίῳ Μαρίου τῷ ὑπὸ Πλουτάρχου, κεφ. 17. Βατάτζης δὲ ἦν καὶ εἷς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Δημητρίου δὲ ὄνομα ἐν τοῖς τεχνίταις δὲν εἶναι ἄγνωστον, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος θὰ εἶναι πολὺ νεώτερος τῶν γνωριζομένων.

12.

Οὔλ. Λεῦρον τὸν	Φλ. Ἄθροιαν τὴν
Εὐβιότου	Εὐβιότου
πατέρα.	μητέρα.

Ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βάθρου εἶναι αἱ δύω αὗται ἐπιγραφαὶ, καὶ ἄνωθεν βαθουλώματα δύο δεικνύουσιν, ὅτι ἵσταντο ἐπὶ αὐτοῦ αἱ δύω εἰκόνες τῶν τιμωμένων. Χαρακτηρίζονται δὲ οὗτοι ὡς ἐκ τοῦ υἱοῦ των, ὅστις πάντως θὰ ἦτο δεκαημότερος, καὶ μοὶ φαίνεται, ὅτι ὁ παρὰ Boeckh, C. I. G. ἀρ. 378 ἐπώνυμος ἄρχων καὶ ὑπατικὸς Μ. Οὔλπ. Εὐβίοτος Λευ.ος Γαργήττιος δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ τὸν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ, καὶ εὐλόγως ὑπάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ ἢ Ἀδριανοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν συντόμως περὶ τῶν ἄνω ἐπιγραφῶν. Ἀνακοινοῦμεν δὲ εἰς τοὺς φιλαρχαίους, ὅτι τὸ πλῆθος τῶν καθ' ἑκάστην ἐν τῇ εἰρημένῃ θέσει ἀνασκαπτομένων ἐπιγραφῶν τερατωδῶς αὐξάνει, καὶ ἀπειλεῖ νὰ γένῃ ὁ τόπος ἐκεῖνος μεταλλεῖον ἐπιγραφῶν ἀνεξάντλητον· ἀλλὰ καὶ ἔργα τῆς γλυπτικῆς οὐκ ὀλίγα αὐτόθι ἀναφαίνονται, μάλιστα δὲ ἀνάγλυφα τοῦ β'. μ. Χρ. αἰῶνος, τὰ τῶν ἐφήβων ἔργα (οἷον πάλην, ἅμιλλαν νεῶν·) καὶ τὴν τῶν κοσμητῶν στέψιν δεικνύοντα, ἔτι δὲ καὶ Ἑρμαῖ τῆς τετραγώνου λεγομένης ἐργασίας ἀνεπίγραφοι, ἀνήκοντες εἰς τοὺς κοσμητάς, ὧν θὰ εἶναι καὶ αἱ κεφαλαὶ, αἵτινες (μέχρι τοῦδε 18,) χωρισμέναι τοῦ σώματος τῶν Ἑρμῶν ἀνευρέθησαν, εἰκονικαὶ πᾶσαι καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας αἱ πλείονες καὶ πολλῆς ἐκφράσεως.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 14 Μαρτίου 1861.

Στέφανος Α. Κουμανούδης.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΟΙ.

Διὰ βασιλ. διατάγματος, ἀρτίως δημοσιευθέντος, ἀνετέθη εἰς τὴν ἐνταῦθα ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν ἡ ἔκδοσις τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἀθηνῶν ἐφημερίδος. Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τῆς ἐφορίας τῆς ῥηθείσης Ἑταιρίας διωρισμένη θέλει ἐπιμελεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν ἔκδοσιν. Μέλη δὲ τῆς ἐπιτροπῆς διαρκῆ ὡρίσθησαν ἐν τῷ βασ. διατάγματι ὁ ἑκάστοτε καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ ὁ Γενικὸς ἔφορος τῶν Μουσείων τοῦ Κράτους. Τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς θὰ διορίσει ἡ ἐφορία. Εὐχόμεθα νὰ σκεφθῶσι καλῶς οἱ Ἔφοροι, ἵνα βελτιωθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ ἔκδοσις τῆς χρησιμωτάτης ταύτης ἐφημερίδος.

Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα εἷς τῶν ἐκδοτῶν τοῦ παρόντος περιοδικοῦ, ὁ διδάκτωρ τῆς φιλολογίας Δ. Μαυροφρύδης, ἔκαμεν ὡς ὀφηγητὴς ἔναρξιν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ παραδόσεών του· Θὰ παραδίδει δὲ ἐγκυκλοπαιδείαν τῆς φιλολογίας καὶ ἑρμηνείαν τῆς Ὁμήρου Ἰλιάδος.

Ὡσαύτως ἤρξατο τῶν περὶ Ἑβραϊκῆς γλώσσης παραδόσεών του καὶ ὁ Κ. Θεμ. Βίμπος, ὅστις πρό τινος χρόνου εἶχε διορισθῇ ἔκτακτος τῆς θεολογίας καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Παροραμάτων διόρθωσις.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει, σελ. 188, στίχ. 27, ἀνάγνωθι κατασκευασάμενοι, στίχ. 45, ἐπὶ Ξενοφῶντος.

Ἐν δὲ τῷ παρόντι τεύχει.

Ἐν	*σελ.*	*156*	*Ὀλλανδὸς*	*ἀντὶ*	*Ὁλλανδὸς*
»	»	*159*	*ἐλάττωμα*	»	*ἐλλάττωμα*
»	»	*160*	*ὀρθότατα*	»	*ὀρθάτατα*
»	»	»	possunt	»	posunt
»	»	*161*	*τοὔσχατον*	»	*τοὔχατον*
»	»	»	*λοιπον*	»	*λοιπὸν*
»	»	*164*	*μεταβαλὼν*	»	*μεταβαλλὼν*
»	»	*165*	ΕΞΤ	»	ΕΣΓ
»	»	*167*	*Θεσσαλοὶ*	»	*Θασσαλοὶ*
»	»	*172*	*Ὀρεστείᾳ*	»	*Ὁριστείᾳ*
»	»	*183*	*ΠΕΡΙ*	»	*ΠΡΕΙ*

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δίς τοῦ μηνός.

30 Μαρτίου καὶ 15 Ἀπριλίου 1861. Τεῦχος 6—7

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΑΥΤΗΣ.

Λόγος ἀναγνωσθεὶς ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐν τῷ Ὀθωνείῳ πανεπιστημίῳ ὑφηγεσίας του τῇ 8 μαρτίου ε. ε.

Ἡ κατ' ἐξοχὴν (1) φιλολογία σήμερον οὔτε *παντοδαπὴ πολυμάθεια* εἶνε, ὡς ἐνομίζετο καὶ ἦτο κατά τε τοὺς ἀλεξαν-

(1) *Λέγομεν κατ' ἐξοχὴν φιλολογίαν· διότι φιλολογία γενικώτερον δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ ὀνομάζεται καὶ ἡ ἄλλων ἐθνῶν βιογραφία, παρ' οἷς ὁ ἀνθρωπισμὸς λόγου τινὸς ἀξίαν ἀνάπτυξιν ἔλαβε, καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τὰ τμήματα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, καθ' ἃ ὁ πολιτισμὸς καὶ ἰδίας τινὰς ἀρχὰς ἐνεφανίσθη, π. χ. ἀνατολικὴ φιλολογία, γερμανικὴ φιλολογία κ. λ. Ἕν γένει πᾶν ἔθνος ὅπως δήποτε πεπαιδευμένον ἔχει τὴν ἰδίαν του φιλολογίαν. Ὁ δὲ περιορισμὸς αὐτῆς εἰς μόνην τὴν πρόκριτον ἢ κλασικὴν λεγομένην ἀρχαιότητα εἶνε μὲν αὐθαίρετος, ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τοῦ τότε πολιτισμοῦ ὑπὲρ τὸν πρότερόν τε καὶ ὕστερον δικαιώνει τὸν κατ' ἐξοχὴν εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον περιορισμὸν τῆς φιλολογίας ἢ μᾶλλον τὴν διὰ τοῦ ὀνόματος φιλολογία κατ' ἐξοχὴν ὀνομασίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης τῆς χρονικῆς περιόδου.*

δρινοὺς χρόνους (1) καὶ ὕστερον μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων παρὰ πολλοῖς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρι τοῦ ιζ. αἰῶνος φθίνοντος (2)· οὔτε *γνῶσις γλωσσῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων*, ἰδίως μὲν τῆς *ἑλληνικῆς* καὶ τῆς *λατινικῆς*, ἐν γένει δὲ καὶ πασῶν οἵων δήποτε,

(1) *Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν, τ. ἔ. ἕνεκα τῆς* multiplicis variaeque doctrinae (Suetou de ill. gramm. c. *10*) *φιλόλογος πρῶτος ὠνομάσθη ὁ Ἐρατοσθένης. Ὁμοίως καὶ οἱ συγγραφεῖς πολυμαθῶν καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐγκυκλοπαιδικῶν συγγραμμάτων φιλόλογοι ὠνομάζοντο, καθ. ὡς καὶ τὰ συγγράμματά των φιλόλογα. Οὕτω π. χ. ὁ γραμματικὸς Δημήτριος ὁ Σκήψιος φιλόλογος ἄκρως καλεῖται παρὰ Διογένει τῷ Λαερτίῳ ε. 84· ὁ δὲ Attic ius παρὰ Σουηδωνίῳ ἐν τ. πρ. χωρ., γράψας 800 βιβλία παντοδαπῆς ὕλης ὑπὸ τοῦτο δὴ τὸ ὄνομα Ὑλη. Ὡσαύτως κατὰ τὸν αὐτὸν Σουηδώνιον ἐφέροντο τοῦ Πορφυρίου «φιλολόγου ἱστορίας βιβλίαι. Τοιαῦτα ἦσαν καὶ τὰ Οὐάρρωνος, Πλινίου* (160 βιβλία Electa, *ὧν ἐπιτομὴ ἡ* Naturalis Historia), *Γελλίου, Ἀθηναίου κ. ἄλλ.*

(2) *Οὕτως ἀρχαιότερον μὲν Ἄγγελος Πολιτιανὸς ἐν* Miscolaneorum centuria cap. 4. fol. g. a. b. (Basil. *1522*) *φιλολόγους ἐκάλει πάντως τοὺς φίλους τῶν ἐπιστημῶν. Δύο δὲ τῶν τελευταίων, οἵτινες τοιαύτην ἔννοιαν ὑπέβαλαν τῇ φιλολογίᾳ, ἦσαν ὁ Ioh. Matth. Gesner ἐν τοῖς μαθήμασι τοῖς περὶ τῶν* primae lineae isagoges in eruditionem universalem (Lips. *1774. 1784*) *καὶ* Ioh. Aug. Ernesti *ἐν τοῖς πολυχρήστοις αὐτοῦ* Initia doctrinae solidioris. *Τοιούτους ὁρισμοὺς τῆς φιλολογίας περιέχει καὶ τὸ* Dictionnaire de Trévoux. Tom. V. p. *528*: C' est une espèce de science composée de Grammaire, de Rhétorique, d' Antiquités, d' Histoire, et généralement de la Critique et interprétation de tous les Auteurs; en un mot une littérature universelle, qui s' étend sur toutes sortes de sciences et d' autours». *Ὅμοιον καὶ ἡ* Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et Métiers Tom. XXV. p. *629*. *Ἄλλοι δὲ περιστέλλαντες ὀλίγον τὰ ὅρια ἔθεσαν τὴν φιλολογίαν μέρος τῆς ὅλης πολυμαθείας, ὁρίζοντες ὁ μὲν* Wower *π. χ. ἐν τῷ* de Polymathia cap. *15.* philologia est peritia linguarum et *ἁπάσης ἀρχαιολογίας* cognitio», *ὁ δὲ Κασαύβωνος* (*εἰς Σουητων. Αὔγουστον κεφ. 89*): appello *Φιλολογίαν* historiae et rerum antiquarum cognitionem litteraque humaniores.

ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ὡς τινες ἄλλοι μετὰ ταῦτα ἐνόμιζαν καὶ ἄλλοι ἀκόμη μέχρι σήμερον νομίζουσιν (1)· οὔτε *ἁπλῶς ἡ γραμματικὴ ἑρμηνεία καὶ κρίσις τῶν γραπτῶν μνημείων τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος καὶ μάλιστα τῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων*, καθὼς ἄλλοι πολλοὶ ἐπὶ πολὺ διεσχωρίσθησαν (2)· ἀλλ' εἶνε *ἡ ἐπιστημονικὴ ἀναπαράστασις ἢ ἀνοικοδόμησις τοῦ βίου τῆς προκρίτου ἢ κλασικῆς λεγομένης ἀρχαιότητος* κατὰ πάσας τὰς σχέσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Εἶνε λοιπὸν ἡ φιλολογία *ἡ βιογραφία* τῶν δύο ἐκείνων ἀδελφῶν ἐθνῶν, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν ἢ, ὡς μερικώτερον λέγονται, Ῥωμαίων· ἢ, διὰ νὰ εἴπωμεν σαφέστερον, αὐτὴ αὐτῶν ἡ *ἱστορία*, τοῦ ὀνόματος τούτου κατὰ τὴν

(1) *Οὕτως ὥριζε τὴν φιλολογίαν ὁ* Baron de Hielfeld (L' érudition universelle (Berlin. *1768*) Tom. IV. p. *384*): La philologie n' est que la connaissance générale des langues, de leur critique, de la signification propre et figurée de leurs mots et de tout ce qui a du rapport à l' expression dans les différents idiomes des peuples tant anciens que modernes. *Ὁμοίως ὁ* Sulzer (kurzer Begriff aller Wissenschaften und anderer Theile der Gelehrsamkeit. Frankfurt *καὶ* Leipzig *1786*) *σελ. 9*: Die Philologie ist der Inbegriff aller Regeln, Lehren und Anmerkungen, welche zu gründlicher Erlernung der Sprachen dienen.—

(2) *Οὕτως ὁ μὲν* Chr. Cellarius *ἐν τῇ* Sciagraphia Philologiae sacrae (ed. II. Jen. *1678*) *θεωρεῖ τὴν φιλολογίαν κυρίως ἐκ γραμματικῆς καὶ κριτικῆς συγκειμένην· ὁ δὲ* Scioppius *ἐν τῷ* de arte critica (ed. Amsterlod. *1662*) p. *5 ταυτίζει τοὺς φιλολόγους μὲ τοὺς κριτικούς. Οὕτω καὶ ὁ* Ioh. Alb. Fabricius *ἐν τῇ* Bibliogr. antiq. c. *5*: Philologia atque humanior eruditio—praeter grammaticam linguarum cognitionem etiam alias disciplinas humaniores, ut artem dicendi et Poeticen, imprimis vero Criticen sive facultatem judicandi de omnis generis scriptis, veterum praecipue, genuina a suppositiciis, loetu digna ab inoptis discernendi, eaque emendandi et interpretandi ambitu suo complectitur. *Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ τῆς φιλολογίας ὡς κριτικῆς ἐπεκράτησε μάλιστα παρὰ τοῖς Ὁλλανδοῖς φιλολόγοις, Ἐμστερχουσίῳ, Ῥυγκενίῳ καὶ ἄλλοις.*

πλήρη καὶ τῶν παρόντων καιρῶν ἀξίαν σημασίαν του ἐκλαμβανομένου (1).

Ἀλλὰ ποιός τις ὁ βίος οὗτος, ἡ ὑπόθεσις τῶν φιλολογικῶν σπουδασμάτων; πόθεν τὸν γνωρίζομεν καὶ πῶς; καὶ διὰ τί τὸν σπουδάζομεν;

Λ'. Ὁ ἀληθῶς ἀνθρώπινος βίος εἶνε ἡ δι' ἁρμαθαίας ἐπενεργείας τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος ἀνάπτυξις καὶ ἐξευγένισις ἀμφοτέρων· ἡ δὲ τελειότης αὐτοῦ ἡ τούτων πρὸς ἄλληλα ἰσορροπία καὶ ἁρμονία. Διότι εὐθὺς καθὼς ἐπικρατήσῃ τὸ ἓν, καταστρέφεται τὸ ἕτερον· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπανθρωπίζεται, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἤτοι ἀποκτηνώνεται ἢ ἐκπνευματίζεται καὶ εἰς τὸ ἄπειρον ἐξίσταται.

Τὸν τέλειον ἀνθρωπισμὸν κάλλιστα καὶ τὸν ἐνόησαν καὶ τὸν ἐπραγματοποίησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες. Διότι ὥςπερ αὐτοὶ μεσεύουσι κατὰ μὲν τοὺς τόπους μεταξὺ τῶν τριῶν ἠπείρων, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου καὶ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ, οὕτω καὶ ὁ πολιτισμός των ἀπέβη μέσος τις μεταξὺ τῆς ἀπολύτου ἀνελευθερίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς εἰς καθολικότητα τεινούσης ἀτομικῆς ἐλευθερίας τῆς νεωτέρας Εὐρώπης. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἄνθρωπος δουλικῶς ὑποτάσσεται εἰς τὴν φύσιν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῆς ἐπιβεβλημένους τύπους τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως· ὑποφέρει τὸν δεσποτισμὸν τῶν βασιλέων του, τῶν ἱερέων του, τοῦ κλίματός του· τρέμων τὴν ἄπειρον ἐκείνην καὶ μυστηριώδη δύναμιν τὴν διήκουσαν διὰ πάσης τῆς φύσεως, τὴν ψυχὴν τοῦ παντὸς, τὸν Θεὸν, στερεῖται πάσης προσωπικότη-

(1) *Ὄχι ἐπὶ τῆς διηγήσεως τῶν μεταβολῶν τῆς πολιτείας ἢ τῆς κυβερνήσεως τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν αὐτῆς σχέσεων· διότι ἡ πολιτεία μόνη δὲν ἀποτελεῖ τὸν βίον τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἡ γλῶσσα, ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ κατ' αὐτὰς τοιαύτη ἢ τοιαύτη παιδεία. Ὅθεν πάντων τούτων τὰς διηνεκεῖς μεταβολὰς πρέπει ἐξ ἴσου νὰ ἐρευνήσῃ καὶ ἐκθέσῃ ἡ ἀληθὴς ἱστορία.*

τος καὶ οὔτε νὰ διανοῆται ἐλευθέρως δύναται οὔτε νὰ πράττῃ· ἀλλ' εἰς ἔκστασιν παραδιδόμενος ὀρέγεται νὰ ἐκμηδενισθῇ ἐν τῷ ἀπείρῳ. Ὁ δὲ Ἕλλην ἀπολύσας κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς φυσικῆς ἀνάγκης καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς θεούς του, ἀντιπαρατάσσεται μετ' αὐτῶν ὡς ἐλεύθερον πρόσωπον ἀπέναντι τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν δὲν φοβεῖται μὲν πλέον, ὡς ὁ Ἀσιανὸς, ἀλλ' οὐδ' εἶνε ἀκόμη ἱκανὸς νὰ τὴν καταδαμάσῃ ἐντελῶς, ὡς ὁ νεώτερος Εὐρωπαῖος, ἀλλὰ συζῇ μετ' αὐτῆς ἐν ἁρμονίᾳ, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν της καὶ εὐφραινόμενος διὰ τῶν τέρψεων, ἃς τῷ παρέχει· τὴν δ' εὐδαιμονίαν του εὑρίσκει ἐν τῇ ἁρμονικῇ ταύτῃ συμβιώσει, ὄχι πέραν τοῦ παρόντος βίου ἐν τῇ εἰς τὸ ἄπειρον ἐξαφανίσει καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἠρεμίᾳ, ὡς ὁ λάτρις τοῦ Βράχμα ἢ τοῦ Βούδα. Ὁ δὲ νεώτερος Εὐρωπαῖος, ὁ χριστιανὸς, συνῆψε καὶ συνέμιξε τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εἰς ἕν. Τὸν μὲν παντοδύναμον ἐκεῖνον καὶ φοβερὸν Θεὸν τῆς ἑβραϊκῆς βίβλου τὸν μετεποίησεν εἰς πανάγαθον πατέρα τοῦ ἀνθρώπου, ὃς πᾶσαν τὴν φύσιν ὑπέταξεν εἰς αὐτὸν, τὸν δ' ἄνθρωπον εἰς ἀγαπητὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς Θεοῦ, εἰς ἐλεύθερον δεσπότην τῆς φύσεως, ᾧ λειτουργοῦσι τὰ πνεύματα καὶ ἡ φλὸξ τοῦ πυρός. Ὁ μὲν Ἰνδὸς παρεδίδετο ἐν ἐκστάσει εἰς τὴν ἄπειρον καὶ ἄμορφον θεότητά του, ἵν' ἀποφύγῃ τὴν φοβερὰν ὀργήν του· ὁ δὲ Ἕλλην κατεβίβασε τοὺς Θεούς του ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοὺς περιέβαλεν ἀνθρωπίνην μορφὴν, ἵνα συμποσιάζῃ, συγχορεύῃ, συμπαίζῃ, συνερᾷ μετ' αὐτῶν· ὁ δὲ χριστιανὸς κατεβίβασε τὸν Θεόν του ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα συνανυψωθῇ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἄνω μακαριότητα.

Ἀλλ' ἐπὶ ταύτης τῆς βαθμίδος τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας δὲν εὑρέθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ μιᾶς, καθὼς οὐδ' ἐπὶ πολὺ διέμειναν ἐπ' αὐτῆς. Διότι ἐνταῦθα μὲν τῷ ὄντι μᾶς τοὺς παριστῶσι τὰ πρῶτα γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας των, τὰ ὁμηρικὰ καὶ ἡσιόδεια ἔπη· ἀλλ' ἡ γλῶσσά των οἱ μῦθοί των καὶ ἡ πρὸς ἄλλους ἀρχαίους τε καὶ νεωτέρους λαοὺς ἀναλογία μᾶς

πείθουσιν, ὅτι χιλιετηρίδες παρῆλθαν ἕως οὗ δι' ἄλλων κατωτέρων βαθμίδων εἰς τοῦτο τὸ ὕψος ἀνέλθωσιν. Ἔζων ποτὲ βέβαια καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀχώριστοι ἀκόμη τῶν λοιπῶν ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ Εὐρώπῃ συγγενῶν των, ἐν ἕλεσι καὶ δρυμοῖς ἐκ βοτάνης καὶ βελάνου τρεφόμενοι, ἀτάκτως καὶ ἀθέσμως εἰς γάμου κοινωνίαν ἐρχόμενοι, ἀσύντακτοι ἀκόμη εἰς πολιτείαν, τὴν μητέρα Γῆν καὶ τὰς λοιπὰς χθονίας δυνάμεις, Ἀφροδίτην, Ἐρινύας καὶ ἄλλας σεβόμενοι, ἴσως δὲ καὶ γλῶσσαν ἀκόμη ἐξ ἀμόρφων ῥιζῶν συγκειμένην λαλοῦντες. Ἐντεῦθεν διὰ τοῦ ἀγρευτικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου καὶ τῆς συμφώνου τούτοις εὐτακτοτέρας κοινωνίας τῶν δύο γενῶν καὶ τῆς λατρείας τῆς Σελήνης, τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Ἑκάτης, τοῦ Πανὸς καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοδιαίτων θεοτήτων εἰς τὸν γεωργικὸν βίον μεταβάντες καὶ μετὰ τῆς τροφῆς των καὶ τὴν λοιπὴν δίαιταν καὶ τὴν θρησκείαν ἐξευγενίσαντες, ἀντὶ μὲν τοῦ προτέρου ἑταιρισμοῦ καὶ τῆς πολυγαμίας τὴν μονογαμίαν κατέστησαν, ἀντὶ δὲ τῶν περιφορητῶν οἰκημάτων σταθερωτέρας οἰκήσεις κατεσκεύασαν καὶ ἐκ τῶν οἴκων κοινωνίαν τινὰ κατὰ γένη καὶ φρατρίας συνεκρότησαν· ἀντὶ δὲ τῆς *ζειδώρου Γῆς* ἢ τῆς *matris omnipatentis* καὶ τῆς *οὐρεσιφοίτιδος* καὶ *ἐλαφηβόλου Ἀρτέμιδος* ἢ μᾶλλον (1) μετ' αὐτῶν τούτων καὶ τῶν ἄλλων συμβίων θεοτήτων ἤρχισαν νὰ λατρεύωσι τὴν *πυροφόρον* ἅμα καὶ *θεσμοφόρον* καὶ *δέσποιναν Δήμητρα* μετὰ τῆς *Κόρης* καὶ τὴν *Ἑστίαν* τὴν ἔφορον τῶν ἑστιῶν. Κατὰ ταύτας τὰς κατωτέρας βαθμίδας ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀκόμη εἰς τὴν γήϊνην ὕλην βεβυθισμένος· παντοχοῦ τὸ μεῖζον νέμει τῇ γενετείρᾳ ὄχι τῇ γονιμοποιῷ ἀρχῇ, γυναικοκρατεῖται καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἀνακύπτει κατ' ὀλίγον, αἴρει τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν οὐρανὸν, δέχεται παρ' αὐτοῦ ὑετοὺς ποτίζοντας τοὺς

(1) *Διότι αἱ ἀνώτεραι βαθμῖδες τοῦ πολιτισμοῦ δὲν καθαιροῦσι παντελῶς τὰς κατωτέρας, ἀλλὰ περιλαμβάνουσι πολλὰ στοιχεῖα ταύτων.*

ἀγρούς του, θερμότητα πεπαίνουσαν τοὺς καρπούς του καὶ φῶς φωτίζον αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς ἐργασίαις του καὶ εὐρύνον τὸν ὁρίζοντα τῆς τ' αἰσθήσεως καὶ τῆς διανοίας του· ἤδη παραδίδει τὸ σκῆπτρον τῆς ἐξουσίας πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἐκ τούτου πρὸς τὸν υἱόν, ἀλλὰ χωρὶς ἀκόμη ν' ἀτιμώσῃ ἡ περιφρονήσῃ τὴν μητέρα καὶ τὴν κόρην· λατρεύει τὰς *γονιμοποιοὺς* δυνάμεις τοῦ *φωτεινοῦ οὐρανοῦ*, τὸν *νεφεληγερέτην Δία*, τὸν *πατέρα* ἀνδρῶν τε θεῶν τε, μετὰ τῆς *ζυγίας Ἥρας*, τὸν *πατρῷον Ἀπόλλωνα* καὶ τὴν *κουροτρόφον Ἀθηνᾶν*. Ἡ γυναικοκρατία καταλύεται διὰ τῆς μητροκτονίας τοῦ Ὀρέστου καὶ καθιδρύεται ἡ πατρικὴ ἐξουσία διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐξιλεώσεως τῶν Ἐρινύων τῆς μητρός. Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος πατρικαὶ βασιλεῖαι καθίστανται ὑπὸ ἄνακτας καὶ βασιλέας (=δδηγοὺς τοῦ λαοῦ). Ἡ δὲ φαντασία τοῦ Ἕλληνος ἤδη ἐλευθερωτέρα τῶν γηΐνων φροντίδων τρέπεται εἰς ποίησιν· καὶ ἡ μὲν πρωτίστη ποίησίς του εἶνε ἡ ποικίλη καὶ πλουσία καὶ λογικωτάτη διαμόρφωσις τῆς γλώσσης του ἐκ τῶν ἀμόρφων ῥιζῶν καὶ κορμῶν εἰς εὐμόρφους καὶ εὐρύθμους τύπους, δευτέρα δ' ἡ εἰς εὐκρινεῖς καὶ ἐναργεῖς μορφὰς διάπλασις τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων του (μυθοπλαστία ἢ μυθοποιΐα), τρίτη δ' ἡ δι' ἐξωτερικῶν, ἀκουστῶν ἢ ὁρατῶν, σημείων παράστασις τῶν εὐμόρφων τούτων πλασμάτων τῆς φαντασίας (ἢ κυρίως τέχνη). Ἡ τέχνη πρῶτα σημεῖα τῆς παραστάσεώς της μεταχειρίζεται τὰ ἀκουστὰ, τὰς λέξεις, τὸν λόγον· διότι ταῦτα καὶ πρὸς τὸν τεχνίτην προχειρότερα καὶ εὐχρηστότερα εἶνε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους εὐληπτότερα. Ὁ δὲ πρῶτος ἀοιδὸς

> ὕμνησεν «μακάρας τε θεοὺς, οἳ Ὄλυμπον ἔχουσι
> καὶ————κλεῖα προτέρων ἀνθρώπων».

(Ἡσιοδ. Θεογ. 100). Διότι ταῦτα κινοῦσι τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὰ μυθευόμενα μεγαλεῖα τοῦ παρελθόντος καὶ κα-

τέχουσι τὴν φαντασίαν του. Τὸ ἔπος λοιπὸν εἶνε τὸ *πρῶτον* κατὰ τὴν τάξιν *εἶδος τῆς ποιήσεως*.

Τὰ λείψανα τοῦ ἔπους μᾶς παριστῶσι τοὺς Ἕλληνας ὄχι μόνον σῖτον καὶ γάλα καὶ τυρὸν καὶ ἰχθῦς ἐσθίοντας (1), κυνηγετοῦντας καὶ ἁλιεύοντας, ποιμαίνοντας καὶ γεωργοῦντας, ἀλλ' ἤδη καὶ οἶνον πίνοντας, ναυτιλλομένους καὶ ἐμπορευομένους καὶ διαπλέοντας τάς τε Πλαγκτὰς πέτρας

τῇ μὲν τ' οὐδὲ πατητὰ παρέρχεται οὐδὲ πέλειαι
τρήρωνες, ταί τ' ἀμβροσίην Διὶ πατρὶ φέρουσιν

(Ὀδ. Μ, 61 κεξ.) καὶ τὰς Συμπληγάδας, αἵ « κυλινδέσκοντο κραιπνότεραι ἢ βαρυγδούπων ἀνέμων στίχες (Πινδ. Ηυθ. Δ'. 374) », καὶ τὴν δεινὴν Σκύλλαν καὶ Χάρυβδιν εἰς ἀνέμους καὶ θυέλλας καὶ τρικυμίας ἀνθιστα-μένους· πανταχοῦ παλαίοντας πρὸς τὴν φύσιν κατ' ἀρχὰς μὲν μετά τινος δείματος καὶ φρίκης (2), ἔπειτα δὲ καὶ θαρραλεώτερον ἐπερχομένους καὶ δὴ καὶ καταπαλαίοντας αὐτήν, πρῶτον μὲν διὰ τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων των (3), ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὺς δι' ἑαυτῶν· συνωκισμένους εἰς κώμας καὶ πόλεις ἀτειχίστους τε καὶ τειχισμένας· εἰς πολλοὺς μὲν καὶ ποικίλους λαοὺς καὶ φυλὰς διακεκριμένους, διὰ καὶ διαφόρους διαλέκτους λαλοῦντας, ἔχοντας δ' ἤδη συνείδησιν τῆς συγγε-

(1) *Ἂς μὴ φανῇ παράξενον, ὅτι ἐδῶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῆς τροφῆς γίνεται πολλάκις λόγος· διότι ἡ τροφὴ καὶ ἡ λοιπὴ περὶ αὐτὴν δίαιτα ὄχι μόνον εἶνε τεκμήριον τῆς βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφ' ἧς ἑκάστοτε ὁ ἄνθρωπος ἵσταται, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην διαμόρφωσιν τῆς διανοίας καὶ τῶν ἠθῶν, ὡς λέγουσιν οἱ φυσιολογοῦντες.*

(2) *πρβλ. τὴν παρ' Ἡσιόδῳ Ἔργ. 504 κεξ. περιγραφὴν τοῦ βοιωτικοῦ χειμῶνος καὶ τὰς παρ' Ὁμήρῳ τῶν τε χειμώνων καὶ θυελλῶν καὶ τῆς Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως καὶ τῶν Πλαγκτῶν, π. χ. Ιλ. Α, 481. Λ, 155. Ξ, 395. Π, 765. 384. κ. ἀλλ. Ὀδυσσ. Ε, 303. 308. 361. 366. 388. 403. 454. Μ, 202. 240. 429 κ. ἀλλ.*

(3) *Παραδείγματα ἡ Τιτανομαχία, ἡ Γιγαντομαχία, οἱ ἄθλοι τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Θησέως, οἱ τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ θάλασσαν (πρβλ. τινὰ τῶν προεκτεθειμένων χωρίων) καὶ ἄλλων.*

νείας των ὡς Ἀχαιῶν, Ἑλλήνων καὶ Πανελλήνων· συντεταγμένους εἰς κοινωνίαν ἐπὶ τῆς μονογαμίας, τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου καὶ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας ἐδραζομένην, τιμῶντας δὲ τὰς γυναῖκας πολὺ πλέον παρὰ τοὺς πολλῷ ὑστέρους Ἀττικούς· καὶ διὰ δούλων ὠνητῶν ἢ δορυαλώτων τὰ πλεῖστα βαναυσότερα ἔργα ἐκτελοῦντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους πολὺ ἠπιώτερον τῶν δημοκρατουμένων Ῥωμαίων φερομένους· συγκεκροτημένους εἰς πολιτείας ὑπὸ ἀνάκτων βασιλευομένας μετὰ βουλῆς γερόντων καὶ ἀγορᾶς τοῦ δήμου· ξενίας καὶ φιλίας συνάπτοντας· εἰρηνεύοντας καὶ πολεμοῦντας πρός τε ὁμοφύλους γείτονας καὶ ἀλλοφύλους· γλῶσσαν λαλοῦντας κατά τε τοὺς τοὺς τύπους καὶ τὴν σύνταξιν καὶ τὸν λεξικὸν πλοῦτον ποικίλως εὐρύθμως καὶ λογικῶς ἀνεπτυγμένην· διὰ σπονδῶν καὶ θυσιῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱματηρῶν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνων (1) καὶ δι' ᾠδῆς καὶ ὀρχηθμοῦ τιμῶντας τοὺς θεούς των καὶ διὰ πρηυχῶν ἐπικαλουμένους τὴν προστασίαν καὶ συναρωγὴν αὐτῶν, οἵτινες φαινόμενοί τε καὶ ἀφανεῖς

καὶ——ξείνοισι ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας
ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες.

(Ὀδ. Ρ, 485 κεξ.)· ἔχοντας φιλοτεχνίαν τινά, τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς μουσικῆς, τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ὀρχηστικῆς, ἐντελέστατα δ' ἀνεπτυγμένον τῆς καλλίστης πασῶν τῶν τεχνῶν, τῆς ποιήσεως, τὸ ἐπικὸν εἶδος· γνωρίζοντας ἀμυδρότερον ἢ σαφέστερον τήν τε περιβρέχουσαν αὐτοὺς θάλασσαν καὶ τὰς πέριξ χώρας· ἐν τέλει δ' οἰκειότερον πλέον

(1) *Ἀνθρωποθυσίαι τινὲς παλαιότεραι καὶ μυθωδέστεραι μνημονεύονται, ὡς ἡ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐρεχθέως ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Εὐριπίδου, ἡ τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι, ἡ ὑπὸ Ἀχιλλέως ἐπὶ τῆς πυρᾶς τοῦ Πατρόκλου πυρπόλησις δώδεκα Τρώων νεανίσκων, ἡ σφαγὴ τῆς Πολυξένης ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μεσσηνίων βασιλέως Ἀριστοδήμου καὶ ἕτεραι ἄλλαι.*

πρὸς τὴν φύσιν συμπεριφερομένους (1)· τηροῦντας μὲν ἠθικάς τινας ἀρχὰς περὶ φιλίας καὶ ξενίας, περὶ ἱκεσίας καὶ πρεσβείας καὶ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἐν πολέμῳ τε καὶ ἀλλαχοῦ ταφῆς, εὐδαιμονίαν δὲ νομίζοντας τὴν ἄνετον ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ τῇδε κόσμου (2).

Πάντα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἤδη, ὅτι ἱκανῶς εἶχεν ἀναπτυχθεὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων. Ἡ πάλη αὕτη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν προχωρεῖ· καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ πρότερον μετὰ φρίκης μὲν προσπελάσας τὴν Σκύλλαν καὶ τὴν Χάρυβδιν, χαλεπῶς δὲ διαφυγὼν τὰς μιαιφόνους χεῖρας τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου καὶ τῶν Γηγασιεν ἀοικότων Λαιστρυγόνων (3) καὶ μετὰ φρίκης

(1) Πρβλ. τὰς ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως (Ἰλ. Σ) καὶ τῆς τοῦ Ἡρακλέους (παρ' Ἡσιόδῳ) περιγραφομένας ἀγροτικὰς ἐργασίας· πρὸς δὲ καὶ Ἰλ. Δ, 275. Λ, 86· Π, 663, Β, 85. Ὀδ. Η, 114. Ξ, Ω κ. λ.

(2) Οὕτως ὑλικώτερον ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς Ἀλκίνοον τὸν τῶν Φαιάκων βασιλέα (Ὀδυσ. Ι, 5 κεξ.)

Οὐ γάρ ἔγωγέ τι φημὶ τέλος χαριέστερον εἶναι
ἢ ὅτ' ἐυφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα
δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ
ἥμενοι ἑξείης, παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
σίτου καὶ κρειῶν, μέθυ δ' ἐκ κρητῆρος ἀφύσσων
οἰνοχόος φορέῃσι καὶ ἐγχείῃ δεπάεσσιν
τοῦτό τί μοι κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι·

Πνευματικώτερον δ' ἔπειτα ὁ Μένανδρος μὲ πανήγυριν παρωμοίαζε τοῦτον τὸν κοσμον, λέγων ἐν Ὑποβολιμαίῳ·

— Τοῦτον εὐτυχέστατον λέγω,
ὅστις θεωρήσας ἀλύπως Παρμένων,
τὰ σεμνὰ ταῦτ' ἀπῆλθεν ὅθεν ἦλθεν ταχὺ
τὸν ἥλιον τὸν κοινόν, ἄστρ', ὕδωρ, νέφη,
πῦρ· ταυτὰ κἂν ἑκατὸν ἔτη βιῷς ἔτι,
ὄψει παρόντα, κἂν ἐνιαυτοὺς σφόδρ' ὀλίγους.—
Πανήγυριν νόμισόν τιν' εἶναι τὸν χρόνον κτλ.
πρβλ. Πλουτ. Ἠθικ. σλ. 477.

(3) Ὀδ. Ι, 215 κεξ Κ, 119 κεξ.

καὶ ἀδημονίας ἐνθυμούμενος τοὺς κρυμοὺς καὶ παγετοὺς τοῦ βοιωτικοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θρακίου βορρᾶ, τώρα πλέον εὐτόλμως δύναται νὰ περιφρονῇ τὰς ἐπηρείας τῶν φοβερῶν στοιχείων καὶ μετὰ τοῦ αἰσχυλείου Προμηθέως (Προμ. 993 κεξ. 1047 κεξ.) ν' ἀνακράζῃ·

οὐκ ἔστιν αἴκισμ' οὐδὲ μηχάνημ' ὅτῳ
προτρέψεταί με Ζεὺς γεγωνῆσαι τάδε,
πρὶν ἂν χαλασθῇ δεσμὰ λυμαντήρια,
Πρὸς ταῦτα βιπτέσθω μὲν αἰθαλοῦσσα φλὸξ,
λευκοπτέρῳ δὲ νιφάδι καὶ βροντήμασιν
χθονίοις κυκάτω πάντα καὶ ταρασσέτω κτλ.

καὶ πάλιν·

Πρὸς ταῦτ' ἐπ' ἐμοὶ βιπτέσθω μὲν
πυρὸς ἀμφήκης βόστρυχος, αἰθὴρ δ'
ἐρεθιζέσθω βροντῇ σφακέλῳ τ'
ἀγρίων ἀνέμων· χθόνα δ' ἐκ πυθμένων
αὐταῖς ῥίζαις πνεῦμα κραδαίνοι,
κῦμα δὲ πόντου τραχεῖ ῥοθίῳ
συγχώσειεν τῶν τ' οὐρανίων
ἄστρων διόδους, ἔς τε κελαινὸν
τάρταραν ἄρδην ῥίψειε δέμας
τοὐμὸν ἀνάγκης στερεαῖς δίναις·
πάντως ἐμὲ γ' οὐ θανατώσει.

Ἀλλὰ μόλις φθάνει εἰς τὸ τέρμα της ἡ πρὸς τὴν φύσιν πάλη καὶ ἰδοὺ νέος ἀγὼν ἄρχεται. Ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τῆς φύσεως εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποστραφεῖσα καὶ τείνουσα καὶ ἐνταῦθα νὰ εὑρύνῃ τὴν ἐπικράτειάν της, κινεῖ τοὺς *ἐσθλοὺς*, τοὺς *ἀγαθοὺς*, τοὺς *εὐπατρίδας* πρῶτον μὲν νὰ ἐξασθενίσωσι τὸ βασιλικὸν κράτος ἀπὸ κληρονομικοῦ εἰς αἱρετὸν μεταβαλόντες, ἔπειτα δ' ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀφαιρέσαντες εἰς πλειοτέρους νὰ τὸ διανείμωσι, καὶ τέλος καὶ μέχρι τοῦ ὀνόματος νὰ τὸ καταλύσωσιν. Εἰς τὴν πάλην ταύτην πολλαχοῦ ἔδωκαν τὴν ἀφορμὴν

αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς, οἵτινες καθ' Ἡσίοδον (ἔργ. 221. 251) εἶχαν ἀποβὴ «δωροφάγοι, σκολιῆς δὲ δίκης κρίνοντες θέμιστας, ἀλλήλους ἔτριβον θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες». Οὕτω καθιδρύονται σχεδὸν παντοῦ τῆς Ἑλλάδος *ἀριστοκρατίαι, ὀλιγαρχίαι*. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἤνοιξε τὸν δρόμον τοῦτον ἡ ἐλευθερία, ἰθυτενὴς τρέχει πρὸς τὸ τέρμα της· ἀπὸ τῶν ὀλίγων εἰς τοὺς πολλοὺς διαδίδεται· ὁ δῆμος δὲν ἀνέχεται πλέον τὴν προνομιοῦχον ἀρχὴν τῶν ἀρίστων· ὀρέγεται καὶ αὐτὸς νὰ μετέχῃ αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δεινὴ πάλη ἐγείρεται μεταξὺ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ στοιχείου· ἐν ταύτῃ τῇ τριχυμίᾳ τῶν παθῶν ἄνδρες συνετοὶ καὶ δραστήριοι, εἴτε ὑπὸ τῶν διαμαχομένων μερίδων προσκληθέντες εἴτε καὶ οἰκοθεν ὁρμηθέντες ἐπιλαμβάνονται τοῦ πηδαλίου τῆς πόλεως, γίνονται *νομοθέται, αἰσυμνῆται, τύραννοι*, καὶ ποῦ μὲν τὸ ἴσον ἑκατέροις νείμαντες, ὥςπερ ὁ Σόλων (1), ποῦ δὲ μεῖζον τῷ δήμῳ, κατευνάζουσι πρὸς καιρὸν τὸν σάλον. Ἀλλὰ δὲν ἀναστέλλεται ἡ ὁρμὴ τῆς ἐλευθερίας· κατακρημνίζει τοὺς τυράννους τοὺς καταχρησθέντας τὴν πίστιν τοῦ δήμου καὶ μετὰ βραχεῖαν ἐνιαχοῦ ἐπικράτησιν τῶν ὀλίγων καθιστᾷ παντοῦ σχεδὸν τὸν δῆμον κύριον· ἐκ *πλεονεξίας καὶ μεγάλης ὕβρεως* ἔπαθαν τὴν ἧτταν ταύτην οἵ τε τύραννοι καὶ οἱ ἀντίπαλοί των ἀριστοκρατικοί.

Οὐ γὰρ ἐπίστανται κατέχειν κόρον οὐδὲ παρούσας
εὐφροσύνας κοσμεῖν δαιτὸς ἐν ἡσυχίῃ·
* * * * * *
πλουτοῦσιν δ' ἀδίκοις ἔργμασι πειθόμενοι.

(1) *Σόλων ἐν ὑποθήκων ἀποσπ.* 5 Bergk (*παρὰ Πλουτ. ἐν Σόλ. 18*)
Δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον κράτος, ὅσσον ἐπαρκεῖ,
τιμῆς οὔτ' ἀφελὼν οὔτ' ἐπορεξάμενος.
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἄγητοί,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν
ἕστην δ' ἀμφιβαλὼν κρατερὸν σάκος ἀμφοτέροισιν,
νικᾶν δ' οὐκ εἴασ' οὐδετέρους ἀδίκως.

* * * * * *
οὔθ' ἱερῶν κτεάνων οὔτε τι δημοσίων
φειδόμενοι κλέπτουσιν ἐφ' ἁρπαγῇ ἄλλοθεν ἄλλος,
οὐδὲ φυλάσσονται σεμνὰ θέμεθλα Δίκης,
ἣ σιγῶσα σύνοιδε τὰ γιγνόμενα πρό τ' ἐόντα,
τῷ δὲ χρόνῳ πάντως ἦλθ' ἀποτισομένη.

(Σόλωνος ὑποθ. παρὰ Δημοσθ. ἐν τῷ π. παρὰ πρεσβ. 254. —Ἀποσπασ. 4 Bergk).

Κατὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς ἑκατέρωθεν διεγείρονται ποικίλα πάθη καὶ συναισθήματα. Ταῦτα ζητοῦσι διέξοδον διὰ ν' ἀνακουφίσωσι τὰς καρδίας. Ὑπηρέτις τοῦ ἔργου παρίσταται ἡ *μελικὴ Ποίησις* μετὰ τῆς ἠδὴ ἰσοτίμου καὶ ἰσοστασίου ἀδελφῆς τῆς *Μουσικῆς*. Ἀφ' οὗ δὲ πλέον ἐδαμάσθη μὲν ἡ φύσις, κατηυνάσθησαν δὲ τὰ πολιτικὰ κύματα, ὁ Ἕλλην τρέπεται ἀνετώτερον εἰς εἰρηνικοὺς ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ ἐπίδειξιν τῆς ἐν γυμνασίοις διαπονουμένης ῥώμης του. Τὸν συνοδεύει καὶ ἐδῶ ὁ ποιητὴς μὲ τὴν λύραν του καὶ ἐξυμνεῖ μὲν τοὺς θεοὺς τοὺς ἐφόρους τῶν ἀγώνων καὶ χορηγοὺς τῶν παρόντων ἀγαθῶν, ψάλλει δ' ἐπινίκια τῶν στεφανηφορησάντων. Ἡ δὲ *λογογραφία* ἀναγράφει τὰς ἐν τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων κινδυνευούσας νὰ λησμονηθῶσι παραδόσεις καὶ τοὺς μύθους, τὰς κτίσεις καὶ παλαιοτέρας καταστάσεις τῶν πόλεων καὶ διακοινώνει εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς διὰ τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς ἐμπορίας ἐπηυξημένας περὶ τῶν ἐθνῶν γνώσεις. Ἄρχεται καὶ ἡ *φιλοσοφικὴ σκέψις* νὰ ἐρευνᾷ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ στοιχεῖα τῶν ὄντων· ἀλλὰ διακόπτεται πρὸς καιρὸν διὰ νὰ λάβῃ κατόπιν ἄλλην τροπήν. Διότι νέας θυέλλης νέφη ἐπέρχονται ἐξ Ἀνατολῶν. Ὁ μέγας τῆς Ἀσίας δεσπότης ὑπὸ φιλαρχίας μὲν διακαιόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ πνεύματος τῆς πέραν τοῦ Αἰγαίου ἡλικιωθείσης ἐλευθερίας καταπνεόμενος, ἐπέρχεται μετὰ μυριά-

δων βαρβάρων νὰ κατακλύσῃ τὴν στενὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ πνίξῃ εἰς τὸν πόντον τὴν ἀνήσυχον ταύτην θεάν, τὴν διαταράξασαν τὰς ἐν πολυγυναίκοις μεγάροις σαρδαναπαλικὰς ἡδονάς του καὶ ἐμπρήσασαν τὴν πρὸς δυσμὰς μητρόπολίν του. Ἀλλ' ἡ τόλμη τοῦ Σπαρτιάτου Λεωνίδα καὶ ἡ φρόνησις τοῦ Ἀθηναίου Θεμιστοκλέους ἐματαίωσαν τὰ σχέδιά του καὶ τὸν ἐφυγάδευσαν κατησχυμμένον.

Οὕτω καὶ ἐκ τούτου τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλὰς συναρωγῇ τῶν θείων καὶ ἡμιθέων της νικήτρια ἐξελθοῦσα, περιφανεστέρους μὲν ἀνεγείρει τοὺς πυρποληθέντας ναούς των, μεγαλοπρεπεστέρας δ' ἀνιστᾷ τὰς πεπτωκυίας ἡ συντετριμμένας εἰκόνας των κατὰ τέχνην ἐφάμιλλον τῶν ἄλλων συγχρόνων μεγαλουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ πανταχόσε διαπέμπει τὴν φωνὴν τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς τυρσηνικῆς σάλπιγγος τῶν τροπαιούχων τριήρων καὶ διὰ στόματος τοῦ μαραθωνομάχου Αἰσχύλου (Περσ. 587 κεξ.):

Τοὶ δ' ἀνὰ γᾶν Ἀσίαν δὴν
οὐκ ἔτι περσονομοῦνται,
οὐκ ἔτι δασμοφοροῦσιν
δεσποσύνοισιν ἀνάγκαις,
οὔτ' ἐς γᾶν προπίτνοντες
ἄρξονται· βασιλεία
γὰρ διόλωλεν ἰσχύς·
οὐδ' ἔτι γλῶσσα βροτοῖσιν
ἐν φυλακαῖς· λέλυται γὰρ
λαὸς ἐλεύθερα βάζειν,
ὡς ἐλύθη ζυγὸν ἀλκᾶς· κτλ.

Ὁ Ἕλλην ἤδη τριπλοῦν ζυγὸν ἀνάγκης ἀποσείσας, τὴν φύσιν δαμάσας, τοὺς τυράννους κατάρριψας καὶ τὸν κολοσσὸν τῆς Ἀσίας συντρίψας, ὑπερηφάνως συναισθανόμενος τὴν ἐν ἑαυτῷ ἀνθρωπίνην ἀξίαν, ἔνθεν μὲν ἐξυμνεῖ τὸν ἄνθρωπον διὰ στόματος τοῦ σοφοκλείου χοροῦ (Ἀντιγ. 332, κεξ.):

πολλὰ τὰ δεινά, κοὐδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ νότῳ
χωρεῖ, περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἴδμασιν,
θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν Γᾶν
ἄφθιτον ἀκαμάταν ἀποτρύεται,
ἱλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος, ἱππείῳ γένει πολεύων.
κουφονόων τε φῦλον ὀρνίθων ἀμφιβαλὼν ἄγει
καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη, πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
σπείραισι δικτυοκλώστοις
περιφραδὴς ἀνήρ.
κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου
θηρὸς ὀρεσσιβάτα, λασιαύχενά θ'
ἵππον ὀχμάζεται ἀμφιλοφῶν ζυγὸν, οὔρειον τ' ἄκμητα
ταῦρον.
καὶ φθέγμα καὶ ἀμερόφρον νόημα καὶ ἀστυνόμους
ὀργὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων
πάγων ἐναίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη.
παντοπόρος· ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον· Ἅιδα μόνον
φεῦξιν οὐκ ἐπάσεται·
νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς ξυμπέφρασται·

ἔνθεν δὲ φιλοσοφεῖ περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς διεπαύσης αὐτὸν ἀρχῆς ἐν *ἱστορίᾳ* καὶ *φιλοσοφίᾳ* καὶ *ποιήσει*· καὶ τῆς μὲν *ἡροδοτείου ἱστορίας* ἐλατήριον εἶνε *ἡ νέμεσις* τῶν θεῶν ἡ κολάζουσα τὴν ὕβριν καὶ ἀνομίαν τῶν ἀνθρώπων· ἡ δὲ *φιλοσοφία* ἀπὸ τῶν ἁλόγων *στοιχείων* τῆς *ἰωνικῆς σχολῆς*, *ὕδατος* καὶ *ἀέρος* καὶ *πυρός*, μεταβαίνει εἰς τὰ *ἄτομα* τοῦ *Λευκίππου* καὶ *Δημοκρίτου*, ἐκ δὲ τούτων εἰς τὸν *πυθαγόρειον ἀριθμὸν* καὶ τὴν *ἁρμονίαν* καὶ εἰς τὸν *ἕν* καὶ *ἄθειον*, *ὅμοιόν τε καὶ πρωτοειδῆ*, *οὔτε ἄπειρον οὔτε πεπερασμένον*, *οὔτε ἠρε-*

μοῦντα οὔτε *κίνητὸν θεὸν* τῶν Ἐλεατῶν (Ἀριστοτ. π. Ξενοφ. Ζήνων. καὶ Γοργίου 3), ἔπειτα εἰς τὴν *Ἐμπεδοκλέους Φιλότητα* καὶ τὸ *Νεῖκος*, ἐκ δὲ τούτων εἰς τὸν *Ἀναξαγόρου νοῦν*, τὸν *διακοσμητὴν* τοῦ παντὸς, καὶ τέλος εἰς τὸν Πλάτωνος Θεὸν, τὸν *πατέρα καὶ κυβερνήτην τοῦ κόσμου*· ἐν δὲ τῷ δράματι, τῷ τελειοτάτῳ καὶ πρὸς τοὺς ὑφεστῶτας καιροὺς ἁρμοδιωτάτῳ εἴδει τῆς ποιήσεως, τῷ μεγαλουργήματι τῆς ἀττικῆς μεγαλοφυΐας, πρότερον μὲν ἐπεκράτει ἡ *εἱμαρμένη*, ἡ πεπρωμένη μοῖρα, ἣν «ἀδύνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ (Ἡροδ. Λ'. 91)», ὕστερον δ' ἔνθεν μὲν ἡ *βουλὴ ἡ πρόνοια τῶν θεῶν* καὶ οἱ γραπτοί τε καὶ ἄγραφοι νόμοι, ἔνθεν δ' ἡ *ἐλευθέρα βούλησις τοῦ ἀνθρώπου*, ἥτις τιμωρεῖται, ὅταν *ὑβρίσῃ*, τ. ἔ. ὑπερβῇ τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ τῶν νόμων τεθειμένους ὅρους, ὅταν ἁμάρτῃ.

Εἶνε δὲ παράδοξον, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ πόλει, ὅπου ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου εἰς τὴν ὑπάτην βαθμίδα ἔφθασεν, ὅπου διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν βραχεῖ χρόνῳ τηλικαῦτα κατωρθώθησαν, ὥστε ὁ μέγας αὐτῆς κυβερνήτης ὑπερηφάνως ἔλεγε (Θουκ. Β'. 41): Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παίδευσιν εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλεῖστ' ἂν εἴδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὔταρκες παρέχεσθαι. Καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως, ἣν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, σημαίνει. Μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς κρείσσων ἐς πεῖραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὔτε τῷ παλεμίῳ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει ὑφ' οἵων κακοπαθεῖ, οὔτε τῷ ὑπηκόῳ κατάμεμψιν ὡς οὐχ ὑπ' ἀξίων ἄρχεται. Μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δή τοι ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα, καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὁμήρου ἐπαινέτου, οὔτε ὅστις ἔπεσι μὲν τὸ αὐτίκα τέρψει, τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν ἡ ἀλήθεια βλάψει, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἑκάτον τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ

καταναγκάσαντες γενέσθαι, πανταχοῦ δὲ μνημεῖά κακῶν τε κἀγαθῶν ἀΐδια ξυγκατοικίσαντες»· ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ πόλει οὐχὶ μόνον πλῆθος ἀργυρωνήτων δούλων ὑπῆρχαν, ἀλλὰ καὶ τὸ γυναικεῖον φῦλον ἦτο περιωρισμένον ἐν τῷ γυναικῶνι καὶ ἐστερεῖτο καὶ αὐτῆς τῆς ἐν ἧττον ἐλευθέραις ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐλευθερίου ἀγωγῆς τῶν ὁμοφύλων· ὁ δ' αὐτὸς ἀνὴρ, ὁ πρὸ ὀλίγου ὑπερεγκωμιάσας τὰ θαυμάσια ἔργα τῶν Ἀθηναίων, τὰς γυναῖκας εἰς ἀφάνειαν συνελαύνει τάδε λέγων (Θουκ. Β'. 45): «τῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χείροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἡ δόξα καὶ ἧς ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγου ἐν τοῖς ἄρσεσι κλέος; ἢ»· ὡς ἐὰν προέκειτο διὰ τοῦ περιορισμοῦ τούτου τῶν γυναικῶν ν' ἀρθῇ πᾶν τὸ προστυχὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν ἀνδρῶν κίνησιν.

Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος, ἕως οὗ τιμωρηθῇ ἡ πρὸς τὰς γυναῖκας μεγάλη αὐστηρότης. Σμύρνη Ἰωνικῶν ἑταιρῶν κατέκλυσαν τὰς Ἀθήνας· ὁ ναὸς τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἀφροδίτης ἐπλημμύρησεν ἱεροδούλων· ἡ ἐνθεαστικὴ καὶ βακχευτικὴ λατρεία τοῦ υἱοῦ τῆς Σεμέλης ἀνεζωπυρήθη· πλῆθος δ' ἄλλο θηλειῶν ἢ θηλυπρεπῶν θεοτήτων καὶ δαιμόνων (Κυβέλη, Βένδις, Ἄτυς, Ἄδωνις κ. ἄλ.) εἰσήλασεν ἐξ Ἀνατολῶν· τὰ σκότια μυστήρια καὶ οἱ νυκτερινοὶ ὀργιασμοὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν (1)· ἡ ἰχθυοφαγία καὶ ἡ πλακουντοφαγία καὶ ἀκρατοποσία καὶ ἡ λοιπὴ λιχνεία καὶ λαγνεία καὶ πολυτέλεια διεδέχθησαν τὴν ἀρχαίαν λιτότητα καὶ νηφαλιότητα. Ταῦτα πάντα καὶ μετὰ τούτων οἱ σύγχρονοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὁ πάντων ὀλεθριώτατος πελοποννησιακὸς καὶ ὁ κορινθιακὸς καὶ βοιωτικὸς καὶ οἱ ἱεροὶ καλούμενοι ἐξήντλησαν τὴν ῥώμην τῆς Ἑλλάδος, ἐχαύνωσαν τὴν νεότητα καὶ ἀνδρίαν, ἐχαλάρωσαν τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς, διέσεισαν τὰ θεμέλια τῆς ἠθικῆς, ἐκλόνησαν τὴν εἰς τοὺς θεοὺς πίστιν, οἵτι-

(1) *Πρβλ. τὰς Ἀριστοφάνους Θεσμοφοριαζούσας καὶ τὰς Εὐριπίδου Βάκχας.*

νες τώρα ἐφαίνοντο ἀνίκανοι νὰ σώσωσι τὴν κλυδωνιζομένην Ἑλλάδα· καὶ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ εἰς τὸ χάος, ὅθεν ἐξῆλθεν, ἂν δὲν ἐγείρετο γίγας τις ἐκ βορρᾶ, νέος Ἡρακλῆς, ν' ἀνοίξῃ διέξοδον εἰς τὰ πρὸς ἄλληλα συντριβόμενα ὕδατα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ τὰ ἐπιχύσῃ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν.

Ὁ ἑλληνισμὸς διασπαρεὶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν εὐρύτερος μὲν γίνεται τὴν τοπικὴν ἔκτασιν, ἀσθενέστερος δὲ κατὰ τὸ βάθος· ἀποβάλλει κατ' ὀλίγον πολὺ τοῦ ἀρχαίου χαρακτῆρος. Διαταράσσεται ἡ ἀρχαία ἐκείνη μεταξὺ τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος ἁρμονία· ἡ θεωρία χωρίζεται ἀπὸ τῆς πράξεως καὶ ἐπ' ἐσχάτων μέχρις ἐκστάσεως καταντᾷ· οἱ δὲ νέοι ἐπὶ Μακεδόνων καὶ τῶν ἀχαϊκῶν καὶ αἰτωλικῶν ἐμφύλιοί τε καὶ πρὸς τὰ ἔξω σπαραγμοὶ ἔτι μᾶλλον ἐξασθενίζουσι τὸ ἔθνος· καὶ ἡ Ἑλλὰς ὀλιγοδρανὴς καὶ ὀλιγόθυμος παραδίδεται ὑποχείριος εἰς τὴν νεωτέραν καὶ ἀκμαιοτέραν, ἀλλὰ καὶ συνετωτέραν ἢ πανουργοτέραν ἀδελφὴν, τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, ἕως οὗ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅτε ἀπόκειται ν' ἀνεγερθῇ καὶ ὑποδυθῇ ἄλλους ἀγῶνας, δύο δὲ τοὺς μεγίστους, πρῶτον νὰ γείνῃ ἀπόστολος καὶ κῆρυξ καὶ στρατιώτης τῆς οὐρανοπέμπτου θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, ἧς τὴν ὁδὸν ἐκ μακροῦ εἶχεν εὐτρεπίσῃ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία· ἔπειτα ν' ἀναλάβῃ τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν (1). —

Τοιαύτην διήνυσεν ὁδὸν ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμός· ὁμοίαν δὲ διῆλθε καὶ ὁ ἰταλικὸς ἢ, ὡς συνήθως λέγεται, ῥωμαϊκὸς, ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ ἑλληνικὸς ῥίζης ἀναβλαστήσας, πολὺν χρόνον συμφυὴς μετ' αὐτοῦ διαμείνας (2), ὕστερον δὲ καὶ

(1) Ἧς ἡ ἀρχὴ ἔγεινε, τὸ δὲ τέλος δὲν θὰ βραδύνῃ, ἂν Θεὸς θέλῃ καὶ ἡμεῖς γείνωμεν κύριοι ἡμῶν αὐτῶν καὶ «παυσώμεθα αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἕκαστος ποιήσειν ἐλπίζων, τὸν δὲ πλησίον πάντ' ὑπὲρ αὐτοῦ πράξειν». Δημοσθ. κ. Φιλ. Α', 7.

(2) Πρβλ. Φιλίστορος σελ. 13 κεξ.

μετὰ τὸν χωρισμὸν πολλάκις συνεφαπτόμενος καὶ ἰαμάδα καὶ τροφὴν παρ' αὐτοῦ μεταλαμβάνων. Ἀλλ' ἐν ταύτῃ τῇ καθ' ὅλου ὁμοιότητι καὶ διέφεραν ἀλλήλων ὄχι ὀλίγον· καὶ

1) ἐν Ἑλλάδι καθ' ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀρχαίου βίου ἐπεκράτησεν ἑνότης ἐν ποικιλίᾳ· ἐν δ' Ἰταλίᾳ πρωτιστάτα ἡ ἑνότης ἐπέφερε τὴν μονοτονίαν. Ἐν Ἑλλάδι καθὼς τὸ κλίμα εἶνε ποικίλον καὶ πολύτροπον, οὕτω καὶ πολλὰ καὶ ποικίλα ἀνεπτύχθησαν τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τούτων ἄλλα ἀλλαχοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρωϊαίτατα διεκρίθη εἰς πολλὰς καὶ ποικίλας φυλὰς, ἡ δὲ γλῶσσα εἰς ποικίλας διαλέκτους, ἑκάστη δ' αὐτῶν ἀνέπτυξεν ἀλληλοδιαδόχως στοιχεῖά τινα τοῦ πολιτισμοῦ ἴδια, εἰς ἃ τὴν προώρισεν ἡ φύσις της. Καὶ οἱ μὲν Ἴωνες ἀνέπτυξαν πρῶτοι πάντων τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὴν ὑφαντικὴν καὶ βαφικὴν καὶ τὴν γραφὴν, παρὰ τῶν Φοινίκων παραλαβόντες· ἔπειτα εἰς τελειότητα ἤγαγον τὸ ἔπος παρὰ τῶν Αἰολέων καὶ Ἀχαιῶν, ὡς εἰκὸς, αὐτὸ ἀτελέστερον παραλαβόντες, τὴν ἐλεγείαν, τὴν ἰαμβικὴν ποίησιν καὶ τῆς μελικῆς τὸ συμποτικὸν καὶ ἐρωτικὸν εἶδος (Ἀνακρέων)· τῆς μουσικῆς τὴν ἰαστὶ καὶ λυδιστὶ καὶ φρυγιστὶ ἁρμονίαν· τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τὴν ἰωνικὴν τάξιν· τῆς πλαστικῆς ἰδίως τὸ τορευτικὸν εἶδος· τὴν λογογραφίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν. Οἱ δ' Αἰολεῖς τὴν ἱππικήν· τοῦ ἔπους μάλιστα τὸ γενεαλογικὸν καὶ θεολογικὸν καὶ καθ' ὅλου διδακτικὸν καλούμενον εἶδος· τῆς δὲ λυρικῆς τὸ παθητικὸν καὶ πανηγυρικόν· τῆς δὲ μουσικῆς τὴν αἰολιστὶ ἁρμονίαν. Οἱ δὲ Δωριεῖς τὸ χορικὸν εἶδος τῆς μελικῆς ποιήσεως· τὴν δωριστὶ ἁρμονίαν· τὴν δώριον τάξιν (ἡ δὲ ἰωνοδωρικὴ Κόρινθος τὴν κορινθιακὴν τάξιν καὶ τὸ ἀέτωμα τῶν ναῶν)· τῆς δὲ γλυπτικῆς τὴν γυμνῶν σωμάτων μάλιστ' ἐπὶ λίθου πλάσιν· τὴν γυμναστικὴν καὶ τακτικὴν πρὸ πάντων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων· τὴν ἠθικὴν ἢ πολιτικὴν φιλοσοφίαν· τὰς ἀρχὰς τοῦ δράματος καὶ μάλιστα τὴν ἠθοποιὸν κωμῳδίαν καὶ τὸν μῖμον καὶ τὴν βουκολικήν·

ποίησιν. Ἀφ' οὗ οὕτως αἱ λοιπαὶ φυλαὶ ἐφεξῆς ἐχορήγησαν τὰ ἴδια εἰς τὸ λαμπρὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ οἰκοδόμημα, μία πόλις, αἱ Ἀθῆναι, διὰ συνετῆς νομοθεσίας καὶ ἐλευθερίου ἀγωγῆς ἀνδρωθεῖσα, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ τρόπαια κατά τ' ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων στήσασα, καὶ διὰ πάντων τούτων εἰς περιφανῆ περιωπὴν δυνάμεως καὶ δόξης ἀρθεῖσα, ἐπέθηκε τὴν κορωνίδα εἰς μὲν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὰ Προπύλαια καὶ τὸν Παρθενῶνα, εἰς δὲ τὴν γλυπτικὴν τὸν Ὀλύμπιον Δία καὶ τὴν παρθένον Ἀθηνᾶν τοῦ Φειδίου, εἰς δὲ τὴν ποίησιν τὸ σοφόκλειον δρᾶμα καὶ τὴν ἀριστοφάνειον κωμῳδίαν, εἰς δὲ τὴν ἱστορίαν τὴν θουκυδίδειον ξυγγραφήν, εἰς δὲ τὴν ῥητορείαν τὴν Δημοσθένους δεινότητα, εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ὑψίνοιαν καὶ εὐπείαν τοῦ θείου Πλάτωνος. Ταῦτα δὲ τὰ θαύματα ἐτελέσθησαν ἢ προωδοποιήθησαν ἑνὸς ἀνδρὸς, τοῦ Περικλέους, κυβερνῶντος, ἀλλ' οὐκ ἄρχοντος. Οὕτω τὸ μὲν ἄστυ τῆς Παλλάδος πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἐν ἑαυτῷ συγκεντρῶσαν ἔγεινε κοινὸν παιδευτήριον τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, ἡ δὲ ἀττικὴ διάλεκτος ἐκ πασῶν συγκραθεῖσα κοινὸν ὄργανον τῶν λογίων.

Ἡ δὲ Ἰταλικὴ φυλὴ διηρέθη μὲν καὶ αὐτὴ ἐκ τῶν κλιματικῶν διαφορῶν τῆς χώρας εἰς πολλὰς μερικωτέρας φυλὰς (Ὀμβρικούς, Ὀσκους, Σαβίνους, Λατίνους κ. ἄλλους), ἡ δὲ Ἰταλικὴ γλῶσσα εἰς ποικίλας διαλέκτους. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῶσιν αἱ λοιπαὶ φυλαὶ εἴς τινα λόγου ἄξιον πολιτισμόν, αἱ δὲ διάλεκτοι ἀναπτυχθῶσι δι' ἐντέχνου ποιήσεως καὶ πεζογραφίας, μία φυλὴ, ἡ λατινικὴ καὶ ταύτης μία μόνη πόλις ἡ Ῥώμη, ἐκ ποικίλων ὁμοφύλων τε (λατινικῶν καὶ σαβελλικῶν) καὶ ἑτεροφύλων (ἑτρουσκικῶν) στοιχείων διὰ λελογισμένης συνέσεως εἰς θαυμασίαν ἑνότητα συγκροτηθεῖσα, τὴν ἰδίαν διάλεκτον καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ταῖς λοιπαῖς ἐπιβαλοῦσα πρωϊμώτατα ἐξουδετέρωσε τὰς διαφορὰς ἐκείνας. Οὕτως ἡ **lingua latina, sermo urbanus**, ἀπέβη πρωΐμως κοινὴ λογία γλῶσσα πάσης Ἰταλίας, ὕστερον δὲ καὶ τῶν ἄλλων δυτικῶν ἐπαρχιῶν, αἱ δὲ

λοιπαὶ ἐκεῖναι διάλεκτοι διέζησαν ὡς δημώδεις (**sermo plebeius, lingua rustica**) καὶ πᾶσα κίνησις εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκ τῆς Ῥώμης διεδίδετο.

2) Ἡ εἰς ἄκραν ἑνότητα συγκέντρωσις κατωρθώθη ἐν Ἰταλίᾳ πολὺ τελειότερον κατὰ τὴν πολιτείαν πρός τε τὰ ἔσω καὶ πρὸς τὰ ἔξω. Ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ αὐστηροτάτη μὲν ἦτον ἡ πατρικὴ ἐξουσία (**patria potestas**), χωρὶς ὅμως νὰ ἦνε τόσον περιωρισμένη ἡ **matrona**, ὅσον ἡ δέσποινα ἐν Ἀθήναις, δεινὸν δὲ τὸ ἀξίωμα (**auctoritas**) τῆς πολιτείας (**rei publicae**), ὥστε τὰ πάντα νὰ ὑπάρχωσι καὶ νὰ κινῶνται ἐν αὐτῇ καὶ πᾶσαι μὲν αἱ ἐνέργειαι τῶν πολιτῶν αὐτὴν νὰ ὑπηρετῶσι, πᾶσα δὲ ἰδιαιτέρα καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἀτομικὴ κλίσις νὰ ἐκμηδενισθῇ (1). Πρὸς δὲ τὰ ἔξω ὁ Ῥωμαίων δῆμος ἦτον ὁ κύριος καὶ δεσπότης πάντων τῶν ὑποτεταγμένων αὐτῷ, ἡ δὲ **urbs aeterna** ἡ κεφαλὴ καὶ πρωτεύουσα παντὸς τοῦ κράτους. Ὁ *μέγας δαίμων τῶν Ῥωμαίων* (Πλουτ. Ἠθικ. σλ. 824), ἡ **Fortuna populi Romani**, ἐνομίζετο καὶ ἦτον ὑπέρτατος πάντων τῶν ἄλλων, ἰδίων τε καὶ δημοσίων, τῶν τε κατὰ μέρος πολιτῶν καὶ τῶν ἐκτὸς πολιτειῶν.—Ἐντεῦθεν ἡ μέχρις αὐταπαρνήσεως καὶ ἀφοσιώσεως προκχθεῖσα εὐσέβεια τῶν Ῥωμαίων κατὰ πάσας τὰς ἀναφοράς της, παρά τε τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ παρὰ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, μάλιστα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ παρὰ τῶν ἀπογόνων πρὸς τοὺς προγόνους καὶ παρὰ τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὸ παρελθόν της. Ἐν Ῥώμῃ ἡ παράδοσις ἦτον ἐν ἄκρῳ σεβασμῷ· γενεαὶ γενεὰς διεδέχοντο ἀδιακόπως, αἱ ὕστεραι παρὰ τῶν προτέρων τὴν πολιτικὴν ἐμ-

(1) *Ταῦτα σαφῶς ἐκφράζει ὁ Κικέρων ἐν τῷ de Republica I, 20 (πρβλ. I, 4):* quid esse igitur census discendum nobis, ut istud efficere possimus ipsum quod postulas? Eas artis quae efficiant ut usui civitati simus: id enim esse praeclarissimum sapientiae munus maximumque virtutis vel documentum vel officium puto.—

πειρίαν καὶ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα καὶ σέβας κληρονομοῦσαι. Ἐντεῦθεν αἱ πᾶσαν τὴν τότε ἱστορίαν διήκουσαι σειραὶ τῶν ἐπιφανῶν γενεῶν, τὰ stemmata gentium romanarum, ὧν πολλαί, π. χ. ἡ Κορνηλία καὶ ἡ Μουκία, ἦσαν αἰώνιοι ταμίαι πολιτικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης. Ἐντεῦθεν τὸ διαρκὲς ἐκεῖνο πολιτικὸν σύστημα, καθ' ὃ τὴν πολιτείαν των ἐρρύθμιζαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη τῶν Ῥωμαίων κλίσις πρὸς τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς πρὸ τῶν ἄλλων εἰδῶν τοῦ λόγου ἀνάπτυξίς της.

Ἐν Ἑλλάδι πᾶσα μὲν μεγάλη πόλις καὶ πᾶς λόγου ἄξιος δῆμος μέχρις ἐσχάτων τὴν ἰδίαν αὐτονομίαν διετήρησε· πᾶσα δὲ φρατρία ἢ φυλὴ ἐντὸς τῶν πόλεων τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν σημασίαν της μᾶλλον ἢ ἧττον διέσωσε (1)· καὶ ἠπιωτέρα μὲν ἦτον ἡ πατρικὴ ἐξουσία πρός τε τὰ τέκνα καὶ πρὸς τοὺς δούλους, μετριώτερον δὲ πρὸς τὸν πολίτην τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα. Ἡ τῶν μελῶν τῆς οἰκίας πρὸς τὸν ἀρχηγόν της καὶ τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσις ἦτο μᾶλλον ἐλευθέρα

(1) Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ τὰ γένη ἐντελῶς ἐξουδετερώθησαν ἀπέναντι τῆς πολιτείας· ἡ ῥωμαϊκὴ πολιτεία κατὰ τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν της δὲν παρεστᾶ πλέον τὴν τῶν γενῶν κοινότητα, ἀλλὰ τὴν τῶν πολιτῶν. Ἀπ' ἐναντίας τὸ ἄτομον ἐν Ἑλλάδι πολὺ πρότερον ἢ ἐν Ῥώμῃ ἠλευθερώθη καὶ ἀπεξάρτητον ἐκ τοῦ γένους ἀπέβη, ὡς δῆλον ἐκ τῆς χρήσεως τῶν κυρίων ὀνομάτων παρ' ἑκατέροις. «Ἐν Ἑλλάδι τὰ μὲν παλαιότερα κύρια ὀνόματα συνηθέστατα φέρουσι παρὰ τὸ ἀτομικὸν καὶ τὸ τοῦ γένους ἐκθετικῶς προσηρτημένον, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων τὸ τοῦ γένους ἐλλείπει (ἐπέρχεται δὲ πολλαχοῦ τὸ τοῦ δήμου, τοπικοῦ κυρίως γνωρίσματος)· ἐν δὲ Ῥώμῃ οἱ λόγιοι ἐγνώριζαν, ὅτι οἱ πρόγονοί των Ἕρεφεν κατ' ἀρχὰς ἓν μόνον ὄνομα, τὸ μετὰ ταῦτα προωνύμιον (praenomen), ὕστερον δὲ τόσον ἐπεκράτησαν τὰ τοῦ γένους ὀνόματα (nomina gentis) ὥστε τὰ ἀτομικὰ ὅλως δευτερεύοντα ἀπέβησαν. Ἐν γένει τὸ μικρὸν καὶ διηνεκῶς περιοριζόμενον πλῆθος καὶ τὸ ἀσήμαντον τῶν ἰταλικῶν, μάλιστα τῶν ῥωμαϊκῶν ἀτομικῶν ὀνομάτων πρὸς τὴν ἀρθονίαν καὶ ποιητικὴν γονιμότητα τῶν ἑλληνικῶν παραβαλλόμενον δεικνύει πάσαν συνῆθε τῷ χαρακτῆρι ἑκατέρων ἐκεῖ μὲν ἡ ἰσοπέδωσις, ἐδῶ δ' ἡ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις τοῦ προσώπου». Mommsen ῥωμ. ἱστορ. Τομ. Α'. σελ. 24—25.

στοργὴ καὶ ἀγάπη, ἡ φόβος καὶ σέβας, ὡς ἐν Ῥώμῃ. Ἀμφότεροι, καὶ ὁ Ἕλλην καὶ ὁ Ῥωμαῖος, ἐφίλουν τὴν ἰδίαν πατρίδα καὶ ἦσαν ἕτοιμοι καὶ τὴν ψυχήν των ν' ἀπολέσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀντιτασσόμενοι. Ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Ἕλληνος *φιλοπατρία* ἦτον αὐτόχρημα *φιλοπατρία*, ἡ δὲ τοῦ Ῥωμαίου *καθῆκον ἀπαραίτητον, ὑποταγὴ ἀναπόφευκτος· καὶ* ἡ πατρὶς παρὰ μὲν τῷ Ῥωμαίῳ, ἀνέκαθεν τὸ γενικὸν καὶ ἀφῃρημένον ἐν τοῖς μερικοῖς θεωροῦντι, ἦτο γενικωτέρα καὶ μᾶλλον ἀφῃρημένη, παρὰ δὲ τῷ Ἕλληνι μᾶλλον συγκεκριμένη, ὡς *γῆ μήτηρ καὶ φιλτάτη τροφὸς* (Αἰσχ. Ἑπ. Θηβ. 17), ὡς ἕδρα φυλάττουσα *παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη, θήκας τε προγόνων* (Αἰσχ. Περσ. 399—400 Herm.) γυμνάσιά τε καὶ ἄλλα παιδευτήρια (Εὐριπ. Φοιν. 367 πρβλ. Πλάτ. Κρίτωνα Δεινάρχου τ. κατὰ Δημοσθένους σελ. 104.) Ἡ δ' ἀφῃρημένη ἔννοια τῆς πατρίδος παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατ' ὀλίγον ἀνεπτύχθη καὶ γενικὴ ἀπέβη, ἰσοδύναμος τῇ καθ' ὅλου ἐθνότητι (χωρὶς δηλ. ἐντελῶς ν' ἀπολέσῃ τὴν μερικότητα ἐκείνην), μάλιστα ἐπ' ἐσχάτων καὶ καταπιπτούσης τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰδίως ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς δουλείας· τὸ δὲ κύριον ἐλατήριον τῶν πράξεων τοῦ ἀρχαιοτέρου Ἕλληνος ἐν γένει ἡ *φιλοτιμία* ἢ *φιλαυτία* ἦτον, ὄχι τόσον ἡ ἀφῃρημένη *φιλοπατρία* (1). Τρανώτατον τούτου δεῖγμα μᾶς παρέχει ἡ πρώτη σελὶς τοῦ πρώτου μνημείου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἱστορίας:

Μῆνιν ἄειδε, Θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
— — — — — —
ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
Ἀτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.

ἐν ᾧ αἱ πρῶται φωναὶ αἱ ἐκ τῆς πολιᾶς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότη-

(1) Τὸ ὄνομα παρ' Ἀριστοφάνει τὸ πρῶτον ἅπαντᾷ, Σφηκῶν στ. 1165.

τος εἰς ἡμᾶς ἀκουόμεναι αὐταπάρνησιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγγέλλουσιν (1). Οἱ πρῶτοι ἥρωες τοῦ ἑλληνικοῦ ἔπους μᾶς παρίστανται φιλότιμοί τινες καὶ φίλαυτοι, ὁ δὲ πρῶτος ἥρως τοῦ ῥωμαϊκοῦ ἔπους εἶνε ὁ pius Aeneas. Οὐδὲ τὸ πρὸς τὴν κυρίως ἱστορικὴν παράδοσιν (2) καὶ τὸ παρελθὸν σέβας τῶν Ἑλλήνων ἦτο τόσον ἰσχυρόν, ὡς τὸ τῶν Ῥωμαίων· καὶ ταχυτάτη ἦτον ἡ μεταβολὴ τῶν γενεῶν καὶ ἡ ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ πολιτικοῦ δράματος ἐξαφάνισίς των. Διὰ ταῦτα δὲν ἐσχηματίσθη παρ' αὐτοῖς, ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἐν μέρει, τὸ συμπαγὲς ἐκεῖνο πολιτικὸν σύστημα τὸ θαυμασίως συντελέσαν εἰς τὴν παγίωσιν καὶ συντήρησιν καὶ μεγάλυνσιν τῆς ῥωμαϊκῆς πολιτείας. Παρὰ τοῖς Ἕλλησι μετὰ τῶν προσώπων καὶ τὰ συστήματα ἢ φρονήματά των συγκατέπιπταν. Ὅθεν καὶ πρὸς τὴν ἱστοριογραφίαν ἐκ φιλομαθείας μᾶλλον καὶ περιεργείας πρός τε τὴν ἰδίαν ἀρχαιότητα καὶ πρὸς τὰ παρ' ἄλλοις συμβαίνοντα ὡρμήθησαν ἢ ἐκ τοῦ πρακτικοῦ σκοποῦ, νὰ διατηρήσωσι τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως. Ὅτι ἡ ἱστορία ἀκοίμητον διατηροῦσα τὸ πῦρ τῆς πατρίου ἑστίας θερμαίνει τὰς ἐπερχομένας γενεὰς καὶ τὰς προφυλάττει ἀπὸ ἠθικοῦ μαρασμοῦ, ἀργὰ τὸ ἐνόησαν οἱ Ἕλληνες, ἢ, ἐὰν καί τι πρωϊμώτερον, παροδικῶς μόνον καὶ μονομερῶς. — Ἦτο μὲν καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ πολιτεία (τὸ κοινόν), μετὰ τῆς θρησκείας ἡνωμένη (3), τὸ κέντρον τῶν πολιτικῶν

(1) *Παράδειγμα οἱ τρεῖς Ὁρά τιοι, ὁ Ὁράτιος Κόκλης (λιβ. Ι, 26. II, 10), ὁ Δέκιος (λιβ. VIII, 6 κεξ·), ὁ Ῥήγουλος (Κικέρ. de offic. I, 13. III, 26 κ. ἀλ.) καὶ ἄλλοι.*

(2) *Διότι τὸ πρὸς τὴν μυθικήν, τὴν θρησκευτικήν, παράδοσιν σέβας ἦτον καὶ πολὺ ἰσχυρὸν, ἀφ' οὗ πᾶσα μὲν πόλις εἶχε τοὺς ἥρωάς της καὶ τὰς μακρὰς τούτων γενεαλογίας, πᾶς δὲ ναὸς τοὺς ἱερούς του λόγους καὶ τὰ ἅγια λείψανα, πολλαὶ δὲ ἐπιφανεῖς γενεαὶ τὸν γενάρχην θεὸν ἢ ἥρωά των· (πλήρης τοιούτων εἰδήσεων πρὸ πάντων Παυσανίας ὁ περιηγητής).*

(3) *Ὁ χωρισμὸς τῆς θρησκείας ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας εἶνε ἔργον ἐν μέρει μὲν τῶν Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ τῶν νεωτέρων χρόνων.*

ἐνεργειῶν, ἀλλ' ὄχι ὁ ὅλος κύκλος ὁ περιέχων πάσας ταύτας· ὡς ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἐκτὸς τούτου τοῦ κύκλου ὑπῆρχε καὶ ἕτερος εὐρύτερος, ἐν ᾧ ἐκινοῦντο ἐλευθέρως κατ' ἰδίας ὁρμὰς καὶ κλίσεις οἱ ἰδιῶται, τὰ ἄτομα, ἂν μόνον δὲν ἐτάραττον τὸν κύκλον τῆς πολιτείας. Ὅθεν

3) ἐν μὲν Ἑλλάδι πᾶσαι μὲν ὁμαλῶς αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις ἀνεπτύχθησαν, πᾶσαι δὲ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἠσκήθησαν καὶ ἐθεραπεύθησαν, ἡ δ' ἑλληνικὴ φαντασία κούφη καὶ ταχύπτερος τὰ *ἄπορα πόριμα* ποιήσασα, κατὰ τὸν τραγικὸν, διὰ τοῦ σύμπαντος διέπτη, πανταχοῦ τὰς ἰδέας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ ἐπιζητοῦσα. Ὁ Ἕλλην ἐκτὸς τοῦ *πολιτεύεσθαι*, τοῦ *πράττειν κατὰ πολιτείαν*, εἶχε καὶ πολλὴν σχολὴν τοῦ *ποιεῖν κατὰ φαντασίαν*, καθ' ἣν ἐν στοαῖς καὶ περιπάτοις, ἐν γυμνασίοις καὶ θεάτροις, ἐν ἀγοραῖς καὶ λέσχαις ἐφιλολόγει, ἐφιλοσόφει, ἐφιλοκάλει. Ὁ δὲ Ῥωμαῖος πάσας μὲν τὰς δυνάμεις τὰς ὑπὲρ τὸ πρακτικὸν καὶ πολιτικὸν μέτρον τὰς περιώρισε, πάσας δὲ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας τὰς μὴ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ δίκαιον καὶ ὠφέλιμον ἐπιδιωκούσας ὡς κουφότερα σπουδάσματα (studia leviora) ἐκ τῆς πολιτείας ἐξώρισε, τὰ δὲ πτερὰ τῆς φαντασίας ἔκοψεν, ἵνα μὴ ὑπεραίρηται ὑπὲρ τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς πολιτείας καὶ ἐξετάζῃ τά τε μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς, μιμούμενος κατά γε τοῦτο τοὺς περὶ τὸν Ἄνυτον καὶ Μέλητον κατηγόρους τοῦ Σωκράτους. Ὅθεν ἐκ μὲν τῶν τεχνῶν ἠσκήθησαν ἐν Ῥώμῃ ἡ *ἱστοριογραφία* ὡς συνεχίζουσα τὴν παράδοσιν καὶ ζῶσαν διατηροῦσα τὴν μνήμην τῶν προγονικῶν πράξεων καὶ οὕτως εἰς μίμησιν παροτρύνουσα τοὺς ἀπογόνους· ἡ *ῥητορεία* ἡ ἀμέσως τὴν πολιτείαν ἐν ἐκκλησίαις καὶ δικαστηρίοις θεραπεύουσα, ἡ *ἀρχιτεκτονικὴ* ἡ χρήσιμα δημόσια ἔργα κατασκευάζουσα, ἡ *τακτικὴ* ἡ πρὸς πόλεμον προκαταρτίζουσα· ἐκ δὲ τῶν ἐπιστημῶν ἡ *πρακτικὴ λογιστικὴ* ἢ *ἀριθμητική*, ἡ *πρακτικὴ φιλοσοφία* καὶ ἡ *νομική*· ἡ δ' *ἐλευθέρα ποίησις*, ἡ μὴ ἀμέσως τὴν θρησκείαν ἢ τὴν πολιτείαν ὑπηρε-

τοῦσα, ἡ *μουσικὴ*, ἡ *γυμναστικὴ* (ἡ καλὰ σώματα διαπλάσ-σουσα), ἡ *πλαστικὴ* καὶ ἡ *γραφικὴ* ἐκτὸς τῆς ἀμέσου χρείας τῆς θρησκείας καὶ τῶν imagines majorum καὶ ἡ *θεωρητικὴ φιλοσοφία* ἢ ὅλως δὲν ἀνεπτύχθησαν οὐδ' ἠσκήθησαν ὑπὸ γνη-σίων Ῥωμαίων, ἢ εὐθὺς ἐπὶ τὰ χρήσιμα, ἐπί τινα πρακτικὸν σκοπόν, ἐτράπησαν, καθὼς π. χ. καὶ αὐτὴ ἡ ἄλλως κατὰ μίμη-σιν τῶν Ἑλλήνων διαμορφωθεῖσα ποίησις τῶν αὐγουστείων χρόνων. Τὸ κύριον ἔργον καὶ ἀσχόλημα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου ἦτο τὸ *πράττειν*, τ. ἔ. τὸ ἀναστρέφεσθαι ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς κοινοῖς, ἐν τῇ ἀγορᾷ (forum, occupatio fori) καὶ τῇ βουλῇ (curia). Ἰδιόν του ἦτο τὸ *negotium* (=nec-otium= ἀ-σχολία) ἀπέναντι τῆς *σχολῆς* (otium graecum) τοῦ Ἕλ-ληνος, πρὸς ἣν μετὰ ψόγου ἢ φθόνου πολλάκις προσέβλεπεν (1). Οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι ἦσαν μονομερέστεροι καὶ αὐτῆς τῆς μονο-μερεστάτης τῶν δωρικῶν πολιτειῶν, τῆς Σπάρτης· διότι ἡ Σπάρτη καὶ τῆς *μουσικῆς* ἐπεμελεῖτο ἐν πολέμῳ τε καὶ εἰρή-νῃ καὶ τὴν ποίησιν ἀνέκαθεν ἐθεράπευε καὶ τὴν γυμναστικήν

(1) *Τὴν μὲν φιλοπραγμοσύνην καὶ φιλαρχίαν τοῦ Ῥωμαίου καλλιστα χαρακτηριζουσιν οἱ γνωστοὶ ἐκεῖνοι τῆς Αἰνειάδος στίχοι VI, 848 κεξ:*

Excudent alii spirantia mollius aera,
credo equidem, vivos ducent de marmore voltus,
orabunt causas melius caelique meatus
describent radio et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
hae tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.

Τὸ δὲ φιλότεχνον καὶ φιλεπιστῆμον καὶ φιλόκαλον καὶ φιλοπαῖγμον τοῦ Ἕλληνος ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αὐτοὶ οὗτοι τῆς Αἰνειάδος στίχοι καὶ τὸ περιφδόμενον ἐκεῖνο σκολιόν (παρὰ Bergk σελ. *1019*):

Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ,
δεύτερον δὲ φυὰν καλὸν γενέσθαι,
τὸ τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως,
καὶ τὸ τέταρτον ἡβᾶν μετὰ τῶν φίλων.

ἤσκει, εἴπερ τις ἄλλη Ἑλλήνων πόλις, ἐν ᾧ πάντα ταῦτα ἀλ-λότρια τῆς Ῥώμης ἦσαν. Τὸ Λάτιον κατ' ἀμφότερα, κατά τε τὴν τέχνην καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἐπιστήμην, τὴν φιλοσοφίαν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν ἐφ' ἧς καὶ οἱ ἀπολίτευτοι καὶ ἀπαίδευτοι λαοὶ βαθμίδος ἵστανται· οὔτε τέχνην ἰδίαν ἀνεπτύξαν οὔτε φι-λοσοφίαν.

4) Ἓν τῶν οὐσιωδεστάτων καὶ γενικωτάτων γνωρισμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ εἶνε τὸ *πλαστικὸν* ἢ ἡ *πλαστικότης*, τ. ἔ. ἡ δι' ἁπλῶν, εὐκρινῶν καὶ εὐορίστων σχημάτων καὶ τύπων καὶ συμβόλων μίμησις καὶ παράστασις ἰδεῶν, ἡ ἁρμονικὴ σύγκρα-σις καὶ συγχώνευσις τῆς ὕλης καὶ τοῦ εἴδους, τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Ὁ χαρακτὴρ οὗτος ἦτο κοινὸς πάντων τῶν δη-μιουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς διανοίας πρὸ Ἀλεξάνδρου. Πρὸς τὸν Ἕλληνα τῶν πρὸ τοῦ χρόνων οὐδὲν ἀφῃρημένον οὔτ' ἐν τῇ φύσει οὔτ' ἐν τῇ τέχνῃ, οὔτ' ἐν τῇ θρησκείᾳ· ἡ ἔννοια ἀχώρι-στος τοῦ ἐξωτερικοῦ εἴδους, ἡ ἰδέα τῆς ὕλης, τὸ καλὸν τοῦ ἀγαθοῦ. ὅθεν ὁ καλὸς ἐνομίζετο καὶ ἀγαθός, ὁ δ' ἀγαθὸς ἔπρε-πε νὰ ἦνε καὶ καλός, τὸ δ' ἐναντίον ἀλλόκοτον ἐφαίνετο, π.χ. πῶς ἐν οὕτω δυσμόρφῳ κεφαλῇ, οἵα ἡ Σωκράτους, ἠδύνατο νὰ ἐνοικῇ τόσον εὐγενὴς καὶ θεσπιδὴς ψυχή. Τέλειος δ' ἄνθρω-πος ἐλογίζετο ὁ *καλὸς καὶ ἀγαθὸς* ἢ κατὰ Σιμωνίδην (Ἀποσπ. 5 Bergk): *ἀνὴρ ἀγαθὸς ἀληθέως χερσίν τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνος, ἄνευ ψόγου τετυγμένος* (1). Ἡ ἀφαίρεσις, ὁ χω-ρισμὸς τῆς ἐννοίας ἀπὸ τοῦ εἴδους, ἤρχισεν ἐν Ἑλλάδι μετὰ Πλάτωνα καὶ ὕστερον ἐπέδωκεν. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ πολὺ πρωϊ-μώτερον. Ὁ Ῥωμαῖος προσεῖχεν εἰς τὴν ἔννοιαν μᾶλλον καὶ οὐ-

(1) *Πόσον ἀχώριστον ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἦτο τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ὖν· καλὸς ἀπὸ τῆς σωμα-τικῆς ἀρετῆς μετεφέρθη εἰς τὴν ψυχικὴν καὶ ἐν τέλει πάντη ἰσοδύνα-μος τῷ ἀγαθὸς ἀπέβη.*

τίαν, εἰς τὸ γενικὸν καὶ ἀφῃρημένον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· ὁ δὲ χαρακτὴρ του οὗτος καταφαίνεται μάλιστα ἐν τῇ θρησκείᾳ.

α 'Η κοινὴ βάσις τῆς θρησκείας καὶ ἐν 'Ελλάδι καὶ ἐν 'Ιταλίᾳ εἶνε ἡ πίστις καὶ λατρεία φυσικῶν δυνάμεων συμβολικῶς καὶ ἀλληγορικῶς παρισταμένων. 'Εντεῦθεν προῆλθεν ἡ καὶ ὕστερον διαμείνασα γενικὴ ἀναλογία τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν θεοτήτων. Κοιναὶ δ' ἦσαν καὶ πολλαὶ μερικώτεραι παραστάσεις, π. χ. τοῦ Διὸς καὶ Δ)iovis, τῆς 'Εστίας καὶ Vestae, τοῦ ἱεροῦ χώρου ἢ τεμένους (templum) κ. ἀλλ. καὶ τινες θυσίαι καὶ τελεταί. 'Αλλ' ὕστερον ἥ τε πίστις καὶ ἡ λατρεία οὕτως ἰδιοτρόπως παρ' ἑκατέροις διεπλάσθησαν, ὥστε ἐκ τῶν κοινῶν ἐκείνων ὀλίγα μόνα διεσώθησαν καὶ ταῦτα ἀκατανόητα ἢ παρανοούμενα· εἰκότως· διότι καθὼς αἱ κατὰ τὴν γραικοϊταλικὴν περίοδον ἓν ἐνότητι συγκρατούμεναι διαφοραὶ ὕστερον διακριθεῖσαι τὰς δύο ἐθνότητας ἀπετέλεσαν, οὕτω καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ των διεχρίθησαν τὰ δύο ἕως τότε ἡνωμένα στοιχεῖα, ἡ ἔννοια καὶ ἡ εἰκὼν ἢ τὸ εἶδος. Οἱ μὲν παλαιότεροι ἐκεῖνοι γεωργοί, βλέποντες τὰ νέφη ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀνέμων διωκόμενα, ἔλεγαν ὅτι ἡ κύων τῶν θεῶν συνελαύνει εἰς τὴν μάνδραν τὰς ἀποσκιρτησάσας βόας. 'Ο δ' 'Ελλην ληξμονήσας, ὅτι αἱ βόες κυρίως τὰ νέφη ἦσαν, τὸν διά τινας σκοποὺς πλασθέντα υἱὸν τῆς τῶν θεῶν κυνὸς εἰς *ὀτρηρὸν θεράποντα* καὶ *ἄγγελον* αὐτῶν ('Ερμῆν) μετέβαλεν· ἀκούων δὲ βροντὰς ἐκ τῶν ὀρέων ἐφαντάζετο τὸν Δία ἐκ τοῦ 'Ολύμπου κεραυνοβολοῦντα· αἰθριάζοντος δὲ πάλιν τοῦ οὐρανοῦ, ἔβλεπε τὴν γλαυκώπιδα κόρην τοῦ Διὸς καὶ οὕτω καθεξῆς. 'Αλλὰ τόσον ἐναργῆ ἦσαν τὰ πλάσματα ταῦτα τῆς ἰδίας του φαντασίας, ὥστε εὐθὺς οὐδὲν ἄλλο ἑώρα ἐν αὐτοῖς ἢ ὑπὸ οὐρανίας λάμψεως περιαυγαζομένους ἀνθρώπους, καὶ τοὺς ἔπλασσε καὶ μετέπλαφσεν ἐλευθέρως κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ καλοῦ. 'Ο δ' 'Ιταλὸς διετήρησε μᾶλλον τὴν ἔννοιαν παρὰ τὸ εἶδος. Καθὼς ὁ "Ελλην θύων καὶ εὐχόμενος τοῖς θεοῖς αἴρει χεῖρας καὶ ὀφθαλμοὺς πρὸς

τὸν οὐρανόν, οὕτως ὁ 'Ρωμαῖος συγκαλύπτει τὴν κεφαλήν· διότι ἐκείνου μὲν ἡ προσευχὴ εἶνε *θεωρία*, τούτου δὲ *σύνεσις*. 'Ο 'Ρωμαῖος ἐν ὅλῃ τῇ φύσει τιμᾷ τὸ πνευματικόν, τὸ γενικόν· κατ' αὐτὸν πᾶν ἐν, ὅ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ δένδρον, ἥ τε πόλις καὶ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ ταμεῖον ἔχει τὸν σὺν αὐτῷ γεννηθέντα καὶ συναπολλύμενον δαίμονά του· ὁ ἀνὴρ τὸν **Genius**, ἡ γυνὴ τὴν **Juno**, ὁ ὅρος τὸν **Terminus**, ὁ δρυμὼν τὸν **Silvanus**, ὁ περιτελλόμενος ἐνιαυτὸς τὸν **Vertumnus** καὶ οὕτω καθεξῆς. 'Αλλὰ καὶ τῶν πράξεων ἑκάστη ἐκπνευματίζεται· οὕτω π. χ. ὁ γεωργὸς δεόμενος ἐπικαλεῖται τὸν δαίμονα τῆς νεάσεως, τοῦ ἀρότου, τῆς αὐλακώσεως, τῆς σπορᾶς καὶ οὕτως ἑρεξῆς μέχρι τῆς συγκομιδῆς καὶ ἀποθέσεως καὶ ἀνοίξεως τῆς ἀποθήκης. 'Ομοίως καὶ ὁ γάμος, ἡ γέννα καὶ πᾶν φυσικὸν σύμβαμα ἱερότητος μεταλαμβάνει· οὕτως ὁ μὲν **Jupiter** καὶ ἡ **Juno** εἶνε ἀφαιρέσεις τῆς ἀνδρότητος καὶ τῆς γυναικότητος, ἡ δὲ **Dea Dia** ἢ **Ceres** ἡ πλάττουσα δύναμις, ἡ δὲ **Minerva** ἡ ἀναμιμνήσκουσα, ἡ **Dea bona** ἢ παρὰ τοῖς Σαμνίταις **Dea cupra** ἡ ἀγαθὴ θεότης. 'Εν ᾧ ὁ "Ελλην τὰ πάντα συγκεκριμένα καὶ σωματοειδῆ ἔβλεπεν, ὁ 'Ρωμαῖος μόνον ἀφῃρημένους καὶ τελείως διαφανεῖς τύπους ἐχρειάζετο· καὶ ἐὰν ὁ "Ελλην τοὺς πλείστους τῶν παναρχαίων μύθων διὰ τοῦτο μόνον ἀπέβαλε, διότι ἡ ἔννοια διεφαίνετο διὰ τοῦ ἀκόμη ἄγαν διαφανοῦς περικαλύμματος, ἔτι ὀλιγώτερον ἠδύνατο νὰ τοὺς διατηρήσῃ ὁ 'Ρωμαῖος, διότι αἱ ἱεραὶ ἔννοιαι καὶ διὰ τοῦ κουφοτάτου πέπλου τῆς ἀλληγορίας ἀμυδρούμεναι τῷ ἐφαίνοντο. "Οθεν οὐδὲ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ καθολικωτάτων μύθων, π.χ. τοῦ 'Ινδοῖς τε καὶ "Ελλησι καὶ αὐτοῖς τοῖς Σημίταις κοινοῦ περὶ μεγάλου τινὸς κατακλυσμοῦ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ περισωθέντος κοινοῦ πατρὸς τοῦ παρόντος γένους τῶν ἀνθρώπων, ἴχνος τι διεσώθη παρὰ τοῖς 'Ρωμαίοις. Οἱ θεοί των οὔτε εἰς γάμου κοινωνίαν συνήρχοντο, ἵνα παιδοποιῶσιν, ὥσπερ οἱ τῶν 'Ελλήνων, οὔτ' ἀόρατοι μεταξὺ τῶν θνητῶν ἀνεστρέφοντο, οὐδὲ τοῦ νέκταρος ἐδέοντο. 'Αλλ' ὅτι καὶ οὕτω

πνευματικοὶ ὄντες ἰσχυρῶς κατεῖχαν τὰς ψυχὰς καὶ ἴσως ἰσχυρότερον ἢ οἱ ἀνθρωποειδεῖς θεοὶ τῶν Ἑλλήνων, περὶ τούτου, καὶ ἐὰν ἐσιώπα ἡ ἱστορία, θὰ ἐμαρτύρει ἡ κατά τε φθόγγον καὶ ἔννοιαν μὴ ἑλληνικὴ ὀνομασία τῆς πίστεως, ἡ *religio* τ. ἔ. ἡ *δέσις*. Καθὼς ἐν *Ἰνδίᾳ* καὶ *Ἰράν* ἐκ τοῦ αὐτοῦ κληρονομήματος ἐκεῖ μὲν ἀνεπτύχθη ἡ τυπικὴ πλησμονὴ τῶν ἱερῶν ἐπῶν, ἐδῶ δὲ ἡ ἀφαίρεσις τῆς Ζενδαυέστας, οὕτω καὶ ἐν μὲν τοῖς ἑλληνικοῖς μύθοις ἐπικρατεῖ τὸ πρόσωπον, ἐν δὲ τοῖς ῥωμαϊκοῖς ἡ ἔννοια, ἐκεῖ μὲν ἡ ἐλευθερία, ἐδῶ δ' ἡ ἀνάγκη ». **Mommsen** Ῥωμ. ἱστορ. Τ. Α'. σελ. 26 κεξ.

« Οὕτω παρίστανται τὰ δύο ἔθνη, τὸ ἄνθος τοῦ ἀρχαίου ἀνθρωπισμοῦ, διάφορά τε ἅμα καὶ ὅμοια πρὸς ἄλληλα. Οἱ μὲν Ἕλληνες πλεονεκτοῦσι τῶν Ἰταλῶν διὰ τῆς καθολικότητος καὶ λαμπρότητος τοῦ πνεύματος, οἱ δ' Ἰταλοὶ τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ βάθους τοῦ πρὸς τὸ γενικὸν ἐν τῷ ἰδίῳ αἰσθήματος, διὰ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ αὐταπαρνήσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὲρ τοῦ ὅλου καὶ τῆς ἐμβριθοῦς πίστεως εἰς τοὺς ἰδίους θεούς. Ἑκάτεροι ἀνεπτύχθησαν μονομερῶς καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότεροι ἐντελῶς. Μόνον ἀγενεῖς καὶ ταπειναὶ ψυχαὶ δύνανται νὰ ὀνειδίσωσι τὸν Ἀθηναῖον ὅτι δὲν ἤξευρε νὰ ὀργανίσῃ τὴν πολιτείαν του ὡς οἱ Φάβιοι καὶ οἱ Οὐαλέριοι, ἢ τὸν Ῥωμαῖον ὅτι δὲν ἔμαθε νὰ πλαστουργῇ ὡς ὁ Φειδίας ἢ νὰ παιᾖ ὡς ὁ Ἀριστοφάνης· ὁ κάλλιστος δὲ καὶ ἰδιαίτατος χαρακτὴρ τοῦ Ἕλληνος ἦτον ὁ ἐμποδίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος εἰς τὴν πολιτικὴν νὰ προβῇ, καθὼς καὶ τὴν πολιτείαν νὰ δώσῃ ἀντάλλαγμα ἀντὶ τῆς δεσποτείας. Ὁ ἰδανικὸς κόσμος τοῦ καλοῦ ἦτο τὸ πᾶν εἰς τὸν Ἕλληνα μέχρι τινὸς ἀναπληρῶν αὐτῷ καὶ τὸ ἐν τῇ πραγματικότητι ἐλλεῖπον. Ὁσάκις ἐν Ἑλλάδι ἐδόθη ἀφορμή τις πρὸς ἐθνικὴν ἕνωσιν, προῆλθεν ὄχι ἐξ ἀμέσως πολιτικῶν παραγόντων, ἀλλ' ἐξ ἀγωνιστικῆς παιδιᾶς καὶ τεχνικῆς ἀπολαύσεως. Μόνον οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καὶ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη καὶ ἡ εὐριπίδειος τραγῳδία συνῆπταν καὶ συνεκράτουν τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ δὲ Ἰταλὸς προθύμως προέδιδε τὴν αὐθαιρεσίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐμάνθανε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν πατέρα διὰ νὰ ἐξεύρῃ νὰ πειθαρχῇ εἰς τὴν πολιτείαν. Καὶ ἀφροντιστῶν ἂν ἐν τῇ ὑποταγῇ ταύτῃ ἀπώλλυτο τὸ ἄτομον καὶ ἐμαραίνετο τὸ κάλλιστον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ σπέρμα, ἔσπευδε διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως ταύτης ν' ἀποκτήσῃ πατρίδα καὶ φιλοπατρίαν, οἵαν οὐδέποτε ἐγνώριζεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην, καὶ μόνος μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος κατώρθωσε διὰ σωφροσύνης νὰ οἰκοδομήσῃ κραταιὸν πολίτευμα καὶ διὰ τούτου νὰ ἐπιτύχῃ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ διὰ ταύτης τέλος νὰ γείνῃ κύριος τῆς τε διαμεμελισμένης ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ συμπάσης τῆς λοιπῆς οἰκουμένης ». **Mommsen** Ῥωμ. ἱστορ. Τ. Α'. σελ. 29.

Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως συνῆλθαν πάλιν οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ λαοί, ἄρχεται ἡ ἔξοδος τοῦ δράματος τοῦ ἀρχαίου βίου καὶ διαρκεῖ ἀκόμη αἰῶνάς τινας, ἕως οὗ ἡ νέα θρησκεία ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, νέα δὲ ἀκμαιότερα στοιχεῖα ἐκ βορρᾶ καὶ ἀνατολῶν (ἐν μὲν Ἰταλίᾳ Κελτοὶ καὶ Γερμανοί, ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι Ἀσιᾶται, Γαλάται, Σλαῦοι) εἰσέρρευσαν εἰς τὰ λείψανα τῶν παλαιῶν καὶ γεγηρακυιῶν φυλῶν, πολλὰ δὲ μνημεῖα διὰ πολεμικῆς βίας ἢ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἢ αὐτοκρατορικῆς μισαλλοδοξίας κατεσκάφησαν, συνετρίβησαν, ἐπυρπολήθησαν. Ἐκ τῶν ἐρειπίων τούτων καὶ τῆς συγκράσεως τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων ἀνίσταται καὶ ἐν τῇ δύσει καὶ ἐν τῇ ἀνατολῇ ἕτερος νεώτερος βίος μετὰ νέας γλώσσης ἐκεῖ μὲν ἐξ ὁλοκλήρου καινουργηθείσης, ἐδῶ δὲ μερικώτερον, καὶ μετὰ νέας θρησκείας πνευματικωτέρας μὲν, πολλοὺς δὲ τύπους τῆς ἀρχαίας διασωζούσης. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐν Ἰταλίᾳ (παραλείπομεν τὰς ἄλλας χώρας, ἔνθα ἐπὶ τῶν αὐτοχθόνων τε καὶ ῥωμαϊκῶν ἐρειπίων νέαι ἐθνότητες ἠγέρθησαν) τοῦ σάλου τῶν μεταναστεύσεων καὶ ἐπιδρομῶν πρωϊαίτερον κατευνασθέντος ἡ τε συγχώνευσις τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων

καθολικωτέρα καὶ τελειοτέρα ἔγεινε καὶ ὁ νέος ἰταλικὸς πολιτισμὸς ταχύτερον ἀνεπτύχθη, ἐν Ἑλλάδι ὁ ἑλληνισμὸς ἡμιόλιον χιλιετηρίδα καὶ τι πλέον κατέτριψε καὶ συγκατετρίβη ἀνθιστάμενος πρὸς ἀκαταπαύστους ἐπιδρομὰς πανταχόθεν τοῦ ὁρίζοντος ἐπερχομένων πολεμίων, Περσῶν, Ἀράβων, Οὔννων, Ἀβάρων, Γότθων, Βανδήλων, Σλαύων, Βουλγάρων, Φράγκων καὶ Τούρκων, καὶ διὰ ταῦτα δὲν εἶχεν ἱκανὴν ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν οὔτε τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα πληρέστερον νὰ συγχωνεύσῃ, οὔτ' αὐτὸς πρωϊμώτερον ν'ἀνακύψῃ ἐκ τοῦ ἐπαχθοῦς σωροῦ τῆς μακροχρονίου ταύτης ἐρειπιώσεως. Καὶ ἐν ᾧ ἡ ἰταλικὴ ἐθνότης ἤδη τὰ δύο στάδια τοῦ ἐθνικοῦ βίου, τὸ τιμαριωτικὸν ἢ ἡρωϊκὸν ἢ ἐπικὸν καὶ τὸ ἐλευθεροπολιτικὸν ἢ δημοκρατικὸν ἢ λυρικόν, διήνυσε καὶ ποίησίν τε καὶ ἄλλας τέχνας καὶ ἐπιστήμην ἀνέπτυξε καὶ ἤδη εἰς τὸ τρίτον, τὸ μοναρχικόν, εἰσέρχεται, τὸ ἑλληνικὸν μόλις ἐξέρχεται τῆς μακρᾶς ὑπὸ τῇ θρησκείᾳ παιδαγωγίας καὶ ὑπὸ ἀλλοφύλους τοὺς πλείστους αὐτοκράτορας δουλείας. Φέρει δὲ μεθ' ἑαυτοῦ οὐκ ὀλίγα στοιχεῖα ἰδίας ἐθνότητος, ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μὲν πηγάζοντα, ἐν δὲ τῇ μακρᾷ δουλείᾳ καὶ τῇ ἀκολούθῳ ἀμαθείᾳ τεθολωμένα, μεμειωμένα, μεμαρασμένα καὶ μόνον ἀποκαθάρσεως καὶ ἀναπτύξεως χρήζοντα· γλῶσσαν πολλοὺς μὲν τύπους τῆς ἀρχαίας διασώζουσαν, νέους δέ τινας κατ' ἀρχαίας ἀφορμὰς οἰκοθεν καὶ ὄχι ὑπ' ἐξωτερικῆς βίας διαπλάσασαν, μόνον δ' ἀκαλλιέργητον διαμείνασαν οὐκ ἀναιτίων ὄντων τῶν ἀπὸ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἢ καὶ ἀπὸ Χριστοῦ λογίων, δυναμένην δὲ, ὅταν προσηκόντως καλλιεργηθῇ διὰ ποιήσεως καὶ πεζογραφίας, νὰ καταστῇ ἡ πλουσιωτάτη καὶ καλλίστη πασῶν τῶν νεωτέρων· θρησκείαν καὶ ἐκκλησίαν, αἵτινες γνησιωτέρους καὶ συμφωνοτέρους πρὸς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τοὺς ἀρχαιοτέρους τύπους διαφυλάττουσαι χρειάζονται μόνον ἀναζωπύρησιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος· ποίησιν ἐθνικὴν καὶ δημώδη ἔντεχνον ἀνάπτυξιν ἀπαιτοῦσαν· ζωγραφικὴν καὶ μουσικὴν ἐκκλησιαστικὴν

(μετὰ τῆς σαναδούσης κοσμικῆς), αἵπερ ἀποκαθαρθεῖσαι καὶ καλλωνθεῖσαι δύνανται νὰ ὑψωθῶσιν εἰς ὄντως ἱεροπρεπὲς καὶ σεμνὸν ἀξίωμα. Ἀλλὰ προσοχὴ μεγάλη, μήπως θέλοντες νὰ ἀποτρίψωμεν τὸν ἐπικαθήμενον ῥύπον συναποτρίψωμεν καὶ τὰ σεμνὰ ταῦτα σκεύη τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας, ἢ ὑπὸ προλήψεων ἀνιστόρων παραφερόμενοι παραγνωρίσωμεν τὰ πάτρια σύμβολα καὶ παρεκτραπῶμεν εἰς ἄκαιρον μίμησιν ἀλλοφύλων καὶ ἀσυμφύλων δημιουργημάτων καὶ ἠθῶν καὶ ἀφρόνως ἀποσπάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῆς ζωογόνου ἑστίας τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Τίς δ' ἄλλος περὶ ταῦτα σοφώτερος ἐξηγητὴς παρὰ τὸν πάτριον θεὸν, παρὰ τὴν πάτριον ἱστορίαν, παρὰ τὴν φιλολογίαν; «οὐδενὶ (οὖν) ἄλλῳ πειτόμεθα, ἐὰν νοῦν ἔχωμεν, οὐδὲ χρησόμεθα ἐξηγητῇ ἀλλ' ἢ τῷ πατρίῳ» Πλατ. πολιτ. Δ'. 427. c.

Β'. Τὰς περὶ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων γνώσεις πορίζόμεθα ἐκ τῶν μνημείων, ἅτινα κατέλιπαν. Ὅθεν πρῶτον ἔργον τοῦ φιλολόγου εἶνε ἡ γνῶσις τῶν μνημείων καὶ ἀ.) μέρος τῆς ὅλης ἐπιστήμης τῆς φιλολογίας ἡ *μνημειογνωσία*. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μνημεῖα εἶνε διττά, *γραπτὰ* καὶ *πλαστὰ*, ἡ μνημειογνωσία ὑποδιαιρεῖται 1) εἰς τὴν *γραμματολογίαν* κατὰ τὴν γενικωτάτην σημασίαν τοῦ ὀνόματος, τ. ἔ. εἰς τὴν γνῶσιν τῶν γραπτῶν μνημείων, ποιημάτων τε καὶ συγγραμμάτων καὶ παντοίων ἐπιγραφῶν· 2) εἰς τὴν γνῶσιν τῶν πλαστῶν μνημείων, ἤτοι τῶν προϊόντων τῆς τέχνης τῆς τε καλῆς καὶ τῆς βαναύσου, ἐν οἷς καὶ τῶν νομισμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πάντα ταῦτα τὰ μνημεῖα συλλέγονται εἴς τινας τόπους γενικῶς *μουσεῖα* καλουμένους, ἡ περιγραφὴ καὶ γνῶσίς των ὑπό τινων *μουσειογραφία* καλεῖται, παραχορηγουμένης αὐτῇ καὶ τῆς *νομισματικῆς* ἢ *νομισματογραφίας*· καταλληλότερον δ' ἴσως *τεχνογραφία* ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ. Εἰς ταῦτα τὰ δύο μέρη τῆς μνημειογνωσίας προστίθεται καὶ 3) ἡ *βιβλιογραφία*, ὅ. ἐ. ἡ γνῶσις τῶν ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν

μέχρι σήμερον περὶ τῆς ἀρχαιότητος γεγραμμένων μικρῶν ἢ μεγάλων βιβλίων.

β'.) Ἀφ' οὗ οὕτως ἐπιπολῆς γνωσθῶσι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, πρέπει καὶ νὰ ἑρμηνευθῶσι βαθύτερον· διότι ὀλίγα αὐτῶν εἶνε ἀμέσως καταληπτά, τὰ δὲ πλεῖστα ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκατάληπτα. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε πλήρη καὶ συνεχῆ μᾶς διετηρήθησαν οὔτε κατὰ πάντα καθαρὰ καὶ γνήσια, ἀλλὰ πολλαχοῦ διεσπασμένα, ἀτελῆ, ἐκ τύχης ἢ προνοίας νενοθευμένα καὶ ἐν γένει ἐφθαρμένα, ἡ ἀληθὴς ἑρμηνεία δὲν ἐπιτυγχάνεται χωρὶς τῆς ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλιπῶν καὶ τῆς διακρίσεως τῶν γνησίων ἀπὸ τῶν νόθων καὶ τἀνάπαλιν ταῦτα κατορθώνονται διὰ τῆς ὀρθῆς καταλήψεως. Οὕτω προκύπτει τὸ *δεύτερον μέρος* τῆς φιλολογίας, ἡ *ἑρμηνευτικὴ μετὰ τῆς κριτικῆς*.

γ'.) Ἐκ τῶν διὰ τῆς ἑρμηνείας τῶν μνημείων πορισθεισῶν γνώσεων, αἵτινες ἀκόμη ἕως τώρα ἀσυνάρτητοι καὶ μεμονωμέναι εἶνε, πρέπει ν' ἀνοικοδομηθῇ τὸ συμπαγὲς καὶ τέλειον οἰκοδόμημα τοῦ ἀρχαίου βίου. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ *τρίτον καὶ τελευταῖον καὶ κράτιστον μέρος τῆς φιλολογίας ἡ ἀρχαιογνωσία*. Ἡ δ' ἀρίστη πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην *μέθοδος* εἶνε *ἡ γενετικὴ ἢ ἱστορική*. Καθὼς δῆλον ὅτι ὁ ἀρχαῖος βίος ἐν τῇ πραγματικότητι ἐξ ἁπλῶν ἀρχῶν ὁρμηθεὶς συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως καὶ κατὰ πάσας τὰς δυνατὰς σχέσεις ὁμαλῶς καὶ ἐναρμονίως ἀνεπτύχθη, ἤκμασε καὶ παρήκμασεν, οὕτως ἀπαραλλάκτως πρέπει νὰ ἀναπαρασταθῇ καὶ νοερῶς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη ἀκόμη νὰ ὑφανθῇ οὕτως ὁλοσχερὴς ὁ πέπλος τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν τε μνημείων καὶ τῆς ἑρμηνείας των. Πρὶν δὲ τοῦτο κατορθωθῇ καὶ διὰ νὰ διευκολυνθῇ, σήμερον διαιροῦσι τὸν μὲν βίον αὐτὸν εἰς τὰ στοιχεῖα ἢ μέρη του, οἷα ἡ *γλῶσσα*, ἡ *πολιτεία* καθ' ὅλην τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαίους περιοχήν της, ἡ *θρησκεία*, ἡ *τέχνη* καὶ ἡ *ἐπιστήμη*, τὴν δὲ γνῶσίν του εἰς ἰσαρίθμους μερικωτέρας ἱστορικὰς μαθήσεις: 1) *τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης*, 2) *τὴν τῆς*

πολιτείας καθ' ὅλου ἢ τοῦ *πρακτικοῦ βίου*, 3) *τὴν τῆς θρησκείας*, ἔνθα καὶ ἡ *μυθολογία*, 4) *τὴν τῆς τέχνης* καὶ 5) *τὴν τῆς ἐπιστήμης* (1).

Γ'. Πάσης ἐπιστήμης καθὸ ἐπιστήμης ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος ἐν ἑαυτῇ κεῖται· διότι «ὁ ἄνθρωπος φύσει τοῦ εἰδέναι ὀρέγεται» «Τὸ δὴ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ ἐλευθέροις (Ἀριστ. Πολιτ. Η'. 3, 2)». Ἀλλ' ἐὰν πρακτικώτερον καὶ συμφωνότερον τοῖς ὑποκειμένοις καιροῖς ἐπιμένωμεν ὠφέλειάν τινα κἂν ἠθικὴν ἐκ τῆς φιλολογίας ἐπιζητοῦντες, τί ἄλλο ὠφελιμώτερον παρὰ τὴν ἐπιστήμην τὴν ἀποκαλύπτουσαν τὸ θαυμάσιον πανόραμα τοῦ βίου δύο ἐθνῶν, ἐκ τῶν ἁπλουστάτων ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως φυσικώτατα, ὁμαλώτατα, ἁρμονικώτατα εἰς τέλειον ἀνθρωπισμὸν προαχθέντων, καὶ πρωτευσάντων μὲν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁδηγησάντων δὲ καὶ ἀδιαλείπτως ὁδηγούντων τὴν νεωτέραν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ γνησίου πολιτισμοῦ; Πόσῳ δὲ μεγαλειτέρα ἀποβαίνει ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ βίου τῶν δύο τούτων ἐθνῶν ὠφέλεια πρὸς ἡμᾶς (2), οἵπερ τῶν μὲν ἀπόγονοι

(1) *Ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς φιλολογίας εἶνε συμφωνοτέρα τῇ ὑπὸ* Dr. Hans Reichardt Gliederung der Philologie (Tübingen *1846*) *καὶ τῇ ὑπὸ* Hasse *ἐν τῇ* allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste III, *23 σελ. 392 κεξ. Τὴν δὲ κατὰ Α.* Wolf *ἐξαρίθμησιν τῶν 24 μερῶν, ἐξ ὧν οὗτος συνεκρότει τὴν φιλολογίαν ἴδε παρὰ τῷ κυρίῳ Κ. Ἀσωπίῳ ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.*

(2) *Ἄλλα δὲ μερικώτερα ὠφελήματα τῆς φιλολογίας καὶ ἰδίως τῆς περὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐξέθηκεν ὁ ἡμέτερος Σπ. Κουμανούδης ἐν τῇ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ «περὶ φιλολογίας ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς λατινικῆς» ἐπιγραφομένῃ καὶ ἐν τῷ 7—8 ἀριθμῷ (1849 μαρτίου 31 ἐν Ἀθήναις) τοῦ Φιλολογικοῦ Συνεκδήμου ἐκδεδομένῃ διατριβῇ, ἔνθα εὑρίσκει τις καὶ τὸν κατὰ Α. Böckh ὁρισμὸν καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς φιλολογίας.*

εὐχόμεθα εἶναι, τῶν δ' ἐγγύτατοι συγγενεῖς καὶ δοῦλοί ποτε γενόμενοι, ἐὰν ἀποστρέψαντες τὰ βλέμματα ἀπὸ τῆς ἀτερποῦς συγκρούσεως τῶν ἀγενῶν συμφερόντων καὶ τοῦ ἀποτροπαίου σάλου τῶν ἐλεεινῶν παθῶν τοῦ παρόντος, ἀτάραχοι ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος καὶ μαθόντες πόθεν καὶ πῶς καὶ διὰ τίνων ἀρετῶν ἐκεῖνοι εἰς οὕτω περιφανῆ περιωπὴν ἤρθησαν, διὰ τίνων δὲ κακιῶν ἀθρόως ἀπ' αὐτῆς κατεφέρθησαν καὶ οἱ πρότερον κατὰ βαρβάρων λαῶν καὶ δεσποτῶν λαμπρὰ τρόπαια ἐγείραντες ὕστερον δοῦλοι τῶν ἰδίων παθῶν γενόμενοι ἐπὶ τέλους καὶ εἰς ἀλλόφυλον ζυγὸν τὸν αὐχένα ὑπέκυψαν, τὰς μὲν ἀρετάς των φιλοτιμηθῶμεν νὰ μιμώμεθα, τὰς δὲ κακίας καὶ ἁμαρτίας ν' ἀποφεύγωμεν, ὅπως ποτὲ ἀξιωθῶμεν νὰ καταφθάσωμεν τὸν σκοπόν, εἰς ὃν ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος προώρισε! γένοιτο!

ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΑ.

Ἐκ πάντων τῶν μαθημάτων, ὅσα συγκροτοῦσι τὴν ἐπιστήμην, ἥπερ καλεῖται *φιλολογία*, οὐδὲν κεῖται παρ' ἡμῖν τόσον ἠμελημένον, ὅσον ἡ μυθολογία. Ἡ περὶ τὴν ἀξιόλογον ταύτην μάθησιν ἀμέλεια φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ δύο λόγων· ὁ πρῶτος εἶναι, ὅτι αἱ μυθολογικαὶ σπουδαὶ θεωροῦνται ὡς τις πολυτέλεια, πρὸς ἃς ἀκόμη τὸ ἔθνος, στερούμενον πολλῶν χρησιμωτέρων γνώσεων δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ τραπῇ· ἄλλως θὰ ὡμοίαζεν ἄνθρωπον, ὅστις, πρὸ τοῦ νὰ περιηγηθῇ καὶ γνωρίσῃ τὰ γνωστὰ μέρη τῆς γῆς, ἐπιχειρεῖ κινδυνώδη ταξείδια πρὸς ἀνακάλυψιν ἀγνώστων περὶ τοὺς πόλους τόπων. Τὸ δεύτερον κώλυμα εἶναι ἡ δόξα, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐξερρίζωσεν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς γῆς ἐντελῶς τὴν ἀρχαίαν θεολογίαν καὶ δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν οὐδὲν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ὡς διεσώθησαν πλεῖστα ὅμοια περὶ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὸν λοιπὸν βίον. Διὰ δὲ τὴν ἀπουσίαν πάσης ἀναλογίας θεωροῦνται αἱ μυθολογικαὶ σπουδαὶ ξέναι καὶ ἀηδεῖς, ἐν ᾧ αἱ περὶ τὴν γραμματικὴν καὶ τὸν βίον τοῦ ἔθνους φαίνονται οἰκειότεραι, διότι ἐν τούτοις ἡ ὁμοιότης καὶ ἀναλογία τῶν παλαιῶν πρὸς τὰ νέα εἶναι μεγάλη καὶ καταφανής.

Καὶ πρὸς μὲν τὸν πρῶτον τῶν ῥηθέντων λόγον, τὸν τῆς πολυτελείας, ἱκανὸν φαίνεται πρός γε τὸ παρὸν νὰ ὑπομνήσω μόνον, ὅτι Ὅμηρος καὶ Πίνδαρος καὶ ἅπασα ἡ χορεία τῶν ποιητῶν δὲν εἶναι τροφὴ τῆς πρώτης ἀνάγκης· διότι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν Ὅμηρος καὶ Πίνδαρος πρὸς τὰ ἄλφιτα· οὐδ' εὐκολωτέρα εἶναι ἡ περὶ αὐτοὺς διατριβὴ τῆς περὶ τὴν μυθολογίαν, ἀλλὰ πολλῷ δυσκολωτέρα. Τοσοῦτον δ' ὑπομνήσας ἔρχομαι εἰς τὸν δεύτερον λόγον, τὸν καὶ κυριώτερον· διότι σκοπὸς τοῦ ἑξῆς ἄρθρου εἶναι νὰ δείξῃ, ὅτι μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν παραδόξως τόσα ὅμοια καὶ ἀνάλογα τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, ὥστε εἶναι ἐλπίς, ἂν πολλοὶ λόγιοι τραπῶσι μετ' ἀγάπης ἐπὶ συλλογὴν τῶν ὁμοιοτήτων, νὰ διαφωτισθῇ καὶ ἐξ Ἑλλάδος ἡ ἀρχαία μυθολογία, νὰ ὑπουργήσωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς πρὸς τελείωσιν τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ ὑψηλὸν ἤδη ἀνήγειραν ἄλλα εὐδαίμονα ἔθνη.

Ἕκαστον ἔθνος κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν ἔχει ἰσχυρὰν τὴν μυθοποιὸν δύναμιν, ὡς καὶ τὴν πλαστικὴν τῆς γλώσσης· διότι μυθολογία καὶ γλῶσσα εἶναι σύγχρονα καὶ τὰ πρῶτα ποιήματα παντὸς ἔθνους. Κατὰ ταύτην τὴν πρώτην ἡλικίαν φαίνεται ἡ ἐκτὸς φύσις εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὄχι ἄψυχος καὶ νεκρά, ἀλλ' ὅλη ζωντανὴ καὶ κινουμένη· καὶ πολὺ ὅμοια ἔπασχαν ἐκείνων τῶν παλαιῶν χρόνων οἱ ἄνθρωποι πρὸς ὅσα παρατηρεῖ τις ἐπὶ τῶν μικρῶν παιδίων ἢ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν τελείων, ὅσοι ζῶσι βίον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ φυσικόν, οἷον γεωργῶν, ἁλιέων, ναυτῶν, ποιμένων. Τὰ μικρὰ παιδία, ὡς γνωστόν, λαλοῦσι πρὸς τὰ ἄψυχα σκεύη ὡς πρὸς ὅμοια αἰσθητικὰ ὄντα, καὶ ἐπαπειλοῦσι

τοῦ πατρὸς τὸ ῥαβδίον μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ πίστιν, ὅτι τὸ ξύλον εἶναι ἵππος ταχύς, ὅθεν καὶ ὀργίζονται κατὰ τοῦ ῥαβδίου καὶ πολλὰ λέγουσι καὶ πράττουσιν ἀστεῖα καὶ ἀληθινά. Ὁ δὲ ναύτης ἀντιλαμβάνεται τὸν ἄνεμον ὄχι ὡς ἄψυχον σῶμα, ἀλλ' ὡς τι πολλὰ ζωντανόν, δι' ὃ καὶ βλασφημεῖ κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν προσαγορεύει ὡς φίλον, ὅταν πνέει οὔριος· πάντοτε δὲ λαλεῖ ὡς περὶ προσώπου, ὅταν λέγει, ὅτι *κοιμᾶται, ἐσηκώθη, φυσᾷ*, εἶναι *θυμωμένος, ἔγειρε ξαίδι*. Παρόμοια βλέπει καὶ ὁ γεωργὸς τὸ ἀπαντικρὺ ὄρος, μάλιστα τὴν νύκτα, ὡς γίγαντα ὑψηλόν· ὅταν δὲ τὸν χειμῶνα καλύψῃ τὴν κεφαλὴν του χιών, καὶ τὰ κρύσταλλα κρέμανται γύρω τῆς στεφάνης, τότε βλέπει καταντικρὺ γέροντα ὑψηλὸν μὲ λευκὴν γενειάδα. Ἀπαράλλακτα καὶ ὁ ποιμὴν βλέπει τὰ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν του νέφη ὡς πρόβατα ἢ βόας, ἅτινα βόσκουν ἐπάνω· πιστεύει δὲ, ὅτι τὰ πρόβατα ἔχουσι καὶ ποιμένα, ὅστις τὰ ἐλαύνει μὲ τὴν ῥάβδον πρὸς τὰ πρόσω καὶ ὀπίσω. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ὄντα τε καὶ φαινόμενα τῆς φύσεως ἀντιλαμβάνονται οἱ φυσικοὶ ἄνθρωποι ὡς ὄντα ἔμψυχα, ἐξαγγέλλουσι δὲ εἰς γλῶσσαν συμβολικὴν ἤτοι τὴν μυθολογίαν· ὥστε ἡ γνησία μυθοποιὰ ἑκάστου ἔθνους ἔχι μόνον δὲν εἶναί τι ψευδὲς καὶ ἀνυπόστατον, ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας εἶναι ἡ ζωηροτάτη καὶ ἀληθεστάτη μαρτυρία τῶν ἀντιλήψεων τῆς πρώτης ἡλικίας τοῦ ἔθνους..

Κατὰ ταῦτα ἡ πρωτογενὴς μυθοποιὰ ἑκάστου ἔθνους εἶναι οὐδὲν ἕτερον ἢ *προσωποποίησις τῶν φυσικῶν ὄντων* ἢ *φαινομένων* καὶ ἔχει κατὰ τὰ μέρη πλείστην ὁμοιότητα πρὸς τὰς ποιητικὰς παραβολὰς καὶ εἰκόνας. Ἀφ' οὗ δὲ οὕτως ἔχει ἡ φύσις τοῦ πράγματος, τότε τὸ ἡμέτερον ἔθνος κατοικοῦν τὸν αὐτὸν τόπον, ὃν καὶ τὸ παλαιὸν, ἀνάγκη ν' ἀντιλαμβάνηται τῶν ἐκ τῆς φύσεως προσβολῶν ὅμοια ἐκείνῳ, νὰ ἐξαγγέλλῃ τὰς ἀντιλήψεις, ἂν ὄχι εἰς μύθους στρογγύλους, τοὐλάχιστον εἰς φράσεις μεταφορικὰς καὶ εἰκόνας ὁμοίας ταῖς ἐν τοῖς παλαιοῖς

μύθοις· ὥστε ἂν τις περισυνάξῃ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἡμετέρου πλήθους, μάλιστα δὲ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ζῶσι βίον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ φυσικὸν, τὰς τροπικὰς καὶ μεταφορικὰς ἐκφράσεις, ὅσας μεταχειρίζονται ἐξηγούμενοι περὶ φυσικῶν ὄντων ἢ φαινομένων, δύναται νὰ εὕρῃ τὴν κλεῖδα πολλῶν παλαιῶν μύθων. Πρὸς δὲ ταύτην τὴν μέθοδον παρακαλεῖ καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι τινὲς τῶν ξένων μυθολόγων, οἷοι ὁ Γρίμμ, ὁ Φόρχαμερ καὶ ἐσχάτως ὁ παρ' ἡμῖν διατρίβων Χάν, ὁ γνωστὸς συγγραφεὺς τῶν Ἀλβανικῶν (1), ἐπιδοθέντες ἐν πολλοῖς εἰς τὴν παραβολὴν τῆς ἑλληνικῆς πρὸς τὴν γερμανικὴν μυθολογίαν ἀνεῦρον πολλὰς ὁμοιότητας, ἐξ ὧν διεφωτίσθη οὐκ ὀλίγον ἡ ἀρχαία μυθολογία. Λοιπὸν, ἂν ἐν τοῖς ὑπερβορείοις ἔθνεσιν εὑρέθησαν ὁμοιότητες καταφανέσταται, τί πιθανώτερον ἢ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πλήθει ν' ἀνευρεθῶσιν ἀναζητούμεναι πολλῷ πλειότεραι; Ταῦτα λαβὼν ἐν νῷ καὶ προσεκτικῶς ἀνακρίνων πρὸ παντὸς τὴν γλῶσσαν ναυτῶν μάλιστα καὶ ἁλιέων συνέλεξα μεταφορικὰς ἐκφράσεις πολλὰς ἱκανὰς νὰ διαφωτίσωσι μύθους τινὰς παλαιούς· τούτων δὲ δεῖγμα προσφέρω σήμερον τὴν ἑρμηνείαν τοῦ γνωστοῦ μύθου περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός.

Ὁ περὶ γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς μῦθος εἶναι τῶν παλαιοτάτων τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας· ὁ Ὅμηρος αἰνίττεται αὐτὸν ἐν Ἰλιάδι (Ε. 880.)· ὁ Ἡσίοδος καθαρὰ μνημονεύει αὐτοῦ ἐν Θεογονίᾳ (924)· πολὺ δὲ διεξοδικώτερα ὁ ποιητὴς τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου εἰς Ἀθηνᾶν· μετὰ δὲ ὁ Πίνδαρος ἐν Ὀλυμπίοις (Ζ. 62.)· πεζὰ καὶ ξηρὰ διηγεῖται αὐτὸν ὁ Ἀπολλόδωρος (Α'.

(1) *Τοῦ πρώτου τὸ βιβλίον εἶναι ἡ Γερμανικὴ μυθολογία· τοῦ δευτέρου τὰ Ἑλληνικά· τοῦ τρίτου ἐπιγράφεται* Mythologische Parallelen· Jena. *1856. Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συγγράμματος τοῦ Χάν, ἐν ᾗ συντόμως ἐκτίθεται ἡ φύσις τοῦ μύθου καὶ ἡ ἀδελφότης αὐτοῦ πρὸς τὴν γλῶσσαν, εἶναι, κατά γε τὴν ἐμὴν γνώμην, παλλοῦ λόγου ἄξιον χρῆμα.*

3.6.) καὶ τέλος ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ ὀγδόῳ διαλόγῳ τῶν θεῶν πάνυ ἀστείως διακωμῳδεῖ τὸν σεμνὸν μῦθον. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ μύθου πιστοῦται ὄχι μόνον ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἀρχαίων μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ μύθου αὐτοῦ· διότι μνημονεύονται ἐν αὐτῷ πράξεις ὄχι πολλὰ εὐγενεῖς καὶ λεπταί, οἷα ἡ διὰ πελέκεως διάρρηξις τῆς κεφαλῆς τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ. Ἐν χρόνοις μεταγενεστέροις, ὅτε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος προέβη εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐξευγένισιν, ἐφαντάζοντο καὶ τὰ περὶ τοὺς θεοὺς πολὺ καθαρώτερα καὶ ἠθικώτερα. Τοῦτο δὲ τὸ τραχὺ καὶ βάναυσον αὐτῶν προδίδει, ὅτι ὁ μῦθος ἐποιήθη εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν ἀκόμη τὸ ἔθνος δὲν ἦτον ἀπηλλαγμένον πάσης τραχύτητος. Ἀλλ' ὅσον τραχὺς φαίνεται ἔξωθεν, τόσῳ λαμπρὸς καὶ ζωηρὸς εἶναι ἅμα λυθεὶς ἀνοιχθῇ· διότι ὅλος ὁ μῦθος εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁρμαθὸς μεταφορῶν εἰκονίζων πιστότατα τὰ συμβαίνοντα ἐν ὥρᾳ μεγάλου χειμῶνος· ἀντιστοιχοῦσι δὲ θαυμάσια αἱ εἰκόνες, ἤτοι τὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου, πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ χειμῶνος παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πλήθει, ὡς θὰ φανῇ ἐκ τῆς ἑξῆς παραβολῆς.

Πάντες οἱ παράλιον χώραν οἰκοῦντες καὶ ἔχοντες ὀφθαλμοὺς βλέπουσι κατὰ τὸν καιρὸν μάλιστα τῶν πρώτων βροχῶν, ὅτι ὅλος ὁ οὐρανὸς σκεπάζεται αἰφνιδίως ἀπὸ νέφη μαῦρα· ὡς τὸ πολὺ δὲ συμβαίνει τότε νὰ μὴ πνέῃ ἄνεμος, διὰ ἡ θάλασσα μένει ἥσυχος· δὲν εἶναι δὲ γαλανὴ ἀλλὰ μαύρη διὰ τὸ χρῶμα τῶν νεφῶν. Ταύτην τὴν ἡσυχον κατάστασιν τοῦ καιροῦ τὴν παρομοιάζει ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος πρὸς ἄνδρα σύνγουν καὶ σύνοφρυν καὶ λέγει, *ὁ καιρὸς εἶναι συλλογισμένος, ἐκατέβασε τὰ μοῦτρά του*. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ὀλίγων ὡρῶν, καθ' ἃς διαρκεῖ ἡ σύννοια καὶ ἡσυχία, ἀκούεται εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου μακρὰν βοὴ βροντῆς· ὁ ἦχος τῆς βροντῆς ἀκούεται κατ' ἀρχὰς ὄχι λαμπρὸς ἀλλ' ὑπάκουφος, ὡς ἀναστεναγμὸς ἀνθρώπου στενοχωρημένου βαθύς· τὴν κατάστασιν ταύτην τοῦ καιροῦ τὴν παρομοιάζει ὁ κοινὸς ἄνθρωπος πρὸς γυναῖκα ὠδίνουσαν· διότι

καὶ αὐτὴ τὴν ἀρχὴν μὲν στενάζει ὑποκώφως καὶ βαθέως, εἶτα δὲ, πλησιαζούσης τῆς ὥρας τοῦ τοκετοῦ, ἐκραύγασε λαμπρόν· καὶ λέγει τὴν φράσιν, *ὁ καιρὸς κοιλοπονεῖ, θὲ νὰ γεννήσῃ*· ἀφ' οὗ δὲ ἱκανὴν ὥραν διαρκέσῃ τοῦτο τοῦ καιροῦ τὸ συλλογισμένον, καθ' ὃ πολλαὶ ἀκούονται βρονταὶ βαθεῖαί τε καὶ λαμπραί, αἴφνης ἐκρήγνυται τὸ νέφος καὶ ἐκπηδᾷ βροχῆς κατακλυσμός· λέγει δὲ τοῦτο ὁ κοινὸς ἄνθρωπος *ἔσπασεν ὁ καιρὸς ἢ ἐξέσπασεν*· εἰκονίζει δὲ μὲ τὸ ἔσπασε τὴν αἰφνίδιον καὶ σκληρὰν ῥῆξιν τοῦ νέφους εἰς βροχήν.

Ἂν τις τώρα ἀντὶ τῆς λέξεως καιρὸς ἀντικαστήσῃ τὴν παλαιὰν Ζεὺς (1), ἐς δὲ τὸ ἔσπασεν ὁ καιρὸς φαντασθῇ τὸν Ἥφαιστον διασπῶντα μὲ πέλεκυν τὴν κεφαλὴν τοῦ Διός, ἔχει ἀπαράλλακτον τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ ἀρχαίου μύθου, ἔχει δηλαδὴ τὰς μεταφοράς: *ὁ Ζεὺς κοιλοπονεῖ, θὲ νὰ γεννήσῃ. ὁ Ἥφαιστος ἔσπασε τὴν κεφαλὴν τοῦ Διός*. Ὅτι δὲ ἡ παράληψις τοῦ Ἡφαίστου πρὸς ἑρμηνείαν τῆς σημερινῆς μεταφορᾶς δὲν εἶναι βεβιασμένη ἐξάγεται ἐκ τούτου, ὅτι καὶ οἱ παλαιοὶ πολλὴν σημασίαν δὲν ἀπέδιδαν εἰς τὸ πρόσωπον τὸ διαρρῆξαν τοῦ Διὸς τὴν κεφαλήν, διότι παρ' ἄλλῳ μὲν εἶναι ὁ Ἥφαιστος, παρ' ἄλλῳ δ' ὁ Προμηθεύς, καὶ παρ' ἄλλῳ ὁ Ἑρμῆς, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ μύθου δὲν κεῖται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ τὸ προσκληθὲν ἐπὶ τὴν τοῦ Διὸς μαίευσιν, ἀλλ' εἰς τὴν μεταφερομένην ζωηρὰν καὶ φυσικὴν εἰκόνα.

Μετὰ τοὺς πολλοὺς πόνους καὶ τὰς ὠδῖνας ἀνεπηδᾷ τέλος ἡ Ἀθηνᾶ, κόρη τελεία, ἀλαλάζουσα, ὡπλισμένη ὡς πολεμιστής, σείουσα ὀξὺ ἀκόντιον. Ἡ οὐσία τοῦ μύθου κεῖται καὶ

---

(1) Ὅστις ἀπορεῖ ὅτι Ζεὺς ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς τῷ καιρὸς, ἂς ἐνθυμηθῇ τὸ Ζεὺς οὔριος (Ballm. lexil. 2. 34) ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ ἡμετέρῳ καιρὸς οὔριος· καὶ Ζεὺς μαιμάκτης, ὅπερ ταὐτὸν τῷ καιρὸς φορτουνιασμένος· ἂς ἐνθυμηθῇ δὲ καὶ πόσον ὅμοιον εἶναι τὸ Ζεὺς ὕει μὲ τὸ Θεὸς βρέχει καὶ ὁ καιρὸς εἶναι βροχερός. (Ζεὺς ὑέτιος).

ἐνταῦθα ὄχι εἰς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ἀλλ' εἰς τὰ πολλὰ σύμβολα, δι' ὧν εἶναι καταφορτωμένη, διότι ἕκαστον τῶν συμβόλων εἶναι ἰσχυρὰ μεταφορὰ εἰκονίζουσα τὰ ἐν χειμῶνι συμβαίνοντα. Καὶ πρῶτον μὲν εἶναι ἐνδεδυμένη ἐσθῆτα μακρὰν μέχρι ποδῶν, ἐν ᾧ μακρὰ ἐσθὴς δὲν πρέπει εἰς πολεμιστὴν ἔχοντα χρείαν νὰ κινῆται ταχὺ καὶ ἀπαρεμπόδιστα· ἀλλ' ὁ κοινὸς ἄνθρωπος δὲν προσέχει εἰς τὸ πρέπον, ἄλλως δὲν θὰ ἐποίει ἄνδρα κοιλοπονοῦντα, τὸν Δία, ἀλλ' ὁρμᾷ εἰς ἀπεικασίαν τοῦ φαινομένου χωρὶς νὰ παρακολουθῇ οὔτε τῆς μεταφορᾶς τὴν συνέχειαν οὔτε τὸ πρέπον· ἡ μακρὰ ἐσθὴς ἀπεικάζει πιστὰ τὸν οὐρανὸν μὲ νέφη σκεπασμένον ὅλον ὡς μὲ κάλυμμα· λέγει δὲ τοῦτο ὁ κοινὸς ἄνθρωπος: *ὁ οὐρανὸς ἐφόρεσε τὴν κάππα του, ἢ τὰ ἐκαπλάντισε*· εἶναι δὲ τὸ *ἐκαπλάντισεν* οἷον *πάντοθεν* περιεκαλύψατο. Ἡ Θεὰ πλὴν τῆς μακρᾶς ἐσθῆτος φέρει τὴν *αἰγίδα*, καὶ εἶναι κατ' ἐξοχὴν αὐτὴ καὶ ὁ Ζεὺς οἱ *αἰγίοχοι θεοί*· ὅτι δὲ ἡ αἰγὶς εἶναι χειμῶνος σύμβολον, καὶ ὁ τυφλὸς τὸ καταλαμβάνει, ἅμα ἐνθυμηθῇ τὴν λέξιν *καταιγίς*, ἥτις αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, χειμῶνα αἰφνίδιον καὶ σφοδρόν. Ἔχει δὲ ἡ αἰγὶς γύρω ἀντὶ θυσσάνων *ὄφεις περιπεπλεγμένους*· καὶ οἱ ὄφεις ἀπεικάζουσι πιστότατα τὰ ἐν χειμῶνι, ὅτε ὁ ἄνεμος ἐμπίπτει ἀπὸ τοῦ νέφους ἐπὶ τὰ κύματα, στρέφων δὲ καὶ περικάμπτων τὴν ἄχνην τῆς θαλάσσης σχηματίζει οἷον ὄφεις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος λέγει, *ὁ καιρὸς πετᾷ φείδια*, καὶ εἰκάζει πρὸς ὄφεις διπλοῦν φαινόμενον, τό τε σύριγμα τοῦ ἀνέμου καὶ τοὺς ὀφιοειδεῖς στρόφους τῆς θαλασσίας ἄχνης. Ἡ Θεὰ περιπλέαν κρατεῖ καὶ σείει *ἀκόντιον*· εἰκονίζει δὲ τὸ ἀκόντιον ἀσφαλῶς καὶ ἀναμφιλέκτως τὸν ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐμπίπτοντα κεραυνόν· διὰ τοῦτο καὶ σήμερον λέγει ὁ ναύτης: ὁ Θεὸς ῥίπτει ἀστραπαὶς *σὰν κονταριαῖς*· καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ παλαιοὶ ποιηταὶ καλοῦσι ῥητῶς τὸν κεραυνὸν *Διὸς ἄκοντα*.

Πάντα τὰ εἰρημένα σύμβολα τῆς Θεᾶς ἦσαν σκυθρωπὰ καὶ τοῦ χειμῶνος δηλωτικά· τὰ δ' ἑξῆς εἶναι σύμβολα εὐθυμίας καὶ

χαρᾶς, ἀπεικάζοντα τὴν μετὰ τὸν χειμῶνα γαλήνην καὶ τὸν εὔμορφον καιρόν, περὶ οὗ ὁ σημερινὸς μὲν ἄνθρωπος λέγει: *ὁ καιρὸς ἐγλύκανε, γελᾷ*, ὁ δὲ παλαιός: *Ζεὺς γήθησε*· λέγει δὲ τοῦτο τὸ γήθησε καὶ Πίνδαρος ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ᾠδῇ περὶ τοῦ Διός, ἐλευθερωθέντος τὸ βάρος τοῦ τοκετοῦ. Τὰ σύμβολα τῆς χαρᾶς καὶ εὐθυμίας εἶναι πρῶτον οἱ *γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ* τῆς Θεᾶς· διότι ἀφ' οὗ σπάσῃ τὸ νέφος καὶ ἐκχυθῇ πολλὴ βροχή, μεθ' ὥραν ἱκανὴν ἀρχίζει νὰ διαφαίνηται διὰ τῶν νεφῶν τὸ γαλανὸν χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ ὡς κύκλος μικρὸς καὶ τότε εὐθὺς ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, ἅμα ἴδῃ τοιοῦτον ἄνοιγμα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀρχίζει ν' ἀναπηδᾷ καὶ νὰ κράζῃ πρὸς τοὺς περιίσταμένους: *ὁ καιρὸς ἔκαμε μάτι*, καὶ ὅλοι χαίροντες στρέφουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ μέρος, πρὸς ὃ ἐκεῖνος μὲ τὸν δάκτυλον δεικνύει τὸ *μάτι*. Ἐκ τούτου δέ, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι τῆς λήξεως τοῦ χειμῶνος σύμβολον, καθίσταται φανερὸν διὰ τί οἱ παλαιοὶ ἔπλασσαν τὴν Θεὰν πάντοτε γλαυκώπιδα μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, καὶ διὰ τί ἐξενίκησεν ὑπὲρ πολλὰ ἄλλα ἐπίθετα τῆς πολυωνύμου Θεᾶς τὸ *γλαυκῶπις*, ὥστε σχεδὸν εἶχε δύναμιν οὐσιαστικοῦ, διότι ἡ γλαυκῶπις Θεὰ ἦτο καὶ τοῖς παισὶ δῆλον ὅτι εἶναι ἡ Ἀθηνᾶ.

Ἄλλο σύμβολον χαρᾶς εἶναι ὁ ἀλέκτωρ, ὅστις ἐπεκάθητο ἐπὶ τοῦ κράνους ἐν πολλοῖς ἀγάλμασι τῆς Θεᾶς. (Παυσ. Ϛ'. 26, 2. *Πεποίηται δ' ἀλεκτρύων ἐπὶ τοῦ κράνους*). Τὸ πτηνὸν τοῦτο εἶναι σύντροφον, ὡς γνωστόν, τοῖς ἀνθρώποις τοῦ πλήθους, διότι τοῦτο παρακαλεῖ τὸ πρωὶ τοὺς ἐργάτας ἐπὶ τὰ ἔργα, τοῦτο προμηνύει τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἀνέμου, τοῦτο τέλος διὰ τῆς φωνῆς του προαγγέλλει καὶ τὴν λῆξιν τοῦ κακοῦ καιροῦ. Ὅθεν ἅμα ὁ κοινὸς ἄνθρωπος ἀκούσῃ ἐν ὥρᾳ μεγάλου χειμῶνος τὴν φωνὴν τοῦ πετεινοῦ ἀναπηδᾷ καὶ φωνάζει:

Ἔχραξεν ὁ πετεινὸς
Θὲ ν' ἀνοίξῃ ὁ καιρός.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν συμβόλων τῆς Θεᾶς, ὧν τὰ παράλ-

ληλα ἦταν εὔκολον νὰ ἐκτείνω ἔτι εἰς μῆκος· οὕτω λόγου χάριν ἠδυνάμην νὰ παραβάλω ἐκεῖνο τοῦ παλαιοῦ μύθου, ὅτι ὁ Ζεὺς πρῶτον *κατέπιε* τὴν Μῆτιν, ἔπειτα ἐγέννησε τὴν Θεάν, μὲ τὴν καλὴν μεταφορὰν τοῦ πλήθους, ὅτε λέγει, ὅτι τὰ *νέφαλια ἐχώνευσαν εἰς τὸν κόρφον*, ἢ τὰ *νέφαλια ἐχώνευσεν ὁ κόλπος*, ἀλλὰ φοβοῦμαι νὰ προχωρήσω, ἵνα μή τις τῶν εὐφυεστέρων εἴπῃ, ὅτι διώκω ψύλλους ἐν ἀχύροις. Θὰ δοκιμάσω δὲ μόνον νὰ ἑρμηνεύσω ὀλίγα τῶν ἐπιθέτων τῆς Θεᾶς, διότι, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, δὲν ἐξηγήθησαν ὑπὸ τῶν μυθολόγων ἐπιτυχῶς. Ἓν τῶν ἐπιθέτων τούτων εἶναι *Ὄγκα*, ἐξηγήθη δὲ τὸ ὄνομα ὡς φοινικικόν, ἐν ᾧ φανερὰ εἶναι εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἑλληνικόν, ὡς καὶ τὰ *ὀγκηθμὸς* καὶ *ὄγκημα*, οἰκειότατον δὲ πρὸς τὴν φύσιν τῆς Θεᾶς. Σημαίνει δηλονότι τὴν βοήν, ἣτις ἀκούεται ἐν καιρῷ μεγάλου χειμῶνος, ἐκεῖνο τὸ ὅμοιον, ὅπερ σήμερον ἐκφράζει ὁ κοινὸς ἄνθρωπος μὲ τὸ *βογκᾷ*, διότι εἶναι τὸ *βογκᾷ* ἡ αὐτὴ λέξις καὶ *ὄγκα*. Ὅτι δὲ εἰκονίζει τὴν τοῦ χειμῶνος βοὴν μαρτυρεῖ μοι Πίνδαρος λέγων ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ᾠδῇ, ὅτι ἅμα ὁ Ἥφαιστος διέρρηξε τοῦ Διὸς τὴν κεφαλήν, ἐξεπήδησεν ἡ Θεὰ καὶ

ἀλάλαξεν ὑπερμήκει βοᾷ· οὐρανὸς δ' ἔφριξέ νιν καὶ Γαῖα μήτηρ.

Ἄλλο ἐπίθετον τῆς Θεᾶς εἶναι *Σάλπιγξ*, ὅπερ καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν βοὴν τοῦ χειμῶνος· διότι λέγει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ὅταν οἱ ἄνθρωποι μάχονται μὲ τὴν καταπίπτουσαν βροχὴν ὡς θηρία: *Σοῦ φαίνεται πῶς παίζουν τρομπέτες*. Τὸ δὲ ὑπὲρ πολλὰ ἐπίθετα ἐκνικῆσαν *Παλλὰς* ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸν σεισμὸν τοῦ ἀκοντίου ἤτοι τοῦ κεραυνοῦ· μαρτυρεῖ δὲ τῇ ἐξηγήσει Ὅμηρος ἐτυμολογῶν αὐτὸς τὴν λέξιν ἐν Ἰλιάδι (Π. 141).

. . . . . τὸ μὲν (ἔγχος) οὐ δύνατ' ἄλλος Ἀχαιῶν
πάλλειν, ἀλλά μιν οἷος ἐπίστατο πῆλαι Ἀχιλλεύς.

Ἡ ὁμοιότης τῶν ἀντιλήψεων καὶ μεταφορῶν τοῦ παλαιοῦ

μύθου πρὸς τὰ σημερινὰ εἶναι καταφανεστάτη καὶ δὲν ἔχει χρείαν πλατυτέρας ἑρμηνείας. Ἄλλο δέ τι χρήζει ἐξηγήσεως, τὸ πόθεν προῆλθε καὶ τίς ἡ χρεία τόσου πλήθους συμβόλων, ἐνίων μάλιστα συνωνύμων, ἐν ᾧ πρόκειται ν' ἀπεικασθῶσιν ὄχι διάφορα πράγματα ἢ φαινόμενα, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό, ὁ χειμὼν ὁ μέγας. Ἡ τῶν συμβόλων αὕτη ἐπισώρευσις φαίνεται, ὅτι ἔχει τὴν ἑξῆς αἰτίαν. Ἐν ὥρᾳ χειμῶνος συνειθίζουσιν οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλήθους, μάλιστα οἱ διάγοντες βίον ἐν ὑπαίθρῳ, νὰ συντρέχωσιν εἰς οἴκημά τι κείμενον κατὰ τὴν παραλίαν, ὅθεν εἶναι τὰ τοῦ χειμῶνος κάτοπτα· καθήμενοι δὲ κατὰ γῆς ἐν τῷ οἰκήματι τούτῳ ἢ τῇ λέσχῃ, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ παλαιός, ἀρχίζουσι νὰ ἐρευνῶσι τὰ τοῦ χειμῶνος· δι' ὃν δὰ καὶ σχολάζουσι τῶν ἰδίων ἔργων, καὶ παρατηροῦντες μετὰ πολλῆς προσοχῆς πᾶσαν τοῦ καιροῦ μεταβολὴν τεκμαίρονται τὴν αἰτίαν καὶ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτοῦ, καὶ τότε ἐκδιηγοῦνται πρὸς ἀλλήλους πράγματα εὐφυέστατα καὶ πολλῆς ἁπλότητος μεστά. Οὕτω χωροῦντος τοῦ λόγου ἀνίσταταί τις συνήθως τῶν ἐκεῖ καθημένων καὶ λαβὼν ἄνθρακα ἐκ τῆς ἑστίας ζωγραφεῖ ἐπὶ τοῦ τοίχου τὸ πρόσωπον τοῦ χειμῶνος, ὅπως ὁ λόγος τῶν συντρόφων παρέστησεν αὐτό· ἀφ' οὗ δὲ προχωρήσῃ ἡ ζωγραφία ἱκανὸν ἀνίσταντα, τότε καὶ οἱ ἄλλοι καὶ σχηματίσαντες κύκλον περὶ τὸν ζωγράφον ἀρχίζουσι νὰ συμπληρῶσι τὴν γραφήν· καὶ ἄλλος μὲν προτείνει νὰ δώσῃ εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ζωγραφήματος ἔγχος, ἄλλος φωνάζει νὰ ζωγραφήσῃ ὄφεις, ἄλλος τις θέλει τὸν ἀλέκτορα, καὶ οὕτω συμβαίνει νὰ μὴ ἀποχωρίζωνται πρὸ τοῦ νὰ καταφορτώσωσι τὴν ζωγραφίαν μὲ μέγα πλῆθος συμβόλων. Τοιαύτας βαναύσους ζωγραφίας φυσικῶν φαινομένων δύναταί τις προσέχων τὸν νοῦν νὰ ἴδῃ μέχρι τῆς σήμερον ἐν καφενείοις, ἢ μικραῖς ἐκκλησίαις, ἔνθα συντρέχουσιν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλήθους, μάλιστα δὲ οἱ ναῦται καὶ ἁλιεῖς. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ σημεῖον, πρὸς ὃ ἐνοῦται ἡ ζωγραφία καὶ μυθολογία, καὶ τώρα καταλαμβάνω

καθαρὰ τί σημαίνει τὸ συχνὰ λεγόμενον, ὅτι ἡ μυθολογία καὶ ἡ ζωγραφία εἶναι ἀδελφαὶ δίδυμοι.

Εἰς οὐδὲν ἄλλο μάθημα ἴσως ἔχει ἡ *μέθοδος* τῆς ἐρεύνης μείζονα ῥοπὴν ἢ ἐπὶ τὴν μυθολογίαν· διότι τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότατον ἐν ταύτῃ τῇ μαθήσει ἡ *κλεὶς*, δι' ἧς δύναται ν' ἀνοιχθῇ τὸ κεκλεισμένον μέγαρον. Διὰ τοῦτο χρήσιμον φαίνεται νὰ ἐκθέσω ἐδῶ δύο στοιχεῖα τῆς μεθόδου, ἐξαγόμενα ὡς πορίσματα ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ εἰρημένου μύθου. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ προφυλακὴ ἀπὸ τῆς ἀπάτης, ὅτι θεός τις ἢ θεὰ σημαίνουσιν ἓν καὶ μόνον ὡρισμένον ὂν ἢ φαινόμενον· οἷον ἡ Ἀθηνᾶ ὅτι εἰκονίζει μόνον τὸν γαλανὸν οὐρανόν, ὁ Ἑρμῆς ὅτι εἶναι ὁ θεὸς τῆς βροχῆς (Regengott). Ἡ δὲ προκατάληψις αὕτη παράγει πολλάκις δεινοτάτους μυθολόγους εἰς ἀτοπωτάτας ἐξηγήσεις, διότι ἐκβιάζει πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου πρὸς τὴν ὡρισμένην μίαν ἐκείνην ἐκ τῶν προτέρων σημασίαν τοῦ θεοῦ· ἐν ᾧ τὰ πρόσωπα *καθ' ἑαυτὰ* τῶν θεῶν δὲν ἔχουσι μεγάλην σημασίαν, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, ὅτε πρὸς μαίευσιν τοῦ Διὸς ἔρχεται παρ' ἄλλῳ μὲν ὁ Ἥφαιστος, παρ' ἄλλῳ δ' ὁ Προμηθεύς, παρ' ἄλλῳ δ' ὁ Ἑρμῆς. Τὰ πρόσωπα τῶν θεῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο ἢ ἁπλῶς στηρίγματα, ἐφ' ἃ πλέκονται αἱ πολλαὶ μεταφοραὶ καὶ εἰκόνες εἰς ἓν ὅλον· τούτων δὲ τῶν στηριγμάτων ἀρθέντων σκορπίζεται ὁ μῦθος εἰς μικρὰ μικρὰ κομμάτια, ὡς συνέβη ἐν τῷ ἡμετέρῳ λαῷ, ὅστις κέκτηται μὲν ἅπαντα τὰ μερικὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπουσίαν στηριγμάτων, δηλονότι θεῶν, δὲν ἔχει τὸν μῦθον ὡς τι ὅλον καὶ ἀκέραιον. Λοιπὸν ὄχι πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν θεῶν πρέπει νὰ προσέχῃ πολὺ ὁ ἑρμηνευτής, ἀλλ' εἰς τὰ σύμβολα καὶ τὰς μεταφοράς, διότι αὗται περιέχουσι τὴν οὐσίαν τοῦ μύθου.

Τὸ δεύτερον στοιχεῖον τῆς μεθόδου εἶναι, ὅτι δὲν πρέπει ὁ ἑρμηνευτής, ἅμα συλλάβῃ μεταφοράν τινα ἢ εἰκόνα, νὰ θέλῃ νὰ ἐκτείνῃ τὴν παρομοίωσιν καθ' ὅλον τὸν μῦθον· ὁ μῦθος τῆς Ἀθηνᾶς ἄρχεται ἀπὸ παρομοιώσεως πρὸς ὠδίνουσαν

γυναῖκα, ἀλλ' εὐθὺς μεταπηδᾷ εἰς ἄλλην, παραιτῶν τὴν πρώτην, καὶ πάλιν ἐφεξῆς εἰς ἄλλην· συμβαίνει δηλαδὴ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν μύθων ὅ,τι περὶ τὰς ποιητικὰς παραβολάς. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἐζήτουν τὰς παρομοιώσεις τοῦ Ὁμήρου νὰ παραλληλίζωσιν ἀκριβῶς καὶ κατὰ τὰ μικρότατα μέρη, ἐξεβίαζε δὲ τοῦτο τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ποιητοῦ καὶ ἔρερεν εἰς ἐξηγήσεις λίαν σχολαστικάς· διὰ τοῦτο οἱ κράτιστοι τῶν ἀρχαίων παραγγέλλουσι νὰ προφυλάσσηται ὁ ἑρμηνευτὴς τούτου τοῦ ἀτόπου, νὰ προσέχῃ δὲ μόνον εἰς ἓν σημεῖον τῆς παρομοιώσεως, ἐκεῖνο ἐν ᾧ ἔβλεπε καὶ ὁ ποιητὴς τὴν ὁμοιότητα, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ θεωρῇ ὡς ἀργά. Ἀκριβῶς, ἂν τις τὸν αὐτὸν κανόνα ἀκολουθήσῃ καὶ ἐπὶ τῆς μυθολογίας θὰ προφυλαχθῇ πολλῶν βεβιασμένων καὶ ἀτοπωτάτων ἑρμηνειῶν, πρὸς ἃς τὸ μάθημα αὐτὸ φυσικὰ παράγει καὶ τὸν εὐλαβέστατον ἐξηγητήν.

Οὕτω πως ἂν πολλοὶ μετ' ἀγάπης ἐφορμηθῶσιν ἐπὶ τὴν παρατήρησιν τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ κλίματι συμβαινόντων, ἡ τοὐλάχιστον μετὰ προσοχῆς ἀθροίσωσι τὰς ἐκφράσεις τοῦ κοινοῦ λαοῦ τὰς εἰκονιζούσας τὴν ἀντίληψιν τῆς περὶ ἡμᾶς φύσεως, εἶναι βεβαιότατον ὅτι θὰ ἐξηγηθῶσι πολλοὶ ἀρχαῖοι μύθοι τοῦ γένους τούτου, ὅπερ δύναταί τις νὰ καλέσῃ *φυσικόν*· Ἂν δέ τις προσέξῃ εἰς τὰ διηγήματα τῶν ναυτῶν καὶ ποιμένων τὰ περὶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀστέρων, θὰ εὕρῃ πολλὰ ὅμοια πρὸς τὰ παλαιά, οἷον τὰ περὶ τὰς Πλειάδας καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ὡρίωνος, καὶ ἄλλα πολλά, ἱκανὰ νὰ διαφωτίσῃ πολλοὺς *ἀστρονομικοὺς* μύθους. Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ γένος τῶν μύθων, περὶ ὃ δυνάμεθα ν' ἀνακαλύψωμεν πολλά, εἶναι τὸ *τοπικόν*· διότι εἶναι γνωστὸν τοῖς περὶ τὴν μυθολογίαν ἀσχολουμένοις, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων μύθων πηγάζουσιν ἐξ ἀφορμῶν τοπικῶν· τὸ σχῆμα πολλάκις ὄρους ἢ ἀκρωτηρίου τὸ παρόμοιον πρὸς πώγωνα δίδει ἀφορμὴν πρὸς μῦθον, ἐν ᾧ πολὺς ἔρχεται ὁ πώγων· ἄλλοτε ἡ θέσις λειβαδίου ἔν μέσῳ δύο ῥυάκων

δίδει ἀφορμὴν εἰς ποίησιν μύθου, καθ' ὃν δύο ταῦροι ἢ δύο ἵπποι μνηστεύονται κόρην καὶ μάχονται περὶ αὐτῆς. οὕτω καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Εἶναι δὲ πρὸς τοῦτο χρεία ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ καὶ δήμῳ ν' ἀνακρίνῃ τις τοὺς γεωργοὺς ἢ ποιμένας, πῶς ἀντιλαμβάνονται τὰ πέριξ ὄρη, ποταμούς, κοιλάδας καὶ πῶς ἐκφράζουσι τὰς ἀναφοράς· αἱ δὲ μακραὶ καὶ ποικίλαι γενεολογίαι τῶν ἀρχαίων μύθων, καθ' ἃς πόλις εἶναι θυγάτηρ ποταμοῦ, ἡ χώρα χώρας, καὶ τὰ παρόμοια εἶναι μὲν σκοτειναί, ἀλλ' ὡς τὸ πολὺ ἔχουσι λόγον, ἄλλοτε ἄλλην ἀναφορὰν ἐκδηλοῦντα, ὡς ἔχουσι λόγον παρόμοιαι γενεολογίαι καὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πλήθει, οἷον ἐκείνη, ὅτι ἡ Νάξος εἶναι κόρη τῆς Κρήτης. Εἰς τὸ γένος τοῦτο τῶν τοπικῶν μύθων ὑπάγεται ὁ μῦθος τοῦ Περσέως καὶ τῆς Δανάης, ὡς εὐκαιρίας δοθείσης ἐλπίζω νὰ δείξω.

Ἀλλ' ὅλοι οὗτοι οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ δύσκολοι καὶ σκοτειναὶ ζητήσεις, θὰ εἴπῃ τις, τίνα καρπὸν θὰ φέρωσιν; ὁ προσδοκώμενος καρπὸς κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ μαθήσει ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς τὰ ἄλφιτα· εἰ δέ τις ζητεῖ καὶ ὠφέλειαν πρακτικὴν τὴν εὑρίσκει ἑτοίμην, καὶ εἶναι ἡ ἑξῆς· ἂν χωρισθῶσι καὶ διακριθῶσιν ἀσφαλῶς τὰ γένη τῶν μύθων οὕτως, οἷον φυσικὸν γένος, ἄλλο ἀστρονομικόν, ἄλλο τοπικὸν κτλ, θὰ μείνῃ μέγα πλῆθος μύθων καθαρῶς *ἱστορικῶν*, οἵτινες ὀρθῶς καὶ ἐπιδεξίως ἑρμηνευόμενοι θὰ διαφωτίσωσι τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦθ' ὅπερ πρακτικώτατον καὶ βιωφελέστατον. Ἀφ' οὗ δὲ πρὸς τοῦτο τείνει ἡ ζήτησις, πάντες θὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἔρευνα σεμνοτέρα καὶ χρησιμωτέρα, ἢ ἐκείνη ἥτις δοκιμάζει ν' ἀνεύρῃ θησαυρὸν πατρῷαν ἀπωλολότα.

Ἐν Σύρῳ.

Λ. Κυπριανός.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

(*Ἴδε τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ ὄπ τεύχει*).

Ἡ Ἑλένη, ἐξετάζουσα τὸν Τεῦκρον περὶ τῶν ἐν Τροίᾳ, ἐρωτᾷ στιχ. 111—112.

Ἑλ. πόσον χρόνον γὰρ διαπεπόρθηται πόλις;
Τεῦ. ἑπτά *σχεδόν τι καρπίμους* ἐτῶν κύκλους·

Τοῦ Ναουκλείου ἡ διόρθωσις γράφοντος *καμπίμους* μὲ φαίνεται εὔλογος, διότι τοῦ χρόνου τὴν συνέχειαν μᾶλλον θέλει νὰ ἐκφράσῃ ὁ Τεῦκρος, ὡς ἂν ἔλεγεν ἑπτὰ συναπτὰ πλήρη ἔτη· τούτου δὲ τοῦ ἐπιθέτου ἔκαμε χρῆσιν ὁ ποιητὴς καὶ ἐν Ἰφ. ἐν Ταύρ. στιχ. 84—δρόμους δὲ πολλοὺς ἐξέπλησα *καμπίμους*.

Ἐκ τοῦ ἰδιωτισμοῦ τοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω στίχοις—ἑπτὰ ἔτη διαπεπόρθηται πόλις—καθ' ὃν ἡ φράσις αὕτη σημαίνει ὅτι παρῆλθον ἤδη ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως, λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσωμεν ἄλλο (ἐκ τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας) χωρίον τοῦ ποιητοῦ, τὸ ἑξῆς. Ἡ Ἰφιγένεια θέλουσα νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ βουκόλου πῶς συνέλαβον τὸν Ὀρέστην καὶ τὸν Πυλάδην, λέγει, στιχ. 257—260:

Ἰφ. ἐκεῖσε δὴ 'πάνελθε, πῶς νιν εἵλετε,
τρόπῳ θ' ὁποίῳ; τοῦτο γὰρ μαθεῖν θέλω·
χρόνιοι γὰρ ἥκουσιν· οὐδέπω βωμὸς θεᾶς
Ἑλληνικαῖσιν ἐξεφοινίχθη ῥοαῖς.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἄλλοι ἄλλως ἐπεχείρησαν νὰ διορθώσωσιν, ὡς ἀντιφάσκον εἰς τὰ κατωτέρω (στιχ. 345 — 348), ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι καὶ πρότερον ἐσφάγησαν Ἕλληνες, ἐν ᾧ ἄλλως καὶ αὐτὸ τὸ *χρόνιοι γάρ*, τοῦτο αὐτὸ ὑποδηλοῖ.

Καὶ ὁ μὲν Μαρκλάνδος—*ἤκουσ'οὐδ' ὅπως*, προσθέτων καὶ τὴν ἑξῆς ἑρμηνείαν—οὐ δὲ βωμὸς θεᾶς (ἐκφοινίσσεται) ῥοαῖς ἑλληνικαῖς, ὅπως ἐξεφοινίχθη, i. e. οὕτως ὡς ἐξεφοινίχθη.

Ὁ Πῶλος—*ἤκουσ'* ἐξ ὅτου—

Ὁ Σειδλερος, καταδικάζων ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω διορθώσεις, εἰκάζει—*ἤκουσ'* οἶδ' ἐπεὶ — ὅπερ ἀπεδέχθησαν ὅ,τε Ἐρφούρδιος καὶ ὁ Δινδόρφιος καὶ ὁ Βάδαρ.

Καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον·

χρόνιοι γάρ· εἴκοσιν δ' ἔτη βωμὸς θεᾶς
Ἑλληνικαῖσιν ἐξεφοινίχθη ῥοαῖς·

καὶ τὸ *ἤκουσιν* τῶν τε χειρογράφων καὶ τῆς τοῦ Ἄλδου ἐκδόσεως μικρὸν διαφέρει τοῦ *εἴκοσιν*, καὶ τὸ (ου)ΔΕΠΩ τοῦ ΔΕΤΗ· διότι τὸ ου προῆλθε πιθανῶς ἐκ τῶν τελευταίων γραμμάτων τῆς ἡγουμένης λέξεως· ἡ δὲ φράσις, κατὰ τὸν προσημειωθέντα ἰδιωτισμόν, σημαίνει ὅτι παρῆλθον ἤδη εἴκοσιν ἔτη ἐξ ὅτου δὲν ἐχύθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς αἷμα ἑλληνικόν· εἶχον δὲ βεβαίως παρέλθη εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἔτη ἀφ' ὅτου ἡ Ἰφιγένεια μετεφέρθη ἐν Ταύροις ὑπὸ τῆς Ἀρτέμιδος, διότι ὁ Ὀρέστης, ἀνὴρ ὢν ἤδη, ἦτο τότε βρέφος, ὡς λέγει αὐτὴ ἡ Ἰφιγένεια στιχ. 835.—τὸ δ'ἔτι βρέφος ἔλιπον ἐν ἀγκάλαις Νεαρὸν τροφοῦ'—ἕτερον τοῦ ἄλλως γνωστοῦ τούτου ἰδιωτισμοῦ παράδειγμα σημειοῦμεν ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους Θεσμ. 834.—τέθνηκε Πρωτέας ἔτη δέκα—ἦτοι πρὸ ἐτῶν δέκα·—ἀλλ' ὃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν Ἑλένην.

Ἡ Ἑλένη ἀνερωτῶσα τὸν Τεῦκρον περὶ τῆς ἐν Τροίᾳ πλαστῆς Ἑλένης λέγει στιχ. 117·

Ἑλ. εἶδες σὺ τὴν δύστηνον ἣ κλύων λέγεις;
Τευ. Ὥσπερ σ' ἐγὼ (1) οὐδὲν ἧσσον ὀφθαλμοῖς ὁρῶ.

(1) Ἡ διόρθωσις εἶναι τοῦ Κοβέτου. Nov. Lect. σελ. 188· Πρότερον ἐγράφετο—ὥσπερ σὲ γ' οὐδὲν ἧσσον—.

Ἑλ. Σκοπεῖτε μὴ δόκησιν εἶχετ' ἐκ θεῶν.
120. Τευ. Ἄλλου λόγου μέμνησο μὴ κείνης πέρι·
Ἑλ. Οὕτω δοκεῖτε τὴν δόκησιν ἀσφαλῆ;
Τευ. *Ἀτεὸς* γὰρ ὅσσοις *εἰδόμην* καὶ νοῦς ὁρᾷ.

Τὸ τελευταῖον τοῦ τελευταίου στίχου μέρος διώρθωσάν ἄλλοι ὀρθῶς γράψαντες ἀντὶ τοῦ—νοῦς ὁρᾷ,—νῦν σ' ὁρῶ·—ὁ δὲ Δοβραῖος εἶκασεν ὅτι καὶ ὁ *και* πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς ὡς ἢ, ᾗ—ὡς (ἢ ᾗ) νῦν σ' ορῶ· ὁ Κόβετος ὅμως εὐλόγως παρατηρῶν ὅτι καὶ ὁ τύπος τοῦ *εἰδόμην* εἶναι τῶν Ἰάμβων ἀλλότριος προτείνει (Nov. Lect. σελ 189.) τὴν διόρθωσιν.

Αὐτὸς γὰρ ὅσσοις *εἶδον* ὥς σε νῦν ὁρῶ.

Ἐκ τῶν δύο τελευταίων εἰκασιῶν ἡ τοῦ Δοβραίου δὲν φαίνεται εἰς ἡμᾶς ὀρθή, ἡ δὲ τοῦ σοφοῦ Κοβέτου κατὰ τοσοῦτον μόνον, καθ' ὅσον διορθώνει τὸν τύπον τοῦ ῥήματος *εἰδόμην*, διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους· οἱανδήποτε τῶν διορθώσεων τούτων καὶ ἂν παραδεχθῶμεν, ὁ ποιητὴς φαίνεται παρὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ ταυτολογῶν, διότι ὁ στίχος οὗτος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ἐπανάληψίς τις τοῦ στίχου 118—ὥσπερ σ' ἐγὼ οὐδὲν ἧσσον ὀφθαλμοῖς ὁρῶ—Ἡ ταυτολογία ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐκλείπει, ἂν ἀναγνώσωμεν·

Αὐτοῖς γὰρ ὅσσοις εἶδον οἷς καὶ νῦν σ' ὁρῶ.

Εἶδον τὴν Ἑλένην αὐτὸς ἐγὼ ὡς βλέπω καὶ σὲ αὐτήν· εἶμαι δὲ περὶ τούτου βέβαιος διότι εἶδον αὐτὴν μὲ τοὺς αὐτοὺς ὀφθαλμοὺς δι'ὧν βλέπω καὶ σὲ σήμερον· πρὸς τῇ ταυτότητι τοῦ ἰδόντος προστίθεται ἡ ταυτότης τῶν ὀργάνων τῆς ὁράσεως εἰς τὴν Ἑλένην, ἐπιμένουσαν νὰ θεωρῇ ὡς δόκησιν τὴν ἀντίληψιν αὐτόπτου μάρτυρος, εἶναι οἰκειοτάτη ἡ ἀπάντησις—τί δόκησιν; ἀφ' οὗ διὰ τῶν αὐτῶν εἶδον αὐτὴν ὀφθαλμῶν δι' ὧν καὶ σὲ βλέπω ταύτην τὴν στιγμήν; Οὕτω καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐν Αἴαντι στίχ. 84.

Πῶς; εἴπερ ὀφθαλμοῖς γε τοῖς αὐτοῖς ὁρᾷ;

Ἡ διόρθωσις αὕτη, ἐν ᾧ ἀφαιροῦσα τὴν ταυτολογίαν παρέχει καὶ προσφυεστέραν τὴν τοῦ Τεύκρου ἀπάντησιν, εἶναι προ-

σέτι καὶ ἐγγυτέρα τῆς κειμένης γραφῆς· ὁ καὶ μένει ἀναλλοίωτος· ἡ ἀντωνυμία σε ἀμετάθετος· τὰ δὲ τελευταῖα γράμματα ην τοῦ ῥήματος εἴδομ-ην, μηδόλως ἐξοβελιζόμενα, μεταβάλλονται εἰς τὴν ἀντωνυμίαν οἷς· εἶναι δὲ γνωστὸν ὡς θέλομεν εἰδῇ καὶ κατωτέρω ὅτι τὸ ῃ πολλαχοῦ συγχέεται τῇ οι διφθόγγῳ.

Ἡ Ἑλένη, μαθοῦσα τὰ περὶ τῆς Ἑλένης, ἀνερωτᾷ καὶ τὰ περὶ τοῦ Μενελάου στιχ. 123.

Ἑλ. Ἦδη δ' ἐν οἴκοις σὺν δάμαρτι Μενέλεως;
Τευ. Οὔκουν ἐν Ἄργει οὐδ' ἐπ' Εὐρώτα ροαῖς.
Ἑλ. *Αἰαῖ κακὸν τόδ' εἶπας οἷς κακὸν λέγεις·*
Τευ. ὡς κεῖνος ἀφανὴς σὺν δάμαρτι κλῄζεται.

Τὸν παρατελευταῖον στίχον 125 ὡς ὅλως ἡμαρτημένον καὶ ἀκατανόητον, κατατάσσων ὁ Κόβετος μεταξὺ τῶν ἀνιάτως νοσούντων, λέγει (Nov.Lect.209—210) Quis quaeso *unquam* emendabit versum 125.

Αἰαῖ, κακὸν τόδ' εἶπας οἷς κακὸν λέγεις·

aut 282·

Ἀδίκως μὲν ἀλλὰ τἄδικον τόδ' ἔστ' ἐμόν·

aut 302·

σμικρὸν δ' ὁ καιρὸς κάρτ' ἀπαλλάξαι βίον·

aut 560·

ὦ θεοὶ θεὸς γὰρ καὶ τὸ γιγνώσκειν φίλους·

in quae optime convenit quod Bacchus (in Ranis v. 1469) jecit in Euripidem.

Εὖ νὴ τὸν Ἑρμῆν ὅ τι λέγεις δ' οὐ μανθάνω·

sed probabile est parum aut nihil horum antiquae scripturae vestigia ulla servare . . . . . Quare optime factu est in locis omnibus hujuscemodi tenere id quod ipsa Helena monet v. 811.

Τὸ τολμᾶν ἀδύνατ' ἀνδρὸς οὐ σοφοῦ.

Τὴν συμβουλὴν ταύτην ἀκούσαντες παρήλθομεν κατ' ἀρχὰς τὸν στίχον τοῦτον ἀνεξέταστον, ἀφ' οὗ μάλιστα παρετη-

ρήσαμεν ὅτι σοφοὶ καὶ ἔξοχοι ἄνδρες, οἷοι ὁ Ἑρμάννος, ὁ Ἰακώβσιος καὶ ὁ Βάδαμ, εἰς μάτην ἐκοπίασαν νὰ διορθώσωσιν ἢ νὰ ἑρμηνεύσωσιν αὐτόν. Βραδύτερον ὅμως, ὅταν ἐξετάζοντες ἄλλο δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου, τὸν Ὀρέστην, διέγνωμεν ὅτι, ἐν στίχῳ 380·—οὐ γὰρ ζῶ κακοῖς· φάος δ' ὁρῶ—ὑπὸ τὴν γραφὴν κακοῖς κρύπτεται προδήλως τὸ ὄνομα *νέκυς*—οὐ γὰρ ζῶ· *νέκυς* φάος δ' ὁρῶ—διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ν καὶ κ, ὡς θέλομεν ἀποδείξει ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἀνεπαλήσαμεν δὲ ὅτι καὶ ἡ ει συγχέεται τῷ ῃ, ὡς καὶ πρὸ ὀλίγου εἴδομεν, ἀκτὶς φωτὸς ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καταβαίνουσα νὰ διαλύσῃ τὸ βαθὺ σκότος τὸ καλύπτον τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ προκειμένου στίχου. Τὸ οἷς κακὸν λέγεις—ἠδύνατο νὰ ὑποκρύπτῃ ἐξ ἀναλογίας—ἢ *νέκυν* λέγεις. Ἡ Ἑλένη ἄρα, ἀφ' οὗ κατὰ πρῶτον, ἐρωτήσασα ἂν ὁ Μενέλαος εὑρίσκετο μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἐν εἴκοσι, ἔμαθε παρὰ τοῦ Τεύκρου ὅτι δὲν εἶνε οὔτε ἐν Ἄργει οὔτε ἐν Σπάρτῃ, ἐπόμενον ἦτο, τῆς ἀσαφοῦς ταύτης ἀπαντήσεως ζητοῦσα ἐξήγησιν, νὰ προσερωτήσῃ—ἀπόντα λέγεις αὐτὸν ἐκ Πελοποννήσου ἢ ἤδη τεθνηκότα—τοῦτο δὲ ἐφάνη εἰς ἡμᾶς τόσῳ μᾶλλον πιθανὸν ὅσῳ τοιοῦτόν τι προϋποτίθησι καὶ τοῦ Τεύκρου ἡ ἀπάντησις, λέγοντος·

ὡς κεῖνος ἀφανὴς σὺν δάμαρτι κλῄζεται·

ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἀγνοῶ ἂν ζῇ ἢ ἀπέθανε· τοῦτο μόνον ἠξεύρω ὅτι ἀμφότεροι ἀφανεῖς νομίζονται.

Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐνεθάρρυνεν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἀναζητήσωμεν, τὴν παλαιογραφίαν ἔχοντες συνεργὸν, τὰ ὑπὸ τὴν κοινὴν γραφὴν κρυπτόμενα ἄλλα ὀνόματα. Εἰς τὰ ΤΟΔΕΠΙΑΣ, ἄνευ πολλοῦ κόπου ὑπείδομεν κρυπτόμενον τὸ, ΠΕΛΟΠΟΣ εἰς δὲ τὰ πρῶτα πέντε γράμματα ΑΙΔΙΚ τὸ ΛΪΠΣ

Λΐης . . . . Πέλοπος ἢ νέκυν λέγεις·

ὑπελείποντο τὰ γράμματα ΑΚΟΝ, εἰς ταῦτα ἠδύνατο νὰ κρύπτεται ἡ μετοχὴ ΑΠΟΝΤΑ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ τὸ Π συγχέεται τῷ Κ. — Λΐης ἀπόντα Πέλοπος ἢ νέκυν λέγεις. —

ἐπειδὴ ὅμως ἡ μετοχὴ ἀπὸν ὁσάκις ὁρίζεται, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ ὁ τόπος ἀφ' οὗ ἄπεστί τις, ἀπαιτεῖ πάντοτε καὶ τὴν ἐκ πρόθεσιν· ὡς π. χ. ἐν Ὀρέστ. 566. Μηδ. 1154—1155· Ἱκέτ. 102.

————ἄνδρ' ἀπόντ' ἐκ δωμάτων.
————καὶ πρὶν ἐκ δόμων
μακρὰν ἀπεῖναι·
χρονίαν ἀποῦσαν ἐκ δόμων————

ἀνεπληρώσαμεν τὸ μικρὸν χάσμα γράψαντες, *ἀπόντ' ἐκ.* ὅτι δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἰάμβοις γίνεται χρῆσις παρὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ ὀνόματος Αἶα ἐκ πολλῶν σημειοῦμεν ἓν καὶ μόνον παράδειγμα ἐκ τοῦ Ἴωνος στιχ. 1591, ὅπου κατὰ συγκυρίαν οὐ μόνον αἶα ἀλλὰ καὶ αἶα Πέλοπος ἐνυπάρχει·

————ἔνθεν Δωρὶς ὑμνηθήσεται
πόλις κατ' αἶαν Πελοπίαν————

ὥστε ἐκ τῆς κοινῆς γραφῆς·

Αἰαῖ κακὸν τόδ' εἶπας οἷς κακὸν λέγεις,
ἀνέκυψε κατὰ μικρὸν ἄνευ βίας ἡ γραφή·
Αἶης ἀπόντ' ἐκ Πέλοπος ἢ νέκυν λέγεις;

στίχος, ὡς φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας ἀναγεννώμενος, εὐρυθμος ἅμα καὶ προσφυῶς ἁρμόζων εἴς τε τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα τοῦ διαλόγου. Τὴν ἀνάγνωσιν δὲ ταύτην ὑποστηρίζει πως καὶ τὸ ἐκ τοῦ Αἰσχύλου ἑξῆς παράλληλον χωρίον (Ἀγαμ. 602—609). Ὁ ἐκ Τροίας ἐλθὼν κῆρυξ, περὶ τῆς τύχης τοῦ Μενελάου ἐρωτώμενος παρὰ τοῦ χοροῦ, λέγει.

Κῆρ. ὠνὴρ *ἄφαντος* ἐξ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ·
αὐτός τε καὶ τὸ πλοῖον . . . . .
Χορ. Πότερα γὰρ *αὐτοῦ ζῶντος* ἢ *τεθνηκότος*
φάτις πρὸς ἄλλων ναυτίλων *ἐκλήζετο*;
Κῆρ. Οὐκ εἶδεν οὐδεὶς ὥστ' ἀπαγγεῖλαι τορῶς.

Ἡ Ἑλένη, ἀποροῦσα πῶς ὁ Τεῦκρος ἐσώθη ἀφανοῦς ὄντος τοῦ Μενελάου, ἐρωτᾷ· στιχ. 127.

Βλ. Οὐ πᾶσι πορθμὸς αὐτὸς ἀργείοισιν ἦν;
Τευ. Ἦν· ἀλλὰ χειμὼν *ἄλλος' ἄλλον* ὥρισεν
Ἑλ. Ποίοισιν ἐν νώτοισι ποντίας ἁλός;
Τευ. Μέσον *περῶσι* πέλαγος Αἰγαίου Πόρου.

Τινὲς τῶν Κριτικῶν, ὡς ὁ Ῥεΐσκιος, μετέβαλον τὴν δοτικὴν *περῶσι* εἰς τὴν αἰτιατικὴν *περῶντας*, τὴν ἀσυμφωνίαν αὐτῆς πρὸς τὴν αἰτιατικὴν *ἄλλος' ἄλλον* διορθούμενοι· ὁ δὲ Βάδαμ ὑπερασπίζεται τὴν κοινὴν γραφὴν ἐπικαλούμενος τὸ τοῦ Θουκυδίδου· Ἐπίδαμνος ἐστὶ πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον·—ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἔχει τι κοινὸν μὲ τὸ προκείμενον· διότι ἡ σύνταξις ἐκεῖ εἶναι ὁμαλή· τῷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον ἐν δεξιᾷ ἐστὶν Ἐπίδαμνος, ἐν ᾧ ἐνταῦθα ἡ ἀνωμαλία εἶναι καταφανὴς καὶ ἀδικαιολόγητος, διότι αὐτοὺς τοὺς περῶντας τὸ Αἰγαῖον ἄλλον ἄλλος' ὥρισεν· Ἴσως τὸ λάθος κεῖται ἀλλαχοῦ, ἐν ταῖς λέξεσιν *ἄλλος' ἄλλον*, αἵτινες πιθανῶς προῆλθον ἐκ τῆς γραφῆς *ἄλλον ἄλλοις* ὥρισε δηλ. πορθμόν· τοῦτο δὲ δικαιολογοῦσι καὶ τὰ ἡγούμενα.

Ἡ Ἑλένη ἐρωτᾷ δὲν ἦτο τοῖς πᾶσιν ὁ αὐτὸς πορθμός; ὁ δὲ Τεῦκρος ἀπαντᾷ, ἦν· ἀλλ' ὁ χειμὼν πορθμὸν ἄλλον ἄλλοις ὥρισεν. Τότε δὲ ἡ μετοχὴ τοῦ περῶ ὀρθῶς ἔχει ἐν δοτικῇ ἐκφερομένη. Μόνον ἴσως ἐλάττωμα τῆς διορθώσεως ταύτης εἶναι ὅτι ὁ πέμπτος ποὺς μεταβάλλεται ἀπὸ Ἰάμβου εἰς σπονδεῖον, ἐν ᾧ διπυλάβου οὔσης τῆς παρατελευταίας λέξεως ἡ τελευταία, τρισύλλαβος οὖσα, ἀποτελεῖ δάκτυλον· ἀλλὰ τοῦ κανόνος τούτου, τὸν ὁποῖον ὑπερασπίζεται ὁ Πόρσων, ὑπάρχουσι καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ καὶ παρ' Εὐριπίδῃ οὐκ ὀλίγαι ἐξαιρέσεις τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς ὁ Πόρσων ἐσημείωσεν.

Ὁ Τεῦκρος ἀφ' οὗ ἐπληροφόρησε τὴν Ἑλένην περὶ τῶν ἐν Τροίᾳ προστίθησιν ὅτι κατέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον ἵνα μάθῃ παρὰ τῆς Θεσπιῳδοῦ Θεονόης πῶς ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς Κύπρον στιχ. 148·

Εἰς γῆν ἑναλίαν Κύπρον οὗ μ' ἐθέσπισεν
οἰκεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικόν

Σαλαμῖνα θέμενον τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας·

ὑπὸ τὸ ἐπίρρημα *ἐκεῖ* τὸ ὁποῖον οἰδεμίαν ἔχει ἐνταῦθα ἔννοιαν ὑποπτεύομεν μήπως καλύπτεται ἡ ἀντωνυμία *ἐμῆς*, διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ τε κ καὶ μ καὶ τοῦ η καὶ ει. Ἠδύνατό τις ὀρθώτατα νὰ εἴπῃ, Σαλαμίνιος ὤν, τῆς ἐν Ἑλλάδι πατρίδος, οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς ἐν Σαλαμῖνι, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ νῆσος ἦτο μονόπολις· διότι Σαλαμὶς καὶ πατρὶς εἰσὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὸν Σαλαμίνιον.

Ἡ Ἑλένη ἀπαντῶσα εἰς ταῦτα λέγει· στίχ. 151.

Ἑλ. Πλοῦς, ὦ ξέν', αὐτὸς σημανεῖ· σὺ δ' ἐκλιπὼν
γῆν τήνδε φεῦγε, πρίν σε παῖδα Πρωτέως
Ἰδεῖν, ὃς ἄρχει τῆσδε γῆς ἄπεστι δὲ
Κυσὶν πεποιθὼς *ἐν φοναῖς* θηροκτόνοις·
Κτείνει γὰρ Ἕλλην' ὅστιν' ἂν λάβῃ ξένον.

Εἴτε *ἐν φοναῖς* κατὰ τὰ χειρόγραφα, εἴτε *ἐπὶ φοναῖς*, κατὰ τὴν τοῦ Βάδαμ. διόρθωσιν, ἀναγνώσωμεν, οὐδὲν κατορθοῦμεν· τὸ ἁμάρτημα μένει πάντοτε ἁμάρτημα, διότι οὐδέποτε δύναται νὰ εἴπῃ τις, φόνος θηροκτόνος. Θηροκτόνα δύναται πολλάκις νὰ ὀνομασθῶσιν ὁ αἴτιος καὶ τὸ ὄργανον τοῦ φόνου· ὁ κτείνων καὶ τὸ δι' ὧν κτείνει τις τὰ θηρία· ἐν ᾧ ὁ *φόνος* δὲν εἶναι οὔτε τὸ αἴτιον οὔτε τὸ μέσον, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς θελήσεως τοῦ αἰτίου καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ὀργάνου. Τὴν γνησίαν γραφὴν ὑποδεικνύει νομίζομεν ἄλλο χωρίον τοῦ αὐτοῦ δράματος, ἐξ οὗ μανθάνομεν ὅτι ὁ Θεοκλύμενος ἐξῆλθεν ἐπὶ θήραν ἔχων οὐμόνον κύνας θηρευτικοὺς ἀλλὰ καὶ *βρόχους*— ὑμεῖς μέν, λέγει πρὸς τοὺς ὑπηρέτας (ἐν στιχ. 1108), ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς θήρας.—

Ὑμεῖς μὲν οὖν *κύνας* τε καὶ θηρῶν *βρόχους*
δρωῶες κομίζετ' εἰς δόμους τυραννικούς.

ὥστε πρέπει καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀναγνωσθῇ

κυσὶν πεποιθὼς *καὶ βρόχοις* θηροκτόνοις

ἔτε τὸ ἐπίθετον *θηροκτόνοις* ἁρμόζει εἰς ἀμφότερα τούς τε κύνας καὶ τοὺς βρόχους. Ὁ ΙϹΛΙ εὐκόλως μεταπίπτει, εἰς τὴν ϵΝ ἅμα ἐξαλειφθῇ ἡ κεραία τοῦ Κ, τὸ Ψ δὲ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὸν τόπον τοῦ ΒΡ.

Ἡ Ἑλένη ἅμα ἀναχωρήσαντος τοῦ Τεύκρου ἄρχεται νὰ θρηνῇ προοιμιάζουσα διὰ τῶν ἑξῆς στίχων. 166—167.

ὦ μεγάλων ἀχέων καταβαλλομένα μέγαν *οἶκτον*,
ποῖον ἀμιλλαθῶ γόον; ἢ ποίαν μοῦσαν ἐπέλθω,
δάκρυσιν ἢ Ὀρήνοις ἢ πένθεσιν; κλ:

ὅτι τὸ *οἶκτον* εἶναι ἐσφαλμένη γραφὴ πάντες ὁμολογοῦσιν, ἀγωνιζόμενοι νὰ διορθώσωσι τὸ ἐλάττωμα. Ὁ Βάδαμ ἔγραψεν *οἶτον* τουτέστι πόνον, κακοπάθειαν, παραδεχθεὶς τὴν εἰκασίαν τοῦ Μουσγραβίου· πιθανωτέρα φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἡ μεταβολὴ τοῦ *οἶκτον εἰς ἱστόν*· Καταβάλλομαι ἱστὸν σημαίνει τὸ ἵστημι ἱστόν· καταβολαὶ δὲ ὠνομάζοντο καὶ τῶν ἐπῶν αἱ ἀρχαί, καὶ καταβάλλεσθαι τὸ κατάρχεσθαι ὡς μανθάνομεν παρὰ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Πινδάρου (Νεμ. Ι. 1.) παρατιθέντος τὸν Καλλίμαχον « Ἀρσινόης ὦ ξεῖνε γάμον καταβάλλομ' ἀείδειν». Ὁ δὲ Εὐστάθιος, σχολιάζων τὸν στίχον 212 τῆς Γ' ῥαψῳδίας τῆς Ἰλιάδος, λέγει. « Τὸ δὲ βουλὰς ὑφαίνειν, ἐκ μεταφορᾶς καὶ αὐτὸ εἴρηται συνθέσεως ὑφαινομένου ἱστοῦ· ὡς γὰρ ἡ τῆς κρόκης ἐκεῖ τῷ στήμονι ἐπισύνθεσις ἀποτελεῖ ὕφασμα, οὕτω καὶ λόγον ἡ συνθήκη τῶν λέξεων· εὑρήσει δέ τις καὶ τὸν ἐν Ὀδυσσείᾳ τῆς Πηνελόπης ἱστὸν διὰ τὴν τοιαύτην ὁμοιότητα ἐν φιλοσόφοις λόγοις ἐκλαμβανόμενον· (407. 3—6.) »· ὥστε νομίζομεν ὅτι καὶ ἡ Ἑλένη καταρχομένη μεγάλων καὶ μακρῶν θρήνων ἠδύνατο νὰ ἐκφράσῃ τοῦτο μεταφορικῶς διὰ τοῦ —μεγάλων ἀχέων καταβαλλομένα μέγαν ἱστὸν— πῶς δὲ τὸ ἱστὸν μετεβλήθη εἰς τὸ οἶκτον δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀποδειχθῇ· Ἡ γραφὴ ΙΙϹΤΟΝ κατ' οὐδὲν διαφέρει τῆς τελευταίας συλλαβῆς ... ΙΙϹΤΟΝ τοῦ ὀνόματος οἶκτον. Ἐπειδὴ δὲ,. . .κτον ἅπαξ ἀναγνωσθέντος τοῦ ἱστὸν, ἔλλειπε μία συλλαβὴ πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου, συνεπληρώθη προσθήκῃ τῆς

συλλαβῆς οὐ παρὰ τοῦ ἀντιγραφέως, ἐκλαβόντος τὸ κακῶς ἀναγνωσθὲν ἄρτιον ὄνομα ὡς λεῖψανον ὀνόματος ἠκρωτηριασμένου.

Ἐκ τῆς συγχύσεως τοῦ κ τῷ ις προῆλθε, νομίζομεν, ἡ διαστοφὴ τοῦ καὶ ἄλλως ἠμαρτημένου ἑξῆς χωρίου τοῦ Αἰσχύλου (Ἱκετ. 183—185). Ὁ Δαναὸς νουθετῶν τὰς θυγατέρας αὐτοῦ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις·

φθογγῆ δ' ἐπέσθω πρῶτα μὲν τὸ μὴ θρασύ·
τὸ μὴ μάταιον δ' ἐκ μετωποσωφρόνων
ἴτω προσώπων ὄμματος παρ' ἡσύχου.

Τὸ καινοφανὲς καὶ κακόζηλον ὄνομα μετωποσωφρόνων, δὲν δύναται, νομίζομεν, νὰ δικαιολογήσῃ οὐδ' ἡ μεγάλη αὐθεντία τοῦ ἐκ τῶν διαφόρων γραφῶν—μετοπω—μεταπω—μετωπω σωφρόνων—δημιουργήσαντος αὐτὸ μεγάλου κριτικοῦ Πόρσωνος, οὐδ' ἡ ψῆφος τοῦ Ἑρμάννου καὶ τῶν ἐπεξεργασθέντων τὴν ἐν Παρισίοις νέαν ἔκδοσιν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, οἵτινες τὸ υἱοθέτησαν. Τοῦ ἡγουμένου στίχου τὸ, *πρῶτα*, ὑποδεικνύει κρυπτομένην, ἐν τῷ ἑπομένῳ, ὑπὸ τὴν μηδὲν σημαίνουσαν γραφὴν εκμετωπω, τὸ *εἰσέπειτα*, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸ ἑξῆς πως χωρίον τοῦ Σοφοκλέους (Αἴαντι στχ. 34) συνηγορεῖ·

. . . . . πάντα γὰρ τά τε *πάρος*
τά τ' *εἰσέπειτα* σῇ κυβερνῶνται χερί·

Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀποκαλύπτει καὶ τοῦ τρίτου στίχου τὰ ἐλαττώματα, ὅπου καὶ ἡ *παρὰ* πρόθεσις κακῶς κεῖται ἀντὶ τῆς *ἐξ* ἢ ἀπό, πρὸ τῆς λέξεως *ἡσύχου*, καὶ ἡ *ἐκ* πρὸ τῆς λέξεως προσώπων ἐξηφανίσθη ἐκπεσοῦσα διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ κ πρὸς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον γράμμα π· διὸ καὶ πιθανωτέρα τῆς τοῦ Πόρσωνος φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἡ ἑξῆς διόρθωσις·

φθογγῆ δ' *ἐπέστω* πρῶτα μὲν τὸ μὴ θρασύ·
τὸ μὴ μάταιον δ' *εἰσέπειτα* σωφρόνων
ἴτω 'κ προσώπων ὄμματός τ' ἀρ' ἡσύχου·

ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ ἐγράψαμεν *ἐπέστω*, ἀντὶ τοῦ *ἐπέσθω*, διότι τὸ θρασὺ, ἢ μὴ θρασὺ, δὲν ἕπεται τῇ φωνῇ παρακολουθοῦν καὶ ἐπερχό-

μενον, ἀλλ' ἔνεστιν, ἐνυπάρχει ἐν τῇ φωνῇ συνεκφερόμενον μετ' αὐτῆς καὶ συνεκδηλούμενον, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἑξῆς παράλληλον τοῦ Ἀριστοφάνους χωρίον (Νεφ. 993)·

ὡς ἡδύ σου τοῖσι *λόγοις σῶφρον ἕπεστιν ἄνθος*·

Ἡ γνωστὴ καὶ συχνὴ τοῦ τ καὶ θ σύγχυσις παρήγαγε καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς εἰθισμένης *ᾄδησθα τὴν γραφὴν, ᾔδης τά*, τὴν ὁποίαν ὡς μοναδικὴν καὶ δυσεξήγητον ἐξαίρεσιν ἐσημείωσεν ὁ σοφὸς Κόβετος (Nov. Lect. σελ. 215. προσθεὶς· «Qui solus videtur pertinaciter repugnare locus Sophoclis in Antigone 446.

Κρ. Σὺ δ' εἰπέ μοι μὴ μῆκος ἀλλὰ σύντομα·
ᾔδης τὰ κηρυχθέντα μὴ πράσσειν τάδε;
Ἀντ. *ᾔδη*· τί δ' οὐκ ἔμελλον; ἐμφανῆ γὰρ ἦν·

nullo negotio atticam scripturam recipiet *ᾔδησθα κηρυχθέντα*, id est ὅτι ἐκηρύχθη». Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀληθὲς καὶ ὀρθὸν, ἐν ὅσῳ ἡ μετοχὴ *κηρυχθέντα* μένει ἀδιόρθωτος· ἂν ὅμως ἀναλυομένης τῆς μετοχῆς *κηρυχθέντα* εἰς δύο, *κηρυχθὲν τό*, ὁ δεύτερος στίχος ἀναγνωσθῇ

ᾔδησθα κηρυχθὲν τὸ μὴ πράσσειν τάδε;

τότε καὶ ὁ ἀττικὸς τύπος *ᾔδησθα* σώζεται καὶ ἐνταῦθα, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ στίχου εὐοδοῦνται· εἰς τὴν μεταβολὴν δὲ ταύτην ὁδηγεῖ ἡμᾶς αὐτὴ ἡ Ἀντιγόνη, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δι' ἐνάρθρου ἀπαρεμφάτου προεκφράσασα ᾔδη (στιχ. 27) τὴν ὁποίαν εἶχεν εἴδησιν τοῦ κηρύγματος·

Ἀστοῖσι φασὶν ἐκκεκηρύχθαι τὸ *μὴ*
τάφῳ καλύψαι μηδὲ κωκύσαι τινά·

τῆς δὲ δι' ἐνάρθρου ἀπαρεμφάτου ἐκφράσεως παραδείγματα ἄλλα οὐκ ὀλίγα εὑρίσκομεν ἐν αὐτῇ τῇ Ἀντιγόνῃ, ὡς π. χ. στιχ. 219

Χορ. Τί δῆτ' ἂν ἄλλῳ τοῦτ' ἐπεντέλοις ἔτι;
Κρ. *τὸ μὴ 'πιχωρεῖν* τοῖς ἀπιστοῦσιν τάδε,

στιχ. 535·

Κρ. Φέρ', εἰπὲ δή μοι, καὶ σὺ τοῦδε τοῦ τάφου
φήσεις μετασχεῖν ἢ 'ξομῇ τὸ μὴ εἰδέναι ;

στιχ. 844.

Ἰαμ. Μήτοι, κασιγνήτη, μ' ἀτιμάσῃς τὸ μὴ οὐ
θαπεῖν τε σὺν σοὶ τὸν θανόντα θ' ἁγνίσαι.

Ὁ Μόγκιος παρατιθεὶς (ἐν Ἀλκήστ. στιχ—848) ἄλλα ἐξ ἄλλων παραδείγματα, σημειόνει hace structura est admirantis vel indignantis. Δὲν ἐξετάζομεν μεχρι τίνος εἶνε ἀκριβὴς ἡ σημείωσις αὕτη, παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Εὐριπίδου, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν σημείωσιν ταύτην εἶνε ἡμαρτημένον, καὶ οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ προκείμενον.

Ὁ Ἡρακλῆς, ξενισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀδμήτου καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεύτησεν ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἄλκηστις, ἀγανακτεῖ ὅτι ἐξ ἀγνοίας αὐτὸς ἐκώμαζε δειπνῶν, τοιούτου παρόντος δυστυχήματος, διὸ καὶ λέγει πρὸς τὸν ὑπηρετοῦντα αὐτὸν παῖδα. στιχ. 845.

βίᾳ δὲ θυμοῦ τάς δ' ὑπερβαλὼν πύλας
ἔπινον ἀνδρὸς ἐν φιλοξένου δόμοις,
πράσσοντος οὕτω, κἀπεκώμαζον, κάρα
στεφάνοις πυκασθείς. Ἀλλὰ *σοῦ τὸ μὴ φράσαι*,
κακοῦ τοσούτου δώμασι προσκειμένου.
Ποῦ σφε καὶ θάπτει; ποῖ νιν εὑρήσω μολών ;

τὸ χωρίον τοῦτο πρέπει νομίζομεν νὰ διορθωθῇ κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον, μετακιθεμένων ἐναλλὰξ τῶν στίχων 848 καὶ 849.

———— καπεκώμαζον, κάρα,
κακοῦ τοσούτου δώμασιν προκειμένου,
στεφάνος πυκασθείς· ἀλλὰ, σ' *αἰτοῦμαι, φράσον*
ποῦ σφε καὶ θάπτει, ποῖ νιν εὑρήσω μολών·

Ἡ φράσις—ἀλλὰ σ' αἰτοῦμαι— εἶναι συνήθης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· οὕτω π. χ. καὶ ἐν Μηδ. 337·

μὴ δῆτα τοῦτογ', ἀλλὰ σ' αἰτοῦμαι, Κρέον·

ὅταν δὲ, τὸ—σ' αἰτοῦμαι φράσον—μετεβλήθη ἀλλαιωθὲν εἰς —ὸ—σοῦ τὸ μὴ φράσαι—ὅπερ οὐδόλως ἁρμόζει πρὸς τὸν ὑπηρέτην λεγόμενον, ἀφ' οὗ αὐτὸς ὁ κύριος τοῦ οἴκου Ἄδμητος ἀπέκρυψε τὸ δυστύχημα εἰς τὸν Ἡρακλῆ, καὶ τοι ἐπιμόνως προσπαθήσαντα νὰ μάθῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἀληθῆ τοῦ πένθους αἰτίαν, τῶν λογιωτέρων τις ἀντιγραφέων, διορθώσεως χάριν, μετέθεσε πιθανῶς τοὺς στίχους, καὶ συνέχεεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἔννοιαν· ἄλλως δὲ τοιαῦται μεταθέσεις στίχων εἰσὶν ἐνίοτε καὶ ἀπροσεξίας ἁπλῆς ἔργον ὡς π. χ. ἐν Ἴωνι. στιχ. 357 καὶ 358. ἐν τῷ μεταξὺ Κρεούσης καὶ Ἴωνος διαλόγῳ·

355. Ἰων. Χρόνος δὲ τίς τῷ παιδὶ διαπεπραγμένῳ ;
Κρ. Σοὶ ταὐτὸν ἦθος, εἴπερ ἦν εἶχ' ἂν μέτρον.
Ιων. Ἀδικεῖ νιν ὁ θεός· ἡ τεκοῦσα δ' ἀθλία.
Κρ. Οὔκουν ἔτ' ἄλλον ὕστερον τίκτει γόνον.
Ιων. Τί δ' εἰ λάθρα νιν Φοῖβος ἐκτρέφει λαβών;

οὐδὲ ὁ στίχος 357 ἁρμόζει εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ ναοῦ Ἴωνα, ἐπιμένοντα καθ' ὅλον τὸν μετὰ τῆς Κρεούσης διάλογον νὰ ἀπιστῇ εἰς τὰ παρ' αὐτῆς κατὰ τοῦ Ἀπόλλωνος λεγόμενα καὶ νὰ δικαιολογῇ τὸν θεὸν, οὐδ' ὁ 358 εἰς τὴν Κρέουσαν, μηδόλως ἐρωτηθεῖσαν, ἂν ἡ φίλη της καὶ δεύτερον ἄλλο παρὰ τὸ ἀπολωλὸς ἔτεκε τέκνον· ἐκτὸς δὲ τούτου, ἐν ᾧ δὲν εἶναι ὁ εἷς τοῦ ἄλλου στίχου ἀπάντησις, διασπᾶται καὶ ἡ συνάφεια τοῦ διαλόγου, διότι, καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ στίχου 346 μέχρι τοῦ 361 στιχομυθίαν ταύτην, ὁ μὲν Ἴων ἀνακριτοῦ δίκην ἐρωτᾷ, ἡ δὲ Κρέουσα οἷον ἀνακρινομένη ἀποκρίνεται. Ἀνάστρεψον τὴν τάξιν καὶ πάντα ταῦτα τὰ ἐλαττώματα θέλουσιν ἐκλείψει·

Ἰων. Χρόνος δὲ τίς τῷ παιδὶ διαπεπραγμένῳ ;
Κρ. Σοὶ ταὐτὸν ἦθος, εἴπερ ἦν, εἶχ' ἂν μέτρον.
Ἰων. Οὔκουν ἔτ' ἄλλον ὕστερον τίκτει γόνον ;
Κρ. Ἀδικεῖ νιν ὁ θεός· ἡ τεκοῦσα δ' ἀθλία.
Ἰων. Τί δ' εἰ λάθρα νιν Φοῖβος ἐκτρέφει λαβών;

Ἀρχαιολογικὰ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1860.

Ἔθος ἐπικρατεῖ, εἰς τὸ τέλος ἑκάστου ἔτους, ὅτε ἀποχαιρετήσαντες πλέον τὸ παρελθόν, στρέφομεν τὰ βλέμματα καὶ τὰς ἐλπίδας ἡμῶν πρὸς τὸ μέλλον, νὰ διέλθωμεν τελευταῖον διὰ τῆς μνήμης μας τὰς διαφόρους ἡμέρας καὶ ὥρας τοῦ παρελθόντος ἔτους, καὶ ἀναλογιζόμενοι ἓν ἕκαστον τῶν εὐαρέστων καὶ δυσαρέστων συμβάντων τοῦ ἰδιωτικοῦ ἡμῶν βίου, νὰ σχηματίσωμεν οὕτως ὁλικὴν τοῦ παρελθόντος εἰκόνα. Τὸ τοιοῦτον ἔθος ἄριστον ὄντως εἶναι καὶ τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς μόρφωσιν ἡμῶν, καθ' ὅ τι φέροντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ παρελθόντος, δυνάμεθα εἰς τὸ μέλλον πρὸς τὰ συμφέροντα ἡμῖν μόνον νὰ στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας, τῶν μὴ συμφερόντων ἀπέχοντες.

Τὸ ἔθος τοῦτο λοιπὸν τηροῦντες καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἃς ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὰ διάφορα τῆς ἀρχαιολογίας τῆς Ἑλλάδος κατορθώματα τοῦ παρελθόντος ἔτους, τὰς διαφόρους σπουδαίας ἀνακαλύψεις καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ τι ἀνάγεται εἰς τὴν μελέτην τῶν προγονικῶν ἡμῶν μνημείων, καὶ σχηματίσαντες οὕτως εἰκόνα συνεπτυγμένην τῶν παρελθόντων, ἃς στρέψωμεν θαρροῦντες τὰς ἐλπίδας μας πρὸς τὸ μέλλον.

Καὶ πρῶτον καὶ κύριον, ὅπερ τὰς χρηστὰς ἡμῶν ἐλπίδας ἀφθόνως ἐπλήρωσεν, εἶναι αἱ διάφοροι ἀνασκαφαί, αἵτινες εἷς τε τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς διάφορα πλησιόχωρα αὐτῆς μέρη γενόμεναι καθ' ἑκάστην οὐ μόνον σπουδαιοτάτας ἀρχαιότητας εἰς φῶς ἐξήγαγον, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐρεύνῃ τῆς τοπογραφίας τῆς χώρας ταύτης ἄφθονον παρέσχον ὕλην πρὸς ἐπεξέτασιν τῆς ἀπεράντου ταύτης μελέτης. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν, ὥσπερ σχεδὸν πᾶν ὅ τι ἐπιχειροῦσι, οὕτω καὶ ἀνασκαφὰς εἰς τὴν πρωτεύουσαν μόνον καὶ τὴν περιξ αὐτῆς χώραν ἐπεχείρησαν, ἐν ᾧ εἰς τὰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίας οὐδὲν τῶν τοιούτων γίνεται, ὡς ἂν οἱ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κάτοικοι τὴν χώραν ταύτην μόνον νεμόμενοι, τὰς ἄλλας ἐπαρχίας ἀγρίους καὶ ἀκατοικήτους ἐγκατέλιπον, ὡς ἂν ὁ τῆς Κορίνθου ἰσθμὸς, αἱ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν πεδιάδες μηδεμίαν παρεῖχον ἐλπίδα ἀνακαλύψεως λαμπρῶν τῆς ἀρχαιότητος μνημείων.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως, ἀποπερατωθεισῶν κατὰ τὸ ἔτος 1859 τῶν πρὸς βορρᾶν τῶν Προπυλαίων καὶ τοῦ Παρθενῶνος καὶ πλησίον τοῦ μεσημβρινοῦ καὶ ἀνατολικοῦ τῆς ἀκροπόλεως τείχους ἀνασκαφῶν, ἐξηκολούθησεν ἡ κυβέρνησις ἡμῶν, ὥσπερ εἰς τὸ παρελθὸν, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1860 ν' ἀνασκάπτῃ τὰς διαφόρους θέσεις, ἵνα φέρῃ εἰς φῶς τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος κατὰ τὰ ὀλίγα ἔτι κεχωσμένα ἐρείπια, καὶ ἀνασκάψασα μέχρι τοῦδε τὸν πρὸς δυσμὰς καὶ ἐν μέρει τὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἐρεχθείου καὶ Παρθενῶνος τόπον, δυστυχῶς οὐδὲν σπουδαῖον ἀνεῦρεν, εἰ μὴ τεμάχια ἐπιγραφῶν καὶ γλυπτικῶν ἔργων οὐδεμιᾶς σχεδὸν ἀξίας· ἀνευρέθη δὲ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἐρεχθείου καὶ ἀρχαῖον λιθόστρωτον ἔδαφος, ὡς φαίνεται, βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὕπερ ἐξ ἀρχαίων λίθων σχηματισθὲν πρὸς τὴν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἐρεχθείου εἴσοδον φέρει· προσέτι δὲ καὶ λίθοι μεγάλοι εἰς διαφόρους εὑρέθησαν θέσεις, οἵτινες πιθανῶς ἀνῆκον εἰς τὸν τοῖχον τοῦ περιβόλου τοῦ Ἐρεχθείου· δυστυχῶς ὅμως δὲν δυνάμεθα ἐκ τῶν λίθων μόνον τούτων περὶ τοῦ τοίχου τούτου, τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν τινά. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων γλυπτικῶν τεμαχίων, τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων, ἀναφέρομεν τὸ κάτω μέρος ἀγάλματος γυναικὸς ἐπὶ βράχου καθημένης 0,80 μέτρων ὕψους, 0,55 μήκους, ἀγάλματος μεγέθους ὑπερφυσικοῦ. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶνε ἐνδεδυμένη ποδήρη χιτῶνα, καὶ ἐκράτει ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν γονάτων της ζῶον ἢ ἄλλο τι (1)·

(1) Ἂς ὑπενθυμίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὰ πλεῖστα τῶν μικρῶν

ἡ ἁπλότης τῆς στάσεως καὶ ἡ ἐπεξέργασις τῶν πτυχῶν τοῦ χιτῶνος ἐμφαίνουσι τὴν καλὴν τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐποχήν· ἂν δὲ τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνῆκεν εἰς εἰκόνα Ἀθηνᾶς ἢ ἱερείας τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς ἢ ἴσως μητρὸς θεῶν Κυβέλης δὲν δυνάμεθα ν' ἀποφασίσωμεν, καθ' ὅ,τι τὰ σωζόμενα αὐτοῦ μέρη οὐδεμίαν περὶ τούτου νύξιν ἡμῖν παρέχουσι.

Νεκρικῶν ἀναγλύφων διάφορα τεμάχια εὑρέθησαν· οὕτω παράστασις συνήθης τοῦ δείπνου (1)· ἀνάγλυφον ἐπιτύμβιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκομεν παράστασιν γυμνοῦ παιδὸς ἱσταμένου, δίδοντος εἰς κύνα πρὸ αὐτοῦ ἀντικείμενόν τι ἢ ἴσως περιστεράν, καὶ σύροντος ὄπισθεν αὐτοῦ μικρὰν ἅμαξαν ὡς παίγνιον, παράστασις νεκρική, τὴν ὁποίαν συχνάκις εἰς τὰ διάφορα τῶν Ἀθηνῶν μουσεῖα εὑρίσκομεν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 280 ἐντὸς τοῦ Θησείου ἀνάγλυφον πληρέστατα ὁμοιάζει μὲ τοῦτο·—σφιγγὸς πτέρωσις, νεκρικοῦ ἀναγλύφου, καὶ ἄλλα μικροῦ λόγου ἄξια.—Ἐνεπίγραφον ἀνάθημα παριστάνον τὴν Ἀθηνᾶν, πρὸς ἣν πιθανῶς προσήρχοντο διάφορα πρόσωπα προσφέροντα αὐτῇ θυσίας ἢ εὐχάς. (Ἐφημ. ἀρχαιολ. ἀρ. 3639.).—

Τὰ πλεῖστα τέλος τῶν ἐνεπιγράφων τεμαχίων, τῶν κατὰ τὸ 1860 ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνασκαφέντων ἐξεδόθησαν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν Ἀθηνῶν ἐφημερίδα.—

Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως νῦν ἂς καταβῶμεν εἰς τὴν κάτω πόλιν,

ἀγαλματίων καθημένης γυναικὸς ἐντὸς οἰκίσκου, κρατούσης συνήθως κύμβαλον μετὰ μοσθίου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ πλησίον ἐχούσης ξῶον, συνήθως Κυβέλης, μητρὸς θεῶν καλουμένης, ἐπὶ τῶν γονάτων των κρατοῦσι ξῶόν τι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ.

(1) *Καὶ τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον, καθὼς ἐν γένει τῆς παραστάσεως ταύτης ἅπαντα τὰ σωζόμενα εἰς τὰ διάφορα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Εὐρώπης μουσεῖα, εἶνε μεταγενεστέρας ἐποχῆς.* (ἆρα περὶ τούτου Welker Alte Denkmäler II. p. *234* fg. καὶ Stephani Ausruhender Herakles p. *47*. —

ὅπου ἡ ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν ἑταιρία, ὥσπερ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1860 ἀκαταπαύστως ἀνέσκαψεν, ἐπεσκεύασεν ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἐξηκολούθησε πλουτίζουσα καθ' ἑκάστην τὸ μουσεῖόν της διὰ περιεργοτάτων ἀρχαιοτήτων. Καὶ διακόψασα, ἕνεκα παρεμπεσόντων ἐμποδίων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1856, τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἀκροπόλεως Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἐπεχειρίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1860 τὴν ἀνασκαφὴν τῆς θέσεως, ὅπου πρὸς δυσμὰς *τοῦ κοινῶς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς ὀνομαζομένου τετρακιονίου οἰκοδομήματος* εὑρίσκονται διάφορα λείψανα ἀρχαίου τοίχου, ἄτινα, εἰς διαφόρους θέσεις ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἐξέχοντα, εἰς διάστημα 120 περίπου μέτρων ἀπὸ μεσημβρίαν πρὸς βορρᾶν ἐκτεινόμενα, οὐκ ὀλίγας μέχρι τοῦδε παρέσχον σκέψεις καὶ φροντίδας τοῖς περὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν τοπογραφίαν ἀσχολουμένοις (ὅρα. *Κουμανούδ.* Φιλιστ. 1864. σελ. 40).

Καὶ οἱ πλεῖστοι μὲν ἐζήτουν ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ Παυσανίου, 1, 17, 2 καὶ Κικέρ. de finib. 5, 1. ἀναφερόμενον γυμνάσιον τοῦ Πτολεμαίου, διότι οὐ μόνον ἡ θέσις αὕτη πληρέστατα ἐσυμφώνει μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου, ἀλλὰ καὶ διότι, ὡς ἀναφέρει ὁ Stuart. III, 1, κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα εὑρέθη ἐνταῦθα βάσις, ἥτις, ὥσπερ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφὴ δηλοῖ, ἔφερεν ἄγαλμα τοῦ Πτολεμαίου υἱοῦ τοῦ Ἰόβα (*Leake* Topogr. Athen σελ. 89 καὶ 188 τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως). Καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦτο « λίθοι τε εἰσὶν ἑρμαῖ θέας ἄξιοι, καὶ εἰκὼν Πτολεμαίου χαλκῆ, καὶ ὅ τε Λίβυς Ἰόβας ἐνταῦθα κεῖται ». Πολλοὶ ὅμως τῶν σοφῶν μὴ νομίζοντες ἐπαρκούσας τὰς μαρτυρίας ταύτας ἐζήτουν ἐνταῦθα τὴν Ποικίλην Στοάν (οὕτω ὁ R. Rochette Top. d' Athènes 1852 p. 53 καὶ 14. καὶ μετ' αὐτὸν ὁ *Goettling* Berichte der Königl. Saechs. Gesellsch 1853 p. 69), ἢ τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἀδριανοῦ, ἄλλοι δὲ ἄλλας εἰκασίας ἐξέφρα-

ζον, οὐδὲν θετικὸν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ εἴπωσιν ἔχοντες.

Τὴν Θέσιν λοιπὸν ταύτην ὀρθῶς ποιοῦσα ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἐπεχειρίσθη ν' ἀνασκάψῃ, ἵνα τέλος ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων δυνηθῇ τις νὰ ἐπιφέρῃ ὁριστικὴν γνώμην. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη μικρὰς μόνον παρέσχεν ἐλπίδας ἀνευρέσεως σπουδαίων ἀρχαιοτήτων, καθ' ὅ τι τὰ ἀνευρισκόμενα τεμάχια καὶ μεταγενεστέρας ἐποχῆς καὶ ὀλίγου λόγου ἄξια ἦσαν· ὅτε ὅμως τῆς ἀνασκαφῆς προχωρησάσης εἰς βάθος 10 περίπου μέτρων, εὑρέθη τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος καὶ πολύθυρος τοῖχος ἐκτεινόμενος ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν, καὶ πρὸ αὐτοῦ μὲν ἴχνη στηλῶν, ἐκτεινόμενα καὶ ταῦτα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ τοίχου, ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ μικρὰ δωμάτια ἐπίσης ἐκτεινόμενα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ τοίχου τούτου (ὅρα Γενικὴν συνέλευσιν τῶν μελῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας τοῦ 1860 σελ. 9 καὶ τὸ προστεθὲν σχέδιον τοῦ οἰκοδομήματος), τότε μόλις ἐδυνήθη τις νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ σχήματος τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, καὶ ἐξετάζων αὐτὸ νὰ εὕρῃ ὁμοιότητα πρὸς τὰ δυστυχῶς ὀλίγα σωζόμενα λείψανα ἀρχαίων γυμνασίων (1). Οὐδὲν ὅμως δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ ἐκφέρωμεν, ἂν ἡ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἕνεκα πλείστων προσκομμάτων διακοπεῖσα ἀνασκαφὴ δὲν ἐκταθῇ ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοδομήματος τούτου.

Ἂν ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος θελήσωμεν ἐκ τῶν δεδομένων εἰκασίαν τινὰ νὰ ἐπιφέρωμεν, πλεῖστα νομίζομεν εἶνε τὰ προτρίποντα ἡμᾶς τὸ τοῦ Πτολεμαίου γυμνάσιον μᾶλλον ἢ ἄλλο τι

(1) *Ὅρα τὸ σχέδιον τοῦ τῆς Ἱεραπόλεως μικρᾶς Ἀσίας γυμνασίου κατὰ Leake εἰς τὸ νεωστὶ ἐκδοθὲν σύγγραμμα τοῦ* E. Guhl *καὶ* W. Koner Das Leben der alten Griechen *Ἀρ. 151. καὶ τοῦ τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ αὐτὸ σύγγραμμ. ἀρ. 152.*

οἰκοδόμημα τῆς ἀρχαιότητος ἐνταῦθα νὰ ζητήσωμεν. Καὶ πρώτιστον καὶ κύριον, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἐρρέθη, εἶναι τὸ σχῆμα αὐτὸ τῶν εὑρεθέντων λειψάνων τοῦ οἰκοδομήματος, διότι μετὰ πιθανότητος ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν στοὰν ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν ἐκτεινομένην, τῆς ὁποίας τὸ κύριον πρόσωπον πρὸς δυσμὰς βλέπον ἐκτείνεται εἰς διάστημα πέντε περίπου μέτρων μέχρι τριῶν βαθμίδων, αἵτινες τὴν στοὰν ταύτην ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ οἰκοδομήματος χωρίζουσι· ἂν δὲ, ὡς εἰκὸς, τὸ κέντρον τοῦτο καθὼς πρὸς ἀνατολὰς οὕτω καὶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ βορρᾶν περιφράξωμεν διὰ δμοίας στοᾶς, οἵα ἡ εὑρεθεῖσα, σχηματίζομεν οὕτω τετράγωνον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον πλερέστατα ὁμοιάζει μὲ ἀρχαῖον γυμνάσιον.

Ἐξετάζοντες κατὰ δεύτερον λόγον τὰ εὑρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, θέλομεν εὕρη μεταξὺ αὐτῶν ὀλίγα τινὰ ἐκ πωρίνου λίθου, διατηρήσαντα εἰσέτι ζωηρὰ χρωματισμοῦ ἴχνη, ἅτινα ἐκ τῆς ἐργασίας των παρίστανται ὡς ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς ἢ τὰ ἐπίλοιπα ἐκ μαρμάρου, ὥστε πιθανῶς τὰ πρῶτα ἀνῆκον εἰς οἰκοδόμημα ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς πλησιόχωρον, τοῦ ὁποίου, καταστραφέντος συγχρόνως μετὰ τοῦ γυμνασίου τούτου, τὰ λείψανα, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ γυμνασίου, ἐνετειχίσθησαν εἰς τὸν ὀχυρωματικὸν τοῖχον, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω ὀλίγα τινὰ θέλομεν ἀναφέρει. Τὰ δὲ ἐπίλοιπα τεμάχια ἐκ μαρμάρου, ὁποῖα πλεῖστα εὑρέθησαν, καθαρῶς ὡς μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἐμφαίνονται, ἐποχῆς διατηρησάσης εἰσέτι κατὰ μέγα μέρος ἴχνη ἀρχαίας καλλονῆς. Μεταξὺ τούτων θέλομεν εὕρη τεμάχια διάφορα διατηρήσαντα ζωηρὰ ἴχνη χρωματισμοῦ, τεμάχια στηλῶν διαφόρου μεγέθους καὶ ῥυθμοῦ, ὀρθοκεράμους καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐξ ὀπτῆς γῆς. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος καὶ ἡ μεγίστη ποικιλία τῶν εὑρεθέντων τούτων τεμαχίων εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν μᾶς φέρουσι, καθ' ὅτι οὐ μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν εἰς ἕκαστον αὐτῶν τὴν οἰκείαν Θέσιν, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ ὁλικοῦ σχήματος τῶν

διαφόρων τοῦ οἰκοδομήματος μερῶν νὰ σχηματίσωμεν γνώμην τινά, ἐὰν ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἀνασκαφῆς δὲν χορηγήσῃ ἡμῖν σαφέστερα διδόμενα. Προσέτι καὶ ἡ ἐπεξεργασις αὐτὴ τοῦ εὑρεθέντος τοίχου, συγκρινομένη πρὸς τὴν τῶν λαμπρῶν οἰκοδομῶν τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τρανῶς ἡμῖν ἀποδεικνύει, ὅτι ἂν καὶ πλείστας προσπαθείας κατέβαλον οἱ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀνεγείραντες νὰ μιμηθῶσι τὰς λαμπρὰς ἐκείνας οἰκοδομάς, ὅμως εἶχε παρέλθει πλέον ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, καὶ ὁ Ἕλλην τεχνίτης εἰργάζετο οὐχὶ πλέον εἰς αἰωνίαν δόξαν τῆς φίλης πατρίδος, ἀλλ' ὑποκύπτων εἰς τὰς θελήσεις τοῦ δεσπότου μόνον χρηματικὰ ἐθήρευε συμφέροντα· καὶ τούτου ἕνεκα τὰ διασωθέντα τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης λείψανα θαυμαζόμενα ἔτι καὶ νῦν ἰδίαν τινὰ τέρψιν παρέχουσι τῷ θεατῇ, ἐν ᾧ τὰ λείψανα τῆς παρακμῆς ἱστορικὴν μόνον καὶ ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν ἔχοντα ὀλιγώτερον τὸν ἐνδιαφέρουσι.

Καὶ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων γλυπτικῶν τεμαχίων δὲν δυνάμεθα ν' ἀναβιβάσωμεν ὑψηλότερον ἢ εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, διότι ἐξετάζοντες προσεκτικώτερον τῶν ὀλίγων τούτων τεμαχίων τὰ κυριώτερα, δηλαδὴ κεφαλὴν Σεληνοῦ φυσικοῦ μεγέθους μετρίας ἐργασίας, κολοσσαϊαν πάδα ἐπιμελοῦς ἐργασίας, κορμὸν Ἑρμοῦ μετὰ κηρυκείου, καὶ τέλος νεανικὴν κεφαλὴν περιδεδεμένην διὰ ταινιῶν ἐπιμελοῦς ἐργασίας, θέλομεν τὰ μὲν τρία πρῶτα τεμάχια εὐθὺς ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἔργα μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἀναγνωρίσαι, ἐν ᾧ ἡ νεανικὴ κεφαλὴ διὰ τὸ πρωτοφανὲς τῆς περιδέσεως αὐτῆς, τὸ χαρίεν τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐπεξεργάσεως, διατηροῦσα εἰσέτι ἐπὶ τῶν τριχῶν ἴχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ, κινεῖ τὴν περιέργειαν ἡμῶν καὶ τὸ πρῶτον, ὅπερ εὐλόγως ἐρωτῶμεν ἑαυτούς, εἶνε, ὁποία ἐστὶν ἡ πρωτοφανὴς αὕτη εἰκονικὴ παράστασις, διότι ὡς τοιαύτη ἐκ πρώτης ὄψεως ἡμῖν καθαρῶς παρίσταται· καὶ ὁμολογητέον ὅτι, ἂν καὶ

πολλάκις καὶ ἀλλεπαλλήλως ἐξητάσαμεν τὴν κεφαλὴν ταύτην, ὅμως δὲν ἐδυνήθημεν νὰ ἐπιφέρωμεν ἐπαρκῆ ἡμῖν ἐξήγησιν, ὅθεν πέμψαντες ἀπεικόνισμα αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν τῆς Ῥώμης ἑταιρίαν ἐπεριμέναμεν παρὰ τῶν σοφῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως· καὶ τῷ ὄντι μετ' οὐ πολὺ ἐμάθομεν, ὅτι ἡ πιθανωτέρα εἰκασία εἶνε νὰ τὴν ἐκλάβῃ τις ὡς κεφαλὴν ἀγάλματος νεανικοῦ τοῦ Ἰόβα Β' τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰόβα Α', βασιλέως τῆς Μαυριτανίας, τοῦ κατὰ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἀντιπαραταχθέντος καὶ ἕνεκα τῆς ἀποτυχίας του αὐτοχειριασθέντος (46 πρ. Χρ.)· ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰόβας Β', αἰχμαλωτισθεὶς μειράκιον ἔτι ὢν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἀνετράφη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων τότε διδασκάλων καὶ ἐνησχολήθη εἰς τὰς διαφόρους τέχνας καὶ ἐπιστήμας, βασιλεύσας δὲ 48 ἔτη ἀπέθανε τὸ 19 ἔτος μ. Χρ. (ὅρα *Visconti* Iconograph. Gr. III p 386 κεξ. ἐκδ. τῶν Μεδιολάνων). Καὶ τοῦ μὲν Ἰόβα τούτου διάφοροι εἰκονικαὶ παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων εἶνε γνωσταὶ (*Visconti* fol. XVI.), ὥσπερ καὶ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα εἰς τὰ Annali d' Instituto Arch. di Roma 1857. tav. d' agg. E. κατὰ μέγα μέρος ὁμοιάζει τὴν κεφαλὴν τὴν ἐσχάτως εὑρεθεῖσαν. Ὅθεν ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου (1,17,2) ἀναφέροντος ἐνταῦθα ἄγαλμα τοῦ Ἰόβα συγγενοῦς ὄντος τῆς οἰκογενείας τῶν Πτολεμαίων, ὥσπερ καὶ τὸ πρωτοφανὲς καὶ οὐδόλως ἑλληνικὸν δέσιμον τῆς κεφαλῆς ταύτης, θέλομεν μᾶλλον παραδεχθῆ ἡ ἀπορρίψη τὴν εἰκασίαν ταύτην.

Ἀλλ' οὐ μόνον τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτικὰ λείψανα τὰ ἐνταῦθα εὑρεθέντα εἶνε μεταγενεστέρας ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ἐνεπίγραφα τεμάχια εἶνε τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, καὶ ὀλίγιστα μόνον ἀρχαιοτέρας ἐποχῆς, ὥσπερ λ. χάριν τὸ ἀξιόλογον ἐνεπίγραφον τεμάχιον τὸ ἀναφέρον ἀγῶνα Σωτηρίων, πολλάκις ἤδη ἐκδοθέν, μακεδονικῆς ἐποχῆς, ἐν ᾧ αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν, ὥσπερ λ. χάριν αἱ διάφοροι ἐφηβικαὶ στῆλαι, αἱ ὑπὸ Κουμανούδου ἐν τῷ Φιλίστ. ἐκδιδόμεναι,

αἱ βάσεις Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τῆς συζύγου του Οὐϊβουλλίας Ἀλκίας (ὅρα ἐπιγραφὰς ἐκδοθείσας ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας 1860.) καὶ ἄλλαι πλεῖσται φθάνουσι μέχρι τοῦ τέλους τῆς δευτέρας μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ὁ δὲ τρίτος λόγος, ὅστις παρακινεῖ ἡμᾶς νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὰ εὑρεθέντα λείψανα εἶνε τοῦ γυμνασίου τοῦ Πτολεμαίου, εἶνε χωρία τινὰ ἐνταῦθα εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ἀναφέροντα τὸ γυμνάσιον τοῦτο· καὶ τὸ μὲν πρῶτον χωρίον εὑρίσκεται ἐπὶ τεμαχίου ἐφηβικῆς στήλης εὑρεθείσης κατὰ τὸν σεπτέμβριον μῆνα τοῦ παρελθόντος ἔτους, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ἐφήβους ἐπαινεθέντας καὶ στεφανωθέντας διὰ διαφόρου πράξεις καὶ διότι προσήνεγκον **100** βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πτολεμαίου γυμνασίου (ἐξεδόθη δὲ τὸ τεμάχιον τοῦτο ὑπὸ Κουμανούδουεν Ἀθηνᾷ καὶ ὑπὸ Κ. Σ. Π. ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημ. ὑπ' ἀρ. 1041.) ἕτερον δὲ χωρίον, ὅπου γίνεται λόγος τοῦ γυμνασίου τούτου, εἶνε καὶ αὐτὸ ἐπὶ ἐφηβικῆς στήλης. Καὶ ὁμολογητέον μὲν, ὅτι οὐδέποτε ἐπὶ τῶν ἐφηβικῶν τούτων στηλῶν εὑρίσκομεν « στῆσαι ἐν τῷ Πτολεμαίῳ », ἀλλὰ πάντοτε «ἐν ἀγορᾷ » ἢ ἄλλοτε « οὗ ἂν αὐτοῖς ἐπιτήδειον εἶναι δοκῇ »· ἀλλὰ τὸ μέγιστον πλῆθος τεμαχίων τοιούτων ἐφηβικῶν στηλῶν ἐνταῦθα ἐντετειχισμένων, καθὼς καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὸν Παυσανίαν τὸ γυμνάσιον τοῦτο πλησίον τῆς ἀγορᾶς εὑρίσκετο, ἔτι μᾶλλον ὑποστηρίζει τὴν γνώμην ἡμῶν.

Τοιαῦτα λοιπὸν εἶνε τὰ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας γνώμης συνηγοροῦντα. Ἂς διέλθωμεν δὲ νῦν δι' ὀλίγων τὰς διαφόρους τύχας τοῦ οἰκοδομήματος τούτου. Καὶ ὁ μὲν Παυσανίας ἀναφέρει ὡς οἰκοδομήσαντα τὸ γυμνάσιον τοῦτο Πτολεμαῖόν τινα, ὡς δὲ γνωστὸν, πολλοὶ τοιούτου ἐνόματος ὑπῆρξαν, ὥστε δὲν ἠθέλαμεν δυνηθῆ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὸν οἰκοδομήσαντα τὸ γυμνάσιον τοῦτο, ἂν δὲν ἦτο γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἕνεκα διαφόρων εὐεργεσιῶν ἐπωνόμασαν μίαν τῶν φυλῶν των εἰς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ φιλαδέλφου Πτο-

λεμαΐδα, καὶ κατὰ τὰ φαινόμενα μία τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Πτολεμαίου τούτου εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἦτο καὶ ἡ ἀνέγερσις τοῦ λαμπροῦ τούτου οἰκοδομήματος (ὅρα *Leake* Topogr. Athen. σελ. 88 σημ. 5). Οὐδὲν ἄλλο περὶ τοῦ γυμνασίου τούτου ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μανθάνομεν, ὥστε ἀναγκαζόμεθα ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων τὰ περαιτέρω νὰ εἰκάσωμεν. Τρεῖς ἢ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, φαίνεται, ἐχρησίμευσε τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἰς τὸν ἀρχῆθέν του σκοπὸν, διότι καθὼς ἐκ τῶν εὑρεθέντων ἐνεπιγράφων τεμαχίων εἰκάζομεν, ἅτινα δὲν εἶνε νεώτερα τῆς ἀρχῆς τῆς τρίτης μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, φαίνεται, κατεστράφη περὶ τὰ μέσα τῆς τρίτης μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ καθὼς ἐκ τῶν ἀτάκτως ἐντετειχισμένων τεμαχίων ἀρχαίων λειψάνων καὶ ἐπιγραφῶν παρατηροῦμεν κατεστράφη, ἵνα οἰκοδομηθῇ ἐκ τῶν λειψάνων τούτων ὀχυρωματικὸς τοῖχος, ὁ ὁποῖος νὰ δυνηθῇ νὰ διαφυλάξῃ μέρος τῆς τότε ἐρήμου σχεδὸν πόλεως ἀπὸ εἰσβολῆς βαρβάρων λαῶν. Καὶ ἐν ᾧ ἐκ τοῦ Ζωσίμου (βιβλ. Α'.) γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ Καίσαρος (253—59 μ. Χρ.) ἐπικειμένης εἰσβολῆς τῶν Γότθων εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀνῳκοδόμησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὰ ὑπὸ τοῦ Σύλλα κατεδαφισθέντα τείχη, (ὅρα Κουμανούδην ἐν τῇ γενικῇ συνελεύσει τῶν μελῶν τῆς ἀρχ. ἑταιρίας 1860 σελ. 13), μετὰ μεγίστης πιθανότητος δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν καὶ τὸ γυμνάσιον τοῦτο κατεστράφη. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξ ἀρχαίων λειψάνων οἰκοδομηθεὶς τοῖχος, ἵνα διαφυλάξῃ τὸ τότε εἰσέτι κατοικούμενον μέρος τῆς πόλεως, ἔτι καὶ νῦν εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως διεσώθη, ὥστε κατὰ τὰ σωζόμενα ἴχνη δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν αὐτὸν, ὡς καταβαίνοντα ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς βορειανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἡμετέρου γυμνασίου, ἐνταῦθα δὲ ἀνακάμπτοντα πρὸς ἀνατολὰς, τὴν διεύθυνσιν τῆς νῦν τοῦ Ἀδριανοῦ καλουμένης ὁδοῦ λαμβάνοντα

μέχρι τῶν κοινῶς τοῦ Πρυτανείου ὀνομαζομένων ἀρχαίων λειψάνων, ὅπου ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία νῦν ἀνασκάπτουσα πλείστας ἐνεπιγράφους βάσεις καὶ ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἐκ τοῦ τοίχου τούτου ἐξάγει, ἐντεῦθεν δὲ πρὸς τὴν ἀνατολικοβόρειον γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως στρεφόμενον. Ἐν τῷ τοίχῳ τούτῳ εὑρίσκομεν ἐνεκτισμένα τὰ λείψανα τῶν διαφόρων ἀρχαίων μνημείων, τῶν πλησίον αὐτοῦ εὑρισκομένων· ὅθεν μέχρι τοῦδε εὑρέθησαν ἴσως ἐντὸς αὐτοῦ τὰ λείψανα τοῦ βουλευτηρίου, τοῦ γυμνασίου τοῦ Πτολεμαίου καὶ διαφόρων ἄλλων οἰκοδομῶν, ὥστε χάριτας ὀφείλομεν εἰς τοὺς τὸν τοῖχον τοῦτον οἰκοδομήσαντας, διότι οὕτω διέσωσαν ἡμῖν πλείστας καὶ περιεργοτάτας ἀρχαιότητας.

Παρῆλθον δὲ αἰῶνες καὶ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος κατέστρεφε κατ' ὀλίγον τὰ διασωθέντα λείψανα τοῦ γυμνασίου τοῦ Πτολεμαίου, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ὑδάτων πρὸς τὸ ταπεινὸν τοῦτο μέρος τῆς πόλεως ὠθούμενον χῶμα ἐκάλυπτε καθ' ἑκάστην ἔτι μᾶλλον αὐτό, ὥστε ὁ περιηγητὴς ὁ κατὰ τὰ 1436—60 τὸ πρῶτον τὰς Ἀθήνας ἐπισκεφθεὶς (ὅρα Ross Anonymios Viennensis 1840 καὶ Archaeologische Aufsätze σελ. 245 κεξ.)· καὶ ἔπειτα κατὰ τὰ 1550 ὁ Καβάσιλας καὶ Ζυγομαλᾶς, καὶ μετὰ τούτους κατὰ τὸ 1676 ὁ Spon καὶ Wheler, ὥσπερ καὶ ὁ Stuart κατὰ τὰ 1764 καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτοὺς οὐδὲν πλέον ἴχνος τοῦ οἰκοδομήματος τούτου εὗρον.

φῆς, ὡς τῆς ἀληθοῦς πηγῆς, ἐξ ἧς πηγάζει *τὸ ὕδωρ τὸ ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον.*

Διὸ ἀπέβλεψα πρῶτον μὲν εἰς τὰ ἡμέτερα, καὶ εἶδον ὅτι ἦτό ποτε καιρὸς, καθ' ὃν ἐν τῇ Γραφῇ ἀνέπνεε τὸ ἔθνος ἡμῶν τὴν νέαν του ζωήν· διότι πανταχοῦ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς σχολείοις τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ ἠκροάζετο καὶ ἐδιδάσκετο πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ διάφορα τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης τεμάχια ὡρίσθησαν πρὸς *ἀνάγνωσιν* κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρας, καθ' ἃς οἱ χριστιανοὶ Ἕλληνες συνήρχοντο ἐν εὐλαβείᾳ εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ· καὶ μέχρι σήμερον ὡρισμένα οὕτως ἀναγινώσκονται, ἂν καὶ εἰς ὦτα μὴ ἀκουόντων. καὶ οἱ ὕμνοι δὲ αὐτοὶ καὶ αἱ προσευχαὶ καὶ τὰ τροπάρια καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, τὸν τύπον ἑλληνικά, ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ λέξει τῶν Γραφῶν εἶνε συντεταγμένα. Ἡ δὲ ἐκκλησία τότε κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐκείνους καὶ πάντοτε ἔπειτα ἦτον ὄχι μόνον ἡ ἀκρόπολις τῆς τοῦ ἔθνους ἐν Χριστῷ πίστεως καὶ ἑνότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ τροφὸς καὶ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ παντὸς λαοῦ.

Ἐν δὲ τοῖς σχολείοις ἕως χθὲς καὶ πρώην τὰ θρησκευτικὰ βιβλία ἦσαν τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα τῆς διδασκαλίας καὶ παιδεύσεως· καὶ ἡ μὲν ἀνάγνωσις ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ *ἅγιος ὁ θεὸς καὶ δεῦτε προσκυνήσωμεν* καὶ ἐτελεύτα εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ τοὺς ψαλμούς * Μετὰ δὲ ταῦτα ἐδι-

* *Φεγγαράκι μου λαμπρόν*
φέγγε με νὰ περπατῶ
νὰ πηγαίνω στὸ σχολειὸ
νὰ μαθαίνω γράμματα
τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.

Καὶ τὸ δημοτικὸν τοῦτο ᾄσμάτιον ὑπεμφαίνει βέβαια ἐκτὸς ἄλλων καὶ τὸ πόσον μὲ τὰ γράμματα συνεδέετο πάντοτε ἡ τοῦ Θεοῦ ἔννοια εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νηπίων.

II.

ΠΕΡΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ.

Μελετῶν περὶ θρησκευτικῆς τῶν παίδων ἀγωγῆς νὰ γράψω τι, ὁποία γίνεται παρ' ἡμῖν καὶ ὁποία δέον νὰ γίνηται, πρέπον ἐνόμισα ν' ἀρχίσω ἀπὸ τὸν περὶ ἀναγνώσεως τῆς Ἁγίας Γρα-

δάσκοντο μετά τινων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ τινα τῆς Γραφῆς. Διὸ καὶ *θύραθεν παιδεία* καὶ μαθήματα τὰ ἔξω (1) ἐκαλεῖτο πρὸς διαστολὴν ἡ πᾶσα ἄλλη παιδεία. Τὸ δὲ πρόγραμμα τοῦτο τῶν τε δημοτικῶν τότε καὶ ἑλληνικῶν σχολείων εἶνε μὲν ἄγνωστον ἀπὸ πότε ἀκριβῶς χρονολογεῖται, φαίνεται δὲ ἐξάπαντος σύγχρονον περίπου μὲ τὸν ὅλον τῆς ἐκκλησίας διάκοσμον καὶ τὸν χριστιανικὸν τοῦ ἔθνους βίον.

Καὶ κατ' οἶκον δὲ ὄχι μόνον δὲν ἀπηγορευέτο ἡ τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσις, ἀλλὰ καὶ ἐσυσταίνετο καὶ ἐσυνειθίζετο (2).

Πλὴν ὡς πᾶσαι τῶν ἀνθρώπων αἱ διατάξεις καὶ τὰ νενομισμένα ἀποβαίνουσι νεκρὸν γράμμα καὶ τύπος ἁπλοῦς, συμμεταβαλλομένων τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, ἀφοῦ τὸ ἔθνος περιῆλθεν εἰς ἀπαιδευσίαν καὶ ἀμάθειαν, καὶ διεφθάρη καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη, διέμειναν μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τύπος ἁπλοῦς. Ἔπαυσε δὲ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ζῶσα διδασκαλία τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν λαόν, καὶ ἔμεινεν ὁ ἄμβων σχεδὸν μόνον εἰς τῶν εὐαγγελίων τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ ταύτην κακὴν, πρὸς τὸ ὠτίον ᾠδικῶς γινομένην καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν καρδίαν εἰς οἰκοδομήν (3).

(1) *Ὅτι μὲν οὖν ἄχρηστον ψυχαῖς μαθήματα τὰ ἔξω δὴ ταῦτα, ἱκανῶς εἴρηται. Βασιλ. πρὸς νέους παραίν. ζ'.*

(2) *Προσέχωμεν τοίνυν τῇ ἀναγνώσει (τῆς Γραφῆς) μὴ τὰς δύο μόνον ταύτας ὥρας· οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡ ψιλὴ αὕτη ἀκρόασις.— Καὶ ἕκαστος οἰκαδε ἀναχωρήσας τὰ βιβλία μετὰ χεῖρας λαμβανέτω καὶ τῶν εἰρημένων ἐπερχέσθω τὰ νοήματα, εἴγε μέλλει διηνεκῆ καὶ ἀρκοῦσαν ἕξειν τὴν ἀπὸ τῆς Γραφῆς ὠφέλειαν. Χρυσοστ. Ὅτι χρήσ. ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Τόμ. Γ'. ἔκδ. 1734.*

(3) *Ὅτι τὰ τῆς Γραφῆς ἀνεγινώσκοντο πάλαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δὶν ἤδοντο, ὥσπερ ἀπὸ τῶν αἰώνων τῆς ἀμαθείας μέχρι σήμερον συνειθίζεται, μαρτυροῦσι τὰ « Πράξεων τῶν ἀποστόλων τὸ ἀνάγνωσμα ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἁγ. Εὐαγ. τὸ ἀνάγνωσμα. Ἡσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα. Βασιλ. ἀ τὸ ἀνάγνωσμα κτλ.*

Ἐκ δὲ τῶν σχολείων ἐπελθούσης τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς μεταβολῆς ἀπερρίφθη μὲν πάραυτα ἀσυνέτως ἡ περὶ τὸν θεῖον λόγον καὶ τὴν θρησκείαν σπουδὴ, ἐπειδὴ νεκρὰ καὶ ἄψυχα τὰ πάντα ἐκεῖνα ἐφαίνοντο, καὶ ἀηδίασέ τις πλέον εἰς τοὺς τύπους καὶ τὸν μηχανισμὸν, περιωρίσθη δὲ ἡ πᾶσα θρησκευτικὴ δι δασκαλία εἰς τὴν ἱερὰν κατήχησιν καὶ τὴν ἐν συνόψει περίληψιν τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, ἀποβᾶσα ἓν τῶν πολλῶν τοῦ προγράμματος μαθημάτων καὶ τοῦτο οὐχὶ τῶν πρώτων (1). Ἀπὸ δὲ τῶν σχολείων μάλιστα τῶν ἀνωτάτων μετεδόθη καὶ εἰς τὸν οἶκον ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ψυχρότης καὶ ἀδιαφορία κατ' ὀλίγον, καὶ ὁλονὲν μεταδίδεται. Συνέβη δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅ,τι συνήθως γίνεται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀποφεύγωσι τὰ ἄκρα.

Ἀλλ' ἐν τῇ ὁρωμένῃ ταύτῃ ἀποξηράνσει τοῦ δένδρου τῆς τοῦ ἀτόμου πίστεως σπέρμα καὶ ῥίζα ζωῆς δὲν εἶνε ἆρά γε τὰ σεπτὰ ταῦτα πατροπαράδοτα, ὅτι ἡ ἐκκλησία ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ προτρέπει καὶ ἐπιβάλλει; Διὸ δὴ καὶ ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις τανῦν εἴθισται ἡ τῶν εὐαγγελίων ἀνάγνωσις, καὶ ἐνιαχοῦ ἐν ἑλληνικοῖς σχολείοις ἡ τοῦ εὐαγγελίου τῆς Κυριακῆς ἑρμηνεία, ὡς καὶ ἐν ταῖς τῶν ἰδιωτῶν οἰκίαις δὲν εἶνε τῶν σπανιωτάτων τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης. Καὶ τοιαῦτα μὲν καθόλου τὰ ἡμέτερα· πρὶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὸ κύριον τοῦ λόγου ἡμῶν θέμα, ἴδωμεν τί γίνεται ἐν τοῖς ἄλλοις ζῶσι χριστιανικοῖς λαοῖς, καὶ ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία ἀπαγορεύει ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς χώρας τῶν Διαμαρτυρουμένων, καὶ δὴ πρῶτον εἰς τὴν Ἄνω Γερμανίαν. Ἐνταῦθα

(1) *Μόλις πρὸ δύο ἐτῶν προσετέθη ἐν τοῖς ἐνταῦθα γυμνασίοις θρησκευτικὸν μάθημα.*

ἀπὸ τῶν χρόνων ἤδη τῆς ἀναμορφώσεως ἡ τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσις καὶ κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς σχολείοις ἐθεωρήθη κυριωτάτη τοῦ ἀνθρώπου πνευματικὴ τροφὴ καὶ ἀσφαλεστάτη τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας ἄγκυρα. Ἐπειδὴ δὲ ἐπ' ἐσχάτων κατά τι ἠλαττώθη ἡ περὶ αὐτὴν σπουδὴ ἕνεκα ἄλλων πολλῶν καὶ διαφόρων ἀναγνωσμάτων καὶ σπουδασμάτων ἐπαγωγῶν, ὁποῖα ἡ μεγάλη τῶν ἐπιστημῶν παρ' αὐτοῖς πρόοδος συνεπῆγε, λόγοι πολλοὶ παλλαχόθεν διεκινήθησαν ὑπὲρ τῆς σφόδρα παιδαγωγικῆς τῆς Γραφῆς σπουδαιότητος. Καὶ πραγματικῶς, ὅσον ἡμεῖς τοὐλάχιστον γνωρίζομεν, πανταχοῦ εἴθισται ἐν τοῖς σχολείοις ἡ τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσις ἐκτὸς ἄλλης διδασκαλίας θρησκευτικῆς καὶ ἀσκήσεως τῆς εὐσεβείας. Ἀλλὰ καὶ κατ' οἶκον ἀπὸ παλαιοῦ ἐπικρατεῖ τὸ ἔθος τοῦτο, καὶ ἐν τῷ ναῷ, ὡς γνωστόν, τὸ κυριώτατον νομίζεται ἡ κήρυξις τοῦ θείου λόγου.

Ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ, ἐν τῇ χώρᾳ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὅπου τὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἔχουσι καὶ πολλὰ σπουδῆς ἄξια, ἔτι μᾶλλον εἴθισται ἡ τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσις καὶ κατ' οἶκον καὶ ἐν τοῖς σχολείοις, καὶ πρώτιστον τῆς ἀγωγῆς ἡ θρησκεία τίθεται. Πλὴν περὶ τούτων ὠφέλιμον εἶνε ν' ἀναγνώσῃ τις καὶ τὸν Εὐγένιον Ῥενδοῦ, ἄνδρα δεινὸν περὶ τὰ παιδαγωγικὰ, ἀποσταλέντα ἐπὶ τούτῳ εἰς Γερμανίαν καὶ εἰς Ἀγλλίαν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ συγγράψαντα περὶ τῆς πρωτοβαθμίου παιδείας ἐν Λονδίνῳ (1). Καὶ ἐν Γαλλίᾳ δὲ τὰ τῆς κατωτέρας

(1) De l' instruction primmaire à Londres dans ses rapports avec l' état social. p. Eugène Rendu. Soc. édition *1853* Paris.

Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου θὰ κοινοποιήσωμέν τινα χρήσιμα ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ ἔπειτα, νῦν δὲ σημειόνομεν τάδε·

Σελ. XX *(τοῦ προλόγου)*. C' est par le Caractère de l' enseignement religieux en Angleterre, qu' on y peut juger la force de l' autorité traditionelle dans l' éducation. Où que vous alliez, — partout la religion apparait comme point de départ et comme but, et le plus grand établissement de Londres, Kings' College, inscrit ces

παιδείας μετερρυθμίσθησαν καὶ μεταρρυθμίζονται ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν. Καὶ τοσαῦτα μὲν περὶ τούτων ἀρκοῦσι· νῦν δὲ πρέπει πρῶτον μὲν νὰ δείξωμεν ὅτι τῷ ὄντι σωτήριος καὶ πρὸς ἀνάπλασιν τοῦ τε ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας πρώτου ἡ τῆς Γραφῆς ἀνάγνωσις καὶ μελέτη, καὶ μὲ τὴν παράδοσιν καὶ τὸ ἔθος τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν σύμφωνον, ἔπειτα δὲ πῶς πρέπει νὰ γίνηται αὕτη καὶ ποῦ κατὰ τὸ παρόν.

Ἐνῷ ἀναπτύσσεται καὶ αὐξάνει ἐσωτερικῶς ὁ ἄνθρωπος ὁλονὲν μανθάνων, ἀπειράκις ἀγνοεῖ ποῦ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ ποῦ τὸ ἀνώτατον καὶ ἀμετάβλητον κῦρος· διὸ ἀδιαλείπτως διψᾷ, ἀπὸ γνώσεώς τινος εἰς γνῶσιν ὑφούμενος. καὶ τοῦτο εἶνε τὸ εἶδέναι, ὃ φύσει ὁ ἄνθρωπος ὀρέγεται. ἀλλ' οὐδέποτε φθάνει εἰς τὸ ποθητὸν τοῦτο τέλος, τὴν εὕρεσιν αὐτῆς τῆς ἀληθείας, οὐδ' εἶνέ ποτε δυνατὸν φαίνεται νὰ φθάσῃ, ἀλλὰ προώρισται νὰ τείνῃ μόνον εἰς τοῦτο. Διὰ τοῦτο αἱ ἐντυπώσεις καὶ ἔννοιαι καὶ αἱ περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαφόρου σχέσεως καὶ ἀναφορᾶς αὐτῶν γνώσεις, ἀλλήλας διαδεχόμεναι ῥέουσιν ἀπαύστως καὶ περιστρεφόμεναι κύκλον ὅμοιον χάνουσι τὸ διάφορον αὐτῶν δι' ἡμᾶς, καὶ κατὰ μικρὸν ἐξασθενοῦσι· διότι περὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων οὐδὲν δι' αὐτῶν γινώσκεται σαφὲς καὶ ἀναμφίβολον. Ὅθεν ὅταν ὁ ἄνθρωπος μόνον μὲ τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων τὴν ἄβαν περισκοπῇ τὸν βίον καὶ τὸν κόσμον θεωρῇ, ἐπὶ τέλους ἡ ἀδιαφορεῖ καὶ οὐδὲν καινὸν βλέπει ὑπὸ τὸν ἥλιον, παντοῦ τὴν γένεσιν ἑνορῶν παλαίουσαν μὲ τὴν φθοράν, καὶ τὰ πάντα μονοτόνως, ὥσπερ ἔν τινι μηχανῇ φερόμενα, συστρέφεται δὲ εἰς ἑαυτὸν καὶ μένον, ἡ ταλαιπωρεῖται καὶ ταράσσεται ἠθικῶς καὶ τὸ ἧπαρ

mots en tête de ses programmes « Tout système d' éducation, dans un pays chrétien doit mettre la religion chrétienne au premier rang des études. Sans la science religieuse les autres sciences ne peuvent donner ni le bonheur à l' individu, ni à l' état la prospérité ».

σελ. 112 On lit la Bible au moins deux fois par jour.

βιβρώσκεται δ' ὅλου τοῦ βίου, ὥσπερ Προμηθεὺς δεσμώτης, μέχρι ἀπελπισίας βασανιζόμενος, ὥστε καὶ νὰ ἐκφωνῇ τὸ *ἐν τῷ μηδὲν φρονεῖν ἥδιστος βίος.*

Ἡ δὲ ἀδιαφορία αὕτη καὶ πνευματικὴ στασιμότης μεταβαίνει εἰς μόρανσιν ἠθικὴν καὶ νάρκην, εἰς ἣν περιπίπτουσι πολλάκις πολλοὶ καὶ τῶν περὶ ἐπιστήμην τινὰ ἐπιμελουμένων, ἡ φέρει μεθ' ἑαυτῆς ἀντιφάσεις πολλὰς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ. διότι ἐνῷ πολλάκις συναισθάνεταί τις ζωηρῶς ὅτι συνδεόμεθα μὲ κόσμον ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν, μὲ κόσμον ἀόρατον καὶ πνευματικόν, βλέπων δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐρριμμένον πως ἐν τῷ μέσῳ τῆς δημιουργίας καὶ ὑποκείμενον εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἀνάγκης καὶ συγγενεύοντα μὲ τάξιν τινὰ τῶν λοιπῶν ὄντων, πολλάκις μὲν καὶ σπουδάζει νὰ ἐννοήσῃ πῶς συνδέεται μὲ τὸν ὑπερφυσικὸν ἐκεῖνον κόσμον καὶ πῶς ὑψοῦται ὑπεράνω τῆς λοιπῆς μονοτονίας· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ τοῦτο, προωρισμένος φαίνεται ὢν μόνον νὰ τὸ προαισθάνεται, μαραινεταίπως. Καὶ ὑποσβέννυται μὲν τὸ πῦρ τοῦ αἰσθήματος ἐν τῇ θρασύτητι ταύτῃ τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας, ὑπομένει δ' οὐχ ἧττον θερμότης τις ἐν τῇ πράξει. Καὶ ἐντεῦθεν συμβαίνει ἐνίοτε ἄλλα μὲν νὰ φρονῇ τις καὶ νὰ νομίζῃ, ἄλλως δὲ νὰ διάγῃ, ὥστε π. χ. ὁ τὸ φρόνημα ὑλιστὴς νὰ ἦνε οὐχ ἧττον ἠθικός. ἀλλ' ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις λείπει· διότι ἡ γνῶσις εἶνε ζωὴ καὶ δύναμις, ἡ γνῶσις εἶνε θέλησις καὶ ἐνέργεια· ἡ γνῶσις ὅμως ἐκείνη, ἥτις γινώσκει ὅτι τὸ γινωσκόμενον εἶνε ἀληθὲς, δῆλον ὅτι ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας, ἡ γνῶσις ὅτι ἀτελῶς πάνυ τὰ ὄντα γνωρίζομεν ἢ καὶ τὸ πλεῖστον ἀγνοοῦμεν αὐτά.

Ἐνῷ λοιπὸν ἡ φύσις πανταχοῦ σχεδὸν σιγᾷ εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, μυστηρίοις κεκαλυμμένη ἀφάτοις, ἡ θρησκεία ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἔγεινε καὶ συντηρεῖται διὰ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, καὶ εἶνε αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψις, καὶ ὅτι ἰδίᾳ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ μετ' αὐτοῦ κατ' οὐσίαν ἑνώσει σώζεταί τε καὶ ἀνακαινίζεται, *εἴτις γὰρ ἐν*

Χριστῷ, κτίσις καινὴ κτίσις· καὶ ὅτι σώζεται μὲν τῆς ἀτελείας καὶ φθορᾶς, ἀναγεννᾶται δὲ εἰς ζωήν. Ταμεῖον δὲ τῶν ἀληθειῶν τούτων εἶνε ἡ Γραφὴ, ἃς οὐδεμία ἀνευρίσκει ἐπιστήμη καὶ ὧν τὴν δύναμιν ἐκεῖνος μάλιστα συναισθάνεται καὶ ἀναγνωρίζει, ὁ καὶ πεῖραν τοῦ κόσμου ἔχων καὶ γνῶσιν τῶν διαφόρων τῆς φιλοσοφίας θεωριῶν. Ἐν αὐτῇ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀπ' ἀρχῆς παιδαγωγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀνάπλασιν αὐτοῦ διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἀτελείας του καὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθοῦς θεοῦ· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου σὰρξ γενόμενος ἀπεκαλύφθη τῷ κόσμῳ καὶ ἀνελκύει εἰς ἑαυτὸν τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον, προσομιλῶν ἐν προσώπῳ καὶ τιθέμενος ὑπογραμμὸν τοῖς πᾶσι τὸν βίον αὐτοῦ.

Ἔπειτα ἐν τῇ Γραφῇ ἔνθεν μὲν θεοφόρητοι ἄνδρες ὑπὸ τῆς καθαρωτάτης καὶ ὑψηλῆς ἰδέας τοῦ ἀπολύτου ὄντος κατεχόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος ἐπιπνεόμενοι ἀφελῶς μετὰ παιδικῆς ἁπλότητος καὶ ἀθωότητος πράττουσι καὶ λέγουσι. καὶ οἱ μὲν λόγοι αὐτῶν εἶνε ἄτεχνοι ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας ἀναβρύοντες, αἱ δὲ πράξεις, ὡς ὁ βίος ὅλος, τῶν λόγων ἐνσωμάτωσις· ἔνθεν δὲ παρίσταται ἡ μὲν ἀρετὴ ἀμειβομένη εἴτε εὐθὺς εἴτε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, κολαζομένη δὲ ἡ ἀπείθεια καὶ ἡ ἁμαρτία. καὶ πάλιν ὁ ἄνθρωπος ἀσθενὴς μὲν καὶ μέχρις Ἅιδου πεπτωκὼς ἐνδείκνυται, σωζόμενος δὲ καὶ ἀνυψούμενος ὑπὸ ἀπείρου ἀγάπης θεοῦ Σωτῆρος. Πλὴν καὶ αἱ ἀγνότατα καὶ ὑψηλότατα τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἠθικῆς ἀναγεννήσεως ἀρχαί, καθ' ἃς ἐν γένει πᾶσα ὑγιὴς παιδαγωγία ἔχει ν' ἄγῃ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ ἄτομα εὐθὺς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ ἐφικτὸν τέλος ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, καὶ σώσῃ αὐτὰ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου, καὶ πρὸς ἃς κατὰ πρασέγγισιν μόνον πάντων τῶν σοφῶν τὰ ἠθικὰ διδάγματα καὶ παραγγέλματα συνάδουσιν, αἱ τοιαῦται ἀρχαί, λέγω, κηρύττονται ἐν τῇ Γραφῇ οὐχὶ ὡς σοφὰ ἁπλῶς παραγγέλματα καὶ ἀνθρώπων διανοήματα, οὐδ' ὡς νεκρά τις ἠθικολογία, ἀλλὰ μετ' ἀφηγήσεως καὶ ἀλ-

ληλουχίας πραγμάτων ἐν *βιογραφίαις* ὅλαις, δι' ὧν συναπαρτίζεται σχεδὸν ἡ ὅλη ἱστορία λαοῦ ἐξηρημένου πρὸς παιδαγωγίαν, καὶ τὸ κυριώτατον μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ κύρους.

Τίς δὲ μελετήσας τὴν Γραφὴν δὲν συνησθάνθη ὅτι πνεῦμα αἰώνιον λαλεῖ ἐν αὐτῇ, πνεῦμα θεοῦ ἐπιπνέει ἐπὶ τοῦ ὅλου, πνεῦμα ἰσχυρὸν καὶ εἰς *τὰ μυχαίτατα* τῆς καρδίας ἐπενεργοῦν μετὰ ὕψους καὶ ἁπλότητος συνάμα ἀνεφίκτου, μεθ' οἵας οἱ οὐρανοὶ πρασομιλοῦσι τοῖς ἀνθρώποις; Ἡ δ' ὑποδηλωθεῖσα αὕτη παιδαγωγικὴ διδασκαλία τῆς Γραφῆς προβαίνει βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον σύμφωνα μὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀνάπτυξιν καὶ ἠθικὴν πρόοδον ἕως εἰς τελειότητα ἀνέφικτον, ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς *δικαιοσύνης καὶ τῆς ἔξωθεν ἀνάγκης καὶ εὐπειθείας*, εἰς τὸν νόμον *τῆς χάριτος καὶ τῆς ἔσωθεν ἀληθοῦς ἐλευθερίας*.

Διὰ ταῦτα εὐλόγως εἶπέ τις καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ πάντοτε ὅτι ἡ Γραφὴ εἶνε ἡ βίβλος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν ᾗ ζήσονται ἔθνη καὶ λαοί, καὶ νεκροὶ ἀναστήσονται καὶ ἀνέστησαν.

Καὶ τῷ ὄντι ἡ μὲν ἀρχαία Ἑλλὰς παρακμάσασα καὶ τέλος ἐκπνεύσασα, ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀνεβίωσε νέαν ζωήν, ἀφοῦ κυρίως ὁ πολυθεϊσμὸς καὶ ἡ τῆς φύσεως λατρεία, ἐξ *ἀγνῆς* καὶ ἐνθέου τὸ πρῶτον καρδίας κινηθεῖσα, ἔφερεν ἀναγκαίως μετὰ καλλίκαρπον ἀκμὴν εἰς λατρείαν αὐτῆς τῆς ὕλης καὶ τοῦ ἐγώ, καὶ δὴ εἰς φθοράν. Ἀναβιώσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τῆς τετάρτης ἤδη ἑκατονταετηρίδος καὶ πολιτείαν νέαν ἐν Βυζαντίῳ προσκτήσαντες ἀντετάχθησαν ἐπὶ χιλιετηρίδα εἰς τοὺς ἔξωθεν χειμάρρους τῆς βαρβαρότητος, καὶ πάντα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τὰ κειμήλια διετήρησαν, ὅσα ἐκ τοῦ ἀρχαίου κόσμου παρέλαβον. Ἔπειτα δὲ καὶ πάλιν δοῦλοι τῶν παθῶν γενόμενοι μετὰ παρέλευσιν αἰώνων ὑπέκυψαν μὲν εἰς τὸν βάρβαρον τῆς Ἀσίας ζυγόν, κλαύσαντες δὲ καὶ θρηνήσαντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀληθοῦς μετανοίας καὶ πίστεως εἰς τὸν Σωτῆρα, ἐκινήθησαν ἤδη τὸ

δεύτερον. Ὁ δὲ ἀρχαῖος ἐν Ῥώμῃ κόσμος καὶ οὗτος τὰ αὐτὰ σχεδὸν παθὼν καὶ ταφείς, νέος ἀνέστη καὶ τάξιν νέαν πραγμάτων συνεπήγαγεν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ. Καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀναμορφώσῃ λεγομένῃ νέα ἀνέτειλε ζωή, δημιουργήσασα μετὰ τοῦ *ἀειθαλοῦς* πνεύματος τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τὸν νῦν ἐκπλήττοντα τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸν καὶ τὴν ἄπαυστον εἰς τὰ πρόσω κίνησιν.

Ἀποδίδομεν δὲ πάντα ταῦτα τὰ αἰώνων καὶ πολλαπλῆς ἐνεργείας πορίσματα εἰς τὴν ἀγαθουργὸν δύναμιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ θείου λόγου, ὡς εἰς τὴν κυρίαν καὶ αἰώνιον ἀρχήν, τὴν ζωῆς καὶ ἐνεργείας παράγωγον, καθὼς καὶ τὰς πράξεις καὶ καθ' ὅλου τὸν βίον ἀτόμου τινὸς ἀνάγομεν δικαίως εἰς ἣν ἔτυχε πρώτην ἀγωγὴν καὶ παιδείαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ τούτου.

Διὰ δὲ πάντα ταῦτα λοιπὸν τί ἄλλο πρὸς ὀρθὴν καὶ ὑγιαίνουσαν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τοῦ τε ἀτόμου καὶ τοῦ λαοῦ, τί ἄλλο πρέπει ν' ἀναγινώσκηται καὶ σπουδάζηται, παρὰ τὸ βιβλίον τῆς πίστεως καὶ θρησκείας ἡμῶν, ἐξ οὗ τοσάκις ἠρύσθη ζωὴν τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ ὅπερ ἡ ἐκκλησία ὥρισε πρῶτον καὶ κύριον ἀνάγνωσμα, διατηροῦσα ἀγνῶς τὰ πατροπαράδοτα; Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα διατηρῶμεν ἐν τοῖς σωτηριωδεστάτοις τὴν συνέχειαν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, νέαν μέλλοντες ν' ἀνακτίσωμεν πολιτείαν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καλούμενοι, ὀφείλομεν, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀνάγκη εἶνε νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν ἐθνικὸν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς δρόμον, τῆς ζωῆς ἐκείνης, ἐν ᾗ *ἐν τῷ αἰσθήματι* μόνον ἔτι τὰ θαύματα τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἠρχίσαμεν.

Διότι ἀλλοίμονον εἰς τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις διασπάσῃ τὸ νῆμα τῶν παραδόσεων καὶ διαρρήξῃ τὴν ἅλυσον τὴν συνδέουσαν αὐτὸ μὲ τὸ παρελθόν! ἀληθῶς ὁ τοιοῦτος λαὸς ἀδύνατον φαίνεται νὰ ἔχῃ μέλλον καὶ ἠθικὴν δύναμιν, ἐξ ἧς καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ὑλικὴ ἐκπηγάζει.

Ἀλλ' ἡμεῖς,δύναταί τις νὰ εἴπῃ, προγόνους καὶ πατέρας ἔχομεν τοὺς Μαραθωνομάχους καὶ Σαλαμινομάχους, καὶ ἐν τούτοις ἐγκαυχώμεθα καὶ τούτους προβαλλόμεθα παράδειγμα. βιβλία δὲ ζωῆς ἔχομεν τὰς ἀθανάτους αὐτῶν βίβλους, ἃς νυχθημερὸν ν' ἀνελίττωμεν πρέπει. Συμφωνῶ ἐντελῶς, καὶ μετὰ πάντων σεμνύνομαι ὅτι τῆς καλλικελάδου καὶ ἀριστοτόκου ἐκείνης Ἑλλάδος τέκνα εὐχόμεθα εἶναι, ἀπόγονοι τοῦ ἐξαιρέτου τῆς οἰκουμένης λαοῦ. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἡ ὄντως ἑλληνικὴ τοῦ πνεύματος ἐκείνων σπουδὴ ὄχι μόνον δὲν κωλύει, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ἀληθῆ θρησκευτικὴν ἀγωγὴν καὶ διδασκαλίαν· ἔπειτα καὶ τἀνάπαλιν ὁ ἄνευ θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ ἄνευ ἀρετῆς νέος τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον εἶνε εἴτε ἑλληνικὴν εἴτε ἄλλην τινὰ ἀληθῆ παιδείαν νὰ οἰκειωθῇ· ὀλίγα δὲ μόνον γράμματα πρὸς χρῆσιν τοῦ βίου βαναυσικήν. Ἔπειτα δὲ ἂν καὶ πάντα ἐκείνων ἐκληρονομήσαμεν, γλῶσσαν καὶ ὄνομα καὶ ἀρετὰς καὶ κακίας, σὺν ἄλλοις δὲ ἔθνεσι καὶ συγγράμματα καὶ ποιήματα καὶ τέχνην καὶ ἐπιστήμην ἐκείνων, ἅπερ ἀναντιρρήτως τὰ πρωτεῖα φέρουσι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὴν θρησκείαν ὅμως αὐτῶν, πρὸ χιλιετηρίδων σαλευθεῖσαν ἐκ τῶν σαθρῶν αὐτῆς θεμελίων καὶ καταπεσοῦσαν, ἀπεταξάμεθα πρὸ αἰώνων καὶ συνετάχθημεν τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ θρησκείᾳ. Ἡ δὲ θρησκεία ἦτο καὶ παρ' ἐκείνοις, καὶ εἶνε πανταχοῦ καὶ πάντοτε, ἡ βάσις τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Ὅθεν ὀφείλομεν ἐπὶ τῆς πέτρας ταύτης, τῆς ἀμεταξαλεύτου πίστεως εἰς τὸν θεάνθρωπον Σωτῆρα, ν' ἀνοικοδομήσωμεν.

Διὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἀπὸ τριακονταετηρίδος μάλιστα ἠθελήσαμεν ξένην ὁδὸν νὰ διανοίξωμεν καὶ τῶν πατροπαραδότων ν' ἀποσπασθῶμεν, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ πρόγραμμα διδασκαλίας ἀσύμφορον καὶ ἀντεθνικὸν καὶ δὴ καὶ ἄσοφον νὰ συντάξωμεν, ἴσως ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ καὶ τὰς ἰδέας τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος τῆς Εὐρώπης κατεχόμενοι ἢ καὶ ἁπλῶς τὰ ἐν Εὐρώπῃ προγράμματα καὶ τοὺς διοργανισμοὺς ἀν-

τιγράφοντες ἐπιπολαιότερον, νομίζω ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἤδη τὴν περίοδον ταύτην συγχύσεως ἐνιαυτὸν ἢ μᾶλλον ἀποπείρας ἀποκαλέσαντες περὶ νέας νὰ συσκεφθῶμεν διατάξεως καὶ διοργανώσεως τῶν σχολείων καὶ ἀληθοῦς αὐτῶν βελτιώσεως.

Ἡ δὲ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς κατ' ἐκλογὴν καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἄλλη διδασκαλία καὶ ἀγωγὴ τοῦ λαοῦ θὰ θεωρῆται βεβαίως ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀναμορφώσει λίθος ἀκρογωνιαῖος.

Τοσαῦτα μὲν τὸ κατὰ δύναμιν, ὅπως δειχθῇ τὸ ἄκρως παιδαγωγικὸν καὶ σωτήριον τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως καὶ μελέτης, καὶ ἡ κατεπείγουσα ἀναγκαιότης τῆς τοῦ λαοῦ θρησκευτικῆς καὶ δὴ χριστιανικῆς ἀγωγῆς. Ποῖα δὲ ἐκ τῆς Γραφῆς τεμάχια καὶ πῶς καὶ κατὰ ποίαν τάξιν ν' ἀναγινώσκωνται ἐν τοῖς σχολείοις, καὶ ποία ἡ ἄλλη θρησκευτικὴ διδασκαλία καὶ ἀγωγή, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία καὶ εὐδαιμονία τῆς κοινωνίας, ἄλλοτε ἴσως περὶ τούτων ἐν τῷ Φιλίστορι θὰ διαπραγματευθῶμεν.

Ξ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΕΞ ΕΛΒΕΤΙΑΣ (*).

Ἐν Γενεύῃ τῇ 16. Ἰανουαρίου 1861.

Ἡ περὶ ἐκδόσεως τοῦ Φιλίστορος ἀγγελία ἐπροξένησεν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἑλβετίᾳ ζωηρὰν ἐντύπωσιν· διότι ἔνθεν μὲν τὴν ἀνάγκην τῆς μητρικῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ εὐαγγελίου ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ προτάττων, ἔνθεν δὲ ἐπιλαμβανόμενος πᾶν ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τέχνην τῆς ἑλληνικῆς

(*) *Τὴν παροῦσαν ποιησιν μᾶς ἔγραψε γαλλιστὶ ὁ ἐπιτρίαετὴς διαμένων ἐνταῦθα καθηγητὴς καὶ φίλος μας κύρ. Ἰωσ. Δουβιλλιὲρδ, ἐκ Γενεύης. Μετέφρασε δὲ αὐτὴν ὁ κύρ. Θεμιστ. Ἰωαννίδης. Σ. Σ.*

φυλῆς, ὁ Φιλίστωρ ἐπιδιώκει ἔργον ἀληθῶς ἐθνικὸν, προωρισμένος ἐν καιρῷ νὰ ἐπιφέρῃ νέαν καὶ ἰσχυρὰν ἐμψύχωσιν εἰς τὴν πρόοδον τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καὶ ἐφελκύσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς πεφωτισμένης γνώμης τῆς Εὐρώπης. Ἐνῷ δὲ πρωτότυποι πραγματεῖαι θὰ ἐπιδιώκωσι τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου σκοποῦ, ἵνα; ἐπιτρέπεται εἰς ἄνδρα εὐρωπαῖον, περὶ πολλοῦ ποιούμενον τὴν δόξαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, νὰ ἐκθέτῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν συνόψει τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρεύνας τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης. Παιδαγωγικὸν σύστημα, καί τοι οὐχὶ ἔλως νέον, *παρήχθη* ἐν Ἑλβετίᾳ (ἐν Λωσσάνῃ καὶ Γενεύῃ), *οἱ κῆποι τῶν παίδων*, ὑπὸ τοῦ κυρ. Fred. Froebel, βαθμηδὸν προάγον τοὺς παῖδας εἰς τὴν κατάληψιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. καὶ βέβαια ἀπορριπτέα εἶνε ἡγνώμη τινῶν, διωτεινομένων ὅτι τὸ θέαμα τῶν φυσικῶν φαινομένων εἶνε οὐσιωδῶς κακόηθες, ὡς διδάσκον δῆθεν τὸ κτηνώδες τῶν τυφλῶν ἐνεργειῶν καὶ τὸ κράτος τῆς δυνάμεως καὶ ἀνάγκης· διότι ἡ θεία πρόνοια καὶ τὸ πανάγαθον τοῦ δημιουργοῦ πανταχοῦ ἀκαταμαχήτως ἐκλάμπουσιν. Ὁ πᾶς δὲν μανθάνει παρὰ τῷ κυρ. Froebel τὸ πεπρωμένον, ἀλλὰ τὴν θείαν λαμπρότητα καὶ χάριν. τὸ δὲ ὄνομα τοῦ θεοῦ ἀντὶ νὰ ἐπιβάλληται αὐτῷ, ἀνακύπτει ἀπὸ τοῦ φυτοῦ, τοῦ πτηνοῦ, τοῦ λίθου, ὑπὸ φωτὸς καὶ πατρικῆς τινος μεγαλοπρεπείας περιλαμπόμενον.

Ὁ Froebel μεταχειρίζεται τὴν φύσιν εἰς διακονίαν τῆς ἀγωγῆς, τῆς μητρὸς ἐξηγούσης διὰ βραχέων τὸ μέγεθος τῶν ἐλαχίστων πραγμάτων, ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα λεπτομερειῶν τῶν ὁποίων ἀρρήτως ἀναπέμπεται ὕμνος τις πρὸς τὸν θεόν. Ὁ παῖς σπείρει, ἀροτριᾷ, βλέπει τὸ σπέρμα βλαστάνον, τὸ φυτὸν ἀναπτυσσόμενον, τὸ ἄνθος ἀνακύπτον, τὸν καρπὸν διερχόμενον τὰς φάσεις τῆς ὡριμότητος, ἡ δὲ ἀμοιβὴ τῆς νοήμονος ἐργασίας του, εὐλόγως τῷ ἀνήκει ἐπὶ συνθήκῃ νὰ μεταδώσῃ αὐτὴν εἰς ἄλλον εὐτυχεῖς. Ἡ καρδία, τὸ πνεῦμα, τὸ σῶμα ταὐτοχρόνως ἀναπτύσσεται· ἡ ἀγάπη καὶ ἡ χάρις ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὑπάρξεως,

ἡ ἐργασία ἐξαγιάζεται. Οὐδεμία δὲ τῶν δυνάμεων, ὡς δῶρον τοῦ θεοῦ, μένει ἐν ἀτροφίᾳ.

Εὐχῆς ἔργον ἂν οἱ γονεῖς μελετήσωσι τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ εἶνε πολύτιμος καρπὸς ἀφοσιώσεως καὶ χριστιανικῆς καρδίας.

Δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ἐνταῦθα τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τοῦ κ. Guimps, ἐπιγραφόμενον *ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ πρακτικὴ τῆς ἀγωγῆς*. Ὁ συγγραφεὺς μάλιστα συσταίνει τὴν προσευχὴν καὶ τὸν θεῖον λόγον, τὴν μὲν ὡς προσηλοῦσαν ἡμᾶς τῷ θεῷ, τὸν δὲ ὡς ἰσχυρὸν αὐτῆς ἐπίκουρον· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ βάσις τῆς διδασκαλίας του εἶνε πλημμελὴς, καθότι στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τῆς εὐδαιμονίας, ἥτις ἐπιζητουμένη μάλιστα ἐκφεύγει, ἐνῷ τὸ *καθῆκον* προσάγει αὐτὴν ἀγνοτέραν καὶ ἀξυτέραν. Ἐν παρόδῳ σημειῶ συλλογήν τινα πρὸ ὀλίγου ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κυρ. Astié, συναρμολογήσαντος μεθοδικῶς τὰς κυριωτέρας σκέψεις τοῦ ἡμετέρου ἀξιοθαυμάστου, Vinet, περὶ οὗ μετὰ ταῦτα θέλω πραγματευθῆ. Οὐχ ἧττον δὲ ἀξιοσημείωτος εἶνε καὶ *ἡ παιδικὴ κωμῳδία* (Comédie enfantine) τοῦ κυρ. Ratisponne, συλλογὴ θελκτικῶν διηγημάτων, τῶν ὁποίων ἡ μεταγλώττισις εἶνε εὐχῆς ἔργον.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

τοῦ ἔτσι.

Τὸ *ἔτσι* ἢ *ἐτζί* (=ὧδε, οὕτως) εἶνε ἓν τῶν σκοτεινοτάτων τὴν ἀρχὴν μορίων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς. Καὶ ἐν χρήσει ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον, ὅσον εἶνε γνωστόν, παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ, ἐν τῷ ὄντι τὸ *ἀλλέτζη* ἐν Β'. 497 (παρὰ Κοραῇ Ἀτ. τόμῳ Δ') σύγκειται ἐκ τοῦ *ἀλλὰ* καὶ *ἔτζη*, ὡς καὶ ὁ Κοραῆς ὑπονοεῖ (Ἀτ. Α'. 304). Ἔπειτα μετὰ μακρὸν διάστημα παρὰ τῷ Γεωργιλᾷ Θανατ. τῆς Ῥόδου..

Ἔτζι καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ποῦ βρίσκεται σὲ τοῦτος διατὶ γηρᾷ παράκαιρα, καὶ δὲ κακὸν ὁποῦτον.

Ἔπειτα παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, π. χ. Δ. Ζήνῳ Βατραχομυομαχ. στ. 445.

Ἔτσι αὐτοὶ ἐσκόρπιζαν τοὺς μαχικοὺς βατράχους,

δηλ. ὡσὰν σκορπίζουσι τὰ πρόβατα οἱ λύκοι κτλ.

Περὶ δὲ τῆς ἀρχῆς του ὁ μὲν Κοραῆς ἐν Ἀτ. Α'. 304—5 τάδε ἀπεφάνθη: «τὸ ἔτζι εἶναι παραφθορὰ τοῦ ἔτι, ὡς καὶ τὸ σύνθετον ἐδέτζε τοῦ ὧδ' ἔτι. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπ' ἄλλους ποιητάς, οἱ ὁποῖοι τὸ γράφουν χωρὶς τὸ ζ, οἷον παράδειγμα τοῦ πρώτου (Ἀπολλων. τοῦ ἐν Τύρ.)

Ἔτις κινᾷ κ' ἡ ὄρεξις καὶ δίδει τῶν ἀνθρώπων,
νὰ κάμνουσι καρποφοριὰ μ' ἕνα καὶ μ' ἄλλον τρόπον

τοῦ δευτέρου

Ἀμὴ θέλα νὰ στέκασιν, καὶ ἐδέτις νὰ γεράσῃ.»

Ἄλλοι δὲ τὸ παράγουσιν ἐκ τοῦ ἔστι πολλάκις τιθεμένου ἐν ἀποκρίσεσιν, ὅπου ἐνίοτε καὶ τὸ οὕτω ἠδύνατο νὰ τεθῇ· ἄλλοι δέ τινες ἐκ τοῦ Λατιν. *si* sic. Ἀλλ' οὐδεμία τῶν δοξῶν τούτων ἔχεται τινος πιθανότητος. Διότι πρῶτον μὲν ἡ σύνθεσις τοῦ *εἰ* μετὰ τοῦ *sic* δὲν εἶνε ἀναγκαία· ἔπειτα ἂν τὸ ἔτζι ἐκ τούτων εἶχε *συντεθῇ*, ἔπρεπεν ἤδη καὶ παρ' ἀρχαιοτέροις Βυζαντινοῖς νὰ ἦνε σύνηθες. Εἰς δὲ τὴν τοῦ ἔστε εἰς ἔτσι μετάβασιν ἐκτὸς τῆς φθογγικῆς δυσκολίας ἐναντιώνεται καὶ ἡ χρῆσις· διότι τὸ ἔστι μόνον ἐν ἀποκρίσεσι, καὶ τοῦτο ὄχι πάντοτε, λαμβάνεται συνωνύμως πως μὲ τὸ οὕτω. Τὸ δ' ἔτι (=ἀκόμη) πῶς κατήντησε συνώνυμον τοῦ οὕτω, μοὶ εἶνε ἀκατάληπτον. Ἀτοπωτάτη δὲ πασῶν εἶνε ἡ τοῦ Γάλλου Dehèque (Dict. Gr. mod. franç. ἐν τ. λ.) γνώμη, ὅτι τὸ ἔτζι ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ainsi παρεφθάρη (!).

Πόθεν λοιπὸν πιθανῶς προῆλθε; ἐγὼ παραβάλλων τὰ ἔτις καὶ ἐδέτις Ἀπολλωνίου τοῦ ἐν Τύρῳ πρὸς τὸ *ἐδήτις* ἢ (ὡς ἐκεῖ γεγραμμένον φέρεται) *ἐδῆτις*=ὧδε, οὕτω, παρά τε τῷ Γεωργιλᾷ Θανατ. τ. Ρόδου:

Καὶ τοῦ θεοῦ τὰ κρίματα ἄβυσσος ἔν' ἐδήτις.

καὶ παρὰ Στεφ. Σαχλήκῃ

Καὶ ὡσὰν σκεπάζει τὸν νεκρὸν ἡ πλάκα τοῦ μνημάτου,
ἐδῆτις κρατεῖ καὶ ἡ φυλακὴ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους.

ὑπονοῶ μή πως ἡ κοινὴ μήτηρ πάντων τούτων εἶνε ὄχι ἡ. ὧδ' ἔτι, ὡς ὁ Κοραῆς ἐνόμιζεν, ἀλλ' ἡ *ἐδέ τε*. Σύγκειται δὲ αὕτη ἐκ τοῦ *ἐδέ*, ὅπερ εἴτ' ἐκ τοῦ ὧδε προελθὸν, ὡς ὁ Κοραῆς ἐνόμιζεν (Ἀτακτ. Δ'. 112), εἴτε ταὐτὸν τῷ *ἤδη* ὄν, εἶνε *δεικτικὸν τόπου* μὲν ἐν τοῖς *ἔδε πᾷ ἢ ἐδεπᾷ· ἔδ' ἐκεῖ ἢ ἐδεκεῖ*, χρόνου δὲ ὑπὸ τὸν τύπον *ἐδά* (πρβλ. δὲ=δὴ) ἐν τοῖς Βελθ. κ. Χρυσ.

Ἐδὰ ἀς ἦσαι, Βέλθανδρε, μὲ τοὺς οἰκειούς μου ἀνθρώπους.

=*ἤθη*, νῦν *ἤθη*· Στεφ. Σαχλήκη:

Ἐδὰ λοιπὸν νὰ σᾶς εἰπῶ διὰ τὸν φυλακάτοράν μου.

=*νῦν (ἤ) δή* κτλ. καὶ ἐκ τοῦ συμπλεκτικοῦ *τε*, οἷον καὶ ἐν τοῖς *ὅς τε, ὅτε, ἅ τε, ὡς τε, ἕν θα τε, ὅτε τε, ἐπεί τε* κ. ἄλλοις. Ἐκ τοῦ *ἐδέ τε* λοιπὸν, ὄχι πλέον τόπον ἢ χρόνον δεικνύοντος, ἀλλὰ τρόπον=οὕτως, ὧδε, προσαρτήσει τοῦ ς προῆλθε τὸ *ἐδέτες*, ὡς καὶ ἐκ τῶν *πού ποτε, τότε, ἄλλοτε· τὰ πού ποτες, τότες, ἄλλοτες*, εἶτα τὸ *ἐδέτις* κατὰ τὰ *τίποτις, πού πετις* ἢ *πού θετις*, ἔπειτα κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἀτόνου ἐναρκτικοῦ φωνήεντος τὸ *ἐδέτις*, καθὼς καὶ ἐκ τῶν *ἐπαίρω, ἐβγαίνω* (ἐγβαίνω, ἐκβαίνω), *ἐξωτικά, ὑπάγω, ὁμολογάω* τὰ *παίρω, βγαίνω, ξωτικά, πάγω, μολογάω* κλ. ἔπειτα κατ' ἀφαίρεσιν καὶ τοῦ δ τὸ *ἔτις*, ὡς καὶ ἐκ τῶν *ἰδέτον, οὐδὲν τὰ δέτον, ἕτον* (μάλιστα παρὰ τοῖς Ἰονίοις), *δὲν, ἔν* (παρά τε Χίοις καὶ ἄλλοις). Ἐκ δὲ τοῦ *ἔτις* καὶ τοῦ ὁλοκλήρου *ἐδέτις* κατὰ ταχύτητα προφορᾶς καὶ τὴν ἐντεῦθεν μετάθεσιν τῶν φθόγγων τὰ *ἔτσι* καὶ *ἐδέτσι*, καθὼς ἐκ τοῦ *τίποτις* (=τίποτε) τὸ τῶν Ἰονίων *τίποτσι* ἢ *τίβοτσι*, καὶ ἐκ τῶν *τοίς* (αἰολ.=τοὺς) τῆς τὰ τῶν Λιγαιοπελαγιτῶν *τσοί, τσῆ-*

Μ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

Ὁ λίθος Πεντελήσιος, πλάτους 70 ἑκατ., πάχους 15 ἑκ., μήκους 2 περίπου μέτρ. γαλ. Συνημολογήθη πολὺ ἐλλιπὴς τὰ ἄνω ἐκ τεμαχίων 30. Ὑποθέτομεν ὅτι ἡ λείπουσα ἀρχὴ τοῦ περὶ ἐψήφων ψηφίσματος εἶχε τὸν αὐτὸν ἄρχοντα, ὃν βλέπομεν καὶ ἐν τῷ κατωτέρῳ ψηφίσματι τῷ περὶ τοῦ κοσμητοῦ, δηλ. τὸν Σαραπίωνα. Τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ἄρχοντος ἐγνώσθη πρῶτον ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκτυπωθείσης παρὰ Ῥαγκαβῇ ἐν Antiq. Hellén. II, ἀρ. 676. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ Σαραπίων, ἂν ὀρθῶς ἐτέθη ὑπὸ τῶν ἐκδότου εἰς τοὺς χρόνους τοὺς μεταξὺ τῶν Ολυμπ. 123—128, δὲν δύναται νὰ ἦναι ὁ τοῦ ἡμετέρου ψηφίσματος, τὸ ὁποῖον ἐγράφη προφανῶς ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις. Ὁ δὲ Μενοίτης ὁ ἄρξας πρὸ τοῦ Σαραπίωνος νῦν πρῶτον γνωρίζεται.

Στ. 2. Ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ὑπ' ὄψιν μου ἐφηβ. στηλῶν κεῖται οὕτω, ὡς ἐνταῦθα, περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος τὸ κύριον ὄνομα τοῦ κοσμητοῦ. Σημειοῦμεν τοῦτο, ἵνα δηλωθῇ πόσον ποικίλλεται ἡ φράσις καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων τούτων, διὰ καὶ πολὺ ἐπισφαλὴς ἡ συμπλήρωσις. Ἔχει δὲ ἡ παροῦσα στήλη καὶ ἄλλα πολλὰ ἴδια.

Ἐντῷ καταλόγῳ βλέπομεν ἕνα Τριημερέα τὸν Καρνεάδην ὑπαγόμενον εἰς τὴν Κεκροπίδα. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Leake καὶ ὁ Ross καὶ ὁ K. F. Hermann ἐδέχοντο περὶ τοῦ δήμου τούτου. Ἀλλ' ἐν τῇ προεκδοθείσῃ Γ'. στήλῃ φίλος τις ἡμέτερος εἶδεν ἕνα Τριημερέα εἰς τὴν Ἀτταλίδα ὑπηγμένον, ὅπερ σημειοῦμεν νῦν μετὰ τῆς προσθήκης, ὅτι ὄντως ὁ λίθος ἔχει ἐκεῖ Τριημε, ἐπὶ τούτῳ πάλιν παρατηρηθείς.

Ὁ Ross καὶ ὁ K. F. Hermann ἦσαν ἀμφιβάλλοντες, ἂν οἱ Αὐρίδαι, δῆμος σπανιώτατα μέχρι τοῦδε ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντηθείς, ὄντως εἰς τὴν Ἱπποθωντίδα ὑπήγοντο. Ἐκ τῆς στήλης ταύτης βεβαιοῦται τώρα τοῦτο. Ἔτι παρὰ τῷ Ross ἀμφιβάλλεται, ἂν οἱ Κορυδαλεῖς ὑπήγοντο καὶ εἰς τὴν Ἀτταλίδα. Ἐκ τῆς Γ'. ἐφηβ. στήλης ἐβεβαιώθη τοῦτο, ὅπερ ἔπρεπε τότε νὰ σημειώσωμεν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 13 Ἀπριλίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ Β' τεύχει, σελ. 189, στίχῳ 11 τῆς ἐπιγραφῆς πρόσθες Κηφισιεύς, *μετὰ τὸ* Φανοστράτου. *ἐν δὲ σελ. 192, στίχ. 5, ἀνάγνωθι* θεωρικόν.

Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι.

Ἐφηβικὴ στήλη Ε'.

. . . . .
. . ενιων . . . .
. . . . . Δ)ημη(τρι . . Οὐλιάδ)ου Ἀλωπεκῆ-
θεν . . . . . Πα)ιαν(αίοι)ς καὶ επ . . . . . καὶ παρήγγειλον
. . . . . Ο . . ι κ)αὶ ἐν τοῖς Θησείοις(καὶ Ἐπι)ταφ(ί)οις καὶ τεῖ βου-
. . . . . τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου καὶ τH? . . . . . ωι μηνὶ ἐπομένοντο
. . . . . ο . ς τιθέντων αὐτοῖς ἄθλα τῶν γυμ(νασι)άρχων· ἀνέθη-
καν δὲ καὶ φιάλην τεῖ Δήμητρι καὶ τεῖ Κόρει καὶ τεῖ Μητρὶ τ(ῶν) θεῶν, κα(ὶ βυ)βλία ἑκα-
τὸν . . . . .)ΙΙ?ν πρῶτοι κατὰ τὸ ψήφισμα, ὁ Θεοδωρίδη(ς) Πειρα(εὺς) εἶπεν κα-
. . . . . ο]π(υδά)ς καὶ φιλοτιμίας οὐθὲν ἐνλείποντες· (συ)νεπήρ(σα)ν δὲ καὶ
τῶν πρ]ὸς ἀλλήλο(υς) ὁμόνοιαν καὶ φιλίαν ἐν ὅλωι τῶι ἐνιαυ(τ)ῶι· ὅπως οὖν ἥ τε βουλὴ καὶ ὁ] δῆμος φα(ί)νωνται τιμῶντες τοὺς πειρηχρωύνετα(ς) τοῖς τε νόμοις καὶ
τοῖς ψηφίσμασιν ἐ(ὰν) πόθι τάχηι, δεδόχθαι τῆι βουλῆι, τοὺς λαχόντας προέδρους εἰς
τὴν] ἐπιοῦσαν ἐκ]κλη(σίαν χρηματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ ξυμβάλ(λ)εσθαι τῆς
βουλῆς· εἰς τὸν δῆ(μον), ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι, ἐπαινέσαι τοὺς ἐφήβους τοὺς ἐπὶ Μενοί-
των ἄρχοντος, καὶ (στ)εφανῶσαι αὐτοὺς χρυσῶι στεφάνωι εὐσεβείας ἕνεκεν τῆς
εἰς τοὺς θεούς καὶ (εὐ)σεβείας καὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς τὴν βο(υ)λὴν καὶ τὸν δῆμον, καὶ
ἀναιτεῖν τὸν στέ(φα)νον τοῦτον Διονυσίων τε τῶν ἐν ἄστει καινοῖς τραγωιδοῖς
καὶ Πα]ναθηναίοις(ν κ)αὶ Ἐλευσινίων τοι(ῖ)ς γυμνικοῖς ἀγῶσ(ι)ν· τῆς δὲ ἀναγορεύσε-
ως ἐ]πιμεληθῆναι τοὺς στρατηγοὺς καὶ (τ)ὸν ταμίαν τῶν στρατιω-
τικῶν, ἐπαινέσαι δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους, τόν τε παιδοτρίβην Ἄρεστον Μα-
κάονα καὶ τὸν ὁπλομάχον Ἡράδοτον Εἶτε (αἰ)ρεθὲν καὶ τὸν ἀκοντιστὴν Νίκαν-
δρον Εὐωνυμέ(α) καὶ τὸν τοξότην Διογένην Ἐρικιέα καὶ τὸν ἀφέτη(ν) Καλλίαν
Αἰγιλιέα καὶ τὸν (ὑπ)ηρέτην Ἀριστοκλῆν Ἀχερδούσιον καὶ τὸν γραμμ(ατέα Ἀντίδ(ο-
τον Ἀγγελῆθε(ν· ἀ)ναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα τὸ)ν κατὰ πρυ-
τ]ανείαν ἐν στ(ήληι λιθί)νηι καὶ στῆσαι ἐν (ἀ)γορᾶι, εἰς δὲ τὴν ἀναγραφὴν καὶ τὴν ἀν-
άθε]σιν τῆς (στήλης τὸ γε)νόμενον ἀνάλωμα μερίσαι τὸν ταμίαν τῶν στρα(τι-
ωτικῶν ἀ]ργυρικὸν Βερσνικ]όδην.
Ἐπὶ Σκραπί(ωνος) ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἀσταλίδος πέμ(π)της πρυτανείας, ἧι Σοφο-
κλ]ῆς Δημητρί(ου)ν Ἰριστιάδης ἐγραμμάτευεν, Ποσιδεῶνος ἐνάτηι ἱσταμένου (ὀ)γδό-
ηι κ]αὶ εἰκοστῆι τῆς πρυτανείας, ἐκκλησία ἐν τῶι Θέατρωι(ι)· τῶν προέδρων ἐπεψήφιζεν
Δ)ιόσκουρ(ί)δης Φίλωνος Ἠλλανεὺς καὶ συνπρόεδροι· (Ε)δοξεν τῆι βουλῆι καὶ τῶι
δ)ήμωι· (Ε)ξ(α)κ(ισ)χ(ιλίων) Ἐξ(α)κόντος Ἠλλανεὺς εἶπεν· ἐπειδὴ Δημήτριος (Ο)ὐλιάδου Ἀλωπε-
κῆθ)εν χειροτο(νηθεὶς) κοσμητὴς ἐπὶ τοὺς ἐφήβους εἰς τὸν ἐπὶ Μενοίτου ἄρχοντος ἐνι-
αὐτὸ)ν ἤρξε τ]ὴν ἀρχὴν κατά τε τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσ(α)τα τοῦ δήμου, (π)ροέστη δὲ καὶ
τῆς εὐτ]ξίας (τῶν ἐφ)ήβων καὶ τῆς ἐν τοῖς μαθήμασι(ν . . .)ομένης ἐπ(ισ)τασίας ἐπεμε-
λ]ήθη, ἔθυσεν δὲ (καὶ τ)ὰς θυσίας πάσας μετ' α(ὐ)τῶν (τοῖς θεο)ῖς καὶ τοῖς (εὐ)εργέταις τοῦ
δή]μου ἐκ τῶν ἰδί(ων· ἀ)γέθηκεν δὲ καὶ φιάλην (τῆι μητρὶ τῶν θ)εῶν, ἐλειτούρ(γησε)ν δὲ
κ]αὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἁπά(σ)αις εὐσεβῶς καὶ φιλοτ(ίμως, καὶ ἐστεφα)νώθη τῶι (χρυσῶι στε-
φάνωι καὶ ὑπὸ τῶν (ἐν Σκλ)αμῖνι κατοικούντων Ἀθη(ναίων χρυσ)ῶι στεφάνωι· δ(ιετέλεσεν
δὲ καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιάν τε καὶ φιλία(ν δι' ὅλο)υ τοῦ ἐνιαυτοῦ (καὶ σωζομέ-
νους πάντας διεφύλαξεν καὶ ἀφορολογήτους· ἀνθ' ὧ(ν αὐ)τὸν ἐστεφάνωσ(αν οἱ ἔφηβοι
χρυσῶι στεφάνωι καὶ εἰκόνι χαλκῆι, α(ὐτο)δεικνύμενο(ι τὴ)ν εἰς ἑαυτοὺς γεγο(νεῖαν ὁσιότητα
τε καὶ δικαιοσύνην, παρ' ἣν τὴν μ(ὲν τι)μὴν ἀπεδέξ(ατ)ο, κατασκευσάσ(α)σα δὲ τὴν στέ-
φανον ἀπὸ χρυσοῦ εἴκοσι οὐκ ἐλ(α)ᾶσ(ο)ν, προκρίνων δ(ιὰ παντ)ὸς τοῦ ἰδίου λυσιτ(ελοῦς
τὴν παρὰ τοῖς πολίταις εὑρημ(ί)αν, ἔδοκεν δὲ καὶ (τὰς εὐθύν)ας· ὅπως οὖν ἡ β(ουλὴ
καὶ ὁ δῆμος φαίνωνται τοὺς ἀγ(α)θο(ὺς τ)ῶν ἀνδρῶν καὶ (καλῶς) καὶ δικαίως ἀν(αστρε-
φομένους τιμῶντες τοῖς καθ(ή)κο(ύσαις) δωρεαῖς· ἀγ(αθῆι τύχηι), δεδόχθαι τῆι βο(υλῆι· τοὺς
λαχόντας προέδρους· εἰς (τὴν ἐπ)ιοῦ(σαν ἐκ)κλησίαν χρη(ματίσαι πε)ρὶ τούτων, γνώ(μην δὲ
ξ)υμβάλλεσθαι τῆς βουλ(ῆς εἰς τ)ὸν δῆ(μον, ὅ)τι δοκεῖ τῆι βουλῆ(ι, ἐπαινέσα)ι τὸν κοσμητεύ(σαντα τῶν ἐ-
φήβ)ων Δημήτριον Οὐ(λιάδ)ου Ἀλωπεκῆθεν καὶ στεφα(νῶσαι αὐτὸν) χρυσῶι στεφ)άνωι κατὰ τὸν
νόμ]ον, ἀρ)ετῆς ἕ(νεκεν) καὶ δικαιοσύνης, ἣν ἔχων δι(ετέλεσεν εἰς) τοὺς ἐφήβου(ς, καὶ ἀνει-
πεῖν τὸν στέ)φανον τοῦτο(ν) Διονυσίων τε τῶν ἐν ἄστ(ει καινοῖς τ)ραγωιδοῖς (καὶ Παναθη-
ναίοις καὶ Ἐλευσιν)ίοις τοῖς γυ(μ)νικοῖς ἀγῶσιν· τῆς δὲ ἀν(αγορεύσεως τοῦ) στεφάν)ου ἐπι-
μεληθῆναι τοὺς στρατηγ]ούς· ἀν(α)γράψαι(ι) δὲ τό δε τὸ ψήφισμ(α τὸν γραμ)ματεα τὸν κ(ατὰ πρυ-
τανείαν εἰς στήλην λι)θίνην, κ(α)ὶ στῆ(σ)αι ἐν ἀγορᾶι· εἰς δὲ(τὴν κατασ)κευὴν καὶ τὴν (ἀνάθεσιν
τῆς στήλης μερίσα)ι τὸν ταμίαν τῶν στρατιωτικῶν Δῆμον(Βερ)ενικίδην τὸ γε(νόμενον ἀνά-
λωμα· ἐπικεχορήσ(θω δὲ αὐ(τ)ῶι ποι(ή)σασθαι καὶ εἰκόν(ος)χαλκ(ῆς) ἀνάθεσιν ἐντο-
. . . . . πλη)ν οὗ οἱ νόμοι ἀπαγορεύουσιν.

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τ(ὸν κοσ)μητὴν Δημήτριον Οὐλιάδου Ἀλωπεκῆθεν

Ἡ βου(λ)ὴ (καὶ) ὁ δῆμος (τοὺς ἐ-φήβους)

Ὁ δῆ(μος το)ὺς ἐφήβους (καὶ!) τὸν κο-(σ)μητήν

Οἱ ἔρηβοι τὸν κο(σ)μητὴν . . . . . .

Οἱ ἐφηβ(ε)ύσαντες ἐπὶ Ἐρεχθ(εἰδ)ος

Λε(ω)ντίδος

Μενο(ι)τ)ου Οἰνεῖδ(ος)

Ἄρχοντος Αἰαντίδος

Τεισάνωρ Τεισάνορος Ἀκαμπτρε(ύς)
Ἠρ]κατοκλῆς Μνησικλέους Ἀκαμπτρε(ύς)
Διο]νύσιος (Σ)ωσιμράτου Κηριεύς
. . . ογένης Ἐπιχάρου Ἀκαμπτ(ρεύς)
. . . . λος (Χ)αρμόλου Ἀκαμπτρε(ύς)
. . . . λης Ἀριστοκλέους Συβρί(δης)
. . . . ος Πάτρωνος Ἀκαμπρ(εύς)
. . . . . ς Ἐπιγένους Εὐωνυμεύς
. . . . . ίου Κηριεύς
. . . . ος Φιλλήμονος Εὐωνυμεύς
Ἀπο)λλώνιο(ς) Διονυσίου Κηριεύς
Λ)υθ(ε)στήρι(ος Ἀ)νθεστηρίου Ἀκα(γυράσιος)
Μενεκράτης Ἀρίστωνος Εὐωνυμεύς

Νικήτης Ἀθηναίου Εὐπυρίδης
Νικάνωρ Νικάνορος Λευκονοεύς
Δωσίθεος Χαρ . . . . Χολλίδης
Ἀγέλαος Χαρ . . . . .
Ζήνων Ἀγ . . . . .
(Δ)ημ]ή(τ)ο(ς) Θε . .
(Νι)κόστρατο(ς) Α (ιο)κλέους Φρεάρρ(ιος
Μελίτων Τιμοκράτου Ποτάμιος
Δ(ε)μοτράρης Ἀθηνοδώρου Χολλείδης
Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου Ἀλιμούσιος
Ἀγ(α)θοκλῆς Ἀγαθοκλέους Χολλείδης
Ἡγ . . ας Βουκλ . . ου Ἀλιμούσιος
Πυθόκριτο(ς) Δημαινέτου Εὐπυρίδης
Ὀρέλ(α)νδρος Σωσάνδρου Χολλείδης

Ἀκαμαν(τίδ)ος

Ἀπολλώνιος Ἀ . . . . νδρου Πειραεύς
Καλλικ(. . . Με)νεκράτου Ἀμαξαντεύς
Θεοφ(. . . . . ο)υ Ἀζηνεύς
Ἀτ . . . . . γάρου Ἀχερδούσιος
Δ(ιό)γνητος . . . . ίου Λυρίδης
Δ)ημήτριος . . . . νου Πειρ(αιε)ύς
Δ)ημήτριος Ὀ(ν)ησιμάχου(Λα)αξαντεύς
Διονυσογέ(νης) . . . . . ης

Ἀλ(τ)ταλίδος

. . . . . ης Ἀντιφάνου Πρυβαλίσιος
. . . . . νωνος Πρυβαλίσιος
. . Διονυσίου Ἀπολλων(ε)ύς
(Με)νεκράτης Μενεκράτου Ἀτηνεύς
Ἀθηναγόρας Ἡρακλείδου Ἀτηνεύς

Ἰππ(ο)θοωντίδος

Ἀσίγυλος Αἰσχύλου (Χολ)αργεύς
Νικοκλῆς Ἡμφ(ίλου Κε)φαλῆθε(ν)
Λέων Ἠρ . . . . . αιεύς
Εὐθήμο(ς . . . . . (Σ)φήττιος
Εὔνομο(ς . . . . .)θης
Διόδω(ρος . . . . .)Σφήττιος
Δημήτρ(ιος) . . νίου (Ἡφ)αιστιάδης
Φιλωνίδης . . . γένου Ἰριστιάδης

Ξένοι

Νωσθω(ρ)ος Ἀπολλωνίου Ἀκαδικεύς
Νικασ(ί)ων Νικασίωνος . . .
Εὐμηλ(ος Ἀ)ρίστωνος Μαλλώτης
Μνασ . . . Πυθε . . . . ους Σικυών(ιος
Γναῖος(. . . . . Ῥω)μαῖος
Μητρό(δω)ρος Ἀπολλωνίου.
Λεύκιος Βαλέριος Λύλου Ῥω(μαῖος
Δημήτριος Ἀπολλωνίου Μιλήσιος
Ἀπ(ολλό)νιος Ἀπολλωνίου Μιλήσιος
Σ(ωσί)πολις Σωσιπόλιδος Ἡρακλε(ώτης
. . . . . λοδήμου Ἀντιοχ(εύς
. . . . . .

Ἀντιοχίδος

Μαρσύας (Θ)ράσωνος Ἀνακλ(ύστιος
Φιλίσκος Ν(ι)κάνδρου Ἀλωπεκῆθεν
Ἀντιγέν(ης Πε . . ἀνδρου . . . . .
Φιλοκράτης Φιλοκράτου Σ . . .
Πρόδωρος Μενάνδρου (Ση)μαχίδης

Τιμόνικ(ος) . . λίσκο(υ Εἰτ)αῖος
Ἄριστος . . . . . Ἠλλανεύς

Ὁ δὲ Σε)μος

Ὑστ(ε)ρ(ο)πίδος

Σόλων Διο . . . . Μελιτεύς
Ἀχαιὸς Βου(. . . . Μ)ελιτεύς
Καρνεάδης (. . .)πίδου Τρινεμεεύς
Ἠλιόδωρ(ος . . . .)ρίου Μελιτεύς
Διοφα. . . . . ους
Σω . . . . . μο(υ) Μελιτεύς
Πα . . . . . Ἀ)λαιεύς
. . ρατ . . . . : ωνίου Ἀλαιεύς
. . . . . ; . . . . ἄμου Αἰξωνεύς
Διο)σκουρ(ίδης . . .) τικάδου Μελιτεύς
Ἀπολλωνίδης . . . τέλου Μελιτεύς
Ζήνων Ἠλιοδ(ώρου . . . . . .
Πάνθηρος Διον(υσίου Σω)παλήττιος
Θεογένης Δη. . . . ου Μελιτεύς
Εὐφράνωρ Ἀρι(στ)ημένου Ἀλαιεύς.

Ἀσκλη(π. . . .)Πυθιο . . . .
Εὐνικο(ς) Στράτωνος (Ὀ)ηθ(εν
Ἀπολλώ(ν)ιος Ἀστεί(ου Φ)ιλαίσιος
Ἀπολλοφ(ά)νης Ἀσκλη(πιά)δου Φυλάσι(ος
Φιλόστρατος Φιλιστ (. . . .) νεύς
Ἀλέξανδρος Ἐπιγ(ου Ὀη)θεν
Σάγαρμος Π(α)ρρύνο(υ Ὀη)θεν
Θέων Ὀρουλ Ὀηθεν

Κεκ(ρ)οπίδος

Ἀριθ(ος) Δωροθέου . . . . .
Ἡτολε(μαῖο)ς Ἡτολεμ(αίου) . . .
Θε. . . . (Δι)ονυσίου . .
. . . . . ίου . .
. ατρο . . .
Ἀσκλη(π. . . .)Πυθιο . . . .
Εὐνικο(ς) Στράτωνος (Ὀ)ηθ(εν
Ἀπολλώ(ν)ιος Ἀστεί(ου Φ)ιλαίσιος
Ἀπολλοφ(ά)νης Ἀσκλη(πιά)δου Φυλάσι(ος
Φιλόστρατος Φιλιστ (. . . .) νεύς
Ἀλέξανδρος Ἐπιγ(ου Ὀη)θεν
Σάγαρμος Π(α)ρρύνο(υ Ὀη)θεν
Θέων Ὀρουλ Ὀηθεν

Ἡτολεμαΐδος

Σώπολι(ς) Ἀσπασίου Ἀφιδναῖος
Πολυφάης Ἡτολεμαίου Φλυεύς
Πραξιτέλης Θεογένου Φλυεύς
Φιλιστίων Δημοκλέους Ἀφιδναῖος
Σόλων Διονυσίου Ἀφιδναῖος
Νικόδημος Μουσαίου Φλυεύς
Θεόξενο(ς) Θεοξένου Φλυεύς
Ἰσίδοτο(ς) . . . οδώρου Θημακεύς

Ἀντ(ι)γονίδος

Ἀθηνόδοτος Ἀθηνοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος
Ἀπολλόδοτος Ἀπολλοδότου Ἐλευσίνιος

Ἀντιγο(νίδος)

Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών

Ἀντιγ(ονίδος)

Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών
Ἀντίγονος Ἀντιγόνου Μακεδών

Στρα(τ . . . . .) Δεκελεύς
Κλεο . . . . . ςθέωνος Κόπρειος

Δημήτριος . . . . . ἀσιος
Διονύσιος(Διονυ)σίου Ἀχερδούσιος
Εὐστροφος(. . .)νος Ἀχερδούσιος
Δημόφιλ(ος . . .) ου Ἀχερδούσιος
Μητρόδ(ωρος Α)υσάνδρου Ἀμαξαντεύς
Ἀντιγο(ν . . —————) Ἀζηνεύς

Ἀπ(ολλό)νιος Ἀπολλωνίου Μιλήσιος
Σ(ωσί)πολις Σωσιπόλιδος Ἡρακλε(ώτης
. . . . . λοδήμου Ἀντιοχ(εύς
. . . . . .

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἀπριλίου 30. 1861. Τεῦχος 8.

Σύνοψις τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

(*Συνέχεια καὶ τέλος τῆς ἀπὸ σλ. 182 διακοπείσης.*)

Ἡ πρόσληψις ἀθνείων ὅρων εἰς τὴν γλῶσσαν ἔθνους ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκουμένης κατοικοῦντος καὶ ἀνέκαθεν ποικίλας σχέσεις καὶ ἐπιμιξίαν πρὸς πάντας τοὺς βαρβάρους τε καὶ πεπολιτισμένους λαοὺς ἔχοντος εἶνε ἀναπόφευκτος. Διὸ καὶ οἱ ἀρχαιότατοι Ἕλληνες, ἵν' ἀρκεσθῶμεν εἰς ὀλίγα τινὰ παραδείγματα, παρὰ μὲν τῶν πρωτεμπόρων Φοινίκων μετὰ τοῦ λινοῦ ὑφάσματος παρέλαβαν καὶ τὸ ὄνομα *χιτών* (ἰων. *κιθών*, σημιτικῶς *κιτὰν*=λίνον), μετὰ τῆς ἐμπορικῆς προδοσίας ἡ προτιμίου καὶ αὐτὸ αὐτῆς τὸ ὄνομα *ἀρραβών*, ὅπου τὸ διπλοῦν ρ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν τῷ σημιτ. ν' ἐρρίνου κατ' ἐξομοίωσιν κτλ. παρὰ δὲ Περσῶν τὰ: *παράδεισος* (=περίβολος), *παρασάγγης*, *σατράπης* καὶ ἄλλα, παρὰ δὲ Φρυγῶν τὰ: *βαλήν* (=ἡγεμὼν παρ' Αἰσχύλῳ ἐν Πέρσαις 656), *κάλαμος* (=κάλαμος, αὐλός· ὅθεν καὶ ἡ δι' αὐλοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ ᾠδὴ καὶ ποίησις) καὶ ἄλλα ἴσως, ὄχι ὅμως καὶ τὸ *πῦρ*, ὡς παίζων ἢ σπουδάζων, λέγει ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ. Δὲν ἔχει ἴσως ὑπερβολὴν ὁ Ταττανὸς, ὅτε, θέλων νὰ σημάνῃ τὴν τῆς ἑλληνικῆς εἰς ποικίλας

διαλέκτους διαίρεσιν, πιθανώτατα ἀκόμη ἐπ' αὐτοῦ ἐναργῶς διακρινομένην καὶ τὴν βαρβαρικῶν λέξεων εἰς αὐτὴν ἐγκατάμιξιν, λέγει τάδε: Νῦν δὲ μόνοις ὑμῖν ἀποβέβηκε μηδὲ ἐν ταῖς ὁμιλίαις ὁμοφωνεῖν. Δωριέων μὲν γὰρ οὐχ ἡ αὐτὴ λέξις τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, Αἰολεῖς τε οὐχ ὁμοίως τοῖς Ἰωσὶ φθέγγονται. Στάσεως δὲ οὔσης τοσαύτης παρ' οἷς οὐκ ἐχρῆν, ἀπορῶ τίνα με δεῖ καλεῖν Ἕλληνα. Καὶ γὰρ τὸ πάντων ἀτοπώτατον, τὰς μὴ συγγενεῖς ὑμῶν ἑρμηνείας τετιμήκατε, *βαρβαρικαῖς τε φωναῖς* ἔσθ' ὅτε καταχρώμενοι συμφύρδην (συμφυρτὴν;) ὑμῶν πεποιήκατε τὴν διάλεκτον. » Τατιαν. πρὸς Ἕλληνας §. 2.— Ἡ δὲ τῶν λατινισμῶν εἰς τὴν ἑλλην. γλῶσσαν εἰσαγωγὴ διπλῆ τὰς ἕξῆς τρεῖς βαθμῖδας. Ἐπὶ μὲν τῶν δημοκρατικῶν χρόνων, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἤκμαζεν ἔτι καὶ ὑπερτέρει τῆς ῥωμαϊκῆς, ὀλίγιστα εἶνε τὰ ἴχνη τοῦ λατινισμοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοκρατορικῶν, ὅτε καὶ ἡ ἑλλην. παιδεία ἐξέπεσε, μάλιστα ἐπὶ τῶν Κλαυδίων καὶ Φλαυίων αὐτοκρατόρων, καὶ αἱ μεταξὺ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων σχέσεις ἐγγύτεραι καὶ πυκνότεραι ἦσαν, ὡς ἐπὶ τῶν Αἰλίων καὶ Ἀντωνίνων, πληθύνονται καὶ οἱ λατινισμοὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἀφ' οὗ δὲ τέλος ὁ θρόνος εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετετέθη, πλῆθος δὲ Ῥωμαίων συμμετέβησαν καὶ τὸ Βυζάντιον ἔγεινε νέα Ῥώμη, ἤρχισε καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἔτι μᾶλλον νὰ ῥωμαΐζῃ, δῆλον ὅτι κυρίως κατὰ τὰς λέξεις, ὀλίγιστα δὲ κατὰ τοὺς τύπους καὶ τὰς φράσεις, διότι τὰ ἀτυχῆ ἐκεῖνα καὶ ἄθλια μεταφράσματα τῶν νομικῶν δέν τα μιαθέτησέ ποτε ἡ γλῶσσα· ἕως οὗ ἐξελληνίσασα τὴν αὐλὴν καὶ πρὸς συγκλητικὰς ἀντάλλαγμα ἔδωκε τό τε ἴδιον αὐτῆς καὶ τοῦ ἔθνους ὄνομα, ὄχι δὲ καὶ τὴν φύσιν, *ῥωμαϊκὴν* μὲν ἑαυτὴν, *Ῥωμαίους* δὲ τοὺς Ἕλληνας μετονομάσασα, τοῦ ὀνόματος *Ἕλλην* ἤδη ἀπὸ πολλοῦ εἰς ἀντίπαλον τοῦ χριστιανὸς ἀποκριθέντος. Τὸ ὑπὸ πολλῶν ἄρα πολλάκις λεγόμενον, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ πάλαι ἦτον ἀπρόσιτος καὶ ῥίζαν ἄξενος πρὸς ἀλλότρια σπαιχεῖα δὲν πρέπει· τὰ ἐκληφθῆ λίαν ἀκριβολόγως· διότι οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ

ἀκμῇ της, ὡς προελέχθη, ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὴν ξενικὴν ἐπιρροὴν, τοῦτο μόνον διαφέρουσα πολλῶν ἄλλων γλωσσῶν, ὅτι τὰς ξένων ἐννοιῶν παραστατικὰς ξένας φωνὰς ἰδίαν προφορὰν, ἴδιον τόνον καὶ ἰδίας εὐπλάστους καταλήξεις περιβάλλουσα οὕτως εἰδοποιεῖ, ὥστε ἀληθῶς ἑλληνικὰς τὰς καθιστᾷ, πρὸς βλάβην μέρει τῆς αὐστηρᾶς ἱστορικῆς ἀληθείας, καθ' ὃν τρόπον τὴν σήμερον ἡ γαλλικὴ πρὸ πασῶν τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐν τῇ τῶν φράσεων κατασκευῇ τὸν καθαρισμὸν ἐπιτηδεύεται πρὸς βλάβην μάλιστα τῆς ἐν ταῖς μεταφράσεσιν ὡς δυνατὸν τηρητέας πιστότητος.

Τοιαύτη οὖσα καὶ τοιαύτας μεταβολὰς μεταβληθεῖσα, ἡ νεοελληνικὴ δὲν ἀπώλεσεν οὔτε τὴν πλαστικότητα οὔτε τὴν λοιπὴν ζωτικότητα τῆς ἀρχαίας· ἀλλὰ καὶ νέας ἀεὶ λέξεις δύναται νὰ πλάσῃ διὰ παραγωγῆς καὶ συνθέσεως καὶ τὰς προπεπλασμένας νὰ μεταφέρῃ ἄλλοτε ἄλλοσε· μόνον νέας ῥίζας δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ, ὅπερ οὐδ' ἡ ὁμηρικὴ πλέον ἠδύνατο, πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ δεύτερον στάδιον, τὸ τῆς δευτερευούσης παραγωγῆς μεταβᾶσα. Οὐδ' εἶνε αἱ λέξεις της συμπεπηγυῖαι καὶ οἷον συνθηματικαί, ὥσπερ αἱ τῆς γαλλικῆς μάλιστα πασῶν τῶν νεωτέρων, ὥστε πάντοτε νὰ μένωσιν ὅπου ἀρχῆθεν ἐτάχθησαν· ὅπερ ἀοριστίαν μέν τινα καὶ ἀσάφειαν ἐπιφέρει, ἀλλ' εἶνε ἓν τῶν τραχυτάτων τεκμηρίων τῆς κινήσεως καὶ ζωῆς τῆς γλώσσης, οἷα εἶνε ἐκ τῶν λοιπῶν νεωτέρων μάλιστα ἡ γερμανική. — Διὰ τοῦτο ἡ *νεοελληνικὴ* εἶνε ἡ *νεωτάτη φάσις* τοῦ *ἑλληνισμοῦ*, ὃς ὑπὲρ τριάκοντα ἤδη ἑκατονταετηρίδας τὸν ἑλληνικὸν οὐρανὸν διατρέχει, τοῦ μὲν φανεινότερος, τοῦ δ' ἀμυδρότερος καὶ ὑπ' ὀμίχλης ἐπισκιαζόμενος, ἀλλ' οὐδέποτ' ἐκλιπὼν τὴν ἕδραν οὐδ' ἐξαφανισθείς. Δὲν *εἶνε* οὐδὲ *δύναται* νὰ *ὀνομασθῇ θυγάτηρ* τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ὥσπερ αἱ *ῥωμανικαὶ* τῆς *λατινικῆς*· διότι αὗται μὲν εἶνε νέοι βλαστοὶ ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ μαρανθέντος, ξηρανθέντος, περικοπέντος, ἐμβολιασθέντος ἢ καὶ μεταφυτευθέντος κορμοῦ τῆς λατινικῆς ἀναβλαστήσαντες, ἐκεῖνη δ' ὁ αὐτὸς ἐκεῖ-

νος παλαιὸς κορμὸς πολυτρόπως μὲν κολασθείς, περικοπείς, κλώνάς τινας ἀποξηρανθείς, ἀλλὰ νέους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κλάδους ἀντὶ τῶν ξηρανθέντων ἀναδώσας, οὐδέποτε ἐξαντληθείς τὴν ζωτικὴν ἰκμάδα, δυνάμενος δ' εὐτυχῶν περιστάσεων καὶ θεραπείας τυχὼν νὰ ἀναθήλῃ πάλιν καὶ ἀποβῇ ἀμφιλαφὲς καὶ βαθύσκιον δένδρον (*). Αἱ ῥωμανικαὶ γλῶσσαι στηρίζονται μὲν ἐπὶ τοῦ δημώδους λατινισμοῦ ἀλλ' ἠρειπωμένου, ἀνέστησαν δ' ἐκ τῶν ἐρειπίων τούτων καὶ νέαν ὅλως ζωὴν ἔλαβαν, νέων ζωτικῶν στοιχείων ἄλλοθεν ἐπελθόντων κατὰ νέας ἀρχὰς καὶ τρόπους. Ἐνταῦθα ποικίλως καὶ πολυτρόπως συναναφύρονται καὶ μεταβάλλονται οἱ λατινικοὶ φθόγγοι καὶ τύποι. Ὁ πολύπτωτος λατινισμὸς κατατῇ μονόπτωτος ἢ μᾶλλον ἄπτωτος, διότι καὶ αὐτὸ τὸ ὀνομαστικὸν s (ἢ τὸ m τοῦ οὐδετέρου) ἀποτρίβεται καὶ γυμνὸς κορμός, πολλάκις καὶ αὐτὸς παραμεμορφωμένος, χρησιμεύει μετὰ τῶν προθέσεων de, ad ἀντὶ πασῶν τῶν πτώσεων. Οὕτω π. χ. οἱ πλήρεις οὗτοι λατινικοὶ τύποι caballus, annulus, bovis, pater, mater, fratris, soror, pellis, oculus, ovum, testa, niger, instumentum, corpus (corporis) κ.λ. ἀκρωτηριάζονται εἰς τοὺς ἰταλικοὺς cavallo, annello, bove ἢ bue, padre, madre, fratello (ἐκ τοῦ fratellus κυρίως), sorella

(*) Πρβ. A. Giese über den äol. Dial σλ. 138, ἔνθα κατὰ τῆς λεγομένης παντελοῦς ἀποσβέσεως τῶν ἀρχαίων διαλέκτων λαλῶν, τάδε λέγει: « Ναί, κυρίως δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἔπαυσαν, ἀφ' οὗ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ ἀκόμη ἀρχαῖαι διαλεκτικαὶ διαφοραὶ εὑρίσκονται, ἐπειδὴ τὸ κράτος τῆς κοινῆς οὐδόλως ἦτο τόσον μέγα, ὥστε πανταχοῦ ν' ἀποσβέσῃ τὰς ἀτομικότητας τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ ζωὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διετήρησε μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀξιοθαύμαστον δραστικὴν δύναμιν, δι' ἧς πανάρχαιοι μὲν τύποι διατηροῦνται καὶ ἀνακαινίζονται, νέα δὲ περικαλλῆ ἄνθη καὶ καρποὶ ἐκ τοῦ παλαιοῦ ὡραίου ζῶντος κορμοῦ ἀναβλαστάνουσι καὶ φέρονται ».

(ἐπ' ἴσης ἐξ ἀναλόγου λατιν. ὑποκοριστικοῦ), pelle, occhio, uovo, testa (ἀμετάβλητον), nero, strumento, corpo κτλ. καὶ εἰς τοὺς ἔτι μᾶλλον παραμεμορφωμένους γαλλικούς: cheval, anneau, boeuf, père, mère, frère, soeur, peau, oeil, oeuf, tête, noire, instrument, corps κτλ. — Τὰ *τρία* λατινικὰ *γένη* τῶν ὀνομάτων εἰς *δύο* περιορίζονται. Ἐκ μὲν τῆς δεικτικῆς λατιν. ἀντωνυμίας *ille, illa* ἀναπτύσσεται τὸ ὁριστικὸν ἄρθρον *il le* καὶ *la*, ἐκ δὲ τοῦ ἀριθμητικοῦ unus, una, unum (δημωδ. uno[m]) τὸ ἀόριστον ἄρθρον uno, una· un, une. Ἅπερ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἤδη κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς καὶ ἀττικοὺς χρόνους ἤρχισαν νὰ συμβαίνωσιν. Οἱ ῥηματικοὶ τύποι ἐπ' ἴσης τοσοῦτον ἀπετρίβησαν, ὥστε πρὸς δεῖξιν τῶν προσώπων ἐδέησε νὰ προσαρτῶνται χωρισταὶ προσωπικαὶ ἀντωνυμίαι, π. χ. γαλλ. j'aime, tu aimes, il aime, nous aimons κλ. ἀντὶ τῶν λατιν. amo, amas, amat, amámus, κλ. ὅπερ οὐδέποτε οὐδαμοῦ συνέβη περὶ τὴν ἑλληνικήν. Ἡ δὲ τῶν χρόνων ἀνάλυσις δὲν ἔμεινε περιωρισμένη μόνον εἰς τὸν *μέλλοντα*, τὸν *δυνητικὸν* λεγόμενον, τὸν παρακείμενον καὶ τὸν ὑπερσυντελικόν, καθὼς ἐν τῇ νεοελληνικῇ, ἀλλὰ κατέλαβε καὶ πάντας τοὺς παθητικοὺς τύπους, καθὼς καὶ ἐν τῇ γερμανικῇ, ὅπερ οὐδόλως παθοῦσα ἡ νεοελληνικὴ καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερέχει καὶ ταύτην καὶ τὰς ῥωμανικάς. Ἀντὶ τοῦ ἑνὸς *perfectum* ἐπῆλθαν οἱ τρεῖς παρωχημένοι défini, indéfini καὶ antérieur. Ἐπλάσθη καὶ ἄλλος νέος τύπος, ὁ δυνητικός, ὡς ἴδιος τύπος ἀνύπαρκτος ἐν τῇ λατινικῇ: ἰταλ. *venderei*, *venderesti*, *venderebbe* κτλ. ἐκ τῶν vendere ebbi, avésti, ebbe (=λατιν. vendere habui, habuisti, habuit κτλ.) γαλλ. je vendrais, tu vendrais, il vendrait ἐκ τῶν vendre avais, avais, avail (=λατιν. vendere habebam, habebas κτλ.). Ἀλλόφυλοι, γερμανικαί, ἑλληνικαί, κελτικαὶ καὶ ἄλλαι λέξεις εἰσχώρησαν εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς γλώσσης καὶ ἐνεκεντρίσθησαν ἀνεξιτήλως, ἐν ᾧ οἱ τῇ ἑλληνικῇ ἐντριβέντες ξενισμοὶ ὡς ἐπὶ

τὸ πλεῖστον εἶνε ἐπιπόλαιοι εὐαπότριπτοι κηλῖδες, ὄχι βαθέα ἀνεξίτηλα χρώματα. — Τοιαύτας οὐσιώδεις μεταβολὰς ὑπέστη ἡ λατινικὴ περὶ τὴν γέννησιν τῶν ρωμανικῶν γλωσσῶν· ὥστε *δικαίως αὐταιμὲν εἶνε* καὶ λέγονται *θυγατέρες ἐκείνης*, ἡ δὲ *νεοελληνικὴ* μόνον *νεωτάτη φάσις ἢ ἐσχάτη πρὸς ἡμᾶς ἡλικία τῆς ἀρχαίας*, εἰς ἣν αὕτη κατήντησεν ἠρέμα, διὰ μακρῶν αἰώνων, ὄχι βιαίως ἢ τυχαίως, ἀλλ' οἴκοθεν κατ' ἀναγκαίους τῇ ἰδίᾳ φύσει ἐγκειμένους νόμους. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν τοὺς ἀξιοσημειώτους τούσδε λόγους τοῦ **Fauriel**, ἀνδρὸς μάλιστα πάντων τῶν ἀλλογενῶν καὶ δικαιότατα διαγνόντος τὸν χαρακτῆρα τῆς νεοελληνικῆς. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς συλλογῆς τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος σλ. CXXIII κεξ. λέγει:

«Ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη εἶνέ τις ἀλλοίωσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ, εἶνε εὐαπόδεικτον, ἂν μόνον μὴ θεωρήσῃ τις τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ταχεῖαν, τυχαίαν καὶ πρόσφατον, μήτε ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχομένην, μήτ' ἐκ πάσης ἄλλης ἀκριβοῦς καὶ ὡρισμένης ἐποχῆς. Τοῦτο δὲν θὰ ἦτον εὔκολον ν' ἀποδειχθῇ. Καὶ ἐν ταῖς γλώσσαις ἐπίσης ἢ ἀκόμη περισσότερον ἢ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀνθρωπίνοις θεσμοῖς ὑπάρχουσι μεταβολαὶ φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι, αἵτινες γίνονται βραδέως, προϊόντων τῶν αἰώνων, κατὰ νόμον ἐπιγνωστόν, κατὰ σκοπὸν ὡρισμένον. Διὰ τοιούτων μεταβολῶν αἱ γλῶσσαι, χωρὶς ν' ἀλλάξουν βασίμως, πολλάκις κατ' ὀλίγον μετὰ νέων τύπων καὶ νέον χαρακτῆρα καὶ νέαν φυὴν ἀναλαμβάνουσι, προερχόμενα, ὡς φαίνεται, ἐξ ἀναλόγων μεταβολῶν τῆς διανοίας τῆς παραγούσης τὰς γλώσσας. Διὰ τοιαύτης μεταβολῆς ἦ, ἂν θέλεις, ἀλλοιώσεως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἠδυνήθη ἀνεπαισθήτως νὰ μεταβῇ εἰς τὴν νέαν ἑλληνικήν. Τοῦτο δ' εἶνε, ἂν μὴ κατατάχρωμαι, φαινόμενον λίαν ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη κατά τε τὸν σκοπὸν καὶ κατὰ τὰ ἀποτελέσματά της δεικνύει τοσκύτην ἀναλογίαν πρὸς τὰς πασῶν ἢ σχεδὸν πασῶν τῶν γλωσσῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῶν νεολατινικῶν. Τῷ ὄντι, διὰ νὰ πλησιάσωμεν εἰς ὅ,τι ἔχουσιν αὗται χαρακτηριστικὸν καὶ ἴδιον, ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ὑπέστη ἐν τῇ πορείᾳ της καὶ κατὰ τοὺς τύπους της πάσας τὰς τροπάς, πάσας τὰς συγκοπάς, δι' ὧν μετέβη εἰς τὴν νεωτέραν.

Οἷα παρίστανται ἐν τῇ παρούσῃ συλλογῇ (τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος), ἄργανον καθαρὸν καὶ ἁπλοῦν τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀπηλλαγμένη πασῶν τῶν συστηματικῶν ἀξιώσεων τῶν συγγραφέων νὰ τὴν δμαλύνωσιν ἢ τὴν πλουτίσωσιν, ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ εἶνε γλῶσσα κατὰ πάντα λόγου ἀξία. Ἔχουσα βάσιν ἐπ' ἴσης δμογενῆ καὶ πλουσιωτέραν τῆς γερμανικῆς, οὖσα ἐπ' ἴσης σαφῆς, ὡσπερ ἡ γαλλικὴ, καὶ εὐκαμπτοτέρα μὲν τῆς ἰταλικῆς, ἁρμονικωτέρα δὲ τῆς ἱσπανικῆς, δὲν στερεῖται τίποτε, ὥστε νὰ θεωρηθῇ ἀπὸ τοῦ νῦν ἡ ὡραιοτάτη γλῶσσα τῆς Εὐρώπης· ἀναμφιβόλως δ' εἶνε ἡ μάλιστα τελειοποιήσιμος. Λήγ δ' ὑποχωρεῖ εἴς τινα τῶν γλωσσῶν, πρὸς ἃς δύναται νὰ παραβληθῇ προσηκόντως, ὑποχωρεῖ μόνον εἰς τὴν ἐξ ἧς παράγεται καὶ τῆς ὁποίας εἶνε νέα τις φάσις. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ μειονέκτημα εἶνε μᾶλλον κατὰ συμβεβηκὸς καὶ ἐπουσιῶδες· Ἂς ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ἕλληνες ἓν ἔθνος, τὸ ἔθνος τοῦτο ἂς ἔχῃ συγγραφεῖς ἱκανοὺς νὰ τὸ διδάσκωσί τι σπουδαῖον καὶ ὠφέλιμον, συγγραφεῖς ἐννοοῦντας καλῶς, ὅτι ἡ δόξα καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς πατρίδος των εἶνε τοῦ λοιποῦ ἔμπροσθέν των καὶ ὄχι ὄπισθεν, ἐν τῇ παρούσῃ πορείᾳ τῶν πραγμάτων καὶ ὄχι *ἐν ματαίαις ἀποκρούσεις ἐπιστροφῆς εἰς τὸ παρελθόν*, καὶ ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ θὰ γείνῃ μετ' ὀλίγον μία γλῶσσα, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὴν ἀρχαίαν περισσότερον παρ' ὅσον τώρα, δὲν θὰ ἔχῃ τίποτε νὰ ζηλεύσῃ ἀπὸ ταύτην».

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΟΥ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ.

Ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς τοῦ Ἰσοκράτους κατὰ τὴν κρίσιν τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κριτικῶν εἶναι ἐκ τῶν ἐπιμελέστατα ἐξειργασμένων καὶ κάλλίστων λόγων τοῦ ῥήτορος· δι' αὐτὸ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις ἔθνεσι καὶ παρ' ἡμῖν συχνότατα ἑρμηνεύεται πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐν τοῖς σχολείοις, ἂν καὶ περιέχει πολλὰ χωρία τόσον δύσκολα, ὥστε δέονται δεξιοῦ ἑρμηνευτοῦ πρὸς τῇ βοηθείᾳ τῶν πολλῶν ἐξηγητῶν τοῦ λόγου, ἐν οἷς ὁμολογουμένως προέχει ὁ ἡμέτερος Κοραῆς. Ἀλλὰ πλὴν τῶν καθ' ἕκαστα δυσκόλων, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ *Ἀρεοπαγιτικὸς*, τὸ πρῶτον ἐξ οὗ θὰ ἀφορμηθῇ ὁ ἑρμηνευτὴς πρὸς ἐξήγησιν, ἐμβάλλει εἰς πολλὴν ἀπορίαν· διότι πολλαὶ μὲν καὶ πιθαναὶ γνῶμαι προὐτέθησαν περὶ τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἐπέγραψεν οὕτω τὸν λόγον ὁ Ἰσοκράτης, ἀλλ' οὐδεμία, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἀναπαύει πληρέστατα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀρθὴ ἐκδοχὴ τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει μεγάλην, ὡς εἰκός, ῥοπὴν ἐπὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὅλου λόγου, σκοπεύω ἐν τῷ ἑξῆς ἄρθρῳ πρῶτον μὲν νὰ ἐκθέσω συντόμως μίαν ἑκάστην δόξαν τῶν λογίων ἀνδρῶν περὶ τῆς ἐπιγραφῆς, εἶτα δὲ νὰ φέρω εἰς μέσον ἣν ἔχω περὶ τοῦ πράγματος γνώμην, συνεπάγων τοὺς λόγους ἐφ' ὧν στηρίζεται. Τὸ δὲ τελευταῖον θὰ κάμω λόγον περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐξεδόθη ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς καὶ δι' αὐτῶν ἐλπίζω νὰ συνεπικουρήσω μικρὸν πρὸς ἑρμηνείαν βιβλίου, ὅπερ συχνὰ φέρουσιν ἀνὰ χεῖρας καὶ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι.

Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου οὐδεὶς τῶν παλαιῶν ἐμνημόνευσέ τι, τοὐλάχιστον μέχρις ἡμῶν δὲν διεσώθη τῶν ἀρχαιοτέρων τινὸς γνώμη· πᾶσαι δὲ αἱ περὶ τούτου προτεθεῖσαι εἶναι τῶν νεωτέρων φιλολόγων. Καὶ πρῶτον μὲν προὐτέθη, ὡς εἰκός, τὸ προχειρότερον, ὅτι Ἀρεοπαγιτικὸς ἐπεγράφη ὁ λόγος, διότι ἐξεφωνήθη, ἢ ὑποτίθεται ὅτι ἐξεφωνήθη, πρὸ τῆς βουλῆς τοῦ

Ἀρείου πάγου· ὁμοίκ ὡς καλεῖται ὁ ἕβδομος λόγος τοῦ Λυσίου, *ὑ περὶ τοῦ σηκοῦ*, Ἀρεοπαγιτικὸς διὰ τὸν αὐτὸν λόγον· ἀλλ' ὕστερον βασανισθείσης τῆς γνώμης ἐφάνη σαφῶς, ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐκφωνηθῇ ἐνώπιον τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου, διὰ πολλά. Ἐν πρώτοις ὁ Ἄρειος πάγος δὲν εἶχε δικαιοδοσίαν περὶ μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, τοῦθ' ὅπερ εἶναι τοῦ λόγου σκοπὸς, ὡς εἶχε τὴν ἐπὶ τῶν σηκῶν ἐπιστασίαν· ἔπειτα πολλὰ χωρία ἐν τῷ λόγῳ ὑποδεικνύουσιν, ὅτι ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· ἐν τῷ δεκάτῳ παραγράφῳ λόγου χάριν κεῖται ἡ λέξις *ἐκκλησιάζομεν*, ἥτις μόνον ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τοῦ δήμου κυριολεκτεῖται· κατὰ δὲ τὸ τέλος (84) λέγεται « *χειροτονεῖθ'* ὅ τι ἂν ὑμῖν δοκῇ μάλιστα συμφέρειν τῇ πόλει· » ἐν ᾧ εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔκρινεν οὐχὶ *χειροτονίᾳ* ἀλλὰ ψήφῳ. Οὕτως ἀνυποστάτου ἀποδειχθείσης ἔκ τε τῶν ἤδη μνημονευθέντων χωρίων καὶ ἐξ ἄλλων οὐκ ὀλίγων τεκμηρίων τῆς δόξης, ὅτι ἐπεγράφη Ἀρεοπαγιτικὸς ὁ λόγος ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐν ᾧ ἐξεφωνήθη, ἐτράπησαν οἱ λόγιοι ἐπ' ἄλλην ἐξήγησιν.

Ὁ παλαιὸς Ἐρρῖκος Στέφανος ὑπενόησεν, ὅτι πιθανὸν νὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα ὁ λόγος a dignitate et praestantia, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι τόσον τεχνικῶς ἦτον ἐξειργασμένος ὁ λόγος, ὥστε ἦτον ἄξιος νὰ ἐκφωνηθῇ ἐν μέσῳ τῷ συνεδρίῳ τοῦ Ἀρείου πάγου. Ἀλλ' ἀντέκρουσαν τὴν δόξαν τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εὑρέθη κατὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας ῥητορείας περὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν λόγων ἀνάλογόν τι καὶ προσόμοιον· δὲν ἐπεγράφη δῆλον ὅτι ποτὲ λόγος ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐξοχότητος καὶ ἀρετῆς. Ἔπειτα δὲ προσέβαλαν τὴν δόξαν τοῦ Ἐρρίκου καὶ μὲ τὸν ἰσχυρότερον ἔτι λόγον, ὅτι οὐδὲ κἂν τείνει πρὸς ἀρετὴν καὶ ἔπαινον λόγου, ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ ἐκφωνηθῇ πρὸ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου, διότι κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (Ἀριστοτ. ῥητορ. ἐν ἀρχῇ) οἱ λόγοι οἱ ἐκφωνούμενοι πρὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν κατὰ νόμον οὔτε προοίμια οὔτε ἐπι-

λόγους οὔτε ἄλλην τινὰ τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν καὶ μαγγανειῶν εἶχαν, ἀλλὰ ψιλὴν τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδὲν ἔξω τοῦ *πράγματος*.

Ἀφ' οὗ δὲ οὔτε ἐκ τοῦ συνεδρίου, ἐν ᾧ ἐξεφωνήθη, οὔτε ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐξοχότητος καὶ ἀρετῆς ἐπεγράφη ὁ λόγος, κατέφυγαν ἐπὶ τὸν ἐξήγησιν, ὅτι ἐπεκλήθη ἐκ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ λόγου. Σκόπευε δὲ, λέγουσιν, ὁ Ἰσοκράτης ἐν αὐτῷ, διηγούμενος τὴν εὐδαιμονίαν καὶ σωφροσύνην τῆς πόλεως καθ' οὓς χρόνους ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐπεστάτει ἐφ' ἁπάσης τῆς πολιτείας, οἷον ἐπὶ τῶν νόμων, ἐπὶ τῆς διοικήσεως, ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων, νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Ἄρειον πάγον τὴν δικαιοδοσίαν, ἣν εἶχε πρὸ τοῦ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους. Ἡ εἰρημένη ἐξήγησις εἶναι πολὺ πιθανωτέρα τῶν προτέρων, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἄρχουσα ταυῦν δόξα, διότι ἀληθινὰ πολὺν λόγον δαπανᾷ ὁ Ἰσοκράτης εἰς ἐγκώμια τῆς πάλαι βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου, καὶ φαίνεται ὡς νὰ σφρέφηται ὅλος ὁ λόγος περὶ αὐτὴν καὶ μόνην· αὐτὴν δὲ τὴν ἐξήγησιν ἀποδέχεται καὶ ὁ **Benseler** ἔν τε τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ (ἐν Λειψίᾳ 1832) καὶ ἐν τῇ τῶν ἁπάντων τοῦ Ἰσοκράτους (τομ. 2. 289).

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οὐδ' αὐτὴ ἡ ἐξήγησις ἀναπαύει πληρέστατα· διότι δὲν εἶναι ὁ λόγος οὔτε τοῦ Ἀρείου πάγου ἐγκώμιον, οὔτε σκοπεύει τὴν πρὸς τὴν βουλὴν ἀπόδοσιν τῶν πρὸ τοῦ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους δικαίων, ἀλλ' ὁ σκοπὸς εἶναι γενικώτερος, ὁ ἑξῆς. Παραινεῖ ἐν αὐτῷ ὁ Ἰσοκράτης ν' ἀποβάλωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν νῦν δημοκρατίαν, τὴν ἄφρονα καὶ ὀχλοκρατικὴν, καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν προτέραν πολιτείαν, τὴν μετρίαν καὶ σώφρονα, ἐκείνην ἣν ἐνομοθέτησεν ὁ Σόλων, καὶ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Πεισιστρατιδῶν πάλιν κατέστησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Κλεισθένης. Σκοπεύει λοιπὸν ὁ λόγος γενικὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας καὶ τοῦτο καθαρὰ λέγει αὐτὸς ὁ ῥήτωρ μετὰ τὸ προοίμιον (15) ὡς τοῦ λόγου σκοπὸν καὶ κύριον ὑποκεί-

μενον· « ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἐργαστηρίων καθίζοντες κατηγοροῦμεν τῶν *καθεστώτων* καὶ λέγομεν, ὡς οὐδέποτ' ἐν δημοκρατίᾳ κάκιον ἐπολιτεύθημεν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς διανοίαις, αἷς ἔχομεν, μᾶλλον αὐτὴν ἀγαπῶμεν τῆς ὑπὸ τῶν *προγόνων καταλειφθείσης*· ὑπὲρ ἧς ἐγὼ καὶ τοὺς *λόγους μέλλω ποιεῖσθαι καὶ τὴν πρόοδον ἀπεγραψάμην* ». Ἀφ' οὗ δὲ αὐτὸς ὁ ῥήτωρ καθαρὰ ὁρίζει τοῦ λόγου τὸν σκοπὸν, ὅτι δὲν θὰ λαλήσῃ ὑπὲρ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἀλλ' ἐν γένει ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας τῆς ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθείσης, τότε κατὰ τὸν δίκαιον καὶ πιθανὸν λόγον ἔπρεπε νὰ ἐπιγραφῇ ὁ λόγος *πολιτικός*· διότι περὶ τῆς ἐν γένει πολιτείας πρόκειται· ὅμοια ὡς ἐκάλεσε μὲ γενικώτατον ὄνομά τὸν ἄλλον λόγον *παν*ηγυρικὸν, ὡς ὄντα τύπον καὶ ὑπόδειγμα πρὸς σύνταξιν παντὸς γένους πανηγυρικῶν, ἀπέφυγε δὲ τὰ εἰδικώτερα ὀνόματα, οἷον Ὀλυμπιακὸν, Πυθικὸν, Παναθηναϊκὸν ἤ τι ὅμοιον.

Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἡ τρίτη αὕτη ἐξήγησις δὲν θεραπεύει ἐντελῶς τὴν ἀπορίαν, δέον νὰ τραπῇ τις ἐπ' ἄλλην ὁδὸν καὶ εὐτυχῶς δὲν εἶναι κεκλεισμέναι πᾶσαι, ἀλλ' ἀπομένει ἀνοικτὴ, ὅσον βλέπω, μία, ἡ ἑξῆς· ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ἐπέγραψε τὸν λόγον Ἀρεοπαγιτικὸν, διότι ὑποτίθεται, ὅτι ὁ ἐκφωνῶν αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου δὲν εἶναι ῥήτωρ ἢ ἁπλοῦς πολίτης, ἀλλά τις τῶν Ἀρεοπαγιτῶν. Καὶ ὅτι μὲν εἴθιστο τοῖς παλαιοῖς νὰ λαμβάνωσιν ἐπιγραφὰς λόγων ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκφωνοῦντος, ἔχομεν ἀνάλογα παραδείγματα ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσοκρατείων λόγων τὸν Ἀρχίδαμον καὶ Νικοκλέα, οἵτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα βασιλέων, ὑφ' ὧν ὑποτίθενται ὅτι ἐξεφωνήθησαν. Ἀλλ' ἡ προτεθεῖσα γνώμη στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῶν ἑξῆς πιθανωτέρων τεκμηρίων.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὀρθῶς, ἢ ἂν ὑποτεθῇ Ἀρεοπαγίτης ὁ λέγων : «πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν, ἥν τινά ποτε γνώμην ἔχων *περὶ σωτηρίας* τὴν *πρόσοδον ἐποιησάμην*, ὥσπερ τῆς πόλεως ἐν κινδύνοις οὔσης κτλ.»

Αἱ λέξεις *περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην* δὲν ἐξηγήθησαν ὑπὸ τῶν ἑρμηνευτῶν ὡς ἔδει καὶ ἀκριβῶς. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις *σωτηρία* ἐνταῦθα τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχεν ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου νὰ προνοῇ πρὸς ἀποτροπὴν ἐξαίφνης ἐπικρεμασθέντος τῇ πόλει κινδύνου· εἶχε δὲ τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς προνοίας ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πόλεως ὁ Ἄρειος πάγος καὶ πρὸ τῶν τριάκοντα καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας μετὰ τὸν ἄρχοντα Εὐκλείδην. Παραδείγματα τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου πρόκεινται σαφῆ δύο μάλιστα, ἓν παρὰ Λυσίᾳ ἐν τῷ κατὰ Ἐρατοσθένους λόγῳ (69), καὶ τὸ ἕτερον παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου (133). Ἐκεῖ παρὰ Λυσίᾳ γίνεται λόγος περὶ τῶν χρόνων μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἧτταν, ὅτε κατεστράφη μὲν ἅπασα ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς πόλεως, ἐπολιόρκουν δὲ τὰς Ἀθήνας ὅ τε Λύσανδρος κατὰ θάλασσαν, κατὰ γῆν δὲ Ἄγις ὁ βασιλεύς· πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον ἐν τῇ πόλει ὑπὸ λιμοῦ, καὶ οὐδαμόθεν ἐφαίνετο ἐλπὶς πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πάντες ἐφοβοῦντο μὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξανδραποδίσωσι τὴν πόλιν. Ἐν τούτῳ τῷ σάλῳ καὶ τῇ ἀπελπισίᾳ, λέγει ὁ Λυσίας, ὅτι *ἔπραττεν ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ σωτηρίαν*, ἐξήσκει δῆλον ὅτι τὸ αὐτὸ δικαίωμα, ὅπερ ἐν τῷ προκειμένῳ λόγῳ θέλει νὰ ἐξασκήσῃ ὁ Ἀρεοπαγίτης ὁ λέγων τὸν λόγον. Παρὰ δὲ Δημοσθένει γίνεται λόγος περὶ Ἀντιφῶντός τινος, ὃν ἔπεμψεν ὁ Φίλιππος εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμπρήσῃ τὰ νεώρια τῆς πόλεως. Τοῦτον συνέλαβεν ὁ Δημοσθένης κεκρυμμένον ἐν Πειραιεῖ καὶ συλλαβὼν κατέστησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου πρὸς κρίσιν, ὁ δ' Αἰσχίνης ὑπερασπισθεὶς αὐτὸν κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τῆς τιμωρίας, μεθ' ὃ καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος. Ἀλλ' ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου μαθοῦσα, ὅτι ἐξηπατήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου, μέγαν δὲ κίνδυνον ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κυριάρχου δήμου ἐπεζήτησε τὸν Ἀντιφῶντα καὶ συλλαβοῦσα κατέστησεν αὐτὸν εἰς κρίσιν. Ταῦτα δὲ πράττουσα ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου

ἐξήσκει τὸ δικαίωμα, περὶ οὗ νῦν πρόκειται, νὰ φροντίζῃ ἐν μεγάλοις κινδύνοις ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων πραγμάτων *σωτηρίας*. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ δικαίωμα ἀποβλέπων καὶ ὁ Δείναρχος λέγει ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους λόγῳ (9), ὅτι τῷ συνεδρίῳ τοῦ Ἀρείου πάγου τὴν τῶν σωμάτων φυλακὴν ὁ δῆμος παρακαταθήκην ἔδωκε, καὶ τὴν *πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν πολλάκις ἐγκεχείρικεν*, χωρίον ὅπερ, ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, δὲν ἐξηγήθη ἀκόμη σαφῶς (*).—Περὶ δὲ τῆς ὅλης φράσεως: *περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην*, ὅπερ κατὰ τὴν νῦν γλῶσσαν σημαίνει, ἐπαρουσιάσθην νὰ λαλήσω περὶ σωτηρίας τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, πρέπει νὰ μνημονευθῇ, ὅτι καὶ ὁ Αἰσχίνης ποιούμενος λόγον ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου (81) περὶ τῆς προσελεύσεως τοῦ Ἀρείου πάγου ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου μεταχειρίζεται ἀπαράλλακτον τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν «τῆς γὰρ βουλῆς τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ *πρόσοδον ποιουμένης* πρὸς τὸν δῆμον κατὰ τὸ ψήφισμα τὸ τούτου, ἦν μὲν ὁ τὸν λόγον λέγων ἐκ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν Λύτσλυκος»· ὑπονοῶ δὲ ὅτι ἡ φράσις τοῦ Αἰσχίνου δὲν συνέπεσε κατὰ τύχην πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου λόγου, ἀλλ' ὅτι ἐλέγετο *κυρίως* ἐπὶ τῆς προσελεύσεως τῶν Ἀρεοπαγιτῶν πρὸς τὸν δῆμον· εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἐπὶ κοινοῦ ῥήτορος ἀταθερὰ λέγονται τὸ *παριέναι ἢ παρελθεῖν* καὶ ταῦτα τὰ ῥήματα ἀπαντῶνται παρὰ τῷ ἀκριβεστάτῳ Ἰσοκράτει *πανταχοῦ*.

Ἄλλη ἀπόδειξις, ὅτι ὁ λόγος ὑποτίθεται ἐκφωνούμενος ὄχι ὑπὸ ῥήτορος ἢ ἁπλοῦ πολίτου, ἀλλ' ὑπό τινος τῶν Ἀρεοπα-

(*) Πρβ. τὴν ἔκδοσιν τοῦ Δεινάρχου ὑπὸ **Maetzner** καὶ τοῦ **Schömann** τὰς ἀρχαιολογίας τὰς γερμανιστὶ γεγραμμένας τόμ. ά. σελ. 500. Ὁ **Schömann** φρονεῖ, ὅτι ὁ Δείναρχος ὑπερβολὰς λέγει ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ, διότι ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου, δὲν εἶναι ἀλλαχόθεν γνωστὸν, ὅτι εἶχε τόσῳ σπουδαιοτάτην δικαιοδοσίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους· ἀλλ' ἂν τὰ εἰρημένα ἔχουσιν ὀρθῶς, φαίνεται νὰ μὴ λέγῃ ὁ Δείναρχος ὑπερβολὰς, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν.

γιτῶν εἶναι ἡ τραχεῖα καὶ αὐστηρὰ γλῶσσα κατά τε τῆς δημοκρατίας καὶ παντὸς τοῦ περικαθημένου πλήθους· ἐν ᾧ εἶναι γνώστον, ὅτι οἱ κοινοὶ ῥήτορες ἐλάλουν πρὸς τὸν δῆμον γλῶσσαν πολλὰ θωπευτικὴν καὶ ἡδεῖαν. Ἀλλ' ἐν τῷ προκειμένῳ λόγῳ ἀναγινώσκονται τόσον πικρὰ πράγματα, ὥστε μόλις ἐκ στόματος ἀνδρὸς ὄντος ἐν μεγάλῳ καὶ σεμνῷ ἀξιώματι ἠνείχοντο ν' ἀκούσωσι παρόμοια οἱ Ἀθηναῖοι· πάντα δ' ἄλλον τῶν ῥητόρων θὰ κατεβίβαζαν ἀπὸ τοῦ βήματος μὲ συρίγματα καὶ λιθοβολίας. Τοιαῦται αὐστηραὶ φράσεις εἶναι πλὴν ἄλλων αἱ ἑξῆς· «ὅστις οὖν εἰδὼς τοσαύτας μεταβολὰς γεγενημένας .... πιστεύει τοῖς παροῦσι, *μαν ἀνόητός ἐστιν*» (8). καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα (9) «Ἀπορῶ δὲ, πότερον ὑπολάβω μηδὲν μέλειν ὑμῖν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἢ φροντίζειν μὲν αὐτῶν, *εἰς τοῦτο δ' ἀναισθησίας ἥκειν*, ὥστε λανθάνειν ὑμᾶς εἰς ὅσην παραχὴν ἡ πόλις καθέστηκεν». Ἀλλοῦ δὲ (76) ἀποτολμᾷ νὰ εἴπῃ καθαρὰ, ὅτι κατηγορεῖ τοὺς νῦν Ἀθηναίους, διότι *κατῃσχυναν τὰς εὐγενείας ταῖς αὐτῶν βιωθυμίαις καὶ κακίαις*· ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ὑπόσχεται, ὅτι καὶ πάλιν θὰ λαλήσῃ περὶ τῶν αὐτῶν, *ἂν μὴ πείσωμεν ὑμᾶς παύσασθαι τοιαῦτ' ἐξαμαρτάνοντας*, φράσιν ἣν μετὰ τόσης οἰκειότητος καὶ ἐλευθερίας παπῆς μόνος λέγει πρὸς υἱὸν ἁμαρτάνοντα, ἐν δ' Ἀθήναις μόνον τις τοῦ σεμνοῦ συνεδρίου τοῦ Ἀρείου πάγου ὢν ἠδύνατο νὰ ἐκφώνήσῃ. Καὶ κανεὶς νὰ μὴ εἴπῃ, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης μεταχειρίζεται γλῶσσαν οὕτω πικρὰν καὶ τραχεῖαν, διότι ὁ λόγος δὲν ἐξεφωνήθη ἀληθῶς, ἀλλ' εἶναι γύμνασμα χάριν τῶν μαθητῶν συγγραφέν. Τοῦτο γνωρίζω καὶ ἐγὼ, ὅτι εἶναι γύμνασμα, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐν τοῖς γυμνάσμασι δέον νὰ τηρηθῇ ἡ *πιθανότης*, διότι πρὸς αὐτὰ ἀποβλέποντες οἱ μαθηταὶ θὰ συνέγραφαν ὕστερον τὰς ἀληθεῖς δημηγορίας· πάντων δὲ διδασκάλων ἀπιθανώτατος θὰ ἦτον ὁ Ἰσοκράτης, ἂν ἔδιδε τοῖς μαθηταῖς τοιαῦτα ὑποδείγματα, ἐξ ὧν βροχὴν συριγμάτων καὶ λιθοβολίας θὰ ἔτρωγαν, ἂν τὰ ἐμιμοῦντο· καὶ τότε, ἂν οὕτως ἀπίθανος ἦτο ῥήτωρ, δὲν

εἶναι πλέον αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἰσοκράτης, ὅστις παρήγγελλε τοῖς *μαθηταῖς τὸ μὴ συμπίπτειν τὰ φωνήεντα, τὸ μὴ τελευτᾶν καὶ ἄρχεσθαι ἀπὸ τῆς αὐτῆς συλλαβῆς*, οἷον *εἰποῦσα σαφῆ, ἡλίκα καλὰ, ἔνθα Θαλῆς*, τὸ *μὴ χρῆσθαι ὀνόματι σκληρῷ ἢ μεταφορᾷ*, καὶ ἄλλα λεπτότατα τῆς συγγραφικῆς τέχνης παραγγέλματα.

Τοσαῦτα μὲν περὶ τῆς ἐπιγραφῆς· λείπεται δὲ νῦν νὰ κάμω λόγον περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ. Αἱ περὶ τούτου γνῶμαι τῶν λογίων ἀνδρῶν εἶναι πολλαὶ καὶ ἀπώτατα ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσαι. Ὁ παλαιὸς Ἱερώνυμος Βόλφιος ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ ἐννάτου παραγράφου, ὅτι ἐξεδόθη ὁ λόγος μετὰ τὸ ἔτος 346. Ἄλλοι δὲ, ἐν οἷς καὶ ὁ Benseler, ἐξήγαγον ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ὅτι ἐξεδόθη ὁ λόγος εὐθὺς μετὰ τὸ ἔτος 355. Καὶ τῷ ὄντι τὸ μόνον χωρίον ἐξ οὗ δύναται νὰ ὁρισθῇ ὁ χρόνος τῆς ἐκδόσεως τοῦ λόγου, εἶναι οἱ παράγραφοι 9 καὶ 10· ἔχει δ' οὕτω. «Ἔοικατε γὰρ οὕτω διακειμένοις ἀνθρώποις, οἵτινες ἁπάσας μὲν τὰς πόλεις τὰς ἐπὶ Θράκης ἀπολωλεκότες, πλείω δ' ἢ χίλια τάλαντα μάτην εἰς τοὺς ξένους ἀνηλωκότες, πρὸς δὲ τοὺς Ἕλληνας διαβεβλημένοι καὶ τῷ βαρβάρῳ πολέμιοι γεγονότες, ἔτι δὲ τοὺς μὲν Θηβαίων φίλους σώζειν ἠναγκασμένοι, τοὺς δ' ἡμετέρους αὐτῶν συμμάχους ἀπολωλεκότες, ἐπὶ τοιαύτας πράξεσιν εὐαγγέλια μὲν δὶς ἤδη τεθύκαμεν». Καὶ ἀπώλειαν *μὲν τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων* ἐκλαμβάνει ὁ Βόλφιος τὴν ὑπὸ Φιλίππου ἅλωσιν τῆς Ὀλύνθου· ἅλω δὲ ἡ Ὄλυνθος κατὰ Κλίντωνα τὸ 347· τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος συνωμολογήθη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου ἡ Φιλοκράτειος εἰρήνη· ὥστε τῷ ὄντι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἃ λέγεται εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου, ἦγε τὸ 346 εἰρήνην. Ἀλλ' ἡ τοῦ Βολφίου γνώμη μόνον τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐπὶ Θράκης ἐξηγεῖ, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Benseler ἑρμηνεύει ἅπαντα τὰ γεγόνοτα τὰ ἐν τῷ ἀναγραφέντι χωρίῳ μνημονευόμενα. Ἀπώλειαν τῶν ἐπὶ Θράκης πόλεων ἐκλαμβάνει ὁ Benseler τὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ποτιδαίας χρόνον, διότι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ποτιδαίας ἀπώλεσαν οἱ Ἀθηναῖοι πᾶν ὅ,τι

εἶχαν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου· *ἐπὶ Θράκης* δὲ ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι *κυρίως* τὰ ἐπὶ τῆς χαλκιδικῆς χερσονήσου χωρία· ἔλω δ' ἡ Ποτίδαια τὸ ἔτος 356, περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος, διότι κατὰ Πλούταρχον (Ἀλεξ. 3) ἡ γένεσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠγγέλθη τῷ Φιλίππῳ, *ἅρτι Ποτίδαιαν ἠρηκότι*. Τὰ δὲ πλείω ἢ χίλια τάλαντα, ἃ *μίσθωσεν εἰς τοὺς ξένους ἀνηλώκασιν*, εἶναι τὰ χρήματα τὰ δαπανηθέντα εἰς τοὺς μισθοφόρους κατὰ τὸν πόλεμον, ὃν ἐπολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς Χίους, Ῥοδίους, Βυζαντίους, Κῴους, τὸν ἐπικληθέντα συμμαχικόν· διήρκεσε δὲ ὁ πόλεμος ἔτη τρία καὶ συνωμολογήθη εἰρήνη τὸ τέλος τοῦ 355 ἔτους (Διοδ. 16.7).—Λέγονται δὲ οἱ Ἀθηναῖοι *πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαβεβλημένοι* δι' αὐτὸν δὰ τὸν πρὸς τοὺς συμμάχους πόλεμον· *τῷ δὲ βαρβάρῳ ἐγένοντο πολέμιοι* διὰ τὸν Χάρητα, ὅστις στρατηγὸς ὢν τὸ 356 ἔτρεξεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀρταβάζου, ἀποστάντος ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐν ᾧ ἦγον εἰρήνην οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν αὐλὴν τῶν Περσῶν· συμμαχήσαντος δὲ τοῦ Χάρητος τῷ Ἀρταβάζῳ καὶ νικήσαντος τὴν τοῦ βασιλέως δύναμιν, ὁ μὲν Ἀρτάβαζος ἀποδιδοὺς τῆς εὐεργεσίας χάριτας ἐδωρήσατο πλῆθος χρημάτων, ἐξ ὧν ἠδυνήθη ὁ Χάρης νὰ διατρέφῃ τὸ στράτευμα, οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ μὲν πρῶτον ἀπεδέξαντο τὴν πρᾶξιν τοῦ Χάρητος, ὕστερον δὲ τοῦ βασιλέως πρέσβεις ἀποστείλαντος καὶ κατηγοροῦντος τοῦ Χάρητος τὴν ἐναντίαν ἔσχον γνώμην, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Διόδωρος (16. 22). Τὸ δ' ἑξῆς λεγόμενον, *ὅτι δὲ τοὺς μὲν Θηβαίων φίλους σώζειν ἠναγκασμένος, τοὺς δ' ἡμετέρους αὐτῶν συμμάχους ἀπολωλεκότες* ἀναφέρεται εἰς τὸ τέλος τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου μεθ' ὃν Χῖοι, Ῥόδιοι, Βυζάντιοι, φίλοι γενόμενοι τῶν Θηβαίων ἦσαν διὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην σῶοι καὶ ἀσφαλεῖς, ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν αὐτοὺς τούτους, ὄντας πρὸ τοῦ πολέμου συμμάχους.—Τέλος *τὰ εὐαγγέλια, ἃ δὶς ἤδη τεθύκασιν*, κατὰ τὸν πιθανώτατον λόγον ἀναφέρονται εἰς τὰς νίκας Χάρητος καὶ Ἀρταβάζου κατὰ τοῦ

Περσῶν βασιλέως, ἃς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Διόδωρος, ἀπεδέξαντο οἱ Ἀθηναῖοι. Οὕτω πάντα τὰ ἐν τῷ χωρίῳ μνημονευόμενα γεγονότα συντρέχουσι καὶ ἁρμόζουσι πρὸς τὸν χρόνον τὸν μετὰ τὸ 355 ἔτος, ὃν ὀρθότατα μετ' ἄλλων ὁρίζει ὁ Benseler ὡς τῆς ἐκδόσεως τοῦ λόγου χρόνον.

Μία δὲ μόνη μικρὰ καὶ εὔλυτος δυσκολία ἀπομένει, ἡ ἑξῆς· ἂν, λέγουσιν, ἐξεδόθη ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ποτιδαίας, ἤτοι τὸ 355, διατί ὁ Ἰσοκράτης δὲν μνημονεύει οὐδὲ ὀνόματι κἂν τούτου τοῦ λόγου ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως, ἐν ᾧ παραλέτει μακρὰς περικοπὰς ἐξ ἄλλων, ὧν ἔνιοι πολὺ ἀπολείπονται τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ κατά τε τὴν ἐξεργασίαν καὶ τέχνην; ἐξεδόθη δὲ ὁ περὶ ἀντιδόσεως τὸ 353 ἔτος, ἄγοντος τοῦ συγγραφέως τὸ ὀγδοηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας· ὥστε, ἐπειδὴ ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς δὲν μνημονεύεται ἐν αὐτῷ, σημεῖον ὅτι δὲν εἶχεν ἔτι ἐκδοθῆ. Οὕτω συλλογιζόμενος ὅ τε Κλίντων καὶ ἄλλοι δοξάζουσιν, ὅτι ἐξεδόθη μετὰ τὸν περὶ ἀντιδόσεως, ἤτοι μετὰ τὸ 353 ἔτος. — Ἀλλὰ πρῶτον μὲν δὲν εἶναι ἐκ παντὸς λόγου ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσῃ ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως πάντων τῶν λόγων, οὓς εἶχε προεκδεδομένους· ἔπειτα δὲ εἶχεν ὁ Ἰσοκράτης καὶ λόγον πραγματικώτερον νὰ παρέλθῃ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸν ἀμνημόνευτον. Ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως μνημονεύονται ὁ πανηγυρικὸς, ὁ περὶ εἰρήνης, ὁ πρὸς Νικοκλέα, ὁ κατὰ σοφιστῶν, πάντες λόγοι οὓς ὑποτίθεται λέγων αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ μνημονεύσῃ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ, διότι ὑποτίθεται ὑπὸ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν τινος ἐκφωνηθείς, ὄχι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰσοκράτους· ὥστε ἡ ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως παρασιώπησις οὐδὲν ὑποσημαίνουσα περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τεκμήριον, ὅτι ὀρθῶς ἔχει ἡ ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου προτεθεῖσα γνώμη. Τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦ χρόνου.

Ἐν Σύρῳ. Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

(Συνέχεια τῆς ἀπὸ σλ. 261 διακοπείσης.)

Τοῦ ἐπερχομένου θρήνου τὰ τραύματα εἰσὶ πολλὰ καὶ δυσίκτα· διὸ καὶ παρερχόμενοι τὴν πρώτην στροφήν, καίτοι ἐν πολλοῖς ἡμαρτημένην, ὡς μηδὲν ἔχοντες λόγου ἄξιον νὰ σημειώσωμεν, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀντιστροφήν (στίχ. 180—191).

χορός.

Κυανοειδὲς ἀμφ' ὕδωρ
ἔτυχον ἕλικά τ' ἀνὰ χλόαν
φοίνικας ἁλίου πέπλους
αὐγαῖσιν ἐν ταῖς χρυσέαις
Θάλπους' ἀμφί τ' ἐν δόνακος ἕρνεσιν
ἔνθεν οἰκτρὸν ἀνεβόησεν
ὄμαδον ἔκλυον, ἄλυρον ἔλεγον,
ὅ τι ποτ' ἔλακεν αἰάγμασι στένουσα,
Νύμφα τις οἵα Ναΐς,
ὄρεσι φυγάδα νόμον ἱεῖσα γοερόν·
ὑπὸ δὲ πέτρινα μυχαλα γύαλα ...
Πανὸς ἀναβοᾷ γάμους.

Καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι δύναται νὰ εἴπῃ τις ὀρθῶς *φοίνικας* ἀντὶ *φοινικοῦς πέπλους*, δὲν δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ πιστεύσωμεν, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Μουσγράβιος, ὅτι καὶ, πλύνοντες, ἐξίθετον οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὸν πάντα τὰ χρώματα ἐξίτηλα ποιοῦντα ἥλιον τὰ πορφυρᾶ καὶ φοινικοβαφῆ, ἵνα γενῇ τὸ χρῶμα αὐτῶν ζωηρότερον· ἐκ τῶν δύο δὲ μαρτυριῶν τὰς ὁποίας

ἐπικαλεῖται ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Μουσγράβιος, ἡ μὲν τοῦ Πολυδεύκους (Ι. 49.) « χαίρει δὲ ἡλίῳ ὁμιλοῦσα τῆς πορφύρας ἡ βαφὴ καὶ ἡ ἀκτὶς αὐτὴν ἀναπυρσεύει καὶ πλείω ποιεῖ καὶ φαιδροτέραν τὴν αὐγήν », οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ ὅτι ἐν τῷ ἡλίῳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ σκιᾷ τὰ πορφυρᾶ διαλάμπουσι καὶ ἀκτινοβολοῦσι. Ἡ δὲ ἐκ τοῦ Εὐριπίδου (Ἱππόλ. στιχ. 125—128).

ὄθι μοι *τὶς* ἦν φίλα
πορφύρεα φάρεα
ποταμία δρόσῳ
τέγγουσα, θερμᾶς δ' ἐπὶ νῶτα πέτρας
εὐαλίου κατέβαλλ'.

εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, διότι τὸ *πορφύρεα* πρέπει, ὡς καὶ τὸ δακτυλικὸν μέτρον ἀπαιτεῖ, νὰ ἀναγνωσθῇ *πορφυρέᾳ*, εἰς τὴν δρόσον καὶ οὐχὶ εἰς τὰ *φάρεα* ἀναφερόμενον, ἤτοι·

ὄθι μοι γυνὴ φίλα,
πορφυρέᾳ, φάρεα,
ποταμία δρόσῳ
τέγγουσα, θερμὰς (δ') ἐπὶ νῶτα πέτρας
εὐαλίου κατέβαλλ'

ἡ διόρθωσις τοῦ Ἑρμάννου ἀναγινώσκοντος, *φάρεα πορφύρεα*, καὶ μηκύνοντος τὴν συνήθως βραχεῖαν πρώτην συλλαβὴν τοῦ *φάρεα* δὲν φαίνεται εὔλογος, ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ ἐπίθετον, πορφυρέᾳ, ἀνήκει τόσῳ μᾶλλον εἰς τὴν ἐν Τροιζῆνι πηγὴν ὅσῳ καὶ ὠκεανοῦ ὕδωρ ἰδίως ὠνομάζετο, ὡς ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ χορικοῦ μέλους μανθάνομεν, καί τοι ἄλλως καὶ τὸ γλυκὺ πολλάκις ὕδωρ ὀνομάζεται καὶ *κυανοῦν* καὶ *πορφύρεον*, διότι τὰ δύο ταῦτα χρώματα εἰσὶ συγγενῆ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου μανθάνομεν, λέγοντος περὶ τοῦ Κόσμου (Δρεσκ. Φιλοσ. Α' ς'.) « καὶ τὸ χρῶμα δὲ καλὸν, *κυανώσει* γὰρ κέχρωσται, ὃ *πορφύρας* ἐστὶ μελάντερον» ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἱππολύτῳ πορφύρεον ὀνομάζεται καὶ ἁλλαχοῦ τὸ ὕδωρ· (στίχ. 735 καὶ 741)—ἔνθα πορφύρεον σταλάσσουσ'εἰς οἶδμα—ἵν' ὁ ποντομέδων πορφυρέας λίμνας—

Ἀντὶ τοῦ τις ἠν, τὸ ὁποῖον ὡς ἡμαρτημένον ἐσημείωσε καὶ ὁ παλαιὸς σχολιαστὴς εἰπὼν «ἀπιθάνως κεῖται τὸ ἦν· ἔδει γὰρ λέγειν ἔνθα μοί τις συνέτυχε φίλη» ἐγράψαμεν γυνή, ἐξαλείψαντες ἐν τῷ τετάρτῳ στίχῳ καὶ τὸν σύνδεσμον δὲ ὡς προτεθέντα μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς λέξεως ΓΥΝΗ εἰς τὰς ΤΙCΗΝ.

Φρονοῦμεν λοιπὸν ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Ἑλένην ὅτι οὔτε ὁ Πολυδεύκης οὔτε ὁ Εὐριπίδης δύνανται νὰ ὑποσηρίξωσι τὴν γνώμην τοῦ Μουσγραβίου· εἶνε δὲ καὶ ἄλλως ἀπίθανον ὅτι γυναῖκες χωρικαί, οἷαι αἱ κατὰ τὰς πηγὰς ἱμάτια πλύνουσαι, φοινικοῦς μόνον καὶ πορφυροῦς πέπλους ἔπλυνον. Ἄλλη παρατήρησις ἐμφαίνουσα τὸ μὴ γνήσιον τῆς γραφῆς *φοίνικας* προστίθεται καὶ ἡ ἑξῆς· τὰ πρὸς ξήρανσιν ἐκτιθέμενα ἔχουσι χρείαν οὐχὶ τοῦ φωτὸς, ἐφ' οὗ κυρίως τίθενται αἱ αὐγαί, ἀλλὰ τῆς θερμότητος τοῦ ἡλίου, ἥτις ἰδίως ὠνομάζετο *εἵλη* παρὰ τῶν ἀρχαίων, καὶ ταύτην πραγματικῶς ἀνευρίσκομεν ὑπὸ τὴν λέξιν *φοίνικας*, ἀγνοοῦντες·

εἵλην ἐς ἁλίου, πέπλους,
αὐγὰς ἑέντος χρυσέας,

Ὁ Εὐστάθιος (44. 33 κ. ἑπ.), τὸ *θαμειαὶ* ἐκ τοῦ *ἅμα* ἐτυμολογῶν, δικαιολογεῖ οὕτω τὸν πλεοναστὸν τοῦ Θ. «Ὁ δὲ πλεοναστὸς τοῦ Θ διὰ τὴν δασεῖαν τοῦ ἅμα, ὁποῖόν τι καὶ ἐπὶ τοῦ θειλοπεδεύειν φασὶν οἱ παλαιοί. Εἰλόπεδον γάρ, πέδον *εἵλῃ* βαλλόμενον, τουτέστιν *ἡλίου θερμασίᾳ*» Ἀλλαχοῦ δὲ (1573. 29—43) «Θειλόπεδον δὲ εἵλης βοτρύων τόπος. Ψυκτὴρ σταφυλῶν. Ὕπαιθρος, ἡλίῳ ἐκκείμενος, (γρ. ψυκτὴρ σταφυλῶν ὕπαιθρος, ἡλίῳ ἐκκείμενος) καὶ ὡς εἰπεῖν πέδον *εἵλης ὅ ἐστι θερμότητος ἡλίου* ..... εἰληθερεῖν, τὸ ἡλιάζεσθαι, καὶ εἰλεῖν τὸ ἐν ἡλίῳ ξηραίνειν .... καὶ εἰληθερὲς ὕδωρ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου τεθερμασμένον.

Πῶς δὲ τὸ *εἵλῃ ἐς* μετεβλήθη εἰς τὸ *φοίνικας* δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἀποδειχθῇ. Ἂν ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὸ φ, περὶ οὗ θέλομεν κάμει λόγον ἔπειτα, καὶ τὰ τελευταῖα δύο γράμμα-

τα ας, τὰ ὁποῖα εἰσὶ τῆς προθέσεως ἐς πρόδηλος ἀλλοίωσις, τὰ λοιπὰ ΟΙΝΙΚ ὀλίγον διαφέρουσι τῶν ΕΙΛΗΝ διότι τὸ μὲν ΕΙ συγχέεται πολλάκις τῷ ΟΙ τὸ δὲ ΛΗ δὲν διαφέρει τοῦ ΝΙ εἰμὴ κατὰ τὴν ὁριζόντειον κεραίαν τοῦ Η, τὸ δὲ Ν συγχέεται καὶ αὐτὸ τῷ Κ. Ἀλλὰ τὸ φ; Ἂν καὶ τὸ ἀττικὸν *εἵλῃ* ἐλέγετο αἰολιστὶ καὶ δωριστὶ ϝέλα, προτασσομένου πάντοτε τοῦ διγάμματος, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ γλῶσσαι τοῦ Ἡσυχίου — Βέλα· ἥλιος· — Βελλάσεται· ἡλιωθήσεται — Γέλαν· αὐγὴν ἡλίου· — Γελεῖν· λάμπειν, αἴθειν· — τὸ δὲ παρ' Ὁμήρῳ (Ὀδ. Η. 123) θειλόπεδον, ὡς καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ θειλοπεδεύειν, οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰμὴ ϝειλόπεδον ϝειλοπεδεύειν, ταῦτα δὲ εὑρηνται καὶ παρὰ Διοσκορίδῃ (Α'. 38 καὶ Ε'. 9 καὶ 12.) διὰ τοῦ Θ γραφόμενα — Θειλοπέδου — Θειλοπεδευθείσης — Θειλοπεδευομένης (σταφυλῆς) — ὡς καὶ τὸ ἁπλοῦν *Θεῖλος* παρὰ τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Ὁμήρου — (Ὀδυσσ. Η' 123) Θειλόπεδον, ἔνθα θεῖλος γίνεται βοτρύων —, διςάζομεν ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ διγάμματος προῆλθε τὸ Φ, διότι τὸ *εἵλῃ* εἰς οὐδένα τῶν Ἀττικῶν ἢ τῶν ἀττικιζόντων θείλῃ εὑρηται· πιστεύομεν δὲ μᾶλλον ὅτι προσετέθη παρὰ τῶν ἀντιγραφέων ὡς φυσικὸν συμπλήρωμα τῆς λέξεως, ἀφ' οὗ τὸ *εἵλῃν ἐς* μετεβλήθη εἰς τὸ .. οινικας. Σφάλλει δὲ, νομίζομεν, ὁ Εὐστάθιος ἰσχυριζόμενος μετὰ τῶν παλαιῶν Γραμματικῶν ὅτὲ μὲν ὅτι τὸ Θ πλεονάζει ὡς ἐν τῷ *θαμειαὶ*, ὅτὲ δὲ ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς κράσεως τοῦ ἅρθρου τό, ὡς ἐν τῷ θάτερον, ἐν ᾧ ὀρθῶς ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἐκ τοῦ εἵλη καὶ πέδον.

Ἡ γραφὴ λοιπὸν *εἵλῃν ἐς*, παραναγνωσθεῖσα ἢ καὶ μὴ ἐννοηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων, ἐγέννησε τὴν γραφὴν *φοίνικας* καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἑπομένου στίχου ἀλλοίωσιν. Ἀφ' οὗ ἐξέλιπεν οὕτω ἡ εἵλη, ἤτοι ἡ θερμότης τοῦ ἡλίου, εἰς ἣν ἔμελλον νὰ ξηρανθῶσιν οἱ πέπλοι, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ εὑρεθῇ αὕτη ἐν τοῖς ἑπομένοις, διὸ καὶ τὸ *αὐγὰς*, προσλαβὸν τὸ ι τῆς μετοχῆς *ἑέντος*, μετεβλήθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὸ *αὐγαῖσι*, ἔπειτα δὲ, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χασμῳδίας, τῇ προσθήκῃ τοῦ ν,

εἰς τὸ *αὐγαῖσιν*, τὸ δὲ . . . *ἐντος*, διαζευχθὲν, εἰς τὸ *ἐν*—ταῖς, καὶ τέλος τὸ *χρυσέας* εἰς τὸ *χρυσέαις*, ἵνα συμφωνήσῃ πτωτικῶς μὲ τὸ *αὐγαῖς*.

Τοῦ ἑπομένου στίχου πιθανὴν γραφὴν θεωροῦμεν

Θάλπους' *ἄκροισιν ἀμφὶ* δόνακος ἔρνεσιν.

καὶ κατὰ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου σπονδεῖος, ἐν λέξει τῆς ὁποίας ἡ γνησιότης φαίνεται ἀναντίρρητος, δεικνύει ὅτι ὁ στίχος εἶναι οὐχὶ τροχαϊκὸς, ὡς ὑπέλαβεν ὁ Βάδαμ. γράψας, — Θάλπουσα κἀμφιθάσα — ἀλλ' ἰαμβικὸς τρίμετρος· ἴχνη δὲ ἰάμβου τριμέτρου σώζει καὶ ὁ ἐν τῇ στροφῇ ἀντιστοιχῶν ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει— αἰλίνοις κακοῖς—Τὸ *ακροι*—*σ*—*ιν* εὐκόλως ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ—*αμφὶ τ' ἐν*—διότι ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τοῦ κ πρὸς τὸ μ καὶ τῆς συλλαβῆς ρο πρὸς τὸ φ, τὸ—*ἄκροι*—ὀλίγον διαφέρει τοῦ *ἀμφὶ* μετὰ δὲ ταύτην τὴν ἀλλοίωσιν ἐξωβελίσθη ἡ ἑπομένη πρόθεσις *ἀμφὶ*, καταστᾶσα ἤδη περιττή.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ στίχῳ 185, ὁ Βάδαμ. διέγραψεν ὅλως τὸ ῥῆμα *ἀνεβόασεν*, ὡς putidissimum additamentum a librario quo lacunam suppleret, intrusum, διότι, προστίθησιν, plane falsum est inde exclamasse Helenam. Ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις εἶναι τόσῳ μᾶλλον ὀρθὴ ὅσῳ ὁ χορὸς ἀλληγορικῶς μόνον ὑπαινίττεται τὰ τῆς Ἑλένης παθήματα ἐν τοῖς παθήμασι νύμφης μετὰ στεναγμῶν καὶ ὀρήνων ἀνακαλουμένης τὸν πεφιλημένον αὐτῇ Πᾶνα· δὲν συνεπάγεται ὅμως διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἐξάλειψιν τῆς λέξεως ἀναβόασεν, ἥτις εἶνε καθ' ἡμᾶς ἀλλοίωσις τῶν λέξεων *ἐν ἀκοαῖσιν*, ἕνεκα τῆς ἐντελοῦς ὁμοιότητος τοῦ κ καὶ β (π)· ὡς δὲ εἶπεν ὁ Ποιητὴς ἀλλαχοῦ (Ἰφιγ. ἐν Ταύρ. στιχ. 1406) — *τερπνὸν* κἀνέλπιστον φάμαν ἀκοαῖσι δέδεγμαι — ἠδύνατο κάλλιστα νὰ εἴπῃ καὶ ἐνταῦθα

οἰκτρὸν *ἐν ἀκοαῖσιν*
ὕμαδον ἔκλυον—

ὅπερ οὐδὲν περιττὸν οὐδ' ὀχληρὸν ἔχει τι.

Ὁ στίχος 188—Νύμφα τις οἵα Ναΐς—ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Κριτικοὺς νὰ ὑπολάβωσιν ὅτι αὐτὴν δῆθεν τὴν Ἑλένην ἤκουσεν ὁ χορὸς θρηνοῦσαν, δὲν φαίνεται ἀναμάρτητος· αἱ ἑπόμενοι μάλιστα στίχοι

ὄρεσι φυγάδα νόμον ἰεῖσα γοερὸν
ὑπὸ δὲ πέτρινα μύχαλα γύαλα . . . . .
Πανὸς ἀναβοᾷ γάμους·

μαρτυροῦσιν, εἰ καὶ ἡμαρτημένοι, ὃ καὶ πρὸ μικροῦ παρετηρήσαμεν, ὅτι ὁ χορὸς, ἐν τοῖς ἀγροῖς πλύνων ἱμάτια, οὐχὶ τὴν Ἑλένην, ἀλλὰ Νύμφην ὁμοιοπαθῆ ἤκουσεν ὀδυρομένην, διότι οὔτε τὰ ὄρη, οὔτε ἡ Ἠχὼ, οὔτε ὁ Πάν, οἰκειότατα πάντα εἰς τὰς ἐν τοῖς ὄρεσι διαιτωμένας Νύμφας, δύνανται νὰ ἀναφερθῶσιν εὐλόγως εἰς τὴν Ἑλένην, ἐντὸς πόλεως ἱκέτιν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Πρωτέως διαμένουσαν. Καθ' ἡμᾶς ἀναγνωστέον.

Νύμφα *λίγεια* Ναΐς

οὐχὶ μόνον διότι τὸ ΑΙΓΕΙΑ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ ΤΙΣ — ΟΙΑ, ἀλλὰ καὶ διότι πᾶσαι αἱ νύμφαι, μὴ ἐξαιρουμένων τῶν παρὰ τοῖς γλυκέσι νάμασι διαιτωμένων, αἵτινες ἰδίως Ναϊάδες καὶ Ναΐδες προσαγορεύονται, λιγύμολποι καὶ λιγύφθογγοι καλοῦνται, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ εἰς τὸν Πᾶνα Ὁμηρικὸς ὕμνος (στιχ. 19) — συν δέ σφιν τό τε Νύμφαι Ὀρεστιάδες *λιγύμολποι*.— Ὑπὲρ τῆς εἰκασίας δὲ ταύτης συνηγορεῖ πως καὶ ἡ παρατήρησις, ὅτι τὴν εἰκόνα Νύμφης ἀνακαλουμένης τὸν Πᾶνα, ὡς ἡ Ἑλένη τὸν Μενέλαον, καὶ πληρούσης τὰ ὄρη φυγάδων ἤχων γοερῶν, καὶ τῆς ἠχοῦς ἀναβοώσης τοὺς ἐρωτικοὺς τῆς Νύμφης στεναγμοὺς, ἐνέπνευσε πιθανῶς εἰς τὸν Ποιητὴν αὐτὸς οὗτος ὁ εἰς τὸν Πᾶνα Ὁμηρικὸς ὕμνος, ἂν ἦνε τοῦ Εὐριπίδου ἀρχαιότερος, ὡς καὶ ἄλλον τῆς Ἑλένης χορὸν (στιχ. 1300—1367) ἄλλος Ὁμηρικὸς ὡσαύτως ὕμνος, ὁ εἰς τὴν Δήμητρα. Πρὸς εὐκολίαν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα τὰ παράλληλα τοῦ Ὁμηρικοῦ ὕμνου χωρία.

Ἀμφί μοι Ἑρμείαο φίλον γόνον ἔννεπε, Μοῦσα,
αἰγοπόδην, δικέρωτα, φιλόκροτον, ὅστ' ἀνὰ πίση
δενδρήεντ' ἄμυδις φοιτᾷ χορηθέσι Νύμφαις,
αἵ τε κατ' Αἰγίλιπος πέτρης στείβουσι κάρηνα
Πᾶν' ἀνακεκλόμεναι ———————————
—— οὐκ ἂν τόν γε παραδράμοι ἐν μελέεσσιν
ὄρνις, ἥτ' ἔαρος πολυανθέος ἐν πετάλοισι
θρῆνον ἐπιπροχέουσα ἴει μελίγηρυν ἀοιδήν.
σὺν δὲ σφιν (1) τότε Νύμφαι ὀρεστιάδες λιγύμολποι
φοιτῶσαι πυκνὰ ποσσὶν, ἐπὶ κρήνῃ μελανύδρῳ
μέλπονται, κορυφὴν δὲ περιστένει οὔρεος ἠχώ.

Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς χωρίοις παρίστανται, πλησίον πηγῆς ὕδατος μέλανος (ἐπὶ κρήνῃ μελανύδρῳ — κυανοειδὲς ἀμφ' ὕδωρ), Νύμφαι λιγύφωνοι (λίγειαι — λιγύμολποι), τὸν Πᾶνα μετὰ θρήνων ἀνακαλούμεναι (θρῆνον ἐπιπροχέουσα . . . συνδὲ σφιν τότε Νύμφαι . . . μέλπονται — ὄρεσι φυγαδα νόμον ἑσῖσα γαερὸν) καὶ ἠχὼ ἀντιβοῶσα τοὺς ἐρωτικοὺς στεναγμοὺς τῆς τὸν Πᾶνα ποθούσης Νύμφης (κορυφὴν δὲ περιστένει οὔρεος ἠχώ — ὑπὸ δὲ πέτρινα . . . γύαλα . . . Πανὸς ἀναβοᾷ γάμους.)

Ἐντεῦθεν ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἴσως ὅτι καὶ ἐν τῷ παρατελευταίῳ στίχῳ, τῷ καὶ ἡμαρτημένῳ καὶ ἠκρωτηριασμένῳ, κρύπτεται αὐτὸ τὸ τῆς Ἠχοῦς ὄνομα, καίτοι ἄλλως διὰ περιφράσεως περιγραφομένης, ἀλλ', ἐξομολογούμεθα τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, οὐδεμίαν εὔλογον καὶ ὁπωσοῦν πιθανὴν εἰκασίαν ἠδυνήθημεν νὰ καταρτίσωμεν, καὶ διότι τῶν χασμάτων ἡ ἀναπλήρωσις οὐδένα ἄλλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πείθει, ἐνίοτε δὲ οὐδ' αὐτὸν τὸν ἀναπληρωτήν, καὶ διότι ἡμαρτημένου ὄντος καὶ τοῦ ἀντιστοιχοῦντος ἐν τῇ ἀντιστροφῇ στίχου, δύσκολον εἶνε νὰ διακρίνῃ τις ποῦ πρέπει νὰ καταταχθῶσιν οὗτός τε καὶ ἐκεῖνος, εἰς τοὺς τροχαϊκοὺς ἢ εἰς τοὺς ἰαμβικούς· ἀφ' οὗ μάλιστα ἀμφότεροι σύγκεινται ἐκ μόνων χορείων, οἵτινες καὶ τῶν ἰάμβων καὶ τῶν τροχαίων τὴν θέσιν δύνανται νὰ καταλάβωσι. Τοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν ὅτι οὐδὲν κατορθοῦσιν οἱ τὸ *μύγαλα* εἰς τὸ *μύγατα*, μετὰ τοῦ Σκαλιγέρου καὶ τοῦ Καντέρου μεταβάλλοντες, διότι ὁ τύπος οὗτος ἀπαντώμενος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ὡς π. χ. παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ροδίῳ, εἶνε ἄγνωστος παρὰ τοῖς δοκίμοις. Τὸ δὲ ἐν Ἴωνι *μυγάταισι* στιχ. 497:

ὦ Πανὸς θακήματα
καὶ παραυλίζουσα πέτρα
μυχάταισι Μακραῖς

εἶνε ἔργον τῶν κριτικῶν καὶ οὐχὶ τῶν χειρογράφων, ἅτινα παρέχουσι τὴν διττὴν γραφὴν — μυχοὶ δαῖσι — καὶ — μυχοὶ δαισί· εἶνε δὲ σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμαρτημένῃ γραφῇ ἐνυπάρχει καθ' ἡμᾶς ἡ Ἠχώ, καὶ τὸ χωρίον πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ·

ὦ Πανὸς θακήματα
καὶ παραυλίζουσα *Πέτραις*
Ἀχὼ ταῖσι Μακραῖς

Μακραὶ Πέτραι, ἢ καὶ *Μακραὶ* ἁπλῶς, ὑπονοουμένου τοῦ *πετραι* ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ δράματος (στιχ. 11—13 καὶ 286. καὶ 936.) μανθάνομεν, ὠνομάζετο χῶρός τις παρὰ τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς τὸ ὑπὸ τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, καὶ κατ' αὐτὰς ὑπετίθετο διατρίβουσα ἡ ἀχώριστος τοῦ Πανὸς ἀκόλουθος Ἠχώ. Ἠχὼ δὲ κατὰ τὰς Μακρὰς πέτρας, ἔνθα τὸ ἄντρον τοῦ Πανὸς, παραυλίζουσα εἶνε εἰκὼν λογικὴ καὶ εὐκατάληπτος· πέτρα ὅμως παρὰ πέτραις παραυλίζουσα εἶνε εἰς ἡμᾶς ἀκα-

(1) Τὸ *σφιν* ἀναφέρεται νομίζομεν εἰς τὸ ὄρνις ὡς περιληπτικὸν, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Πᾶνα, ὡς ὑπολαμβάνει ὁ κατὰ τὸ 1860 ἐν Λειψίᾳ ἐκδοὺς τοὺς Ὁμηρικοὺς ὕμνους Βαϋμαίστερος· ὁ Ἑρμάννος τοῦ ὁποίου ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν, λέγων (Ορφ. σελ. 702) apud Homerum quidem . . . σφιν semper pluralis numeri est, τὸ ἐναντίον φαίνεται ὑποστηρίζων, εἰ καὶ οἱ Ὁμηρικοὶ λεγόμενοι ὕμνοι δὲν θεωροῦνται ἔργον Ὁμηρικόν.

τάληπτος' ὑπὲρ ταύτης δὲ τῆς εἰκασίας συνηγοροῦσι καὶ αἱ τῶν χειρογράφων γραφαί· τὸ *δαίσι* μάλιστα μετὰ τοῦ ψιλοῦ ἐπὶ τῆς διφθόγγου πνεύματος, ὅπερ εἶναι τῆς περισπωμένης πρόδηλος ἀλλοίωσις, καταγγέλλει τὸ *ταῖσι*, ὡς καὶ τὸ *μυχοί* τὸ Ἀχώ Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέτρον ὁ στίχος μένει πάντοτε γλυκώνειος —'—,—' υυ —, οἷοι εἰσὶ καὶ οἱ ἑξῆς Εὐρπ. Ἱκετ' 968. καὶ Βακχ. 383

οὐτ' ἐν τοῖς φθιμένοις.
Τοὺς τ' ἀγνωμοσύναν.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀντιστροφῇ στιχ. 213—216.

Αἰὼν δυσαίων τις ἔλαχεν ἔλαχεν
ὅτε σε τέκετο ματρόθεν
Ζεὺς πρέπων δι' αἰθέρος
χιονόχρως κύκνου πτερῷ'

ὁ στίχος 214 εἶνε νομίζομεν ἡμαρτημένος. Ἡ φράσις—*τέκετο ματρόθεν*—ἠδύνατο νὰ ἁρμόσῃ εἰς τὴν Περσεφόνην μόνην, τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ῥέας ἐγέννησεν ὁ Ζεύς. Ἄλλως ἑρμηνευομένη ἡ φράσις αὕτη καταφαίνεται κενὴ πάσης λογικῆς ἐννοίας, διότι, ἐξαιρουμένης τῆς μόνης ἀμήτορος Ἀθηνᾶς, πάντες πάντως καὶ πᾶσαι ἐκ μητρός τινος ἐτέχθησαν. Πρὸς τοῦτοις ὅμως καὶ τὰ ἐπερχόμενα—χιονόχρως *κύκνου πτερῷ*—δεικνύουν ὅτι ἐν τῷ *τέκετο* κρύπτεται ἄλλο τι. Τί δὲ τὸ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον διδάσκει ἡμᾶς ἄλλο τῆς αὐτῆς Ἑλένης παράλληλον χωρίον στιχ. 17—19.

ἔστι δὲ δὴ
λόγος τις ὡς Ζεὺς μητέρ' ἔπτατ' εἰς ἐμὴν
Δήδαν, *κύκνου μορφώμαι' ὄρνιθος λαβών'*

ἀναγνωστέον λοιπόν'

ὅτ' ἐπέπτατ' ἐπὶ μάτρὶ σᾷ'.

ἦ—ὁπότ' ἔπ'πτατ ἐπὶ ματρὶ σᾷ

τὸ *ματρὶ σᾷ* δὲν ἀπέχει πολὺ τῆς γραφῆς *ματρόθεν*, διότι τὸ CAI καὶ τὸ ϵN εἰσὶ σχεδὸν ὅμοια· τὸ δὲ *ματρὶ* συντετμη-

μένον $\overline{\text{MP}}$. ἔχον παρακείμενον τὸ CΛI ὡς ϵN ἀναγνωσθὲν, $\overline{\text{MP}}$ϵN, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν κακὴν ἀνάγνωσιν *μητρόθεν*.

Ἐν στίχῳ ὡσαύτως 226.

Ὁ δὲ σοὶ ἐν ἄλλ κύμασί τε λέλοιπε βίοτον'

ἀναγνωστέον νομίζομεν

Πόσις ἐν ἄλλ [δὲ] κύμασί τε λέλοιπε βίοτον

διότι δυσκόλως δύναται νὰ ἀναπληρωθῇ ἔξωθεν ὑπονοούμενον τὸ ὄνομα πόσις· διττῶς δὲ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀλλοίωσις· ἢ τὸ *ποσις* ἀναγνωσθὲν δὲ σὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν τοῦ ἄρθρου *ο* προσθήκην, ἢ, ἕνεκεν ἐλλείψεως τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος τοῦ στίχου Π, τὸ . . οσις ἀνεγνώσθη—ὁ δὲ σ, τὸ δὲ τελευταῖον *σ* ἐξελήφθη ὡς συντετμημένη γραφὴ τῆς ἀντωνυμίας σος, ὃ πολλάκις ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφομένης.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΕΝ ΑΓΓΛΙΑι.

(ἐκ τοῦ *Γαλλικοῦ*.)

Περὶ τῆς πρώτης παιδείας καὶ τῆς διαδόσεως αὐτῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐρανιζόμεθα ἐκ τοῦ Εὐγεν. Ῥενδοῦ (*) *τὰ ἑξῆς· καὶ πρῶτον περὶ τῶν Ἑταιριῶν.*

« Δύο Ἑταιρίαι κυρίως ἐνεργοῦσι μετ' ἐπιμελείας πολλῆς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν περὶ τὴν πρωτοβάθμιον παιδείαν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ ἐθνικὴ Ἑταιρία καλουμένη (national Society) καὶ ἡ καλουμένη Βρετανικὴ καὶ τῶν ξένων Ἑταιρία.

Ἀμφότεραι δὲ ἐπιδιώκουσι μὲν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἐξάπλωσιν τῆς παιδείας εἰς τὸν λαὸν, διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων οὐσιωδῶς εἰς τὴν πρᾶξιν· διότι ἡ μὲν διατελεῖ ἐντελῶς

(*) (Ἰδ. Φιλίστ. σελ. 276.)

σύμφωνος μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ τόπου, ἡ δὲ γενικωτέρας διαγράψασα ἑαυτῇ ἀρχὰς ἀπαναίνεται νὰ περιορισθῇ ἐντὸς δογματικῆς τυπικότητος· διὸ ἡ μὲν δὲν συγχωρεῖ τὰ μικτὰ σχολεῖα, ἀνήκουσα ἀποκλειστικῶς εἰς μόνους τοὺς τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, ἡ δὲ δὲν θεωρεῖ τὴν ἐκπαίδευσιν ὡς ὄργανον προσηλυτισμοῦ. Πλὴν καὶ ἡ δευτέρα αὕτη Ἑταιρία οὐχ ἧττον ὑπὸ τῆς θρησκείας ἐμπνέεται οὐσιωδῶς εἰς πάσας αὐτῆς τὰς ἐνεργείας. Καὶ πρῶτον ἡ ἐθνικὴ Ἑταιρία συγκροτεῖται ἀπὸ τῶν ἐπισημοτάτων προσώπων τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ (τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας)· καὶ ἡ μὲν διοικοῦσα ἐπιτροπὴ αὐτῆς ἔχει πρόεδρον μὲν τὸν μητροπολίτην τοῦ Καντόρβερῃ, ἀντιπροέδρους δὲ τὸν μητροπολίτην τῆς Ὑόρκης, τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Λονδίνου, τῆς Δουρχάμης, Οὐϊγκέστερ κλ.

Ἡ Ἑταιρία αὕτη ὡς ἐξ ὧν συγκροτεῖται στοιχείων εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον καὶ διηνεκῆ σχέσιν μὲ τὰς ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἀγγλίας ἐκκλησιαστικὰς ἀρχάς· τῶν δὲ ἐνεργειῶν της βοηθοὺς ἀμέσους ἔχει ἐπιθεωρητάς τινας καὶ φροντιστάς, ἄνδρας καταλλήλους, ἔργον ἴδιον ἔχοντας ν' ἀνοίγωσι τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν σκοπὸν ὁμαλύνοντες καὶ ἐκκαθαίροντες τὸ ἔδαφος, λέγονται δὲ φερωνύμως organising masters.

Τέσσαρες τοιοῦτοι ἐπιθεωρηταὶ εἶνε τώρα σταλμένοι ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας εἰς τὰ διάφορα τῆς ἐπικρατείας μέρη, ὥσπερ σκαπανεῖς τινες τῆς ἐκπαιδεύσεως· καὶ οὗτοι διοργανίζουσι καὶ συσταίνουσι σχολεῖα ὅπου δὲν ὑπάρχουσι καὶ ὅπου χρειάζονται καὶ ὅπως. Ὡς ὄργανα δὲ τῆς ἐνεργείας της ἔχει ἡ Ἑταιρία *τὰ διδασκαλεῖα* (écoles normales), ἤτοι τὰ σχολεῖα ἐκεῖνα, ἐν οἷς μορφόνονται διδάσκαλοι· προσέτι ἔχει τὰς *χρηματικὰς* συνδρομάς, δι' ὧν συσταίνει σχολεῖα· πρὸς διάδοσιν δὲ τῶν διδασκαλιῶν της ἔχει περιοδικὸν σύγγραμμα, τὸ Monthly Paper· καὶ τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἔχον ἀναγνώστας τακτικοὺς τὸν κλῆρον, τοὺς ἱδρυτὰς καὶ διευθυντὰς σχολείων, ἔχει περὶ τοὺς 4000 συνδρομητάς.

Τὴν πλείστην δὲ φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν καταβάλλει ἡ ἐθνικὴ Ἑταιρία ἰδίως εἰς τὸ νὰ συστήσῃ καὶ διοργανώσῃ διδασκαλεῖα πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισσῶν καὶ διευθυντριῶν ὀρφανοτροφείων. Καὶ δὴ ἔχει ἱκανὰ διδασκαλεῖα, καὶ πρῶτον τὰ δύο κεντρικά, τὰ Westminster training institution, τὸ μὲν πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, τὸ δὲ πρὸς μόρφωσιν διδασκαλισσῶν· ἔπειτα τὸ St Mark's college, τὸ τοῦ Highburg, τὸ τοῦ Battersea, καὶ τὸ Whitelands training institution διὰ παιδαγωγοὺς γυναῖκας, κλ.

Πλὴν δὲν περιορίζονται ἐν Λονδίνῳ μόνον αἱ τῆς ἑταιρίας ἐνέργειαι· διότι μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς ἐργάζεται ἤδη νὰ συστήσῃ τοιαῦτα διδασκαλεῖα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις· καὶ δὴ καὶ ἐσύστησε τοιαῦτά τινα.

Παρὰ ταῦτα δὲ πάντα ἐφρόντισε καὶ φροντίζει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ἔχῃ ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ἑταιρίας καὶ σχέσεις τακτικῶς μὲ τὰ ἀπανταχοῦ τῆς Ἀγγλίας σχολεῖα, εἴτε ἀμέσους εἴτε καὶ ἐμμέσους διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τοῦ τόπου, ὅπου εἶνε τὸ σχολεῖον.

Ὅπως δὲ ὑπαχθῇ σχολεῖόν τι εἰς τὴν ἐθνικὴν Ἑταιρίαν καὶ ἀπολαύῃ τῶν ὠφελειῶν τῆς τοιαύτης ἐφορείας, ὀφείλει ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου νὰ ὑπογράψῃ εἶδός τι συμβολαίου περιέχοντος τοὺς ἑξῆς ὅρους· 1) ὅτι ὑποχρεοῦται νὰ ἐκπαιδεύῃ τὰ παιδία εἰς τὴν Ἁγ. Γραφὴν, εἰς τὰ τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας καὶ τὴν κατήχησιν τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησίας, 2) νὰ παραδεχθῇ εἰς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κληρικοῦ τῆς ἐνορίας, 3) νὰ φροντίζῃ ὥστε τὰ παιδία νὰ ὑπάγωσι τακτικῶς εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐν τῇ ἐνοριακῇ ἐκκλησίᾳ, 4) ὅταν γεννηθῶσι δυσκολίαι τινὲς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κληρικοῦ ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐπαρχίας καὶ παραδεχθῇ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου· ἡ δὲ τοπικὴ

ἐφορία τοῦ σχολείου ὑποχρεοῦται 1) νὰ μὴ διορίζῃ διδάσκαλον μὴ ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, 2) νὰ ὑποβάλῃ τὸ σχολεῖον εἰς τὴν ἀνάκρισιν τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς ἑταιρίας καὶ τοῦ ἀρχιερέως τῆς ἐπαρχίας.

Ἡ ἐθνικὴ αὕτη Ἑταιρία ἠρίθμει κατὰ τὸ 1849 οὐχὶ ὀλιγωτέρους τῶν 1,422,659 μαθητῶν, ἐν τοῖς ἀπανταχοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτῆς σχολείοις. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1850 διὰ τὴν καθίδρυσιν νέων σχολείων ἢ διὰ τὴν μεγέθυνσιν τῶν ὑπαρχουσῶν οἰκοδομῶν ἐπηύξησεν ὁ ἄνω ἀριθμὸς κατὰ 34049. Γίνεται δὲ ἡ διδασκαλία κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑταιρίας εἰς 21901 σχολεῖα. Διδάσκαλοι δὲ καὶ διδασκάλισσαι τὸν ἀριθμὸν 213415 διδάσκουσι μὲ μισθὸν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὴν Ἑταιρίαν ταύτην· αἱ δὲ δαπάναι ἀπαντῶνται διὰ τῶν τακτικῶν συνδρομῶν, διὰ τῶν προσφορῶν τῶν γινομένων ἐν ταῖς συναθροίσεσι τῶν πολιτῶν (meetings), δι' ἄλλων προσφορῶν συναγομένων ὑπὸ ἐπιτοπίων ἐπιτροπῶν καὶ ἑταιριῶν, καὶ μάλιστα διὰ τῆς τῶν γονέων συνεισφορᾶς.

Τελευτῶν δὲ τὸν λόγον ὁ κύρ. Εὐγ. Ῥενδοῦ περὶ τῆς συνεσῆς καὶ ἐπὶ πλεῖστον δικαίσης ἐνεργείας τῆς ἐθν. Ἑταιρίας, ὥσπερ καὶ τὸν περὶ τῆς ἑτέρας ἑταιρίας, ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς·

«Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω· φρονῶ δὲ ὅτι κατά τινα τρόπον δύνανται ταῦτα νὰ μᾶς χρησιμεύσωσιν ὡς μάθημα. Πλὴν δὲν ἐννοῶ βέβαιὰ ἡ Γαλλία νὰ μιμηθῇ ὅλον τὸ σύστημα, τοῦ ὁποίου τὰς βάσεις περιέγραψα· διότι ἡ μίμησις συστημάτων καὶ μεθόδων εἴτε εἰς τὴν διδασκαλίαν εἴτε εἰς τὴν πολιτικὴν κινδυνεύει πολλάκις νὰ ἦνε ἀντιγραφὴ ἄνευ τινὸς ἀξίας καὶ ὠφελείας, καὶ δι' οὗ ἀποβάλλει τις τὴν ἰδίαν ζωὴν χωρὶς νὰ ἐπιτύχῃ νὰ ἐμφυσηθῇ τὴν τοῦ ἄλλου.

Διὸ πρέπει νὰ ἠξεύρῃ τις νὰ ἦνε αὐτὸς ἕκαστος, καθ' ὅσον πᾶς λαὸς δύναται νὰ εὕρῃ εἰς τὰ πατροπαράδοτά του τοὺς πρὸς ὁδηγίαν ἀγράφους ἀναγκαίους νόμους. Πλὴν τὸ ἑξῆς δύναταί τις εὐλόγως νὰ ἐπιθυμήσῃ ἄνευ μιμήσεως, τὴν ἐλευθέραν

τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων ἀνάπτυξιν· διότι αὗται ἐλαφρύνουσι τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ βάρους μὲν ἐπιβαρύνοντος πολὺ, ἀπὸ εὐθύνης δὲ ὀλεθρίας πολλάκις δι' αὐτήν».

Ἀφοῦ δὲ περιέγραψε τὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἐξέθεσεν ἄλλα τινά, μεταβαίνει νὰ δείξῃ πῶς ἐν Ἀγγλίᾳ ἐνόησαν νὰ λύσωσι τὸ περὶ τῆς παιδεύσεως τοῦ λαοῦ ζήτημα, τείνοντος ὁσημέραι εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν διαφθοράν· καὶ ἔπειτα ἐκθέτει τοὺς διοργανισμοὺς διδασκαλείων τινῶν. Λέγει δὲ τάδε·

«Ἄλλοτε, κύριε ὑπουργέ, οὔτε ἡ Κυβέρνησις οὔτε ἡ κοινωνία κατέβαλλε τόσας φροντίδας καὶ ἐνήργει τόσα ὑπὲρ σχολείου τινός· διότι ὁ ἐφημέριος ἢ ἄλλος τις μὲ ὀλίγα τινὰ γράμματα ἦσαν οἱ φυσικοὶ τοῦ λαοῦ διδάσκαλοι, καὶ ὅμως ὁ λαὸς ἦτο *εὐσεβής*· τώρα δὲ ἔχει τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ δημοδιδασκάλους (μὲ διπλώματα), καὶ ὅμως εἶνε *ἀσεβής*· οὕτω πως κοινῶς ἐκφράζεται τὸ καθημερινὸν καὶ ἀμετάβλητον πάντων παράπονον.

Πλὴν ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπορίαν ταύτην εἶνε εὐχερής· διότι λαμβάνει τις ἐνταῦθα τὸ αἰτιατὸν ὡς αἴτιον. ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος δὲν ἔκαμνε τὸν λαὸν εὐλαβῆ καὶ καλόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο ὁ λαὸς ἀγαθὸς, διὰ τοῦτο ἐπήρκει καὶ ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος εἰς τὸ ἔργον του. Ἀφοῦ δὲ ὁ λαὸς ἔγεινε κακὸς, κατέστη καὶ ὁ διδάσκαλος ἀνεπαρκὴς καὶ ἀνίκανος, καὶ ἀνάγκη νὰ πλάσωμεν παιδαγωγόν.

Ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἐπενέργεια καὶ σημασία τοῦ σχολείου εἶνε εἰς λόγον ἀντίστροφον μὲ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀνεπτυγμένην *παιδαγωγικὴν ἱκανότητα*· ὅταν δηλαδὴ ἡ οἰκογένεια διατηρῇ τὸν θησαυρὸν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν παραδόσεων τοῦ ἔθνους, ὅπως μεταδώσῃ αὐτὸν εἰς τὰ τέκνα, τότε ἡ ἐνέργεια τοῦ σχολείου εἶνέ τι δευτερεῦον· ὅταν δὲ τὸ σχολεῖον πρέπῃ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐπενέργειαν τῆς ἑστίας, ἢ καὶ τὸ χειρότερον πολλάκις καὶ νὰ πολεμήσῃ καὶ καταβάλῃ ταύτην, τότε ἡ ἀξία τοῦ σχολείου αὐξάνει καθ' ὅσον ἡ τῆς οἰκογενείας ἐλαττοῦται. Γεννᾶται δ' ἐντεῦθεν τὸ ἑξῆς πρόβλημα· νὰ εὑρε-

θῶσιν ἄνδρες δυνάμενοι ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος νὰ μεταδώσωσιν εἰς τὰ παιδία ὅ,τι ἡ οἰκογένεια δὲν δύναται ἢ δὲν ἠξεύρει ἢ δὲν θέλει νὰ δώσῃ, ἄνδρες ἱκανῶς κατεχήμενοι ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ πνεύματος, ὥστε νὰ ἐννοήσωσι καλῶς τὴν ἱερότητα τοῦ τοιούτου ἐπαγγέλματος, καὶ ἱκανῶς ἀφωσιωμένοι καὶ ἔχοντες κλίσιν, ὥστε νὰ ἐπιχειρῶσι τοιοῦτον ἔργον, καὶ πάλιν ἀρκούντως τολμηροὶ ὅπως ἐκπληρόνωσι καλῶς τὰ τοῦ ἔργου τούτου.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν ὅσῳ δὲν εὕρῃ τις τοὺς ἄνδρας τούτους, ἡ ἠθικὴ τοῦ λαοῦ ἀναγέννησις οὐδὲ ἤρχισεν ἀκόμη· ἀλλὰ δὲν εὑρίσκει τις τοὺς τοιούτους οὐδ' ὅσους χρειάζεται· ἄρα οἱ τοιοῦτοι διδάσκαλοι *μορφόνονται*. Ἐνταῦθα δύο γεννῶνται πορίσματα τὰ ἑξῆς· ὅτι ἡ καθίδρυσις *Διδασκαλείων εἶνε ἀναγκαία*, καὶ δεύτερον, *οὐδὲν ἄλλο ἐκπαιδευτικὸν καθίδρυμα ἐπιτυγχάνει τὸν ἰδεατὸν αὐτοῦ σκοπὸν δυσκολώτερα ἢ τὸ Διδασκαλεῖον*.

Ἡ ἐξέτασις λοιπὸν τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ σχολείων τῶν πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων ἐπεκύρωσε τὴν ἀλήθειαν τῆς ἑτέρας τῶν ῥηθεισῶν προτάσεων. Διότι ἅπασαι αἱ ἑταιρίαι αἱ διευθύνουσαι τὴν πρωτοβάθμιον παίδευσιν τοῦ λαοῦ ἐν Λονδίνῳ, αἵ τε τῶν καθολικῶν καὶ αἱ τῶν διαμαρτυρουμένων ἐκ συμφώνου θεωροῦσι τὰ τοιαῦτα σχολεῖα (Διδασκαλεῖα) ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ λαοῦ παιδεύσεως.

Ὅθεν ἰδίως θὰ σπουδάσω νὰ παραστήσω ἤδη τὸν τρόπον δι' οὗ τὰ τοιαῦτα ἐν Ἀγγλίᾳ σχολεῖα πειρῶνται νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν μεγάλην των ἀποστολήν. Διὸ χρεωστῶ νὰ ἐπαυξήσω τὰς περιγραφὰς καὶ τὰς ἄλλας πληροφορίας· διότι τὰ τοιαῦτα σχολεῖα εἶνε σχεδὸν ἄγνωστα ἐν Γαλλίᾳ. Πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ παρασταθῶσι μὲ τὰ ἀληθῆ καὶ ἴδια αὐτῶν γνωρίσματα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ χαρακτῆρός των· τὰς δὲ ἰδίας μου σκέψεις θὰ ἐκφέρω κατόπιν.

Περιγραφὴ ἐνὸς Διδασκαλείου.

Ἀρχομαι ἀπὸ τῶν Διδασκαλείων τὰ ὁποῖα ἔχει ἡ ἐθν.

Ἑταιρία ἐν Λονδίνῳ. Α') Ἐκ τῶν δύο Διδασκαλείων, τοῦ μὲν πρὸς μόρφωσιν διδασκάλων, τοῦ δὲ πρὸς μόρφωσιν διδασκαλισσῶν, τῶν καθιδρυμένων ἐν Οὐηστμίνστερ, ἐξῆλθον τὸ παρελθὸν ἤδη ἔτος (1852) 70 διδάσκαλοι, καὶ 66 διδασκάλισσαι.

Αἱ πολλαὶ πολλαχόθεν αἰτήσεις παραδοχῆς ὑποχρεοῦσι σήμερον τὴν Ἑταιρίαν νὰ φέρῃ εἰς κατάστασιν τὰ σχολεῖα ταῦτα, ὥστε νὰ δεχθῶσιν ἑκατὸν ἀπὸ ἑκατέρου φύλου. Ἐντὸς ὀκτὼ ἐτῶν ἐξῆλθον ἀπὸ τῶν Διδασκαλείων τοῦ Οὐηστμίνστερ 1327 διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

Κανονισμὸς περὶ παραδοχῆς τῶν προσερχομένων.

Εἰς ἀμφότερα τὰ σχολεῖα ταῦτα οἱ μαθητεύοντες καὶ μέλλοντες νὰ μορφωθῶσι διδάσκαλοι τρέφονται καὶ κατοικοῦσιν ἀρκετὰ καλὰ (comfortably), γυμνάζονται εἰς τὰ ὑπηρετικὰ χρέη καὶ ἐξασκοῦνται εἰς τὰ τῆς θρησκείας.

Καὶ τὸ μὲν σχολεῖον τῶν διδασκάλων διατελεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν κληρικοῦ ἐνδιατρίβοντος, ὅστις αὐτὸς δίδει ὁδηγίας καὶ εἰς τὸ σχολεῖον τῶν διδασκαλισσῶν, ἔχον ἰδίαν διευθύντριαν, κυρίαν τινὰ ἀξιοσέβαστον (matron).

Ἡ Ἑταιρία παρακαλεῖ θερμῶς τοὺς σεβασμίους κληρικοὺς πάντας, τοὺς ὑπὸ τοῦ διοργανισμοῦ ὡρισμένους, νὰ χορηγῶσι πιστοποιητικὰ καὶ μαρτυρικὰ εἰς τοὺς προσελευσομένους εἰς τὸ εἰρημένον σχολεῖον, νὰ μὴ ἐκδίδωσι δὲ τοιαῦτα ἔγγραφα ἄνευ *πλείστης ὅσης συνέσεως καὶ ἀκριβεστάτων πληροφοριῶν*.

Πιστοποιητικόν. Ὁ προσερχόμενος ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ πιστοποιητικὸν ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου κληρικοῦ τῆς ἐπαρχίας, τοῦ ἀρχιερέως ἢ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ ἐφημερίου τοῦ δήμου, ὅπου κατῴκει τελευταῖον· ἔτι ὀφείλει νὰ φέρῃ καὶ μαρτυρικὸν περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς του διαγωγῆς ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τριῶν ἀξιοπίστων οἰκογενειαρχῶν, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἦτο γνωστὸς ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου ὁ προσερχόμενος·

Τὰ μαρτυρικὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἦνε ὁλόκληρα γραμμένα ἰδιοχείρως παρὰ τοῦ ὑπογράφοντος, καὶ νὰ ἐπικυρόνωνται ἔπειτα διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ τῆς πόλεως ἐκείνης ἢ τοῦ δήμου προϊσταμένου ἱερέως, ὅπου ἕκαστος τῶν οἰκογενειαρχῶν τυχὸν κατοικεῖ.

Οἱ παραδεχόμενοι εἰς τὸ καθίδρυμα ὀφείλουσι νὰ διαμείνωσιν ἐν αὐτῷ ἓξ μῆνας τοὐλάχιστον ὑπὸ δοκιμασίαν, πρὶν ἢ συστηθῶσιν.

Οἱ ἐνδεικνύμενοι πάσχοντες ἀστασίαν τινὰ χαρακτῆρος δὲν γίνονται δεκτοί.

Δὲν εἶνε δεκτὸς ὁ κάτω τῶν 20 ἐτῶν οὐδ' ὁ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα καὶ πέντε ἔτη.

Ἐξέτασις πρὸς παραδοχήν.

Οἱ προσερχόμενοι ἐρωτῶνται ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ βιβλίου τῶν προσευχῶν (Βύχολογίου), ἐκ τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας, ἀνάγνωσιν, γραφὴν, γραμματικὴν, ἀριθμητικήν· αἱ γυναῖκες περιπλέον ἐξετάζονται καὶ εἰς τὰ κεντήματα. Ἀπαιτοῦνται παρὰ τοῦ προσερχομένου 1) ἀνάγνωσις ἐλευθέρα. 2) γραφὴ εὐανάγνωστος, 3) τὰ τέσσαρα πάθη τῆς ἀριθμητικῆς. 4) γνῶσις ἱκανὴ τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τοῦ προσευχηταρίου. Μόνον αὐτὰ τὰ τέσσαρα εἴδη τῶν γνώσεων καταλέγονται ἐν τῷ κανονισμῷ, ὅπως ἀπομακρύνηται πᾶσα δειλία. Ἀλλὰ τοῖς προσερχομένοις γίνεται πρότερον γνωστὸν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ νομίζωσι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὡς τὸ ὅλον κεφάλαιον τῶν ὧν ὀφείλει τις νὰ ἔχῃ γνώσεων, ἵνα γείνῃ δεκτός· διότι πραγματικῶς ἐπιθυμοῦσι καὶ περιμένουσι πλειότερα.

Παραδοχή. Ὅταν ἡ τοῦ σχολείου ἐπιτροπὴ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ πιστοποιητικὰ καὶ μαρτυρικὰ, καὶ αἱ γενόμεναι ἐξετάσεις ἦνε εὐχάριστοι, γίνονται δεκτοὶ οἱ προσερχόμενοι ὑπὸ *δοκιμασίαν*. Μετὰ ἱκανὴν δὲ δοκιμασίαν ὅστις δειχθῇ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα καὶ ἐπιτηδειότητα τοῦ διδάσκειν ἢ ὅτι

δι' ἄλλους λόγους εἶνε ἀπαράδεκτος, προειδοποιεῖται ν' ἀναχωρήσῃ τοῦ καθιδρύματος.

Πληρωμή. Τῶν μαθητευόντων οἱ ἄγαμοι πληρόνουσιν 9 σελίνια καθ' ἑβδομάδα διὰ τὴν τροφὴν καὶ κατοικίαν. Τὰ κοράσια 8 σελίνια. Τὸ ὑπηρετικὸν δὲν κατοικεῖ ἐν τῷ καταστήματι, ἀλλ' εἰς ἐκτὸς δωμάτια, συστημένα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς.

Χρῆσις τοῦ χρόνου. Ὁ χρόνος τῶν μαθητευόντων τούτων διαιρεῖται εἰς τὰς ἰδίας των σπουδὰς, καὶ εἰς πρᾶξιν καὶ ἄσκησιν τοῦ διδάσκειν. Λαμβάνουσι δὲ ἐπὶ τούτῳ ὁδηγίας περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς διοικήσεως τοῦ σχολείου. Καὶ ἕκαστος τῶν μαθητευόντων εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς παραδοχῆς του ἐπιφορτίζεται μίαν τάξιν καὶ διαδοχικῶς πάσας, ἀρχὴν ποιούμενος ἀπὸ τῆς κατωτάτης.

Καὶ πρὶν ὁρισθῇ καὶ σημειωθῇ ὑποψήφιος εἰς θέσιν τινὰ δημόσιον, πρέπει νὰ διέλθῃ ὅλας τὰς τοῦ σχολείου θέσεις καὶ νὰ ἐξοικειωθῇ πρακτικῶς μὲ ὅλα τὰ καθέκαστα τῆς διοικήσεως σχολείου τινός.

Προβιβασμός. Ὅταν οἱ μαθητεύοντες ἐκπαιδευθῶσιν ἱκανῶς ταύτην τὴν παιδείαν, προβιβάζονται εἰς τὸ νὰ ἦνε ὑποψήφιοι θέσεώς τινος. Ὅρος δὲ ἀπαραίτητος τοῦ προβιβασμοῦ τούτου εἶνε ἠθικὴ διαγωγὴ ἀνεπίληπτος. Διὰ πᾶσαν ἑβδομάδα δίδεται εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἔλεγχος τῆς διαγωγῆς ἑκάστου τῶν μαθητευόντων καὶ τῶν δύο διδασκαλείων. Αἱ ἐκ τῶν δήμων καὶ ἄλλοθεν αἰτήσεις διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ἀπευθύνονται εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τῶν κοινοτήτων αὐτῶν καὶ τῆς ἐθνικῆς Ἑταιρίας. Ἂν τις ἀφήσῃ τὸ καθίδρυμα πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ του εἰς τὴν ὑποψηφιότητα, διαγράφεται ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς ἐθν. Ἑταιρίας. Ὁ κανονισμὸς οὗτος ἰσχύει καὶ διὰ τὸ ἕτερον σχολεῖον, ὅπου μορφόνονται διδασκάλισσαι.

Σ. Ἴσως ἄλλοτε δημοσιεύσωμεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὰς τῶν ἄλλων Διδασκαλείων λεπτομερεστέρας περιγραφάς. Ἀλλὰ καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα, νομίζω, ἱκανῶς ἤδη δεικνύουσι, πῶς ἐν Ἀγγλίᾳ φροντίζουσιν ὄχι Κυ-

βέφνησις αλλ' Ἑταιρίαι πολιτῶν περὶ τῆς τοῦ λαοῦ ἠθικῆς ἀναπλάσεως. "Οτι ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν πολὺ ἐκ τῶν τοιούτων παραδειγμάτων τίς ἀμφιβάλλει ;

Ε.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι.

Πάλιν καὶ σήμερον διακόπτοντες τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐφηβικῶν στηλῶν τῆς Πυργωτίσσης, ἐκδίδομεν ἄλλας ἐπιγραφάς· αἰτία δέ, ὅτι ἡ ς'. ἐφηβικὴ στήλη, ἥτις ἤρχετο εἰς τὴν σειράν, ἐν ᾧ εἶναι κατακερματισμένη εἰς πλείονα ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας τεμάχια, κεῖται καὶ ἐν θέσει ἀκαταλληλοτάτῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀντιγραφῆς. Ἐλπίζομεν μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀρθῇ ἐκ τοῦ μέσου ἡ δυσκολία αὕτη, ὅτε θέλει ἀντιγραφῆ ἀνετώτερον καὶ δὴ καὶ ἀκριβέστερον ἡ στήλη ἐκείνη, μεθ' ἣν ἔρχονται εἰς τὴν σειρὰν αἱ τρεῖς, αἱ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ πρὸ 7 μηνῶν ἐκδοθεῖσαι, ἐξ ὧν ἡ μία καὶ πληρεστέρα θέλει δημοσιευθῆ, προσγενομένων νεωστὶ καὶ ἑτέρων δύω τεμαχίων. Εἶτα δὲ θέλουσιν ἀκολουθήσει ἕτεραι 2 ἢ 3 ὅμοιαι, ἀνασκαφεῖσαι ἐν τῇ θέσει τοῦ ἁγ. Δημητρίου τοῦ Κατηφόρη, ἐφ' ὧν νέα ὀνόματα Ἀττικῶν ἀρχόντων ἀναγινώσκονται τὰ Ἀνθεστήριος, Μένανδρος, Φαιδρίας καὶ εἴ τι ἄλλο. Μετὰ δὲ ταύτας πρέπει νὰ ἐκδοθῶσι τὸ ἄμετρον, οὕτως εἰπεῖν, πλῆθος ἐκείνων τῶν ἀλλοίων ἐφηβικῶν στηλῶν, αἵτινες ἐν τῇ αὐτῇ θέσει τοῦ ἁγ. Δημητρίου τοῦ Κατηφόρη ἀνασκαπτόμεναι ὁλονὲν, εἶναι κατὰ τοὺς χρόνους νεώτεραι, καὶ δὲν περιέχουσι ψηφίσματα, ἀλλὰ ἀνάγλυφα καὶ ἀναγραφὰς μακροτάτας ὀνομάτων ἀρχόντων καὶ κοσμητῶν καὶ γυμνασιάρχων καὶ διδασκάλων καὶ ἐφήβων. Εἶτα δὲ τὴν χορείαν ταύτην θέλουσι κλείσει οἱ πολλοὶ αὐτόθι εὑρεθέντες ἐνεπίγραφοι Ἑρμαῖ κοσμητῶν, ἔχοντες καὶ αὐτοὶ μακρὰς ἀναγραφὰς ὀνομάτων καὶ ἐνίοτε καὶ ἔμμετρα ἐπιγράμματα. Τούτων κεφαλὰς ἀνορυχθείσας 18 εἴχομεν ἀναφέρει ἐν τῷ 5ῳ τεύχει τοῦ παρόντος περιοδικοῦ· ἔκτοτε δὲ αὗται ἐπληθύνθησαν εἰς 23, καὶ ἴσως ἔτι αὐξήσῃ ὁ ἀριθμός των. Ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς ἀρχαίοις ἐγγράφοις νέα ἀρχόντων Ἀττικῶν ὀνόματα τῶν μ. Χ. χρόνων παρετηρήθησαν πολλά, ἴσως ὑπὲρ τὰ 30, καὶ τὸ Διογένειον ἀναφέρεται πλεονάκις. Ταῦτα ἀνακοινώσαντες εἰς τοὺς φιλαρχαίους, ὡς καὶ ὅτι εὑρίσκονται ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις καὶ ἄλλοῖαι τινὲς καὶ παλαιότεραι ἐπιγραφαί, ἐκδοθησόμεναι ἐν καιρῷ τῷ δέοντι παρ' ἡμῶν ἢ παρ' ἄλλων, δίδομεν νῦν ἐν τοῖς ἑξῆς ἀντίγραφα ἀπὸ λίθων ἄλλων, εὐκολώτερον ἀντιγραφομένων, καὶ συγγνώμην ἐχέτω τῇ ἀδυναμίᾳ ἡμῶν ἡ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην τῶν ἀρχαιολόγων χορεία.

1.

Παιδίσκη.

Ἐπὶ ἐπιτυμβίας στήλης λίθου πεντελησίου, ὕψους 0,50, πλάτους 0,20, πάχους 0,07, ἀνασκαφείσης κατ' αὐτὰς ἐν Πειραιεῖ, ὡς καὶ αἱ ἑξῆς 5, δαπάνῃ τῆς ἀρχαιολογ. Ἑταιρίας. Τὸ ὄνομα νέον.

2.

Εὐέστης,
Σάρδιον,
Ἀθηνοκλῆς.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. ἐχούσης ἀέτωμα, ὕψους 1,32, πλάτους 0,41, πάχους 0,12. Τὰ δύω πρῶτα ὀνόματα νέα. Τὸ Εὐέστης πρέπει νὰ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὸ εὐεστώ. Τὸ Σάρδιον ὑπολαμβάνω θηλυκόν.

3.

Πολυξένη Ἱππίου,
Κλεόδωρος.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. ἐχούσης γεῖσον, ὕψους 0,17, πλάτους 0,19, πάχους 0,06.

4.

Καλλικλῆς, Μυρρίνη — Ἡδύλη Καλλικλέους Ἀλαέως
Καλλικλέους γυνὴ, θυγάτηρ.

Ἐπὶ ἀσπώματος τάφου λίθ. Πεντελ. ὕψους 0,28, πλάτους 1,17, πάχους 0,40. Ὑπὸ τὸ Καλλικλῆς εἶναι ὀλίγον βεβλαμμένη ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λίθου· ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἴσως ποτὲ γράμματα.

5.

Θεότιμος
Σώσρατο
ΓΙΙΟ.ΛΙΟ.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. οὐχὶ σώας, ὕψους 0,32, πλάτους 0,18, πάχους 0,07. Ὁ 6ος στίχος οὕτως ὡς ὁρᾶται ἐνταῦθα, ἴσως ἀντὶ Σωσ(τ)ράτο(υ). ὁ γος δυσανάγνωστος λίαν.

6.

Φι)λόδημος
Τι)μοθέου
Μαραθώνιος.

Ἐπὶ τεμαχίου στήλης λίθ. Πεντελ. ὕψους 0,08, πλάτους 0,30, πάχους 0,04. Τὰ γράμματα πάντων τῶν ἄνω 6 ἀριθμῶν ἔχουσι σχῆμα τὸ ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς χρόνοις εἰθισμένον.

7.

Ζώπυρος
Ἀχελῴοδώρου.

Ἐπὶ πλακὸς λευκῆς ἐν Μεγάροις εὑρεθείσης· ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Ὕψους 0,13, πλάτους 0,16, πάχους 0,04. Τὸ ὄνομα Ἀχελωϊόδωρος εἶχε καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ταναγραίας ποιητρίας Κορίννης. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων νεώτερον τοῦ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων.

8.

ἀγαθῇ τύχῃ.
Τελεσφόραν

τὸ σῆμα τὴν
Τελεσφόρου.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. μὲ ἀέτωμα, ὕψους 0,26, πλάτους 0,28, πάχους 0,07. Ἐκ τινος οἰκίας παρὰ τὸν Ἄρειον πάγον μετενέχθη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἑταιρίας. Τὰ ἀπὸ τοῦ 2ου στίχου καὶ ἑξῆς φαίνονται ἀποτελοῦντα στίχον τριμετρον ἰαμβικόν. Τὸ Τελεσφόρα νέον. Τὰ κάτω τοῦ λίθου φαίνονται ἀποκεκομμένα· ὅθεν ἴσως ἐξηκολούθει ἔτι τὸ ἐπίγραμμα. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

9.

Μυρτίχη Φανα γόρ(ου.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. ὕψους 0,20, πλάτους 0,24, πάχους 0,10. Εὑρέθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Ὑπὸ τὰ γράμματα γυνὴ ἐν κοιλαναγλύφῳ, ἥτις περιδένει τὴν κεφαλὴν καρασίου, κρατοῦσα αὐτὸ τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν ὑπὸ τὸ πηγαύνιον.

Τὸ Μυρτίχη νέον. Σχῆμα γραμμάτων ταύτης καὶ τῆς ἑφεξῆς στήλης τὸ τῶν Μακεδον. χρόνων.

10.

Μέν)εκρ(άτου
Ἰ)καριέως.

Μητρὸς παντοτέκνου πρόπολος
σεμνή τε γεραιρὰ | τῶιδε τάφωι κεῖται.
Χαιρεστράτη, ἣν ὁ σύνευνος | ἔστεργεν
μὲν ζῶσαν, ἐπένθησεν δὲ θανοῦσαν' |
φῶς δ' ἔλιπ' εὐδαίμων, παῖδας παίδων ἐπιδοῦσα.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντελ. ἄνωθεν καὶ κάτωθεν κολοβῆς, ὕψους 0,61, πλάτους 0,37, πάχους 0,09. Ἀνεσκάφη πρὸ μηνῶν ἐν τῇ ἐν Πειραιεῖ νεκροπόλει καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Μεταξὺ τοῦ Β'. στίχου καὶ τοῦ ἐμμέτρου ἐπιγράμματος εἶναι ἔκτυπα δύω ἄνθη (rosettes), ὑπὸ δὲ τὸ ἐπίγραμμα ἐν κοιλανα-

γλύφω γυνὴ καθημένη, καὶ πρὸ αὐτῆς ὀρθία παιδίσκη, προτεί-
νουσα τῇ δεξιᾷ εὐμεγέθη δίσκον ὀρθὸν ἢ κύμβαλον· ἐξέλιπον δὲ
μόναι αἱ ἄκροι πόδες τῶν δύω μορφῶν. Τὸ ἐπίθετον παντοτέ-
κνου νέον, ἄλλως δὲ ἁρμόζον εἰς τὴν Μητέρα τῶν Θεῶν, ἥτις
εἶχε ναὸν ἐν Πειραιεῖ, ὡς ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1854 αὐτόθι εὑρεθεισῶν
ἐπιγραφῶν ἐμάθομεν.

11.

. . . . . .

Ἀχαρνεὺς, λαμπαδα(ρ-
χήσας ἐν τῷι ἐπὶ Με-
νάνδρου ἄρχοντος
ἐνιαυτῷι Μούσαις
ἀνέθηκεν.

Ἐπὶ βάσεως ἐπιμήκους τετραγώνου λίθ. Ὑμηττείου· ὕψους 0,11, πλάτους 0,18, πάχους 0,08. Εὑρέθη κατὰ τὴν Πλάκα, συνοικίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας. Μικρόν τι ἀνάθημα εἶχε ποτὲ βεβαίως ὁ λίθος οὗτος, μεθ' ὃ ἐκλιπόντος ἐξέλιπε καὶ τὸ ἐν πρώτῳ στίχῳ γραφὲν ὄνομα τοῦ ἀναθέντος. Ἄρχοντα Μένανδρον ἐν Ὀλ. 99,3 εἶχον τὰ παλαιότερα κείμενα τοῦ Διοδώρου (15, 20) ἔνθα τώρα ἐκδίδεται Βῶανδρος, καὶ τὸν Μένανδρον ἐκεῖνον ἐνέβαλεν ὁ Κ. Σ. Πιττάκης εἰς δύω ἐπιγραφὰς ἐν τῇ ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι, τὰς ὑπ' ἀρ. 2456 καὶ 3375, συμπληρώσας τῆς μὲν τὸ Μεν . . ., τῆς δὲ τὸ . . . δρος· μὲ πόσην δὲ πιθανότητα ἔκαμε τοῦτο, δὲν ἐξετάζομεν τώρα. Βέβαιον φαίνεται, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραφῇ πρώτην φορὰν ὁ Μένανδρος ὅλος ἐπὶ λίθου παρουσιάζεται, καὶ παρουσιάζεται ὡς ἄρχων τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, οὐχὶ τῆς 99 Ὀλ. διότι τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν συγχωρεῖ τοῦτο· ἔτι δὲ ὁ Μέναγδρος οὗτος δεύτερον ἐνεφανίσθη ἐν ψηφίσματι ἐφηβικῷ, ἀνασκαφέντι πρὸ 2 περίπου μηνῶν, ἀνεκδότῳ εἰσέτι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ὑπεδηλώσαμεν.

12.

ἀγαθῇ τύχῃ.

Οὐα)λέριος Ἕκλεκτος, Σινωπεὺς
βου)λευτὴς καὶ Ἀθηναῖος καὶ Δελφὸς
βου)λευτὴς καὶ Ἠλεῖος καὶ Σαρδιανὸς
β)ουλευτὴς καὶ Περγαῖος βουλευτὴς
κ)αὶ Νικαεὺς βουλευτὴς καὶ ἄλλων πολ-
λ)ῶν πόλεων πολείτης καὶ βουλευτὴς,
κήρυξ δισπεριοδος, νεικήσας ἀγῶνας ἱε-
ροὺς οἰκουμενικοὺς τοὺς ὑπογεγραμμέ-
νους· Ὀλύμπια ἐν Πείσῃ β, Πύθια ἐν Δελ-
φοῖς β, Νέμεια ἐν Ἄργει γ, Ἴσθμια δ, Πανα-
θήναια δ, Πανελλήνια, τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα,
Καπετώλια ἐν Ῥώμῃ γ, Ἀθηνᾶς προμάχου ἐν
Ῥώμῃ γ, τὸν χειλιετῆ ἐν Ῥώμῃ, ἐφ' ᾧ ἐτει-
μήθην χρυσῷ βραβείῳ μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰ-
ῶνος κηρύκων, Εὐσέβεια ἐν Ποτιόλοις δ, Σεβαστὰ
ἐν Νεαπόλει δ, Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει, Ὀλύμπια ἐν
Ἐπιδαύρῳ β, Ἡράκλεια ἐν Θήβαις γ, Τροφώνει-
α ἐν Λεβαδείᾳ β, Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ β, Πύθια ἐν Φι-
λιππουπόλει β, Κεντρείσεια ἐν Φιλιππουπόλει,
Σεβαστὰ ἐν Βυζαντίῳ, Σευήρεια ἐν Νεικομηδεί-
α β, Κοινὸν Βειθυνίας ἐν Νεικομηδείᾳ β, Σευήρει-
α ἐν Νεικέᾳ γ, Χρυσάνθινα ἐν Σάρδεσιν, Κοινὰ Ἀσίας ἐν
Σάρδεσιν, Πύθια ἐν Τράλλεσι, Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ β,
Βαρβίλλεια ἐν Ἐφέσῳ δ, Ἀδριάνεια ἐν Ἐφέσῳ, Ὀλύμ-
πια ἐν Σμύρνῃ β, Ἀδριανὰ Ὀλύμπια ἐν Σμύρνῃ β,
Κοινὰ Ἀσίας ἐν Σμύρνῃ, Λυγούστεια ἐν Περγάμῳ,
Ὀλύμπια ἐν Κυζίκῳ, Διδύμεια ἐν Μειλήτῳ β,
Πύθια ἐν Ἱεραπόλει, Ἄκτια ἐν Τύρῳ, Σεβάσμεια

ἐν Δαμασκῷ β, τὸν περιπόρφυρον ἐν Σειδόνι β,
'Αττάλῃα Καπετώλια ἐν 'Αφροδεισιάδι.
(τόπος κενὸς ὡς στίχων 14).
ὑπὸ φωνασκῶν Μ. Αὐρ. Μουσκῖον τὸν καὶ 'Εορτάσιον Σαρδιανὸν γερουσιαστήν, Δελφὸν βουλευτὴν καὶ 'Ηλεῖον καὶ 'Αφροδεισιέα ἀρχιγραμματέα, τειμηθέντα ὑπὸ 'Ηλείων καὶ Δελφῶν ἀνδριάσι μόνον καὶ πρῶτον τῶν ἐπὶ φωνασκίᾳ.

'Επὶ βάθρου μεγάλου λίθ. Πεντελ. ἐνωκοδομημένου εἰσέτι ἐν τῇ Πυργιωτίσσῃ, φανέντος δὲ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς 'Εταιρίας τῇ 24 Νοεμβρ. 1860, ἀλλ' οὐχὶ ὁλοκλήρου τότε· ὅθεν καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἐμοῦ ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τῇ 'Αθηνᾷ τῆς 26 Νοεμβρ. μόνον μέχρι τοῦ 31 στίχου· οἱ ἑξῆς δὲ 6 στίχοι ὕστερον ἐφάνησαν, προχωρησάσης τῆς σκαφῆς. Σήμερον δὲ δημοσιεύων τὸ ὅλον, ἀντιγράφω ἐκ τῆς 'Αθηνᾶς καὶ ὅ,τι τότε ἐσημείωσα. Πλειότερα ἢ ἀκριβέστερα νὰ προσθέσω δὲν εὐκαιρῶ.

» Πλεῖστον ταύτῃ τῇ ἐπιγραφῇ ὁμοιάζουσαι κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀγώνων καὶ τὴν ἄλλην ἀγωγὴν εἶναι αἱ ἐν τῷ Συντάγματι τῶν 'Ελλην. ἐπιγράφ. τοῦ Βοιωχίου ὑπ'ἀρ. 3026 καὶ 3208 τυπωθεῖσαι. 'Αλλ' ἡ ἡμετέρα ἔχει πλείονας ἀγῶνας ὠνομασμένους, ἐν οἷς καί τινες οὐ πάνυ γνωστοί, ὡς τὰ ἐν Φιλιππουπόλει Κεντρείσεια, (περὶ ὧν λέγει τι ὁ Βοιωχιος ἐν ταῖς σημ. εἰς τὴν ὑπ'ἀρ. 2049 ἐπιγρ.) καὶ ὁ περιπόρφυρος ἐν Σειδόνι, περὶ οὗ ζητήσας οὐδὲν εὗρον ἐν βραχεῖ χρόνῳ. Ἴσως νέον εἶναι καὶ τὸ ἐπίθετον διισπερίοδος. Ἡ δὲ ἐξ 'Αργους ἀσπὶς καὶ τὰ χρυσάνθινα εἶναι καὶ ἀλλαχόθεν γνωστά, τὰ Βαρβίλληα ἐπίσης, καὶ περὶ τούτων παραθέτω τὸ ἑξῆς τοῦ Διώνος Κασσίου χωρίον (66,9): 'Ο Οὐεσπεσιανὸς τοὺς ἀστρολόγους ἐκ τῆς 'Ρώμης ἐξώρισε, καί τοι πᾶσι τοῖς ἀρίστοις αὐτῶν χρώμενος, ὥστε καὶ διὰ Βάρβιλλόν τινα ἄνδρα τοιουτότροπον, ἀγῶνα τοῖς 'Εφεσίοις ἱερὸν ἄγειν συγχωρῆσαι, ὅπερ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει ἔνεμε.

Ἀξία δὲ λόγου μάλιστα εἶναι αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ διὰ τὸ ὅτι ἀναφέρει τὸν χειλιετῆ ἀγῶνα ἐν 'Ρώμῃ, ὅστις ἐπανηγυρίσθη τῷ 248 μετὰ Χριστόν. Ἄρα μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκτίσθη οὕτω ἐκ παντοίων λίθων ὁ πύργος, ἐφ οὗ ἡ Πυργιώτισσα ».

Μόνην προσθήκην κάμνω, ὅτι τὸ 'Εορτάσιος τοῦ 32 στίχου νέον.

13.

δη . . αος
δης | | | Κλέ(αρ)χος
ς | | 'Αθηνοκλῆ(ς
Γ | Πυρ . . Γ . .
Αλ . . ΩΡΙ
ςΓ | | | Τιμοκλῆς
ος | Προκλείδη(ς
ης | | | Μέ(ν)ανδρος
ΦΗλήμων | |
'Απολλόδω(ρος
Δίφιλος | | |
Φιλιππίδης | |
Νικόστρατος
Καλλιάδης |
'Αμειν(ί)ας

Τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν εὑρεθεῖσαν πρὸ ἐτῶν ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐκδοθεῖσαν δὶς ἤδη ἐν 'Ελλάδι, ὑπὸ Κ. Σ. Πιττάκη ἐν ἐφημερ. 'Αρχαιολ. ἀρ. 732 καὶ ὑπὸ 'Λ. 'Ραγκαβῆ ἐν Antiq. Hellén. ὑπ' ἀρ. 1288, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ μετεκδώσωμεν ἐντεῦθεν, ἐκ τοῦ λιθογραφήματος τῆς ἀρχαιολ. 'Εφημερίδος, (ἐν ἀγνοίᾳ ὄντες τοῦ ποῦ εὑρίσκεται νῦν ὁ λίθος, διότι παρετηρήσαμεν, ὅτι δὲν εἶναι, ὅπως εἶχασαν ἀμφότεροι οἱ προμνημονευθέντες ἐκδόται, ἀναγραφὴ ὀνομάτων ἀνδρῶν ἐκτελεσάντων δημόσια ἔργα καὶ λαβόντων μισθόν, ἀλλὰ ἀναγραφὴ ποιητῶν τῆς μέσης καὶ νέας 'Αττικῆς κωμῳδίας μετ' ἀριθμῶν δηλούντων ἴσως τὰς

δραματικὰς γίκας των. Καὶ περὶ μὲν τῶν ὀνομάτων Μενάνδρου, Φιλήμονος, Ἀπολλοδώρου καὶ Διφίλου περιττὸν καὶ νὰ ὑπομνήσω τι, περὶ δὲ τῶν Φιλιππίδου, Νικοστράτου, Καλλιάδου, Κλεάρχου καὶ Τιμοκλέους ἀρκοῦμαι νὰ παραπέμψω εἰς τοὺς πίνακας Ἀθηναίου τοῦ δειπνοσοφιστοῦ, ἔνθα πᾶς τις εὑρίσκει αὐτοὺς ὡς κωμικοὺς ποιητάς. Μένουσιν ἔτι πέντε ὀνόματα, ἐξ ὧν τὰ τρία ἠκρωτηριασμένα, καὶ δυνατὸν νὰ λανθάνωσιν ἐν αὐτοῖς ὁ Ἀλεξις καὶ ὁ Ἀμφις ἢ Ἀμειψίας. Πεποιθότως λοιπὸν λέγω, ὅτι τόσα ποιητῶν ὀνόματα δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ συνῆλθαν ἐνταῦθα κατὰ συγκυρίαν ἁπλῆν, ἵνα δηλώσωσιν ἄνδρας ἀναδεχθέντας δημόσια ἔργα καὶ λαβόντας μισθόν. Ἂν δὲ καὶ ἄλλος τις ἤδη ἐξεδέξατο τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ὅπως ἐγὼ, καὶ ἐδημοσίευσε τὴν γνώμην του, τότε περιττὸν τὸ ἀρθρίδιόν μου τοῦτο.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27 Ἀπριλίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Λ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ.

Α'

Ἀριθμητικὸς καταλογος τῶν κατὰ τὸ χειμερινὸν ἑξάμηνον τοῦ 1859—60 *φοιτητῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Πρωσσίας.*

	Θεολογ.	Νομικ.	Ἰατρ.	Φιλοσ.	τὸ ὅλον
Greifswald	36	33	130	78	277
Halle	138	40	87	114	629
Breslau	294	130	96	242	759
Königsberg	126	70	86	74	356
Berlin	279	348	245	285	1127
Bonn	288	114	116	193	708
Münster	276			202	478
	1731	705	740	1188	4334

Ἐκτὸς τῶν Πρώσσων τούτων ἦσαν καὶ 646 ξένοι· 147 θεολόγοι, 126 νομικοί, 95 ἰατροί, 278 φιλόσοφοι· καὶ 3 μὲν Δανοί, 1 δὲ Νορβεγὸς, 4 δ' ἐκ τῆς Schleswig, 3 Ὁλλανδοί, 2 Βέλγοι, 15 ἐκ τ. μεγάλης Βρεττανίας, 29 ἐκ τῆς βορείου Ἀμερικῆς, 6 Γάλλοι, 31 Ἑλβετοί, 2 Ἰταλοί, 10 ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, 14 ἐκ Τουρκίας, 18 Πολωνοὶ καὶ 61 ἐκ Ρωσσίας. Οἱ δὲ λοιποὶ Γερμανοὶ ἐξ ἄλλων κρατῶν.

Ἀριθμητικοὶ καταλογοι τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1858—59 *καὶ* 1859—60 *φοιτητῶν τοῦ Ὀθωνείου πανεπιστημίου.*

α'. τοῦ 1858—59

	Ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος	Ἐκ τῆς μὴ ἐλευθέρας Ἑλλάδος	τὸ ὅλον
Θεολόγοι	13	11	24
Νομικοὶ	177	92	269
Ἰατροὶ	76	76	152
Φιλόσοφοι	32	40	72
Φαρμακολόγοι	10	2	12
	308	221	529

β'. τοῦ ἔτους 1859—60

Θεολ.	Νομ.	Ἰατροὶ	Φιλόσοφ.	Φαρμακ.	τὸ ὅλον
20	319	154	104	5	602

Τούτων οἱ μὲν 366 εἶνε ἐκ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, οἱ δὲ 236 ἐκ τῆς δούλης Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν προεκτεθειμένων πινάκων βλέπομεν, πόσον μὲν μεγάλη εἶνε ὡς πρὸς τὰς ἄλλας σχολὰς ἡ πληθὺς τῶν εἰς τὴν θεολογικὴν φοιτώντων ἐν τοῖς πρωσσικοῖς πανεπιστημίοις, πόσον δὲ μικρὰ ἡ τῶν ἐν τῷ Ὀθωνείῳ πανεπιστημίῳ. Πόθεν ἡ μεγάλη αὕτη διαφορά; διὰ τί ἔν τισι μὲν τῶν πρωσσικῶν πανεπιστημίων ὁ ἀριθμὸς τῶν θεολόγων ἐξισώνεται ἢ καὶ ὑπερβαίνει τὸν τῶν ἄλλων σχολῶν ὅλων ὁμοῦ, ἐν δὲ τῷ Ὀθωνείῳ εἶνε τὸ πολλοστημόριον τῆς μιᾶς μόνης αὐτῶν;

Τοῦτο πρόηρχετο ἐν μέρει μὲν ἐκ τῆς ἀτελείας τῆς παρ' ἡμῖν θεολογικῆς σχολῆς, μέχρι πρὸ μικροῦ ἕνα μόνον καθηγητὴν ἐχούσης, κυριώτερον δ' ἐκ τῆς καθ' ὅλου ὀλιγωρίας πρὸς τὰ θεολογικὰ σπουδάσματα. Τῆς δ' ὀλιγωρίας ταύτης κυριώτατα καὶ σχεδὸν μόναι αἰτίαι εἶνε ἡ ἀπό τινος παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦσα ἀποψύχρανσις, διὰ νὰ μὴ εἰπω ἀπόσβεσις, τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἡ ἀκόλουθος καὶ ἐν μέρει παραίτιος αὐτῆς ἔκπτωσις τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ἱερατείου ἔκπτωσις πνευματικὴ, ἠθικὴ, κοινωνικὴ, τ. ἔ. ἀμάθεια γενικὴ (μετ' ὀλίγων ἐξαιρέσεων), ἀκοσμία τῶν ἠθῶν παρὰ τοῖς πλείστοις, περιφρόνησις καὶ ἐξουθένωσις παρὰ τῶν λοιπῶν τῆς κοινωνίας τάξεων, προϊόντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς πολιτικῆς δουλείας, διὰ νὰ ἤμεθα δίκαιοι. Ἀλλ' ἐπέρασαν πλέον οἱ καιροὶ τῆς ἐγκυκλοπαιδειακῆς πλάνης. Πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν (καὶ ἀγαθῇ τύχῃ πολλοὶ ἤρχισαν ἤδη νὰ τὸ ἐννοῶσιν), ὅτι ἄνευ πίστεως, ἄνευ θρησκείας οὐδὲν οὐδαμοῦ οὐδέποτε μέγα καὶ μόνιμον οὔτ' ἐποιήθη οὔτ' ἐπράχθη. Πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναστάσεώς μας τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον σύμβολον ἦτο καὶ θὰ ἦνε ἡ *πίστις* (ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος). Εἶνε ἤδη καιρὸς νὰ θερμάνωμεν τὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἑστίαν τῆς πίστεως· καιρὸς νὰ ἐπανακάμψωμεν ἀπὸ τῆς πλάνης τῆς δυσπιστίας, τῆς ἀσεβείας· καιρὸς ν' ἀναθρέψωμεν τὴν ὑποφυομένην νέαν γενεὰν εἰς θερμοτέραν πίστιν καὶ εἰς εἰλικρινεστέραν εὐσέβειαν· καιρὸς, κυβέρνησις καὶ πολῖται, κλῆρος καὶ λαὸς, πάντες οἱ βλέποντες νὰ συντελέσωμεν τὰ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ἀνύψωσιν τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν σύμφωνον τοῖς καιροῖς πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν παίδευσιν καὶ ἀγωγήν των, εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἐπαιτείας ἀπαλλαγὴν τῶν ἱερέων καὶ ἀποκατάστασιν τοῦ πάλαι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀξιώματός των. Τότε πλέον δὲν θὰ ἀπορῶμεν, διὰ τί ἡ ἐκκλησιαστικὴ λεγομένη ῥιζάρειος σχολὴ δὲν ἔφερεν ἀκόμη τοὺς προσδοκωμένους κάρπους εἰς τὴν ἐκκλησίαν·

διὰ τί τὰ μόλις ἱδρυθέντα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἱερατικὰ σχολεῖα ἤρχισαν νὰ μαραίνωνται· διὰ τί τοσαύτη σπάνις τῶν τὴν θεολογίαν σπουδαζόντων. Ἡ πίστις καὶ ἡ πρὸς τοὺς Θεράποντας αὐτῆς παρὰ τῆς κοινωνίας ἀποδιδομένη τιμὴ εἶνε οἱ ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς βελτιώσεως τοῦ ἱερατείου καὶ τῆς ἐνπεύθεν πάλιν κραταιώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος καὶ λαμπρύνσεως τῆς ἐκκλησίας.

Β'.

« Τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ ». Πόσον ἀθετεῖται παρ' ἡμῖν τὸ σοφὸν τοῦτο παράγγελμα, θὰ τὸ δείξουν τὰ κατωτέρω παραδείγματα.

Γίνεταί τις ἀρραβών· συνάπτεται τις γάμος· εὐθὺς αἱ ἐφημερίδες μας, μικραὶ καὶ μεγάλαι, τὸ διασαλπίζουσι στεντορείᾳ τῇ φωνῇ: ὁ ἐράσμιος κύριος δεῖνα ἠρραβωνίσθη ἢ ἐστεφανώθη τὴν χαριεστάτην ἢ χαριτόβρυτον κυρίαν δεῖνα κλτ. Ἀλλὰ τί διαφέρει τὸ δημόσιον, ἂν ὁ δεῖνα 'πῆρε τὴν δεῖνα; ἂς τὸ 'ξεύρουν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, καὶ μόνον τοῦτοι πρέπει νὰ τὸ ξεύρουν.

Συνέρχεταί παρά τινα συναναστροφὴ ἐξ οἰκείων καὶ φίλων ἢ ἁπλῶν γνωρίμων. Νέοι τινὲς ἢ νέαι ἐπιδεικνύουσι τὴν ὁποίαν δι' ἰδίας σπουδῆς ἀπέκτησαν ἱκανότητα περὶ τὴν ὀργανικὴν ἢ φωνητικὴν μουσικήν· εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν ἐφημερίδες τινὲς διακηρύττουσιν· ἡ χαριεστάτη δεῖνα τοῦ δεῖνος κατέθελξε τὸ ἀκροατήριον διὰ τῆς λιγυρᾶς ᾠδῆς της ἢ ἐντέχνως καὶ ἐναρμονίως κρούσασα μουσικόν τι ὄργανον». Ἀλλὰ τί διαφέρει τὸ δημόσιον, ἂν ἡ δεῖνα νεᾶνις παίζει καλὰ τὸ κύμβαλον ἢ τὴν κιθάραν, ἢ ἂν τραγουδεῖ ὡραῖα: Ἂς ἦνε διὰ λογαριασμὸν αὐτῆς καὶ τῶν γονέων της καὶ ἐκείνου, ὅστις θὰ τὴν πάρῃ ποτὲ σύντροφον. Ἂν ταῦτα λέγονται πρὸς σύστασιν τῆς νεάνιδος ὡς προτερήματα, διὰ τί νὰ μὴ λέγωνται καὶ ἄλλα πολὺ ἀναγκαιότερα διὰ τὴν κατάστασιν τῆς ἔτι ἀσυμπαγοῦς καὶ τῶν πρώτων καὶ ἁπλουστάτων στοιχείων δεομένης κοινωνίας μας; Ἀλλὰ τὰ ἐν

οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ. πλὴν καλὰν οὔτε κακὸν τῶν ἐν τῷ οἴκῳ πρέπει νὰ λέγηται ἔξω· πάλιν ἐὰν οἱ γονεῖς αὐτοὶ θέλουν νὰ συστήσουν τὰ τέκνα των ὡς χαμάρι ἡ αὐγοτάριχον.

Γίνονται αἱ ἐξετάσεις τῶν γυμνασίων καὶ τῶν μικρῶν ἢ μεγάλων σχολείων. Εὐθὺς δημοσιεύεται μακρὸς ὀνομαστικὸς κατάλογος ἀριστευσάντων, βραβευθέντων, ἐπαινεθέντων κ.λ. Ταῦτα δὲ πάντα γίνονται πρὸς θεραπείαν τῆς φιλοτιμίας τῆς νεολαίας. Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον εἶνε μία μεγάλη οἰκία, τῆς ὁποίας προϊστάμενοι μὲν οἱ διδάσκαλοι, μέλη δὲ κηδεμονευόμενα οἱ μαθηταί. Ὅ τι λοιπὸν συμβαίνει ἐν αὐτῷ, μόνοι οἱ ἐντὸς πρέπει νὰ τὸ ξεύρωσιν, ἐκ δὲ τῶν ἐκτὸς μόνοι οἱ γονεῖς καὶ ἡ προισταμένη ἀρχή· ὁ δὲ λοιπὸς κόσμος οὔτε πρέπει οὔτε δικαίωμα ἔχει, νὰ τὸ μάθῃ. Οὕτω πρόωρα καὶ ἄκαιρα ἐγκωμιάζοντες τοὺς παῖδάς μας, τοὺς καθιστῶμεν ἔνθεν μὲν μικροφιλοτίμους, κενοσπούδους, οἰηματίας καὶ τυφομανεῖς, ἔνθεν δ' αὐθάδεις, προπετεῖς, ἀναισχύντους. Οἱ ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι καὶ αἱ ἐπιτιμήσεις πρέπει νὰ γίνωνται ἄνευ βοῆς καὶ κρότου καὶ ὄχι ὁμοίως πρὸς πάντας, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἑκάστου χαρακτῆρα. Τὸ ἄτοπον ἐπιτείνεται, ἂν αἱ ἐγκωμιαζόμεναι καὶ διαβοώμεναι εἶνε νεάνιδες.

Ἀντίθετον τούτου συμβαίνει, ὅταν πολλοὶ γονεῖς παρόντων φίλων καὶ γνωρίμων εἰς ἐπήκοον τῶν τέκνων των ἐκθέτουσι τὰς σοφὰς περὶ τῶν βουλῶν, περὶ τῆς κυβερνήσεως, περὶ τοῦ ἰταλικοῦ, περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, περὶ καὶ περὶ .... σκέψεις καὶ κρίσεις των, ἢ τὰς περὶ τούτου ἢ περὶ ἐκείνου τοῦ προσώπου ἐπικρίσεις καὶ κατακρίσεις των. Οὕτως ἔνθεν μὲν περισπῶσι πρόωρα τὴν προσοχὴν τῶν τέκνων των εἰς ἄκαιρα πράγματα, ἔνθεν δ' ἐμφυτεύουσιν εἰς τὰς ἁπαλὰς καρδίας των τὰ ἴδια πάθη καὶ κακίας. Ἀλλ' οὕτω δὲν ἀνατρέφονται χρηστοὶ καὶ ἐμβριθεῖς πολῖται.—

Μ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Μαΐου 15. 1861. Τεῦχος 9.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

(Συνέχεια τῆς ἀπό σλ. 315 διακοπείσης.)

Τοῦ τελευταίου ᾄσματος τὰ ἁμαρτήματα εἰσὶ πολλὰ καὶ πολυειδῆ. Καὶ ὁ νοῦς καὶ τὰ μέτρα καταφαίνονται πολλαχοῦ συγκεχυμένα· εἰς στροφὴν δωδεκάκωλον ἐπέρχεται ἀντιστροφὴ ἑνδεκάκωλος, ὀλίγα δὲ τῶν στροφικῶν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ἀντιστοιχοῦντα ἀντιστροφικὰ κῶλα· εὐτυχῶς ὅμως καὶ οὕτως ἔχον τὸ ᾆσμα τοῦτο σώζει νομίζομεν ἴχνη ἱκανὰ τῆς γνησίας γραφῆς δυνάμενα νὰ ὁδηγήσωσιν εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον ἁμαρτημάτων. Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ ᾆσμα τοῦτο ὅπως ἔχει ἐν τοῖς χειρογράφοις.

Ἑ λ έ ν η.

1 Φεῦ φεῦ, τίς ἦν Φρυγῶν
2 ἢ τίς ἑλλανίας ἀπὸ χθονὸς
3 | 3 ἔτεμε τὰν δακρυόεσσαν Ἴλιῳ
4 | 4 Πεύκαν; ἔνθεν ὁλόμενον
4 | 5 σκάφος συναρμόσας
5 | 6 ὁ Πριαμίδας ἔπλευσε βαρβάρῳ πλάτᾳ

6|7 τὰν ἐμὰν ἐφ' ἑστίαν
7|8 ἐπὶ τὸ δυστυχὲς
8|9 κάλλος, ὡς ἔλοι γάμον ἐμόν.
9|10 ἁ δὲ δόλιος ἁ πολύκτονος Κύπρις
10|11 Δαναΐδαις ἄγουσα Θάνατον Πριαμίδαις τε
11|12 ὦ τάλαινα συμφορᾶς.
1 Ἁ δὲ χρυσέοις θρόνοις
2 Διὸς ὑπαγκάλισμα σεμνὸν Ἥρα,
3 τὸν ὠκύπουν ἔπεμψε Μαιάδος γόνον,
4 ὅς με χλοερὰ δρεπομέναν ἔσω πέπλων
5 ῥόδεα πέταλα, χαλκίοικον ὡς Ἀθάναν
6 μόλομ', ἀναρπάσας δι' αἰθέρος,
7 τάν δε γαῖαν εἰς ἄνολβον
8 ἔριν ἔριν τάλαιναν ἔθετο
9 Πριαμίδαισιν Ἑλλάδος.
10 Τὸ δ' ἐμὸν ὄνομα παρὰ Σιμουντίοις ῥοαῖσι
11 μαψίδιον ἔχει φάτιν.

Ὁ πρῶτος στίχος τῆς στροφῆς καταφαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡμαρτημένος, οὐ μόνον διότι τὸ ῥῆμα ἦν δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὸ ἐπερχόμενον ἄλλο ῥῆμα ἔτεμε, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέτρον, ἀπαιτοῦν ὡς καὶ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ τροχαϊκὸν δίμετρον καταληκτικόν, τὸν καὶ *Εὐριπίδειον* ἰδίως καὶ *Λεκύθειον* λεγόμενον. Τὸ διπλοῦν *φεῦ* παρέλκει νομίζομεν καὶ ἐν ταύθα, ὡς συμβαίνει πολλάκις καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τοῦ μέτρου κείμενον, καὶ τοῦτο ἴσως ὁπωσδήποτε ἐκληφθὲν ὡς μέρος τοῦ στίχου, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κολόβωσιν αὐτοῦ· τὸ ἦν προῆλθε πιθανῶς ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ *ἄρα*, καὶ διότι τοῦτο ἐπιζητεῖ τὸ τίς, καὶ διότι τὸ αν καὶ ἀλλαχοῦ συγκέχυται τῷ *αρ*, ὡς π. χ. ἐν Φοινίσσαις (στιχ. 581.), ἔνθα ὁ Πόρσων ἀντὶ—τρόπαια πῶς *ἀναστήσεις* Δωρός;—ὀρθῶς ἀνέγνω πῶς *ἄρα στήσεις*. Τί μετὰ τοῦτο ἐξέπεσεν ἄδηλον· διότι ἂν καὶ ἐν ταῖς ἠλλοιωμέναις γραφαῖς δύναταί τις πολλάκις νὰ ἀνεύρῃ τὴν γνησίαν, τῶν χα-

σμάτων ὅμως αἱ ἀναπληρώσεις, ὡς μάντεως μᾶλλον ἢ κριτοῦ δεόμεναι, καὶ εὐτυχεῖς ἂν ὦσιν, εἰσὶ πάντοτε ἀβέβαιοι. Ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ πολλαχῶς τὸν στίχον ἀναγινώσκων·

Τίς ἄρα, τίς ποτε Φρυγῶν
τίς ποτ' ἄρ' ἄδακρυς Φρυγῶν.
Φεῦ, τίς ἄρ' ἄδακρυς Φρυγῶν.

ὡς εἶπε που (I. 3.) καὶ ὁ πολλάκις ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Μούσης ἐμπνευσθεὶς Ὡράτιος, καταρώμενος τὸν πρῶτον ναυπηγήσαντα πλοῖον, qui siccis oculis monstra natantia (vidit). ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἰσὶν αὐθαίρετα.

Ὁ δεύτερος τῆς στροφῆς στίχος, σώζων ἱκανὰ ἴχνη τροχαϊκοῦδιμέτρου ἀκαταλήκτου, γίνεται ἀκριβῶς τοιοῦτος, ἂν, ἀντὶ τοῦ *Ελλανίας*, τὸ ὁποῖον καὶ ἄλλοι ὡς ἡμαρτημένον κατεδίκασαν, ἀναγνώσωμεν *εναλίας γῆν εναλίαν* δὲ ὠνόμασε καὶ πρότερον ὁ ποιητὴς (στιχ. 147) τὴν Κύπρον· οὐδένα λόγον εἶχεν ἡ Ἑλένη νὰ μνημονεύσῃ μετὰ τοὺς Φρύγας μόνον τῶν Ἑλλήνων ὡς ναυπηγησάντων πλοῖον εἰς τὸν Πάριν· ἐκ τοῦ ἐναντίου πιθανώτατον εἶνε ὅτι ἔκαμε χρῆσιν λέξεως σημαινούσης πάντα τῆς ναυτικῆς ἔμπειρον, οἱασδήποτε δὲ χώρας κάτοικον.

Οἱ δύο πρῶτοι τῆς ἀντιστροφῆς στίχοι δὲν εἶναι οὐδ' αὐτοὶ ἐντελῶς ἀναμάρτητοι· τὸ ἐν τέλει τοῦ δευτέρου ὄνομα *Ἥρα*, ὡς καὶ τὸ ἐν τέλει τοῦ πέμπτου *Ἀθάναν*, εἰσήχθησαν ἐν τῷ κειμένῳ ἐξ ἑρμηνευτικῶν παρασημειωμάτων, τὰ ὁποῖα παρεσημείουν ἀγραμματικοί. Τοιαῦτα παρεμβλήματα ἐσημείωσαν πολλὰ πολλαχοῦ οἱ Κριτικοὶ καὶ μάλιστα ὁ σοφὸς Κόβετος· ἂν δὲ ἐν τῷ παίζῳ λόγῳ τῶν γνησίων ἀπὸ τῶν νόθων ἡ διάκρισις εἶνε ἐνίοτε δυσχερής, ἐν τῇ ποιήσει ὅμως τὸ μέτρον εἶνε γνώμων ἀσφαλὴς καὶ σχεδὸν ἀλάνθαστος. Οὕτω π. χ. καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ Ἠλέκτρ. 1396.

ὁ δὲ Μαίας παῖς (Ἑρμῆς)

καὶ Φιλοκτ. 679.

τὸν πελάταν λέκτρων ποτὲ τοῦ Διὸς
(Ἰξίονα) κατ' ἄμπυκα δὴ δρομάδα·

ἔνθα ἀμφότερα τόν τε Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἰξίονα ὀρθῶς ὡς νόθα ἐσημείωσεν ὁ σοφὸς Βέρκιος. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ Ἥρα εἶνε νόθον παρέμβλημα ἀποδεικνύεται πρῶτον ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ στίχου τούτου τῆς ἀντιστροφῆς πρὸς τὸν ἐν τῇ στροφῇ ἀντίστοιχον, διότι τὸ — Διὸς ὁπαγκάλισμα σεμνὸν — ἀποτελεῖ πλήρη τροχαϊκὸν δίμετρον· δεύτερον δὲ διότι τὸ τροχαϊκὸν μέτρον καὶ κατὰ διποδίαν βαίνει καὶ οὐδέποτε δέχεται ἐν ταῖς περιτταῖς χώραις ἀντὶ τροχαίου σπονδεῖον· ὥστε κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ διατηρηθῇ τὸ ὄνομα Ἥρα. Ἐξαλειφομένου δ' ὅμως τούτου τί γίνεται τὸ ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ ἄρθρον ἁ δέ, τὸ ὁποῖον μένει ἄνευ ὀνόματος; Τὸ ὄνομα ὑπάρχει νομίζομεν ἐν ταῖς λέξεσι *χρυσέοις θρόνοις*, αἵτινες καθ' ἡμᾶς εἰσὶν ἡμαρτημένη γραφὴ τοῦ οἰκείου τῇ Ἥρᾳ ἐπιθέτου *χρυσεόθρονος* (Ἰλ. Α. 611. Ξ. 153 καὶ Ο. Ε. Πινδ. Νεμ. Ι. 57) ἡ τοῦ ἐπιθέτου τούτου μάλιστα ἀνάλυσις, ἀφήσασα τὸ ἄρθρον ἁ ἄνευ ὀνόματος, συνετέλεσεν ἴσως εἰς τὴν ἐν τῷ κειμένῳ εἰσαγωγὴν τοῦ ὀνόματος Ἥρα· ἐκτὸς δὲ τούτου τὸ ἀναλελυμένον *χρυσέοις θρόνοις*, καὶ διατηρουμένου τοῦ Ἥρα δυσκόλως δύναται νὰ εὑοδωθῇ ἄνευ μετοχῆς τινος.

Ἐκ τῶν ἑπομένων δύο (3 καὶ 4) κατὰ πάντα ἀναμαρτήτων στίχων τῆς ἀντιστροφῆς, ὧν ὁ μὲν εἶναι ἰαμβικὸς τρίμετρος, ὁ δὲ τροχαϊκὸς τρίμετρος καταληκτικὸς, ὃν καὶ ἰαμβικὸν ἀκέφαλον ὀνομάζουσιν οἱ Γραμματικοὶ, συνάγομεν ὅτι καὶ οἱ μετὰ τοὺς δύο πρώτους ἑπόμενοι τρεῖς τῆς στροφῆς, ἐν ᾗ ὡς ἀνωτέρω παρετηρήθη εἷς στίχος πλεονάζει, ἐκ δύο τριχῆ καταμελισθέντων ἐσχηματίσθησαν· ὁ τέταρτος μάλιστα προκύπτει ἄνευ δυσκολίας καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς ἂν τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ κατὰ τὴν κοινὴν γραφὴν τετάρτου συναφθῇ μετὰ τοῦ πέμπτου.

ἔνθεν|ὀλόμε|νον σκά|φος συν|αρμό|σας.

Ἡ παρατήρησις τοῦ Μεγάλου ἀνδρὸς Βεντλείου (ad Ciceronis Tuscul. Disp. III. 12) Trochaïcos trimetros neque Tragoedia neque Comoedia agnovit, ἀνεφάνη μὴ ἀκριβῶς ἀνευρεθέντων μετὰ ταῦτα τροχαϊκῶν τριμέτρων παρά τε τοῖς κωμικοῖς (ὡς παρ' Ἀριστοφ. Αυσ. 1197. 1201. 1211. 1214. Σφηκ. 1004. 1005. Ἱππ. 622. 623. 688. 689. ἐκδ. Βρουγκίου· καὶ παρὰ Σοφοκλ. Οἰδ. ἐν Κολ. 1081. 1092. ἐκδ. στερ. Βερκίου Λειψ. 1858)· ἂν δὲ ὁ Ἑρμάννος (Elem. Doct. Metr. σελ. 81 καὶ Epit. D. M. § 119) ὑποστηρίζων καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην τὴν παρατήρησιν τοῦ Βεντλείου, ἰσχυρίζεται ὅτι δύνανται νὰ ἐκλίπωσιν οἱ μὲν τοῦ Κωμικοῦ ἄλλως διασκευαζόμενοι, οἱ δὲ τοῦ Τραγικοῦ εἰς τοὺς λεγομένους *ἐπιτρίτους* καταστασόμενοι, τῆς γνώμης ταύτης, ἥτις εἰς οὐδένα λόγον στηρίζεται, θεωροῦμεν, ὡς πρὸς τὴν κατατομὴν τῶν στίχων, δσάκις μάλιστα, ὡς ἐνταῦθα, τὰ κείμενα εἰσὶν ὑγιῆ, *ἀσφαλεστέραν* τὴν παράδοσιν, προστιθέμενοι εἰς τὸν σοφὸν Γαϊσφόρδον, ὅστις καὶ αὐτὸς σιωπηρῶς ἀποδοκιμάζει ἐν μέρει τὴν τοῦ Ἑρμάννου γνώμην, ἀντιπαρατηρῶν (annot. ad Heph. VI. σελ. 36.) sed in Sophoclis OEd. col. 1084 καὶ 1092. sanissima videntur.

εἴθ ἀελλαία ταχύῤῥωστος πελειάς . . . .
καὶ κασιγνήταν πυκνοστίκτων ὀπαδόν . . . .

καὶ προσθέτει νέους ἐκ τοῦ Εὐριπίδου τριμέτρους ὑπερκαταλήκτους τοὺς ἑξῆς. Ὀρέστ. 1397. 1399· 1512. καὶ Φοιν. 170.

ἦλθον εἰς δόμους ἵν' αὖθ' ἕκαστά σοι λέγω . . .
τῷ μὲν ὁ στρατηλάτας πατὴρ ἐκλήζετο . . .
δραπέτην γὰρ ἐξέκλεπτον ἐκ δόμων πόδα . . .
ὡς ὅπλοισι χρυσέοισιν ἐκπρεπὴς γέρον.

Ἡ προσθήκη τοῦ ὑπολοίπου μέρους τοῦ τετάρτου στίχου εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου δὲν ἀποτελεῖ μόνη καὶ τοῦτον ἰαμβικὸν τρίμετρον ἀνεπίληπτον, διότι ἐν τῇ ἕκτῃ χώρᾳ οὐδέποτε χωρεῖ σπονδεῖος· ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τοῦ στίχου

τούτου τὸ ἐλάττωμα· αἱ λέξεις *τὰν δακρυόεσσαν* εἰσὶ νομίζομεν ἡμαρτημέναι. 1ον Διότι, εἰ καὶ τὸ δακρυόεις σημαίνει ὄχι μόνον τὸν δακρύοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν αἴτιον δακρύων, ὡς δακρυόεις πόλεμος — κλαυθμὸς—γόος. (Ἰλ. Δ, 801, Ε, 734, Θ, 388), ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἂν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὀρθῶς καὶ—πόλεμος δακρυόεις τινι—*μάχη δακρυόεσσα τινι*—ὡς ἐνταῦθα, πεύκη δακρυόεσσα Ἰλίῳ· ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν οὐδὲν τοιοῦτον παράδειγμα· τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τοῦ συγγενοῦς *στονόεις*. 2ον Διότι, καὶ τούτου δοθέντος, ἡ πεύκη δὲν ἐπροξένησε δάκρυα εἰς μόνους τοὺς Τρῶας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοῦτο δὲ καὶ μετ' ὀλίγον ἐν τῷ παρατελευταίῳ στίχῳ αὐτῆς ταύτης τῆς στροφῆς ἐκφράζει ὁ ποιητὴς πληρέστερον, ὥστε καὶ περιττὴν τρόπον τινα ἀποτελεῖ ταύτολογίαν. 3ον Διότι, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλένη, ἀγνοοῦσα τὰ περὶ τοῦ Φερέκλου μυθολογούμενα, καταρᾶται πάντα οὐ μόνον Φρύγα ἀλλὰ καὶ ξένον, ὅστις ἔτεμε τὴν πεύκην, ἀναγκαιότερον ἦτο νὰ σημειωθῇ τὸ τοῦ ἐκόπη αὕτη, ὡς καὶ ἐν Μηδείᾳ (στιχ. 3 καὶ 4)·— *Μηδ' ἐν πάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε τμηθεῖσα πεύκη*—διὰ τοῦτο ὀργανοῦμεν ὅτι ἐκ συγγενοῦς γραφῆς τῆς —*ἔτεμεν ἀν' ὀφρυόεσσαν Ἴλιον*—ἐγεννήθη ἡ κειμένη γραφὴ,—*ἔτεμε τ-ὰν δακρυόεσσαν* —τὸ τ, εἶναι τὸ τελικὸν ν τοῦ ἔτεμεν, τὸ δὲ ο καὶ μάλιστα τὸ ψιλούμενον ἢ δασυνόμενον συνήθως μεταβάλλεται εἰς δ. (Ἴδε Σχαιφέρου σημ. εἰς Γρηγόρ. Κορινθ. σελ. 120 *δρώμενα* ἀντὶ *ὀρώμενα* καὶ Ἰω. Τζέτζου Τὰ πρὸ Ὁμηρ. 14. σημειοῦντος ὅτι τὸ *δακρυόεις* συγκέχυται τῷ *ὀκριόεις*) ὅτι δὲ καὶ ὀφρυόεσσα ἐλέγετο ἡ Ἴλιος, γνωστὸν ἐκ τοῦ Ὁμήρου. Ἰλ. Χ. στιχ. 441.

Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχετο κατ' ἄκρης.

Μετὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην τὸ μετρικὸν τοῦ στίχου ἐλάττωμα δὲν εἶνε δυσίατον· αἱ γραφαὶ *ἔτεμεν* καὶ *πεύκαν* δὲν διαφέρουσι πολὺ φιλὰ τὴν ὁμοιότητα μάλιστα καὶ συχνὴν σύγχυσιν τοῦ μ. τῷ κ, καὶ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ ἡ

μία τῆς ἄλλης τὸν τόπον, ὥστε ὁ στίχος εὐοδοῦται ἀναγινωσκόμενος·

πεύκαν ἀν' ὀφρυόεσσαν Ἴλιον ἔτεμεν·

ἐνδέχεται ὅμως ἡ κειμένη γραφὴ νὰ προῆλθε καὶ ἐξ ἁπλῆς τοῦ ὀνόματος *πεύκαν* μεταθέσεως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου, καὶ τοῦτο ἴσως πιθανώτερον, διότι διὰ τῆς ἁπλῆς μεταφορᾶς ὁ στίχος γίνεται εὐρυθμότερος

πεύκαν ἔτεμεν ἀν' ὀφρυόεσσαν Ἴλιον.

Ὁ πέμπτος στίχος τῆς στροφῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς εἰσὶ μετρικῶς ἀσυμβίβαστοι, διότι ὁ μὲν τῆς στροφῆς, ὅπως ἔχει, εἶνε ἰαμβικὸς, ὁ δὲ, τροχαϊκὸς τρίμετρος ἀκατάληκτος· ἂν ὅμως ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἐξαλειφθῇ τὸ ὄνομα *Ἀθάναν*, προσεθῇ δὲ, ἐκ τοῦ ἑπομένου λαμβανόμενον, τὸ ῥῆμα *μόλοιμ'*, ὁ στίχος διαμένει μὲν τροχαϊκὸς τρίμετρος, μεταβάλλεται ὅμως ἀπὸ ἀκαταλήκτου εἰς καταληκτικόν. Τοιοῦτος δὲ γίνεται καὶ ὁ τῆς στροφῆς ἐξαλειφομένου τοῦ ἐν ἀρχῇ ἄρθρου ὁ, ὅπερ καὶ ἄλλως φαίνεται πλεονάζον, πρὸ κυρίου ὀνόματος κείμενον, ἄνευ οὐδενὸς λόγου, ἐμφάσεως π. χ. ἢ διακρίσεως. Ἡ σύμπτωσις αὕτη τῆς συμφωνίας τῶν στίχων διὰ μόνης τῆς τῶν προδήλως περιττῶν ἐξαλείψεως εἶνε ἀναντίρρητος ἀπόδειξις τῆς νοθείας τοῦ ὀνόματος *Ἀθάνας*, ὅπερ ἐκ παρασημειώσεως εἰσήχθη εἰς τὸ κείμενον· οὐδ' εἶχεν ἄλλως ἀνάγκην ὁ ποιητὴς, τῆς χαλκιοίκου μνημονεύσας νὰ προσθέσῃ τὸ Ἀθηνᾶν, ἀφ' οὗ μία καὶ μόνη ὑπῆρχε χαλκίοικος Ἀθηνᾶ, ἡ ἐν Σπάρτῃ· καὶ ὀλίγῳ δὲ πρότερον ἐν τῷ αὐτῷ ᾄσματι (στιχ 228) ἁπλῶς—οὐδὲ τὴν χαλκίοικον ὀλβιοῖς—εἶπεν.

Ἐκ τοῦ ἕκτου στίχου τῆς στροφῆς, ὄντος τροχαϊκοῦ διμέτρου καταληκτικοῦ, δδηγούμενοι, συνάγομεν ὅτι καὶ τοῦ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ἀντιστοίχου ἡ σύνθετος μετοχὴ *ἀναρπάσας* πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἁπλῶς *ἁρπάσας*.

ἁρπάσας δ' αἰθέρος

Ἐκ τοῦ ἑβδόμου πάλιν τῆς ἀντιστροφῆς ὅστις μετρικῶς

ἐξεταζόμενος, εἶναι σῶος τροχαϊκὸς δίμετρος, ἀνευρίσκομεν ὅτι ὁ ἕβδομος τῆς στροφῆς εἶνε ἐλλειπής, καὶ ἴσως ἀναγνωστέον·

ἐπὶ τὸ δυστυχές[τε τοῦτο]
ἢ—ἐπὶ τὸ δυστυχέσ[τατόν τε]

διότι μάλιστα τὸν σύνδεσμον τε ἐπιζητεῖ καὶ του λόγου ἡ συνάφεια.

Τὸν ὄγδοον τῆς στροφῆς στίχον, καὶ τοι ἀποδοκιμαζόμενον ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου ὡς νόθον, θεωροῦμεν γνήσιον, παρατηροῦντες μόνον ὅτι τὸ ὄνομα *γάμου* ἴσως παρεμορφώθη ἐκ τοῦ ὀνόματος ἡ δέμας ἢ *λέχος* τοῦ ὁποίου ἔκαμε χρῆσιν ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τῷ προλόγῳ στιχ. 30—ὡς ἐμὸν σχήσων λέχος—

Ἐκ τῶν ἑπερχομένων τριῶν τελευταίων τῆς στροφῆς στίχων·

Ἃ δὲ δόλιος ἁ πολύκτονος Κύπρις
Δαναΐδαις ἄγουσα θάνατον Πριαμίδαις τε
ὦ τάλαινα συμφορᾶς!

ὁ πρῶτος εἶνε βεβαίως ἡμαρτημένος, ὄχι ὡς μὴ συμφωνῶν μὲ τὸν ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ἀντίστοιχον, διότι καὶ οὗτος εἶναι προϊὸν παραναγνώσματος, ἀλλὰ διότι οὐδεμίαν ἔχει οὔτε λογικὴν οὔτε γραμματικὴν μετὰ τῶν ἡγουμένων συνάφειαν. Τί ἔπραξεν ἡ δόλιος, ἡ πολύκτονος ἢ πολυκτόνος, ὡς ἄλλοι γράφουσι, Κύπρις; Ὁ Γουλιέλμος Δινδόρφιος, μεταβάλλων τὸν δὲ εἰς τε—ἅτε δόλιος ἁ πολυκτόνος Κύπρις—καὶ ἀναφέρων τὰς ὀνομαστικὰς ταύτας ὡς ὑποκείμενον εἰς τὸ προηγούμενον ῥῆμα *ἔπ.λευσε*, συνέπλευσε λέγει ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ μετὰ τοῦ Πάριδος ἀπὸ τῆς Ἰλίου εἰς τὴν Σπάρτην· ἀλλὰ ταῦτα εἰσὶ καὶ τῆς θεότητος τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ Εὐριπίδου ἀνάξια. Λογικώτερος ἀλλ', ὡς νομίζομεν, ὄχι καὶ εὐτυχέστερος εἶνε ὁ Βάδαμ, ὅστις ἀποδοκιμάζων τὴν τοῦ Δινδορφίου διόρθωσίν τε καὶ ἑρμηνείαν, εὑρίσκει τὴν ἕδραν τοῦ ἁμαρτήματος ἐν ταῖς λέξεσιν ὦ τάλαινα, σημειῶν· Corruptum

enim puto ὦ τάλαινα. Intercederat nempe τῆς δ' ἐπῆρχε (συμφορᾶς δηλ.) vel simile quid; in cujus locum qui tritam istam formulam suffecit, bona fortuna cum praecedens τε sine apostropha scriptum reliquisset, ipso hiatu fraudem suam patefecit. Ἡ ἕδρα τοῦ νοσήματός ὑπάρχει καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ ἐπιθέτῳ *πολύκτονος*, τὸ ὁποῖον, ἀλλότριον ὂν τῆς Κύπριδος, ἐσχηματίσθη ἐκ παραναγνώσεως τοῦ ῥήματος *τολύπευσε*·

(λδὲ) δόλιος ἃ *τολύπευσε* Κύπρις
Δαναΐδαις *θάνατον* ἄγουσα Πριαμίδαισί τ'(ε)
ὦ τάλαινα συμφορᾶς!

Ἐκ τῆς μεταβολῆς δὲ ταύτης τῶν λέξεων ἃ *τολύπευσε* εἰς τὰς ἁ *πολύκτονος*, προῆλθε καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ προσθήκη τῶν λέξεων *αἵδε*, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ οὔτε τὸ ἐπίθετον *δόλιος* ἄναρθρον, οὔτε ἡ ὅλη πρότασις ἀσύνδετος· τοῦ ῥήματος δὲ τούτου ἔκαμε χρῆσιν ὁ ποιητὴς καὶ ἐπὶ τοῦ οὐχ ἧττον δολίου Ὀδυσσέως ἐν Ῥήσῳ (στιχ. 741) εἰπὼν—φανερὸν θρηξὶ πένθος *τολυπεύσας*.

Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ ἡ μὲν χασμῳδία ἐκλείπει εἴτε διὰ τῆς ἀναγνώσεως *Πριαμίδαισί τ'*, τὴν ὁποίαν ὑπέδειξεν ὁ Bourgésios, εἴτε καὶ διὰ τῆς ἐκθλίψεως τοῦ ε τοῦ τε συνδέσμου ἀναγινωσκομένου τότε ἐν τῇ ἀντιστροφῇ ἀντὶ *βοαῖσι βοαῖς*· ἀνεστρέψαμεν δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν ὀνομάτων ἄγουσα *θάνατον*, γράψαντες *θάνατον ἄγουσα*, διότι διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς δευτέρας διποδίας χώρᾳ τοῦ τροχαϊκοῦ τούτου τριμέτρου δύναται νὰ χωρήσῃ ἀνάπαιστος ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ ἀντιστροφῇ χορείου. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους παράδειγμα (Οἰδ. ἐν Κολ. στιχ. 1221)

————δ δ' ἐπίκουρος
ἰσοτέλεστος
Ἄϊδος | ὅτε Μοῖρ' | ἀνυμέ | ναιος,

ἄλυρος ἄχορος ἀναπέφηνε·
θάνατος ἐς τελευτάν.

τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ Δινδόρφιος πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἀναπαίστου εἶνε καὶ αὐτὸ νομίζομεν ἡμαρτημένον καὶ πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ·

Ἄιδος ὅτε παρ ἀνυμέναιος,
ἄλυρος ἄχορος, ἀναπέφηνε
θάνατος ἐς τελευτάν.

ὅπερ καὶ ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ἀπαιτεῖ.

Ἐπανερχόμενοι ἤδη εἰς τοὺς τρεῖς στίχους τῆς ἀντιστροφῆς.

7. τάν δε γαῖαν εἰς ἄνολβον
8. ἔριν ἔρίν τάλαιναν ἔθετο
9. Πριαμίδαισιν Ἑλλάδος·

παρατηροῦμεν κατὰ πρῶτον ὅτι ἐν τῷ 7. ἡ πρόθεσις *εἰς* εἶνε προφανὴς ἀλλοίωσις τοῦ ῥήματος *ἦσ'*, οἰκειοτάτου ἐνταῦθα ὡς ἐκφράζοντος αὐτὸ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἑρμοῦ τὸ ἔργον, μόνην ἐντολὴν ἔχοντος νὰ μεταφέρῃ καὶ νὰ ἀφήσῃ ἐν Αἰγύπτῳ τὴν Ἑλένην· εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ ἁπλοῦν *ἧσε* τῶν ἀρχαίων σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ τῆς σημερινῆς ἡμῶν γλώσσης σύνθετον *ἔφησεν*, ὡς διδάσκει ἡμᾶς ἰδίως ὁ Ἡσύχιος—Ἧσεν· εἴασεν, ἐκάθισεν—Ἧσαν· ἐκάθισαν ἢ ἔασαν—Ἥσω· ἀφήσω, ἐάσω· (ἴδε καὶ Λοβεκκίου Patholog. σελ. 234).

Ἀλλὰ τί λεκτέον τότε περὶ τῶν ἑπομένων δύο στίχων (8 καὶ 9), οἵτινες, ἀποχωριζόμενοι οὕτω ἀπὸ πάσης μετὰ τῶν ἡγουμένων συναφείας, γίνονται μᾶλλον σκοτεινοὶ καὶ ἀκατάληπτοι; Οἱ στίχοι οὗτοι, εἴτε ἀποχωριζόμενοι τῆς μετὰ τῶν ἡγουμένων συναφείας εἴτε καὶ μή, εἰσὶ πάντοτε ἡμαρτημένοι καὶ πάσης λογικῆς ἐννοίας ἄμοιροι, ἴχνη μόνον κατ' εὐτυχίαν σώζοντες, εἰ καὶ ἀμυδρά, τῆς ὑπ' αὐτοὺς κεκρυμμένης γνησίας γραφῆς, τὴν ὁποίαν ἐκ παντὸς τρόπου πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν, εἰ δυνατὸν δὲ, καὶ νὰ ἀνεύρωμεν. Θέλει ὁμολογήσει νομίζομεν πᾶς τις, ὅτι ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῆς μετοχῆς ἁρπάσας ἡ ἁναρπάσπς εἰς τὸ ῥῆμα *ἔθετο* οὐδὲν κερδαίνομεν. Οὐδ' εἰς τὸν Ἑρμῆν, ὑπηρέτην ὄντα τῶν θεῶν, ἀπέκειτο νὰ ἐγείρῃ τὴν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τρώων ἔριν, οὐδὲ μόνη ἡ εἰς Αἴγυπτον τῆς Ἑλένης μετακόμισις ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔριν ταύτην καὶ τὴν κακὴν περὶ τῆς Ἑλένης δόξαν τῶν ἀνθρώπων, ὅπερ εἶνε καὶ τὸ κύριον ἐνταῦθα τῆς Ἑλένης παράπονον καὶ συμπέρασμα, ἂν συγχρόνως, διὰ τῶν τεχνασμάτων τῆς Ἥρας, δὲν ἐλάμβανεν ὁ Πάρις ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς ἄλλην ἐξ αἰθέρος πεπλασμένην Ἑλένην. Ἡ ἑρμηνεία λοιπὸν ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἁρπάσας ἐκ Σπάρτης τὴν Ἑλένην ἔθετο αὐτὴν ἐν Αἰγύπτῳ τάλαιναν ἔριν (ἂν δύναταί τίς ποτε νὰ εἴπῃ ὀρθῶς *ἔριν τάλαιναν*) τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς Πριαμίδας», οὖσα καὶ γραμματικῶς σκαιά, ἐξελέγχεται καὶ λογικῶς ἀνυπόστατος· εἶνε δὲ καὶ ἄλλως ἀπίθανον ὅτι ὁ ποιητὴς, εἰπὼν ἐν τῷ τέλει τῆς στροφῆς ὅτι ἡ Κύπρις ἐμαγείρευσε τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων δεινὰ, ἀποδίδει ἤδη ταὐτολογῶν τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν Ἑρμῆν· ἀγνοοῦμεν δὲ τί παθὼν ὁ σοφὸς Δινδόρφιος καὶ τρίτην κατεσκεύασε ταὐτολογίαν, ἐν συῤῥαφῇ μάλιστα λέξεων οὐχὶ τοῦ Εὐριπίδου ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πισίδου ἀναξίᾳ, ἀποδιδοὺς τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὸν ὑλοτόμον διὰ τῆς ἐξῆς διασκευῆς τῶν πρώτων τῆς στροφῆς στίχων·

Φεῦ, τίς ἦν Φρυγῶν, τίς ἦν,
τὰν δακρυόεσσαν Ἰλίῳ τε πεύκαν
ὃς ἔτεμε τοῖς Ὀ' Ἑλλανίας ἀπὸ χθονός ;

Τί λοιπὸν κρύπτεται ὑπὸ τὴν ἡμαρτημένην ταύτην γραφήν; Ἐκεῖνο, νομίζομεν, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ μῦθος· ἀπαιτεῖ καὶ ἡ συνάφεια τοῦ λόγου ὑπαγορεύει· τουτέστιν ὅτι ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς Ἑλένης τῆς ἀοράτως εἰς Αἴγυπτον μετακομισθείσης, ὁ Πάρις ἔλαβε πλαστὴν ἄλλην ἐξ αἰθέρος συντεθεῖσαν· τοῦτο δὲ καὶ πράγματι ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ κειμένῃ γραφῇ ἐπιμελῶς αὐτὴν βασανίζοντες. Ὁ δεύτερος τῶν δύο στίχων

Πριαμίδαισ-ιν Ἑλλάδος
σώζει ἴχνη πρόδηλα τῆς γραφῆς
Πριαμίδας ἐν ἀγκάλαις.

Τί δὲ ἔπαθεν ὁ Πριαμίδας ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ; Ἔσχεν ὅπερ ὑπολανθάνει κρυπτόμενον ἐν τῷ ἔθετο διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν πρώτων μάλιστα γραμμάτων ΘΟΟ—ΘΘΕ. Τί δὲ ἔσχεν ἐν ἀγκάλαις, ἀπαντῶσιν ἄλλα χωρία τοῦ δράματος· ἄγαλμα ἐξ οὐρανοῦ, ἐκ νεφέλης, ἐξ αἰθέρος, στιχ. 33.

Ἑλ. δίδωσι δ' οὐκ ἔμ.' ἀλλ' ὁμοιώσασ' ἐμοὶ
εἴδωλον ἔμπνουν οὐρανοῦ ξυνθεῖσ' ὕπο
Πριάμου Τυράννου παιδί·

στιχ. 583.

Μεν.—πρὸς θεῶν δ' ἦμεν ἠπατημένοι
νεφέλης ἄγαλμ' ἔχοντες ἐν χεροῖν

καὶ στιχ. 704·

Μεν. Καὶ τίς βλέποντα σώματ' ἐξεργάζεται;
Ελ. *Αἰθὴρ*, ὅθεν σὺ θεοπόνητ' ἔχεις λέχη.

Ἀλλὰ ποῦ ἐν τῇ κειμένῃ γραφῇ τὸ οὐράνιον ἢ αἰθέριον ἄγαλμα; ἀμφότερα ὑποφαίνονται τὸ μὲν *ἄγαλμα* ἐν τῷ ΤΑΛΛΙΝΑΝ=. . ΓΑΛΜΑΔ τὸ δὲ *οὐράνιον* ἢ *αἰθέριον* ἐν τοῖς—*ἔριν ἔριν*.

αἰθέριον ἄγαλμα δ' ἔσχε
ἢ—οὐράνιον ἄγαλμα δ' ἔσχε
Πριαμίδας ἐν ἀγκάλαισι·

ἅτινα οὐ μόνον φυσικώτατα συνάπτονται πρός τε τὰ ἡγούμενα καὶ τὰ ἑπόμενα, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ἀλλὰ καὶ μετρικῶς συμφωνοῦσι μὲ τοὺς ἐν τῇ στροφῇ στίχους, ἐπικυροῦντα πως διὰ τῆς μετρικῆς συμφωνίας καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ στίχου·

Ἀδὲ δόλιος ἁ πολύκτονος Κύπρις

εἰς τὸ· δόλιος ἃ τολύπευσε Κύπρις.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι τὸν *αἰθέρα* κυρίως κατέτασσον τινες τῶν ἀρχαίων μεταξὺ τῶν στοιχείων, ἤτοι τῶν σωμάτων ἐξ

ὧν δύναται νὰ πλασθῇ τι (1) οὐχὶ δὲ καὶ τὸν *οὐρανόν*, ὅστις κυρίως ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἔσχατον καὶ ἀνώτατον τοῦ κόσμου πέρας, ἠδύνατο νὰ νομίσῃ τις ὅτι ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παρατεθέντι στίχῳ 34

εἴδωλον ἔμπνουν *οὐρανοῦ* ξυνθεῖσ' ὕπο.

τὸ ὄνομα *οὐρανοῦ* εἶνε ἴσως ἀλλοίωσις τοῦ ὀνόματος *αἰθέρος*· ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους μανθάνομεν ὅτι πρὸς τῇ ἀνωτέρῳ, τὸ ὄνομα οὐρανὸς εἶχε καὶ δύο ἔτι ἄλλας σημασίας σημαῖνον προσέτι καὶ τὸν *αἰθέρα* καὶ τὸ *παν*. « Εἴπομεν δὲ πρῶτον τί

---

(1) Τοῦτο ἰδίως ἐδόξαζεν, ἂν ὄχι αὐτὸς ὁ Πλάτων, (διότι ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων αὐτοῦ συγγραμμάτων τοιοῦτόν τι δὲν ἐξάγεται) βεβαίως ὅμως οἱ Πλατωνικοί, ὡς τοῦτο μανθάνομεν πρῶτον ἐκ τοῦ γνησιωτάτου τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοκράτους (παρὰ Σιμπλικ. Scholia in Aristot. Brandis Berol. 1836. σελ. 427. στηλ. Α. στιχ. 15.) λέγοντος. « Τὰ μὲν οὖν ζῶα οὕτω πάλιν διηρεῖτο (ὁ Πλάτων) εἰς ἰδέας τε καὶ μέρη πάντα τρόπον διαιρῶν, ἕως εἰς τὰ πάντων στοιχεῖα ἀφίκετο τῶν ζώων, ἃ δὴ *πέντε* σχήματα καὶ *σώματα* ὠνόμαζεν εἰς *αἰθέρα* καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γῆν καὶ ἀέρα ». Δεύτερον ἐκ τῆς Ἐπινομίδος (981. B. C.) « Στερεὰ δὲ σώματα λέγεσθαι χρὴ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον πέντε, ἐξ ὧν κάλλιστα καὶ ἀριστά τις ἂν πλάττοι . . . . πέντε οὖν ὄντων τῶν σωμάτων πῦρ χρὴ φάναι καὶ ὕδωρ εἶναι καὶ τρίτον ἀέρα, τέταρτον δὲ γῆν, *πέμπτον δ' αἰθέρα* ». Ὁ δὲ Σιμπλίκιος (ἔνθα ἀνωτ.) θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν αἰθέρα ὡς συνώνυμα, λέγων περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, « πέμπτην οὖν καὶ οὗτος οὐσίαν τὴν τοῦ οὐρανοῦ φησὶν » ὥσπερ δηλαδὴ ὁ Πλάτων τὴν τοῦ αἰθέρος. Σημειωτέον ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ πέμπτη αὕτη οὐσία ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ πασῶν τῶν ἄλλων τιμιωτάτη — ἀέρος τὸ μὲν εὐαγέστατον ἐπίκλην αἰθὴρ καλούμενος » (Τιμ. 58. D.) ἐκ τούτου καὶ παρὰ μὲν Ῥωμαίοις, τὸ quinta pars (quae Venus *quinta parte* sui nectaris imbuit—Horat. Carm. A. 13. 15.) παρὰ δὲ Γάλλοις, τὸ quintessence σημαίνοντα οὐσιῶν τινων καὶ ἰδίως τῶν ἀρωματικῶν τὸ λεπτότατον καὶ ἐκλεκτότατον.

λέγομεν εἶναι τὸν οὐρανὸν καὶ ποσαχῶς, ἵνα μᾶλλον ἡμῖν δῆλον γένηται τὸ ζητούμενον. Ἕνα μὲν οὖν τρόπον οὐρανὸν λέγομεν τὴν οὐσίαν τὴν τῆς ἐσχάτης τοῦ παντὸς περιφορᾶς ἢ σῶμα φυσικὸν τὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός· εἰώθαμεν γὰρ τὸ ἔσχατον καὶ τὸ ἄνω μάλιστα καλεῖν οὐρανόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν. Ἄλλον δ' αὖ τρόπον τὸ συνεχὲς σῶμα τῇ ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, ἐν ᾧ Σελήνη καὶ Ἥλιος καὶ ἔνια τῶν ἄστρων· καὶ γὰρ ταῦτα ἐν τῷ οὐρανῷ εἶναι φαμέν. Ἔτι δ' ἄλλως λέγομεν οὐρανὸν τὸ περιεχόμενον σῶμα ὑπὸ τῆς ἐσχάτης περιφορᾶς· τὸ γὰρ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εἰώθαμεν λέγειν οὐρανόν. (Περὶ Οὐρανοῦ Α. 9.) ὥστε τὸ ὄνομα *οὐρανοῦ* ἐν τῷ εἰρημένῳ στίχῳ ὡς συνώνυμον τοῦ αἰθέρος εἶναι γνήσιον.

Ἐκ τῆς περιστάσεως ὅμως ταύτης λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσωμεν ἄλλο ἄλλου δράματος τοῦ Ἴωνος χωρίον, ἐν ᾧ ἡ λέξις *οὐρανὸν* εἶνε βεβαίως ἡμαρτημένη.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἄρχεται διὰ τῶν ἑξῆς στίχων·

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι νώτοις οὐρανὸν,
θεῶν παλαιὸν οἶκον, ἐκτρίβων, θεῶν
μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν, ἣ μ' ἐγείνατο
Ἑρμῆν, μεγίστῳ Ζηνὶ δαιμόνων λάτριν.

Οἱ παραδεχόμενοι τὸ χωρίον τοῦτο ὡς γνήσιον, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἑρμάννος (Epit. Doctr. metr. § 148) ἀδικοῦσι πρὸς τῷ ποιητῇ καὶ ἑαυτούς, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἑρμηνεύσωσι καὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὰ ἀνερμήνευτα καὶ ἀδικαιολόγητα. Καὶ ὁ Βαρνέσιος ὑποσημειῶν, καὶ ὁ Μοσγράβιος ἀντιγράφων τοῦ Βαρνεσίου τὴν ἑρμηνείαν, « οὕτως ἄτριπτος ὁ χαλκεόνωτος Ἄτλας ὥστε μᾶλλον τὸν οὐρανὸν ἢ τοὺς ὤμους ἐκτρίβειν ἐν τῷ ἀνέχειν αὐτόν », ἐν ᾧ οὐδὲν κατορθοῦσι, λανθάνοντες ἑαυτοὺς μεταβάλλουσι καὶ τὸν Δία ἀπὸ τιμωροῦντος εἰς τιμωρούμενον. Ἀγνοοῦμεν τί εἶπε περὶ τοῦ χωρίου τούτου ὁ καὶ τὸν Ἴωνα ἰδίᾳ ἐκδοὺς Βάδαμ, ὡς μὴ ἔχοντες τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Ἐκ τῆς τοῦ

Κιρχοφίου δὲ ἐκδόσεως μανθάνομεν μόνον ὅτι τοῦ πρώτου στίχου τὸ —νώτοις οὐρανὸν— μετέβαλεν εἰς τὸ —νώτοισιν πόλον·— διὰ τῆς μεταβολῆς ὅμως ταύτης διορθοῦται μὲν τὸ μετρικὸν ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον ἐσημείωσεν ὁ μέγας κριτικὸς Πόρσων (Suppl. praef. ad. Hec. CIXXII), ἀλλ' ὁ Ἄτλας ὅστις κατὰ τὰς εἰθισμένας ἐκφράσεις, ἔχει — ἀνέχει — φέρει — ὀχεῖ τὸν οὐρανὸν (Ἀπολλοδ. Λ. II. 2. Ἡρακλ. περὶ ἀπίστ. IV. Αἰσχύλ. Προμ. 430) μένει καὶ μετὰ τὴν διόρθωσιν ταύτην *ἐκτρίβων* τὸν οἶκον τῶν θεῶν, εἴτε οὐρανὸν εἴτε καὶ πόλον τὸν ὀνομάσει τις· ὁ δεύτερος στίχος μένει ὡσαύτως ἄκομψος καὶ ἄχαρις, ἀρχόμενος καὶ τελευτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος *θεῶν*, τὸ δὲ Θεῶν μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν, ἐπιζητοῦν τὴν πρόθεσιν *ἐκ*· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα *παλαιὸν*, εἶνε καινοφανὲς καὶ ἀνάρμοστον τῷ οἴκῳ τῶν Θεῶν ἐπίθετον.

Καθ' ἡμᾶς τὸ —*νώτοις οὐρανὸν*— εἶνε ἀλλοίωσις οὐχὶ τοῦ —νώτοισιν πόλον— κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Βάδαμ, ἀλλὰ τοῦ —*νώτοισιν φέρων*— τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ τὸ φ τῷ ρ καὶ τὸ ρ τῷ ν συγχέονται· τὰ δὲ *ἐκτρίβων θεῶν* ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς προθέσεως *ἐκ* καὶ ὀνόματος προσηγορικοῦ χαρακτηρίζοντος τὴν τάξιν εἰς ἣν ἀνῆκεν ἡ μήτηρ τῆς Μαίας Πληϊόνη, ἥτις οὐδὲ εἰς τὰς κυρίως ὀνομαζομένας θεὰς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνήκουσα. Ἡ Πληϊόνη ἦτο Τιτᾶνος θυγάτηρ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἑπομένως Τιτανίς· ὥστε ἡ γραφὴ *ἐκτρίβων θεῶν*, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀλλοίωσις τῆς γραφῆς *ἐκ Τιτανίδων*. Τιτανίδα δὲ ὀνομάζει ὁ Αἰσχύλος καὶ ἄλλην τοῦ Ὠκεανοῦ θυγατέρα τὴν Ἀσίαν, ἐξ ἧς ὁ Προμηθεὺς (ἐν Προμ. στιχ. 877). Ἐν τῷ ὀνόματι *παλαιὸν* ὑποπτεύομεν κρυπτόμενον τὸ *φαεννὸν*, διότι καὶ τὸ Φ τῷ Π συγχέεται καὶ τὸ διπλοῦν ΝΝ τῇ συλλαβῇ ΑΛΙ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ποιητὴς φαεννὸν ὀνομάζει καὶ ἀλλαχοῦ τὸν οὐρανὸν Φοινισσ. στιχ. 84.—φαεννὰς οὐρανοῦ πτύχας— καὶ Βακχ. 621 φαεννὸν αἰθέρα.—Ἀναγνωστέον λοιπόν·

Ἄτλας ὁ χαλκέοισι *νώτοισιν φέρων*
Θεῶν *φαεννὸν* οἶκον, *ἐκ Τιτανίδων*

μιᾶς ἔφυσε Μαῖαν ἥ μ' ἐγείνατο,
Ἑρμῆν.

Ἴσως μάλιστα καὶ τὸ, *ἥ μ' ἐγείνατο*, εἶνε κακὴ γραφὴ τοῦ *ἥ μὲ γείνατο*, ἥτις ἐγείνατο ἐμὲ τὸν Ἑρμῆν ἐμφαντικῶς καὶ οὐχὶ ἥτις ἐγείνατό με τὸν Ἑρμῆν.

Ἐπανερχόμενοι ἤδη εἰς τὴν Ἑλένην καταχωρίζομεν τὸ ἐξεταζόμενον ᾆσμα καὶ κατὰ τὰς ἀνωτέρω εἰκασίας διεσκευασμένον.

Φεῦ φεῦ,
Τίς ἄρ[α, τίς ποτε] Φρυγῶν,
ἢ τίς *ἐναλίας* ἀπὸ χθονὸς
Πεύκαν ἔτεμεν ἀν' ὕρεσσαν Ἴλιον,
ἔνθεν ὀλόμενον σκάφος συναρμόσας,
(ὁ) Πριαμίδας ἔπλευσε βαρβάρῳ πλάτᾳ
τὰν ἐμὰν ἐφ' ἑστίαν
ἐπὶ τὸ δυστυχές [τε τοῦτο]
κάλλος, ὡς ἕλοι *θέμας* ἐμὸν,
(λ δὲ) δόλιος *ἃ τολύπευσε* Κύπρις
Δαναΐδαις θάνατόν *ἄγουσα* Πριαμίδαισί τ'
ὦ τάλαινα συμφορᾶς.
Ἁ δὲ *χρυσεόθρονος*.
Διὸς ὑπαγκάλισμα σεμνὸν' (Ἥρα)
τὸν ὠκύπουν ἔπεμψε Μαιάδος γόνον,
ὃς με χλοερὰ δρεπομέναν ἔσω πέπλων
ῥόδεα πέταλα Χαλκίοικον ὡς (Ἀθάναν) μόλοιμ',
(αν) ἁρπάσας δι' αἰθέρος
τάν δε γαῖαν ἦσ' ἄνολβον·
αἰθέριον (1) *ἄγαλμα* δ' ἔσχε
Πριαμίδας ἐν ἀγκάλαισι·
τὸ δ' ἐμὸν ὄναμα παρὰ Σιμουντίοις ῥοαῖσι
μαψίδιον ἔχει φάτιν.

(1) ἢ *οὐράνιον*.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ.

Πρακτικὴ Γλωσσολογία καὶ Φιλολογία εἶναι στενώτατα συνδεδεμέναι. Ἐν τῇ συνήθει τῆς λέξεως ἐκδοχῇ ἡ Φιλολογία εἶναι μὲν ἐπιστήμη, ἀξίαν δὲ ἔχει μεγάλην ὡς ἐπιστημονικὴ μόνον τῆς Ἱστορίας θεραπαινίς (1). Εἰς τὸν Φιλόλογον ἡ γλῶσσα εἶναι κυρίως *μέσον* πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ πνευματικοῦ βίου τινὸς ἔθνους· ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη του αὕτη, κατὰ λόγον ἀνώτερον ἐξεταζομένη, ἀναφαίνεται ἐνδεεστάτη καὶ ἀβαθής, διότι κατὰ μέγα μέρος συνίσταται εἰς λεπτολόγον ἀναλυτικὴν Κριτικὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων Συγγραφέων. Οὐδεὶς μὲν ἀντιλέγει ὅτι ἡ Κριτικὴ ὑπῆρξεν ἀναγκαιοτάτη καὶ σημαντικωτάτη πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὑποβολιμαίων καὶ κιβδήλων χωρίων καὶ τῶν προσθηκῶν ὅσαι κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους παρεισέφρησαν εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα· ὡς κύριον ὅμως καὶ *ἀπόλυτον* τῆς ἐπιστήμης τέλος οὐδόλως δύναται αὕτη νὰ θεωρηθῇ· ὥστε καὶ τοι ἡ σπουδὴ τῶν ἀρχαίων κλασικῶν εἶναι ἀναπόφευκτος εἰς πάντα φιλεπιστήμονα, ἡ τῆς γλώσσης ἔρευνα θεωρεῖται ἀείποτε ὡς *δευτερεῦόν* τι καὶ ὡς *ἁπλοῦν μέσον* πρὸς κατανόησιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων.

Ἐν τῇ ἀκροτάτῃ ἐπιστημονικῇ σημασίᾳ της ἡ Γλωσσολογία καλεῖται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων **Linguistica**, σκοπὸς δὲ αὐτῆς εἶναι ἡ *Γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀπολύτως ἐξεταζομένη* (2). Ἐν ᾧ δηλαδὴ ἡ Φιλολογία ἄφθονον πορίζεται τροφὴν μόνον

(1) Ἡ φιλολογία εἶνε μᾶλλον ἀδελφὴ τῆς ἱστορίας, αὐτὴ ἡ ἱστορία ἔθνους ἢ περιόδου χρόνου, ὅπου ἀξιόλογος πολιτισμὸς ἀνεπτύχθη. Πρβλ. τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ 6' τεύχει τοῦ Φιλίστορος εἰρημένα. σ. τ. σ.

(2) Μόλις καθ' ἡμᾶς ἔλαβεν ἡ λέξις **Linguistica** τὴν ὑψηλοτέραν ταύτην σημασίαν· πρότερον δὲ ἐσήμαινεν ἁπλῶς *Γλωσσομάθειαν*.

ἀπ' ἐκείνων τῶν γλωσσῶν, ὅσαι κέκτηνται συστηματικὴν γραμματολογίαν, δύναται ἀπ' ἐναντίας πᾶσα γλῶσσα ἀδιακρίτως νὰ γείνῃ τῆς Γλωσσολογίας ἀντικείμενον· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ αἱ γλῶσσαι ἐκεῖναι, ἐν ταῖς ὁποίαις οὐδεὶς διέπρεψε κλασικὸς συγγραφεύς, εἶναι ὑπὸ γλωσσολογικὴν ἔποψιν αἱ μάλιστα ἐνδιαφέρουσαι, ὡς τηρήσασαι κατ' ἐξοχὴν ὅλως ἀμόλυντον τὸν ἀρχικώτατον αὐτῶν χαρακτῆρα. Ὁ γλωσσολόγος λοιπὸν δὲν περιορίζεται κατ' ἀνάγκην εἰς μόνας τὰς φιλολογικὰς σπουδάς, ἀλλὰ σπουδάζει παντὶ σθένει νὰ ἀνεύρῃ τῆς γλώσσης αὐτῆς *τὴν οὐσίαν*. Ἐν ᾧ δὲ ὁ *φιλόλογος* ἔχει εὐρύτατον στάδιον εἰς *μίαν* γλῶσσαν ἀποκλειστικῶς, ὁ γλωσσολόγος ἐπιδιώκει τὴν ὅσον ἔνεστιν ἐφικτὴν καθολικότητα γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.

Ἡ Γλωσσολογία ἤτοι συγκριτικὴ Φιλολογία εἶναι, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἐπιστήμη ὅλως νέα· ἀλλ' οἱ θιασῶται αὐτῆς ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς διεμερίσθησαν εἰς δύο σχολάς, εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἢ θεωρητικὴν γλωσσολογίαν. Ὁ ἱστορικὸς γλωσσολόγος, ὡρισμένον ἔχων ἐρεύνης στάδιον, ἀσχολεῖται περὶ γλώσσας *κατὰ τὸ ὑλικόν* συγγενευούσας, ἐχούσας δηλαδὴ κοινὰς ῥίζας καὶ *συγγένειαν* περὶ τοὺς φθόγγους, προσπαθῶν οὕτω νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν γλωσσῶν τούτων οὐσίαν καὶ νὰ δείξῃ τίνι τρόπῳ αὗται, κατὰ κανόνας ὡρισμένους ἀναπτυχθεῖσαι, ἔλαβον προϊόντος τοῦ χρόνου διαφόρους τροπὰς καὶ ἀλλοιώσεις. Ἡ τοιαύτη ἐπιδίωξις τῆς βαθμιαίας τῶν γλωσσῶν ἀναπτύξεως εἶναι ἡ χαρακτηρίζουσα τὸ μέρος τοῦτο τῆς Γλωσσολογίας ὡς *ἰδίως ἱστορικόν*. Τὸ δὲ ἀξιόλογον αὐτῆς προσὸν συνίσταται εἰς τὸ βασίζειν τὰ ἐξαγόμενά της ἐπὶ τῆς κατὰ φθόγγους συγγενείας τῶν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ῥίζαν ἀναγομένων γλωσσῶν.

Συγκριτικὴ ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ φύσις τῆς φιλοσοφικῆς Γλωσσολογίας, ἥτις ὅμως ὀλίγον φροντίζουσα περὶ τῆς κατὰ φθόγγους συγγενείας, ἐξετάζει κυρίως τὴν *ἔννοιαν*, ζητοῦσα νὰ

εὕρῃ ἂν τὰ διάφορα ἔθνη ἐκφράζουσιν αὐτὴν καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἢ κατὰ διάφορον τρόπον· ἑπομένως δὲν ἀρκεῖται εἰς ὡρισμένον τινὰ ἀριθμὸν πλειοτέρων ἢ ὀλιγωτέρων γλωσσῶν, ἀλλὰ συμπεριλαμβάνει πάντα τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν τὰ ἰδιώματα ὡς ἓν σύστημα τέλειον. Συμβαίνει λοιπὸν πολλάκις δύο γλῶσσαι, συγγενεῖς ἄλλως οὖσαι κατὰ τοὺς φθόγγους, γ' ἀνήκωσιν εἰς διαφόρους κλάσεις, ὅπερ εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα γλωσσολόγον εἶναι πάντη ἀδιάφορον ὡς ἐξετάζοντα *ἐκφρασιν ἰδεῶν* καὶ οὐχὶ φθόγγους. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δεύτερον τοῦτο τῆς Γλωσσολογίας σύστημα δὲν ἀνεπτύχθη ἀρκούντως, οὐδεμία ὀφείλεται βεβαία πίστις εἰς τὰ ἐξαγόμενά του, διότι ὁ πάντη διάφορος ὀργανισμὸς τῶν ἀναριθμήτων ἐπὶ γῆς λαλουμένων γλωσσῶν, ἀκριθῶς πως καὶ ἀτελῶς μέχρι σήμερον ἐρευνηθείς, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ἀληθοῦς φιλοσοφίας περὶ γλώσσης· μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο καὶ πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκδοθεῖσαι φιλοσοφικαὶ γραμματικαί, αἵτινες στηρίζονται οὐχ ἧσσον ἐπὶ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως τῶν γλωσσῶν, ὅσῳ ἐπὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπεκράτησαν. Τὸ νέον τοῦτο σύστημα εἶναι ἐν τῷ τελευταῖ· ἀνάφέρονται δὲ καὶ ἕτερα, τὰ ὁποῖα καί τοι μεγάλας ἔχοντα ἀξιώσεις, οὐδὲν ὅμως παρέχουσιν ἐχέγγυον μακροτέρας ζωῆς καὶ διαρκείας. Παντοῦ ὅπου τις ἂν στρέψῃ σήμερον τὸ βλέμμα, παρατηρεῖ ὅτι οἱ πιστοὶ ὀπαδοὶ τῆς ὑγιοῦς πειραματικῆς ἐπιστήμης γεγονότα συλλέγουσι καὶ γεγονότα ζητοῦσιν, οὔτε περὶ συνδυασμῶν ἐκ τῶν προτέρων μεριμνῶντες, οὔτε ἀποτόμως ἀπαιτοῦντες νὰ θεωρηθῶσι τὰ αὐτῶν ἐξαγόμενα ὡς βάσιμα καὶ ἀληθῆ. Σήμερον μᾶλλον ἢ ἄλλοτε σύνοιδε σύμπασα ἡ τῶν ἱστορικῶν γλωσσολόγων χορεία, ὅτι ἡ ἁπλῆ ἐπισώρευσις τοῦ κατ' ἰδίαν πνευματικοῦ τῶν γλωσσῶν θησαυροῦ δὲν ἀποτελεῖ τὴν καθ' ὑψηλὴν ἔννοιαν ἐπιστήμην, καὶ ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε ἀνευρεθὲν ποσὸν δὲν ἐξαρκεῖ εἰς νέου συστήματος ἀνοικοδόμησιν. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν λαμβάνουσιν αἱ ἐπιστῆμαι τάσιν

ἰδίως ὑλικὴν καὶ *θετικήν*· ταύτην ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς. *Ἡ ἱστορικὴ Γλωσσολογία*, ἡ ἐπερείδουσα τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἐπὶ τῆς θετικῆς ἐρεύνης περὶ φθόγγων, ῥιζῶν, γραμματικῶν τύπων καὶ ἄλλων ὑλικῶν στοιχείων, βαδίζει γαλακτικῶς μὲν καὶ συνετῶς, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἀσφαλῶς καὶ βήμασι γιγαντιαίοις.

Ἐν Τεργέστῃ.

Θ. ΛΙΒΑΔΑΣ.

ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΗΘΗ.

Ὅπου δ' ἀσχημονοῦσι γέροντες, ἀνάγκη καὶ νέους ἀναισχυντεῖν.

Πάντες λέγομεν κοινῶς καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι τῷ ὄντι χαλεπώτατον πάντων εἶνε ἡ τῶν παίδων ἀγωγὴ καὶ παιδεία καὶ μάλιστα σήμερον· διότι ἡ καθ' ἑκάστην πεῖρα ἐπιβεβαιώνει ὅτι καὶ φροντίδες πολλαὶ καὶ νουθεσίαι γονέων τε καὶ διδασκάλων πολλάκις ἐματαιώθησαν, καὶ οἱ παῖδες τανῦν αὐξηθέντες τὴν ἡλικίαν ἀπέβησαν ὠμοὶ καὶ ἀκόλαστοι, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν ἀνωφελεῖς εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὴν πατρίδα. Αἰτιώμεθα δὲ συνήθως διὰ τοῦτο κακὰς συναναστροφάς, τὴν κοινωνίαν ὅλην, διδασκάλους, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.

Ἀλλὰ πρὶν ἐξετάσωμεν ἤδη ὁποῖα τὰ ἀληθῆ αἴτια τῆς παρούσης κακεκτικῆς καταστάσεως ἡμῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ τῆς ἀνατροφῆς, πρέπει πρότερον ὅσον οἷόν τε σαφῆ νὰ ἔχωμεν ἔννοιαν περὶ ὀρθῆς ἀγωγῆς· διότι παράξενον δὲν εἶνε ἐν ἀγνοίᾳ ἔνθεν μὲν οἱ γονεῖς καὶ τούτων οἱ σπουδαιότεροι οὕτω ν' ἀνατρέφωσι τὰ τέκνα των, ὥστε λελησμένως νὰ συνεργῶσιν εἰς τὸ ἀποτρόπαιον τοῦτο παραγόμενον, ἔνθεν δὲ διδάσκαλοι εἴτε διδάσκοντες εἴτε καὶ παιδαγωγοῦντες νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ χείρω τοιάνδε αὐτῶν διάπλασιν, καὶ τὰ βέλτιστα ὑπὲρ τῆς εἰς τὰ καλὰ ἐπιδόσεως τῶν μαθητῶν φρονοῦντες καὶ πάλιν ἡ κοινωνία τὸ

σύνολον οὖσα τῶν οἰκογενειῶν καὶ δὴ καὶ τὸ σύνολον τῆς τοιαύτας ἀγνοίας ἐκπαριστάνουσα, νὰ συμπράττῃ καὶ αὕτη εἰς τοῦ κακοῦ τὴν πρόοδον, ὅπερ μόλις προκύψαν ἤδη καὶ ἀναφανὲν ὁμοθυμαδὸν παρὰ πάντων καταδικάζεται καὶ μισεῖται, καθὼς νόσος τις ἀνεπαισθήτως καὶ κατὰ μικρὸν γεννηθεῖσα καὶ προπαρασκευασθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νοσοῦντος, ἅμα ἐπιφανῇ ἐν ἐπικινδύνῳ τινὶ καταστάσει εἰς φρίκην κινεῖ καὶ αὐτόν, ὅστις πρότερον καὶ ἤδετο ἴσως συνεργῶν εἰς τὴν γένεσιν αὐτῆς.

Ζητητέον λοιπὸν πρῶτον ποία ἡ ὀρθὴ ἀγωγὴ καὶ παιδεία, ἣν ῥαίνεται ποθοῦμεν ἅπαντες· ἀλλὰ ζητοῦντες νὰ διορίσωμεν ταύτην, ἵνα ἔχῃ πόθεν νὰ ὁρμήσῃ ὁ λόγος, τίνας πρέπει κυρίως νὰ ἐρωτήσωμεν, τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν περὶ παιδαγωγίας θεωρίαν ἢ τὴν τῶν πολλῶν συνείδησιν, δῆλον ὅτι τὴν κοινὴν γνώμην τῆς κοινωνίας, καθὸ ἔργῳ πολὺ ἰσχύουσαν εἰς τὰ τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς; Βεβαίως, μὲ φαίνεται, ὀφείλει τις ἀμφότερα τὰ μαντεῖα ταῦτα νὰ συμβουλευθῇ, ὅπως ἐξ ἀντιπαραβολῆς σαφεστέρα προκύψῃ ἡ ἔννοια.

Καὶ πρῶτον μὲν οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων πάλαι ὥριζαν αὐτὴν ὧδε· « Παιδεία μέν ἐσθ' ἡ παίδων ὁλκή τε καὶ ἀγωγὴ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου λόγον ὀρθὸν εἰρημένον καὶ τοῖς ἐπιεικεστάτοις καὶ πρεσβυτάτοις δι' ἐμπειρίαν ξυνδεδογμένον, ὡς ὄντως ὀρθὸς ἐστίν». (Πλ. Ν.659) Καὶ ἄλλως· «Ἐπεὶ δὲ ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πᾶσι, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων· καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν καὶ μὴ κατ' ἰδίαν, ὃν τρόπον νῦν ἕκαστος ἐπιμελεῖται τῶν αὑτοῦ τέκνων, ἰδίᾳ τε καὶ μάθησιν ἰδίαν, ἣν ἂν δόξῃ, διδάσκων· δεῖ δὲ τῶν κοινῶν κοινὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν, ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν *αὐτὸν αὑτοῦ τέκνα εἶναι τῶν πολιτῶν ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως*· μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως· ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν. — Καὶ ὅτι μὲν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διῃρημένων τῶν τε

ἐλευθερίων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάναυσον. Βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νορίζειν, καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ἣ ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν ψυχὴν ἢ τὴν διάνοιαν.» (Ἀριστ. Πολ. Η' κεφ. ά.) Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους γενικῶς εἰπεῖν σκοπὸς τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἀνώτατος τίθεται *ἡ τάσις πρὸς τὴν τελειότητα*, ὁ ἔρως τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ· ἢ ἄλλως *ἡ ἐνωτερικὴ πνευματικὴ ἀναγέννησις καὶ κατὰ χάριν τελειοποίησις τοῦ ἀνθρώπου*· καὶ πάλιν ὁριστικώτερον *ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ καλοκἀγαθία καὶ φιλανθρωπία καὶ φιλοπατρία*. Περὶ δὲ τῶν μέσων δι' ὧν ὁ ὕψιστος καὶ εὐγενὴς οὗτος σκοπὸς τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἐπιτυγχάνεται δὲν γίνεται ἐνταῦθα λόγος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ σοφὸς ἀποφαίνεται λόγος περὶ τοῦ τελευταίου τῆς ἀνατροφῆς σκοποῦ· τὸ δὲ χρηστήριον τῆς κοινῆς γνώμης ἄλλα θεσπίζει. Αὕτη ἄλλως ἐννοεῖ τὴν τῶν παίδων ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν· διότι οἱ γονεῖς σήμερον θέλουσι τὰ τέκνα των ἠθικὰ ἀναμφιβόλως, πλουτισμένα δὲ μὲ γνώσεις καὶ ἐμπειρίας χρησίμους εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, (πρακτικὸν δὲ βίον ἐννοοῦσι τὸν ποριστικὸν) καὶ ταῦτα ὅσον δυνατὸν πρωϊμώτατα· ὅθεν καὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ συνεργοῦσιν εἰς πρόωρον τοῦ νοὸς ἀνάπτυξιν, ὅπως ἐπιδεξίως καὶ *μὲ πτερὰ* ἐπιδιώκωσι τὰ τοῦ βίου συμφέροντα, δῆλον ὅτι τὰ ὑλικά. ἁπλῶς δ' εἰπεῖν οἱ νῦν γονεῖς ἀπαιτοῦσιν *ἠθικὴν καὶ γράμματα χρήσιμα*· ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῶν βιοποριστικῶν ἔργων ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν τὸ ἐμπόριον λεγόμενον, οἱ πλεῖστοι θέλουσιν ἐμπορικὴν μόρφωσιν ἐκτὸς τῆς ἠθικῆς καὶ μερικώτερον κάμποσα μὲν ἑλληνικά, ζώσας γλώσσας πολλὰς καὶ ἄλλα τινὰ χρήσιμα. Τῆς δὲ κατηγορίας ταύτης ἐξαιροῦνται τῶν ὑψηλοτέραν ἀνατροφὴν λαμβανόντων οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι, οἵτινες προορίζονται εἰς μάθησιν ἐπιστήμης τινὸς, καὶ ταύτης ὄχι κατὰ πολὺ ἀπηλλαγμένης πάσης κερδοσκοπίας.

Θὰ παρελείπομεν ὅμως λόγου τι ἄξιον, ἂν δὲν ἀνεφέρομεν ὅτι τινὲς ἀποδέχονται καὶ ἄλλην τινὰ μόρφωσιν ἐκτὸς τῆς ῥηθείσης, καὶ ἰδίως εἰς τὴν τῶν κορασίων ἀνατροφὴν, τὴν ἀπόκτησιν δηλαδὴ γνώσεών τινων καὶ τρόπων χρησίμων εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὴν ἐπίδειξιν καὶ, ὡς κοινῶς λέγεται, πρὸς *στολισμόν*.

Ἡ δ' ἔννοια αὕτη τῶν πολλῶν περὶ τῆς παιδείας ἐκφράζεται καὶ ἐν τούτῳ ὅτι *ὅπως ἔγειναν ὁ κόσμος σήμερον, δὲν εἰμπορεῖ τις νὰ ζήσῃ χωρὶς γράμματα*. Καὶ αὕτη μὲν εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα νῦν γνώμη περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας τῶν παίδων. αἱ δ' ἐξαιρέσεις εἶνε πάντοτε ἐξαιρέσεις.

Καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἐνισχυομένη μὲν ἐσωτερικῶς παρ' ἑκάστῳ διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν ἑκάστου ἐννοιῶν καὶ τὸ ἀμυδρὸν αὐτῶν, ἔχουσα δὲ καὶ ἐπίκουρον καὶ σύμμαχον ἰσχυρὸν τὸ παράδειγμα τῶν πολλῶν, δσημέραι κραταιοῦται καὶ περιφρονεῖ πᾶσαν θεωρίαν καὶ μελέτην εἴτε περὶ παιδείας εἴτε περὶ πολιτείας.

Ἀντιπαραβάλλων τις λοιπὸν τώρα ταῦτα πρὸς ἄλληλα, τί παρατηρεῖ ἐμφανέστατα; Βεβαίως ὅτι ὁ μὲν λόγος καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ αὐτὸς μάλιστα ὁ χριστιανισμὸς ζητεῖ ἀνατροφὴν ἄλλην, ζητεῖ ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς· ἐπιτάττει ν' ἀνατρέφωνται τὰ τέκνα ὄχι μόνον διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ μάλιστα καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸ γενικὸν, τὸ ἀπόλυτον ἀγαθὸν, διὰ τὴν πατρίδα, διὰ τὸ ἔθνος, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀπαιτεῖ τὸ ἄτομον νὰ γείνῃ ὅσον δυνατὸν ἐλεύθερον ἀπὸ τῶν ἀτομικῶν παθῶν, ἀπὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, καὶ τῆς εἰς ταῦτα δουλείας, ἔχον θέλησιν ἀγαθήν, ἐπιδιώκον ἐκτὸς τῶν ἰδίων καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον, διότι ἐν τῷ κοινῷ εὑρηται καὶ τὸ καλῶς ἐννοούμενον ἴδιον συμφέρον, φωτισμένον καὶ νοῦν καὶ καρδίαν, ζῶν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ πλησίον καὶ ὑμνοῦν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις τὸν Θεόν. Τὸ δὲ κοινὸν μαντεῖον ἔργῳ καὶ λόγῳ σχεδὸν θεωρεῖ μὲν τὸν ἄνθρωπον πάντων τῶν ζώων εὐφυέστατον καὶ κερδαλεοφρονέστατον, τὸν θέλει *αὐτὸν δ' ἑαυτὸν*, ἐγωϊστὴν, φρόνιμον, διὸ καὶ γραμματισμένον, ὅπως

ὠφελῆται καὶ μὴ βλάπτηται πως ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ὅσπερ φαίνεται πόλεμος πάντων κατὰ πάντων.

Αἱ δὲ ἀρχαὶ αὗται ἂν καὶ δὲν λέγωνται μηδὲ κηρύττωνται ὡς τοιαῦται, αἰσχυνόμεναί πως τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἰσχύουσιν ὅμως ἐν ταῖς ψυχαῖς πολλῶν ὡς ἀλήθειαι ἀμετασάλευτοι καὶ ἀπὸ τῆς πικρᾶς πείρας καθ' ἡμέραν ἐπικυρούμεναι· διότι ἂν οὗτος ἐδῶ σήμερον νομίζῃ καὶ φρονῇ ὑψηλότερα, ἅμα γνωρίσῃ τὸν κόσμον καὶ τὴν κοινωνίαν μεταβάλλεται σχεδὸν ἀκουσίως πως τὰ φρονήματα, ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸν συμφέρον ὑπερισχύει, ἂν δὲν ἦνε ἀρκούντως ἤδη πεπυργωμένος εἰς τὰς ἐναντίας ἰδέας.

Ἡ ἀντίθεσις λοιπὸν τῶν ἀρχῶν τούτων πρὸς ἀλλήλας παραβαλλομένων εἶνε βεβαίως τρομερά, εἶνε ὥσπερ τῶν δύο πόλων, τοῦ μὲν ἄνω, τοῦ δὲ κάτω βλέποντος.

Ἐκ τῶν ἀρχῶν δὲ τούτων τῶν ἀντιθέτων, τῶν μὲν ὑγιῶν καὶ ὀρθῶν κατὰ τοὺς βλέποντας παντὸς αἰῶνος καὶ παντὸς τόπου καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, τῶν δὲ δημιωδῶν καὶ κοινῶν νῦν, εὔκολον εἶνε βέβαια ν' ἀνεύρῃ τις τώρα τὰ αἴτια τῆς κοινῶς παρὰ πάντων καταδικαζομένης ἡμῶν ἠθικῆς καταστάσεως, καὶ συγχρόνως νὰ ἔχῃ κανόνα τοῦ καλοῦ καὶ ὅρον συγκρίσεως τῶν σαθρῶς ἐχόντων· διότι πάντα ἁπλῶς τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐλαττώματα, δι' ἃ κατηγορεῖται ἡ παροῦσα γενεά, θὰ εὕρῃ τις ἔχοντα τὴν πηγὴν αὐτῶν ἐν τοῖς πρεσβυτέροις, τοῖς πρεσβεύουσι τὰς τοιαύτας ἀρχάς.

Ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ὅταν οἱ γονεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἡμεῖς δὲν ἔχωμεν τὴν ἀλήθειαν ἐκείνην καὶ ζῶσαν πίστιν, καὶ τὴν ἀνυπόκριτον καὶ κατ' ἐπίγνωσιν εὐσέβειαν, πῶς θὰ ἐμπνεύσωμεν αὐτὴν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ στηρίξωμεν αὐτὰ εἰς τὸν φόβον τοῦ θεοῦ, τὴν βάσιν πάσης καλῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας;

Ὅταν οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐμπνεώμεθα ὑπὸ ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ ζήλου, μηδὲ κατεχώμεθα ὑπὸ τοῦ ἐνθέου ἐκείνου αἰσθήματος ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων, μηδὲ θεωρῶμεν τὸ ἔργον ἡμῶν ἱερὸν καὶ ἀποστολὴν ὑψηλὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος,

πῶς θὰ διδάξωμεν εἰς τὰς καρδίας τῶν παίδων τὴν χριστιανικὴν ἠθικήν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἀρετήν; πῶς θὰ συνεργήσωμεν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀναγέννησιν;

Ἔχοντες λοιπὸν οἱ παῖδες περὶ ἑαυτοὺς καθημερινὰ παραδείγματα ἡμᾶς, ψυχροὺς καὶ ἀνευλαβεῖς καὶ ἀδιαφόρους εἰς τὰ τῆς θρησκείας καὶ ἄνευ πίστεως ζώσης καὶ ἄνευ ἀγάπης καὶ ἄνευ πραότητος καὶ ἀθωότητος, μηδέποτε προσηλωμένους τῇ προσευχῇ ἐν ἀληθείᾳ εἰμὴ μηχανικῶς, πάντα δεύτερα τιθεμένους τοῦ ὑλικοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ἰδιοτελείας, ἀδύνατον βέβαια, καὶ θαυμαστοτάτους ἂν ἀκούωσι παρ' ἡμῶν λόγους περὶ ἠθικῆς, ἀδύνατον εἶνε νὰ καρπωθῶσί τι ἐκ τούτων ὑγιὲς καὶ σωτήριον καὶ νὰ πλασθῶσι θρησκευτικῶς τὴν καρδίαν· διότι τὸ παράδειγμα ἔχει πολλὴν ἰσχὺν εἰς τὰς τῶν νέων ψυχάς, πάσης μὲν ῥητορικῆς τέχνης ῥητορικώτατον ὄν, πάντων δὲ τῶν μαθημάτων παιδαγωγικώτατον. Καὶ καθὼς ἡ εἰκὼν ἰσχυροτέραν ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν εἰς τὴν τοῦ παιδὸς ἀντίληψιν παρὰ ὁ γυμνὸς λόγος, ὥστε ἅμα ἴδῃ τὸ ὅμμα τοῦ παιδὸς οἱανδήποτε εἰκονογραφίαν προσηλοῦται ἐπ' αὐτὴν καὶ ἐνδιατρίβει καὶ ἴσως χάριν αὐτῆς ἀναγινώσκει καὶ τὰ κάτωθεν γεγραμμένα μετὰ προσοχῆς, οὕτω καὶ εἰς τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τῶν περὶ αὐτὸν εἴτε ἀνωτέρων εἴτε συνηλίκων προσελκύεται δαιμονίως καὶ σοφίζεται ἐπ' ἀγαθῷ ἢ τοὐναντίον, περιεργαζόμενος καὶ τὰς λεπτοτάτας τῆς ζώσης αὐτῆς εἰκόνος γραμμὰς καὶ τῶν πνευματικωτάτων χρωμάτων ἀντιλαμβανόμενος.

Διὰ ταῦτα ὅταν πάλιν οἱ γονεῖς καὶ ἐν γένει οἱ πρεσβύτεροι δὲν ἦνε φίλοι τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ πολλάκις τὸ χειρότερον καὶ δοξάζωσι καὶ ἐνώπιον τῶν τέκνων των ἀνακηρύττωσιν ὅτι τὸ ψεῦδος εἶνε τὸ ἅλας τῆς ἀληθείας καὶ χωρὶς αὐτοῦ δὲν εἶνε γυναῖκα νὰ ζήσῃ τις, καὶ καταλαμβάνοντες τὸ τέκνον των ψευδόμενον μειδιῶσι καὶ χαίρωσι διὰ τὴν εὐφυΐαν του, ἀνάγκη βέβαια τότε καὶ τὰ παιδία νὰ μὴ σέβωνται μὲν τὴν ἀλήθειαν, ν' ἀγαπῶσι δὲ τὸ ψεῦδος, ὅσον καλῶς καὶ ἂν μάθωσιν ἐκ στήθους τὸ Ἀεὶ

κράτιστόν έστι τάληθῆ λέγειν. Ἀλλὰ τότε πλέον ἀνοίγεται ἡ πρὸς τὴν κακίαν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας θύρα, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἠθικὴν διαφθορὰν ὁδὸς ἰσοπεδοῦται εἰς ἀμαξωτὴν, τοῦθ' ὅπερ καὶ πραγματικῶς λυμαίνεται τὴν κοινωνίαν ἡμῶν, καὶ οἱ ξένοι μάλιστα καθ' ἡμῶν κατηγοροῦσιν, ὡς στίγμα αἰσχρὸν τῆς μακρᾶς δουλείας.

Καὶ πάλιν ὅταν οἱ γονεῖς καὶ φρονῶσι καὶ λέγωσιν ὅτι τὰ πάντα ἀγοράζονται διὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ αὐτὸς ὁ παράδεισος, ὡς ἔλεγέ ποτε Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς παρακμῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὅτι οὐδὲν τεῖχος εἶνε τοσοῦτον ὀχυρὸν, ὥστε ὄνος φορτωμένος χρυσίον νὰ μὴ δύναται ν' ἀνέλθῃ εἰς αὐτὸ, καὶ ὅταν λέγοντες ταῦτα φέρωσιν εἰς ἐπικύρωσιν τοῦ λόγου παράδειγμα τὴν εὐλογίαν τῆς Θρησκείας ἀγοραζομένην, τὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν αὐτὴν ἀγοραζομένην, τὰ καλὰ πάντα καὶ ζηλευτὰ διὰ χρημάτων ἀποκτώμενα, ἐν ἑνὶ λόγῳ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτὴν ὠνητὴν, καὶ τοι οἱ σοφοὶ ἀποφαίνονται ὅτι ἡμεῖς αὐτοῖς (τοῖς πλουσίοις) οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον, ὅταν, λέγομεν, δοξάζωσι τὰ τοιαῦτα, παρεξηγοῦντες μὲν τὸ σκληρὸν τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἃς βεβαίως καὶ ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ ναοῦ τραφήσεται καὶ ὁ διδάσκαλος ἐκ τοῦ ἔργου πορισθήσεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀγνοοῦντες δὲ τελείως τὸ εὐαγγελικὸν οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, τὶ φρόνημα τότε θὰ ἔχῃ πρὸς Θεοῦ ὁ νεώτερος, ὁ μετὰ τοιούτων συζῶν καὶ ἀναστρεφόμενος, ποίαν ἀρετὴν ἑλληνικὴν, ποίαν ἠθικήν; Ἀναμφιβόλως ὁ τοιοῦτος πάντων τῶν συμφερόντων δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ θεωρῇ κατ' οὐσίαν ἀνώτατον τὸ ὑλικόν. Ἀλλὰ τίς δὲν γνωρίζει ὅτι ἅμα ἀντιστραφῇ ἡ τάξις τῶν ἰσχυρῶν τούτων τῆς θελήσεως ἐλατηρίων, τῶν συμφερόντων, τότε καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος καταστρέφεται· καὶ τὸ χρηματικὸν τοῦτο συμφέρον *ὑπερυψούμενον*,

> — *Ἐκδιδάσκει καὶ παραλλάσσει φρένας*
> *χρηστὰς πρὸς αἰσχρὰ πράγματ' ἵστασθαι βροτῶν,*
> *πανουργίας δ' ἔδειξεν ἀνθρώποις ἔχειν*
> *καὶ παντὸς ἔργου δυσσέβειαν εἰδέναι*. (Σοφ. Ἀντ. 284).

Ὅτι δὲ μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἠθικοῦ κόσμου καὶ τὴν τῶν ἠθῶν διαφθορὰν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας, συγκαταστρέφονται καὶ τὰ τῆς κοινωνίας καθ' ὅλου συμφέροντα καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ὑλικὰ, καὶ παρακμάζει καὶ φθείρεται ὑλικῶς τε καὶ ἠθικῶς ὅλον τὸ σῶμα τῆς πολιτείας, καὶ ἀκολούθως καὶ τὰ ἄτομα, δυσκόλως τὰ τοιαῦτα ἢ πολὺ ἀργὰ θὰ ἐννοήσῃ ὁ οὕτως ἀνατρεφόμενος νέος.

Ἀλλ', ἵνα μὴ ἐνδιατρίψωμεν περαιτέρω εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, ὅταν ἐν γένει οἱ παῖδες ἔχωσι διδασκάλους καὶ ζωηρὰ παραδείγματα τοὺς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ πράττοντας καὶ λέγοντας καὶ φρονοῦντας καὶ ἀσχημονοῦντας, τότε ὁποῖοι εἶνε ἀνάγκη νὰ μορφωθῶσιν αὐτοί;

Δὲν εἶνε λοιπὸν οἱ πρεσβύτεροι τὰ κύρια αἴτια τῆς διαφθορᾶς, τῆς ἠθικῆς ταύτης γαγγραίνης, ἥτις ὁσημέραι ἐπιφοβωτέρα καταστατίνεται, καὶ δι' ἣν ἀδίκως πολλάκις κατηγοροῦμεν ἄλλους;

Ὅθεν ὀφείλει ἕκαστος νὰ προσέχῃ εἰς ἑαυτὸν, νὰ ῥυθμίζῃ ἑαυτὸν, νὰ βελτιώνῃ ἑαυτὸν ὅπου τῆς ἡλικίας καὶ ἂν ἦνε, νὰ θερμαίνηται τῷ φωτὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως, *ἐν ᾧ ζήσεται ἄνθρωπος*, ἐὰν θέλῃ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του καὶ τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, ἐὰν θέλῃ νὰ ἦνε ἠθικοὶ καὶ κόσμιοι οἱ νέοι.

Ὀφείλει τέλος Κυβέρνησις καὶ ἄρχοντες καὶ γέροντες νὰ παρέχωσι καλὰ παραδείγματα, ἐὰν ἐπιθυμῶσι τὴν σωτηρίαν καὶ πρόοδον τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πατρίδος.

Ξ.

Ἀρχαιολογικὰ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1860.

ΑΡΘΡ. Β'.

Ἀφοῦ ἐν τῷ πρώτῳ ἡμῶν ἄρθρῳ ἐν συντόμῳ διεπραγματεύθημεν περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων κατὰ τὸ 1800 ἐπὶ μὲν

τῆς ἀκροπόλεως δι' ἐξόδων τῆς κυβερνήσεως, εἰς δὲ τὴν θέσιν Παναγίαν Πυργιώτισσαν δι' ἐξόδων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν ἑταιρίας, ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι δαπάνῃ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Κυρίου Λενορμὰν γενομένων ἀνασκαφῶν. Καὶ γνωστὸν μὲν εἶνε, ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ τῆς θέσεως ταύτης μετὰ διαφόρων διακοπῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1860 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διήρκεσε, δυστυχῶς ὅμως τὰ εὑρεθέντα ἀρχαῖα λείψανα ἐν μέρει μόνον ἐπλήρωσαν τὰς ἐλπίδας, ἃς τὸ κοινὸν εἶχε συλλάβει, καθ' ὅτι ἀρκεσθεὶς ὁ Κυρ. Λενορμὰν ν' ἀνασκάψῃ τὴν θέσιν τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων Προπυλαίων καὶ τοῦ ναοῦ τῆς προπυλαίας Ἀρτέμιδος, καθὼς καὶ τὴν θέσιν ὅπου κατὰ τὸ 1860 εὑρέθη τὸ λαμπρὸν ἀνάγλυφον τὸ κοσμοῦν νῦν τὴν ἐν τῷ Θησείῳ τῶν ἀρχαιοτήτων συλλογήν, καὶ ἔνθα πιθανῶς ἦτο τὸ ἱερὸν τοῦ Τριπτολέμου (Παυσανίας 1,33), δὲν ἐπεξέτεινεν αὐτὰς οὐδόλως ἐπὶ τοῦ κυρίως ἐν Ἐλευσῖνι ἱεροῦ τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης καὶ τοῦ περιβόλου αὐτοῦ, ἐμποδισθεὶς ζῶσῃ ὑπὸ τῶν εἰς τὴν θέσιν ταύτην εὑρισκομένων οἰκίσκων τῶν Ἐλευσινίων. Καὶ πάντα τὰ μέρη ταῦτα, ὡς γνωστόν, ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος τούτου ἑταιρία τις Ἄγγλων εἶχεν ἀνασκάψῃ, ὡς καὶ τὸν τῆς Δήμητρος καὶ Κόρης ναὸν καὶ τὸν περίβολον αὐτοῦ, καὶ λεπτομερεῖς περιγραφὰς καὶ ἀπεικονίσεις τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων ἀρχαίων λειψάνων εὑρίσκομεν εἰς τὸ δι' ἐξόδων τῆς ἑταιρίας ταύτης ἐκδοθὲν σύγγραμμα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνεπίγραφα τεμάχια, καθὼς καὶ τὰ τῆς γλυπτικῆς τὰ κατὰ τὰς ἐσχάτως ἐνταῦθα γενομένας ἀνασκαφὰς εὑρεθέντα ὀλίγου μόνον λόγου ἄξια εἶνε, καθ' ὅτι ἐκτὸς ἀγάλματος τοῦ Ἀντινόου φυσικοῦ μεγέθους ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἀγάλματος γυναικὸς ἐνδεδυμένης χιτῶνα ἐπίσης ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, εὑρέθησαν διάφορα ἀσήμαντα ἄλλα τεμάχια ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων, ὧν τὸ κυριώτερον εἶνε τεμάχιον μικροῦ ἀναγλύφου παριστάνον τὸν Τριπτόλεμον καθήμενον καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ Δήμητρα ἢ καὶ Κόρην ἱσταμένην.

Τῶν δ' ἐνταῦθα εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν ἡ σπουδαιοτέρα εἶνε λατινικὴ ἐπὶ ἐπιστηλίου, ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὰ μικρὰ τοῦτ' ἔστιν ἐνδοτέρα προπύλαια, τὴν ὁποίαν ἐπιγραφήν, ἀναφέρουσαν ὡς ἀνεγείραντα τὰ προπύλαια ταῦτα τὸν Ἄππιον Κλώδιον Πόλχερ, ζήσαντα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος, εὐστόχως ἐξέδωκεν ὁ σοφὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ῥώμῃ ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας Κυρ. Χένσεν εἰς τὸ Bulletino dell'Instituto κ. τ. λ. 1860 τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς σελ. 225—233. Τῶν δὲ ἑτέρων ἐνεπιγράφων τεμαχίων τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων τὰ κυριώτερα ἐξεδόθησαν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἡμῶν ἐφημερίδα καὶ εἰς τὸ Bulletino dell'Instituto 1860 σελ 177. Ταῦτα εἶνε τὰ μέχρι τοῦδε εἰς Ἐλευσῖνα εὑρεθέντα. Ἂν δὲ ἐξ αὐτῶν θελήσωμεν νὰ ἐξάξωμεν θετικὰς γνώσεις περὶ τῶν τῆς Ἐλευσῖνος οἰκοδομῶν, δυνάμεθα μετὰ μεγίστης πιθανότητος τὰ μὲν μεγάλα ἐξωτερικὰ προπύλαια, ὧν πλεῖστα λείψανα διεσώθησαν, ὁμοιάζοντα μὲ τὰ προπύλαια τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως, νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἔργα τῆς τοῦ Περικλέους λαμπρᾶς ἐποχῆς, τῶν δὲ μικρῶν ἐνδοτέρων προπυλαίων τὰ διασωθέντα ἡμῖν λείψανα, οἷον κιονόκρανα καὶ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, ὥσπερ καὶ ἡ διασωθεῖσα ἐπιγραφὴ τοῦ ἐπιστηλαίου αὐτῶν, καθαρῶς τὴν μεταγενεστέραν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν μᾶς ἐμφαίνουσι, τὰ δὲ διασωθέντα λείψανα δωρικοῦ ῥυθμοῦ τοῦ πρὸ τῶν προπυλαίων μικροῦ ναοῦ τῆς προπυλαίας Ἀρτέμιδος καὶ τὰ εἰς τὴν θέσιν τοῦ νῦν οἰκοδομουμένου νέου σχολείου εὑρεθέντα ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ πιθανῶς εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἐπίσης ἀνήκουσι.

Ταῦτα εἶνε καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφερόμενα μνημεῖα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄλλως πολύλογος οὗτος περιηγητὴς τὰ τῆς Ἐλευσῖνος μνημεῖα ἕνεκα θρησκευτικῶν αἰτιῶν δι' ὀλίγων μόνον περιγράφει, τούτου ἕνεκα μᾶλλον, νομίζομεν, ἤθελεν εἶσθαι ἐπιθυμητὴ ἡ ἐφ' ὅλης τῆς θέσεως ταύτης ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς, δυναμένης πλεῖστα καὶ σπουδαιότατα εἰς φῶς νὰ ἐξάξῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφῶν.

Ἂς διέλθωμεν δι' ὀλίγων καὶ τὰς διαφόρους ἀρχαιότητας, αἵτινες τυχαίως ἀνακαλυφθεῖσαι ἐπλούτισαν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὰς συλλογὰς τῆς τε κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Ἡ πρώτη καὶ σπουδαιοτάτη ἀνακάλυψις τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶνε κορμὸς γυμνοῦ ἀγάλματος ἀνδρὸς ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ὅστις εὑρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρ. Λενορμὰν εἰς τὰ Μέγαρα, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πάλαι ποτὲ ἔκειτο ἡ τῶν Μεγάρων ἀκρόπολις Καρία, μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ στρέφων τὰ νῶτα αὐτοῦ πρὸς τὸν θεατὴν κοσμεῖ νῦν τὴν πρὸ τοῦ Θησείου ἐσχάτως ἰσοπεδωθεῖσαν πλατεῖαν ὁ κορμὸς οὗτος εἶνε ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, δυστυχῶς ὅμως ἡ κεφαλή, αἱ χεῖρες καὶ ἐν μέρει καὶ οἱ πόδες ἐλλείπουσιν, ὥστε δυσκόλως ἠδύνατό τις διὰ τῆς φαντασίας ν' ἀναπληρώσῃ αὐτούς, ἐὰν δὲν ἐσώζοντο ἤδη ἀγάλματά τινα Ἀπόλλωνος ἀρχαίας ἐποχῆς, τῶν ὁποίων ἓν μὲν εἰς Τεγέαν πλησίον τῆς Κορίνθου εὑρεθὲν κοσμεῖ νῦν τὴν τοῦ Μονάχου Γλυπτοθήκην, δύο δὲ ἄλλα τοιούτου εἴδους κεῖνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς σκοτεινήν τινα γωνίαν ἐν τῷ Θησείῳ· καὶ τὸ ἓν μὲν τούτων κατὰ τὰ 1835 εἰς Νάξον εὑρεθὲν (*Ross* Inselreisen 1, 41. *Uellsen* A. Duill 1 p. 400) ἀτελὲς ἔμεινεν, τὸ δὲ ἕτερον, τοῦ ὁποίου τὰ κάτω μέρη ἐλλείπουσι καὶ μεγαλειτέρας καὶ καλλιτέρας ἐπεξεργασίας ἢ τὸ ἕτερον, εὑρεθὲν κατὰ τὰ 1835 εἰς Θήραν (ὅρα. *Ross* Arch. Aufs. p. 10) πολλάκις ἤδη καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀπεικονίσθη καὶ περιεγράφη. — Τὰ ἀγάλματα λοιπὸν ταῦτα τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, μᾶς φέρουσιν εἰς θέσιν νὰ συμπληρώσωμεν καὶ τὸν τῶν Μεγάρων κορμόν, καθ' ὅτι ἐκ τῶν σωζομένων μερῶν αὐτοῦ βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐλλείπουσαι χεῖρες ἀκίνητοι πλησίον τῶν στέρνων εὑρίσκοντο, καὶ ὁ ἀριστερὸς αὐτοῦ πούς κατ' ὀλίγον προέβαινε τοῦ ἄλλου, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ τραχήλου σωζόμενα ἴχνη τῆς κόμης δύνανται εὐκόλως νὰ συμπληρωθῶσιν ἐν εἴδει φενάκης τῶν τῆς ἀρχαιοτάτης ἑλληνικῆς τέχνης ἀγαλμάτων. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα σωζόμενα μέρη τοῦ σώματος ἐμφαίνουσιν ἤδη τὰ διάφορα τῆς ἀρχαιοτάτης τέχνης ἰδιώματα, καθ' ὅτι καὶ οἱ μυῶνες πολὺ ἀνεπτυγμένοι εἶνε, καὶ οἱ ὦμοι πλατεῖς καὶ τὸ μέσον τοῦ σώματος ὑπὲρ τὸ φυσικὸν λεπτὸν καὶ τὰ σωζόμενα τῶν μηρῶν πολὺ ἀνεπτυγμένα, ὥστε μετὰ μεγίστης πιθανότητος δυνάμεθα τὸν κορμὸν τοῦτον νὰ ἐξηγήσωμεν ὡς κορμὸν Ἀπόλλωνος τῆς πρὸ τοῦ Φειδίου ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. Καὶ διατρέχοντες τὰ διάφορα τοῦ Παυσανίου (1,42) χωρία (ὅρα καὶ *Gerhard* Mythologie 1,302) τὰ περιγράφοντα τὴν τῶν Μεγάρων πόλιν, εὑρίσκομεν ἀναφερόμενα διάφορα ἀγάλματα Ἀπόλλωνος τῆς ἀρχαιοτάτης ἑλληνικῆς τέχνης, τὰ ὁποῖα ὁ Παυσανίας παρομοιάζει μὲ αἰγυπτιακῆς καὶ αἰγινητικῆς τέχνης ἔργα. Ἂν λοιπὸν τὸν κορμὸν τοῦτον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκλάβωμεν ὡς ἀπομίμησιν ἑνὸς τῶν ἀγαλμάτων τούτων, πολὺ μακρὰν τῆς ἀληθείας δὲν θέλομεν εἶσθαι, δύστυχῶς ὅμως καὶ ἐκ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τοῦ κορμοῦ τούτου καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Παυσανίου οὐδὲν θετικὸν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους εὑρέθη εἰς Μεθώνην τῆς Πελοποννήσου καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας ἀγαλμάτιον ἀκέφαλον Σατύρου ἑνὸς μέτρου ὕψους, μεταγενεστέρας ἐποχῆς καὶ μετρίας ἐργασίας· ὁμοιάζει μὲ τὰ συνήθη ἀγάλματα τῶν οὕτω λεγομένων ἀναπαυομένων Σατύρων, ἅτινα κοινῶς θεωροῦνται ὡς ἀπομιμήσεις τοῦ περιφήμου Πραξιτελείου ἀγάλματος τοῦ περιβοήτου Σατύρου καλουμένου, τὸ πάλαι ἐν Ἀθήναις θαυμαζομένου. *Müller* Hndb. D Arch. § 127, 2 καὶ *Brunn* Gesch D. griech. Künstler. I. 350).

Ἐκ τῶν γλυπτικῶν ἔργων, ἅτινα, ὡς κατὰ τὸ παρελθόν, οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1860 ἀπέκτησε τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν ἑταιρίας, ἀναφέρομεν ἐκτὸς τῆς νεανικῆς κεφαλῆς, πιθανῶς τοῦ Ἰόβα, περὶ τῆς ὁποίας ἐν τῷ πρώτῳ ἡμῶν ἄρθρῳ

λόγος ἐγένετο, καὶ σύμπλεγμα Ἔρωτος καὶ Πανὸς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου 0,70 ὕψους κάλλης διατηρήσεως ἐκ Μήλου. Ἐπὶ στρογγύλης βάσεως ἵσταται Ἔρως πτερωτὸς γυμνός, ἐκτὸς μικρᾶς χλαμύδος τοὺς ὤμους αὐτοῦ καλυπτούσης, πλησίον δὲ αὐτοῦ μικροτέρα μορφὴ Πανὸς αἰγόποδος, γυμνοῦ ἐπίσης, κρατοῦντος μικρὰν ποιμενικὴν ῥάβδον καὶ οἱ ὦμοί του καλύπτονται διὰ νεβρίδος. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου τοῦ Ἔρωτος εἶνε ἥσυχος, ἐνῷ τοῦ Πανὸς τὸ πρόσωπον ἐμφαίνει προσπάθειάν τινα καὶ ὀργήν. Ἡ ἐπεξέργασις τοῦ ὕλου συμπλέγματος, τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς εἶνε. Σπανιωτάτη ἡ παράστασις σύμπλέγματος Ἔρωτος καὶ Πανὸς, καθ' ὅτι μέχρι τοῦδε γνωστὴ ἡμῖν μόνον εἶνε πάλη τῶν δύο θεοτήτων τούτων ἐπὶ εἰκόνος εὑρεθείσης εἰς Πομπηΐαν (Pitture d'Ercolano II, 13 καὶ *Müller* D. a. K. Tf. XLIV. fig. 551.) καὶ ἐπὶ σαρκοφάγων ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς (*Gerhard* Mythol. § 464, 3ª) ὡς καὶ ἐπὶ δύο ψηφιδωτῶν τοῦ Lyon .(ὅρα πλείονα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου *Welcker* Zts. S. f. ant. Litt. u. Kunst I p 475 καὶ Mythologie II. p. 895).—Κατὰ τὴν πιθανωτάτην γνώμην τῶν πλείστων λογίων ἡ παράστασις τῆς πάλης τῶν δύω τούτων θεοτήτων (ὅρα Servius ad. Virgil. Ecl. 2, 31 καὶ *Welcker* ἄνω) σημαίνει τὴν τὰ πάντα καταβάλλουσαν δύναμιν τοῦ Ἔρωτος· ἕτεροι ὅμως ἐξηγοῦσι τὴν παράστασιν ταύτην ὡς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ οὐρανίου καὶ γηΐνου Ἔρωτος (*Friedländer*, Annali d. Inst. 1856). Τὸ σύμπλεγμα ὅμως τοῦ μουσείου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν ἑταιρίας δὲν παριστᾷ πάλην Ἔρωτος καὶ Πανὸς, ἀλλ', ὡς καθαρῶς φαίνεται, στιγμήν τινα πρὸ τῆς πάλης, ἴσως καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πάλης ταύτης, ὡς προσβληθέντος ἐρωτικῶς τοῦ Ἔρωτος ὑπὸ τοῦ Πανὸς, παράστασις ὑπενθυμίζουσα ἡμῖν διάφορα ἄλλα συμπλέγματα, σωζόμενα εἰς τὰ διάφορα τῆς Εὐρώπης μουσεῖα, Πανὸς μετὰ Σατύρων ἢ καὶ Μαινάδων. Πλείστας προσέτι ἄλλας περιέργους ἀρχαιότητας τοῦ μουσείου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἠδυνάμεθα ἐνταῦθα δι'

ὀλίγων νὰ περιγράψωμεν, ἂν δὲν ἐσκοπεύομεν εἰς τὸ ἑξῆς εἰς ἰδιον ἄρθρον περὶ τῶν κυριωτέρων ἀρχαιοτήτων τοῦ μουσείου τούτου νὰ διαπραγματευθῶμεν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ τὸ 1860 ἀνακαλυφθέντων λειψάνων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κυριώτεραι ἐπιγραφαὶ αἱ εἰς τὸ διάστημα τοῦ 1860 ἐν Ἑλλάδι ἀνακαλυφθεῖσαι εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐφημερίδα ἤδη ἐξεδόθησαν, ὥσπερ καὶ πολλαὶ αὐτῶν καὶ ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ κυρίως εἰς τὸν Φιλίστορα καθ' ἑκάστην ἐκδίδονται, τούτου ἕνεκα περιττὸν νομίζομεν νὰ τὰς ἀναφέρωμεν ἐκ νέου ἐνταῦθα, ἀρκούμενοι μόνον τὰς τῶν τεχνιτῶν ἐπιγραφὰς, ὡς ἀναγομένας μᾶλλον εἰς τὴν κυρίως ἱστορίαν τῆς τέχνης, δι' ὀλίγων νὰ ὑπενθυμίζωμεν.

Τιμοκράτης Ἀθηναιο....
Ἐποίησεν.

Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εὑρεθείσης εἰς δύο τεμάχια κατὰ τὰς παρὰ τὴν Παναγίαν Πυργιώτισσαν τῆς ἀρχ. ἑταιρ. ἀνασκαφὰς, ἐξεδόθη ἤδη τὸ πρῶτον τεμάχιον μόνον, καθ' ὅτι τὸ δεύτερον εὑρέθη μετὰ ταῦτα, ὑπὸ τοῦ Κυρ. Κουμανούδου εἰς τὰς ἀγεκδότους ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς (1860.) ὑπ' ἀριθμ. 30. Ὁ τεχνίτης Τιμοκράτης ἦτο μέχρι τοῦδε ἄγνωστος· ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται καθαρῶς ὡς μεταγενεστέρας ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς· τὸ δὲ *Ἀθηναιο* μᾶλλον ἴσως πρέπει ν' ἀναπληρωθῇ εἰς Ἀθηναίου, δηλαδὴ πατρὸς Ἀθηναίου, ἢ Ἀθηναῖος ὡς τὸ τῆς πατρίδος τοῦ τεχνίτου, καθ' ὅτι ἀσύνηθες τοὐλάχιστον εἰς τὴν καλὴν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐποχὴν νὰ προστίθηται εἰς ὄνομα τεχνίτου ἐργαζομένου εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα καὶ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του.

Καλλισθένης Καλλισθένους Σφήττιος ἐποίει.

Ἐπὶ τετραγώνου βάσεως 0,67 ὕψους 1,10 μήκους καὶ 0,55 βάθους εὑρεθείσης εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν· ὁ τεχνίτης ἦτο

μέχρι τοῦδε ἄγνωστος καὶ ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε μεταγενεστέρας ἐποχῆς.

Ἑρμιππος Διομένου Σουνιεὺς ἐποίησεν

Ἐπὶ ὁμοίας βάσεως ὡς καὶ ἡ ἄνω καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρεθεῖσα· ὁ τεχνίτης μέχρι τοῦδε ἄγνωστος, μεταγενεστέρας ἐποχῆς.

Εὔχειρ (καὶ Εὐβουλίδης) Κρωπ(ίδαι) ἐποίησαν

Ἐπὶ ὁμοίας βάσεως καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρεθεῖσα ὡς καὶ αἱ ἄνω.

Εὐβουλίδης Εὔχειρος Κρωπίδης

Εὑρέθη εἰς κατάλογον ὀνομάτων ἐπιμελητῶν εἰς ἐπιγραφὴν ἐκ Πειραιῶς, νῦν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ἀρχ. ἑταιρίας, καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. Κουμανούδου εἰς ἀνεκδ. ἐπιγρ. ὑπ' ἀρ. 49.

Εὔχειρ καὶ Εὐβουλίδης ἐποίησ(αν)

Ἐπὶ βάσεως λευκοῦ μαρμάρου 0,36 ὕψους 0,75 μήκους καὶ 1,03 βάθους εὑρεθείσης ἐντετειχισμένης κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα τοῦ 1864 εἰς τὴν θέσιν, ὅπου νῦν ἡ ἀρχαιολογικὴ ἑταιρία ἀνασκάπτει, ὅπου ἄνευ οὐδεμιᾶς πιθανότητος κοινῶς τὸ πρυτανεῖον τῶν ἀρχαίων τίθεται· ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξεδόθη ἤδη ὑπὸ Σ. Κουμανούδου εἰς τὸν Φιλίστορα 1864. σελ 196.

Δυσκολώτατον καὶ μέχρι τοῦδε ἄλυτον εἶνε τὸ ζήτημα τὸ περὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀθηναίων τούτων τεχνιτῶν τοῦ Εὔχειρος καὶ Εὐβουλίδου (ὅρα. *Brunn* K Gesch. I p. 551) καθ' ὅτι καὶ αἱ μαρτυρίαι τοῦ Πλινίου (H. N. 34,91) καὶ Παυσανίου (1,2,4) καὶ αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ ἐπιγραφαὶ αἱ τοὺς δύω τούτους τεχνίτας ἀναφέρουσαι, δηλαδὴ ἡ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου

«(Εὐ)χειρ καὶ Εὐβουλίδης ἐποίησαν»

ἐξ Ἀθηνῶν αὐτοῦ μετακομισθεῖσα (*Clarac* Inscr. pl XLI, 443) καὶ ἡ ἐπιγραφὴ «(Εὐβουλίδης Εὐ)χειρος Κρωπίδης ἐποίησεν» εὑρεθεῖσα πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ Treiber κατὰ τὴν εἰς Πειραιᾶ ἄγουσαν ὁδὸν (*Ross* Arch. Aufs. I p. 143) καθὼς καὶ αἱ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσαι οὐδεμίαν νύξιν περὶ τοῦ ζητήμα-

τος τούτου παρέχουσιν ἡμῖν· τὸ μόνον, ὅπερ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, εἶνε ὅτι πιθανῶς ἔζησαν κατὰ τὰ τέλη τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Π.

Περὶ τῶν ἀντωνυμιῶν μ ᾶ ς, σ ᾶ ς, σ ᾶ ς καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ περιφράσεως τῶν τριῶν προσώπων τοῦ λόγου ἐν γένει.

1) Ἀντὶ τῶν ἀρχαίων τύπων *ἡμεῖς, ἡμᾶς* σήμερον καθομιλοῦνται πολλαχοῦ οἱ *ἐμεῖς, ἐμᾶς*, διασωζομένης βέβαια τῆς ἀρχαιοτέρας προφορᾶς τοῦ η ὡς ε, καθὼς καὶ ἐν τοῖς *ξερὸς, σέ-βερο(ν), πλερώνω, κερί, μερὰ* κ. ἄλλοις πολλοῖς ἀντὶ τῶν *ξηρὸς, σίηρος, πληρώνω, (π.ληρόω), κηρί(ον), μυρία* κ.λ. Τὸ οὕτω κατ' ἀρχαϊκὴν προφορὰν προελθὸν *ε* ἐξελήφθη ὑπὸ τῆς νεωτέρας γλώσσης ὡς πρόθεμα, οἷον καὶ τὸ ἐν τοῖς: ἐ-μὲ, ἐ-μοὶ, ἐ-σὲ, ἐ-σὲ, ἐ-κεῖνος, ἐ-τοῦτος κ. τ. τ. οἱ δὲ τύποι *ἐμεῖς* καὶ *ἐμᾶς* ὡς παρηγμένοι ἐκ τῆς ῥίζης *με*, ἐν ᾧ κυρίως προῆλθαν ἐκ τοῦ Α-ΣΜΑ, ὅθεν αἰολιστὶ μὲν, κατ' ἐξομοίωσιν τοῦ Σ πρὸς τὸ Μ, *ἄμμε-ς* κτλ. ἰωνιστὶ δὲ, κατὰ ῥεύστωσιν τοῦ Σ εἰς τὸ δασὺ πνεῦμα καὶ μετάβασιν τοῦ α εἰς η, *ἡ-μέ-ες* κτλ. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ μὲν *ε* ἐξελήφθη ὡς πρόθεμα, οἱ δὲ τύποι *ἐμεῖς* καὶ *ἐμᾶς* ὡς προελθοῦσαι κατ' εὐθεῖαν ἐκ τῶν ἐνικῶν *ἐμὲ, ἐμοὶ* τὸ μὲν *ε* ἤρχισε νὰ προτίθηται ἢ νὰ αἴρηται κατ' ἀρέσκειαν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς *ἐμοῦ, ἐμοὶ, ἐμὲ* καὶ *μοῦ, μοὶ, μὲ*, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ *ἐμᾶς* προέκυψεν ὁ *μᾶς*, ὄχι δὲ καὶ ἐκ τοῦ *ἐμεῖς μεῖς*, ὅσον ἐγὼ οἶδα· κατὰ δὲ τὴν ψευδῆ ταύτην ἀναλογίαν τῶν *ἐμεῖς* καὶ *ἐμᾶς* ἐπλάσθησαν καὶ ἐκ τῶν *ἐ-σὺ, ἐ-σέ-να* οἱ πληθυντ. *ἐ-σεῖς* καὶ *σεῖς, ἐ-σᾶς* καὶ *σᾶς*, δηλ.

ἐ-σεῖς, ἐσᾶς: ἐ-σὺ, ἐ-σὲ ═ ἐ-μεῖς, ἐμᾶς: ἐ-μὲ κλ.

Οἱ τύποι λοιπὸν *ὲ-σεῖς* καὶ *ὲ-σᾶς* ἐκ τῶν *ἐσε ἐ-σένα*, νομίζω, προῆλθαν κατὰ τὴν ψευδῆ ἀναλογίαν τῶν *ἐμεῖς* καὶ *ἐμᾶς*, ἐκ τῶν *ἐμοῦ*, *ἐμέ-να*, καὶ ὄχι ἐκ τῶν (κυρίως) τριτοπροσώπων *σφεῖς*, *σφᾶς*, ὡς τινες μετὰ τοῦ Κοραῆ ὑπέλαβαν.

2) Οἱ καθομιλούμενοι τύποι *μᾶς* καὶ *σᾶς* εἶνε κυρίως αἰτιατικοὶ = τοῖς *ἐμᾶς* ἢ *ἡμᾶς* (ἐκ τοῦ *ἡμέας*) *ἐσᾶς* (ἐκ τοῦ ἐ-σέ-ας) ὕστερον δὲ καταχρηστικῶς μετεφέρθησαν καὶ εἰς τὴν δοτικὴν καὶ γενικήν, π. χ. τὸ *παιδί μας* (=ἡμῶν)· *σᾶς τὸ εἶπα* ἢ (κατά τινας νησιώτας) *εἶπα σᾶς το* (=ὑμῖν)· *δὲν σᾶς γνωρίζω* (=ὑμᾶς). Ὅμοιόν τι συνέβη περὶ τὰ γαλλικὰ *nous*, *vous* (= τοῖς λατιν. *nos*, *vos*) καὶ τὰ γερμαν. *uns*, *euch* καὶ *sich*, ἅπερ καὶ ἀντὶ τῆς αἰτιατ. καὶ ἀντὶ τῆς δοτ. ἐκλαμβάνονται. Πληρέστεραν δὲ τὰ σανσκριτικὰ *nas* (=μας, ἡμᾶς) καὶ *vas* (λατ. *vos*, ἑλλ. σᾶς, ὑμᾶς) καὶ τῶν τριῶν προειρημένων πτώσεων δύναμιν καὶ χρῆσιν ἔχουσιν. Οὕτω καὶ ἡ γ. προς. αἰτιατικὴ *τοὺς* συνήθως καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν πτώσεων ἐκλαμβάνεται: *τὸ πωλοῦν τους* (=αὐτῶν)· *τοὺς τὸ εἶπα* (=αὐτοῖς)· *τοὺς εἶδα* (=αὐτούς) Ἀλλά τινες διάλεκτοι (π.χ. νησιωτῶν τινων) ἐπὶ τῆς γενικῆς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς δοτικῆς, μεταχειρίζονται τὸ *τῶν*, Ἡ δὲ τῶν Κερασουντίων καὶ τὰς τοῦ ά. καὶ 6'. προς γεν. *μὼν* (=ἡμῶν), *σοῦν* (=σῶν, ὑμῶν), καθὼς καὶ τὴν τοῦ γ'. *τοῦν* (=τῶν, αὐτῶν), ἔνθα ἡ χρῆσις τοῦ *ου* ἀντὶ ω εἶναι κατὰ τὰ ὑσσάλικά τοῦν Κραννωνίουν κ. τ. τ. ἀντὶ τῶν Κραννωνίων. π. χ. μύρια εὐρίκς 'ς τὸν τόπον *μουν* ἀμὸν Μαῖ κεράσια.

— κρατέστεν εἰς τὰ χέρια *σουν*

τὰ κοφτερὰ μαχαίρια *σουν*.

— ἀς τὰ χέρια τουν (=ἐκ τὰ χέρια των). (*)

ἐν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ φέρεται καὶ τὸ *μασε* ἀντὶ τοῦ κοινοτέρου μας μετὰ προσχηματισμοῦ: *'πέ μασε*=εἰπέ μας=*εἰπὲ ἡμῖν*.

(*) Ἅπαντα τὰ παραδείγματα ἐκ τῆς τοῦ Βαλαβάνη κωμῳδίας «Εἰμαρμένης Παίγνια ἐν Ἀθήναις 1860».

3) Ἡ τῶν *μᾶς*, *σεῖς*, *σᾶς* χρῆσις, οἵα καὶ σήμερον, ἀγαφαίνεται ἐν τῇ γραπτῇ γλώσσῃ κατὰ τὸν Γ', αἰῶνα ἔν τε τῷ ἐπυλλίῳ τοῦ Ἀνδρονίκου στ. 18-20. (Παρὰ Σ. Ζαμπελίῳ περὶ τοῦ τραγουδίου)

Δικίμιν πρῦ πηδᾶτε *σεῖς*, πηδοῦν το κὴ γυναῖκες,
ὄχι γυναῖκες ἄτροφαις, ἀλλὰ κὴ ἐγγαστρωμέναις,
οἱ μαῦροί *σας* μετροῦντ' ἐννιὰ κὴ ἕνας 'δικός μου δέκα.

Καὶ παρὰ Κωνστ. τ. Πορφυρογεννήτῳ ἐκθ. τ. βασιλ. τάξ. σλ. 36, 8 (πρβλ. 37, 38. 42, 44. 50. 64): πολυχρόνιον ποιήσει (γρ. ποιήστη=ποιήσαι) ὁ Θεὸς τὴν ἁγίαν βασιλείαν *σας* εἰς πολλὰ ἔτη -388: εὐγενεῖς νεόνυμφοι Θεὸς διαφυλάξει (=διαφυλάξαι) *σας*· ἔντιμοι, ἐνάρετοι, Τριὰς κατευοδώσει *σας*, εὐλογῶν τὸν γάμον *σας*. 384. φῶς ἀνέτειλεν ἐν τῷ κράτει ἡλίου δίκην αἱ ἀρεταί *σας*. Χριστὸς συνέστω ἑκάστῳ περιέπων τὰς κορυφάς *σας* κτλ.

4) Καθὼς ἡ ἀρχαία γλῶσσα πρὸς τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην ἀντὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων πολλάκις μετεχειρίζετο περιφράσεις συγκειμένας ἔκ τινος ἀφῃρημένου, ἔξοχόν τινα ἰδιότητα ἢ ἀρετὴν τοῦ ὀνομαζομένου προσώπου σημαίνοντος, καὶ ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ νεωτέρα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὁμοίως περιφράζει τὰς προσωπικὰς ἀντωνυμίας καὶ ἐπὶ πάντων τριῶν προσώπων. Καὶ πάλαι μὲν τὰ ἀφῃρημένα ταῦτα ἦσαν διάφορα κατὰ τὰς διαφόρους ἐξεχούσας ἰδιότητας, ἀρετὰς ἢ καὶ ἐνίοτε κακίας τῶν ὀνομαζομένων προσώπων, πάντοτε ὅμως ὑλικώτερά πως κατὰ τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων: *βίη* (Πριάμοιο. Διομήδεος. Ἡρακληείη =Ἡρακλέους) Ἰλ. Γ 105. Β 666. Α 690. (κρατερὴ, ἱερὴ) *ἴς* (Ὀδυσῆος, Τηλεμάχοιο Ὀδ. Ψ 720. Β, 409. *μένος* Ἀτρείδαο Ἰλ. Α 268. *ἱερὸν μένος* Ἀλκινόοιο Ὀδ. Η 167. *σθένος* (Ἕκτορος, Ἰδομενῆος) Ἰλ. Ι, 351· Ν, 248. Ἄτλαντος *ὑπέροχον σθένος κραταιὸν* Αἰσχ. προμ. 428. *Πολυφάντου βίᾳ* Ἑπτὰ 429. προβλ. 550, 552, 601, 622.

Ἱππομέδοντος *σχῆμα* καὶ *μέγας τύπος* 469. *Αἰγίσθου βίαν* Χοηφ. 642. πρβλ. 884. *Ἀθηναίας σθένος* Εὐμεν. 246. *Τηρεΐας μήτιδος* Ἱκετ. 56. —αὐτάδελφον *Ἰσμήνης κάρα* Σοφοκλ. Ἀντιγον. 1. πρβλ. 899. 915. *Δανάας δέμας* 945. *τοὐμὸν κάρα* Ἠλέκτρα 1340. πρβλ. Ἀντιγ. 1272. Καδμείας νύμφας *ἄγαλμα* Ἀντιγ. 1115. Τοιαῦτα καταχρηστικώτερά πως καὶ περὶ ἀλόγων ζώων καὶ ἀψύχων πραγμάτων: *ποταμοῦ σθένος* Σοφοκλ. Τραχιν. 502. *φάσμα ταύρου* 508. Ἀσιάτιδος γῆς *σχῆμα* Εὐριπ. Ἀνδρομ. 1—ἐπίφθονόν τι *χρῆμα θηλείας φρενὸς* 181.—Ἰφιγ. Αὐλ. 417. *μήτηρ δ' ὁμαρτεῖ, σὴς Κλυταιμνήστρας δέμας.* Τοιαῦτα καὶ τὰ *τοὐμὸν δέμας, σῶμ' ἐμὸν* Ἰφ. Αὐλ. 937. 40. = ἐμὲ, ἐγὼ. *Ἠλέκτρας θάλος* Εὐρ. Ἠλ. 15 Κύκλωπος *ἀνόσιον κάρα* Κυκλ. 438. Ζηνὸς *ὁμόλεκτρον κάρα* Ὀρέστῃ 476. *σὸν κάρα* (=σὲ) 682. *ὦ δία κεφαλὰ* Ῥήσῳ. 226. Ἕκτορος *φίλον κάρα* Τρῳάδ. 661. *ὦ κατάπτυστον κάρα* 1024 κτλ. κτλ.

Τὰ δὲ νεώτερα οὐχ ἧττον ποικίλα καὶ πνευματικώτερα τῶν ἀρχαίων: *ἡ λογιότης σου, ἡ σοφολογιότης του, ἡ ἐξοχότης σας* (περὶ ἰατρῶν καὶ ὑπουργῶν), *ἡ ἐκλαμπρότης του* (περὶ προξένων) *ἡ μεγαλειότης, ἡ γενναιότης* (περὶ στρατηγῶν) κτλ. τὰ δὲ γενικώτερα καὶ περὶ πάντων λεγόμενα εἶναι *ἡ τιμιότης* (περὶ ἐμπόρων), *ἡ εὐγενία, ἡ ἀφεντιά* (ἐκ τοῦ αὐθεντία, ἐν Ἠπείρῳ μάλιστα σύνηθες) *ἡ πυνωμὴ* (ἐκ τοῦ *ἐπωνυμία* παρεφθαρμένον, ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις σύνηθες) καὶ τοῦ *λόγου* (σου, του, σας, των), ἐν δὲ τῷ Λιγαίῳ καὶ *ἡ λόγου σου* κλ. Ἔπειτα τὰ ἐκκλησιαστικά: *ἡ ἱερότης, ἡ ἱερολογιότης, ἡ πανοσιότης, ἡ πανιερότης, ἡ αἰδεσιμότης, ἡ παναγιότης, ἡ ἁγιωσύνη* κτλ. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῶν πνευματικωτέρων τούτων περιφράσεων ἀναφαίνονται παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τῆς Κ. Δ. π. χ. παρὰ Παύλῳ Α'. πρὸς Κορινθ. ις'. 18 *ἀνέπαυσαν* γὰρ τὸ *ἐμὸν πνεῦμα* καὶ τὸ *ὑμῶν* =*ἐμέ τε* καὶ *ἡμᾶς* —π. Γαλ. ς', 18: *ἡ χάρις* τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ *μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν.* Β'. Τι-

μοθ. Δ'. 22 ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς *μετὰ τοῦ πνεύματός σου.* πρβλ. πρὸς Φιλήμ. 25.— Ἰγνατίῳ π. Τραλλιαν. 13: *ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Σμυρναίων καὶ Ἐφεσίων* πρὸς Ῥωμ. 1: φοβοῦμαι γὰρ *τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτή με ἀδικήσῃ.* 9: *ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν* κτλ. πρὸς Μαρίαν: *κατασπάζομαι τὴν ἱερὰν σου ψυχήν.* πρὸς Φιλαδ. 4: διὸ καὶ θαρρῶν γράφω τῇ *ἀξιοθέῳ ἀγάπῃ ὑμῶν.* ἔπειτα ἐν τῇ ά. κανον. ἐπιστ. Βασιλείου τ. μεγ.: ὁσάκις ἂν σου δεξώμεθα τῆς *φιλοτάνου ψυχῆς* τὰ γράμματα. — Κατόπιν ἔρχονται τὰ βυζαντινά: ἐκ τῆς Χοσρόου τοῦ Πέρσου πρὸς Ἰουστινιανὸν συνθήκης παρὰ Μενάνδρῳ σλ. 353, 13 κεξ: *τῇ ἀδελφότητι* τοῦ Καίσαρος.— *ἡ ἀδελφότης* τοῦ Καίσαρος. Κωνστ. Πορφυρ. ἐκθ. τ. βασιλ. τάξ. σλ. 36: *τὴν ἁγίαν βασιλείαν σου.* Ἀνν. Κομν. 174 (προοίμιον ἐπιστολῆς Α. Κομνηνοῦ τ. αὐτοκρ. πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας): τὰ κατὰ *τὴν σὴν μεγαλοδύναμον ἐξουσίαν* καλῶς ἔχειν καὶ προκόπτειν ἐπὶ τὸ βέλτιον εὐχῆς ἔργον ἐστὶ τῇ βασιλείᾳ μου, πανευγενέστατε καὶ τῷ ὄντι χριστιανικώτατε ἀδελφέ. — αὐτ. 175: *τὰ παρὰ τοῦ κράτους ἡμῶν συμφωνηθέντα ἀποσταλῆναι τῇ μεγαλοδυνάμῳ σου ἐξουσίᾳ* κτλ.. —παρὰ *τῆς εὐγενείας σου.*—ἀναμεταξὺ *τῆς βασιλείας μου* καὶ τῶν παρὰ *τῆς εὐγενείας σου* ἀποσταλέντων πρέσβεων κτλ. Ἰω. Τζέτζου ἐπιστολ. ζ'. *ἠξίωσα τὴν σὴν μεγαλοφυΐαν* ἅμα καὶ μεγαλόνοιαν τῶν φιλικῶν θεσμῶν μὴ λαθέσθαι. *Ἐρρωσό μοι ἡ ἱερὰ κεφαλὴ καὶ αἰδέσιμος.* ια'. *παρὰ τῆς σῆς μεγαλεπιφαρείας* —*τὴν σὴν μεγαλεπιφάνειαν.* πρβλ. ιθ'. — ιε'. *τῇ σῇ ἁγιότητι. καὶ τῇ ἁγιωσύνῃ σου* εὐχαριστήσα. ις'. *ὦ ἱερὰ κεφαλή.* ιθ'. γράμμα *τῆς σῆς ἁγιωσύνης,* ἱερώτατε δέσποτα, πρὸς *τὴν ἡμετέραν καταπεμφθὲν ἐλαχιστότητα* καὶ *οὐδένειαν.* λ'. *τῆς μεγίστης ἁγιωσύνης σου.* λα'. γράμμα *τῆς σῆς αὐθεντίας.* λγ'. γράμμα *τῆς σῆς ἀγάπης.* λδ'. πρὸς *τὴν σὴν αὐθεντίαν.* λθ.' γραφὴν παρὰ *τῆς μεγαλειότητος* (τοῦ μητροπολίτου Δρύστρας). μβ'. *τῆς σῆς ἀγχινοίας* ἱκνοῦμαι. μς'.

(πρὸς Μαχουλὰ τὸν Κομν.) Δέσποτά μου ἅγιε, τὸ θεῖον κράτος τῆς βασιλείας σου. μζ.' ἡ σὴ αὐθεντία. μή', τὴν σὴν ἀγάπην καὶ αὐθεντίαν. να'. παρὰ τῆς σῆς μεγίστης ἀγιωσύνης — τὴν μεγάλην ἁγιωσύνην σου. νβ'. ὑπὲρ τῆς σῆς ἀγάπης παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος. — νς.' τὸ μὲν θεσπέσιον κράτος τῆς σῆς βασιλείας, ἁγίᾳ μου δέσποινα. νή. τῷ παγκρατίστῳ κράτει τῆς θεοπροβλήτου κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου. — ἐγὼ ὁ ἀνάξιος δοῦλος τοῦ κράτους σου. νθ'. ὦ πανέβασιτε κεφαλή, κτλ. κτλ. κτλ. Κατὰ ταῦτα ἐλέγετό ποτε καὶ: ὁ λόγος μου, τοῦ λόγου μου, τὸν λόγον σου· ὁ λόγος σας, τοῦ λόγου των, τὸν λόγον των· εἶτα ὁ λόγος μου, τοῦ λόγου μας κλ. ἀντὶ τῶν σὲ, σοῦ (ἢ σαυτοῦ) σὲ ἢ σαυτὸν σεῖς, σας κτλ. ὡς δῆλον ἐκ τῶν: Λ. Κρμνηνοῦ στ. 397:

μὴ ἐπαιχθῇς τὸν λόγον σου, δοκόφρων νὰ μὴ ἦσαι,
= σιαμπόν, στ. 434:
υἱέ, ἂν εἶσαι δουλευτὴς εὐγενικοῦ ἀνθρώπου,
καὶ ἀπὸ λόγου του καλὸν εὕρῃς, τιμὴν καὶ δόξαν
= ἀπ' αὐτόν.

Β. Χ. στ. καὶ ἂν ὁρίζεις, ὅρισον κἀγὼ νὰ σὲ συντύχω
νὰ μάθῃς ἀπὸ λόγου μου, τίς καὶ τίνος ὑπάρχω.
Θ. Ρ. (*) καὶ βλέπω ἀπὸ λόγου σου ἐπέρασαν κἂν πόσοι.

Ὕστερον συντελούσης πως καὶ τῆς δημώδους τροφορᾶς, π. χ. ὁ λόγος μου (προφ. ὁ λόγο μου καὶ σχεδὸν ὁ (καὶ κατὰ τοὺς αἰγαιοπελαγίτας) ἡ λόγο μου) τὸν λόγον σου (προφ. τὸ (ἡ) λόγο σου καὶ σχεδὸν τοῦ λόγου σου), διὰ λόγον μου (προφ. διὰ λόγο(μ) μου = διὰ λόγου μου) κτλ. ἅπασαι αἱ πτώσεις συνέχωνεύθησαν καὶ οἷον ἀπωστεώθησαν ἐν μιᾷ, τῇ γενικῇ, τοῦ λόγου μου (σας, του, των κλ.), ὅπερ ἀντὶ πασῶν λαμβάνεται. Τοιαύτη τις ἀποστέωσις συνέβη καὶ περὶ τὴν γεν. τοῦ χρόνου,

(*) Β. Χ = Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, ἐπύλλιον ἱπποτικὸν γ.' αἰῶνος. Θ. Ρ. = τὸ θανατικὸν τῆς Ῥόδου ὑπὸ Γεωργιλλᾶ.

ὅτε λαμβάνεται ἀντ' ὀνομαστικῆς ἐν τῇ φράσει: καὶ τοῦ χρόνου νὰ μὴ σ' εὕρῃ = ὁ χρόνος (ὁ ἐπιὼν) ν. μ. σ' εὕρῃ. Προῆλθε δ' ἐκ τῆς συχνῆς χρήσεως τῆς γεν. ἐν φράσεσιν, οἷαι αἱ: τοῦ χρόνου νὰ ἦσαι καλά· τοῦ χρόνου νὰ σὲ ἰδῶ· παντρεύμενόν τοῦ χρόνου νὰ ζήσῃς καλὰ (ἢ 'γιερὸς καὶ καλός) κ. λ.

Ἐν πλήρει δὲ χρήσει ἀναφαίνεται ἡ ἀποστεωμένη γεν. τοῦ λόγου (σου, του, κλ.) ἤδη παρὰ Θεοδωραίῳ Ζυγομαλᾷ (ιζ.' αἰῶνι) ἐν τῇ ἁπλῇ παραφράσει τοῦ Ἰχνηλάτου: καὶ ἐκατηγόριε τοῦ λόγου του (= ἑαυτόν). — καὶ τοῦ λόγου του δὲ βλάπτων ὁμοιάζει τὴν γῆν, ἡ ὁποία ὠφελεῖ ἄλλους κτλ.

Μ.

Μῦθοι τοῦ Γάλλου La Fontaine εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν μεταφρασμένοι.

Φίλος τις μεταφράσας πρὸ παλλοῦ μύθους τινὰς τοῦ Γάλλου La Fontaine μᾶς μετέδωκέ πως αὐτῶν προθύμως. Ἐλπίζω, ὅτι οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Φιλίσπαρος δὲν θὰ τοὺς εὕρωσιν ἀναξίους τῆς προσοχῆς των. Αἱ μεταφράσεις, αἱ ἀκριβεῖς καὶ δεξιαί, ἀρχαίων τε καὶ νέων καλλιτεχνημάτων πολλαπλῶν παρέχουσι τὴν ὠφέλειαν, καὶ γνώσεις πολλὰς καὶ ποικίλας μεταδίδουσι καὶ τὴν τῶν καλῶν αἴσθησιν ἐξεγείρουσι καὶ ὀξύνουσι καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ῥύθμισιν τῆς εἰς ἣν γίνονται γλώσσης τὰ μάλιστα συντελοῦσι. Τοιούτων μεταφράσεων χρῄζει ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα, ἀναπτύξεως ἀκόμη καὶ ῥυθμίσεως δεομένη καὶ καλῶν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων ἔνδειαν ἔχουσα. Ὅθεν προθύμως προσφέρει τὰς σελίδας του ὁ Φιλίστωρ πρὸς τύπωσιν τοιούτων μεταφρασμάτων.

Μῦθος Ι. Ὁ Μῦθος καὶ ἡ Ἀλήθεια.

Ἡ Ἀλήθεια μιὰ μέρα εἰς τὴν γῆν ὅλη γυμνή,
Ἀπ' τὸν λάκκον της ἐβγῆκεν, ἐφθαρμένη καὶ ἰσχνή,

Νέοι, γέροντες τὴν φεύγουν, τὴν ἀφίνουν τὴν πτωχήν,
Χωρὶς ἄσυλον 'ς τὸν δρόμον ἔρημην καὶ μοναχήν.
Πλούσια ἐνδεδυμένος,
Μὲ πετράδια στολισμένος,
Ψευδῆ ὅμως τὰ πολλὰ,
Πλὴν μεγάλα καὶ λαμπρὰ,
Ἐξαφνα ἐκεῖ ὁ Μῦθος τυχηρῶς παρουσιάσθη,
Καὶ ἀφ' οὗ τὴν γλυκασπάσθη:
Τί κάμνεις ἐδῶ, τῆς λέγει, Κυρ' Ἀλήθεια, μόνη μόνη;
Ἐξεπάγιασα, δὲν βλέπεις; πλὴν τὴν δύστυχο κάμμια
Δὲν μὲ δέχεται οἰκία
Ἀΐ! τὸ βλέπω· μία γραῖα τίποτε δὲν κατορθώνει·
Μ' ἀποστρέφεται καθένας, ἡ Ἀλήθεια ἀποκρίθη·
Πάγω πάλιν νὰ κρυφθῶ.—
Καὶ ὁ Μῦθος: Μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶν' νὰ ἐπαινεθῶ,
Πλὴν ὑποδαχὴν μεγάλην κάμνουν εἰς ἐμὲ τὰ πλήθη.
Ἀλλὰ 'πές μου, διὰ τί;
Ἡ γυμνότης σου αὐτή;
Δὲν εἶν' φρόνιμο, τὸ βλέπεις.
Θέλεις, ἀδελφὴ φιλτάτη, ὡς ἐμὲ, νὰ διαπρέπῃς;
Καὶ οἱ δυὸ ἂς ἑνωθῶμεν
Καὶ ὑπὸ τὸ ἔνδυμά μου τοῦτο ἂς περιπατῶμεν.
Ἐξ αἰτίας σου δὲν θέλουν μ' ἀποβάλλειν οἱ σοφοί·
Κ' ἐξ αἰτίας μου δὲν θέλουν σὲ ὑβρίζειν οἱ τρελλοί.
Καὶ κατὰ τὸ φυσικόν μας θέλομεν τοὺς χρησιμεύσῃ,
Ἐσὺ μὲ τὴν φρόνησίν σου, μὲ τὴν τρέλλαν μου ἐγὼ,
Καὶ θὰ ἰδῇς, ὦ ἀδελφή μου, δεκτοὶ νἄμεθα κ' οἱ δυό·
Καὶ ἀπὸ πολλὰς των τρέλλας θέλομεν τοὺς ἰατρεύσῃ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Φλωριάν.)

2. Ἀετὸς καὶ Κάνθαρος (σκάνθαρος).

Ἀετὸς ἐκυνηγοῦσε ἕνα δύστυχον λαγὸν,
Ὅστις τρέχων ν' ἀποφύγῃ τὸν κακόν του κυνηγὸν,

Μίαν φωλεὰν κανθάρου ἔτυχε νὰ ἀπαντήσῃ.
Ἕνα ἄσυλον τοιοῦτο ἦτο διὰ νὰ τ' ἀφήσῃ;
Τί νὰ κάμῃ; Νὰ τρυπώσῃ,
Ἴσως ὁ πτωχὸς γλυτρώσῃ!
Ἀπὸ τὸν πολύν του τρόμον εἶχε χάσῃ τὰ μυαλά του.
Ὁ πνιγμένος, καθὼς λέγουν, πιάνετ' ἀπὸ τὰ μαλλιά του.
Χώθηκε λοιπὸν 'ς τὴν τρύπαν, κ' ἔπεσεν ὡσὰν νεκρός
Πλὴν εὐθὺς νὰ τον πλακώνει, ὡσὰν βέλος, ὁ ἐχθρός.
Ὁ κὺρ κάνθαρος μὲ σέβας: Ὦ μονάρχα τῶν ἀέρων,
Εἶπε πρὸς τὸν ἀετὸν, εὐλαβήθου με τὸν γέρον
Τοῦτον τὸν δυστυχισμένον, δέομαί σου, χάρισέ με,
Ἢ κ' ἐμὲ, σὲ ἐξορκίζω, μὲ αὐτὸν θυσίασέ με!
Γειτων εἶν' καὶ συγγενής μου,
Ὡς μοῦ εἶπαν οἱ γονεῖς μου.
Ἀδυσώπητος ἐκεῖνος τὸν κτυπᾷ μὲ τὸ πτερόν του,
Τοῦ ταράσσει τὸ μυαλόν του,
Καὶ μὲ τὸν λαγὸν 'ς τὰ ὕψη τοῦ αἰθέρος ἀναβαίνει·
Καὶ ὁ κάνθαρός μας μένει
Ζαλισμένος καὶ τὸν βλέπει.
Θὰ σ' ἐκδικηθῶ, τὸν λέγει, ἅρπαγε, καθὼς σοῦ πρέπει.
Καὶ ἐν ᾧ ἀπ' τὰ μικρά του
Ἔλειπεν ὁ ἀετὸς,
Νά, ὁ κάνθαρος αὐτὸς
Ἀνοιξε μίαν ἡμέραν 'ς τὸν ἀέρα τὰ πτερά του,
Καὶ πετάει καὶ τοῦ σπάνει τὰ ἀγαπητὰ αὐγά του.
Ὁ δὲ ἀετὸς γυρίσας καὶ ἰδὼν τὴν συμφορὰν,
Μὲ ἠχολογὴν γεμίζει τὸν ἀέρα γοερὰν,
Καὶ ἀπὸ θυμὸν ἀφρίζει,
Ὅτι νὰ κατασπαράξῃ τὸν ἐχθρόν του δὲν γνωρίζει.
Χάνονται οἱ στεναγμοί του 'ς τὸν ἀέρα σκορπισμένοι,
Καὶ ἀπέρασε τὸν χρόνον, ὡσὰν μήτηρ λυπημένη.
Τὸν ἐρχόμενον τ' αὐγά του ὑψηλότερα τὰ βάζει·

Πλὴν κ' ἐκεῖ ὁ ὑβρισμένος κάνθαρος πετᾷ, τὰ σπάζει,
Κ' ἐκ δευτέρου ἐκδικεῖται,
Ἀπὸ τὴν ὀργὴν καὶ θλῖψιν ὁ ἀετὸς νὰ σχάσῃ,
Κ' εἰς τὸν οὐρανόν, ἐς τὰ δάση
Τὰ ἀνήκουστα δεινά του ἔξη μῆνας διηγεῖται.
Εἰς τὸν Δία του παραστρέχει καὶ ἐπικαλεῖται
Τώρα τὴν βαθειάν του,
Καὶ μὲ τὴν μωρὰν ἐλπίδα,
Ὅτι θἄχῃ ὁ Θεός του τῶν αὐγῶν του τὴν φροντίδα,
Τἄβαλεν εἰς τὴν ποδιάν του.
Ποῖος τώρα θὰ τολμήσῃ
Τολμηρὸς νὰ τὰ ἐγγίσῃ;
Ἄλλον δρόμον παίρνει ὁ παμπόνηρος ἐχθρός του.
Σφαιριδάκι ἓν καθίζει, δὲν λέγω ἀπὸ τί ἦτο,
Κάθε ἕνας ἐννοεῖ το,
Εἰς τὸν κόλπον τοῦ Διός του.
Σηκωθεὶς ὁ πατὴρ Ζεύς μας νὰ τινάξῃ τὴν χλαμύδα,
Τοῦ πουλίου του τὴν γένναν ἔρριψε μὲ τὴν σφαιρίδα.
Ὁ κὺρ ἀετὸς ὡς ἦλθε, καὶ εἶδε τὴν ἀπροσεξίαν,
Ἐφοβέρισε τὸν Δία μὲ πολλὴν θρασυστομίαν,
Τὴν αὐλήν του πῶς θ' ἀφήσῃ,
Κ' εἰς τὴν ἔρημον νὰ ζήσῃ.
Ὁ πτωχὸς ὁ Δίας τότε τίποτε δὲν ἀπεκρίθη.
Ἀλλ' ὁ κάνθαρος ὁπόταν εἰς τὸ δικαστήριόν του
Ἦλθε καὶ ἀπελογήθη,
Τῶν θεῶν ὁ κυριάρχης μὲ θυμὸν εἰς τὸ πτηνόν του:
«Ἄδικον, τοῦ εἶπε, ἔχεις· ἴσὰ ἔδωκες αἰτίαν,
Πλὴν μὴ θέλοντες κ' οἱ δύο νὰ ἐλθοῦν εἰς συμφωνίαν,
Ὁ Κρονίδης ἐσοφίσθη ὃν καιρὸν νὰ μεταθέσῃ
Τῶν ἐρώτων τ' ἀετοῦ του, κ' ἔκαμ' ὥστε νὰ συμπέσῃ
Τότε, ὅτε τῶν κανθάρων ὁ λαὸς ἐς τὴν γῆν κρυμμένος
Ξεχειμάζει, τῆς ἡμέρας τὸ γλυκὺ φῶς στερημένος.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι.

Ὑφισταμένων ἔτι τῶν δυσχερειῶν, ἃς εἴπομεν ἐν τῷ παρελθόντι τεύχει, ἐξακολουθοῦμεν ἐκδίδοντες ἐπιγραφὰς οὐχὶ ἃς θέλομεν, ἀλλ' ἃς δυνάμεθα.

4.

Ἀγαθῇ τύχῃ ἐπὶ Τιβερίου Κλ.

Ἀγαθῇ τύχῃ
Οἱ ἐπὶ Τιβ. Κλαυδίου Ἡρώ-
δου Μαραθωνίου ἄρ-
χοντος, τρίτου ἀπὸ
τῆς ἐπιδημίας τοῦ με-
γίστου αὐτοκράτορος
Καίσαρος Τραϊανοῦ Ἁδρια-
νοῦ σεβαστοῦ, ἔφηβοι αἰ-
τησάμενοι παρὰ τῆς ἐξ Ἀ-
ρείου πάγου βουλῆς, Γν. Ἀτ-
κίννιον Αἰκιννίου Ἀρρία-
νοῦ Σεργ. υἱὸν Ἀττικὸν Γαρ-
γήττιον, τὸν ἑαυτῶν συν-
έφηβον καὶ ἀριστέα καὶ ἄρ-
χοντα καὶ γυμνασίαρχον
ἀνέθηκαν εὐναίας τῆς
εἰς αὐτοὺς καὶ φιλοτειμί-
ας ἕνεκα·
Κοσμητεύοντος Ἰακχαγωγοῦ
Διονυσίου Μαραθωνίου·
Παιδοτριβοῦντος Δημητρίου
τοῦ Εἰσιγένους Ῥαμνουσίου·
Ἐκεστροφυλάκει Εὐτυχί-
δης Ἀσκληπιοδώρου
Αἰξωνεύς.

Ἐπὶ βάθρου λίθου Ὑμηττείου, ὕψους 1,27 πλάτ. 0,42 πάχ. 0,42 εὑρεθέντος ὡς καὶ οἱ ἑξῆς 3 ἀριθμοὶ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς ἀρχαιολ. Ἑταιρίας, ταῖς κατὰ τὴν θέσιν τοῦ ἁγ. Δημητρίου τοῦ Κατηφόρη. Ὁ ἄρχων, ἀφοῦ δὲν πρόσκειται εἰς τὸ ὄνομά του τὸ ἐπίθετον Ἀττικός, πρέπει ἴσως νὰ θεωρηθῇ νέος. Ἡ ἐν στίχῳ 6 ἐπιδημία ἀναφέρεται πληρέστερον ἐν τῷ **284** ἀρ. τοῦ Σύνη

τάγμ. τῶν Ἑλλην. ἐπιγρ. τοῦ Βοικχίου οὕτω· « ἀπὸ τῆς θειοῦ Ἀδριανοῦ πρώτης εἰς Ἀθήνας ἐπιδημίας » καὶ ἐκείνην θέτει ὁ Βοίκχιος κατὰ τὸν Corsini εἰς τὸ ἔτος 112 μ. Χ. Ὁ ἄρχων τοῦ 15 στίχου δὲν εἶναι ἐπώνυμος, ἀλλὰ γυμνασιακός τις. Ἴδε καὶ τὸν 4ον στίχον τοῦ ἕξης ἀρ. καὶ τὰς εἰς τὴν Γ'. ἐπιγρ. σημειώσεις μου. Ὁ τοῦ 21 στίχου Διονύσιος καὶ ὁ τοῦ 22 Δημήτριος ἀναφέρονται ὡς ἰακχαγωγὸς καὶ παιδοτρίβης καὶ ἐν τοῖς ἀρ. 268 καὶ 481 τοῦ Συντάγμ. τῶν Ἑλλ. Ἐπιγρ. Τὸ βῆμα ἐκεστροφυλάκει φαίνεται νέον, τὸ δὲ κεστροφύλαξ γνωστὸν ἤδη. Ὁ δὲ ἐνταῦθα κεστροφυλακῶν Εὐτυχίδης ἀπηντήθη καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ, προσεχῶς ἐκδοθησομένῃ.

2.

Κατὰ τ(ὸ ἐπερ)ώτημα
τῶν (συνεδ)ρίων
Τιβ. Κλ . . . . . ηλον
Ἀχαρ(νέα, ἄρ)χοντα
τῶν (ἐφήβ)ων καὶ
γυμν(ασίαρχ)ον καὶ
ἀγων(οθέτη)ν Φιλα-
δελφ(είων Τ)ιβ. Κλ.
Ἀπολλ(. . . ς) Ἀχαρ-
νεὺς (τὸν ἴδιο)ν υἱόν.

Ἐπὶ βάθρου λίθου Πεντελ. Ὕψους 0,87, πλάτους 0,45, πάχους 0,34.

Τὰ συνέδρια, ἃ ἐνέθηκα εἰς τὸν 2ον στίχον εἶναι γυμνασιακά τινα, ὡς φαίνεται· ἀνέγνων τὴν λέξιν κατ' αὐτὰς ἐν τινι ἐπιγραφῇ ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἀνασκαφείσῃ καὶ ἀνεκδότῳ εἰσέτι, τὰ δὲ Φιλαδέλφεια εἰς τὸν Γ'εταν καὶ Καρακάλλαν ἀνάγονται.

Σημ. εἰς τὴν Γ'. ἐπιγρ.

Ἐπὶ στήλης σωτάτης λίθου Πεντ. ὕψους 0,80, πλάτους 0,50, πάχους 0,24. Ἄνωθεν ἔχει ἀέτωμα ἔκτυπον, καὶ ἐντὸς αὐτοῦ οἱ πρῶτοι 5 στίχοι, ὧν οἱ ἀνώτατοι δύω ἐπὶ ἀσπιδίου. Ἐν τῷ κάτω δὲ τοῦ λίθου μέρει εἶναι ἀναγεγλυμμένον πλοῖον ἐν ᾧ κωπηλατοῦσι τρεῖς, δύω δὲ εἰς τὰ δύω ἄκρα ἵστανται ὄρθιοι, ἀνέχοντες τὰς κώπας, οὐδεὶς δὲ τῶν πέντε ἔχει ἢ κλάδον ἢ στέφανον, ὡς ἐπὶ ἄλλων στηλῶν. Ἡ τέχνη ἀμελής. Ὁ ἄρχων Φλιστείδης νέος.— Τὰ συστρέμματα, ἂν δὲν εἶναι τυχαῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τοὺς 2 συστρεμματάρχας ἀναγεγραμμένων, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶχον ἀνὰ 12 ἄνδρας, ὅπερ ἀγνοῶ ἂν ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν ἐγνώσθη. Τὸ Ἐπίκτητος ὅμως τοῦ 14 στίχου καὶ τὸ Διονύσιος τοῦ τελευταίου, οὕτω γυμνὰ τεθειμένα ὀνόματα καὶ ἐν θέσει ἰδιαιτέρᾳ, δὲν ἠξεύρω ποίων τινῶν ἦσαν. Ἐπίσης ἀπορῶ καὶ περὶ τοῦ ἐν στ. 34 ὀνόματος ΕΠΙΠονος, διότι δὲν ἀναγινώσκεται τοιοῦτο ἀνωτέρω ἐν τῷ τοῦ Ἐλευθέρου συστρέμματι. Αἱ μεγάλαι ὑποστιγμαὶ ἤτοι τὰ κόμματα, ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιγρ. ὡς καὶ ἐν ἄλλαις δηλοῦσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, ὃν τὸ αὐτὸ τῷ τοῦ υἱοῦ παρελείφθη. Τὸ τοῦ 32ουστίχου κηρ— συμπληρωθήτω διὰ τοῦ ὑκων.

Σημ. εἰς τὴν Δ'. ἐπιγρ.

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντ. ὕψους 1,38, πλάτους 0,80, πάχους 0,40. Ὁ ἄρχων Πραξαγόρας νέος, καὶ πιθανώτατα τῶν Ἀδριανοῦ χρόνων. Νέας, ὅσων ἠξεύρω, καὶ ὁ ἐν στίχῳ 14ῳ ἐμβόλιμος μὴν Ἀδριανιών, ὃν ἤδη παρετήρησε κατ' αὐτὰς καὶ ἐπὶ ἄλλου τῶν αὐτῶν ἀνασκαφῶν λίθου ὁ νεωστὶ εἰς Ἀθήνας ἐλθὼν Πρῶσσος ἀρχαιολόγος Βάῤμαυθ.—Τὰ γράμματα, τὰ δηλοῦντα τὸν παιδοτρίβην Ἀβάσκαντον καὶ τὸ ἐπάγγελμά του, εἶναι κεχρισμένα ἐρυθρῷ χρώματι, μόνα αὐτὰ ἐκ πάντων τῶν ἄλλων τοῦ λίθου, βέβαια τιμῆς χάριν πλείονος, καὶ ὄντως ὁ παιδοτρίβης οὗτος εἶναι ἐν τῶν γνωστοτάτων προσώπων τοῦ καιροῦ ἐκείνου· μνημονεύεται αὐτοῦ ἐν τῷ Corp. Inscr. Graec. καὶ τὸ κς'. ἔτος τῆς διδασκαλίας, καὶ ἐν ἄλλοις δὲ πολλοῖς λίθοις ἀναγινώσκομεν τὸ ὄνομά του. Ἐσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν καὶ ὁ ἐπιτύμβιός του λίθος, εὑρεθεὶς πρὸ 3—4 ἐτῶν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῶν θεμελίων τοῦ νῦν κτιζομένου βουλευτηρίου, καὶ κεῖται τώρα παρὰ τὴν Ἀδριάνειον στοάν.—Οἱ ἀγωνοθέται τῶν πέντε μνημονευομένων ἀγώνων, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται παράξενον, εἶναι ἔφηβοι, διότι τὰ ὀνόματά των ἀναγινώσκονται καὶ μεταξὺ τῶν ἐφήβων, καὶ, ὡς εἰκός, πρῶτα ἐν τῇ οἰκείᾳ ἑκάστου φυλῇ. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶναι ὅλως νέον· παράβαλε καὶ τὸν ἀρ. 283 καὶ 287 τοῦ Corp.

Inscr. Gr. μετὰ τῶν σημειώσεων τοῦ Boeckh. Τὸ περιεργότερον εἶναι, ὅτι ἔφηβοι φαίνονται καὶ οἱ γυμνασίαρχοι πάντες πάντων τῶν μηνῶν, ὡς ὁ κατάλογος πάλιν τῶν ἐφήβων μαρτυρεῖ. Οἱ γυμνασίαρχοι δὲ νοητέοι ὡς τινες ἐπιστάται καὶ καθηγεμόνες τῶν νέων ἐν τοῖς γυμνάσμασιν, ἢ πρωτόσχολοι, ὡς ἂν εἴποι τις καινῶς, οὐχὶ δὲ ὡς ἀρχή τις διοικητική. Ἔτι ἐκ τῶν τοῦ κοσμητοῦ υἱῶν ὁ μὲν εἶναι ἀντικοσμήτης, καὶ περὶ τούτου παράβαλε παρὰ Boeckh C. I. Gr. ἀρ. 384 περίεργα ἐκεῖνα· ἀντικοσμήτῃ δὲ οὐκ ἐχρησάμην διὰ τὸ ἐν τῷ νόμῳ περὶ τούτου μηδὲν γεγράφθαι· ἄλλως τε καὶ τῷ υἱῷ ἐχρησάμην εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν· ὁ δὲ εἶναι ἡγεμών, ὅπερ μοι φαίνεται ἰσοδύναμον τοῦ ἐν ἄλλαις ὁμοίαις στήλαις ἀναφερομένου ἄρχοντος, ἢ ὡς ἂν εἴποιμεν καινῶς εἶναι καὶ πρωτοπαλλήκαρον· ὁ δὲ τρίτος καὶ ἔφηβος ἀγωνοθέτης καὶ ἱερεύς, καθ' ὃ νέος, τοῦ νέου θεοῦ Ἀντινόου. Βλέπει τις ἐκ τούτων, ὅτι πολλὰ ἐγίνοντό πως en famille τότε, ὡς καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι μιμούμεθα τὸν τρόπον τοῦτον! Ἂν τοιαῦτα τινὰ εὑρίσκονται καὶ ἐν ἄλλαις ὁμοίαις στήλαις· (αἱ τοῦ Corp. Inscr. εἶναι καὶ ὀλίγαι καὶ κολοβαὶ πολλαχῶς·) ἀγνοῶ, οὐδ' εὐκαιρῶ τώρα νὰ ἐξετάσω. Ἂς ἴδωσι καὶ ἄλλοι, ἂν ἐγὼ ἀπατῶμαι. Πάντως δὲ ἐκ τῶν πολλῶν εἰσέτι ἀνεκδότων ὁμοίων στηλῶν, τῶν ἐσχάτως ἀνακαλυφθεισῶν, θὰ διευκρινηθῶσι καὶ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλά. Ἔτι παρατηρῶ, ὅτι, ὡς ἐκ τῶν ὀνομάτων τῆς Ἀτταλίδος φυλῆς φαίνεται, οἱ Ἀντινοεῖς καὶ οἱ Βησαιεῖς συνυπῆρχον ὡς δῆμοι διακεκριμένοι ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις καὶ δὲν ἦσαν συγχωνευμένοι εἰς ἕνα, ὡς τοῦτο δι' ἐμοῦ ἐπιθανολόγησε φίλος τις πρώην ἐν τῇ Ἀθηνᾷ. Οἱ δὲ Τιτακίδαι καὶ Κυνοστίδαι βλέπομεν ὅτι ὑπάγονται εἰς τὴν Πτολεμαΐδα φυλὴν καὶ οἱ Παμβωτάδαι εἰς τὴν Ἀδριανίδα, περὶ οὗ δὲν βλέπω τι σημειούμενον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχαιολογίᾳ τοῦ K. F. Hermann οὔτ' ἐν τοῖς Demen τοῦ Ross.

Τελευταῖον λέγω, ὅτι μέγα μέρος τῆς πλακὸς εἶναι ἀφιερωμένον κενόν· ἔνθα ἴσως ἔμελλαν νὰ γραφῶσι τὰ τῶν ξένων ἢ ἐπεγγράφων ὀνόματα, ὅπερ δὲν ἔγινεν· ἐσημειώθησαν δὲ μόνον 3—4 ὀνόματα εἰς τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος, μείζοσιν ὁπωσοῦν καὶ ἀραιοτέροις γράμμασι καὶ νεωτέροις προσέτι κατὰ τὸ σχῆμα, εἰς ἓν τῶν ὁποίων πρόσκειται καὶ δημοτικόν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 23 Μαΐου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

φ ε ο

Πραξαγόρου Μελιτέως ἄρχοντος ὁ κοσμητὴς Ἀρήβιος Ἀθηναῖος Ἀριστοβούλου Κηριστεὺς
ὁ γυμνασίαρξας καὶ τοὺς ἐφηβεύσαντας καὶ τοὺς ἐφηβεύσαντας ἀνέγραψεν.

		παιδοτρίβης διὰ βίου ἔτος		Θι. Γυμνασίαρχοι:	
	Ἀντικομήτης			Βοηδρομιῶνος	Ἐλαφηβολιῶνος
5	Ἀριστόβουλος Ἀθηναίου	Κηρι-	Ἀθάνασκαντος Ἐ μβλέπου	Κηρι-	Εἰρηναῖος Ἀθηναίου	Κηρι-	Αἴλ. Κορύλιος	Ηκῆ-
			ὁπλομάχος		Πυανοψιῶνος		Μουνιχιῶνος	
	ἡγεμών				Ἄρριος Ζεῦξις	Τειτ-	Αἴλ. Ἀπολλώνιος	Πελ-
	Ἀθήναιος ,	Κηρι-	Ἀλέξανδρος ,	Μαρα	Μαιμακτηριῶνος		Θαργηλιῶνος	
	σωφρονιστὴς		ὑποσωφρονιστὴς		Κλ. Ξενοκλῆς	Ηιαι-	Ἐρέν. Ἀθφίων	Νολαι-
	Ἡγ. Πρωτογένης	Τρικ-	Μέρ. Φλάγυρος	Τρικ-	Ποσιδεῶνος		Σκιροφοριῶνος	
10	Μνησίφωρος Ἀσκληπιάδου	Φλυ	Ἀσκληπιάδης ,	Φλυ	Αἴλ. Ἀλέξανδρος	Φαλ-	ὁ ἀντικοσμήτης καὶ	
	Ζώσιμος ,		Φίρμος ,	Γαργ-	Ἀδριανιῶνος		Σκίρτιος Ὄντας	Βουτ-
	Δείδιος Ξάνθος	Σφη-	Εὐφρόσυνος ,	Σφη-	Αἴλ. Θαλῆς	Πελ-	Ἑκατομβαιῶνος	
	Διονυσόδωρος ,	Σφη-	Διονυσόδωρος	Σφη-	Γαμηλιῶνος		Οὐεντίδιος Ζωΐλος	Φυλ-
	Θεόδωρος Περικτέλους	Σου-	Σωσιγένης Ἡρωστογένους	Σου	Φούριος Μάρκελλος	Γαργ-	Μεταγειτνιῶνος	
	ἀγωνοθέτης				Ἀνθεστηριῶνος		Αἴλ. Γέλως	Φαλ-
	Ἀθηναίων		Γερμανικείων		Ἀντ. Ἡλιόδωρος	Ηρε-	ὑπὲ Διαγενείου	
	κοσμητὴς		Αἴλ. Γέλως	Φαλ-			Εὐκάρπου Διονυσίου	Φαλ-
	Ἀντωνείων ἐν Ἐλευσῖνι		Ἀντινοέων				ἀντιγραμματεὺς	
	Φούριος Μάρκελλος	Γαργ-	Αἴλ Ἀλεξανδρος	Φαλ-	Κώμαρχος	Χολα-	Πατρόβιος Ἀριστοβούλου	Κηρι-
	ὁ ὑπερ ἀλαξῆς		Εἰρηναῖος Ἀθηναίου	Κηρ-				
	Αἴλ. Γέλιος	Φαλ-	ἱερεὺς Ἀντινόου					

	ε	ϙ	η		
	Ἐρεχθηίδος		Οἰνηίδος		
	Σύμμαχος Ἀθηναίου	Κηρι-	Οὐεντίδιος Ζωΐλος	Φυλ-	
	Ἰούλιος Θεοφίλου	Ἀναγ-	Ζώσιμος,	Ἀχαρ-	
	Δείδιος Ἀφροδισίου	Ακμ-	Ἐλπίνικος Ἀλεξάνδου	Ἀχ-	
	Ἀριστων Ἀφροδισίου	Ακμ-	Κόρινθος Ἀλεξάνδρου	Ἀχαρ-	
	Ἀντώνιος,	Ακμ-	Ἄγγελος Ξένωνος	Ἀχαρ-	
	Μᾶρκος Πλουτάρχου	Ακμ-	Εὔμολπος,	Ἀχαρ-	
	Φιλῆρος,	Εὐω-	Εὔπορος Ἐπιγένους	Αχαρ-	
	Ἀσκληπιάδης,	Κηρι-	Ἰσίδοτος Εὐπόρου	Φυλ-	
	Ἀγρίππος		Ἀπολλώνιος Ἀθηνίωνο	Φυλ-	
	Φούριος Μάρκελλος	Γαργ-	Συμφέρων Τιμοθέου	Φυλ-	
	Ἀθηναίων.	Γαργ-	Κλ Θεμίσων	Πτε-	
	Ἀφροδίσιος Μυστικοῦ	Γαργ-	Κεκροπίδος		
	Μυστικὸς,	Γαργ-	Στέφανος Ἀφροδισίου	Μελ-	
	Μνησίθεος Δημητρίου	Ἐρχι-	Θάλλος Αφροδισίου	Μελ-	
	Ἡσυδιωνίδος		Ἀρίστων Ζωσίμου	Μελ-	
	Κλ Ξενοκλῆς	Παια-	Εὐτυχίδης Θεοδώρου	Μελ-	
	Διονυσόδωρος Ἀπολλωνίου	Στι-	Ἀλέξανδρος,	Συβ-	
	Ἡρόζενος Ἀπολλωνίου	Στι-	Ἱπποθωντίδος		
	Ἡρώδης,	Πρα-	Φλά. Ἑρμογένης	Ἀχερ-	
	Ἐπάγαθος Ζωπύρου	Παια-	Ἀθήνιος Αττάλου	Πει-	
	Λεοντίδος		Εὐτυχίδης Εὐπόρου	Πει-	
	Διονυσόδωρος Ἰσιδώρου	Εὐπ-	Θεόδωρος Ἀττάλου	Πει-	
	Διονυσόδωρος,	Εὐπ-	Διονυσόδωρος Αττάλου	Πει-	
	Προσδόκιμος,	Εὐπ-	Ἀγαθοκλῆς Σωσιβίου	Πει-	
	Δίδυμος,	Εὐπ-	Κόϊντος Ζήθου	ΠΟΛ-	
	Φιλαίνος Ἰσιδώρου	Λευ-	Σατορνείλος Καλλιθέου	Ἀμα-	
	Ἀπολλώνιος Ἰσιδώρου	Λευ-	Καλλίδιος,	Ἀμα-	
	Ἀφροδίσιος Ἰσιδώρου	Λευ	Εἰρηναῖος Ζωσίμου	Ἀζη-	
	Θράσων Μητροδώρου	Λευ-	Σωκράτης Ἀσκληπιάδο	Ἀζη-	
	Πάννυχος Ἐπιγόνου	ἐξοϊ-	Σωσικλῆς Ἰσιδώρου	Ἀζη-	
	Ἐπίγονος,	ἐξοϊ-	Αἰαντίδος		
	Ἀθήναιος Ἀγαθόποδος	ἐξοϊ-	Αἴλ. Γέλως	Φαλ-	
	Συμφέρων Ἀριστοβούλου	ἐξοϊ-	Αἴλ. Ἀλέξανδρος	Φαλ-	
	Τύλλιος Πόπλιος	Χολλί-	Ἀντίοχος,	Ράμ-	
	Κοκ. Ἥρων	Χολλ-	Μάξιμος Ἀντιόχου	Ῥαμ-	
	Κοκ. Εὐφρόσυνος	Χολλ-	Ἀττικὸς Λευκίου	Μαρ-	
	Κοκ. Πάτερκλος	Χολλ-	Μάρκος Λευκίου	Μαρ-	
	Πτολεμαέδος		Λεύκιος,	Μαρ-	
	Ἄρριος Ζεῦξις	Τιτα-	Διοκλῆς,	Φαλ-	
	Μάξιμος Προσδοκίμου	ΚΛω-	Σώζων Σωτηρίχου	Φαλ-	
	Σκίρ. Σώτας	Βου-	Ξενοκλῆς Θεογάρους	Ῥαμ-	
	Σκίρ. Ἰάσων	Βου-	Ἀντιοχίδος		
	Ἀσκληπιάδης Μηνοδώρ	Φλυ	Αἴλ. Κορνήλιος	Παλ-	
	Μηνόδωρος,	Φλυ	Αἴλ. Ἀπολλώνιος	Παλ-	
	Φαυστεῖνος Ζωσίμου	Φλυ	Αἴλ. Θαλῆς	Παλ-	
	Ἀριστόβουλος Ἀπολλωνίου	Φλ-	Εὐτυχιανὸς Μητροδ	Παλ-	
	Κίλας	Φλυ-	Ἐπιτυ(γ)χάνων,	Παλ-	
	Πραξιτέλης Φιλήμονος	Φλ-	Δημήτριος,	Παλ-	
	Ζώσιμος Διογένους	Βερ-	Ἡρειμιγένης Ἀσκλη	Ἀνα-	
	Μέλισσος Συμφέροντος	Βερ-	Ἑρμείας Ἀφροδισίου	Ἀναρ-	
	Ἐπαφρόδιτος Κρατέρου	ΑΚυ-	Χαρείσιος ,	Ἀλω-	
	Διονυσόδωρος ,	Εὐν-	Δίριλος Χαρισίου	Ἀλω-	
	Ἀκαμαντίδος		Ἰσίδοτος Ἑρμέρωτος	Ἀλω-	
	Ἀντώ. Ἡλιόδωρος	Ἡρε-	Μυστικὸς ,	Ἐροι-	
	Ἐρέν. Ἀθηνίων	Χολα	Εὐτυχίδης Σωτηρίχου	Λευκο-	
	Φίλιππος Θεογένους	Σφη-	Ἑλπίνικος Σωτηρίχου	Λευκοπ-	
	Χαρίτων Διονυσοδώρου	Σφη-	Ἀπολλώνιος		
	Θάλλος Διονυσοδώρου	Σφη-	Ἐπίκτητος		
	Ξάνθος ,	Σφη-	Ἀστραλίδος		
	Φλάουιος Θρασύλλου Ἰουκούνδου	Σφη-	Θεόδωρος ,	Σου-	
	Καρπόδωρος ,	Σφη-	Τέρτιος Πρεῖμος	Κορυ-	
	Ζώσιμος Καρποδώρου	Σφη-	Εὔνομος Ἀσκληπιάδου	Αθμ-	
	Ἀπολλώνιος Ἐπικτήτου	Κικυ-	Αἴλ. Ἐρμείας	Αθμ-	
	Ἐπίκτητος ,	Ἡρε-	Γάϊος Νουμηνίου	Τυρ-	
	Μητρόδωρος Ἑρμείου	Ἑρμ-	Ἡρακλείδης Ἑλένου	Σου-	
	Ἔρκστος Νίκωνος	Χολα-			
	Τρύφων Νίκωνος	Χολα-			
	Ζώσιμος Διονυσίου	Χολα-			
	Ἀδριανίδος				
	Μέμ. Ἀρρίας	Τρικο-			
	Δημήτριος ,	Τρικο-			
	Θεόδωρος Δημητρίου	Τρικο-			
	Δομίτιος Πάννυχος	Βησαι-			
	Μουσαῖος Εὐτυχίδου	Βησ-			
	Ζώσιμος ,	Βησ-			
	Ζώσιμος Ληναίου	Παμ-			
	Φίλων Ἐλευσινίου	Δαιδ-			
	Αἴλ. Ἄνθος	Ἀντι-			
	Αἴλ. Διγυπός	Ἀντι-			

3.
ἀγαθῇ
τύχῃ

ἐπὶ ἄρχοντος Φλαουστείου Πειραιέως ὁ κοσμητεύσας Κλ. Ἡρακλείδου Μελιτέως

Αὐρ. Δημοσθένης Σφήττιος καὶ Ἐλεύθερος Κυρηναῖος τὰ ἴδια συστρέμ-
ματα Σύστρεμμα Αὐρ. Δημοσθένους, γυμνασιαρχήσαντος μ Θαργη- καὶ ἀ-
γωνοθετήσαντος Ἀδριανείων καὶ βασιλεύσαντος.

Εὔκαρπος Ἀχορίστου Παι- Σύστρεμμα Ἐλευθέρου, Κυρ-
Ἐπάγαθος Θεοδώρου Με- γυμνασιαρχήσαντος μ Ποσει-
Ὀλύμπιος Ἐπάγαθος Ἀλωπ- δεῶνα καὶ κηρυκεύσαντος. Ἐπίκτητος
Ὄλυμπος Δαμπτρεύς Σώστρατος Θεοδώρου Ἀχαρ-
Ἀγαθοκλῆς Ἀθηνίωνος Ἰταϊ- Κλ. Λέων Βησαιεύς
Ἐπιγένης Ἀχαρ- Εὐτυχίδης Προσδοκίμου Φιλα-
ΑΔόνυς Ἡέρακος Φαλα- ἑστερανώθη Αὐρ. Δημοσθένης Μυστικὸς Σατύρου ἐκ Μυῤῥι-
Ἀφροδείσιος Ἀλεξάνδρου Φ Ἀντινόεια τὰ Εἰσίδοτος Ἐπιγόνου Σφήτ-
Ἀγαθόπους Ἀκτίου Κηρι- ἐν ἄστει ἐγκώ- Ἀντώνιος Πρεῖσκος Ἡρεσίδης
Ἀρίσιμος Καρποδώρου Γαρ- μιον, Ἀντινό- ΑΔΡαις Εὐνόμου Σημαχ-
Ζώσιμος Καρποδώρου Γαρ- εια τὰ ἐν Ἐλευσι- Ἀρτεμίδωρος Εὐκάρπου
Ἀλεξις Καρποδώρου Γαρ- νι πάλιν. Γερμα- Ἑρμείας Ἀθην
Σωφρονισταὶ νίκεια πάλιν, Θέστιος Μιλήσιος
Ἀθηνίων Ὑγείνου Ἰταῖος Ἐπάγαθος Ἀντινό- Τελεσφόρος Μιλ-
Κλέων Παρχμόνου Σφήτ- εια ὁδίτῃ, Ἀδριάνεια, Γερμα- Σωφρονισταὶ
Ἡρώδης Ἀλεξίδης Σκαμβ- νίκεια, Ἐλεύθερος Κυρ-
Κλ. Στέφανος Ἀχωρίστου Ἀντινό- Ἐπαφρόδειτος
εια στάδιον, ἐν Ἐ- Ἐλπίστιος Σωτῆρος Εὐω-
λευσῖνι στάδιον. Προσδόκιμος Φλα-
Εὔκαρπος πόκμα, Ἀντινόεια, ὁ αὐτὸς πάγκρα Γερμ-
Ἀρίσιμος δόλιχον, Ἀντινόεια τὰ ἐν Ἐλευσῖνι.
Ἑστερανώθη Ἐλεύθερος Ἀδριάνεια ἐγκώμιον, Ἀδριάνεια πάλιν
ἐγκώμιον, Ἀντινόεια τὰ ἐν Ἐλευσῖνι. Σώστρατος Ἀδριάνεια κηρ-
Ἀδριάνεια παγκράτιον, Ἀντινόεια παγκράτιον τὰ ἐν Ἐλευσῖνι.
ΕΠΗονος στάδιον Ἀντινόεια τὰ ἐν ἄστει, Ἀντινόεια τὰ ἐν Ἐλευσῖ-
νι στάδιον, Ἀδριάνεια στάδιον τὰ ἐν ἄστει.
Μυστικὸς Ἀντινόεια τὰ ἐν ἄστει δίαυλον, Ἀδριάνεια δίαυ-
Ἀντινόεια τὰ ἐν Ἐλευσῖνι δίαυλον.
Δέων πάλην, Γερμανίκεια, Ἑρμείας Ἀντινόεια
σαλπικτῶν τὰ ἐν ἄστει
Διονύσιος.

ε ο

Ῥῶμος Διονυσοδώρου
Ἱκέσιος,
Τυχικὸς Ἀπελλῶς
Πολέμαρχος Ζωσίμου
Βησεεύς

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Μαΐου 31. 1864. Τεῦχος 10.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

(Συνέχεια τῆς ἀπό σλ. 352 διακοπείσης.)

Ὁ Χορὸς παρηγορῶν τὴν Ἑλένην λέγει στιχ. 252.

Ἔχεις μὲν ἀλγεῖν' οἶδα· σύμφορον δέ σοι
ὡς ῥᾷστα τἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν·

τοῦ γνωμικοῦ τούτου, διττῶς μνημονευομένου παρὰ Στοβαίῳ, (PH. 21 καὶ 22) ὡς εἰς δύο διαφόρους ποιητὰς ἀνήκοντος.

21. «Σοφοκλῆς· Θυέστῃ·

Ἔχεις μὲν ἀλγεῖν· οἶδα *πειρᾶσθαι δὲ χρὴ*
ὡς ῥᾷστα τἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν·
ἐκ τῶν τοιούτων χρὴ τιν' ἴασιν λαβεῖν.

22. Εὐριπίδου Ἑλένῃ.

Ἔχεις μὲν ἀλγεῖν' οἶδα· σύμφορον δέ σοι
ὡς ῥᾷστα τἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν· »

μόνον ποιητὴν θεωροῦμεν τὸν Εὐριπίδην, τὴν δὲ διάφορον γραφὴν — *πειρᾶσθαι δὲ χρὴ* — ἥτις καὶ μόνη γνησία φαίνεται, ὡς τὴν κυρίαν τῆς πλάνης τοῦ Στοβαίου ἢ τῶν ἀντιγράφέων

καὶ ἀναπληρωτῶν αὐτοῦ αἰτίαν· διότι ἀπίθανον εἶνε ὅτι ἐκ τύχης συνέπεσον δύο σύγχρονοι καὶ ἀντίζηλοι μάλιστα ποιηταὶ εἰς τὴν διὰ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων ἐν δυσὶν ὅλοις ἰαμβείοις ἔκφρασιν τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον πιθανὸν ὅτι ὁ εἷς ἐσφετερίσθη ἀπροκαλύπτως τὰ τοῦ ἄλλου (1)· ὁ δὲ τρίτος τοῦ πρώτου τεμαχίου στίχος,

ἐκ τῶν τοιούτων χρή τιν' ἴασιν λαβεῖν·

οὐδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τοὺς δύο ἡγουμένους, εἶνε πρυφανῶς λείψανον ἄλλου ἤτοι εἰς τὸν Σοφοκλέα ἢ καὶ εἰς ἄλλον ποιητὴν ἀνήκοντος γνωμικοῦ (2). Τοῦ Βάδαμ ἡ διόρθωσις, (τὴν ὁποίαν παρεδέχθη καὶ ὁ ἐκδοὺς τὰ τῶν Τραγικῶν τεμάχια Ναούκιος)

(1) Δύο μόνον ἰαμβεῖα, τὸ μὲν τοῦ Αἰσχύλου τὸ δὲ τοῦ Σοφοκλέους, γινώσκομεν ἀπαντώμενα μὲ μικρὰν παραλλαγὴν καὶ παρ' Εὐριπίδῃ. Τὸ ἐκ τοῦ Φιλοκτήτου τοῦ Αἰσχύλου — φαγέδαιναν ἥ μου σάρκας ἐσθίει ποδὸς —, ὅπερ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη (ποιητ. κεφ. 22. σελ. 1458. στήλ. 6' στιχ. 25) ἀπὸ καλοῦ εἰς εὐτελὲς μετέβαλεν ὁ Εὐριπίδης ἀντεισαγαγών, (ἐν Φιλοκτήτῃ) ἀντὶ τοῦ κυρίου *ἐσθίει* τὸ γλωσσηματικὸν *θοινᾶται* — φαγέδαιναν ἥ μου σάρκα *θοινᾶται* ποδὸς — καὶ τὸ ἐξ ἀγνώστου δράματος τοῦ Σοφοκλέους — φυγὰς πατρῴας ἐξελήλασαι χθονός — (Ἡρωδ περὶ Σχημ. Rott. Gr. ἔκδ. Walk, τόμ. 8 σελ. 601), ὅπερ, κατὰ τὸ πρόσωπον μόνον τοῦ ῥήματος διαφέρον, εὑρηται καὶ ἐν τῇ Ἑλένῃ (στιχ. 90) τοῦ Εὐριπίδου — φυγὰς πατρῴας ἐξελήλαμαι χθονός — Ἀλλὰ ταῦτα, νομίζομεν δὲν δύνανται νὰ παραβληθῶσι μὲ τὸ προκείμενον.

(2) Ὅτι παρὰ Στοβαίῳ πολλάκις ἄλλα ἄλλοις συγχεόμενα ἀποδίδονται ἐσημείωσε σὺν ἄλλοις καὶ ὁ σοφὸς Κόβετος (Nov. Lect. σελ. 72.) Male coaluisse suspicor duo Menandri fragmenta apud Stobaeum Floril. XCVI, 11..... Saepe hoc in Stobaeo factum est ut aliena conglatinarentur.

διαγράφοντος τὸν δεύτερον στίχον, ὡς δῆθεν μόνον εἰς τὸν Εὐριπίδην ἀνήκοντα, καὶ ἀναγινώσκοντος (Comment. in Iphig. Taur. σελ. 22)·

Ἔχεις μὲν ἀλγεῖν' οἶδα· πειρᾶσθαι δὲ χρή·
ἐκ τῶν τοιούτων δή τιν' ἴασιν λαβεῖν·

εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, διότι καὶ οὕτω διασκευαζόμενον τὸ τεμάχιον τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει ἔννοιαν. Ἡ σημείωσις μάλιστα τοῦ Ναουκίου ὅτι καὶ τῶν χειρογράφων τοῦ Στοβαίου ἓν (τὸ Α) παρέχει καὶ ἐν τῷ εἰς τὸν Σοφοκλέα ἀποδιδομένῳ 21 τεμαχίῳ τὴν γραφὴν, *σύμφορον δέσοι*, ἀντὶ τῆς, *πειρᾶσθαι δὲ χρή*, προδίδει ἔτι μᾶλλον τὴν ταὐτότητα τῶν δύο τεμαχίων. Ἀνάλογόν τι συνέβη καὶ εἰς τὸ ἕξῆς ἐκ τῆς Ἰνοῦς τοῦ Εὐριπίδου τεμάχιον (Στοβ. Θ. 5.)

Κέκτησο δ' ὀρθῶς, ἂν ἔχῃς, ἄνευ ψόγου
καὶ μικρὰ σώζου τῇ δίκῃ ξυνοὺς ἀεί·

τὸ ὁποῖον ἀλλως ἀλλαχοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ (94. 6) ἐπαναλαμβάνεται·

κέκτησο δ' ὀρθῶς, ἂν ἔχῃς, ἄνευ ψόγου
καὶ σμικρὰ σώζων τοὔνοχ' ὃν σέβειν πρέπει·

Οὐδεὶς τῶν Κριτικῶν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ταὐτότητος τῶν δύο τούτων τεμαχίων· διαφωνοῦσι δὲ μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ περιώνυμος Βαλκεναίριος, ὡς γνησίαν θεωροῦσι μόνην τὴν πρώτην ἐκ τῶν δύο γραφῶν, τῶν δὲ, ἄλλοι ἄλλως διορθοῦσι μεταβάλλοντες τὴν δευτέραν, οἱ Βάδαμ· καὶ σμικρὰ σώζῃ τοὔνδικον σέβειν πρέπει — ὁ Ναούκιος — τοὔνδικον σέβουσ' ἀεί, μὴ θεωροῦντες γνησίαν τὴν πρώτην.

Ἡ γραφὴ — *πειρᾶσθαι δὲ χρή* — ἀντεισαγομένη εἰς τὸ προκείμενον τῆς Ἑλένης χωρίον εἶνε καὶ οἰκειοτέρα εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ συμφωνοτέρα πρὸς ἄλλα ὁμοίου εἴδους γνωμικὰ, ἅτινα οὐχὶ ὡς συμφέρον ἀλλ' ὡς καθῆκον ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ὑπαγορευόμενον διδάσκουσι τὴν ἐν τοῖς κακοῖς καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Οὕτω π. χ. Αἰσχ. Προμ. 103.

——————τὴν πεπρωμένην δὲ χρὴ
αἶσαν φέρειν ὡς ῥᾷστα ——————

Σοφοκλ. Τηρεῖ· παρὰ Στοβ. PII'. 55.

ἀλγεινά, Πρόκνη, δῆλον· ἀλλ' ὅμως *χρεὼν*
τὰ θεῖα θνητοὺς ὄντας εὐπετῶς φέρειν

Μένανδρ. αὐτόθι. 6.

Ἄνδρα τὸν ἀληθῶς εὐγενῆ καὶ τἀγαθὰ
καὶ τὰ κακὰ *δεῖ* πταίοντα γενναίως φέρειν.

Εὐριπ. Ἀλκμήν. αὐτόθι. 18.

ἀλλ' εὖ φέρειν *χρὴ* συμφορὰς τὸν εὐγενῆ.

Ὁ σοφὸς Κόβετος ἄλλο γνωμικὸν τοῦ Μενάνδρου ἑρμηνεύων, τὸ ἑξῆς (Nov. Lect. σελ. 72—73)

Ὁ γὰρ μετρίως πράττων περισκελέστερον
ἅπαντα τἀνιαρά, λαμπρία, φέρει.

ὀρθὴν γραφὴν τοῦ ἐκ τῆς Ἀλκμήνης Εὐριπιδείου στίχου νομίζει τὴν παρὰ τοῖς μονοστίχοις γνωμικοῖς φερομένην·

στερρῶς φέρειν χρὴ συμφορὰς τὸν εὐγενῆ.

σημειῶν τὰ ἑξῆς. Deinde quid sit φέρειν τἀνιαρὰ περισκελῶς et περισκελέστερον cogidandum est. Suspicantur significare χαλεπῶς, χαλεπώτερον quod non videtur veri simile: sed σκληρῶς aut στερρῶς; significare arbitror, ut est in gnomis Monostichis. Vs. 480· quae antiqua et vera lectio est..., et docet vitae usus calamitates et ærumnas a tenuioribus fortius et constantius ferri solitas.

Καί τοι θαυμάζοντες εἴπερ τις ἄλλος τὴν εὐφυΐαν, τὴν κρίσιν καὶ τὴν πολυμάθειαν τοῦ μεγάλου τούτου Κριτικοῦ, δὲν θεωροῦμεν ὀρθὴν οὐδετέραν τῶν δύο τούτων γνωμῶν αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν δύο γραφῶν τοῦ Εὐριπιδείου γνωμικοῦ·

Ἀλλ' εὖ φέρειν χρὴ συμφορὰς τὸν εὐγενῆ.
Στερρῶς φέρειν χρὴ συμφορὰς τὸν εὐγενῆ.

γνησία φαίνεται μᾶλλον ἡ πρώτη, ὡς οἰκειοτέρα εἰς τὸν εὐγενῆ ἤτοι τὸν ἐκ καλῶν κἀγαθῶν γεγονότα. Τί δὲ σημαίνει τὸ *εὖ*

φέρειν διδάσκει ἡμᾶς ἑρμηνευτὴς ἀξιοπιστότατος, ὁ Μένανδρος, (παρὰ Στοβ 108, 8)

——————τὸ δ' εὖ φέρειν
ἐστὶ τοιοῦτον, ἂν δύνῃ μόνος φέρειν
καὶ μὴ 'πίδηλον τὴν τύχην πολλοῖς ποιῇς·

ὅστις, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὡς *σκαιόν*, τουτέστι τῶν ἀγενῶν καὶ μὴ καλῶς τεθραμμένων ἴδιον, ψέγει ἀλλαχοῦ (Στοβ. 109, 3) τὸ μετὰ μαρτύρων ἀτυχεῖν.

Ἀπολλον, ἀλλὰ σκαιὸν οὐ μετρίως λέγεις
μετὰ μαρτύρων ἀτυχεῖν, παρὸν λελῆθέναι.

Ὡσαύτως, ἡ ἐνταῦθα ἀνάρμοστος καὶ πάσης ἐννοίας ἄμοιρος λέξις *περισκελέστερον*, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἐπροτίμησεν ὁ Κόβετος τὴν γραφὴν *στερρῶς*, προῆλθε, νομίζομεν ἐκ κακῆς ἀναγνώσεως τῶν λέξεων, *τις εὐπετέστερον*· διότι καὶ τὸ ΤΙΣ συγχέεται τῷ ΠΕ, καὶ τὰ γράμματα κ καὶ τ τοῖς π καὶ λ, ὥστε τὸ Μενάνδρειον δίστιχον ἀναγνωστέον·

εἰ γὰρ μετρίως *πράττοι τις, εὐπετέστερον*
ἅπαντα τἀνιαρά, λαμπρία, φέρει·

εὐπετῶς δὲ σημαίνει τὸ εὐκόλως, ῥᾳδίως. (Ησυχ. ἐν λέξ.) τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἐκ τοῦ Τηρέως Σοφόκλειον· —ἀλλ' ὅμως χρεὼν τὰ θεῖα θνητοὺς ὄντας εὐπετῶς φέρειν— ἡ δὲ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἔννοια εἶνε καὶ συμφωνοτέρα μὲ ἄλλα τοῦ αὐτοῦ εἴδους γνωμικά, καθ' ἃ, εἷς τὸν ἐκ γενετῆς κακοδαίμονα, οὐχὶ μείζων ἐν τοῖς κακοῖς καρτερία καὶ ὑπομονή, ἀλλὰ μικροτέρα αἴσθησις τῶν κακῶν ἀποδίδοται. Παρ' Εὐριπίδῃ, π. χ. Ἡρακλ. Μαιν. 1278.

Κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ
αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν· ᾧ δ' ἀεὶ κακῶς
ἔστ' οὐδὲν ἀλγεῖ, συγγενῶς δύστηνος ὤν·

ὁ Δίφιλος μάλιστα καὶ εὐτυχέστατον ὀνομάζει τὸν πένητα (παρὰ Στοβ. 95. 3) ὡς ὅλως ἀνίκανον νὰ αἰσθανθῇ τὴν δυστυχίαν·

πένητος ἀνδρὸς οὐδὲν εὐτυχέστερον·

τὴν γὰρ ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν οὐ προσδοκᾷ.

Πρὶν μάθωμεν ὅτι ὁ Ἀβρέσχιος ὑπέδειξεν ὡς ὀρθὴν γραφὴν τὴν *εὐλίφως*, τοῦ *εὐπετῶς* ὑποπτεύσαμεν ὅτι εἶχε καταλάβει τὸν τόπον καὶ τὸ *εὐλίγως* εἰς τὸ ἐξ Ἀντιγόνης ἑξῆς τετράχιον τοῦ Εὐριπίδου (Στοβ. 108. 13))

ὅστις δὲ πρὸς τὸ πίπτον εὐλόγως φέρει
τὸν δαίμον' οὗτος ἦσσον ἐστὶν ὄλβιος·

τοῦ διστίχου ὅμως τούτου δὲν εἶνε τοῦτο τὸ μόνον ἐλάττωμα· ὁ δεύτερος στίχος εἶνε παραναγνώσματος ἔργον, ἡ δὲ διόρθωσις τοῦ Σκαλιγέρου — ἧσσον ἔστ' ἀνόλβιος —, τὴν ὁποίαν παρεδέχθη καὶ ὁ Ναρύκιος, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ. Ὀρθὴ καθ' ἡμᾶς γραφὴ εἶνε ἡ ἑξῆς·

ὅστις δὲ τὸ προσπίπτον εὐλόφως φέρει
εὐδαιμονοῦντος οὐδὲν ἧσσον ὄλβιος·

Ἡ, προσθήκη τοῦ ἀρχικοῦ Τ, εἰς τρεῖς λέξεις, τὸ —δαίμον'— οὗτος, ἀνάλυσις τῆς μετοχῆς τὸ —δαίμον— οὗτος, ἐπέφερε καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν λέξεων τὸ προσπίπτον, εἰς τὰς πρὸς τὸ πίπτον, διότι ἀνεφύη ἄλλο ἀντικείμενον τοῦ ῥήματος φέρει ἐν τῷ ὀνόματι δαίμονα· τὸ οὐδὲν εὐκόλως μεταβάλλεται εἰς τὸ ἧσσον, διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ τε υ καὶ τοῦ δ πρὸς τὸ σ, ὡς καὶ τὸ ἀστὶν εἰς τὸ ἧσσον. Ἀνάλογα παραναγνώσματα εἶσι τὸ τοῦ Ἀνδοκίδου ψηφίσμα, ὃ εἶπεν εἰς ἅ τι μηδ' ἴσον ἦν, ἔνθα ὁ Καντέρος ὀρθῶς ἀνέγνω — ὃ εἶπεν Ἰσοτιμίδης. — Καὶ τὸ τοῦ Ἀναξίλα (παρ' Ἀθηναίῳ XIII. 4. σελ. 558. B.)

ὡς τὸ πολλὰ γ' εἶναι ταύτης ἐστὶ διπλάσιον κακόν·

ὅπου ὁ Δοβραῖος συνεῖδε τὴν ὀρθὴν γραφήν·

ὥστ' ἀπολλαγεῖσ' ταύτης ἐστὶ διπλάσιον κακόν·

(Κοδ. V. L. σελ. X. καὶ N. L. σελ. v.)

Ἐπανερχόμενοι ἤδη εἰς τὴν Ἑλένην, παρατηροῦμεν ὅτι ἴσως καὶ τὸ ἔχεις ἀλγεινὰ πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἔχεις ἄλγιστα, διότι τὸ ἔχω, ὅσάκις σημαίνει, ὡς ἐνταῦθα, τὸ διάκεμαι, συντάσσεται μετὰ ἐπιῤῥήματος, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ αἰτιατικῆς πλη-

θυντικῆς οὐδετέρου γένους ὡς τὸ *πάσχω*. Ἔχω ἡδέως, κακῶς, ἀθλίως, ἥδιστα, ἄριστα (Εὐριπ. ἀρ. 290. Μηδ. 313. Ἱππόλ. 50 καὶ 630). Πάσχω δεινά, οἰκτρά, ἄθλια, ἀνάξια, σχέτλια, χαρτά, ἄδικα, ὅσια (Ἑκάβ. 321. 687. 776. Φοιν. 477 627 Ἰφ. Αὐλ. 852. 932.) ὥστε καθ' ἡμᾶς ὀρθὴ γραφὴ τοῦ προκειμένου χωρίου εἶνε·

ἔχεις μὲν ἄλγιστ' οἶδα· πειρᾶσθαι δὲ χρὴ
ὡς ῥᾷστα τἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν.

Ἡ Ἑλένη πρὸς τὸν Χορὸν τὰ δυστυχήματα αὐτῆς διηγουμένη λέγει· στιχ. 276 — 302.

Ἄγκυρα δ' ἡμοῦ τὰς τύχας ὤχει μόνη,
πόσιν ποθ' ἥξειν καὶ μ' ἀπαλλάξαι κακῶν,
οὗτος τέθνηκεν, οὗτος οὐκ ἔτ' ἐστὶ δή.
μήτηρ δ' ὄλωλε, καὶ φονεὺς αὐτῆς ἐγώ,
ἀδίκως μέν, ἀλλὰ τἄδικον τοῦθ' ἕστ' ἐμόν·
θ δ' ἀγλαΐσμα δωμάτων ἐμοῦ τ' ἔφυ,
θυγάτηρ ἀνανδρος πολιὰ παρθενεύεται·
τὼ τοῦ Διὸς δὲ λεγομένω Διοσκόρω
οὐκ ἐστόν· ἀλλὰ πάντ' ἔχουσα δυστυχῆ,
τοῖς πράγμασι τέθνηκα, τοῖς δ' ἔργοισιν οὔ·
τὸ δ' ἔσχατον τοῦτ' εἰ μάθοιμεν ἐς πάτραν,
κλεινοῖς ἂν εἰργοίμεσθα τὴν ὑπ' Ἴλιῳ
δοκοῦντες Ἑλένην Μενέλεω μ' ἐλθεῖν μέτα.
Εἰμὲν γὰρ ἔζη πόσις, ἀνεγνώσθημεν ἂν
ἐς ξύμβολ' ἐλθόντες, ἃ γαστρὶ μόνοις ἂν ἦν·
νῦν δ' οὔτε τοῦτ' ἔστ' οὔτε μὴ σωθῇ ποτε·
τί δῆτ' ἔτι ζῶ; τίν' ὑπολείπομαι τύχην;
γάμους ἑλομένη τῶν κακῶν ἀπαλλαγὰς,
μετ' ἀνδρὸς οἰκεῖν βαρβάρου πρὸς πλοῦσίαν
τράπεζαν ἵζουσ'; ἀλλ' ὅταν πόσις πικρὸς
ξυνῇ γυναικὶ καὶ τὸ σῶμ' ἐστὶ πικρόν.
Θανεῖν κράτιστον. Πῶς θάνοιμ' ἂν οὖν καλῶς;

'Ασχήμονες μὲν ἀγχόναι μετάρσιοι,
κἀν τοῖσι δούλοις δυσπρεπὲς νομίζεται,
σφαγαὶ δ' ἔχουσιν εὐγενές τι καὶ καλόν,
σμικρὸν δ' ὁ καιρὸς ἄρτ' ἀπαλλάξαι βίου
ἐς γὰρ τοσοῦτον ἤλθομεν βάθος κακῶν.

Τῶν τριῶν πρώτων στίχων τὸ ἀσύντακτον καὶ σκαιὸν διορθοῦντες οἱ Κριτικοὶ ἔστιξαν μετὰ τὸ δεύτερον *αὖτος*, μεταβαλόντες τὸ πρῶτον, ὁ μὲν 'Ερμάννος εἰς τὸ *εἶπερ*, ὁ δὲ Βάδαμ εἰς τὸ *ἀφ' οὗ*, εὐλόγως ἀποδοκιμάζων τοῦ 'Ερμάννου τὴν διόρθωσιν διὰ τῆς παρατηρήσεως ὅτι, de Menelai morte Helena non amplius dubitat· ὁ δὲ Κόβετος εἰς τὸ *ἐπεί*, ἀποδίδοντες οὕτω τὴν ὀνομαστικὴν *ἄγκυρα* εἰς τὸ — *οὐκ ἔτ' ἐστὶ δή*. 'Αλλ' ἀμφιβάλλομεν ἂν ἁρμόζῃ ἐνταῦθα ἡ πλαγία αὕτη πρότασις — ἐπεὶ τέθνηκεν οὗτος — ἥτις, οἷον ἐμπόδιον παρεμπίπτουσα, διασπᾷ τὸν εἱρμὸν τοῦ λόγου τῆς ἤδη ἐν παραφορᾷ 'Ελένης. Ἐγγύτερον τῆς ἀληθείας ἐγένετο νομίζομεν δ' Ιακώβσιος ἀναγνούς ἀντὶ τοῦ *τέθνηκεν*, *βέβηκεν*, διότι καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι τοῦτο ὑπολανθάνει ἐν τῷ *τέθνηκεν*, ἡγούμενον ὅμως καὶ ἑπόμενον ἔχον οὐχὶ τὸ *οὗτος* ἀλλὰ τὸ *φροῦδος* καὶ τὸ *νόστος*·

φροῦδος βέβηκε, νόστος οὐκ ἔτ' ἐστὶ δή.

ὡς καὶ ἐν Ἰφιγ. τῇ ἐν Ταύροις 1290 — βεβᾶσι φροῦδοι — καὶ ἐν Ἴωνι 865, φροῦδαι δ' ἐλπίδες — ὅτι δὲ τὸ *φροῦδος* οὐ μόνον ἐπὶ ἐμψύχων ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀψύχων, ἐκ πολλῶν ἓν ἐκ τοῦ 'Αριστοφάνους σημειοῦμεν παράδειγμα· Νεφ. 644.

———— *φροῦδα τὰ χρήματα*
φρούδη χροιά, φρούδη ψυχή,
φρούδη δ' ἐμβάς, καὶ πρὸς τούτοις,
ἔτι τοῖσι κακοῖς φρουρᾶς ἕδων,
ὀλίγου φροῦδος γεγένημαι.

Ὅτι πρὸς τούτοις παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς καὶ θηλυκῶς ἀντὶ τοῦ φρούδη τὸ φροῦδος τίθεται, μαρτυροῦσι τό τε ἐκ τῆς 'Ιφιγενείας τῆς ἐν Ταύροις στιχ. 156 — φροῦδος γένναι — καὶ τὸ

ἐκ τῆς τοῦ Σοφοκλέους Ἠλέκτρας στιχ. 807, ὅπερ καὶ τοσούτῳ μᾶλλον σημειώσεως ἄξιον, ὅσῳ καὶ τὰ ἐπερχόμενα, εἰ καὶ ἐν ἄλλοις ὀνόμασι, τὴν αὐτὴν κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν τρόπον ἐκφράζουσιν ἣν καὶ τὸ ἐξεταζόμενον Εὐριπίδειον χωρίον ἔννοιαν.

'Ηλ. ἀλλ' ἐγγελῶσα φροῦδος (ἡ Κλυταιμνήστρα)· ὦ τάλαιν' ἐγώ.
'Ορέστα φίλταθ', ὡς μ' ἀπώλεσας θανών·
ἀποσπάσας γὰρ τῆς ἐμῆς οἴχῃ φρενὸς
αἵ μοι μόναι παρῆσαν (γρ. περιῆσαν) ἐλπίδων ἔτι
σὲ πατρὸς ἥξειν ζῶντα τιμωρόν ποτε
κἀμοῦ ταλαίνης·

Τὸ φροῦδος ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου; εὐκόλως ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ *οὗτος*. ἐκ παραλείψεως τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ συνέβη (ἴδε Κοβέτ. N. L. σελ. 273 καὶ ἑπ.), τοῦ δὲ *νόστος* ἡ εἰς τὸ *οὗτος* μεταβολὴ εἶνε πρόδηλος, ὡς προαρτηθέντος τοῦ ν, εἰς τὸ ἡγούμενον ῥῆμα *βέβηκεν*· τοῦτο δὲ τὸ ῥῆμα φαίνεται ἐπιζητῶν καὶ ὁ συμπερασματικὸς δή, καὶ τὰ ἀμέσως ἡγούμενα 272—255

ἔπειτα πατρίδος θεοί μ' ἀφιδρύσαντο γῆς
ἐς βάρβαρ' ἦθη· καὶ φίλων τητωμένη
δούλη καθέστηχ', οὐδ' ἐλευθέρων ἄπο.
τὰ βαρβάρων γὰρ πάντα δοῦλα πλὴν ἑνός·

ἐξ ὧν συνάγεται ὅτι τῆς ἀπωλείας τοῦ Μενελάου, τὸν ὁποῖον καὶ πρότερον ὡς τεθνεῶτα ἐθρήνησε, μνημονεύει ἰδίως ἐνταῦθα ἡ Ἑλένη ὡς καθιστώσης ἀδύνατον τὴν τῆς ἐξορίας παῦσιν καὶ τὴν εἰς οἶκον ἐπιστροφήν. — *νόστος οὐκ ἔτ' ἐστὶ δή*.

Τὸν στίχον 280, εἰ καὶ ἄλλοι ἄλλως ἐδοκίμασαν νὰ διορθώσωσι, κατατάσσει, τελευταῖος ἐπελθὼν ὁ Κόβετος, ὡς εἴδομεν, ἐν τοῖς ἀνιάτως ἔχουσι (Nov. Lect. 210). Καὶ ὁ μὲν Μουσγράβιος ἀνέγνω·

ἀδόκως μὲν ἀλλὰ τἄδοκον τοῦτ' ἐστ' ἐμὸν

ὁ δὲ Ἰακώβσιος·

Μήτηρ δ' ὄλωλε καὶ φονεὺς αὐτῆς *δοκῶ*

ἀδίκως μὲν ἄλλα τἄδικον τοῦτ' εἰστέον·
ὁ δὲ Βάδαμ, εἰ καὶ θεωρῶν εὔλογον τὸ τοῦ Ἰακωβσίου *δοκῶ* προτιμᾷ δμως τὴν ἐξῆς ἀνάγνωσιν·

Μήτηρ δ' ὅλωλε καὶ φονεὺς *ἐγὼ κλύω*
ἀδίκως μὲν ἄλλα τἄδικον τόδ' ἔστ' ἐμὸν

τὴν ὁποίαν καὶ ἐν τῷ κειμένῳ εἰσήγαγε, σημειώσας· Recte me κλύω licet ex mera conjectura addidisse sententia ex obscurissima porspicua facta declarat. Ἀμφιβάλλομεν, μετὰ τοῦ σοφοῦ Κοβέτου, ἂν διὰ τῆς μεταβολῆς ταύτης τὸ χωρίον μεταβάλλεται ἀπὸ σκοτεινοῦ εἰς σαφές. Οὐδὲν ὡσαύτως τὸ ὄφελος ἐκ τῆς εἰκασίας τοῦ Λουδοβίκου Καϋσέρου ἀνεγνωσκοντος (jahrb. juli 1857. σελ. 474).

——————— καὶ φονεὺς αὐτῆς *κλύω*

ἀδίκως μὲν ἄλλα τἄδικον τοῦτ' *εὔλογον* (ἢ *εὐπρεπές*). Καθ' ἡμᾶς τῶν δύω τούτων στίχων ὁ πρῶτος ἔχει ὀρθῶς· ἴχνη δὲ μόνον ἀμυδρὰ τῆς γνησίας γραφῆς σώζει ὁ δεύτερος, ταῦτα δὲ γίνονται μᾶλλον εὐδιάκριτα, ἢ, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἦττον σκοτεινὰ διὰ τῆς ἐξῆς κατατομῆς.

ἀδίκως μὲν, ἀλλὰ τἄ - δικον - τουτέσ-τεμον
= *δοκῶ* μὲν, ἀλλὰ *καὶ δοκεῖν φονεὺς κακὸν*·

ναὶ μὲν, μὴ οὖσα νομίζομαι φονεὺς τῆς μητρός μου, ἀλλὰ κακὸν καὶ τὸ νὰ νομίζεταί τις μὴ ὢν φονεύς. Καὶ ἡ ἔννοια φαίνεται προσφυῶς συνάπτομένη μὲ τὰ ἡγούμενα καὶ τὴν ἀνάγνωσιν δὲν θέλουσιν εὕρῃ πολὺ τῆς κειμένης γραφῆς ἀπέχουσαν οἱ εὐδημονέστεροι, ὅταν μάλιστα ἐνθυμηθῶσιν ὅτι ὑπὸ μὲν τὸ τοῦ Αἰσχύλου (Ἀγαμ. 286),

φρουρὰ πλέον καίουσα τῶν εἰρημένων

ἡ ὀξυδέρκεια τοῦ Δινδορφίου ἀνεκάλυψε κρυπτόμενον (παρ' Ἡσυχ. ἐν λ. προσαιθρίζουσα) τὸ·

φρουρὰ προσαιθρίζουσα πάμπιμον φλόγα

ὑπὸ δὲ τὸ τοῦ Βαβρίου, Μύθ. 81, 8·

κακὴν δὲ μελέτην ἐπ' ἐμὲ τῆς ὁδοῦ τρίβει

ὑπελάνθανε κρυπτομένη ἡ γνησία γραφή·

χαίτην δ' ἔμελλε τὴν ἐμὴν καταισχύνειν·

ἣν διέσωσεν ὁ Σουΐδας ἐν λέξει Παλαμναῖος.

Τοῦτο δὲ μόνον σημειοῦμεν ὅτι τοῦ τ τὴν μετὰ τόῦ κ σύγχυσιν θέλομεν ἀπαντήσει καὶ κατωτέρω πολλαχοῦ· ὥστε ἡ μεταβολὴ τοῦ *τά* εἰς *κἀ*, ὡς καὶ ἡ τοῦ *τεμον* εἰς *κακὸν* δὲν εἶνε αὐθαίρετος.

Ὁ στίχος 282. καὶ μετρικῶς ἂν εἶχεν ὀρθῶς, λογικῶς ἐξετάζόμενος φαίνεται ἡμαρτημένος· ἂν ἡ Ἑλένη, μήτηρ οὖσα, ἠκμάζεν ἔτι, τὴν καρδίαν τοῦ Θεοκλυμένου φλέγουσα, δὲ ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἦνε λευκόθριξ, *πολιά*, ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Ἑρμιόνη; διὰ τοῦτο αἱ διορθώσεις τοῦ τε Ἠθίου καὶ τοῦ Μαγκίου ἀναγνωσκόντων τοῦ μὲν (ἐν Προμ. Αἰσχ. στιχ. 1021)

πολιὰ γ' ἀνάνδρος παρθενεύεται κόρη·

τοῦ δὲ

θυγάτηρ ἄνανδρός γε πολιὰ παρθενεύεται·

μηθόλως θεραπεύουσαι τὸ ἐλάττωμα, εἰσὶ καὶ ἄλλως ἀπρόσδεκτοι, ὥστε τὸν παρεμβαλλόμενον σύνδεσμον γε, ὅστις εἶνε ἀληθὴς *στοιβή*, ἡ δὲ τελευταία, καὶ ὡς εἰσάγουσα ἤτοι βακχεῖον ἐν τῇ τετάρτῃ χώρᾳ ἢ κρητικὸν ἐν τῇ πέμπτῃ, ὧν οὐδέτερον δέχεται ὁ Ἰαμβικὸς ῥυθμός.

Καθ' ἡμᾶς τὸ . . . . . *προπόλωσι*, σῶζον ἴχνη πρόφανῆ τοῦ ῥήματος *προπόλωσι*, ὑποδεικνύει ὡς πιθανὴν τὴν γραφήν·

θυγάτηρ ὑπὸ *προπόλωσι* παρθενεύεται·

τουτέστιν ἄγαμος λαμβάνει τὴν παρθενικὴν ἀγωγὴν ὑπὸ παιδαγωγοῖς ὑπηρέταις, ὡς ἐστερημένη τῆς προστασίας τῆς τε μητρὸς καὶ τῆς προμήτορος, τῆς μὲν ἤδη τεθνηκυίας, τῆς δέ, ἀπούσης ἐν Αἰγύπτῳ· διότι τὸ παρθενεύεσθαι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ σημαίνει οὐ μόνον τὸ ὡς παρθένος ἀνατρέφεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἀγαμίᾳ διάγειν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ τῶν Ἀντικειμένων ἀποικιστοῦ· «ἐν χαλκῷ ἢ σιδηρῷ θαλάμῳ καθάπερ τὴν Δανάην παρθενεύεσθαι ὑπ' ἀνδρῶν καὶ πάμπονήρων

παιδαγωγοὺς» (Λουκιαν. Τίμ. § 13)· ὅστις τοῦτο ἴσως τὸ τοῦ Εὐριπίδου τεχνηέντως ἐσφετερίζετο, ὡς πολλάκις συμβαίνει εἰς τὸν Λουκιανόν. Οὕτω π. χ. καὶ ἐν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ψευδόμαντι (§. 14) λέγων· « ὁ δὲ δρομαῖος αὖθις ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἦετο, φέρων καὶ τὸν ἀρτιγέννητον Ἀσκληπιὸν *δίς τεχθέντα ὅτε ἄλλοι ἅπαξ τίκτονται ἄνθρωποι,*» οἰκειοποιεῖται προδήλως παραποιῶν τὸ Ὁμηρικὸν (Ὀδ. Μ. 32)

δισθανέες, ὅτε τ' ἄλλοι ἅπαξ θνήσκουσ' ἄνθρωποι·

δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι αἱ τελευταῖαι τοῦ Λουκιανοῦ λέξεις — ὅτε ἄλλοι ἅπαξ τίκτονται ἄνθρωποι — ἐκ παρασημειώματος γραμματικοῦ τινος παρεισέφρυσκν ἐν τῷ κειμένῳ, ὡς ὁ σοφὸς Κόβετος ὑπέλαβε (1), μὴ ἐνθυμηθεὶς ἴσως τὸν Ὁμηρικὸν στίχον.

Ἐν στίχῳ 283·

τῷ τοῦ Διὸς δὲ λεγομένῳ Διοσκόρῳ

ἐκτὸς τῆς πρώτης καὶ τελευταίας λέξεως πάντα τὰ λοιπὰ φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἡμαρτημένα. Οὔτε *Διὸς Διοσκόρῳ* δύναται νὰ εἴπῃ τις ὀρθῶς, διότι τοῦτο ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, Διὸς Διὸς κόρῳ, οὔτε ἡ μετοχὴ *λεγομένῳ* ἁρμόζει ἐνταῦθα, διότι ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης δὲν ἐλέγοντο ἀλλ' ἦσαν πράγματι τέκνα τοῦ Διός, τὸ δὲ προσηγορικὸν Διοσκόρω, ἂν εἰς τοῦτο ἀναφέρωμεν

(1) Ubi poterant confidenter dicere non *alios* homines, qui male Deo opponuntur, sed homines ad unum omnes non saepius quam semel nasci solere. Incredibilis est graeculorum istius aetatis stupor. (Var. Lect. σελ. 294) ἀλλὰ τὸν Ἀσκληπιόν, ὡς θεὸν παρὰ τοῦ γόητος Ἀλεξάνδρου εἰσαγόμενον, ὡς ἄνθρωπον θεωρεῖ καὶ ἐμπαίζει προδήλως ὁ Λουκιανός. Καὶ ἀλογία ὅμως ἂν ὑπάρχῃ, αὕτη ἀνήκει ὡς δικαία ποινὴ εἰς τὸν σφετεριζόμενον τὰ ἀλλότρια Λουκιανόν, καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ὑπομνηματιστὰς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ὅμως, τὸ ὁμολογοῦμεν, δὲν δύναται νὰ σώσῃ τῆς ἐπὶ ἀκρισίᾳ καταδίκης ἡ ἀπὸ μόνου τοῦ αἰτιάματος τούτου ἀπόλυσις.

τὴν μετοχὴν *λεγομένῳ*, ὡς κοινὸν καὶ πασίγνωστον, ἀποκρούει οὐδὲν ἧττον τὸν προσδιορισμὸν τοῦτον. Ἀλλ' ἐνῷ τοῦτο φαίνεται ἀργὸν καὶ πλεονάζον, ἐκ τοῦ ἐναντίου λείπει τὸ τῆς πρὸς τὴν Ἑλένην συγγενείας τῶν Διοσκόρων δηλωτικὸν ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἰδίως ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ εἰς τὴν νεκυίαν αὕτως εἰπεῖν ταύτην πάντων τῶν ἀπολωλότων συγγενῶν αὐτῆς. Ὅπως οἱ λοιποὶ ἐχαρακτηρίσθησαν διὰ τοῦ οἰκείου ἕκαστος προσηγορικοῦ, πόσις, μήτηρ, θυγάτηρ ὀνομασθέντες, ἔπρεπε ξύγγονοι νὰ ὀνομασθῶσι καὶ οἱ Διόσκοροι, καὶ τοῦτο νομίζομεν λανθάνει ἐν τοῖς γράμμασι ... *γόμενω* — *ξυγγόνω*· ἐν δὲ τοῖς, *διοσ-δε-κε-* τὸ ἐπίθετον *δεπ-τυ-χω* — ὥστε ἡ κειμένη γραφὴ προῆλθε καθ' ἡμᾶς ἐξ ἀλλοιώσεως τῆς ἑξῆς γραφῆς

τὼ *δεπτύχω* δὲ *ξυγγόνω* Διοσκόρω,

ὑπὲρ ἧς συνηγορεῖ καὶ τὸ ἐξ Ἠλέκτρας (στιχ. 1236) ἑξῆς χωρίον τοῦ Ποιητοῦ

Ἀγαμέμνονος παῖ, κλῦθι· *δίκτυχοι* δέ σε
καλοῦσι μητρὸς *ξύγγονοι Διόσκοροι*

Τὰ ἑχόμενα· στιχ. 284 καὶ 285·

——— ἀλλὰ πάντ' ἔχουσα δυστυχῆ
τοῖς πράγμασι τέθνηκα τοῖς δ' ἔργοισιν οὔ

εἶμαι οὐδὲν ἧττον ἡμαρτημένα· τοῦ δὲ κακοῦ ἡ ἕδρα δὲν εἶνε οὔτε ἐν τοῖς *πράγμασι*, οὔτε ἐν τοῖς *ἔργοισιν*, ὡς ὑπέλαβόν τινες τῶν Κριτικῶν ἀναγνόντες, ὁ μὲν Καντέρος «τοῖς πλάσμασι τέθνηκα» — ὁ δὲ Ἰακώβειος — *τοῖς λόγοισι δ' οὔ* — Ἡ ἀρχὴ τοῦ κακοῦ ὑπάρχει καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγουμένῳ στίχῳ, ἔνθα τὸ μὲν δυστ—υχοῦσα μετεβλήθη ἀλλοιωθὲν εἰς τὸ *πάντ'* — ἔχουσα, τὸ δὲ *δυστυχὴς*, εἰς τὸ *δυστυχῆ*· ὅτε καὶ τοῦ δευτέρου τὸ ἐλάττωμα καταφαίνεται ἐδρεῦον ἐν τῷ ῥήματι *τέθνηκα*, προελθόντι ἐκ παραναγνώσεως τοῦ *πέφυκα*. Ἀναγνωστέον λοιπόν·

——— ἀλλὰ *δυστυχοῦσα*, *δυστυχὴς*
τοῖς πράγμασι *πέφυκα* τοῖς δ' ἔργοισιν οὔ.

εἶμαι *δυστυχὴς* ἕνεκα τῶν συμβεβηκότων, per eventus rerum

at quicquid fortuna opus est, ὡς ὀρθῶς ἡρμήνευσε τὸ *πράγμασιν* ὁ Μουσγράβιας, ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Ἰακωβσίου κατακρινόμενος, καὶ οὐχὶ ἕνεκα τῶν ἰδίων ἐμοῦ αὐτῆς πράξεων. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας εὕρηται παρὰ τῷ ποιητῇ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ *πράγματα*, ὡς ἐν Βελλεροφόντῃ τεμ. 289. ἔκδ. Ναουκίου.

τοῖς *πράγμασιν* γὰρ οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών·
μέλει γὰρ αὐτοῖς οὐδέν· ἀλλ' ὁυντυγχάνων
τὰ *πράγματ'* ὀρθῶς ἂν τιθῇ, πράσσει καλῶς·

Ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνώσῃ καὶ

—— ἀλλ' οὐκ εὐτυχοῦσα, δυστυχὴς κτλ.

ὅπερ καὶ ἐγγυτέρω τῆς κειμένης γραφῆς· ἀλλ' ἡ πρώτη ἀνάγνωσις, θετικώτερον τὸ δυστυχεῖν ἐμφαίνουσα, εἶνε νομίζομεν πιθανωτέρα.

Ἐκ τῶν ἀμέσως ἑπομένων τριῶν στίχων 286-288.

τὸ δ' ἔσχατον τοῦτ', εἰ μόλοιμεν ἐς πάτραν,
κλεῖθροις ἂν εἰργοίμεσθα τὴν ὑπ' Ἴλιῳ
δοκοῦντες Ἑλένην Μενέλεω μ' ἐλθεῖν μέτα·

οἱ δύο τελευταῖοι εἰσὶ προδήλως ἡμαρτημένοι. Εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δικαιολογήσωσι τὸ ἀνακόλουθον τοῦ λόγου εὐλόγως ἀντιτάσσει ὁ Βάδαμ· Haud facile credam Euripidem verba tam vicina, εἰργοίμεσθα et δοκοῦντες, de diversis personis posuisse: sin autem κλεῖθροις ἂν εἴργοιέν με dicere voluit, nihil obstabat quominus id ipsum scriberet, προσεπάγων οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς, Tum quid sibi vult ὑπ' Ἴλιῳ? Hoc enim quod de Græcis castra tenentibus recte usurpatur, de Helena quæ in ipsa urbe degebat, dici non potest. Itaque, qui hæc interpretari volet, vereor ut operam ludat. Καὶ ἀληθῶς ὅπως ἔχουσιν εἰσὶν ἀνερμήνευτα.

Τῶν περὶ αὐτοῦ Κριτικῶν αἱ εἰκασίαι, ὧν οὐδεμίαν ἔκρινεν ἀξίαν σημειώσεως, εἶσι τῷ ὄντι μικροῦ λόγου ἄξιαι. Οὔτε τοῦ Βρουγκίου τὸ — Μενέλεω μ' ἐλθεῖν ἄτερ — οὔτε τοῦ Ἰακωβσίου τὸ — Μενέλεω *μέλλειν* μέτα — οὔτε τοῦ Ἡθίου τὸ, Μενελέῳ

γ' ἐλθεῖν μέτα — οὔτε τέλος τοῦ Ῥεϊσκίου τὸ — Ἑλένην δοκούντων κτλ — οὐδὲν λέγομεν τούτων ηὐδοκίμησε, διότι δὲν κεῖται ἐν μόνῳ τῷ τελευταίῳ στίχῳ τὸ ἁμάρτημα. Κατὰ τὰς ὀρθοτάτας παρατηρήσεις τοῦ Βάδαμ ἐκ τοῦ δευτέρου ὀφείλει νὰ κάμῃ ἀρχὴν ὁ θέλων νὰ φέρῃ θεραπείαν τινὰ εἰς τὸ κακῶς ἔχον χωρίον τοῦτο. Καθ' ἡμᾶς ὁ δεύτερος στίχος, ἄλλως διαιρούμενος, ὑποδεικνύει καὶ διάφορον ἀνάγνωσιν.

κλεῖθροις ἂν εἰργοι - μ - εσθ-απ-η-νυπ-Ἰλίῳ
= κλεῖθροις ἂν *εἰργον μ', ἔστ' ἂν ἦκατ' Ἴλιον*

ὅτε τοῦ τρίτου πιθανὴ ἀνάγνωσις φαίνεται ἡ ἑξῆς·

δοκοῦσ' ἀληθὴς Μενέλεω *μόλῃ μέτα'*

τοιαύτην δὲ τὴν ἔννοιαν ἀπέδωκεν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ὁ Ἤθως ἐκ τῆς συναφείας μόνον τοῦ λόγου ὁδηγούμενος, Timebat nempe Helena, ne si in Græciam rediret, in carcerem, velut imposturam machinata, conjiceretur, omnibus Græcis pro vero habentibus *veram*, quæ sub Ilio fuerat, *Helenam* cum Menelao esse.

Ἠδύνατό τις ἧττον μετακινῶν τοῦ δευτέρου στίχου τὴν γραφὴν νὰ ἀναγνώσῃ καὶ·

—— ἔστ' ἂν, οἱ κατ' Ἴλιον
δοκοῦντες, Ἑλένη Μενέλεώς τ', ἔλθωσιν αὖ·

ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ἡ Ἑλένη παρὰ τοῦ Τεύκρου μαθοῦσα ἐγίνωσκεν ἤδη ὅτι καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οὐχὶ ὡς ἐν Τροίᾳ ἔτι ὄντες, ἀλλ' ὡς ἀφανεῖς ἐν θαλάσσῃ πλανώμενοι ἐθεωροῦντο ὁ Μενέλαος καὶ ἡ Ἑλένη.

Ἴσως καὶ τοῦ πρώτου στίχου ἡ γραφὴ — εἰ *μόλοιμεν* ἐς δὲν εἶναι ἀναμάρτητος. — εἰ *μόλω μόνη* — φαίνεται οἰκειότερον εἰς τὸν νοῦν τοῦ χωρίου τούτου, ἔνθα ἡ Ἑλένη δὲν προτίθεται νὰ εἴπῃ, ἂν ὁπωσδήποτε ἐπανέλθῃ εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ἂν ἐπανακάμψῃ μόνη ἄνευ τοῦ Μενελάου.

Περὶ τῆς σανσκριτικῆς (ἀρίας ἢ ἰνδοευρωπαϊκῆς) φυλῆς τῶν γλωσσῶν (1).

Μεταξὺ τῶν ἐθνῶν τῶν τὰς σανσκριτικὰς γλώσσας φθεγγομένων, ἅτινα συνήθως ἰνδοευρωπαϊκὰ ὀνομάζονται, ἀναντιρρήτως εὑρίσκονται τὰ εὐφυέστατα ἔθνη τῆς γῆς: Ἰνδοί, Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, Γερμανοί. Ἀλλ' ὄχι πάντα τὰ ἔθνη ταύτης τῆς φυλῆς εἶνε ἰδιαιτέρως ὑπὸ τῆς φύσεως προικισμένα, καὶ περὶ τινων ἡ ἱστορία δὲν ἔξεύρει νὰ εἴπῃ περισσότερον ἢ τί ποτε σημαντικώτερον ἢ περὶ τῶν λαῶν μὴ καυκασίας φίτρας· διότι ἀπελείφθησαν τὰ μὲν ἄνευ ὑψηλοτέρου, τὰ δὲ ἄνευ ἰδιάζοντος πολιτισμοῦ. Οἱ ποικίλοι οὗτοι βαθμοὶ τοῦ πολιτισμοῦ, οἵτινες δῆλόν ὅτι καὶ ἐν τῇ σημιτικῇ φυλῇ δεικνύονται, ἐναργέστερον δ' ἐν τοῖς ἰνδοευρωπαίοις, μαρτυροῦσι πάντως, ὅτι πάντα τὰ μετὰ τῆς φυλετικῆς προδιαθέσεως τοῖς ἔθνεσι δεδομένα δὲν ἐξαρκοῦσι νὰ χορηγήσωσιν ἑκάστῳ αὐτῶν σημασίαν τινὰ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ, ἀληθινὴν ἐνεργητικήν τε καὶ παθητικὴν συμμετοχὴν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν δύναται νὰ συμπερανθῇ, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀρχέγονός τις προδιάθεσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἔθνός τι ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φυλῆς, εἰς ἣν ἀνήκει. Διότι τὸ ἔθνος ἔχει πάντοτε πρὸς τὴν φυλήν του, ὥσπερ τὸ ἄτομον πρὸς τὸ ἔθνος του. Ἐκ πάντων δέ, ὅσα συναποφέρει μετὰ τοῦ γένους του, προέχει βεβαίως ἡ γλῶσσα. Πρὸς τούτοις μία γλῶσσα, δι' ἧς οὐ μόνον ἐλάλησαν Ὅμηρος καὶ Δημοσθένης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ποίησις καὶ ῥητορεία παρήχθη, τοιαύτη γλῶσσα ἤδη

(1) Ἡ προκειμένη πραγματεία ἐλήφθη ἐκ τοῦ νεωτάτου συγγράμματος τοῦ ἐν Βερολίνῳ ὑφηγητοῦ τῆς γενικῆς γλωσσολογίας **H. Steinthal** « **Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaus** » **Berlin 1860.**

ἀρχῆθεν πρέπει νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ εὐγενεστάτου καὶ γονιμωτάτου βλαστοῦ.

Εἰς συνδρομὴν τινα πολλῶν εὐτυχῶν περιστάσεων ἀποδοτέον, ὅτι αἱ σανσκριτικαὶ γλῶσσαι ἠρευνήθησαν βασιμώτερον καὶ ἐπιτυχέστερον πασῶν τῶν ἄλλων· αἱ δὲ περιστάσεις αὗται δὲν εἶνε μόνον τῆς τύχης δῶρον, ἀλλ' οὐσιωδῶς καὶ τὸ καλὸν αὐτῶν ἐκείνων τῶν γλωσσῶν. Αἱ γλῶσσαι αὗται δῆλον ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἱκανῶς ἄνω χρόνων μέχρι σήμερον ἐκ πάντων τῶν αἰώνων καὶ ἐν διαφόροις συγχρόνως τόποις διέσωσαν γραπτὰ μνημεῖα, ἅτινα μᾶς παριστῶσι τὴν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀνάπτυξιν αὐτῶν οὕτως, ὥστε καὶ περὶ τῶν προϊστορικῶν καταστάσεών των ὀπισθοβατικῶς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν. Ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων τοὺς τῶν ἀρχαίαν γραμματολογίαν ἐχόντων τύπους τοὐλάχιστον παραβάλλοντες δυνάμεθα μετὰ μεγάλης ἀκριβείας ν' ἀνακαλύψωμεν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνετέθησαν οἱ τῶν λέξεων τύποι, καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν προέκυψαν. Τὰ δ' ἀρχαιότατα εἰς ἡμᾶς διασωζόμενα ποιήματα ἰνδοευρωπαϊκοῦ ἔθνους εἶνε οἱ *Οὐαίδαι*, τ. ἔ. οἱ θρησκευτικοὶ ὕμνοι τοῦ εἰς Ἰνδίαν μεταναστεύσαντος, ἰδίως *σανσκριτικοῦ* καλουμένου λαοῦ. Ἐκ τούτων μανθάνομεν γλῶσσάν τε καὶ θρησκείαν ἐν ὅτῳ ἀρχεγόνῳ καταστάσει, ὥστε βαθέως νὰ ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν πρώτην δημιουργίαν ἀμφοτέρων τούτων. Τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα μνημεῖα (οἱ ἱεροὶ τῶν Ἰνδῶν ὕμνοι) μᾶς ἀποδείχνουν, ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ γεωργοὶ τῆς πρωσσικῆς Λιτταυΐας λαλοῦσι γλῶσσαν, ἥτις κατά τινας τύπους παραδόξως εἰς τὴν πρώτην γλῶσσαν τῆς ὅλης φυλῆς προσεγγίζει. Ὅθεν δῆλον, ὅτι τὸ ὄνομα *ἀρχαῖος* ἐν γένει περὶ γλώσσης λεγόμενον οὐδ' ὅλως ἐπὶ χρονικῆς διαρκείας, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῆς ἀρχαιοπρεπείας τ. ἔ. ἀρχεγονίας τῆς μορφῆς ἢ τῶν τύπων ἐκληπτέον. Ἡ γλῶσσα ὑστέρας τινὸς γραμματολογίας δὲν εἶνε πάντοτε ἢ ὀλιγώτερον ἀρχαιοπρεπής. Εἶνε δὲ καὶ εὐκατάληπτον, ὅτι ὅσον ἀπωτέρω ἀφίσταται λαός τις ἀπὸ τῶν μεταμορφώσεων τῆς ἱστο-

ρικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὅσῳ ἀμετάβλητος ἐμμένει ἐν ταῖς παλαιαῖς καταστάσεσι καὶ ἐννοίαις του, τόσῳ πιστοτέραν διατηρεῖ καὶ τὴν γλῶσσάν του· ὅσῳ δὲ ζωηρότερον καὶ δραστηριώτερον ἐνεργητικῶς τε καὶ παθητικῶς μετέχει τῆς ἱστορίας, τόσῳ μᾶλλον μεταβάλλονται οἱ τύποι τῆς γλώσσης του. Αἱ γερμανικαὶ καὶ αἱ ρωμανικαὶ γλῶσσαι εἶνε κατὰ τοῦτο μάλιστα παρηκμακυῖαι· ὅτι δὲ τὰ ρωμανικὰ ἔθνη ἐν ποιήσει καὶ ῥητορείᾳ παράγουσι τὸ δημιουργοῦσιν ὄχι κατὰ τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ παρὰ τὴν γλῶσσαν.

Ἀναμφίβολον εἶνε, ὅτι ἡ σανσκρίτη μᾶς παρίςᾷ τὴν ἀρχαιοπρεπεστέραν μορφὴν τῆς κατ' αὐτὴν ὀνομαζομένης σανσκριτικῆς φυλῆς, ἂν καὶ ἔν τισι κατὰ τὴν ἀρχαιοπρέπειαν ἀπολείπεται ἄλλων συγγενῶν. Πάντως δ' εἶνε ἀδελφὴ τούτων, δηλ. τῆς περσικῆς, τῆς ἀρμενικῆς, τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ἰταλικῆς (τῆς λατινικῆς καὶ τῶν ἄλλων ἰταλικῶν) τῆς κελτικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς σλαυϊκῆς. Ἔπειτα εἶνε ἀναντίρρητον, ὅτι ἡ πλουσιωτάτη αὐτῶν, ἡ εὐτυχέστατα καὶ γονιμώτατα τὸ κοινὸν κληρονόμημα ἀναπτύξασα, εἶνε ἡ ἑλληνική. Τίνι δὲ τῶν νεωτέρων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν τὸ πλεονέκτημα ἀποδοτέον, ἡ ἔρις αὕτη τόσῳ μᾶλλον ἄπρακτος φαίνεταί μοι, ὅσον ἅπασαι κατὰ τὴν φθογγικὴν κατασκευήν των οὕτω κατέπεσαν, ὥςτε κατὰ τοὺς τύπους δὲν δύνανται πλέον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἔκφρασις τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἐὰν εἰςέλθωμεν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πλοῦτον αὐτῶν, τότ' εὐθὺς τὰ ὅρια τοῦ κυρίως γλωσσικοῦ ὑπερβαίνοντες εἰς τὸν γραμματολογικὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν φθάνομεν. Κατὰ δὲ τοῦτον ἡ πλουσιωτάτη εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ γερμανικὴ γραμματολογία. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ γερμανικὴ πολλὰ πλεονεκτεῖ τῶν ρωμανικῶν. Οὐδεὶς μὲν βέβαια σήμερον κατὰ τὴν τοῦ Φιχτίου (Fichte) μονομέρειαν νεκρὰς θὰ ὀνομάσῃ τὰς ρωμανικὰς γλώσσας· ἀλλ' ἂν καὶ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα π. χ. πολὺ ὀλιγώτερον μετέχει τῆς τοῦ Δάντου ποιήσεως ἢ ἡ ἑλληνικὴ τῆς σοφοκλείου, οὐδέποτε ὅμως ἡ γλῶσσα, δι' ἧς

ἐλάλησε τὸ πνεῦμα τοῦ Δάντου, ἡ γλῶσσα, ἐν ᾗ ἔγραψεν ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Πασχάλις, δύναται νὰ ὀνομασθῇ νεκρά. Οὐδὲν ἧττον μένει ἀληθὲς, ὅτι ἡ γερμανικὴ γλῶσσα εἶνε ἐρρωμενεστέρα. Λύτὴ ἔνθεν μὲν ἔχει πολὺ πλειότερα ποιητικὰ στοιχεῖα — λέξεις καὶ τύπους, οἵτινες ὡς τις μαγικὴ ῥάβδος τὴν ψυχὴν εἰς πᾶσαν διάθεσιν μεταθέτουσιν, ἣν θέλει νὰ ἐξεγείρῃ ὁ ποιητής· ἔχει μεγαλειτέραν αἰσθητικὴν θαλερότητα, πλησμονὴν εὐφαντάστων εἰκόνων, ζωηρότερον αἴσθημα πρὸς τὴν τῶν φθόγγων σημασίαν, ἐν γένει ἐγγυτέραν συνάφειαν μὲ τὰς ἀρχεγόνους δυνάμεις τὰς γλωσσοπλαστικάς. Ἑτέρωθεν δὲ εἶνε ἐπιτηδειοτέρα εἰς τὴν ἀφῃρημένην σκέψιν, εἰς ἔκφρασιν παντὸς ἐσωτερικοῦ, τοῦ ὑψηλῶς λογικοῦ, τοῦ ὀξέως διανοητικοῦ, τοῦ αἰσθητικῶς θυμικοῦ. Ὅσα λοιπὸν τούτων καὶ ἂν πρέπῃ πάλιν νὰ ἀφαιρεθῶσι τῆς γλώσσης ὡς τοιαύτης καὶ νὰ προστεθῶσιν εἰς τὴν μερίδα τῆς τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν γενέσεως καθ' ἑαυτήν, δὲν δύναται ὅμως νὰ παρίδῃ τις, ὅτι ἐν τῇ γερμανικῇ πολὺ μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς ρωμανικαῖς ἡ συνάφεια τῶν λεξικῶν τύπων μὲ τὰ θέματα, τῶν παραγώγων λέξεων μὲ τὰς πρωτοτύπους, εἶνε ἀκόμη ζῶσα ἐν τῷ γλωσσικῷ αἰσθήματι· ὅτι οἱ τρόποι, καθ' οὓς λέξεις καὶ τύποι σχηματίζονται, εἶνε ἀκόμη ὑγρότεροι. Διὸ ἡ γερμανικὴ ὄχι μόνον πρὸς ἀνάπτυξιν ἐπιτηδειοτέρα εἶνε, ἀλλὰ καὶ μάλιστα ἀληθῶς τοιαύτη, οἵα εἶνε γλῶσσά τις οὐσιωδῶς καὶ ἀρχετύπως: *ὄργανον ἰδεογονίας*. Αἱ δὲ ρωμανικαὶ γλῶσσαι εἶνε πρόσφορον μέσον πρὸς ἑρμηνείαν καὶ ἔκφρασιν ἐννοιῶν, πρὸς μετάδοσιν καὶ ἀνακοίνωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐξεγείρουσι τὸ πνεῦμα πρὸς πλάσιν· ἡ δὲ γερμανικὴ εἶνε ἀκόμη ἀληθῶς ἐργαστήριον τῶν ἰδεῶν. Τὸ μὲν γαλλιστὶ λαλεῖν καὶ γράφειν εἶνε εὐχερὴς χρῆσις προχείρων γλωσσικῶν μέσων· τὸ δὲ γερμανιστὶ λέγειν ἐννοίας δημιουργεῖν. Ἡ γερμανικὴ ὀλιγώτερον εἶνέ τι δεδομένον, ἕτοιμον· πρέπει νὰ πραχθῇ ἑκάστοτε μετὰ τῆς διανοήσεως καὶ ἡ διανόησις μετ' αὐτῆς (1).

(1) Τοιαύτη εἶνε καὶ ἡ (νεωτέρα) ἑλληνικὴ ἀκόμη καὶ σή-

Τὸ δὲ ζήτημα, ποία γλῶσσα ἔχει τὸ προνόμιον καὶ μάλιστα ἐπιδόξος εἶνε νὰ γείνῃ παγκόσμιος γλῶσσα, ἂς τὸ ἀφήσωμεν ὡς τινα κατὰ πᾶσαν μορφὴν καὶ τύπον καθολικὴν γλῶσσαν, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ καλόν. Κατὰ τὴν παράστασιν, τὴν ὁποίαν ἔχω περὶ τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις βαθείας, μονίμου ἕδρας τῶν γλωσσικῶν τε καὶ ἐθνικῶν ἰδιοτήτων, ἔθνος παγκόσμιον μὲ παγκόσμιον γλῶσσαν μοὶ εἶνε ἀκατανόητος ἔννοια. Οὐδ' ἐν Ἀμερικῇ εἶνε προςδόκιμον νὰ λαληθῇ ποτε μία μόνη γλῶσσα. Οἱ μὲν μεσημβρινοὶ Ἀμερικανοὶ ῥωμανικοῦ γένους ποτὲ δὲν θὰ παραδεχθοῦν τὴν ἄτονον ἀγγλικὴν γλῶσσαν, αὕτη δέ, ἤδη τώρα ὁ ἐλάχιστος, οὕτως εἰπεῖν, ὅρος γλώσσης οὖσα, διαδιδομένη εἰς ἄλλους λαοὺς, καθὼς τώρα ἤδη ἐν μέρει ἐν τῇ συμμίξει τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τότε ὅλως ἤθελεν ἐκβαρβαρωθῇ. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν διανοῆταί τις περὶ τούτου, ἐν τῷ διανοήματι τούτῳ, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα θὰ γείνῃ ποτὲ παγκόσμιος γλῶσσα, οὔτε πλεονέκτημα αὐτῆς οὔτε εὐτύχημα ἐνορᾶται. — Ἀλλ' ἱκανὰ περὶ τῶν τοιούτων. Τώρα δὲ ἂς δοκιμάσωμεν, καθ' ἣν μέθοδον τὰς ἄλλας γλωσσικὰς φυλὰς ἐπραγματεύθημεν καὶ τῆς κατασκευῆς τῆς σανσκριτικῆς φυλῆς μίαν εἰκόνα νὰ σχεδιάσωμεν, ἔνθα εἰκότως μόνον τοὺς ἀρχαιοπρεπεῖς τύπους, ἰδίως δὲ τὴν ἑλληνικὴν θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν.

Μόνον ἐν ταύτῃ τῇ φυλῇ δικαίως δύναται νὰ γίνηται περὶ ῥιζῶν λόγος· διότι μόνον ἐδῶ ἕως τώρα τόσον ἐπροχώρησεν ἡ γραμματικὴ ἀνάλυσις, ὥστε ἀπὸ τῶν πλείστων λεξικῶν τύπων τοῦ ζῶντος λόγου ἐξεύρει ν' ἀπαλύσῃ πάντα τὰ τυπικὰ στοιχεῖα καὶ ν' ἀποκρατήσῃ θεμελιώδη τινὰ ὕλην, τὴν ὁποίαν δὰ καὶ ῥίζαν ὀνομάζουσι· πρὸς δὲ, ἀναγνωρίζει καὶ τοὺς τρόπους,

---

μέρον· κατὰ δὲ τοὺς τύπους εἶνε πληρεστέρα καὶ ἀκμαιοτέρα τῆς γερμανικῆς· μόνον κατὰ τὸν γραμματολογικὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν ταύτης ὑστερεῖ. σ. τ. μ.

καθ' οὓς τὰ τυπικὰ στοιχεῖα συνδέονται μὲ τὴν ῥίζαν, καὶ τὰς μεταβολὰς, τὰς ὁποίας πάντε ἡ ῥίζα πάσχει. Οὕτως εἴμεθα ἱκανοὶ ἐν ταῖς ῥίζαις ν' ἀποδείξωμεν γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἅτινα δὲν ἔχουσι μόνον ἀφῃρημένως θεωρητικὴν ἀξίαν οὐδὲ μόνον γραμματικῆς διατυπώσεως καὶ ὑπολογισμοῦ χάριν ὑποθετικῶς τιθέντα· ἀλλ' αἱ ῥίζαι — καθ' ὅσον εἶνε ὀρθῶς διευκρινημέναι, ὅπερ κατὰ τὸ μέγιστον κἂν μέρος αὐτῶν εἶνε λίαν πιθανὸν — παριστῶσιν ἀληθῆ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῶν πρώτων χρόνων καὶ πολὺ προσεγγίζουσιν εἰς τὰ πρῶτα γεννήματα τῆς γλωσσοπλαστίας, ἴσως δὲ καὶ πολλάκις ταυτίζονται μὲ αὐτά. Ἐν ταῖς ἄλλαις φυλαῖς ἡ ἀναγωγὴ τῶν λέξεων εἰς τὸ κυρίως ῥιζικὸν στοιχεῖον εἶνε ἀδύνατος, ὡς εἴρηται, διότι τὴν ἱστορίαν τῶν γλωσσῶν τούτων δὲν δυνάμεθα πολὺ ἄνω νὰ προβιβάσωμεν· τὸ δὲ τέλος τῆς ἐρεύνης μας δὲν εἶνε ἐν αὐταῖς ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνακτίσεως καὶ μεταμορφώσεως. Πρὸς δὲ τούτοις ἐν μὲν ταῖς σανσκριτικαῖς αἱ ῥίζαι καὶ πραγματικῶς ἀκόμη συνεπτυγμέναι ἐν ταῖς λέξεσι κεῖνται, καὶ δύνανται ν' ἀποκριθῶσιν ἐκ τοῦ ὅλου τῆς λέξεως ὡς ὡρισμένον σύμπλεγμα φθόγγων· ἐν δὲ ταῖς σημιτικαῖς οὕτως ἐχωνεύθη ἡ ῥίζα ἐν τῷ θέματι, ὥστε μόνον δυνάμει κεῖται ἐν αὐτῷ. Ἡ μὲν σανσκριτικὴ ῥίζα εἰς τὸ θέμα πέραιτέρω *διεμορφώθη*, ἡ δὲ σημιτικὴ εἰς τὸ θέμα *μετεμορφώθη*.

Ἐντεῦθεν ἠδυνάμεθα νὰ θέσωμεν ἑαυτοῖς τὸ πρόβλημα μὴ μόνον ἕως οὗ φθάνει ἡ γραμματολογία, νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἱστορίαν τῶν σανσκριτικῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσίν των ἀπὸ τῆς τῶν ῥιζῶν πλάσεως μέχρι τῶν ἐντελῶς ἀνεπτυγμένων λεξικῶν τύπων νὰ ἐκθέσωμεν, καὶ ταύτην ὄχι μόνον ὡς θεωρητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ὡς ἔγχρονον αὔξησιν. Ἡ δὲ λύσις τοιούτου προβλήματος ἴσως καὶ δοκιμασθῇ οὐκ εἰς μακράν. Ἔπρεπε δ' εἰκότως ν' ἀπέχῃ πάσης φαντασίας καὶ νὰ στηρίζηται μόνον ἐπὶ ὀπισθοβατικῶν πορισμάτων ἐξ ἀσφαλῶν δεδομένων. Ἐγὼ δὲν ἀποτολμῶ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐν τοῖς ἑξῆς δίδω μόνον ἀνάλυσιν τῶν στοιχείων τῆς γλώσσης, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ

ἐνταῦθα δεδομένα εἰς ἔκθεσιν ἐγχρόνου ἀναπτύξεως ἐπείγουσι. καὶ τῷ ὄντι ἡ ἀνάλυσις παντὸς ἱστορικοῦ οἴκοθεν ἐν χρονικῇ παρατάσει ἐξηγεῖται.

Οὕτω π. χ. ἐκ προοιμίων δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαλλαχθῶμεν τῆς ἐννοίας, ὅτι κατά τινα χρόνον, εἴτε κατὰ τὰ 4000 εἴτε κατὰ τὰ 5000 π. Χρ. ἡ σανσκριτικὴ φυλὴ ἐλάλει γλῶσσαν ριζικὴν ἤτοι ἐκ μόνων ριζῶν συγκειμένην, ἥτις ἐσωτερικῶς πρέπει νὰ ἦτον ὁμοιοτάτη μὲ τὴν Τζινικὴν (Κινεζικήν). Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ παρίδωμεν τὸ λογικὸν ταῦτο ἀξίωμα: *διάφορα πράγματα οὐδέποτε ἐκ πάντη ὁμοίων αἰτιῶν προέρχονται, ἀλλὰ μόνον ἐκ διαφόρων.* Αἱ σανσκριτικαὶ λοιπὸν γλῶσσαι, καὶ περ πρόπαλαι ριζικαὶ οὖσαι, οὐδέποτε ὅμως τοιαῦται ἦσαν, οἷα ἡ Τζινική· διότι ἐκεῖναι μὲν κλιτικαὶ ἀπέβησαν, αὕτη δὲ δὲν εἶνε τοιαύτη. Ἐν ἐκείναις λοιπὸν πρέπει νὰ ἐνέκειτό τι, ὅπερ ὄχι καὶ ἐν ταύτῃ. Ἡ διαφορὰ δυνατὸν νὰ ἔκειτο ἐν τῇ γενέσει τῶν φθόγγων· ἀλλὰ καὶ αὕτη προέρχεται οὐσιωδῶς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εὑρίσκεται ἐπὶ γλωσσικῶν πραγμάτων ἑκάστοτε ἡ πρωτεύουσα καὶ οὐσιωδεστέρα αἰτία. Πιθανῶς ἡ διαφορὰ ἦτον ἀκαταλήπτως μικρά· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὑπῆρχε καὶ ηὔξανε κατὰ πᾶσαν βαθμίδα τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ, πῶς διακρίνεται χημικῶς ἢ μορφολογικῶς τὸ μικροσκοπικὸν βλαστίδιον εἴδους τινὸς φυτῶν, τὸ μικροσκοπικὸν ὠάριον εἴδους τινὸς ζώων ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τινὸς εἴδους ἢ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἠδύνατο ἐκ ταύτης τῆς διαφορᾶς νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πλήρη τοῦ εἴδους διαφοράτητα!

M.

ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΚΟΡΑΣΙΩΝ (1).

Ἐπιστολὴ πρώτη.

Τὸ καθῆκον τῆς μητρὸς καὶ ἡ πρώτη ἡλικία.

Εἰς σὲ γράφω, γλυκυτάτη μῆτερ, μέλλων καινὰς νὰ καταστήσω εἰς τὰς ἑλληνίδας ὁδηγίας τινὰς περὶ τῆς τῶν κορασίων ἰδίως ἀνατροφῆς· διότι σὺ εἶσαι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ὡρισμένη ὄχι μόνον νὰ ὁρέψῃς μὲ τὸ μητρικὸν γάλα ἐν ταῖς ἀγκάλαις σου τὸ νεογέννητον, τὸ ὁποῖον σοὶ ἐχάρισεν ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀναθρέψῃς εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας του. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον σοὶ εὔχομαι κατὰ πρῶτον εἶνε νὰ μὴ περιέλθῃς εἰς ἀνάγκην νὰ ζητήσῃς μήτε τιθήνην μήτε παιδαγωγὸν διὰ τὸ τέκνον σου· ἐπειδὴ ἄλλη ἁρμοδιωτέρα τῆς μητρὸς εἴτε τιθήνη εἴτε παιδαγωγὸς μάλιστα τοῦ κορασίου οὔτε εὑρίσκεται οὔτε εἶνέ που δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ. Ποία ξένη, ὅσον ἐνάρετος καὶ σοφὴ κἂν ὑποτεθῇ, θ' ἀγαπᾷ αὐτὸ τόσον καὶ θὰ τὸ περιφρουρῇ παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅσον ἡ μήτηρ, ἂν καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Σολομὼν ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν στιγμὴν, ὅτε φωνὴν ἀφήσασα ἐβόησε «Κύριέ μου, δὸς αὐτῇ τὸ παιδίον τὸ ζῶν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον μὴ θανατώσῃς αὐτὸ» (Βασιλ. Α'. κεφ. γ'), αὐτομάτως προτιμήσασα ἀντὶ τοῦ θανάτου, τοῦ ἐσχάτου κακοῦ, τὸ ἔλαττον διὰ τὴν καρδίαν της κακὸν, τὴν στέρησίν του. Ὅθεν σὺ, μῆτερ, δύνασαι τρυφερῶς ὄχι μόνον ν' ἀγαπᾷς καὶ φροντίζῃς τὸ ζῆν τοῦ γνησίου σου τέκνου, τοῦ καρποῦ τῶν σπλάγχνων σου, ἀλλὰ καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν, ὅπερ εἶνε τὸ αὐτό.

(1) Μεταξὺ ἄλλων θὰ συμβουλεύωμαι εἰς τὰ τῆς ἀνατροφῆς τῶν κορασίων τὸν κύρ. A. Théry. Éducation pour les filles' premiers conseils aux mères. Paris 1857.

Αὕτη εἶνε, ἀγαθὴ μήτερ, ἡ πρώτη μου εὐχὴ καὶ παραγγελία· καὶ ἤδη ἀπὸ σήμερον σὺ, νομίζω, θὰ θέσῃς τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ οἴκου, καὶ θὰ ἱδρύσῃς εὐλαβῶς τὸν ἱερὸν τῆς θεᾶς Ἑστίας βωμὸν, ἀναδεχομένη προθύμως ν' ἀνεθρέψῃς αὐταῖς χερσὶ καὶ ὑπὸ τὰ μητρικὰ ὄμματα τὸ τιμαλφέστατόν σοι δῶρον τοῦ οὐρανοῦ, τὸ νεογέννητόν σου κοράσιον, ὅπως ἀναγεννήσῃς αὐτὸ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν καὶ καταστήσῃς ποτὲ σώφρονα καὶ περίφρονα δέσποιναν τοῦ ἑλληνικοῦ οἴκου. Τοῦτο δὲ πράττουσα ἐκπληροῖς ἀδιστάκτως τὸ πρῶτον καὶ ἱερώτατον τῶν καθηκόντων σου.

Ἀλλ', ἴσως θὰ μοῦ εἴπῃς, δὲν φαίνεται ἀμετάτρεπτος καὶ ἀναγκαιότατος κανὼν τῆς φύσεως ἡ μήτηρ αὐτὴ νὰ θηλάζῃ καὶ ν' ἀνατρέφῃ τὸ τέκνον της, ἀφοῦ τόσα νήπια θηλάζουσι ξένον γάλα, διότι ἡ μήτηρ πάσχει, καὶ τόσα πάλιν ἄλλα παιδεύονται καὶ ἀνατρέφονται εἰς ξένων χεῖρας ἐν τοῖς νηπιακοῖς καὶ δημοτικοῖς σχολείοις, διότι ἡ μήτηρ ἢ δὲν ἠξεύρει γράμματα ἱκανὰ ἢ δὲν ἔχει καιρὸν, εἰς ἔργα ἀπασχολουμένη πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, φιλτάτη, εἶνε εὔλογα τῆς ἀνάγκης καταφύγια, εἶνε ἐξαιρέσεις δικαιολογημέναι, αἵτινες δὲν ἐναντιοῦνται οὐδ' ἀναιροῦσι ποσῶς τὸν μέγαν τῆς φύσεως νόμον, ὅστις ὁρίζει αὐτὴ ἡ μήτηρ νὰ τρέφῃ καὶ ν' ἀνατρέφῃ τὰ τέκνα της κατὰ τὴν πρώτην των μάλιστα ἡλικίαν.

Ὀρθῶς δὲ περὶ τούτου καὶ ἡ κ. Ἀμιλτὼν, εὐγενὴς καὶ πεπαιδευμένη Ἀγγλὶς, λέγει τάδε (*). «Εἰς τὰς μητέρας ἐνεπιστεύθη ὁ θεὸς τὴν φροντίδα λογικῶν ὄντων κατὰ τὴν μάλιστα ἐπίκαιρον περίοδον τῆς ὑπάρξεώς των· αἱ πηγαὶ τοῦ ἠθικοῦ των βίου κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τῶν μητέρων· ἀπ' αὐτῶν αἱ διαθέσεις καὶ τὰ ἀναγεννώμενα πάθη θὰ λάβωσι τὴν πρώτην ροπήν· δι' αὐτῶν τὰ σπέρματα τῆς νοήσεως θ' ἀναπτυχθῶσιν· αὗται

(2) Lettres sur les principes élémentaires de l'éducation tom. II. lettre I.

τέλος θὰ στηρίξωσιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ πᾶν ὅτι μέγα, ἀγαθὸν, καλόν. Ταῦτα εἶνε τὰ θαυμασὰ προνόμια, δι' ὧν ἐτιμήθη τὸ ἡμέτερον φῦλον ὑπὸ τῆς θείας προνοίας· ἀλλὰ καὶ τηλικαῦτα ἐντεῦθεν τὰ χρέη, τὰ ὁποῖα ἔχομεν νὰ ἐκπληρώσωμεν.

Ὅθεν πρὶν δώσω τέλος εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, δὲν δύναμαι νὰ μὴ σὲ ὑπομνήσω πόσον σπουδαῖον πρᾶγμα εἶνε διὰ τὸν ὅλον βίον αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τοῦ παιδίου· ὡς συνεῖδον τοῦτο τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων πάντες οἱ περὶ τῶν τῆς ἀνατροφῆς σπουδαίως σκεφθέντες καὶ συγγράψαντες. Καὶ, ἵνα σοὶ ἀναφέρω ἐν πρώτοις περὶ τούτου ἡμέτερον πρόγονον, ἰδοὺ τί λέγει ὁ θεῖος Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (1). «Μήτε αὐτὸς ἕκαστος πρέπει γὰ ἦνε προπετὴς ἐν γένει εἰς τὰς ἡδονὰς, πιστεύων ὅτι οὐδ' ἐκτὸς λυπῶν θὰ ἦνε, μήτε ἄλλον νὰ συγχωρήσῃ, γέροντα ἢ νέον, νὰ πάσχῃ τὸ αὐτὸ μὲ ἡμᾶς, ἄρρενα ἢ θῆλυν, ἀ*πάντων δὲ ἥκιστα κατὰ δύναμιν τὸν ἀρτίως γεγεννῆ· διότι κυριώτατον ἐμφύεται εἰς πάντας ΤΟΤΕ τὸ πᾶν ἦθος διὰ ἔθος.* Ἀλλ' ἐγὼ ἀκόμη, ἂν δὲν ἤθελα φανῇ, ὅτι παίζω, θὰ ἔλεγον, ὅτι πρέπει καὶ τὰς ἐγκυμονούσας μάλιστα γυναῖκας νὰ ἐπιμελώμεθα κατ' ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν, ὅπως μήτε πρὸς ἡδονάς τινας πολλὰς ἅμα καὶ σφοδρὰς φέρηται ἡ ἔγκυος γυνὴ, μήτε πάλιν πρὸς λύπας, ἀλλὰ τὴν ἱλαρότητα καὶ εὐμένειαν καὶ πραότητα τιμῶσα νὰ διαζήσῃ τὸν τότε χρόνον.» καὶ ταῦτα μὲν ὁ Πλάτων· τῶν δὲ νεωτέρων ἐδυνάμην μὲν πλείστους ὅσους ν' ἀναφέρω, ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ ἑξῆς· «Ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, λέγει ὁ κύρ. Thiry, ἐνυπάρχουσι πάντα τὰ σπέρματα τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν κλίσεων καὶ διαθέσεων καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων πάσης ἑπομένης ἡλικίας, καὶ ὁ ἔπειτα ἄνθρωπος ὁ τετελεσμένος δυνάμει προϋπάρχει ἐν τῷ μειδιῶντι ἢ κλαυθμυρίζοντι νηπίῳ, ἡ δὲ πορεία τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως καθ' ὅλου δὲν διακόπτεται, ὥστε ἡ ἀμέλεια καὶ ἀδιάφο-

(1) Νομ. Ζ'. 792.

ρία ἐκ μέρους τῶν γονέων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη βλάπτει καὶ καιρίως τὴν ὅλην ἀνατροφήν.»

Ἀλλὰ τί φρονοῦσι παρ' ἡμῖν πολλαὶ μητέρες ἀμέριμνοι περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν τέκνων των; Νομίζουσιν αἱ τοιαῦται, ὅτι μόλις ἀπὸ τοῦ τρίτου ἢ καὶ τετάρτου ἔτους τῆς ἡλικίας των δυνατὸν ν' ἀρχίσῃ κάποια προσοχὴ καὶ παιδαγωγία. Διὰ τί; διότι τί νοεῖ, λέγουσι, τὸ νήπιον τὸ πρωτοετὲς καὶ διετὲς καὶ τριετὲς ἀκόμα ἀπὸ παιδαγωγίαν; Ἀλλ' ἀπατῶνται τρομερὰν ἀπάτην αἱ δυστυχεῖς αὗται μητέρες· τὰς καλῶ δὲ δυστυχεῖς, διότι εἶναι δυστυχεῖς, κατασταίνουσαι δυστυχῆ τὰ φιλτατά των διὰ τῆς ἀμελείας καὶ ἀδιαφορίας των. Ἀγνοοῦσαι ὅμως αἱ δυστυχεῖς αὗται, ὅτι τὸ νήπιον αἰσθάνεται, ἀντιλαμβάνεται ἐντυπώσεις καὶ νοεῖ, ἆρα δὲν παρατηροῦσι τοὐλάχιστον πῶς ἐν μικρῷ χρόνῳ μανθάνει τὴν γλῶσσαν, τὸ χαλεπώτατον πάντων, πῶς μετ' ὀλίγους μόνον μῆνας ἀναγνωρίζει τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα; Καθὼς λοιπὸν εὐκόλως ἐξ αὐτομάτου ἀντιλαμβάνεται καὶ διακρίνει καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν λέξεων στοιχεῖα μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος καὶ σταθερότητος, ἐνῷ εἰς ἔτι μᾶλλον προχωρημένην ἡλικίαν ἐν τῷ σχολείῳ οὐδὲ τὸ ἑκατοστὸν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ δύναται νὰ μάθῃ, οὕτως, ὡς εἰκός, κάλλιστα εἰσδέχεται καὶ τὰ τοῦ ἤθους καὶ δαιμονίως δύναται ν' ἀντιληφθῇ τοὺς τῆς ἀγωγῆς κανόνας ἁπλοῦς καὶ ζῶντας προβαλλομένους, ὡς ἄλλοτε θὰ σοὶ ἐκθέσω ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Ταῦτα, σεβασὴ μῆτερ, ἐν τῷ νῷ θεμένη ἐπιμελοῦ σὺ αὐτὴ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ φιλτάτου σου, καὶ ἐκλέγου μερίδα τὴν ἀγαθὴν ἀντὶ νὰ τυρβάζῃς περὶ πολλὰ καὶ μάταια, ὡς πολλαὶ τῶν κυριῶν τοῦτο πρὸ πάντων προφαπίζονται, ὅτι δὲν εὐκαιροῦσι νὰ ἐπιβλέπωσι διαρκῶς ἐπὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων των διὰ πολλὰ ἄλλα ὡς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ χρέη. Ὢ πόσον πολλάκις ὁ λεγόμενος πολιτισμὸς ἀπανθρωπίζει τὸν ἄνθρωπον! ἐρρέτω τοιοῦτος ἐξευγενισμός.

Τοσαῦτα σήμερον· σοὶ ὑπόσχομαι δὲ τοῦ λοιποῦ κατὰ δεκαπενθήμερον, ἂν δὲν κωλύει τι, νὰ σοὶ γράφω τὰ πρὸς ὀδηγίαν τινὰ τῶν μητρικῶν σου φροντίδων περὶ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ νεογενοῦς. Ἀλλὰ βεβαίως τοσαύτην δύναμιν δὲν θὰ ἔχωσιν οἱ ἐμοὶ λόγοι, ὅσην εὐγλωττίαν ἡ μητρική σου καρδία καὶ ὅσην ἀρωγὴν καὶ χάριν παρὰ τοῦ οὐρανίου πατρὸς θὰ ἐπικαλεσθῇς καὶ ἀξιωθῇς. Ὑγίαινε κατ' ἄμφω.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

1) Ἀναμνήσεις Φιλοπάτριδος ἤτοι ποιήσεις εἰς ᾄσματα τρία μετὰ διαφόρων ἄλλων ποιημάτιων καὶ συλλογῆς τινος δημοτικῶν ᾀσμάτων ἀνεκδότων ὑπὸ Τριανταφύλλου Μπάρτα. Ἐν Παρισίοις ἐκ τῆς τυπογραφίας Ad. Lainé et S. Havard 1864. — Ἀληθῶς ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος περιέχει τὸ βιβλίον. Καὶ ἐκ τῶν τριῶν ᾀσμάτων, ἅτινα εἶνέ τις σύνοψις τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος δουλευούσης ὑπὸ τὸν ὀσμανικὸν ζυγὸν (Α'. ᾆσμα), ἀγωνιζομένης πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας (Β'. ᾆσμα) καὶ βασιλευομένης (Γ'. ᾆσμα), καὶ ἐκ τῶν μικρῶν ποιημάτιων ἀποπνέει πνεῦμα φιλοπατρίας. Τούτων τινὰ π. χ. τὸ εἰς τὸ ἦρας, τὸ εἰς τὸν ὕπνον, τὸ εἰς τὴν *ἐλπίδα*, τὸ εἰς τὴν *ὑγείαν*, τὸ εἰς τὴν *φιλαργυρίαν* καὶ τὸ εἰς τὴν *δοκησισοφίαν*, ἔχουσι καί τινα ἰδίαν χάριν. Πολυτιμότερα εἶνε τὰ ἀνέκδοτα δημοτικὰ ᾄσματα, 34 τὸν ἀριθμὸν, τὰ ὁποῖα, ἐν ἡμέραις τῆς νεότητός του ἀκούων ὁ κύριος Μπάρτας ἐν τῇ πατρίδι του Ἠπείρῳ ᾀδόμενα, πιστῶς τὰ ἀπεμνημόνευσε καὶ ἀκριβῶς τὰ ἀπέδωκε συνοδεύων αὐτὰ καὶ μέ τινας ἀξίας λόγου ἱστορικὰς σημειώσεις. Πόσον συναισθάνεται καὶ ὁ κύριος Μπάρτας τὴν κατε-

πείγουσαν ἀνάγκην νὰ συλλεχθῶσι καὶ διὰ τοῦ τύπου ἀσφαλισθῶσιν ἀπὸ τοῦ χειμάρρου τοῦ νεωτερισμοῦ τὰ ἀκόμη ἀνέκδοτα δημοτικὰ ᾄσματα καὶ αἱ δημώδεις παροιμίαι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καταφαίνεται ἐκ τοῦ μικροῦ προλόγου, τοῦ προτεταγμένου τῆς συλλογῆς του, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ὁλόκληρον ἐδῶ μετατυπώνομεν.

«Τὰ πλεῖστα τῶν τυπωθέντων Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων μέχρι σήμερον ἐθαυμάσθησαν ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης καὶ τῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ὡς ἄξια λόγου διὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν καὶ τὰς ἰδέας.

Καθῆκον ἱερὸν ἑκάστου Ἕλληνος εἶναι, νομίζω, νὰ συλλέγῃ αὐτὰ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ζήλου, οἷα ὑπὸ τοῦ λαοῦ ψάλλονται, καὶ νὰ τὰ προσφέρῃ εἰς τὸ ἔθνος λέγων τὸ «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν.» Ἐκπληρῶν καὶ ἐγὼ τὸ καθῆκον τοῦτο πρὸς τὸ ἔθνος ἐκδίδω τὰ ἑπόμενα δημοτικὰ ᾄσματα. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ὑπάρχουσιν ἐκδεδομένα· ἐπειδὴ ὅμως εὗρον διαφοράν τινα ἐν αὐτοῖς, ἔκρινα καλὸν νὰ τυπώσω αὐτά. Εἰς τὸ τέλος αὐτῶν προσέθηκα σημειώσεις τινὰς, τὰς ὁποίας συνέλεξα ἀπὸ διαφόρους εἰδήμονας. Σώζονται ἀκόμη εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ πολλὰ τοιαῦτα ᾄσματα, ἄξια λόγου, ἅτινα δὲν πρέπει ν' ἀμεληθῶσι, διότι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπόλλυνται· ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ παροιμίαι ἀξιοπερίεργοι διὰ τὴν εὐφυΐαν τοῦ ἔθνους, ὡραῖαι φράσεις καὶ λέξεις κ. τ. λ. Εἴθε ὅλοι οἱ λόγιοι ἡμῶν νὰ ἐπιληφθῶσι τῶν τοιούτων, μιμούμενοι τοὺς πεπαιδευμένους τῆς Εὐρώπης, οἵτινες μετὰ ζήλου θηρεύουσι τὰ τοιαῦτα, πρὸς σπουδὴν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς εὐφυΐας τῶν λαῶν.»

2) Τὰ *Διατί* καὶ *Διότι* ἤτοι ἡ φυσικὴ ἁπλοποιημένη ὑπὸ Μ. Α. Δεβῆ, ἱππότου τοῦ λεγεῶνος τῆς τιμῆς, καθηγητοῦ τῆς φιλολογίας καὶ ἱστορίας κ. τ. λ. Ἐκ τῆς 24ης ἐκδόσεως τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Μ. Ν. Βελονάκη, διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς. Ἀθήνησι τύποις Α. Σακελλαρίου 1861. σλ. ις', 256, 12ον τιμ. δρ. 3,50.

Τὴν ἁπλοποιημένην ταύτην φυσικὴν δι' ἁπλῆς καὶ εὐδιάστου καὶ καθαρᾶς μεταφράσεως παρέχει ὡς τερπνὸν ἅμα καὶ ὠφέλιμον ἀνάγνωσμα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὁ καὶ δι' ἄλλης ὁμοίας μεταφράσεως, τῆς τοῦ περὶ μακροβιότητος τοῦ ἀνθρώπου κτλ. ὠφελίμου συγγραμματίου τοῦ Γάλλου Φλουρένσου (ἐν Ἀθήναις 1850), ἤδη γνωστὸς κύριος Βελονάκης. Δὲν διστάζομεν νὰ συστήσωμεν τὴν ἁπλοποιημένην φυσικὴν ὄχι μόνον εἰς πάντας τοὺς ἀναγιγνώσκειν ἐπισταμένους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγνωσματάριον εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα· διὸ καὶ δευτέραν ἔκδοσιν εὐχόμεθα τῷ μεταφραστῇ, ὅτε βέβαια θὰ διορθωθοῦν καί τινα ἐκ τοῦ τυπογραφικοῦ παρεισφρήσαντα τυπογραφικὰ παραράμματα. Τὴν ἐκ τοιούτων ἀναγνωσμάτων ὠφέλειαν ἅμα καὶ τέρψιν εἶνε περιττὸν νὰ ἐξηγήσωμεν ἡμεῖς ἰδιαιτέρως, ἀφ' οὗ καὶ ἡ σωτήριος αὕτη γνώμη καθ' ἡμέραν βαθυτέρας ῥίζας ἁπλώνει καὶ ἡ φάλαγξ τῶν πολεμίων τῶν μυθιστορικῶν ἀναγνωσμάτων ὅσ' ἡμέραι κρατύνεται καὶ ὁ μεταφραστής, εἴπερ τις ἄλλος, τά τε μυθιστορήματα καὶ τοὺς μεταφραστὰς τῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ἀποστρεφόμενος, ἀπροχρώντως ἀναπτύσσει τὸ θέρμα τοῦτο ἐν τῷ γλαφυρῷ προλόγῳ του, τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο ὁλόκληρον μεταφέρομεν εἰς τὸν Φιλίστορα, καὶ τὸν συσταίναμεν μετ' ἐπιστασίας νὰ τὸν ἀναγνώσωσιν οἱ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν τέκνων κηδόμενοι γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι. Ἰδοὺ ὁ πρόλογος τοῦ μεταφραστοῦ.

«Τοῦ παρόντος βιβλίου τὴν μετάφρασιν ἐπεχείρησα τὸ πρῶτον, ἐν ὥραις σχολῆς, πρὸς ἰδίαν μου τέρψιν, ἀκολούθως ὅμως ἀπεφάσισα καὶ νὰ δημοσιεύσω αὐτό, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι προσφέρω εἰς τὸ κοινὸν, ἀνάγνωσμα τερπνὸν, διδακτικὸν, ὠφέλιμον. Καὶ τῷ ὄντι τῶν φυσικῶν ἐπισφημῶν, καὶ ἰδίως τῆς Φυσικῆς, ἡ σπουδὴ καὶ ἡ γνῶσις εἶνε ὁμολογουμένως

Ἀον τερπνή. Ἐπειδὴ πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει (Ἀριστ. τῶν μετὰ τὰ φυσικ. Α.)· γνωρίζει πᾶς τις καὶ ἀφ' ἑκυτοῦ πόσην εὐχαρίστησιν καὶ ἡδονὴν αἰσθάνεται, ὅταν

ἐννοῇ τὸν λόγον ἢ τὴν αἰτίαν τῶν καθ' ἑκάστην ὑπὸ τὰς ὄψεις αὐτοῦ φυσικῶν φαινομένων, ὁσάκις μάλιστα εὑρίσκει ὁ ἴδιος τὴν αἰτίαν ταύτην. Ἱέρων ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν κατεσκεύασέ ποτε χρυσοῦν διάδημα· ὑποπτευθεὶς δὲ, ὅτι ὁ χρυσοχόος ἐνόθευσε τὸν χρυσὸν, προσεκάλεσε τὸν περιώνυμον Ἀρχιμήδην νὰ βεβαιώσῃ αὐτὸν, εἰ δυνατὸν, περὶ τῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀρχιμήδης ἐσκέφθη πολὺ, ἀλλὰ ματαίως καὶ ἀπηλπίζετο πλέον, ὅτε ἠδύνατο ν' ἀνακαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν, ὅτε μίαν ἡμέραν, λουόμενος τυχαίως ἐν τῷ λουτρῷ, παρετήρησεν, ὅτι ὅσῳ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐβυθίζετο εἰς τὸ ὕδωρ, τόσῳ τὸ ὕδωρ ὑψοῦτο καὶ τὸ σῶμά του ἐγίνετο κουφότερον· ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ἀνεκάλυψε τὸν φυσικὸν νόμον, τὸν *ἀπ' αὐτοῦ ἀρχὴν τοῦ Ἀρχιμήδους* καλούμενον, *ὅτι πᾶν σῶμα βυθιζόμενον εἰς τὸ ὕδωρ ἀποβάλλει ἐκ τοῦ βάρους του τόσον, ὅσον εἶνε τὸ βάρος τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἐκτοπίζει.* Τοσαύτην δὲ ἠσθάνθη χαρὰν, ὥστε οἷον ἐπιλαυόμενος ἑαυτοῦ, ἐξῆλθεν εὐθὺς τοῦ λουτροῦ γυμνὸς καὶ περιέτρεχε τὰς ὁδοὺς τῶν Συρακουσῶν φωνάζων, κατὰ τὸν Βιτρούβιον, *εὕρηκα! εὕρηκα!* Τὸν νόμον τοῦτον ἀνακαλύψας ἅπαξ ἐσκέφθη, ὅτι ἂν ἐζύγιζεν ἐν τῷ ἀέρι καθαρὸν χρυσὸν, ἰσοβαρῆ πρὸς τὸ διάδημα, καὶ ἔπειτα ἐζύγιζεν αὐτὰ, χωριστὰ καθὲν, ἐν τῷ ὕδατι, ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, διότι ἂν τὸ διάδημα ἦτο ἀμιγὲς, ἤθελεν ἐκτοπίσει ἴσον ὕδωρ μὲ τὸν καθαρὸν χρυσὸν κτλ. Γνωρίζομεν δὲ, ὅτι ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅστις ἔκαιε διὰ τῶν καυστικῶν κατόπτρων (Ζωναρ. χρονικ. Θ'. 4.) τὸν πολιορκοῦντα τὰς Συρακούσας Ῥωμαϊκὸν στόλον, κατεγίνετο περὶ τὴν λύσιν μαθηματικοῦ τινος προβλήματος, *ἐπὶ διαγράμματος*, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεπόρθησαν τὴν πόλιν ταύτην· τοσούτῳ δὲ ἦτο βυθισμένος, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐλεηλάτησαν ἤδη τὴν πόλιν καὶ ἐνέπλησαν αὐτὴν θρήνων καὶ κλαυθμῶν καὶ ταραχῆς, αὐτὸς δὲ κατεγίνετο εἰσέτι οὐδὲν αἰσθανθεὶς τῶν γενομένων· καὶ ὅτε Ῥωμαῖος στρατιώτης ἦλθε νὰ τὸν φονεύσῃ, παρεκάλει αὐτὸν «ἀναμεῖναι βραχὺν χρόνον, ὅπως μὴ

καταλίπῃ τὸ ζητούμενον ἀτελὲς καὶ ἀθεώρητον, τὸν δ' ἀφροντιστήσαντα διαχρήσασθαι!» (Πλούταρ. Μάρκελ. 19). Ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν ἀρχαίαν τινὰ παράδοσιν, καὶ ὁ μέγας Ἀριστοτέλης ἀπέπνιξεν ἑαυτὸν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Εὐρίπου, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐννοήσῃ τὴν αἰτίαν τῶν παλιρροιῶν αὐτοῦ· ἐννοεῖται, ὅτι ἡ χαρά του θὰ ἦτον ἀνάλογος τῆς λύπης, ἂν κατώρθωνε νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Ὁμολογητέον δὲ, ὅτι ἡ πρόοδος τῆς Φυσικῆς κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κατήντησεν εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ ἐξηγῇ καὶ πράγματα ἀνεξήγητα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων θεωρούμενα. Οὕτω π. χ. καὶ ὁ Στράβων καὶ ὁ Φιλόστρατος καὶ ὁ Πλίνιος ἀναφέρουσιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον τὴν μὲν πρωΐαν ἐξέπεμπεν ἦχον μελῳδικὸν, τὸ δὲ ἑσπέρας πένθιμον· ἐν Θήβαις ταῖς Αἰγυπτίαις, λέγει καὶ ὁ Παυσανίας, ἀ. 42, ἐστὶ καθήμενον ἄγαλμα ἠχοῦν . . . τοῦτο τὸ ἄγαλμα ὁ Καμβύσης διέκοψε· καὶ νῦν, ὁπόσον ἐκ κεφαλῆς εἰς μέσον σῶμα, ἐστὶν ἀπερρίμμενον, τὸ δὲ λοιπὸν κάθηταί τε καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ἀνίσχοντος ἡλίου βοᾷ· καὶ τὸν ἦχον μάλιστ' ἂν εἰκάσειέ τις κιθάρας ἢ λύρας ῥαγείσης χορδῆς». Τὸ πρᾶγμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον πολλοὶ τῶν ἀρχαίων σοφῶν καὶ ἤκουσαν καὶ ἀνέφεραν, οὐδεὶς δὲ ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ, ἐξηγήθη σήμερον φυσικώτατα, ὡς φρονῶ, ὑπὸ τοῦ Κιρχέρου. Κατὰ τὸν σοφὸν τοῦτον τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο ἦτο μετάλλινον καὶ κοῖλον, ἑπομένως περιεῖχεν ἀέρα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μέταλλον εἶναι εὐθερμάγωγον σῶμα, αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ἐθέρμαινον αὐτὸ, ἡ δὲ θερμότης μετεδίδετο καὶ εἰς τὸν ἐμπεριεχόμενον ἀέρα· ὁ ἀὴρ θερμαινόμενος ἐκτείνεται, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸν ὄγκον καὶ ἑπομένως ἐξήρχετο ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀγάλματος. Ἐὰν ὑποτεθῇ τώρα, ὅτι εἰς τὸ στόμα τούτου ὑπῆρχε γλωττὶς, ὁποία ἡ τῶν ἐμπνευστῶν ὀργάνων, ὁ ἐξερχόμενος ἀὴρ ἐδόνει αὐτὴν, καὶ τὸ ἄγαλμα ἄφινε φωνὴν ἁρμονικήν. Μετὰ τὴν δύσιν ὅμως τοῦ ἡλίου ψυχομένου τοῦ ἀγάλματος, συνεστέλλετο ὁ ἐν αὐτῷ ἀὴρ, ὁ δὲ ἐξωτερικὸς εἰσήρ-

χετο πάλιν διὰ τοῦ στόματος· ἐπειδὴ δὲ ἐδόνει ἀντιστρόφως τὴν γλωττίδα, παρῆγε τὸν ἀμβλὺν ἐκεῖνον καὶ λυπηρὸν ἦχον. Δὲν εἶναι τερπνὴ, φυσικὴ καὶ πειστικὴ ἡ τοιαύτη ἐξήγησις;

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς ἐκ τῆς Φυσικῆς τέρψεως· ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι καὶ Βν ὠφέλιμος. Ἡ ἐκ τῆς Φυσικῆς ὠφέλεια εἶναι ἄπειρος καὶ καταφανεστάτη. Εἴρηται ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ δαιμόνιος Ἀρχιμήδης ἔκαιε τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον διὰ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ γνώσεων καὶ ἐνεποίει τοσοῦτον δέος εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν «οὐ παυσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὃς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν κυριεύει ἐκ τῆς θαλάσσης, τὴν δὲ σαμβύκην ῥαπίζων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἑκατόγχειρας ὑπεραίρει τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;» Ὁ Ἀρχιμήδης λοιπὸν ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ γείνῃ ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος του, ἂν δὲν ἐκυρίευαν αὐτὴν διὰ προδοσίας οἱ Ῥωμαῖοι. Καὶ ποία μεγαλειτέρα ὠφέλεια ἡ εὐχαρίστησις εἰς τὸν κόσμον τοῦ νὰ γείνῃ τις σωτὴρ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος του; Ἀλλὰ πί τὰ παλαιά, ἐν ᾧ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τοῦ θαυματουργοῦ ἡμῶν αἰῶνος τὰ θαύματα; Δὲν εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς φυσικῆς, ἥτις ἀνεκάλυψε τὴν ἐλαστικὴν τοῦ ἀτμοῦ δύναμιν, δι' ἧς κινούμενα τὰ ἀτμοκίνητα καὶ αἱ ἀτμάμαξαι ἐμηδένισαν σχεδὸν σήμερον τὰς ἀποστάσεις καὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου; Δὲν εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς φυσικῆς, ἥτις ἀνεκάλυψε καὶ ἐφήρμοσε τὸν ἠλεκτρισμὸν εἰς τοὺς ἠλεκτρικοὺς τηλεγράφους, δι' ὧν συνομιλεῖ σήμερον, νὰ εἴπω οὕτως, ὁ Ἀσιανὸς μὲ τὸν Εὐρωπαῖον, ὁ Εὐρωπαῖος μὲ τὸν Ἀμερικανὸν καὶ οὗτος πάλιν μὲ τοὺς ἀντίποδας αὐτοῦ; Τοιαῦτα θαύματα ἂν προφήτευέ τις πρὸ ἑκατὸν χρόνων, ἐκινδύνευεν ἀναμφιβόλως νὰ ὀνομασθῇ γόης καὶ δαιμονισμένος, ἀλλ' ὅμως σήμερον καὶ βλέπομεν αὐτὰ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρπούμεθα.

Ἀλλ' αὗται εἶναι μᾶλλον ὑλικαὶ ὠφέλειαι· αἱ ἠθικαὶ εἶναι ἔτι μεγαλείτεραι. Ἀληθῶς ἡ σπουδὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν φωτίζει τὸν νοῦν, κοσμεῖ τὴν ψυχὴν, ἀπαλλάττει τὸν ἄνθρωπον

παντοίων δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν τοῦ Θεοῦ, διότι «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας Αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν (Ἰωαν. δ'. 24). Ὁ ἀμαθὴς ἄνθρωπος βλέπει ἐπὶ τῶν τάφων φῶτα πλανώμενα καὶ ἡ φαντασία του πλάττει φαντάσματα ἀνύπαρκτα, παρουσίαν δαιμόνων, *βρυκόλακας* καὶ τὰ παρόμοια, διὸ καὶ φεύγει ἔντρομος καὶ περιδεὴς, κρύπτεται πεφοβισμένος, ζῇ ἀθλίως. Ἐξ ἐναντίας ὁ ἐπιστήμων γνωρίζων πόθεν καὶ πῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο συμβαίνει οὐδόλως πτοεῖται, ἀλλὰ κινεῖται μᾶλλον εἰς θαυμασμὸν τοῦ Πανσόφου καὶ Παντοδυνάμου Δημιουργοῦ, γίνεται ἠθικώτερος, ἐναρετώτερος, εὐσεβέστερος. Καὶ δικαίως ἄρα ἔλεγεν ὁ πολὺς Νεύτων, ὅτι «ἐὰν κατορθώσωμεν τὴν τελειοποίησιν τῶν ἐπιστημῶν, εἶναι ἐλπὶς νὰ φθάσωμεν δι' αὐτῶν καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς Ἠθικῆς, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ἐπιστήμη εἶναι πραγματικῶς λέξις κενή (Diction. de la conversat. mot Newton).

Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τὸ παρὸν βιβλίον, καθ' ἣν μέθοδον πραγματεύεται τὰ περὶ Φυσικῆς, εἶναι καὶ *Διδακτικὸν*, ἐπειδὴ συνειθίζει συγχρόνως τοὺς παῖδας ἐνωρὶς νὰ ζητῶσι τὸν λόγον παντὸς πράγματος καὶ νὰ μὴ ἀφίνωσιν *ἀταλαίπωρον* τὴν ζήτησιν τῆς *ἀληθείας*, ὡς ὁ πολὺς καὶ ἀπαίδευτος ὄχλος, διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ γείνωσί ποτε σπουδαῖοι καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες. Πρὸς τούτοις δὲ διαδίδει εἰς τὸν λαὸν γνώσεις ὠφελίμους καὶ πολλάκις σωτηρίους. Συχνότατα ἀκούομεν, ὅτι κατεκεραυνώθη ὁ μὲν, διότι κατέφυγεν ἐν καιρῷ καταιγίδος ὑπὸ ὑψηλὸν δένδρον, ὅτι ἀπέθανεν ἀσφυκτικὸς ὁ ἄλλος, διότι κατέβη εἰς ὑπόγειον, ὅπου ἔβραζον κρασία ἢ στέμφυλα, ἢ διότι ἤναψεν ἄνθρακας ἐν στενῷ καὶ κλεισμένῳ δωματίῳ. Τὸ βιβλίον τοῦτο διδάσκει πάντας πῶς νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν τοιούτων καὶ πῶς δύνανται προσβληθέντες νὰ σωθῶσι. Τοιαῦτα βιβλία μάλιστα μετὰ τῆς πατρίου ἱστορίας καὶ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς φρο-

νῶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦναι πάγκοινον ἀνάγνωσμα καὶ νὰ εὑρίσκωνται εἰς παντὸς πολίτου τὰς χεῖρας ἀντὶ τῶν κατακλυσάντων καὶ λυμαινομένων τὴν Ἑλλάδα μυθιστορημάτων. Ἔλεγεν ὁ σοφὸς καὶ φιλόπατρις Κοραῆς, ἀποβλέπων εἰς τὴν πληθὺν καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του Γραμματικῶν (καὶ τί ἤθελεν εἰπεῖ ἀρά γε, ἂν ἔβλεπε τὰς σημερινάς), ὅτι περισσότερον ἤθελεν ὠφελήσει τὸ γένος *σήμερον, ὅστις καίει παρὰ ὅστις γράφει Γραμματικάς*· καὶ ἐγώ, ἂν δὲν εἶναι τολμηρόν, ἤθελον εἰπεῖ, ὅτι πολὺ ἤθελεν ὠφελήσει ἀληθῶς τὴν Ἑλλάδα, ὅστις ἔκαιε, σὺν τοῖς μεταφρασταῖς αὐτῶν, τὰ μυθιστορήματα. Τῷ ὄντι ἡ ἀνάγνωσις τῶν πλειστέρων μυθιστορημάτων ἐξάπτει τὴν φαντασίαν, φθείρει πολλάκις καὶ νοῦν καὶ καρδίαν καὶ ἐμποιεῖ αἰσθήματα βλαπτικὰ τῆς τε ὑγείας καὶ ἠθικῆς τῶν ἀναγνωστῶν, οἵτινες, ἐθιζόμενοι μάλιστα εἰς τοιαύτας κενοσπουδίας, εἰς τοιαῦτα κοῦφα καὶ ἀνεμώλια ἀναγνώσματα, δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐγκύψωσιν εἰς τὴν μελέτην σπουδαίων βιβλίων, οὐδὲ νὰ καρπωθῶσιν ὠφέλειαν ἐξ αὐτῶν. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις δὲ πολλῶν ἰατρῶν, ἡ ἀνάγνωσις τῶν μυθιστορημάτων εἶναι μία τῶν αἰτιῶν τῆς μανίας καὶ τοῦ ὑστερισμοῦ παρὰ ταῖς κυρίαις. Ἀλλ' ἕως πότ' ὁ *κάκιστ' ἀπολλύμενος* πιθηκισμὸς καὶ ἡ κατάρατος πολυτέλεια θὰ κρατῶσιν ἡμᾶς οὕτω ταπεινοὺς καὶ χαμαιζήλους καὶ ματαιόφρονας; καιρὸς πλέον ν' ἀνανήψωμεν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες, οἱ μὲν προτιμῶντες τὴν χρηστότητα καὶ ἀγαθότητα ἀντὶ τοῦ ἐπακτοῦ κάλλους καὶ τῶν ἐπαλξωτῶν *φουστανίων*, πειθόμενοι, ὅτι

Οὐδὲν . . . . ἀγαθῆς γλυκερώτερόν ἐστι γυναικὸς

Θεόγν. στιχ. 1225, αἱ δὲ Ἑλληνίδες προκρίνουσαι τὸ *σεμνότατον καὶ θειότατον πρᾶγμα, τὴν Ἀρετὴν, ἀπὸ τὰ μάταια κοσμήματα*, μιμούμεναι τὴν ἀξιοσέβαστον καὶ ἐνάρετον τοῦ ἐναρέτου Φωκίωνος σύζυγον, ἥτις ἐρωτωμένη διά τί δὲν φορεῖ χρυσοῦν κόσμον, ἀπεκρίνατο: *αὐτάρκης κόσμος μοί ἐστιν ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετή*. Ὦ χρυσοῦν καὶ σεπτὸν στόμα! Καὶ δὲν πρέπει

ἀρά γε νὰ προτρεπώμεθα ἡμεῖς πρὸς Ἀρετὴν, τοιαῦτα πάτρια παραδείγματα ἔχοντες, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀνορθώσωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν δόξαν τὸ τιμιώτατον καὶ ἁγιώτατον πρᾶγμα, τὴν μεγάλην ἡμῶν Θεὰν, τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ; Ἀλλὰ περὶ τούτου οὔτε τοῦ παρόντος τόπου οὔτε ἐμὸν ἔργον ἐστίν. Ἔγραψα ταῦτα παρεκβατικώτερον, διότι ἤκουσα προχθὲς φοιτητὴν τοῦ πανεπιστημίου ὑπερασπιζόμενον τὰ μυθιστορήματα καὶ λέγοντα, ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος εἶναι μυθιστόρημα! Τὸν Ὅμηρον μὲ τὰ μυθιστορήματα! τὸν Ὅμηρον

Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα
Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.

τὸν Ὅμηρον, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν, εἰς ἕνα λόγον ὅ,τι μέγα καὶ λαμπρὸν κατώρθωσαν οἱ πρόγονοι ἡμῶν! (Κορ. Λυκουργ. κατὰ Λεωκρ. § 27)

Ἀλλ' ἐπανέρχομαι ὅθεν ἐξετράπην.

Καὶ περὶ μὲν τῆς χρησιμότητος τοῦ βιβλίου ἴσως δὲν ἀρμόζει εἰς ἐμὲ νὰ εἴπω πλειότερα· τοῦτο μόνον σημειῶ, ὅτι ἐν τῇ σοφῇ Γαλλίᾳ πρέπει νὰ εὑρίσκεται εἰς ὅλων σχεδὸν τῶν παίδων τὰς χεῖρας, διότι ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν ἐξεδόθη εἴκοσι καὶ τετράκις καὶ ἐκ πεντήκοντα χιλιάδων ἀντιτύπων ἑκάστη ἔκδοσις, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ συγγραφέως. Προσθέτω ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ νεοφανὴς τρόπος, καθ' ὃν πραγματεύεται τὰ τῆς Φυσικῆς ὁ συγγραφεὺς, εἶναι ἴσως τὴν ἀρχὴν Ἑλληνικὸς, διότι ὁ περινοούστατος Ἀριστοτέλης ἀπαράλλακτα διὰ τῶν *Προβλημάτων* αὐτοῦ, ὡς τὰ ὀνομάζει, ἐρωτᾷ καὶ λύει συντόμως πολλὰ φυσικὰ φαινόμενα· οἷον α Διὰ τί αἱ πομφόλυγες ἡμισφαίρια; ἢ διὰ τὸ ὡς ἀπὸ κέντρου πρὸς τὸν ἀέρα φέρεσθαι ἄνω ὁμοίως πάντη; ἀνάγκη δὲ τοῦτο ἡμισφαίριον εἶναι· τὸ κάτω δὲ ἡμισφαίριον ἀποτέμνεται ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ τὸ κέντρον ἐστίν». (Ἀριστ. Προβλημ. ις'. 2). κ. τ. λ.

Ἐκ τούτων συμπεραίνεται μάλιστα πόσον πρέπει νὰ σπου-

δάζωμεν ἡμεῖς τὰ ἀθάνατα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων συγγράμματα, τὰς ἀκενώτους ἐκείνας πηγὰς τῆς σοφίας, ἀφ' ὧν ἀπορρέουσι τῆς ἀληθινῆς παιδείας τὰ νάματα. Ταῦτα, πάλιν τὸ λέγω, ταῦτα, μετὰ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἔπρεπε νὰ ἦναι ἡ καθημερινὴ ἡμῶν ἀνάγνωσις ἀντὶ τῶν κενῶν καὶ ἀθνείων μυθιστορημάτων· διότι τὰ μὲν τῶν προγόνων συγγράμματα φρονηματίζουσι, τὰ δὲ τῆς θρησκείας συνετίζουσι καὶ ἀμφότερα συμβάλλουσι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ὅλος ὁ κόσμος ὁμολογεῖ ὡς εὔδαιμον καὶ μακαριστὸν τὸ ἔθνος τῶν Ἄγγλων. Ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν προέρχεται ἆρά γε ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου μελέτης τῶν Γραφῶν, τὸ νέκταρ τῶν ὁποίων θηλάζουσιν οἱ Ἄγγλοι μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος; Ὁ Ἄγγλος ἀναγινώσκει δὶς τῆς ἡμέρας τὴν Γραφὴν ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τοῦ κατ' ἔτος ἐκδιδομένου προγράμματος τοῦ ἐν Λονδίνῳ Βασιλικοῦ Κολλεγίου (King s' College) τίθεται πάντοτε ἡ ἑξῆς φρονίμη γνώμη· «εἰς πάντα χριστιανικὸν τόπον τὸ σύστημα τῆς ἀνατροφῆς πρέπει νὰ θέτῃ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν σπουδῶν. Ἄνευ τῆς θρησκευτικῆς ἐπιστήμης αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι δὲν δύνανται νὰ παρέξωσιν οὔτε εἰς τὸ ἄτομον εὐτυχίαν οὔτε εἰς τὸ κράτος εὐημερίαν». (Eugène Rendou de l'instruction primaire à Londres κ.τ.λ. σελ. 20 τοῦ προλόγου). Ἀλλ' ἂν οἱ Ἄγγλοι τιμῶσι τόσον τὴν θρησκείαν, πόσον πρέπει νὰ σεβώμεθα ἡμεῖς τὴν Σώτειραν ταύτην τοῦ ἐθνισμοῦ μας, ἥτις ὁμολογουμένως ἐρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ *δούλειον ἦμαρ καὶ εἰσήγαγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν*;

Τελευτῶν κρίνω καλὸν νὰ σημειώσω, ὅτι περὶ τὰ τέλη ἤδη τῆς τυπώσεως τοῦ παρόντος βιβλίου ἔμαθον παρά τινος φίλου μου, ὅτι ἦτο ἤδη μεταφρασμένον παρὰ τοῦ πρώην γενικοῦ γραμματέως τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργείου Κ. Δ. Μαυροκορδάτου. Ζητήσας εὗρον ἀληθῶς τὸ βιβλίον, ἀλλὰ παρετήρησα, ὅτι ἡ μετάφρασις ἐκείνη ἐγένετο ἐκ τῆς τετάρτης ἐκδόσεως τοῦ πρωτοτύπου, ὥστε δὲν εἶναι οὐδὲ τὸ τέταρτον

τῆς παρούσης, διότι ἐλλείπουσιν ὅλως ἀπ' αὐτῆς τὰ περὶ *μαγνητισμοῦ*, τὰ *προγνωστικὰ* καὶ ἡ *ὀνοματολογία*, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ παρούσῃ ὑπαρχόντων. Ἀντὶ νὰ μεταμεληθῶ λοιπὸν διὰ τὴν μετάφρασιν ἐχάρην μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ ἄλλος πολλῷ ἐμοῦ κάρρων, ἐγνώρισε τὸ χρήσιμον τοῦ βιβλίου καὶ ἐζήτησε νὰ γνωρίσῃ αὐτὸ πρὸ ἐμοῦ εἰς τοὺς «Ἕλληνας» καθὰ ἐπληροφορήθην μάλιστα, ὁ Κ. Μαυροκορδάτος ἔστειλεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἀντίτυπα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν, ὥστε καὶ *οἱ βιβλιοπῶλαι* αὐτοὶ ἀγνοοῦν ὅλως, ὅτι ἐξεδόθη ποτὲ τοιοῦτον βιβλίον παρ' ἡμῖν».

3) *Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Θουκυδίδην* διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Ῥιζαρείου ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς πρὸ πάντων ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἀθ. Σ. Ῥουσοπούλου μετὰ εἰκόνος τοῦ Θουκυδίδου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Ἀκαδημίας **1861**.

Βιβλίον χρήσιμον πρὸς πάντα σπουδαστὴν τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὡρέλιμον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

5) *Φιλοσοφικὴ πραγματεία περὶ ἀληθινῆς θρησκευτικῆς ζωῆς* ὡς τῆς πρωτίστης πηγῆς καὶ βάσεως πάσης ποθητῆς τελειώσεως καὶ *ἀκμῆς* καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Μελέται Γ. Α. Παυλίδου καθηγητοῦ τοῦ Α'. ἐν Ἀθήναις Β. γυμνασίου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἀαζ. Δ. Βιλαρᾶ καὶ Α. Γ. Καναριώτου. **1861**. σλ. 110 εἰς 8^{ον} τιμ. δραχ. 4.

Ἐπαινετὸς καὶ ἅγιος ὁ σκοπὸς τῆς *Φιλοσοφικῆς* ταύτης *πραγματείας*· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ πληρέστερον καὶ διὰ νὰ καρπῶνται ἐξ αὐτῆς πλειότεροι, ἔπρεπε νὰ ἦνε σαφεστέρα. Διότι πολὺ εὐάριθμοι τῇ ἀληθείᾳ παρ' ἡμῖν εἶνε οἱ δυνάμενοι νὰ ἐννοῶσι τοιαύτας βαθείας φιλοσοφικὰς *μελέτας* καὶ οὗτοι, ὡς ἐλπίζομεν, ἤδη ἀφ' ἑαυτῶν διαμετροῦντες τὸ μέγεθος τῆς ἀπὸ τῆς *ἀληθινῆς θρησκευτικῆς ζωῆς* ὠφελείας. Ὅθεν παρακαλοῦμεν τὸν συγγραφέα τὰς ἑπομένας τρεῖς διανομὰς νὰ τὰς παράσχῃ εὐληπτοτέρας.

6) Πόσον δὲ σαφέστερον καὶ διὰ τοῦτο ἤδη καὶ καρποφορώ-

τερον εἶνε καὶ συγγεγραμμέναι καὶ μεταφρασμέναι αἱ « *Θρησκευτικαὶ μελέται πρὸς μόρφωσιν* χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἤτοι ὁμιλίαι περὶ πάσης σχεδὸν περιστάσεως καὶ περιπετείας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, συντεταγμέναι κατὰ τὰς θείας καὶ ἱερὰς Γραφάς—κατ' ἐκλογὴν μετάφρασις ἐκ τῆς ΚΕ'. ἐκδόσεως τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ Δημητρίου Στ. Μαυροκορδάτου. Τόμος πρῶτος. Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ. 1864. σελ. 400 εἰς μέγα 8ον — διανέμεται δωρεάν» — Εὐγνωμοσύνη μεγάλη ὀφείλεται καὶ πρὸς τὸν μεταφραστὴν καὶ πρὸς τὴν παροτρύνασαν αὐτὸν μακαρίαν ψυχὴν τῆς Σοφίας Δ. Μαυροκορδάτου.

7) *Κλειὼ* ἤτοι νέα ἑλληνικὴ ἐφημερὶς τῶν πολιτικῶν, φιλολογικῶν καὶ ἐμπορικῶν εἰδήσεων, ἐκδοθησομένη ἐν Τεργέστῃ ὑπὸ *Θεαγένους Λιβαδᾶ*, διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, καὶ *Διονυσίου Θερειανοῦ*. Τιμὴ ἐτησία ἐν Ἑπτανήσῳ, Ἑλλάδι Τουρκίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ δίστηλα 6. «Ἄρχεται ἐκδιδομένη ἀπὸ τῆς πρώτης παρασκευῆς τοῦ ἐπιόντος Ἰουλίου μηνὸς (ν. ἑ.) καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἑπομένην παρασκευὴν τακτικῶς δημοσιευομένη, εἰς φύλλον εὐμέγεθες ἐκ στηλῶν ἑκκαίδεκα, κατὰ τὸ σχῆμα τῶν πολλῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων».

Τὰ ὀνόματα τῶν συντακτῶν μᾶς παρέχουσιν ἱκανὰ ἐγγύησιν νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι ἡ *Κλειὼ* θὰ εὐδοκιμήσῃ, εἴπερ τις ἄλλη τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐκδιδομένων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ (ἐκ τοῦ γερμανικοῦ).

Christian August Lobeck

Ἐγεννήθη τῇ 5ῃ Ἰουνίου 1781 ἐν **Naumburg**, ὅπου ὁ πατήρ του ἦτο διευθυντὴς τῆς καθεδρικῆς σχολῆς, ὁ μόνος υἱὸς δευτέρου γάμου. Ὅτε αὐτὸς ἐμεγάλωσεν, ὁ πατήρ του ἦτον ἤδη

προβεβηκὼς εἰς τὸ γῆρας. Ἡ ἐν τῇ πατρικῇ ἑστίᾳ ἀγωγή του ἦτο πολὺ φιλόστοργος καὶ ἐπιμελής. Ἤδη πρωϊμώτατα ἐφιλιώθη μὲ τὸν **August Seidler**, καὶ μέχρι θανάτου τούτου διετήρησε σφιγκτότατα τὸν σύνδεσμον τοῦτον. Ἀνεγίγνωσκαν μαζὶ τὸν Οὐϊργίλιον, Ματθισσῶνα, Σαλίσιον (Salis) καὶ **Bürger** καὶ ἤλπιζαν καὶ αὐτοί ποτε νὰ διαπρέψουν ὡς ποιηταί. Ἡ διδασκαλία, ἧς ἔτυχεν ἐν τῇ καθεδρικῇ σχολῇ, ἦτο λιτὴ καὶ σχεδὸν μόνον εἰς τὰ λατινικὰ καὶ ἑλληνικὰ περιωρισμένη, καὶ ταῦτα ἐντὸς στενῶν ὁρίων. Τὰ μόνα ἀναγνώσματα ἦσαν Ὅμηρος, Ξενοφῶντος ἀπομνημονεύματα, αἱ Ὁρατίου ᾠδαί, ἡ Αἰνειὰς καὶ ὁ Κικέρων. Περὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν οὐδεὶς λόγος ἦτο, τῶν δὲ μαθηματικῶν ἀποσπάσματά τινα ἐμάνθανον οἱ μαθηταὶ ἐκ τῶν **Initia Doctrinae solidioris** τοῦ Ἐρνεστίου, ὄχι δὲ πλειότερα τῆς ἱστορίας καὶ γεωγραφίας. Οἱ πέντε διδάσκαλοι πάντες ἦσαν πρῴην θεολόγοι. Τῷ 16ῳ ἔτει τῆς ἡλικίας εἰσῆλθεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰέννης, διὰ νὰ σπουδάσῃ νομικὰ καὶ ἐν παρόδῳ ἤκουσε καὶ τῶν **Griesbach, Paulus, Ilgen, Fichte**. Τὸ δεύτερον ἐξάμηνον μετέβη εἰς Λειψίαν πρὸς θεολογίας σπουδήν. Θέλων νὰ προπαρασκευασθῇ εἰς τὴν θέσιν γυμνασιακοῦ διδασκάλου ἐπροσπάθησε μὲ σύντονον κατ' ἰδίαν φιλοπονίαν ν' ἀναπληρώσῃ τὰς ἐκ τῆς σχολῆς ἀτελεῖς γνώσεις του. Δραστικώτατα ἐπενήργησεν ἐπ' αὐτὸν ὁ **G. Hermann** (γεν. 1772). Ἐξ ἐκείνης τῆς ὁμιλίας των ἀνεπτύχθη ἐγκάρδιος φιλία μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ **Hermann** (1848) ἀδιακόπως διαρκέσασα. Ὁ **Lobeck** σπουδάζων ἐν τῷ πανεπιστημίῳ λίαν συνεσταλμένως ἔζη, μὲ ὀλίγους τινὰς συναναστρεφόμενος. Διελθούσης δὲ τῆς τριετίας παρουσιάσθη εἰς τὸ ἐν **Zeiz** ἐξεταστήριον (consistorium) καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον τοῦ εἰς ἱεροκηρυκείαν δοκίμου. Ὅτε δὲ αἱ δύο ἀνώταται διδασκαλικαὶ ἕδραι ἐν **Naumburg** ἐχήρευσαν, τὰς ἐπεδίωξεν ὁ **Lobeck** μετὰ τοῦ **Wernsdorf** καὶ **Gernhard**· ἀλλὰ προτιμηθέντων τούτων ὡς πρεσβυτέρων, ὁ **Lobeck** προτροπῇ τοῦ πρώτου αὐλικοῦ ἱεροκήρυκος **Reinhard**

παρουσιασθείς (1802) μετὰ τῆς διατριβῆς «Disaptatio de diis veterum adspectu corporum exanimium non prohibitis» ἔγεινεν ὑφηγητὴς (Magister legens) ἐν Wittenberg. Μικρὸν ἔπειτα ἔγεινεν ἀκόλουθος (Adjunctus) τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς καὶ ὡς τοιοῦτος περιεβλήθη καὶ τὴν κοσμητείαν, ὅταν ἦλθεν ἡ σειρά του, μὲ τὸ πατροπαράδοτον προνόμιον τοῦ πλάσσειν διδάκτορα καὶ ποιητὰς laureatos Caesareos. Αἱ παραδόσεις του περιωρίζοντο εἰς τοὺς ἕλληνας καὶ λατίνους κλασικοὺς καὶ εἰς φροντιστήριον ἢ συζητητήριον (Disputatorium), ὅπου ἐνίοτε καὶ ἑλληνιστὶ ἐλάλουν. Ἀκουσταὶ τοῦ Lobeck πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦσαν οἱ: F. A. W. Spohn (ἀποθ. ὡς καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν Λειψίᾳ 1824), G. W. Nitzsch (γενν. 1790, καθηγ. τ. φιλολογίας ἐν Λειψίᾳ), F. T. Friedemann (ἀπόθ. 1853. ὡς πρωτοσύμβουλος τῶν τῆς Νασσαυΐας σχολείων), F. Lindemann (γυμνασιάρχης ἐν Ζιττανίᾳ, ἀποθ. 1854) W. Müller (τώρα διευθυντὴς τοῦ ἐν Magdeburg παιδαγωγείου zum Kl. U. L. Fr.). Ὡς βιβλιοφύλαξ τοῦ πανεπιστημίου ἐλάμβανεν ὁ Lobeck σταθερὸν μισθὸν σχεδὸν 50 ταλήρων (σαξωνικῶν) μετ' ἐλευθέρας κατοικίας· τὰ δὲ πρὸς ζωάρκειαν ἐλλείποντα ἀνεπλήρωνε πενιχρῶς δι' ἰδιαιτέρας διδασκαλίας, μάλιστα πρὸς νέους σπουδαστὰς τῆς ἰατρικῆς τὰς ἐναισίμους διατριβὰς των ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰς τὸ λατινικὸν μεταφράζων καὶ διὰ ζώσης γυμνάζων αὐτούς.

Αἱ προσβολαί, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, εὐθὺς ἀφ' οὗ (1804) ἐώρτασε τὴν τριτὴν ἐκατονταετηρίδα του, μετέβαλαν καὶ τὰ τοῦ Lobeck. Ἠναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ θέσιν ὑποδιευθυντοῦ τοῦ λυκείου (1807), μικρὸν δ' ἔπειτα διευθυντὴς ἔγεινεν, ὅπου τὸν διεδέχθησαν ἀμέσως ὁ Weichert καὶ ὁ Spitzner. Τότε (1809) ἐξέδωκε τὸν Λίαντα καὶ διωρίσθη ἔκτακτος καθηγητὴς, ἔπειτα τακτικὸς ὑπεράριθμος (Supernumerarius), ὅθεν ἀφορμηθεὶς ἔγραψε τὴ «De morte Bacchi» (1810).

Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Πρώσσων πολιορκίας τῆς Βιττεμβέργης ὁ Lobeck μετ' ἄλλων συγκαθηγητῶν εἶχεν ἀποδημήσῃ εἰς τὴν γείτονα Schmiedeberg. Ἐνταῦθα μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Λειψίᾳ μάχης προσεκλήθη εἰς Königsberg ὡς καθηγητὴς τῆς ῥητορείας καὶ τῆς ἀρχαιογνωσίας ἀντὶ τοῦ Erfurdt. Ἀνέβη δὲ εἰς τὴν νέαν ταύτην ἕδραν κατὰ μάϊον τοῦ 1814 μετὰ τοῦ προγράμματος «de Thriis Delphicis». Ἐνταῦθα ὑπεχρεώθη νὰ συντάσσῃ τὰ προγράμματα τῶν παραδόσεων, τὰς δημοσίους λογοδοσίας, τὰς τε ἐνιαυσίους καὶ τὰς ἐκτάκτους, καὶ νὰ συγγράφῃ τὰς προσκλητηρίους συγγραφὰς καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Αἱ κυριώτεραι παραδόσεις του, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων περὶ προκρίτων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν, αἱ κατὰ τριετίαν ἐπανερχόμεναι, ἦσαν αἱ ἑξῆς: *Ἀρχαιολογία καὶ γραμματολογία τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων* (κατὰ τέσσαρας παραδόσεις ἤτοι σειρὰς μαθημάτων), *μυθολογία καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραμματικήν*. Τὸ δὲ φιλολογικὸν φροντιστήριον διεύθυνε μόνος μὲν μέχρι τοῦ 1851, ἀπὸ δὲ τότε μέχρι τοῦ 1857 κοινῇ μετὰ τοῦ Lehrs. Οἱ κατάλογοι τῶν ἀκροατῶν του ἀποδεικνύουσι πολλὰ δ' ἐπιστημονικῶν ἔργων διακρινόμενα, τινὰ δὲ καὶ διαπρέποντα ὀνόματα. Ἐν γένει ἡ θέσις τοῦ Lobeck ἦτο κατὰ πάντα ἐπαρκής. Αἱ πρόσοδοί του, αἵτινες δὲν ἦσαν πάντοτε αἱ αὐταί, ἦσαν πλέον ἢ ἐξαρκοῦσαι εἰς τὰς μετρίας ἀνάγκας του. Οὐδέποτε σχεδὸν ὑπὸ νόσου ἐκωλύθη ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν του. Πρὸς τοὺς συγκαθηγητὰς καὶ τοὺς πρώην ἀκουστάς του φιλικώτατα προσεφέρετο. Ὁ ἐν Königsberg ἥσυχος βίος συνῆδε πρὸς τὸ σύνθημά του, τὸ παλαιὸν ἀπόφθεγμα: vive latenter, καὶ πρὸς τὴν καθ' ὅλου πορείαν τῶν σπουδῶν του μᾶλλον ἢ ἡ πολυκίνητος καὶ παλλάκις διατάραττικὴ ἐπιμιξία τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων. Ὅθεν οὐδ' ἠσθάνετό ποτε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μετατοπισθῇ, πρὸς ὃ παλλάκις τῷ ἐδόθη εὐκαιρία. Τὴν πεντηκονταετηρίδα τῆς πανεπιστημιακῆς ἕδρας του (1852) ἐτέλεσεν ἡσύχως ἐν ἀγροτικῇ ἀναχωρή-

σει καὶ φαιδρᾷ ἀναμνήσει τοῦ εὐτυχῶς διαβεβιωμένου παρελθόντος.

Τὰ ἄλγη τοῦ γήρατος ἐνεφανίσθησαν ἐν τῷ Lobeck ὀψὲ καὶ κατ' ὀλίγον. Τὸ θερινὸν ἐξάμηνον τοῦ 1857 ἐδίδαξε τελευταῖον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξησθένουν ἐπὶ μᾶλλον, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζηται ἐλπίζων, ὅτι θὰ τελειώσῃ τὸν ἤδη πολὺ προχωρημένον, δεύτερον τόμον τῶν **Elementa pathologiæ græci sermonis**. Τὸ τελευταῖον ἔτος τοῦ βίου του ἡ ἀδυναμία πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι τὸν ἔθλιβε περισσότερον παρὰ τὰ καθ' ὅλου ὄχι πολὺ μεγάλα βάρη τοῦ γήρατος καὶ τὸν ἔκαμε μετὰ πόθου νὰ ἐπικαλῆται τὸν θάνατον. Ταχεῖά τις ἐλάττωσις τῶν δυνάμεων ἐπῆλθε μόλις κατὰ τὰς τελευταίας ἑβδομάδας, ἀλλὰ μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς διετήρησε πλήρη τὴν συνείδησιν. Τῇ 25ῃ αὐγούστου 1860 ἐκοιμήθη ἠρέμα ἄνευ τινὸς ἀγωνίας. Ἡ κηδεία του ἔγεινε τῇ 31 αὐγούστου πάντη ἀκόμπως κατὰ ῥητὴν παραγγελίαν του.

Τὰ μεγαλείτερα πονήματα τοῦ Lobeck εἶνε: Αἴας ἐκδ. ά. 1809. Φρύνιχος 1820. Ἀγλαοφαμος (ἤτοι περὶ τῆς μυστικῆς τῶν ἑλλήνων θεολογίας) 1829. Αἴαντος ϐ' ἔκδοσις 1835. Παραλειπόμενα (τῆς τοῦ Buttmann γραμματικῆς) 1837. Προλεγόμενα παθολογίας (γραμματικῆς) 1843. Ῥηματικὸν 1846. Στοιχεῖα παθολογίας (γραμματικῆς) τόμος I. 1853.

Σημ. Ἡ προκειμένη νεκρολογία συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐν Königsberg καθηγητοῦ **L. Friedländer** ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν τοῖς « **Preussische Provincialblätter** », ἔπειτα ἐν τοῖς « **Jahrbücher für Philologie und Pädagogik** 1861 σελ. 158 κεξ.

M.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι.

Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαιολογ. Ἑταιρίας τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη, εἶναι αἱ ἑξῆς·

1.

Δημή-
τριος Χα-
ριξένου
Λαμπτρεὺς
ἱέρευς Ἀπόλ-
λωνος
Κερκυονέως
Ἐπὶ . . . . . ἄρ)χόντ(ος, κ)σμητεύοντος. . . .
. . . . . λλ . . . ου, Ἀχαρνέως.

Ἐπὶ 2 τεμαχίων λίθου Πεντελησ. τὰ ὁποῖα ἑνούμενα ἀπαρτίζουσι μόλις τὰ δύο τρίτα ἀετώματος ἀναγλύπτου, ὅπερ ποτὲ ἐπέστεφε στήλης ἐφηβικῆς τὸ ἄνω μέρος. Τὸ ἀέτωμα ἔχει ἐν τῷ μέσῳ ἐξειργασμένον στέφανον, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν αὐτοῦ, ἀνὰ ἕνα κλάδον, ἐντὸς δὲ τοῦ στεφάνου τοὺς πρώτους 7 στίχους, οἱ δὲ τελευταῖοι δύω εἶναι ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἀετώματος. Λείπει δὲ τῆς στήλης τὸ κύριον σῶμα, ἡ, ἂν δὲν λείπῃ, ἀλλ' εἶναι ἐν τοῖς ἀνασκαφείοις ἐνεπιγράφοις λίθοις, δὲν ἀνεγνωρίσθη εἰσέτι, ἵνα δεόντως συναρμολογηθῇ μετὰ τῶν δύω τούτων τεμαχίων. Ταῦτα δὲ ὁμοῦ ἡνωμένα ἔχουσιν ὕψος μὲν 0,20, πλάτος δὲ 0,30, πάχος δὲ 0, 07. Τίποτε ἄλλο δὲν σημειοῦμεν, εἰμὴ ὅτι τὸ ἐπίθετον Κερκυονέως ἄγνωστον εἶναι εἰς ἡμᾶς ἄλλοθεν, οὐδ' εὑρίσκω διὰ τί ἐδόθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Τοὐλάχιστον τὰ χωρία τοῦ Παυσανίου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Ὑγίνου, τοῦ Ὀβιδίου, τοῦ Λουκιανοῦ, ἐν οἷς γίνεται μνεία τοῦ Κερκύονος, οὐδὲν

περὶ τούτου αἰνίττονται. Ὁ Παυσανίας ἴσως μόνος (1, 14, 3) εἶχέ τι νὰ εἴπῃ, ἀλλὰ «ἐπέσχεν αὐτὸν ὄψις ὀνείρατος »

2.

Εἰ)κόνα κοσμητοῦ
Ἑρμείου παῖς Θεόδωρος
Ἡρακλέους ἱερῆος
ἀνέστησεν σὺν ἐφήβοις.

Ἐπὶ βάσεως στρογγύλης, ἀνεχούσης προτομὴν ἀκέφαλον, σώζουσαν μέρος ἱματίου καὶ ἐξερχομένην ἐκ φύλλων γύρω τῆς βάσεως ἐπειργασμένων. Ὁ λίθος Πεντελ. ὕψους 0, 43, διαμέτρου, 0, 29. Τὸ δίστιχον ἐπίγραμμα ὀπωσοῦν σκοτεινὸν φαίνεται, ὡς ἐπιδεχομένων τῶν ὀλίγων λέξεων διαφόρους συντάξεις. Τὸ ἁπλούστατον εἶναι ἴσως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι δὲν ἐγράφη ποτὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀπεικονισθέντος κοσμητοῦ, καὶ ὅτι ὁ ἀναστήσας εἶναι Θεόδωρος, παῖς Ἑρμείου, ἱερέως τοῦ Ἡρακλέους.

3.

Καίσαρος νείκης

ἀγ)αθῇ τύχῃ ἐ(π)ὶ Αἰολίωνος ἄρχοντος,
κοσμ(η)τεύοντ(ος Δ)η(μ.η)τρίου, Σφηττίου, π(αι)δοτριβοῦ(ντ)ος Ἀπολλωνίου τοῦ Τερτίου (Παι)ανιέως, παιδευταὶ Ἀπολλώνι(ος Ἀλ)έξανδρος, Θρασέας Θεμίσωνος Αἰ. ας Θεόδωρος Διονύσιος, Εἰσίων Εἰσίωνος Παιανιεὺς φίλους ἰδίους καὶ συνεφήβους . . . . . ἀνέθηκεν·

			Μοσχίων
	Βάσσος,	Δημήτριος	Ὅμηρος»
	Νεικίας,	Οἴνοψ	Κάλλιππος
	Φιλήμων	Ἡραῖος	Ἡρακλᾶς
15	Φίλτων	Θρέπτος	
	Ἀγαθοκλῆς	Διοσκουρίδης	Ἀπολλώνιος
	Νεικοκράτης	Μηνοφάνης	Μητρᾶς
	Ἀντίοχος Φι-	Ζώσιμος	Μενέλαος
	Ἀλέξανδρος	Ἀγαθοκλῆς Πε-	
20	Δίδας	Ἐπίγονος	Ἀντίοχος
	Ἀριστέας	Εὔδοξος	
	Σύκαρπος	Ζώσιμος	Ἀρτέμων
	Εὔκαρπος	Ἐπάγαθος	Βάχχων
	Λούκιος Αὐδισ-	Ξενοκλῆς	
25	ος Ἀλέξανδρος	Ἥρας Πειραι-	Ἐπικτᾶς
	Γλαῦκος	Πυθᾶς	Εὔκαρπος
	Ἐπικτᾶς	Εὔπορος	Ὑγεῖνος
	Σκηνικὸς	Εὔπλους	Πάμφιλος
	Στεφανίων	Θεοφᾶς	Εἰσιγᾶς
30	Σύντροφος		
	Νεικόμαχος	Εὐᾶς	Διονύσιος
	Θῴρωρὸς	Ἀρέσκων	Δημητρίου

Ἐπὶ στήλης λίθ. Πεντ. ἐχούσης ἀέτωμα, κεκοσμημένον ἁπλῷ ἀσπιδίῳ ἐν τῷ μέσῳ. Ὕψους 0,83, πλάτους 0,28, πάχους 0,09. Συνηρμολογήθη πλήρης ἐκ τεμαχίων 7. Μικρά τινα χάσματα τοῦ ἄνω μέρους δὲν ἦσαν δυσαναπλήρωτα κατὰ πιθανότητα, Μετὰ τὰ *Gους* τοῦ 10 στίχου εἶναι ὡς 8 ἐπίτηδες ἀπεξεσμένα γράμματα, ἀμυδρῶς νῦν φαινόμενα ὡς ΠΟΙΛΙΩΝ. Τὸ ὄνομα τοῦ Αἰολίωνος ὡς ἐπωνύμου ἄρχοντος εἶναι νέον, ὡς ἁπλοῦν δὲ ὄνομα ἀπηντήθη καὶ ἐν συγχρόνῳ ἄλλῃ καὶ ὁμοίᾳ ἐπιγραφῇ τοῦ C. I. Gr. τῇ ὑπ' ἀρ. 266. Τὰ δὲ ἐνταῦθα ἐν

τῇ 3 στήλῃ τῶν ὀνομάτων κενὰ δὲν εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου οὕτως, ἀλλ' ἐκεῖ ἐν συνεχείᾳ φαίνονται τὰ ὀνόματα, μόνον μείζοσι γράμμασι καὶ ἀραιοτέροις ὀλίγον στίχοις γεγραμμένα. Ἐν τῷ 20 στίχῳ ἴσως δυνατὸν νὰ γραφῇ καὶ Διδάσ(καλος) Δίδας ὅμως ὄνομα εἶναι γνωστόν. —

4.

Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου . . . .
καὶ Ἀ κ ε σ τ ό δ η μ ο ς Ἰσοκράτους Βε(ρενικίδης)
Κτησικλῆν Μνησιπτολέμου Α . . . .
ἐπιτροπεύσαντα ἑαυτῶ(ν
ἀ ν ε τ έ θ η κ α ν.

Ἐπὶ πλακὸς λίθου Πεντέλ. μήκους 1,33, πλάτους 0,79, πάχους 0,27. Τὰ γράμματα δεικνύουσι σχῆμα τὸ τῶν πρώτων Ῥωμαϊκῶν ἐν Ἑλλάδι χρόνων. Ὁ λίθος ἔχων ὕπερθεν βαθυλώματά τινα, μαρτυρεῖ, ὅτι ἐστήρικτό ποτε ἐπ' αὐτοῦ ἀνδριάς. Καὶ ἦσαν ἴσως οἱ ἀναθέντες αὐτὸν τῶν πολλῶν τινές· ἀλλὰ πόσοι τῶν οὐ πολλῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους ἡμῶν χρόνους, δὲν λέγω ἱδρύουσιν ἀνδριάντας, ἀλλ' ἁπλῶς μνημονεύουσιν εὐγνωμόνως τῶν ἑαυτῶν ἐπιτρόπων; Ἂς εὐχαριστήσωμεν λοιπὸν τὸν χρόνον, ὅτι διετήρησεν ἡμῖν τὰ ὀνόματα δύω κατὰ τοῦτο ἀγαθῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ περίεργόν πως, ὅτι πλησίον τοῦ λίθου τούτου εὑρέθη καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος, ὁ δημοσιευθεὶς ἐν τῷ Φιλίστορι (φυλλάδ. 5, σελ. 198), ἐφ' οὗ ἐλέγετο, ὅτι « Ἀργεῖον Ἀργαίου Φ λ υ έ α (οὕτω ἀναγινώσκω νῦν ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ μετ' ἀμφιβολίας δοθέντος Πλ(ωθέα·) Βατάκης Βατάκου Πειραιεὺς θεραπευθεὶς ἀνέθηκεν ». Πόσοι τινὲς, ἐρωτῶ πάλιν, τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν, ἱδρύουν ἀνδριάντας εἰς τοὺς ἰατρούς των; Εἶχεν, εἶχεν ἡ παλαιὰ τῶν Ἀθηναίων πόλις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παρακμῇ της πολλὰς τῶν εἰς ἀληθεῖς ἀνθρώπους ἐμπρεπουσῶν ἀρετῶν. Ὅθεν καὶ τὸ κλέος αὐτῆς οὔποτ' ὀλεῖται·

ἕς τ' ἂν ὕδωρ τε ῥέῃ καὶ δένδρεα μακρὰ τεθήλῃ,
ἠέλιός τ' ἀνιὼν λάμπῃ, λαμπρή τε σελήνη,
καὶ ποταμοὶ πλήθωσιν, ἀνακλύζῃ δὲ θάλασσα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Μαΐου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Τὸ ῥοδοκανάκειον διαγώνισμα.

Ἡ πρυτανεία τοῦ Ὀθωνείου Πανεπιστημίου δηλοποιεῖ, ὅτι

Ἡ ἐπὶ τοῦ Ῥοδοκανακείου φιλολογικοῦ ἀγῶνος ἐπιτροπεία, βραβεύσασα κατὰ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀναγνωσθεῖσαν αὐτῆς ἔκθεσιν τῇ 20 μαΐου ε. ε. τὴν φιλολογικὴν πραγματείαν τοῦ φοιτητοῦ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς Γεωργίου Κ. Μιστριώτου ἐκ Τριπόλεως, ἅτις ἔλυσε δεόντως τὸ διὰ τῆς ἡμετέρας δηλοποιήσεως ἀπὸ 16 ἀπριλίου 1860 προκηρυχθὲν θέμα «Περὶ τῆς καθ' Ὅμηρον ἡρωϊκῆς βασιλείας», ἐπρότεινεν ἡ αὐτὴ αὐθημερὸν δύω θέματα. Τούτων τοῦ μὲν πρώτου, ὡς εὐκολωτέρου καὶ μὴ ἀπαιτοῦντος ἀνάγνωσιν ἄλλων βιβλίων ἢ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἡ λύσις πρέπει νὰ γείνῃ ἐντὸς τοῦ ἑπομένου ἔτους μέχρι τῆς ἀ. ἀπριλίου. Δι' αὐτοῦ ζητεῖται νὰ περιγραφῇ *ὁ καθ' Ὅμηρον οἰκιακὸς βίος τῶν Ἑλλήνων*, οὗ μέρη εἰσί

α) Περιγραφὴ τῆς οἰκίας καὶ τῶν μερῶν καὶ σκευῶν αὐτῆς, ὧν γίνεται μνεία παρ' Ὁμήρῳ.

β') Τίνα γενικῶς τὰ στοιχεῖα, τὰ συνιστῶντα τέλειον οἶκον κατ' Ἀριστοτέλην, καὶ ἰδίως νὰ ἐξετασθῶσι. 1) τὰ τοῦ γάμου ἤθιμα, 2) ἡ τῶν γυναικῶν ἠθικὴ κατάστασις, τὰ ἔργα καὶ ὁ βίος αὐτῶν ἐν γένει, 3) τὰ κατὰ τὴν γέννησιν τῶν τέκνων τη-

ρούμενα ἔθιμα, ἡ ἀνατροφὴ καὶ παιδεία, τὰ παίγνια καὶ γυμνάσματα αὐτῶν, 4) ὁ τῶν ἀνδρῶν βίος, τὰ ἔργα καὶ ἡ πρὸς τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν σχέσις καὶ 5) τὰ τῶν δούλων καὶ θεραπόντων.

γ') Ἡ τοῦ σώματος θεραπεία, ἤτοι ἐνδύματα καὶ κοσμήματα ἑκατέρου φύλου, τροφή, ποτά, δεῖπνα, συμπόσια καὶ λουτρὰ καὶ τὰ τῆς ἰάσεως ἀσθενειῶν καὶ τραυμάτων τότε γνωστὰ μέσα.

δ') Τὰ κατὰ τὸν θάνατον ἔθιμα, περὶ ταφῆς καὶ τάφων καὶ τῆς μετὰ θάνατον καταστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις νὰ φέρωνται ὡς προσθῆκαι καὶ ὅσα τούτων τῶν ἐθίμων τηροῦνται παρ' ἡμῖν.

Τοῦ δὲ δευτέρου προβλήματος, οὗ τινος, ὡς δυσκολωτέρου καὶ ἀπαιτοῦντος ἀνάγνωσιν πλειόνων βιβλίων, ζητεῖται ἡ λύσις μέχρι ά. ἀπριλίου 1863, ὑπόθεσις ἔσται

Ἡ ἱστορία τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Ἐν τούτῳ αἰτεῖται νὰ ἐκτεθῇ μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας.

ά) Εἰ ἡ Ἰλιὰς καὶ Ὀδύσσεια καὶ πάντα τὰ τούτων μέρη προῆλθον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἢ ὑπὸ διαφόρων, καὶ εἰ ἐν αὐτοῖς τηρεῖται ἡ ἀπαιτουμένη ἑνότης.

β) Εἰ τὰ ποιήματα ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς ἐγράφησαν ἢ διὰ στοματικῆς παραδόσεως μέχρι τινὸς διατηρηθέντα μετὰ καιρὸν ἐγράφησαν.

γ') Εἰ ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαφωνία τις περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων.

δ') Πότε ἤρχισε τὸ λεγόμενον ὁμηρικὸν ζήτημα, ἡ διαφωνία δηλαδὴ περὶ ἀρχῆς καὶ συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων. Τίνες οἱ ἐξέχοντες, καὶ εἰ συμφωνοῦσιν ἅπαντες.

ε) Ἐν τέλει νὰ ἔπηται ὡς συμπέρασμα τῆς ὅλης πραγματείας τὸ πιθανώτερον ἐκ τῶν ἡγουμένων πόρισμα.

Περὶ πάντων ὅμως πρέπει νὰ φέρωνται οἱ λόγοι, ἐφ' ᾧν στηρίζεται πᾶσα γνώμη.

Εἰς γνῶσιν τῶν θελόντων ν' ἀποδυθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἔστωσαν καὶ τάδε.

1) Τὸ δοθησόμενον ἆθλον εἰς τὴν δοκιμωτέραν διατριβὴν ἔσται χιλιόδραχμον.

2) Εἰς λύσιν τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων καλοῦνται πρὸ πάντων οἱ τοῦ Πανεπιστημίου φοιτηταὶ καὶ ἰδίως οἱ τῆς φιλολογίας καὶ πᾶς ἐν γένει Ἕλλην εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος οἰκεῖ, ἐξαιροῦνται μόνοι οἱ τοῦ Πανεπιστημίου καθηγηταί.

Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ γράψαντος ἀφίνεται νὰ συγγράψῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἢ εἰς τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς λογίων νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσαν. Προτιμοτέρα εἶναι ὅμως ἡ ἀρχαία. Διὸ ἐν ἰσότητι τῶν ἄλλων ἀρετῶν προτιμηθήσεται ἡ εἰς ταύτην γεγραμμένη διατριβή.

3) Ἑκάστη διατριβὴ πρέπει νὰ πληροῖ πέντε τοὐλάχιστον τυπογραφικὰ φύλλα τυπωθεῖσα.

5) Κατὰ τὰς τεθείσας προθεσμίας πρέπει νὰ σταλῶσιν αἱ διατριβαὶ ἀνωνύμως εἰς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Πανεπιστημίου, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ δελτίον ἐσφραγισμένον, φέρον ἐγκλειστον τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἔξω δὲ γεγραμμένον ῥητόν τι ἢ σύμβολον, ὅπερ πρέπει νὰ προτάσσηται καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλίδος τῆς διατριβῆς ἑκάστου. Πᾶσα διατριβὴ μετὰ τὴν προθεσμίαν ἐλθοῦσα εἶναι ἀπαράδεκτος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Μαΐου 1864.

Ὁ Πρύτανις

Α. ΠΑΛΛΗΣ.

Σημ. Ἡ ἔκθεσις τοῦ προτέρου τῶν νέων θεμάτων μᾶς φαίνεται κάπως συγκεχυμένη. Διότι δὲν ἐννοοῦμεν τῇ ἀληθείᾳ καὶ μεθ' ἡμῶν πολλοὶ πῶς ά) ἡ *περιγραφὴ* τῆς οἰκίας καὶ τῶν μερῶν καὶ σκευῶν αὐτῆς, ὧν γίνεται μνεία παρ' Ὁμήρῳ, καὶ β') τίνα γενικῶς τὰ στοιχεῖα τὰ συνιστῶντα τέλειον οἶκον κα-

τ' Ἀριστοτέλην καὶ ἰδίως νὰ ἐξετασθῶσι 1) τὰ τοῦ γάμου, 2) ἡ τῶν γυναικῶν ἠθικὴ κατάστασις κτλ. κτλ. *εἶνε μέρη τοῦ καθ' Ὅμηρον οἰκιακοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων*; Ἐπεθυμούσαμεν σαφέστερα νὰ ἐξετίθεντο τοιαῦται ἀφοριστικαὶ προτάσεις.

Ἀρχαιολογικὴ ἀνακάλυψις.

Ἐν τῇ Βιενναίᾳ ἐφημερίδι «Προόδῳ (Fortschritt)» τῆς 29 μαΐου 1861 ἀναγιγνώσκομεν τάδε: Γνωστὸ ἀρχαιολόγος, ἐν Παταυίῳ (Padua) λέγεται, ὅτι ἀνεκάλυψε πολυτιμότατον τῇ ἐπιστήμῃ κειμήλιον. Ὡς γνωστὸν, οἱ 107 τόμοι (ἤτοι βιβλία) τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Λιβίου εἶνε χαμένοι. Ὁ ῥηθεὶς λοιπὸν ἀρχαιολόγος ἀνεκάλυψε, λέγεται, ἔν τινι ἰδιωτικῷ ἀρχείῳ περὶ τὰ 50 βιβλία, ἅτινα μέλλουσι σχεδὸν νὰ συμπληρώσωσι τὸ σύγγραμμα τοῦ Λιβίου καὶ ὡς ἀνεκτίμητος πρωτόρρυτος πηγὴ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας νὰ πλουτίσωσι τὴν ἐπιστήμην. Ὁ ἀνευρέτης εὐθὺς, ἀφ' οὗ περάνῃ τὰς περὶ αὐτῶν ἐρεύνας καὶ σπουδάς του, μέλλει νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα.

Μ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Περὶ χαλάζης.

Ἡ ἐξήγησις τοῦ μετεωρολογικοῦ φαινομένου τῆς χαλάζης, ὁποία ὑπάρχει σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ θεωρεῖται παρὰ τοῖς φυσικοῖς ἀτελὴς καὶ ἄλλοι ἄλλως ἐξηγοῦσι τὸ φαινόμενον τοῦτο. Κατὰ τὴν θεωρίαν ὅμως τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς Κυρίου Δ. Σ. Στρούμπου, τὰ μερικὰ γινόμενα, ἅτινα παρουσιάζει τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φαινόμενον, παρέπονται τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πρωτεύοντος αἰτίου, ὅπερ πρῶτος ὁ Κ. Στρούμπος παρενέβαλε πρὸς ἐξήγησιν τῆς χαλάζης.

Ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ ἐν Παρισίοις ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν « Κόσμῳ » τὰ ἑξῆς. (1)

«Ὁ Κύριος Βεκκερέλος (Becquerel), μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἐπαρουσίασεν (εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον) διατριβὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς Κ. Στρούμπου, ἐπιγραφομένην «*ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῆς χαλάζης*». Λυπούμεθα, ὅτι ὁ διάσημος οὗτος ἀκαδημαϊκὸς ἐνόμισεν εὔλογον νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἐξήγησις τοῦ εἰρημένου καθηγητοῦ δὲν στηρίζεται ἐπὶ νεωτέρας τινὸς βάσεως. (2)

---

(1) Cosmos. T. 17. p. 20. Paris.

(2) Οἱ μὲν τῶν φυσικῶν παραδέχονται τὴν ἠλεκτρικὴν ὡς αἰτίαν τοῦ φαινομένου τῆς χαλάζης, οἱ δὲ ὄχι. Τοῖς πρώτοις συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ Κ. Στροῦμπος· ὁ δὲ νεωτερισμὸς αὐτοῦ συνίσταται εἰς τὸν καινοφανῆ τρόπον, καθ' ὃν θεωρεῖ τὸν ἠλεκτρισμὸν συντελοῦντα πρὸς σχηματισμὸν τῆς χαλάζης. Σ. Μ.

Ἡμεῖς δὲ συγκεφαλαιοῦντες πιστῶς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἔκθεσιν, θέλομεν δείξει τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν τοὐναντίον, ὅτι δηλαδὴ ὁ Κ. Στρουμπος ἀναχωρεῖ ἔκ τινος ἀρχῆς ἢ ἔκ τινος ἰδέας, ἣν οὐδεὶς ἄχρι τοῦδε ἐξέφρασεν.

Ἡ θεμελιώδης αὕτη καὶ νέα ἰδέα συνίσταται εἰς τὸ ὅτι θεωρεῖ οὗτος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τὴν παρέμβασιν τῶν σιφώνων πρὸς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἐξήγησιν τῆς χαλάζης.

Νομίζω, λέγει, ὅτι ἡ χάλαζα εἶνε ἀποτέλεσμα σίφωνος, ὅστις πρέπει νὰ προϋπάρξῃ εἴτε κατὰ τὰς ὑψηλοτέρας χώρας τῆς ἀτμοσφαίρας μεταξὺ δύω θυελλωδῶν νεφῶν, φερόντων ἑτερωνύμους ἠλεκτρικὰς, εἴτε μεταξὺ ἑνὸς νέφους καὶ τῆς γῆς ἑτερωνύμως ἠλεκτρισμένων.

Ὅταν τὰ θυελλοφόρα νέφη, τὰ κατώτερα καὶ τὰ φέροντα ἠλεκτρικὴν ἀρνητικὴν, σχηματισθῶσιν ἐντελῶς, κρύπτουσιν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τὰ φέροντα τὴν θετικὴν ἠλεκτρικὴν ἀνώτερα νέφη. Ἐὰν λοιπὸν τότε γεννηθῇ σίφων μεταξὺ τῶν δύω τούτων νεφῶν (1), οὗτος θέλει συμπαρασύρει εἰς μέγιστον ὕψος καὶ εἰς χώρας τῆς ἀτμοσφαίρας λίαν κατεψυγμένας τὰς λεπτομερεστάτας σταγόνας τοῦ ὕδατος καὶ τὰ ἐλάχιστα μέρια τῶν ὑδατωδῶν ἀτμῶν, ὧν ἡ θερμοκρασία ἠλαττώθη ἤδη ἐκ τῆς ἐπενεργείας τῆς ἠλεκτρικῆς. Ἐκ τούτων δ' ἕπεται, ὅτι τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ὑδατώδης ἀτμὸς, φθάσαντα κατὰ τὴν θερμοκρασίαν κάτωθεν τοῦ μηδενὸς, συμπήγνυνται καὶ παράγουσι κόκκους πάγου τοσούτῳ μείζονας τὸν ὄγκον, ὅσῳ μείζον εἶνε καὶ τὸ ὕψος τοῦ σίφωνος καὶ ὅσῳ μᾶλλον κεκορεσμένος ἀτμῶν ὁ μεταξὺ τῶν δύω νεφῶν εὑρισκόμενος ἀὴρ· ὁ ὄγκος δ' οὗτος αὐξάνεται ἀκόμη, ἐὰν οἱ εἰρημένοι κόκκοι τοῦ πάγου, παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ σίφωνος, μένωσιν ἀπηωρημένοι ἐν τῷ ἀέρι ἐπὶ χρόνον μᾶλλον ἢ ἧττον μείζονα, κατέρχονται δὲ μᾶλλον ἢ ἧττον βραδέως, καὶ καταπίπτουσι μᾶλλον ἢ ἧττον μακράν.

(1) Ὁ σίφων, ὡς γνωστὸν, γεννᾶται ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν ἑτερωνύμων ἠλεκτρικῶν.

Κατὰ δὲ τῆς ἐνδεχομένης ἀντιρρήσεως, ὅτι δηλαδὴ ἡ χάλαζα σχηματίζεται καὶ καταπίπτει χωρὶς νὰ παρατηρηθῇ σίφων (1), ὁ Κ. Στρουμπος ἀπαντᾷ, ὅτι ὁ σίφων, γεννώμενος μεταξὺ τῶν δύω νεφῶν καὶ ἐκ τῆς ἐπενεργείας τῆς ἑτερωνύμου ἠλεκτρικῆς αὐτῶν, κρύπτεται ὑπὸ τῶν κατωτέρων νεφῶν. Ἐν Ἀθήναις, λέγει, ὁσάκις ἐπίκειται θύελλα, ἀκούεται ἡ βροντὴ χωρὶς νὰ γείνῃ ἀστραπὴ, ἐπειδὴ τὰ κατωτέρω νέφη εἶνε πυκνὰ καὶ καταμέλανα.

Προβαίνων δ' ἔπειτα εἰς τὰς λεπτομερείας ὁ ἔμπειρος οὗτος φυσικὸς, δεικνύει πῶς ἡ θεωρία αὐτοῦ ἤτοι ἡ παρέμβασις τοῦ σίφωνος ἑρμηνεύει ἐντελῶς πάσας τὰς περιστάσεις, ὅσαι συμπαρακολουθοῦσι τὸν σχηματισμὸν τῆς χαλάζης, καὶ εἶνε αἱ ἑξῆς.

α'). *Οἱ τῆς χαλάζης κόκκοι δύνανται νὰ ἦνε μέγιστοι καὶ βαρύτατοι*, δύνανται μάλιστα νὰ μεταβληθῶσι καὶ εἰς μεγάλους κόκκους πάγου, ἐπειδὴ ὁ σίφων τοὺς ἐκράτησεν ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐν ἀτμοσφαίρᾳ λίαν κατεψυγμένῃ καὶ πεπληρωμένῃ ὕδατος (2).

β') *Ἡ θερμοκρασία τῶν εἰρημένων κόκκων ἐν καιρῷ τῆς καταπτώσεως αὐτῶν δύναται νὰ ἦνε πολλοὺς βαθμοὺς κατωτέρα τοῦ μηδενὸς*, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ σίφωνος εἴτε ἐγεννήθησαν εἴτε παρεσύρθησαν οἱ κόκκοι εἰς ὑψίστας τῆς ἀτμοσφαίρας χώρας, ἔνθα καὶ ἐν ὥρᾳ θέρους, καθὼς καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἡ θερμοκρασία εἶνε ἐλαχίστη.

γ'). *Ὁ πυρὴν τῶν κόκκων τούτων δύναται νὰ ἦνε χιονώδης, οἱ δὲ περιβάλλοντες αὐτὸν παγετώδεις φλοιοὶ στερεοί,*

(1) Ὁ σίφων, ὡς γνωστὸν, δύναται νὰ ὑποβαστάσῃ καὶ νὰ μεταγάγῃ ἀλλαχοῦ σώματα ἔχοντα μέγιστον βάρος.

(2) Ἐν τῇ περὶ σιφώνων πραγματείᾳ τοῦ K. Peltier ἀναφέρονται 137 σίφωνες, ἐξ ὧν τρεῖς σχηματισθέντες *μεταξὺ νεφῶν*. (Kaemtz, météorologie. p. 396.)

ἐπειδὴ ἡ μὲν σύμπηξις τοῦ ὕδατος ἢ τῶν ὑδατωδῶν ἀτμῶν γίνεται κατ' ἀρχὰς ἐν χώραις κατωτέραις καὶ ἐν θερμοκρασίᾳ προσεγγιζούσῃ τῇ τοῦ μηδενός· ὕστερον δὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ οἱ στερεοποιηθέντες οὗτοι ἀτμοὶ παρασύρονται ταχύτατα ὑπὸ τοῦ σίφωνος εἰς ὕψη μείζονα, ἔνθα ἡ σύμπηξις τῶν ἐπαλλήλων φλοιῶν ἢ στρωμάτων γίνεται ἐν θερμοκρασίᾳ πολλῷ κατωτέρᾳ τῆς τοῦ μηδενός.

δ'). *Ἐν γένει ἡ πτῶσις τῆς χαλάζης εἶνε τοπικὴ καὶ περιωρισμένη εἰς διάστημα μᾶλλον ἢ ἧττον ἐκτεταμένον καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀκανόνιστον τὸ σχῆμα*, ἐπειδὴ καὶ ὁ σίφων ὁ συντελῶν κυρίως πρὸς γένεσιν αὐτῆς εἶνε ὡσαύτως περιωρισμένος τὴν ἔκτασιν καὶ ἀκανόνιστος τὸ σχῆμα.

ε). *Εἰ καὶ εἶνε περιωρισμένος πάντοτε κατὰ τὸ πλάτος ἤτοι κατὰ τὴν διάμετρον αὐτοῦ ὁ σίφων, ἡ καταῤῥοὴ τῆς χαλάζης ὅμως δύναται νὰ ἦνε ἀπεριόριστος κατὰ τὸ μῆκος ἐπὶ τῆς χώρας, ἐφ' ἧ πίπτει* διότι ὁ κατὰ διάμετρον περιωρισμένος σίφων, προχωρῶν ἐν τῷ ἀέρι, διατρέχει, καθὼς παρατηρεῖται τοῦτο πάντοτε, διάστημα μᾶλλον ἢ ἧττον μακρόν· ἐκτὸς δὲ τούτων, ὁ σίφων ὁτὲ μὲν γεννᾷ χάλαζαν, μόνον ὅταν ἐμφανίζηται καὶ ὅταν ἀφανίζηται, ἤτοι εἰς τὰ δύω πέρατα τῆς πορείας αὐτοῦ, ὁτὲ δὲ καὶ καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν τῆς παρείας ταύτης. Προσέτι ἡ χάλαζα καταπίπτει ἔστιν ὅτε κατὰ μίαν ἢ πλείονας γραμμὰς, ἢ κατὰ μῆκος μιᾶς ἢ πλειόνων ζωνῶν, καθ' ὅσον καὶ ὁ σίφων δύναται νὰ ἦνε τότε ἁπλοῦς ἢ πολλαπλοῦς. Ἐν τῇ περὶ σιφώνων πραγματείᾳ αὐτοῦ ὁ Κ. Πελτιέρος περιέγραψε σίφωνας ἔχοντας ἕνα κορμὸν καὶ πολλαπλοῦς βραχίονας.

ς') *Τὸ ποσὸν τῆς ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ καταπιπτούσης χαλάζης δύναται νὰ ἦνε μέγιστον*, ἐπειδὴ καὶ ὁ σίφων διατρέχει τὸ διαχωρίζον τὰ δύω νέφη διάστημα ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ, συνεπαγόμενος καὶ καταψύχων ταχέως μέγα ποσὸν ὑδατος καὶ ὑδατωδῶν ἀτμῶν. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔστω ἡ ἐν Μεξικῷ τῇ 17 αὐγούστου 1830 καταπεσοῦσα χάλαζα, ἥτις ἐν ὀλίγαις

στιγμαῖς τῆς ὥρας κατέφραξε τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐκάλυψε μέχρι γονάτων τοὺς πόδας τῶν ἵππων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο ἕνεκα τούτου νὰ βαδίζωσιν.

ζ'). *Τὰ ἐντὸς τῶν κόκκων τῆς χαλάζης εὑρισκόμενα τρίμματα ἀχύρων ἢ τέφρας ἐξ ἡφαιστείων* ἐξηγοῦνται εὐκόλως, ὅταν παραδεχθῇ τις, ὅτι ὁ κωνικὴν καὶ ἀναμυζῶσαν ἔχων τὴν κορυφὴν καὶ τὴν χάλαζαν παραγαγὼν σίφων, ἔσχε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ ἑνὸς νέφους, ἑτερωνύμως ἠλεκτρισμένων τυχόντων.

η) Ἐπειδὴ ὁ σίφων γεννᾶται ἀμέσως σχεδὸν, ἀφ' οὗ τὰ θυελλοφόρα νέφη λάβωσι τὴν ῥηθεῖσαν σχετικὴν αὐτῶν θέσιν, παράγει δὲ τότε οὗτος σχεδὸν ἀμέσως τὴν χάλαζαν, διὰ ταῦτα *ἡ χάλαζα ἢ προηγεῖται τῶν θυελλωδῶν ὄμβρων, ἢ τὸ πολὺ παρέπεται τούτοις, οὐδέποτε ὅμως συμβαίνει μετ' αὐτούς*· καὶ τῷ ὄντι τοῦτο παρατηρεῖται πάντοτε.

θ') Ὁ Κ. Στρουμπος παρέλιπε τὴν ἐξῆς περίστασιν. Ἡ παρέμβασις τῶν σιφώνων ἐξηγεῖ καθαρώτατα, *διατί προηγεῖται τῆς χαλάζης θερμὸς ἄνεμος, χωρῶν ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὸ νέφος* τὸ παράγον τὴν χάλαζαν, συνυπάρχει δὲ ἡ παρακολουθεῖ *ταύτῃ ψυχρὸς καὶ σφοδρὸς*, κατερχόμενος ἐκ τοῦ νέφους πρὸς τὴν γῆν.

Ἡ περὶ χαλάζης θεωρία αὕτη, λέγει ἐν τέλει τῆς διατριβῆς αὐτοῦ ὁ Κ. Στρουμπος, δὲν ἀποκλείει καὶ τὴν ἐνδεχομένην σύμπηξιν τῶν ῥανίδων ἢ τῶν ὑδατωδῶν ἀτμῶν διὰ τῆς συναντήσεως δύω νεφελωδῶν ὄγκων, τοῦ μὲν ψυχροῦ καὶ ξηροῦ, τοῦ δὲ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ· ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς συμπήξεως εἶνε ἄλως διάφορος τοῦ πρώτου· κατὰ τοῦτον παράγεται μόνον λεπτοτάτη τις χάλαζα (gresil), οὐχὶ δὲ καὶ ἀληθὴς χάλαζα, ἧς ἡ γένεσις ἀπαιτεῖ ἀφεύκτως τὴν παρέμβασιν τοῦ σίφωνος.

*

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἰουνίου 15. 1861. Τεῦχος 11.

Ἰσοκράτους ὁ πρὸς Δημόνικον ἢ περὶ βραχυλογίας καὶ γνωμολογίας.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὅσοι ἐμνημόνευσαν τοῦ πρὸς Δημόνικον λόγου, ἀποδέχονται γνήσιον αὐτοῦ πατέρα Ἰσοκράτην τὸν Θεοδώρου, πλὴν μόνου τοῦ Ἁρποκρατίωνος, ὅστις ἀποβίβει αὐτὸν εἰς Ἰσοκράτην τὸν Ἀπολλωνιάτην, μαθητὴν τοῦ μεγάλου Ἰσοκράτους, ἐπίσημον καὶ αὐτὸν ῥήτορα ἀποδειχθέντα. Ὡς τοῦ Ἰσοκράτους ἔργον φέρεται καὶ ἐν πᾶσι τοῖς χειρογράφοις, ἐν οἷς μάλιστα κατέχει τιμιωτάτην θέσιν, τὴν πρώτην. Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν νεωτέρων φιλολόγων λαβόντες ἄπαξ ἀφορμὴν ἀπιστίας ἐξ Ἁρποκρατίωνος κατέβησαν μετὰ προκαταλήψεως εἰς μελέτην τοῦ βιβλίου, καὶ εὗρον αὐτὸ κατὰ πολλὰ ἀπολειπόμενον τῇ τέχνῃ τῶν λοιπῶν τοῦ Ἰσοκράτους λόγων, διὸ καὶ ὁμοφώνως ἀπεκηρύχθη ὡς νόθον· συνέβη δὲ ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης ἀποκηρύξεως, ὡς εἰκός, ὅτι τὸ βιβλίον καταφρονηθὲν ἠμελήθη καὶ οὐδεὶς μετὰ τιμῆς καὶ προσοχῆς προσῆρχετο εἰς μελέτην αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφέθη εἰς τὰ μικρὰ παιδία, ἵνα ἐγγυμνάζωνται ἐν αὐτῷ τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς, καὶ, ἂν που τύχῃ, ἐκμάθωσιν ἐν παρέργῳ καὶ γνώμην τινὰ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν ἠθῶν. — Ἔπαθε δὲ τὸ βιβλίον ἄδικα καὶ ἀνάξια τῆς τέχνης αὐτοῦ· διότι θεωρεῖται ὥς τις τῶν

ἄλλων ῥητορικῶν λόγων, ἐν ᾧ δὲν πρέπει νὰ κρίνηται ὡς οἱ συνήθεις λόγοι, ἀλλ' ὡς γύμνασμα ἢ ὑπόδειγμα *βραχυλογίας* καὶ *γνωμολογίας*. Καὶ συνέπεσε νὰ δίδω τοῦτο πρό τινος χρόνου, ὅτε μελετῶν γνωμικοὺς ποιητὰς ἠναγκάσθην νὰ τρέξω πολλάκις εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον λόγον· ἅμα δὲ ὑπονοήσας τὸ πρᾶγμα ἐδίωξα αὐτὸ μετὰ προθυμίας καὶ ἤδη, ἀφοῦ πρῶτον ὡρίμασεν ἐν ἐμοὶ καὶ ἔπεισα ἰσχυρῶς ἐμαυτόν, τολμῶ νὰ ἐκθέσω καὶ δημοσίᾳ τὴν ὑπόθεσιν, ἤτις καὶ εἰς ἄλλα μὲν βʹ ἀποδειχθῇ χρήσιμος, ἀλλ' ἡ μικροτάτη ὠφέλεια, ἣν καὶ δύναταί τις ἐξ αὐτῆς ν' ἀποφέρῃ θὰ ἦναι, ὅτι δὲν πρέπει οἱ διδάσκαλοι νὰ συμπεριφέρωνται πρὸς τὸν Ἰσοκράτην ὡς πρὸς εὔκολον συγγραφέα, ἀλλὰ νὰ προσέρχωνται περιβλέποντες καὶ περισκοποῦντες πανταχόθεν τὰ ἔργα αὐτοῦ· διότι παρὰ τοὺς παντὸς ἄλλου ἀρχαίου ῥήτορος ἐγκρύπτουσι τέχνην λεπτὴν οἱ λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους.

Οἱ παλαιότεροι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς, οἵ τε ἐκ Σικελίας καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων διδαχθέντες τὴν τέχνην, οἷοι Κόραξ, Τισίας, Γοργίας, Πῶλος, Θρασύμαχος, Θεόδωρος, δὲν ἐδίδασκον τοὺς μαθητὰς τὴν ῥητορικὴν θεωρητικῶς, ἀλλὰ κατεσκεύαζον ὑποδείγματα λόγων, ἅτινα παρέδιδαν αὐτοῖς πρὸς μίμησιν, ἐνίοτε δὲ καὶ πρὸς ἀποστήθισιν. Οὐδ' εἶχε προβῆ ἀκόμη ἡ περὶ τὴν τέχνην ἐμπειρία εἰς βαθμὸν τηλικοῦτον, ὥστε ν' ἀναχθῶσι τὰ ἐπὶ μέρους εἰς γενικὰς ἀρχὰς καὶ θεωρήματα. Ἀπόπειραι πρὸς συγγραφὴν τέχνης θεωρητικῆς ἐγένοντο μὲν καὶ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλ' ἡ ἀναγωγὴ πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἐμπειριῶν εἰς ἀρχὰς γενικάς, καὶ ἡ σχέσις τῆς ῥητορικῆς πρός τε τὰς λοιπὰς περὶ τὸν λόγον τέχνας καὶ ἐν γένει πρὸς τὰς ἀνθρωπίνας μαθήσεις εἶναι κατόρθωμα τοῦ Ἀριστοτέλους. Οἱ δὲ πρὸ αὐτοῦ διδάσκαλοι, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πάντες, πρόβαλλον τοῖς μαθηταῖς ὑποδείγματα λόγων, ἐν οἷς ἐνεγύμναζον αὐτούς· καὶ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν κατ' εὐτυχίαν οὐκ ὀλίγα, οἷον αἱ τετραλογίαι τοῦ Ἀντιφῶντος, πολλοὶ τῶν μικροτέρων λόγων τοῦ Λυσίου, πολλοὶ

τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἄλλα. Τὴν διδασκαλίαν δὲ τῆς ῥητορικῆς τὴν περαινομένην οὕτω κατὰ τυφλὴν ἐμπειρίαν ψέγει πικρὰ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ σοφιστικῶν ἐλέγχων (σελ. 638 Bekk.), καὶ λέγει ἐκεῖ, ὅτι οἱ παλαιότεροι διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς ὡμοίαζαν μὲ σκυτοτόμους, οἵτινες δὲν ἐδίδασκον τοὺς μαθητὰς τὴν σκυτοτομικὴν τέχνην, ἀλλὰ μόνον ἐδείκνυον αὐτοῖς πολλὰ γένη παντοδαπῶν ὑποδημάτων. Τὸ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους *ὑπὲρ πᾶν ἄλλο παρέχει σαφῆ ἰδέαν* τῆς ἐπικρατούσης μεθόδου κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ῥητόρων, διὸ καὶ τὸ παραθέτω ὁλόκληρον: «Λόγους γὰρ οἱ μὲν ῥητορικοὺς, οἱ δὲ ἐρωτηματικοὺς ἐδίδοσαν ἐκμανθάνειν, εἰς οὓς πλειστάκις ἐμπίπτειν ᾠήθησαν ἑκάτεροι τοὺς ἀλλήλων λόγους· διό περ ταχεῖα μὲν, ἄτεχνος δ' ἦν ἡ διδασκαλία τοῖς μανθάνουσι παρ' αὐτῶν. Οὐ γὰρ τέχνην, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης παιδεύειν ὑπελάμβανον· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐπιστήμην φάσκων παραδώσειν ἐπὶ τῷ μηδὲν πονεῖν τοὺς πόδας εἶτα σκυτοτομεῖν μὲν μὴ διδάξειε, μηδ' ὅθεν δυνήσεται πορίζεσθαι τὰ τοιαῦτα, *δοίη δὲ πολλὰ γένη παντοδαπῶν ὑποδημάτων*· οὕτοσὶ γὰρ βεβοήθηκε μὲν πρὸς τὴν χρείαν, τέχνην δὲ οὐ παρέδωκεν».

Ἦσαν λοιπὸν τὰ ὑποδείγματα, ὡς εἰκός, ὄχι ἑνὸς εἴδους. ἀλλὰ πολλὰ καὶ παντοδαπά, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· καὶ χωριστὰ μὲν ἔδιδον παραδείγματα *προοιμίων*, χωριστὰ δὲ *διηγήσεων*, χωριστὰ δὲ *ἐπιλόγων*. Καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ῥητόρων ὄντες δεινοὶ περὶ τὰς φονικὰς δίκας ἐν αὐταῖς ἐγύμναζον καὶ τοὺς μαθητάς, οἷον ὁ Ἀντιφῶν· ἄλλος δέ τις ἦτο δεινὸς περὶ τὰς κληρονομικὰς δίκας, καὶ τούτων μάλιστα παρεῖχεν ὑποδείγματα, οἷον ὁ Ἰσαῖος· ὁ δὲ διαβόητος Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος ἦτο δεινὸς νὰ κινήσῃ τοὺς δικαστὰς εἰς ἔλεον καὶ οἶκτον, πάλιν δ' ἐξ ὑποστροφῆς νὰ τοὺς ἐξοργίσῃ, καὶ περὶ ταῦτα ἐνεγύμναζε μάλιστα τοὺς μαθητάς. Ὁ Πρωταγόρας ἐνδιέτριβε καὶ περὶ ἄλλα μέν, μάλιστα δὲ περὶ τὴν *ὀρθοέπειαν*, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἄλλοι ἄλλου.

Ἐν γένος τούτων τῶν ἀσκήσεων ἄξιον πολλῆς προσοχῆς εἶναι τὸ περὶ τὴν *βραχυλογίαν* καὶ τὸ ταύτῃ ἑπόμενον, τὸ περὶ τὴν *γνωμολογίαν*· εἶναι δ' ἄξιον λόγου, διότι ἠσχολήθησαν περὶ αὐτὸ καὶ ἀπεδείχθησαν δεινοὶ οἱ κράτιστοι τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, οἷον ὁ Γοργίας, Πρωταγόρας, Ἱπποκράτης καὶ ἄλλοι. Καὶ θαυμάζω, ὅτι μέχρι τῆς σήμερον οὐδεὶς τῶν λογίων, ὅσων γνωρίζω, ἐξηρεύνησε τὰ περὶ ταύταυ, ἐν ᾧ πρόκειται τὸ πρᾶγμα τόσαν σαφές, ὥστε μόνον ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος ἠδυνήθην νὰ συλλέξω μαρτύρια δυνάμενα νὰ πείσωσι καὶ τὸν ἔμφυτον ἐν ἑαυτῷ φέροντα τὴν ἀπιστίαν καὶ τὸ δέος.

Ὁ Πλάτων περιπαίζων ἐν Φαίδρῳ τοὺς διδασκάλους τῆς ῥητορικῆς τούς τε συγχρόνους καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ χαρακτηρίζων ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἐκ τοῦ εἴδους, περὶ ὃ κατεγίνετο, ἢ ἐκ τῶν τεχνικῶν ὅρων, οἷς μετεχειρίζοντο ἕκαστοι, οἷον *τεκμήρια, εἰκότα, πίστωσιν καὶ ἐπιπίστωσιν, ἔλεγχον καὶ ἐπεξέλεγχον, παρεπαίνους καὶ παραψόγους*, χαρακτηρίζει καὶ τὸν Τισίαν καὶ Γοργίαν ὡς ἑξῆς· (σελ. 267) « Τισίαν δὲ Γοργίαντε ἐάσομεν εὖδεκν, οἳ πρὸ τῶν ἀληθῶν τὰ εἰκότα εἶδον ὡς τιμιώτερα μᾶλλον, τό τε αὖ σμικρὰ μεγάλα καὶ τὰ μεγάλα σμικρὰ φαίνεσθαι ποιοῦσι διὰ ῥώμην λόγου, καινὰ τ' ἀρχαίως τἀντία ἐναντία καινῶς, *συντομίαν τε λόγων καὶ ἄπειρα μήκη* περὶ πάντων ἀνεῦρον. » Αὐτὴ ἡ *συντομία λόγων* εἶναι τοῦτο, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ἡ βραχυλογία. Εἶχε δὲ ὁ Γοργίας καὶ τὴν ἐναντίαν δύναμιν νὰ λέγῃ περὶ παντὸς ὅσα πολλὰ ἤθελε καὶ ἐκαυχᾶτο, ὅτι οὐδεπώποτε ἐπιλείπει αὐτὸν ὁ λόγος, εἰ γὰρ Ἀχιλλέα λέγει, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακὸν, εἶτα τὸν Θεόν. (Ἀριστ. ῥητορ. σελ. 157 Speng.). Ταύτην τὴν ἐκατέρωθεν ὑπερβολὴν τοῦ Γοργίου πρός τε συντομίαν καὶ μῆκος ἀπεδοκίμαζεν ὁ Πρόδικος καὶ ἔλεγεν, ὅτι αὐτὸς εὗρε τὴν ὀρθὴν ὁδὸν, τὰ *μέτρια*, ὡς εὐφυέστατα περιπαίζει καὶ τὸν Πρόδικον ὁ Πλάτων. — Καὶ πάλιν ἐν Φαίδρῳ εὐθὺς μετ' ὀλίγον ταὐτὰ τῶν ῥητόρων σκώπτων λέγει· « τί δέ; τὸν μελόγηρυν Ἄδρηστον οἰόμεθα ἢ

καὶ Περικλέα, εἰ ἀκούσειαν ὧν νῦν δὴ ἡμεῖς διῆμεν τῶν παγκάλων τεχνημάτων, *βραχυλογιῶν* τε καὶ εἰκονολογιῶν καὶ ὅσα ἄλλα. » — Καὶ αὖθις μετ' οὐ πολλὰ « ταῦτα δὲ ἤδη πάντα ἔχοντι, προσλαβόντι καιροὺς τοῦ πότε λεκτέον καὶ ἐπισχετέον, *βραχυλογίας* τε αὖ καὶ ἐλεεινολογίας καὶ δεινώσεως ».

Ἐν ἄλλῳ δὲ διαλόγῳ (τῷ Γοργίᾳ) εὐθὺς περὶ τὴν ἀρχὴν ἐρωτῶν ὁ Σωκράτης τὸν Γοργίαν, τίνα τέχνην διδάσκει, τὸν παρακαλεῖ ν' ἀποκρίνηται συντόμως, καὶ ὁ Γοργίας πείθεται καὶ λέγει καυχώμενος, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ λαλήσῃ *συντομώτερον* αὐτοῦ « Σωκράτης. Ἆρ' οὖν ἐθελήσαις ἄν, ὦ Γοργία, διατελέσαι τὸ μὲν ἐρωτῶν, τὸ δ' ἀποκρινόμενος, τὸ δὲ μῆκος τῶν λόγων τοῦτο, οἷον καὶ Πῶλος ἤρξατο, εἰς αὖθις ἀποθέσθαι; — Γοργίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ πειράσομαί γε ὡς διὰ βραχυτάτων· καὶ γὰρ αὖ καὶ τοῦτο ἔν ἐστιν ὧν φημι, *μηθένα ἂν ἐν βραχυτέροις ἐροῦ τὰ αὐτὰ εἰπεῖν*. — Σωκράτης. Τούτου μὲν δεῖ, ὦ Γοργία· καί μοι *ἐπίδειξιν* αὐτοῦ τούτου ποίησαι, τῆς *βραχυλογίας*, μακρολογίας δὲ εἰς αὖθις. » Ἐκ τούτου τοῦ χωρίου συνάγεται, ὅτι καὶ ὁ Πῶλος εἶχε προκόψει πολὺ περὶ τὴν τέχνην τῆς μακρολογίας, ὡς ἴσως καὶ περὶ τὴν ἐναντίαν, πρὸς δὲ, ὅτι ὁ Γοργίας συνέτασσε καὶ ἐξεφώνει ἐνίοτε πρὸς τὸ δημόσιον λόγον, ἵνα ἐπιδείξῃ ταύτην δὲ τὴν δύναμίν του, τὴν περὶ τὴν *βραχυλογίαν*· διότι τοῦτο ὑπαινίττεται τὸ τοῦ Σωκράτους καὶ *μοι ἐπίδειξιν* αὐτοῦ τούτου ποίησαι.

Περὶ τὸ τέχνημα τοῦτο δεινὸς πλὴν Τισίου καὶ Γοργίου ἐκαυχᾶτο, ὅτι ἦτο καὶ Πρωταγόρας καὶ πολλαχοῦ τοῦ ὁμωνύμου διαλόγου σκώπτει αὐτὸν φανερὰ καὶ πλαγίως ὁ Πλάτων. Οὕτω παρακαλεῖ τὸν Πρωταγόραν ὁ Σωκράτης νὰ τῷ ἀποκρίνηται βραχέα, διότι εἶναι ἐπιλήσμων, λέγει, ἄνθρωπος, καὶ ἐάν τις μακρὰ λέγῃ, ὅτι ἐπιλανθάνεται περὶ οὗ ἂν ᾖ ὁ λόγος· ἐπειδὴ δὲ ὀργίζεται ὁ Πρωταγόρας πρὸς τὴν αἴτησιν, τῷ λέγει ὁ Σωκράτης τὰ ἑξῆς (σελ. 334 E). « Ἀκήκοα γοῦν, ὅτι σὺ οἷός τ' εἶ καὶ αὐτὸς καὶ *ἄλλον διδάξαι* περὶ τῶν αὐτῶν καὶ μακρὰ

λέγειν, καὶ αὖ *βραχέα* οὕτως, *ὥστε μηδέν σοῦ ἐν βραχυτέροις εἰπεῖν*· εἰ οὖν μέλλεις ἐμοὶ διαλέξεσθαι, τῷ ἑτέρῳ χρῶ τρόπῳ πρός με, *τῇ βραχυλογίᾳ* ». — Καὶ εὐθὺς μετ' ὀλίγα λέγει πάλιν ὁ Σωκράτης πρὸς αὐτὸν « Σὺ μὲν γάρ, ὡς λέγεται περὶ σοῦ, φῂς δὲ καὶ αὐτός, καὶ ἐν μακρολογίᾳ καὶ ἐν *βραχυλογίᾳ* οἷός τ' εἶ συνουσίας ποιεῖσθαι· σοφὸς γὰρ εἶ ».

Ἐκ τούτων τῶν χωρίων δηλοῦται, νομίζω, σαφέστατα, ὅτι ἐκ τῶν παλαιῶν ῥητόρων ὅ τε Γοργίας καὶ Πρωταγόρας διέτριβον περὶ τοῦτο τὸ πάγκαλον τέχνημα, ὡς τὸ λέγει σκωπτικῶς ὁ Πλάτων, *τὴν βραχυλογίαν* καὶ ἐνεγύμναζον τοὺς μαθητὰς εἰς αὐτό. Παρὰ Γοργίου παρέλαβε τὴν τέχνην καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ὅστις κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἀρχαίων μαρτυρίαν ἐμαθήτευσεν ἱκανὸν χρόνον παρὰ Γοργίᾳ· παραλαβὼν δὲ ἐνήσκει εἰς αὐτὸ τοὺς μαθητάς, ὡς καὶ περὶ τὰ ἄλλα γένη τῶν ἀσκήσεων. Παρέδιδε δὲ ὁ Ἰσοκράτης τὴν ῥητορικὴν μᾶλλον δι' ὑποδειγμάτων καὶ ἀσκήσεων ἢ θεωρητικῶς· καὶ τοῦτο παρεδόθη ἡμῖν ῥητῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ οὐδεὶς πρέπει ν' ἀμφιβάλλῃ· οἷον ὑπὸ Φωτίου (Βιβλιοθ. κωδ. CCLX) « οἱ δὲ ἀγωνίσασθαι μᾶλλον ἢ τέχνῃ χρήσασθαι κατὰ τοὺς λόγους τὸν ἄνδρα φασί ». Βουληθεὶς λοιπὸν νὰ κατασκευάσῃ τοῖς μαθηταῖς ὑπόδειγμα βραχυλογιῶν, πολλὰς μὲν αὐτὸς βραχείας γνώμας ἐξεῦρε, πολλὰς δὲ καὶ παρὰ τῶν γνωμικῶν ποιητῶν παραλαβὼν μετεσχημάτισεν εἰς λόγον πεζόν. Ἅπαν δὲ τοῦτο τὸ πλῆθος τῶν *βραχυλογιῶν* καὶ *γνωμολογιῶν*, ἵνα μὴ διαρρεύσῃ ἀλλὰ συγκρατηθῇ ὡς ἓν ὅλον, διεμόρφωσεν εἰς σχῆμα λόγου. Ὥστε δὲν πρέπει ὁ πρὸς Δημόνικον νὰ κρίνηται ὡς τις τῶν συνήθων ῥητορικῶν λόγων, ἀλλ' ὡς συλλογὴ γνωμῶν πρὸς ἄσκησιν εἰς βραχυλογίαν, ἥτις, μόνον ἵνα ἐπιτευχθῇ ἡ ἑνότης, διετυπώθη εἰς σχῆμα λόγου ῥητορικοῦ.

Καὶ δὲν εἶναι μόνος ὁ πρὸς Δημόνικον βραχυλογίας ὑπόδειγμα, ἀλλὰ καὶ ὁ δεύτερος, ὁ πρὸς Νικοκλέα, εἶναι ὅμοιον καὶ ἀπαράλλακτον. Ἐξάγεται δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρομοίας κατα-

σκευῆς καὶ διαθέσεως, πρὸς δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς παραδόσεως. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν συνηνωμένοι οἱ δύο οὗτοι λόγοι, ὁμοῦ δὲ ἀνεγινώσκοντο, καὶ ἴσως ὁμοῦ ἐξεδόθησαν. Ἐκάλουν δὲ καὶ τοὺς δύο ὁμοῦ οἱ ἀρχαῖοι μὲ πληθυντικὸν ὄνομα *παραινέσεις*, καὶ ποτὲ δὲν ἐχώριζον τὸν ἕνα τοῦ ἄλλου· κατ' ἀρχαίαν μάλιστα παράδοσιν ὤφειλεν ὁ διδάσκαλος νὰ ἑρμηνεύσῃ κατὰ τάξιν τὸν πρῶτον πρὸ τοῦ δευτέρου, καὶ οὐδέ ποτε τἀνάπαλιν, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ἄλλους λόγους τοῦ Ἰσοκράτους εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ ἑρμηνεύῃ ἄλλον πρὸ ἄλλου κατ' ἀρέσκειαν. Ταῦτα ἐξάγονται σαφῶς ἐκ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἀνωνύμου γραμματικοῦ, ἢ προτάσσεται τοῦ πρὸς Δημόνικον λόγου, ἐν ᾗ μεταξὺ τῶν ἀχρήστων διεσῴθησαν παλαιαί τινες καὶ χρυσαῖ εἰδήσεις, αἵτινες μόλις διακρίνονται ὑπὸ τὰ πολλὰ καὶ ἄσκοπα, ἃ συνεφόρησαν νεώτεροι διδάσκαλοι ἢ ἀντιγραφεῖς, κοινὸν πάθημα τοῦτο πασῶν τῶν ὑποθέσεων, ἢ παρὰ πολὺν συφερτὸν παλαιοῦ τινος καὶ γενναίου ῥήματος εὕρεσις. Ἰδοὺ τὸ χωρίον τῆς ὑποθέσεως· « ὥστε αὐτοῦ ἂν εἴησαν καὶ *αἱ παραινέσεις*· ἄξιον δὲ ζητῆσαι, διὰ ποίαν αἰτίαν οὕτως *αὐτὰς* ἀναγινώσκομεν κατὰ τάξιν, πρῶτον τὴν πρὸς Δημόνικον, ἔπειτα τὴν πρὸς Νικοκλέα, καὶ μὴ ἀδιαφόρως, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ λόγοις. »

Ὅτι δὲ τοῦτον ἔχουσι σκοπὸν οἱ δύο πρῶτοι λόγοι, τὴν ἐνάσκησιν πρὸς βραχυλογίαν, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κρίνωνται ὡς οἱ ἄλλοι τῶν ῥητορικῶν λόγων, περὶ τούτου ἀξιόπιστον μάρτυρα φέρω αὐτὸν τὸν Ἰσοκράτην. Ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ, τῷ πρὸς Νικοκλέα, ζητεῖ νὰ δικαιολογηθῇ διὰ τί δὲν λέγει νέα πράγματα, ἀλλὰ γνώμας κοινὰς καὶ γνωστὰς τοῖς πᾶσι, καὶ ἐκεῖ ἐξηγεῖ τῶν παραινέσεων τὸν σκοπόν, ὅτι ἐν λόγοις τοιούτοις, οἷοι ὁ πρὸς Δημόνικον καὶ Νικοκλέα, δὲν πρέπει τις νὰ ζητῇ κοινὰς ἐννοίας, ἀλλὰ πῶς νὰ ἀθροίσῃ τὰς διεσπαρμένας τῶν ἄλλων γνώμας καὶ νὰ τὰς ἐκφράσῃ χαριέντως. (§. 41). « Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐν τοῖς *λόγοις χρὴ τούτοις* τῶν ἐπινοημάτων ζητεῖν τὰς καινότητας, ἐν οἷς οὔτε παράδοξον οὔτ' ἄπιστον οὔτ' ἔξω

τῶν νομιζομένων οὐδὲν ἔξεστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἡγεῖσθαι τοῦτον χαριέστατον, ὃς ἂν τῶν *δεσποτικῶν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων διατριβαῖς ἀθροΐσαι τὰ πλεῖστα δυνηθῇ καὶ φρόνιμα κάλλιστα περὶ αὐτῶν* ». Καὶ τῷ ὄντι ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις λόγοις οὐδὲν ἕτερον ἔπραξεν ὁ Ἰσοκράτης ἢ ὅτι ἤθροισε γνώμας μάλιστα ἐξ Ἡσιόδου, Θεόγνιδος καὶ Φωκυλίδου καὶ τὰς μετέφρασεν εἰς λόγον πεζόν, ἐνιαχοῦ λεάνας καὶ περιστρογγυλώσας τὰ τῶν ποιητῶν.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἔξωθεν τούτων τεκμηρίων βοᾷ ὑπὲρ τῆς ἀρθότητος τῆς προτεθείσης γνώμης ὅλος ὁ πρὸς Δημόνικον λόγος· τίς ἀναγινώσκων αὐτὸν δὲν βλέπει σαφῶς, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὑπὲρ παν ἄλλο περὶ τοῦτο μάλιστα σπουδάζει καὶ προθυμεῖται πῶς νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἔννοιαν ὡς οἷόν τε διὰ βραχυτάτων; ἢ τίς δὲν αἰσθάνεται, ὅτι ὁ λόγος εἶναι συγγεγραμμένος πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην, ὄχι δὲ πρὸς ἀπαγγελίαν;

Ἡ παραμεγάλη τοῦ συγγραφέως πρὸς βραχυλογίαν σπουδὴ φέρει ἔν τισι χωρίοις εἰς ἀσάφειαν, ἐκεῖ, ἔνθα ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἠδυνήθη μετὰ τοῦ συντόμου καὶ περιεστραμμένου νὰ κατορθώσῃ καὶ τὸ σαφές, οἷον ἐν τῇ πολλὰ τοὺς ἑρμηνευταὶς πράγματα παρασχούσῃ γνώμῃ « πειρῶ τὸν πλοῦτον χρήμασι καὶ κτήμασι κατασκευάζειν· ἔστι δὲ χρήματα μὲν τοῖς ἀπολαῦσιν ἐπισταμένοις, κτήματα δὲ τοῖς κτᾶσθαι δυναμένοις » Καὶ ἂν ἤθελα νὰ παραθέσω ἐνταῦθα μαρτύρια τῆς σπουδῆς τοῦ συγγραφέως πρὸς βραχυλογίαν, θὰ ἦτο χρεία ν' ἀντιγράψω ὅλον τὸν λόγον· ἀλλ' ἀντὶ τούτου συμφορώτερον εἶναι νὰ δείξω, ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις τῶν λόγων αὐτοῦ ὁ Ἰσοκράτης παρέχει ποῦ καὶ ποῦ τοῖς μαθηταῖς παραδείγματα τοῦ πῶς δύνανται τὰ πολλὰ νὰ συστρέφωσιν εἰς ὅσον οἷόν τε βραχεῖαν ἔκφρασιν. Αὐτίκα ἐν τῷ πανηγυρικῷ ἀποδεικνύων ἐν δέκα ὅλαις παραγράφοις (54—64) τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους μείζονα Ἄργους, Θηβῶν καὶ Δακεδαίμονος, εἶτα ὅλον ἐκεῖνον τὸν λόγον συστρέφων καὶ περιελίσσων ἐκφράζει

τὸν αὐτὸν ἐν δυσὶ μόναις. (14—66). Ὑποδεικνύει δ' αὐτὸς ὁ Ἰσοκράτης ἐκεῖ τὸ τέχνημα λέγων αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· « ἵνα δὲ *συντομώτερον* ἔχω δηλῶσαι περὶ αὐτῶν τῶν μὲν γὰρ Ἑλληνίδων πόλεων κτλ.», ἔνθα τὸ *συντομώτερον* κεῖται ὡς ὅρος τεχνικὸς ταύτης δὴ τῆς βραχυλογικῆς μεθόδου. Καὶ μετ' οὐ πολλὰ ἐν αὐτῷ τῷ πανηγυρικῷ πάλιν κάμνει χρῆσιν τοῦ αὐτοῦ τεχνήματος (§ 100)· « πολιτείαν, ἣν οὐκ οἶδ' ὅτι δεῖ διὰ μακροτέρων ἐπαινεῖν ἄλλως τε καὶ *συντόμως* ἔχοντα δηλῶσαι περὶ αὐτῆς· μετὰ γὰρ ταύτης οἰκοῦντες ἑβδομήκοντ' ἔτη διετέλεσαν ἄπειροι τυραννίδων, ἐλεύθεροι δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἀστασίαστοι δὲ πρὸς σφᾶς αὐτούς, εἰρήνην δ' ἄγοντες πρὸς πάντας ἀνθρώπους ». Πόσα δὲ ἄλλα ὑπολάνθάνοντα τεχνήματα, πλὴν τούτου τοῦ τῆς συντομίας, κατὰ τὸ εἰκός, θὰ ἐμπεριέχῃ ὁ πανηγυρικός; ἂν καὶ ἐκ μόνου τοῦ ἑνὸς τούτου, ὅπερ πρόκειται σαφές, ῥαίνεται νὰ μὴ ἦναι μῦθος τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων παραδοθέν, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης ἐξειργάζετο καὶ διεπόνει τὸν πανηγυρικὸν δι' ἐτῶν δέκα.

Ἀφοῦ ἤδη ἐξήγησα ἱκανῶς, πιστεύω, ἣν ἔχω γνώμην περὶ τοῦ πράγματος, ὥρα εἶναι τώρα νὰ ἐξετασθῶσι διὰ βραχέων καὶ αἱ περὶ νοθείας τοῦ λόγου δόξαι καὶ ὑποψίαι, διότι πρὸ τοῦ δὲν εἶχε καλῶς. Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος μαρτυροῦσι πάντες οἱ ἀρχαῖοι, ὅσοι τυχὸν ἐμνημόνευσαν τοῦ λόγου, ἐν αὐτοῖς δὲ ἄνδρες ἐμπειρότατοι τῶν τοιούτων, οἷον Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς (τεχν. κεφ. έ.) Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος μαρτυρεῖ ὁ ἀνώνυμος γραμματικὸς τῆς ὑποθέσεως, λέγων, ὅτι ὁ πρὸς Δημόνικον καὶ Νικοκλέα ὁμοῦ ἀνεγινώσκοντο, ὁμοῦ ἡρμηνεύοντο, κοινῷ δὲ ὀνόματι ἐκαλοῦντο ἀμφότεροι *παραινέσεις*. Κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ ἀρχαίου γραμματικοῦ μαρτυρίαν, ὁλόκληρον ἀνωτέρω παρατεθεῖσαν, ὁ ἀποκηρύσσων τὸν πρὸς Δημόνικον ἀναγκαίως πρέπει ν' ἀποκηρύξῃ καὶ τὸν πρὸς Νικοκλέα, ὅπερ ἀδύνατον, διότι ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως παραθέτει ὁ Ἰσοκράτης μακρὰς περικοπὰς ἐκ τούτου τοῦ λόγου. — Κατὰ τῆς γνησιότητος

μαρτυρεῖ μόνος ὁ Ἁρποκρατίων (ἐν λέξει ἐπακτὸς) ἀποδίδων, ὡς ἤδη εἴρηται, αὐτὸν εἰς Ἰσοκράτην τὸν Ἀπολλωνιάτην· ἀλλ' ἡ μαρτυρία τοῦ Ἁρποκρατίωνος δὲν εἶναι οὕτω βαρεῖα, ὥστε νὰ κατασπάσῃ τὴν πλάστιγγα ἀντικαθημένων τοιούτων καὶ τηλικούτων μαρτύρων. Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἐκ τῆς ἱστορίας μάρτυρες.

Οἱ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου λαμβανόμενοι λόγοι πρὸς νοθείαν εἶναι ἐπ' ἴσης ἀσθενεῖς. Προσέκρουσαν πολλοὶ μάλιστα εἰς τὰ κατακόρως ἐπιφερόμενα πάρισα καὶ ὁμοιοτέλευτα, ἐκεῖνα δὴ τὰ Γοργίεια σχήματα, καὶ εἶδον ἐν τούτοις παιδαριώδη σπουδὴν οὐδαμῶς πρέπουσαν τῷ σεμνῷ Ἰσοκράτει τῷ Θεοδώρου. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἡ πρὸς τὰ πάρισα καὶ ὁμοιτέλευτα σπουδὴ δὲν εἶναι παιδαριώδης, ἀλλὰ διώκει αὐτὰ ὁ Ἰσοκράτης ἐξεπίτηδες πρὸς παιδαγωγικὸν σκοπόν· διότι γνωστὸν εἶναι τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἡ μνήμη φυλάττει ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ πολὺ τὰ πράγματα, ὅταν ἦναι δεδεμένα ῥυθμῷ τινι καὶ μέτρῳ, εὐκόλα δὲ διαρρέει τῆς μνήμης ὁ ἀπολελυμένος πεζὸς λόγος. Τοῦτο λέγει διαρρήδην ὁ Λογγῖνος (τεχν. ῥητορ. σελ. 346 Spengel.)· « τοιγαροῦν καὶ τὰ μέτρα μᾶλλον μεμνήμεθα τῶν ἀνευ μέτρου πεποιημένων, ὅτι δὴ τὸ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς εὐταξίας ἀνάλογον μνημονεύοντες καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῶν ῥημάτων ἀνιχνεύομεν κατὰ πόδας ζητοῦντες τὸ λεῖπον ἐξ ὧν προειλήφαμεν ». Καὶ ἦτο γνωριμώτερον τὸ μνημονευτικὸν τοῦτο βοήθημα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἢ τοῖς νῦν ἔθνεσι καὶ μετεχειρίσθησαν αὐτὸ εὐδοκίμως οἱ παλαιοὶ ἐν τοῖς σχολείοις. Κύκνος ὁ Πάριος ἐπὶ Σωκράτους ἔτεινεν εἰς ἰάμβους ῥητορικοὺς κανόνας μνήμης χάριν (Πλατ. Φαιδρ. σελ. 267)· κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ πολὺ ἐμμέτρως συνέθετον οἱ διδάσκαλοι τὰ ἐγχειρίδια τῶν μαθημάτων καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τοιαῦτα, ἄλλα μὲν καθαρά, ἄλλα δὲ διεφθαρμένα, ὡς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεκάλυψέ τις τῶν λογίων πολλοὺς ἰαμβικοὺς τριμέτρους ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅθεν

κατεφάνη, ὅτι τὸ βιβλίον ἐχρησίμευέ ποτε ὡς ἐγχειρίδιον τῆς μυθολογίας ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἦτον ἅπαν ἐμμέτρως πεποιημένον, ὕστερον δὲ διεφθάρη προστιθέντων ἢ μεταποιούντων τὸ κείμενον τῶν ἑκάστοτε διδασκάλων. Βουληθεὶς δὲ καὶ ὁ Ἰσοκράτης τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν γνωμῶν νὰ περιδέσῃ μέτρῳ τινί, ὅπως ὑποβοηθήσῃ τὴν μνήμην, δὲν μετεχειρίσθη μὲν τὸν ἰαμβικὸν τρίμετρον, διότι δὲν ἔπρεπεν εἰς λόγον πεζὸν ποιήσεως μέτρον, ἀλλὰ κατέφυγεν εἰς τὰ πάρισα καὶ ὁμοιοτέλευτα σχήματα, ἅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γοργίου ἐγένοντο ἀρεστὰ καὶ ἀποδεκτὰ ἐν τῷ λόγῳ. Ἐχρῶντο δὲ τῷ τε ἀντιθέτῳ καὶ ὁμοιοτελεύτῳ σχήματι ὄχι μόνον οἱ πεζοὶ συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ ποιηταί, ἐν ταῖς γνωμολογίαις ἰδίᾳ, ἴσως διὰ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὑπεβοήθει τὰ μάλιστα τὴν ἀπομνημόνευσιν τῶν γνωμῶν, ὡς δεικνύουσι τὰ τοῦ ποιητοῦ Ἀγάθωνος ταῦτα·

τὸ μὲν παρέργον ἔργον ὡς πονούμεθα
τὸ δ' ἔργον ὡς παρέργον ἐκπονούμεθα.

καὶ

τέχνη τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην.

ὥστε ἡ σπουδὴ τοῦ Ἰσοκράτους πρὸς ἐκεῖνα τὰ Γοργίεια σχήματα δὲν εἶναι παιδαριώδες παίγνιον ἀνάξιον τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ἀλλ' ἐμπνανήθησαν ἐξεπίτηδες πρὸς παιδαγωγικὸν σκοπόν, καὶ εἶναι ἄξια προσοχῆς καὶ μελέτης μᾶλλον ἢ καταφρονήσεως.

Τοὺς ἄλλους περὶ τῆς νοθείας τοῦ βιβλίου λόγους ἐξέθηκε διὰ βραχυτάτων ὁ Benseler ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰσοκράτους (IV). Εἶναι δὲ ἐν τοῖς πρώτοις τούτων αἱ ἐν τῷ λόγῳ ἀπαντώμεναι χασμῳδίαι, οἷον *λόγῳ εὐπροσήγορος, παντὶ ἐλαττουμένους, σώματι εἶναι* καὶ ἄλλαι, εἶτα δὲ λέξεις τινὲς ἢ φράσεις ἅπαξ παρ' Ἰσοκράτει εἰρημέναι, οἷον *φιλοπροσήγορος, τὰ τῶν τριήκοντα ἤθη*, καὶ ἄλλαι ὑπὸ διάφορον σημασίαν κείμεναι ἢ ὡς συνειθίζει ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις ὁ Ἰσοκράτης, οἷον *κόσμος* ἀντὶ τοῦ εὐκοσμία, *κρατεῖσθαι* ἀντὶ τοῦ κατέχεσθαι.

Ἐκ τούτων, καὶ ἄλλων ἔτι σκοτεινοτέρων τεκμηρίων λαμβάνων ἀφορμὴν σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἀποδίδει τὸν λόγον καὶ ὁ Benseler εἰς Ἰσοκράτην τὸν Ἀπολλωνιάτην. Ἀλλ' ἡ λεπτὴ θεωρία τούτου τοῦ ἀνδρὸς *περὶ χασμῳδίας* πολλὰ μὲν νοσοῦντα τῶν ῥητόρων χωρία ἐθεράπευσεν, ἀλλ' ἑστάθη καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ διεξέλθῃ ἐπ' ἴσης διὰ πάντων τῶν Ἰσοκρατείων λόγων, πολὺ δὲ μᾶλλον διὰ πάντων τῶν χωρίων ὥστε οὔτ' αἱ χασμῳδίαι, οὔτε ἅπαξ τις εἰρημένη λέξις εἶναι, κατ' ἐμὴν γνώμην, τεκμήρια ἀποχρῶντα νὰ ῥίψωμεν εἰς τὰ σκύβαλα μνημεῖον τῆς ἀρχαίας ῥητορικῆς τιμιώτατον, ὅπερ ἐθεώρησεν γνήσιον τοσοῦτοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ ἐναντιώματα εὐχερῶς καὶ ἀβίαστα ἐξηγοῦνται, ἅμα τις ἐκδεχθῇ τὸ βιβλίον ὄχι ὡς συνήθη ῥητορικὸν λόγον, ἀλλ' ὡς ὑπόδειγμα βραχυλογιῶν καὶ γνωμολογιῶν, καὶ ἐνθυμηθῇ τοὺς λόγους τοῦ Ἰσοκράτους ἐν τῷ πρὸς Νικοκλέα, οὓς παρέθηκα ἀνωτέρω, δι' ὧν αὐτὸς διασαφηνίζει τὸ πρᾶγμα, λέγων, ὅτι ἐν λόγοις τοιούτοις πρὸς τοῦτο κυρίως πρέπει νὰ προσέχῃ τις, ἂν ἐξελέχθησαν γνῶμαι πολλαὶ καὶ καλαὶ καὶ ἐξεφράσθησαν μετὰ τέχνης καὶ στρογγυλότητος, ὄχι ἂν παραβαίνεται κανών τις περὶ χασμῳδίας ἢ τι ἄλλο· διότι τὰ ἀκριβῆ ταῦτα μέτρα τηρητέα μᾶλλον εἰς τοὺς καθ' αὐτὸ ῥητορικοὺς λόγους, καὶ ὄχι εἰς τοιούτους, οἷος ὁ πρὸς Δημόνικον, ἐν ᾧ ἡ πρὸς βραχυλογίαν σπουδὴ ἀναγκάζει τὸν συγγραφέα νὰ παραμελήσῃ τοῦ συντόμου καὶ στρογγύλου χάριν ἄλλα τε παραγγέλματα καὶ τὴν σαφήνειαν αὐτὴν ἐνίοτε. Τοσαῦτα περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ βιβλίου, νῦν δ' ἐπανέρχομαι εἰς τὰ περὶ βραχυλογίας, τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆσδε τῆς πραγματείας.

Τὸ βραχυλογεῖν ἐπετήδευσαν μὲν ἐκ παλαιοτάτων χρόνων καὶ οἱ ἑπτὰ σοφοί, ἀλλ' ἰδίως ἦτο χαρακτὴρ τοῦ Δωρικοῦ φύλου καὶ μάλιστα τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀνὴρ Δακεδαιμόνιος μετ' Ἰώνων συνδιαλεγόμενος, καί τοι τὴν ἀρχὴν ἐφαίνετο ἄπειρος λόγων, ἔπειτα μεταξὺ τῆς ὁμιλίας, ὥσπερ ἀγαθὸς ἀκοντιστής,

ἔρριπτε ῥῆμα βραχὺ καὶ συνεστραμμένον τόσον ἄξιον λόγου, ὥστε παῖδες περὶ τοὺς λόγους νὰ φαίνωνται οἱ συνδιαλεγόμενοι πολυλόγοι Ἴωνες. Τῆς Λακωνικῆς βραχυλογίας καὶ γνωμολογίας δείγματα διέσωσεν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος οὐκ ὀλίγα ἐν τῷ περὶ Λακωνικῶν ἀποφθεγμάτων. Περὶ αὐτὸ τοῦτο ἠσχολήθησαν καὶ οἱ ἐν Ἀθήναις διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς καὶ τὸ πάγκαλον αὐτὸ τέχνημα ἐκπηδῆσαν ἐκ τῶν σχολῶν ἠγαπήθη σφόδρα, καὶ κατέσχεν ἐπὶ πολὺ οὕτως, ὥστε οἱ δοκιμώτατοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς παρέχουσι σαφέστατα δείγματα τῆς περὶ τὴν συντομίαν δυνάμεως. Ὁ Εὐριπίδης, ἀνὴρ ὅστις ἐποιήσατο μεγάλην χρῆσιν τῆς ῥητορικῆς ἐν τοῖς δράμασιν, εἶναι δὲ οὕτω κατάκορος διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς ἐναντιολογίας, ὥστε ὁ ἀναγιγώσκων τοὺς διαλόγους νομίζει, ὅτι ἀκούει δικηγόρους ἀντιλέγοντας, ἐσπούδασε μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ περὶ τὴν γνωμολογίαν, διὰ καὶ συχνὰ σκώπτεται ὑπ' Ἀριστοφάνους διὰ τὰ *γνωμίδια* καὶ τὸ *γνωμοτυπεῖν*· καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων τραγικῶν κέκτηται τὴν τέχνην νὰ ἐκφράζῃ τόσον σαφῶς καὶ στρογγύλως γνώμας, ὡς ὁ Εὐριπίδης· αὐτὴ δὲ ἡ στρογγυλότης τῶν γνωμῶν εἶναι αἰτία, ὅτι διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν τόσα πολλὰ ἀποσπάσματα ἀπολεσθέντων τοῦ Εὐριπίδου δραμάτων, διότι τὰ πλεῖστα τῶν ἀποσπασμάτων εἶναι, ὡς γνωστόν, γνωμικὰ χαριέστατα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θουκυδίδης ἔκαμε μεγάλην χρῆσιν τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν καὶ παραγγελμάτων. Πρῶτος ὁ **Spengel** (τεχνῶν συναγωγῆ σελ. 54) ὑπέδειξε, πόσον εἶναι ἐντριβὴς εἰς τὰς λεπτὰς διακρίσεις τῶν συνωνύμων, περὶ ὧν ἐδίδασκε Πρόδικος ὁ Κεῖος, καὶ πόσην ἀγάπῃ νὰ ἑρμηνεύῃ αὐτὰς δίκην λεξικογράφου τὰ συνώνυμα, ὅπου ἡ σημασία εἶναι σκοτεινή· οἷον ἐν τῷ (Α. 69) «καὶ μηδεὶς ὑμῶν ἐπ' ἐχθρᾳ τὸ πλέον ἡ αἰτία νομίσῃ τάδε λέγεσθαι· αἰτία μὲν γὰρ φίλων ἀνδρῶν ἐστιν ἁμαρτανόντων, κατηγορία δὲ ἐχθρῶν ἀδικησάντων»· καὶ ἐν τῷ (Γ. 39) «καὶ ἐπαναστῆναι μᾶλλον ἢ ἀπέστησαν· ἀπόστασις μέν γε

τῶν βίαιόν τι πασχόντων ἐστίν.» Ὡς δὲ περὶ τὴν τῶν συνωνύμων διάκρισιν, οὕτω φαίνεται δεινὸς καὶ περὶ τὸ βραχυλογεῖν ὅπερ δύναταί τις καὶ νὰ εἴπῃ κυριώτατον χαρακτῆρα τοῦ Θουκυδίδου. Τὴν πρὸς βραχυλογίαν ἐν ἐπιγνώσει σπουδὴν τοῦ Θουκυδίδου καθιστᾷ κατάδηλον τὸ ἐν τῷ ἐπιταφίῳ περὶ γυναικῶν λεγόμενον καὶ εἶναι τὸ χωρίον διὰ τοῦτο ἄξιον προσοχῆς. Ἀφ' οὗ ἐκεῖ ὁ Περικλῆς παρεμύθησε διὰ πλειόνων τούς τε γονεῖς τῶν τελευτησάντων καὶ τὰ τέκνα, ἔπειτα λέγει, ὅτι πρὸς τὰς γυναῖκας θὰ δοκιμάσῃ νὰ λαλήσῃ ὡς διὰ βραχυτάτων, καὶ τῷ ὄντι δὲν λέγει πρὸς αὐτὰς ἢ μίαν μόνην συνεστραμμένην εἰς στενώτατον συμβουλήν· «εἰ δέ με δεῖ καὶ γυναικείας τι ἀρετῆς μνησθῆναι, *βραχεῖᾳ παραιτήσει* ἅπαν σημανῶ· τῆς τε γὰρ ὑπαρχούσης φύσεως μὴ χείροσι γενέσθαι ὑμῖν μεγάλη ἡ δόξα καὶ ἧς ἂν ἐπ' ἐλάχιστον ἀρετῆς πέρι ἢ ψόγου ἐν ταῖς ἄρσεσι κλέος ᾖ.» ταῦτα μόνα λέγει πρὸς τὰς γυναῖκας καὶ οὐδὲ λέξιν πλέον. Καὶ σύντομος μὲν εἶναι ὁ Θουκυδίδης καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ συντομώτερος φαίνεται ἐν ταῖς δημογορίαις, δι' αὐτὸ δὲ καὶ *γνωμολογικός*, διότι ἡ γνωμολογία παρέπεται τῇ βραχυλογίᾳ, ἀρετὴ δὲ γνώμης ἡ παραινέσεως τὸ σύντομον. Παραπολὺ δ' ἐπιτυγχάνει ὁ Θουκυδίδης περὶ τὴν κατασκευὴν γνωμῶν, καὶ τόσον πολλὰς ἁδρὰς καὶ νοῦν πολὺν ἐχούσας γνώμας περιέχει ἡ συγγραφή, ὥστε ἂν τις μοὶ ἔδιδε μίαν δραχμὴν δι' ἑκάστην ὅσων συλλέξω, θὰ μοὶ ἀπέβαινε τὸ πρᾶγμα πάνυ καλῶς.

Τοσαύτην καὶ τηλικαύτην σπουδαιότητα ἔλαβε τοῦτο τὸ πάγκαλον τέχνημά, ὡς τὸ καλεῖ σκωπτικῶς ὁ Πλάτων, ὥστε ἐν ταῖς πολλαῖς ἀρεταῖς τοῦ Δημοσθένους ἠρίθμουν οἱ παλαιοὶ τεχνογράφοι καὶ τὴν δεινότητα τοῦ ῥήτορος περὶ τὸ ἐκφέρειν γνώμας γενναίας καὶ ἁδράς. Ἐταξείδευσε δὲ τὸ πρᾶγμα ἐξ Ἑλλάδος καὶ εἰς Ῥώμην· διότι τοῦτο εἶναι, ὅπερ συχνὰ παραινεῖ ὁ Κικέρων, νὰ ἀρτύνηται ὁ λόγος μὲ sententias, καὶ πολλαχοῦ ἐπετήδευσεν αὐτὸ ὁ ῥωμαῖος ῥήτωρ, ἀλλ' ὅσον ἐπιτυχῶς

εἶναι, ὅτε χύνεται πλατύς, ἄλλο τόσον πίπτει ἀτυχέστατα, ὅτε θέλει νὰ συστραφῇ καὶ βραχυλογήσῃ.

Ἐπανερχόμενος τώρα εἰς τὸν πρὸς Δημόνικον, κρίνω ἄξιον ἐπισκέψεως τὸ, πόσον τι κατώρθωσεν ὁ Ἰσοκράτης ἐν αὐτῷ καὶ ἂν ἐπέτυχε τὸν σκοπόν. Καὶ περὶ μὲν τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν κόπων τοῦ Ἰσοκράτους; περὶ τὴν ἐξεργασίαν τοῦ λόγου εὐκολά τις δύναται νὰ λάβῃ σαφῆ ἰδέαν, ἂν δοκιμάσῃ νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸς στρογγύλως οὕτω καὶ δεξιῶς ὄχι τόσον πλῆθος γνωμῶν, ἀλλὰ μίαν καὶ μόνην. Ἀλλ' ἂν δὲν θέλει νὰ κάμῃ τὴν δοκιμὴν ἕκαστος ἐφ' ἑαυτοῦ, ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος· ἂς ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ τηλεγραφήματα· διότι τὰ τηλεγραφήματα σκοπὸν κύριον τοῦτο ἔχουσι, νὰ ἐκφράσωσιν ὡς διὰ βραχυτάτων εἴδησίν τινα· καὶ πολλὰ διαπέμπουσι πρὸς ἀλλήλους καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὄχι ἄνθρωποι κοινοὶ προνοοῦντες περὶ τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἄρχοντες καὶ δυνάσται τῆς γῆς. Ταῦτα τὰ βραχυλογήματα ἂν τις παραβάλῃ πρὸς τὰ ἐν τῷ πρὸς Δημόνικον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ προσηκόντως τὸν λόγον αὐτὸν καὶ τὴν τέχνην τοῦ Ἰσοκράτους.— Περὶ δὲ τοῦ ἄλλου, ἂν ἐπέτυχεν ὁ διδάσκαλος νὰ ἐγγράψῃ εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν τὰς παραινέσεις οὕτως, ὥστε νὰ μείνωσιν ἀνεξίτηλοι, περὶ τούτου δύνανται νὰ μαρτυρήσῃ μάλιστα τὸ ἡμέτερον ἔθνος. Διότι εἶναι ἔργον ἐπιεικείας νὰ μὴ λησμονήσωμεν ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ μᾶς ἔθρεψεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐν καιρῷ τῆς δυστυχίας τοῦ ἔθνους, καὶ ὅτι οἱ πατέρες μας ἐξ αὐτοῦ ἐλάμβανον τὰς ἠθικὰς γνώμας, δι' ὧν μᾶς ἐπαίδευον ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας καὶ χωροῦντες μέχρι γάμου καὶ πέρα ἔτι. Ἅμα ἤρχιζες νὰ φοιτᾷς εἰς τὸ σχολεῖον, ἤκουες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πατρὸς τὸ ἐνθαρρυντικὸν ἐκεῖνο· «ἐὰν ἧς φιλομαθής, ἔσῃ καὶ πολυμαθής»· εἰ δέ ποτε ἐβαρύνεσο ἐν χειμῶνι καὶ κακοκαιρίᾳ νὰ ἔλθῃς εἰς τοῦ διδασκάλου μακρὰν ἀποικοῦντος, τότε ἐφώναζεν ὁ πατὴρ τὸ «μὴ κατὰ νει μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τι χρήσιμον ἐπαγγελλομένους»· καὶ ἂν ποτε ἔσκωπτέ τις διὰ-

βαίνοντα ἄνθρωπον διὰ σωματικὸν ἐλάττωμα, ἤκουε τὸ «μηδενὶ συμφορὰν ὀνειδίσῃς· κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον ἄδρατον»· ὃν δέ ποτε ὡς νέος ἄνθρωπος καὶ σὺ ἐτόλμας ν' ἀντιβλέψῃς καλήν τινα κόρην ἐν τῇ γειτονίᾳ, τότε δὰ κατέβαινε βροχὴ τὸ «κάλλος μὲν γὰρ ἡ χρόνος ἀνάλωσεν ἡ νόσος ἐμόρανε». Τίς δὲ ἐπιτυχία ἄλλη ἔργου συγγραφικοῦ διαπρεπεστέρα ὑπάρχει, ἢ νὰ ῥιζώσῃ τόσον βαθέως ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ζήσῃ ἐν δεινοῖς καιροῖς, διελθὸν πάσας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τρεῖς καὶ εἴκοσιν αἰῶνας; Εἶναι δὲ ἡ μακρὰ αὕτη ζωὴ καὶ δημοτικότης ἀσφαλέστατον, κατ' ἐμὴν γνώμην, τεκμήριον, ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι γνήσιον ἔργον τοῦ Ἰσοκράτους· διότι *νόμος φύσεως* εἶναι νὰ μὴ πολυχρονίζωσιν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων ἔργα ἄλλων ἢ μόνον ἐξόχων τεχνιτῶν.

Ἐν Σύρῳ,

Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

Περὶ τῶν ἀρχαίων τάφων τῆς Ἀττικῆς.

Διατρέχοντες ἁπλῶς τὰ διασωθέντα ἡμῖν ἀρχιτεκτονικὰ καὶ γλυπτικὰ λείψανα τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τῆς ἀρχαίας τέχνης, βεβαίως θὰ νομίσωμεν, ὅτι καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ οἰκίαι καὶ πάντα τὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων ἀνάλογα ἦσαν. Ἀλλ' ὅμως εἰς μεγίστην ἀπάτην θέλομεν εἶσθαι, διότι ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ διαφόρων καὶ ποικίλων διασωθέντων μικρῶν ἀντικειμένων τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν βίου καθαρῶς ἡμῖν ἐμφαίνεται, ὅτι ἂν καὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα εἰς κόμησιν τῆς λατρείας των κατέβαλλον, ὀλίγιστα ὅμως συγχρίπως ἐδαπάνων εἰς τὰς ἰδιωτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας, ὀρθῶς ἀποτόμενοι, ὅτι τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα ἑκάστου ἔθνους δὲν συνίσταται εἰς τὸ μεγαλεῖον ἑκάστου ἀτόμου, ἀλλ' εἰς τὴν λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων καὶ πραγμάτων. Ὅθεν θέλοντες γενικὴν εἰκόνα τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων νὰ σχηματίσωμεν, δὲν πρέπει μόνον τὰ διασωθέντα λαμπρὰ τούτου λείψανα νὰ ἐξετάσωμεν, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστου ἀντικειμένου τῆς ἀρχαιότητος ἐπιστήσαντες τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν νὰ θεωρήσωμεν ὡς πολλοῦ λόγου ἄξιον. Ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐνῷ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν καὶ ἕνεκα τῆς ὕλης, ἐξ ἧς ᾠκοδομοῦντο, καὶ ἕνεκα τῆς πολυτελείας καὶ σταθερότητος αὐτῶν, πλεῖστα λείψανα διεσώθησαν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τὰ ὀλίγιστα μόνον συγκριτικῶς διασωθέντα λείψανα ἀτελῆ παρέχουσιν αὐτῶν εἰκόνα. Ὥστε ἔργον ἑκάστου περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένου νομίζομεν τὸ νὰ πειρᾶται κατὰ δύναμιν νὰ ἐπαυξήσῃ τὰς περὶ τούτων γνώσεις του.

Καὶ ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος γενομέναις ἀνασκαφαῖς διάφορα μὲν μέχρι τοῦδε τῶν τοιούτων ἀντι-

κειμένων εὑρέθησαν, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ περιεργότατα πάντων ἐντὸς ἀρχαίων τάφων· διότι ὄχι μόνον τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εὑρισκόμενα ὁ πανδαμάτωρ χρόνος κατέστρεψε καὶ καθ' ἑκάστην καταστρέφει, ἀλλὰ καὶ διότι γνωστότατον εἶνε τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὡραῖον ἔθος, νὰ ἐναποθέτωσιν ἐντὸς τῶν τάφων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τὰ διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ζῶντες οἱ τῶν τάφων οἰκήτορες μετεχειρίζοντο, θέλοντες οὕτω νὰ ἐκφράσωσι συμβολικῶς ἐξακολούθησιν τρόπον τινὰ τοῦ βίου.— Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔθος ὀφείλομεν τὴν ἀνεύρεσιν τῶν πλείστων καὶ περιεργοτάτων ἀρχαίων ἀντικειμένων· ὅθεν τῶν κυριωτάτων ἑκάστου ἀρχαιολόγου νομίζομεν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἀρχαίων.

Καὶ ὁμολογητέον, μὲν, ὅτι μέχρι τοῦδε πλεῖστοι καὶ περιεργότατοι τάφοι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἀνεσκάφησαν, ἀλλ' οἱ ἀνασκάψαντες αὐτοὺς ὑπὸ χρηματικοῦ μόνον συμφέροντος κινούμενοι τὰ ἐντὸς αὐτῶν διάφορα μνημεῖα ἐν μέρει μὲν οὐδεμίαν ἀξίαν δι' αὐτοὺς ἔχοντα κατέστρεψαν, ἐν μέρει δὲ πρὸς διαφόρους τὴν χώραν ταύτην ἐπισκεπτομένους ξένους ἐπώλησαν· ὥστε οὐδόλως σχεδὸν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τούτων ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη ὠφελήθη. Ἐὰν δὲ ἄνδρες ἐπιστήμονες, ὡς λόγου χάριν ὁ πρώην γενικὸς ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου τῆς ἀρχαιολογίας καθηγητὴς Ῥόσσιος, καὶ διάφοροι ἄλλοι ἠδυνήθησαν ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις περὶ τούτου νὰ κάμωσι, καὶ αὐτοὶ τὰς χρεωστοῦσιν εἰς τυχαίας ἀνακαλύψεις τάφων, εἰς ἃς παρευρέθησαν καὶ ὄχι εἰς τακτικὰς ἐρεύνας. Καὶ ὅμως αἱ ὀλίγαι παρατηρήσεις τῶν σοφῶν ἐκείνων ἀνδρῶν τὰ μόνα δεδομένα μέχρι τῆς σήμερον εἶνε, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπιστήμη βασιζομένη ἠδυνήθη διάφορα νὰ συμπεράνῃ, ἅπερ ἕκαστος βουλόμενος εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ ἐμβαθύνῃ πρέπει νὰ θέσῃ ὡς βάσιν τῶν ἐρευνῶν του. (ὅρα Ross. Arch. Aufs. I. p. 11).

Καὶ τὸ πρῶτον καὶ κύριον ζήτημα τῆς ἐρεύνης ταύτης εἶνε περὶ τῆς θέσεως, εἰς ἣν οἱ τῆς Ἀττικῆς κάτοικοι συνήθως τοὺς ἰδικῶν νεκροὺς ἔθαπτον. Καὶ κατὰ πρῶτον εὑρίσκομεν ἄπειρον πλῆθος τάφων πέριξ τῶν τειχῶν· διότι γνωστὸν εἶνε, ὅτι ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς καὶ δόξης τῆς πόλεως ταύτης νὰ θάπτωνται νεκροὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ μόλις κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ὁ τῶν Ἀθηνῶν πληθυσμὸς ἤρχισε νὰ ἐλαττώνηται, ἤρχισαν νὰ θάπτωσι καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν, μέχρις οὗ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των.

Κατὰ δεύτερον λόγον εὑρίσκομεν τάφους εἰς τοὺς πρόποδας τῶν διαφόρων τὴν πόλιν περικυκλούντων λόφων, καθὼς καὶ παρὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, καὶ τέλος εἰς ἀκαλλιεργήτους ἀγροὺς, οἵτινες ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «φελλεῖς» καλοῦνται (Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 273. Νεφέλ. 71. καὶ διάφορα ἄλλα χωρία). Ὥστε τὴν μὲν τῶν Ἀθηνῶν νεκρόπολιν εὑρίσκομεν ἐκτεινομένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκαβηττοῦ, εἰς τὴν θέσιν τῆς κοινῶς Μελίτης καλουμένης ἀρχαίας πύλης καὶ κυρίως εἰς τὸν ἐντὸς τῆς πόλεως Κεραμεικὸν μέχρι τῆς Ἀκαδημίας, καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Διπύλου, τῆς νῦν ἁγίας Τριάδος, παρὰ τὴν ἀρχαίαν ἱερὰν ὁδὸν τὴν εἰς Ἐλευσῖνα ἄγουσαν, ὅπου καὶ ἐσχάτως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1861, ἀνοιγομένης τῆς εἰς Πειραιᾶ ἀγούσης ὁδοῦ, ὠκ ὀλίγοι εὑρέθησαν τάφοι καὶ περίεργοι ἐπιτύμβιοι στῆλαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχει ἐπιτύμβιος τετράγωνος στήλη ὕψους 1,37 μέτρων, 0,32 πλάτους, μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν λίαν περίεργον καὶ πρωτοφανῆ. Εἰς τὸ μέσον δηλαδὴ ἐπὶ κλίνης κεῖται ἀνὴρ, τὸν ὁποῖον λέων ἀπὸ τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς προσβάλλει, ἐνῷ νεανίας γυμνὸς ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους προσπαθεῖ τὸν λέοντα νὰ ἀπακρούσῃ, ὄπισθεν δὲ τοῦ νεανίου εὑρίσκομεν παράστασιν πρώρας πλοίου· ἄνωθεν τοῦ ἀναγλύφου εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ μὲ Ἑλληνικὰ καὶ φοινικικὰ γράμματα, καὶ κά-

τωθεν αὐτοῦ ἐπιγραφὴν διαφόρους τοῦ βίου τοῦ νεκροῦ τύχας δηλοῦσαν. — Εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρέθη καὶ ἑτέρα ἐπιτύμβιος στήλη ὕψους 0,92 μέτρου καὶ πλάτους 0,80 κεκοσμημένη ἐπίσης δι' ἀναγλύφου, παριστῶντος τὸν συνήθη ἀποχωρισμὸν τοῦ νεκροῦ· τὸ δὲ περίεργον εἶνε, ὅτι ἡ κόρη τῆς ἐνταῦθα τεθαμμένης *Συμμαχίας*, ὡς φαίνεται μετὰ τὴν μητέρα θανοῦσα ἐτάφη εἰς τὸν αὐτὸν τῆς μητρὸς τάφον ἢ ἴσως πλησίον αὐτοῦ καὶ ἀπεικονίσθη ἐπὶ μιᾶς γωνίας τοῦ ἀναγλύφου ὡς γυνὴ κεκαλυμμένη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς «*Θεοφιλὶη Συμμάχου θυγάτηρ*» προσετέθη μικροτέροις γράμμασι κάτωθεν τοῦ τῆς μητρός.— Ἐσχάτως τέλος εἰ. τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρέθη λαμπρὸν ἀνάγλυφον ἢ μᾶλλον ὀλόγλυφον ἐπιτύμβιον καλῆς ἐποχῆς τῆς ἀρχαίας τέχνης, τεθραυσμένον μὲν εἰς διάφορα τεμάχια, ἅτινα ὅμως προσαρμόζονται πρὸς ἄλληλα. Παρίσταται γέρων καθήμενος δίδων τὴν χεῖρά του εἰς νέον πολεμιστὴν ἱσταμένον πρὸ αὐτοῦ, εἰς τὸ μέσον δὲ γυνὴ ἱσταμένη ἐπ' ἴσης. Ἡ ἐργασία μὲν τοῦ ἀναγλύφου τούτου δὲν εἶνε λεπτή, ὡς καὶ οἱ χιτῶνες τῶν παρισταμένων προσώπων καὶ πρὸ πάντων αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς των δι' ὀλίγων μόνον γραμμῶν ἐμφαίνονται· ὥστε ὁ μὴ εἰδήμων περὶ τὰ τοιαῦτα ἠδύνατο νὰ ἐκλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο ὡς μεταγενεστέρας ἐποχῆς· ἀλλὰ τὸ ὅλον τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἔκφρασις τῶν προσώπων καὶ αἱ στάσεις καὶ κινήσεις αὐτῶν, καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν πτυχῶν τῶν χιτώνων εὐθὺς ἐκ πρώτης ὄψεως μᾶς ἐμφαίνουσι τὸ ἔργον τοῦτο ὡς τῆς καλῆς ἐποχῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης.

Πρὸς δυσμὰς τῆς τῶν Ἀθηνῶν πόλεως εἰς τὸν βράχον τῶν δυτικῶν πλευρῶν τῶν λόφων τῶν Νυμφῶν, τῆς Πνυκὸς καὶ πρὸ πάντων τοῦ Μουσείου καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ εὑρίσκομεν ἄπειρον πλῆθος τάφων εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένων, μάλιστα παρὰ τὴν ἀρχαίαν εἰς Σούνιον ἄγουσαν ὁδὸν παρατεινομένων εἰς μέγα διάστημα, καὶ μέχρι τῆς θέσεως τοῦ δήμου Αἰξωνέων, τὴν

ὁποίαν τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν κυρίων Gropius καὶ Fauvel κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνιστώσης ἑκατονταετηρίδος ἀνοιχθέντων τάφων καθαρῶς ἡμῖν ὡς τῶν Ἀθηνῶν νεκροταφεῖον ἀποδεικνύει.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν τῆς Ἀττικῆς τάφων θέλομεν εὕρει μεγίστην ποικιλίαν.

Καὶ 1) σωροὺς χώματος τοὺς τάφους τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς (tumuli), τῶν ὁποίων πλείστους εἰς διαφόρους τῆς Ἀττικῆς θέσεις εὑρίσκομεν· οὕτω λ. χ. τὸ πολυάνδριον ἐπὶ τῆς τοῦ Μαραθῶνος πεδιάδος· ἕτερον πρὸς δυσμὰς τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως πλησίον τῆς εἰς Πειραιᾶ ἀγούσης ὁδοῦ, ὅστις κοινῶς τὴν σήμερον τὸ τοῦ Εὐριπίδου κενοτάφιον καλεῖται (ὅρα περὶ τούτου Παυσανίαν 1, 2, 2)· καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν μεσόγαιον τῆς Ἀττικῆς μέγα πλῆθος τοιούτων εὑρίσκομεν, ὅπου καὶ κατὰ τὸ 1839 εἰς Βαλκανιδέζαν ἀνεσκάφησαν τοιοῦτοι σωροὶ καὶ εὑρέθησαν ἡ λαμπρὰ στήλη τοῦ Ἀριστίονος καὶ ἡ ἐπ' ἴσης περίεργος τοῦ Αυσέα, αἵτινες νῦν εἰς τὸ Θησεῖον ὑπ' ἀριθμὸν 544 καὶ 545 διατηροῦνται.—2) Τετράγωνα λείψανα οἰκοδομημάτων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, τῶν ὁποίων μόνον αἱ βάσεις διεσώθησαν· ἀπετέλουν δὲ ταῦτα πιθανῶς τετραγώνους πύργους εἴτε ἡ ἐξ ποδῶν ὕψους. Τοιαῦτα λείψανα ἀπαντῶμεν εἰς διαφόρους τῆς Ἀττικῆς θέσεις· οὕτω λ. χ. εἰς τὴν θέσιν τοῦ δήμου Αἰξωνέων, καὶ πάλιν πλησίον τοῦ νῦν Χαλανδρίου καὶ εἰς ἄλλας θέσεις. — Μὲ τὸ εἶδος τοῦτο ὁμοιάζουσιν 3) οἱ εἰς τοὺς πρόποδας λόφων κείμενοι ἐν εἴδει τετραγώνων οἰκοδομημάτων, ὧν ὁποίων αἱ τρεῖς πλευραὶ ἐκ πολυγώνου τοίχου σχηματίζονται, ἐν ᾧ ἡ τετάρτη εἰς τὸν λόφον ἐπερείδεται. Τοιαῦτα λείψανα καλῶς διατεθειμένα εὑρίσκονται πολλὰ πρὸ πάντων κατὰ τὴν εἰς Σούνιον ἄγουσαν ὁδὸν πέραν τῶν δυτικῶν προπόδων τοῦ Ὑμηττοῦ. — 4) Τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν εἴδους εἶνε καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας σχεδὸν τῆς γῆς εἰς βράχους ἐσκαμμένα νεκρικὰ θωμάτια, ἐντὸς τῶν ὁποίων κεῖνται συνήθως πολλαὶ τὸν ἀριθ-

μὸν εἰς τὸν βράχον λελαξευμέναι σαρκοφάγοι διὰ μεγάλων πλακῶν κεκαλυμμέναι. Τοιοῦτος εἶνε ὁ τάφος ἐν τῷ κοίλῳ τῷ μεταξὺ τοῦ Μουσείου καὶ τῆς Πνυκὸς, ὅστις κοινῶς τοῦ Κίμωνος τάφος καλεῖται· τοιοῦτοι καὶ οἱ εἰς τοὺς νοτιοδυτικοὺς πρόποδας τοῦ Μουσείου· τοιοῦτοι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν εἶνε οἱ μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εὑρεθέντες τάφοι· πολλοὶ δὲ καὶ ποικίλοι εἶνε 5) οἱ ὑπόγειοι, διότι ὄχι μόνον τὸ μέγιστον πλῆθος τῶν μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντων τάφων εἶνε ὑπόγειοι εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένοι θῆκαι (νεκροθῆκαι), αἵτινες συνήθως δύο μὲν μέτρα μακραὶ, 0.60 δὲ πλατεῖαι, ἐν δὲ περίπου βαθεῖαι εὑρέθησαν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰς θέσεις, ὅπου δὲν ἦτο βράχος, μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι τῶν Ἀθηνῶν κάτοικοι πωρίνας ἢ καὶ σπανιώτερον μαρμαρίνας θήκας, τὰς ὁποίας ἐντὸς τῆς γῆς ἔθεταν καὶ ἐκάλυπταν διὰ μεγάλων πλακῶν. Τοιαῦται θῆκαι πολλαὶ πολλαχοῦ εὑρέθησαν καὶ κυρίως εἰς τὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως Κεραμεικόν. Πολλάκις δ' εὑρίσκομεν τοιαύτας θήκας οὐχὶ μονολίθους, ἀλλ' ἐκ διαφόρων πλακῶν, συνήθως πέντε τὸν ἀριθμὸν, ἐσχηματισμένας.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀρχαίων λαρνάκων ἀπαντῶμεν συχνάκις 6) πλάκας ἐξ ὀπτῆς γῆς, αἵτινες ποικίλαι τὸ μέγεθος καὶ σχῆμα, συνήθως ἐξ τὸν ἀριθμὸν, ἀπετέλουν τάφον. — 7) Τέλος δὲ ἃς ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰ διάφορα πήλινα, μαρμάρινα, μολύβδινα καὶ σπανίως καὶ ἀργυρᾶ (1) ἀγγεῖα, τὰ εἰς διαφόρους θέσεις τῆς πόλεως εὑρεθέντα, κεκαυμένα ὀστᾶ περιέχοντα.

(1) Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους ἰσοπεδουμένης τῆς εἰς τὸ Γεράνι ὁδοῦ, τῆς ἀπὸ τῆς πλατείας Ὄθωνος εἰς Πειραιᾶ ἀγούσης, εὑρέθη μαρμάρινον ἀγγεῖον, ἐντὸς δὲ αὐτοῦ ἕτερον μικρότερον ἀργυροῦν, ἐμπεριέχον ὀστᾶ μικρᾶς κόρης,

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα περὶ τῆς θέσεως καὶ τοῦ σχήματος τῶν τάφων τῆς Ἀττικῆς. Νῦν δὲ ὑπολείπεται καὶ περὶ τῶν διαφόρων ἐν αὐτοῖς συνήθως εὑρισκομένων μνημείων νὰ εἴπωμεν.

Καὶ τὰ μὲν πρῶτα καὶ κύρια κατά τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν σημασίαν εἶνε τὰ διάφορα ἀγγεῖα, ἅτινα πιθανῶς ὄντα ἐν χρήσει, τοῦ κειμένου ζῶντος, μετὰ θάνατον κατετίθεντο καὶ εἰς τὸν τάφον του. Καὶ ὁμολογητέον μὲν, ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν γένει ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος εὑρεθέντα ἀγγεῖα οὔτε κατὰ τὸ μέγεθος οὔτε κατὰ τὸ πλῆθος καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν παραστάσεις δύνανται νὰ συγκριθῶσι μὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τάφοις τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας εὑρισκομένων, ἀλλ' ὅμως μεγίστην σημασίαν ἔχουσι τὰ τῆς Ἑλλάδος ἀγγεῖα, διότι οὐ μόνον περὶ τῆς ἐμπορικῆς σχέσεως τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἐκ τούτων δυνάμεθα πλεῖστα νὰ εἰκάσωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων τὸ δυσκολώτατον ζήτημα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν τοιούτων ἀγγείων δυνάμεθα νὰ ἐκκαθαρίσωμεν.— Ἐκτὸς τῶν πηλίνων ἀγγείων ἀπαντῶμεν ἀγγεῖα ἀλαβάστρινα· ἐν δὲ τοῖς τῶν νεκήτων, ὡς φαίνεται, καὶ πώρινα τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰ ἀλαβάστρινα σχήματος· Νομίσματα δὲ σπανίως εὑρίσκονται ἐντὸς τῶν τάφων τῆς Ἀττικῆς. Στλεγγίδες δὲ ὀρειχάλκιναι, ἡλιαστικὰ πινάκια ἐνεπίγραφα, μολύβδινα ἐνεπίγραφα ἐλάσματια καὶ διάφορα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων μετάλλων ῥωπικὰ εὑρίσκονται. Ἐπὶ τέλους δὲ πολλαχοῦ, ὡς λ. χ. ἐσχάτως ἐν τάφῳ ὄπισθεν τῆς ἁγίας Τριάδος περὶ τὸ ἀρχαῖον Δίπυλον, τεμάχιά τινα ξύλου εὑρέθησαν. Ἐκ δὲ τούτου εἰκάζομεν, ὅτι

φύλλα χρυσᾶ καὶ μικρὸν ἔκτυπον νομίσματος· πλησίον δὲ τοῦ ἀγγείου τούτου εὑρέθη νεκρικὴ στήλη, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ «Θεοφίλη Φανοδίκου Ῥαμνουσίου θυγάτηρ»· κάτωθεν δὲ τῆς ἐπιγραφῆς τύπος ἡλακάτης (Ἐφ. ἀρχ. ἀριθ. 3655).

πολλάκις οἱ ἀρχαῖοι ἐντὸς τῶν λιθίνων λαρνάκων ἑτέρας ξυλίνας ἔθεταν.

Ταῦτα εἶνε τὰ κυριώτερα τῶν ὅσα περὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀττικῆς τάφων μέχρι τοῦδε ἠδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν· ὀλίγιστα μὲν, διότι, ὡς ἐρρέθη ἤδη, οἱ μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντες τάφοι τυχαίως καὶ οὐχὶ διὰ τακτικῶν ἀνασκαφῶν ἀνευρέθησαν· σπουδαιότατα δὲ, διότι ἐξ αὐτῶν δυνάμεθα νὰ ἐπεκτείνωμεν καθ' ἑκάστην ἔτι μᾶλλον τὰς περὶ τούτων γνώσεις μας. Διὸ καὶ ὅτε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἐν. ἔτους ἡ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἐφορία ἀπεφάσισεν ὀλίγα τινὰ νὰ δαπανήσῃ εἰς ἀνόρυξιν τάφων ἐνεκοῦ τῆς Ἀττικῆς, ἵνα ἐν μέρει μὲν διὰ τῶν πιθανῶς ἀνευρεθησομένων ἀρχαιοτήτων πλουτίσῃ ἔτι μᾶλλον τὸ μουσεῖόν της, ἐν μέρει δὲ, ἵνα συντελέσῃ εἰς λύσιν διαφόρων σπουδαίων τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τοπογραφίας τῆς χώρας ταύτης ζητημάτων, καθῆκον ἡμῶν ἱερὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἐνομίσαμεν ν' ἀναλάβωμεν τὴν ἐπιστασίαν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτοπίως πολλάς τινας νὰ κάμωμεν παρατηρήσεις, ὡς λ. χ. περὶ τῆς κατασκευῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀνευρισκομένων τάφων, περὶ τῆς διευθύνσεως καὶ θέσεως αὐτῶν, τῶν διαφόρων ἐντὸς αὐτῶν ἀνευρισκομένων ἀρχαιοτήτων καὶ ἄλλων τοιούτων.

Καὶ ἀρχὴ μὲν τῆς ἀνασκαφῆς ἔγεινεν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Πειραιῶς πρὸς βορρᾶν τῆς νῦν πόλεως, ὅπου πλησίον τοῦ νῦν νεκροταφείου ἐκ πολλῶν ἤδη εὑρεθέντων τάφων ἡ θέσις καθαρῶς ὡς εἰς τοιαύτην χρῆσιν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατοίκοις τῆς πόλεως ταύτης χρησιμεύσασα ἐφαίνετο. Καὶ τῷ ὄντι εὐθὺς ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἀνευρέθησαν διάφοροι τάφοι εἰς διαφόρους θέσεις ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἐκεῖ λοφίσκων, ἐν γένει ὅμως τὰ ἐντὸς αὐτῶν εὑρεθέντα ἀρχαῖα μικροῦ μόνου λόγου ἄξια εἶνε, ὥστε κατὰ τὰ φαινόμενα οἱ πλεῖστοι τῶν τάφων τούτων ἦσαν τῶν ἀπορωτέρων τοῦ Πειραιῶς κατοίκων. Ἐν τούτοις ὅμως εὑρέθησαν ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν, καί τινα κεκοσμημένα διὰ διαφόρων παραστάσεων ἐρυθροῦ χρώματος ἐπὶ μέλανος τοῦ ἀγγείου. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα συνήθως εὑρέθησαν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ. Εὑρέθησαν δὲ καὶ κάτοπτρα μικρὰ ἄνευ κοσμημάτων καὶ λαβῶν, καὶ διάφορα ἀλαβάστρινα κομψότατα ἀγγεῖα· στλεγγίδων τεμάχια· μικρὸν ἀγγεῖον περιέχον ἐρυθρὸν χρῶμα εἰς βαφήν· ἕτερον περιέχον διάφορα στρογγύλα λευκὰ μικρὰ ἀντικείμενα πιθανῶς χρησιμεύοντα εἰς βαφὴν τοῦ προσώπου· μικρὰ νομίσματα χάλκινα, ἀμοιόμορφα, ἀττικά, παρὰ τὴν χεῖρα τοῦ νεκροῦ ἐντὸς ἑνὸς τάφου· διάφοροι ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί, τῶν ὁποίων αἱ πλεῖσται ἐξεδόθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κ. Κουμανούδου ἐν τῷ ὀγδόῳ τοῦ Φιλίστορος τεύχει· ἀναγλύφων νεκρικῶν διάφορα τεμάχια. Τέλος δὲ καὶ παρατηρήσεις ἐπιτόπιαι ἔγειναν, ὡς π. χ. ὅτι τῶν ἀνευρεθέντων τάφων οἱ πλεῖστοι ἦσαν τοῦ εἴδους τῶν εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένων λαρνάκων, αἵτινες ἐκαλύπτοντο διὰ πλακῶν δύο τὸν ἀριθμὸν πωρίνων, τῶν ὁποίων ἡ μία πάντοτε μεγαλειτέρα τῆς ἑτέρας. Παρετηρήθη, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνευρεθέντων τάφων δύο μὲν μέτρα μακροί, 60 δὲ ἑκατοστὰ πλατεῖς, 80 δὲ βαθεῖς ἦσαν· ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ πλακῶν ὀπτῆς γῆς ἦσαν τῶν συνηθεστάτων· ὀλίγιστοι δὲ μόνον ἐν σχήματι λαρνάκων εὑρέθησαν· εἰς δὲ κοίλωμα τοῦ βράχου εὑρέθη ἀγγεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεκαυμένα ὀστᾶ.

Παρετηρήθη τέλος, ὅτι ἡ διεύθυνσις τῶν τάφων ἦτον ὄχι καθ' ὡρισμένους κανόνας, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως ἡ θέσις τὸ ἀπήτει· ὥστε πολλάκις πλησίον τάφων ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἐστραμμένων ἀπαντῶμεν τάφους ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν, ἐν ᾧ σχεδὸν πάντοτε ἓξ ἢ καὶ ὀκτὼ ἢ καὶ πλειοτέρους τάφους πλησίον ἀλλήλων ἐντὸς τετραγώνου περιβόλου εὕρομεν, τοὺς ὁποίους πιθανῶς ὡς εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἀνήκοντας πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν.

Ταῦτα εἶνε τὰ κυριώτερα τῶν ὅσα παρετηρήσαμεν. Ἐπειδὴ ὅμως τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἡ ἐφορία καὶ εἰς τὸ ἑξῆς

διανοεῖται εἰς διαφόρους τῆς Ἀττικῆς θέσεις ἀνασκαφὴν τώρα νὰ ἐπιχειρήσῃ, φρονοῦμεν, ὅτι θέλομεν δυνηθῆ μετ' οὐ πολὺ οὐ μόνον περιέργους νέας παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀντικειμένου νὰ κάμωμεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων τὸ μουσεῖον τῆς ἑταιρίας ταύτης πλουτιζόμενον διὰ λόγου ἀξίων ἀρχαιοτήτων θέλει περιποιεῖ δόξαν εἰς τὰ διάφορα μέλη τῆς ἑταιρίας καὶ εἰς τοὺς ἐπαξίως αὐτὴν διευθύνοντας λογίους.

Π.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΗΤΟΙ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΕΛΕΝΗΝ.

(Συνέχεια τῆς ἀπὸ σελ. 399 διακοπείσης.)

Πρὶν ἐκθέσωμεν τὰς περὶ τῶν ἑπομένων δύο στίχων ἡμῶν προτάσσομεν ἐνταῦθα τὰς περὶ αὐτῶν παρατηρήσεις τοῦ σοφοῦ Κοβέτου. N. L. 207.

Scriptum est in libris:

εἰ μὲν γὰρ ἔζη πόσις ἀνεγνώσθημεν ἄν
ἐς ξύμβολ' ἐλθόντες, ἃ φανερὰ μόνοις ἂν ἦν.

non esse hunc senarium Attici poetæ et omnino esse istos numeros innumeros et κακομέτρους, qualos ne Tzetzes quidem fundere potuerit, dabunt mihi omnes qui aurem habent καὶ τούτων περὶ κἂν σμικρὸν ἐπαΐουσιν. Non multo melius est quod Porsonus (ad Orest, 54) commendat

ἐς ξύμβολ' ἐλθόνθ' ἃ φανέρ' ἂν μόνοις ἂν ἦν·

et peius etiam quod Reisig coniecit (Coniect. p. 245).

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ' ἃ φανερὰ μόνοις ἂν ἦν.

Ne dicam de sermonis vitio in ἂν ἦν comisso, ubi additum ἂν orationem solœcam facit, violatur in his certa lex metrica, quæ jubet in senario tragico dactylum in tertia sede ita ponere ut prima syllaba in cæsura sit nisi forte (quod tamen in Tragœdia perrarum est) dactyli syllabæ omnes uno eodemque vocabulo con-

tineantur ut in Helena VS 753. 767 et 1046· reliquis omnibus locis quorum ingens est apud Euripidem ubique copia, dactyli longam syllabam in cæsura positam videbis et duas breves aut monosyllabas esse ut VS. 22. 52. 92. et passim, aut duas breves eodem vocabulo contineri et vs. 2. 3. 13. et sexcenties alibi. . . . .

Itaque, ut ad Euripidis Helenam redeamus, non sunt saniores numeri in Reisigii conjectura :

ἐλθόντες ἐς ξύμβολ', ἃ φανερὰ μόνοις ἂν ἦν,

quam in isto

ἅπαντα διὰ τοῦτο γε καλεῖται νῦν πόλος.

quid verum sit, latet, neque unquam, credo, reperietur deletis omnibus antiquæ scripturæ vestigiis indiciisque, ut passim in aliis eodem modo ἀνιάτως ἔχουσιν ».

Ἀλλὰ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ στίχου τούτου τὴν γνησίαν γραφὴν συνεῖδε, μετὰ τὸν Κόβετον ἐπελθών, ὁ Λουδοβίκος Κάυσερ (Neuve jahrb. 30 juli 1857 σελ. 456) ἀναγνούς·

ἐς ξύμβολ' ἐλθόνθ' ἃ φανέρ' ἦν *μόνοισι νῷν*

παραθεὶς καὶ τὸ τῆς Πηνελόπης, οὗ καὶ ὁ Βαρνέσιος ὡς παραλλήλου χωρίου ἐμνημόνευσε (Ο. ψ. 108)

. . . . . εἰ δ' ἐτεὸν δὴ
αὖτ' Ὀδυσσεὺς κατ' οἶκον ἱκάνεται, ἢ μάλα νῶϊ
γνωσόμεθ' ἀλλήλων καὶ λώϊον ἔστι γαρ ἡμῖν
σήματ', ἃ δὴ καὶ νῶϊ *κεκρυμμένα ἴδμεν* ἀπ' ἄλλων.

καὶ τὸ μὲν *μόνοισι νῷν* θεωροῦμεν ὡς εὔστοχον τῆς γνησίας γραφῆς ἀνακάλυψιν, τῆς κρυπτομένης ὑπὸ τὰς λέξεις *μόνοις ἂν ἦν*· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴπωμεν τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ *ἃ φανέρ' ἦν* καὶ διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κοβέτου παρατηρηθὲν μετρικὸν ἐλάττωμα, ὅπερ μένει ἀδιόρθωτον, καὶ, τὸ κυριώτερον, διότι ἡ λέξις *φανερὰ*, καὶ ἂν ἠδύνατο νὰ σημάνῃ τὰ, *δυνάμενα νὰ φανερωθῶσι, νὰ ἀποκαλυφθῶσι*, δὲν ἁρμόζει ἐνταῦθα ὅπου πρόκειται περὶ σημείων δυναμένων οὐχὶ νὰ φανερωθῶσιν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ

πεισωσι φανερούμενα, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡ λέξις *ἀμφαγῆ*, τὴν δ· πολαν ὡς εἰκασίαν τοῦ σοφοῦ Κοβέτου ἐσημείωσεν ὁ Βάδαμ, δύναται νὰ ὠφελήσῃ, μάλιστα μετὰ τὴν εὔστοχον διόρθωσιν τοῦ Καύσέρου. Ἄλλο λοιπὸν ὄνομα κρύπτεται ὑπὸ τὴν κακὴν ταύτην γραφήν, τοῦτο δὲ, καθ' ἡμᾶς εἶνε τὸ ὄνομα ἀσφαλῆ·

ἐς ξύμβολ' ἐλθόντ' *ἀσφαλῆ μόνοισι νῷν*

ἀφ' οὗ τὸ *μόνοισι νῷν ἀνεγνώσθη μόνοις ἂν ἦν*, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἀναγνωσθῇ κακῶς καὶ τὸ *ἀσφαλῆ* διαμελιζόμενον ἐς τὸ *ἃ φανερὰ*, ἵνα ἀνευρεθῇ ἐν αὐτῷ ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία *ἃ* τὰ γράμματα ΦΑΛΗ καὶ ΦΑΝΕΡ, μικρὸν διαφέρουσι, διότι τὸ Λ καὶ Ν ὡς καὶ τὸ Η καὶ ΕΙ συνήθως συγχέονται· ὡς πρὸς δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ *ἐλθόντ'* εἰς τὸν πληθυντικὸν *ἐλθόντες*, τοῦτο συμβαίνει πολλάκις, ὃ καὶ ὁ Πόρσων ἐσημείωσεν. Duales formas saepissime obliterant librarii· (εἰς Ὀρέστ. στιχ. 54.) ὡς δὲ εἶπεν ἐν Ῥήσσῳ στίχ. 94.

τί τῶν δ' ἂν εἴποις *ἀσφαλὲς τεκμήριον* ;

καὶ ἐν Ἑλένῃ 121.

οὕτω δοκεῖτε τὴν δόκησιν *ἀσφαλῆ*

ἠδύνατο καὶ ἐνταῦθα *ἀσφαλῆ*, τουτέστι βεβαίας παρεκτικὰ πίστεως, νὰ ὀνομάσῃ τὰ σύμβολα· *πιστὰ* δὲ *σύμβολα* ὠνόμασε τὰ ἀσφαλῆ καὶ βέβαια καὶ ὁ Πίνδαρος Ὀλ. 12. 10.

Ὁ ἑπόμενος στίχος εἴτε ὡς ἔχει ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀναγινωσκόμενος, εἴτε κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Βάδαμ, ἀναγινώσκοντος ἀντὶ *σφθῆ σωθῶ*, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ταυτολογίας, μένει πάντοτε καὶ γραμματικῶς σκαιὸς καὶ πάσης ἐννοίας ἄμοιρος. Τὰ σωζόμενα ἐν αὐτῷ ἴχνη τῆς γνησίας γραφῆς ὑποφαίνονται, ὅταν ἄλλως κατατμηθῇ.

νῦν δ' ουτετ-ουτες-τ-ουτεμη-σωθη-ποτε

ἤτοι — νῦν δ' *οὐκέτ' οὐδείς μ'* εἰδέναι φήσει ποτέ.

καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπαιτοῦσα καὶ τοῦ λόγου ἡ συνάφεια. Μὴ ὑπάρχοντος τοῦ Μενελάου, ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ταυτότητα τῆς Ἑλένης ἐκ τῶν αὐτῷ καὶ μόνῳ γνωστῶν

σημείων τῶν ἐν τῷ σώματι αὐτῆς, οὐδεὶς ἄλλος, λέγει ἡ Ἑλένη θέλει ὁμολογήσει, ὅτι μὲ ἀναγνωρίζει ὡς τὴν ἀληθῆ Ἑλένην.

Τὸν στίχον 292.

τί δῆτ' ἔτι ζῶ ; τὶν' ὑπολείπομαι τύχην.

ὡς καὶ τὸν 826.

τί χρῆμα δρᾶσαι ; τὶν' ὑπάγεις μ' εἰς ἐλπίδα ;

σημειοῖ ὁ Κόβετος ὡς ἀνήκοντας εἰς τὰς σπανίας ἐξαιρέσεις, καθ' ἃς αἱ δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ τοῦ ἐν τῇ τρίτῃ χώρᾳ δακτύλου, δὲν ἀποτελοῦσιν οὔτε δύο χωρισταὶ λέξεις, οὔτε δύο συλλαβαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως, ὅτε καὶ Senarius immodulatior et durior exit (Nov. Lect. σελ. 207). Ὡς εἰς τὴν αὐτὴν δὲ κατηγορίαν ὑπαγόμενον καὶ ὡς μοναδικὸν ἐκ τῆς Ἑκάβης παράδειγμα προσεσημείωσε τὸν στίχον 345.

θάρσει πέφευγας τὸν ἐμὸν ἱκέσιον Δία.

Ἀλλ' εἶνε σημειώσεως ἄξια, διὰ τὴν ταὐτότητα τῶν λέξεων αἵτινες παρέχουσι τὰς δύο τελευταίας συλλαβὰς τοῦ ἐν τῇ τρίτῃ χώρᾳ δακτύλου ἢ χορείου, καὶ τὰ ἑξῆς ἔκ τε τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Εὐριπίδου Ἰαμβεῖα·

Αἰσχ. ἑπτὰ ἐπὶ Θῆβ. 1013.

θάψασ' ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν, οὐδ' αἰσχύνομαι.

καὶ Ἀγαμ. 1552.

πατέρα θυέστην τὸν ἐμὸν ὡς τορῶς φράσαι.

Εὐριπ. Ὀρέστ. 282.

οἶμαι δὲ πατέρα τὸν ἐμὸν, εἰ καὶ' ὄμματα.

Ἠλέκτ. 526.

δοκεῖς ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν εὐθαρσῆ μολεῖν.

Ἰφ. τῇ ἐν Ταυρ. 804.

ἐγὼ σ' ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν ; οὐ παύσει λέγων ;

Ἑλένη. 1370.

πόσιν παρόντα τὸν ἐμὸν ἱστορουμένη.

Ἀνδρομάχ. 70.

οἴμοι· πέπυσται τὸν ἐμὸν ἔκθετον γόνον ;

Φοινίσσ. 30.

ἔθηκαν· ἡ δὲ τὸν ἐμὸν ὠδίνων πόνον (1).

Ἐν στίχῳ 296.

ἀλλ' ὅταν πόσις πικρὸς
ξυνῇ γυναικὶ καὶ τὸ σῶμ' ἐστὶ πικρόν.

ἀναζητεῖται εἰσέτι ἡ ἐν τοῖς λέξεσι σῶμ' ἐστὶν λανθάνουσα γραφή. Οὐδὲ τὸ τοῦ Ματθίαι — καὶ τὸ σώζεσθαι — οὐδὲ τὸ τοῦ Μουσγραβίου — καὶ τὸ φῶς ἐστιν — οὐδὲ τὸ τοῦ Ἠθίου —

---

(1) Περὶ τῆς φράσεως τὸν ἐμὸν ὠδίνων πόνον, ὁ παλαιὸς σχολιαστὴς ἐσημείωσε τὰ ἑξῆς. «ἀντὶ τοῦ τὸν πόνον τῶν ἐμῶν ὠδίνων· ἔχει δέ τι τοῦτο παραλλάττον πρὸς τὸ ἐμὸν αὐτοῦ πρᾶγμα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐν μὲν γὰρ ἐκείνοις δυοῖν ὄντων, προσώπου καὶ πράγματος, εἶτα πρωτοτύπου ἀντωνυμίας κατὰ γενικὴν ὀφειλούσης κεῖσθαι ἐπὶ τοῦ προσώπου, διὰ τὴν προσοῦσαν ἑτέραν γενικὴν, κτητικὴ τίθεται πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀντωνυμία ἐνταῦθα δὲ τριῶν ὄντων προσώπου καὶ δυοῖν πραγμάτων, τῶν τε ὠδίνων καὶ τοῦ πόνου, καὶ τῶν μὲν ὠδίνων τοῦ προσώπου οὐσῶν, τοῦ δὲ πόνου τῶν ὠδίνων, ὤφειλεν ἡ κτητικὴ ἀντωνυμία ἐπὶ τῶν ὠδίνων κεῖσθαι· οὕτω γὰρ ἂν ἐφαίνετο προδήλως ὅτι αἱ μὲν ὠδῖνες εἰσὶ τοῦ προσώπου, ὁ δὲ πόνος τῶν ὠδίνων· νυνὶ δὲ ἐπὶ τοῦ πόνου κεῖται, καὶ συγχεῖ καὶ δυσνόητον ποιεῖ τὸν λόγον. «Τὸ σχόλιον τοῦτο καταδικάζει μᾶλλον ἢ ἑρμηνεύει τὴν κειμένην γραφὴν, ἥτις μέχρι τοῦδε μένει ἀδιόρθωτος· τὸ δὲ ἐκ τοῦ Ἰὼβ. (II. 9.) παράδειγμα «τῆς ἐμῆς κοιλίας ὠδῖνες καὶ πόνοι» τὸ ὁποῖον παρατίθησιν ὁ Βαλκεναίριος, τὴν κειμένην γραφὴν δικαιολογῶν, εἶνε πάντη διάφορον, ὡς καὶ ἐκ τοῦ σχολίου δῆλον. Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι πρέπει καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν Ἀνδρομάχῃ, νὰ ἀναγνωσθῇ ἀντὶ μὲν ὠδίνων, ἔκθετον, ἀντὶ δὲ πόνον γόνον, διότι καὶ ἐνταῦθα περὶ ἐκθέτου γόνου πρόκειται, τοῦ Οἰδίποδος.

καὶ τὸ ζῇν ἐστιν, ὅπερ καὶ εἰς τοὺς μετρικοὺς ἀντιβαίνει κανόνας, οὐδὲ τέλος τὸ τοῦ Σκαλιγέρου, ὅπερ καὶ ὁ Βάδαμ. παρεδέχθη — καὶ κὀθ᾽ ὅμ᾽ ἐστιν — ἐκρίθησαν ὡς πιθανά. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι αὐτὸν τὸν μετὰ τοῦ Θεοκλυμένου γάμον, ὅστις ὡς μόνη λύσις τῶν κακῶν ὑπελείπετο, ἠθέλησεν ἡ Ἑλένη νὰ ὀνομάσῃ πικρόν· διὸ καὶ τὸ — γήμασθαι πικρὸν — εἶνε καθ᾽ ἡμᾶς πιθανωτέρα ἀνάγνωσις, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ τὸ μὲν ΓΗΜ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὸ ΣΩΜ, τὸ δὲ γήμασθαι ἰδίως ἐπὶ γυναικῶν τίθεται κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν γραμματικῶν (ἴδε Πόρ. εἰς Μήδ. στιχ. 264, καὶ Σχολιαστ. αὐτόθ. στιχ. 606.)

Περὶ τοῦ στίχου 301.

σμικρὸν δ᾽ ὁ καιρὸς ἄρτ᾽ ἀπαλλάξαι βίου.

τὸν ὁποῖον ὁ Κόβετος κατατάσσει (N. Σ. σελ. 218), ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδομεν, ἐν τοῖς ἀνιάτως ἔχουσιν, ὁ Βάδαμ. σημειώνει· Nihil boni attulerunt viri docti corruptum ἄρτι in κάρτα, σάρκα, ἄρθρα, corrigentes. Corruptelae autem alterum indicium in σμικρὸν δ᾽ ὁ καιρὸς nominem advertisse miror. Quippe longe diverso sensu σμικρὸν δ᾽ ὁ καιρὸς et σμικρὸς δ᾽ ὁ καιρὸς dicuntur.

Καὶ ὅτι μὲν τὸ κύριον ἁμάρτημα κεῖται ἐν ταῖς πρώταις ταύταις τοῦ στίχου λέξεσι συμφωνοῦμεν μετὰ τοῦ Βάδαμ· δὲν πιστεύομεν ὅμως ὅτι καὶ θεραπεύεται διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ *σμικρὸν* εἰς *σμικρός*. Ἡ Ἑλένη, ὡς δυσπρεπῆ τὸν δι᾽ ἀγχόνης θάνατον κατακρίνουσα, ὡς ἔχουσάν δὲ εὐγενές τι καὶ καλὸν θεωροῦσα τὸν διὰ σφαγῆς, τούτου φαίνεται ἀποφαινομένη τὴν προτίμησιν ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ, ὅτις ἐπέρχεται οἷον συμπέρασμα τῆς προηγηθείσης διαπορήσεως· ὑπὲρ τῆς εἰκασίας δὲ ταύτης συνηγορεῖ καὶ ἄλλο παράλληλον τοῦ αὐτοῦ δράματος χωρίον, εἰ καὶ ἡμαρτημένον, (στιχ. 353—358), ἔνθα περὶ τῶν αὐτῶν διαποροῦσα ἡ Ἑλένη τὰ αὐτὰ φαίνεται ἀποφαινομένη.

Ὑποπτεύομεν λοιπόν, ὅτι ὑπὸ τὴν κειμένην γραφὴν λανθάνει μία τῶν ἑξῆς γραφῶν·

θηκτὸς σίδηρος μ᾽ ἆρ᾽ ἀπαλλάξει βίου;
ἢ — *οἰκτροῦ σίδηρος μ᾽ ἆρ᾽ ἀπαλλάξει βίου;*
ἢ καὶ — *σίδηρος οἰκτροῦ μ᾽ ἆρ᾽ ἀπαλλάξει βίου;*

ἡ πρώτη φαίνεται πιθανωτέρα, διότι πολλαχοῦ ὁ ποιητὴς ἐχρήσατο τῇ φράσει *θηκτῷ σιδήρῳ* (Φοινισσ. 66 καὶ Κρεσφ. τεμ. 462. στιχ. 12, ἔκδ. Ναυκλίου.) καὶ *θηκτὸν* φάσγανον (Μηδ. 40, καὶ 380.) *θηκτὸν* ξίφος (Ἰων. 1063 καὶ Ῥήσ. 665.)

Ὡς πρὸς τὸ ἆρα καὶ ἄρα, γνωστὴ εἶνε ἡ διαφορά, ἣν καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Εὐριπίδου ἐσημείωσεν (Ἑκάβ. στιχ. 509) εἰπὼν «Τὸ ἆρα, τὸ μὲν ἀπορηματικόν, ἤτοι κατ᾽ ἐρώτησιν τιθέμενον, περισπᾶται καὶ μακρὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὑρίσκεται· τὸ δὲ ἄρα, τὸ συμπερασματικὸν καὶ ἀποφαντικόν, ἀεὶ βαρύνεται καὶ βραχύνεται.» εἶνε ὅμως οὐδὲν ἧττον γνωστόν, ὅτι ἐνίοτε τὸ ἀπορηματικὸν ἐπέχει τόπον τοῦ συμπερασματικοῦ, ὑπονοουμένων ἔχον τὴν εἰς τὴν ἐρώτησιν κατάφασιν. Τοῦ ἰδιωτισμοῦ τούτου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καθ᾽ ὃν τὸ τραχὺ καὶ ἀπότομον τῆς ἀποφάσεως κολάζεται ἐνίοτε διὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ, οὐκ ὀλίγα παραδείγματα ἐσημείωσεν ὁ Μουσγράβιος εἰς Εὐριπ. Ἄλκηστιν 351. Αὐτόθι.

ἆρα μοι στένειν πάρα
τοιᾶσδ᾽ ἁμαρτάνοντι συζύγου σέθεν;

καὶ στίχ. 787.

ἆρα τὸν ξένον
στυγῶ δικαίως ἐν κακοῖς ἀφιγμένον;

Σοφ. Αἴαντ. 477.

Ἆρ᾽ ἔστι ταῦτα δὶς τόσ᾽ ἐξ ἁπλῶν κακά;

Αἰσχ. Χοηφ. 205 καὶ 493.

τοιαῖσδε χρησμοῖς ἆρα χρὴ πεποιθέναι;
ἆρ᾽ ἐξεγείρει τοῖσδ᾽ ὀνείδεσιν πάτερ;

Ἀριστοφ. Ὄρν. 797.

ἆρ' ὑπόπτερον γενέσθαι παντός ἐστιν ἄξιον;

ἐπισημειώσας· in his exemplis interrogatio est ejusmodi ut affirmans responsio sequi debeat (ὅδε καὶ Ἑρμάνν. εἰς Bigér § 291. καὶ Σχαίφ. Mel. Crit. σελ. 80). Σημειώσεως ἄξιος ὅμως εἶνε ὁ στίχος 85 τῆς Ἑλένης.

οὐκ ἄρα σ' Ἑλένην εἰ στυ εἰς θαυμαστέον.

ξυνθὲς τὸ ἆρα καὶ τοι καθαρῶς συμπερασματικὸν εὕρηται ἔχον ἀναγκαίως μακρὰν τὴν παραλήγουσαν.

Ὁ Χορὸς, βλέπων τὴν Ἑλένην πιστεύουσαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Τεύκρου καὶ θρηνοῦσαν ὡς τεθνεῶτα τὸν Μενέλαον, λέγει στίχῳ 305.

Χορ. Ἑλένη τὸν ἐλθόνθ' ὅστις ἐστὶν ὁ ξένος,
μὴ πάντ' ἀληθῆ δοξάσῃς εἰρηκέναι.
Ἑλ. Καί μὴν σαφῶς γ' ἔλεξ' ὀλωλέναι πόσιν.
Χορ. Πολλ' ἂν γένοιτο καὶ διὰ ψευδῶν ἔπη.
Ἑλ. Καὶ πάμπαλίν γε τῶνδ' ἀληθεία σαφῆ.
Χορ. Ἐς ξυμφορὰν γὰρ ἀντὶ τἀγαθοῦ φέρει.
Ἑλ. Φόβος γὰρ ἐς τὸ δεῖμα περιβαλών μ' ἄγει.

Τοὺς στίχους 308 καὶ 309 καὶ τοι π.οδήλως ἡμαρτημένους παρεισχόμεθα ὡς μηδὲν λόγου τινὸς ἄξιον ἔχοντες νὰ σημειώσωμεν· τὸν τελευταῖον ὅμως (311)

φόβος γὰρ ἐς τὸ δεῖμα περιβαλών μ' ἄγει

ἐφ' οὗ οὐδεὶς τῶν κριτικῶν ἐπέστησε τὸν νοῦν, δὲν θεωροῦμεν ἀναμάρτητον, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τί σημαίνει *φόβου ἄγων εἰς τὸ δεῖμα*. Καὶ ἐν γένει μὲν ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα σημαίνουσι τὴν ἐκ τῆς προσδοκίας κακοῦ τινος ψυχικὴν ταραχὴν, εἰδικώτερον ὅμως δείματά εἰσιν οἱ παράλογοι, οἱ καὶ *πανικοὶ* λεγόμενοι φόβοι, οἱ ἐκ πλατυάστων τῆς φαντασίας αἰφνιδίως προσγινόμενοι καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐκ παραλλήλου πολλάκις ἀπαντῶμεν ἀμφότερα ταῦτα συνεκφερόμενα, ὡς π. χ. παρὰ Θουκυδίδῃ (VII. 80) «οἷον φιλεῖ... στρατο-

πέδοις ... φόβος καὶ δείματα ἐγγίνεσθαι» καὶ παρὰ Πλάτωνι (Νόμ. VII. B' σελ 791 C.) «τὸ δέ γε ἐναντίον ἀνδρίας ἂν φαίμεν ἐκ νέων εὐθὺς ἐπιτήδευμα εἶναι τὸ νικᾶν τὰ προσπίπτοντ' ἤδη δείματά τε καὶ φόβους.» Ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἕπεται ὅτι καὶ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὀρθῶς, ὅτι ὁ *φόβος*, ἤτοι ἡ λελογισμένη κακοῦ τι ος προσδοκία, ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸ *δεῖμα*, ἤτοι τὴν ἐκ παραλόγου προσδοκίας ἀνυπάρατου τινὸς κακοῦ αἰρνίδιον ταραχήν. Πιθανώτερον εἰς ἡμᾶς φαίνεται, ὅτι ἡ κειμένη γραφὴ προῆλθεν ἐκ παραναγνώσματος ἄλλης γραφῆς, ἧς τὰ ἴχνη γίνονται καταφανέστερα ἐν τῇ ἑξῆς κατατομῇ.

Φόβος γα. εχοδ-ειμ-αμπεριβαλων μ' ἄγει
= *φόβος παρεστὼ εἰς ὑπερβολην* μ' ἄγει

καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ ποιητὴς (Ἱκετ. στιχ. 490) εἶπεν «ἐλπὶς βροτοῖς κάκιστον — *ἄγουσα θυμὸν εἰς ὑπερβολάς*.»

Ὁ μεταξὺ χοροῦ καὶ Ἑλένης διάλογος ἐξακολουθεῖ οὕτω

Χορ. Πῶς δ' εὐμενείας τοισίδ' ἐν δόμοις ἔχεις;
Ἑλ. Πάντες φίλοι μοι, πλὴν ὁ θηρεύων γάμους.
Χορ. Οἶσθ' οὖν ὃ δράσων; μνήματος λιποῦσ' ἕδρας...
Ἑλ. Εἰς ποῖον ἔρπεις μῦθον ἢ παραίνεσιν;

Περὶ τοῦ τελευταίου στίχου ὁ Κυβέτος σημειοῖ (N. L. σελ. 490 Legam ἕρχει *donec me quis docuerit* ἕρπειν *aut* στείχειν *aut* βαδίζειν *in tali re bene dici posse*.» Καὶ ταῦτα μὲν εἰς ν ὀρθὰ· ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι ἀλλαχοῦ κεῖται τὸ ἁμάρτημα διότι καὶ ἀντεισαγομένου τοῦ ἔρχει τὰ ἑπόμενα δύο ὀνόματα ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δηλωτικὰ ἀποτελοῦσι περιττολογίαν ἀνάρμοστον μάλιστα ἐνταῦθα, ὅπου ἡ Ἑλένη ἀνυπόμονος δικαιόπτει τὸν χορὸν ἐπιθυμοῦσα νὰ μάθῃ ἄνευ προοιμίων καὶ περιφράσεων αὐτὸ τ ς συμβουλῆς τὸ κεφάλαιον· διὸ καὶ πιθανωτέραν ἀνάγνωσιν νομίζομεν τὴν ἑξῆς·

εἰς ποῖον ἔρχει μῦθον ἢ παραίνεσιν;

τουτέστι ποῖον τὸ συμπέρασμα τῶν λόγων σου· ποῦ τελευτᾷ ὁ λόγος· ὡς καὶ παρ' Αἰσχύλῳ (Χοηφ. 582) ὁ Ὀρέστης

διακόπτων τὸν χορὸν μόλις ἀρχόμενον νὰ διηγηθῇ τ' ὄνειρον τῆς Κλυταιμνήστρας λέγει

καὶ πῇ τελευτᾷ καὶ καρανοῦται λόγος ;

τὸ δὲ *ἔρπειν* ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν εἶνε ἀνάρμοστον, διότι καὶ ἐν Ῥήσῳ στιχ. 306 ὁ Εὐριπίδης

ἕρπει κατάντης *συμφορὰ* πρὸς τἀγαθόν.

καὶ ἐν Αἴαντι ὁ Σοφοκλῆς (στιχ. 1087), περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης — ἕρπει παραλλὰξ ταῦτα —

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

ἐκ τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη ἀνασκαφῶν.

1.

Βισίδωρος
χρηστός.

Ἐπὶ κιονίσκου ἐπιτυμβίου, λίθου Ὑμηττείου, ὕψους 0, 48, διαμέτρου 0,10· ἔχει ἄνωθεν τὴν συνήθη ἁπλῆν στεφάνην μόνον, καὶ ταύτην βεβλαμμένην.

2.

. . . . .
Θ(εο)δώρο(υ)
Σιδωνία,
Εὐνίκου
Καλλατιανοῦ
γυνή.

Ἐπὶ κολοβοῦ κιονίσκου λίθου Ὑμηττείου, τεθραυσμένου εἰς δύω κατὰ μῆκος τεμάχια. Ὕψους 0,40 διαμέτρου 0.20. — Ὑπενθυμ ζομεν, ὅτι εἰς πᾶσαν ἀνασκαφὴν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως, εὑρίσκονται ἐπιτύμβιοι λίθοι· τοῦτο δὲ βεβαίως ἐπειδὴ ἄλλοθεν μετεφέροντο.

3.

Ἀντίπατρον Δημητρίο(υ) Πειραιέα
Θεόδωρος Ἡρακλείδου (Π)ειραιεὺς
ἀνέθηκεν.

Ἐπὶ λίθου Ὑμηττείου τετραγωνικοῦ, μήκους 0,88, πλάτους 0,88, πάχους 0,34. Κἀνὲν ἄλλο γράμμα δὲν εἶχεν ὁ λίθος ἀπ' ἀρχῆς. Τὸ δὲ πρῶτον γράμμα ἐχαράχθη ἐσφαλμένως Λ, ὡς τὸ ἔχομεν ἄνω. Καὶ ὁ σταθεὶς καὶ ὁ στήσας ἀλλαχόθεν ἐμοὶ ἄγνωστοι. Εἶναι δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων.

4.

Οἱ τχολάσαντε(ς τὸν) ἑαυτῶν
καθηγητὴν Ἀ(λέξ?)ανδρον
Μήρωνος Φαληρέα ἀνέθηκαν.

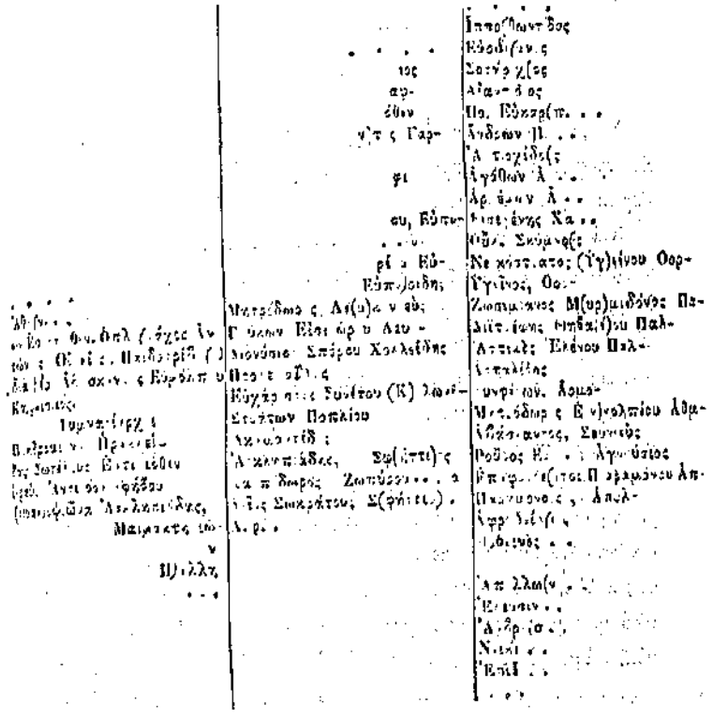
Ἐπὶ σπονδύλου κίονος Ὑμηττείου λίθου. Ὕψους 0 23, διαμέτρου 0,14. Τὰ γράμματα εἶναι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Οὐδὲν γνώσκω περὶ τοῦ ἀνδρός.

5.

Κοσμητεύοντος Εὐκράτους·
Φυλασίου
οἱ συνέφηβοι τὸν συνέ-
φηβον Ἰδατῖον Παλ[. . . .

Ἐπὶ στήλης λίθου Πεντελησίου τεθρυμμένης εἰς δύο, ὕψους 0,49 πλάτους 0 32, πάχους 0,07 ἐχούσης ἀέτωμα κεκοσμημένον τρισὶν ἀκροτηρίοις ὑπερθεν καὶ ἀσπιδίῳ ἐν τῷ τυμπάνῳ. Οἱ πρῶτοι δύω στίχοι εἶναι ὑπὸ τὸ ἀέτωμα. Τοῦτο δὲ ὑποβαστάζουσι δύω π ραστάδες, καὶ ὁ ἐν μέσῳ αὐτῶν χῶρος ἄνωθεν ἕως κάτω κεκοιλωμένος ὢν, ἔχει ἀνάγλυφον ἔφηβον ὄρθιον κρατοῦντα ἀσπίδα τῇ ἀριστερᾷ, τὴν δὲ δεξιὰν ἔχοντα συλημένην εἰς τὸ κράσπεδον τῆς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου του ἐγκαμένης χλαμύδος, ἥτις μέρος μόνον τοῦ στήθους καλύπτει, τὰ λοιπὰ δὲ τοῦ σώματος μένουσι γυμνὰ, καὶ ἡ ἐργασία εἶναι, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, κατά τι καλλιτέρα τῶν ἄλλων μέχρι τοῦδε ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὑρεθέντων ἐφηβι-ῶν ἀναγλύφων. Ὑποκάτωθεν τοῦ ἐφήβου εἶναι οἱ δύω ἕτεροι στίχοι, ἔνθα καὶ τεμάχιον τοῦ λίθου γωνιαῖον ἀπεκόπη ἐναγῶς μέγα, τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ τέταρτον περίπου τῆς ὅλης στήλης. Ἄλλα ὅμως γράμματα κατωτέρω οὐδέποτε εἶχεν ὁ λίθος.

6.

Ἐπὶ τριῶν τεμαχ'ων λίθου Πεντελησίου, ἅπερ συναρμοζόμενα ἀποτελοῦσι (καλοῦδν) σῶμα τριγωνοειδὲς μὲ πλευρὰς κοιλους, ὕψος 0,53. πλάτος ἑκάστης πλευρας 0 30. Τὰ τῶν 3 τελευταίων στίχων τῆς 3 στήλης, ὀνόματα εἶναι ἴσως τῶν ἐπενγράφων, ὡς μικὰ ὀπέρσος γράμματα γεγραμμένα. Τρὶς δὲ τὸ Θ (τῶν δύω Θορ κα τοῦ Ἀθ,ο-) δὲν ἔχει στιγμὴν ἢ κεραίαν ἐν τῷ μέσῳ, καὶ λ ἐπὶν ἀπεδόθη ἐνταῦθα διὰ τοῦ Ο. Καὶ τὸ Ο τοῦ χοτήριχος οὕτως εἶναι ἐπὶ τοῦ λίθου.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 15 Ἰουνίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Περὶ σωματικῆς θεραπείας τοῦ νηπίου.

Α'

Σκοπὸν ἔχοντες νὰ διαπραγματευθῶμέν τινα τῆς κατ' οἶκον ἀνατροφῆς ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον, ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς περὶ τὸ σῶμα θεραπείας τοῦ νεογνοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν ἀφείλει ἔτι κύουσα ἡ ἀγαθὴ γυνὴ νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς εὐεξίας τοῦ ἐμβρύου. Ἀλλ' εἶνε δυνατὸν ν' ἀλλάξῃ τις δίαιταν ἐν χρονικῷ τινι μορίῳ τοῦ βίου, τῷ χρόνῳ τῆς κυοφορίας, ὅταν ἄλλως κατὰ τὸν λοιπὸν χρόνον διαιτᾶται καὶ εἰς ἄλλα εἶνε συνειθισμένη ἢ ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς εὐεξίαν αὐτῆς τε καὶ τοῦ καρποῦ αὐτῆς; Ἀπορῶ καὶ ἐγώ. Ἔπειτα τὰ πρὸς τὴν δίαιταν ταύτην εἶνε ἐκτὸς τῆς παιδαγωγίας καὶ ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τοὺς ἰατρούς, οὓς καλὸν νὰ συμβουλευθῇ τις ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Ὅσα δὲ τῶν τοιούτων παρ' αὐτῶν ἀκούσας καὶ μαθὼν δύναμαι νὰ εἴπω ἐνταῦθα ἐν κεφαλαίῳ εἶνε τάδε περίπατος καθ' ἡμέραν· καθαριότης τοῦ σώματος· καθαριότης πάντοῦ· πλύσιμον μόνον μερικῶν μερῶν τοῦ σώματος καθ' ἑκάστην· ἁπλῆ καὶ μετρία τροφή· ἀποχὴ δὲ ἀπὸ παντὸς ἐρεθιστικοῦ, ὀξέων, ἁλμυρῶν, καφέ, τείου, ποτῶν· πρὸ πάντων ὕπνος τακτικὸς καὶ ἱκανός. ψυχῆς ἠρεμία, γαλήνη, ἀταραξία, καταπράϋνσις παθῶν, σφοδρῶν αἰσθημάτων εἴτε χαρᾶς εἴτε λύπης, καρδία ἀνυψωμένη ἐν προσευχῇ καὶ κατανύξει πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα. ταῦτα ἀπαιτοῦνται παρὰ τῆς κυούσης.

Τέλος ἀνατέλλει ἡ ὡὼς καὶ ἐγεννήθη ἡμῖν ἄνθρωπος.

Ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρχεται καὶ τὸ τῆς ἀνατροφῆς ἔργον· καὶ πρώτη ἡ θεραπεία τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀσθενοῦς τούτου πλάσματος. Ὅθεν ὁ λόγος ἔσται περὶ ὕπνου, *καθαριότητος, κινήσεως, τροφῆς καὶ ἐνδυμασίας*.

Τὸ νεογνὸν κοιμᾶται κατ' ἀρχὰς σχεδὸν διαρκῶς καὶ

ἀφυπνίζεται μόνον ὅπως ζητήσῃ καὶ δεχθῇ τροφήν· καὶ τί ἐχρειάζετο βέβαια ἡ ἐγρήγορσις τώρα, ἐνῷ ἄπειρον ἀνάγκην ἔχει τῆς φυτικῆς ζωῆς καὶ μόνης αὐτῆς· διότι τὰ αἰσθητήρια, δι' ὧν θ' ἀντιληφθῇ τὰ ἐκτός, εἶνε ἤδη ἀσθενέστατα. Μόλις περὶ τὸ τρίτον ἔτος σχεδὸν ἐξισοῦται συνήθως ὁ χρόνος τῆς ἐγρηγόρσεως μὲ τὸν τοῦ ὕπνου· καὶ ἔπειτα πάλιν κατ' ὀλίγον ἐξακολουθεῖ ἐλαττουμένη ἡ χρεία τοῦ ὕπνου, ὥστε π. χ. περὶ τὸ ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας ἐξαρκεῖ ὀκτὼ ἕως ἐννέα ὡρῶν ὕπνος· ἔχει δὲ σοφῶς βέβαια καὶ τὸ κοινῶς λεγόμενον ὁ *ὕπνος τρέφει τὰ παιδιά*.

Τίς δὲ δὲν βλέπει καὶ ἐδῶ τὴν σοφίαν τῆς θείας Προνοίας; Ἐντεῦθεν ὅμως μᾶς ἐπιβάλλεται καὶ τὸ χρέος κατ' οὐδένα τρόπον νὰ μὴ στερήσωμεν τὸ παιδίον τὸν ἀπαιτούμενον *ὕπνον καὶ εὐαίσθητα* τοῦτον ὕπνον, τὸ ζωτικὸν τοῦτο δῶρον τῆς δημιουργοῦ φύσεως. οὐδὲ νὰ ταράξωμεν αὐτὸν ποσῶς· ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο μόνον· πρέπει καὶ τὸ δωμάτιον ὅπου κοιμᾶται τὸ παιδίον νὰ ἦνε ἱκανῶς εὐρύχωρον καὶ τὸ μᾶλλον εὐάερον καὶ ὑγιεινότατον πάντων τῶν δωματίων τῆς οἰκίας· διότι ἴσα ἴσα εἶνε τὸ μέρος, ὅπου διατρίβει τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς, ὥστε βεβαίως ἔχει πολλὴν ῥοπὴν τοῦτο εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ παιδίου. Τί γίνεται ὅμως συνήθως εἰς τὰς τῶν πλουσίων οἰκίας; ἐκλέγουσιν ὡς κοιτῶνα σκοτεινόν τι καὶ στενὸν δωμάτιον εἰς γωνίαν τινὰ τῆς οἰκίας, καὶ τὰ καλλίτερα δωμάτια φυλάττουσι στολισμένα μὲ πολύτιμα πράγματα.

Ὅπως δὲ μὴ ταράξωμεν τὸν ὕπνον, πρῶτον μὲν πρέπει νὰ μὴ συμβαίνωσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ ταραχώδεις σκηναί· ἔπειτα ἂν κλαίῃ καὶ δὲν ἀποκοιμᾶται διὰ διαφόρους ἄλλας αἰτίας ἀγνώστους ἴσως εἰς ἡμᾶς, δὲν εἶνε καλὴ ἡ συνήθεια νὰ τὸ κατακοιμίζωμεν μὲ τὸ κούνημα τῆς λεγομένης κούνιας· διότι ἡ διὰ τῶν ἀναλικνίσεων τούτων ἐπερχομένη καθησύχασις δὲν εἶνε φυσική, δὲν εἶνε ἀπομάκρυνσις τῆς ἐνοχλούσης τὸ νεογνὸν αἰτίας· εἶνε φαίνεται καταναρκώσις τις τῶν αἰσθήσεων καὶ σκοτοδινίασίς τις,

ὁποία συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἡλικιωμένους μετὰ σφοδράν τινα κίνησιν. Ἐκτὸς τούτων νὰ μὴ ἔχωμεν τὴν κακὴν συνήθειαν πρὸ τοῦ ὕπνου νὰ διηγώμεθα τοῦ παιδίου παραμύθια· διότι αὐτὰ διεγείρουσι τὴν φαντασίαν του, καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν πλαττόμεναι εἰκόνες ἐν τῇ ψυχῇ ἀνακινούμεναι, ὡς εἰκός, συνταράσσουσι καὶ τὸν ὕπνον καὶ τὴν νυκτερινὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, καὶ συνάμα τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ σώματος.

Ἐν ὅσῳ λοιπὸν εἶνε τὸ νεογνὸν μικρὸν ἀκόμα, καλὴ καὶ ἀξιόλογος εἶνε ἡ συνήθεια νὰ τ ἀποκοιμί ῃ τις μὲ νανούρισμα· διότι διὰ τοῦ ἁπλοῦ τούτου ῥυθμοῦ, τῆς ὑψώσεως καὶ καταπτώσεως τῶν φωνῶν, διακλύεται τὸ ταραγμένον τῆς ψυχῆς, τὸ ἐκ τῶν διαφόρων ὅλων νέων ἐντυπωμάτων ἐπενεργούμενον, καὶ ἐπανέρχεται ἡ γαλήνη. Ἀφοῦ δὲ ἀρχίσῃ νὰ ὁμιλῇ, ἂς παραδίδῃ αὐτὸ ἡ μήτηρ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὕπνου προσευχαμένη μὲ κατάνυξιν καὶ φωνὴν καθαρὰν ὑπερνίκων αὐτοῦ, ὅπως καὶ αὐτὸ συνειθίσῃ ποτὲ νὰ προσεύχηται καὶ πρὸ τοῦ ὕπνου. Ἐκτὸς τούτου ἂς τὸ μανθάνῃ κατ᾽ ἀρχὰς ἔστω καὶ δύο τρεῖς λέξεις προσευκτηρίους, καὶ τοσοῦτον ἀρκεῖ κατὰ τὸ παρόν. Ἀλλὰ περὶ προσευχῆς, ἥτις ῥύεται τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ θανάτου, ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ οὔσης ζωτικῆς τοῦ πνεύματος τροφῆς, ἄλλοτε, ὅπως μὴ ἐξέλθω τοῦ προκειμένου. Νῦν δὲ μεταβῶμεν εἰς τὰ τῆς καθαριότητος, ἀναγκαιοτάτης εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ νηπίου. Περὶ τούτου ἴσως κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει μάλιστα ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῆς κοινωνίας ἡμῶν. Πολλοὶ μάλιστα ἴσως μέχρι τινὸς ὑπερβολῆς ὑπερτιμῶσι τὸ πρᾶγμα, αὐτόχρημα ἀρετὴν θεωροῦντες τὴν καθαριότητα, εὐθηνὰ πολὺ ἀγοράζοντες τὸ τῆς ἀρετῆς χρῆμα, καὶ ἀγνοοῦντες βεβαίως ὅτι εὑρίσκονται καὶ πολλοὶ καθαριώτατοι μὲν τὸ ἐξωτερικόν, βδελυρώτατοι δὲ τὴν ψυχήν. Εὔλογον ὅμως εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ ἐξωτερικὴ καθαριότης νὰ συνεργῇ καὶ ἐπενεργῇ καὶ αὐτὴ *μετ᾽ ἄλλων πολλῶν παραγόντων* εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς καθαριό-

τητα. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον, ἡ μὴ καθαριότης, ὅτι ἐπιβλαβῶς ἐπενεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν εἶνε βεβαιότατον.

Ἐν τούτοις εἰς τὴν ὑγείαν συμβάλλει πολὺ ἡ καθαριότης. Διότι πολλαὶ κακοδιαθεσίαι καὶ πληγαὶ γεννῶνται εἰς τὰ νήπια ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας. Ἡ ῥυπορρότης ἐπικάθεται ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος καὶ φράζει τὸ πορῶδες αὐτῆς καὶ ἐμποδίζει τὴν ἄδηλον διαπνοήν, δι᾽ ἧς συγκαθαίρεται τὸ σῶμα τῶν περιττῶν καὶ διευκολύνεται ἡ ἀνάπτυξις. Ἂν δὲ τὰ παιδία, διότι κινοῦνται πολλαχῶς αἱ παντοῦ, λερόνονται εὔκολα καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔνδυμα, καθὼς μάλιστα τινὰ φαίνονται καὶ ἔχοντα κλίσιν εἰς τοῦτο, δὲν πρέπει νὰ βαρύνεται ἡ ἀγαθὴ μήτηρ ν᾽ ἀλλάζῃ συχνὰ τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ δίκτυρά παντοῦ καθάρια.

Πρὸ πάντων δὲ συντείνουσιν εἰς τὴν καθαριότητα καὶ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος εἴπερ τι καὶ ἄλλο τὰ λουτρά. Ὅθεν λοῦε καθ᾽ ἑκάστην τὸ νεογνὸν τὸ μὲν πρῶτον ἔτος μὲ χλιαρὸν νερόν, ἔπειτα δὲ καὶ μὲ κρύον χειμῶνα καὶ καλοκαίρι. Ἐν τούτοις συνείθιζε ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους καὶ νὰ ἐπιχύνῃς αὐτὸ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν μὲ κρύον νερόν. Εὐθὺς δὲ καθὼς ἀπολούσῃς ἢ ἀποπλύνῃς τὸ παιδίον, ὡς εἶπον, ἔχε ζεστὸν καθαρὸν πανίον καὶ περιτύλιξέ το καὶ σφόγγισέ το καλά, καὶ παράδος αὐτὸ εἰς τὸν ὕπνον καὶ τὴν ἀνάπαυσιν· ὥρα ἁρμόδιος εἰς τοῦτο φαίνεται ἡ πρὸ μεσημβρίας ἀπὸ τῆς 10—11. Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων ζήτησε τὰς σὺ βουλὰς σοφοῦ ἰατροῦ, ἐγὼ δὲ τὴν συγγνώμην, ὅτι ἐπεμβαίνω εἰς πράγματα τῆς ὑγιεινῆς, μέρους τῆς ἰατρικῆς, μόνον καὶ μόνον διότι τοιαῦται ἐδηγίαι, ὡς ἦτον εὐκταῖον, δὲν ἔγειναν ἀκόμη κοιναὶ εἰς τὸ ἔθνος.

Ταῦτα μὲν περὶ καθαριότητος, ἴσως καὶ τοῦ δέοντος πλείονα. Ἡ δὲ κίνησις, χαρακτὴρ τῆς ζωῆς καὶ ἀναγκαία εἰς τὴν ὑγείαν, εἶνε διττή, τῶν τε ἔσω τοῦ θώρακος σπλάγχνων καὶ ὑγρῶν καὶ τῶν ἐκτὸς μελῶν. Ἰδοὺ δὲ πῶς γίνεται αὕτη ἀπὸ τοῦ νεογνοῦ, περὶ οὗ τώρα ὁ λόγος· ἀμφότεραι αὐτομάτως διὰ τῶν συνήθων κραυγῶν καὶ τῆς τῇδε κακεῖσε κινήσεως χειρῶν

καὶ ποδῶν. Τὰ κλαύματα καὶ αἱ φωναὶ τοῦ θηλάζοντος ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶνε ἡ μόνη γλῶσσα τοῦ παιδίου καὶ δι' αὐτῶν ἐκφράζει πόνον, πεῖναν, κρύωμα καὶ εἴτι ἄλλο δυσάρεστον, ἐπάγουσι συνάμα καὶ τὴν ἀναγκαίαν κίνησιν εἰς τὰ ἐν τῷ θώρακι.

Ὅθεν πρέπει οἱ γονεῖς νὰ ἦνε ἀνεκτικοὶ εἰς τὰς κραυγὰς τοῦ παιδίου, πιστεύοντες τὸ κοινῶς λεγόμενον ὅτι τὰ πολὺ ἥσυχον βρέφος, δὲν δίδει πολὺ καλὰς ἐλπίδας ὑγείας. ἡ δὲ ἀγαθὴ μήτηρ τίς δὲν γνωρίζει μεθ' ὁπόσης ἀμετρήτου ἀγάπης καὶ εὐχαριστήσεως τὰ πάντα ὑποφέρει καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν;

Τώρα τὸ δεύτερον, ὅπως κινοῦνται ἐλεύθερα καὶ χεῖρες καὶ πόδες, τοῦθ' ὅπερ συντείνει εἰς τὴν σωματικήν του ἀνάπτυξιν, πρέπει νὰ μὴ τὸ περιδένῃς ἐν κοιτίδι, ὡς συνειθίζουσι δυσυχῶς πολλαὶ μητέρες· ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιόν του ἔστω ἱκανῶς εὐρύχωρον καὶ τοιοῦτον ὥστε νὰ τῷ χρησιμεύῃ ἕως τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας του· διότι ὅσον ὑγιέστερον εἶνε τὸ νεογνὸν, τόσῳ περισσότερον κινεῖται ἐν τῷ ὕπνῳ καὶ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ τόσῳ μᾶλλον ἔχει ἀνάγκην εὐρυχωρίας Μὴ σὲ εὐχαριστῇ ἡ ἠρεμία· τὰ ἀσθενῆ καὶ νοσηρὰ παιδία κοιμῶνται ἤρεμα καὶ συνωκλασμένα. Ἀφοῦ αὐξηθῇ ὁπωσοῦν, ἀρχίζουν τὰ παιγνίδια, ἀναγκαιότατα καὶ φυσικώτατα διὰ πολλοὺς λόγους· ἔχε λοιπὸν ἐλεύθερον τὸ τέκνον σου νὰ παίζῃ συχνὰ, ἀλλ' ὄχι ἀδιαλείπτως, ὄχι μακρὸν χρόνον. Εἰς τὸ κοράσιον δὲ μὴ συγχωρήσῃς σταθερῶς παιγνίδια τῶν ἀρρένων.

Εἰς τὴν θεραπείαν ἄλλης ἀνάγκης, τῆς τροφῆς, χρειάζεται ἔτι πλειοτέρα προσοχή. Πολλαὶ ἄφρονες ὁσάκις κλαίῃ τὸ νεογνὸν, καὶ κλαίει διὰ διαφόρους αἰτίας, παρέχουσιν εὐθὺς εἰς τὸ στόμα τὸ βυζί· βυζάνει καὶ μετ' ὀλίγον ἢ πολὺ τὸ ἀφίνει· δὲν παρῆλθε πολλὴ ὥρα καὶ πάλιν κλαίει, καὶ ἡ μήτηρ πάλιν κάμνει τὸ αὐτό· καὶ τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται ἀτάκτως καὶ ἀπειράκις τῆς ἡμέρας. Ἀγνοοῦσι δὲ φαίνεται αἱ τοιαῦται ὅτι δὲν κλαίει μόνον διὰ πεῖναν, καὶ ὅτι τὸ κυριώτατον βλάπτεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὸ παιδίον καὶ αὐτὴ ἡ θηλάζουσα μήτηρ· τὸ

μὲν διότι ἄμετρον δεχόμενον τροφὴν δὲν χωνεύει, καὶ φυσικὰ ὑποφέρει τὰ ἐκ τῆς ἀπεψίας ἄπειρα κακὰ, ἅπερ ἐνίοτε αὐτὴ ἡ φύσις ἀποκρούει, ἐπάγουσα ἔμετον· ἡ δ' ἐξαντλεῖται τὰς δυνάμεις καὶ φθείρεται κατὰ μικρόν. Ὅθεν συνείθιζε νὰ βυζάνῃς τὸ τέκνον σου εἰς τακτὴν ὥραν, ὀκτάκις ἢ δεκάκις τὸ ἡμερονύκτιον. Διότι εἶνε μὲν ὠφελιμώτατον καὶ εὐκολώτατον πρᾶγμα, ἂν γείνῃ ἐξ ἀρχῆς, ἐνῷ ἀφοῦ ἅπαξ συνειθίσῃ εἰς τὴν ἀταξίαν τῆς τροφῆς, δυσκόλως ἔπειτα θ' ἀπομάθῃ καὶ συχνὰ θὰ ἐπικρέμαται εἰς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς του πρὸς βλάβην καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς μητρός. Τὰ αὐτὰ ἐννοεῖται καὶ διὰ τὴν ἄλλην τροφὴν ἐκτὸς τοῦ γάλακτος τῆς μητρός· μετρία τροφὴ εἶνε πάντοτε καὶ μάλιστα διὰ τὸ νήπιον ἄριστον ἐχέγγυον ὑγείας· διότι ὁ στόμαχος αὐτοῦ εἶνε εὐαίσθητος, ἀδύνατος, εὐπρόσβλητος. οἱ δὲ ἡλικιωμένοι μὴ λαμβανέτωσαν ἑαυτοὺς μέτρον τοῦ τί δύναται τὸ παιδίον νὰ καταπέψῃ, ἀπὸ ὀλιγοτροφίαν δὲν ἔχει τις νὰ φοβηθῇ. Ὅθεν ἐπιβλαβέστατον εἶνε ὁσάκις τὸ παιδίον ἀνοίγῃ τὸ στόμα καὶ ζητῇ, νὰ τοῦ χώνωμεν τροφήν.

Μίαν ἄλλην κακίστην συνήθειαν ἔχει τις νὰ προσέχῃ πολύ. Μόλις προχωρησάσης τῆς ἡλικίας πολλοὶ γονεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς οἰκίας προσφέρουσιν εἰς τὰ παιδία γλυκίσματα καὶ ζαχαρόπλαστα, βεβαίως ὅπως τὰ γλυκάνωσι καὶ τὰ τέρψωσιν ἄλλοτε πάλιν διότι κλαίουσι καὶ ζητοῦσι, καὶ καθὼς τοῖς δώσωμεν ὅπερ ζητοῦσι, μειδιῶσι καὶ χαριτοῦται τὸ πρόσωπον, ὥστε τίς δύναται ν' ἀνθέξῃ; ἀλλὰ πόσον καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν γονέων δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπῃ χαρούμενον τὸν μικρὸν των ἄγγελον; ἀπατηλὴ ὅμως ἡ χάρις, ὀλέθριον τὸ μειδίαμα, ἐπιβλαβὴς ἡ ἀδυναμία τοιούτων γονέων, ἀνάξιων ν' ἀνάθρεψωσι τέκνα. διότι διπλοῦν κακὸν γίνεται ἐκ τούτων· τοῦτο μὲν ῥίπτουσιν εἰς τὸν ἀδύναταν στόμαχον τοῦ παιδίου τοιαῦτα δύσπεπτα· τοῦτο δὲ διεφθείρεται ἐνωρὶς ἡ αἴσθησις διὰ τῶν ἐρεθιστικῶν αὐτῶν τοῦ λάρυγγος πεμμάτων, καὶ ἀποβαίνουσι κατὰ μικρὸν λίχνοι. Ὢ πῶς οἱ ἄνθρωποι παίζουσι μὲ τὸν προορισμὸν τῶν φιλτάτων

τῶν! καὶ ἔπειτα παραπονοῦνται ὅτι ἀπέθησαν οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες των ἀκόλαστοι θρασεῖς ἀτίθασοι ὄλεθρος. Μηδεὶς ἀγνοείτω ὅτι ἡ ἐγκράτεια εἶνε τῶν πρώτων τῆς ὀρθῆς ἀνατροφῆς!

Τέλος μένει νὰ εἴπω καὶ περὶ ἐνδυμασίας, ἥτις καὶ αὐτὴ ἀδιακρίνει τὸν ἄνθρωπον πὸ τῶν λοιπῶν ζώων.

Τὰ ἐνδύματα ὄχι μόνον προφυλάττουσι τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ἐπηρειῶν τῆς ἀτμοσφαίρας, ἀλλὰ καὶ ὑποτρέφουσι τὴν *μαλακότητα, ἢ τὴν φιλοκαλίαν καὶ καθαριότητα.* Ἐντεῦθεν ἤδη προβλέπει τις ὁποία ἁρμόζει νὰ ἦνε ἡ ἐνδυμασία, ἀλλὰ πρὶν ἔμβω εἰς τὰ καθ' ἕκαστα προτάσσω τοὺς ἑξῆς ἀξιοσημειώτους λόγους. «Ἡ ὀλεθρία τῆς ἐνδυμασίας ἐπενέργεια δὲν γίνεται μὲν ταχέως καταφανὴς, ἀλλ' οἱονεὶ δηλητήριον ὑφέρπεται καὶ καταβιβρώσκει καὶ διαστρεβλόνει τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ ὁλοκλήρους γενεάς Καὶ εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι ὅσον ἁπλᾶ καὶ ἁρμοδίως ἐνδύεται λαός τις, τόσῳ ὑγιέστερος καὶ εὐτυχέστερος εἶνε.» (1 Εἰς ταῦτα δὲ δὲν ἔχω νὰ προσθέσω εἰ μὴ ὅτι καὶ ἐξ ἡμῶν τοὺς Ἕλληνας ἀναφερόμενα ἐπιβεβαιοῦσιν ἱστορικῶς καὶ ἀκριβῶς διότι πάντες γνωρίζουσι πόσον ἁπλᾶ ἐνεδύοντο οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν πρόγονοι ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἀκμῆς των, καὶ μεθ' ὅλα, *εὐκολίας ἐπιδεικνύουσι* εἰς πάντα καὶ εἰς τὴν ἐσθῆτα· καὶ πάλιν ἡμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, ἵνα παρατρέξω ἄλλας δυστυχεῖς ἐποχὰς τοῦ γένους, πῶς νῦν ἐνδυόμεθα. Παρελάβομεν μὲν τὸ ἔνδυμα τῶν βορείων κλιμάτων, καὶ περιβαλλόμεθα πλειότερα καὶ χονδρότερα καὶ πολυτελέστερα· οἱ δ' Εὐρωπαῖοι αὐτοὶ ἐνδύονται πολὺ ἁπλούστερα καὶ ἐλαφρότερα μάλιστα οἱ Ἄγγλοι. Παρ' ἡμῖν ἡ ματαιότης περὶ τὴν ἐνδυμασίαν ἐκορυφώθη, μάλιστα εἰς τὰς κυρίας καὶ τοὺς νέους, καὶ κατὰ γραμμὰ ἡ ψυχή των καὶ ἡ καρδία των ἐκυλλήθη ὀπίσω τῶν ἐνδυμάτων, καὶ τοῦ συρμοῦ πρὸς ὄλεθρον αὐτῶν πε καὶ τῶν οἰκογενειῶν. Καὶ πόσα δὲν

(1) Mauthner. Kinder-Diætetik. Wien. 1883. σελ. 38.

ἔχει τις νὰ εἴπῃ, ἀλλὰ πάντα μάταια καὶ πολὺ ἀσθενέστερα τῆς ἀδυναμίας τῶν πολλῶν καὶ τῆς φορᾶς τοῦ κακοῦ. Ὁ ἄθλιος ὁ ἄνθρωπος! καὶ ἔπειτα λέγεται ἐλεύθερος καὶ λογικόν ὄν παρὰ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς εἶδοὺ πάντοτε καὶ βάραθρον· ἡ ἀληθὴς φιλαυτία κατακεραμίζεται εἰς τὸν εἰδεχθῆ ἐγωϊσμόν, ἡ φιλοκαλία εἰς τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ματαιότητα, τὴν προσκόλλησιν εἰς τὰ ἐξωτερικά, ἡ ἐπαινετὴ φιλοτιμία εἰς τὴν δοξομανίαν, ἡ σωματικὴ καὶ ἠθικὴ ὑπεροχὴ εἰς τὴν ὕβριν, τὴν περιφρόνησιν τῶν ἄλλων, κλ. Διὸ εἰς πᾶν ἡμῶν βῆμα ἂς περιχῇ τὰ ὦτά μας τὸ τῆς Γραφῆς «Ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ.» Ταῦτα ἐν παρεκβολῇ. Ἂς προφυλάττωσι λοιπὸν οἱ γονεῖς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ τέκνον των ἀπὸ τῆς ματαιότητος τοῦ καλλωπισμοῦ, ἥτις καταβιβρώσκει καὶ σῶμα καὶ ψυχήν.

Ἂς ἐνδύωσι τὸ νήπιον ἁπλούστατα μὲ πλατὺ χιτῶνα (ὑποκάμισον) καὶ ἐπανωφόρι.

Τούτων ὁ μὲν χιτὼν ἔστω ἀνοικτὸς ὄπισθεν, τὸ δ' ἐπανωφόρι ἔμπροσθεν ἀνοικτόν. κάλυπτε τὴν κεφαλήν, ἐν ὅσῳ εἶνε ἄτριχος, μ' ἁπλῆν σκούφιαν. πάντοτε ἔστω τὸ παιδίον ἐνδεδυμένον, ἀλλ ἐνδεδυμένον μάλιστα τὸ κοράσιον ἁπλᾶ, καθαρὰ καὶ μὲ φιλοκαλίαν. Τίποτε πλέον' μακρὰν ὅ,τι εἶνε καλλωπισμός. διὰ τί, πρὸς Θεοῦ, στολίζουσι πολλοὶ τὰ μικρά μὲ τοῦτο, μὲ τὸ ἄλλο, τὴν κεφαλὴν μὲ πῖλον πτερωτὸν ἢ μετ' ἀνθοπλόκων ταινιῶν, τὰς χεῖρας ὡσαύτως, καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς ἄλλως: Ἢ διότι εὑρίσκουσιν αὐτοὶ εὐχαρίστησιν νὰ τὰ βλέπωσιν οὕτω στολισμένα ἢ καὶ διὰ τὸν κόσμον, βέβαια ἀνεπαισθήτως ἵνα μεταδώσωσι τὸ μόλυσμα τῆς ματαιοφροσύνης των εἰς τὰ ἀθῶα ἔτι νλάσματα.

Ὡ, ἂν ἦτον εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον δεδομένον νὰ ἐνεργήσῃ διὰ στάσεων εἰς τὴν κοινωνίαν, θὰ ἐξώρκιζα αὐτὸ εἰ. τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος ὄνομα νὰ π.οάρξῃ μιᾶς συνωμοσίας μάλιστα ἐν ταῖς ἀωτέραις τάξεσι τῆς κοινωνίας. συνωμοσίας ἱερᾶς καὶ σωτηρίου διὰ τὴν ταλαίπωρον πατρίδα, ἥτις ἀποπὸν νὰ εἶχεν ἱε-

ρὸν τὴν κατ' ὀλίγον κατάργησιν τῆς περὶ τὴν ἐνδυμασίαν ἐλευθερίου ματαιότητος καὶ ὠλιβερᾶς ἀφιλοκαλίας. Τὸ ἔθνος ἡμῶν ζῇ, μὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ θὰ ζῇ καὶ ἀνάγκη νὰ περιβάλληται τὸν χιτῶνα τῆς ζωῆς, ἀνάγκη καὶ μὲ τὰς σάρκας του ὁμοῦ αὐτὰς τὰς θνητὰς νὰ κατακάυσῃ τὸν Νέσσιον χιτῶνα τῆς πολυτελείας καὶ διαφθορᾶς, ὃν εἶνε περιβεβλημένον.

Ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἐν τῷ οἴκῳ του ἕκαστος δύναται νὰ ὁμόσῃ ταύτην τὴν συνωμοσίαν, ἔστω καὶ μὲ τὸν κίνδυνον νὰ καταστῇ γελοῖος παρὰ τοῖς ἀνοήτοις.

Ξ.

Ἐπανόρθωσις.

Ὁ κύριος Μ Βελονάκης ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεταφράσεως τῶν «Διὰ τί καὶ Διότι» τὴν προτέραν μετάφρασιν τούτων ἀποδίδει τῷ κυρίῳ Δ (Στ.) Μαυροκορδάτῳ, π.ὼν γενικῷ γραμματεῖ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου. Ἀλλ' ὁ μεταφραστὴς εἶνε ὁ ἐν Σμύρνῃ Δ Α. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ· καὶ ἔστω πρὸς γνῶσιν τοῦ δημοσίου, ἵνα ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀποδοθῇ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἰουνίου 30. 1864. Τεῦχος 12.

Ἡ χρονολογία τῆς Ἰλιάδος.

Ἡ πρᾶξις τῆς Ἰλιάδος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν λιτὴν ἣ δέησιν τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύσου ν' ἀπολυθῇ ἡ θυγάτηρ του. Ταύτης δ' οὐ τελεσθείσης ὁ Ἀπόλλων λοιμὸν ἐπιπέμψας εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀχαιῶν ἐπ' ἐννέα ἡμέρας πολλοὺς αὐτῶν φθείρει. Τῇ δεκάτῃ δ' ἡμέρᾳ ὁ Ἀχιλλεὺς συγκαλεῖ τὸν λαὸν εἰς ἀγοράν, ἔνθα καὶ ἐρίσαντες οἱ δύο ἥρωες, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων, διίστανται. Τῇ δὲ δωδεκάτῃ ἐκ ταύτης ἡμέρᾳ ἡ Θέτις δεηθεῖσα τοῦ Διὸς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν πρὸς τοῦτο ὑπόσχεσιν (Ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις ἕπεται). Μέχρι τῆς ἡμέρας λοιπὸν τῆς πρώτης μάχης παρῆλθαν 21 ἡμέραι, αὕτη δ' εἶνε ἡ 22α. Μεταξὺ δὲ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας μάχης μεσολαβοῦσι 2 ἡμέραι, ἐν αἷς οἱ ἑκατέρωθεν νεκροὶ ἐνταφιάζονται καὶ τὸ τεῖχος τῶν Ἀχαιῶν κτίζεται, τῇ δὲ 25ῃ καὶ τῇ 26ῃ ἡμέρᾳ συγκροτοῦνται ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μάχη. Τῇ δ' ἐπιούσῃ πίπτει ὁ Ἕκτωρ καὶ ἄρχονται αἱ περὶ τὸ σῶμά του αἰκίαι τοῦ πολεμίου του. Τῇ δὲ δωδεκάτῃ ἐκ ταύτης ἐν βουλῇ θεῶν ἀποφασίζεται ἡ λύσις του, τῆς δ' ἐπιούσης νυκτὸς ἐκτελεῖται· ὥστε τὴν ἑπομένην πρωΐαν ὁ Πρίαμος μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Ἕκτορος ἐπανάγει εἰς Ἴλιον. Ἡ ἡμέρα τῆς 4ης μάχης εἶνε καὶ ἡ πρώτη τῆς αἰκίας· ὥστε τούτων τῶν 12 ἡμερῶν

εἰς τὰς προτέρας 26 προστεθεισῶν γίνονται 38 ἡμέραι. Ταύταις ἐπέρχονται καὶ αἱ 9 ἡμέραι, καθ' ἃς Θρηνεῖται ὁ Ἕκτωρ, καὶ δύο ἀκόμη, καθ' ἃς Θάπτεται καὶ ἐγείρεται τὸ σῆμά του, καὶ οὕτω δὴ 49 ἡμέραι συμποσοῦνται.

Πρὶν δὲ μεταβῶ εἰς περαιτέραν ἐξακρίβωσιν καὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν δυνατῶν δυσκολιῶν, δι' ἑτέρας τινὸς παρατηρήσεως ἐλπίζω νὰ παγιώσω τὴν χρονολογίαν ταύτην. Οἱ ἀριθμοὶ 12 καὶ 9 δὶς ἐπανέρχονται ἐδῶ, καὶ μάλιστα ἐκεῖ δά, ὅπου οἱ ἀριθμοὶ εἶνε ὅλως αὐθαιρέτως εἰλημμένοι. Ὁ ποιητὴς χρειάζεται χρόνον τινὰ μεταξὺ τῆς πρώτης μάχης καὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἔριδος, ἵνα ἡ προσωρινὴ ἀνάπαυσις τῆς μάχης ἐκδηλώσῃ τὴν τοῦ στρατοῦ διάθεσιν καὶ καταστήσῃ καταληπτὰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ὀνείρου καὶ τὰς μὲ αὐτὴν συνεχομένας σκηνάς (1). Τὸν μεταξὺ τοῦτον χρόνον οἰκονομεῖ διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἀπουσίας τῶν θεῶν. Ὡσαύτως χρειάζεται χρόνον τινὰ διὰ τὰς αἰκίας τοῦ σώματος τοῦ Ἕκτορος, διὰ νὰ κινηθῇ ἡ ἀγανάκτησις τῶν θεῶν· ἀλλ' ἐδῶ καὶ βραχύτερος χρόνος θὰ ἐξήρκει βέβαια. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ποιητὴς ἐκλέγσι ἴσον χρόνον δι' ἑκατέραν περίπτωσιν, ἐντεῦθεν εὐλόγως συμπεραίνεται, ὅτι ἐδῶ ἐσκόπευεν ἀναλογίαν τινά. *Ἐννέα* μὲν ἡμέρας διαρκεῖ ὁ λοιμὸς ἐν τῷ στρατῷ τῶν Ἀχαιῶν, *ἐννέα* δὲ ἡμέρας θρηνοῦσιν οἱ Τρῶες τὸν Ἕκτορα ἐν τοῖς δόμοις των. Ἡ πρὸς τὴν ἀντιστοιχίαν ταύτην προσοχὴ τοῦ ποιητοῦ εἶνε τόσον ἰσχυρά, ὥστε τὸν μεγάθυμον Ἀχιλλέα ποιεῖ μακροτέραν προθεσμίαν εἰς τὸ πρὸ

(1) Ὁ συγγραφεὺς παρέχει ἐδῶ μικρὸν τμῆμα μεγαλειτέρου ὅλου. Εἰς δ' ὑποστήριξιν ταύτης τῆς γνώμης παραπέμπει πρὸς καιρὸν εἰς τὴν τοῦ A. Göbel πραγματείαν «περὶ τῆς ἐγγυτάτης συναφείας τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Ἰλιάδος» ἐν τῇ τοῦ Mützell «ἐφημερίδι διὰ τὰ γυμνασιακὰ» 1864 (ὀκτωβρίου).

τῆς ταφῆς πένθος τοῦ Ἕκτορος παρέχοντα ἢ εἰς τὸ τοῦ φίλου του Πατρόκλου. Ἐντεῦθεν ἤδη δυνατὸν νὰ εἰκάσῃ τις, ὅτι κανών τις ἐν τῇ χρονολογίᾳ τηρεῖται, διὸ καὶ οὐδ' ὅλως διστάζομεν τὴν πρὸ τῆς πρώτης μάχης νεκρῶν ἀναίρεσιν καὶ τὴν τειχοποιΐαν νὰ παραλληλίσωμεν πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ Ἕκτορος καὶ τὴν ἐπίχωσιν τοῦ τύμβου του, ἐφ' ᾧ ἑκάστοτε δύο ἡμέραι δικαιοῦνται. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ποιητὴς χάριν ἐκείνου τοῦ κανόνος δὲν ἔκνησε νὰ διεξαγάγῃ ἐν τηλικαύτῃ ταχύτητι τὴν τοῦ ἐρύματος ἀνέγερσιν. Ἀπομένουσι δὲ μόναν αἱ τρεῖς ἡμέραι, καθ' ἃς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπέχει τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐν ᾧ αὗται διεξάγονται πλήρεις πράξεως, ἐλλείπουσιν αἱ ἀντίστοιχοι. Ἄλλο γνώρισμα τῆς παραλληλίας ταύτης εἶνε, ὅτι αἱ δύο ἡμέραι, καθ' ἃς ὁ Ἀχιλλεὺς δρῶν παρίσταται, ἥ τε τῆς ὑπ' αὐτοῦ συναγερθείσης ἀγορᾶς καὶ τῆς ἔριδος καὶ ἡ τῆς τετάρτης μάχης, εἶνε αἱ πρῶται ἡμέραι τῶν δωδεκαημέρων προθεσμιῶν.

Ἐπαναλαμβάνομεν τὰ ἐξαγόμενα παράλληλα.

1) ἡ δωδεκαήμερος ἀνακωχὴ ἢ ἀπραξία μετὰ τὴν ἔριν = τῇ δωδεκαημέρῳ αἰκίᾳ τοῦ νεκροῦ Ἕκτορος. Τὸ ὅλον 24 ἡμέραι.

2) ἡ ἡμέρα τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀχιλλέως συναγερθείσης ἀγορᾶς καὶ τῆς ἔριδος = τῇ τῆς 4ης μάχης. Ἐν ταῖς προειρημέναις 24 ἡμέραις συμπεριλαμβανόμεναι.

3) Ὁ ἐννεαήμερος λοιμὸς τῶν Ἀχαιῶν = τῷ ἐννεαημέρῳ πένθει τῶν Τρώων ἐπὶ τῷ Ἕκτορι. Τὸ ὅλον 18 ἡμέραι.

4) ἡ μετὰ τὴν πρώτην μάχην νεκρῶν ἀναίρεσις καὶ ἡ τειχοποιΐα = τῇ ταφῇ τοῦ Ἕκτορος καὶ τῇ ἐπιχώσει τοῦ τύμβου του. Τὸ ὅλον 4 ἡμέραι.

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι προσθετόμενοι κάμνουν 46 ἡμέρας· ἀφ' οὗ δὲ προστεθῶσι καὶ αἱ τρεῖς ἡμέραι, καθ' ἃς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπουσίαζε τῆς μάχης, 49 ἡμέραι. Τὸ χρονολογικὸν τοῦτο σχεδίασμα πάντοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ποιητής.

Ἂς δοκιμάσωμεν τώρα, ἂν τὸ ποίημα τῷ ὄντι ἀξίζει τὰς μομφάς, αἵτινες τῷ ἔγειναν ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν. Ἂς ἴδω-

μεν πρῶτον τοὺς Ἰλ. Α, 493. Οἱ ἀπὸ Α, 488—497 λέγουσιν·

αὐτὰρ ὃ μήνιε νηυσὶ παρήμενος ὠκυπόροισιν,
διογενὴς Πηλῆος υἱός, πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς.
οὔτε ποτ' εἰς ἀγορὴν πωλέσκετο κυδιάνειραν,
οὔτε ποτ' ἐς πόλεμον, ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ
αὖθι μένων, ποθέεσκε δ' ἀϋτήν τε πτόλεμόν τε.
ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς,
καὶ τότε δὴ πρὸς Ὄλυμπον ἴσαν θεοὶ αἰὲν ἐόντες
πάντες ἅμα, Ζεὺς δ' ἦρχε. Θέτις δ' οὐ λήθετ' ἐφετμέων
παιδὸς ἑοῦ, ἀλλ' ἥ γ' ἀνεδύσετο κῦμα θαλάσσης,
ἠερίη δ' ἀνέβη μέγαν οὐρανὸν Οὔλυμπόν τε.

Ἐδῶ τὸ ἐκ τοῖο γλωσσικῶς δεικνύει τὸν χρόνον, ἐξ οὗ ἐμήνιε τ. ἔ. ἦτον μανισμένος ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ οὔτε ποτὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ὑπήγενεν οὔτ' εἰς τὸν πόλεμον, ἂν καὶ πολὺ τὸν ἐπόθει. Τῇ δωδεκάτῃ λοιπὸν ἀπὸ τότε ἡμέρᾳ, λέγει ὁ ποιητὴς, ἐπέστρεψαν οἱ θεοὶ, τοῦ Διὸς ἄρχοντος, εἰς τὸν Ὄλυμπον, ἠδὲ Θέτις ἀνεμνήσθη τῆς ἐπιθυμίας τοῦ υἱοῦ, ἀνέδυ ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀνέβη εἰς τὸν Ὄλυμπον καὶ εὗρεν ἐκεῖ τὸν Δία. Ὄχι, λέγουν ἐδῶ οἱ ἑρμηνευταὶ, ὁ ποιητὴς εἰςάγει τὴν Θέτιν στ. 424 ἐν τῇ μετὰ τοῦ υἱοῦ ὁμιλίᾳ λέγουσαν, ὅτι ἤδη τῇ προτεραίᾳ ὁ Ζεὺς μετὰ πάντων τῶν θεῶν μετέβη εἰς τοὺς ἀμύμονας Αἰθίοπας καὶ τῇ δωδεκάτῃ θὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς τὸν Ὄλυμπον. Καὶ πῶς, ἂν ὁ ποιητὴς εἶχε δίκαιον, οἱ δ' ἑρμηνευταί του ἄδικον; Δὲν πρέπει πρῶτον νὰ πιστεύσωμεν τὸν ποιητὴν καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον, ὅσον παρ' αὐτοῦ γνωρίζομεν, ὅτι, ὅτε ὁ θυμὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἄναψε κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ἐκεῖνος ἥρπαξε τὸ ξίφος του διὰ νὰ φονεύσῃ τὸν ἐχθρόν του, ἀκόμη τότε οἱ θεοὶ ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, ἄρα δὲν εἶχαν ὑπάγει εἰς τοὺς Αἰθίοπας; Ταῦτα τὰ δύο εἶνε ὡρισμένως δεδομένα. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἔχομεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ διάλογος συνέβη ὄχι πρὸ τῆς ὑστεραίας, τῆς ἐπαύριον τῆς ἀγορᾶς, καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἄρα ὄχι πρότερον ἢ ταύτην τὴν ἡμέραν

ἀρέσει τὸ γέρας τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν Βρισηΐδα. Τούτων τεθέντων, αἴρονται αἱ χρονολογικαὶ δυσκολίαι καὶ ἀντιφάσεις, τὰς ἐποίας ἐκίνησαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς τῶν (χωριστῶν) ᾀσμάτων Θεωρίας (1) καὶ αὐτὸ τὸ παγίως εἰς ἑνότητα ὠργανισμένον πρῶτον βιβλίον εἰς δύο διασπάσαντες.

Ἂς δείξωμεν ἀκόμη, ὅτι ἡ προεκτεθειμένη γνώμη μᾶλλον συνᾴδει τῇ διηγήσει τῶν πραγμάτων παρὰ τὴν μέχρι τοῦδε συνήθη. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ἀγορᾶς ὁ Ἀγαμέμνων καθελκύει τὴν ναῦν, ἥτις μέλλει νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν Χρυσηΐδα, ἐμβιβάζει εἰς αὐτὴν ἄνδρας καὶ ἑκατόμβην καὶ αὐτὴν τὴν κόρην. Ἔπειτα ἀποπλέει ἡ ναῦς ἄρχοντος τοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ δ' Ἀγαμέμνων τότε διατάσσει τὸν λαὸν νὰ λουσθῇ καὶ καθαρισθῇ· ἑκατόμβη δὲ ταύρων καὶ αἰγῶν θυσιάζεται ἐπὶ τῆς ἠϊόνος,

Κνίση δ' οὐρανὸν ἶκεν ἑλισσομένη περὶ καπνῷ.

Τούτοις συνέχεται ἡ διήγησις τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Βρισηΐδος, ταύτῃ δ' ἀδιακόπως ἡ ἄφιξις τῆς Θέτιδος. Εἶνε φυσικὸν, ὅτι αἱ δύο ἑκατόμβαι, ἡ τ' ἐν Χρύσῃ τελεσθεῖσα καὶ ἡ ἐν τῷ στρατῷ τῶν Ἀχαιῶν, εἶνε σύγχρονοι καὶ ἀποτερματίζουσι τὴν ἡμέραν. Τούτου δὲ τεθέντος, ἡ κάθαρσις τοῦ στρατοῦ θὰ ἐπλήρωνε τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔγεινεν ὁ ἀπόπλους τῶν παρὰ τὸν Ὀδυσσέα. Ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς μίαν μὲν τῶν ἑκατομβῶν μόνον περιγράφει, τῆς δ' ἑτέρας τὴν οὐσίαν ὑποδεικνύει, καὶ ταύτης τὴν ἀνάπτυξιν ἀμοιβαίαν τῇ ἐκείνης μετὰ τῶν κατὰ περίστασιν διαφορῶν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν. Καθὼς οἱ ἐν Χρύσῃ μετὰ τὸ δεῖπνον εὐθὺς εἰς ὕπνον τρέπονται καὶ οὐ πρότερον ἢ τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν ἐπιχειροῦσι τὸν ἀνάπλουν, οὕτω καὶ ἐν τῷ στρατῷ τὸ

---

(1) Τῆς τοῦ **Lachmann**, διαιροῦντος τὴν Ἰλιάδα μέχρι μὲν τοῦ Ψ εἰς 18 χωριστὰ, ἀλλήλων ἀνεξάρτητα, ὁ ἐ. ὑπὸ διαφόρων ποιητῶν πεποιημένα, ᾄσματα, ἐκεῖθεν δ' εἰς ἄλλα δύο, τὸ ὅλον 18.' σ. τ. μ.

δεῖπνον διαρκεῖ μέχρι τῆς νυκτερινῆς ἀναπαύσεως καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἀποστέλλει τοὺς κήρυκας οὐ πρότερον ἢ τὴν ἑπομένην ἡμέραν. Ἐντεῦθεν ἔπειτα εὐκολώτατα ἤθελεν αἰτιολογηθῇ, πῶς ὕστερον ἐπῆλθε τῷ Ἀγαμέμνονι νὰ κάμῃ ὅρκον, ὅτι δὲν ἐπέβη ποτὲ τῆς εὐνῆς τῆς Βρισηΐδος. Ἡ πρὸς τοῦτο ἀπόφασίς του προϋποθέτει ἀναγνώρισιν τοῦ εἰς τὸν Ἀχιλλέα ἀδικήματός του, ἡ δ' ἀναγνώρις αὕτη ἠδύνατό τε καὶ ἔπρεπε τότε πρῶτον νὰ τῷ ἐπέλθῃ, ὅτε ἡ παῦσις τοῦ λοιμοῦ ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ θεοπρόπιον τοῦ Κάλχαντος ἦτον ἀληθές. Τότε μόνον ἦτον ἐκδηλον, ὅτι κάμμία ῥᾳδιουργία μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀχιλλέως δὲν ὑπῆρχε καὶ ὅτι ἦτο σφαλερὰ ἡ ὑπόνοια, καθ' ἣν ὁ κρείων Ἀγαμέμνων δικαίαν ὑπελάμβανε τὴν διαγωγήν του, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶχε περιπέσει εἰς τὴν ἄτην. Λυτὴ δὲ ἡ μετὰ τὴν ἑκατόμβην ἡμέρα ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην καὶ τὸν Ἀτρείδην νὰ κωλύσῃ νὰ μὴ ἐπιβῇ τῆς εὐνῆς τῆς Βρισηΐδος. Ἀλλ' ἐὰν τὴν ἀπήγαγεν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἤδη τὴν τῆς ἑκατόμβης ἡμέραν, τότε κατ' ἄλλας ἀναλογίας πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ ἀναγνώρισις ἐκείνη πρὸ ὀργὰ ἐπῆλθε.

Τὴν προκειμένην ἀπόδειξιν νομίζω ἐναργῆ, τὴν δὲ μνείαν τῆς μεσολαβούσης νυκτὸς πρὸ τοῦ στ. 320, κατὰ τὴν ἐδῶ προκειμένην ὑπόδειξιν τῆς οὐσίας καὶ ὄχι τὴν ἐμπεριστατον διήγησιν τῶν συμβαινόντων, ὄχι ἀναγκαίαν. Ὁ δὲ προκρίνων τὴν τοιαύτην μνείαν ἀς παραδεχθῇ ἔκπτωσιν ἑνὸς στίχου, βραχύ τι χάσμα. Ἀλλ' ὁ ποιητής, ἂν καὶ τὸ προεκτεθειμένον χρονολογικὸν σχῆμα πανταχοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχε, περὶ ἑτέραν τινὰ χρονολογίαν δὲν ἦτο τόσον εὐλαβής. Εἰκότως, διότι ἀφ' οὗ τὸ ὅλον χρονολογικὸν σχεδίασμα τόσον διαφανὲς πρόκειται, εὐκόλως πανταχοῦ ὁδηγεῖται καὶ ὁ ἀκροατὴς καὶ ὁ ἀναγνώστης. Νομίζω, ὅτι θὰ ἐγέλα ὁ ποιητής, ἐάν τις τὸν ἐμέμφετο, ὅτι πρὸ τοῦ στ. 320 ἐλησμόνησε νὰ μνημονεύσῃ τὴν μεσολαβοῦσαν νύκτα ἢ ὅτι ἐν Τ, 144 καὶ 195 ἐν τῇ ἀπομνήσει δὶς εἰσάγει τὸν Ἀγαμέμνονα λέγοντα, ὅτι *χθὲς*, καὶ ὄχι *προῒ θὲς*, ὑπεσχέθη

τῷ Ἀχιλλεῖ τὰ δῶρα. Ἴσως δὲ καὶ θὰ μᾶς ἀπεκρίνετο· ἐπειδὴ ὁ Ἀτρείδης ἅπαξ μόνον ἐξ ἐκείνης τῆς νυκτὸς ἐκοιμήθη, ὁ διελθὼν χρόνος τῷ ἐφαίνετο μιᾶς ἡμέρας. Ἡ μὴ ἀκρίβεια λοιπὸν περὶ τὴν χρονολογίαν ἔστω ψυχολογικὸν καλόν.

Μεταβαίνομεν εἰς τὴν δευτέραν τῶν ἐπικριθεισῶν χρονολογιῶν. Ἐν Ω, 31 ἐπανέρχεται πάλιν ὁ αὐτὸς στίχος, ὁ ἐν Α, 493 ἐντελῶς ἀκριβὴς καὶ ὀρθὸς ἀποδειχθείς. Καὶ ἐδῶ κατακωρίζομεν πρὸς εὐμάρειαν τοῦ ἀναγνώστου τοὺς προσήκοντας στίχους Ω, 22—32.

ὣς ὁ μὲν Ἕκτορα δῖον ἀείκιζεν μενεαίνων·
τὸν δ' ἐλεαίρεσκον μάκαρες θεοὶ εἰσορόωντες,
κλέψαι δ' ὀτρύνεσκον ἐΰσκοπον ἀργεϊφόντην.
ἔνθ' ἄλλοις μὲν πᾶσιν ἐήνδανεν, οὐδέ ποθ' Ἥρῃ
οὐδὲ Ποσειδάωνϊ οὐδὲ γλαυκώπιδι κούρῃ,
ἀλλ' ἔχον ὥς σφιν πρῶτον ἀπήχθετο Ἴλιος ἱρὴ
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς Ἀλεξάνδρου ἕνεκ' ἄτης,
[ὃς νείκεσσε θεάς, ὅτε οἱ μέσσαυλον ἵκοντο,
τὴν δ' ἥνησ', ἣ οἱ πόρε μαχλοσύνην ἀλεγεινήν.]
ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἐκ τοῖο δυωδεκάτη γένετ' ἠώς,
καὶ τότ' ἄρ' ἀθανάτοισι μετηύδα Φοῖβος Ἀπόλλων.

Ὑπενθυμίζω πρῶτον τοῦτο, ὅτι τῶν ἀρχαίων κριτικῶν οἱ μὲν τοὺς ὑπὸ στίχους 23—30 ἀπέβαλλαν, οἱ δὲ περὶ Ἀρίσταρχον τοὺς ἑπτὰ 24—30, οἱ δὲ τοὺς ἓξ 25 — 30. Ἀναμφιβόλως δὲ ὑποβολιμαῖα εἶνε ἡ γλωσσηματικὴ προσθήκη 29 καὶ 30, ἣν δικαίως ἐξωβέλισεν ὁ Bekker. Ἡ ἄτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐδῶ κάμμία ἄλλη δὲν δύναται νὰ ἦνε παρὰ τὴν ἐν ὅλῳ τῷ ἔπει· καὶ πῶς ἠδύνατο ἡ προσβολὴ τῆς τῶν θεαινῶν φιλοτιμίας νὰ πειράξῃ καὶ τὸν Ποσειδῶνα; ἢ νὰ τὸν ἐκλάβωμεν ὥσπερ τινὰ νεωτερικὸν *ἐργολάβον* τῶν θεαινῶν; οἱ στίχοι οὗτοι, ἐκτὸς τῶν λεκτικῶν δυσκολιῶν, εἶνε ἐντελῶς ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν ὅλην ἠθικὴν θεωρίαν τοῦ Ὁμήρου περί τε τῶν θεῶν καὶ περὶ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. Οἱ δὲ κατὰ τῶν ἄλλων στίχων λόγοι

τῶν ἀρχαίων κριτικῶν δὲν φαίνονται ἰσχυροί. Ὅθεν καὶ διὰ τοῦτο ἤδη τοὺς διατηροῦμεν ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ κάμωμεν πολὺ εὔκολον τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεώς μας.

Περὶ τίνος λοιπὸν κάμνει λόγον ὁ ποιητὴς ἐν τῷ τμήματι τῷ προηγουμένῳ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος χρονολογίας (ἐν στ. 31); περὶ τῶν ὑπ' Ἀχιλλέως αἰκισμῶν τοῦ σώματος τοῦ Ἕκτορος καὶ τοῦ δι' αὐτῶν κεκινημένου ἐλέου τῶν θεῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα διαρκεῖ εἰκότως τόσον, ὅσον καὶ ἡ αἰτία, πρέπει δὲ μόνον διὰ μακροτέρας διαρκείας νὰ κρατυνθῇ. Ὅτε λοιπὸν ἀπὸ τότε ἡ δωδεκάτη ἠὼς ἀνέτειλε, σηκώνεται ὁ Ἀπόλλων καὶ μέμφεται τοὺς θεοὺς διὰ τὴν ἀσπλαγχνίαν των καὶ οὕτω προκαλεῖ τὴν λύσιν τοῦ νεκροῦ. Παρεντεθειμένην ἔπειτα μεταξὺ τῶν δύο μελῶν ἀναγιγνώσκομεν τὴν ἐξήγησιν, πῶς ὁ τῶν ἄλλων θεῶν ἔλεος ἠδύνατο νὰ μείνῃ τόσον χρόνον ἄπρακτος ἀπέναντι τῶν τριῶν ἀντιπάλων. Καὶ ἡ ταύτων ἀντίστασις εἶνε ἰσόχρονος μὲ τὸν ἔλεον τῶν λοιπῶν. Πραγματικῶς λοιπὸν πάντες οἱ λόγοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ χρονικὸν σημεῖον ἐπαναφέρουσιν. Ἡ ἐν συντόμῳ, αἱ λέξεις ἐκ τοῦ δείχνουν ἐν γένει τὸν χρόνον, περὶ οὗ εἶνε ὁ λόγος ἐν τοῖς πρόσθεν. Τοῦτο δὲ φαίνεται τόσῳ φυσικώτερον καὶ ἁπλούστερον, ὅσον τῷ ποιητῇ τὸ μόνιμόν του χρονολογικὸν σχεδίασμα ἐν τῇ διανοίᾳ παρίσταται. Ἡ δωδεκάτη λοιπὸν ἡμέρα εἶνε ἀφ' ὅτου αἱ περὶ τὸν Ἕκτορα αἰκίαι τοῦ Ἀχιλλέως ἤρχισαν. Αὗται δὲ ἤρχισαν εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἕκτορος. Ἄρα ἡ πρώτη αὐτῶν ἡμέρα ἦτον ἡ ἡμέρα τῆς τετάρτης μάχης, καθὼς ἐν ἀρχῇ ἐξεθέσαμεν. Τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ αὐτῶν ἐγείρεται ἡ πυρὰ τοῦ Πατρόκλου, ὁ νεκρὸς μετὰ τῶν δώρων ἐπιτίθεται καὶ τὸ πῦρ ἐμβάλλεται. Ἀφ' οὗ δὲ κατεκάη ἡ πυρὰ ἐπιπνεύσει τῶν ἀνέμων τῶν διά τ' εὐχῆς καὶ διὰ τῆς Ἶριδος προσκεκλημένων, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ σβήνεται, τὰ ὀστᾶ του εἰς χρυσῆν φιάλην συλλέγονται καὶ ἐπιχώννυται ὁ τύμβος του. Ἡ δὲ πολύκμητος αὕτη ἡμέρα τελευτᾷ μετὰ τῶν ἐπιταφίων ἀγώνων. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ὠ βιβλίου (Ω), συνέχεται ἀμέσως μὲ τοὺς

ἀγῶνας καὶ διηγεῖται ὅσα ἔκαμεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἔν τε τῇ ἑπομένῃ νυκτὶ καὶ τῆς ἠοῦς ἐπιφανείσης.

Τὸ δὲ πρῶτον ἐν τῷ 22 στίχῳ ὁρίζεται ὡς ἤδη συνήθης ἀποβεβηκὼς ὁ αἰκισμὸς καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τοῦ 31 στίχου συμπεριλαμβάνεται ὅ τι ἄλλο ἔγεινε κατὰ τὰς δώδεκα ἡμέρας μέχρι τῶν λύτρων· ὁ δὲ ποιητὴς ἀναλαμβάνει τὴν διήγησιν μετὰ τῆς δωδεκάτης ἡμέρας. Ἀπαραλλάκτως ὅμοια ἔκαμε καὶ ἐν Α, 488—493.

Ἡ χρονολογία λοιπὸν τῆς Ἰλιάδος εἶνε σύμφωνος ἑαυτῇ, ἐλευθέρα πασῶν τῶν ἀντιφάσεων καὶ διὰ τὴν παρατηρημένην παραλληλίαν μάλιστα συνοπτικὴ καὶ διαφανής, ὥστε, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐπιγνωσθῇ, εὐκολώτατα ἐντυπώνεται εἰς τὴν μνήμην.

(ἐκ τοῦ γερμανικοῦ τοῦ Adolf Kiene).

Μ.

Περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους ἀπάντησις.

Ἐν τῷ ἀγδόῳ τεύχει τοῦ Φιλίστορος ἀνέγνωμεν διατριβὴν τοῦ ἐν Σύρῳ καθηγητοῦ Κυρίου Α. Κυπριανοῦ περὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τοῦ Ἰσοκράτους· ἐπειδὴ δὲ νομίζομεν ἀπίθανον τὴν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένην γνώμην, ἐπιχειροῦμεν τὴν ἀναίρεσιν αὐτῆς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἰσοκράτους.

Εἴμεθα μὲν κατὰ πάντα σύμφωνοι μετὰ τοῦ Κυρίου Κυπριανοῦ ὅτι « τοῦ Ἰσοκράτους ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων κριτικῶν εἶνε ἐκ τῶν ἐπιμελέστατα ἐξειργασμένων καὶ καλλίστων λόγων τοῦ ῥήτορος. Ὅτι τούτου ἕνεκα παρά τε τοῖς ξένοις ἔθνεσι καὶ παρ' ἡμῖν συχνότατα ἑρμηνεύεται πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐν τοῖς σχολείοις .... καὶ ὅτι ἡ ὀρθὴ ἐκδοχὴ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ ἔχει μεγάλην, ὡς εἰκός, ῥοπὴν ἐπὶ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ὅλου λόγου, ἀλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο χρεία μείζονος προσοχῆς εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις ἡμῶν, μὴ ἀντὶ νὰ εὐκολύνῃ τις τοὺς ἁπλουστέρους εἰς τὴν ὅσον ἔνεστιν ὀρθὴν τοῦ λόγου τούτου κατάληψιν, ἀποπλανήσῃ αὐτοὺς δι' ἀνυποστάτων ὑποθέσεων καὶ παραξηγήσεων.

Δύο τινὰ πραγματεύεται ὁ Κ. Κυπριανὸς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατριβῇ.

Α'. Διὰ τί ὁ λόγος οὗτος ἐκλήθη Ἀρεοπαγιτικὸς, καὶ

Β'. Τίς ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐγράφη.

Ὁ Κ. Κυπριανὸς μὴ εὑρίσκων ἐπαρκοῦσαν τὴν ὑπὸ πάντων πρεσβευομένην γνώμην περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ λόγου ἀποφαίνεται ἐν σελ. 209 τοῦ Φιλίστορος ὅτι « ὁ Ἰσοκράτης ἐπέγραψε τὸν λόγον Ἀρεοπαγιτικὸν, διότι ὑποτίθεται ὅτι ὁ ἐκφωνῶν αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου δὲν εἶνε ῥήτωρ ἢ ἁπλοῦς πολίτης, ἀλλά τις τῶν Ἀρεοπαγιτῶν».

Κατήντησε δὲ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς οὐχὶ πιθανὴν ταύτην γνώμην, διότι παραδέχεται.

Α'. Ὅτι ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἐκ τῆς, ὡς νομίζομεν, οὐχὶ ὀρθῆς ἐκδοχῆς τῶν λέξεων ἐκκλησιάζομεν καὶ χειροτονεῖτε.

Β'. Ὅτι ἡ λέξις σωτηρία, ἀπαντωμένη ἐν τῇ τοῦ προοιμίου φράσει» περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην, σημαίνει ἐξάσκησιν δικαιώματος τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου.

Γ'. Ὅτι ἡ ἐνιαχοῦ τοῦ λόγου τραχεῖα καὶ αὐστηρὰ γλῶσσα ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὸ στόμα ἀνδρὸς ὄντος ἐν μεγάλῳ καὶ σεμνῷ ἀξιώματι, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Ἀρεοπαγῖται, καὶ

Δ'. Ὅτι, καθὼς οἱ τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος λόγοι Νικοκλῆς καὶ Ἀρχίδαμος ἐπιγράφονται ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν βασιλέων, ὑφ' ὧν ὑποτίθεται ὅτι ἐξεφωνήθησαν, οὕτω καὶ ὁ λόγος οὗτος ἐπεγράφη Ἀρεοπαγιτικὸς, διότι ὑποτίθεται ὑπὸ Ἀρεοπαγίτου τινὸς ἐκφωνηθείς.

Μεταγράφομεν ἐνταῦθα τοὺς ἐφ' ἑκάστου τῶν τεσσάρων τούτων κεφαλαίων ἰσχυρισμοὺς τοῦ Κ. Κυπριανοῦ, ἵνα δείξωμεν τὸ καθ' ἡμᾶς ἀνυπόστατον αὐτῶν.

Ἐν σελ. 204 τοῦ Φιλίστορος λέγει. «Πολλὰ χωρία ἐν τῷ λόγῳ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ λόγος ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· ἐν τῷ δεκάτῳ παραγράφῳ λόγου χάριν κεῖται ἡ λέξις ἐκκλησιάζομεν, ἥτις μόνον ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τοῦ δήμου κυριολεκτεῖται· κατὰ δὲ τὸ τέλος (84) λέγεται « χειροτονεῖθ' ὅτι ἂν ὑμῖν δοκῇ μάλιστα συμφέρειν τῇ πόλει» ἐνῷ εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔκρινεν οὐχὶ χειροτονίᾳ, ἀλλὰ ψήφῳ ».

Ἀπαντῶμεν εἰς ταῦτα. Ἡ ὅλη περίοδος, ἐξ ἧς ἡ λέξις ἐκκλησιάζομεν, ἀποσπᾶται εἶνε αὕτη· « ... ἐπὶ τοιαύταις πράξεσιν εὐαγγέλια μὲν δὶς ἤδη τεθύκαμεν, ῥᾳθυμότερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐκκλησιάζομεν τῶν πάντα τὰ δέοντα πραττόντων ».

Ἐνταῦθα νομίζομεν ὅτι, μικρὰν προσοχὴν ἐάν τις δώσῃ εἰς

τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ προκειμένου χωρίου, θέλει συμφωνήσει μεθ' ἡμῶν, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ ἐκκλησιάζομεν δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνεῖται πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου.

Ὁ ἐνεστὼς δηλ. ἐνταῦθα ἐκκλησιάζομεν, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν (οὕτω κατωτέρω, 15, λέγεται· ἐπὶ μὲν τῶν ἐργαστηρίων καθίζοντες κατηγοροῦμεν τῶν καθιστώντων καὶ λέγομεν. . . .) ἐξηγεῖ ἐνέργειαν ἀπὸ πολλοῦ ἀρξαμένην, ἀναπτυσσομένην καὶ προβαίνουσαν καθ' ἣν στιγμὴν ὁ λόγος γίνεται. Ὁ ῥήτωρ δηλ. ἐνταῦθα ἐλέγχει τοὺς συμπολίτας του, συμπεριλαμβάνων καὶ ἑαυτὸν μετριοφροσύνης χάριν, ὅτι καὶ εἰς κρισίμους περιστάσεις εὑρισκόμενοι συνήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα βουλευθῶσι περὶ τῶν τῇ πόλει συμφερόντων ῥᾳθυμότερον τῶν πάντα τὰ δέοντα πραττόντων (= τῶν κατὰ πάντα ἐντυχόντων = τῶν ὑπ' οὐδενὸς κινδύνου ἐπαπειλουμένων).

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους μάλιστα τῆς δημοκρατικῆς παραλυσίας τοσαύτην ἀκηδίαν περὶ τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν ὁ λαὸς ἐδείκνυεν, ὥστε οὔτε ὁ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους διδόμενος εἰς τοὺς ἐκκλησιάζοντας τριώβολος ἐκκλησιαστικὸς μισθὸς (Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 289), οὔτε αἱ κατὰ τῶν μὴ ἐκκλησιαζόντων ἐπιβαλλόμεναι ζημίαι (Πολυδεύκ. 8, 116.) ἴσχυον νὰ συμπληρώνωσιν ἐγκαίρως τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἐχρειάζοντο καταναγκαστικὰ μέτρα; Ἔπρεπε νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ μεμιλτωμένου σχοινίου. «Ἐπεὶ ὀκνηρῶς εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὰς συνόδους, λέγει ὁ Σουίδας ἐν λ. μεμιλτωμένον σχοινίον, εἰώθεσαν ὑπηρέται δύο μεμιλτωμένον σχοινίον ἐκτείνοντες διὰ τῆς ἀγορᾶς διώκειν τὸν ὄχλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅσοι δὲ ἐχρίοντο ἐξέτινον ζημίαν. Πρβ. καὶ σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχαρ. 22 καὶ Schömann de comitiis Athensensium σελ. 63 καὶ 66.

Ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς λέξεως χειροτονεῖτε δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ λόγος ἐξεφωνήθη ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου· καθὼς οὐδ' ἐὰν ψηφίζεσθε ἐλέγετο, πάλιν

δὲν ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου πάγου· διότι οἱ ὅροι οὗτοι δὲν φυλάττουσι σταθερῶς πάντοτε τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σημασίαν, ἀλλ' ἐναλλάσσονται συχνάκις παρὰ τοῖς ῥήτορσι, τιθεμένου τοῦ πρώτου ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ δευτέρου καὶ τἀνάπαλιν ὅρα Schömann αὐτόθι σελ. 422 καὶ ἑφ., ἀποδεικνύοντα τὸ λεγόμενον διὰ παραδειγμάτων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Λυσίου κατ' Ἐρατοσθ. 124 καὶ 127.

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι ἐκ τῶν λέξεων ἐκκλησιάζομεν καὶ χειροτονεῖτε δὲν ἐξάγεται ὅτι ἐξεφωνήθη ὁ λόγος πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου.

Β'. Ἂς μεταβῶμεν ἤδη ἐπὶ τὸ δεύτερον κεφάλαιον, ἐπὶ τὰς φράσεις δηλ. ἐκείνας, αἵ τινες, ὡς εἰκάζει ὁ Κ. Κυπριανός, μαρτυροῦσιν Ἀρεοπαγίτην τὸν λέγοντα. Ἴδε τί περὶ τούτων λέγει ἐν σελ. 299.

«Ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου ἄλλως δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ὀρθῶς, ἢ ἂν ὑποτεθῇ Ἀρεοπαγίτης ὁ λέγων. «Πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἥν τινα γνώμην ἔχων περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην, ὥσπερ τῆς πόλεως ἐν κινδύνῳ οὔσης κτλ.». Αἱ λέξεις, ἐξακολουθεῖ ὁ Κ. Κυπριανός, περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην δὲν ἐξηγήθησαν ὑπὸ τῶν ἑρμηνευτῶν ὡς ἔδει καὶ ἀκριβῶς. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις σωτηρία ἐνταῦθα τὸ δικαίωμα, ὅπερ εἶχεν ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου νὰ προνοῇ πρὸς ἀποτροπὴν ἐξαίφνης ἐπικρεμασθέντος τῇ πόλει κινδύνου. . . . » ἐπισυνάπτει ἔπειτα ὁ Κ. Κυπριανὸς πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του δύο παραδείγματα, τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Λυσίου κατ' Ἐρατοσθ. 69 καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τοῦ Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 133.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν. Ἡ λέξις σωτηρία ἐνταῦθα δὲν σημαίνει, νομίζομεν, ἐξάσκησιν δικαιώματος, ὅπερ εἶχεν ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου νὰ προνοῇ πρὸς ἀποτροπὴν ἐξαίφνης ἐπικρεμασθέντος τῇ πόλει κινδύνου· διότι, ὡς ἐκ τοῦ προοιμίου καταφαίνεται, καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς ἐγράφετο, ἡ πόλις

εἶχεν εἰρήνην καὶ οὐδεὶς προφανὴς ἐσωτερικὸς ἢ ἐξωτερικὸς κίνδυνος ἐπεκρέματο κατ' αὐτῆς, ὥστε νὰ ἐμφανισθῇ (ἀνίσως καὶ τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν καθηκόντων της) πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἡ τὴν τήρησιν τῶν νόμων ἐπιτετραμμένη βουλὴ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔστω καὶ μὲ λόγον ὑπ' ἄλλου συντεταγμένον, καὶ νὰ προτείνῃ, μάλιστα μετὰ πικρίας τινος καὶ ταχύτητος νὰ δοθῇ εἰς αὐτὴν ἡ ἐξουσία (διότι οὗτος εἶνε τοῦ λόγου ὁ σκοπὸς), τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἑνὸς σχεδὸν αἰῶνος ἐξήσκει ἡ τοῦ δήμου κυρίαρχος ἐκκλησία.

Αἱ λέξεις περὶ σωτηρίας οὐδὲν ἄλλο, νομίζομεν, σημαίνουσιν ἢ περὶ σωτηρίας ἀπὸ ἡμερῶν ἐδήλωσα καὶ σήμερον προσέρχομαι νὰ λαλήσω· νὰ συμβουλεύσω δηλ. καὶ νὰ προτείνω τὸν τρόπον, δι' οὗ δύνασθε νὰ σωθῆτε ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος ὑμᾶς προφανοῦς κινδύνου. Ὁ δὲ κίνδυνος, ὃν ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ ὑπαινίττεται, δὲν εἶνε, νομίζομεν, ἐξ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους τόσον εὔκολα αἰσθάνεται λαὸς, ὅστις « ἡγεῖται τὴν μὲν ἀκολασίαν δημοκρατίαν, τὴν δὲ παρανομίαν ἐλευθερίαν, τὴν δ' ἐξουσίαν τοῦ πάντα ποιεῖν εὐδαιμονίαν » Ἀρεοπ. 20· διὸ καὶ προοιμιάζεται» πολλοὺς ὑμῶν οἶμαι *θαυμάζειν*. Τοῦτον τὸν ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως ἄφευκτον κίνδυνον ὀλίγοι, οἱ ἀδιάφθοροι, προαισθάνονται καὶ ὀλιγώτεροι ἔχουσι τὸ θάρρος νὰ καταδείξωσιν.

Ἀνάλογον τούτου παράδειγμα μεταξὺ ἄλλων εἶνε μάλιστα τοῦτο. «Μετὰ δὲ τὸν Θηραμένην Λύσανδρος ἀναστὰς ἄλλα τε πολλὰ εἶπε καὶ ὅτι οὐ περὶ πολιτείας ὑμῖν ἔσται, ἀλλὰ *περὶ σωτηρίας*, εἰ μὴ ποιήσαιθ' ἃ Θηραμένης κελεύει ». Λυσ. κατ' Ἐρατ. 74.

Ἡ δὲ φράσις πρόσοδον ποιεῖσθαι ἢ ἀπογράφεσθαι ἢ γράφεσθαι πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον παρέσχε καὶ παρέχει οὐκ ὀλίγας δυσκολίας, διότι πρῶτον ὀλίγον εἶνε γνωστὴ διὰ τὴν σπανίαν χρῆσιν αὐτῆς, καὶ δεύτερον εἶνε λίαν συνεπτυγμένη.

Ὁ Benseler ἐν τῇ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἐκδόσει σελ. 87

μέμφεται τὸν Βεργμάννον καὶ Κοραῆν ὡς μὴ ὀρθῶς τὴν φράσιν ἐννοήσαντας. Παρατίθησι δὲ πρὸς διασάφησιν αὐτῆς τὸ τοῦ Αἰσχίνου (κατὰ Τιμάρχ. 81) χωρίον, ἔχον οὕτω. « Τῆς γὰρ βουλῆς τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ πρόσοδον ποιουμένης πρὸς τὸν δῆμον κτλ. » Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ὑπονοεῖ ὁ Κ. Κυπριανὸς ἐν σελ. 304 τοῦ Φιλίστορος ὅτι ἡ φράσις λέγεται ἰδίως ἐπὶ τῆς προσελεύσεως τῶν Ἀρεοπαγιτῶν πρὸς τὸν δῆμον, ἐπομένως ὅτι καὶ ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ Ἀρεοπαγίτης εἶνε ὁ λέγων.

Ἀλλ' ἂν τις παραβάλῃ τὰ τρία τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ χωρία (1, 15, 84), ἔνθα ἡ φράσις ἀπαντᾶται καὶ τὸ τοῦ Αἰσχίνου κατὰ Τιμάρχου (81) πρὸς ἄλλο σαφέστερον χωρίον τοῦ Δημοσθένους (κατὰ Τιμοκρ. 715), ἐξηγούμενον καὶ ἐκ προηγουμένων ἄλλων αὐτόθι χωρίων, νομίζομεν ὅτι εὐκόλως θέλει πεισθῇ ὅτι ἡ φράσις δὲν λέγεται ἰδίως ἐπὶ τῆς προσελεύσεως τῶν Ἀρεοπαγιτῶν πρὸς τὸν δῆμον, ἀλλ' ἐπὶ παντὸς πολίτου ζητοῦντος παρὰ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων (διὰ τῶν πρυτάνεων) ἄδειαν εἰσόδου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Ἴσως δὲ δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶνε δύο οὐχὶ κατὰ πάντα ἰσοδύναμοι φράσεις· ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν «πρόσοδον ποιεῖσθαι » ὅπερ καὶ ἁπλῶς προσέρχεσθαι λέγεται, εἶνε φράσις γενικωτέρα. Οὕτω παρὰ Δημοσθένει (κατὰ Τιμοκρ. 707) περὶ τοῦ Εὐκτήμονος καταμυνήσαντός τινας ἔχοντας χρήματα τῆς πόλεως, λέγεται «προσῆλθε τῇ βουλῇ· προβούλευμ' ἐγράφη· μετὰ ταῦτα γενομένης ἐκκλησίας, προὐχειροτόνησεν ὁ δῆμος ». Τούτου ἐν χρήσει καὶ τὸ μεταβατικὸν, διδόναι τινὶ πρόσοδον πρὸς τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον (Δημοσθ. περὶ τοῦ στεφ. 254) λεγόμενον ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως διδούσης τὸ δικαίωμα πρός τινα ξένον νὰ προσέρχεται αὐτοπροσώπως πρὸς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον· Τὸ δὲ πρόσοδον ἀπογράφεσθαι ἢ γράφεσθαι ἴσως ἰδίως λέγεται ἐπὶ τοῦ ζητοῦντος παρὰ τῆς βουλῆς ἄδειαν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως προτείνῃ νόμον τινα. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι εἰς τοιαύτην περίστασιν ὤφειλέ τις ν' ἀναγ-

γείλη τοῦτο πρὸς τοὺς πρυτάνεις καὶ ἀναγράψας ἐπὶ πίνακος τὸν νόμον νὰ τὸν ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἐπωνύμων ἡρώων ἀπὸ τῆς 11 τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ πολιτικοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν Ἀθηναίων μέχρι τέλους αὐτοῦ πρὸς γνῶσιν πάντων. Οὕτως ἐν τῷ μνημονευθέντι τοῦ Δημοσθένους χωρίῳ κατηγορεῖται ὁ Τιμοκράτης καὶ ὅτι προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν παραβύστῳ καὶ λάθρα νόμον εἰσήνεγκεν ἄνευ εἰδήσεως τῆς βουλῆς. Ὁ δὲ κατήγορος ἀφοῦ ἀνέγνω τὸν νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ συμμορφωθῇ ὁ Τιμοκράτης, λέγοντα « ὁ δὲ τιθεὶς τὸν καινὸν νόμον, ἀναγράψας εἰς λεύκωμα, ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν ἐπωνύμων ὀσημέραι, ἕως ἂν ἐκκλησία γένηται » (αὐτόθι σελ. 707, πρβ. καὶ 705—708), στραφεὶς ἔπειτα πρὸς τὸν Τιμοκράτην λέγει· « χρῆν σε, ὦ Τιμόκρατες, εἰδότα τὸν νόμον τόν δε, ὃν ἀνέγνων, εἴτι δίκαια ἐβούλου πράττειν, *πρῶτον μὲν πρόσοδον γράψασθαι πρὸς τὴν βουλήν, εἶτα τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι* » (718).

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ Ἰσοκράτης διὰ τῆς φράσεως περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην φαίνεται λέγων πεφυλαγμένως πως καὶ ἀορίστως ὅτι ἐξεπλήρωσε δῆθεν καὶ αὐτὸς τὰς τοῦ νόμου διατυπώσεις, ζητήσας παρὰ τῆς βουλῆς τὴν ἄδειαν ἵνα λαλήσῃ, πρὸς αὐτοὺς περὶ σωτηρίας· διὸ καὶ ἐνάρθρως τὴν πρόσοδον λέγει, τὴν γνωστὴν δηλ. οὖσαν εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων δήλωσίν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σκοπός του ἀπέβλεπε νέων νόμων πρότασιν διώρθωσεν ἐν σελ. 15 τὴν φράσιν εἰπὼν «ὑπὲρ ἧς ἐγὼ καὶ τοὺς λόγους μέλλω ποιεῖσθαι καὶ τὴν πρόσοδον ἀπεγραψάμην » ταῦτα μὲν περὶ τῆς φράσεως.

Τὰ δ' ἐκ τοῦ Λυσίου καὶ Δημοσθένους παρατιθέμενα δύο χωρία δὲν ὑποστηρίζουσι, νομίζομεν, τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Κυπριανοῦ προτεινομένην γνώμην· διότι τὸ μὲν τοῦ Λυσίου « πραττούσης τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς σωτηρίαν » ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν διωρθώθη « πραττούσης τ. ἐν Α. π. βουλῆς σωτήρια» Ὅρα τὴν ὑπὸ Βιαιτέρου καὶ Σαυππίου ἔκδοσιν τῶν Ἀττικῶν

ῥητόρων τοῦ 1835, πρὸς δὲ τὴν ὑπὸ Ῥαυχενστεΐνου ἐν Λειψίᾳ τοῦ 1848.

Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους (περὶ τοῦ στεφ. 133) μνημονευομένη δικαδικασία τοῦ Ἀντιφῶντος, γενομένη κατὰ τὴν τοῦ Α. Σχαιφέρου εἰκασίαν Ὀλ. ρή, δ'=345 π. Χ., ἄλλως ἔχει κατὰ τὴν τοῦ Πλουτάρχου πιθανωτέραν διήγησιν. Οὐχὶ δηλ. ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ, ὡς ὑπὸ Δημοσθένους λέγεται, ἐπεζήτησε τὸν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀφεθέντα Ἀντιφῶντα, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, παρ' οὐδὲν τὸ προσκροῦσαι τῷ δήμῳ θέμενος, παρήγαγεν ἐπὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν. Τοῦτο δ' ἴσως ἄλλος ἢ ὁ Δημοσθένης, καὶ εἰς ὁμαλωτέραν πραγμάτων κατάστασιν, δὲν ἤθελε τολμήσει νὰ πράξῃ ὡς σφόδρα ἀριστοκρατικὸν κατὰ τὸν Πλούταρχον.

«Σφόδρα δ' ἀριστοκρατικὸν αὐτοῦ πολίτευμα καὶ τὸ περὶ Ἀντιφῶντος· ὃν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀφεθέντα συλλαβὼν, ἐπὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν παρήγαγε, καὶ παρ' οὐδὲν τὸ προσκροῦσαι τῷ δήμῳ θέμενος ἤλεγξεν ὑπεσχημένον Φιλίππῳ τὰ νεώρια ἐμπρῆσειν· καὶ παραδοθεὶς ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀπέθανεν.» Πλούτ. Δημοσθ. 14. Ἡ τοῦ Πλουτάρχου διήγησις ὑποστηρίζεται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Αἰσχίνου βοῶντος καὶ κραυγάζοντος (περὶ τοῦ στεφ. 132) κατὰ Δημοσθένους, ὡς ἐν δημοκρατίᾳ δεινὰ ποιεῖ, τοὺς ἠτιχηκότας τῶν πολιτῶν ὑβρίζων καὶ ἐπ' οἰκίας βαδίζων ἄνευ ψηφίσματος » πρὸς δὲ καὶ ἐξ ὅσων ὁ δεινάρχος λέγει κατὰ Δημοσθένους (62, 63). Πρὸς τὸν Ἀντιφῶντα λοιπὸν τοῦτον ὁ Ἄρειος πάγος μόνον δικαστηρίου ἔργα μετέρχεται.

Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, εἴτε μὴ θέλων νὰ περιαυτολογήσῃ, εἴτε καὶ μεταμελούμενος διὰ τὸν πρὸ δεκαπενταετίας ὑπερβολικὸν ζῆλόν του κατὰ τοῦ φιλιππίζοντος Ἀντιφῶντος, ἀναφέρει εἰς τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν ὅσα αὐτὸς ἔπραξεν.

Γ. Ἂς ἔλθωμεν τώρα ἐπὶ τὸν τρίτον λόγον, ἐφ' οὗ στηρίζει τὴν γνώμην του ὁ Κ. Κυπριανός· ἐν σελ. 301 λέγει. «Ἄλλη

ἀπόδειξις, ὅτι ὁ λόγος ὑποτίθεται ἐκφωνούμενος οὐχὶ ὑπὸ ῥήτορος ἢ ἁπλοῦ πολίτου, ἀλλ' ὑπό τινος τῶν Ἀρεοπαγιτῶν εἶνε ἡ τραχεῖα καὶ αὐστηρὰ γλῶσσα κατά τε τῆς δημοκρατίας καὶ παντὸς τοῦ περικαθημένου πλήθους ... ἐν τῷ προκειμένῳ λόγῳ ἀναγινώσκονται τόσον πικρὰ πράγματα, ὥστε μόλις ἐκ στόματος ἀνδρὸς, ὄντος ἐν μεγάλῳ ἀξιώματι, ἠνείχοντο ν' ἀκούσωσι παρόμοια οἱ Ἀθηναῖοι· πάντα δὲ ἄλλον τῶν ῥητόρων θὰ κατεβίβαζον ἀπὸ τοῦ βήματος μὲ συρίγματα καὶ λιθοβολίαις».

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν ὅτι πρῶτον μὲν ὁ Ἰσοκράτης οὔτε διὰ τοῦτον, οὔτε δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἀνέβη τὸ βῆμα, διὰ νὰ καταβιβάσωσιν αὐτὸν μὲ συρίγματα καὶ λιθοβολίας. Ἔπειτα καὶ ἂν ἀνέβαινε τὸ βῆμα διὰ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸν, δὲν ἤθελον ἴσως τὸν καταβιβάσει διὰ τὴν τραχεῖαν καὶ αὐστηρὰν γλῶσσάν του, ἀλλὰ διότι ἐτόλμα νὰ τοὺς συμβουλεύῃ ν' ἀπεκδυθῶσι τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον κακῶς καὶ ἀναξίως διεχειρίζοντο, καὶ νὰ ἐμπιστευθῶσιν αὐτὴν εἰς τοὺς βελτίστους καὶ ἱκανωτάτους.

Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν ποία τις εἶνε ἡ ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ τραχεῖα καὶ αὐστηρὰ γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν ὁποίαν νομίζει ὁ Κ. Κυπριανὸς (σελ. 302) ὅτι « ἐν Ἀθήναις μόνον τις τοῦ σεμνοῦ συνεδρίου τοῦ Ἀρείου πάγου ὢν ἠδύνατο νὰ ἐκφωνήσῃ » οὐχὶ δὲ καὶ ὁ ἐπὶ ἕνα σχεδὸν αἰῶνα (97 ἐτῶν τὴν ἡλικίαν ἐγραφε τὸν Παναθηναϊκὸν «γεγονὼς ἔτη τρία μόνον ἀπολείποντα τῶν ἑκατὸν» Παναθ. 270) οὐ μόνον τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας εὐεργετῶν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του.

«Τοιαῦται αὐστηραὶ φράσεις, λέγει ὁ Κ. Κυπριανὸς, εἶνε πλὴν ἄλλων αἱ ἑξῆς. Ὅστις οὖν εἰδὼς τοσαύτας μεταβολὰς γεγενημένας ... πιστεύει τοῖς παροῦσι, λίαν ἀνόητός ἐστιν (8)· καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα (9). Ἀπορῶ δὲ πότερον ὑπολάβω, μηδὲν μέλειν ὑμῖν τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἢ φροντίζειν μὲν αὐτῶν, εἰς τοσοῦτον δ' ἀναισθησίας ἥκειν, ὥστε λανθάνειν ὑμᾶς εἰς ὅσην ταραχὴν ἡ πόλις καθέστηκεν. Ἀλλοῦ δὲ (76) ἀποτολμᾷ νὰ εἴπῃ καθαρὰ, ὅτι κατηγορεῖ τοὺς νῦν Ἀθηναίους διότι κατήσχυναν τὰς εὐγενείας ταῖς αὐτῶν ῥαθυμίαις καὶ κακίαις· ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ὑπόσχεται, ὅτι καὶ πάλιν θὰ λαλήσῃ περὶ τῶν αὐτῶν, ἂν μὴ πείσωμεν, λέγει, ὑμᾶς παύσασθαι τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντας, φράσιν ἣν μετὰ τόσης οἰκειότητος καὶ ἐλευθερίας πατὴρ μόνος λέγει πρὸς υἱὸν ἁμαρτάνοντα, ἐν δ' Ἀθηναίοις μόνον τις τοῦ σεμνοῦ συνεδρίου τοῦ Ἀρείου πάγου ἂν ἠδύνατο νὰ ἐκφωνήσῃ.»

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν. Ἀφοῦ κατὰ τὰ προειρημένα ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς δὲν ἐξεφωνήθη οὐδαμοῦ, ἀλλ' ἐγράφη καὶ οὕτως ἐδημοσιεύθη καὶ ἀπευθύνεται γενικῶς πρὸς πάντας τοὺς Ἀθηναίους, πιστεύομεν ὅτι δικαιολογεῖται ὁ Ἰσοκράτης, ἂν καὶ ἐνταῦθα μεταχειρίζεται τὸν ἑαυτοῦ συνήθη τρόπον τοῦ λέγειν.

Οὕτως ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ αὐστηρῶν φράσεων ἡ πρώτη ἀπαντᾶται καὶ ἐν Ἀρχιδάμῳ (20) καὶ ἐν τῷ πρὸς Φίλιππον (17).

Εἰς ἄλλον δὲ λόγον τοῦ ῥήτορος, συμβουλευτικὸν καὶ τοῦτον, ὡς ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς, τὸν περὶ εἰρήνης, γραφέντα ἐπὶ τοῦ τριετοῦς συμμαχικοῦ πολέμου, ἐν ᾧ δύο ἔτη πρὸ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ, ἀναγιγνώσκομεν τραχυτέρας φράσεις.

Σημειωτέον δ' ὅτι, εἰ καὶ ὁ περὶ εἰρήνης τοῦ Ἰσοκράτους, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ αὐτοῦ λόγοι, δὲν ἐξεφωνήθη πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου (Πρβ. Ἰσοκρ. Πρὸς Φίλιπ. 81—82, τὴν ὑπὸ Leloup ἐκδ. τοῦ περὶ εἰρήνης σελ. 122 καὶ Rensaler ἐν τῇ τοῦ Ἀρεοπ. ἐκδ. σελ. 12), ἀπαντῶμεν ὅμως ἐν αὐτῷ μάλιστα τύπον καὶ τεκμήρια προφανέστατα λόγου πρὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκφωνηθέντος· διότι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ λέγεται· «Ἅπαντες μὲν οἱ παριόντες ἐνθάδε » καὶ ὀλίγον κατωτέρω· « Ἤκομεν ἐκκλησιάσοντες περί τε πολέμου καὶ εἰρήνης » καὶ πάλιν (15)· παρελήλυθα γὰρ οὐ χαιρούμενος ὑμῖν ... ἀλλ' ἀποφανούμενος ἃ πυγ-

χάνω γιγνώσκων»· καὶ πάλιν (25) «Ἡγοῦμαι δεῖν ὑμᾶς ψηφισαμένους τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας ἀπελθεῖν.»

Ἴδωμεν τόρα ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, ὅστις προφανῶς ὑποτίθεται ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου (καὶ τοῦτο εὐλόγως διότι τῆς ἐκκλησίας καθῆκον ἦν τὸ βουλεύεσθαι περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης) πόσον θωπευτικὴ καὶ ἡδεῖα εἶνε τοῦ ῥήτορος ἡ γλῶσσα.

«Ἐγὼ δ' οἶδα μὲν ὅτι πρόςαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, καὶ ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία, πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις καὶ μηδὲν ὑμῶν φροντίζουσιν, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμῳδιδασκάλοις» (14)· καὶ ἐν § 12. «Εἰς τοῦτό τινες ἀνοίας ἐληλύθασι·» καὶ πάλιν (26). «Εἰς τοῦτο μωρίας ἐληλύθαμεν, ὥστε αὐτοὶ μὲν ἐνδεεῖς ἐσμὲν τῶν καθ' ἡμέραν, ξενοτροφεῖν δ' ἐπιχειροῦμεν»· τὸ δὲ μέγιστον, καὶ πρὸς μαινομένους καὶ παράφρονας παραβάλλει τοὺς συμπολίτας του (16). «Τίς γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἐπελθὼν καὶ μήπω συνδιεφθαρμένος ἡμῖν, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιστὰς τοῖς γιγνομένοις οὐκ ἂν μαίνεσθαι καὶ παραφρονεῖν ἡμᾶς νομίσειεν; οἳ φιλοτιμούμεθα μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, καὶ τὴν πόλιν ἐκ τῶν τότε πραχθέντων ἐγκωμιάζειν ἔχομεν, οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις πράττομεν, ἀλλ' ἅπαν τοὐναντίον».

Ἀκούσωμεν δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀναγκάζεται πολλαχοῦ τῶν συμβουλευτικῶν αὐτοῦ λόγων νὰ μεταχειρίζεται γλῶσσαν τραχεῖαν.

«Ἀνάγκη (λέγει αὐτόθι § 27) τὸν ἔξω τῶν εἰθισμένων ἐπιχειροῦντα δημηγορεῖν καὶ τὰς ὑμετέρας γνώμας μεταστῆσαι βουλόμενον, πολλῶν πραγμάτων ἅψασθαι, καὶ διὰ μακροτέρων τοὺς λόγους ποιήσασθαι· καὶ τὰ μὲν ἀναμνῆσαι, τῶν δὲ κατηγορῆσαι, τὰ δ' ἐπαινέσαι· μόλις γὰρ ἄν τις ὑμᾶς ἐξ ἁπάντων τούτων ἐπὶ τὸ βέλτιον φρονῆσαι δυνηθείη προαγαγεῖν». Καταφανέστερα δὲ καὶ δριμύτερα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τραχύτητα τῆς γλώσσης του ἐν τοῖς ἑπομένοις (39). «Ταῖς ψυχαῖς ταῖς νοσούσαις καὶ γεμούσαις πονηρῶν ἐπιθυμιῶν οὐδέν ἐστιν ἄλλο φάρμακον πλὴν λόγος ὁ τολμῶν τοῖς ἁμαρτανομένοις ἐπιπλήττειν».

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν νομίζομεν, ὅτι ἀφοῦ μάλιστα ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς οὔτε ἐξεφωνήθη οὔτε ὑποτίθεται ἐκφωνηθεὶς πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ὡς ὁ περὶ εἰρήνης, δὲν εἶνε εὔλογον διὰ τὰς ἐν αὐτῷ τραχείας τινὰς φράσεις νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἁρμόζει ὁ λόγος εἰς τὸ στόμα τοῦ Ἰσοκράτους.

Δ'. Μεταβῶμεν ἤδη ἐπὶ τὸ τέταρτον κεφάλαιον καὶ τελευταῖον.

«Ὅτι εἴθιστο (λέγει ὁ Κ. Κυπριανὸς ἐν σελ. 269) τοῖς παλαιοῖς νὰ λαμβάνωσιν ἐπιγραφὰς λόγων ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐφωνοῦντος ἔχομεν ἀνάλογα παραδείγματα ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσοκρατείων λόγων τὸν Ἀρχίδαμον καὶ Νικοκλέα, οἵτινες φέρουσι τὰ ὀνόματα βασιλέων, ὑφ' ὧν ὑποτίθεται ὅτι ἐξεφωνήθησαν».

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶμεν. Πρῶτον μὲν Ἀρχίδαμος καὶ Νικοκλῆς εἶνε ὀνόματα κύρια, τὸ δὲ Ἀρεοπαγίτης εἶνε ἀρχῆς ὄνομα· δεύτερον, δὲ καὶ μέγιστον· ἐν τοῖς ῥηθεῖσι λόγοις φυλάττεται παντοχοῦ ὁ χαρακτὴρ τοῦ λαλοῦντος προσώπου καὶ διὰ ῥητῶν φράσεων μαρτυρεῖται ὁ λέγων· ὥστε καὶ ἂν ὅλως ἔλειπον αἱ ἐπιγραφαὶ Ἀρχίδαμος καὶ Νικοκλῆς, παντάπασι δὲν ἠθέλομεν δυσκολευθῆ νὰ γνωρίσωμεν τὸν λέγοντα. Ἐν μὲν τῷ Ἀρχιδάμῳ λόγου χάριν βλέπομεν παντοχοῦ τὸν Ἡρακλείδην Ἀρχίδαμον τὸν νεώτερον λαλοῦντα. Ἐν § 8 «Αἰσχυνοίμεν γὰρ ἄν, εἰ γεγονὼς μὲν ἀφ' Ἡρακλέους, τοῦ δὲ πατρὸς βασιλεύοντος, αὐτὸς δ' ἐπίδοξος ὢν τυχεῖν τῆς τιμῆς ταύτης... περιίδοιμι τὴν χώραν».

Ἐν δὲ τῷ Νικοκλεῖ παντοχοῦ φαίνεται ὁ Κύπριος βασιλεὺς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένους λαλῶν, ἰδίως δ' ἐν §§ 4,7,8, 9,12 καὶ ἐφ. ὁ δὲ συγγραφεὺς οὐδαμοῦ φαίνεται.

Ἀλλ' ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ ἐκ μόνης τῆς ἐπιγραφῆς μαντεύει ὁ Κ. Κυπριανὸς τὸν λαλοῦντα· διότι εἰ καὶ πᾶς σχεδὸν ὁ λόγος περὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν κυρίως στρέφεται, οὐ-

δαμοῦ οὐδεμία σχέσις πρὸς αὐτὴν τοῦ λαλοῦντος φαίνεται· ὥστε ἂν ἔλειπεν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ λόγου, δὲν ἠδύνατο ὁ Κ. Κυπριανὸς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐξεφωνήθη ὑπὸ Ἀρεοπαγίτου (ὅτι δὲ ἡ ἐκ μόνης τῆς ἐπιγραφῆς κρίσις περί τινος λόγου δὲν εἶνε πάντοτε ἀσφαλὴς πρβ. καὶ τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ P. I. Leloup μνημονευθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ περὶ εἰρήνης λόγου, περὶ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ ὁποίου δὲν συμφωνοῦσι τὰ χειρόγραφα, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτ. ἐν τῇ ῥητορ. 3, 17 τὸν ὀνομάζει συμμαχικόν). Τοὐναντίον δὲ πανταχοῦ ἐν τῷ Ἀρεοπαγιτικῷ δείκνυται Ἰσοκράτης ὁ λαλῶν· ἰδίως ἐν § 90. «Ἔπειτα κἀκεῖθεν ῥᾴδιον γνῶναι τὴν ἐμὴν διάνοιαν· ἐν γὰρ τοῖς πλείστοις *τῶν ἄλλων τῶν εἰρηκότων* ὑπὲρ ἐμοῦ φανήσομαι ταῖς μὲν ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πλεονεξίαις ἐπιτιμῶν, τὰς δ' ἰσότητας καὶ τὰς δημοκρατίας ἐπαινῶν». Ἐνταῦθα σαφέστατα βλέπομεν ὅτι ὁ λαλῶν εἴρηκε καὶ ἄλλους πλείστους λόγους τοὺς ὁποίους ἐπικαλεῖται μάρτυρας τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν του. Τίς δὲν βλέπει τὸν Ἰσοκράτην ἐν τούτοις λαλοῦντα, τὸν πλείστους λόγους κατὰ τὸ ὑπαινιττόμενον πνεῦμα συγγράψαντα; Ὡσαύτως ἐν § 74. » Καὶ τοῦτον εἴρηκα τὸν λόγον οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλὰ πολλάκις ἤδη καὶ πρὸς πολλούς». Καὶ ἐν § 77.» Ἀλλὰ γὰρ ἵν' ἐπακολουθῶ ταῖς ἐνοῦσιν ἐπιτιμῶν, δέδοικα μὴ πόρρω λίαν τῆς ὑποθέσεως ἀποπλανηθῶ. Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ πρότερον εἰρήκαμεν καὶ πάλιν ἐροῦμεν, ἢν μὴ πείσωμεν ὑμᾶς παύσασθαι τοιαῦτ' ἐξαμαρτάνοντας». Πῶς, ἐρωτῶμεν, ἁρμόζουσι ταῦτα μᾶλλον εἰς Ἀρεοπαγίτου στόμα ἢ τοῦ Ἰσοκράτους. Οὐδόλως ἄρα, νομίζομεν, πιθανὴ ἡ γνώμη ὅτι ὁ λόγος ἐκλήθη Ἀρεοπαγιτικὸς, διότι ὑποτίθεται ὑπό τινος τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐκφωνηθείς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐπιγραφῆς.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγράφη ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς δὲν διαφωνεῖ ὁ Κ. Κυπριανὸς πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε περὶ τούτου πραγματευθέντας. Ἐξ αὐτοῦ δηλονότι τοῦ προοιμίου καταφαίνεται ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἔγραφε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Ἰσοκράτης ἦν ἡ πόλις ἐκέκτητο πλείους ἢ διακοσίας τριήρεις, ἦγεν εἰρήνην, ἦρχε τῶν κατὰ θάλασσαν καὶ εἶχε συμμάχους πολλοὺς μὲν τοὺς ἑτοίμως, ἤν τι δέῃ, βοηθήσαντας, πολὺ δὲ πλείους τοὺς τὰς συντάξεις ὑποτελοῦντας. Ἐκ τούτων λοιπὸν καὶ ἄλλων ὁρμώμενοι ἐκ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ Ἱερώνυμος Βόλφιος ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Ὁλλανδὸς Βεργμάννος ἰσχυρίσθησαν ὅτι ὁ λόγος ἐγράφη μετὰ τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ὀλύνθου συνωμολόγησαν πρὸς Φίλιππον Ὀλυμ. βή, 3.=346 π. Χ.

Ἀλλ' ὁ Clinton in Fastis Hellenicis, ὁ Paulq, ὁ Benselet καὶ ὁ Rauchenstein ἐν τῇ κατὰ τὸ 1849 ἐν Λειψίᾳ ἀξιολόγῳ γερμανικῇ ἐκδόσει τοῦ πανηγυρικοῦ καὶ Ἀρεοπαγιτικοῦ, βασανίσαντες ἀκριβέστερα τὰ ἐν τοῖς §§ 9, 10 καὶ 81 μνημονευόμενα ἱστορικὰ γεγονότα, ἀποφαίνονται ὅτι ἐγράφη μετὰ τὸ πέρας τοῦ τριετοῦς συμμαχικοῦ πολέμου κατὰ τὸ 355, τὸ ὀγδοηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος ἄγοντος τοῦ Ἰσοκράτους.

Αὕτη δὲ εἶνε ἡ τανῦν ἄρχουσα γνώμη περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ καὶ ταύτην ἀσπάζεται καὶ ὁ Κ. Κυπριανός. Ἀλλ' ἀποροῦσί τινες διὰ τί ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως λόγῳ, γραφέντι τῷ 353, τρία δηλονότι ἔτη μετὰ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸν, καί τοι μνημονεύων πολλῶν ἄλλων προγενεστέρων λόγων του δὲν μνημονεύει καὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλως λύουσι τὴν ἀπορίαν ταύτην· ὁ δὲ Κ. Κυπριανὸς (σελ. 305) εἰκάζει ὅτι τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἔτι μᾶλλον ὑποστηρίζει τὴν ὑπ' αὐτοῦ προτεθεῖσαν γνώμην ὅτι ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς ὑποτίθεται ὑπό τινος τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἐκφωνηθείς.

Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν ἠδύνατο ὁ Ἰσοκράτης νὰ μνημονεύσῃ καὶ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως δι' ἄλλον λόγον τὸν ἑξῆς.

Ὁ περὶ ἀντιδόσεως λόγος, γραφεὶς κατὰ τὸ 82 ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ ῥήτορος (αὐτόθι § 82), εἶνε λόγος ἀπολογητικὸς,

ὡς ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται καὶ μάλιστα ἐκ τῶν § 89, 13, 32 καὶ ἐφ.

Κατηγορήθη δηλονότι ὑπό τινος Λυσιμάχου ὅτι « τοὺς ἥττους λόγους κρείττους δύναται ποιεῖν» (15), ὅτι «διαφθείρει τοὺς νεωτέρους· λέγειν διδάσκων καὶ παρὰ τὸ δίκαιον ἐν τοῖς ἀγῶσι πλεονεκτεῖν» (30)· τὸ δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν συντεῖνον, « διεβλήθη ὅτι τοιούτους γράφει λόγους, οἳ καὶ τὴν πόλιν βλάπτουσι καὶ τοὺς νεωτέρους διαφθείρουσι» (56). Δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον ὅτι μεταξὺ τῶν λόγων τῶν τὴν πόλιν βλαπτόντων πρῶτον ὑπηνίττετο ὁ κατήγορος τὸν Ἀρειοπαγιτικόν. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν ὁ ῥήτωρ, ἵνα ἀναιρέσῃ τὴν κατὰ τῶν λόγων αὐτοῦ κατηγορίαν, νὰ ἀναγνώσῃ μέρη ἐξ ἐκείνων αὐτοῦ τῶν λόγων, οἵτινες πρὸς τὸν σκοπὸν ἦσαν κατάλληλοι, ἐπομένως ἐξ ἐκείνων, οἵτινες μᾶλλον εὐηρέστησαν· καθὼς πρὸς ἀναίρεσιν (ἐν § 93) τοῦ δευτέρου μέρους τῆς κατηγορίας, ὅτι δῆθεν διαφθείρει τοὺς νέους, ἐκ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ μαθητῶν (§ 30) ἀνέφερε μόνον ὀκτώ, οὓς « ἅπαντας ἡ πόλις χρυσοῖς στεφάνοις ἐστεφάνωσε »· παρῆλθε δ' ἐν σιωπῇ τὸν Ἀρεοπαγιτικόν, διότι ὁ λόγος οὗτος, περὶ μεταβολῆς τῶν καθεστώτων πραγματευόμενος, πιθανῶς δὲν ἤχησε καλῶς εἰς τὰ ὦτα τῶν συμπολιτῶν του.

Ὅτι δὲ διὰ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἔμελλε νὰ ἐρεθίσῃ τὴν χολὴν πολλῶν ὀχλοκρατικῶν προέβλεπεν ὁ καλῶς τὰς διαθέσεις αὐτῶν γιγνώσκων Ἰσοκράτης· διότι ἰδοὺ τί λέγει ἐν § 57 τοῦ Ἀρεοπ. «εἶναι δ' ἔφασαν ἐμοὶ καὶ κίνδυνον, μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύων μισόδημος εἶναι δόξω καὶ τὴν πόλιν ζητεῖν εἰς ὀλιγαρχίαν ἀμβαλεῖν » πρβ. καὶ § 59. Τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ ἐγχειρήματος βεβαίως ὑπαινίττεται καὶ Διον. ὁ Ἁλικαρ. λέγων· » Τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ῥήτορος; ὃς ἐτόλμησε διαλεχθῆναι περὶ πολιτείας Ἀθηναίοις, ἀξιῶν μεταθέσθαι τὴν τότε καθεστῶσαν δημοκρατίαν, ὡς μεγάλα βλάπτουσαν τὴν πόλιν, ὑπὲρ ἧς τῶν δημαγωγῶν οὐδεὶς ἐπεχείρει λέγειν » ἐν β. Ἰσοκρ. 8.

Οὗτος εἶνε ἴσως ὁ πιθανὸς λόγος, δι' ὃν δὲν μνημονεύεται ὁ Ἀρειοπαγιτικὸς ἐν τῷ περὶ ἀντιδόσεως. πρβ. καὶ Baucheustein ἔκδ. Ἀρειοπαγ. σελ. 91.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπόν, φρονοῦμεν, συνάγεται ὅτι ὁ Ἀρεοπαγιτικὸς εἶνε σπουδαία πολιτικὴ διατριβὴ τοῦ Ἰσοκράτους, τοῦ καὶ ἄλλως γνωστοῦ διὰ τὴν κατὰ τῆς ἀκολασίας τοῦ δήμου σφοδρὰν ἀπέχθειαν, δι' ἧς ἀπεπειράθη, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ μελετωμένην πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀναγκαίαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ πανταχόθεν καταρρέοντος πολιτικοῦ οἰκοδομήματος· ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς Ἀθηναίους τοὺς ὁποίους πλάττει που συνηγμένους. Ἀφοῦ δ' ἐγγράφως δῆθεν (ὡς ἔπραττον κατὰ νόμον, ὅσοι νέον τινὰ νόμον ἔμελλον νὰ προτείνωσι, Schoman de com Ah. σελ. 255 καὶ ἐφ.) προεδήλωσεν ὅτι περὶ σωτηρίας θὰ λαλήσῃ ἐμφανίζεται πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄρχεται συμβουλεύειν. » Καὶ ὁ Ἀρειοπαγιτικὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἐστι, προτρέπων τοὺς Ἀθηναίους ἐπ' ἀρετὴν ἐξ ἐπαίνου μὲν τῶν προγεγονότων, καταδρομῆς δὲ τῶν ἔτι περιόντων » Φώτιος. Οὕτω, νομίζομεν, ἐξηγοῦνται καὶ αἱ πολλαχοῦ τοῦ λόγου ἀπαντώμεναι φράσεις, τὴν πρόσοδον ἀπεγραψάμην (15), τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην (1 καὶ 84), βραχέα διαλεχθεὶς παραχωρῶ τοῖς βουλομένοις συμβουλεύειν (77), χειροτονεῖτε ὅ,τι ἂν ὑμῖν δοκῇ (84) καὶ εἴτι ὅμοιον.

Ἐκλήθη δὲ Ἀρειοπαγιτικὸς, διότι τῆς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλῆς σκοπεῖ τὴν ἀνύψωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς λαμπρότητα καὶ δύναμιν, μεθ' ἧς ὁ Σόλων περιέβαλεν αὐτὴν, «ἐπίσκοπον πάντων καὶ φύλακα τῶν νόμων καθίσας» Πλουτ. Σόλ. 19.

Ἀφοῦ δὲ οἱ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰ συμφέροντά των πολιτευόμενοι δημαγωγοὶ, ἀφαιρέσαντες τὴν δύναμιν ταύτην ἀπὸ τὰς ἐπιτηδείους καὶ στιβαρὰς χεῖρας τῶν βελτίστων καὶ ἱκανωτάτων ἀνδρῶν τοῦ Ἀρείου πάγου, παρέδωκαν αὐτὴν εἰς

τὰς ἀσθενεῖς καὶ ἀνεπιτηδείους χεῖρας τοῦ δήμου, ἡ ἀταξία καὶ ἡ ἀνομία διεδέχθησαν τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν τάξιν. Εἰς μάτην τότε τῶν ὀλίγων ἡ φρόνησις καὶ ἡ φιλοπατρία ἠγωνίσθη ν' ἀναχαιτίση τὸν ἐκ τῆς ἀναρχίας προφανῆ κίνδυνον· ἡ πόλις ἀπὸ τῆς σεμνῆς ἐκείνης καὶ σώφρονος τοῦ Σόλωνος δημοκρατίας περιῆλθεν εἰς φοβερὰν ὀχλοκρατίαν καὶ δεινὴν ἀναρχίαν, τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἀπέβησαν ὀλεθριώτατα δι' ἅπασαν τὴν Ἑλληνικὴν φυλήν.

Ἐν Ἀθήναις

Α. Γ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

ἐκ τῶν τῆς ἀρχαιολογ. Ἑταιρίας ἀνασκαφῶν, τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη.

1.

Εἰρην . .
Εὐδώ(ρου
Σειδων(ι . .

Ἐπὶ κιονίσκου ἐπιτυμβίου λίθου Ὑμηττείου, ὕψους 0,23 διαμέτρου 0,19. Ἄνωθεν σώζεται ἡ ἁπλῆ στεφάνη, εὐθὺς δὲ ὑπὸ τὸν 3 στίχον εἶναι ἀποτεθραυσμένος ὁ λίθος. Τὰ γράμματα φαίνονται τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ τὰ τοῦ ἑξῆς ἀριθμοῦ.

2.

Νικ. . .
Θεο. . .
Ἀντι. . .

Ἐπὶ κιονίσκου ἐπιτυμβίου λίθου Ὑμηττείου, ὕψους 0,43 διαμέτρου 0,15. Σώζεται ἡ στεφάνη. Διὰ τοὺς παρ' ἡμῖν ἀρχαρίους ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ σημειοῦμεν, ὅτι ἐν ταῖς ἄνω δυσὶν ἐπιγραφαῖς ἐπίτηδες μόνον τὸ Εὐδώ συνεπλήρώσαμεν, τὰ δὲ ἄλλα ἀφήσαμεν ὡς ἔχουσι, διότι μόνον τὸ ρου ἦτο πιθανὸν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν βέβαιον συμπλήρωμα, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν ἓν τοιοῦτο εὑρίσκεται, ἀλλὰ πολλά, οἷον· Εἰρηναῖος, Εἰρήναις, Εἰρηνίων, Εἰρηνοκλῆς, Εἰρήνιππος, Εἰρήνη, Σειδώνιος, Σειδωνία, Νίκων, Νικόλαος, Νικήρατος, Νίκη, Νικὼ, Θεοδώρου, Θεοφίλου, Θεογένους, Ἀντιοχεὺς, Ἀντιόχισσα, Ἀντινοεὺς κτλ. —

3.

(α) (β) (γ) (δ)
αἱ στεφανι- οἱ φυλέται ἴσθμια Ἀμφιερ..

Ἐπὶ τετραγώνου λίθου Πεντελησίου, ὕψους 0,55, πλάτους 1,02, πάχους 0,51. Λείως εἰργασμένας ἔχει ὁ λίθος τὰς δύω μόνον ἐκ τῶν ἓξ ἐπιφανειῶν, μίαν τῶν τοῦ πλάτους, ἐφ' ἧς καθ' ὁριζόντειον γραμμὴν δύω στέφανοι δάφνης ἀναγεγλυμμένοι καὶ ἐντὸς αἱ ἐπιγραφαὶ α καὶ β, καὶ ἄλλην τὴν ἑτέραν τῶν τοῦ πάχους, ἐφ' ἧς τρεῖς στέφανοι διαφόρου εἴδους, ὧν οἱ δύω ἀνώτεροι ἔχουσιν ἐντὸς τὰς ἐπιγρ. γ καὶ δ, ὁ δὲ ὑπ' αὐτοὺς τρίτος ἔχει τὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν ἐν μέρει πολὺ βεβλαμμένην καὶ ἄδηλον, ἂν εἶχε ποτὲ γράμματα· ἴσως ὄχι. Σχῆμα γραμμάτων τὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Δὲν ἐννοῶ τὴν ά. ἐπιγρ. τί θὰ δηλοῖ, ἂν συμπληρωθῇ· οἱ στεφανῖται, ὡς φαίνεται ἀπαιτοῦσα μία σωζομένη κεραία ὁριζόντειος μετὰ τὸ ἰῶτα. Τὸ τῆς δ' ἐπιγρ. ἔψιλον δὲν μὲ παραξενίζει ἀφ' οὗ κατ' αὐτὰς καὶ ἐπὶ ἄλλης ἐπιγραφῆς (τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων) ἀνέγνων· ἀγωνοθέτης Ἀφιεράων (sic). Βεβαίως θὰ εἶναι τὰ ἐν Ὠρωπῷ Ἀμφιαράια, ὧν μνημονεύουσιν αἱ ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 2558 καὶ 1317 τυπωθεῖσαι ἐπιγραφαί.

4.

Οἱ ἐπὶ Π. Αἰλίου Φιλέου Μελιτέως ἄρχοντος ἐφηβοι
τὸν ἑαυτῶν κοσμητὴν
Σωσίστρατον, Μαραθώ-
νιον εὐνοίας ἕνεκεν
τῆς εἰς αὐτοὺς ἀνέστησαν,

παιδοτριβοῦντος
διὰ βίου Ἀβασκάντου
τοῦ Εὐμόλπου Κηφεισιέως.

Ἐπὶ ἀκεφάλου Ἑρμοῦ τῆς τετραγώνου ἐργασίας, λίθου Πεντελησίου, τεθραυσμένου εἰς δύω κομμάτια. Ταῦτα ἑνούμενα ἔχουσιν ὕψος 1,75. Πρὸς τῇ βάσει δὲ ἔχει ὁ λίθος πλάτος 0,31, πάχος 0,25. Ὁ ἐν τῷ α' στίχῳ ἐπώνυμος ἄρχων πρῶτον νῦν γνωρίζεται. Μεταξὺ τοῦ 6 καὶ 7 στίχου διάστημα ἄγραφον, ἔνθα καὶ τὸ σύνηθες αἰδοῖον, ἠκρωτηριασμένον πρόπαλαι. Εἶναι δὲ περίεργον, ὅτι τινὰ τῶν αἰδοίων τῶν πολυπληθῶν τούτων Ἑρμῶν εἶναι σωότατα, ἂν καὶ ἐνωκοδομημένοι εὑρέθησαν πάντες οἱ Ἑρμαῖ, ἄλλα δὲ ἐπίτηδες ἀπεκόπησαν, ἵνα μὴ ἀδύνατον ποιῶσι τὸν ὁριζόντειον τῶν λίθων θέσιν ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ καὶ ἀποκοπέντα ἐνετειχίσθησαν, καὶ νῦν ἀνευρίσκονται. Πείθομαι δὲ, ὅτι καὶ ταῦτα καὶ ἔτι πλέον αἱ κεφαλαὶ ἀπεκόπησαν ὑπὸ ἐμπείρων ἀνθρώπων διὰ μιᾶς ἢ ὀλίγων εὐστοχωτάτων πληγῶν· τόσον ὀλίγον εἶναι βεβλαμμένα, τινὲς μάλιστα καὶ δι' ὅλου. Εὑρέθησαν δὲ κεφαλαὶ μέχρι τῆς 23 Ἰουνίου, κοσμητῶν μὲν 34, ἀλλοῖαι δὲ 3, τὸ ὅλον 37, ὧν μία κολοσσιαία ἰδεώδης νεανική, ἄλλη δὲ πτιδίσκης εἰκονική, ἐστεμμένη στεφάνῳ.

5.

Ἡ ἐξ Ἀρείου
πάγου βου-
λὴ τῶν Φ καὶ
ὁ δῆμος ὁ Ἀ-
θηναίων
Εἰσίδωρον
Μ)αραθώνιον ἀρετῆς ἕνεκεν.

Ἐπὶ ἀκεφάλου Ἑρμοῦ λίθ. Πεντ. τεθραυσμένου εἰς δύω

Ὕψος 1,73, πλάτος 0,32, πάχος 0,29. Τοῦ τελευταίου στίχου τὰ γράμματα, ὄντα σενόμακρα, κατέχουσιν ἐπὶ τοῦ λίθου τόπον οὐχὶ πλείονα τῶν ἀνωτέρω ἐξωγκωμένων εἰς πλάτος κεφαλαίων.

6

Ὃν βασιλῆς ἔστεψαν ἐπ' εὐδικίῃ βιότοιο
καὶ σταδίοις ἱεροῖς στῆσαν ἀεθλοθέτην
ξυστάρχην Κεκρόπεσσι καὶ ἀθλητῆρσι Τρύφωνα
πάτρῃ κοσμητὴν παισὶν ἑοῖς ἔθετο,
κλεινότατον Κεκρόπων ἐρικυδέος ἕρμα πόληος
σωφροσύνης παίδων ῥύτορα καὶ βιότου.
Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Γαΐου Κυίντου Ἰμέρτου Μαραθωνίου
τὸν κοσμητὴν τῶν ἐφήβων Τρύφωνα Θεοφίλου
Ὑβάδην οἱ υἱοὶ Σάτυρος καὶ Θεόφιλος τὸν πατέρα καὶ
Ἀπολλώνιος Θεοφίλου τὸν θεῖον, αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν
παρέστησα τῷ ἰδίῳ κοσμητῇ Ῥούφῳ, Ἐλευσίῳ.
Γυμνασιάρχης δι' ὅλου ἔτους Μ. Ἰούλ. Πίος Παπειριανὸς
Ἀσκληπιάδης Εὐρυτίδας Ἰούλιος Θορίκιος καὶ ἄρχων
ὁ αὐτὸς στρατηγὸς Αἴλιος Ἀρτέμων· κήρυξ Ἀπολλώ-
νιος Θεοφίλου· βασιλεὺς Σάτυρος Τρύφωνος
Ὑβάδης· πολέμαρχος Τίτος Οὐάριος Ἐλευσείνιος
ἀγωνοθέται Φλυεύς.
Ἀντινοείων ἐν ἄστει Σάτυρος Τρύφωνος Ὑβάδης·
Ἀντινοείων ἐν Ἐλευσῖνι Θεόφιλος Τρύφωνος
Ὑβάδης, Ἀδριανείων Λὺρ. Ἐπιγένης καὶ Λυρήλ.
Ἀλέξανδρος Μαραθώνιοι· Φιλαδελφείων
Ἀπολλώνιος Θεοφίλου Ὑβάδης· Σεβηρείων Αἴλ.
Ἀρτέμων Σημαχίδης· Ἀντωνείων Μ. Ἰούλ. Πίος
Παπειριανὸς Ἀσκληπιάδης Εὐρυτίδας Ἰούλιος·
Κομοδείων Ἄννιος *Σφάλλων* Παλληνεύς·
Ἀθηναίων Τύλλιος Μητρόδωρος Μαραθώνιος·
Ἐπινικίων Αἴλιος Ζήνων Βερενεικίδης·

Θησείων ὁ κοσμητής· Ἀμφιεράων Κλ. Ἀπερ
Μαραθώνιος· Γερμανικείων Α. Πομπτούμιος
Πόπλιος Μαραθώνιος· τοῦ περὶ ἀλκὴν Οὐάριος
Ἐλευσείνιος Φλυεύς.

[θέσις τοῦ αἰδοίου]

ἀντικοσμήτης Ἐλευσείνιος Κίττου Αἰθαλίδης·
ἡγεμὼν διὰ βίου Γά. Τυρ. Τειμαγένης Σφήττιος·
παιδοτρίβης διὰ βίου Τελέσφορος Μενεκράτους Φλυ-

γραμματεὺς διὰ βίου ἱερεὺς Στράτων Κιθαιρῶνος Ἀχαρ-	
σωφρονισταὶ	ὑποσωφρονισταὶ
Κύτυχίδης Πραξιτέλους Παλ-	Εὐτυχιανός, Ἐπιεικίδης
Φοιβιανὸς *Πειραιέως* Λαμπτ-	Ζώσιμος Ἀριστωνος Βησα-
Ἐπίκτητος Εἰσιδώρου Ἀζηνι-	Νικόμαχος Ἀπολλωνίου
Ἀγάθων Φιλέρωτος Παιανιε-	Διονυσόδωρος, Παιανι-
Ἀφροδείσιος Ἀβασκ- Ἀχαρ-	Προσδόκιμος, Παλλη-
Μνησίθεος Δημητρίου Ἐρμει-	Μηνόδωρος Ἀγαθοκλέ-
Ἐρεχθεῖδος	Ἀδριανίδος
Εἰσίδοτος Φοιβιανοῦ Λαμ-	Αἴλ. Ἐπαφρόδειτος Ἀντι-
Δημήτριος, Ἀκαμπτρεὺς	Αἴλ. Διονύσιος Ἀντινο-
Σωτηρίδας Σωτηρίχου Κηφ-	Καλλίγαμος Διονυσίου
Φίλιππος Συμφόρου Κηφ-	Οἰνεῖδος
Αἰγεῖδος	Ἀφροδείσιος, Ἀχαρ-
Ἀφροδείσιος Μεγισαδώ- Γαρ-	Εὔπορος Ἀφροδεισί- Ἀχα-
Μνησίθεος, Ἐρχιεὺς	Προσδόκιμος, Ἀχαρ-
Δημήτριος Μνησιθέου Ἐρχ-	Κλ. Μαριλνὸς Ἀχαρ-
Εὔοδος Μνησιθέου Ἐρχι-	Κεκροπίδος
Αἰκίν. Καλλισόμαχος Γαρ-	Χαρμίδης Ἀμφιαρ- Μελ-
Πανδειονίδος	Πυθόδωρος, Ἐπι-
Περγασίδης Ἀγάθωνος Παι-	Ἔφεσιος Πυθοδώρ- Ἐπι-
Ζώσιμος Ἀγάθωνος Παια-	*Αἰθαλίδης* Στράτωνος
Ὄνασος Ἀντιόχου Κυθή-	Ἱπποθοωντίδος
Εὐτύχης Ληναίου Κυθή-	Ξενοκράτης Νικίου Ἀ

Λεοντίδος

Σάτυρος Τρύφωνος Ὑβά-
Θεόφιλος Τρύφωνος Ὑβά-
Ἀπολλώνιος Θεοφίλου Ὑβ-
Εὐμένης, Χολλείδης
Στάτιος Ἀβάσκαντος Χολ-
Στάτιος Κόρινθος Χολλεί-
Εἰσίδωρος Ἀφθονήτ-Λευκο-
Διονυσόδωρος Ἑρμεί-Λευκο-
Πτολεμαΐδος
Αἰλ. Ζήνων Βερνικίδης
Οὐάριος Ἐλευσείνιος Φλυε-
Σωτήριχος Στρατονίκου Φλ-
Ζόϊλος Ἀρκεσιλάου Φλυεύ-
Θεόφιλος Θηραμέν-Σημα-(sic)
Ἀχ(αμαντ)ίδος
Μ. Ἰούλ. Ἀσκληπιάδης Εὐρ—
. . ιν. ος Στράτων Ἕρμειος
. . . . . Εὔδημος Ἕρμειο-
Θαλῆς Ἀσκληπιάδου ἐκ Κ-
Χρῆστος Μοσχιανοῦ Κεφ-
Ἀριστιππος, Κυρτείδης
Ἀγάθων, Κυρτείδης
Φλάβ. Ἀμφικλῆς Σφήτ-
Καρπόδωρος Σωτρά-Ἡφαι-
Ζηνόδοτος Ξύστου Ἡφαι-
ὑποπαιδοτρίβης
Εὐτυχιανὸς Ὑακίνθου Σφή-
ὑπογραμματεὺς Αἰλ.
Εὐχάριστος Σφήττιος
διδάσκα-διὰ βίου
Εὔπορος Ἐπιγέ-

Νικίας, Ἀζηνιεὺς
Ἀντίοχος Νικίου Α . . .
Ἐπίκτητος, Ἀζην-
Νικίας Ἐπικτήτου Α . . .
Ἀπολλώνιος, Πε . . .
Κράτερος Ἀπο . . .
Τρύφων,
Αἰαντ(ίδος
Τύλλιος (Μητρόδωρος Μαραθ.
Μ. Αὐρ. Ἐπι(γένης Μαρ.
Μ. Αὐρ. Ἀλ(έξανδρος Μαρ.
Α. Ποὺσ(τούμιο)ς Μα-
Κλ. Ἀπ(ερ Μαρ)αθώνι-
Πορφύρ(ιος,) Μαραθώ-
Κλ Εὐτύ(χ)ης Μαρα-
Θάλλο Σωτηρίχου Μα-
Ζώσιμος, Μαραθώ-
Ἀντιοχίδος
Αἰλ. Ἀρτέμων Σημαχί-
Ἀν)νιος Σφάλλων Παλ-
Ζώσιμος Εὐτυχίδου Πα-
Εὔπορος Εὐτυχίδου Πα-
Θάλλος Καλλικράτους
Παράμονος, Ἀμφι-
Ἀτταλίδος
Αἰλ. Λόγισμος Ἀγνού-
Πό. Αἰλ. Ζωΐλος Ἀγν.
Σωσικράτης Ἐπικτήτου
Πρεῖμος Ἐπικτήτου
Ἴλαρος, Ἀθμονεὺς
Ἐπαφρόδειτος Ἰάσον-

νους Ἀχαρνεύς.

Ὁπλομάχος Διονύσιος Νεικομάχου Φαλ-
διδάσκαλος Εὔπορος Ἐπιγέ-Ἀχαρ-
κεστροφύλαξ Χρυσόγονος, Φλυεὺς
ἐπὶ Διογνείου Κλ. Ξενοφῶν
καψάριος Μέλισσος.

Ἐπέγγραφοι

Πολύκαρπος — Ἑρμεία
Ἀθήναιος — Πολυδεύ-
Ἐπάγαθος — Ἀφροδει-
Ὄλμος,
Φίλητος — Φιλοστόργου
Κλώμενος,
Περιγένης — Ἑρμείου
Διονύσιος — Δημητρίου
Ζώσιμος — Ἀναξιλάου
Ὑγεῖνος — *Ὀρ εστείου*
Μουσαῖος — Εὐτυχᾶ
Θησεὺς — Προσδοκίμου
Μηνᾶς — Εὐβούλου
Χρηματῖνος
Κλ. Ἡρακλέων
Κλ. Διονύσιος
Κονδιανὸς Μενίππου
Μένιππος,
Καλλίστρατος Μενίππου
Τύλλιος Ἐπίκτητος
Διονύσιος Δημητρίου
Ἑρμῆς Εὐτυχᾶ
Ἀντέρως,
Φιλουμενὸς Ἀντέρω—

Διονύσιος Εὐτυχᾶ
Φαῦστος Εὐτυχᾶ
Θησεὺς Σωτηρίχου.

Ἐπὶ ἀκεφάλου Ἑρμοῦ λίθ. Πεντ. ὕψους 1,92, κάτω πλάτ. 0,28, πάχους 0,25. Σώζεται μέρος ἱματίου ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου κατιόν. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν πλαγίων πλευρῶν εἶναι οἱ στίχοι οἱ ἀπὸ τοῦ 92ου καὶ ἑξῆς. Παρατηρῶ ὀλίγα· ὁ Ἵμερτος ὡς ἐπώνυμος ἄρχων τώρα πρώτην φορὰν γνωρίζεται, ἄλλως δὲ ὄνομα Ἱμέρτου Μαραθωνίου πλεονάκις ἀπηντήθη ἐν ἐπιγραφαῖς τῶν Ῥωμ. χρόνων, ὁ δὲ Στράτων ὡς γραμματεὺς καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 276 τοῦ C. I. Gr. ἀναγινώσκεται, οὕτω καὶ τὸ Κεκρόπεσσι, ἀντὶ Ἀθηναίοις, ἀναγινώσκεται αὐτόθι ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 165 ἐπιγρ. — Ὁ διδάσκαλος διὰ βίου εἶναι δὶς ἀναγεγραμμένος καὶ ἐν τῷ κυρίῳ τοῦ Ἑρμοῦ προσώπῳ τελευταῖος, καὶ ἐν τῇ πλαγίᾳ πλευρᾷ, στίχ. 2ῳ· ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ θέσει εἶναι τὰ γράμματα ἀμελέστερα καὶ ὡς ὑπ' ἄλλης χειρὸς προστεθειμένα. Δὲν ἠχαριστήθη, φαίνεται ὁ ἀνήρ, ὅτι ἀνεγράφη ἐν τῇ πλευρᾷ καὶ μάλιστα μετὰ τὸν ὁπλομάχον, καὶ ἔβαλε καὶ τὸν ἔγραψαν καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου προσώπου, καλῶς κακῶς! ἀλλ' ἴσως τὸν ἀδικοῦμεν· καὶ τὴν Β'. ἀναγραφὴν διέταξαν οἱ εὐγνώμονες μαθηταί του. Τρίτη εἰκασία δὲν ἐγχωρεῖ, νομίζω, ὅτι δηλ. κατὰ λάθος μόνον τοῦ λιθοξόου ἀνεγράφη δὶς, διότι ἐναντιοῦται τὸ, ὡς εἶπα, ἀλλοῖον σχῆμα τῶν γραμμάτων. Τινὲς τῶν ἀναγεγραμμένων δὲν ἔχουσι τὸ δημοτικόν των· ὅπου δὲν ἐσημείωσα στιγμὰς, δὲν εἶχεν ἀναγραφῆ τοῦτο ποτὲ, καὶ ὁ λίθος εἶναι ἀβλαβής. Τὸ καψάριος τοῦ 96ου στίχου δηλοῖ, φαίνεται, ἐπιστάτην τῆς τῶν γυμνασίων ἱματιοθήκης, ὡς τὸ λεντιάρις τῆς ἑξῆς ἐπιγραφῆς.

7.

ἀγαθῇ τύχῃ
Εἰσίδοτον Καρποδώρου Φυ-

λάσιον οἱ ἔφηβοι τὸν ἑαυτῶν κοσμητὴν ἀντικοσμήτης Τρόφιμος Ζωσίμου Εὐπυρίδης ἐπὶ τοῦ μετὰ Τιν[ί]ον Ποντικὸν ἄρχοντα ἐνιαυτοῦ.

γυμνασίαρχοι — σωφρονισταί

Βο[ι]ηδρομιῶνα Εἰσίδοτος Φυλάσιος καὶ ἠγωνοθέτησεν Ἀντινοείων τῶν ἐν Ἐλευσῖνι, Πυανοψιῶνα Φλά. Ματ[ρ]Ὀρ Ἀθμονεύς.

Ἡρακλείδης, Σφήττιος
Ἄνθος Παρκμόνου Παλληνεὺς
Ἰούλ. Δόναξ Κυδαθηναιεύς·
Δημήτριος Μιλτιάδου Μαραθώνιος,
Δημήτριος, Ἀλαιεὺς

Μαιμακτηριῶνα Λίγιοι Μαρκελλεῖνος καὶ Εἰσίδωρος Ἀγνούσιοι.

Ὑποσωφρονισταὶ
Ἑρέννιος Χρυσέρωτος Ἀθμονεὺς
Ἰούλ. Μοντανὸς

Ποσειδεῶνα Ἦιχος, Κηφι[σ]Δόναξ, Κυδαθηναιεὺς

Γαμηλιῶνα οἱ παῖδες τῶν Εὐοδος, Ἀγνούσιος

Σωφάνης, Μελιτεὺς

Ἀνθεστηριῶνα Ἐρατῶν Εὐ[κ]ράτους Κηφισιεὺς ἔτος ΛΔ

Σωφρονιστῶν Εὔπορος Ἕλενος Χαρίτων Δημήτριος Μιλτιάδης.

Εὐφραντίδης Δημητρίου Ἀλαιεὺς παιδοτρίβης διὰ βίου

Ἀβάσκαντος Εὐμόλπου Κηφισιεὺς καὶ Ἑρμεία; Εὐμέ[νους] ἤγεμών

Ἐλαφηβολιῶνα καὶ Μουνιχιῶνα ὃ ἄρχων τῶν ἐφήβων καὶ ἀγωνοθέτης τῶν Φιλαδελφείων Φιλότιμος Ἀρκεσιδήμου Ἐλευσίνιος.

Μείλιχος, Βησαιεὺς ὁπλομάχος
Εὐκράτης, Ἐπικ[τήτ]ου διδάσκαλος ἐφήβων

Θαργηλιῶνα Ὀρφ. Κρίτων καὶ ἠγωνοθέτησεν Ἀντινοείων τῶν ἐν ἄστει.

Σφή[κ]Ἀπελλῆς, Φλυεὺς γραμματεὺς
Διονυσόδωρος, Κολωνῆθεν

Σκιροφοριῶνα Πομ. Μάγνος Βιρ[ε]νικίδης καὶ ἠγωνοθέ[τησεν].

τησεν Ἀδριανείων.
Ἑκατονβαιῶνα Κλ. Πάτροκλος Μαραθώνιος
Ματαγειτνιῶνα Κλ. Εὔμολπος Μαραθώνιος
Γερμανίκεια οἱ ἐφηβοι. Ἐπινίκια ὁ ἀντικοσμήτης Τρόφιμος Ζωσίμου Εὐπυρίδης.
[θέσις τοῦ αἰδοίου]

Ἐρεχθεῖδος Ἐπίκτητος, Τρικορύσιος
Ἧχος, Κηφισιεὺς Ὀνόμαστος Ζωσίμου Σκαμ-
Θεόφιλος, ἐκ Κήδων Εἰσίων Ἀλεξάνδρου Θριάσι-
Πραξᾶς Μυστικοῦ Λαμ- Οἰνεῖδος
Μουσαῖος, Ἀναγυράσιος Εἰσίδοτος, Φυλάσιος
Ἀφθόνητος Ἀπολλωνίδου Κη- Ἀθηνίων Διονυσίου Φυλάσι-
Ἀλεξανδρος, Λαμπτρεὺς Κλ. Ῥόδιππος Ἀχαρνεὺς
Φοιβιανὸς ΠειρΕῶς Λαμπ- Κλ. Χαρήσιος Ἀχαρνεὺς
Πρωτογένης, Λαμπτρεὺς Λούκιος, Ὄηθεν
Ὄλυμπος Ἡλιοδώρου Κηφ- Ἰακχος ὁ καὶ Διονυσόδωρος
Τελέσφορος Συμφόρου Κη- Κεκροπίδος
Αἰγεῖδος Χαρίτων Σωφάνους Μελι-
Ἐλευσίνιος Προσδοκίμου Δημήτριος, Ἀλαιεὺς
Ἑρμείας Ζωσίμου ἐκ Μυρ- Λεωχάρης Εὐπόρου Ἀλαι-
Πανδεωνίδος Ἀπολλώνιος Ζωσίμου Ἐπη
Εὔπορος Δόνακος Ζώσιμος, Ἐπεικίδης
Ονησικράτης Φιλέρωτος Παι- Ἱπποθωντίδος
Αἰλ. Ἐπίκτητος Παιανιεὺς Ἐράτων Εὐμένους Ἀζηνιεὺς
Ἀλέξανδρος Ζωσίμου Κυδα- Κρατεῖνος Δαιδάλου Ἀζηνιεὺς
Ῥόδων Στιριεὺς Σωσίπατρος Δαιδάλου Ἀζηνι-
Ἰουλιανὸς Ὀνησίμου Παιανι- Γενέθλιος Ἐλευσεινίου ΠειρΕ-
Λεωντίδος Εὐπραξίδης Φιλείνου ἐκ Κ-
Ἀλέξανδρος Κίττου Αἰθαλίδης Πρεῖμος, Πειραιεὺς
Ἀρχιγένης Ἀριστοκράτ. Χολ- Δημοσθένης Ἀσκληπιάδου Ἀζ

Εἰσίδωρος Ἰαναρίου Εὐπυρίδης Ὀλυμπιόδωρος ὁ καὶ Ἀλέξαν-
Ἄννιος Διονύσιος Χολλεί- Αἰαντίδος
Διονύσιος Ἑρμείου ἐξ Οἴου Κλ. Εὔμολπος Μαραθώνιος
Ἀγαθόδωρος, Κήττιος Μιλτιάδης Δημητρίου Μαρα-
Τρόφιμος Θεμιστοκλέους Εὐ- Ζώσιμος Σκτύρου Μαραθώ-
Εὐφρόσυνος Εὐπόρου ἐξ Οἴου -νατων, Φλυηρεὺς
Πτολεμαΐδος Καρπόδωρος, Μαραθώνιος
Πομ. Μάγνος Βερνικίδης Ἀλκαῖος Ηρείμου Μαραθώ-
Δομέστιχος Νικίου Βερ- Ἀντιοχίδος
Θεμίσων Εὐελπίστου Πεντε- Δημοσθένης Ἄνθου Παλλη-
Σεραπίων Δημονίκου Φλυ- Ἀττικὸς Ἄνθου Παλληνεὺς
Ἀχαμαντίδος Ζώσιμος ὁ καὶ Ἑρμείας Πα-
Ὀρφ. Κρίτων Σφήττιος Θεόφι(λ)ος Κάλλωνος Παλ-
Ἔλενος Ηρακλείδου Σφήτ- Νεικόστρατος Λογίσμου
Εὔκαρπος Ἔρωτος Κεφα- Εὔοδος, Ἐργαδεὺς
Ἀττικὸς Εὐδόξου Σφήτ- Ἀτταλίδος
Ἀθήναις Ἀπολλωνίου Πέρ- Αἰλ Μαρκελλεῖνος Ἀγνού-
Ἀδριανίδος Αἰλ. Εἰσίδωρος Ἀγνούσιος
Φιλότιμος Ἀρκεσιδήμου Ἐλε- Φλ. Ματορ Αθμονεὺς
Δαμήτριος ὁ καὶ Γλαῦκος Τερψίλαος Ἀντιφῶντος
Δαιδαλίδης Εὔοδος, Ἀγνούσιος

ὑποπαιδοτρίβης Τελέσφορος Ἀβασκάντου Μιλήσιος.

ἐπέγγραφοι

Ἡρακλείδης Εἰσιδ- Ἐπίγονος,
Πάνκαρπος Φιλοπ- Ζωσιμίων,
Μαϊαμμᾶς Φίλωνος Ὀνησᾶς Εὐρώτα
Κλ. Νάρκισσος Τρόφιμος Ἀσκληπιάδου
Ἰούλ. Σίνων Σύμφορος,
Τυχικὸς, Εἰσᾶς Ὀνησίμου
Ἀγαθόπους, Σωτᾶς Φιλήτου

Μύρων Συμφέρον-
Ἔρως,
Εὔκαρπος Ἔρωτος
Ἰούλ. Εὔθυμος
Ὀρφ. Ἐλευσίνιος
Ὑάκινθος Μενεκρ-
Καρείνας Διονυ-
Ἀθήναιος Ἀττά-
Θάλλος Ἀντιόχου
Ἀφροδείσιος,
Εὔκαρπος Εὐφροσύ-
Φιλοκύριος Ζωσι
Ἀφροδᾶς Νίκωνος
Ἕλενος Θάλλου
Ὀνήσιμος Ἐπιγόνου
Εὐτύχης Ἐπαγάθου
Παναθήναις Θεοφίλου
Φιλούμενος Πλουτί-
Ὄνασος Ἔρωτος
Μάρκελλος Ζωσᾶ
Παράμονος Κόσμου
Ἀφροδίσιος, Πρ.
Ὑγεῖνος Ἀλεξάνδρου
Ζώσιμος ΠειρΕῶς
Εὐτύχης Τρύφωνος
Ἑρμῆς Τειμοθέου
Καλλικράτης Εὐφράστου
Εὔκαρπος Μελίσσου
Εἰσίων,
Πόθος,
Ἑρμῆς Φιλέρωτος
Γλαῦκος Καρπίωνος

Κόρινθος Ὀνησίμου
Ἐλπίνικος Ὀνησίμου
Θράσων,
Ἀπολλοφάνης Ὀνάσου
Μενεκράτης Ἀφθονήτου
Ἄμβροτος Ζωσίμου
Ζώϊλος Συμφόρου
Δεῖος Διονυσοδώρου
Εὐήμερος Συμφόρου
Κλ. Ἀχιλλεὺς
Σωκράτης Μάρκου
Σύμμαχος,
Ζωσιμιανὸς Ζωσίμου
Ἀριστοβις Ζωσίμου
Ἀθήναϊς Ζωσίμου
Ὀνησᾶς,
Ζώσιμος Ἐπαγάθου
Εὐτυχᾶς,
Δημύλος Ζωσίμου
Ἐπαφρόδειτος Ἑρμείου
Ἐπάγαθος Ἀθηνοδώρου
Σαυφεῖος Ζώσιμος
Μηνόφαντος,
Ἐπαφρόδιτος Ἔρωτος
Διονυσόδωρος,
Λέων Εὐφροσύνου
Ἐπίκτητος Ἀρίστωνος
Ἀφροδίσιος Εὐκλέους
Νικηφόρος Νικοστράτ-
Κλ. Εὐτυχιανὸς
Ἴλαρος,
Ἀρκόλαμπος

Ἐλπιδηφόρος,
Μέμ. Τελέσφορος
Ζώσιμος Ἡρακλείδου
Εὐάγγελος,
Ῥουστικὸς Ἀθηναίου
Εὐφραντίδης Ἀθηνα-
Λιφίδιος Χρυσόγονος
Ἀλέξανδρος Ἀνταίου
Φλά. Διαδουμενὸς
Ἀντῶνις Μενάνδρου
Ἑρμείας Τυχικοῦ
Ἀγαθοκλῆς,
Λεωνίδης,
Ζώσιμος Ἐπαφροδίτου
Σύμφορος Ζωσίμου
Σεκοῦνδος Διονυσίου
Ἡρακλείδης Φιλοδή-
Δωσίθεος Εὐτυχίδου
Κλάδος Ἀρισταινέτου
Εὔπλους,
Ἐπίγονος,
Εὐφρᾶς Εὐφροσύγου
Ἀπολλώνιος Σπόρου
Εὐκαρπᾶς Ἐλευσινίου
Κλ. Λάκων
Μηνόφιλος Σωκρα
Ἀφροδίσιος Αττάλου
Φιλόστοργος Ἱερα(πί)ει
Ἐπίγονος Ἀπολλο-
Ἀρίστων Ἑσπέρου
Ἀνέγκριτος Ἀνεγκλή-
Τρύφων Ἀσκληπιά-

Κόσμος,
Ζώσιμος Ἀγαθόποδος
Διονῦσις,
Διογῦσις,
Φίλων Διονυσίου
Τελέσφορος Παρθενίου
Ἰουλιανὸς Ἀσκληπιάδου
Σαβεῖνος Ἐπαφρᾶ
Ῥοῦφος Πρείμου
Ζώσιμος Καλλιμάχου
Μητρόδωρος,
Εὔπορος,
Ἰούλ. Θεμιστοκλῆς
Διονύσιος Λευκίου
Ζώσιμος Εἰσιδώρου
Τρόφιμος Εὐτύχους
Μέλισσος Εἰσιδώρου
Νίκων Εἰσιδώρου
Εὔπορος Μηνοφίλου
Ἐπίκτητος Ἀγάθωνος
Εὔπλους Μηνοφίλου
Ἥλεις Θεοδώρου
Ἀΐλ. Διόφαντος
Ἀστράγαλος Ζωσίμου
Καρπίων Πριμίωνος
Πρώταρχος Διονυσίου
Σωτᾶς Φιλήτου
Ἐλευσίνιος Ῥούφου
Εὔκαρπος Ζωσίμου
Ἀπολλώνιος,
Ἀφροδίσιος Τυχικοῦ

Διονύσιος,
Χρήστος Ἕρωτος
Ἀρτεμίδωρος,
Ἀφροδᾶς Ὑγείνου κεστροφύλαξ Ἀφρο-
Σωκράτης Ἀσκληπιά- δείσιος Ἡρακλεί-
Π(εἰ)ωσφόρος Ὑγείνου σιος
Ἀφροδίσιος Ὑγείνου
Ἀντώνιος Μενάνδρου ἐπὶ Διογενίου
Καλλικράτης Αἰθάλου Ἀβάσκαντος
Ὀνησᾶς, Εἰσιδότου.
Ζώσιμος Εὐκάρπου
λεντιᾶρις Ἕλενος Θάλλου Μιλήσιος.

Ἐπὶ ἀκεφάλου Ἑρμοῦ λίθ. Πεντ. ὕψους 1,49 πλάτους 0,38 πάχους 0,29. Δὲν σημειοῦμεν ἄλλο, εἰμὴ ὅτι τὰ γράμματα ἦσαν κεχρισμένα ἐρυθρᾷ βαφῇ, ὅτι ἐνιαχοῦ δύω στιγμαὶ ἐνεχαράχθησαν ἐπὶ φωνήεντος ὄντος μεταξὺ ἄλλου φωνήεντος καὶ ὅτι τὸ τοῦ τελευταίου στίχου δημοτικὸν Ἐργαδεύς, συνώνυμον τῆς παλαιᾶς τῶν Ἐργαδέων φυλῆς (Πλουτάρχ. Σόλ. 23) δὲν ἐμφανίζεται πρώτην ταύτην φοράν, ἀλλ' ἴσως δευτέραν. Πρῶτος ἐγὼ πρὸ 14 ἐτῶν ἀνέγνων αὐτὸ ὡς *δημοτικὸν* ἐν πληθ. ἀριθμῷ ἐπί τινος Ἀθηναϊκῆς ἐπιγραφῆς τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, οὔσης τότε ἐνῳκοδομημένης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Πρόδρόμου πρὸς βορρᾶν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἀνεκοίνωσα τὰ περὶ τοῦ λίθου τούτου εἰς τὸν Κ. Ἀλ. Ῥαγκαβῆν, ὅστις μετά τινας ἡμέρας μ' εἶπεν, ὅτι διεβίβασεν εἰς τὸ Instituto τῆς Ῥώμης ἀντίγραφον αὐτοῦ, ἔνθα πιθανῶς ἐδημοσιεύθη· ἀλλὰ δὲν μετέβη εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ βιβλία τὸ ὄνομα, ἴσως ἀπιστηθέν· οὕτω καὶ τὸ Φυρώνεως ἦν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λίθου πλῆρες ὡς δημοτικόν, καὶ αὐτὸ παρεμελήθη ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἐκδόντων ἀρχαιολογικὰ βιβλία. Ἡ ἐπιγραφὴ ἃ ἐκείνη ἐξεδόθη ὑπὸ Κ. Σ. Πιττάκη ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, μετά τινα ἔτη, ἀλλὰ

δὲν εὑρίσκω ὑπὸ ποῖον ἀριθμὸν, ἵνα παραπέμψω εἰς αὐτόν.

Οἱ ἀναγνῶσται τοῦ Φιλίστορος παρακαλοῦνται νὰ διορθώσωσιν ἐν τῷ 9ῳ τεύχει, ἐπιγρ. 3η, στίχ. 15 τὸ ΑΔΟΝΟΣ, εἰς: Ἀάφνος· οὕτω τώρα, ἐκπλυθέντος τοῦ λίθου κάλλιον ὑπὸ τῶν βροχῶν, ἀνέγνων τὸ ὄνομα. Ἐν τῷ αὐτῷ τεύχει εἶπα ἐν σημειώσει τῆς 2ας ἐπιγραφῆς, ὅτι τὰ ἐκεῖ μνημονευόμενα συνέδρια φαίνονται γυμνασιακά τινα. Ἀθετῶ τώρα τοῦτο, καὶ πιστεύω, ὅτι εἶναι πολιτικά, οἷον ἡ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου καὶ ἡ τῶν Φ, ὡς ταῦτα οὕτω πολλάκις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὀνομάζονται, καὶ ἀπορῶ, πῶς τότε μὲ διέφυγε. Αὐτόθι ἐν σελ. 384 ὁ 13ος στίχος ἀναγνωσθήτω οὕτω πρωτοπαλλήκαρον· ὁ δὲ τρίτος καὶ ἕρηβος εἶναι καὶ ἀγωνοθέ—.

Περὶ δὲ τῶν δύω τεμαχίων τῆς ἐφηβικῆς στήλης τῆς ἐπὶ Νικοδήμου ἄρχοντος, τὰ ὁποῖα λέγει ὁ Κ. Σ. Π. ἐν τῷ 55ῳ φυλλαδ. τῆς ἀρχαιολ. Ἐφημερίδος, ὅτι εὑρέθησαν *πρὸ μικροῦ*, καὶ ὅτι θέλει τὰ δημοσιεύσει, λέγομεν, ὅτι τὸ μὲν πρῶτον εὑρέθη τῇ 29 Ἰανουαρίου 1861, καὶ τὰ ἐκ τούτου προελθόντα εἰς φῶς νέα μέρη τῆς ἐπιγραφῆς ἐφροντίσαμεν νὰ τὰ ἀνακοινώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας 4 σχεδὸν μῆνας πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 55ου φυλλαδίου τῆς ἀρχαιολ. ἐφημερίδος, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ ἔχει ἐπὶ κεφαλῆς χρονολογίαν τὸ 1860, διενεμήθη ὅμως ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Μαΐου 1861, τὸ δὲ ἄλλο τεμάχιον εὑρέθη τῇ 17 Ἀπριλίου 1861, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν προστίθεται εἰς τὴν ἡμετέραν ἔκδοσιν, εἰμὴ 4 γράμματα εἰς τὸν 9ον στίχον τάδε· «καὶ τ. .» Ταῦτα δὲ ἐνθετέα μετὰ τὰ ἐκεῖ· Διονυσίωι. . — Ταῦτα ἐδηλώσαμεν, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι τὰ τεμάχια εἶναι κομιδῇ νέα καὶ ἐμπεριέχουσί τι μάλα περίεργον. Περὶ δὲ τῶν σφαλμάτων ὅσα ὁ Κ. Σ. Π. ἐν τῷ αὐτῷ φυλλαδίῳ του μᾶς ἐλέγχει, δὲν εὐκαιροῦμεν σήμερον ν' ἀπαντήσωμεν· Ἄλλοτε.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 24 Ἰουνίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης ἐν γένει καὶ ἰδίως περὶ τῆς ῥίζης.

Τί εἶνε ἡ ῥίζα τῆς λέξεως ;

Εἶνέ τι πλάσμα τῆς φαντασίας, κενὸν ἄθυρμα τοῦ γραμματικοῦ, ἢ ἔχει τινὰ οὐσιαστικὴν ὕπαρξιν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ; Ἀσάφεια καὶ δὴ καὶ σκότος παχὺ ἐπικρατεῖ ἀκόμη παρ' ἡμῖν περὶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως *ῥίζα*, ἐν ᾧ ἀλλαχοῦ καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ ἤρχισε νὰ διευκρινῆται ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη χρόνου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραμμάτων τούτων.

1) über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechts von Wilhelm von Humboldt. Berlin 1835.

2) Grammatik, Logik und Psychologie, ihre Principien und ihr Verhältniss zu einander, von H. Steinthal, Berlin 1855.

3) System der Sprachwissenschaft von K. W. L. Heyse etc. Berlin 1856.

Κατὰ τὴν ψυχολογικῶς τε καὶ φυσιολογικῶς ἀποδεικνυομένην γνώμην τῶν ἀνδρῶν τούτων τὰ περὶ τῆς σημασίας τῶν ῥιζῶν ἔχουσιν ὧδε.

α.) Ἡ γλῶσσα ἐν γένει πρέπει νὰ ἐγενήθη ὁμοίως, καθὼς αἰσθανόμεθα ἀκόμη σήμερον τὴν γένεσίν της ἐν τῷ νηπίῳ.

β.) Γλῶσσα καὶ προϋπόθεσις τῆς ὑπὸ τῶν περιεστώτων καταλήψεως τῶν ἐκπεμπομένων φθόγγων συμπίπτουσιν· οὐδένα γλωσσικὸν φθόγγον ἐκβάλλει τὸ νήπιον πρότερον, πρὶν ἢ ὑποπτεύσῃ, ὅτι οἱ ἀκούοντες τὸν καταλαμβάνουν. Ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ τὴν διὰ χειρονομιῶν καὶ ἄλλων σχημάτων γλῶσσαν τοῦ κωφαλάλου. Καὶ οὗτος προϋποθέτει τὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων κατάληψιν τῶν χειρονομιῶν του.

γ.) Παρὰ τῷ νηπίῳ καὶ ἐν τῇ γενέσει τῆς γλώσσης ἐν γένει τὰ σωματικὰ σχήματα ἀνέκαθεν συντελοῦσιν εἰς τὴν κατάληψίν τοῦ φθόγγου (πρβλ. Heyse σλ. 134). Ἀκόμη καὶ σήμερον ἀπαίδευτοι μάλιστα ἄνθρωποι, διὰ νὰ κάμνωσι καταληπτοτέραν τὴν ἑρμηνείαν των, λαλοῦντες χειρονομοῦσι.

δ.) Οἱ πρῶτοι φθόγγοι, τοὺς ὁποίους ἐκβάλλει τὸ νήπιον, τοὺς ἐξέβαλλε δὲ βέβαια καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, δὲν ἀνήκουσιν ἀκόμη εἰς τὸ *πνεῦμα*, τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λογικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰς τὴν *ψυχήν*, τὸν ζωϊκὸν βίον, τὴν φυσικήν, οὕτως εἰπεῖν, γλῶσσαν, καὶ εἶνε 1) *μηνύματα* ἀορίστων καὶ ἀδιακρίτων ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν *παθημάτων* καὶ *αἰσθημάτων*, *αἰσθηματικοὶ φθόγγοι*· ἀ, ἄ, ἄ, ἄ᾽ ὅ, ὦ, ὦ᾽ αἴ, οἴ· ἰά, ἰὼ κ. λ. 2) *μιμήματα φυσικῶν ἤχων*, *ἠχομιμητικοὶ φθόγγοι*· βάμ, βίμ, βούμ· πάφφ, πούφφ· πλάτζ, πλίτζ, πλούτζ· μά, μή (=μσε)· βά (=βσέ). βου κλ. 3) *δηλώματα ὑρίξεων*, *ὁρεκτικοὶ φθόγγοι*· στ, ψ ἢ πίς, σσ ἢ σούς· ἔ· κλ. Οἱ τριτοὶ οὗτοι φθόγγοι οὔτε λέξεις εἶνε, καθὼς εἴπαμεν, οὐδὲ ῥίζαι τῆς πνευματικῆς γλώσσης· διότι δὲν παριστάνουσιν ἀντικείμενα, δὲν εἶνε σταθερὰ καὶ μόνιμα σημεῖα παραστάσεων, ἀλλ' ἁπλᾶ μηνύματα ἀορίστων καὶ ἀδιακρίτων αἰσθημάτων καὶ νηπιώδη ἀθύρματα τοῦ τὰς αἰσθήσεις διηρεθισμένου ὑποκειμένου, ἐν ᾧ αἱ λέξεις τῆς πνευματικῆς ἢ λογικῆς γλώσσης σημαίνουσι *παραστάσεις*, ἀλλὰ *παραστάσεις συγκεκριμέναι*, μερικὰς τὸ πρῶτον, *ὄχι ἐννοίας γενικὰς καὶ ἀφῃρημέναι*. Τοὺς φυσικοὺς τούτους φθόγγους μάλιστα τοὺς 2) καὶ 3) μεταχειρίζεται ἔπειτα ἡ πνευματικὴ γλῶσσα πρὸς διάπλασιν τῶν ἰδίων στοιχείων.

ε) Ἡ γένεσις τῆς γλώσσης, τῶν πρώτων δηλ. στοιχείων της, εἶνε ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ, δι' ἧς τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὰς *ἐντυπώσεις* τῶν *αἰσθητηρίων* εἰς τὰς γενικὰς ἐννοίας μεταβαίνει. Αἱ δὲ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ταύτης ἀναπτύξεως εἶνε αἱ ἑξῆς· 1) ἡ *ἀρχικὴ* ἡ *ἐντύπωσις* τῶν αἰσθητηρίων (καὶ τὰ δι' αὐτῆς

διεγερθὲν αἴσθημα, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος μόνον δεκτικῶς ἔχει· 2) τὸ *αἴσθημα* ἢ ἡ αἴσθησις μεταβαίνει εἰς *ἀντίληψιν*, ὅταν τὸ πνεῦμα στρέψῃ τὴν *προσοχήν* του ἐπὶ τὴν ἐντύπωσιν καὶ ἀντιληφθῇ αὐτῆς, τὴν ἀναλάβῃ εἰς ἑαυτό. Ἡ *ἀντίληψις* ἄρα εἶνε *συνειδητὴ ἐντύπωσις*. 3) Ὅταν ἡ ἀντίληψις ἐν τῇ συγκεκριμένῃ της ὁλότητι ὡς εἰκὼν μένῃ αἰωρουμένη ἐν τῇ διανοίᾳ ἢ πρὸ τῆς συνειδήσεως, καὶ ἀφ' οὗ ἡ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐντύπωσις παρέλθῃ, τότε ἡ ἀντίληψις μεταβαίνει εἰς ἐσωτερικὴν (πνευματικὴν) *ἐποπτείαν*. 4) Ὅταν ἡ ὁλικὴ εἰκὼν τῆς ἐποπτείας κατὰ τὴν ὑλικήν της περιοχὴν ἐν τῇ διανοίᾳ εἰς τὰ στοιχειά της κατατμηθῇ (ὄν, προσόν· πρόσωπον ἢ πρᾶγμα καὶ ἰδιότης ἢ ἐνέργεια) καὶ ἕν τι τούτων δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀποχωρισθὲν ὑπό τινα πνευματικὸν τύπον ἐν τῇ διανοίᾳ ὡς μόνιμον κτῆμα τοῦ πνεύματος κρατηθῇ, τότε ἐκ τῆς καθ' ὅλου *ἐποπτείας* σχηματίζεται *παράστασις* ἢ *μερικὴ ἔννοια*. Ἡ παράστασις εἶνε τὸ πρῶτον μόνιμον προϊὸν τῆς αὐτενεργείας τοῦ πνεύματος· ὁ ἄνθρωπος δι' αὐτῆς αἴρεται ὑπὲρ τὴν παθητικὴν ὑποδοχὴν τῶν κατ' αἴσθησιν ἐντυπώσεων εἰς ἐλευθέραν δημιουργικὴν αὐτενέργειαν. Τὴν μὲν ἐντύπωσιν ἁπλῶς εἰσδέχεται ὁ ἄνθρωπος· κατὰ δὲ τὴν *ἀντίληψιν* τὸ πνεῦμα εἶνε ἤδη αὐτενεργόν, προσέχον· κατὰ δὲ τὴν *ἐποπτείαν* γίνεται ἀνεξάρτητον τῆς ἀμέσου ἐπὶ τὴν αἴσθησιν ἐντυπώσεως τοῦ ἐκτὸς ἀντικειμένου, ἐλευθερώνεται ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς αἰσθήσεως, τὸ ἀντειλημμένον ὡς ἐνδιαθέτως θεωρουμένην εἰκόνα κατέχον. Κατὰ δὲ τὴν *παράστασιν* εἶνε παραγωγόν· διότι ὄχι μόνον κατέχει τὴν αἰσθητὴν εἰκόνα, ἀλλὰ καὶ τὴν μεταποιεῖ εἰς πνευματικήν, ἰδανικὴν οὐσίαν, τὴν κάμνει ἴδιόν του κτῆμα. Ἡ παράστασις εἶνε προϊόν του, ἔργον του· 5) Διὰ προβαινούσης ἀφαιρέσεως ἡ *παράστασις* (ἡ μερικὴ ἔννοια) μεταβαίνει εἰς *γενικὴν ἔννοιαν*. Κατὰ τὴν παράστασιν δὲν ἀφαιροῦνται ἀπὸ τῆς ἐποπτευομένης εἰκόνος ἀκόμη πάντα τὰ τυχαῖα καὶ ἐπουσιώδη μέρη, διὰ νὰ σχηματισθῇ μόνον ἐκ τῶν οὐσιωδῶν ἡ γε-

νικὴ ἔννοια· ἡ παράστασις ἀνέλυσε μὲν τὴν ἐποπτείαν, ἀλλὰ τὸ ἀποκεκριμένον μέρος της δύναται νὰ κατέχῃ μονίμως καθ' ἕν τι τυχαῖον γνώρισμα. Ἡ δὲ γενικὴ ἔννοια συλλαμβάνει τὸ ἀντικείμενον κατὰ τὰ οὐσιώδη του γνωρίσματα. Ὡς τὸ σύνολον τῶν συνιστώντων αὐτὸ προσόντων ἢ διορισμῶν. Ἡ μὲν παράστασις εἶνε ὁ ἐν τῷ συνειδότι πνεύματι κατεχόμενος ἐξ ὑποκειμένου διανοητικὸς τύπος ἑνός τινος ἀντικειμένου τῆς ἀντιλήψεως, ἡ δ' ἔννοια ὁ ἐξ ἀντικειμένου διανοητικὸς τύπος τοῦ γένους ἢ εἴδους. Διάφορα ἄτομα *διαφόρους* δύνανται νὰ ἔχωσι *παραστάσεις* τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἔννοιαν δὲ *μίαν μόνην*. Ἐδῶ εἶνε μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς τῶν γλωσσῶν διαφορᾶς.

Αὗται μὲν αἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἀπὸ τῆς παθητικῆς καὶ ἀκουσίου *ἐντυπώσεως* μέχρι τῆς ἐνεργητικωτάτης καὶ ἐλευθέρας *ἐννοίας*. Ποῦ δὲ τῆς κλίμακος ταύτης ἔρχεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς γλώσσης; Τὰ μὲν διὰ τῶν κατ' αἴσθησιν ἐντυπώσεων διεγειρόμενα αἰσθήματα καὶ αἱ ἀκολουθοῦσαι ταῦτα ἀντιλήψεις προκαλοῦσι τοὺς φυσικοὺς φθόγγους, τὰ αὐτόματα ἐκεῖνα *ἐπιφωνήματα* τῆς ζωϊκῆς γλώσσης, καὶ διὰ τούτων ἐκφαίνονται. Μετὰ δὲ τῆς πνευματικῆς ἐποπτείας ἔρχεται ἡ λογικὴ γλῶσσα· ἡ ἐποπτεία ἐκφράζεται διὰ τῆς *ῥίζης*· ἡ ῥίζα σημαίνει τὴν ὅλην ἀκόμη ἀδιάκριτον καὶ συγκεκριμένην ἐποπτείαν. Καθὼς δ' ἐκ τῆς ἐποπτείας δι' ἀφαιρέσεως ἀναπτύσσεται ἡ παράστασις, οὕτως ἐκ τῆς ῥίζης ἡ *λέξις*· καὶ καθὼς ἐκ μιᾶς ἐποπτείας κατὰ διάφορον διανοητικὸν διορισμὸν τῶν καθ' ἕκαστον μερῶν ἢ στοιχείων της πολλαὶ τινες παραστάσεις διακρίνονται, οὕτω καὶ ἐκ μιᾶς ἑκάστης ῥίζης κατὰ διάφορον φθογγικὸν (τῷ διανοητικῷ τῆς ἀντιστοίχου παραστάσεως ἀντίστοιχον) διορισμὸν πολλαὶ τινες λέξεις σχηματίζονται· καθὼς δὲ τελευταῖον ἡ μερικὴ παράστασις διὰ περαιτέρας ἀφαιρέσεως τὰ ἐπουσιώδη καὶ τυχαῖα γνωρίσματά της ἀπογυμνουμένη καὶ μόνον τὰ οὐσιώδη περιβαλλομένη γενικὴ ἔννοια ἀποβαίνει, οὕτω καὶ ἡ λέξις ἡ τὸ πρῶτον μιᾶς μερικῆς (συγκεκριμένης) παραστάσεως δηλωτική, κατ' ὀλίγον ἐπισκοτισθείσης τῆς πρώτης ἀκόμη συγκεκριμένης καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ὑλικωτέρας σημασίας της, καταντᾷ σημεῖον γενικῆς (ἀφῃρημένης) ἐννοίας, ἥτις συμπεριλαμβάνει πάντα τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα ὅλου εἴδους ἢ γένους ἀντικειμένων. Ἐδῶ ἐπισημειωτέον, ὅτι δύο εἴδη γενικῶν ἐννοιῶν ὑπάρχουσιν, ἓν μὲν τὸ τῶν

ἐμπειρικῶν ἐννοιῶν, ἕτερον δὲ τὸ τῶν *λογικῶν* ἢ *ἐπιστημονικῶν*. Καὶ αὗται μὲν περιέχουσαι πάντα τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα, καὶ μόνον ταῦτα, τῶν εἰδῶν ἢ γενῶν σχηματίζονται διὰ τῆς ἀφαιρέσεως καὶ συνθέσεως τῆς κρινούσης διανοίας καὶ ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἐ-εἶναι δὲ σχηματίζονται ἐμπειρικώτερον, ἐπανερχομένης τῆς ἐποπτείας πολλάκις πρὸ τῆς συνειδήσεως καὶ νέων ἑκάστοτε γνωρισμάτων ἀποχωριζομένων ἀπ' αὐτῆς καὶ συναπτομένων τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ἐμορφώθη ἡ πρώτη παράστασις, καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν δημώδη γλωσσικὴν συνείδησιν. Οὕτω λοιπὸν τὸ ὄνομα *ἵππος* π. χ., παραλειπομένων τῶν μεταφορικῶν, ἔχει τρεῖς πρωτευούσας σημασίας, μίαν μὲν τὴν *παραστατικὴν* (ἂς τὴν ὀνομάσωμεν οὕτω), τοιαύτην δηλ. καθ' ἣν σημαίνει τὸ γνώρισμα, καθ' ὃ ἐμορφώθη ἡ πρώτη παράστασις τοῦ ἵππου=ὠκύς, ταχύς (ἵππος, αἰολ. ἴκκος, λατιν. equus, σκρ. açva-s=ὠκὺ ς), τὴν γνωρίζει δὲ συνήθως, ἡ ἐπεσκοτισμένην τὴν ἀνευρίσκει ἡ *ἐνυπολογιστικὴ* δευτέραν δὲ τὴν *ἐμπειρικῶς ἐννοηματικὴν*, καθ' ἣν τὸ ἐκλαμβάνουσι πάντες οἱ λαλοῦντες ἢ ἐννοοῦντες τὴν γλῶσσαν=ζῶον τετράποδον, τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα, τηλικοῦτον ἢ τηλικαῦτον τὸ μέγεθος, εἰς ταῦτα καὶ ἐκεῖνο χρησιμεῦον κτλ. τρίτην δὲ τὴν *ἐπιστημονικῶς ἐννοηματικὴν*, καθ' ἣν λαμβάνεται ὡς ὅρος *ἐπιστημονικὸς*, οὗ τὴν δύναμιν γνωρίζει καὶ τὸν ὁρισμὸν δίδει ἡ προσήκουσα ἐπιστήμη, ἡ *ζωολογία*. Ὡσαύτως ἔχει καὶ περὶ πάντα τὰ ὀνόματα.

Ἀλλ' ἐπανελθόντες εἰς τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης ἂς σαφηνίσωμεν τὰ προειρημένα διὰ παραδείγματος. Τὸ νήπιον προσβαλλόμενον τὰς αἰσθήσεις ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ψύχους, θερμότητος, ἡλιακοῦ φωτὸς, φλογὸς πυρὸς, ἀστραπῆς, βροντῆς κλ. ἢ ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, πείνης, δίψης, στενοχωρίας κτλ. παθαίνεται ποικίλως, εὐαρέστως ἢ δυσαρέστως, ἀλγεινῶς ἢ ἡδέως, καὶ ἐκβάλλον ποικίλους ἀνάρθρους φθόγγους μηνύει τὰ διάφορα ταῦτα παθήματα καὶ αἰσθήματά του. Οἱ ἄναρθροι οὗτοι φθόγγοι δὲν ἀποτελοῦσιν ἀκόμη λογικὴν γλῶσσαν. Ἔπειτα προσβάλλεται π. χ. ὑπὸ βοὸς μηκωμένου τήν τ' ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν· τὸ πρωτοφανὲς τῆς προσβολῆς τὸ ἐκπλήσσει καὶ τὸ ἀναγκάζει καὶ ἐδῶ νὰ ἐκβάλῃ ἀνάρθρους τινὰς φθόγγους, τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἀντιλήψεως μηνυτικούς· ἔπειτα τῆς αὐτῆς ἢ ὁμοίας ἐντυπώσεως ἐπαναλαμ-

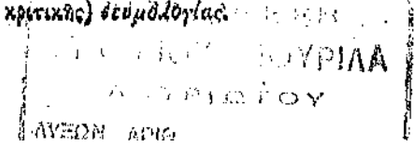
βανομένης, τὸ νήπιον συνειθίζει κατ' ὀλίγον μὲ τὴν ἀντίληψιν καὶ τέλος τὴν μεταβάλλει εἰς *ἐποπτείαν*, εἰς ἐνδ ἄθετον εἰκόνα, εἰς φανταστὸν ἔννοημα. Ἅμα ἡ ἀντίληψις μεταβῇ εἰς ἐποπτείαν ἢ ἐν τῷ μεταβαίνειν, ἐκρηγνύει τὸ νήπιον, εἴτε ἀφ' ἑαυτοῦ πλάσαν, εἴτε τὴν μητέρα πρότερον φθεγγομένην μιμούμενον, ἔναρθρον φθόγγον, τὸν βου (=βο-υ) φέρ' εἰπεῖν. Διὰ τί ἐκρηγνύει τὸν φθόγγον τοῦτον τὸ παιδίον; διότι εἶνε *ἀνάγκη νὰ φύγῃ*, *νὰ λαλήσῃ*, ὅπως εἶνε ἀνάγκη νὰ φάγῃ μὲν, ὅταν πεινάσῃ· νὰ πίῃ δὲ, ὅταν διψήσῃ διότι διὰ τοῦ φθόγγου ἔνθεν μὲν περικόπτει τὰ πτερὰ τοῦ τῶν *πτεροέντων ἐπέων* εὐπετεστέρου νοήματος (πρῶτον τῆς ἐποπτείας, ἔπειτα τῆς παραστάσεως) καὶ περιβάλλει αὐτὸ σύστασιν καὶ μορφὴν, τὸ δεσμεύει ἐν τῷ ταμείῳ τῆς συνειδήσεώς του, τὸ κάμνει *κτῆμα ἐς ἀεὶ* τῆς διανοίας του, ἔνθεν δὲ διὰ τοῦ φθόγγου κατ' ἐξοχὴν, τοῦ λεπτοφυεστάτου καὶ πνευματικωτάτου καὶ εὐκρινεστάτου τῶν κοινωνητικῶν μέσων συγκοινωνεῖ πρὸς τοὺς ὁμοίους του, μεταδίδει αὐτοῖς τῶν ἐννοημάτων του. Ποίαν σχέσιν ἔπειτα ἔχει ἡ ἑκάστοτε ἐποπτεία πρὸς τὸν ἀντίστοιχον φθόγγον καὶ πῶς ἡ πνευματικὴ μεταβολὴ ἐπὶ τὰ φωνητήρια τοῦ σώματος ὄργανα ἐπενεργοῦσα τὸν ἀνάλογον ἑκυτῇ φθόγγον παράγει, ἄλλος ὁ περὶ τούτου λόγος. Τώρα δὲ ἂς ἴδωμεν, τί εἶνε ὁ φθόγγος οὗτος, ὁ διὰ τῆς ἐποπτείας προκληθείς, καὶ τί σημαίνει.

Ὁ φθόγγος οὗτος εἶνε ἡ πρωτόπλαστος λέξις, ἡ ἐν τῇ γραμματικῇ *ῥίζα* καλουμένη, καὶ σημαίνει τὴν ἀδιάκριτον ἀκόμη καὶ τυπικῶς ἀδιόριστον ἐποπτείαν. Καὶ ἐ- ᾧ ἔργῳ καὶ τύπῳ οὔτε ὄνομα εἶνε οὔτε ῥῆμα κτλ. δυνάμει περιέχει ὅλην πρότασιν, εἶνε ὅλη ἀδιάπτυκτος πρότασις καὶ δύναται νὰ ἀναλυθῇ καὶ περιφρασθῇ· τὸ παιδίον προφέρον π. χ. τὴν ῥίζαν *βου* θέλει νὰ εἰπῇ· *ὁ βοῦς* (= τὸ βοῶν ζῷον) *εἶνε πάλιν ἐδῶ*, ἢ τὸ *ζῷον*, *οὗτινος ἤδη ἔχω παράστασιν ὡς βοῶντος*, *βοᾷ πάλιν*· τὸ παιδίον ἐκπέμψαν τὴν ῥίζαν *βου* ἐπέτυχε τοῦ διττοῦ σκοποῦ του· πρῶτον νὰ *λαλήσῃ*, τ. ἔ. διὰ τοῦ φθόγγου ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ κράτους τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ, *ἔπειτα νὰ γείνῃ καταληπτὸν*, νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ἄλλους. Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἡ *ῥίζα* δὲν εἶνε *παίγνιον τῆς φαντασίας*, οὔτε *πλάσμα τῶν γραμματικῶν χωρὶς τινος πνευματικῆς σημασίας καὶ δυνάμεως*.

Μέχρι τοῦδε ἡ ἀνάπτυξις τῆς γλώσσης συνεβάδισε μετὰ τῆς

καθαρῶς λογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ περαιτέρω δὲν συμβαδίζει παρὰ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώπων φυλαῖς. Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ὡς εἴδαμεν, ἀπὸ τῆς *συγκεκριμένης* καὶ *ἀδιακρίτου ἐποπτείας* μεταβαίνει εἰς *διακεκριμένας παριστάσεις* κατὰ τὰς λογικὰς κατηγορίας *οὐσίας*, *προσωπα*, προσώπου ἢ *πράγματος*, *ἰδιότητος* ἢ *ἐνεργείας* κλ. ἔπειτα *ὑποκειμένου κατηγορουμένου*, *συνδέσμου* καὶ τῆς ἐκ τούτων συγκροτουμένης *κρίσεως* κ. ἑξ. Γλῶσσαι λοιπόν τινες, οἷαι αἱ *σημιτικαὶ* καὶ κατ' ἐξοχὴν αἱ *ἄριαι* ἢ *ἐνδοευρωπαϊκαί* διὰ ποικίλων φθογγικῶν διορισμῶν ποικίλως διαμορφώνουσι τὰς ῥίζας ποικίλους γλωσσικοὺς ἢ φθογγικοὺς τύπους, ἀναλόγους καὶ ἀντιστοίχους πρὸς τοὺς νοεροὺς ἢ πνευματικούς· παράγουσιν, *ὀνόματα* (οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα), ὄντων καὶ προσόντων σημαντικά, καὶ *ῥήματα* ὅλων κρίσεων ἀποφαντικὰ κτλ. Οὕτω π. χ. ἐκ τῆς ῥίζης *βου* τὰ ὀνόματα *βοῦ-ς*, *βοᾶ* (=βοϜά) ἢ *βοὴ* καὶ τὸ ῥῆμα *βοῶ* (—μι)=βοῶν (εἰμι) ἐγώ· ἐκ τῆς ῥίζης *γραφ* τὰ ὀνόματα *γραφεύς*, *γραφή*, *γράμμα*, *γραφίς* κλ. καὶ τὸ ῥῆμα γράφω (—μι)=γράφων (εἰμὶ) ἐγὼ κλ.

Ἄλλαι δὲ γλῶσσαι, οἷαι π. χ. αἱ ταταρικαί, διακρίνουσι μὲν, καθὼς λογικῶς τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τοῦ ὄντος, τὴν ἰδιότητα καὶ ἐνέργειαν ἀπὸ τοῦ προσώπου ἢ πράγματος, οὕτω καὶ φθογγικῶς τὸ *ἐπίθετον* ἢ τὴν *μετοχὴν* ἀπὸ τοῦ *οὐσιαστικοῦ*, ἀλλὰ δὲν κατορθώνουσι δι' ἰδίου φθογγικοῦ ἢ γραμματικοῦ τύπου νὰ ἐκφράζωσι τὴν ἀπόφανσιν. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ τουρκικῇ ἀντὶ μὲν τοῦ *γράφει* λέγεται ιαζὰρ (=γράφων), ἀντὶ δὲ τοῦ *ἄνθρωπος γράφει* ἀ'τὰμ ιαζὰρ (=ἄνθρωπος γράφων) αὐτὴ δ' ἡ λέξις ιαζὰρ κατὰ τὴν ἑκάστοτε πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν θέσιν εἶνε ἢ ἁπλοῦν ἐπίθετον ἢ κατηγόρημα, ὡς ιαζὰρ ἀ'τὰμ=(ὁ) γράφων ἄνθρωπος· ἀ'τὰμ ιαζὰρ=(ὁ) ἄνθρωπος *γράφων* (ἐστὶ) κτλ. Ἄλλαι δὲ τέλος, οἷα ἡ *τζιγικὴ*, ἐπὶ ἀκόμη κατωτέρας βαθμῖδος βαίνουσαι ἄλλους φθογγικοὺς τύπους παρὰ τὰς ἁπλᾶς ῥίζας δὲν ἔχουσιν, αὗται δὲ κατὰ τὴν διάφορον πρὸς ἀλλήλας θέσιν των καὶ ὡς ὀνόματα (οὐσιαστικὰ ἢ ἐπίθετα) καὶ ὡς ῥήματα καὶ ὡς ἐπιρρήματα ἐκλαμβάνονται. Ἐν ταῖς γλώσσαις τῶν δύο ἀνωτέρων βαθμίδων αἱ ῥίζαι εἶνε ἐμφανέστερον ἢ ἀφανέστερον εἰς τὰς τελείως διαμορφωμένας λέξεις συγκεχωνευμέναι, ἡ δ' ἀνεύρεσις καὶ ἐκκάθαρσις των εἶνε ἔργον τῆς (συγκριτικῆς) *γενεθλογίας*. Μ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ

ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

Σ. Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΟΥ, Κ. Σ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ,
Δ. Ι. ΜΑΥΡΟΦΡΥΔΟΥ.

Συνεργούντων καὶ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν.

ΤΟΜΟΣ Β'. ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΤΕΥΧΗ 12.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ. —

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

(*Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς ἀριθ. 420*).

1862.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΠΙΝΑΞ ΓΕΝΙΚΟΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩΙΔΕ ΤΩι ΤΟΜΩι ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

1 Περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ὑπὸ Ἀ. Κυπριανοῦ . . . . . ἐν σελίδι 1—12. 145—158. 193—207.
2. Ἡ ἀρχαιοτάτη Ἑλλὰς ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 13—26. 97—106.
3 Περὶ τῶν οὐδὲν, μηδὲν, καὶ δὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ » 27—30.
4 Ὑπόμνησις. » 13.
5 Βιβλιογραφία ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 34—33. 276—283 368—375.
6 Περὶ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς τοῦ νηπίου ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου » 34—43.
7. Ἐπέτειος συνέλευσις μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδου » 44—47.
8. Ἐκ τῶν Λαφονταίνου μύθων ὑπὸ Μάρκου Ἀνδρεάδου τοῦ Κυπρίου » 48—93. 96—143 —144. 286—288. 381—384.

9. Βιογραφίαι τῶν λογίων ἑλλήνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἀναζωπυρησάντων ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου. » 49—65. 208—217. 241—249. 289—296.

10. Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος ἂν εἶναι κατὰ τὸν Α. Κυπριανὸν ἐπιτομὴ ὑπὸ Ἰ. Πανταζίδου » 66—79. 107—131.

11. Τὸ γνῶθι σαυτὸν πᾶσιν ἐς χρήσιμον ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου » 80—88.

12 Νεκρολογία Ernst. v. Lasaulx ὑπὸ Π. Η. Περβάνογλου » 88—94.

13. Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις ὑπὸ Σ. Α. Κουμανούδου » 94—193. 188—189 272—276. 493—496.

14. Ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν σελ. 132—142. 184—187. 238—240. 268—271. 428—432. 484—493.

15. Περὶ κήπου τῶν παίδων ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου 159—168.

16. Ποιητικὸς χαρακτὴρ τοῦ Πινδάρου ὑπὸ Ν. Πετρῆ 169—177.

17. Ἐτυμολογικὰ ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 177—181.

18. Συμβολὴ κριτικὴ εἰς λόγου Γελλίου νυκτῶν ἀττικῶν ζ (ϛ'.) ὑπὸ Στ. Α. Κουμανούδου » 182—183.

19. Νεκρολογία ὑπὸ Ν. Πετρῆ » 189—192.

20. Ἀναφορὰ πρὸς τὴν ἐνετικὴν γερουσίαν τῶν Διοικητῶν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ Π. Χιώτου ἐν σελίδι 218—230.

21. Περὶ τῶν ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδακτικῶν βιβλιαρίων ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου » 231—237.

22. Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 249—259.

23. Βιβλιογραφία Ἰωάννου Κοντονῆ Ζακυνθίου ὑπὸ Π. Χιώτου » 260—264.

24. Περὶ τινων σχολείων ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου » 264—267.

25. Βιβλιογραφία ὑπὸ Σ Α. Κουμανούδου σελ. 284—285—367—368.

26. Λόγος εἰς τὸν Ἀντώνιον Κατήφορον παρὰ Ἰωάννου Κοντονῆ ὑπὸ Ν. Μεταξᾶ Σαντορίνη » 297—315.

27. Λόγος ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὰς ἐξετάσεις τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Ζωσιμαίας σχολῆς ὑπὸ Στεφάνου Α. Ῥάδου » 315—338.

28. Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος πρὸς Ἰ. Πανταζίδην ὑπὸ Α. Κυπριανοῦ » 339—356. 451—463.

29. Συνέλευσις τῶν Φιλολόγων ἐν Φραγκφούρτῃ ὑπὸ Ἀθ. Σ. Ῥουσοπούλου » 356—360.

30 Βιβλιογραφία περὶ τῶν Σπετσιωτικῶν ὑπὸ Ἐμμ. Κοκκίνου » 360—367.

31 Περὶ Ναϊγελσβαχ ὑπὸ Ν. Πετρῆ » 376—381.

32 Λουκιανὸς ὁ Σαμοσατεὺς ὑπὸ Δ.

Ι. Μαυροφρύδου » 356—402. 433—450. 497. 538.

33 Ι. Β. Γοιθίου Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις ὑπὸ Ἰωάννου Ἡσαΐου Περβάνογλου » 403—427. 464—479. 548. 602.

34. ᾠδὴ εἰς τὴν πεντεκαιεικοσετηρίδα ἑορτὴν τῶν αἰσίων γάμων τοῦ Μεγαλειοτάτου Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Φιλίππου Ἰωάννου » 479—483.

35. Νεκρολογία Γ. Βελλίου ὑπὸ Δ. Ι. Μαυροφρύδου » 496.

36 Βιογραφία Λοκκίου σύντομος καὶ παιδαγωγικαὶ αὐτοῦ ἀρχαὶ (κατὰ Raumer) ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου » 538—548.

ΟΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΝΥΝ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΦΙΛΙΣΤΟΡΟΣ.

Κόκκινος (Ἐμμ.)
Κουμανούδης (Στ. Α.)
Κυπριανός (Ἀριστείδης)
Μάρκος (Ἀνδρεάδης)
Μαυροφρύδης (Δ. Ι.)
Ξανθόπουλος (Κ. Σ.)
Πανταζίδης (Ἰω.)
Περβάνογλους (Π. Η.)
Περβάνογλους (Ι. Η.)
Πετρῆς (Ν.)
Ῥάδος (Στ. Α.)
Ῥουσόπουλος (Ἀθ. Στ.)
Φίλιππος (Ἰωάννου).
Χιώτης (Π.)

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἰουλίου 15. 1861. Τεῦχος 13.

Περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΣΥΛΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΑΥΣΤΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

Α'.

Ἀναλογία καὶ ἀνωμαλία εἶναι ὅροι τεχνικοί, δι' ὧν ἐκδηλοῦνται αἱ περὶ ἀρχῆς καὶ φύσεως τῆς γλώσσης γνῶμαι δύο ἀντιμαχομένων κομμάτων, λαβόντες περὶ τὴν γραμματικὴν τοιαύτην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, οἵαν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ οἱ ὀνοματισταὶ καὶ πραγματισταί, ἐν τῇ ἰατρικῇ οἱ θεωρητικοὶ καὶ ἐμπειρικοί, ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ οἱ τῶν καθεστώτων τηρηταὶ καὶ οἱ ἐπαναστάται· καί τοι δὲ ἤρξατο ὁ ἀγὼν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ διαφόρους ἔσχε τροπὰς κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας, ὑφίσταται ἔτι μέχρις ἡμῶν ἄκριτος καὶ ἐν ἀκμῇ διότι αἱ περὶ τῆς γλώσσης παρ' ἡμῖν ἀντίθετοι δόξαι, τῶν μὲν ἀποδεχομένων ἐν πᾶσι τὸν τοῦ πλήθους τρόπον τοῦ λέγειν, ἤτοι τὴν *συνήθειαν*, τῶν δὲ ἀποβλεπόντων πρός τι ὁμαλώτερον καὶ κανονικώτερον, ἂν διατυπωθῶσιν εἰς ὅρους τεχνικοὺς καὶ ἐκφρασθῶσι συντόμως, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις τῆς ἀναλογίας πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς

ὥρας δὲν ἐγράφη παρ' ἡμῖν σχεδὸν τίποτε περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀγῶνος ἐθεώρησα χρήσιμον δανεισθεὶς ἐκ ξένων βιβλίων (1) νὰ ἐκθέσω διὰ βραχέων τὴν ἱστορίαν τοῦ πράγματος· καὶ ἤλπισα ὅτι πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν ὑφιστάμενον περὶ τῆς γλώσσης ἀγῶνα θὰ ἀποδειχθῇ ὠφέλιμος ἡ προκειμένη πραγματεία κατὰ τοῦτο κἂν, ὅτι συστρεφομένων τῶν ἀπολελυμένων καὶ ἀπήκτων δοξασιῶν εἰς δύο ὅρους ἀναλογίαν καὶ ἀνωμαλίαν, εὐκολύνεται παρὰ πολὺ ἡ ἐπιστημονικὴ λύσις τοῦ ζητήματος.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤρχισαν τὴν περὶ τὴν γλῶσσαν σπουδὴν ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν κλασικῶν χρόνων· ἰδίᾳ δὲ οἱ ἐπὶ Σωκράτους σοφισταὶ κατέστησαν τὴν γλῶσσαν ἀντικείμενον σπουδαίων ἐρευνῶν καὶ μελέτης, καὶ τῶν σοφιστῶν τὰ κατορθώματα περὶ τὴν μάθησιν ταύτην εἶναι μεγάλα καὶ ἀδιαφιλονείκητα. Τοσοῦτον δὲ μᾶλλον ὠφέλησαν αἱ ἔρευναι καὶ οἱ κόποι αὐτῶν ὅσον δὲν ἐπεδόθησαν ὅλοι πρὸς τὸ αὐτό, ἀλλ' ἄλλος ἄλλην ὄψιν τῆς γλώσσης ἐκλέξας ἐμελέτησεν. Ὁ Γοργίας ἐσπούδαζε τὴν γλῶσσαν ἀποβλέπων πρὸς σκοπὸν καλλιτεχνικόν, δι' αὐτὸ ἐνδιέτριβε περὶ τὴν ἐκλογὴν λέξεων καλῶν, εὐήχων καὶ δυναμένων νὰ κινήσωσι τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πάθος· ἐρρίνιζε δὲ καὶ ἀπέξει εἴτι σκληρὸν καὶ ἀνώμαλον εἶχεν ἡ λέξις καὶ ἔσπευδε πρὸς τὸ ὁμαλὸν καὶ ἀνάλογον. Διὰ τοιούτων κόπων ἐξωμάλισαν οἱ περὶ τὸν Γοργίαν τὸν δρόμον πρός τι

(1). Τὰ βιβλία, ἐξ ὧν ἐδανείσθην τὰ πλεῖστα τῆς ὕλης εἶναι τρία μάλιστα —Die Sprachphilosophie der Alten, von L. Lersch— Συναγωγὴ τεχνῶν, composuit L. Spengel. —Görundriss der Romischn Litteratur von G. Bernhardy, ἔκδοσις τρίτη—καὶ εἰς αὐτὰ παραπέμπεται ὅστις τῶν ἀναγνωστῶν ποθῇ νὰ μάθῃ ἀκριβέστερα, ἢ νὰ ἴδῃ τοὺς ἀρχαίους μάρτυρας, ἐφ' ὧν στηρίζονται τὰ λεγόμενα.

ἄλλους καὶ τὸν Ἰσοκράτην, διότι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους δὲν ἔγεινεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοιαύτη, ἀλλὰ προῆλθεν ἐκ πόνων πολλῶν καὶ σπουδαίας μελέτης. Τοιαῦτα μὲν ὁ Γοργίας. Πρόδικος δὲ ὁ Κεῖος ἐμελέτα τὴν ἀκρίβειαν τοῦ σημαινομένου ἑκάστης λέξεως καὶ ἐδίδασκε τοὺς ἀκροατὰς τὴν πολύκροτον διάκρισιν τῶν συνωνύμων, ὅτι ἄλλο *μανθάνειν* καὶ ἄλλο *αἰσθάνεσθαι*, ἄλλο *τερπνὸν* καὶ ἄλλο *ἡδύ*· ὅτι διαφέρει τὸ *ἀμφισβητεῖν* τοῦ *ἐρίζειν*, τὸ *πράττειν* τοῦ *ποιεῖν*, τὸ *βελτίων* τοῦ *κρείττων*, τὸ *χαίρειν* τοῦ *ἡσθῆναι*, ἀμφότερα δὲ τοῦ *γαίρειν*· τὸ *ἰσχυρὸν* τοῦ *δυνατοῦ*, καὶ ἄλλα μυρία· τῆς ἀκριβείας ταύτης ἐποιήσαντο ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἄλλοι τε πολλοὶ χρῆσιν καὶ δὴ καὶ ὁ Θουκυδίδης αὐτός· ὠφελήθη δ' ἐκ τῶν Προδικείων καὶ ὁ Σωκράτης περὶ τοὺς ὁρισμοὺς καὶ ἐφοίτα ἐπιμελῶς παρὰ Πρόδικον. Διὸ αὐτὸ ἐν τοῖς διαλόγοις ὁ Πλάτων ἐπιεικῶς καὶ μετρίως μεταχειρίζεται τὸν Πρόδικον παρὰ τοὺς ἄλλους σοφιστάς.

Ἱππίας δὲ ὁ Ἠλεῖος ἐμελέτα καὶ ἐδίδασκε περί τε *γραμμάτων δυνάμεως* καὶ συλλαβῶν καὶ ῥυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν, ἅπερ δεικνύουσιν, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι δὲν ἐπέιτων μόνον εἰς θεωρίας, ἀλλὰ κατέβαινον εἰς εἰδικότητας καὶ ἐπραγματεύοντο μετ' ἀκριβείας πράγματα, ὅσα ἔχει σήμερον ἡ ἰδίως καλουμένη γραμματικὴ ἀντικείμενον· διότι αἱ τοῦ Ἱππίου διδασκαλίαι περὶ *γραμμάτων δυνάμεως* τοιαῦταί τινες θὰ ἦσαν, ὅσον ἐξάγεται ἐκ τοῦ Κρατύλου τοῦ Πλάτωνος. Διήρει τὰ γράμματα εἰς φωνήεντα καὶ μή, τὰ δὲ μὴ φωνήεντα κατ' εἴδη πάλιν εἰς ἄφωνα καὶ ἄφθογγα· ἔπειτα ἐχώρει ἐπὶ τὸν χαρακτηρισμὸν ἑκάστου γράμματος καὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ στοιχεῖον ῥῶ εἶναι ὄργανον πρὸς δήλωσιν κινήσεως καὶ φορᾶς ὡς φαίνεται ἐν τῷ *τρόμῳ*, *τραχεῖ*, ἐν τοῖς *κρούειν*, *θραύειν*, *θρύπτειν*, *κερματίζειν*, *ῥυμβεῖν*, τὸ δὲ λάβδα εἶναι ἐπιτήδειον πρὸς δήλωσιν λειότητος, ὡς φαίνεται ἐν τοῖς *ὀλισθαίνειν*, *λιπαρόν*, *κολλῶδες*· ἂν δὲ συντεθῇ τὸ λάβδα τῷ γάμμα ἐκδηλοῦται ἄλλο τι, τοιοῦτον οἷον ἐν τοῖς *γλίσχρον*, *γλυκὺ*, *γλωσσώδες* ὑπάρχει. Τὸ ἄλφα καὶ τὸ ἦ-

τα ἐκαλοῦντο *μεγάλα* γράμματα, καὶ τὸ μὲν ἕλφα ἔλεγεν ὅτι ἀπεικονίζει τὸ μέγα, τὸ δὲ ἦτα τὸ μῆκος· τοῦ ὑ ψιλοῦ τὴν δύναμιν ὅτι ἐκδηλοῖ ἡ λέξις *γογγύλος*, καὶ ἄλλα πολλά, ἅτινα ἂν ὁ Πλάτων περιπαίζει ἐπὶ *σμικρολογίᾳ* ἐν τῷ Κρατύλῳ ἢ ὄχι εἶναι πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἀδιάφορον· ἀρκεῖ πῶς δείκνυται δι' αὐτῶν, ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἤρξαντο ἑνοῦντες τὰ ὅμοια καὶ χωρίζοντες τὰ ἀνόμοια ἄλλος κατ' ἄλλην ἀναφοράν· τοῦτο δὲ εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ πάσης ἐπιστήμης, ἡ *ὁμοίου* καὶ *ἀνομοίου θεωρία*.

Ἀλλὰ πολὺ καθαρώτερα φαίνεται ἡ δίωξις τῆς ἀναλογίας ἐν τῇ περὶ τὴν γλῶσσαν σπουδῇ παρὰ τῷ Πρωταγόρᾳ. Ἡ διαβεβομημένη *ὀρθοέπεια* τοῦ ἐπισήμου τούτου διδασκάλου ἀπέβλεπε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ζήτησιν καὶ χρῆσιν τῶν ἀναλόγων τύπων· ἐξάγεται δὲ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν παραδειγμάτων ὅσων μνημονεύει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Νεφέλαις, ἅτινα κατὰ πιθανώτατον λόγον ἀναφέρονται εἰς Πρωταγόραν, διότι ὁ Σωκράτης ὡς γνωστὸν, δὲν κατεγίνετο περὶ παρόμοια πράγματα, ὁ δὲ Πλάτων καὶ τὰ ἐπερίπαιζεν. Ἐκεῖ ὁ Σωκράτης διδάσκει τὸν Στρεψιάδην ὅτι τὴν ὄρνιθα *ἀλεκτρύαιναν* πρέπει νὰ λέγῃ, ὄχι ἀλεκτρυόνα ὡς τὸ ἀρσενικὸν, καὶ τοῦτο βέβαια κατ' *ἀναλογίαν* τοῦ *λέαινα*· κατωτέρω δέ, ὅτι πρέπει νὰ λέγῃ *καρδόπην* ὄχι *κάρδοπον*, βέβαια διότι τὸ κάρδοπος ἔχει τύπον ἀρσενικοῦ ὀνόματος, ἐν ᾧ τὸ μάκτρα εἶναι θηλυκόν· καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον ὅτι δὲν πρέπει τὰ κύρια ὀνόματα *Ἀμυνίας Μελησίας* νὰ λέγῃ εἰς τὴν κλητικὴν πτῶσιν *Ἀμυνία, Μελησία*, διότι τότε φαίνεται ὡς νὰ κράζῃ γυναῖκας· ἦτο δ' ἴσως ὁ κανὼν τοῦ Πρωταγόρου ἐν τούτοις, ὅτι πρέπει νὰ φυλάσσηται εἰς τὴν κλητικὴν τὸ σῖγμα. Οὕτω πως χωρῶν ὁ Πρωταγόρας ἐπὶ τὴν ἔρευναν πρὸς εὕρεσιν τοῦ *ὀρθοῦ* ἠναγκάσθη ν' ἀναγάγῃ τὰ ὀνόματα εἰς τύπους, ἵνα σπουδάσῃ ὑπὸ τοὺς τύπους τὴν ὀρθότητα, καὶ εἶναι πρῶτος ὅστις διέκρινε τὰ γένη τῶν ὀνομάτων εἰς *ἄῤῥενα, θήλεα*, καὶ *σκεύη*, καλῶν σκεύη τὰ νῦν οὐδέτερα. Ἦτο δὲ μεγάλη ἀ-

νακάλυψις κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ διάκρισις αὕτη τῶν γενῶν, πρᾶγμα ὅπερ σήμερον μανθάνουσι τὰ μωρὰ παιδία τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεως· καὶ ὁ Πρωταγόρας ἔκαμε κατάχρησιν τῆς ἀνακαλύψεως, διότι παρήγγελλε παρὰ τὴν *συνήθειαν* νὰ λέγωσιν ὁ *μῆνις*, ὁ *πήληξ*, ὅπως τηρηθῇ ἡ *ἀναλογία*. Πλὴν δὲ τῆς τῶν γενῶν διαιρέσεως ἦν ἐγγὺς τῆς διαιρέσεως καὶ τῶν ἐγκλίσεων, διότι ἔλεγεν ὅτι διαιρεῖται πᾶς ὁ λόγος εἰς τέσσαρα *εὐχωλὴν, ἐρώτησιν, ἀπόκρισιν, ἐντολήν*· ἔνθα διακρίνονται σαφῶς αἱ τρεῖς τοὐλάχιστον ἐγκλίσεις, εὐκτικὴ, ὁριστικὴ, προστακτικὴ· ἴσως δὲ ὑπὸ τὴν *ἐρώτησιν* κρύπτεται καὶ ἡ ὑποτακτικὴ, ἣν συχνὰ μεταχειρίζονται ἐπ' ἐρωτήσεων οἱ Ἕλληνες· καὶ ὑπερήφανος ἐπὶ τῇ ἀνακαλύψει ὁ Πρωταγόρας ἔκαμε καὶ ἐν τούτοις κατάχρησιν καὶ ἔψεγε τὸν Ὅμηρον, ὅτι ἐνῷ εὔχεται ἐν τῷ *Μῆνιν ἄειδε θεὰ* ἐκφέρει τὸν λόγον ὡς κελεύων καὶ ἐπιτάσσων.

Ἡ πρὸς ἀναλογίαν σπουδὴ φαίνεται μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνδρῶν σποράδην, ἀλλ' οὐδαμοῦ δύναταί τις νὰ εὕρῃ τὸ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζήτημα καθαρώτερα καὶ συστηματικώτερα διατετυπωμένον ἢ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἰδίως φιλοσόφων· καλῶ δὲ ἰδίως φιλοσόφους ἐκείνους τοὺς ἄνδρας, ὅσοι ἐζήτουν νὰ εὕρωσι τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, οὓς θὰ ἐκαλοῦμεν σήμερον μεταφυσικούς. Λύτῶν αἱ ἀντίθετοι γνῶμαι ἀναγινώσκονται ἐν τῷ Κρατύλῳ τοῦ Πλάτωνος, βιβλίῳ καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ δι' αὐτὸ τιμιώτατῳ, διότι εἶναι τὸ μόνον μνημεῖον, ἐφ' οὗ διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἡ περὶ ἀρχῆς καὶ φύσεως τῆς γλώσσης φιλοσοφία τῶν παλαιῶν, ζήτημα περὶ ὃ ἠσχολήθησαν ἐξοχώτατοι ἄνδρες πάσης ἐποχῆς. — Εὐθὺς ἅμα ἐκινήθη ἡ προσοχὴ τῶν παλαιῶν σοφῶν ἐπὶ τὴν γλῶσσαν ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκθαμβοι πρὸς τὸ μέγα αὐτὸ πρᾶγμα τὸ καλούμενον γλῶσσαν, ὅπερ ἔκειτο ἤδη ἕτοιμον καὶ τέλειον ἐξηπλωμένον πρὸ αὐτῶν, καὶ ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ τοῦ πόθεν καὶ πῶς κατηρτίσθη

οὕτως ἐναρμόνιον σύστημα· ἐν τῇ πρώτῃ δὲ καταπλήξει καὶ τῷ θάμβει πρὸς τὴν μεγαλειότητα τῆς γλώσσης, ἥτις ὡμοίαζε πρὸς τὴν ἐντύπωσιν, ἣν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἔλαβαν ἐκ τῆς ἐκτὸς φύσεως, ἄλλο τι δὲν εὑρέθη προχειρότερον πρὸς ἐξήγησιν ἢ ὅτι ἡ γλῶσσα ἔπεσεν ἐξ οὐρανοῦ, δῶρον εὐεργετικὸν τῶν θεῶν· ἄλλως ἐφαίνετο ἀνεξήγητον τὸ πρᾶγμα· οἱ πρὸ αὐτῶν δὲ ζήσαντες ἄνθρωποι ἦσαν ἄπειροι λόγων, ἄτεχνοι, ἀπολίτιστοι, βαλανηφάγοι, καὶ πῶς ἄρα ἠδύναντο ἄνθρωποι τοιοῦτοι νὰ ἐπινοήσωσι καὶ φιλοτεχνήσωσι τόσῳ τέλειον ἔργον; — Βφεξῆς χωροῦντες γενναιότερον εἰς μελέτην τῶν εἰδικοτήτων ἀνεκάλυπτον εὐθὺς ἀναλογίας καὶ τύπους διερχομένους κανονικῶς διὰ πάσης τῆς γλώσσης, καὶ ἐν ταύταις ταῖς ἀναλογίαις ἔβλεπον πάλιν τὴν χεῖρα θεοῦ τινος ἢ δαίμονος, ὅστις κατὰ κανόνας καὶ μέτρα ἐδημιούργησε τὴν γλῶσσαν ὡς καὶ τὸν φυσικὸν κόσμον, ὁ δὲ φυσικὸς κόσμος ἐπὶ μέτρων καὶ κανόνων φαίνεται ἅπας πεποιημένος. Οὕτω βαίνοντες ἐπίστευσαν, ὅτι καὶ μία ἑκάστη λέξις ἔχει θείαν ἀρχήν, καὶ ὅτι Θεός τις ἢ Δαίμων ἔθηκεν εἰς ἕκαστον πρᾶγμα ἐκεῖνο τὸ ὄνομα, ὅπερ εἶναι μάλιστα σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν του, ὥστε αἱ λέξεις εἶναι εἰκόνες ὁμοιότατοι τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ θεὸς τὰς ἀπεικόνισε. Τέλος δὲ κατάντων εἰς τὸ συμπέρασμα, καὶ ἔλεγον: ἀφοῦ ἥ τε ἀρχὴ τῆς γλώσσης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ εὑρισκόμενα μέτρα καὶ ἀναλογίαι περιπλέον δὲ καὶ μία ἑκάστη λέξις προέρχονται ἐκ δυνάμεως θείας, ἰδοὺ εὑρέθη πλέον τὸ μαγικὸν κάτοπτρον, δι' οὗ δύνανται οἱ φιλόσοφοι νὰ γνωρίσωσιν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, ὅπερ σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας· ἐν αὐτοῖς τοῖς πράγμασιν εἶναι δύσκολον νὰ γνωρίσῃς τὴν οὐσίαν, διότι αὐτὰ διαρρέουσι καὶ ποτὲ δὲν μένουσι ταὐτά, ἀλλ' ἰδοὺ τώρα εὑρέθη μέσον τι καὶ γέφυρα, αἱ λέξεις δῆλον ὅτι, αἵτινες ὡς θεοῦ ἢ δαίμονος ποιήματα εἰκονίζουσι πιστότατα τὴν τῶν πραγμάτων οὐσίαν. Ἐπὶ τὰ ὀνόματα λοιπὸν ἔχει νὰ τραπῇ εἰς τὸ ἑξῆς ὁ φιλόσοφος καὶ ἡ σπουδὴ ἀποβαίνει τοῦ λοιποῦ πάνυ

ἁπλῆ, διότι, ὡς λέγει ὁ Κρατύλος, *ὃς ἂν ἐπίσηται τὰ ὀνόματα, οὗτος ἐπίσταται καὶ τὰ πράγματα.*

Εἰς τοιοῦτόν τι περὶ τῆς γλώσσης συμπέρασμα κατάντων ὅσοι τῶν φιλοσόφων ἔβλεπον τὴν γλῶσσαν μόνον ὑπὸ τὴν ὄψιν τῆς *ἀναλογίας*· ἀλλ' οὐ μετὰ πολὺ ἀνέστησαν ἄλλοι φιλόσοφοι, οἵτινες ἠρεύνησαν τὴν γλῶσσαν ὑπὸ τὴν ἐναντίαν ὄψιν, τὴν τῆς *ἀνωμαλίας*. Οἱ τοῦ κόμματος τῆς ἀνωμαλίας φιλόσοφοι ἀποστρέφοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ παντὸς ὅ,τι παρέχει ἡ γλῶσσα κανονικὸν καὶ ἀνάλογον, εὗρισκαν παντοῦ ἀκαταστασίαν καὶ σύγχυσιν· ἡμεῖς, ἔλεγαν, πουθενὰ δὲν βλέπομεν νόμον καὶ κανόνα, ἀλλ' ἕκαστος λαλεῖ ὡς τύχῃ· ἄλλως βλέπομεν λαλοῦντας τοὺς παλαιοὺς καὶ ἄλλως τοὺς συγχρόνους· ἄλλως ἐλάλει ὁ Ὅμηρος καὶ πάντες διαφόρως οἱ νῦν ποιηταί· καὶ ταύτην δὲ τὴν ὥραν ἄλλως λαλεῖ ὁ Δωριεὺς καὶ ἄλλως ὁ Ἴων, ἄλλως ὁ Βοιωτὸς καὶ ἄλλως ὁ Θεσσαλός· ἐν τηλικούτῳ δὲ ταράχῳ καὶ ἀκαταστασίᾳ ποῦ ὑπάρχει ἡ *ὀρθότης* ἐκείνη, ἣν διατείνεσθε σεῖς ὅτι ἐδημιούργησεν ὁ Θεός; παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἢ τοῖς νῦν; παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἢ τοῖς Ἴωσιν; — Ἀλλ' οὐδαμοῦ ὑπάρχει, οὔτε ἐτέθησαν τὰ ὀνόματα ὑπὸ θεοῦ ἢ δαίμονος, ἀλλ' εἶναι τῶν ἀνθρώπων τυχαῖα ποιήματα, εἶναι σύμβολα κατὰ συνθήκην ἄλλα παρ' ἄλλοις καὶ οὐδὲν πλέον.

Τῶν πρώτων φιλοσόφων, τῶν Ἀναλογικῶν, τὸ πρόσωπον παίζει ὁ Κρατύλος παρὰ Πλάτωνι καὶ μεταχειρίζεται οἷον ὅρους τεχνικοὺς ἐν τῷ λόγῳ τὴν *ὀρθότητα*, τὸ *ὄμοιον*, τὸν *τύπον* καὶ ἄλλα ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν *ἀναλογίαν*· τῶν ἐναντίων δὲ τὸ πρόσωπον παίζει ὁ Ἑρμογένης καὶ μεταχειρίζεται ὅρους τοὺσδε *κατὰ ξυνθήκην*, τὸ *τυχὸν*, τὸ *ἔθος* (ἢ νῦν συνήθεια), τὸ *αὐτόματον*, ἀντιστοιχοῦντας ἀκριβῶς πρὸς τὸν ὅρον *ἀνωμαλία*.

Αὐτὸν τὸν δρόμον ἢ τοιοῦτον ὡς ἔγγιστα ἔλαβε τὸ ζήτημα καὶ εἰς ταῦτα κατάντησεν ἐπὶ τῶν κλασικῶν χρόνων. Μετὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν Μακεδόνων μεταφέρεται ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐκεῖ λαμβάνει ἐν ταῖς χερσὶ τῶν γραμμα-

τικῶν τροπὴν ὅλως διόλου πρακτικήν, ἐκ τοιᾶσδε τινὸς ἀφορμῆς. Οἱ τῆς Αἰγύπτου βασιλεῖς φίλοι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν λογίων ἤρξαντο ζητοῦντες καὶ ἀγοράζοντες πανταχόθεν χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων ποιητῶν μάλιστα δὲ τοῦ Ὁμήρου· καὶ ἐπειδὴ ἀκριβὰ ἠγοράζοντο τὰ ἀντίγραφα, συνήχθησαν εἰς πλῆθος πολὺ Ὁμηρικὰ μάλιστα χειρόγραφα διαφόρων ἐκδόσεων, τῶν κατὰ πόλεις, τῶν κατ' ἄνδρα καὶ ἄλλα ἄνευ κύρους ὀνόματος. Καὶ προῦθηκαν οἱ Πτολεμαῖοι τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν χειρογράφων, ὡς εἶχαν, τοῖς τότε γραμματικοῖς· ἔργον δὲ αὐτῶν ἦτον ἐκ τῆς τῶν διαφόρων ἀντιγράφων παραβολῆς νὰ πήξωσι τὸ ὁμηρικὸν κείμενον· καὶ οἱ γραμματικοὶ πρόθυμοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὸ ἔργον, ἀλλ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἐξεπλάγησαν ἰδόντες μεγάλην διαφορὰν ἀναγνώσεων καὶ παραλλαγῶν, ἃς δὲν ἐγνώριζαν πῶς νὰ συμβιβάσωσι, διότι κανόνες ἔτι τότε δὲν ὑπῆρχαν περὶ τοῦ τίνα τίνος μᾶλλον γραφῆς πρέπει νὰ προτιμήσωσιν ὡς γνησιωτέραν. Ἐν τοιαύτῃ ἀπορίᾳ διακείμενοι κατέφυγαν ὡς εἰς ὁδηγὸν καὶ σωτῆρα τὴν ἐπὶ τῶν κλασικῶν χρόνων περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας τῆς γλώσσης θεωρίαν· συνταχθέντες δὲ πάντες σχεδὸν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ γραμματικοὶ τῇ ἀναλογίᾳ ἐδοκίμασαν ταύτῃ χρώμενοι κανόνι νὰ ἐκλέγωσι παντοῦ ὅπου τὰ ὁμηρικὰ χειρόγραφα ἔδιδαν διαφορωτάτας ἀλλήλων ἀναγνώσεις, ἐκείνην ὑπὲρ ἧς ἔκρινεν ἄλλων ὁμοίων λέξεων ἀναλογία. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς πρώτοις τῶν γραμματικῶν ἐγένετο κατάχρησις τοῦ κανόνος, διότι ἐξηναγκάζετο πανταχοῦ τὸ Ὁμηρικὸν κείμενον, ἐνίοτε καὶ παρὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν χειρογράφων, εἰς τύπους ἀναλόγους· ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι γενόμενοι μᾶλλον ἔμπειροι περὶ τὸ ἔργον ἐχάλασαν πολὺ τῆς πρὸς ἀναλογίαν σπουδῆς, ἀπέδωκαν καὶ τι μέρος τῇ ἀνωμαλίᾳ ὅπου ἐμαρτύρουν τὰ ἀντίγραφα, καὶ κατὰ μικρὸν ἔφεραν τὴν κριτικὴν εἰς τὸ μέτριον ἐκεῖνο σχῆμα, ὅπερ φαίνεται ἔχουσα ἐπ' Ἀριστάρχου. Οὕτως ὁ Ζηνόδοτος συλλαβὼν ἅπαξ τὸν κανόνα, ὅτι πρὸ παντὸς ὀνόματος προτάσσεται ἄρθρον μετέβαλλε πολλαχοῦ τὸ ὁμηρικὸν κείμενον, ὅπως διεξέλθῃ διὰ πάντων, εἰ δυνα-

τὸν, τῶν ὁμηρικῶν χωρίων ὁ περὶ ἄρθρου κανὼν, ὅστις κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν μόνον γλῶσσαν ἴσως εἶχεν ὀρθότητά τινα, καὶ ἔγραφε λοιπὸν τὸ ὄνομα Ὀιλεὺς διῃρημένως ὁ Ἴλευς, καὶ τὸ ἐν Ἰλιάδι, ἐν ἀρχῇ τῆς βῆτα ῥαψῳδίας, ἄλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταί, Ὦ ἄλλοι μέν ῥα κτλ., καὶ τὴν γενικὴν τῆς ἀντωνυμίας παντοῦ ἑμεῦ, ἂν καὶ ἔν τισι χωρίοις παρὰ πᾶσι τοῖς χειρογράφοις ἀνεγινώσκετο ἐμοῦ. Μετριώτερος Ζηνοδότου ἐφάνη ὁ Ἀριστοφάνης, πρῶτος ὅστις ἔθηκεν ἀρχὰς περὶ τονισμοῦ τῶν λέξεων, βασιζόμενος τὸ πλέον ἐπὶ τῆς ἀναλογίας· ἀλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς προγενεστέρους ἠκολούθησε τὸ ὀρθὸν μέτρον ὁ Ἀρίσταρχος, ὅστις ἀπέδιδεν ἱκανὸν μέρος καὶ τῇ ἀνωμαλίᾳ, τὰ κύρια μάλιστα ὀνόματα ἐξήρει ἐν γένει τοῦ κανόνος τῆς ἀναλογίας· δι' αὐτὸ αἱ αἰτιατικαὶ Κάλχαν, Θόαν, καί τοι παρ' ἀναλογίαν ἔμειναν ἐν τῷ κειμένῳ ὅπου ἐμαρτύρουν τὰ ἀντίγραφα, ἐν ᾧ οἱ πρότερον ἔτρεπαν εἰς Θόαντα κατ' ἀναλογίαν τοῦ λέοντα.

Αὐταὶ αἱ πρὸς διόρθωσιν τοῦ Ὁμήρου ἐργασίαι ἠνάγκασαν τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς γραμματικοὺς νὰ προσέχωσι παντοῦ τοὺς τύπους καὶ τὴν ἀναλογίαν, ὅθεν ἤρξαντο γεννικώτερον ἢ πρὸ τοῦ νὰ ὑπαγάγωσι τὰ ὅμοια ὑφ' ἕν, ὑπὸ τύπον δῆλον ὅτι, ἵνα ὑπὸ τὸν τύπον μελετήσωσι τὸ ὀρθὸν, καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβον ἀρχὴν αἱ γραμματικαὶ κατηγορίαι, ἢ ὡς λέγομεν τανῦν τὰ μέρη τοῦ λόγου, καὶ ἐν γένει ἡ γραμματικὴ ὡς τέχνη αὐθέκαστος. Καὶ πρῶτον δι' Ἀριστάρχου, ὡς γνωστὸν, ὡρίσθησαν ἐκτὸς τὰ μέρη τοῦ λόγου καὶ πολλὰ τῶν παρεπομένων αὐτῶν, πράγματα ἄτινα σήμερον μὲν φαίνονται μικρὰ καὶ ταπεινά, ἀλλὰ πολλῶν χρόνων παρῆλθεν ἕως οὗ ὁρισθῶσι, καὶ μεγάλοι κόποι κατεβλήθησαν, ὅπως διακριθῶσιν αὐτοὶ οἱ γενικοὶ τύποι ἐκ τοῦ συμπεφυρμένου χάους τῆς γλώσσης, ὅλης διὰ μιᾶς ἑτοίμης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐξεταζόντος ἐξηπλωμένης. Ὁ Πλάτων δύο μόνον μέρη τοῦ λόγου διέκρινεν ὄνομα καὶ ῥῆμα· ἐκάλει δὲ ῥῆμα καὶ τὸ ἐπίθετον· ὁ Θεοδέκτης ἐχώρισε τρία προσθεὶς τοὺς

συνδέσμους· οἱ Στωϊκοὶ προσέθηκαν δύο, τὴν *προσηγορίαν* χωρίσαντες τοῦ ὀνόματος καὶ τὸ *ἄρθρον* τῶν συνδέσμων· ὁ Ζηνόδοτος πιθανῶς εὗρε τὰς ἀντωνυμίας καλέσας αὐτὰς *παρονομασίας* ἢ *σημειώσεις*· ὁ Ἀρίσταρχος τέλος χωρίσας τὸ *ἐπίρρημα* καὶ τὴν *μετοχὴν* ὥρισεν ὀκτὼ τὰ μέρη τοῦ λόγου.

Ἀντίθετος τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν κατά τε ἄλλα καὶ κατὰ τὸ προκείμενον ζήτημα ἴστατο ἡ σχολὴ τῆς Περγάμου καὶ Κράτης ὁ κορυφαῖος τῆς σχολῆς. Ὁ Κράτης ὡς στωϊκὸς ἀπεδέχετο τὰς περὶ γλώσσης ἀρχὰς τοῦ Χρυσίππου, ὅστις συνέγραψε βιβλίον ὁλόκληρον *περὶ ἀνωμαλίας*, περὶ δὲ τὴν διόρθωσιν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἀπέκλινεν ἄνευ μέτρου πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν· οὕτω λόγου χάριν ἔγραφε τὸν δυϊκὸν ἀριθμόν, ἐν ᾧ ἡ ἔννοια ἀπήτει τὸν πληθυντικόν, λέγων ὅτι τὰ *δυϊκὰ συγχέονται παρ' ὁμήρῳ*, καὶ αἱ καταλήξεις τῶν δυϊκῶν καὶ πληνθυντικῶν δὲν εἶναι ὁμαλῶς παρὰ τῷ ποιητῇ διακεκριμέναι. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ Κράτητος εἶναι φανερὸν ὅτι ἔσωζε πολλὰς ἀρχαίας ἀναγνώσεις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἃς οἱ Ἀναλογικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας θὰ μετέτρεπαν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου κρίσιν πολὺ θὰ ἐβοήθουν τὰ ἔργα τοῦ Κράτητος, ἂν ἐσώζοντο.

Κατὰ ταῦτα τὸ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζήτημα, ὅπερ ἐπὶ τῶν κλασικῶν χρόνων ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας μετετράπη ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἰς σκοπὸν πρακτικὸν, τὴν διόρθωσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν, καὶ κατήντησεν, ἐνὶ λόγῳ εἰπεῖν, καθαρῶς γραμματικόν. Περὶ τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἔλαβε τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν Ἑλλάδι τροπὴν σπουδαιοτάτην, διότι μετηνέχθη ἡ ἔρις ἀμαία εἰς τὴν περὶ τοὺς λόγους τέχνην καὶ τὴν γραφομένην γλῶσσαν. Μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας ἐθεωροῦντο οἱ ἀττικοὶ συγγραφεῖς παράδειγμα, πρὸς ὃ πάντες ἀποβλέποντες ἐφιλοτέχνουν τὰ ἑαυτῶν, ἡ δὲ ἀττικὴ διάλεκτος ἡ προκεκριμένη κανονικὴ γλῶσσα, καθ' ἣν συνεγράφοντο τὰ πεζὰ ἰδίως συγγράμματα.

Ἀλλ' ἤδη ἐγείρεται ἔρις κατὰ τὴν Ἀσίαν διὰ τί τάχα ἡ ἀττικὴ τέχνη καὶ ἡ ἀττικὴ διάλεκτος νὰ δυναστεύωσιν ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον· τοὐναντίον ἡ πρόοδος καὶ ἐπίδοσις τῆς τέχνης ἀπαιτεῖ ἕκαστος τεχνίτης νὰ ἐργάζηται ἐξ ἰδίας δυνάμεως καὶ ὄχι ὡς δοῦλος νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς τὸν ἀττικὸν κανόνα· παντὸς δὲ τόπου καὶ ἐπαρχίας γλῶσσα ἔχει τὸ δίκαιον νὰ γράφηται, καὶ ἐν αὐτῇ πρέπει νὰ φιλοτεχνῶνται τὰ τεχνικὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα, ὄχι νὰ τυραννῇ παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ ἀττικὴ, ἣν ἐλάλουν μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ταύτην πάλαι ποτὲ, ὄχι δὲ μέχρι τῆς σήμερον τὴν αὐτήν.— Πρῶτος, ὅστις ἦρε τὸ σημεῖον τῆς ἀποστασίας κατὰ τῶν καθεστώτων, ἦτοι τῆς ἀττικῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ἀττικῆς τέχνης εἶναι Ἡγησίας ὁ Μάγνης. (Μόμμσεν Ῥωμ. Ἱστορίας τόμ. γ, σελ. 534). Περὶ τοῦ Ἡγησίου τούτου δὲν ἐπραγματεύθη μέχρι τοῦδε ἰδία οὐδείς, διότι, ὡς εἰκὸς, ὀλίγοι μικρὸν ἐνδιαφέρονται πρὸς τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ παρ' ἡμῖν εἶναι τὰ περὶ τὸν Ἡγησίαν μάλιστα ἀξιοσπούδαστα, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἔχουσιν ἀναφορὰν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς νῦν λαλουμένης γλώσσης, ἀφ' οὗ πρῶτος αὐτὸς εἶναι κατὰ Μόμμσεν, ὅστις ἐπανέστη κατὰ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, καὶ ἠθέλησε νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὰς λαλουμένας κατ' ἐπαρχίας· πᾶς τις δὲ γνωρίζει, ὅτι αἱ ἀνωμαλίαι καὶ παραφθοραὶ, ὅσαι σώζονται ἐν τῇ γλώσσῃ μέχρι τῆς σήμερον εἶναι λείψανα τῶν ἐπαρχιακῶν ἐκείνων διαλέκτων· δι' αὐτὸ ἦτο τοῦ κόπου ἄξιον νὰ γνωρίσῃ τις τὰ ἀξιώματα τοῦ Ἡγησίου καὶ τὴν γλῶσσαν, ἣν ἐχρήσατο. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐτράπην ἐπὶ ζήτησιν, ἀλλὰ τὰ βιβλία μου εἶναι ὀλίγα, διὸ καὶ ὀλίγα χωρία συνέλεξα, ἐξ ὧν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἔλθω εἰς καθαρόν τι καὶ ἀκριβὲς τέλος.

—Ἡ δὲ δι' Ἡγησίου μετατροπὴ τοῦ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζητήματος ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ἐπὶ τὴν γραφομένην γλῶσσαν καὶ τὴν γραμματολογίαν ἦτον ἐξ Ἑλλάδος οἷον προκάκρουσμα τοῦ συστάντος ἐν Ῥώμῃ μεγάλου ἀγῶνος, ὅστις ἤναψεν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος· διότι ἐν Ῥώμῃ, ἅμα ἐ-

ταξειδεύσεν ἐξ Ἑλλάδος ἐκεῖ τὸ ζήτημα, μετεχειρίσθησαν τὰς ἀρχὰς τῆς ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας πρὸς μόρφωσιν τῆς ἰδίας γλώσσης, ἥτις ἦτο ἀκόμη τότε ἀκαλλιέργητος, καὶ διεκρίθησαν εὐθὺς δύο κόμματα, ἀπαράλλακτα ὡς παρ' ἡμῖν· ὧν τὸ μὲν ἤθελε νὰ γράφωσι τὴν γλῶσσαν ἀκριβῶς ὡς ἐλάλει τὸ πλῆθος, ἀπεδέχοντο δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνωμαλίας, οἱ δὲ παρήκουν τοὺς ἐν τῷ στόματι τοῦ πλήθους συγκεχυμένους καὶ ἀνωμάλους τύπους νὰ μετασχηματίζωσι πρὸς ὁμαλότητα καὶ ἀναλογίαν· διήρκεσε δὲ ὁ ἀγὼν ἐν Ῥώμῃ μακρὸν χρόνον, ἀλλὰ μετὰ σφοδρὰν ὁρμὴν καὶ μανίαν ἐξέβη τέλος νικήτρια ἡ ἀναλογία ὑπὲρ τὴν ἀνωμαλίαν. Λυτῆς δὲ τῆς ὑπερισχύσεως τῆς ἀναλογίας καρπὸς εἶναι οἱ κλασικοὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ τῆς Ῥώμης, οἵτινες δὲν θὰ ἐγεννῶντο, οὐδὲ θὰ ἐπεδείκνυε τώρα ἡ Ῥώμη εἰς τὸν κόσμον ἔργα κλασικά, ἂν τὴν ἐναντίαν ἐλάμβανε κρίσιν ὁ ἀγών. Τὸν ἐν Ῥώμῃ δρόμον τοῦ ζητήματος, ἐξ οὗ μάλιστα δυνάμεθα νὰ ὁδηγηθῶμεν ἡμεῖς κατὰ τὴν πορείαν, ἣν ἔχομεν νὰ διατρέξωμεν, διότι καὶ ἡ γλῶσσα καὶ αἱ τύχαι τοῦ ἡμετέρου ἔθνους εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῶν τότε Ῥωμαίων, σκοπεύω νὰ ἱστορήσω διὰ βραχέων ἐν τῷ ἑξῆς ἄρθρῳ.

Ἐν Σύρῳ.

Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

Ἡ ἀρχαιοτάτη Ἑλλάς.

Ἡ περὶ τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων καὶ σχέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους γνῶσίς μας δὲν φθάνει πέραν τοῦ χρόνου, τὸν ὁποῖον μᾶς διαγράφουσι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἂν καὶ μὴ μεθ' ἱστορικῆς πίστεως, ὅμως μετὰ ποιητικῆς ἀληθείας καὶ ἐναργείας· πάντα δὲ τὰ πρὸ τούτου τοῦ χρόνου εἶνε ἐν σκότει κεκαλυμμένα, πρὸς οὗ τὴν διαφώτισιν δὲν ἐξαρκοῦσι τὰ μέσα μας, ἀλλὰ τὸ πολὺ δυνάμεθα περὶ τούτου καὶ περὶ ἐκείνου μᾶλλον ἢ ἧττον πιθανὰς εἰκασίας νὰ προτείνωμεν. Οἱ ἀρχαῖοι δοξάζοντες, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος, καθὼς ἄλλοῦ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι ἀνέφυ ἐκ τῶν κόλπων τῆς παμμήτορος Γῆς διὰ τῆς γεννητικῆς δυνάμεως τῆς ζωογόνου θερμότητος τοῦ Οὐρανοῦ, ὑπελάμβαναν ἐκυτοὺς αὐτόχθονας κατοίκους τῆς Ἑλλάδος τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν τελείᾳ ἀγριότητι, ἐξ ἧς ὕστερον κατ' ὀλίγον εἰς κρείττονα παίδευσιν προέβησαν ὁδηγίᾳ εὐμενῶν θεῶν ἢ ἐξόχων ἀνδρῶν ἢ ἐπενεργείᾳ ἄλλων ἤδη προωδευμένων λαῶν (1). Ἡ δὲ σημερινὴ ἐπιστήμη, οὐ δυναμένη νὰ παραδεχθῇ αὐτόχθονας κατοίκους τῆς Ἑλλάδος, καθὼς ἐπίστευαν οἱ ἀρχαῖοι, μᾶς διδάσκει, ὅτι οὗτοι ἦλθαν ἐξ Ἀσίας, τῆς πρωτίστης πατρίδος, ἂν μὴ ἴσως ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐκείνης κἂν τῆς φι-

(1) Πρβλ. Ἡροδότου Β'. 52. Πλάτ. Κρατύλ. σλ. 397. c. d. Meiners histor. doctr. de vero deo p. 164 κεξ. Ἰσοκρ. Πανηγ. 6 καὶ 10. Διοδ. Σικελ. Α'. 8. Παυσαν. Β'. 19, 5. Η'. 1, 2. πρβλ. Varro de reb. rom. I, 2. II, 1. Augustin. de civit. Dei XVIII, 6. Larcher Herod. tom. VII σλ. 274. Περὶ δὲ τῆς βαλανηφαγίας ὅσα συνέλεξεν ὁ Μεούρσιος εἰς Αυκόφρονος στ. 483. Ὁ δὲ Κέκροψ λέγεται πρῶτος τὸν γάμον καθιερώσας. Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπαρασκ. Ι'. 9.

τρας, ἐξ ἧς κατάγονται οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος καὶ συμπάσης τῆς Εὐρώπης, τῆς καυκασίας. Πότε δὲ καὶ διὰ τίνος ὁδοῦ πρέπει νὰ ἔγειναν αἱ πρῶται μεταναστεύσεις ἐκεῖθεν εἰς Ἑλλάδος, περὶ τούτου καὶ εἰκασίας μόνον νὰ προτείνῃ τις δὲν φαίνεται φρόνιμον (1). Καὶ ὅτι μὲν κατά τε γῆν περὶ τὸν Πόντον διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν νήσων, αἵτινες οἷον γέφυραν ἀποτελοῦσι μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης, μετανάσται ἠδυνήθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶνε βέβαια ἀρκούντως δῆλον· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ παροῦσα μορφὴ τούτων τῶν χωρῶν δὲν εἶνε ἡ ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ προῆλθεν ἐκ βιαίων μετατροπῶν, ἐξ ὧν ἡ πρώην συνεχὴς ἤπειρος διαρραγεῖσα καὶ διασπασθεῖσα ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Πόν-

(1) Περὶ τούτου ἐπραγματεύθησαν ἐκτὸς ἄλλων ὁ Heyne suspiciones de græcor. origine a septentrionali plaga repetenda, ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τῆς Societ. Gotting. τόμῳ VIII, σλ. 20 κεξ. — Adelung, Mithridates τόμῳ II σλ. 399 κεξ. — Becker Γεν. ἱστορ. τόμῳ Α'. σλ. 321. — Kangiesser Grundriss der Alterthumswissenschaft σλ. 215 κεξ. Schnitzler ἐν τῇ ἑλλην. γραμματολογίᾳ τοῦ Schöll τόμῳ Α'. σλ. 40—60. Plass, Vor—und Urgeschichte von Griechenland σλ. 19 κεξ. — Buttmann über die mythische Verbindung zwischen Griechenland und Asien ἐν τοῖς ὑπομνημ. τῆς Πρωσσικ. Ἀκαδημ. τοῦ ἔτους 1819. 215 κεξ. Mythologus II, σλ. 168 κεξ. — [Καὶ οὗτοι μὲν οἱ προγενέστεροι τῶν περὶ τούτου πραγματευθέντων· τῶν δὲ νεωτέρων ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Th. Mommsen ῥωμαϊκ. ἱστορ. τόμῳ Α'. σελ. 31 (πρβλ. σλ. 11). Ernst Curtius ἑλλην. ἱστορ. τόμῳ Α'. σλ. 27 κεξ Max Duncker, ἱστορ. τοῦ ἀρχ. κόσμου τόμῳ Γ'. σελ. 9. Lorenz Diefenbach, Origines Europæae etc. 1861 σλ. 77 κεξ. καὶ ἄλλοι. σ. τ. μ.

τον καὶ τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀπέλιπε τὰς νήσους ὡς ἐξεχούσας κόρυφάς. Περὶ δὲ τοιούτων μεταπροπῶν κάμνουσι λόγον καὶ οἱ ἀρχαῖοι, εἴτε ἐξ αὐτῆς τῆς θέας τοῦ σχηματισμοῦ τῶν χωρῶν εἰκάζοντες, εἴτε ἐκ τῶν προτέρων μνήμῃ παραλαβόντες. Διότι οὐδένα λόγον ἔχομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι πρὸ τῶν μετατροπῶν ἐκείνων ἡ χώρα δὲν ἦτον ἤδη ἀνθρώπων κατοικία.

Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τούτου εἶνε δυνατὸν ἀσφαλές τι νὰ ῥηθῇ, ἂν οἱ πανάρχαιοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ αὐτοῦ κλάδου τῆς καυκασίας φίτρας ἦσαν, ἐξ ἧς καὶ οἱ ἱστορικῶς ἡμῖν γνωστοί, ἢ ἕτερος κλάδος, κελτικὸς ἢ Ἰλλυρικὸς, προενφκησε καὶ ἐξελάθη ὑπὸ τῶν ὕστερον ἐπελθόντων. Ὁ δὲ κλάδος ἐκεῖνος, ἐξ οὗ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, μᾶς φαίνεται ἐγγύτατα συγγενὴς ἔνθεν μὲν τῶν δυσμικωτέρων λαῶν τῆς Ἰταλίας, Ὀμβρικῶν, Ὀπικῶν (ἢ Αὐσόνων) καὶ Λατίνων, ἔνθεν δὲ τῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, Καρῶν, Λελέγων, Μαιόνων, Φρυγῶν, τῶν ὁποίων αἱ γλῶσσαι ὀλίγιστα μὲν βέβαια λείψανα μᾶς ἀπέλιπαν, ἀλλ' ἱκανὰ νὰ μᾶς πείσουν, ὅτι πολλῷ πλησιέστεραι ἦσαν τῇ ἑλληνικῇ ἢ ταῖς σημιτικαῖς (1). Κατὰ δὲ τὴν παίδευσιν ἢ τὸν πο-

(1) Τοὺς Κᾶρας ἐξέλαβαν τινὲς τῶν νεωτέρων λογίων σημιτικὸν λαὸν, ἀλλ' ἄνευ ἀποχρώντων λόγων καὶ ἐναντίον τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, οἵτινες τούτους τε καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν καθυποτεταγμένους Λέλεγας ὁμοφύλους λέγουσι, π. χ. ὁ Ἡρόδ. Α'. 171. Παυσ. Ζ'. 2,4. Στράβ· Ζ'. σελ. 321. Σχολ. Βενετικ. εἰς Ἰλιάδ. Κ, 429. Εὐσταθ. εἰς Ἰλ. Υ, 96. Τὸ ὅτι *βαρβαρόφωνοι* λέγονται (Ἰλ. Β, 867), δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὡς δεῖγμα φυλετικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ ἐπικούρων τῶν Τρώων· ὅτι δ' οἱ Λέλεγες εἰς τοὺς πελασγικοὺς λαοὺς εἶνε καταλεκτέοι, παρὰ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται. Περὶ τῆς καρικῆς γλώσσης πραγματεύεται ὁ Jablonsky opuscula III p. 94.

λιτισμὸν, οὐδένα ἀποχρῶντα λόγον ἔχομεν, τοὺς ἐκ τούτου τοῦ κλάδου μετανάστας ἐπὶ τῆς μεταναστεύσεώς των νὰ τοὺς φαντασθῶμεν αὐτόχρημα ἀγρίους, πάντα τὰ πρὸς ἀνθρωπισμὸν ὕστερον κατ' ὀλίγον ἢ αὐτοὺς προσκτησαμένους ἢ ἔξωθεν παραλαβόντας. Πολὺ πιθανώτερον εἶνε, ὅτι τοὐλάχιστον τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ ἤδη συναπέφεραν, ὅτι δὲν ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαιοτάτας γνώσεις καὶ τέχνας, τάξιν τινὰ κοινωνικὴν, κεφάλαιόν τι θρησκευτικῶν δοξῶν καὶ μυθωδῶν παραδόσεων, ἅπερ ὕστερον ἐν ταῖς νέαις κατοικίαις των κατὰ τὰς αὐτόθι περιστάσεις καὶ σχέσεις ἰδιοτρόπως περαιτέρω ἀνέπτυξαν καὶ μετέπλασαν, χωρὶς δῆλον ὅτι τὰ τὴν πρώτην πατρίδα ὑπομιμνήσκοντα γνωρίσματα ἐντελῶς νὰ ἐξαλειφθῶσιν, ὥστε πρωϊκὴ ἔρευνα νὰ μὴ ἀνακαλύψῃ τινὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Ἀσιανοῖς κοινά· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολλάκις δέν εἶνε εὔκολον τὸ διακρῖναι, πόσα μὲν τούτων τῆς ἀρχῆθεν συγγενείας θετίον, πόσα δὲ τῆς ὕστερον μεταδόσεως.

Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ Πελασγοὺς ὀνομάζουσι τοὺς παλαιοτάτους κατοίκους τῆς χώρας των· τοὐλάχιστον κάνὲν ἄλλο ὄνομα παρὰ τοῦτο δέν εἶνε τόσον ἐκτεταμένον. Δὲν ὑπάρχει οὔτε χώρα τῆς ἠπείρου Ἑλλάδος, οὔτε νῆσος τοῦ Λιγαίου, ὅπου νὰ μή μας ὀνομάζωνται Πελασγοὶ οἱ πρότεροι κάτοικοι· καὶ ἀκόμη περαιτέρω, δυτικῶς μὲν ἐν Ἰταλίᾳ, ἀνατολικῶς δ' ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς ἐπὶ θάλασσαν Ἀσίας μᾶς ἀπαντῶσιν οἱ Πελασγοί. Πῶς δ' ἔχει κυρίως τὸ τῶν Πελασγῶν, καὶ ἂν τῇ ἀληθείᾳ πάντες οἱ τὸ ὄνομα τοῦτο φέροντες εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν ἀνήκουσιν, εἶνε δύσκολον νὰ ὁρισθῇ· αἱ δὲ περὶ τούτου εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων εἶνε ἐπιτηδειότεραι νὰ μᾶς διαταράξωσιν ἢ νὰ μᾶς διαφωτίσωσιν. Οἱ μὲν τοὺς νομίζουσι βαρβάρους, ἄρα ἢ οὐδ' ὅλως ἢ μόνον μακρόθεν συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ τοὺς λέγουν προγόνους τῶν Ἑλλήνων καὶ δὴ καὶ ἄντικρυς ἑλληνικὸν

ἔθνος τοὺς ὀνομάζουσιν (1). Ὅτι οὕτω πολυσπερὴς λαὸς, οἷος πρέπει νὰ ἦσαν οἱ Πελασγοὶ κατὰ τὰς περὶ τῶν αἰκήσεών των εἰδήσεις, δι' ἑνὸς παντάχοῦ ὀνόματος ἑαυτὸν ὠνόμαζεν, εἶνε δύσκολον νὰ τὸ πιστεύσῃ τις. Διότι ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, ὅτι τὰ καθολικὰ ὀνόματα τῶν ἐθνῶν κατ' ἀρχὰς συνήθως ἑνός τινος μέρους ὄντα, καὶ ταῦτα οὐχὶ παρ' αὐτοῖς τούτοις, ἀλλ' ὑπὸ τῶν παροικούντων ξένων αὐτοῖς ἐπιτιθέμενα, κατ' ὀλίγον ἐπεξετάθησαν. Ποῦ δὲ πρῶτον ἀνεφάνη τὸ Πελασγικὸν ὄνομα καὶ τίνες δι' αὐτοῦ ὠνομάσθησαν, εἰς μάτην ἐρωτῶμεν· ἀλλ' οὐδὲ ποίαν γλῶσσαν κυρίως ἐφθέγγετο τὸ Πελασγικὸν, δέν εἶνε νὰ ὁρισθῇ ἀσφαλῶς. Αἱ δ' ἀπόπειραι νὰ τὸ ἐξηγήσωσιν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τόσον ὀλίγην πιθανότητα ἔχουσιν (2), ὥστε κἀνένα δέν εἶνε νὰ μεμφθῇ τις, ἂν ἐν ἄλλῃ τινὶ γλώσσῃ μᾶλλον ἄλλην πιθανωτέραν ἐξήγησιν ἐπιζητεῖ, ὅπου δὰ, καθὼς οἴκοθεν ἐννοεῖται, ἡ σανσκρίτη προηγήθη πασῶν (3). Ἄλλοι δὲ μᾶς διά-

---

(1) Περὶ πάντων τούτων πρβλ. Antiquitates juris publici Græcorum p. 36 κεξ.

(2) π. χ. Ἐκ τοῦ *πέλεω* καὶ *ἄργος*, κάτοικοι τοῦ πεδίου (Müller Orchom. σλ. 128), ἢ ἐκ τοῦ *πέλος*, ὅπερ = *ἕλος* λέγεται, καὶ *ἄργος* (Völcker Myth. d. sap. σλ. 380 κεξ), ἢ ἐκ τοῦ *πέλα* = *πέτρα* (;) ἄρα *πετρογενῆς* (Pott, Etymolog. Forschungen 1 σλ. XL), ἢ *πέλας* = *πάρος*, ἄρα *πάρος γεγαῶτες*, οἱ *πελασγενεῖς* (ὁ αὐτὸς αὐτόθι). Καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ Στράβωνος Ἀποσπ. βιβλ. 2. *πελειόνας καλοῦσιν* οἱ *Μολοττοὶ τοὺς ἐν τιμαῖς, ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι τοὺς γέροντας*, ἠδύνατό τις εἰκάσίαν τινὰ νὰ οἰκοδομήσῃ. Ἄλλας δ' ἐπινοίας ἴδε παρὰ Pott ἐν τῷ προειρημένῳ συγγρ. σλ. 132. διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν περὶ τῶν ἐκ τοῦ *πέλαγος* ἐτυμολογούντων τὸ ὄν. *Πελασγοί*, ἄρα = *διὰ τοῦ πελάγους περαιωθέντες*.

(3) Κατὰ τὸν Hitzig, Urgeschichte und Mythologie der

πείνονται μετὰ φαιδρᾶς πεποιθήσεως, ὅτι τὸ ὄνομα εἶνε σημιτικὸν καὶ σημαίνει *μετανίστην, ἄποικον* καὶ ἁρμόζει εἰς τοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐξελαθέντας καὶ ἐπὶ τὰς νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου μακριὰ καὶ πλατιὰ ἐξαπλωθέντας Φιλισταίους ἢ Φοίνικας (1). Παραχωροῦμεν ἑκάστῳ ὅ τι τῷ ἀρέσκει· ὁ δὲ νηφάλιος καὶ εὐσυνείδητος ἐρευνητὴς δὲν θὰ ἐντραπῇ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν εἶνε ἱκανὸς νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ὄνομα. Ἂς ἦνε δὲ συγγενὴς καὶ μὲ τὸ *πέλαγος* ἢ τὸ *πελαγῶν*· ἐκ τούτου μικρὸν κέρδος προκύπτει· διότι οὐδὲ ταῦτα τὰ ὀνόματα εἶνε εὐεξήγητα. Ἂς ἀρκεσθῶμεν λοιπὸν νὰ εἴπωμεν, ὅσα μᾶς φαίνονται σαφῆ καὶ ἀναμφίβολα. Τὸ ὄνομα Πελασγός, κατ' ἀρχὰς ἑνός τινος τῶν πρόπαλαι τὴν Ἑλλάδα κατοικούντων λαῶν ὄν, ὕστερον, ὅτε τὸ τῶν Ἑλλήνων ἔθνος ἐφ' ἅπασαν τὴν χώραν ἐπεξετάθη καὶ τὸ ὄνομά του ἐξενίκησεν, ὡς τὸ γενικώτατον ὄνομα πάντων τῶν προελληνικῶν λαῶν ἐλαμβάνετο, οὐδαμῶς ἐξεταζομένης τῆς ἀληθοῦς ἐθνογραφικῆς του σχέσεως, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν καὶ Φιλισταίων ἢ Φοίνικες ἐμπορεῖ νὰ εἶχάν τινα χώραν. Διὰ τοῦτο ὄχι ὀλιγώτερον πελασγικοὶ παρ' ἄλλους ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα συμπεριλαμβανομένους (2) πρέπει νὰ θεωρῶνται τινες

Philister σλ. 44 οἱ *Πελασγοὶ* εἶνε οἱ *Λευκοί*, ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ b a h a r e a, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς *ἐρυθρο*ὺς Φοίνικας καὶ τοὺς *μέλανας* Αἰθίοπας.

(1) Κατὰ δὲ τὸν Böckh, abendländische Philosophie σλ. 91, καὶ σημειώσει. σλ. 8 no 25 P e l i s c h l i κατ' ἀρχ. P e l a s c h i = *μετανάσται*. Πρβλ. τοὐναντίον K. B. Stark, Gaza und die philistäische Küste σλ. 116 κεξ.

(2) π. χ. Οἱ *Τυρρανοὶ* ἢ *Τυρσηνοί*, ὧν τὸ ὄνομα μετὰ μεγάλης πιθανότητος ἐκ τοῦ *Τύρσις* = *πύργος* ἐτυμολογεῖται καὶ ἐπ' ἐνίων δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ γερμανικὸν B u r g u n d i o n e n, περὶ οὗ ἴδε Z e u ß, die Deutschen und ihre Nachbarstämme σλ. 133.

ὑπὸ ἰδιαίτερα ὀνόματα συνήθως ἀναφερόμενοι καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν Πελασγῶν διακρινόμενοι, οἷον Λέλεγες, Κᾶρες, Θρᾷκες.

Οἱ δ' Ἕλληνες αὐτοί, τοὺς ὁποίους οὕτω τοῖς Πελασγοῖς ἀντιτάσσομεν, οὐδέν ἄλλο ἦσαν ἀναμφιβόλως ἢ ἕν τι μέλος ἐν τῇ σειρᾷ συγγενῶν λαῶν, ὑπὸ τὸ κοινὸν ὄνομα Πελασγοὶ συλλαμβανομένων. Ὁ Ὅμηρος Ἑλλάδα καὶ Ἕλληνας γνωρίζει μόνον ἐν τῇ μεσημβρίᾳ τῆς Θεσσαλίας, τῆς χώρας, ἣν τινες τὴν πρωτίστην πατρίδα τῶν πελασγῶν ἐξελάμβαναν, ἡ ὁποία κατὰ τὸ μέγιστον μέρος παρ' Ὁμήρῳ *Πελασγικὸν Ἄργος* καλεῖται καὶ ὅπου καὶ ὕστερον ἀκόμη μοῖρά τις *Πελασγιῶτις* ὠνομάζετο. Ὁ δ' Ἀριστοτέλης, οὗ αἱ μαρτυρίαι πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ἐπὶ ἐπιμελῶν ἐρευνῶν στηρίζονται, γνωρίζει *ἀρχαίαν τινὰ Ἑλλάδα* ἐν Ἠπείρῳ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῶον, ὅστις πολλαχοῦ εἶχε μεταβάλει τὸ ῥεῦμα ἢ τὴν κοίτην (1). Ἐδῶ ἦταν, ὁμοίως κατ' Ἀριστοτέλη, ὁ λεγόμενος τοῦ Δευκαλίωνος κατακλυσμός· καί τοι δ' αὐτὸς ῥητῶς δὲν λέγει, ὅτι ὑπὸ τοῦτου ἐμπνεύσθησαν οἱ Ἕλληνες, ὅμως εἶνε σχεδὸν ἀναμφίβολον ὅτι αὕτη ἦτον ἡ γνώμη του. Διότι ὁ Δευκαλίων θεωρεῖται βεβαίως διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἕλληνος ὁ γενάρχης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ ἂν ἄλλοι (2) τὸν εἰσάγουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ Κουρήτων καὶ Λελέγων καὶ συχνῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκούντων, τοῦτο δύναται νὰ συμβιβασθῇ ἀδιάστως μὲ τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους εἴδησιν οὕτως, ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἕλληνες κατὰ πρῶτον εἰς τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἠπείρου χώρας εἰσῆλθαν, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, ὅπου ὁ Ἀριστοτέλης Λέλεγας καὶ Κουρῆτας ἀναγνωρίζει (3), καὶ ἐκεῖθεν μὲ πλήθη τούτων ἐνδυναμωθέντες διὰ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ περαιτέρω πρὸς τὰ ἄνω εἰς Θεσσαλίαν.

---

(1) Ἀριστοτ. Μετεωρολογ. Α'. 14. (2) Διονυσ. Ἁλικ. ῥωμ. ἀρχ. Α'. 17. (3) Στράβων. Ζ'. σλ. 321 ἐν τέλει.

Ὅτι μὲν λοιπὸν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐκ Θεσσαλίας τοῦ χρόνου προϊόντος κατ' ὀλίγον περαιτέρω διεσπάρη, δέν εἶνε ν' ἀμφιβάλῃ τις· πῶς δ' ἔγεινε τοῦτο καὶ κατὰ ποίαν ἔκτασιν, δὲν δύνανται πλέον νὰ δηλωθῇ ὡρισμένως. Μὰς συγχωρεῖται δὲ νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ εἰς Θεσσαλίαν εἰσβαλόντες δὲν ηὗρον ὅλοι χώραν καὶ μονίμους οἰκήσεις· οἱ ἐν Φθιώτιδι μετὰ τῶν Μυρμιδόνων καὶ Ἀχαιῶν ὑπὸ τὴν Πηλέως ἀρχὴν συγκαταλεγόμενοι Ἕλληνες (Ἰλ. Β, 684) ἦσαν προφανῶς μικρός τις ἀπόδασμὸς τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὃν αἰνίττεται ὁ μῦθος τοῦ Δευκαλίωνος. Ἄλλοι δ' εἶχαν ἀναγκασθεῖ νὰ προβῶσι περαιτέρω, καὶ ἐκ τούτων ἦσαν ἴσως οἱ ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ξοῦθον, κατὰ τὸν μῦθον, εἰς Ἀττικὴν μεταβάντες καὶ τὴν πρὸς βορρᾶν Τετράπολιν καλουμένην καταλαβόντες καὶ ὑπὸ τῶν προενοικούντων Πελασγῶν ὡς λέγεται, προθύμως ὡς σύμμαχοι εἰς τὸν πρὸς τοὺς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκώδοντας πόλεμον παραληφθέντες (1). Ἄλλην τινὰ ἑλληνικὴν ἀπόμοιραν ἐκληπτέον τοὺς Δωριεῖς, οἵτινες καθ' Ἡρόδοτον πολὺν χρόνον ἐν Θεσσαλίᾳ περιπλανηθέντες τελευταῖον ἐνωθέντες μὲ ἀπόσπασμα Ἀχαιῶν πρότερον ἐκ Πελοποννήσου ἐκδιωχθὲν, ὑπὸ ἡγεμόνας Ἡρακλείδας, καθὼς ἐκλεΐζοντο, εἰς ταύτην τὴν Χερσόνησον εἰσέβαλαν καὶ μέγα μέρος της καθυπέταξαν (2). Ἐπειδὴ ἡ εἰσβολὴ αὕτη λέγεται ὅτι ὀγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον ἔγεινε, τ. ἔ. περί που 1104 π. Χρ., εἶνε πιθανὸν, ὅτι συνεδέετο μὲ τὴν ὀλίγῳ πρότερον συμβᾶσαν ἐγκατάστασιν τῶν Θεσσαλῶν, λαοῦ ἠπειρωτικοῦ τὴν ἀρχὴν, οἵτινες τῆς ἐκ τότε κατ' αὐτοὺς ὀνομαζομένης χώρας κυριεύσαντες τῶν πρότερων κατοίκων τοὺς μὲν ἐξέωσαν, τοὺς δὲ καθυπέταξαν. Καὶ ὡς μὲν ἐξωσθέντες ὑπὸ τούτων βητῶς λέγονται μόνον οἱ αἰολεῖς Βοιωτοί, οἵτινες τότε ἐτράπησαν ἐπὶ

(1) Πρβλ. Antiqu. jur. publ. Graec. σλ. 103. (2) αὐτόθι σλ. 104.

τὴν χώραν τὴν κατ' αὐτοὺς, ὡς τοὺς κρατίστους τῶν ἐνοικούντων λαῶν Βοιωτίαν κεκλημένην· ἀλλὰ δέν εἶνε ἀπίθανος ἡ εἰκασία, ὅτι καὶ ἡ δωρικὴ μετανάστευσις συνέπεια τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἐπιδρομῆς ἦτο.

Πῶς διὰ τῆς τῶν Δωριέων καθόδου τὰ τῆς Πελοποννήσου μετεβλήθησαν, καὶ πῶς τούτου ἕνεκα πολλαὶ ἀποικίαι ἐξεπέμφθησαν ἐπί τε τὰς νήσους καὶ τὴν παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὰ ὑποθέτομεν βέβαια ἐν γένει γνωστὰ, μέλλομεν δὲ κατόπιν, ὅσον τὸ ἀπαιτεῖ ἡ πρόθεσίς μας, νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοῦτο. Κατὰ δὲ τὸ παρὸν ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀπὸ τότε οἱ λαοὶ τῆς Ἑλλάδος τὰς ἄπαξ κατειλημμένας ἕδρας των χωρίς τινος ἀξιολόγου μεταβολῆς διετήρησαν, καὶ μετά τινας μεταναστεύσεις, αἵτινες ἔπρεπεν ἀναγκαίως πανταχοῦ πλειοτέρας ἢ ὀλιγωτέρας ἀνατροπὰς τῶν πρότερον καθεστώτων νὰ συνεπιφέρωσιν, ἐπῆλθεν ἐποχή τις ἡσυχίας, καθ' ἣν ἡ νέα τάξις τῶν πραγμάτων ἠδύνατο νὰ παγιωθῇ καὶ ἀναπτυχθῇ. Δὲν πλανώμεθα ἴσως, ἂν ἀπὸ τότε χρονολογοῦμεν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ἡρόδοτος (Α'. 56) ἑλληνικὸν ἔθνος καλεῖ τοὺς Δωριεῖς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Πελασγοὺς Ἴωνας, καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς ὑπὸ Ὁμήρου ὑμνουμένοις, καθ' οὓς, ὡς προεσημειώθη, οἱ Ἕλληνες μόνον ἐν μιᾷ γωνίᾳ τῆς μεσημβρινῆς Θεσσαλίας ἀπαντῶσιν, ἡ ἐπιφανεστάτη πασῶν τῶν φυλῶν ἦτο προφανῶς ἡ Ἀχαϊκὴ, διὸ καὶ τὸ ὄνομα Ἀχαιοὶ λαμβάνεται κατ' ἐξοχὴν ὡς κοινὸν ὄνομα σύμπαντος τοῦ ἔθνους (1) Τοὺς δ' Ἀχαιοὺς συγχωρεῖται ἀνενδοιάστως πελασγικὸν ἔθνος νὰ ὀνομάσωμεν, τοῦ ὀνόματος τούτου ἐκλαμβανομένου ὡς ἀντιπάλου τοῦ ὕστερον ἐκνικήσαντος ἑλληνικοῦ, ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες πάλιν

(1) Τὸ ὄνομα κατά τινα οὐκ ἀπίθανον ἐξήγησιν σημαίνει ἀγαθοί, εὐγενεῖς. Πρβλ. Müller Δωριεῖς II σλ. 528 καὶ τὰ Prolegomena zu einer niss. Mythol. σλ. 294.

οὐδὲν ἄλλο ἦσαν βέβαια ἡ κλάδος τοῦ πελασγικοῦ στελίχους. Ἐὰν δ' ἀφ' οὗ ἅπαξ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐπεκράτησε, καὶ τῆς Ἀχαιΐδος ἑλληνικὴ κατεγωνὴ προσεμυθολογήθη, τοῦτο φυσικὰ τόσον ὀλίγην σημασίαν ἔχει, ὅσην καὶ ἐὰν οἱ Ἴωνες ἀπόγονοι τῶν ἑλλήνων λέγονται, μάλιστα διότι παρὰ ταύτας τὰς ἐξαιρέτως διὰ τῶν Ἡσιοδείων ἐπῶν διαδοθείσας γενεαλογίας ἄλλων πάντῃ διαφόρων γνωμῶν ἱκαναὶ ἴχνη διεσώθησαν, ἅτινα ὀλιγώτερον ἀντιφάσκουσιν εἰς τὴν ἀληθῆ σχέσιν τῶν πραγμάτων. Ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ κατὰ τοὺς προελληνικοὺς ἐκείνους χρόνους ἐπεκράτουν τῶν ἄλλων πελασγικῶν λαῶν κατὰ τὸ αὐτὸν τρόπον, καθὼς ὕστερον οἱ Ἕλληνες, εἶνε πολὺ πιθανόν· ἀλλὰ περαίτερω περὶ τούτου ἀποδείξεις νὰ δώσωσιν εἶνε ἀδύνατον. Οἱ δ' Ἕλληνες μᾶς ἐμφανίζονται ὡς ῥωμαλέος πολεμικὸς λαός, ὅστις ἐκ τῆς τραχείας καὶ ὀρεινῆς Ἠπείρου ἐξορμήσας ἐν τάχει ἐπεκράτησε τῶν ἥττον πολεμικῶν Πελασγῶν, ὥστε οἱ ἡγεμόνες τοῦ πολλαχοῦ τοὺς πρώτερον ἄρχοντας ἐκβαλόντες αὐτοὶ κατέλαβαν τὴν ἀρχήν. Ὅτι δ' οἱ λαοί, τῶν ὁποίων τώρα ἔλληνες ἡγεμόνες προέσταντο, ἤδη καὶ ἕλληνας ἀπεκάλουν ἑαυτούς εἶνε εὐκατάληπτον, καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ οἱ λαοὶ οὗτοι οἱ κράτιστοι καὶ ἐπιφανέστατοι ἀπέβησαν, ἐκεῖνο τὸ ὄνομα ἔπρεπε νὰ φαίνηται τὸ ἐπιτηδειότατον νὰ σημαίνῃ τὴν ἔτι κοινὴς προσηγορίας στερουμένην ὁλομέλειαν, εἶνε ἐπ' ἴσης φυσικόν, ὅσον καὶ τὸ τῶν Ἀχαιῶν ὄνομα παρ' Ὁμήρῳ ὁμοίως ἐκλαμβανόμενον εὑρίσκομεν. Οὕτω δὲ καὶ ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ τὸ ἠπάθησαν, ὅσοι, ὡς οἱ Ἀρκάδες, Ἐπειοί, Ἴωνες καὶ πάντες οἱ ὑπὸ τὸ εὐρύτατον ὄνομα τῶν Αἰολέων περιλαμβανόμενοι, δὲν ἦσαν τῷ ὄντι κυρίως Ἕλληνες. Ὡς δ' ἴδιον ὄνομα ἑνὸς μόνον λαοῦ τὸ ἑλληνικὸν ἀποσβήνεται κατ' ὀλίγον, ἐν ᾧ τὸ τῶν Ἀχαιῶν, ἀφ' οὗ ἔχασε τὴν προτέραν γενναιότητά του, ὡς ἴδιον ὄνομα ἑνὸς λαοῦ κατὰ τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Θεσσαλίας διεσώθη. Οἱ δὲ κύριοι καὶ γνήσιοι Ἕλληνες παντοῦ ἐκάλουν ἑαυτοὺς κατὰ τὸ ὄνομα τῶν χωρῶν, ἔνθα ἦρχαν

συναναφυρέντες μὲ τοὺς πρώην κατοίκους, τὸ δ' ἄλλο ἐκεῖνο ὄνομα, δι' οὗ πρότερον ἀπὸ τῶν ἄλλων διεκρίνοντο, ἐχρησίμευε τοῦ λοιποῦ νὰ σημαίνῃ μετ' αὐτῶν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς τῆς Ἑλλάδος ὡς μέλη μεγάλου ἐθνικοῦ ὅλου.

Ἐκ τῶν προελληνικῶν χρόνων πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος σώζονται ἔργα τινά, ἅπερ οὐ μικρὸν βαθμὸν πολιτισμοῦ ἐμφαίνουσι καὶ ἐν μέρει διὰ τὸ μέγεθός των ἀληθῆ θαυμασμὸν κινοῦσι· κατασκευάσματα, ὑπὸ τοῦ μύθου πρὸς τοὺς παλαιοὺς ἥρωας, πρὸ πάντων δὲ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἀποδιδόμενα, πρὸς ἀποξήρανσιν ἑλῶν καὶ γονιμοποίησιν τῆς γῆς, ἥτις πολλαχοῦ χωρὶς τούτων θὰ ἦτο πάντῃ ἀνεπιτήδειος πρός τ' ἐργασίαν καὶ οἴκησιν· ὁδοὶ διευκολύνουσαι τὴν ἐπιμιξίαν μεταξὺ τῶν δι' ἀβάτων ὀρέων κεχωρισμένων μερῶν τῆς χώρας, ἐκεῖ ὅπου τὴν σήμερον, ἀφ' οὗ ἐκεῖναι κατελύθησαν χαλεπωτάτη εἶνε ἡ ἐπιμιξία διὰ στενοπορίων καὶ ἀτραπῶν, τὸ δὲ πάλαι ἦδη οἱ ἁρματοὶ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου εὐμαρῶς ἐφ' ἁρμάτων τῇδε κακεῖσε ὤδευκν· τέλος μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα ἐκ πολυγώνων λίθων, ἐν μέρει κολοσσιαίων τὸ μέγεθος, τείχη καὶ πυλῶνες καὶ, ὡς φαίνεται, θησαυροὶ πρὸς φύλαξιν κειμηλίων καὶ κατὰ τὸν μῦθον ἐπιταγῇ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἄνακτος ὑπὸ τῶν μυθικῶν Κυκλώπων ᾠκοδομημένα. Ὁ Παυσανίας μετὰ θαυμασμοῦ μνημονεύει τὸν θησαυρὸν τοῦ Μινύου ἐν Ὀρχομενῷ καὶ τ ν τειχ ν τῆς Τίρυνθος ὡς κτιρίων, ἅτινα καὶ πρ ς τὰ τῶν Αἰγυπτίων βέβαια δύνανται νὰ παραβληθῶσιν. Ἂν δὲ καὶ τοῦτο εἶνε πάντως πολὺ ὑπερβολικόν, ὅμως τὰ ἔτι νῦν ὑπάρχοντα λείψανα κυκλωπείων κτιρίων, ὁποῖα ἐκτὸς τῶν τῆς Τίρυνθος εἶνε τὰ τῶν Μυκηνῶν μὲ τὴν τῶν λεόντων πύλην, ὁ λεγόμενος θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ, εἶνε βεβαίως ἱκανὰ νὰ μᾶς πείσωσιν, ὅτι ἐν χρόνοις ὑπὸ ἀδιαχωρήτου σκότους τὴν σήμερον πρὸς ἡμᾶς κεκαλυμμένοις κραταιοὶ ἡγεμόνες ἀξιολόγους δυνάμεις ἐργατικοῦ λαοῦ ἐπιτάσσοντες ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσωσιν ἔργα, ἅτινα ἀνωτέραν μὲν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης δὲν ἐμφαίνουσι, πάν-

τως δὲ κερτεράν ἐπιμονὴν ἡνωμένων ἰσχυρισμῶν πολυκρίθμων ἐργατῶν· ταῦτα τὰ ἔργα πρέπει νὰ μᾶς φανῶσι πολὺ ἀξιοθαυμαστότερα, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τότε ἀκόμη ἔντεχνοι μηχαναὶ δὲν διευκόλυναν τὴν ἐργασίαν.

Ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ταῦτα τὰ ἐκ τῶν πανεργαίων χρόνων ἔργα αἰνιγματώδες εἶνε ἕτερόν τι κληρονόμημα τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅπερ τοῖς μεταγενεστέροις παραδοθὲν καίπερ ποικίλως μορφωθὲν καὶ μεταμορφωθὲν μέχρι τῶν πολὺ ὑστέρων χρόνων ζωηρὸν διετηρήθη. Εἶνε δὲ τοῦτο πολυχεύμον ῥεῦμα μύθων περὶ πράξεων θείων καὶ ἀνδρῶν, περὶ τερατωδῶν ὕστερον ἐξαφανισθέντων γενῶν, οἷον Γιγάντων καὶ Κυκλώπων, περὶ ἄθλων τῶν ἡρώων πρὸς ἐξαίσια τέρατα, περὶ πολυπλανῶν καὶ πολυτρόπων εἰς ἄγνωστα πελάγη θαλασσοποριῶν, πρὸς κτῆσιν πολυτίμων θησαυρῶν ἢ πρὸς τιμωρίαν ὕβρεων καὶ ἀδικημάτων, περὶ φρικτῶν ἐγκλημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα τῶν ἀρχαίων τινὲς ἡγεμονικῶν οἴκων μολυνθέντες ἐφ' ἑαυτούς τε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους ὄλεθρον ἐπέσυραν. Ἐκ δὲ τῶν μύθων τούτων οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ ἀνεξάντλητον ὕλην ἀπαύστως ἀρυόμενοι κατὰ ζωηρότατα σχήματα τὴν διετύπωσαν καὶ ποικιλωτάτας ἰδέας τῇ ὑπέβαλαν. Ποία δὲ εἶνε ἡ πρώτη ὑπόστασίς των, ποῖαι ἔννοιαι ὑπὸ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ σύμβολά των ὑπεμφαίνονται, καὶ ποικί τινες ἀναμνήσεις πραγμάτων καὶ συμβαμάτων ἐν αὐτοῖς κεῖνται, τοῦτο ἀσφαλῶς νὰ ὁρισθῇ μόνον ἐν ὀλίγοις εἶνε δυνατόν. Τοσοῦτον δὲ μόνον εἶνε βέβαιον, ὅτι ἤδη οἱ ἀρχαιότατοι ποιηταί, ὧν τὰ ποιήματα μᾶς παρέχουσι περὶ τούτων τῶν μύθων γνώσεις, ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν, τὴν ὕλην των ἐκ τοῦ ἀπωτάτου παρελθόντος παρέλαβον. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἠξεύρεν ὁ Ὅμηρος εἰς τὰ ἔπη του σχῆμα καὶ χρῶμα τῆς ἀληθείας καὶ πραγματικότητος νὰ ἐντυπώσῃ, ὅμως ἐνιαχοῦ ἱκανῶς σαφῶς ὑποδεικνύει, ὅτι τὰ μὲν περὶ ὧν ᾄδει πράγματα εἰς ἀπωτάτους χρόνους ἀνήκουσιν, οἱ δὲ ὑμνούμενοι ἥρωες εἰς πρότερον πολὺ ρωμαλεώτερον γένος παρὰ τοὺς συγχρόνους του ἀνθρώ-

πους. Τῶν μύθων ἐκείνων τινὲς φαίνονται εὐκρινῆ ἴχνη ἐν ἑαυτοῖς φέροντες, ἐξ ὧν συμπεραίνεται, ὅτι ἐπὶ γῆς ἑλληνικῆς δὲν ἐβλάστησαν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἢ ἤδη ἀπειργασμένους ἐκ τῆς Ἀνατολῆς παραλαβόντες τοὺς οἰκειοποιήθησαν, ἢ κἂν τὰ σπέρματα καὶ τὰς ῥίζας ἐκ τῆς πρώτης των πατρίδος, τῆς Ἀσίας, συναποκομίσαντες, ἐκ τούτων ὕστερον τὰ ἀμφιλαβῆ καὶ πολύκλαδα δένδρα τῆς θεολογίας καὶ ἡρωολογίας των ἀνέθρεψαν. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τελευταῖον ἀληθεύει, φαίνεται, περὶ τοῦ πολὺ μεγαλειτέρου μέρους τῶν μύθων, ἐκεῖνο δὲ μόνον περὶ μικροτέρου. Διότι ἐκεῖνοι μὲν, οἵ τινες δύνανται μετὰ βεβαιότητος νὰ ἀποδειχθῶσιν ἠρανισμένοι ἐκ τῶν μύθων τῆς Ἀνατολῆς, τῶν Φοινίκων ἢ τῶν Αἰγυπτίων, σχετικῶς δέν εἶνε πολλοί· οἱ δὲ πλεῖστοι οὐδεμίαν φοινικικὴν ἢ αἰγυπτιακὴν ἀρχὴν ἐμφαίνουσι τῷ ἀπροκαταλήπτῳ ἐρευνητῇ, ἀλλὰ φαίνονται μᾶλλον ἴδιον τοῦ ἔθνους προϊὸν ὄντες, ἂν καὶ τὰ σπέρματα καὶ αἱ ῥίζαι, ὡς εἴρηται, ἀνήκουσιν εἰς χρόνον, ὅτε τὸ ἔθνος ἀκόμη ἐν τῇ ἀσιατικῇ του πατρίδι μεταξὺ ὁμοφύλων λαῶν ἔζη, ἀφ' ὧν ἔπειτα μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπηλλοτριώθη, καὶ δὴ καὶ ἐν μέρει πρὸς αὐτοὺς ὡς βαρβάρους ἀντιδιεστάλη.

Ὅτι δ' αἱ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπενέργειαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίως τῆς Φοινίκης κατὰ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους ἦσαν πολλαὶ καὶ μεγάλαι, ὥστε οἱ τότε Ἕλληνες γνώσεις τινὰς καὶ τέχνας ἐκεῖθεν παρέλαβαν, εἶνε ἀναντίρρητον. Οἱ Φοίνικες, καθὼς τὸ γνωρίζομεν ἐκ βεβαιοτάτων τεκμηρίων, εἶχαν ἀποικίας ἐπὶ πολλῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καί τινων ἀκτῶν τῆς ἑλληνικῆς ἠπείρου. Ἐν μὲν Κύπρῳ ὑπὸ Φοινίκων ἦσαν ἐκτισμέναι τό τε Κίττιον καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις. Ἐν δὲ Κρήτῃ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ φυγάδες πολλοὶ τῶν συγγενῶν μὲ τοὺς Φοίνικας Φιλισταίων, ἀφ' οὗ ἐξηλάθησαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων βασιλέων, ὅπου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὑκσὼς δύο ἑκατονταετηρίδας καὶ ἡμίσειαν ἐκράτουν μέρους τῆς χώρας. Φοίνικες εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐν Ῥόδῳ, Θήρᾳ, Μήλῳ, καὶ παρέκει ἐν Λήμνῳ,

Σαμοθράκη, Θάσῳ, ὅπου πρῶτον ἀνεκάλυψαν τὰ τότε πλούσια χρυσοῦ μετκλλεῖα· ὅτι δὲ καὶ ἡ νῆσος Κύθηρα ἐν τῷ Λακωνικῷ κόλπῳ ὑπ' αὐτῶν ποτε κατειχετο καὶ ὅτι κύτοῦ κορφύ ας ἁλιείαν καὶ βαφικὴν μετήρχοντο, εἶνε τῶν βεβαιοτάτων ἱστορικῶν γεγονότων (1). Καθὼς λοιπὸν ἡ Κυθέρεια, καὶ ἡ οὐρανία Ἀφροδίτη, καὶ ἡ λατρεία της, κατ' ὀλίγον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα διαδοθεῖσα, τὴν προφανεστάτην ἀπόδειξιν παρέχει, ὅτι οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Φοινίκων ὄχι μόνον ἐμπορεύματα, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὰς ἰδέκς καὶ λατρείκς παρέλκβκν, οὕτως ἠδύνατο εἰς ταύτας τὰς παρ' αὐτῶν παρειλημμένκς λατρείκς καὶ ἡ τῶν Καβείρων ἐν Λήμνῳ καὶ Σαμοθράκῃ νὰ κατκλεχθῇ. Πλὴν τὸ ὄνομα **Κάβειροι** φαίνεται μᾶλλον φοινικικὸν ἐκπληκτέον ἢ ἑλληνικόν (2). Μόνον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ παραγνωρίσωμεν, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ λατρείᾳ, καθὼς καὶ ἐν τῇ τῆς Ἀφροδίτης ὀθνεῖα καὶ ἐγχώρια στοιχεῖα συνηντήθησαν καὶ ἀνεμίγησαν, καὶ καθὼς ἡ ἔννοια καὶ ἡ τιμὴ τῆς Κυθερείκς συνήρθη μὲ τὰς ἐγχωρίας τινὸς ἑλληνικῆς θεότητος συγγενοῦς σημασίας, οὕτω καὶ τοῖς φοινικικοῖς Καβείροις τοιοῦτοι θεοὶ συνετάχθησαν, τοὺς ὁποίους ἀδιστάκτως ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ὑπολητέον, καὶ διὰ τοῦτο προφυλακτέον ἀπὸ τοῦ παρκλογισμοῦ, τὸν ὁποῖον οὐδ' οἱ ἀρχαῖοι ἀπέφυγαν, ὅτι πᾶν ὅτι εἶνε κκβειρικὸν διὰ τοῦτο εἶνε καὶ φοινικικόν, καὶ ὄχι ἑλληνικόν.

(ἀκολουθεῖ).

M.

---

(1) Ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Ἀργολίδος, ἐν Ναυπλίᾳ, Φοίνικές ποτε κατῴκησαν, εὐφυῶς ἀπεδείχθη ὑπὸ E. Curtius, ἐν τῷ **Rhein, Museum** σλ. 455 κεξ. Περὶ δὲ ἄλλων ἰχνῶν αὐτῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἴδε τοῦ αὐτοῦ **Peloponnes** Μέρος II σλ. 10. 47. 170 καὶ ἀλλαχοῦ.

(2) Ἐκ τοῦ **Kabir** ἢ **Kebir** τ. ἑ. *μέγας*. *Μεγάλοι θεοὶ* ὀνομάζονται καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι πολλάκις.

Περὶ τῶν οὐδέν, μηδέν καὶ δέν.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων *οὐδείς, μηδείς, οὔτις, μήτις*, μόνον τὸ *οὐδ' μηδέν* μαθηματικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς πως εἶνε σύνηθες ἐν τῇ τῶν καθομιλουμένῃ, καὶ τὸ *οὐδέν* οὐσιαστικῶς ἔν τισι φράσεσιν, οἷκι κἰ εἶνε ἓν καὶ τὸ *οὐδέν· τὸ* (ἢ τὸν) *κρέκω ἓν καὶ τὸ οὐδέν· ἀπὸ τὸ οὐδὲν ἔγινε μέγκς καὶ πολὺ* καὶ εἴ τις ἄλλη (πρβλ. Ἀριστοφ ὄρν 709)· ἀντὶ δ' αὐτῶν συνήθη εἶνε τὰ *κἰτίν, κ μηδέν, κἰτίνε* καὶ *κἰτίτε* μετὰ τῶν ἀρνητικῶν *δὲν* καὶ *μή*, ἐνίοτε δὲ καὶ ἄνευ τούτων.

Κατὰ δὲ τοὺς ἀνωτέρω χρόνους τὸ *οὐδέν* καὶ τὸ *μηδὲν* ἦσαν συνηθέστερα, ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τῶν ἁπλῶν *οὐ* καὶ *μή* ἐκλαμβανόμενα.

Ἐντεῦθεν ὕστερον κατ' ἀφαίρεσιν προῆλθε τὸ *δέν*, ὅπερ σήμερον συνήθέστκτκ μὲν ἀντὶ τοῦ *οὐ* ἐκλκμβάνεται, σπκνιώτερον δὲ καὶ μόνον κκτά τινκς δικλέκτους ἀντὶ τοῦ *μή*· ὡς ἐν τῇ φράσει· *ἂς δὲν ἔλθῃ* = *ἂς μὴ ἔλθῃ*· καὶ εἴ που ἀλλαχοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἐπιρρηματικῆς χρήσεως τῶν *οὐδέν* καὶ *μηδὲν* κατ' ἀρχὰς μὲν συνωνύμως τοῖς· *οὐδάμως, μηδάμως· οὐδαμῶς, μηδαμῶς· οὐδὲ ποπῶς, μηδὲ ποσῶς*, ὕστερον δὲ καὶ τοῖς· *οὐ* καὶ *μὴ* εἶνε πκλκιοτάτη καὶ ἰδιάζει μάλιστα τοῖς Ἀττικοῖς·

Ὁμήρου Ἰλ. Α, 412 — — — ὅτ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτισεν.

Ω, 370· ἀλλ' ἐγὼ *οὐδέν* σε ῥέξω κακὰ, — — —

Ὀδ. Υ, 366· καὶ νόος ἐν στήθεσσι τετυγμένος *οὐδὲν* ἀεικής·

Ἡσιοδ. Θεογ. 295· Ἣ δ' ἔτεκ' ἄλλο πέλωρον, ἀμήχανον, *οὐδὲν* ἐοικός.

Αἰσχ. Προμηθ, 46—7·—πόνων γὰρ ὡς ἁπλῷ λόγῳ
τῶν νῦν παρόντων *οὐδὲν* αἰτία τέχνη.

αὐτ. 128 *μηδὲν φοβηθῇς*
αὐτ. 179· σὺ μὲν θρασύς τε καὶ πικραῖς
δύαισιν *οὐδὲν* ἐπιχαλᾷς.
αὐτ. 343—5 προθυμίας γὰρ *οὐδὲν* ἐλλείπεις· ἀτὰρ
μηδὲν πόνει· μάτην γὰρ *οὐδὲν* ὠφελῶν
ἐμοὶ πονήσεις κτλ.
αὐτ. ὑφ' ὧν σὺ λαμπρῶς *κοὐδὲν* αἰνικτηρίως
προσηγορεύθης κτλ.
αὐτ. 953· Καὶ ταῦτα μέντοι *μηδὲν* αἰνικτηρίως,
ἀλλ' αὖθ' ἕκαστα ἔκφραζε κτλ.
Οὕτω καὶ Περσῶν 757 814. Ἑπτὰ 426. Ἀγαμ. 588 1038. 1375. 1430. 1494. 1626. Χοηφ. 508. 900. Εὐμ. 250. 515. 547. 722.
Σοφ. Αἴ. 11: καί σ' *οὐδὲν* εἴσω τῆσδε παπταίνειν πύλης
αὐτ. φείδου *μηδὲν* ὧν περ ἐννοεῖς.
οὕτω καὶ Αἴ. 124. 165. 276. 280. 940. 172. 1414. Ἀντιγ. 541. 550. 711, 716. Ἠλ. 549. 716. 1005. 1045. 1194. Ο. Τ. 1016. 1018. 1086 κτλ. κτλ.
Εὐριπ. Ἄλκηστ. 340: ἐχίδνης *οὐδὲν* ἧπιωτέρα.
Ἀνδρομ. 88: οὐ δῆτα' *μηδὲν* τοῦτ' ὀνειδίσῃς ἐμοί.
αὐτ. 164: *κοὐδὲν* σ' ὀνήσει δῶμα Νηρῆδος τόδε
Οὕτω καὶ ἐν στ. 463. Βακχ. 209. 787. Ἑκάβης 372. Ἑλ. 1423—4. Ἠλ. 1074 Ἡρ. Μ. 522. 1220. 1264. 1310. Ἱκετ. 863. Ἱππ. 968 κτλ. κτλ.
Ἀριστοφ. Ἱππ. 1272: Λοιδορῆσαι τοὺς πονηροὺς *οὐδέν ἐστ'* ἐπίφθονον.
Νεφελ. 538: *οὐδὲν* ἦλθε ῥαψαμένη σκύτινον καθειμένον. ἔνθα τῶν σχολιαστῶν τις τάδε σημειώνει: « οὐδὲν ἦλθε: παρέλκει τὸ *δέν*· ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ « οὐδὲν ἔτισε. » (Α, 412). θέλει δὲ εἰπεῖν ; οὐκ ἦλθε, συνήθως. » — Οὕτω καὶ αὐτ. 548, 616. 1080. 1293. Σφηκ. 20. 356. 443. 482. 1321. 1478:
ὀρχούμενος τῆς νυκτὸς *οὐδὲν παύσεται*.

Βατρ. 725. 1412. 1417. Εἰρην. 474. Λυσ. 497. 672. Θεσμοφ. 928. Ἐκκλησ. 644. τὰ μὲν ἄλλα λέγεις *οὐδὲν* σκαιῶς κτλ. κτλ.
Ἡρόδ. Ε'. 34· οἱ γὰρ ὧν Νάξιοι οὐδὲν πάντως, προσεδέκαντο ἐπὶ σφίσι τὸν στόλον τοῦτον ὁρμήσεσθαι. Η'. 112: καίτοι Καρυστίοισί γε *οὐδὲν* τούτου εἵνεκα τοῦ κακοῦ ὑπερβολὴ ἐγένετο. Ξενοφ. Κ. Π. Β'. 1, 16: καὶ εἴ τι χείρους ἡμῶν ταῦτα ποιεῖν ἦτε, *οὐδὲν* θαυμαστόν. — — ἐν δὲ ταύτῃ τῇ ὁπλίσει *οἱδὲν* ἡμεῖς ὑμῶν προέξομεν. — μάχαιρα δὲ ἡ σάγαρις ἐν τῇ δεξιᾷ, ᾗ δὴ παίειν τοὺς ἐναντίους δεήσει, *οὐδὲν* φυλαττομένους, μήτι παίοντες ἐξαμάρτωμεν. Ἀναβ. Ε', 4, 19. *μηδὲν* ἀθυμήσητε. Πλάτ. Πολιτ. Γ'. 597. α: *μηδὲν* ἄρα θαυμάζωμεν. πρβλ. Γοργ. 486. α. κτλ. Ἔπειτα παρὰ τοῖς ἀπὸ Ἀριστοτέλους: Ἀριστ. Πολιτ. Β'. 6, 7: χρήσιμοι μὲν γὰρ *οὐδὲν* ἦσαν, ὥςπερ ἐν ἑτέραις πόλεσιν. Γ'. 7, 5: εἰ γὰρ οἱ μὲν βραδεῖς, οἱ δὲ ταχεῖς, *οὐδὲν* διὰ τοῦτο δεῖ τοὺς μὲν πλείονα, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν. Οὕτω καὶ Ε'. 9, 1. ς'. 1, 14. Διοδ. Σικ. Β'. σελ. 167, 7 (Teub.): διὰ τὴν ὀχυρότητα τῶν τειχῶν *οὐδὲν* ἠδύναντο βλάψαι τοὺς ἐν τῇ πόλει. — Μάλχῳ Φιλαδ. σελ. 241, 22: ὡς δὲ *οὐδὲν* ἔπειθεν — — εἰς τὸν πόλεμον ὥρμα. πρβλ. 240, 6. 247, 1. — Μενάνδρῳ 314, 20 ὡς δὲ *οὐδὲν* ὑπήκουον οἱ Ῥωμαῖοι — Προκοπ. τῷ Καισ. Γ'. 48, ἀπεκείροντο γὰρ αὐτὴν *οὐδὲν* ὁμοίως τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίοις. πρβλ 50, 9, 17: *οὐδὲν* ἐπικαλύπτειν ἐδέοντο τὰ ἐγκλήματα. — Ἀγαθίᾳ 28, 9 *οὐδὲν* Ῥωμαίους ἀφελόμενος (Θευδέριχος Ἰταλίαν). κτλ. κτλ. —

Οὕτω κατ' ὀλίγον φθάνομεν εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς γραπτὴ ἐμφανίζεται ἡ δημώδης γλῶσσα, ἐν ᾗ τότε καὶ ὁλόκληρα τὰ *οὐδὲν* καὶ *μηδὲν* καὶ τὸ (ἠκρωτηριασμένον) *δὲν* ἁπλῶς ὡς τὰ *οὐ* καὶ *μὴ* ἐκλαμβάνονται. Καὶ πρῶτον ἐν τῷ ἐπυλλίῳ τοῦ Ἀνδρονίκου στ. 11: ἐβγῆκε, διαλαλήθηκε, κανένα *δὲν* φοβᾶται. — οὐ

40. κὴ ἂν *δὲν* σ' ὁμόσουν τρεῖς φοραῖς, μὴ γύρης νὰ πεζεύσῃς·

= μή. πρβλ. στ. 44. 50. Ἔπειτα παρὰ Α. Κομνηνῷ στ. 17
λοιπὸν τὸ ψέγειν παραιτοῦ, ἐχθρὸν *μηδὲν* ποιήσῃς.
οὕτω καὶ ἐν τοῖς στ. 35. 296. 412. 438.
στ. 66. *οὐδὲν* δικαιώνεσαι ποτὲ εἰς κρίσιν ἢ ἔξω κρίσις.
οὕτω καὶ ἐν στ. 282. 465.
στ. 314: υἱέ μου, ἂν ἐφόνευσες καὶ ἄλλος *δὲν* το ξεύρει.
οὕτω καὶ ἐν στ. 413. — παρὰ Πτωχοπροδρόμῳ Α'. 137:
καὶ *οὐδὲν* τρέχουν τὰ σάλια μου, ὡς τρέχει τὸ ποτάμιν.
οὕτω καὶ ἐν στ. 235. 318. 367. Β'. 90. 101. 204.
Β'. 42: τὸ ποῦ ἦτον εἰς τὸν ἐξάψαλμον, ψωμὶν *μηδὲν* τὸν δώσουν.
οὕτω καὶ ἐν στ. 44. — ἐν τῷ Β. Χ. 194.
Ἡμεῖς καὶ τί τα κρύβομέν *καὶ οὐδὲν* σε τὸ λαλοῦμεν;
καὶ ἀλλαχοῦ.
ἐν τῷ Βελισ. ἔξω *οὐδὲν* ἐξέβηκα ἐκ τοῦ θελήματός σου.
καὶ ἀλλαχοῦ.
ἐν ᾧ ὁ βήξ εὑρίσκετον, *δὲν* ἐμποροῦν νὰ 'πάρουν.
ἐν τῷ Θ. Ρ. τοῦτο τὸ μέγα τὸ κακὸν *μηδὲν* τα λησμονᾶτε.
οὐδὲν τα καταδέχομαι νὰ γράφω πλαστὰ λόγια,
καὶ *δὲν* καιρὸς τῆς; καύχησις, ἄμμ ἔνα μυριολόγια.
καὶ ἀλλαχοῦ.
παρὰ Σ. Σ. καὶ νὰ *μηδὲν* με βιάσουσιν νὰ γράψω διὰ τοὺς φίλους'
ἀμμὰ θεωρῶ τὰ φανερὰ ὁ νοῦς μου *οὐδὲν* με ἀρνᾶ.
καὶ ἀλλαχοῦ
καὶ τὸν πτωχὸν ὀργίζονται, μισοῦν τον, *δὲν* τον θέλουν.
καὶ ἀλλαχοῦ

Παρὰ δὲ Δ. Ζήνῳ ἤδη ἀρχίζει νὰ ἐκλείπῃ ἡ χρῆσις τῶν *οὐδὲν* καὶ *μηδὲν* καὶ ἐπικρατεῖ ἡ τοῦ *δὲν* (=οὐ καὶ ἐλλ. μή) καὶ τοῦ *μὴ* Διότι ἐν τῇ Βατραχομυομαχίᾳ τεσσαράκοντα καὶ πεντά ις μὲν ἅπαντᾷ τὸ *δὲν*, δ ς δὲ τὸ *μηδὲν* = μή, ὡς ἐν στ. 186. 249. ἅπαξ δὲ τὸ *οὐδὲν* = οὐ ἐν στ. 250 —

Σημ. περὶ τῆς καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ σωζομένης χρήσεως τοῦ *οὐ* ἄλλοτε.

Μ.

Ὑπόμνησις.

Ἐν ἑνὶ τῶν τελευταίων τευχῶν (15 Ἰουνίου 1861) ἑνὸς μεγαλοσχήμου περιοδικοῦ ὡς ἐπίλογον τῆς βιογραφίας τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου ἀναγιγνώσκομεν τάδε·

« Οὕτως ἔζησε καὶ οὕτως ἀπεβίωσεν ὁ Ἀνακρέων τῆς νέας Ἑλλάδος, οὗ τὰ ἔργα οὐδέποτε θ' ἀποβιώσωσιν. . . εὐτυχὴς ἐκεῖνος! κατώρθωσε κἂν, ὅ τι μόλις εἷς κατορθοῖ ἐν μυρίοις εἰς τὴν γῆν ταύτην, νὰ μὴ παρέλθῃ ἡ μνήμη του μὲ τὰς ὀλίγας ὥρας ζωῆς, αἵτινες τῷ ἐδόθησαν· νὰ μείνῃ κἂν ἡ σκιά του ἐν τῷ κόσμῳ, ὅταν αὐτὸς θὰ εἶναι ἀλλοῦ, Η ΔΕΝ ΘΑ ΕΙΝΑΙ *πλέον. Ἐρώτησα πάντοτε τὸν Ἡρόστρατον*, καὶ, *ἂν ὁ τροχὸς τῆς τέχνης οὐδέποτέ με φέρει πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κύκλου αὐτοῦ, μὲ φαίνεται ὅτι θὰ καταφύγω εἰς τὸν Ἱεροσυλον Δαυλόν* ». — Ἐρωτῶμεν, σωφρονοῦντες ἔγραφαν ταῦτα, καὶ ἐτύπωναν καὶ ἐδημοσίευαν ἢ ὑπὸ μυθιστοριοδινήτου ἴλιγγος κατεχόμενοι; Φροῦδη λοιπὸν ἡ *περὶ μέλλοντος αἰῶνος καὶ ζωῆς ἐλπίς! Λοιπὸν ἄρα κενὸς ἡ τιμίων ἀρετή*, ἀφ' οὗ καὶ ἡ κακία ἀρκεῖ νὰμᾶς δοξάσῃ καὶ ἀείμνηστον τὸ ὄνομά μας εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς νὰ παραδώσῃ! καὶ μάλιστα ὅσον μεγαλητέρα εἶνε, τόσον καλλίτερον!

Βιβλιογραφία.

1) Τὸ πνεῦμα τῶν τραγῳδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, ὑπὸ Χριστοφόρου Σαμαρτσίδου φοιτητοῦ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. — Α'. Προμηθεὺς δεσμώτης. Ἀθήνησι 1864. σλ. 18 εἰς 8ον. Ἡ μικρὰ αὕτη πραγματεία φαίνεται, ὅτι εἶνε ἐράνισμα ἐκ τῶν τοῦ Γάλλου Patin Études sur les tragiques grecs εἰς 4τον τόμους 6'. ἐκδ. 1858 ἐν Παρισίοις. Θὰ ἦτο καλλίτερον, ἂν ὁ κύριος

Χρ. Σ. πιστῶς μετέφραζεν ὅλον τὸ περὶ τοῦ Προμηθέως τοῦ Αἰσχύλου ἔμμετρον τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου· ἀκόμη δὲ καλλίτερον, ἂν ἐνθυμούμενος τὸ τοῦ κριτικοῦ « ἡ γὰρ τῶν λόγων κρίσις πολλῆς ἐστι πείρας τελευταῖον ἐπιγέννημα » (Λογγίνου π. ὕψους ς'.) ἐνησχολεῖτο μὲν ὄχι μόνον περὶ τὴν νυχθήμερον μελέτην τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ῥητορείας, ὡς προσήκει μάλιστα σπουδαστὴ τῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ τοιούτων κριτικῶν περὶ αὐτῶν συγγραμμάτων τῶν νεωτέρων, οἷον καὶ τὸ τοῦ Patin, εὐλαβέστερον δὲ παρουσιάζετο ὡς συγγραφεὺς κριτικῶν πραγματειῶν. Διότι τῇ ἀληθείᾳ ἡ τῶν λόγων, καὶ μάλιστα τῶν Αἰσχυλείων, κρίσις εἶνε πολλῆς πείρας καὶ μελέτης τελευταῖον ἐπιγέννημα.

2) Ἡ Νύμφη τῆς Μεσσήνης ἤτοι οἱ ἄσπονδοι ἀδελφοί, μελόδραμα μετὰ χορῶν, ποιηθὲν μὲν ὑπὸ Σχιλλέρου, μεταφρασθὲν δὲ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Α. Σπαθάκη καὶ Ι. Ἀργυριάδου. Ἐν Ἀθήναις 1861.

Ἀγνοῶ, διὰ τί οἱ κύριοι μεταφρασταὶ μελόδραμα ὠνόμασαν τὸ προκείμενον δρᾶμα, ἐν ᾧ εἶνε τραγῳδία (Trauerspiel); ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐτόλμησαν νὰ λύσουν τὰ δεσμὰ τοῦ ἐμμέτρου λόγου τοῦ πρωτοτύπου, ἔπρεπε περισσότερον νὰ φροντίσωσι περὶ ἀκριβείας καὶ κυριολεξίας ἐν τῇ μεταφράσει. Τὰ ἐλαττώματα ταῦτα ἀποδοτέον βέβαια ὄχι τόσον εἰς τὴν ἀτελεστέραν τῆς πρωτοτύπου γλώσσης γνῶσιν, ὅσον εἰς τὴν περὶ τὸ μεταφράζειν πρωτοπειρίαν. Ἄλλως τὸ μετάφρασμα δὲν εἶνε ἀνάξιον ἀναγνώσεως τοῖς ἀπείροις τῆς γερμανικῆς.

3) Πολὺ ἀκριβεστέρα εἶνε καὶ ἐπιμελεστέρα ἡ ἐξῆς μετάφρασις «Καφετέζα», κωμῳδία Καρόλου Γολδόνη, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ ὑπὸ Μάρκου Ἀνδρεάδου Κυπρίου. Ἐν Ἀθήναις 1861.

4) Φυσικὴ προπαίδεια, ἤτοι στοιχειώδεις καὶ βιωφελεῖς γνώσεις ἐκ τῆς Φυσικῆς, Χημείας καὶ Γεωλογίας εἰς χρῆσιν τῶν διδασκομένων, ὑπὸ Ἀναστασίου Κωνσταντινίδου. Ἐν Ἀθήναις

1861. 8ον σλ. δ'. 260 — μετὰ 93 εὐμόρφων ξυλογραφημάτων (τοῦ κυρίου Ἰωάννου Πλατῦ).

Τὸ βιβλίον τοῦτο προωρισμένον εἰς τὴν «*μέσην διδασκαλίαν*» ὡς ἔγγιστα στοχάζεται τοῦ σκοποῦ τοῦ, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ παρὸν, *ἕως οὗ διαγρθῶσι πολλοὶ καὶ πληθυνθῇ ἡ γνῶσις*. Ἀλλὰ πόσον λυπηρόν εἶνε τοιαῦτα διδακτικὰ βιβλία ν' ἀσχημίζωνται ἀπὸ πλῆθος τυπογραφικῶν παροραμάτων! Οὕτω καὶ τὸ προκείμενον ἐκτὸς τῶν οὐκ ὀλίγων ὄπισθεν διορθωμένων περιέχει καὶ κάμποσα ἀδιόρθωτα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐσφαλμένας στίζεις, ἐλαττώματα μάλιστα ἐκ τῶν διδακτικῶν βιβλίων παντὶ σθένει ἀποσκορακιστέα. Ἡ ἁπλαγχνος αὕτη καὶ ἐπάρατος ἀπροσεξία τῶν στοιχειοθετῶν εἶνε τρομερὰ μάστιξ τῶν παρ' ἡμῖν εἰς τύπον ἐκδιδόντων τι. Τῇ ἀληθείᾳ πολλάκις συμβαίνει πολὺ πλειότερον καιρὸν καὶ κόπον νὰ δαπανᾷ τις διορθώνων ἢ συγγράφων καὶ μεταφράζων. Προέρχεται δὲ τὸ κακὸν τοῦτο ἐκ τοῦ γενικοῦ τὴν σήμερον, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐλαττώματός μας, ὅτι ὀλίγιστοι, διὰ νὰ μὴ εἴπω οὐδὲ εἷς, ἐπιδιώκουσι τὸ ἔργον των ὡς κύριον ἔργον, ἀλλ' ὡς πάρεργον. — Ἀλλ', ἐπειδὴ τὰ παροράματα εὐκόλως διακρίνονται καὶ διορθώνονται μάλιστα ὑπὸ προσεκτικῶν διδασκάλων, τὸ δὲ βιβλίον τοῦ κυρίου Κωνσταντινίδου ἔχει πολλὰς ἀρετάς, διὰ τοῦτο τὸ συναινοῦμεν ἀδιστάκτως εἰς πάντα τὰ ἐντός τε καὶ ἐκτὸς παιδευτήρια, εὐχόμενοι ταχέως νὰ ἴδωμεν καὶ δευτέραν (πληρεστέραν) καὶ τρίτην κεξ. ἔκδοσιν.

5) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν νεωτέρων. χάριν τῶν πολλῶν ἐπεξεργασθεῖσα ὑπὸ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Τόμος πρῶτος, βιβλίον τρίτον — μηδικοὶ πόλεμοι. Ἀθηναίων ἡγεμονία. Ἐν Ἀθήναις 1861. 8.

6) Ὁ Ἀπόστολος Σωφρόνιος, ποίημα ὑπὸ Ἐμμανουήλ. Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, 1861. 8ον

Περὶ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς τοῦ νηπίου.

Β'

Εἶνε ἀναντίρρητον ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν ἦθος καὶ αἱ βάσ
τῆς ὅλης ἔπειτα ἀναπτύξεως ἑκάστου τίθενται ἐν τῇ οἰκίᾳ κατ
τὰ πρῶτα μάλιστα τῆς ἡλικίας ἔτη, καὶ ὅτι σύμπας ὁ ἐκτὸ
κόσμος, οἵ τε πέριξ τοῦ νηπίου ἄνθρωποι καὶ ἡ ἄλλη φύσι
ἐνεργοῦσι διαφόρως τὴν πρώτην αὐτὴν μόρφωσιν, ἰδίως δὲ μά
λιστα ἡ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τρέφουσα καὶ ἀνατρέφουσα μήτη

Τοῦτο δ' ἐπικυρόνουσιν ἅπασαι μὲν αἱ τῶν ἐξόχων ἀνδρ
πων βιογραφίαι ὅσων ἔχομεν λεπτομερεστέρας περὶ τῆς παιδ
κῆς των ἀνατροφῆς εἰδήσεις καὶ τοῦ τῶν γονέων των ἦθο
αἰτιολογοῦσι δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ λόγοι ψυχολογικοί.

Διότι εἶνε μὲν ἀληθινὸν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶνε ἐξ ἰσ
προικισμένοι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχει ὀξυπέρ
φύσει τὴν ἀκοὴν (*), ὁ δ' ἐντελεστέραν πολὺ τὴν ὄρεξιν
εὐκινησθητοτέραν ἐν γένει τὴν αἴσθησιν, καὶ ἄλλος ἄλλως ἴδι
κατὰ τὸν ὅλον ὀργανισμὸν καὶ τὴν σύγκρασιν διαφέρει, πλ
ἔρχεται ὅμως ἡ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διαφορὰ, ἠθικὴ τε κ
διανοητικὴ, βεβαίως καὶ ἐκ τῆς νηπιόθεν ἤδη ἀρχομένης δι
ἀγωγῆς καὶ παιδείας καὶ τῆς ἀπ' ἀρχῆς συνεχοῦς ἀσκήσ
τῶν δεδομένων αἰσθήσεων, δῆλον ὅτι τῆς ἀκοῆς καὶ ὄρέξ
ὡς τῶν ἀνωτέρων καὶ εὐγενεστέρων τῆς ἀνθρωπίνης ζω
ὀργάνων.

Καὶ καθὼς ὁ τυφλὸς γεννηθεὶς ἢ κωφὸς, διότι στερεῖται μ
τῶν αἰσθήσεων, διαμένει κατά τε τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν

(*) Λέγεται ὅτι ὁ μέγας μουσικὸς *Μοζὰρ* διέκρινε πολ
θεν καὶ τὸ ὄγδοον μιᾶς φωνῆς τῆς κλίμακος.

λὴν πολὺ ὑποδεέστερος ἀνάπτυξιν τῶν πλήρεις τὰς αἰσθήσεις ἐχόντων, οὕτω καὶ ὁ ἐν ἀγροῖς γεννηθεὶς παῖς ἀγροίκων γονέων καὶ ἀπαιδεύτων διαφέρει πολὺ τοῦ τέκνου πεπαιδευμένων γονέων, διότι ἐκεῖνος ἄλλως τρέφεται καὶ ἄλλα περὶ ἑαυτὸν βλέπει καὶ αἰσθάνεται καὶ ἄλλους ἔχει πέριξ συντρόφους ἢ ὁ ἕτερος παῖς.

Ὅθεν ἐκ δύο ἀναγκαίως πηγῶν γεννῶνται αἱ ποικίλαι τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους διαφοραὶ καὶ ἐπ' ἄπειρον ἤκουσαι κατά τε ἄτομα καὶ κατὰ γένη καὶ ἔθνη καὶ λαούς. καθὼς καὶ ὁ Εὐριπίδης (*) παρατηρῶν ὅτι

ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός·
ὁ δ' ἐσθλὸς ἐσθλ ς, οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
φύσιν διέφθειρ', ἀλλὰ χρηστός ἐστ' ἀεί·

καὶ ἀπορῶν

ἆρ' *οἱ τεκόντες* διαφέρουσιν ἢ *τροφαί·*

παραδέχεται πρὸς τῇ ἐκ φύσεως διαφορᾷ, τῇ ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ ἐν γένει, ὃν παρὰ τῶν γονέων βεβαίως λαμβάνει ὁ νεογενὴς, καὶ τὸ τῆς ἀνατροφῆς, λέγων·

ἔχει γε μέν τοι καὶ τὸ θρεφθῆναι καλῶς
δίδαξιν ἐσθλοῦ· ————

Ἐντεῦθεν ἄρα καταδεικνύεται, ὁπόσον ἱερὸν εἶνε τὸ καθῆκον τῶν γονέων καὶ ἰδίως τῆς μητρὸς νὰ ἐπιμελῶνται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ νεογενοῦς καὶ ἐκπληρῶσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀφιέρωσεν, ὡς καὶ τῶν διδασκάλων, οἱ ὁποῖοι προσεκλήθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ μέγα τοῦτο τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἔργον. ἀλλὰ καὶ ἡ πατρὶς ἱκετεύει καὶ αἰτεῖ αὐτὸ τοῦτο παρ' αὐτῶν, τὴν περὶ τὸ νεογνὸν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα, ἵνα ἐξῇ ποτὲ πολίτας ἄνδρας.

Ἴδωμεν λοιπὸν τώρα πῶς θ' ἀρχίσῃ ἡ πρώτη ἀνατροφὴ, ὁ θεμέ-

(1) Ἑκάβ. 594. ἔκδ. Porson.

λιος οὗτος λίθος τοῦ εὐδαίμονος οἴκου. Καὶ πρῶτον μὲν καὶ κύριον δι' ὅλον τὸ ἔργον τοῦτο φαίνεται ἡ στοργὴ καὶ θεία καὶ ἀδόλος ἀγάπη μητρὸς σώφρονος καὶ ἐναρέτου. Διότι τὸ πρόσωπον τῆς μητρὸς θὰ βλέπῃ τὸ νεογνὸν πρῶτον, αὐτὸ πᾶσαν ἡμέραν καὶ πᾶσαν ὥραν καὶ στιγμὴν συνεχῶς θὰ ἐνατενίζῃ κ. αὐτὸ ἐκ πάντων πρῶτον θ' ἀναγνωρίσῃ· εἰς δὲ τὸ πρόσωπον μάλιστα κατοπτρίζεται ὅλον τῆς ψυχῆς τὸ κάλλος, ἡ γαλήνη, ἡ ἡρεμία, ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ τοῦ πνεύματος ἐν γένει καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀδύτου φωτὸς ἀκτίς, καὶ τὰ ἐναντία· τὴν δὲ φωνὴν τῆς μητρὸς θ' ἀκούῃ κατὰ πρῶτον, αὐτὴν θὰ ἐνωτίζεται συνεχῶς καὶ αὐτῆς τοὺς ἠδεῖς ἤχους θ' ἀντιληφθῇ πρώτους τὸ οὖς, ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἡ δι' αὐτῆς γλῶσσα εἶνε ἡ ἑτέρα τοῦ ἔσω κόσμου ἔκφανσις, εἶνε ἡ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ ἐσωτερικοῦ παράστασις.

Ὥστε πρῶτον χρέος τῆς μητρὸς εἶνε τρέφουσα καὶ ἀνατρέφουσα αὐταῖς χερσὶ τὸν νέον αὐτῇ γεννηθέντα ἄνθρωπον νὰ ἔχῃ ἀταραξίαν καὶ γαλήνην ψυχῆς, οὐδέποτε νὰ παροργίζηται κατὰ τοῦ νηπίου, οὐδέποτε ν' ἀγανακτῇ δι' ὅσα ἄπειρα καὶ ἂν ὑποφέρῃ βάσανα περὶ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ, τὸ πρόσωπον καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς νὰ ἦνε τῆς ἀγάπης ἔκφρασις, ἱλαρὰ καὶ γλυκεῖα· ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὕτη δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἦνε τυφλὴ ἀδυναμία, καταφιλήματα καὶ ψοφοδεὴς μέριμνα περὶ τὸν ἄγγελόν της· ἀείποτε δὲ νὰ ἔχῃ ἐν πίστει ἀνυψωμένην τὴν καρδίαν πρὸς τὸν οὐράνιον πατέρα, τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ.

Ἀλλ' εἶνε δυνατὸν τὸ πρωτοετὲς ἀκόμη νήπιον νὰ διατεθῇ ἐκ τῶν τοιούτων; καὶ χρειάζεται τώρα τοιαύτη τις πρόνοια καὶ προσοχή; ἔχουν τὰ τοιαῦτα σημασίαν τινὰ ἐπὶ τῆς τοσοῦτον ἔτι ἀπαλῆς ψυχῆς τοῦ νηπίου;

Τοιαῦτα δύνανταί τις ν' ἀντείπῃ· καὶ βεβαίως αἱ πλείσται μητέρες τοιαῦτα φρονοῦσι, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ παρατηρήσωσι τὴν κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς τοῦ νηπίου· οὐδ' ἐμελέτησαν οὐδ' ἐσυμβουλεύθησαν ἄλλων σοφωτέρων τοιαύτας παρατηρήσεις

Ἀλλὰ προσκαλοῦμεν χυδαιότερον καὶ ἀμαθέστερον τὴν προσοχὴν τῶν γονέων καὶ ἰδίως τῶν μητέρων εἰς τὴν πρώτην ζωὴν τοῦ νηπίου. Τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἁπλόνει τὴν χεῖρα καὶ πιάνει ὅ,τι ἂν τύχῃ· στηρίζει τὸ βλέμμα εἰς τὰ πέριξ πρόσωπα καὶ πράγματα, τείνει τὸ οὖς εἰς τοὺς ἤχους· καὶ καθὼς τὸ ἄνθος στρέφεται πρὸς τὸ φῶς, οὕτως αἱ αἰσθήσεις του φέρονται ὁρμεμφύτως εἰς τοὺς ἔξωθεν ἐρεθισμούς, οἱ ὁποῖοι μεταβιβάζουσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἐντυπώσεις τῶν ἐκτὸς, χρησίμους τε καὶ βλαβερὰς, ὥστε ὅλος διατελεῖ τώρα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν αἰσθήσεων. Καὶ εἰς μὲν τὴν ὅρασιν ἀντανακλᾶται ὡς εἰς κάτοπτρον ὅλος ὁ ἐκτὸς κόσμος· καὶ αἱ διὰ τῆς ὁράσεως ἀπολαύσεις εἶνε μέγισται, δι' αὐτῆς δὲ καὶ τῆς ἁφῆς τέρπεται καὶ διδάσκεται τὰ σχήματα καὶ ἄλλας ἰδιότητας τῶν ἀντικειμένων· (*) ἡ δ' ἀκοὴ προπαρασκευάζει τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης καὶ διεγείρει τὸ αἴσθημα τῆς μουσικῆς.

(*) Ἵνα δὲ ἴδῃ τις ἐμπειρικώτερον ἐν γένει τί συμβαίνει κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὄρασιν, ἀναφέρομεν πληροφορίας τυφλῶν ἐκ γενετῆς δι' εὐτυχοῦς ἐγχειρίσεως ἀναβλεψάντων. (Psychologie v. Th. Waitz. 1849. σελ. 250) Κατὰ πρῶτον εἶδεν ὁ ἀναβλέψας δεκαοκτωετὴς νέος συγκεχυμένα καὶ θολὰ καὶ κινούμενα τὰ πράγματα. καὶ κατ' ὀλίγον μόνον ἐδύνατο νὰ διακρίνῃ τινὰ ἐκ τοῦ τοιούτου ἀθροίσματος. ἡ δὲ διάκρισις αὕτη κατ' ἀρχὰς ἦτον ἁπλῆ μόνον αἴσθησις τῆς διαφορᾶς αὐτῶν. ἔπειτα παρατήρησις ἰσχυρὰ μερικῶν ἀντικειμένων ἐπροξένει ἄλγος, καὶ πυραμίδας καὶ σφαίρας ἐθεώρει ὡς ἐπίπεδα καὶ μύλις καὶ δυσκόλως ἀπεσυνείθισε τοῦτο· τῶν ἀποστάσεων κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε κυρίαν ἰδέαν, αὐθορμήτως δ' ἁπτόμενος τῶν πραγμάτων ἐνόμιζεν αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλησιέστερα ἢ ὅσον τῷ ὄντι ἦσαν. ἔπειτα τὰ ἀντικείμενα κατ' ἀρχὰς ἐπίστευεν ὅτι κεῖνται ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ του· πρὸς τούτοις εἰς τὰς εἰκόνας κατὰ πρῶτον μόνον τὰ κυριώτερα χρώματα διέκρινεν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς παριστανομένας μορφὰς καὶ τὰ σχήματα. εἰς πληθούσας ὀδύνας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐσκοτοδινία.

Κατὰ ψυχολογικοὺς λοιπὸν τῆς ζωῆς νόμους σταθεροὺς ἐργάζεται ἀπ' ἀρχῆς τὸ νήπιον ἀφανῶς μὲν, ἐνδιαθέτως δὲ καὶ αὐτομάτως. δέχεται διὰ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθήσεων κατ' ὀλίγον ἐντυπώσεις, διατίθεται, παρατηρεῖ βαθμηδὸν καὶ τείνει φύσει εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἐκτός. ἀλλ' αἱ ἐντυπώσεις αὐταὶ κατ' ἀρχὰς εἶνε ὅλως ἄστατοι καὶ συγκεχυμέναι καὶ ῥέουσαι, εὐκόλως δ' ἡ μία ἐξαλείφει τὴν ἄλλην. ἐφ ὅσον μάλιστα εἰσίτι καὶ δὲν ἐμονιμοποιήθησαν διὰ τῶν λέξεων τῆς γλώσσης.

Ἕνῳ λοιπὸν ὁ νεογενὴς ἄνθρωπος εἶνε οὕτω ἐκτεθειμένος εἰς τὰς αἰσθήσεις, εἰς τοὺς ἔξωθεν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων διαφόρους ἐρεθισμούς, ἀσθενὴς εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν, θὰ γείνῃ βεβαίως παίγνιον τῶν αἰσθήσεων ἐλεεινὸν καὶ ἄτακτον καὶ συγκεχυμένον συνύφασμα τῶν διαφόρων καὶ ποικίλων καὶ ἀστάτων ἐντυπώσεων, ἂν μείνῃ ἀπροστάτευτος καὶ ἀβοήθητος· διότι κατὰ μέγα μέρος ἡ ζωὴ αὐτοῦ εἶνε τὸ ἀντίθετον τῆς ἀράχνης ἐπειδὴ ἡ μὲν ἐξ ἑαυτῆς ἐκτυλίσσει τὰ νήματα τοῦ ἱστίου της, ὁ δὲ ἐκ τῶν ἔξωθεν συγκλώθει τὰ στοιχεῖα τῆς ἔσω ζωῆς.

Ἀλλὰ τοιοῦτος ὢν ὁ νεογενὴς ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ὄχι μόνον ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὁδηγὸν τῆς μητρὸς χεῖρα, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ μιμητικὸν, δύναμιν τώρα ἰσχυρὰν καὶ ἰσχυρῶς ἐνεργοῦσαν ἐν τῇ ἀπαλῇ ἤδη αὐτοῦ ψυχῇ, καὶ σωστικὴν δὲ καὶ εὐεργετικὴν, ἂν τὸ πρὸς ἀπομίμησιν παράδειγμα ἦνε ὑγιὲς καὶ θεῖον.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καθαρίζεται βαθμηδὸν ἡ ὅρασις τοῦ νεογενοῦς ἀπὸ τὰ περικαλύπτοντα ἐξ ἀρχῆς νέφη, καθορᾷ καθ' ἡμέραν καλλίτερα καὶ μετ' ἀγάπης τὴν ὁδηγόν του, πάντοτε ἄγρυπνον καὶ ἀκούραστον, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶνε πάντοτε παροῦσα εἰς τὴν ὅρασιν. ἀδυνατεῖ μὲν νὰ βαδίζῃ, αἱ ἐντυπώσεις ἀπαύστως ῥέουσιν ἔτι, ἔμπροσθέν του ὅμως βλέπει πάντοτε τὴν ὁδηγοῦσαν τὰ βήματά του καὶ ὑποστηρίζουσαν αὐτὸ, βλέπει τὴν φροντίζουσαν καὶ σκεπτομένην δι' αὐτὸ, καὶ ἐν ἑνὶ λόγῳ παντοῦ καὶ τὰ πάντα καὶ πάντοτε δεικνύουσιν αὐτῷ τὴν μητέρα, πάντοτε αὐτῆς τὴν φωνὴν ἀκούει καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῆς βλέπει καὶ

ἐμάθει, ὥστε ζῇ ἐν αὐτῇ καὶ ταυτίζεται πως μὲ αὐτὴν ἀπομιμούμενον, ὡς λέγομεν, καὶ σχήματα καὶ φωνὴν καὶ κινήσεις καὶ πάσας τὰς ἕξεις αὐτῆς καὶ ἐφ' ὅσον εἶνε δυνατὸν τώρα κατὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην ἐκτυποῦται εἰς ἑαυτὸ τὸ τιμαλφὲς τοῦτο ἐνδαλμα κατὰ τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους, καθ' οὓς διὰ τῶν αἰσθήσεων προσγίνονται εἰς τὴν ψυχὴν αἱ ἀντιλήψεις.

Ἐντεῦθεν ἤδη κατάδηλον γίνεται, ὡς καὶ προεἴπομεν, ὁπόσον μέγα εἶνε καὶ ἱερὸν τὸ καθῆκον τῆς μητρὸς αὐτὴ τελεία κατὰ τὴν θείαν παραγγελίαν καὶ ἐν τῇ θείᾳ χάριτι, ὡς ὁ οὐράνιος πατὴρ, αὐτὴ ν' ἀνατρέψῃ τὸ τέκνον της· τὴν πρώτην καὶ θεμελιώδη ἀνατροφὴν καὶ νὰ μὴ ἀφίνῃ αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τροφῶν καὶ τῶν ὑπηρετριῶν καὶ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων ὡς δυστυχῶς κάμνουσι συνήθως πολλαί. καταδεικνύεται δὲ συνάμα καὶ πόσον ὑψηλὸν καὶ σπουδαῖον πρᾶγμα εἶνε διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδος ἡ ὀρθὴ καὶ ὑγιὴς τῶν κορασίων ἀνατροφὴ καὶ διαμόρφωσις, διότι αὐτὰ γενόμεναι μητέρες ἔπειτα πεπαιδευμέναι, εὐσεβεῖς καὶ σώφρονες θ' ἀνεγείρωσι τὰς ἐπερχομένας γενεὰς τῇ θείᾳ βοηθείᾳ εἰς ὑψηλοτέραν ζωὴν καὶ θὰ μεταδώσωσι διαδοχικῶς πολύτιμα ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς κειμήλια.

Ἡ καρδία λοιπὸν τῆς μητρὸς εἶνε τὸ πᾶν καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν. ἀλλ' ἡ καρδία αὕτη, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, πρέπει νὰ ἦνε καὶ πεφωτισμένη οὐχὶ μόνον σαρκική. Πρέπει ἡ μήτηρ νὰ ἦνε ἡ θέτις τοῦ μύθου, ἥτις περιέκαιεν ἐκ βρέφους τὰς θνητὰς σάρκας τοῦ Ἀχιλλέως, ὅπως καταστήσῃ αὐτὸν ἄτρωτον. Ὅθεν εὐτυχὴς μὲν ἂν καλὴν καὶ αὐτὴ λαβοῦσα νηπιόθεν ἀνατροφὴν ἠξεύρῃ ἀφ' ἑαυτῆς τί πρέπει ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ πράξῃ καὶ πῶς νὰ ἐνεργῇ, οὐχ ἧττον δ' ἀξιέπαινος εἶνε καὶ ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀγαπᾷ νὰ μάθῃ ὅ,τι δὲν ἠξεύρει, καὶ ζητεῖ νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τὸ δέον κατὰ τὸ δυνατόν.

Τὸ πρῶτον τῶν πρὸς τοῦτο μέσων εἶνε ἡ *ὑπομονή*. ἡ δὲ ὑπομονὴ ἐκφράζεται ἐν γλυκύτητι καὶ σοβαρότητι.

Ὅθεν ἔχουσα τὸ χάρισμα τῆς ὑπομονῆς μηδέποτε ἐν ὀργῇ καὶ παραλόγῳ· καὶ μὲ τραχεῖαν φωνὴν καὶ μεταβεβλημένον πρόσωπον ἐπίπληττε τὸ νήπιον ὅσον μικρὸν καὶ ἂν ἦνε· διότι κακὴν ἐντύπωσιν κάμνει τοῦτο εἰς τὴν αἴσθησίν του. Ἂν βλέπῃς ὅτι κλαίει καὶ φωνάζει καὶ σὲ βασανίζει καὶ νομίζῃς ὅτι ἐκ δυστροπίας κάμνει τοῦτο, ζήτησε ἐπιμελῶς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν καὶ ἀπομάκρυνέ την· εἰ δὲ καὶ δὲν φαίνεται καμμία, *διασκέδασέ το*· διότι ἴσως κανὲν ἀντικείμενον, κανεὶς ἔξωθεν ἐρεθισμὸς ἐνοχλεῖ τὴν αἴσθησίν του, καὶ οὕτω διὰ τῆς λεγομένης διασκεδάσεως μεταβάλλον εἰς ἄλλο ἀντικείμενον εὐχαριστεῖται. Πόσον δὲ πρόχειρον καὶ εὔκολον εἶνε ἡ διασκέδασις κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ κατόπιν ἀκόμη τοῖς πᾶσιν εἶνε γνωστόν· διότι τὸ παραμικρὸν νέον πρᾶγμα δύναται ν' ἀπωθήσῃ τὴν προτεραίαν ὀχληρὰν ἐντύπωσιν καὶ τέρψῃ τὴν αἴσθησιν. δὲν πρέπει ὅμως νὰ κάμῃ τις κατάχρησιν τούτου· διότι ἡ μεγάλη ἐναλλαγὴ καὶ ποικιλία τῶν ἔξωθεν δὲν ἀφίνει νὰ ἐγγείνωσι βαθέως ἐν τῇ ψυχῇ ἐντυπώσεις εὐκρινεῖς.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου νομίζει ὁ κ. Théry (*) ὅτι καὶ ἐλαττώματα δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου πολλάκις δύναταί τις νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ ῥιζώσωσιν. Ὀργὴ λέγει, καὶ ζηλοτυπία καὶ ματαιοφροσύνη κατοπινόγονται ἐξ ἀρχῆς, ἂν ὁσάκις παρατηρῇ τις εἰς τὸ νήπιον τάσιν τινὰ τοιαύτην, τρέψῃ εὐθὺς τὴν προσοχήν του εἰς ἀντικείμενα καὶ σχήματα χαρίεντα καὶ καθαρὰ καὶ τερπνά. π.χ. ἡ μικρά σου κόρη ἐπησχολημένη μὲ τὸ λαμπρόν της νέον φόρεμα ἢ ἄλλο τι προσκαλεῖ τὸν θαυμασμόν σου μὲ τὰ λάλα της ψελλίσματα· δεῖξέ της νέον τι πρᾶγμα, καὶ εὐθὺς ἀπέτρεψες τὴν προσοχήν της ἀπὸ τούτου καὶ ἔκαμες ν' ἀλησμονήσῃ ἐντελῶς τὸ φιλάρεσκον. Ἀλλ' ἂν καὶ δύναταί τις, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς, διὰ τοῦ

(*) Éducation élementaire prem: conseils aux mères. Paris. 1887. Τὸν συγγραφέα τοῦτον μάλιστα συμβουλεύομαι ἐν πολλοῖς ἐνταῦθα.

τρόπου τούτου νὰ ἐμποδίσῃ πολλάκις τὴν ἐρρίζωσιν ζιζανίων, καὶ ὁ παιδαγωγικὸς κανὼν νὰ προλάβῃ τις τὰ ἐλαττώματα πρὶν ἔλθῃ εἰς ἀνάγκην νὰ τιμωρήσῃ εἶνε ὀρθότατος. δὲν ἐπαρκεῖ ὅμως πάντοτε τὸ μέσον τοῦτο. ὅθεν ἀπαιτεῖται καὶ τιμωρὸς ἐνέργεια, ἐνέργεια ὅμως βραδεῖα καὶ βαθμιαία. συστήνει δὲ τὸν ἑξῆς ποινικὸν κώδηκα τῇ K. Neckerde Saussure διὰ τὴν ἡλικίαν τῶν δύο ἢ τριῶν ἐτῶν.

Ἀπηγόρευσες εἰς τὸ παιδίον π. χ. νὰ παίζῃ μὲ τὸ βιβλίον ἐπὶ τῆς τραπέζης·

« ά. Ἂν ἀπειθῇ ἐκ λήθης, ἐμπόδιζε τὴν ἐξακολούθησιν.

« β' Ἂν ἀπειθῇ τὸ δεύτερον ἐκ προαιρέσεως μᾶλλον, εἰπέ τῳ σοβαρὰ ὅτι θὰ σοῦ ἀφαιρέσῃς τὰ μέσα τῆς ἀπειθείας, ἂν τὸ ξανακάμῃ.

« γ', Ἂν καὶ τὸ τρίτον καὶ ἐκ προαιρέσεως προφανῶς, ἐκτέλεσε τὴν ἀπειλὴν καὶ κατάσχεσε ἀδύνατον τὴν ἀπείθειαν.

Καὶ ἡ μέθοδος αὕτη ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ ἄλλα μικρὰ ἁμαρτήματα ἡ πεῖρα ἀποδεικνύει, λέγει, ὅτι ἐπιτυγχάνει ὡς φυσικὴ καὶ ὀρθή. Καὶ ταῦτα μὲν οὗτος περὶ τῆς διασκεδάσεως καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καθ' ὅλου.

Ἄλλο προσοχῆς ἄξιον εἶνε ἡ κακίστη συνήθεια πολλῶν γονέων νὰ ἐπαινῶσι τὸ κάλλος καὶ τὴν ἄλλην εὐφυΐαν τοῦ τέκνου των ἐνώπιόν του, νομίζοντες ὅτι διὰ τὴν μικράν του ἡλικίαν δὲν αἰσθάνεται· ἄλλοτε δὲ παραβάλλοντες αὐτὸ μὲ τὸν ἀδελφὸν ἢ τὴν ἀδελφήν του νὰ κηρύττωσιν ἐπὶ παρουσίᾳ των ὅτι εἶνε ὡραιότερον καὶ εὐφυέστερον καὶ ἂς ἐν γένει εὑρίσκουσι διαφορὰς μεταξὺ αὐτῶν· διότι οὕτω διεγείρουσι τὴν ζηλοτυπίαν καὶ ὑποτρέφοντες τὴν ἔμφυτον φιλαυτίαν τὴν αὐξάνουσιν εἰς ἐγωϊσμὸν καὶ ματαιοφροσύνην.

Προσέτι διδάσκουσί τινες τῶν γονέων ἐν ταῖς ἀνωτέραις μάλιστα τάξεσι τὸ μικρὸν ἔτι παιδίον τοὺς ἐξωτερικοὺς τῆς φιλοφροσύνης τρόπους, νὰ δίδωσι δῆλον ὅτι τὴν χεῖρα εἰς τὸν φίλον τῆς οἰκίας, νὰ ὑποκλίνωνται καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τοῦτο βλάπτει ἐξάπαντος· διότι ἡ προσοικειοῦται τοὺς ἐξωτερικοὺς τούτους τρόπους μηχανικῶς, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται τι ἔσωθεν, καὶ τότε δὲν γίνονται ἀληθῆς οὐδὲ φυσικὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἔκφρασις, ἢ μανθάνει κατ' ὀλίγον νὰ τοὺς μεταχειρισθῇ πρὸς ἰδιοτελεῖς τινας ἀώρου φρονήσεως σκοποὺς, καὶ τότε ἡ παιδικὴ ἀθωότης καὶ ἁπλοϊκότης καταστρέφεται καὶ φθείρεται ὁ μέλλων τοῦ παιδίου χαρακτήρ· μορφοῦται δὲ καθ' ὅλου ὁ λεγόμενος *φαρισαϊσμός*, αἱ ἰδιοτελεῖς καὶ ψευδεῖς ἐκεῖναι φιλοφρονήσεις. Τὴν δὲ ἀληθῆ φιλοφροσύνην, ἥτις ἐκπηγάζει ἐκ τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἡ ὁποία χαρακτηρίζει καὶ πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ κοινωνίᾳ σχέσεις, μανθάνει τὸ παιδίον ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ μικρὸν διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος, ὅ περ θὰ βλέπῃ καθ' ἡμέραν ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Τελευταῖον διὰ τὰς ἔξωθεν ἐντυπώσεις καὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων ἀπ' ἀρχῆς ἄσκησιν τοιαῦτά τινα κατὰ τὸ παρὸν δύναται ἡ μήτηρ νὰ φροντίζῃ·

Πρῶτον μὲν νὰ μὴ παραλύωνται αἱ αἰσθήσεις δι' ἰσχυρῶν ἐρεθισμῶν (*) καὶ διὰ ποικίλων καὶ ταχέως ἀλληλα διαδεχομένων ἀντικειμένων.

Ἔπειτα ὅσον δυνατὸν ἡ μὲν ὅρασις νὰ μὴ ἐπασχολῆται εἰς ἀφιλοκάλους καὶ χονδροειδεῖς χρωμάτων συνθέσεις μηδ' εἰς ἄτακτα καὶ ἀκανόνιστα σχήματα καὶ ἀμόρφους μορφάς. Ἁρμοδιώτατον δὲ (κατὰ τοὺς φυσιολόγους καὶ ψυχολόγους) διὰ τὴν ὅρασιν εἶνε ἀπ' ἀρχῆς ἁπλᾶ καὶ κανονικὰ σχήματα καὶ ζωηρὰ καὶ καθαρὰ χρώματα, ὅπως ἀντιληφθῇ κατ' ὀλίγον εὐκρινῶς τὰ ἀντικείμενα καὶ ὑποβοηθῆται εἰς τὸ προσοικειοῦσθαί τι ἑκάστοτε ἐκ τῶν πολλῶν. διὰ δὲ τὴν ἀκοὴν πρὸς μόρφωσιν τῆς

(*) Δυνατὸν φῶς καὶ φῶτα ἐν τῷ δωματίῳ, πάταγος καὶ κρότος καὶ φωναὶ ἰσχυραὶ καὶ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ θόρυβος ὡς ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παραλύουσι τὰς ἀγυμνάστους αἰσθήσεις.

γλώσσης ἀπαιτεῖται καθαρὰ φωνὴ καὶ τόνοι διακεκριμένοι· ἡ δὲ συνήθεια νὰ ὑποκορίζωνται μὲ τὴν φωνὴν καὶ τὰς λέξεις λαλοῦντες πρὸς τὸ νήπιον εἶνε κακίστη.

Σύμφωνα τούτοις ἀπαιτεῖται τάξις καὶ καθαριότης παντοῦ, ἔν τε τῷ δωματίῳ καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκίᾳ καὶ πέριξ. διότι ταῦτα ἔχουσι πολλὴν ἐπενέργειαν δι' ὅλου τοῦ βίου καὶ τὴν πᾶσαν ὑποβοηθοῦσιν ἀγωγήν. καὶ διὰ τί; διότι ἡ πρώτη τῆς καρδίας καὶ τῆς διανοίας μόρφωσις καὶ ἀνάπτυξις ἐντεῦθεν ἄρχεται καὶ ἐκπηγάζει ἐκ τῆς τῶν αἰσθήσεων ἀσκήσεως καὶ μορφώσεως· καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔξωθεν ἔχομεν μέσον δι' οὗ νὰ γείνῃ ἐπενέργεια εἰς τὴν τοῦ νηπίου ψυχὴν καὶ μεταδωθῶσιν ἔννοιαι καὶ αἰσθήματα καὶ τὸ ἐνδιάφορον. διὸ δὴ καὶ πᾶσα ἀνάγκη εἰς τὴν αἰσθητικότητα κατ' ἀρχὰς καὶ πολὺν χρόνον ἔπειτα ν' ἀποταθῶμεν. καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ δυνατὸν καρδία καὶ διάνοια ν' ἀνυψωθῇ βαθμηδὸν καὶ ἀναπτυχθῇ, ἐπειδὴ μ' ὅσα βλέπει καὶ ἀκούει τὸ νήπιον συνδέονται τὰ πρῶτα αἰσθήματα καὶ αἱ κλίσεις, ἐκ δὲ τῶν μερικῶν ἀντιλήψεων πορίζονται τὰ στοιχεῖα πρὸς τὴν τῶν ἐννοιῶν μόρφωσιν. (*) Διὰ τοῦτο δὴ καὶ πλείστη ἡ σπουδαιότης τῆς πάντοτε παρουσίας τῆς μητρὸς καὶ τῆς πανταχοῦ τάξεως καὶ ἁπλότητος.

Ξ.

(1) Cf. Allgemeine Paedagogik v. Waitz, σελ. 77.

Ἐπίθι καὶ τὴν παρὰ Πλάτωνι γνώμην τῆς Διοτίμας (Συμπ. κεφ. 28) «Δεῖ ἄρχεσθαι νέον ὄντα ἰέναι ἐπὶ τὰ καλὰ σώματα, καὶ πρῶτον μὲν, ἐὰν ὀρθῶς ἡγῆται ὁ ἡγούμενος ἑνὸς αὐτὸν σώματος ἐρᾶν καὶ ἐνταῦθα γεννᾶν λόγους καλούς. κεξ.

Ἐπέτειος συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Τῇ 2 τοῦ μηνὸς τούτου ἐν τινι τῶν ἀκροκτηρίων τοῦ πανεπιστημίου ἐγένετο ἡ συνήθης ἐπέτειος συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας. Ἕνεκα τῆς εἰς καύσωνα προχωρησάσης ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲν ἦσαν τὰ παρόντα μέλη πολλά, περὶ τὰ 50 μόλις, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἀθήναις ἀναβαίνει, ὡς πληροφορούμεθα, εἰς 200 καὶ ἐπέκεινα. Πρῶτον ὁ καθηγητὴς Φίλιππος Ἰωάννου, πρόεδρος ὢν τῆς ἑταιρίας, ἀπήγγειλε λόγον περὶ τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου τοῦ Δ', χρηματίσαντος ἐπιτιμίου προέδρου τῆς ἑταιρίας. Ἐν τῷ λόγῳ ἐξετίθετο μὲν καὶ ὁ ἄλλος βίος τοῦ ἀνδρός, μάλιστα δὲ ἡ ἐλευθέριος προστασία, ἣν παρεῖχεν εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας ὡς καὶ ἡ εὐεργετικὴ διάθεσίς του πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἔπειτα ἀνεγνώσθησαν ὑπὸ τοῦ γραμματέως καὶ τοῦ ταμίου ἐκθέσεις τῶν ἐνιαυσίων ἔργων τῆς ἑταιρίας. Τὰ κυριώτερα τῶν ῥηθέντων εἶναι, ὅτι εἰς ἑπτακοσίους ὀγδοήκοντα τέσσαρας ηὔξησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν, τὸ δὲ εἰσόδημα τὸ ἐτήσιον εἰς δρ. 21 χιλιάδας, ὅσαν δηλ. οὐδέποτε ἄλλοτε ἀνέβη. Εὖ ἀρίστως δὲ, νομίζομεν, θέλει μάθει τὸ κοινὸν, ὅτι εἰς τὰς προσφορὰς καὶ συνδρομὰς τῶν μελῶν προσετέθη ἐφέτος καὶ ἓν ποσὸν δρ. 750, ὅπερ ἡ Κυβέρνησις ἡμῶν παρεχώρησε διὰ νόμου τῇ ἑταιρίᾳ. Τὸ ποσὸν τοῦτο προήρχετο ἀπὸ πώλησιν ὑλικοῦ ἀχρήστου τῇ ἐπιστήμῃ, ἐξαχθέντος ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν, ἃς ἐνήργησεν ἡ ἑταιρία ἐπὶ γηπέδων ἐθνικῶν. Καὶ τοῦτο μὲν καλὸν ὅτι ἐγένετο καὶ περιποιοῦν τιμὴν εἰς τὸν εἰσακούσαντα τὴν αἴτησιν τῆς ἑταιρίας ὑπουργόν· εὐχῆς δὲ ἔργον εἶναι νὰ προσετίθετο εἰς τὸν ἐτήσιον τοῦ κράτους προϋπολογισμὸν καὶ τακτική τις χορηγία παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἑταιρίαν, ὄχι μεγάλη, ἀλλ' ὅση

νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰ ἀναπόφευκτα διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑταιρίας ἔξοδα, ἂν ποτὲ, ὡς δὲν εὐχόμεθα, ἤθελε καὶ ἐπὶ μικρὸν μαρκυθῇ ὁ ζῆλος τῶν μελῶν. Τοιοῦτοι καιροὶ ἦλθαν ἄλλοτε εἰς τὴν ἑταιρίαν· τὸ δὲ εἰσόδημα τῶν μό ων σταθερῶν αὐτῆς κεφαλαίων, ὀκτὼ ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ μεοχῶν δὲν ἐπαρκεῖ οὐδὲ ποσῶς εἰς ὅ, τι λέγομεν. Ἡ Κυβέρνησις λοιπὸν ἤθελε κάμει ἔργον πατρικῆς προνοίας, ἂν παρεδέχετο μετρίαν τινὰ δαπάνην ὑπὲρ ἑταιρίας εὐωφελεστάτης ὁμολογουμένως, καθ' ὅσον δυνάμει τοῦ ὀργανισμοῦ της οὐδὲν ἴδιον κέκτηται, ἀλλ' ὅ,τι ἀποκτᾷ, εἰς τὸ ἔθνος ἀνήκει.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ γραμματέως ἔλεγε τὰ δέοντα καὶ περὶ τῶν ἐνεργηθεισῶν κατὰ τὸ ἐνιαύσιον διάστημα ἀνασκαφῶν ὡς καὶ περὶ ἄλλων τινῶν ἐπιμελειῶν, γενομένων πρὸς ὄφελος τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος μνημείων, περὶ ὧν δὲν κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ διαλάβωμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἀρκούμενοι εἰς τὸ νὰ δηλώσωμεν μόνον τὸ εὐάρεστον τῶν ἀνασκαφῶν ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐξήχθησαν ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς γῆς πρός τισιν ἄλλοις ἔργοις τῆς γλυπτικῆς καὶ 34 σῶοι μαρμάρινοι κεφαλαὶ καὶ πλῆθος ἐπιγραφῶν περιέργων. Ἡ ἔκθεσις θέλει τυπωθῇ, καὶ τότε οἱ φιλάρχαιοι θεραπεύουσι τὴν διὰ τὰς λεπτομερείας περιέργειάν των. Τότε θέλουσι μάθει καὶ τὰ κατὰ τὸ Μουσεῖον τῆς ἑταιρίας, τὸ προσωρινῶς εὑρισκόμενον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ (1), ὅτι δηλ. ἐπλουτίσθη ἱκανῶς καὶ ἐκ δωρεῶν τῶν ὁμογενῶν καὶ ἐξ ἀγορῶν χρήμασι τῆς ἑταιρίας, ἥτις κατὰ τὰ ἐνόντα αὐτῇ μέσα, πλουσιάζεται ἀγοραστὴς ἀρχαιοτήτων, ἵνα ἐμποδίζῃ οὕτω τὴν εἰς τοὺς ξένους πώλησιν αὐτῶν. Συμφωνοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἐκθέσεως, ὅτι κατεπείγει ἡ ἀνάγκη οἰκοδομῆς ἐθνικοῦ Μουσείου, ὄχι πολυτελοῦς, ἀλλὰ εὐρυχώρου μόνον, ὥστε νὰ στεγάσῃ τὰ πολυπληθῆ ἡμῶν καὶ σπουδῆς ἄξια ἀρχαῖα, τὰ

(1) Εἶναι ἀνοικτὸν κατὰ πᾶσαν δευτέραν καὶ τετάρτην ἀπὸ ὥρας $2\frac{1}{2}$—5 μ. μεσημβρ.

ὁποῖα ὅπως τώρα διατηροῦνται καὶ πολὺ ἀσφαλῆ δὲν εἶναι, καὶ ἡ σπουδὴ αὐτῶν δύσκολος καθίσταται εἴς τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ ξένους. Καλλίτερον ἴσως μνημεῖον τῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς παιδείας ὑπάρξεώς του δὲν θέλει ἀφήσει ὁ κύριος Ποτλῆς παρὰ ἐὰν κάμνων χρῆσιν καλὴν τῶν πρὸ πολλοῦ δοθέντων χρημάτων τοῦ φιλογενοῦς Κ. Μπεναρδάκη, διατάξῃ τὴν ἄνω ἀναβολὴν οἰκοδομὴν τοῦ τόσον ἀναγκαίου Μουσείου, τὸ ὁποῖον, ὡς εἴμεθα βέβαιοι, ὡς ὅρος μαγνήτου θέλει ἑλκύσει πρὸς ἑαυτὸ πολλὰ καὶ καλὰ ἀρχαῖα, λανθάνοντα νῦν ἐν οἰκίαις ἰδιωτῶν. Τότε δὲ καὶ κατὰ τοῦτο ὡς καὶ κατ' ἄλλα τινὰ ἡ νέα ἡμῶν πρωτεύουσα οὐχὶ κωμικῶς καὶ ψευδῶς, ἀλλὰ σπουδαίως καὶ ἀληθῶς θὰ δύναται νὰ λέγῃ· δηλονότ' ἐν τῇ γῇ κήγών τις φαίνομαι ἥμες.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ἐμάθομεν ἔτι, ὅτι ἐσχηματίσθη ἤδη ἡ ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος (ἴδε Φιλίστορος τεῦχος ϐ, σελ. 200.) καὶ ὅτι εἶναι ἐλπὶς νὰ παρέσχῃ ἡ Κυβέρνησις τὴν ἀπαιτουμένην εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου δαπάνην.

Τέλος καὶ σχέδιον νέου τῆς ἑταιρίας ὀργανισμοῦ διὰ τῆς ἐκθέσεως εἰσήγετο, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐσυζητήσεν ἡ συνέλευσις τώρα, ἀλλ' ἀνέβαλεν εἰς τὸν Σεπτέμβριον, ἴσως ὄχι κακῶς, διὰ νὰ μελετηθῇ κάλλιον ὑπὸ τῶν μελῶν καὶ γίνῃ παραδεκτὸν μετὰ ὥριμον σκέψιν.

Ἐγένοντο ἐν τῇ αὐτῇ συνελεύσει καὶ αἱ ἀρχαιρεσίαι, καὶ ἔμειναν πάλιν μέλη τῆς διευθυνούσης τὴν ἑταιρίαν ἐφορίας οἱ τοῦ παρελθόντος ἀρχαιολογικοῦ ἔτους, ἐκτὸς ἑνός, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἐξελέχθη ὁ γυμνασιάρχης τοῦ ἑτέρου τῶν ἐν Ἀθήναις γυμνασίων Σπυρίδων Φιντικλῆς.

Ταῦτα ἀνακοινοῦντες εἰς τοὺς ὁμογενεῖς οἱ συντάκται τοῦ Φιλίστορος εὔχονται πᾶσαν πρόοδον τῇ ἑταιρίᾳ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος. Νῦν δὲ μάλιστα, ὅτε ἡ εὐκολία τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν γενομένη μεγαλητέρα τῆς πρό-

τερον πολλοὺς φέρει εἰς τὰ μέρη μας Εὐρωπαίους, θηρῶντας τὰς καλλιτέχνους ἀρχαιότητας τῶν προγόνων μας, (1) ἀνάγκη παρίσταται νὰ ἐνισχυθῇ ἡ ἑταιρία αὕτη, καὶ ἡ ἐνίσχυσίς της κεῖται ἐν χερσὶ τῶν εὐκαταστάτων ὁμογενῶν. Οἱ μεταγενέστεροι θέλουσιν εὐλογεῖ τὸ ὄνομα ἐκείνων, ὅσοι ἐλευθέριοι δειχθέντες, δὲν περιεῖδον τὴν πατρίδα γενομένην ἔρημον καὶ γυμνὴν τῶν πατρώων καλῶν.

---

(1) Καὶ ὡς σχόλιον τῶν λόγων μας καὶ ὡς εἴδησιν ἁπλῶς ἀρχαιολογικὴν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς.

« Δύω ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ ἀνεκάλυψαν ἐσχάτως ἐπὶ τῶν ἀφρικανῶν παραλίων, εἰς τὴν Κυρήνην, πολυτίμους ἀρχαιότητας. Ὧν μέγα μέρος ἔπεμψαν ἤδη διὰ Μελίτης εἰς τὸ βρεταννικὸν μουσεῖον δι' ἐξόδων αὐτοῦ, ἤτοι ἓν κολοσσαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, μαρμάρινον (8 ποδῶν ὕψους), ἕνα Βάκχον (6 ποδῶν), γυναῖκα παλαίουσαν μετὰ λέοντος, ἴσως τὴν Ἄρτεμιν, καὶ δώδεκα κεφαλὰς παντοίου μεγέθους, ὧν μία τῆς Ἀθηνᾶς, φυσικοῦ μεγέθους καὶ ἐξαισίου κάλλους. Ἐκτὸς τοῦ Βάκχου, εὑρεθέντος ἐντὸς ναΐσκου τινός, ὅλα τὰ ἄλλα ἀνεσκάφησαν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ».

Πόσα τοιαῦτα ἠδυνάμεθα καθ' ἑκάστην νὰ κοινοποιῶμεν εἰς τὸ Πανελλήνιον!

Ἐκ τῶν Λαφονταίνου μύθων.

ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΑΡΝΙΟΝ.

Ἕνας λύκος λιμασμένος
Εὕρηκεν ἕνα ἀρνάκι,
Ὁποῦ ἔπινε εἰς ἕνα καθαρώτατον νεράκι.
Πῶς! τοῦ εἶπε λυσσασμένος,
Τόσον νὰ ἀποτολμήσῃς τὸ νεράν μου νὰ θολώσῃς;
Τοῦτο τὸ κακούργημά σου ἀκριβὰ θὰ τὸ πληρώσῃς.
Κράτιστε, εἶπὲ τ' ἀρνάκι,
Εἶνε τρόπος νὰ θολώσω ἕνα τέτοιον αὐλάκι; —
Τὸ θολώνεις! καὶ ἐξεύρω πέρυσι πῶς μὲ κατηράσθης; —
Ὦ! ἀλλοίμονον, τὸ βλέπω, Κράτιστέ μου, ἐλανθάσθης,
Ἀποκρίθη τὸ ἀθῶον· εἶμ. ἐφέτος γεννημένον,
Καὶ τὸ δύστυχον ἀκόμη δὲν εἶμαι ἀποκομμένον. —
Ἂν ἐσὺ λοιπὸν δὲν εἶσαι, θὰ εἶναι ὁ ἀδελφός σου. —
Εἶμαι μόνον τῆς μητρός μου. — Τὸ λοιπὸν κάνεις δικός σου.
Δὲν μὲ σέβεσθε διόλου. Ἐμὲ πάντα μεταξύ σας
Ὅλοι σας μὲ καταρᾶσθε σεῖς, κ' οἱ σκύλοι, κ' οἱ βοσκοί σας·
Τὸ ἐξεύρω, μοῦ τὸ εἶπαν· θὰ σ' ἐκδικηθῶ, σκυλίον·
Καὶ ἀμέσως τὸ ἁρπάζει,
Καὶ τὸ 'πῆρε εἰς τὸ δάσος, κα· ἐκεῖ τὸ θυσιάζει,
Καὶ κατέφαγεν ἀσπλάγχνως ὁ αὐθαίρετος τ' ἀρνίον.

Νόμος τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι, φεῦ! ἡ θέλησίς του·
Καὶ χαμὸς τοῦ ἀδυνάτου ἡ ἱκανοποίησίς του.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ἰουλίου 31. 1861. Τεῦχος 14.

Βιογραφίαι

τῶν λογίων Ἑλλήνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἀναζωπυρησάντων.

«Αἱ ἀποτροπαιόταται μεταβολαὶ τῆς τύχης, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς νεωτάτης ἐθνογραφίας τῆς Εὐρώπης, (1) πᾶσαι αἱ ἀγχαγαὶ καὶ οἱ φόνοι τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων μέχρι τῶν Τούρκων, μακρὰ σειρὰ αἰώνων, ἐν τῷ φρικτῷ σκότει τῶν ὁποίων ἡ ποτὲ τόσον μακρὰν ἀκτινοβολοῦσα Ἑλλὰς τελείως ἠμαυρώθη, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡ μὲ τὰς ἐξωτερικὰς τύχας ἀλληλένδετος ἐσωτερικὴ διαφθορά· πάντα ταῦτα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξοντώσωσι τὴν θαυμασίαν ζωτικὴν δύναμιν τοῦ ἔθνους τούτου μὲ τὴν γλῶσσάν του καὶ μὲ τὰ πολυειδῆ πλεονεκτήματά του. Φυγάδες ἐξ ἐκείνης τῆς φοβερᾶς ὥρας, καθ' ἣν ἐν τῇ παρὰ τῷ Βοσπόρῳ παγκοσμίῳ πόλει α ἡ δύσηχος ὠρυγὴ

(1) Origines Europææ; die alten Völker Europas mit ihren Sippen und Nachbarn, Studien von Lorenz Diefenbach. Frankfurt am Main, 1861.

τῶν κωδώνων, ὡς λέγει ἐπιχαίρων τοῦρκός τις ἱστοριογράφος, διὰ παντὸς ἐσίγησεν », ἐκόμισαν εἰς τὴν Δύσιν τὰ κατ' ἐπιστήμην τε καὶ τέχνην λείψανα τῆς ἐθνότητός των καὶ ἐξέπνευσαν τὴν σπουδὴν αὐτῆς ». Ἀλλ' οἱ φυγάδες οὗτοι φεύγοντες μετὰ τῶν ἱερῶν ἐκείνων λειψάνων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας ἀπέλιπαν τὸ πῦρ τῆς ἑλληνικῆς ἑστίας ὄχι τελείως ἐσβεσμένον, ἀλλ' ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς βαρβαρικῆς καταστροφῆς λαληθότως ὑποκαῖον, ἕως οὗ ὑπὸ πνευμάτων ἐξ Ἄρκτου καὶ Δύσεως ἐπιπνευσάντων ἀνακουφισθείσης τῆς ἐπικειμένης κόνεως καὶ στάκτης ἄναψε πάλιν καὶ ἀνέδωκε φλόγα, ἥπερ ὅσ' ἡμέραι λαμπροτέρα γιγνομένη καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας γωνίας τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς τὰς ἀκτῖνάς της διακπέμπει, καὶ ἤδη ἤγγικεν ἡ ὥρα καθ' ἣν μέλλει νὰ συναγάγῃ περὶ τὴν ἑστίαν της πάντα τὰ διεσκορπισμένα τέκνα τῆς πανελληνίου μητρός. Εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς ἱερᾶς ταύτης φλογὸς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, συντελοῦντες, ἂς μὴ λησμονήσωμεν τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες ἐκ τῆς πατρίου ἑστίας σπινθῆρας ἁγλαοὺς μετακομίσαντες ἄναψαν τὴν δευτέραν ἐκείνην ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἑστίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ οὕτω μακρόθεν συνετέλεσαν καὶ εἰς τὴν τῆς πατρίου ἀναζωπύρησιν.

Α'.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὸν περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων λόγον, ἂς ἴδωμεν ἐν συντόμῳ, πῶς εἶχεν ἡ Δύσις πρὸς τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ἐν γένει καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πρὸ τοῦ 15'. αἰῶνος: (1). Ἐν ᾧ λοιπὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ φῶς τῆς κλασ-

(1) Περὶ τούτων καὶ ἄλλοι μὲν ἔγραψαν, ἰδίως δὲ 1) ὁ Arn. Hm. L. Heeren, Geschichte der classichen Litteratur im Mittelalter, Göttingen 1822. 2 τόμοι εἰς 8 ν. 2) συντομώτερον δὲ ὁ M. S. Friedr Schöll ἐν τῷ γ', τόμῳ

κῆς παιδείας ἀκόμη μετὰ τὴν τελευταίαν κατὰ τοὺς πρώτους τέσσαρας αἰῶνας ἀνάλαμψίν του ἐπέχει λάμψιν τινά, ἔστω καὶ ἀμυδροτέραν μάλιστα ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐπὶ τῆς Δύσεως ἐπέκειτο παχεῖα ὁμίχλη βαρβαρότητος, καὶ μόνον ὀλίγοι τινὲς ἄνδρες σποράδην καθ' ἕκαστον αἰῶνα ἐνεφανίζοντο γνῶσίν τινα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν λόγων ἔχοντες. Δύο δὲ χῶραι, ἡ *κάτω Ἰταλία* καὶ ἡ *Βρεττανία*, διετήρουν τὸ φῶς τῆς παιδείας, ἡ μὲν ἀδιακόπως, ἀλλ' ἀμυδρότερον, ἡ δὲ βραχὺν μὲν χρόνον, ἀλλὰ τηλαυγέστερον.

Εἰς τὰς *βρεττανικὰς νήσους* εἶχε διαδοθεῖ ἡ ἀρχαία παιδεία ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας· ἀλλ' αἱ δηώσεις τῶν Πικτῶν, Σκότων, Ἀγγλων καὶ Σαξόνων εἶχαν ἐξαφανίσει πάντα πολιτισμόν. Ὅτε δ' ἀρχομένου τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος Γρηγόριος ὁ μέγας ἀπέστειλε πνευματικοὺς εἰς ταύτην τὴν χώραν, οὗτοι

(ἀπὸ σελ. 488 κεξ. τῆς γερμαν. μεταφράσεως) τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας του, ὅθεν καὶ τὸ παρὸν (Α'.) ἄρθρον οὐσιωδῶς ἐλήφθη.

Περὶ δὲ τῶν διασήμων τότε ἀνδρῶν ἑλλήνων τε καὶ μή, πραγματεύεται τὸ σύγγραμμα τοῦ: Christoph Meiners, Lebensbeschreibungen berühmter Männer aus den Zeiten der Wiederherstellung der Wiessenschaften, Zürich, 1795 3 τόμοι. 8. Περὶ δὲ τῶν ἑλλήνων μόνων τὰ ἑξῆς δύο. 3) De græcis illustribus, linguæ græcæ litteraruque humaniorum restauratoribus, eorum vitis, scriptis et elogiis libri II. Erodd. potissimum manuscriptis aliisque authenticis ejusdem ævi monumentis depromsit Humphr. Hodius, Lond. 1742. 8. — 2) Christiani Frid. Bœrneri de doctis hominibus græcis litterarum græcarum in Italia instauratoribus liber, Lipsiæ 1750. Ἐκ τούτου θὰ ληφθῶσιν οὐσιωδῶς τὰ ἑπόμενα ἄρθρα. Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Ὁδίου (Hodius) ἀρυσθεὶς ἔγραψε περὶ τῶν ἑλλήνων τούτων καὶ ὁ Brunet de Presle ἐν τέλει τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας του ἐν τῷ Univers pittoresque, Europe, tome 40 etc. Paris 1860. 8. —

συμμετεκόμισαν ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ βιβλία παντελῶς ἐλλειποντα ἐκεῖ. Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ νέον φῶς ἐπεχύθη εἰς τὰς πολιτείας τῆς Ἑπτάρχίας· ἑστία δὲ τούτου ἔγεινεν ἡ Καντέρβουρία (Canterbury), ὅπου εἶχε διατριψη *Αὐγουστῖνος*, ὁ ἀπόστολος τῶν Σαξόνων. Θεόδωρος ὁ Ταρσεύς, ἐκ Κιλικίας, ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀρχιεπίσκοπος ἐκεῖ, καὶ ὁ ἀββᾶς Ἀδριανὸς ἐπέτειναν τὸ φῶς τοῦτο, βιβλία μετακομίσαντες καὶ διδασκάλους τῶν δύο προκρίτων γλωσσῶν προσκαλέσαντες· καὶ κατὰ τὸν Βέδαν τὸν Σεβάσμιον (venerabilis), ἐν ἔτει 735 ἀποθανόντα, οἱ μαθηταὶ τῶν δύο τούτων πνευματικῶν ὡς μητρικὴν γλῶσσαν ἐλάλουν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν.

Κατὰ δὲ τὸν ὄγδοον αἰῶνα ἤνθουν αἱ σχολαὶ τῆς Καντερβουρίας καὶ τοῦ Ἐβοράκου (York)· ὥςτ' ἐξ Ἀγγλίας καὶ Ἰρίας (Irland) προσεκάλεσε διδασκάλους ὁ μέγας Κάρολος, ἵνα διδάξωσι τοὺς ἐν παχυλῇ ἀμαθείᾳ ἔτι διατελοῦντας ὑπηκόους του. Ὁ περιφημότατος τῶν διδασκάλων τούτων ἦτον ὁ *Ἀλκουῖνος* ὅστις ἐν τῇ τοῦ Ἐβοράκου σχολῇ λατινικὰ καὶ ἑλληνικὰ εἶχε διδάξη. Ὅμοιον δὲ σχολεῖον συνέστησεν ἐν τῷ ἀρχιμανδρείῳ τοῦ ἁγ.Μαρτίνου ἐν Καισαροδούνῳ(Tours). Ἐνταῦθα ἐξεπαιδεύθη εἰς τῶν πάνυ σοφῶν τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, *Ῥαβανὸς ὁ Μαῦρος* ἐκ Μογουντιάκου, ὅπου καὶ ἐσχολάρχησε καὶ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 856. Οὗτος νέος ἔτι ὢν ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Καρόλου ἐν Φούλδᾳ ἱδρυθέντι σχολείῳ· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀπεχώρησεν ἐν ἔτει 822, ἡ σπουδὴ ταύτης τῆς γλώσσης παρήκμασε φαίνεται πάλιν ἐν Γερμανίᾳ· ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ Ἔγβερτος ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐκ Νορτουμβερίας βασιλέως Ἐδβέρτου συνέστησε τὴν ἐν Ἐβοράκῳ βιβλιοθήκην, ἥτις κατὰ τὸν Ἀλκουῖνον ἑλληνικά τε καὶ λατινικὰ βιβλία περιεῖχεν.

Οἱ βρεττανικοὶ μοναχοὶ ὑπηρέτησαν τὴν κλασικὴν παιδείαν ἀντιγράφοντες βιβλία, ὧν τινα ἀκόμη εἶνε καλλώπισμα τῶν ἀγγλικῶν βιβλιοθηκῶν. Ἀλλὰ τὰ πλουσιώτατα μοναστήρια καὶ τὰ ἀρχιμανδρεῖα, τὰ κατοικητήρια τῆς πολυμαθείας, ἐπὶ

τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Δανῶν κατεστράφησαν. Μόνον ἐν Ἰρίᾳ (Irland) διετηρήθησαν αἱ ἐπιστῆμαι, καὶ κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα πᾶς Ἰρλανδὸς μοναχὸς ἐνομίζετο λόγιος.

Ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ὁ ἐπιφανέστατος τῶν λογίων τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, ὁ θεμελιωτὴς τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, *Ἰωάννης ὁ Σκῶτος* ὁ καὶ *Ἰριογενὴς* (Erigena= Ἰρλανδός). Ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἀραβικήν· ἐντεῦθεν ἐνομίσθη ὅτι χρόνον τινὰ ἔζησεν ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ Ἀνατολῇ. Μετέφρασε λατινιστὶ τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Οὐδεὶς ἦτον, ὡς οὗτος ἐξοικειωμένος μὲ τὴν πλατωνικὴν καὶ ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Κάρολος ὁ φαλακρὸς τὸν προσεκάλεσεν εἰς Γαλλίαν, διὰ ν' ἀνορθώσῃ τὰ ἐπιστημονικὰ καταστήματα, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Καρόλου ἐκπεπτωκότα. Ἐν ἔτει 877 μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, διὰ νὰ διδάσκῃ ἐν τῷ ὑπὸ Ἀλφρήδου τοῦ μεγάλου καθιδρυθέντι πανεπιστημίῳ τῆς Ὀξωνίας. Κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα φαίνεται, ὅτι ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐσβέσθη πάλιν ἐν ταῖς βρεττανικαῖς νήσοις ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἕως οὗ κατὰ τὸν ιγ'. πάλιν ὅπως οὖν ἀνεζωπυρήθη.

Ῥόγερος Βάκων (γεν. τῷ 1214), ὅς τις ἐν τῇ μαθηματικῇ καὶ φυσικῇ καὶ μηχανικῇ τόσον προώδευσεν, ὥστε πύρρω ὑπερεκόντισε τοὺς συγχρόνους, καὶ δὴ καὶ διὰ τὰς θαυμασίας ἐφευρέσεις του εἰς δυσμένειαν περιέπεσε καὶ αἱρετικὸς ἀνεκηρύχθη, δέν ἦτον ἄμοιρος τῆς τε λατινικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς.

Καὶ *Μιχαὴλ ὁ Σκῶτος*, ὅστις ὑπὸ Φριδερίχου τοῦ Β'. (αὐτοκρατ. τ. Γερμαν.) εἰς τὴν αὐλήν του προσεκλήθη, ἦτο πιθανῶς τῶν λογίων, οἷς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέτρεψε τὴν μετάφρασιν τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων. Ὁ δὲ Ματθαῖος Πάρις ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τοῦ ἔτους 1252 ἀναφέρει τὸν θάνατον ἑνὸς ἀρχιδιακόνου ἐν Leicester, *Ἰωάννου Βασιγγεστοκίου* (von Basingestoke), ἐν Ἀθήναις σπουδάσαντος καὶ ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ αὐτόθι ἀρχιεπισκόπου τὰ ἑλληνικὰ διδαχθέντος. Ὁ Ἰωάννης οὗτος μετέφρασε μίαν ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ

τὴν συμφωνίαν τῶν εὐαγγελίων καὶ ἔκαμε γνωστὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰ ἑλλην. ἀριθμητικὰ σημεῖα.

Τῆς δ' *Ἰταλίας* ἐν Ἀπουλίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ, ὅπου μακρότερον διετηρήθη ἡ ἀρχὴ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ιβ'. αἰῶνα τελείως ἔπαυσεν, ἀφ' οὗ αἱ ἐπαρχίαι αὗται κατ' ὀλίγον ὑπὸ Λογγοβάρδων, Ἀράβων καὶ Νορμαννῶν ἐκυριεύθησαν, ἡ μνήμη τῶν προτέρων σχέσεων πρὸς τὴν Ἀνατολὴν διεσώθη παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐξαιρέτως παρὰ τῷ κλήρῳ. Πολλὰ μοναστήρια περιεφρόνουν τὸν ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει διαδοθέντα κανόνα τοῦ ἁγ. Βενεδίκτου καὶ διετήρουν πιστῶς τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατοῦντα τοῦ ἁγ. Βασιλείου. Ἂν καὶ ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν, ὅμως καὶ μετὰ τὸ σχίσμα διετέλουν Ἕλληνας ἑαυτοὺς νομίζοντές τε καὶ λέγοντες· διὸ καὶ τὴν ἑλληνικὴν λειτουργίαν διεφύλαττον καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς εἰκονομαχίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἰταλίαν προσφεύγοντας μοναχοὺς εὐμενῶς ὑπεδέχοντο. Καὶ τὰ μὲν ἑλληνικὰ γράμματα οἱ ἄνδρες οὗτοι, οἱ ἐνταῦθα συνερχόμενοι καὶ διὰ τοῦ γένους ἢ τῶν ἕξεων μὲ τὴν Ἀνατολὴν ἐγγύτατα συνεχόμενοι, ὀλίγον ἠδύναντο νὰ προαγάγωσιν, ἡ δὲ διατήρησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τινι γωνίᾳ τῆς Ἰταλίας δὲν ἠδύνατο πάντως νὰ μείνῃ ἀτελέσφορος. Διότι οὕτω; ὑπεθάλπετο ἕναυσμά τι, ἐξ οὗ ὕστερον ἔμελλε ν' ἀναφθῇ πῦρ μέγα. Ὅτι δ' ἡ ἑλληνικὴ μέχρι τοῦ ιγ'. αἰῶνος ἦτον ἐν χρήσει ἐν Καλαβρίᾳ, μαρτυροῦσι τά τε ὑπὸ Μοντεφαλκωνίου (Montfaucon) ἐν τῇ ἑλληνικῇ του παλαιογραφίᾳ ἐκδεδομένα ἑλληνικὰ διπλώματα καὶ αἱ λατινιστὶ μὲν τὸ πρῶτον (1231) συγγραφεῖσαι, ὕστερον δὲ χάριν τῶν λατινικὰ μὴ ἐννοούντων ἑλλήνων ἑλληνιστὶ μεταφρασθεῖσαι καὶ μεταρρυθμισθεῖσαι «*Βασιλικαὶ διατάξεις* Φριδερίχου τοῦ Β'., αἱ δοθεῖσαι εἰς τὸ Βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα μητρικὴ πολλῶν ἐν Ἀπουλίᾳ καὶ Καλαβρίᾳ διεσώζετο, ἄνδρες πεπαιδευμένοι ἐν αὐτῇ

σπάνιοι ἀναφέρονται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ κατὰ τοὺς ἀπὸ 10—40 αἰῶνας. Διότι κατὰ μὲν τὸν δέκατον αἰῶνα τὸν κατὰ Βαρώνιον (χρονογρ. τοῦ ἔτ. 1000) «boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum obscurum» οὐδεὶς ὀνομάζεται ὡς εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς εἰ μὴ 1) ὁ περιώνυμος *Λογγεπράνδος*, ὁ πρότερον μὲν διάκονος ἐν Παυΐᾳ, ὕστερον δ' ἐπίσκοπος Κρεμώνης, ὁ δὶς πρεσβεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ἔτει 946 παρὰ τοῦ κόμητος Βερεγγάρου καὶ ἐν 968 παρὰ τ ῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος τοῦ Α' 2) ὁ ἁγ. *Νεῖλος* ὁ νεώτερος ὁ Ῥοσσανίτης ἐκ Καλαβρίας, ὁ καθηγητὴς τοῦ μοναστηρίου Grotta Ferata καὶ 3) ὁ τούτου συμπολίτης πάπας *Ἰωάννης ὁ ΙΒ'.* (ἀνεβ. εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τῷ 997), ὁ πρώην *Φιλάγαθος* καλούμενος, ὅτε μετὰ τῆς αὐτοκρατορίσσης *Θεοφανίας*, ὅτε τὴν ἐνυμφεύθη ὁ αὐτοκράτωρ Ὄθων ὁ Β'., ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Δύσιν Ἀλλὰ καὶ τούτων τοῦ μὲν 1) ἡ περὶ τὴν ἑλληνικὴν γνῶσις ἦτο πάντῃ ἐπιπολαία, οἱ δὲ ἄλλοι ἐξ ἀνατροφῆς καὶ ἐπιμιξίας μᾶλλον ἢ ἐκ παιδείας καὶ διδασκαλίας τὴν ἐγνώριζαν

«Post annum Christi millesimum assurgere in Italia coperunt litterae meliorique sidere frui». λέγει ὁ Μουρατόρις (Antiquitas Italian. Vol. III σλ. 870). Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ζωγράφοι ἐκόμισαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς τέχνης, ἥτις ἐν Ἰταλίᾳ ἔμελλε νὰ φθάσῃ εἰς τὸν κολοφῶνά της; Χαλκῆ θύρα ἐκ τοῦ ιά αἰῶνος ἥτις ἀκόμη πρὸ ὀλίγου ἵστατο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Παύλου τῇ ἔξω τοῦ τείχους (fuor di mura) καλουμένῃ, ἐνὶ τῶν σεμνοτάτων μνημείων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν Ῥώμῃ, διὰ τῶν ἑλληνικῶν χαρακτήρων, δι' ὧν ἦσαν ἐπ' αὐτῆς γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τῶν προφητῶν, ἐμαρτύρου τὴν βυζαντινὴν καταγωγὴν τοῦ τεχνίτου της. Ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τούτου αἰῶνος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Πέτρου ἤγεινε συνήθης πρὸς τῇ λατινικῇ καὶ ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ καὶ ἡ λειτουργία.

Τότε ἔγειναν καί τινες λατινικαί μεταφράσεις ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, ὁ δὲ *Παπίας*, ὁ *Λογιβαρδὸς* ἐπικαλούμενος, ἐν τῷ λατινικῷ λεξικῷ του (Elementarium) προσέθηκε χωρίς ἑλλήνων πηγῶν καί συγγραφέων. Ἀλλ' εἰς τοὺς λογίους τῆς Δύσεως κατὰ τὸν ιά. αἰῶνα οὔτε ὁ Χῖος *Δημήτριος Μαρέγγος* ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Γράδου ἐν ἔτει 1059 εἶνε καταλεκτέος, οὔτε *Ἰωάννης ὁ Ἰταλὸς*, ὅστις ἔζη ἐν Κωνσταντινουπόλει, μᾶλλον δ' ὁ Γερμανὸς κόμης (ἀπεθ. ἐν ἔτει 1054) *Ἕρμαννος ὁ Ὀντεργαῦος*, ὁ διὰ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματά του Hermannus Contractus ἐπικαλούμενος. Οὗτος μετέφρασεν ἑλληνικὰ καί ἀραβικὰ συγγράμματα.

Ἐκ δὲ τοῦ ιβ'. αἰῶνος ἄνδρες μᾶλλον ἢ ἧττον εἰδήμονες τῆς ἑλληνικῆς ἀναφέρονται· 1) ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων *Πέτρος Γροσολανὸς* (Pietro Grossolano), ὁ καὶ *Χρυσόλαος* ὀνομασθείς, διὰ νὰ νομίζηται Ἕλλην, ὅστις ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἔκαμνεν ἑλληνικὰς διατριβὰς ὑπὲρ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου τὸν εἶχεν ἀποστείλει ὁ πάπας Πασχάλις ὁ Β'. τοῦ αὐτοῦ λόγος ἑλληνικὸς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Κομνηνὸν φέρεται ἐν τῇ τοῦ *Λέοντος Ἀλλατίου* Graecia orthodoxa τόμῳ Α'. σελ. 379. 2—4 *Μωσῆς Βεργαμηνὸς* ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Μοζζί, συγγραφεὺς ἰταλικοῦ ἐμμέτρου ἐγκωμίου εἰς τὴν πόλιν Βέργαμον. Τοῦτον ἐξέλεξαν διερμηνέα των οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνήγμενοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι θεολόγοι. *Ἰάκωβος ὁ Βενετὸς*, μεταφράσας καὶ ὑπομνηματίσας τὰ *Ἠθικά*, τὰ *Τοπικὰ* καὶ τὰ *Ἀναλυτικὰ* τοῦ Ἀριστοτέλους· *Ἰωάννης Βουργουνδίων ὁ Πισαῖος*, μεταφράσας τὸ περὶ *φύσεως ἀνθρώπου* τοῦ Νεμεσίου, τὰ Γεωπονικὰ καὶ πολλὰ συγγράμματα τοῦ Ἱπποκράτους καὶ τοῦ Γαληνοῦ, καὶ ἐν τῇ ἐν Ῥώμῃ (1180) συνόδῳ πολὺ θαυμασθεὶς διὰ τὴν μετάφρασιν τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὁμιλιῶν τοῦ Χρυσοστόμου. Τοὺς τρεῖς τούτους ἑλληνικοὺς Ἰταλοὺς ἐγνώρισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν πάπαν Εὐγένιον τὸν Γ'. ἐκθέσει του ἀναφέρει ὁ ἐπίσκοπος *Ἀγγελμος ὁ Λυελβέργιος* ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Λοθαρίου* τοῦ Β'. πρεσβευτὴς ἀποσταλεὶς εἰς Ἰωάννην Κομνηνόν. 5) *Ἰωάννης ὁ Σαλισβουριανὸς*, ὁ περιώνυμος διδάσκαλος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ὁ πρὸ τοῦ Πετράρχου ἐκ πάντων τῶν συγγραφέων τῶν μέσων αἰώνων ἀκριβέστατος γνώστης τῶν προκρίτων λατίνων, ἐξαιρέτως δὲ τοῦ Ὁρατίου καὶ τοῦ Κικέρωνος· πόσον δ' ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν· 6) πολὺ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῷ ἑλληνισμῷ διεκρίνετο ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ θεολόγος *Ἀβαιλάρδος*, ὅστις ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ εἶχεν ἀναγνώσει τὰ λογικὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὸν Τίμαιον τοῦ Πλάτωνος.

Κατὰ τὸν ιγ'. αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἐσπαράσσετο ὑπὸ στάσεων, αἵτινες ἐκώλυαν τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν ἐκτὸς τῆς νομικῆς, ἥτις τώρα κατέλαβε τὸν τόπον σχεδὸν τῶν ἄλλων κλάδων τῆς ἐπιστήμης. Μόνη ἡ κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία ἀπήλαυσαν ἐπί τινα χρόνον ποιᾶς εἰρήνης ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Hohenstaufen, ἥτις δὲν ἔμεινεν ἀτελέσφορος πρὸς τὰς ἐπιστήμας. Καὶ Φριδέριχος μὲν ὁ Β'. διέταξε νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὸ λατινικὸν τὰ ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὁ δὲ υἱός του Μάνφρηδος, ὅστις οὐκ εὐκαταφρόνητον γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς κατεῖχεν, ἐξηκολούθησε τὸ ἐγχείρημα τοῦ πατρός του διὰ *Βαρθολομαίου* τοῦ *Μεσσηνίου* (Bartolomeo da Messina), ὅστις χωρὶς τῆς ἐπικουρίας τῆς ἀραβικῆς μεταφράσεως ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου μετέφρασε τὰ συγγράμματα τοῦ Σταγειρίτου. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ μετάφρασις τῶν Ἠθικῶν εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Santa Croce ἐν Βενετίᾳ. Πρότερον ἐν τῇ Δύσει ἦσαν γνωστὰ τὸ *Ὄργανον* καὶ ἡ *Ῥητορικὴ* τοῦ Ἀριστοτέλους· οἱ δὲ σταυροφόροι ἐκόμισαν εἰς Γαλλίαν καὶ τὰ *Μετὰ τὰ φυσικά*, ἅτινα διήγειραν πολὺ τὴν προσοχὴν καὶ δὴ καὶ ὡς αἱρετικὰ ἐπυρπολήθησαν ἐν Παρισίοις. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1205 ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ γ'. ἔπεμψεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς γάλλους προε-

στῶτας καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, δι' ἧς παρώτρυνεν εἰς τὴν ἐπιμελῆ σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Φίλιππος Αὔγουστος συνέστησεν ἐν Παρισίοις Κωνσταντινουπολιτικὸν κολλέγιον, ὅπου ἑλληνόπαιδες κατὰ τὸν γαλλικὸν τρόπον ἐξεπαιδεύοντο καὶ ἐξαιρέτως τὴν λατινικὴν ἐδιδάσκοντο. Ἀλλ' ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία τόσον πολὺ ἀπεσχόλει τότε τὰ πνεύματα, ὥστε δὲν εἶχαν καιρὸν δι' ἄλλα σπουδάσματα.

Ἐὰν αἱ ἐπιστῆμαι μόνον ἐν εἰρήνῃ προώδευαν, ὁ ιδ' αἰὼν θὰ ἦτον ἐν Ἰταλίᾳ ἀνεπιτηδειότατος πρὸς τοῦτο. Διότι ἅπασα ἡ Ἰταλία συνεταράσσετο ὑπὸ ἐμφυλίων στάσεων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων· ἐν μὲν ταῖς Λομβαρδικαῖς πόλεσι γένη τινὰ τὴν ἐξουσίαν καταλαβόντα διηνεκῶς ἤρζαν πρὸς ἄλληλα, ἡ δὲ Ῥώμη στερηθεῖσα τοὺς πάπας της εἶχεν ὑποστῆ καὶ βιαίαν μετοικολίτευσιν, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως εἶχαν ἐμπλεχθεῖ εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους. Ἀλλ' ὁ πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἔρως ἦτον τόσον σφοδρός, τότε δὴ μάλιστα τοὺς ἡγεμόνας καταλαβών, ὥστε ὑπερενίκα τὰ ἐκ τῆς ἀκαταστασίας ἐμπόδια. Ῥόβερτος ὁ ἐξ Ἀνδεγαυίας, ὁ *χρηστὸς* καὶ *σοφὸς* ἐπικαλούμενος, ἀπὸ τοῦ 1309—1343 ἱκανοῦ μέρους τῆς Ἰταλίας ἦρχεν, ἦτον εἷς τῶν ἐπιφανεστάτων προστατῶν τῶν ἐπιστημῶν· ἠγάπα δὲ περιπαθῶς ὄχι τόσον τὰ καλὰ γράμματα, ὅσον τὴν κυρίως πολυμάθειαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Πετράρχης καὶ ὁ Βοκκάκιος ἦσαν φίλοι του, ἡ δὲ πρωτεύουσά του ἄσυλον τῶν ἐπιστημῶν. Περὶ τοῦ φρονήματός του μαρτυρεῖ ἡ πρὸς τὸν Πετράρχην ὁμολογία του. « At ego juro dulciores et multo cariores mihi litteras esse quam regnum, et si alterutro carendum sit, aequanimius me diademate cariturum quam litteris ». Τὸν πρὸς τὰς ἐπιστήμας ἔρωτά του συνεμερίζοντο τὰ ἄρχοντα γένη τῆς ἄνω Ἰταλίας, οἱ Οὐισκόντιοι, ἐν Μεδιολάνοις, οἱ della scala ἐν Οὐηρώνῃ οἱ Καρράρεσι ἐν Παταυίῳ, οἱ Ἔστ ἐν Φερράρᾳ, οἱ Κορέγγιοι ἐν Πάρμᾳ οἱ Κονζάγαι ἐν

Μαντούῃ, οἱ Μαλατέσται ἐν Πεσάρῳ καὶ ἄλλοι. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Δάντου ἡ ἰταλικὴ ποίησις εἶχε καταλάβει τὸν τόπον τῆς πρότερον συνήθους προβιγκιακῆς.

Ὁ περιφημότατος Ἰταλὸς ποιητὴς τοῦ ιδ', αἰῶνος ἀπάντησε σχεδὸν μεγαλείτερον κλέος ὡς ἀνακαινιστὴς τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων. Ὁ *Πετράρχης* ἔγω πρῶτος, ὅτι τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαιότητος ὄχι μόνον τῆς γλώσσης ἕνεκα ἔπρεπε νὰ σπουδάζωνται, ἀλλ' ὅτι εἶνε καὶ ἡ μόνη πηγὴ τῆς φιλοκαλίας καὶ τὰ πρότυπα, ὧν ἡ μίμησις ἐξυπνίζει καὶ ἐκπαιδεύει τὴν εὐφυΐαν. Συνέλεγε πάντα τὰ χειρόγραφα, ὅσα ἐπιτύγχανε, καὶ πιθανῶς ὁ ζῆλός του διέσωσε πολλὰ τούτων, μέλλοντα ν' ἀπολεσθῶσι. Καὶ αὐτὸς οὗτος μὲ ὅλους τοὺς κόπους του ἔπειτα δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀνεύρῃ τινὰ κλασικὰ συγγράμματα, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα, ἴσως τὰ τελευταῖα τῶν ὑπαρχόντων, νέος ὢν εἶχεν ἴδει. Τούτων ἦσαν πρὸ πάντων οἱ Libri rerum divinarum et humanarum τοῦ Οὐάρρωνος καὶ τὸ Κικέρωνος De gloria. Ἂς ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος περὶ τοῦ κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων ζήλου του. « Ὅταν οἱ γνώριμοί μου, λέγει, ἀποχαιρετῶντές με ἠρώτων, ἂν ἔχω νὰ ταῖς παραγγείλω τι, τοῖς ἀπεκρινόμην· οὐδὲν ἄλλο ἢ νὰ μοὶ ἀναζητήσουν συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος. Οὕτω παρεκάλουν ἐγγράφως τε καὶ προφορικῶς. Ποσάκις ἔπεμψα ἐπιστολὰς καὶ χρήματα, διὰ νὰ ἀνεύρω συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος ὄχι μόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου εἶμαι γνωστότερος, ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἱσπανίᾳ, Βρεττανίᾳ καὶ τὸ θαυμαστότερον καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τῆς τελευταίας χώρας ἔλαβα ἕνα ἑλληνικὸν Ὅμηρον, ὅστις τώρα κόπῳ καὶ δαπάνῃ ἐμῇ εἰς τὸ λατινικὸν μεταφρασθεὶς κεῖται μεταξὺ τῶν βιβλίων μου. Οὕτω μὲ πολὺν κόπον καὶ φροντίδα συνέλεξα πλῆθός τι μικρῶν συγγραμμάτων, ἐν οἷς καὶ τινα διπλᾶ, ἄλλα δὲ πάλιν τὰ ὁποῖα μάλιστα ποθῶ, ἐλλείπουσιν. Ὅταν ὁδοιπορῶν ποτε ἔβλεπα μακρόθεν παλαιὸν μοναστήριον, εὐθὺς ἔμβαινα μέσα. Τίς οἶδεν, ἐ-

λεγα κατ' ἐμαυτὸν, ἂν ἐδῶ εὑρίσκεταί τι τῶν ὅσα ζητεῖς. Οὕτω περιοδεύων τὰς κάτω χώρας ηὗρα ἐν Λυττίχῳ (Lüttich) δύο λόγους τοῦ Κικέρωνος, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἀντέγραψα ἐγὼ, τὸ δὲ εἷς τῶν φίλων μου (παραλείπω, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει, ἴσως θὰ γελάσῃς, μόλις καὶ μετὰ βίας εὑρισκέ τις ὀλίγην μελάνην, καὶ αὐτὴν ὡς τὸν κρόκον κιτρίνην), καὶ τοὺς διέδωκα ὕστερον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν.» Ὁ δ' Ὅμηρος, τοῦ ὁποίου κάμνει μνείαν ὁ Πετράρχης, τῷ εἶχε σταλεῖ δῶρον παρά τινος ἐπισήμου Ἕλληνος, Νικολάου Σεργίου τοῦ Κωνσταντινοπολίτου. Ἐν δὲ τῇ Ἰταλίᾳ ηὗρεν ὁ Πετράρχης τοὺς λόγους τοῦ Κικέρωνος καὶ τὰς πρὸς τοὺς φίλους ἐπιστολάς· τοῦ δὲ Κοϊντιλιανοῦ μόλις ἓν ἀπόγραφον ἠδυνήθη ν' ἀνακαλύψῃ, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἠκρωτηριασμένον. Τοῦ δὲ Λιβίου δὲν κατεῖχεν ἄλλα παρὰ τὴν πρώτην, τρίτην καὶ τετάρτην δεκάδα.

Ἐκ τῆς δυσκολίας τοῦ ἀνευρίσκειν λατινικὰ χειρόγραφα δυνατὸν νὰ συμπερανθῇ, πόσον σπάνια ἦσαν τὰ ἑλληνικά. Ἐν τινι ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ὅμηρον, ἣν ὁ Πετράρχης ἔγραψεν (ἐν ἔτει 1360) ἀποκρινόμενος εἰς ἓν γράμμα ἀπευθυνθὲν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Βοκκακίου ἐν ὀνόματι τοῦ ποιητοῦ, λέγει, ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ δὲν ὑπῆρχαν πλειότεροι τῶν δέκα ἄνδρες, ἱκανοὶ νὰ ἀναγιγνώσκωσι τὴν Ἰλιάδα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλώσσῃ, ἡ δ' ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς τοὺς ἐξαριθμεῖ, ἀποδεικνύει πόσον σπουδαίως τὸ ἔλεγε. Θὰ εὑρισκέ τις, λέγει, ὄχι πλειοτέρους μὲν τῶν πέντε ἐν Φλωρεντίᾳ, ἕνα δὲ μόνον ἐν Βενετίᾳ, τῇ μητροπόλει τῶν σπουδῶν, δύο δὲ ἐν Οὐηρώνῃ· ἐν δὲ Μαντούῃ θὰ ἦτον ἕνας, λέγει, ἂν δὲν τὸν ἀνήρπαζεν ὁ οὐρανὸς καὶ αὐτὸς δὲν ἐτρέπετο ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου πρὸς τὸν Πτολεμαῖον. Ἡ δὲ Περουγία θὰ εἶχεν ἕνα, ἀλλ' οὗτος κατέλιπε τὸν Παρνασσὸν καὶ τὰς Ἄλπεις, διὰ νὰ περιηγῆται ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἐν δὲ Ῥώμῃ οὐδὲ εἷς ὑπάρχει· ἀλλοῦ δὲ ἐγνώρισά τινα;, ἀλλ' οὗτοι δὲν ζῶσι πλέον. (Ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Πετράρχου, ἧς μέρη τινὰ πρῶτος ὁ Abbé de Sade ἐδημοσίευσεν ἐν τοῖς Mémoires pour la vie de François Petrarque).

Ὁ Πετράρχης ἔμαθε τὰ ἑλληνικὰ πιθανῶς ἐν ἔτει 1339, ἄρα τριάκοντα καὶ πενταετὴς τὴν ἡλικίαν, παρὰ τοῦ Βαρλαάμ, περὶ οὗ κατωτέρω ἐκτενέστερος λόγος θὰ γείνῃ. Συνανεγίγνωσκαν τὸν Πλάτωνα, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς, τὸν ὁποῖον ὁ φιλόσοφος οὗτος διήγειρεν ἐν τῷ Πετράρχῃ ἔγεινεν ἡ πρώτη ἀφορμὴ πρὸς ἀναζωπύρωσιν τοῦ πλατωνισμοῦ ἐν Ἰταλίᾳ. Τὰ ὑπὸ Πετράρχου συλλεχθέντα χειρόγραφα πιθανῶς εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του ἐσκορπίσθησαν.

Πλησιεστέραν παρὰ τὸν Πετράρχην γνῶσιν τῶν ἑλληνικῶν εἶχεν ὁ σύγχρονος καὶ φίλος του *Ἰωάννης Κερταλδηνὸς ἢ Βοκκάκκιος* (γεν. τῷ 1313 πιθανῶς ἐν Παρισίοις, καὶ ἀποθανὼν τῷ 1375, τῷ αὐτῷ καὶ ὁ Πετράρχης ἔτει). Ἐδιδάχθη ἐν Καλαβρίᾳ ὑπὸ Λεοντίου Πιλάτου, ὃς καὶ τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ λατινικὸν τῷ μετέφρασεν. Ὁ δὲ Βοκκάκκιος αὐτὸς ἀντέγραψε ταύτην τὴν μετάφρασιν διὰ τὸν Πετράρχην. Μία δὲ ἄλλη ἀντιγραφὴ διὰ χειρὸς τοῦ *Νικκολοῦ Νικκολίου* εὑρίσκεται ἀλόμη ἐν τῇ τῶν Βενεδικτίνων βιβλιοθήκῃ ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἰδίως δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν ὁ Βοκκάκκιος, κατορθώσας νὰ ἱδρυθῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ἕδρα ἐν Φλωρεντίᾳ. Τὴν δὲ βιβλιοθήκην του ἐκληροδότησεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου ἤδη κατὰ τὸν ιέ. αἰῶνα παρανάλωμα πυρὸς ἔγεινεν.

Παρὰ τούτους τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας ὀνομάζομεν καὶ ἕνα τρίτον, οὗ τὸ κλέος δὲν ἐξισώνεται μὲν μ' ἐκείνους, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀρχαίων γραμμάτων. Εἶνε δ' οὗτος *Ἰωάννης Μαλπαγῖνος* ὁ Ῥαυεννάτης, γεννηθεὶς ἐν ἔτει 1352. Νέος ὢν ἦλθε πρὸς τὸν Πετράρχην, ὃς μετὰ πατρικῆς στοργῆς ἐφρόντισε περὶ τῆς παιδεύσεώς του καὶ τὸν ἔβαλε ν' ἀντιγράφῃ χειρόγραφα. Ἔπειτα ὁ Ἰωάννης μετέβη εἰς Καλαβρίαν διὰ νὰ μάθῃ ἐκεῖ τὰ ἑλληνικά. Κατόπιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πετράρχου ἐδίδαξε τὸ μὲν πρῶτον ἐν Παταυίῳ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1397 ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου καὶ εἰς τὴν

τούτου σχολήν, καθώς εἰς τὴν τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ, ἐρ-
των *Λεονάρδος* ὁ *Ἀρετῖνος*, *Ῥοβέρτος* ὁ *Ῥάσιος*, *Πόγγιος*,
Γουαρῖνος, Βικτωρῖνος. Ἀννεβῶνος καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἐφεξῆς
ὡς λόγιοι διέπρεψαν. Ὁ Ἰωάννης συγγράμματα μὲν δὲν κατέ-
λιπεν, ἀλλὰ κατὰ πάντα τὰ τεκμήρια λυσιτελέστατα συνετέ-
λεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ φι-
λοκαλίας.

Οὕτως ἡ προσοχὴ πάντων ἐστράφη εἰς σπουδήν, ἥτις διὰ
πολλῶν αἰώνων τελείως εἶχε κοιμηθεί· διότι τὰ παραδείγματα
ὀλίγων ἀνδρῶν, οἵτινες πρότερον περὶ αὐτὴν ἠσχολοῦντο, θεω-
ρητέον μόνον ὡς τινας σποραδικὰς ἐξαιρέσεις. Καὶ τὰ πολιτι-
κὰ ἦσαν συντελεστικὰ εἰς ταύτην τὴν διεύθυνσιν. Διότι ὅτε αἱ
ἀσιατικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑπὸ τῶν ἀπίστων
κατελήφθησαν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ πολεμίων ἠπει-
λεῖτο, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ἐζήτουν βοήθειαν παρὰ τῶν
δυτικῶν ἡγεμόνων· ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθωθῇ τοιαύτη πολιτικὴ
συμμαχία ἀπαραίτητος ἦτον ἡ ἐκ νέου ἕνωσις τῶν ἐκκλησιῶν·
τοῦτο λοιπὸν ἐπεδίωκαν οἱ Παλαιολόγοι ἀπὸ τοῦ 1339. Ἀλλ'
ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τοῦ κλήρου καὶ τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους μῖ-
σος τοῦ λαοῦ προὐκάλεσαν μακρὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἐκ-
κλησιαστικὰς συνόδους. Ὅθεν ἐπανειλημμένως ἀπεστέλλοντο
ἄνδρες πολιτικοὶ ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἰταλίαν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι,
κατὰ τὴν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατοῦσαν παίδευσιν
πεπαιδευμένοι, δὲν ἦσαν ἄμοιροι τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῆς φι-
λοσοφίας· ἐν δ' Ἰταλίᾳ νέαν γενεὰν ἀνθρώπων, ὑπὸ Δάντου,
Πετράρχου καὶ Βοκκακκίου εἰς ὑποδοχὴν τῶν ἀρχαίων γραμ-
μάτων προπαρεσκευασμένην.

Ἐν τῷ τότε χρόνῳ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἔλθη εἰς τὸν νοῦν τῶν
ἀνθρώπων τὴν σπάνιν τῶν βιβλίων νὰ θεραπεύωσι διὰ συστά-
σεως δημοσίων βιβλιοθηκῶν. *Ῥοβέρτος* ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπό-
λεως, κόμης τῆς Προβιγκίας καὶ κύριος μεγάλου μέρους τῆς
ἄνω καὶ μέσης Ἰταλίας, τὸν ὁπλον ἤδη ὡς τὸν ἐπισημότατον

προστάτην τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ιδ'. αἰῶ-
νος ἐγνωρίσαμεν, ἦτον ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης,
ὁ συστήσας βιβλιοθήκην· Ἐδαπάνησεν ἀξιολόγους ποσότητας
εἰς πορισμὸν Λατινικῶν τε καὶ Ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἅτινα
πανταχόθεν ἠγοράσθησαν διὰ τοῦ Βαρλαὰμ καὶ συνηθροίσθησαν
εἰς συλλογήν, ἧς ἐφόρευε Παῦλος ὁ Περουγιανός, ὁ φίλος τοῦ
Βοκκακκίου.

Ἡ διὰ πάντων τούτων τῶν αἰτίων συντελεσθεῖσα μεταβο-
λὴ τῶν πραγμάτων πίπτει εἰς τὸν ιέ. αἰῶνα· ἀλλὰ πρὶν ἡ με-
τοικήσωμεν εἰς τοῦτον, ἀνάγκη νὰ διατρίψωμεν ἀκόμη ὀλίγον περὶ
δύο ἄνδρας τοῦ ιδ'. αἰῶνος, περὶ ὧν μέχρι τοῦδε ἐν παράδρο-
μον ἐκάμαμεν λόγον. Ἄπορον δ' ἂν εἰς τοὺς Ἕλληνας κα-
ταλεκτέον αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς Ἰταλούς. Καὶ δὲν ἦσαν μὲν τό-
σον διακεκριμένοι καὶ περιφημοι, ὥστε αὐτοτελῶς, καθὼς ὁ
Πετράρχης καὶ ὁ Βοκκάκκιος, νὰ ἐξεγείρωσι τὸν πρὸς τὰ ἀρχαῖα
γράμματα ἔρωτα, ἀλλ' εἶχαν σπουδαίαν ἐπιρροὴν διὰ τοῦτο
μόνον, διότι συνήργουν μὲ τοὺς μεγάλους ἐκείνους ἄνδρας. Εἶνε
δ' οὗτοι ὁ *Βαρλαὰμ* καὶ ὁ *Λεόντιος Πιλάτος*.

Ὁ *Βαρλαὰμ Βαρλαάμ*, γεννηθεὶς ἐν Σεμινάρᾳ τῆς Καλα-
βρίας, εἰσῆλθε πρωΐμως εἰς τὸ τάγμα τοῦ ἁγ. Βασιλείου καὶ
ἔζη ἐν τινι μοναστηρίῳ, ὅπου ἦτο συνήθης ἡ Ἑλληνικὴ λειτουρ-
γία, οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ Ἕλληνας ἐνόμιζαν ἑαυτούς. Ἐδῶ ἐξό-
πνησεν ἐν τῷ Βαρλαὰμ ὁ ἔρως τῶν Ἑλληνικῶν καὶ, διὰ νὰ ἀ-
ποκτήσῃ τὴν γνῶσίν των, μετέβη πρῶτον εἰς Αἰτωλίαν, ἔπειτα
εἰς Θετσαλονίκην καὶ τελευταῖον (ἐν ἔτει 1327) εἰς Κωνσταν-
τινούπολιν. Αὐτοῦ διεκρίθη μετ' οὐ πολὺ ὡς φιλόσοφος, μαθη-
ματικὸς καὶ ἀστρονόμος, καὶ διὰ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ
ἐπέτυχε τῆς εὐνοίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέ-
ρου. Ἐν ἔτει 1331 ἐγεινεν ἀρχιμανδρίτης τοῦ μοναστηρίου τοῦ
ἁγ. Πνεύματος. Ἀλλ' ἐδῶ ἔπεσεν εἰς τὸ σφάλμα νὰ ἐμπλεχθῇ
εἰς ἔριδας, ἀτυχεῖς δι' αὐτὸν, πρὸς Νικηφόρον τὸν Γρηγορᾶν,
τῶν πάνυ σοφῶν τότε νομιζόμενον, καὶ πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ

Ἄθωνος καὶ τὸν προϊστάμενόν των Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν.

Ὁ Βαρλαὰμ ἀντέτεινεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παλαμᾶ, ὅτι τὸ ἐν τῷ ὄρει Θαβὼρ ἐκλάμψαν φῶς ἦτον ἡ ἄκτιστος δόξα τοῦ αἰωνίου. Ἐν ἔτει 1339 τὸν ἔπεμψεν ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς τὸν βασιλέα Νεαπόλεως Ῥόβερτον καὶ τὸν πάπαν Βενέδικτον τὸν ΙΒ΄. εἰς Αὐενιῶνα (Avignon), ἵνα ἐξαιτήσῃ ἐπικουρίαν κατὰ τῶν ἀπίστων. Ἡ λοιπὸν ἐπὶ ταύτης τῆς ὁδοιπορίας ἢ ὕστερον ἐν ἔτει 1342 ἐγνωρίσθη μὲ τὸν Πετράρχην καὶ τὸν ἐδίδαξε τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀνέλαβε πάλιν τὴν πρὸς τοὺς παλαμίτας ἔριδα καὶ ἐμισήθη ὑπὸ πάντων. Ὅθεν μετ' ὀλίγον ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος καὶ μετέβη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Ῥοβέρτου, ὃς ἐν ἔτει 1342 τῷ παρεχώρησε τὴν ἐπισκοπὴν Γεράκι, ἀφ' οὗ ἐπισήμως εἶχεν ἀποταχθεῖ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἐτελεύτησε δὲ τῷ 1348.

Ὁ Βαρλαὰμ ἔγραψεν ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, πρὸς δὲ καί τινα συγγράμματα, εἰς τὴν θύραθεν γραμματολογίαν ἀνήκοντα, ἅπερ καὶ μόνα μᾶς διαφέρουν ἐδῶ. Ἐκ δὲ τούτων διακρίνονται ἡ *Λογιστικὴ του* (τ. ἔ. ἀριθμητικὴ) ἐν 6 βιβλίοις καὶ ἡ *στοιχειώδης Ἠθικὴ* ἐν 2 βιβλίοις. Καὶ ἡ μὲν Λογιστικὴ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀργεντοράτῳ (Strassburg) τῷ 1572 Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστί, ἡ δὲ Ἠθικὴ μόνον Λατινιστὶ ἐν ταῖς H. Canisii Lect. Ant. ἐν Ἰγγολσταδίᾳ τῷ 1604. I. καὶ ἐν τῇ Bibliotheca Patrum vol. XXVI τῆς Λουγδουνείου ἐκδόσεως. Ἑλληνιστὶ δὲ δὲν ἐξεδόθη.

Ὁ *Λεόντιος Πιλάτος* ἦτο μὲν συνεπαρχιώτης (Καλαβρὸς) καὶ μαθητὴς τοῦ Βαρλαὰμ, ἤθελε δὲ νὰ νομίζηται Θεσσαλός. Leo noster, λέγει ὁ Πετράρχης, vere Calaber sed ut ipse vult, Thessalus, quasi nobilius sit Graecum esse quam Italum. Ἐδίδαξε τὸν Πετράρχην τὴν Ἑλληνικήν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Βοκκάκκιον, δι' ὃν καὶ τὸν Ὅμηρον μετέφρασε. Διὰ μεγάλης προσπαθείας τοῦ Βοκκακκίου κατωρθώθη νὰ ἱδρυθῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ἡ πρώτη δημοσία ἕδρα τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῷ Λε-

οντίῳ παρεδόθη· ἀλλ' οὗτος μετ' οὐ πολὺ καταλιπὼν αὐτὴν ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα διὰ τὸν σκοτεινὸν καὶ δύσκολον χαρακτῆρά του ἐχθρεύθη μὲ πολλοὺς καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1364 ἀπέπλευσεν εἰς Βενετίαν. Ἐν τῷ Ἀδρίᾳ τὸν κατέλαβε θύελλα καὶ ἐν ᾧ ἦτο κεκλιμένος πρὸς τὸν ἱστὸν τοῦ πλοίου, ἐβλήθη ὑπὸ κεραυνοῦ καὶ ἐτελεύτησεν. Ὁ πρῶτος οὗτος δημόσιος διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τῇ Δύσει, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οὐδὲν σύγγραμμα ἀπέλιπεν.

(Ἕπεται συνέχεια)

Μ.

Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος

ἂν εἶναι κατὰ τὸν Α. Κυπριανὸν ἐπιτομή.

Ὁ φίλος Α. Κυπριανὸς ἔν τινι διατριβῇ, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ἐν τῷ 4 τεύχει τοῦ Φιλίστορος *περὶ τῆς ὑπὸ Ξενοφῶντος ἐκδόσεως τοῦ Θουκυδίδου*, ἐκφράζει περὶ τὸ τέλος τὴν εὐχήν « νὰ ἀποβάλωσιν οἱ λόγιοι πᾶσαν ἀνυπόστατον δόξαν καὶ νὰ τραπῶσιν ἐπὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ ἑρμηνείαν τῶν Ἑλληνικῶν, ἐξ ἧς μέγα θὰ προκύψῃ κέρδος». Ταῦτα ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην μου τὴν γνωστὴν αὐτοῦ πραγματείαν *περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος* (ἐν Ἀθήναις 1858), ἐν ᾗ προσπαθεῖ ν᾽ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ἑλληνικὰ «δὲν εἶναι ἡ πρωτότυπος συγγραφὴ τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλ᾽ ἐπιτομὴ, γενομένη μετὰ Χριστὸν, καὶ πιθανῶς ὑπὸ Χριστιανοῦ» ἀνεκάλεσαν δὲ καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκα μὲν εἰς αὐτὸν πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν νὰ δημοσιεύσω τὴν περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ οἱανδήποτε γνώμην μου, δὲν ἐξεπλήρωσα δὲ μέχρι τοῦδε διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ προσήκοντος τόπου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον εἶχον σκοπὸν ἕνα πρὸς ἕνα πάντας τοὺς ἀποδεικτικοὺς λόγους τοῦ Κυπριανοῦ νὰ βασανίσω καὶ ν᾽ ἀποδείξω ὅτι ὁ φίλος μου ἠπατήθη εἰς τὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν κρίσιν του, ἔπειτα δὲ νὰ προσθῶ εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐν τῇ συγγραφῇ ἀπαντωμένων παραδόξων. Ἐπειδὴ δὲ οὕτως ἡ ἐπίκρισις ἐδύνατο ν᾽ ἀποβῇ ἐκτενεστέρα τῆς κρινομένης πραγματείας, ἀπεφάσισα νὰ περιορισθῶ εἰς τοὺς κυριωτέρους τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς ὁ Κυπριανὸς ἀποδίδει περισσότερον βάρος.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰς τὸν γενικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς συγγραφῆς, ἐκεῖ ὅπου εὑρίσκει καὶ πολλαπλασιάζει τὰ ἐν αὐτῇ παράδοξα, *τὴν μεγάλην συντομίαν, τὴν ἔλλειψιν τῆς χρονολογίας* καὶ τὸ *ἄσχημον*, ἠπατήθη εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρν. τοῦ εὐστόχου μὲν τῶν ἀρχαίων κριτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἐνίοτε ἀπατωμένου ἢ ἐξ ἰδίων τινῶν ἀρχῶν παρασυρομένου, ὡς ἀποδεικνύει σαφῶς ἡ περὶ τοῦ Θουκυδίδου αὐστηρὰ κρίσις του. Ὁ Διονύσιος λέγει· «Ξενοφῶν μὲν γὰρ Ἡροδότου ζηλωτὴς ἐγένετο κατ᾽ ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας, τόν τε πραγματικὸν καὶ τὸν λεκτικόν· πρῶτον μὲν γὰρ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἱστοριῶν ἐξελέξατο καλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀνδρὶ φιλοσόφῳ προσηκούσας, τήν τε Κύρου παιδείαν, εἰκόνα βασιλέως ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος, καὶ τὴν ἀνάβασιν τοῦ νεωτέρου Κύρου, ᾧ καὶ αὐτὸς συνανέβη, μέγιστον ἐγκώμιον ἔχουσαν τῶν συστρατευσαμένων Ἑλλήνων, καὶ τρίτον ἔτι τὴν ἑλληνικήν, [καὶ] ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης, ἐν ᾗ καταλύονταί τε οἱ τριάκοντα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἃ Λακεδαιμόνιοι καθεῖλον, αὖθις ἀνίστανται. Οὐ μόνον δὲ τῶν ὑποθέσεων χάριν ἄξιος ἐπαινεῖσθαι, ζηλωτὴς Ἡροδότου γενόμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκονομίας· ταῖς τε γὰρ ἀρχαῖς αὐτῶν ταῖς πρεπωδεστάταις κέχρηται καὶ τελευτὰς ἑκάστῳ τὰς ἐπιτηδειοτάτας ἀποδέδωκε, μεμερικέ τε καλῶς κτλ.». Παρέβαλον τὴν κρίσιν ταύτην τοῦ Διονυσίου σχεδὸν ὁλόκληρον, ἵνα γείνῃ καταφανὲς, ὅτι ὁ κριτικὸς τὰς συγγραφικὰς ταύτας ἀρετὰς κοινῶς εἰς τὰ τρία κυριώτερα τοῦ Ξεν. συγγράμματα ἀναφέρει, τὴν Κύρου Παιδείαν, τὴν Ἀνάβασιν καὶ τὰ Ἑλληνικά· καὶ ἀναντιρρήτως ἁρμόζουσιν ἀκριβῶς ἅπασαι εἰς τὴν Κύρ. Παιδείαν, τὸ ἄριστον καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐπιμελέστατα συγγεγραμμένον ἔργον τοῦ Ξεν., εἰς δὲ τὰς ἄλλας δύω συγγραφάς τινὲς μὲν τῶν μνημονευθεισῶν ἀρετῶν ἐπίσης, τινὲς δὲ ὀλιγώτερον ἀκριβῶς ἁρμόζουσιν, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον ἐδύνατο ὁ Διονύσιος, περὶ τοῦ ὅλου συγγραφικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ξεν. πραγματευόμενος, ἀδιακρίτως εἰς τὰς τρεῖς ὀνομασθείσας συγγραφὰς ν᾽ ἀποδώσῃ ὅ,τι ἀκριβῶς εἰπεῖν εἰς τὴν Κ. Π. μάλιστα ἥρμοζεν. Ὁ δὲ Κυπριανὸς τόσον ἐπιθυμεῖ πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς μόνα τὰ Ἑλληνικὰ νὰ περιορίσῃ, ὥστε καὶ εἰς ἀσύγγνωστον παρεξήγησιν ὑποπίπτει τὴν

ἑξῆς. Λέγει ὁ Διονύσιος ἐν τοῖς ἀνωτέρω « ταῖς τε γὰρ ἀρχαῖς αὐτῶν ταῖς πρεπωδεστάταις κέχρηται καὶ τελευτὰς ἑκάστῃ τὰς ἐπιτηδειοτάτας ἀποδέδωκεν», ἐννοῶν ἀναντιρρήτως τὰς ἀρχὰς καὶ τελευτὰς μιᾶς ἑκάστης τῶν τριῶν συγγραφῶν (τοῦτο σημαίνει τὸ *ἑκάστῃ*)· ὁ δὲ Κυπριανὸς νομίζων ὅτι τὰ ἑλληνικὰ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ξεν. κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ χωριστὰ ἐφέροντο αὐτῶν τμήματα τρία, θεωρεῖ τὰς ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ἀναφερομένας ἀρχὰς καὶ τελευτὰς ὡς ἀρχὰς καὶ τελευτὰς τούτων τῶν τριῶν τμημάτων. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς σφαλερᾶς γνώμης του ταύτης μεταχειρίζεται ἑτέρου χωρίου τῆς αὐτῆς περικοπῆς κακήν τινα γραφὴν πρὸ πολλοῦ διωρθωμένην. Εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἱστορικῶν συγγραμμάτων τοῦ Ξεν. λέγει ὁ Διονύσιος «καὶ τρίτην ἔτι τὴν Ἑλληνικήν, [καὶ] ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης, ἐν ᾗ κτλ ». Ὁ δὲ Κυπριανὸς ὡς ὀρθῶς ἔχοντα παραδεχόμενος τὸν *καὶ* τὸν περιγεγραμμένον, εὑρίσκει ὡς ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ἀναφερόμενα τὰ δύω τμήματα, μολονότι τοῦτο κατ' εὐθείαν τὸν φέρει εἰς διαφωνίαν πρὸς ἑαυτόν· διότι ἂν ἡ ἑλληνικὴ, ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης, περιελάμβανε πρὸς τῇ καταλύσει τῶν 30 καὶ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τῶν Ἀθηναίων, ἀνάγκη νὰ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Δ'. βιβλίου, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κυπριανοῦ ὀφείλει ἡ ἀνέγερσις τῶν τειχῶν νὰ περιλαμβάνηται εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ « ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης« ἢ ὅπως αὐτὴν ὀνομάζει μετὰ τοῦ Νειβούρου ὁ Κ. τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου τέλος νὰ ἔχωσι τὸ τέλος τοῦ Β'. ἢ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ'. βιβλίου. Ἀλλ' ὁ Διονύσιος οὐδὲν τοιοῦτον οὐδ' ὑπαινίττεται· διότι ὁ *καὶ*, ὁ τοιαύτην μέν τινα διχοτομίαν τῶν Ἑλληνικῶν συγχωρῶν, ἄλλως δὲ εἰς ἄτοπον φέρων συμπέρασμα, ὅτι τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου ἐδύναντο νὰ περιλάβωσι καὶ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν ὑπὸ τοῦ Κόνωνος, οὗτος ὁ *καὶ* πρὸ πολλοῦ θεωρηθεὶς νόθος διεγράφη καὶ διεγράφη ὀρθότατα. Ὁ Διονύσιος λοιπὸν δὲν θεωρεῖ τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ Ξεν. ὡς ἓν τμημάτων κατὰ διαφόρους χρόνους ἐκδιδομένων συγκειμένην συγγραφήν, ἀλλ' ὡς ἓν ὅλον ἀποτελοῦσαν συμπληρωτικὸν τῆς ἀτελοῦς τοῦ Θουκυδίδου συγγραφῆς, *ἀν αἱ λέξεις ἣν ἀτελῆ κατέλιπεν Θουκυδίδης* ἦναι γνήσιαι καὶ δὲν προσετέθησαν ὑπὸ τοῦ προσθέσαντος τὸν *καὶ*. Τὸ δὲ χωρίον τὸ ἐκ τοῦ Μαρκελλίνου ὡσαύτως οὐδὲν ἀποδεικνύει ἄλλο ἢ ὅτι ὁ Ξεν. συνεπλήρωσε τὸν Θουκυδίδην, ὡς καὶ ὁ Θεόπομπος κατὰ τὴν ὀρθοτάτην ἑρμηνείαν τοῦ Κρυγέρου (Historisch. Philol. Studien I.p.258.)

Τὸ δὲ ἄλλο παράδοξον, ὅτι χρονολογίαν τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ἔχουσι, λύεται διὰ ἑτέρου ὁμοίου παραδόξου, ἂν ἦναι τοιοῦτον, τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Ἡ Ἀνάβασις, σύγγραμμα ὁμολογουμένως ἱστορικὸν, τοῦ Ξεν. γνήσιον, πρωτότυπον εἰς ἡμᾶς περιελθὸν καὶ οὐχὶ ἐν ἐπιτομῇ, δὲν ἔχει ὡσαύτως χρονολογίαν. Ἀλλὰ τὸ παράδοξον τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἐν παντὶ μᾶλλον δυνάμενον νὰ εὕρῃ τὴν ἐξήγησιν ἢ ἐν τῇ ἐπιτομῇ τῶν Ἑλληνικῶν, ὁ Κυπρ. διπλασιάζει οὕτω πως· «εὗρισκεν ὁ Πλούταρχος ἢ ὅστις ἂν ἦναι ὁ συγγραφεὺς τῶν βίων τῶν δέκα ῥητόρων (Δημοσθ. 27) ἐν ταῖς ἱστορίαις τοῦ Ξεν. χρονολογικὸν ὁρισμὸν καὶ μάλιστα κατὰ τὸ τέλος τῆς συγγραφῆς τὸν ἑξῆς· *τῷ μὲν γὰρ τὰ Ἑλληνικὰ ἐπελείτο εἰς τὰ περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην, ἄρχοντα δὲ Χαρικλείδην.*

Εἶνε τοῦτο ἀπόδειξις ὅτι ὁ βιογράφος εὗρε παρὰ Ξ. σημειωμένον τὸν ἄρχοντα Χαρικλείδην, ἢ τοὐλάχιστον ἐπίσης πιθανὸν ὅτι ἐξ ἰδίων αὐτὸς προσέθηκε τὴν χρονολογίαν τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης χάριν τοῦ ἀναγνώστου;

Τὸ δὲ τρίτον παράδοξον, τὴν μεγάλην συντομίαν τῆς συγγραφῆς, ἵν' ἀποδείξω ὅτι δὲν εἶνε τοιοῦτον, πρέπει νὰ παραβάλω πάλιν περικοπήν τινα τοῦ Διονυσίου, τὴν ὁποίαν ὁ Κ. μεταχειρίζεται ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ κριτικὸς εὗρισκε μάλιστα πολυλογίαν παρὰ Ξενοφῶντι. Ὁ Διονύσιος ἀφοῦ διῆλθεν ὡς ἀνωτέρω τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα τοῦ συγγραφέως μεταβαίνει εἰς τὸν λεκτικόν· « ὁ δὲ λεκτικὸς πῇ μὲν ὅμοιος Ἡροδότου,

πῇ δὲ ἐνδεέστερος· καθαρὸς μὲν γάρ. . . . οὐχ ἧττον Ἡροδότου· ὕψος δὲ καὶ κάλλος καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ λεγόμενον ἰδίως πλάσμα ἱστορικὸν Ἡρόδοτος ἔχει· οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἴσχυσε τοῦτο παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ κἂν ποτε διεγεῖραι βουληθεὶς τὴν φράσιν, ὀλίγον ἐμπνεύσας. ὥσπερ ἀπόγειος αὔρα, ταχέως σβέννυται· « μακρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς »καὶ τοῦ πρέποντος καὶ οὐχ ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἐφάπτεται τῶν »πρασώπων εὐτυχῶς, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ὀλίγωρός ἐστιν, ἂν τις »ὀρθῶς σκοπῇ». Ταύτης τῆς περικοπῆς τὸ τελευταῖον χωρίον ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἄτοπον διὰ τὴν ἔννοιαν (ὅτι ὁ Ξεν. εἶναι μακρότερος τοῦ Ἡροδότου, πρὸς ὃν γίνεται ἡ παραβολή) λαμβάνει φῶς πολὺ ἐκ τῆς παραβολῆς ἑτέρου χωρίου, ἐν ᾧ περὶ Ξ. ὡσαύτως ὁ λόγος. Τοῦτο τὸ χωρίον θέλω παραβάλει, ὅπως ἐν τῇ στερεοτύπῳ ἐκδόσει φέρεται, ἀδιόρθωτον, ἵνα γείνῃ φανερὸν πόσον τοῦ Διονυσίου τὸ κείμενον φρικτὰ εἶναι παρεφθαρμένον. Κρίσ. τῶν ἀρχαίων Γ'. 2 « Ὁ μὲν Ξενοφῶν Ἡροδότου ζηλωτὴς ἐγένετο κατά τε τὰς πραγματικὰς ἀρετὰς καὶ τὰς οἰκονομικὰς καὶ τὰς ἠθικὰς τῶν *διαλεκτικῶν* πῇ μὲν ὅμοιος, πῇ δ' ἐλάττων. (Τί ἐννοεῖ τις ἐκ τούτων, παρακαλῶ;— Οὐδέν· γράφε ὅμως ὅπως ἤδη παρ' ἄλλων διωρθώθη —καὶ τὰς ἠθικάς· *τῷ δὲ λεκτικῷ* πῇ μὲν ὅμοιος, πῇ δὲ ἐλάττων— καὶ ἡ σαφήνεια εὐθὺς διέλαμψε)· ἐλεγκτικὸς (γρ. ἐκλεκτικὸς) μὲν γὰρ καὶ καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι καὶ σαφὴς καὶ ἐναργὴς καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς καὶ εὔχαρις, ὡς καὶ πλεῖον ἐκείνου· ὕψους δὲ μεγαλοπρεπείας καὶ καθόλου τοῦ ἱστορικοῦ πράγματος (γρ. πλάσματος) οὐκ ἐπέτυχεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πρέποντος τοῖς προσώποις πολλάκις ἐστοχάσατο, περιτιθεὶς ἀνδράσιν ἰδιώταις καὶ βαρβάροις ἐσθ' ὅτε λόγους φιλοσόφους». Ἐκ τούτων βλέπομεν ὅτι ὁ Ξ. πῇ μὲν ὅμοιος ἦν τῷ Ἡροδότῳ, πῇ δὲ μικρότερος, ὅμοιος μὲν κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ καθαρότητα τῶν λέξεων καὶ τὴν σαφήνειαν καὶ ἐνάργειαν καὶ ἡδύτητα περὶ τὴν σύνθεσιν, μικρότερος δὲ κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἐν

γένει κατὰ τὸ ἱστορικὸν πλάσμα, ἰδίως δὲ κατὰ τὸ εἰς τὰ πρόσωπα πρέπον τῆς λέξεως. Ἀμφιβάλλει τις τώρα ὅτι εἰς τὸ ἄλλο χωρίον, ὅταν μάλιστα ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ προηγούμενά του, ἀντὶ τοῦ *μικρότερος γάρ* πρέπει νὰ γραφῇ *μικρότερος γάρ*; ὅπως ἄλλος τυχὸν εὑρεθῇ πρότερον νὰ διορθώσῃ ὁ Κρύγερος (*). Καὶ τοῦτο λοιπὸν τῆς ὑποθέσεως τοῦ Κ. τὸ στήριγμα δὲν εἶναι πολὺ ἑδραῖον. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ *μακρότερος* εἶναι ἀληθὲς, διάφορον, νομίζω, ἔχει ἔννοιαν τῆς *πολυλογίας* καὶ πάλιν πρὸς τὸν σκοπὸν δὲν συντελεῖ· διότι πολυλογία μὲν εἶναι τὸ διὰ πολλῶν λόγων καὶ ἐννοιῶν ἐκφέρειν τινὰ ὑπόθεσιν· *μακραὶ δὲ φράσεις ἢ μικρὸν λεκτικὸν* ἤθελεν εἰσθαι τὸ διὰ πολλῶν λέξεων ἀφθόνως καὶ πλουσίως ἐκφέρειν τινὰ ἔννοιαν· Καὶ ὅτι δὲν σοφίζομαι, ἀπόδειξις αὐτὸς πάλιν ὁ Διονύσιος περὶ τοῦ Φιλίστου τοῦ μιμητοῦ τοῦ Θουκυδίδου ταῦτα λέγων « οὐ μὴν ὁμοίως (ἀπεμάξατο) τὴν καλλιλογίαν καὶ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ πάθη καὶ σχηματισμούς· *μικρὸς* γάρ ἐστι καὶ ταπεινὸς καμιδῇ ταῖς ἐκφράσεσι» Ὁ Φίλιστος τῆς αὐτῆς τάξεως ἱστορικὸς μὲ τὸν Ξ. εἶναι οὕτω μικρὸς πρὸς τὸν Θουκυδίδην, ὡς ὁ Ξ. πρὸς τὸν Ἡρόδοτον. Τοιαύτη τοὐλάχιστον τοῦ Διονυσίου ἡ γνώμη.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Μεταβαίνων δ' ἔπειτα ὁ Κυπριανὸς εἰς τὴν θέσιν του, διαιρεῖ τὴν πραγματείαν εἰς τρία μέρη· εἰς τὸ Α'. βασανίζει ἐκ τῶν λόγων τῶν ἀποδεικνυόντων δῆθεν τὴν ὑπόθεσίν του τοὺς *ἐξωτερικοὺς*, εἰς τὸ Β'. τοὺς *ἐσω-*

(*) Ὑπολείπεται ὅμως καὶ μικρά τις ἔτι διόρθωσις. Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ στιχθῇ καὶ γραφῇ τὸ χωρίον ὡς ἑξῆς. Ἵνα παντάπασι γείνῃ σαφὲς «μικρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς καὶ τοῦ πρέποντος *δὲ* οὐχ ὡς Ἡρόδοτος ἐφάπτεται τῶν προσώπων εὐτυχῶς, ἀλλὰ κτλ.» (τοῦ πρέποντος τῶν προσώπων=τοῦ πρ. τοῖς προσώποις).

τερικοὺς καὶ εἰς τὸ Γ'. *τοὺς ἐκ τῶν μικρῶν συγγραφῶν* τοῦ Ξεν. Τὴν αὐτὴν τάξιν θέλομεν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσει, περιοριζόμενοι μόνον εἰς τοὺς κυριωτέρους, ὡς εἴπομεν.

Α'.

β'.) Τὸ τῆς Ἀναβάσεως 2,6,4 « καὶ ὁποίοις μὲν λόγοις ἔπεισε Κῦρον (ὁ Κλέαρχος δοῦναι αὐτῷ χρήματα) ἄλλῃ γέγραπται» δὲν ἀναφέρει ὁ Κυπριανὸς εἰς τὸ τῆς αὐτῆς συγγραφῆς 1,1,9 « Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος φυγὰς ἦν· τούτῳ συγγενόμενος ὁ Κῦρος ἠγάσθη τε αὐτὸν καὶ δίδωσι μυρίους δαρεικούς», διότι δὲν ἤρκεσεν αὐτῷ ἡ τοῦ Κρυγέρου ἑρμηνεία, τὸ memoriae vitium· ἀλλὰ ταύτης τῆς ἐλλείψεως τοῦ συγγραφέως τὴν αἰτίαν εὑρίσκει εἰς τῶν Ἑλληνικῶν τὴν ἐπιτομὴν, ἔνθα καὶ ταῦτα διηγεῖτο δῆθεν ὁ Ξ. Ἀλλ' ἐγὼ νομίζω ὅτι ὀρθῶς ἑρμηνεύει τὸ χωρίον ὁ Λ. Δινδόρφιος **ceterum parum accurate loquitur Xenophon de iis quae ante narraverat**(δηλ.1,1,9)· διότι οἱ λόγοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οὓς εἶπὼν ἐν τῇ τότε συνουσίᾳ ὁ Κλέαρχος ἐποίησε τὸν Κῦρον *ὥστε ἀγασθῆναι* αὐτὸν καὶ δοῦναι αὐτῷ δαρεικούς. Ἡ ἔλλειψις τῆς ἀκριβείας συνίσταται εἰς τοῦτο ὅτι παραπέμπει περὶ λόγων εἰς χωρίον, ἔνθα μόνον περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν λόγων γέγραπται.

γ'.) Ὁ λόγος οὗτος, τὸν ὁποῖον λαμβάνει ἐκ τῆς Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως Ῥητορ. τέχνης Θ'. 12 οὐ μόνον οὐδαμῶς οὐδὲν τοιοῦτον (ἐπιτομὴν τῶν Ἑλληνικῶν) ἀποδεικνύει, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶν τοὐναντίον φέρει ὡς πρὸς τὸν Ἀγησίλαον τοῦ Ξ. Τὸ χωρίον εἶναι τὸ ἑξῆς. « Ξενοφῶν δὲ, ὁμολογῶν ἐγκώμιον Ἀγησιλάου ἐρεῖν, λέγει *ἐν ἱστορίας λόγῳ τὸ σχῆμα* ποιούμενος». Ὁ δὲ Κυπρ., μὴ ἐννοήσας τὸ χωρίον ἔδωκεν ἔννοιαν,ὁποία ἐσύμφερε μὲν εἰς τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὸ χωρίον τοιαύτην. *Ἐν ἱστορίας λόγῳ* δὲν σημαίνει ἔν τινι λόγῳ (=βιβλίῳ) τῶν ἑλληνικῶν, ὡς ἐνόησεν ὁ Κυπρ., ἀλλ' ὡς *ἐν ἀνδραπόδων*

λόγῳ, ἐν συμμάχων λόγῳ κ.τ.τ. γνωστὰ εἶναι ὅτι σημαίνουσι τὸ *ὡσὰν ἀνδράποδα, σύμμαχοι* κ.τ.τ. (ad **rationem** etc). οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι ὁ Ξ ἐν ᾧ ὁμολογεῖ ὅτι θέλει εἰπεῖ ἐγκώμιον, λέγει σχηματίζων τὸν λόγον (=τὸ σχῆμα ποιούμενος) *ἐν λόγῳ ἱστορίας* (ad **historiae rationem**) ὅτως ἁρμόζει εἰς ἱστορίαν. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι οὔτε ἡ ἱστορία εἶναι τὰ Ἑλληνικὰ, οὔτε ὁ λόγος εἶναι βιβλίον τι τῶν ἑλληνικῶν, ὡς διισχυρίζεται ὁ Κ., ἀλλ' οὐδ' ὁ Ἀγησίλαος ἐδύνατο νὰ περιλαμβάνηται ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἦτο καὶ ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Ἁλ. χωριστὸν τοῦ Ξ. συγγραμμάτιον, ὡς καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων τὰ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἀναφερόμενα ἀνάλογα συγγράμματα, οἷον ἡ Ἀπολογία τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δημοσθένους ὁ περὶ τοῦ στεφάνου, τοῦ Ἰσοκράτους οἱ τρεῖς λόγοι.

δ'.) Παραβάλλων ὁ Κ. τὴν παρὰ Πλουτάρχου (ἐν β. Ἀγησ. 17. 18) περιγραφὴν τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης πρὸς τὴν παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλ. 4,3,15) θεωρεῖ μὲν ὡς *κυριωτάτην* πηγὴν τοῦ Πλουτάρχου ἐν τούτοις τὸν Ξεν. ὡς μετὰ τοῦ Ἀγησιλάου συνεκστρατεύσαντα, εὑρίσκει δὲ τοιαύτας τινὰς διαφορὰς παρὰ Πλουτάρχῳ, τὰς ὁποίας δὲν δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγήσῃ, εἰ μὴ παραδεχόμενος ἐπιτομὴν τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξ. Διότι πρῶτον μὲν εὑρίσκει « τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ περιγραφὴν πλατυτέραν, καίτοι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπιτέμνοντι τὸ πρωτότυπον»· δεύτερον « διαστροφὴν τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ὄχι δι' ἄλλον λόγον γενομένην ἢ πρὸς οἰκονομίαν λέξεων». Ὁμολογῶ μὲν εὐχαρίστως ὅτι *κυριωτάτη* τοῦ Πλουτάρχου πηγὴ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀγησιλάου εἶναι ὁ Ξ. ἀλλ' οὐχὶ καὶ *ἡ μόνη*· διότι τοῦτο εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Πλούταρχος μετεχειρίσθη καὶ ἄλλας συγγραφὰς τῶν συγχρόνων τῷ Ἀγησιλάῳ πράξεων, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ *Ἐφόρου* καὶ τὰ τοῦ *Θεοπόμπου*, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἐν Κορωνείᾳ μάχην ἔλεγον, καὶ ἄλλας πολλὰς πηγὰς,ὑπομνήματα,ἀναγραφὰς κ.τ.τ. (ἴδ. περὶ τούτων **Heeren** de fontibus etc.

Plutarchi p. 47 ἐξ.). Ὥστε καὶ ἂν ὑπῆρχε διαφορά τις εἰς τὰ πράγματα τὰ παρὰ Ξεν. καὶ Πλουτ. ἱστορούμενα, δὲν ἐδύνατό τις ὀρθῶς ἐκ τούτου νὰ εἰκάσῃ ὅ,τι ὁ Κ. ἐξάγει περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξ. διότι ὁ Πλούταρχος, ὅσον καὶ ἂν ἀκολουθῇ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν συγγραφέα εἰς τὴν ἀφήγησίν τινος συμβάντος, ἐπειδὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ συμβάντος εἶξευρεν ὡς πολυμαθὴς, πολυμαθέστατος ἀνὴρ,καὶ ἄλλας διηγήσεις, δὲν ἐδύνατο νὰ φυλάξῃ ἄμικτον τὴν ἐξ ἑνὸς συγγραφέως κατὰ τὸ πλεῖστον εἰλημμένην διήγησιν τοῦ συμβάντος, ἀλλὰ πολλαχοῦ ἐξ ἄλλων συνεπλήρου ἢ διώρθου κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, τὸ ὁποῖον ὅλως ἀκρισίας ἀπηλλαγμένον δὲν φαίνεται ὅτι ἦτο. Αἱ δὲ διαφοραὶ, τὰς ὁποίας ὁ Κ. εὑρίσκει παρὰ Ξ. καὶ Πλουτ. δὲν ἔγκεινται εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἔκθεσιν καὶ τὸν συγγραφικὸν χαρακτῆρα ἑκατέρων τῶν συγγραφέων. Καὶ πρῶτον μὲν ὡς πρὸς τὸ πλάτος δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ Πλουτάρχῳ εἶναι πλατυτέρα, ἀλλὰ τοὐναντίον βραχυτέρα ἡ περιγραφὴ τῆς μάχης· διότι παρὰ μὲν Ξ. γίνεται ἐν στίχοις 50 κατὰ τὴν ἐν Ὀξωνίῳ ἔκδοσιν τοῦ Δινδορφίου, παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ ἐν στ. 40 κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἔκδοσιν τοῦ Κοραῆ, τῆς ὁποίας οἱ στίχοι εἶναι βραχύτεροι τῶν τῆς ξενοφωντείου ἐκδόσεως. Ἀλλὰ καὶ πλατυτέρα ἂν ἦτο, πολλὰ ὀλίγον ἤθελε σημαίνει· διότι ἂς παραβάλῃ πᾶς ἀπαθὴς ἀναγνώστης τὸν Ξενοφ. πρὸς τὸν Πλούταρχον καὶ θέλει εὐθὺς ἐννοήσει ὅτι ὁ μὲν ὡς αὐτόπτης, ὡς στρατιωτικὸς, ἐντελῶς μὲν περιγράφει χωρὶς μηδὲ τὸ παραμικρὸν νὰ παραλείψῃ τῶν ἀπαιτουμένων εἰς περιγραφὴν μάλιστα, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρά του οὐχὶ ἀφθόνως, οὐδὲ περιττῶς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, ἄλλως δὲ ἀταράχως,ἀπαθῶς sine ira et studio. Ὁ δὲ Πλούταρχος εἰς μὲν τὴν περιγραφὴν εἶναι πολὺ ἀτελέστερος, διότι πολλὰ παραλείπει τῶν οὐσιωδῶν, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἐνίοτε προσθέτει σημειώσεις τινὰς (notices) ἀρχαιολογικὰς, ὡς τὴν εἴδησιν ὅτι ὁ ναὸς ὁ παρὰ Ξ. ἀναφερόμενος ἦτο τῆς Ἰωνίας Ἀθηνᾶς καὶ ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἦν

τρόπαιον «ὃ πάλαι Βοιωτοὶ (συμπατριῶται τοῦ Πλουτάρχου) Σπάρτωνος στρατηγοῦντος, ἐνταῦθα νικήσαντες Ἀθηναίους καὶ Τολμίδην ἀποκτείναντες ἔστησαν»· εἰς δὲ τὸν χρωματισμὸν τῶν κατὰ μέρος περιστάσεων δαπανᾷ πολλὰς λέξεις, ἵνα παραστήσῃ τὰ πράγματα δεινότερα καὶ ἐλκύσῃ περισσότερον τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, καὶ ἐν γένει διηγεῖται μετὰ πλείονος πάθους. Αἱ διαφοραὶ αὗται δυνατὸν μὲν νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου συγγραφικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐκ τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἑκάτερος ἔζη, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου σκοποῦ τῶν συγγραφέων. Ἀλλ' ὁ Κυπριανὸς εὑρίσκει καὶ εἰς τὰ πράγματα διαφορὰν «δικστροφὴν τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς». Καὶ ἐνταῦθα θαυμάζω πῶς ἀμέσως ἐχαρακτήρισε τὴν διαφορὰν ὡς διαστροφὴν τῆς ἀληθείας· διότι πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ τρίτη πηγὴ ἀσφαλεστέρα τοῦ Πλουτάρχου καὶ Ξεν. διηγουμένη τὸ πρᾶγμα συμφωνότερον πρὸς τὸν ἕνα ἢ πρὸς τὸν ἄλλον, ἵνα χαρακτηρίσῃ τις τὴν ἑτέραν τῶν διηγήσεων ὡς διαστροφὴν τῆς ἀληθείας. Πρὶν ὅμως καταδείξῃ τοιαύτην πηγὴν, ἀφίνει τὸν ἀναγνώστην ἐλεύθερον νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ὁ Πλούταρχος διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλ' οὔτε διαστροφὴ τῆς ἀληθείας, οὔτε διαφορὰ οὐσιώδης ἄλλη παρὰ τὴν ἀνωτέρω χαρακτηρισθεῖσαν ὑπάρχει εἰς τὰ πράγματα,ὅπως παρὰ Πλουτ.καὶ Ξεν.περιγράφονται. Ὁ Κυπριανὸς, νομίζει ὅτι κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον ἡ νίκη τῆς ἐνΚορωνείᾳ μάχης ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου τὴν δευτέραν ἡμέραν,τὴν δὲ πρώτην ἔμεινεν ἀμφίρροπος· κατὰ δὲ τὸν Ξεν.ὅτι τὴν πρώτην ἡμέραν ἔγεινε νικητὴς ὁ Ἀγησίλαος. Ἡ διαφορὰ φαίνεται μὲν οὐσιώδης, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως· διότι καὶ κατὰ τὸν Πλούταρχον καὶ κατὰ τὸν Ξ. ὁ Ἀγησίλαος τὴν πρώτην ἡμέραν πράγματι ἦτο νικητής· διότι τὸ μὲν κατ' αὐτὸν κέρας τῶν πολεμίων ἔτρεψε καὶ ἐνίκησε· στραφεὶς δ' ἐκεῖθεν κατὰ τῶν Θηβαίων, οἵτινες εἶχον τρέψει τὸ εὐώνυμον αὐτοῦ,συνεκρότησε πρὸς τούτους μάχην κρατερὰν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τρέψει καὶ τούτους καὶ ἀναγκάσει οὕτω πάντας νὰ ὁμολογήσωσι τὴν ἧττάν

των· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠῦρεν ἀντίστασιν, ἀφῆκε δρόμον εἰς τοὺς Θηβαίους, οἵτινες ἀπεχώρησαν μὲν πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἡττημένοι σύμμαχοί των, ἀλλὰ μὲ τόσην των ζημίαν, ὥστε δὲν ἐδύναντο νὰ καυχῶνται ὅτι ἐνίκησαν τοὺς ἀντιπάλους. Ταῦτα διηγοῦνται ἀμφότεροι συμφώνως ὅ τε Πλούταρχος καὶ ὁ Ξενοφῶν· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ μὲν Ξ. λέγει ὅτι ἡ νίκη *Ἀγησιλάου ἐγεγένητο*· ὁ δὲ Πλούταρχος οὐδεμίαν κρίσιν ἐπιφέρει, ἀλλὰ περὶ τῶν Θηβαίων λέγει ἐνασμενιζόμενος εἰς τὸν ἔπαινον αὐτῶν, ὅτι *ἀπεχώρησαν πρὸς τὸν Ἑλικῶνα μέγα τῇ μάχῃ φρονοῦντες ὡς ἀήττητοι καθ' αὑτοὺς γεγονότες*. Ἀλλὰ μήπως διὰ τούτων ἐννοεῖ ὅτι ἡ νίκη ἦτο ἀμφίρροπος, διότι μόνοι οἱ Θηβαῖοι καίτοι πολλὰ παθόντες ἔμειναν ἀήττητοι, ἐν ᾧ τὸ στράτευμα ὁλόκληρον τὸ ἀντίπαλον τοῦ Ἀγησιλάου συγκείμενον ἐκ Βοιωτῶν, Ἀθηναίων, Ἀργείων, Κορινθίων, Λινιάνων, Εὐβοέων, Λοκρῶν ἀμφοτέρων ἦτον ἤδη τετραμμένον καὶ ἡττημένον; Νομίζω ὄχι, ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς νομίζουσιν ὅτι ἡ νίκη *ἔργῳ* ἦν τοῦ Ἀγησιλάου, ἐπρόκειτο δὲ μόνον νὰ γείνῃ καὶ παρὰ τῶν Θηβαίων ἡ ὁμολογία. Διὰ τοῦτο ἀμφότεροι διηγοῦνται ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν (διότι τὴν ἡμέραν τῆς μάχης δὲν ἔμενε καιρὸς) ὁ Ἀγησίλαος παρέταξε τὸ στράτευμα πρὸς μάχην, ἵνα ἀναγκάσῃ τοὺς Θηβαίους νὰ ὁμολογήσωσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἧττάν των, ὡς καὶ τῷ ὄντι ὡμολόγησαν, ζητήσαντες τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους.— Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα τούτου τοῦ λόγου· αἱ δὲ κατὰ μέρος διαφοραί, ἐξ ὧν προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐπιτομὴν τῶν Ἑλληνικῶν, τοσοῦτον εὐκόλως λύονται, ὥστε δὲν χρήζουσιν ἰδιαιτέρου λόγου.

ε'.) Τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου ἐν Ἀγησιλ. 19 καὶ παρενόησεν ὁ Κ. καὶ ἐσφαλμένα ἐξ αὐτοῦ εἰκάζει. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλῶν περὶ τῆς ὀλιγαρκείας καὶ λιτότητος τοῦ Ἀγησιλάου ἀναφέρει τι καὶ περὶ τοῦ κανάθρου τῆς θυγατρός του, ὡς καὶ ὁ Ξ. ἐν *Ἀγησιλάῳ* (Η'. 7), οὐχὶ δὲ ἐν Ἑλληνικοῖς· ἐκεῖ δὲ ἐνθυμηθεὶς ὅτι ὁ Δικαίαρχος (οὐχὶ αὐτὸς ὁ Πλούταρχος, ὡς λέγει ὁ Κ.)

ἐπηγανάκτησε τῷ Ξενοφῶντι, ὡς μήτε τὴν Ἀγησιλάου θυγατέρα, μήτε τὴν Ἐπαμεινώνδου μητέρα γινωσκόντων ἡμῶν», εὐχαριστεῖ τὴν παράδοξον τοῦ Δικαιάρχου πολυπραγμοσύνην παραθέτων αὐτὸς ἐκ τῶν *Λακωνικῶν ἀναγραφῶν* καὶ οὐχί ἐκ τινος τῶν Ξ. συγγραμμάτων τὰ ὀνόματα τῆς τε γυναικὸς καὶ τῶν δύω θυγατέρων τοῦ Ἀγησιλάου. Τί δύναταί τις ἐκ τούτων νὰ εἰκάσῃ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος; Καὶ ὅμως παραδόξως πως ὁ Κ. λέγει· «τοῦτο τὸ παράπονον τοῦ Πλουτάρχου ἀποδεικνύει ἐμμέσως ὅτι συγγραφήν τινα πλατύτατα γεγραμμένην εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Πλούταρχος καὶ τοιαύτην ἐν ᾗ δὲν ἦτον ἀπίθανον νὰ εὕρισκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ θυγατριδίου τοῦ Ἀγησιλάου, ὄχι δὲ τὰ νῦν Ἑλληνικὰ κτλ». Ἀλλ' ὁ Πλούταρχος λέγει ῥητῶς ὅτι ὁ Ξ. *δὲν* ἀνέφερε τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀγησιλάου καὶ διὰ τοῦτο ἠγανάκτησεν ὁ Δικαίαρχος· αὐτὸς δὲ εὗρεν αὐτὸ ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἀναγραφαῖς. Ἀλλὰ λέγει ὁ Κ. οὐδὲ τὸ ὄνομα *θυγάτηρ* ἀναφέρεται που ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ξ. ὡς περὶ Ἀγησιλάου θυγατρός· διότι τὸ ἐν Ἀγησιλάῳ (ἔ. ἀ.) εἶναι τῶν ἐκδοτῶν εἰκασία, λείπουσα ἐν τοῖς ἀντιγράφοις· Ἐνταῦθα βεβαίως σφάλλουσι τὰ ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα δὲν παρουσιάζουσι τοῦτο πρῶτον χάσμα οὔτε παρὰ Ξενοφῶντι ὅλως, οὔτ' ἐν Ἀγησιλάῳ ἰδίως· ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ *καναθρου* γίνεται λόγος παρὰ Ξενοφῶντι ἐν Ἀγησιλάῳ περὶ τῆς τοῦ Ἀγησιλάου λιτότητος καὶ ὀλιγαρκείας ὄντος τοῦ λόγου, καὶ ἐπειδὴ τὸ κάναθρον ἐξηγεῖ ὁ Πλούταρχος ἔ. ἀ.— κάναθρον δὲ καλοῦσιν εἴδωλα γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων, ἐν οἷς κορίζουσι τὰς *παῖδας* ἐν ταῖς πομπαῖς— καὶ ἐπειδὴ τὸ περὶ κανάθρου ἱστορούμενον ἐκ τοῦ Ξ. βεβαίως ἔλαβεν ὁ Πλούταρχος, εἶναι ἀμφιβολία ὅτι τοῦ Κασσωβώνος ἡ εἰκασία, καθ' ἣν προσετέθησαν αἱ λέξεις *ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ* εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ξ. εἶναι ὀρθοτάτη;

ς'.) Ἐκ τῆς παραβολῆς δύω ὁμοίων χωρίων τοῦ μὲν τῶν Ἑλληνικῶν (4,3,17) τοῦ δὲ ἐκ τοῦ Ἀγησιλάου (Β'. 10) τῶν

ὁποίων τὸ δεύτερον εἶναι ὁπωσοῦν ἐκτενέστερον διά τινα παρεμπεσοῦσαν ἐπεξήγησιν, εἰκάζει ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι ἐπιτομὴ καὶ τὸ χωρίον τοῦ Ἀγησιλάου (τὸ ὁποῖον νομίζει ὁλόκληρον ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν τῶν πρωτοτύπων οὐχὶ εἰλημμένον, ἀλλὰ κατ' ἐπιτομὴν συναπηρτισμένον) θεωρεῖ τὸ γνησιώτερον. Ὁ λόγος οὗτος ὁ ἀποδεικτικὸς ἐξαρτᾶται ἄρα ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως τῆς περὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἥτις πρόκειται πρῶτον ν' ἀποδειχθῇ.

ή.) Διὰ τί ὁ Ξ. δὲν ἀναφέρει τὰς δεκαδαρχίας τοῦ Λυσάνδρου ἐν οἰκείῳ τόπῳ (διότι ἐν παρόδῳ ἀναφέρει αὐτὰς 3,4,2) δὲν γνωρίζω. Ἀλλὰ τί λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστείδου; — Νικήσας δὲ (ὁ Λύσανδρος) τοὺς Ἀθηναίους, ὡς λέγει Ξενοφῶν, δεκαδαρχίας καθίστη ἐν ταῖς πόλεσι κτλ.— Τὸ *ὡς λέγει Ξεν.* ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὸ προηγούμενον *νικήσας τοὺς Ἀθηναίους* ἢ εἰς τὸ ἑπόμενον.

ί.) Τὴν διάκρισιν τῶν Σύρων καὶ Ἀσσυρίων εὑρίσκει τις ἐν *πρώτῃ* οὐχὶ ὅμως Ἑλληνικῶν, ὡς λέγει Στέφανος ὁ Βυζάντιος, ἀλλὰ Κύρου Παιδείας 1,1,4· ὅπου ἴδε καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ Δινδορφ. Πρβλ. δὲ καὶ 5,2,12. Ὥστε εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Στέφανος ἔσφαλεν εἰς τὴν παραπομπὴν σφάλμα ὁπωσοῦν εἰς πάντας συμβαίνει.

ιά.) Τὸ ὄνομα τῆς Ἀχαϊκῆς πόλεως Ὁλούρου εἴρηται ἐν Ἑλληνικῶν 7,4,17 καὶ 18. Ὅτι δὲ δὲν λέγεται οὕτω ὁριστικῶς; ὡς παρὰ Στεφάνῳ τῷ Βυζαντίῳ— πολίχνιον Ἀχαΐας, οὐ πόρρω Πελλήνης— οὐδεὶς θέλει θαυμάσει, ἀφ' οὗ ὁ Ξ. δὲν ἦναι γραμματικὸς, ἀλλ' ἱστορικὸς, ἐκ δὲ τῶν ἱστορουμένων, ὅθεν συνέλεξεν ὁ Στέφανος τοὺς διορισμούς του, καταφαίνεται ὅτι ἦν πολίχνιον Ἀχαΐας καὶ οὐ πόρρω Πελλήνης. Ὅτι ὅμως ἀναφέρει ις'. βιβλίον (τίνος συγγράμματος δὲν λέγεται παρὰ Στεφάνῳ), οὐδὲ τοῦτο θαυμαστὸν εἰς τὸν γινώσκοντα τὸ περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἐπισφαλὲς τῶν ἀντιγράφων καὶ ὅτι ἡ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων εἰς βιβλία διαίρεσις εἶναι πολὺ ἀβέβαία, γενομένη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ οὐχὶ τῶν συγγραφέων αὐτῶν. Περὶ τῆς διαιρέσεως τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξ. ἀναφέρει ὁ Δινδόρφιος (ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς τὰ Ἑλληνικ. σ. XIII ἑξ.) τὸν Βρεττανὸν C. Lewis πραγματευθέντα καὶ ἐπιτυχῶς ἀνασκευάσαντα τὸν Νιέβουρον.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους ἐπισυνάπτει ὁ Κ. καὶ ἄλλους τινὰς λόγους, ἐν οἷς ἀπαριθμοῦνται λέξεις καὶ φράσεις παρὰ μὲν τῶν γραμματικῶν ὡς τοῦ Ξ. ἀναφερόμεναι, ὧν δὲ παρὰ Ξ. μὴ εὑρισκόμεναι. Ἀλλὰ τούτων τὴν ἀποδεικτικὴν δύναμιν οὐδ' ὁ Κ., πιστεύω, νομίζει πολὺ μεγάλην· διότι εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ τοιαῦται ἀπορίαι δύνανται καὶ δι' ἄλλων ὑποθέσεων νὰ λυθῶσι, πολλαὶ δὲ καὶ ἤδη ὀρθῶς ἐλύθησαν, τότε δὲ μόνον κατὰ τὸν Κ. ἐξηγοῦνται, ὅταν ἀλλαχόθεν ἀποδειχθῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἡ ἐπιτομή. (ἀκολουθεῖ)

Ἐν Σέρραις.

Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν πᾶσιν ἐστι χρήσιμον

Ποία ἡ ἀνθρωπίνη φύσις;

Ἐκ τοῦ ζητήματος τούτου ἐξαρτῶνται πάντα τὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας, τῆς τε οἰκιακῆς καὶ τῆς δημοσίας, καὶ ἐκ τούτου ὡσαύτως τὰ ἀκρότατα πάσης πολιτείας συμφέροντα. Ἐκ δὲ τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἀκριβοῦς μελέτης καὶ γνώσεως τοῦ ζητήματος τούτου διορίζεται ὄχι μόνον ἡ ἑκάστου γονέως τε καὶ παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου κυριωτάτη περὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας ὅλης ἡ πρώτη φροντὶς καὶ μέριμνα, ἐκ τούτου ὁρίζεται ἡ διδασκαλία καὶ κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην, ποῖα δηλαδὴ νὰ διδάσκωνται καὶ πῶς, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν πάντα τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς τε κατωτάτης καὶ τῆς ἀνωτάτης ἐντεῦθεν λαμβάνουσι φῶς.

Πρὸς ἑρμηνείαν τινὰ τοῦ πυθικοῦ τούτου χρησμοῦ προσφέρομεν σήμερον εἰς τὴν ἰδίαν ἑκάστου προσοχὴν ἐκ πολλῶν τὰ ἑξῆς·

Ἐκ τῶν νεωτέρων, ἵνα ἐντεῦθεν ἀρχήσωμεν, ὁ Guizot, διάσημος πολιτικὸς καὶ συγγραφεὺς λέγει που περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ταῦτα. (*) «Ὡς εἰσέλθῃ ἕκαστος εἰς τὰ ἐνδόμυχα ἑαυτοῦ μετὰ ἐταστικοῦ βλέμματος· εὐθὺς θὰ διέδῃ, ἂν θέλῃ νὰ παρατηρήσῃ, πόσον βαθέως ἀνησυχεῖ διὰ τὴν ἀδιάκοπον ἐν ἑαυτῷ πάλην τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν κλίσεων, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἰδιοτροπίας, τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ πάθους, ἐν ἑνὶ λόγῳ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἀνησυχεῖ τις τῷ ὄντι παρατηρῶν τὰς ποικίλας ἔξωθεν καὶ παντοίας μεταβολὰς καὶ ταραχὰς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· ἀλλ' ἡλίκη ταραχὴ καὶ ἀνησυχία, ἂν

(*) Sur la démocratie en France. ἐκ τῆς Γερμ. μετ. Βερολ. 1849. σ. 12. 79.

ἀρπάξῃ τις εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς κλονισμοὺς καὶ τὰς κινήσεις. Ἐδῶ ἐξ ἅπαντος θὰ ἴδῃ πόσοι κίνδυνοι καὶ ἐπιβουλαί, πόσοι ἐχθροὶ καὶ μάχαι, νῖκαι καὶ ἥτται εἶνε δυνατὸν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ νὰ συναντηθῶσιν! Λέγω δὲ ταῦτα ὄχι διὰ νὰ ἀπιθαρρύνω τὸν ἄνθρωπον οὐδὲ διὰ νὰ καταβάλω αὐτοῦ τὴν ἐλευθερίαν· διότι εἰς τοῦτο ἀληθῶς ἐλήλυθε ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ τοῦ βίου νὰ νικᾷ, εἰς δὲ τὴν ἐλευθερίαν του ἀνήκει τὰς νίκας ὁ στέφανος. Ἀλλ' ὅπερ δὲν πρέπει τις ν' ἀγνοῇ εἶνε τοῦτο, ὅτι ἀδύνατον εἰς τὴν πάλην ταύτην νὰ νικήσῃ βεβαίως δ' ἐξ ἐναντίας νὰ ἡττηθῇ ἐὰν δὲν ἔχῃ πάντοτε καθαρὰν εἰκόνα καὶ γνῶσιν καὶ βαθὺ αἴσθημα τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἀθλιότητος των καὶ ἂν ἔχῃ ἀπάρνην βοηθείας.

«Καὶ τῷ ὄντι μόνον ὁ ἀγνοῶν ἐντελῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν φύσιν του ὁ τοιοῦτος μόνον δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία ἐρωτεύεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εἶνε κυρίαρχος. Ὄχι· αὕτη εἶνε πλάνη τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπερηφανείας, πλάνη ἥτις τὸν τε ἠθικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἑνταῦθα διακόσμησιν καὶ κυβέρνησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τὴν γενικὴν τῆς κοινωνίας διοίκησιν ἐκνευρίζει καὶ παραλύει»

«Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ὑψόνῃ ἑαυτόν, λέγει ὁ Πασχάλ, ἐγὼ ταπεινόνω αὐτόν, ἐὰν ταπεινόνῃ ἑαυτόν, ἐγὼ ὑψόνω αὐτόν. Ἀξιοθαύμαστοι λόγοι, οὓς συνεχῶς νὰ ἐπαναλάβῃ τις ἔπρεπε καὶ ἐχρῆζε. Διότι ἀξίζει μὲν ὁ ἄνθρωπος νὰ τιμᾶται καὶ ν' ἀγαπᾶται, ἀξίζει πολλὰ παρ' αὐτοῦ νὰ ἐλπίζῃ τις καὶ πολλὰ δι αὐτὸν νὰ προσπαθῇ· ἀλλ' ἐν τούτοις εἰς ἐκείνους μὲν, ὅσοι δὲν θὰ ἀναγνώριζον τὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μεγαλεῖον καὶ τὸ τοῦ προορισμοῦ του, θὰ ἔλεγον μετὰ τοῦ Πασχάλ ὅταν ὁ *ἄνθρωπος ταπεινώσῃ ἑαυτόν, ἐγὼ τὸν ὑψόνω.* Εἰς τοὺς κολακεύοντας ὅμως τὸν ἄνθρωπον, τοὺς τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ ἐλπίζοντας, τὰ πάντα δὲ πάλιν αὐτῷ ὑποσχομένους, τοὺς καὶ αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ὑψηλοφροσύνης ἐλαυνομένους καὶ τοὺς ἄλλους

ὡς περ ἑαυτοὺς εἰς ὑπερηφάνειαν συνελαύνοντας καὶ κάμνοντας ν' ἀλησμονήσωσι τὰς τῆς φύσεώς των ἀσθενείας καὶ εἰς οὓς ὑπάγονται ὑπερτάτους νόμους καὶ τὴν βοήθειαν ἧς ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἀπόλυτον ἀνάγκην, εἰς τούτους λέγω μετὰ τοῦ Πασχάλ, *ὅταν ὑψόνεται ὁ ἄνθρωπος, ἐγὼ καταβιβάζω αὐτόν*.

Ὁ δὲ Γουλ. Οὐιλβερφὸρκ, μέλος διατελέσας ἐπίσημον τοῦ Ἀγγλικοῦ βουλευτηρίου ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πέντε ἔτη, λέγει τάδε· (*)

«Ποῦ δυνάμεθα, λέγει, ν' ἀνακαλύψωμεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς ὑψηλῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως; Πῶς ἠμαυρώθη τὸ χρυσίον, πῶς ἠλλοιώθη τὸ χρυσίον τὸ καθαρώτατον; Πῶς ἐσκοτίσθη τὸ λογικόν του, παρεφθάρησαν αἱ διαθέσεις του καὶ ἐπωρώθη τὸ συνειδός του! Πῶς ἀνεγείρεται εἰς τὸν ἄθλιόν του κόλπον θυμός, φθόνος, μῖσος καὶ ἐκδίκησις! Ὁποίας ὀλεθρίους κλίσεις δεικνύει πρὸς τὸ κακόν. Ὁποίαν ἀδιαθεσίαν πρὸς τὸ ἀγαθόν! Ἐπίστησον τὰ βλέμματά σου δι' ὀλίγας στιγμὰς εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὄχι μόνον τοῦ ἀθλίου ἐκείνου μέρους, ὅπου τὰ πάντα κατέκειντο βυθισμένα εἰς θηριώδη ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἕδρας τῶν εὐνομουμένων καὶ ἐξευγενισμένων ἐθνῶν, εἰς τὴν τῆς φιλοκαλίας, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς φιλοσοφίας. Εἰς τὰς ἐξαιρέτους ταύτας χώρας ὅσον λαμπραὶ καὶ ἂν ἦσαν αἱ ἐπιχεόμεναι τοῦ ἐπιστημονικοῦ φωτὸς ἀκτῖνες, τὸ ἠθικὸν σκότος ἦτον τόσον πυκνόν, «ὥστε ἐδύνατο καὶ νὰ ψηλαφηθῇ». Παρατήρησε τὰς μωρὰς αὐτῶν εἰδωλολατρείας, τὰς ἀλογωτάτας δεισιδαιμονίας, τὴν ἔλλειψιν τῆς φυσικῆς στοργῆς, τὰς κτηνώδεις ὑπερβολὰς, τὰς ἀναλγήτους καταδυναστείας, τὴν ἀπάνθρωπον ὠμότητα.

«Στρέψε δὲ τώρα τὰ βλέμματά σου εἰς ἄλλο μέρος, εἰς τοὺς αὐτόχθονας τοῦ νέου ἡμισφαιρίου, ὅπου δὲν εἶχόν ποτε δικ-

(*) Πρακτ. Ἔρευνα. ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ μεταφρ. ἐν Ἀθήναις 1841. σελ. 23 κεξ.

περάσει τὰ φαρμακερὰ ἔθη καὶ τὰ μολυντικὰ παραδείγματα τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Βέβαια μεταξὺ τῶν τέκνων τῆς φύσεως πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ εὕρωμεν τὰς ἐναρέτους ἐκείνας κλίσεις, ἃς ἀλλαχοῦ ἐζητήσαμεν εἰς μάτην. ἀλλοίμονον! πάλιν ἄκαρπος θὰ μείνῃ ἡ ζήτησις ἡμῶν. Οὗτοι διαγράφονται παρὰ τοῦ συγγραφέως τῆς ἱστορίας τῆς Ἀμερικῆς, Ῥοβέρτσων, (τοῦ ὁποίου ἡ ἐξιστόρησις εἶνε εὐνοϊκωτέρα παρ' ἄλλων τινῶν δοκιμωτάτων ἱστοριογράφων) ὡς μίγμα ὑπερηφανείας καὶ ῥαθυμίας; καὶ ἰδιοτελείας καὶ πανουργίας καὶ ὠμότητος.— ὡς ἀλλότριοι παντάπασι τῶν ἐρασμιωτάτων αἰσθημάτων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας.— Οὐδεμία ποιότης ἀξιέπαινος φαιδρύνει τὴν στυγερὰν ταύτην εἰκόνα, πλὴν τῆς ἀνδρείας καρτερίας καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς μικρᾶς των κοινότητος ζήλου, ἂν ἡ ἐσχάτη αὕτη ποιότης· οὕτως ἐνεργουμένη καὶ ἀπευθυνομένη δύναται νὰ νομισθῇ ἐπαίνου ἀξία.

«Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐθνικοὺς ἀφίνεις τώρα ὡς ἀναπολογήτους, ἐπιθυμεῖς δὲ νὰ κρίνῃς τὸν ἄνθρωπον, ἐξετάζων τοὺς τόπους ὅπου ἐπέλαμψε τὸ φῶς τῆς ἀποκαλύψεως. Εἶνε ἀληθὲς καὶ μετὰ χαρᾶς τὸ ὁμολογῶ, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἀνύψωσε τὴν ἠθικὴν εἰς βαθμὸν πολὺ ἀνώτερον παρ' ὅσον ποτὲ ἀνυψώθη εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον. Πανταχοῦ ἐβελτίωσε τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐπολυπλασίασε τὰς ἀναπαύσεις τῆς κοινωνίας, τῶν πτωχῶν μάλιστα καὶ τῶν ἀδυνάτων, τοὺς ὁποίους ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσχέθη ὅτι λαμβάνει ὑπὸ τὴν εἰδικήν του προστασίαν. Καθὼς ὁ θεῖος θεμελιωτὴς αὐτοῦ βρέχει ἐπάνω εἰς τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους, οὕτω καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἐπιχέει ἀναρίθμητα ἀγαθὰ ἐπὶ μυριάδας, οἵτινες λαμβάνουν τὰς δωρεάς του, ἐν ᾧ λησμονοῦσιν ἢ ἀρνοῦνται τὴν δύναμίν του καὶ ἐξουθενοῦσι τὴν αὐθεντίαν του. Καὶ εἰς ταύτην ὅμως τὴν εὐτυχεστέραν θέσιν θ' ἀνακαλύψωμεν παμπληθεῖς ἀξιοθρηνήτους ἀποδείξεις τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου. Μάλιστα δὲ ἡ διαφθορὰ αὕτη θὰ καταστᾶλῃ τώρα ἔτι προφανεστέρα καὶ ὀλιγώτερον ἀπαρνήσιμος, διότι ποίους φραγ-

μοὺς δὲν ὑπερπηδᾷ τώρα ; Ποῦ εἰλατήρια δὲν καταπολεμεῖ— Ἐκ τῆς ἐπιρροῆς δὲ τούτου τοῦ εἴδους τῆς διαφθορᾶς πρόλ[ηψ]ις κατὰ μέγαν βαθμὸν τὸ νὰ κατισχυνθῇ τοσάκις καὶ αὐτή ; Χριστιανισμός. Οὗτος μετεβ ήθη εἰς μηχανὴν ὠφελίμου καὶ ἐ τῷ μέσῳ τῆς πικρίας τοῦ κατηδιωγμοῦ ἀφανίσθη πᾶν ἴχνος τοῦ πρώτου καὶ εὐεργετικοῦ πνεύματος τῆς θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ. Κατὰ ποῖον βαθμὸν πρέπει νὰ διεπότισεν ἡ καλὴ τῆς ἀρετῆς ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ διέφθειρεν ὅλας τὰς δυνάμεις του, ὁπότων ἡ ὑγιεινοτάτη τροφὴ δύναται νὰ μεταβληθῇ οὕτως εἰς θανατηφόρον φάρμακον !

«Ἀλλὰ ἵνα ὑποβληθῇ εἰς τὴν αὐστηροτάτην βάσανον τὸ περὶ τῆς φυσικῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου ζήτημα, λάβε τὸν ἄριστον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸν ἄγραπτον, τὸν ἐπιμελῆ, τὸν ἐκυτὸν ἀπαρνηθέντα Χριστιανὸν, καὶ ἂς διελύσῃ οὗτος τὴν ἀμφισβήτησιν, συνάγων τὰ συμπεράσματά του ὄχι ἐκ τῶν ἔργων ἀλογίστου καὶ ἀκολάστου κόσμου, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας προσωπικῆς του πείρας. Ὑπαγε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ ταπεῖνόν του, ἐρώτησέ τον τί φρονεῖ περὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς καρδίας, καὶ θὰ σὲ ἀποκριθῇ ὅτι αἰσθάνεται βαθέως τὴν δύναμίν της, διότι ἐγνώρισε τοῦτο ἐκ πολλῆς παρατηρήσεως ἑαυτοῦ καὶ πολυχρονίου συνδιατριβῆς μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἰδίου του νοός. Θὰ σὲ εἰπεῖ ὅτι πᾶσα ἡμέρα ἐνισχύει ταύτην τὴν πεποίθησιν· ὅτι εὑρίσκεται διηνεκῶς ἠναγκασμένος νὰ ὁμολογῇ ὅτι αἰσθάνεται ἐντὸς ἑαυτοῦ δύο ἐναντίας ἀρχάς.— Ἀναχωρεῖ λέ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ Ὁμήρου, « ὁ ἕλλην καπὸ τῆς ἀγυιᾶτος τὸν ὁποῖον ἔχομεν εἶνε, ὁ Κύριος εἶδεν, ἐβλαμμένος καὶ σακρές· δὲν ἔχομεν εἰς αὐτ ν κανὲν θάρρος· δὲν ἀπαιτοῦμεν τίποτε παντελῶς δι' αὐτὸν, ἡ διηνεκὴς ἡμῶν αἴτησις πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε καὶ πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἦνε, ν' ἀνέχται τὰς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ νὰ συγχωρῇ τὰ πλημμελήματά μας ».

«Τοιαύτη εἶνε ἡ ἠθικὴ ἱστορία, τοιαύτη ἡ κατάστασις τοῦ

ἀνθρώπου· καὶ τὰ σχήματα μὲν τῆς εἰκόνος ἐδύνατο νὰ ποικίλλωνται καὶ ὁ χρωματισμὸς νὰ ἦνε ἐνίοτε ἀμυδρότερος, ἐνίοτε δὲ φωτεινότερος· ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα τῆς συνθέσεως, οἱ μεγάλοι χαρακτῆρες, εἶνε πανταχοῦ τὰ αὐτά »

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ ἔστω ἐκ τῶν νεωτέρων· τῶν δὲ ἀρχαίων καὶ ἄλλοι καὶ ὁ θεῖος Πλάτων πολλαχῶς μὲν καὶ ἄλλως ἐκφράζεται τὴν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔννοιαν τιθέμενος· ἐν δὲ τῷ Φαίδρῳ ποιητικῶς ἐν σχήματι μύθου παριστᾷ τὸ πρᾶγμα οὕτως·

«Πρῶτον μέν, λέγει, ὁ ἄρχων ἡμῶν ἡνιοχεῖ ξυνωρίδα, ἔπειτα τῶν ἵππων ὁ μὲν εἷς καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ἐκ τοιούτων, ὁ δὲ ἐξ ἐναντίων καὶ ἐναντίος. Χαλεπὴ λοιπὸν καὶ δύσκολος ἐξ ἀνάγκης ἡ περὶ ἡμᾶς ἡνιόχησις. — (Φαίδρ. 23) Τριχῇ δὲ διῃρέθησαν τὴν ψυχὴν ἑκάστην (τὸν ἄνθρωπον), καὶ τὰ μὲν δύο εἶνε εἴδη τινὰ ἱππείμορφον, τὸ δὲ τρίτον εἶδος ἡνιοχικὸν— καὶ τῶν ἵππων ὁ μὲν ἀγαθὸς, ὁ δὲ οὔχι· καὶ ὁ μὲν ἀγαθὸς, ὢν ἐν τῇ καλλίνῃ στάσει, τὸ εἶδος εἶνε ὀρθὸς καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἑταστὴς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἄπληστος ἡνιοχεῖται μὲ μόνον κέλευσμα καὶ λόγον· ὁ δ' ἕτερος πάλιν σκολιὸς, μάτην πολὺ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὁρμῶν, κρατεραύχην, βραχυτράχηλος, συμπρόσωπος, μελάγχρους, γλαυκόμματος, ὕβρεως, ἑταῖρος τῆς ὕβρεως καὶ τῆς ἀλαζονείας, περὶ τὰ ὦτα μαλλιαρὸς, κωφὸς, μόλις εἰς μάστιγα καὶ κέντρον ὑπείκων. » (αὐτόθι 34.)

Αἰδ' ἱεραὶ Γραφαὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους αὐτὸ τοῦτο διακηρύττουσι, παριστῶσαι τὸν ἄνθρωπον ἐκπεπτωκότα, καὶ δοῦλον τῇ ἁμαρτίᾳ. «Τί εἶνε ὁ ἄνθρωπος ὥστε νὰ ἦνε καθαρὸς ; καὶ ὁ γεγεννημένος ἐκ γυναικὸς ὥστε νὰ ἦνε δίκαιος ; Πόσον μᾶλλον βδελυκτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ πίνων ἀνομίαν ὡς ὕδωρ ; (Ἰώβ. α 14—16)

«Ὁ Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀν-

θρώπων διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἦνέ τις ἔχων σύνεσιν ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, πάντες ὁμοῦ ἐξηχρειώθησαν, δὲν ὑπάρχει οὐδὲ εἷς. (ψαλ. ιδ'. 2)

«Βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον εἰς τὸν νόμον τοῦ νοός μου.καὶ αἰχμαλωτίζοντά με εἰς τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας τὸν ὄντα ἐν τοῖς μέλεσί μου (Παῦλ.Ῥωμ.Ζ 23.). Καὶ πάλιν α'Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν· ἀλλ' ὄχι πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ (ὁ αὐτὸς Κορινθ. Α. ιέ) Ἀλλ' ἱκανὰ ἐκ πολλῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου μυρίας ἀτελείας· περὶ δὲ τῆς γνωστικῆς αὐτοῦ ἀσθενείας καὶ σμικρότητος ἢ μηδαμινότητος παραλείπομεν νὰ κάμωμεν λόγον ἐνταῦθα, καὶ διότι τὸ πρᾶγμα εἶνε πολὺ γνωστότερον καὶ ἀναμφίλεκτον καὶ ἵνα μὴ ἐξέλθῃ ὁ λόγος τῶν προγεγραμμένων ὁρίων.

Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἕκαστος λαβὼν ἂς μελετήσῃ ἀδιακόπως τὸ θέμα τοῦτο καὶ ἂς σχηματίσῃ πεποίθησιν, ἂν εἰσέτι δὲν ἔχῃ· διότι ἡ γνῶσις τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀδυναμίας ὄχι μόνον πολὺ συμβάλλεται εἰς τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ἀνόρθωσιν καὶ ἐλεύθερον ἐξέγερσιν διὰ καὶ τῆς *κατ' ἐπίγνωσιν* ἐπικλήσεως τῆς θείας βοηθείας,ἥτις *τὰ ἀσθενῆ θεραπεύει καὶ τὰ κατεστραμμένα διορθοῖ*, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τῆς ἀνατροφῆς καὶ διδασκαλίας πλεῖστον ὅσον ἐπενεργεῖ· εἶνε δὲ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ θεμελιώδης ἰδέα, οὗπερ ἡμεῖς μὲ φαίνεται δυστυχῶς μόνον τὸ ὄνομα ἔχομεν καὶ ἔπειτα θρηνοῦμεν τὴν κακεκτικὴν ἡμῶν κατάστασιν!

Βλέπετε πέριξ ὑμῶν ἄνδρες πολιτικοί, πάντες οἱ ἐμπεπιστευμένοι τὴν κυβέρνησιν καὶ διεύθυνσιν τοῦ γένους· ἐμβλέψατε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν τοῦ σημερινοῦ Ἕλληνος, καὶ ἐξ αὐτοῦ λάβετε τὰ σωτήρια μαθήματα, ἂν θέλητε νὰ πράξητέ τι. μὴ πλανώμεθα, κολακευόμενοι μὲ λόγους καὶ ἐλπίδας κενάς. Συνέλθωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐκζητήσωμεν

ἐφ' ἡμᾶς τὴν θείαν χάριν ἐν ἀδόλῳ καὶ ζώσῃ πίστει πρὸς τὸν Σωτῆρα· μὴ νομίσῃ δ' ἕκαστος ὅτι αὐτὸς ἀξίζει τὸ πᾶν, ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ ἀριστοδιώτατος εἴς ὅ,τι ἴσως ἡ τύχη τὸν ἔθεσεν. Ἀνοικοδομήσωμεν ἐκ μικρῶν ἀρχόμενοι ἠθικὴν τὴν κοινωνίαν ἡμῶν, ὀρθόδοξον ἀληθῶς, χριστιανικὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἑλληνικὴν κατὰ φύσιν, τὴν φύσιν ἡμῶν τὴν ἐθνικὴν καὶ ἱστορικήν. Καθαρίσωμεν καὶ ἁγιάσωμεν τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἐπιγνόντες τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν.

Ἄπειρος τῷ ὄντι εἶνε ἡ εὐθύνη τῶν προϊσταμένων καὶ ἐπιμελουμένων εἴτε ἐν μικρῷ εἴτε ἐν μεγάλῳ τὰ τῆς κοινωνίας· καὶ ἀκαταλόγιστος ἡ ἐξ ἡμῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως ἡμῶν τῶν ἐν τοῖς πράγμασι ἐπιγιγνομένη ἠθική τε καὶ ὑλικὴ βλάβη.

Μὴ πλανῶμεν καὶ πλανώμεθα, μηδ' ἐπαινῶμεν καὶ ψέγωμεν ἀλλήλους. Ἀρκεῖ· ἡ πατρὶς κινδυνεύει· ἕκαστος τὸ ὁμολογεῖ· καὶ κινδυνεύει ἴσως νομίσῃ τις *πολιτικόν τινα* κίνδυνον, ὄχι· δὲν ἐμβαίνομεν εἰς ταῦτα, εἰ καὶ στενῶς συνδεδεμένα· κινδυνεύει ἠθικὴν χρεωκοπίαν Ἂν τοῦτο φαίνεται ὑπερβολή, ἂς ἐλαττώσῃ ἕκαστος τὴν δεινότητα τῆς ἐκφράσεως· δὲν ἀντιτείνω. Ὅμως ὁ παραχωρῶν ἑκάστῳ νὰ πιστεύῃ περὶ τούτου ὅπως ἐσκέφθη, αὐτὸς κατὰ γράμμα ἐκδέχεται τὴν ἔκφρασιν. Καὶ ταῦτα ὄχι διότι εἴμεθα ἡμεῖς οἱ σημερινοὶ τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας, ὄχι διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διότι ἡμεῖς ὡς ἄνθρωποι κεφαλαιοῦχοι πολυτίμων πατρικῶν κεφαλαίων πολλῶν τε καὶ παντοίων κατωρθώσαμεν θείᾳ συνάρσει καὶ μετὰ μόχθων καὶ ἀγώνων ἀπείρων ν' ἀνεγείρωμεν οἶκον. Τούτου λοιπὸν ἡ ἀνάπτυξις καὶ πρόοδος καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις κινδυνεύει, ἐὰν δὲν συνέλθωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ παύσῃ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ζητῶν, ἐὰν δὲν ἐκριζωθῇ ἄρδην ἡ Θεοκατάρατος ἰδιοτέλεια. Ταῦτα δὲ λέγονται πρὸς τοὺς ἔχοντας τὴν συναίσθησιν ἢ καὶ μὴ ἀρνουμένους ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰς τοῦτο ἐκλήθη, ἵνα πράττῃ ἐλευθέρως τὸ ἀγαθὸν ἐν ᾧ εὑρίσκεται κύκλῳ, καὶ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Παναγάθου, ὃς αὐτὸς εἶνε καὶ ἡ αὐτοαλήθεια καὶ αὐτὸ τὸ καλόν.

διὸ καὶ αἱ γνώσεις καὶ ἐπιστῆμαι εἰς τοῦτο ἔρρεπε πάντοτε τὸ τέρμα ν' ἄγωσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσιν ἀναγκαίως, ὅταν καλῶς σπουδάζωνται καὶ ἐννοῶνται.

Εἰς ἀναμόρφωσιν ὅμως καὶ ἀνάπλασιν καὶ ἑνὸς ἑκάστου καὶ ὅσον δυνατὸν τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ σώματος εἶνε ὁμολογουμένως τὸ σπουδαιότατον καὶ δὴ τὸ πᾶν ἡ παιδιόθεν μάλιστα ἀγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις. Ἀλλ' αὕτη πῶς ἔχει παρ' ἡμῖν, οἱ λέγομεν καὶ ἐπανελέγομεν καθ' ἑκάστην ὅτι κακῶς ἔχομεν; Οὐδεὶς σκέπτεται περὶ τούτου, ἢ τοσοῦτον τυχαίως πως καὶ ἐπιπολαίως ὅσον ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μάλιστα, ὅτε αἱ περὶ τῶν τῆς παιδαγωγίας σπουδαὶ καὶ μελέται καὶ τὰ συγγράμματα εἰς τοσοῦτον ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μάλιστα ἤδη ἐν τῇ ἑσπερ. Εὐρώπῃ, ἧς μέλος τυγχάνομεν καὶ ἡμεῖς, ἐπλήξησαν ὥστε καὶ νὰ κατακλέξῃ τις αὐτὰ εἶνε ἐργῶδες, ὅτε ἡ παιδαγωγία εἰς ἐπιστήμην προάγεται ἐντεῦθεν ὅ,δε τὸ καὶ τὰς γνωρίζομεν, οὐδὲ φροντίζομεν νὰ μάθωμεν οὐδὲ σκεπτόμεθα, ἐνῷ τὸ σμῆνος τῶν δικηγόρων καὶ τῶν ἰατρῶν ἀναλόγως ἐπ' ἄπειρον ὁσημέραι αὐξάνει καὶ ἐν τῇ ἰατρικῇ λ.χ. καὶ τῶν ὠτίων ὑπάρχει ἰδικὸς ἰατρός. Διὸ φέρονται τὰ σπουδαιότατα ταῦτα τυχαίως εἰς τῶν τυχόντων τὰς φροντίδας καὶ ἐπινοίας. Ἴδωμεν νὰ σωφρονῶμεν καὶ γνωρίσωμεν ἑαυτούς.

Ξ.

Νεκρολογία.

Ernst v. Lasaulx.

Ἡ Ἑλλὰς ἡ τὸ πάλαι ἔφερε πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης ὑποκύψασα τέλος εἰς τὸ ἰσχυρότερον καὶ πολλοὺς αἰῶνας στενάξασα ὑπὸ τὸν δουλοζυγὸν βαρβάρου λαοῦ, εἶχε πλέον ἀπολέσει τὰ ἰδίως αὐτὴν δοξάσαντα πρωτερήματα τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγκαταλείψαντα τὸν δοῦλον τοῦτον τόπον,

εἶχον καταφύγει εἰς τὰς εὐτυχεῖς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης χώρας, ὥστε καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὀλίγιστοι ἐκεῖνοι οἱ δυνάμενοι τὰς ἕλξας αὐτῶν γνώσεις νὰ ἐπεκτείνωσιν, ἠναγκάζοντο ν' ἀρίνωσι τὴν φίλην πατρίδα καὶ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰς ξένας ἐκείνας χώρας. Τὸ ἔθος τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ μικροῦ τεμαχίου τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, τοῦ κοινῶς νῦν Ἑλλάδος καλουμένου, ἀκόμη ἐπικρατεῖ, διότι ἂν καὶ τὴν σήμερον πλεῖστα ἦναι τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα χρησιμοῦνται τῷ φιλομαθεῖ Ἕλληνι ἐντὸς τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος, ἐλλείπουσιν ὅμως ἀκόμη ἐνταῦθα τὰ μεγάλα βοηθήματα, ἅτινα ἡ πεφωτισμένη Εὐρώπη παρέχει τῷ θέλοντι νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ἐπιστήμης.

Τούτου ἕνεκα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν παρ' ἡμῖν λογίων ἔτη τινὰ διέτριψαν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ καθ' ἑκάστην βλέπομεν νέους μεταβαίνοντας ἐκεῖ, ἵνα τελειοποιηθῶσιν εἰς τὰς ἐπιστήμας. Ἀλλὰ πολλαὶ εἶνε αἱ δυσκολίαι καὶ τὰ προσκόμματα, τὰ ὁποῖα οἱ νέοι οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἀπαντῶσιν ἐν τῇ ξένῃ χώρᾳ, διότι ἄπειροι συνήθως καὶ γλώσσης καὶ ἠθῶν τοῦ τόπου, μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος ἐν μέσῳ ὅλως ξένων ἀνθρώπων τὰ πάντα δύσκολα εὑρίσκουσι. καὶ βεβαίως πολλοὶ αὐτῶν ἀπελπισθέντες ἤθελον ἐπανέρχεσθαι ἄπρακτοι εἰς τὰ ἴδια, ἂν οἱ τῶν τόπων ἐκείνων κάτοικοι καὶ ἰδίως ἡ τῶν λογίων τάξις δὲν ἤθελον περιθάλπει αὐτοὺς φιλοφρόνως καὶ φιλοξένως, καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ συστάσει τοῦ ὅτι εἶναι Ἕλληνες παντοίοις τρόποις δὲν ἤθελον αὐτοὺς συντρέχει. — Μεταξὺ τῶν εὐεργετικῶν τούτων λογίων συγκαταριθμεῖτο δικαίως καὶ ὁ κατὰ τὴν 9 Μαΐου ἐνεστ. ἔτους (ν.ε.) ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας ἀποθανὼν καθηγητὴς Ernst v. Lasaulx, τὸν ὁποῖον θρηνεῖ καὶ ἡ πατρίς, θρηνεῖ καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Γεννηθεὶς κατὰ τὰ 1804 εἰς Coblenz, πόλιν κειμένην παρὰ τὸν Ῥῆνον, μετέβη κατὰ τὸ 1824 εἰς Βόννην, ἵνα ὑπὸ τῶν τότε ἀρίστων τῆς φιλολογίας καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου ἐκείνου καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ διασήμου Welcker διδαχθῇ τὰ τῆς

φιλολογίας. Ἔπειτα δὲ μεταβὰς εἰς Μόναχον τῆς Βαυαρίας καὶ ἀποπερατώσας ἐνταῦθα τὰς ἰδίας σπουδὰς, ἐπεσκέφθη τὰς κλασικὰς τῆς Ἑλλάδος Ἰταλίας καὶ Παλαιστίνης χώρας, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ πλησίον γνωρίσῃ τοὺς τόπους, ὅπου τὸ πάλαι πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἤκμαζεν. Ἐπανελθὼν δὲ κατὰ τὸ 1835 εἰς Γερμανίαν ἀνεδέχθη τὴν τῆς καλολογίας (αἰσθητικῆς) καὶ φιλοσοφίας καθηγεσίαν ἐν τῇ τοῦ Würzburg πανεπιστημίῳ, καὶ κατὰ τὸ 1844 τὴν αὐτὴν θέσιν ἐν τῷ τοῦ Μονάχου, ὅπου καὶ μέχρι τῆς τελευτῆς του ἐξηκολούθει διδάσκων.

Ἀνεξάλειπτος ἐκ τῆς μνήμης ἑκάστου θέλει εἶσθαι ἡ παρουσία τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ernst v. Lasaulx· διδάσκοντος καλολογίαν τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον, ὅτε ἐκ τῆς ἕδρας διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν εὐγλωττίας καὶ ζωηρότητος ἀνέπτυσσε τὰ κάλλη τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης, τὴν βαθεῖαν ἔννοιαν τῶν Ἑλληνικῶν συγγραφῶν, καὶ θέλων νὰ παραστήσῃ κατὰ πόσον ἡ τῆς χώρας καλλονὴ καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ οὐρανοῦ ἐπενεργεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν διανοητικῶν αὐτῶν γεννημάτων, περιέγραφε ζωηροῖς χρώμασι τὸ ὡραῖον τῶν διαφόρων τῆς Ἑλλάδος θέσεων, καὶ μακαρίζων τοὺς τὴν χώραν ταύτην οἰκοῦντας, τοὺς μὲν ἀκροατὰς αὐτοῦ ἐνεθουσίαζε, τὴν δὲ τοῦ Ἕλληνος καρδίαν χαρᾶς ἀνεκφράστου καὶ δικαίας μεγαλοφροσύνης ἐπλήρου. —Ἀλλὰ καὶ ὡς συγγραφεὺς διέπρεψεν ὁ ἀοίδιμος οὗτος καθηγητής· μαρτυροῦσι δὲ τοῦτο αἱ διάφοροι καὶ ποικίλαι διατριβαὶ τὰς ὁποίας κατὰ καιροὺς ἐξέδωκεν, καὶ τῶν ὁποίων αἱ κυριώτεραι εἶνε· Περὶ τοῦ Δωδωναίου μαντείου—Περὶ τοῦ μύθου τοῦ Οἰδίποδος—Περὶ ἐξιλαστηρίων θυσιῶν παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις—Περὶ τῶν λίνων (δηλαδὴ θρήνων τοῦ Λίνου)—Περὶ προσευχῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων—Περὶ Προμηθέως καὶ τοῦ μύθου αὐτοῦ—Περὶ ἀρᾶς παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις—Περὶ τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων—Περὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ῥωμαϊκοῦ

βίου—Περὶ τῶν βιβλίων τοῦ βασιλέως Νουμᾶ—Περὶ γεωλογίας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων—Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, τοῦ γάμου τῶν Ἑλλήνων—Μελέται τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.— Μεγάλα δὲ συγγράμματα δὲν ἐξέδωκε μὲν ὁ καθηγητὴς Lasaulx, ἀλλ' αἱ διάφοροι διατριβαί του ἐμφαίνουσι τὴν πολυμάθειαν, τὴν ὀξύνοιαν καὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν αὐτοῦ.

Ἄλλοις ἀπόκειται νὰ κρίνωσι περὶ αὐτοῦ ὡς πολιτικοῦ ἀνδρὸς, ὅστις καὶ κατὰ τὸ 1848 διέπρεψεν ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ ἔθνους εἰς Φραγκοφόρταν, καὶ πολλάκις μετὰ ταῦτα ἐξελέχθη βουλευτὴς ἐν Βαυαρίᾳ. Ἡμεῖς τὸ καθ' ἡμᾶς ἀφιεροῦντες τῷ περιποθήτῳ ἡμῶν καθηγητῇ τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις, θρηνοῦμεν τὴν στέρησίν του καὶ ζωηροτάτην τὴν μνήμην του θέλομεν διατηρήσῃ.

II.

Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις.

ά.) Πλουτισμὸς τῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ ἡμῶν βιβλιοθήκῃ νομισματικῆς συλλογῆς.

Τῷ 1859 πλησίον τοῦ χωρίου Ζούγρα ἐν Ἀχαΐᾳ εὑρέθησαν ἐντὸς ὀρειχαλκίνου μονώτου ἀγγείου ἀργυρᾶ Ἑλληνικὰ νομίσματα 9171 τὸν ἀριθμόν. Ταῦτα περιελθόντα εἰς χεῖρας τῆς βασιλίσσης ἡμῶν ἐδωρήθησαν πάνυ ἐλευθερίως παρ' αὐτῆς τῷ ἐθνικῷ Μουσείῳ. Ὀλίγων ἐξαιρουμένων, εἶναι καλῶς διατετηρημένα καὶ ἅπαντα τῶν πρὸ Χρ. αἰώνων, τοῦ γ'. μέχρι τοῦ ϐ'. Ὑπερτεροῦσι δ' ἐν αὐτοῖς τὰ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας. Ἕλκουσι σταθμὸν χιλιογράμμων 22, 80, ἤτοι ὀκκάδων 17 1/4. Ἀποτελοῦσι δὲ σειρὰς ὁλοκλήρους πόλεων καὶ φέρουσιν ἐκτὸς τῶν κυρίων τύπων μονογράμματα καὶ σύμβολα πολλὰ καὶ ποικίλα. Τὸ μέγεθός των ἀπὸ διωβόλου μέχρι δραχμῆς. Εἶναι δὲ καὶ πολλὰ ῥυθμοῦ λίαν καλλιτέχνου, καὶ τινα ἀνέκδοτα.

Ταῦτα συνοπτικῶς ἐκ τοῦ ἐπιμελῶς συντεταγμένου ἐλέγχου ὃν ἐδημοσίευσεν ἀρτίως ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν ὁ νομισματογνώμων Ἀχ. Ποστολάκκας.

β'.) Εὑρεσις ἀρχαιοτήτων ἐν Πορπήᾳ.

Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ἐφημερίδι τοῦ Γαυρίου Γνώμῃ (φύλλῳ τῆς 20ης Ἰουλίου) ὅτι τὸν παρελθόντα μῆνα ἐν Πορπίᾳ πλησίον τῆς οἰκίας τῆς λεγομένης τοῦ δεκουρίωνος Μάρκου Λουκρητίου καὶ τῆς πύλης τῆς Σταβιανῆς, γινομένων σκαφῶν διὰ τὸν ἐκεῖ σιδηρόδρομον, ἀνευρέθησαν ἀρχαῖά τινα ἄξια λόγου καὶ ἀπεταμιεύθησαν εἰς τὸ ἐθνικὸν ἐν Νεαπόλει Μουσεῖον, τὰ ἑξῆς· 1) μέγας χρυσοῦς δακτύλιος μὲ λίθον ὄνυχα, ἐφ' ᾧ ἐπειργασμένος Ἡρακλῆς ῥοπαλοφόρος, ἔργον τοῦ καὶ ἄλλοθεν γνωστοῦ τεχνίτου Σόλωνος, τοῦ ἀρμάσαντος ἐπὶ Αὐγούστου· τὸ ὄνομά του ἀναγινώσκεται ἐγκεχαραγμένον μικροτάτοις γράμμασι. Τοῦ λίθου ἡ διάμετρος 18 χιλιοστὰ τοῦ μέτρου· 2) δύο χρυσοὶ δακτύλιοι ἄνευ λίθων· 3) ἕτερος χρυσοῦς δακτύλιος βεβλαμμένος ὑπὸ πυρός· 4) 2 μικροὶ στρογγύλοι ὅρμοι χρυσοῖ, ἔχοντες ἀμφότεροι ἐγγλυπτον τὴν Ὑγείαν, προσφέρουσαν κέρας Ἀμαλθείας πρὸς ὄφιν· ἡ γλυφὴ πεπληρωμένη ἐγκαυστικῶς μὲ χρῶμα ὑακίνθινον. Ἦσαν δὲ ταῦτα πιθανῶς ἐντὸς ἀργυρᾶς πυξίδος, τῆς ὁποίας εὑρέθησαν τὰ τεμάχια, λεπτῆς ἐργασίας καὶ κεκοσμημένα μαιάνδροις· 5) 94 νομίσματα ἀργυρᾶ, πάντα σχεδὸν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ τῶν υἱῶν του· 6) μελανοδοχεῖον ὀρειχάλκινον, ἔχον τὸ πῶμά του καὶ σῴζον εἰσέτι τὸν σφόγγον ἐντός, τὸν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς μελάνης· 7) 4 μεγάλοι ὅρμοι ἀργυροῖ, ἐφ' ἑκάστου τῶν ὁποίων ἀνάγλυπτος προτομὴ Σατύρου ἢ ἄλλου τινὸς προσώπου τοῦ θιάσου τοῦ Βακχικοῦ· 8) κεφαλὴ ἐξ ὀρειχάλκου γυναικείας φυσικοῦ μεγέθους μὲ ὀφθαλμοὺς ὑαλίνους, ἥτις διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν φυσικότητα τῆς ἐργασίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν τῶν καλλιόνων ἔργων τῶν μέχρι τοῦδε γνωσθέντων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὸ αὐτὸ περὶ-

που μέρος εἶχεν ἀνευρεθῇ κατὰ τὸ 1854 ἄγαλμα ὀρειχάλκινον Ἀπόλλωνος κιθαρῳδοῦ καὶ ἑτέρα τις κεφαλὴ τῆς αὐτῆς ὕλης, πιστευομένη τοῦ Νιγιδίου Βακκούλα. Σ. Α. Κ.

Ἐκ τῶν Ἀφροταίου μύθων.

ΚΟΡΑΞ ΚΑΙ ΑΛΕΠΟΥ.

Κάθητο εἰς ἕνα δένδρον ἕνας κόρακας κ' ἐκράτει
Εἰς τὸ στόμα ἓν κομμάτι
Ὁλλανδέζικο τυρί.
Μὰ κύρ' Ἀλωπὸ περνῶντα στέκει, τὸν παρατηρεῖ
Καὶ τὸν λέγει: Καλημέρα,
Γεροκόρακα πατέρα!
Ἐὰν ἴσως τ' ὄργανόν σου
Ὁμοιάζει τὸ πτερόν σου,
Θὲ νὰ ἦτκι, τί τὰ θέλεις,
Δίχα νὰ σὲ κολακεύσω, τῶν πτηνῶν ὁ Κουκουζέλης. (1)
Ὁ κὺρ κόρακας τυφώθη,
Καὶ εἰς ἓν κλαδὶ ἀκόμα νὰ τῆς δείξῃ τὴν φωνήν του,
Ὑψηλότερα ὑψώθη,
Τὴν μυτάρα του ἀνοίγει, καὶ τοῦ φεύγει τὸ τυρί του.
Ἡ κύρ' Ἀλωπὸ τ' ἁρπάζει. καὶ τοῦ λέγει: Ὦ κουτέ μου,
Γνώριστε ὅτι εἰς μάτην δὲν κολάκευσα ποτέ μου.
Πάντοτε ὁ κόλαξ γλείφει τὸν ὁποῖον θυμιάζει.
Τοῦτο τὸ μαθηματάκι
Βέβαια ἀξίζει πλέον παρὰ τόσο δὰ τυράκι.
Ἀγανάκτησιν ὁ κόραξ κ' ὅλος ἐντροπὴν τῆς τάζει
Ὅτι ἄλλοτε δὲν θέλει κανεὶς πλέον τὸν γελάσῃ,
Ὅσον κι' ἂν τὸν θυμιάσῃ.

---

(1) Περίφημος μουσικὸς ὁμογενής.

ΑΜΑΞΗΛΑΤΗΣ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΗΣ.

Ἕνα παλληκάρι νέον,
Μ' ἓν ἁμάξι φορτωμένον,
Τοὔτυχεν ἓν ἀπευκτατον,
Καὶ εὑρέθη 'μπερδεμένον,
Ἔπεσε εἰς ἕνα μέρος, ὁποῦ ἦτο καὶ βαλτῶδες,
Καὶ ἀκόμη καὶ πετρῶδες·
Ὡς τ' ἄξόν' ἡ μηχανή του εἰς τὴν λάσπην μέσα ἐχώθη,
Καὶ τὸ ζεῦγος τοῦ ἁθλίου μὲ τὰ τέσσαρα ξαπλώθη.
Ἦτον ἔρημος; ὁ τόπος, καὶ βοήθεια κάμμια.
Ὦ Θεέ μου, δδοιπορία!
Ὁ δὲ ἁμαξᾶς μας τότε μὴν ἐξεύρων πῶς νὰ πράξῃ,
Ἄρχισε νὰ καταρᾶται ἀπὸ τὸ πολὺ κακόν του,
Καὶ τὰ βώδια καὶ τ' ἁμάξι
Καὶ τὰς τρύπας, καὶ τὴν λάσπην,
Καὶ αὐτὸν τὸν ἑαυτόν του·
Νὰ τὸν ἤκουες! ὡς νἄτον 'ς τῆς Ἰνδίας τὸν Ὑδάσπην.
Τέλος δὲ ἐπικαλεῖται
Τὸν Ἡμίθεον ἐκεῖνον, ἡ ἀνδρεία τοῦ ὁποίου
'Σ τὴν ὑφήλιον θρυλλεῖται.
Ὦ Ἡράκλεις, τὸν φωνάζει, ἄκουσον ἑνὸς ἀθλίου!
Σὺ, ποῦ βάσταζες 'ς τοὺς ὤμους τὴν ὑδρόγειόν μας σφαῖραν,
Δύνασαι νὰ μὲ συντρέξῃς 'ς τὴν δεινὴν αὐτὴν ἡμέραν.
Εἰσηκούσθ' ἡ δέησίς του
Καὶ φωνὴ ἀπὸ τὸ νέφος εἶπε· ὁ Ἀλκείδης (1) θέλει
Νὰ κινοῦνται ὅσοι χρείαν ἔχουσι τῆς συνδρομῆς του·
Μὲ αὐτὸ σ' αὐτοὺς ἀμέσως τὴν βοήθειάν του στέλλει.
Κύτταξε καλὰ, ὁποῖον εἶναι τὸ ἐμπόδιόν σου·

(1) Ὁ Ἡρακλῆς, ὁ θρυλλούμενος ἥρως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τοὺς τροχοὺς τὴν λάσπην ἔβγαλε ὁποῦ τοὺς χώνει;
Ὡς ἐπάνω 'ς τὸ ἀξόνι·
Σήκωσε αὐτὰς τὰς πέτρας. Ἔπαρε τὸ βούκεντρόν σου·
Εὐθὺς σπάσε μ' αὐτὰς ὅλους
Τοὺς κατηραμένους βώλους·
Γέμισε μ' αὐτὸ τ' αὐλάκι.
Τάκαμες; Ναί. Λοιπὸν τώρα εὐθὺς θὰ σοῦ βοηθήσω,
Ἡ φωνὴ τὸν λέγει πάλιν.
Κέντα. Κέντησε. . . Τί βλέπω! Πετᾶ τώρα τ' ἁμαξάκι!
Δόξαν νἄχῃς, Ἡρακλῆ μου! Ἅμα φθάσω, θὰ σοῦ θύσω
Μιὰν αἰγίδα μου μεγάλην.
Τότε ἡ φωνὴ τὸν εἶπε: Εἶδες μὲ τί εὐκολίαν
Ἔβγαλες τὰ βώδιά σου ἀπ' αὐτὴν τὴν δυστυχίαν;
Ἔχεις χρείαν βοηθείας; Ἐσὺ πρῶτος βοηθήσου,
Κι ὁ Θεὸς εἶναι μαζί σου.

ΑΙ ΔΥΟ ΖΥΓΑΡΙΑΙ.

Ὁ Ζεὺς εἶπε μιὰν ἡμέρα·
«Ὅλα, ὅσα ἀναπνέουν εἰς τὴν γῆν κ' εἰς τὸν ἀέρα
Ἂς ἐλθοῦν ἐνώπιόν μου. Ἂν κανὲν παραπονῆται
Διὰ τὴν κατασκευήν του,
Εἰς τοὺς πόδας μου, ἀφόβως νὰ τὸ ἐξομολογῆται.
Ἄφευκτα θέλω ἐνδώσῃ εἰς τὴν παρατήρησίν του.
Λέγε, Μαϊμοῦ, σὺ πρώτη,
Εἶναι δίκαιον, διότι. . .
Μὲ αὐτῶν τῶν ἄλλων ζώων σύγκρινε τὴν καλλονήν σου·
Πές μου 'ς τὴν συνείδησίν σου,
Εἶσαι εὐχαριστημένη;
Ἐγώ; εἶπε, καὶ πῶς ὄχι! Δὲν ἔχω τόσα ποδάρια,
Ὅσα καὶ τὰ λεοντάρια;

Ἡ εἰκών μου δέν μου λέγει, τί νὰ ἤμαι στερημένη.
Ναί, αὐτὴ ἡ κυρ' ἀρκούδα εἶναι μισομορφωμένη.
Ἂν τὴν γνώμην μου ἀκούστῃ, δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀφήσῃ
Κἀνεὶς νὰ τὴν ζωγραφίσῃ.
Νὰ, ἐφάνη κ' ἡ ἀρκούδα, καὶ καθεὶς των ἐφαντάσθη,
Πῶς παράπονα θὰ εἴπῃ.
Ἀλλὰ ὅλον τοὐναντίον. Καὶ αὐτὴ ἐγκωμιάσθη·
Κ' ἐφλυάρησε κἀμπόσον, τοῦ ἐλέφαντος πῶς λείπει
Κἄτι τι, καὶ εἶναι χρεία
Νὰ μακρύνουν τὴν οὐρά του, νὰ τοῦ κόψουν τὰ αὐτία·
Τέλος εἶπε, ὅτι εἶναι ἕνας κόμματος (1) μεγάλος
Ἄμορφος καὶ χωρὶς κ λλος.
Ὁ ἐλέφας μας εἰς ταῦτα,
Καθὸ φρόνιμος τοὺς εἶπε κορφέξαλα τοιαῦτα·
Ἔκρινε κι' αὐτὸς ἀκόμα
Τὴν φαλαίναν ὅτι εἶναι ἓν χονδρὸν καὶ βαρὺ σῶμα.
Καὶ τὸ εὐτελὲς μυρμήγκι εἶπε τὸ σπιθαμιαῖον
Ὅτι εἶναι πρὸς τὸν σκνίπα ἕνα ζῶον κολοσσαῖον.
Ὁ δὲ Ζεὺς ἀφοῦ τὰ εἶδεν ὅλα των ἐπικριθέντα,
Πλὴν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν των ὑπερευχαριστηθέντα,
Ἡ συνέλευσις ἀμέσως, πρόσταξε, καὶ διελύθη.
Πλὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ὅλα εἰς τὴν τρέλλαν διεκρίθη.
Μ' ὀξυδέρκειαν Λυγκέως τοὺς λοιποὺς παρατηροῦμεν,
Πλὴν 'ς τὰ ἐλαττώματά μας, ὅλοι μας ἀμβλυωποῦμεν,
Συμπαθεῖς 'ς τὸν ἑαυτόν μας,
Λύστηροι 'ς τὸν ὅμοιόν μας,
Μὲ δυὸ πάντα ζυγαρίας
Κρίνομεν τὰς ἰδικάς μας καὶ τῶν ἄλλων τὰς κακίας.

---

(1) Κόμματος, παρὰ Κυπρίοις, ἄνθρωπος ὑψηλός, πλὴν ἀσύμμετρος καὶ ἄκομψος.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Αὐγούστου 15. 1861. Τεῦχος 15.

Ἡ *ἀρχαιοτάτη* Ἑλλάς.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τεύχους 14).

Πόσοι δέ που τὸ πλῆθος ἦσαν οἱ ἐπὶ τῶν νήσων ἐκείνων καὶ ἀκτῶν φοίνικες ἄποικοι, δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν. Ἐνιαχοῦ καθίδρυσαν βεβαίως μόνον πρακτορεῖα πρὸς ἐμπορίαν, χωρὶς νὰ γείνωσι κάτοχοι ἐκτεταμένων χωρῶν καὶ συστήσωσι τακτικὰς ἀποικίας· ἀλλαχοῦ καὶ τοῦτο ἴσως ἐδοκίμασαν καὶ τὸ κατώρθωσαν Τόσον δὲ εἶναι βέβαιον, ὅτι κατὰ τὰς γνώμας τῶν Ἑλλήνων ἤδη κατὰ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους πρέπει νὰ ἐτέθη πέρας εἰς τὴν θαλασσοκρατίαν τῶν Φοινίκων. Ἐὰν καὶ ὁ Μίνως, ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῆς Κρήτης, ὃς λέγεται ὅτι ἦρξε τρισὶ γενεαῖς πρότερον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου καὶ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καθυπέταξε καὶ τὰς ἀπῴκισε, Κᾶρας καὶ Φοίνικας ἐξελάσας (1), ἴσως τῷ ὄντι προσωποποίησις τῆς τῶν Φοινίκων ἀρχῆς πρέπει νὰ ἐκληφθῇ, ὅμως τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τὰ δίδοντα ἡμῖν φῶς τι περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, οὐδὲ τὸ

(1) πρβλ. Höck, Kreta II, σλ. 205 κεξ. περὶ δὲ τοῦ Μίνωος ὡς Φοίνικος Duncker ἱστ. τ. ἀρχ. κόσμου I, σλ. 203 τῆς 6'. ἐκδόσ.

ἐλάχιστον ἴχνος φοινικικῶν ἀποικιῶν ἐπὶ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος γνωρίζουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐξεύρουσι περὶ φοινίκων ἐμπόρων, οἵτινες τὰς χώρας ταύτας ἐπεσκέπτοντο μὲ τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ἐν παρόδῳ καὶ πειρατείαν μετάρχοντο καὶ ἀνθρώπους ἁπῆγαν.

Ὅσα δὲ ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων περί τινων ἐκ Φοινίκης καὶ Αἰγύπτου εἰς Βοιωτίαν, Ἀργολίδα καὶ Ἀττικὴν ἐνομαστῶν ἀποικιῶν λέγονται, διὰ βασιμωτέρας δοκιμασίας ἀρκετὰ σαφῶς ὡς ὅλως ἀνίστορα ἀποδείχνονται. Διότι ὁ μὲν Κάδμος, ὃς ἤδη ἐπὶ Ἡροδότου ἐνομίζετο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου, ὑπὸ τοῦ πατρός του Ἀγήνορος πρὸς ζήτησιν τῆς ἀπαχθείσης ἀδελφῆς του Εὐρώπης ἀποσταλεὶς καὶ μετά τινας πλάνας τελευταῖον εἰς Βοιωτίαν φθάσας καὶ ἐκεῖ τὴν κατ' αὐτὸν κεκλημένην ἀκρόπολιν Καδμείαν κτίσας, κατὰ τὴν πρώτην του καὶ ἀρχέτυπον μορφὴν φαίνεται, ὅτι μᾶλλον διακοσμητὴς καὶ νομοθέτης τοῦ ἀρχομένου κόσμου καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρωπίνου γένους ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς μύθοις πελασγικῶν λαῶν ἐθεωρεῖτο. Ἔπειτα, ἀφ' οὗ οὗτοι παρηγκωνίσθησαν καὶ ἐπεσκοτίσθησαν, μετεπλάσθη εἰς ἥρωα· ἀλλὰ καὶ ὡς τοιοῦτος ὅλως εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον ἀνῆκεν, ὡς δ' ἐκ Φοινίκης ἔπηλυς τότε πρῶτον ἐκηρύχθη, ὅτε ἐν γένει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διηγέρθη ἡ κλίσις τὰς σκοτεινὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ των ἐξ ἀνατολῶν νὰ παράγωσιν Προεκλήθη δ' ἡ κλίσις αὕτη ἐν γένει μὲν ὑπὸ τῆς ἐπερχομένης ἐπιγνώσεως. ὅτι ὁ μὲν τῆς Ἀνατολῆς πολιτισμὸς εἶναι ἀρχαιότερος, ὁ δὲ ἰδικός των νεώτερος, ὅθεν δὴ καὶ ἐνεδίδετο τὸ νεώτερον ἀπὸ τοῦ ἀρχαιοτέρου νὰ παράγωσιν, ἐν μέρει δ' ἐκ τῆς ἐξετάσεως τινῶν ἀκαταλήπτων αὐτοῖς γενομένων θρησκευτικῶν θεσμῶν, οἵτινες κἄπως μὲ τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὁμοιάζοντες καὶ ἐκεῖθεν εἰλημμένοι ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν. Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν καθίδρυσιν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἤρχισε δραστηρία πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐπιμιξία καὶ ὄχι μόνον φοίνικες ἔμποροι τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέπτοντο·

ἀλλὰ ἤδη καὶ Ἕλληνες ἐπ' ἴσης συχνὰ εἰς τὴν Φοινίκην ἐφοίτων, τούτων τινὲς ὄχι μόνον κέρδους ἕνεκα. ἀλλὰ καὶ ὑπὸ φιλιστορίας ἀγόμενοι, ἀπὸ τότε συνέβαινε βέβαια πολλάκις ἐξ ἀθείων λύγων εἰς τοιούτους παραλογισμοὺς νὰ παραχθῶσι. Τὸν δὲ Κάδμον ὡς Φοίνικα νὰ τὸν ἐκλαμβάνωσιν ἠδύνατο ἤδη καὶ τὸ ὄνομα νὰ τοὺς παράξῃ, ὅπερ ὑπενθυμίζει τὰ σημιτικὸν Kedem τ. ἔ. ἀνατολίτης, ἀφ' οὗ μάλιστα καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τὸ ὄνομα (Κάδμος) εἶχεν ἀποσβεσθεῖ ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν συνηθείας, ἡ δὲ σημασία του (κόσμος, κοσμητὴς, ἁρμοστὴς) εἰς λήθην εἶχε παραδοθεῖ. Εἶνε δὲ προφανῶς ἐπ' ἴσης γνήσιον ἑλληνικὸν, ὅσον καὶ τὸ τῆς γυναικός του Ἁρμονίας, τῆς ὁποίας καὶ αὐτῆς δὲ τὸ ὄνομα τινὲς τῶν νεωτέρων, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀλλότριον καὶ ἔξωθεν ἠρανισμένον ἀπεφάνθησαν (1).

Βασιμωτέρα δέν εἶνε ἡ περὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἀφίξεως τοῦ Δαναοῦ δόξα. Καὶ τούτου τὸ ὄνομα δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἀδιάστως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς (2) καὶ σημαίνει, καθὼς καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ καὶ τῶν θυγατέρων του Δαναΐδων μῦθος, τὴν ἄρδευσιν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἥρως Δαναὸς ἐν τῷ μύθῳ ἐξελαμβάνετο ἀπόγονος τῆς Ἰοῦς, σεληναίας καὶ αἰθερίας θεοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀργείων, Ἕλληνες δὲ περιηγούμενοι ἐπίστευαν ὅτι

(1) Ἐπειδὴ καὶ ὁ Niebuhr, Vorlesungen über alte Gesch. I. σλ. 96 πιστεύει τὴν φοινικικὴν ἐν Βοιωτίᾳ ἀποικίαν, ὡς τεκμήριον ὑπὲρ ταύτης καὶ τὸ κατ' αὐτὸν προφανῶς σημιτικὸν ὄν, βανὰ βοιωτ. = γυνὴ ἀναφέρων, ἃς παρεμπέμψωμεν τὸν ἀναγνώστην ὡς πρὸς τοῦτο τὸ ὄνομα εἰς τὸν Ahrens, de dialectis Aeol. σλ. 172. Καὶ τὸ ὄνομα Ὄγκα, ἐπίθετον τῆς Ἀθηνᾶς πολλοῖς ἐφάνη σημιτικόν. Ἀλλ' εἶνε ἐπ' ἴσης βεβαίως ἑλληνικόν, ὅσον καὶ τὸ ὄγκος καὶ σημαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος θεάν, τὴν ἀλλαχοῦ ἀκραίαν.

(2) Μετὰ G. Hermann, Opusc. VII, σλ. 280 ἐκ τοῦ ναω καὶ τοῦ ἀχωρίστου μορίου δα.

ταύτην ἀνεύρισκον ἐν τῇ αἰγυπτίᾳ Ἴσιδι, ἐντεῦθεν εὐκόλων ὄντων καὶ τὸν ἀπόγονόν της Δαναὸν νὰ τὸν κάμωσιν Αἰγύπτιον καὶ ἐκεῖθεν νὰ τὸν καταγάγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μάλιστα ἐὰν καὶ οἱ ἀντίπαλοί του, οἱ δαίμονες τῶν θαλασσίων πλημμυρῶν, ἦσαν ἐν τῷ ἀρχαίῳ μύθῳ ἔφεράν τινα ὀνομασίαν ἢ ἐπωνυμίαν τῇ Αἰγύπτῳ ὁμόφθογγον (1). Οἱ δ' ἀρχαιότατοι μάρτυρες ἐκείνης τῆς δόξης εἶνε πάντες ἐπ' ἴσης ἐκ τῶν χρόνων, ὅτε μᾶλλον ἢ πρότερον εἶχε γείνει ἡ Αἴγυπτος προσιτὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ οὗτοι συχνότερον τὴν ἐπεσκέπτοντο.

Ὁ δὲ Κέκροψ τελευταῖον ὑπ' οὐδενὸς οὐδαμῶς ἀρχαιοτέρου συγγραφέως Αἰγύπτιος λέγεται, ἀλλὰ μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν σπουδῶν ἐμφανίζεται μόνον ὡς αὐτόχθων ἀττικὸς καὶ βοιωτὸς ἥρως. Τὸ τοῦ Πλάτωνος πλάσμα περὶ παναρχαίου μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγύπτου σχέσεως καὶ περὶ τοῦ πρὸς τὴν ἐξαρνισθεῖσαν νῆσον Ἀτλαντίδα πολέμου δὲν δύναται ἐλλόγως νὰ ἐληφθῇ ὡς ἀληθῶς ἐπὶ παλαιῶν αἰγυπτιακῶν εἰδήσεων στηριζόμενον, καθὼς οὐδ' ὅτι ἡ σαϊτικὴ θεὰ Νηὶθ ἕνεκα τῆς μακρόθεν ὁμωνυμίας, ἐν ᾧ πάντῃ διάφορος εἶνε ἡ σημασία, εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἀθηνᾶ, ὡς τινες παρήχθησαν νὰ τὸ πιστεύωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα, ἥ τε πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν παρομοίωσις τῆς Νηὶθ καὶ τὸ πλατωνικὸν ἐκεῖνο πλάσμα, εἶνε οἱ πρῶτοι στήμονες, ἐξ ὧν συνύφηναν πρῶτον ὁ Θεόπομπος, σύγχρονος Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν δύο πρώτων Πτολεμαίων τὸ μύθευμα τὸ περὶ αἰγυπτιακῆς εἰς Ἀττικὴν ἀποικίας καὶ ἔπειτα ἄλλοι μεταγενέστεροι τὸ περὶ τοῦ Σαΐτου Κέκροπος ὡς ἀρχηγοῦ αὐτῆς.

(1) Αἰγιπετεῖς τινες ἢ αἰγίπται ἐκ τοῦ αἴξ, αἰγός; Περὶ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ μύθου ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀς ἀρχῇ νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὴν ἑλληνικ. μυθολογ. τοῦ Preller II. σλ. 34. μόνον τὸ Δαναὸς δὲν ἔπρεπε νὰ συνταχθῇ μὲ τὸ δηναιός, εἰς ὃ ἀντίκειται ἡ ποσότης τῆς πρώτης συλλαβῆς.

Ἂν νεώτεροι προσῆψαν ἀξίαν τινὰ εἰς ταῦτα τὰ φαντασιοκοπήματα, ἦτο συγγνωστὸν ἐν εὐπιστοτέροις χρόνοις, ὅτε ἡ ἱστορικὴ κριτικὴ ἀκόμη ὀλίγον ἠσκεῖτο· ἀλλ' ἐὰν σήμερον, ἀφ' οὗ τὰ νομιζόμενα τεκμήρια ἐκείνης τῆς αἰγυπτιακῆς ἀποικίας ὑπὸ τῆς λαμπάδος τῆς κριτικῆς καταλαμφθέντα παντὸς κύρους γυμνὰ ἐξετέθησαν (1), ὅμως ἐξανίστανταί τινες ὑπερκριτικοὶ αὐτῆς καὶ ἐὰν ἐν τούτοις στηρίζονται καὶ ἐπὶ ὁμοιοτήτων, αἵτινες παρατηροῦνται μεταξὺ τῶν ἔργων τῆς ἀρχαιοτάτης ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τῶν τῆς αἰγυπτιακῆς, ἡ καὶ ἐπειδὴ ἐν Ἑλλάδι κἄπου μικρὰ πυραμιδοειδῆ κτίρια ἀναφέρονται, εὐθὺς ραντίζονται μίμησιν τῶν αἰγυπτιακῶν πυραμίδων, τοιαῦται πλάναι δὲν δύνανται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσιν ἢ ἔκ τινος ἰδιοσυγκρασίας, ἄφυκτον ἀνάγκην ἐχούσης ἐν Ἑλλάδι ν' ἀνεύρῃ τὴν Ἀνατολήν (2). Τοιαύτη λοιπὸν ἰδιοσυγκρασία ἀποδοτέον καὶ τὸν ἔντως ἐκπλήξεως ἄξιον διϊσχυρισμόν, ὅτι ὄχι μόνον τινὲς θεσμοί, γνώσεις, ἐφευρέσεις εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἦλθαν, ὅπερ οὐδεὶς ἀρνεῖται, ἀλλ' ὅτι ὅλος ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων πηγάζει ἐκ τῶν πρότερον πολιτισθέντων Ἀνατολιτῶν. Ἰδίως δὲ λέγεται, ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ ἔννοιαι ἅπασαι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίᾳ μάλιστα ἐξ Αἰγύπτου ἦλθαν. καὶ ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία δὲν εἶνε δηθεν τίποτε ἄλλο ἢ διεστραμμένον παραμόρφωμα τοῦ ὑπὸ τῆς σοφίας τῶν αἰγυπτίων ἱερέων δικαιομορφωμένου συστήματος· ἐκ δὲ τούτου μόνον ἀποσπάσματα ἐγνώσθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἅτινα ἀκατανόητα καὶ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς συναφείας των ἀποκεχωρισμένα τελευταῖον συνεπλάκησαν εἰς συγκεχυμένον ὕφασμα ἀντιφαντικῶν καὶ ἀ-

(1) Ὑπὸ Ot. Müller Orchom. σλ. 106 κεξ. καὶ Prolegom. εἰς τὴν Μυθολογ. σ. 475 κεξ.

(2) Πρβλ. C. F. Hermann, Studien der griech. Künstler σλ. 15 καὶ 53 καὶ ἐν τῇ Zeitschrift f. d. Alterth. Wissenschaft, 1849 Nº 18—20.

σημάντων μύθων, ἔνθα χαλεπῶς ἀνακαλύπτεται ἀκόμη ἴχνος τι ἐκείνης τῆς βαθυνόου καὶ συνεποῦς διδασκαλίας τῶν ἱερέων τὴν ὁποίαν φαντάζονται, ὅτι τώρα ἐπὶ τέλους πάλιν τὴν ἀνεῦραν καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὄχι μόνον τὴν ἀληθῆ καὶ πρωτότυπον σημασίαν τῶν μυθολογικῶν εἰκόνων ἐγκειμένην ὁρῶσιν, ἀλλ' εἶδη καὶ τὰς περί τε θεῶν καὶ τῶν θείων πραγμάτων θεωρητικὰς ἰδέας μεταγενεστέρων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὥστε κατ' αὐτοὺς τὴν Αἴγυπτον ὡς τὴν μητρόπολιν πάσης ἑλληνικῆς καὶ ἑπομένως πάσης τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας ἐν γένει θεωρητέον (1). Ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ἐκεῖνό σύστημα τῆς ἱερατικῆς σοφίας τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων κριτικῶς δοκιμαζόμενον ἀποδείχνεται, ὅτι εἶνε μόνον νεωτερικὸν προϊὸν κακοσχόλου πολυμαθείας χάριν προληπτικῆς δόξης, ἥτις ἐξ ἐπισφαλῶν ἢ ἀκαταλήπτων τεκμηρίων διαφορωτάτων τό τε εἶδος καὶ τὸν χρόνον ἐξάγει καὶ προσπλάττει ὅ τι δόξῃ. Τὸ δὲ μόνον ἀληθὲς συμπέρασμα τούτων εἶνε, ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀνατολὴ ἔγειναν προσιτώτεραι καὶ γνωστότεραι εἰς τοὺς Ἕλληνας, τινὰ τῶν τῆς θρησκείας καὶ λατρείας καὶ μυθολογίας τῶν Ἀνατολιτῶν πρός τινας τόσούτου λόγου καὶ προσοχῆς ἄξια ἐφάνησαν, ὥστε καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν ἐπεχείρησαν νὰ τὰ εἰσαγάγωσι καὶ μὲ τὰς ἰδιαγενεῖς ἐννοίας καὶ τελετὰς καὶ μύθους νὰ τὰ συγχεράσωσιν, ἐπιχείρημα, περὶ ὃ ἰδίως οἱ λεγόμενοι Ὀρφικοὶ ἐσπούδαζαν. Ὀρφικοὶ δ' ὀνομάζονται οὗτοι, διότι τὰς νέας των διδασκαλίας μὲ τὴν ἐπιφάνειαν σεμνῆς ἀρχαιότητος ζητοῦντες

(1) Οὗτος εἶναι ὁ διισχυρισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε νὰ διεξαγάγῃ ὁ E. Röth ἐν τῷ συγγρ. Geschichte unserer abendländischen philosophie Μέρ. I, Mannheim 1846. Ἕνα τοὐλάχιστον ζηλωτὴν μαθητὴν εὗρε τὸν J. B r a u n Studien und Skizzen (Mannheim 1854) σλ. 99 κεξ. Ἡμεῖς τὸ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς λυπούμεθα, ὅτι τοσαύτη φιλοπονία καὶ πολυμάθεια δαπανᾶται ἀνωφελῶς πρὸς τὴν ἐπιστήμην.

νὰ περιβάλωσιν, ἔπλασαν, ὅτι ἀπεκάλυπταν τὰς τέως κεκρυμμένας καὶ μόνον ὀλίγοις μύσταις γνωστὰς ἀποκαλύψεις λησμονημένου ποιητοῦ τῶν πανάρχαιων χρόνων, τοῦ Θρᾳκὸς Ὀρφέως (1). Ἀλλ' ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεφαίνετο, ὅτι ποιητὴς Ὀρφεὺς τόνομα οὐδέποτε ὑπῆρξε, καὶ τὸ κύριον ποίημα τὸ ἐπιγραφόμενον αὐτῷ, ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ὡς σκευώρημα Πυθαγορείου τινὸς *Κέρκωπος*, ἄρα τὸ πρωϊμώτατον ἐκ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς ἕκτης Π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἐθεωρεῖτο, ἄλλα δὲ τοῦ *Ὁρομαντίου*, τῶν αὐτῶν χρόνων καὶ τούτου. Ὁ Ὀρφεὺς προφανέστατα εἶνε πρόσωπόν τι ὅλως μυθῶδες, καθὼς καὶ οἱ ἐκτὸς τούτου λεγόμενοι ἀοιδοὶ καὶ προφῆται τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος Μουσαῖος, Εὔμολπος, Λίνος, Θάμυρις, περὶ ὧν ἐν ἴσῃ πεποιθήσει δύνανταί τις ν' ἀποφανθῇ, ὅτι εἶνε καθαρῶς πλαστὰ πρόσωπα, ἀφορμὴν λαβόντα ἐκ τοῦ κλέους ἀρχαίων θρησκευτικῶν καθιδρυμάτων προελληνικοῦ τινος λαοῦ τῶν Θρᾳκῶν, οἵτινές ποτε καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐγκατεστάθησαν, λέγονται, καὶ καθίδρυσαν ἰδίως τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν ἐν τῷ Ἑλικῶνι καὶ τὴν τοῦ Διονύσου. Πρὸς δὲ τοὺς Θρᾷκας τῶν ἱστορικῶν χρόνων οὐδὲν ἄλλο κοινὸν ἔχουσιν οὗτοι οἱ παλαιοὶ ἢ τὸ ὄνομα· τοῦτο δὲ διὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἐπ' ἐκείνους τοὺς βαρβάρους μετεφέρθη, διότι εἶχαν εἰσχωρήσει εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος χώρας, ὅπου ποτὲ οἱ ἄλλοι τὴν κυρίαν ἕδραν εἶχαν (2). Ὅτι δὲ εἰς τούτους τοὺς παλαιοὺς Θρᾷκας αἰγυπτιακῆς σοφίας ἀπόμοιρά τις ποτὲ εἰςέδυ καὶ διὰ τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα μετεκομίσθη, τοῦτο μόνοι ἐκεῖνοι βέβαια θὰ ἔχουν ὄρεξιν νὰ τὸ πιστεύσωσιν, ὅσοι τέρπονται ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι δὰ καὶ ἐν Θράκῃ που ἀκόμη ἴχνη στρατηλασιῶν τοῦ Ῥαμσῆ ἢ τοῦ Σεσώστριος θ' ἀνακαλυφθῶσι, δι' ὧν φυσικὰ καὶ αἰγυ-

(1) Περὶ τῶν Ὀρφικῶν ἀρκεῖ νὰ παραπεμφθῇ εἰς τὸν Ἀ γ λ α ο φ ά μ ο ν τοῦ L o b e c k.

(2) Πρβλ. O. A b e l, Macedonien, σλ. 38 κεξ.

πτιακὴ θρησκεία καὶ σοφία πρέπει νὰ μετεκορμίσθησαν.

Ἀπέναντι τοιαύτης διαστροφῆς, ἥτις τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ πᾶσαν πρωτοτυπίαν ἀπαρνουμένη τὸ εὐφυέστατον τοῦ κόσμου ἔθνος παριστάνει ἀντὶ τοῦ οἴκοθεν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ πολιτίζεσθαι, μόνον τὰ ἔξωθεν εἰλημμένα μεταπλάσσον, παραμορφοῦν καὶ νοθεῦον, συγγνωστὴν φαίνεται, νομίζω, ἂν ἄλλοι ἀνέλαβαν ὅλως δι' ὅλου ν' ἀρνηθῶσι τὰς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπιρροὰς τῆς Ἀνατολῆς. Εἶνε δ' αὕτη ὑπερβολὴ ἀνθ' ὑπερβολῆς, ἀλλ' ἧττον ἀπέχουσα τῆς ἀληθείας. Διότι πάνθ' ὅσα περὶ τοιούτων ἐπιρροῶν καὶ μεταδόσεων δύνανται ἀληθῶς ν' ἀποδειχθῶσιν εἰς μερικότητας περιορίζονται καὶ τὸ πλεῖστον ἐξωτερικά, ἅτινα ὡς πρὸς τὸν κύριον πυρῆνα καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὑποδεέστερα εἶνε καὶ δύναταί τις νὰ διισχυρισθῇ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ὅ,τι ἔγειναν, θὰ ἐγίνοντο βεβαίως καὶ χωρὶς τούτων, καθὼς καὶ πάνθ' ὅσα ἐκ τῶν βαρβάρων ἀληθῶς παρέλαβαν τὰ ἰδιοποιήθησαν καὶ αὐτοτελῶς κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρά των τὰ διέπλασαν. Ἐκ πάντων δ' ὅσα ἀναμφισβητήτως ἐκ τῆς Ἀνατολῆς παρέλαβαν, οὐδὲν εἶνε σπουδαιότερον παρὰ τὴν *ἀλφαβητικὴν γραφήν*. Ἡ ἐκ τοῦ φοινικικοῦ ἀρχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μαρτυρεῖται ἤδη ἔκ τε τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων· ἀλλ' εἶνε προφανές, ὅτι δὲν ἦτον ἀνάγκη κἀνενὸς ἀποίκου, οἷος ὁ Κάδμος λέγεται, διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς Ἕλληνας τὰ γράμματα. Πότε δ' ἔφθασεν εἰς αὐτοὺς ἡ γνῶσις αὕτη, μετὰ βεβαιότητος δὲν εἶνε νὰ ὁρισθῇ· βέβαιον δὲ καὶ ὀφθαλμοφανὲς εἶνε, ὅτι ἡ τέχνη τοῦ γράφειν ὡς δραστήριος παράγων ἐν τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ παρουσιάζεται ὄχι πρὸ τῆς ἑβδόμης πρὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Διότι ἂν καὶ εἶνε πιθανὸν, ὅτι καὶ πρότερον μετεχειρίζοντο τὴν γραφὴν εἰς βραχυτέρας ἀναγραφάς, ἐκτενεστέρα χρῆσις αὐτῆς πρὸς ἀναγραφὴν ποιημάτων ἢ συγγραμμάτων δὲν ἐγίγνετο πρὸ τούτου τοῦ χρόνου. Οὐδὲ γραπτοὺς νόμους εἶχαν κατὰ τὰς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας, πρὸ τοῦ Ζαλεύκου, ὃς λέγεται ὅτι ἔδωκε τὴν πρώ-

την γραπτὴν νομοθεσίαν τοῖς ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς (1). Τὸ ζήτημα, ἂν τὰ ἀρχαιότατα τῶν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων προϊόντων τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, βοηθείᾳ τῆς γραφῆς συνετέθησαν καὶ παρεδόθησαν, ἢ αἰῶνάς τινας μετὰ τὴν ποίησίν των τῇ γραφῇ παρεδόθησαν, δυνάμεθα νὰ τὸ ἀφήσωμεν ἐδῶ ἀνεξήγητον, ἀφ' οὗ καὶ οἱ τὴν προτέραν δόξαν προσβεύοντες, τὴν χρῆσιν τῆς γραφῆς εἰς ὀλίγους τινὰς μόνον περιορίζουσιν, ἔνιοι δὲ καὶ ὄχι ὁλόκληρα τὰ ποιήματα, ἀλλὰ μόνον μέρη τινὰ κατ' ἀρχὰς ἀναγεγραμμένα θέλουσιν (2). Δεδόσθω, ὅτι ὀλίγα τινὰ ἀντίγραφα εἴτε τῆς ὅλης Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας, εἴτε μερῶν τινων, ἤδη κατὰ τὸν ὄγδοον ἢ ἔννατον αἰῶνα ὑπῆρχαν, ἀλλὰ μεταξὺ ταύτης τῆς οὕτω περιωρισμένης χρήσεως τῆς γραφῆς καὶ συγγραφικῶν συνταγμάτων, ὁποῖα ἀπὸ Φερεκύδους, περὶ τὸ 600, τὸ πρῶτον ἤρχισαν, εἶνε ἀκόμη πάντοτε μεγάλη διαφορὰ, καὶ γενικῶς διαδεδομένη χρῆσις τῆς γραφῆς, παραδοχὴ αὐτῆς εἰς τὴν παίδευσιν τῆς νεότητος, δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ πρὸ τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος (3). Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ἐκείνῃ, ἥτις ἐπὶ μακρότατον ἀντέστη εἰς πάντας τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ ἰσχυρογνωμονέστατα ἐπέμεινεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν, ἐν τῇ Σπάρτῃ, ἀκόμη καὶ ὕστερον, ὅτε ἤδη ἐκ πολλοῦ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι πᾶς τις, τοὐλάχιστον πᾶς ἐλεύθερος, ἐμάνθανε ν' ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ γράφῃ, οἱ πλεῖστοι τῶν δωριέων εὐπατριδῶν τῆς τέχνης ταύτης ἐμπειρότεροι δὲν ἦσαν παρὰ τοὺς ἥρωας τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, οἵους μᾶς τοὺς διαγράφει ὁ Ὅμηρος.

Καθὼς ἡ ἀλφαβητικὴ γραφὴ, οὕτω καὶ τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ, ἅτινα οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο ἐν χρόνοις, τῶν ὁποίων

(1) Στράβ. ς'. 259.

(2) Καθὼς π. χ. ὁ L. Hug ἐν τῇ **Die Erfin ung der Buchstabenschrift**, σλ. 93.

(3) Ἐδῶ ἀνήκει ἡ παρ' Ἡροδότῳ ς'. 27 μνεία ραμματοδιδασκαλείου ἐν Χίῳ.

ἀκριβεστέραν γνῶσιν ἔχομεν, ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατάγονται. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα *μετρ* δέν εἶνε ἑλληνικόν, ἀλλὰ σημιτικόν. Εἰσήχθησαν δὲ ταῦτα διὰ Φείδωνος τοῦ τυράννου τῶν Ἀργείων οὐ πρὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μεσοῦντος (1). Ἀλλ' οὐδεὶς εἶνε οὕτως εὐήθης, ὥστε νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ Ἕλληνες πρὸ τούτου οὔτε μέτρα οὔτε σταθμὰ εἶχαν· καὶ ἂν τις εὑρίσκετο τοιοῦτος εὔκολα θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ Ὁμήρου τὴν ἀναίρεσιν τῆς δόξης του. Ἡ δ' ὑπὸ Φείδωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰσαγωγὴ ἐκείνου τοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν διαδεδομένου συστήματος, βαβυλωνίου δὲ τὴν ἀρχὴν ὄντος, ἔγεινεν ἀναμφιβόλως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τόσον ἀργὰ ἔγεινε, φαίνεται μαρτυροῦν, ὅτι πρότερον ἀκόμη δὲν εἶχε γείνει τόσον ἐπαισθητὴ ἡ πρὸς τοῦτο ἀνάγκη. Οὕτω δὲ καὶ αὕτη ἡ περίστασις θὰ ἦτον ἱκανὴ κάπως νὰ μετριάσῃ τὰς ἐννοίας, τὰς ὁποίας τινὲς συλλαμβάνουσιν ἐν ἑαυτοῖς περὶ τῆς πρωΐμου δραστηρίας ἐπιμιξίας μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς.

(Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας τοῦ G. F. Schömann).

(1) Böckh, Metrologische untersuchungen, σλ. 42.

M.

Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος

ἂν εἶναι κατὰ τὸν Α. Κυπριανὸν ἐπιτομή.

(Συνέχεια ἐκ τοῦ Τεύχους 14).

Β'.

Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν λόγων παραλιπὼν ὁ Κυπριανὸς τοὺς εἰς τὴν χρονολογίαν, τοὺς εἰς *γενικοὺς χαρακτῆρας* ἢ τὴν τοῦ συγγράφειν τέχνην καὶ τοὺς εἰς τὴν σύνταξιν ἢ λέξιν ἀναφερομένους διὰ τὸ ἐν τούτοις ἐπισφαλὲς τῆς κρίσεως, ἔδωκεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν « εἰς τὴν ἀναγραφὴν χρονικῶν ἢ ἱστορικῶν μερικοτήτων, ἥτις δὲν ἁρμόζει διόλου εἰς τόσον ἐπίτομον βιβλίον, οἷον τὰ Ἑλληνικά, ἀποδεικνύει ὅμως καθαρὰ τὸ πλάτος καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πρωτοτύπου, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀμέλειαν τοῦ ἐπιτομέως κτλ. » (σελ. 44 ἑξ.). Εἰς ἐξήγησιν ταύτης τῆς ἀνωμαλίας τῶν Ἑλληνικῶν, ὅτι πολλάκις ὁ Ξενοφῶν μόλις ψαύων μεγάλα καὶ σπουδαῖα συμβάντα, ἐνδιατρίβει περὶ μικρά τινα καὶ οὐδεμιᾶς ἱστορικῆς σημασίας γεγονότα, καταφεύγει εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἐπιτομῆς. Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται πολὺ ἄπορον, πῶς ὁ ἐπιτομεύς, ὅσον δήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἀμελὴς καὶ κακόζηλος καὶ ἀμαθής, ἅμα ἠθέλησε νὰ γείνῃ ἐπιτομεύς, τὰ μὲν κύρια γεγονότα παρέλιπε, διετήρησε δὲ παντάπασιν ἀσήμαντα σχεδὸν αὐταῖς λέξεσιν ὅπως ἐξετίθεντο καὶ παρὰ Ξ. Νομίζω ὅτι, ἂν ἤθελεν ἁπλῆν οἰκονομίαν λέξεων νὰ κάμῃ, ὅπως πολλάκις λέγει ὁ Κυπρ., ἐδύνατο πολὺ μᾶλλον νὰ παραλείψῃ τὰ ἀσήμαντα ἢ ὅλως πρὸς τὰ ἐξιστορούμενα ἄσχετα συμβάντα, ὁποῖα πολλὰ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς εὑρίσκονται, ἢ ν' ἀκρωτηριάσῃ οὕτω τὰ μεγάλα καὶ σπουδαῖα· καὶ μάλιστα ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ὑποτίθεται ὄχι τόσον ἁπλοῦς, οὐδ' ἄκριτος, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης τέχνης κατορθώσας τὴν ἐπιτο-

μὴν, διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ Ξ. ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας. Τοῦτο μὲν λοιπὸν ἐκ τῶν προτέρων φαίνεται πολὺ ἀπίθανον· κατὰ πόσον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀναφερομένων λόγων ἀποδείκνυται ἡ ἐπιτομὴ, ἄλλος λόγος καὶ περὶ τούτου κατωτέρω. Ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα περὶ τοῦ γενικοῦ τούτου χαρακτῆρος τῶν Ἑλληνικῶν πρόκειται, ἂς ἴδωμεν πῶς ἐξήγησαν αὐτὸν οἱ μέχρι τοῦδε κριτικοὶ καὶ ἂν ἡ ἐξήγησις αὐτῶν εἶναι τῷ ὄντι ἀνεπαρκὴς, ὥστε νὰ καταφύγῃ τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κ. ἢ μᾶλλον ἐξάγεται ἡ ἀλήθεια αὐτῆς καὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων συγγραμμάτων τοῦ Ξ. καὶ ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ψυχικὰς ἰδιότητας τοῦ συγγραφέως. Ὁ Γάλλος Λετρόννιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ξενοφῶντος (Biographie universelle vol. 51 p. 390 κ. ἑ.) ὅθεν πολλὰ παραλαβὼν προέταξε τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ; Δινδόρφιος, λέγει· D' ailleurs Xénophon tout entier à ses affections et uniquement occupé de reproduire ses impressions propres, met souvent une disproportion choquante entre l' importance des événements et l' étendue de la place, qu' il leur consacre . . . . On a dit pour excuser l' historien, que son ouvrage était moins une histoire que des Mémoires. Cette excuse est peu valable. Καὶ ἐπιφέρει τοὺς λόγους . . . . Xénophon en effet, de quelque côté qu' on le considère, ne présente aucune faculté transcendante; une réunion très-rare de facultés diverses à un degré ordinaire, et dans un parfait équilibre entre elles, voilà son caractère distinctif. Il n' a été doué ni de la puissance de réflexion, ni de cette activité intérieure, qui entraînait Platon à s' élever sans cesse aux spéculations les plus sublimes, ni de cet esprit d' observation, qui révélait à Thucydide les causes les plus secrètes des événements, et lui faisait pénétrer les intentions les plus cachées des principaux acteurs du grand événement, dont il avait entrepris l' histoire. Ce qu' il a possédé, par-dessus tout, c' est le talent d' exposer et de narrer . . . . C' est un homme essentiellement pratique, mêlé aux hommes et aux choses de son temps, et qui lorsque l' occasion l' y conduit, se met à raconter les événements, dont il a été témoin, et les impressions qu' il a reçues, ou rédige les observations qu' il a faites sur les chevaux, la chasse, l' agriculture, l' éducation, le gouvernement, les finances. Tous ses ouvrages ont plus ou moins ce caractère.

Καὶ νομίζω ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι ἐπιτυχὴς, καὶ ἄξιος ὀλόκληρος ν' ἀναγνωσθῇ καὶ οὐχὶ κατ' ἀποσπάσματα, ὡς ἐνταῦθα παρεβλήθη. Ἀλλ' ἐλθωμεν ἤδη ἐπὶ τὰ μερικὰ, παρακολουθοῦντες τὸν Κυπριανόν.

Λ., 1. 1. Παρακρούεται ὁ Κ. διότι ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι *πρεπωδεστάτη*, ὡς εὗρεν αὐτὴν ὁ Διονύσιος· — μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον — καὶ δὲν παραδέχεται τὴν ἐξήγησιν τῶν εἰκαζόντων ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου ἐξέπεσε. « διότι λέγει, οἱ ἀντιγραφεῖς εἰς τὴν ἀρχὴν ἴσα ἴσα τῶν βιβλίων κατέβαλλον τὴν μεγαλειτέραν ἐπιμέλειαν, » ὡς ἂν εἴπέ τις. Ἢ καὶ ἂν εἶπε, κακῶς εἶπεν ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ἀρχὴ κατὰ παραδρομὴν τῶν ἀντιγραφέων. Πιθανώτατα ἐξέπεσεν ἡ ἀρχὴ, διότι ἀπωλέσθησαν τοῦ *ἀργειότου* τὰ πρῶτα φύλλα ἐκ περιστάσεως ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς· ἢ καὶ διὰ ἄλλην αἰτίαν ἔχει οὕτως ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου· οὐδέποτε ὅμως, νομίζω διὰ τὴν ἐπιτομήν. Διότι πῶς ἐδύνατο ὁ ἐπιτομεὺς ἀσχέτως πρός τι προηγούμενον ν' ἀρχίσῃ διὰ τοῦ — μετὰ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ; — Ἐν παρόδῳ σημειωτέον, ὅτι ὁ Διονύσιος λέγων τὴν ἀρχὴν τῶν Ἑλληνικῶν πρεπωδεστάτην, δὲν ἐννοεῖ τοὺς πρώτους στίχους τοῦ βιβλίου, ὅπως φαίνεται ὁ Κ. ἐκλαμβάνων αὐτὴν, ἀλλὰ τὰ πράγματα, τὰ ἐν ἀρχῇ ἐκτιθέμενα, τὰ ὁποῖα πολλάκις ἐκτεί-

νανται ἐπὶ πλέον ἑνὸς ἢ δύω κεφαλαίων, ἢ μᾶλλον ὡς ἀρχὴν τῶν Ἑλληνικῶν θεωρεῖ τὰ μέσα τοῦ Β' βιβλίου, τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. (ἴδ. Ἐπιστολ. πρὸς Πομπ. 3. ἔνθα κακίζει τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ Θουκυδίδου, καὶ πρβλ. αὐτὰ πρὸς τὰ περὶ Ξενοφῶντος κεφ. 4.)

§. 4 καὶ 5. « Μίνδαρος δὲ κατιδὼν — *μέχρι δείλης* ἐξ ἑωθινοῦ.— Ἵνα κερδίσῃ λέξεις ὁ ἐπιτομεύς, λέγει ὁ Κ., ἱστορεῖ ὡς τὴν αὐτὴν ἡμέραν γενομένας δύω ναυμαχίας! ὁ Κ. φαίνεται νομίζων ὅτι ἔγειναν κατὰ διαφόρους ἡμέρας αἱ δύω ναυμαχίαι· ἢ μᾶλλον ἡ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Δωριέως καὶ ἡ κυρίως ναυμαχία πρὸς τὸν Μίνδαρον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Διόδωρος, ὅστις διηγεῖται τὸ πρᾶγμα πολὺ πλατύτερον καὶ φαίνεται ἐξ ἄλλης ἀρυόμενος πηγῆς, εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τάττει τὰ δύω συμβάντα ὡς καὶ ὁ Ξ.— Τὸ *ἀνταναγήμενοι* οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ ἢ ὅτι πρὸς μικρὸν ἀποχωρήσαντες εἰς τὸ ἐν Μαδύτῳ στρατόπεδον, ἐφώρμησαν κατὰ τοῦ Μινδάρου ἰδόντες αὐτὸν ἐπερχόμενον. Ὅ,τι φαίνεται ἐνταῦθα δυσεξήγητον, εἶναι τὸ *ἐξ ἑωθινοῦ*, ὅπερ ὁ Πλούταρχος, ἐκ τοῦ Ξ. ἐνταῦθα ἀρυόμενος, παρέλιπεν ἐν ᾧ προσέθηκε τὸ *μέχρι δείλης*· διό τινες, οἷος ὁ Brückner, διαγράφουσι τὰς λέξεις. Ἀλλὰ δύνανται κάλλιστα νὰ μένωσιν, ἂν παραδεχθῶμεν διαφοράν τινα μεταξὺ τοῦ *ὅμ' ἡμέρᾳ* (τὰ χαράγματα) καὶ τοῦ *ἐξ ἑωθινοῦ* (τὸ ὁποῖον ὁ Δινδόρφιος λέγει latius dici videtur, δηλ. ὥρας τινὰς μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου). διότι τὰ ἀποστήματα εἶναι τοσοῦτον μικρὰ μεταξὺ Ῥοιτείου καὶ Ἀβύδου ἢ Μαδύτου, ὥστε ἅπαντα τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμενα συμβάντα χωροῦσιν εἰς μίαν ἡμέραν· διότι ἡ ναυμαχία ἐτελείωσεν (ἐπελθόντος καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου) πρὸς τὴν ἑσπέραν, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ Διοδώρου (ΙΓ'. 47 ἐν ἀρχῇ).

§. 11. Ὡσαύτως ἐσφαλμένος εἶναι καὶ ὁ εὐθὺς ἑπόμενος λόγος τοῦ Κυπριανοῦ. Ἀπορεῖ, διὰ τί *οἱ ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι . . . . νυκτὸς ἀπέπλευσαν εἰς Καρδίαν*, οἱ πρὸ ὀλίγων στίχων νικήσαντες τὸν Μίνδαρον μεγάλην νίκην. « Καὶ ταῦτα μέν, λέγω, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γείνωσιν εὐθύς, ὡς ἱστοροῦνται, πρόδηλον· πείθει δὲ καὶ ὁ λόγος ὅτι ὁ Μίνδαρος τότε ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ τοὺς Ἀθηναίους. ὅτε τοῦ ἦλθε νέα βοήθεια· ἀλλὰ μετὰ πόσον χρόνον, ποῦ καὶ πόση βοήθεια ἦλθεν, οὐδεὶς περὶ τούτου γίνεται λόγος». Δὲν ἦτον οὐδεμία ἀνάγκη, φίλε Κυπριανέ, νὰ γείνῃ λόγος περὶ βοηθείας, τὴν ὁποίαν οὔτ' ἔλαβε πιθανῶς, οὔτ' ἐχρειάζετο ὁ Μίνδαρος· διότι ἀνάγνωθί μοι τὰ προηγούμενα, ἵνα ἴδῃς ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων πολὺ μετεβλήθησαν §. 8 λέγει ῥητῶς ὁ Ξ.— Ἐντεῦθεν πλὴν *τριάκοντα* νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ ὥχοντο ἐπ' ἀργυρολογίαν ἔξω τοῦ Ἑλλησπόντου κτλ— ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην καθ' ὑπερβολὴν ἴσως θαρροῦντες ἔμειναν μόνας *τριάκοντα* ναῦς ἔχοντες, ἐν ᾧ ὁ Μίνδαρος εἶχεν 60, ὄχι βοήθειαν λαβών, ἀλλὰ τοσαύτας ὑπολειφθείσας ἐκ τῆς ναυμαχίας. ἐν ᾗ παρέταξε μὲν 97 κατὰ τὸν Διόδωρον τοὐλάχιστον (ΙΓ'. 45, 15), ἀπώλεσε δὲ 30, ἃς ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ 7 ἀγνοῶ πῶς. Πρόσθες δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου κράτησιν παρὰ Τισσαφέρνει ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας καὶ θέλεις ἰδεῖ, ὅτι ἐδύνατο ὁ Μίνδαρος νὰ τολμήσῃ ἐπίπλουν κατὰ τῶν Ἀθηναίων 30 πλοῖα ἐχόντων ἔχων αὐτὸς 60, ὡς λέγει ὁ Ξ. Ὁ δὲ Διόδωρος, ὅστις ἀναβιβάζει αὐτὰ εἰς 80, ἀγνοῶ πόθεν ἔλαβε τὴν εἴδησιν, ὅτι καὶ βοήθεια ἐστάλη ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Μεταβαίνω τόρα εἰς χωρίον τι τῶν Ἑλληνικῶν. ὅθεν ὁ Κ. νομίζει ὅτι μετὰ πολλῆς βεβαιότητος εἰκάζεται τῆς συγγραφῆς ἡ ἐπιτομή· εἶναι δὲ αἱ §§. 12—19, ἐν αἷς ὁ Ξ. διηγεῖται τὴν ἐν Κυζίκῳ ναυμαχίαν. Ἐνταῦθα ὁ καλὸς Κυπριανὸς παρατηρήσας, ὅτι ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ Διοδώρῳ διήγησις διαφέρει καὶ οὐσιωδῶς διαφέρει τῆς παρὰ Ξ. ἀντὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ φυσικώτατον συμπέρασμα ὅτι ὁ Πλούταρχος καὶ Διόδωρος παρέλαβον εἰς τὴν διήγησίν των καὶ ἄλλων ἱστορικῶν εἰδήσεις, ἐξάγει ἐκ τῆς διαφωνίας ταύτης τὴν γνωστὴν αὐτοῦ ὑπόθεσιν, τὴν ἐπιτομὴν τῶν Ἑλληνικῶν. Καὶ ἰδοὺ πῶς· « ἐκ φράσεων καὶ λέ-

ξεων, λέγει, κἵτινες αὐτολεξεὶ ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς 'Ελληνικοῖς, ἐξάγεται ὅτι ὁ Πλούταρχος (ἐν Β.' Ἀλκιβ 28) εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ πρωτότυπον τῆς Ξενοφωντείου συγγραφῆς. Οὕτω λ. χ. ἡ ῥῆσις — ὡς ἀνάγκην οὖσαν αὐτοῖς καὶ πεζομαχεῖν καὶ νὴ Δία τειχομαχεῖν — εὑρίσκεται ἀπαράλλακτος, πλὴν ὅτι ὀλίγον κουρευμένη, ἐν τοῖς 'Ελληνικοῖς», ἐν οἷς δηλ. λείπει τὸ νὴ Δία. 'Αλλ' ὅτι μὲν ὁ Πλούταρχος ἀρύεται καὶ ἐκ τοῦ Ξ. οὐδεὶς ἀμφιβάλλει· ὁ Πλούταρχος εἶναι ἀληθὴς μέλισσα· πανταχόθεν τὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνδρὸς συλλέγων, τοῦ ὁποίου τὸν βίον συγγράφει· καὶ ὅτι πολλάκις αὐταῖς λέξεσι τὰ ἐκ τῶν πηγῶν αὐτοῦ παραλαμβάνει καὶ τοῦτο βέβαιον. 'Αλλ' ὁ φίλος Κ. ἐλησμόνησε τὴν συνήθειαν τῶν μεταγενεστέρων καὶ ἀδοκιμωτέρων συγγραφέων, οἵτινες δι' ὑπερβολὴν ζήλου ἢ ὡς ἐκ τῆς σοφιστικῆς αὐτῶν παιδεύσεως προσθέτουσι πολλάκις ὅπου ἁρμόζει μίαν ἢ δύω λέξεις περισσοτέρας εἰς τὰς τοῦ δοκίμου συγγραφέως, ἵνα μᾶλλον ἀναδείξωσιν ἢ κάλλιον χρωματίσωσιν ἢ μεγαλοφωνότερον ἐκφράσωσι τὰ λεγόμενα, ὡς νομίζουσιν οὕτως ἐνταῦθα ὁ Πλούταρχος ἐξ ἰδίων προσέθηκε τὸ νὴ Δία, ὅπως καὶ κατωτέρω δὲν ἠρκέσθη ν' ἀναφέρῃ ὅ,τι ὁ Ξ εἶπεν — ὕοντος πολλῷ — ἀλλὰ διεκόσμησεν ἐπὶ τὸ φοβερώτερον τὴν ἔννοιαν εἰπών — ἔτυχε δὲ καὶ πολὺν ὄμβρον ἐξαίφνης ἐπιπεσόντα καὶ βροντὰς καὶ ζόφον συνεργῆσαι καὶ συνεπικρύψαι τὴν παρασκευήν.— Τοιαῦτά τις δύναται πολλὰ νὰ συναθροίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐξ ἄλλων συγγραφέων τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ ἂν δὲν ἦτον ὅλως ἀπόσκοπον, ἐδυνάμην νὰ ἀποδείξω πῶς πολλάκις ἐκ τούτων παρεσύρθη ἡ κριτικὴ εἰς μεγάλα σφάλματα. 'Ορμώμενος δ' ἔπειτα ἐκ τῆς κοινῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ Πλούταρχος εἶχεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸν Ξεν. εὑρίσκει τὴν μὲν Πλουτάρχειον διήγησιν « πλατυτέραν καὶ ἀνθρωπινήν» τὴν δὲ Ξενοφώντειον ἠκρωτηριασμένην ὑπὸ του ἐπιτομέως. Μάλιστα δὲ φαίνεται ἀγανακτῶν ὁ Κ. διότι παρέλιπεν ὁ Ξ. (ὁ ἐπιτομεὺς κατ' αὐτόν) τὸ στρατήγημα τοῦ 'Αλκιβιάδου, δι' οὗ, ὡς διη-

γεῖται ὁ Πλούταρχος, κατεστρατήγησε τοὺς ἀντιπάλους του, ἀποσπάσας αὐτοὺς ἔξω τοῦ λιμένος. 'Αλλ' ὁ μὲν Ξ. ὀρθῶς ἀναγινωσκόμενος καὶ ἐννοούμενος οὐδὲν τοιοῦτον στρατήγημα φαίνεται γινώσκων, πλὴν ἂν τις θέλῃ νὰ ὀνομάσῃ στρατήγημα τὴν προθυμίαν τοῦ 'Αλκιβιάδου νὰ καταλάβῃ τοὺς πολεμίους ὅσον τὸ δυνατὸν ἀπαρασκευάστους, ἐμφανιζόμενος αὐτὸς μετὰ πολὺ πλειόνων πλοίων, ἢ ὅσα ἐνόμιζον οἱ πολέμιοι (τὸ ὁποῖον διαφέρει τοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ Διοδώρῳ στρατηγήματος) καὶ διὰ ταῦτα κρατεῖ μὲν τὰ πλοῖα περιωρισμένα ἐν τῷ λιμένι τῆς Προικοννήσου· αὐτὸς δὲ « ἀνηγάγετο ἐπὶ Κύζικον ὄντος πολλῷ.» Ὁ δὲ Κ. εὑρίσκει μολαταῦτα « ἴχνη ἱκανὰ, ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι ἡ διήγησις εἶχε παρὰ Ξ. ὡς καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ» καὶ τοιοῦτον ἕν τι τὸ §. 13 *ἐξελομένους τὰ μεγάλα ἱστία* εἶπεν ὁ 'Αλκιβιάδης τοῖς στρατηγοῖς διώκειν αὐτόν, ὅπου λέγει ὁ Κ. ὅτι « εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ διαταγὴ συνέχεται πρὸς τὸ στρατήγημα· ὁ 'Αλκιβιάδης ἐφοβεῖτο μὴ κατὰ τὸν πλοῦν ἀπὸ Σηστοῦ εἰς Προικόννησον ἴδωσιν οἱ πολέμιοι τὸν ἀληθῆ ἀριθμὸν τῶν νεῶν· διατάσσει λοιπὸν νὰ ῥίψουν αἱ 40 νεωστὶ ἐλθοῦσαι νῆες κάτω τὰ μεγάλα ἱστία, *διὰ νὰ φαίνωνται μακρόθεν ὡς μικραὶ ἢ φορτηγικὰ πλοῖα.*» 'Απορῶ πῶς ὁ ἄλλως τοσοῦτον εὐφυὴς Κ. παρενόησε τὸ χωρίον, ἢ δὲν εἶδε τὴν ὀρθὴν ἐξήγησιν τοῦ Συνεδρέου (detractis velis majoribus, scilicet ut parati essent ad pugnam navalem statim incundam) παραβάλλοντος καὶ ἄλλο χωρίον τῶν 'Ελληνικῶν, ὅθεν κατάφαίνεται ἡ ἔννοια τοῦ *ἐξαιρεῖν τὰ μεγάλα ἱστία*. Ὅ, 2, 27— εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν, *ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων*— ὅπου ἔχει καὶ ἄλλα χωρία παραβεβλημένα ὁ Συνεδρέος. Ὥστε τοῦτο μὲν οὐδὲν ἴχνος εἶναι. Τὰ δὲ ἑπόμενα δύω χωρία ἴχνη μὲν τοῦ Πλουταρχείου ἐκείνου στρατηγήματος τοῦ 'Αλκιβιάδου δὲν περιλαμβάνουσι, δεικνύουσιν ὅμως κατὰ τὸν Κ. τὴν ἐπιτομήν. διότι τὸ μὲν §. 14. 15. 16 περιέχει πολλὰ πηδήματα ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὴν αὔριον· ἀπὸ δὲ τῆς αὔριον εἰς τὴν

προχθὲς (γρ. χθὲς) καὶ πάλιν ὀπίσω εἰς τὴν αὔριον» καὶ ταραχὴν ἀσύγγνωστον εἰς ἀρχαίαν κεφαλήν. Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἁπλούστατον καὶ οὔτε πηδήματα ἔχει· οὔτε ταραχὴν καὶ σύγχυσιν, ἀλλ' ἁπλῶς ἐκ τῆς φυσικωτάτης ἀκολουθίας μίαν μόνην ἐπιστροφὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν *προτεραίαν*. Ἀνάγνωθι αὐτὸς τὸ χωρίον ἵνα πεισθῇς. Τὸ δὲ δεύτερον §. 19 περιλαμβάνει, λέγει ὁ Κ., φανερὰν διαστροφὴν τῆς ἀληθείας πρὸς οἰκονομίαν λέξεων γενομένην· διότι ὁ μὲν Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι « κατώφθησαν αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες ἀϊσσουσαι πρὸ τοῦ λιμένος τῶν Κυζικηνῶν· » ὁ δὲ Ξ. ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης εὗρεν, ὅτε πρὸς τὴν Κύζικον ἐπλησίασε, τὰς ναῦς τοῦ Μινδάρου « πόρρω τοῦ λιμένος γυμναζομένας, » τὸ ὁποῖον ἦτον ἀδύνατον, λέγει ὁ Κ· νὰ γίνηται, ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ὥραν ἔβρεχεν ὁ θεὸς βροχὴν ῥαγδαίαν (ὕοντος πολλῷ). Ἀλλ' ἐγὼ ἀπορῶ πῶς οἱοσδήποτε ἂν ἦτον ὁ ἐπιτομεὺς ἐκεῖνος ἤθελε φαντασθῇ ὅτι τότε *ἐγυμνάζοντο* τὰ πλοῖα τοῦ Μινδάρου καὶ οἰκονομίας χάριν λέξεων ἤθελε γράψει ἀντὶ τοῦ *αἰωρουμένας— γυμναζομένας* καὶ *πόρρω* ἀντὶ τοῦ *πρό*. Φανερῶς προκατειλημμένος ὁ Κ. δὲν ἐδυνήθη νὰ διδῷ ὅτι ἐν τούτῳ μάλιστα συνίσταται ἡ διαφορὰ τῆς Ξενοφωντείου καὶ τῆς Πλουταρχείου διηγήσεως, ὅτι ὁ Ξ. θεωρῶν τὸν Ἀλκιβιάδην οὐχὶ διὰ στρατηγήματος δελεάσαντα τοὺς Πελοποννησίους νὰ ἐξέλθωσι τοῦ λιμένος, ἀλλὰ κατὰ τύχην εὑρόντα αὐτοὺς *πόρρω τοῦ λιμένος γυμναζομένους* καὶ πρὸς ναυμαχίαν ἀπαρασκευάστους. Ἂν τοῦτο δὲν ἐμφαίνῃ τοσαύτην στρατηγικὴν ἱκανότητα, ὅσην ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ Διοδώρῳ διήγησις, μηδὲ τοσοῦτον γαργαλίζῃ ὅσον τὸ δὴ λεγόμενον ἐκεῖνο στρατήγημα, τοῦτο μάλιστα μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς τοῦ Ξ. ἀξιοπιστίας καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος ἢ τὸ κεκαρυκευμένον ἐκεῖνο τῶν μεταγενεστέρων ἱστορικῶν, οἵτινες καὶ οἴκοθεν ἐπιζητοῦντες τὰ παραδοξότερα παρέλαβον αὐτὸ ἴσως ἐκ τῶν τοῦ Δουρίδος τοῦ Σαμίου, τὸ ἑαυτοῦ γένος, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην ἀνάγοντος καὶ ἄλλα ὀλίγης πί-

στεως ἄξια περὶ τοῦ στρατηγοῦ διηγηθέντος (Πλουτ. Ἀλκ. 23). — Μένει τώρα νὰ λυθῇ ἡ τοῦ Κ. ἀπορία πῶς ἦτον δυνατὸν « ὄντος *πολλῷ* » νὰ γυμνάζωνται αἱ νῆες. Ἤθελεν εἶσθαι ἡ λύσις δυσκολωτέρα, ἂν εἴχομεν διδόμενα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ βροχὴ ἐκείνη διήρκεσεν ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτός· ἀλλ ἐπειδὴ κατωτέρω λέγει ὁ Ξ ὅτι *ἐγένετο αἰθρία* καὶ ὁ *ἥλιος λαμπρός*, τίς οἶδεν ἂν ἡ ῥαγδαία ἐκείνη βροχὴ ὡς τοιαύτη μάλιστα δὲν διήρκεσεν ὀλίγην ὥραν καταλαβοῦσα ἤδη πόρρω τοῦ λιμένος γυμναζομένους τοὺς Πελοποννησίους; — Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ εἰπὼν ὁ Ξ. ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης « κατεῖδε τὰς τοῦ Μινδάρου ναῦς γυμναζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος » προσθέτει ἀμέσως *καὶ ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ*. Τοῦτο τὸ — ἀπειλημμένας ἀπ' αὐτοῦ (οὕτως γράφει ὁ Κ. ἐκ διορθώσεως Σνειδέρου ἀντὶ τοῦ κοινῶς *ὑπ' αὐτοῦ* γραφομένου· ἀλλ' ἀδιάφορον πρὸς τὸν σκοπόν) — θεωρῶν ὁ Κ. « ἀνεξήγητον τοῖς ἑρμηνευταῖς αἴνιγμα » νομίζει ὅτι εἶναι ἴχνος τι τοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ στρατηγήματος. Δυσποῦμαι φίλε Κυπριανέ, ὅτι ἀναγκάζομαι καὶ ἐνταῦθα νὰ Σοὶ ἀντείπω καὶ μάλιστα ὀλίγον θερμῶς. Πῶς; τὸ *ἀπειλημμένας*, τὸ ὁποῖον ὁ Ξ ἀποδίδει εἰς τὰς τοῦ Μινδάρου ναῦς ἀναφέρεις Σὺ εἰς « τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου *νὰ μένωσιν ὀπίσω οἱ στρατηγοί* — τῶν Ἀθηναίων βεβαίως — καὶ νὰ μὴ φαίνωνται πρὸ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος; (Διότι ταύτην, λέγεις, ἔχει ἀναντιῤῥήτως ἔννοιαν τὸ αἰνιγματῶδες *ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ*) » Πολλοῦ γε καὶ δεῖ, φίλτατε Κ. καὶ ἀπορῶ πῶς δέν Σοι ἤρεσεν ἡ ὀρθοτάτη τοῦ Σνειδέρου, τοῦ ἐν τοῖς πλείστοις σοφοῦ τούτου ἑρμηνευτοῦ τοῦ Ξ. ἑρμηνεία interclusas ab ipso; nam erat πρὸς τῷ λιμένι (ὡς δηλ. εὐθὺς λέγεται) inter portum et naves Mindari. Ὁ Ἀλκιβιάδης δηλ. διαρκούσης ἔτι τῆς βροχῆς ἔφθασεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τῆς Κυζίκου καὶ ἀπέκλεισεν ἢ *ἀπέλαβεν*, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, ἐκτὸς αὐτοῦ τὰς ναῦς τοῦ Μινδάρου μακρὰν τοῦ λιμένος γυμναζομένας. Τοῦτο λοιπὸν ἰδόντες οἱ Πελοποννήσιοι

ἔφυγον εἰς τὴν γῆν καὶ *συνορμίσαντες* (ὡς διεσπαρμένας ἔλεγον διὰ τὸ γυμνάσιον) τὰς ναῦς ἐμάχοντο κτλ.

« §. 18. *Ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἴκοσι τῶν νηῶν* —Ἐδῶ ἂς συνελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ ὁ ἐπιτομεὺς (λέγει ὁ Κ.). διότι τί ζητεῖ τὸ ἄρθρον *ταῖς εἴκοσιν* ; Οὐδεὶς λόγος ἔγεινεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ εἴκοσι νηῶν. » Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀληθές. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ζητεῖται μὴ καὶ οὕτως ὀρθῶς ἔχῃ τὸ ἄρθρον, ὡς νομίζει ὁ Δινδόρφιος, παραβάλλων τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν Ἑλληνικῶν Α. 6. 26.— ταῖς εἴκοσιν καὶ ἑκατὸν ἀναχθείς— Ἐννοουμένων δηλ τῶν 20 νηῶν ὡς μέρους τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ, ὅτε σύνηθες εἶναι τὸ ἄρθρον (ἴδ. Κρυγέρ. Γραμμ. §. 50, 2, 8.). Ἂν δὲ αὕτη ἡ ἐξήγησις δὲν ἀρέσκῃ, ἐπειδὴ κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὸν γραμματικὸν κανόνα καὶ τὰ ἐκεῖ παρακείμενα χωρία δὲν εἶναι τὸ ἡμέτερον, τότε δὲν μένει ἄλλη θεραπεία τοῦ κακοῦ παρὰ τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς, ἵνα κερδίσῃ μίαν λέξιν, ἀπέκοψε τὸ μεταξὺ ἐπίθετον καὶ μετὰ τοσαύτην ἀνάγνωσιν τοῦ Ξ. καὶ ἄλλων πιθανῶς συγγραφέων οὕτως ἀνοικείως ἀφῆκε τὸ ἄρθρον ; Πῶς δὲν ἐσκέφθη ὁ ἐπιτομεὺς ὅστις ἀμαθὴς βεβαίως δὲν ἦτον, ὅτι ἀποκόπτων σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ πρὸ τοῦ *εἴκοσιν* ἄρθρον ἤθελε καὶ λέξιν μίαν περισσοτέραν κερδίσει καὶ τὸ χωρίον ὀρθότερον διασκευάσει ; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἂν τις μηδαμῶς δύναται νὰ χωνεύσῃ τὸ πρὸ τοῦ *εἴκοσιν* ἄρθρον, πρέπει νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἐξέπεσεν ἐκ τῶν ἀντιγράφων ἢ παρὰ Πλουτάρχῳ λέξεις *ἀρίστους* καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσον εὐκολώτερον ἐδύνατο νὰ μεταπηδήσῃ τοῦ ἀντιγραφέως τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἄρθρου *ταῖς* εἰς τὴν ὡσαύτως *ταῖς* λήγουσαν τοῦ ἐπιθέτου. Τοιαῦται ἐλλείψεις ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἀντιγράφοις ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ἀποδεδειγμέναι, οὐδ' ὁ συντηρητικώτατος τῶν κριτικῶν δύναται ν' ἀρνηθῇ, πολὺ ὀλιγώτερον, νομίζω, ὁ τοῦ Βεργκίου μαθητὴς Κυπριανὸς καὶ μάλιστα περὶ Ξενοφωντείων ἀντιγράφων προκειμένου τοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα δὲν διαλάμπουσι μεταξὺ τῶν ὁμοίων τῆς ἀρχαιότητος λει-

ψάνων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ μικρῶν μικρότερον τοῦ δέοντος ἅπαξ διὰ παντὸς ἐν τῷ παρόντι λόγῳ.

§. 28 *γεγενήμεθα... ἐλλήμασι... γεγόναμεν* —« Τί ζητοῦσιν οἱ εὐθεῖς τύποι, ἐρωτᾷ ὁ Κ., ἐν λόγῳ βαίνοντι ἱστορικῶς καὶ πλαγίως; —Εἶναι βέβαια ἀνεξήγητοι, ἂν δὲν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς μετέφερε τὰς λέξεις ἐκ δημηγορίας εὐθείας κειμένης ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ὅλα δὲ τὰ παρακείμενα προδίδουσιν ὅτι ἐδημηγόρησαν τῷ ὄντι οἱ στρατηγοὶ τῶν Συρακουσίων πρὸς τὸ στράτευμα. » Τοῦτο μὲν τὸ τελευταῖον εἶναι ἀληθέστατον, φίλε Κυπριανέ, ἀλλὰ δὲν ἕπεται ἐκ τούτου, ὅτι οἱ εὐθεῖς τύποι μόνον διὰ τῆς ἀμελείας τοῦ φαντασταῖ ἐπιτομέως ἐξηγοῦνται· διότι τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐπιτομὰς καὶ τῶν λοιπῶν συγγραφῶν τοῦ Ξ. ἔνθα τοιαῦταί τινες ἀνακολουθίαι εἰς τὸν λόγον ἀπαντῶνται, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἀναβάσει. Παράβαλέ μοι π. χ. Ἀναβ. 1, 3, 14— εἰς δὲ δὴ εἶπε .... στρατηγοὺς μὲν ἑλέσθαι ὡς τάχιστα ... τὰ δ' ἐπιτήδεια ἀγοράζεσθαι ... συσκευάζεσθαι κτλ— Πάντα εἰς πλάγιον λόγον ἐξήνεγκεν· εἰς δὲ τὸ τέλος αἴφνης παρίσταται ὡς δημηγορῶν ὁ εἷς ἐκεῖνος καὶ λέγει εἰς εὐθὺν λόγον— ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα *ἔχομεν ἡμᾶς* πρακτέους. Ἐκεῖ σημειοῖ ὁ Κρύγερος τὴν μονόστιχον μὲν ἀλλὰ περιεκτικὴν σημείωσιν **Zur directen Rede geht der lebhafte Grieche oft sehr plötzlich über.** Ὡσαύτως καὶ τοῦ αὐτοῦ Κεφ. §. 19 κ. ἑ. καὶ § 20. Ἄλλο ὅμοιον χωρίον εἶναι Ἀναβ. 4, 1, 19— Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν σταθμὸν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν ὁ Ξ. ἐλθὼν πρὸς τὸν Χειρίσοφον ᾐτιᾶτο αὐτὸν, ὅτι οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύω καλώ τε κἀγαθὼ ἄνδρε τέθνατον καὶ οὔτε ἀνελέσθαι οὔτε θάψαι αὐτὼ *ἐδυνάμεθα*— Ὁλόκληρον τὸ δεύτερον μέρος εἶναι λόγος εὐθὺς ἄνευ τινὸς παρασκευῆς προσκεκολλημένος εἰς τὸν προηγούμενον πλάγιον. 4, 9, 25— Κῦρος ἔπεμπε βίκους οἴνου ἡμιδεεῖς πολλάκις .... λέγων ὅτι οὔπω *δὴ* (ἴσως γραπτέον *δεῖ*) πολλοῦ χρόνου τούτου ἥδιον οἶνῳ ἐπιτύχοι· τοῦτον

οὖν σοὶ ἔπεμψε καὶ δεῖταί σου τοῦτον ἐκπιεῖν σήμερον ὧν οἷς μάλιστα φιλεῖς.» Ἰδ. καὶ 6, 3. 16. Τούτων τἀνάπαλιν εἶναι τὸ 7, 1, 39. Ἐπίτηδες παρεβάλομεν τοσαῦτα χωρία, ἵνα μᾶλλον γείνῃ δῆλον ὅτι ὅθεν ὁ Κ. εἰκάζει τὴν νοθείαν τῶν Ἑλληνικῶν, ἐκ τούτου τὸ γνήσιον καὶ ἀκραιφνὲς καταφαίνεται.

2. 8. Καὶ Συρακούσιοι οἵτ' ἀπὸ *τῶν προτέρων εἴκοσι νεῶν*— « Τὸ *προτέρων* προδίδει, ὅτι ὁ Ξ. ἐλάλησέ που ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ὅτι οἱ Συρακούσιοι εἶχαν 20 νῆας· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀναγινώσκεται κτλ.» — Τὸ συμπέρασμα στηριζόμενον εἰς ἐσφαλμένην τοῦ χωρίου ἐξήγησιν, εἶναι καὶ αὐτὸ ἐσφαλμένον· διότι τὸ *ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσιν νεῶν* (μεῖζ ἔπεται— *καὶ ἀπὸ ἑτέρων πέντε*) δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Ξ. ὡμίλησε πρότερον περὶ 20 νηῶν· ἀλλ' ὅτι νῦν ὅτε προσδιορίζει καὶ τῶν *νεωστὶ ἡκουσῶν νηῶν* τὸν ἀριθμόν, λέγει ὅτι αἱ πρότερον ὑπάρχουσαι νῆες ἦσαν *εἴκοσιν*· ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ—*ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσι νεῶν* ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ—ἀπὸ τῶν προτέρων νεῶν, αἳ ἦσαν εἴκοσι— καὶ ὄχι μὲ τὸ—ἀπὸ εἴκοσι νεῶν τῶν προτέρων—τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, διαφέρουσιν.

Ἓν τέλει τῶν ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου ἀποδεικτικῶν ἐσωτερικῶν λόγων παραθέτει ὁ Κ. καὶ *λεκτικά τινα* σφάλματα δῆθεν, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἀποδίδει εἰς τὸν ἐπιτομέα. Τὸ ἔπραξε καὶ ἐν τέλει τοῦ δευτέρου βιβλίου, συλλέξας οὕτως ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν *πέντε* φράσεις ἢ λέξεις δῆθεν μὴ ξενοφωντείους. Εἰς ταῦτα δύνατα μέν τις ν' ἀντιτάξῃ τοῦ περιωνύμου κριτικοῦ Βέντλεϋ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἐκ τοῦ λεκτικοῦ κρίσις πολὺ ἔχει τὸ ἐπισφαλὲς, προκειμένου λόγου περὶ τῆς γνησιότητος ἢ μὴ ὁλοκλήρου τινὸς συγγράμματος.

Ein Verdacht, λέγει (σ. 88 τῆς ὑπὸ W. Ribbeck γερμανικῆς μεταφ. τῶν διατριβῶν περὶ τῶν Φαλάριδος ἐπιστολ. κτλ.) den man allein auf Grund der Schreibart und Sprache gegen eine Schrift erhebt, ist in der Regel spitzfindig und unsicher und hängt an kleinlichen Bemerkungen.

Sehr scharfsinnige und gelehrte Männer sind in dergleichen Dingen bis zur Lächerlichkeit in die Irre gegangen. Καὶ ἀναφέρει ἀπάτην τινὰ τοῦ μεγάλου Σκαλιγέρου καὶ ἄλλων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις νομίζομεν ἠπατημένον τὸν Κ. Τὴν ἀπόδειξιν ἐπίτηδες παραλείπομεν.

Μεταβαίνων εἰς τὸ Β'. βιβλίον τῶν Ἑλληνικῶν ὁ Κ. εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εὑρίσκει σφάλμα τι τοῦ Ξ. διπλοῦν. « Οἱ *δὲ ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἐτεονίκου στρατιῶται ὄντες ὅως μὲν*— Πρῶτον ἡ θέσις τῆς μετοχῆς *ὄντες* εἶναι πολὺ παράξενος ἀντὶ, *οἱ δὲ μετὰ τοῦ Ἐτεονίκου στρατιῶται ἐν Χίῳ ἤδη ὄντες ἢ εἰς Χίον διαβάντες*· δεύτερον ποῦ εὑρέθησαν οἱ στρατιῶται καὶ ὁ Ἐτεόνικος ἐν Χίῳ; οἱ ἀναγνῶσται τοὺς παρήτησαν εἰς Μήθυμναν τῆς Λέσβου (Α'. 6, 38).» Τὸ πρῶτον σφάλμα ἢ μᾶλλον παράδοξον, ἡ θέσις τῆς μετοχῆς, παύει τοῦ νὰ ἦναι τοιοῦτον, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι λόγοι εὐφωνίας ἢ ἁρμονίας πολλάκις παρακινοῦσι τοὺς συγγραφεῖς νὰ παρεκκλίνωσι τῆς συνηθεστέρας θέσεως τῶν λέξεων, ἥτις ἐνταῦθα ἤθελεν εἶσθαι— οἱ δὲ ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἐτεονίκου ὄντες στρατιῶται— οὕτω δηλ. ὥστε οἱ προσδιορισμοὶ νὰ ἦναι πάντες μεταξὺ τοῦ ἄρθρου καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ. Πολὺ δὲ δικαιότερον παρεκκλίνουσιν, ὅταν πρόκειται διὰ τὰς ἀσυνήθους φαινομένης θέσεως τῶν λέξεων νὰ ἐπιτύχωσι τὸν ὀρθὸν *λογικὸν* τονισμὸν αὐτῶν, ὅταν δηλ. ἡ ἔκφρασις τῆς ἐννοίας ἀναγκάζῃ αὐτοὺς νὰ προτάττωσι μὲν τὰ πλείονος ἀναδείξεως ἢ ἐμφάσεως ἀνάγκην ἔχοντα, νὰ ἐπιτάττωσι δὲ τὰ εὐκόλως ἐννοούμενα ἢ μηδεμιᾶς ἀναδείξεως χρῄζοντα ἢ καὶ ὅλως πλεονάζοντα· ὡς ἐνταῦθα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος εἶναι *οἱ στρατιῶται*· ἡ δὲ μετοχὴ εἶναι τόσον περιττὴ ὥστε ἐδύνατο κάλλιστα καὶ νὰ λείψῃ· διὰ τοῦτο λοιπὸν προὐτίμησε νὰ εἴπῃ *στρατιῶται, ὄντες* καὶ οὐχὶ *ὄντες στρατιῶται*. Ἀπαραλλάκτως εἶπεν ὁ αὐτὸς: Ξ. Ἀναβ. Ε'. 3, 4— διαλαμβάνουσι τὰ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων *ἀργύριον γενόμενον* — Ε'. 6, 20— Εἰ δὲ βούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν *Πόντον οἰκουμένης*—Ἰδ. καὶ Ζ'. 7. 32. Ὁμοίτατα.

τα δὲ τὰ Κύρ. Παιδ. 6, 1, 18— τῶν ἐγγὺς ἑαυτῶν κακῶν ὄν-
των. Θουκ. Δ'. 109—τῶν καὶ Δᾶμνόν ποτε καὶ Ἀθήνας Τυρση-
νῶν οἰκησάντων. Τὸ δὲ δεύτερον *ἀμελείας* τοῦτο τοῦ συγγραφέ-
ως σφάλμα ἱκανὴ ἀπόδειξις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Κυπριανοῦ δὲν
εἶναι· διότι τὸ παραλειπόμενον εἶναι τοιοῦτον, ὥστε εὐκόλως
ἐννοεῖται ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων. Τί ἔπρεπε νὰ προσθέσῃ ὁ Ξ. ἂν
ἤθελε νὰ ἦναι ἀκριβής; ἀκριβέστατος εἰς τὴν ἔκθεσίν του;
Τίποτε περισσότερον, εἰμὴ ὅτι ὁ Ἐτεόνικος ἐκ Μηθύμνης μετέβη
εἰς τὴν Χίον (ὅπου ἐκ τῶν προεκτιθεμένων ἐξάγεται ὅτι ἔπρεπε
νὰ μεταβῇ, διότι ἐκεῖ συνηθροίζετο ἡ δύναμις τῶν Πελοποννη-
σίων μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν). Ἀλλ' ὅταν λέγῃ ἐν
τῇ συνεχείᾳ τῆς διηγήσεως ὅτι ὁ πρότερον ἐν Μηθύμνῃ Ἐτεόνικος
ἦτον ἐν Χίῳ, δὲν γίνεται καταφανὲς ὅτι μετέβη ἐκ τῆς Μηθύ-
μνης εἰς τὴν Χίον; Τοιαῦτα λογικὰ πταίσματα δὲν εἶναι σπάνια
εἰς τοὺς ταχέως διανοουμένους Ἕλληνας· παραδείγματα δὲν
ἐφρόντισα νὰ εὕρω, ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον.

Τὰ περὶ τῆς ἐκ τῆς σατραπείας ἀνακλήσεως τοῦ Κύρου καὶ
τῶν αἰτίων αὐτῆς (Ἑλλην. Β'. 1, 8 9. 13) εἶναι μὲν ἱστορικῶς
σκοτεινὰ καὶ μάλιστα παραβαλλόμενα πρὸς τὰ περὶ αὐτῶν τού-
των εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς Ἀναβάσεως ἱστορούμενα· ἀλλὰ τὰ ἐν
τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναγινωσκόμενα ὀρθῶς ἐννοούμενα δὲν περιέχου-
σι τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Κ. εἰς ταῦτα ἀποδίδει· ὁ Κῦρος
ἐφόνευσε δύω ἐξαδέλφους του· διότι δὲν τῷ ἀπέδωκαν βασιλι-
κὰς τιμάς· ἡ μήτηρ αὐτῶν, ἀδελφὴ τοῦ Δαρείου, καὶ ὁ πατὴρ
παραπονούμενοι πρὸς τὸν βασιλέα ἔλεγον « δεινὸν εἶναι, εἰ πε-
ριόψεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου». Ὁ δὲ Κυπρικὸς ἐπιθυμεῖ νὰ
ἴδῃ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς « τί μετεχειρίσθη ὁ Δαρεῖος πρὸς κατα-
στολὴν τῆς ὕβρεως τοῦ Κύρου »· καὶ ἐπειδὴ κατωτέρω δὲν ἀ-
κολουθεῖ παρὰ Ξ. ἄλλο τι, εἰμὴ « ὁ δὲ (Δαρεῖος) αὐτὸν μετα-
πέμπεται ὡς ἀρρωστῶν πέμψας ἀγγέλους » τόσον δηλ. ὅσον
ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Δαρεῖος ἐνέδωκεν εἰς τὰ παράπονα τῶν
γονέων τῶν φονευθέντων, νομίζει ὁ Κ. ὅτι « ὁ ἐπιτομεὺς ἐξέ-

κοψε τὸ ὑπὸ τοῦ Ξ. ἱστορούμενον ». Ἀλλ' ὁ σκοπὸς ὅλος τοῦ Ξ.
ἐνταῦθα εἶναι ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ φόνος τῶν ἐξαδέλφων καὶ τὰ
διὰ τοῦτον παράπονα τῶν γονέων τῶν φονευθέντων ὑπῆρξαν τὰ
αἴτια τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Κύρου. Καὶ τοῦτο λέγεται ῥητῶς
§. 9 — ὁ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀρρωστῶν (ἀρρωστίαν
προφασιζόμενος) πέμψας ἀγγέλους — Τί δὲ μετὰ ταῦτα ἔπα-
θεν ὁ Κῦρος παρευθεὶς πρὸς τὸν πατέρα εἰς ἱκανοποίησιν τῆς
θείας του, περὶ τούτου ἀδιαφορεῖ ὁ Ξ. καὶ δικαίως, διότι τοῦ-
το δὲν ἐπέφερεν οὐδεμίαν μεταβολὴν εἰς τὰς πρὸς τὸν Λύσαν-
δρον καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα σχέσεις τοῦ Κύρου, ἀλλὰ μό-
νη ἡ ἀνάκλησις.— Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ §. 10—14 διήγησις ἔχει το-
σοῦτον ὀρθῶς, ὥστε οὐδένα λόγον ὀρθὸν βλέπω, δι' ὃν ἐνταῦθα
ἔλαβε χώραν ἐπιτομή.— Σημειωτέον ὅμως ὅτι πολλὰ τούτων
διὰ χρονολογικοὺς λόγους νοθεύονται.

« 20 κατὰ πόδας πλέοντες . . . . ἀγγέλλεται. — Ἂν
οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας ἔπλεον, τότε ἔβλεπαν, δὲν εἶχαν
χρείαν δι' ἀγγέλου νὰ μάθωσι τὰ κατὰ τὴν Λάμψακον». Διη-
γεῖται ὁ Ξ. ἐν τοῖς προηγουμένοις (§. 17.) ὅτι ὁ μὲν Λύσαν-
δρος ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ῥόδου πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, οἱ δὲ Ἀ-
θηναῖοι ἀνήγοντο ἐκ τῆς Χίου πελάγιοι καὶ ἔπλεον *κατὰ πό-*
δας τοῦ Λυσάνδρου. Οὕτω δὲ πλέοντες ὁ μὲν Λύσανδρος φθά-
νει εἰς τὴν Ἄβυδον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Λάμψακον, τὴν ὁποίαν
εἶλε κατὰ κράτος κτλ.· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι « *ὡρμίσαντο ἐν Ἐ-*
λαιοῦντι τῆς Χερρονήσου· ἐνταῦθα δὴ ἀρισποιουμένοις αὐ-
τοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ Λάμψακον ». Αὕτη εἶναι ἡ ἀκολου-
θία τῶν συμβάντων κατὰ Ξ. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν οἱ Ἀ-
θηναῖοι ἐξ Ἐλαιοῦντος, ἔνθα ἦσαν προσωρμισμένοι νὰ βλέπωσι
τὰ ἐν Λαμψάκῳ γενόμενα καὶ νὰ μὴ ἔχωσι χρείαν ἀγγέλου,
ἵνα μάθωσιν αὐτά; Ὁ Ἐλαιοῦς ἀπέχει τῆς Λαμψάκου σχεδὸν
ὅσον εἶναι τὸ μῆκος τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἀλλ' ὁ Κ. διττὴν ἀπά-
την ἠπατήθη· πρῶτον μὲν ἐξέλαβε τὸ *κατὰ πόδας* κατὰ γράμ-
μα, ἐνόμισε δηλ. ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔπλεον εἰς τόσον μικρὰν ἀπὸ

τῶν Πελοποννησίων ἀπόστασιν, ὥστε ἐδύνατο καὶ νὰ βλέπωσιν αὐτούς, ἐν ᾧ δὲν φαίνεται ἡ φράσις τοσοῦτον περιωρισμένην σημασίαν πάντοτε ἔχουσα, ὡς ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (Ε',64) ἐξάγεται· ἀλλ' ἡ κυριωτέρα ἀπάτη τοῦ Κ. εἶναι ὅτι ἐνόμισεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πλέοντες *κατὰ πόδας* (ἔστω καὶ εἰς τὴν περιωρισμένην σημασίαν) ἔφθασαν μετὰ τοῦ Λυσάνδρου εἰς τὴν Ἄβυδον καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Ἀμψάκου προυχώρησαν, ὥστε νὰ ἴδωσι καὶ τὰ ἐκεῖ γενόμενα, ἐν ᾧ ῥητῶς ὁ Ξ. λέγει ὅτι ὁ κατὰ πόδας πλοῦς τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο μέχρις Ἐλαιοῦντος, δηλ. τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ Λύσανδρος διέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον ὅλον σχεδὸν μέχρι Ἀμψάκου. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶχον χρείαν ἀγγέλου οἱ Ἀθηναῖοι;

Πόσον ὁ φίλος Κ. ὑπὸ τὴς ὑποθέσεως αὐτοῦ ὅλος κατεχόμενος ὀλίγην ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὴν Ξενοφῶντειον διήγησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελε χάριν τῆς ὑποθέσεως νὰ εὕρῃ σφάλματα, ἀποδεικνύει καὶ ὁ ἑξῆς αὐτοῦ ἀποδεικτικὸς λόγος, « §. 27. *ὅπερ ἐποίουν* (τὸ ἐκβαίνειν δηλ. τῶν νηῶν καὶ διασκεδάννυσθαι κατὰ τὴν Χερρόνησον) *πολὺ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν* —

Τὸ *πολὺ μᾶλλον*, λέγει ὁ Κ, δεικνύει ὅτι ὁ Ξ. διηγεῖτο ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ὁ ἐπιτομεὺς *πηδᾷ* εὐθὺς εἰς τὰ τῆς πέμπτης ἡμέρας· ὁ Πλούταρχος ἐφύλαξε τὰ γνωσιώτερα (Λυσανδ. 10)». Ἐν τούτοις πρῶτον μὲν δὲν *ἀπέδειξεν* ὁ Κ. ὅτι τὸ *πολὺ μᾶλλον* ἰδίως δεικνύει ὅτι ὁ Ξ. διηγεῖτο ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὸ ἐννοῶ. Ἔπειτα ἡ παρὰ Ξ. διήγησις ἔχει οὕτως, ὥστε καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἀκριβὴς διήγησις τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμβαινόντων, ἔπρεπε νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἄτοπον. Διότι ὁ Ξ. πρῶτον μὲν διηγεῖται ἀκριβῶς ὅ,τι ἔπραξαν τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ Λύσανδρος ἀπὸ 22—25 §. Ἐν τέλει δὲ ταύτης προσθέτει— *ταῦτα* (γρ. ταὐτὰ) δ' ἐποίει *τέτταρας ἡμέρας*— Ἀφοῦ δὲ παρενέβαλε τὸ περὶ τῆς συμβουλῆς τοῦ Ἀλκιβιάδου, εὐθὺς εἰς τὴν ἑπομένην §. 27. ἀνακαμβάνων τὴν

διήγησιν λέγει— Λύσανδρος δ' ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε κτλ— Ὥστε ἀφ' οὗ διηγήθη τί ἐγένετο τὴν πρώτην ἡμέραν, προσέθεσεν ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπανελαμβάνοντο ἡ ἡμέρας, λέγει ἔπειτα τί ἔγεινε τὴν πέμπτην ἡμέραν, πῶς δύναται ἐνταῦθα ἄλλη λεπτομερεστέρα διήγησις τῶν καθ' ἑκάστην τῶν ἡμερῶν τούτων συμβαινόντων νὰ χωρήσῃ;

«§. 32. Καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι— Οἱ φονευθέντες ἦσαν 3000 τὸν ἀριθμὸν κατὰ Ἰλούταρχον (Λυσανδ. 13) Ἦτο δυνατὸν νὰ σιωπήσῃ ὁ Ξ. τὸν φόνον τρισχιλίων συμπολιτῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, ἐν ᾧ ἀλλοῦ ἀναγράφει ὅτι οἱ πολέμιοι ἕνα μὲν Ἀθηναῖον ζωὸν ἔλαβον, ἑπτὰ δὲ ἀπέκτειναν; κτλ.» Τοῦτο εἶναι λογικὸν πήδημα τοῦ Κ. ὀλίγον τολμηρόν. ὁ Ξ. ἀπεσιώπησεν ὄχι τὸν φόνον· διότι λέγει « ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων *ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι* »καὶ κατωτέρω «Λύσανδρος Φιλοκλέα *πρῶτον* . . . . ἀπέσφαξεν» ὥθεν φανερὸν ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἔμεινε μέχρις ἀποφάσεως· ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν ἀπεσιώπησε, μολονότι ἀορίστως λέγει ἀνωτέρω ὅτ' ἦν ἤτο μικρός — §. 28. τοὺς δὲ πλείστους ἄνδρας ἐν τῇ γῇ συνέλεξε —. Ἀλλὰ διὰ τί ν' ἀποσιωπήσῃ τὸν ἀριθμόν; Διότι ἴσως δὲν τον ἤξευρε μετ' ἀκριβείας, καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον πιθανόν, καθ' ὅσον κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον οἱ φονευθέντες τότε μετὰ τοῦ Φιλοκλέους ἦσαν 3000, κατὰ δὲ Παυσανίαν (9,32) 4000.

Περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἐν τῇ αὐτῇ §.— Λύσανδρος . . Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας . . . ἀπέσφαξεν— « Ἡ ἐρώτησις τότε μόνον ἔχει λόγον ἂν ἀνεγράφετο ἡ ὡραία ἀπόκρισις τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ. Ὁ ἐπιτομεὺς τὴν ἐξέκοψεν, ἀλλὰ τὴν ἐφύλαξεν ὁ Πλούταρχος καὶ εἶναι αὕτη» (ζήτει αὐτὴν παρὰ Πλουτ. Λυσ. 13) Πᾶς τις ἤθελε νομίσει ὅτι ὁ Πλούταρχος ἔλαβε τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Φιλοκλέους ἐκ τοῦ Ξ. οὕτω θαρραλέως ὁ Κ διισχυρίζεται ὅτι ἐκκοπεῖσαν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἐπιτομέως ἐφύλαξεν ὁ Πλούταρχος. Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν ὁ Πλού-

ταρχος ἐκεῖ ὅπου διηγεῖται τὸν φόνον τοῦ Φιλοκλέους ἀναφέρει τὴν πηγὴν του ῥητῶς λέγων — ὡς ἱστορεῖ Θεόφραστος — Εἶναι λόγος ἰσχυρὸς, ἐπειδὴ ὁ Θεόφραστος, συγγραφεὺς πολὺ μεταγενέστερος τοῦ Ξ. θέλων ἴσως νὰ ἐκτραγωδήσῃ τὰ πράγματα ἀνέφερε μὲν τὴν ἀπόκρισιν τοῦ Φιλοκλέους, διηγεῖτο δὲ καὶ τὸ θάρρος, μεθ' οὗ ἀπέθανε, λουσθεὶς πρότερον καὶ χλανίδα ἐνδυθείς, νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ 'Ελληνικὰ τοῦ Ξ. εἶναι ἐπιτομὴ, διότι ἐκεῖ δὲν ἀναφέρονται ταῦτα, ἀλλὰ ξηρὰ μόνα τὰ κυριώτερα συμβάντα, ὅπως τοῦτο γίνεται πανταχοῦ ἐν τοῖς δυσὶ πρώτοις βιβλίοις τῆς συγγραφῆς;

Ἐκ τοῦ Β'. κεφαλαίου τὴν 20 §. σημειόνει τὰ ἑξῆς ὁ Κ. σὲν τοῖς ὅροις τῆς εἰρήνης (τῆς μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν) ἐξέκοψεν ὁ ἐπιτομεὺς τὸν κυριώτατον, δηλ. « ἐκβῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἐκ πασῶν τῶν πόλων ἃς κατεῖχον» (πρβλ. τὴν σκυτάλην παρὰ Πλουτ. Λυσ. 14). Ἦτο δυνατὸν νὰ παρέλθῃ ὁ Ξ. τὸν κυριώτατον ὅρον; » Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς — Λακεδαιμονίων ἔστιν ἀκοῦσαι λεγόντων, ὡς Λύσανδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφόροις τάδε.

« Ἁλώκαντι ταὶ Ἀθῆναι» Λυσάνδρῳ δ' ἀντέγραψαν οἱ ἔφοροι « ἀρκεῖ τό γε ἑαλώκειν »· ἀλλ' εὐπρεπείας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται. Τὸ δὲ ἀληθινὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε « Τάδε τὰ τέλη τῶν Λακεδαιμονίων ἔγνω. Καθελόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ σκέλη καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τὰν αὑτῶν γᾶν ἔχοντες, ταῦτα κα δρῶντες τὰν εἰράναν ἔχοιτε, *αἰ χρήδοιτε* (α), καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ

(α) Ἡ γραφὴ αὕτη προέκυψεν ἐκ διορθώσεως Γ. Ἑρμάννου ἀντὶ τοῦ ἐν μὲν τοῖς ἀντιγράφοις πᾶσι *ἃ χρὴ δόντες*, παρὰ δὲ τοῖς ἐκδόταις τοῖς πρὸ τοῦ Ἑρμάννου καὶ τῷ Κοραῇ *ἃ χρὴ δαῖτε*. Τῶν ἀντιγράφων ἡ γραφὴ δεικνύει σαφῶς ὅτι οἱ ἀντιγράφοντες ἢ διορθοῦντες αὐτὰ, μὴ ἐννοήσαντες τὰς δωρικὰς λέξεις, ἔγραφον ὅ,τι εἰς αὐτοὺς ἦν εὐληπτότερον, ὥστε ἡ διόρθωσις δύ-

τῶν νεῶν τῶ πλήθεος ὁκοῖόν τι κα τηνεῖ δοκέῃ, ταῦτα ποιέετε.» Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Πλούταρχος. Ὁ δὲ Ξ. ὡς ἑξῆς διηγεῖται τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης—. Ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς νεῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας, τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας, Λακεδαιμονίοις ἕπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται—. Ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς τῶν δύω τούτων διαφόρων περιλήψεων τῆς εἰρήνης ἐκείνης εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Ξ. παρέλειψε μὲν τὸν ὅρον « ἐκβῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἐκ πασῶν τῶν πόλεων», προσέθηκε δὲ ἄλλον τινὰ— τὸν αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἕπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται—Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἔγεινε κανὲν λάθος, ὅθεν δήποτε προελθὸν, οὔτε παρὰ Ξ., οὔτε παρὰ Πλουτάρχω, νομίζω ὅτι ἄνευ προλήψεώς τις κρίνων θέλει εὑρεῖ πληρέστερον τὸν Ξ. ἢ τὴν σκυτάλην τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ. Διότι ἀναγκασθέντες ἅπαξ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καταβάλωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ, νὰ παραδώσωσι τὰς νεῦς πλὴν δώδεκα καὶ νομίζοντες τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον ν' ἀκολουθῶσι τοὺς Λακεδαιμονίους, ὁἰκοθεν ἤδη ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐδύναντο νὰ ἔχωσιν ὑποτελεῖς τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας πρὸ τῆς ναυμαχίας κατεῖχον, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔργῳ

ναται σήμερον νὰ γείνῃ καὶ ἐλευθερώτερον. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν λέξιν ἀναντιῤῥήτως ἐπέτυχεν ὁ Ἑρμᾶννος ἀντικαταστήσας εἰς τὸ *χρὴ δόντες* τὸ ῥῆμα *χρήδω* (δωρ = χρήζω)· ἄλλως ὅμως, νομίζομεν, ἀπέτυχε σχηματίσας τὸν ὑποθετικὸν λόγον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτουν τὴν εἰρήνην θερμῶς παρακαλοῦντες. Εἶναι λοιπὸν ἄτοπον πρὸς τοιούτους νὰ γράφωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι —"Αν πράξητε τὸ καὶ τό, δύνασθε νὰ ἔχητε τὴν εἰρήνην, ἂν *θέλητε*, ἢ ἂν ἔχητε ἀνάγκην. Ἡ ἔννοια καὶ τὸ ἔναρθρον *τὰν εἰράναν* ἀπαιτοῦσι καθ' ἡμᾶς τὸν ἀναφορικὸν λόγον *ἃς χρήδοτε* (δύνασθε νὰ ἔχητε τὴν εἰρήνην, *τὴν ὁποίαν* ζητεῖτε, ὑπὸ τούτους τοὺς ὅρους.)

εἶχον ἤδη τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου ἐκβληθῆ ἐξ αὐτῶν, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῶν ἐπαναστατησάντων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ξ. (ὀλίγον ἀνωτέρω §. 5—7)— εὐθὺς δὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀφειστήκει Ἀθηναίων μετὰ τὴν ναυμαχίαν πλὴν Σαμίων — τοὺς ὁποίους ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἠνάγκασε νὰ παραδεχθῶσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης, ὡς πάλιν ὁ Ξ. ἐν τοῖς ἑξῆς διηγεῖται Β'. 3, 6—8. Ἀπ' ἐναντίας ἐκ τῶν ὅρων τῶν ἐν τῇ σκυτάλῃ ῥητῶς ἀναφερομένων δὲν ἐξάγεται ὁ παρὰ Ξ. πλεονάζων λίαν σημαντικὸς ὅρος· ὥστε πληρέστερος φαίνεται ὁ Ξ. ἢ ἡ σκυτάλη. Ἂν λοιπὸν ἡ κρίσις τοῦ Κ. ἦναι ὀρθή, ἴσον δικαίωμα ἔχει τις νὰ ὑποθέσῃ καὶ τὴν σκυτάλην τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ ὑπό τινος ἐπιτομέως ἠκρωτηριασμένην ὡς μὴ περιέχουσαν τὰ παρὰ Ξ. ἅπερ ἐκ τῶν προηγουμένων τῆς σκυτάλης δὲν ἐξάγονται. Ἁπλούστατα δύναταί τις καθ' ἡμᾶς νὰ ἐξηγήσῃ τὴν διαφοράν, ὑποθέτων ὅτι ὁ Ξ. ἐκ μνήμης γράφων τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, ἐκθέτει τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ γράμματος· παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ, ὅστις δὲν λέγει πόθεν ἀντέγραψε τὴν σκυτάλην, ἔλαβε χώραν ἀπροσεξία τις.

Κεφ. γ'. §. 34. Ὁ Κριτίας ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν κατὰ τοῦ Θηραμένους κατηγορίαν ἀναφέρει ὡς παράδειγμα ἀξιομίμητον τὴν πολιτείαν τῶν Λακεδαιμονίων — εἰ δὲ ἐκείνῃ ἐπιχειρήσειέ τις *τῶν ἐφόρων* ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι πείθεσθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν *τῶν ἐφόρων* καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης ἁπάσης πόλεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιωθῆναι; — Ὁ δὲ Κ. σημειόνει εἰς ταῦτα « Ὁ Κριτίας δὲν μετεχειρίσθη ἀδιαφόρως τὸ παράδειγμα καὶ τὴν λέξιν *ἐφόρους*· ἔφοροι ἐκαλοῦντο *οἱ πέντε τῶν τριάκοντα* καὶ εἷς τῶν ἐφόρων, φαίνεται, ἦτο καὶ ὁ Θηραμένης ὁ νῦν κατηγορούμενος » καὶ παραπέμπει εἰς τὸν Λυσίαν κατὰ Ἐρατοσθ. 43 καὶ 76. Εἰκάζει λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ παρὰ Ξ. οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ ἐφόρων, τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι ἐπιτομή.

Ἐπατήθη μεγάλην ἀπάτην ὁ φίλος Κυπριανός. Ὁ Λυσίας διηγούμενος τὸν βίον τοῦ Ἐρατοσθένους, οὐχὶ δὲ τοῦ Θηραμένους, λέγει §. 43— τὸν μὲν τοίνυν μεταξὺ βίον αὐτοῦ παρήσω· ἐπειδὴ δὲ ἡ ναυμαχία καὶ ἡ συμφορὰ τῇ πόλει ἐγένετο (ἐννοεῖται ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς) *δημοκρατίας ἔτι οὔσης* (σημ. τοῦτο) *ὀθνείας στάσεως ἦρξαν* πέντε ἄνδρες ἔφοροι κατέστησαν ὑπὸ τῶν καλουμένων ἑταίρων συναγωγεῖς μὲν τῶν πολιτῶν . . . . ὧν Ἐρατοσθένης καὶ Κριτίας ἦσαν — Περὶ τούτων τῶν ἐφόρων ὁ τοῦ Λυσίου ἐκδότης Βρέμης λέγει ὅτι οὐδεὶς ἀλλαχοῦ γίνεται λόγος. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Κ. λέγει αὐτοὺς *τῶν τριάκοντα* γενομένους, ἐν ᾧ ἀκόμη οὔτε ὀλιγαρχία οὔτε τριάκοντα ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ δημοκρατία καὶ ἀρχὴ τῆς στάσεως. Τοῦτο δὲ καὶ ἀλλαχόθεν γίνεται φανερόν· διότι ἀφοῦ διηγήθη τὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν διαγωγὴν τοῦ Ἐρατοσθένους, μεταβαίνει ἐν τοῖς ἑξῆς εἰς τὴν διήγησιν τοῦ βίου αὐτοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν πολιτικήν του ἐνέργειαν, τὴν μετοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα.— §. 48 Τὸ δὲ τελευταῖον εἰς τὴν *ἀρχὴν* καταστᾶς— ὅθεν φανερὸν ὅτι *ἀρχὴ* εἶναι ἡ τῶν 30 ὅλως διάφορος αὕτη καὶ μεταγενεστέρα τῆς *ἐφορίας*. Ἂν δ' ἐκ τούτου ἀκόμη φανερὸν δὲν ἔγεινεν ὅτι ἄλλοι οἱ *ἔφοροι* καὶ ἄλλοι οἱ τριάκοντα, ἔρχεται εἰς βοήθειαν τὸ δεύτερον τῶν ὑπὸ τοῦ Κ. ἀναφερομένων χωρίων, ὅπερ ἀποδεικνύει οὐ μόνον ὅτι ἄλλοι οἱ ἔφοροι καὶ προγενέστεροι τῶν τριάκοντα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Θηραμένης, περὶ τοῦ ὁποίου *εἰκάζει* ὁ Κ. ὅτι ἦτον εἷς τῶν πέντε ἐφόρων (καὶ εἰς ταύτην τὴν εἰκασίαν στηρίζεται ὅλη ἡ ἀπόδειξις) δὲν ἀνῆκεν εἰς αὐτούς. Διηγεῖται ἐκεῖ ὁ Λυσίας πῶς ἐξελέχθησαν οἱ τριάκοντα καὶ λέγει § 76 — παρήγγελλε γὰρ αὐτοῖς (τοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) δέκα μὲν, οὓς Θηραμένης ἀπέδειξε, χειροτονῆσαι, δέκα δὲ οὓς οἱ καθεστηκότες ἔφοροι (οἱ πέντε, περὶ ὧν ἀνωτέρω εἶπεν ὁ ῥήτωρ) δέκα δ' ἐκ τῶν παρόντων—. Ἦσαν ἄρα ὁ Θηραμένης, οἱ ἔφοροι καὶ οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τρεῖς διάφοροι ἐκλογεῖς τῶν 30. Πιθανὸν ὅτι ὁ Θηραμένης ἐξελέξε

τινὰς τῶν ἐφόρων, πιθανὸν ὅτι οἱ ἔφοροι ἐξέλεξαν τὸν Θηραμένην. Ἀλλ' ὅπως δήποτε ὁ Θηραμένης δὲν ἦτον ἔφορος.

Οἱ μέχρι τοῦδε ἀνασκευασθέντες ἐσωτερικοὶ λόγοι εἶναι οἱ πλεῖστοι τῶν ὅσους ὁ Κ. ἔλαβεν ἐκ τοῦ Α'. καὶ Β'. βιβλίου τῶν Ἑλληνικῶν εἰς ἀπόδειξιν τῆς Θέσεώς του. Μετὰ τούτους ἔπονται καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν λοιπῶν βιβλίων τῆς συγγραφῆς ἀναλόγως πολὺ ὀλιγώτεροι· ἴσως διότι, ὡς κοινῶς πιστεύεται, τὰ Ἑλληνικὰ λαμβάνουσι μετὰ τὰ δύω πρῶτα βιβλία χαρακτῆρα ὁμαλώτερον. Ἀλλὰ μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ καὶ πλείονος εὐκολίας δυνατὸν καὶ ἐκεῖνοι ν' ἀνακρεθῶσιν ἢ, ἂν θέλῃ τις νὰ ἦναι δικαιότερος, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, ὡς καὶ ἐν παντὶ τῶν ἀρχαίων συγγράμματι ἢ ποιήματι, ἀπορίαι ποικίλαι, ἀλλ' εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε δὲν λύονται διὰ μόνης τῆς ὑποθέσεως τοῦ Κυπριανοῦ, οὐδὲ δύνανται ἑπομένως νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀπόδειξις τῆς Θέσεώς του. Οὕτω π. χ. τινὲς τῶν καὶ παρὰ τοῦ Κ. σημειουμένων ἀποριῶν λύονται διὰ μόνης τῆς διορθώσεως τοῦ κειμένου τῶν ἀντιγράφων. Ἀλλ' ὁ Κ. ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἐκ θεμελίων ἀνατρέπει ὅλην τὴν παράδοσιν ἀνακηρύττων τὰ σήμερον νομιζόμενα γνήσια Ἑλληνικὰ τοῦ Ξ. ὡς ἐπιτομὴν ὀγκώδους τινὸς τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆς, εἰς τὴν ὁποίαν συνεφύροντο καὶ ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἡ πολιτεία τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Σωκράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲν συγχωρεῖ τὴν κατὰ μέρος διόρθωσιν φανερῶν σφαλμάτων, ὁποῖα πολλὰ μὲν ἤδη διωρθώθησαν, πολλὰ δὲ περιμένουσιν ἀκόμη τοὺς διορθωτάς.

Γ'.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐξ ὅσων ἀνωτέρω εἴπομεν ἀρκούντως, νομίζομεν, κατεδείχθη ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Κ. ἔκρινε περὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἐκ χωρίων αὐτῆς τῆς συγγραφῆς καθ' ἑαυτὴν ὁρμη-

θείς, μεταβαίνομεν εἰς τὸ Γ'. μέρος τῆς Θέσεως αὐτοῦ, εἰς τοὺς ἐκ τῶν μικρῶν συγγραμμάτων εἶναι ὁ Ἀγησίλαος, αἱ δύω πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἀπολογία Σωκράτους, οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν λόγοι εἰσὶ δύω εἰδῶν, οἱ μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐσφαλμένοι, πᾶν ἄρα ἄλλο ἀποδεικνύοντες ἢ τὴν Θέσιν τοῦ Κ. οἱ δὲ καθ' ἑαυτοὺς μὲν ἐρθοί, τῆς δὲ Θέσεως ἥκιστα ἀποδεικτικοί, τοὺς ὁποίους καὶ διὰ τοῦτο παρελείπομεν.

Περὶ τοῦ *Ἀγησιλάου* ὅτι δὲν ἦτο χωριστὸν τοῦ Ξ. συγγράμματον, ἀλλ' ἐν ταῖς ἱστορίαις ἀναμεμιγμένον, φέρει ὡς ἰσχυρότατον λόγον τὴν μαρτυρίαν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως Τέχν. Ῥητορ. Θ'. 12, καὶ Θεωρεῖ ταύτην τόσον βαρεῖαν ὥστε νὰ ἀντισηκώσῃ τόσας; ἄλλας ἀρχαίας περὶ τοῦ ἐναντίου μαρτυρούσας. Ἀλλ' ἡμεῖς ἤδη ἐν τοῖς ἀνωτέρω (σ.72) ἐξετάζοντες τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Διονυσίου κατεδείξαμεν ὅτι *πᾶν τοὐναντίον* μάλιστα ἀποδεικνύει.

« Εἶναι ἀπίθανον, λέγει ὁ Κ., ὅτι ὁ Ξ. συνέγραψε χωριστὸν ἐγκώμιον τοῦ Ἀγησιλάου, διότι τὸν χρόνον ἐκεῖνον δὲν ἦτον ἔθος νὰ ἐγκωμιάζωσιν ἄνδρας εἰς πεζὸν λόγον » — Πόθεν δῆλον; ἔχομεν πάντα τὰ συγγράμματα τῶν χρόνων ἐκείνων; ὁ Σωκράτης δὲν ἐπηνέθη καὶ παρὰ τοῦ Ξ. καὶ παρὰ τοῦ Πλάτωνος; Καὶ ἔπειτα τίς μας ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Ξ. ἦτον ὑπόχρεως ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἔθος τῶν χρόνων ἐκείνων; Περὶ τίνος ἄλλου γνωρίζομεν ὅτι ἔγραψεν ἱστορικὸν μυθιστόρημα, οἷον ἡ Κύρου Παιδεία;— Τὸ παράδοξον, τὸ ὁποῖον βλέπει ὁ Κ. ἐν τῷ Ἀγησιλάῳ, ὅτι ἐν ᾧ εἶναι γεγραμμένος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, λέγεται ὅμως περὶ τῆς Σπάρτης ἐν τῷ προοιμίῳ ὅτι *πρωτεύει καὶ ἡγεμονεύει τῶν Ἑλληνίδων πόλεων*, δὲν φαίνεται τοιοῦτον εἰς τὸν παρατηροῦντα ὅτι ἐν τῷ προοιμίῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν βασιλέων τῶν προγόνων τοῦ Ἀγησιλάου, εἰς ἔπαινον τῶν ὁποίων ἐδύνατο ἀναντιῤῥήτως νὰ εἴπῃ ὁ Ξ. ὅτι ἐβασίλευον οὐχὶ τῆς τυχούσης πόλεως, ἀλλὰ πρωτευούσης καὶ ἡγεμονευούσης, τῆς Σπάρτης· τὴν δὲ ἐν τῇ ἐκφράσει ταύτης

τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου ἀνωμαλίαν ἐξομαλύνει ὁ ἐκδότης τοῦ Ἀγησιλάου Breitenbach.— Μένει ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κ. περὶ τοῦ Ἀγησιλάου. Τούτου τὴν τελευταίαν §. τοῦ τελευταίου κεφαλαίου θεωρεῖ νόθον καὶ μάλιστα ἐκ χειρὸς Χριστιανοῦ προελθοῦσαν — οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο, ὡς *καὶ τετελευτηκὼς ἤδη ἔτι μεγαλείως ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν ἀθάνατον οἴκησιν κατηγάγετο* — διότι νομίζει ὅτι ἡ ἔννοια τῆς μετὰ θάνατον ὠφελείας δὲν εἶναι κλασσική, διότι μόνον διὰ παρακλήσεων καὶ ἱκεσιῶν πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ τὸν Θεὸν δύνατάί τις μετὰ θάνατον νὰ ὠφελήσῃ. Παράδοξον! ὁ Χριστιανὸς οὗτος Ξ τοῦ Κυπριανοῦ ἦτο φαίνεται τόσον ἁπλοῦς, ὥστε καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐνόμισε Χριστιανόν. Ἱπατίθη ὁ Κ. ἐκ τῆς φράσεως *εἰς τὴν ἀθάνατον οἴκησιν κατηγάγετο*, ἥτις τοῦ φαίνεται χριστιανισμοῦ ὄζουσα, ἂν καὶ οὐ μόνον αἱ λέξεις ἅπασαι καὶ ἀλλαχόθεν ὡς ξενοφώντειοι εἶναι γνωσταί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔννοια τῆς αἰωνιότητος τῆς μετὰ θάνατον δὲν εἶναι ξένη τῆς ἀρχαιότητος (ἴδ. τῆς Κύρ. Π. τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ περὶ τοῦ Θανάτου τοῦ Κύρου γίνεται λόγος, Π'. 7)· ἔπειτα ἐλυσμόνησεν ὅτι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀγησίλαος καὶ τετελευτηκὼς ὠφέλησε τὴν πόλιν, *ἦσαν τὰ διακόσια τριήκοντα τάλαντα*, τὰ ὁποῖα ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἔλαβε παρὰ τοῦ βασιλέως δῶρον (ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ξ. Ἀγησιλ. Β'. 31— καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβὼν ἀποπλεῖ οἴκαδε— καὶ ὁ Πλούταρχος Ἀγησιλ. 40 καὶ ὁ Κορν. Νέπως Ἀγησιλ. VII.) καὶ *τετελευτηκὼς* τῷ ὄντι ἔφερεν αὐτὰ εἰς τὴν πόλιν, διότι ἀπέθανεν, ὡς γνωστόν, καθ' ὁδόν.— Ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσωμεν τὴν τόλμην τοῦ Κ. μεθ' ἧς *ἐκ τούτου μόνου τοῦ χωρίου* τοῦ Ἀγησιλάου ἐξάγει περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὅτι εἶναι ἐπιτομὴ ὑπὸ Χριστιανοῦ γενομένη.

Περὶ δὲ τῶν ὑπολειπομένων τριῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ὁ Κ. δι' ἁπλῆς ὑποθέσεως θεωρεῖ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀπηυθισμένα (διότι οὐδεμίαν τούτου ἀπόδειξιν παρατίθετει, εἰ μὴ ἀτοπίας τινὰς ἐν αὐτοῖς, δυναμένας καὶ ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσι) παραπέμπομεν εἰς τὰς περὶ αὐτῶν κρίσεις ἐξόχου κριτικοῦ καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ἀρίστου ἐπιγνώμονος τοῦ Ὁλλανδοῦ Κοβέτου Novae Lectiones p. 705—724,736—740 καὶ 678, ἔνθα τοῦ Geel τὴν γνώμην παραδέχεται Apologiam Memorabilium esse partem ultimam. ἴδε τοῦ αὐτοῦ καὶ Variae Lectiones p. 379.

Ἡ μὲν λοιπὸν ὑπόθεσις τοῦ Κ., εἰς οὕτως ἀσθενεῖς λόγους στηριζομένη, ὀλίγους, νομίζω, θέλει ἔχει τοὺς ὀπαδούς· ὅσα δ' ἐν τέλει τῆς πραγματείας προσέθηκεν εἴτ' ἐξ ἰδίας παρατηρήσεως ἐξαγαγὼν εἴτε ἀλλαχόθεν παραλαβὼν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ξ. ὡς ἱστορικοῦ, ὡς συγγραφέως καὶ ὡς ἀνθρώπου εἶναι καὶ ὀρθὰ καὶ πολλῆς σπουδῆς ἄξια. Καὶ ἂν ὁ φίλος Κυπριανὸς μετὰ τοσαύτην μελέτην τοῦ Ξ. καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ἀντὶ τῆς τολμηρᾶς ὑποθέσεως ἀφιέρωνε τὸν ὡραῖον αὐτοῦ κάλαμον εἰς πλατύτερόν τινα πλήρη καὶ πιστὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ξ. καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἤθελε πολὺ περισσότερον ὠφελήσει τὴν ἑλληνικὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, διότι ἤθελεν ἴσως πολλῶν τὴν προσοχὴν ἀποτρέψει ἀπὸ ἀηδῶν καὶ πολλάκις κακοήθων ἀναγνωσμάτων εἰς μελέτην τοσοῦτον ἡδέος καὶ χρηστοῦ προγονικοῦ συγγραφέως. Ἀλλ' εἴθε καὶ τὸ τελευταῖον ἐκεῖνο μέρος νὰ ἦναι ἱκανόν· εἴθε οἱ Ἕλληνες νεανίαι νὰ θεωρῶσιν ἔργον ἐθνικῆς φιλοτιμίας τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ νὰ μὴ νομίζωσιν ὅτι ἐκεῖνοι συνέγραψαν μόνον χάριν τῶν διδασκάλων.

Ἐν Σέρραις.

Ι. ΠΑΝΤΑΖΙΔΗΣ.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλλη

ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας

Κόνων Κόνωνος Κειριάδης (εἶπεν· ἐ
Ζωΐλου Μαραθώνιος χειροτο(νηθεὶς ὑ
Θησείων ἀγωνοθέ)της εἰς τ(ὸν ἐπὶ Ἀ
ο)υ ἄρχον(τος); (τήν τε πομπ)ὴν (ἔπ)
Θυσίαν συνετέλεσε(ν τῶι) Θησεῖ κα
π)άδος καὶ τοῦ γυμ(νικοῦ ἀγ)ῶνος ἐ
προνοηθεὶ)ς τοῦ μη(θένα τῶ)ν ἀγω
π(εσεῖν, ἔθηκεν) δὲ καὶ ἄθλα τοῖς ἀ
ἑλλ(είπων κατ)ὰ τὰ ἐψηφισμένα τῶι
ταῖς φ(υλαῖς τ)αῖς νικώσαις ἄθλα
δμο(ίως δὲ κ)αὶ τοῖς ἐκ τῶν(ν ἐθ)νῶν
ἔδωκ(εν δὲ κ)αὶ τε(τ θ)ουλε(ι καθὲ)
τάνε(σιν εἰς) Θυσίαν ΙΙ, ἀν(έθη)κεν δὲ
Θησ(έως τε)μένει εἰς ἣν ἀν(έγρ)αψε
ἅπ(αντα) ἀπολογίζεται (ἀν)ηλωκὼς
χιλ(ί)ας (τρ)ιακοσίας ἐνε(νήκοντα
ὧν ὠικο(νό)μηκεν ἀπεν(ή)νοχεν λό
πρὸς το(ὺς) λογιστὰς καὶ τ(ὰ)ς εὐθύ
ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος μνημονεύοντες
ἑαυτοὺς φιλοτιμουμένων καὶ ἑτοί
ἐπιμελείας, ἀγαθεῖ τύχει· δεδόχ
χόντας προέδρους εἰς τὴν ἐπιοῦσαν
τίσαι περὶ τούτων, γνώμην (δ)ὲ ξυμ
εἰς τὸν δῆμον ὅ(τ)ι δοκεῖ τ(εῖ βο)υ
Ζωΐλου Μαραθών(ι)ον καὶ στε(φαν)ῶ
νωι κατὰ τὸν νόμ(ο)ν εὐνοίας ἕν(ε
διατελεῖ περί τε τὴν (β)ουλὴν καὶ

νικαὶ ἀνέκδοτοι

τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη·

παιδὴ) Μιλτιά(δης
πὰ τοῦ) Δήμ(ου
υτὸν τὸν ἐ)πὶ Φαιδρί-
εμβε(ν εὐσχήμ)ονα καὶ τὸν
τὰ τὰ πάτρια καὶ τῆς λαμ-
πακή(σατο τὴ)ν ἐπιμέλειαν,
νι(ζομ(ένων) ἀδικήματι περι-
γωνισ(μένοις, σπουδῆς οὐ(θὲ)ν
δήμ(ω)ι, παρεσκεύασε(ν δὲ καὶ
τῶν τ(ε ἱπ)πέων καὶ τῶν ἐπ(ιλέκτων,
τάγμα(σιν, κ)αὶ ταῦτα ἀνέ(θηκεν,
σμιον δραχμὰς ΧΙΙΗ καὶ τοῖς πρυ-
καὶ στήλην ἐν τῶι τοῦ
τοὺς νικήσαντας, καὶ εἰς ταῦτα
ἐκ τῶν ἰδίων ὑπὲρ τὰς τρισ-
δραχμὰς, καὶ περὶ ἁπάντων
γους εἰς τὸ μητρῶιον καὶ
νας ἔδωκεν· ὅπως οὖν καὶ
ραίνωνται τῶν εἰς
μως διδόντων εἰς τὰς
(θαι) τεῖ βουλεῖ· τοὺς λα-
ἐκκλησίαν χρημα-
(βάλλεσθ)αι τῆι βουλῆι
λ(εῖ, ἐπαινέσ)αι Μιλτιάδην
σαι αὐτὸν χρυσῶι στεφά-
κε)ν καὶ φιλοτιμίας ἣν ἔχων
τ(ὸν) δῆμον τὸν Ἀθηναίων,

δεδόσθαι δὲ αὐτῶι καὶ τόπον ἀναθέ
στοκλεῖ τοῦ Ῥωμαίου· ἀναγορεῦσαι δὲ
τε τῶν ἐν ἄστει καινοῖς τραγωιδοῖς
σινίοις καὶ Πτολεμαίοις τοῖς γυμ
τόδε τὸ ψήφισμα τὸν γραμματέα
στήλην, ἐν ἧι καὶ οἱ νεικ(ή)κότες.

Ἡ βου
ὁ δῆ
Μεὶ
Ζωΐ
Μαρ

Ἐπὶ Φαιδρίου ἄρχοντος οἵδε ἐνί

τοὺς σαλπικτάς·
Καλλίστρατος Καλλιμάχου Ἀθηναῖος.
. . . . τοὺς κήρυκας·
Θεόδωρος Θεοδώρου . . Π . . . ς
τῶν ἐπιλέκτων (εὐ)αν(δ)ρίαι·
φυλὴ ἐνίκα Ἀτταλίς, ταξια(ρχοῦ)ντο(ς)
Τιμοκλέους τοῦ Τιμοκλέους Α . . .
τῶν ἐπιλέκτων ε(ὐ)οπλ(ίαι)·
φυλὴ ἐνίκα Αἰγεύς, ταξιαρχοῦ(ντος)
Ἀπολλοδότου τοῦ Ἡγίου Κολλ(υτέως).
τῶν ἐν ταῖς ἵπποις ε(ὐ)ανδρίαι)·
τάγμα ἐνίκα τὸ Ἰσιδώρου,
εὐοπλίαι τάγμα ἐνίκα τὸ Πύῤῥου.
τῶν ἱππέων εὐαν(δρί)αι·
φυλὴ ἐνίκα Λεωντίς, ἱ(ππ)αρχοῦντος
Φειδύλλου τοῦ Ἱέρωνος Α(ἰ)αλίδου.
τῶν ἱππέων εὐοπλίαι·
φυλὴ ἐνίκα Αἰαντίς, *Ταραντιαρχούντω(ν)*
Εὐθοίνου τοῦ Μοσχίωνος Μαραθωνίου

τει τῆς ἐπλοθήκης ἐν τῆι
τὸν στέφανον Διονυσίων
καὶ Παναθηναίων καὶ Ἠλευ
κοῖς ἀγῶσιν· ἀναγράψαι δὲ
τὸν κατὰ πρυτανείαν εἰς

λίδ
μοῖς
παίδα(ν
λου
βίωνο(ν.

κωνα τὸν ἀγῶνα (τῶν Θησεί)ων

παίδας πά(λην) τῆς δευτέρας ἡλικία(ς·
Σωκράτης Σωκράτ(ου Ο)ἰνεῖδος φυλῆς.
παίδα(ς ἐκ πά)ντων πάλην·
Εὐαγγέλ(ο)ς Ἀ(νδρ)έου Ἀθηναῖος.
(ἄνδρας) πάλην·
Λυσ . . . . . ράτου Ἀθηναῖος
(παῖδας π)υγμὴν τῆς πρώτης ἡλικίας·
(. . . . . Ἑ)ρμογένου Πτολεμαΐδος φυλῆς.
παῖδας πυγμὴν τῆς δευτέρας ἡλικίας·
. . . . ης Δημαινέτου Λεωντίδος φυλῆς.
παῖδας πυγμὴν τῆς τρίτης ἡλικίας·
. . . . ιος Ὑβρίστου Πτολ(εμ)αΐδος φυλ(ῆς.
(π)αῖδας ἐκ πάντων πυ(γμ.)ὴν
. . . . Θεος Μνησιθέου Ἀθηναῖος.
(ἄν)δρας πυγμήν·
(. . . . . Κ)αλλιστράτου Ἀθηναῖος.
(παῖδας παγ)κράτιον τῆς πρώτης ἡλικία(ς·
(. . . . . κ)λείτου Πτολεμαΐδος φυλῆς·
(παῖδας παγ)κράτιον τῆς δευτέρας ἡλικί(ας·

Πολυνίκου τοῦ Μοσχίωνος Μαραθωνίο(υ)
τῆι λαμπάδι τῶν παίδων·
ἐκ τῆς Ἀντιγένου παλαίστ(ρας)·
Ἀθηνόβιος Διονυσίου Λεωντίδος φυ(λῆς)·
τῆι λαμπάδι ἐκ τῶν ἄνων ἐφ(ήβων)·
Εὐαρχίδης Ἀνδρέου Ἀντιο(χίδ)ος φυλ(ῆς)·
τῆι λαμπάδι των ε(...)κων εγλ . .
. . . . . ς Λύκου Ἱππο(θων)τίδο(ς) φυλῆς·
τῆι λαμπάδι τῶν (ἱππ) έων·
Ἐχέδημος Ἀρχέτου Παν(διο)νίδος φυλῆς
παῖδας δόλιχον τ(ῆς) τρίτης ἡλικίας·
Ἀρίστων Ξενοκράτου / . . ντίδος φυλῆς
παῖδας ἐκ πά(ντων) δόλιχον·
Καλλιμέδων Φιλη (. . . Ἀθη)ναῖος.
ἄνδρας δ(όλιχον)·
Χ)αριελῆς Μεν . . . . . .
παῖδα(ς στάδιον τῆς πρώτης ἡλικίας·
Ἀπολλόδοτ(ος . . . . . ίδος φυ)λῆς.
π(αῖδας στάδιον τῆς δευτέρας ἡλικ)ί(ας)
Διονυ(σ . . . . . ίδος φυλῆς).
(παῖδας στάδιον τῆς τρίτης ἡλικ)ίας·
. . . . . ίδος) φυλῆς
. . . . (παῖδας ἐκ πάντων στάδιον)
. . . . . .
. . . . (ἄνδρας στάδιον)
. . . . . .
(παῖδας δίαυλον τῆς πρώτης ἡλικίας)
ΑΙ . . . . . .ου Ἀτταλίδος φυλῆς.
(παῖδας δίαυλον τῆς) δευτέρας ἡλικίας·
Πεισ(. . . . . Πανδι)ονίδος φυλῆς
παι(δας δίαυλον) τῆς τρίτης ἡλικίας·
Δημήτριος (. . . . . Ἱπ)ποθωντίδος φυλῆς·

(. . . . . τιμάχου Αἰγεῖδος φυλῆς·
(παῖδας παγκράτιον τ)ῆς τρίτης ἡλικίας·
. . . ος Ἀριστω(νύμ)ου Κεκροπίδος φυλῆς.
παῖδας ἐκ πάν(των) παγκράτιον·
. . σωπων Κάλλωνο(ς) Ἀθηναῖος.
ἄνδρας παγκράτιον·
Δημήτριος Ἀσκληπιοδώρου Ἀθηναῖος,
Ἀναξικράτης Ξενοκράτου Ἀθηναῖος.
δπλομάχων τῆς πρώτης ἡλικίας ἐν ἀσπιδίω(ι
καὶ δόρατι· Φιλόξενος Ἱερωνύμου Ἀκαμαντίδος φυ(λῆς.
ἐνθυρεῶι καὶ μαχαίραι τῆς π(ρ)ώτης ἡλικίας·
Θράσιππο(ς) Καλλίου Αἰγεῖδος φυλῆς.
τῆς (δευτ)έρας ἡλικίας ἐν ἀσπιδίωι καὶ δόρ(ατι·
Δη(μο)σθένης Θρασυμήδου Πτολεμαΐδος φ(υλῆς.
ἐν θυρεῶι καὶ μαχαίραι τῆς δευτέρας (ἡλικίας·
Σέλευκος Μάρκου Αἰαντίδος φυλῆς.
τῆς τρίτης ἡλικίας ἐν (ἀ)σπιδίωι καὶ δ(όρατι·
Βύδοξος Βύδόξου Ἱπποθωντίδος φυλῆς.
ἀκοντίζων ἐκ τῶν ἑ(ψή)βων·
Θεόφραστος Πρακλείτου Οἰνεῖδος φυλῆς.
ἵππωι λαμπρῶι·
Φειδύλλος (Ἱέρωνος) Λεωντίδος φυλῆς,
. . ΥΓΕΙ . Ι . . . . . (Ἀ)ρκέτου Πανδιονίδος φυλῆς,
. . . . . ΠΣΑ . . . . ύλου Ρ (α)μνο(ύσιος ?
Ἐχέδημος Ἀρκέτου Πανδιονίδος φ(υλῆς·
(ἀκάμ)πιον Ἐχέδημος Ἀρκέτου Πανδιονίδος φυ(λῆς.
(Ἱππ)ωι πολεμιστῆι δίαυλον ἐκ τῶν ἱππέων·
. . . . . ης Διοκλέους Κεκροπίδος φυλῆς.
δίαυλον ἐκ τῶν ἱππέων·
(Δ)ιονύσιος Ἀγαθοκλέους Αἰαντίδος φυλῆ(ς·
ἀκάμπιον ἐκ τῶν ἱππέων·
Δεξιφῶν Καλλιφάν(ου Ο)ἰνεῖδος φυλῆς·

παιδα(ς ἐκ πάντ)ων δίκυλον·
Σιληνὸς Λυκ(. . . . 'Αθηνα)ῆς·
ἄνδρας δ(ίκυλο)ν·
Θεόφραστος Ἡρα(κλ)είτου 'Αθηναῖος.
παῖδας πάλην τῆς πρώτης ἡ(λικίας)·
93 Νίκανδρος Δημητρίου 'Ερεχθεῖδος (φυλῆς).

[τόπος ἐνταῦθα μένων κενὸς

Ἐπὶ στήλης λίθου Ὑμηττείου ἐχούσης ἀέτωμα ὕψους περίπου 2,30, πλάτους 0,70, πάχους 0,25. Ἡ περιεργοτάτη αὕτη στήλη ἀνεσκάφη τεθρυπτομένη εἰς πολλὰ ὀγκώδη τεμάχια τῇ 17 Ἀπριλίου 1864, τὰς ἐφεξῆς δὲ ἡμέρας καὶ ἄλλα 2—3 ὁμοίου πάχους. Μόλις δὲ κατ' αὐτὰς ἠδυνήθημεν νὰ προσέξωμεν εἰς τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν τεμαχίων. Συνηρμόσαμεν τὴν πρώτην ταύτην ἐκ τεμαχίων 31, τὰς δὲ συμπληρώσεις ἐκάμαμεν, ὡς ὑπηγόρευαν τὰ τεμάχια ἄλλων στηλῶν, αἵτινες ἂν καὶ πολλαχῶς κολοβαί, εἶς τινας ὅμως τῶν κυριωτάτων ἐλλείψεων ταύτης ἔφεραν τὴν ποθουμένην ἀναπλήρωσιν, ὡς λ. χ. εἰς τὸν 12ον στίχον, εἰς τὴν λέξιν· *καθέσιμον*.

Τὰ γράμματα, ὄντα μεγαλήτερα μὲν ἐν ταῖς λέξεσι τοῦ ψηφίσματος, μικρότερα δὲ ἐν τῷ διπλίδῳ καταλόγῳ, φαίνονται τῶν πρὸ Χριστοῦ Ῥωμαϊκῶν ἐν Ἑλλάδι χρόνων· τοῦ τιμωμένου Μιλτιάδου τὸ ὄνομα εὑρέθη ἔτι καὶ ἐπὶ βάθρου ἐκδιδομένου κατωτέρω. Ὁ Φαιδρίας ὡς ἄρχων νῦν πρῶτον γνωρίζεται. Καινοφανῆ εἶναι εἰς ἐμὲ τὰ ἐν στίχ. 11 *ἐκ τῶν ἐθνῶν πάγματα*, οὐκ ἄλλα τινὰ ὄντα βεβαίως, ἢ *οἱ ἐν ταῖς ἔθνεσιν*, τοῦ 50 στίχ. Ὃς δ' ἐπιτρέπεται νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τοῦ ἑπομένου τῷ ψηφίσματι καταλόγου τῶν νικητῶν, ἦσαν τὰ τάγματα ταῦτα συγκείμενα ἐκ ξένων, ἢ διατριβόντων ἐν Ἀθήναις χάριν σπουδῆς γραμμάτων καὶ ὠργανισμένων καθ' ἑταιρίας, παρωνυμουμένας ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων πατρίδων των, ὡς σήμερον ἐν τοῖς πανεπιστημίοις τῆς Γερμανίας. ἢ καὶ ἐρχομένων ἐπὶ βραχὺ εἰς τοὺς ἀγῶνας, χάριν ἐπι-

δίκυλον ἐκ π(άντων)·
Χαρ(σιος Διο)κλέους Οἰνεῖδος φυλῆς.
ἀκόντιον ἐκ πάντων·
Διονύσιος 'Αγαθοκλέους Λιαντίδος φυλῆς.
ἀφ' ἵππου ἀκοντίζων·
(Δ)ημήτριος Ὑλλου Ἐρεχθεῖδος φυλῆς.
δηλοῖ τὸ τέλος τοῦ καταλόγου.]

δείξεως τῆς γυμναστικῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐν τοῖς ὅπλοις ἀρετῆς. Εἶχον δὲ ὡς ἐκ τοῦ 52ου καὶ 53ου στίχου βλέπομεν ἀρχηγοὺς δημότας 'Αττικούς. Τὸ δὲ Ταραντιναρχούντων ἐξηγεῖ ὀπωσοῦν τὴν λέξιν *Ταραντίνων*, ἣν ἔχει ἐπιγραφή τις ὁμοία μὲν, πολὺ δὲ κολοβή, ἐκτυπωθεῖσα παρὰ Α. Ῥαγκαβῇ ἐν τοῖς Antiq. Hellén. II, ἀρ. 904. Ἴσως δὲ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς λαμβάνει φῶς καὶ ἄλλη μία, ἥτις, ἐπὶ ἐπιστυλίου οὖσα, ἐν τῇ 'Αδριανείῳ στοᾷ διατηρουμένου, λέγει· «οἱ Ταραντῖνοι ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνέθ(ηκαν)» ἂν δηλ. παραδεχθῇ τις, ὅτι Ταραντῖνοι ἐν 'Αθήναις ὡς τάγμα ὠργανισμένοι ἐπολέμησάν ποτε τοὺς 'Αθηναίων ἐναντίους καὶ ἠρίστευσαν· ἀλλ' ἄν τις τοὺς Ταραντιναρχοῦντας καὶ τὰ τάγματά των διαστείλῃ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἢ, καὶ ἄνευ τούτου, ἰσχυρισθῇ αὐτοὺς ἰθαγενεῖς καὶ τεττιγοφόρους 'Αθηναίους, καὶ τοῦτο τὸ δέχομαι, βλέπων νικῶσαν φυλὴν 'Αττικὴν, Ταραντιναρχούντων δύω Μαραθωνίων, καὶ τότε ῥητέον ὅτι ἐκ τοῦ ὁπλισμοῦ αὐτῶν ἴσως τοῦ ἰδιάζοντος ἐκαλοῦντο τινὲς τῶν 'Αθηναίων ἱππέων Ταραντῖνοι· καὶ ἄλλοι ἄλλως. Ἄγνωστον ἐμοὶ καὶ τὸ ἐν στιχ. 12ο *καθέσιμον*, ἀργύριον βέβαια. Ἴσως παρακατέκ ἡ λέξις οὐχὶ ἐκ τοῦ καθίημι, ἀλλ' ἐκ τοῦ κάθεσις, καθέζω, ὥστε νὰ δηλοῖ περίπου· χρήματα χορηγούμενα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τὴν ἀξιοπρεπῆ ἢ τῆς ὅλης βουλῆς, ἢ ἐνίων μόνον ἀπόρων βουλευτῶν, ὡς τὰ νῦν λεγόμενα frais d' installation. Ἐγὼ μὲν οὕτω ἐκ τοῦ προχείρου· ἄλλος δ' ἄλλα εἰκαζέτω καὶ πιθανώτερα. Σεσημειώσθω δὲ καὶ τοῦτο,

ὅτι τὸ καθέσιμον τοῦτο ἔδωκεν οὐχὶ εἴς τι; ἅπαξ μόνον καὶ ἐκτάκτως ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ πλείονες, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τῶν δύο ἄλλων στηλῶν, καὶ ἴσως κατά τι ῥητὸν ψήφισμα ἐδίδετο, (ὡς τὰ βιβλία εἰς τὴν ἐν Πτολεμαίῳ βιβλιοθήκην,) ἀλλ' ὄχι πάντοτε 1200 δραχμαί, ἀφ' οὗ καὶ 600 μνημονεύονται ἐν μιᾷ τῶν προμνημονευθεισῶν στηλῶν. Καὶ τὰ ἐν τῷ 20 ᵗ καὶ 20 ᵍ στ. λεγόμενα, ὡς νέα, παρέσχον μοι πράγματα. Μετὰ πολλὰς δοκιμὰς προσέσχον τέλος εἰς τὰ ἐν στίχῳ 14 «καὶ ταῦτα ἀνέθηκε» καὶ ἐξέλαβον τὰ ἐκεῖ ἄθλα ὡς συνιστάμενα ἐξ ὅπλων καὶ δυνάμενα νὰ ἀνατεθῶσιν εἰς δημόσιον μέρος δαπάνῃ τινὶ ἰδίᾳ τοῦ παρασκευάσαντος αὐτά, ὅπερ δὰ ἐδέχοντο εὐχαρίστως καὶ οἱ λαβόντες αὐτὰ ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ἵνα διαμένῃ ἡ δόξα τῆς νίκης των· ἔπειτα ἐθεώρησα εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου συντελοῦσαν καὶ φράσιν τινὰ ἐν ἑτέρᾳ τοιαύτῃ στήλῃ ἔχουσαν οὕτω· «κατασκευάσας ὁπλοθήκην ἀξίως τοῦ δοθέντος αὐτῷ τ . . . .» ἔνθα τὴν τελευταίαν λέξιν συνεπλήρωσα, ἣν μὴ ἀδικῶ, διὰ τοῦ τόπου. Οὕτω λοιπὸν ἐννοῶ ὑπὸ τὴν λέξιν ὁπλοθήκην οὐχὶ οἰκοδομήν, ἀλλὰ θήκην, ἀρμάριον ὅπλων, ἐντεθειμένην ἐν τῇ *στοᾷ* τοῦ Ῥωμαίου, ἥτις ὅλως μοὶ εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν. Ἀσαφὲς δ' ἐμοὶ μένει καὶ τὸ διὰ τί τινὲς μὲν τῶν νικητῶν ἀναγράφονται ἁπλῶς Ἀθηναῖοι, ἄλλοι δὲ μὲ τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς των μόνον. Τὸ δὲ ἀκάμπιον τῶν στίχων 84 καὶ 80 εἶναι μόλις τεθησαυρισμένον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἐνρ. Στεφάνου, ἀναγινώσκεται δὲ καὶ ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ, τῇ παρὰ Λ Ῥαγκαβῇ. Τοσαῦτα περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης τῆς βριθούσης νέων πραγμάτων· προλέγω δὲ τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν, ὅτι αἱ ἄλλαι δύω βμοιαι στῆλαι ὀλίγα τινὰ μόνον περιέχουσι διάφορα τῶν ἐν ταύτῃ λεγομένων, τὰ δὲ πλεῖστα ταῖς αὐταῖς λέξεσι διατετυπωμένα, καὶ τὰ κυριώτερα, ἐφ' ὧν διστάζομεν, δὲν θέλουσιν ἴσως πολὺ διασαφηθῆ ἐξ ἐκείνων. Νῦν δὲ δίδομεν δευτέραν ἐπιγραφὴν σχετικὴν πρὸς τὴν ἀνωτέρω, τὴν δε·

2.

ὁ δ)ῆμος ὁ Ἀ(θηναίων
Μιλτι(άδην
Ζωΐλ(ου
Μαραθ(ώνιον
Εὔ)χειρ καὶ Εὐβουλίδη(ς ἐποίησαν.

Ἐπὶ βάθρου λίθου μέλανος Ἐλευσινίου, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἀποτεθραυσμένου, ὕψους 0,28 πλάτους 0,31, πάχους 0,33. Οἱ τεχνῖται οὗτοι Κρωπίδαι τὸν δῆμον, πλεονάκις ἀναφέρονται οὕτω ὁμοῦ ἐν ἐπιγραφαῖς. Εὔχειρ δὲ μόνον Εὐβουλίδου υἱὸς μνημονεύεται παρὰ Παυσανίᾳ 8,14,10. καὶ Εὐβουλίδης πάλιν μόνον 1,2,5.

Πρέπει δὲ, ὡς φαίνεται, καὶ ἄλλην ἐπιγραφὴν νὰ ἐπισυνάψωμεν ταῖς ἀνωτέρω, τὴν ἑξῆς, ἂν καὶ πολὺ κολοβήν.

3.

. .
. . ιμ . .
. . τεῖ βουλ(εῖ . .
. . Μελιτεὺς . .
. μενος καὶ τ . .
. σάμενος προς . .
. ινα μεν δεῖσθαι . .
. απαντα ἐπαγγέ(λλεται . .
. οι)ς τετελειωμένοις . .
. . τὰ κοινὰ τῆς πόλεως . .
. . ν επιτελεῖν· ἀγαθεῖ τ(ύχει δεδόχθαι τλ.
. . εἰ)ς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλη(σίαν χρηματίσαι κτλ.
γνώμην δὲ ξυ)μβάλλεσθαι τῆς βουλῆς (εἰς τὸν δῆμον, ὅτι δοκεῖ..
. . Μιλτιάδει Ζωΐλου Μαραθω(νίῳ . . .
. . ἐν Κεραμεικῷ· Μακρᾶς σ(τοᾶς . .
. δὲ αὐτῷ ἀτέλειαν τῶν ε . .

· των συνχρήσασθ. καὶ τοῖς . .
· ἑαυτῶι καθ' ὅτι ἐπηγγέλ(λετο . .
· τοῦ δήμου.

Ἐπὶ . . . ἄρχοντ)ος, ἐπὶ τῆς Ἱπποθωντίδ(ος . . .
. . Β)ουτάδης ἐγραμμάτ(ευεν . . .
· · τῆς πρυτα)νείας, ἐκκ(λησία) κυ(ρία . . .
· · τιμος Τιμ. . . . .
. . . . . .

Εἶναι αὕτη ἐπὶ λίθου Πενταλησίου, πανταχόθεν ἐλλιποῦς· ὕψους 0,35, πλάτους 0,20, πάχους 0,12· τὰ δὲ γράμματά της φαίνονται παλαιοτέρου σχήματος ἢ τὰ τῶν δύω προτέρων. Ἀναφέρεται λοιπὸν εἰς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον;

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Αὐγούστου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Ἐκ τῶν Ἀφροντάνου μύθων.

Ἀγελάδα, Αἰγίδα καὶ Προβατίνα, συντροφεύσασαι μὲ Λέοντα.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ λέγουν ὅτι μία ἀγελάδα,
Μιὰ αἰγίδα, καὶ ἡ τρίτη μιὰ ξαδέλφη των ἀμνάδα,
Κ' ἕνας λέων, ὅστις ἦτο ἡγεμὼν τὰς ἐπαρχίας,
Ἔκαμαν, τὰ τέσσαρά των μεταξύ των συντροφίαν,
Μὲ τοιαύτην συμφωνίαν,
Νὰ μοιράζωνται ἐξίσου, τυχὸν κέρδος καὶ ζημίας.
Εἰς τὰ δίκτυα τῆς αἴγας πιάσθηκε ἕνα ἐλάφι·
Τοὺς συντρόφους της ἀμέσως στέλλει καὶ τοὺς ἰδεάζει·
Ὅταν ἔρθασαν, ὁ λέων πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἐστράφη,
Καὶ μετρήσας μὲ τὰ νύχια: Τέσσαρες, τοὺς εἶπε μοῖρας
Διὰ τέσσαρας ἑταίρους· καὶ τὴν ἔλαφον μοιράζει·
Καὶ τὴν πρώτην τῶν μερίδων καθὼ βασιλεὺς ἐπῆρε
Αὐτὴ εἶναι ἰδική μου,
Εἶπε, καὶ ὁ λόγος εἶναι, καθὼς λέγ' ἡ λογική μου,
Ὅτι εἶμαι ἕνας λέων κ' ἐξ ὑμῶν καθεὶς ὑπείκει.
Ἡ δευτέρα κατὰ νόμον, εἰς ἐμὲ κι' αὐτὴ ἀνήκει,
Καὶ ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι, τὸ ἠξεύρετε καθεὶς σας,
Νόμος τοῦ ἰσχυροτέρου·
Καθὸ δὲ ἀνδρειοτέρου,
Καὶ τὴν τρίτην, σᾶς τὸ λέγω, μὴ μοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς σας.
Ἐὰν δὲ εἰς τὴν τετάρτην ἀπὸ σᾶς κανεὶς ἐγγίσῃ,
Εὐθὺς θέλω τὸν ξεσχίσῃ.

ΜΕΘΥΣΟΣ καὶ Η ΓΥΝΗ ΤΟΥ.

Ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Βάκχου, ἢ καὶ φίλος, δὲν πειράζει·
Εἶναι ὅμοιον τὸ πρᾶγμα, καὶ διόλου δὲν ἀλλάζει.

Τὴν ὑγείαν του χαλνοῦσε, καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸ πουγγί του·
Δὲν βαστᾷ πολὺ τὸ ἔχειν τοῦ μεθύσου κ' ἡ ζωή του.
Τὸ λοιπὸν αὐτὸς μιὰ μέρα ἐνῷ τόσαν εἶχε πίει,
Ὥστε εἶχε στὴν βαρέλαν τὰς αἰσθήσεις του ἀφήσει,
Ἡ γυνὴ αὐτοῦ τὸν παίρνει σ' ἕνα τάφον καὶ τὸν κλείει,
Τὸν ἀφῆκε ἐκεῖ μέσα ἥσυχα νὰ ξεμεθύσῃ.
Σὰν ἐξύπνησε, καὶ εἶδε πῶς ἦτο σαβανωμένος :
Ὦ ! μὲ ἅρπαξεν ἡ μοῖρα.
Εἶπ' ἀκόμα ζαλισμένος,
Κ' ἡ γυνή μου εἶναι χήρα ;
Αὐτὴ δὲ ἦτις πλησίον εἰς τὸ μνῆμα εἶχε μένει,
Καὶ ὡς λείψανον τοῦ ᾅδου κ.αὐτὴ ἦτο φορεμένη,
Μὲ φωνὴν πεποιημένην τὸν ἠρώτησε τί θέλει.
Ὁ ζωντόνεκρος τῆς λέγει : Ποῖος εἶσαι ; τί σὲ μέλει ;
Εἶμ' ὁ μάγειρος, τοῦ εἶπε, κι' ὁ κελλάρης τῶν δαιμόνων,
Καὶ τὸ φαγητὸν μοιράζω σ' ὅλων τῶν νεκρῶν τὰ πλήθη.
Ὦ ! αὐτὸς τῆς ἀποκρίθη,
Ἐγὼ δὲν πεινῶ, ψυχή μου, κρασὶ μαῦρον δός μου μόνον·
Φίλοι παῖδες, ὅταν ἕνα κακὴ ἔξις κυριεύσῃ·
Ἐντροπὴ ἀλλ' οὐδὲ φόβος δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἰατρεύσῃ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Αὐγούστου 31, 1861. Τεῦχος 16.

Περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας παρὰ Ῥωμαίοις.

Β'.

Ἐκ τοῦ προτέρου ἄρθρου ἐδείχθη ὅτι τὸ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζήτημα ἐπραγματεύθησαν ἐν Ἑλλάδι κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ἐπὶ Σωκράτους σοφισταὶ ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἔποψιν, εἶτα δὲ παραλαβόντες οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Περγάμῳ γραμματικοὶ ὅτι μετέτρεψαν αὐτὸ εἰς σκοπὸν πρακτικὸν, τὴν διόρθωσιν τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν· τοιοῦτον δρόμον χωρῆσαν τὸ ζήτημα δὲν εἶχε μεγάλην ἐπὶ τὴν γραμματολογίαν ῥοπὴν, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε πρῶτον ἐκινήθη ὁ ἀγών, ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία ἦτον ἤδη σχεδὸν τελεία· τὰ τρία γένη τῆς ποιήσεως εἶχαν φθάσει τὴν ὑπερτάτην ἀκμὴν, ἐκ δὲ τοῦ πεζοῦ λόγου δὲν ἔμενεν ἢ ὁ φιλοσοφικὸς διάλογος, ἐπειδὴ περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ ῥητορικὴν εἶχαν ὡς τότε ἀναδειχθῆ ἐξοχώτατοι τεχνῖται. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν Ἑλλάδι· ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ λαμβάνει τὸ ζήτημα πολὺ σπου-

δαιοτέραν τροπὴν, διότι μεταφέρεται ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχαν ἀκόμη οὔτε τὴν γλῶσσαν κανονισμένην, οὔτε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀξίους λόγου τινός· διὸ καὶ παραιτήσαντες τὴν φιλοσοφικὴν ὄψιν τοῦ ζητήματος ἐτράπησαν εἰς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης· καὶ εὐθὺς διακρίνονται ἐν τῇ γραμματολογίᾳ τὰ δύο κόμματα, τῶν μὲν βουλομένων νὰ μετασχηματίζωσι τὴν ἄμορφον ἔτι τότε γλῶσσαν πρὸς ἀναλογίαν, τῶν δὲ ἀποδεχομένων ἐν πᾶσι τὴν καινὴν συνήθειαν. Καὶ ἀφοῦ πολὺν καιρὸν ἠγωνίσθησαν τὰ κόμματα ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ γνώμη τῶν Ἀναλογικῶν, καὶ τότε πρῶτον ἄρχεται ἡ κλασικὴ περίοδος τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας· συνέβη δὲ ἡ ἐπικράτησις κατὰ τοὺς χρόνους Κικέρωνος καὶ Ἰουλίου Καίσαρος, τῶν πρώτων κλασικῶν, διότι οἱ πρὸ αὐτῶν ζήσαντες ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς οὔτ' εἶναι οὔτε τάσσονται ἐν κλασικοῖς.

Ἐκ τούτων κατανοεῖ πᾶς εὐκόλως τὴν μεγάλην σημασίαν ἣν ἔχει παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ζήτημα, ἀφοῦ ὁ κυριώτατος καὶ βαθύτατος χαρακτὴρ ὁ διακρίνων τὴν κλασικὴν περίοδον τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας τῶν πρότερον εἶναι ἀκριβῶς τοῦτο, ἡ ἐντελὴς ἐπικράτησις τῆς ἀναλογίας ὑπὲρ τὴν ἀνωμαλίαν· πρὸς τούτῳ δὲ, ἐπειδὴ τὸ ἡμέτερον ἔθνος εὑρίσκεται σήμερον καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ὡς πρὸς πολλὰ ἄλλα εἰς παρομοίαν κατάστασιν εἰς ἣν εὑρίσκετο ἡ Ῥώμη τοὺς χρόνους ὅτε ἐκινήθη τὸ ζήτημα τοῦτο, χρησιμώτατον φαίνεται νὰ σπουδάσωμεν ἐπιμελῶς τί ἐποίησαν τότε οἱ Ῥωμαῖοι, τίνας δοκιμὰς ἔκαμαν, πῶς εἰργάσθησαν εἰς καλλιέργειαν τῆς ἰδίας γλώσσης, τίς τῶν δοκιμῶν ἐπέτυχε καὶ τίς ὄχι, ἵνα ἐφαρμόσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ, ἢ κἂν παρόμοια, καὶ νὰ μὴ τρέχωμεν εἰς τὰ τυφλὰ ἀπὸ δοκιμῆς εἰς δοκιμὴν, ἀλλὰ νὰ κερδίσωμεν τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας ὠφέλειαν, μιμούμενοι μὲν ἐκεῖνα ἅπερ ὠφέλησαν τοὺς πρότερον ζήσαντας, ἀποφεύγοντες δὲ τὰ ζημιώσαντα. Τώρα σκοπὸν ἔχω ἐν τούτῳ τῷ ἄρθρῳ νὰ ἐκθέσω συντόμως τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος

ἐν Ῥώμῃ, εἶτα δὲ μεταβὰς εἰς τὰ ἡμέτερα νὰ ἐξετάσω πῶς ἔχει πρὸ ἡμῶν κατὰ τούτους τοὺς χρόνους τὸ ζήτημα, καὶ τίνα ὀλίγα συμφέρει νὰ βαδίσωμεν ὁδηγοὺς ἔχοντες τοὺς Ῥωμαίους.

Γνωστὸν εἶναι ὅτι ἡ Ῥώμη πολὺ ἀργὰ ἤρχισε νὰ προσέχῃ καὶ εἰς ἄλλας τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ εἰς τὴν περὶ τοὺς λόγους· ἐν ᾧ ἡ πόλις ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. μόλις τὸ 240 μνημονεύεται τὸ πρῶτον πρόσωπον ἐν τῇ γραμματολογίᾳ, ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος· ἦτο δὲ ὁ ἀνὴρ ὄχι Ῥωμαῖος, ἀλλ' Ἕλλην, ἐξ οὗ καὶ φαίνεται, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἤξευραν πῶς ν' ἀρχίσωσι τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' ἦτο χρεία ξένος ἄνθρωπος νὰ ὑποδείξῃ τὴν μέθοδον. Ὅλον δὲ τὸ μακρὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ 753—240 εἶναι κενὸν, καὶ κατ' αὐτὸ οἱ Ῥωμαῖοι ἄλλο τι δὲν εἶχαν ἢ ἀτεχνά τινα θρησκευτικὰ ᾄσματα καὶ ὀλίγα δημοτικά, ἅπερ, ἂν τις εἰκάσει ἐκ τοῦ πεζοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ῥωμαίων δήμου δὲν θὰ εἶχαν οὐδὲ τόσην κἂν ἀξίαν ὅσην ἔχουσι τὰ δημοτικὰ τοῦ ἑνὸς ἡμῶν ᾄσματα. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὀλίγα πράγματα ἦσαν τὸ μόνον κτῆμα καὶ ἡ τροφὴ τοῦ Ῥωμαίων δήμου· ἡ δὲ γλῶσσα πρὸ τοῦ Λιβίου Ἀνδρονίκου θὰ εὑρίσκετο εἰς πολὺ χειροτέραν κατάστασιν τῆς καθ' ἡμᾶς λαλουμένης, διότι ἡ γλῶσσα πάσχει ἐκεῖνο ὅπερ λέγουσιν οἱ κηπουροὶ περὶ τοῦ ὕδατος τῶν φρεάτων, ὅτι ὅσον δουλεύεται τόσον γίνεται καυφότερον καὶ πρὸς πόσιν ἡδύτερον· ἡ τότε δὲ Ῥωμαϊκὴ γλῶσσα θὰ εἶχεν ὅπως ἔχει πᾶσα γλῶσσα μὴ γραφομένη, φθόγγους συγκεχυμένους εἰς τὸ στόμα τοῦ πλήθους, οὓς δὲν εἶναι εὔκολον νὰ πήξῃς ἐν τῇ γραφῇ, ἀλλὰ πρέπει νὰ προηγηθῇ πεῖρα καὶ χρόνος μέχρις οὗ κανονισθῇ ἡ ὀρθογραφία· ἔπειτα ὀνόματα καὶ ῥήματα μὲ κουρευμένας καταλήξεις, ταὐτὸν ὅπερ βλέπει τις ἐν τῇ παρ' ἡμῖν λαλουμένῃ, καθ' ἣν τόσον συγχέονται τὰ τέλη μάλιστα τῶν λέξεων ὥστε φαίνεται ὅτι ἡμία διώκουσα τὴν ἄλλην τῆς ἀποτρώγει τὴν οὐράν· περὶ δὲ συντάξεως οὐδεὶς λόγος, διότι ἡ σύνταξις εἶναι τέχνης ἔργον· πρόσθες τώρα εἰς αὐτὰ καὶ τὴν σύστασιν τοῦ ἐν Ῥώμῃ δήμου, ὅστις δὲν ἦτον, ὡς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλε-

σιν, ὁμόφυλος καὶ ὁμογενής, ἀλλὰ συνεκροτεῖτο ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν καὶ γλωσσῶν τῆς Ἰταλίας, καὶ θὰ φαντασθῇς κἄπως τὴν σύγχυσιν καὶ τὸν θόρυβον τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ τότε Λατινικῇ γλώσσῃ.

Τοιαύτην εὗρε τὴν γλῶσσαν ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος ὅτε ἐπεχείρησε νὰ παραθέσῃ τοῖς Ῥωμαίοις τι Ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης. Καὶ ἐκλογὴν μὲν δὲν ἔκαμεν ὁ Λίβιος τοῦ ποίᾳ τινὰ ἑλληνικὰ μεταφραζόμενα ἦσαν τότε κατάλληλα πρὸς τὸν σκοπόν· ἀλλὰ κλείσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔτεινε τὰς χεῖρας καὶ συνέλαβεν ἐν πρώταις τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὁμήρου, εἶτα δὲ καὶ δράματα τῶν τριῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος τραγικῶν, καὶ ταῦτα μετέφερεν εἰς τὸ Λατινικὸν ἰδίωμα. Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων δυσκολιῶν πρὸς μετάφρασιν τοιούτων καλλιτεχνημάτων ἦρχετο καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι ἡ Ῥωμαίων γλῶσσα τότε ἄλλον στίχον δὲν εἶχεν ἢ τὸν πολύκροτον Saturnium, ἄτεχνον καὶ ἀσυνάρτητον πρᾶγμα, ἔδει δὲ δι' αὐτοῦ ν' ἀποδοθῇ ὁ τεχνικώτατος ἑξάμετρος τοῦ Ὁμήρου καὶ τὰ τῶν τραγικῶν ποικίλα καὶ σύνθετα μέτρα. Μὲ τοιαῦτα ὄργανα καταχειρίσας τὴν ἐργασίαν ὁ Λίβιος δὲν ἦτο βέβαιος ἐλπίζω νὰ κατορθώσῃ γενναῖόν τι· ὁ Κικέρων παραβάλλει τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Λιβίου πρὸς τὰ σκληρὰ ἔργα τοῦ Δαιδάλου, ἐγὼ τὴν φαντάζομαι ἀκόμη χειροτέραν τῆς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ῥουσιάδου μεταφράσεως. Τὴν αὐτὴν ὁδὸν τῶν μεταφράσεων ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετὰ τὸν Λίβιον ποιηταί, ἔτειναν τὰς χεῖρας καὶ ἔλκοντες δράματα Εὐριπίδου, καὶ τὸ μάλιστα παράξενον Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους μετέφεραν αὐτολεξεί ἢ μικρὸν παραφθείροντες εἰς τὸ Λατινικὸν χωρὶς νὰ σκέπτωνται ἂν ἀντέχῃ ἡ γλῶσσα πρὸς ἀπόδοσιν τοιούτων ἔργων.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἤρχισεν ἡ ἐργασία καὶ ἠναγκάζοντο οἱ ποιηταὶ ὅπως κατορθώτωσι τοὺς στίχους ποῦ μὲν νὰ λεαίνωσι

ποῦ δὲ νὰ συμπληρῶσι τὰς καταλήξεις ἃς συγκεχυμένως ἐρρέγγετο τὸ πλῆθος, καὶ οὕτω πως ἐδόθη πρώτη ἀφορμὴ πρὸς *ἀναλογίαν*, ἣν δὲν ἠκολούθουν μὲν οἱ ποιηταὶ ἐν ἐπιγνώσει καὶ κατὰ συνείδησιν, ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τῆς ἐργασίας ἔφερεν αὐτοὺς καί τοι ἀσυνειδήτως εἰς ταὐτό. Πολὺ δὲ μᾶλλον κῦξησεν ἡ πρὸς ἀναλογίαν σπουδή, ὅτε ὁ ποιητὴς Ἔννιος, πρῶτος κατιδὼν τὴν ἀσχημίαν τοῦ Σατουρνίου στίχου ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλῃ ἐπὶ τῆς γλώσσης τὸν δακτυλικὸν ἑξάμετρον· ἀλλ' αἱ λατινικαὶ λέξεις εὔκολα καὶ εἰρηνικῶς δὲν ἐδέχοντο τὸν ζυγὸν καὶ ἦτο χρεία νὰ κρατῇ ὁ Ἔννιος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ποιηταὶ εἰς τὴν χεῖρα ὄργανα, δι' ὧν τεμνοντες ἢ μεταστρέφοντες νὰ ἐκβιάζωσι τὴν ἑκάστοτε δυσπειθοῦσαν λέξιν.

Οἱ κόποι καὶ οἱ ἀγῶνες τούτων τῶν ἀνδρῶν καὶ τοι ἄξιοι τιμῆς δὲν κατώρθωσαν μέγα τι, διότι πρῶτον μὲν δὲν ἠκολούθουν κατὰ συνείδησιν τὸ μέτρον τῆς ἀναλογίας, ἀλλ' ἐβάδιζον τυφλά· οὔτε πάντες δὲ εἰργάζοντο καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ἄλλος μὲν ἐκ τῆς γενικῆς itineris κατεσκεύαζεν ἀνάλογον ὀνομαστικὴν itiner, ἄλλος ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς iter ἀνάλογον γενικὴν iteris· ἔπειτα καὶ ὁ ὀλίγος καρπὸς τῆς πρὸς ἀναλογίαν σπουδῆς τῶν ποιητῶν δὲν διεθέθη εἰς τὰ πλήθη, ὅπερ εἶναι τὸ ἀναγκαιότατον, νὰ συνειθίσωσι τὰ αὐτία τῶν κοινῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ ὁμαλὸν καὶ κανονικόν. Καὶ περίστατο μὲν ὁ Ῥωμαίων δῆμος εἰς τὸ θέατρον ὅτε ὁ Λίβιος, ἢ ὁ Ναίβιος, ἢ ὁ Ἔννιος ἐδίδασκον τραγῳδίας ἢ κωμῳδίας· ἀλλὰ δὲν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων εἴς τε τὰς ἄλλας καλὰς τέχνας καὶ τὴν ποίησιν, οὐδ' ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ δεξιοὶ θεαταὶ περὶ ὧν λέγει ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Βατράχοις, ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ λεπτὴ ἐπίκρισις καὶ τὸ ζύγισμα Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς

εἰ δὲ τοῦτο καταφοβεῖσθον, μήτις ἀμαθία προσῇ
τοῖς θεωμένοισιν, ὡς τὰ
λεπτὰ μὴ γνῶναι λεγόντοιν,

μηδὲν ὀρρωδεῖτε τοῦθ' . . . . . ;
αἱ φύσεις τ' ἄλλως κράτιστα,
νῦν δὲ καὶ παρηκόνηνται.
Μηθὲν οὖν δεῖσητον, ἀλλὰ
πάντ' ἐπέξιτον, θεατῶν γ' οὕνεχ', ὡς ὄντων σοφῶν.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι θεαταὶ ἔχασκαν μᾶλλον εἰς τὰς παρασκευὰς καὶ τὸν λοιπὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ὄγκον ἢ ἐτέροντο ἐκ τῆς ποιήσεως· διὰ κὐτὸ καὶ ποτὲ δὲν ἔγεινεν ἡ ῥωμαϊκὴ γραμματολογία δημοτική, οὐδ' ἀνέθρεψε τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος ἡ ποίησις, ὡς τὸ Ἑλληνικόν. Ὥστε ἐν τηλικαύτῃ ἀδιαφορίᾳ τοῦ πλήθους ἡμικρὰ κίνησις ἣν ἔδωκαν οἱ πρῶτοι ποιηταὶ πρὸς ἀναλογίαν τῆς γλώσσης δὲν ἔρριψε ῥίζας, διότι ἵνα ῥιζώσῃ ἡ αἴσθησις τοῦ ὁμαλοῦ καὶ κανονικοῦ εἶναι χρεία τὸ πλῆθος ν' ἀγαπήσῃ τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν ἢ τῶν συγγραφέων, νὰ τὰ ἐκμανθάνῃ, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ νὰ τέρπηται καὶ εὐφραίνηται ἐν αὐτοῖς.

Οὕτω μὲν βραδέως ὑπεισήρχετο εἰς τὸ πλῆθος τὸ μέτρον τῆς ἀναλογίας· οἱ δὲ ποιηταὶ τούτων τῶν χρόνων, ὡς καὶ πρότερον εἶπα, δὲν εἶχαν καὶ αὐτοὶ κατορθώσει γενναῖόν τι οὔτε περὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, πολλῷ δ' ἔλαττον πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφὴν τῶν ποιημάτων. Ὁποία ἀνωμαλία καὶ ταραχὴ ἐκράτει τότε κατὰ τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν δεικνύει τὸ ἑξῆς, ὅτι ἡ λέξις **penus** εἶχε τέσσαρας διαφόρους γενικὰς peni, peneris, peniteris, penoris· πόσον δ' ὀλίγον εἶχαν ἐννοήσει τὴν ἑλληνικὴν τέχνην οἱ ποιηταὶ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑξῆς παραδειγμάτων. Ἔννιος, ὁ κράτιστος πάντων τῶν τότε ποιητῶν, ὃν οἱ μεταγενέστεροι ἀποκαλοῦσιν Ὅμηρον, ἔκαμνε τόσην κατάχρησιν τοῦ παιγνίου τῆς παρηχήσεως, ὥστε κινεῖ τὴν ἀηδίαν παντὸς ὅστις καὶ μετρίως ἐγεύθη τεχνικῆς ποιήσεως.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti
Mater optima optimarum multo melior mulierum.
Stultust qui cupida cupiens cupienter cupit.

Νεώτερος δὲ τοῦ Ἐννίου τεχνίτης, ὁ Ἀκκούβιος, ποιητὴς

τραγῳδιῶν ἐκ τῶν μάλιστα εὐδοκιμησάντων μετέφραζεν ἢ παράφερων μετεποίει ἑλληνικὰ δράματα τόσον ἀτέχνως, ὥστε ὁ παραναγινώσκων τὰς ἑλληνικὰς λέξεις παρὰ τὰς τοῦ Ἀκκουβίου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ γελάσῃ

Nerei repandirostrum et incurvicervicum pecus

ἔβλα τί νομίζεις ὅτι εἶναι ἐκεῖνο τὸ τέρας τὸ **incurvicervicum**; αὐτὸ εἶναι ἡ ὡραία ἑλληνικὴ λέξις *κυρταύχην*· καὶ δὲν ἐπερίμενέ τις βέβαια κατὰ λόγον σκεπτόμενος μείζονα ἐπιτυχίαν τῶν ἔργων, ἀφοῦ οἱ ποιηταὶ εὗρον τὴν γλῶσσαν εἰς τόσῳ ἀθλίαν κατάστασιν, πρωτοῦ δὲ σπουδάσωσι τὴν φύσιν αὐτῆς. πόσον ἀντέχει εἰς σύνθεσιν λέξεων, πόσον εἰς τὰς ἄλλας τεχνικὰς χρείας ἤρχισαν νὰ μεταφέρωσιν ἑλληνικὰ δράματα ἐξόχου τέχνης.

Τοὺς πρώτους τούτους ποιητὰς ἠκολούθησαν ἄλλοι, ἐν οἷς ἐξέχει μάλιστα ὁ Πλαῦτος, οἵτινες, ὡς εἰκός, ἐκαλλιέργησαν ἐπὶ πλέον τὴν γλῶσσαν ἐκβιάζοντες αὐτὴν πρὸς ἀναλογίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς ποιήσεως πολύ τι δὲν κατωρθώθη. Πλειότερον πρὸς διδασκαλίαν τοῦ πλήθους ἔπραξαν οἱ ῥήτορες καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, ὅτε μάλιστα ἔπαυσεν ἡ παλαιὰ ἁπλότης καὶ κοσμιότης τῶν ἠθῶν τοῦ δήμου, καὶ τὸ πλῆθος ἵνα κινηθῇ πρὸς πρᾶξιν ἦτο χρεία νὰ καταδημαγωγηθῇ. Ἔκτοτε οἱ προϊστάμενοι τῶν πολιτικῶν κατενόησαν, ὅτι δὲν ἐξαρκεῖ πλέον πρὸς πειθὼ λόγος ἁπλοῦς καὶ παρακέλευσις ξηρὰ ὡς προτοῦ, ἀλλ' ἔχουσι χρείαν τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν καὶ μαγγανειῶν, καὶ εὐθὺς ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλλήνων ῥητόρων, καὶ ἐξ αὐτῶν ἄκρας μέσας ἀποσπῶντες ἐστόλιζαν τὸν λόγον. Οἱ ἐπὶ τὸ τεχνικώτερον ἐξειργασμένοι οὗτοι λόγοι ἔσχον μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τὸ πλῆθος, διότι καὶ συχνοὶ ἦσαν καὶ φυσικὰ ὁ Ῥωμαίων δῆμος ἔκλινε πρὸς τὰ πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα μᾶλλον ἢ τὴν ποίησιν· ἡ δὲ γλῶσσα τῶν τεχνικῶν ῥητόρων εἶχεν ἱκανὸν μέρος ὁμαλότατος καὶ ἀναλογίας, διότι οἱ πλεῖστοι τῶν τότε πραττόντων τὰ πολιτικὰ ἦσαν τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἄνδρες δη-

λαδὴ ἐκ παίδων σπουδάζοντες τὰ ἑλληνικά, καὶ λαλοῦντες κατ' οἶκον πολὺ ὁμαλωτέραν γλῶσσαν ἢ τοῦ πλήθους οἱ ἄνθρωποι· εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι οἱ εὐτυχήσαντες νὰ γεννηθῶσιν ἐκ γονέων εὐγενῶν παντοῦ καὶ πάντοτε καὶ περὶ τοὺς τρόπους καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν εἶναι χαριέστεροι καὶ ὁμαλώτεροι τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων· καὶ ἔζων τότε ἐν Ῥώμῃ εὐγενεῖς οἰκογένειαι σφόδρα πολλαί, αἵτινες καὶ τὰ πολιτικὰ κατεῖχον αὐταί, καὶ πᾶσα οἱαδήποτε κίνησις κατὰ τὴν πόλιν ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανε τὴν ἀφορμήν. Ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκογενείαις εἶχε μικρὸν πρὸ τοῦ Κικέρωνος μορφωθῇ γλῶσσά τις καὶ κατὰ τὴν προφορὰν ῥυθμοτέρα καὶ κατ' ἄλλα ὁμαλωτέρα πολὺ τῆς τοῦ πλήθους· καὶ αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ πολυθρύλλητος τοῦ ἄστεως γλῶσσα ἡ urbanitas, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν sermo plebejus. Τοιαύτην γλῶσσαν μετεχειρίζοντο τῶν τὰ πολιτικὰ πραττόντων οἱ τεχνικοὶ ῥήτορες· ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἵνα κινήσωσι τὸ πλῆθος, τὸ ἄπειρον λόγων, μετεχειρίζοντο αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις τοῦ ὄχλου, καὶ παραπολὺ ηὐδοκίμουν οἱ δεύτεροι οὗτοι ῥήτορες, ἐπειδὴ τὸ πλῆθος ἀκοῦον τὴν γλῶσσάν του ἐκινεῖτο· ἔπειτα δὲ ὁμολογητέον, ὅτι φυσικὰ ἡ τοῦ πλήθους γλῶσσα ἔχει δύναμιν καὶ ἰσχύν, διότι εἶναι πρᾶγμα χλωρὸν καὶ ζωντανόν, ἐν ᾧ ἡ πρὸς ὁμαλότητα καὶ ἀναλογίαν ῥυθμισθεῖσα ἔχουσα πολλὰς ἀρετὰς ποτὲ δὲν φθάνει εἰς ἰσχὺν καὶ δύναμιν τὴν τοῦ πλήθους.— Κράτιστοι τῶν τεχνικῶν ῥητόρων πρὸ τοῦ Κικέρωνος ἀπεδείχθησαν Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ νεώτερος καὶ ὁ Γάϊος Γράγχος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἵστανται ἔξω τοῦ χοροῦ τῶν κλασικῶν.

Οὕτω πως ὡς ἔγγιστα ἐκυλίετο ἡ Λατινικὴ γλῶσσα ὅτε πλῆθος Ἑλλήνων γραμματικῶν ἔφθασαν εἰς Ῥώμην καὶ ἤρχισαν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ νὰ διδάσκωσι ῥητορικήν, γραμματικὴν καὶ ἄλλα μαθήματα· ἡ παράδοσις τῆς γραμματικῆς ἔφερεν αὐτοὺς κατ' ἀνάγκην εἰς ἀνάπτυξιν τοῦ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζητήματος, καὶ ἐρρίζωσεν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην μάθησιν ἐν Ῥώμῃ ἡ γραμματική, διότι ἦτο σπουδὴ ἀθῴα, ἐξ ἧς δὲν ἐφοβοῦντο

οἱ περὶ τὸν Κάτωνα νὰ διαφθαρῶσι τὰ χρηστὰ τῶν πολιτῶν ἤθη. Καὶ τοὺς σοφιστὰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐδίωξαν ἐκ ψηφίσματος τῆς βουλῆς πτοηθέντες πρὸς τὴν δεινότητα καὶ δισσολογίαν τοῦ Καρνεάδου· ὡς καὶ τοὺς ἰατροὺς ἐδίωξαν, ἐκ φόβου μὴ δηλητηριάζωσι τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ ὁ Κάτων ἵνα δείξῃ ὅτι δὲν ἔχουσι χρείαν ξένων ἰατρῶν ἐκάθητο καὶ συνέγραφε περὶ τῶν φαρμάκων ὅσα πρὸς ὑγείαν μετεχειρίζετο αὐτὸς κατ' οἶκον, φασκομηλέαν, ἡδύοσμον καὶ τὰ παρόμοια. Ἀλλ' ἐν ᾧ πρὸς τὰς ἄλλας μαθήσεις οὕτως εἶχον ὑπόπτως οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς Ἕλληνας γραμματικοὺς ἐτίμων καὶ ἐθεράπευον· δι' αὐτὸ καὶ ἐδίδαξαν ἐν Ῥώμῃ ὄχι κοινοί τινες, ἀλλ' ἄνδρες ἔξοχοι, οἷος ὁ Κράτης, ὁ κορυφαῖος τῆς σχολῆς τῆς Περγάμου, ὅστις ἐλθὼν τὸ 155 π. Χ. διέτρ ψεν ἐκεῖ μακρὸν χρόνον καὶ θεωρεῖται πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γραμματικῆς ἐν Ῥώμῃ. Ἐδίδασκον δὲ οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ Λατινικὴν γραμματικὴν, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα κεῖται ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ γραμματολογίαν, ὅτι αὐτοὶ ἤνοιξαν τῶν Ῥωμαίων τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ χωρίσωσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ γλώσσῃ τὰ μέρη τοῦ λόγου, τὰς κλίσεις, καὶ πάντα τὰ ἄλλα πάθη, ἐν τούτοις δὲ νὰ διακρίνωσι τί ἀνάλογον καὶ τί ἀνώμαλον, καὶ οὕτως ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ καὶ μεταχειρίσει τῆς ἰδίας γλώσσης νὰ καταλάβωσι τὸ βάρος τοῦ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζητήματος. Καὶ εἶναι πιθανώτατον ὅτι Ἕλληνες εἶναι οἱ πρῶτοι δείξαντες τοῖς Ῥωμαίοις, ὅτι ὑπάρχει ἀναλογία καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ, καὶ αὐτὴν νὰ διώκωσιν ἂν ἔχωσι πόθον νὰ φιλοτεχνήσωσι καὶ αὐτοὶ ποτὲ ποιήματα καὶ συγγράμματα ἀξια λόγου. Ἕλλην γραμματικὸς, ὁ Δίδυμος, περὶ οὗ μαρτυρεῖ ἡ παράδοσις, ὅτι ἦν οἰκεῖος τῷ Καίσαρι καὶ ἐβοήθει αὐτὸν εἰς τὰ ἔργα του, ἔγραψε πρῶτος σύγγραμμα *περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις ἀναλογίας*· μετὰ δὲ Τίρων, ὁ ἀπελεύθερος τοῦ Κικέρωνος, περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, de usu atque ratione linguae latinae. Παραλείπω δὲ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν Ἑλλήνων γραμματι-

κῶν, ὅσοι πραγματευθέντες ὑπ' ἄλλας ὄψεις τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν θὰ κατεφέροντο οὐχ ἧττον καὶ ἄκοντες εἰς τὸ προκείμενον ζήτημα, οἷον τὸν Φιλόξενον, συγγράψαντα *περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου*, τὸν Ἀπίωνα, περὶ τῆς *Ῥωμαϊκῆς* διαλέκτου, καὶ ἄλλους συχνούς.

Ἀφοῦ κατὰ μικρὸν οὕτω διεδόθησαν διὰ τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν αἱ περὶ γλώσσης σπουδαὶ ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κατανοῶσιν ἐν ἐπιγνώσει πλέον καὶ κατὰ συνείδησιν τὸ βάρος τοῦ πράγματος καὶ τὴν χρείαν τῆς ἐφαρμογῆς ἐπὶ τὴν ἰδίαν γλῶσσαν· καὶ ἰδοὺ εὐθὺς ὁ Κικέρων, ὅστις καταδείξας ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὴν σημασίαν τῆς ἀναλογίας περὶ τὴν γλῶσσαν ἔδρεψε καρποὺς τιμιωτάτους· διότι ἐκεῖνο καθ' ὃ ὑπερέχει τῶν πρὸ αὐτοῦ ὁ Κικέρων κυριώτατα εἶναι, ὅτι ἔκαμε χρῆσιν τῆς ἀναλογίας ἀφθόνως καὶ ἐν ἐπιγνώσει, ἐν ᾧ ἐθήρευον μὲν καὶ οἱ πρότερον τύπους ἀναλόγους, ἀλλὰ κατεφέροντο εἰς τὸ πρᾶγμα τυφλὰ καὶ ἀσυνειδήτως, καὶ ποῦ μὲν ἐχώρουν τὴν ὀρθὴν, ἄλλοτε δὲ τὴν ἐναντίαν. Καὶ Θεωρητικὸν μὲν σύγγραμμα δὲν συνέγραψεν ὁ Κικέρων περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, ἀλλὰ πόσον ἠσπάζετο τὴν ἀρχὴν φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ ὅτι, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ πρὸς αὐτὸν προσεφώνησε τὸ περὶ ἀναλογίας σύγγραμμά του· δεικνύει δὲ καὶ ὁ ἀπελεύθερος Τίρων ὅστις, ὡς ἤδη ἐρρέθη, συνέγραψε περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος· ἦτο δὲ ἡ εὐδοκίμησις τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος τηλικαύτη ὥστε ἔφραττε τὰ στόματα πάντων ὅσοι ἤθελαν νὰ μέμνωσιν ἐπὶ τῆς κοινῆς συνηθείας, καὶ τυφλοὶ μόνον δὲν ἔβλεπον, ὅτι ὅστις τοῦ λαιτοῦ θέλει νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν λόγοις πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν ὡς ὁ Κικέρων.

Τὸ δὲ καλλίτερον Θεωρητικὸν σύγγραμμα ὅπερ συνεγράφη περὶ ἀναλογίας ἐξεπόνησεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ· ὁ μέγας αὐτὸς ἀνὴρ ἐν ᾧ διέτριβεν ἐν Γαλατίᾳ πολεμῶν τοὺς σκληροὺς ἐκείνους πολέμους καὶ διαβουλευόμενος αὐτοκρατορίαν ἔκλεπτε καιρὸν καὶ συνέγραψε δύο βιβλία de analogia, ἐν οἷς ἐδείκνυε διὰ

λόγων ἀσφαλῶν, ὅτι ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα μίαν καὶ μόνην ὁδὸν ἔχουσι νὰ βαδίσωσι τοῦ λοιποῦ οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς, *τὴν ἀναλογίαν*. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Καίσαρος μεγάλην ροπὴν ἔλειχε βέβαια πρὸς κρίσιν τοῦ ἀγῶνος, διότι καὶ οἱ ἀποδεικτικοὶ λόγοι θὰ ἦσαν ἄξιοι τῆς διανοίας τοῦ ἀνδρὸς, ἔπειτα δὲ ὁ Καῖσαρ τὰς ἀρχὰς ἃς ἐξέθηκε θεωρητικῶς ἐφήρμοσε καὶ ἐν πράξει, συγγράψας τὰ περὶ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου ὑπομνήματα, βιβλίον ὑπὲρ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται ὡς τὸ πρῶτον ἱστορικὸν σύγγραμμα τῶν Ῥωμαίων γεγραμμένον μὲ τέχνην — Τὰ ἀποσπάσματα τοῦ περὶ ἀναλογίας συγγράμματος τοῦ Καίσαρος εὑρίσκει προχειρότατα ὁ βουλόμενος εἰς ἓν συνηγμένον ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι τοῦ Lersch, ἐξ ὧν ὀλίγα παραδείγματα ἤθελα νὰ παραθέσω ἐδῶ, ὅπως φανῇ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐστρέφετο μόνον περὶ θεωρίας, ἀλλὰ κατέβαινεν εἰς τοιαύτας μερικότητας, οἵας τῶν νῦν τις σοφῶν θὰ ἔλεγε σχολαστικῶν παίγνια· ἀλλ' ὁ Καῖσαρ, ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος οὗ ὅμοιος βροτὸς οὐδεὶς πατεῖ σήμερον τὴν γῆν, ἐκάθητο καὶ ἔλεγεν ὅτι ἁμαρτάνουσιν οἱ γράφοντες ὀνομαστικὴν τοῦ lactis lact, τοῦ ὀρθοῦ ὄντος lac, ὅτι πρέπει νὰ γράφηται ἡ γενικὴ panium ὄχι panum, τοὐναντίον δὲ ἡ ἄλλη partium, παρὰ τὴν συνήθειαν ἥτις λέγει partium· ὅτι σφάλλουσιν οἱ μεταχειριζόμενοι τὸ πληθυντικὸν τοῦ arena, διότι δὲν ὑπάρχει, ὡς οὐδὲ τοῦ coelum καὶ triticum· τἀνάπαλιν δὲ μόνα τὰ πληθυντικὰ εἶναι ὀρθὰ τῶν quadrigas, arma, moenia, comitia, inimicitias· καὶ περὶ ἀντωνυμιῶν, ὅτι τὸ idem μόνον εἰς τὸν ἑνικὸν εἶναι ὀρθὸν, εἰς τὸν πληθυντικὸν δὲ πρέπει νὰ λέγηται iidem, καὶ ἄλλα πολλά.

Ἀφοῦ κατὰ τὸν ἐξηγηθέντα τρόπον οἱ δύο ἄνδρες Καῖσαρ καὶ Κικέρων διά τε τῆς θεωρίας καὶ πράξεως ἔκριναν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀναλογίας ἤρχισεν εὐθὺς ἡ ὀρθὴ μεταχείρισις τῆς γλώσσης καὶ ἡ κλασικὴ περίοδος τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας· πάντες δὲ οἱ πρὸ Κικέρωνος καὶ Καίσαρος συγγρα-

φεῖς ἔμειναν ἔξω τοῦ χοροῦ τῶν προκρίτων συγγραφέων, ἐκαλοῦντο δὲ prisci, ἤτοι παλαιοὶ καὶ ἄτεχνοι, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν ἐλησμονήθησαν καὶ δὲν ἀνεγινώσκοντο ἢ μόνον ὑπ' ἐκείνων ὅσοι ἤθελον νὰ ἐρευνήσωσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀρχαιολογίαν, ἢ ἱστορίαν, ἢ τοὺς γραμματικοὺς τύπους. Μετὰ τὸν Καίσαρα γίνεται πλέον κοινὸν τὸ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ζήτημα, καὶ οἱ ὅροι analogia, ratio, ratio proportionis, ratio similitudinum, κατ' ἀντίθεσιν τῶν anomalia, usus, consuetudo, πάντες μεταφράσεις τῶν Ἑλληνικῶν, ἀπαντῶνται στιλβερὰ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα γραμματικούς.

Ἔπεται ἐφεξῆς ὁ καθ' αὐτὸ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματολογίας, ἡ ἐπὶ Αὐγούστου ἐποχή, καθ' ἣν ἤνθησε μάλιστα ἡ τεχνικὴ ποίησις. Οἱ ἐπὶ Αὐγούστου ποιηταὶ βαίνουσι τὴν ὀρθὴν ὁδὸν, ἐκείνην ἣν ἔστρωσαν οἱ περὶ Κικέρωνα καὶ Καίσαρα, διὸ καὶ ἀποφεύγουσι τοὺς ἀνωμάλους καὶ δημώδεις τύπους ὡς τοὺς σκοπέλους οἱ κυβερνῆται, καὶ τοῦτο θεωροῦσι σὺν ἄλλοις ὡς διακριτικὸν τῆς τέχνης αὐτῶν γνώρισμα, τὸ ὁμαλὸν καὶ μετρημένον τῆς γλώσσης. Ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῶν Γρήκχων καὶ τοῦ Κικέρωνος ἔζων πολλοὶ ῥήτορες οἵτινες εὐδοκίμουν ἀκολουθοῦντες τὴν κοινὴν συνήθειαν, πολλοὶ ὑπῆρχον ποιηταὶ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὁρατίου, γράφοντες τὴν γλῶσσαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους, οὓς μάλιστα ἐζήλουν καὶ αὐτοὺς μόνους ἐκάλουν ἄνδρας ποιητάς, καταφρονοῦντες τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸ κατάτεχνον τῶν περὶ Ὁράτιον. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς αὐλῆς τοῦ Αὐγούστου καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ συνεκρότουν οἱ κλασικοὶ ποιηταὶ τῆς Ῥώμης, Βιργίλιος, Ὁράτιος, οἱ ἐλεγειοποιοὶ καὶ ἄλλοι ὁμοτέχνων φάλαγγα ἥτις ποτὲ μὲν σπουδαίως ποτὲ δὲ διὰ τοῦ γελοίου ἀντεμάχοντο πρὸς τοὺς ἀρχαΐζοντας ἐκείνους ποιητάς, ὧν τὰ ὀνόματα μόνα, καὶ ταῦτα πρὸς αἰσχύνην καὶ χλευασμὸν παρεδόθησαν τοῖς ἐπιγενομένοις. Τὸ δὲ Ῥωμαϊκὸν ἔθνος χωρὶς νὰ παρακλίνῃ ἀνεγνώρισε τοὺς ἐπὶ Αὐγούστου ποιητὰς ὡς τοὺς κλασικοὺς τῆς Ῥώμης, καὶ πολλῶν τὰ

ποιήματα, ὡς τοῦ Ὁρατίου, ἀνεγινώσκοντο ἐν τοῖς σχολείοις ζώντων ἀκόμη τῶν ποιητῶν.

Πλὴν τῆς περὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ ὁμαλότητα ἀκριβείας διακρίνει τοὺς ἐπὶ Αὐγούστου ποιητὰς, ὅτι πάνυ μετρίως καὶ λογισμένως ἐχώρησαν ἐπὶ τὸ ἔργον· ἐν ᾧ οἱ πρὸ αὐτῶν ποιηταὶ ἄπειροι τῶν δυσκολιῶν ὥρμησαν εὐθὺς πρὸς μεγάλα, καὶ ἐποίουν τραγῳδίας μάλιστα καὶ κωμῳδίας, μετρήσαντες αὐτοὶ τάς τε ἰδίας δυνάμεις καὶ τὴν ἡλικίαν τῆς τέχνης ἀφῆκαν τὰ ὑψηλὰ καὶ κατέγναν εἰς τὰ μικρὰ καὶ ἐλαφρὰ εἴδη τῆς ποιήσεως, πρὸς ἃ ἐφαίνετο ἐπιτηδεία ἡ τε γλῶσσα καὶ οἱ ῥυθμοί, οἷον τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν, τὸ διδακτικὸν ἔπος, τὴν ἐλαφρὰν λυρικὴν ποίησιν, ἐπιστολὰς καὶ ἄλλα περὶ ἃ ὁμολογουμένως ἀπεδείχθησαν ἀγαθοὶ τεχνῖται· ὀλίγοι δὲ ἐπιδίδονται εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν, καὶ ὀλίγα δράματα φαίνονται κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ἐν ᾧ πρωτοῦ πολλά· τὸ δὲ μεγαλοτεχνότατον ἔργον, ὅπερ ἐπεχειρίσθη κατὰ τούτους τοὺς χρόνους εἶναι ἡ Αἰνειὰς τοῦ Βιργιλίου· καί τοι δὲ ὁ ποιητὴς πολὺ τοῦ βίου ἐδαπάνησεν ἐπὶ τοῦ ποιήματος, πολλὰ δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστα κατώρθωσε, δὲν ἠδυνήθη κατὰ τὴν κρίσιν τῶν εἰδημόνων νὰ κατισχύσῃ πασῶν τῶν δυσκολιῶν, ἀλλὰ πολὺ τελειότερον ἀπέδειξε τὸ ἄλλο ποίημα, τὰ Γεωργικὰ, σημεῖον ὅτι ἡ περὶ τὰ μεγάλα τέχνη δὲν εἶχεν ὡριμάσει ἐν Ῥώμῃ.

Συφίγγων τις τώρα τὸν πολὺν περὶ Ῥωμαίων λόγον ἔρχεται ἐπὶ τὴν ἑξῆς ἀπορίαν· τί πρᾶγμα εἶναι τάχα ἐκεῖνο ὅπερ μάλιστα χωρίζει τοὺς κλασικοὺς ἀπὸ Κικέρωνος καὶ κάτω, τῶν προτέρων, τῶν παλαιωθέντων καὶ λησμονηθέντων ἐκείνων οὓς καταφρονητικῶς ἐκάλουν priscos; Πρᾶγμα ὅπερ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματολογίᾳ εἶναι ὅλως ἄγνωστον, διότι ἐν Ἑλλάδι ποτὲ δὲν ἐπαλαίωσε ποιητὴς ἢ συγγραφεὺς, ἀλλ' ὅσον ἀρχαιότερος ἐγίνετο κατὰ τοὺς χρόνους τόσῳ τιμιώτερος καθίστατο, ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς οἶνος. Ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἤκμαζεν ἐν Ἑλλάδι ἡ δραματικὴ ποίησις, ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ μελικοὶ ποιηταὶ καὶ

πάντες οἱ πρ'ν εὐδοκιμήσαντες τεχνῖται δὲν ἐλησμονήθησαν, ἀλλ' ἔζων τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ οἱ Ἕλληνες ἠκροῶντο μετ' ἴσου πόθου ῥαψῳδούμενα τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου ὡς καὶ τὰς τραγῳδίας τοῦ Σοφοκλέους· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐν Ῥώμῃ· ἄνδρες ἐλέγα μόνον ἔτη πρὸ τοῦ Κικέρωνος ζήσαντες καλοῦνται ἀρχαῖοι, τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν καταφρονηθέντα ἐλησμονήθησαν, ἡ τιμὴ καὶ προσοχὴ περιῆλθεν ἐπὶ τοὺς νέους, τοὺς κλασικούς, καὶ ἐν τοῖς ἑπειτα χρόνοις αὐτοὶ ἦταν τοῖς Ῥωμαίοις τὸ πᾶν· τοῦτο τὸ διακρίνον τοὺς κλασικοὺς τῶν πρὶν δὲν εἶναι βέβαιον ποιητικὴ φύσις, ἢ ἄλλα ψυχῆς προτερήματα ἃ εἶχον μὲν αὗτοι, ἐστερροῦντο δ' ἐκεῖνοι, διότι Ἔννιος καὶ Πλαῦτος καὶ Λουκίλιος καὶ Λουκρήτιος ὁμολογοῦνται ὅτι εἶχαν ποιητικὴν φύσιν ἰσχυροτέραν πάντων τῶν ποιητῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου· ποῦ εὗρε δὲ ὁ Κικέρων τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὸ στῆθος τῶν Γράκχων, ἢ τοῦ Σκιπίωνος τὴν εὐγένειαν, ἢ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Κάτωνος; καὶ μ' ὅλα ταῦτα ὁ Κικέρων χορεύει ἐν τῷ χορῷ τῶν κλασικῶν, ἐκεῖνοι δὲ ἵστανται ἔξω. Δὲν εἶναι λοιπὸν ψυχῆς προτερήματα τὰ ποιοῦντα τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ μετ' ἄλλων ἓν τὸ κυριώτατον ἡ *περὶ τὴν γλῶσσαν ὁμαλότης καὶ ἀναλογία*· διότι ὡς ἤδη ἐρρέθη, πρῶτον ἀπὸ Κικέρωνος ἤρχισαν ἐπιγνώσει καὶ κατὰ μέθοδον νὰ μεταχειρίζωνται τὴν γλῶσσαν οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀναλογίας, ὅ,τι δὲ προτοῦ τοιουτότροπον συνέβαινε δὲν ἐπετύγχανε διότι ἐγίνετο ἀλόγως καὶ τυφλά. Καὶ δὲν θέλω νὰ εἴπω, ὅτι μόνη ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀνκλογία δύναται νὰ καταστήσῃ τεχνίτην τινὰ πρόκριτον, διότι γνωρίζω ὅτι πολλὰ καὶ ἄλλα φύσεως καὶ τέχνης πράγματα ἀπαιτοῦνται, ἀλλὰ τοῦτο ἤθελε νὰ σαφηνίσῃ ὁ λόγος, ὅτι τὸ πρῶτον ἀπαιτούμενον πρὸς κατασκευὴν ἔργου κλασικοῦ εἶναι ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ὁμαλότης καὶ ἀναλογία. Τοσαῦτα περὶ Ῥωμαίων.

Ἐν Σύρῳ Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

Περὶ κήπων τῶν παίδων.

Ἀποτολμῶμεν νὰ προσκαλέσωμεν τοῦ Πανελληνίου τὴν προσοχὴν εἰς θέμά τι παιδαγωγικόν, ξένον μὲν καὶ ἐν τῇ ξένῃ παριστανόμενον, τὴν πᾶσαν δὲ ἐνδιαφέρον τὰ μάλιστα ἀνθρωπότητα, νομίζοντες ὅτι οὔτε ἀτερπὲς θὰ ἦνε οὔτε πάντη ἀνωφελὲς οὐδ' ἄκαιρον ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα στάσει εἰς τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως τῶν παίδων. Τὸ θέμα τοῦτο, τὸ ἄκρως διδακτικὸν καὶ τερπνόν, εἶνε οἱ λεγόμενοι *κῆποι τῶν παίδων*, σύστημα ἀνατροφῆς καὶ διδασκαλίας τῶν νηπίων, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀποβιώσαντος ἐξόχου Γερμανοῦ παιδαγωγοῦ Φρ. *Φρωβέλιου* (Fr. Froebel).

Περὶ τούτου ἐκοινοποίησε μὲν ἐν τῷ Φιλίστορι (τευχ. 6—7. σ. 284) ὀλίγα ὁ κύρ. Τ. Δουβιλλάρδος (Duvillard), ἐκ Γενεύης, ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ κύρ. Bétant, γραμματεὺς ποτε τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, Ι. Καποδιστρίου, νῦν δὲ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γενεύῃ, φιλανθρωπίᾳ καὶ φιλελληνισμῷ φερόμενος προὐθυμήθη νὰ πέμψῃ μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς εἰς τοὺς συντάκτας τοῦ Φιλίστορος ἐφημερίδας τινὰς καὶ νεώτατα φυλλάδια, τὰ πάντα περὶ τῶν κήπων τούτων πραγματευόμενα.

Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαβόντες προθύμως ἐμελετήσαμεν τὸ κατὰ δύναμιν τά τε καθ' ἕκαστα καὶ τὴν ἰδέαν τῶν κήπων τῶν παίδων· καὶ ἐθαυμάσαμεν ἰδόντες ἀναπτυσσόμενόν πως καὶ ζωοποιούμενον ὅ τι ὁ θεῖος Πλάτων πρὸ χιλιάδων ἐτῶν διεώρα ἀναγκαιότατον καὶ σπουδαιότατον ἐν τῇ νηπιόθεν τοῦ ἀνθρώπου ἀναπλάσει. Διότι ἡ τῶν κήπων τούτων παιδαγωγία καθ' ὅλου εἰπεῖν προτιθεμένη τὴν κατὰ φύσιν ὀρθὴν ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων προκαταρκτικὴν μόνον τῶν παίδων ἀνατροφὴν καὶ παίδευσιν, οὐδὲν ἄλλο κατ' εἶδος προβάλλεται μέσον ἢ τὸ παιγνίδιον· ὁ δὲ Πλάτων τοιαῦτα ὅμοια περὶ τούτου φρονῶν ἐν μὲν τοῖς Νό-

μοις (Βιβλ. VII. 797), λέγει τάδε· «Φημὶ κατὰ πάσας πόλεις τὸ τῶν παιδιῶν γένος ἠγνοῆσθαι ξύμπασιν ὅτι *κυριώτατόν ἐστι περὶ θέσεως νόμων*, ἢ μονίμους εἶναι τοὺς τεθέντας ἢ μή· *ταχθὲν* μὲν γὰρ αὐτὸ (δηλ τὸ τῶν παιδιῶν γένος) καὶ *μεταχθὲν τοῦ τὰ αὐτὰ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς παίζειν τε καὶ εὐθυμεῖσθαι τοῖς αὐτοῖς παιγνίοις*, ἐᾷ καὶ τὰ σπουδῇ κείμενα νόμιμα μένειν ἡσυχῇ.» ἐν Πολιτείᾳ δὲ (Βιβλ. IV. 425) οὐ πολὺ διάφορα τάδε· «οἰκοῦν, ὃ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, τοῖς ἡμετέροις παισὶν *ἐντομωτέρου εὐθὺς παιδιᾶς* μεθεκτέον, ὡς παρανόμου γιγνομένης αὐτῆς καὶ παίδων τοιούτων ἐννόμους τε καὶ σπουδαίους ἐξ αὐτῶν ἄνδρας αὐξάνεσθαι ἀδύνατον ὄν; Πῶς δ' οὐχί, ἔφη· ὅταν δὴ ἄρα καλῶς *ἀρξάμενοι παῖδες παίζειν εὐνομίαν διὰ τῆς μουσικῆς* εἰσδέξωνται.—» Καὶ τῷ ὄντι ἐγκύψας τις καὶ ὀλίγον εἰς τὰ τῆς παιδαγωγίας ταύτης τοῦ Φραιβέλου θὰ νομίσῃ εὐθὺς κατὰ πρώτην ὄψιν τὰ πάντα αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο ἢ πλατυτάτην ἑρμηνείαν καὶ σχόλια εἰς τὰς τοῦ Πλάτωνος δυσλήπτους περὶ τοῦ αὐτοῦ λέξεις, τὰς μέχρι τοῦδε οὐ πάνυ σπουδαίως μελετηθείσας. Ἀλλὰ καὶ θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τῇ ἀληθείᾳ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις, ὅτε πολὺ ζωηρῶς καὶ σπουδαίως τὰ περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἐρευνῶνται ἤδη ζητήματα, αὐτὸ τοῦ παιγνιδίου τὸ μυστηριῶδες, τὸ ἐν τῇ τοῦ Πλάτωνος μεγαλομυΐᾳ διορισθὲν, τοῦτ' αὐτὸ ὁ Φραίβελος, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ παιδαγωγικῇ του μεγαλομυΐᾳ (*) ἀρχὴν καὶ βάσιν τῆς τοῦ ἀνθρώπου νηπιακῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως κατανοήσας καὶ εἰς πλάτος καὶ μῆκος διοργανώσας, καὶ τὸ μὲν *ἄτακτον* καὶ *ἄνομον* τοῦ παιγνιδίου, ὡς δ' οἱ πολλοὶ λέγουσιν *ἐλεύθερον*, καταχρώμενοι τῆς λέξεως τὸ ἐπαγωγὸν, καταστήσας ἔννομον κατὰ Πλάτωνα εἶπεῖν καὶ εὔρυθμον καὶ δὴ καὶ ἔμμουσον, διότι πάντα διὰ μουσικῆς ἄγονται τὰ παιγνίδια, καὶ πολλαχῶς κατὰ ψυχολογικοὺς νόμους τακτο-

(*) Ὁ Φρ. ἦν μαθητὴς τοῦ περιωνύμου Ἑλβετοῦ *Πεσταλόζη*.

ποιήσας καὶ ἀληθῶς ἐλεύθερον ἐν νομιμότητι καὶ αὐτενεργείᾳ ἀναδείξας, ἀνήγειρε παιδαγωγικὸν οἰκοδόμημα ὄντως θαυμάσιον.

Ἀλλ' ἵνα παραστήσωμεν τῷ ἀναγνώστῃ ὁπωσοῦν ἐναργῆ τὰ λεγόμενα ταῦτα περὶ τῶν κήπων τῶν παίδων, τῶν προόργου ἐθέμεθα νὰ εἰσάξωμεν αὐτὸν εἴς τινα τοιοῦτον κῆπον διὰ συντόμου περιγραφῆς ἐξ αὐθεντικῶν πηγῶν, ἐν ᾗ θὰ παρενείρωνται ἐναργοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τοῦ πράγματος πειθηνές τινες σαφεῖς λόγοι.

Εἰσερχόμενος πρωΐας εἰς τὸν κῆπον τῶν παίδων πρῶτον ἀκούεις εὐθὺς ἀντηχούσας χαρμοσύνους καὶ μελῳδικὰς παιδίων φωνάς· προχωρῶν δ' ἔπειτα βλέπεις ἐν μέσῳ περίπου εὐρυχώρου περιβόλου χῶρον κάρπασον σκεπασμένον μὲ ἅμμον λεπτὴν, κατάσκιον δὲ ὑπὸ πυκνῶν δένδρων· καὶ πέριξ τοῦ χώρου τούτου βλέπεις ἀραδιασμένα ὀρκετὰ παιδία εἰς δύο κύκλους, ὧν ὁ μὲν συγκροτεῖται ἀπὸ δύο ἕως τεσσάρων ἐτῶν ἡλικίας παιδίων, ὁ δὲ ἀπὸ τεσσάρων περίπου μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίας. Τὰ παιδία ταῦτα ἐπιστατούμενα ὑπὸ δύο νεανίδων πρώτον ψάλλουσιν ὕμνον ἐωθινὸν καὶ εὐχαριστοῦσι μὲ ἁπλουστάτους λόγους τὸν ἀγαθὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὰ ἐφύλαξε τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ὑπὸ τὴν σκέπην του. καὶ αὐταὶ δὰ ἦσαν αἱ μελῳδικαὶ φωναί, ἃς εἰσερχόμενος ἤκουες.

Μετὰ τοῦτο ἔπειτα στρέφονται (ἢ ἂν θέλῃς χορεύουσι) περὶ ἕνα συμμαθητήν των, ὅστις κάμνει ἐνώπιόν των διαφόρους γυμναστικὰς κινήσεις, ἃς καὶ ἀπομιμοῦνται τὰ πέριξ παιδία, ἕως οὗ ὁ μικρὸς οὗτος ἀρχηγὸς (ἢ χορηγὸς) τῶν παιδίων ἀπολυθῇ τῆς θέσεώς του ὑπό τινος τῶν συγχορευτῶν.

Κατόπιν ἀκολουθοῦσιν ἄλλα παιγνίδια κινήσεως καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος καὶ δὴ καὶ τῆς ψυχῆς ἀσκήσεως. τὰ παιγνίδια ταῦτα παριστάνουσιν ἢ σκηνὰς τῆς γεωργίας, τῆς καλλιεργείας τῶν φυτῶν, τοῦ θερισμοῦ, τοῦ τρύγους· ἢ πῶς τὰ πουλιὰ κτίζουσι τὰς φωλεάς των εἰς τὰ δάση, πῶς ταξειδεύου-

σι καὶ πάλιν ἐπιστρέφουσιν εἰς αὐτὰς, κτπ. ἢ ἀπομιμοῦνται τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἀπομιμήματα λ. χ. τὸ τί γίνεται εἰς τὴν ἀγοράν, πῶς πωλοῦσι, πῶς ἀγοράζουσι, φωνάζουσι, κτλ.

Ἕκαστον παιγνίδιον συνοδεύεται μὲ τραγουδάκι, ὅπερ λέγει τὴν παριστανομένην πρᾶξιν. Διότι τῷ ὄντι εἰς τὴν πρώτην νηπιότητα πρέπει πάντοτε ὁ λόγος καὶ τὸ πρᾶγμα νὰ ἦνε ἑνωμένα. Τὸ ἀπαιτεῖ αὐτὴ ἡ φύσις· τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα δὲν πρέπει ἀκόμα χωριστὰ νὰ ἐπασχολῶνται, καὶ ἡ τῶν μελῶν γύμνασις πρέπει νὰ ἦνε ἑνωμένη μὲ τὴν τῆς ψυχῆς. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς παιγνιδίοις τούτοις τοῦ Φρ. ἡ μὲν κίνησις μορφόνει τὰ μέλη καὶ τοὺς μῦς, τὸ δὲ συνοδεῦον αὐτὰ ᾄσμάτιον καὶ τοῦ ὅλου παιγνιδίου τὸ φαντασιῶδες ἐπενεργεῖ εἰς τὴν καρδίαν, αἱ δὲ λέξεις καὶ αἱ παριστανόμεναι πράξεις κινοῦσι τὸν νοῦν εἰς παρατήρησιν καὶ ἀπομίμησιν τοῦ παρατηρηθέντος.

Ὀλίγον παρέκει ἐν τῷ κήπῳ κάθηνται ὑπὸ σκηνοειδῶς ὑπερτεταμένον πανίον ἐπάνω χαμηλῶν θρανίων ἀνὰ δώδεκα παιδία ἀπὸ τεσσάρων μέχρι ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίας περὶ ἑκάστην τῶν ἐκεῖ τριῶν τραπεζῶν. Τὰ βλέπεις δὲ μὲ προθυμίαν καὶ ἄκραν προσοχὴν ἐνασχολούμενα ἢ μᾶλλον παίζοντα. Τί δὲ παίζουσιν; εἰς μὲν τὴν τράπεζαν ἐδῶ πλέκουσιν ὡραιότατά τινα δείγματα μὲ τεμάχια χαρτίου διαφόρων χρωμάτων, μὲ δερμάτια κ.τ.τ. πλέκουσι δὲ διάφορα πράγματα, οἷα κουτάκια, καλαθάκια, γραμματοφυλάκια κ.τ.τ. Σημειωτέον ὅτι τὰ τῶν πρεσβυτέρων παιδίων δείγματα εἶνε τῆς ἰδίας των ἐπινοίας, καὶ ὅτι τὰ μικρὰ ταῦτα προϊόντα τῆς παιζούσης ἐργασίας πάντα χαρίζονται ἔπειτα εἰς τοὺς γονεῖς, τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς φίλους.

Εἰς τὴν ἄλλην τράπεζαν ἐκεῖ κατασκευάζουσι κάτι τι· ἕκαστον παιδίον ἔχει ἔμπροσθέν του κατασκεύασμά τι παιδαριώδες τῶν ἰδίων του χειρῶν, καὶ ὅλα ἀκούουν μὲ προσοχὴν τῆς ἐπιμελητρίας τὴν ἔκθεσιν, περιγραφούσης μὲ λέξεις ἕνα ἕκαστον τῶν κατασκευασμάτων τούτων.

Εἰς τὴν τρίτην τράπεζαν διπλόνουσι χαρτίου τεμάχια εἰς διάφορα σχήματα, εἴτε σκεύη εἴτε ἀνθοδέσμας παριστάνοντα. Πάντα δὲ τὰ ποικίλα αὐτὰ σχήματα παράγονται ἐξ ἑνὸς ἀρχικοῦ σχήματος καὶ δὴ μαθηματικοῦ· διότι παίζοντα ἐδῶ μανθάνουσι τὰ παιδία τὰ στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας ὄχι δι' ὁρισμῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ παρατηρητικοῦ των μόνον καὶ τῆς πλαστικῆς παρασταστάσεως.

Ἐνταῦθα ἐργασία ἐν παιγνιδίοις καὶ παιγνίδια ἐν ἐργασίᾳ πληρέστατα εὐχαριστοῦσι τὴν τοῦ παιδίου ἐνεργητικότητα καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν τοῦ βίου ἐργασίαν προπαρασκευάζουσιν ἄριστα διὰ τῶν στοιχείων αὐτῶν· ἅπασαι δὲ αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ μικραὶ πνευματικαὶ δυνάμεις του συνάμα συνασκοῦνται ἀναλόγως τῆς ἡλικίας.

Παρελθούσης ἡμισείας ὥρας δὲν κάθηνται πλέον. βλέπεις τότε καὶ τρέχουσιν εἰς τὰς ἄκρας τοῦ περιβόλου, ὅπου ἕκαστον ἔχει μικρόν τι κηπάριον, ὅπερ χρεωστεῖ νὰ καλλιεργῇ· ἐδῶ τώρα ἕκαστον βάλλεται ἤδη νὰ σκάπτῃ, νὰ σπείρῃ, νὰ κλαδεύῃ, ν' ἀρδεύῃ, νὰ φυτεύῃ· ὅλα δ' αὐτὰ γίνονται μ' ἄκραν προθυμίαν καὶ εὐχαρίστησιν· καὶ καλλιεργοῦνται ἐνταῦτα φυτὰ, ἄνθη, λαχανικὰ διάφορα καὶ ἄλλα βότανα. καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ ἰδιαίτερα κηπάριά των· ἐν δὲ τοῖς κοινοῖς κήποις καλλιεργοῦνται ἀπὸ κοινοῦ διάφορα σίτου εἴδη καὶ ἄλλα καρποφόρα ἀγροτικὰ φυτὰ καὶ ταῦτα χρησιμεύουσι καὶ ὡς πρακτικὸν τῆς βοτανικῆς μάθημα, ὁσάκις τυχὸν δὲν ἐξέλθωσιν ἔξω εἰς μικράν τινα ἐκδρομὴν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ δάση, ὅπου ν' ἀφηκρασθῶσι τὰ τῆς φύσεως, νὰ μάθωσι παρὰ τῶν πτηνῶν νὰ τραγουδῶσι καὶ νὰ παρατηρῶσι τὰ ἔντομα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κήποις τῶν παίδων εὑρίσκονται διάφορα ζῶα, οἷον ὄρνιθες, περιστεραὶ, λαγοί, σκῦλοι, ἐρίφια, πρόβατα, πτηνὰ τοῦ καφασίου, τὰ ὁποῖα πάντα τρέφουσι καὶ περιποιοῦνται τὰ παιδία.

Ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις τῆς φύσεως πρέπει νὰ μεγαλώσῃ τὸ παιδίον· ἐδῶ πρέπει κατ' ὀλίγον καὶ βαθμηδὸν ν' ἀναγνωρίσῃ

τῆς πάσης ὀργανικῆς διαπλάσεως τὴν νομιμότητα, νὰ προετοιμάζηται καὶ προασκῆται εἰς τὴν ἀγάπην διὰ τῆς ἐγκαρδίου τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν περιποιήσεως, καὶ θεωρῶν τὰ θαυμαστὰ τοῦ δημιουργοῦ ἔργα ν' ἀνεύρῃ καὶ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης καρδίας τὸν μέγαν τοῦ παντὸς δημιουργὸν καὶ πλάστην του, καὶ τὴν βασιλεύουσαν δὲ ἐν τοῖς δημιουργήμασιν εἰρήνην καὶ γαλήνην νὰ αἰσθανθῇ εἰς τὰ στήθη του, πρὶν τοῦ πολυταράχου τούτου βίου ὁ θόρυβος καὶ ἡ ἁμαρτία ἐπιστρατεύσωσιν εἰς τὴν καρδίαν του.

Τώρα ἔρχονται τὰ μικρότερα παιδία μετὰ τὰ παιγνίδιά των τὰ γυμναστικὰ καὶ καταλαμβάνουσι τὰς ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἐκκενωθείσας ἤδη τραπέζας, ὅπως καὶ αὐτὰ ἡμίσειαν ἢ καὶ τέταρτον μόνον τῆς ὥρας κατὰ τὴν ἡλικίαν των παίζωσιν ἐργαζόμενα. Ταῦτα παίζουσι μὲ ξυλαράκια καὶ κάμνουσι διάφορα σχήματα πρῶτον *ὡραῖα*, ἤτοι κανονικὰ χωρὶς πρακτικόν τινα σκοπόν, ἢ *σχήματα μαθηματικὰ* ἢ διάφορα τοῦ *πρακτικοῦ βίου εἴδη*, ἤτοι ἀγγεῖα, σπητόπουλα, βαρκούλαις, καραβάκια κ.τ.τ. ἢ καὶ συνθετώτερα καὶ τεχνικώτερα πράγματα ἀπὸ γῆς κεραμώδους, κωνοειδῆ τῆς φαντασίας ἄνθη ἀπὸ λεπτοῦ κομμένα χαρτίου καὶ κολλημένα ἐπάνω κυανοῦ χάρτωνος, ἄλλα κομψὰ πράγματα πλεγμένα μὲ χόρτα καὶ μὲ κλωστὰς καὶ δερμάτια, διάφορα ἰχνογραφήματα, τεχνητὰ σπητόπουλα, καΐδια, σκευύφια, κατασκευαζόμενα μὲ ξυλαράκια, τὰ ὁποῖα στήνονται ἐπάνω εἰς μαλακὰ ὕσπρια, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Ἀποτίθενται δὲ ταῦτα ἐντὸς ἁρμαρίου ὑελίνου, παρὰ τῷ ὁποίῳ ἵσταται καὶ ἕτερον τοιοῦτον ἁρμαρίων, ὅπου φυλάττονται παντοῖα χόρτα ξηρά, βρύα, ἔντομα, κογχύλια, πετρώδια, κρύσταλλα καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῆς φύσεως περίεργα· ἀλλ' οἱ μικροί σου φυσιοδίφαι εἰς τὸ Μουσεῖόν των συμφοροῦσι καὶ κοινὰ λιθάρια πολλάκις καὶ ἀκανθόχορτα, διότι εἰς αὐτοὺς ὅλα εἶνε περίεργα.

Εἰς ταῦτα πάντα τί βλέπει τις ἐν γένει; τὸ παιγνίδιον ἔν-

νομον, εὔτακτον καὶ ἔμμουσον, καὶ ἄγον ἐπὶ τούτοις εἰς ἐργασίαν, ἐνῷ δὲ συνειθίζον τὸ παιδίον ν' ἀγαπᾷ μὲν τὴν ἐργασίαν, νὰ μὴ παραδίδηται δὲ εἰς τὴν νωθρότητα καὶ ἀκηδίαν καὶ ἀηδίαν, ὁποία ἐξάπαντος ἔχι μόνον ἐκ τῆς ὅλως μηχανικῆς μαθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἀτάκτου καὶ τυχαίου καὶ παραχώλους παιγνιδίου προσγίγνεται. Μετὰ τῆς αὐτενεργείας συνειθίζει προσέτι πρακτικῶς ν' ἀγαπᾷ τοὺς ὁμοίους του, αἰσθανόμενος εὐχαρίστησιν, ἐνῷ χαρίζει τι τῶν παιδικῶν ἔργων, καὶ ἐνῷ διατίθεται ὑπὸ τῆς γαλήνης καὶ τῆς νομιμότητος τῆς φύσεως· προσεθίζεται δὲ καὶ μ' εὐχαρίστησιν νὰ ἐκπληροῖ τὸ χρέος του, διότι εἶνε ἀνάλογον τῆς φύσεώς του καὶ διὰ τοῦτο εὔκολον, βαθμηδὸν δ' οὕτω προάγεται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν δυσκολωτέρων. Πρὸς τούτοις ἐν τῇ παιδικῇ ταύτῃ παιγνιώδει συνειθίζει νὰ λησμονᾷ ἑαυτὸν τὸ παιδίον καὶ ἐνωρὶς ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς φιλαυτίας καὶ τῆς ἰδιοτελείας.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας πάλιν ἀντηχεῖ μελῳδία ἐν χορῷ, δι' ἧς ἀναπέμπουσιν ὕμνον ἑσπερινὸν ἐν συντομίᾳ εἰς τὸν ἐπουράνιον Πατέρα, καὶ εὐχαριστοῦσι μὲν αὐτὸν δι' ὅσην ἡσθάνθησαν χαρὰν, ὑπόσχονται δὲ νὰ ζῶσι κατὰ τὸ ἅγιόν του θέλημα πρὸς χαρὰν καὶ τῶν γονέων των.

Καὶ ὀρθῶς βέβαια κατ' ἀρχὰς ἡ Θρησκευτικὴ ἀγωγὴ τὴν καρδίαν ἔχει νὰ διαπλάσῃ καὶ ταύτην πρώτην εἰς τὸν Ὕψιστον ν' ἀνυψώσῃ ὅπερ μάλιστα διὰ κατανυκτικῶν ψαλμῳδιῶν καὶ εὐλαβείας κατορθοῦται. Πρὸς τοῦτο δὲ συντρέχει καὶ ἡ τῆς φύσεως ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐπενέργεια, ἡ θέα τῶν ἔργων τοῦ Δημιουργοῦ, ἅπερ κινοῦσιν ἐξάπαντος τὰς καρδίας τῶν παιδίων εἰς τὴν σιγῶσαν φωνὴν ταύτην «*ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου Κύριε· οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου*». Ἀλλὰ δὲν περιορίζεται βεβαίως εἰς αὐτὰ μόνα τῆς Θρησκείας ἡ πρακτικὴ διδασκαλία· διότι ἑκάστοτε εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν τῆς φύσεως, ὅταν λ. χ. βλαστάνῃ τὸ φυτευθὲν ἢ τὸ σπαρὲν, ἁρμοδίως ἐπιφέρεται καὶ θρησκευτική τις διήγησις ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντομίᾳ οὕτω. Παρῆλθον δὲ ἤδη αἱ τέσσαρες ὧραι, καὶ τρέχουσι τώρα συνωδευμένα εἰς τοὺς γονεῖς των, τοὺς ἀδελφούς, τὰς ἀδελφάς, καὶ διηγοῦνται μὲ χαρὰν ὅσα εἶδαν καὶ ἔπραξαν τὴν ἡμέραν· καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ παίζουσι πάλιν ὅ,τι τῶν παιχθέντων ἤδη καλλίτερα ἐπιτηδεύονται, ἵνα μὴ τὰ καταλάβῃ ποτὲ ἀκηδία.

Ἀλλὰ ποῦ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης ἡ πρώτη κρηπίς; τί πράττει ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸ νήπιον, πρὶν εἰσέλθῃ διετὲς περίπου εἰς τὴν παράδεισον τοῦτον τοῦ Φραιβέλου; Ὁμολογουμένως οὐδὲν παιδαγωγικὸν τελεσφορεῖ σύστημα ἐπαρκούντως, ἂν μὴ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν μητρικῶν αὐτῶν ἀγκαλῶν, μηδὲ ὑποθερμανθῇ ὑπὸ τῆς πατρικῆς ἑστίας. καὶ τοῦτο καλῶς ἐννοῶν ὁ Φραίβελος ὄχι μόνον ἐπιθυμεῖ ν' ἀρχίσῃ ἡ τοιαύτη ἁπλῆ καὶ κατὰ φύσιν τοῦ παιδίου ἀγωγὴ ἐκ τῆς οἰκίας ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τῆς γεννήσεως ὡς καὶ συνιστᾷ ταύτην θερμῶς εἰς τὰς μητέρας ἀλλὰ καὶ παρέχει τῇ μητρὶ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας καὶ προσφέρει αὐτῇ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοηθέντα καὶ κληθέντα *παιδικὰ δῶρα*, ἓξ τὸν ἀριθμὸν κιβώτια. τούτων τὸ μὲν πρῶτον δῶρον εἶνε ἓξ σφαῖραι, παριστάνουσαι τὰ ἓξ τοῦ πρίσματος χρώματα· μὲ αὐτὰς ἔχει κατὰ πρῶτον νὰ παίζῃ τὸ νήπιον. Δεύτερον δῶρον εἶνε ὁ κύβος καὶ ὁ κύλινδρος. Τρίτον δὲ ὁ μέγας κύβος, διηρημένος εἰς ὀκτὼ μικροὺς κύβους. Τὸ δὲ τέταρτον καὶ πέμπτον καὶ ἕκτον δῶρον εἶνε ὁ αὐτὸς κύβος διηρημένος κατὰ διαφόρους τρόπους εἰς κομμάτια πλειότερα καὶ ποικιλώτερα. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων, δι' ὧν βεβαίως ἀμυδρὰν μόναν εἰκόνα δύναταί τις νὰ λάβῃ τοῦ ὅλου, καταφαίνεται ὅμως ἱκανῶς ὅτι παίζον τὸ παιδίον ἐν τάξει τινὶ καὶ νομιμότητι πρῶτον μὲν ἀναπτύσσεται ἐλευθέρως τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, διότι κατὰ νόμους ψυχολογικοὺς καὶ φυσιολογικοὺς ἀναπτύσσεται, ἀπελευθεροῦται δὲ παντὸς *μὴ προσφυοῦς* εἰς τὴν ἡλικίαν του τρόπου, παντὸς μηχανισμοῦ καὶ οἱουδήποτε τυχαίου καὶ ματαίου καὶ μὴ φυσικοῦ· ἔπειτα δὲ κινεῖται ἢ μᾶλλον εἰ-

σὶν χειραγωγούμενος ἄγεται εἰς τὸ αὐτενεργεῖν, ὅπερ ἡ φύσις πολλαχῶς ὑποδεικνύει εἰς τοὺς ὁρῶντας τὰ τῆς φύσεως μαθήματα. Δὲν λέγομεν πάντες συμφώνως ὅτι τὰ παιδία εἶνε ἀεικίνητα, κινοῦν καὶ μετακινοῦν ὅ,τι εἶνε δυνατόν, χαλοῦν καὶ φθείρουν ὅ,τι τύχῃ; τοῦτο εἶνε ἔμφυτος ὁρμὴ εἰς τὸ αὐτενεργεῖν καὶ καταλαμβάνειν· ἡ δ' ἐνεργητικότης αὕτη θέλουσα τροφὴν καὶ ὁδηγίαν καὶ μὴ εὑρίσκουσα κάμνει ὅ,τι τύχῃ. ἐνῷ τὸ παιδίον σωρεύει τὴν ἄμμον π. χ. καὶ κτίζει φούρνους καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς διδάξῃ ὅτι διὰ τοῦ αὐτουργοῦ του ἐν τοῖς παιγνιδίοις κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἄγεται ὀρθῶς καὶ ἀκμάζει καὶ αὐξάνει;

Ἀλλ' ἡμεῖς τὸ παιγνίδιον παραγνωρίζοντες σχεδὸν καὶ μόνον εἰς τὴν ἐκ τῶν κόπων καὶ τοῦ περιορισμοῦ καὶ τῆς εἰς τὰ θρανία στηλώσεως ἄνεσιν ἀφιεροῦντες, περιορίζομεν τὸ παιδίον ἐπάνω εἰς τὰ θρανία ἀκίνητον πολλὴν ὥραν, καὶ εἰς θέσιν παθητικὴν καὶ μόνον παθητικήν, ὅπου οὐδὲν ἔχει νὰ πλάσῃ, νὰ ἐνεργήσῃ, νὰ παίξῃ, νὰ σχηματίσῃ, εἰμὴ ν' ἀτακτῇ καὶ ἀπειθῇ καὶ ἐνοχλῇ τὸν γείτονά του, ὅπου δὲν ἔχει εἰμὴ παθητικῶς μόνον νὰ δέχηται ἐντυπώσεις ὄχι τοῦ παιδικοῦ βίου, ἀλλ' ἀφῃρημένας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ὅπου οὐδὲν σχεδὸν εἰς τὰς αἰσθήσεις του καὶ τὴν φύσιν του πρόσφορον.

Πολλοὶ αἰσθάνονται τοῦτο καλῶς, καὶ διὰ τοῦτο μόλις τὸ ἕβδομον ἔτος βάλλουσι τὰ τέκνα των εἰς τὰ σχολεῖα· ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ κακὸν ἀναβάλλεται μὲν, δὲν θεραπεύεται ὅμως· διότι εἰς ὁποιανδήποτε ἡλικίαν καὶ ἂν ἀρχίσῃ εἶνε τὸ αὐτό. ἔπειτα τὴν μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἡλικίαν πῶς διέρχεται ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸ παιδίον; σχεδὸν σχεδὸν περιπλανᾶται εἴτε ἐντὸς τῆς οἰκίας εἶ:ε ἐν τῇ αὐλῇ ἔξω ἄνευ πνευματικωτέρας ὁδηγίας, ὥσπερ τὰ κατοικίδια ζῶα, ἀναπτῦσσον πασῶν τῶν αἰσθήσεων μάλιστα τὴν γεῦσιν συνήθως. ὅσα δὲ φρονιμώτεροι γονεῖς φροντίζουσι περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδίων εἶνε μονομερές τι καὶ τεμάχιον, καὶ ὀλίγην ἔχουσιν ἀξίαν, διότι ἡ ἀγωγὴ καὶ παιδεία

πρέπει νὰ ἦνε ὁλόκληρόν τι καὶ διηνεκὲς καὶ νὰ μὴ κατακερματίζηται, ἀλλὰ νὰ ἦνε ὡς ὁ ἀνατρεφόμενος ἄνθρωπος ὀργανικόν τι.

Ἀλλὰ γράφοντες καὶ κοινοποιοῦντες τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς ἐν τοῖς κήποις παιδαγωγίας καὶ διδασκαλίας, ἥτις ἀπό τινος ἤδη χρόνου καὶ μάλιστα σήμερον πολλαχοῦ τῆς ἑσπερ. Εὐρώπης εὑρίσκει ὑποδοχήν (1), καὶ περὶ ἧς πολὺς πανταχοῦ τώρα γίνεται λόγος, πολὺν χρόνον ἰσχυρῶς ἀμφιβάλλων, ἂν ἦνε δυνατὸν ἐδῶ νὰ δώσῃ τις τῶν ἡμετέρων προσοχὴν εἰς τὰ τοιαῦτα πράγματα, ἐν ᾧ π. χ. ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, δένδρον ὄχι ἀγλαόκαρπον ἀποδειχθεῖσα, ὡς μυρία τοῦτο στόματα καταβοῶσι, καὶ ὅμως στέκει εἰς τὰ πόδιά της ἀκόμη, καὶ τὰ σχολεῖα τὰ δημοτικὰ καὶ οἱ δημοτικοὶ διδάσκαλοι μὲ τὰ διπλώματά των ὁσημέραι αὐξάνουσιν ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς Ἑλλάδος, (ἐν συνειδήσει λέγω τοῦτο), καὶ ὀλέθρῳ ἀφανεῖ τοῖς μὴ βλέπουσιν. Ἀλλ' ἐνῷ μεταξὺ γράφουσα ἐκλονίζετο ἡ γενικὴ καὶ ἀπερρίπτετο, διότι οὐδὲν κατ' ἐμὲ ἀπεχθέστερον τοῦ λέγειν, ὅτε τὸ πράττειν χρειάζεται, ἀνέτειλέ ποθεν εὐτυχῶς ἐλπίς τις μοι ἐπῆλθε τὸ ὄνομα τοῦ φιλομούσου καὶ ἐξαιρέτου δημάρχου Πειραιῶς, Λ. Ῥάλλη, τοῦ πρὸς ταῖς ἄλλαις γενναίαις πράξεσι καὶ νηπιακὸν σχολεῖον πρώτου καὶ μόνου διατηροῦντος· ὄχι βεβαίως διότι λείπουσι τῷ Θεῷ στρατιῶται· ἀλλ' ἄλλος εἰς ἐμὲ δὲν εἶνε γνωστός. καὶ λοιπὸν ἔγνων εἰς τὸν ἀξιόλογον τοῦτον πολίτην τῆς Ἑλλάδος ν' ἀφιερώσω τὴν πρώτην ταύτην περὶ τῶν κήπων τῶν παίδων ἔκθεσιν, εὐχόμενος νὰ δοκιμασθῶσι τοὐλάχιστον καὶ ἐν τῇ φιλοπαίγμονι καὶ φιλοπράγμονι Ἑλλάδι. Ἀλλὰ πῶς;

Ξ.

(1) Ἑβδομήκοντα περίπου τοιαῦτα εἶνε ἤδη συστημένα, 7 ἐν Βελγίῳ, 5 ἐν Γαλλίᾳ, 4 ἐν Ἀγγλίᾳ, 2 ἐν Ὁλλανδίᾳ, 2 ἐν Ἀμερικῇ καὶ 50 περίπου ἐν Γερμανίᾳ.

Ποιητικὸς χαρακτὴρ τοῦ Πινδάρου.

Α'. Περὶ τοῦ λεκτικοῦ αὐτοῦ.

Τῶν ἀρχαίων πολλοὶ πολλοὺς ἀπέδωκαν τῷ Πινδάρῳ ἐπαίνους, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐξυμνήσῃ τὸ εὐφυὲς καὶ μεγαληγόρον αὐτοῦ δι' εἰκόνος ὑψηλῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς, ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν Ῥωμαίων λυρικῶν (Carm. IV. 2, 1—27)

Monte decurrens velut amnis imbres
Quem super notas aluere ripas
Fervet immensusque ruit profundo
Pindarus ore.

Καὶ ταῦτα μὲν λέγει ποιητὴς ποιητὴν ἐπαινῶν. Τίνος δὲ τὴν προσοχὴν καὶ ἀκριβιγῶς τοῦ Πινδάρου ἁψαμένου διέφυγεν ἡ ἰδέα τοῦ ἐξόχου κάλλους καὶ τοῦ θείου ἐνθουσιασμοῦ, ὑφ' οὗ ἐμπνεόμενος οὗτος ὁ ποιητὴς ἀνυψώθη τῶν τετριμμένων ἰδεῶν; Τίνος τῶν ποιητῶν ἡ φωνὴ ἠκούσθη τοσοῦτον παρὰ τοῖς δυνατοῖς, ὡς ἡ τοῦ Πινδάρου, ὅστις ταῖς πᾶσιν ἦν προσφιλὴς καὶ παρὰ συμπάσης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος ἐτιμᾶτο ὡς ἰδιάζων αὐτῆς σύμβουλος; Τοσοῦτον δαψιλῶς ἐπροίκισαν αὐτὸν αἱ Μοῦσαι διὰ θαυμασίων τρόπων καὶ εὐφυΐας ἐπιτηδείας εἰς τὸ κινεῖν καὶ δεσμεύειν τὰς διαθέσεις! Τοιοῦτο δὲ τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι ὕψος ἀπῄτει καὶ ὕφος συνᾴδον αὐτῷ. Ὅθεν ἀφεὶς ὁ Πίνδαρος τὸ ἰσχνὸν εἶδος τῆς συνθέσεως, ὅπερ οὔτε παροξύνει, οὔτε διαφλέγει τὰς διαθέσεις, προτιμήσας δὲ τὸ ἕτερον ἐκεῖνο, τὸ ἐμβριθὲς ἅμα καὶ μεγαλοπρεπὲς, μεγάλῃ τῇ ἐφόδῳ φέρεται καὶ ἁπάντων δι' αὐτοῦ κινεῖ τὸν θαυμασμόν. Εἰς τοῦτο ἀποδόντες οἱ ἀρχαῖοι κριταὶ ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν αὐστηρὰν ἁρμονίαν, ᾗ καὶ Αἰσχύλος ἐχρήσατο «Ταύτης δὲ τῆς ἁρμονίας (ἤτοι τῆς αὐστηρᾶς) πολλοὶ μὲν ἐγένοντο ζηλωταί, ἐν μὲν μελῳ-

ποιᾷ Πίνδαρος, ἐν δὲ τραγῳδίᾳ Αἰσχύλος . . . Κράτιστοι γὰρ οὗτοι τῆς αὐστηρᾶς ἁρμονίας» Διονύσιος Ἁλικ. περὶ Συνθ. Ονομ. Τ. Β'. σ. 22 καὶ 25 ed. Seburg. Τῷ αὐστηρῷ δὲ εἴδει τοῦ λέγειν ἁρμόζει αὐστηρὰ καὶ τραχεῖα σύνθεσις, ἐξ ἧς πηγάζει σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια ἔχουσα σχῆμα ἀρχαϊκὸν ὡσεὶ αὐχμῷ καὶ ῥυπῷ κεκαλυμμένον· διὸ ἔλεγον περὶ αὐτῆς οἱ ἀρχαῖοι *πίνος ἀρχαῖον φυλάττουσα, χυτὸς ἀργαιοπρὴς, πικρία μεθ' ἡδονῆς.* Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ γινομένη χρῆσις ῥυθμῶν ὑψηλῶν καὶ ἀνδρωδῶν. «Ἔχει ῥυθμοὺς ὑψηλοὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς, κῶλα εὐγενῆ καὶ ἁπλᾶ καὶ ἐλεύθερα.» Ὅτι δὲ αἱ ἀρεταὶ αὗται διαλάμπουσιν ἐν τοῖς τοῦ Πινδάρου ποιήμασιν, ὁμοφώνως οἱ ἀρχαῖοι κριταὶ γνωματεύουσιν, οἷον ὁ Κυντιλιανὸς (X. 1, 61) Novem vero lyricorum longe Pindarus princeps spiritus magnificentia, sententiis, figuris beatissima rerum verborumque copia. Πρβ. καὶ Ἀρκεσίλαν π. Διογένει τῷ Ακερτίῳ Δ'. 31 «Τόν τε Πίνδαρον ἔφασκε δεινὸν εἶναι φωνῆς ἐμπλῆσαι καὶ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων εὐπορίαν παρασχεῖν» καὶ Bernhardy Ggr. Litt. II. β. 636 κ. ἑ. Καὶ Ἀντίπατρος ὁ Σιδώνιος ἐν ἐκλεκτῷ ἐπιγράμματι ἀπηθανάτισε τὴν δεινότητα τοῦ Πινδαρικοῦ λεκτικοῦ

Πιερικὰν σάλπιγγα, τὸν εὐαγέων βαρὺν ὕμνων
Χαλκεύταν κατέχει Πίνδαρον ἅδε κόνις.

—Ὀρθῶς δ' ἔπραξεν ὁ ποιητὴς μεταχειρισθεὶς εἰς τὰ Παρθένεια καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια πρῴτερον καὶ ἧττον αὐστηρὸν εἶδος τοῦ λέγειν, ἵνα διαφυλάττῃ τὸ ὕψος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὅπου δεῖ. Μάρτυς τῶν λεγομένων ἐστὶν ὁ Διονύσιος ἔνθ. ἀνωτ. «Τὰ παραδείγματα δὲ αὐτῆς (τῆς αὐστηρᾶς ἁρμονίας) ποιητῶν μὲν καὶ μελοποιῶν ἥτε Αἰσχύλου λέξις ὀλίγου δεῖν πᾶσα καὶ ἡ Πινδάρου χωρὶς ὅτι μὴ τὰ Παρθένεια καὶ εἴ τινα τούτοις ὅμοια· κἂν τούτοις εὐγένεια καὶ σεμνότης.» Ὁ αὐτὸς δὲ Διονύσιος ὡς ἰδιάζον παράδειγμα ἀκράτου καὶ καθαρᾶς αὐστηρότητος σημειοῖ ἀπόσπασμα Πινδαρικοῦ διθυράμβου π.

Βακχίῳ 3, ὅπερ παρὰ τοῖς μετέπειτα ἐχρησίμευσεν ὡς κανὼν τοῦ εἴδους τούτου τοῦ λέγειν. «Ταῦθ' ὅτι μέν ἐστιν ἰσχυρὰ καὶ στιβαρὰ καὶ ἀξιωματικὰ καὶ πολὺ τὸ αὐστηρὸν ἔχει, τραχύνει δὲ ἀλύπως.» Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Πίνδαρος κάλλιστός ἐστι μάρτυς ἑαυτοῦ συνειδὼς οἷαν ἄφθονον ποιητικὴν φλέβα ἐδέξατο καὶ οἷον πνεῦμα θείου ἐνθουσιασμοῦ μεστόν. Ὅθεν τὰς γνώμας ἐκείνας τὰς ἰδιαζούσῃ βαθυνοίᾳ καὶ τέχνῃ πεποιημένας, ἵνα φαίνωνται ἧττον σαφεῖς καὶ εὐνόητοι καλεῖ *ὠκέα βέλη.* Τὴν δὲ ἀκμὴν καὶ τὴν ὀξεῖαν αὐτοῦ ἔφοδον ὑποδηλοῖ διὰ τῶν λέξεων «ἔχω γονάτων ἐλαφρὰν ὁρμὰν» Νεμ. Ε'. 20, ὅθεν συνάγεται καὶ ἡ πρὸς ἀετὸν αὐτοῦ παρομοίωσις «Ἔστι δ' αἰετὸς ὠκὺς ἐν πετανοῖς» Νεμ. Γ'. 80. —Πάντῃ δὲ ἀντίθετον πρὸς τὸ τοῦ μεγαλοφώνου καὶ ἀρρενωποῦ Πινδάρου ἐστὶ τὸ τοῦ Σιμωνίδου λεκτικόν, ᾧ ἀποδίδεται παρὰ τῶν ἀρχαίων τεχνογράφων γλαφυρὰ καὶ ἀνθηρὰ ἁρμονία, οὐδεμία δὲ σεμνότης καὶ μεγαλοπρέπεια. Ἀλλ' ἵνα βέλτιον δηλωθῇ διά τί τοῦ μὲν Πινδάρου ἐπαινεῖται τὸ μεγαληγόρον, τοῦ δὲ Σιμωνίδου ἡ ἰδιάζουσα χάρις, δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀλυσιτελὲς οὐδὲ ἀτερπὲς ἡ διαφορότης τοῦ πνεύματος ἑκατέρων νὰ διαφωτισθῇ διὰ παραδειγμάτων. Ἀοιτὸν ὁ μὲν Σιμωνίδης ἐγκωμιάζων τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας λέγει τάδε·

Τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων
Εὐκλεὴς μὲν ἁ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότμος,
Βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόων δὲ μνᾶστις, ὁ δ' οἶκτος ἔπαινος·
Ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρὼς
Οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος ἀνδρῶν ἀγαθῶν.
Ἀπόσπ. G. ed. Schneidevin.

Τοῦ δὲ Πινδάρου ἀντίστοιχον εὕρηται ἐν τῇ πρὸς Ξενοκράτην τὸν Ἀκραγαντῖνον ᾠδῇ Πυθ. Ζ'. 7 κ. ἑ.

Ἑτοῖμος ὕμνων
Θησαυρὸς ἐν πολυχρύσῳ,
Ἀπολλωνίᾳ τετείχισται νάπᾳ,

Τὸν οὔτε χειμέριος ὄμβρος ἐπακτὸς ἐλθὼν
Ἐριβρόμου Νεφέλας
Στρατὸς ἀμείλιχος, οὔτ' ἄνεμος ἐς μυχοὺς
Ἀλλὸς ἄξοισιν παμφόρῳ χεράδι . . . τυπτόμενον.

Ἂν δὲ παραβληθῶσι πρὸς ἀλλήλους οἱ στίχοι ἑκατέρων τῶν ποιητῶν, ἐν οἷς ἐξετάζεται τί ἐστι κάλλιστον ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, εὐχερέστατα θέλει καταδειχθῆ τὸ μαλακὸν καὶ τρυφερὸν ὕφος τοῦ Σιμωνίδου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ μεγαληγόρον τοῦ Πινδάρου. Τὸ μὲν ἀπόσπασμα τοῦ Σιμωνίδου ἔχει οὕτως·

Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ
Δεύτερον δὲ καλὸν φυὰν γενέσθαι
Τὸ τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως
Καὶ τὸ τέταρτον ἥβᾶν μετὰ τῶν φίλων.

οἱ δὲ τοῦ Πινδάρου στίχοι εἰσὶν οἵδε·

Δύο δέ τοι ζωᾶς ἄωτον μοῦνα ποιμαίνοντα τὸν ἄλπνιστον εὐανθεῖ σὺν ἄλβῳ
Εἴ τις εὖ πάσχων λόγον ἐσλὸν ἀκούσῃ. Ἰσθμ. Δ'. 12. καὶ ἑ. 10.

Ὅσα ὁ Δεωπρεπίδης δι' ἐναργοῦς καὶ εὐρύθμου χάριτος ἐξεικόνισε, ταῦτα ὁ Θηβαῖος μάντις δι' ὑψηλοῦ τοῦ λέγειν κόσμου καὶ λαμπρότητος διελεύκανε, δι' ἐξαιρέτων εἰκόνων διεφώτισε καὶ δι' ἀντιθέτων κώλων διέκρινεν. Ἀλλ' ὡς ἕκαστος ἔχεται αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ, οὕτως ἀποδίδει ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὸ πρωτεῖον. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ τὸ εὐφυὲς ἐπίγραμμα τοῦ προτιμῶντος τοῦ Πινδάρου τὸν Σιμωνίδην. Ἀνθολ. Παλ. IX 571

Ἐκλαγεν ἐκ Θηβᾶν μέγα Πίνδαρος, ἔπνεε τερπνὰ
Ἡδυμελιφθόγγου Μοῦσα Σιμωνίδεω.

Ἀλλ' εἰς τὸ συνθέτειν ἐλεγείας καὶ αὐτὸς ὁ Διονύσιος ἀδιαφιλονεικήτως ἀπονέμει τὴν δάφνην τῷ Σιμωνίδῃ «Βελτίων Σιμωνίδης εὑρίσκεται καὶ Πινδάρου τὸ οἰκτίζεσθαι μὴ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ παθητικῶς» πρβ. καὶ Κυντιλιανὸν ἔνθ. ἀνωτ. praecipua tamen ejus in commovenda miseratione virtus» ἴδ. καὶ Bernhardy ἔνθ. ἀν. p. 629.

Οὐκ ἔστι δ' ἄπο σκοποῦ νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐν τῇ συγκρίσει καί τινα τῶν Βακχυλίδου ἀποσπασμάτων, ποιητοῦ πάντῃ μὲν ὑποδεεστέρου τοῦ Πινδάρου κατά τε τὴν εὕρεσιν καὶ τὸ δημιουργικὸν τῆς φαντασίας, γνωστοῦ ὅμως διὰ τὸ εἶδος τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Ἰδοὺ πῶς ἀποφαίνεται ὁ Λογγῖνος (περὶ ὕψους 33,5) περὶ τῆς μεταξὺ Πινδάρου καὶ Βακχυλίδου διαφορᾶς «Τί δ' ἐν μέλεσι μᾶλλον ἂν εἶναι Βακχυλίδης ἕλοιτο ἢ Πίνδαρος;' καὶ ἐν τραγῳδίᾳ Ἴων ὁ Χῖος, ἢ νὴ Δία Σοφοκλῆς;»

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Βακχυλίδου εἰρήσθωσαν. Ἀλλὰ πρὸς ἀκριβεστέραν ἐπίγνωσιν τοῦ πράγματος ἃς παραβάλωμεν τ' ἀποσπάσματα ἐκεῖνα ἐκ τῶν συμποτικῶν ᾀσμάτων, ἐν οἷς ἑκάτερος κατὰ τὴν ἑκατοῦ εὐφυΐαν παρίστησι τίνι τρόπῳ ὁ οἶνος εὐφραίνει καὶ ἐγκεντρίζει τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας. Δι' οἵας μὲν λαμπρότητος καὶ ἀδρότητος ἀπεργάζεται τοῦτο ὁ Πίνδαρος

Ἀνίκ' ἀνθρώπων καματώδεις οἴχονται μέριμναι
Στηθέων ἔξω, πελάγει δ' ἐν πολυχρύσοιο πλούτου
Πάντες ἴσα νέομεν ψευδῆ πρὸς ἀκτὰν
Ὅς μὲν ἀχρήμων, ἀφνεὸς τότε, τοι δ' αὖ πλουτέοντες
. . . ἀέξονται φρένας ἀμπελίνοις τόξοις δαμέντες. Ἀπόσ. π. Βοικκίῳ 136,

Πόσον δ' ἀσθενῶς διαπράττεται τοῦτο ὁ Βακχυλίδης

. . . γλυκεῖ' ἀνάγκα
Σευομένα κυλίκων θάλπησι θυμὸν,
Κύπριδος δ' ἐλπὶς διαιθύσσει φρένας
Ἀμφιγνυμένα Διονυσίοισι δώροις
Ἀνδράσι δ' ὑψοτάτῳ πέμπει μερίμνας.

κ τ λ.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται, ὅτι ἡ διαφορότης τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ λεκτικοῦ τῶν τριῶν τούτων ποιητῶν ἀντιβαίνει εἰς τὸ νὰ ἔχωσι πολλὰ κοινὰ ὡς πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα σχήματα, τοὺς τύπους καὶ τὰ γνωμικά. Ὡς δὲ ἡ ἀγνότης τοῦ Πινδαρικοῦ λόγου καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένη μεγαλοπρέπεια

ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἐνδοτάτης φύσεως τῆς ἐμβριθοῦς ἐκείνης καὶ πρὸς τὰ μεγάλα τεινούσης, οὕτω τὸ γόνιμον πνεῦμα τοῦ ποιητικοῦ δὲν ἐστερήθη πλουσιωτάτου ὀργάνου καὶ πολλαπλοῦ κόσμου, ἵνα πάντα τὰ τοῦ νοῦ γεννήματα διὰ θείου ἐκφέρῃ τρόπου καὶ ἐνδύῃ αὐτὰ διὰ τοῦ ἰδιάζοντος φραστικοῦ ἐνδύματος. Καὶ συντόμως εἰπεῖν ἡ πλουσία φαντασία τοῦ ποιητοῦ ἀπήτει καὶ ἀνάλογον λόγου μεγαλοπρέπειαν· διότι πρὸς κατακήλησιν τῶν ἀκοῶν καὶ πρὸς διάφλεξιν τῶν διαθέσεων πρόχειρα εἶχεν ὄργανα τὴν περιουσίαν τῶν λέξεων, τὴν ἐπιτηδείαν ἐκλογὴν αὐτῶν, τὸ καινοφανὲς τῶν σχημάτων καὶ τῶν εἰκόνων, τὴν εὐγενῆ σύζευξιν τῶν γνωμικῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ἔντεχνον σύνθεσιν τῶν λέξεων. Ταῦτα δὲ τοσοῦτον τεχνηέντως μετεχειρίσθη ὁ Πίνδαρος, ὥστε οὐχὶ ἀπεικότως ἡ σύνθεσις τῶν ποιημάτων αὐτοῦ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς ὑφαντὸν καλλιτέχνημα

Ὑφαίνω δ' Ἀμυθαονίδαις ποικίλων . . . ἄνθημα. Ἀπόσπ. 67. Καὶ ὡς ὁ τοῦ Πινδάρου κόσμος ἐστὶν ἰσχυρὸς καὶ ἱερός, οὕτως αἱ αὐταὶ ἀρεταὶ παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν γνωμῶν, ἃς δαψιλῶς ὁ ποιητὴς διέσπειρεν ἀνὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ποίησιν. Εἰσὶ δὲ αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἠθικὰ διδάγματα, ἢ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου οἱονεὶ παραιμιακῷ χρώματι βεβαμμέναι καὶ διακρίνονται διὰ τὴν συντομίαν, τὴν ἐνάργειαν καὶ τὸν οἰκεῖον τόπον, ὃν κατέχουσιν, οὕτως ὥστε οὐδέποτε φαίνονται σχολαίως παρενειρόμεναι, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τοῦ ποιήματος ἀπορρέουσαι. Κατὰ ταύτας δὲ οὐδόλως ὑπολείπεται τοῦ Πινδάρου ὁ Σιμωνίδης. Παροιμίᾳ ἐν πρώτοις προσπελάζει τὸ ἐν Ὀλυμ. Γ'. 20

Τὸ γὰρ . . . ἐμφυὲς οὔτ' ἀέθλων ἀλώπηξ
Οὔτ' ἐριθρομοι λέοντες διαλλάξαιντο ἦθος,

Ὧ παραπλήσιον τὸ Σιμωνίδειον ἐκεῖνο «πᾶσαισιν Κορυδαλλίσιν χρὴ λόφον ἐγγενέσθαι» Ἀπόσπ. 90. Ὡσαύτως παροιμίας ὄζει τὸ ἐν Πυθ. Γ' 68 «πειρῶντι δὲ καὶ χρυσὸς ἐν βασάνῳ πρέπει· . .

καὶ νόος ὀρθὸς,» πρὸς ὃ παραβλητέον τὸ τοῦ Βακχυλίδου, Ἀποσπ. 21 Bergk

Αὐδᾷ μὲν γὰρ λίθος μανύει χρυσὸν,
Ἀνδρῶν δ' ἀρετὰν σοφία τε παγκρατὴς τ' ἐλέγχει
Ἀλάθεια . . . .

Περὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ σιγᾶν ἐξ ἴσου φαίνονται παρακινοῦντες ὅ τε Πίνδαρος καὶ Σιμωνίδης, ὧν ὁ μὲν Ἰσθμ. Α'. 63 λέγει «Ἡ μὰν πολλάκι καὶ τὸ σεσιωπαμένον εὐθυμίαν μείζω φέρει» καὶ Ἀπόσπ. 108 ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέρας. Λῦται δὲ αἱ ῥήσεις περιέχουσι πάνθ' ὅσα καθόλου ὤφειλον ν' ἀφήσωσι κέντρα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἁπάντων. Ἀνάλογα πρὸς ταῦτά εἰσι καὶ τάδε «θνατὰ θνατοῖσι πρέπει» Ἰσθ. ΣΤ'. 47. Τὸ πὰρ δίκαν γλυκὺ πικροτάτα μένει τελευτά, Πυθ. Γ. 81.

Κατὰ τὸ αὐτὸ σχέδιον ὁ Πίνδαρος ἔτρεψεν εἰς ἰδίαν χρῆσιν τὰς ἀξιομνημονεύτους ῥήσεις τῶν ἀρχαιοτέρων ποιητῶν οἷον ἐν Ἰσθμ. ἐ. 67 «Λάμπων δὲ μελέταν ἔργοις ὀπάζων Ἡσιόδου μάλα τιμᾷ τοῦτ' ἔπος», ὅπερ ἔλαβεν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Ἡσιόδου. Ἐκ δὲ τῶν ὑποθηκῶν τοῦ Χείρωνος ἠρανίσθη κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σχολιαστοῦ τὴν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα παραίνεσιν ἴδ. Πυθ. Ζ. 22

. . . μάλιστα μὲν Κρονίδαν βαρυόπαν στεροπᾶν κεραυνῶν τε
Θεῶν σέβεσθαι, πρύτανιν,
Ταύτας δὲ μήποτε τιμᾶς
Ἀμείρειν γονέων βίον πεπρωμένον.

Ἐπίσης ἐν Ἰσθμ. Β'. 12 ἐπαινεῖ τὸ ῥητὸν Ἀριστοδήμου τοῦ Λακεδαιμονίου «Χρήματα, χρήματ' ἀνὴρ» ὅπερ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ᾠκειοποιήσατο. Ἐκ δὲ τοῦ Ὁμήρου ἐπαινεῖ τοῦ Νηρέως τὴν ῥῆσιν. Ἀλλὰ ταῦτα ἀποχρώντως διελεύκανεν ὁ Boeckius (Explicationes Pindaricae p. 327). Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἵνα ὁ λόγος αὐτοῦ σημαντικώτερος ἀποβαίνῃ, καταβαίνει συχνότατα εἰς φράσεις παροιμιακὰς ὧν ἡ ἁρμοδία θέσις καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐξ αὐτῶν προερχομένη χάρις οὐδὲ μνείας χρήζει, ὥσπερ τὸ περίπυ-

ότον ἐκεῖνο ἐν λεπτῷ δένδρεῳ βαίνειν. Σὺν χειμάρῳ μεθύῳ πρβ. καὶ Πυθ. Γ'. 83

. . . Τὰ μὲν ὧν οὐ δύνανται νήπιοι κόσμῳ φέρειν;
Ἀλλ' ἀγαθοὶ τὰ καλὰ τρέψαντες ἔξω.

Μεταφορὰ εἰλημμένη ἐκ τῶν ἐνδυμάτων ἐννοοῦσα τοὺς τὴν εὐδαιμονίαν μόνον ἐκδηλοῦντας. Καὶ τὰ περὶ Χρομίου εὐγενοῦς Σικελοῦ, ὅστις δι' ἐξόχου φιλανθρωπίας καὶ φιλοξενίας εἵλκυσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην τῶν αὐτοῦ συμπολιτῶν, ὁρμῶνται ἐκ παροιμιῶν.

Ταῦτα λοιπὸν τὰ γνωμικά, ἅτινα ὁ ποιητὴς διεσκεμμένως μετεχειρίσθη, παρέχουσι τῷ λόγῳ πλεῖστον ἀξίας καὶ δυνάμεως. Χάριν δὲ καὶ τέρψιν προσέθηκεν ἐν πρώτοις ἡ ἄφθονος ποικιλία τῶν μεταφορῶν καὶ τῶν παρομοιώσεων, ἡ εὐγενὴς αὐτῶν ἐκλογὴ καὶ τὸ καινοφανές. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὑπό τινων πλημμελὴς καὶ ἀξιόμεμπτος ὁ τοῦ Πινδάρου λόγος διατεινομένων, ὅτι δῆθεν ὑπὲρ τὸ δέον ἐχρήσατο τῇ ποιητικῇ ἀδείᾳ καὶ ὑπερέβη τὰ νόμιμα ὅρια, ὅτι τρόπον τινὰ διὰ κενοδόξων κοσμημάτων καὶ κόμπου κατέστησε τὸν λόγον λίαν ἀγκώδη, καὶ ὅσα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενά εἰσιν ἁπλᾶ καὶ εὐσύνοπτα, ταῦτα τυφλῶς πως ἐπισκοτίζει. Ὑπὸ τῆς δοξασίας ταύτης καινοτάτης μέν ποτε καιροῦ ἀπεπλανήθησαν καὶ ἄνδρες ἄλλως περιβλέπτου κρίσεως, ὥστε ἀρκείτω ἡ ἐξαριθμήσις χωρίων τινῶν ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἡρώνιου πικρὰν ἐξενεγκόντος κρίσιν περὶ Πινδάρου ἴδ. Τόμ. II Additamenta p. 40 c. 16 καὶ p. 41 c. 29. κ. ἑ. Ἀλλ' ὁ Πίνδαρος τοσοῦτον ἀπέχει τῶν ἐν λόγῳ κατηγοριῶν, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ μεγίστου θαυμασμοῦ ἄξιος. Τὸν Πίνδαρον ὀφείλομεν ἐξετάζειν οὐχὶ κατὰ τὴν μαλακότητα τῶν κοινῶν ποιητῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ· διὸ τὸ ἁπλοῦν αὐτοῦ καὶ ἔμφυτον ὕψος ἐπήρκει εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς εὐγενεῖς ἐπιχειρήσεις. Ὅθεν τῇ τοῦ Πινδάρου εὐφυΐᾳ συμφωνεῖ τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ ἀνάλογον πρὸς τὰς μεγάλας ἰδέας, ἃς παρίστησιν ἐν ταῖς ποιήσεσιν αὐτοῦ. Ἐν τέλει δὲ ἃς ἐνθυμηθῶμεν,

ὅτι μέγιστός ἐστι νόμος ἡ ἔννοια καὶ ἡ κρίσις τῶν ποιητῶν αὐτῶν, ὥστε ὅσον ποιητής τις ἐστι διασημότερος, τοσοῦτον πλέον ἰσχύει κατὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ παράδειγμα.

Τοσαῦτα ἐκ τῶν πολλῶν τῶν περὶ λεκτικοῦ τοῦ Πινδάρου ὑπὸ τῶν σοφῶν Γερμανῶν φιλοπονηθέντων.

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1861.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

Ἐτυμολογικά.

1) *ἀφέντης-αὐθέντης.* Ὅτι μὲν ἐκ τοῦ *αὐθέντης* κατ' εὐκοπωτέραν προφορὰν προῆλθε τὸ *ἀφέντης*, ὅθεν ὕστερον καὶ τὸ τουρκ. *ἐφέντη*, εἶνε γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, αὐτὸ δὲ τὸ *αὐθέντης* σύγκειται ἐκ τοῦ *αὐτό-ς* καὶ τοῦ *ἐν-της*. Τὸ δὲ ἔντης αὖτ' ἐκ τοῦ *εἶναι* (τοῦ ἤμι) προῆλθε κατὰ τοὺς παλαιοὺς γραμματικούς, οὔτε ἐκ τοῦ *ἔντεα* (=ὅπλα), ὥς τινες νεώτεροι ὑπέλαβαν, ἀλλ' ἐκ τῆς ῥίζης Fεr πάλαι Fαr σημαινούσης: (ἐκ)τελῆ, *τύπτειν*, *κόπτειν*, *φονεύειν* κ.τ.τ. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ τύπου Fαr προῆλθε τὸ (F)*ἄναξ* (καὶ F]*ἀνήρ*;)= *ἐκτελεστής*, *πράκτωρ*, *σημάντωρ*, βασιλεύς, καὶ κατ' ἐξύγρανσιν τοῦ F εἰς υ τὸ *ἄναξ-μάχη* (Ἡσυχ.), καὶ κατ' ἀποσκλήρυνσιν τοῦ F εἰς β τὸ *βαίη*—*ὕβρις* (Ἡσυχ.) ἐκ τοῦ βαν-ια (in). Ἐκ δὲ τοῦ Fεr αὐτὸ τὸ *ἔν-της* κατ' ἐκτροπὴν τοῦ F εἰς τὸ δασὺ πνεῦμα, κατὰ δὲ μετάβασιν τοῦ βαῦ εἰς γάμμα ἡ ἁπλῆν σύγχυσιν τῶν γραμμάτων F καὶ Γ τὸ *Γενέσια* (ὡς ἐξ οὗδετ. ὀνόμ. τοῦ Γένος, γένε(σ)ος = τῷ Λατιν, funus, funer-is) νεκρώσιμος ἑορτή· (ἤδη παρ' Ἡροδότῳ Δ'. 26 καὶ ἐν τῷ ῥητορ. λεξικῷ Anecd. Bekker σελ. 23) καὶ παρὰ τῷ Ἀντιαττικιστῇ αὐτ. 86,20) κατὰ δὲ σκλήρυνσιν τοῦ F εἰς φ τὸ *φεr*, ὅθεν τὰ ἔπε-φνο-ν (ἐ-πέ-φεν-ο-ν) καὶ *φόνος*.— Τὸ *αὐθέντης* λοιπὸν κατὰ τὰς διαφόρους τὰς ῥ. Fεr σημασίας διάφορα ἐσήμαινε, καὶ ἀ.) τὸν: *αὐτὸν ἢ ἰδίᾳ χειρὶ ἑαυτὸν ἢ ἕτερον φονεύσαντα*, ὡς παρ' Ἡροδότῳ Α'. 117 καὶ Θουκ. Γ'. 58 πα-

Ὀχτικῶς δὲ τὸν οὕτω πεπραγμένον *φόνον*, *θάνατον*, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ Ἀγ. 1574. Εὐμεν. 207. Εὐριπ. Ἡρακλ. μαιν. 839. β'.) τὸν *αὐτόχειρα*, *αὐτουργὸν* πράξεώς τινος οἵας δή ποτε, ὡς παρὰ Πολυβίῳ ΚΓ'. 14,2. Διοδώρῳ Ις'. 62 κ. ἀλλ. γ'.) τὸν *κύριον*, *αὐτεξούσιον*, *αὐτοκράτορα*, *δεσπότην*, ἤδη παρ' Εὐριπίδῃ Ἱκετ. 442:

καὶ μὴν ὅπου γε δῆμος *αὐθέντης* χθονὸς
ὑποῦσιν ἀστοῖς ἥδεται νεανίαις.

Ἐκ τοῦ *αὐθέντης* προῆλθε τὸ ῥῆμ. *αὐθεντέω* ἤδη παρὰ Ἡσύχῳ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθ. Α'. ἐπιστ. 2, 11: γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ *αὐθεντεῖν* ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ· καὶ τὸ νεώτερον *αὐθεντεύω* καὶ *αὐ(θ)εντεύω*.

2) *Ἀκόμην ἀκόμη ἀκόμα*. Ἡ *ἀκμὴν* αἰτιατ. τοῦ *ἀκμὴ* ἐπιρρηματ. ἐκλαμβανομένη ἐσήμαινε *ἀ.) τότε δή, νῦν δή*, ὡς ἐν Ξενοφ. Ἀναβ. Δ'. 3,26 καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος *ἀκμὴν* διέβαινε = τότε δή· καὶ παρ' Ἰσοκράτει πρὸς Δημόν 2: καὶ σὺ μὲν *ἀκμὴν* φιλοσοφεῖς, ἐγὼ δὲ τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπανορθῶ = νῦν δή, ἔτι νῦν. Ἐντεῦθεν *β'.*) ἔτι χρονικῶς τε καὶ ἐπιτατικῶς. Οὕτω παρὰ Θεοκρίτῳ Δ'. 58—60:

B. εἶπ' ἄγε μ', ὦ Κορύδων, τὸ γερόντιον ἢ ῥ' ἔτι μύλλει
τήνην τὰν κυάνοφρυν ἐρωτίδα, τᾶς ποκ' ἐκνίσθη;

K. *ἀκμὰν*, ὦ δείλαιε κτλ.

Στράβ. Α'. 56 ἕως *ἀκμὴν* ἐκέκλειστο τὰ στενά. Πλουτ. π. τ. δέξης τ. Ἀθην. Β'. 85 *ἀκμὴν* διαβουλευόμενοι. Ὁπόσον δ' ἦτο σύνηθες τὸ *ἀκμὴν* συνων. τ. ἔτι κατὰ τὸν δεύτερον μ. Χρ. αἰῶνα, δῆλον ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Φρυνίχου: *Ἀκμὴν* ἀντὶ τοῦ ἔτι. Ξενοφῶντα λέγουσιν ἅπαξ αὐτῷ κεχρῆσθαι, οὐ δὲ φυλάττουσι χρῆσθαι, λέγε δὲ ἔτι. Ὅμοια ἀφορίζεται καὶ ὁ Μοῦρις. — Ἐκ τοῦ *ἀκμὴν* κατ' ἐπένθεσιν τοῦ ο ἔγειναν τὰ νεώτερα *ἀκόμην*, *ἀκόμη*, *ἀκόμα* = ἔτι χρονικῶς τε καὶ ἐπιτατικῶς.

3) *Ἀφίορκος·ἐφίορκος·ἐπίορκος ἐφέτος(ἐπ'ἔτος) μεθαύριον·μεταύριον(μετ'αὔριον) ἀφικροῦμαι·αὐκράζομαι·ἀκροῶμαι.*

ἀφίορκος ἀντὶ τοῦ *ἐφίορκος* καὶ τοῦτο πάλιν ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη συνήθους *ἐπίορκος* (perjure)— Σημειώσεως ἄξιον, ὅτι τὸ βάρβαρον *ἐφίορκος* εἰσεχώρησεν εἰς τὴν γλῶσσαν ἀπὸ ἔτι τοὺς χρόνους τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἤγουν ἀπὸ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἐπειδὴ ὁ τότε ζήσας σοφιστὴς Φρύνιχος τὸ καταδικάζει «*ἐφιόρκους*. Τοῦτο διὰ τοῦ π λέγε *ἐπιόρκους*.» Πιθανὸν ὅτι τότε μετεβάλθη καὶ τὸ *ἐπ' ἔτος* εἰς τὸ *ἐφέτος*, καὶ τὸ *ἐπακροῶμαι* εἰς τὸ *ἐφακροῶμαι*.» Κοραῆς Ἄτακτ. Β'. 74.— Ἀλλ' ὅτι τὸ *ἐφίορκος* καὶ τὸ ἐφιορκῶ ἦσαν συνήθη ἤδη πολὺ πρὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ δὴ καὶ πρὸ Χριστοῦ, δῆλον ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ἀφορισμοῦ τοῦ Φρυνίχου καὶ ἐκ τῆς παρ' Ἡσυχίῳ γλώσσης «*ἐφιορκήσαντες*, ψευσάμενοι», ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐκ τοῦ *ἐφιορκοῦντι*, ὅπερ δὶς ἀπαντᾷ ἐν τῇ Σμυρναίων πρὸς Μάγνητας ὁμολογίᾳ ἢ συνθήκῃ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ γ'. πρ. Χρ. αἰῶνος, περὶ τὸ 244 ἔτος) ἐν τ. στ. 69. 78 εὐορκοῦντι μέμοι εὖ εἴη, *ἐφιορκοῦντι* δὲ ἐξώλεια καὶ αὐτῷ καὶ γένει τῷ ἐξ ἐμοῦ Corp. Inscr. gr. n. 3137. Ῥῆβλ. καὶ τὸ *ἐφιορκέοιμι* (κατὰ διόρθωσιν τοῦ Böckh ἐκ τοῦ *ἐφιορκέμιοι*) τῆς δελφικῆς ἐπιγραφ. C. I. n. 1688. Ὁ δὲ δασυσμὸς τοῦ π. τῆς *ἐπὶ* προῆλθε κατὰ μεταπίδησιν τοῦ δασέος τοῦ *ὅρκος* ὑπὲρ τὸ ι ἀπαραλλάκτως, ὥςπερ καὶ ἐν τοῖς *θοιμάτιον θαιμάτια* ἐκ τῶν: τὸ *ἱμάτιον*, τὰ *ἱμάτια*. Ἂν λοιπὸν ταῦτα τὰ ἀττικώτατα εἶνε βάρβαρα, βάρβαρα εἶνε καὶ τὰ *ἐφίορκος* καὶ *ἐφιορκέω*. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης Κοραῆς, καίπερ ἄλλως θειασώτης ὢν τῆς κοινῆς καὶ ἐθνικῆς γλώσσης, δὲν ἦτο πάντῃ ἀπηλλαγμένος τῶν προλήψεων τῶν συγχρόνων του καὶ δὴ καὶ σημερινῶν ὑπεραττικιστῶν περὶ τὴν κρίσιν τῶν γλωσσικῶν τύπων τῶν παρὰ τὸν ἀκραιφνῆ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν συγχρόνων ἀττικισμόν. Ἐντεῦθεν ἡ παρ' αὐτῷ πολλάκις ἄτοπος χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου *βάρβαρος* περὶ τύπων γνησίως Ἑλληνικῶν κατ' ἀναγκαίους τῇ γλώσσῃ νόμους ἀναπτυχθέντων. Ἡ δὲ τοῦ δασέος πνεύματος καὶ ὑπὲρ δύο φθόγγους, φωνήεντα

καὶ σύμφωνον, μεταπήδησις συνέβη καὶ ἐν τοῖς *φροῦδος, φρούρὸς* ἐκ τῶν *πρό ὁδός προ ὁρός*.

Τοῦ δὲ *ἑφέτος* (ἐπ' ἔτος) ἡ δασύτης προῆλθεν ἐκ τοῦ F τοῦ *ἔτος*. Τὸ ἔτος δηλ. ἦρχιζε πάλαι ἀπὸ τοῦ φθόγγου F(λατιν V), ὅπερ ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ *ἐξάετες* (Ὀδ. Γ, 115), οὗ τινος ἡ χασμῳδία μόνον διὰ τῆς παραδοχῆς ἑνὸς ἡμιφώνου, οἷον τὸ F (ἢ τὸ j) θεραπεύεται, ὡς *ἑξάFετες* καὶ ἐκ τοῦ Ἰλ. Β, 766 *οἰέτεας* (= ὁμοετεῖς), ἔνθα τὸ F εἰς j καὶ δι' αὐτοῦ εἰς ι ἐξυγράνθη, ὡς *ὁ-Fέτης, ὁ-jέτης, οἰέτης*, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λατιν. v e t u s, ὅπερ ταὐτὸν ὂν κατὰ τὸν φθόγγον μὲ τὸ Fέτος, παρηλλάγη ὀλίγον κατὰ τὴν σημασίαν, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐκ τῶν Fέτεα, Fέτια, FηρατιFέτιες τῆς ἠλείας ἐπιγρ. C. I. n. 11 καὶ τῶν βοιωτικῶν 1569 α III καὶ 1575. Ὁ φθόγγος F, ὕστερον ἐξηφανίσθη ἐν ταῖς πλείσταις ἑλλην. διαλέκτοις καὶ ἐκ ταύτης τῆς λέξεως, καθὼς καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἐνιαχοῦ δὲ εἰς τὸ δασὺ πνεῦμα μετέβη, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ ἡρακλεωτικοῦ *πενταέτηρίδα*. Οὕτω λοιπὸν δασυνόμενον τὸ *ἔτος* κατὰ διάλεκτον ἐν συνθέσει μετὰ τῆς ἐπὶ παρήγαγε τὸ *ἐφέτος*, πρότερον ἐν συντάξει ὄν: *ἐφ' ἔτος*, ὅπερ πολὺ ἀπέχει τοῦ εἶναι βάρβαρον. Τὸ δὲ πολλαχοῦ σύνηθες *'φέτος* προῆλθε κατ' ἀφαίρεσιν τοῦ *ε* ἐκ τοῦ *ἐφέτος*, καὶ ὄχι, ὡς ἀπεφάνθη ὁ φίλος Ῥουσόπουλος, ἐκ τοῦ *Fέτος*, τοῦ F ὡς φ προφερομένου· διότι οὔτε τὸ F ἐπροφέρετό ποτε ὡς φ, οὔτε τὸ *ἔτος* οὕτως ἄναρθρον καὶ ἀπρόθετον εἶνε πιθανὸν νὰ ἐκλαμβάνηται ἐπιρρηματικῶς = *τοῦτο τὸ ἔτος*. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσιν ἱκανὰ παραδείγματα τῆς μετὰ τῆς *ἐπὶ* τοῦ *ἔτος ἐφ' ὁμοίᾳ* χρήσει συντάξεως.

Καὶ ἡ τοῦ *μεθαύριον* ἀντὶ τοῦ παρὰ λεξικογράφοις μόνον φερομένου *μεταύριον* δασύτης ἐξ ὁμοίας αἰτίας προελθοῦσα ἀπό τινος ἀρχαίας διαλέκτου κατάγεται. Δῆλον δὲ τὸ μὲν ὅτι αὐτὴ ἡ λέξις *μεθαύριον* τρανοῖς ψηφοθέτοις γράμμασι κεχαραγμένη ἐπί τινος ἐξ Ἰταλίας ψηφοστρώτου πλακὸς κεῖται ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ (Antiquarium) τοῦ Βερολίνου, τὸ δὲ, ὅτι

τὸ ἁπλοῦν *αὔριον* σύστοιχον καὶ συνώνυμον ὂν τῷ ὁμηρικῷ *ἠέριος* (=πρωϊνὸς, π. χ. Ἰλ. Λ, 497 *ἠερίη δ' ἀνέβη*) καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης γενόμενον, ἐξ ἧς καὶ τὸ αὖως (αἰολ.), *ἀὴρ* (λακων.), *ἠὼς* (ἰων.) καὶ *ἕως* (ἀττ.) τῆς *Fας* καὶ μεταθέσει *ἀFς, ἄυς* καὶ ἑπομένως ἐν τῷ συνήθει τύπῳ τὸ F εἰς υ ἐξαπαλυνόμενον φέρον, κατά τινα διάλεκτον πιθανώτατα δύο ἄρθρα ἴσχυε αὐτοῦ ἔφερε, τό τε υ καὶ τὸ δασὺ πνεῦμα, ὅπερ δὴ καὶ ἐν τῷ ἀττ. *ἕως* ἀναφαίνεται· οἷον *αὔριον*, ὅθεν εὐκολώτατα *μεθ' αὔριον μεθαύριον* ἔγεινε.

Περὶ δὲ τοῦ φ ἢ υ τῶν *αὐκροῦμαι* ἢ *ἀφικροῦμαι, αὐκράζομαι, αὐκρίζομαι* ὁ Κοραῆς ἔνθ. ἀνωτ. σλ. 72 λέγει τάδε: «πιθανόν, ὅτι εἶναι αὐτὸ τὸ παλαιὸν *ἐπακροῶμαι*, τὸ ὁποῖον ἡ βαρβαρότης ἔτρεψεν εἰς τὸ *ἀφακροῶμαι* καὶ *ἀφικροῦμαι*, ὡς ἐμετάβαλε καὶ τὸ *ἐπίορκος* εἰς τὸ *ἀφίορκος*.» Ἀλλ' ἐγὼ κλίνω μᾶλλον δυσὶν θάτερον νὰ παραδεχθῶ, ἢ ὅτι τὸ υ (=φ) εἰς τὴν πρώτην συλλαβὴν ἐκ τοῦ μέσου μετετέθη, τῆς πλήρους λέξεως οὕτης πρότερον *ἀ-κροFάομαι*(=ἀκρουάομαι, παρ' Ἡσυχίῳ διαλεκτικῶς *ἀκροβᾶσθαι*) ὅθεν *ἀFκροάομαι ἀFκροῦμαι* ἢ αὐκροῦμαι κτλ. Διότι τὸ ῥῆμα τοῦτο εἶνε παρηγμένον ἐκ τῆς ῥίζης *κρυ* (προφ. κρου), ὅθεν καὶ εὐκόλῳ μεταβάσει τοῦ ρ εἰς λ τὸ *κλύ-ω* (=ἀκούω), κατὰ διφθογγισμὸν τοῦ υ εἰς *αυ* καὶ (ὕστερον) *ου* (=αF, οF) καὶ πρόθεσιν τοῦ α: *ἀ-κροF-ά-ομαι*. Ἤ ὅτι τὸ *α* τοῦ ἀρχαίου *ἀκροῶμαι* καὶ τὸ *αυ* τοῦ καθομιλουμ. *αὐκράζομαι* κτλ. εἶνε λείψανα τῆς ῥίζης *αυ* (=ἀF), ἐξ ἧς καὶ τὰ ὀνόματα *αὖς* (αἰολ.), *ὦς* (δωρ.) οὖς (ἰωνατ.) γεν. αὐτ-ὸς (ὠτ-ὸς), ὅθεν καὶ τὸ καθομιλούμενον *αὐτί(ον)*, καὶ ὅτι ἐν μὲν τοῖς *ἀκροῶμαι* καὶ *ἀκούω (;)* πρωΐμως τὸ υ (F) ἐξηφανίσθη, ἐν δὲ τοῖς καθομιλ. *αὐκράζομαι, αὐκρίζομαι, αὐκροῦμαι* ἢ ἀφ-ι-κροῦμαι (=αὐ-ι-κροῦμαι πρὸς εὐκολίαν τῆς προφορᾶς ἐπεντεθέντος τοῦ ι) διὰ τῶν μακρῶν αἰώνων μέχρι σήμερον διεσώθη, καθὼς δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ φθόγγους διετήρησαν αἱ δημώδεις διάλεκτοι. Μ.

Συμβολὴ κριτικὴ

εἰς Αὔλου Γελλίου Νυκτῶν Ἀττικῶν ζ'. (ς') β'.

Ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ Αὔλου Γελλίου τῷ ἐπιγραφομένῳ Noctes Atticae, ἔνθα πολλά τινα φιλολογικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ κατ' ἴδια κεφάλαια ἐκτίθενται, εἶναι, ὡς γνωστόν, μεταξὺ τοῦ λατινικοῦ κειμένου καὶ πολλὰ Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων χωρία παρεμβεβλημένα, τὰ ὁποῖα ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ἐκτυποῦνται οὐχὶ ὀρθῶς, διὰ τὴν κακὴν κατάστασιν τῶν χειρογράφων, ἐξ ὧν τὰ μεταγράφουσιν οἱ ἐκδόται. Καὶ πολλὰ μὲν τούτων διωρθώθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν, ἐξ εἰκασίας εὐστοχησάντων τοῦ ὀρθοῦ, μένουσι δὲ καὶ πολλὰ ἀδιόρθωτα εἰσέτι. Τοιοῦτο νομίζομεν καὶ τὸ ἐν βιβλίου ζ'. (κοινῶς ς'.) κεφαλαίῳ Β' χωρίον, ἔνθα ἐκτίθεται ὁ κατὰ Χρύσιππον τὸν Στωϊκὸν ὁρισμὸς τῆς εἱμαρμένης, πρῶτον μὲν λατινιστί, εἶτα δὲ καὶ αὐταῖς λέξεσι τοῦ Ἕλληνος φιλοσόφου, ὡς εἶχε μνήμης ὁ Γέλλιος. Λέγει δὲ ὁ ὁρισμὸς (τὴν) εἱμαρμένην (εἶναι) «φυσικήν τινα σύνταξιν τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἑπακολουθούντων καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης ἐπιπλοκῆς.» Ἐν τούτοις τὰ *καὶ μετὰ πολὺ μὲν οὖν* φαίνονται ἄτοπα. Δυνατὸν μὲν νὰ ὑποτοπάσῃ τις, ὅτι ἐν αὐτοῖς λανθάνει διεφθαρμένη ἡ φράσις, ἣ χρῶνται ἐνίοτε τινὲς τῶν παλαιῶν, ὅτε παρατιθέασι ξένα χωρία ὄχι ἐν συνεχείᾳ διὰ τὸ σχοινοτενὲς αὐτῶν, δηλ. ἡ φράσις: *καὶ μετὰ πολλά*, ἢ ἡ: *καὶ μετὰ πλείονα*, ἢ ἔτι καὶ ἡ: *καὶ μετ' ὀλίγα*. Ἀλλὰ οὕτω, πῶς εἰσέφρησαν τὰ *μὲν οὖν*; ἔτι δὲ ῥητέον, ὅτι ἤθελε γράψει λατινιστὶ μᾶλλον τὴν τοιαύτην εἰσαγωγικὴν φράσιν ὁ Γέλλιος, οὕτω· et post plura, et post pauca. Τί τὰ πολλά; ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι δι' ἐλαχίστης μεταβολῆς διορθωτέον τὸ διεφθαρμένον χωρίον οὕτω: *καὶ μετακοσμιέτων*. Τοιαύτην μετοχὴν

ἀπαιτοῦσιν, ὡς πειθόμεθα, τὰ προηγηθέντα λατινικά, ἅπερ παρετιθέμεν ἐνταῦθα πρὸς ἀντιπαραβολήν. Fatum est, inquit (Chrysippus), sempiterna quaedam et indeclinabilis series rerum et catena, *volvens semet ipsa et implicans* per aeternos consequentiae ordines, ex quibus apta nexaque est. Ὑπεγραμμίσαμεν δὲ ἐκεῖνα τοῦ χωρίου, ἃ μάλιστα θεωροῦμεν ἀντιστοιχοῦντα τῷ *μεταπολουμένων*. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν ἐμβαλλομένη σύνθετος λέξις δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς λεξικοῖς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει πολύ· ἡ ἁπλῆ πολέω, πολέομαι, πωλέομαι εἶναι καὶ μάλα εὔχρηστος κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην ἐνταῦθα σημασίαν, καὶ πιθανώτατον νὰ ἦτο καὶ ἡ σύνθετος ἐν χρήσει.

Ὅτι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ κατωτέρω § 12, ἔνθα ταῦτα ἀναγινώσκονται· «ὡς τῶν βλαβῶν ἑκάστοις παρ' αὐτοῖς γινομένων καθ' ὁρμὴν αὐτῶν ἁμαρτανόντων τε καὶ βλαπτομένων καὶ κατὰ τὴν αὐτῶν διάνοιαν καὶ θέσιν. » ἠδύνατο νομίζομεν ὁ νεώτατος ἐκδότης τοῦ Γελλίου Hertz νὰ ἐμβάλῃ θαρρούντως εἰς τὸ κείμενον τὴν γραφὴν ἣν ἀναφέρει ἐν τῷ προλόγῳ του *πρόθεσιν*, ἀντὶ τῆς γραφῆς *θέσιν*· διότι τὰ προηγηθέντα Λατινικά: «voluntas cujusque propria et animorum ingenia» τὸ πρόθεσιν φαίνονται ἀπαιτοῦντα· ἀλλὰ καὶ *θέλησιν* νὰ ἐμβάλῃ τις εἰς τὸ κείμενον δὲν εἶναι πολλὴ τόλμη οὔτε ἄτοπον. Ἂν ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲν εὐστοχοῦμεν, κινοῦμεν κἂν τὴν προσοχὴν ἄλλων κρειττόνων εἰς τὴν θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων τοῦ Γελλίου. Καὶ ὁ Σενέκας δὲ ὁ ῥήτωρ ἔχει πολλὰ Ἑλληνικὰ χωρία διεφθαρμένα, καὶ ἴσως καὶ εἰς ἐκεῖνα προσέλθωμέν ποτε.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλλη

ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας

Ἐπειδὴ ἡ ἐν τῷ 11 τεύχει, σελ. 479ῃ ὑπ' ἀρ. 6 ἐκδοθεῖ
τῶν στοιχείων καὶ ἀπέβη λίαν δυσανάγνωστος, ἐκτυποῦμεν αὐ
τάρτου τεμαχίου, τὸ ὁποῖον πρὸ δύω περίπου ἑβδομάδων ἐν
ματος τριγωνικοῦ καὶ ἀνήκει βεβαίως εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς
ἀριθ. 6 ἐπιγραφῆς. Ῥητέον ὅμως, ὅτι δὲν προσαρμόζεται τὸ τε
χιον, ὅπερ περιεῖχε τοὺς γυμνασιάρχας ἑπτὰ μηνῶν, τῶν μετα

1	ά.	6'.
		. . .
		. . ιος
5		. . αφ-
		. . ίθεν
		. . ν)τος Γαρ-
		φι-
10		ου Εὐπυ-
		. . υ
		. . ρέου εὐ-
	. . .	. . Εὐπυ)ρίδης
	Ἀθη(ν . .	Μητρόδωρος, Λε'υ)κονο
15	ων Ἐστιαιόθεν. Ὁπλο(μάχος . . Ἀν-	Γλύκων Εἰσιδώρου Λευ-
	τώνιος Οἰνᾶος. Παιδοτρίβη(ς)	Διονύσιος Σπόρου Χολ
	διὰ βίου Ἀβάσκαντος Εὐμόλπου	*Πτολεμαΐδος*
	Κηφεισιεύς .	Εὐχάριστος Συνέτου(κ)
	Γυμνασίαρχοι	Στρατῶν Ποπλίου
20	Βοηδρομιῶνα Ἡρακλεί-	
	δης Σωτέλους Ἐστιαιόθεν	Ἀσκληπιάδης, Σφ(ήτ
	ἱερεὺς Ἀντινόου ἐφήβου.	Καρπόδωρος Ζωπύρου
	Πυκν)οφιῶνα Ἀσκληπιάδης,	Δεῖος Σωκράτους Σ(φήτ

νικαὶ ἀνέκδοτοι.

τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη.

σα ἐπιγραφὴ ἀπέτυχεν ἐν τῇ ἐκτυπώσει διὰ τὴν μικρότητα
τὴν σήμερον τὸ δεύτερον ἐνταῦθα καὶ μὲ τὴν προσθήκην τε-
τῇ σωρείᾳ τῶν ἀνεκδότων λίθων παρετηρήσαμεν ὅτι εἶναι σχή-
πρώτης καὶ δευτέρας στήλης (ἤτοι σελίδος) ἐκείνης τῆς ὑπ'
μάχιον ἐκεῖ ἀκριβῶς, διότι λείπει ἔτι ἓν ἄλλο διὰ μέσου τεμά-
ξὺ Μαιμακτηριῶνος καὶ Ἑκατομβαιῶνος.

γ'.

	. . . . .
	Ἱππο(θωντίδος
	Εὐοδι(ανὸς
	ΣΟτήριχ(ος
	Αἰαντίδος
	Πό . Εὔκαρ(πος
	Ἄνδρων Π . .
	Ἀντιοχίδος
	Ἀγάθων Α . .
	Ἀρτέμων Α . .
	Εἰσιγένης Χα . .
	Οὔλ . Σκύμνο(ς
	Νεικόστρατος (Γγ)είνου Οορ-
	Γγεῖνος, Οορ-
εὺς	Ζωσιμιανὸς Μ(υρ)ιδόνος Πα-
	Δατρέφης Θηβα(ί)ου Παλ-
λείδης	Ἀττικὸς Ἑλένου Παλ-
	Ἀττα.λίδος
ολωνῆθ	Συνφέρων, Ἀθμο-
	Μητρόδωρος Ἐ(ν)κολπίου Ἀθμ-
	Ἀβάσκαντος, Σουνιεὺς
τι)ος	Ῥοῦφος Ερ . . . Ἀγνούσιος
. . . α	Ἐπαφρόδε(ιτος Π)αραμόνου Ἀπ-
τιο)ς.	Παράμονο(ς,) Ἀπολ-

25 . . Μαιμακτηριῶ-να . . Α.ρ . .
. . Π̣αλλη-
[λείπει τεμάχιον στίχων περίπου ἑπτά.]
. . δι . .

. . ς Μελ(. . . . καὶ ἀ-
γωνοθέτησεν Ἀδ)ριανείω(ν.
Ἑκατο̣μβαιῶνα . .
. . ένης Βησαιε(ὺς
Μεταγ)ειτονιῶνα· Κλ.
Εὔ)μολπος· Μαραθώνι(ος
[κενὸν δίω στίχων]
. . θυρωρ(ός . .

. . οσω . .
Εὐτυχ . .
Ἀβάσ(καντος . . .
Ἀσκλη(π . .
Εἰσίδο . .
Ἀπελ . .
Ἑρμία(ς . .
κεστρ(οφύλαξ . .
Ἀσ . . .

Τὴν ἐν τῷ αφ καὶ ϐφ στίχῳ τυῦ σήμερον προστεθειμένου τε. μαχίου συμπλήρωσίν μου ἔκαμα δδηγηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς στίχοις 33—35 τῆς 7 ἐπιγρ. τοῦ 12 τεύχους γεγραμμένων, διότι καὶ ἐκεῖ ὁ γυμνασίαρχος, ὁ καὶ τῶν Ἀδριανείων ἀγωνοθετήσας, πίπτει ἐν τῷ Σκιροφοριῶνι μηνὶ τῷ πρὸ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος, καὶ ἴσως ἐπέτυχα. Ἄλλο τι δὲν παρατηρῶ, εἰμὴ ὅτι ὁ κεστροφύλαξ δὲν φαίνεται ἐν πολὺ προσηκούσῃ θέσει ἀναγεγραμμένος, ἂν τὰ ἀμέσως ἄνωθεν αὐτοῦ ὀνόματα ὑποτεθῶσι τῶν κατὰ φυλὰς ἐφήβων, καὶ ὅτι μετὰ τὰ : εἰτονιῶνα, καὶ τὰ : μολπος, εἶναι ἐπὶ τοῦ λίθου ἓν ἰδιόμορφον σημεῖον, στίξεως ἴσως, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰμὴ διὰ λιθογραφίας· ὁμοιάζει δέ πως ὕψιλον τῆς τροχάδην γραφῆς μὲ ἓν ὑποκάτω ζῆτα, ἂν καλῶς εἶδα.

Ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ ἀνεσκάφη πρὸ τριῶν ἑβδομάδων, ἐγκεκολλαμμένη οὖσα ἐπὶ μικροῦ βάθρου λίθου Πεντελησίου, τὸ ὁποῖον ἦτο κατεσκευασμένον οὕτως ὥστε νὰ εἰσέχῃ ἐν αὐτοῦ μέρος, τὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου προσώπου, ἐντὸς τοίχου· ὕψος ἔχει 0,20, πλάτος 0,26.

Ἀφροδεισ(ιος . .
Ποθεινὸς . .
[κενὸν ἑνὸς στίχου]
Ἀπολλω(ν . .
Ἐλευσιν(ιος . .
Ἀνδρο . .
Νεικι . .
Ἐπι . .
. . .

Ἀντίοχος Φαιδρίου Φλυεὺς
Ἐπιτάφια λαμπάδα νεικήσας ἐν τῶι ἐπὶ Ἀπολλ·
ξιδος τοῦ Φιλοκράτους
ἐξ Οἴου ἄρχοντος ἐνιαυτῶι Ἑρμῆι, παιδοτριβοῦντος Φιλίου τοῦ, νεΦρεαρρίου καὶ Ἀπολλωνίδου Φρεαρρ(ίο)ι, ὑποπαιδοτριβοῦντος Δημη(τρίου τοῦ Λευκίου Ἀλαιέ(ως.

Τὸν Ἀπάληξιν ὡς νέον ἐπώνυμον ἄρχοντα εἶχα ἤδη ὑποτοπάσει ἐν τῇ Ἀθηνᾷ τῆς Α'. Ὀκτωβρίου 1860, ἐκδίδων μίαν τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Πυργιωτίσσης· νῦν δὲ ἐπικυροῦται, καὶ πρέπει νὰ περάσῃ εἰς τοὺς καταλόγους. Παιδοτριβας δύω, ὡς ἐνταῦθα, δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἀνέγνωσα ἀλλοῦ.— Ταύτῃ τῇ εὐκαιρίᾳ χρώμενος παρακαλῶ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Φιλίστορος νὰ διορθώσωσι τὸ ἐν τεύχει 12, σελ. 523, στίχ. 15 τυπογραφικῶς ἐσφαλμένον Λίγιοι, ἀναγινώσκοντες· Αἴλιοι.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 21 *Αὐγούστου* 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Εἰδήσεις ἀρχαιολογικαί.

1. Πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν δοθείσης ἀδείας παρὰ τοῦ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργείου, ἐπεχειρήθη ἐν Δελφοῖς ἀνασκαφή, γινομένη δαπάνῃ τῆς Γαλλίας καὶ διευθυνομένη ὑπὸ ἑνὸς μέλους τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς σχολῆς. Ὡς ἔτυχε νὰ ἀκούσωμεν, αἱ σκαφαὶ ἔγιναν παρὰ τὸ κρηπίδωμα τοῦ μεγάλου Πυθικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εὑρέθησαν πρὸ πάντων ἐπιγραφαὶ πολλαὶ περὶ ἀπελευθερώσεως δούλων διαλαμβάνουσαι, ἐξακολούθησις δηλ. ἐκείνων, ἃς ποτε ὁ ἀρχαιολόγος Müller ἀνεκάλυψεν. Πλειοτέρας λεπτομερείας δὲν γνωρίζομεν. Εὐχῆς δὲ ἔργον ἦτο νὰ ἐδημοσίευέ τι ἐπίσημον περὶ ταύτης τῆς ἀνασκαφῆς τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας.

2. Πρὸ ἡμερῶν τινῶν ἀνοιγομένης ὁδοῦ εὐρείας ἀπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸς τὸν ποταμὸν Ἰλισσόν, ἀνεφάνη κυκλοτερής τις τοῖχος νοτιοανατολικῶς τῆς πύλης καὶ ἀπέχων αὐτῆς ὡς 25 βήματα· εἶναι δὲ τὴν κατασκευὴν ὅμοιος μὲ τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ πιθανῶς ἀποτελεῖ τὴν καμπὴν αὐτοῦ τὴν πρὸς ἀνατολάς, ἔνθα, ὡς γνωστόν, οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐφαίνετο ὑπὲρ γῆς καὶ ἠγνοεῖτο ἡ γραμμὴ ἡ βόρειος τοῦ τετραγώνου περιβόλου, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ τρεῖς σώζονται ἱκανῶς. Ὁ ἀναφανεὶς οὗτος κυκλοτερὴς τοῖχος, ὁ ὑποδηλῶν πως τὴν διεύθυνσιν τῆς βορείου γραμμῆς, ἐκινδύνευσε νὰ χαλασθῇ ὑπὸ τῶν σκαφέων, ἀλλὰ παρατηρηθέντος τοῦ πράγματος ὑπὸ ἰδιωτῶν τινῶν, ἐπρολήφθη τὸ κακὸν διαταγῇ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα διωρίσθη καὶ ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν Φιλίππου Ἰωάννου, προέδρου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας, Κ. Σ. Πιττάκη, γενικοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ κράτους καὶ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ, καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας, ἵνα ἀποφανθῇ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσθῇ ἡ ῥυμοτομία ἄνευ βλάβης τοῦ ἐκεῖ ἀναφανέντος ἀρχαίου κτίσμα-

τος. Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ θέλει γνωματεύσει τὰ δέοντα καὶ προσέτι προτείνει τὴν περαιτέρω ἰχνηλάτησιν τοῦ ἀναφανέντος τοίχου.

3. Κατ' αὐτὰς ἐξετέθησαν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῆς Παιδείας εἰς κοινὴν ἐπίσκεψιν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀνεγερθησομένου ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τὰ ὁποῖα πέρυσιν εἶχε κρίνει καὶ κατακρίνει ἅπαντα ἡ ἐν Μονάχῳ ἀκαδημία τῶν ὡραίων τεχνῶν. Ἀγνοοῦμεν ἐπὶ τίνι σκοπῷ ἐξέθηκεν αὐτὰ νῦν τὸ ὑπουργεῖον. Εὐχόμεθα μόνον νὰ πράξῃ τι ὁ ὑπουργός, καλῶς πρῶτον σκεφθείς, ἵνα μὴ μένωσιν ἐπὶ πολὺ ἔτι ἐσκορπισμένα καὶ ἄστεγα τὰ πολυπληθῆ ἡμῶν ἀρχαῖα, ἀφ' οὗ ὁ ἐν Πετρουπόλει ὁμογενὴς Δ. Μπεναρδάκης πρὸ τεσσάρων ἤδη ἐτῶν γενναίαν χρημάτων δόσιν ἔπεμψε πρὸς κατασκευὴν Μουσείου.

Σ. Α. Κ.

Νεκρολογία.

Καὶ πάλιν νέαν ἐν τῇ φιλολογίᾳ ζημίαν ἀνέγνωμεν ἐν ταῖς τελευταίαις γερμανικαῖς ἐφημερίσιν. Ἐν ᾧ μόλις πρὸ δύο μηνῶν ἐθρήνησεν ἡ Γερμανία τὸν Ἀκαὼλ, ἤδη νέα ἠνεῴχθη αὐτῇ πληγὴ διὰ τοῦ κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου ἐν Οὐϊμάρῃ συμβάντος θανάτου τοῦ *Λουδοβίκου Πρέλλερ*.

Ὀλίγαι ἐνωρὶς ἐξ ἡμῶν μεταστὰς εὐφυὴς οὗτος φιλόλογος θεωρεῖται πρὸς τῷ ἐν Βόννῃ Οὐελκέρῳ καὶ τῷ ἐν Βερολίνῳ Ἐδουάρδῳ Γέρχαρδ ὡς τὰ μέγιστα διαφωτίσας διὰ τῆς δῃδὸς τῆς ἐπιστήμης τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν Μυθολογίαν. Μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐξέδοτο καὶ δεύτερον τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐν ᾗ καταδεικνύονται αἱ ἐμβριθεῖς καὶ διεξοδικαὶ αὐτοῦ μυθολογικαὶ ἔρευναι. Ἀναμφιβόλως ἀπώλεσεν ἡ Γερμανία ὀνομαστὸν αὐτῆς λόγιον, ὅστις οὐ μόνον περὶ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα ἀσχοληθεὶς γενναίους ἀπηνέγκατο καρποὺς, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν πολυειδῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐγένετο χρήσιμος.

Ἐγεννήθη κατὰ τὴν 15ην Σεπτεμβρίου 1809 ἐν Ἀμβούργῃ ἐκ πατρὸς τασσομένου ἐν τοῖς μάλιστα εὐπορουσιν ἐμπόροις. Παιδευθεὶς δ' ἔν τε τῇ πατρίδι καὶ ἐν Αυβέκῃ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, μετέβη ἔπειτα εἰς τὸ τῆς Λειψίας πανεπιστήμιον, ἐν ᾧ μετὰ καὶ ἄλλων ἠκροάσατο καὶ τοῦ περικλεοῦς Γοδοφρείδου Ἑρμάννου. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς τελείωσιν τῶν μαθήσεων αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Βερολῖνον, ἔνθα ἐξήγειραν τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ αἱ παραδόσεις τοῦ Βοικχίου καὶ Σλεϊερμάχερ. Ὁ λεπτὸς τρόπος, δι' οὗ κατ' ἐξοχὴν ὁ Σλεϊερμάχερ ἤξευρε νὰ παρορμᾷ τὸν εὐφυέστατον νεανίαν εἰς τὰς μαθήσεις, οὐδέποτε ἐλησμονήθη ὑπ' αὐτοῦ. Τῷ Σλεϊερμάχερ ὤφειλε τὴν εἰς φιλοσοφικὰς συζητήσεις τάσιν, αἷς μετέπειτα τοσοῦτον τελεσφόρως ἀφωσιώθη. Ἐν ἔτι 1838 ἐπεξειργάσθη ὁ Πρέλλερ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ H. Ritter τὴν *ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς Φιλοσοφίας*. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο ὡς λίαν χρήσιμον ἐτιμήθη καὶ διὰ δευτέρας ἐκδόσεως, καὶ μέχρι τοῦ νῦν λυσιτελῶς ὁδηγεῖ τοὺς νέους εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν. Μεταβὰς δ' ἐκ Βερολίνου εἰς Γοτίγγην ἐπέρανε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἀκροασάμενος τῶν μαθημάτων τοῦ Ὀδοφρείδου Μυλλέρου. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Γοτίγγης ὑπέστη κατὰ τὸ 1832 τὴν τοῦ διδάκτορος δοκιμασίαν, γράψας ἐναίσιμον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῶν *Αἰσχύλου Περσῶν*. Ἀφ' οὗ δ' ἐπί τινα ἔτη ἠσχολήθη ἐν Ἀμβούργῃ εἰς ἰδίαν σπουδήν, εἰσήχθη μετὰ ταῦτα ὡς ὑφηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Kiel, καὶ ἔγραψεν ἐν ἔτει 1837 περὶ *Δήμητρος καὶ Περσεφόνης*, ἔργον μεγάλης ἀξίας. Κατὰ δὲ τὸ ἐπιὸν ἔτος προσεκλήθη λίαν τιμητικῶς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Δόρπατ ὡς *τακτικὸς Καθηγητὴς* τῆς Φιλολογίας, ἔνθα ἐδίδαξε φιλολογικὰ καὶ ἀρχαιολικὰ μαθήματα, προϊστάμενος καὶ *τοῦ Μουσείου τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ Φιλολογικοῦ φροντιστηρίου*. Συνέγραψε δὲ πολλὰ πανεπιστημιακὰ προγράμματα, δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς σοφὰ παραπληρώματα τῆς κλασικῆς φιλολογίας, οἷον *περὶ Ἑλλανίκου, περὶ Πραξιφάνους* λατινιστί, καὶ ἄλλα γερμανιστί. Ἡ δὲ πραγματεία *αὐτοῦ περὶ τῆς σημασίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς πρός τε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἀρχαίου Κόσμου* καὶ εἰς εὐρυτέρους κύκλους κατέστη πολυανάγνωστον βιβλίον. Ἐκτὸς δὲ τῶν προμνηθέντων πονημάτων ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ, διαμένοντος ἔτι ἐν Δόρπατ, σειρὰ διεξοδικῶν ἄρθρων ἐν τῇ τοῦ Pauly Real-Encyclopaedie, οἷον *περὶ ἀρχαίας μυθολογίας καὶ θρησκείας, περὶ Ἑλληνικῆς γραμματολογίας, περὶ τοπογραφίας τῆς Ῥώμης* κ. τ. ἑ., ὧν ὑπερτερεῖ μάλιστα τὸ *περὶ Μυστηρίων*. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1853 παρητήθη τῆς ἐν Δόρπατ Καθηγεσίας δυσαρεστηθεὶς πρὸς τὴν ἐπιτόπιον Κυβέρνησιν.

Ἀπελθὼν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Ῥώμην ἐσπούδαζε τὰ ἀρχαῖα λείψανα τῆς περιβοήτου πόλεως, καὶ κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1844 εἰς Ἰένην ἐπάνοδόν του ἔτυχε φιλικῆς ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς λογίοις τῆς πόλεως ταύτης. Ἐν Ἰένῃ συνειργάζετο καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς *Ἐγκυκλοπαιδείας* τῆς *ὑπὸ* Ersch *καὶ* Gruber *συνταχθείσης*. Κατ' ἐξοχὴν δὲ μνείας ἄξιον εἶναι τὸ ἄρθρον αὐτοῦ *περὶ Φειδίου*. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἰένῃ διαμονῆς του πίπτει ἡ περὶ κωμῶν (regiones) τῆς Ῥώμης συγγραφή, ἥτις ὀνομάζεται ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Προλόγῳ ὁ καρπὸς τῆς ἐν Ῥώμῃ διαμονῆς του. Κατὰ δὲ τὸ 1846 διωρίσθη Καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἰένῃ Πανεπιστημίου, ἔνθα ἐπὶ ἓν ἔτος ἐδίδαξε *πολιτικὴν ἀρχαιολογίας*, καὶ ἡρμήνευσεν *Ἰουβενάλιον καὶ Πέρσιον* διὰ πλείστης ζωηρότητος καὶ εὐφραδείας. Ἀλλ' ἐν μόνον ἔτος διατρίψας ἐν Ἰένῃ ὡς Καθηγητὴς, ἐκλήθη ἔπειτα εἰς Οὐϊμάρην ὡς ἔφορος τῆς ἐκεῖ βιβλιοθήκης. Ἐν δὲ τῇ Οὐϊμάρῃ ἐπεμελήθη μετὰ τοῦ ἐν Γόθᾳ Neudecker τῆς ἐκδόσεως *γερμανικῶν τινῶν ἱστορημάτων τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως*. Κατὰ δὲ τὸ 1855 παρέδωκεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὴν *Ἑλληνικὴν Μυθολογίαν*, παρὰ πάντων πανταχοῦ δεόντως ἐπιδοκιμασθεῖσαν. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐξέθηκε κατὰ πλάτος ὁ Πρέλλερ τ' ἀποτελέσματα τῶν μυθολογικῶν αὐτοῦ

ἐρευνῶν, ὁμολογῶν ἐν τῷ Προλόγῳ, ὅτι πλεῖστον ὠφελήθη ἐκ τῆς ἐν Ἑλλάδι περιηγήσεως περὶ πολλῶν ἀποβλεπόντων τὴν φύσιν καὶ τὰς γενικὰς ἱστορικὰς ἐπόψεις τῆς χώρας, ὅπερ μ' ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν ἀδύνατον ν' ἀποκτηθῇ ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ. Περὶ δὲ τὸ 1858 ἐφάνη εἰς φῶς ἡ *Ῥωμαϊκὴ αὐτοῦ Μυθολογία.*

Δὲν εἶναι τῶν παρόντος καιροῦ καὶ τόπου νὰ ἐξετασθῇ διὰ μακρῶν ἡ ἀξία τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πρέλλερ, οὐδὲ ὁ ἐναρμόνιος τρόπος, δι' οὗ ἤξευρε ν' ἀποδρέπῃ τὸ καλὸν καὶ τὸ χρήσιμον ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐρμάννου καὶ τῆς τοῦ Βοικχίου σχολῆς, ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀφῆκε μέγα κενὸν εἰς τὴν ἐπιστήμην, πολλὰ ἔτι ἐξ αὐτοῦ προσδοκῶσαν.

Ὡς δὲ ζῶν ὁ Πρέλλερ ἐτιμᾶτο ἐπαξίως τῆς παιδείας καὶ ἀρετῆς του, διότι καὶ τῆς ἐν Βερολίνῳ ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐν Λειψίᾳ Σαξονικῆς ἐπιστημονικῆς ἑταιρίας διετέλει ὢν μέλος, καὶ διαφόροις τιμητικοῖς παρασήμοις ὑπὸ διαφόρων τῆς Γερμανίας ἡγεμόνων ὡς καὶ τοῦ ἡμετέρου ἄνακτος ἐκοσμήθη, οὕτω καὶ ἀποθανὼν θρηνεῖται ὑπὸ πάντων εἰλικρινῶς.

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, τῇ 22 Ἰουλίου 1861.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

Σφάλματος διόρθωσις.

Στ. 65 τῆς ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τυπωθείσης ἐπιγραφῆς ἀνάγνωθι: τῶν νε(ανίσ)κων ἐγ Λ(υκείου· προσθήκη δηλ. ἑνὸς ν, ὄντος ἐπὶ τοῦ λίθου, καὶ ἀναπληρώσει τῶν λοιπῶν, καθὼς ὑποβάλλει ἡμῖν ἕν ἕτερον ψήφισμα ὅμοιον ἀνέκδοτον εἰσέτι.

Σ. Α. Κ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δίς τοῦ μηνός.

Σεπτεμβρίου 15. 1861. Τεῦχος 17.

Περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους.

Γ'.

Ἐκ τοῦ προτέρου ἄρθρου ἐδείχθη ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἀναλογίας ὑπὲρ τὴν ἀνωμαλίαν ἔφερε τὴν χρυσῆν ἡμέραν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ γραμματολογίᾳ, διότι κανονίσασα τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν κατέστησεν αὐτὴν ἐπιτηδείαν πρός τε συγγραφὴν καὶ πάσαν κλασικῶν ἔργων. Συλλαβόντες τώρα τὸ ἐξαγόμενον αὐτὸ εἰς ὃ ἔφερεν ἡ περὶ Ῥωμαίων ἔρευνα ἂς στρέψωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἃ παρητήσαμεν κατὰ τοὺς περὶ τὸν Ἠγησίαν χρόνους. Εὐχῆς ἄξιον ἦτον ἂν ἠδυνάμην νὰ παρακολουθήσω τὸ ζήτημα ὁμαλῶς ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι τῆς σήμερον· τὰ ὀνόματα *ἀναλογία* καὶ *ἀνωμαλία* ἀπαντῶνται παρὰ πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν τῶν συγγραψάντων κατὰ χρόνους νεωτάτους καὶ ὀλίγον ἡμῶν ἀπέχοντας, ἀλλ' οἱ γραμματικοὶ ἀντέγραφον τοὺς ὅρους ἀπ' ἀλλήλων νεκρούς, καὶ ἡ ἁπλῆ μνεία δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι τὸ ζήτημα ἦτον ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λογίων ζωντανόν· ζωὴν δὲ καλῶ τοῦ ζητή-

κάμῃ σαφὲς ὁ ἑξῆς λόγος· ἀρχίζω δὲ ἐξ ἐκείνου τοῦ κόμματος, ἧ ἐκείνης τῆς γνώμης, ἥτις ἐν εἰρήνῃ ὑπάγει τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ὑπὸ τὸν ὅρον.

Ὑπῆρξαν ἄνδρες λόγιοι, οἵτινες ἅμα τοῦ ἀγῶνος ἀρξαμένου ἐγνωμάτευσαν, ὅτι ἡ γλῶσσα ἣν πρέπει νὰ γράφωμεν ἄλλη δὲν εἶναι, ἢ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ πλήθους ἑκαστοχοῦ λαλουμένη οἵα καὶ ὅπως λαλεῖται· ἐδοκίμασαν δὲ νὰ στηρίξωσι τὴν γνώμην κατ' ἀμφότερα, ἐπὶ λόγων θεωρητικῶν καὶ διὰ τῆς πράξεως, συγγράφοντες ἢ ποιοῦντες ἕκαστοι κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν. Οἱ τοῦ κόμματος τούτου προέβησαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε νὰ κατακλύσωσι καὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν λέξεων, προτείνοντες ἄλλοι μὲν νὰ γράφωμεν παντοῦ τὸ ἦτα, διότι τὸ χρυσὸς, ἔλεγαν, καὶ μὲ ἦτα ἂν γραφῇ μένει αὐτὸ τοῦτο χρυσὸς καὶ οὐδεὶς φόβος μὴ γίνῃ ἄργυρος, ὡς δὰ τάχα ἂν γραφῇ πάλιν τὸ ἄργυρος μὲ ἦτα εἶναι ἐλπὶς ὅτι θὰ ἐπλουτοῦμεν· ἄλλοι δ' ἐκέλευον ν' ἀπορρίψωμεν ἐκ τοῦ τέλους τῶν λέξεων παντοῦ τὸ νῦ. Τὴν γνώμην αὐτὴν ἠσπάσθησαν πολλοὶ τῶν Ἑπτανησίων μάλιστα καὶ διετέλεσαν συγγράφοντες καὶ ποιοῦντες κατὰ τὴν ἑπτανησιακὴν συνήθειαν· καὶ ἄλλοτε μὲν ἦσαν πλειότεροι καὶ σφοδρὸς ἔπνεεν ἐκεῖθεν ὁ ἄνεμος, ἔπεσε δὲ τώρα καὶ μόλις ποῦ καὶ ποῦ ὠύεται ἐλαφρὸν σάγανον. Ἡ γνώμη τῶν λογίων τούτων, τῶν ἀπαζομένων κατὰ πάντα τὴν κοινὴν συνήθειαν ἂν ἐκφωνηθῇ συντόμως καὶ μὲ τεχνικὸν ὅρον, καὶ ὁ τυφλὸς βλέπει ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἡ *ἀνωμαλία*· πρᾶγμα, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ λέξις σημαίνει, ὄχι καλὸν καὶ ἀγαπητὸν, ἀλλ' ἄσχημον καὶ ὀλέθριον· διότι ἀνωμαλία ἐν τῇ γλώσσῃ εἶναι ταὐτὸν, ὅπερ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ ἀναρχία, σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία, ὅλα ἐναντία τῶν φυσικῶν νόμων, ἐπειδὴ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλος ὁ κόσμος βασίζονται ἐπὶ μέτρων τάξεως καὶ εὐκοσμίας. Δι' αὐτὸ δὰ βεβαίως ἔχουσιν νὰ ὀλιγοστεύωσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς αἱρέσεως· ἂν δὲ ὑπολείπωνται ὀλίγοι ἐν τῇ ἀνωμάλῳ ὁδῷ ἐπιμένοντες οὗτοι δύνανται νὰ φωτισθῶσιν ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων ἐθνῶν Γαλ-

ματος τὸ ἑξῆς· ἂν οἱ γραμματικοὶ ἢ οἱ ἄλλοι λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔκαμναν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γραφομένην γλῶσσαν καὶ ἂν ἦλθόν ποτε εἰς σκέψιν τίς εἶναι ἡ γλῶσσα ἣν γράφουσιν ἕκαστοι, καὶ τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς ἀναλογίαν ἢ ἀνωμαλίαν. Ἀνακατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἀρχίζουσι πολλοὶ νὰ γράφωσι τὴν ὑπὸ τοῦ πλήθους λαλουμένην, παραιτήσαντες τὴν ἀττικίζουσαν, ἔγειναν συζητήσεις ζωντανότεραι, ὁμολογῶ ὅτι δὲν γνωρίζω· ἀλλ' ἐκεῖνο γνωρίζομεν ὅλοι, ὅτι ὁ περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης ἀγὼν ἤρχισε περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τόσῳ ζωηρὸς, ὥστε πάντες ἔλαβον αἴσθησιν αὐτοῦ καὶ ὄχι ὡς πρωτοῦ, ὅτε καὶ συζήτησίς τις περὶ τοῦ πράγματος ἂν ἔγεινε κεῖται θαμμένη ἐν βιβλίοις ἢ χειρογράφοις, ὧν τὸ ἔθνος δὲν ἔχει γνῶσιν. Ἐγείρεται δὲ ὁ ἀγὼν παρ' ἡμῖν πολὺ σπουδαιότερος ἢ ἐν τοῖς κλασικοῖς χρόνοις, διότι τότε μὲν ἠσχολήθησαν περὶ τὸ ζήτημα οἱ φιλόσοφοι κυρίως, εἶτα δὲ οἱ γραμματικοὶ, ἐπὶ δὲ τὴν γραμματολογίαν δὲν εἶχεν ἐπιρροὴν, ἢ τοὐλάχιστον μικρὰν καὶ λανθάνουσαν· τώρα δὲ φέρει τὸν χαρακτῆρα καὶ ἔχει ὅλην τὴν δύναμιν ἣν ἔσχε παρὰ Ῥωμαίοις, διότι πρόκειται ἐκ τοῦ ἀγῶνος νὰ κριθῇ τίς εἶναι ἡ γλῶσσα ἣν ὀφείλομεν νὰ γράφωμεν, καὶ ἐν ᾗ θὰ φιλοτεχνήσωμέν ποτε καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ μέλλοντι περὶ τὰ γράμματα ἄξιόν τι.

Τῷ μελετῶντι τὸν περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης ἀγῶνα κατὰ τοὺς νέους χρόνους τὴν ἀρχὴν μὲν προφαίνονται γνῶμαι πολλαὶ καὶ ποικίλαι, αἵτινες δὲν θέλουσι νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἀρχὰς γενικάς, ὑφ' ἃς συλλαβών τις νὰ βασανίσῃ τὰ λεγόμενα, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ὁ ἐρευνῶν στήσῃ τὴν προσοχὴν ἀρχίζει τὸ πρᾶγμα νὰ καθαρίζῃ, καὶ φαίνεται ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ παλαιὸς περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ἀγών, πᾶσαι δὲ αἱ προτεθεῖσαι γνῶμαι ὅσον πολλαὶ καὶ συγκεχυμέναι ἂν φαίνωνται προσηκόντως διακριθεῖσαι καὶ τάξιν λαβοῦσαι ὑπάγονται εἰς τοὺς δύο τεχνικοὺς ὅρους ἀναλογίαν καὶ ἀνωμαλίαν· τοῦτο θὰ

λίκοῦ, Γερμανικοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ὅτινα δὲν κατώρθωσαν νὰ κατασκευάσωσι τεχνικόν τι ἔργον πρὶν ἢ ἔφεραν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν εἰς μέτρα ἀναλογίας· καὶ ἂν δὲν θέλωσι τὰ νέα ἔθνη ἢ λάβωσι παράδειγμα τοὺς Ῥωμαίους, ἔθνος ἀποθανόν, οὗ ἡ γραμματολογία ἔκλεισε πλέον καὶ ἀμφισβητήσεως δὲν μένει χώρα, ὅτι δὲν παρήγαγον ἄξιόν τι πρὶν ἢ διωχέτευσαν τὴν γλῶσσαν διὰ τοῦ κανόνος τῆς ἀναλογίας. Ἂς ἀποβλέψωσι δὲ καὶ πρὸς ἄλλην τῶν καλῶν τεχνῶν, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν πρὸς ἣν ἡ περὶ τοὺς λόγους ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα καὶ ἐκεῖ θὰ ἴδωσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει μνημεῖον τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς, ὅπερ δὲν εἶναι κτισμένον μὲ λίθους κανονικοὺς καὶ ὀρθογωνίους· παλαικὰ μόνον ἀκροπόλεις καὶ ἄλλα ὀχυρωματικὰ ἔργα, μὴ μετέχοντα τῆς ἰδέας τοῦ καλοῦ, ἐκτίσθησαν μὲ λίθους ἀργούς· ὅ,τι δὲ ἰδὰ οἱ λίθοι εἶναι ἐν τῇ τέχνῃ τῶν λόγων αἱ καθ' ἕκαστον λέξεις, αἵτινες δὲν κορυφοῦνται εἰς καλλιτέχνημα ἰσχυρὸν νὰ ζήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ οὕτω σαρακοφαγωμέναι ὡς ἐκφέρονται ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ πλήθους. Ἀδικοῦσι δ' ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἔθνος ὅσοι εὐφυΐαν ἔχοντες καταδαπανῶσιν οὕτω τὴν ἑαυτῶν φύσιν, ἐν ᾧ τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων πείθει πάντα, ὅπως τὰ σύννεφα ἂν πετᾷ τις δὲν κατατάσσεται ἐν τῷ χορῷ τῶν προκρίτων τεχνιτῶν, ἂν δὲν πληρώσῃ ὁρισμοὺς καὶ κανόνας τῆς τέχνης, ὧν πρῶτος καὶ ἄφευκτος εἶναι ἡ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀναλογία.

Ἀντίθετον ὅλως γνώμην εἶχεν ἄλλη τάξις λογίων, ἐκεῖνοι ὅσοι ἐγνωμάτευαν, ὅτι ἡ γλῶσσα ἣν πρέπει νὰ γράφωμεν εἶναι ἡ Ἀττική, ἥ τις ὡς ἔγγιστα ὁμοία τῇ Ἀττικῇ· ταῦτα δὲ λέγοντες καὶ ἔγραφαν ἕκαστοι Ἀττικά. Φαίνεται δὲ ἀναγκαῖον νὰ παρατείνω τὸν περὶ τοῦ κόμματος τούτου λόγον ὅσον καὶ οἱ τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἑπόμενοι ἦσαν πλειότεροι τῶν ἄλλων καὶ ὀνομαστότεροι. Ζῶσι δὲ καὶ τὴν σήμερον ἡμέραν πολλοί, καὶ αὐξάνει ὁ ἀριθμός, καὶ κίνδυνος ἐπίκειται μὴ καὶ ἄλλας ἀθῴας ψυχὰς ἑλκύσωσι πρὸς ἑαυτοὺς δελεάζοντες τῷ μεγέθει τῆς ὑπο-

γέσεως. Πρὸ παντὸς δὲ τοῦ λόγου ἄξιον ἐπισκέψεως εἶναι, τίνος ὄντως ἔπαθοι εἶναι ἀληθῶς οἱ τοῦ κόμματος τούτου, τῆς ἀναλογίας ἢ τῆς ἀνωμαλίας. Τῷ ἐπιπολαίως θεωροῦντι τὸ πρᾶγμα φαίνονται τασσόμενοι ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἀναλογίας, διότι τί ἀναλογώτερον καὶ κανονικώτερον ἢ ἡ Ἀττικὴ γλῶσσα καὶ γραμματική; αὐτοὶ δὲ κελεύοντες νὰ γράφωμεν οὐκ ἄλλως ἢ πρὸς τὴν Ἀττικὴν κρατοῦσι μόνοι τὸν προκεκριμένον κανόνα, καὶ εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν ἀναλογικοί. Ἀλλ' ἂν τις βαθύτερα ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν εὑρίσκει, ὅτι δὲν εἶναι ὀπαδοὶ τῆς ἀναλογίας οἱ εἰρημένοι ἄνδρες, ἀλλὰ γυμνῆς τῆς ἀνωμαλίας, τόσον μόνον διαφέροντες τῶν πρώτων, ὅτι ἀπ' ἄλλον δρόμον ἔρχονται εἰς τὸ αὐτό.

Πρώτη καὶ κυριωτάτη ἀπόδειξις τοῦ ῥηθέντος εἶναι ὅτι ἡ ἀρχὴ τούτων τῶν ἀνδρῶν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς ἀναλογίας· ἔχει δ' ὁ ὁρισμὸς ὡς ἑξῆς: « Ἡ ἀναλογία ὁμολογουμένως ἐκ *τῆς συνηθείας ὁρμᾶται*· ἔστι γὰρ ὁμοίου τε καὶ ἀνομοίου θεωρία· τὸ δ' ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον ἐκ *τῆς δεδοκιμασμένης λαμβάνεται συνηθείας*,» (1) ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Οὐάρρωνος consuetudo et analogia conjunctiores sunt inter se, quam hi credunt, quod est nata ex quadam consuetudine analogia· καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχει ἡ φύσις τοῦ πράγματος. Ἐν τῇ μακρᾷ ζωῇ γλώσσης οἱασδήποτε δὲν μένουσι τὰ μέτρα τῆς ἀναλογίας ἀκίνητα, ἀλλὰ συμμεταβάλλονται κατὰ τοὺς χρόνους καὶ ὅ,τι ποτὲ ἦτον ἀνάλογον ἔρχεται καιρὸς αὐτὸ τοῦτο νὰ ἦναι ἀνώμαλον. Ἀναλογία δὲ καὶ εἶναι καὶ καλεῖται ὄχι τὰ πρότερα μέτρα, ἀλλ' ἐκεῖνα ὅσα ἐξάγονται ἐκ τῆς συγκρίσεως τῆς ἑκάστοτε λαλουμένης γλώσσης, διότι ὡς λέγει ὁ ὁρισμὸς *ἡ ἀναλογία ἐκ τῆς συνηθείας ὁρμᾶται*. Ἀνάλογον ἦτον κατὰ τοὺς χρόνους Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου νὰ καταλήγωσι

(1) Ὁ ὁρισμὸς εἶναι τοῦ γραμματικοῦ Πινδαρίωνος παρὰ Lersch I. σελ. 76.

τὰ ῥήματα εἰς μι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀττικῶν χρόνων ἐπεκράτουν ἄλλα μέτρα, τότε τὰ εἰς ω ἦσαν ἀνάλογα, τὰ δὲ εἰς μι ἀνώμαλα. Σαφηνίζει δὲ πλὴν τοῦ ὁρισμοῦ τὸ λεγόμενον καὶ τὸ ἑξῆς· ὁ Ἰσοκράτης ἐκ πάντων τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων εἶναι ὁμολογουμένως ὁ ἀναλογωτάτην μεταχειριζόμενος γλῶσσαν, διότι τοῦτο ἐν ἐπιγνώσει ἐδίωκε, παρήγγελλε δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς· ἀλλὰ πρὸς ἀναλογίαν σπεύδων ἐκανόνιζε τάχα τοὺς τύπους κατὰ τὴν ὁμηρικὴν γλῶσσαν, ἢ ἀπέβλεπε πρὸς τὰ τότε κατὰ τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦντα μέτρα; Βέβαια τὸ δεύτερον ἔπραξε, διότι ἂν ἐδοκίμαζε τὸ πρῶτον τότε ἀνωμαλωτάτην γλῶσσαν θὰ ἔγραφεν, ὄχι ἐκείνην τὴν μετρημένην καὶ κανονικὴν ὁμοια ἔχει καὶ τὴν σήμερον ἡ ὑπόθεσις· ἀνωμαλίαν διώκει καὶ ὄχι ἀναλογίαν ὁ μεταχειριζόμενος μέτρα μὴ ὑπάρχοντα διʼ ὅλου ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ· ἡ ἀναλογία ἐν τῇ γλώσσῃ δὲν εἶναι γεωμετρικὴ, ἐρᾳεῖ μένουσα ἡ αὐτὴ, ἀλλὰ κατὰ θείαν μοῖραν καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῶν γλωσσῶν μεταβάλλεται, διότι μεταβάλλονται καὶ τὰ μέτρα· ἀνάλογα καὶ κανονικὰ ἦσαν τὰ ἀττικὰ μέτρα ἐπὶ τῶν ἀττικῶν χρόνων, ἀλλὰ σήμερον τὰ αὐτὰ εἶναι ἀνώμαλα.

Καὶ οὕτω μὲν ἔχουσι πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογίας οἱ τοῦ εἰρημένου κόμματος· ἄλλο δὲ ζήτημα εἶναι ἂν τὸ δόγμα νὰ γράφωμεν ὡς οἱ Ἀττικοὶ εἶναι δυνατὸν καὶ κατορθωτόν· Ἀττικὴν γλῶσσαν δὲν γράφει τις βέβαια, ὅταν περᾷ ὡς ἰχθὺς εἰς τὸ βροῦλον δύο τρεῖς γενικὰς ἀπαλύτους κατὰ τὸν τύπον: *τοὐτων οὕτως ἐχόντων*, οὐδὲ ὅτε καψοστολίζει τὸν λόγον μὲ δύο *μὲν γοῦν* καὶ δύο *τοιγαροῦν*. Καὶ ὁ ἐλπίζων ὅτι δύναται μὲ τὸν καιρὸν τὸ ἔθνος νὰ συνειθίσῃ ἄλλα τε πολλὰ καὶ τὴν εὐκτικὴν, βλέπων πρὸς τὰ μακρὰν κείμενα δὲν ἔδωκε, φαίνεται, προσοχὴν εἰς τὰ πρὸ ποδῶν αὐτοῦ συμβαίνοντα. Τὸ ἔθνος δὲν ἐγνώριζε τὰς λέξεις εἰσπράκτωρ καὶ εἰσαγγελεὺς, ἀλλὰ τὰς ἔμαθε μετὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἤκουσεν οὕτω στρογγυλὰ προφερομένας εἰσπράκτωρ καὶ εἰσαγγελεὺς, ἀλλ' ἐκεῖνο τὰς μετέτρεψε πρὸς τὰ ἴδια μέτρα καὶ τὰς ἐκφωνεῖ εἰσπράκτορας καὶ εἰσαγγελέας· οὕτως ἐκφωνεῖ καὶ τὸ βασιλέας, ὅπερ καὶ πρὸ τῆς ἐλευθερίας ἐξεφώνει ἐν ταῖς προσευχαῖς βασιλεὺς πολλάκις τῆς ἡμέρας· καὶ δὲν λέγω νὰ μεταχειριζώμεθα ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τῇ γραφομένῃ τοὺς τύπους ἐκείνους τῆς κοινῆς συνηθείας, ἀλλʼ ἤθελα μὲ τὸ παράδειγμα νὰ δείξω μόνον ὅτι τανῦν νέος Ζεὺς βασιλεύει, ᾧ συμφέρει νὰ ὑποδεχθῶμεν φιλοφρόνως, τὴν δὲ παλαιὰν γλῶσσαν ἱδρύσαντες ἐφʼ ὑψηλοῦ νὰ θεραπεύωμεν καὶ τιμῶμεν πάσαις τιμαῖς ὡς ἐστίαν ἱεράν. Καὶ ἀφʼ οὗ τὸ ἔθνος μέχρι τοῦδε δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ τοὺς εἰς ους τύπους, οἵτινες διαφέρουσι τῶν ἄλλων κατὰ μικρὰν παραλλαγὴν προφορᾶς, τίς ἐλπὶς ὅτι θὰ λαλήσῃ ποτὲ μὲ εὐκτικὰς καὶ ἀπαρεμφατα τύπους ῥιζωμένους εἰς τὸν νοῦν αὐτὸν, οὓς ἵνα εἰσβιάσωμεν εἰς τὴν διάνοιαν εἶναι χρεία νὰ μεταστρέψωμεν τὰς βίδας τῆς κεφαλῆς ὅλου τοῦ ἔθνους; Οὐδὲ πρέπει νὰ μᾶς βόσκωσι κεναὶ ἐλπίδες, ὅτι διεσώθη τάχα ἡ εὐκτικὴ, διότι ὁ λαὸς ἐπιφωνεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ *τὸ γένοιτο*, καὶ ἡ δοτικὴ, διότι κράζει *δόξα τῷ Θεῷ*· ἡ εὐκτικὴ εἶναι πολὺς καιρὸς, ἀφʼ οὗ ἀπέθανε καὶ ἐμακαρίσθη· πολλὴν ὥραν πρέπει νὰ κυνηγήσῃ τις παρὰ Πολυβίῳ ὡς νὰ συλλάβῃ ἕνα τύπον εὐκτικῆς, καὶ ἐκεῖνον ἐν φράσεσιν ὁμοίαις τῇ *εὖ ἂν ἔλθοι*· ἀλλὰ τοῦτο δὲν λέγεται ζωὴ· ζωὴ τύπου τινὸς εἶναι ὅτε ἐκτελεῖ ὅλας τὰς προσηκούσας εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ χρείας καὶ καθʼ ὅλην τὴν ἔκτασιν.

Ἀλλὰ καὶ δοθέντος, ὅτι διὰ μακρᾶς ἐπιμονῆς καὶ ἀγώνων δυνάμεθά ποτε ν' ἀναστήσωμεν τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν, ἐσκέφθημεν τάχα καὶ ἂν τὸ πρᾶγμα συμφέρει; ἢ ἐσκοτισμένοι ἐκ τῶν πολλῶν ἐπαίνων, οὓς καθʼ ἑκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας γλώσσης ἀκούομεν καὶ ἀναγινώσκομεν, οὐδὲ θέλομεν ἀρχὴν νὰ προσβλέψωμεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν μὲ νοῦν καθαρόν; Διότι πολλοὶ παρʼ ἡμῖν, ὡς νὰ εἴχαμεν χρείαν νὰ ὑπανδρεύσωμεν τὴν παλαιὰν γλῶσσαν, δὲν παύουσι καὶ ἐν ἐφημερίσι καὶ ὅπου τύχῃ ν' ἀπαριθμῶσι τὰς ἀρετὰς αὐτῆς ὡς ἡ μήτηρ πρὸς τὸν γαμβρὸν τὰς ἀρετὰς τῆς κόρης. Ἀντὶ τῶν ἀ-

κάρπων ἐγκωμίων, πράγματος ὅπερ οὐδεὶς ψέγει, χρησιμώτερον ἦτον νὰ ἐξετάσωμεν τίνα ἔργα ἄξια λόγου ἐφιλοτεχνήθησαν ἀπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων μέχρι τῆς σημερινῆς ἡμέρας, διάστημα χρόνου μακρότατον, καθ' ὃ οὐδεμίαν ἄλλην γλῶσσαν μετεχειρίζοντο οἱ τεχνῖται ἢ αὐτὴν δὰ τὴν ἀρχαίαν, καὶ ἂν μὲν εὑρεθῇ ὅτι εὐδοκίμησαν ἐκεῖνοι, τότε ἂς ἀκολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς εὐτυχήσαντας, εἰ δὲ μὴ, ἂς λάβωμεν τὴν ἀπόφασιν καὶ ἂς στρέψωμεν δρόμον ὅσον δυνατὸν πρωϊμώτερα.

Τῶν σωζομένων τὰ μάλιστα ἐπαινούμενα ἔργα ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων μέχρι τῆς σήμερον εἶναι κατὰ μὲν τὴν ποίησιν τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς ἱστορικοῖς, ἐν δὲ τοῖς σοφισταῖς Δίων ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Λουκιανός· δὲν κατέταξα δὲ ἐν τούτοις τὸν Πολύβιον, διότι ὁ συνετὸς αὐτὸς καὶ μὲ πρακτικὸν νοῦν προικισμένος ἀνὴρ γράφει γλῶσσαν κοινὴν φεύγων τὴν μίμησιν τῶν ἄκρων Ἀττικῶν· ὀλίγον ἀνωτέρω ὑπέμνησα πόσον ὀλίγη εἶναι παρ' αὐτῷ ἡ εὐκτική· ἡ δὲ φρασεολογία του εἴληπται ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν γλώσσης καὶ ὁ ἀναγινώσκων τὸν Πολύβιον νομίζει ἐνιαχοῦ ὅτι ἀναγινώσκει σημερινὴν ἐφημερίδα. — Τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς περιστάσεως. — Ἔχων σωματικὴν δύναμιν—οὐκ ὀλίγα ἐνήργησε—λαβὼν συγχώρημα—κατ' οὐδένα τρόπον συμφέρει τοῖς Πελοποννησίοις—λαμβάνοντες περὶ ὀφθαλμῶν—ἀγωνιζομένους ἕως τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς—διαφόρους ἀνωμάλους τόπους—ὡς ἂν ἄπειρος καὶ νέος—ποίαις δυνάμεσι πολεμῶσιν οὐκ εἶχον, ἔνθα τὸ πολεμῶσι δεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἀπαρέμφατον ἐπὶ Πολυβίου ἦτον θανάτου ἐγγύς. Τοιοῦτος ὁ Πολύβιος· πρὸς ἐκείνοις δὲ τοῖς προμνημονευθεῖσι τέσσαρσι δὲν γνωρίζω ἂν ἀξίζει νὰ καταριθμηθῇ καί τις ἄλλος, ταὐλάχιστον ἐκ τῆς θύραθεν σοφίας· ἀλλ' ἔστωσαν καὶ πέντε ἄλλοι εἶναι καρπὸς αὐτὸς ἄξιος φθόνου, ὅτι ἐν δισχιλίοις ἔτεσι, καθ' ἃ ἐτυράννει ἡ Ἀττικὴ γλῶσσα εὐδοκίμησαν πέντε ἢ δέκα συγγραφεῖς; τίς δὲ ἔπειτα καὶ ἡ αὐτῶν εὐδοκίμησις; μὴ τάχα τις

αὐτῶν ἔχει τόσην ἀξίαν ὥστε νὰ καταριθμηθῇ ἐν τῇ τάξει τῶν προκρίτων; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τόσον μόνον κατώρθωσαν οἱ κράτιστοι, ὅτι ὁ ἀναγιγνώσκων τὰ ἔργα αὐτῶν ἐνθυμεῖται ἐκ τῆς φρασεολογίας καὶ λοιπῆς μιμήσεως τοὺς κλασικούς· οἷον ἐν τῷ ἐνυπνίῳ τοῦ Λουκιανοῦ ἔρχεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀναγνώστου ὁ παρὰ Ξενοφῶντι μῦθος τοῦ Προδίκου· ἀλλὰ τόσον ἀπέχει ὁ Λουκιανὸς τῆς τιμῆς κλασικοῦ συγγραφέως, ὅσον τὸ ἐνύπνιον τοῦ παρὰ Ξενοφῶντι μύθου. Ταῦτα εἶναι ὅλα ὅλα, ὅσα τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἀκολουθοῦν χιλιάδας ἐτῶν τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν Ἀττικὸν κανόνα ἐφιλοτέχνησεν. Αἰτία δὲ τῆς ὀλιγότητος καὶ μετριότητος τῶν ἔργων δὲν εἶναι μὲν μόνη ἡ δυναστεία τῆς Ἀττικῆς γλώσσης, ἀλλ' ὁμολογουμένως εἶναι ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη· καὶ ἂν τὸν αὐτὸν δρόμον ἀκολουθήσωμεν δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν γενναιοτέρους καρποὺς, ἢ ν' ἀποδείξωμεν συγγραφέα οἷος ὁ Λουκιανὸς ἢ ὁ Δίων, ἂν καὶ τοῦτο ποτὲ κατορθωθῇ. Ἀλλ' αἱ μεγάλαι ἐλπίδες ἂς τὸ ἔθνος μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ἤλπισεν εἶναι λοιπὸν τοῦτο, ν' ἀποδείξωμέν ποτε ἐν τῇ περὶ τοὺς λόγους τέχνῃ Δίωνά τινα ἢ Λουκιανόν. Ἐγὼ νομίζω ὅτι πολὺ μᾶλλον πρέπει νὰ δοξάσωμεν τὸν Θεὸν, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ ἔθνους κατὰ τὸν μακρὸν βίον οὕτω μετεβλήθη, καὶ τόσον διάφορος ἐγένετο τῆς παλαιᾶς, ὥστε καλλιεργουμένη κατὰ τρόπον καὶ ὡς δεῖ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς φιλοτέχνησιν ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων ὁμοίων ἐκείνοις, οἷα ἔχουσι τὰ νεώτερα ἔθνη. Καὶ τοῦτο ἐλπίζει μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τὸ ἔθνος, νὰ ἐπιδείξωμεν καὶ ἡμεῖς ποτε τοῖς Εὐρωπαίοις ἔθνεσι ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς ἀξίους τῶν κλασικῶν οὓς ἀπέδειξαν Ἰταλοὶ, Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοί. Τότε δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, μόνον αὐτὸ ἐκ πάντων τῶν γνωστῶν τῆς γῆς ἐθνῶν θὰ ἔχῃ κλασικοὺς διπλοῦς, τοὺς μὲν κατὰ τὴν προτέραν ἡλικίαν τῆς γλώσσης, τοὺς δὲ κατὰ τὴν δευτέραν, ἔχοντας ἑκατέρους προτερήματα καὶ ἀρετὰς ἀναλόγους τῆς ἡλικίας τῆς τε γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸν πεζὸν λόγον. Τώρα δὲ ἤθελα νὰ

ἐρωτήσω τοὺς κελεύοντας νὰ γράφωμεν Ἀττικὰ τί στοχάζονται ὡς πρὸς τὴν ποίησιν· ὀφείλομεν νὰ γράφωμεν καὶ τὰ ποιήματα κατὰ τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν; ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· διότι ἡ ἀρχαία ποίησις βαίνει ἐπὶ τοῦ χρόνου τῶν συλλαβῶν, ἡμεῖς δὲ ἀπωλέσαμεν πᾶσαν αἴσθησιν τοῦ μήκους καὶ τῆς βραχύτητος τῶν φωνηέντων, καὶ ἀντιλαμβανόμεθα τῶν ἀρχαίων ποιημάτων ὡσανεὶ ἦτον λόγος πεζὸς καὶ ἄρετρος. Ἔπειτα δὲ ἔρχεται καὶ ἄλλη δυσκολία ὅτι πρὸς ποίησιν ἔχομεν χρείαν ὄχι τόσον τῆς Ἀττικῆς, ὅσον τῶν ἄλλων διαλέκτων· ἂν τις ποιῇ ἔπος ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ τὴν Ἰωνικὴν ἂν δὲ μέλος τὴν Δωρικὴν ἢ Αἰολικὴν, καὶ οὐκ ἄλλην, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ σταθερὸς κανὼν τῆς ἀρχαίας τέχνης, οὐδ' ἐφαντάσθη ποτέ τις ἔπος ἢ μέλος γεγραμμένον εἰς καθαρὰν Ἀττικὴν διάλεκτον. Ἀλλ' ἔστωσαν ἡμῖν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ ἐπιμονῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τῶν ποιητῶν, ποιήματα μακρὰ ἰαστὶ καὶ δωριστὶ καὶ αἰολιστὶ πεποιημένα· ἀκόμη καὶ μὲ τοῦτο δὲν ἀπεκτήσαμεν τὸ ὅλον, ἀλλὰ δεόμεθα ἑνὸς ἔτι, ἀκροατηρίου καὶ ἀναγνωστῶν· ὅπερ δὰ καταντᾷ πλέον ἀδύνατον, νὰ κατασκευάσωμεν τὸ πλῆθος τόσῳ σοφὸν ὥστε νὰ κατέχῃ οὐ μόνον τὰ Ἀττικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας διαλέκτους. Καὶ τότε ἀποβλέψας τις τῶν ξένων πρὸς τὰ ἡμέτερα θὰ εἴπῃ ὅμοιον λόγον ἐκείνου, ὃν ἀπεκρίθη ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν πρὸς τὴν πρεσβείαν τὴν ἀποσταλεῖσαν ἐξ Ἑλλάδος νὰ ζητήσῃ βοήθειαν κατὰ τοῦ Ξέρξου, ὅτι εἴμεθα ἔθνος ἔχον μὲν σοφοὺς ποιητὰς, ἀλλ' ἀναγνώστην οὐδένα. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἂν ἀκολουθήσωμεν τὴν γνώμην τῶν ἀττικιζόντων οὐδεμία ὑπάρχει μηχανὴ ἀνθρωπίνη ν' ἀποκτήσωμεν ἐθνικοὺς ποιητὰς, τεχνίτας δηλαδὴ ἱκανοὺς νὰ παιδαγωγήσωσι τὰ πλήθη τέρποντες καὶ εὐφραίνοντες τὸ ἔθνος ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ καλοῦ.

Ἀλλ' ὅτι, καὶ δυνατὸν ἂν ἦτον, δὲν συμφέρει ν' ἀναστήσωμεν τὴν παλαιὰν γλῶσσαν καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἑξῆς θεωρίας. Οἱ παρ' ἡμῖν ἐγκωμιασταὶ τῶν παλαιῶν φαντάζονται, ὅτι ἡ τῶν κλασικῶν χρόνων γλῶσσα, ἰδίως δὲ ἡ Ἀττικὴ, κέκτηται

πάσας τὰς ἀρετὰς ὅσας δυνατὸν νὰ ἔχῃ γλῶσσα ἀνθρώπων· ὅτι εἶναι πλουσιωτάτη κατὰ πάντα τὰ εἴδη τῶν γνώσεων, καὶ ὅτι ἀντέχει πρὸς ἔκφρασιν πασῶν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀναφορῶν· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν κλασικῶν χρόνων εἶναι ἴσως ἡ ὡραιοτάτη πασῶν τῶν γλωσσῶν, εἶναι ἐμμελὴς, εὐκίνητος, χαρίεσσα καὶ ὁμοιάζει νέαν καὶ ὡραίαν κόρην· ἀλλ' αἱ ἀποκαταστημέναι καὶ μεσταὶ γυναῖκες ἂν δὲν ἔχουσι τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν νέας κόρης ἔχουσιν ὅμως ἄλλας ἀρετὰς πρὸς ἄλλα χρησίμους· ἔχουσι δῆλον ὅτι νοῦν καὶ φρόνησιν· ἡ κλασικὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα παίζει καὶ σκιρτᾷ ἐν ᾧ ἡ Λατινικὴ καὶ τῶν Εὐρωπαίων ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι κινοῦνται μὲ βάδισμα σταθερὸν καὶ μετρημένον· ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ, γλῶσσα ἔθνους προικισμένου μὲ ἔξοχον φαντασίαν, ἦτον ἁρμοδιωτάτη πρὸς *ποίησιν*, καὶ ὁμολογεῖται ὡς ποιητικωτάτη τῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ δὲν ἀντέχει πρὸς ἐπιστημονικὴν *ἀκρίβειαν*, ὅσον ἡ Λατινικὴ καὶ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι. Αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων κατεῖδον τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἰδίας γλώσσης ὑπὲρ τὴν ἑλληνικὴν κατά τινας τρόπους, καὶ φημίζεται παρ' ἄλλοις μὲν ἡ gravitas, παρ' ἄλλοις δὲ ἡ proprietas τῆς Λατινικῆς.

Τὴν πρὸς ἀκριβολογίαν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἑλληνικῆς ἀσθένειαν βλέπει ὁ ἀπροκατάληπτος ὄχι βέβαια παρὰ τῷ ποιητικωτάτῳ Πλάτωνι, ἀλλὰ παρ' ἐκείνοις τῶν συγγραφέων, ὅσοι ἀκρίβειαν μάλιστα διώκοντες μετεχειρίσθησαν ἀκριβῆ ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν· αὐτίκα ὁ Ἀριστοτέλης θέλων νὰ λαλήσῃ κατ' ἀκρίβειαν μεταχειρίζεται φιλοσοφικοὺς ὅρους, *τὸ τί ἦν εἶναι*, ὁ *τίς ἄνθρωπος* καὶ ἄλλα ἔτι μᾶλλον δύσχρηστα· καὶ εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον ὅτι εὐθὺς ὡς ἀρχίζει ἡ χρῆσις ἀκριβῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων φαίνεται καὶ ἡ ἔκπτωσις τῆς γλώσσης, καὶ προχωρεῖ ἐν τοῖς μετ' Ἀριστοτέλην χρόνοις τόσον ἡ ἀσχημία, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων τὰ τῶν Στωϊκῶν προηγμένα καὶ ἀποπροηγμένα, ἀπερίπτωτα καὶ ἀναπότευκτα, ἀμεταπτωσία καὶ ἀνεξαπα-

τησία, ἀθαυμαστία, δυσαερία, εἰδοποιΐα, ἀπευθύνειν τὰ καθήκοντα πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν σχέσεων, δουλάριον καὶ οὐσίδιον, ἀπορεῖ ἂν εἶναι αὐτὴ ἐκείνη ἡ γλῶσσα ἡ πρὸς ποίησιν τόσῳ ἐμμελὴς καὶ χαρίεσσα· ταῦτα δὲ ἀποδεικνύουσι τῷ θέλοντι ἀπροκαταλήπτως ν' ἀσπάζηται τὴν ἀλήθειαν ὅτι ἡ ἀκρίβεια καὶ ὁ περιορισμὸς εἶναι ἐναντία πρὸς τὴν φύσιν τῆς παλαιᾶς γλώσσης. Σήμερον δὲ ὅτε ἄρχει τοῦ κόσμου ὄχι ἡ φαντασία καὶ ἡ πρὸς ποίησιν ὁρμὴ, ἀλλ' αἱ ἀκριβεῖς γνώσεις καὶ θεωρίαι δεόμεθα ὀργάνου ὡς ἔγγιστα ὁμοίου ταῖς γλώσσαις τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, διότι μετ' αὐτῶν θὰ διαπλεύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ πέλαγος τοῦ βίου, ἑπόμεναι μάλιστα ὄχι ἡγούμεναι διὰ τὴν μικρότητα καὶ ἀσθένειαν τοῦ ἔθνους. Ὥστε πρέπει νὰ μακαρίσωμεν τὴν τύχην ὅτι ἡ γλῶσσα ἐκ τοῦ μακροῦ βίου κατήντησε σήμερον κατὰ θείαν μοῖραν νὰ ἔχῃ προτερήματα ὅμοια ταῖς τῶν νεωτέρων ἐθνῶν, ὧν μάλιστα δεόμεθα, καὶ ἃ εἶναι ἀνάγκη ὡς τάχιστα νὰ πήξωμεν καὶ καλλιεργήσωμεν παραιτοῦντες πλέον τὸν ἄνω ποταμῶν πλοῦν.

Ἐπανερχόμενος τώρα εἰς τὸν περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας ἀγῶνα ὅθεν μικρὸν παρεξέβην ἐπαναλαμβάνω τὸ ἀνωτέρω ῥηθὲν, ὅτι ὅσοι τῶν λογίων κελεύουσι νὰ γράφωμεν τὴν Ἀττικὴν γλῶσσαν εἶναι καὶ αὐτοὶ ὀπαδοὶ τῆς ἀνωμαλίας, διαφέροντες τῶν ἄλλων μόνον ὅτι ἔρχονται εἰς τὸ αὐτὸ ἀπ' ἄλλον δρόμον. (1) Ἂν δέ τις ἀντιπαραβάλῃ τὰ κατορθώματα τῶν δύο κομμάτων θὰ εὕρῃ ὅτι πολὺ μᾶλλον προέχουσι τὰ ἔργα τῶν ἀσπαζομένων τὴν κοινὴν συνήθειαν· παραναγιγνώσκων τις τὰ ἔργα τῶν ἑπτανησίων παρὰ τὰ τῶν μάλιστα εὐδοκιμησάντων κατὰ τοὺς

(1) Ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀττικιζούσης διώκουσι τὴν ἀνωμαλίαν κατείδεν ὀξὺ εἰμνηστος Κοραῆς καὶ τὸ λέγει χαριέστατα ὡς ἑξῆς: « ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ κωφοῦ καὶ χυδαίου γερόντιου (ἐννοεῖ τὸν ὄχλον) συντίθεται γραμματικὴ· ἀπὸ δὲ τὴν γλῶσσαν τῶν σπουδαίων μητ' αὐτὸς ὁ Ἑρμῆς δὲν ἐμπορεῖ νὰ συντάξῃ γραμματικήν.» (ἐπιστολῶν τομ. β. σελ. 225).

ὧν χρόνους Ἀττικιστῶν αἰσθάνεται κίνησιν εἰς τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς ἑπτανησίοις προερχομένην ἀπὸ τὸ χλωρὸν καὶ ζωντανὸν τῆς γλώσσης καὶ τῶν εἰκόνων, ἐν ᾧ τὰ τῶν Ἀττικιζόντων ἡ διότι οἱ ἄνδρες κατεγίνοντο καὶ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν σοφίαν, ἢ διότι τὸ ἔχει φυσικὰ ἡ γλῶσσα δὲν καταλαμβάνω πῶς μυρίζουσι νεκρολίβανα. Τοὐλάχιστον οὕτω πως ἐγὼ αἰσθάνομαι. καὶ συγγνώμη ἂν ἔχω τὴν αἴσθησιν χωρικήν.

Ἐν τῷ περὶ γλώσσης ἀγῶνι πρῶτος ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς εὗρε τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ φαίνεται ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις οἷον νήφων μεταξὺ μεθυόντων· ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος πολλὰ καὶ μεγάλα εὐηργέτησε τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἐκεῖνα ἄλλης θεωρίας· ὡς δὲ λόγιος, εἰργάσθη ὅσον δέκα ἰσχυροὶ ἄνδρες, καὶ ὅλαι αἱ ἐργασίαι του, μεγάλαι καὶ μικραὶ, ἔχουσιν ἀξίαν ὄχι κοινὴν μεταξὺ τῶν πολλῶν ἃ κατώρθωσεν ἐν τῇ τάξει τῶν λογίων οἱ περὶ τῆς γλώσσης ἀγῶνες αὐτοῦ καὶ τὰ ἔργα εἶναι τὰ μάλιστα ἄξια θαυμασμοῦ· αὐτὸς πρῶτος ἔκοψε τὴν ὁδὸν, αὐτὸς τὴν ἔστρωσε καὶ αὐτὸς ἀνέβη καὶ ἐβάδισε γενναίως, ἀγωνιζόμενος σύναμα πρὸς τοὺς διαφθείροντας τὸ ἔργον. Τὴν περὶ τῆς γλώσσης γνώμην τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς διὰ βραχυτάτων ἐκπεφρασμένην ἀνεῦρε καὶ παρέθηκεν ὁ καθηγητὴς Κ. Φίλιππος Ἰωάννου ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον Βρετὸν ἐπιστολῇ τῇ καταχωρισθείσῃ ἐν τῷ ἐφετεινῷ τοῦ Βρετοῦ ἡμερολογίῳ, ἀνατυπωθείσῃ δὲ καὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι τῶν φιλομαθῶν· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς· « Ἕκαστος ὀφείλει γράφων νὰ γράφῃ οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων νὰ ἦναι δυνατὸν τὰ ἑξαχθῇ *Γραμματική τις τῆς γλώσσης.*» Ταῦτα τὰ λόγια ἂν ἐκφρασθῶσι μὲ ἕνα ὅρον ἐπιστημονικὸν βλέπει πᾶς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ *ἀναλογία.* Καὶ ἀληθῶς πρῶτος ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις τὸν περὶ γλώσσης ἀγῶνα ὑπερεμάχησεν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογίας, ἐκείνου δῆλον ὅτι τοῦ πράγματος ὅπερ διὰ τῶν ἀγώνων Κικέρωνος καὶ Καίσαρος ἔφερε τὴν χρυσῆν ἡμέραν ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ γραμματολογίᾳ τῶν Ῥωμαίων· καὶ ἂν ποτε, Θεοῦ βοηθείᾳ, ἀποδείξῃ τὸ ἔθνος

προχρίτους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς πάντες ὡς πατέρα καὶ ὁδηγὸν θ' ἀναγνωρίζωσιν ἐκεῖνον τὸν ἀείμνηστον ἄνδρα. Δι' αὐτὸ ἐτόλμησα νὰ εἴπω ἀνωτέρω ὅτι ἡ περὶ γλώσσης γνώμη καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Κοραῆ εἶναι ἐκ πάντων αὐτοῦ τῶν ἔργων τὰ κράτιστα.

Χαρὰν δὲ μεγάλην προξενεῖ, ὅτι ὁ καθηγητὴς Κ. Φίλιππος Ἰωάννου, ἀνὴρ οὗ ἡ γνώμη ἔχει κῦρος, κατιδὼν τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀκαταστασίαν εἰς ἣν μέχρι τοῦ νῦν εὑρισκόμεθα ἐκηρύχθη ὑπέρμαχος τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, τῆς ἀναλογίας, βάσιν ἐχούσης τὴν δεδοκιμασμένην συνήθειαν. «Καθόλου παραδέχομαι, λέγει, τὸν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἔν τισι τῶν ἐπιστολῶν του (1), τεθέντα κανόνα ὅτι ἕκαστος ὀφείλει γράφων νὰ γράφῃ οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων νὰ ἦναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ Γραμματική τις τῆς γλώσσης· τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὀφείλει ὁ γράφων *νὰ ἦναι τοὐλάχιστον σύμφωνος πρὸς ἑαυτὸν*, ἤτοι *ν' ἀκολουθῇ σταθερῶς καιρός τινάς, ἐπομένως νὰ μὴ μεταχειρίζηται ἄλλοτε ἄλλους τύπους καὶ ἄλλοτε ἄλλον τρόπον συντάξεως*».

Οὕτω πως κατατοπίζονται αἱ διάφοροι γνῶμαι περὶ τῆς γραφομένης γλώσσης ὑπὸ τοὺς τεχνικοὺς ὅρους ἀναλογίαν καὶ ἀνωμαλίαν καὶ αὐτὸς φαίνεται κατά τε τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γνώμην τῶν κρατίστων ἀνδρῶν ὁ δρόμος ὃν ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν καθόλου, *ἡ ἀναλογία ἐξαγομένη ἐκ τῆς κοινῆς συνηθείας*· καὶ τοῦτο ἔστω παντὸς τοῦ λόγου συμπέρασμα· πρὸς δὲ καὶ τὸ ἑξῆς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ σταυρώσωμεν τὰς χεῖρας καὶ νὰ περιμείνωμεν ἕως ἂν γεννηθῇ ὁ πρῶτος τοῦ ἔθνους κλασικός, ἵνα κατ' αὐτὸν κανονίσωσιν οἱ λοιποὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ῥωμαίων ὀφείλομεν ν' ἀρχίσωμεν τὴν περὶ τῶν τύπων τῆς γλώσσης καὶ τῶν λοιπῶν πα-

(1) Ὁ συγγραφεὺς εἶχεν ὑπ' ὄψιν μάλιστα, ὡς φαίνεται, τὰς σελίδας 122 καὶ 225 τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἐπιστολῶν.

ρεπομένων ἔρευναν, πράττοντες ἀκριβῶς ὡς οἱ περὶ τὸν Καίσαρα· ἡ δ' ἔρευνα θὰ φέρῃ εἰς φῶς τίνας τῶν τύπων πρέπει νὰ κρατήσωμεν ὡς ἔχουσι, τίνας θὰ μετασχηματίσωμεν καὶ κατὰ τίνα μέτρα ἀναλογίας, ἐν συντόμῳ θὰ διατυπωθῇ διὰ τῶν ἐρευνῶν ἀσφαλές τι καὶ κανονικόν· ὁ καθηγητὴς Κ. Φίλιππος Ἰωάννου εἶναι ὁμολογουμένως δικαιότατος νὰ προστῇ τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὀφείλει, ὥσπερ ἤρξατο, νὰ βαδίσῃ ταχεῖ καὶ γενναίῳ ποδὶ ἐπὶ τὸ ἔργον· νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ζήτημα, νὰ ὑποδείξῃ τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης, καὶ κατόπιν νὰ μοιράσῃ τὴν ἐργασίαν, ἥτις θὰ ἦναι ποικίλη καὶ πολλῶν χειρῶν δεομένη, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ λόγιοι θὰ τρέξωσιν εἰς τὸν καλὸν ἀγῶνα, διότι ὅλοι αἰσθάνονται τὴν χρείαν νὰ πήξωμεν τέλος πάντων γλῶσσάν τινα, καὶ ὅλοι θλίβονται καὶ βασανίζονται ὅτι ἡ ἀκαταστασία καὶ ἀκοσμία ἥτις παρατηρεῖται κατὰ τὸν πολιτικόν μας βίον, κατὰ τὰ ἤθη, κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἐπικρατεῖ καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο ὃ χαρακτηρίζει ἰδίως τὸν λογικὸν ἄνθρωπον καὶ δεῖται ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κανόνος καὶ μέτρων.

Ἐν Σύρῳ. Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

Βιογραφίαι.

των λογίων Ἑλλήνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἀναζωπυρησάντων.

Β΄.) *Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς.*

Ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ἕδρα τῶν Ἑλληνικῶν τριάκοντα ἔτη χηρεύουσα διετέλεσεν, ἴσως διότι ἀντάξιος διάδοχος ἔλειπεν. Ἐπὶ τέλους παρεχωρήθη *Μανουήλῳ τῷ Χρυσολωρᾷ*. «Ὁ σοφὸς Μανουὴλος ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ φυτεύσας καὶ διδάξας ἐν Ἰταλίᾳ τὰ Ἑλληνικὰ» (1), ἕλκων τὸ γένος ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς τῶν μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἐκ τῆς παλαιᾶς εἰς τὴν νέαν Ῥώμην μεταναστευσάντων (2), ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεσοῦντός που τοῦ ιδ΄. αἰῶνος. Ἀλλ' ἐν ποίῳ ἰδίως ἔτει ἐγεννήθη καὶ ἐκ ποίων γονέων, ποίας ἔτυχεν ἀγωγῆς καὶ τί ἔκαμνε, πρὶν ἢ ἀποδημήσῃ εἰς τὴν Ἑσπερίαν, περὶ πάντων τούτων οὐδὲν ἐξεύρομεν, ἐκτὸς ἐὰν πιστεύσω-

(1) Κωνσταντ. Λάσκαρις ἐν τῇ γραμματ. βιβλ. Γ΄. ἐν τέλει. Πρβλ. Λεονάρδον Ἀρετῖνον ἐν τοῖς commentar. de rebus suo tempore in Italia gestis p. 14 ed. Lugd. «Retulit graecam disciplinam ad nos Chrysoloras Byzantius vir domi nobilis, ac litterarum graecarum peritissimus». καὶ Πόγγιον ἐν τῷ εἰς Λεον. Ἀρετῖνον ἐπιταφίῳ κ. ἄλλ.

(2) Ἐν τῇ ἐπιτυμβίῳ ἐπιγραφῇ, τῇ κατωτέρω παρατεθησομένῃ, ὁ Μανουὴλ καλεῖται «miles (τ. ἐ. ἱππότης) constantinopolitanus, ex vetusto genere Romanorum qui cum Constantino imp. migraruni. Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Μανουὴλ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τὴν ὁποίαν ἔγραψε πρὸς *Ἰωάννην τὸν Χρυσολωρᾶν* ἐκ Ῥώμης, *πατρίδα του* ἀποκαλεῖ ταύτην τὴν πόλιν, λέγων ὧδε: «*τῆς πατρίδος ἀποδημοῦντα ἐν ἄλλῃ καὶ αὐτῇ πατρίδι*» ἐν σελ. 127 τ. ἐκδ. τ. Λαμβεκίου.

μεν τῷ τε Νικολάῳ Κομνηνῷ Παπαδοπούλῳ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐν Πατανίῳ γυμνασίου τόμῳ II σλ. 169 λέγοντι, ὅτι ὁ Μανουὴλ ἦτον ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς *Ἰωάννου* τοῦ *Εὐδαίμονος Παλαιολόγου, τοῦ μεσάζοντος*, καὶ ὅτι « θὰ εἶχε διαδεχθεὶ τὴν θέσιν τοῦ θείου του, ἂν ὁ ἔρως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν δὲν τον ἀνέστελλαν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ τῶν ὁροντίδων, ἀλλ' εἰς ταύτας τὸν ἀνεκάλεσαν πάλιν ἡ τε ἐπὶ σοφίᾳ φήμη του καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους'» καὶ τῷ ὄντι. Ἀρετίνῳ (ἔνθ' ἀνωτ.) μαρτυροῦντι, ὅτι ὁ Μ. ἦτον ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς, καὶ *Γουαρίνῳ* καὶ *Ἰουλιανῷ*, οἵτινες τὴν γενεὰν αὐτοῦ nobilissimam et patriciam λέγουσιν.

Ὅτι δὲ νοῦ δεξιοῦ παρὰ τῆς φύσεως τυχὼν διὰ τῶν καλλίστων παιδευμάτων ἐκ παίδων τὸν ἐκαλλιέργησεν, ἔκ τε τῶν πρεσβειῶν μαρτυρεῖται, ἃς ἀνὴρ γενόμενος ἐπρέσβευσε, καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς γονίμου διδασκαλίας του, δι' ἧς, κυρίως εἰπεῖν, ἀνεζωπυρήθη ἐν Ἰταλίᾳ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ παιδεία.

Ἐπρέσβευσε δὲ τὸ μὲν πρῶτον (1391) παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος *Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου*, υἱοῦ *Ἀνδρονίκου* τοῦ νεωτέρου, πρός τε *Ῥιχαρδον* τὸν Β΄. βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, καὶ πρὸς ἄλλους τῆς Δύσεως ἡγεμόνας, αἰτούμενος ἐπικουρίαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ *Βαϊαζήτου* τοῦ Α΄. τὴν Κωνσταντινούπολιν πολιορκοῦντος. Ἀφ' οὗ λοιπὸν πολλὰς χώρας περιῆλθε καὶ τοὺς ἡγεμόνας εἰς ταχεῖαν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπικουρίαν παρώτρυνε καὶ ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔδωκε λόγον τῶν πρεσβειῶν του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, οἷον προαισθανόμενος τὴν ὅσον οὔπω ἐπικειμένην ἐκ τῆς πατρίδος φυγάδευσιν τῶν γραμμάτων καὶ ἄσυλον αὐτοῖς ἐπιζητῶν, ἀνεχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, τὴν δευτέραν ταύτην πατρίδα του, ἥτις μετὰ τὴν πρώτην μάλιστα τῷ εἶχεν ἀρέσῃ.— Ἐδῶ προορμισθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς *Βενετίαν*, χρόνον τινὰ αὐτοῦ διέτριψε, τὰ ἑλληνικὰ διδάσκων, ὡς μαρτυροῦσιν ὅ τε *Ῥαφαὴλ Ὁδολατερρανὸς καὶ Π. Ἰόβιος*

καὶ ἄλλοι (1). Μετ' ὀλίγον προσκληθεὶς παρὰ τῶν Φλωρεντινῶν κατ' εἰσήγησιν, ὡς μὲν λέγει ὁ Ἀρετῖνος, τοῦ *Ἰακώβου Ἀγγελίου*, ὡς δ' ὁ Ἠόγγιος τοῦ *Νικολάου* Νικολῆ καὶ τοῦ *Κολουτίου Σαλουτάτου* ἐπὶ προσήκοντι μισθῷ διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ εὐδοκίμως ἀπὸ τοῦ 1390—1400. Μικροὶ καὶ μεγάλοι συνέρρεαν πανταχόθεν τῆς Ἰταλίας περὶ τὴν ἕδραν τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ ἐνεπνέοντο θερμότατον ζῆλον περὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν· οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιφανεστέρων λογίων τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος ἐγγεγράμματισαν μαθηταί του : οἱ δύο *Ἀρετῖνοι* (ἐξ Arezzo), ὅ τε *Λεονάρδος Βρουνις* (2) καὶ ὁ *Κάρολος Μαρσουπῖνος*· ἔπειτα ὁ *Παλλας Στρότιος*, ὁ ἀναμορφωτὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας· ὁ περιώνυμος *Ἀμβρόσιος Τραυερσάρις*· *Γουαρῖνος ὁ Οὐηρωναῖος*· *Ἠόγγιος*· *Φραγκίσκος ὁ Φίλελφος*· *Οὐικτωρῖνος ὁ Οὐελιτραῖος*· *Πέτρος Παῦλος ὁ Οὐεργέριος*· *Ὀγκιβένης ὁ Βονισολίτης*, ὁ καὶ *da Lonigo* ἐπικαλούμενος, εἷς τῶν ἐπισημοτάτων ἑλληνιστῶν τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος· *Γρηγόριος ὁ Τιφέρνας* καὶ *Ἰωάννης ὁ Ἀὐρίσπας*. Ὁ Χρυσολωρᾶς ἀπετελείωσεν ὅ,τι ὁ Βοκκάκκιος καὶ ὁ Πετράρχας εἶχαν ἀρχίσῃ καὶ ἔγεινεν ὁ ἀληθὴς ἀποκαταστάτης τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν τοσοῦτον ἐξοικειώθη ὁ Χρυσολωρᾶς, ὥστε μεταξὺ τῶν προαγωγέων τῶν λατινικῶν ἐπίσημον κατέχει χώραν.

Ἐν Φλωρεντίᾳ διέμεινε μέχρι τοῦ 1400, ὅτε θέλων ν' ἀπο-

(1) Ἂν καὶ ὁ *Ὄδιος*, ἄλλοις μάρτυσιν ἑπόμενος, οἷοι : *Ἰαννώτιος Μανέττος*, *Ἀνδρ. Ἰουλιανὸς* καὶ *Ἠύγγιος*, τὴν γνώμην ταύτην ἀπορρίπτει.

(2) Ὁ *Λεονάρδος Ἀρετῖνος*, ἀποθανὼν 1445, κατέλιπε πραγματείαν ἑλληνιστὶ συγγεγραμμένην καὶ « *πολιτεία Φλωρεντίνων* » ἐπιγραφομένην· ἐξεδόθη δ' αὕτη ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ C. F. Neumann ἐν Φραγκοφόρτῃ παρὰ τ. Μ. 1822. 8.

φύγῃ τὰ ἤδη ἐπ' αὐτὸν ἐκτοξευόμενα βέλη τοῦ φθόνου, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Μανουήλ*, ἐλθόντος καὶ αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν, εἰς Μεδιόλανα προσκληθεὶς πολλαχόσε πρέσβυς ἀπεστάλη. Ἀπελθόντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος κατέμεινεν ἐν Φλωρεντίᾳ διὰ νὰ διδάσκῃ (Ant. Saxius de studiis literariis Mediolanensium C. XII. p. 104). Καὶ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ δουκὸς Μεδιολάνων *Ἰωάννου Γαλεατίου* παρακληθεὶς ἀνέλαβε τὴν καθηγεσίαν τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τοῦ Τικίνου. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν ταραχῶν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ *Γαλεατίου* ἀναγκασθεὶς ἀπεχώρησεν εἰς Βενετίαν (1402) καὶ ἐδίδασκε καὶ αὐτοῦ τὰ ἑλληνικά, ἕως οὗ ὁ μαθητής του Λεονάρδος ὁ Ἀρετῖνος, γραμματεὺς τοῦ πάπα *Γρηγορίου* τοῦ ΙΒ'. γενόμενος, κατώρθωσε νὰ κληθῇ εἰς Ῥώμην (μεταξὺ τοῦ 1406 καὶ 1408).

Ὅτε δὲ τὸ πρῶτον εἶχεν ἔλθῃ εἰς Ῥώμην ἐπὶ *Βονιφατίου* τοῦ Θ'. εἶχε καταθελχθεῖ πολὺ ὑπὸ τῆς καλλονῆς τῆς πόλεως ὁμοιαζούσης μὲ τὴν νέαν Ῥώμην, τὴν Κωνσταντίνου, καὶ πολλάκις ἐνόμιζεν, ὅτι ἐδῶ διέτριβεν, ὡς αὐτὸς πάνυ ἀφελῶς λέγει ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην τὸν Χρυσολωρᾶν ἐπιστολῇ του : « Ἐγώ γετοι ταύτην (Ῥώμην) ὁσημέραι περιιὼν, καὶ νῦν μὲν τοῦτο ὁρῶν αὐτῆς, νῦν δὲ ἐκεῖνο, νομίζω ἐπὶ τῆς ἡμετέρας εἶναι, καί ποτε λανθάνω ἐμαυτὸν τοσοῦτον αὐτῆς πόρρω διατρίβων. Ὅταν γε μὴν ἐπί τινος ὑψηλοῦ γενόμενος (ἀκούεις δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ λόφους, ὅθεν καὶ τῇ ἡμετέρᾳ κατὰ μίμησιν ἑπτάλοφον καλεῖσθαι συμβέβηκε) πρὸς ὅλην αὐτὴν ἀπίδω, οὐκέτι οἶομαι ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Λατίῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐνεγκαμένης αὐτῆς εἶναι· καὶ ζητῶ τὴν ἡμετέραν οἰκίαν ἐν ᾧ μέρει τῆς πόλεως ἔστηκε καὶ τὸν ἐν αὐτῇ κρεμαστὸν κῆπον καὶ εἴτι ἕτερον ἐκείνης γνώρισμα καὶ τὰς ἡμετέρας κυπαρίττους ». Ἐντεῦθεν ἔγραψε καὶ τὴν ἐπιστολιμαίαν ἐκείνην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον « σύγκρισιν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης » (Πρβλ. Γουα-

ρῖνον ἐν τῇ *epistola ad Manuelem* καὶ Ἰουλιανὸν ἐν τῷ ἐπιταφίῳ).

Μετ' ὀλίγον ἀνηρπάγη πάλιν ὁ Χρυσολωρᾶς ἀπὸ τῆς ἡσύχου θεραπείας τῶν γραμμάτων εἰς τὴν τύρβην τῶν πολιτικῶν. Διότι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος *Μανουὴλ* ἐκ τῆς εἰς Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν περιοδείας του, ὅπου εἶχε μεταβῆ διά νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίαν, ἐπανελθόντος (Πρβλ. Δούκαν ἱστ. βυζαντ. κεφ. ΙΔ'. καὶ Φραντζῆν Χρον. Α'. κ. 20. Ducange, Descript. famil. Ausg. Byzant. p. 241 κεξ.) προσεκλήθη σύμβουλος καὶ τῷ 1408 ἀπεστάλη πρεσβευτὴς εἰς Γαλλίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῆς παρὰ Montfaucon (Palaeogr. graec. lib. I. p. 56) ὑπογραφῆς τοῦ Χρυσολωρᾶ, ἣν εἶχε γράψη ἰδίᾳ χειρὶ εἰς τὸ τέλος ἑνὸς κώδικος (τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος) τῶν τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου (1) ἀποσταλέντος δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτ. Μανουὴλ εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μοναστήριον τοῦ αὐτοῦ ἁγ. Διονυσίου.

« Τὸ παρὸν βιβλίον ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ὑψηλοτάτου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τὸ ἐν Παρυσίῳ τῆς Φραγγίας ἡ Γαλατίας ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δι' ἐμοῦ Μανουὴλ τοῦ Χρυσολορᾶ, πεμφθέντος παρὰ τοῦ εἰρημένου βασιλέως. ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἑξακοσιοστῷ ἐνενηκοστῷ ἕξ καὶ δεκάτῳ, ἀπὸ σαρκώσεως δὲ τοῦ κυρίου χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ ὀγδόῳ, ὅστις εἰρημένος βασιλεὺς ἦλθε πρότερον εἰς τὸ Παρύσιον πρὸ ἐτῶν τεσσάρων». Ὅτε μετέβαινεν ἐκ Ῥώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν εἰς Παρισίους πρεσβείαν, φαίνεται, διεκόμισε γράμμα καὶ λόγους τινὰς ἤτοι διαπραγματεύσεις παρὰ τοῦ τότε πάπα πρὸς τὸν πατριάρχην Ματθαῖον περὶ τὰ τέλη (1408) τῆς τούτου πατριαρχείας (Συρόπουλος ἐν τῇ ἱστορ. τ. Φλωρεντ. συνόδου μέρ. Β'. κ. 7).

(1) Δυστυχῶς τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀπωλέσθη χρόνον τινὰ πρὸ τῆς γαλλικ. ἐπαναστάσεως· πρβλ. Ducange ἔνθ' ἀνωτ. σελ. 243—

Τέλος ἀπεστάλη ὁ *Χρυσολωρᾶς* μετὰ τῶν καρδιναλίων *Ἀντωνίου* τοῦ *Καλαγκίου* καὶ *Φραγκίσκου Ζαβαρέλλα* παρὰ τοῦ πάπα *Ἰωάννου* τοῦ Ις'. πρὸς τὸν αὐτοκράτορα *Σιγισμοῦνδον*, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ αὐτὸν περὶ τοῦ τόπου τῆς μελλούσης οἰκουμενικῆς συνόδου. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης εἰς Ῥώμην, ἀλλ' εὐθὺς μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν πάλιν ἀπεστάλη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ ἀντιπρόσωπός του εἰς τὴν σύνοδον. Εὐθὺς δὲ καθὼς ἔφθασεν εἰς *Κωνστάντιαν*, ὅπου συνήρχετο ἡ σύνοδος, ἐτελεύτησε τῇ 15 ἀπριλίου 1415, προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὡς δῆλον ἔκ τε τοῦ ἐπιταφίου τοῦ *Ἰουλιανοῦ* καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αὐτὸς ὁ Μανουὴλ ὡμολόγεροντα ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀνεψιόν του *Δημήτριον* ἐπιστολῇ, γεγραμμένῃ κατὰ τὴν πρώτην του εἰς Ῥώμην ἔλευσιν (1389):

Ἐτάφη ἐν Κωνσταντίᾳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Δομινικανῶν καὶ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ τάφου του ἥδε ἡ ἐπιγραφή:

Ante aram hanc situs
Dominus Manuel Chrysoloras,
miles Constantinopolitanus,
ex vetusto genere Romanorum,
qui cum Constantino imp. migrarunt;
vir doctissimus, prudentissimus
optimus,
Qui tempore generalis concilii
Constantiensis obiit,
ea existimatione
ut ab omnibus summo inter mortales
sacerdotio
dignus haberetur
Die XV Aprilis MCCCCXV
Conditus est apud Dominicanos.

Ille ego, qui Latium priscas imitarior artes
explosis, docui, sermonum ambagibus et qui
eloquium magni Demosthenis et Ciceronis
in lucem retuli, *Chrysoloras* nomine natus,
hic sum post vitam, et peregrina in sede quiesco.

Huc me Concilii deduxit cura, trium dum
pontificum ecclesiam vexaret saeva tyrannis.
Roma meos genuit maiores, me bona tellus
Byzantina tulit, cineres Constantia servat,
Quo moriare loco nil refert : undique coelum
poenarumque domus mensura distat eadem.

Ἀνδρέας Ἰουλιανός, εὐγενὴς Οὐενετὸς, ἔκαμεν εἰς τὸν Χρυσολωρᾶν λόγον ἐπιτάφιον, πλήρη ἐγκωμίων, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ σφόδρα ὅ τε *Γασπαρῖνος Βαρζίζιος* ἔν τινι πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν ἐπιστολῇ του (1415) καὶ ὁ *Γουαρῖνος* ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του (παρὰ Ὀδίῳ σλ. 50,55 καὶ 58). Ἐξεφωνήθη δὲ ὁ λόγος οὗτος ἐν Βενετίᾳ, ὡς λέγει ὁ *Ι. Α. Φουριέττος*, ὁ ἐκδότης τῶν συγγραμμάτων τῶν Βαρζιζίων (1). Ἀλλ' ὁ *Πάγγιος* παραπονεῖται πῶς δὲν εὑρέθη κάνεις τῶν μαθητῶν τοῦ Χρυσολωρᾶ νὰ τῷ ἀποδώσῃ ταύτην τὴν τιμὴν, ὁ δὲ Ἰουλιανὸς τῇ προθυμίᾳ ὑπερέβαλε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς λοιποὺς συμμαθητάς του. Ἐν χειρογράφῳ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γουαρῖνον « A n d r e a s, λέγει, *Iulianus* summe a nobis collaudandus, qui cernens ignaviam nostram, qui nullam ne mortuo quidem pro suis in nos singularibus meritis gratiam referimus, sua opera, suo studio, nobis operam navavit, et tarditatem

(1) Χειρόγραφος μὲν ὁ λόγος οὗτος εὑρίσκεται ἐν ταῖς τῶν Παρισίων καὶ τῆς Λειψίας βιβλιοθήκαις, τυπωμένος δὲ παρά τε Ὀδίῳ καὶ παρὰ Βαιρνέρῳ. Καίπερ δὲ ἄγαν πανηγυρικὸς ὢν οὐχ ἧττον συντελεῖ ὡς πηγὴ τῆς βιογραφίας τοῦ Χρυσολωρᾶ.

nostram sua diligentia sublevavit. ergo nomine meo verbis amplissimis gratias agas et quidem ingentes pro hoc labore, quem suscepit in Manuelis memoria celebranda». Ἀλλὰ μετ' οὐδὲν ἧττονος εὐγνωμοσύνης καὶ αὐτὸς ὁ *Πάγγιος* ἐτίμησε τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου του, ἐπὶ τοῦ τάφου του τόδε τὸ ἐπίγραμμα ἐγκολάψας :

Hic est *Emanuel* situs,
sermonis decus Attici,
qui, dum quaerere opem patriae
afflictae studeret, huc iit.
Res belle cecidit tuis
votis, Italia. Hic tibi
linguae restituit decus
Atticae, ante reconditae.
Res belle cecidit tuis
votis, Emanuel. Solo
consecutus in Italo
aeternum decus es, tibi
quale Graecia non dedit,
bello perdita Graecia.

Τέκνα δὲν κατέλιπεν ὁ Μανουήλ. Διότι ἡ *Θεοδώρα Χρυσολωρᾶ*, καίπερ ὑπὲρ πολλῶν θυγάτηρ τοῦ Μανουὴλ νομιζομένη, ἦτον τοῦ *Ἰωάννου Χρυσολωρᾶ*, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουήλ. Ταύτην τὴν Θεοδώραν ἐνυμφεύθη ὁ *Φίλελφος*, γνωρίσας αὐτὴν, ὅτε διατρίβων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδιδάσκετο ἑλληνικὰ ὑπὸ τοῦ πατρός της Ἰωάννου.

Συγγενεῖς δ' εἶχεν ὁ Μανουὴλ παρὰ τὸν εἰρημένον *Ἰωάννην*, ὁ ὁποῖος τὸ μὲν πρῶτον συνδιδάσκαλος, ἔπειτα δὲ καὶ διάδοχός του ἔγεινεν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ τὸν *Δημήτριον Χρυσολωρᾶν*, μέγα σημαίνοντα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος *Μανουήλ*, καὶ τὸν *Μιχ. Δρομαχάτην Χρυσολωρᾶν*, ὃν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

εἰς Ἰταλίαν προσφυγόντα εἰς τὴν εὔνοιαν *Λουδοβίκου* τοῦ μαρκίονος Μαντούης συνέστησεν ὁ Φίλελφος.

Ἂν καὶ ὁ Χρυσολωρᾶς in docendo, ὡς λέγει ὁ *Ἰόβιος*, nunquam fessus, facile in scribendo desidiosus ἐφαίνετο, ὅμως ἔχομεν παρ' αὐτοῦ ἐξαίρετον διὰ τοὺς τότε χρόνους γραμματικὸν βιβλίον *Ἐρωτήματα* καλούμενον, ὅπερ τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ἐν Βενετίᾳ ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τῷ 1484. Ἡ γραμματικὴ αὕτη τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐπὶ πολὺν χρόνον μέχρι τοῦ ις' αἰῶνος ἀρχαμένου ἐχρησίμευεν ἐγχειρίδιον τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὑπὸ πολλῶν εἰς τὸ λατινικὸν μετεφράσθη καὶ ἐπηυξήθη ἢ ἐπετμήθη. Ταύτην εἶχε καὶ ὁ *Ἔρασμος* ἐγχειρίδιον διδασκαλίας ἐν Κανταβριγίᾳ, ταύτην καὶ ὁ Ἰωάν. ὁ *Καπνίων* (Reuchlin). Παρὰ τὴν γραμματικὴν ταύτην σώζονται τοῦ Μανουὴλ καὶ πλῆθος ἐπιστολῶν, πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ λογιωτάτους τῶν συγχρόνων του γεγραμμένων. Τούτων προέχει ἡ προαναφερθεῖσα ἐκείνη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα *Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, σύγκρισιν τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ῥώμης* περιέχουσα, τὴν ὁποίαν μετ' ἄλλων δύο βραχυτέρων μὲν, ὁμοίας δ' ὑποθέσεως, πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς *Ἰωάννην* καὶ *Δημήτριον* ἐσταλμένων, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ ἐξέδωκεν ὁ *Πέτρος Λαμπέκιος* ἐν τῇ παρισινῇ ἐκδόσει τοῦ Γεωργίου Κοδινοῦ (1655). Αἱ δὲ λοιπαὶ ἐπιστολαί του κεῖνται χειρόγραφοι ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας, τῆς *Βιέννης*, τοῦ Λουγδόνου Βαταυῶν.

Παρὰ τὴν γραμματικὴν καὶ τὰς ἐπιστολὰς ὁ Χρυσολωρᾶς συνέγραψε καὶ πραγματείαν *περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος*, ἔνθα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ὑπερμαχῶν διατείνεται, ὅτι τὸ πνεῦμα *καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ* ἐκπορεύεται. Εὑρίσκεται δ' ἡ πραγματεία αὕτη χργ. ἔν τε Παρισίοις καὶ ἐν Βενετίᾳ. Ἔπειτα εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετέφρασε τὴν λατινικὴν λειτουργίαν τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ μεγάλου. Πρὸς δὲ τούτοις εἶχε μεταφράσῃ κατὰ λέξιν πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν του μέρος

τῆς *Γεωγραφίας τοῦ Πτολεμαίου*. Ἄδηλον τί ἀπέγεινεν ἡ μετάφρασις αὕτη. Ἀμφίβολον ἀκόμη εἶνε ἂν κατὰ τοὺς παρὰ Montfaucon καταλόγους τῶν οὐατικανῶν καὶ ἀμβροσιανῶν χειρογράφων (Montfaucon, novae Biblioth. Mss. tom. I, p. 55 et p. 503) ὁ Χρυσολωρᾶς *λατινιστὶ μετέφρασε τὴν Πλάτωνος πολιτείαν καὶ ὑπομνήματα εἰς Πλάτωνα συνέγραψε*. Βεβαιότατον δὲ εἶνε, ὅτι ἐν ταῖς παραδόσεσί του ἐξαιρέτως τὸν *Πλάτωνα* καὶ τὸν *Ἀριστοτέλη*, τὸν *Δημοσθένη* καὶ τὸν Πλούταρχον ἡρμήνευε.

Τοιοῦτος ἦτον καὶ τοιαῦτα ἐποίει ὁ *Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς*, ὁ πρῶτος ἐκ συστήματος διδάσκαλος τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἰταλίᾳ.

Μ.

Ἑλλόγιμοι Κύριοι Συντάκται τοῦ Φιλίστορος.

Ἐν Ζακύνθῳ τῇ 6 Αὐγούστου 1861.

Ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία κατακτήσασα τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄλλας χώρας καὶ νήσους τῆς Ἑλλάδος, διέταξεν ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ διοικοῦντας (Proveditori) κατὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐπὶ διετίαν διοικήσεως αὐτῶν, ἀφ' οὗ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των νὰ ἐκθέτωσιν ἀναφορὰν πρὸς τὴν Γερουσίαν περὶ πάσης πολιτικῆς αὐτῶν διαχειρίσεως ἐν τῇ διοικήσει, καὶ περὶ τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων, τῆς γεωργίας, ἐμπορίας καὶ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς κατασκάσεως τῆς χώρας, ἣν ἐκυβέρνησαν. Ἱκανὴ πληθὺς τοιούτων ἀναφορῶν σώζεται ἐν τῷ ἀρχειοφυλακίῳ τῆς Ἐνετίας τῷ παρὰ τὴν μονὴν τῶν Φράρων κειμένῳ καὶ χρησιμεύει πολὺ εἰς τὸν βουλόμενον νὰ ἐνασχοληθῇ νὰ διαφωτίσῃ τὴν ὅλως σχεδὸν ἄγνωστον κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς παρελθούσης δουλείας καὶ νὰ διαψεύσῃ ὅσα οἱ ἀλλογενεῖς περιηγηταὶ ἢ οἱ κακεντρεχεῖς ἐπιστημοτύφωνες τῆς Εὐρώπης ἐξήμεσαν κατὰ τῶν πατέρων καὶ προπατόρων μας· Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν τοιούτων ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἀνεδίφουν πέρυσι κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀποδημίαν μου, ὅπως συλλέξω ἱστορικὴν ὕλην ἐπὶ συμπληρώσει τοῦ περὶ τῆς Ἑπτανήσου Ἱστορικοῦ συγγράμματός μου, ἐνέτυχον ἐν τῇ μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Δομινίκου Γρίττη καταστιχωτοῦ ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Πελοποννήσου γενομένην μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν Ἑλληνικῶν τόπων ἐπὶ δουκὸς Μοροζίνου τοῦ πελοποννησιακοῦ. Ταύτην ἀναγινώσκων εἶδον, ὅτι μνημονεύονται πάμπολλα ἀξιόλογα περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν ἐγκατοίκων αὐτῆς, τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν καὶ τῆς γεωργίας τῆς χώρας, ὡς ἔτι καὶ περὶ παντὸς προϊόντος καὶ βιο-

μηχανικοῦ τεχνήματος, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς φιλεμπόρου προστασίας τῶν κυρίων Ἐνετῶν ἐνταῦθα παρήγοντο. Γνωρίσας λοιπὸν τὴν χρησιμότητα τοιαύτης ἐκθέσεως πρὸς τὸν φιλίστορα καὶ πάντα ἀγαθὸν πατριώτην τὸν διὰ τῆς τῶν παρελθόντων πρὸς τὰ παρόντα συγκρίσεως ἐπιμελούμενον τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν τῆς πατρίδος βελτίωσιν, ἀφ'οὗ ἀντέγραψα τὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον, μετέφρασα αὐτὸ καὶ νῦν σπεύδω διὰ τοῦ καταλλήλου πρὸς τὴν ἱστορίαν περιοδικοῦ ὑμῶν νὰ δημοσιεύσω. Εὔελπις δέ εἰμι, ὅτι καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα συνέλεξα, δὲν θέλετε μὲ ἀπαξιώσει (*), νὰ προσδέχησθε ἐπὶ καταχωρήσει ἀκολούθως, ὡς ἱκανὸν φῶς ἐπιχέοντα εἰς ἀνασκοπὴν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ἀτυχημάτων καὶ περιπετειῶν, τὰς ὁποίας παρεμόρφωσαν ἢ παρέλειψαν ὁλοκλήρως οἵ τε ἱστοριογράφοι τῆς Ἐνετίας καὶ οἱ περιηγήσεις καὶ ἱστορικὰς μνείας περὶ Ἑλλάδος ποιήσαντες Εὐρωπαῖοι. Μένω δ' ὑμῶν ὅλος πρόθυμος.

Π. ΧΙΩΤΗΣ.

Ἐπιγραφὴ Ἰταλικὴ τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἀρχή.

Relatione dell'eccelmo signor Domenico Gritti, ritornato dalla carica di Sindico e catasticator del regno di Moreas letta nel eccelmo Senato l'anno 1692.

Serenissimo Principe.

Humiliati sempre tutti gli arbitri del mio ossequissimo cuore ai comandi riveriti di questa serenissima patria.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ.

Γαληνότατε Πρίγκηψ.

Ταπεινώσας ἀεὶ ἅπαντα τὰ αὐθαίρετα τῆς εὐγενοῦς καρδίας μου εἰς τὰς σεβασμίους ἐπιταγὰς τῆς γαληνοτάτης πα-

(*) Ὁ Φιλίστωρ ὄχι μόνον δὲν θὰ ἀπαξιώσῃ, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμόνως θὰ ὑποδεχθῇ πᾶσαν εἰς τὴν πάτριον ἱστορίαν συμβολήν. σ. τ. σ.

τρίδος καὶ ἀδιαφορήσας πρὸς τὸ ἀσθενὲς τῆς προσεβηκυίας ἡλικίας μου καὶ ὀλιγωρήσας παντὸς οἰκείου συμφέροντος ἐξετέλεσα μετ' ἀφοσιώσεως καὶ προθυμίας ὅ,τι μοι ἐπετράπη παρὰ τῆς ὑψηλῆς ἀρχῆς, διαχειριζόμενος τὴν ἀρχὴν Συνδίκου καταστιχωτοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ὁδηγούμενος ὑπὸ τῆς συνέσεως τῶν συμπαρέδρων μου, τοῦ τε Ἐξοχωτάτου Ἱερωνύμου Ῥενιέρου τοῦ μακαρίως πρὸ ὀλίγου ἀποβιώσαντος καὶ τοῦ Κυρίου Μαρίνου Μικιέλου, ἐπιδεξίως προέβην καθ' ἅπασαν δημόσιον φροντίδα ἐπὶ ἐκείνου τοῦ βασιλείου, εἰ καὶ τὸ βάρος τοσοῦτον ὑψηλοῦ καθήκοντος σροδρότερον ἠσθάνθην, ἀποσυρθέντος διὰ σωματικὰς καχεξίας τοῦ ἐξόχου Ῥενιέρου. Ἐπαξιωθέντος δὲ μετ' ὀλίγον ἐκτάκτως τὴν στολαρχίαν τοῦ εὐγενοῦς Μικιέλου, μόνος ἀπέμεινα εἰς τὸ νὰ ἐκπεραιώσω φιλοτίμως τὰ ἐπιβληθέντα μοι καθήκοντα. Ταῦτα δὲ δι' ἰδίας ἐμοῦ ἐπιμελείας καὶ συνέσεως ἐκπληρώσας καὶ τὰ προσήκοντα εἰς πατριωτικὴν καὶ χρήσιμον ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις πολιτείαν ἐν τῷ βασιλείῳ καταστήσας, τυχὼν τῆς ὀφειλομένης ἀδείας παρὰ τοῦ ἐλέους τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς, ἐπέστρεψα εἰς τὴν πατρίδα καὶ δίδω τέλος ἄνεσιν εἰς τὰ καταπονηθέντα μέλη μου ὑπὸ ἀκαμάτων ἐπὶ τριετίαν μόχθων καὶ ἐπασχολήσεων εἰς ὑπουργίαν καὶ ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ἐνταλθέντων μοι. Ὡς δὲ ὀφείλω κατὰ νόμον νὰ ἐκθέσω λόγον πρὸς τὴν Ὑμετέραν ὑψηλὴν ἀρχὴν καὶ πάτριον ἐπιμέλειαν περὶ πάσης μου διαχειρίσεως ἐπὶ τῶν δημοσίων καθηκόντων μου, σπεύδω διὰ τῆς παρούσης ἀναφορᾶς ἀκριβῶς νὰ περιγράψω πρὸς τὴν ἐκλαμπροτάτην Γερουσίαν τὴν ὅλην κατάστασιν ἐκείνου τοῦ Βασιλείου, ὅλας τὰς πόλεις καὶ γαίας μὲ τὰ αὐταῖς προσήκοντα, ἤτοι ποταμούς, ἰχθυοτροφεῖα, ἁλατωρυχεῖα, ἀκρωτήρια καὶ περιχώρους γεωργησίμους καὶ ἐπιτηδείους εἰς ἐξαγωγὴν τοσούτων προϊόντων καὶ ἐμπορευμάτων, ἅτινα ἐπιδεικνύουσι πλούσιον τὸ πελοποννησιακὸν ἔδαφος καὶ εὐδόκιμον εἰς τὴν ἀκμαίαν ἐμπορίαν τῆς Γαληνοτάτης πολιτείας. Πάμπολλα δὲ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ ἐκ τῆς

Πελοποννήσου ἐξαγόμενα εἴδη. Ἀφθονία μετάξης καὶ κηρίου, πληθὺς τυροῦ, μαλλίων καὶ ἐλαίου, πλησμονὴ σιτηρῶν· βαμβακίου καὶ βαλάνων πλημμυροῦσι τὰ δυτικὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπεκτείνουσι τὰς ὠφελείας τοῦ φιλεμπόρου, ὅστις κερδοσκοπεῖ καὶ ἐπὶ τὰ πλούτη τοῦ γείτονος Εὐρωπαίου, ὡς παρετήρησεν ἡμῖν καὶ ἄλλοτε ὁ συνάρχων ἐμοὶ ἐξοχώτατος Μικιέλης καὶ ἄλλοι προκάτοχοι τῆς ἀρχῆς, ποιήσαντες ἐμπορικὰς καὶ πολιτικὰς καταστιχώσεις τοῦ Πελοποννησιακοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ὀλίψεως εἴδομεν ἀρχόμενοι τῆς ἐπιστασίας ἡμῶν, ὅτι ἡ παροῦσα κατάστασις τοῦ τόπου ὅλως διαφέρει τῆς ἀρχαίας. Ὀλίγα τινὰ ἴχνη καὶ μόλις ἐπιφαινόμενα ἐπιμαρτυροῦσι νῦν τὴν λαμπρότητα ἐκείνης τῆς Πελοποννήσου, ἥτις παρέσχε τοσαύτην ὕλην εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν ἱστορικῶν, ὅπως εὐκλείζωνται αἱ χῶραι αὐτῆς καὶ οἱ ἄνδρες εἰς τὴν ὑφήλιον. Αἵ τε ἀναπόφευκτοι βλάβαι τοῦ πολέμου, ἡ πρώην συνεχὴς καὶ ἐσχάτως πολύπονος μαστίγωσις τοῦ λοιμοῦ καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἀκαταστασία καὶ ἀποθάρρυνσις παντὸς καλοῦ ὑπὸ βιαίου καὶ τυραννικῆς ἐξουσίας παρὰ τοῦ πρώην ἐπικρατήσαντος βαρβάρου κατέστησαν ἐρείπια τὰ πλείονα τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, μετέβαλον εἰς ὀχετευόμενα ὕδατα τὰ ἄλλοτε ἐξ ἐπιφανῶν βρύσεων διαυγῶς καταῤῥέοντα, ἐποίησαν χέρσους τὰς πρώην χλοαζούσας πεδιάδας, ὥστε εἰς χάος δυσδιάκριτον διὰ τὴν ἐπισυμβαίνουσαν ἀταξίαν καὶ ἀμέλειαν κατασταθέντων τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλείου ἐκείνου, προσωδεύοντο μόνον 36,854 ῥεάλια. Εἰς τοιαύτην πενιχρὰν φορολογίαν συνυπάγονται τὰ δημόσια ταμεῖα Πατρῶν, Γλαρέντσας (Castel Tornese), Ναυπλίας, Κορώνης, Μεθώνης, Κελεφᾶ καὶ Μονεμβασίας, ὧν τὰ τιμολόγια συναρμολογοῦνται κατὰ σύνεσιν καὶ ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ἰδίαν αὐτοῦ ὑπουργούντων, ὅπως παρέχηται δικαία, ἰσοτελὴς καὶ ἐλαφρὰ φορολογία ἐκ πάντων τῶν ὑπηκόων καὶ αἱ πρόσοδοι εἰσάγωνται ἀμέμπτως καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὰ ταμεῖον τῆς πολιτείας. Ἡμεῖς ὅμως διευθετήσαντες τὰ κα-

θέκαστα τῆς φορολογικῆς διαχειρίσεως καὶ διαχωρίσαντες τὸ τίμημα ἑκάστου εἴδους ἐξεθέσαμεν δι' ἐπανειλημμένων δημοπρασιῶν πρὸς ἐνοικιαστὰς τὰ διάφορα προϊόντα, τέλη καὶ μονοπωλεῖα σιτηρῶν, βοσκημάτων, κτηνῶν, ζώων ἀχθοφόρων, χοίρων, ἐλαιώνων, οἰνοπωλήσεων, στατῆρος (stadiera) σφραγίσεως, ἅλατος καὶ ταμβάκου, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔτους προσωδεύσαμεν διὰ κοινῆς εὐαρεστήσεως ἁπάντων τῶν ὑπηκόων ρεάλια 64,684, οἷς ἐπιπροσθέτοντες τὸ αὔξον ἐτησίως εἰσόδημα ἀπολαμβάνομεν ἐπὶ τοῦ νῦν ρεάλια 294,757. Ἡ πρόσοδος αὕτη συλλέγεται ἐκ τῶν ἑπτὰ ταμείων τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν ἑξῆς ἀπαρίθμησιν.

Ταμεῖον.	Περίχωροι.	Πρόσοδοι εἰς ρεάλια.
1. Πάτραι.	(Βοστίτσα, Καλαμάτα).	43,053.
2. Γλαρέντσα.	(Ἦλις).	35,543.
3. Μεθώνη.	(Αἱ δύο περίχωροι Ναυαρίνου, Ἀρκαδία καὶ Φανάριον).	28,875.
4. Κορώνη.	(Καρύταινα, Νικλία, Λεοντάρι, Ἐλεοῦσσα, Καλαμάτα).	63,278.
5. Κελεφᾶ.	(Ζάρνατα, Πασσαυᾶς, Βαρδρίνιον).	7,658.
6. Μονεμβασία.	(Μιστρᾶς καὶ αἱ κῶμαι Ἐλέου).	44,080.
7. Ναύπλιον.	(Ἄργος, Τριπολιτσὰ, Ἅγιος Πέτρος καὶ Κόρινθος).	37,877.

Προστιθεμένης δὲ καὶ τῆς προσόδου ἐξ οἰκοπέδων χορηγηθέντων εἰς ἰδιώτας, ὅπως οἰκοδομηθῶσιν οἰκίαι καὶ ἐργαστήρια ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔχομεν ρεάλια 10,002, ὅθεν καθίσταται ὁλόκληρος πρόσοδος ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ρεάλια 596,875. Προχωροῦντες δὲ μετὰ πάσης ἐπιστασίας εἰς ἐπίσκεψιν τοσούτων οἰκοδομημάτων κατακρημνισμένων, πολὺ δὲ μᾶλλον συλλυπούμενοι τὴν καταστροφὴν τοσούτων γαιῶν, αἵτινες διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐγκατοίκων κατεχερσώθησαν, ἐνεκρίναμεν νὰ

παραχωρήσωμεν τὰς γαίας ταύτας εἰς νέους οἰκιστὰς καί τινα Ἕλληνα ἐντόπιον, καὶ νὰ διανείμωμεν τὰ κτήματα πρὸς αὐτοὺς μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐξ ἰδίας δαπάνης οἰκήματα, καὶ καλλιεργήσωσι τὰ κτήματα ἐπί τινος προθεσμίας, καθ' ἣν θὰ ἐπικαρπῶνται αὐτὰ ἐλευθέρως ὡς ἴδια. Παρελθούσης δὲ τῆς προθεσμίας αὐτῆς ὀφείλουσι νὰ παραδίδωσιν αὐτὰ εἰς τὸ δημόσιον καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν συγκαρπούμενοι μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἡ διάταξις δὲ αὕτη παρήγαγε μέχρι τοῦδε ἀριθμὸν ἀνακαινισθέντων κτημάτων ὡς ἑξῆς· οἰκίας 285, ἐργαστήρια 52, ζεύγη βοῶν 840, ἀμπέλων ἀξινάρια 2630, κήπους καὶ περιβόλια 45, μύλους καὶ ἄλλα ἐργοστάσια 212. Ὡς δὲ ὑπολογίζεται ἐκ τῆς παρούσης ἐνοικιάσεως τὰ κτήματα ταῦτα θὰ προσοδεύωσιν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μετ' ὀλίγα ἔτη ρεάλια 17,966. Μεταξὺ τῶν συνδραμόντων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πελοποννήσου, ὅπως οἰκήσωσιν, ἀριθμοῦνται 636 οἰκογένειαι, ἐλθοῦσαι ἐκ Σαλόνων εἰς Βοστίτσαν, τὰς ὁποίας ἐπροθυμοποιήθην νὰ οἰκίσω εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ περιθάλψω αὐτὰς διὰ τῆς παρούσης προσφορᾶς τοιούτων κτημάτων καὶ πάσης χορηγήσεως, ὅπως καταπραΰνω τὴν λύπην αὐτῶν διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ πατρίου αὐτῶν ἐδάφους καὶ προσοικειώσω εἰς τὸ σέβας καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ ἡμετέρου ἡγεμόνος, ὅστις μὲ τόσον γενναῖον ἔλεος προσδέχεται αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖ. Ὡς δ' οὐδεὶς ἄλλος λαὸς ἐπαξιοῦται πλείονος προσοχῆς, ὅσον ὁ τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰς ἀγαθοεργίας αὐτοῦ, αἷς χρώμενος ἠδυνήθη νὰ προσοικειῶται μὲ τὸ γαληνότατον τοῦτο κράτος ὑπαγόμενος μετ' εὐχαριστήσεως εἰς τὰς σεβασμίους θελήσεις τοῦ δημοσίου, μετεχειρίσθημεν πρὸς αὐτὸν διάκρισίν τινα, ἥτις προσείλκυσεν 66 οἰκογενείας, ἵνα οἰκήσωσι τὴν Ἀττικήν. Τῆς συνοικίας δὲ τῶν Ἀθηνῶν οὕτως ἐπαυξηθείσης, ἐδωρήσαμεν πρὸς αὐτὴν κτήματα ὑποκείμενα μόνον εἰς τὸν φόρον τοῦ δεκάτου ἐπὶ διαστήματος μόνον ἓξ ἐτῶν, ἤτοι γαίας ἀροσίμους 1391 ζευγῶν, ἀμπέλους ἀξιναρίων 1916, οἰκίας 284, ἐργα-

στήρια 113, ἐλαιοστάσια 4,700, δένδρα 14,532, κήπους 24, περιβόλια 82, κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δι' ἁπλοῦ ὑπολογισμοῦ ἤθελον φέρει εἰς τὸ δημόσιον ῥεάλια 30,660. Τοιοῦτον μέτρον ἐπιφέρον κέρδος ἀξιόλογον πρὸς τὸ πλῆθος ἐπωφελεῖ τὰ μέγιστα τοὺς εὐπορωτέρους τῶν ἐγκατοίκων, οἵτινες βεβαίως ἀποτελοῦσι τὴν ἐπισημοτέραν κλάσιν τῶν πολιτῶν ἐκείνου τοῦ βασιλείου. Ἐν ἑκάστῃ δὲ περιχώρῳ ἐπισκεφθείσῃ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς ἀφέθη πρὸς τοὺς ἰδιώτας ἐκείνη ἡ μερὶς τῶν κτημάτων, ἥτις ἀνέκαθεν ἀνῆκεν εἰς αὐτούς, ἀφ' οὗ δύο μάρτυρες μεθ' ὅρκου ἐπεβεβαίωσαν, ὅτι ἡ ἰδιοκτησία αὕτη παλαιόθεν προσῆκεν εἰς αὐτούς. Αἱ δὲ ἔγγραφοι τούτων μαρτυρίαι παρετέθησαν εἰς τὴν καγκελαρίαν (ἀρχειοφυλάκιον)Πατρῶν πρὸς ὁδηγίαν τοῦ γενικοῦ προβλεπτοῦ τῆς Πελοποννήσου Ζήνου. Ἀφ' οὗ δὲ κατεγράφησαν ὅλα ταῦτα τὰ κτήματα ἐν τοῖς προσήκουσι βιβλίοις τῶν δημοσίων καταστιχώσεων, ἀνηγγείλαμεν εὐθὺς τὰ ὑφ' ἡμῶν πραχθέντα πρὸς τὴν Ἐκλαμπροτάτην Γερουσίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀπαριθμοῦνται 1347 οἰκογένειαι Τουρκικαὶ βαπτισθεῖσαι, πρὸς τὰς ὁποίας παρεχωρήθησαν ὡσαύτως ζεύγη βοῶν 389, ἄμπελοι ἀξιναρίων 3,529, ἐλαιοστάσια 17,697, μορέαι ἢ συκαμινέαι 16,661, δένδρα διάφορα 8,755, κῆποι καὶ περιβόλια 600, ἐλαιοτριβεῖα 9, μύλοι 24, οἰκίαι 1481, ἐργαστήρια 36. Ὅπως δὲ τὸ πλεῖον μέρος τῶν ἡμετέρων διαταγῶν ἐκτελῆται ἀκωλύτως καὶ μὴ γίνωνται ὑπεξαιρέσεις συνεχεῖς ὑπὸ τῶν δασμολόγων, οἱ δὲ νεωστὶ μετοικήσαντες καὶ νεοφώτιστοι εἰς τὴν Χριστοῦ πίστιν μὴ πειράζωνται πρέπει νὰ ληφθῶσι δραστηριώτερα μέτρα παρὰ τῆς Ἡμετέρας Ἐξοχότητος, καὶ, οὕτως ἀσφαλισθείσης αὐτοῖς τῆς ἡσυχίας καὶ ἠρεμίας ζωῆς καὶ ψυχῆς, ἀνακουφίζωνται ἐν ταῖς παρούσαις ταραχαῖς καὶ ἀστασίαις. Διανεμηθείσης πρὸς τοὺς οἰκήτορας τοσαύτης ποσότητος κτημάτων μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ εὐθυδικίας κατὰ τοιοῦτον κανονισμόν, μένει ἀκόμη μεγαλητέρα τις ἄλλη ποσότης γαιῶν ἀδιαθέτων καὶ μάλιστα ἐν ταῖς

χώραις Ἐλεοῦντος, Μεξῆ, Κορίνθου καὶ Γαστούνης. Στοχάζομαι δὲ κατάλληλον, ὡς ἔγραψα πρὸς τὴν Ὑμετέραν Γαληνότητα ἄλλοτε διὰ τῶν ταπεινῶν ἐπιστολῶν μου ἀρ. 36 προσκυνητῶς, ὅπως παραχθῶσι μεγαλείτεραι ὠφέλειαι πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους καὶ τὸ δημόσιον, νὰ διανέμωμεν τὰ ἐπίλοιπα ταῦτα κτήματα ἐπὶ αἰωνίου ἐδαφονομίου, ἀνανεουμένης τῆς περιβολῆς ἀνὰ 29 ἔτη. Ἐὰν δὲ μὴ ἐγκρίνητε τὸν τοιοῦτον ὅρον τοῦ ἐδαφονομίου, δυνατὸν νὰ συγκατανεύσητε εἰς ἐνοικιάσεις, ὧν ἡ προθεσμία τῆς ἀνανεώσεως δὲν θέλει ὑπερβαίνει τὰ 10 ἕως 16 ἔτη, προτιμωμένου πάντοτε τοῦ πρότερον ἐνοικιάσαντος παρὰ πάντα ἕτερον κατὰ τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἐπὶ τῆς προθεσμίας ἐκείνης ἐνοικιάσεως. Μὲ τοιαύτας διανομὰς καὶ χορηγήσεις ἐπὶ τοιούτων ὅρων δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν, ὅτι θέλουσι προσελκυσθῆ καὶ ἄλλοι πάμπολλοι ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, αἵτινες νῦν ὑπόκεινται εἰς τὴν Πόρταν, ὅπως μετοικήσωσιν εἰς τὸ βασίλειον, ἔνθα θέλουσι τύχει στερεᾶς καὶ ἀσφαλοῦς οἰκίας καὶ πολιτείας, ἐν ᾧ αἱ παραχωρήσεις, αἱ νῦν περιορισθεῖσαι εἰς τέσσαρα μόνον εἴδη μέχρι 5 ἐτῶν δὲν θέλουσιν ἐξαρκέσει νὰ ἀποσπάσωσιν αὐτοὺς τοῦ πατρίου ἐδάφους. Στοχάζομαι καλὸν τὸ νὰ παραχωρηθῆ κατάλληλός τις τόπος ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κορίνθου πρὸς ἱπποφόρβιον τοῦ ἱππικοῦ, ὅπως μὴ παρενοχλῶνται ἢ δασμολογῶνται οἱ ὑπήκοοι, ὡς ἔτι ὀφείλεται πρόβλεψις σταθμῶν καὶ οἰκημάτων χειμερινῶν διὰ τὸ ἱππικόν· διότι ἀναγκαζόμενοι οὗτοι νὰ ἀποδιώκωσι τῆς οἰκίας τοὺς οἰκήτορας δυσαρεστοῦσιν αὐτοὺς καὶ παραβιάζουσι στεροῦντες τοῦ ἀσύλου. Ἐπειδὴ δὲ συνειθίζουσι νὰ καταβαίνωσι τὸν χειμῶνα εἰς τὰ πεδινὰ μὲ τὰ ποίμνιά των οἱ ποιμένες Νιξίου, Λάκκου, Ἄργους, Ἐλέου, Φαναρίου, Ἀρκαδίας, Ναυαρίνου καὶ Μεθώνης, συνεβουλεύθημεν νὰ γείνωσι στεγάσματά τινα εὐρύχωρα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα νὰ σταθμεύωσι τὴν νύκτα τὰ ποίμνια καὶ οὕτω διὰ μὲν τοῦ σύρου αὐτῶν ἠθέλομεν εὐκολυνθῆ νὰ προάξωμεν νίτρον, πρὸς δὲ τοὺς ποιμένας ἀσφάλειαν κατὰ διαρπαγῶν. Μετα-

βαίνω ἤδη εἰς τὸ νὰ συμβουλεύσω ὅτι διὰ τὸν μέγαν ἀριθμὸν λόγγων, δασῶν, ξυλείας, δρυῶν, καὶ ἄλλων ξυλοφόρων δένδρων, ὧν τὸ βασίλειον εἰς πᾶσαν γωνίαν γέμει, χρήσιμον εἶναι νὰ ἐκλέξωμεν ἐπὶ τῶν μεγαλειτέρων καὶ χρησιμωτέρων δασῶν φύλακα, ὅστις θὰ ἐπαγρυπνῇ οὐ μόνον εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς ξυλεύσεως, ἀλλὰ καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν πλησιχώρων, θὰ καθαρίζῃ τὸ δάσος ἐκ τῶν ἀχρήστων φυτῶν, ὅπως τὰ δένδρα φύωνται ἐπιτήδεια εἰς ναυπηγίαν. Πρὸς τούτοις κατασήματα σιταποθηκῶν, ἀγροτικῶν τραπεζῶν εἰς ἓν καὶ πλείονα μέρη τοῦ Βασιλείου ὠφελοῦσι σφόδρα τὸ δημόσιον καὶ τοὺς ἰδιώτας ἐπὶ πορισμῷ χρημάτων· διότι οὕτως ὁ πτωχὸς γεωργὸς δύναται νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, τελῶν καὶ ἄλλων ὑποχρεώσεων, ὅταν ἡ ἀφθονία τοῦ σίτου δύνηται νὰ φέρῃ ἔκπτωσιν τιμῆς εἰς ἄλλα προϊόντα· καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἤθελεν εὐκολύνεσθαι ἡ κυβέρνησις τοῦ ἡγεμόνος νὰ ἀποστέλλῃ καὶ εἰς τὰς νήσους τὰ χρειώδη σιτηρὰ καὶ ἀπομακρύνῃ τὰ ἀλλαχόθεν ἐπερχόμενα, ὡς ἔτι θέλει προβλέψει εὐκόλως καὶ διὰ τὰ ἐφόδια τοῦ στρατοῦ. Ἵνα δὲ μὴ συγχέωνται οἱ διανέμοντες τὰς γαίας καὶ οἱ σταθμίζοντες τὰ πωλούμενα ἀπὸ τόπου εἰς ἄλλον τόπον μὲ διάφορον μέτρον ὡς ἄλλοτε συνειθίζετο, διέταξα γενικήν τινα μονάδα μέτρου, ὅπερ ἐδήλωσα πρὸς τὴν Ὑμετέραν Γαληνότητα καὶ τὴν σύσκεψιν τῆς Ἐκλαμπροτάτης Γερουσίας διὰ τῶν ἐπισήμων μου τῶν 4 Σεπτεμβρίου 1689, ὅτι ἓν ζεῦγμα βοῶν γῆς ἀποτελεῖ στρέμματα 1025, ὥστε μία καμπὴ Παταυϊνὴ συγκειμένη ἐξ 850 ὀργυιῶν (Tavole Padovane) ἀναλογεῖ πρὸς ἓν ζεῦγμα ἤτοι 88 καμπὰς Παταυϊνάς. Ἐν τοῖς χωραφίοις τούτοις ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔτους σπείρονται σιτηρὰ ἤτοι σιτάρια, ὀρύζια, σίκαλις, βρόμος καὶ λινάριον, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου κεχρίον, ἀραβόσιτος, βαμβάκια καὶ τὰ ὅμοια. Προσχώρησα δ' ἐν τῇ ἐκθέσει μου ταύτῃ χωρὶς νὰ κάμω ἀναγκαίαν τινὰ παρατήρησιν, ἥτις ὤφειλε νὰ προηγηθῇ πάσης ἄλλης, καὶ εἶναι ἡ ὀλιγωρία, εἰς ἣν εἶδον μετὰ μεγάλης

μου ὀλίψεως νὰ ὑπόκειται ἡ θεία λατρεία, τόσον διὰ τὴν ὀλίγην ἰδιοκτησίαν, ἣν ἔχουσιν οἱ ναοί, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἱερέων, οἵτινες κατ' ἰδίαν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις τοῦ βασιλείου ἅπαντες ἐμφαίνονται μὲ παχυλωτάτην ἀμάθειαν καὶ κατ' οὐδὲν οὐσιωδῶς διαφέρουσιν οὐτιδανῶν βοσκῶν μᾶλλον ἢ ἱερῶν λειτουργῶν· ἐπειδὴ ὅλοι ἐπασχολοῦνται εἰς τὰ οἰκεῖα συμφέροντα σκάπτοντες τὰς γαίας καὶ ῥυπαρῶς διαιτώμενοι καὶ οὐδέποτε ὑψοῦνται πρὸς τὸ οὐράνιον αὐτῶν καθῆκον τῆς θείας αὐτῶν ὑπουργίας, ὡς βούλεται τὸ δόγμα καὶ ἡ πειθαρχία τῆς ἐκκλησίας, ἐπιτάττουσα αὐτοῖς τὸ νὰ διδάσκωσι καὶ ὁδηγῶσι τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ φῶς τοῦ θείου κηρύγματος καὶ τὴν διαμόρφωσιν Χριστιανικῆς ψυχῆς εἰς τὴν ἀγαθοεργίαν, χρέη τοσοῦτον ἀναγκαῖα εἰς ἐκείνους τοὺς λαοὺς, οἵτινες τοσοῦτόν εἰσιν ἰδιῶται καὶ ἀμαθεῖς, ζῶντες ἐν πλήρει σκότει ἀποτυφλώσεως. Διὸ ὀφείλομεν νὰ μεταθέσωμεν εἰς ταῦτα τὰ μέρη ἐπισκόπους, παραδειγματίζοντας τοῖς λαοῖς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγαθοεργίαν καὶ φωτίζοντας τὸν κλῆρον διὰ πάσης χριστιανικῆς παιδείας. Καὶ ἐὰν εἰς τοῦτο ἐμποδιζόμεθα, τοὐλάχιστον ἂς ἐπιτάξωμεν ἐκείνους τοὺς ὀλίγους ἀρχιερεῖς, οἵτινες ἐδῶ διαμένουσιν, ὅτι μὲ ἐπιμελεστέραν ἐπαγρύπνησιν ὀφείλουσι νὰ χειροτονῶσιν ἱερεῖς ἱκανοὺς εἰς χρηστοήθειαν καὶ γωτισμόν, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρώτην λαμπρότητα τὸ ἀληθὲς ῥητὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ διὰ τὰ ἐπιπολάσαν σκότος ὑπὸ τοῦ Ἀλκορανίου ἀπώλεσε σχεδὸν ὁλοκλήρως τὸν ἀνέκαθεν οἰκεῖον αὐτοῦ σελασμὸν καὶ λαμπρότητα. Χαίρομαι πρὸς τούτοις βλέπων, ὅτι ἐπαξίως ἐτέθη ἡ δημόσιος φροντὶς τῆς ληγούσης ἀρχῆς μου εἰς τὸν ἀξιότιμον καὶ σεβαστόν μοι δι' ἀρετὰς Κύριον Ἀντώνιον Ζῆνον, προβλεπτὴν γενικὸν τοῦ βασιλείου. Ἡ Αὐτοῦ Ἐκλαμπρότης βεβαίως δὲν θέλει λείψει νὰ ἐφαρμόσῃ καθ' ὅσον δύναται προοδευτικώτερον τὰ ὑπ' ἐμοῦ σχεδιογραφηθέντα ἐπὶ εὐνομίᾳ τῶν ὑπηκόων καὶ δόξῃ τῆς Γαληνοτάτης ἡμῶν Πολιτείας. Ἐπὶ τούτου καθυπέβαλον ὁδηγίας

πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμένοντας ἐν τῷ βασιλείῳ θωμανικὰς καὶ ὑπαλλήλους, ὅπως κατὰ τὸ συνηθὲς πανήγυρα τοῦ νέου προβλέπτου καὶ τὸ βιωφελὲς τούτου θωμανικὸν σύστημα πρόφημι πᾶσα δικαία καὶ χρήσιμος βιωχρήσις τοῦ νόμου, τούτου ἕνεκα εὐσημείᾳ τῶν κατοίκων καὶ θιμοβρίᾳ πίστεως καὶ ἀληθείᾳ ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου. Ἔφεδρον μόνον μετ' ἐκατὸν τῶν πιστῶν λειτουργῶν Λουκᾶν, ὅπως ἐκπεμπόμενον μέχρι τοῦ νῦν καὶ χρῆσι τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἐπιγνέλματος, ὅπερ ἐξεῖ θῦν ἐπ ἀξιεπαίνως μετεπλάσεν ὑπὸ τὸ ἐνταλμα « Σύμβουλος τῆς Κυριαρχείας » (γραφεῖον) καὶ ἀπολογίᾳ ὑπὸ νέον, διὰ πλιμακτικὴ αἰτίας βασθῆναι τοῦ γραμματέως νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπιφορτισθῆ οὗτος καὶ τὸ καθήκοντα αὐτοῦ ἐξεπληρώσει μετὰ πάσης ἐκκρίτητος καὶ προθυμίας, ἥτις πληρέστατα ἐπράξατο πρὸς ἐπιθυμίας μου.

Τέλος.

(Ἔπεται ἡ κατασταλγωσις.)

Πρώτη καταστίχωσις.

Περίχωροι.	Κῶμαι Οἰκούμ.	Κῶμαι Χελασθ.	Μοναστ.	Οἰκογέν.	Ψυχορ.	Στρέμματα	Καμπὰ Τρεβίζου.	Ἐπαρχίαι.
Ναύπλιον.	39.	6.	11.	2,401.	9,685.	1,800,016.	690,008.	Ναυπλίου.
Ἄργος.	30.	6.	—	1,423.	6,429.	628,168.	314,084.	
Κόρινθος.	113.	46.	19.	3,219.	14,114.	2,914,552.	1,455,776.	
Τριπολιτσά.	62.	16.	7.	1,598	6,979.	661,008.	330,504.	
Ἅγιος Πέτρος Τσακωνίας.	11.	6.	4.	916.	3,922.	341,872.	170,936.	
Πάτραι.	79.	12.	7.	3,094.	11,918.	1,222,544.	611,272.	Ἀχαΐα.
Βοστίτσα.	31.	8.	5.	972.	4,165.	546,912.	273,456.	
Καλάβρυτα.	118.	36.	10.	3,370.	16,561.	244,760.	1,405,880.	
Γαστούνη.	171.	44.	16.	4,079.	16,847.	2,785,184.	1,392,592.	
Ναυαρῖνοι.	25.	4.	—	512.	2,068.	683,456.	341,728.	σηνία.
Μεθώνη.	5.	3.	2.	664.	2,679.	331,312.	165,656.	
Κορώνη.	62.	6.	—	1,127.	4,295.	1,035,792.	517,896.	

| | | |

μύρμηξ, Τύρινς, ὁ κλώψ, Μήνιγξ, Κύκλωψ.—»

Ἀρκοῦσι τοσαῦτα ὡς παράδειγμα.

Τί σημαίνουσι λοιπόν ; ὁ σκοπὸς βέβαια φαίνεται. οὗτος εἶνε νὰ μάθῃ τὸ παιδὶ διαφόρως συνδυασμένας λέξεις μονοσυλλάβους· καὶ λοιπὸν συμφοροῦνται τοιαῦται· ἔπειτα δισυλλάβους καὶ μὲ διάφορα καὶ πλείονα σύμφωνα· καὶ δὴ συλλέγονται ἔνθεν κἀκεῖθεν ἐκ τοῦ λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας, τῶν ὁποίων πολλάκις ἴσως οὐδ' αὐτὸς ὁ συλλέγων ἤξευρε πρότερον τὴν σημασίαν. Ἀλλὰ τὸ πτωχὸν παιδὶ ἐννοεῖ τί ποτε ἀπὸ αὐτά ; Τόσον μὲ φαίνεται, ὅσον θὰ ἐνόει καὶ ἂν τοῦ ἔβαζες εἰς τὴν θέσιν των Κινέζικα.

6΄.) Ἀφήσωμεν τὸ ἀλφαβητάριον καὶ ἴδωμεν ἄλλο τι. Ἔχω ἔμπροσθέν μου τώρα Ἀναγνωσματάριον πολλάκις ἐκδοθέν. ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκω ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος καὶ ἑξῆς ἀτάκτως τάδε·

« Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ *ἡ βάσις* πάσης ἀρετῆς καὶ σοφίας.

Ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ νὰ πιστεύῃ *ἀδιστάκτως* εἰς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ τάξις καὶ ἡ *διακόσμησις* τοῦ παντὸς ἀρκεῖ νὰ τὸν πληροφορήσῃ ὅτι δὲν εἶνε τύχης οὐδ' ἀνθρώπων δημιούργημα ὁ κόσμος.

Ὁ Θεὸς δὲν εὐχαριστεῖται πλὴν εἰς τοὺς φίλους τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀρετῆς, εἰς τοὺς προτιμῶντας τὴν μετὰ δικαιοσύνης *ἔντιμον πενίαν* παρὰ τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν *καταισχύνην*.

Ὁ Θεὸς δὲν τιμᾶται ὑπὸ τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου οὐδὲ χαίρει εἰς *πολυδαπάνους* ἑορτάς.

Κάλλιον ξηρὸς ἄρτος μετὰ εἰρήνης καὶ ἀγάπης ἢ οἶκος *πλήρης* πολλῶν ἀγαθῶν μετὰ διχονοιῶν.

Μὴ λάλει πρὶν συλλογισθῇς.

Ὅ,τι καλὸν σπείρῃ ἡ χρηστὴ ἀνατροφὴ εἰς τὰς νεαρὰς ψυχάς, οἱ κακοὶ νόμοι εἶνε ἕτοιμοι νὰ πνίξωσιν αὐτὸ πρὶν βλαστήσῃ.

Ἡ ἀριστερὰ *χεὶρ* καὶ ὁ ἀριστερὸς *πούς* εἶνε ἀπὸ τὸ μέρος τῆς καρδίας.»

Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἀναγνωσματαρίου (σελ. 40) ἀπαντῶμεν τὸ ἑξῆς. « Ὀλίγον *μετὰ τὴν εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην ἄφιξιν* αὐτῆς, ὁ μὲν αὐτοκράτωρ, κτλ.»

Τὰ ὀλίγα ταῦτα δὲν ἐζητήθησαν, ἀλλ' ὅλως κατὰ τύχην ἐλήφθησαν, καὶ ἐμφαίνουσιν ἱκανῶς, πιστεύομεν, τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν τοῦ βιβλιαρίου.

Ἐρωτῶμεν πάλιν εἶνε τοῦτο γλῶσσα τοῦ λαοῦ ; Τὴν ἀκούει εἰς τὴν οἰκίαν τὸ παιδὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τῆς πρωτευούσης αὐτῆς ; Ἡ ἁρμόζει ἐν ὑποσημειώσει νὰ ἐξηγῶμεν τὴν δυσληπτοτέραν λέξιν τοῦ κειμένου εἰς ὀκταετὲς παιδίον, ὡς γίνεται ἐν τῷ ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ ; Καὶ ἡ σύνταξις εἶνε ἀρκούντως ἁπλῆ καὶ παιδική ;

γ΄.) Ἀλλὰ τώρα λαμβάνω εἰς χεῖρας ἄλλο βιβλιάριον ἐπιγραφόμενον **Παιδικὴ Βιβλιοθήκη**—πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, πολλάκις καὶ αὐτὴ ἐκδοθεῖσα. Ἀναγινώσκω εὐθὺς εἰς τὴν πρώτην σελίδα τάδε·

«Εἰς τὰ σχολεῖα τὰ τακτικὰ καὶ καλῶς διωργανισμένα οἱ μαθηταὶ δὲν διδάσκονται μόνον ξηρὰ τὰ γράμματα, ἀλλὰ συνειθίζονται καὶ εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ χρηστοήθειαν καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν καλῶν ἔργων· ἀναπτύσσουσι τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς των δυνάμεις, καὶ μανθάνουσιν ὅλας τὰς ὠφελίμους γνώσεις εἰς τὴν ζωήν, διὰ νὰ ἐννοῶσι τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα καὶ νὰ πράττωσιν αὐτὰ πάντοτε».

Δὲν προχωρῶ· τρίβω τοὺς ὀφθαλμούς καὶ καλακυτάζω, ἂν τὸ προκείμενον εἶνε τῷ ὄντι βιβλιάριον διὰ παιδιά. Καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον (καὶ κατ' εἶδος καὶ καθ' ὕλην) ἀποτυχαίνει πολὺ τοῦ σκοποῦ. Πρὸς Θεοῦ οὕτω διδάσκεται καὶ μὲ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν ἡ ἠθικὴ εἰς τὰ μικρὰ παιδιά ; ὅλον ὄζει σχολαστικισμοῦ, καὶ εἶνε λόγια τετριμμένα ἀνθρώπων ἡλικιωμένων καὶ δι' ἀνθρώπους ἡλικιωμένους, ἴσα ἴσα

ἀκατάλληλα πρὸς ἠθοποίησιν, γυμναστικὰ δ' ἴσως πρὸς μάταιον ψιττακισμόν· διότι ἡ ἠθικὴ δὲν διδάσκεται μὲ τὰς λέξεις *ἀρετὴ, καλὰ παιδιὰ, καλὰ ἔργα, χρηστοήθεια, ὠφελίμους γνώσεις, νὰ ἐννοῶσι τὰ καλὰ ἔργα καὶ χρήσιμα καὶ πράττωσι.* κτλ. Μὴ ἔχῃς συχνὰ εἰς τὸ στόμα σου τὴν λέξιν ἀρετὴν καὶ ἠθικὴν, ἂν θέλῃς ἠθικοὺς τοὺς μαθητάς σου, ἔλεγε δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς. Κάμε το νὰ παρατηρῇ, νὰ μανθάνῃ νὰ διακρίνῃ τὰ πράγματα, νὰ γνωρίζῃ τοὺς διαφόρους των χαρακτῆρας κατ' ὀλίγον, πάρεχέ του καλὰ παραδείγματα, ὁμίλησε τὴν γλῶσάν του, διηγοῦ μύθους καὶ παραμύθια ὅπου νὰ κρύπτεται ἡ ἀρετὴ, καὶ βίους ἐναρέτων ἀνδρῶν ἔκ τε τῆς ἱερᾶς ἱστορίας καὶ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας, καὶ πρὸ πάντων ἄσκησέ το εἰς τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν εὐσέβειαν. Διὰ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δύναταί τις νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἠθοποίησιν τοῦ παιδὸς καὶ ὄχι δι' ὑποκένων καὶ ἀκαίρων λόγων, ἠθικῶν.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον· ἀφίνομεν καὶ τὸ βιβλιάριον τοῦτο, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς φαίνεται ὁποῖον εἶνε.

Θέλει τώρα ὁ ἀναγνώστης νὰ διέλθωμεν καὶ ἄλλα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον; Νομίζω θὰ ἦνε περιττόν· ἔπειτα καὶ θὰ ἐπεκταθῇ ἐπ' ἄπειρον ὁ λόγος, ἐνῷ θέλω νὰ τελειώσω σύντομα. Ἄλλοτε δὲ, ἂν χρειασθῇ, ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ αὐτὸ θέμα. Διὰ τί λοιπὸν ἔγραψαν οὕτω οἱ συντάξαντες τὰ βιβλιάρια ταῦτα; Ἐπειδὴ τὸ περὶ τῆς γλώσσης μας πολύκροτον ζήτημα δὲν ὡρίσθη εἰσέτι οὐδ' ἐπὶ πολὺ ἴσως ἀκόμα θὰ λυθῇ, διὰ τοῦτο, φαίνεται, πάντες οἱ τῶν βιβλιαρίων τούτων συντάκται εἴτε ἀνήκοντες ἐν πεποιθήσει εἰς τοὺς *καθαριστὰς* λεγομένους, εἴτε καὶ ἁπλῶς ἑπόμενοι τῷ παραδείγματι τῶν πολλῶν, ἐμεταχειρίσθησαν καὶ εἰς τὰ διὰ τὰ παιδιὰ καθαρεύουσαν γλῶσσαν, ὅπως ταχύτερον κατ' αὐτοὺς καὶ ἀσφαλέστερον τῇ συνδρομῇ καὶ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν κατισχύσῃ ἡ καθαρὰ αὕτη γλῶσσα καὶ ὁρισθῇ τέλος πάντὸς τοῦ ἔθνους γλῶσσα γραφομένη.

Ἡμεῖς τώρα δὲν ἐμβαίνομεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περὶ τῆς

γλώσσης ζητήματος, διότι καὶ χαλεπὸν εἶνε πρᾶγμα καὶ ὀλίγον μακρὰν κεῖται τοῦ θέματός μας. Παρατηροῦμεν δὲ μόνον πρῶτον μὲν ὅτι τὰ βιβλιάρια ταῦτα εἶνε διὰ τὸν λαὸν ὁλόκληρον, δηλαδὴ διὰ τὸ παιδὶ τῶν πόλεων, τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωρίων. Τὸ παιδὶ λοιπὸν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δήμων πάντων δὲν τὰ νοεῖ ἁπλούστατα διότι δὲν εἶνε ἡ μητρική του γλῶσσα. Ν' ἀναγινώσκῃ δὲ ἐπὶ διετίαν καὶ τριετίαν γλῶσσαν τοιαύτην σκοτόνεται πνευματικῶς. Τὴν μητρικήν του γλῶσσαν, κουτζὴ στραβὴ ὅ,τι καὶ ἂν ἦνε, αὐτὴν πρέπει καὶ εἰς τὰ βιβλιάρια ἀναγινῶσκον ν' ἀντιληφθῇ καὶ αὐτὴν ν' ἀκούσῃ καθὼς ἐν τῇ οἰκίᾳ οὕτω καὶ ἐν τῷ σχολείῳ· διότι δι' αὐτῆς κατὰ πρῶτον θ' *ἀναπτυχθῇ*· αὐτὸ δὲ ἡ γλῶσσα καθ' ἑαυτὴν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ δὲν εἶνε ἀκόμα στοιχεῖον μορφώσεως ὡς ἔπειτα, ἀλλὰ μέσον ἁπλῶς διευκρινήσεως τῶν ἐντυπώσεων καὶ παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καταστίνεται καὶ ἡ γλῶσσα ἀντικείμενον τοῦ παρατηρητικοῦ καὶ τοῦ νοός.

Δεύτερον ἂν θέλῃ τις διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ διορθώσῃ δῆθεν τὴν γλῶσσαν, γράφων δηλονότι καθαρεύουσαν γλῶσσαν διὰ τὰ παιδία καὶ λαλῶν τοιαύτην, ἀδυνάτων ἐπιθυμεῖ· διότι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ οὕτω δὲν μεταβάλλεται, ἀλλὰ διὰ τομῆς μόνον τῆς σαρκίνης γλώσσης καὶ ἄλλων ἴσως μέσων βιαίων ἀναιρεῖται. Τί γίνεται ὅμως; σκοτόνεται τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου· διότι ὄχι μόνον οὐδὲν πραγματικὸν μανθάνει διὰ τῆς ἀήθους ταύτης εἰς τὰ ὦτά του γλώσσης, ἀλλὰ τὸ χειρότερον καὶ συνειθίζει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους νὰ προφέρῃ λέξεις ἀσυνήθεις χωρὶς νόημα, γίνεται μηχανή τις καὶ ἀποβαίνει διὰ τῆς θεμελιώδους αὐτῆς στρεβλῆς παιδεύσεως ἄνθρωπος τῶν *λέξεων* μὲ ἀορίστους καὶ συγκεχυμένας παραστάσεις καὶ ἐννοίας (ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ ὀνομασθῶσιν ἔννοιαι τὰ συγκεχυμένα ἐκεῖνα τῆς ψυχῆς ἐνδάλματα,) καὶ μὲ ψυχρὰν φαντασίαν· οὐδ' ἐκτυλίσσονται αἱ ψυχικαί του δυνάμεις. Ἀναγινώσκει που π. χ. τὸ παιδίον

ἐν τοῖς βιβλιαρίοις τούτοις τοιαῦτα· « ἐμβὰς εἰς τὴν *λέμβον κατέλαβε μὲ οὖριον* ἄνεμον—καὶ *φθάσας* εἰς τὴν ναυαρχίδα —ἀνέβη τὴν *κλίμακα*».— ἢ «εἰς τοὺς ἀγροὺς οἱ ἀστάχυες ὅταν *πνέῃ* ὁ βορρᾶς (ἢ βορέου ἀνέμου πνέοντος) *κατακλίνονται* μὲν, ἀλλὰ δὲν *θραύονται*—». Οὐδόλως ἐκ τούτων ἐσυγκινήθη ἠθικῶς καὶ ψυχολογικῶς τὸ παιδίον· διότι οὐδὲν ἐκατάλαβε. Ἀλλὰ γράφε ν' ἀνακγνώσῃ περίπου οὕτως· «ἀφοῦ ἐμβῆκεν εἰς τὴν βαρκοῦλάν του ἔπλεε πρύμα—καὶ καθὼς ἐσίμωσε (ἐπλησίασε) εἰς τὸ τρίκροτον τοῦ ἀρχινκυάρχου—ἀνέβηκε τὴν σκάλαν—κ. τ. ε.» Εὐθὺς τοῦ παρουσιάζεται εἰς τὴν ψυχὴν ἡ λέμβος σου, τὸ πανί, ἡ θάλασσα, τὰ κύματά της, βλέπει καὶ πλέει ἡ βάρκα, ἂν ἔχῃ ἤδη, ἐννοεῖται, ἐντυπώσεις τούτων ὅλων ὡς κάτοικος παραλίων. ἢ τὸ ἕτερον παράδειγμα «τὰ στάχυα εἰς τὰ χωράφια ὅταν φυσάει ὁ βορι:ᾶς κλίνουν κάτω, ἀλλὰ δὲν σποῦν.» κ. τ. ε.

Δὲν βλάπτει εἰς τὰ διὰ τὰ παιδία βιβλιάρια νὰ ἔχῃς καὶ λέξεις ξένας, ἂς οἰκειώθη πολὺ ὁ λαὸς καὶ ὁποίας ἀκούει εἰς τὴν οἰκίαν, ὡς π. χ. ἐδῶ ἡ λέξις βάρκα. Ἀπὸ τοιαύτας καὶ μάλιστα ἀπὸ τουρκικὰς ἡ γλῶσσα θὰ καθαρισθῇ μὲ τὸν καιρὸν διὰ συγγραφέων καὶ ποιητῶν καὶ τῆς τοῦ λαοῦ ἀληθινῆς ἐκπαιδεύσεως· ἀλλ' ἔπειτα καὶ ἡ ἀρχαία μήπως δὲν υἱοθέτησε τοιαύτας ξένας λέξεις καὶ τὰς ἐξελλήνισεν;

Ἐκτὸς δὲ τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων πρέπει καὶ ἡ σύνταξις τῶν τοιούτων βιβλιαρίων νὰ ἦνε ἁπλουστάτη καὶ ὅλως παιδικὴ· καὶ καθὼς τὸ παιδὶ καὶ ὁ λαὸς λαλῶν, ἄλλον σχεδὸν σύνδεσμὸν δὲν γνωρίζει παρὰ τὸν *καὶ*, *λοιπὸν*, *ὅμως*, οὕτω καὶ ἐσὺ ὁ γράφων διὰ παιδία αὐτοὺς νὰ μεταχειρισθῇς. Οὐδέποτε δὲ νὰ λησμονῇς ὅτι γράφων διὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς ἡλικίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως πρέπει κατὰ μέρος ν' ἀφήσῃς καὶ τὴν πολλήν σου σοφίαν καὶ τὴν περὶ τὸ γράφειν δεινότητα καὶ τὴν γλωσσικήν σου αἴσθησιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ τοῖς νοοῦσιν. Ὀλίγας δὲ λέξεις θὰ εἴ-

πωμεν καὶ περὶ συλλαβισμοῦ καὶ τελειώνομεν.

Τί σημαίνει ὁ ἀπέραντος συλλαβισμὸς οὗτος, στρα στρε, στρι κτλ. σκλα. σκλη. στρομ. στρουμ. σφατ. βαργ, σφως, χλας, ῥρας, θλον, σπαρ, κραμ, βρεμ, φρυς, νακ, μας, μες, μηξ,-κτλ; ψυσικώτερον καὶ ἀρθότερον εἶνε, νομίζω, ἀφοῦ γνωρίσῃ τὸ παιδὶ τὰ γράμματα καλῶς τὸ α, β,— καὶ συνδυάζῃ τὰ φωνήεντα μὲ τὰ σύμφωνα, αβ. βα— κτλ. εὐθὺς νὰ ἔχῃ μονοσυλλάβους λέξεις νὰ προφέρῃ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, τὰς ὁποίας καὶ νὰ νοῇ, λέξεις τῆς οἰκίας καὶ τοῦ λεξικοῦ του, ἔπειτα δισυλλάβους καὶ οὕτω καθεξῆς· οἷον ποῦ, πᾶς, λὲς, νά τος, σὺ, τρώ:, μα—μα πα—πα, Θε—ος, νε—ρον,θο—λον, ψω—μι, τυ—ρι, γραμ—μα,που—λι,ρτε—ρον,τρα—πε—ζα,κρε—βα—τι, νο—στι—μος, αυ—ρι—ον κ.τ.ε. Ἔπειτα ὀνόματα μὲ ἐπίθετα, κατόπιν ῥήματα· καὶ οὕτω ν' ἀκολουθῶσι φράσεις ὁλόκληραι πρὸς συλλαβισμὸν μὲ λέξεις συνήθεις, οἷον Ἀ—γα—πῶ τὸν πα—πᾶ μου. ἀ—γα—πῶ τὴν μά—να.

ὁ ἀ—δελ—φὸς μὲ ἀ—γα—πᾷ καὶ ἐ—γὼ τὸν ἀ—γα—πῶ.
Προς—κυ—νῶ τὸν Θε—όν, Ἰ—η—σοῦς Χρι—στὸς εἶ—νε πα—τέ—ρας ὅ—λων μας. Ἅ—γι—ος εἶ—νε ὁ Θε—ὸς, ἅ—γι—ος ἀ—θά—να—τος.
ὁ ἥ—λι—ος φω—τί—ζει καὶ ζε—σταί—νει ὅ—λον τὸν κό—σμόν. Ὁ θεῖ—ος μου μὲ ἐ—χά—ρι—σεν (ἔ—να βι—βλι—α—ρά—κι,) ἔ—να τό—πι.

Εἶ—χεν ὁ Πέ—τρος ἕ—να που—λὶ καὶ τοῦ πέ—τα—ξεν' ἐ—πει—δὴ δὲν τοῦ ἔ—κο—ψε τὰ φτε—ρὰ, ἢ δὲν τοῦ ἔ—δε—σε τὸ πο—δά—ρι μὲ κλω—στὴν κ.τ.τ.

Τοσαῦτα ὀλίγον ἴσως ἐσπευσμένως, φίλοι διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Ἂν δὲν ἔχωσιν ὀρθῶς, κινήσατε τὸν λόγον, μεταδώσατε τὰς παρατηρήσεις σας καὶ ἐξάπαντος θὰ ὠφεληθῇ ἡ τοῦ λαοῦ διδασκαλία. Ξ.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

ἐκ τῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀνασκαφῶν, τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη.

Α΄

. . κλι-
. . μυ)στηρι-
. . Εὐμο)λπιδῶν
. . εἶη τὰ ἱερὰ
. . ἄστεως ε
. . τῶι δήμωι προσ
. . κ)ατὰ τὰ ἀρχαῖα νόμι-
μα . . . . . ους τῆι τρίτηι ἐπὶ δέ-
κα . . . . . το)ῦ εἰθισμένου σχήμα-
τος . . . . . να τῆι τετράδι ἐπὶ δέκα πα
. . . . . τοῦ Ἐλευσεινίου τοῦ ὑπὸ
τῆι πόλει . . . τε πλείων καὶ φρουρὰ μείζων
. . . . . ἐπειδὴ καὶ ὁ φαιδυντὴς τοῖν θε-
οῖν . . . κα)τὰ τὰ πάτρια τῆι ἱερείαι τῆς Ἀθηνᾶς ωσ
. . . . ἡ παραπέμπουσα στρατιὰ κατὰ τὰ αὐτὰ
. . τῆι ε)νάτηι ἐπὶ δέκα τοῦ Βοηδρομιῶνος προσ
. . τῶι κοσμητῆι τῶν ἐφήβων ἄγειν τοὺς ἐφή(βους
. . . Ἐ)λευσεῖνά δε μετὰ τοῦ αὐτοῦ σχήματος . . . . .
. . ντας τὰ ἱερά, μέλειν δὲ τούτου τῶι κατ' ἐν(ιαυτὸν
κοσμητῆι ὅπως μηδέποτε τοῦτο ἐκλε(. . . . κ-
ατολιγωρηθείη ποτὲ τὰ τῆς εὐσεβείας . . . . .
ω, παραπέμπειν δὲ τοὺς ἐφήβους π . . . . . .
τὴν πανοπλίαν ἐστεφανωμέν(ους . . . .
νωι βαδβίζοντας ἐν τάξει ἐπ-(. . . . . ἐ-
φήβοις τὴν τοσαύτην ὁδοιπορῆσαι Ι . . . . . .

καὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν καὶ παιάνων τω . . . . . .
οδον μεθέξειν, ὡς ἂν τά τε ἱερὰ μετὰ φρουρᾶ(ς . . . . .
τέρας καὶ πομπῆς μακροτέρας ἄγοιτο, οἵ τε ἔφ(ηβοι
παρακολουθοῦντες τῆι περὶ τὸ θεῖον τῆς πόλε(ως
θεραπείαι καὶ ἄνδρες εὐσεβέστεροι γ΄ίνοιντο, μεθέ-
ξουσιν δ(ὲ) καὶ οἱ ἔφηβοι πάντες τῶν τε ἄλλων ὧν ἂν
παρεχ(ηι τ)οῖς Εὐμολπίδαις ὁ ἄρχων τοῦ γένους καὶ τῆ(ς
δι(αν)ομῆς· γενέσθ»ι δὲ τὴν γνώμην ταύτην φα΄ίνε-
ρ)ὰν καὶ τῆι ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆι καὶ τῆι βου(λῆι) τῶν
Φ καὶ τῶι ἱεροφάντηι καὶ τῶι γένει τῶν Εὐ(μο)λπιδῶν.
ἀναγράψαι δὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο τὸν (τα)μία(ν τ)οῦ γέ-
νους τῶν Εὐμολπιδῶν ἐν τρισὶν (στήλ)αις καὶ στῆσαι
τὴν μὲν ἐν Ἐλευσεινίωι τῶι ὑπὸ τῆι πόλει, τὴν δὲ ἐν
τῶι Διογενείωι, τὴν δὲ ἐν Ἐλευσεῖνι ἐν τῶι ἱερῶι πρὸ
τοῦ βουλευτηρίου.

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἀνασκαφεῖσαν πρὸ ἑπτὰ ἤδη μηνῶν ἀνεβάλαμεν νὰ ἐκδώσωμεν μέχρι τῆς σήμερον, ἐλπίζοντες νὰ ἀνεύρωμεν καὶ ἄλλα αὐτῆς μέρη, ἐξ ὧν νὰ γνωσθῶσι τὰ κυριώτατα τοῦ κανονιστικοῦ τούτου ψηφίσματος· ἀφ' οὗ ὅμως ἀνεστάλη ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἀπελπίσθημεν περὶ τούτου, τὴν ἐκδίδομεν κολοβήν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσα παρέχει εἰς τοὺς περὶ τὰ τῆς λατρείας τῶν Ἑλλήνων ἀσχολουμένους οὐκ ὀλίγα τὰ νέα.— Σύγκειται ἐκ τεμαχίων ἑπτὰ λίθου Πεντελησίου. Τὸ ὅλον ὕψος 0,80, πλάτος 0,48, πάχος 0,09. Τοῦ ἄλφα ἡ μέση κεραία εὐθεῖα.

Ἀντὶ δὲ σχολίων αὐτοσχεδίων εἰς τὴν πολλῆς ἐπιστασίας ἀξίαν ταύτην ἐπιγραφήν, ἐκτυποῦμεν ἐνταῦθα σήμερον τὴν ἐξῆς ἐπανόρθωσίν μας.

Ἐ π α ν ό ρ θ ω σ ι ς.

Ἐπισφαλὲς τὸ σπουδαστικῶς γράφειν περὶ ἐπιγραφῶν παρεχουσῶν ἢ ὅλως νέα ἢ ὀλίγον γνωστὰ καὶ δυσκολοζήτητα πραγμάτια καὶ λεξίδια. Οὕτως ἐν τῷ προτελευταίῳ

τεύχει ἐλαλήσαμεν περὶ τῶν *Ταραντιναρχούντων*, ὡς περὶ ὅλως καινοφανῶν, χωρὶς πρῶτον ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἐνρ. Στεφάνου ἢ τοῦ Πάσσοβ καὶ Ῥὸς τὸ λεξικόν, ἔνθα ἠθέλομεν εὑρεῖ, ὅτι, ἂν ὄχι ἡ μετοχή, τὸ οὐσιαστικὸν ὅμως, ἡ Ταραντιναρχία, εἶναι ἤδη γνωστὴ ἐκ τῶν Τακτικῶν τοῦ Αἰνείου καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς σημαίνουσα δύω ἐπιλαρχίας ἱππέων 256 (δύω δὲ Ταραντιναρχίαι ἀπετέλουν τὴν ἱππαρχίαν, ἱππέων 512). Ὁ δὲ Σουΐδας ἐν λ. *ἱππικὴ* λέγει· «οἱ μὲν(τῶν ἱππέων) μόνον ἀκοντίζουσιν, εἰς δὲ χεῖρας τοῖς πολεμίοις οὐκ ἔρχονται καὶ καλοῦνται ἱππακοντισταὶ καὶ ἰδίως Ταραντῖνοι». Ἐκ τούτων βέβαια κάτι ἐμάνθανέ τις, ἂν καὶ οὐχὶ τὸ ὅλον τοῦ ζητουμένου. Ὁ Βερνάρδυς ἐκδότης τοῦ Σουΐδα παραπέμπει περὶ τῶν Ταραντίνων εἰς **Lorentz**, τὸν γράψαντα de **civitate vetere Tarentinorum, p. 52.** Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ὅπερ οὔτε ἰδιόκτητον ἔχομεν οὔτε ἐν τῇ δημοσίᾳ ἡμῶν βιβλιοθήκῃ εὕρομεν, ἴσως λέγεται διὰ τί ἱππεῖς τινες ἐκαλοῦντο οὕτως. Ἐν τούτοις ἡμεῖς εἰς ἄλλα τινὰ κατ' αὐτὰς ἐσχολάζοντες εὕρομεν κατὰ τύχην τὸ ἑξῆς. Ὁ τοῦ Ὁρατίου παλαιὸς σχολιαστὴς Ἄκρων ἑρμηνεύων τὸ ἐν Satic. 1,6,59 Saturejano callo, λέγει· Saturejano, *i. e.* Tarentino quia Satureja dicta est Tarentina civitas· Saturejani fundi sunt in Apuleia fertiles et **equorum nobilium genitores.** Ἀν λοιπὸν ἐσφάλαμεν μὴ ἀνελίξαντες διὰ τὴν Ταραντιναρχίαν τὰ τελειότερα τῶν λεξικῶν, ἅπερ, ἐν παρενθέσει εἰρήσθω, ἀνελίττοντες ἐν τῇ μεταχειρίσει τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐνίοτε μόνον τὸν κόπον καὶ τὸν καιρὸν ἐχάνομεν, ἰδοὺ τύχη ἡμῶν ἀγαθῇ παρέχομέν τινα τοὐλάχιστον τώρα ἀποζημίωσιν τοῖς ἀναγνώσταις ταύτης τῆς ἐπανορθώσεως, διὰ τοῦ σημειώματος τοῦ Γεροάκρωνος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Σεπτεμβρίου 30. 1861. Τεῦχος 18.

Βιογραφίαι

τῶν λογίων Ἑλλήνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τὰ ἑλληνικὰ ἀναζωπυρησάντων.

Γ'. *Ἡ κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα ἀκμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ἰταλίᾳ.*

Μετὰ Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ ἐμβαίνομεν εἰς τὸν ΙΕ'. αἰῶνα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τοὺς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν διαδόχους του, ἀναγκαῖον νὰ διέλθωμεν διὰ βραχέων, πόσον ἡ Ἰταλία πανταχόθεν ἦτο προδιατεθειμένη πρὸς περίθαλψιν καὶ προαγωγὴν τῶν γραμμάτων τε καὶ τῆς λοιπῆς ἐπιστημονικῆς τε καὶ τεχνικῆς παιδείας.

« Ἡ κατάστασις τῆς Ἰταλίας, λέγει ὁ ἱστοριογράφος τῶν κλασικῶν γραμμάτων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα παρίσταται τοιαύτη, ἧς ἀντίτυπον δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ. Ἂν καὶ ἐσωτερικῶς ἡ χώρα αὕτη σπανίως ἀπῆλαυε διαρκοῦς ἡσυχίας, ὀλίγον ὅμως εἶχε νὰ πάσχῃ καὶ ὑπὸ ξένων κατακτητῶν κατὰ τούτους τοὺς χρόνους. Διότι ἡ μὲν τῶν γερμανῶν αὐτοκρατόρων κυριαρχία ἤδη ἀπὸ Φριδερίχου τοῦ Β'. σχεδὸν ἁπλοῦν ὄνομα εἶχε καταντήσῃ· ἡ δὲ Νεάπολις

μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀρχαιοτέρου οἴκου τῆς Ἀνδεγαυΐας ἐκ τοῦ τῆς Ἀραγωνίας ἐλάμβανε τοὺς βασιλεῖς της. Τὸ δὲ δυστύχημα ν' ἀποβῇ πάλιν ἡ Ἰταλία σκοπὸς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τὴν κατέλαβεν ὄχι πρὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τούτου τοῦ αἰῶνος. Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους ἐλευθερώτερον ἠδύνατο ν' ἀναπτυχθῇ· ἡ χώρα κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἔμενεν οἷον ἴδιος κόσμος καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις ποικίλως συνετέλει εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστημονικῆς τε καὶ τεχνικῆς καὶ ἀστικῆς παιδείας. Αἱ ἐν Ἰταλίᾳ πολιτεῖαι ἦσαν διαφόρως συντεταγμέναι. Δύο πολιτεῖαι, ἡ Βενετία καὶ ἡ Φλωρεντία, ἡ μὲν τελείως ἀριστοκρατική, ἡ δὲ τοὺς δημοκρατικοὺς τύπους παντὶ σθένει συγκρατοῦσα· τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως (συνήθως αὐτὸ τοῦτο : τὸ *βασίλειον* il regno καλούμενον) κατὰ τὴν ἔκτασιν, ὄχι δὲ καὶ τὴν δύναμιν ἡ κραταιοτάτη μὲν πολιτεία τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ κάπως ἀκόμη ἐξαρτωμένη ἀπὸ τοῦ παπικοῦ θρόνου κατὰ τιμαριωτικὰς σχέσεις· τὸ παπικὸν κράτος, οὗ τινος οἱ ἡγεμόνες εἰς πάντα τὰ πολιτικὰ τῆς Ἰταλίας βαθύτατα ἀνεμιγνύοντο· τελευταῖον ἡ δουκεία τῶν Μεδιολάνων, ἣν μετὰ τὸν οἶκον τῶν Οὐϊσκοντίων, κατ αὐτὸ τὸ μέσον τούτου τοῦ αἰῶνος (1450) ὁ τοῦ Σφόρτζα εἶχε διαδεχθεῖ, εἶνε αἱ πέντε (1) πρωτεύουσαι πολιτεῖαι τῆς Ἰταλίας, παρὰ τὰς ὁποίας καὶ μία τάξις μικροτέρων ἵσταται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ πόλεων μετὰ τῶν περιχώρων των συγκείμεναι. Ἦσαν δὲ καὶ αὗται ἡ δημοκρατίαι, καθὼς ἡ Γένουα, ἡ Λούκκα καὶ ἡ Σιένα, ἢ ὑπὸ κραταιῶν οἴκων ἀρχόμεναι, καθὼς ἡ Φερράρα καὶ ἄλλαι (2). Τὸ πολύμορφον τοῦτο τῶν πολιτευμάτων

(1) Ἡ δ' ἕκτη θέσις παραχωρητέα τῇ Σαυαυδίᾳ ἢ Σαυοΐᾳ, ἥτις, πρότερον ἀποκεχωρισμένη τῆς Ἰταλίας, ἀρχομένου τούτου τοῦ αἰῶνος διὰ τοῦ Πεδεμοντίου ηὐξήθη.

(2) Εἰς τοὺς εἰρημένους οἴκους προσθετέοι καὶ οἱ Παλαιολόγοι ἐν Μοντεφερράτῳ, οἱ Πῖκοι ἐν Μιρανδόλῃ, οἱ Μαλασπῖναι ἐν Μάσσῃ καὶ Καρράρᾳ καὶ οἱ Μοντεφέλτροι ἐν Οὐρβίνῳ.

ἔπρεπεν ἤδη αὐτὸ καθ' ἑαυτό, πρακτικῶς τὸν ὁρίζοντα εὐρῦνον, αἰσίως νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παίδευσιν τοῦ ἔθνους. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ πρὸς αὔξησιν τάσις τῶν πλείστων πολιτειῶν, ἀντίστασιν παρὰ τῶν ἄλλων προκαλοῦσα, ἀνέπτυξε πολιτικὴν ἐπιδεξιότητα τέως ἄγνωστον ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ (1). Αἱ πολιτεῖαι τῆς Ἰταλίας διὰ τῶν πολλαπλῶν καὶ διηνεκῶς μεταβαλλομένων πρὸς ἀλλήλας σχέσεών των εἶχαν συμπλακῆ εἰς πολιτικόν τε σύστημα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ διατήρησις τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας, τ. ἔ. τῆς ἀμοιβαίας ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ὡς ἐπικρατοῦν ἀξίωμα ἦτο παραδεδεγμένον καὶ ἐντεῦθεν συνεκροτοῦντο πολλάκις συμμαχίαι καὶ πάλιν διελύοντο. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα πολιτικῶς παρίστανεν εἰκόνα ὁμοίαν ἐν μικρῷ, ὁποίαν ἐν μεγάλῳ ἡ εἰς σύστημα πολιτειῶν ἡνωμένη Εὐρώπη κατὰ τὸν ΙΗ'.»

Αὕτη ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἰταλίας ἦτο σφόδρα συντελεστικὴ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ Ἰταλικαὶ πολιτεῖαι ἐχρειάζοντο βασίμως πεπαιδευμένους ἄνδρας, καὶ εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα, ἰδίως ὡς πρέσβεις ἢ *ῥήτορας*, καθὼς τότε ὠνομάζοντο, συνείθιζαν νὰ ἐκλέγωσι τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν λογίων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ τῶν ἀνωτέρων τάξεων καὶ αὐτὴν μετεχειρίζοντο ἐν πολιτικαῖς διαπραγματεύσεσι, καθὼς ἀπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. τὴν γαλλικήν. Ἀλλ' αἱ ἐπιστῆμαι ἐτιμῶντο ὄχι μόνον ὡς μέσα, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δι' ἑαυτὰς, ἰδίως δὲ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐπεκράτει γενικὸς ἐνθουσιασμὸς πρὸς αὐτάς. Ἦτο μὲν δῆλον ὅτι μόνον εἰς τοὺς εὐπόρους δυνατὸν νὰ προμηθεύωνται πως γραμματολογικὰ βοηθήματα, ἡ δὲ κτῆσις βιβλιοθήκης προνόμιον οὖσα τῶν μεγάλων συνετέλει ἰδίως εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν οἰκιῶν των. Ἀλλ' ἀκριβῶς ὅτε οἱ διεσκορπισμένοι θησαυροὶ ἐκ τῆς ἀπωλείας ἀνασωθέντες εἰς

(1) Πρβλ. Tableau des Révolutions de l' Europe, par M. Kuch. nouvelle édition, Paris 1823. 8. Vol. I. p. 315.

συλλογὰς συνεκομίσθησαν, ἐν εὐθέτῳ καιρῷ ἀνεφάνη ἡ τυπογραφία, διὰ νὰ μεταβάλῃ τὸ τῶν ὀλίγων εἰς κοινὸν κτῆμα πασῶν τῶν τάξεων.

Ἐκ πάντων τούτων δῆλον, ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους, ὅσον καὶ ἂν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῇ Δύσει, δὲν πρέπει ὅμως νὰ θεωρῆται ὡς ἡ κυρία αὐτῆς αἰτία. Ἰδίως συντελεστικὸν πρὸς τοῦτο ἦτον ἡ καθίδρυσις ἑδρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐν τοῖς ἰταλικοῖς πανεπιστημίοις. Ἡ Φλωρεντία πρώτη ἔδωκε τὸ παράδειγμα, καθὼς εἴδαμεν· κατόπιν δ' ἦλθαν κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων πόλεων καὶ οὕτως ἠγέρθη μεταξύ των σφοδρὰ ἅμιλλα. Τότε οἱ διδάσκαλοι δὲν συνείθιζαν νὰ διαμένωσι διὰ βίου ἐν ἑνὶ τόπῳ, ἀλλ' αἱ κυβερνήσεις συνέγραφαν πρὸς αὐτοὺς συμβόλαια διά τινα ἔτη, μετὰ παρέλευσιν τῶν ὁποίων οἱ ἐπιφανέστεροι καὶ περιφημότεροι προσεκαλοῦντο ἀλλαχόσε. Τὸ ἔθος τοῦτο εἶχέ τι καλόν. Διότι οἱ μὲν πεπαιδευμένοι παρωτρύνοντο νὰ διατηρῶσι τὴν ἐπὶ τοῖς γράμμασι φήμην των, οἱ δὲ κάτοικοι διαφόρων τόπων ἠδύναντο πρότερον ἢ ὕστερον νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς παρουσίας ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός. Ἐκτὸς τούτου τὰ κλασικὰ γράμματα ἐδιδάσκοντο ὄχι μόνον ἐν τοῖς πανεπιστημίοις, ἀλλὰ καὶ τὰ Μεδιόλανα καὶ ἡ Βενετία, καίπερ ἔχουσαι τὰ πανεπιστήμιά των ἐν Παυίᾳ καὶ Πατανύῳ, καὶ αὐταὶ εἶχαν ἰδίας διδασκαλικὰς ἕδρας.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀναζωπυρήσεως τῶν κλασικῶν γραμμάτων μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τοὺς *Μεδίκους*, ὄνομα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἄξιον πρὸς τοὺς φίλους τῶν ἐπιστημῶν. Οἱ ἁπανταχοῦ ἐμπορικοὶ πράκτορές των ἦσαν παρηγγελμένοι, κἀμμίαν εὐκαιρίαν πρὸς κτῆσιν χειρογράφων νὰ μὴ ἀφήσουν, καὶ δαπάνη των περιῴδευαν ἄνδρες λόγιοι τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἑλλάδος ἐπιζητοῦντες. Εἰς τὴν εὐγενῆ ταύτην χρῆσιν τοῦ πλούτου τῶν Μεδίκων χρεωστεῖ ὁ μεταγενέστερος κόσμος τὴν διάσωσιν τῶν ἐν τῇ Λαυρεντιανῇ βιβλιοθήκῃ (τῆς Φλωρεντίας) συγγραμμάτων.

Ὁ ἀκρος Κόσμου (Cosimo) τοῦ Μεδίκου καὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων του ἦτον ἐνδιαίτημα τῶν εὐφυεστάτων καὶ πολυμαθεστάτων ἀνδρῶν. Ἂν τε περὶ τῶν καθ' ἑκάστην εὐεργεσιῶν τοῦ εὐκλεοῦς τούτου οἴκου κάμῃ τις λόγον, ἂν τε περὶ παντὸς ὅ τι μέγα καὶ καλὸν παρήγαγεν ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα, πάντοτε ἀναγκάζεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς Μεδίκους καὶ μάλιστα εἰς τὸν μέγιστον αὐτῶν, *Λαυρέντιον* τὸν ἡγεμονικόν.

Ὁ πρῶτος συλλαβὼν τὴν ἔννοιαν, νὰ συστήσῃ δημοσίαν βιβλιοθήκην κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Λουκούλλου καὶ Αὐγούστου, ἦτο *Νικολὸς ὁ Νικόλιος*, ἔμπορος Φλωρεντινός, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε καταλείψῃ τὴν βιβλιοθήκην του ὁ Βοκκάκκιος. Ὁ *Νικολὸς* οὐδεμιᾶς δαπάνης ἐφείδετο χειρόγραφα ἐξωνούμενος, οὐδὲ χρόνου καὶ κόπου, αὐτὸς ἀντιγράφων κλασικὰ συγγράμματα. Οὕτω συνεκόμισε βιβλιοθήκην ἐξ ὀκτακοσίων που τόμων, ἣν ὕστερον εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ δημοσίου κατέλιπεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ δανεισταί του τὴν ἀντεποιοῦντο, Κόσμος ὁ Μέδικος συνεβιβάσθη μὲ αὐτοὺς καὶ τριάκοντα ἓξ χιλιάδας δουκάτων δαπανήσας ἔκτισεν ἁρμόδιον κτίριον ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Μάρκου. Ἡ συλλογὴ αὕτη, δι' ἀξιολόγου συμβολῆς αὐτοῦ τοῦ Κόσμου ἐπαυξηθεῖσα, ἐγνωρίζετο ἐπὶ πολὺ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Μεδίκειος βιβλιοθήκη*.

Ὁ δὲ Λαυρέντιος, ὁ ἔγγονος τοῦ Κόσμου, καθίδρυσε δευτέραν βιβλιοθήκην ἐν τῇ οἰκίᾳ του. Ἰωάννης ὁ Λάσκαρις, ὃς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποσταλείς, ἐκ μόνης τῆς δευτέρας ὁδοῦ του περὶ τὰ δικαιόσια ἑλληνικὰ χειρόγραφα μετεκόμισεν, ἐν οἷς καὶ ὀγδοήκοντα συγγράμματα τέως ἄγνωστα ἐν Ἰταλίᾳ. Κατὰ τὴν τῶν Μεδίκων ἐξέλασιν ἐν ἔτει 1494 ἡ βιβλιοθήκη αὕτη ὑπέστη μεγάλην βλάβην. Τὰ δὲ λείψανά της ἠνώθησαν μὲ τὴν τοῦ ἁγ. Μάρκου βιβλιοθήκην. Οἱ δὲ μοναχοὶ εἰσενεγκόντες ἔφιππόν τινα εἰς τὴν Φλωρεντινὴν πολιτείαν ἔγειναν κύριοι ταύτης τῆς συλλογῆς καὶ τὴν ἐξεποίησαν ἐν ἔτει 1508. Λέων δὲ ὁ Ι'. ἐν ἔτει 1527 εἰς Φλωρεντίαν τὴν ἀπέστειλεν. Ὁ αὐτὸς

πάπας ᾠκοδόμησε δι' αὐτὴν διὰ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου Βουναρωττίου ἴδιον οἰκοδόμημα οὐ μακρὰν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγ. Λαυρεντίου. Ὕστερον ἐπαυξηθεῖσα ὑπό τε τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνας Κόσμου τοῦ Α'. καὶ τῶν διαδόχων του ὠνομάζετο ὑπὸ τὸ ὄνομα Bibliotheca Laurentiana.

Οἱ πάπαι κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ ΙΕ'. αἰῶνος, διὰ τὸ τότε σχίσμα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς ἰδίας των συντηρήσεως ἀναγκαζόμενοι νὰ φροντίζωσι καὶ ἐν ταῖς ἐν Κωνσταντίᾳ Πίσῃ καὶ Βασιλείᾳ συνόδοις ἀντὶ τοῦ νὰ κατευνάσωσι τὰς ταραχὰς, ἔτι μᾶλλον ταπεινωθέντες, ὀλίγον μόναν εἶχαν δυνηθεῖ νὰ πράξωσιν ὑπὲρ τῶν ἐπιστημῶν. Νικόλαος ὁ Ε. ἐν ἔτει 1447 Εὐγένιον τὸν Δ'. διαδεχθεὶς ἐπειδὲ τὸ τέλος τῶν ἀκαταστασιῶν τούτων καὶ μόνον ἀκτὼ ἔτη κυβερνήσας ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρόνῳ κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ τὴν Ῥώμην εἰς κέντρον τῶν γραμμάτων. Ὁ Νικόλαος ἦτον ἐξ ἴσου μέγας καὶ ὡς ἀρχιερὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ὡς κυβερνήτης· πρὸς ἡμᾶς δὲ πολλοῦ ἄξιος ὡς ὁ ἐπιφανέστατος προαγωγὸς τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Καθὼς οἱ Μέδικοι τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν τὰ μάλιστα ἠγάπων, οὕτως ὁ Νικόλαος προετίμα τὴν ἀριστοτελικὴν καὶ εὐνόει τοὺς ὁμοφρονοῦντας τῶν λογίων. Ἐκ τοὺς λοιπὸν τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων του ἐν Ῥώμῃ διωρισμένων, τοῦ τε *Ποggίου Βραccιολίνου* καὶ *Γεωργίου* τοῦ *Τραπεζουντίου*, ἐκάλεσε καὶ ἄλλους πολλοὺς λογίους καὶ εὐφυεῖς ἄνδρας, ὧν οἱ ἐπιφανέστατοι ἦσαν: *Βλόνδος Φλαβίος*, *Φραγκίσκος Φίλελφος*, *Θεόδωρος Γαζῆς*, *Λαυρέντιος Οὐάλλας*, *Ἰωάννης Ἀυρίσπας*, *Νικόλαος Περῶττις*, *Κάνδιδος Δεκέμβριος*, *Γρηγόριος Τιφερνάτης* καὶ ὁ εἰδήμων τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν *Ἰωαννῶττος Μανέττιος*. Τοῖς ἔδιδεν ὄχι μόνον θέσεις καὶ ἐπικαρπίας, ἀλλὰ καὶ ἁρμοδίως ἤξευρε νὰ τοὺς ἐνασχολῇ. Εἶχε τὸ σχέδιον νὰ διατάσσῃ μεταφράσεις τῶν Ἑλλήνων κλασικῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἱστοριογράφων καὶ τοιαύτας ἐργασίας ἀντήμειβε μετ' ἀληθῶς βασιλικῆς ἐλευθεριότητος.

οὕτω π. χ. ὁ Λαυρέντιος Οὐάλλας διὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Θουκυδίδου ἔλαβε πεντακόσια χρυσᾶ φλωρίνια· ἄλλα δὲ τόσα ὁ Περώττις διὰ τὴν τοῦ Πολυβίου· ὁ δὲ Γουαρῖνος διὰ τὴν τοῦ Στράβωνος χίλια πεντακόσια ῥωμαϊκὰ σκοῦδα τ. ἐ. κατὰ τὸ σημερινὸν νόμισμα δώδεκα χιλιάδας δραχμῶν. Μετέφρασαν δ' ἐμὲν Πάγγιος τὰς πρώτας πέντε βίβλους Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καὶ τὴν Κύρου παιδείαν τοῦ Ξενοφῶντος, ἥτις καὶ ἀνέκδοτος μένει· ὁ δὲ Περῶττις, ὡς εἴρηται τὸν Πολύβιον· ὁ δὲ Λαυρέντιος Οὐάλλας τὸν Θουκυδίδην καὶ μέρος τοῦ Ἡροδότου· ὁ δὲ Δεκέμβριος τὸν Ἀππιανόν· Γρηγόριος δ' ὁ Τιφερνάτης καὶ Γουαρῖνος ὁ Οὐηρωναῖος τὸν Στράβωνα· τοὺς δὲ Πλάτωνος νόμους, τὸν Πτολεμαῖον καὶ τὴν Εὐαγγελικὴν Προπαρασκευὴν τοῦ Εὐσεβίου μετέφρασε Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος. Ἡ δ' ὑπὸ Φιλέλφου μετάφρασις τοῦ Ὁμήρου ἔμεινεν ἡμιτελής· διότι Νικόλαος ὁ Ε'. ἤδη κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐτελεύτησε.

Ἀλλὰ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα εἶνε μικρὸν μέρος τῶν περὶ τὰς ἐπιστήμας εὐεργεσιῶν Νικολάου τοῦ Ε'. Ἐκ δέ τινος ἐπιστολῆς Ἀμβροσίου τοῦ Τραυερσαρίου (Epist. VIII, 42) τοῦ ἔτους 1432 ἐκφαίνεται, ὅτι τότε ἐν Ῥώμῃ οὐδεμία ἀξία λόγου βιβλιοθήκη ὑπῆρχεν. Ἡ παπικὴ συλλογὴ (πιθανῶς ἐν τῷ Λατερανῷ) καὶ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ ἁγίου Πέτρου εἶχαν ὀλίγα μόνον ἀξιά τινος χειρόγραφα. Ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Ε'. συνέστησε τὴν περίφημον οὐατικανικὴν βιβλιοθήκην ἥτις κατὰ τὴν πρόθεσίν του ἔμελλε νὰ περιέχῃ πάντα τὰ σωζόμενα συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Ἠγόραζε λοιπὸν χειρόγραφα ἀντὶ πάσης τιμῆς καὶ διέτασσε νὰ ἀντιγράφωνται χειρόγραφα μὴ ἐξωνήσιμα. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεώς του συμπεσοῦσαν, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔστειλε τοὺς πληρεξουσίους του εἴς τε τὰς εὐρωπαϊκὰς καὶ τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ πρώην ἑλληνικοῦ κράτους. Οὕτω συνεκόμισε τὸν ἀξιόλογον ἀριθμὸν πεντακισχιλίων τόμων,

τιμωμένων τότε πεντηκοντάκις χιλίων δουκάτων τ. ἔ. κατὰ τὴν σημερινὴν ἀξίαν τοῦ χρυσοῦ ἑνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν (πρβλ. Tiraboschi Storia della let. ital. Firenza 1807 Vol. I, p. 142). *Ἰωάννης Τορτέλλιος ὁ Ἀρετῖνος*, ὅστις μᾶς κατέλιπε μεταφράσεις τινὰς ἑλλήνων συγγραφέων, ἦτον ὁ πρῶτος ἔφορος ταύτης τῆς βιβλιοθήκης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων Νικολάου τοῦ Ε'. ἔτι μᾶλλον ηὐξήθη ἡ βιβλιοθήκη· καὶ ὁ μὲν Κάλιξτος ὁ Γ'. ἐδαπάνησεν ὑπὲρ αὐτῆς τεσσαράκοντα χιλιάδας σκοῦδα. Σίξτος δ' ὁ Δ'. θεωρεῖται κυρίως ὁ ἀληθὴς θεμελιωτὴς τῆς οὐατικανικῆς βιβλιοθήκης· διότι ὄχι μόνον τὴν ἐπηύξησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ δημόσιον τὴν ἄνοιξε καὶ μὲ κεφάλαια τὴν ἐπροίκισεν. Ἐν ἔτει 1473 τὴν ἐφορίαν της ἀνέθηκε τῷ *Ἰωάννῃ Ἀνδρέᾳ Βουσσίῳ*, ἐπισκόπῳ Ἀλερίας, τῷ δὲ 1475 *Βαρθολομαίῳ τῷ Πλατίνᾳ*, ὅστις εἶνε γνωστὸς ὡς βιογράφος τῶν παπῶν. Οἱ δὲ διάδοχοι τοῦ περιφήμου τούτου λογίου ἦσαν ἀπὸ μὲν τοῦ 1481 *Βαρθολομαῖος ὁ Μαρραδῆς*, ἀπὸ δὲ τοῦ 1485 *Χριστοφόρος ὁ Περσώνας*, ἀπὸ δὲ τοῦ 1487 *Ἰωάννης Λωρέντσος ὁ Ἐρετός*. Ὁ δ' ὁ Ἀλέξανδρος ὁ ς'. διώρισεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν κατὰ μὲν τὸ 1493 τὸν *Ἱερώλαμον Κατελανὸν*, κατὰ δὲ τὸ 1498 τέλος *Ἰουλιανὸν τὸν Ὀυολατερρανὸν*, ἀρχιεπίσκοπον Ῥαγούσης.

Καὶ Ἀλφόνσος δ' ὁ Ἀραγωνίτης, βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως (ἀπὸ τοῦ 1435) ἦτον εἷς τῶν προστατῶν τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα. Τόσον δὲ πολὺ ἠγάπα τὰ βιβλία, ὥστε ὡς σύμβολόν του ἓν ἀνοικτὸν βιβλίον ἐξέλεξε. Πολλὰ δὲ χειρόγραφα τῆς ἀξιολόγου συλλογῆς του ἐπὶ τῆς ὑπὸ Καρόλου τοῦ Η'. παλιορκίας τῆς Νεαπόλεως εἰς Παρισίους ἀπήχθησαν, καὶ ἀκόμη ἀναγνωρίζονται διὰ τοῦ νεαπολιτικοῦ συμβόλου ἢ εἰδοσήμου ἢ τῶν συμβόλων τῶν οἴκων, εἰς οὓς ἀνῆκον πρὶν περιέλθωσιν εἰς τὴν τοῦ βασιλέως κυριότητα.

Οὕτως εὔθετον ἦτο τὸ ἔδαφος τῆς Ἰταλίας πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὅσ' ἡμέραι ἐξ Ἀνατολῆς διασπειρομένων σπερμάτων τῆς

ἑλληνικῆς παιδείας. Τώρα δ' ἀναλαμβάνομεν τὴν διακοπεῖσαν σειρὰν τῶν λογίων ἐκείνων γεωργῶν τῶν μετακομισάντων τὰ σπέρματα ταῦτα. καὶ δὴ λέγομεν πρῶτον περὶ *Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ*.

(ἕπεται συνέχεια)

Μ.

Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ *ἐτυμολογία* ἤτοι ἡ εὕρεσις τῆς ἀρχῆς τῶν λέξεων εἶνε καὶ τερπνὴ καὶ ὠφέλιμος· τερπνὴ μέν, διότι πάντοτε ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀγνώστου, ἡ εὕρεσις τοῦ ἀληθοῦς ἄφατον ἐνσταλάζει τέρψιν εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχάς· ὠφέλιμος δέ, διότι διὰ τῆς εὑρέσεως τῆς ἀρχῆς τῶν ὀνομάτων ἡ ἐν αὐτοῖς ἐγκειμένη πρώτη παράστασις κατὰ τὴν ἀρχέτυπον σχεδὸν ἐνάργειάν της πρὸ τῆς συνειδήσεως ἀναπαρισταμένη ἐξεγείρει ἐν ἡμῖν τὸ νυστάζον καὶ πολλαχοῦ νεκρῶν καὶ δὴ καὶ ἀπομεμαρασμένον γλωσσικὸν αἴσθημα. Διὰ τῆς ἐτυμολογίας ἡ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ νεκρὰ καὶ ἄπνους ἀποβεβηκυῖα λέξις πνοὴν καὶ ζωὴν ἀναλαμβάνει, καὶ οἱ φθεγγόμενοι τὴν γλῶσσαν ἀπαλλασσόμενοι ἀπὸ τὸν πρός τε τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τύπον αὐτῆς ὀλέθριον μηχανισμὸν, ἀναστρέφονται μετ' αὐτῆς ὡς μετὰ ζῶντος καὶ διηνεκῶς ἀνακαινιζομένου ὀργανισμοῦ. Πόσον τερπνὸν καὶ πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἐνάργειαν χρήσιμον εἶνε τὸ γνωρίζειν π.χ. ὅτι οἱ μὲν ἐν Ἀσίᾳ πρόπαπποί μας τὸν μὲν *ἵππον ἵππον* (αἰολ. ἶκκον, λατιν. e q u u s σανσκρ. açva-s ἐκ τοῦ ακνα-ς = ακΓα-ς = ὠκὺς ὠνόμασαν ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν πάντων τῶν ἄλλων ἕως τότε γνωστῶν αὐτοῖς ζώων ταχύ, ἡμεῖς δ' οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων ἐπ' ἐσχάτων *ἄλογον* τὸν ὠνομάσαμεν βέβαια ὡς τὸ εὐγενέστατον καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀξιολογώτατον τῶν λοιπῶν *ἀλόγων* ζώων! Πόσον τερπνὸν ἐν ταὐτῷ καὶ πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἐνάργειαν συντελεστικὸν τὸ γνωρίζειν,

ὅτι οἱ μὲν *πρῶτοι ἐκεῖνοι ὀνοματοθέται*, ἵνα κατὰ Πλάτωνα εἴπω, τὸν *μῦν* (ὀνομαστ. *μῦς*, λατιν. **mûs**, **mus-culu-s**, ἀρχ. γερμ. **mûs**, νεογερμ. **maus**, **muskel**, σκρ. **mûsh-a-s mûsh-ika-s** κτλ.) οὕτω *μῦν ἐκάλεσαν* ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν *κλέπτην* (ῥῆμα σκρ. **mush-nâ-mi** κλέπτω) τῶν ἐκτὸς ἑρμαρίων καὶ σκευοθηκῶν καὶ χωρὶς φύλακος γαλῆς ἐκτεθειμένων πρὸς τροφὴν ἐπιτηδείων των, ἡμεῖς δ' οἱ ἐπιθαλάσσιοι τοὺς παχυτάτους καὶ θρασυτάτους τῶν κλεπτῶν τούτων ἐκ πόντου εἰςδεχόμενοι *ποντικοὺς* τοὺς μετωνομάσαμεν! Ἡ δὲ γνῶσις τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος *λύκος*, ὅπερ οὐδὲν κοινὸν ἔχον πρὸς τὴν ῥίζαν *λυκ* (πάλαι *ρυκ*= σκρ. **ruk'**, ὅθεν ἀκόμη σήμερον παρὰ Χίοις ῥύχνος =λύχνος) καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς *ἀμφ-λύκ-η*, *λυκ-αυγές*, *λυκ-άβας*, *λυκ-ό-φως*, *λύγ-ρος*, *λευκ-ὸς*, λατ. **l u c-s**, **l u c-e o**, **l û(c)n a**, **l û(c)m en** κτλ., ἀλλὰ ταὐτὸν ὂν πρὸς τὸ λατιν. **l u p u s**, τὸ σάβιν. **i r p u s**, τὸ γοτθ. **v u l f-s**, τὸ σλαυϊκὸν **v l ü k ŭ** καὶ τὸ σανσκρ. **v ṛ k a-s** ἐκ τοῦ **v a r k a-s** σημαίνει τὸν *ἑλκυστήν*, *σπαράκτην* καὶ ὄχι τὸν *λευκόφαιον* τὸ χρῶμα, ὡς ἐνησμενίζοντο οἱ πρώην ἐτυμολογοῦντες, μᾶς ἀπαλλάσσει πολλῆς μεταιοσχόλου ἐτυμολογίας.— Ἡ ὀρθὴ καὶ τοῦ ὀνόματος ἀξία ἐτυμολογία θὰ ἀπέτρεπε πολλοὺς τῶν διδασκάλων μας ἀπὸ πολλῆς ματαιοπονίας καὶ χρονοτριβῆς κατὰ τὰς παραδόσεις των. Οὕτω π. χ. θὰ ἔπαυαν πλέον νὰ παράγωσι τὸ μὲν *Θεὸς* (=τῷ σκρ. **dêva-s** ἐκ τῆς ῥίζης **div** =λάμπειν, φωτίζειν) ἐκ τοῦ *θέειν* (=τρέχειν), τὸ δὲ *ἄνθρωπος* (=ἄνθρ ωπο-ς, ἀνδρ-ωπο-ς,, τ. ἔ. ἐκ τοῦ ἀνδρ-ὸς καὶ τῆς καταλήξ. ωπο-ς) ἐκ τοῦ *ἄρω θεωρεῖν* ἢ ἐκ τοῦ *ἀναθρεῖν* ἢ κατὰ τὸν πλατωνικὸν Κρατύλον ἐκ τοῦ *ἀναθρεῖν ἃ ὄπωπε*, ἢ καὶ νὴ Δία ἐκ τοῦ *ἀνθηρὰν τὴν ὄπα ἔχειν*, τὸ δὲ *πατὴρ* ἐκ τοῦ *πάντα τηρεῖν*, τὸ δὲ *μέρος* (ἐκ τῆς ῥίζης *μερ*, ὅθεν καὶ μόρος, μοῖρα, μόρ-σι-μος, βροτὸς ἐκ τοῦ μβροτὸς) ἐκ τοῦ *μεμερισμένην τὴν ὄπα* (=φωνὴν) ἔχειν, τὸ δὲ *μέγαρον* ἐκ τοῦ *μέγας*, ὡς δῆθεν *μέγαρ οἶκον παλάτε*, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα εἶνε ταὐτὸν τῷ σημιτικῷ *μαγαρὶ* καὶ

σημαίνει σπήλαιον· σπήλαια δὲ καὶ ὀρύγματα τῆς γῆς ἦσαν, ὡς γνωστὸν αἱ πρῶται τῶν ἀνθρώπων κατοικίαι. Ἂν ἤξευραν οἱ διδάσκαλοί μας, ὅτι τὸ ὁμηρικὸν *ἀκέων* (ἐν τῷ: Ὣς δ' ἀκέων παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης) ἐκ τῆς ῥ. **Fak** (=ἐπιθυμεῖν, εὔχεσθαι· ἔπειτα ἐνδιδόναι, ὑπείκειν κ.τ.τ.) γενόμενον εἶνε συγγενὲς τοῖς: *ἧκα*, *ἥσσων*, *ἥκιστος ἔκηλος καὶ ἐύκηλος* (ἐκ τοῦ **Fέκηλος**) *ἐκὼν* καὶ *ἕκητι*, δὲν θὰ τὸ ἐταύτιζαν μὲ τὸ λατιν. **l a c e o**· ἢ ὅτι τὸ *ἄστυ* (πάλαι **Fάστυ**) ἐκ τῆς ῥίζης **Fας** (ὅθεν τὸ σκρ. ῥῆμα **vas-â-mi** =οἰκῶ, αὐλίζομαι, διανυκτερεύω καὶ τὸ ὄν. **vasati-s** =οἶκος καὶ νυκτὸς *κατοικίαν* ἢ κατοικητήριον σημαίνει, δὲν θὰ τὸ ἐτυμολόγουν, καθὼς τὸ ἔκαμνέ τις ἀκόμη ἐσχάτως ἐν Σύρῳ, ἐκ τοῦ *α* (στερητικοῦ ἢ ἀθροιστικοῦ) καὶ τοῦ *στύω* (!!!)· ἢ ὅτι τὸ *μόνος* (ἰων. μοῦνος, δωρ. μῶνος) ἔχει νὰ κάμῃ μᾶλλον μὲ τὴν ῥίζαν, ἐξ ἧς καὶ τά: *εἷς ἑνὸς μία* κ.τ.τ. δὲν θὰ τὸ ἐτυμολόγουν ἐκ τοῦ (σπανίου καὶ αὐτοῦ καὶ ἀδοκίμου) παρακειμ. *μέμονα* τοῦ *μένω*, καθὼς ἐσχάτως ἀκόμη ἐν δημοσίαις ἐξετάσεσιν ἠκούσαμέν τινος μὲ ὅλην τὴν αὐθάδειαν τὸν μαθητήν του ἐξετάζοντος: κλίνε, παιδί μου, τὸ *μένω*,— ἐνεστ. *μένω*, *μένεις* κτλ. παρατ. *ἔμενον* κτλ. *μενῶ*, *ἀόριστος* . . . παρακ. β'. *μέμονα*, *μέμονας* κτλ. Τί παράγεται ἀπὸ τὸ *μέμονα*; *μόνος*.—Ὄχι, διδάσκαλε ἀγαθέ· ἐκ τοῦ *μέμονα*, ἂν παράγεταί τι, παράγεται μόνον τὸ ὄνομα *μονὴ*, ὄχι δὲ καὶ τὸ *μόνος* (ἰων. μοῦνος, δωρ. μῶνος) =εἷς, ἕνας, **u-nus**.— Ἂν οἱ ἐφημεριδογράφοι μας, μάλιστα οἱ ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ τῷ Βυζαντίῳ ἤξευραν, ὅτι τὸ *μεταναστεύω* προῆλθεν ἐκ τοῦ *μετανάστης*, τοῦτο δὲ σύγκειται ἐκ τῆς *μετὰ* καὶ τοῦ *νάστης*, τοῦτο δ' ἐκ τῆς ῥίζης *ναϝ*, ὕστερον *νες*, ὅθεν *Νέστωρ*, *νέ-ο μαι* (νέσ-σο-μαι) καὶ νίσσομαι, τὸν ἀόριστόν του δὲν θὰ διετύπωναν *μετηνάστευσαν*, ἀλλ' ἢ *μετενάστευσαν* ἢ *ἐμετανάστευσαν*. Οἱ αὐτοὶ ἂν ἐγνώριζαν τὴν μόνην καὶ ἀληθῆ σημασίαν τοῦ μορίου *σε* ἐν τοῖς: *ἐκεῖσε*, *αὐτόσε*, *ἀπανταχόσε* κτλ. *κίνησιν εἰς τέρμα* σημαίνοντος, δὲν θὰ ἔγραφαν καθ' ἑ-

κάστην : ἡ αὐτόσε διαμονὴ τοῦ . . . ἀντὶ τοῦ : αὐτοῦ ἢ αὐτόθι· ἡ ἐκεῖσε στρατιωτικὴ τῆς Γαλλίας κατοχή : ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ· τὸ καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ ἱδρυθῇ ἐκεῖσε μία καλὴ κυβέρνησις δι' ὅλην τὴν Συρίαν κτλ. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἐκεῖ καὶ σύνηθες εἶνε καὶ κυριώτερον λέγεται περὶ στάσεως, διὰ τί δέν το μεταχειρίζονται οἱ καλοί μας δημοσιογράφοι ; δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εἶνε κοινὸν καὶ σύνηθες τοῖς πολλοῖς, χυδαῖον, ταπεινόν, καὶ πᾶς τοιοῦτος τύπος ἢ ὅρος εἶνε ἐξοστρακιστέος, ἀποσκυβαλιστέος κατὰ τὴν νέαν καὶ καινοφανῆ θεωρίαν τῶν θαυμασίων καθαριστῶν τῆς γλώσσης.

Τί λοιπὸν ποιητέον ἐν τοσαύτῃ ἀκρισίᾳ καὶ συγχύσει πραγμάτων ;

Α'.) Κανεὶς ἂς μὴ τολμήσῃ νὰ γράφῃ εἰς τὸ δημόσιον, πρὶν στοιχειωθῇ ἀρκούντως εἴς τε τὴν νεωτέραν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, πρὶν μάθῃ τὰς δυνάμεις καὶ σημασίας τῶν τε τύπων καὶ τῶν λέξεων καὶ τῶν συντάξεων τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας γλώσσης. Τούτων δὲ τὸ μὲν κατορθώνεται διὰ τῆς ἐπιμελοῦς σπουδῆς τῶν προκρίτων μνημείων τῆς ἀρχαίας, τὸ δὲ διὰ τῆς ἐπιστασίας καὶ προσοχῆς εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν τοῦ ἔθνους.

Β'.) Ἂς παύσῃ ἡ ἄκαιρος αὕτη σπουδὴ τοῦ *ἀρχαΐζειν*, τοῦ *διορθώσειν τὴν γλῶσσαν*, ἡ μανιωδῶς πως καταλαβοῦσα μικροὺς καὶ μεγάλους, ἡ παράλληλος τῆς ἐπ' ἐσχάτων καταλαβούσης τινὰς νεανίσκους νὰ διορθώσουν τὴν πολιτείαν.— Καὶ πρότερον πολλάκις ἐλέχθη καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ἐν τῷ Φιλίστορι, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπὸ τῶν καθαριστῶν προπηλακιζομένων τύπων τῆς καθομιλουμένης εἶνε καὶ σαφέστεροι καὶ ἐναργέστεροι καὶ ζωηρότεροι τῶν ἀντιστοίχων ἀρχαίων, πάντες δὲ φέρουσι τὸ κῦρος ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους τοῦ ζῶντος καὶ ἡλικίαν χιλίων καὶ δισχιλίων καί που καὶ πλειοτέρων ἐτῶν. Πῶς τολμᾷς νὰ περιφρονῇς, ὦ ἄνθρωπε, καὶ πῶς θὰ δυνηθῇς νὰ καταστρέψῃς ὅ τι ὁλόκληρον ἔθνος ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐνομοθέτησε καὶ ἐπεκύρωσε ; *Φωνὴ λαοῦ φωνὴ Κυρίου.*

Ἂν ἐτηροῦντο οἱ κανόνες οὗτοι, δὲν θὰ ἠκούαμεν καθ' ἑκάστην τὰ κιβδήλα ταῦτα καὶ κακόζηλα : *καταχραστὴς, κατεχράσθη τῆς ὑπομονῆς* ἀντὶ τῶν *καταχρηστὴς, κατεχρήσθη τῇ ὑπομονῇ* (κατὰ τὴν ἀρχαίαν σύνταξιν) ἢ *κατεχρήσθη τὴν ὑπομονὴν* (κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς νεωτέρας γλώσσης). Διότι τῇ ἀληθείᾳ ἡ μετὰ *γενικῆς* σύνταξις τοῦ *καταχρῆσθαι* οὔτε ἀρχαία εἶνε οὔτε νεωτέρα, ἀλλ' ἀρχαία μὲν εἶνε ἡ μετὰ *δοτικῆς*, ὡς π. χ. παρὰ Πλάτωνι Μενεξ. 247. Α καταχρ. *τῇ* τῶν προγόνων *δόξῃ*· παρὰ Στράβωνι Ε'. 323 *ὀνόματι* καταχρ. νεωτέρα δὲ ἡ μετ' *αἰτιατικῆς*, ἤδη παρὰ Λουκιανῷ Προμηθεῖ ἐ καταχρ. *τὴν σχολήν* εἴς τι κτλ. Οὐδὲ θὰ περιεβομβεῖτο ἄλλως τὸ ἀσύνταικτον καὶ σόλοικον *ἄλλως τε* ἀντὶ τῶν : *ἀλλὰ, πρὸς (δὲ) τούτοις, ἐκτὸς τούτων.* Ἡμεῖς μὲ τὰς μικράς μας γνώσεις περὶ τὸν ἑλληνα λόγον ἐξεύρομεν, ὅτι τὸ *ἄλλως τε* φέρεται πάντοτε καὶ πανταχοῦ μετὰ τοῦ *καὶ* ὑπὸ τόνδε τὸν τύπον : *ἄλλως τε καί*, σημαῖνον =*καὶ δι' ἄλλους λόγους* (ἢ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον) *καὶ ἰδίως* . . . . τ. ἔ= *καὶ μάλιστα, καὶ κατ' ἐξοχήν.* Ὁ ἄκαιρος καὶ, δὸς εἰπεῖν, ἀγράμματος ζῆλος περὶ τὸ ἀρχαΐζειν, τὸ ἀττικίζειν, μᾶς ἐγέννησε τοὺς οὔτε ἀρχαίους οὔτε νέους, ἀλλὰ νόθους καὶ κιβδήλους ἀορίστους *ἔκρινον, διέτεμον, ἔμεινον* καὶ (τὸ πάντων παραδοξότατον) *ἔγραψον* ἀντὶ τῶν παλαιῶν καὶ νέων : *ἔκρινα-αν, διέτεμα-αν, ἔμεινα-αν, ἔγραψα-αν.* Τοὺς νόθους ἐκείνους τύπους εἴδαμεν γεγραμμένους ὄχι μόνον ὑπὸ ἐφημεριδογράφων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου, αὐτῆς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ φιλογικοῦ τμήματος. Οἱ ἀγαθοὶ οὗτοι καθαρισταί, νομίζουν, φαίνεται, ὅτι πάντες οἱ μετὰ τοῦ *α* συνδετικοῦ φωνήεντος τύποι : *ἔκρινα, ἔμεινα, ἔγραψα*, εἶνε κοινοὶ καὶ χυδαῖοι καὶ διὰ τοῦτο ἀπόβλητοι.- Ὁ ἀγράμματος ἀρχαϊσμὸς ἐτόλμησεν ἀκαταπαύστως καὶ θρασύτατα νὰ γράφῃ τοιαύτας βαρβαριζούσας καὶ σολοικιζούσας φράσεις, οἷαι αἱ : *δὲν γνωρίζω* (ἢ ἠξεύρω), *ἐὰν ὦσιν* ἐ-

κεῖ· ἡρώτα ἐὰν ἔρχωνται· ἴσως δυνηθῇ τις νὰ ἀνακαλύψῃ ἐὰν μία μόνη ὑπάρχῃ ἐπιστημονικὴ μέθοδος· ἐὰν θέλῃς, ἂς ὑπάγωμεν· ἐὰν δὲν ἀπαρέσκῃ ὑμῖν, ἂς ἀρχίσωμεν καὶ πλείσται ἄλλαι ὅμοιαι ἀντὶ τῶν μόνων ὀρθῶν καθομιλουμένων : δὲν γνωρίζω, ΄ΑΝ εἶνε ἐκεῖ· ἐρωτοῦσες, ἂν ἔρχονται· νὰ ἀνακαλύψῃ ΄ΑΝ μία μόνη ὑπάρχΕΙ κτλ. (ε)ἐὰν θέλΕΙς, ἂς ὑπάγωμεν· ΄ΑΝ δέν σας ἀρέσκΕΙ κτλ. ἡ τῶν ἀρχαΐζουσῶν, ἀγνοῶ εἰ ἐκεῖ εἰσιν· ἡρώτα εἰ ἔρχονται· ἀνακαλύψαι εἰ μία μόνη ὑπάρχει κτλ. εἰ βούλει (θέλεις), ἄγωμεν· εἰ μὴ ἀπαρέσκει ὑμῖν κτλ. Πόθεν προέρχονται τὰ ἄτοπα ταῦτα ; ἐκ διπλῆς καὶ τριπλῆς ἀγνοίας συνημμένης μὲ οἴησιν τοῦ ἀρχαΐζειν, ἐκ τῆς ἀγνοίας δηλ. τῆς τε χρήσεως τῶν μορίων : εἰ, ἂν, ἐὰν καὶ τῆς φύσεως τῶν μετ' αὐτῶν ὑποθετικῶν καὶ ἀπορηματικῶν προτάσεων καὶ τῆς κατὰ τοῦτο σχέσεως τῆς νεωτέρας γλώσσης πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Τὸ ἀρχαῖον εἰ δὲν εἶνε μόνον *ὑποθετικὸν*, ἀλλὰ καὶ *ἀπορηματικὸν*, φερόμενον μετὰ προτάσεων συμπληρουσῶν τὰ *ἐρωτήσεως, ζητήσεως, ἀπορίας* καὶ τ.τ. σημαντικὰ ῥήματα ἢ ὀνόματα οἷαι, αἱ πρῶται τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων. Καὶ ὡς μὲν *ἀπορηματικὸν* φέρεται κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ πρὸς τὰς τρεῖς ἐγκλίσεις, *ὁριστ. εὐκτ. ὑποτακτ.*, ὡς δ' ἁπλῶς *ὑποθετικὸν* συνήθως μὲν πρὸς τὰς δύο ἐγκλίσεις, τὴν *ὁριστ.* καὶ τὴν *εὐκτικ.*, παρὰ δὲ ποιηταῖς σπανιώτερον καὶ πρὸς τ. *ὑποτακτικήν*. Ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ ἀντιστοιχεῖ πρὸς αὐτὸ ὡς μὲν *ἀπορηματικὸν* μόνον τὸ ἄν, ὄχι τὸ ἐάν, ὡς δ' *ὑποθετικὸν* καὶ τὸ ἄν καὶ τὸ ἐάν. Κατὰ τὴν σύνταξιν λοιπὸν τοῦ ἀρχαίου εἰ πρέπει νὰ βαίνῃ καὶ ἡ τῶν ἀντιστοίχων νεωτέρων ἄν, ἐάν· ὅπου μὲν ἐκεῖνο πρὸς ὁριστικὴν φέρεται καὶ ταῦτα πρὸς *ὁριστικὴν* νὰ φέρωνται, ὅπου δ' ἐκεῖνο πρὸς *ὑποτακτικὴν*, καὶ ταῦτα τότε μόνον πρὸς *ὑποτακτικὴν*, ὅπου δ' ἐκεῖνο πρὸς *εὐκτικὴν*, ταῦτα πρὸς τοὺς παρωχημένους χρόνους τῆς ὁριστικῆς· διότι ἀντὶ τῆς ἀρχαίας εὐκτικῆς ἡ νεωτέρα συνήθως καὶ σχεδὸν πάντοτε τοὺς δύο τῶν παρωχημένων ὁριστικῶν, τὸν *παρατατικὸν* καὶ τὸν *ὑπερσυντελικὸν* με-

ταχειρίζεται. Ἀλλὰ ταῦτα εἶνε μεγάλη *σκοτούρα*, ἡ ἐκμάθησις τοιούτων λεπτομερειῶν εἶνε δύσκολος, σχολαστικὴ (!) Ὁολόνει τὸ ἀγάρροον ῥεῦμα τῶν *ὑψηλῶν φιλοσοφικῶν* θεωριῶν, κόπτει τὰ πτερὰ τῆς *ὑψιπετοῦς ποιητικῆς φαντασίας*, ἀμβλύνει τὴν εὐπετῆ καὶ *κούφην ὀξύνοιαν*. Οἱ καθαρισταί μας σύντομα τελειώνουν ταὶς δουλειαίς των. Κατά τινα πεπαλαιωμένον κανόνα τὸ *ἐὰν ὑποτάσσει*· ἄρα ὅπου δή ποτε ἐμβαίνῃ (εἴτε δ-ποθετικῶς εἴτε ἀπορηματικῶς), πανταχοῦ *ὑποτακτικὴν* γραπτέον, ἀδιάφορον ἂν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀρχαίαν ἢ τὴν νέαν συνήθειαν.— Ἂς λάβωμεν προτάσεις τινὰς *ὑποθετικὰς* καὶ *ἀπορηματικὰς* ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους.

α.) *Εἰ δέ* τινες Σωκράτην *νομίζουσιν* — — προτρέψασθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπ' ἀρετὴν κράτιστον, προαγαγεῖν δ' ἐπ' αὐτὴν οὐχ ἱκανόν· — — *δοκιμαζόντων, εἰ ἱκανὸς* ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. κτλ.

β'.) Ἔτι δὲ *θαυμαστότερον*, εἴ τις προστάτης γενόμενος πόλεως καὶ ποιῶν τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους *μὴ αἰσχύνεται, μηδ' οἴεται* κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως.

γ'.) Πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους, *εἰ μὴ* ἄρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια διαφθορά *ἐστιν*.

δ'.) Ἐθαύμαζε δ' *εἰ μὴ* φανερὸν αὐτοῖς *ἐστιν*, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν. κτλ.

ε.) Οὔτε τῷ στρατηγικῷ *δῆλον, εἰ συμφέρει* στρατηγεῖν· οὔτε τῷ πολιτικῷ *δῆλον, εἰ συμφέρει* τῆς πόλεως προστατεῖν κ.τ.λ.

ς'.) Μηδὲ, ἂν τι ὠνῶμαι, ἔφη, ἦν πωλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι, ὁπόσου πωλεῖ.

ζ'.) Τίς δὲ πατὴρ, *ἐὰν* ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῷ σώφρων ᾖ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῳ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται; τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται ; κτλ.

η.) Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν· καὶ γὰρ ἂν τοὺς ἄλλους λάθῃς, σεαυτῷ συνειδήσεις.

θ'.) Ἅπαντα δόκει ποιεῖν ὡς μηδένα λήσων καὶ γὰρ ἂν παραυτίκα *κρύψῃς*, ὕστερον ὀφθήσει. Μάλιστα δ' ἂν εὐδοκιμοίης, *εἰ φαίνοιο* ταῦτα μὴ πράττων, ἃ τοῖς ἄλλοις ἂν πράττουσιν ἐπιτιμῴης.

ι.) Καὶ *μὴ θαυμάσῃς εἰ* πολλὰ τῶν εἰρημένων οὐ *πρέπει* σοι πρὸς τὴν νῦν παροῦσαν ἡλικίαν. κτλ.

Λῦται εἰς τὴν νεωτέραν φράσιν μεταφερόμεναι, οὕτω πως μεταφέρονται καὶ πρέπει νὰ μεταφέρωνται κατά τε τὴν φύσιν τῶν ἐγκλίσεων καὶ τὴν δύναμιν τῶν ὑποθετικῶν καὶ ἀπορηματικῶν προτάσεων:

ά.) Ἂν (ἢ ἐὰν) δέ τινες *νομίζουσιν* (ὄχι νομίζωσιν), ὅτι ὁ Σωκράτης διὰ νὰ προτρέπῃ μὲν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀρετὴν ἦτον ἐξαίρετος, νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ δὲ εἰς αὐτὴν δὲν ἦτον ἱκανός'—— ἃς *δοκιμάζωσιν*, ἂν (ὄχι ἐὰν) ἦτον ἱκανὸς νὰ κάμνῃ καλλιτέρους τοὺς συναναστρεφομένους μαζί του. κτλ.

β'.) Ἀκόμη δὲ *θαυμαστότερον* εἶνε, ἂν (ὄχι ἐάν) τις, ὅταν γείνῃ προεστὼς (ἢ ἄρχων) μιᾶς πόλεως καὶ κάμνῃ τοὺς πολίτας ὀλιγωτέρους καὶ χειροτέρους, δὲν *ἐντρέπεται* (ὄχι ἐντρέπηται) διὰ τοῦτο, μηδὲ *νομίζει* (ὄχι νομίζῃ), ὅτι εἶνε κακὸς προεστὼς τῆς πόλεως.

γ'.) Πῶς λοιπὸν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ θὰ διέφθειρε (ἢ ἤθελε διαφθείρῃ) τοὺς νέους; ἐκτὸς *ἐὰν* (ἢ ἂν) παραδόξως ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀρετῆς διαφθορά *εἰσι* (ὄχι ἦτε ἢ καὶ κατὰ τοὺς καθαριστὰς ᾖ).

δ'.) *Ἐθαύμαζε* δὲ, *ἂν* (ὄχι ἐὰν) δὲν τοις *εἶτε* φανερὸν, ὅτι ταῦτα δὲν εἶνε δυνατὸν εἰς ἀνθρώπους νὰ τὰ εὕρουν.

έ.) Οὔτε εἰς τὸν στρατηγικὸν (ἢ τὸν ἱκανὸν νὰ στρατηγῇ) εἶνε *δῆλον*, *ἂν συμφέρει* (ὄχι *ἐὰν συμφέρῃ*) νὰ στρατηγῇ· οὔτε εἰς τὸν πολιτικὸν εἶνε *δῆλον*, *ἂν συμφέρει* νὰ ἦνε προεστὼς (ἄρχων) τῆς πόλεως. κτλ.

ς'.) Ἂν δὲ ἀγοράζω τίποτε, εἶπε, μηδὲ νὰ ἐρωτῶ, πόσον τὸ πωλεῖ, *ἂν τὸ πωλῇ* νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν;

ζ'.) Καὶ ποῖος πατὴρ, *ἐὰν* ὁ υἱός του συνδιατρίβων μετά τινος *ἦνε* σώφρων, ὕστερον δὲ μὲ ἄλλον τινὰ *σιλξῃ* καὶ *γείνῃ* κακὸς (ἀχρεῖος), εἰς τὸν πρῶτον ῥίπτει τὴν αἰτίαν; κτλ.

η.) Ὅταν κάμνῃς αἰσχρόν τι (κακόν τι), ποτέ σου μὴ ἔλπιζε (ἢ ἐλπίζῃς), ὅτι θὰ τὸ κρύψῃς· διότι *καὶ ἂν* ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ *κρύψῃς*, σὺ ὁ ἴδιος θὰ τὸ ξεύρῃς.

θ'.) Ὅλα νόμιζε ὅτι κάμνεις μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι δὲ νθὰ μπορέσῃς νὰ τὰ κρύψῃς ἀπὸ κανένα· διότι καὶ *ἂν* ἐκείνην τὴν ὥραν τὰ *κρύψῃς*, ὕστερον θὰ φανῇς. Μάλιστα (ἢ ἐξαιρέτως) δὲ θὰ *εὐδοκιμοῦσες*, *ἐὰν ἐφαίνεσο*, ὅτι δὲν πράττεις ταῦτα, διὰ τὰ ὁποῖα *θὰ ἐπέπληττες* τοὺς ἄλλους, *ἂν τὰ ἔπραττον*.

ι.) Καὶ *μὴ θαυμάσῃς*, *ἂν* πολλὰ τῶν εἰρημένων δὲν σου *πρέπουν* (δὲν σου ταιριάζουν) εἰς τὴν τωρινὴν (ἢ εἰς τὴν ὁποίαν τώρα ἔχεις) ἡλικίαν. κτλ.

—Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος. Πρὸς δ' ἀποφυγὴν τῆς ἐν τῷ ἐτυμολογεῖν πλάνης καὶ ματαιοσχολίας·

Γ'.) Οἱ διδάσκοντες θὰ κάμνουν καλὰ ἂν περιορισθῶσιν εἰς τὰ ἀσφαλέστερα. Ἀσφαλέστερα δ' εἶνε ἡ περὶ τὴν δευτερεύουσαν παραγωγὴν ἐτυμολογία. Δευτερεύουσα δὲ παραγωγὴ εἶνε ἡ ἐκ διαμεμορφωμένων ἤδη καὶ ἀπηρτισμένων λέξεων γένεσις ἄλλων. Ἂς γυμνάζωσι δῆλον ὅτι τοὺς μαθητάς των διδάσκοντες καὶ ἐξετάζοντες, ὅτι ἐκ τοῦ *οὐρανὸς* π. χ. παρήχθησαν τά: *οὐράνιος*, *ἐπουράνιος*, *οὐρανοβάμων*, *οὐρανομήκης* καὶ εἴ τι ἄλλο, καὶ μὴ πόθεν προῆλθεν αὐτὸ τὸ ὄνομα *οὐρανὸς* (αἰολ. ὀρανὸς), ἂν ἐκ τοῦ *ὁράω* ὡς σημαῖνον τὸν *ὑπὲρ γῆς ὁρατὸν χῶρον*, *τὸν ὁρίζοντα*, ὡς τινες τῶν παλαιῶν ἐτυμολόγουν, ἢ ἐκ τοῦ *οὖρος ὁ φύλαξ*, ὡς ἄλλοι τινὲς, ἢ ἐκ τοῦ *οὖρος ὁ ὅρος*, *οἱονεὶ ὁ ὁρίζων*, ἢ ἐκ τοῦ *ἄερω*, καθὼς μετά τινων ἀρχαίων καί τινες νεώτεροι ἐπίστευσαν (Lobeck, proleg. pathol. p. 180)· ἅπασαι ἀτυχεῖς ἐτυμολογίαι· μόνη δὲ ὀρθὴ ἐτυμολογία φαίνεται ἡ ἐκ τῆς ῥίζης Ϝαρ=*κυρτοῦν*, *κάμπειν*, *καλύπτειν*, ὡς δῆλον καὶ ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ Varuna-s. Ἂς διδάσκωσι π. χ. ὅτι ἐκ τοῦ

δαίμων προῆλθαν τὰ *δαιμόνιος*, *δαιμονία*· *εὐδαίμων*, *εὐδαιμονίζω*, *εὐδαιμονία* κτλ. καὶ μὴ, ἂν αὐτὸ τὸ *δαίμων* ἐκ τοῦ *δαήμων* κατὰ τὸν πλατωνικὸν Κρατύλον προῆλθεν («ὅτι φρόνιμοι καὶ δεδήμονες ἦσαν, δαίμονας αὐτοὺς ὠνόμασε») ἢ ἐκ τοῦ *δαίω* τοῦ *μερίζω*, ὡς τις *δαίων* καὶ *μερίζων* ἡ *μοῖρα*, διότι ἐν βυθῷ κεῖται ἡ ἀλήθεια. Ἵνα διδάσκωσι, διὰ νὰ δώσωμεν ἄλλα τινὰ παραδείγματα, ὅτι πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀν. *ἀληθὴς* ἐνθυμητέον, ὅτι ἐν ἀρχαιοτέραις διαλέκτοις ἀλαθὴς ἐλέγετο· ἀ-λαθ-ὴς ἄρα =ὁ ἐκτὸς λάθους, ὁ μὴ λανθάνων, ἀψευδής· ὅτι ἐκ τοῦ *σοφὸς* παρήχθησαν τά: *ἄσοφος*, *πάνσοφος*, *θυμόσοφος*, *σοφία*, *σοφίζω*, *σοφιστὴς*, *σοφιστεύομαι* καὶ εἴ τι ἄλλο, καὶ μὴ πόθεν αὐτὸ τὸ *σοφός*. Διότι ἡ τούτων τε καὶ τῶν ὁμοίων ἐτυμολογία εἶνε παγχάλεπον χρῆμα, προϊὸν πολυγλωσσίας καὶ πολυμαθείας καὶ ὑγιοῦς κρίσεως, δυσκτήτων τῇ ἀληθείᾳ ἀρετῶν. Ἡ ἐτυμολογία τῶν πρωτοτύπων λέξεων καὶ πολλῶν παραγώγων ἢ δευτεροτύπων ἀπαιτεῖ γνῶσιν πρῶτον τῶν συγγενῶν γλωσσῶν, ἔπειτα τῶν ἀλλοφύλων ἐκείνων, πρὸς ἃς ποτε ἐκοινώνησεν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος καὶ ἐξ ὧν ἠρανίσθη λέξεις, οἷαι πρὸς τὴν ἑλληνικὴν π. χ. πᾶσαι αἱ συγγενεῖς, παλαιαί τε καὶ νέαι, ἤτοι αἱ *ἄριαι* ἢ *ἰνδοευρωπαϊκαὶ* καὶ αἱ *ῥωμαϊκαί*, τῶν δὲ ἀλλοφύλων μάλιστα αἱ *σημιτικαὶ* καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡ *τουρκική*.

Ὁ ἀμύητος τῶν τοιούτων, ἐξαπατῶν καὶ ἐξαπατώμενος καὶ πάντοτε ματαιοπονῶν, τὸ μὲν λατινικὸν *καρδήλι* (= candêlium ἐκ τοῦ candeo =λάμπω, αὐγάζω, μαρμαίρω κ.τ.τ.) ἐκ τῶν ἑλληνικῶν *καίειν τὴν ὕλην* ἐτυμολογεῖ καὶ *καρδύλι* τὸ γράφει, τὸ δ' ἐπ' ἴσης λατινικὸν *μαρτῆλι* (=man-têle= χειρόπανον, χειρόμακτρον) ἴσως πάλιν ἐκ τῶν ἑλλην. *μάττειν τὴν ὕλην* συνθέτων *μαρτύλι* ἢ *μαρδύλι* τὸ ὀρθογραφεῖ. Τὸ δὲ ἰταλικὸν *βαπόρι* (vapore=ἀτμὸς καὶ ἀτμόπλοιον) κατὰ τὴν χυδαίαν προφορὰν *παμπόρι(or)* ὀρθογραφῶν ἐκ τοῦ *πάντας πορεύειν* ἐτυμολογεῖ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ματαιοσχολεῖ.

Ἓν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, ἂν ἐν μὲν τοῖς σχολείοις ὁ καιρὸς ὁ κατεσπαθώμενος εἰς ἀνωφελῆ ἐξαρίθμησιν σκοτεινῶν καὶ ἀβεβαίων ἐτυμολογιῶν μέλλει νὰ δαπανᾶται εἰς ὠφέλιμόν τι, οἱ διδάσκαλοι ἂς ἀποφασίσουν νὰ περικόψωσι τὰς ἐτυμολογικὰς ἐπιδείξεις ἐν μὴ δέοντι καὶ ἂς καθοδηγῶσι τὴν νεότητα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐγνωσμένων καὶ τῶν εὐαναγνώστων καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς ἀπεράντου ἑρμηνείας τῶν ἀμιμήτων καλλιτεχνημάτων τῆς περικαλλοῦς προγονικῆς κληρονομίας μόρφωσιν τῆς τε διανοίας καὶ τῆς καρδίας των· ἡ δὲ γλῶσσα ἂν μέλλει νὰ ῥυθμισθῇ κατά τινα ἀναλογίαν καὶ νὰ διαμορφωθῇ κατὰ τὸ νῦν ἐμβιοῦν αὐτῇ πνεῦμα, πρέπει νὰ παύσῃ ἐπὶ τέλους ὁ ἄκαιρος ζῆλος τοῦ ἄνω ποταμῶν χωρεῖν, τοῦ περιφρονεῖν τοὺς νεοπλάστους τύπους καὶ ἀντεισάγειν τοὺς ἀχρήστους παλαιούς· πρέπει νὰ παύσῃ ὁ τυχὼν νὰ τὴν ὑβρίζῃ καὶ νὰ τὴν ἀσχημίζῃ. Ἂς μὴ πετᾶται εἰς τὸ μέσον ὡς διορθωτὴς τῆς γλώσσης ὅ τε γραμματισμένος καὶ ὁ ἀγράμματος, ὅ τε ἔμπειρος ἀμφοτέρων, τῆς τ' ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας, καὶ ὁ ἄκροις χείλεσι καὶ μόλις γευσάμενος τοῦ ἀττικοῦ νάματος. Ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη ἐκεῖ καὶ μενέτω· ἂς μὴ περιεργάζηται ὑπὲρ τὰς δυνάμεις του.

M.

Βιογραφία

Ἰωάννου Κοντονῆ τοῦ Ζακυνθίου.

Ὁ Ἰωάννης Κοντονῆς ἐγεννήθη τὴν 2 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1723 ἐν Ζακύνθῳ, ἐξ εὐκαταστάτου οἰκογενείας τῆς τάξεως τῶν ἀστῶν, υἱὸς δευτερότοκος τοῦ Σταματίου Κοντονῆ καὶ τῆς νομίμου συζύγου αὐτοῦ Τζόϊας θυγατρὸς τοῦ Θεοδώρου Ῥουσμέλη, καὶ ἐβαπτίσθη τὴν 2 Φεβρουαρίου 1725 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων, ἀναδεχθεὶς ὑπὸ τοῦ Σταμάτη Μωραΐτη, καὶ ἔλαβε τὴν ἀγωγὴν, ἣν οἱ τότε καιροὶ ἐπρόσφεραν, μαθητεύσας παρὰ τῷ σοφῷ συμπατριώτῃ Ἀντωνίῳ τῷ Κατηφόρῳ. Ἀφ' οὗ δ' ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν, ἐπέμφθη παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς Πατάυϊον, ὅπου εἰς τὸ ἐκεῖ ἑλληνικὸν γυμνάσιον ἐξεπαιδεύθη πολλὰ καὶ διάφορα μαθήματα, ἐξόχως δὲ τὴν φιλοσοφίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ σπουδάξῃ, ὡς καὶ ἐσπούδαξε, τὴν ἰατρικήν. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα μὴ εὐαρεστούμενος εἰς ταύτην τὴν ἐπιστήμην διὰ τὸ ἀβέβαιον καὶ ἄστατον αὐτῆς (ὡς ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν του διευθυνομένην τότε πρὸς τὸν πατέρα του ἐκφράζεται), ἔκρινε τῇ συναινέσει τοῦ πατρὸς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ζάκυνθον. Διέτριψε λοιπὸν αὐτοῦ ἕως τὸν Μάϊον τοῦ 1741, καὶ ἔπειτα ἀπελθὼν εἰς Βενετίαν, ἵνα ἐπισκεφθῇ καὶ τὸ ἐκεῖ φλαγγινιανὸν σχολεῖον καὶ διατρίψας τέσσαρας μῆνας, τὸν ἀκόλουθον Ὀκτώβριον ἐπανῆλθεν εἰς Ζάκυνθον. Ὅσον δὲ καιρὸν ἔπρεπε νὰ καταναλώσῃ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς, ἐπειδὴ ἦτο φύσει φιλομαθὴς καὶ περίεργος, ἀπεφάσισε νὰ τὸν δαπανήσῃ περιερχόμενος τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν ἀποπλεύσας πάλιν ἐκ Ζακύνθου, ἀφίχθη εἰς διαφόρους τόπους, καὶ τέλος εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος, εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἀκαδημίαν. Ἐκεῖ σχολαρχοῦντος τοῦ ἐνδόξου Ζακυνθίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὴν θεολογίαν. Κατὰ δὲ τὸ 1746 ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς Ζάκυνθον. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ζῶν ἄγαμος, εὔπορος καὶ χωρὶς βιωτικὰς φροντίδας, καὶ βουλόμενος νὰ εὐεργετήσῃ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τὸ γένος ἡμῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ὑπερηγάπα ἐκ νεαρᾶς του ἡλικίας, καὶ ἐφιλοτιμεῖτο περὶ τῆς προόδου αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων του προκύπτει, ἐνησχολεῖτο ἀόκνως εἰς τὸ νὰ συνθέτῃ πολλὰ καὶ διάφορα συγγράμματα. Ἐκ τούτων εἶνε καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν, Νικολάου καὶ Διονυσίου ἀδελφῶν Μεταξᾶ Σαντορίνη ποτὲ Ἀγγέλου, συγγενῶν τοῦ μακαρίτου, κατεχόμενα, γεγραμμένα ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Κοντονῆ, ἄξια λόγου καὶ περισπούδαστα, σῶα καὶ τέλεια τὰ ἑξῆς:

Α'. Θεολογία συνοπτικὴ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἱερῶν Συνόδων συνερανισθεῖσα καὶ εἰς δύο μέρη τμηθεῖσα, ἔτι γε τῷ λόγῳ αὐξηθεῖσα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου περὶ πίστεως καὶ τῇ ἱστορίᾳ τῶν Αἱρέσεων κατὰ τὸν αὐτὸν Ἐπιφάνιον, μὲ λαμπρὸν πρόλογον πρὸς τοὺς ἐντευξομένους Χριστιανούς.

Β'. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν.

Γ'. Λογικὴ μὲ πρόλογον τοῖς ἐντευξομένοις.

Δ'. Philosophia Universa cum proœmio— λατινιστί.

Ε'. Astronomia breviter comprehensa libris duobus et Animadversiones in libros decem Aristotelis Ethicorum— λατινιστί.

Ϛ'. Λόγος εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σωφρόνιον τὸν Κουτούβαλην.

Ζ'. 1760 Μαΐου 20 Ἐκθεσιασμὸς εἰς τὸν Πανιερώτατον Σωφρόνιον τὸν Κουτούβαλην Ἀρχιεπίσκοπον Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης.

Η'. Λόγος εἰς τὴν μοναστικὴν πολιτείαν μὲ ἀφιέρωσιν εἰς τὰς μοναζούσας.

Θ'. Λόγος εἰς τρία μέρη, εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ι'. Τέσσαρες λόγοι εἰς τὰς τέσσαρας Κυριακὰς τῶν Χριστουγεννῶν.
ΙΑ'. Λόγος κατὰ πορνείας.
ΙΒ'. Περὶ ἀποδόσεως τῶν ἀδίκων πραγμάτων.
ΙΓ'. Περὶ Χριστιανισμοῦ.
ΙΔ'. Περὶ ἐπιστροφῆς τῶν Ἐθνῶν.
ΙΕ'. Τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ.
Ις'. Λόγος περὶ θείας Προνοίας.
ΙΖ'. Λόγος εἰς ἀνομβρίαν.
ΙΗ'. Ἐπιγράμματα δύο, τὸ μὲν τῷ Ζακυνθίῳ Ἀρχιπρεσβυτέρῳ Λογοθέτῃ, τὸ δὲ τῷ Ἐνετῷ Ἡγεμόνι Φραγκίσκῳ Λαυρεδανῷ.
ΙΘ'. Περὶ ῥητορικῆς, τοῖς ἐντευξομένοις, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἐθνικὰ τοῦ Κοντονῆ φρονήματα.
Κ'. Λόγος εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον Ἀντώνιον Κατήφορον, προφωνηθεὶς τῷ σοφωτάτῳ Ζακυνθίῳ Εὐγενίῳ Βαυλγάρει, διδασκάλῳ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ἐν τῇ τοῦ Ἄθω Οἰκουμενικῇ Ἀκαδημίᾳ τὸ ἔτος ᾳψνζ'. Μαιμακτηριῶνος τετάρτῃ ἱσταμένου.
ΚΑ'. Ἕτερον χειρόγραφον ὀγκῶδες εἰς βιβλίον ἕν, διαλαμβάνον διάφορα ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ ἀπανθίσματα ὑπ' αὐτοῦ συλλεχθέντα ἐξ ἄλλων συγγραφέων :

1. Rhetorica ex Decolumna et aliis decerpta.
2. De arte poetica.
3. Compendiosa Logica ex Facciolati desumpta.
4. Philosophia universa.
5. Nonnulla ex Purchotio de elementari regione ac de meteoris.
6. Nonnulla ex Cordoso de coelo et mundo.
7. Quaedam notatu digna seu metaphysicae Purchotii compendium.
8. Axiomata.

9. Αἱ ἀγωγαὶ τῶν φιλοσόφων κατὰ Ἐπιφάνιον.
10. Medulla theologica ex sacris scripturis, conciliorum pontificumque decretis, et sanctorum patrum ac doctorum placitis expressa.
11. Σύλλογος ἐκ τῶν Ἐπιφανίου κατὰ τῶν 80 αἱρέσεων.
12. Σύντομος ἀληθὴς λόγος τοῦ αὐτοῦ Ἐπιφανίου περὶ πίστεως τῆς Καθολικῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.
13. Dissertatio de jure naturali generatim ad illustrationem Samuelis Pofendorfii.

Πρὸς τούτοις ἐγίνωσκε καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ὡς δῆλον ἔκ τινων ἐπιστολῶν του γεγραμμένων γαλλιστί.

Δέκα ἔτη πρὶν συντάξῃ τὸν λόγον του τὸν εἰς τὴν μοναστικὴν πολιτείαν, ὡς ἐν τῇ ἀφιερώσει τοῦ αὐτοῦ λόγου πρὸς τὰς μοναζούσας τῆς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ζακύνθου Μονῆς, ἣν ἐπετρόπευεν, ἀναφέρει, ἔλαβεν ἀπὸ τὴν «Ἐλλαμπροτάτην Πολιτείαν μὲ ξεχωριστὸν τρόπον τιμώμενος τὸν τίτλον τοῦ Εὐγενοῦς».

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἐνασχολούμενος διήγαγε τὸν βίον τιμίως καὶ ἐναρέτως, ἐτελεύτησε δὲ προώρως τῇ 3 Μαρτίου 1762 ἤτοι ἐτῶν 38 περίπου καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων τῆς πόλεως Ζακύνθου.

Δέχθητε, φίλοι ὁμογενεῖς, εὐμενῶς τὴν βιογραφίαν ταύτην, μακαρίζοντες τὸν πολυμαθῆ Κοντονῆν τὸν προσενεγκόντα τῇ πατρίδι τὰ ἐπωφελῆ πονήματά του καὶ διὰ τούτων τιμήσαντα αὐτήν.

Ἐν Ζακύνθῳ τὴν 30 *Ἰουνίου* 1861.

Νικόλαος Μεταξᾶς Σαντορίνης ποτὲ Ἀγγέλου.

—ooo—

Σημείωσις. Τὰ πλείονα τῶν συγγραμμάτων τούτων ἐθεωρήθησαν ὑπὸ δοκίμων ἑλληνιστῶν καὶ λατινιστῶν καὶ ἀξιωτάτων θεολόγων, καὶ ἐπῃνέθησαν οὐ μόνον διὰ τὸ σπουδαῖον, χρή-

σιμον καὶ πλήρες τῆς ἐπιστήμης, δι' ἣν συνετέθησαν, ἀλλὰ καὶ ὡς καλὰ ὑποδείγματα καθαρωτάτου ἑλληνισμοῦ καὶ λατινισμοῦ. Ἓν δὲ αὐτῶν, τὸ ἐγκώμιον τοῦ σοφοῦ Κατηφόρου μετὰ τῆς ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν σοφὸν Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν, δημοσιεύω διὰ τοῦ Φιλίστορος.

Π. ΧΙΩΤΗΣ.

Περί τινων σχολείων.

Παρῆλθεν, ὡς φαίνεται, ἡ πρὸ πολλοῦ μεταξὺ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων εὐγενὴς ἐκείνη ἁμιλλα, τίς πρώτη νὰ συστήσῃ σχολεῖα καὶ καταστήσῃ αὐτὰ τελειότερα πρὸς γραμμάτωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ δημοσιογραφία ἤδη δὲν λαμβάνει συχνὰ ἀφορμὴν ν' ἀναφέρῃ μετ' ἐγκωμίων ἱδρυτὰς σχολείων, εὐεργέτας κοινοτήτων, φιλομούσους ἐφόρους καὶ φιλομαθεῖς κοινότητας, ὡς ἄλλοτε.

Τώρα (*) εἴτε διότι πολλαχοῦ ἐσυστήθησαν τοιαῦτα, ὅπου ἦτο χρεία, εἴτε διότι ἔπαυσαν ἴσως νὰ θεωρῶνται πλέον ἡ κολυμβήθρα τῆς ἀναγεννήσεώς μας, εἴτε καὶ διότι τὰ ἔργα τῆς συνειδήσεως χρείαν ἐπαίνων δὲν ἔχουσιν, αὐτὰ δὲ, δηλονότι ἡ σύστασις σχολείων καὶ ἡ τῶν γραμμάτων καλλιέργεια, μετέβησαν πλέον εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους, καὶ μετεβλήθησαν εἰς σάρκα καὶ αἷμα τῆς τοῦ ἔθνους ζωῆς, ἔπαυσαν πλέον καὶ τοῦ νὰ ἦνε θέμα λόγων, καὶ κατήντησε μόνον ἀρχομένου τοῦ θέρους ἑκάστου ἔτους ν' ἀκούῃ τις στερεοτύπους τινὰς φράσεις περὶ γενομένων ἐξετάσεων καὶ προόδων σχολείων τινῶν.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ἐπιεικῶς ὡς ἑξῆς,

(*) Ὁ λόγος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα.

ὅτι ἐπειδὴ ἅπαξ, ὡς προείπομεν, καθηγιάσθησαν τὰ σχολεῖα ἐνώπιον τοῦ ἔθνους, ἀφυπνίσαντος μετὰ πολλῶν αἰώνων λήθαργον, καὶ ἐθεωρήθησαν ἀπαραίτητος πάσης πόλεως δαπάνη, δὲν ἦτο πλέον ἀναγκαῖος ὁ περὶ τούτων λόγος.

Τὴν ἐξήγησιν ταύτην, εἰ καὶ μὴ μόνην δυνατὴν, ἀποδέχομαι καὶ ἐγὼ εὐχαρίστως· ἀλλ' ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ τώρα περὶ τοῦ *ποσοῦ* μᾶλλον τῶν σχολείων νὰ γίνηται λόγος, νὰ ζητῆται τώρα ὁποῖον πρέπει νὰ ἦνε τὸ σχολεῖον τοῦ λαοῦ, ὁποῖον τὸ ἀνώτερον σχολεῖον, ποῖοι οἱ διδάσκαλοι, τίνα καὶ πῶς νὰ διδάσκωνται, ποίαν νὰ ἔχωσι τάξιν, ποίαν οἰκονομίαν, ἐν τίνι πνεύματι καὶ πῶς νὰ συνδέωνται μὲ τῆς κοινότητος τὴν ζωὴν καὶ πῶς νὰ διαπρέπωσιν ὡς τόποι φανοὶ τοῦ μέλλοντος εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀντὶ νὰ κηρύττωνται ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ποῦ καὶ πόσα ἐσυστήθησαν καὶ θὰ συστηθῶσι σχολεῖα.

Ἀλλὰ δυσχερῶς οὐδὲ τοιοῦτος ἀκούεται λόγος· καὶ φόβος πολὺς μὴ ἀπερροφήθησαν καὶ ταῦτα τὰ σωσικὰ καθιδρύματα ὑπὸ τοῦ ὀλεθρίου μηχανισμοῦ, ὅστις ἀπὸ αἰώνων ἤδη πολλῶν ἀποστέωσεν ἐν πολλοῖς τὴν ζωήν μας, καὶ ἐξ οὗ διὰ τοσούτων ἐξορκισμῶν ἐζητήσαμεν τέλος ν' ἀπαλλαχθῶμεν· ἀλλὰ φαίνεται δὲν ἦλθεν ἀκόμα ἡ ὥρα. Ὅτι δὲ ὁ μηχανισμὸς εἶνε ἐπικίνδυνος ὕφαλος καὶ διὰ τὰ σχολεῖα, τίς ἀγνοεῖ, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ζωὴν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κέντρον αὐτὸ τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὴν ἱερὰν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν ἐδυνήθη ὁ μηχανισμὸς νὰ καταστήσῃ πολλάκις νεκρὸν γράμμα;

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφήσωμεν κατὰ τὸ παρόν· σπεύσωμεν δὲ ν' ἀναγγείλωμεν ἐν τῇ φαινομένῃ ταύτῃ τοῦ ἔθνους ἀκινησίᾳ τὴν περὶ τὰ σχολεῖα ζωὴν ἐν Κυδωνίαις, αἳ καὶ ἄλλοτε ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις τοῖς οὐ πολὺ ὄπισθεν ἡμῶν κειμένοις μεταξὺ τῶν πρώτων ἐκινήθησαν εἰς τὰ γράμματα.

Τὸ κοινὸν τῶν Κυδωνιῶν ἀναμιμνησκόμενον πρὸ ἐτῶν ὀλίγων τὴν προτέραν του περὶ τὰ σχολεῖα εὔκλειαν, προὐθυμήθη ν' ἀ-

νεγείρη πάλιν αὐτά· καὶ νῦν ἔχουσιν ἐκτὸς τριῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ σχολείου κορασίων καὶ ἀνώτερον ἑλληνικὸν σχολεῖον, διευθυνόμενον μετὰ πολλοῦ ζήλου ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου καθηγητοῦ Λ. Τόμπρα μὲ πέντε τάξεις καὶ ἓξ διδασκάλους καὶ μαθητὰς περὶ τοὺς 106, προωρισμένον προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ ἐπαυξηθῇ καὶ ἀνυψωθῇ εἰς πλήρες γυμνάσιον.

Τὸ σχολεῖον τοῦτο εὐρύχωρον ἱκανῶς καὶ εὐάερον ᾠκοδόμηται μὲν δκπάνῃ τοῦ προϋχοντος τῶν Κυδωνιῶν Δημητρίου Χ. Ἀθανασίου, ἀνδρὸς φιλοκάλου καὶ ἄριστα εἰδότος νὰ κάμνῃ χρῆσιν τοῦ πλούτου του, ἐφορεύεται δὲ ὑπὸ δωδεκαμελοῦς φιλοτίμου καὶ ἀόκνου ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ εὐεργέτου τῆς κοινότητος, τοῦ Δημητρίου Χ. Ἀθανασίου. Διδάσκονται ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ παρὸν μὲν μαθήματα γενικά, οἷα συνειθίζονται καὶ παρ' ἡμῖν, σκοπὸς δὲ ὑπάρχει νὰ προστεθῶσι καὶ εἰδικὰ ὅλως μαθήματα καὶ πρακτικὰ διὰ τὸν τόπον, οἷον ἐμπορικὰ καὶ γεωργικά· διότι μάλιστα περὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἰδίως τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐλαιῶν καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων ἐπιμελοῦνται οἱ κάτοικοι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ ἐστάλησαν ἤδη ἐνταῦθα τρεῖς νέοι ὑπότροφοι τοῦ Δημητρίου Χ. Ἀθανασίου, ἵνα ὁ μὲν σπουδάσῃ τὴν φιλολογίαν, ὁ δὲ τὰ μαθηματικοφυσικά, ὁ δὲ τὸ δίκαιον καὶ ἰδίᾳ τὸ ἐμπορικόν. Οἱ δὲ νέοι οὗτοι ἀποπερατώσαντες τὰς σπουδάς των θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ γυμνασίου, οὗπερ εὐχόμεθα ἐξ ὅλης καρδίας τὴν ἐδραίωσιν καὶ πρόοδον.

Τοιαῦτα λοιπὸν πράττουσι καὶ τοσαῦτα μελετῶσι καλὰ οἱ ἀγαθοὶ καὶ ἀξιέπαινοι Κυδωνιῆς καὶ ὁ προάρχων τῶν ἔργων τούτων Δημήτριος Χ. Ἀθανασίου.

Πέραν ὅμως οἱ εὐφυεῖς Λέσβιοι παθόντες ὑπὸ τοῦ τότε ἐπιπεσόντος χειμῶνος δὲν διανοοῦνται, ὡς φαίνεται, ν' ἀνυψώσωσιν εἰς γυμνάσιον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ καταστήσωσι τελειότερον ὅπερ διατηροῦσιν ἑλληνικὸν σχολεῖον, ταπεινῶν σχολαρχούμενον

ἀξίως ὑπὸ τοῦ Γ. Α. Ἀριστείδου. Περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὁμήρου δὲν κάμνομεν λόγον, διότι ἐκεῖ σχολεῖα δημόσιά τε καὶ ἰδιωτικὰ δὲν λείπουσιν· οὐδὲ περὶ τῆς παιπαλοέσσης Χίου, διότι οἱ Χῖοι δὲν οἰκοῦσιν ἐν Χίῳ, καὶ τέλος πάντων τὸ ὑπάρχον ἐβελτιώθη ἀπὸ δύω ἤδη ἐτῶν σχολαρχούμενον ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου καὶ εὐφυοῦς Κ.Σ. Κόντου· οὐδὲ περὶ τῆς εὐφυῶς κειμένης ἐν Εὐξείνῳ Πόντῳ φιλομούσου Τραπεζοῦντος, τοῦ ἑτέρου ὀφθαλμοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, λέγομέν τι, διότι ἐκεῖ ἐρίζουσι πολλὰ ἤδη ἔτη μεταξύ των οἱ πολῖται περὶ τοῦ πρακτέου· ὥστε ἂν καὶ ἔχουσι σχολεῖον ἑλληνικὸν καὶ τρία δημοτικὰ καὶ ἕνα τῶν κορασίων καὶ ἐδκπάνησαν καὶ δαπανῶσι πολλά, δὲν ἐδυνήθησαν ἀκόμα νὰ βελτιώσωσι τὸ ὑπάρχον ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ καταστήσωσι συμπαγές.

Περὶ δὲ Σάμου μανθάνομεν πολλὰ καὶ καλά, ἀλλὰ μὴ γνωρίζοντες ἀκριβέστερον τὰ πράγματα, ἀναβάλλομεν εἰς ὕστερον. Ἀλλ' ἀντίπεραν πρὸς βορέαν ἄνεμον στρέφοντες τὸ βλέμμα εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, τῶν Ἀτλάντων τούτων τοῦ ἑλληνισμοῦ, λυπούμεθα οὐδὲν γυμνάσιον εὑρίσκοντες οὐδὲ σχολεῖον λόγου ἄξιον οὔτε ἐν Θεσσαλονίκῃ οὔτε ἐν Βιτωλίοις οὔτε ἀλλοῦ· διότι τὸ νεωστὶ ἐν Σέρραις καλῶς συγκροτηθὲν καὶ ἐπαξίως ὑπὸ τοῦ εὐπαιδεύτου καθηγητοῦ Ἰ. Πανταζίδου διευθυνόμενον μὲ θλίψιν πολλὴν τῆς καρδίας ἠκούσαμεν ὅτι διελύθη ἢ μᾶλλον περιωρίσθη εἰς ταπεινότερον. Πῶς οἱ μεγάθυμοι Μακεδόνες τόσην πτῶχειαν ἀνέχονται γραμμάτων! τοῦτο πολὺ ἄπορον, ἐκτὸς ἂν οἱ Μακεδόνες λείπωσιν εἰς ἐκστρατείαν μετ' ἄλλου Ἀλεξάνδρου. Ξ.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

ἐκ τῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀνασκαφῶν, τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη.

Ἀγαθῇ (τύχῃ.
Ἐπὶ νίκῃ τῶν θειοτάτων αὐτο(κρατόρων . . .
σεβαστῶν Ἀρμενιακῶν Παρθικ(ῶν . . .
Φαληρέως ὁ κοσμητὴς τῶν ἐφή(βων . . .
Ἀττικὸς Ἀζηνιεὺς ἀνέγραψεν το(ὺς . .
πρώτους λευκοφορήσαντας διατ . . .
τοῦ κρατίστου ἀρχιερέως Τιβ. Κλ. Ἡρώ(δου . . . . ἠρώτησεν ὁ πρόεδρος ὅτῳ δοκεῖ λευκο(φορ . . . τοὺς ἐφήβους.
ἡμέρας ἐν ᾗ πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα ησ . . .
μη'οὐδεὶς ἐπῆρεν' Ἡρώδης εἶπεν· ὦ (Ἀθηναῖοι, ἐμοῦ παράτος χλαδῶν λευκῶν οὐκ ἀπορήσετε. [μύ-
κοσμητὴς ἐφήβων Λ. Κορνήλιος . .
ἀντικοσμητὴς Μόσχος Ἑρμέρωτος . .
παιδοτριβοῦντος Ἀβασκάντου (τοῦ Εὐρώπου Κησωφρο(νιστ)αί·
Αἴλ. Παίων Παλληνεὺς
Δημήτριος, Χολλείδης
Θεόδωρος, Στειριεὺς
Λέων Μιλίχου Βησαιεὺς
Ἀμάραντος Σωτηρίχου Φαλη-
Ἡρακλέων, Φλυεὺς
ὑποσωφρονισταί·
Κλ. Σωκράτης Μαραθώνιος
Ἀφροδίσιος, Ἀθμονεὺς
Κλ. Νικόστρατος
Εὐσχήμων ΕΙ . . [τοιείας
Νίκων Σατύρο(υ . .
Δημήτριος Ε
Ἀττικὸς Γαργ(ήττιος
Ἀλκαμένης . .
Ἄνθιμος Ἀφρ(οδ . .
Μαρκιανὸς Ζ . .
Πανδει(ονίδος
Φλ. Μένανδ(ρος
Θεόδωρος ΣΙ . .
Πολυδεύκης . .

Μίλιχος, Βησαιεὺς
Σωτήριχος, Φαληρεὺς
Ἰ)σίδοτος, Σουνιεὺς
ἡγεμὼν
. . . . ονος, Πειραιεὺς
. . . ὁ)πλομάχος
. . . . . ς Διομήδους Παλ-
γραμμα)τεὺς καὶ ὑπογραμ-
. . καὶ Ἡρακλέων Τι-
. . Θορίκιος
. . ος
. . λος
. . ηφ-
Τύραννος Σωσ . .
Λεωντί(δος
Δημήτριος, . .
Κλ. Θεμίσων . .
Εἰρηναῖος, . .
Εἰρηναῖος Μ . .
Φιλοκράτης, . .
Διοκλῆς Ἀττικ(οῦ
Εὐτυχίδης Ἀττικ(οῦ
Ὀνήσιμος Εὐ . .
Τύραννος ΠΙ . .
Ζώσιμος, ἐξ Ο(ἴου
Μεγιστόδωρο(ς . .
Ἐπάγαθος Θαλ . .
Πρωτογένης, . .
Δωσίθεος Μεν . .
Ἕλενος Διονυ . .
Ζώ)σιμος Μενα . .
. . . . . ος Μυρω(ν . .
. . . .

Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἐν ᾗ κατὰ λίαν περίεργον τρόπον γίνεται μνεία μιᾶς τῶν πολλῶν εὐεργετικῶν πράξεων τοῦ μεγαλοπλούτου ἐκείνου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, δὲν ἠθέλαμεν νὰ δημοσιεύσωμεν οὕτω κολοβήν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἕνα μῆνα ἀναζητήσαντες ἐν τοῖς πολλοῖς ἐνεπιγράφοις τεμαχίοις, δὲν εὕρομεν τὰ ἀναπληροῦντα αὐτήν, τὴν ἐκδίδομεν οὕτω. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο τεμαχίων λίθου Πεντελησίου. Τὸ ἥμισυ τοῦ πλάτους της, ὡς ἐμφαίνει τὸ ἄνωθεν ἀέτωμα, λείπει, ἱκανὸν δὲ καὶ τοῦ ὕψους. Τοῦ νῦν ἐκδιδομένου μέρους τὸ ὅλον ὕψος εἶναι 0,75, πλάτος 0,33, πάχος 0,06. Τὸ προσγραφόμενον τῆς δοτικῆς ἰῶτα εἶναι μόνον ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ. Τοῦ δεκάτου τετάρτου στίχου τὰ γράμματα εἶναι μόνα ἐρυθροβαφῆ, πρὸς τιμὴν τοῦ γεραροῦ Ἀβα-

σκάντου, τοῦ καὶ ἐν ἄλλαις συγχρόνοις στήλαις οὕτω τιμωμένου ἐξαιρετικῶς. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης βεβαιοῦνται τὰ ἑξῆς παρὰ Φιλοστράτῳ λεγόμενα ἐν βίῳ Ἡρώδου, κεφ. Ε΄: μετεκόσμησε δὲ καὶ τοὺς Ἀθηναίων ἐφήβους εἰς τὸ νῦν σχῆμα χλαμύδας πρώτους ἀμφιέσας λευκάς, τέως γὰρ δὴ μελαίνας ἐνημμένοι τὰς ἐκκλησίας περιεκάθηντο καὶ τὰς πομπὰς ἔπεμπον, πενθούντων δημοσίᾳ τῶν Ἀθηναίων τὸν κήρυκα τὸν Κοπρέα ὃν αὐτοὶ ἀπέκτειναν, τοὺς Ἡρακλείδας τοῦ βωμοῦ ἀποσπῶντα.

Πόσα τοιαῦτα τῶν συγγραφέων χωρία λαμβάνουσιν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν φῶς, καὶ τἀνάπαλιν πόσαι ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν σωζομένων βιβλίων τῶν συγγραφέων ἑρμηνεύονται! Καὶ τοῦτο μὲν τὸ δεύτερον, ἡ βοηθείᾳ τῶν βιβλίων ἑρμηνεία τῶν ἐπιγραφῶν ἀσκεῖται ἐπιτυχῶς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου. Ποθοῦμεν δὲ ἡμεῖς νὰ ἔλθῃ ταχέως καὶ ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, καθ' ὃν εἰς τὰς καλὰς τῶν συγγραφέων ἐκδόσεις θὰ συμπεριληφθῶσιν εὐσυνειδήτως αἱ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν πληροφορίαι, αἱ συντελοῦσαι εἰς ἑρμηνείαν ἢ καὶ ἁπλῆν βεβαίωσιν τῶν κειμένων. Τοῦτο δὲ ποθοῦμεν ὡς τάχιστα νὰ γίνῃ ἐν τῷ Θουκυδίδῃ καὶ τῷ Δημοσθένει καὶ τῷ Ἡροδότῳ, διότι εἰς τούτους εἶναι ἤδη πολλὴ καὶ καλὴ τοιαύτη ὕλη ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐγνωσμένη. Ὅταν δὲ τοῦτο γίνῃ, τότε δὲν θὰ θεωρῶνται πλέον ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὡς *ξένα παραμύθια* αἱ ἐπὶ λίθων ἐπιγραφαὶ καὶ ὡς προσήκουσαι μόνοις τοῖς εἰδικῶς λεγομένοις ἀρχαιολόγοις. Θὰ ἔλθωσι τότε εἰς στενὴν σχέσιν τὰ χαρτία μὲ τὰ λιθάρια ἐπ' ὠφελείᾳ μεγίστῃ τῆς ὅλης φιλολογίας καὶ ἱστορίας. Καὶ γλωσσικὰ πολλὰ θὰ διασαφηθῶσι κάλλιον καὶ πραγματικὰ τοῦ ἀρχαίου βίου ἔτι πλειότερα. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τὸ παρ' ἡμῶν παθούμενον ἵνα γίνῃ τάχιον, ἀπαιτεῖται νὰ προαγηθῇ ἓν ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἤδη πρόπαλαι διακαῶς ἐπιθυμοῦμεν καὶ εὐχόμεθα, καί που ἴσως καὶ ἐξεφράσαμεν δημοσίᾳ τὴν εὐχὴν ἡμῶν, ἡ διὰ μικρῶν, λέγομεν, γραμμάτων τῆς τροχάδην γραφῆς ἐκτύπωσις πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν εἰς τόμους δύω ἢ τρεῖς μετρίου ὄγκου, ἔστω καὶ ἄνευ σημειώσεων, ἵνα πάντες οἱ φιλολογοῦντες

ἀποκτῶσιν ὡς εὔωνον τὴν συλλογήν· καὶ τότε τὰ πολλὰ τῶν πολλῶν ἀναγνωστῶν ὄμματα θ' ἀνακαλύπτωσιν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ὡς πλεῖστα ἑρμηνευτικὰ τῶν κειμένων τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις, ἐν ᾧ τώρα ἀριστοκρατικόν τι χρῆμα εἶναι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὀλίγοι οἱ εὐδαίμονες οἱ ἐν αὐταῖς ἐντρυφῶντες, οἵτινες πολλὰς καὶ σημαντικὰς γνώσεις ἐξ αὐτῶν καρποῦνται, καὶ ἀναγινώσκοντες τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς τοὺς ἀναγινώσκουσι μὲ διόπτρας τοιαύτας, οἵας δὲν ἔχει τὸ λοιπὸν σμῆνος τῶν φιλολόγων, τῶν ὡς τὰ πολλὰ ὄχι πλουσίων. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ὀλίγοι δὲν συμπίπτει πάντοτε, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σπανιάκις συμπίπτει νὰ γίνωνται καὶ ἐκδόται ἢ σχολιασταὶ συγγραφέων, καὶ οὕτω καταντῶσι νὰ ἔχωσι σχεδὸν μόνον δι' ἑαυτοὺς ἀποτεθησαυρισμένας τὰς πολυειδεῖς γνώσεις των. Ὅλως δὲ ἄλλην μορφὴν θὰ λάβωσι τὰ φιλολογικά, ἂν πραγματοποιηθῇ ἡ νῦν προτεινομένη ἐπιχείρησις, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν μετρίως δύσκολον, οὐχὶ ἀδύνατον, καὶ λίαν ἐπικερδῆ εἰς τὸν ἐπιχειρήσοντα. Χρεία ὅμως βέβαια προκαταβολῆς τινος κεφαλαίων εἶναι. Ὅθεν πλουσίός τις ἰδιώτης πρέπει ἢ Κυβέρνησις νὰ φιλοτιμηθῇ ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον. Μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν προσήκει ἡ φιλοτιμία αὕτη. Εἴθε νὰ εἰσακουσθῶμεν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1861.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ.

Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις.

1. Τὸ Μουσεῖον τῆς ἐνταῦθα ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ἀπέκτησε κατ' αὐτὰς καὶ ἄλλα ἀξιοσπούδαστα ἀρχαῖα καὶ δὴ καὶ χαλκᾶ δύω σωμάτια, τὰ ὁποῖα κρίνομεν καλὸν νὰ περιγράψωμεν ἐφεξῆς, καθ' ὅσον μάλιστα ἀγνοοῦμεν, ἂν τοιαῦτα εὑρέθησαν ἄλλοτε καὶ διατηροῦνται ἢ οὐ ἐν τοῖς πλουσίοις τῆς Εὐρώπης Μουσείοις. Εἶναι τὰ χαλκᾶ ταῦτα σωμάτια ἐν σχήματι δισκαρίου μὲ ἄξονα ἐν τῷ μέσῳ μετρίως ἐξέχοντα ἑκατέρωθεν. Ἀμφότερα δὲ ἔχουσιν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ἐπιφανειῶν ἐγγεγραμμένον τὸ « ψῆφος δημοσία » γράμμασι τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων. Καὶ τοῦ ἑνὸς μὲν, τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι εὑρέθη ἐν Σύρῳ, ὁ ἄξων εἶναι στερεὸς, τοῦ δὲ ἑτέρου, τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι εὑρέθη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰς σκαφὰς, τὰς γενομένας πρό τινος χρόνου περὶ τὴν ἁγίαν Τριάδα, ὁ ἄξων εἶναι τετρυπημένος. Προσέτι δὲ τὸ ἐκ Σύρου σωμάτιον ἔχει ἐν Κ ἔντυπον ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ δίσκου, τὸ δὲ ἐξ Ἀθηνῶν ἔχει ὁμοίως ἔντυπον ἓν γράμμα, ἀλλ' ἄλλο, τὸ Γ. Ἡ διάμετρος τῶν δίσκων εἶναι ὡς ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ταλήρου, καὶ τὸ πάχος ἀνάλογον. Τινὲς τῶν πρώτως ἰδόντων τὰ ἀξιοπερίεργα ταῦτα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἂν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ των ἦτο λίαν σαφὴς, ὅμως εἰς τὸ παράξενόν των σχῆμα μᾶλλον ἀφορῶντες, ἐξέλαβον αὐτὰ ὡς πώματα ψηφοδόχου κάλπης, ἄλλοι δὲ ἐπέσχον τὴν γνώμην των, ἕως οὗ, χάρις τῇ εὐτυχεῖ μνήμῃ τοῦ κυρίου Βάξμουθ, ἐγνώσθη ὅτι ἦσαν αὐτόχρημα ψῆφοι, ἐν χρήσει εἰς τὰς ψηφηφορίας τοῦ Ἀθήνησι δικαστηρίου τῆς Ἡλιαίας. Ἐν πρώτοις ὁ Ἀριστοτέλης (παρ' Ἁρποκρατίωνι ἐν λ. τετρυπημένη) εἶπεν ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ· ψῆφοι δέ εἰσι χαλκαῖ, αὐλίσκον ἔχουσαι ἐν τῷ μέσῳ, αἱ μὲν ἡμίσειαι τετρυπημέναι, αἱ δὲ ἡμίσειαι πλήρεις κτλ. Τὴν δὲ χρῆσιν αὐτῶν σαφῶς ἐμφαίνει ὁ Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου § 19 λέγων· « εἰ ὁ κῆρυξ ἐπηρώτα ὑμᾶς τὸ ἐκ τοῦ νόμου κήρυγμα· τῶν ψήφων ἡ τετρυπημένη, ὅτῳ δοκεῖ πεπορνεῦσθαι Τίμαρχον, ἡ δὲ πλήρης, ὅτῳ μή, τί ἂν ἐψηφίσασθε ; ἀκριβῶς οἶδ' ὅτι κατέγνωτ' ἂν αὐτοῦ », ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδιαίτατον ὄνομά των εὑρίσκεται ἐν τῷ Πολυδεύκει (8,17) λέγοντι· καὶ *σπόνδυλοι* δὲ ἐκαλοῦντο αἱ ψῆφοι αἱ δικαστικαὶ, χαλκοῦ πεποιημέναι. Καὶ τῷ ὄντι κατὰ τὸ σχῆμά των ὁμοιάζουσιν ἱκανῶς τὰ καὶ πάλαι καὶ νῦν ἐν χρήσει σφονδύλια τῶν ἀδραχτίων. Ὅθεν ὄχι καλῶς, νομίζομεν, ἓν τισι τῶν παρὰ Γερμανοῖς ἀρχαιολογικῶν βιβλίων τὸ σπόνδυλοι μεταφράζεται διὰ τοῦ metallene Kugeln, μετάλλιναι σφαῖραι. Τέλος εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας ἁρμόζουσι καὶ τὰ ἔντυπα γράμματα τὸ Γ καὶ τὸ Κ, ἀφ' οὗ γνωρίζομεν, ὅτι εἰς δέκα τμήματα, σημειούμενα διὰ τῶν γραμμάτων Α ἕως Κ, ἐχωρίζοντο οἱ Ἡλιασταί. Τὸ μόνον ἡμῖν σκοτεινὸν μένον εἶναι τὸ πῶς τοιούτου δυσχρήστου ὁπωσοῦν σχήματος σκευάρια ἐνεβάλλοντο εἰς τὴν κάλπην ἢ τὸν καδίσκον, ὅστις εἶχεν, ὡς λέγουσιν οἱ ἀρχαῖοι, ἄνωθεν κημόν τινα πλεκτὸν καὶ σχήματος χωνοειδοῦς, δι' οὗ ἔπρεπε νὰ διέλθωσιν. Ἀλλ' οὔτε πάντα τὰ τοῦ ἀρχαίου βίου δυνάμεθα νὰ μάθωμεν, οὔτε εἶναι ἴσως ἀνάγκη μέχρι τῶν μικροτάτων λεπτομερειῶν νὰ τὰ πολυπραγμονῶμεν. Ἐνθυμητέον δὲ, ὅτι πολλαί τινες καὶ τούτων τῶν λεπτομερειῶν διασαφοῦνται ἀπονώτερον, ὅταν τὰ περισωθέντα τῆς ἀρχαιότητος μνημεῖα οὐχὶ μόνον λόγῳ περιγράφωνται, ἀλλὰ καὶ ἀπεικονίζωνται ὡς ἔχουσι σχήματος. Τοῦτο τὸ σχῆμα βλέποντες πολλῶν ὀφθαλμοὶ ἐξευρίσκουσί τι πλέον τῆς σημασίας του παρ' ὅσον ἤθελε νοήσει ὁ εἷς, ὁ περιγράψας αὐτὸ ἢ ἀπεικονίσας. Ὅθεν κατανοεῖται καὶ ἡ πολλὴ χρησιμότης τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐφημερίδων μὲ ἐχνογραφήματα. Καὶ τοιαύτην περιμένομεν νὰ ἴδωμέν ποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι, καὶ εὐχόμεθα νὰ μὴ ἀργήσῃ πολὺ τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ τούτου παρατηρήσεις τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συσταθείσης ἤδη

πρὸ μηνῶν ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ὑνκάμει τοῦ ἀπὸ Μαρτίου Βασιλικοῦ διατάγματος.

2. Ἡ σκαφὴ ἡ παρὰ τὸ Ἀθήνησιν Ὀλυμπίειον προχωρήσασα κατ' αὐτὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀναφανέντος κυκλοτεροῦς τείχους, ὅπως ηὐχήθημεν ἐν τῷ 16 τεύχει τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἐνέδειξεν ἐφ' ἱκανὸν μῆκος τὴν βόρειον τοῦ τετραγώνου περιβόλου πλευράν, ἥτις, καθ' ὅσον διεσώθη, ὀλίγον ἐξέχουσα τοῦ ἐδάφους, εἶναι κατεσκευασμένη καὶ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας τρεῖς πλευράς, δηλ. μὲ ἀντηρίδας πρὸς τὰ ἔξω. Ὅταν ἡ σκαφὴ τελειώσῃ, ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἐχνογραφηθῇ προσηκόντως πᾶν ὅ,τι ἐν αὐτῇ ἐφάνη, ἵνα διορθωθῶσιν οὕτω τὰ σχέδια τῶν προτέρων τοπογράφων, οἵτινες ἐξ ἀνάγκης εἰς εἰκοτολογίας ἐτρέποντο, ἀφ' οὗ τόσον ὑψωμένα ἦσαν ἐνταῦθα τὰ πρόσθετα χώματα καὶ τὸ πᾶν κατασκέπαζαν, ἰδίως δὲ τὴν σχέσιν τῆς τοῦ Ἁδριανοῦ ἀψῖδος πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ περιβόλου ἐσκότιζαν, ἥτις τώρα, καὶ οὔπω τελεσθέντος τοῦ ἔργου τῆς σκαφῆς, ἱκανῶς ἐφωτίσθη.

3. Ἐν Μήλῳ ἐν τῇ θέσει Τρεμιτθίᾳ πρὸς τῷ ἐκεῖ ἀρχαίῳ θεάτρῳ γινομένης σκαφῆς παρ' ἰδιωτῶν ἀνευρέθη ἐσχάτως ἔδαφος ψηφιδόστρωτον τὴν ἔκτασιν ὡς λέγεται, περὶ τὰ 40 μέτρα, καὶ τοῖχός τις ἐκ μεγάλων τετραγώνων λίθων μὲ μίαν θύραν καὶ τὸ κυριώτερον διάφορα ἐκ μαρμάρου γλυπτὰ καὶ ἄμα ἐνεπίγραφα ἔργα, τῆς Ῥωμαϊκῆς μέν, ὡς φαίνονται, ἐποχῆς, ἀλλὰ πάντως περίεργα, καθ' ἃς πληροφορίας ἐκεῖθεν ἔχομεν. Δύω ἀνάγλυφα ἐν πρώτοις εἶναι ἄξια λόγου, ὧν τὸ ἓν παριστάνει γυναικείαν μορφὴν ὀρθὴν, ἐπί κίονος στηρίζουσαν τὸν ἀγκῶνά της, καὶ ἄνωθεν τάδε· «Ἀγαθὴ Τύχη Μήλου εἴλεως Ἀλεξάνδρῳ κτίστῃ εἱερῶν μυστῶν», τὸ δὲ ἕτερον ἔχει τὴν Ἀθηνᾶν μὲ κράνος, δόρυ καὶ ἀσπίδα, περιτυλιγμένην καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἀπὸ ἄνω ἕως κάτω μὲ ὄφεις, ἔχουσαν ἔτι καὶ δράκοντα πρὸς τοῖς ποσὶν ἀνορθούμενον ὑπὸ τὴν ἀσπίδα, καὶ ἐπιγραφὴν ἐπί τε τοῦ σώματος κατὰ ζώνας καὶ ἐπὶ τοῦ βάθρου, ὁμοίαν μὲν

καθόλου τῇ ἀνωτέρω παρατεθείσῃ, συντομωτέραν δὲ μόνον. Ἔτι διακρίνεται ἐν τοῖς εὑρεθεῖσι προτομὴ ἀκέφαλος μὲ ἐπιγραφὴν τήν δε· «οἱ περιβώμιοι τὴν φίλανδρον Αὐρηλίαν Εὐποσίαν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἔργῳ·» καὶ τέλος δύω μαρμάριναι κεφαλαί, ὧν ἡ ἑτέρα εἶναι ἐστεμμένη, καὶ ἐπαινεῖται λίαν κατὰ τὴν τέχνην ὑπὸ τῶν ἰδόντων. Ἡ ἀνασκαφὴ γίνεται ἐν γνώσει καὶ δὴ καὶ ἐπιτηρήσει τῆς ἐπιτοπίου ἀρχῆς, καὶ εὐχόμεθα νὰ μὴ διασκορπισθῶσι τὰ ἀνευρεθέντα καὶ ἀνευρεθησόμενα, ὡς ἄλλοτε. Τίς οἶδεν, ἂν ἡ ἀγαθὴ Τύχη τῆς Μήλου δὲν μᾶς εὐνοῇ καὶ δὲν ἀναφανῇ ἐκεῖ ἐφάμιλλόν τι τῆς περιβοήτου ἐκείνης Ἀφροδίτης, ἥτις αὐτοῦ που εὑρεθεῖσα, ὡς γνωστὸν, κοσμεῖ νῦν τὸ ἐν Παρισίοις Μουσεῖον, ἀπαχθεῖσα τῆς πατρίδος της, ὡς οὐκ ἔδει. Ὅθεν μεγάλην πρέπει νὰ δώσῃ προσοχὴν ἡ Κυβέρνησις, καὶ καλὸν νομίζομεν νὰ ἀποσταλῇ τις καὶ ἐντεῦθεν ἔφορος τῆς ἀνασκαφῆς.

4. Ἐκ τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης Αὐγῆς λαμβάνοντες καταχωρίζομεν τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ Πρωσσικὴ Κυβέρνησις προτίθεται δαπάνῃ ἰδίᾳ νὰ ἀνασκάψῃ τὰ πέριξ τῆς ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ὅτι προσεχῶς ἔρχονται ἄνδρες σοφοὶ ἐπὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ τεταγμένοι. — Οἱ ἄνδρες καλῶς νὰ κοπιάσουν! Ἐπιχειρήσεις δὲ τοιαύτας ξένων Κυβερνήσεων, νομίζομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα Κυβέρνησις δὲν πρέπει οὔτε ἀπολύτως νὰ ἀπαγορεύῃ, οὔτε ἀπολύτως νὰ συγχωρῇ, καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θέλει σκεφθῆ ὡρίμως ἐπὶ τῆς παρούσης περιστάσεως, ἵνα γίνῃ (ἂν ὄντως πρόκειται νὰ γίνῃ) τὸ ἔργον ὡς ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος καὶ μὴ συμβῶσιν ὁποῖα πρὸ οὐ πολλοῦ χρόνου συνέβησαν ἐν Ἐλευσῖνι, δι' ἃ ἐκραύγασε μὲν δικαίως ὁ ὀρθοφρονῶν τύπος, ἀλλὰ κατόπιν ἑορτῆς, ὁ δὲ κατὰ παράβασιν τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του συλητὴς τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων ἐνοχληθεὶς ὀλίγον ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν ματαίων τούτων καὶ ἀδυνάτων κραυγῶν, ἔκρινεν οὐχὶ αἰσχρὸν ἑαυτῷ νὰ ἀποκαλέσῃ πανώλη τῆς Ἑλλάδος ἐκείνους τῶν ἐνταῦθα διδασκάλων, οἵτινες ζῆλον ἔχοντες ὑπὲρ διατη-

ρήσεως τῶν προγονικῶν των κειμηλίων, ἐτόλμησαν νὰ τὸν ἐ-
λέγξωσι. Ταῦτα ὑπερνήσαμεν σήμερον, ἵνα τὰ παθήματα μᾶς
γίνωσι μαθήματα.

Σ. Α. Κ.

Βιβλιογραφία.

1.) *Περὶ Προξένων.* Ἐναίσιμος διατριβὴ Κ. Γ. Καραπάνου. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Δημητρίου Καρακατσάνη. 1861. 8ον σελ. 34.

Ἡ φιλόπονος αὕτη πραγματεία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα κε-
φάλαια ὡς ἐξῆς ἐπιγραφόμενα ά.) Γένεσις καὶ φύσις τῶν προ-
ξένων. β'.) Ἀποστολὴ καὶ εἴδη τῶν προξένων. γ'.) Δικαιώματα
καὶ καθήκοντα τῶν προξένων. δ'.) Τίς ὁ ἀληθὴς χαρακτὴρ τῶν
προξένων· ἅπερ πάντα μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας καὶ ἀκριβείας διεξ-
άγονται.

2.) *Περὶ Μεθόδου,* ὑπόμνημα ἀναγνωσθὲν ἐν τῇ Ἰονίῳ ἑ-
ταιρίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν, Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν τῇ 31 Ἰου-
λίου 1861 ὑπὸ Π. Βράϊλα Ἀρμένη. Ἐν Κερκύρᾳ. Τυπογραφεῖον
Ἑρμῆς Ἀντωνίου Τερζάκη 1861. 8ον σελ. 16.— Περὶ τῆς ἀ-
ξίας τοῦ ὑπομνήματος τούτου δὲν ἔχομεν τίποτε νὰ εἴπωμεν·
διότι τῶν μὲν μέχρι τοῦδε τακτικῶν συνεργατῶν τοῦ Φιλίστο-
ρος οὐδεὶς ἰδίως περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀσχολεῖται, τῶν δὲ παρ'
ἡμῖν εὐαρίθμων φιλοσοφούντων οἱ μὲν περὶ ἄλλα καὶ ἄλλα πε-
ρισπώμενοι εἰς τὰ τοιαῦτα δὲν εὐκαιροῦσιν, οἱ δὲ μέλλουσιν
ἀκόμη νὰ συνεισφέρωσι τὸν ἔρανόν των. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ μέλλων
χρόνος εἶνε ἄπειρος καὶ ἀόριστος, καθὼς πάντες γιγνώσκομεν,
ἂς ἀναμείνωμεν ἕως οὗ *ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.*

3.) *Ὁμιλία* ἀπαγγελθεῖσα τὴν 21 Ἰουλίου 1861 πρὸ τῆς
ἐνάρξεως τῶν δημοσίων ἐξετάσεων τοῦ ἐν Σύρῳ ἐμπορικοῦ ἐκ-
παιδευτηρίου κτλ. ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τού-
του *Π. Ἀντωνιάδου* 8ον σελ. 8.

« Παρὰ πάντων, λέγει ὁ κύριος Ἀντωνιάδης ἀρχόμενος τοῦ
λόγου, ὁμολογεῖται ἤδη καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅτι ἡ τῶν παίδων
διδασκαλία ὀφείλει ἀπαρακιτήτως νὰ ἀποβλέπῃ καὶ ὅλαις δυ-
νάμεσι νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ὅσον οἷόν τε μείζονα μόρφωσιν οὐ μό-
νον τοῦ νοὸς, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας, καὶ πολὺ μᾶλλον ταύτης
ἢ ἐκείνου. Διότι εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ μόνιμον εὐημερίαν ἀτόμου,
οἰκογενείας καὶ σύμπαντος ἔθνους ἀδιστάκτως πολλῷ ἀναγ-
καιότεραι καθίστανται αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί.» κτλ.— « Τὴν ἠθο-
ποίησιν τῶν παιδίων τῆς τάξεως ταύτης (τῆς κατωτάτης τοῦ
ἑλληνικοῦ σχολείου), λέγει προβαίνων ὁ Κ. Α. ἀνεδεξάμην
ἐγώ, καὶ παντὶ σθένει ἐπεδίωξα ἐπὶ τοῦ λήξαντος ἤδη σχολι-
κοῦ ἔτους καὶ, ἂν ὁ Θεὸς θέλῃ, θὰ ἐπιδιώξω αὐτὴν ἐπὶ τέσσα-
ρα συνεχῆ ἔτη διὰ τῆς *προσηκούσης* ἑρμηνείας τῶν ἠθικωτέρων
προγονικῶν ἡμῶν συγγραμμάτων, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν
παιδίων προβαίνων. Μακρὰ δὲ πεῖρα διδάσκει, ὅτι τοὺς βαρυ-
τιμοτάτους προγονικοὺς τούτους θησαυροὺς ἐπιτηδείως πρὸς
τοὺς παῖδας ἀποκαλύπτοντες καὶ τὰ τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ
Κατηχήσεως *προσηκόντως* ἐξηγοῦντες, δυνάμεθα τὸ πᾶν ἢ τὸ
μέγιστον μέρος τοῦ ὑψηλοῦ ἡμῶν σκοποῦ νὰ ἐκπληρώσωμεν. Διὰ
τοῦτο πλείστη ἐδόθη προσοχὴ εἰς τὰ δύο ταῦτα ἠθοποιὰ μα-
θήματα». κτλ. κτλ.— Συνομολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς μὲ τὸν κύ-
ριον Ἀντωνιάδην, ὅτι ἡ ἀρίστη μέθοδος τοῦ ἐμπνέειν εὐγενῆ
φρονήματα καὶ ἐμφυτεύειν χρηστὰ ἤθη εἰς τὰς ἁπαλὰς τῶν
μειρακίων καρδίας εἶνε ἡ διὰ ζωντανῶν καὶ ἐναργῶν ἔκ τε τῆς
ἱερᾶς καὶ μάλιστα τῆς πατρίου ἱστορίας παραδειγμάτων, καὶ
ὄχι ἡ διὰ ξηρῶν ἀφηρημένων νουθεσιῶν καὶ ὑποθηκῶν καὶ ἐν-
τολῶν καὶ παραγγελιῶν. Ἐπαινοῦμεν καὶ τὰς διατάξεις ἢ ση-
μειώσεις, ὡς αὐτὸς τὰς ὀνομάζει, τὰς ἐπισυνημμένας εἰς τὸ
πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ παρόντος ἔτους, μάλιστα τὴν
2) ἔχουσαν ὧδε : *Οὐδόλως εἶνε δεκτοὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ τά-
ξει πλειότεροι τῶν 20 μαθητῶν, ἵνα καὶ ἡ διδασκαλία γίνη-
ται ἀποτελεσματικωτέρα καὶ ἡ διοίκησις εὐκολωτέρα.* (Εἴθε

νὰ ἦτο δυνατὸν καὶ εἰς τὰ ἄλλα παιδευτήριά μας νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁ κανὼν οὗτος!)· τὴν 4): *Πᾶσα ἀπουσία παντὸς ὀρθοδόξου μαθητοῦ ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἑκάστης Κυριακῆς ἀπὸ τῆς 9 μέχρι τῆς 10 ὥρας π. μ. θεωρεῖται ΟΤΣΙΩΔΕΣΤΑΤΗ ἀπουσία*· καὶ τὴν 5): *Οὐδέποτε οὐδενὶ μαθητῇ ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάγνωσις μυθιστοριῶν· πᾶν δὲ τοιοῦτο βιβλίον ἀφαιρούμενον ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀναγινώσκοντος πωλεῖται πρὸς ὄφελος τοῦ ἐν Ἑρμουπόλει ὀρφανοτροφείου.* Ἄριστα! Ἀλλ' οἱ γονεῖς φροντίζουν νὰ προφυλάττωσι τὰ τέκνα των ἀπὸ τὸ μίασμα τοῦτο, τὸ ψυχοφθόρον δηλητήριον; Ἔπειτα τόσον μᾶς ἐπλημμύρησαν τὰ μυθιστορήματα, ὥστε δύσκολον εἶνε νὰ εὕρῃ τις ἀποστροφὴν ἀπ' αὐτῶν· ὅπου καὶ ἂν τις στραφῇ, μυθιστορήματα βλέπει, μυθιστορήματ' ἀκούει.

Μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σωτηρίων τούτων διατάξεων εὐχόμεθα τῷ κυρίῳ Ἀντωνιάδῃ. Λέγω δ' *εὐχόμεθα*, ὄχι διότι ἀμφιβάλλομεν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὑποσχέσεών του, ἀλλὰ διότι ἡ πρᾶξις τοῦ ἀγαθοῦ πολλά τινα ἀπαιτεῖ, καὶ γνῶσιν ἀκριβῆ αὐτοῦ καὶ θέλησιν ἰσχυρὰν καὶ ὄργανα ἢ μέσα σκόπιμα, τὰ ὁποῖα ὅλα ὁμοῦ πάντοτε δὲν τὰ εὑρίσκει τις. Ἀλλ' ἐλπίζομεν, ὅτι τὰ πλεῖστα κἂν τούτων ἔχει ὁ Κ. Α. Πρὶν δὲ τὸν ἀποχαιρετήσωμεν, ἂς μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τὸν ἐρωτήσωμέν τι. Ἀφ' οὗ τόσον φαίνεται κηδόμενος περὶ τῆς χρηστοηθείας τῶν μαθητῶν καὶ τροφίμων του, πῶς τολμᾷ νὰ τοὺς διδάσκῃ τὸν *Τίμωνα τοῦ Λουκιανοῦ*, ἕνα τῶν εὐπετεστάτων διαλόγων τοῦ κουφονόου ἐκείνου σοφιστοῦ; Πῶς θὰ δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ τὰ σκάνδαλα, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν 22—23 καὶ ἄλλων τοιούτων κεφαλαίων; Ἡμεῖς νομίζομεν, ὅτι ὁ Λουκιανὸς, ἐκτὸς τοῦ *Ἐνυπνίου* καὶ τινων ἀθῳοτέρων *Νεκρικῶν Διαλόγων* ὁ λοιπὸς πρέπει νὰ ἐξορισθῇ ἀπὸ τὰ σχολεῖα· διότι οὔτε ἡ γλῶσσά του ἔχει τὴν ἀκρίβειαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν θαυμάζει τις παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς καὶ τῷ Ἡροδότῳ, οὔτε τὸ πραγμα-

τικόν του τὴν διδακτικὴν ἐκείνην ἐμβρίθειαν καὶ ἠθικὴν βαρύτητα. Εἶνέ τι κοῦφον καὶ ἐπιπόλαιον πνεῦμα, θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ἐμπαίζον, τὰ πάντα καταλύον καὶ οὐδὲν ἀνεγεῖρον. Ἐὰν οἱ πολλῷ ἡμῶν ἐμπειρότεροι διδάσκαλοι ἄλλως πως ἔχουσι πείρας, ἂς ἀποφανθῶσιν, ὅτι προϋργου γένηται.

4) *Λόγος* ἐκφωνηθεὶς ἐν ταῖς δημοσίαις ἐξετάσεσι τοῦ Ἑλλ. Παιδαγωγείου ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ Α. Ἰσηγόνου κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου τοῦ 1864 ἢ *περὶ πρακτικῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας Ἑλλην. γλώσσης.* (Ἐν Σμύρνῃ) ἐκ τῆς τυπογραφίας Π. Μαρκοπούλου. 1864. 8ον σελ. 15.

Ὁ Κ. Ἰσηγόνης ἐν τῷ προοιμίῳ του εἰπών, ὅτι ἡ κίνησις τῶν μὴ καλῶς ἐχόντων πανταχοῦ εἶνε σωτήριος, τὴν ἀνάγκην ταύτην ἀναγνωρίζει καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἡμετέροις. Ἔπειτα ἐπικρίνει κατὰ σειρὰν τὰς διαφόρους μεθόδους τὰς ἐπικρατούσας παρ' ἡμῖν πρῶτον «περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλλην. γλώσσης σχετικῶς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς γραμματικῆς αὐτῆς». Τῶν δύο κατ' αὐτὸν μεθόδων «κατὰ μὲν τὴν μίαν ἡ παράδοσις αὐτῆς (τῆς Ἑλλ. γλώσσης) καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς ἐτυμολογίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς συντάξεως ἀφ' ἑτέρου γίνονται κατὰ τρόπον ἀνάμικτον, μὴ τηρουμένης τῆς βαθμιαίας μηδὲ τακτικῆς διδασκαλίας, μηδὲ προηγουμένης τῆς κατὰ τάξιν διδασκαλίας τῆς γραμματικῆς· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν προηγεῖται μὲν ἡ κατὰ τάξιν παράδοσις τῆς γραμματικῆς, ἕπεται δὲ ἡ βαθμιαία ἐφαρμογὴ ταύτης ἐπὶ τῆς γλώσσης». Ὁ Κ. Ι. ἐπιδοκιμάζει καὶ παραδέχεται τὴν δευτέραν τῶν μεθόδων τούτων· δικαίως· διότι εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὅτι ἡ γραμματικὴ τῶν σχολείων δὲν εἶνε αὐτὴ ἡ θεωρία τῆς περὶ ἣν γλώσσης, ἀλλά τις ὁδηγὸς πρὸς ταύτην καὶ εἰσηγήτρια εἰς τὰ δώματά της, μετὰ τὴν εἰσήγησιν καταλείπουσα τὸν εἰσαγόμενον καὶ ἀπερχομένη, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εἶνε ὁδηγὸς, πρέπει πάντοτε νὰ προηγῆται, ἕως οὗ εἰσαχθῶμεν εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ ἐξοικειωθῶμεν μὲ αὐτήν. Ἄσκοπος δὲ καὶ ἄ-

στοχος εἶνε ὅ τε ὠμὸς *ἐμπειρισμός* τινων, *χωρὶς γραμματικῆς* θελόντων νὰ διδάσκωσι τὴν γλῶσσαν, καὶ ὁ *ἄλογος μηχανισμὸς* ἄλλων πολλῶν, οἵτινες ἐπιβάλλουσι μὲν εἰς τοὺς μαθητάς των τὴν ἀποστήθισιν τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς, ὀκνεύουσι δὲ νὰ τοὺς ἐφαρμόζουν εἰς τὰ κείμενα.

Ἔπειτα εἰς τὴν ἐπίκρισιν τῶν παρ' ἡμῖν *γραμματικῶν* μεταβὰς ἐκφράζει τὴν πικρὰν δυστυχῶς ἀλήθειαν. « Ἔχομεν μὲν μυρίας ὅσας γραμματικάς, ἀλλ' εὐμεθόδους καὶ πρὸς ταχυμάθειαν καὶ διαχείρισιν τῶν μαθητῶν εὐσχρήστους ἢ οὐδεμίαν ἢ πολὺ ὀλίγας ἔχομεν. Διὸ δὴ (ἵνα κἀγὼ μεταχειρισθῶ τὸ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ ῥηθὲν) ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συλλέξῃ τις ταύτας καὶ τῷ πυρὶ παραδώσῃ, ἐκ δὲ τῆς τέφρας αὐτῶν μεταπλάσῃ μίαν μόνην εὐμέθοδον, πιστεύω ὅτι ἤθελεν εὐεργετήσειν μᾶλλον ἢ βλάψειν τοὺς μαθητάς, ὅτι ἤθελε σώσειν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν γραμματικῶν, ἐν αἷς σαλευόμενοι ὄχι σπανίως ἀποπνίγονται κτλ. » Μετὰ ταῦτα προτείνει γνώμας τινάς, τὰς πλείστας στοχαζομένας τοῦ ὀρθοῦ, περὶ τῆς καθ' ὅλου διασκευῆς τῆς γραμματικῆς, τῆς διαιρέσεως αὐτῆς τε ταύτης εἰς δύο περιόδους, «τὴν προκαταρκτικὴν καὶ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην καὶ πληρεστέραν », καὶ τῶν κλίσεων καὶ ἐγκλίσεων εἰς δύο κτλ. κτλ.

Μεταβαίνων δ' ἔπειτα εἰς τὸ τῆς λεγομένης *ἐξηγήσεως* «διὰ τριπλοῦν σκοπὸν ὑπὸ τῶν μαθητῶν γραφομένης, ά.) διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, β'.) διὰ τὴν ἐκμάθησιν τῆς νεωτέρας γλώσσης καὶ γ'.) διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ὀρθογραφίας», ἐκφέρει τὰς ἑξῆς ὀρθοτάτας καθ' ἡμᾶς ἐνστάσεις κατὰ τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῶν τριῶν σκοπῶν « Διότι ἢ κατὰ λέξιν θὰ γράφηται αὕτη, ἢ κατὰ φράσιν· καὶ εἰ μὲν κατὰ λέξιν γράφεται, οὔτε τῆς ἀρχαίας οὔτε τῆς νεωτέρας γλώσσης ἡ μάθησις ἐντελῶς ἐπιτυγχάνεται· τῆς ἀρχαίας μὲν, διότι αἱ ἐν τῷ παρατυχόντι κειμένῳ λέξεις δὲν ἔχουσιν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε μίαν μόνην ἁπλῆν σημασίαν, ἀλλὰ πολλάκις πολλάς, τὰς μὲ

κυριολεκτικὰς, τὰς δὲ τροπικὰς ἢ μετκφορικὰς, τὰς ὁποίας ὄχι *ἡ γραπτὴ ἐξήγησις*, ἀλλ' ἡ ζῶσα φωνὴ τοῦ ἐμπείρου διδασκάλου μόνη δύναται νὰ διδάξῃ καὶ διευκρινήσῃ, διὰ δὲ τῆς γραπτῆς ἐξηγήσεως μία μόνη ἐκ τῶν πολλῶν γράφεται, ἡ ἐν τῷ ὑπ' ὄψιν κειμένῳ, πρὸς ἣν κυρίως ὁ μαθητὴς προσέχει, ἀμεριμνῶν περὶ τῶν ἄλλων· τῆς νεωτέρας δὲ, διότι διὰ τῆς κατὰ λέξιν μεταφράσεως καὶ τοῖς μικροῖν τῆς σπουδῆς τῆς γλώσσης γευσαμένοις δῆλον, ὅτι γλῶσσα δὲν γίνεται, ἀλλὰ σωρὸς λέξεων καὶ ὕλης ἀτάκτως ἐρριμμένης, μήτε τῷ εἴδει, μήτε τῇ πλοκῇ καὶ συντάξει ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ὁμοίων πάντως οὐσῶν. Εἰ δὲ πάλιν κατὰ φράσιν γίνεται, ἐπιτυγχάνεται μὲν ἐν μέρει ὁ σκοπὸς τῆς μαθήσεως τῆς νεωτέρας γλώσσης, ἀποτυγχάνεται ὅμως σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὁ σκοπὸς τῆς μεταφράσεως καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐκμάθησις τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τῆς πείρας καθ' ἑκάστην ἀποδεικνυούσης, ὅτι οἱ μαθηταὶ καὶ τοι ἐντελῶς γινώσκουσι τὴν παράφρασιν, ἀγνοοῦσιν ὅμως πολλάκις τὴν σημασίαν τῶν λέξεων. Εἰ δὲ τέλος ἡ ἐξήγησις γράφεται πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ὀρθογραφίας, καὶ τοῦτο ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ διὰ τῆς γραπτῆς ἐξηγήσεως καὶ μάλιστα ὅπως αὕτη γράφεται, διορθουμένη μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ὑπαγορευομένη δὲ τοῖς λοιποῖς ὑφ' ἑνὸς τῶν μαθητῶν πρὸς διόρθωσιν.» Προτείνει λοιπὸν ὁ Κ. Ἰσηγόνης νὰ καταργηθῇ ἡ *γραπτὴ ἐξήγησις* καὶ ἡ μὲν ἑρμηνεία τοῦ ἀρχαίου κειμένου νὰ γίνηται διὰ ζώσης μόνον φωνῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου (διὰ τί ὄχι καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καθὼς ἔχουσιν ἑκάστοτε ἱκανότητος, διὰ νὰ ἦνε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς αὐτενεργοὶ καὶ ὄχι ἁπλῶς δεκτικοὶ καὶ παθητικοί, ὅπερ πολὺ σημαίνει ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ;) κατ' ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνηται τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τῶν μαθητῶν· ἡ δὲ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ σύνθεσιν ἄσκησις κατ' ἄλλον ἰδιαίτερον τρόπον νὰ γίνηται κτλ.

Ἔπειτα κατακρίνων τὴν παρά τισι τῶν διδασκάλων συνή-

θη μέθοδον τῆς *θεματογραφίας*, καθ' ἣν ἐπιβάλλονται θέματα π. ἔ. μεταφράσματα ἐκ τῆς νεωτέρας γλώσσης εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰς μαθητὰς πάντη ἀρχαρίους, ἀμφοτέρων ἀδικεῖς, συσταίνει ὡς δοκιμωτάτην τὴν ἤδη καὶ παρ' ἄλλοις μέθοδον, καθ' ἣν ἡ θεματογραφία «ὡς οὖσά τις ἄσκησις τῆς γλώσσης καὶ ἐφαρμογὴ τῶν διαφόρων κανόνων τῆς συντάξεως» ἐπιβάλλεται εἰς μαθητὰς ἤδη ἱκανὴν γνῶσιν τῆς γραμματικῆς ἔχοντας δηλ. «πρέπει νὰ ἄρχηται τὸ πολὺ ἀπὸ τῆς σχολαρχικῆς τάξεως». —Ἀλλ' ἂν οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων μαθηταὶ δὲν δύνανται νὰ θεματογραφῶσι μακρὰς περιόδους, καθὼς συνήθως ἐννοεῖται ἡ θεματογραφία, οὐδὲ μικρὰς προτάσεις δὲν δύνανται νὰ θεματογραφῶσιν ἐμπειρικώτερόν πως; οὐδὲ μέρος τι τοῦ ἑκάστοτε ἀνὰ χεῖράς των κειμένου νὰ ἀποστηθίζωσιν, ἢ ἐνίοτε μεταφράσαντές το ἐλευθερώτερον εἰς τὴν νεωτέραν, πάλιν νὰ τὸ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὸ ἀρχαῖον πρωτότυπον; Ταῦτα καὶ ὅμοια γυμνάσματα εἶνε προπαρασκευαὶ εἰς τὴν συνθετωτέραν ἐκείνην θεματογραφίαν, συντελεστικὰ εἰς τὴν ἐκ παραλλήλου μάθησιν ἀμφοτέρων τῶν φάσεων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ δὲν πρέπει νὰ παραμελῶνται ὑπὸ τῶν διδασκάλων.

Τελευταῖον ἐπάναγκες νομίζει ὁ κύριος Ἰσηγόνης τὴν πρὸ τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς διδασκαλίαν τῆς νεωτέρας· διότι ταύτην θὰ μεταχειρίζωνται ἐν τῷ βίῳ καὶ οἱ διελθόντες τὸ γυμνάσιον καὶ ἱκανῶς στοιχειωθέντες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ οἱ εὐθὺς ἐκ τοῦ ἑλλ. σχολείου ἢ καὶ τοῦ γραμματοδιδασκαλείου εἰς τὸν πρακτικὸν βίον μεταβάντες. Καλὴ καὶ δικαία ἡ ἀξίωσίς του. Πρέπει νὰ σπουδάζηται ὅπως δήποτε ἡ νεωτέρα γλῶσσα. Ἀλλὰ πῶς θὰ ὁρισθῇ ὁ χαρακτήρ της, ἀφ' οὗ οὐδὲ δύο ψυχαί, χωρὶς ὑπερβολῆς, συμφωνοῦσι περὶ αὐτοῦ; ἀφ' οὗ παραγνωρίζεται ἡ φύσις καὶ ἡ ἀξία της; ἀφ' οὗ ὅλους μας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, γραμματισμένους καὶ ἀγραμμάτους, ἡ παράδοξος αἴτησις κατέχει, ὅτι ἡ νεωτέρα γλῶσσα εἶνε ὅλως παρεφθαρμένη, ἐκβεβαρβαρωμένη, καὶ ὅτι διὰ νὰ γείνῃ γλῶσσα ἀνθρωπίνη,

πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν ἀρχαίαν της μορφὴν καὶ τελειότητα, ὡς ἂν ἦτό ποτε δυνατὸν ν' ἀναστραφῇ ἡ ἱστορία καὶ τὰ γενόμενα νὰ ξεγείνωσιν; —Ὅταν ὅλοι πεισθῶμεν, ὅτι οἱ ἀναλυτικώτεροι τύποι τῆς νεωτέρας γλώσσης, ὄντες προϊὸν τοῦ ἰδίου αὐτῆς πνεύματος, ἐξ αὐτῆς οἴκοθεν ἀναφυέντες καὶ ἐπ' αἰῶνας διαμορφωθέντες, εἶνε ἀμετακίνητοι, ἀπαρασάλευτοι· ὅταν πεισθῶμεν ὅλοι, ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς καθομιλουμένης μετὰ τῶν κατ' ἐπαρχίας διαλέκτων της καὶ τῆς γραφομένης γλώσσης διαφορὰ δὲν εἶνε τόσον μεγάλη, ὅσην τὴν φαντάζονται πολλοί, καὶ συνίσταται ὄχι εἰς τοὺς τύπους τοὺς αὐτοὺς ὄντας ἐν ἀμφοτέραις, ἀλλ' εἰς τὰς λέξεις, ἐκλεκτοτέρας μὲν οὔσας ἐν ταύτῃ, κοινοτέρας δὲ καὶ ταπεινοτέρας ἐν ἐκείνῃ, καὶ εἰς τὴν σύνταξιν πολυπλοκωτέραν μὲν ἐδῶ, ἁπλουστέραν δ' ἐκεῖ· ὅταν ταῦτα πάντα πεισθέντες παύσωμεν ἐφ' ἅπαξ ἀπὸ τοῦ διορθώειν ἢ, διὰ νὰ εἴπω μᾶλλον τὸ ἀληθές, καταλύειν καὶ καταστρέφειν τοὺς ἐντὸς δέκα καὶ δεκαπέντε καὶ εἴκοσιν αἰώνων ᾠκοδομημένους τύπους, διὰ νὰ τοὺς κάμωμεν δῆθεν ἀκόμη ἀρχαιοτέρους, καὶ ἀσπασθέντες τὴν γλῶσσαν τῶν πατέρων μας, οἵαν μᾶς τὴν παρέδωκαν, ταύτην δοκιμάζωμεν νὰ λεάνωμεν, κανονίσωμεν, ῥυθμίσωμεν. Τότε μόνον δύναται νὰ μᾶς εἰσέλθῃ σύμπνοια καὶ κατὰ τοῦτο· τότε εἶνε δυνατὸν νὰ συνταχθῇ *μία κοινὴ καὶ παρὰ πᾶσιν ἔγκυρος γραμματική*.

Τελευτῶντες δ' εὐχαριστοῦμεν τὸν κύριον Ἰσηγόνην, ὅτι εἷς τῶν ὀλιγίστων, διὰ νὰ μὴ εἴπω πρῶτος καὶ μόνος τῶν σήμερον διδασκάλων μας, δημοσίᾳ καὶ μετὰ παρρησίας ἐξέφρασε τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς του διδασκαλικῆς ἐμπειρίας παρατηρήσεις, αἵτινες, καθὼς εἴδαμεν, δὲν εἶνε εὐκαταφρόνητοι. Εἴθε τὸ παράδειγμά του ν' ἀκολουθήσωσι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι καὶ δὴ καὶ ἀνωτέρας βαθμῖδας κατέχοντες, ὧν πολλοὶ μέχρι τοῦδε ἠρκέσθησαν διὰ κόμπου καὶ στόμφου μεστῶν λόγων ἐπιδεικνύμενοι, οἱ δὲ ἐτήρησαν **doctum silentium.**

Μ.

5 Ἐγκόλπιον τοῦ Ἑλληνόπαιδος, περιέχον τρεῖς διαλόγους μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὑπὸ Βλασίου Γ. Σκορδέλη. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς Αὐγῆς, 1861. Εἰς 8ον, σελ. 74.

Τὸ ἀνωτέρω βιβλίον ἐλάβομεν μετὰ περιεργίας εἰς χεῖρας, διότι ἐγνωρίζομεν τὸν συντάκτην αὐτοῦ, τρόφιμον ὄντα τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ὡς νέον ζηλωτὴν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του καὶ προσεδοκῶμεν καλόν τι ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὄντως δὲν ἠπατήθημεν εἰς τὴν προσδοκίαν μας. Ἔγραψεν αὐτὸ ὁ ἀγαθὸς νέος ἀφορῶν εἰς σκοπὸν εὐγενέστατον, νὰ ἐμποιήσῃ εἰς τὰ ἁγνὰ παιδία τῆς Θράκης καὶ τῶν ἄλλων δούλων ἐπαρχιῶν ἀγάπην καὶ σέβας πρὸς τὸν ἑλληνισμόν. Ὅθεν καὶ ἐν ἁπλῇ γλώσσῃ διηγεῖται τὰ κυριώτατα τῆς πατρίου ἱστορίας, ἐπιτηδείως αὐτὰ διακόπτων καὶ ἀναπλέκων καὶ φεύγων τὸ μονότονον καὶ ξηρὸν τῆς μακρᾶς ἀφηγήσεως διὰ ἐντεθειμένων ἀνακεφαλαιώσεων ἐν χώραις καταλλήλοις. Χαρακτηριστικώτατον δὲ τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὰ νέα συμπλοκὴ καὶ ἀντιπαράθεσις τῆς πάλαι πρὸς τὴν νῦν τοῦ ἔθνους ἡμῶν κατάστασιν, τοῦ ὁποίου καὶ τὴν πάλαι διαίρεσιν καὶ ἑνότητα, ὡς καὶ τὴν νῦν πάλιν διαίρεσιν καὶ ἑνότητα, ἄριστα διατυπώνει καὶ δεικνύει τὸ κέντρον, πρὸς ὃ σπεύδομεν πάντες νὰ φθάσωμεν, ἐλεύθεροί τε καὶ δοῦλοι. Λεπτῶς δὲ πάνυ ψαύει· ὁ κ. Βλάσιος καὶ τὰς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐπηρείας τῶν ἀντιξοούντων ἡμῖν Βουλγάρων καὶ ὑπομιμνήσκει αὐτοῖς, ὅτι εὐεργετηθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἄδικον ἔχουσι νὰ ἐρίζωσιν ἀγνωμόνως πρὸς αὐτούς. Ἡ ἀγάπη μεγάλα διαπράττεται, καὶ ὅταν ταύτην ἔχωσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν οἱ ὁπωσδήποτε ἐνεργοῦντες ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, καλόν τι πάντοτε πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν. Δὲν λέγομεν βέβαια νὰ ὑποκατακλίνωνται οἱ ἡμέτεροι εἰς τὰς ἐθνικὰς ἐπεμβάσεις τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν νὰ τοὺς ἐξερεθίζωσι διὰ καταφρονήσεως ἢ ὕβρεων εἶναι εὔβουλον. Εἰς τοῦτο τὸ κεφάλαιον μᾶς φαίνεται ἐπιτυγχάνων ὁ συντάκτης τοῦ βιβλίου. Ὅθεν καὶ χαίρομεν, ὅτι εὗρε φιλοπάτριδας ἄνδρας συνδραμόντας αὐτὸν εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ χρησίμου βιβλίου. Εἶναι χαρὰ τῷ ὄντι νὰ βλέπῃ τις τούτους εἰς πλῆθος μέγα καταγεγραμμένους ἐκ Στενημάχου, Ἀμπελίνου, Φιλιππουπόλεως, Παζαρτζικίου, Περιστέρας, Χασκιοΐου, Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀθηνῶν. Τοιαῦτα βιβλία ἄξια τῆς τοῦ κοινοῦ ἀποδοχῆς εὐχόμεθα πολλάκις νὰ βλέπωμεν καὶ ν' ἀναφέρωμεν ἐν τούτῳ τῷ περιοδικῷ συγγράμματι.

Σ. Α. Κ.

Ἐκ τῶν Λαφονταίνου μύθων.

ΣΜΑΡΙΔΑΚΙ καὶ ΨΑΡΑΣ.

Τὸ μικρότατον ψαράκι κὴ αὐτὸ θέλει μεγαλώσῃ,
Ἂν ὅμως, ἐννοεῖται, ὁ Θεὸς ζωὴν τοῦ δώσῃ.
Πλὴν μ' ἐλπίδα νὰ τ' ἀφήσῃς εἶνε τρέλλα, τὸ ἐξεύρεις·
Εἶσαι βέβαιος, εἰπέ μου, ὅτι πάλιν θὰ τὸ εὕρῃς ;
Ἔπιασε ἕνα σμαριδάκι
Εἷς ψαρᾶς 'ς ἕνα ποτάμι·
Εἶνε, εἶπε, μικρουλάκι,
Εἰς τὴν γλῶσσάν του τὸν εἶπε τὸ κακόμοιρο ψαράκι :
Κὺρ ψαρᾶ τί κάμνεις τώρα ;
Δὲν εἶν' κρῖμα τὸ λαδάκι, ὁποῦ θὲ νὰ ἐξοδεύσῃς ;
Ἄφες με νὰ μεγαλώσω, καὶ 'σὰν ἔλθῃ κείνη ἡ ὥρα,
Τότε δὰ νὰ μὲ ψαρεύσῃς·
Εἰς κανένα ψαροφάγον ἀκριβὰ θὰ μὲ πουλήσῃς.
Τώρα ὡς ἐμὲ διακόσια εἶνε χρεία νὰ ζητήσῃς.
Τί φαγεῖ θὲ νὰ σοῦ κάμω, ἐν ᾧ βλέπεις δὲν ἀξίζω ;
Τί φαγεῖ ! τὸν ἀπεκρίθη, ἐγὼ, φίλε, τὸ γνωρίζω,
Κὴ ἄφες τὴν ῥητορικήν σου νὰ τὴν κάμνῃς 'ς τὸ τηγάνι.
Τὰ πολλὰ ὅστις ξετρέχει, καὶ τὰ βέβαια τὰ χάνει.
Χρῄζει πλέον ἕνα ἔχεις,
Παρὰ πέντε θὲ νὰ ἔχῃς·
Τὸ ἓν εἶνε εἰς τὸ χέρι,
Τ' ἄλλο ὄχι, πλὴν καρτέρει.

ΙΠΠΟΣ καὶ ΟΝΟΣ.

Ὅλοι εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον πρέπει νὰ συμβοηθοῦνται·
Ἀπὸ τὸν ἐγωϊσμόν των πλεῖστοι ὅσοι ζημιοῦνται.

Ταξιδεύων ἕνας ὄνος μὲ ἅλατι φορτωμένος
Μ' ἕνα ἵππον, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον σελλωμένος,
Τὸν θερμοπαρακαλοῦσε κἄτι νὰ τοῦ βοηθήσῃ,
Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ βάρος ἐφοβεῖτο μὴ ψοφήσῃ·
Τὸ 'μισὸ μόνο γομάρι, τοῦλεγεν, ἐὰν ἐπάρῃς,
Δι' ἐσὲ θὰ ἦν' παιγνίδι, δι' ἐμὲ δὲ πολλὴ χάρις.
Πλὴν ὁ ἵππος εἶπεν ὄχι, καὶ ἐχόρευεν ἐμπρός του·
Ἕως ὅτου τέλος πάντων ἔσκασεν ὁ σύντροφός του·
Ἐκατάλαβε τὸ λάθος· ἀργὰ ὅμως, καὶ εἰς μάτην·
Ἠναγκάσθη, καὶ μὴ θέλων, εἰς τὴν ῥάχιν του νὰ 'πάρῃ
Τοῦ κὺρ ὄνου τὸ γομάρι
Καὶ τὸ δέρμα του ἀκόμη τοῦ ἐκάθισαν 'ς τὴν πλάτην.

ΞΥΛΟΦΟΡΟΣ καὶ ΕΡΜΗΣ.

Χάσας ἕνας ξυλοφόρος
Τ' ἀξινάρι του, 'ποῦ ἦτο
Ὁ μοναδικός του πόρος,
Τὸ ζητοῦσε, πλὴν εἰς μάτην, καὶ ἐλεεινολογεῖτο
Εἰς τὸν Δία, πῶς μὲ τοῦτο τὸ ψωμί του ἐστερεῖτο·
Ἄλλην δὲν εἶχεν ἐλπίδα, κ' ἔλεγε δεδακρυσμένος :
Ὦ ξινάρι μου, ζωή μου ! Ὦ μονάκριβο ξινάρι !
Ἢ νὰ σ' εὕρω, ἢ ἡ μοῖρα τὴν ζωήν μου ἀς μοῦ 'πάρῃ !
Ζεῦ Θεὲ, ἐπάκουσέ μου !
Νὰ τὸ εὕρω βοήθησέ μου.
Καὶ ὁ Ζεὺς τὸν εὐσπλαγχνίσθη, ἤκουσε τὴν δέησίν του,
Καὶ τοῦ στέλλει τὸν Ἑρμῆν του
Ὅστις τοῦπε : Μὴ χαμένο τὸ ξινάρι σου νομίζῃς·
Σὰν τὰ ἴδῃς, τὸ γνωρίζεις ;
Πῦρα ἕνα 'δῶ πλησίον· κὴ εὐθὺς ἕνα χρυσαφένιο
Δείχνει εἰς τὸν ξυλοφόρον· πλὴν τοῦ λέγει, δὲν εἶν' τοῦτο.
Καὶ ἀμέσως μετὰ τοῦτο
Νά, τοῦ δείχνει ἀσημένιο·

Πλὴν κὴ αὐτὸ δέν το ἐδέχθη. Τέλος ἦλθε τὸ ξυλένιο.
Ὡς τὸ εἶδε, χαρὰ ὅλος εὐθὺς εἶπε : Καλὴ ὥρα,
Νά, τὸ ἰδικό μου τώρα !
Τοῦτο δὰ ἐὰν μοῦ δώσῃς, εἶμαι εὐχαριστημένος,
Φεύγω παρηγορημένος.
Ὁ δ' Ἑρμῆς τὸν εἶπε τότε : Καὶ τὰ τρία χάρισμά σου'
Εἶν' ἀνταμοιβὴ ἀξία διὰ τὴν χρηστάθειάν σου'
Καὶ ὁ τίμιος πτωχός μας τώρα δὲν ἀπεποιήθη,
Τὸ δὲ πρᾶγμα εἰς τὸν κόσμον παρευθὺς διεδόθη,
Κ' ὅλοι του οἱ συντεχνῖται
Χάνουν τὸ ἐργαλειόν των, καὶ καθεὶς ἐπικαλεῖται
Τὸν Κρονίδην νὰ τὸ εὕρῃ.
Ὁ Μονάρχης τοῦ Ὀλύμπου ποιὸν ν' ἀκούσῃ δὲν ἐξεύρει'
Στέλλει πάλιν τὸν υἱόν του,
Τὸν Ἑρμῆν, τὸν ἄγγελόν του,
Κ' ἓν ὁλόχρυσο ξυνάρι
Εἰς καθένα των τὸ δείχνει'
Καὶ καθεὶς τότε νομίζει, πῶς μυαλοῦ δὲν ἔχει ἴχνη
Ἂν δὲν εἴπῃ : Εἶν' ἐκεῖνο ! κὴ ὡς ἰδικό του δέν το πάρῃ'
Πλὴν ἀντὶ νὰ τοὺς τὸ δώσῃ, ὁ Ἑρμῆς μιὰ μεγάλη
Κουπανιὰ τοὺς καταιβάζει καθενὸς εἰς τὸ κεφάλι.
Μὴ ψευδολογῇς ποτέ σου' Ἔσο εὐχαριστημένος
Μὲ ἐκεῖνο, ὁποῦ ἔχεις,
Καὶ τὰ ξένα μὴ ξετρέχῃς'
Μὲ αὐτὸ θὰ ἦσαι πάντα ἀσφαλὴς κὴ ἀγαπημένος.
Ὅσοι ψεύδονται ν' ἁρπάξουν καὶ μὲ ἄδικα πλουτοῦν,
Τοὺς ἀνθρώπους ἂν λανθάνουν,
Τὸν Θεὸν δὲν ἀπατοῦν,
Καὶ τῶν κακοτροπιῶν των τὰ ἐπίχειρα λαμβάνουν.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Ὀκτωβ. 15 καὶ 31. 1861. Τεῦχος 19. καὶ 20

Βιογραφίαι
τῶν λογίων Ἑλλήνων κτλ.

Δ'.) ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ο ΓΑΖΗΣ

Θεόδωρος ὁ Γαζῆς, Θεσσαλονικεὺς τὴν πατρίδα, ὁμολογουμένως ὁ λογιώτατος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας συντελεσάντων, ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῶν Τούρκων *Μουράτ* ἅλωσιν τῆς πατρίδος του, ἐν ἔτει 1430 μ. Χρ.

Φθάσας εἰς Ἰταλίαν ἐπείσθη, ὅτι πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν ἦτον ἀνάγκη νὰ μάθῃ νὰ ὁμιλῇ τὰ λατινικά. Ὅθεν εὐθέως πρὸς *Οὐικτορῖνον τὸν Οὐελιτραῖον* προσελθὼν ἐν βραχεῖ ὑπ' αὐτοῦ τὰ λατινικὰ τόσον καλὰ ἐδιδάχθη, ὥστε μετὰ θαυμασίας εὐχερείας τὰ μὲν ἑλληνικὰ λατινιστὶ μετέφραζε, τὰ δὲ λατινικὰ ἑλληνιστί.

Ἐδίδαξε δὲ ὁ Γαζῆς ἑλληνικὰ πρῶτον ἐν Φερράρᾳ, ὅπου καὶ πρῶτος διευθυντὴς τοῦ ἀνακαινισθέντος γυμνασίου ἔγεινεν, ὡς μαρτυρεῖ *Γυράλδος* (ἐν τῷ dialogo posteriori de poetis suorum temporum)· συνέτρεχαν δὲ πρὸς αὐτὸν πολλοὶ πολλαχόθεν τῆς Ἰταλίας μαθηταί. Ἀλλὰ καὶ ἐσχάτως ἐδίδαξεν ἐν

τῇ αὐτῇ πόλει, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, ὅτι *Ῥουδόλφος ὁ Ἀγρικόλας* ὁ Φρίσων τῷ 1476 ἐκ Γαλλίας εἰς Ἰταλίαν ἐλθὼν ἤκουσεν ἐν Φερράρᾳ τοῦ Γαζῆ Ἀριστοτέλην ἑρμηνεύοντος.

Μαθητὰς δὲ τοῦ Γαζῆ ἐκτὸς τοῦ Ἀγρικόλα τούτου, ὃς πρῶτος ἐδίδαξε τὰ ἑλληνικὰ ἐν Γερμανίᾳ, ἀναφέρει ὁ *Οὐαλατερρανὸς* δύο, *Δημήτριον* τὸν ἔπειτα εὐδοκίμως τὰ ἑλληνικὰ ἐν Μεδιολάνοις διδάξαντα καὶ *Ἰωάννην Οὐερετὸν* τὸν ἐπὶ *Ἰννοκεντίου* τοῦ Η'. τῆς οὐατικανικῆς βιβλιοθήκης ἐφορεύσαντα.

Ὑπὸ δὲ Νικολάου τοῦ Ε'. εἰς Ῥώμην προσκληθεὶς ὁ *Γαζῆς* κατὰ παραγγελίαν του ἄλλους τε τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων εἰς τὸ λατινικὸν μετέφρασε καὶ *Θεοφράστου τὰ περὶ φυτῶν*. Διὰ δὲ τῆς μεταφράσεως τῶν *Ἀριστοτέλους προβλημάτων* τόσον ἐπείραξε *Γεώργιον τὸν Τραπεζούντιον*, ὃς καὶ αὐτὸς τα εἶχε μεταφράσῃ, ὥστε ἀδιάλλακτον μῖσος ἔτρεφαν πρὸς ἀλλήλους. Προστάτου δὲ δυνατοῦ ἔτυχεν ἐν Ῥώμῃ ὁ Γαζῆς τοῦ *Βησσαρίωνος*, ὁ ὁποῖος διά τε τὴν μεγάλην σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐξόχως τὸν ἐτίμα καὶ ἐν πᾶσιν *ἑταῖρον*, ὡς ἔλεγε, καὶ συνήθη τὸν εἶχεν.

Ὅθεν ὑπὸ τῆς αὐτῆς καὶ οἱ λοιποὶ φυγάδες πενίας πιεζόμενον τὸν Γαζῆν, ὄχι μόνον ἐκ τῶν ἰδίων ἀνεκούφισεν ὁ Βησσαρίων, ἀλλὰ καὶ ἀφ' οὗ ὁ Γαζῆς ἐκ Νεαπόλεως, ὅπου εἶχε μεταβῆ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πάπα Νικολάου, πρὸς *Ἀλφόνσον* τὸν βασιλέα, τελευτήσαντος καὶ τούτου πάλιν εἰς Ῥώμην ἐπανέκαμψε, κατώρθωσε νὰ τῷ ἀπονεμηθῶσιν ἱερὰ κτήματα ἐν τῇ *μεγάλῃ Ἑλλάδι*. Ἀλλ' ὁ Γαζῆς ἐπροτίμησε νὰ μένῃ ἐν Ῥώμῃ παρὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὰ κτήματά του. Ἐν Ῥώμῃ λοιπὸν διατρίβων ὁ Γαζῆς τῶν προσόδων τῶν κτημάτων του ἀμελῶν καὶ τὴν οἰκονομίαν εἰς ἀνθρώπους ἅρπαγας, Ἕλληνάς τε καὶ Βρεττίους, ἀναθέσας, πάντοτε πένης διέμεινεν. Ἀλλ' ἐν τέλει λέγεται ὅτι δυσαρεστηθεὶς διά τι ἀπῆλθεν ἐκ Ῥώμης εἰς τὴν Βρεττίαν. Οὕτω διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὁ *Ἰόβιος*. «Quum nobilissimas lucubrationes (δηλ. τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀριστοτέλους

στορίας τῶν ζώων) in membranis accurate perscriptas Sixto IV pontifici detulisset, nec pecunia, vel ipsius librarii praemio digna, redderetur, indignatus subagreste judicium: «effugere hinc lubet, inquit, postquam optimae segetes in olfactu praepinguibus asinis sordescunt»; atque ita in Brutios ad sacerdotii sacram sedem contendit. Ἔλαβε δὲ πεντήκοντα χρυσᾶ ὁ Γαζῆς, ὡς λέγει *Ἰωάννης Πέριος Οὐαλεριανὸς* (de infelicitate literatorum βιβλ. Β'. σελ. 70), ἅπερ καὶ αὐτά, διὰ τὸ εὐτελὲς τῆς ἀμοιβῆς ἀγανακτήσας, εἰς τὸν Τίβεριν ἐνέρριψεν.

Ἀπελθὼν δ' ἐκ Ῥώμης, πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ εἰς Ἀπουλίαν, ἦλθε πρὸς *Ἡρακλέα τὸν Ἐστενσὸν*, τὸν δοῦκα τῆς Φερράρας, παρ' ᾧ εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς τυχὼν χρόνον τινὰ ἐν Φερράρᾳ διέτριψε διδάσκων ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Προβεβηκὼς δ' ἤδη τὴν ἡλικίαν ἐτελεύτησε μικρὸν μετὰ τὴν εἰς Ἀπουλίαν ἄφιξίν του, τῷ 1478, καὶ ἐτάφη, κατὰ κοινὴν πάντων ὁμολογίαν, αὐτοῦ ἐν Ἀπουλίᾳ. Ἐποίησε δ' εἰς αὐτὸν ἐπιγράμματα ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστὶ ὅ τε *Πολιτιανὸς* καὶ ὁ *Λατόμιος*, ἐξ ὧν παραθέτομεν ἐδῶ τὸ ἐν τῶν ἑλληνικῶν τοῦ Πολιτιανοῦ:

Κεῖτο μέγας πόντ' ἀγὼν Γαζῆ Θεοδώροιο ἀμφὶ
Μούσαις τ' Αὐσονίαις ἠδ' Ἑλικωνιάσι.
Ταῖς μὲν γὰρ γενεὴν, ταῖς δ' αὖ θρεπτήρι' ὄφειλεν·
Ἑλλὰς γὰρ τέκε τόν γε, Λύσονίη δ' ἔτραφεν.
Ἴσον δ' ἀμφοτέρων σοφίῃ γλώττῃ τ' ἐκέκαστο.
Τὸν δ' οὔτ' αὐτὸς ζῶν, οὔτ' ἄρ' ἔκρινε θανών.
Ἀλλὰ καὶ Ἰταλίης μεγάλῃ ἐπὶ Ἑλλάδι κεῖσθαι
Εἵλετο, ὄφρα κλέος ξυνὸν ᾖ ἀμφοτέρης.

καὶ τὸ λατινικὸν τοῦ Λατόμου:

Ille Deum munus (fer thus et liba, sacerdos)
atque adeo hic linguae gaza utriusque jacet;

Graecia quem genuit, suscebit Roma : sepultum
communi titulo Graecia magna fovet.

ὑπὸ δὲ τῇ εἰκόνι τοῦ Γαζῆ παρὰ Ἀκμπεκίῳ (comment.de B. Vindob. l. VI) κεῖται τὸ δίστιχον :

Altrix Roma, parens cui Graecia, Graecia magna
fit tumulus, linguae gaza utriusque vocor.

Ἐτίμησαν τὸν Γαζῆν παρὰ τὸν *Βησσαρίωνα*, τοῦ ὁποίου δείγματα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ἀνωτέρω εἴδαμεν, δι' ἐγκωμίων καὶ ἐπαίνων *Φραγκ. Φιλελφος*, *Λουδ. Κάρβων*, *Ιωμπώνιος Λαῖτος*, *Βαρθολ. Σκάλας*, *Ἑρμόλαος Βάρβαρος*, *Ἰάκ. Φιλ. Βέργαμψος*, *Μ. Α. Σαβελλικὸς*, *Πέτρος Κρινῖτος*, *Ἰανὸς Παρράσιος*, *Ἄλδος Μανούτιος*, *Λουδ. Οὐΐβης* (Vives) *Ἔρασμος*, *Γουλ. Βουδαῖος*, ὧν πάντων, συγχρόνωντε καὶ μικρὸν μεταγενεστέρων, καὶ ἄλλων λογίων τὰ ὑπὲρ τοῦ Γαζῆ ἐγκώμια καὶ τὰς μαρτυρίας ἐν ἐκτάσει ἐξέθηκεν ὁ Ὄδιος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πολιτιανὸς, ἂν καὶ ὑπερμαχῶν τοῦ *Τραπεζουντίου* ἀντεφέρετο πρὸς τὸν Γαζῆν καὶ δὴ καὶ τὴν ὑπὸ τούτου γενομένην ἑλλην. μετάφρασιν τοῦ Κικέρωνος de senectute ἐπέκρινεν, ὅμως τοὺς διά τε τὴν εὐφυΐαν καὶ σοφίαν προσήκοντας ἐπαίνους τῷ ἀπένειμε καὶ τὰ ἐπιγράμματα ἐκεῖνα εἰς αὐτὸν ἐποίησεν. *Ἰωσὴφ* δὲ ὁ *Σκαλίγερος* ἔφασκεν, ὅτι μεταξὺ πάντων τῶν συντελεσάντων ἐν Ἰταλίᾳ εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῶν γραμμάτων τρεῖς μόνους καὶ τούτων μάλιστα τὸν *Θεόδωρον Γαζῆν*, ἄνδρα μέγαν καὶ σοφὸν, ζηλεύει, χωρὶς ὅμως νὰ παρασιωπήσῃ τινὰ σφάλματά του κατὰ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῶν Ἀριστοτέλους *περὶ ζώων*. Καὶ ἄλλοι δέ τινες οὐδὲ τὰς μεταφράσεις τοῦ Γαζῆ πολὺ πιστὰς εὗρισκαν, καὶ τὴν περὶ τὸ πλάσσειν καὶ σχηματίζειν νέους λατινικοὺς ὅρους τόλμην ἔψεγαν. Ἄλλοι δὲ τοὐναντίον, καὶ μάλιστα ὁ *Τέτιος*, ἐπαινοῦσι τὴν τόλμην ταύτην, λέγοντες, ὅτι πολλῶν πραγμάτων, λατινιστὶ ἀνωνύμων, ὀνόματα ἐξευρὼν τὴν ῥωμαϊκὴν γλῶσσαν ἐπλούτισε (πρβλ. Adr. Baillot jugement des savans tom. II. n. 809 p. 379).

Παρὰ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς μάλιστα τὸν *Πλούταρχον* ἠγάπα ὁ Γαζῆς. Ὅθεν ἐρωτηθείς ποτε ὑπὸ τῶν οἰκείων, ποῖον ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων θὰ ἐξέλεγεν, ἐὰν τυχὸν ἔχανε τὴν βιβλιοθήκην του' ἱκανός μοι εἶνε ὁ Πλούταρχος, εἶπεν, ὃς πάσης τῆς σοφίας τῆς ἐν ταῖς παντοδαπαῖς τῶν Ἑλλήνων βίβλοις διεσπαρμένης πλήρη καὶ τελείαν βιβλιοθήκην φαίνεταί μοι ἀπαρτίζων (ὡς ἀναφέρει Γουλ. Ξύλανδρος ἐν τῇ vita Plutarchi, τῇ προτεταγμένῃ τῶν πλουταρχείων συγγραμμάτων, ἐκδ. Παρισ. τοῦ 1624 σελ. II). Περὶ πλείστου δ' ἐποιεῖτο καὶ *Ἀριστοφάνη* τὸν κωμικὸν συσταίνων αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῶν ἑλληνικῶν νὰ τὸν ἔχωσι πάντοτε ἀνὰ χεῖρας ὡς τὸν κανόνα τῆς ἀττικῆς γλαφυρότητος (ὡς λέγει *Ἄλδος* ὁ Μανούτιος ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν ἔτει 1465).

Περὶ δὲ τῶν διανοητικῶν προϊόντων τοῦ Γαζῆ ἐπραγματεύθη *Λέων ὁ Ἀλλάτιος* πρῶτον ἐν τῇ Diatriba de Georgiis et eorum scriptis, ἔπειτα ἐν τῇ ἑτέρᾳ διατριβῇ de Theodoro Mopsuesteno et de aliis Theodoris, qui graece scripserunt.— Καὶ *αὐτὸς μὲν συνέγραψεν* ὁ Γαζῆς 1) *γραμματικὴν εἰσαγωγὴν* ἐν τέσσαρσι βιβλίοις, χρησίμην ὄχι εἰς τοὺς ἀρχαρίους, ἀλλ' εἰς τοὺς ἤδη προχωρημένους κατὰ τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν, διὰ τὴν βραχυλογίαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν προκύπτουσαν ἀσάφειαν· μάλιστα δὲ σκοτεινὰ εἶνε τὸ πρῶτον βιβλίον διὰ τὴν ἄκραν βραχυλογίαν καὶ τὸ τέταρτον περὶ συντάξεως, ὅπου ὁ Γαζῆς *Ἀπολλώνιον τὸν δύσκολον* ἠκολούθησε. Κωνσταντῖνος ὁ Λάσκαρις ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ γ'. βιβλ. τῆς γραμματικῆς του περὶ τοῦ τετάρτου βιβλίου τοῦ Γαζῆ λέγει, ὅτι εἶτε μὲν βραχυλόγον καὶ δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενον, ἀλλ' ἀξιόλογον καὶ ὠφελιμώτατον τοῖς εἰδόσι, τὰς τῶν ἀρχαίων σκιὰς περιέχον. Τὴν *γραμματικὴν ταύτην* τοῦ Γαζῆ λατινιστὶ μὲν μετέφρασαν καὶ ὡς ἐγχειρίδιον διδασκαλίας μετεχειρίσθησαν *Ἔρασμός* τε καὶ

Ριχ. Κρόκος Ἄγγλος, πρῶτος καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Λειψίας, καὶ *Ἰωάν. Τουσάνος*, διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου τῶν Παρισίων καὶ Κονράδος Ἐρεσβάχιος καὶ *Ἀάζαρος* Βοναμῖκος, ἐσχολίασαν δ' αὐτὴν λατινιστὶ μὲν *Ἡλίας Ἀνδρέας*, ἑλληνιστὶ δὲ *Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης*, ὁ Ἀθωνίτης, ἐκδώσας τὰ εἰς τὸ Δ'. τοῦ Γαζῆ σχόλιά του ἐν Βουκορεστίῳ τῷ 1768. 4ον, καὶ *Δανιὴλ ὁ Κεραμεὺς ὁ Πάτμιος*, οὗ τὰ σχόλια ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τῷ 1780, 8ον. Αὐτὴ δ' ἡ γραμματικὴ ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ *Ἀλδου Μανουτίου* ἐν Βενετίᾳ τῷ 1495 εἰς φύλλον μετὰ τοῦ *περὶ χηρῶν* συγγραμματίου τοῦ Γαζῆ καὶ τοῦ *περὶ συντάξεως τοῦ Ἀπολλωνίου* καὶ τοῦ περὶ *τῶν ἀριθμῶν Ἡρωδιανοῦ*. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεδόθη πολλάκις ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστὶ μέχρι τοῦ ις'. αἰῶνος μεσοῦντος, καὶ πάλιν ὕστερον ἀρχομένου τοῦ ι0'. αἰῶνος δὶς καὶ τρὶς πρὸς χρῆσιν τῶν ὁμογενῶν ἐν Βενετίᾳ. Τὸ δὲ πρωτότυπον χειρόγραφον αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως εὑρίσκεται ἐν *Νυρεμβέργῃ*.

2) Συνέγραψεν ὁ Γαζῆς περὶ τῶν *ἀττικῶν μηνῶν* ἐν ἔτει 1470. ἐξεδόθη δὲ τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο τὸ πρῶτον μετὰ τῆς γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ ὑπὸ Ἄλδου 1495, ἔπειτα πάλιν μετ' αὐτῆς 1514,1517,1525.

3) *Περὶ ἀρχαιογονίας* Τούρκων, ἐπιστολὴ πρὸς Φραγκίσκον τὸν Φίλελφον ἐν τοῖς *συμμίκτοις* Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου τὸ πρῶτον ἐκδεδομένη (βιβλ. II, σελ. 381).

4) Πεζὰς *παραφράσεις* τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Βατραχομυομαχίας, ἐκδεδομένας τὸ πρῶτον ὁλοκλήρους ὑπὸ Νικ. Θησέως (τοῦ Κυπρίου) ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1811, ἐν 4 τόμοις εἰς 8ον.

Μετέφρασε δ' ὁ Γαζῆς ἐκ μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὸ λατινικὸν 1) τὰ *Προβλήματα τοῦ Ἀριστοτέλους* 2) *Ἀριστοτέλους περὶ ζῴων*. Ἀμφότεραι αὗται αἱ μεταφράσεις φέρονται ἐν ταῖς λατινικαῖς καὶ ἑλληνικολατινικαῖς ἐκδόσεσι τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἔγεινε δὲ καὶ πρότερον περὶ αὐτῶν λόγος. 3) *Θεοφράστου περὶ φυτῶν ἱστορίας δέκα βιβλία*. 4) *Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισιέως προβλημάτων βιβλία δύο*. 5) *Αἰλιανοῦ τὰ τακτικά*. 6) *Διονυσίου Ἁλικαρνασσέως* τὰ περὶ τοῦ *γαμηλίου λόγου* ἢ *ὑμεναίου καὶ περὶ τοῦ γενεθλίου*. Ταύτης τῆς μεταφράσεως τὴν μεδιολάνειον ἔκδοσιν ἀναφέρει ἄνευ τόπου καὶ χρόνου ὁ Σάξιος ἐν τῇ historia litter. typogr. Mediolan. σελ. 610.

7) *Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πέντε ὁμιλίας* περὶ τῆς ἀκαταλήπτου φύσεως τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἡ μετάφρασις ἐκδεδομένη εἶνε ἐν τῇ ὑπὸ *Δουκαίου* ἐκδόσει τῶν τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐκτὸς τούτων τῶν τυπωμένων καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ λατινιστὶ μετέφρασεν ὁ Γαζῆς, οἷον 1) τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλα συγγράμματα· ἀλλὰ ταύτην τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ πῦρ παρέδωκε, διὰ νὰ μὴ ἐπιπροσθήσῃ τῇ ἄρτι ἀνατελλούσῃ φήμῃ τοῦ φιλτάτου του Ἀργυροπούλου, τὰ αὐτὰ μὲν καὶ τούτου μεταφράσαντος, ὄχι δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας 2) τὰ *πολεμικὰ Μαυρικίου τοῦ αὐτοκράτορος*, ἅπερ αὐτὸς ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς μεταφράσεως τῶν τοῦ Χρυσοστόμου ὁμιλιῶν λέγει ὅτι προσέφερε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλφόνσον. 3) ἀμφίβολον, ἂν ἡ ὑπὸ Ἰοβίου τῷ Γαζῇ ἀνατεθεμένη λατινικὴ μετάφρασις τῶν *Ἱπποκράτους ἀφορισμῶν* εἶνε γνησία.

Ἐκ δὲ τοῦ λατινικοῦ εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετέφρασεν ὁ Γαζῆς 1) τοῦ *Κικέρωνος* de senectute καὶ de somnio Scipionis. Αἱ μεταφράσεις αὗται ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῇ *ἀλδιῇ* ἐκδόσει τοῦ Κικέρωνος 1523, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως. 2) τὴν *Νικολάου τοῦ Ε'. πάπα Ῥώμης* πρὸς *Κωνσταντῖνον τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολήν*, ἣν ὁ Π. Ἀρκούδιος συμπεριέλαβεν εἰς τὰ opuscula theologica ἐκδιδομένα ἐν Ῥώμῃ 1630. 3) τελευταῖον τοῦ *Σαωναρόλα* de balneis Italiae libros duos.

Ἐκ τῶν τοῦ Γαζῆ *ἀνεκδότων*, ἅπερ ἐν ἰταλικαῖς μάλιστα καὶ γαλλικαῖς βιβλιοθήκαις διασώζονται, παρὰ τὰς ἐπιστολάς

του ἐξέχει τὸ σύγγραμμα, δι' οὗ ὑπερασπίζεται τὸν *Ἀριστοτέλη* κατὰ τοῦ Γ. *Πλήθωνος*, ἐν τῷ συγγράμματί του : *περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται*, πολὺ τὸν Ἀριστοτέλη ταπεινώσαντος. Τῆς δ' ἔριδος ταύτης μετέσχον ὅ τε *Βησσαρίων* καὶ *Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος* ὑπὲρ Γαζῆ καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ὁ *Μιχαὴλ* Ἀποστόλιος ὑπὲρ Πλήθωνος καὶ Πλάτωνος.

M.

ΛΟΓΟΣ

Εἰς τὸν Αἰδεσιμώτατον καὶ λογιώτατον

ΑΝΤΩΝΙΟΝ ΚΑΤΙΦΟΡΟΝ

Τὸν ἐπιτροπεύσαντά ποτε

Τοῦ ἐν Ζακύνθῳ Ἱερατεύματος

Συντεθεὶς μὲν

ΠΑΡΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΝΤΟΝΗ,

Προσφωνηθεὶς δὲ

Τῷ Σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ

ΚΥΡΙΩ ΕΥΓΕΝΙΩ ΒΟΥΛΓΑΡΕΙ

Διδασκάλῳ

Τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους·

Ἐν τῇ τοῦ Ἄθω

Οἰκουμενικῇ Ἀκαδημίᾳ.

Ἡ ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν σοφὸν Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν.

Σοφώτατε καὶ λογιώτατε Δέσποτα!

Ἔδει μὲν τὸν ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ συζήσαντα μὴ χρῄζειν, ὁπότ' ἂν βούλοιτο εἰς τὸ κοινὸν παρίστασθαι, τῆς παρ' ἄλλων βοηθείας, ἀλλὰ πανδήμου τυγχάνειν ἀποδοχῆς, αὐτάρκους γενομένης τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν ἐς ἅπαντας σύστασιν· ἐπεὶ δ' ἡ ἐκ πολλοῦ ἐμπειρία τοὐναντίον ἐδίδαξε καὶ τοιαύτη συνήθεια ἐπεκράτησεν, ὥστε ζητεῖν ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν χειραγωγίαν

τὸν μέλλοντα παριέναι καὶ τούτοις ὑπερμάχοις χρῆσθαι καὶ προαγωνισταῖς πρὸς τοὺς αὐτῷ δυσχεραίνοντας, διὰ τοῦτο νῦν ὁ Κατηφόρου βίου δημοσιευόμενος τῆς παρὰ Σοῦ δεῖται ἐπικουρίας. Δῆλον γὰρ, ὅτι τῷ σῷ ἐπερειδόμενος ὀνόματι πρὸς πίστιν ἔσται ἀξιόχρεως, καὶ οὐδένα τῶν σωφρονούντων εὑρήσει ἀντιλέγοντα. Σοὶ γὰρ δι' ἔτους ξυνέβη ἐγγὺς ὁρᾶν καὶ σαφῶς γνῶναι ἐκ λόγων καὶ ἔργων τὸν ἄνδρα· καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ὅτι ἡ τῆς λογιότητός σου μαρτυρία ἐλευθέρα τυγχάνει καὶ εἰλικρινής. Εἰς τοσοῦτον μὲν γὰρ ὕψος ἡ παιδεία Σε ἀνεβίβασεν, ὥστε μηδένα ἐν τοῖς τοιούτοις φοβεῖσθαι, μηδὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀποδειλιᾷν· εἰς γνώμην δὲ κατέστησεν οὕτως ἄδολον ἡ ἀρετὴ, ὥστε μηδὲ ὑπὲρ φίλων τὸ ψεῦδος προσίεσθαι. Πάντως γὰρ ἡ παρρησία δῶρόν Σοι προσγέγονεν ἀπὸ τῆς σοφίας καὶ καλοκἀγαθίας· καὶ διὰ ταῦτα πᾶσι τοῖς γινώσκουσί Σε γενόμενος θυμηρέστατος καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἁπάσῃ ὀνομαστότατος, τὸ τελευταῖον διδάσκαλος ἀπεδείχθης παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπὸ τῶν τὴν ἀρχὴν ὅλου τοῦ ἡμετέρου ἔθνους πιστευομένων. Ταῦτα τοίνυν κἀγὼ πάντα σκεψάμενος προστάτην Σε προειλόμην τοῦ παρόντος εἰς τὸν ἐμὸν διδάσκαλον λόγου, ὃν φιλοφρόνως προσδεχόμενος καὶ μεταδιδοὺς αὐτὸν τοῖς φιλολόγοις, ἴσθι ὅτι κεχαρισμένον τῷ ὄντι ἔσει μοι πρᾶγμα πεποιηκώς.

Χαῖρε, ἀνδρῶν ἄριστε, καὶ ἐρρωμένος καὶ εὐδαίμων διαβιώης εἰς εὔκλειαν τῆς ἡμετέρας πατρίδος καὶ παραμυθίαν καὶ ὠφέλειαν παντὸς τοῦ γένους.

Τῆς Σῆς λογιότητος

Ἐκ Ζακύνθου ἔτει ἀπὸ τῆς
Χριστοῦ Γεννήσεως αψνξ.
Μαιμακτηριῶνος τετάρτῃ ἱσταμένου.

Ταπεινὸς καὶ εὐλαβὴς δοῦλος
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΝΙΗΣ.

Ἀεὶ μὲν καὶ πανταχοῦ πάντες ἄνθρωποι ὀρθῶς τε καὶ κοσμίως πολιτευσάμενοι θεῖόν τι χρῆμα τὸν λόγον ἐνόμισαν, καὶ τοὺς περὶ τὸ λέγειν εὐφυεῖς τῶν μεγίστων τιμῶν ἠξίωσαν, οὐχ οὕτω τὰς ὠφελείας τὰς ἐντεῦθεν ἑαυτοῖς ἐπιγιγνομένας σκοποῦντες, ὡς τοὺς τῷ λόγῳ, τῷ κοινῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πλεονεκτήματι, κάλλιστα πάντων χρωμένους γεραίροντες· ἐγὼ δὲ οὐδέπω ἐναντιωθείς, οὐδὲ ἀντειπὼν πρὸς ταύτην τὴν πάνδημον καὶ ἀψευδῆ γνώμην, ἀλλὰ θαυμάσας παντὸς τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἡγησάμην κάλλιστον καὶ θειότατον εἶναι τὸ ἐγκώμιον, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ εἴδει τούτῳ σπουδάζοντας μεγίστη εὐκλειαν δεῖν ἀπενέγκασθαι. Τὸ μὲν γὰρ συμβουλεῦσαί τι τοῖς ἀπαιδεύτοις ἢ συναγορεῦσαι τοῖς ὑπευθύνοις προθυμουμένων ἐστὶ παῦσαι τῆς κακίας τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ ἀπαλλάξαι τοὺς διακινδυνεύοντας τοῦ θανάτου, ὃν αὐτοὶ μικρὸν ὕστερον ῥύσει ἔσονται πεπονθότες· τὸ δὲ εὖ λέγειν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἔργον καθίσταται τῶν ζητούντων ἐν τῷ βίῳ παραδείγματα αὐτῆς τῆς ἀρετῆς προστήσασθαι καὶ ἐς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀθάνατον ἀποφῆναι τῶν ἐπαινουμένων τὴν εὐδοξίαν. Ἀλλ' οὐδὲ παντάπασιν ἀλλότριον φαίνεται ἀπολογίας καὶ προτροπῆς τὸ ἐγκώμιον, οὐδὲ τῆς τούτων δυνάμεως ἀμοιρεῖ, κομψῶς τε καὶ λαθραίως συμπλέκον ἀμφότερα. Ἅμα μὲν γὰρ ἀπολύει τὸν ἀδίκως συκοφαντούμενον τῶν ἐγκλημάτων, ἅπερ αὐτὸς ἐπεσπάσατο ἐκ τῆς τῶν φθονερῶν πανουργίας· ἅμα δὲ τοὺς ἀκροατὰς ἐκδιδάσκει μικρόν τι τῆς λέξεως καὶ τῶν ἐπαίνων παραλλάξαντας, ἀνυπούλοις καὶ πεπαρρησιασμέναις τὸ λοιπὸν χρῆσθαι νουθεσίαις· πρὸς δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ λίαν χαλεπὸν τὸ παραινεῖν τὰ συμφέροντα. Οὕτω γὰρ πεφύκασιν ἄνθρωποι, ὥστε καὶ ἀμβλυώττοντας πρὸς τὰ ἑαυτῶν ὀξυδερκεῖν πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα, καὶ μὴ δυναμένους σωφρονεῖν καὶ τὰ οἰκεῖα ἐπανορθοῦν, ἐπιχειρεῖν ὅμως τὰ ἀλλότρια θεραπεύσαι πάθη καὶ συμβουλεῦσαι τὰ βέλτιστα· Ἐν δὲ συνηγορίαις αὐτὴ ἡ φοβερὰ τοῦ βιαίου θανάτου ἰδέα ἐξευμαρίζει τὰ πράγματα· ῥᾳδίως

γὰρ συμβαίνει ἐπικάμπτεσθαι εἰς ἔλεον τοὺς δικαστὰς, λογιζομένους τὸ ἐπισφαλὲς καὶ ὀλισθηρὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ἀπολογίας τυγχάνει ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὁ εἰς ἐσχάτην ἐληλακὼς κακίαν καὶ ἀνιάτως ἔχων εἰς πονηρίαν, καὶ ἅτε τῶν ἀπολογίας φαινόμενος, ἀλλ' ἢ ὁ ἀτυχήματι ἐμπεσών, ἢ ἁμαρτήματι συναρπαγεὶς καὶ παρασυρείς. Τὸ δὲ ἐγκώμιον τοσοῦτόν μοι χαλεπώτερον φαίνεται, ὅσον ῥᾴδιόν ἐστι, τοὺς ἀκροατὰς ἢ φθονήσαντας τῇ δόξῃ, ἢν ὁ εὐφημούμενος ἐκ τοῦ λόγου καρπώσεται, μὴ ἀποδέχεσθαι εὐμενῶς τὸν λέγοντα ἢ ἀπιστήσαντας τοῖς λεγομένοις, ὡς θωπείᾳ τινὶ ἐπινοούμενον ἀποδιοπομπεῖσθαι τὸν ἔπαινον. Οἶδα μὲν οὖν, ὅτι πολλὴν δυσκολίαν ἔχει ὁ λόγος, ὅμως δὲ καί τοι περὶ τὸ λέγειν ἀγύμναστος ὅπλοις προσέρχομαι. Οὔτε γὰρ ὑμᾶς τοὺς ῥηθησομένους δυσχεραναοῦντας ὑπονοῶ, οἵτινες (καί περ ἕκαστον φύσει ἐκταράττει τὸ φίλαυτον καὶ φιλότιμον ἐν τῇ τῶν ἄλλων εὐφημίᾳ) ταῖς ἀλλοτρίαις ἀρεταῖς οὐ φθονεῖτε, ταῖς οἰκείαις ἀρκούμενοι· οὔτε ἐγὼ τοιοῦτός εἰμι, οἷον νῦν ἐγκαταλιποῦσα φιλοσοφία ἡ ἐκ νεκρᾶς ἡλικίας διαθρέψασα, καὶ παραλαβοῦσα ἡ κολακεία πρόσωπον ἀληθείας λαβοῦσα πείσει με ἐν ἐπιπλάστοις ἐπαίνοις ψυχρολογεῖν· οὔτε ὁ Κατήφορος, περὶ οὗ λέγειν διέγνωκα, ἵνα τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν ἀριδηλοτέραν παραστήσω καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ ἔργοις παιδεύσω τοὺς νέους, κολακείαν προσίεται, ὁ τῇ ἀληθείᾳ χαίρων μόνον καὶ ἀεί γε ταύτῃ, ὡς ἐνθέῳ τροφῇ, ψυχαγωγούμενος.

Οὗτος οὖν ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ, ὃν γνώσεσθε προϊόντος τοῦ λόγου παντοίας ἀρετῆς διαπρέψαντα κάλλει, γεννᾶται μὲν ἐν οἴκῳ πανευτυχεῖ καὶ ἀφθονίᾳ χρημάτων περιῤῥεομένῳ, γεννᾶται δὲ ἐν Ζακύνθῳ, ταύτὸν δὲ εἰπεῖν, μιᾷ τῶν ἐν νήσῳ οἰκουμένων ἑλληνίδων πόλεων καὶ τῶν νῦν κάλλιστα πολιτευομένων καὶ ἐν τῇ κοινῇ ξυμφορᾷ καὶ πικρᾷ τῆς Ἑλλάδος δουλείᾳ μὴ πεπειραμένων τῆς βαρβάρου τυραννίδος. Ἀλλὰ τί δεῖ χρημάτων καὶ τῆς θύραθεν εὐτυχίας, ἐὰν μὴ ἐπιτηδείως χρήσωνται οἱ

σοῦτα κεκτημένοι; Ἀρίστης τοίνυν εὐθὺς ἐκ νηπίου ἀγωγῆς ἔτυχεν οὐ χλιδῇ τραφείς, ἀλλ' ἀφελεῖ διαίτῃ συνεθισθείς, καὶ παιδαγωγῷ παραδοθείς μέγιστον ἔλεγχον ἔδωκε τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ καὶ φιλομαθείας. Ἐχρῆν ἄρα αὐτὸν εἰς διδασκάλου φοιτήσαντα παιδεύσεως καὶ φιλοσοφίας μεταλαβεῖν· ἀλλ' ἐπειδή γε τῶν μαθημάτων τούτων ὑφηγητὴς οὐχ εὑρίσκετο ἐν τῇ πατρίδι, εὐπορούσῃ μὲν τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ὑστερούσῃ δὲ καὶ τότε καὶ νῦν, οὐκ οἶδα ποίᾳ μοίρᾳ, παιδευτηρίων, ἀπαίρειν πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀναγκάζεται. Ὅθεν ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς Ῥώμην ἀποστελεὶς, ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς, τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων παισὶν ἐγκαταλέγεται· εὐγνωμονοῦσα γὰρ ἡ πόλις μουσεῖον ἑλληνικὸν καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων διασώζει, ὅπως ἂν ἀεὶ ἔχοι ἀποδοῦναι τοῖς βουλομένοις ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἔλαβε παρὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐνταῦθα μὲν οὖν ὁ νεανίσκος ἐπὶ τὰ μαθήματα καὶ τὴν παιδείαν ὁρμῶν θαυμαστὸν ὅσον ἐπεδεδώκει ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ πάσης ὠφελίμου παιδεύσεως εἰς τὸ ἀκρότατον ἀφίκετο. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε τοιαύτας λαμβάνειν ἐπιδόσεις ὁ καὶ φύσιν δεξιὰν ἔχων καὶ μεγίστην ἀπονέμων σπουδήν; ἐνταῦθα δὲ (ἵνα καὶ τὰ καθ' ἕκαστον εἴπω μαθήματα) τοῖς περὶ ῥητορικῆς παιδεύμασί τε καὶ λόγοις ἐνασκηθέντα ἐπεδέχοντο οἱ τῆς φιλοσοφίας διδάσκαλοι θαυμάζοντες αὐτὸν τῆς ἐπιτηδειότητος· οὐ γὰρ ἦν, ὡς οἱ πολλοὶ τῶν νέων, χείλεσιν ἄκροις γευόμενος φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῶν λόγων καὶ τῶν δογμάτων αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἑστιώμενος. Εἶτα δὲ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης ἐκλεξαμένῳ ὅσον χρήσιμον πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐλευθερίου παιδείας, ἔδοξεν ἐπιμελῶς διατρίψαι περὶ τὴν θεόπνευστον σοφίαν. Τεττάρων δὲ οὐσῶν ἐν τῇ κατὰ τὸν βίον κοινωνίᾳ ἡδίστων καὶ σεμνοτάτων γλωσσῶν, δύο μὲν πρεσβυτέρων, δύο δὲ νεωτέρων, αἷς ἕνι καθόλου χρῆσθαί τε καὶ λαμπρύνεσθαι τοὺς ἐπιμεληθέντας, ἑλληνίδος μὲν καὶ λατινίδος πρὸς τοὺς σοφούς, ἰταλικῆς δὲ καὶ γαλλικῆς πρὸς τοὺς πολλούς, οὕτω πάσας ἐπεπαίδευτο καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἦν ἠκριβωκὼς,

ὥστε ἑκάστην αὐτοῦ φθεγγομένου πάτριον φαίνεσθαι τοῖς ἐπαΐουσιν. Ὅσον μὲν οὖν ἐν ταῖς ἄλλαις προέκοψεν, ἐναργέστατα ἐπιδείξει ὁ μετέπειτα χρόνος καὶ τὰ συγγράμματα· ὅσον δὲ ἐξέμαθε τὴν ἑλληνικήν, εἰ καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δυναίμην πιστώσασθαι, τὸ γοῦν τότε ἔτι μαθητεύοντα ἐν Ῥώμῃ γεγονέναι διδάσκαλον τῆς ἑλληνίδος οὐκ ἐᾷ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης ἀμφισβητεῖν. Διδάσκαλος δὲ καταστὰς ἐν τῷ παιδευτηρίῳ, καὶ τῆς αὐτόθι βιβλιοθήκης προΐσταται, ἔνθα ἴδοι τις ἂν αὐτὸν, ἢν ποτε σχολὴν ἄγῃ ἀπὸ τῆς ἄλλης σπουδῆς, τοῖς βιβλίοις προσκείμενον καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως πραγματευόμενον τῇ ἀναγνώσει ἕνεκα τοῦ κτήσασθαι πολυμάθειαν. Ἃ ὅπερ ἐπανήκει οἴκαδε, πάσης ὑπάρχων παιδείας ἀνάπλεως. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀπολαβὼν τοῦ κλήρου τοσοῦτον τοῦ πατρικοῦ, ὅσον ἡγήσατο ἐπαρκεῖν οὐ πρὸς περιττὴν ἀπόλαυσιν ἁβροδιαίτου βίου, ἀλλὰ πρὸς τὸ μετρίως ζῆν καὶ ἀταλαιπώρως, ἐφάμιλλον τῇ παιδείᾳ τῇ ἑαυτοῦ τὴν ἀρετὴν καταστῆσαι προείλετο. Μαθόντι γὰρ ἐκ φιλοσοφίας, ὅτι πέφυκε μὲν κεκτημένος πᾶς ἄνθρωπος ὄχλον δυνάμεων πάμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον, δύο δὲ κυρίας καὶ καλλίστας μόνον κληρούμενος, νοῦν τε καὶ θέλησιν, καὶ διὰ μὲν τοῦ νοὸς ἐπιστήμης ὀρεγόμενος καὶ ἐπὶ τὸ ἀληθὲς φερόμενος, διὰ δὲ τῆς θελήσεως ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν ὁρμῶν καὶ ἀρετῆς ἀντιποιούμενος, ὧν ἀμφοτέρων, τῆς τε τῶν ὄντων γνώσεως καὶ τῆς καλοκἀγαθίας, ἐπιτυχὼν πέρκν ὅρων τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας δοκεῖ παρελθεῖν· ταῦτα, φημὶ, ἐκδιδαχθέντι καὶ συνεχῶς ἐνθυμουμένῳ ἤρεσε τουτονὶ τὸν διττὸν τῆς ψυχῆς ἀγῶνα ἐνστήσασθαι καὶ πάσης διανοητικῆς τε καὶ ἠθικῆς ἀρετῆς τὸ στάδιον κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν διαδραμεῖν καὶ ἐγγυτέρω γενέσθαι τῆς μὲν πολυμαθείας, ὀλίγοις δὲ ἐφικτῆς εὐδαιμονίας. Ἐπεὶ μὲν οὖν ἔδει αὐτὸν εἰς ἔργον προάγειν τὰ δεδογμένα καὶ κοινὴν τοῖς ἐθέλουσι χρῆσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρασκευάζειν παιδείαν, διά γε τοῦτο ἐπιτηδεύειν τι βούλεται κάλλιστον ἐπιτήδευμα, αὐτῷ τε

πρέπον καὶ τοῖς πᾶσιν ὠφέλιμον. Δυοῖν δὲ ὄντοιν ἐν τῷ βίῳ μάλιστα τοιούτοιν, ὧν θατέρου μὲν οἱ ῥήτορες ἀντεχόμενοι, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἀδικουμένων διαρυλάττουσι, θατέρου δὲ οἱ ἰατροὶ ἀντιποιούμενοι, τὴν τῶν σωμάτων ὑγίειαν ἐπαγγέλλονται, οὗτος τὴν ἱερωσύνην λαβὼν ἀμφότερα συνῆψε καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον μετήλλαξε τὰ ἐπιτηδεύματα, θεῖος ἰατρὸς καὶ ῥήτωρ γενόμενος, ἅμα τε σωτηρίας ψυχῶν ἐπιμελούμενος καὶ πλοῦτον οὐράνιον εὐαγγελιζόμενος. Ὅθεν ἦν ἐντρυφᾶν τοῖς λόγοις καὶ τῇ παιδεύσει τοῦ Κατηφόρου, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὲν διδάσκοντος τὸν λαὸν ἃ δεῖ πρὸς θεοσέβειαν εἰδέναι καὶ κατορθοῦν, ἐν τῇ οἰκίᾳ δὲ παιδεύοντος τοὺς νέους ὅσα πρὸς πολυμάθειαν συμβάλλονται καὶ ἦθους σεμνότητα. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον καὶ τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου μιμούμενος ἑξαήμερον, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἐφευρεθέντων ἐπίγνωσιν ἀκριβέστερον περὶ πάντων φυσιολογούμενος, ἐπήγαγε τοὺς ἀκροατὰς ἐπὶ τὸ θεωρεῖν ἀτενῶς τὴν κτίσιν καὶ ἀδιαλείπτως θαυμάζειν τὴν τοῦ κτίσαντος πρόνοιάν τε καὶ δύναμιν. Οὕτω τοίνυν τοὺς καρποὺς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας τοῖς δρεπομένοις χορηγοῦντα ἀφθόνως καὶ πρὸς τοὺς λόγους ἀκορέστως ἔχοντα, πάλεμος ἐνσκήψας δεινὸς κατεσίγασεν. Εἴωθε γὰρ τοῖς λογίοις ἀφωνίαν ἐμποιεῖν ὁ τῶν ὅπλων πάταγος, οὐδὲ ταῖς Μούσαις πρὸς Ἄρεα ἔξεσι σπένδεσθαι πώποτε. Τότε μὲν οὖν τὸ θρᾴκιον στράτευμα εἴκοσι μὲν ἔχον, ὥς φασιν, ἀνδρῶν μυριάδας, εἰσβαλὸν δὲ εἰς Πελοπόννησον, πᾶσαν τὴν χώραν κατεστόρεσε νεκρῶν καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰς πόλεις ἁπάσας κατεδουλώσατο· τὸ δὲ ναυτικὸν τῇ εὐτυχίᾳ τῆς κατὰ γῆν νίκης θαρροῦν καὶ ἀναλαμβάνον φρόνημα μεῖζον τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἤλπιζε καταναυμαχήσειν ῥᾳδίως τὸν ἡμέτερον στόλον· ἀνθ' ὅτου καὶ λόγους ἀπειλητηρίους ἔπεμπεν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς αὐτὰς ἀποπλεῖν παρεσκευάζετο. Τοιαύταις δὴ ξυμφοραῖς μὴ φέρων ὁ Κατήφορος ὁρᾶν τὴν Ἑλλάδα περιπεσοῦσαν καὶ τὴν πατρίδα εἰς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους καθεστηκυῖαν, καὶ μὴ δυνάμενος,

ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκε, τὴν τῶν ἀπειλουμένων κακῶν προσδολὴν ἀπώσασθαι, μακρὰν τὴν εἰς Μόσχους ἐπαναιρεῖται ἀποδημίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τύχης ἀνωμαλίᾳ καὶ ἀνατροπῇ τῆς πατρίδος προσβλέπων ἠνείχετο τοὺς ἀμαυρώσαντας μὲν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἀκρωτηριασαμένους δὲ τὸ τῶν χριστιανῶν σύστημα, μή τι γε συζῆν ἐκείνοις καὶ συνδιαιτᾶσθαι. Σκάφους δὲ ἐπιβὰς τῶν μάλιστα ταχυναυτούντων καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὰς ἡρακλείους στήλας ἐκπεραιούμενος, μέχρι τῆς χώρας τῶν Βέλγων εὐτυχῶς διέπλευσε τὸν ὠκεανόν. Ἐνθένδε πάλιν ποιούμενος τὴν ἀναγωγήν, σύρτει τινὶ προσαραχθείσης τῆς νηὸς, ἐναυάγησεν οὐ μακρὰν ἀπὸ τῶν λιμένων καὶ πάντα σχεδὸν τὰ πρὸς τὸν κατόπλουν χρήσιμα ἀπέβαλεν. Ὥσπερ οὖν πολλάκις ἐπέρχεταί μοι θρηνεῖν τοῦ ἀνδρὸς τὸ δυστύχημα, οὐκ ἐπαιωρουμένου ταῖς κεναῖς ἐλπίσι τοῦ πλοῦτον ἢ δόξαν πορίσασθαι παρὰ βασιλέως, εἰωθότος καὶ ταῦτα τοῖς εὐδοκίμοις διαφερόντως χαρίζεσθαι, ἀλλ' ἐπιθυμοῦντος πρὸς ὠφέλειαν πάντων ἀδείας τυχεῖν καὶ ἐπικουρίας τοῦ συγγράφειν παρὰ τῷ μεγάλῳ τῶν Μόσχων αὐτοκράτορι, τῷ τοὺς πανταχόθεν εἰς τὰ βασίλεια παραγιγνομένους ἐπιστήμονας δεξιουμένῳ καὶ πᾶσι διδόντι παρρησίαν, οὕτω θαυμάζειν ἔπεισι τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς κηδεμονίαν, οὐ πανωλέθρῳ ναυαγίᾳ ἀποτρέψαντος τῆς γνώμης τὸν Κατήφορον, ἀλλ' εὐφορήτῳ θλίψει μετακαλέσαντος αὐτὸν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. Ὧν γὰρ ἡμεῖς ἐδεόμεθα παιδευμάτων οὐδενὸς ἂν ἐν χρείᾳ ἐτύγχανε τὸ τῶν Μόσχων γένος, πρότερον μὲν ἐκβεβαρβαρωμένον καὶ διὰ δεισιδαιμονίαν οὔτε τοὺς ξένους προσδεχόμενον οὔτε τῶν μαθημάτων ἐπιμελούμενον, τότε δὲ τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου βασιλεύοντος καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις καταρθώμασι καὶ τὴν τοῦ ἤθους διόρθωσιν ποιεῖσθαι σπουδάζοντος, διὰ παιδείας ἐξημερούμενον καὶ τοὺς συνδραμόντας σοφοὺς ἀσπαζόμενον καὶ πᾶν εἶδος ἐπιστήμης ἐπερχόμενον. Τοσοῦτον δὲ διατρίψας χρόνον ἐν τῇ κυρίᾳ πόλει τῶν Βέλγων, ὅσον ἡ φιλοθεάμονος καὶ φιλομαθοῦς διανοίας περιεργία ἀπαιτεῖ, ἄρχεται τῆς δι' ἁρμάτων πορείας, καὶ διαβὰς Γαλλίαν τε καὶ Γερμανίαν καὶ μέρος τι τῆς Ἰταλίας καὶ πολλὰς ἐνδόξους πόλεις περιελθών, εἰς Ἐνετίας ἀφίκετο. Καί τοι μὲν οὖν ἐνταῦθα ἕτερός τις ὅσως τὸν λόγον ποιούμενος καὶ τὰ περὶ τὴν ὁδοιπορίαν ἐκδιηγούμενος οὐκ ἂν ὤκνησε κατὰ τὸ ἀκριβὲς διεξιέναι, ὅσα πανταχοῦ ἐξέδωκε δείγματα ὁ Κατήφορος τῆς ἑαυτοῦ πολυμαθείας καὶ ὅσης παρὰ πᾶσι τιμῆς ἔτυχεν οὐ μόνον ἰδιώταις, ἀλλὰ καὶ σοφοῖς καὶ ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσιν· ἐγὼ δ' ὅμως φειδόμενος τῆς συμμετρίας τοῦ λόγου καὶ τἆλλα ἀπολιπὼν φημι μόνον, ὅτι πολλαχοῦ μεθοῖς οὐκ εὐκαταφρονήτοις ἀξιούμενος ἡγεῖσθαι παιδευτηρίου σεμναῖς ἀεὶ προφάσεσι παρῃτεῖτο τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ φιλοχρόνως μέν τοι προπεμπόμενος ἔσπευδεν ἐπιδημῆσαι τῇ πατρίδι. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματα οὐδέπω τὰ ὅπλα ἀπέθεντο, οὐδέ τις ἐλπὶς ὑπεφαίνετο τοῦ διαλυθῆναι τὰς ἔχθρας, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἥκμαζε τὰ τοῦ πολέμου ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ μεταξὺ ὁρῶν ἐν Ἐνετίαις πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων τοὺς μὲν ἐκβληθέντας διὰ τὴν ἧτταν ἐκ τῆς πατρίδος, τοὺς δὲ ἐν ἀπογνώσει πραγμάτων ἀναχωρήσαντας καὶ πάντας μὲν ὡς εἰς εὔδιόν τινα καὶ ἀχείμαστον λιμένα εἰς τὴν ἀνίκητον μητρόπολιν καταφυγόντας, ποθοῦντας δὲ λόγων ἀκούειν τῇ πατρίῳ φωνῇ ἐκφερομένων, διέγνω ἐκεῖ μένειν καὶ παραμυθεῖσθαι τοὺς δυστυχοῦντας. Ὅθεν αὖθις καθηγητοῦ τάξιν ἀναλαβεῖν οὐ παρῃτήσατο, ἀλλ' ἅσμενος αὐτίκα τοῦ ἐπιχειρήματος προσήψατο. Καὶ δὴ παρουσιαζόμενος μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔπειθε τοὺς ἀκροατὰς μὴ ἀγανακτεῖν ἐπὶ ταῖς δυσπραγίαις τοῦ γένους, ἀλλ' εὐσχημόνως φέρειν τοῦ βίου τὰ ἀλγεινά, μηδὲ ἀπογιγνώσκειν τὰς ἀμείνους ἐλπίδας τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἐφησυχάζειν τοῖς τοῦ θείου βουλεύμασιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀεὶ διατιθέντος τὰ πράγματα· φιλοσοφῶν δὲ ἐν τῷ διδασκαλείῳ εἰσήγετο τοῖς νεωτέροις, μὴ μόνον δι' ὧν τὴν δεινότητα τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀσκήσουσιν, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν τὴν καλοκἀγαθίαν ἐν τοῖς ἔργοις ἐνδείξουσιν. Ἧττο γὰρ δεῖν μάλι-

στα τοὺς φιλομαθεῖς πειρᾶσθαι, ἣν βούλωνται ἐπιτυχεῖν περὶ τὸν βίον, ὥςπερ προέχειν τῶν ἄλλων κατὰ σοφίαν, οὕτω μὴ ἐλαττοῦσθαι κατ' ἀρετήν. Τοιοῦτο μὲν οὖν μετερχόμενος ἐπιτήδευμα περίβλεπτος γίγνεται ἐπὶ παιδείᾳ καὶ διὰ τὸν τρόπον ἐπέραστος τοῖς τε Ἕλλησι καὶ τοῖς ἐγχωρίοις. Τηλικαύτης δὲ οὔσης ἐν τῇ πόλει τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης καὶ τὸ ἐνδόσιμον τότε παρασχούσης, ὅσον φρονεῖν εὖ καὶ λέγειν ἠπίστατο, σαφέστερον ἀπέδειξε. Προσκληθεὶς γὰρ εἰς τὰς λεγομένας ἀκαδημίας, ἔνθα καθ' ἕκαστον ἔτος ἐν ἐπηκόῳ πάντων τῶν συνδραμόντων γίγνονται διαλέξεις πρός τε γύμνασιν τῶν νέων καὶ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς αὐτῶν ἐπιδόσεως, οὐχ ἧττον δὲ καὶ πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀληθείας, εἰς τοῦτο κατέστησε πολλάκις ἀπορίας τοὺς μαθητάς, ὥςτε τοὺς παρεστῶτας διδασκάλους ἀναγκασθῆναι συνεπιλαβέσθαι τοῦ ἀγῶνος καὶ διισχορισμένους, ὡς ἂν οἷοί τ' εἶεν, τέλος ὁμολογῆσαι τὴν ἧτταν καὶ τὴν πρότέραν περὶ τῶν προκειμένων μεταθέσθαι γνώμην. Μὴ μέν τοι νομίσητε τοῦτον ἐπαιρόμενον ὅτι τὰ νικητήρια ἐν ταῖς διαλέξεσιν ἐπήνεγκεν, ἀλλὰ χαίροντα μόνον ὡς ὑπὸ τοῦ ψεύδους οὐ παρευδοκίμηται ἡ ἀλήθεια· ἀνθ' ὅτου διετέλει μάλιστα οἷς ἀντεῖπε τιμώμενος καὶ φιλούμενος. Καί περ οὖν πλείονα χρόνον τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένου διέτριψε παρ' Ἐνετοῖς, οὐ μὴν ἡγήσατο προέσθαι τὸν καιρὸν ταῖς περὶ τοὺς λόγους ἀσχολίαις προσκαρτερήσας· τρία γὰρ ἔτη προσανήλωσεν, ἀρ' οὗ κατελύθη ὁ πόλεμος. Βαθείας δὲ εἰρήνης οὔσης ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον· ἔνθα τὴν προγεγενημένην τῆς ψυχῆς ἡσυχίαν ἀνακτώμενος ἡδέως πάλιν τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἀνενεώσατο. Αὐτὸς γὰρ εἰ καὶ πολλὰς περιερχόμενος πόλεις ἀναβαλεῖν ἠβουλήθη τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, ἀλλ' οὖν ἐν τῇ πατρίδι μεταβαλεῖν, ἄτοπον ἔκρινε. Τοιγάρτοι πλείστην εὔνοιαν παρὰ πάντων ἑαυτῷ περιεποιήσατο καὶ παρεμπεσούσης εὐκαιρίας ἄξια τῶν πεπονημένων τἀπίχειρα παρὰ τῶν συμπολιτῶν ἐκομίσατο. Οὗτοι γὰρ ἕτερόν τινα τῶν οὐκ ἀφανῶν διακρουσάμενοι τὸν Κατήφορον προετίμησαν· καὶ ἐψηφίσαντο αὐτῷ τὸ πενταετὲς ἄξίωμα τοῦ ἐν ἱερεῦσι πρωτεύειν, δικαίαν τὴν ψῆφον θέμενοι. Εἴθε δὲ καὶ μικρὸν ὕστερον συνεχωρήθη τοῖς Ζακυνθίοις εἰς δικαστήριον εἰσελθοῦσιν ἡ ἐξουσία τοῦ διορίζειν τοὺς μέλλοντας προβάλλεσθαι εἰς διαψήφισιν, ἢ, τό γε ἄμεινον, τοῦ αἱρεῖσθαι τὸν ἴδιον ἀρχιερέα· προθύμως γὰρ ἂν αὐτὸν, οἶμαι, τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνῳ ἐγκαθίδρυσαν· ἀλλ' οἱ Κεφαλλῆνες τὴν δίκην ἑλόντες καὶ νεμεσήσαντες τοῖς ἀντιδίκοις, ὅτι, ὃ πάλαι τῆς προαιρέσεως ἦν, ἐποίησαν ἐφεξῆς ἔσεσθαι τῆς ἀνάγκης τοῦ χειροτονεῖσθαι ἀνὰ δύο Κεφαλλῆνας ἀρχιερεῖς, ἕνα Ζακύνθιον ἀμφοτέρας διοικοῦντα τὰς νήσους, κατεσοφίσαντο αὐτῶν καὶ τὸν εὖ μάλα πρεσβύτην τότε προκρίναντες, τὸν Κατήφορον ὕστερον ἔθεντο. Ὥςτε, εἰ θέμις εἴη περὶ τοιούτων πραγμάτων ἀνθρωπικῶς διανοεῖσθαι καὶ ἀνεπαχθῶς εἰπεῖν, φαίην ἂν ἔγωγε, ὅτι οὐ κατ' ἀξίαν ἐγεγόνει ἡ ἐκλογὴ ἐκείνη, ἀλλὰ καθ' ἡλικίαν. Πείθομαι δ' οὕτω ὑπὸ τῆς ψηφοφορίας· πέντε γὰρ ταύτην αἰτησάντων τὴν προεδρίαν, ὅσῳ περ αὐτῶν ἕκαστος ἔτυχεν ὢν πρεσβύτερος, τοσούτῳ πλείονας ἔλαβε ψήφους. Ἀποτυχὼν οὖν, ἅτε δὴ νεώτερος, ὁ νῦν ἐπαινούμενος τοιᾷδε τιμῇ, ἧς, εἴπερ τις ἄλλος, ἄξιον ἑαυτὸν παρέσχεν, οὐχ οὕτως ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ἐλυπήθη, ὡς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων. Ἑώρα μὲν γὰρ πάντας ψυχικῆς χρῄζοντας δδηγίας καὶ ἀμείνονος τῆς ἐνούσης ἐπιθυμοῦντας διοικήσεως. Ἐβούλετο δὲ μηδένα τὸ λοιπὸν τῆς ἱερᾶς ἀξιώσειν τάξεως μηδὲ εἰς τὸ Θυσιαστήριον εἰσαγαγεῖν, ὃν ἂν ἐνδεέστερον εὕρεν ἢ ὡς ἁρμόσαι τῷ τῆς ἱερωσύνης κανόνι ἐξετασθέντα. Πῶς γὰρ ἂν ὑπέμεινε τοὺς ὑπηρέτας τοῦ θείου λόγου οὐδεμίαν ἔχειν λόγων δύναμιν; ἢ πῶς ἂν οὐ κωλύσειε τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀνθρωπίνην μυστηρίων κομιδῇ νέους γίνεσθαι μύστας καὶ οἰκονόμους; Ἀλλ' ἕτερος μὲν τοῦ ἱεροῦ συλλόγου καὶ παντὸς τοῦ ποιμνίου τὴν φροντίδα ἐμπεπίστευται· αὐτὸς δὲ κάλλιστα ἐπιτροπεύων τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ἱερατεύματος οὐδένα χρόνον διέλειπε παιδεύων

τοὺς ἀναγώγους καὶ ἐπανορθῶν τοὺς προσπταίοντας. Διανύσας δὲ ταύτην τὴν ὑπουργίαν οὐκ ἐπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν ἀπέκλινεν· ἀδύνατον γὰρ τὸν ἔχοντα ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐνιδρυμένον τῇ ψυχῇ τὸν τῆς παιδείας ἔρωτα παντάπασιν ἑαυτὸν ἀνιέναι καὶ ὀκνηρίᾳ συζῆν· ἀλλὰ συντονώτερον νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πονεῖν ἐπεχείρησε. Πλείστην γὰρ ὄνησιν εἰσενέγκας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς συμπολίταις ἱκανῶς μεταδοὺς τῶν μαθημάτων, ἅπαν τὸ γένος ἐπὶ μετουσίαν ἄλλοσέ ποι καλεῖν ἔκρινε. Ζητῶν μὲν οὖν πόλιν πρὸς τοῦτο ἐπιτήδειον, ἅμα δὲ προτιμῶν τὴν εὐδόκιμον καὶ φιλόκαλον καὶ πολυάνθρωπον, καθὰ διακελεύεται Πλούταρχος ἐν τῷ τοῦ Δημοσθένους βίῳ, ὅπως βουλόμενος συντάξαι τι καὶ ἱστορίαν συγγράψαι βιβλίων ἔχοι παντοδαπῶν ἀφθονίαν, πρὸς ἅπαντα ἐξαρκούσας εὗρε τὰς Ἐνετίας. Ἐκεῖσε γὰρ συρρέουσι πάντες σχεδὸν οἱ ἐπὶ παιδείας προφάσει ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀποδημοῦντες, ῥᾴδιόν τέ ἐστιν ὠτινιοῦν ἐντυγχάνειν συγγράμματι καὶ ἐλλογίμοις ἀνδράσι κοινολογεῖσθαι. Πλευστέον ἦν τοίνυν αὐτῷ ἐπὶ τῷ διαπρᾶξαι τὸ σπουδαζόμενον· μηδαμῶς δὲ ἱσταμένης ἐμποδὼν τῆς τύχης τοῦ ὑπερήμερον γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον παρασχούσης ναῦν τῶν ἀρίστων, ἐμβὰς εἰς αὐτὴν καὶ πλῷ καλλίστῳ χρησάμενος, τοῖς ἀχειμάστοις λιμέσιν ἐγκαθωρμήθη· ἔνθεν δὲ εἰς τὸν τόπον μετενεχθέντι, καθ' ὃν τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀναγκάζονται μένειν πάντες οἱ νεωστὶ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς ἀφικνούμενοι χώρας, ἵνα πᾶσαν λοιμικῆς νόσου ὑπόνοιαν ἀποσκευασάμενοι λάβωσιν ὑγιείας δοκίμιον, καὶ ἐπιτελέσαντι τῆς πολιτείας τὸ πρόσταγμα ἐπετέτραπτο αὐτῷ εἰς τὴν πόλιν εἰσιέναι. Ἐνταῦθα μὲν οὖν μικρὸν ἐπισχὼν τὰς τῆς διδασκαλίας φροντίδας, περὶ τὰς δεξιώσεις καὶ ἀποδοχὰς τῶν φίλων τε καὶ γνωρίμων ἐσχόλασεν. Εὐθὺς δὲ ἄρχεται τῶν πόνων, ἐμμένων μὲν οἷς ἅπαξ προσῄλετο ἐπιτηδεύμασι, προσεπιλαμβάνων δὲ βιβλίων σύνταξιν. Καὶ δὴ τὰ μέγιστα τοῖς Ἕλλησι χαριεῖσθαι δοκῶν, πλείστους μὲν κανόνας ἤθροισε τῶν διεσπαρμένων ἐν ταῖς τῶν ἄλλων γραμματικαῖς, τινὰς δὲ καὶ ἐπενόησε καὶ περὶ πάντων ἡδυνήθη κάλλιστα καὶ σαφέστατα φράσαι. Δι' αὐτῆς γὰρ τῆς μεθόδου (εἴτε οὖν ἐμοὶ πείθεσθε, τῷ διὰ πείρας ἥκοντι) ὑπάρχει πᾶσι τοῖς μὴ βουλομένοις ἐν τοῖς ματαίοις ἀσχοληθῆναι καὶ ἐννεάσαι ταῖς τῶν γραμματικῶν λεπτολογίαις, ἀλλ' ἐπιζητοῦσι τὴν ἐκ ταπεινοτέρων μαθημάτων εἰς ὑψηλότερα πρόοδον καὶ ἀνάβασιν, κατ' ὀλίγον χρόνον ἐπηβόλοις γενέσθαι τῆς τέχνης καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶτταν καταμαθεῖν. Ἐφεξῆς δὲ εἰς τὴν λατινίδα μετήνεγκεν ἅπαντα τὰ τοῦ Φωτίου συγγράμματα, οὕτω μὲν ἐπανορθῶν, ἃ πρότερον ἄλλοι μεταφράσαντες διέφθειραν, ὥστε μεγίστας διαφορᾶς ἀλλήλων κεχωρισμένα φαίνεσθαι, οὕτω δὲ ἀναπληρῶν, ἅπερ οὐδεὶς ἐτόλμησε μεταλαβεῖν εἰς τὴν σφετέραν διάλεκτον, ὥστε χαίρειν μὲν καὶ θαυμάζειν τοὺς ἀπογιγνώσκοντας πρὸς τὴν μετάφρασιν, ψευδομένους δὲ ἐξελέγχεσθαι τοὺς διαφημίζοντας, ὡς παντί που ἀνέφικτα καὶ ἀπράσιτα. Πρὸς δὲ τούτοις τοιαῦτα ὑπέβαλεν ὑπομνήματα, οἷα τοῖς μὲν ἀναγνωσομένοις φῶς ἐποίσει τὸ μέγιστον, αὐτῷ δὲ ἀθάνατον κλέος καὶ μνήμην πολυμαθείας παρασκευάσει. Τοῦτό γε μὴν τὸ σύνταγμα μέχρι τοῦ νῦν ἀνέκδοτον διέμεινεν, ἀπολέσαντος τὴν οὐσίαν καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἐπαγγειλαμένου ἐκδώσειν αὐτὸ χαλκογράφου, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀμεληθήσεται. Ἕτέροις γάρ, οἶμαι, πειρατέον ἐξενεγκεῖν εἰς τὸ φῶς τηλικοῦτον πόνημα. Οἶδα μὲν οὖν, ἐξ ὧν εἴρηκα, ὅτι θαυμάζετε καὶ εὐδαιμονίζετε τὸν ἄνδρα ἐπὶ σοφίᾳ· ὃ δὲ ἁπάντων θαῦμα μέγιστόν ἐστιν ἔρχομαι φράσων. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο αὐτὸν ἀκούσας, ὡς οὐ μόνον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μελετῶν ἐτύγχανε τοὺς περὶ τοῦ θείου βήματος λόγους, παιδεύων οὐκ ἐπαύετο τοὺς φοιτῶντας ἣν ἕκαστος αὐτῶν ἠσπάζετο παιδείαν, συγγράφειν ἐσπούδασεν ἅπερ ὀλίγοι δύνανται καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἔχοντες ἀσχολίαν, ἀλλὰ καὶ μικρόν τι τῶν πόνων ἀναπνεῦσαι βουλόμενος εἰώθει εἰς ἱστοριῶν σύνταξιν καὶ εἰς ἧττον ἐργώδεις μεταφράσεις ἀνέσεως καὶ εὐθυμίας ἕνεκα προσέρχεσθαι. Μεταξὺ

δὴ τῶν περισχόντων αὐτὸν πραγμάτων ἱστόρησεν ὁ Κατήφορος γλώττῃ ἰταλικῇ Πέτρου τοῦ μεγάλου τῶν Μόσχων βασιλέως τὰς πράξεις καὶ ἃ κατ' ἔτος συνέβαινε δι' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀξιομνημόνευτα, εὐκρινῶς μὲν συνείρων τοὺς λόγους, εἰλικρινῶς δὲ πάντα διηγούμενος. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐξέδωκε πολλὰ τεύχη μεταβαλὼν ἐκ τῆς γαλατικῆς καὶ τῆς βρεττανικῆς εἰς τὴν ἰταλικήν. Ἀκούων γὰρ ὅτι τὸ Βρεττανῶν γένος κατὰ πᾶσαν παιδείαν εἰς ἄκρον ἐξασκούμενον μεγάλην μὲν εἶχεν ἐν τοῖς μαθήμασι προκοπήν, καθ' ἡμέραν δὲ συγγράμματα προέφερε πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων ὑποδείγματα ῥυθμιζόμενα ἢ καὶ τὴν ἐκείνων δόξαν ἐπισκιάζοντα, ἔρωτι κατεσχέθη τῆς γλώττης, ὅπως ἂν οἷός τε γίγνοιτο τοιούτοις ἀναγνώσμασιν ὁμιλεῖν. Ἐπειδὰν δὲ τάχιστα ἐνεχώρησεν ἡ ὥρα τοῦτο ποιεῖν, τινὶ τῶν γνωρίμων διδασκάλῳ χρησάμενος, πλεῖστον ἐνίδρωσε τῇ σπουδῇ. Ὅθεν περίπου δύο μῆνας εἰς τοσοῦτον προὔβηκεν ἐμπειρίας, ὥστε οὑτινοσοῦν Βρεττανικοῦ βιβλίου προσήπτετο ἐκ τοῦ προχείρου ποιεῖσθαι τὴν μετάφρασιν. Τὰ νῦν οὖν αἰσθάνομαι ὑμᾶς αἰτοῦντας παρὰ τοῦ Κατηφόρου ἕτερά γε συγγράμματα ἑλληνικά· ἀλλ' εὖ οἶδα, ὅτι φείσεσθε τοῦ ἀνδρὸς καὶ οὐ καταμέμψεσθε λογισάμενοι, πῶς διέκειτο τὰ ἡμέτερα, μηδενὸς μὲν τὴν τῶν κοινῶν προστασίαν λαμβάνοντος, πάντων δὲ πολλὴν τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν ἐχόντων καὶ προφασιζομένων τὸ μὴ κεκτῆσθαι πρὸς τὰ τῆς ἐκδόσεως ἀναλώματα ἱκανὴν οὐσίαν· δουλευτέον ἦν ἄρα τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν. Ἄλλως τ' ἐπειδὴ ἑώρα τὸ γένος τὸ ἑλληνικὸν εὐποροῦν μὲν παντὸς καλλίστου συγγράμματος ἐκ τῶν σφετέρων ἐκπεπονημένου προγόνων τῶν ἐν ἑκάστῳ παιδείας εἴδει διαπρεψάντων, ὀλίγους δὲ ἔχον ἀποφῆναι τοὺς χρωμένους ταῖς βίβλοις ἐκείνων καὶ συνιέντας, προσέσχε τὸν νοῦν ὡς οἷόν τε μάλιστα ἐπὶ τῷ μεταδοῦναι τοῖς Ἕλλησι παντοίου μαθήματος, τῆς οἰκείας δόξης ἀντικαταλλαξάμενος τὴν τοῦ γένους ἐπίδοσιν. Ἀλλ' ὅμως καὶ δι' ὧν ἀπειργάσατο, τηλικαύτην ἐπὶ σοφίᾳ εὔκλειαν ἠνέγκατο,

ὥστε τοὺς κατὰ θέαν τῶν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀποδημοῦντας πεπαιδευμένους ἐπιθυμεῖν διαλεχθῆναι καὶ συνήθεις γενέσθαι τῷ Κατηφόρῳ, μεγίστην οἰομένους ζημίαν τὸ μὴ ἀπολαῦσαι τῆς αὐτοῦ φωνῆς. Δικαίως γὰρ ἄν τις μεταγράψειεν ἣν περὶ Λογγίνου ἐν τοῖς ἄνωθεν χρόνοις παρέχεται μαρτυρίαν Εὐνάπιος καὶ προσαρμόσειεν αὐτῷ ἐπιτηδειότατα· ὄντως γάρ βιβλιοθήκη τις ἦν ἔμψυχος καὶ περιπατοῦν μουσεῖον καὶ κρίνειν τούς τε παλαιοὺς καὶ νέους συγγραφεῖς ἱκανώτατος. Διὸ ἐπὶ παιδείᾳ εὐδοκιμήσας, οὐ τῆς τυχούσης μὲν ἠξιώθη τιμῆς τοῦ ἀναγραφῆναι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῶν πεπαιδευμένων παρά τινι τῶν ἀκαδημιῶν τῆς Γερμανίας· πρῶτος δὲ ἐκ τῶν Ζακυνθίων (ἐρῶ γὰρ τἀληθές, εἰ καὶ μὴ λίαν ἔντιμον περὶ τῆς πατρίδος τὸ νῦν λεγόμενον) ἐν ἅπαντι χρόνῳ τῶν μνημονευομένων ἀνθρώπων φαίνεται κάλλιστος συγγραφεὺς γενόμενος, καὶ εἴτις ἄλλος ἔσται, εἰ μὴ δι' ἐκείνου, ἀλλὰ μετ' ἐκεῖνον φανήσεται. Ταῦτα μὲν οὖν ἱκανῶς εἰρῆσθαι νομίζω περὶ τῆς Κατηφόρου παιδεύσεως· ἀναληπτέον δέ μοι τὸν λόγον περὶ τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς. Καί τοι γὰρ περιττὸν ἂν ἡγήσατό τις εἶναι τοῦτο τὸ μέρος τοῦ λόγου, πάντων εἰκάσαι δυναμένων τὸ τοῦ φιλοσόφου ἦθος καὶ φιλοσόφου χριστιανοῦ· ὅμως δὲ, ἵνα μὴ ἐλλιπὴς ὁ λόγος γένηται παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν, συνελὼν τὰ πάντα ἀναζωγραφήσω τὸν ἄνδρα· οὕτω γὰρ φανερώτερον γενήσεται, μέχρι τίνος αὐτὸν ὑπεισήει ὁ τῆς καλοκἀγαθίας ἔρως. Πρῶτον μὲν οὖν ἐφάνη πρὸς Θεὸν ὁσίως διακείμενος καὶ τὰ θεῖα εὐμενῶς ἀσπαζόμενος στέργων μὲν τὰ ἀπακεκαλυμμένα, οὐ περιεργαζόμενος δὲ τὰ ἀπόρρητα, τὴν μὲν πρᾶξιν ἐν τοῖς τοιούτοις πρωτιμῶν, τὴν δὲ θεωρίαν παρὰ πολὺ ὑστέραν ποιούμενος, καὶ, καθ' ὅσον χριστιανῷ προσήκει, δοκιμάζων. Ὤετο γὰρ οὐχ οὕτω ἀγχινοίας εἶναι, ὡς ἀγαθῆς διαθέσεως τὴν εὐσέβειαν· ὅθεν καί περ πολλοὶ τῶν νῦν κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν προεχόντων ἀνέζωπύρησαν τὴν οὖσαν ἐν χρόνοις τοῦ Παύλου μωρίαν καὶ εἰς μυρίας δόξας καὶ πλάνας διεσπάσθησαν, οὗτός γε μὴν οὐδαμῶς

ἀνεχώρησε τῆς εὐσεβοῦς διανοίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ προαιρέσεως βέβηκεν, οὐ πολυπραγμονῶν περὶ τῶν θείων μυστηρίων, ἀλλὰ μᾶλλον αἰχμαλωτίζων τὸν νοῦν εἰς τὴν ὑπακοὴν τῆς πίστεως, ἀγνοῶν μὲν οὐδὲν ὧν ἀνθρωπίνη φύσει εἰδέναι ἐνδέχεται, εἰδὼς δὲ ἐφ' ὅσον ἀγνοεῖν αὐτὴ κατακέκριται, ὅρον καὶ μέτρον ἐπιστήμης φυλάττων οὐ μόνον περὶ τὰ θεῖα καὶ ἐπουράνια, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἐπίγεια. Τοιοῦτος γὰρ ἦν, οἷος μηδὲν περὶ μηδενὸς προπετῶς ἀπεφαίνετο, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀδήλοις τὴν κρίσιν ἐπεῖχε καὶ τὴν ἰδίαν ἄγνοιαν εὐγνωμόνως καὶ ἀδεῶς ὡμολόγει· οὐδὲ ἐντεῦθεν διισχυρίζετο, μηδόλως ὑπάρχειν τὸ μὴ κατανοούμενον, ὥσπερ διαμιλλῶνται οἱ ἐξ ἀγνοίας γνῶσιν ἀθεΐας συνάγοντες καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι πολεμοῦντες, οὐκ οἶδα τί πρότερον παθόντες ἢ ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐπαρθέντες, ἢ βδελυκτοῖς πάθεσι καὶ πάσαις κτηνώδεσιν ἐπιθυμίαις μολυνθέντες. Εἶτα δὲ τὸν πλησίον ἠγάπησε καὶ ἐπέκεινα τοῦ προστάγματος, οὐδένα μὲν ἀδικῶν, πᾶσι δὲ τὰ δίκαια παρέχων· ἀλλὰ καὶ τῆς χρείας ἀπαιτούσης, ἑλόμενος μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν· οὐ λίαν μὲν ἀθυμῶν ζημιωθεὶς τὴν οὐσίαν, σφόδρα δὲ λυπούμενος ἀκρωτηριασθεὶς τὴν ἀρετήν· διόπερ οὐκ ἐπαύετο τοῖς δεομένοις κατὰ δύναμιν βοηθῶν, καὶ μεταδιδοὺς τῶν περισσευμάτων. Μὴ οὖν ἐνταῦθα νοήσητε τοὺς χλιδῶντας καὶ ἀσωτευομένους, οἵτινες πλήρωσιν ταῖς ἡδοναῖς ἐκπαριζόμενοι τῶν πενήτων ὀλιγωροῦσιν, οὐδὲν ἢ μικρόν τι περίττευμα ἔχοντες. Οὗτος γὰρ σωφροσύνην ἀσκήσας παρ' ὅλον τὸν βίον καὶ τῆς γαστρὸς ἐγκρατὴς γενόμενος καὶ τὸν λιμὸν ἰώμενος διὰ ψιλῆς καὶ εἰς εὐτέλειαν ἀπηκριβωμένης τῆς τῶν ἀναγκαίων χρήσεως πρὸς τὰς εὐποιΐας εὐπορῶν διετέλει· τοιαύτην δὲ διετήρησεν ἐγκράτειαν οὐ μόνον οἴκοι μένων, ἀλλ' καὶ ὑφ' ἑτέρων εἰς ἑστίασιν καλούμενος καὶ ἐπὶ πολυτελεῖς τραπέζας παραλαμβανόμενος, ὥστε αὐτὸν (εἴποι τις ἄν) ἐσθίειν, ἵνα ζῴη, οὐ ζῆν, ἵν' ἐσθίῃ. Ἐν τοῖς συμποσίοις μὲν οὖν, ἡνίκα μάλιστα δοκεῖ θυμηδίας εἶναι καιρός, τοῦ

οἴνου ἐμφοροῦντος ἡδονῆς τοὺς εὐωχουμένους καὶ ἐξοιστροῦντος αὐτῶν τὴν ψυχὴν εἰς ὁμολοχίας καὶ ῥήματα πολλάκις ἀπρεπῆ, οὕτω μὲν χαριεντιζόμενος ἐτύγχανεν ὁ Κατήφορος, ὥστε μὴ μᾶλλον παίζοντα ἢ σπουδάζοντα φαίνεσθαι, οὕτω δὲ ἡδέως ἐφθέγγετο, ὥστε μηδόλως γίνεσθαι τοῖς συνδαιτυμόσιν ἐπαχθῆ τε καὶ φορτικόν. Ἐν δὲ ταῖς ὁμιλίαις ἐπιεικῶς τὴν ἀλήθειαν ἐτίμησε καὶ οὐδέποτε εἰς ψευδηγορίαν ὠλίσθησεν· αὐτὸς γὰρ οὐ μόνον ψεῦδος εἰπεῖν οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τἀληθὲς σιωπῇ παραδραμεῖν οὐκ ἠνείχετο· ὥςτε δικαίως ἀεὶ πᾶσιν ἔδοξε τοιοῦτος, οἷος ἂν λέγειν κατὰ τὴν παροιμίαν τὰ σῦκα σῦκα καὶ τὴν σκάφην σκάφην, ἐὰν ὑπεξαιρῆσθε μόνον τὰ τῶν φίλων ἀπόρρητα. Καί τοι τί λέγω περὶ τῶν φίλων αὐτοῦ, ὅτις οὐδὲν τῶν εἰς ἄνδρα σπουδαῖον ἡκόντων παρέλιπεν, ἀλλὰ τὰ δέοντα καὶ πρὸς γνωρίμους καὶ πρὸς ἀγνώτας ἀπετέλεσεν; Ἐν παντὶ δὲ χρόνῳ καὶ τόπῳ ἦν ταπεινόφρων καὶ πρᾷος, ἐπὶ μὲν ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος τοὺς ἄλλους νικήσας, ἐπὶ ταύταις δὲ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀποδειχθεὶς ὑψηλότερος. Ὅθεν καὶ εὐπρόοδον παρεῖχεν ἑαυτὸν τοῖς ἐντυγχάνουσι. Τὸν δὴ κατὰ πᾶσαν παιδείαν εἰδοκιμήσαντα, καὶ πᾶν ἀρετῆς συνειληφότα γένος πῶς οὐκ ἦν δίκαιον ἐγκωμιασθῆναι; Καί περ γὰρ αὐτὸς ἐμαυτοῦ κατεγίγνωσκον μήποτ' ἂν δυνατὸς γενέσθαι ἱκανῶς ἐγκωμιάσαι τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς ἐπαίνους ἐξισῶσαι ταῖς αὐτοῦ ἀρεταῖς, καὶ ταῦτα προελόμενος τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι ἢ ταῖς ὑπερβολαῖς καταχρῆσθαι καὶ δοκεῖν ἱστορικοῦ μᾶλλον ἢ σοφιστοῦ ἔργον ἀποπληροῦν, ὅμως ἐθάρσησα τοῦ λόγου προσάψασθαι, νομίσας μὲν εἶναι πρὸς τοῦ καθήκοντος τοῦ ἐμοῦ τὸν Κατήφορον ἐπαινέσαι κατὰ τὴν προσοῦσαν ἐμοὶ δύναμιν, ἅμα δὲ ἐλπίσας, εἰ καὶ μηδενὸς ἄλλου ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ γοῦν ὕλην ἱκανὴν ὑποθήσειν καὶ τὴν ὁδὸν ὑποστρώσειν τοῖς δυναμένοις ἀξίως αὐτὸν ἀνυμνῆσαι. Δέξαι τοίνυν, ἀνδρῶν προσφιλεστατέ μοι καὶ τιμιώτατε, οἷόν τινα ἀπαρχὴν τῆς ἐμῆς παιδείας τόνδε τὸν λόγον προσφερόμενόν

σαι εἰς εὐγνωμοσύνης τεκμήριον ἀνθ' ὧν εὖ πέπονθα ὑπὸ σοῦ καὶ πέπεισο, ὅτι εὐεργέτης ἀεὶ ἀναγεγράψει. Εἰ γὰρ καλῶς τοῖς ἀνθρώποις ἡ φύσις ἔρωτα τοῦ μέλλοντος ἐναπέθετο καὶ πᾶς μὴ σκαιὸς τὸν τρόπον μηδὲ ἀβέλτερός τε καὶ δυσώνυμος ἀξιοῖ μνημόσυνον αὐτοῦ λείπεσθαι ἢ ἐν φίλοις ἢ ἐν βίβλοις, τοῦτο παραμύθιον τῆς τοῦ ἐφημέρου βίου ἀπαλλαγῆς εἶναι νομίζων, τοῦτο γέρας ἐνθάδε τῆς ἀρετῆς ἀπολαβεῖν ἐφιέμενος, πάντως γε σὺ τὸ ποθούμενον ῥᾳδίως κατορθώσεις ἀνεξάλειπτον σαυτοῦ διασώζων τὴν μνήμην. Εἰσὶ γὰρ πλεῖστοι ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, οἳ τῆς σῆς ἀπολελαυκότες παιδεύσεως ἔλαβον ἐν στέρνοις τὴν περὶ σὲ ἀγάπην καὶ ἀεὶ τοῦ Κατηφόρου ὡς εὐεργέτου μνησθήσονται. Τούτων οὖν κἀγὼ οὐδενὸς χείρων εἰς προθυμίαν οὐδένα καιρὸν παραλείψω μνημονεύων τῆς πρὸς ἀλλήλους συνηθείας, ἀλλ' ἐὰν γράψω ποτὲ ἢ εἴπω τι ἀξιόλογον, ἀεί γε τῷ σῷ ὀνόματι ἐποχούμενός τε καὶ φαιδρυνόμενος. Σὺ γὰρ ὡς ἄριστος τῶν ἐγκυκλίων παιδευτὴς τὴν προτέραν ἐπεσφραγίσω μου σπουδήν, δοκιμάσας μὲν ὅσα παρ' ἄλλοις ὀρθῶς ἐδιδάχθην, ἐπανορθώσας δὲ ὁτιοῦν τῆς γνώμης διήμαρτον καὶ προσέτι παντοδαποῖς παιδεύμασι κατεπλούτισάς τε καὶ κατεκόσμησας τὴν ἐμὴν διάνοιαν. Σὺ πάντων, ὧν ἴσμεν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀναζωπυρησάντων τὴν πρὸς τοὺς λόγους ἀποσβεσθεῖσαν ὁρμὴν εὐδοκιμώτατος γέγονας· Σὺ οὐχ ἡμίεργον ἐπιτηδεύων ἀρετὴν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρον παρέσχες ἡμῖν παράδειγμα κάλλιστον, εἰς ὅπερ ἕκαστος ἀποβλέπων, πρὸς τοῦτο δύναιτ' ἂν ῥυθμίζειν καὶ ἀπευθύνειν τὸν ἑαυτοῦ βίον. Πάντες τοιγαροῦν ὅσοι τῶν νέων φιλομαθεῖς πεφύκατε, ὅσοι χαρίεντες (ἐξ ὑμῶν γὰρ ἠρξάμην καὶ πρὸς ὑμᾶς καταπαύσω τὸν λόγον), τηλικοῦτον ἄνδρα ζηλώσατε, τούτῳ γε καλῶς ὁδηγοῦντι κατ' ἴχνος ἑπόμενοι. Οὕτω γὰρ ἕν τε παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ μεγάλῃ ἕξετε προκοπὴν, κἀνταῦθα μὲν μέγα παρ' ἀνθρώποις ὄνομα κτήσεσθε, παρὰ δὲ Θεῷ ἀΐδιον τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς ἀπολήψεσθε.

ἐξαχθὲν ἐν Ζακύνθῳ τῇ 2 Αὐγούστου 1861 ἴσον τῷ παρ ἐμοὶ εὑρισκομένῳ πρωτοτύπῳ, ὅπως καταχωρισθῇ εἰς τὸν Φιλίστορα.

Νικόλαος Μεταξᾶς Σαντορίνης ποτὲ Ἀγγέλου.

ΛΟΓΟΣ

ἐκφωνηθεὶς κατὰ τὰς ἐξετάσεις

ΤΗΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ,

ΣΤΕΦΑΝΟΥ Α. ΡΑΔΟΥ

Ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ 16 Ἰουλίου 1861 (*)

Κύριοι!

Ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ τὰς δύο παρελθούσας ἑβδομάδας ἐξέθηκεν ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ τὰς ἐπὶ τὸ ἔτος ἐργασίας αὐτῆς ἐξετάσασα δημοσίως τὰ διαταχθέντα μαθήματα. Πάντες, ὅσοι μέλει διὰ τὰ κοινὰ, ἔχουν τώρα μίαν μᾶλλον ὡρισμένην γνώμην περὶ τοῦ καταστήματος· καὶ ἄλλοι μὲν πιθανὸν νὰ ἦναι εὐχαριστημένοι μὲ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν της, ἄλλοι δὲ ὄχι. Ἐν τούτοις καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεύτεροι θέλουν νὰ μεταῤῥυθμίσωσι τὰ καθεστῶτα, οἱ μὲν ἵνα τελειοποιήσωσι τὰ καλῶς ἔχοντα, οἱ δὲ ἵνα ἀντικαταστήσωσι τὰ κακῶς μὲ ἄλλα, τὰ ὁποῖα νομίζουσι προσφορώτερα εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὰς ἀ-

(*) Τὸν λόγον τοῦτον, καίπερ περὶ τῶν ἐν Ἰωαννίνοις παιδευτηρίων ἰδίως καὶ τῶν ἐκεῖ εἰσακτέων μεταρρυθμίσεων πραγματευόμενον, ὅμως ὡς ἔχοντα καὶ γενικωτέρας ἀπόψεις προθύμως τὸν μεταφέρομεν εἰς τὸν Φιλίστορα. σ.τ.σ.

νάγκας τῆς πόλεως. Καὶ τοῦτο μὴ νομίσῃ τις ὅτι εἶναι λόγια εἰς τὸν ἀέρα. Τινὲς τῶν κυρίων ἐφόρων ὄχι μόνον ἐξέφρασαν τὴν πρόθεσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ πολλὰ προγράμματα (δὲν γνωρίζω, ἂν καὶ κανονισμούς) ἐφρόντιζαν τοὺς παρελθόντας μῆνας νὰ λάβωσιν ἐκ διαφόρων γυμνασίων οὐχὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων μακρυνωτέρων χωρῶν καὶ κρατῶν καὶ ἀπὸ τῆς Γερμανίας αὐτῆς. Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους τῆς πόλεως ἐξεύρω, ὁποῦ ἐπιθυμοῦν καὶ καρτεροῦν μάλιστα νὰ ἴδωσι μὲ τὸ νέον *μαθητικὸν* ἔτος νέα πράγματα ἐν τῇ Σχολῇ. Ὅσοι δὲ ἠμεθα προχθὲς ἐδῶ κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐξετάσεων ἠκούσαμεν πάντες τὸν σοφὸν καθηγητὴν τῶν Μαθηματικῶν, κύριον Μανάρην, νὰ ὁμολογῇ καὶ κηρύττῃ τὴν ἀνάγκην τῶν μεταρρυθμίσεων.

Τὴν ὄρεξιν ταύτην πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς εὑρίσκω πολλὰ φυσικήν. Τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κινοῦνται καὶ ἀλλοιοῦνται· τίποτε δὲν μένει ἀμετάβλητον, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ κοινωνία αὐτοῦ· διὰ τοῦτο αἱ μεταρρυθμίσεις εἶναι καὶ ἀνάγκη· ὅ,τι ἦτο καλὸν διὰ τοὺς πατέρας μας, δὲν ἐμπορεῖ τὸ αὐτὸ νὰ ἦναι καὶ δι' ἡμᾶς. Τὴν βοπὴν λοιπὸν ταύτην πρὸς τὰ νέα, ὡς ἐν τῇ φύσει αὐτῇ ὑπάρχουσαν, δὲν ἔχω τί νὰ κατηγορήσω. Τοῦτο μόνον ἐνθυμίζω τοὺς τὰς μεταβολὰς σφόδρα ἀγαπῶντας, ὅτι αὗται γίνονται καὶ πρὸς τὸ καλλίτερον καὶ πρὸς τὸ χειρότερον, καὶ ἡ διάγνωσις ἀμέσως, ἂν δὲν εἶναι ὅλως ἀδύνατον, πάντως ὅμως εἶναί τι δύσκολον. Ἂν μοι συγχωρηθῇ μικρὰ νὰ συγκρίνω μὲ μεγάλα, κάμνω καθαρωτέραν τὴν ἰδέαν μου. Μεταβολὰς εἰςήγαγεν εἰς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Σόλων μεταρρυθμίσας τὸ τοῦ Δράκοντος, μεταβολὰς εἰς τὸ τοῦ Σόλωνος ὁ Κλεισθένης, μεταβολὰς εἰς τὸ τοῦ τελευταίου ὁ Ἀριστείδης καὶ Περικλῆς· μεταβολὰς δὲ εἰς τὸ τοῦ Περικλέους καὶ ὁ Κλέων καὶ κατόπιν Ἀντιφῶν μετὰ τῶν τετρακοσίων. Τίς δὲ ἀμφιβάλλει, ὅτι πάντες οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ἄνδρες μεταβάλλοντες τὰ καθεστῶτα, δὲν ἐπίστευαν, δὲν εἶχαν

μάλιστα τὴν πεποίθησιν, ὅτι διορθώνουσι, βελτιώνουσι τὸ πολίτευμά; Καὶ ὅμως ἡ ἱστορία ἔρχεται κατόπιν καὶ διδάσκει, ὅτι μεταβολαὶ μόλις μέχρι Περικλέους ἐγίγναντο πρὸς τὸ καλλίτερον· ἀπ' αὐτοῦ δὲ μέχρι τῶν ἐσχάτων τυχῶν τῆς ἐνδόξου πόλεως, πᾶσα μεταβολὴ ἦτο χειροτέρευσις. Διότι ἡ φρόνησις ἀπαιτεῖ νὰ χωρῶμεν εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις μετὰ δισταγμοῦ καὶ περισκέψεως, διότι καὶ ἄλλοι κίνδυνοι ἐνυπάρχουσιν εἰς αὐτάς. Ἐγγὺς π. χ. εἶναι τοῦτος, μὴ ἐν τῷ ὑπερβολικῷ ζήλῳ ἡμῶν πρὸς τὰ τελειότερα, εἰςαγάγωμεν διοργανισμὸν καὶ μέθοδον ἄλλων καταστημάτων ἄλλου ἔθνους καὶ κράτους, ὅστις κάλλιστος δι' οὓς συνετάχθη καὶ ὑπάρχει ἐν χρήσει, δι' ἡμᾶς ἀνθρώπους ἄλλης οἰκονομικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως, καὶ ὑπὸ ἄλλας πολιτικὰς σχέσεις ζῶντας νὰ ἁρμόζῃ σωστά, ὡς στολὴ λαμπρὰ ἀνδρὸς τελείου καὶ ἀκμαίου εἰς παιδίον δωδεκαετές. Ἀπὸ δὲ τὸν κίνδυνον τοῦτον πρέπει τόσον μᾶλλον νὰ φυλαγώμεθα, ὅσον σήμερον εἶναι εὐκολωτέρα ἡ συγκοινωνία καὶ μὲ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, καὶ ὅσον εὔκολος εἶναι ἡ ἀντιγραφὴ διοργανισμοῦ τινος, καὶ ἡ ἀνάγνωσις καὶ μάθησις μιᾶς τινος θεωρίας περὶ ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς. Διότι ἐν κοινωνίᾳ, ὁποῦ αἱ εἰδικαὶ γνώσεις εἰσέτι δὲν ἀπεκτήθησαν, καὶ πρακτικώτερον πνεῦμα δὲν ἀνεπτύχθη, ἡ δ' ἀνωτέρα παιδεία καὶ ἐπιστήμη ἔξωθεν, ὡς δένδρον ξένον μεταφυτευόμενον δὲν ἐγκλιματίσθη ἀκόμη, ἐκεῖ ἀντὶ νὰ μεταρρυθμίζωσιν, ἐγκαταλαμπάνουσι συνήθως τὰ ἄχρι τοῦδε ἐν χρήσει, καὶ εἰςάγουσι ξένα. Διότι τοῦτο εἶναι εὔκολον, ἐν ᾧ ἡ κυρίως μεταρρύθμισις, νὰ διακρίνωσιν εἰς τὰ καθεστῶτα μεταξὺ τῶν καλῶς κειμένων τὰ ἀνάρμοστα καὶ ἄσκοπα διὰ τὰς νέας σχέσεις, εἰς ἃς εἰςῆλθεν ἡ κοινωνία, καὶ ταῦτα καταργοῦντες νὰ ἀντικαταστήσωσι μὲ ἄλλα, ὄχι ἀντιγεγραμμένα, ἀλλ' ἐξηγμένα ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς τῆς κοινωνίας, ὥστε καὶ νὰ ἁρμόζωσιν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτῆς καὶ τὰς σχέσεις, καὶ μὲ τὴν βάσιν τοῦ παλαιοῦ συστήματος νὰ μὴ ἀντιμάχωνται, τοῦτο, ὡς πᾶς τις εὐκόλως ἐννοεῖ, ἀπαιτεῖ καί

τινα πρακτικὴν δεξιότητα. Ἀλλ' ἡμεῖς πᾶσαν σοφίαν ἐκ τῶν βιβλίων ἀρυόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο πλούσιοι εἰς θεωρίας, πτωχοὶ δὲ εἰς ἐμπειρικὰς καὶ πρακτικὰς γνώσεις παίρνομεν συνήθως τὸν ἕτοιμον δρόμον, ὃν ἄλλα ἔθνη ἔκαμαν δι' ἑαυτὰ ἐπὶ ἵππων καὶ ἁμαξῶν πορευόμενα, χωρὶς νὰ στοχασθῶμεν παντάπασιν, ἂν ἡμεῖς, πτωχοὶ καθὼς εἴμεθα, ἐμποροῦμεν νὰ διανύσωμεν αὐτὸν πεζοὶ καὶ πολλάκις οὐδὲ καλῶς ὑποδεδεμένοι.

Ἀπὸ τοιαῦτα ἀτοπήματα θέλων νὰ προφυλάξω ἐτόλμησα νὰ παρουσιασθῶ σήμερον ἐνώπιον τοῦ φιλομούσου ἀκροατηρίου νὰ ἐκθέσω πρῶτος τὴν γνώμην μου περὶ τῶν προτιθεμένων μεταρρυθμίσεων τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς πόλεως, ἵνα δώσω ἀφορμὴν εἰς σοφωτέρους καὶ ἐμπειροτέρους συναδέλφους τε καὶ μὴ, νὰ εἴπωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι σοφώτερα καὶ πρακτικώτερα.

Ἀνάγκη δὲ πρὸς τοῦτο, νὰ ἔχωμεν ὡρισμένην καὶ καθαρὰν ἰδέαν, τίς ὁ σκοπὸς ἐν γένει τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἰδίως ἔπειτα ἑνὸς ἑκάστου τῶν διαφόρων καταστημάτων αὐτῆς, ἤτοι τῶν *δημοτικῶν ἢ ἀλληλοδιδακτικῶν, τοῦ σχολείου καὶ τοῦ γυμνασίου*. Διότι τότε καὶ ὀρθότερον κρίνομεν ποῖα τοῦ διοργανισμοῦ ἔχουσι καλῶς καὶ ποῖα χρειάζονται διόρθωσιν, καὶ ἀσφαλέστεροι εἴμεθα εἰς τὰς τροποποιήσεις καὶ μεταβολάς.

Ἀνάγκη οἱ μέλλοντες νὰ ἀναθεωρήσωσι τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ συμφωνήσουν κατὰ πρῶτον εἰς τοῦτο· διότι ἄλλως ἡ συζήτησις ἐμπορεῖ νὰ μεταβληθῇ εἰς φιλονεικίαν ἰσχυρογνώμονα, καὶ νὰ παρεκτραπῇ εἰς ἀγῶνα φιλοτιμίας. Ἂν π. χ. σκοπὸν τῶν *ἀλληλοδιδακτικῶν* θεωρῇ ἕνας, τὸ νὰ προπαρασκευάζῃ τοὺς νέους διὰ τὸ *ἑλληνικὸν*, δὲν ἐμπορεῖ νὰ συμφωνήσῃ ποτὲ εἰς τὰ περὶ κανονισμοῦ αὐτοῦ μὲ ἄλλον, ὅστις νὰ θέτῃ ἰδιαίτερον, ξεχωριστὸν σκοπὸν εἰς ταῦτα. Ἂν συμφωνῶμεν ὅμως εἰς τὸν σκοπὸν, αἱ γνῶμαι περὶ τῶν καταλληλοτέρων μέσων πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ δὲν θὰ διαφέρωσί ποτε εἰς βαθμὸν ὁποῦ νὰ μὴ ἐμπορῇ νὰ συμβιβασθῶσι.

Τίς εἶναι λοιπὸν ὁ σκοπὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων; Ὅπως διατυπώσῃ τις τοῦτον, στοχάζομαι ὅτι δὲν ἐμπορεῖ νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἔννοιαν, ὅτι τὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ τελειώσωσι τὴν κατ' οἶκον ἀνατροφήν.

Ἡ κατ' οἶκον ἀνατροφὴ εἶναι ἡ πρώτη διδασκαλία τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μανθάνομεν νὰ γνωρίζωμεν τὰ πρῶτα ἀντικείμενα, καὶ νὰ ὀνομάζωμεν αὐτά· νὰ διακρίνωμεν τί τὸ ποιοῦν λύπην καὶ τί τὸ ποιοῦν ἡδονήν· νὰ ἀγαπῶμεν ὅ,τι μᾶς συνιστῶσιν ὡς καλὸν, καὶ νὰ μισῶμεν ὅ,τι μᾶς παριστῶσι κακόν· νὰ ἤμεθα ὑπερήφανοι καὶ ἀγαλλώμεθα, ὅτι ἔχομεν τὴν συνείδησιν, ὅτι ἐπράξαμεν, ὅπερ τιμῶσι καὶ ἐπαινοῦσιν οἱ γονεῖς· νὰ αἰσχυνώμεθα καὶ νὰ τολμῶμεν οὐδὲ εἰς τὸ πρόσωπον νὰ τοὺς ἴδωμεν διὰ τὸ ἐναντίον.

Ἡ δὲ ἀνατροφὴ καθόλου προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ χαρακτῆρα ἠθικόν· ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαμαχομένων ὀρέξεων καὶ θελήσεων τῆς ψυχῆς νὰ δώσῃ εἰς μίαν τὴν *θέλησιν τοῦ ἀγαθοῦ*, τὰ σκῆπτρα τοῦ κράτους αὐτῆς, καὶ νὰ περιβάλῃ αὐτὴν μὲ τοσαύτην ἰσχύν, ὥστε πᾶσα ἄλλη θέλησις νὰ μὴ ἔχῃ δύναμιν νὰ παρασύρῃ καὶ νὰ βιάζῃ τὴν ψυχὴν εἰς λόγους καὶ πράξεις μὴ συμφωνούσας πρὸς τὸ δίκαιον καὶ εὐπρεπές. Οὕτως ἀπὸ μικρῶν ἡμερῶν ἐξεγείρουσα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀγάπην πρὸς τὸ τελειότατον ὄν, τὸν Θεὸν, τὴν πηγὴν παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νοητικοῦ ἐγχαράσσουσα εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ φρόνημα ὑγιῶν ἀρχῶν προετοιμάζει τὴν ὁδὸν εἰς πράξεις, αἵτινες νὰ μαρτυρῶσιν, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει καί τι ὑπέρτερον καὶ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς ὕλης. Ἀνάπτυξις τοῦ νοὸς λοιπὸν καὶ μόρφωσις τῆς καρδίας εἶναι ἐν συντόμῳ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς καθόλου. Τέλειον μὲν κἀνὲν τούτων δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἄνευ τοῦ ἑτέρου· ἀλλ' ὁ κόσμος εἶναι ποικίλος, καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ διαθέσεις δίδεται προσοχὴ καὶ σκοπεῖται μᾶλλον πότε τὸ ἓν καὶ πότε τὸ ἄλλο.

Ἀπὸ δὲ τῆς θεωρίας ταύτης κατερχόμενος εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς, δυσκολεύομαι ν' ἀποφασίσω, ἂν ἐν τῇ πόλει μας ὑπάρχουσιν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ καὶ τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς, ἣν εἶναι ὡρισμένα νὰ δίδωσι τὰ ἡμέτερα Σχολεῖα. Δὲν ἐξεύρω δηλ. ἂν ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στέλνων τὸν υἱόν του εἰς τὸ σχολεῖον κάμνει τοῦτο μὲ τὸν σκοπόν, ἵνα μάθῃ μαζί μὲ τὰ γράμματα καὶ ἤθη χρηστά, εὐσέβειαν πρὸς τὸν Θεὸν, εὐπείθειαν πρὸς τοὺς γονεῖς, νὰ σέβηται τοὺς μεγαλειτέρους, νὰ ἦναι κόσμιος καὶ εὐσχήμων εἰς πράξεις καὶ εἰς λόγους ὁ υἱός του. Διότι πολλοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει ἤκουσα νὰ ἐκφράζουν φόβους, μὴ διαφθαρῶσι τὰ τέκνα των ἐν τῷ σχολείῳ, κανέναν ὅμως νὰ περιμένῃ τὸν σωφρονισμόν των ἐν αὐτοῖς.

Ἀλλ' εἰς τὰ χωρία, τὸ ἐξεύρω πολὺ καλά, οἱ ἄνθρωποι στέλνουν τὰ παιδιά των εἰς τὸ σχολεῖον μὲ τὸν διπλοῦν σκοπόν, καὶ ὁ διδάσκαλος μάλιστα πρὶν εἰσαχθῇ ἡ νέα ἀλληλοδιδακτικὴ μέθοδος, ὅταν ἦτον ἀκόμη ἐν χρήσει ἡ παλαιὰ, ἡ ἑλληνικὴ ἀλληλοδιδακτικὴ ἤτοι τὰ *κοινὰ* λεγόμενα *γράμματα*, ἐθεώρει ὡς σπουδαιότερον καθῆκόν του τὴν διδασκαλίαν καὶ ἄσκησιν τῶν μαθητῶν εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη. Ξένος μὲ νοῦν παρατηρητικὸν διακρίνῃ, παίκτα τὰ παιδιά, ὁποῦ θὰ ἀπήντα εἰς τὸν δρόμον, ὑπάγουν εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ποῖα ὄχι. Τὰ πρῶτα μὲ χεῖρας σταυρωμένας ἢ ἐταβοῦσαν ἐν εὐταξίᾳ τὸν δρόμον των διὰ τὰ σπίτιά των, ἢ καὶ ἂν ἐστέκοντο νὰ παρατηρήσουν τί περίεργον, ἡ κοσμιότης καὶ εὐσχημοσύνη δὲν τὰ ἄφινεν. Ἐν ᾧ οἱ μὴ μαθηταὶ θὰ ἐχαλοῦσαν τὸν κόσμον μὲ τὰς ἀγρίας φωνάς των, καὶ μὲ λιθάρια εἰς τὰ χέρια θὰ ἐκύτταζαν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μὴ νὰ διαβῇ ἡ σκύλος τῆς γειτονιᾶς ἢ κόττα, διὰ νὰ αἰσθανθῶσι τὴν ἀγρίαν εὐχαρίστησιν νὰ τὰ κτυπήσουν καὶ νὰ τὰ σκοτώσουν, ἂν ἠδύναντο.

Καὶ ποῦ μὲν ἡ αἰτία τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, ἐν ἁρμοδιωτέρῳ τόπῳ. Τώρα ὅμως κυττάξετε, ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ κατάστασις τῶν κατωτέρων σχολείων τῆς πόλεως

εἶναι, ὡς ἐξέθηκα, ἂν προτείνω νὰ τεθῇ ὡς σκοπὸς καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς καὶ τὸ ἕτερον σχολεῖον τῆς ἀνατροφῆς, τὸ τῆς *μορφώσεως τῆς καρδίας*, τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν, δὲν προτείνω ξένον τι μεταφερμένον ἐκ τῆς Γερμανίας, ἀλλ' ἐντόπιον, ἀλλὰ γνήσιον ἠπειρωτικὸν, ὅπερ ἡ εἰσαγωγὴ ξένου τρόπου διδασκαλίας ἐν ἐσχάταις ἡμέραις παρηγκώνισε. Καὶ νά, τοῦτο εἶναι μία μικρὰ ἀπόδειξις τοῦ κινδύνου, ὃν ἔχουσιν αἱ κακῶς γενόμεναι μεταῤῥυθμίσεις.

Τὰ σχολεῖά μας ἔχομεν εἰς τρεῖς τάξεις διῃρημένα, τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ, τὸ ἰδίως σχολεῖον καὶ τὸ γυμνάσιον. Ἐὰν πάντα ἐπιδιώκουσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὸν γενικὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀνατροφῆς, τότε ἀνάγκη νὰ ἔχωσι πρὸς ἄλληλα, ὡς αἱ κλάσεις τοῦ σχολείου ἢ τοῦ γυμνασίου πρὸς ἀλλήλας, ἤτοι νὰ ἦναι βαθμίδες μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κλίμακος. Πολλὰ ἔχω τεκμήρια, ὅτι ἐν τῷ διοργανισμῷ τῷ ἐν τῇ πράξει τοὐλάχιστον, κεῖται τοιοῦτόν τι ὡς ἀρχή. Καὶ πρῶτον μεταξὺ τοῦ σχολείου καὶ τοῦ γυμνασίου δὲν ὑπάρχει σύνορον εὐδιάκριτον ὑπὲρ τὴν γῆν ὑψούμενον, οὐδὲ ξεχωριστὴ κεφαλὴ ἑκάστου αὐτῶν. Ἔπειτα πολλὰ τῶν μαθημάτων ἀρχίζουσιν ἐν τῇ τρίτῃ τοῦ σχολείου καὶ τελειώνουσιν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ γυμνασίου, ὥστε αὐτοτελές τι καθ' ἑαυτὸ δὲν ἀποτελεῖ τὸ ὀνομαζόμενον σχολεῖον, οὐδὲ θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς τοιοῦτον. Ἐκεῖνο ἐν τούτοις, ὁποῦ ἐγὼ εὑρίσκω ἐνταῦθα ἄτοπον, εἶναι τὸ ἰδιαίτερον ὄνομα, τὰ δ' ἄλλα κατὰ τὴν ἀρχὴν, ἤτις εἶναι ἡ βάσις τοῦ διοργανισμοῦ, ἔχουσι καλῶς. Τὰ ἀλληλοδιδακτικά, χωριζόμενα τοπικῶς καὶ διακρινόμενα διὰ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, φαίνονται αὐτοτελῆ· ἀλλὰ φαίνονται μόνον, πράγματι δὲ ἔχουσι καὶ ταῦτα τὴν αὐτὴν σχέσιν πρὸς τὸ σχολεῖον, ἣν τοῦτο πρὸς τὸ γυμνάσιον. Καὶ ἀπόδειξις τούτου, ὅτι κατὰ Σεπτέμβριον ἄλλοτε ἐμεταβαίναμεν ἐκεῖ, καὶ δὲν ἐζητοῦμεν ἄλλο παρὰ ταῦ διδασκάλου ἢ ἂν ἔχει μαθητὰς νὰ *καταιβάσῃ εἰς τὸ ἑλληνικόν*. Κατὰ τὰ

τελευταῖα δὲ ἔτη τὴν σχέσιν ταύτην ἐκάμαμεν ἔτι στενωτέραν. διότι σήμερον ἡ μεθαύριον τί θὰ ὑπάγωμεν νὰ ἐξετάσωμεν εἰς τ' ἀλληλοδιδακτικά; *Τὴν πρώτην κλάσιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου.* Σκοπὸν λοιπὸν τ' ἀλληλοδιδακτικὰ ἔχουν νὰ προπαρασκευάζωσι μαθητὰς διὰ τὸ ἑλλ. σχολεῖον. Ὥστε ἂν συνείχοντο καὶ τοπικῶς μὲ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς τὸ οἰκοδόμημα, ὁ λαὸς θὰ τὰ ὠνόμαζε πάντα, ὡς καὶ τῷ ὄντι εἶναι ὀργανικῶς, ἕνα σχολεῖον μὲ δεκαὲξ κλάσεις, ὧν αἱ τελευταῖαι θὰ ἦσαν, ὡς εἶναι, διηρημέναι εἰς τμήματα.

Λέγων δὲ ταῦτα, κύριοι, δὲν θέλω νὰ ψέξω κἀνέναν, οὐδὲ διδάσκαλον, τοὺς ἐφόρους; Θεὸς φυλάξῃ. Ἀπ' ἐναντίας ἐγὼ ἐνορῶ εἰς τοῦτο μίαν ἀρετὴν προγονικήν. Ὁ διοργανισμὸς οὗτος εἶναι ἀπόρροια τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος ἡμῶν· διότι ὁμολογοῦσι πάντες, καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἔθνους αὐτοί, ὅτι εἴμεθα φίλοι τῆς ἰσότητος καὶ δὲν ἀνεχόμεθα διακρίσεις. Καὶ αἱ ἀρχαῖαι δημοκρατίαι εἶχαν ὀργανισμὸν κατὰ τὴν αὐτὴν βάσιν, καὶ πάντες οἱ πολῖται, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἐλάμβαναν τὴν αὐτὴν ἀνατροφήν· εἶναι δὲ ἄλλο, ἂν τινες τῶν πλουσίων ἐσπούδαζαν ἰδιαιτέρως φιλοσοφίαν καὶ ῥητορικήν· διότι ταῦτα ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς νεωτέρας ἐπιστήμας, τὰς ἐν τοῖς πανεπιστημίοις.

Ἀλλά, κύριοι, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ καὶ τοῦ παλαιοῦ κόσμου εἶναι τόση, ὅσον καὶ τὸ χωρίζον ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνου χρονικὸν διάστημα. Μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀνατροφὴν νὰ λαμβάνωσι πάντες οἱ πολῖται ἀνεξαιρέτως καθίστα δυνατὸν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ὕπαρξις τῆς δουλείας. Ἡ ἀρχαία πολιτεία ἀνεγνώριζε μίαν μόνην τάξιν πολιτῶν καὶ περὶ αὐτῆς μόνης ἐφρόντιζε. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἦσαν ἁπλᾶ ἐν αὐτῇ, πάντα τὰ καταστήματα τῆς ἀνατροφῆς ἦσαν διάφοροι βαθμῖδες φέρουσαι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τέλος· διότι περὶ συμφερόντων μιᾶς μόνης τάξεως τῶν ἐλευθέρων ἐλαμβάνετο φροντίς. Ἀλλὰ σήμερον τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἀνέφικτον· διότι ἡ σημερινὴ κοινωνία ἱδρύθη ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων· καὶ ἐκ τούτου ἐν τῇ σκηνῇ τῆς νέας πο-

λιτείας πᾶσαι αἱ τάξεις, ἃς ἡ φύσις αὐτὴ καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἑνὸς ἑκάστου γεννῶσιν, ἔχουσι δικαιώματα. Ὅθεν ἡ πολιτεία, ὡς κεφαλὴ τοῦ ὅλου πολιτικοῦ σώματος, ἔχει τὸ καθῆκον νὰ φροντίζῃ περὶ πάντων τῶν μελῶν, ἐξασφαλίζουσα ζωήν, τιμὴν καὶ περιουσίαν, ὑπερασπίζουσα τὰ συμφέροντα καὶ προάγουσα τὴν εὐδαιμονίαν μιᾶς ἑκάστης, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ ἁρμονίᾳ πάντοτε, ὥστε νὰ προκύπτῃ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ εὐτυχία τοῦ ὅλου κράτους.

Τὰ διάφορα λοιπὸν ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα ἔχουσι καὶ ἰδιαίτερον, αὐτοτελῆ, σκοπόν, ἕκαστον χρήσιμον ὂν ἰδίως εἰς μίαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Ἡμεῖς, οἵτινες μιμούμεθα, εἰς πάντα δηλ. τὰ εὔκολα, τὸν πολιτισμένον κόσμον, παρελάβαμεν καὶ τοῦτο καὶ διηρέσαμεν τὰ σχολειά μας εἰς τρεῖς κλάσεις· ἀλλ' εἴτε δὲν ὑπῆρχαν παρ' ἡμῖν διακεκριμέναι αἱ τῆς κοινωνίας τάξεις, εἴτε ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον σύστημα τῶν προγόνων κατὰ παράδοσιν διασωζόμενον εἶχε βαθείας ῥίζας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους, δὲν ἐδώκαμεν εἰς ἕκαστον ἰδιαιτέραν ἐντολήν, ὅπως ἔχουσιν εἰς τοὺς τόπους, ὁπόθεν τὰ ἐπήραμεν.

Καὶ ποῖα μὲν ἄλλα ἀποτελέσματα ἔχει τοῦτο, θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω· κατὰ τὸ παρόν, ὡς ἴδωμεν, εἰς ποίαν κατάστασιν ἐλεεινὴν ἔφερε τὴν δημοτικὴν παιδείαν, ἥτις πρὸ πάντων πρέπει νὰ ἦναι τὸ μέλημα τῆς πόλεως, διότι αὕτη περιλαμβάνει σύμπαντα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας καὶ οἱ περισσότεροι εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς μόνης ἐκπαιδεύονται.

Μὲ τ' ἀλληλοδιδακτικὰ ἀντικατεστήσαμεν τὰ *κοινὰ* λεγόμενα *σχολεῖα*. Ἂν πρὸς ὠφέλειαν τῆς κοινωνίας ἢ πρὸς βλάβην, τοῦτο ἔλθετε νὰ θεωρήσωμεν. Εἰς τὸ *κοινὸν σχολεῖον* ἐμάνθανον οἱ νέοι ἄνθρωποι τὴν μὲν ἀνάγνωσιν εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία, εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀκολουθιῶν, ὀκτώηχον, ψαλτήριον· τὴν δὲ γραφήν, ἐν ᾧ ἠσκοῦντο εἰς τὸ συντάσσειν ἐπιστολάς, ὁμόλογα χρεωστικά, πωλητήρια, προικοσύμφωνα κατὰ τὰς *ἐπιδειγμὰς* ἢ *ἐπιτιθημὰς* τοῦ διδασκάλου, αἵτινες διελάμβαναν περὶ τοιού-

των ἀντικειμένων, γραμμένας εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ τὴν ἁπλῆν, τὴν δημοτικήν. Ὁ διδάσκαλος ἐδίδασκε καὶ ἤσκει μάλιστα τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φιλαλήθειαν δικάζων καὶ τιμωρῶν οὐ μόνον διὰ πραχθέντα ἐντὸς τοῦ σχολείου, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἠδίκει τις μαθητὴν ἢ ἄλλον ἔξω τοῦ σχολείου. Ἐπετήρει αὐτοὺς ἂν φυλάττουσι κοσμιότητα πανταχοῦ, εὐταξίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπείθειαν ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ. Ὥστε ὁ διδάσκαλος ἦτον ἀστυνόμος καὶ δικαστὴς τῶν παιδιῶν τοῦ χωρίου τιμωρῶν πολλάκις μετ' αὐστηρότητος. Καὶ οὕτω μὲν πρὸς τοὺς μικροτέρους καὶ ἀρχαρίους, ἀλλ' ὅταν τις ἐπλησίαζε νὰ τελειώσῃ τὰ γράμματα τοῦ κοινοῦ σχολείου (καὶ ἐξεύρετε, ὅτι ἐτελείωναν μὲ τὸ *μέγα Ὡρολόγιον*), ὁ διδάσκαλος δὲν ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν πλέον μὲ τὴν πρώτην αὐστηρότητα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπλησίαζαν νὰ γείνωσιν ἴσοι εἰς τὰ γράμματα, ἐφέροντο πρὸς ἀλλήλους καὶ ὡς φίλοι. Ἐδιηγεῖτο ὁ διδάσκαλος π. χ. κἀνένα συναξάριον ἀπὸ τὸ *Λαυσαϊκὸν* ἢ ἀπὸ κἀνένα *πατερικόν*· πολλάκις καὶ ἀνεγίγνωσκαν ὁμοῦ δύσκολόν τι βιβλίον, οἷον τὸν *Χρονογράφον*, τὴν ἱστορίαν τοῦ Παληουρίτου, καὶ ὁ διδάσκαλος ἔλυε τὰς ἀπορίας τοῦ μαθητοῦ, ὅσον ἠξευρε καὶ ὅπως ἐμποροῦσε. Κύριοι, δὲν εἶναι ταῦτα πράγματα διὰ νὰ γελᾶτε· διότι εἰς τέτοιο σχολεῖον ἔμαθε καὶ τὰ γράμματα ὁ Καπλάνης καὶ οἱ Ζωσιμάδαις καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ ἀγαπῶσι τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, ὡς διὰ τῶν ἔργων των ἔδειξαν· ἀλλὰ μᾶλλον σκεφθῆτε, ἂν τὸ ἄτεχνον καὶ φυσικὸν τοῦτο κοινὸν σχολεῖον ἦτον *αὐτοτελὲς καὶ σκόπιμον*, ἂν παρεῖχε δηλ. εἰς μίαν τάξιν τῆς κοινωνίας τόσας γνώσεις, ὅσας ἐκείνη ἐχρειάζετο, καὶ ἂν ἔκαμνε τὰ δυνατά του νὰ μορφώσῃ καλοὺς χριστιανοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνθρώπους, καὶ πιστεύω νὰ μὴ ἦναί τις τῶν παρόντων ν' ἀρνηθῇ τοῦτο. Ἂς θαυμάσωμεν λοιπὸν τὸν ὀρθὸν καὶ ὑγιᾶ νοῦν τοῦ ἠπειρωτικοῦ λαοῦ, ὅστις χωρὶς θεωρίας, χωρὶς πείρας, κατ' αἴσθημα κρίνων ἔδωκεν εἰς τὸ σχολεῖόν του ἐντολὴν, ἣν καὶ ὁ φωτισμένος κόσμος κατ' ἐπιστήμην δίδει σήμερον.

Διότι τὸ κοινὸν σχολεῖον ἐμπεριελάμβανε καὶ τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἀνατροφῆς, *ἀνάπτυξιν τοῦ νοὸς*, διδάσκον ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, χρήσιμα εἰς τὸν βίον πράγματα, καὶ *μόρφωσιν καρδίας*, ἐξεγεῖρον σέβας καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὰ θεῖα, ἀσκοῦν εἰς τὴν δικαιοσύνην, τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐκοσμίαν. Καὶ εἶναι δύσκολον ν' ἀποφασίσῃ τις, ποῖαν προέτασσε τοῦ ἑτέρου. Ἀλλὰ τούτου ἀναγνωρισθέντος κατώρθωνε τάχα τὸ κοινὸν σχολεῖον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν προτιθέμενον σκοπόν; Κύριοι, ὁ ὁμιλῶν πρὸς ὑμᾶς τὴν πρώτην δημοτικὴν παιδείαν ἔλαβεν εἰς κοινὸν σχολεῖον, καὶ μὲ ταύτην μόνην ἦτο δεξιὰ χεὶρ τοῦ ἱερέως εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Νὰ ἔλειπε μίαν ἑορτὴν ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν ἢ λειτουργίαν, ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτο δι' αὐτὸν ἡμέρα θλιβερά. Δὲν ἐνθυμεῖταί ποτε νὰ ἐγβῆκεν ἀπὸ τὸ στόμα του ἄσεμνος ἢ ἄπρεπος λόγος, ὡς καὶ νὰ παίξῃ δὲν ἐτολμοῦσε καλὰ καλὰ, διότι ὁ διδάσκαλος τὸ ἀπηγόρευεν. Ἀφ' ἑτέρου ἔγραφε συμβόλαια, ἐπιστολὰς, εἰς τὴν μητέρα του καὶ βάθω ἐδιηγεῖτο συναξάρια καὶ τεμάχια ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Μὲ ἕνα λόγον ἐμποροῦσε νὰ ἦναι γραμματικὸς ἑνὸς χωριοῦ καὶ ἕνας ἀξιόλογος ἱεροκήρυκας διὰ συναξάρια.

Ἀλλ' ἴσως τινὲς τῶν κυρίων σκύψαντες εἰς τὸ αὐτὶ τοῦ παρακαθημένου εἶπαν· «Ὁ διδάσκαλος εἰς χωριὸ ἐγεννήθη καὶ περὶ χωριῶν ὁμιλεῖ· λησμονεῖ ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του Ἰωαννίτας. Τί ἔχουν νὰ κάμουν τὰ τοῦ χωριοῦ του μὲ τὰ ἰδικά μας πράγματα; Μᾶς προσβάλλει χωρὶς ἄλλο. Οἱ ἔφοροι, ἂν εἶναι καλοὶ πατριῶται, πρέπει νὰ τοῦ δώκουν τὰ παπούτσια εἰς τὰ χέρια· γιατὶ ἀγάλια ἀγάλια θὰ μᾶς εἴπῃ, πῶς καὶ τὸ σχολεῖον τοῦ χωριοῦ του ἦταν καλλίτερον ἀπὸ τὸ κεντρικὸν τοῦ Κεφάλα.»

Τοὺς κυρίους τούτους παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσουν, ἂν ἡ ἀνάγκη μὲ ἔφερε νὰ λάβω ὡς παράδειγμα τὸ κοινὸν σχολεῖον τῆς Γραμμένου. Δὲν ἔφθακα τὰ κοινὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων, καὶ διὰ τοῦτο ἐγβῆκα εἰς τὰ χωριὰ νὰ συνάξω τὰς ἀποδείξεις τοῦ θέματός μου. Ἂν παραδέχεσθε ἐν τούτοις, ὅτι τὰ τῶν Ἰω-

αννινίων κοινὰ σχολεῖα ἦταν καλλίτερα ἀπὸ τὰ τῶν χωριῶν, τότε προεπιμαρτυρεῖτε τὸν λόγον μου, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν, ὅ,τι ἔκαμναν, ἤξευραν διὰ τί τὸ κάμνουν. Συσταίνοντες σχολεῖον, ὥριζαν αὐτῷ σκοπὸν, τὸν δὲ σκοπὸν διώριζαν ἀπὸ τὰς χρείας τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' αἱ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας μὲ τὸν καιρὸν ἔγειναν μεγαλείτεραι καὶ ποικιλώτεραι, καὶ τὰ παλαιὰ σχολεῖα δὲν ἐπήρκουν εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν. Ἐγίνετο, καθὼς καλῇ ὥρᾳ εἰς ἡμᾶς, ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ βελτιώσεων αὐτῶν. Καὶ μίαν ἡμέραν μετὰ μακρὰν συζήτησιν, ἀντὶ νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ ἕως τότε ὑπάρχον σύστημα τῆς ἐκπαιδεύσεως, τὸ κατήργησαν παντελῶς, καὶ εἰσήγαγον ἕτοιμον ξένον, τὸ μέχρι καὶ ἡμῶν διατηρούμενον, χωρὶς νὰ ἐξετάσουν, ἂν εἶχέ τι κοινὸν μὲ τὸ παλαιὸν, ἢ τοὐλάχιστον ἂν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Διωργανισμένα καθὼς εἶναι σήμερον καὶ μὴ ἔχοντα ὡρισμένον ἴδιον σκοπὸν δὲν εἶναι χρήσιμα παντάπασι δι' ἐκείνους, δι' οὓς πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ ἦναι· διότι τὰ γράμματα, ὅσα ἐκεῖ μανθάνουσιν, εἶναι τόσον ὀλίγα, ὥστε δὲν εἶναι ὑπερβολὴ, ἂν εἴπω ὅτι κανένας δὲν ὠφελεῖται ἀπὸ αὐτὰ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα βίον του. Πόσοι ἐκ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ εἰς τὸν κόσμον ἐμβάντες ἐξεύρουν νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ γράφουν; καὶ ἂν μικρὸς ἀριθμὸς, πολλοστημόριον τῶν εἰς αὐτὰ ἐκπαιδευθέντων, ἐμπορῶν ἐν ἀνάγκῃ νὰ γράφουν τὸ ὄνομά των, εἶναι τοῦτο καρπὸς ἀντάξιος τῆς δαπάνης καὶ ἄξιος τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, ὧν οἱ κάτοικοι διὰ τὰ ἀνέκαθεν διατηρούμενα σχολεῖα ἔπρεπε νὰ διακρίνωνται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ εὐπαίδευτον αὐτῶν; Ἔπειτα δεδόσθω, ὅτι μανθάνουν νὰ γράφωσι καὶ ἀναγινώσκωσιν ἐν αὐτοῖς οὕτως, ὥστε καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον νὰ τοῖς χρησιμεύῃ, δὲν εἶναι τάχα σήμερον ἀνάγκη νὰ παρέχηται εἰς τὸν λαὸν εὐρύτερος κύκλος γνώσεων, παρὰ τὸν ὁποῖον ἔδιδαν τὰ κοινὰ σχολεῖα ἄλλοτε; Δὲν εἶναι τελευταῖον χρέος ἱερὸν πάντων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νὰ βελτιώσωσι τὴν

ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ, ἐμποιοῦντες τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καρδίας τῆς νεολαίας, ὅπως οἱ πατέρες ἡμῶν διὰ μέσων εὐτελῶν ἐπροσπάθουν; Ἢ δὲν ἀναγνωρίζετε, ὅτι ὁ λαὸς ἡμῶν στερεῖται πάσης Θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, καὶ ὅτι πᾶς ὁ χριστιανισμὸς αὐτοῦ συγκεφαλαιοῦται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν μόνον; Ἀνάγκη καὶ κατεπείγουσα νὰ καταστήσωμεν κοινὰ εἰς τὸν λαὸν τὰς ἀληθείας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Θρησκείας, νὰ διδάξωμεν αὐτὸν τὰ καθήκοντα τοῦ τιμίου ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ, ἐὰν θέλετε νὰ σταματήσωμεν τὸν φοβερίζοντα νὰ μᾶς καταποντίσῃ χείμαρρον τῆς πενίας καὶ διαφθορᾶς.

Καὶ ὅτι περὶ Θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων δὲν γίνεται τίποτε ἐν τοῖς ἀλληλοδιδακτικοῖς, μαρτυρεῖ ἡ κοινὴ γνώμη. Ὅτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου στοιχείου τῆς ἀνατροφῆς ὑπάρχουσι μεγάλαι ἐλλείψεις, θὰ ἀπεδείκνυα μὲ πράγματα, ὄχι μὲ λόγους, ἂν διετηροῦντο ἀκόμη εἰς τὰ χωρία τὰ κοινὰ σχολεῖα· διότι θὰ ἔφερνα μαθητὴν ἐξ ἑνὸς αὐτῶν δεκαετῆ, ὅστις νὰ ἀνεγίνωσκεν ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον καὶ νὰ ἔγραφεν ἑτοιμότερον ἀπὸ μαθητὴν οὐχὶ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς πρώτης τοῦ σχολείου.

Ἐὰν εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη μεταρρυθμίσεων τινὸς ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, αὕτη εἶναι τὰ μάλιστα κατεπείγουσα διὰ τὰ ἀλληλοδιδακτικά. Εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις αὐτῶν ἂς λάβωμεν ὁδηγὸν τὰ ἀρχαῖα ἡμῶν δημοτικὰ σχολεῖα· οὕτω δὲν ἔχομεν νὰ φοβώμεθα καὶ τοὺς κινδύνους τῆς μιμήσεως ξένων διοργανισμῶν. Ὅθεν ἂς ὁρισθῶσιν ἐν πρώτοις, ὡς εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὅρια τῆς διδασκαλίας, ἤτοι τί μέρος τῆς ὅλης παρ' ἡμῖν παιδείας πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν αὐτοῖς. Διότι ἐπειδὴ τὰ τρία ὁμοῦ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ἀλληλοδιδακτικὸν, σχολεῖον καὶ γυμνάσιον, παρέχουσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν ὅλην παιδείαν παρ' ἡμῖν, καὶ τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν δίδει τὴν βάσιν ταύτης, πρέπει νὰ ὁρισθῇ τὸ σύνορον τῆς ἐν τῷ τελευταίῳ διδασκαλίας,

λαμβάνοντες τὸ μέτρον ἀπὸ τῆς χρείας τῆς τάξεως τῆς κοινωνίας, ἥτις δὲν δύναται παρὰ εἰς τοῦτο μόνον, τὸ ἀλληλοδιδακτικόν, νὰ φοιτήσῃ· λέγω ὅτι τὸ μέτρον τῶν γνώσεων τῶν ἐν τῷ ἀλληλοδιδακτικῷ πρέπει νὰ ὁρίσουν αἱ κατεπείγουσαι χρεῖαι καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς τρίτης τάξεως, οὐχὶ ἡ εὐφυΐα αὐτῆς καὶ ἡ ὄρεξις. Διότι ἂν ταῦτα λάβωμεν ὁδηγὸν πρὸς τοῦτο, ἐπειδὴ οὔτε ἡ εὐφυΐα λείπει ἀπὸ κἀμμίαν κοινωνίαν ἢ ἔθνος, καὶ ἡ ὄρεξις εὔκολα ἐξεγείρεται, τότε θὰ δώκωμεν τὴν αὐτὴν ἐντολὴν εἰς τὸ ἀλληλοδιδακτικόν, ἂν καὶ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἤτοι μὲ ἄλλους λόγους, πρέπει νὰ ἀφήκωμεν αὐτὰ ὡς βαθμίδας ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ καταστήματος, ὅπως ἔχουσι.

Καὶ ἀληθῶς τινες ἐξ ἡμῶν ἔχουν τὴν *πατριωτικὴν ἰδέαν*, ὅτι πάντες οἱ γεννηθέντες καὶ ἐγκαταστημένοι ὡς Ἰωαννῖται πρέπει νὰ τελειώνουν καὶ τὰ μαθήματα τοῦ γυμνασίου τοὐλάχιστον, καὶ τοῦτο θεωρῶ ἐγγύτερον λόγον τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παιδείας. Ἀλλ' ἀνέφικτα διώκοντες δὲν φθάνομεν οὐδὲ τὸ ἐφικτόν, καὶ παθαίνομεν ὅ,τι παθαίνει ὁ ζητῶν πράγματα παρὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τούτου παρέχει τὸ Μητρῷον τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς. Διότι ἐξ ἰδίων μέσων νὰ σπουδάσουν πάντες κατὰ τὴν εὐσεβῆ ἐπιθυμίαν τῶν σφόδρα ζηλωτῶν τῆς στενῆς πατρίδος εἶναι ἀδύνατον· διὰ τῆς ὑποστηρίξεως ἐκ τοῦ ταμείου τῶν ἐλεῶν καὶ τῶν Μοναστηρίων; ἂν τὸ διαφιλονεικήσω ἐδῶ, θὰ μᾶς παρασύρῃ ὁ λόγος πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον τῆς σειρᾶς τῆς ὁμιλίας. Ἂς παραδεχθῶμεν λοιπὸν τὸ δυνατόν, καὶ ἂς μεταφέρωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν ἐποχήν, ὅτε τὰ παιδιὰ τῶν Ἰωαννιτῶν εἶναι ὅλοι *λογιώτατοι* καὶ μὲ ἐνδεικτήριον τοῦ βαθμοῦ *κάλλιστα* ἀκόμα. Κύριοι, ἐξεύρετε τότε τί θὰ γείνῃ; Θὰ κλείσουν ὅλα τὰ ἐργαστήρια εἰς τὸ *μπαζίρι*. Διότι ποῖος διαμορφωθεὶς ἐν κλασικῇ παιδείᾳ, ἐμφορηθεὶς τοῦ εὐγενοῦς πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς φιλο-

σοφίας, μαθὼν τοὺς νόμους τῆς φύσεως, τοὺς νόμους τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου θὰ καταδεχθῇ νὰ γείνῃ ἡ *σαράτσης* πλέον καὶ *παπουτσῆς*, ἢ νὰ κάθηται νὰ μετρᾷ μὲ τὴν πῆχυν καὶ νὰ ἔχῃ νὰ κάμῃ μὲ χωριάταις; Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια θὰ τὰ εὑρίσκουν ἐπαγγέλματα βάναυσα καὶ ἀνάξια ἑαυτῶν. Καὶ εἰς τί θὰ ἀποβλέψουν; λόγον ἐν πρώτοις τῆς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων χρημάτων θὰ ζητοῦν, φωνάζοντες ἀρνισθῆκαν τὰ πράγματα τῆς πόλεως, διότι οἱ διαχειριζόμενοι ταῦτα δὲν ἔχουν τὴν ἀρετὴν, δὲν ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ διοικοῦν, καὶ θὰ ἀξιῶσι τίποτε ὀλιγώτερον παρὰ νὰ γείνουν ἄλλοι *ἔφοροι* καὶ ἄλλοι *ἐπίτροποι*· ἢ ἂν τοῦτο προληφθῇ, θὰ μεταναστεύσουν εἰς ξένην γῆν, ἵνα ζήσωσιν ἀξίως τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῆς παιδείας των. Τρίτον τι ἐγὼ δὲν βλέπω· ἢ τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἢ, ἂν θέλετε, καὶ τὰ δύο συνάμα, διότι τὸ ἓν δὲν ἀποκλείει τὸ ἕτερον. Ἀλλ' ἀκούσατε τί λέγει περὶ τοῦ πρώτου ὁ καρδινάλιος Richelieu. «Ainsi qu' un corps qui aurait des yeux en toutes ses parties, serait monstrueux, de même un Etât le serait-il, si tous ses sujets étaient savans. Le commerce des lettres bannirait absolument celui de la marchandise qui comble les Etâts de richesses; il ruinirait l' agriculture vraie mère nourrice des peuples . . . Enfin il remplirait la France de chicaneurs, plus propres à ruiner les familles particulières et à troubler le repos public qu' à procurer aucun bien aux Etâts. Si les lettres étaient profanées à toutes sortes d' ésprits, on verrait plus des gens capables de former des doutes que de les résoudre, et beaucoup serait plus propres à s' opposer aux vérités qu' à les defendre.

ΜΕΤΑΦΡΑΖΩ.

« Καθὼς θὰ ἦταν τέρας ἕνα σῶμα, ἐὰν εἶχε πανταχοῦ ὀφθαλμούς, οὕτω καὶ πόλις θὰ ἦταν τὸ ἴδιον, ἐὰν πάντες οἱ ὑπήκοοι αὐτῆς ἦταν σοφοί. Τὰ γράμματα θὰ ἐξώριζαν παντελῶς

τό ἐμπόριον, τὴν πηγὴν τοῦ πλούτου εἰς τὸ κράτος, θὰ κατέστρεφαν τὴν γεωργίαν, τὴν μητέρα καὶ τροφὸν τοῦ λαοῦ, καὶ τέλος θὰ ἐγιόμιζαν τὴν Γαλλίαν μὲ ῥαδιούργους στρεψοδίκας, ἱκανοὺς μᾶλλον νὰ ἀνατρέψουν οἰκογενείας καὶ νὰ ταράξουν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, παρὰ νὰ ὠφελήσουν τίποτε τὸ κράτος. Ἐὰν τὰ γράμματα ἐβεβηλοῦντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ ἐβλέπαμεν ἀνθρώπους μᾶλλον ἐπιτηδείους νὰ ἐγείρουν ἀμφιβολίας παρὰ νὰ τὰς λύωσι, καὶ ἁρμοδιωτέρους νὰ πολεμῶσι παρὰ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν ἀλήθειαν.»

Ἂν δὲ θὰ συμβαίνῃ τὸ δεύτερον μόνον, καὶ θὰ μεταναζεύωσιν οἱ νέοι Ἰωαννῖται, τότε, ἂν εἴπῃ τις, ὅτι τὰ σχολεῖά μας ἔχουσι τὸν σκοπὸν νὰ ἐρημώνουν τὴν πόλιν τῶν κατοίκων της, δὲν θὰ ἔλεγέ τι μακρὰν τῆς ἀληθείας. Ἂν κἀνένας δὲν ἀρνεῖται, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην χρηστῶν καὶ τιμίων πολιτῶν, ἂς καταρτίσωμεν τὰ σχολεῖά μας οὕτως, ὥστε πᾶσα τάξις νὰ μεταλαμβάνῃ τῆς ὠφελείας αὐτῶν ἀποκτῶσα τὰς ἀναγκαίας αὐτῇ γνώσεις, κοινωνιακάς, θρησκευτικὰς καὶ ἠθικάς, καὶ ἂς ἴδωμεν, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκήσωμεν τὴν νεότητα εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας καὶ ἠθικῆς· διότι αἱ γνώσεις μόναι καὶ ἡ διδασκαλία δὲν ἀρκοῦν· ἡ καλὴ θέλησις καὶ ὁ χαρακτὴρ ἀποκτῶνται διὰ τῆς ἀσκήσεως.

Διὰ νὰ ὁρίσωμεν λοιπὸν μέχρι τίνος πρέπει νὰ προβαίνῃ ἡ ἐν τοῖς ἀλληλοδιδακτικοῖς διδασκαλία, ἔχομεν νὰ λάβωμεν τὴν τρίτην τάξιν τῶν κατοίκων ὑπ' ὄψιν, καὶ νὰ εὕρωμεν ταύτας γνώσεις εἶναι ἀναγκαιότεραι εἰς αὐτήν. Καὶ πρῶτον ἐγὼ κρίνω ἀναγκαιότατον οἱ ἐν αὐτοῖς διδαχθέντες νέοι ἐξερχόμενοι νὰ ἐξεύρουν νὰ ἀναγινώσκουν ἄνευ δυσκολίας καὶ νὰ ἐννοοῦν ἀκόμα τὴν δημοτικὴν γραπτὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ *γινώσκωσιν ἃ ἀναγινώσκουσι*· δεύτερον νὰ ἀποκτῶσιν εὐχέρειάν τινα νὰ γράφωσι καὶ νὰ λογαριάζουν. Ταῦτα εἶναι ἡ βάσις πάσης *δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως*.

« Μηνὰ δὲν διδάσκονται τὰ ἴδια ; λέγει τις τώρα καθ' ἑ-

αυτὸν καὶ πρὸς τὸν παριστάμενον. Νέον τι δέν μας λέγεις μὲ ὅλον τὸν μακρὸν λόγον σου.» Ἀλήθεια· ἀλλὰ κἀνὲν τούτων δὲν μανθάνουν ἀρκούντως, ὥστε νὰ τοὺς ἦναι πρακτικῶς ὠφέλιμον εἰς τὸν βίον μεταβαίνοντας. Τοῦτο δὲ δὲν εἶναι δίκαιον ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἀμέλειαν τῶν κυρίων διδασκάλων, ὧν ἐγὼ τοὺς πολλοὺς κόπους ἐκ τοῦ πλησίον ἐγνώρισα, ἀλλ' εἰς τὸ σύστημα καὶ εἰς τὸν σκοπόν, ὃν ἐδώκαμεν εἰς ταῦτα. Διότι, ἐπαναλέγω, ἐκεῖ μεταβαίνοντες σήμερον ἢ μεθαύριον, θὰ ἐξετάσωμεν τὴν πρώτην κλάσιν τοῦ ἡμετέρου σχολείου, ἤτοι ὅσους μέλλουν νὰ μεταβοῦν ἐδῶ. Διὰ τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες ἐκεῖθεν θὰ ὑπάγουν εἰς τὴν ἀγοράν, κἀνένας δὲν ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐρωτήσῃ. Τὸ νέον λοιπόν, ὁποῦ λέγω, εἶναι ὅτι πρέπει νὰ *ἐξεύρουν*, ὄχι νὰ *διδάσκωνται* μόνον, νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ κατανοοῦν τὴν τῶν γραφομένων γλῶσσαν, νὰ ἐκπαιδεύωνται δὲ θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς. Ὡς ἔχουσιν ὅμως σήμερον, τὸ πρῶτον ἀποβαίνει πολὺ δύσκολον, διότι ἐν τῷ αὐτῷ τμήματι ὑπάρχουν δέκα, ὑποθέτω, μαθηταὶ, οἵτινες ἀναγινώσκουσι τὴν αὐτὴν παράγραφον τοῦ βιβλίου, καὶ τοῖς *δείγνει* (ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν ἐπὶ τούτῳ καθιερωμένην λέξιν τοῦ λαοῦ) καὶ τοὺς διορθώνει ὁ *ἑρμηνευτὴς*, καὶ οὗτος εἰς ὡρισμένας ὥρας, διότι δὲν μένει πάντοτε μετ' αὐτῶν. Ὁ δὲ διδάσκαλος εἰς τοσαύτην πληθὺν μαθητῶν μόλις ἅπαξ τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦτο εἰς τὰς ἀνωτέρας κλάσεις. Ἐλάττωμα λοιπὸν εἶναι, ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν διδάσκει σχεδὸν, ἀλλ' ἐπιτηρεῖ, κάμνουσι δὲ τὸ ἔργον τοῦτο παιδάρια. Δὲν ἐμπορεῖ δέ τις νὰ ἀρνηθῇ ὁπόσην βαρύτητα ἔχει ἡ ὀθηγία τοῦ διδασκάλου. Δεύτερον ὅτι οὐδὲ τὸν μικρὸν τοῦτον διδάσκαλον ἔχει πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν του ὁ μαθητὴς, νὰ τὸν ἐρωτᾷ εἰς τὰς ἀπορίας του. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ἡ ἑλληνικὴ μέθοδος, ἡ τῶν *κοινῶν* λεγομένων *σχολείων* ἦτον θαυμασία ! Πάντες οἱ μαθηταὶ ἦταν διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι. Κατὰ σειρὰν καθήμενοι ἕκαστος ἦτον τοῦ μὲν κάτω ἀπὸ αὐτὸν διδάσκαλος, τοῦ δὲ ἐπάνω αὐτοῦ μαθητής. Ἀνεγι-

νωσκέ τις κακῶς· ὁ διδάσκαλος ἐκάθητο εἰς τὸ πλευρὸ του, τὸν ἐδιόρθωνε. Κρίνω δ' ἀναγκαῖον νὰ σκεφθῶμεν, ἂν εἶναι δυνατὸν ἄνευ μεγάλης διαταράξεως τοῦ ἐν χρήσει συστήματος νὰ παρεισχθῇ τὸ μέρος τοῦτο τῆς παλαιᾶς μεθόδου, ὄχι μόνον διότι εἶναι γνήσιον ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ διότι πολλὰς ὠφελείας καὶ προόδους ὑπόσχεται.

Ἵνα θεραπευθῇ ἐν μέρει τὸ κακὸν τοῦτο τῆς ἀτελοῦς διδασκαλίας, ἂς ὁρισθῇ πεντήκοντα μαθηταὶ νὰ ἔχωσιν ἴδιον διδάσκαλον. Οὗτος θὰ ἔχῃ καιρὸν καὶ ἡσυχίαν πνεύματος ὄχι μόνον νὰ διδάσκῃ καὶ καθοδηγῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὰ αἰσθήματα νὰ ἐγείρῃ εἰς τὰς ἁπαλὰς ψυχάς των, νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀγνώστους τοῦ βιβλίου λέξεις, νὰ ἀναπτύσσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ μαθήματος διασαφίζων διὰ παραδειγμάτων τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἐννοίας αὐτοῦ, νὰ συμβουλεύῃ περὶ εὐταξίας πανταχοῦ, περὶ εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς γονεῖς, πῶς νὰ προσεύχωνται κατ' οἶκον κτλ. ἅπερ ὅλα εἶναι δυνατά, ἂν ἔχει τὸν ὡρισμένον τοῦτον ἀριθμὸν ὁ διδάσκαλος, ὅτε καὶ εἰς σχέσιν μετὰ τῶν γονέων αὐτῶν δύναται νὰ ἔλθῃ, ἵνα μανθάνῃ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἀγωγήν.

Ἀλλ' ἵνα μανθάνωσι νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ γινώσκωσι συνάμα, ἀνάγκη νὰ διδάσκωνται τὴν γραμματικὴν τῆς λαλουμένης ἢ γραφομένης γλώσσης, καὶ ταύτην μόνην, ἀλλὰ συστηματικῶς καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅπως ἐν τῷ σχολείῳ τὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ὥστε ἐν βιβλίῳ ὡρισμένῳ νὰ ἀσκῶνται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς, μανθάνοντες καὶ τοὺς ξένους τῆς λαλουμένης ὅρους, τὰς ἀρχαίας λέξεις. Βιβλίον δὲ πρὸς τοῦτο δὲν ἀρκεῖ ἕν, ἀλλὰ περισσότερα. Πλὴν ταῦτα νὰ ἀναγινώσκωσιν ὄχι μόνον διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς γνώσεις καὶ δι' αὐτὰς πρὸ πάντων. Διότι τὰ ἀλληλοδιδακτικὰ ἐνταλθὴν ἀνωτάτην πρέπει νὰ λάβωσι τὴν διάδοσιν τούτων τῶν ἐν αὐτοῖς γνώσεων. Ὡς τοιαῦτα δὲ βιβλία κρίνω τὴν ἱερὰν Ἱστορίαν μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, μίαν μικρὰν Γεωγραφίαν καὶ

Ἀριθμητικήν, καὶ ταῦτα νὰ διδάσκωνται καὶ ἀναπτύσσωνται ἐπιμελῶς καὶ ἐντελῶς, καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ ἐξετάζωνται καθημερινῶς εἰς τὸ μάθημα τῆς προηγουμένης, ὅπως γίνεται τοῦτο, ἐν τῷ σχολείῳ καὶ νὰ λέγωσι τὴν ἔννοιαν τοῦ μαθήματος μὲ τὴν φυσικήν, τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, ὄχι τὴν τεχνητὴν τοῦ βιβλίου. Μὲ ἕνα λόγον οἱ διδάσκαλοι τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ταύτας τὰς γνώσεις ἔχουν νὰ δώκουν εἰς τοὺς μαθητάς. Τὴν δ' ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀναλαμβάνει πλέον νὰ διδάσκῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον. Οὕτως ἐὰν κάμωμεν, ἐπαρκοῦμεν ἐν μέρει εἰς τὸ μέγα χάσμα τὸ ἀνοιχθὲν μεταξὺ τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ τῆς γραφομένης, ὡς γράφεται, καὶ ἐφοδιάζομεν τοὺς νέους μὲ τὰς στοιχειωδεστέρας γνώσεις καὶ μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ αὐξήσωσιν αὐτὰς καὶ μορφώσωσι τὴν καρδίαν των ἀναγινώσκοντες θρησκευτικὰ βιβλία, ὅθεν νὰ ἀρύωνται καὶ δύναμιν εἰς τὸ νὰ πράττωσι τὸ ἀγαθὸν καὶ παρηγορίαν εἰς τὰς πολλὰς τοῦ βίου θλίψεις.

Οὕτως ἐὰν διοργανισθῶσι τ' ἀλληλοδιδακτικά, λαμβάνουσι σκοπὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον, τὸ νὰ παρέχωσιν εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τὰς ἀναγκαιοτέρας αὐτῇ γνώσεις, ὥστε ὁ ἐκεῖθεν ἐξερχόμενος νὰ μὴ ἔχῃ τοῦ λοιποῦ παράπονον, ὅτι εἰς μάτην ἐδαπάνησεν ἐν αὐτοῖς ἔτη πολλὰ χωρὶς νὰ μάθῃ τι, ἢ τοὐλάχιστον χρήσιμον εἰς τὸν βίον του, καὶ κατ' ἔτος θὰ στέλνωσιν εἰς μὲν τὴν κοινωνίαν νέους ἔχοντας τὰ σπέρματα νὰ ἀποβῶσι τίμιοι ἄνθρωποι καὶ ἐνάρετοι χριστιανοί, εἰς δὲ τὸ σχολεῖον τὸ ἑλληνικὸν μαθητὰς μὲ ἠσκημένην κρίσιν καὶ μνημονικόν, ἵνα ἐξακολουθήσωσι μετ' ἐπιτυχίας τὸν παραιτέρω ἐπίπονον δρόμον τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ἐρχόμεθα τώρα, κύριοι, εἰς τὸ κατώφλιον τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς· ἐξεύρομεν ὅλοι, ὅτι διαιρεῖται εἰς σχολεῖον καὶ γυμνάσιον. Καὶ ποῖος μὲν ὁ λόγος τῆς διαιρέσεως, ὅσο καὶ ἂν ἐπροσπάθησα, δὲν ἐμπόρεσα νὰ εὕρω. Μοῦ ἐγεννήθη λοιπὸν ὑποψία, ὅτι λόγος τοῦ ξεχωριστοῦ ὀνόματος δὲν ὑπάρχει. Εἶναι ἕ-

να κατάστημα μὲ ἑπτὰ κλάσεις ἔχον ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἀλλὰ τὰ δύο ὀνόματα γυμνάσιον καὶ σχολεῖον δὲν ἐδόθησαν κατὰ τύχην. Γνωρίζετε οἱ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη ἡλικίαν ἔχοντες, ὅτι τὸ ὄνομα γυμνάσιον δὲν ὑπῆρχε τὸν παλαιὸν καιρόν. Ἡμεῖς εἴχαμεν μόνον *Ἑλληνικὰ Σχολεῖα*. Ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ ἐκεῖνα σχολεῖα εἶναι τὸ λεγόμενον σήμερον γυμνάσιον· διότι τὸ ἔργον ἐκείνων ἐκτελεῖ αὐτὸ σήμερον· εἶναι σχολεῖον τῆς κλασικῆς παιδείας, ὅπως ἐκεῖνα. Ὥστε τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἂν καὶ ἔχει ἀρχαῖον ὄνομα, θὰ ἀποβλέπῃ εἰς σκοπόν τινα νέον. Κύριοι, ἂς ἀφήκωμεν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι τὸν κόπον νὰ εὕρῃ, διὰ τί ἐδόθηκαν εἰς ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ κατάστημα δύο ὀνόματα, καὶ ἡμεῖς, ἀφ' οὗ ἀπεφασίσαμεν μεταρρυθμίσεις, νὰ διορθώσωμεν τὰ ἐσφαλμένα, καὶ νὰ δώκωμεν καὶ εἰς τὸ σχολεῖον ἐντολήν τινα καὶ προορισμόν, νὰ ὁρίσωμεν δηλ. τίνος τάξεως ἀνάγκας ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ, καὶ ποῖαι εἶναι αἱ ἀνάγκαι αὐτῆς. Ἂς προσπαθήσωμεν.

Τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον, κύριοι, τρεῖς τῶν κατοίκων τῆς πόλεώς μας φέρουν τοὺς υἱούς των καὶ παραδίδουν αὐτοὺς εἰς τὸν ἀξιοσέβαστον διευθυντήν. Ὁ ἕνας κτηματίας μέγας τοῦ λέγει· «διδάσκαλε, ὁ Θεὸς μοῦ ἔδωκε πολλὰ ἀγαθά, ὁ υἱός μου δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ μετέλθῃ βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα, οὐδὲ ἐπιστήμονα ἔχω σκοπὸν νὰ τὸν κάμω. Θέλω νὰ τὸν μυήσῃς εἰς εἰς τὰς βάσεις τοῦ νέου πολιτισμοῦ, νὰ τὸν ἐμφορήσῃς μὲ τὸ ἀνθηρὸν καὶ ὡραῖον πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, τοῦ χαρίεντος ἀρχαίου κόσμου, τοῦ παριστῶντος τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωποτητος.» Ὁ δεύτερος ἔμπορος ἢ ἐπιστήμων ἀπαιτεῖ, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὸν υἱόν του καὶ καταστήσῃ ἐπιτήδειον πρὸς ἐκμάθησιν ἐπιστήμης ἰατρικῆς ἢ νομικῆς ἢ θεολογίας ἢ φιλολογίας. Ὁ τρίτος τελευταῖον ἄνθρωπος ἐργαστηριάρης ἢ τεχνίτης, βυρσοδέψης, σκυτοτόμος λέγει· «Κύριε Σακελλάριε, ἐγὼ τὸ παιδί μου δὲν θὰ τὸ κάμω οὔτε ἰατρὸ οὔτε δάσκαλο, ἐγὼ τὸ

ἐλπίζω νὰ πιάσῃ τὸ χέρι μου εἰς τὴν δουλειά, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον, μὲ τὸ ὁποῖον καὶ ἐγὼ ἔζησα· σὲ παρακαλῶ λοιπὸν νὰ δώσῃς εἰς τὸν υἱόν μου γνώσεις τέτοιαις, ὁποῦ νὰ τοῦ ἦναι καὶ εἰς τὸ ἔργον του χρήσιμαις.»

Κύριοι, τῶν δύο πρώτων δύναται ὁ διευθυντὴς νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν κατὰ δύναμιν· τοῦ τελευταίου ὅμως ὄχι μόνον νὰ ἀποδώσῃ τὸν υἱὸν μὲ τὰς αἰτηθείσας γνώσεις ἐφωδιασμένον δὲν ἐμπορεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀδεξιώτερον θὰ καταστήσῃ διὰ τὸ ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ πατὴρ θέλει νὰ τὸν βάλῃ. Διότι ὁ υἱός του ἀποροιτήσας μὲν ἐκ τῆς Ζωσιμαίας σχολῆς θὰ γείνῃ λίαν εὐαίσθητος καὶ λεπτότερος, ἢ ὥστε νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἐργατικὸν ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς, ἀποσυρθεὶς δὲ ἐκ τοῦ μέσου δὲν θὰ ἐξεύρῃ τίποτε οὔτε χρήσιμον οὔτε ἄχρηστον, καὶ ὁ πατὴρ οὗτος, κύριοι, μετὰ πάντων τῶν τῆς τάξεως αὐτοῦ, τῶν *καλῶν οἰκοκυραίων* λεγομένων, παραπονεῖται δικαίως, ὅτι μ' ὅλον τὸ πλῆθος τῶν σχολείων δι' αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει τὸ ἁρμόδιον, ἵνα μορφώσωσι τοὺς υἱούς των.

Κύριοι, τοῦ σχολείου ὡς μεσαίου ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος ἔστω ἐντολὴ νὰ παρέχῃ τὰς ἀναγκαίας γνώσεις εἰς τὴν μεσαίαν ταύτην τάξιν τῆς πόλεως ἡμῶν, τὴν τῶν ἐμπόρων καὶ τεχνιτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθῶς δύσκολον νὰ καταρτίσωμεν τοιοῦτον σχολεῖον τέλειον, ἀλλ' ἂς κάμνωμεν ὅ,τι δυνάμεθα κατὰ τὸ παρὸν καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων μέσων.

Ἡ τάξις αὕτη ἔχει χρείαν πρακτικῶν γνώσεων μᾶλλον ἢ θεωρητικῶν, νεωτέρων γλωσσῶν ἢ ἀρχαίων· διὰ τοῦτο τὸ φυσικώτερον καὶ ὀρθότερον θὰ ἦτο, νὰ διωργανίζετο ὡς αὐτοτελὲς ἐντελῶς ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ γυμνάσιον. Ἀλλὰ τοῦτο ἐκτὸς ὅτι ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας, ἐν ᾧ τὰ ἡμέτερα οἰκονομικὰ δὲν εἶναι εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν, δὲν εἶναι ἀκόμη δυνατὸν καὶ διὰ ἔλλειψιν ἁρμοδίων προσώπων, εἰμὴ ὕστερον ἀπὸ πολλὰ ἔτη νὰ κατορθωθῇ, ἐὰν σήμερον ἀποφασίσωμεν. Ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὰς ἀνάγκας τῆς μεσαίας τάξεως, μεταρρυθμίζοντες τὸ

σχολεῖον, θὰ καταστήσωμεν αὐτὸ πρόσκομμα εἰς τὸ γυμνάσιον· διότι οἱ σκοποῦντες νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ τελευταῖον θὰ κρατῶνται περισσότερον ἐν τῷ σχολείῳ, ἵνα διδάσκωνται μαθήματα, ὧν δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν ἢ μικρὰν χρείαν, καὶ θὰ περιπέσωμεν εἰς τὸ ἀντίθετον ἐλάττωμα τοῦ νῦν ὀργανισμοῦ. Ὅθεν νὰ ἀκολουθήσωμεν μέσην τινὰ ὁδόν. Ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ διδάσκονται καὶ μαθήματα πρακτικώτερα καὶ πρὸς τὸν βίον ἄμεσον σχέσιν ἔχοντα, ὡς δὴ ἀναγκαῖα εἰς πάντας καὶ τοὺς τὴν γυμνασιακὴν παιδείαν λαμβάνοντας. Ἂν λοιπὸν διοργανίσωμεν οὕτως, ὥστε τὰ πρακτικώτερα ταῦτα μαθήματα νὰ παραδίδωνται ἐν τῷ σχολείῳ μόνον καὶ ὄχι ἐν τῷ γυμνασίῳ πλέον, τινὰ δὲ θεωρητικώτερα, ἐν τῷ σχολείῳ τώρα παραδιδόμενα, μεταθέσωμεν εἰς τὸ γυμνάσιον, τότε καὶ τὸν χρόνον οἰκονομοῦμεν, καὶ τὸν σκοπὸν ἑκάστου μαθητοῦ δὲν δυσκολεύομεν, ξεχωρίζομεν δὲ καὶ τὰ εἴδη τῶν γνώσεων, καὶ καθιστῶμεν εὔκολον πλέον εἰς τὴν μέσην τάξιν τῆν πόλεώς μας ν' ἀποκτῶσι τὰς ἀναγκαιοτέρας αὐτῇ γνώσεις. Οὕτως ἐὰν πράξωμεν, δὲν διαταράσσομεν τὰ καθεστῶτα ἢ διὰ μικρᾶς μεταθέσεως. Ἂν κριθῇ ὅμως ἀναγκαῖον νὰ γείνῃ καὶ τι ἰδιαίτερον ὑπὲρ τῆς τάξεως ταύτης, τότε ἐμπορεῖ νὰ προστεθῶσι καὶ τινα ἄλλα μαθήματα.

Κρίνω λοιπὸν, ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ νὰ παραδίδηται στοιχειώδης ἑλληνικὴ γραμματικὴ καὶ συντακτικὸν, τὰ δὲ συμπληρώματα αὐτῶν νὰ διδάσκωνται τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ γυμνάσιον. Ἡ ὁμιλουμένη πρέπει νὰ ἦναι ἀντικείμενον σπουδαιότερον τοῦ σχολείου, νὰ ἀσκῶνται οἱ ἐν αὐτῷ μαθηταὶ εἰς τὸ νὰ ἐκθέτωσι τὰς ἰδέας των περιγράφοντες θέσεις, συμβεβηκότα κτλ. ἅτινα ὁ διδάσκαλος πρότερον νὰ ἐκθέτῃ προφορικῶς. Ἡ Γεωγραφία μετέχουσα πολὺ τῆς στατιστικῆς καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία πρέπει ἐδῶ νὰ ἐκμανθάνωνται ἐντελῶς, ὁμοίως καὶ ἡ ἱερὰ κατήχησις. Τὰ ἑλληνικὰ ἐν τῷ Ξενοφῶντι καὶ Πλουτάρχῳ νὰ διδάσκωνται ὄχι ὡς αὐτοτελὲς μάθημα, ἀλλ' ὡς μέσον πρὸς κατανόησιν τῆς γραφομένης, καὶ ὡς προάσκησις διὰ τὸ γυμνάσιον· διότι οἱ μέλλοντες νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου δὲν θὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν παλαιὸν κόσμον, ἀλλὰ μὲ τὸν νέον, καὶ διὰ τοῦτο ἡ παλαιὰ γλῶσσα κατὰ τοσοῦτον μόνον εἶναι εἰς αὐτοὺς χρήσιμος, καθ' ὅσον συντελεῖ εἰς νόησιν τῆς σημερινῆς. Ἂν δὲ εἰς ὡρισμένας ὥρας ἔκαμναν ἀνάγνωσιν καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ὅπως ἐν τῷ γυμνασίῳ εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ Δημοσθένην, θὰ προέκυπταν δύω ἀγαθά· πρῶτον θὰ ἐξοικειοῦντο μὲ τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας γλώσσης καὶ θ' ἀποκτοῦσαν τὴν ἕξιν νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὰς μὲ τὸ ἀρχαῖον ἔνδυμα ἐννοίας, καὶ δεύτερον, ὅπερ σπουδαιότερον, θὰ ἐξεγείρετο εἰς τὴν καρδίαν των τὸ αἴσθημα τῆς ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας, ὅπερ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Ἁγίων Γραφῶν ἐμποιεῖ. Ἡ ἀριθμητικὴ θὰ τελειώνῃ ἐν τῷ σχολείῳ.

Ὡς τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ παρεδέχθημεν δύο περιόδους, ἀρχὴν μὲν ἐν τῷ σχολείῳ, τελείωσιν δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ, καθ' ὅμοιον τρόπον θὰ ἦτο λίαν ὠφέλιμον νὰ ἐδιαιρεῦμεν καὶ τὴν *Φυσικὴν*. Μέρος τῆς πειραματικῆς Φυσικῆς καθ' ἁπλούστερον τρόπον ἐμπορεῖ νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ σχολείῳ. Ὅτι δὲ αἱ γνώσεις αὗται εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς πάντας ἀνθρώπους, δὲν εἶναι κἀνεὶς ὁ ἀρνούμενος, ἐὰν μὴ καὶ τὴν λογικήν. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐμπορεῖ τις ν' ἀμφιβάλλῃ, ἂν εἶναι τὸ μάθημα ἀνάλογον εἰς τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν καὶ τὴν ἡλικίαν. Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ἂν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἐννοοῦν τὰς ἀφῃρημένας σχέσεις τῶν ἀριθμῶν, εἶναι ἱκανώτατοι διὰ τὴν πειραματικὴν Φυσικήν, ἐὰν μάλιστα περιορισθῇ εἰς τὰ ἁπλούστερα. Γνωρίζω ἐκ πείρας, ὅτι συμμαθηταὶ εἰς τὰ λοιπὰ μαθήματα χωλαίνοντες εἰς τὴν πειραματικὴν φυσικὴν διέπρεπαν. Ὁ κύριος γυμνασιάρχης, σεβαστός μοι διδάσκαλος, ἐμπορεῖ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν λόγον μου διὰ πολλῶν παραδειγμάτων, ἴσως καὶ προσφάτων. Καὶ ἕως μὲν ἐδῶ, διὰ νὰ δώκωμεν ὡρισμένον

κύκλον εἰς τὸ σχολεῖον, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς χρείας τῆς μεσαίας τάξεως, δὲν ἐκάμκμεν ἄλλο ἢ μεταθέσεις μαθημάτων τῆς σχολῆς. Μία δὲ μόνη προσθήκη εἶναι ἐπάναγκες νὰ γείνῃ, νὰ εἰσαγάγωμεν τὴν *Διπλογραφίαν*, μάθημα πρὸ πάντων χρήσιμον εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν, ὑπὲρ ὧν καταρτίζομεν τὸ σχολεῖον. Τοῦτο δὲ κατ' εὐτυχίαν δὲν ἀπαιτεῖ καὶ ἔκτακτον δαπάνην· διότι ἔχομεν τὸν ἄνδρα, ὅστις εἶναι ἱκανὸς νὰ τὸ διδάξῃ. Περαίνω δ' ἐνταῦθα τὸν λόγον μου ἀφίνων διὰ δευτέραν συνέντευξιν νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ σπουδαιοτέρου, τοῦ ἀνωτάτου παρ' ἡμῖν ἐκπαιδευτικοῦ καταστήματος, ἔνθα ἐλπίζω νὰ δείξω τὴν μεγάλην αὐτοῦ σημασίαν καὶ τὰς ὠφελείας, ἃς παρέχει εἰς τὸν τόπον· καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον, ὅσον ὑπάρχουν παρ' ἡμῖν οἱ θεωροῦντες αὐτὸ περιττὸν καὶ ἄχρηστον εἰς τὴν πόλιν. Ἐν τούτῳ δὲ θὰ κάμω λόγον καὶ περὶ ὑποτρόφων ἐν γένει, διευθύνσεως καὶ πειθαρχίας ἐν τῇ Ζωσιμαίᾳ σχολῇ.

Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος πρὸς Ι. Πανταζίδην.

Λέγει που ὁ Σωκράτης παρὰ Πλάτωνι, ὅτι οἱ κριταὶ γνώμης οἱασδήποτε πρέπει νὰ ἔχωσι τρεῖς ἀρετάς· ἐπιστήμην τοῦ πράγματος ὅπερ κρίνουσιν, εὔνοιαν πρὸς τὸν κρινόμενον, καὶ τὸ τρίτον παρρησίαν, ὅπως ἀδεῶς καὶ ἐλευθέρως ἐξελέγχωσι τὰ ἁμαρτήματα. Καὶ τὰς τρεῖς τοῦ Σωκράτους ἀρετὰς ἔχει ὁμολογουμένως ὁ ἐπικριτὴς τῆς περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος πραγματείας. Διὸ προθύμως ἔρχομαι πάλιν μετὰ τοιούτου ἀνδρὸς εἰς συζήτησιν τοῦ θέματος, νομίζων τὸ ἀντικείμενον ἄξιον πολλῶν λόγων· διότι πρόκειται περὶ βιβλίου, ἐφ' οὗ καὶ μόνου διεσώθη ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἱστορία συμπάσης τῆς Ἑλλάδος· καὶ εἶναι οἱ χρόνοι καθ' οὓς αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, τὰ στηρίγματα ἐφ' ᾧ ἀνεπαύετο καὶ ἡσύχαζεν ἡ λοιπὴ Ἑλλάς, ἔπεσαν εἰς ἔδαφος, ἀκαταστασία δὲ καὶ ταραχὴ ἐπεκράτησεν ἔκτοτε καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδόνων, ὅθεν ἀρχίζει νέος βίος καὶ νέα ἐποχὴ τοῦ ἔθνους. Διδακτικώτατοι δὲ ὁμολογοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκεῖναι αἱ κρίσιμοι ὧραι, καθ' ἃς ὁρᾶται οἱονδήποτε ἔθνος ἐν μεταστάσει καὶ μετατροπῇ βίου· καὶ τοιαύτας ὥρας ἱστορεῖ ὁ Ξενοφῶν.

Ἡ ἐπίκρισις ἂν καὶ ἦλθεν ἀργά, τρία σχεδὸν ἔτη μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς πραγματείας, ἀπέβη λίαν ἐλλιπής· πρώτη ἔλλειψις εἶναι ὅτι ἀνοίγει ὁ ἐπικριτὴς τὸν λόγον ὡσανεὶ ἐπρόκειτο περὶ βιβλίου, περὶ οὗ οὐδεὶς ποτε ἐκίνησεν ἀπορίαν ἢ παράπονον ἢ μέμψιν, καὶ ἀφίνει ὑπόνοιαν ὅτι ἐκ περιεργίας τάχα ἐγὼ καὶ ἐκ περισσοῦ ἤγειρα πόλεμον κατὰ τοῦ βιβλίου. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς πραγματείας ἐξέθηκα τὰς περὶ τῶν Ἑλληνικῶν κρι-

σεις τῶν λογίων ἀνδρῶν κατὰ χρονολογικὴν σειράν, καὶ ἐκεῖθεν ἀς μάθῃ ὁ ἀναγνώστης πῶς ἔχουσι τὰ πράγματα. Καὶ τοῦτο μὲν πρῶτον· ἄλλη δὲ κυριωτέρα ἔλλειψις εἶναι, ὅτι τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων πάνυ ὀλίγους βασανίζει παρατρέχων ἐν σιωπῇ πάντας τοὺς λοιπούς· φέρει δὲ φυσικὰ ὑπὸ βάσανον ἐκείνους μόνους, πρὸς οὓς εὐκολώτερον δύναται νὰ παλαίσῃ, πρᾶγμα ἄδικον καὶ ἐπισφαλέστατον ἐν πάσῃ κρίσει· διότι ἐν βιβλίῳ περιέχοντι τόσον πλῆθος ἀποδεικτικῶν λόγων θὰ εὑρίσκωνται, ὡς εἰκὸς, καὶ τινες οὐκ ἀσφαλεῖς· ἀλλὰ τίς δίκαιος κριτὴς θὰ καταδικάσῃ τὸν κρινόμενον, ἂν ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι μαρτύρων, οὓς ἀνεβίβασεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, εὑρέθησαν πέντε ἢ ἓξ οὐκ ἀσφαλῆ μαρτυροῦντες ; Ἄλλη ἁμαρτία τοῦ ἐπικριτοῦ εἶναι, ὅτι ἐν ᾧ μέμφεται ἐμὲ διὰ τὴν τολμηράν, ὡς λέγει, ὑπόθεσιν, αὐτὸς περαίνει τὴν ἐπίκρισιν πᾶσαν μεταποιῶν καὶ διαφθείρων ἢ, ὡς λέγεται, διορθῶν τὰ ἀρχαῖα κείμενα, καὶ ἄνω κάτω κινῶν τὴν παράδοσιν. Ἂν ἐγὼ στηρίζομαι ἐπὶ λέξεως ἀρχαίου κειμένου, αὐτὸς διαγράφει ἢ διαφθείρει ἐκείνην ἴσα ἴσα τὴν λέξιν. (σελ. 68 71.) Ἂν δὲ φέρω τινὰ μαρτυροῦντα, ὅτι ἀνέγνωσε παρὰ Ξενοφῶντι πράγματα, ἅτινα σήμερον δὲν ἀναγινώσκονται παρ' αὐτῷ, ἢ δι' ὅλου σιωπᾷ ἢ λέγει ὅτι ἔσφαλεν ὁ μαρτυρήσας. (σελ. 72. 78) Ἀλλοῦ δὲ πάλιν, ὅταν πλέον ἡ μάχαιρα ἐγγίσῃ τὸ κόκκαλον, παρατρέπει τὸν λόγον ὧδέ πως· « αἱ τοιαῦται ἀπορίαι δύνανται καὶ δι' ἄλλων ὑποθέσεων νὰ λυθῶσι, ... τότε δὲ μόνον κατὰ τὸν Κυπριανὸν ἐξηγοῦνται, ὅταν ἀλλαχόθεν ἀποδειχθῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἡ ἐπιτομή.» (σελ. 79).

Τοιοῦτον χαρακτῆρα φέρει καθ' ὅλου ἡ ἐπίκρισις, ὡς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα θὰ δειχθῇ. Πρὸς τοιαύτην ἐπίκρισιν ἦτο βέβαια εὔκολον ν' ἀπαντήσω ἐν μιᾷ νυκτί· ν' ἀποχωρίσω πέντε ἢ ἓξ ἀτυχῆ ἢ ἐσφαλμένα πράγματα, ἅτινα κατὰ τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν εἶδα, καὶ νὰ τὰ ἐπιδείξω εὐθὺς τὸ πρωῒ λέγων περὶ τῶν ἄλλων, ὡς ὁ ἐπικριτὴς περὶ τῶν ἐμῶν « ἐπειδὴ ἡ ἀντεπίκρισις ἐδύνατο ν' ἀποβῇ ἐκτενεστέρα τῆς ἐπικρίσεως ἀπεφάσισα νὰ περιορισθῶ εἰς τοὺς κυριωτέρους τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων» (σελ: 66.) ἢ « μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας δυνατὸν καὶ οἱ ἄλλοι ν' ἀναιρεθῶσιν ἢ, ἂν θέλῃ τις νὰ ἦναι δικαιότερος, ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀπορίαι ποικίλαι, ἀλλὰ κτλ». (σελ. 128) Δὲν θὰ ἐκδίσω ὅμως ταύτην τὴν ὁδὸν, τὴν εὔκολον καὶ ὁμαλὴν, διότι πολλοὺς ἔχω κόπους εἰς τὰ Ἑλληνικὰ, ἐκ δὲ τῶν κόπων ἐγεννήθη μοι ἀγάπη πρὸς τὸ βιβλίον, καὶ ποθῶ ν' ἀκούω παρ' οἱουδήποτε πῶς ἑρμηνεύει καὶ λύει πράγματα, ἅτινα μοῦ βασανίζουσι τὸν νοῦν. Ἔπειτα δὲ ἐνθυμοῦμαι ζωηρὰ καὶ τοὺς λόγους τοῦ Πλάτωνος, ὅτι οἱ νέοι εἴμεθα τόσον φιλόνεικοι ἐν λόγοις ὅσον τὰ κυνίδια, ἅτινα εὐθὺς ὡς πέσῃ τι κουρέλλιον κατὰ γῆς τρέχουσι καὶ ξεσχίζουσιν ὅλην τὴν ἡμέραν περὶ αὐτὸ γαυγίζοντα· οἱ τοιοῦτοι δὲ, λέγει ὁ Πλάτων, ἐναποθνήσκουσι κατὰ τὸ γῆρας ἐν ψυχρῷ οἴκῳ. Τοῦτο τὸ τελευταῖον φοβούμενος μὴ πάθω, θὰ ὁμολογήσω καθαρὰ καὶ ἄνευ ἐντροπῆς ἐκεῖνα περὶ ἃ εὐδοκίμησεν ὁ ἐπικριτὴς, θὰ ὑπερασπίσω δὲ ἐπιεικῶς καὶ μετρίως τὰ ἄλλα περὶ ἃ ἔχει δίκαιον.

Ἡ ἐπίκρισις ἀρχίζει λέγουσα ὅτι « ἠπατήθην εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Διονυσίου, εὐστόχου μὲν τῶν ἀρχαίων κριτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἐνίοτε ἀπατωμένου, διότι τὰς συγγραφικὰς ἀρετὰς, ἃς ὁ κριτικὸς κοινῶς καὶ εἰς τὰ τρία ἱστορικὰ συγγράμματα τοῦ Ξ. ἀναφέρει, ἐγὼ ἐπιθυμῶ νὰ περιορίσω εἰς μόνα τὰ Ἑλληνικὰ, ἐν ᾧ ἀκριβῶς εἰπεῖν ἁρμόζουσι μάλιστα εἰς τὴν Κύρου παιδείαν. Πολὺν καιρὸν σκεφθεὶς ἐπὶ τῶν λέξεων τοῦ Διονυσίου, (τομ. VI σελ. 40 Tchn.) ὅτε συνέγραφα τὴν πραγματείαν, ἔπεισα ἰσχυρῶς ἐμαυτὸν, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς ἰδίως ἁρμόζει τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας τοῦ Ξενοφῶντος· ἰδοὺ οἱ λόγοι ἐφ' ὧν στηρίζομαι· α) ὁ Διονύσιος, προτιθέμενος νὰ χαρακτηρίσῃ ἐν γένει τὸν Ξενοφῶντα ὡς *ἱστορικὸν*, εἶναι φυσικὸν, ὅτι ἀπέβλεψε πρὸς τὸ κυριώτατον ἱστορικὸν σύγγραμμα, ὅπερ ὁμολογουμένως εἶναι τὰ Ἑλληνικὰ, διότι αὐτὸ περιέχει 48 ἐτῶν ἱστορίαν συμ-

πάσης τῆς 'Ελλάδος' ἐν ᾧ ἡ Κύρου ἀνάβασις εἶναι μονογραφία ἑνὸς καὶ μάνου γεγονότος, ἡ δὲ Κύρου παιδεία δὲν εἶναι ἱστορικὸν σύγγραμμα, ἀλλὰ μυθιστόρημα καὶ σκοπὸν ἔχει πολιτικόν' τίς δὲ κριτικὸς προτιθέμενος νὰ χαρακτηρίσῃ λ. χ. ἐν γένει τὸν Τάκιτον, θ' ἀπέβλεπε πρὸς τὴν Γερμανίαν ἢ τὸν βίον τοῦ 'Αγρικόλα, ὄχι πρὸς τὰ χρονικὰ καὶ τὰς ἱστορίας; 6). ὁ ἔπαινος τοῦ Διονυσίου « ταῖς τε γὰρ ἀρχαῖς αὐτῶν ταῖς πρεπωδεστάταις κέχρηται, καὶ τελευτὰς ἑκάστῳ τὰς ἐπιτηδειοτάτας ἀποδέδωκεν» οὐδ' ἐλάχιστον ἀναφέρεται εἰς τὴν Κύρου παιδείαν, ἀλλὰ κυριώτατα εἰς τὰ 'Ελληνικά. 'Ο Διονύσιος πολλαχοῦ τῶν ἑαυτοῦ συγγραφῶν κηρύττει, ὅτι ἀρετὴ ἱστορικοῦ εἶναι νὰ ἐπιτύχῃ καλὴν ἀρχὴν τῆς συγγραφῆς καὶ ἐπιθέσῃ τέλος καλόν. Καὶ ψέγει τὸν Θουκυδίδην (Vi. 34. 36), ὅτι οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος καλὸν καὶ εὐτυχὲς τῆς ἱστορίας εὗρεν, ἐπειδὴ εἶχε σκοπὸν νὰ περάνῃ τὴν συγγραφὴν εἰς δυστυχέστατον γεγονὸς, τὴν κατάλυσιν τῆς δυνάμεως τῶν 'Αθηνῶν. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸν Θουκυδίδην ἐπαινεῖ τὸν Ξενοφῶντα, ὅτι ἤρχισε τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς ἱστορίας ἀπὸ δυστυχούσης τῆς πατρίδος, ἱστόρησε δὲ ἐν τούτῳ γεγονότα εὐτυχῆ, τήν τε κατάλυσιν τῶν τριάκοντα καὶ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν ὑπὸ Κόνωνος (τὴν ἑλληνικὴν, ἐν ᾗ καταλύονταί τε οἱ τριάκοντα, καὶ τὰ τείχη τῶν 'Αθηναίων αὖθις ἀνίστανται). 'Αλλὰ πρὸς τὴν Κύρου παιδείαν οὐδεμίαν ἔχει ἀναφορὰν ἡ ῥῆσις, διότι τὸ βιβλίον εἶναι βιογραφία, ἀρχίζει ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Κύρου καὶ τελευτᾷ φυσικὰ εἰς τὸν θάνατον' οὐδ' ὑπάρχει λόγος ἐπαίνου, ὅτι ἤρχισεν ὁ Ξενοφῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως, ἐπειδὴ φυσικὰ οὕτω πράττουσι πάντες, καὶ δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ βιογράφος, ὅστις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ γάμου, εἶτα δ' ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν γέννησιν. Τὰ δὲ περὶ τὴν Κύρου ἀνάβασιν ἔχουσιν ὧδε· ἐπιτυχεστάτη εἶναι ἴσως ἡ ἀρχὴ, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ τέλος· τὸ βιβλίον ἔπρεπε κατὰ τοὺς τεχνικοὺς κανόνας νὰ καταλήξῃ εὐθὺς ἅμα οἱ στρατιῶται κατέβησαν εἰς Τραπεζοῦντα, ἔθυσαν τὰ σωτήρια,

καὶ ἐτέλεσαν τὸν ἀγῶνα' διότι ὁ ἀναγνώστης ἀκολουθεῖ τοὺς μυρίους μὲ ἀγωνίαν ἐφ' ὅσον κινδυνεύουσι, παύει δὲ ἡ περιέργεια, ἅμα ἔφθασαν ἐν ἀσφαλεῖ. Ἐκεῖ ἐτελεύτα τὸν λόγον Θεμιστογένης ὁ Συρακούσιος ὁ πρὸ τοῦ Ξενοφῶντος συγγράψας τὰ κατὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν μυρίων· τὰ δ' ἑξῆς, ἡ πλάνη τοῦ στρατεύματος κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ τὰ λοιπὰ, διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν, ὅπως συνδέσῃ τὴν ἀνάβασιν μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας' καὶ εἶναι λοιπὸν προσθήκη τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος δι' ἀνάγκην ἀκριβείας ἱστορικῆς, ἀλλ' ἐναντίον τῶν τεχνικῶν κανόνων. Περὶ τούτου παραπέμπω εἰς ἄνδρα, ὅστις ἰδίως συνέγραψε περὶ τῆς τέχνης τῶν ἑλλήνων ἱστορικῶν ἐξαίρετον σύγγραμμα, τὸν σοφὸν Creuzer (Die historische Kunst der Griechen σελ. 230 κεξ). γ) ὁ ἔπαινος τοῦ Διονυσίου *μεμέρικε κα.λῶς* οὐδαμῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν Κύρου παιδείαν, διότι οὐδένα μερισμὸν ἔχει τὸ βιβλίον, ἀλλ' ἀναφέρεται ἀσφαλῶς εἰς τὰ 'Ελληνικὰ καὶ τὴν Κύρου ἀνάβασιν· αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς διῄρεσε καὶ τὰς δύο συγγραφὰς τεχνικώτατα εἰς *λόγους*· ἡ διαίρεσις φαίνεται μέχρι τῆς σήμερον ἀδιάφθορος ἐν ἀναβάσει· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς, οἷον κατὰ θείαν μοῖραν, ἐξέφυγε τὸν ἐπιτομέα ἐξ ἀμελείας ἴχνος τῆς κατὰ λόγους διαιρέσεως τῶν ἱστορικῶν. Ἰδοὺ τὸ χωρίον, ὅπερ ὡς ἀσφαλέστατον καὶ ἀκατάπαλαιστον οὐδ' ἤγγισεν ὁ ἐπικριτής. Στ. 4. 37 « Τῶν δὲ ταῦτα πραξάντων ἄχρι οὗ *ὅδε ὁ λόγος* ἐγράφετο Τισσαφέρνους τὴν ἀρχὴν εἶχεν». (πρβ. καὶ τῆς πραγμ. σελ. 111). δ) 'Ο ἔπαινος τοῦ Διονυσίου *καὶ τέταχε κα.λῶς* δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Κύρου παιδείαν, διότι τὸ σύγγραμμα εἶναι ἁπλῆ βιογραφία καὶ οὐδεμία δυσκολία ὑπῆρχε κατὰ τὴν τάξιν τῶν γεγονότων, ἡ μεγάλη δυσκολία φαίνεται ἐν τῇ ἐγγραφῇ τῶν ἱστοριῶν, ἐν αἷς πλῆθος πολὺ ποικιλωτάτων γεγονότων κατὰ διαφόρους τόπους συμβάντων ἦτο χρεία νὰ ταχθῶσιν ὡς ἔδει καὶ τεχνικῶς. —Τούτους εἶχα λόγους, ἀσφαλεῖς ὡς νομίζω, ὅτε τὰ τοῦ Διονυσίου ἀνέφερα εἰς τὰς ἱστορίας τοῦ Ξενοφῶντος μάλιστα.

Ἐν τῇ ῥήσει τοῦ Διονυσίου « Ξενοφῶν τὰς ὑποθέσεις τῶν ἱστοριῶν ἐξελέξατο καλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς, τήν τε Κύρου παιδείαν καὶ τὴν ἀνάβασιν τοῦ νεωτέρου Κύρου καὶ τρίτην ἔτι τὴν ἑλληνικήν, *καὶ ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ* Θουκυδίδης » θεωρεῖ ὁ Επ. τὸν διὰ πλαγίων *καὶ* νόθον· εἶτα δ' ὑποπτεύει, ὅτι καὶ αἱ παρακείμεναι λέξεις *ἣν ἀτελῆ κατέλιπε Θουκυδίδης* εἶναι καὶ αὐταὶ προσθήκη τοῦ προσθέσαντος τὸν *καὶ*, ἄρα καὶ αὐτὰς πρέπει νὰ διαγραφῶσι. Καὶ διὰ τί πάντα ταῦτα; διότι ὁ *καὶ* ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχαν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις χωριστὰ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Ξενοφῶντος τμήματα. Τὸ πρῶτον ἱστόρει τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου· τὸ δεύτερον ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Τριάκοντα.— Ἂν ὁ Επ. εἶχεν ἀναγνώσῃ τοὺς περὶ τούτου συγγράψαντας, δὲν θὰ ἰσχυρίζετο βέβαια περὶ πράγματος οὕτω φανεροῦ. Πρῶτος ὁ Νιεβουρος *λαβὼν ἀφορμὴν ἴσα ἴσα ἀπὸ τὸν καὶ*, ὃν διέγραφέ τις τῶν τότε φιλολόγων, ἐφώναζε νὰ μὴ διαφθαρῇ τὸ κείμενον, καὶ ἀπέδειξε δι' ἀσφαλεστάτων λόγων (οἷον ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Ἑλληνικῶν Ε. 4.43. « *ἔτι καὶ νῦν* ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος») ὅτι δύο τμήματα συνεκρότουν αἱ ἱστορίαι τοῦ Ξενοφῶντος, ἅτινα κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐξεδόθησαν. Τὴν γνώμην τοῦ Νιεβούρου ἀπεδέχθη ὁ Κρύγερος, ἐπεδοκίμασαν δὲ ἔτ τε Πέτερ καὶ ὁ νεώτατα συγγράψας Αἰμίλιος Μύλλερ, καὶ οὐδεὶς ὑπάρχει σήμερον κατὰ τὴν Γερμανίαν ὁ περὶ τούτου ἀμφιβάλλων. Τὴν ἱστορίαν τῆς ὑποθέσεως ἐξέθηκα ἐπιμελῶς ἐν τῇ πραγματείᾳ (σελ. 9 κεξ.) καὶ ἐκεῖ παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην· νῦν δ' ἐπανέρχομαι εἰς τὸ κείμενον τοῦ Διονυσίου, ἵνα δείξω, ὅτι ὅπως καὶ ἂν μεταστρέψῃ τὰ πράγματα ὁ ἐπικριτὴς, δὲν διαφεύγει τὴν δίκην· « καὶ τρίτην ἔτι τὴν ἑλληνικὴν, *καὶ ἣν κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης*, ἐν ᾗ καταλύονταί τε οἱ τριάκοντα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων αὖθις ἀνίστανται.» Ἂν διαγράψῃς τὸν *καὶ*, τότε ἡ συγγραφὴ τοῦ Θουκυδίδου καλεῖται *ἑλληνική*, ὅπερ γελοῖον· ἂν δὲ διαγράψῃς ὁ-

λόκληρον τὴν πρότασιν, τότε ὁ Διονύσιος μνημονεύει μόνον τὸ δεύτερον τμῆμα τῆς ἱστορίας, τὸ δὲ πρῶτον, τὰ παραλειπόμενα τοῦ Θουκυδίδου, οὐδ' ἔχει ὑπ' ὄψιν ἅτε χωριστὸν τότε περιφερόμενον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀναφέρονται πρὸς Νιεβουρον καὶ τοὺς τὰ ἐκείνου ἐπιδοκιμάσαντας· ἐμὲ ἀφορᾷ τὸ ἄλλο, ὅτι ὄχι μόνον εἰς δύο, ὡς κοινῶς δοξάζεται, ἀλλ' εἰς τρία τμήματα διηροῦντο αἱ ἱστορίαι τοῦ Ξενοφῶντος. Τὰς περὶ τούτου ἀποδείξεις φέρω ἐν σελίδι 108 τῆς πραγματείας, ἃς ὡς ἀκαταμαχήτους οὐδ' ἤγγισεν ὁ ἐπικριτής. Προσθέτω δὲ πρὸς ταῖς ἐκεῖ τρισὶ σήμερον καὶ τετάρτην τὴν ἑξῆς· ὁ Ξενοφῶν ἐξέδωκε τὴν Ἀνάβασιν μετὰ τὸ δεύτερον τμῆμα, δι' αὐτὸ ἐν βιβλίῳ τρίτῳ Ἑλληνικῶν 4, 2 λόγον ποιούμενος περὶ τῆς ἀναβάσεως τῶν μυρίων δὲν παρεπέμπει εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα, ἀλλ' εἰς Θεμιστογένη τὸν Συρακούσιον. Ἰδοὺ πῶς λύεται ἡ σκανδαλωδεστάτη καὶ μέχρι τοῦδε ἄλυτος ἐκείνη ἀπορία, διὰ τί ὁ Ξενοφῶν δὲν παρέπεμψεν εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα, ἀλλ' εἰς τὸν Θεμιστογένη· ἀπορία ἥτις ἔφερε τοὺς σοφοὺς εἰς τὴν πλάνην νὰ κηρύξωσιν, ὅτι ἡ Ἀνάβασις δὲν εἶναι τοῦ Ξενοφῶντος σύγγραμμα, ἄλλως θὰ παρέπεμπεν εἰς αὐτό, καὶ ἠνάγκασε τὸν Κρύγερον νὰ συγγράψῃ πραγματεῖκν ὁλόκληρον de **authentia Anabasis**, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀληθῶς τοῦ Ξενοφῶντος σύγγραμμα εἶναι ἡ Ἀνάβασις.

Παράδοξον ἀνεξήγητον εἶναι ὁμολογουμένως, ὅτι ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς δὲν ὑπάρχει χρονολογία, ἀλλὰ 40 ἐτῶν γεγονότα χορεύουσιν εἰς τὸν ἀέρα. Ἰδοὺ τί ἀπαντᾷ πρὸς τοῦτο ὁ Επ. « τὸ δὲ ἄλλο παράδοξον, ὅτι χρονολογίαν τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ἔχουσι, λύεται δι' ἑτέρου ὁμοίου παραδόξου. Ἡ Ἀνάβασις σύγγραμμα ὁμολογουμένως ἱστορικὸν τοῦ Ξεν. γνήσιον δὲν ἔχει ὡσαύτως χρονολογίαν.» Καλὲ, πρὸς τίνας λέγεις αὐτὰ, φίλε Πανταζίδη; ἡ Ἀνάβασις δὲν ἔχει χρονολογίαν; Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζω σύγγραμμα τῆς κλασικῆς ἐποχῆς ἔχον τόσον ἀκριβῆ χρονολογίαν, ὅσον ἡ Ἀνάβασις. Ὅλον δὲ τὸ βιβλίον εἶναι δίκην

ἡμερολογίου γεγραμμένον' (Α. 2.) «ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας ἑπτά'— ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τριάκοντα'— ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς'— ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας πέντε'— ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. Summa· χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως ἐνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.» Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Ἀττικοῦ ἄρχοντος ἢ τοῦ προέδρου τῶν ἐφόρων, ἐφ' ὧν συνέβη τὸ γεγονός, ἀνέγραφεν ὁ Ξεν. ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου βιβλίου τῶν Ἑλληνικῶν, ἐκεῖ ἔνθα κεῖνται τὰ συγκεχυμένα καὶ ἀδιανόητα ἐκεῖνα περὶ τῆς ἀναβάσεως τοῦ Κύρου· ὅτι δὲ ἡ Ἀνάβασις συνείχετο μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας, ἔδειξα δὶς ἤδη.

Ἔλεγα ἐν τῇ πραγματείᾳ (σελ. 18), ὅτι παραδοξότατον εἶναι ἡ μεγάλη συντομία τῶν Ἑλληνικῶν. Τόσα ἀξιολογώτατα γεγονότα λείπουσι, τὰ δὲ μνημονευόμενα οὕτω ταχέως διατρέχει ὁ συγγραφεύς, ὥστε φαίνεται τὸ βιβλίον ὄχι ἱστορία, ἀλλ' ὁρμαθὸς ἀφορισμῶν, οἷα εἶναι τὰ summaria ἢ αἱ περιοχαὶ αἱ προτασσόμεναι τῶν ἱστορικῶν βιβλίων. Ἀρκεῖ ὅτι βιογραφία ἀνδρὸς βαρβάρου, Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου, κατέχει τόπον πλατύτερον ἱστορίας ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν συμπάσης τῆς Ἑλλάδος· (ἡ Κύρου παιδεία κατέχει 365 σελίδας, τὰ δὲ Ἑλληνικὰ 274.). Καὶ τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἔτι παραδοξότερον, ἐπειδὴ ὁ Διονύσιος παραβάλλων τὸν Ξενοφῶντα πρὸς τὸν Ἡρόδοτον εὑρίσκει τὸν πρῶτον πολύλογον (VI, 41) «*μακρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς καὶ τοῦ πρέποντος.*» Πρὸς τοῦτο ὁ Ἐπ. ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ τρέχει ἄνω καὶ κάτω διορθῶν διάφορα τοῦ Διονυσίου χωρίκ· καὶ πρὸς μὲν τὰς διορθώσεις τοῦ κειμένου ἃς προσέξωσιν οἱ ἐκδόται τοῦ Διονυσίου· οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμέ· μόνον τὸ ἑξῆς ἀφορᾷ τὰ ἐμά, εἰς ὃ τελευταῖον καταντᾷ ὁ Ἐπ. ὅτι τὸ *μακρότερος γὰρ πρέπει* νὰ τραπῇ εἰς *μικρότερος γάρ.* (1) Βλέπεις; ἰδοὺ ἡ μέθοδος. Ἀλλ' ἐγὼ θὰ φω-

(1) Ὁ ἐπικριτὴς τὰ τοῦ Διονυσίου «μακρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς καὶ τοῦ πρέποντος, καὶ οὐχ ὡς ὁ Ἡ-

νάζω, ἕως ἂν ζῶ, πῶς πρέπει νὰ μείνῃ τὸ *μακρότερος*· ἀ.) διότι τὸ δίδουσιν ἀνεξαιρέτως ὅλοι οἱ κώδηκες· β'.) διότι ἀληθῶς ὁ Ξενοφῶν εἶναι τοῦ Ἡροδότου πολυλογώτερος· τοῦτο βλέπει ὁ γυμνασμένος ἀναγνώστης μάλιστα ἐν τῇ Κύρου παιδείᾳ, ἔνθα ἡ πολυλογία καθιστᾷ τὸν λόγον πολλαχοῦ ἀραιὸν καὶ νερουλόν· ὁ Ξενοφῶν σαφήνειαν μάλιστα διώκων πολλάκις ἐκπίπτει τοῦ μετρίου καὶ πολυλογεῖ· φθείρει δὲ ἡ πολυλογία τὴν δύναμιν τῆς διηγήσεως καὶ δι' αὐτὸ τὸν λέγει Τίμων ὁ σιλλόγραφος *ἀσθενικόν*. Λυτὸ δὰ θέλει νὰ εἴπῃ ἐδῶ ὁ Διονύσιος «ἀλλὰ κἂν ποτε διεγεῖραι βουληθείη τὴν φράσιν ὀλίγον ἐμπνεύσας, ὥςπερ ἀπόγειος αὔρα, ταχέως σβέννυται· μακρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς καὶ τοῦ πρέποντος»· καὶ εἶναι ἐξ ἐκείνων τῶν χαρακτήρων, οὓς μόνοι οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζαν νὰ δίδωσι μὲ μίαν λέξιν, δῆλον ὅτι ἐχαρακτήριζαν συγγραφέα τόσον ἐπιδεξίως, ὅσον παχὺ σημερινὸν βιβλίον δὲν κατορθώνει Προσθέτει δὲ κατωτέρω ὁ Ἐπ. «ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ *μακρότερος* εἶναι ἀληθὲς, διάφορον, νομίζω, ἔχει ἔννοιαν τῆς πολυλογίας· διότι πολυλογία μὲν εἶναι τὸ διὰ πολλῶν λόγων καὶ ἐννοιῶν ἐκφέρειν τὴν ὑπόθεσιν· μακρὰ δὲ φράσις ἡ μακρὸν λεκτικὸν ἤθελεν εἶσθαι τὸ διὰ πολλῶν λέξεων ἀρθόνως καὶ πλουσίως ἐκφέρειν τινὰ ἔννοιαν· καὶ ὅτι δὲν σοφίζομαι κτλ.» καὶ πιστεύω μὲν, φίλε Πανταζίδη, ὅτι δὲν σο-

ρόδοτος ἐφάπτεται τῶν προσώπων εὐτυχῶς·» διορθώνει «*μικρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς· καὶ τοῦ πρέποντος δὲ οὐχ ὡς Ἡρόδοτος ἐφάπτεται τῶν προσώπων εὐτυχῶς.*» Ἐγὼ δὰ λέγω νὰ μὴ παίζωμεν τόσον εὔκολα μὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα· Καὶ αἱ δύο λέξεις τοῦ *δέοντος καὶ τοῦ πρέποντος* συναπτὰ ἀναφέρονται εἰς τὸ μακρότερος· καὶ εἶναι περιττολογία λίαν γνωστὴ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων, οἷαι *ἐπιθυμεῖ καὶ ἐφίεται, θέλει καὶ βούλεται, χρεὼν καὶ ἀναγκαῖον* καὶ πλεῖσται ἄλλαι.

φίζεσαι· τί λέγεις ὅμως ἐν τούτοις, μὰ τὴν ἀγάπην μας, δὲν καταλαμβάνω.

A.

Ταῦτα καὶ μόνα ἐκ πάντων, ὅσα ἀναφέρω ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, ἐγγίσας ὁ Επ. εἰσέρχεται ταχὺς εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς πραγματείας, τὴν βάσαναν τῶν ἐξωτερικῶν λόγων. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐγὼ ἐκεῖ παρατάσσω εἴκοσι πέντε μάρτυρας, πρῶτον, δεύτερον, εἰκοστὸν πέμπτον, εἶτα δ' ἐπάγω καὶ ἑτέρους δύο ἐν ταῖς προσθήκαις, αὐτὸς βασανίζει μόλις καὶ μετὰ βίας τοὺς ὀκτὼ, στρατρέχων τοὺς ἀσφαλεστάτους ἴσα ἴσα ἐν σιωπῇ. Βλέπε δὲ πῶς καὶ τοὺς ὀκτὼ ἐκείνους βασανίζει.

β'.) Ὑπερπηδῶν τὸν πρῶτον ἔρχεται εἰς τὸν δεύτερον τάχα ὡς εὐπαλαιστότερον· ἀλλ' ἐδῶ ἔπαθεν ὁ φίλος Πανταζίδης ὅ,τι συνήθως πάσχει τις ἐμβαίνων τὸν Αὔγουστον εἰς ἀμπέλι· ψάχνει νὰ εὕρῃ τὸ καλλίτερον σταφύλι καὶ ἔπειτα κόπτει τὸ χειρότερον. Ὁ Ξενοφῶν λέγει ἐν Ἀναβάσει Β. 5. 4 «καὶ ὁποίοις μὲν λόγοις Κλέαρχος ἔπεισε Κῦρον *ἄλλῃ γέγραπται.*» Ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀναγινώσκονται οἱ λόγοι τοῦ Κλεάρχου οὔτε ἐν Ἀναβάσει οὔτε ἐν Ἑλληνικοῖς· δι' αὐτὸ ἐφαίνετο ἀνεξήγητον τὸ χωρίον. Ὁ Κρύγερος, ὡς εἶναι ἐν πᾶσιν εὐθὺς καὶ ἀνοικτόκαρδος, ἔλυσε τὴν ἀπορίαν ὡς ἑξῆς: ὁ Ξενοφῶν ἐνόμισε πῶς ἔγραψε τοὺς λόγους τοῦ Κλεάρχου, ἐν ᾧ δὲν τοὺς ἔγραψεν· εἶναι τοῦτο σφάλμα μνήμης, **memoriae vitium.** Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ Κρυγέρου προσέπεσε τραχὺς, ἐπελθὼν ὁ Λ. Δίνδορφ εἶπε τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ κεκαλυμμένα ὑπὸ διπλωματικὴν εὐπρόσωπον φράσιν· ἀμελέστερον λαλεῖ ὁ Ξενοφῶν περὶ ὧν πρότερον ἐμνημόνευσεν· (A. 1. 9.) **ceterum parum accurate loquitur X. de iis quae ante naraverat**:— Ὁ ἐπικριτὴς ἀποδέχεται τὴν δευτέραν ἑρμηνείαν, τὴν διπλωματικήν. Ἐγὼ δὲ ἐξήγησα ἐν τῇ πραγματείᾳ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς: ὁ Ξενοφῶν ἀνέγραψε τοὺς

πρὸς τὸν Κῦρον λόγους τοῦ Κλεάρχου, ἀλλ' ἐν βιβλίῳ τῶν ἑλληνικῶν ἱστοριῶν ἐκδεδομένῳ ἤδη πρὸ τῆς Ἀναβάσεως· ἀλλὰ σήμερον δὲν ἀναγιγνώσκονται οἱ λόγοι τοῦ Κλεάρχου, διότι δὲν ἔχομεν ἐν πρωτοτύπῳ τὰς ἱστορίας τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλ' ἐπιτομὴν πάρα στενήν. Τόσα μόνον εἶπα τότε, φεύγων τὰ πολλὰ, ἵνα μὴ φαίνωμαι ὅτι ἐγείρω τρικυμίαν ἐν ποτηρίῳ ὕδατος· ἀλλὰ σήμερον τοῦ ἐπικριτοῦ βιάζοντος, στηρίζω τὴν γνώμην διὰ πλειόνων· α') ὁ Ξενοφῶν ἐν Ἀναβάσει ὅπου ἂν παραπέμπῃ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ μεταχειρίζεται σταθερὰ τοιαύτας φράσεις· « *ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδήλωται* Β. 1. 1. ἐν τῷ *πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται* Γ. 1. 1. ἐν τῷ *πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται* Δ. 1. 1. ἐν τῷ *πρόσθεν λόγῳ* Ε. 1. 1. ἐν τῷ *πρόσθεν λόγῳ* Ϛ. 1. 1. ἐν τῷ *πρόσθεν λόγῳ* Ζ. 1. 1. » ἐν ᾧ ἐδῶ λέγει· *ἄλλῃ γέγραπται*· ἔνθα τὸ *ἄλλῃ* = ἄλλοῦ = ἐν ἄλλῳ συγγράμματι = ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἱστορίαις· β') ὁ Ξενοφῶν δὲν ἔκαμε σφάλμα μνήμης, διότι τὰ κείμενα μεταξὺ τῶν δύο χωρίων (Α. 1. 9—Β. 6. 4.) εἶναι πάνυ ὀλίγα· ἐν οὕτω δὲ στενῷ τόπῳ δὲν σφάλλει οὐδὲ κοινοῦ ἀνθρώπου μνήμη, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀρχαίας κεφαλῆς· σφάλματα μνήμης δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ τις καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἀλλ' ἐν βιβλίοις, οἷα εἶναι αἱ δέκα καὶ τέσσαρες δεκάδες τοῦ Λιβίου, αἱ ἑβδομήκοντα ἕβδομάδες τοῦ Οὐάρρωνος, ἢ τὰ ἀνεμομαζεύματα Πλινίου καὶ Ἀθηναίου, ἀλλ' ὄχι ἐν βιβλίῳ οὕτω μικρῷ. Πᾶς δὲ ὁ καὶ ἅπαξ ἀναγνοὺς τὴν Ἀνάβασιν βλέπει μὲ πόσην εὐθυμίαν καὶ ἄνεσιν ψυχῆς, ἅμα δὲ καὶ ἐπιμέλειαν συνέγραψε τὸ βιβλίον ὁ Ξενοφῶν, ὅστις τότε ἀργὸς κατῴκει ἐν Σκιλλοῦντι ἀπολαύων πλὴν τῆς πατρίδος πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Ἐν δὲ βιβλίοις γεγραμμένοις κατ' ἄνετον καὶ εὔκολον τρόπον καὶ ὄχι μὲ στενοχωρίαν καὶ ἐννυκτὶ ὑπὸ τὴν φλόγα σκοτεινοῦ λύχνου, δὲν εἶναι φρόνιμον, νομίζω, πρὸς ἐξήγησιν ἀπορίων νὰ καταφεύγωμεν εἰς σφάλματα μνήμης. γ') Ὄχι μόνον οἱ λόγοι τοῦ Κλεάρχου πεμείχοντο ἐν ταῖς ἱστορίαις, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ, ἃ ποθεῖ σή-

μερον ὁ ἀναγνώστης τῆς Ἀναβάσεως, ὡς ἔδειξα ἐν τῷ πρώτῳ ἀποδεικτικῷ λόγῳ τῆς πραγματείας, ἐκείνῳ ὃν ὑπερεπήδησεν ὁ ἐπικριτής.

γ΄.) Ὀρθὴν εὑρίσκω τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἐν *ἱστορίας λόγῳ* = ad historiae rationem, καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἀνεπαύθην.

δ΄.) Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς ἐν Κορωνείᾳ μάχης εἶναι κενός, διότι στρέφεται ὁ Επ. εἰς γενικὰ πράγματα, ἐν ᾧ ὤφειλε γ' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἑξῆς εἰδικά. α) Πόση εἶναι ἡ *δύναμις*, τοὐλάχιστον ὡς ἔγγιστα, ἤτοι ὁ ἀριθμὸς τοῦ πεζικοῦ ἑκατέρων τῶν ἀντιμαχομένων, ὡς λέγεται περὶ τῶν πελταστῶν ὅτι ἦσαν *πολλῷ πλέονες* οἱ μετ' Ἀγησιλάου, ἱππεῖς δὲ *παραπλήσιοι*; (πρβλ. πραγμ. σελ. 65).— β΄) Τί ἄλλο σημαίνει «τῶν Θηβαίων οἱ μὲν *διαπίπτουσι* πρὸς τὸν Ἑλικῶνα» (λ. 3 19) ἢ τὸ τοῦ Πλουτάρχου *διέστη* καὶ *διέσχεν* ἡ φάλαγξ τῶν Σπαρτιατῶν, ἤτοι ἔσπασεν, ὅπερ λείπει ἐν Ἑλληνικοῖς; γ΄.) Τί σημαίνει τὸ *τετρωμένος δ' Ἀγησίλαος προσεκήρυκτο πρὸς τὴν φάλαγγα* (20) ἀφ' οὗ ὁ Ἀγησίλαος δὰ *ἦγε τὴν φάλαγγα*, πουθενὰ δὲ δὲν ἐλέχθη ὅτι ἐξεχώρησεν ἔξω φάλαγγος; δ΄.) Πότε καὶ ποῦ ἱστάμενος ἐτρώθη ὁ Ἀγησίλαος, ἂν μὴ ὅτε καὶ ὅπου λέγει ὁ Πλούταρχος;

ε). Ὁ Πλούταρχος (Ἀγησιλ. 19.) λέγει τὰ ἑξῆς: ὁ μὲν οὖν Ξ. ὄνομα τῆς Ἀγησιλάου θυγατρὸς οὐ γέγραφε· καὶ ὁ Δικαίαρχος ἐπηγανάκτησε κτλ». Ἀλλὰ πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος παρὰ Ξενοφῶντι περὶ θυγατρὸς τοῦ Ἀγησιλάου, διότι τὰ ἐν τῷ ἐγκωμίῳ (8. 7.) ἡ *θυγάτηρ αὐτοῦ* εἶναι προσθήκη τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν καὶ ἀναπλήρωσις ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, οὐδεὶς τῶν κωδήκων δίδει τὰς λέξεις ταύτας. Τί ἀπαντᾷ πρὸς τοῦτο ὁ ἐπικριτής; « ἐνταῦθα βεβαίως σφάλλουσι τὰ ἀντίγραφα, τὰ ὁποῖα δὲν παρουσιάζουσι τοῦτο πρῶτον χάσμα οὔτε παρὰ Ξενοφῶντι ὅλως, οὔτ' ἐν Ἀγησιλάῳ ἰδίως.» Ἀλλ' ἐγὼ τοῦτο δὰ ἴσα ἴσα διατείνομαι καὶ φωνάζω, ὅτι τὰ σημειούμενα χάσματα δὲν προέρχονται ἐκ τῶν χειρογράφων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπιτομῆς καὶ τῶν διασκευῶν· α) διότι οἱ κώδηκες οὐδὲν ἴχνος φθορᾶς δεικνύουσι· β) διότι δὲν καταβαίνουσιν ὅλοι ἐξ ἑνὸς ἀρχικοῦ καὶ πρωτοτύπου, ἀλλὰ διακρίνονται τάξεις χειρογράφων, ὧν ἄλλη εἰς ἄλλον ἀνατρέχει πρωτόγραφον κώδηκα· γ) διότι τὰ χάσματα δὲν ἐπέρχονται ἀποτόμως, ὡς ὅτε εἶναι ἐφθαρμένοι οἱ κώδηκες, ἀλλ' ὑπολανθάνουσι βαθύτατα, καὶ καθ' ἑκάστην νέα ἀπαρατήρητα προτοῦ ἀνακαλύπτονται. Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ὁ Αἰμίλιος Μύλλερ ἀνεκάλυψε τέσσαρα ἐν μόνοις τοῖς δυσὶ πρώτοις βιβλίοις, καὶ ἐγὼ δὲ πιστεύω ὅτι ὑπέδειξα ἐν τῇ πραγματείᾳ πλείονα τῶν δέκα.

ς΄.) Ὁ ἕκτος λόγος τῆς πραγματείας εἶναι οὕτω πειστικός, ὥστε ἐκ μόνης τῆς ὄψεως δύναται νὰ πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης περὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι ἐπιτομή.

Ἑλληνικῶν Δ. 3. 17.	Ἐγκωμίου Ἀγ. 2. 10.
Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος ὧν Ἱππίδας ἐξενάγει καὶ σὺν αὐτοῖς Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἔτρεψαν τὸ καθ' ἑαυτούς.	Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος, ὧν Ἱππίδας ἐξενάγει. *Ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινές*, καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχώμεροι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς.

Τίς δὲν βλέπει ἐν τούτοις καθαρὰ τὴν κακουργίαν τοῦ ἐπιτομέως; ἀλλ' ὁ Επ ἰδοὺ πῶς παρατρέπει τὸν λόγον· «ὁ λόγος οὗτος ὁ ἀποδεικτικὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως τῆς περὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἥτις πρόκειται πρῶτον ν' ἀποδειχθῇ ». Ὄχι! κύριε Πανταζίδη, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει τὸ ἕν πρὸς τὸ ἄλλο. Ἔστω Σοι ὁ Ἀγησίλαος χωριστὴ συγγραφὴ τοῦ Ξενοφῶντος· ἀρνεῖσαι ὅτι τὰ εἰδικὰ «*ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένωνκαὶ τῶν Κυρείων τινὲς*» εἶχαν

τὸν τόπον των ἐν ταῖς ἱστορίαις καὶ ὄχι ἐν τῷ ἐγκωμίῳ; (1) — Αἱ λέξεις: *καὶ πάντες οὗτοι τῶν συντεκδραμόντων τε ἐγένοντο* ἐτέθησαν φανερὰ δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ διὰ τὰ μεταξὺ τεθέντα, ἤτοι τὰς παρεμπιπτούσας προτάσεις, ἔκειτο μακρὰν, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἀπεκόπησαν ἐκεῖνα δὲν ἦτο πλέον τῆς ἐπαναλήψεως χρεία· ὁ λόγος ἔπρεπε νὰ χωρήσῃ ὧδέ πως: «*ἀντεκδραμόντες δὲ καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς*· ὡς δὲ τανῦν ἀναγιγνώσκεται, ἀρνεῖσαι ὅτι εἶναι ἀήθης καὶ ἡμαρτημένος;—ἀρνεῖσαι ὅτι ἀπεκόπη τὸ *ἐχόμενοι* δι' οἰκονομίαν μιᾶς λέξεως; — ἀρνεῖσαι ὅτι ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ δρᾶται χεὶρ ἀνθρώπου ἐπιτέμνοντος καὶ διασκευάζοντος τὸ κείμενον; Καὶ ἠγανάκτησα μὰ τὴν ἀλήθειαν συλλογισθείς, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπὶς ν' ἀποδειχθῇ τις ἀλήθεια ἐν τῇ φιλολογίᾳ, ἐπιστήμῃ ἐν ᾗ αἱ ἀποδείξεις δὲν γίνονται διὰ τριγώνων, ἀφ' οὗ ἀποροῦσι καὶ μάχονται πρὸς πράγματα, ἅπερ βλέπει τις μὲ μόνους τοὺς ὀφθαλμούς.

η) Παίζει ὁ ἐπικριτὴς λέγων: διὰ τί ὁ Ξ. δὲν ἀναφέρει τὰς δεκαδαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, δὲν γνωρίζω· διότι ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ μεθ' ὅσα εἶπα ἐν σελ. 15. τῆς πραγματείας· σφάλλει δὲ ἀναφέρων τὸ τοῦ σχολιαστοῦ, ὡς *λέγει*, μᾶλλον εἰς τὸ προηγούμενον *νικήσας τοὺς Ἀθηναίους* ἢ εἰς τὸ ἑπόμενον· διότι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονότα οὐδεμιᾶς χρῄζοντα μαρτυρίας, οἷον ὅτι οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰ περσικὰ ἐνίκησαν τοὺς βαρβάρους. Τοιοῦτον εἶναι καὶ τὸ προκείμενον· ὁ σχολιαστὴς δὲν εἶχε χρείαν νὰ φέρῃ μάρτυρα, ὅτι ὁ Λύσανδρος ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους, διότι τοῦτο οὐδεὶς ὁ μὴ γιγνώσκων· ἀλλ' ἔφερε μάρτυρα διὰ τὸ εἰδικώτερον, τὴν κατάστασιν τῶν δεκαδαρχιῶν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κατὰ τὴν Ἑλλάδα ταραχάς, περὶ ὧν οὐδὲν ἀναγιγνώσκεται σήμερον παρὰ Ξενοφῶντι.

(1) Ἐν ταῖς προσθήκαις τῆς πραγματείας ἐξήγησα ἀποχρώντως, ὡς νομίζω, τὴν ἀνάγκην δι' ἣν ὁ ἐπιτομεὺς ἀπέκοψε τὰς λέξεις.

ι.) Ἀποχρῶσαν εὑρίσκω τὴν τοῦ Δίνδορφ ἐξήγησιν, καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἀνεπάφθην.

ια.) Στέφανος ὁ Βυζάντιος μνημονεύει *δεκάτου ἕκτου* βιβλίου ἢ λόγου, τῶν ἱστοριῶν βεβαίως καὶ οὐκ ἄλλου συγγράμματος· ὁ ἐπικριτὴς ἀπαντᾷ πρὸς τοῦτο, ὅτι πιθανὸν νὰ ἔγεινε σφάλμα ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τοῦ Στεφάνου. Τοιαύτην δὰ λύσιν ἔκοπτε καὶ ὁ ἐμὸς νοῦς, κόπτει δὲ καὶ τοῦ καθενὸς, διότι ἡ διὰ *σφαλμάτων λύσις* ὁμολογεῖται πασῶν εὐκολωτάτη καὶ ἀκοπίαστος. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι, ὅτι ὁ Στέφανος ὄχι μόνον ἐν τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις δυσὶ χωρίοις μνημονεύει ὡς τοῦ Ξενοφῶντος πράγματα, ἅτινα σήμερον δὲν ἀναγιγνώσκονται παρ' αὐτῷ (πραγμ. σελ. 38, 39). Καὶ κανεὶς ἂς μὴ παραξενευθῇ, ὅτι ὁ Στέφανος μνημονεύει *δεκάτου ἕκτου* βιβλίου τῶν ἱστοριῶν· ἀφ' ὧν ἡ Ἀνάβασις, σύγγραμμα ἱστοροῦν ἑνὸς ἔτους γεγονότα, περιέχει ἑπτὰ λόγους, καὶ λόγους ὄχι τόσον ἰσχνοὺς ὡς τὰ βιβλία τῶν Ἑλληνικῶν, αἱ ἱστορίαι τοῦ Ξενοφῶντος πτωχὰ πτωχὰ θὰ περιεῖχαν πλείονας τῶν τριάκοντα.

Τούτους μόνους τῶν μαρτύρων βασανίσας ὁ Επ. τρέχει εἰς τὸ τέλος. Ἀλλ' εἶναι ἀναγκαῖον νὰ παραθέσω ἐδῶ ὀλίγους μάρτυρας, οὓς παρέδραμεν ὁ Επ., ἵνα ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσται τήν τε μέθοδον καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἐπικρίσεως· — ὁ Ἀθήναιος μνημονεύει στίχους ὁλοκλήρους ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος σήμερον παρ' αὐτῷ οὐκ ἀναγιγνωσκομένους. «Γιγγραῖνοις γὰρ οἱ Φοίνικες, ὡς φησιν ὁ Ξενοφῶν, ἐχρῶντο αὐλοῖς, σπιθαμιαίοις τὸ μέγεθος, ἐξὺ καὶ γοερὸν φθεγγομένοις·» ὁ Στέφανος μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ἐθνικὸν τῆς πόλεως Θύμβρακρα ἔλεγεν ὁ Ξενοφῶν *Θυμβραιεύς*, ἐν ᾧ ἔπρεπε *Θυμβραρεύς*. Ἀλλ' ἐθνικὸν παρὰ Ξενοφῶντι σήμερον δὲν εὑρίσκεται. — Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει οὐχ ἅπαξ αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ Ξενοφῶντος οἷον «τοὺς δ' ὑΐεας περιῆγον εἰς τὴν ἐς τάχος γράφουσαν μοῖραν τῆς περὶ τὰ ἀρχεῖα διακονίας» καὶ παραπέμπει ῥητῶς εἰς *ἱστοριῶν ὀγδόην*. — Καὶ πάλιν ἀλλοῦ παραθέτει ὁλόκληρον ῥῆσιν «τὴν κεφαλὴν

αὐτοῦ ἄξειν καὶ ὅσοι κοινῶνες αὐτοῦ τῆς φυγῆς ἐγένοντο». Εἶναι δὲ ἡ μαρτυρία ἔξω πάσης ὑποψίας, διότι καὶ ὁ Πολυδεύκης μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ τύπος *κοινῶνες*=κοινωνοί, εἶναι τοῦ Ξενοφῶντος ἴδιον (Ὀν. 8. 134). Καὶ ἄλλοι δὲ μάρτυρες; οἷον ὁ Ἀρποκρατίων, ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστείδου, ὁ Φαβωρῖνος, ἀναγράφουσιν αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ Ξενοφῶντος κειμένας ἐν ταῖς ἱστορίαις, ὡς ἡ ἔννοια δηλοῖ « οἱ δὲ πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες ἐπεμαρτύραντο τοὺς θεούς» (Σουΐδ.) — «Καὶ ἀπαριθμησάμενος ἅπαν τὸ στράτευμα παρεσκευάσατο εὐθὺς τῶν ἐναντίων ἐλαύνειν» (Φαβωρ).—«Ἀριαῖος δ' ἐλθὼν, Κύρῳ περὶ πάντων ἀναγγέλλει» (Φαβωρ).—« Θανατοῖ δὲ σὺν ἄλλοις καὶ τὸν τοῦ Ἀριαίου ἀδελφιδοῦν » (Φαβωρ). Τούτων πάντων οὐδὲν ἀναγιγνώσκεται σήμερον παρὰ Ξενοφῶντι.

Περὶ δὲ τὸ τέλος ἀνέγραφα λέξεις μοναχὰς, ἃς μαρτυροῦσι παλαιοὶ λεξικογράφοι ἢ γραμματικοὶ, ὡς τοῦ Ξενοφῶντος, ἀλλ' αἵτινες σήμερον λείπουσι. Καὶ ὁ ἐπικριτὴς ἀφ' οὗ ἀπέκρυψε πάντα τὰ ἀνωτέρω, ὡς τὰ παιδία, ὅτε παίζουν τὰ κρυπτὰ πλακάκια, ἅπτεται τούτων τῶν μοναχῶν λέξεων, ἃς ἐγὼ μετὰ πόνου πολλοῦ καὶ ἱδρῶτος λέξιν λέξιν ἐξ ἀρχαίων λεξικῶν καὶ γραμματικῶν συνήθροισα καὶ ἐν πάσῃ εὐκολίᾳ καὶ ἀταραξίᾳ ψυχῆς λύει τὴν δυσκολίαν ὡς ἑξῆς. «Αἱ τοιαῦται ἀπορίαι δύνανται καὶ δι' ἄλλων ὑποθέσεων νὰ λυθῶσι, πολλαὶ δὲ καὶ ἤδη ὀρθῶς ἐλύθησαν (τίνες, πῶς, καὶ ποῦ;)· τότε δὲ μόνον κατὰ τὸν Κυπριανὸν ἐξηγοῦνται, ὅταν ἀλλαχόθεν ἀποδειχθῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἡ ἐπιτομή·» ἔνθα πάντων μάλιστα τὸ *ἀλλαχόθεν* δὲν ἐννοῶ τί σημαίνει.

Ἀλλ' ὥρα νὰ συνάξωμεν χρήματα· καὶ ἐδῶ κατὰ τὸν λογαριασμὸν βλέπω καθαρὰ, πῶς ὁ φίλος Πανταζίδης ἠθέλησε νὰ μοῦ παίξῃ τὸ πολυθρύλλητον παιγνίδιον τοῦ Ναστραδὶν Χότζα.

Κατὰ τὴν Μαγνησίαν, λέγει ὁ λόγος, εἶχάν ποτε στενὴν φιλίαν ὁ Ναστραδὶν μὲ τὸν Ναδὶρ Χότζαν, ὥρᾳ καλῇ ὡς ἐγὼ τώρα μὲ τὸν ἐπικριτήν. Εἶχε δὲ ὁ Ναστραδὶν εἰς τὸν κῆπόν

του, μόνος αὐτὸς, μίαν κορομηλέαν, ἐξαίσιον δένδρον. Καὶ πολλάκις τὸν εἶχαν παρακαλέσει ἄλλοι φίλοι νὰ τοῖς δώσῃ ν' ἀπογευθοῦν ἀπ' ἐκεῖνα τὰ κορόμηλα, ἀλλ' ὁ Ναστραδὶν εὕρισκε πάντοτε τρόπον νὰ τοὺς παίζῃ· τέλος ὅμως ὁ ἀκριβός του φίλος ὁ Ναδὶρ τὸν ἐφορτώθη τόσον πολὺ, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ λόγον. Καὶ μίαν λοιπὸν τῶν ἡμερῶν καταβαίνει εἰς τὸν κῆπον, κόπτει τρία κορόμηλα, τὰ καλοθέτει εὔμορφα εὔμορφα ἐπὶ δίσκου, καὶ ἐκίνησε νὰ τὰ φέρῃ αὐτὸς εἰς τὸν Ναδίρ. Ἀλλὰ καθὼς κατέβη εἰς τὸν δρόμον ἤρχισαν τὰ κορόμηλα φυσικὰ νὰ χορεύουν. — Ἀ τὰ ἀναθεματισμένα, λέγει ὁ Ναστραδὶν, καλὲ, *σαμπᾶν* μεγάλον κάμνουν· ποῖον ἀπὸ τὰ τρία εἶναι, ὅπου κάμνει τὸν σαμπᾶν, τοῦτο εἶναι, ἐκεῖνο εἶναι, καὶ λαβὼν ἓν τὸ κατέπιεν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα βήματα ἤρχισαν πάλιν καὶ τὰ δύο ἀπολειφθέντα τὸν χορὸν, καὶ δευτερώσας ὁ Ναστραδὶν συνέλαβε τὸ θορυβωδέστερον καὶ τὸ κατέπιε. Τέλος, τί τὰ θέλετε, ἀνέβη εἰς τοῦ Ναδὶρ μὲ ἓν καὶ μόνον κορόμηλον· ὁ Ναδὶρ ἅμα ἀνέβαινε τὸν ἐχαιρέτησε κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ ἰδὼν τὸν δίσκον — τί καλὰ μᾶς φέρεις αὐτοῦ, φίλε Ναστραδίν; — τὰ κορόμηλα σοῦ φέρω, ἀποκρίνεται ἐκεῖνος. — Ἀ αὐτὰ εἶναι τὰ κορόμηλα; περίεργος καρπός· ἐγὼ πρώτην φορὰν τὰ βλέπω. Αἴ καὶ πῶς τὰ τρώγουν αὐτὰ τὰ πράγματα, ὦμὰ, ἑψημένα, πῶς; — ὄχι, ἀποκρίνεται ὁ Ναστραδὶν, *ἔτσι* τὰ τρώγουν· καὶ ἅμα τὸ *ἔτσι* εἰπὼν κατέπιε καὶ τὸ τρίτον κορόμηλον, ἀφήσας χάσκοντα τὸν Ναδίρ. Ἀπαράλλακτα μοῦ τὴν κατέφερε καὶ ὁ φίλος Πανταζίδης· ἀποσκεπάσας τοὺς πλείστους καὶ ἀσφαλεστάτους τῶν ἀποδεικτικῶν λόγων ἐξέλεξε πάνυ ὀλίγους, οὓς ἔφερεν ὑπὸ βάσανον· καὶ τούτους δὲ ὧδέ πως· ποῦ μὲν λέγει, ὅτι ἔκαμε σφάλμα μνήμης ὁ μαρτυρῶν, ἢ διπλωματικώτερον ὅτι *ἀμελέστερον ἐλάλησεν*, ἀλλοῦ δὲ ὅτι ὁ *ἀποδεικτικὸς λόγος* ἐξαρτᾶται *ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως τῆς περὶ τοῦ Ἀγησιλάου*, χωρὶς δ' ὅλου νὰ ἐξαρτᾶται, ἀλλοῦ ὅτι *ἔσφαλλαν τὰ ἀντίγραφα*, καὶ τέλος *τότε μόνον αἱ ἀπορίαι κατὰ τὸν Κυπρια-*

νὸν ἐξηγοῦνται, ὅταν ἀλλαχόθεν ἀποδειχθῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἡ ἐπιτομή. (Ἀκολουθεῖ).

Ἐν Σύρῳ.

Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

Συνέλευσις τῶν φιλολόγων, διδασκάλων καὶ ἀνατολιστῶν τῆς Γερμανίας ἐν Φραγκφούρτῃ.

Τῇ 15 (27) τοῦ λήξαντος μηνὸς Σεπτεμβρίου ἐπεραιώθη ἡ εἰκοστὴ συνέλευσις τῶν Γερμανῶν φιλολόγων, διδασκάλων καὶ γλωσσομαθῶν ἀνατολιστῶν ἐν Φραγκφούρτῃ, ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν συγκροτηθεῖσα. Ἕκαστος τούτων ὅ,τι καλὸν ἐπινοήσῃ πρὸς ἁπλοποίησιν τῆς διδασκαλίας, ἢ πρὸς τελειοποίησιν αὐτῆς διὰ προσλήψεως τῶν ἐξαγομένων ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν ἁπάντων τῶν σοφῶν τῆς Γερμανίας ἀνδρῶν, φέρει αὐτὸ εἰς μέσον καὶ προκαλεῖται τοὺς παρόντας εἰς συζήτησιν τοῦ πράγματος· ὁ δὲ βουλόμενος παρελθὼν ἤτοι ὑποστηρίζει τὸν πρῶτον εἰπόντα ἢ ἀναιρεῖ ἢ τροποποιεῖ τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ τοῦτον πάλιν διαδέχεται ἄλλος καὶ οὕτω καθεξῆς, ἕως οὗ συμφωνήσωσι. Τότε δὲ τὸ οὕτως ἐγκριθὲν εἰσάγεται εἰς τὴν μάθησιν τῶν νέων καὶ γίνεται κτῆμα κοινὸν τῶν ἐλευθέρως παιδευομένων, ἀκόπως οὕτω ποριζομένων τοὺς καρποὺς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πείρας.

Ὅπως δὲ μὴ μόνον οἱ παρόντες ἐν ταῖς συνεδριάσεσι γνωρίζωσι τὰ οὕτω πραχθέντα, ἀλλὰ καὶ πᾶς φιλομαθὴς καὶ μάλιστα αἱ περὶ τῆς παιδείας φροντίζουσαι πολιτεῖαι, ἐκδίδοται μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συνόδου βίβλος περιέχουσα τὰ ζητήματα καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν.

Τῆς εἰρημένης δ' εἰκοστῆς συνόδου τὰ πρακτικὰ δὲν ἐδημοσιεύθησαν εἰσέτι· τὰ τῆς τελευταίας ὅμως ἡμέρας τῆς συνόδου ἔργα τοῦ παιδαγωγικοῦ τμήματος ἐκοίνωσε συντόμως ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ 264 ἀριθμοῦ ἀπὸ 3 Ὀκτωβρ. ν. ξ.

Ἐν ταύτῃ τῇ συνεδριάσει πολὺς λόγος ἐγένετο περὶ τῆς νῦν λατινικῆς ὀρθογραφίας, ὡς ἀποδούσης πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης συμπεράσματα καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως ὁ κύριος Φλεκκείσενος τῇ βοηθείᾳ τῶν ἐπισημοτέρων ἐπιστημόνων συντάξῃ βιβλιάριον, περιέχον τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης περὶ τῆς λατινικῆς ὀρθογραφίας, ὡς βοήθημα καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν.

Μετὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου ἐπρότεινεν ὁ κύριος Βουρσιὰν, ὁ ἐπισκεφθεὶς πρό τινων ἐτῶν τὴν Ἑλλάδα καὶ νῦν ἐν Τυβίγγῃ διορισθεὶς καθηγητὴς, ἕτερον συγγενὲς ζήτημα, τὸ περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τοὺς νῦν Ἕλληνας, διισχυρισθεὶς ὅτι ἡ προφορὰ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καθ' ὅσον δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἄλλη ἦν, πρέπει νὰ εἰσαχθῇ· οὕτω π.χ. αἱ δίφθογγοι αι, οι, αυ καὶ ευ καὶ πάντα τὰ σύμφωνα (μόνον περὶ τοῦ Β, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξέφρασεν ἀμφιβολίας) πρέπει νὰ προφέρωνται ἀνενδοιάστως ὡς παρὰ τοῖς νῦν Ἕλλησιν. Εἰς δὲ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς πρέπει τις ἄνευ ἐξαιρέσεως νὰ ἀκολουθῇ κατὰ πάντα τὴν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων προφοράν. Προσέτι πρέπει τις, εἶπε, νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχήν του πολὺ καὶ εἰς τὴν κατὰ τόνους ἀνάγνωσιν.

Τὴν γνώμην τοῦ ἀγορεύσαντος ὑπεστήριξε καὶ τῶν ἀνατολιστῶν τις, εἰπὼν ὅτι καὶ ἀνατολικὰ χειρόγραφα βεβαιοῦσι τὴν προφορὰν τῶν νῦν Ἑλλήνων· ὁ δὲ καθηγητὴς Ἰὰν ἐμέμφθη τοὺς μεταφέροντας τὴν λατινικὴν προσῳδίαν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἑλληνικῶν· ἀφ' οὗ δὲ καὶ ὁ ἐν ἐν Λυβέκκῃ διδάσκαλος

δόκτωρ Βαυμείστερος, συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ πράγματος μετά τινων παρατηρήσεων καὶ ἄλλοι ἀντεῖπον, οἱ μὲν ἀδύνατον λέγοντες τὴν εἰσαγωγὴν τῆς νεοελληνικῆς προφορᾶς, οἱ δὲ λίαν δύσκολον, καὶ ἄλλοι πάλιν ἀντέκρουσαν, ὅτι ἡ δυσκολία ὑπάρχει μόνον τοῖς διδασκάλοις, οἵτινες πρέπει νὰ ἀπομάθωσι τὴν προτέραν προφορὰν καὶ νὰ μάθωσι τὴν νέαν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἐκνικήσωσι τὴν δυσκολίαν ταύτην καταβάλλοντες τὴν ἐκπρέπειαν ὑπὲρ τοῦ ἀναγνωρισθέντος ἀγαθοῦ, γνωρίζοντες ὅτι τῇ ἐπιμελείᾳ πάντα δοῦλα γίγνεται· ἀφ' οὗ τοιαῦτα καὶ παραπλήσια ἐλέχθησαν, ἀπεφασίσθη νὰ εἰσαχθῇ ἡ κατὰ τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας προφορά, τηροῦσα μέν τοι καὶ τὴν πρόσοτητα τῶν φωνηέντων, ὅπως, ὡς λέγουσι, κατωρθώθη ἤδη ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Τεργέστης (1).

Παρετηρήθη δὲ, ὅτι καί τοι πολλοὶ ὡμίλησαν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ὅμως οὐδεὶς ἀνέστη νὰ εἴπῃ τι ὑπὲρ τῆς κατὰ Ἔρασμον προφορᾶς, οἱ δὲ ζωηρότερα ὑπὲρ τῆς νεοελληνικῆς προφορᾶς λαλήσαντες ἦσαν οἱ τὴν Ἑλλάδα ἰδόντες καὶ τὴν νεοελληνικὴν μαθόντες.

Οὕτως ἔληξαν τὰ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἢ διδασκαλικοῦ τμήματος. Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως κύριος Ἔκστεινος, διάσημος τῆς Γερμανίας παιδαγωγὸς καὶ ῥήτωρ τῶν νῦν οὐδενὸς δεύτερος, ὡς λέγεται, ἐπαινέσας τοὺς λαλήσαντας διὰ τὴν προθυμίαν, ηὐχήθη συχνότερα νὰ ἀκούῃ τοιαύτας ζωηρὰς διαλέξεις παρὰ τῆς ἄλλως ἀσυνειθίστου εἰς ἀντιλογίας διδασκαλικῆς τάξεως.

(1) Τῷ γερμανικῷ δηλαδή· ἀλλὰ καθ' ἃ ἠκούσαμεν παρά τινος διδασκάλου τοῦ γυμνασίου τούτου, ἐπιδημήσαντος ἐντεῦθα καὶ αὐτοῦ δοκιμαὶ μόνον ἐγένοντο συχνάκις, ἀλλ' ὅτι καὶ κατωρθώθη ἡ σύνθετος προφορά, ὡς πιστεύουσιν οἱ ἀγορεύσαντες, δὲν ἴνε ἀληθές· καταγίνεται ὅμως εἰς τοῦτο τὸ ἔργον λίαν ἐπιμελῶς ὁ κύριος γυμνασιάρχης, ὡς ὁ αὐτὸς διδάσκαλος ἔλεγε τῶν γνωρίμων τινὶ, οὗτος δ' ἡμῖν.

Μετὰ μικρὰν διακοπὴν ἀνέῳξεν ὁ κύριος Ἔκστεινος τὴν τελευταίαν γενικὴν συνεδρίασιν, ἐν ᾗ ὁ ἐκ Πλοίνης κύριος Κέκκος ἀνέγνωσε πραγματείαν περὶ τοῦ τρίτου χοροῦ ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου, καθ' ἃς πολλοὶ ὡμίλησαν. Ἕτερος δὲ, ὁ ἐκ Κρακκύης καθηγητὴς Λίγκερος, ἀνέγνωσε πραγματείκν περὶ τοῦ εἰς τὰς Σαλλουστίου ἱστορίας· ἐγνώρισεν ὁ Ὁράτιος, πρὸς ὃν οὐδεὶς ἀντεῖπεν, ὅτι καὶ ἄνευ ἀποδείξεων οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ὁ Ὁράτιος ἠδύνατο νὰ παρίδῃ ἔργον τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστοριογραφίας ἀξιολογώτατον.

Τελευταῖον ἐδόθη ἡ ἄδεια τοῦ λέγειν τῷ ἐκ Γοττίγγης διδάκτορι Λέοντι Μεϋέρῳ, ὃς ἐπραγματεύθη περὶ τῶν ἀπροσώπων καλουμένων ῥημάτων λίαν διεξοδικῶς καὶ δι' αὐτὸ, ἴσως, ἄνευ φανερᾶς δραστικότητος ἐπὶ τῶν ἀκροωμένων. Τότε δὲ καὶ ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν τοπογράφος τῶν Ἀθηνῶν Φορχχάμμερος, εὐκαιρίας τινὸς ἐπιλαβόμενος, εἶπεν ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδεὶς κατώρθωσε νὰ ἀνεύρῃ τὴν κυρίαν σημασίαν τοῦ μορίου ἄν· ὡς δ' αὐτὸς πέποιθεν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ὁ ἄν· ἢ ἐγκλιτικὴ ἄρνησις· συνεφώνησε δ' αὐτῷ καὶ ὁ ἐκ Παρισίων διδάκτωρ Ὄππερτος· ὁ δὲ Σχοίμαννος πάλιν εἶπε περὶ τῶν ἀπροσώπων ῥημάτων, ὅτι μεταβατικὴν ἐνέργειαν σημαίνουσι.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς ὁ πρόεδρος καὶ ὀλίγα τινὰ, ἀλλ' εὐφραδείας καὶ εὐφυΐας μεστὰ ῥήματα εἰπὼν, διέλυσε τὸν σύλλογον, ὃς οὐ διὰ πατάγων, ἀλλὰ δι' ἀνδρὸς ἑνὸς, ἐπιτηδες ἐκλεχθέντος, ἐδήλωσε τὰς αὐτοῦ εὐχαριστήσεις πρὸς τὸν πρόεδρον.

ΑΘΑΝ. Σ. ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ.

Σημείωσις τῶν συντακτῶν τοῦ Φιλίστορος. Οἱ Γερμανοὶ διδάσκαλοι οὕτω πως ἐπωφελούμενοι ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν διακοπῶν τυγχάνουσι, νομίζομεν, καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν δικαίου ἐπαίνου, ἂν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι πλεο-

νάκις ἤδη ἐν τοῖς ἡμετέροις περιοδικοῖς ἐγένετο λόγος περὶ τῶν συνελεύσεων τούτων. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπαινῶμεν μόνον τὰ καλά· πρέπει καὶ νὰ τὰ μιμώμεθα. Εἶναι δὲ κἄπως καὶ ὄχι πολὺ δύσκολον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος καλόν. Ἤδη τὸ ἥμισυ αὐτοῦ γίνεται παρ' ἡμῖν, συνερχομένων κατ' ἔτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐν τῷ καιρῷ τῶν διακοπῶν, τῶν πλείστων διδασκάλων καὶ διατριβόντων ἐνταῦθα μῆνας ὅλους, οὐχὶ ἡμέρας. Ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ τροποποιηθῇ μόνον καὶ νὰ ῥυθμισθῇ ἡ ἐνταῦθα διατριβή των, καὶ νὰ μὴ παύσῃ μὲν ὅλως καὶ ἡ ἐπὶ θύρας ὑπουργῶν καθημερινὴ φοίτησις διὰ μετάθεσιν ἢ προβιβασμὸν (διότι τοῦτο φαίνεται δυσκολώτατον, εἰμὴ ἀδύνατον), νὰ προστεθῇ ὅμως καί τι εὐπροσωπότερον ἐνασχόλημα, μέλλον αὐτούς τε τοὺς διδασκάλους ἀτομικῶς καὶ τὰ σχολεῖα ἡμῶν καὶ γυμνάσια νὰ ὠφελήσῃ μεγάλως. Ῥίπτομεν μίαν ἰδέαν σήμερον εἰς τὸ μέσον, ἤτις καλὸν εἶναι νὰ μὴ ἀμεληθῇ.

Βιβλιογραφία.

1) *Τὰ Σπετσιωτικά*, ἤτοι συλλογὴ ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ ὑπομνημάτων ἀφορώντων τὰ κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἀρυσθεῖσα ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς νήσου Σπετσῶν, συμπληρωθεῖσα δὲ ἐκ τῶν τοῦ Κράτους ἀρχείων καὶ ἄλλων πηγῶν ὑπὸ Ἀναργύρου Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου, τόμος πρῶτος, τύποις Δ. Μαυρομμάτη, 1861

«Ὁρμηθεὶς, λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ 13 σελίδι τοῦ προλόγου, ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου τ' ἀρχεῖα, εἰς τοῦ ἔργου τὴν ἐκτέλεσιν ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐπιγράψω τὴν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον τὰ Σπετσιωτικά, καί τοι περιέχουσαν ἀφθονώτατα ὅλης τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐνεργητικὸν βίον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.»

Τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βιβλίου δικαιοῦσι πληρέστατα καὶ ἡ κυριωτέρα τῶν πηγῶν, ἐξ ἧς καὶ ἡ συλλογὴ ἀπέῤῥευσε, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα εὐσέβεια τοῦ συγγραφέως, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς νήσου τῶν Σπετσῶν ἀξίωμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος. Τὴν ἀφθονίαν ὅμως τῆς ὕλης, τὴν εὔστοχον αὐτῆς κατάταξιν καὶ τὴν μεγίστην τοῦ ἔργου χρησιμότητα διὰ τὰς γενεὰς τῶν συγχρόνων καὶ τῶν ἐπιγόνων δὲν ἀρκοῦσι νὰ προερμηνεύσωσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην οὔτε τῆς ἐπιγραφῆς ἡ λιτότης, οὔτε ἡ εὔλογος προσδοκία, τὴν ὁποίαν διεγείρει συνήθως ἡ μετριοφροσύνη τῶν συγγραφέων, ὅσοι μέτρια ὑπισχνούμενοι πλεῖστα καὶ ἀξιολογώτατα ἐκπονοῦσιν.

Ἡ συλλογὴ θέλει ἀπαρτίσει τρεῖς τόμους, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος μόνον παραδίδεται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν δημοσιότητα· ὁ τόμος οὗτος περιέχει ἐν εἴδει προδρόμου τῆς συλλογῆς ἀπὸ τῆς 21—29 σελίδος σύμμικτά τινα ἔγγραφα πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς νήσου Σπετσῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ἀπαντῶνται ἔγγραφα πολλοῦ λόγου ἄξια, τὰ μὲν διὰ τὰ πρόσωπα, παρ' ὧν ἐπεστάλησαν, (οἷον τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, τὸν Μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιον, τὸν Ἰωάννην Βαρβάκην, τὸν μοίραρχον Ἀμίλτωνα κλπ.), τὰ δὲ διὰ τὰς ἐπιστελλομένας εἰδήσεις περὶ τῶν κινημάτων τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ τόμος οὗτος διαιρεῖται μετὰ ταῦτα εἰς δύω μέρη, καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν μερῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία τμήματα, ἤτοι α.) εἰς ἀλληλογραφίαν πελοποννησιακὴν, β'.) εἰς ἀλληλογραφίαν τῶν Στερεοελλαδιτῶν καὶ γ'.) εἰς ἀλληλογραφίαν τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν· τοῦ δὲ δευτέρου μέρους ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ παρόντι τόμῳ τὸ α.) τμῆμα, περιλαμβάνον τὰ ἔγγραφα τῶν προσωρινῶν διοικήσεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς νήσου Σπετσῶν. Ἐφ' ἑκάστου τμήματος ὑπάρχει προτεταγμένη περίληψις ἀναλυτικὴ τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων, συντελοῦσα ὅτι μάλιστα εἰς τὴν εὐχρηστίαν τῆς συλλογῆς. Ὁ δεύτερος τόμος θέλει περιλάβει τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ

Ψαρῶν, τὰς πρὸς τὴν κοινότητα τῶν Σπετσῶν ἐκθέσεις τῶν ἐν ταῖς Βουλαῖς καὶ παρὰ τῇ Κυβερνήσει παραστατῶν καὶ ἐγκρίτων τῆς νήσου, καὶ τῶν ναυάρχων καὶ πολιορκητῶν τὰ πρακτικὰ καὶ ἡμερολόγια. Ὁ δὲ τρίτος τόμος τοῦ ὁποίου ἡ πληθὺς τῶν ἐγγράφων ἀπέδειξεν εἰς τὸν συγγραφέα τὴν ἀνάγκην, θέλει ἀπαρτισθῇ ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους συλλεχθέντων καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ συμπεριλάβῃ ὁ δημοσιευόμενος ἤδη τόμος διὰ τὸν ὄγκον αὐτῆς.

Εὐχόμεθα νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ νὰ ἐπιτελεσθῇ ὅσον τάχιον ἡ συλλογὴ αὕτη. Ἡ σπουδαιότης τῶν δημοσιευθέντων μερῶν αὐτῆς καὶ τοῦ ἐκδότου τὸ πρόγραμμα μᾶς ἐγγυῶνται διὰ τὸ ἀξιόλογον τῶν μελλόντων νὰ δημοσιευθῶσιν ἐν τοῖς ἑπομένοις τόμοις ἐγγράφων. Ἀληθῶς τῆς Ἑλλάδος ὕλης ὁ ἐνεργητικὸς βίος ἐνοπτρίζεται εἰς τὴν προκειμένην συλλογήν, ὡς εἶπεν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ προλόγῳ. Οἱ κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ κατὰ τὴν Στερεὰν ἀγῶνες τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, αἱ κατὰ τῶν ἐχθρῶν μάχαι καὶ νῖκαι, αἱ διχοστασίαι τῶν κυβερνώντων, αἱ ἀλληλομαχίαι τῶν στρατιωτικῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, αἱ ἀμοιβαῖαι ἀντεγκλήσεις τῶν Στερεοελλαδιτῶν κατὰ τῶν Πελοποννησίων καὶ τούτων κατ' ἐκείνων ἐκτίθενται διὰ ζωηρᾶς καὶ ἐνεργοῦς παραστάσεως καὶ μὲ ὕφος τόσον ἀπέριττον καὶ ἀφελὲς ἐν τοῖς προκειμένοις ἐγγράφοις, ὥστε οἱ μέλλοντες νὰ συγγράψωσι τὴν ἀληθινὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἱστορίαν θέλουσιν ἔχει τὴν συλλογὴν ταύτην ὡς μίαν τῶν γνησιωτέρων πηγῶν διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, καὶ ἰδίως πρὸς διάγνωσιν καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἁμαρτημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα περιπεσόντες οἱ μέχρι τοῦδε ἐπιχειρήσαντες τὴν συγγραφὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας ἠστόχησαν περὶ τὴν εὕρεσιν καὶ ἀφήγησιν τῆς ἀληθείας. Καὶ αὐταὶ αἱ πολιτικαὶ διχοστασίαι, καὶ αὐτὰ τὰ ἐμφύλια πάθη, τὰ ὁποῖα ἐπῆλθον ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος, ἀπεκδύονται τὸν ἀπότομον καὶ τραχὺν ἐ-

κεῖνον χαρακτῆρα, μὲ τὸν ὁποῖον τὰ ἐπροίκισε πολλάκις ἡ φαντασία ἢ ἡ διάθεσις τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἐπαναστάσεώς μας, διὰ νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὰς ὄψεις τοῦ ἀδεκάστου ἑταστοῦ τῆς ἀληθείας μὲ ἦθος ὁμαλώτερον καὶ ἡπιώτερον, ἀποδεικνύον ὅτι ἦσαν προϊὸν τῶν περιστάσεων μᾶλλον, παρὰ τῆς κακίας τῶν ἀτόμων. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν κινδύνων ἡ πραότης τῆς γνώμης τῶν κυβερνώντων καὶ τῶν κυβερνωμένων καταπαύει τὰς διχοστασίας, καὶ οἱ μέχρι χθὲς πολεμοῦντες τὴν Κυβέρνησιν ἢ δυναστεύοντες τοὺς ἐναντίους αὐτῶν ἀποδεικνύονται αἴφνης βουλευόμενοι, χρηματίζοντες, ἐπιχειροῦντες καὶ κατορθοῦντες τὰ βέλτιστα ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων. Τὰ ἐλαττώματα τῶν προμάχων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος δὲν ἦσαν τόσον μεγάλα, ὥστε νὰ ἀμαυρώσωσι τὰς ἀρετάς, ἡ δὲ ἀρετὴ αὐτῶν τοσοῦτον ὑπερεῖχε τῶν ἐλαττωμάτων των, ὥστε ὑπῆρξε πάντοτε ἱκανὴ εἰς ὅλας τὰς κρισίμους περιστάσεις πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος. Αἱ ἀντεγκλήσεις τῶν Ρουμελιωτῶν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ τῶν Πελοποννησίων πρὸς τοὺς Ρουμελιώτας λαμβάνουσιν ἐκ τῶν δημοσιευομένων τούτων ἐγγράφων ὁμηρικόν τινα χαρακτῆρα, διότι οἱ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἀλλήλοις ἀντεγκαλοῦντες οἰκειοῦνται μετὰ μικρὸν, φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθιῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ περὶ τῆς νίκης.

Ἡ συλλογὴ προώρισται ἐκτὸς τούτου νὰ παραστήσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν πόσον μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ διὰ τὸν ἀγῶνα ἦτον ἡ ἀποστολή, τὴν ὁποίαν φιλοκινδύνως ἀνέλαβον καὶ θαυμασίως ἐξεπλήρωσαν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος τμημάτων αἱ ἐλπίδες ἀνήρτηντο ἀπὸ τοὺς φιλοπάτριδας πρακτῆρας καὶ τοὺς μεγαθύμους ναύτας τῶν ναυτικῶν νήσων. Οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ κατὰ πόλεις πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου παρ' αὐτῶν κυρίως ἠξίουν τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, ἐπικαλούμε-

νοι, ὁσάκις ὁ ἐχθρὸς ἠπείλει τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν ἀπέβλεπεν νέων δυνάμεων, τὰς γενναίας χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν προκρίτων καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν πληρωμάτων τῶν στόλων των, καὶ ὑπισχνούμενοι αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων ἀμοιβὰς καὶ δῶρα ἐπὶ πολὺ πλουσιώτερα, ὅσων ὁ Ἀγαμέμνων ὑπισχνεῖτό ποτε εἰς τὸν Ἀχιλλέα, ἐὰν παύων τὴν κατ' αὐτοῦ μῆνιν ἔστεργε νὰ ἀναλάβῃ τὸν πρὸς τοὺς Τρῶας ἀγῶνα. Αἱ θετικαὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑποσχέσεις δὲν ἔπαυσαν τὸν Ἀχιλλέα μηνίοντα, ἀλλὰ τὸ ἐπισφαλὲς τῶν ἐπαγγελιῶν δὲν ἀπέτρεψε τοὺς φιλοπάτριδας νησιώτας νὰ ὑπερμαχήσωσιν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ διαλύσωσι διὰ τῶν θυσιῶν καὶ διὰ τῆς τόλμης των τὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης προσφερόμενον κίνδυνον. Ἡ ἀλληλογραφία τῶν λοιπῶν τμημάτων καὶ τῶν Διοικήσεων τῆς Ἑλλάδος ἀποδεικνύει ἐναργῶς πόσον ἰσχυρὰ καὶ δικαία ἦτον ἡ πεποίθησις, ἣν εἶχον οἱ πάντες περὶ τοῦ πατριωτικοῦ τῶν ναυτικῶν νήσων φρονήματος καὶ περὶ τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Τὰ πλοῖα τῶν νήσων ὑπῆρξαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστάσεως τὰ τείχη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν κατοίκων αὐτῶν θεραπεύων διὰ τῆς πολιτικῆς συνέσεως τὰς ἀφορμὰς τῶν πρὸς ἀλλήλους στασιασμῶν ἀπέδειξε τὰς τρεῖς ἀδελφὰς νήσους ὡς τὸ ἄπτωτον σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ τῆς ὁμοφροσύνης. Γιγνώσκουσα καὶ ἐκτιμῶσα ἑκάστη τῶν τριῶν νήσων τὴν ἀξίαν τῶν ἄλλων συνηνώθησαν ἐν πνεύματι ἀδελφικῆς ἰσότητος διὰ τῆς ἀξιομνημονεύτου πράξεως τῆς 30 Ἰανουαρίου 1823 (ἴδε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς προκειμένης συλλογῆς ἐν σελίδι 55—57), ἵνα διὰ τῶν κοινῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων ἐκπληρώσωσι τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἱερὸν χρέος. Αἱ νῆσοι ἐτήρησαν πιστῶς τὴν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ὁμολογίαν των. Δὲν ἐστασίασαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος περὶ πρωτείων, ἴσην ἐπεδείξαντο τὴν προθυμίαν, ἴσην

τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος προαίρεσιν κατὰ λόγον ἑκάστη τῶν μέσων της. Ζηλωτὰ ζῶσιν ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἑκάστης αὐτῶν τὰ κατορθώματα. Ἀδικώτατον δ' ἔργον ἐπιχειροῦσιν ὅσοι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν εὐκλεῶν τοῦ ἀγῶνος ἔργων διασπῶντες τὴν ἀδελφικὴν αὐτῶν ἑνότητα σμικρύνουσιν ἢ μεγαλύνουσι τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν μερίδας εἰς τὸ ἁρμονικὸν γενικὸν ἰσοζύγιον τῶν ναυτικῶν ἀγώνων.

Κατὰ τῶν τοιούτων τάσεων δίκαιον εἶχε νὰ βαρυθυμήσῃ καὶ ὁ ἀξιότιμος ἐκδότης τῆς προκειμένης συλλογῆς. Ἀλλὰ ἡ ἀθυμία αὐτοῦ ἔφερε καρπὸν γενναῖον καὶ γλυκὺν συνάμα, διότι ἐν τῷ καλῷ προλόγῳ, τὸν ὁποῖον προέταξε τῆς συλλογῆς του λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐσφαλμένων περὶ τῶν Σπετσῶν διηγήσεων τοῦ κυρίου Ἰακώβου Ρ. Ῥαγκαβῆ ἐν τῷ Γ', τόμῳ τῶν Ἑλληνικῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἐλλείψεων τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Τρικούπη περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ναυτικῶν ἀγώνων ὄχι μόνον ἐξελέγχει ὡς μὴ ἀληθεῖς τοὺς λόγους αὐτῶν δι' αὐθεντικῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἰδίαν μᾶς δίδει περιγραφὴν τῶν ἐπισημοτάτων δύω ναυμαχιῶν, ἤτοι τῆς κατὰ τὸν Γέροντα καὶ τῆς περὶ τὸν Καφηρέα. Συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας τὰς λαμπρὰς ταύτας τῶν δύο ναυμαχιῶν περιγραφάς, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἀκριβὲς τοῦ λόγου κάλλος ἀνθαμιλλᾶται πρὸς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων, καὶ συναναβαίνει, οὕτως εἰπεῖν, μὲ τὰς φοβερὰς τῶν κινδύνων περιπετείας καὶ μὲ τὴν ἐναγώνιον τῆς νίκης ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐπικὸν ἐκεῖνο ὕψος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἐξαίρετον γέρας ἡ ἀφήγησις τῶν μεγάλων ἀγώνων, ὅταν ἐπιχειρῶσιν αὐτοὺς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, καὶ ὅταν ἱστορῶσιν αὐτοὺς ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους συνενοῦνται τὸ αἴσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ ἔρως τῆς ἀληθείας καὶ φύσις δεξιὰ πρὸς κατάληψιν καὶ πρὸς παράστασιν τῶν μεγάλων πράξεων.

Λυπούμεθα ὅτι ὁ Κ. Τρικούπης παρέλειψε νὰ συμβουλευθῇ τὰ ἀρχεῖα τῶν Σπετσῶν πρὶν ἢ δημοσιεύσῃ τὴν ἱστορίαν του. Τὰ

ἐν τῇ συλλογῇ ταύτῃ περιεχόμενα ἔγγραφα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ Κ. Τρικούπης εἶπεν ἐν σελίδι ζ'. τῶν προλεγομένων του, ὅτι διηγοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, ὁτὲ μὲν ἐν γνώσει, ὁτὲ δὲ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀληθείας. Συμβουλευόμενος αὐτὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀποφύγῃ ἐν μέρει τοὐλάχιστον τὴν ἀποτυχίαν, ἥτις συνοδεύει συνήθως τὴν συγγραφὴν τῆς συγχρόνου ἱστορίας. Ἡ ἐνθάρρυνσις, τὴν ὁποίαν ἠρύσατο ὁ Κ. Τρικούπης ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Θουκυδίδου, ἠδύνατο νὰ ἦναι συντελεστικὴ ἐὰν ἡ μίμησις τοῦ παραδείγματος ἦν πλήρης. Οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσει εἰς τὸν Κ. Τρικούπην τὴν προαίρεσιν τῆς ἀληθείας. Ὤφειλεν ὅμως νὰ ἐνθυμηθῇ καὶ αὐτὸς, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐσχόλασεν ὅλως ἀπὸ τῆς πολιτικῆς διὰ νὰ ἀποδυθῇ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ εἶχε παράδειγμα τὸν ἔξοχον ἱστορικὸν, τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον θρηνεῖ σύμπασα ἡ Εὐρώπη, τὸν Μακωλαίην, ὅστις καὶ αὐτὸς κατέβη εἰς τὸ στάδιον τῆς ἱστοριογραφίας, ἀφ' οὗ πρῶτον ἀπέθετο τὴν πολιτικὴν τήβεννον.

Μετὰ τὸν πρόλογον ὁ συγγραφεὺς τάσσει εἰσαγωγὴν σύντομον μὲν, ἀλλ' ἱκανῶς περιεκτικὴν περὶ τῶν κυριωτέρων αἰτιῶν, ὑφ' ὧν περιεσώθη ἡ ἐθνότης ἡμῶν ἐν καιρῷ τῆς δουλείας καὶ ἐμορφώθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία τῶν Σπετσῶν, καὶ τῶν ἄλλων ναυτικῶν νήσων, τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα καὶ οἱ πόροι ἐχρησίμευσαν κατὰ τὸν ἀγῶνα ὡς κρηπὶς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ὡς ἐπίδομα δὲ δημοσιεύονται τρία ᾄσματα, ὁ Θούριος ὕμνος τοῦ Ῥήγα, ὁ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἡ εἰς τοὺς Ἕλληνας ᾠδὴ τοῦ Ι. Γίζου Νερουλοῦ.

Τὸ κοινὸν ὀφείλει χάριτας εἰς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἀνάργυρον Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου διὰ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἔργον του. Ἡ μετριοφροσύνη αὐτοῦ δὲν θὰ παραχθῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀναγνωστῶν δὲν θὰ μᾶς κατακρίνῃ, ὅτι ἀπεδώκαμεν εἰς τὸ βιβλίον του τὸ ὄνομα τῆς συγγραφῆς, διότι ὄχι μόνον ὁ πρόλογος καὶ ἡ εἰσαγωγὴ δικαιοῦσι τὴν ὀνομασίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἡ εὔστοχος κρίσις, ἥτις προέδρευσεν εἰς τὴν διαλογὴν καὶ εἰς τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης. Πᾶν νοητικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐπιτελεῖται μετὰ κρίσεως, εἶναι ἄξιον τῆς τοιαύτης ὀνομασίας.

Εὐελπιστοῦμεν ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ πολῖται θὰ φιλοτιμηθῶσι νὰ συνδράμωσι τὸν συγγραφέα διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ μένῃ ὡς ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων μνημείων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐπαναστάσεως.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΚΚΙΝΟΣ.

---

2) Ἀλεξάνδρου Ζωηροῦ δράματα δύο καὶ Λυρικὴ ποίησις. Ἐν Ἑρμουπόλει, 1861. εἰς 8ον σελ. 136.

Ἐπειδὴ ἐστάλη εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φιλίστορος τὸ βιβλίον τοῦτο, ὑποθέτομεν ὅτι θέλει ὁ γράψας αὐτὸ νὰ ἀκούσῃ κρίσιν. Ὑποθέτομεν ἔτι ἐξ ὧν λέγει ἐν σελ. 10 τοῦ προλόγου του, ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ ὁμοιάσῃ τοὺς μὴ βραβευομένους ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι, οἵτινες γράφουσι τὰ ἐξ ἁμάξης κατὰ τῶν κριτῶν, ἀλλὰ θ' ἀποδεχθῇ ἠπίως τὴν κρίσιν. Κρίνομεν λοιπὸν ἡμεῖς, ὅτι τὰ εἰς τρεῖς ἡμέρας συγγραφόμενα δράματα (ἴδε σελ. 12 τοῦ προλόγου) δὲν πρέπει νὰ ἐκδίδωνται, καὶ ἂν ἔτι εὐδοκιμήσωσιν ἐν τῷ θεάτρῳ τῆς *Κωνσταντινουπόλεως*. Οὐδὲ τὰ εἰς τέσσαρας ἡμέρας γραφέντα δράματα τοῦ Κοΐντου Κικέρωνος, ἀδελφοῦ τοῦ μεγάλου τῆς Ῥώμης ῥήτορος, ἐπέτυχαν (*), πολὺ ὀλιγώτερον τὰ εἰς τρεῖς.

(*) Τοῦτο, ὅτι δὲν ἐπέτυχαν, εἰκάζομεν ἐκ τῆς βαθείας σιωπῆς, ἣν ἐτήρησαν περὶ τῶν δραμάτων τούτων οἱ σύγχρονοι. Ὁ ἀδελφὸς εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἐξ ὑπερβολικῆς φιλαδελφίας ἐξαίρει τὰ δράματα ταῦτα κατ' ἀλλόκοτον ὄντως τρόπον. Ἴδε (Cicer. epist. ad Quint. fratrem 3, V.VI.)

Ἔπειτα συμβουλεύομεν τὸν νέον τοῦ βιβλίου ἐκδότην (εἶναι εἰκοσαετὴς, ὡς λέγει ἐν σελ. 15,) νὰ ἔχῃ μὲν φιλοπατρίαν, ὡς πιστεύομεν ὅτι ἔχει, νὰ ἔχῃ δὲ καὶ φρόνησιν, καὶ νὰ μὴ ἐξοκείλῃ εἰς ἀτοπίας πολιτικάς. Ἂς ἀφήσῃ τὰ τῆς ἡμέρας ἄλλοι νὰ διεξάγωσιν, ἔχοντες καὶ πεῖραν πλείονα τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ φιλοπατρίαν ἴσως ὄχι ὀλιγωτέραν τῆς ἰδικῆς του. Οὕτω δὲν θὰ ἔρχεται εἰς τὴν μὴ ἀναγκαίαν ἀνάγκην νὰ ψάλλῃ μετὰ τοῦ Α. Σ., ὡς ψάλλει, τό·

Οὐρανοὶ σαπφειρωμένοι,
. . . φυλακὴ μὲ περιμένει.

Τρίτον τῷ ὑπομιμνήσκομεν, ὅπερ φαίνεταί πως καὶ αὐτὸς ἐνοῶν, ὅτι ἔχει εἰσέτι πολλὴν χρείαν γραμματικῆς παιδεύσεως, ἵνα γράψῃ τι κάλλιον τῆς δυσωνύμου ἐκείνης φυλλάδας, τὴν ὁποίαν ἀναφέρων ἐν ἀρχῇ τοῦ προλόγου του, ἐλεεινολογεῖ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν, ὅτι εἰς τοιαῦτα χαρτία εἶναι καταδικασμένος ἔτι νὰ ζητῇ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τροφήν του.

Ταῦτα μετὰ πάσης εἰλικρινείας περὶ τῶν δύω δραμάτων καὶ τῶν προλεγομένων τοῦ βιβλίου· περὶ δὲ τῶν Αυρικῶν λέγομεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα καὶ ἄλλως καὶ ὡς εἰσάγοντα παρ' ἡμῖν σκοπούς τινας καλοὺς τῆς τῶν Εὐρωπαίων μουσικῆς, ἥτις ἔπρεπε πλειότερον νὰ καλλιεργῆται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων νέων· καὶ τελευτῶντες εὐχόμεθα εἰς τὸν στιχουργήσαντα αὐτὰ σποιδὰς καλὰς, ἵνα ἀποβῇ τῷ χρόνῳ χρησιμώτερος εἰς τὴν πατρίδα. Ἔχομεν δὲ τούτου ἐλπίδα, βλέποντες αὐτὸν ἐκφραζόμενον κατὰ τῆς κακοσχολίας τῶν μεταφραζόντων ἀχρεῖα τῶν ξένων μυθιστορήματα εἰς τὴν γλῶσσάν μας καὶ «διαστρεφόντων οὕτω τὰς καρδίας καὶ διαφθειρόντων τὰς ψυχὰς καὶ ἐξαπτόντων τὴν φύσει ἐξημμένην τῆς νεότητος φαντασίαν.»

Σ. Λ. Κ.

---

3) *Σκέψεις ἐνὸς ληστοῦ ἢ ἡ καταδίκη τῆς κοινωνίας.* Ἀθήνησι τύποις Δ. Ἀθ. Μαυρομμάτη 1861 8ον σελ. 28.

Ἤδη ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ τοῦ βιβλιδαρίου καλῶς σημαίνει τὴν ὑπόθεσίν του. Ὑποτίθεταί τις λῃστὴς πάντα καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ τῆς κοινωνίας καὶ αὐτὴν αὐτῆς τὴν σύστασιν ψέγων, καυζῶν, καταδικάζων. Κατὰ τὸν *ἀπάνθρωπον* τοῦτον λῃστὴν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι εἶνε δόλου καὶ ἀπάτης πλεκτάναι, αἰσχροκερδείας μηχανουργήματα. «*Ἐπιστῆμαι ἐπιστῆμαι!* Λέξις μεγάλη, ἀλλὰ κενὴ ἐννοίας, καθὼς ἐκείνη ἡ ἀνόητος *ἰσοτομία*.» Κατὰ τὸ ἀντικοινωνικὸν τοῦτο θηρίον ἡ μὲν κοινωνία «ἐσχηματίσθη διότι τὸ ἄρρεν ἐπεθύμει τὸ θῆλυ, διότι ὁ πατὴρ ἤθελε τὸ τέκνον πλησίον του, ἵνα τὸν ὑπηρετῇ καὶ ἵνα τὸ σωλήσῃ· ἡ κοινωνία ἐσχηματίσθη διότι ὁ ἀσθενὴς ἐπεθύμει βοηθείας καὶ προστάτου· διότι ὁ τρυφηλὸς ἐπεθύμει τρυφὰς, ἃς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἄνευ τῆς συνεργείας τῶν ἄλλων. Ἰδοὺ διὰ τί ἐσχηματίσθη ἡ κοινωνία.» «Οἱ δὲ νόμοι ἐσχηματίσθησαν διὰ νὰ καταπιέζωσι τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἄνευ προστατῶν, τοὺς ἀδυνάτους.» «Ἡ δὲ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν»—εἶναι δεῖγμα Ἡλίου φασινότερον τῆς ἠθικῆς τῶν ἀνθρώπων διαφθορᾶς· ἡ δὲ ἐλάττωσις τῶν κακουργημάτων δὲν εἶναι βεβαίως δεῖγμα ἠθικῆς προόδου.» «Ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν εἶναι δεῖγμα τῆς διαφθορᾶς τοῦ αἰῶνος τούτου· διότι ἵνα προάγωνται αἱ τέχναι ἀπαιτεῖται κατανάλωσις, ἡ δὲ κατανάλωσις ὑποθέτει ἀνάγκας.» «Τὰς ἀνάγκας ταύτας ἠθέλησε νὰ θεραπεύσῃ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ὑποδουλώσας οὕτω ἑαυτὸν εἰς ἐκείνους, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ὑπεδουλώθησαν εἰς αὐτόν· ὥστε ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατὰ τὴν ἐλευθερίαν κατώτερος τῶν ζώων· διότι ταῦτα μὴ ἔχοντα ἀνάγκας πολλὰς ζῶσι μόνα των καὶ ἀνήκουσιν εἰς ἑαυτὰ, ἐν ᾧ ὁ ἄνθρωπος τόσον μικρὸς ἐφάνη κατ' ἀρχὰς καὶ τόσον μικρότερος κατήντησε διὰ τοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε ἐστερήθη σχεδὸν τῆς ἀτομικότητός του· ἠδύνατο νὰ μὴ τὴν ἀπολέσῃ; Βεβαίως ἅμα δὲν ἐσχημάτιζε κοινωνίαν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐπλάσθη ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς φύσεως, ἑκουσίως ὑπέπεσεν εἰς μυρίας δουλείας, ἃς ηὔξησε καὶ ἐπληθυνε διὰ

τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ συνδέσμου τῆς κοινωνίας.» «Ὅσον περισσοτέραν σχέσιν ἔχει τις μὲ τὴν κοινωνίαν, τοσοῦτον δυστυχέστερος εἶναι.» «Κοινωνία! λέγουσιν οἱ ἐν αὐτῇ καὶ νομίζουσιν ὅτι λέγουσί τι μέγα, λαμπρόν· ἀλλὰ τί καλὸν ὑπάρχει ἐντὸς αὐτῆς· εἰπέτε ἕν, μόνον· ἐν καὶ κύπτω τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὴν βαρεῖαν τῆς κοινωνίας τυραννίαν.» Ὁ ἀπάνθρωπος οὗτος λῃστὴς καὶ οἱ ἑταῖροί του μισοῦσι καὶ ἀποστρέφονται τὴν κοινωνίαν· «διότι αὕτη εἶναι δεῖγμα τῆς σμικρότητος τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐξαφανίζει τὴν ἀτομικότητά του, τὸ ἐγὼ, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῇ εἰμὴ δι' αὐτὴν, μὴ ἔχων οὔτε θέλησιν οὔτε ἐλευθερίαν.» Διὰ τοῦτο «τὰ τετράποδα ζῶα εἶναι ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου· διότι ὁ μὲν ἄνθρωπος ἐσχημάτισε κοινωνίαν ἕνεκα τῆς σμικρότητος καὶ ἀβλιότητός του, τὰ δὲ ζῶα ἔμειναν ἄνευ κοινωνιῶν γιγνώσκοντα τὴν δύναμίν των.» Τοιαῦτα πολλὰ καὶ βλάσφημα καὶ μωρὰ καὶ ἀηδῆ σκεπτόμενος ὁ λῃστὴς σφοδρὸς ἐπιπίπτει κατὰ τῆς κοινωνίας. Κατ' αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἀποχαιρετήσουν καὶ κοινωνίαν καὶ πολιτισμόν, εἰς κόρακας ν' ἀποπέμψουν καὶ τέχνας καὶ ἐπιστήμας, ἄνετοι δὲ καὶ ἄφετοι, ἄνομοι καὶ ἄθεσμοι, ὡς λύκοι μονιοὶ καὶ ὡς θηρία ἄγρια νὰ περιπλανῶνται ἐν τοῖς ἀνηλίοις δρυμῶσιν, ἐπὶ τῶν ὑψικρήμνων ὀρέων καὶ νὰ συναγελάζωνται ζῷα μικρὰ μετὰ μεγάλων ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀθλίου τούτου ἀποκυήματος ποικίλας εἰκασίας μᾶς ἐκίνησε. Κατ' ἀρχὰς μᾶς ἐφάνη σοφιστική τις μελέτη ὁμοία μὲ τὰς τῶν ἐπὶ Σωκράτους σοφιστῶν, τῶν ποιούντων τὸν ἧττω *λόγον κρείττω* καὶ τὸ *ἄδικον δίκαιον* καὶ τἀναπαλιν, ἡ τῶν μετὰ Χριστὸν, πᾶσαν ὑπόθεσιν, καὶ τὴν ἀτοπωτάτην, ὡς ὑπόθεσιν λόγου λαμβανόντων μόνον πρὸς ἄσκησιν. Ἀλλὰ σήμερον εὐτυχῶς καὶ ἐκ τῶν σχολείων καὶ ἐκ τοῦ βίου ἐξέλιπον αἱ τοιαῦται κουφόνοι καὶ ῥᾳδιοῦργοι μελέται. Ἔπειτα εἴπαμεν, ὅτι ἴσως νεανίσκος τις τοῦ συρμοῦ, πρόωρον συγγραφικὴν δόξαν θηρεύων ἐνέπεσεν εἴς τινα βορβορώδη ὀχετὸν τῆς γαλλικῆς

ἐφημεριογραφίας καὶ τὸν καινοφανῆ πρὸς τοῦτον αὐτὸν ὀκταυμὸν μετὰ μεγάλης σπουδῆς μετήγγισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ἵνα μὴ στερηθῇ μηδὲ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν, ἀφ' οὗ τόσα καὶ τόσα ἀφθόνως καὶ προθύμως δωροφοροῦνται εἰς αὐτὸν κόπῳ καὶ δεξιότητι τῶν φίλων τῆς Ῥωμάντσας. Καὶ τῷ ὄντι ἐμάθαμεν ὕστερον, ὅτι νεανίσκος ἦτον ὁ συγγραφεὺς τῶν τοῦ λῃστοῦ σκέψεων, οὐχ ὡς μελέτην σοφιστικὴν ἐξ ἀντικειμένου γράψας αὐτάς, οὐδ' ἐξ ὀθνείων ὀχετῶν μετοχετεύσας, ἀλλ' αὐτὸς ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ *βαθείας αὐλακος φρενῶν* ἀπαντλήσας καὶ δωροφορήσας αὐτὰς εἰς τὴν ὁμήλικα ἑλληνικὴν νεότητα, διὰ νὰ μάθῃ ἐγκαίρως τί εἶνε ἡ κοινωνία «τὸ μέγα τοῦτο καὶ λαμπρὸν» κατὰ τοὺς ἐν αὐτῇ ὄνομα, κατὰ δὲ τὸν λῃστὴν καὶ τὸν ὁμόφρονά του, βέβαια, συγγραφέα τῶν σκέψεών του παλαίστρα τυραννίας καὶ δουλείας, καὶ πρὶν ἐμπέσουν εἰς τὰς πλεκτάνας της, νὰ τὴν ἀποφεύγουν, νὰ τὴν ἀποστρέφωνται, νὰ τὴν μισῶσιν. *Ἠροστράτειον* καὶ τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ μάθημα! Ἰδοὺ ποῦ φέρει ἡ ῥαδιοῦργος *παίδευσις* καὶ ἡ ἐπιπολαιομάθεια! Ἰδοὺ ποῦ παρασύρουσιν αἱ *ῥωμάντσαι*.

4) *Ἐφημερὶς τῶν παίδων ἐκδιδομένη ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος* ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Κ. Γ. Μαρουδῆ καὶ Κ. Βαρβάτη. Ἀληθὴς ἔκπληξις πάλιν μᾶς κατέλαβεν ἰδόντας τὸν 4 ἀριθμὸν τῆς ἐφημερίδος ταύτης ἀνατειλάσης νὰ πληρώσῃ «μέγα κενὸν ἐν Ἑλλάδι» «ἐπαισθητὴν ἔλλειψιν τῆς προσφιλοῦς ἡμῶν Πατρίδος» νὰ παρέχῃ δηλ. «Εἰς τὴν δυστυχῆ (!) τῶν παίδων ἡλικίαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ τροφὴν», καὶ νὰ τὴν ἀποτρέψῃ ἀπὸ «τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας.» Ἀλλὰ ἰδὲ ἰδοὺ, ἀναγνῶστα, ποία εἶνε ἡ πολύτιμος αὕτη καὶ σπανία τροφὴ τὴν ὁποίαν προσφέρει ἡ καινοφανὴς αὕτη ἐφημερὶς, καὶ πόσον ἡ τροφὴ αὕτη εἶνε ὑγιεινή; 1) κατάλογος ξηρὸς τῶν καθηκόντων βαρβάρως καὶ σολοίκως μεταφρασμένος ἔκ τινος ξένου βιβλίου, ἐν ᾧ πολὺ καθαρώτερα εἶν' αὐτὰ ἐκτεθειμένα ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἀνὰ χεῖρας τῶν παίδων τῶν φοιτώντων εἰς τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα·

2) ἀθλία τις καὶ ἀνήκτος λεγομένη *βιογραφία Σωκράτους*, ἐν ᾗ *φιλή* τις καινοφανὴς καὶ ξενήκουστος *Ἀλωπεκὶς* χαλκουργεῖται, ἐξ ἧς δῆθεν ἦτον ὁ περίφημος φιλόσοφος· οὗ ἡ μήτηρ Φαιναρέτη στολίζεται, πρὸς τιμὴν τῆς Ἑλλάδος, μὲ δεύτερον ὄνομα *Παναγηρέτη* καὶ μὲ ἓν παλιὸ οὐσιῶδες ἐπίθετον «γυνὴ φρόνιμος» κατὰ λέξιν μετάφρασιν τοῦ γαλλ. sage femme (=μαῖα)· ὁ δὲ υἱὸς τῆς μαίας ὁ μόλις βουλεύσας (τ. ἔ. βουλευτὴς γενόμενος) ἔξαφνα «*ἀξιοῦται τῶν πρώτων ἀξιωμάτων τῆς πόλεως Ἀθηνῶν· ἀλλὰ μετέπειτα παρητήθη ἑκουσίως τῆς ἀξίας καὶ τιμῆς, ἵνα δοθῇ ὅλως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας*» γίνεται τόσον εὐγλωττος (!) ὥστε ἔπειθε πάντας. «*Μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ ἐχρημάτισαν οἱ περιφημότεροι τῆς Ἑλλάδος ἥρωες*(!) *ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλάτων.*» «*Εἰς τὸν ὀφθαλμὸν δὲ τοῦτον ὤνθρα ὀφείλει ὅλη (!) σύμπασα ἡ Ἑλλὰς τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα αὐτῆς.*» Ἀλλὰ τί τὰ πολλά; ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων κατανοεῖς, ἀναγνῶστα, πόσον ὑγιεινὴ καὶ εὔχυμος εἶνε ἡ καινοφανὴς αὕτη τροφή, ἣν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος προσφέρει «*εἰς τὴν δυστυχῆ ἡλικίαν τῶν παίδων*» *ἡ ἐφημερὶς τῶν παίδων*.

Ἄφετε, ὦ ἀγαθοί, τὰ παιδία νὰ πηγένουν εἰς τὰ σχολεῖά των ἥσυχα, εὔτακτα καὶ νὰ μανθάνουν «γράμματα, τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα.» Δὲν ἔχουν τὴν ἀνάγκην οὔτε τῶν *πολιτικῶν* οὔτε τῶν *παιδικῶν*· ἐφημερίδων σας.

5) *Περὶ κτηματικῆς τραπέζης* ὑπὸ Μιχ. Κουτζούδου, καθηγητοῦ τοῦ Β. γυμνασίου Σύρου. Ἐν Ἑρμουπόλει. 1861 8ον σλ. 15. Τὴν διατριβὴν ταύτην συσταίνομεν εἰς τὴν προσοχὴν τῶν οἰκονομολόγων, διότι μᾶς φαίνεται ὅτι πολλὰς χρησίμους καὶ πρακτικὰς ἐννοίας περιέχει.

6) Ὁ *Βελισάριος τοῦ Μαρμοντέλου* μεταφρασθεὶς ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Κ. Π. Ὑακίνθου καὶ Π. Β. Φωτίου. Ἐν Σμύρνῃ 1861. 8ον σλ. ιϛ'.—187. Τὸ ἡμιστορικὸν, οὕτως εἰπεῖν, ὄχι μυθιστορικὸν καὶ ῥωμαντικὸν τοῦτο συγγραμμάτιον δὲν ὑπάγεται βέβαια εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κατακλυσασῶν τὴν Ἑλλάδα ὀλεθρίων *ῥωμαντσῶν*. Ἀλλ' ἐπεθυμοῦμεν περισσοτέραν ἀκρίβειαν περὶ τὴν μετάφρασιν καὶ ἐξελλήνισιν τῶν γαλλισμῶν. Τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου ὑπάρχει καὶ ἀρχαιοτέρα μετάφρασις ὧδέ πως ἐπιγραφομένη κατὰ τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν Α. Π. Βρετοῦ σελ. 76 Μέρους Β'. «Ἡ ἠθικὴ ἱστορία Βελισσαρίου ἀρχιστρατήγου τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ, αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, μεταφρασθεῖσα ἐκ τῆς γαλλικῆς διαλέκτου εἰς τὴν ἡμετέραν ἁπλοελληνικὴν φράσιν· νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων· καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ ἐντιμοτάτῳ, εὐγενεστάτῳ καὶ σοφολογιωτάτῳ Μυστικῷ Ἑρμηνεῖ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισημοτάτης πρεσβείας τοῦ (α) Βασιλέως Προυσίας (β) κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Φραγκοπούλῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων· αψπγ'. ἐν Βιέννῃ, 1783. Παρὰ Ἰωσήπῳ τῷ Βαουμεϊστέρῳ, εἰς 8ον (γ)». Πρὸς δὲ καὶ κατ' ἀποσπάσματα μετάφρασις ἔν τισι χρηστομαθείαις.

(α) Διορθούμενοι ἐξ αὐτοψίας τοῦ Κ. Σ. Α. Κ. λέγομεν ὅτι ἐλλείπει τὸ *τοῦ*.

(β) Γράφεται μὲ δύο σῖγμα ἐν τῷ ἀρχετύπῳ.

(γ) εἶναι εἰς 12ον συγκείμενον ἐκ σελ. 187 μετὰ τριῶν εἰκόνων. «Ἔκαμα νὰ μεταγλωττισθῇ ἀπό τινα εἰδήμονα τῆς γαλλικῆς, λέγει ὁ Πολ. Α. ἐν τῷ προλόγῳ, οὐχὶ κατὰ λέξιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ νόημα» ἡμεῖς δὲ προσθέτομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοῦ Κ. Σ. Α. Κ. παρατηρήσεων, ὅτι καὶ πολὺ ἀπομακρύνεται ἡ παλαιὰ μετάφρασις τοῦ κεκαλλιεπημένου γαλλικοῦ πρωτοτύπου τοῦ Marmontel, πολλάκις ἐμπεριέχουσα ἄλλα παρὰ τὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ ὅλως ἑτεροῖα.

7) *Λεξικὸν ἐγκυκλοπαιδείας* περιέχον τὰ κυριώτερα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, συγγραφὲν μὲν γαλλιστὶ ὑπὸ ἑταιρίας σοφῶν ἀνδρῶν καὶ τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἱππότου D' Arcan ἐκδοθὲν, μεταφρασθὲν δὲ κατ' ἐπιτομὴν ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ

Π. Γερακάκη καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου ἱεροδιδασκάλου *Παρθενίου Καισαρέως*, τελειοδιδάκτου τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς σχολῆς. Φυλλάδιον Α'. Ὀκτώβριος — τόμος πρῶτος — ἐν Σμύρνῃ ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Μαρκοπούλου. 1861. 8ον σελ. 128.

Ἐκδίδεται περιοδικῶς ἀνὰ ἓν φυλλάδιον ἐξ ὀκτὼ φύλλων τυπογραφικῶν κατὰ μῆνα. — Τιμὴ ἐτησίας συνδρομῆς διὰ μὲν τοὺς ἐν Σμύρνῃ μπεσλίκια 16
διὰ δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχ. τοῦ ὀθ. κρίτους »=» 21
διὰ δὲ τοὺς ἐν Ἑλλάδι δραχ. 26
τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν συμπεριλαμβανομένων.

Τοιαῦτα ἐγκυκλοπαιδειακὰ λεξικά, μερικώτερά τε καὶ γενικώτερα, πολλὰ καὶ ποικίλα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ πεπαιδευμένῃ Εὐρώπῃ, καὶ οἱ ὅπως οὖν γραμματισμένοι, οἵ τε τὰς πρώτας καὶ κατωτάτας βαθμίδας τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως διελθόντες καὶ οἱ τὰς ἀνωτέρας διανύσαντες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες καὶ σοφοὶ πολλάκις προστρέχουσιν εἰς αὐτὰ καὶ λύουσι προχείρως τὰς ἑκάστοτε παρεμπιπτούσας περὶ παντοίων πραγμάτων ἀπορίας των, οἱ δὲ πρότεροι μάλιστα καὶ αὐτάρκη πρὸς τὰς χρείας των πνευματικὴν τροφὴν καὶ ἄνεσιν ἱλαρὰν ἐκ τῶν καμάτων τῆς ἡμέρας εὑρίσκουσιν. Ἡμεῖς δ' ἐστερούμεθα ἕως τώρα τοῦ ἀγαθοῦ τούτου. Τώρα δὲ μᾶς τὸ δωροφορεῖ ὁ Κύριος Παρθένιος, ἐκλέξας ἓν τῶν οὐκ εὐκαταφρονήτων γαλλικῶν τοῦ εἴδους τούτου λεξικῶν καὶ μεταφράσας ἀρκετὰ ἀκριβῶς διὰ τοῦ κυρίου Π. Γερακάκη. Ἐλπίζομεν, ὅτι οἱ φιλομαθεῖς τῶν ὁμογενῶν (καὶ κατ' εὐτυχίαν οἱ πλεῖστοι εἶνε τοιοῦτοι) προθύμως θὰ ὑποδεχθῶσι τὸ πρῶτον τοῦτο φυλλάδιον (περιέχον βραχύτερα καὶ μικρότερα ἄρθρα ἀπὸ τοῦ *Α.* μέχρι τοῦ *Ἀγυπτος*) καὶ θὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὅλου, ὄχι μόνον διότι οἱ μεταφρασταὶ καὶ ἐκδόται εἰλικρινῶς ἐκοπίασαν, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸ σύγγραμμα εἶνε ἀληθῶς χρήσιμον εἰς πάντα ἀναγιγνώσκειν ἐπιστάμενον, ἡ δὲ ἀνάγνωσίς του εἶνε ἀσυγκρίτως προτιμοτέρα, δὲν λέγω τῆς *φυλλάδας τοῦ Γαϋδάρου*, τοῦ *Βερβελίδου*, τοῦ *Ἀλεξάνδρου*, τῆς *Χαλιμᾶς*, διότι εἶνε ἐντροπὴ μεγάλη νὰ πωλῶνται καὶ νὰ ἀγοράζωνται καὶ ἀναγιγνώσκωνται ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν νεωτέρων *ρωμαντσῶν* καὶ ἄλλων τοιούτων κούφων ἀποκυημάτων τῆς φαντασίας.

Ἐπαινοῦντες δὲ τοὺς μεταφραστὰς καὶ διὰ τὴν πρόθεσίν των νὰ παράσχωσιν εἰς τὸ ἔθνος οὕτω χρήσιμον βιβλίον καὶ διὰ τὴν μετριοφροσύνην των (ἴδε τὸ ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ ἀπόρθεγμα καὶ τὸν πρόλογον τοῦ μεταφραστοῦ), ἀποφαινόμεθα ἀνυποστόλως, ὅτι πολλαχοῦ ἔτι ἁπλουστέραν κατά τε τοὺς τύπους καὶ τὴν σύνταξιν ἐπεθυμοῦμεν τὴν γλῶσσαν, διὰ νὰ ἀποβῇ τὸ σύγγραμμα εἰς πλειοτέρους χρήσιμον, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὀλιγώτερα τυπογραφικὰ παροράματα, τὰ ὁποῖα ἄλλως εἶνε ὀλίγα ὡς πρὸς ἄλλα ἐν Ἑλλάδι τυπούμενα.

8.') Διονυσίου Πύρρου τοῦ Θετταλοῦ Πανθέκτη ἱερὰ Ἐκκλησιαστικὴ περιέχουσα ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν πρὸς χρῆσιν τῶν ἁπανταχοῦ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἔκδοσις δευτέρα Ἑάτομος βεβελτιωμένη καὶ μᾶλλον πλήρης, ἀναλώμασι καὶ τύποις Γεωργίου Καρυοφύλλη τοῦ Κυδωνιάτου, Ἀθήνησιν, ἐν ὁδῷ Νικίᾳ 1860, 1861 κ. ε. ξ. Δ. Ι. Π.

Ἐπανόρθωσις.

Ἐν σελ. 176 τοῦ δευτέρου τόμου ἀντὶ τῶν: *ἀλλ' ὁ Πίνδαρος ... θαυμασμοῦ ἄξιος ἀναγνωστέον*: *ἀλλ' ὁ Πίνδαρος πολὺ ἀπέχει τῶν ἐν κατηγορίᾳ. Ἀπ' ἐναντίας καὶ διὰ τὸν ὑγκώδη λόγον του δύναται νὰ θεωρῆται μεγίστου θαυμασμοῦ ἄξιος.*

Ἐν σελ. 250 στ. 4—5 κάτωθεν ἀντὶ τοῦ *μέρος ἀνάγνωθι μέρους*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐλαφροτέρων σφαλμάτων ἡ ἐπανόρθωσις ἀφίνεται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀναγνώστου.

Περὶ Ναίγελσβαχ ὑπὸ φιλολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ἔποψιν.

Ἐν τῇ μνήμῃ πολλῶν μένει ἀνεξίτηλον τὸ ὄνομα τοῦ Ναίγελσβαχ, οὗ ἡ ἀπὸ τριῶν ἤδη ἐτῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς μετάστασις περιπαθέστατα ἐθρηνήθη ὑπὸ τῶν λογίων τῆς Γερμανίας. Ἅπαντες ἤλγησαν ἐπὶ τῷ ἀπαισίῳ ἀκούσματι τοῦ πολυτίμου αὐτῶν φίλου, ὅστις διὰ σπανίας πίστεως συνεκράτει σφιγκτῶς τὴν φιλίαν. Ἅπαντες ἐλυπήθησαν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ προσφιλοῦς συναδέλφου, ὅστις δι' ἀκαρέστου ἐφέσεως τοῦ ἐρευνᾶν εἰςέδυσεν εἰς τὰ περίπλοκα τῆς ἐπιστήμης νήματα καὶ ἀξιολόγως συνέπραξεν εἰς διαφώτισιν αὐτῆς. Καὶ μαθητῶν ἀριθμὸν μέγαν, ὡς εἰκός, κατελύπησεν ἡ περὶ τελευτῆς τοῦ διδασκάλου αὐτῶν φήμη ἅμα διαδοθεῖσα, καὶ διαπρυσίως ἐδήλωσαν τὸ πένθος αὐτῶν.

Τίνα τῶν νέων γνωρίσαντα κατὰ πρῶτον τὸν Ναίγελσβαχ δὲν ἐλέσμευσεν ἡ παρουσία αὐτοῦ καὶ τὸ εὐπροσήγορον καὶ δὲν ἐνέπνευσεν αὐτῷ σεβασμὸν ἅμα καὶ ἀγάπην; Καὶ τίς φοιτῶν εἰς τὰς παραδόσεις αὐτοῦ δὲν ἐπείθετο ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ὁ καθηγητὴς οὗτος ἐθεώρει τὴν ἀκαδημαϊκὴν διδασκαλίαν ὡς τι ἐνδύμυχον καὶ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐπέτεινεν, ἵνα προσφέρῃ τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ τὸν κάλλιστον τῆς διανοίας του καρπόν. Ἐκ πάσης ὑπ' αὐτοῦ προφερομένης λέξεως ἔπνει πάνυ λυσιτελῶς ἡ ἀκμαία πνοὴ τῆς ἀρχετυπίας καὶ τὸ νεανικὸν πῦρ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὑφ' οὗ διακαιόμενος ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀνὴρ δι' ἀκατασχέτου ἰσχύος διέκαιε καὶ τὰς καρδίας τῆς νεολαίας!

Τὰς γνώσεις, ἃς ἐκτήσατο ἐν Πανεπιστημίοις, ἐπηύξησε δι' ἐμβριθῶν σπουδῶν ὡς γυμνασιακὸς καθηγητής. Ἀξιόλογοι δ' ἀπαρχαὶ αὐτῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν αἱ κατὰ τὸ 1834 εἰς φῶς προελθοῦσαι *Σημειώσεις εἰς τὴν Ἰλιάδα* (Anmerkungen zur Ilias), βούθυμα ἀποτελοῦν ἐποχὴν ὡς

πρὸς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Ὁμήρου. Ὡσαύτως καὶ ἡ κατὰ τὸ 1840 δημοσιευθεῖσα συγγραφὴ αὐτοῦ « *Ἡ Ὁμηρικὴ Θεολογία* » (Die Homerische Theologie) ἐπεβεβαίωσε τὰς περὶ τὴν ἀρχαιογνωσίαν καθ' ὅλου ὑγιεῖς γνώσεις τοῦ ἀνδρός. Οὕτω διελθὼν κατὰ βαθμοὺς ἀνέβη ἐπαξίως καὶ τὴν πανεπιστημιακὴν ἕδραν ἐν Ἐρλάγγῃ κατὰ τὸ 1843. Ὡς καθηγητὴς λοιπὸν τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἤρξατο σειρᾶς φιλολογικῶν παραδόσεων καὶ ἠνέῳξε τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ τὸν ἀκήρατον θησαυρὸν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἑρμηνεύων τὸν Ὅμηρον, τὸν Αἰσχύλον καὶ Ἀριστοφάνην. Εἰςήγαγε δ' αὐτοὺς ἐν ταὐτῷ εἰς τὴν δεινότητα τοῦ δημοσθενικοῦ λόγου καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς πλατωνικῆς σκέψεως. Δὲν ἔπαυε δὲ προτρέπων αὐτοὺς ν' ἀναγιγνώσκωσιν ἐπιμελῶς τὸν Κικέρωνα καὶ νὰ ἐκτιμῶσιν αὐτὸν τόσον διὰ τὴν τελειότητα τοῦ λεκτικοῦ, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἔνθερμον πατριωτισμόν του, καὶ νὰ ἐννοῶσι τὸν Ὁράτιον, Ἰουβενάλην καὶ Πέρσιον κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῶν ποιητικὸν κάλλος.

Ὅτε ἤδη μακρὸν χρόνον κατέκειτο νοσῶν, καὶ οὕτως ἔχων εὗρισκε δικαίπαυσιν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἀδιαλείπτως ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν « Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, ὅτι ἠξίωσέ με νὰ γείνω φιλόλογος, καὶ ὑπέδειξέ μοι ἐπιστήμην, ἐξ ἧς οὐ μόνον ἐγὼ ἀποδρέπω τὸ ἀτελεύτητον κάλλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τοὺς νέους χειραγωγῶ εἰς τὴν θεωρίαν αὐτῆς. Ἠρατηρῶ τὴν θαυμαστὴν οἰκοδομὴν τῆς γλώσσης δι' ὁμοίας αἰσθήσεως, ἣν προξενεῖ εἰς τὴν ψυχήν μου ἡ πλαστικὴ καλλονὴ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Βελβεδέρε ».

Ἐν ᾧ εἰς τὰ ἑρμηνευτικὰ ἐκεῖνα μαθήματα ἐξηρεύνα διὰ γνησίας φιλολογικῆς ἀκριβείας τὰ ἐλάχιστα καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσήμαντα ζητημάτια, δὲν ἀπώλλυε τὸ μέγα καὶ τὸ ἄλλοτε ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ἀλλὰ πιστῶς ἠκολούθει τὴν ἀρχήν, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἔθετο εἰς ἑρμηνείαν ἀρχαίου συγγράμματος, τὸ νὰ κρατῇ δῆλον ὅτι τοὺς ἀκροατὰς ἀπερισπάστως

εἰς προσοχὴν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως. Δὲν ἀπησχόλει ὅμως αὐτοὺς εἰς καλλιλογικὰς μόνον ἀπολαύσεις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐδίδασκεν αὐτοὺς νὰ ἐννοῶσι τὰ ἔργα ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων ὡς παγκόσμια ἱστορικὰ διδάγματα. Ἐδείκνυεν αὐτοῖς πῶς παλαίει παρ' Αἰσχύλῳ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ἁμαρτημάτων καὶ ἐγκλημάτων· πῶς ὁ Ἰουβενάλης ἠδυνήθη νὰ διατυπώσῃ μεγαλοπρεπῶς τὴν εἱμαρμένην τῆς ἐποχῆς του, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ παραγάγῃ νέον κόσμον, καὶ πόσον τῷ ὄντι ὁ κόσμος ἤθελεν εἶναι σεσαθρωμένος, ἂν μὴ ἔβλεπεν αὐτῷ ὁ χριστιανισμὸς νέαν ὕλην εἰς τὸ σκέπτεσθαι καὶ νέαν ἠθικὴν δύναμιν.

Τὴν *θρησκευτικὴν συνείδησιν* τῶν Ἑλλήνων ἀνέπτυσσεν ἐν συναφείᾳ διὰ συστηματικῶν μαθημάτων, ὧν ὥριμος καρπός ἐστι τὸ κατὰ τὸ 1857 ἐκτυπωθὲν σύγγραμμα «*Ἡ μεθ' Ὅμηρον θεολογία τῆς πίστεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους*». Ἐν ἄλλαις δὲ παραδόσεσι παρίστανε δι' ἀξιομνημονεύτου ὀξυνοίας καὶ σαφηνείας τὴν οὐσίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος, εἰς οὗ τὴν σπουδὴν ἐμβριθῶς καὶ ἐπιχαρίτως ἀπεδύθη.

Λίαν δ' ἐπωφελῶς ἐπενήργησαν εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ *αἱ περὶ γυμνασιακῆς παιδαγωγίας παραδόσεις του*. Ἀφ' οὗ μόλις εἰκοσαετὴς ἐκλήθη καθηγητὴς εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Νυρεμβέργης, ἐπροξένησε ταχέως βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς διδασκομένους διὰ τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἱερᾶς σπουδαιότητος, δι' ἧς ἐξεπλήρου τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Καὶ πλεῖστοι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες κατὰ τὰ δεκαὲξ ἔτη τῆς ἐκεῖ διδασκαλίας του ἐχρημάτισαν μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐτράπησαν ἔπειτα εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἀναμιμνήσκονται ἔτι εὐγνωμόνως τὴν εὐτυχῆ ἐκείνην ἐποχὴν τῆς νεότητος, καθ' ἣν ἐχειραγωγοῦντο εἰς τὰς μαθήσεις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ναϊγελσβαχ. Τίς δὲν συνεκινεῖτο βαθέως, ὅτε ἤκουε τὸν Ναϊγελσβαχ κατὰ τὸ τέλος τῶν ἐν λόγῳ παραδόσεων πραγματευόμενον περὶ τῶν ἀναγκαίων ἰδιοτήτων τοῦ διδασκάλου καὶ δεικνύοντα ἐν ταὐτῷ ἐκ τίνος

πηγῆς πρέπει ν' ἀρύωνται τὴν αὐταπάρνησιν εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος;

Τὸ μάθημα τέλος πάντων, ὅπερ ἐδίδασκε προπαρασκευάζων αὐτὸ δι' ἐπιπόνων ἐρευνῶν, *ἦγουν τὸ περὶ πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας*, παρεῖχεν αὐτῷ τὸ ἐνδόσιμον νὰ ἐκθέτῃ τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐπιστήμης του καὶ νὰ δεικνύῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς φιλολογικῆς σπουδῆς. Ἐν τούτῳ κατωπτρίζετο ἐναρμονιώτατα ὁ μειλίχιος τρόπος τοῦ ἀνδρός, δι' οὗ εἵλκυεν εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἀκροατάς του, καὶ οὐδέποτε θὰ λησμονηθῶσιν αἱ πολύτιμοι ἐκεῖναι ὧραι, καθ' ἃς δι' ἀμιμήτου ἐπιτυχίας διετύπωνε τὰς εἰκόνας τοῦ Γεσνέρου, τοῦ Ἐρνεστίου, τοῦ Ῥεϊσκίου καὶ Ἐϋνίου. Οὐδὲ θὰ ἐξαλειφθῶσιν ἐκ τῆς μνήμης αἱ στιγμαί, καθ' ἃς διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων περιέγραφε τοὺς χρόνους τοῦ Οὐϊγκελμάννου καὶ Λεσσιγγίου, χρόνους, καθ' οὓς τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἦν ἐγρηγορὸς καὶ ἀσφαλῶς ἔτεινεν εἰς ἀνάληψιν τοῦ καλοῦ ἔν τε τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ.

Ἀλλὰ τὴν στρόφιγγα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς δραστηριότητός του ἀπετέλει τὸ *φιλολογικὸν φροντιστήριον*, ἐν ᾧ δι' ἀτρύτων ἀγώνων ἐμόρφωνεν ἐπιστημονικῶς ἱκανοὺς διδασκάλους. Πάντες οἱ μετασχόντες τοῦ φροντιστηρίου θέλουσιν ὁμολογεῖ εὐχαριστίας τῷ Ναϊγελσβαχ, διότι ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ μὴ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ χρησιμωτάτου αὐτοῖς, ἤτοι τῆς ζωηρᾶς γνώσεως τῆς γλώσσης. Καὶ πεποιθῶς, ὅτι πᾶσα γλῶσσα μὴ γραφομένη δὲν γίγνεται κτῆμα τοῦ μανθάνοντος αὐτήν, ἐξήσκει τοὺς ὁμιλητὰς αὐτοῦ ἀπαραιτήτως εἰς τὸ ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ γράφειν. Τῆς δὲ ἀπαραδειγματίστου τέχνης του περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἔδωκε σαφέστατον ἔλεγχον διὰ τῆς συγγραφῆς του Die Lateinische Stylistik, ἥτις διὰ τὸ χρήσιμον αὐτῆς ἐτιμήθη καὶ διὰ τρίτης ἐκδόσεως (ἡ α'. 1846, ἡ β'. 1852, καὶ ἡ γ'. 1858) Τὸ σύγγραμμα τοῦτο κατατάττει ὁ πολυγράφος Φριδερῖκος Ἐρμάννος ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν κατὰ τὰς τελευταίας

δεκαετηρίδας φιλολογικῶν προϊόντων) *εἰς τὰς σημαντικωτάτας προσόδους τῆς φιλολογίας*. Σύντονον δὲ κατέβαλεν ἐπιμέλειαν εἰς διόρθωσιν τῶν ἐγγράφων ἐκείνων εἴς τε τὸν Ἕλληνα καὶ Ῥωμαϊκὸν λόγον ἀσκήσεων, καὶ διὰ τῆς μεθοδικῆς συζητήσεως τῶν θεμάτων οὐ μόνον τὸ λεκτικὸν τῶν μετεχόντων τοῦ φροντιστηρίου ἐβελτίωνεν, ἀλλ' ὡδήγει αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ σύντάττειν ἴδια γυμνάσματα καὶ εἰςάγειν τοιαύτας ἀσκήσεις καὶ εἰς τὰ γυμνάσια, ὅτε ἤθελον ἐπαγγέλλεσθαι τὸν διδάσκαλον. Πόσον δ' ἀσμένως ἐπεδοκίμαζε τὰς εὐφυεῖς καὶ ὀρθὰς διορθώσεις τῶν ἐκδοτῶν, καὶ πάλιν ἄνευ πικρίας ἔψεγε τὰ ἡμαρτημένα, τοῦτο κοινῶς ὁμολογεῖται. Πόσον δ' ἠγάλλετο βλέπων τοὺς ὁμιλητάς αὐτοῦ τελεσφόρως ἐφαρμόζοντας τὴν μέθοδόν του καὶ ὑπισχνουμένους τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Πᾶσα ἡ σοφία τοῦ κόσμου, ἔλεγεν ὁ ἀοίδιμος, ὁμοῦ λαμβανομένη εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἂν ὁ διδάσκαλος πρὸ πάντων δὲν εἶναι φιλάνθρωπος. Καὶ οὕτως αὐτὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς φιλάνθρωπος, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τοῖς αὐτοῦ ὁμιληταῖς κατὰ πάντα τὰ κοσμοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Ἦν ἀληθὴς χριστιανὸς καὶ ἐκ τῆς ζωηρᾶς πίστεως αὐτοῦ ἀνεβλάστησαν ὡς ἀνθοδέσμαι ἐξ εὐανθοῦς λειμῶνος πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς ἰδιότητες τοῦ χαρακτῆρός του. Τῆς ὀρθῆς δὲ ταύτης χριστιανικῆς πίστεώς του ἀπόρροια ἦσαν ἡ *μετριοφροσύνη*, δι' ἧς ἐνθουσιαστικῶς ἤξευρε νὰ ἐκτιμᾷ τοὺς κόπους τῶν ἄλλων, ν' ἀποφεύγῃ δὲ τὸν ἔπαινον τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἔργων, ἡ *περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος εὐσέβεια* καὶ ἡ *πιστὴ τοῦ τρόπου του*. Παράδειγμα τῆς πρώτης ἀρετῆς ἀρκεῖ ὁ διὰ τὸν προμνησθέντα Φριδερῖκον Ἑρμάννον θαυμασμὸς ἅμα καὶ τιμὴ αὐτοῦ. Δὲν ἔπαυε συνιστῶν εἰς τοὺς ἀκροατάς του τὴν περὶ τὸ διδάσκειν μέθοδον τοῦ δεινοῦ τούτου ἀρχαιοδίφου καὶ συχνὰ ἐξέφραζε τὴν εὐχήν του νὰ καθίσῃ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ ἀκροατηρίου του. Ἐθεώρει δ' εὐτύχημα καὶ ἐγκαλλώπισμα, ὅτι ἔσχε διδασκάλους τὸν Hild καὶ Roth.

Περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ φρονημάτων συντόμως λέγομεν, ὅτι ἐτάσσετο εἰς τοὺς εἰλικρινεῖς πατριώτας τοὺς ποθοῦντας τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος. Καὶ πολὺ ἐπικραίνετο ἡ εὐγενὴς αὐτοῦ καρδία, ὅτε ἔβλεπεν ἐφαρμοζόμενον τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Παράδειγμα εἰς ἐμπέδωσιν τοῦ λόγου ἀρκεῖ ἡ συμπάθεια, ἣν διεδήλωσε πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς δανικῆς αὐθαιρεσίας πολλὰς πικρίας δοκιμάσαντα φίλον αὐτοῦ Δύβκερ, ἀναθεὶς αὐτῷ λίαν πατριωτικῶς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα σημειώσεών του ἐν ἔτει 1850.

Ταῦτα γράφοντες περὶ Ναϊγελσβαχ ἐπιλέγομεν μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης οὐδ' ἅπας ὁ χρόνος θ' ἀποσβέσῃ ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν καὶ φίλων του, διότι ἐπληρώθη καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν ἡ προσευχὴ τοῦ Σωκράτους «*Εὔχεσθέ μοι ἀγαθῷ γενέσθαι τἄνδοθεν*».

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου.

Ν. ΠΕΤΡΗΣ.

Ἐκ τῶν Λαφονταίνου μύθων.

ΟΝΟΣ καὶ οἱ ΚΥΡΙΟΙ ΤΟΥ.

Κηπουροῦ γαϊδουράκι ἐπικροπαραπονεῖτο
Εἰς τὴν Τύχην του τὴν μαύρην, ὅτι ἐταλαιπωρεῖτο,
Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ πόνον, πῶς πρωὶ τὸ ἐξυπνοῦσε,
Πρὶν οἱ πετεινοὶ φωνάξουν, καὶ χορτάρια κουβαλοῦσε.
Τί ἀνάγκη, πρὶν χαράξῃ ἡ αὐγή, νὰ μὲ σηκώνῃ;
Τὸ σπλαγχνίσθηκε ἡ Τύχη, κὴ ἀπὸ τοῦτον τὸ γλυτρώνει,
Καὶ τὸ κάμνει νὰ περάσῃ εἰς ἑνὸς γναφέως χεῖρας.

Πλὴν τὸ πείραξε τὸ βάρος καὶ ἡ βρώμα τῶν πετσίων,
Καὶ σοῦ ἄρχισε τ' ἀχρεῖον
Νὰ φωνάζῃ, νὰ κωφαίνῃ τὰ αὐτιά πάλιν τῆς Μοίρας
Λέγον: Ὦ! πόσον λυποῦμαι
Τὸν καλὸν περιβολάρην! Σὰν ἐγύριζ' ἐθυμοῦμαι
Δάγκανα κἀμμίαν ἄκραν ἢ λαχάνου ἢ κραμβίου·
Ἀλλὰ τώρα τοῦ ἀθλίου
Ἀπ' αὐτὸν πλέον νὰ χάψω τίποτε δὲν μου τυχαίνει·
Ἔξω μόνον ἀπὸ ξύλον νὰ λαμβάνω δὲν μου μένει.
Τύχην πάλιν, νά! ἀλλάζει,
Καρβουνάρης τ' ἀγοράζει.
Πλὴν προσκλαύσεις νέας πάλιν· καὶ ἡ Τύχη θυμωμένη
Τί λοιπόν! αὐτὸς ὁ ὄνος,
Εἶπε, τόσον μὲ ζαλίζει,
Ὅσον ἑκατὸν μονάρχαι μόλις ὅλοι ἡνωμένοι!
Ἀπ' ὅλους αὐτὸς μόνος
Μήπως ἆρά γε νομίζει,
Σ' τὰ μωρὰ τὰ καύκαλά του,
Ὅτι δὲν εἶν' εὐχαριστημένος; Εἰς τὸν νοῦν δὲν ἔχω ἄλλο
Ἀπὸ τὰ παράπονά του;
Ἀναμφίβολα ἡ Τύχη εἶχε δίκαιο μεγάλο·
Ὅλοι εἴμεθα τοιοῦτοι. Κάνεὶς δὲν εὐχαριστεῖται,
Ἀλλ' ἐλεεινολογεῖται
Διὰ τὴν κατάστασίν του.
Ἡ σημερινή μας στάσις πάντα εἶν' ἡ χειροτέρα
Φορτωνόμεθα τὴν Τύχην ὅλη νύκτα κὴ ὅλη μέρα.
Ὁ Ζεὺς ὅλους ἂς μᾶς δώσῃ καθενὸς τὴν ζήτησίν του,
Θὰ τοῦ σποῦμεν αἰωνίως τοῦ πτωχοῦ τὴν κεφαλήν του.

ΟΦΙΣ καὶ ΡΙΝΙΟΝ

Ἕνας ὄφις, γειτονεύων ποτὲ μ' ἕνα χρυσοχόον,
(Κάκιστον τῷ ὄντι πρᾶγμα γείτων ἐν τοιοῦτο ζῶον),

Ἔμβηκε ζητῶν νὰ φάγῃ εἰς τὸ ἐργαστήριόν του·
Πλὴν φαγὶ δὲν ηὗρεν ἄλλο παρὰ ἓν καλὸν ρινίον.
Καὶ μὲ τὸ μωρὸ μυαλόν του
Ἄρχισεν ἀψὰ νὰ γλείφῃ μὲ τὴν γλῶσσαν τὸ θηρίον·
Τὸ ρινὶ δὲν ἐθυμώθη,
Ἀλλ' ἐπρόσμενε, κὴ ὡς εἶδε πῶς ἡ γλῶσσά του φαγώθη,
Τότε εἶπεν εἰς τὸν ὄφιν: Ὦ τῆς τρέλλας τῆς μεγάλης!
Τί κάμνεις ἀνόητέ μου; Μὲ σκληρότερον τὰ βάλλεις;
Καὶ πρὸ τοῦ ἐσὺ νὰ πάρῃς ἀπ' ἐμὲ ἀκίδα μίαν
Τὰ ὀδόντια σου θὰ σπάσῃς· ἐγὼ δὲν φοβοῦμαι ἄλλο
Παρὰ τὴν πολυκαιρίαν.
Νά, ἓν μάθημα μεγάλο.
Ὅσοι τοὺς ἀξιωτέρους, ὡσὰν σκύλοι, τοὺς δαγκάνουν,
Ὡς ὁ ὄφις τοῦ Αἰσώπου, ἄξιον μισθὸν λαμβάνουν.

ΛΥΚΟΣ καὶ ΓΕΡΑΝΟΣ.

Τίς δὲν ἐξεύρει, πῶς οἱ λύκοι τρώγουσι μὲ λαιμαργίαν!
Ἕνας λύκος, διηγοῦνται, εὑρεθεὶς εἰς εὐωχίαν,
Κὴ αὐτὸς μὲ τὸν ἔρανόν του,
Τόσον ἐπαραβιάσθη, ποῦ κινδύνευσε νὰ σκάσῃ.
Ἕνα κόκκαλο τοῦ στάθη ἴσια μέσα 'ς τὸν λαιμόν του.
Ἕνας γερανὸς, συνέβη κατὰ τύχην νὰ περάσῃ
Ἀπ' ἐκεῖ, ἀλλὰ ὁ λύκος νὰ φωνάξῃ δὲν 'μποροῦσε,
Πλὴν τοῦ νεύει κ' εὐθὺς τρέχει, καὶ τὸ κόκκαλο τοῦ βγάλλει.
Ἐπειδὴ δὲ τὸν μισθόν του ὁ χειροῦργος τοῦ ἐζήτοῦσε:
Τί! μισθόν! καλέ μου παίζεις; εὐτυχία σου μεγάλη!
Πῶς σοῦ χάρισα, ἀγνώμων, διὰ τώρα τὸ κεφάλι!
Σύρε, κὴ ἄλλοτε φυλάξου εἰς τὰ 'νύχια μου μὴν πέσῃς·
Νὰ γλυτρώσῃς, σοῦ τὸ τάζω, ἀπ' ἐμὲ δὲν θὰ 'μπορέσῃς.

ΤΥΧΗ καὶ ΠΑΙΔΙΟΝ

Εἰς τὰ χείλη πηγαδίου ἐκοιμᾶτο ἓν παιδίον,
Πρέπει βέβαια νὰ ἦτο καὶ ἀπαίδευτον κὴ ἀχρεῖον.

Φρόνιμο παιδὶ δὲν ἔχει τόσην ἀσυλλογισίαν.
Ἔτυχε, κατ' εὐτυχίαν
Τοῦ τρελλοῦ μας, νὰ περάσῃ τότε ἀπ' ἐκεῖ ἡ Τύχη,
Τὸ ξύπνᾳ σιγὰ καὶ τοῦπε: Νά! σ' ἐγλύτρωσα παιδί μου·
Σ τὸ ἐξῆς πλὴν νὰ προσέχῃς. Ἐὰν ἤθελε σοῦ τύχει
Σ τὸ πηγάδιον νὰ πέσῃς, ἤθελαν τἄχει μαζί μου,
Καὶ θὰ ἤμουν εἰς τὸ στόμα βέβαια τῶν συγγενῶν σου,
Ἐν ᾧ, τέκνον μου, ὡς βλέπεις, ἦτο σφάλμα ἰδικόν σου.
Σ' ἐρωτῶ· Ἂν συνειδήσει, αὕτη ἡ ἀστοχασία
Εἶναι ἰδική μου ἴσως καὶ αὐτὴ κακοτροπία;
Ταῦτα εἶπε, κὴ ἀνελήφθη.
Εἶχε δίκαιον ἡ Τύχη·
Εἶν' ὑπεύθυνος δι' ὅλα, ὅσα ἤθελαν μᾶς τύχει,
Σχέδιόν ποτε μεγάλο, εἴτε πλοῦτον ἐσυντρίφθη;
Ἢ ἀπὸ ἀνοησίαν,
Ἢ καὶ κατὰ συγκυρίαν,
Ἂν πονέσωμεν τὸν πόδα, τὸ κεφάλι ἢ τὴν χεῖρα,
Ποῖος αἴτιος; ἡ Μοῖρα!
Κ' αἰτιώμεθα τὴν Τύχην τῶν κακῶν μας ὡς αἰτίαν.

Δήλωσις τοῖς ἀναγνώσταις τοῦ Φιλίστορος.

Ὁ Κύριος Κ. Σ. Ξανθόπουλος, εἷς τῶν συνταχτῶν τοῦ Φιλίστορος, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθυθότος μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀπῆλθεν εἰς Σμύρνην ὡς διευθυντὴς τῆς αὐτόθι εὐαγγελικῆς σχολῆς. Συγχαίροντες τοῖς φιλομούσοις καὶ φιλοκάλοις Σμυρναίοις ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ αὐτῶν ταύτῃ εὐχόμεθα τῷ Κ. Ξανθοπούλῳ ὅπως στοιχῇ τοῖς ἴχνεσι τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοιδίμων ἐκείνων διδασκάλων καὶ διευθυντῶν τῆς εἰρημένης σχολῆς, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Κ. Μ. Κούμα καὶ Ἀβραμίου Ὁμηρόλου τοῦ Ἀνδρονικιέως.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δίς τοῦ μηνός.

Νοεμβρίου 15 1861. Τεῦχος 21.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ Ο ΣΑΜΟΣΑΤΕΥΣ

Α'. Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Ὁ Λουκιανὸς εἶνε εἷς τῶν εὐφυεστάτων καὶ γονιμωτάτων συγγραφέων τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ. Τὰ ὀλίγα, τὰ ὁποῖα ἐξεύρομεν περὶ αὐτοῦ, ἀρυόμεθα ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων του. Διότι οἱ μὲν σύγχρονοί του καὶ ἰδίως ὁ Φιλόστρατος, γράψας *βίους* τῶν τότε *σοφιστῶν*, σιωπῶσι περὶ αὐτοῦ, ῥθονοῦντές τον, φαίνεται, ὡς καλλίτερόν των. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι μισοῦντές τον, ὡς πολέμιον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἠ ἀπέφευγαν πᾶσαν πρὸς αὐτὸν σχέσιν, ἤ, ἄν μας παρέδωκάν τι, εἶνε πλῆρες λοιδορίας καὶ βλασφημίας, οἷον τὸ παρὰ Σουίδᾳ ἄρθρον *Λουκιανός*. Μόνη δ' ἡ τοῦ Φωτίου κρίσις περὶ αὐτοῦ εἶνε σύντομος μὲν, ἀλλὰ δικαία. Ἀμφότεραι αὗται αἱ μαρτυρίαι, ἤτε τοῦ Φωτίου καὶ ἡ τοῦ Σουίδα, κατωτέρω θὰ παρατεθῶσιν.

Ὁ βίος τοῦ Λουκιανοῦ κατὰ τὸν ἀκριβέστατον ἐκ τῶν ἰδίων του μαρτυριῶν ὑπολογισμὸν συμπίπτει μεταξὺ τοῦ 120 καὶ 200 μ. Χρ., ἡ δὲ ἀκμή του ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Ἀντωνίνων. Ἐγεννήθη ἐν *Σαμοσάτοις* τῇ (παρὰ τὸν Εὐφράτην) πρωτευούσῃ τῆς συριακῆς ἐπαρχίας Κομμαγηνῆς, ἐκ γονέων Σύρων· ἄρα Σύρος καὶ αὐτὸς ἦτον ἐκ γενετῆς, ὄχι Ἕλλην· ἀλλ' ὕστερον

ἐξελληνίσθη διὰ τῆς παιδείας, εἴ περ τις καὶ ἄλλος τῶν τότε.

Ἅμα ἔπαυσε, λέγει ἐν τῷ *Ἐρυπτίῳ* του, νὰ φοιτᾷ εἰς τὰ *διδασκαλεῖα*, τ. ἔ. ἀφ' οὗ διῆλθε τὰς πρώτας κατωτέρας βαθμίδας τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, ἤδη *πρόσηβος* τὴν ἡλικίαν (15 ἐτῶν), καὶ ὁ πατήρ του, μὴ δυνάμενος διὰ πενίαν νὰ τὸν ἐκπαιδεύσῃ περαιτέρω, τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν ἐκ μητρὸς θεῖον, λιθαξόον καὶ γλύπτην εὐδόκιμον ὄντα, διὰ νὰ μάθῃ τὴν τέχνην. Ὁ εὐφυὴς νεανίσκος, ἂν καὶ ἤδη κατὰ τὴν προτέραν τῶν μαθητείαν προγευθεὶς τὴν γλυκύτητα τῆς παιδείας ἐπεθύμει καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας της βαθμίδας νὰ ἀνέλθῃ, ὅμως εἷς τε τὴν ἀπόφασιν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν συγγενῶν ὑπείκων καὶ τινα παιδικήν του κλίσιν ἀκολουθῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀγαλμάτια ἐκ κηροῦ ἔπλαθε προθύμως μετέβη εἰς τοῦ θείου του. Ἀλλ' εὐθὺς διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης δοκιμῆς περὶ τὴν ἐργασίαν ἔφαγε ξυλιαῖς ἀπὸ τὸν θεῖον καὶ κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἐδραπέτευσε πρὸς τοὺς γονεῖς. Τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, λέγει, ἡ *Παιδεία* παρουσιασθεῖσα τῷ ἀπεκάλυψε, ὡς ἄλλοτε ἡ Ἀρετὴ εἰς τὸν Ἡρακλέα (ἐν τῷ παρὰ Ξενοφῶντι *μύθῳ τοῦ Προδίκου*) τὴν δόξαν καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἔμελλε ν' ἀπολαύσῃ, ἂν ἐγίγνετο ὀπαδός της. Ἀκολουθήσας λοιπὸν τὴν *Παιδείαν*, ἐτράπη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς *ῥητορικῆς*, ἡ ὁποία τότε ἦτο τὸ κέντρον πάσης ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως.

Τὰ δὲ περαιτέρω μανθάνομεν ἐκ τοῦ διαλόγου «*Δὶς κατηγορουμένου*,» ὅπου τὸν ἐνάγουσιν εἰς δικαστήριον διὰ *κάκωσιν* καὶ *ὕβριν* ἡ Ῥητορικὴ καὶ ὁ *Διάλογος*. Καὶ ἐκείνη μὲν ἀρχομένη τῆς κατηγορίας λέγει: «ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, τουτονὶ *κομιδῇ μειράκιον* ὄντα, *βάρβαρον ἔτι τὴν φωνὴν* καὶ μόνον οὐχὶ κάνδυν ἐνδεδυκότα εἰς τὸν ἀσσύριον τρόπον, περὶ τὴν *Ἰωνίαν* εὑροῦσα πλαζόμενον ἔτι καὶ ὅ τι χρήσαιτο αὐτῷ οὐκ εἰδότα παρελαβοῦσα ἐπαίδευσα (1). Καὶ ἐπεὶ ἐδύκει μοι εὐμαθὴς εἶναι καὶ ἀτενὲς ὁρᾶν ἐς ἐμὲ (ὑπέπτησσέ τε γὰρ ἔτι τότε καὶ ἐθεράπευε καὶ μόνην ἐθαύμαζεν), ἀπολιποῦσα τοὺς ἄλλους, ὁπόσοι ἐμνηστεύοντό με πλούσιοι καὶ καλοὶ καὶ λαμπροὶ τὰ προγονικά, τῷ ἀχαρίστῳ τούτῳ ἐμαυτὴν ἐνεγγύησα πένητι καὶ ἀγνεῖ καὶ νέῳ, προῖκα οὐ μικρὰν ἐπεσενεγκαμένη πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς λόγους. Εἶτα ἀγαγοῦσα αὐτὸν ἐς τοὺς φυλέτας τοὺς ἐμοὺς παρενέγραψα καὶ ἀστὸν ἀπέφηνα, ὥστε τοὺς διαμαρτάνοντας τῆς ἐγγύης ἀποπνίγεσθαι. Δόξαν δὲ αὐτῷ περινοστεῖν ἐπιδειξομένῳ τοῦ γάμου τὴν εὐποτμίαν, οὐδὲ τότε ἀπελείφθην, ἀλλὰ πανταχοῦ ἑπομένη, ἄνω καὶ κάτω περιαγομένη, καὶ κλεινὸν αὐτὸν καὶ ἀοίδιμον ἐποίουν κατακοσμοῦσα καὶ περιστέλλουσα. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῆς *Ἑλλάδος* μέτρια, εἰς δὲ τὴν *Ἰταλίαν* ἀποδημῆσαι θελήσαντι αὐτῷ τὸν *Ἰόνιον συνδιέπλευσα* καὶ τὰ τελευταῖα μέχρι τῆς *Κελτικῆς* συνεπάρασα εὐπορεῖσθαι ἐποίησα. Καὶ μέχρι μὲν πολλοῦ πάντα μοι ἐπείθετο καὶ συνῆν ἀειμηδεμίαν νύκτα ἀπόκοιτος γιγνόμενος παρ' ἡμῶν. Ἐπεὶ δὲ ἱκανῶς *ἐπεσιτίσατο* καὶ τὰ πρὸς *εὐδοξίαν* εὖ *ἔχειν* αὐτῷ ὑπέλαβε, τὰς ὀφρῦς ἐπάρας καὶ μέγα φρονήσας ἐμοῦ μὲν ἠμέλησε, μᾶλλον δὲ τέλεον εἴασεν, αὐτὸς δὲ τὸν γενεήτην ἐκεῖνον, τὸν ἀπὸ τοῦ σχήματος [τὸν Διάλογον] Φιλοσοφίας υἱὸν εἶναι λεγόμενον, ὑπεραγαπήσας μᾶλα ἐρωτικῶς πρεσβύτερον αὐτοῦ ὄντα, τούτῳ σύνεστι καὶ οὐκ αἰσχύνεται τὴν μὲν ἐλευθερίαν καὶ τὸ ἄνετον τῶν ἐν ἐμοὶ λόγων συντεμών, ἐς μικρὰ δὲ καὶ κωμικὰ ἐρωτήματα κατακλείσας ἑαυτὸν καὶ ἀντὶ τοῦ λέγειν ὅ τι βούλεται μεγάλῃ τῇ φωνῇ βραχεῖς τινας λόγους ἀναπλέκων καὶ συλλαβίζων, ἀφ' ὧν ἀθρόος μὲν ἔπαινος ἡ κρότος

(1) Ταῦτα φαίνονται πως ἐναντιούμενα εἰς τὰ τοῦ Σουίδα λέγοντος, ὅτι ὁ πρὶν δικηγόρος ὢν ἐν Ἀντιοχείᾳ» ὥστε δυοῖν θάτερον πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ἢ ὅτι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς εἰς Ἰωνίαν μετῆλθε καὶ αὐτοῦ ἐπαιδεύθη τὴν ῥητορικήν, ἢ χρόνου τινὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίψας καὶ ἐπαιδεύθησέ πως τὴν ῥητορικὴν καὶ ἐδικηγόρησε, καὶ ἔπειτα εἰς Ἰωνίαν μεταβὰς ἐντελέστερον τὴν ἐδιδάχθη, ἴσως ἐν Σμύρνῃ, ἡ ὁποία καὶ ἡ Ἔφεσος ἦσαν τότε αἱ ἐπιφανέστεραι πόλεις τῆς ἐπὶ θάλασσαν Ἀσίας, παρὰ τῷ σοφιστῇ Πολέμωνι.

πολὺς οὐκ ἂν ἀπαντήσειεν αὐτῷ, μειδίαμα δὲ παρὰ τῶν ἀκουόντων καὶ τὸ ἐπισεῖσαι τὴν χεῖρα ἐντὸς τῶν ὅρων καὶ μικρὰ ἐπινεῦσαι τῇ κεφαλῇ καὶ ἐπιστενάξαι τοῖς λεγομένοις. Τοιούτων ἠράσθη ὁ γενναῖος ἐμοῦ καταφρονήσας. Φασὶ δὲ αὐτὸν μηδὲ πρὸς τὸν ἐρώμενον τοῦτον εἰρήνην ἄγειν, ἀλλὰ οἶμαι καὶ ἐς ἐκεῖνον ὑβρίζειν. Πῶς οὖν οὐκ ἀχάριστος οὗτος καὶ ἔγοχος τοῖς περὶ τῆς κακώσεως νόμοις κτλ. ;

Ἐκ τούτων μανθάνομεν, ὅτι ὁ Λουκιανὸς ἐκ Συρίας, εἴτε ἐκ τῆς ἰδίας του πατρίδος εἴτε ἐξ Ἀντιοχείας, ὅπου ἤδη εὐδοκιμῶν ἐδικηγόρει, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Σουΐδαν (1), μετέβη πρῶτον εἰς Ἰωνίαν ὁρμηθεὶς ἐκ Κιλικίας καὶ παραπλεύσας Παμφυλίαν καὶ Λυκίαν, προσορμισθεὶς εἰς Ῥόδον καὶ ἐκεῖθεν ἀνελθὼν εἰς Κνίδον ἐπὶ θέαν τῆς Ἀφροδίτης τοῦ Πραξιτέλους, ὡς λέγεται ἐν τοῖς *Ἐρωσιν*, οἵτινες πιθανώτατα εἶνε ἓν τῶν νεανικῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ, πένης ἀκόμη καὶ ἡμιβάρβαρος καὶ ἀγχνῆς, ἐπαιδεύθη τὴν ῥητορικὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐξελληνίσθη καὶ ἐν βραχεῖ ἀνεδείχθη ἐν τῇ τέχνῃ τῶν λόγων ὑπὲρ πάντας τοὺς τότε ὁμοτέχνους του. Ἔπειτα θέλων νὰ ἐπιδείξῃ τὴν τέχνην του καὶ ἐκτὸς τῆς Ἰωνίας, μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν διὰ Πατρῶν (Πρβλ. Λούκιον ὄνον) καὶ τοῦ Ἰονίου εἰς Ἰταλίαν καὶ Ῥώμην, ὅπου καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐπεδήμησεν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ *Νιγρίνου* ἔνθα λέγει, ὅτι εἶχεν ἔλθει εἰς Ῥώμην πρὸς θεραπείαν τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐκ τοῦ *Ἀλεξάνδρου*, ὅπου γίνεται λόγος περί τινος προτέρας του διατριβῆς ἐν Ῥώμῃ καὶ πάλιν περὶ ἄλλης μελετωμένης· τελευταῖον μετέβη εἰς τὴν μεσαμβρινὴν Γαλατίαν (1) ὅπου ἐθεραπεύετο ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἀπὸ τῆς Μασσαλίας διαδοθεῖσα, πανταχοῦ *μελέτας* καὶ *διαλέξεις* καὶ *προλαλιὰς* (2) γράφων καὶ ἐν ὁμηγύρεσιν ἀπαγγέλλων καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις δεινότητά του ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ τούτων τιμὴν καὶ δόξαν καὶ χρήματα ποριζόμενος.(3)

Πλήρης λοιπὸν τιμῆς καὶ χρημάτων ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἑσπερίας, διὰ τῆς *Ἐγνατίας ὁδοῦ*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προλαλιῶν *Ἡροδότου καὶ Ζεύξιδος*, ὅπου νέος μὲν ἀκόμη, ἀλλ' ἤδη περίφημος παρίσταται ἐν *Θεσσαλονίκῃ*, τῇ τότε πρωτευούσῃ τῆς Μακεδονίας, διατρίβων καὶ ἀναμένων πανήγυρίν τινα διὰ νὰ παρουσιασθῇ πρὸς ἐπίδειξιν λόγων.

Καὶ οὕτω, φαίνεται, ἔκαμνε συνήθως, ὁσάκις ἔμελλε νὰ παρουσιασθῇ πρὸς ἐπίδειξιν. Ἐφοίτα δηλ. εἰς τὰς πανηγύρεις, καθὼς π. χ. μάλιστα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου τετάρτην ἤδη φορὰν μεταβὰς παρευρέθη εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ *Περεγρίνου* ἐν ἔτει 165 π. Χρ. = Ὀλυμ. 230, ὡς λέγεται ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ. Ἐν γένει οἱ τότε σοφισταὶ καὶ λογογράφοι ἦσαν, καθὼς οἱ κατὰ Πίνδαρον λυρικοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ ἔτι ἀρχαιότεροι ῥαψῳδοί, πολύπλανοί τινες καὶ οὕτως εἰπεῖν *κοσμογυριστῆρες* (4). Ἔπειτα ἐπανέκαμψεν εἰς Συρίαν καὶ τὴν πατρίδα του, διὰ νὰ παρουσιασθῇ ἐν ὅλῃ τῇ ἐπισημότητι εἴς τε τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς συμπατριώτας του, ὅπου τότε καὶ τὸ *Ἐγκώμιον* δημοσίως ἀπήγγειλεν. Ἐκεῖθεν, δὲ πάλιν ἀπ-

(1) Καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Λουκιανοῦ ῥήσεων διαφαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς παρὰ τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος τῶν λόγων ἠσχολεῖτο καὶ περὶ τὸ δικανικόν. Πρβλ. π. χ. τὸ 32 κεφ. τοῦ *Δὶς κατηγορουμένου* (ὅπερ εὐθὺς κατωτέρω θὰ παρατεθῇ)· τοῦ *Δι ἑώς* τὸ 26 κεφ. ἀρήιωρ γάρ τις, ὡς φασιν, ὢν, ἀπολιπὼν τὰ *δικαστήρια* καὶ τὰς ἐν ἐκείνοις εὐδοκιμήσεις κτλ.» καὶ τοῦ *Ἐνυπνίου* κεφ. 17.

(1) Αἱ δύο προλαλιαὶ ὁ *Ἡρακλῆς* καὶ περὶ τοῦ *ἠλέκτρου* εἰς τὴν ἐν Γαλατίᾳ περιήγησιν ἀναφέρονται.

(2) Πρβλ. κατωτέρω τὸν κατάλογον τῶν συγγραμμάτων τῆς ά. περιόδου.

(3) Περὶ τῶν τιμῶν τούτων καὶ τῶν ἄλλων ὠφελημάτων καὶ ἀλλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων του γίνεται λόγος π. χ. ἐν τῷ *Ἐνυπνίῳ* κεφ. 11—13. ἐν *Δικολογ.* 18. ἐν τῷ «πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις» ἐν τῷ *Ζεύξιδι ἢ Ἀντιόχῳ*.»

(4) Τοιοῦτον παριστάνει καὶ τὸν ἱππόδρομον π. χ. ὁ Φιλόστρατος «τοῦ γε μὴν φοιτᾶν ἐς τὰς τῶν Ἑλλήνων πανηγύρεις οὐκ ἠμέλει, ἀλλ' ἐθάμιζεν ἐς αὐτὰς ἐπιδείξεως ἕνεκα καὶ τοῦ μὴ ἀγνοεῖσθαι.»

ἀρας ἐπανέστρεψεν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἂν ἐπὶ ταύτης τῆς ὁδοιπορίας διῆλθε διὰ τοῦ Πόντου καὶ τῆς πόλεως Ἀμάστρεως, ὅπου ἐγνώρισε καὶ τὸν ψευδόμαντιν Ἀλέξανδρον (ὡς ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ φλέγεται), ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους, ἢ ὕστερον, εἶνε ἄδηλον· διότι καὶ κατόπιν πάλιν ἐξῆλθεν εἰς περιοδείαν ἐπιδείξεως ἕνεκεν.

Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐγκαταμείνῃ μακρότερον χρόνον· διότι ἡ πόλις αὕτη ὄχι μόνον ἦτον ἀκόμη ἕδρα παντοδαπῆς παιδείας καὶ μαθήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν παλαιάν αὐτῆς ἀστειότητα ἀρκούντως διετήρει καὶ τὴν λιτότητα τῆς διαίτης καὶ τὴν καθαρότητα τῶν ἠθῶν καὶ ἡσυχίαν τε καὶ ἀπραγμοσύνην ἀπέναντι τῆς Ῥώμης, ἥτις ἦτο θορύβου μεστὴ καὶ γοητείας καὶ ἀπάτης καὶ ψευδολογίας καὶ συκοφαντείας καὶ ἀκολασίας καὶ πάσης διαφθορᾶς, ὡς αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς μᾶς εἰσάγει τὸν φιλόσοφον Νιγρῖνον ἐν τῷ ὁμωνύμῳ διαλόγῳ λέγοντα (κεφ. 12 κεξ.): «Ἡ μὲν ἀρχὴ τῶν λόγων ἔπαινος ἦν Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀθήνησιν ἀνθρώπων, ὅτι φιλοσοφίᾳ καὶ πενίᾳ σύντροφοί εἰσι, καὶ οὔτε τῶν ἀστῶν οὔτε τῶν ξένων οὐδένα τέρπονται ὁρῶντες, ὃς ἂν τρυφὴν εἰσάγειν εἰς αὐτοὺς βιάζηται, ἀλλ' εἰ καί τις ἀφίκηται παρ' αὐτοὺς οὕτω διακείμενος, ἥρμακε τε μεθαρμόττουσι καὶ παραπαιδαγωγοῦσι καὶ πρὸς τὸ καθαρὸν τῆς διαίτης μεθιστᾶσι (1).— — — Ταῦτά τε οὖν ἐπῄνει καὶ προσέτι τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐκεῖ καὶ τῆς διαίτης τὸ ἀνεπίφθονον, ἡσυχίαν τε καὶ ἀπραγμοσύνην, ἃ δὴ ἄφθονα παρ' αὐταῖς ἐστιν.— — Ὅστις δὲ πλούτου ἐρᾷ καὶ χρυσῷ κεκήληται καὶ πορφύρᾳ καὶ δυναστείᾳ μετρεῖ τὸ εὔδαιμον, ἄγευστος μὲν ἐλευθερίας, ἀπείρατος δὲ παρρησίας, ἀθέατος δὲ ἀληθείας, κολακείᾳ τὰ πάντα καὶ δουλείᾳ σύντροφος, ἢ ὅστις ἡδονῇ πᾶσαν τὴν ψυχὴν ἐπιτρέψας ταύτῃ μόνῃ λατρεύειν διέγνωκε, φίλος μὲν περιέργων τραπεζῶν, φίλος δὲ πότων καὶ ἀφροδισίων, ἀνάπλεως δὲ

(1) Πόσον ἀνόμοιοι μὲ τοὺς τότε Ἀθηναίους εἴμεθα σήμερον!

γοητείας καὶ ἀπάτης καὶ ψευδολογίας, ἢ ὅστις ἀκούων τέρπεται κρουμάτων τε καὶ τερετισμάτων καὶ διεφθορότων ᾀσμάτων, τοῖς δὴ τοιούτοις πρέπειν τὴν ἐνταῦθα (δηλ. ἐν Ῥώμῃ) διατριβήν. Μεστὴ γὰρ αὐτοῖς τῶν φιλτάτων πᾶσι μὲν ἀγυιαί, πᾶσαι δὲ ἀγοραί· πάρεστι δὲ πάσαις πύλαις τὴν ἡδονὴν καταδέχεσθαι, τοῦτο μὲν δι' ὀφθαλμῶν, τοῦτο δὲ δι' ὤτων τε καὶ ῥινῶν, τοῦτο δὲ καὶ διὰ λαιμοῦ καὶ ἀφροδισίων. κτλ.»

Ὑφ' ἑνὸς φιλοσόφου, τοῦ Νιγρίνου, παραπεμφθεὶς εἰς Ἀθήνας, εὗρεν αὐτοῦ ἕτερον, τὸν Δημώνακτα, ἄνδρα εὐφυᾶ, ὀξύνουν, σπουδαῖον, ἐχθρὸν παντὸς δογματισμοῦ καὶ πάσης ἀλαζονείας καὶ ὑποκρισίας, μέσον τινὰ μεταξὺ Σωκράτους καὶ Διογένους, ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατὸν εἰς τοὺς τότε χρόνους. Μετὰ τοῦ Δημώνακτος «ἐπὶ μήκιστον συνεγένετο», ὡς λέγει αὐτὸς ἐν τῷ *βίῳ τοῦ Δημώνακτος*, ὃν ὕστερον συνέγραψεν. Ἡ πρὸς τοὺς δύο τούτους φιλόσοφους γνωριμία καὶ οἱ ὑπὲρ φιλοσοφίας λόγοι των τὸν παρώτρυναν ἔτι μᾶλλον, ἤδη καὶ ἄλλως βεβαρυμένον τὴν *ῥητορικήν*, τελείως νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ καὶ νὰ τραπῇ εἰς τὴν *φιλοσοφίαν*. Εἶχε δὲ βαρυνθεῖ τὴν ῥητορικὴν διὰ δύο κυρίως αἰτίας, καὶ διὰ τὴν ταύτης ἀκολασίαν καὶ διότι καὶ αὐτὸς πλέον, ἱκανῶς προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν (40 ἐτῶν) ἀκνηρότερον εἶχε πρός τε τοὺς δικανικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς σοφιστικὰς μελέτας, ὡς λέγει ἀπολογούμενος ἐν τῷ *Δὶς κατηγορουμένῳ* (κεφ. 31—32): «Ἐγὼ γὰρ ὁρῶν ταύτην οὐκέτι σωφρονοῦσαν οὐδὲ μένουσαν ἐπὶ τοῦ κοσμίου σχήματος, οἷόν ποτε ἐσχηματισμένην αὐτὴν ὁ Παιανιεὺς (Δημοσθένης) ἐκεῖνος ἠγάγετο, κοσμουμένην δὲ καὶ τὰς τρίχας εὐθετίζουσαν ἐς τὸ ἑταιρικὸν καὶ φυκίον ἐντριβομένην καὶ τῷ ὀφθαλμῷ ὑπογραφομένην, ὑπώπτευον εὐθὺς καὶ παρεφύλαττον ὅποι τὸν ὀφθαλμὸν φέροι. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα εἰῶ· καθ' ἑκάστην δὲ τὴν νύκτα ὁ μὲν στενωπὸς ἡμῶν ἐνεπίμπλατο μεθυόντων ἑταστῶν κωμαζόντων ἐπ' αὐτὴν καὶ κοπτόντων τὴν θύραν, ἐνίων δὲ καὶ ἐξβιάζεσθαι σὺν οὐδενὶ κόσμῳ τολμώντων. Αὐτὴ δὲ ἐγέλα καὶ ἥδετο τοῖς δρωμένοις καὶ τὰ πολ-

λὰ ἢ παρέκυπτεν ἀπὸ τοῦ τέγους ᾀδόντων ἀκούουσα τραχείᾳ τῇ φωνῇ ᾠδάς τινας ἑταιρικὰς ἢ καὶ παρανοίγουσα τὰς θύρας ἐμὲ οἰομένη λανθάνειν ἠσέλγαινε καὶ ἐμοιχεύετο πρὸς αὐτῶν· ὅπερ ἐγὼ μὴ φέρων γράψασθαι μὲν αὐτὴν μοιχείας οὐκ ἐδοκίμαζον, ἐν γειτόνων δὲ οἰκοῦντι τῷ Διαλόγῳ προελθὼν ἠξίουν καταδεχθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.— — Καί τοι εἰ καὶ μηδὲν αὐτῇ τοιαῦτα ἐπέπρακτο, καλῶς εἶχέ μοι ἀνδρὶ ἤδη τετταράκοντα ἔτη σχεδὸν γεγονότι *θορύβων μὲν ἐκείνων καὶ δικῶν ἀπαλλάχθαι* καὶ τοὺς *ἄνδρας τοὺς δικαστὰς ἀτρεμεῖν ἐᾶν, τυράννων κατηγορίας καὶ ἀριστέων ἐπαίτους* ἐκφυγόντα, ἐς δὲ τὴν Ἀκαδημίαν ἢ ἐς τὸ Λύκειον ἐλθόντα τῷ βελτίστῳ τούτῳ Διαλόγῳ συμπεριπατεῖν ἠρέμα διαλεγομένους, τῶν ἐπαίνων καὶ κρότων οὐ δεομένους».

Ἀλλὰ πρὶν ἢ τραπῇ ἀκόμη εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ Διαλόγου κατὰ τὸ εἶδος, ὅπερ αὐτὸς πρῶτος διεμόρφωσεν, ἐσπούδασεν ἐπί τινα χρόνον περὶ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸν τότε συνήθη μέθοδον, ὡς δῆλον ἔκ τε τοῦ *Ἑρμοτίμου* κ. 13, ἔνθα λέγεται «Ἀλλά, σχολὴν γὰρ ἄγομεν, τί οὐ διηγεῖ μοι ἑταίρῳ ὄντι, ὃν τρόπον ὡρμήθης τὸ πρῶτον φιλοσοφεῖν, ὡς καὶ αὐτὸς, εἰ δυνατόν ἐστι, συνοδοιποροίην ὑμῖν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀρξάμενος κτλ.», καὶ ἐκ τοῦ *Ἰκαρομενίππου* κ. 4, ὅπου τοῦ Μενίππου τὸ προσωπεῖον φέρων ὁ Λουκιανὸς τάδε λέγει: «Ἐγὼ γὰρ ἐπειδὴ τάχιστα ἐξετάζων τὰ κατὰ τὸν βίον, γελοῖα καὶ ταπεινὰ καὶ ἀβέβαια τὰ ἀνθρώπινα πάντα εὗρισκον, πλούτους λέγω καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας, καταφρονήσας αὐτῶν καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν ἀσχολίαν τῶν ἀληθῶς σπουδαίων ὑπολαβὼν ἀνακύπτειν τε καὶ πρὸς τὸ πᾶν ἀποβλέπειν ἐπειρώμην. Καί μοι ἐνταῦθα πολλήν τινα παρεῖχε τὴν ἀπορίαν πρῶτον μὲν αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπὸ τῶν σοφῶν καλούμενος κόσμος· οὐ γὰρ εἶχον εὑρεῖν οὔθ' ὅπως ἐγένετο οὔτε τὸν δημιουργὸν οὔτ' ἀρχὴν οὔθ' ὅ τι τὸ τέλος ἐστὶν αὐτοῦ. Ἔπειτα δὲ κατὰ μέρος ἐπισκοπῶν πολὺ μᾶλλον ἀπορεῖν ἠναγκαζόμην.— — — — Οὐκοῦν ἐπειδή περ

οὕτω διεκείμην, ἄριστον εἶναι ὑπελάμβανον παρὰ τῶν φιλοσόφων τούτων ταῦτα ἕκαστα ἐκμαθεῖν· ὤμην γὰρ ἐκείνους γε πᾶσαν ἔχειν ἂν εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω δὴ τοὺς ἀρίστους ἐπιλεξάμενος αὐτῶν, ὡς ἐνὴν τεκμήρασθαι προσώπου τε σκυθρωπότητι καὶ χρόας ὠχρότητι καὶ γενείου βαθύτητι (μάλα γὰρ ὑψαγόραι τινὲς καὶ οὐρανογνώμονες οἱ ἄνδρες αὐτίκα μοι κατεφάνησαν), τούτοις ἐγχειρίσας ἐμαυτὸν καὶ συχνὸν ἀργύριον τὸ μὲν αὐτόθεν ἤδη καταβαλὼν, τὸ δὲ ἐς αὖθις ἀποδώσειν ἐπὶ κεφαλαίῳ τῆς σοφίας διομολογησάμενος, ἠξίουν μετεωροπολέσχης τε διδάσκεσθαι καὶ τὴν τῶν ὅλων διακόσμησιν καταμαθεῖν. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἄρα ἐδέησάν με τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἀγνοίας ἀπαλλάξαι, ὥστε καὶ εἰς μείζους ἀπορίας φέροντες ἐνέβαλον, ἀρχάς τινας καὶ τέλη καὶ ἀτόμους καὶ κενὰ καὶ ὅλας καὶ ἰδέας καὶ τὰ τοιαῦτα ὅσημέραι μου καταχέοντες. Ὁ δὲ πάντων ἐμοὶ γοῦν ἐδόκει χαλεπώτατον, ὅτι μηδὲν ἄτερος θατέρῳ λέγοντες ἀκόλουθον, ἀλλὰ μαχόμενα πάντα καὶ ὑπεναντία, ὅμως πείθεσθαί τε με ἠξίουν καὶ πρὸς τὸν αὐτοῦ λόγον ἕκαστος ὑπάγειν ἐπειρῶντο»· καὶ ἐκ τοῦ *Ἁλιέως* κ. 11, ὅπου λέγει: «ποῦ δὲ τὴν Φιλοσοφίαν εὕροι τις ἄν; οὐ γὰρ οἶδα ἔνθα οἰκεῖ· καί τοι πάνυ πολὺν ἐπλανήθην χρόνον ἀναζητῶν τὴν οἰκίαν, ὡς ξυγγενοίμην αὐτῇ. Εἶτα ἐντυγχάνων ἄν τισι τριβώνια περιβεβλημένοις καὶ πώγωνας βαθεῖς καθειμένοις παρ' αὐτῆς ἐκείνης ἥκειν φάσκουσιν, οἰόμενος εἰδέναι αὐτοὺς ἀνηρώτων· οἱ δὲ πολὺ μᾶλλον ἐμοῦ ἀγνοοῦντες ἢ οὐδ' ὅλως ἀπεκρίνοντό μοι, ὡς μὴ ἐλέγχοιντο οὐκ εἰδότες, ἢ ἄλλην θύραν ἀντ' ἄλλης ἐπεδείκνυον κτλ.». Οὕτως ἀπελπισθεὶς πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἀρχαίας ἐκείνης γνησίας Φιλοσοφίας καὶ τῆς ὑπὸ ταύτης ἀποκαλυπτομένης ἀληθείας, ἀπεχαιρέτησε διὰ παντὸς καὶ τὸ φιλοσοφεῖν, ὅπως οἱ τότε ἐφιλοσόφουν, καὶ ἤρχισε τοὐναντίον νὰ ἐπικρίνῃ καὶ ἐπιγελᾷ καὶ ἐπισκώπτῃ καὶ σατυρίζῃ φιλοσοφίαν τε καὶ ῥητορικὴν καὶ θρησκείαν, καὶ νεκροὺς καὶ ζῶντας, καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους διὰ τοῦ Διαλόγου, καταβιβάσας αὐτὸν ἀπὸ τὰ ὕψη,

ὅπου ἀεροβάτει, εἰς τὴν σφαῖραν τῶν πολλῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν *φιλόσοφον σεμνότητά του* τὸν *κωμικὸν γέλωτα* καὶ τὸ *σατυρικὸν σκῶμμα* καὶ τὸν *ἴαμβον* ἐγκαταμίξας, ὡς λέγει ὁ Διάλογος ἐγκαλῶν αὐτὸν ἐν τῷ *Δὶς κατηγορουμένῳ* κεφ. 33 (1). «Ἃ δὲ ἠδίκημαι καὶ περιύβρισμαι πρὸς τούτου, ταῦτά ἐστιν, ὅτι με σεμνὸν τέως ὄντα καὶ θεῶν τε πέρι καὶ φύσεως καὶ τῆς τῶν ὅλων περιόδου σκοπούμενον, ὑψηλὸν ἄνω που τῶν νεφῶν ἀεροβατοῦντα, ἔνθα ὁ μέγας ἐν οὐρανοῖς Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων φέρεται, κατασπάσας αὐτὸς ἤδη κατὰ τὴν ἁψῖδα ποτώμενον καὶ ἀναβαίνοντα ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ πτερὰ συντρίψας ἰσοδίαιτον τοῖς πολλοῖς ἐποίησε, καὶ τὸ μὲν τραγικὸν ἐκεῖνο καὶ σωφρονικὸν προσωπεῖον ἀφεῖλέ μου, κωμικὸν δὲ καὶ σατυρικὸν ἄλλο ἐπέθηκέ μοι καὶ μικροῦ δεῖν γελοῖον. Εἶτά μοι ἐς τὸ αὐτὸ φέρων συγκαθεῖρξε τὸ σκῶμμα καὶ τὸν ἴαμβον καὶ κυνισμὸν καὶ τὸν Εὔπολιν καὶ τὸν Ἀριστοφάνην, δεινοὺς ἄνδρας ἐπικερτομῆσαι τὰ σεμνὰ καὶ χλευάσαι τὰ ὀρθῶς ἔχοντα. Τελευταῖον δὲ καὶ Μένιππόν τινα τῶν παλαιῶν κυνῶν μάλα ὑλακτικόν, ὡς δοκεῖ, καὶ κάρχαρον ἀνορύξας καὶ τοῦτον ἐπεισήγαγέ μοι, φοβερόν τινα ὡς ἀληθῶς κύνα καὶ τὸ δῆγμα λαθρίδιον, ὅσῳ καὶ γελῶν ἅμα ἔδακνε. Πῶς οὖν οὐ δεινὰ ὕβρισμαι μηκέτ' ἐπὶ τοῦ *οἰκείου σχήματος διαμένων*, *ἀλλὰ κωμῳδῶν καὶ γελωτοποιῶν καὶ ὑποθέσεις ἀλλοκότους ὑποκρινόμενος αὐτῷ*; Τὸ γὰρ πάντων ἀτοπώτατον, *κρᾶσίν τινα παράδοξον κέκραμαι καὶ οὔτε πεζός εἰμι οὔτ' ἐπὶ τῶν μέτρων βέβηκα*, ἀλλὰ ἱπποκενταύρου δίκην σύνθετόν τι καὶ ξένον φάσμα τοῖς ἀκούουσι δοκῶ.»

Πρὸς ταῦτα μετ' ἐκπλήξεως ἀποκρίνεται ὁ Λουκιανὸς (Δὶς κατηγορ. 34): «Ἀπροσδόκητον, ὦ ἄνδρες δικασταί, τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀγωνίζομαι παρ' ὑμῖν· πάντα γοῦν μᾶλλον ἂν ἤλπισα ἢ τὸν Διάλογον τοιαῦτα ἐρεῖν περὶ ἐμοῦ, ὃν παραλαβὼν ἐγὼ σκυθρωπὸν ἔτι τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα καὶ ὑπὸ τῶν συνεχῶν ἐρω-

(1) Πρβλ. καὶ τὸν πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεύς εἶ ἐν λόγοις κεφ. 7.

τήμων κατεσκληκότα, καὶ διὰ τοῦτο αἰδέσιμον μὲν εἶναι δοκοῦντα, οὐ πάντη δὲ ἡδὺν οὐδὲ τοῖς πλήθεσι κεχαρισμένον, πρῶτον μὲν αὐτὸν ἐπὶ γῆς βαίνειν εἴθισα ἐς τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον τρόπον, μετὰ δὲ τὸν αὐχμὸν τὸν πολὺν ἀποπλύνας καὶ μειδιᾶν καταναγκάσας ἡδίω τοῖς ὁρῶσι παρεσκεύασα, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν *κωμῳδίαν αὐτῷ παρέζευξα καὶ κατὰ τοῦτο πολλὴν οἱ μηχανώμενος τὴν εὔνοιαν παρὰ τῶν ἀκουόντων*, οὐ τέως *τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν αὐτῷ δεδιότες*, ὥσπερ *τὸν ἐχῖνον*, *εἰς τὰς χεῖρας λαβεῖν αὐτὸν ἐφυλάττοντο*. Ἀλλ' ἐγὼ οἶδ' ὅπερ μάλιστα λυπεῖ αὐτὸν, ὅτι μὴ τὰ γλίσχρα ἐκεῖνα καὶ λεπτὰ κάθηται πρὸς αὐτὸν σμικρολογούμενος.— — ». Ἔπειτα τελειώνει τὴν ἀπολογίαν του μὲ πλήρη συναίσθησιν τῆς ἀξίας του: «*Ἐπεὶ τῶν γε ἄλλων ἕνεκα οὐκ ἂν*, *οἶμαι*, *μέμψαιτό μοι*, *ὡς θωμάτιον τοῦτο τὸ ἑλληνικὸν περισπάσας αὐτοῦ βαρβαρικόν τι μετενέδυσα*, *καὶ ταῦτα βάρβαρος εἶναι αὐτὸς δοκῶν* ».

Ἐν Ἀθήναις λοιπὸν διατρίβων ἔγραψε τοὺς πλείστους, ἂν μὴ πάντας, τῶν σατυρικῶν διαλόγων, (ἰδὲ κατωτέρω τὸν κατάλογόν των), ἐκδρομάς τινας, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ μεταξὺ ποιούμενος εἴτ' ἐπὶ θεάματα, ὡς ἐν ἔτει 165 μ. Χρ. εἰς Ὀλυμπίαν ἐπὶ Θέαν τοῦ Περεγρίνου ἑαυτὸν πυρπολοῦντος, εἴτ' ἐπ' ἄλλο τι, καθὼς εἰς Ἰωνίαν καὶ Ἀχαΐαν διὰ τὰ ἐν τῷ *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, ὅπερ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον συνεγράφη.

Κατὰ τὸ γῆράς του τὸν βλέπομεν πάλιν περιηγούμενον καὶ ἐπιδείξεις λόγων ποιούμενον, εἴτε διότι τοὺς κωμικοὺς διαλόγους τοῦ ἤθελεν εὐρύτερον νὰ διαδίδῃ, εἴτε ὅτι τὴν πρότερον κεκτημένην περιουσίαν του κατὰ τὴν ἐν Ἀθήναις διατριβὴν ἐξαντλήσας, νέους πόρους ἐζήτει, ὅπερ καὶ πιθανώτερον. Τότε συνέγραψε καὶ τὰς προλαλιὰς *Διόνυσον* καὶ *Ἡρακλῆ*, ἐξ ὧν, καὶ ἀοθενεστέρων οὐσῶν, τό τε γῆράς του ῥητῶς μαρτυρεῖται καὶ τὸ ἐπιδεικτικὸν καταφαίνεται (1). Τελευταῖον διωρίσθη εἰς

(1) Πρβλ. καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος κ. τ.

τινα δημοσίαν ἀρχὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπὶ μισθῷ «οὐ *σμικρῷ, ἀλλὰ πολυταλάντῳ,*» περὶ ἧς ἀποχρώντως μᾶς διδάσκει ἐν τῇ *Ἀπολογίᾳ* του. Πρῶτον μὲν παραπονεῖται διὰ τὸ γῆρας, ἔπειτα δὲ δικαιολογεῖται περὶ τῆς φαινομένης ἀσυνεπείας του, ὅτι, ἐν ᾧ πρότερον πικρῶς ἔψεγε τοὺς ἀντὶ μισθοῦ πωλοῦντας τὴν πολύτιμον ἐλευθερίαν των (ἐν τῷ *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων*), τώρα αὐτὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν περιέπεσε, λέγων, ὅτι ὄχι διὰ τὸν μισθὸν ἀνέλαβε ταύτην τὴν ἀρχήν· τελευταῖον περιγράφει τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἑξῆς (Ἀπολογίας κεφ. 12): « Τοιγαροῦν δέ, ὦ ἑταῖρε, τὸ ἡμέτερον πρᾶγμα παντάπασιν ἑτεροῖόν ἐστιν, εἴ γε τὰ μὲν οἴκοι ἰσότιμα ἡμῖν, δημοσίᾳ δὲ τῆς *μεγίστης ἀρχῆς κοινωνοῦμεν* καὶ τὸ μέρος συνδιαπράττομεν. Ἴθι γοῦν, εἰ σκέψαιο, δόξαιμ' ἂν σοι οὐ τὸ σμικρότατον τῆς αἰγυπτίας ταύτης ἀρχῆς ἐγκεχειρίσθαι, *τὰς δίκας εἰσάγειν καὶ τάξιν αὐταῖς τὴν προσήκουσαν ἐπιτιθέναι καὶ τῶν πραττομένων καὶ λεγομένων ἁπαξαπάντων ὑπομνήματα γράφεσθαι, καὶ τάς τε ῥητορείας τῶν δικαιολογουμένων ῥυθμίζειν καὶ τὰς τοῦ ἄρχοντος γνώσεις πρὸς τὸ σαφέστατον ἅμα καὶ ἀκριβέστατον σὺν πίστει τῇ μεγίστῃ διαφυλάττειν* καὶ *παραδιδόναι δημοσίᾳ πρὸς τὸν ἀεὶ χρόνον ἀποκεισομένας*· καὶ ὁ μισθὸς οὐκ *ἰδιωτικὸς, ἀλλὰ παρὰ τοῦ βασιλέως, οὐ σμικρὸς οὐδὲ οὗτος, ἀλλὰ πολυτάλαντος*· καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ οὐ φαῦλαι ἐλπίδες, εἰ τὰ εἰκότα γίγνοιτο, ἀλλ' ἔθνος ἐπιτραπῆναι ἢ τινας ἄλλας πράξεις βασιλικάς». Ἦτο λοιπὸν *πρόεδρος ἢ διευθυντὴς δικαστηρίου* ἢ τῶν *ἐν Αἰγύπτῳ δικαστηρίων*. Ἐὰν τὴν τραγῳδοποδάγραν τότε ἐποίησε, δῆλον ὅτι ἀκόμη ἐν τῷ βαθεῖ γήρατι ἱκανὴν ζωηρότητα πνεύματος διετήρει, περὶ οὗ μαρτυρεῖ καὶ τὸ *περὶ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος* συγγραμμάτιον. Ἂν δ' αἱ ἐν τῇ *Ἀπολογίᾳ* ἐκφραζόμεναι ἐλπίδες ἐπληρώθησάν ποτε, δὲν γνωρίζομεν· οὐδ' ὁ τόπος ὅπου καὶ ὁ χρόνος ὅτε ἀκριβῶς ἀπέθανεν, εἶνε γνωστοί. Πιθανὸν μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, βέβαιον δὲ ἐπὶ Κομμόδου (181—193 μ. Χ.) ἐτελεύ-

τησεν ὄχι ὑπὸ κυνῶν, ὡς λέγει ὁ Σουΐδας. Διότι ὁ μῦθος οὗτος ἐπλάσθη, φαίνεται, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, ἐν τῷ θρησκευτικῷ τῶν φανατισμῷ τοιούτου θανάτου ἄξιον κρινόντων τὸν συγγραφέα *τοῦ Περεγρίνου*, ἔλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν ἴσως ἐξ ὧν λέγει ὁ Λουκιανὸς αὐτὸς ἐν τούτῳ τῷ συγγράμματι, ὅτι οἱ *Κύνες* (τοὺς κυνικοὺς φιλοσόφους ἐννοῶν) τοσοῦτον ἦσαν ὠργισμένοι κατ' αὐτοῦ διὰ τὰ σκώμματά του, ὥστε θὰ τὸν κατεσπάρασσαν.

Ὁ βίος λοιπὸν τοῦ Λουκιανοῦ εἰς τέσσαρας περιόδους διακρίνεται: *α.*) *τὴν συριακὴν*, καθ' ἣν ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια *μαθήματα* ἐν τοῖς *διδασκαλείοις*, ἥψατο ἄκρῳ δακτύλῳ τῆς *ἑρμογλυφικῆς* καὶ τελευταῖον ἴσως τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς ῥητορικῆς· *β.*) *τὴν σοφιστικὴν* ἢ *περιοδευτικὴν*, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς εἰς *Ἰωνίαν* μεταβάσεως καὶ λήγουσαν εἰς τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδον, καθ' ἣν τελείως ἐξέμαθε τὴν ῥητορικήν, ἀνεδείχθη ἐν αὐτῇ καὶ περιηγεῖτο, ἐπίδειξιν τῆς περὶ τοὺς λόγους δεινότητος ποιούμενος, Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν καὶ Γαλατίαν καὶ Μακεδονίαν, καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ χρήματα ποριζόμενος. *γ.*) *τὴν Ἀττικὴν* ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ 40ου ἔτους τῆς ἡλικίας του, καθ' ἣν ἐν *Ἀθήναις* ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διατρίβων, ἀποχαιρετήσας *τὴν ῥητορικὴν* κατ' ἀρχὰς ἐπί τινα χρόνον περὶ *τὴν φιλοσοφίαν* ἐσπούδαζεν, ὕστερον δὲ καὶ ταύτην χαίρειν ἐάσας ὅλος περὶ τὸν *σατυρικὸν διάλογον* κατεγίγνετο· *δ'.*) *τὴν γεροντικὴν*, καθ' ἣν μετά τινα πάλιν περιοδείαν ἐγκατεστάθη εἰς *δημοσίαν ἀρχὴν* ἐν *Αἰγύπτῳ*, ὅπου πιθανῶς καὶ ἐτελεύτησε.

Β'. ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Ὀγδοήκοντα δύο (1) διάφορα συγγράμματα φέρονται συνήθως ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν ὡς Λουκιάνεια, ἅπερ κατ' ἀλφάβητον διατεταγμένα εἶνε τάδε.

(1) Ὁ ἀριθμὸς οὗτος γίνεται μεγαλείτερος, ἂν τὰ Κρονικὰ διακριθῶσιν εἰς τὰ ἑρία ἢ καὶ ἐξ μέρη, ἐξ ὧν σύγκεινται· ἔτι μεγαλείτερος γίνεται, ὅταν οἱ διάλογοι Ὀνείρατα καὶ οἱ Γαλάται καὶ οἱ Θαῦμα καὶ οἱ Ἑταιρικοί, καθ' ἕκαστον διακριθῶσι.

1. Ἀλέξανδρος ἢ ψευδόμαντις.
2. 3. Ἀληθοῦς ἱστορίας λόγοι δύο.
4. Ἁλιεὺς ἢ ἀναβιοῦντες.
5. Ἀλκυὼν ἢ περὶ μεταμορφώσεως.
6. Ἀνάχαρσις ἢ περὶ γυμνασίων.
7. Ἀποκηρυττόμενος.
8. Ἀπολογία.
9. Ἁρμονίδης.
10. Βίων πρᾶσις.
11. Δημοσθένους ἐγκώμιον.
12. Δημώνακτος βίος.
13. Διάλεξις πρὸς Ἡσίοδον.
14. Διάλογοι θεῶν (26 τὸν ἀριθμόν).
15. Διάλογοι ἑνάλιοι (15 τὸν ἀριθμόν).
16. Διάλογοι νεκρικοὶ (30 τὸν ἀριθμόν).
17. Διάλογοι ἑταιρικοὶ (15 τὸν ἀριθμόν).
18. Δίκη φωνηέντων.
19. Διόνυσος (Προλαλιὰ δ).
20. Δὶς κατηγορούμενος.
21. Δραπέται.
22. Εἰκόνες.
23. Εἰκόνων (ὑπέρ).
24. Ἐπιγράμματα (53 τὸν ἀριθμόν).
25. Ἑρμότιμος ἢ περὶ αἱρέσεων.
26. Ἔρωτες.
27. Εὐνοῦχος.
28. Ζεῦξις ἢ Ἀντίοχος.
29. Ζεὺς ἐλεγχόμενος.
30. Ζεὺς τραγῳδός.
31. Ἡρακλῆς (προλαλιὰ δ).
32. Ἡρόδοτος ἢ Ἀετίων.
33. Θεῶν ἐκκλησία.
— Θεῶν διάλογοι (ἴδε τὸν ἀριθμὸν 14).
34. Ἰκαρομένιππος.
35. Ἱππίας ἢ βαλανεῖον.
36. Κατάπλους ἢ τυραννοκτόνος.
37. Κρονικὰ (τὰ πρὸς Κρόνον Κρονοσόλων. Ἐπιστολαὶ κρονικαὶ 4 τὸν ἀριθμόν).
38. Κυνικός.
39. Λεξιφάνης.
40. Λούκιος ἢ ὄνος.
41. Μακρόβιοι.
42. Μένιππος ἢ νεκυομαντεία.
43. Μυίας ἐγκώμιον.
44. Νέρων ἢ περὶ τῆς ὀρυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ.
45. Νιγρῖνος ἢ περὶ φιλοσόφου ἤθους.
46. Ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυών.
47. Πατρίδος ἐγκώμιον.
48. Περὶ ἀστρολογίης.
49. Περὶ θυσιῶν.
50. Περὶ ὀρχήσεως.
51. Περὶ παρασίτου ἤτοι ὅτι τέχνη ἡ παρασιτική.
52. Περὶ πένθους.
53. Περὶ τῆς Συρίης θεοῦ.
54. Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς.
55. Περὶ τοῦ ἠλέκτρου ἢ τῶν κύκνων.
56. Περὶ τοῦ ἐνυπνίου ἤτοι βίος Λουκιανοῦ.
57. Περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ.

58. Περὶ τοῦ οἴκου.
59. Περὶ τῶν διψάδων.
60. Περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.
61. Πλοῖον ἢ εὐχαί.
62. Προμηθεὺς ἢ Καύκασος.
63. Πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον.
64. Πρὸς τὸν εἰπόντα Προμηθεὺς εἶ ἐν λόγοις.
65. Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν.
66. Ῥητόρων διδάσκαλος.
67. Σκύθης ἢ Πρόξενος.
68. Συμπόσιον ἢ Λαπίθαι.
69. Τίμων ἢ μισάνθρωπος.
70. Τόξαρις ἢ περὶ φιλίας.
71. Τραγῳδοποδάγρα.
72. Τυραννοκτόνος (δ).
73. Ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος.
— Ὑπὲρ τῶν εἰκόνων (ἴδε τὸν ἀριθ. 23).
74. 75. Φάλαρις ἀ. Φάλαρις β'.
76. Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος.
77. Φιλοψευδὴς ἢ ἀπιστῶν.
78. Χαρίδημος ἢ περὶ κάλλους.
79. Χάρων ἢ ἐπισκοποῦντες.
80. Ψευδολογιστὴς ἢ περὶ τῆς ἀποφράδος κ. Τιμάρχου.
81. Ψευδοσοφιστὴς ἢ σολοικιστής.
82. Ὠκύπους.

Τούτων τὰ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἀποκηρύττει ὡς νόθα ὁ Ἐμμ. Βέκκερος τάδε: 5. 7. 11. 12. 22. 23. 24. 26. 38. 39. 40. 41. 44. 45. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 57. 70. 71. 76. 78. 81. 82. ὁ δὲ Γουλ. Δινδόρφιος μόνον ἕνδεκα τὰ ἑξῆς: 5. 11. 26. 40. 41. 48. 53. 71. 76. 78. 82. ὁ δὲ νεώτατος ἐκδότης τινῶν λουκιανείων συγγραμμάτων Ἰούλ. Σομμερβρότιος τὰ ἑξῆς εἴκοσι δύο: 5. 7. 11. 12. 13. 24. 35. 41. 44. 47. 48. 49. 52. 53. 55. 57. 58. 59. 67. 70. 76. 78.

Ἡ κρίσις τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἡ διάκρισις τῶν νόθων ἀπὸ τὰ γνήσια εἶνε δύσκολος· διότι πρῶτον ἡ ὕλη των εἶνε ποικιλωτάτη, δεύτερον εἶνε καρποὶ ὄχι μόνης τῆς ὡρίμου ἀνδρικῆς ἡλικίας, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς νεωτέρας καὶ τῆς μετ' αὐτὴν πρεσβυτέρας, ὅ ἐ. τοὐλάχιστον τεσσαράκοντα ἐτῶν· καθ' ἃ ὁ συγγραφεὺς ἐν διηνεκεῖ μεταβολῇ καὶ ἀναπτύξει διετέλει καθ' ὕλην τε καὶ εἶδος. Διότι διὰ πολλῶν μὲν καὶ ποικίλων σπουδασμάτων διελθὼν ἐν οὐδενὶ ἐνέμεινε μέχρι τέλους, μόνον δὲ μακρότερον ἐνδιέτριψε τῷ σατυρισμῷ

τῶν καθ' ἑαυτὸν θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων, πολλοὺς δὲ καὶ ποικίλους ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς ἀναγνοὺς καὶ μελετήσας, διὰ νὰ ἐξελληνισθῇ καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐξαττικισθῇ τὴν γλῶσσαν, βάρβαρος ὢν καὶ ἀλλόγλωσσος πρότερον, καὶ ἑκάστοτε ἑκάστου τὰς ἐντυπώσεις εὐχερῶς ἐνδεχόμενος, ἀργὰ καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ μορφώσῃ ἴδιον χαρακτῆρα λέξεως καὶ ἴδιον εἶδος λόγου, τὸν κωμικὸν καὶ σατυρικὸν διάλογον, ἐν ᾧ ἀπέδειξε τοὺς ὡριμωτάτους καὶ ἀγλαοτάτους καρπούς του. Οὕτω λοιπὸν ἐν τῇ ἄκρᾳ δεκτικότητι καὶ εὐπλαστίᾳ του ἔνθεν μὲν φέρει, εἴ πέρ τις ἄλλος, τὰ στίγματα καὶ τοὺς τύπους τῶν κατ' αὐτὸν χρόνων, ἔνθεν δὲ ἀπαλλαγεὶς κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐλευθερώτερος, καθαρώτερος, αὐτοτελέστερος ἀπέβη.

Ὅθεν οὔτε πᾶν, ὅ τι εἶνε λεπτολόγων, μονομερὲς ὑπερβολικόν, κατὰ τὴν τότε συνήθη σοφιστικήν, ἀποκριτέον τῶν τοῦ Λουκιανοῦ, οὔτε πᾶν, ὅ τι ἀκάθαρτον, ἀκόλαστον καὶ ἐν γένει μὴ ἠθικόν· διότι πάντων τούτων κατ' ἀρχὰς μᾶλλον ἢ ἧττον μετεῖχεν ὡς παίδευμα τῶν χρόνων του καὶ μόλις ποτὲ κατ' ὀλίγον ἀπηλλάγη ἀπὸ αὐτά· πάντως δ' ἀποχωριστέον καὶ ἐξοβελιστέον πᾶν, ὅ τι ἀσαφὲς, ἀφυὲς, ἄκομψον καὶ ἄρρυθμον κατά τε διάνοιαν καὶ λέξιν. Διότι, ἵνα κατὰ Φώτιον εἴπωμεν, « τὴν φράσιν ἐστὶν ἄριστος, λέξει εὐσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ κεχρημένος, εὐκρινείας τε καὶ καθαρότητος μετὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ συμμέτρου μεγέθους, εἴ τις ἄλλος, ἑρμηνεύς· συνθήκη τε αὐτῷ οὕτως ἥρμοσται, ὥστε δοκεῖν τὸν ἀναγιγνώσκοντα μὴ λόγους λέγειν, ἀλλὰ μέλος τι τερπνὸν χωρὶς ἐμφανοῦς ᾠδῆς τοῖς ὠσὶν ἐναποστάζειν τῶν ἀκροατῶν ». Ἀλλ', ἐπαναλέγομεν, τὰς ἀρετὰς ταύτας πάσας διὰ μιᾶς δέν τας ἀπέκτησε.

Κατὰ ταῦτα ὁμολογουμένως *νόθα* εἶνε 1) ὁ *Φιλόπατρις*, ὃν ὁ μὲν *Γέσνερος* ἐν τῇ πραγματείᾳ του de aetate et auctore Philopatridis (ἐν τῷ Θ τόμῳ τῆς ἐκδόσ. τῶν Δύο γεφυρῶν)

εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ θέτει, ὁ δὲ Νεῖσουρος (ἐν τῷ προλόγῳ εἰς Λέοντα τὸν Διάκονον, ΙΛ'. μέρει τοῦ σώματος τῶν βυζαντ. ἱστορικῶν, σελ. 9) εἰς τοὺς Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, περὶ τὸ 968, μεταθέτει· 2) ἡ *Ἀλκυὼν* πρότερον καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πλάτωνος φερομένη, πιθανῶς τῷ ἀκαδημαϊκῷ Λέοντι ἀνήκουσα (ἴδε Ἀθήναιον ΙΑ'. σελ. 506. καὶ Διογέν. τ. Λαέρτιον Γ'. 62). 3) οἱ *Μακρόβιοι*, κατὰ Ranke (ἐν σελ. 16—22 τῆς πραγμ. Pollux et Lucianus) ἐπὶ Τιβερίου γεγραμμένοι, πιθανῶς ὑπὸ Φλέγοντος τοῦ Ταρσέως· 4) ὁ *Νέρων* ὑπὸ Kayser νεωστὶ τῷ Φιλοστράτῳ ἀποδοθείς (ἐν τοῖς Φιλοστρ. βίοις σοφιστῶν σελ. XXXIII καὶ 123—130)· 5) ὁ *Χαρίδημος*. Ἀμφίβολα δὲ εἶνε τάδε: 1) *Δημοσθένους ἐγκώμιον*· 2) *Διάλεξις πρὸς Ἡσίοδον*· 3) *περὶ τῆς ἀστρολογίης*· 4) *περὶ τῆς Συρίης Θεοῦ* καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα. Τῶν δὲ *Ἐρώτων* καὶ τοῦ *Λουκίου ἢ ὄνου*, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτούς τινες ἐξοβελίζουσιν, οἱ μὲν, ἂν καὶ ὀγκηρόν τινα καὶ ἐξοιδαίνοντα τὸν χαρακτῆρα φέρουσιν, ὅμως τοῦ Λουκιανοῦ ἔργον εἶνε, ἵνα κατὰ Σολανὸν (Soul) εἴπωμεν, juvenile priusque scriptum quam facilem quem in eo miramur et versatilem stilum consecutus esset, τ. ἔ. κατὰ τὴν ῥητορικὴν ἢ σοφιστικὴν περίοδον τοῦ Λουκιανοῦ, ἧς τεκμήρια φέρει καὶ ἡ ὅλη ὑπόθεσις ἐπὶ τὸ σοφιστικώτερον ἐκτεθειμένη, καθὼς οἱ διάλογοι τῶν πολλῶν τοῦ Εὐριπίδου δραμάτων. Ὁ δὲ Λούκιος νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸν Λουκιανὸν, δέν εἶνε ἀποχρῶν λόγος τὸ ἀκάθαρτον καὶ τὸ τερατῶδες· τοὐναντίον ὁ Φώτιος ἐν τῷ κώδηκι 129 δύο διαφόρους Λουκίους εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὸς μὲν τὸν νεώτερον τῷ Λουκιανῷ προσνέμει, δικαιότερον δ' ὁ πρεσβύτερος εἶνε αὐτοῦ.

Οὐδ' ἡ ἀκριβὴς χρονολογικὴ διάταξις τῶν γνησίων συγγραμμάτων τοῦ Λουκιανοῦ εἶνε ἐπιτευκτή· διότι ἐλλείπουσιν ἀκριβεῖς εἰδήσεις πρὸς τοῦτο φέρουσαι. Τόσον δὲ μόνον δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ, ὅτι ἡ συγγραφικὴ ζωὴ τοῦ Λουκιανοῦ διακρίνεται εἰς τρεῖς περιόδους συμπιπτούσας μὲ τὰς τρεῖς τελευταίας τῶν ἀ-

νωτέρω τεθειμένων τοῦ βίου του. Καὶ εἰς μὲν τὴν ά.) περίοδον (τὴν 6'. τοῦ ὅλου βίου) τὴν *ἰδίως σοφιστικὴν* ἀνήκουσι τὰ πλεῖστα τῶν σοφιστικῶν συγγραμμάτων, τ. ἔ. τῶν *μελετῶν, προλαλιῶν, ἐγκωμίων* κ.τ.τ. οἷα ὁ *Ἀποκηρυττόμενος*· ὁ *Τυραννοκτόνος*· *Φάλαρις ά., Φάλαρις β'.*· ὁ *Ψευδολογιστής*· ὁ *Ἡρόδοτος*· ὁ *Ἁρμονίδης*· ὁ *Ζεῦξις*· ἡ *δίκη φωνηέντων*· τὸ *μυίας ἐγκώμιον*· οἱ *Ἔρωτες*· ὁ *Λούκιος*, ἐκτὸς τῶν ἀμφιβαλλομένων. Τὸ δὲ τελευταῖον ταύτης τῆς περιόδου ἢ ἓν τῶν τελευταίων φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ *Ἐνύπνιον* ἢ ὁ *βίος*. Εἰς δὲ τὴν β'.) περίοδον (τὴν γ'. τοῦ ὅλου βίου) καὶ σοφιστικαί μέν τινες πραγματεῖαι, οἷαι αἱ *εἰκόνες, ὑπὲρ τῶν εἰκόνων*· *περὶ παρασίτου* καὶ εἴ τις ἄλλη, μάλιστα δὲ πρῶτον αἱ *φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι*· οἷαι ὁ *Νιγρῖνος*, ἓν τῶν πρώτων, εἰ μὴ τὸ πρώτιστον, ταύτης τῆς περιόδου· ὁ *Ἀνάχαρσις*· *περὶ ὀρχήσεως*· *Ἑρμότιμος* κτλ. ἔπειτα οἱ *διάλογοι οἱ ἐλαφρότερον διακωμῳδοῦντες*, οἷοι οἱ *θεῶν διάλογοι, οἱ ἑτάλιοι, οἱ ἑταιρικοί*· *Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*· *ἀληθοῦς ἱστορίας λόγοι δύο*· *Μένιππος*· *Ἰκαρομένιππος* κτλ. τελευταῖον οἱ μικρότερον καθαπτόμενοι τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ αἰῶνος μέχρι; αὐτῶν τῶν προσώπων, οἷοι ὁ *Ἀλέξανδρος*· *περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς*· *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων*· *δὶς κατηγορούμενος*· *Χάρων*· *Τίμων*· *βίων πρᾶσις*· *ἁλιεὺς ἢ ἀναβιοῦντες*· *ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυών*· *νεκρικοὶ διάλογοι*· *Θεῶν ἐκκλησία*· *Ζεὺς ἐλεγχόμενος*· *Ζεὺς τραγῳδός*· *συμπόσιον ἢ Λαπίθαι* κτλ.—Εἰς δὲ τὴν γ'.) περίοδον (τὴν γεροντικὴν) πάλιν *προλαλιαί* τινες καὶ ἄλλα τοῦ ἐπιδεικτικοῦ γένους τῶν λόγων, οἷα *ἡ προλαλιὰ ὁ Διώνυσος*· *ἡ προλαλιὰ ὁ Ἡρακλῆς*· *ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ προαγορεύσει πταίσματος*· *τραγῳδοποδάγρα*· *ὠκύπους* καὶ εἴ τι ἄλλο.

(ἀκολουθεῖ)

Μ.

Ι. Β. ΓΟΙΘΙΟΥ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ.

ΔΡΑΜΑ ΕΜΜΕΤΡΩΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ

ΥΠΟ

ΙΩΑΝ. ΗΣΑΪΟΥ ΠΕΡΒΑΝΟΓΛΟΥ.

Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα.

Ἰφιγένεια,
Θόας,
Ὀρέστης,
Πυλάδης,
Ἄρκας.

Σκηνή. Τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἄλσος.

ΠΡΑΞΙΣ Ι. ΣΚΗΝΗ Α'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ *(μόνη)*.

Νὲ φρίκης ἔτι αἴσθημα, ὦ κορυφαὶ
Εὐκίνητοι τοῦ παλαιοῦ καὶ ἱεροῦ
Καὶ πυκνοφύλλου ἄλσους, ὑπὸ τὴν σκιὰν
Ἦμῶν, ὡς εἰς τὸν ἠρεμοῦντα τῆς θεᾶς
Ναὸν, προσέρχομαι, ὡς νὰ ἠρχόμην νῦν
Ἐνταῦθα πρῶτον ἤδη· καὶ τὸ πνεῦμά μου
Δυσκόλως τοῦτο φέρει τὸ ἀσύνηθες.—
Πρὸ χρόνων με κρατεῖ ἐνταῦθα θέλησις,

Εἰς ἣν ὑπείκω, ἰσχυρὰ αἰχμάλωτον
Εἶμι πλὴν ξένη ἔτι ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ,
Διότι φεῦ! ἀπὸ τῶν φίλων ἄσπλαγχνος
Ὁ πόντος μὲ χωρίζει κ' ἐπὶ τῆς ἀκτῆς
Ἡμέρας ὅλας ἵσταμαι, μὲ τὴν ψυχὴν
Τὴν τῶν Ἑλλήνων γῆν ζητοῦσα, πλὴν φαιὸν
Τὸ κῦμα εἰς τοὺς στεναγμούς μου ἀπαντᾷ.—
Τρισάθλιος δ καὶ γονέων κ' ἀδελφῶν
Μακρὰν διάγων βίον ἔρημον· κ' ἐκ τῆς
Πιθανωτάτης εὐτυχίας ἀποσπᾷ
Αὐτὸν ἡ Θλῖψις, καὶ τὸν τήκει ἰσχυρὸς
Ὁ πόθος πρὸς τὸ φίλον δῶμα τοῦ πατρὸς,
Ἔνθα τὸ πρῶτον ἔδειξεν ὁ ἥλιος
Αὐτῷ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἔνθα ἀδελφοὶ
Ἐν τοῖς παιγνίοις πάντοτε στενότερον
Δεσμὰ ἀθῷα καὶ τερπνὰ συσφίγγουσιν.—
Ὤ! δὲν ἐρίζω πρὸς τοὺς ἀθανάτους, πλὴν
Ἀξιοθρήνητος τῆς γυναικός ἐστιν
Ὁ βίος. Καὶ ἐν οἴκῳ ἄρχει ὁ ἀνὴρ
Καὶ ἐν πολέμῳ, κ' εἰς τὰ ξένα ὕπαρξιν
Εὑρίσκει νέαν· δίδει ἡδονὴν αὐτῷ
Ἡ κτῆσις, νίκη στέφει τοὺς ἀγῶνάς του,
Καὶ Θάνατος τὸν περιμένει εὐκλεής!
Ἀλλὰ τῆς γυναικὸς ἡ τύχη τίς ἐστιν;
Εἰς βάρβαρον νὰ ὑπακούῃ σύζυγον
Καθῆκον εἶναι καὶ παρηγορία της·
Καὶ πόσον πάλιν εἶναι δυστυχὴς, ἐὰν
Εἰς ξένην τὴν ὠθήσῃ Μοῖρα βάσκανος!—
Ὁ Θόας οὕτως, εὐγενὴς μὲν βασιλεὺς,
Ἐν σοβαραῖς καὶ ἱεραῖς ἀλύσεσι
Στενῶς ἐνταῦθά με κρατεῖ αἰχμάλωτον.
Κατησχυμμένη ὅμως σοὶ ὁμολογῶ,

Θεὰ, σὲ ὅτι τὴν ἁγνήν μου σώτειραν
Παρὰ τὴν Θέλησίν μου νῦν ὑπηρετῶ·
Ὁ βίος μου ἐν ἐλευθέρᾳ ὤφειλε
Λατρείᾳ σὸν νὰ γείνῃ ἀφιέρωμα·
Εἰς σὲ, ὦ Ἄρτεμι, καὶ ἤλπιζον ἀεὶ,
Κ' ἐλπίζω ἔτι νῦν, διότι σὺ ἐμὲ
Τὴν πλάνον θυγατέρα ἄνακτος κλεινοῦ
Εἰς τὰς ἀγκάλας σου ἐδέχθης τὰς σεπτάς.
Ναὶ, κόρη τοῦ Διὸς, ἂν ἄνδρα ἔνδοξον,
Παρ' οὗ τὴν θυγατέρα Θύρ' ἀπήτησας,
Τὸν θεῖον Ἀγαμέμνονα, τὸν εὐπειθῶς
Προσενεγκόντα σοι τὸ φίλτατον αὐτῷ
Εἰς τὸν βωμὸν, ἐκ τῆς Ἰλίου τῶν τειχῶν
Τῶν κατηδαφισμένων πάλιν νικητὴν
Εἰς τὴν κλεινὴν πατρίδα ἐπανήγαγες,
Τὴν σύζυγόν του, τὴν Ἠλέκτραν, τὸν υἱὸν,
Τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς φυλάξασα
Αὐτῷ, κ' ἐμὲ ἀπόδος πάλιν τοῖς ἐμοῖς,
Καὶ σῶσόν με, ὡς ἐκ θανάτου ἄλλοτε,
Νῦν κ' ἐκ τοῦ βίου τούτου, ὅστις δεύτερος
Καθίσταταί μοι Θάνατος!—

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΑΡΚΑΣ.

ΑΡΚΑΣ.

Ὁ βασιλεὺς
Μ' ἐξαποστέλλει καὶ προσφέρει ἀσπασμὸν
Τῇ ἱερείᾳ τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος.
Ἡ χώρα ἀπονέμει χάριν σήμερον

Πρὸς τὴν θεὰν ὑπὲρ προσφάτων καὶ λαμπρῶν
Νικῶν. Τοῦ ἄνακτος δὲ προπορεύομαι
Καὶ τοῦ στρατοῦ, ἀγγέλλων ὅτι ἔρχονται.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἡμεῖς δὲ ἐπαξίως θέλομεν αὐτοὺς
Ὑποδεχθῆ, καὶ ἡ θεά μας μ' εὐμενὲς
Τὸ ὄμμα πρόθυμον παρὰ τοῦ Θόαντος
Θυσίαν περιμένει.

ΑΡΚΑΣ.

Εἴθε εὕρισκον
Καὶ τόμμα τῆς ἀξίας ἱερείας της,
Τὸ σόν, παρθένε, ὄμμα, φαεινότερον
Καὶ ἀγαθὸν ἡμῖν σημεῖον! Θλίψις πλὴν
Μυστηριώδης ἔτι τῆς καρδίας σου
Καλύπτει τοὺς μυχοὺς, καὶ ἤδη πρὸ πολλοῦ
Εἰς μάτην λόγον περιμένομεν ἡμεῖς
Ἀπὸ τοῦ χείλους σου γλυκὺν καὶ προσφιλῆ·
Ἀφ' ὅτου ἐν τῇ χώρᾳ εἶσαι, τοῦτ' ἐστὶ
Τὸ βλέμμα σου, τὸ φρίκης με καταπληροῦν,
Κὴ ὡς μὲ ἁλύσεις δεσμευμένη σιδηρᾶς
Ἐντὸς τῶν στέρνων ἡ ψυχή σου κατοικεῖ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καθὼς ἁρμόζει ἐξορίστῳ κὴ ὀρφανῇ.

ΑΡΚΑΣ.

Ἐξόριστον ἐνταῦθά σε καὶ ὀρφανὴν
Καλεῖς;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἡ ξένη γίνεται ποτὲ πατρίς;

ΑΡΚΑΣ.

Πλὴν ἤδη σοὶ ἀπεξενώθη ἡ πατρίς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καὶ διὰ τοῦτο ἡ καρδία μου θρηνεῖ·
Ἐν χρόνοις παιδικοῖς, ὁπότε ἡ ψυχὴ
Πατέρα καὶ μητέρα κὴ ἀδελφοὺς ποθεῖ,
Βλαστοὶ ὁπότε νέοι καὶ τερπνοὶ, βλαστοὶ
Κορμῶν ἀρχαίων οὐρανόθεν τείνουσι,
Τότ' ἐπετέθη ξένη κατ' ἐμοῦ ἀρὰ,
Κὴ ἀπὸ τῶν προσφιλῶν με ἀποσπάσασα,
Δεσμὸν ὡραῖον στιβαρᾷ διέρρηξε
Χειρὶ καὶ οὕτω τῆς ἐμῆς νεότητος
Ἡ λαμπροτέρα κατεστράφη χαρμονὴ,
Τῶν πρώτων χρόνων πρόοδος. Σωθεῖσα δὲ,
Σκιά μου ἤμην μόνον· νέα ἡδονὴ
Τοῦ βίου μου δὲν θάλλει πλέον ἐν ἐμοί!

ΑΡΚΑΣ.

Ἂν δυστυχὴ τοσοῦτον λέγεις σεαυτὴν,
Νὰ σὲ καλέσω δύναμαι ἀγνώμονα.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀεὶ σᾶς ἀπονέμω χάριν.

ΑΡΚΑΣ.

Πλὴν οὐχὶ
Τὴν ἀκραιφνῆ ἐκείνην χάριν, ὑπὲρ ἧς
Καὶ τὴν εὐεργεσίαν ἐργαζόμεθα,
Τὸ ἱλαρὸν ἐκεῖνο βλέμμα, τὸ δηλοῦν
Τῷ φίλῳ βίον εὔθυμον καὶ εὐτυχῆ
Καρδίαν. Ὅτε σε πρὸ χρόνων σκοτεινὴ,

Μυστηριώδης Μοῖρα πρὸς τὸ τέμενος
Ὡδήγει τοῦτο, ἔσπευσε μὲ σεβασμὸν
Νὰ σὲ δεχθῇ ὁ Θόας ὡς θεόπεμπτον·
Κ' εὔνους ἡ χώρα ἦν σοι αὕτη κ' εὐμενὴς
Ἡ τρομερὰ τοῖς ξένοις πᾶσι κὴ ἄξενος·
Οὐδεὶς πρὸ σοῦ τὴν γῆν αὐτὴν ἐπάτησε
Χωρὶς νὰ πέσῃ θῦμα αἱματόφυρτον
Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ θείου τῆς Ἀρτέμιδος
Κατ' ἔθος τὸ ἀρχαῖον.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Δὲν ἀποτελεῖ
Ἐλευθερία μόνη τὴν ζωὴν αὐτήν.
Ὁ βίος τίς, ὃν περὶ τὸν σεπτὸν ναὸν
Πενθοῦσα νῦν διάγω, ὥςπερ ἡ σκιὰ
Περὶ τὸν τάφον της; Ἡ ἤρεμον αὐτὸν
Κ' ἐλεύθερον νὰ ὀνομάσω βίον, ἂν
Τῶν ἡμερῶν ἑκάστη, μάτην λάμπουσα,
Ἡμέρας μοι παρασκευάζει ζοφερὰς,
Ἂς ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τῆς Λήθης αἱ σκιαὶ
Τῶν τετελευτηκότων ἑορτάζουσιν;
Ὁ μάτην βίος πρόωρός ἐστι θανή.
Τοιαύτη τύχη νῦν ἐμοὶ προώρισται.

ΑΡΚΑΣ.

Οἰκτείρων σε, σοὶ συγχωρῶ τὴν εὐγενῆ
Τῆς ἀτελείας σου ἰδέαν· ἀλλ' αὐτὴ
Τῆς ἡδονῆς τοῦ βίου σὲ ἀποστερεῖ·—
Οὐδὲν ἐκ τῆς ἀφίξεώς σου ἔπραξας;
Τίς τὴν μελαγχολίαν διεσκέδασε
Τοῦ βασιλέως; Τίς τὸ ἔθος τὸ ὠμὸν
Κὴ ἀρχαῖον, θύματα νὰ σφάζωνται σκληρῶς;

Οἱ ξένοι ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ναῷ,
Ἠπίως μεταπεῖθων περιέστειλε,
Καὶ τοὺς δεσμίους σώσας ἀπὸ προφανοῦς
Θανάτου εἰς τὴν γῆν των ἐπανέπεμψεν;
Ἡ Ἄρτεμις, ἀντὶ νὰ ὀργισθῇ, ὡς μὴ
Λαμβάνουσα τὰς παλαιὰς κ' αἱματηρὰς
Θυσίας, τὴν γλυκεῖαν δὲν εἰςήκουσεν
Εὐχήν σου; Τὸν στρατὸν δὲν περιίπταται
Ἡ νίκη γηθομένη; Προπορεύεται
Αὐτοῦ πολλάκις μάλιστα. Καὶ ἕκαστος
Τὴν τύχην καλλιτέραν δὲν αἰσθάνεται,
Ἀφ' οὗ ὁ βασιλεὺς ἀνδρείως καὶ σοφῶς
Ἡμᾶς καθοδηγήσας ἐν πολέμοις, νῦν
Πλησίον σου καὶ τὴν πρᾳότητα ἀσκεῖ,
Διευκολύνων τῆς ὑπακοῆς ἡμῖν
Τὸ ἄλαλον καθῆκον;— Ταῦτα περιττὰ
Καλεῖς, ἐπὶ μυρίους ὅταν βάλσαμον
Ἐκ σοῦ πηγάζον στάζει; Ὅταν τῷ λαῷ,
Πρὸς ὃν θεός σε ἔφερεν, ἀνέκλειπτος
Εὐδαιμονίας νέας γίνεσαι πηγὴ,
Κ' ἐν τῇ ἀξένῳ ταύτῃ καὶ φρικτῇ ἀκτῇ
Τοῖς ξένοις σωτηρίαν καὶ ἐπάνοδον
Παρασκευάζεις;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὸ ὀλίγον βλέμματα
Εὐκόλως διαφεύγει, ἐξετάζοντα
Τί εἰς τὸ πρόσω ἔτι ὑπολείπεται.

ΑΡΚΑΣ.

Τὸν μὴ τιμῶντα ὅσα πράττει ἐπαινεῖς;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μεμπτός εἰν' ὁ τὰς πράξεις του ζυγοστατῶν.

ΑΡΚΑΣ.

Καὶ ὁ ἀξίαν ἀληθῆ ὑπερορῶν,
Καὶ ὁ ὑπερφιάλως ἀνυψῶν ψευδῆ.
Ὦ! πίστευσόν με· λόγον ἄκουσον ἀνδρὸς
Πιστοῦ καὶ εὔνου σοι. Ὁπόταν σήμερον
Ὁ βασιλεὺς πρός σε λαλήσῃ, πρόθυμος
Τοὺς λόγους του αὐτῷ σὺ διευκόλυνον.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σὺ μὲ καταφοβίζεις λόγοις φιλικοῖς.
Δυσκόλως τὴν μνηστείαν του ἀπέφυγον
Πολλάκις.

ΑΡΚΑΣ.

Σκέψου ὅ τι πράττεις. Τὸν υἱὸν
Ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἀφ' οὗ ἀπώλεσεν,
Ὀλίγοις τῶν οἰκείων ἐμπιστεύεται,
Καὶ τούτους πάλιν ἧττον νῦν ἢ πρότερον.
Παντὸς δὲ εὐγενοῦς τὸν παῖδα δυσμενῶς
Διάδοχόν του θεωρεῖ, καὶ ἔρημον
Καὶ ἄπορον φοβεῖται γῆρας, ἴσως δὲ
Καὶ στάσιν ἢ καὶ βίαιον τὸν θάνατον.
Ὁ Σκύθης φύσει φείδεται τῶν λόγων του,
Πρὸ πάντων δὲ ὁ βασιλεύς. Εἰς προσταγὰς
Συνειθισμένος καὶ εἰς ἔργα, ἄμοιρος
Τῆς τέχνης εἶναι, πρᾶον ἐκ προθέσεως
Νὰ διευθύνῃ λόγον. Ὅθεν σὺ αὐτῷ
Δολίως ἀρνουμένη κ' ἐξεπίτηδες
Παρανοοῦσα πρόσκομμα μὴ φέρῃς, ἀλλ'
Αὐτῷ προσερχομένη πρόθυμος φανοῦ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Νὰ ἐπισπεύσω τὸ ἐπικείλουν ἐμέ;

ΑΡΚΑΣ.

Σὺ τὴν μνηστείαν του νομίζεις ἀπειλήν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ναί, ἀπειλήν, καὶ τρομεράν.

ΑΡΚΑΣ.

Δεῖξον αὐτῷ
Ἐμπιστοσύνην σὺ ἀντὶ τοῦ ἔρωτος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μὴ πρὶν ἐκ φόβου μοὶ λυτρώσῃ τὴν ψυχήν.

ΑΡΚΑΣ.

Πρὸς τί τῷ ἀποκρύπτεις τὴν καταγωγήν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Διότι ἱερεία τὸ μυστήριον
Ἁρμόζει

ΑΡΚΑΣ.

Μυστικὸν οὐδὲν τῷ βασιλεῖ
Νὰ μένῃ δέον, κἂν καὶ δὲν τὸ ἀπαιτεῖ·
Πλὴν τὸ αἰσθάνεται, κ' ἐν τῇ καρδίᾳ του
Τῇ εὐγενεῖ βαθέως τὸ αἰσθάνεται,
Ὅτι ἐπιμελῶς τὸν ἀποφεύγεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μὴ
Ὀργὴν κατ' ἐμοῦ πνέει κἠγανάκτησιν;

ΑΡΚΑΣ.

Σχεδὸν πιστεύω, ἂν καὶ σιωπὴν τηρεῖ.
Ἀλλ' ἐρριμμένοι λόγοι μ' ἐφανέρωσαν,
Ὁ νοῦς του ὅτι ἰσχυρὸν συνέλαβε
Νὰ σ' ἀποκτήσῃ πόθον. Μὴ ἀφήσῃς νῦν
Αὐτὸν εἰς τὴν διάκρισίν του, ἵνα μὴ

Ἐν τῇ καρδίᾳ του ἡ ἀγανάκτησις
Αὐξανομένη σοὶ παρέξῃ κίνδυνον,
Καὶ ἐν βραδείᾳ μετανοίᾳ τῶν πιστῶν
Ἐνθυμηθῇς σὺ παραινέσεών μου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Πῶς ;
Διανοεῖται ἴσως νῦν ὁ βασιλεὺς
Νὰ πράξῃ ὅ,τι δὲν ὀφείλει εὐγενὴς
Ποτὲ ἀνὴρ νὰ πράξῃ, ὅστις τὄνομα
Τὸ ἔντιμόν του ἀγαπᾷ καὶ σεβασμὸν
Αἰσθάνεται πρὸς τοὺς θεούς. Μὴ σκέπτεται
Ἐκ τοῦ ναοῦ βιαίως εἰς τὸ λέχος του
Ἐμὲ νὰ σύρῃ; Πάντας τοὺς θεοὺς ἐγὼ
Ἐπικαλοῦμαι τότε καὶ τὴν Ἄρτεμιν,
Τὴν εὔτολμον θεὰν, ἐν πρώτοις, ἥτις τὴν
Ἱέρειάν της δὲν ἐγκαταλείπει, καὶ
Παρθένος πρόθυμος παρθένῳ βοηθεῖ.

ΑΡΚΑΣ.

Ὤ, μὴ φοβοῦ ! Τὸν βασιλέα ζωηρὸν
Καὶ νέον δὲν προτρέπει αἷμα, τολμηρὸν
Καὶ ἄφρονα νὰ πράξῃ πρᾶξιν, ἀλλ' ἐγὼ
Τὰς σκέψεις του γνωρίζων τὴν θρασεῖάν του
Ἀπόφασιν φοβοῦμαι, τὴν ὁποίαν νῦν
Νὰ ἐκτελέσῃ θέλει σπεύσῃ, ἐπειδὴ
Καρδίαν ἔχει σταθερὰν καὶ ἄτρεπτον.
Διὸ ἐμπιστοσύνην δεῖξον πρὸς αὐτὸν,
Ἂν εἰς τοὺς πόθους του νὰ στέρξῃς ἀπορεῖς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μὴ ἀποκρύπτῃς, ἂν σοι ἄλλο τι γνωστόν.

ΑΡΚΑΣ.

Λύτὸν ἐρώτα. Ἔρχεται ὁ βασιλεύς.
Σὺ τὸν τιμᾷς καὶ ἡ καρδία σου αὐτὴ
Σοὶ ἐπιβάλλει νὰ προσέλθῃς φιλικῶς.
Ἀνὴρ γενναῖος διὰ λόγου γυναικὸς
Καλοῦ δεσμεύεται εὐκόλως. (ἀπέρχεται)

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ *(μόνη)*

Ἀπορῶ
Ν' ἀκολουθήσω τὰς πιστάς του συμβουλάς.
Πλὴν τὸ καθῆκόν μου ἀσμένως δέχομαι,
Νὰ ἀποδώσω χάριτας τῷ βασιλεῖ
Ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν του, κ' εὔχομαι
Νὰ δυνηθῶ τῷ κραταιῷ καὶ ἀρεστοὺς
Καὶ ἀληθεῖς νὰ εἴπω λόγους σήμερον.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΘΟΑΣ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Εὐδαιμονίαν ἡ θεὰ βασιλικὴν
Σοὶ δοίη ! δόξαν, πλοῦτον, θριαμβον
Παράσχοι σοι, κ' εὐημερίαν ἅπασι
Τοῖς σοῖς λαοῖς, πλουσίαν δὲ τῶν πόθων σου
Ἐκτέλεσιν, ἵν' ἄρχων πατρικῶς πολλῶν
Ὑπὲρ πολλοὺς σὺ ἀπολαύσῃς ἀγαθῶν !

ΘΟΑΣ.

Ἠρκούμην, ἂν τὸ ἔθνος μου μ' ἐδόξαζεν.
Ἀλλ' ὅ,τι ἔχω, ἄλλοι περισσότερον
Ἐμοῦ ἀπέκτησαν. Ὁ πάντων εὐτυχέστατος,
Ἡ βασιλεὺς ἡ πένης, εἶναι ὁ καλῆς
Γευόμενος ἐν οἴκῳ εὐτυχίας. Σὺ

Ἐν τῇ βαθείᾳ θλίψει μοι συνέπασχες,
Τὸ ξίφος ὅταν τῶν ἐχθρῶν τὸν ὕστατον
Καὶ φίλτατον τῶν παίδων μοι ἀφῄρπασε.
Καὶ ὅσῳ ἐπησχόλει ἡ ἐκδίκησις
Τὸν νοῦν μου, τῆς οἰκίας μου τὸ ἔρημον
Δὲν ᾐσθανόμην· τώρα ὅμως νικητὴς
Ἐπανελθών, ἀφ' οὗ τὴν χώραν τῶν ἐχθρῶν
Κατέστρεψα καὶ δίκην ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ
Τελείαν ἔλαβον, οὐδέν μοι ἔμεινε
Τὸ τέρπον πλέον. Ἡ φαιδρὰ ὑπακοή,
Ἣν εἰς τὸ βλέμμα τοῦ λαοῦ μου ἔβλεπον,
Νῦν μέριμνα κατέστη κὴ ἀγανάκτησις.
Τὸ μέλλον ποῖον ἔσεται, πᾶς σκέπτεται,
Καὶ ἄκων τῷ ἀτέκνῳ ἕπεται ἀνδρί.
Καὶ σήμερον εἰς τὸν ναὸν προσέρχομαι,
Πρὸς ὃν πολλάκις ἦλθον, νίκην τῇ θεᾷ
Αἰτῶν κ' ὑπὲρ τῆς νίκης μου εὐχαριστῶν·
Ἐν τῇ καρδίᾳ πόθον φέρω παλαιὸν,
Γνωστὸν καὶ σοὶ καὶ ὄχι ἀπροσδόκητον.
Ἐλπίζω σὲ, πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ
Καὶ πρὸς ἐμὴν παρηγορίαν, σύζυγον
Ἐντὸς τοῦ οἴκου μου νὰ φέρω.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Βασιλεῦ,
Παρὰ πολλὰ προτείνεις εἰς τὴν ἄγνωστον·
Κατῃσχυμμένη ἵσταται νῦν ἡ φυγὰς
Ἐνώπιόν σου, ἥτις ἄλλο δὲν ζητεῖ
Ἢ ἄσυλον ἐνταῦθα, τὸ ὁποῖον σὺ
Γενναίως τῇ παρέσχες.

ΘΟΑΣ.

Ὅτι μυστικὴν
Κ' ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς τὴν σὴν καταγωγὴν

Κρατεῖς, καὶ ἄδικον καὶ ἀπρεπὲς ἐστι.
Φρικτὴ τοῖς ξένοις εἶναι αὕτη ἡ ἀκτὴ—
Τὸ ἐπιβάλλει νόμος καὶ ἀνάγκη— πλὴν
Παρὰ σοῦ, τῆς ἐχούσης πᾶν δικαίωμα,
Τῆς ξένης, ἣν προθύμως ὑπεδέχθημεν,
Καὶ ἥτις ζῇ ὃν θέλει βίον, παρὰ σοῦ
Τὴν πίστιν περιμένω, ἥτις φυσικῶς
Ὀφείλεται τῷ εὐμενῶς ξενίζοντι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἂν μέχρι τοῦδε τὴν ἐμὴν καταγωγὴν
Καὶ τῶν γονέων τὄνομα ἀπέκρυψα,
Ὦ βασιλεῦ, ἀμηχανίας τοῦτο ἦν,
Ἀλλ' ὄχι δυσπιστίας ἀποτέλεσμα·
Διότι ἴσως, φεῦ! ἐὰν ἐγίγνωσκες,
Τίς ἔμπροσθέν σου ἵσταται καὶ τίνα σὺ
Ἐπάρατον νῦν βλέπεις κεφαλὴν, δεινὴ
Τὴν εὐγενῆ σου φρίκη κατελάμβανε
Καρδίαν,' κ' ἐν τῇ βασιλείᾳ σου ἀντὶ
Συμμέτοχον νὰ μὲ ζητήσῃς, ἤθελες
Ἀμέσως μὲ ἐξορίσῃ ἐκ τῆς χώρας σου,
Καὶ πρὶν ἡ Μοῖρα ἔτι τὴν πρὸς τοὺς ἐμοὺς
Ἐπάνοδόν μοι δώσῃ καὶ τὸ τέλος τῆς
Ὁδοιπορίας μου ἐπέλθῃ, ἤθελες
Εἰς δυστυχίαν μὲ ὠθήσῃ, τὴν ἀεὶ
Καὶ πανταχοῦ τὸν πλάνον καὶ ἐξόριστον
Καταμαστίζουσαν μὲ χεῖρα τραμεράν.

ΘΟΑΣ.

Ὁποία ποτ' ἂν ᾖ ἡ τῶν θεῶν βουλὴ,
Καὶ ὅ,τι κὴ ἂν σοι καὶ τοῖς σοῖς προώριστται,
Πλὴν ἐν τῇ χώρᾳ μου ἀφ' οὗ εὑρίσκεσαι,
Δίκαια νεμομένη ξένου ἀγαθοῦ,

Τοῦ οὐρανοῦ δέν μοι ἐλλείπει ἡ εὐχή.
Δυσκόλως δ' ἤθελόν με πείσῃ, ὅτι σε
Κατηραμένην προστατεύω κεφαλήν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Εὐχήν σοι φέρει ἡ εὐεργεσία, ἀλλ'
Οὐχὶ ὁ ξένος.

ΘΟΑΣ.

Ὅ,τι ἐπαράτῳ τις
Ποιεῖ, δὲν φέρει τύχην. Ὅθεν παῦσον νῦν
Ν' ἀρνῆσαι καὶ νὰ σιωπᾷς. Ἀπαίτησις
Δὲν εἶναι αὕτη ἄδικος. Σὲ ἡ θεὰ
Παρέδωκεν ἐμοί· ὡς ἱερὰ αὐτῇ
Κ' ἐμοὶ σὺ ἦσο· ἡ βουλὴ αὐτῆς λοιπόν,
Ὡς καὶ πρὸ τοῦ, μοὶ εἶναι νόμος. Δύνασαι
Νὰ θρέψῃς τὴν ἐλπίδα πρὸς ἐπάνοδον;
Σὲ ἐλευθέραν πάσης ἀπαιτήσεως
Ἐγὼ ἀφίνω· ἀλλ' ἂν αὕτη ἡ ὁδὸς
Σοὶ ἀπεκλείσθη εἰς ἀεὶ καὶ ἂν δεινῇ
Ἡ γενεά σου κατεστράφη συμφορᾷ,
Σὺ μοὶ ἀνήκεις κατὰ νόμον δίκαιον.
Ἀνεμποδίστως λέγε, ἐπειδή, καλῶς
Γιγνώσκεις, ὅσα ὑπεσχέθην ἐκτελῶ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Δυσθύμως λύει τὰ ἀρχαῖά της δεσμὰ
Ἡ γλῶσσα, ἵν' ἀποκαλύψῃ μυστικὸν
Πρὸ τόσου χρόνου κεκρυμμένον· ἐπειδὴ
Ἅπαξ λεχθὲν, ἀφίνει ἀνεπιστρεπτεί
Τὰ μαῦρα βάθη τῆς καρδίας, καὶ, θεῶν
Θελόντων, εἴτε βλάπτει εἴτε ὠφελεῖ.
Μάθε λοιπόν. Ταντάλου γόνος εἶμ' ἐγώ!

ΘΟΑΣ.

Ἡσύχως λόγον λέγεις σὺ δεινόν. Καλεῖς
Ὡς ἀρχηγὸν τοῦ γένους σου ἐκεῖνον, ὃν
Τὰ μάλιστα ἐτίμων οἱ θεοί ποτε;
Τὸν Τάνταλον ἐκεῖνον, ὃν πιστὸν ὁ Ζεὺς
Καὶ σύνδειπνον καὶ φίλον εἶχεν, κ' οἱ θεοὶ
Τοῖς συνετοῖς κ' ἐμπείροις λόγοις ὡς χρησμὸν
Ἐσέβοντο;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἐκεῖνον. Πλὴν δὲν ἔπρεπε
Πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἱ θεοὶ νὰ φέρωνται
Ὡς πρὸς ὁμοίους. Φεῦ! τὸ γένος τῶν θνητῶν
Ἂν ἀσυνήθει ὕψει ὃν ἱλιγγιᾷ. —
Προδότης ὅμως δὲν ὑπῆρξεν ἀγενής·
Ὡς δοῦλος πλὴν ὑπὲρ τὸ δέον μέγας, καὶ
Ὡς τοῦ κεραυνοβόλου ὀπαδὸς Διός,
Ἁπλοῦς καὶ μόνον ἦτον ἄνθρωπος· διὸ
Κἠ ἀνθρώπινον τὸ σφάλμα ἦτο· Τῶν θεῶν
Ἡ δίκη ἦν βαρεῖα· ἥδον ποιηταί·
«Ἡ ἀπιστία καὶ ἀλαζονεία του
Ἐκ τῆς τραπέζης τοῦ Διὸς τὸν ἔρριψαν
Εἰς Τάρταρον φρικώδη»· Φεῦ! τὸ γένος του
Τὸ μῖσος τοῦτο ἀπὸ τοῦδε ἔφερεν!

ΘΟΑΣ

Αὐτοῦ ἢ τοῦ προγόνου ἦν ἡ ἐνοχή;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καὶ κρατερὸν μὲν στέρνον καὶ τιτάνειος
Ἀλκὴ τῶν παίδων του ἦν κληρονόμημα
Καὶ τῶν ἐκγόνων· πλὴν τὸ μέτωπον αὐτῶν

Στερρᾷ ἀλύσει ὁ θεὸς συνέσφιγξεν.
Ὑπομονήν, σοφίαν, μετριότητα
Καὶ κρίσιν τῷ τεθολωμένῳ ὄμματι
Αὐτῶν ἀπέκρυψε· μανία ἕκαστος
Ἐγένετο τῶν πόθων των, καὶ τρομερῶς
Αὐτὴ καὶ ἀπεράντως διεδίδετο. —
Ὁ Πέλοψ ἤδη, ὁ τὸ φρόνημα δεινός,
Ὁ τοῦ Ταντάλου φίλος παῖς, ἀπέκτησε
Τῷ δόλῳ καὶ τῷ φόνῳ σύζυγον λαμπρὰν,
Τὴν Οἰνομάου κόρην Ἱπποδάμειαν·
Καὶ αὕτη δύο τῷ ἀνδρὶ γεννᾷ υἱούς,
Θυέστην καὶ Ἀτρέα· Φθονερῶς δ' αὐτοὶ
Τὴν τοῦ πατρὸς ἀγάπην πρὸς τὸν πρῶτόν του
Υἱὸν ἐξ ἄλλου λέχους ὑποβλέπουσι·
Τὸ μῖσος τοὺς συνδέει, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ
Τὸν φόνον κρύφα ἐκτελοῦσιν· ὁ πατὴρ
Τὴν Ἱπποδάμειαν ὑπολαμβάνει ὡς
Φονεύτριαν, κἀ' ὀργίλως παρ' αὐτῆς αἰτεῖ
Τὸν παῖδα· αὕτη δὲ αὐτόχειρ γίνεται —

ΘΟΑΣ.

Πλὴν λέγε—σιωπᾷς; μὴ μεταμεληθῇς
Τοῦ λόγου! λέγε!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τριςευδαίμων ὁ θνητὸς,
Ὁ τῶν πατέρων ἐνθυμούμενος αὐτοῦ
Καὶ τῶν κλεινῶν των πράξεων διήγησιν
Ποιῶν τοῖς ἄλλοις, ὅταν βλέπῃ ἑαυτὸν
Ἐν τέλει τῆς λαμπρᾶς καὶ εὐκλεοῦς σειρᾶς!
Διότι οἶκος δὲν παράγει ἐξ ἀρχῆς
Ἡμίθεον ἢ τέρας· πλὴν κακῶν σειρὰ

Ἢ ἀγαθῶν παράγει κατ' ὀλίγον ἢ
Τῆς γῆς τὴν φρίκην ἢ τὴν τέρψιν.—Τοῦ πατρὸς
Θανόντος, ὁ Ἀτρεὺς τῆς πόλεως κοινῶς
Μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Θυέστου ἄρχει· πλὴν
Ἐπὶ πολὺ νὰ τηρηθῇ δμόνοια
Δὲν εἶναι πλέον δυνατόν. Τοῦ ἀδελφοῦ
Τὸ λέχος ὁ Θυέστης ἀτιμάζει — ὁ
Ἀτρεὺς τῆς χώρας πρὸς ἐκδίκησιν αὐτὸν
Ἐκβάλλει· ὁ Θυέστης πράξεις μελετῶν
Κακὰς τοῦ ἀδελφοῦ δολίως τὸν υἱὸν
Πρὸ χρόνων ἁρπάσας, μυστικῶς αὐτὸν
Καὶ κολακεύων ἔτρεφεν ὡς τέκνον του·
Αὐτοῦ τὸ στῆθος ἐκδικήσεως πληροῖ
Κὴ ὀργῆς, καὶ εἰς τὴν πόλιν τὴν βασιλικὴν
Τὸν πέμπει, ἵνα τὸν πατέρα του αὐτὸν
Φονεύσῃ, ἐκλαμβάνων θεῖόν του αὐτόν·
Τοῦ νεανίου φανεροῦνται οἱ σκοποί·
Ὡμῶς ὁ ἄναξ τὸν περιφθέντα τιμωρεῖ
Φονέα, καὶ νομίζει ὅτι τὸν υἱὸν
Τοῦ ἀδελφοῦ φονεύει· ἀλλ' ἀργὰ πολὺ
Μανθάνει, τίς ὁ ἐν βασάναις ἔμπροσθεν
Τῶν ὀφθαλμῶν του ἀπηθνήσκων· ἵνα δὲ
Ἐκ τῆς καρδίας του τῆς ἐπιθυμήσεως
Ἐξώσῃ τὴν μανίαν πρόφαση μελετᾷ
Ἀνήκουστον, φρικώδη πρᾶξιν. Φαίνεται
Ἀτάραχος καὶ πρᾶος κὴ ἀδιάφορος·
Τὸν ἀδελφὸν μετὰ τῶν δύο τέκνων του
Ἑλκύει εἰς τὴν χώραν· συλλαβὼν δ' αὐτὰ
Τὰ σφάζει, καὶ τὴν βρῶσιν ταύτην τὴν φρικτὴν
Καὶ ἀηδῆ παρουσιάζει τῷ πατρὶ
Κατὰ τὸ πρῶτον δεῖπνον. Τὸν Θυέστην δὲ
Κεκορεσμένον τῆς σαρκὸς αὑτοῦ ἰδὼν,

Καὶ τοὺς υἱοὺς δυσθύμως ἐξαιτούμενον,
Καὶ τὴν φωνὴν τῶν παίδων του νομίζοντα
Ὅτι ἀκούει πρὸ τῆς θύρας, ὁ Ἀτρεὺς
Ἐνώπιόν του σεσηρότι γέλωτι
Τῶν φονευθέντων τέκνων βίπτει κεφαλὰς
Καὶ πόδας.—Φρίττων ἀποστρέφεις, βασιλεῦ,
Τὸ πρόςωπόν σου! Οὕτω καὶ ὁ ἥλιος
Ἀπέστρεφε τὴν ὄψιν καὶ τὸ ἅρμα του
Ἀπὸ τῆς αἰωνίας τότε τροχιᾶς.
Τῆς ἱερείας σου οἱ πρόγονοι αὐτοί.
Ἀνδρῶν δὲ τύχας σκοτεινὰς καὶ πράξεις δὲ
Φρονήματος ἀκρίτου πέπλῳ μέλανι
Ἡ νὺξ καλύπτει ἔτι, καὶ τοῖς βλέμμασιν
Ἡμῶν ἀφίνει κνέφας μόνον τρομερόν.

ΘΟΑΣ.

Καὶ σὺ αὐτὰ ἐν σιωπῇ παράτρεξον·
Ἀρκοῦσι τὰ φρικώδη! Νῦν δὲ λέγε μοι
Πῶς ἐκ τοῦ γένους τούτου σὺ κατάγεσαι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἦν τοῦ Ἀτρέως Ἀγαμέμνων πρῶτος παῖς,
Καὶ οὗτος ἦν πατήρ μου· πλὴν ὁμολογῶ,
Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τὸν πατέρα μου
Καθ' ὅλα ἄνδρα ἔντιμον ἐγνώρισα·
Αὐτῷ ἡ Κλυταιμνήστρα μὲ ἐγέννησε
Τὴν πρώτην, εἶτα τὴν Ἠλέκτραν. Ἥσυχος
Ὁ ἔνδξ ἦρχο, καὶ γαλήνη ποθητὴ
Τῷ οἴκῳ τοῦ Ταντάλου ἐπεκάθητο·
Πλὴν ἔτι ἔλειπεν εἰς τοὺς γονεῖς υἱὸς
Πρὸς εὐτυχίαν των τελείαν· Ὅτε δὲ,
Τοῦ πόθου τούτου πληρωθέντος, μεταξὺ

Τῶν δύω θυγατέρων ὁ ἀγαπητὸς
Ὀρέστης ἤνθει, νέα τότ' ἐπήρχετο
Κατὰ τοῦ οἴκου συμφορὰ τοῦ ἀσφαλοῦς,
Τὴν ἀγγελίαν τοῦ δεινοῦ ἠκούσατε
Πολέμου, ὅςτις εἰς τὴν Τροίαν ἔφερεν
Ἑλλήνων ἡγεμόνων στίφη ἐκλεκτά,
Ἵνα ἐκδικηθῶσι διὰ τὴν κλοπὴν
Εὐειδεστάτης γυναικός. Δὲν ἔμαθον
Ἂν ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν, τοῦ σκοποῦ
Ἐπιτυχόντες. Ὁ πατήρ μου τὸν στρατὸν
Ὡδήγει τῶν Ἑλλήνων. Ἐν Αὐλίδι δὲ
Οὔριον μάτην ἄνεμον ἀνέμενον,
Διότι ὀργισθεῖσα κατὰ τοῦ κλεινοῦ
Ἡ Ἄρτεμις στρατάρχου, κατεκώλυε
Τοὺς σπεύδοντας, κ' ἐζήτει διὰ Κάλχαντος
Τοῦ μάντεως τὴν κόρην τὴν πρωτότοκον
Τοῦ βασιλέως. Θῦμα ἐπὶ τοῦ βωμοῦ
Τὴν κεφαλήν μου ταύτην τότε ἔθεσαν.
Ἐξιλεώθη ἡ θεά, δὲν ἤθελε
Τὸ αἷμά μου, κ' ἐν νέφει με καλύψασα
Μὲ ἔσωσεν· ἐν τούτῳ τῷ ναῷ δ' ἐγὼ
Συνῆλθον πάλιν ἐκ θανάτου τρομεροῦ.
Ἐγώ εἰμι ἡ Ἰφιγένεια, ἐγὼ
Ἐγγόνη τοῦ Ἀτρέως, Ἀγαμέμνονος
Θυγάτηρ, δούλη τῆς θεᾶς, ἣ σοὶ λαλεῖ!

ΘΟΑΣ.

Προτίμησιν εἰς βασιλόπαιδα ἐγὼ
Δὲν δίδω πλείονα ἢ εἰς τὴν ἄγνωστον.
Τὴν πρώτην ἐπαναλαμβάνω πρότασιν·
Ἐλθὲ καὶ λάβε τὰ ἡμίση τῶν ἐμῶν!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ! πῶς νῦν νὰ τολμήσω τοῦτο, βασιλεῦ;
Δὲν ἔχει μόνη ἡ θεὰ, ἡ σώσασα
Ἐμὲ, ἐπὶ τοῦ βίου μου δικαίωμα;
Αὐτὴ ἐμοὶ τὸ ἄσυλον ἐξέλεξε,
Καὶ τῷ πατρὶ, ὃν προσποιήσει ἱκανῶς
Βαρέως ἐτιμώρησε, τοῦ γήρατος
Αὐτοῦ μ' ἐπιφυλάττει ἴσως στήριγμα.
Ἐγγύς μοι εἶναι ἴσως ἡ ἐπάνοδος,
Κ' ἐγὼ ἀπερισκέπτως παρὰ τὴν βουλὴν
Νὰ δεσμευθῶ ἐνταῦθα τῆς Ἀρτέμιδος;
Ἂν ὤφειλον νὰ μείνω, τῇ ἐζήτησα
Σημεῖον.

ΘΟΑΣ.

Τὸ σημεῖον εἶναι φανερὸν,
Ἐνταῦθα ὅτι μένεις. Πρόφασιν σὺ νῦν
Τοιαύτην μὴ ζητῇς· εἰς μάτην λέγομεν
Πολλὰ, ὁπόταν ν' ἀρνηθῶμεν θέλωμεν·
Ὁ ἕτερος τὸ ὄχι μόνον ἐννοεῖ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Δὲν εἶναι λόγοι οὗτοι προφασιστικοί·
Τὰ βάθη τῆς καρδίας μου σοὶ ἤνοιξα·
Καὶ ἑαυτῷ μὴ δὲν ὁμολογεῖς καὶ σὺ,
Πατέρα ὅτι καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς
Αἰσθήματι ἐντρόμῳ πρὸ πολλοῦ ποθῶ,
Καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς στααῖς, ἐν αἷς ἤχει
Πενθίμως ἔτι τὄνομά μου κἄποτε,
Στεφάνους εἰς τὰς στήλας πλέκει ἡ χαρὰ
Λαμπροὺς ὡς διὰ κόρην νεογέννητον;
Ὦ! ἐπὶ πλοίου ἂν νῦν μὲ ἀπέστελλες,

Ἐμοὶ καὶ πᾶσι νέαν ἔδιδες ζωήν!

ΘΟΑΣ.

Ἐπάνελθε λοιπόν! Ὅ,τ' ἡ καρδία σου
Ζητεῖ ἐκτέλει, μὴ ἀκούῃς τὴν φωνὴν
Τῆς συμβουλῆς καὶ τῆς φρονήσεως·
Γυνὴ καθ' ὅλα ἔσο, καὶ εἰς τὴν ὁρμὴν
Παράδος σεαυτὴν, ἀχαλινώτως σὲ
Ὠθοῦσαν κ' ἔνθεν σὲ κἀκεῖθεν σύρουσαν.
Ὁπόταν διαφλέγῃ στῆθος γυναικὸς
Ὁρμὴ, οὐδεὶς δεσμὸς κὴ ὁ ἱερώτερος
Δὲν τὴν κρατεῖ, ἀγκάλην φίλην καὶ πιστὴν
Συζύγου νὰ ἐγκαταλείψῃ ἡ πατρός·
Ὁπόταν δ' ἐν τῷ στήθει της ἡ φλὸξ σιγᾷ,
Ἡ γλῶσσα μάτην τὴν προτρέπει τῆς πειθοῦς
Μὲ τοὺς χρυσοῦς της λόγους τότε εὐμενῶς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τῶν εὐγενῶν σου λόγων, ἄναξ, ἐνθυμοῦ!
Τὴν πίστιν μου τιμᾷς νῦν οὕτως; Ἕτοιμος
Τὰ πάντα σὺ ν' ἀκούσῃς πρὶν ἐφάνεσο.

ΘΟΑΣ.

Τὸ ἀπροσδόκητον δὲν περιέμενον,
Καὶ ὅμως ὤφειλον· πῶς; μετὰ γυναικὸς
Δὲν ἐσκεπτόμην ὅτι πραγματεύομαι;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὸ φῶλόν μας μὴ ψέγῃς, ἄναξ, τὸ πτωχόν·
Τῶν γυναικῶν τὰ ὅπλα ὡς τὰ τῶν ἀνδρῶν
Λαμπρὰ δὲν εἶναι, δὲν εἶν' ὅμως ἀγενῆ·
Προτιμητέα σοῦ εἰμὶ, σοὶ βεβαιῶ,

Εἰς τοῦτο, ὅτι σοῦ καλλίτερον ἐγὼ,
Τὴν εὐτυχίαν σου γνωρίζω· Οὔτ' ἐμὲ
Γιγνώσκων οὔτε σὲ, νομίζεις, βασιλεῦ,
Στενότερος ὅτι μᾶς εὐτυχεῖ δεσμός·
Θαρρούντως δὲ καὶ τῇ θελήσει πρόθυμος
Νὰ στέρξω μὲ προτρέπεις. Ἀλλὰ τοὺς θεοὺς
Δοξάζω, ὅτι μ' ἔδωσαν τὴν δύναμιν
Νὰ μὴ συνδέσω τοῦτον τὸν δεσμὸν,
Πρὸς ὃν καὶ οἱ θεοὶ δὲν συγκατένευσαν.

ΘΟΑΣ.

Θεὸς δὲν λέγει τοῦτο· ἡ καρδία σου
Τὸ λέγει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Διὰ τῆς καρδίας οἱ θεοὶ
Λαλοῦσι πρὸς ἡμᾶς.

ΘΟΑΣ.

Δικαίωμα ἐγὼ
Ν' ἀκούσω τοὺς θεοὺς δὲν ἔχω ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὴν φωνὴν
Ὑπερηχεῖ ὁ κλύδων τὴν γλυκειάν των.

ΘΟΑΣ.

Ἀκούει ταύτην μόνη ἡ ἱέρεια ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὁ βασιλεὺς πρὸ πάντων ὤφειλεν αὐτὴν
Ν' ἀκούσῃ.

ΘΟΑΣ.

Τὸ καθῆκόν σου τὸ ἱερὸν
Καὶ τῶν πατέρων σου τὰ δικαιώματα,
Ὡς συντραπέζων τοῦ πρωτίστου τῶν θεῶν,
Πρὸς τοὺς θεοὺς σὲ φέρουσιν ἐγγύτερον
Χαμαιγενοῦς βαρβάρου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὕτω δίκην νῦν
Διὰ τὴν πίστιν δίδω, ἣν μ' ἐπέβαλες !

ΘΟΑΣ.

Ἄνθρωπος εἶμαι· κάλλιον νὰ παύσωμεν·
Τηρῶ τὸν λόγον μου· σὺ τῆς Ἀρτέμιδος
Ἱέρεια νὰ μείνῃς, ὡς σ' ἐξέλεξεν,
Ἐγὼ δ' ἂς τύχω τῆς συγγνώμης τῆς θεᾶς,
Ἂν μέχρι τοῦδε ἄκων παρημέλησα
Νὰ τῇ προσφέρω τὰ συνήθη θύματα·
Οὐδεὶς τὴν χώραν ταύτην ξένος ἀβλαβῶς
Πατεῖ· ὁ θάνατός του εἶναι ἄφευκτος·
Σὺ ὅμως μέχρι τοῦδε τῇ γλυκύτητι,
Ἣν χαίρων πότε μὲν ὡς φίλης θυγατρὸς
Ἠγάπην, πότε δ' ὡς μνηστῆς ἐρωτικὴν
Φιλίαν ἐθεώρουν, μὲ ἐδέσμευσας,
Καὶ τοῦ καθήκοντός μου μὲ ἀπέτρεψας,
Καὶ τὰς ἐμὰς αἰσθήσεις ἀπεκοίμισας,
Νὰ μὴ ἀκούω τοῦ λαοῦ τοὺς γογγυσμούς·
Νῦν ὅμως πάντες γεγωνύϊα τῇ φωνῇ
Μὲ τῆς ἀώρου τοῦ υἱοῦ μου τελευτῆς
Καλοῦσιν ἔνοχον· Σοῦ χάριν δὲν κρατῶ
Τὸν ὄχλον πλέον, ὅστις θύματ' ἀπαιτεῖ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὐδέποτ' ἐμοῦ χάριν τὸ ἐζήτησα·
Παραγνωρίζει τοὺς θεοὺς, αἱμοχαρεῖς
Λύτοὺς ὁ ἐκλαμβάνων· τὰς ὠμὰς αὐτοῦ
Ἐπιθυμίας ἀποδίδει τοῖς θεοῖς.
Δὲν μ' ἔσωσεν ἐκ τοῦ θανάτου ἡ θεὰ
Λύτὴ, λατρείαν προτιμῶσα τὴν ἐμήν ;

ΘΟΑΣ.

Ἡμῖν δὲν εἶναι πρέπον, ἔθος ἱερὸν
Ἀστάτῳ πνεύματι καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν
Νὰ ἐξηγῶμεν καὶ νὰ διευθύνωμεν.
Τὰ δέοντά σοι πράττε, τὰ δ' ἐμοὶ ἐγώ.
Ἐν ἄντρῳ κεκρυμμένους δύο εὕρομεν
Τῷ τόπῳ ξένους· τούτους τοὺς ἐπιβλαβεῖς
Τῇ χώρᾳ ἄνδρας αἱχμαλώτους νῦν κρατῶ·
Λύτοὶ ἂς ἦναι τῆς θεᾶς σου νῦν
Τὸ πρῶτον θῦμα, οὗ στερεῖται πρὸ πολλοῦ.
Τοὺς πέμπω· σὺ γνωρίζεις τὸ καθῆκόν σου. (ἀπέρχεται).

ΣΚΗΝΗ Δ'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ *μό*

Νέφη ἔχεις, Ἴλαε σώτειρα,
Νὰ σκεπάσῃς ἀθῴους φυγάδας,
Καὶ νὰ σώσῃς αὐτοὺς ἐπ' ἀνέμων,
Πέραν τοῦ πόντου αὐτοὺς τοῦ μεγάλου,
Κ' εἰς ἀπόκεντρα μέρη τοῦ κόσμου
Κ' ἔνθα θέλῃς αὐτοὺς νὰ κομίσῃς.—

Σοφὴ εἶσαι καὶ βλέπεις τὰ μέλλοντα,
Δὲν παρῆλθόν σοι τὰ παρελθόντα,
Καὶ τοῖς σοῖς ἐπιβλέπεις γλυκέως,
Ὡς τὸ φῶς σου, ζωὴ τῆς ἑσπέρας,
Ἐπιβλέπει τῇ γῇ φιλοφρόνως.—
Μὴ μιάνῃς τὰς χεῖράς μου μ' αἷμα !
Πηγὴ εἶναι ὁ φόνος βασάνων.
Ἡ σκιὰ τοῦ τυχαίως σφαγέντος
Καὶ ἀθῴου φονέως τὸν βίον
Μὲ φρικώδεις πληροῖ ὀπτασίας.—
Ἀγαποῦσ' οἱ θεοὶ τῶν ἀνθρώπων
Τὸ καλὸν, ποικιλόφωνον γένος,
Καὶ ἀσμένως μηκύνουν τὸν βίον
Τοῖς θνητοῖς τὸν βραχὺν, καὶ ἀσμένως
Συγχωροῦσιν αὐτοῖς ἐπὶ ὥρας
Τοὐρανοῦ τοῦ στιλπνοῦ κ' αἰωνίου
Τὴν λαμπρὰν καὶ εὐχάριστον θέαν ! (ἔπεται ἡ Β'. πρᾶξις).

Ἐπανόρθωσις ἐπανορθώσεως.

Ἐν σελ. 176 τοῦ δευτέρου τόμου ἀντὶ τῶν: *ἀλλ' ὁ Πίνδαρος... θαυμασμοῦ ἄξιος ἀναγνωστέον*; *ἀλλ' ὁ Πίνδαρος πολὺ ἀπέχει τῶν ἐν λόγῳ κατηγοριῶν. Ἀπ' ἐναντίας καὶ διὰ τὸν ὀγκώδη λόγον του δύναται νὰ θεωρῆται μεγίστου θαυμασμοῦ ἄξιος.*

Ἐν σελ. 250 στ. 4—5 κάτωθεν ἀντὶ τοῦ *μέρος* ἀνάγνωθι *μέρος*.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

ἐκ τῶν παρὰ τὸν ἅγ. Δημήτριον Κατηφόρη ἀνασκαφῶν τῆς ἀρχαιολογ. ἑταιρίας.

Παναθηναΐδι

Σ

ἀγαθῇ τύχῃ

ἐπὶ ἄρχοντος Λ. Φλαουίου Στειριέως, κοσμητεύοντος Γα.) Καλπουρνίου Πρόκλου Ἑρμείου συνστρεμματάρχ(ου) ἀναστήσαντες τόν τε αὐτὸν καὶ τοὺς συνάρχοντας καὶ τοὺς περὶ τὸ Διογένειον καὶ τοὺς συνεφήβους ἀνέγραψαν

κοσμητὴς Γά. Καλπούρν(ι)ος Πρόκλος Ἑρμείος ἡνίοχος Παλλάδος

Αὐρ. Εὐτύχης Φιλοστράτου Πρότης Αὐρ. Εὐπραξίδης Εὐπόρου Μελιτεὺς

ἄρχων ἐφήβων Ἑρέννιος Πτολεμαῖος Ἑρμείου

γυμνασίαρχοι

σωφρονισταὶ

Ἑρέν. Πτολεμαῖος Ἑρμείου συνστρεμματάρχης

Αὐρ. Εὐκαρπίδης Ἀφρ-Σκαμβ-

Ἑρέν. Δέξιπ(πο)ς Ἑρμ-

Αὐρ. Κυκλόβολος ΙΖΩΕΙ Μελι-

Καλπ. Πρόκλ(ος)

Αὐρ. Νάρκισσος Χρυσίππου

Στάτ. Θεόδωρ(ος)

Αὐρ. Λεοντεὺς Ζωσίμου

Αὐρ. Ζώσιμος (Εὐπ)ραξ-

Αὐρ. Ἐλπίνεικος Ἑρμείου

Αὐρ. Δημήτριο(ς)

Αὐρ. Ἀττικὸς

Λὐρ. Προσδόκιμ(ος)

ὑποσωφρονισταὶ

Αὐρ. Ἀφροδείσια(ς) Φλ-

Ζωτικὸς

Ἀδίδ. Εὐάρεστος

Κλα. Ἐπαφρόδειτος

Αὐρ. Ἀπολλώνιος

Αὐρ. Εὐκαρπος Εὔπλο-

Κλα. Ἐπαφρόδειτος, Διονύσιος Κύρου

Αὐρ. Εὐτυχιανὸς

Σεπτ. Ἐπάγαθος Θρασυκλῆς

Αὐρ. Ἀφροδείσιος Φλυ-

Αὐρ. Δημήτριος

Λὐρ. Ζώσιμος Εὐπραξίδ-

Αὐρ. Προσδόκιμος,

Αὐρ. Κέλσος Εὐχαρπίδου

Ἀδίδ. Θεόδοτος

Λὐρ. Τρόφιμος

οἱ διὰ βίου
παιδοτρίβης Κράτων
γραμματεὺς Κλ. Ἀντίλοχος
ὁπλομάχος Αὐρ. Κλαυδιανὸς
προστάτης Ἀθήνεος ἔτ-α
ἡγεμὼν Χρυσόγονος
ὑποπαιδοτρίβης Πωλίων
ὑποζάκορος Εὐτυχίδης Ἀθμο- ἔτο-νι
διδάσκαλος Συμπόσιος
ἰατρὸς Ἑρμογένης
ὑπογρ. Αὐρ. Ἐλευσείνιος, Παι-
κεστροφύλαξ Αὐρ. Εὐτυχιανὸς
καψάριος Ζώσιμος
ἐπὶ Διογενείου *Καλλίων*
ἔφηβοι Ἐρεχθείδος
Ἴλαρος, Κηφ-
Ζώσιμος Εὐπόρου Κηφ-
Εὐσέβηε Ζωπύρου Εὐω-
ΖώπυροΕ, Εὐω-
Ἀρχέλαος Πεμπτεί- Ἀαμ-
Ἔκλεκτος Εὐωνυμ-
Ἀθήνεος Ἀττικὸς
Δημόστρατος Ζωσίμου
Ἰταλὸς,
Ἡρακλείδης Εὐτυχιανοῦ
Αὐρ. Φίλερως
Εὔκαρπος Ἀφροδεισίου
Εὐρύνους,
Αὐρ. Στέφανος
Εὐτυχίδης,
Λεωνίδης Εὐτυχίδου
Εὐτυχίδης,

ἀγωνοθέται
Κέλσος Γερμανικείων
Πρόκλος Ἀντινοείων ἐν Ἐ-
Πτολεμαῖος Ἀσκληπείων
Δέξιππος Ἀντωνείων ἐπιμ-
Ἴλαρος Ἀθηναγόρας Ἀντι-
νοείων ἐν ἄστει
Τρόφιμος Ἐπινεικίων
Νεμεσιανὸς ἈθήναιΛ
Στατ. Θεόδωρος Ἀδριανίων
Κλέων Ἐπινικίων

Ἐπιθυμητὸς καὶ
Ἀγάθων Θησείων

Ἀφροδείσιος Φιλ-
Ἐπαφρόδειτος,
Ἀλέξανδρος Ἀντω-
Ἐλεύθερος,
Ἐπαφρόδειτος
Δομ. Διογένης
Ἀχιλλεὺς Φιλαθη-
Φίλων Ἀδριανοῦ
Μητρᾶς Ἐπικάρ-
Ἀθήναιος,
Κριτόβουλος Συμ-
Συμφέρων,
Ζώσιμος Συμφέ-
Εἰσᾶς Συμφέρον-
Εὐτυχιανὸς,
Αὐρ. Χάρμος

Ἐπίκτητος
Ἀττικὸς Ἐπικτή-
Αὐρ. Εὔπορ—ος
Ἀρίσταιος Ἐπικτή-
Ἑρμίας Λουκίου
Αὐρ. Ἀρτεμᾶς
Μουσαῖος Παραμ-
Σωτήριχος Ζωσι-
Ζωσιμίων Ζωσιμ-

Οὐα. Εὐτύχης

Αὐρ. Γυμνάσιος

Ἀγήσανδρος Ὑγεί-
Ἀρτεμείσιος Ἀρτε-Ἐπικ-
Λούκιος Διονυσοδ-
Δημήτριος Ἀλκιβι-
Εὐτυχιανὸς Δημο-
Διονύσιος
Σωτὴρ Διονυσίου
Ἀρτεμίδωρος Διον-
Ἀσκληπιάδης Εὐπό-
Αὐρ. Καλλίστρατος
Ἀγαθόπους
Μάρ. Ζωσίμου
Κάλλιστος
Ἐπάγαθος, Μελιτεὺς
Ἐπαφρόδειτος Μελ-
Ἱπποθοωντίδος

Ἐπέγγραφοι
Ζώσιμος
Ῥουφεῖνος
Καλόπους
Κένταυρος
Ζώσιμος
(Α)εωνίδη(ς
Ε)ἰσίδ . . .
Θεοφ . . . .
Θεόδοτο(ς
Εὐκαρπίδη(ς
Πρωτόκτη(το)ς
Εὐτυχιανὸς
Ζώσιμος
Ἀνείκητος
Ῥουφεῖνος
Νεικήτης

Εἰς τὸ ἑπόμενον τεῦχος οἱ ὑπόλοιποι 78 στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς καὶ αἱ εἰς αὐτὴν σημειώσεις.— Νῦν δὲ δίδομεν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν, εὑρεθεῖσαν κατ' αὐτὰς ἐν ταῖς σκαφαῖς ταῖς γινομέναις ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπιείου παρὰ τὸν πρὸς δυσμὰς τοῖχον. Εἶναι ἐπὶ βάθρου μεγάλου στρογγύλου ἀμελέστατα λελαξευμένου καὶ ὅλως ἄνευ ἀρχιτεκτονικοῦ κοσμήματος· ἡ περίμετρος τοῦ μαρμάρου περίπου 23 σπιθαμῶν. Αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι σμικρὸν ἀρχαιολογικὸν κέρδος τῶν τελευταίων ἡμερῶν καὶ δὲν ἀντισταθμίζει οὐδὲ ποσῶς τὰς μεγάλας ζημίας καὶ βλάβας, τὰς ὁποίας εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀψῖδα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπήνεγκεν ὁ ξένος μηχανικὸς ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν ἰσοπέδωσιν καὶ τὴν ῥυμοτομίαν περὶ τοὺς τόπους τούτους. Προσεχῶς θέλομεν εἰπεῖ τὰ περὶ τούτου λίαν δυσάρεστα.

Αὐτοκράτορα Καίσαρα Θεοῦ Τραϊανοῦ
υἱὸν, Θεοῦ Νερούα υἱωνὸν, Τραϊανὸν Ἁδριανὸν
σεβαστὸν Ὀλύμπιον ἡ πόλις Ἰουλιέων τῶν καὶ Λαοδικέων τῶν πρὸς τῇ θαλάσσῃ (sic) τῆς ἱερᾶς καὶ ἀσύλου [καὶ αὐτονόμου
ναυαρχίδος συνγενίδος φίλης συμμάχου κοινωνοῦ δήμου Ῥωμαίων, ἐξαιρέτως τετειμημένη δωρεαῖς καθὼς καὶ ἐν Καπετωλίωι δέλτοι περιέχουσιν· διὰ ἐπιμελητῶν καὶ πρεσβευτῶν Ἀρχελάου Ἀρχελάου τοῦ Τειμάρχου καὶ Μ. Οὐϊσελ[λίου Γαΐου
υἱοῦ Κολλίνᾳ Πρείσκου, καὶ Γ. Κορνηλίου Γαΐου υἱοῦ Κυρείνᾳ Μαξίμου, καὶ Ἀπολλωνίου Διογνήτου τοῦ ἐπικαλουμένου Γαΐου.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 13 Νοεμβρίου 1861.

Σ. Α. Κ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ,

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Νοεμβρίου 30 1861. Τεῦχος 22.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ Ο ΣΑΜΟΣΑΤΕΥΣ

Γ'. *ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.*

Ὁ Λουκιανὸς ἔζη ἐν χρόνοις, ὅτε ὁ ἀρχαῖος βίος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξέλειπεν, ὑπελείποντο δὲ μόνον ἐπιπόλαιοι τύποι χωρὶς μεστοῦ καὶ ὑγιοῦς πυρῆνος καὶ ὀνόματα κενά. Βωμοὶ καὶ ἀγάλματα ἦσαν τὰ μόνα τεκμήρια τῆς τῶν θεῶν ὑπάρξεως, ὄχι ἡ ζῶσα πίστις· *εἰ μὲν εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί· ἀλλὰ μὴν εἰσὶ βωμοί, εἰσὶν ἄρα καὶ θεοί* (1), λέγοντες οἱ στωϊκοὶ ἐν ὅλῃ τῇ φιλοσοφικῇ ἐμβριθείᾳ των, διιστείναντο ὅτι ἀποδεικνύουσι τὴν τῶν θεῶν ὕπαρξιν· *ὁ ἐξ Ἰνδῶν ἐλέφας καὶ τὸ ἐκ Θράκης μεταλλευθὲν χρυσίον* ἀντὶ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐξελαμβάνοντο (2)· οὐδὲν δὲ κοινότερον ἦτον ἢ τὸ ἀκούειν καὶ παρ' αὐτῶν τῶν φιλοσοφούντων ὅσα ὁ Ἀρτεμίδωρος (ἐν ὀνειροκριτικῶν Β'. 35) λέγει: «οὐδὲν διαφέρει τὴν Θεὸν ἰδεῖν, ὁποίαν ὑπειλήφαμεν, ἢ ἄγαλμα αὐτῆς· ἐάν τε γὰρ σάρκινοι οἱ

(1) Λουκιανὸς Διὶ Τραγῳδῷ κεφ. 51. πρβλ. Θέωνος προγυμνάσματα ΙΒ'. 32. καὶ ἔλεγχον τ. ἐμπειρικῶν Θ'. 123—136.

(2) Λουκιαν. Ἁλιεῖ κ. 11· Διὶ ἐλεγχομ. κ. 8. Διὶ Τραγῳδῷ κ. 7. καξ.

θεοὶ φαίνονται, ἐάν τε ὡς ἀγάλματα ἐξ ὕλης πεποιημένα, τὸν αὐτὸν ἔξουσι λόγον» (1). Αἱ ἀρχαῖαι ἐλεύθεραι πολιτεῖαι ἀπὸ πολλοῦ ἐλάτρευαν τὸ εἴδωλον τοῦ μεγάλου ποτὲ δαίμονος τῆς Ρώμης, τοὺς αὐτοκράτορας ἀποθεώνουσαι καὶ ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ δουλείᾳ ὀλίγους τινὰς δημοτικοὺς τύπους διεφύλαττον τὰ ἐν Ελλάδι καὶ Ἀσίᾳ *κοινά*. Ἡ Μοῦσα τοῦ ἔπους πρὸ πολλοῦ εἶχε σιγήσει, οὐκ ἔχουσα μεγάλας πανελληνίους πράξεις νὰ ψάλλῃ. Οἱ δὲ ἀγῶνες ταπεινοὶ καὶ εὐτελεῖς, οὐδ' ἠκούοντο πλέον ἐξ αὐτῶν οἱ κρότοι τῶν ἀθλοφόρων ἵππων καὶ αἱ ἐπευφημίαι τῶν θεωμένων καὶ οἱ ἡδυμελεῖς φθόγγοι τῆς πινδαρείου φόρμιγγος εἰς ἐγκώμιον τῶν νικητῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς σκηνῆς τῶν θεάτρων οὔτε παλαιὰ οὔτε καινὰ πρωτότυπα τῆς Τραγῳδίας καὶ τῆς Κωμῳδίας ἐδραματουργοῦντο, ἀλλ' οἱ ἄναυδοι μῖμοι τὰς ἐκλελυμένας ὀρχήσεις των ὠρχοῦντο, ὁμοίας μὲ τὰ τῶν νεωτέρων βαλλίσματα (Balletto). Ἡ Κλειὼ δὲν εἶχε πλέον Θεράποντας Θουκυδίδας καὶ Πολυβίους *ταλαιπώρως* ζητοῦντας τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων, ἀλλ' εὐτελεῖς τινας καὶ ἀσήμους λογογράφους, οἵτινες συνέγραφαν ἱστοριδία, ὄχι πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ πρὸς χαμερπῆ κολακείαν τῶν δυνατῶν τῆς ἡμέρας καὶ πρὸς ματαιόσχολον ἐπίδειξιν λόγων. Ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τῆς αἰθερίου χώρας της καταπεσοῦσα, εὐτελὲς τριβώνιον περιβεβλημένη, περὶ γνωμίδια καὶ ἐπιχειρημάτια κατετρίβετο. Ἡ δὲ Ῥητορικὴ ἀπὸ τὸ βῆμα τῶν βουλῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν πρὸ πολλοῦ καταβᾶσα εἰς τὰ δικαστήρια καὶ τὰς σχολὰς εἶχε περιορισθεῖ, διὰ νὰ δικηγορῇ ἰδιωτικὰς δίκας καὶ τοὺς κανόνας τῆς

(1) Τόσον δὲ προὐχώρησε μὲ τὸν καιρὸν τὸ κακὸν, ὥστε οἱ φιλόσοφοι παντὶ σθένει ἐπροσπάθουν νὰ ἀποδείξωσι τὴν θειότητα τῶν εἰδώλων, καθὼς ὁ Ἰάμβλιχος παρὰ Φωτίῳ κώδ. 215 (ἐν τῷ περὶ ἀγαλμάτων) : «ἔστι μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἡμβλίχῳ θεῖά τε δεῖξαι τὰ εἴδωλα καὶ θείας μετουσίας ἀνάπλεα, οὐ μόνον ὅσα χεῖρες ἀνθρώπων κρυφίᾳ πράξει τεχνησάμενοι διὰ τὸ ἄδηλον τοῦ τεχνίτου δεινῶς ἐπωνόμασαν . . . . ἀλλὰ καὶ ὅσα τέχνη χαλκευτική τε καὶ λαξευτικὴ καὶ ἡ τεκτόνων ἀπὸ ὕλης μισθῷ καὶ ἐργασίᾳ διαμορφώσαντων. Ποῦ κατανεῦσιν αἱ θρησκεῖαι, ὅταν ἀπὸ τῆς καρδίας ἀποσβεσθῇ τὸ ἱερὸν πρὸς αὐτὰς αἴσθημα!

τέχνης της διδάσκῃ, τοῦτο κἂν ἠρέμα κατορθώσασα, εἰς μίμησιν τῶν ἀρχαίων μεγαλουργημάτων της τὴν τότε νεότητα νὰ προτρέψῃ.

Ἀλλ' ἡ μίμησις αὕτη καὶ ὡς μίμησις, ὄχι νέων παραγωγὴ, δὲν ἦτο κατὰ πάντα ἐπιτευκτή· διότι οὔτε τὰ πράγματα ἦσαν πρὸς τοῦτο ἐπιτήδεια, σκιὰ τοῦ παρελθόντος βίου ὄντα καὶ νεκροὶ τύποι, ὡς εἴδαμεν, γονίμους ὑποθέσεις οὐ δυνάμενα νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν λόγον, οὔτε ἡ γλῶσσα, τὴν ἀττικὴν ἐκείνην καθαρότητα καὶ γλαφυρότητα καὶ εὐρυθμίαν καὶ εὔροιαν καὶ χάριν ἀποβαλοῦσα καὶ μὲ ποικίλα ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόφυλα στοιχεῖα μεμιγμένη, δύσκαμπτος καὶ ἄκομψος ἀποβεβηκυῖα.

Ὑποθέσεις μὲν λοιπὸν τῶν λόγων των ἐλάμβαναν οἱ *σοφισταί* (τοῦτο ἦτο τὸ ὄνομα τῶν τότε περὶ λόγους σπουδαζόντων) (1) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλαστὰς ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας τε καὶ ἱστορίας, οἷοι π.χ. οἵδε οἱ λόγοι Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου (ὀλίγον πρεσβυτέρου τοῦ Λουκιανοῦ) : *Νέστωρ*, *Ἀχιλλεύς*, *Φιλοκτήτης*, *Νέσσος ἢ Δηϊάνειρα*, *Χρυσηΐς*, *περὶ Ὁμήρου*, *περὶ Σωκράτους*, *περὶ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἢ περὶ τῶν Φιλοκτήτου τόξων*, *τρωϊκὸς ὑπὲρ τοῦ Ἴλιον μὴ ἁλῶναι*, *Διογένης ἢ ἰσθμικὸς κτλ.* οἱ τοῦ Πο-

(1) Καθὼς καὶ τῶν ἐπὶ Σωκράτους. «Τὴν ἀρχαίαν σοφιστικὴν ῥητορικὴν ἠγεῖσθαι χρὴ φιλοσοφοῦσαν. Σοφιστὰς δὲ οἱ παλαιοὶ ἐπωνόμαζον οὐ μόνον τῶν ῥητόρων τοὺς ὑπερφωνοῦντάς τε καὶ λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων τοὺς ξὺν εὐρυθμίᾳ ἑρμηνεύοντας.» Αὕτη μὲν δὴ ἀρχαία σοφιστικὴ καὶ τὰ φιλοσοφούμενα ὑποτιθεμένη δηλοῖ αὐτὰ ἀποτάδην καὶ ἐς μῆκος, διελέγετο μὲν γὰρ περὶ ἀνδρίας, διελέγετο δὲ περὶ δικαιότητος, ἡρώων τε πέρι καὶ θεῶν καὶ ὅπῃ ἀπεσχηματίσταται ἕκαστα τοῦ κόσμου. Ἡ δὲ μετ' ἐκείνην, ἣν οὐχὶ νέαν, ἀρχαία γὰρ, δευτέραν δὲ μᾶλλον προσρητέον, τοὺς πάνητας ὑπετυπώσατο καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἰδιώτας καὶ τοὺς τυράννους· καὶ τὰς ἐξ ὀνόματος ὑποθέσεις, ἐφ' ἃς ἡ ἱστορία ἔγει. Ἦρξε δὲ τῆς μὲν ἀρχαιοτέρας Γοργίας ὁ Λεοντῖνος ἐν Θετταλοῖς, τῆς δὲ δευτέρας Αἰσχίνης ὁ Ἀτρομήτου τῶν μὲν Ἀθήνησι πολιτικῶν ἐκπεσὼν, Καμῳ δὲ ἐνομιλήσας καὶ Ῥόδῳ· καὶ μετεχειρίζοντο τὰς ὑποθέσεις οἱ μὲν ἀπὸ Αἰσχίνου κατὰ τέχνην, οἱ δὲ ἀπὸ Γοργίου κατὰ τὸ δέξαν. Φιλόστρ. ἐν Α'. τῶν βίων σοφιστῶν (ἐν ἀρχῇ).

Λέμβος (τοῦ διδασκάλου ἴσως γενομένου τοῦ Λουκιανοῦ) *ἐπιτάφιοι εἰς Κυναίγειρον καὶ Καλλίμαχον· οἱ Ἀλλου Ἀριστείδου* (μικρὸν νεωτέρου τοῦ Λουκιανοῦ): *λόγος ἰσθμικὸς εἰς Ποσειδῶνα, Διόνυσος, Ἡρακλῆς, λαλιὰ εἰς Ἀσκληπιόν, εἰς τὸν Σέραπιν, ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ ἐπιτάφιος, Ἐλευσίνιος, περὶ τοῦ πέμπειν βοήθειαν τοῖς ἐν Σικελίᾳ, εἰς τὸ ἐναντίον, ὑπὲρ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης, Λευκτρικὸς ὑπὲρ Λακεδαιμονίων, Λευκτρικὸς ὑπὲρ Θηβαίων, πρεσβευτικὸς πρὸς Ἀχαιούς, πρὸς Δημοσθένη περὶ ἀτελείας, πρὸς Λεπτίνην ὑπὲρ ἀτελείας*· ἡ φιλοσοφικὰς ἐννοίας καὶ ἠθικὰς γνώμας, οἷαι αἱ ὑποθέσεις τῶν ἑξῆς λόγων Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου: *περὶ βασιλείας λόγοι δ'. Διογένης ἢ περὶ τυραννίδος, Ὀλυμπικὸς ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας, περὶ φυγῆς, περὶ δουλείας καὶ ἐλευθερίας ά. β'., περὶ λύπης, περὶ πλουτείας, περὶ κάλλους, περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, ὅτι εὐδαίμων ὁ σοφός, περὶ εὐδαιμονίας, περὶ βασιλείας καὶ τυραννίδος, περὶ τύχης λόγοι γ'., περὶ δόξης λόγοι γ'., περὶ ἀρετῆς, περὶ φιλοσοφίας, περὶ πίστεως, περὶ ἀπιστίας, περὶ νόμου, περὶ ἔθους* κτλ. *Ἔπειτα παράδοξα καὶ θαυμάσια ἀκούσματα καὶ διηγήματα, μυίας καὶ φαλίκρας καὶ πυρετοῦ καὶ ποδάγρας καὶ κόνεως καὶ καπνοῦ ἐγκώμια*, οἷα τὰ Λουκιανοῦ, Συνεσίου, Φρόντωνος τοῦ Ῥωμαίου καὶ ἄλλων· περιγραφὰς τόπων καὶ τεχνουργημάτων, οἷαι αἱ τῶν Φιλοστράτων *εἰκόνες* καὶ αἱ Καλλιστράτου *ἐκφράσεις* κ. ἄλλαι· καὶ τέλος συγχρόνων προσώπων ἐγκώμια καὶ περὶ ὁμονοίας παραινέσεις καὶ συμβουλὰς πρὸς τὰς τότε πόλεις, οἷοι πάλιν οἱ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου λόγοι: *πρὸς Ἀλεξανδρεῖς, Ῥοδιακός, Ταρσικοὶ β'. πρὸς Νικομηδεῖς περὶ ὁμονοίας τῆς πρὸς Νικαεῖς, περὶ ὁμονοίας ἐν Νικαίᾳ πεπαυμένης τῆς στάσεως, ἐν τῇ πατρίδι περὶ τῆς πρὸς Ἀπαμεῖς ὁμονοίας, πρὸς Ἀπαμεῖς περὶ ὁμονοίας* κτλ. Λόγοι, οἱ πλεῖστοι τοῦ *ἐπιδεικτικοῦ* (ἢ πανηγυρικοῦ) γένους, ὀλίγοι δὲ τοῦ *συμβουλευτικοῦ* καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸ

πανηγυρικώτερον συντεταγμένοι, ὀλίγοι δὲ καὶ ἄσημοι τοῦ *δικανικοῦ*. Περὶ τοιούτων καὶ ὁμοίων λόγους καὶ *μελέτας* γράφοντες οἱ σοφισταὶ περιήρχοντο τὰς ἐπιφανεστέρας τῶν τότε πόλεων, καθίστων ἀγῶνας λόγων καὶ ἀπήγγελλαν δημοσίᾳ ἐν ταῖς μεγάλαις ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν. Ἦσαν δ' οἱ ἀγῶνες οὗτοι κατὰ Φιλόστρατον ἐν τῷ κβ'. βίῳ σοφιστῶν τριττοί τινες: *ἀγῶνες νομικοὶ ἢ μελέται* κατὰ τὴν στενοτέραν τοῦ ὀνόματος σημασίαν περὶ πλαστῶν δικανικῶν ὑποθέσεων, *κατηγοριῶν ἢ ἐπιφορῶν καὶ ἀπολογιῶν, ἀγῶνες ἠθικοὶ ἢ διαλέξεις* περὶ ἠθικῶν ὑποθέσεων καὶ *ἀγῶνες λογικοί*, καθαραὶ ἐπιδείξεις καὶ πανηγυρισμοί.

Τὸ δὲ εἶδος τῶν σοφιστικῶν τούτων μελετῶν συνήθως μὲν ἦτο *ῥητορικόν*, οἷον δηλαδὴ τὸ τῶν ῥητορικῶν λόγων, πολλάκις δὲ *ἐπιστολιμαῖον*, οἷαι αἱ *χρονικαὶ ἐπιστολαὶ* τοῦ Λουκιανοῦ, αἱ τοῦ *Φιλοστράτου*, αἱ *Ἀλκίφρονος* καὶ *Ἀριστανέτου*, σπανιώτερον δὲ *διαλογικόν*, ὅπερ μάλιστα ὁ Λουκιανὸς ἐφιλοτέχνησεν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν γλῶσσαν οἱ σοφισταὶ οὗτοι δὲν ἠρκοῦντο εἰς τὴν τότε *κοινὴν* τὴν ἀπὸ Ἀριστοτέλους μεμορφωμένην, ἐν ᾗ ἔγραψαν οἵ τε πρὸ Χριστοῦ Ἀλεξανδρινοὶ καὶ Πολύβιος καὶ Διόδωρος καὶ Στράβων καὶ Πλούταρχος καὶ ἄλλοι τινές, ἀλλ' ἐφιλοτιμοῦντο ν' ἀναδράμωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν (ἀττικὴν) εὐέπειαν καὶ γλαφυρότητα, τὰ κάλλιστα τῶν ἀρχαίων παραδειγμάτων μιμούμενοι. Προεγυμνάζοντο δὲ πρὸς τοῦτο διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου σπουδῆς καὶ ἀσκήσεως ἐν ταῖς σοφιστικαῖς σχολαῖς, τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν πάλαι ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἑρμηνεύοντες, κρίνοντες, ἀπομνημονεύοντες, ἀντιγράφοντες, ἐπιτέμνοντες ἢ συνοψίζοντες. Ἐν δὲ τούτοις καὶ ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα περιοδείαις των ποικίλας καὶ παντοδαπὰς γνώσεις ἐπορίζοντο· ἀλλὰ πολλάκις ὅσον εὐρύνετο τὸ πλάτος τῶν γνώσεων, τόσον ἠλαττώνετο τὸ βάθος. Ἐμιμεῖτο δ' ἕκαστος αὐτῶν ἄλλοτε ἄλλο τῶν ἀρχαίων παραδειγμάτων, καὶ ὧν μὲν ἠττίκιζε κατὰ Πλάτωνα ἢ Ξενοφῶντα ἢ Δημο-

σθένη κτλ., νῦν δ' *ἰώνιζε* καθ' Ἡρόδοτον ἢ ἄλλον, νῦν δ' *ἐδώριζεν*· ἢ ὁ αὐτὸς ἐκ πολλῶν τινων ἡνθολόγει· καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ποικίλην τινὰ καὶ πολύκεστον, ἐκ μέτρων καὶ πεζολογίας σύγκρατον, ὑφὴν λόγου κατεσκεύαζαν, ὀλίγοι δὲ μόνοι, καὶ οὗτοι μόλις, ἴδιον χαρακτῆρα διεμόρφωσαν. Τῶν ὀλίγων τούτων εἶνε καὶ ὁ Λουκιανός.

Ὁ Λουκιανὸς ἐξ ἀσήμου οἴκου καὶ πατρίδος ὁρμώμενος, μόνα ἐφόδια μεθ' ἑαυτοῦ φύσιν δεξιὰν καὶ ἀκόρεστον φιλομάθειαν φέρων ἀπὸ μὲν τοῦ λιθογλυφείου τοῦ θείου του εἰςῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πρόχειρον (διότι ἡ Ἀσία ἦτο τότε πλήρης ῥητορικῶν σχολῶν) καὶ πολλὰ ἀγαθὰ ὑπισχνουμένην ὁδὸν τῆς σοφιστικῆς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτράπη εἰς τὸ δικηγορεῖν (ἐν Ἀντιοχείᾳ ;), ἀλλ' ἐν τάχει βαρυνθεὶς τοὺς θορύβους τῶν δικαστηρίων ἐξῆλθεν εἰς εὐρύτερον ὁρίζοντα καὶ ἤρχισε καὶ αὐτὸς κατὰ τοὺς τότε σοφιστὰς μελέτας νὰ γράφῃ καὶ διαλέξεις καὶ προλαλιὰς (ἴδε τὸν κατάλογον τῶν τῆς ἀ. περιόδου συγγραμμάτων) καὶ περινοστῇ Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα καὶ Ἰταλίαν καὶ Γαλατίαν πρὸς ἐπίδειξιν λόγων (1). Ἐν τούτοις ταχέως ἀναδείκνυται καὶ δὴ καὶ ὑπερακοντίζει πάντας τοὺς καθ' ἑαυτόν· διότι ὑπὸ τῆς ἐμφύτου ἐκείνης φιλομαθείας του ἐλαυνόμενος δὲν διέτριβεν αὐτὸς, καθὼς οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων, μόνον περὶ τὸν φλοιὸν τῶν ἀρχαίων παραδειγμάτων, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐνδότατον πυρῆνά των, τὴν ἐν αὐτοῖς ζωὴν καὶ τὸ πνεῦμα, ἐνεβάτευεν. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀκριβεστέρα γνῶσις τῆς σεμνῆς ἐκείνης κατὰ Δημοσθένη ῥητορικῆς τῷ ἀποκαλύπτει τὰ αἴσχη τῆς ἐπιπλάστου καὶ ἐψιμυθιωμένης σοφιστικῆς καὶ τῷ ἐμπνέει ἀποστροφὴν πρὸς αὐτήν. Ἐγκαταλείπει λοιπὸν καὶ αὐτὴν καὶ τὰς ἐπικερδεῖς μὲν καὶ ἔξωθεν ἐπιφανεῖς, ἀλλὰ ταλαιπώ-

(1) Διὶς κατηγορ. 27. περινοστεῖν ἐπιδεξόμενον πολλοὺς καὶ θαυμασίους λόγους. Ἡρακλ. 7 ὅτι πλείστοις δείξασθαι τὰ ἐμά. Ἅρμον. 7 δηλώσοντι ἐπιδεικνύμενοι. Ζεύξ. Ἐντίλλει: εἴη μόνον ἄξια τοῦ θεάτρου ἐπιδεικνύναι.

ρους ἐπιδείξεις της καὶ προσέρχεται εἰς τὴν φιλοσοφίαν (1), ἐλπίζων ὅτι παρ' αὐτῇ θὰ εὕρῃ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν. Ἀλλὰ πόσον καὶ ἐνταῦθα εὑρίσκεται ἠπατημένος! Ἀπὸ αἱρέσεως εἰς αἵρεσιν μεταβὰς καὶ ἀπὸ θύρας εἰς θύραν κρούσας, οὐδαμοῦ εὑρίσκει τὴν ἀληθῆ ἐκείνην κατὰ Σωκράτη καὶ Πλάτωνα φιλοσοφίαν (2)· ὀνόματα μόνον καὶ σχήματα καὶ διακένους τύπους, ὀστᾶ χωρὶς σάρκα καὶ αἷμα. Ὁμοίαν ματαιότητα καὶ διαστροφὴν καὶ ψεῦδος καὶ ὑποκρισίαν εἶχε παρατηρήσῃ καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ, μάλιστα κατὰ τὰς ἐν ταῖς πολυανθρωποτέραις τῶν πόλεων ἐπιδημίας του. Ἐν ᾧ οὕτως ἐσπούδαζε περὶ τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας, εἶχεν ἤδη διανύσῃ τὸ μεγαλείτερον καὶ ὡραιότερον μέρος τοῦ βίου του· καὶ ἰδοὺ αἴφνης ἀκούεται ἡ ἀπαισία ἐκείνη φωνὴ «ὁ μὲν βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη μακρή» (Ἑρμοτ. 63) καὶ διαλύει τὸ λαμπρὸν ὄνειρον τῆς φαντασίας του καὶ τὸν ἀφίνει ξένον καὶ ἔρημον ἐν τῇ ψυχρᾷ πραγματικότητι. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἀλήθεια, οὔτε παρὰ θεοῖς οὔτε παρ' ἀνθρώποις· τὰ πάντα εἶνε μάταια· γέλωτος ἄξια. Ἀλλὰ μόνος ὁ γέλως δὲν ἐξάρκει νὰ καταρρίψῃ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης καὶ ὑποκρισίας· ἰσχυρότερα ὅπλα χρειάζονται· ἴσως τὸ κατορθώσουν τὰ πικρὰ βέλη τοῦ σατυρικοῦ σκώμματος καὶ τοῦ ἰάμβου. Αὕτη εἶνε τοῦ λοιποῦ ἡ μόνη σπουδὴ τοῦ Λουκιανοῦ, νὰ *γελᾷ*, νὰ *σκώπτῃ*, νὰ *διακωμῳδῇ* καὶ νὰ *ἰαμβίζῃ* διὰ τοῦ Διαλόγου τοῦ υἱοῦ τῆς πάλαι Φιλοσοφίας τὰς μωρίας καὶ κακίας τοῦ κόσμου. Οὔτε θέλει οὔτε δύναται πλέον νὰ ζητῇ ἐπιπόνως τὴν ἀλήθειαν· μία εἶνε πρὸς αὐτὸν ἡ ἀλήθεια, ἐν τῷ «νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν» (πρβλ. Ἑρμοτ. 47) συγκεφαλαιουμένη. Ὁ *γέλως* οὗτος ὁ κωμικὸς, κατ' ὀλίγον εἰς τὴν *πικρίαν* τοῦ *ἰάμβου* (ἢ, ὡς σήμε-

(1) Ἀλιέως κ. 20·

(2) Νικυομ. 4. νεκ. Ἀλιέως 11. 12. 31. Ἑρμοτ. 20. Ἰκαρομ. 2.

ρον λέγομεν, τῆς σατύρας) μεταβαίνων (1), κατέχει τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν τοῦ Λουκιανοῦ καὶ εἶνε τὸ κυριώτατον γνώρισμα τοῦ χαρακτῆρός του. Ἀλλ' ἂς ἴδωμεν ἀκριβέστερον πῶς εἶχε ά.) *πρὸς τὴν τότε θρησκείαν* β'.) *πρὸς τὴν φιλοσοφίαν* γ'.) *πρὸς τὴν ῥητορικὴν καὶ τὰ ἄλλα εἴδη τοῦ λόγου*, καὶ δ'.) *πρὸς τὴν τότε ἀγωγὴν καὶ παίδευσιν καὶ ἐν γένει ἠθικὴν κατάστασιν.*

ά.) *Ἡ πρὸς τὴν σύγχρονον θρησκείαν σχέσις τοῦ Λουκιανοῦ.* Ὡμὴ ἀπιστία καὶ τυφλὴ δεισιδαιμονία ἀπετέλουν τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν τότε χρόνων. Διότι ἔνθεν μὲν οἱ ἀρχαῖοι περὶ θεῶν μῦθοι, ὑπὸ μὲν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων σοφιστῶν ἐπικριθέντες καὶ ἀποδοκιμασθέντες (ἤδη ἀπὸ Ξενοφάνους τοῦ Ἐλεάτου, ἕκτῳ π. Χρ. αἰῶνι), ὑπὸ δὲ τῶν κωμικῶν (ἤδη ἀπὸ Ἀριστοφάνους) διακωμῳδηθέντες καὶ ἐμπαιχθέντες, εἶχαν ὑποκενωθεῖ τῆς ζώσης πίστεως καὶ μόνον νεκροὺς τύπους τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας ἀπέλειπαν, ἔνθεν δ' ἡ τὸν πολὺν ἄνθρωπον ἀνενδότως κατέχουσα ἀνάγκη τοῦ νὰ πιστεύῃ εἰς ὑπερανθρώπους δυνάμεις καὶ ὄντα, πρὸς τὰ ὁποῖα ν' ἀναφέρῃ τὰς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας του καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ν' ἀναρτᾷ τὰς ἐλπίδας καὶ τοὺς φόβους του, ἀντὶ τῶν ἀπιστηθέντων καὶ ἀτιμασθέντων παλαιῶν ἄλλους καινοὺς θεοὺς καὶ δαίμονας εἶχε καταστήσῃ, ἐξ Ἀνατολῶν αὐτοὺς εἰσαγαγοῦσα, καινὰς δ' αὐτῶν διά τε ὀνείρων καὶ μαγειῶν καὶ ἄλλων μαγγανειῶν ἀποκαλύψεις καὶ καινὰ δόγματα διηγοῦντο οἱ γόητες καὶ ἀπατεῶνες, ὁ δ' ὄχλος τυφλῶς ἐπίστευε καὶ ἐφορολογεῖτο ὑπ' αὐτῶν. Ἐν δὲ τῇ συγχύσει ταύτῃ καὶ φορᾷ νέων θρησκευμάτων ῥεῦμα καὶ λεληθότως ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ τε καὶ Ἑλλάδι καὶ Ἰταλίᾳ διεσπαρμένων ἀδελφῶν. Ὁ Λουκιανὸς λοιπὸν δύο ἐχθροὺς εἶχε νὰ καταπολεμήσῃ, τὴν παλαιὰν καὶ νέαν θρησκείαν· τοὺς κατεπολέμησε δὲ

(1) Ἰδέ. τὸν κατάλογον τῶν συγγραμμάτων τῆς β'. περιόδου.

μὲ τὰ αὐτὰ ὅπλα, τὴν ἄρνησιν καὶ τὸ σκῶμμα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατὰ τὸν ἀριστοφάνειον τρόπον εὐθύμως διέπαιζε καὶ διεκωμῴδει *ἐν τοῖς θεῶν τε καὶ ἑταιρίοις διαλόγοις* τὰ πρόσωπα τῶν θεῶν, τοὺς ἔρωτάς των, τὰς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας των, τὰς φιλίας καὶ ἔχθρας καὶ μίση των· ὕστερον δὲ σοβαρότερον ἐπεμβαίνων *αὐτὴν* τὴν εἰς αὐτοὺς *πίστιν* κατέσκωψε καὶ διέσυρε, τὴν σοφίαν των καὶ τὴν ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου πρόνοιαν, αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν, ἀρνούμενος ἐν *τοῖς πρὸς Κρόνον*, *Διὶ ἐλεγχομένῳ*, *Διὶ τραγῳδῷ*.— Κατὰ δὲ τὴς παραδόξου ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις *συγχύσεως διαφόρων θεῶν* καὶ θρησκευμάτων καταφέρεται ἐν τῇ *θεῶν ἐκκλησίᾳ*, ὅπου ὁ Μῶμος παραπονεῖται διὰ τὸ πλῆθος τῶν *ξένων*, *οὐ μόνον Ἑλλήνων*, *ἀλλὰ καὶ βαρβάρων*, *πολυγλώσσων τε καὶ ξυγκλύδων θεῶν*, οἵτινες ἀνάξιοι ὄντες τῆς τῶν θεῶν πολιτείας *κοινωνεῖν*, *εἰσεκυλίσθησαν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ παρεγγραφέντες ἐπλήσαν τὸν Ὄλυμπον ὄχλου ταραχώδους*, καὶ προτείνει *διαψήφισιν*, τ. ἔ. ἐξέτασιν τῶν οὐρανοπολιτῶν καὶ παραδοχὴν μὲν τῶν δοκίμων, ἔξωσιν δὲ καὶ κατάπεμψιν τῶν ἀδοκίμων. Συγκεφαλαιώνεται δ' ἡ διαψήφισις αὕτη ἐν τῷ περὶ τὸ τέλος τοῦ εἰρημένου διαλόγου ψηφίσματι.—Αἱ δὲ *δεισιδαιμονίαι* διασύρονται ἐν τῷ *Λουκίῳ ἢ ὄνῳ* καὶ τῷ *Φιλοψεύδει*· ἐν ἐκείνῳ μὲν ἡ μωρὰ πίστις τοῦ ὄχλου, ὅτι διὰ φαρμακείας καὶ μαγγανείας εὐκόλως ἄνθρωποι εἰς ζῷα μεταβάλλονται καὶ ζῷα εἰς ἀνθρώπους. Πόσον δ' οἱ τότε ἄνθρωποι ἐτέρποντο μὲ τοιαῦτα μυθεύματα μαρτυροῦσι καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐν τ. βίῳ Ἀπολλωνίου 3.5.6.7 καὶ ὁ Φρόντων (ἐκδ. τοῦ Μαΐου σελ. 363). Ἐν δὲ τῷ *Φιλοψεύδει* ἡ οὐχ ἧττον μωρά, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς πεπαιδευμένοις ἀποδοχῆς συγχάνουσα, πίστις εἰς δαίμονας καὶ φάσματα· ἐν παρῴδῳ δὲ καὶ τὰ παλαιότερα τῶν τοιούτων *ἀλλοκότων* καὶ *τερατείων μυθιδίων* διασύρονται. Ἐνταῦθα παρίσταται σύλλογος φιλοσόφων, ἐν οἷς μόνος ὁ Λουκιανὸς *ἀπιστῶν* φαίνεται, οἵτινες μετὰ μεγάλης εὐλαβείας διηγοῦνται

πρὸς ἀλλήλους καὶ ἀκροῶνται πολλὰ τοιαῦτα δαιμόνια ἐνεργήματα· οἷον περὶ ξένου τινός· Ὑπερβορέου διὰ τοῦ *ἀέρος πετομένου, ἀφ' ὕδατος βαδίζοντος καὶ διὰ πυρὸς διεξιόντος· ἐρωτας ἐπιπέμποντος καὶ δαίμονας ἀνάγοντος καὶ νεκροὺς ἐώλους ἀνακαλοῦντος καὶ τὴν Σελήνην κατασπῶντος.* Περὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Κορινθίου στρατηγοῦ Πελλίχου καθ' ἑκάστην νύκτα ἐκ τῆς βάσεώς του καταβαίνοντος, *λουομένου, ἵδρωτος καὶ παίζοντος δι' ὅλης τῆς νυκτός*, τὸν νυκτοκλέπτην δοῦλον Λίβυν *καταφωράσαντος* καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον νύκτωρ αὐτὸν μαστιγοῦντος κτλ. περὶ *γιγαντείου μορμολυκείου γυναικὸς ἡμισταδιαίας τὸ ὕψος, ὀφιόποδος, Γοργόνι ἐμφεροῦς, ξίφος εἰκοσάπηχυ* καὶ δᾷδας κατεχούσης ἐν ταῖς χερσίν, Εὐκράτει ἐνὶ τῶν ἐκεῖ φιλοσόφων φανείσης κτλ. Ἐν δὲ τῷ *Ἀλεξάνδρῳ ἢ ψευδομάντει* σατυρίζονται αἱ ἐν τοῖς *μαντείοις* διαπραττόμεναι ἀπάται καὶ γοητεῖαι μετὰ πικρίας μέχρι προσωπικοῦ πάθους πρὸς τὸν ψευδόμαντιν Ἀλέξανδρον, ἀγνοοῦμεν διὰ τίνας λόγους, ἐπιτεινομένης. Ἡ δὲ ἰδία τοῦ Λουκιανοῦ περὶ μαντείων καὶ ἱερῶν καὶ θυσιῶν γνώμη διατυπώνεται, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ῥήσει τοῦ προκειμένου διαλόγου (8) : « τῶν ἀνθρώπων *ἀεὶ δ' οὓς εἶπον τυράννους, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸν φόβον, φοιτώντων εἰς τὰ ἱερὰ* καὶ προμαθεῖν τὰ μέλλοντα δεομένων καὶ δι' αὐτὸ ἑκατόμβας θυόντων καὶ χρυσᾶς πλίνθους ἀνατιθέντων. » Τὰς δὲ περὶ θανάτου καὶ τῆς μετὰ θάνατον καταστάσεως δημώδεις δόξας σκώπτει ἔν τε τοῖς *νεκρικοῖς διαλόγοις* καὶ ἐν τῷ *Χάρωνι* καὶ ἀλλαχοῦ.

Καὶ τοιοῦτος μὲν ἦτον ὁ Λουκιανὸς πρὸς τὴν *ἐθνικὴν* θρησκείαν καὶ τὰς τότε δεισιδαιμονίας· ποῖος δέ τις ἦτο πρὸς τὸν τότε φυόμενον χριστιανισμόν; Πολλοὶ εἰς ἄκρον ζηλωταὶ τὸν κατηγόρησαν ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐθὺς μετὰ Λουκιανὸν χρόνων μέχρι σήμερον ὡς βλάσφημον σκώπτην καὶ διώκτην τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μετὰ Σουΐδα εἰς τὸν διάβολον τὸν ἔστειλαν (ἴδε κατωτέρω τὸ ἄρθρον τοῦ Σουΐδα ὁλόκληρον). Τὸ κε-

φάλαιον τῆς κατηγορίας στηρίζεται ἐπὶ τοῦ συγγράμματος *«περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς,»* ὅπου ὁ κυνικὸς οὗτος φιλόσοφος παρίσταται, ὅτι «ἅπαντα δόξης ἕνεκα γενόμενος καὶ μυρίας τροπὰς τραπόμενος» καὶ πολλὰ κακουργήσας μέχρι τοῦ καὶ τὸν ἴδιον πατέρα, γέροντα πρεσβύτην, φονεῦσαι, τελευταῖον ὡς ἐπίμετρον τῆς δοξοκοπίας εἰς ἑκούσιον διὰ πυρὸς θάνατον ἐν τῇ πολυανθρωποτάτῃ τῶν ἑλληνικῶν πανηγύρεων, ἐν Ὀλυμπίᾳ, παραδίδεται. Οἱ κατήγοροι τοῦ Λουκιανοῦ νομίζουσιν, ὅτι ἡ περὶ τοῦ Περεγρίνου αὕτη διήγησις εἶνε πλαστὴ παρῳδία τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου, ἀλλ' ἀδίκως, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς θὰ δειχθῇ. Εἶνε μὲν πιθανόν, ὅτι ὁ Λουκιανὸς σφοδρότερον ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸν Περεγρῖνον ἰδίως καὶ ἐν γένει πρὸς τοὺς *κυνικοὺς* πάθους του φερόμενος εἰς ὑπερβολάς τινας περιέπεσε, χαρακτηρίζων τὸν Περεγρῖνον δυσμενέστερον ἢ ἄλλοι π. χ. ὁ Γέλλιος, ὃς (XII, 11) τὸν λέγει virum gravem atque constantem· ἀλλ' ὅτι χάριν ταύτης τῆς παρῳδίας ἔπλασε τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, τὸν ὁποῖον καὶ αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς ἀλλαχοῦ (Ἀραπέταις, πρὸς τὸν ἀπαίδευτον κτλ. 14) πάλιν μνημονεύει καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς· ὅτι ἅπαντες οὗτοι δὲν εἶνε ἀξιόπιστοι ὡς ἠπατημένοι ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ οὐδ' αὐτὸς ὁ *Τερτυλλιανὸς* (πρὸς τοὺς μάρτυρας 4)· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα γνωματεύματα εἶνε αὐθαίρετα, βεβιασμένα, εἰς τοὺς κανόνας συνετῆς κριτικῆς ἄντικρυς ἀντιφωνοῦντα. Διότι 1) πῶς ἠδύνατο (1) ἀνὴρ ἐπί τινα χρόνον ἐν Χριστιανοῖς γενόμενος, ὡς ῥητῶς μαρτυρεῖται, καὶ ὕστερον διὰ παράβασιν χριστιανικῶν παραγγελμάτων ἐξωσθεὶς ὑπ' αὐτῶν, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἁρμόδιον παράδειγμα τῆς παρῳδήσεως τῶν μαρτύρων! 2) Δὲν εἶνε πολὺ πιθανώτερον καὶ φυσικώτερον, ὅπερ αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς λέγει, ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἀπηυθύνετο κατὰ τοῦ Περεγρίνου ὡς κυνικοῦ, καὶ μάλιστα διὰ νὰ ἀναδείξῃ εἶδός τι τοῦ

(1) Λέγει ὁ Σομμερβρότιος ἐν τῇ εἰς Λουκιανὸν εἰσαγωγῇ σελ. xxix κἑξ.

κυνισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἕως τότε ἀκόμη δὲν εἶχε κάμη; διότι οἱ κυνικοὶ ὑπὸ τὴν φαινομένην ἐγκράτειαν καὶ ἀποχὴν των ὄχι μόνον φιλαργυρίαν καὶ πλεονεξίαν ἔκρυπταν, ἀλλὰ καὶ ἄσβεστον φιλοδοξίαν καὶ κενοδοξίαν. Ἤθελε λοιπὸν ὁ Λουκιανὸς κατὰ τὴν ἤδη γνωστὴν τάσιν του τὸ καινὸν τοῦτο σχῆμα τῆς ὑποκρισίας, μάλιστα ἐπὶ γνωστοῦ προσώπου, ὡς οἷόν τε ἐναργέστερον νὰ χαρακτηρίσῃ. 3) Καὶ διὰ τί νὰ προβάλῃ τὸν Περεγρῖνον, ἐν ᾧ τὸν Ἰγνάτιον ἢ Πολύκαρπον ἐνόει! Πόθεν ἔμελλεν ὁ ἄτρομος οὗτος ψέκτης, ὁ οὐδέποτε πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του ἀποχυρούμενος, κατὰ τῶν Χριστιανῶν νὰ μὴ προβῇ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς καὶ νὰ μὴ τοξεύῃ τὰ βέλη του κατ' αὐτῶν ἀνυποστόλως! Διὰ τί ν' ἀναφέρῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ Περεγρίνου ὡς ἐπὶ παράδειγμα τὸν Ἡρακλῆ καὶ Ἐμπεδοκλῆ κ. ἄλλους (κ. 33) καὶ ὄχι κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὸν Χριστόν; Τοιαύτη ἐξ ἐνέδρας μάχη οὐδ' ὅλως συνάδει μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Λουκιανοῦ, ἐνταῦθα μάλιστα, ὅπου ἡ προσβολὴ ἀπηυθύνετο κατὰ θρησκεύματος τότε διωκομένου καὶ περιφρονουμένου.

Οὕτω καταπίπτει ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀντιλουκιανείων, ὅτι ὁ Περεγρῖνος εἶνε πλαστὴ παρῳδία τῶν Χριστιανῶν μαρτύρων. Τώρα δ' ἂς ἐξετάσωμεν τὰ χωρία τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπου ῥητῶς γίγνεται λόγος περὶ Χριστοῦ καὶ Χριστιανῶν. Ὁ Λουκιανὸς ἐν κεφ. 11 διηγεῖται περὶ τοῦ Περεγρίνου τάδε· «Καὶ τοι πάντες ἴστε καὶ ἀκηκόατε, ὡς ἀπέπνιξε τὸν γέροντα (πατέρα) οὐκ ἀνασχόμενος αὐτὸν ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη ἤδη γηρῶντα· εἶτα ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα διεβεβόητο, φυγὴν ἑαυτοῦ καταδικάσας ἐπλανᾶτο ἄλλην ἄλλοτε ἀμείβων· ὅτε περ καὶ τὴν θαυμαστὴν σοφίαν τῶν Χριστιανῶν ἐξέμαθε περὶ τὴν Παλαιστίνην τοῖς *ἱερεῦσι καὶ γραμματεῦσιν* αὐτῶν ξυγγενόμενος. Καὶ τί γάρ; ἐν βραχεῖ παῖδας αὐτοὺς ἀπέφηνε *προφήτης* καὶ *θιασάρχης* καὶ *ξυναγωγεὺς* καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὤν· καὶ τῶν βίβλων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ ξυνέγραφε, καὶ ὡς *θεὸν* αὐτὸν ἐκεῖνοι ἡγοῦντο καὶ *νομοθέτῃ* ἐ-

χρῶντο καὶ προστάτην ἐπέγραφον». Ἐκ τούτων πάντων γίγνεται καταφανές, ὅτι ὁ Λουκιανὸς πολλὰ ἀτελῆ καὶ ἐπιπολαίαν γνῶσιν εἶχε τοῦ χριστιανισμοῦ· διότι οὔτε *ἱερεῖς* καὶ *γραμματεῖς*, οὔτε *θιασάρχαι* καὶ *συναγωγεῖς* ἐλέγοντο οἱ τῶν χριστιανῶν προϊστάμενοι, ἀλλ' οἱ τῶν Ἰουδαίων, μὲ τοὺς ὁποίους συνέχεεν ἐκείνους, καθὼς ἔκαμναν καὶ ἄλλοι ἐθνικοὶ συγγραφεῖς. Ἔτι παραδοξότερα εἶνε τὰ τελευταῖα, ὅτι ὁ Περεγρῖνος ὄχι μόνον τὰ βιβλία των *ἐξηγεῖτο*, τινὰ δὲ καὶ αὐτὸς συνέγραφεν, ἀλλὰ καὶ *νομοθέτην* τὸν εἶχαν καὶ δὴ καὶ *θεὸν* (!) τὸν ἐνόμιζαν. Ὅστις ἐγνώριζεν, ὅτι τῶν Χριστιανῶν *εἷς* ἦτον ὁ *διδάσκαλος*, ὁ Χριστὸς, κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἔγραφεν, ὅτι ὁ Περεγρῖνος ἦτο *νομοθέτης* των καὶ *θεὸς* ὑπ' αὐτῶν ἐλογίζετο. Μετὰ τούτων χαλαρώτερον συνάπτονται τά: «τὸν μέγαν γοῦν ἐκεῖνον ἔτι σέβουσι [τὸν] ἄνθρωπον, τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, ὅτι καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγαγεν ἐς τὸν βίον». Ἅπερ, ἂν τῷ ὄντι εἶνε γνήσια τοῦ Λουκιανοῦ καὶ δὲν παρενετέθησαν ὑπὸ ὑστέρας χειρὸς πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἀμέσως προηγουμένων, οὐδὲν ἴχνος οὔτε σκώμματος οὔτε περιφρονήσεως προφαίνουσι. Κατόπιν ἔρχονται τάδε: «τότε δὴ καὶ συλληφθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ Πρωτεὺς (1) ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μικρὸν αὐτῷ ἀξίωμα περιεποίησε πρὸς τὸν ἔξῆς βίον καὶ τὴν τερατείαν καὶ δοξοκοπίαν, ὧν ἐρῶν ἐτύγχανεν, ἐπεὶ δ' οὖν ἐδέδετο, οἱ Χριστιανοὶ συμφορὰν ποιούμενοι τὸ πρᾶγμα πάντα ἐκίνουν ἐξαρπάσαι πειρώμενοι αὐτόν. Εἶτ' ἐπεὶ τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ἥ γε ἄλλη θεραπεία πᾶσα οὐ παρέργως, ἀλλὰ σὺν σπουδῇ ἐγίγνετο.— — — Εἶτα δεῖπνα ποικίλα εἰσεκομίζετο καὶ λόγοι ἱεροὶ αὐτῶν ἐλέγοντο καὶ ὁ *βέλτιστος Περεγρῖνος* — *καινὸς Σωκράτης ὑπ' αὐτῶν ὠνομάζετο*! Ταῦτα, ἂν δὲν εἶνε ὑπερβολι-

(1) Ἐπώνυμον τοῦτο τοῦ Περεγρίνου διὰ τὸ πολύτροπον [Περεγρίνου κεφ. 1]

κὰ, ἀποδεικνύουν πάλιν τὴν ἐπιπολαιότητα τῶν περὶ τῶν Χριστιανῶν γνώσεων τοῦ Λουκιανοῦ.

Τὰ δ' ἀμέσως ἑπόμενα οὔτε εἰρωνείαν ὑπεμφαίνουσιν, οὔτ' ἐξουδένωσιν τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ μᾶλλον γνωστὴν ἀρετὴν αὐτῶν ἀναγγέλλουσι· « καὶ μὴν καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων ἔστιν ὧν ἦκόν τινες, τῶν Χριστιανῶν στελλόντων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, βοηθήσοντες καὶ ξυναγορεύσοντες καὶ παραμυθησόμενοι τὸν ἄνδρα. Ἀμήχανον δέ τι τὸ τάχος ἐπιδείκνυνται, ἐπειδάν τι τοιοῦτον γένηται δημόσιον· ἐν βραχεῖ γὰρ ἀφειδοῦσι πάντων. Καὶ δὴ καὶ Περεγρίνῳ πολλὰ τότε ἦλθε χρήματα παρ' αὐτῶν ἐπὶ προφάσει τῶν δεσμῶν καὶ πρόξοδον οὐ μικρὰν ταύτην ἐποιήσατο. » Κατόπιν ἔρχονταί τινα πάλιν χαλαρώτερον μὲ τὰ προηγούμενα συναπτόμενα : « Πεπείκασι γὰρ αὐτοὺς οἱ *κακοδαίμονες* τὸ μὲν ὅλον *ἀθάνατον ἔσεσθαι* καὶ *βιώσεσθαι* τὸν ἀεὶ *χρόνον*, παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου καὶ ἑκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοί. Ἔπειτα δὲ ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς, ὡς *ἀδελφοὶ πάντες* εἶεν ἀλλήλων, ἐπειδὰν ἅπαξ παραβάντες θεοὺς μὲν τοὺς ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσωνται, τὸν δὲ *ἀνεσκολοπισμένον* ἐκεῖνον *σοφιστὴν* αὐτῶν προσκυνῶσι καὶ κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους βιῶσι. Καταφρονοῦσιν οὖν ἁπάντων ἐξ ἴσης καὶ κοινὰ ἡγοῦνται ἄνευ τινὸς ἀκριβοῦς πίστεως τὰ τοιαῦτα παραδεξάμενοι. Ἢν τοίνυν παρέλθῃ τις εἰς αὐτοὺς γόης καὶ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πράγμασι χρῆσθαι δυνάμενος, αὐτίκα μάλα πλούσιος ἐν βραχεῖ ἐγένετο ἰδιώταις ἀνθρώποις ἐγχανών. »

Ὅτι μὲν τὴν περὶ ἀθανασίας πίστιν τῶν Χριστιανῶν δὲν παραδέχεται ὁ Λουκιανὸς, δὲν εἶνε θαυμαστὸν, ἀφ' οὗ οὐδὲ τὰς βάσεις τῆς πίστεώς των ἐγνώριζε· χλεύην δ' οὐδὲ τὰ εἰρημένα ἐμφαίνουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τ' ἐπίθετον *κακοδαίμονες*, πολλάκις παρὰ Λουκιανῷ ἐπὶ τοιαύτῃ σημασίᾳ ἀπαντῶν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἑπόμενα οἶκτον ἐκφράζουσιν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, ἀνθρώπων *ἰδιωτῶν* καὶ ἀπονήρων ὑπὸ πανούργου καὶ *πράγμα-*

σι χρῆσθαι δυναμένου ἐξαπατωμένων καὶ ἐκμεταλλευομένων. Βκρύτερον ἔρχεται τὸ ὅτι ὁ Λουκιανὸς τὸν Χριστὸν « *τὸν ἀνασκολοπισθέντα σοφιστὴν* » ὀνομάζει· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐλαφρύνεται, ἂν μόνον ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι τὸ ὄνομα *σοφιστὴς* δὲν ἦτον ἐπὶ Λουκιανοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ Σωκράτους πολλάκις, ἀτιμωτικὸν, ἀλλὰ κοινὸν ἔντιμον ὄνομα τῶν ῥητόρων καὶ τῶν διδασκάλων τῆς ῥητορικῆς, ὡς δῆλον 1) ἐκ τοῦ *Ῥητόρων διδασκάλου* κ. 1 : ἐρωτᾷς—ὅπως ἂν ῥήτωρ γένοιο καὶ τὸ *σεμνότατον* τοῦτο καὶ *πάντιμον ὄνομα σοφιστὴς* αὐτὸς εἶναι δόξῃς· 2) ἐκ τοῦ *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων* κεφ. 15, ὅπου ὁ Λουκιανὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει : *τοῖς μεγαλομίσθοις τῶν σοφιστῶν ἐναριθμούμενος*· 3) τέλος ἐκ τοῦ ὅτι ὁ περίφημος ἐν τῇ ἀρχαιότητι διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς, ὁ Ἰσοκράτης, ὑπὸ τῶν συγχρόνων τοῦ Λουκιανοῦ, Φιλοστράτου (ἐν βίῳ σοφιστῶν Δ'. ιζ'.) καὶ Αἰλίου Ἀριστείδου καὶ εἰς τοὺς σοφιστὰς καταλέγεται καὶ *τις τῶν ἐλλογίμων καὶ παλαιῶν σοφιστῶν* καλεῖται. Ἂν ὁ Λουκιανὸς ἤθελε τῷ ὄντι νὰ σκώψῃ τὸν χριστιανισμὸν, ἱκανωτάτην ἀφορμὴν τῷ παρεῖχεν ὁ σταυρικὸς θάνατος ἁπλῶς οὕτως ὑπ' αὐτοῦ μνημονευθείς, ὃς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἦτον « Ἕλλησι μὲν μωρία, Ἰουδαίοις δὲ σκάνδαλον. »

« Πλὴν ἀλλ' ὁ Περεγρῖνος ἀφείθη ὑπὸ τοῦ τότε τῆς Συρίας ἄρχοντος, ἀνδρὸς φιλοσοφίᾳ χαίροντος, ὃς συνεὶς τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ καὶ ὅτι δέξαιτ' ἂν ἀποθανεῖν, ὡς δόξαν ἐπὶ τούτῳ ἀπολίποι, ἀφῆκεν αὐτὸν οὐδὲ τῆς κολάσεως ὑπολαβὼν ἄξιον. Ὁ δὲ εἰς τὴν οἰκείαν (1) ἐπανελθὼν καταλαμβάνει τὸ περὶ τοῦ πατρῴου φόνου ἔτι φλεγμαῖνον καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπανατεινομένους τὴν κατηγορίαν. — — — Ὁ δὲ σοφὸς οὗτος Πρωτεὺς — — παρελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Παριανῶν — ἀφεῖναι ἔφη τὴν οὐσίαν, ἣν ὁ μακαρίτης πατὴρ αὐτῷ κατέλιπε, δημοσίαν εἶναι πᾶσαν. Τοῦτο ὡς ἤκουσεν ὁ δῆμος, πένητες ἄνθρω-

(1) Τὸ Πάριον τῆς Προποντίδος.

ποι καὶ πρὸς διανομὰς κεχηνότες, ἀνέκραζον εὐθὺς ἕνα φιλόσοφον, ἕνα φιλόπατριν, ἕνα Διογένους καὶ Κράτητος ζηλωτήν· οἱ δὲ ἐχθροὶ ἐπεφέμωντο, κἂν εἴ τις ἐπιχειρήσειε μεμνῆσθαι τοῦ φόνου, λίθοις εὐθὺς ἐβάλλετο. Ἐξήει οὖν τὸ δεύτερον πλανώμενος, ἱκανὰ ἐφόδια τοὺς Χριστιανοὺς ἔχων, ὑφ' ὧν δορυφορούμενος ἐν ἅπασιν ἀφθόνοις ἦν. Καὶ χρόνον μέν τινα οὕτως ἐβίσκετο· εἶτα παρανομήσας τι καὶ ἐς ἐκείνους,— *ὤφθη γάρ τι, ὡς οἶμαι, ἐσθίων τῶν ἀπορρήτων αὐτοῖς*— οὐκέτι προσιεμένων αὐτῶν ἀπορούμενος ἐκ παλινῳδίας ᾤετο δεῖν ἀπαιτεῖν παρὰ τῆς πόλεως τὰ κτήματα κτλ. Καὶ ἐνταῦθα ἡ δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ὁ Περεγρῖνος ἀπώσθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν εἶνε τόσον ἀόριστος, ὥστε καὶ περὶ τῶν παρ' Ἰουδαίοις περὶ τὰ τρόφιμα ἀφορισμῶν δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ περὶ τῶν παρὰ Χριστιανοῖς.

Ταῦτα εἶνε ὅσα λέγονται ἐν τῷ Περεγρίνῳ περί τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν, ἐν οἷς οὐδὲ μία μόνη λέξις διαπιστώνει τὴν κατηγορίαν, ὅτι ὁ Λουκιανὸς πολέμιος τοῦ χριστιανισμοῦ ἦτον.

Ἐκτὸς δὲ τούτων περὶ τῶν Χριστιανῶν γίγνεται λόγος ἐν Ἀλεξάνδρου 25 : « ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν νοῦν ἐχόντων ὥςπερ ἐκ μέθης βαθείας ἀναφέροντες συνίσταντο ἐπ' αὐτὸν καὶ μάλιστα οἱ Ἐπικούρου ἑταῖροι, πολλοὶ δὲ ἦσαν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπεφωράτο ῥᾳδίως ἡ μαγγανεία καὶ συσκευὴ τοῦ δράματος, ἐκφέρει φοβητρόν τι ἐπ' αὐτοὺς λέγων *ἀθέων* ἐμπεπλῆσθαι καὶ *Χριστιανῶν* τὸν Πόντον, οἱ περὶ αὐτοῦ τολμῶσι τὰ κάκιστα βλασφημεῖν κτλ.» καὶ ἐν κεφ. 38 ; «Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πρόῤῥησις ἦν, ὥςπερ Ἀθήνησι, τοιαύτη· εἴ τις ἢ *ἄθεος* ἢ *Χριστιανὸς* ἢ *Ἐπικούρειος* ἥκει κατάσκοπος τῶν ὀργίων, φευγέτω, οἱ δὲ πιστεύοντες τῷ θεῷ (τοῦ Ἀλεξάνδρου) τελείσθωσαν τύχῃ τῇ ἀγαθῇ». Καὶ ἐνταῦθα ὄχι μόνον δὲν βλασφημεῖ τοὺς Χριστιανοὺς ὁ Λουκιανός, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπαινεῖ, παραδόξως μετὰ τῶν Ἐπικουρείων αὐτοὺς συντάσσων, ὅτι κατεφώρασαν καὶ ἐξήλεγχαν τὴν γοητείαν τοῦ ψευδομάντεως. Τε-

λευταῖον ἔρχεται—διότι ὁ Φιλόπατρις, ὅπου περὶ Χριστιανῶν λέγεται, εἶνε ὁμολογουμένως νόθον, ὡς εἴδαμεν—τὸ 16 κεφ. τοῦ Φιλοψευδοῦς, ὅπερ οἱ ἀντιλουκιάνειοι εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφέρουσιν. Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ πλατωνικὸς Ἴων λέγει : « Ἐγὼ γοῦν ἡδέως ἂν ἐροίμην σε, τί περὶ τούτων φὴς, ὅσοι τοὺς δαιμονῶντας ἀπαλλάττουσι τῶν δεινμάτων οὕτω σαφῶς ἐξάδοντες καὶ τὰ φάσματα. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐμὲ χρὴ λέγειν, ἀλλὰ πάντες ἴσασι τὸν Σύρον τὸν ἐκ τῆς Παλαιστίνης, τὸν ἐπὶ τούτων σοφιστὴν, ὅσους παραλαβὼν καταπίπτοντας πρὸς τὴν σελήνην καὶ τὸ ὀφθαλμῷ διαστρέφοντας καὶ ἀφροῦ πιμπλαμένους τὸ στόμα ὅμως ἀνίστησι καὶ ἀποπέμπει ἀρτίους, ἐπὶ μισθῷ μεγάλῳ ἀπαλλάξας τῶν δεινῶν κτλ. » Ἀλλ' ἐδῶ μᾶλλον ἐννοεῖται Σύρος τις, σύγχρονος τοῦ Λουκιανοῦ, ὡς δεικνύει ὁ ἐνεστὼς, τὴν τῶν Χαλδαίων τέχνην, καθ' ὧν καὶ τὸ ὅλον τοῦτο σύγγραμμα, ἐπὶ μεγάλῳ μισθῷ μετερχόμενος. Ὅτι δὲ καὶ μὴ χριστιανοὶ τότε τὰ δαιμόνια ἐξέβαλλαν, δῆλον καὶ ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης (Ματθ. ΙΒ'. 27. Λουκ. Θ'. 40. Πράξ. ΙΘ'. 13. Β'. 9. ΙΓ'. 6).

Ἀκόμη ὀλιγωτέραν πίστιν ἔχουσιν εἰκόνες τινὲς καὶ φράσεις, ἐν αἷς ἀνακαλύπτουσιν ὑπαινιγμοὺς εἰς τὴν Παλαιὰν ἢ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἀλλ' αἱ μὲν φράσεις ἐκεῖναι δέν εἶνε μόνον τῆς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς συγγραφεῦσιν ἀπαντῶσιν, ἐκτὸς δὲ τούτου ὅμοια πράγματα ὁμοίας εἰκόνας καὶ ὁμοίας φράσεις προκαλοῦσιν. Ἔπειτα πῶς εἶνε δυνατὸν ὁ Λουκιανὸς ὁ τὰς κυρίας βάσεις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀγνοῶν νὰ εἶχε τόσην οἰκειότητα πρὸς τὴν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς;

Ἐν κεφαλαίῳ, ἡ μὲν διδασκαλία ἡ χριστιανικὴ εἶνε σχεδὸν ἐντελῶς ξένη πρὸς τὸν Λουκιανὸν, ἐκ δὲ τοῦ βίου τῶν γνωστὴ ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη καὶ αἱ, δι' ὧν αὕτη ἐκφαίνεται, φιλανθρωπίαι· καὶ τὴν μὲν πρὸς τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ περιφρόφρόνησίν των οἰκτιρμοῦ ἀξίαν εὑρίσκει κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου, διότι ἐν τῇ ἁπλότητί των εὐκόλως γίγνονται

θύματα πονηρῶν ἀπατεώνων, ἀλλ' οὔτε τοὺς κρίνει, οὔτε τοὺς κατακρίνει, οὔτε τοὺς καταγελᾷ, οὐδ' εὑρίσκεται παρ' αὐτῷ λόγος τις ὑβριστικὸς εἰς τὸν θεμελιωτὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐν συντόμῳ, ἡπιώτατα πάντων τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, ὅσοι δῆλον ὅτι περὶ Χριστιανῶν λόγον ἔκαμαν, ἀποφαίνεται περὶ αὐτῶν, πολὺ ἡπιώτερον παρὰ τὸν Πλίνιον, ὃς (ἐπιστ. X, 97) ἄκαμπτον ἰσχυρογνωμοσύνην (pervicacia-inflexibilis obstinatio) τοῖς ὀνειδίζει, παρὰ τὸν Τάκιτον, ὁ ὁποῖος (Annal. XV, 44) τὴν θρησκείαν των ὀλεθρίαν δεισιδαιμονίαν (exitiabilis superstitio) ἀποκαλεῖ, παρὰ πάντας ἐκείνους, οἵτινες τοὺς φορτώνουν θυέστεια δεῖπνα (epulae Thyesteae) καὶ ἄλλα τοιαῦτα μυσάγματα. Νὰ ὡμολογοῦσε δὲ καὶ ἠσπάζετο τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ κἂν νὰ ἐζήτει ἀκριβέστερον νὰ μάθῃ τὰ περὶ αὐτῆς, οὔτε ν' ἀπαιτήσωμεν παρὰ τοῦ Λουκιανοῦ δυνάμεθα, οὔτε νὰ τὸν ψέξωμεν, διότι δέν το ἔκαμεν· ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔνθεν μὲν ἐν ταῖς ὑψηλοτέραις χώραις τοῦ τότε βίου ἀναστρεφόμενος καὶ τὰ σαθρὰ τούτων ἀποκαλύπτων δὲν εἶχε καιρὸν νὰ ἐμβλέψῃ βαθύτερον εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινότητα, ἀκόμη τότε ταπεινὰ βαίνουσαν καὶ ἀσθενῆ, ἔνθεν δὲ ὅλως ἀρνητικῶς πρὸς πάντα διατεθειμένος τὸ « *νῆφε καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν* » σύνθημα τοῦ βίου του εἶχε. Μόνον θεία ἐπίπνοια ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ, ὥσπερ τὸν διώκτην Σαῦλον εἰς ἔνθερμον ὁμολογητὴν καὶ ζηλωτὴν τῆς πίστεως καὶ Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν, οὕτω καὶ τὸν ἄπιστον Λουκιανὸν εἰς πιστὸν θιασώτην. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγεινε χρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος· ὁ δὲ Λουκιανός, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐμμέσως συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνικῶν χλευάσας, τὰς μωρὰς δεισιδαιμονίας των διακωμῳδήσας, τὰ αἴσχη των γυμνὰ ἀποκαλύψας, ἐν γένει τὸ σαθρὸν καὶ ἑτοιμόρροπον οἰκοδόμημα τοῦ ἀρχαίου βίου τὸ καθ' ἑαυτὸν καταλύσας καὶ εἰς ἀνέγερσιν τοῦ νέου τὸ ἔδαφος εὐτρεπίσας. (ἀκολουθεῖ) Μ.

Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ Ξενοφῶντος πρὸς Ι. Πανταζίδην.

Β'.

Ἔρχεται ἐφεξῆς ὁ ἐπικριτὴς εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς πραγματείας, τὴν βάσανον τῶν ἐσωτερικῶν λόγων. Ἀλλὰ πολὺ ἀδυνεσώτερα ἀπέβη ἐν τούτῳ ἡ ἐπίκρισις, διότι κατ' ἀναλογίαν πάνυ ὀλίγων ἀποδεικτικῶν λόγων ἅπτεται, τὴν δὲ τῶν ἀπορίων λύσιν διεξάγει πολὺ ἀστοχώτερα καὶ βιαιότερα, ὡς θὰ δείξω τοῖς ἀναγνώσταις κατὰ πόδας ἀκολουθῶν τὸν ἐπικριτήν.

Τὴν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀνωμαλίαν τῆς διηγήσεως, ἣν ἀποχρώντως, ὡς νομίζω, ἐξήγησα ἐν τῇ πραγματείᾳ (44. ἐξ.) ἀποδοκιμάζει ὁ ἐπικριτής· μὲ πέμπει δὲ ἵνα μάθω τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος εἰς τὸν 51 τόμον τῆς Biographie universelle. Ἀλλ' ὅταν οἷον δήποτε ζήτημα κατανοήσῃ εἰς εἰδικότητας τοιαύτας, οἵας τὸ προκείμενον, περὶ ἄρθρον καὶ ὄνομα καὶ ῥῆμα ἓν, αἱ γενικαὶ φράσεις καὶ οἱ χαρακτηρισμοὶ πολυτομωτάτων λεξικῶν εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσι. Καὶ θαυμάζω πῶς ὁ ἐπικριτὴς, ἀνὴρ ἔμπειρος ἐπιστημονικῶν λόγων, παρακαλεῖ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τοιαῦτα φιλολογικὰ αὐτεπωνυμούμενα βιβλία.

Σελ. 109. Γνωστὸν εἶναι, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ τοῦ Ξενοφῶντος δὲν εἶναι συνέχεια τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ λείπουσιν ἐκ τοῦ μέσου ὅλων μηνῶν γεγονότα. Τοῦτο τὸ ἀκέφαλον τοῦ βιβλίου ἐξήγησα ἐν τῇ πραγματείᾳ εἰπὼν, ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς ἐξέκοψε τῶν ὀλίγων μηνῶν τὴν ἱστορίαν θεωρήσας τὰ γεγονότα ἀσήμαντα, ὡς ἐξέκοψε καὶ πολλὰ ἄλλα πολὺ τούτων ἀξιολογώτερα. Ὁ ἐπ. ἀπορρίπτει τὴν γνώμην καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσάγει τὴν ἑξῆς. «Πιθανώτατα ἐξέπεσεν ἡ ἀρχὴ, διότι ἀπωλέσθησαν τοῦ ἀρχε-

τύπου τὰ πρῶτα φύλλα ἐκ περιστάσεως ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς, ἢ καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν». Ἡ ἀλήθεια ὅμως δὲν κρίνεται οὕτως ἔν τε ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ παντοῦ ἐκείνη ἡ ὑπόθεσις φέρει τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας, ἥτις πολλὰ καὶ ποικιλώτατα φαινόμενα ἐξηγεῖ *ἁπλῶς καὶ ἀβίαστα ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἀρχῆς*. Ἡ ἐμὴ γνώμη ἐξηγεῖ οὐ μόνον τὸ ἀκέφαλον τῆς συγγραφῆς, ἐκ τούτου ὅτι ὁ ἐπιτομεὺς ἐκόλλησεν εὐθὺς τὰ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὸν Θουκυδίδην, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπολανθάνοντα χάσματα κατὰ τὸ βιβλίον, ἅτινα δὲν προῆλθαν ὁμολογουμένως ἐκ φθορᾶς τῶν κωδήκων, περιπλέον δὲ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀκαταστασίαν τοῦ συγγράμματος, καὶ λύει πλῆθος ἄλλο ἀποριῶν· ἐν ᾧ ὁ ἐπικριτὴς πρὸς τοῦτο μόνον βλέπει, πῶς νὰ οἰκονομήσῃ ἑκάστοτε τὴν προσπεσοῦσαν δυσκολίαν, ἄλλοτε ἀλλοίαν ὑπόθεσιν ἐξευρίσκων.

Σελ. 110. ἐγέλασα μὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ *ἐξ ἐωθινοῦ*· «ὁ **Brückner** διαγράφει τὰς λέξεις· ἀλλὰ δύνανται κάλλιστα νὰ μένωσιν, ἂν παραδεχθῶμεν διαφοράν τινα μεταξὺ τοῦ *ἀμ' ἡμέρᾳ* (τὰ χαράγματα) καὶ τοῦ *ἐξ ἐωθινοῦ* δηλ. ὥρας τινὰς μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.» Καὶ ἐγέλασα, διότι δὲν ἀρκοῦσιν ὧραί τινες, ἀλλὰ μόλις ἑρμηνεύεται ἡ δυσκολία, ἂν τὸ *ἐξ ἐωθινοῦ* εἶναι = μεσημβρία. Τότε ὅμως εἶναι χρεία νὰ συνταχθῶσι νέα λεξικά, ἐν οἷς ν' ἀλλαχθῶσι τὰ σημαινόμενα τῶν λέξεων οὕτως, ὥστε τὸ *πρωΐ* νὰ σημαίνῃ *ἑσπέρας* καὶ τὸ *ἐξ ἐωθινοῦ μεσημβρίαν*.

Σελ. 111. Πολὺν λόγον δαπανᾷ ὁ ἐπ. περὶ τὴν ἐν Κυζίκῳ ναυμαχίαν, ἀλλὰ μάταιον· διότι ἡ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς διήγησις εἶναι οὕτω συγκεχυμένη, ὥστε οὐδ' ὁ Ἑρμῆς δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ αἰνίγματα· «ταραχήν, λέγει, καὶ σύγχυσιν δὲν ἔχει τὸ χωρίον». Ἐγὼ παραθέτω ἐδῶ τὸ κείμενον καὶ ἂς κρίνωσιν οἱ ἀναγνῶσται· «ἀθρόαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆες τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο, καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστου ὥραν ἦκον εἰς Προικόννησον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν,

τῇ δὲ *ὑστεραίᾳ* Ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας παρεκελεύετο αὐτοῖς· τῇ δὲ *προτεραίᾳ*, ἐπειδὴ ὡρμίσαντο, τὰ πλοῖα πάντα *καὶ τὰ μικρὰ* συνήθροισε παρ' ἑαυτόν· *μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν* παρασκευασάμενος ἀνηγάγετο.» Ταῦτα εἶναι κατὰ Τζέτζου κεφαλὴν εἰρημένα καὶ τεταγμένα, ὄχι τοῦ Ξενοφῶντος, ὃν οἱ ἀρχαῖοι πάντες ὁμολογοῦσι τύπον καὶ παράδειγμα *κάλλους, σαφηνείας* καὶ *καθαρότητος*.— σελ. 114. Ἰσχυρῶς πείσας ἐμαυτὸν ἐπιμένω, ὅτι τὸ *ἀπειλημμένας ὑπ' αὐτοῦ* μόνον ἐκ τοῦ παρὰ Πλουτάρχῳ *ὑπολείπεσθαι τοὺς στρατηγοὺς* δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ· ὁ δὲ Πλούταρχος ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ὄχι μόνον δὲν ἀνασκάπτεται, ἀλλ' αὐτολεξεὶ ἀντιγράφει ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, ὡς δεικνύει ἡ παραβολὴ «*ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν*» (Ἕλλην.)· «*ὡς ἀνάγκην οὖσαν αὐτοῖς καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τὴ Δία τειχομαχεῖν*» (Πλούτ.).— Ὤφειλε δ' ὁ ἐπ. ἀντὶ τῆς ἀτυχεστάτης ἐπινοίας περὶ τῆς βροχῆς (σελ. 113) νὰ ἑρμηνεύσῃ ἀ.) Πῶς οἱ Πελοποννήσιοι, ὅν ἦσαν ἔξω τοῦ λιμένος, δὲν εἶδαν τὰς τῶν Ἀθηναίων νῆας ἐπιπλεούσας καὶ τὸν ἀληθῆ ἀριθμὸν αὐτῶν, ἵνα εὐθὺς εἰςπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης ἔφθασε καὶ προκατέλαβε τὸ τοῦ λιμένος στόμιον. β'.) Τί σημαίνει τὸ λεγόμενον «*Ἀλκιβιάδης περιπλεύσας ἀπέβη εἰς τὴν γῆν*»; ποῦ ἦτον ὁ Ἀλκιβιάδης; τί πρᾶγμα περιέπλευσε; καὶ ἐν γένει πῶς ἐπολεμήθη ἐκείνη ἡ μεγάλη ναυμαχία;

Σελ. 116. Ὁ ἐπιτομεὺς συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐπί τινος ἄρθρου «*ταῖς εἴκοσι τῶν νεῶν*» διότι πουθενὰ δὲν ἔγεινε λόγος περὶ εἴκοσι νεῶν. Τί ἀπαντᾷ πρὸς τοῦτο ὁ ἐπ; «ἐγὼ νομίζω, λέγει, νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐξέπεσεν ἐκ τῶν ἀντιγράφων τοῦ Ξενοφῶντος ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ λέξις *ἀρίστοις*». Ἐδῶ συμπληροῖ τὸν Ξενοφῶντα ἐκ τοῦ Πλουτάρχου ὁ ἐπ., ἐν ᾧ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ (σελ. 112) ψέγει ἐμὲ διὰ τί νὰ εἴπω, πῶς ὁ Πλούταρχος τὴν ἐν Κυζίκῳ ναυμαχίαν ἀρύεται σχεδὸν αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος. Καὶ ἔστω τοῦτο παράδειγμα τοῦ

πόσον καταφέρεται ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος εἰς ἀντιφάσεις, ὅταν θέλει νὰ οἰκονομήσῃ τὰ ἀνοικονόμητα.— Ὁ δ' ἐπιτομεὺς οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐπὶ τοῦ ἄρθρου, οἷον Ἑλλ. Δ. 3, 15. «σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἥμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ», ἔνθα τὰ ἄρθρα ὑποδηλοῦσιν, ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐλάλησεν ἀκριβῶς περὶ μόρας ἐκ Κορίνθου καὶ ἐξ Ὀρχομενοῦ. Ἄλλως ἔπρεπεν ἀνάρθρως νὰ ἐκφέρῃ τὴν ἔννοιαν, ὡς καὶ ἐκφέρεται τῷ ὄντι ἐν τῷ ἐγκωμίῳ «*Ἀγησίλαος Λακεδαιμονίων ἔχων μόραν καὶ ἥμισυ*». (26).

Σελ. 117. Οἱ εὐθεῖς τύποι *τετυχήκατε, εἰλήφατε, γεγόνατε* δὲν ἐξηγοῦνται τόσον εὔκολα, ὅσον φαντάζεται ὁ ἐπικριτὴς μάτην πολλὰ σωρεύσας παραδείγματα ἀντὶ νὰ πέμψῃ εἴς τινα τῶν γραμματικῶν. Μεταβαίνουσιν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ πλαγίου λόγου εἰς ὀρθὸν ἀποτόμως, ἀλλὰ ταῦτα συμβαίνουσιν ἐν συγγράμμασιν ἐντέχνοις, ἐν οἷς ἡ διήγησις εἶναι ἄνετος καὶ δύναται ὁ συγγραφεὺς νὰ σεισθῇ καὶ κινηθῇ ἐλευθέρως ἐν τῷ ἀρθρώνῳ λόγῳ. Ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι ὁρμαθὸς ἀφορισμῶν, καὶ ὁμοιάζουν τὰ summaria. Ἐν λόγῳ δὲ οὕτως ἐστενοχωρημένῳ καὶ συντόμῳ δὲν χωροῦσιν οὐδὲ ἁρμόζουσι τοιαῦτα τεχνικὰ σχήματα. Συμβαίνει δῆλον ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ταὐτὸν, ὅπερ καὶ εἰς τοὺς φοροῦντας βράκας· σείεται ἡ οὐρὰ τῆς βράκας, ὅταν ὑπάρχῃ πολὺ πανίον, ἀλλὰ τὰ Ἑλληνικὰ πανίον δὲν ἔχουσιν, ἵνα συμβῇ τὸ σεῖσμα καὶ τὸ λύγισμα. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοῦτο· ἀλλὰ διὰ τί νὰ παραβλέψῃ καὶ σιωπήσῃ ὁ ἐπ., ὅτι ὁ Δινδορφ, ἵνα θεραπεύσῃ ὅπως οὖν τὴν ἐν τῷ χωρίῳ ἀνωμαλίαν μεταθέτει τὰς λέξεις τοῦ 28 § εἰς τὸν 27; διὰ τί δὲ νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ πολλὰ παράδοξα, ἅπερ περιέχονται ἐν μόνοις πέντε στίχοις τῶν §§ 31 καὶ 32 καὶ συγκροτοῦσιν ἑπτὰ ἀποδεικτικοὺς λόγους;

Σελ. 118. Εἶναι καθαρὸς ὑποσκελισμὸς λόγου ἀνάξιος εἰς σπουδαίαν συζήτησιν ἡ ἑρμηνεία τοῦ *ἀπὸ τῶν προτέρων εἴκοσι*

νεῶν· διότι ἐν τῇ πραγματείᾳ ἔλεγα (σελ. 55) οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἀνωτέρω ἐν § 31 σημειωθὲν παράδοξον, τὸ ὑπὸ τὰς λέξεις «παρέλαβον *τὰς* ναῦς». Ἐσχέτιζα δηλ. τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο· ὁ δ' ἐπικριτὴς ὑπερπηδήσας τὸν § 31 πολεμεῖ ἔρημον τὸ χωρίον ἐν 2. 8.

Σελ. 120. «Τὰ περὶ τῆς ἐκ τῆς σατραπείας ἀνακλήσεως τοῦ Κύρου καὶ τῶν αἰτίων αὐτῆς, λέγει ὁ ἐπικριτὴς, εἶναι μὲν ἱστορικῶς σκοτεινά, ἀλλὰ δὲν περιέχουσι τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Κυπριανὸς εἰς ταῦτα ἀποδίδει.» Καὶ δοκιμάζει νὰ λύσῃ τὰς ἀπορίας· ἀλλὰ μόλις εἰσελθὼν εἰς τὴν ἔρευναν φωνάζει· «*σημειωτέον ὅμως, ὅτι πολλὰ τούτων διὰ χρονολογικοὺς λόγους τοθεύονται*» καὶ εὐθὺς κόπτει τὸν λόγον. Τώρα ἐγὼ βέβαια δὲν γνωρίζω, τί ν' ἀπαντήσω πρὸς ταῦτα· διότι κατὰ τὸν ἐπ. τὰ αὐτὰ *πράγματα* εἶναι καὶ σκοτεινὰ καὶ οὐ σκοτεινά· τὰ αὐτὰ δὲ καὶ νοθεύονται.—Σελ. 121. Τὸ *κατὰ πόδας πλέοντες* ἔπεισα ἐμαυτὸν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν καταδίωξιν τοῦ Λυσάνδρου πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, περὶ ἧς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Λυσάνδρου 9)· διότι κατὰ ταύτην μόνον τὴν ἀναφορὰν ἑρμηνεύεται ὀρθῶς τὸ *κατὰ πόδας πλέοντες*, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα. Ἀλλὰ διὰ τί ὑπερπηδᾷ ὁ ἐπ. τὸν ἀμέσως ἑπόμενον ἰσχυρότατον λόγον;

Σελ. 122. *ὅπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν*. Ἐπιμένω εἰς τὴν ἑρμηνείαν, ἣν ἔδωκα ἐν τῇ πραγματείᾳ, καὶ ταύτην θεωρῶ μόνην λογικήν. Διὰ νὰ γράψῃ ὁ Ξενοφῶν, *ὅπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν* ἀναγκαίως θὰ προεῖπεν, ὅτι τὴν *πρώτην* οἱ στρατιῶται τῶν Ἀθηναίων ἐν Λιγὸς ποταμοῖς ἅμα ἐξελθόντες τῶν νεῶν διεσκεδάσθησαν κατὰ τὴν Χερρόνησον· ἀλλ' οὐδὲν περὶ διασκεδάσεως στρατιωτῶν λέγεται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς.

Σελ. 123. Σοφίζεται ὁ ἐπ. λέγων «ἀπεσιώπησεν ὁ Ξενοφῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ Λυσάνδρου φονευθέντων Ἀθηναίων, διότι ὡς δὲν τὸν ἤξευρε μετ' ἀκριβείας»· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐκώλυε τὸν

Ξενοφῶντα, τὸν συγγραφέα ἐκεῖνον, ὅστις ἀλλοῦ λέγει, ὅτι οἱ πολέμιοι «ἕνα μὲν Ἀθηναῖον ζωὸν ἔλαβον, ἑπτὰ δὲ ἀπέκτειναν», νὰ εἴπῃ κἂν, ὅτι οἱ φονευθέντες ἦσαν ὀλίγοι ἢ πολλοί. Καὶ ἦσαν τριςχίλιοι ἢ τετρακισχίλιοι οἱ πελεκηθέντες ὑπὸ Λυσάνδρου τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Σελ. 123. Καὶ πῶς μὲ τὰ σωστά του δὲν εὑρίσκει ὁ ἐπ. οὐδὲν παράδοξον ἐν τῇ ῥήσει « *Λύσανδρος Φιλοκλέα ἐρωτήσας ἀπέσφαξεν.* » ; Τὸ *ἐρωτήσας* τότε μόνον ἔχει λόγον, ἂν ἀνεγράφετο καὶ ἀπόκρισις τοῦ στρατηγοῦ, ἐκείνη ἣς μνημονεύει ὁ Πλούταρχος, ἢ ἄλλη τις, διότι τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον· ἀλλὰ γυμνὴ ἐρώτησις τοῦ Λυσάνδρου ἄνευ ἀποκρίσεως τοῦ στρατηγοῦ εἶναι ἀκατανόητον πρᾶγμα. Τότε πρὸς τί ἡ ἐρώτησις;

Σελ. 124. Πάνυ ἄστοχος εἶναι ἡ ἐξήγησις τῶν δυσκολιῶν περὶ τὴν συνθήκην τὴν συνομολογηθεῖσαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν. « Ἁπλούστατα δύναταί τις καθ' ἡμᾶς, λέγει ὁ ἐπικριτής, νὰ ἐξηγήσῃ τὴν διαφοράν, ὑποθέτων ὅτι ὁ Ξενοφῶν ἐκ μνήμης γράφων τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, ἐκθέτει τὴν οὐσίαν αὐτῆς, ἀδιαφορῶν περὶ τοῦ πράγματος· παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ ἔλαβε χώραν ἀπροσεξία τις»· διότι ὁ Ξενοφῶν ἦτο τόσον ἀκριβὴς συγγραφεύς, ὥστε *ἀνέγραφεν αὐτολεξεὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἤττονος λόγου ἄξια ἔγγραφα*, οἷον τὴν ἐπιστολήν, *ἔρρει τὰ καλά. Μίνδαρος ἀπεσσούα*· κτλ. Εἶναι δὲ πάντων ἀπιθανώτατον, ὅτι συγγραφεὺς τοιοῦτος δὲν θ' ἀνέγραφεν ἀκριβῶς ὄχι πάρεργόν τινα συνθήκην, ἀλλ' ἐκείνην, ἥτις ἔκλεισε τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ἀνάστατώσαντα ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Καὶ δὲν εἶναι μόνον οἱ ὅροι τῆς συνθήκης ἐλλιπεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκθέσεως εἶναι λίαν παράδοξος· πλάγια καὶ περαστικὰ ἀπορρίπτεται οἷον ἐν γωνίᾳ ἡ συνθήκη· γεγονὸς ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἱδρυθῇ ὀρθὸν ἐν τόπῳ πάντοθεν περιφανεῖ καὶ περιβλέπτῳ· « Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τά τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν

Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἕπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὅποι ἂν ἡγῶνται ».

Καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος· ἐδῶ ἐν μέσῳ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τῶν Ἑλληνικῶν μᾶς ἀφίνει ὑγείαν ὁ ἐπικριτής, οἷον χάρτην ἄγραφον θεωρῶν πρὸς τοῖς πολλοῖς, οὓς καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δυσὶ βιβλίοις ὑπερεπήδησε, πάντας τοὺς ἀποδεικτικοὺς λόγους τοὺς λαμβανομένους ἐκ τῶν λοιπῶν πέντε βιβλίων. Ὑπονοῶ δὲ ἐγὼ τὴν εὐλάβειαν τοῦ ἐπικριτοῦ νὰ μὴ ὑπερβῇ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου βιβλίου καὶ ὁμολογῶ, ὅτι εἶναι προφυλακτικὸς καὶ συνετὸς ἄνθρωπος.

Τὸ τελευταῖον μέρος τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰ περὶ τῶν μικρῶν συγγραφῶν τοῦ Ξενοφῶντος εἶναι τὸ ἀσθενέστατον· ὁ ἐπικριτὴς μόλις ἅπτεται τοῦ πράγματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων, ὅσα εἶπε, καταφαίνεται, ὅτι δὲν ἐμελέτησεν ἐπιμελῶς οὐδὲ τὸ μέρος κἂν τῆς πραγματείας τὸ περὶ τῶν τεσσάρων τοῦ Ξενοφῶντος μικρῶν συγγραφῶν· ἄλλως δὲν θὰ μὲ παρέπεμπεν εἴς τι χωρίον τῶν novae lectiones τοῦ Κόβετ, ὅπερ ὑπερμαχεῖ θαυμαστῶς ὑπὲρ τῆς ἐμῆς γνώμης. Μὲ πέμπει δῆλον ὅτι (σελ. 131). ν' ἀναγνώσω τὰς σελίδας 736 — 740, καὶ ἰδοὺ εὑρίσκω ἐν σελίδι 738 τὴν ἐξῆς τοῦ Κόβετ γνώμην περὶ τῆς *πολιτείας τῶν Ἀθηναίων*. « Saepe autem mihi . . . subnata suspicio est ex aliquo dialogo esse deprompta, in quo de Athen. rep. duo inter se collocuti essent κτλ., πράγματα ὅτινα καὶ ἐγώ, πρὸ τοῦ γνωρίσω τὰ τοῦ Κόβετ, εἶπα σχεδὸν ἀπαράλλακτα ἐν τῇ πραγματείᾳ, καὶ τὰ ἐξήγησα μάλιστα, ἀποχρώντως ὡς νομίζω·—ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ἔλεγα (σελ. 95) ποτὲ μὲν λαλεῖ ὡς ἐκ πρώτου προσώπου (1. 1. *οὐκ ἐπαινῶ*), ποτὲ δὲ οὕτως, *ὥστε φαίνεται ὅτι διαλέγεται πρός τινα* (1. 8 *ἆρ' οὖν σὺ νομίζεις*), καὶ ἄλλοτε ἔχει ὁ λόγος δημηγορίας χρῶμα (3. 8,

ταῦτα *οὐκ οἴεσθε χρῆναι*). Ἡ ἀνωμαλία αὕτη, ἄλλως ἀνεξήγητος οὖσα ἐκ τῶν παρόντων, ἐξηγεῖται εὔκολα, ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὰ πρῶτα χωρία μετεκίνησεν ὁ ἐκλογεὺς ἐκ τοῦ τόπου τῶν ἱστοριῶν, ἔνθα ἐλάλει αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν, *τὰ δεύτερα ἐκ διαλόγου κειμένου ἐν ταῖς ἱστορίαις*, τὰ δὲ τρίτα ἐκ δημηγορίας.

Εὔστοχον εὑρῆκα τὴν ἐπίκρισιν ἐν τοῖς ἑξῆς, δι' ἃ ὁμολογῶ χάριτας τῷ ἐπικριτῇ, 1) ἐν σελίδι 110. ἐπὶ τοῦ χωρίου *οἱ ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι*· 2) ἐν σελ. 113. ἐπὶ τῶν λέξεων *ἐξελομένους τὰ μεγάλα ἱστία*· 3) ἐν σελ. 119 οἱ δὲ *ἐν τῇ Χίῳ* μετὰ τοῦ Ἐτεονίκου· 4) ἐν σελ. 127. τὰ *περὶ ἐφόρων*.—Ἀντὶ δὲ τούτων πέμπω καὶ ἐγὼ δῶρον τῷ ἐπικριτῇ τινα ἐκ τῶν τελευταίων βιβλίων τῶν Ἑλληνικῶν, ἐξ ὧν φειδόμενος λόγων ὀλίγα χωρία ἀνέγραψα ἐν τῇ πραγματείᾳ. — Ε. 2. 27. *καί τοι νῦν μὲν, ὡς ὁρᾷς, ἀποκεκήρυκται μηδένα μετὰ σοῦ στρατεύειν*. Ἀλλ' οὐδὲν περὶ ταύτης τῆς ἀποφάσεως ἀναγιγνώσκεται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, καί τοι λέγεται ὡς *ὁρᾷς* — Ε. 4. 12. *ἐξιόντων μέν τοι, ὅσους ἐπέγνωσαν τῶν ἐχθρῶν ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπέκτειναν*· οἱ φονευόμενοι δὲν εἶναι Σπαρτιᾶται, ὡς θέλει ὁ λόγος, ἀλλὰ Θηβαῖοι καταφυγόντες εἰς τὴν Καδμείαν τὴν νύκτα, περὶ ὧν οὐδὲ γρῦ μνημονεύεται. — Ε. 4. 28. *καὶ τότε μὲν δὴ ἐκ τοῦ φιλιτίου εἰς τὸν οἶκον ἐλθὼν ἀνεπαύετο*. Τὸ *ἐκ τοῦ φιλιτίου* ἐξελέγχει σαφῶς, ὅτι ὁ Ξενοφῶν διηγεῖτο σὺν ἄλλοις πλείοσιν, ὅτι ἐν τῷ φιλιτίῳ συνέτυχε τὸν Ἀρχίδαμον ὁ Κλεώνυμος, περὶ οὗ οὐδὲν λέγεται.—Ε. 4. 31. *ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας μάλα δύσελπις ὢν ἀπῆει*. Διὰ τί μάλα δύσελπις, ἂν ὁ Ἀγησίλαος τῷ εἶπεν «Ἂν μέλλῃ καλὰ ταῦθ' ἡμῖν εἶναι, οὕτως ἔσται ; » — Ε. 4. 54. *καὶ τὸν Χαβρίαν ἀνακαλούντων*. Ποῦ Χαβρίας καὶ πόθεν ἦλθεν, ὃν τώρα ἐν τῇ μάχῃ ἀνακαλοῦσιν ;—ς'. 2. 31. *Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Μνασίππου αὐτόπτου μὲν οὐδενὸς ἠκηκόει*· ἄρα ὁ Ξενοφῶν προέλεγεν, ὅτι εἶχε μάθει ὁ Ἰφικράτης τὰ περὶ τὸν Μνάσιππον,

περὶ οὗ οὐδὲν λέγεται ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς.—ς'. 4. 18. *ἔτι γὰρ ἔζων οἱ περὶ Στάσιππον*· ἀλλὰ περὶ τούτων τῶν ἀνδρῶν, περὶ ὧν ὡς γνωστῶν ἤδη γίγνεται λόγος, οὐδὲν ἀναγιγνώσκεται ἐν τῷ βιβλίῳ. — ς'. 5. 4. 46. *ὁρῶ δὲ καὶ Θηβαίους . . . νῦν δεομένους ἡμῶν*· ἄρα παρῆσαν καὶ πρέσβεις Θηβαίων ἐν Ἀθήναις, περὶ ὧν οὐδὲν ἀναγιγνώσκεται. — Ζ. 1. 28. *Τούτων δὲ πραττομένων ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ Διονυσίου δευτέρα βοήθεια*. Ποῦ ἀφικνεῖται ; ἐπειδὴ λέγεται παρακάτω ὅτι περιέπλευσαν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Λακεδαίμονα· ποῦ λοιπὸν ἦλθε πρῶτον, ὅθεν ἀναχθεῖσα περιέπλευσεν ἡ βοήθεια εἰς Λακεδαίμονα ; — Ζ. 1. 41. *Λύθις δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔγνωκε στρατευτέον εἶναι*· ἀλλὰ καὶ πότε ἄλλοτε πρότερον ; περὶ Ἐπαμεινώνδου δὰ οὐδεὶς ὡς τώρα ἔγεινε λόγος.— Ζ. 1. 43. «*ἐπεὶ δὲ κατελθόντες οὐκέτι ἐμέσευον*»· διηγεῖτο ἄρα ὁ Ξενοφῶν ὅτι ἐμέσευον πρὸ τοῦ. Τοῦτο σημαίνει τὸ *οὐκέτι*.—Ζ. 3. 11. *Πρὸς δὲ τούτοις ἀναμνήσθητε, ὅτι καὶ ἐψηφίσασθε τοὺς φυγάδας ἀγωγίμους εἶναι*· πότε ; οὐδὲν γνωρίζουσιν οἱ ἀναγνῶσται. — Ζ. 5. 18. *αὐτὸς δὲ* (Ἐπαμεινώνδας) *τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ πανταπασιν ἔσοιτο λελυμασμένος*· ἀλλ' οὐδεὶς ἔγεινε λόγος ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, ὅτι ὑπῆρξεν Ἐπαμεινώνδας τις ἔνδοξος ἀνήρ.—Ζ. 5. 24. *Καὶ ὅπως μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον*. Πῶς εἶναι τοῦτο νοητόν, ἂν δὲν προελέγετο ἡ παράταξις τῶν συμμάχων, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν τὸ δεξιὸν κέρας ;

Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τὸν ἐπικριτὴν, ὅστις ἔμπειρος ὢν (1) τοῦ Ξενοφῶντος καὶ ἱκανῶς παρεσκευασμένος, μάλιστα εἰς τὰ δύο πρῶτα βιβλία, κατέβη εἰς εἰδικότητας, ὡς εἶναι πρέπον καὶ δίκαιον ἐν τοιούτοις ζητήμασι. Τὰ δ' ἑξῆς ἀναφέρονται πρὸς

(1) Τὴν ἀξιόλογον ἐργασίαν τοῦ ἐπικριτοῦ, τῶν παρὰ Ξενοφῶντι διορθωτέων μέρος πρῶτον ἐν Γοττίγγῃ 1838, ἀπεδίχθησεν μετ' ἰδιημίας καὶ οἱ ξένοι φιλόλογοι.

τοὺς ἄλλους ἐκείνους, οἵτινες ἐκ γενικωτάτων ἀρχῶν ὁρμώμενοι ἀποδοκιμάζουν τὴνγνώμην· διότι τοιαύτη κατὰ δυστυχίαν εἶναι ἀκόμη ἡ κατάστασις τῶν γραμμάτων παρ' ἡμῖν, ὥστε ἀναγκάζεταί τις ἐν ζητήμασι σπουδὴν μακρὰν καὶ εἰδικὴν ἀπαιτοῦσι ν' ἀπαντᾷ εἰς κρίσεις γενικωτάτας καὶ ἀνωνύμους, δῆλον ὅτι νὰ σκιαμαχῇ.

Ἡ γνώμη, λέγουσιν, εἶναι ἀσεβὴς ὡς ἐναντία πρὸς τὴν παράδοσιν· τώρα ἀλαζονικὸν καὶ μάταιον εἶναι νὰ διαμαρτύρωμαι, ὅτι καὶ ἐγὼ ὀρθόδοξος χριστιανός εἶμαι, καὶ μάλιστα ἐκ φύσεως τῶν σφόδρα εὐλαβῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὡς εἶναι ἀλαζονικὸν νὰ κηρύττῃ τις ἑαυτὸν εὐσεβῆ πρὸς τὰ θεῖα. Ἀλλὰ πῶς ἔχει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἡ ἀρχαία παράδοσις; ἐξ ἑνὸς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ βιβλίου οὐδεὶς οὐδὲν μαρτυρεῖ· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵστανται τόσοι καὶ τόσοι ἀρχαῖοι μάρτυρες, ἄνδρες τίμιοι καὶ ἀκριβεῖς, μαρτυροῦντες ὅτι ἀνέγνωσαν τὰ καὶ τὰ ἐν τῷ καὶ τῷ βιβλίῳ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Ξενοφῶντος, πράγματα ἅτινα σήμερον δὲν ἀναγιγνώσκονται. Τίς λοιπὸν ἀντιμάχεται πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, ὁ κηρύττων τόσους ἀρχαίους ἄνδρας *πάντας* ψευδομάρτυρας, ἢ ὁ μὴ οἰκοδομῶν τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἐπὶ τῆς βωβῆς μαρτυρίας τῶν ἀντιγράφων;

Ἀλλὰ διὰ τί, λέγουσι, νὰ παραδεχθῶμεν ἐπιτομὴν καὶ ἐπιτομέα, ἐν ᾧ δυνάμεθα νὰ *οἰκονομήσωμεν* τὸ πρᾶγμα εἰρηνικῶς· καλὸν εἶναι καὶ ἐδῶ νὰ ἐφαρμόσωμεν διὰ τὸ ἀσύγχιστον ἐκεῖνο τὸ ἀθόρυβον καὶ ἐπιδέξιον τέχνημα, δι' οὗ κατὰ τὸν καθ' ἡμέραν βίον *οἰκονομοῦμεν* πρόσωπά τε καὶ πράγματα καὶ ὀρθοποδοῦμεν. Νὰ ὑποθέσωμεν δηλαδή, ὅτι πρωτόγραφός τις κώδηξ ἐφθάρη· ἔπειτα ὅτι ἐν τοῖς ἐφθαρμένοις μέρεσι περιείχοντο ἐκεῖνα, ἃ μαρτυροῦσιν οἱ ἀρχαῖοι *μάρτυρες*· ἔπειτα ὅτι ἐκ τῆς φθορᾶς τῶν κωδήκων προῆλθαν καὶ τὰ χάσματα, ἅτινα σημειοῦσιν οἱ ἐκδόται· ἔπειτα καὶ ἔπειτα παλαιὰ παλαιῶν, παλαιοῖς παλαιά. Πρὸς ταῦτα ἀντιτάσσω· α) ἅπαν τὸ πλῆθος

τῶν ἐσωτερικῶν λόγων, οἵτινες εἶναι ἀνεξήγητοι ἐκ φθορᾶς κωδήκων. β) Τὰ ὅμοια χωρία τῶν ἑλληνικῶν καὶ τοῦ ἐγκωμίου, ἐν οἷς φανερώτατα ὁρᾶται χεὶρ ἀνθρώπου ἐπιτέμνοντος καὶ διασκευάζοντος τὸ κείμενον. γ) Τοὺς κώδηκας, οἵτινες δὲν ἀνατρέχουσιν εἰς ἕνα, ἀλλὰ διαιροῦνται εἰς τάξεις, ὧν ἄλλη ἄλλην ἔχει πηγήν· δ) τὰ χάσματα, ἅτινα δὲν ἐπέρχονται ἀποτόμως, ὡς συμβαίνει ἐν φθορᾷ κωδήκων, ἀλλ' ἐνυπολανθάνουσι βαθύτατα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν νέα κενὰ ἀνακαλύπτονται, ὅσῳ τὸ βιβλίον ἐπιμελέστερον μελετᾶται.

Παράξενον ἐφάνη, ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ εἶναι ἐπιτομή, ἐν ᾧ εἰς πάντα, ὅστις καὶ μετρίως ἐσπούδασε τὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας, οὐδὲν συχνότερον πάθος προσπίπτει ἢ ἐπιτομαὶ συγγραμμάτων· διότι συνέβη ἐν τῇ γραμματολογίᾳ ταὐτόν, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρχιτεκτονικοῖς μνημείοις. Ἦλθαν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καιροὶ ὀλίψεως καὶ ἐρημώσεως, καθ' οὓς ὁ περίβολος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένος ὡς πρὸς τοὺς κατοίκους. Τότε δὲ πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν οἱ ἐνοικοῦντες ἔκοψαν νέον μικρὸν περίβολον ἐν τῷ μεγάλῳ, ἀφήσαντες τὸ κενὸν μέρος εἰς βοσκὴν προβάτων. Οὕτω καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι ναοὶ ἦσαν παραμεγάλοι κατὰ τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους διὰ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, οἱ δὲ χωρίζοντες μικρὸν μέρος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἤκουαν ἐν αὐτῷ τὴν ἀκολουθίαν, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ἐμάνδριζαν αἶγας. Ὅμοιον καὶ ἀπαράλλακτον ἀκριβῶς συνέβη περὶ τὰ συγγράμματα· ἦλθαν καιροὶ βαρβαρότητος καὶ ἀγροικίας, καθ' οὓς διεξοδικώτατα ἐφαίνοντο αἱ ἀκριβεῖς ἱστορίαι τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἠρκοῦντο εἰς ὀλίγα καὶ πτωχά· ἦσαν δὲ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς οἱ Ἕλληνες προθυμότερον ἐμελέτων τὰ περὶ Ἰεχονίαν καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἢ τὰ περὶ Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν, τοὺς ἐθνικούς.

Ἀλλὰ διὰ τί νὰ φανῇ παράξενον τὸ περὶ Ξενοφῶντα πάθημα, ἐν ᾧ ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ πλῆθος μέγα, ἀναλογώτατον δὲ πα-

ράδειγμα περὶ τὸν Θεόπομπον; ὁ Θεόπομπος συνέγραψε τὰ *Φιλιππικὰ* ἐν λόγοις ἢ βιβλίοις ὀκτὼ καὶ τεσσαράκοντα, ταῦτα δὲ συνώψισε Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὁ πρὸς Ῥωμαίους πολεμήσας, εἰς μόνα 14 βιβλία. Ἄλλοι δὲ πάλιν συλλέξαντες κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῆς μεγάλης συγγραφῆς χωρὶς ἢ ἁπλῶς ἀποχωρίσαντες μέρη, κατήρτισαν μικρὰ συγγραμμάτια, *ἐγκώμιον Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, περὶ τῶν Ἀθήνησι δημαγωγῶν* (1), ἅτινα χωριστὰ περιεφέροντο τοῦ Θεοπόμπου, πρότερον ἐν τῇ μεγάλῃ συγγραφῇ περιεχόμενα. Ἂν τώρα ἐσώζοντο μέχρις ἡμῶν ταῦτα, θὰ εἴχαμεν σήμερον ὄχι τὴν μεγάλην τοῦ Θεοπόμπου συγγραφήν, ἀλλὰ τὴν ἐπιτομὴν τοῦ Φιλίππου καὶ τὰ ἄλλα τὰ μικρὰ τὰ κατ' ἐκλογὴν καταρτισθέντα. Ὅμοια ἔχουσι καὶ τὰ τοῦ Ξενοφῶντος· δὲν ἔχομεν τὰς ἑλληνικὰς ἱστορίας, *ἀλλ' ἐπιτομήν*, κατ' ἐκλογὴν δ' ἐκ τῆς μεγάλης καταρτισθέντα τὰ τέσσαρα μικρά, τὸν Ἀγησίλαον, τὰς δύο πολιτείας καὶ τὴν μικρὰν ἀπολογίαν.

Περὶ τοῦ δεινοῦ τούτου πάθους τῶν ἐπιτομῶν, εἰς ὃ περιέπεσαν τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα, δὲν συνέγραψεν ἰδίᾳ μέχρι τῆς σήμερον, ὅσον γνωρίζω, κανείς, εἰ καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶναι πολλῆς σπουδῆς ἄξιον. Ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος ἔδωκα μικρὰν προσοχὴν εἰς τὸ πρᾶγμα, καὶ συνέλεξα ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐκ μόνων τῶν βιβλίων Ἀθηναίου, Διογένους τοῦ Λαερτίου, τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Σουΐδα περὶ τὰς 100 ἐπιτομὰς ἀρχαίων συγγραμμάτων. Καὶ ὑπῆρχαν λόγιοι τοῦτο ἔχοντες ἔργον, τὸ ἐπιτέμνειν μεγάλα συγγράμματα. Ἕνα τοιοῦτον ἀναφέρει ὁ Σουΐδας «Σώπατρος Ἀπαμεύς, σοφιστής, ἐπιτομὰς πλείστων. Τινὲς δὲ καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἱστοριῶν τούτου εἶναί φασιν. » Ἐκ τούτων ἐπῆλθέ μοι ἡ δόξα,

(1) Ἀθην. Δ. 166. d. Θεόπομπος δ' ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν Φιλιππικῶν, ἀφ' ἧς τινες τὸ τελευταῖον μέρος χωρίσαντες, ἐν ᾧ ἐστι τὰ περὶ τῶν Ἀθήνησι δημαγωγῶν Εὐδούλου φησὶ κτλ.—Τὰ περὶ τὸν Θεόπομπον καὶ ἄλλα παρόμοια ἐξέθηκα ἐν τῇ πραγματείᾳ σέλ. 99 κἑξ.

ὅτι, ἂν οἱ λόγιοι ἄνδρες ζητήσωσιν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγράμμασιν ὄχι τί πλεονάζει, διότι ἱκανὰ πλέον ἕως τώρα γλωσσήματα καὶ παρεμβλήματα εὑρέθησαν, ἀλλὰ τί ἐλλείπει, εἶναι ἐλπὶς νὰ προέλθῃ πολὺ μεγαλείτερον κέρδος ἐκ ταύτης τῆς ἐρεύνης ἢ τῆς ἐναντίας.

Ἕνα δὲ τελευταῖον λόγον ἔχω πρὸς τοὺς ἐκ γενικωτάτων ἀρχῶν ὁρμωμένους καὶ ἐπικρίνοντας· νὰ μοῦ κάμωσι τὴν χάριν νὰ μελετήσωσιν ἐπιμελῶς τὰ Ἑλληνικά, μὲ σκοπὸν νὰ σπουδάσωσι τὴν ἱστορίαν ἐξ αὐτῶν, ὡς εἶναι δίκαιον. Καὶ τότε θὰ ἴδωσιν αὐτοὶ θόρυβον καὶ ταραχήν, περὶ ὧν ὅσα ἐγὼ εἶπω εἶναι μικρὰ καὶ ἀσθενῆ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Οἱ συγγράψαντες εἰδικῶς τὴν ἱστορίαν τούτων τῶν ἐτῶν, οἷον Sievers (1), ἢ τμήματα αὐτῆς οἷον ὁ Herbst (2) καὶ ἄλλοι, ἐν βῆμα ἀπροσκόπτως δὲν δύνανται νὰ βαδίσωσιν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς, ἀλλ' ἀπελπιζόμενοι καταφεύγουσιν εἰς Διόδωρον καὶ Πλούταρχον ἀπορροῦντες τί νὰ κάμωσι μὲ τοῦτο τὸ βιβλίον. Ὥστε μετὰ πολλοὺς κόπους ἀνδρῶν λογιωτάτων κεῖνται ἀκόμη οἱ χρόνοι οὗτοι τῆς ἱστορίας τόσον συγκεχυμένοι, ὅσον ὀλίγοι ἄλλοι· χρόνοι διδακτικώτατοι, διότι κατ' αὐτοὺς ἔκλινε πλέον πρὸς δύσιν ὁ βίος τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων, καὶ ὑψηλὰ ἐκ Μακεδονίας ἐφαίνετο ἀνατέλλων ὁ ἥλιος. Διʼ αὐτά, ἰσχυρῶς πεπεισμένος, ὅτι κατέχω τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐλπίζων, ὅτι θὰ διαφωτισθῶσι πολλὰ σκοτεινά, ἅμα τὰ Ἑλληνικὰ ἑρμηνευθῶσι κατὰ τρόπον καὶ ὡς δεῖ, τολμῶ νὰ ἐπιφωνήσω.

Μοῦσα τοῦδε τοῦ ἔπεος κλέος ἀν' Ἕλλανας τίθει,
ὡς ἐοικὸς καὶ δίκαιον.

Ἐν Σύρῳ.

Α. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ.

(1) Geschichte Griechenl. vom Ende des Peloponnesischen Krieges bis zur Schlacht bei Mantinea. Kiel.

(2) Rückker des Alkibiades.— über die Schlacht bei den Arginusen. Hamburg.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ 21 Τεύχους)

ΠΡΑΞΙΣ ΙΙ.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΠΥΛΑΔΗΣ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ὁδὸς θανάτου αὕτη, ἣν βαδίζομεν·
Γαληνιᾷ ὁ νοῦς μου, ὅπου προχωρῶ·
Παρὰ τοῦ Φοίβου ὅτε ἀπομάκρυνσιν
Τῶν Ἐρινύων, τῶν φρικτῶν μου ὀπαδῶν,
Ἐζήτησα, ἐλπιδαδότης ὁ θεὸς
Ἐφαίνετο ὡς ὑποσχόμενος ῥητοῖς
Τοῖς λόγοις σωτηρίαν κὴ ἀρωγήν
Ἐν τῷ ναῷ τῆς περιλημένης ἀδελφῆς,
Τῆς ἐν τῇ Ταυρικῇ ἀνάσσης. Τοῦτο νῦν
Ἐξεπληρώθη, καὶ δμοῦ μὲ τὴν ζωὴν
Νὰ παύσωσι καὶ τὰ δεινά μου πέπρωται.
Νῦν ὅτε θεϊκή τις τὴν καρδίαν μου
Συνθλίβει χεὶρ, νῦν πόσον μ' εἶναι εὔκολον
Τὸ στίλβον ν' ἀποχαιρετήσω καὶ λαμπρὸν
Φῶς τοῦ ἡλίου! Ἂν πρὸς τούτοις πέπρωται
Οἱ τοῦ Ἀτρέως ἔκγονοι δαφνοστεφεῖς
Θανάτου ἐν τῇ μάχῃ νὰ μὴ τύχωσι,
Κ' ἐγὼ, ὡς ὁ πατήρ μου, ὡς οἱ πρόγονοι,
Ἀδόξου νῦν νὰ πέσω θῦμα τελευτῆς,
Ἔστω! Ἐνταῦθα κάλλιον πρὸ τοῦ βωμοῦ
Ἡ κρύφα ἐν γωνίᾳ, ὅθεν συγγενὴς

Φονεὺς τὰ δολερά του τείνει δίκτυα.—
Ὦ καταχθόνιοι, ἀφῆτέ μ' ἥσυχον!
Σεῖς, ὡς ῥινηλατοῦντες κύνες ἄγριοι,
Τὸ αἱμά μου ποθοῦντες τὸ ἐπάρατον,
Τὸ σημειοῦν τὰ ἴχνη τῶν βημάτων μου,
Ἀφῆτέ με! Μετ' οὐ πολὺ κατέρχομαι·
Δὲν θέλει μᾶς ἰδεῖ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς.
Τῆς γῆς ὁ τάπης ὁ ὡραῖος τρομερῶν
Δὲν γίγνεται σκιῶν πεδίον· ὑπὸ γῆν
Ἐγὼ σᾶς ἀνευρίσκω, ἔνθα νὺξ φρικτὴ
Ἡμᾶς καλύπτει πάντας καὶ ἀπέραντος.—
Σὲ μόνον, ὦ Πυλάδη μου, σὲ, ὀπαδὸν
Ἀθῷον τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἐνοχῆς
Δυσθύμως ἄγω πρὸς τὴν σκοτεινὴν ἀκτὴν
Ἀώρως τόσον! Τὴν ζωήν σου ἀπολεῖς,
Καὶ τοῦτό με ταράττει.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Δὲν εἶμ' ἕτοιμος,
Ὡς σὺ, Ὀρέστα, νὰ κατέλθω εἰς φρικτῶν
Σκιῶν τὴν κατοικίαν. Ἔτι σκέπτομαι,
Πρὸς τὴν ζωὴν πῶς πάλιν νὰ ἀνέλθωμεν
Διὰ τῶν πολυπλόκων ἀτραπῶν, δι' ὧν
Πρὸς τὴν ζοφώδη νύκτα κατερχόμεθα.
Ὁ θάνατος δέν με φοβίζει παντελῶς.
Ζητῶ νὰ μάθω, μὴ εὐπρόσδεκτον φυγὴν
Οἱ ἐν Ὀλύμπῳ δὲν ἡτοίμασαν ἡμῖν·
Ὁ θάνατος, φοβεῖταί τις ἢ μὴ αὐτὸν,
Ἀκάθεκτος προβαίνει· κὴ ἂν τὴν χεῖρά της
Ὑψώσῃ ἡ ἱέρεια, τὴν κόμην μας
Νὰ κόψῃ, μόνη ἔσεται ἐμὴ φροντὶς
Σὲ καὶ ἐμὲ νὰ σώσω. Ἀναπτέρωσον
Ἀπὸ τῆς ἀθυμίας, φίλε, τὴν ψυχὴν,

Καὶ μὴ ἐπιταχύνῃς διὰ δισταγμῶν
Τὸν κίνδυνον. Τὸν λόγον του μᾶς ἔδωκεν
Ὁ Φοῖβος, νὰ παράσχῃ σοι παραψυχὴν
Καὶ ἀρωγὴν ἐν τῷ τῆς ἀδελφῆς ναῷ·
Ἀμφίβολοι δὲν εἶν' οἱ λόγοι τῶν θεῶν,
Ὡς τοὺς νομίζει ὁ βαρέως ἀθυμῶν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἡ μήτηρ ἤδη μ' ἔθεσε τὸ ζοφερὸν
Τοῦ βίου κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς,
Καὶ οὕτως ἀνεπτύχθην, τοῦ πατρὸς εἰκών·
Τὸ ἄλαλον δὲ βλέμμα μου πικρὰ μομφὴ
Καὶ τῇ μητρὶ ἦν καὶ τῷ ἐραστῇ αὐτῆς.—
Ποσάκις ὅταν ἐν τῇ σκοτεινῇ στοᾷ
Ἡ ἀδελφή μου, ἡ Ἠλέκτρα, κλαίουσα
Πικρῶς παρὰ τὴν ἔρημον ἐκάθητο
Ἑστίαν—ὦ ! ποσάκις θλιβερῶς αὐτὴ
Εἰς τὰς ἀγκάλας της μ' ἐκράτει κ' ἔβλεπον
Ἐγὼ μὲ τοὺς ξηρούς μου ὀφθαλμοὺς οἰκτρῶς
Αὐτὴν ὀδυρομένην ! Τότε τοῦ πατρὸς
Τὰς πράξεις ἐμοὶ διηγεῖτο τὰς κλεινάς,
Κ' ἐγὼ ἐπόθουν νὰ τὸν ἴδω, παρ' αὐτῷ
Νὰ ἦμαι· πότε εἰς τὴν Τροίαν ἤθελον
Νὰ εὑρισκόμην, πότε τὸν πατέρα μου
Πλησίον μου νὰ ἔβλεπον. Ἡ ποθητὴ
Ἡμέρα ἦλθε τέλος—

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἄφες τῆς στιγμῆς
Ἐκείνης δαίμονες οἱ καταχθόνιοι
Νὰ ἐνθυμῶνται ! Ἡ ἀνάμνησις ἡμῖν
Ὡραίων χρόνων ἂς παρέχῃ δύναμιν
Πρὸς νέας νίκας νέαν. Οἱ Οὐράνιοι
Ἀνθρώπων πλείστων ἔχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς

Ἀνάγκην· ἐν αὐτοῖς καὶ σὲ κατέλεξαν,
Καὶ δέν σε ἄφησαν, τὸν Ἀγαμέμνονα
Ν' ἀκολουθήσῃς, ὅστις ἄκων εἰς φρικτὸν
Κατῆλθεν Ἅδην.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Εἴθε μὲ τὸν πέπλον του
Κεκαλυμμένος κατῆρχόμην μετ' αὐτοῦ !

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Οἱ σώσαντές σε οὕτως ἔσωσαν κ' ἐμέ·
Ἐγὼ τί ἐγιγνόμην, ἂν ἀπέθνησκες;
Δέν το φαντάζομαι, διότι χάριν σοῦ
Καὶ μόνον μετὰ σοῦ ἐκ χρόνων παιδικῶν
Καὶ ζῶ καὶ ἤθελον νὰ ζήσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὰς λαμπρὰς
Ἡμέρας εἰς τὴν μνήμην μή μ' ἀνακαλῇς,
Καθ' ἃς ὁ οἶκός σου μοὶ ἦτον ἄσυλον,
Καὶ ὁ πατήρ σου φιλοστόργως κ' εὐγενῶς
Ἐπεμελεῖτο τοῦ ἡμιθανοῦς βλαστοῦ·
Καὶ σὺ ἑταῖρος ἱλαρὸς ἀείποτε,
Ὡς χρυσαλλὶς πετῶσα ποικιλόχροος
Περὶ τὰ ἄνθη, καθ' ἑκάστην ζωηρῶς
Ζωήν μοι ἐχορήγεις νέαν, καὶ χαρὰν
Τὴν σὴν εἰς τὴν ψυχήν μου ἐναπέθετες,
Κ' ἐγὼ τὰς θλίψεις λησμονῶν ἐν ἀνθηρᾷ
Τὸν βίον μου διῆγον τότε χαρμονῇ !

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ὅταν σ' ἠγάπησα, τὸν βίον ἤρχισα.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὴν θλῖψιν λέγων θέλεις εἰπὴ ἀληθῆ.
Τῆς μοίρας μου αὐτὸ τὸ θλιβερόν ἐστι,
Βαθεῖαν, ὡς λοιμόβλητος, καὶ τρομερὰν

Νὰ φέρω λύπην ἐμοὶ καὶ θάνατον,
Καὶ ὅπου γῆν πατεῖ ὁ ποῦς μου ὑγιᾶ,
Περὶ ἐμὲ νὰ βλέπω ὄψεις ἀνθηρὰς
Θανάτου τύπον λαμβανούσας φθίνοντος.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ὁ πρῶτος ν' ἀποθάνω ὤφειλον ἐγὼ,
Ἂν ἰοφόρος, φίλε, ἦν ἡ σὴ πνοή.
Κ' ἐν τούτοις ὅμως θάρρος ἔχω καὶ χαρὰν
Μέχρι τῆς ὥρας ἔτι. Θάρρος καὶ χαρὰ
Αἱ πτέρυγες μεγάλων εἶναι πράξεων.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Μεγάλων πράξεων ; Ὦ ! ἐνθυμοῦμαι — ναί !
Τοιαύτας ἔμπροσθέν μας ὅταν εἴχομεν
Βίς δάση ὅτε κὴ ὄρη ἐθηρεύομεν
Τὰ ἄγρια θηρία, κὰ ὡς οἱ πρόγονοι
Ἡμῶν κατά τε τόλμην καὶ βραχίονα
Ἀφοτὰς νὰ καταβάλωμεν ἠλπίζομεν.
Καὶ τὸ ἑσπέρας πάλιν παρὰ τὴν ἀκτὴν,
Ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου στηριζόμενος,
Σιγῶντες ἐκαθήμεθα· τὰ κύματα
Παρὰ τοὺς πόδας μας ἡσύχως ἔπαιζον,
Κ' ἐμπρός μας ἀνοικτὸς ὁ κόσμος ἔκειτο·
Τὰ ξίφη μας πολλάκις τότ' ἐσύρομεν,
Κ' ἔργα μελλούσης μᾶς ἐκύκλουν ἐποχῆς,
Ὡς τῆς νυκτὸς ἀστέρες ἀναρίθμητοι.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἀπέραντον ἡμῖν πᾶν ἔργον φαίνεται,
Οὗ τὴν ἐκτέλεσιν ποθοῦμεν ἐκ ψυχῆς.
Ἑκάστη πρᾶξίς μας περίδοξος εὐθὺς
Νὰ ἦναι ἀπαιτοῦμεν ἤδη ἐξ ἀρχῆς,
Ὡς μετὰ χρόνον πλεῖστον, παιητῶν πολλῶν
Ἀδόντων κ' ἐξυμνούντων ταύτην, γίγνεται.

Λαμπραὶ αἱ πράξεις τῶν πατέρων φαίνονται
Τῷ νεανίᾳ, ὅστις ἐν σκιᾷ νυκτὸς
Ἡσύχου πρὸς τὴν λύραν ᾀδομένας τὰς
Ἀκούει. Ὡς ἐκείνοις, ὅ τι πράττομεν
Ἐπίμοχθον καὶ μάταιον καθίσταται
Κ' ἡμῖν. Τὸ φεῦγον πάντοτε θηρεύομεν,
Καὶ ἀμελοῦμεν ἧς βαδίζομεν ὁδοῦ.
Πλησίον μας δὲ μόλις ἴχνη βλέπομεν
Τοῦ βίου τῶν προγόνων καὶ τῶν ἔργων των.
Ἀκολουθοῦμεν μόνον τὴν σκιὰν αὐτῶν,
Ἥτις τὰ ὕψη τῶν ὀρέων, ὡς θεά,
Μακρόθεν στέφει ἐπὶ νεφελῶν χρυσῶν.
Δὲν ἐκτιμῶ τὸν, ὅστις συλλογίζεται,
Πῶς ὁ λαὸς νὰ τὸν δοξάζῃ ὤφειλε.
Πλὴν χάριν τοῖς θεοῖς ἀπόδος, φίλε μου,
Τοῖς πλεῖστα διὰ σοῦ ἐν διαστήματι
Βραχεῖ ἐργασαμένοις.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ὅταν οἱ θεοὶ
Τὸν ἄνθρωπον ὠθῶσιν, ἀτυχήματα
Ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ φίλων κεφαλῶν,
Τὴν γῆν του νὰ ἐκτείνῃ καὶ τὰ σύνορα
Νὰ ἀσφαλίσῃ, ὅταν παλαιοὶ αὐτοῦ
Ἐχθροὶ ἢ θνήσκωσιν ἢ καταβάλλωνται,
Ὀφείλει τότε ν' ἀπονείμῃ χάριτας,
Διότι ἴλεως τῷ ἔδωκε θεὸς
Τοῦ βίου πρώτην καὶ ὑστάτην ἡδονήν.
Ἀλλ' ὅμως οἱ θεοὶ ἐμὲ ἐξέλεξαν
Σφαγέα καὶ φονέα ποθητῆς μητρὸς,
Καὶ ἐκδικοῦντες μιαρῶς κακούργημα
Εἰς ὄλεθρον μὲ ὤθησαν. Ὦ ! πίστευσον,
Μισοῦν τὸν οἶκον τοῦ Ταντάλου οἱ θεοὶ,

Κ' ἐγὼ, ὁ ἔσχατος βλαστὸς, οὐ πέπρωται
Ἀθῴας καὶ κλεινῆς νὰ ἐντύχω τελευτῆς.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Δὲν τιμωροῦσιν οἱ θεοὶ ἐγκλήματα
Πατρὸς ἐπὶ τῶν τέκνων· ἀλλὰ ἕκαστος,
Καλὸς ἢ μοχθηρὸς, τῶν ἔργων του μισθὸν
Ἀντάξιον λαμβάνει. Κληροδότημα
Εὐχὴ γονέων μένει, ὄχι δὲ ἀρά.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Βεβαίως ἡ εὐχή των δέν μας ὁδηγεῖ
Ἐνταῦθα.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Τῶν θεῶν τοὐλάχιστον βουλή.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἡμᾶς λοιπὸν νῦν ἀπολεῖ θεῶν βουλή.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἐκτέλει ὅσα οἱ θεοὶ κελεύουσιν
Ἡσύχως περιμένων. Ἂν τὴν ἀδελφὴν
Πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα κομίσῃς, κ' ἐν Δελφοῖς
Οἱ δύω ἑνωθῶσι πάλιν ὡς πρὸ τοῦ,
Ὑπὸ λαοῦ γενναίου δοξαζόμενοι,
Πλουσίως οὗτοι ἀνταμείψουσι καὶ σὲ
Διὰ τὴν πρᾶξιν, σώζοντές σε ἐκ χειρὸς
Θεῶν καταχθονίων, ὧν οὐδεὶς τολμᾷ
Τὸ ἄλσος τοῦτο νὰ πατήσῃ τὸ ἀγνόν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Γαληνιαίας κἂν τυγχάνω τελευτῆς!

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἐγὼ πλὴν ἄλλως σκέπτομαι, κ' ἐπιτυχῶς
Τὸ μέλλον συνδυάσας πρὸς τὸ παρελθὸν
Κατώρθωσα νὰ εὕρω τὴν ἐξήγησιν.
Τὸ μέγα ἔργον ἴσως ὑπὸ τῶν θεῶν

Ἀπεφασίσθη πρὸ πολλοῦ· ἡ Ἄρτεμις
Τὴν βάρβαρον ποθεῖ ν' ἀφήσῃ γῆν,
Καὶ τὰς θυσίας τῶν ἀνθρώπων τὰς ὠμάς.
Ἡμῖν δὲ ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις
Τῆς θεαρέστου πράξεως. Πρὸς τὸν σκοπὸν
Αὐτὸν ἐνταῦθα ἴσως καὶ κρατούμεθα.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἐντέχνως λίαν τῶν θεῶν τὸ θέλημα
Πρὸς τὰς ἐπιθυμίας σου συνήρμοσας.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἡ σύνεσις τί εἶναι ἡ ἀνθρώπινος,
Ἂν τῶν θεῶν μὴ ἐννοῇ τὰς προσταγάς;
Πρὸς ἔργου ἐπιπόνου τὴν ἐκτέλεσιν
Θεός τις τὸν γενναῖον ἄνδρα προσκαλεῖ,
Τὸν πλεῖστα ἁμαρτήσαντα, κ' εἰς αἴσιον
Νὰ φέρῃ πέρας, ὅ,τι φαίνεται ἡμῖν
Ἀδύνατον, τῷ ἐπιβάλλει· καὶ νικᾷ
Ὁ ἥρως, καὶ ἐξιλεώσας τοὺς θεοὺς,
Αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς δοξάζοντας
Αὐτὸν ὑπηρετεῖ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἂν ὅμως πέπρωται
Νὰ ζήσω, καὶ νὰ πράξω ἔργα ἔνδοξα,
Νὰ μ' ἀφαιρέσῃ πρέπει ὁ θεὸς τὸν ἴλιγγον,
Τὸν ἐπὶ τοῦ ὀλισθηροῦ, μὲ τῆς μητρὸς
Τὸ αἷμα βεβρεγμένου, δρόμου συνεχῶς
Πρὸς τοὺς νεκροὺς ὠθοῦντά με, καὶ τὴν πηγὴν
Ν' ἀποξηράνῃ πρέπει, ἥτις κρουνηδὸν
Ἐκ τῶν τραυμάτων τῆς μητρὸς ἐκρέουσα
Διηνεκῶς με κηλιδοῖ.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Πραότερος

Περίμενε! Σὺ ἐπαυξάνεις τὸ κακόν,
Καὶ Ἐρινύων ἔργον ἀναδέχεσαι.
Ἡσύχαζε, καὶ ἄφες νὰ σκεφθῶ ἐγώ!
Ἀνάγκη ἴσως ἔσεται συμπράξεως.
Σ' ἐπικαλοῦμαι τότε καὶ ἀμφότεροι
Διττῶς τολμῶντες πρὸς τὸ τέρμα σπεύδομεν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸν Ὀδυσσέα λέγοντα ἀκούω.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Μὴ
Χλευάζῃς! Ἕκαστος τὸν ἥρωα αὑτοῦ
Ὀφείλει νὰ ἐκλέξῃ, ὃν ἀκολουθῶν,
Νὰ βαίνῃ τὰς ἀγούσας πρὸς τὸν Ὄλυμπον
Ὁδούς. Νὰ τὸ ὁμολογήσω, ἄφες με.
Νομίζω ὅτι τέχνασμα καὶ φρόνησις
Δὲν ἀτιμάζουσι τὸν ἔργα εὔτολμα
Νὰ πράττῃ σπεύδοντα.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἐγὼ πλὴν ἐκτιμῶ
Τὸν δίκαιον καὶ ἀνδρεῖον.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Τούτου ἕνεκα
Τὴν συμβουλήν σου δὲν ζητῶ. Νῦν ἔγεινε
Τὸ πρῶτον βῆμα. Πλεῖστα ἔμαθον
Παρὰ τοῦ φύλακος, τῷ δόλῳ χρώμενος.
Γνωρίζω, ὅτι ξένη, θεία τις γυνὴ
Τὸν νόμον ἀναστέλλει τὸν αἱμοσταγῆ,
Καὶ τοῖς θεοῖς καρδίαν καθαρὰν κ' εὐχὰς
Προσφέρει καὶ λιβανωτόν. Δοξάζεται
Ἡ ἀγαθὴ μεγάλως, καὶ νομίζουσιν
Ἀνὰ τὴν χώραν, ὅτι εἶναι Ἀμαζὼν
Τὸ γένος, καὶ ὅτι ἔφυγε δεινῶν φοράν

Ζητοῦσα ν' ἀποφύγῃ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Νῦν δ' ὡς φαίνεται
Καὶ ἡ ἐπιῤῥοή της καταστρέφεται,
Ἀφ' οὗ ὁ ἔνοχος προσῆλθεν, ὃν ἀρὰ
Ὡς νὺξ διώκει καὶ καλύπτει ζοφερά.
Διότι δίψα εὐσεβὴς τοῦ αἵματος
Ἐπαναφέρει τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον,
Καὶ θάνατον μᾶς ἐπιβάλλει ἄδοξον.
Μᾶς σφάζει ἡ ὠμὴ τοῦ ἄνακτος ψυχή,
Κ' ἐκ τῆς ὁρμῆς του δέν μας σώζει νῦν γυνή.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Γυνὴ ὅτ' εἶναι, εἶναι εὐτυχία μας.
Διότι ὁ ἀνὴρ, κὴ ὁ πάντων βέλτιστος, ἂν
Εὐκόλως συνειθίζει εἰς ὠμότητα,
Καὶ τέλος νόμον, ὅ τι ἀπεστρέφετο,
Νομίζει· ὁ ἀνὴρ καὶ σκληροκάρδιος
Ἐκ συνηθείας γίγνεται καὶ ἄγριος.
Ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐμμένει εἰς τὸ φρόνημα,
Ὃ ἐξ ἀρχῆς συλλάβῃ, κ' εὐκολώτερον
Διανοεῖται τὸ καλὸν ἢ τὸ κακόν.—
Πλὴν ἔρχεται· μὲ μόνον ἄφες μετ' αὐτῆς.
Τὸ ὄνομά μας καὶ τὰς τύχας μας εὐθὺς
Δὲν πρέπει νὰ τῇ εἴπω, κὴ ἄνευ προσοχῆς
Νὰ τῇ ἐμπιστευθῶ ἀμέσως. Ἄγε σύ·
Πρὶν ἢ πρὸς σὲ λαλήσῃ, σὲ ἀναζητῶ.

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΠΥΛΑΔΗΣ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Εἰπέ, τίς εἶσαι, ξένε; πόθεν ἔρχεσαι;
Σὺ Ἕλλην μᾶλλον παρὰ Σκύθης φαίνεσαι.
(Τοῦ ἀφαιρεῖ τὰς ἁλύσεις.)
Ἐπισφαλής ἐστιν, ἣν ἐγὼ δίδω σοι
Ἐλευθερίαν. Οἱ θεοὶ τὸν κίνδυνον
Ἀπὸ τῆς κεφαλῆς σας ἐκδιώκουσι.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Φωνὴ γλυκεῖα! Φθόγγε περιπόθητε
Τῆς μητρικῆς μου γλώσσης ἐν τῇ ξένῃ γῇ!
Τὰ ὄρη τῆς πατρίδος μου τὰ κυανᾶ
Νῦν βλέπω πάλιν, ὁ αἰχμάλωτος ἐγώ,
Ἐνώπιόν μου! Ἡ χαρά μου ἡ ἀγνὴ
Ἂς σ' εἴπῃ, ὅτι Ἕλλην καὶ ἐγώ εἰμι!—
Ἐπὶ στιγμὰς βραχείας ἐλησμόνησα,
Σοῦ πόσην ἔχω χρείαν, καὶ τὸ πνεῦμά μου
Πρὸς τὴν ὡραίαν ὀπτασίαν ἔστρεψα.
Ὦ! ἂν τὸ χεῖλός σου ἀνάγκη μὴ κρατῇ
Κλειστόν, εἰπέ· ἐκ τίνος τῶν γενῶν ἡμῶν
Τὴν θεϊκήν σου ἕλκεις σὺ καταγωγήν;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἱέρεια, ἣν ἡ θεὰ ἡγίασε
Κ' ἐξέλεξε, πρὸς σὲ λαλεῖ· αὐτὸ ἀρκεῖ.
Σὺ δὲ εἰπέ, τίς εἶσαι καὶ ὁποία τις
Σὲ μετὰ τοῦ ἑταίρου Μοῖρα βάσκανος
Ἐνταῦθα ἤγαγεν.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Εὐκόλως δύναμαι

Νὰ εἴπω, ποία μᾶς διώκει συμφορά.
Ὦ! νὰ ἠδύνασο εὐκόλως νῦν καὶ σὺ,
Θεόπεμπτε, ἐλπίδος βλέμμα ἱλαρὸν
Ἡμῖν νὰ χορηγήσῃς!—Κρῆτες εἴμεθα,
Ἀδράστου παῖδες· καὶ ἐγὼ μὲν Κέφαλος
Καλοῦμαι, Λαοδάμας δ' ὁ πρεσβύτερος
Τοῦ οἴκου μας. Ἐν μέσῳ ἵστατο ἡμῶν
Καὶ ἄλλος ἀδελφὸς ὠμὸς καὶ ἄγριος,
Καταστροφεὺς τῆς ὁμογνίας καὶ χαρᾶς
Ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς νεότητος.
Σιγῇ τοὺς λόγους τῆς μητρὸς ἠκούομεν,
Ἐν ὅσῳ ὁ πατὴρ ὑπὸ τὸ Ἴλιον
Ἐμάχετο· πλὴν ἅμ' αὐτὸς δαφνοστεφὴς
Εἰς τὴν πατρίδα ἦλθε καὶ ἐτελεύτησεν,
Εὐθέως καὶ τοὺς ἀδελφοὺς διέσπασε
Περὶ κληρονομίας ἔρις καὶ ἀρχῆς.
Ἐγὼ τοῦ πρωτοτόκου ἔλαβον εὐθὺς
Τὸ μέρος· οὗτος δὲ τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν
Φονεύει· διὰ τοῦτο Ἐριννὺς δεινὴ
Τὸν ἐναγῆ διώκει· πλὴν εὐέλπιδας
Πρὸς ταύτην τὴν φρικτὴν ἀκτὴν ὁ τῶν Δελφῶν
Μᾶς ἔπεμψεν Ἀπόλλων, ἐν τῷ ἱερῷ
Τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ νὰ περιμείνωμεν
Τὸν ἄφθονον τῆς ἀρωγῆς βραχίονα.
Κ' ἐνταῦθα αἰχμαλώτους μᾶς ἀπήγαγον
Ὡς θῦμα τῇ θεᾷ. Τὰ πάντα ἔμαθες.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἦλθ' ἡ Τροία; Φίλε ἄνερ, λέγε μοι.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἦλθη.—Σῶσον σὺ ἡμᾶς, ἱέρεια,
Ἐπιταχύνουσα τὴν ἀρωγὴν ἡμῖν,
Ἂν ὁ θεὸς μᾶς ὑπεσχέθη! Εὔσπλαγχνος

Τῷ ἀδελφῷ μου σὺ φανοῦ, καὶ προσφιλῶς
Προσφώνησον αὐτὸν, πλὴν φείδου ὕλεως
Αὐτοῦ, λαλοῦσα πρὸς αὐτὸν, παρακαλῶ.
Διότι ἡ καρδία του ὑπὸ χαρᾶς
Ἢ ὑπὸ θλίψεως ἢ ἀναμνήσεως
Ταράττεται εὐκόλως καὶ ἀνατρέπεται.
Μανία πυρετώδης τῷ ἐπέρχεται,
Καὶ ἡ ὡραία ἐλευθέρα του ψυχὴ
Βορὰ ἐχθίστων Ἐριννύων γίγνεται.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὅσῳ καὶ ἂν ἦν' ἡ συμφορά σου τρομερὰ,
Αὐτὴν λησμόνει, μέχρις οὗ μ' ἀποκριθῇς.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἡ πόλις; δέκα ὅλα ἔτη ἰσχυρῶς
Ἡ ἀντιστᾶσα τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ,
Ἀπετεφρώθη, κατεστράφη ἐς ἀεί.
Πλὴν τάφοι πλεῖστοι τῶν ἐνδόξων μας ἀνδρῶν
Τὴν βάρβαρον μᾶς ἐνθυμίζουσιν ἀκτήν.
Ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τοῦ φίλου κεῖτ' ἐκεῖ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τέφρα λοιπὸν καὶ σεῖς, σεῖς οἱ θεοειδεῖς!

ΠΥΛΑΔΗΣ,

Καὶ Παλαμήδης κ' Αἴας Τελαμώνιος·
Δὲν εἶδαν πλέον τῆς πατρίδος των τὸ φῶς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (*καθ' ἑαυτήν*).

Πλὴν περὶ τοῦ πατρός μου οὗτος σιωπᾷ,
Εἰς τοὺς πεσόντας δέν τον καταλέγει! Ζῇ!
Ζῇ ἔτι, ζῇ! Ὦ! ἔλπιζε, καρδία μου!

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Τρισμάκαρες ἐκεῖνοι ὅμως, οἵτινες
Ὑπὸ χειρὸς ἐχθροῦ σφαγέντες ἔπεσον
Διότι τοῖς ἐπανελθοῦσι δυσμενὴς

Θεὸς ἀντὶ θριάμβων ἄφατα δεινὰ
Καὶ θάνατον φρικώδη παρεσκεύασεν.
Ἡ φήμη πῶς ἐνταῦθα δέν σας ἔφθασε;
Κὴ ὅμως μακρὰν χωρεῖ καὶ πράξεις τρομερὰς
Ἀγγέλλει καὶ ἀνηκούστους! Πῶς δὲν ἤκουσας
Τὸν Θρῆνον, τὸν τὸ μέγαρον τῶν Μυκηνῶν
Πληροῦντα, καὶ τοὺς στεναγμοὺς τοὺς συνεχεῖς;—
Ἡ Κλυταιμνήστρα, βοηθείᾳ τοῦ αἰσχροῦ
Αἰγίσθου ἀπατήσασα τὸν ἄνδρα της,
Καθ' ἣν ἡμέραν ἐπῳνηλθεν, ἔσφαξεν!—
Τὸν οἶκον τοῦτον τὸν βασιλικὸν τιμᾷς!
Τὸ βλέπω· μάτην ἡ καρδία σου ζητεῖ
Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ λόγου καὶ φρικτὸν
Νὰ καταπολεμήσῃ. Εἶσαι φίλου σὺ
Θυγάτηρ ἴσως; Ἢ τὴν πόλιν σὺ καλεῖς
Πατρίδα σου ἐκείνην; Μὴ το σιωπᾷς,
Καὶ μή μᾶς αἰτιᾶσαι, ὅτι τὰ δεινὰ
Ἐγὼ σοι πρῶτος διηγοῦμαι τὰ φρικτά.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Εἰπέ μοι· πῶς ἐπράχθη τὸ κακούργημα;

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Καθ' ἣν ἡμέραν ἔφθασεν ὁ ἡγεμὼν,
Καὶ ὅτε τοῦ λουτροῦ ἐξήρχετο, ζητῶν
Παρὰ τῆς γυναικός του τὸν χιτῶνά του,
Ἡ ὀλεθρία Κλυταιμνήστρα ἔρριψε
Πλεκτὸν ἐντέχνως καὶ πτυχώδες ὕφασμα
Περὶ τοὺς ὤμους καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.
Καὶ ὅτ' ἐκεῖνος μάτην ἠγωνίζετο
Ν' ἀναπετάσῃ τὸ φρικῶδες δίκτυον,
Ὁ Αἴγισθος δολίως ἔπληξεν αὐτόν·
Κακαλυμμένος δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς
Κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην·

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τίνα δ' ἀμοιβὴν
Ὁ συναμύσας ἔλαβε ;

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ὁ πρὸ πολλοῦ
Κατεῖχεν ἤδη πρῶτον, λέχος καὶ ἀρχήν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Αἰσχρὸς τὴν πρᾶξιν ἔρως ἔπραξε λοιπόν ;

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ναί, κ' αἴσθημα ἀρχαίας ἐκδικήσεως.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὴν σύζυγον ὁ ἄναξ πῶς ἠδίκησε ;

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Βαρεῖαν πρᾶξιν ἔπραξεν, ἰσχύουσαν
Τὸν φόνον ν' ἀθῳώσῃ, ἂν ν' ἀθῳωθῇ
Ὁ φόνος εἶναι δυνατόν ποτε. Λύτὴν
Ἔλκυσεν εἰς Αὐλίδα, κ' ἐπειδὴ ἐκεῖ
Θεότης τις ἀπὸ τοῦ πλοῦ τοὺς Ἕλληνας
Ἀνέμοις ἐναντίοις παρεμπόδιζεν,
Αὐτὸς τὴν θυγατέρα, τὴν πρωτότοκον
Αὐτοῦ, τὴν Ἰφιγένειαν, εἰς τὸν βωμὸν
Προσήνεγκε τῇ τρομερᾷ Ἀρτέμιδι·
Καὶ ἡ νεᾶνις θῦμα αἱματόφυρτον
Ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἐτελεύτησε
Τῆς τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο, καθὼς λέγουσιν,
Ἀπέχθειαν εἰς τὴν καρδίαν τῆς μητρὸς
Ἐνέσπειρε τοιαύτην, ὥστε πρόθυμος
Ἐδέχθη τὴν μνηστείαν τοῦ φθοροποιοῦ
Λιγίσθου καὶ τὸν σύζυγον κατέστρεψεν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (*καλύπτουσα ἑαυτὴν*)

Ἀρκοῦσι ταῦτα. Πάλιν θέλεις μὲ ἰδεῖ.

ΠΥΛΑΔΗΣ. (*μόνος*)

Ἡ συμφορὰ τοῦ οἴκου τοῦ βασιλικοῦ
Βαθέως, φαίνεται, τὴν συνεκίνησεν.
Ὁποία καὶ ἂν ἦναι, κάλλιστα αὐτὴ
Ἐγνώριζε τὸν βασιλέα, καὶ λαμπροῦ
Νεᾶνις γένους, τύχῃ ἀγαθῇ ἡμῶν
Εὑρέθη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Σῖγα πλὴν,
Καρδία μου, κὴ ἄφες ν' ἀκολουθήσωμεν
Θαρρούντως καὶ φρονίμως τοῦτον τὸν στιλπνὸν
Καὶ εὐμενῆ ἀστέρα τῆς ἐλπίδος μας.

(*Ἕπεται ἡ γ'. πρᾶξις*).

ΩΔΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΕΚΑΙΕΙΚΟΣΕΤΗΡΙΔΑ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΑΙΣΙΩΝ ΓΑΜΩΝ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

(*Κατὰ τὰ μέτρα τῆς Η' τῶν Ὀλυμπιονικῶν Πινδάρου.*)

Ποιηθεῖσα ὑπὸ

ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Καθηγητοῦ, γερουσιαστοῦ καὶ προέδρου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Στρ. ά.

Ἀγρόταν Δίρκας ποτὶ νάμασι καὶ Κάδμου πύλαις
στυφλὰν ὀρύσσοντα χθόνα πρίν ποτε φαντὶ

ἔγκασιν γᾶς δηθάκι κευθομέναν φόρμιγγ' εὔπακτον ἀνευρεῖν,
τὰν ἐλελιζομέναν αὔραις ὕπο,
χειρί περ ἀθιγέα
βροτέᾳ, θαῦμ' ἐννέπειν,
ἁδὲ ἐξαχεῖν μέλη.

Ἀντ. ά.

Φρασσὶ δ' ἀμφ' εὐρήματι κεῖνος ἐγάθησε λίαν,
θαεῖτο τ' ὀφθαλμοῖς κτέανον θεοτευχὲς,
τῷ τ' ἐν ἀνθρώποισιν ἐέλπετ', ἀοιδᾶς τερψινόου περ ἄϊδρις
πάμπαν ἐὼν, ἄπονον δρέψειν κλέος,
καὶ παρὰ χρυσοθρόνων
γέρας ἕξειν εὐμαρὲς
εὐρυτίμων κοιράνων.

Ἐπ. ά.

Ἀλλ' Ἑλλὰς ὄτλον μέγαν εἶχ' ἐκ βαρβάρων,
ἄχθος ἐπευχένιαν ζεύγλας ὀχέοισ' ἀμάχου.
Πέντοξε δὲ στονοῦσαι τ' ὦρνυντ' ἀεὶ
καὶ γόαι· οὐδὲ μέλισμα
ἄρμενον ἀδυθρόου φόρμιγγος ἦην τότε· τοιγὰρ
ὄρνις ἀπ' αἰθέρος ἀΐξαις Διὸς εὔπτερος, ἡδ' ἐξαρπάσαις
κεῖνο ἔθηκεν ὅπλον αὐτόθροον
πόλονδ' ἐνεπτὰς ὤχετο.

Στρ. β'.

Νῦν δὲ, δουλείας ὅθ' ὑπὲξ ἀλεγεινᾶς εἴρυται
παίδων ἑῶν φίλᾳ μεγαλώνυμος Ἑλλὰς,
δέρκεται δ' ἐλευθερίας φάος ἱμερτὸν, βασιληΐδ' ὑπ' ἀρχᾷ
ἔμπεδον ὄλβου ἔχοισ' ἔξω κακῶν,
τίς ποτ' ἐκεῖνο πάλιν
κτέαρ εἴσατ' μοι θεῶν
αἰετῶν ἰδύθροον;

Ἀντ. β'.

Τερψιθάμου γὰρ χατέω μελιφώνων ὀργάνου

Μοισᾶν ἐκείνου, τοῦ κεν ἐς εὔφρονα ῥυθμὸν
ὕμνον ἐντείναιμι πρέποντα πάτρας σεμνοῖς *βασιλεῦσιν*, ἐπεί σφι
πενταετηρίδα πέμπταν ἐκ γάμων
αἰὲν ἑλισσομένα
περὶ παγὰν φέγγεος
ἄφθιτον γᾶ πάμβοτος

Ἐπ. β'.

ἐξάνυσε σάμερον· ἀγνὰν δ' Ἑλλάδος
ἐνναέταισιν ἑορτὰν χαρμοσύναν τ' ἄγαγε·
Τίς κε χρόνος φρενὸς ἐξέλοιτ' ἐμᾶς
ἄματος ἁγλαοκώμου
μνᾶστιν, ὅτ' εὐκτιμένῳ γᾶς Χαυκίδος ἐν πτολιέθρῳ
ἱμέρῳ ΑΜΑΛΙΑΣ ἁλοὺς χαριτώπιδος ἀρχὸς Ἑλλάδος,
ὀλβίου γῆμεν ΟΘΩΝ ἐρατὰν
Ὀύγατρα Χαύκων κράντορος;

Στρ. γ'.

Πλῆτο μὲν σεμνὸς δόμος ἰθυδίκα Χαύκων ἀγοῦ
γνωτῶν τε καὶ ξείνων, οἳ ἐς εὔφρονα πολλοὶ
ἦλυθον γάμου τελετάν· περὶ δὲ στείνοντο πόληος ἀγυιαὶ
ὄχλῳ ἀπειρεσίῳ ἀστῶν θ' ὁμοῦ
ἠδὲ περικτιόνων·
στεφάνους δ' εὐώπιδες
παρθένοι νύμφαι καλᾷ

Ἀντ. γ'.

νυμφίῳ τ' εἶρον θαλερῷ· μελικόμποις δ' Ἕσπερον
μολπαῖς κίκλησκον χρύσεον Ἀφρογενείας
ἐλθέμεν τάχ' ἀστέρα σὺν πρεσπόλῳ τιμᾶντι θεᾶς Ὑμεναίῳ.
Ἕσπερος ἦλθ' ἐπακούσαις παρθένων,
ἦλθε καὶ ἱμερόεις
Ὑμέναιος ἁδὲ ἔχων
χειρὶ, τρίλλιστος θεός.

Ἐπ. γ'.

Τοῦδ' αἰψ' ἱερᾶς ἀπὸ δᾳδὸς λαμπάδες

ἄφθεν ἀπειρέσιαι· πᾶς δ' ὑψερεφὴς ἀπλέτῳ
φωτὶ δόμος κατελάμφθη κοιράνου·
γαθοσύνᾳ δὲ πρόςωπα
στράψε γάμῳ παρεόντων, ἔξοχα δ' ὧν γάμος ἔπλε·
Τουτάκι καὶ πόλου ὤιχθεν πύλαι, ἃς περ ἀκοιμάτου κόρας
φρουρέει βλέμμα λυκαονίδος,
φίλον πλεόντεσσιν φάος.

Στρ. δ'.

Οἷον οἰχθεισᾶν σέλας ἐξεχύθη τᾶμος πυλᾶν (α)
χαλκηλάτων / ὡς δ' ἔφλεγεν ἄσπετος αἴγλα
ἄντυγ' αἰπεινὰν πόλου ! Εὐθὺς ἔπειτ' Ἄρκτου μέγ' Ὄδινος
ἀνάσσων
ὤφθη ὁμευνίδι σὺν Φριγγᾳ θεᾷ
χρυσοφαοῦς ἔποχος
νεφέλας· στᾶσεν δ' ἄγων
ὄκχον Ὕντα πὰρ ῥόον.

Ἀντ. δ'.

Τῷ δ' ἅμ' ἄλλοι Τευτονίας θεοὶ ἕσποντ' ἐς γάμον,
τίοντες Ἑλλήνων ἀγανόφρον' ἄ ν α κ τ α,
κράντορός τε Χαυκίδος ἀγλαὸν οἶκον καὶ πολυγαθέ' ἑορτάν !
Οὐδὲ μόνοι παρέσαν κεῖνοι θεοί /
ἦλθε καὶ ἀδυλύρας
νεφέλας πτανᾶς ἔπι
Φοῖβος, εὐμόλπων ἄγων

Ἐπ. δ'.

Μοισᾶν χαρὰν ἄλσεος ἐκ Παρνασίου·
Ἀνίκα δ' ἅρ χειρὶ ν ύ μ φ α ς ν υ μ φ ί ο υ ἀρχιθύτας
χεῖρα συνᾶψε, γαμήλιον Διὸς
μέλψαν ἄεισμα θύγατρες,
Πηλέος οἷον ὕφηναν πρὶν γάμῳ ἐν πολυύμνῳ·

(α) Τὸ χωρίον αἰνίττεται τὸ βόρειον σέλας, ὅπερ ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον λαμπρότατον ἐφάνη ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῶν Χαύκων.

Ἀμφοτέρων μὲν ἄεισαν ἀγλαὸν αἷμα, φυάν τε καὶ νόον·
ἐν δὲ θώκῳ δολιχόν σφι βίον
σὺν ὄλβῳ εὔξανθ' Ἑλλάδος.

Στρ. ε'.

Ἰρὸν, ὦ Μοῖσαι, προλιποῖσαι ὁμοῦ καὶ νῦν ὕδωρ
παρνασίδος κράνας, πόλιν ἔλθετ' Ἀθάνας
ὄφρ' ἑορτὰν Ἑλλάδος ἀγλαΐσητ' εὐκλδέσιν ἄνθεσιν ὕμνων!
Πῶς γὰρ ἐμόν κε πρέπον πανδαμίῳ
ἄματι τῷδε μέλος
ἀναμέλψειε στόμα ;
κέρδιον σιγὰν ἔχειν.

Ἀντ. ε'.

Ἔλθετε, θνατοῖσι καθαγεμόνες παντερπέων
θείων ἀοιδᾶν, ὦ θεαὶ ἀγλαόδωροι·
δωμάτων δ' ὕπερθεν ἀνακτορέων στήσασαι ὑπόπτερον ἅρμα,
εὐλογίας ψακάσι ζ ε ύ γ ο ς κ λ η τ ὸ ν
θώκου ἐφεζόμενον
βασιλείου ῥαίνετε,
κοινὸν Ἑλλάνων σέβας.

Ἐπ. ε'.

Ὑμμες, θεαὶ, ἐννέπετ', ὡς ἐνδαμίοις
νείκεσι σειομέναν γᾶν Ἑλλάδ' ἔπαυσεν ἄ ν α ξ,
ἀσυχίαν ἀγαγὼν φιλόπτολιν·
ὡς Θέμιν εἶσε Δίκαν τε,
ὥς τε καλοὺς μάλα ναοὺς ὕμμιν ἐδείματο παντᾷ.
Ἀλλὰ καὶ εὖγμα τρὶς Ἑλλάνων ἐπαύσατε πάγκοινον τόδε·
ΑΑΡΟΝ ΑΙΩΝΑ ΣΥΝ ΑΜΑΛΙΑΙ
ΝΕΜΟΙΤ' ΑΝΑΞ ΟΛΒΟΝ Τ' ΟΘΩΝ /

Βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ μονίμου πίστεως καὶ ὑποταγῆς τεκμήριον προςάγει τὴν ᾠδὴν ταύτην ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΟΘΩΝΟΣ. Ἐν Ἀθήναις τῇ ι. Νοεμβρίου ἔτους ᾳωξά.

Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ ἀνέκδοτοι

(Συνέχεια ἐκ τοῦ 21 τεύχους).

Ὀλυμπ(α?)ς Φίμου
Ἀγάθων,
Πολύκτητος
Αὐρ. Διονύσιος
Ζώσιμος Λεωνίδου
Αἰγεῖδος

Δημήτριος Ἀπολ-
Ἑρμείας Μοσχίω-Εὐων-
Αὐρ. Ἐπάγαθος
Σερτώ. Εὐάριστος
Αὐρ. Λεοντεὺς
Σεραπίων
Ἀσκληπιάδης Λεοντέ-
Προτάκιος Ἀλέξανδρος
Νεικίας Ζωσίμου
Ἀσκληπιάδης
Χρήσιμος, Σερτω-, Ἀραβια-,
Μυρῖνος Χρησίμου
Δημοκράτης Ἀγαθημέ-
Καικί-ΔιονύσιοΕ
Ἑρμεῖνος
Αὐρ. Ἐπίκτᾶς
Ἐπαφρᾶς Εὐτύχους
Αὐρ. Ἐπίκτᾶς Νεικίου
Εὔτυχος;

Ἀκαμαντίδος
Ἑρέν. Πτολεμαῖος Ἕρ-
Ἑρέν. Δέξιππος Ἑρμ-
Καλ. Πρόκλος Ἑρμ-
Εὐτύχης,
Ἀσκληπιόδοτος,
Αὐρ. Ζώσιμος
Αὐρ. Νυμφέρως
Αὐρ. Ἀσκληπιάδης
Ἀντίθεος Σερήνου
ΑΓΘ Νεμεσιανὸς
Εὔπορος Ἀγαθόπο-
Σωζομενὸς Ἀγαθόπο-
Ἔλπιστος Ἀττικοῦ
Ἐπιτύγχανος,
Ἀγάθων Ἐπιτυγχά-
Χαρητᾶς Συμφόρου
Τρύφων Ἀρτεμιδώ-
Ἐπαφρόδειτος Ἀρτε-
Ἀφροδείσιος Ζωσί-
ΕὐέΡπιστος Ζωσί-
Χαρίτων Φιλίνου
Κράτιστος Τροφί-
Ἀθηναγόρας,
Βακχυλᾶς Ἀθηναγ-
Ζωσᾶς Ἀρτεμᾶ

Κλα. Ἐπαφρόδειτος
Ἐλπιδιανὸς Νάρκισ-
Σωκράτης Λευκίου
Συμφέρων Ζηνοφί-
Κάσιος Ἰταλοῦ
Σωτήριχος Δ?Γαλου
Εὔδωρος Αὐρ. Κουεινισ
Ἡράκλειτος Ἐλπι-
Αὐρ. Γενεθλιακὸς

Εὔκαρπος Εὐπόρ-
Εὔπορος,
Ζώπυρος Ἀσκλη-
Μαρκιανὸς
Χρυσόγονος Ἐπα-
Αὐρ. Τρύφων
Ἡραῖος Ξενοφῶν-
Λιαντίδος
Ζώσιμος,
Ἄλυπος,
Σατορνείλος,
Κλα. Δαφνιανὸς
Διονύσιος ὁ καὶ Νει-
Κάρπος,
Ἐλπιδηφόρος Φιλη-
Φίλιππος Εὐημέ-

Ἐπίκτητος
Ὑγεῖνος
Μύρων
Εὐ . . . τος
Ἀλεξικλῆς
Χαρίτων
Ἡλαρίων
Ἀσκληπιάδης
Ζώσιμος
Ζωΐλος
Ἀσκληπιάδης
Αὐξάνων
Κούρ(η?)ς
Εὐτύχης
Ἀλέξανδρος
Εὔκαρπος
Ἐλευσείνιος
Ζώσιμος
Διόσκορος
Ἀφροδείσιος
Κουπέριος
Φιλουμενὸς
Εὐπόριστος
Ἀρτεμᾶς
Χαρίτων
Εὔκαρπος

Αὐρ. Ὀνήσιμος Γαργήττιος
Πανδειονίδος
Εὐτυχιανός,
Φιλωνίδης Εὐτυχιανοῦ
Αὐρ. Ἐπάγαθος
Ἀρχιμήδης
Ζώσιμος Ἡλιοδώρου
Σενπρώ. Πρισκιανὸς
Ἀγάθων Ζωσίμου
Ἀγάθων Χαρικλέους
Μύρων Ζωσίμου
Ἴλαρίων Ζωσίμου
Ἡλιόδωρος
Αὐρ. Τέρτιος
Αὐρ. Ζώσιμος
Θεότεμος
Συμφέρων,
Δημήτριος Ἀττικοῦ
Κάλλιστος,
Γέλως Καλλίστου
Ἀσκληπιάδης Ἑσπέρου
Σατορνεῖλος Ἑσπέρου
Εὔπορος,
Ἀλκηνστιανὸς Μαρείνου
Διονύσιος Δημητρίου
Ἐπίγονος Ζωσίμου
Αὐρ. Καλανδίων
Διονύσιος Διονυσοδώρου
Αὐρ. Κάλλιστος
Αὐρ. *Δωρίων*
Αὐρ. Νεικίας
Αὐρ. Εὐτυχίδης Δωρίωνος
Κριτόλαος Βασιλείου
Μέλισσος,
Σύντροφος,
Αὐρ. Ἐπίκτητος
Εὐφραντίδης,
Βάσσος Ἀριστωνίδου
Ἄβλατος Ζωΐλου
Νλ. Ἄρτεμᾶς,
Φιλούμενος
Εὔπορος Ζωσίμου
Ἀσκληπιάδης
Ἀδριανίδος
Ξενοφῶν Εὐκαρπίδου
Μελπομενὸς Φρονείου
Εὔτυχος Ἐπικτήτου
Δράκων,
Εὐκαρπίδης Δράκοντος
Εὐτυχιανὸς Εὐγνώστου
Ἕλενος Εὐγνώστου
Γλύκερος Ἀθηναίου
Σύμφορος,
Ὀνήσιμος Καλλιτύχου
Διονύσιος Ἀρτεμᾶτος
Ἀρτέμων,
Δημύλος Εὐκαρπίδου
Ἀσκληπιάδης Εὐκάρπου
Ἀπολλώνιος Εὐφρονείου
Εἰσίδοτος Ζωσίμου
Αὐρ. Μενεκράτης
Καικίλ. Λούκιος
Καικί. Ῥουφεῖνος
Καικί. Ῥοῦφος

Ἀγαθοκλῆς,
Εὔπορος Ἀγαθοκλέους
Δομί. *Δεδυμίων*
Ἀνείκητος Ἑρμαδίου
Ζώσιμος,
Σωκράτης,
Διονύσιος Ἐπαγάθου
Πολύκτητος Ἐπαφρᾶτίων,
Εὐοδιανὸς Ὀνησίμου
Στρύμων Εὐτύχου
Ἀθηνίων Εὐτύχου
Εὐτύχης Ἀγησάνδρου
Ἀβάσκαντος,
Ἀθήναιος Φοίβου
Ἐρωτίων
Εὐτύχης Εὐφροσύνου
Φαῦστος,
Ἐπάγαθος Ἰάσονος
Διονύσιος Εὐρεσίου
Δημήτριος Ζωτικοῦ
Σεκοῦνδος Ἀνειμήτου
Αὐρ. Ἀλέξανδρος
Ἀθήναιος Φοίνικος
Ἀντιοχίδος
Ἀρχιμήδης
Ἔρως Ξανθίου
Θεόκτιστος Λεοντίου
Ἀττικὸς Ἱέρου
Ζώπυρος Μαρκέλλου
Εὔπλους Ὑγείνου
Μέγιστος Ἑσπέρου
Εὐτύχης
Διοκλῆς
Ὀνησίφορος
Στέφανος
Σύντροφος
Πολυδεύκης
Κλαδίων
Συμφορίων
Ἑστιάδιος
Ζώπυρος
Ἐπίκτητος

Αὐρ. Χάρμος
Αὐρ. Σατορνεῖλος
Λεωντίδος
Στά. Θεόδωρος Χολα-
Αὐρ. Εὐκαρπίδης Ἀφρ-
Φιλουμενιανὸς Εὐκαρ-
Ζώσιμας,
Κίσσος
Αὐρ. Σύμφορος Εὐπυ-
Νεμεσιανὸς Πίστου
Γλύκερος Ἐρπινείκου
Αὐρ. Ἐπιθυμητὸς Ἐπιτ-
Αὐρ. Μάρκελλος Ἐπιτ-
Σωκράτης Ἀρτεμιδώ-
Θεμιστᾶς Ῥόδωνος
Εὐθάλης Δημοκρά-
Αὐρ. Ἐπάγαθος
Φειδίας,
Εὐτυχιανὸς Παρα-
Στά. Λούκιος
Θεόδουλος Ἐυτυχ-
Αὐρ. Εὔθυμος
Ἐπίκτητος Θεσσάλ-
Αὐρ. Ἡλιόδωρος
Εὐγνώμων Θεοδώ-
Φλά. Ἐπίκτητος
Ἑρμείας Αἰκιννίο-
Μάρ. Αὐρ. Ἰταλικὸς
Αὐρ. Κέλερ Χολλεί-
Αὐρ. Φίλιππος
Ἐπαφρόδειτος,
Πτολεμαῖε

Αὐρ. Πτολεμαῖος
Οἰνεΐδος
Ἀξιδι. Εὐάρεστος
Θεόδοτας
Ἀκίνδυνος
Κλέων Ἀπολλωνί-
Αὐρ. Τρόφιμος
Ἰούλιος Χρυσάκον-
Ἰούλ. Ζώπυρος
Δημήτριος Σωκρά-
Μυρτιφῶν Δημό-
Ζωτικὸς,
Εὐτύχης Συγγενεφ
Ἀρτεμᾶς Εὐτυχι-
Αὐρ. Χρῆστος
Αὐρ. Ἀφροδείσιος
Αὐρ. Εἰρηναῖος
Ἀρτεμᾶς Εὐφροσύ-
Αὐρ. Σωσιγένης
Κεκροπίδος
Ζώσιμος Εὐπραξί-
Κυκλόβολος,
Φιλουμενὸς Κυκλο-
Ἐπάγαθος Μελιτεὺς
Νεικηφόρος Εὐπρα-
Ζήνων Πολυχρο-
Φιλότειμος Ἐλπιν-
Πολυχρόνιος,
Ἀμμιανὸς Ἀπελλᾶ
Ἀπελλᾶς ὁ καὶ Κεκρο-
Ἀττικὸς Ζωσίμου
Αὐρ. Ἀσκληπιόδοτος

Πάμφιλος Ὀνησί-
Αὐρ. Μουσώνιος
Αὐρ. Εὐπόριστος
Θεόμνηστας
Εὐτυχιανὸς,
Διονύσιος Εὐπόρου
Αὐρ. Κάρπος
Ἀτταλίδος
Ἀπολλώνιος Εὐπο-
Διονύσιος Κύρου
Θρασυκλῆς,
Μεγιστίων Θρασυ-
Διονύσιος Εὐοδ-
Αὐρ. Εὔτυχος
Αὐρ. Παράμονος
Πραπιδεὺς,
Δωρόθεος Λεον-
Εὐφρόσυνος,
Δημοχάρης
Αὐρ. Ὀνήσιμος
Αὐρ. Ποιμένιος
Εὐέλπιστος

ναυμάχος Ἐρέννιος
Δέξιππος

Λὐρ. Ἀφροδείσιος
Προσδόκιμος,
Κέλσος Εὐκαρ-
Σαβεῖνος Εὐοδ-
Εὐτυχιανὸς ΣΩλο-
Ἐλεγχις Δωρᾶ
Μουσαῖος Δωρᾶ
Ἐπαφρόδειτος
Ἀλέξανδρος Κρα-
Ἀσκληπιάδης Ἀπο-
Φιλότιμος Ἐλπ-
Ἐπίγονος Στρ-
Μάρκος Στρα-
Τυχικὸς Εὐφροσύ-

Σημ. εἰς τὴν ἐπιγρ.

Ἐπὶ στήλης λίθου Πεντελ. ὕψους 1,80, πλάτους 0,57, πάχους 0,09, συναρμολογηθείσης σχεδὸν πλήρους ἐξ 25 τεμαχίων. Ἄνωθεν ἔχει ἀνάγλυπτον ἀέτωμα, ὑπὲρ ὃ τὰ τοῦ α^ου στίχου γράμματα, ἐπὶ δὲ ἑκατέρου τῶν κανόνων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸ τρίγωνον σχῆμα τοῦ ἀετώματος εἶναι ἀνὰ ἓν τῶν 2 τοῦ β^ου στίχου γραμμάτων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ἀετώματος εἶναι ἐντὸς κύκλου ἀναγεγλυμμένη Ἀθηνᾶς προτομή· καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς δύω ἀμφορεῖς, ἐκ τοῦ στομίου τῶν ὁποίων ἐξέχουσι στάχυες. Εἰς τὸ κατώτατον δὲ μέρος τῆς στήλης πρὸς τὰ δεξιὰ τῷ ὁρῶντι πρύμνη πλοίου, ἐφ' οὗ ἄνθρωπος ἀγένειος ὀρθός, κρατῶν τῇ μὲν ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν κώπην, τῇ δ' ἑτέρᾳ κλάδον φοίνικος. Ὑπ' αὐτὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ πλοίου εἶναι τὰ *ναυμάχος* κτλ.

Ἡ στήλη αὕτη ἔχει τὰ περίεργά της, καὶ πρῶτον μὲν μανθάνομεν ἐξ αὐτῆς Παναθηναΐδα τριακοστὴν πέμπτην, ὡς χρονολογίαν, πρᾶγμα ἐμοὶ νέον, εἶτα ἔφηβοι παρουσιάζονται οὐ μόνον ὡς γυμνασίαρχοι καὶ ἀγωνοθέται, ὅπερ ἤδη καὶ ἐξ ἄλλων ἐμάθομεν, ἀλλὰ καὶ συνστρεμματάρχαι. Εἷς δὲ τῶν ἐφήβων ὁ Καλπούρνιος Πρόκλος παρουσιάζεται πενταπλοῦς τις, γυμνασίαρχος ὢν καὶ ἀγωνοθέτης, καὶ ἡνίοχος Παλλάδος καὶ συνστρεμματάρχης καὶ ἔφηβος, ἐκ δὲ τοῦ 18^ου στίχου, ἔνθα μετὰ τὸ ὄνομά του βλέπομεν τὸ σημεῖον, τὸ ὅμοιον κόμματι, συμπεραίνομεν πιθανῶς, ὅτι εἶναι υἱὸς τοῦ ἐν στίχῳ 12^ου Γα. Καλπουρνίου

Πρόκλου, τοῦ κοσμητοῦ, κατὰ τὸ προωνύμιον μόνον διαφέρων τοῦ πατρός.

Ὁ ἐπώνυμος ἄρχων Φλάβιος Φιλόστρατος εἶναι νέος. — Δὲν εἶναι δὲ ἴσως σχολαῖον νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ ἐν ἀρχῇ τινι καὶ ἐπιστασίᾳ (ἐκτὸς περίπου τῶν λεγομένων διὰ βίου) φαίνονται μὲ Ῥωμαϊκῶν γενῶν προωνύμια, καὶ ἦσαν πιθανῶς ἀριστοκρατικώτεροί τινες, ὁ δὲ τοῦ 18^ου στίχου Ἐρέννιος Δέξιππος πιθανῶς ἦν τις τῶν προγόνων, πάππος μάλιστα, τοῦ κατὰ τὸν 3^ον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσαντος Ποπλίου Ἐρεννίου Δεξίππου, τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ κ' ἐκείνου Ἑρμείου τὸν δῆμον, φαίνεται δὲ ὁ ἐπὶ τῆς στήλης ἄρχων ἐφήβων Πτολεμαῖος νὰ εἶναι ἀδελφὸς τοῦ γυμνασιάρχου Δεξίππου. Ἔτι παρατηρῶ, ὅτι ὁ ἄρχων ἐφήβων καὶ ὁ ἡγεμὼν (ἐν τῷ στ. 31φ) εἶναι διάφορα πράγματα, οὐχὶ ταὐτά, ὡς εἶκασα ἄλλοτε ἐν τῷ Φιλστορι, ὁ δὲ καψάριος τοῦ 41^ου στίχου ἴσως δὲν εἶναι διάφορος τοῦ ἐν ἄλλαις ὁμοίαις στήλαις ἀναφερομένου λεντικρίου καὶ ἐτέλει ἔργα ἐπιστάτου τῆς τῶν γυμνασίων ἱματιοθήκης.

Περὶ δὲ τοῦ ἐν στίχῳ 68 δήμου Εὐων, λέγω, ὅτι ἀφ' οὗ καὶ ἀνωτέρω ὑπὸ τὴν Ἐρεχθηίδα φυλὴν ἀναγινώσκομεν Διὶς Εὐω, πρέπει τις ἴσως νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ δῆμος τῶν Εὐωνυμέων εἶχέ ποτε διαιρεθῆ εἰς δύω καὶ τὸ ἕτερόν του τμῆμα ὑπήχθη εἰς τὴν Αἰγηίδα. Τέλος σημειῶ, ὅτι ἡ ἔλλειψις πατρωνυμικοῦ εἰς οὐκ ὀλίγα ὀνόματα ἢ τοῦ ἀντὶ τούτου κειμένου σημείου, οὕτως ἔχει ὄντως ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς ἀπροσεξίαν ἡμῶν ἢ τοῦ τυπογράφου. Ἄλλως δὲ εἰς πάνυ ὀλίγα μέρη (5 ἴσως ἢ 6) ἀμφιβάλλομεν περὶ τῆς ἀναγνώσεώς μας· τὰ λοιπὰ εἶναι βέβαια. Νέον δέ τι κρύπτεται ἐν τοῖς *ἐπιμα* τοῦ 33^ου στίχου, προσδιορισμός τις πιθανῶς τῶν Ἀντωνείων ἀγώνων, διὰ τῆς προθέσεως ἐπὶ ἐκφραζόμενος. Ἀλλ' ἄλις τούτων.

Ἐκτυποῦμεν σήμερον καὶ τὴν ἑξῆς ἀξιόλογον ἐπιγραφήν, τὴν ὁποίαν ἀρτίως ἔλαβε δῶρον τὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἡμῶν

Ἑταιρίας Μουσεῖον παρὰ τοῦ κυρίου Κωνς. Σπανδονῆ, ὅστις τὴν μετεκόμισεν ἐξ Ἀμφιπόλεως τῆς Μακεδονίας, ἔνθα τὴν εἶχεν εὑρεῖ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ γνωστότατος Ἄγγλος περιηγητὴς Λῆκ, ὅστις καὶ ἀντίγραφον αὐτῆς ἔκαμε, τὸ ὁποῖον ἐκδοθὲν πρῶτον ἐν τῷ περιηγητικῷ βιβλίῳ τοῦ Walpol Travels. . . p. 510, περιῆλθεν ἔπειτα ἐκεῖθεν καὶ εἰς τὸ τοῦ Βοικχίου σύνταγμα τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ὑπ' ἀρ. 2008, καὶ ἑρμηνεύθη προσηκόντως. Ἴδε ὅμως καὶ τὰ Addenda καὶ corrigenda τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος ἐν σελ. 994, ἔνθα διορθοῦνται ἐκ δευτέρας καὶ τρίτης ἐκδόσεως τοῦ Cousinery καὶ τοῦ Λῆκ τὰ πολλὰ τῆς πρώτης ἐκδόσεως σφάλματα. Ἡμεῖς δὲ ἐκτυποῦμεν πάλιν ἐδῶ τὸ κείμενον ἐκ τοῦ λίθου, τὸ μὲν ἵνα πιστωθῶσιν ἔτι μᾶλλον αἱ ἐν τοῖς Addendis διορθώσεις, τὸ δὲ διότι ἔχομεν καὶ μετὰ τὰς τέσσαρας προγενομένας ἐκδόσεις νὰ ἐπιφέρωμεν δύω ὀρθότερα ἐκ τοῦ λίθου αὐτοῦ, τὸ ἐν στίχῳ 4 ΤΗΝΑΜΦ (ὄχι ΤΩΝΑΜΦ) καὶ τὸ ἐν στίχῳ 19 ΦΙΖΕΙ (ὄχι ΦΙΣΕΙ ἢ φίσῃ.) Τόσον εἶναι δύσκολον πιστῶς ν' ἀποδοθῶσι καὶ μετὰ πλείονας ἐκδόσεις τὰ παλαιὰ κείμενα, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καλὸν νὰ ἀποταμιεύωνται τὰ πρωτότυπα ἐν δημοσίαις συλλογαῖς πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας. Εἶναι δὲ ἡ ἐπιγραφὴ σωστάτη, ἔχουσα στίχους ὅλους 25, ἕκαστος τῶν ὁποίων (ἐκτὸς τοῦ τελευταίου) ἔχει ἀνὰ 16 γράμματα, κεχαραγμένα ἀκριβῶς τὸ ἓν ὑποκάτω τοῦ ἄλλου, κατὰ τὸ σύστημα τῆς στοιχηδὸν γραφῆς. Ἡ πλάξ εἶναι λίθου λευκοῦ, ἴσως Θασίου, ἄνευ τινὸς ἀρχιτεκτονικοῦ κοσμήματος, ὕψους 0,57, πλάτους 0,30, πάχους 0,09. Ἰδοὺ τώρα τὸ κείμενον πιστότατα·

Ἔδοξεν τῶι δήμωι, Φίλωνα καὶ Στρατοκλέα φεύγειν Ἀμφίπολιν καὶ τὴγ γῆν τὴν Ἀμφιπολιτέων ἀειφυγίην, καὶ αὐτὸς καὶ τὸς

παῖδας, καὶ ἤμ πο ἁλίσκωνται, πάσχειν αὐτὸς ὡς πολεμίος καὶ νηποινεὶ τεθνάναι, τὰ δὲ χρήματ' αὐτῶν δημόσια εἶναι, τὸ δ' ἐπιδέκατον ἱρὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶ Στρυμόνος, τὸς δὲ προστάτας ἀναγράψαι αὐτὸς ἐστήλην λιθίνην· ἢν δέ τις τὸ ψήφισμα ἀναψηφίζει ἢ καταδέχηται τούτος τέχνηι ἢ μηχανῆι ὁτεωιοῦν, τὰ χρήματ' αὐτοῦ δημόσια ἔστω καὶ αὐτὸς φεογέτω Ἀμφιπολιν ἀειφυγίην.

Διὰ τοὺς μὴ ἔχοντας τὸ τοῦ Βοικχίου Σύνταγμα σημειοῦμεν, ὅτι ὁ ἐν τῷ 2ᾳ στίχῳ Στρατοκλῆς εἶναι αὐτὸς ἐκεῖνος, οὗ μνημονεύει ἐν τῷ αᾳ' Ὀλυνθιακῷ ὁ Δημοσθένης ἐν § 8. Τοῦτον γενόμενον πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὑπὲρ παραδόσεως τῆς Ἀμφιπόλεως εἰς αὐτοὺς ἐξώρισεν ἔπειτα μετὰ τοῦ Φίλωνος ὑπερισχύσασα ἡ μερὶς τοῦ βασιλέως Φιλίππου.

Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις.

Ὅ τι ὑπεσχέθημεν ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει ἐκπληροῦμεν σήμερον μετὰ λύπης πολλῆς, ἱστοροῦντες τὸν ἀσυγχώρητον Βανδαλισμὸν, ὅστις κατὰ τὴν πρώτην δεκαημερίαν τοῦ Νοεμβρίου ἐγένετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπιείου καὶ εἰς τὴν ἄψιδα τοῦ

Ἀδριανοῦ παρὰ τοῦ ξένου μηχανικοῦ, τοῦ ἐπὶ τῆς ῥυμοτομίας τῆς πόλεώς μας (*). Λέγομεν λοιπόν, ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ βορείου τοίχου τοῦ περιβόλου, περὶ οὗ εἴχομεν ἀναφέρει ἄλλοτε, (ἐν τῷ 16 καὶ 18 τεύχει) ὅτι ἀνεφάνη, μετὰ κυκλοτεροῦς ἢ ἀκριβέστερον εἰπεῖν ἡμικυκλίου ἐξοχῆς, σήμερον σχεδὸν δὲν ὑπάρχει· διότι μόνον ἔτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς γραμμή του φαίνεται, ὡς καὶ δύο μονοὶ λίθοι ὑπὲρ αὐτὴν, καθ' ὅσον δὲ διὰ τῆς σκαφῆς ἀνεδείχθη ὑψούμενον ὑπὲρ γῆς, ἐπειδὴ ἐμπόδιζε τοὺς καλλυντικοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἀλλόκοτα ἰσοπεδώσεως σχέδια τοῦ μηχανικοῦ, τὸ ἐχάλασαν, ἐκτοπίσαντες 17 μεγάλους τετραγωνικοὺς λίθους, καὶ διὰ αὐτῶν ἔκτισαν τοῖχον ἄλλον εἰς θέσιν ἔνθα τὸ πάλαι δὲν ὑπῆρχεν οὐδ' ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ τοιοῦτος, ἐσωτέρω τοῦ δυτικοβορείου ἄκρου τοῦ περιβόλου, παραμορφώσαντες οὕτω τὸ τετράγωνον σχῆμα τοῦ ὅλου περιβόλου. Ἄλλους δέκα περίπου λίθους τοῦ ὄπισθεν τῆς ἡμικυκλίου ἐξοχῆς ὑψουμένου δόμου ἀπεμάκρυναν ἔτι πλέον, ἵνα τοὺς μεταχειρισθῶσι, τί οἶδε, πρὸς τί. Τοῦτο λοιπὸν εἶς Βανδαλισμὸς πολὺ ἀξιόμεμπτος· ἄλλος δὲ μείζων καθ' ἡμᾶς, ὅτι ἐκ τοῦ ἄνω μέρους τῆς ἀψίδος τοῦ Ἀδριανοῦ ἀφήρεσαν τὰς τρεῖς ἐκείνας μεγάλας μαρμαρίνας πλάκας, αἵτινες ὕψος ἔχουσαι ὑπερ τὸ ἓν γαλ. μέτρον, πάχος δὲ 8 περίπου ἑκατοστῶν, ἦσαν ἐνηρμοσμέναι ὀρθαὶ εἰς τὸ μεσαῖον ὑπὲρ τὴν ἀψίδα ἄνοιγμα. Αὗται ἦσαν τὸ πρὸς τὰ κάτω τοῦ ἀνοίγματος λείψανον τοῦ μαρμαρίνου διαφράγματος, δι' οὗ πάλαι ἀπετελεῖτο αὐτόθι οἱονεὶ τυφλὴν παράθυρον ἢ σηκὸς ἢ νύμφη (niche), κατάλληλος νὰ ὑποδεχθῇ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν προσώπων τοῦ τε πρὸς ἀνατολὰς καὶ τοῦ

(*) Ὁ μηχανικὸς οὗτος εἶναι ἐκ Γαλλίας, καὶ καλεῖται Daniel. Λύτοῦ ἔργον αὐθαίρετον εἶναι καὶ ἡ ἀποκοπὴ, ἤτοι τὸ ἐπὶ ἓν μέτρον καὶ πλέον ἀποξύρισμα τοῦ πρὸς νότον τοῦ Θησείου τμήματος ὑψουμένου βράχου ὡς καὶ ἡ παρ' αὐτὸ τὸ Θησεῖον κακὴ ζέρυσις καὶ κατάχωσις πολλῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν καὶ ἀγαλμάτων, δι' ὃ ὑπὸ τῶν ξένων περιηγητῶν κατηγορούμεθα ὡς ἀθέλητοι.

πρὸς δυσμὰς ἢ εἰκόνας ἢ ἀνάγλυφα ἢ καὶ ἀνδριάντας, πιθανῶς τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ Θησέως, κατὰ λόγον τῆς ὑποκειμένης παλαιᾶς ἐπιγραφῆς, τῆς εἰς πάντας γνωστῆς. Ὅτι δὲ τὸ μαρμάρινον τοῦτο διάφραγμα ἔφθανεν ἕως ἄνω καὶ ἦτο σύγχρονον τῇ πρώτῃ οἰκοδομήσει τοῦ μνημείου τούτου, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἀνοίγματος σωζομένην ἔτι καθ' ὅλον τὸ πλάτος πλάκα, ἥτις ἔχει ὕψος ὡς ἑνὸς πήχεως· (ταύτην δὲν καθήρεσαν οἱ Βάνδαλοι ἀνακόλουθα ἑαυτοῖς ποιοῦντες·)ἀποδεικνύεται ἔτι καὶ ἀπὸ τὴν αὔλακα, τὴν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ἡμικιόνων δρωμένην, εἰς ἣν εἰσεχώρουν ἐν πάσῃ κανονικότητι καὶ εἰς βάθος 15 περίπου ἑκατοστῶν γαλ. μέτρου αἱ πλάκες. Αὔλαξ δὲ τοιαύτη δὲν φαίνεται καὶ εἰς τὰ δύω ἄλλα μικρότερα ἀνοίγματα τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ μεσαίου, ὥστε ταῦτα ἴσως δὲν εἶχον πλάκας ποτέ.

Τὴν προτέραν τῶν δύω τούτων ἀξιοκατακρίτων πράξεων ἔκαμαν οἱ ἐπὶ τῆς ῥυμοτομίας, καταφρονήσαντες τὴν γνωμοδότησιν τριμελοῦς ἐπιτροπῆς, τὴν ὁποίαν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐσύστησεν, ὡς εἴχομεν ἀναγγείλει ἐν τῷ 16 ἡμῶν τεύχει. Ἐπηκολούθησε δὲ ἀμέσως ἡ δευτέρα, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ὑπώπτευεν ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν, ἵνα κινηθῇ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Οὕτω λοιπὸν γενομένων τῶν Βανδαλισμῶν ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῆς ῥυμοτομίας ἀρχῆς, ἐλεύθεροι, νομίζομεν, πάσης μομφῆς μένομεν οἱ Ἕλληνες οἱ ἀρχόμενοι. Ἀλλὰ τί ὠφελεῖ τοῦτο τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα; Καθῆκον ἔχομεν πάντες νὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ τοῦ ὑπουργείου, ἵνα ὄχι μόνον ἐπιτηρῇ τοῦ λοιποῦ αὐστηρῶς τὸν ξένον μηχανικὸν εἰς πᾶν του βῆμα, ἀλλὰ καὶ διατάξῃ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς γενομένων, ἐπαναφερομένων πάντων τῶν λίθων εἰς τὰς ἀρχαίας θέσεις των. Ὁ λόγος δὲ τοῦ μηχανικοῦ ὃν λέγει, ὅτι οὐδὲν κακὸν ἐποίησεν ἀφαιρέσας ἕνα ἢ δύω δόμους τοίχου μὴ σώζοντος τὸ ὅλον του ἀρχαῖον ὕψος, εἶναι ἄλογος· διότι πάντα σχεδὸν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα δὲν σώζουσι τὸ ἀρχαῖόν των ὕψος, καὶ ὅμως διὰ τοῦτο δέν τα χαμηλόνουσιν

ἔτι μᾶλλον οἱ εὖ φρονοῦντες, ἀλλὰ τὰ διατηροῦσιν εὐλαβῶς εἰς ἣν εὑρέθησαν κατάστασιν, καὶ μελετῶντες αὐτὰ πορίζονται πολλὰ καὶ καλὰ συμπεράσματα.

Πλειότερα δὲν λέγομεν περὶ τοῦ λίαν δυσαρέστου τούτου γεγονότος, ἀφ' οὗ ἐπελήφθη ἤδη αὐτοῦ καὶ ἡ πολιτικὴ δημοσιογραφία, εἰκότως θεωρήσασα αὐτὸ ὄχι παρωνυχίδος ζήτημα. Εὐχόμεθα μόνον νὰ φανῶμεν ἐπὶ τέλους ἀσπροπρόσωποι εἰς τὰ *ὄμματα τῶν Εὐρωπαίων*, δεικνύοντες *αὐτοῖς*, ὅτι εἴμεθα καλαὶ φύλακες τῶν προγονικῶν ἡμῶν μνημείων, οἵους μᾶς ἀπαιτοῦσιν, ἔχοντες πάντως τὸ δικαίωμα τοῦτο.

Σ. Α. Κ.

Νεκρολογία.

Ὁ *Γεώργιος Βέλλιος* δὲν ὑπάρχει πλέον ἐν τοῖς ζῶσι! Μακρὰ ἀνίατος νόσος μᾶς ἀνήρπασεν ἐν Παρισίοις ἕνα τῶν εὐφυεστάτων καὶ θερμοτάτων θεραπόντων τῆς τε Θέμιδος καὶ τῆς Παιδείας. Καὶ ἡ μὲν περὶ τὰ τῆς Θέμιδος ἱκανότης τοῦ μακαρίτου εἶνε γνωστὴ πᾶσι τοῖς τὰ δικαστικὰ πράττουσιν· ἡ δὲ φιλολογική του μάθησις καὶ δι' ἄλλων μὲν ἀπεδείχθη, μάλιστα δὲ διὰ τῶν «*Δικηγόρου Πάρεργα*» ἐπιγραφομένων καὶ διά τε τοῦ *Εὐαγγελικοῦ Κήρυκος* καὶ τοῦ *Φιλίστορος* δεδημοσιευμένων εὐφυῶν καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἐπιτυχῶν διορθώσεών του εἰς τὸν Ἀθηναγόραν καὶ τὸν Εὐριπίδην. Κατέλιπε δὲ καὶ ἄλλας πολλὰς διορθώσεις καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Εὐριπίδην καὶ εἰς ἄλλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς καὶ μεταφράσεις διττὰς εἰς τὰς τοῦ Ὁρατίου ᾠδὰς κτλ. Τὴν ἀκριβεστέραν βιογραφίαν τοῦ πολυτίμου τούτου φίλου εἰς ἄλλον ἱκανώτερόν τε καὶ ἐγγύτερον αὐτὸν γνωρίσαντα παραλείποντες, τῷ εὐχόμεθα ἀνάπαυσιν ἐν σκηναῖς δικαίων. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀξιομακάριστε φίλε!

Γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν.

Μ.

ΦΙΛΙΣΤΩΡ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ

περιοδικῶς ἐκδιδόμενον δὶς τοῦ μηνός.

Δεκεμ. 15.31. 1861. Τεῦχος 23. 24.

ΛΟΥΚΙΑΝΟΣ ΟΣΑΜΟΣΑΤΕΥΣ.

δ'.) *Ἡ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς τότε φιλοσόφους σχέσις τοῦ Λουκιανοῦ.* Αὕτη ἡ σχέσις του ἐν πολλοῖς συγγράμμασι καταφαίνεται. Ἐν τῷ *Νιγρίνῳ* μᾶς παρίσταται ὑπὸ τῶν διδασκαλιῶν τούτου τοῦ φιλοσόφου ἐνθουσιασμένος καὶ ὡς ἀναγεννημένος. Ὑπὸ τούτου τοῦ ἐνθουσιασμοῦ φερόμενος καὶ ἄλλως ἤδη τὴν ῥητορικὴν βεβαρυμένος, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴδαμεν, ἀποφασίζει σπουδαίως ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν φιλοσοφίαν (πρβλ. τὸν *Δὶς κατηγορούμενον* καὶ τὸν *Ἱκαρομένιππον*). Ἀλλ' ἀφ' οὗ χρόνον πολὺν ἐπλανήθη, ἀπὸ αἱρέσεως εἰς αἵρεσιν μεταβαίνων καὶ πολλὰ χρήματα εἰς μισθοὺς τῶν διδασκάλων ἐδαπάνησε, δὲν φθάνει εἰς τὸν σκοπόν του, δὲν εὑρίσκει πουθενὰ τὴν ἀληθῆ ἐκείνην σεμνὴν φιλοσοφίαν, τὴν κατὰ Σωκράτη καὶ Πλάτωνα, ἀλλὰ πανταχοῦ εἰς ἐπίπλαστα εἴδωλά της ἐντυγχάνει (1). Ἡ ἀποτυχία του αὕτη τὸν εἶχε παραφέρη, φαίνεται, κἄπως πολὺ ἀπρεπῶς νὰ προσφερθῇ (ἐν τῇ *Βίων πράσει*) πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους φιλοσόφους Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη, χωρὶς νὰ ἐγκύψῃ βαθέως εἰς τὰ φιλοσοφήματά των, ἀλλὰ πάντῃ ἐπι-

(1) Περὶ τούτων πρβλ. ἰκτὸς τοῦ Ἱκαρομενίππου καὶ τὸν Μενιππον ἀπὸ κεφ. 3—6.

πολαίως περὶ αὐτῶν κρίνων. Ἐν δὲ τῷ *Ἁλιεῖ* ἐπανορθώσας τὸ σφάλμα τοῦτο καὶ τὸ ἀνῆκον σέβας πρός τε τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν φιλοσόφους ἀπονείμας, τρέπεται πλέον εἰς τὸν περιγελῶν καὶ σατυρισμὸν τῶν συγχρόνων του, τῶν ὁποίων οὔτε τὰ δόγματα πρὸς ἀλλήλους ὁμολογοῦσιν, οὔτε ὁ ἑκάστου βίος πρὸς τὴν διδασκαλίαν συνᾴδει.

Καὶ τῶν μὲν Πυθαγορείων μαλακώτερον καθάπτεται, μόνον περιγελῶν αὐτοὺς διὰ τὴν εὐήθη φαντασιοκοπίαν των (ἐν τῇ *Βίων πράσει*, τῷ *Λεκτρυόνι καὶ τῷ Φιλοψευδεῖ*). Ὁ δὲ σταθερὸς σκοπὸς τῶν σατυρικῶν βελῶν του εἶνε οἱ *Στωϊκοὶ* καὶ οἱ *Κυνικοί*, ἀμφότεροι μισούμενοι ὑπ' αὐτοῦ μάλιστα διὰ τὴν ὑποκρισίαν, τὴν φιλοκέρδειαν, τὴν φιληδονίαν καὶ τὴν δοξομανίαν των (1).— Δὲν ἀποκάμνει σκώπτων τὴν ἀκατάληπτον γλῶσσαν τῶν Στωϊκῶν (ἐν τῇ *Βίων πράσει*), τὴν ἄκαρπον συλλογιστικήν των (ἐν τῷ *Ἑρμοτίμῳ*), τὰς νωθράς των καὶ συγκεχυμένας περὶ φύσεως καὶ προνοίας θεῶν ἀποδείξεις (ἐν *Διὶ τραγῳδῷ*)· τελευταῖον τὸ φιλόνεικόν των τὸ μέχρι λοιδοριῶν καὶ πληγῶν προβαῖνον, τὴν φιλοκέρδειαν καὶ πλεονεξίαν καὶ φιληδονίαν καὶ τὰς λοιπὰς κακίας των, αἵτινες ἐκ διαμέτρου ἀντίκεινται εἰς τὰς διδασκαλίας των καὶ τὰς ὑποσχέσεις· « τὰς μὲν γὰρ ὑποσχέσεις ἀκούω θαυμαστάς τινας, ἡλίκα εὐδαιμονήσουσιν οἱ ἐς τὸ ἀκρότατον ἐλθόντες· μόνους γὰρ τούτους πάντα συλλαβόντας ἕξειν τὰ τῷ ὄντι ἀγαθά. Τὸ μετὰ ταῦτα δὲ σὺ ἄμεινον (ἂν) εἰδείης, εἴ τινι ἐντετύχηκας Στωϊκῷ τοιούτῳ καὶ Στωϊκῶν τῷ ἄκρῳ, οἵῳ μήτε λυπεῖσθαι μήθ' ὑφ' ἡδονῆς κατασπᾶσθαι μήτε ὀργίζεσθαι, φθόνου δὲ κρείττονι καὶ πλούτου καταφρονοῦντι καὶ συνόλως εὐδαίμονι, δ-πᾶζον χρὴ τὸν *κατόρα εἶναι* καὶ *γνώμονα* τοῦ *κατὰ τὴν ἀρετὴν βίου κτλ.* » (Ἑρμοτ. κεφ. 70). « Ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνό πω κα-

(1) Δι' ὀλίγων ἐνεργῶ; διατυπώνεται τὸ ἦθος τῶν φιλοσόφων τούτων ἐν τῷ 7 κεφαλαίῳ τοῦ 10ου νεκρικοῦ διαλόγου.

τανενόηκας, οἶμαι, ὡς ἡ μὲν *ἀρετὴ ἐν ἔργοις* δήπου ἐστίν, ὑμεῖς δὲ—τὸ δὲ ὑμεῖς ὅταν εἴπω τοὺς ἄκρους τῶν φιλοσοφούντων φημὶ—ἀφέντες ταῦτα ζητεῖν καὶ ποιεῖν, ῥημάτια δύστηνα μελετᾶτε καὶ συλλογισμοὺς καὶ ἀπορίας καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου ἐπὶ τούτοις διατρίβετε, καὶ ὃς ἂν κρατῇ ἐν αὐτοῖς, καλλίνικος ὑμῖν δοκεῖ· ἀφ' ὧν, οἶμαι, καὶ τὸν διδάσκαλον τουτονὶ θαυμάζετε, γέροντα ἄνδρα, ὅτι τοὺς προσομιλοῦντας ἐς ἀπορίαν καθίστησι καὶ οἶδεν ὡς χρὴ ἐρέσθαι καὶ σοφίσασθαι καὶ πανουργῆσαι καὶ ἐς ἄφυκτον ἐμβαλεῖν, καὶ τὸν καρπὸν ἀτέχνως ἀφέντες—οὗτος δὲ ἦν περὶ τὰ ἔργα—περὶ τὸν φλοιὸν *ἀσχαλεῖσθε*, τὰ φύλλα καταχέοντες ἀλλήλων ἐν ταῖς ὁμιλίαις κτλ. » (Ἑρμοτ. κεφ. 79) . « Καί μοι δὸς ἐνταῦθα ἤδη ἐρέσθαι σε, εἰ ἐθέλοις ἂν ἔξω τῶν λόγων τὰ ἄλλα ἐοικέναι τῷ διδασκάλῳ, οὕτω μὲν *ὀργίλος*, οὕτω δὲ *μικρολόγος*, οὕτω δὲ *φιλόνεικος* ὤν καὶ *φιλήδονος* νὴ Δι', *εἰ καὶ μὴ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ κτλ.* » (αὐτ. κεφ. 80). — Εἰς δὲ τὸν δογματισμὸν τῶν Στωϊκῶν ζητεῖ (Ἑρμοτ. 64 κεξ.) ν' ἀντιτάξῃ κριτικήν τινα μέθοδον, *τέχνην τινὰ διδακτικὴν* περί τε τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ψεύδους, ἥτις νὰ μᾶς κάμῃ *διαγνωστικούς τε* καὶ *διακριτικοὺς* καὶ, *τὸ μέγιστον*, *ἀποδεικτικούς*. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐπὶ τέλους ἄκυρος καὶ ἄπρακτος ἀποβαίνει· διότι « κἂν εὕρωμεν ὑπισχνουμένόν τινα εἰδέναι τε ἀποδείξειν καὶ ἄλλον διδάξειν, οὐκ αὐτίκα, οἶμαι, πιστεύσομεν αὐτῷ, ἀλλά τινα ζητήσομεν τὸν κρῖναι δυνάμενον, εἰ ἀληθῆ ὁ ἀνὴρ λέγει· κἂν τούτου εὑπορήσωμεν, ἄδηλον ἔτι ἡμῖν, εἰ ὁ ἐπιγνώμων οὗτος οἶδε διαγιγνώσκειν τὸν ὀρθῶς κρινοῦντα ἢ μή, καὶ ἐπ' αὐτὸν αὖθις τοῦτον ἄλλου ἐπιγνώμονος, οἶμαι, δεῖ· *ἡμεῖς γὰρ πόθεν ἂν εἰδείημεν διακρίνειν τὸν ἄριστα κρῖναι δυνάμενον* ;» (Ἑρμ. 70). Τόσον δὲ προβαίνει ἡ σκέψις αὕτη, ὥστε καταντᾷ ν' ἀμφιβάλλῃ καὶ περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς μαθηματικῆς. Ἑρμοτ. 74· «οἷα καὶ ἡ θαυμαστὴ γεωμετρία ποιεῖ· κἀκείνη γὰρ τοὺς ἐν ἀρχῇ ἀλλόκοτά τινα αἰτήματα αἰτήσασα καὶ συγχωρηθῆναι αὐτῇ ἀξιώσασα, οὐδὲ συστῆ-

ναι δυνάμενα, σημεῖά τινα ἀμερῆ καὶ γραμμὰς ἀπλατεῖς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπὶ σαθροῖς τούτοις θεμελίοις οἰκοδομεῖ [τὰ τοιαῦτα] καὶ ἀξιοῖ εἰς ἀπόδειξιν ἀληθῆ λέγειν ἀπὸ ψευδοῦς τῆς ἀρχῆς ὁρμωμένη. »

Ἔπειτα ἔρχονται οἱ *τριβώνιον περιβεβλημένοι, οἱ ἐξωμίαι οἱ ῥόπαλον φέροντες καὶ πήραν ἐξηρτημένοι, οἱ ῥυπαροὶ καὶ αὐχμῶντες*, οἱ λόγῳ μὲν προσποιούμενοι, ὅτι, ὥσπερ δ' Ἡρακλῆς, ἐπὶ τὰς *ἡδονὰς στρατεύονται* καὶ τὸν *βίον ἐκκαθῆραι προαιροῦνται*, ἔργῳ δὲ τὰ ἐναντιώτατα πράττοντες, οἱ *Κυνικοί*, τῶν ὁποίων ὁ χαρακτὴρ ἐναργῶς διατυπώνεται καὶ ἀλλαχοῦ μὲν, μάλιστα δ' ἐν τῷ *Βίων πράσει* κεφ. 10: « Ἃ δὲ μάλιστα δεῖ προεῖναι, ταῦτ' ἐστίν. Ἰταμὸν χρὴ εἶναι καὶ θρασὺν καὶ λοιδορεῖσθαι πᾶσιν ἐξ ἴσης καὶ βασιλεῦσι καὶ ἰδιώταις· οὕτω γὰρ ἀποβλέψονταί σε καὶ ἀνδρεῖον ὑπολήψονται. Βάρβαρος δὲ ἡ φωνὴ ἔστω καὶ ἀπηχὲς τὸ φθέγμα καὶ ἀτεχνῶς ὅμοιον κυνί, καὶ πρόσωπον δὲ ἐντεταμένον καὶ βάδισμα τοιούτῳ προσώπῳ πρέπον, καὶ ὅλως θηριώδη τὰ πάντα καὶ ἄγρια. Αἰδὼς δὲ καὶ ἐπιείκεια καὶ μετριότης ἀπέστω, καὶ τὸ ἐρυθριᾶν ἀπόξεσον τοῦ προσώπου παντελῶς. Δίωκε δὲ τὰ πολυανθρωπότατα τῶν χωρίων καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις μόνος καὶ ἀκοινώνητος εἶναι θέλε, μὴ ξένον προσιέμενος· κατάλυσις γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς ἀρχῆς. Ἐν ὄψει δὲ πάντων, ἃ μηδ' ἰδίᾳ ποιήσειεν ἄν τις, θαρρῶν ποίει, καὶ τῶν ἀφροδισίων αἴρου τὰ γελοιότερα· καὶ τέλος, ἢν σοι δοκῇ, πολύποδα ὠμὸν ἢ σηπίαν φαγὼν ἀπόθανε. Ταύτην σοι τὴν εὐδαιμονίαν προξενοῦμεν. » Οὕτω περιεφέροντο οἱ *κοσμοπολῖται*, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὠνόμαζαν, διδάσκοντες καὶ ἐπαιτοῦντες καὶ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἄλλων ζῶντες. Καὶ τινὲς μὲν ἀθῳότεροι ἦσαν καὶ εἰλικρινέστεροι, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἐθελουσίων τούτων πτωχῶν καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν σαλῶν ἐν τῇ πήρᾳ τῶν ἄλλα παρὰ τοὺς θέρμους (τὰ βρασμένα κουκκία) ἔφεραν, λαιμαργίαν, λιχνείαν καὶ λαγνείαν· φιλαργυρίαν, πλεονεξίαν καὶ φιλοδοξίαν. Ὁ βίος οὗτος τόσῳ μᾶλλον ἤρεσκε καὶ ὡς

πλεῖστοι τὸν ἠσπάζοντο, ὅσον τί ποτε δὲν ἐχρειάζοντο νὰ μάθωσιν, ἀλλὰ τὸ προδιαγεγραμμένον ἐκεῖνο ἦθος ἀναλαβόντες ἀργῶς καὶ ῥαθύμως νὰ περιφέρωνται.

« Τὸ δὲ πάντων δεινότατον, ὅτι μηδὲν αὐτοὶ μήτε κοινὸν μήτε ἴδιον ἐπιτελοῦντες, ἀλλ' ἀχρεῖοι καὶ περιττοὶ καθεστῶτες, *οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναρίθμιοι, οὔτ' ἐπὶ βουλῇ*, ὅμως τῶν ἄλλων κατηγοροῦσι κτλ. » Ἰκαρομεν. κεφ. 30. Πικρότερον δὲ σατυρίζονται οἱ μὲν *Κυνικοὶ* ἐν τῷ *Περεγρίνῳ*, μάλιστα οὗτος ὁ δοξομανέστατος πάντων, καθὼς εἴδαμεν, ἐν τοῖς *Δραπέταις*, ἐν τῷ *Εὐνούχῳ* καὶ ἀλλαχοῦ σποράδην, πάντες δ' οἱ φιλόσοφοι ἐν τῷ *Συμποσίῳ ἢ Λαπίθαις*. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ, ὅςπερ φαίνεται νὰ ἦνε παρῳδία τις τοῦ πλατωνικοῦ συμποσίου, παρίστανται φιλόσοφοι διαφόρων αἱρέσεων εὐωχούμενοι παρά τινι εὐσεβεῖ ἀνδρὶ τοὺς γάμους του ἑστιῶντι. Οἱ γεννάδαι, ἀφ' οὗ διὰ τὴς ἀδδηφαγίας των, τῆς διχονοίας καὶ φιλονεικίας των, τῶν ἀπείρων ἀτοπιῶν καὶ ἀγροικιῶν καὶ τραχυτήτων διετάραξαν τὴν εὐφροσύνην τοῦ συμποσίου, ἐπὶ τέλους καὶ εἰς χεῖρας ἔρχονται καὶ ἀληθῆ Λαπιθομαχίαν καὶ Κενταυρομαχίαν συγκροτοῦσι καὶ οἱ μὲν τετρωμένοι καὶ αἱμάσσοντες ἀπέρχονται, οἱ δὲ μένουσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης κείμενοι.

Ὅτι δ' ὁ Λουκιανὸς οὕτω διασύρων τοὺς συγχρόνους του φιλοσόφους δὲν ἐμεγέθυνε πολὺ τὰς διαστάσεις τῶν πραγμάτων, διδασκόμεθα καὶ ἐξ ἄλλων συγχρόνων κρίσεως, π. χ. τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδου τοιάδε περὶ αὐτῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ *ὑπὲρ τῶν τεττάρων* λέγοντος: « Καί τοι τίς ἂν εἰς ζῶντας τελῶν τούτων ἀνάσχοιτο, οἳ πλείω μὲν σολοικίζουσιν ἢ φθέγγονται, ὑπερορῶσι δὲ τῶν ἄλλων ὅσον αὐτοῖς ὑπερπράσθαι προσήκει, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἐξετάζουσιν, αὑτοὺς δ' οὐδεπώποτ' ἠξίωσαν, καὶ σεμνύνουσι μὲν τὴν ἀρετὴν, ἀσκοῦσι δ' οὐ πάνυ, περιέρχονται δ' *ἄλλως βροτῶν εἴδωλα καμόντων*, *Ἡσιόδου κηφῆνες*, *Ἀρχιλόχου πίθηκοι*, *δύο μορφὰς ἔχοντες ἀντὶ τριῶν*, *τῆς τραγικῆς βοὸς τῶν ἱματίων τῶν ὑπηνέτων οὐδὲν διαφέ-*

ροντες, τὰ μὲν ἔξω σεμνοί, τὰ δ' ἔνδον ἄλλος ἂν εἰδείη τις, οὐδὲ μεθ' ἡμέραν σώφρονες, ὡς Δημοσθένης φησίν, ἀλλ' αὐτοῖς καὶ ἡμέρα καὶ νὺξ ταὐτόν ἐστι δυνηθεῖσιν· οἳ τοῦ μὲν Διὸς οὐδὲν χείρους φασὶν εἶναι, τοῦ δ' ὄβολοῦ τοσοῦτον ἡττῶνται, κτλ.— Ἀλλὰ μὴν τήν γ' ἀπιστίαν καὶ πλεονεξίαν αὐτῶν οὐδὲν δεῖ γνῶναι παρακαταθέμενον, αὐτοὶ γὰρ λαμβάνουσιν, ὅ τι ἂν δυνηθῶσιν· οἱ τῷ μὲν ἀποστερεῖν κοινωνεῖν ὄναμα τέθεινται, τῷ δὲ φθονεῖν φιλοσοφεῖν τῷ δ' ἀπορεῖν ὑπερορᾶν χρημάτων. Ἐπαγγελλόμενοι δὲ φιλανθρωπίαν ὤνησαν μὲν οὐδένα πώποτε, ἐπηρεάζουσι δὲ τοῖς χρωμένοις. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οὐδ' ἀπαντῶντας δρῶσι, τῶν δὲ πλουσίων ἕνεκα εἰς τὴν ὑπεροψίαν ἀπαίρουσιν, ὥσπερ οἱ Φρύγες τῶν ἐλαῶν ἕνεκα τῆς συλλογῆς, καὶ προϊόντων εὐθὺς ὥσφροντο καὶ παραλαβόντες ἄγουσι καὶ τὴν ἀρετὴν παραδώσειν ὑπισχνοῦνται. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οὐδὲ προσειπόντας ἀντιπροσείποιεν ἂν εὐμενῶς, τοὺς δὲ τῶν πλουσίων ὀψοποιοὺς καὶ σιτοποιοὺς καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις τάξεσι πόρρωθεν εὐθὺς ἀσπάζονται, πρὶν εὖ καὶ καλῶς ὀφθῆναι, ὥσπερ τούτου χάριν ἐξ εὐνῆς ἀναστάντες κτλ.— Μόνους δὲ τούτους οὔτε ἐν κόλαζιν οὔτ' ἐν ἐλευθέροις ἄξιον θεῖναι. Ἐξαπατῶσι μὲν γὰρ ὡς κόλακες, προπηλακίζουσι δ' ὡς κρείττονες, δύο τοῖς ἐσχάτοις καὶ τοῖς ἐναντιωτάτοις ἔνοχοι κακοῖς ὄντες, ταπεινότητι καὶ αὐθαδείᾳ κτλ. » ἀπὸ σελ. 398—414 τοῦ Β'. τόμου τῆς ἐκδ. τοῦ Dindorf.

Ἀλλὰ ποῖον εἶνε τὸ συμπέρασμα καὶ ὁ καρπὸς τῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν σχέσεως τοῦ Λουκιανοῦ; *Σκέψις* καὶ *ἀμφιβολία* καὶ *ἄρρησις* ἐν θεωρίᾳ τε καὶ πράξει. Σκέψις ἐν θεωρίᾳ οὐδεμίαν ἀλήθειαν ἀναγνωρίζουσα καὶ αὐτὰς τὰς αὐταποδείκτους ἀρχὰς τῆς μαθηματικῆς, ὡς εἴδαμεν, ἀρνουμένη. Ὁ Λουκιανὸς ἦτο μὲν ἐπιτήδειος νὰ ἐξελέγχῃ τὸ ψεῦδος, ἀλλ' αὐτὸς νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν δὲν ἦτον ἐπιτήδειος· ὅμοιος μὲ δοῦλον, ὅστις ἔλαβε τὰ δεσμά του, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ εὕρῃ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐκ τῆς δουλίου χώρας εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἴσταται ἔρημος καὶ ἀμήχανος· αἰσθάνεται μὲν ἑαυτὸν ἐλευθερώτερον καὶ κρείττονα τῶν συνδούλων του, τῶν ἔτι δεσμίων, καὶ τοὺς σκώπτει μάλιστα διὰ τοῦτο, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ῥιφθῇ εἰς τὴν ἰδίαν ἑστίαν, καθ' ἕξιν καὶ ἀνάγκην μένει προσκεκολλημένος εἰς τὰ ἤθη καὶ τοὺς τρόπους τῆς χώρας τῆς δουλείας του (1). Ὄχι μόνος ὁ Λουκιανός, ἀλλ' ὅλον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἀπομάθει ν' ἀνέρχηται εἰς τὴν πηγὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἰδεῶν, ὅθεν ποτὲ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ σοφοί του τὰς εἶχαν καταιβάσει εἰς τὴν γῆν· καὶ ἀπατώμενον ἀπὸ τὰ ἴχνη, ἅτινα ἐκεῖναι εἶχαν ἀπολείψη, ἐνόμιζεν αὐτὰς ἀκόμη πάντοτε παρ' ἑαυτῷ διατριβούσας καὶ τὰ ἴχνη των ἐσέβετο ἀντ' αὐτῶν ἐκείνων. Οὐδὲν λοιπὸν θαῦμα, ἂν καὶ ὁ Λουκιανός, ἀφ' οὗ μακρὸν χρόνον ἐπὶ τῶν ἰχνῶν ἐκείνων εἰς μάτην τὰς ἐζήτησεν, ἐλυπήθη διὰ τὴν ἀποτυχίαν, καὶ ἀντὶ νὰ ἐξετάσῃ, μήπως ὑπάρχει ἑτέρα τις ὁδὸς πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν, ὄχι μόνον ἀδύνατον τὸ ἀπεφάνθη, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἰχνῶν ἐκείνων καὶ περὶ τῆς πρότερόν ποτε παρουσίας τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἰδεῶν ἤρχισε νὰ ἀμφιβάλλῃ. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας, ὡς καὶ τῆς ἀρετῆς, ἡ ὁδὸς εἶνε ἀνάντης καὶ χαλεπὴ καὶ δύσβατος καὶ ἱδρῶτος καὶ πόνων ἀνάπλεως· οὐδὲ κατέρχεται ἐκ τῆς ἄκρας της ἐκείνης εἰς τὸν μὴ θέλοντα νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ μαλθακὴν ἀνάπαυσίν του μηδ' ἐπ' ἐλάχιστον νὰ συντείνῃ τὸν κοινὸν νοῦν του. Ὁ Λουκιανὸς δὲν εἶχε, φαίνεται, τὴν τόλμην νὰ ὑποδυθῇ οὕτως ἐπίπονον καὶ ἀκανθώδη ἀγῶνα. Διὰ ταῦτα καὶ τελευταῖον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ἐπικουρισμοῦ ἐρρίφθη (2), ἂν καὶ πρότερον καὶ

(1) Ἴδε δὲ τὴν κατωτέρω ὀνομασθησομένην πραγματείαν τοῦ C. Fr. Hermann.

(2) Ἡ πρὸς τὴν Ἐπίκουρον τιμή του ἐκφράζεται μάλιστα ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ κεφ. 25: Ἐπικούρῳ ἀνδρὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καθεωρακότι καὶ μόνῳ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀλήθειαν εἰδότι πρβλ. καὶ τὸ περὶ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος κ. ἀ.

ταύτην τὴν αἵρεσιν μετὰ τῶν ἄλλων εἶχε σκώψη (ἐν τῇ Βίων πράσει). Διότι αὕτη ἡ αἵρεσις μᾶλλον συνῆδε καὶ μὲ τὰ εἰρημένα θεωρητικὰ ἀξιώματά του (1) καὶ μὲ τὸ πρακτικόν, ὅπερ διατυπώνεται ἐν τῇ τοῦ Τειρεσίου πρὸς τὸν Μένιππον (ἐν τῇ Νεκυομαντείᾳ 21) συμβουλῇ: «Ὁ τῶν ἰδιωτῶν ἄριστος βίος καὶ σωφρονέστερος· ὃς τῆς ἀφροσύνης παυσάμενος τοῦ μετεωρολογεῖν καὶ τέλη καὶ ἀρχὰς ἐπισκοπεῖν καὶ καταπτύσας τῶν σοφῶν τούτων συλλογισμῶν καὶ τὰ τοιαῦτα λῆρον ἡγησάμενος τοῦτο μόνον ἐξ ἅπαντος θηράσῃ, ὅπως τὸ παρὸν εὖ θέμενος παραδράμῃς γελῶν τὰ πολλὰ καὶ περὶ μηδὲν ἐσπουδακώς.» Ταῦτα δὲν συμφωνοῦσι βέβαια μὲ τὴν ἐν τῷ Ἑρμοτίμῳ κεφ. 76 ἀρεταλογίαν (ἡ μὲν ἀρετὴ ἐν ἔργοις δήπου ἐστίν, ὑμεῖς δὲ ἀφέντες ταῦτα ζητεῖν καὶ ποιεῖν, ῥημάτια δύστηνα μελετᾶτε κτλ.—Καὶ τὸν καιρὸν ἀτεχνῶς ἀφέντες—αὗτος δὲ ἦν περὶ τὰ ἔργα—περὶ τὸν φλοιὸν ἀσχολεῖσθε κτλ.), τὴν ὁποίαν παροδικῶς μόνον, φαίνεται, ἐπρέσβευσεν ὁ Λουκιανός. Ὅμοια λέγει καὶ τὸ ἐπίγραμμα, ὅπερ πρότερον εἰς αὐτὸν προσγραφόμενον καὶ τῶν συγγραμμάτων του προετάσσετο, καὶ τὸ ὁποῖον θὰ παρατεθῇ κατωτέρω μετὰ τῶν τοῦ Φωτίου.

Οὕτω γελῶν παρέδραμεν ἐκτὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν φιλοσόφων καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄνω ἐν τῇ γῇ καὶ κάτω ἐν τῷ ᾅδῃ διὰ τῶν δύο ὑλακτικῶν καὶ δηκτικῶν κυνῶν του, *Διογένους* καὶ *Μενίππου*, τοὺς ὁποίους πάντων τῶν ἄλλων δ-μοτέχνων ἐπροτίμησεν. Οἱ δύο οὗτοι κύνες ἐπαφεθέντες ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ εἰς τοὺς ἐν ᾅδου νεκροὺς, καθὼς ὁ Μῶμος εἰς τοὺς ἐν Ὀλύμπῳ θεοὺς, ὑλακτοῦσι πρὸς αὐτοὺς σκώπτοντες καὶ ἐπιχαίροντες διὰ τὴν παροῦσαν γυμνότητα καὶ ἀμορφίαν καὶ πενίαν καὶ ἐρημίαν ἀντὶ τῆς προτέρας ῥώμης καὶ ἀνδρίας καὶ κάλλους καὶ πλούτου καὶ τιμῆς καὶ θεραπείας, οὐδὲ τὴν ἀθλιότητά των ταύτην νὰ κλαίωσιν ἡσύχους αὐτοὺς ἀφίνοντες

(1) Ὑβλ. καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Φωτίου.

(ἐν τοῖς *νεκρικοῖς διαλόγοις*). Ἐδῶ σημειωτέον, ὅτι πρὸς τὴν πικρὰν ταύτην ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ κάτω καὶ τοῦ ἄνω βίου ὁ Λουκιανὸς ἐπιτηδείως μεταχειρίζεται καὶ τὴν τῶν συγχρόνων του διάφορον παρὰ τοὺς πρότερον δόξαν περὶ τῆς τῶν νεκρῶν καταστάσεως. Οἱ μὲν πρότεροι ἐδόξαζαν τοὺς νεκροὺς *σκιοειδῆ εἴδωλα τῶν ζώντων* χωρὶς ὑλικῆς συστάσεως, χωρὶς αἵματος καὶ διὰ τοῦτο καὶ χωρὶς νοῦ καὶ λόγου, οἱ δ' ἐπὶ Λουκιανοῦ *γυμνοὺς, ἀμόρφους σκελετοὺς, ξηρὰ καὶ κατεσκληκότα ὀστᾶ*. «Ἐκεῖνοι δ' ἐπ' ἀλλήλοις ἀμαυροὶ καὶ ἄσημοι καὶ οὐδὲν ἔτι τῶν παρ' ἡμῖν καλῶν φυλάττοντες. Ἀμέλει πολλῶν ἐν ταὐτῷ σκελετῶν κειμένων καὶ πάντων ὁμοίων, φοβερόν τι καὶ διάκενον δεδορκότων καὶ γυμνοὺς τοὺς ὀδόντας προφαινόντων, ἠπόρουν πρὸς ἐμαυτὸν, ᾧ τινι διακρίναιμι τὸν Θερσίτην ἀπὸ τοῦ καλοῦ Νιρέως ἢ τὸν μεταίτην Ἶρον ἀπὸ τοῦ Φαιάκων βασιλέως ἢ Πυρρίαν τὸν μάγειρον ἀπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος· οὐδὲν γὰρ ἔτι τῶν παλαιῶν γνωρισμάτων αὐτοῖς παρέμενεν, ἀλλ' ὅμοια τὰ ὀστᾶ ἦν, ἄδηλα καὶ ἀνεπίγραφα καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἔτι διακρίνεσθαι δυνάμενα». (Νεκυομαντ. κεφ. 15.).

Ἐνεργέστατα δὲ διαγράφεται τὸ ἐπίκηρον καὶ φθαρτὸν καὶ μάταιον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐν τῷ διαλόγῳ *Χάρωνι ἢ Ἐπισκοποῦσι*. Καθὼς ἐν τῷ Μενίππῳ ὁ ζωντανὸς μετὰ πολλὴν καὶ ματαίαν πλάνην καὶ ζήτησιν *ἁπλῆς τινος καὶ βεβαίας ὁδοῦ τοῦ βίου παρὰ τοῖς καλουμένοις φιλοσόφοις* τελευταῖον ἀποφασίζει νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην παρὰ τὸν Βοιώτιον Τειρεσίαν, διὰ νὰ μάθῃ *παρ' αὐτοῦ ἅτε μάντεως καὶ σοφοῦ, τίς ἐστιν ὁ ἄριστος βίος καὶ ὃν ἄν τις ἕλοιτο εὖ φρονῶν*· οὕτως ἐν τῷ *Χάρωνι* ὁ Χάρων αὐτὸς (τ. ἔ. ὁ Θάνατος) ἀνέρχεται εἰς τὸν ἄνω κόσμον διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ἐδῶ βίον, «Ἐπιθυμήσας ἰδεῖν ὁποῖά ἐστι τὰ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἃ πράττουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐν αὐτῷ ἢ τίνων στερούμενοι πάντες ὀλιμώζουσι κατιόντες παρ' ἡμᾶς· οὐδεὶς γὰρ ἀδακρυτὶ διέπλευσεν». Ὁ Ἑρμῆς τὸν ἀναβιβάζει εἰς ὕψος τι, ὅπερ καὶ αὐτὸ, κωμικώτερον παρ-

ῳδουμένου τοῦ Ὁμήρου, συντίθεται ἐκ τῶν ὀρέων Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης καὶ Πηλίου καὶ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ ἐπ' ἄλληλα ἐπικυλινδουμένων. Ἐντεῦθεν καθορῶσι τὴν γῆν ὅλην μὲ τὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ ὄρη καὶ τὰς πόλεις της. Καὶ λοιπὸν ἐκτυλίσσονται ἔμπροσθέν των παντοδαπαὶ εἰκόνες, ἐν αἷς κατοπτεύονται αἱ ματαιότητες τῶν ἀνθρώπων. *Μίλων* ὁ *Κροτωνιάτης* ἐν ἀκμῇ τῆς ῥώμης καὶ δόξης του, τὸν ταῦρον ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ τοῦ σταδίου μέσου φέρων καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπικροτούμενος· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ ἀμαχωτάτου τῶν ἀνταγωνιστῶν, τοῦ Θανάτου, καταπαλαισθεὶς καὶ εἰς τοῦ Χάρωνος τὸ σκαφίδιον ἐμβαλλόμενος. Ὁ *Κροῖσος* ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀκροπόλεώς του, τῆς ὑπὸ τοῦ τριπλοῦ τείχους περιβεβλημένης, ἐπὶ κλίνης χρυσῆς καθήμενος καὶ τῷ Σόλωνι διαλεγόμενος καὶ ἕτοιμος νὰ στείλῃ τὰς χρυσᾶς πλίνθους του εἰς τοὺς Δελφούς. Ἀλλ' ἰδοὺ ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ *Κῦρος* ὁ *Πέρσης*, Μήδους καὶ Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους καθυποτάξας, ἵνα καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἐμπέσῃ εἰς τὰς ἐκδικητικὰς χεῖρας τῆς Σκυθῶν βασιλίσσης *Τομύριδος*, ἥτις τὴν κεφαλὴν τοῦ Κύρου ἀποτεμοῦσα εἰς ἀσκὸν πλήρη αἵματος Θὰ τὴν ἐμβάλῃ. «Ἐκεῖνος δὲ τίς ἐστιν ὁ τὴν πορφυρᾶν ἐφεστρίδα ἐμπεπορπημένος, ὁ τὸ διάδημα, ᾧ τὸν δακτύλιον ὁ μάγειρος ἀναδίδωσι τὸν ἰχθὺν ἀνατεμών; *Πολυκράτης* ὁ *Σαμίων τύραννος* πανευδαίμων ἡγούμενος εἶναι· ἀλλὰ καὶ οὗτος αὐτὸς ὑπὸ τοῦ παρεστῶτος οἰκέτου Μαιανδρίου προδοθεὶς Ὀροίτῃ τῷ σατράπῃ ἀνασκολοπισθήσεται ἄθλιος ἐκπεσὼν τῆς εὐδαιμονίας ἐν ἀκαρεῖ τοῦ χρόνου». Τώρα δὰ παρίσταται εἰκών τις ἀληθῶς φοβερὰ καὶ καταπληκτική. *Πόλις τις θορύβου καὶ ταραχῆς μεστή*, ὥςπερ σμῆνος μελισσῶν, ἐν ᾧ «ἅπας μὲν ἴδιόν τι κέντρον ἔχει καὶ τὸν πλησίον κεντεῖ, ὀλίγοι δέ τινες ὥςπερ σφῆκες ἄγουσι καὶ φέρουσι τὸ ὑποδεέστερον». Περιίπταται δ' αὐτοὺς ἐκ τἀφανοῦς παντοδαπὸς ὄχλος, ἐλπίδες καὶ φόβοι καὶ ἄνοιαι καὶ ἡδοναὶ καὶ φιλαργυρίαι καὶ ὀργαὶ καὶ μίση καὶ τὰ τοιαῦτα·

ἄνω δέ που αἱ Μοῖραι ἐπικλώθουσιν ἑκάστῳ τὸν ἄτρακτον «ἀφ' οὗ ἠρτήσθαι ξυμβέβηκεν ἅπαντας ἐκ λεπτῶν νημάτων». Τὰ νήματα εἶνε ἐπιπεπλεγμένα· διότι εἶνε πεπρωμένον «ἐκεῖνον μὲν ὑπὸ τούτου φονευθῆναι, τοῦτον δ' ὑπ' ἄλλου, καὶ κληρονομῆσαί γε τοῦτον μὲν ἐκείνου, ὅτου ἂν ᾖ μικρότερον τὸ νῆμα, ἐκεῖνον δ' αὖ τούτου· τοιόνδε γάρ τι ἡ ἐπιπλοκὴ δηλοῖ». Ἀλλ' ὅμως γελοῖαι εἶνε αἱ ἐπιθυμίαι καὶ σπουδαὶ καὶ οἱ ἀγῶνές των, ἐν ᾧ ἐδῶ πλησίον των θερίζει ὁ Θάνατος διὰ τῶν πολλῶν καὶ παντοίων ὑπηρετῶν του. Ἱπίαλοι καὶ πυρετοὶ καὶ φθόαι καὶ περιπνευμονίαι καὶ ξίφη καὶ λῃστήρια καὶ κώνεια καὶ δικασταὶ καὶ τύραννοι ἀκαταπαύστως ἐργάζονται. Ταῦτα κἀνεὶς δὲν τα βάλλει εἰς τὸν νοῦν του, ἐν ὅσῳ εὐτυχῶσιν· ὅταν δὲ πίσωσιν, τότε πολὺ τὸ ἀχ καὶ οὐάχ. Ἐκεῖ οἰκοδομεῖ τις οἰκίαν μετὰ σπουδῆς «καὶ τοὺς ἐργάτας ἐπισπέρχων»· ἡ οἰκία θὰ λάβῃ τέλος ἐντὸς ὀλίγου, ἀλλ' ὁ οἰκοδεσπότης δὲν θα οἰκήσῃ, ἀλλὰ θ' ἀπέλθῃ εἰς τὸν κληρονόμον καταλιπὼν αὐτήν. Παρέκει χαίρει τις, διότι ἡ γυνή του ἔκαμεν ἀρσενικὸν παιδὶ καὶ ἑστιᾷ τοὺς φίλους, χωρὶς νὰ ἴδῃ ὁ ἄθλιος, ὅτι τὸ παιδὶ θ' ἀποθάνῃ, ὅταν γείνῃ ἑπτὰ ἐτῶν. Παρέκει ἑορτάζει ὁ πατὴρ ἀθλητοῦ ὀλυμπιονίκου, ἐν ᾧ ὁ γείτων του ἐκκομίζει εἰς ταφὴν τὸν υἱόν του. Ἀλλοῦ πάλιν ἄλλοι μὲν περὶ ὅρων γῆς διαφέρονται, ἄλλοι δὲ χρήματα συλλέγουσι καὶ πρὶν τὰ ἀπολαύσωσιν ἀναρπάζονται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἐκείνων καὶ ὑπηρετῶν τοῦ θανάτου. Οὕτω μάταιοι καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἅπας ὁ βίος των. Ὁμοιάζουσι μὲ πομφόλυγας τὰ ἐν τῷ ὕδατι ὑπὸ κρουνῷ τινὶ σφοδρῶς καταπίπτοντι ἀνισταμένας, ὧν αἱ μὲν «μικραὶ εἰσι καὶ αὐτίκα ἐκραγεῖσαι ἀπέσβησαν, αἱ δ' ἐπὶ πλέον διαρκοῦσι καὶ προσχωρουσῶν αὐταῖς τῶν ἄλλων αὗται ὑπερφυσώμεναι εἰς μέγιστον ὄγκον αἴρονται, εἶτα μέν τοι κἀκεῖναι πάντως ἐξερράγησάν ποτε· οὐ γὰρ οἷόν τε ἄλλως γενέσθαι. Τοῦτό ἐστιν ὁ ἀνθρώπου βίος· ἅπαντες ὑπὸ πνεύματος ἐμπεφυσημένοι οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἐλάττους· καὶ οἱ μὲν ὀλιγοχρόνιον ἔχουσι καὶ

ὠκύμορον τὸ φύσημα, οἱ δὲ ἅμα τῷ ξυστῆναι ἐπαύσαντο· πᾶσι δ' οὖν ἀπορραγῆναι ἀναγκαῖον». Τότε ὁ Χάρων ἐρωτᾷ τὸν Ἑρμῆν: Θέλεις λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ὕψους, ὅπου εἴμεθα, ἀναβοήσας παμμέγεθες νὰ τοῖς παραινέσω ν' ἀπέχωσι μὲν ἀπὸ τοὺς ματαίους κόπους, νὰ ζῶσι δὲ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸν θάνατον, λέγων, ὦ *μάταιοι, τί ἐσπουδάκατε περὶ ταῦτα; παύσασθε κάμνοντες· οὐ γὰρ ἐς ἀεὶ βιώσεσθε· οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα σεμνῶν ἀΐδιόν ἐστιν, οὐδ' ἂν ἀπάγοι τις αὐτῶν τι ξὺν αὐτῷ ἀποθανὼν κτλ.*; Εἶνε περιττὸν καὶ μάταιον, ἀποκρίνεται ὁ Ἑρμῆς· διότι τοὺς μὲν πολλοὺς αὐτῶν *οὕτως ἔχει διατεθειμένους ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀπάτη*, ὥστε μηδὲ μὲ τρύπανον πλέον νὰ τοῖς διανοιχθῶσι τὰ ὦτα· « πόθεν οὖν ἂν ἐκεῖνοι ἀκοῦσαι δυνηθεῖεν, ἢν καὶ σὺ κεκραγὼς διαρραγῇς;» Ὀλίγοι δέ τινες ζεύρουσι μὲν ὅσα ἔμελλες ἐσὺ νὰ τοῖς εἴπῃς, καὶ καταγελῶσι μάλιστα τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων γιγνόμενα, ἀλλὰ *μισοῦνται ὑπ' αὐτῶν ἐλέγχοντες τὰς ἀμαθίας των.* Πρὶν καταβῶσιν ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς των, ὁ Χάρων ἐπιθυμεῖ νὰ ἴδῃ ἀκόμη τοὺς τάφους καί τινας τῶν πάλαι περιφανῶν πόλεων. Ὁ Ἑρμῆς τῷ δείχνει τινὰ *χώματα* πρὸ τῶν πόλεων καὶ *στήλας* καὶ *πυραμίδας* καὶ ἀνθρώπους τινὰς περὶ αὐτά, οἵτινες στεφανώνουσι τοὺς λίθους καὶ χρίουσι μὲ μύρον, ἐν ᾧ ἄλλοι παρέκει πυρὰν ἐπισωρεύσαντες καὶ βόθρον τινὰ ὀρύξαντες καίουσι πολυτελῆ δεῖπνα καὶ οἶνον καὶ μελίκρατον χύνουσιν εἰς τὰ ὀρύγματα, νομίζοντες οἱ μάταιοι, ὅτι θὰ τὰ ἀπολαύσωσι κάτω αἱ ψυχαὶ τῶν οἰκείων! Ἀλλὰ πῶς δύνανται νὰ τρώγωσιν ἢ νὰ πίνωσιν ἐκεῖνοι, ὧν τὰ *χαρία εἶνε ξηρότατα*; Ἔπειτα τῷ δείχνει τὰς ἐπισήμους ἐκείνας καὶ ἐξακούστους πόλεις, *Νίνον, Βαβυλῶνα, Μυκήνας, Κλεωνάς, Ἴλιον*, αἵτινες «πάλαι μὲν ἦσαν εὐδαίμονες, νῦν δὲ τεθνᾶσι καὶ αὗται· ἀποθνήσκουσι γὰρ καὶ πόλεις, ὥσπερ ἄνθρωποι, καὶ τὸ παραδοξότατον καὶ ποταμοὶ ὅλοι. Ἰνάχου γοῦν οὐδὲ τάφρος ἔτι ἐν Ἄργει καταλείπεται». Οὕτως ἀπέρχεται ὁ Χάρων εἰς τὴν ἀτερπῆ ὑπηρεσίαν του εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν Ἑρ-

μῆν, διότι τῷ ἔδειξε τὰ τῶν κακοδαιμόνων ἀνθρώπων πράγματα ἐν ὅλῃ τῇ ἀθλιότητί των. «Ὅπου ἔρχεται εἰς τοιαύτας σκέψεις ὁ Λουκιανός, εἶνε σπουδαῖος, πολὺ σπουδαῖος, πολλάκις μάλιστα μέχρις ἀθυμίας (1)· ἠδύνατο νὰ διορθώσῃ καὶ διδάξῃ· ἀλλὰ τῷ λείπει τὸ θετικὸν στοιχεῖον τῆς πίστεως καὶ πεποιθήσεως· δὲν ἔχει ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ σκῶμμα καὶ γέλωτα (*ἔστι δὲ ἀκρατὴς γέλωτος*, λέγει περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ Ψευδολογιστῇ). Εἶνε τῶν ἀρνητικῶν ἐκείνων καὶ κριτικῶν πνευμάτων, ὁποῖα συχνὰ ἀναφαίνονται ἐν χρόνοις τῆς μεταβάσεως καὶ τῆς ἐν ζυμώσει ἀναπτύξεως. Ταῦτα καθαρίζουσι τὸν ἀέρα ὡς λαίλαπες ἐαρινοί, ἐξαφανίζουσι τὸ παλαιὸν καὶ νέον τι προπαρασκευάζουσιν. Ἀλλ' ὅπου μέλλει νὰ ἐπέλθῃ τὸ νέον, ἐκεῖ χρειάζονται θετικὰ πνεύματα». Κατὰ ταῦτα ὀρθότατα κρίνει τὸν Λουκιανὸν ἐν γένει καὶ ὁ Φώτιος (ἐν Βιβλιοθ. κώδ. 128) λέγων: *ἁπλῶς—κωμῳδία τῶν Ἑλλήνων ἐστὶν αὐτῷ ἡ σπουδὴ ἐν λόγῳ πεζῷ· ἔοικε δὲ αὐτὸς τῶν μηδὲν ὅλως πρεσβευόντων εἶναι· τὰς γὰρ ἄλλων κωμῳδῶν καὶ διαπαίζων δόξας, αὐτὸς ἦν θειάζει οὐ τίθησι, πλὴν εἴ τις αὐτοῦ δόξαν ἐρεῖ τὸ μηδὲν δοξάζειν*».—

γ'.) *Ἡ πρὸς τὴν ῥητορικὴν καὶ τὰ ἄλλα εἴδη τοῦ λόγου σχέσις του.* Καὶ ἐδῶ ἦσαν πολλὰ τὰ ψεκτέα καὶ σκωπτέα· οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν χρόνοι *πολυλογίας καὶ πολυγραφίας*, τὴν ὁποίαν προῆγαν οἱ ἡγεμόνες διά τε τοῦ καλοῦ παραδείγματός των καὶ διὰ τῆς ἐλευθεριότητος. Διότι οἱ Ἀντωνῖνοι καὶ αὐτοὶ ἔγραφαν (π. χ. ὁ Μάρκος Αὐρήλιος *τὰ εἰς ἑαυτόν*) καὶ τοὺς λογίους τῶν Ἑλλήνων ἐτίμων καὶ εἰς τὴν αὐλήν των αὐτοὺς προσκαλοῦντες καὶ εἰς τιμὰς καὶ ἀξιώματα προβιβάζοντες καὶ ἐμμίσθους ἕδρας τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐν Ἀθήναις τε καὶ ἀλλαχοῦ διατηροῦντες. Ἀλλὰ καὶ παρὰ

(4). Λέγει ὁ Α. Πρίλλιρος ἐν τῇ περὶ Λουκιανοῦ πραγματείᾳ του, περὶ ἧς κατωτέρω.

τοῖς ῥήτορσιν, ὥςπερ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, ὀλίγη ἦτον ἡ ὑγιὴς παιδεία, ἡ φιλοκαλία καὶ ἡ ἀκριβὴς μάθησις. Παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἐνταῦθα ἐπεκράτει κατά τε λόγον καὶ πρᾶξιν ῥᾳδιουργία, ἐπιτήδευσις καὶ προσποίησις, ψεῦδος, ἀμάθεια καὶ ἀναισχυντία. Τὰς κακίας ταύτας, διὰ τὰς ὁποίας, καθὼς εἴδαμεν, αὐτὸς ἀπεχαιρέτησε τὴν ῥητορικὴν, ἐλέγχει πολλαχοῦ, ποῦ μὲν ἠπιώτερον, ποῦ δὲ πικρότερον. Ἡ δὲ κρίσις του ἐδῶ, ἐν τῇ ἰδίᾳ του σφαίρᾳ, εἶνε βέβαια πολὺ ἀξιοπιστοτέρα ἢ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας. Ἐν τῷ *Ψευδολογιστῇ* σατυρίζεται μὲ ἀρχιλόχειον πικρίαν εἷς τῶν φαυλοτάτων σοφιστῶν, ὅστις εἶχεν ἐρεθίσῃ, ὁ ταλαίπωρος, τὸν Λουκιανὸν καὶ δὴ ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητί του, καὶ ὡς ῥήτωρ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐκτίθεται. Ἐν δὲ τῷ *Ῥητόρων διδασκάλῳ* ἔχει νὰ κάμῃ μὲ ἕνα σύγχρονον διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς, κατὰ τὸν σχολιαστὴν καὶ τὸν Ῥάγκην (Ranke) μὲ τὸν Ἰούλιον Πολυδεύκην, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Κομμόδου ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν ἐν Ἀθήναις δημοσίᾳ. Πρὸς μειράκιόν τι, ὅπερ παρίσταται ὡς ἐρωτῆσαν τὸν Λουκιανὸν, αὅπως ἂν ῥήτωρ γένοιτο, » ἀποκρίνεται πρῶτον, ὅτι δύο ὁδοὶ ἄγουσι πρὸς τοῦτο, ἡ μὲν *τραχεῖα* καὶ *ὄρειος* καὶ *ἀνάντης* καὶ *καματηρὰ καὶ ἱδρῶτος μεστὴ*, ἡ τῆς ἀρχαίας αὐστηρᾶς ῥητορικῆς ἡ δὲ τῆς νέας σχολῆς, *ἐπιτομωτάτη* καὶ *ἱππήλατος καὶ κατάντης σὺν πολλῇ θυμηδίᾳ καὶ τρυφῇ διὰ λειμώνων εὐανθῶν* καὶ *σκιᾶς ἀκριβοῦς σχολῇ καὶ βάδην ἀγουσα*. Ἔπειτα χαρακτηρίζεται ὁ *ἡγεμὼν* ἑκατέρας τῶν ὁδῶν· ὁ μὲν τῆς *τραχείας ἐκείνης*· «καρτερός τις ἀνὴρ, ὑπόσκληρος, ἀνδρώδης τὸ βάδισμα, πολὺν τὸν ἥλιον ἐπὶ τῷ σώματι δεικνύων, ἀρρενωπὸς τὸ βλέμμα, ἐγρηγορὼς,—ὑποδεικνὺς τὰ Δημοσθένους ἴχνη καὶ Πλάτωνος καὶ ἄλλων τινῶν, μεγάλα μὲν καὶ ὑπὲρ τοὺς νῦν, ἀμαυρὰ δὲ ἤδη καὶ ἀσαφῆ τὰ πολλὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ φησιν εὐδαίμονά σε ἔσεσθαι, εἰ κατὰ τούτων ὁδεύσειας, ὥςπερ οἱ ἐπὶ τῶν κάλων βαίνοντες, εἰ δὲ κἂν μικρόν τι παραβαίης ἢ ἔξω πατήσειας ἢ ἐπὶ θάτερα μᾶλλον κλιθείης τῇ ῥοπῇ, ἐκπε-

σεῖσθαι σε τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ καὶ ἀγούσης ἐπὶ τὸν γάμον. Εἶτά σε κελεύσει ζηλοῦν ἐκείνους τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας ἕωλα παραδείγματα παρατιθεὶς τῶν λόγων οὐ ῥᾴδια μιμεῖσθαι, οἷα τὰ τῆς παλαιᾶς ἐργασίας ἐστίν,— —οὐκ εἰδὼς ὁποῖα νῦν κεκαινοτόμηται ταχεῖα καὶ ἀπράγμων καὶ ἐς τὸ εὐθὺ τῆς ῥητορικῆς ὁδός».—«Σὺ δὲ *πρὸς τὴν ἑταίραν* ἐλθὼν εὑρήσεις πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους, ἐν τούτοις δὲ καὶ πάνσοφόν τινα καὶ πάγκαλον ἄνδρα, διασεσαλευμένον τὸ βάδισμα, ἐπικεκλασμένον τὸν αὐχένα, γυναικεῖον τὸ βλέμμα, μελιχρὸν τὸ φώνημα, μύρων ἀποπνέοντα, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τὴν κεφαλὴν κνώμενον, ὀλίγας μὲν ἔτι, οὔλας δὲ καὶ ὑακινθίνας τὰς τρίχας εὐθετίζοντα, πάναβρόν τινα Σαρδανάπαλον ἢ Κινύραν ἢ αὐτὸν Ἀγάθωνα τὸν τῆς τραγῳδίας ἐπέραστον ἐκεῖνον ποιητὴν κτλ.» Ἔπειτα οὗτος παραλαμβάνει τὸν νέηλυν μαθητὴν καὶ τὸν διδάσκει. « Λέγω δὲ πρῶτον μὲν ὁπόσα χρὴ αὐτόν σε οἴκοθεν ἔχοντα ἥκειν ἐφόδια πρὸς τὴν πορείαν — — —. Κόμιζε τοίνυν τὸ μέγιστον μὲν τὴν *ἀμαθίαν*, εἶτα ἐπὶ τούτῳ καὶ *τόλμαν* καὶ *ἀναισχυντίαν*· αἰδὼ δὲ ἢ ἐπιείκειαν ἢ μετριότητα ἢ ἐρύθημα οἴκοι ἀπόλιπε· ἀχρεῖα γὰρ καὶ ὑπεναντία τῷ πράγματι· ἀλλὰ καὶ βοὴν ὅτι *μεγίστην* καὶ μέλος *ἀναισχυντον καὶ βάδισμα* οἷον τὸ ἐμόν. Ταῦτα δὲ πάνυ ἀναγκαῖα καὶ μόνα ἔστιν ὅτε ἱκανά· καὶ ἡ ἐσθὴς δὲ ἔστω *εὐανθὴς* καὶ *λευκὴ* ἔργον τῆς ταραντίνης ἐργασίας, ὡς διαφαίνεσθαι τὸ σῶμα, καὶ ἡ *κρηπὶς ἀττικὴ* καὶ *γυναικεία*, τὸ πολυσχιδὲς, ἡ ἐμβὰς *σικυωνία* πίλοις τοῖς λευκοῖς ἐπιπρέπουσα, καὶ *ἀκόλουθοι πολλοὶ* καὶ *βιβλίον ἀεί*. — — Ἔπειτα δὲ πεντεκαίδεκά που ἢ οὐ πλείω γε τῶν εἴκοσιν *ἀττικὰ ὀνόματα* ἐκλέξας παθὲν καὶ ταῦτα ἀκριβῶς ἐκμελετήσας, πρόχειρα ἐπ' ἄκρας τῆς γλώττης ἔχε, τὸ *ἄττα* καὶ *κᾆτα* καὶ *μῶν* καὶ *ἀμηχέπη* καὶ *λῷστε* καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐν ἅπαντι λόγῳ καθάπερ τι ἡδυσμα ἐπίπαττε αὐτῶν, μελέτω δὲ μηδὲν τῶν ἄλλων, εἰ ἀνόμοια τούτοις καὶ ἀσύμφυλα καὶ ἀπφδά.—

Μετὰ δὲ *ἀπόρρητα* καὶ *ξένα ῥήματα* καὶ *σπανιάκις εἰρημένα ὑπὸ τῶν πάλαι*, καὶ ταῦτα ξυμφορήσας ἀποτάξευε προχειριζόμενος πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας· οὕτω γάρ σε ὁ λεὼς ὁ πολὺς ἀποβλέψονται καὶ θαυμαστὸν ὑπολήψονται καὶ τὴν παιδείαν ὑπὲρ αὐτούς, εἰ *ἀποστιλγγίσασθαι* μὲν τὸ *ἀποξύσασθαι* λέγοι τις, τὸ δὲ *ἡλίῳ θέρεσθαι εἰληθερεῖσθαι*, τὸν *ἀρραβῶνα* δὲ *προνόμιον*, τὸν *ὄρθρον* δὲ *ἀκροχαιφές*. Ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὸς *ποιεῖ καινὰ καὶ ἀλλόκοτα ὀνόματα* καὶ νομοθετεῖ τὸν μὲν *ἑρμηνεῦσαι δεινὸν εὐλεξίν* καλεῖν, τὸν *συνετὸν σοφρονῆν*, τὸν *ὀρχηστὴν* δὲ *χειρόσοφον*. Ἂν *σολοικίσῃς* δὲ ἢ *βαρβαρίσῃς*, ἔν ἔστω φάρμακον, ἡ ἀναισχυντία καὶ πρόχειρον εὐθὺς ὄνομα οὔτε ὄντος τινὸς οὔτε γενομένου ποτὲ ποιητοῦ ἢ συγγραφέως, ὃς οὕτω λέγειν ἐδοκίμαζε, σοφὸς ἀνὴρ καὶ τὴν φωνὴν ἐς τὸ ἀκρότατον ἀπηκριβωμένος. Ἀλλὰ καὶ *ἀναγίγνωσκε τὰ παλαιὰ μὲν μὴ σύ γε*, μηδὲ εἴ τι ὁ *λῆρος Ἰσοκράτης* ἢ ὁ *χαρίτων ἄμοιρος Δημοσθένης* ἢ ὁ *ψυχρὸς Πλάτων*, ἀλλὰ τοὺς τῶν ὀλίγων πρὸ ἡμῶν λόγους καὶ ἃς φασι ταύτας μελέτας, ὡς ἔχῃς ἀπ' ἐκείνων ἐπισιτησάμενος ἐν καιρῷ καταχρήσασθαι καθάπερ ἐκ ταμιείου προαιρῶν. Ἐπειδὰν δὲ καὶ *δέῃ λέγειν* καὶ οἱ παρόντες ὑποβάλωσί τινας ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς τῶν λόγων, ἅπαντα μὲν, ὁπόσα ἂν ᾖ δυσχερῆ, (εὐχερῆ) λεγέσθω καὶ ἐκφαυλιζέσθω ὡς οὐδὲν ὅλως ἀνδρῶδες αὐτῶν ἑλομένων, μηδὲ μελλήσας λέγε ὅττι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶτταν ἔλθῃ. — —Ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ *Μαραθὼν* καὶ ὁ *Κυνάγειρος*, ὧν οὐκ ἄν τι ἄνευ γένοιτο· καὶ ἀεὶ ὁ *Ἄθως πλείσθω* καὶ ὁ *Ἑλλήσποντος πεζευέσθω* καὶ ὁ *ἥλιος ὑπὸ τῶν μηδικῶν βελῶν σκεπέσθω* καὶ *Ξέρξης φευγέτω* καὶ ὁ *Λεωνίδης θαυμαζέσθω* καὶ τὰ *Ὀθρυάδου* γράμματα ἀναγιγνωσκέσθω, καὶ ἡ *Σαλαμὶς* καὶ τὸ *Ἀρτεμίσιον* καὶ αἱ *Πλαταιαί*, πολλὰ ταῦτα καὶ πυκνὰ, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ὀνόμαστε· ἐπιπολαζέτω καὶ ἐπανθείτω, καὶ συνεχὲς τὸ *ἄττα* καὶ τὸ *δήπουθεν*, κἂν μηδὲν αὐτῶν δέῃ· καλὰ γάρ ἐστι καὶ εἰκῇ λεγόμενα. Ἢν δέ ποτε καὶ *ᾖσαι* καιρὸς εἶναι δοκῇ, πάν-

τα σοι ἀδέσθω καὶ μέλος γιγνέσθω.— — Τὸ δὲ *οἴμοι τῶν κακῶν πολλάκις*, καὶ *ὁ μηρὸς πατασσέσθω*, καὶ *λαρύγγιζε* καὶ ἐπιχρέμπτου ταῖς λεγομένοις καὶ βάδιζε μεταφέρων τὴν πυγήν.—Ὅπως δὲ καὶ *τὸ πλῆθος τῶν λόγων θαυμάζωσιν*, *ἀπὸ τῶν Ἰλιακῶν* ἀρξάμενος ἢ καὶ νὴ Δία ἀπὸ *τῶν Δευκαλίωνος καὶ Πύρρας γάμων*, ἢν δοκῇ, καταβίβαζε τὸν λόγον ἐπὶ τὰ νῦν καθεστῶτα—. —Ὃ δὲ μέγιστον καὶ πρὸς τὸ εὐδοκιμεῖν ἀναγκαιότατον ὀλίγου δεῖν παραλέλοιπα, *ἁπάντων καταγέλα τῶν λεγόντων*· καὶ ἢν μέν τις καλῶς εἴπῃ, ἀλλότρια καὶ οὐχ ἑαυτοῦ δεικνύειν δοκείτω· ἢν δὲ μετρίως ἐνεχθῇ, πάντα ἔστω ἐπιλήψιμα. Καὶ ἐν ταῖς *ἀκροάσεσι* μετὰ πάντας εἰσιέναι χρὴ, ἐπίσημον γάρ· καὶ σιωπησάντων ἁπάντων ξένον τινὰ ἔπαινον ἐπειπεῖν τὰς ἀκοὰς τῶν παρόντων ἐπιστρέφοντα καὶ ἐνοχλήσοντα, ὡς νυκτιᾶν ἅπαντας καὶ ἐπιφράττεσθαι τὰ ὦτα.—Ὑπομειδία δὲ τὰ πολλὰ καὶ δῆλος γίγνου μὴ ἀρεσκόμενος τοῖς λεγομένοις· *ἀμφιλαφεῖς δὲ αἱ ἀφορμαὶ τῶν μέμψεων τοῖς συκοφαντικοῖς τὰ ὦτα*. Τὰ δὲ ἄλλα χρὴ θαρρεῖν· ἡ *τόλμα* γὰρ καὶ *ἀναισχυντία* καὶ *ψεῦδος πρόχειρον* καὶ *ὅρκος ἐπ' ἄκροις ἀεὶ τοῖς χείλεσι* καὶ *φθόνος πρὸς ἅπαντας* καὶ *μῖσος* καὶ *βλασφημία* καὶ *διαβολαὶ πίθανα*. *Ταῦτά σε ἀοίδιμον ἐν βραχεῖ* καὶ *περιβλεπτον ἀποφανεῖ*». κτλ.

Ἐν τῷ *Εὐνούχῳ* κεφ. 6 καὶ τῷ *Δημώνακτι* κεφ. 12 καθάπτεται τοῦ *Φαβωρίνου*, ἀνθρώπου εὐνούχου καὶ ἑρμαφροδίτου, διὰ τὸ *ἐπικεκλασμένον* καὶ *γυναικεῖον* τοῦ τρόπου του.-Ἡ *περὶ τὴν εὕρεσιν πενιχρότης* τῶν τότε ῥητόρων κατ' ἐπανάληψιν διασύρεται, ὅπου, καθὼς ἐν *Διὶ τραγῳδῷ* κεφ. 14 καὶ τῷ *Δὶς κατηγορουμένῳ* κεφ. 15, παρίστανται κλέπτοντες προοίμια ἀπὸ τὸν Δημοσθένην, ἢ παρουσιαζόμενοι μὲ λόγους κατὰ τὸν Αἰσώπου κολοιὸν ἐκ ποικίλων ἀλλοτρίων πτερῶν συμφορητοὺς (Ψευδολογ. κ. 5) ὡς αὐτοσχεδίους, οἷος χαρακτηρίζεται καὶ αὐτὸς ὁ *ψευδολογιστής*. — Ἔπειτα ἐν μὲν τῷ *Ψευδοσοφιστῇ* ἢ *σολοικιστῇ* (ἂν εἶνε γνήσιον τοῦ Λουκιανοῦ) διασύρονται οἱ

σολοικισμοί, ἐν δὲ τῷ *Λεξιφάνει* τὸ οὐ σπάνιον κατὰ τοὺς τότε χρόνους, ὡς οὐδὲ σήμερον, κακὸν, ἡ ἄκαιρος ἐπιδίωξις δυσκόλων καὶ σπανίων λέξεων καὶ φράσεων, κατὰ τὸν τρόπον τοῦ παλαιοτέρου Λυκόφρονος (ἐν τῇ Ἀλεξάνδρᾳ). Ἐδῶ παρίσταταί τις τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος θέλων νὰ μιμηθῇ, ἀλλὰ δὲν ξεύρει τίποτε ἄλλο ἢ περὶ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν, περὶ λουτρικῶν σκευῶν καὶ τοιούτων νὰ διηγῆται, καὶ ταῦτα διὰ γλώσσης ἀληθῶς αἰσχρᾶς· κυκεὼν ὅλως ἀπηρχαιωμένων ἢ νεοκόπων λέξεων, ἐκ γλωσσογράφων καὶ δυσκόλων συγγραφέων συμπεφορημένων (1). Πόσον δὲ σύνηθες ἦτο τότε τὸ κακὸν τοῦτο, δῆλον ἔκ τε τοῦ (ἀνωτέρω παρατεθειμένου) 17ου κεφαλαίου τοῦ *Ῥητόρων διδασκάλου* καὶ ἐκ τοῦ 26 τοῦ *Δημώνακτος*, ὅπου ὁ Δημώναξ «ἑνὶ ἐρωτηθέντι ὑπ' αὐτοῦ λόγον τινὰ καὶ ὑπεραττικῶς ἀποκριθέντι, ἐγὼ μέν σε, ἔφη, ὦ ἑταῖρε, νῦν ἠρώτησα, σὺ δέ μοι ὡς ἐπ' Ἀγαμέμνονος ἀποκρίνῃ. » Τελευτᾷ δὲ τὸν λόγον ὁ Λουκιανὸς, συμβουλάς τινας καὶ ὁδηγίας ἀποτείνων πρὸς τὸν *Λεξιφάνη* του περὶ τῆς ὀρθῆς ἐν τῇ τῶν λόγων τέχνῃ παιδεύσεως, πάντῃ ἐναντίας ἐκείναις ταῖς τοῦ διδασκάλου τῆς νέας σχολῆς κεφ. 22 κεξ. «τὰ μὲν τοιαῦτα πάντα φεῦγε καὶ ἀποτρέπου, ἀρξάμενος δὲ *ἀπὸ τῶν ἀρίστων ποιητῶν καὶ ὑπὸ διδασκάλοις* αὐτοὺς ἀναγνοὺς μέτιθι ἐπὶ τοὺς *ῥήτορας*, καὶ τῇ ἐκείνων φωνῇ συντραφεὶς ἐπὶ τὰ *Θουκυδίδου* καὶ Πλάτωνος ἐν καιρῷ μέτιθι, πολλὰ καὶ τῇ καλῇ κωμῳδίᾳ καὶ τῇ σεμνῇ τραγῳδίᾳ ἐγγεγυμνασμένος· παρὰ γὰρ τούτων ἅπαντα τὰ κάλλιστα ἀπανθισάμενος ἔσῃ τις ἐν λόγοις. — Πρὸ πάντων δὲ ἐκεῖνο μέμνησό μοι, *μὴ μιμεῖσθαι τῶν ὀλίγον πρὸ ἡμῶν γεγονότων σοφιστῶν τὰ φαυλότατα* μηδὲ περιεσθίειν ἐκεῖνα, ὥσπερ νῦν, ἀλλὰ τὰ μὲν *τοιαῦτα καταπατεῖν, ζηλοῦν δὲ τὰ ἀρχαῖα τῶν παραδειγμάτων. Μηδέ σε θελγέτωσαν αἱ ἀνεμῶναι τῶν λόγων*, ἀλλὰ *κατὰ τὸν τῶν ἀθλητῶν νόμον ἡ στερρά σοι τροφὴ συνήθης ἔστω, μάλιστα δὲ χάρισι καὶ σαφηνείᾳ θῦε*, ὧν πάμπολυ νῦν ἀπολέλειψο. Καὶ ὁ τῦφος δὲ καὶ ἡ μεγαλαυχία καὶ ἡ *κακοήθεια* καὶ τὸ *βρενθύεσθαι* καὶ *λαρυγγίζειν* ἀπέστω καὶ τὸ *διασιλλαίνειν τὰ τῶν ἄλλων* καὶ οἴεσθαι, *ὅτι πρῶτος ἔσῃ* αὐτὸς, ἢν τὰ *πάντων συκοφαντῇς*. Καὶ *μὴν κἀκεῖνο οὐ μικρὸν, μᾶλλον δὲ τὸ μέγιστον ἁμαρτάνεις*, ὅτι οὐ πρότερον τὰς *διανοίας τῶν λέξεων προπαρεσκευασμένος* ἔπειτα *κατακοσμεῖς τοῖς ῥήμασι καὶ τοῖς ὀνόμασιν*, ἀλλ' ἤν που ῥῆμα ἔκφυλον, τούτῳ ζητεῖς διάνοιαν ἐφαρμόσαι καὶ ζημίαν ἡγῇ, ἂν μὴ παραβύσῃς αὐτό που, κἂν τῷ λεγομένῳ μηδ' ἀναγκαῖον ᾖ.—Τὸ δὲ *πάντων καταγελαστότατον* ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι *ὑπεράττικος* εἶναι ἀξιῶν καὶ τὴν φωνὴν εἰς τὸ ἀρχαιότατον ἀπηκριβωμένος, *τοιαῦτα ἔνια, μᾶλλον δὲ τὰ πλεῖστα ἐγκαταμιγνύεις τοῖς λόγοις, ἃ μηδὲ παῖς ἄρτι μαθάρων ἀγνοήσειεν.*»—

Ἐν δὲ τῷ *πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον* σκώπτει ὁ Λουκιανὸς τὴν δοκησισοφίαν ἐκείνων, οἵτινες αὐτοὶ ἀπαίδευτοι ὄντες ἠγόραζαν πολλὰ καὶ πολύτιμα βιβλία, ὄχι διὰ νὰ τὰ μεταχειρίζωνται, ἀλλὰ διὰ νὰ στολίζωσι τὰς βιβλιοθήκας των καὶ φαίνωνται σοφοὶ πρός τε τοὺς ἄλλους καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἄνδρα τιμῶντα τὴν παιδείαν, ὡς καὶ πρότερον εἴπαμεν (1). Τὰ δὲ βέλη τοῦ σκώμματος ἐδῶ

(1) Τοιαῦτα εἶνε π. χ. αἱ: τ η τ ι ν ὸ ν=ἰφιτινόν· ν ε ο χ μ ὸ ν=νέον· ἀ ν τ ι σ υ μ π ο σ ι ά ζ ω=γράφω συμπόσιον τὸ ἑτέρου τινὸς μιμούμενος· κ υ ψ ε λ ὸ ς=κυψέλη, ῥῖπος τῶν ὤτων· ε ὔ α ρ χ ο ς=καλὴν ἀρχὴν ἔχων· ε ὐ λ ο γ ο ς τὴν συνθήκην ἢ σύνθεσιν εὐάρμοστος· ε ὐ λ ε ξ ί ς καὶ ε ὐ ώ ν υ μ ο ς =εὐπρεπέσιν ὀνόμασι καὶ λέξεσι χρώμενος· π ε ρ ι δ ι ν η σ ό μ ε θ α= περιπατήσομεν· ἀ ρ τ ο σ ι τ εῖ ν· σ υ ν τ υ μ β ω ρ υ χ ή σ α ς=τάφοι ὀρύξας σύν τινι — ν α υ σ τ ο λ εῖ ν=δικυτήσκυτα ἄγειν· ε ὐ π ό ρ ω ς=πορεύεσθαι δυνάμενος· δ ι α ν ε ῦ σ α ι=κωλυμβῆσαι· ἡ δ ύ ν α ι ν=κωνάζειν, μαγειρεύειν· δ υ σ ω π ῶ=ἰμβλυώττω· σ υ ν τ ρ ι β έ ν τ ε ς—ἀλλήλους· διατρίψαντες· ἀ π ο θ ή μ έ ν ο ι—τὰς ἐσθῆτας ἀποδυσάμενοι κτλ. πρβλ καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθειμένον 17 κεφ τοῦ Ῥ η τ ό ρ ω ν δ ι δ α σ κ ά λ ο υ.

(1) Κεφ. 22 πρόδηλος γὰρ ἡ αἰτία τῆς περὶ τὰ βιβλία σπουδῆς, εἰ καὶ

τόσον πικρά εἶνε, ὥς τε ὁ σχολιαστὴς λέγει : «καλῶς ἂν εἶχε τῷ δυστυχεστάτῳ τούτῳ μειρακίῳ μὴ καθ' ἓν τῶν βιβλίων, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν βιβλιοθήκην προῖκα τῷ Λουκιανῷ τῷ παρόντι ἐπιδοῦναι ἢ τοιαύτην σφηκιὰν καθ' ἑαυτοῦ κινῆσαι ἑνὸς ἐγκρατήσαντα βιβλίου».—

Ἐν δὲ τῷ *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, μικρὸν μετὰ τὸν παρθικὸν πόλεμον (162—165 μ.Χρ.) γεγραμμένῳ διασύρονται τὸ σμῆνος ἐκεῖνο τῶν αὐτοσχεδίων καὶ ῥαδιούργων ἱστοριογράφων, οἵτινες κατὰ ποικίλας ἰδιοτροπίας εἶχαν συγγράψῃ τὰ τοῦ πολέμου τούτου (1) οἱ πλεῖστοι, ὡς φαίνεται, πρὸς τὴν ἐν ταῖς *ἀκροάσεσιν* ἐπίδειξιν. Καὶ ἐν μέν τισι τῶν ἀκροάσεων τούτων εἶχε παρευρεθεῖ αὐτὸς ὁ Λουκιανὸς ἐξ Ἀθηνῶν τότε εἰς Ἀχαΐαν καὶ Ἰωνίαν ἀποδημήσας (κεφ. 14), τὰς δὲ παραδόξους ἐκείνας ἰδιοτροπίας των διασημαίνει ἐφεξῆς : «Εἷς μέν τις αὐτῶν ἀπὸ Μουσῶν εὐθὺς ἤρξατο παρακαλῶν τὰς Θεὰς συνεφάψασθαι τοῦ συγγράμματος.— — Εἶτ' ἐπὶ τέλει τοῦ φροιμίου ὑπεσχνεῖτο διαρρήδην καὶ σαφῶς ἐπὶ μεῖζον μὲν αἴρειν τὰ ἡμέτερα, τοὺς βαρβάρους δὲ καταπολεμήσειν καὶ αὐτός, ὡς ἂν δύνηται.» «Ἕτερος δὲ Θουκυδίδου ζηλωτὴς ἄκρος, οἷος εὖ μάλα τῷ ἀρχετύπῳ εἰκασμένος καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς ἐκεῖνος σὺν τῷ ἑαυτοῦ ὀνόματι ἤρξατο, χαριεστάτην ἀρχῶν ἁπασῶν καὶ θύμου τοῦ ἀττικοῦ ἀποπνέουσαν. Ἐρῶ γάρ : «*Κρέπερηος Καλπουρνιανὸς Πομπηϊουπολίτης συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Παρθυαίων καὶ Ῥωμαίων*, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς ξυνε-

ὑπὸ νωθείας ἐγὼ μὴ πάλαι κατεῖδον· σοφὸν γάρ, ὡς γοῦν οἶει, τοῦτ' ἐπινενόηκας καὶ ἐλπίδας οὐ μικρὰς ἔχεις περὶ τοῦ πράγματος, εἰ βασιλεὺς ῥᾴθοι ταῦτα σοφὸς ἀνὴρ καὶ παιδείαν μάλιστα τιμῶν κτλ.

(1) Ἀφ' οὗ δὴ τὰ ἐν ποσὶ ταῦτα κεκίνηται, ὁ πόλεμος ὁ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ τραῦμα, καὶ αἱ συνεχεῖς νῖκαι, οὐδεὶς ὅστις οὐχ ἱστορίαν συγγεγράφει, μᾶλλον δὲ Θουκυδίδαι καὶ Ἡρόδοτοι καὶ Ξενοφῶντες ἡμῖν ἅπαντες, καὶ ὡς ἔοικεν ἀληθὲς ἄρ' ἦν ἐκεῖνο τὸ πόλεμος ἁπάντων πατήρ, εἴγε καὶ συγγραφέας τοσούτους ἀνέφυσεν ὑπὸ μιᾷ τῇ ὁρμῇ» κεφ. 2.

σταμένου». Ὥστε μετά γε τοιαύτην ἀρχὴν τί ἂν καὶ τὰ λοιπὰ λέγοιμι, ὁποῖα ἐν Ἀρμενίᾳ ἐδημηγόρησε τὸν Κερκυραῖον αὐτὸν ῥήτορα παραστησάμενος» κτλ. «Ἄλλος δέ τις αὐτῶν ὑπόμνημα τῶν γεγονότων γυμνὸν συναγαγὼν ἐν γραφῇ κομιδῇ πεζὸν καὶ χαμαιπετές, οἷον καὶ στρατιώτης ἄν τις ἢ κάπηλός τις συμπερινοστῶν τῇ στρατιᾷ. Πλὴν ἀλλὰ μετριώτερός γε ὁ ἰδιώτης οὗτος ἦν, αὐτὸς μὲν αὐτίκα δῆλος ὢν, οἷος ἦν, ἄλλῳ δέ τινι χαρίεντι καὶ δυνησομένῳ ἱστορίαν μεταχειρίσασθαι προπεπονηκώς κτλ.» Ἄλλος δέ τις σοφοῦ ἀνδρὸς ὑπόληψιν ἔχων, τοῦ μὲν Ἡροδότου τὸν ἰωνισμὸν ἤθελε νὰ μιμῆται, εὐθὺς δ' ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ φροιμίου περιόδῳ συνηρώτησε τοὺς ἀναγιγνώσκοντας λόγον πάνσοφον δεῖξαι σπεύδων, ὡς μόνῳ ἂν τῷ σοφῷ πρέποι ἱστορίαν συγγράφειν· εἶτα μετὰ μικρὸν ἄλλος συλλογισμός, εἶτα ἄλλος καὶ ὅλως ἐν ἅπαντι σχήματι συνηρώτητο αὐτῷ τὸ προοίμιον· τὸ τῆς κολακείας ἐς κόρον καὶ τὰ ἐγκώμια φορτικὰ καὶ κομιδῇ βωμολοχικά, οὐκ ἀσυλλόγιστα μέντοι, ἀλλὰ συνηρωτημένα κἀκεῖνα».— «Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει Θουκυδίδῃ καὶ αὐτὸς ὅμοιος ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη καὶ πεδία καὶ ποταμοὺς ἑρμηνεύσας πρὸς τὸ σαφέστατον καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο.— Ἡ γοῦν ἀσπὶς τοῦ αὐτοκράτορος ὅλῳ βιβλίῳ μόλις ἐξηρμηνεύθη αὐτῷ κτλ.»— Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως πολλὰ καὶ ποικίλα σφάλματα τῶν δεινῶν τούτων ἱστοριογράφων κατά τε τὸ *πραγματικὸν* καὶ τὸ *λεκτικὸν* καὶ τὴν *σύνθεσιν* ἀπέδειξεν, ἔρχεται νὰ δώσῃ αὐτὸς ὁδηγίας τινὰς περὶ τοῦ *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν*, αἵτινες, ἂν καὶ δὲν ἐξαντλοῦσιν ὅλην τὴν ὑπόθεσιν, ὅμως εἶνε ὀρθαὶ καὶ χρήσιμοι, περὶ αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ τρία, τὸ πραγματικὸν καὶ τὸ λεκτικὸν καὶ τὴν σύνθεσιν περιστρεφόμεναι. Καὶ αἱ μὲν περὶ τὸ *πραγματικὸν* ἢ *τὴν γνώμην*, ὡς αὐτὸς λέγει, ἀπὸ κεφ. 34 ἕως τοῦ 42 διαρκοῦσαι, συγκεφαλαιοῦνται ἐν τοῖς ἑξῆς : 1) «Φημὶ τοίνυν τὸν ἄριστα ἱστορίαν συγγράψοντα *δύο μὲν ταῦτα κορυφαιότατα* οἴκοθεν

ἔχοντα ἥκειν, *σύνεσίν τε πολιτικὴν καὶ δύναμιν ἑρμηνευτικήν*, τὴν μὲν ἀδίδακτόν τι τῆς φύσεως δῶρον, ἡ δύναμις δὲ πολλῇ τῇ ἀσκήσει καὶ συνεχεῖ τῷ πόνῳ καὶ ζήλῳ τῶν ἀρχαίων προσγεγενημένη ἔστω.» 2) «ἀλλὰ μετὰ τῆς *πολιτικῆς καὶ ἐμπειρίαν στρατηγικὴν ἔχων καὶ νὴ Δία καὶ ἐν στρατοπέδῳ γεγονώς ποτε* καὶ γυμναζομένους ἢ ταττομένους στρατιώτας ἑωρακὼς καὶ ὅπλα εἰδὼς καὶ μηχανήματα ἔνια καὶ τί ἐπὶ κέρως καὶ τί ἐπὶ μετώπου, πῶς οἱ λόχοι, πῶς οἱ ἱππεῖς καὶ πόθεν καὶ τί ἐξελαύνειν ἢ περιελαύνειν, καὶ ὅλως οὐ τῶν κατοικιδίων τις οὐδ' οἷος πιστεύειν μόνον τοῖς ἀπαγγέλλουσι.» 3) «*Μάλιστα δὲ καὶ πρὸ πάντων ἐλεύθερος ἔστω* τὴν γνώμην καὶ μήτε φοβείσθω μηδένα, μήτε ἐλπιζέτω μηδέν, ἐπεὶ *ὅμοιος ἔσται τοῖς φαύλοις δικασταῖς πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν ἐπὶ μισθῷ δικάζουσι.*» 4) «Τοῦ δὴ συγγραφέως ἔργον ἦν, ὡς ἐπράχθη εἰπεῖν. Τοῦτο δ' οὐκ ἂν δύναιτο ἄχρι ἂν ἡ φοβῆται Ἀρταξέρξην, ἰατρὸς αὐτοῦ ὤν, ἡ ἐλπίζῃ κάνδυν πορφυροῦν καὶ στρεπτὸν χρυσοῦν καὶ ἵππον τῶν Νυσαίων λήψεσθαι μισθὸν τῶν ἐν γραφῇ ἐπαίνων. Ἀλλ' οὐ Ξενοφῶν αὐτὸ ποιήσει, δίκαιος συγγραφεύς, οὐδὲ Θουκυδίδης.— —*Ἓν γὰρ*, ὡς ἔφην, τοῦτο *ἴδιον ἱστορίας, καὶ μόνῃ θυτέον τῇ ἀληθείᾳ*, εἴ τις ἱστορίαν γράψων ἴῃ, τῶν δὲ ἄλλων ἁπάντων ἀμελητέον αὐτῷ καὶ ὅλως πῆχυς εἰς καὶ μέτρον ἀκριβὲς, ἀποβλέπειν μὴ εἰς τοὺς νῦν ἀκούοντας, ἀλλ' εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα συνεσομένους τοῖς συγγράμμασιν. Εἰ δὲ τὸ παραυτίκα τις θεραπεύει, τῆς *τῶν κολακευόντων μερίδος εἰκότως* ἂν νομισθείη, οὓς πάλαι ἡ ἱστορία καὶ ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς ἀπέστραπτο.» Ἐν συνόψει δὲ περὶ πάντων τούτων τὰ ἑξῆς. «Τοιοῦτος οὖν μοι ὁ συγγραφεὺς ἔστω, *ἄφοβος, ἀδέκαστος, ἐλεύθερος, παρρησίας καὶ ἀληθείας φίλος*, ὡς ὁ κωμικός φησι, *τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην ὀνομάσων*, οὐ μίσει οὐδὲ φιλίᾳ τι νέμων οὐδὲ φειδόμενος ἢ ἐλεῶν ἢ δυσωπούμενος, ἴσος δικαστὴς, εὖνους ἅπασιν ἄχρι τοῦ μὴ θατέρῳ ἀπονεῖμαι πλεῖον τοῦ δέοντος, ξένος ἐν τοῖς βιβλίοις

καὶ ἄπολις, αὐτόνομος, ἀβαούλευτος, οὐ τί τῷδε ἢ τῷδε δόξει λογιζόμενος, ἀλλά τι πέπρακται λέγων.»— Τὰ δὲ περὶ τοῦ *λεκτικοῦ* ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου 43 μέχρι τοῦ 46. «Καὶ τὴν μὲν *γνώμην* τοιαύτην ἔχων ὁ συγγραφεὺς ἡκέτω μοι· τὴν δὲ *φωνὴν* καὶ τὴν τῆς *ἑρμηνείας ἰσχὺν*, τὴν μὲν σφοδρὰν ἐκείνην καὶ κάρχαρον καὶ συνεχῆ ταῖς περιόδοις καὶ ἀγκύλην ταῖς ἐπιχειρήσεσι καὶ τὴν ἄλλην τῆς ῥητορείας δεινότητα μὴ κομιδῇ τεθηγμένος ἀρχέσθω τῆς γραφῆς, ἀλλ' εἰρηνικώτερον διακείμενος. Καὶ ὁ μὲν νοῦς *σύστοιχος* ἔστω καὶ πυκνὸς, *ἡ λέξις δὲ σαφὴς καὶ πολιτική*, οἷα ἐπισημότατα δηλοῦν τὸ ὑποκείμενον. Ὡς γὰρ τῇ γνώμῃ τοῦ συγγραφέως *σκοπὸς* ὑπεθέμεθα *παρρησίαν καὶ ἀλήθειαν*, οὕτω δὲ καὶ τῇ φωνῇ αὐτοῦ εἷς σκοπὸς ὁ πρῶτος, *σαφῶς δηλῶσαι καὶ φανότατα ἐμφανίσαι τὸ πρᾶγμα*· μήτε *ἀπορρήτοις καὶ ἔξω πάτου ὀνόμασι, μήτε τοῖς ἀγοραίοις τούτοις καὶ καπηλικοῖς κτλ.*» — Ἐκ δὲ τῶν περὶ τῆς *συνθέσεως*, ἀπὸ τοῦ 47 κεφαλαίου μέχρι τέλους καθηκόντων, ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα: «Τὰ δὲ πράγματα αὐτὰ οὐχ ὡς ἔτυχε *συναχτέον*, ἀλλὰ *φιλοπόνως καὶ ταλαιπώρως*, *πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἀνακρίνοντα*, καὶ *μάλιστα μὲν παρόντα καὶ ἐφορῶντα*, εἰ δὲ μή, τοῖς ἀδεκαστοτέρους ἐξηγουμένοις προσέχοντα καὶ οὓς εἰκάσειεν ἄν τις ἥκιστα πρὸς χάριν ἢ ἀπέχθειαν ἀφαιρήσειν ἢ προσθήσειν τοῖς γεγονόσι. Κἀνταῦθα ἤδη καὶ *στοχαστικός τις καὶ συνθετικὸς* τοῦ πιθανωτέρου ἔστω. Καὶ ἐπειδὰν ἀθροίσῃ ἅπαντα ἢ τὰ πλεῖστα, *πρῶτα μὲν ὑπόμνημά τι συνυφαινέτω αὐτῶν καὶ σῶμα ποιείτω ἀκαλλὲς ἔτι καὶ ἀδιάρθρωτον· εἶτα ἐπιθεὶς τὴν τάξιν ἐπαγέτω τὸ κάλλος καὶ χρωννύτω τῇ λέξει καὶ σχηματιζέτω καὶ ῥυθμιζέτω.*—Μάλιστα δὲ κατόπτρῳ ἐοικυῖαν παρασχέσθω τὴν γνώμην ἀθόλῳ καὶ στιλπνῷ καὶ ἀκριβεῖ τὸ κέντρον, καὶ ὁποίας ἂν δέξηται τὰς μορφὰς τῶν ἔργων, τοιαῦτα καὶ δεικνύτω αὐτά, διάστροφον ἢ παράχρουν ἢ ἑτεράσχημον μηδέν. — Καὶ ὅταν τις *ἀκροώμενος οἴηται μετὰ ταῦτα ὁρᾶν τὰ λεγόμενα*

καὶ μετὰ τοῦτο ἐπαινῇ, τότε δὴ τότε ἀπηκριβῶται καὶ τὸν οἰκεῖον ἔπαινον ἀπείληφε τὸ ἔργον τῷ τῆς ἱστορίας Φειδίᾳ. —Τελειώνει δὲ ὡς ἐξῆς : «Χρὴ τοίνυν καὶ τὴν ἱστορίαν οὕτω γράφεσθαι σὺν τῷ *ἀληθεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα*, ἥπερ *σὺν κολακείᾳ πρὸς τὸ ἡδὺ τοῖς νῦν ἐπαινουμένοις*. Οὗτός σοι κανὼν καὶ στάθμη ἱστορίας δικαίας. Καὶ εἰ μὲν σταθμήσονταί τινες αὐτῇ, εὖ ἂν ἔχοι καὶ εἰς δέον ἡμῖν γέγραπται, εἰ δὲ μή, κεκύλισται ὁ πίθος ἐν Κρανείῳ».—Ἐδῶ δὲν μένει πλέον μόνον *ἀρνητικὸς* ὁ Λουκιανός, ἀλλὰ καὶ *θετικώτερος* γίγνεται, δὲν καταλύει μόνον τὸ ὑπάρχον, ἀλλὰ καὶ οἰκοδομεῖ τι νέον καὶ αὐτὸς (πρβλ. πῶς δ. ἱστ. συγγρ. κεφ. 39). Τοιοῦτον τὸν εὑρήκαμεν ἤδη καὶ ἐν τῷ Λεξιφάνει. Ἀφ' οὗ καὶ ἐκεῖ πρῶτον ἔψεξε καὶ ἐκάκισε τὰ ἐλαττώματα τοῦ μαθητοῦ του, ἔπειτα τῷ ἔδωκε καὶ παραινέσεις χρηστὰς καὶ πάνυ ὠφελίμους.—

Ἐνταῦθα τέλος ἀνάγονται καὶ οἱ *ἀληθοῦς ἱστορίας δύο λήγοι* περὶ ὧν τῆς τ' ἀφορμῆς καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτὸς ἐν τῷ προοιμίῳ διαρρήδην λέγει : «Ὥσπερ τοῖς ἀθλητικοῖς καὶ περὶ τὴν τῶν σωμάτων ἐπιμέλειαν ἠσκημένοις οὐ τῆς εὐεξίας μόνον οὐδὲ τῶν γυμνασίων φροντίς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ καιρὸν ἀνέσεως—μέχρι γοῦν τῆς ἀσκήσεως τὸ μέγιστον αὐτὴν ὑπολαμβάνουσιν,—οὕτω δὴ καὶ τοῖς περὶ τοὺς λόγους ἐσπουδακόσιν ἡγοῦμαι *μετὰ τὴν πολλὴν τῶν σπουδαιοτέρων ἀγώνων* ἀνιέναι τε τὴν διάνοιαν καὶ πρὸς τὸν ἔπειτα *κάματον ἀκμαιοτέραν παρασκευάζειν*. Γένοιτο δ' ἂν ἐμμελὴς ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῖς, εἰ τοῖς τοιούτοις τῶν ἀναγνωσμάτων ὁμιλοῖεν, ἃ μὴ μόνον ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαρίεντος ψιλὴν παρέξει τὴν ψυχαγωγίαν, *ἀλλά τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον ἐπιδείξεται*, οἷόν τι καὶ περὶ τῶνδε τῶν συγγραμμάτων φρονήσειν ὑπολαμβάνω. *Οὐ γὰρ μόνον τὸ ξένον τῆς ὑποθέσεως οὐδὲ τὸ χάριεν τῆς προαιρέσεως ἐπαγωγὸν ἔσται αὐτοῖς, οὐδ' ὅτι ψεύσματα ποικίλα πιθανῶς τε καὶ ἐπαλήθως ἐξειργάσαμεν*

ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἱστορουμένων ἕκαστον οὐκ ἀκωμῳδήτως πρός τινας ἥκτηται τῶν παλαιῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πολλὰ τεράστια καὶ μυθώδη συγγεγραφότων. —*Κτησίας* ὁ Κτησιόχου ὁ Κνίδιος συνέγραψε περὶ τῆς Ἰνδῶν χώρας καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς, ἃ μήτε αὐτὸς εἶδε, μήτε ἄλλου εἰπόντος ἤκουσεν. Ἔγραψε δὲ καὶ *Ἰαμβοῦλος* περὶ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ θαλάσσῃ πολλὰ παράδοξα κτλ.—*Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι* τὰ αὐτὰ τούτοις προελόμενοι συνέγραψαν. *Ἀρχηγὸς* δὲ αὐτοῖς *καὶ διδάσκαλος* τῆς τοιαύτης βωμολοχίας *ὁ τοῦ Ὁμήρου Ὀδυσσεύς*, τοῖς περὶ τὸν Ἀλκίνοον διηγούμενος ἀνέμων τε δουλείαν καὶ μονοφθάλμους καὶ ὠμοφάγους καὶ ἀγρίους τινὰς ἀνθρώπους, ἔτι δὲ πολυκέφαλα ζῷα καὶ τὰς ὑπὸ φαρμάκων τῶν ἑταίρων μεταβολάς.—Τούτοις οὖν ἐντυχὼν ἅπασι τοῦ ψεύσασθαι μὲν οὐ σφόδρα τοὺς ἀνθρώπους ἐμεμψάμην, *ὁρῶν ἤδη σύνηθες ὂν τοῦτο καὶ τοῖς φιλοσοφεῖν ὑπισχνουμένοις· ἐκεῖνο δὲ αὐτῶν ἐθαύμαζον, εἰ ἐνόμισαν λήσειν οὐκ ἀληθῆ συγγράφοντες. Δι' ὅπερ καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεροδοξίας ἀπολιπεῖν τι σπουδάσας τοῖς μεθ' ἡμᾶς, ἵνα μὴ μόνος ἄμοιρος ὦ τῆς ἐν τῷ μυθολογεῖν ἐλευθερίας, ἐπεὶ μηθὲν ἀληθὲς ἱστορεῖν εἶχον*,—οὐδὲν γὰρ ἐπεπόνθειν ἀξιόλογον—*ἐπὶ τὸ ψεῦδος ἐτραπόμην πολὺ τῶν ἄλλων εὐγνωμονέστερον· κἂν ἓν γὰρ τοῦτο ἀληθεύσω λέγων, ὅτι ψεύσομαι.—Γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον μήτε ἔπαθον μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μήτε ὅλως ὄντων μήτε τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων. Δι' ὃ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς.*» Δύο τινὰ λοιπὸν ἐσκόπευε διὰ τῶν *ἀληθῶν ἱστοριῶν* ὁ Λουκιανός· πρῶτον νὰ δώσῃ διάπειραν τῆς *ἐν τῷ μυθολογεῖν ἐλευθερίας* τῆς φαντασίας του, ἔπειτα *νὰ διακωμῳδήσῃ τούς τε καθ' αὑτὸν καὶ τοὺς πρότερον τεράστια καὶ μυθώδη συγγράψαντας καὶ ὡς ἀληθῆ αὐτὰ παραδόντας*. Ἀμφότερα κατώρθωσεν ἐν τοῖς δύο τούτοις λόγοις πολλὰ παράδοξα καὶ τερατώδη διηγούμενος, πολλῷ τῷ μέτρῳ τὰ εἰς ἡμᾶς γνωστὰ ὁμοιδῆ ὑπερβαί-

νοντα, καὶ διὰ ταύτης δὴ τῆς ὑπερβολῆς καταγέλαστα τὰ τῶν ἄλλων τερατεύματα ἀποδείξας. Ἐκ τῶν *ἀληθῶν ἱστοριῶν* τοῦ Λουκιανοῦ καὶ ἄλλο τι καταφαίνεται, *ἡ ἰσχυρὰ τότε εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραμματολογίαν ἐπιρροὴ τῶν ἀνατολικῶν μύθων*, καθὼς καὶ ἐν τῷ *Λουκίῳ ἢ τῆς ἀνατολικῆς φαρμακείας καὶ γοητείας*.—

δ'. *Ἡ πρὸς τὴν τότε ἀγωγὴν καὶ παίδευσιν καὶ ἐν γένει ἠθικὴν κατάστασιν σχέσις τοῦ Λουκιανοῦ*. Ἡ τότε παίδευσις ἦτο καθ' ὑπερβολὴν *ῥητορικὴ* καὶ *φιλοσοφική*. Τὸ δὲ κοινότατον ἐν φιλοσοφίᾳ παίδευμα ἦτον ἡ ξηρὰ ἐκείνη καὶ ἄκαρπος *διαλεκτικὴ τῶν Στωϊκῶν*. Καὶ ποίους μὲν καρποὺς ἔφερεν ἡ διεστραμμένη ἐκείνη σοφιστικὴ παίδευσις, ἀνωτέρω ἐν τῷ *Λεξιφάνει* καὶ τῷ *Ῥητόρων διδασκάλῳ* εἴδαμεν· ποίους δέ τινας ἔφερεν ἡ παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, μανθάνομεν μάλιστα ἐκ τοῦ *Ἑρμοτίμου*, ὅπου παρίστανται οἱ νέοι ὁλόκληρα ἔτη κατατρίβοντες πρὸς ἀνάγνωσιν βιβλίων *περὶ ἀξιωμάτων, περὶ συλλογισμῶν, περὶ καταλήψεως, περὶ καθηκόντων* καὶ ἄλλα ποικίλα, *καὶ ἕξεις τινὰς καὶ σχέσεις καὶ καταλήψεις καὶ φαντασίας* καὶ ἄλλα τοιαῦτα φαντασιώδη καὶ ἀκατάληπτα ὀνόματα μελετῶντες καὶ συλλογισμούς τινας καὶ σοφίσματα, *κέρατα* καλούμενα καὶ *κροκοδείλους* καὶ *θερίζοντας* καὶ *ἐγκεκαλυμμένους* καὶ *ἡλέκτρας*, ἐπὶ τέλους οὔτε *σοφώτεροι* ἀποβαίνοντες, οἷος καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἑρμότιμος μετὰ *εἰκοσαετῆ* (ἀπὸ τοῦ 40ου μέχρι τοῦ 60ου ἔτους τῆς ἡλικίας του) ἐν φιλοσοφίᾳ σπουδήν, οὔτε *ἠθικώτεροι*, πολλοὶ μάλιστα κατὰ τὸν Ἀριστοφάνους Φειδιππίδην καὶ ὀργιλώτεροι καὶ αὐθαδέστεροι καὶ ἀναισχυντότεροι γιγνόμενοι· καὶ μέχρι γονέων προπηλακισμοῦ καὶ ὕβρεως καὶ παρθενοφθοριῶν. προβαίνοντες—. Ἐν τῷ *Ἀναχάρσιδι* ἐγκωμιάζεται ἐκ στόματος τοῦ Σόλωνος πρὸς τὸν Σκύθην Ἀνάχαρσιν ἡ ἀρχαία γυμναστικὴ ὡς οὐσιώδες καὶ ἀπαρκίτητον μέρος τῆς ὑγιοῦς παιδείας, ὡς συντελοῦσα πρὸς τὴν τῶν σωμάτων εὐεξίαν καὶ τὴν πολεμικὴν ἀνδρίαν. Τὸν διάλογον τοῦ-

τον γράφων ὁ Λουκιανὸς ἐσκόπευε, φαίνεται, νὰ ἐξεγείρῃ πάλιν τὸν τότε ἀποψυχρανθέντα ζῆλον τῆς γυμναστικῆς καὶ οὕτω πως ν' ἀντιτάξῃ φραγμόν τινα εἰς τὴν καταστρεπτικὴν τῆς εὐεξίας καὶ ἀνδρίας μονομέρειαν τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς παιδεύσεως.—Ἐξ ὁμοίου πνεύματος, φαίνεται, προαχθεὶς συνέγραψε καὶ τὸν *περὶ ὀρχήσεως*, ὅπου τὸ *εὐπρεπὲς καὶ κόσμιον* τοῦ ὀρχησταῦ συγκρίνεται ἔνθεν μὲν πρὸς τὸ *εἰλεχθὲς ἅμα καὶ φοβερὸν θέαμα* τοῦ τραγικοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τὸ *καταγέλαστον* τοῦ κωμικοῦ (κεφ. 26 κεξ.), ἀμφότερα μὴ συνᾴδοντα πρὸς τὴν τότε ἁβρότητα καὶ κομψότητα· ἔνθεν δὲ πρὸς τὸ ἀτερπέστερον θέαμα *πυκτευόντων τεαρίσκων καὶ αἵματι ῥεομένων καὶ παλαιόντων ἄλλων ἐν κόνει* (κεφ. 74), πολὺ δὲ μᾶλλον βέβαια, ἂν καὶ ῥητῶς δὲν λέγεται, πρὸς τὰς πολὺ ἀτερπεστέρας καὶ ὠμὰς καὶ θηριώδεις τῶν Ῥωμαίων μονομαχίας· καὶ λαμπρῶς ἐγκωμιάζεται ἡ *ὀρχηστική*. Εἶνε δ' αὕτη ἡ ὀρχηστικὴ ἡ ὑπὸ τῶν *Ἰταλιωτῶν παντόμιμος* καλουμένη (κεφ. 67) ἡ δι' ἑνὸς ὀρχηστοῦ καὶ μόνον τῶν ἀφώνων σωματικῶν σχημάτων καὶ κινημάτων ποικίλα *ἤθη καὶ πάθη ὑποκρινομένη, νῦν μὲν ἐρῶντα, νῦν δὲ ὀργιζόμενόν τινα εἰσάγουσα, καὶ ἄλλον μεμηνότα καὶ ἄλλον λελυπημένον, καὶ ἅπαντα ταῦτα μεμετρημένως*. Οὕτω προβαίνει ὁ Λουκιανὸς περαιτέρω χαρακτηρίζων καὶ ἐγκωμιάζων αὐτὴν κεφ. 27. κεξ. «τὸ γοῦν παραδοξότατον τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἄρτι μὲν Ἀθάμας μεμηνώς, ἄρτι δὲ Ἰνὼ φοβουμένη δείκνυται, καὶ ἄλλοτε Ἀτρεὺς ὁ αὐτὸς καὶ μετὰ μικρὸν Θυέστης, εἶτα Αἴγισθος ἢ Ἀερόπη· καὶ ταῦτα πάντα εἷς ἄνθρωπός ἐστι. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα θεάματα καὶ ἀκούσματα ἑνὸς ἑκάστου ἔργου τὴν ἐπίδειξιν ἔχει· ἡ γὰρ αὐλός ἐστιν ἢ κιθάρα ἢ διὰ φωνῆς μελῳδία ἢ τραγικὴ δραματουργία ἢ κωμικὴ γελωτοποιία· ὁ δὲ ὀρχηστὴς τὰ πάντα ἔχει ξυλλαβών, καὶ ἔνεστι ποικίλην καὶ παμμιγῆ τὴν παρασκευὴν αὐτοῦ ἰδεῖν, αὐλόν, σύριγγα, ποδῶν κτύπον, κυμβάλου ψόφον, ὑποκριτοῦ εὐφωνίαν, ᾀδόντων ὁμοφωνίαν. Ἔτι δὲ τὰ μὲν ἄλλα

θάτερου τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔργα ἐστί, τὰ μὲν ψυχῆς, τὰ δὲ σώματος· ἐν δὲ τῇ ὀρχήσει ἀμφότερα συμμέμικται. Καὶ γὰρ διανοίας ἐπίδειξιν τὰ γιγνόμενα ἔχει καὶ σωματικῆς ἀσκήσεως ἐνέργειαν, τὸ δὲ μέγιστον ἡ σοφία τῶν δρωμένων καὶ μηδὲν ἔξω λόγου.» Κεφ. 71—72 : «Τὴν μὲν οὖν γε σύντονον κίνησιν τῆς ὀρχηστικῆς καὶ στροφὰς αὐτῆς καὶ περιαγωγὰς καὶ πηδήματα καὶ ὑπτιασμοὺς τοῖς μὲν ἄλλοις τερπνὰ εἶναι συμβέβηκεν ὁρῶσι, τοῖς δὲ ἐνεργοῦσιν αὐτοῖς ὑγιεινότατα. Γυμνασίων γὰρ τὸ κάλλιστόν τε ἅμα καὶ εὐρυθμότατον τοῦτο φαίην ἂν ἔγωγε εἶναι, μαλάττον μὲν τὸ σῶμα καὶ κάμπτον καὶ κουφίζον καὶ εὐχερὲς εἶναι πρὸς μεταβολὴν διδάσκον, ἰσχύν τε οὐ μικρὰν περιποιοῦν τοῖς σώμασιν. Πῶς οὖν οὐ παναρμόνιόν τι χρῆμα ἡ ὄρχησις, θήγουσα μὲν τὴν ψυχήν, ἀσκοῦσα δὲ καὶ τὸ σῶμα, τέρπουσα δὲ τοὺς ὁρῶντας, διδάσκουσα δὲ πολλὰ τῶν πάλαι ὑπ' αὐλοῖς καὶ κυμβάλοις καὶ μελῶν εὐρυθμίᾳ καὶ κηλήσει διά τε ὀφθαλμῶν καὶ ἀκοῆς ;» — Ἐν ᾧ ὁ Λουκιανὸς τόσους ἐπαίνους ἐπιδαψιλεύει εἰς ταύτην τὴν ὀρχηστικήν, ἄλλοι αὐστηρότεροι αὐστηρῶς τὴν κατέκριναν, καθ' ὅλου εἰπεῖν ὄχι ἀδίκως. Τούτων εἷς ἦτο καὶ αὐτὸ τὸ δεύτερον πρόσωπον τοῦ παρόντος διαλόγου, ὁ φιλόσοφος *Κράτων*. «Ἀνὴρ δέ τις ὢν, ὦ λῷστε (λέγει πρὸς τὸν Λυκῖνον), καὶ ταῦτα παιδείᾳ σύντροφος καὶ φιλοσοφίᾳ τὰ μέτρια ὡμιληκώς, ἀφέμενος, ὦ Λυκῖνε, τοῦ περὶ τὰ βελτίω σπουδάζειν καὶ συνεῖναι, κάθηται καταυλούμενος, θηλυδρίαν ἄνθρωπον δρῶν ἐσθῆσι μαλακαῖς καὶ ἄσμασιν ἀκολάστοις ἐναβρυνόμενον καὶ μιμούμενον ἐρωτικὰ γύναια, τῶν πάλαι τὰς μαχλοτάτας, Φαίδρας καὶ Παρθενόπας καὶ Ῥοδόπας τινὰς, καὶ ταῦτα πάντα ὑπὸ κρούμασι καὶ τερετίσμασι καὶ ποδῶν κτύπῳ, καταγέλαστα ὡς ἀληθῶς πράγματα καὶ ἥκιστα ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ καὶ οἵῳ σοι πρέποντα ; ὥστε ἔγωγε πυθόμενος, ὡς ἐπὶ τοιαύτῃ θέᾳ σχολάζεις, οὐκ ἠδέσθην μόνον ὑπὲρ σοῦ, ἀλλὰ καὶ ἠνιάθην, εἰ Πλάτωνος καὶ Χρυσίππου καὶ Ἀριστοτέλους ἐκλαθόμενος κάθησαι τὸ ὅμοιον πεπονθὼς τοῖς

τὰ ὦτα πτερῷ κνωμένοις, καὶ ταῦτα *μυρίων ἀλλων ὄντων ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων σπουδαίων, εἰ τούτων τις δέοιτο, τῶν κυκλικῶν αὐλητῶν καὶ τῶν κιθάρᾳ τὰ ἔννομα προσᾴδόντων, καὶ μάλιστα τῆς σεμνῆς τραγῳδίας καὶ τῆς φαιδροτάτης κωμῳδίας*, ἅπερ καὶ ἐναγώνια [εἶναι] ἠξίωται». Εἶχε δὲ ἀρχίση νὰ ἐπιδίδῃ ἡ ὀρχηστικὴ αὕτη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου (κεφ. 34). «Ἡ δὲ πᾶσα τῷ ἔργῳ χορηγία ἡ παλαιὰ ἱστορία (1) ἐστίν, ὡς προεῖπον, καὶ ἡ πρόχειρος αὐτῆς μνήμη τε καὶ μετὰ εὐπρεπείας ἐπίδειξις. Ἀπὸ γὰρ χάους εὐθὺς καὶ τῆς πρώτης τοῦ κόσμου γενέσεως ἀρξάμενον χρὴ αὐτὸν ἅπαντα εἰδέναι ἄχρι τῶν κατὰ τὴν Κλεοπάτραν τὴν Αἰγυπτίαν ».—

Ἐν δὲ τῷ *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων*, παρακινετικῷ ἢ μᾶλλον ἀποτρεπτικῷ πρός τινα φίλον του, Τιμοκλῆ τοὔνομα, πραγματεύεται περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, γραμματικῶν τε καὶ ῥητόρων καὶ φιλοσόφων, οἵτινες ἐπὶ τεταγμένῳ μισθῷ, πολλάκις εὐτελεστάτῳ, μετά τινων ἐκτάκτων, καὶ αὐτῶν ὄχι πολὺ λαμπροτέρων, δώρων κατὰ τὰς ἑορτάς, ἐπώλουν τὴν ἐλευθερίαν των ἐμβαίνοντες εἴς τινος πλουσίου καὶ ἐπιφανοῦς Ῥωμαίου ἢ καὶ Ῥωμαίας οἰκίαν, προφάσει μὲν διὰ νὰ κοσμῶσι διὰ τῆς παιδείας των τὰς συναναστροφὰς τούτων, ἢ διδάσκωσι τὸν δεσπότην ἢ τὴν δέσποιναν ἢ παιδαγωγῶσι τὰ τέκνα, κυρίως δὲ πρὸς διττὴν ἐπίδειξιν· ἐπίδειξιν μὲν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι τὸν μιμοῦνται τιμῶντες καὶ αὐτοί, ὡς ἐκεῖνος, τοὺς πεπαιδευμένους Ἕλληνας (2), ἐπίδειξιν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι ἐν τῇ πολ-

(1) Μάλιστα ἡ μυθικὴ καὶ μέρος τῆς πραγματικῆς, ὡς δεικνύει ὁ ἐν τοῖς ἑξῆς κεφαλαίοις (37 — 61) μακρὸς κατάλογος.

(2) Ἴδε περὶ τούτου ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν. πρβλ. δὲ καὶ Δημώνακτος κεφ. 31, ὅπου λέγεται, ὅτι ὁ φιλόσοφος Ἀπολλώνιος ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Ῥώμην μεταπεμπτος ὡς ἐπὶ παιδείᾳ τῷ βασιλεῖ συνεσόμενος.

λῆ καὶ παντοδαπῆ θεραπείᾳ καὶ ἀκολουθίᾳ των καὶ ἕνα πωγωνίτην Ἕλληνα ἔχουσι. Περὶ τῶν μισθαρνούντων καὶ παρασιτούντων τούτων Γραικύλων, ὡς τοὺς ὠνόμαζαν ὑποκοριστικῶς οἱ Ῥωμαῖοι, λαλεῖ μετὰ μεγίστης περιφρονήσεως καὶ ὁ *Ἰουβενάλις* ὁ σατυρικός. Παρὰ δὲ τῷ Λουκιανῷ βλέπομεν τὸ ἕτερον μέρος τῆς εἰκόνος ταύτης. Ὁ Λουκιανὸς ἐδῶ ὡς τέλειος Ἕλλην καὶ ἀληθῶς ἑλληνικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα ἐνδεικνύμενος μετὰ βαθυτάτης λύπης καὶ ἀγανακτήσεως λέγει περὶ τῆς ταπεινώσεως ταύτης καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῶν ὁμοεθνῶν του. Φιλίαν ἐπονομάζουσι, λέγει, τὴν δουλείαν· δελεαζόμενοι ὑπὸ τῶν δείπνων καὶ τῆς ἄλλης τρυφῆς καὶ πολυτελείας τῶν ῥωμαϊκῶν οἴκων καὶ ἐλπίζοντες πλοῦτον καὶ τιμάς ν' ἀπολαύσωσιν, ἐμπλέκονται εἰς τὸ δυσαπάλλακτον δίκτυον τῆς δουλείας. Ἀλλὰ ποῖα μὲν καὶ πόσα ὑπομένουσιν ἕως οὗ κατορθώσωσι νὰ εἰσέλθουν (2), πόσα δὲ πάσχουσι καὶ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες! ἅπερ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ τις *παιδείᾳ κἂν ἐπ' ἐλάχιστον ὠμιλημένῃ*, μυρίους καὶ ἀφορήτους ἐξευτελισμοὺς καὶ προπηλακισμούς, ἐν ᾧ ἡ ἐλπιζομένη ἐκείνη καὶ προφαινομένη τιμὴ καὶ περιποίησις μόνον εἰς τὸ πρῶτον δεῖπνον περιορίζεται. Καὶ « ὧν μὲν ἕνεκα τῶν μαθημάτων ἐπιθυμεῖν φήσας παρείληφέ σε, ὀλίγον αὐτῷ μέλει. *Τί γὰρ κοινόν*, φασί, *λύρᾳ καὶ ὄρνῳ*; Πάνυ γοῦν, οὐχ ὁρᾷς; ἐκτετήκασι τῆς Ὁμήρου σοφίας ἢ τῆς Δημοσθένους δεινότητος ἢ τῆς Πλάτωνος μεγαλοφροσύνης, ὧν ἦν τις ἐκ τῆς

(3) Κεφ. 10. ἀλλὰ πολλῆς μὲν τῆς διαδρομῆς (δεῖ), συνεχοῦς δὲ τῆς θυραυλίας, ὥσθ' ἓν τε ἐξανιστάμενον περιμένειν ὠθουμένων καὶ ἀποκλειόμενον καὶ ἀναισχυντῶν ἐνίοτε καὶ ὀχληρὸν δοκοῦντα ὑπὸ θυρωρῷ κακῶς Συρίζοντι καὶ ὀνομακλήτορι Λιβυκῷ τατταλομένον καὶ μισοῦν τελοῦντα τῆς μονήρους τοῦ ὀνόματος· καὶ μὴν καὶ ἐσθῆτος ὑπὲρ τὴν ὑπάρχουσαν δύναμιν ἐπιμεληθῆναι χρὴ πρὸς τὸ τοῦ θερμοπωλίνου ἀξίωμα καὶ χρώματα αἱρεῖσθαι, οἷς ἂν ἐκεῖνος ἥδηται, ὡς μὴ ἀπιδὼν μηδὲ προεκρούσας βλεπόμενος, καὶ φιλοπόνως ἕπεσθαι, μᾶλλον δὲ ἡγεῖσθαι ὑπὸ τῶν οἰκετῶν παρωθούμενον καὶ ὥσπερ τινὰ πομπὴν ἀναπληροῦντα. Ὁ δὲ οὐδὲ προσβλέπει πολλῶν ἐξῆς ἡμερῶν κτλ.

ψυχῆς ἀφέλῃ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὰς περὶ τούτων φροντίδας, τὸ καταλειπόμενόν ἐστι τῦφος καὶ μαλακία καὶ ἁβροπάθεια καὶ ἀσέλγεια καὶ ὕβρις καὶ ἀπαιδευσία. Δεῖται δή σου ἐπ' ἐκεῖνα μὲν οὐδαμῶς· ἐπεὶ δὲ πώγωνα ἔχεις βαθὺν καὶ σεμνός τις εἶ τὴν πρόσοψιν καὶ ἱμάτιον ἑλληνικὸν εὐσταλῶς περιβέβλησαι καὶ πάντες ἴσασί σε γραμματικὸν ἢ ῥήτορα ἢ φιλόσοφον, καλὸν αὐτῷ δοκεῖ ἀναμεμῖχθαι καὶ τοιοῦτόν τινα τοῖς προϊοῦσι καὶ προπομπεύουσιν αὐτοῦ· δόξει γὰρ ἐκ τούτου καὶ φιλομαθὴς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων καὶ ὅλως περὶ παιδείαν φιλόκαλος· ὥστε κινδυνεύσεις, ὦ γενναῖε, ἀντὶ τῶν θαυμαστῶν λόγων τὸν πώγωνα καὶ τὸν τρίβωνα μεμισθωκέναι. Χρὴ οὖν σε ἀεὶ σὺν αὐτῷ ὁρᾶσθαι καὶ μηδέποτε ἀπολείπεσθαι, ἀλλὰ ἔωθεν ἐξανασταντα παρέχειν σεαυτὸν ὀφθησόμενον ἐν τῇ θεραπείᾳ καὶ μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν. Ὁ δὲ ἐπιβάλλων ἐνίοτέ σοι τὴν χεῖρα, ὅ τι ἂν τύχῃ, λήρει τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπιδεικνύμενος, ὡς οὐδὲ ὁδῷ βαδίζων ἀμελής ἐστι τῶν Μουσῶν, ἀλλ' εἰς καλὸν τὴν ἐν τῷ περιπάτῳ διατίθεται σχολήν. Σὺ δὲ ὁ ἄθλιος τὰ μὲν παραδραμών, τὰ δὲ βάδην ἅπαντα πολλὰ καὶ κάταντα,— τοιαύτη γάρ, ὡς οἶσθα, ἡ πόλις —περιελθὼν ἵδρωκάς τε καὶ πνευστιᾷς, κἀκείνου ἔνδον τινὶ τῶν φίλων, πρὸς ὃν ἦλθε, διαλεγομένου, μηδὲ ὅπου καθίζῃς ἔχων ὀρθὸς ὑπ' ἀπορίας ἀναγιγνώσκεις τὸ βιβλίον προχειρισάμενος. κτλ. — Καὶ τοιαῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ ὅμοια οἱ ἄνδρες. « Αἱ δὲ γυναῖκες — καὶ γὰρ αὖ καὶ τόδε ὑπὸ τῶν γυναικῶν σπουδάζεται, τὸ εἶναί τινας αὐταῖς πεπαιδευμένους μισθοῦ ὑποτελεῖς ξυνόντας καὶ τῷ φορείῳ ἑπομένους· ἓν γάρ τι καὶ τοῦτο τῶν ἄλλων καλλωπισμάτων αὐταῖς δοκεῖ, ἣν λέγηται, ὡς πεπαιδευμέναι τέ εἰσι καὶ φιλόσοφοι καὶ ποιοῦσιν ἄσματα οὐ πολὺ τῆς Σαπφοῦς ἀποδέοντα— διὰ δὴ ταῦτα μισθωτοὺς καὶ αὗται περιάγονται ῥήτορας καὶ γραμματικοὺς καὶ φιλοσόφους, ἀκροῶνται δ' αὐτῶν πηνίκα;— γελοῖον γάρ τοῦτο— ἤτοι μεταξὺ κομμουμέναι καὶ τὰς κόμας περιπλεκόμεναι ἢ παρὰ τὸ δεῖπνον, ἄλλοτε γὰρ οὐκ ἄγουσι

σχολήν. Πολλάκις δὲ καὶ μεταξὺ τοῦ φιλοσόφου τι διεξιόντος ἡ ἄβρα προσελθοῦσα ὤρεξε παρὰ τοῦ μοιχοῦ γραμμάτιον, οἱ δὲ περὶ σωφροσύνης ἐκεῖνοι λόγοι ἑστᾶσι περιμένοντες, ἕς τ' ἂν ἐκείνη ἀντιγράψασα τῷ μοιχῷ ἐπαναδράμῃ πρὸς τὴν ἀκρόασιν». —«Πολὺς δὲ ὁ φθόνος καί που διαβολή τις ἠρέμα ὑπεξανίσταται πρὸς ἄνδρα ἤδη τοὺς κατὰ σοῦ λόγους ἡδέως ἐνδεχόμενον· ὁρᾷ γὰρ ἤδη σὲ μὲν ὑπὸ τῶν συνεχῶν πόνων ἐκτετρυχωμένον καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν σκάζοντα καὶ ἀπηυδηκότα, τὴν ποδάγραν δὲ ὑπανιοῦσαν. Ὅλως γὰρ ὅπερ ἦν νοστιμώτατον ἐν σοί ἀπανθισάμενος καὶ τὸ ἐγκαρπότατον τῆς ἡλικίας καὶ τὸ ἀκμαιότατον τοῦ σώματος ἐπιτρίψας καὶ ῥάκος σε πολυσχιδὲς ἐρῃγασάμενος ἤδη περιβλέπει, σὲ μὲν οἱ τῆς κόπρου ἀπορρίψει φέρων, ἄλλον δὲ ὅπως τῶν δυναμένων τοὺς πόνους καρτερεῖν προσλήψεται· καὶ ἤτοι μειράκιον αὐτοῦ ὅτι ἐπείρασας τότε ἢ τῆς γυναικὸς ἄβραν παρθένον γέρων ἀνὴρ διαφθείρεις ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐπικληθείς, νύκτωρ ἐγκεκαλυμμένος ἐπὶ τράχηλον ὠσθεὶς ἐξελήλυθας ἔρημος ἁπάντων καὶ ἄπορος, τὴν βελτίστην ποδράγραν αὐτῷ γήρᾳ παραλαβών.— —Καί σε οὐκ ἄν τις ἄλλος δέξαιτο ἔξωρον ἤδη γεγονότα καὶ τοῖς γεγηρακόσιν ἵπποις ἐοικότα, ὧν οὐδὲ τὸ δέρμα ὁμοίως χρήσιμον. Ἄλλως τε καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἀπωσθῆναι διαβολὴ πρὸς τὸ μεῖζον εἰκαζομένη μοιχὸν ἢ φαρμακέα σε ἤ τι τοιοῦτον ἄλλο δοκεῖν ποιεῖ· ὁ μὲν γὰρ κατήγορος καὶ σιωπῶν ἀξιόπιστος, σὺ δὲ *Ἕλλην ῥάδιος τὸν τρόπον καὶ πρὸς πᾶσαν ἀδικίαν εὔκολος*· τοιούτους γὰρ ἅπαντας ἡμᾶς εἶναι οἴονται, καὶ μάλα εἰκότως· δοκῶ γάρ μοι καὶ τῆς τοιαύτης δόξης αὐτῶν, ἣν ἔχουσι περὶ ἡμῶν, κατανενοηκέναι τὴν αἰτίαν. Πολλοὶ γὰρ ἐς τὰς οἰκίας παρελθόντες ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἄλλο χρήσιμον εἰδέναι μαγείας καὶ φαρμακείας ὑπέσχοντο καὶ χάριτας ἐπὶ τοῖς ἐρωτικοῖς καὶ ἐπαγωγὰς τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ταῦτα πεπαιδεῦσθαι λέγοντες καὶ τρίβωνας ἀμπεχόμενοι καὶ πώγωνας οὐκ εὐκαταφρονήτους καθειμένοι. Εἰκότως οὖν τὴν ὁμοίαν περὶ πάντων ὑπόνοιαν ἔχουσιν.» Ἐν δὲ τῇ

Ἀπολογίᾳ του ἀπολογεῖται πρός τινα φίλον του Σαβῖνον, ὅστις συγκρίνων τὸ *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων βιβλίον* του πρὸς τὴν ἔμμισθον ἐκείνην ἐν Αἰγύπτῳ θέσιν δικαίως θὰ τὸν ἐμέμφετο λέγων: «Εἶτά τις αὐτὸς ταῦτα γεγραφὼς καὶ κατηγορίαν οὕτω δεινὴν κατὰ τοῦ τοιούτου βίου διεξελθών, ἔπειτα πάντων ἐκλαθόμενος, ὀστράκου, φασί, μεταπεσόντος, ἑκὼν ἑαυτὸν φέρων ἐς δουλείαν οὕτω περιφανῆ καὶ περίβλεπτον ἐνσέσεικε;» κτλ. Διότι τότε καὶ ἡ δημοσία ἔμμισθος θέσις περιορισμὸς τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ὡς φαίνεται, ἐνομίζετο. Τὸ δὲ κεφάλαιον τῆς ἀπολογίας τοῦ Λουκιανοῦ εἶνε τοιόνδε τι: «Ἀλλά μοι ἐκεῖνο ἐννόησον, ὡς πάμπολυ διαφέρει ἐς οἰκίαν τινὸς πλουσίου ὑπόμισθον παρελθόντα δουλεύειν καὶ ἀνέχεσθαι ὅσα μοι φησὶ τὸ βιβλίον, ἢ δημοσίᾳ πράττοντά τι τῶν κοινῶν καὶ ἐς δύναμιν πολιτευόμενον ἐπὶ τούτῳ παρὰ βασιλέως μισθοφορεῖν.— —Ἐκεῖ μὲν γὰρ δουλεία σαφὴς καὶ οὐ πολὺ τῶν ἀργυρωνήτων καὶ οἰκοτρίβων διαφέρουσιν οἱ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ εἰσιόντες, οἱ δὲ τὰ κοινὰ διὰ χειρὸς ἔχοντες καὶ πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ὅλοις σφᾶς αὐτοὺς χρησίμους παρέχοντες οὐκ ἂν εἰκότως ἐκ μόνου τοῦ μισθοῦ δικαβάλλοιντο καὶ ἐς ὁμοιότητα καὶ κοινωνίαν τῆς κατηγορίας καθέλκοιντο κτλ.».—Ἐν τῷ *παρασίτῳ* διὰ σοφιστικῆς λεπτολογίας διεξάγεται ἡ ἀπόδειξις, ὅτι *τέχνη εἶτε ἡ παρασιτικὴ* ὡς μία τις τῶν λοιπῶν ἐντίμων τεχνῶν. Ἐντεῦθεν δῆλον, πόσον τότε εἶχεν ἐπιδώσῃ ἡ παρασιτία. Αἱ δὲ *κοιρότεραι* καὶ *παντα*χοῦ καὶ *πάντοτε μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπικρατοῦσαι κακίαι* καὶ *μωρίαι* τῶν ἀνθρώπων, οἱ φόβοι καὶ αἱ ἐλπίδες των, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ τὰ πάθη των, αἱ φιλαργυρίαι καὶ πλεονεξίαι των, αἱ φιλοδοξίαι καὶ φιλαρχίαι των, αἱ λιχνεῖαι καὶ λαγνεῖαι των τὸ μὲν ἠπιώτερον διαγελῶνται, τὸ δὲ πικρότερον σκώπτονται, ἐν τῷ *Χάρωνι*, ὡς εἴδαμεν, τῷ *Τίμωνι*, τῷ *ὀνείρῳ* ἢ *ἀλεκτρυόνι*, τῷ *πλοίῳ* ἢ *ταῖς εὐχαῖς*, τῷ *τυράννῳ* ἢ *κατάπλῳ* καὶ *τοῖς νεκρικοῖς* καὶ *ἑταιρικοῖς διαλόγοις*. Ἐν ᾧ δὲ συνήθως *μισοκόλαξ* δεικνύεται ὁ Λουκια-

ὑὸς, δὲν ἠδυνήθη νὰ μείνῃ διὰ τέλους ἐλεύθερος ταύτης τῆς κακίας, ὡς δῆλον ἔκ τε τῶν *εἰκόνων* καὶ τοῦ *ὑπὲρ τῶν εἰκόνων*, περὶ ὧν ὁ Lacroze δικαίως εἶπε: Hic adulatorum derisor Lucianus omnes adulatores vincit, καὶ ἐκ τοῦ *περὶ τοῦ ἐν τῇ προσαγορεύσει πταίσματος*, ὅπερ πιθανῶς καὶ τὸ τελευταῖον σύγγραμμά του εἶνε. Τούτῳ ὅμοιον καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, ἐν ᾧ πρότερον τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ζηλωτὴς ἐδεικνύετο καὶ τοιούτους ἄνδρας ἐνεκωμίαζεν, οἷον τὸν *Δημώνακτα* ἐν τῷ ὁμωνύμῳ βιβλίῳ, τὸν κυνικὸν *Σώστρατον*, ἀληθῆ μιμητὴν τοῦ Ἡρακλέους, ἔν τε τῷ προοιμίῳ τοῦ Δημώνακτος καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ οὐκέτι σωζομένῳ λόγῳ καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα *Ἱππίαν* ἐν τῷ ὁμωνύμῳ λόγῳ, περὶ τὸ γῆράς του ἀπέκλινε πάλιν εἰς τὸν *Ἐπικουρισμόν*, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ πρότερον προσκείμενος, ὡς δῆλον ἐκτὸς ἄλλων μάλιστα ἐκ τῶν *ἐρώτων*, διὰ τοῦ Δημώνακτος εἶχεν ἀπαλλαγεί.—

Καὶ μέχρι μὲν τοῦδε εἴδαμεν τὸ κράτιστον μέρος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Λουκιανοῦ, τὸ *ἀρνητικόν*, καθ' ὃ εἶνε δεινότατος νὰ ἐξελέγχῃ καὶ καταλύῃ τὰ σαθρὰ καὶ κακῶς ἔχοντα, τὸ δὲ *θετικόν*, καθ' ὃ οἰκοδομεῖ τι καὶ αὐτὸς καὶ διδάσκει, ἐν μέρει μὲν τὸ εἴδαμεν ἀνωτέρω ἐν τῷ *Λεξιφάνει*, ἐν τῷ *πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* καὶ εἴπου ἀλλοῦ, μάλιστα δ' ἐμφαίνεται ἐν τῷ *εἴδει* τῶν συγγραμμάτων του καὶ ἰδίως ἐν τῇ *ἐντέχνῳ διαμορφώσει τοῦ κωμικοῦ καὶ σατυρικοῦ διαλόγου*.

Κατὰ τὸ *εἶδος* λοιπὸν τὰ συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ εἰς δύο τάξεις ἀνάγονται 1) τὰς *σοφιστικὰς μελέτας καὶ προλαλιὰς καὶ διαλέξεις* 2) τοὺς *διαλόγους*. Καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης τάξεως εἰς τὴν ἀ. μάλιστα καὶ τὴν γ'. συγγραφικὴν περίοδον του, ὡς εἴδαμεν, ἀνήκοντα, ὀλίγα δὲ εἰς τὴν β'. κατὰ τὸ εἶδος εἶνε κοινὰ πρὸς τοὺς ἄλλους τότε σοφιστὰς, τοῦτο δὲ μόνον ἴδιον ἔχουσιν, ὅτι ἤδη καὶ τὰ προγενέστερα μᾶλλον ἢ ἧττον ὑπεμφαίνουσι τὰς ὕστερον διαπρεψάσας ἀρετὰς τοῦ συγγραφέως, τὰ δὲ τῆς δευτέρας τάξεως εἶνε τὸ ὡριμώτατον καὶ κράτιστον

καὶ ἰδιαίτατον προϊὸν τῆς τέχνης τοῦ Λουκιανοῦ, οἷον οὐδεὶς οὔτε πρὸ αὐτοῦ οὔτε μετ' αὐτὸν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, παρήγαγε. Περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τούτων τῶν διαλόγων οὐδὲν ἄλλο ἡμεῖς ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν εἰς ὅσα αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς παρ' ἑαυτοῦ τε καὶ παρὰ τοῦ *Διαλόγου* μεμψιμοιροῦντος εἶπεν ἐν τῷ *Δὶς κατηγορουμένῳ* κεφ. 33 καὶ 34, ὅπερ καὶ παρετέθησαν ἀνωτέρω.

Ἐν τούτοις *ἡ μὲν γλῶσσα* τοῦ Λουκιανοῦ δὲν εἶνε *ἡ κοινὴ* ἐκείνη, καθὼς τὴν ἔλεγαν, διάλεκτος, ἡ ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ἐκ τῆς συγκράσεως τῆς νεωτέρας Ἀττικῆς μὲ τὰς λοιπὰς διαλέκτους διαμορφωθεῖσα, ἀλλά τις *ἀττικίζουσα*, ἣν ἐφιλοτιμοῦντο νὰ γράφωσιν οἱ τότε σοφισταί. Καὶ τὰς μὲν ἄλλας ἀρετὰς τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν *ἀφέλειαν*, *τὴν εὔροιαν καὶ ἁρμονίαν καὶ χάριν* κατώρθωσεν ὁ Λουκιανὸς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν τότε, διὰ μακρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἀναγνώσεως καὶ μελέτης τῶν ἀρχαίων παραδειγμάτων, τοῦ Ὁμήρου, τῶν τραγικῶν καὶ τῶν κωμικῶν, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν ῥητόρων, τὴν δ' *ἀκρίβειαν* ὄχι, οὐδὲ ἦτο πλέον δυνατὸν τότε ἡ ἀρχαία ἐκείνη *ἀκρίβεια* καὶ *λεπτολογία* νὰ κατορθωθῇ. Διότι αἱ λεπταὶ ἐκεῖναι καὶ ἄτομοι διαφοραὶ καὶ ἀποχρώσεις τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ *οἱ ἀντίστοιχοί των ὅροι* καὶ μάλιστα τὰ σήμερον εἰς ἡμᾶς δυσδιάκριτα καὶ δυσερμήνευτα μόρια, τὰ ὁποῖα μετὰ τὸν Ὅμηρον μάλιστα παρὰ Πλάτωνι θαυμάζομεν, πρὸ πολλοῦ εἶχαν ἐκλείψῃ καὶ ἀπὸ τὴν διάνοιαν καὶ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους. Οὐδὲν λοιπὸν θαῦμα ἂν ὁ Λουκιανὸς, ἄνθρωπος τοῦ β'. μετὰ Χριστὸν αἰῶνος, ἔστω καὶ εὐφυέστατος καὶ ἐντριβέστατος περὶ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα, δὲν ἠδυνήθη νὰ καταφθάσῃ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀποπτάντα τὸν *λεπτὸν ἐκεῖνον καὶ μαλακὸν καὶ εὔοσμον χροῦν καὶ τὴν θράσσον τοῦ γνησίου καὶ ἀκμάζοντος ἀττικισμοῦ*. Ἐντεῦθεν ἐλλείπει παρ' αὐτῷ ἡ λεπτοτέρα διάκρισις τοῦ *οὐ* καὶ τοῦ *μή*· τὸ *ὡς* ἀντὶ τοῦ *ὥστε κεῖται*· τὸ *καίτοι ἐπὶ μετοχῆς* ἀντὶ τῶν

καίπερ, καί' ἐντεῦθεν ἡ χρῆσις ἐντονωτέρων μορίων ἢ συσσώρευσις αὐτῶν ἀντὶ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀσθενεστέρων ἢ ἁπλουστέρων (*τοιγάρτοι, τοιγαροῦν, γοῦν, δήπου, δήπουθεν, μέχρι περ, ἕνα περ, ὅτι περ, ὅτε περ*, καὶ γὰρ αὖ καὶ, *πλὴν ἀλλά*). Ἐντεῦθεν ἡ ἐλευθερωτέρα καὶ ἡ ἀτακτοτέρα καὶ τῇ ἀττικῇ συνηθείᾳ ἐναντία χρῆσις τῆς ὑποτακτικῆς καὶ τῆς εὐκτικῆς, μάλιστα ἐν ταῖς τελικαῖς προτάσεσιν. Ἐντεῦθεν ἡ ἀναμίξις τῆς πεζῆς καὶ τῆς ποιητικῆς λέξεως. Ἐντεῦθεν ἴσως, καὶ ὄχι ὅλως ἐξ ἀπροσεξίας τῶν ἀντιγραφέων, ὡς οἱ περὶ τὸν *Κόβετον* νομίζουσιν, ἡ χρῆσίς τινων μὴ ἀττικῶν τύπων.

Τὰς δὲ περὶ τὴν *σύνθεσιν* ἀρετάς του καὶ αὐτὸς κατὰ περίστασιν ἐνιαχοῦ τῶν συγγραμμάτων του μᾶς ἐξαριθμεῖ καὶ ὁ Φώτιος ἐν τῷ εὐθὺς κατωτέρω παρατεθησομένῳ χαρακτηρισμῷ τοῦ Λουκιανοῦ. Καὶ τὰ ἐπισημότερα τῶν ἰδίων αὐτοῦ χωρίων εἶνε τάδε: *Ζεύξιδος* κεφ. 2 πλὴν ἐμέ γε—εἰρήσεται γὰρ —οὐ μετρίως ἡνία ὁ ἔπαινος αὐτῶν, καὶ ἐπειδή ποτε ἀπελθόντων κατ' ἐμαυτὸν ἐγενόμην, ἐκεῖνα ἐπενόουν· οὐκοῦν τοῦτο μόνον χάριεν τοῖς ἐμοῖς ἔνεστιν, ὅτι *μὴ συνήθη μηδὲ κατὰ τὸ κοινὸν βαδίζει τοῖς ἄλλοις, ὀνομάτων δὲ ἅρα καλῶν ἐν αὐτοῖς καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον κανόνα συγκειμένων ἢ νοῦ ὀξέος ἢ περιττοῦ τινὸς ἢ χάριτος ἀττικῆς ἢ ἁρμονίας ἢ τέχνης τῆς ἐφ' ἅπασι, τούτων δὲ πόρρω ἴσως τοὐμόν.* πρβλ. καὶ τὸ *προμηθεὺς εἴ ἐν τοῖς λόγοις* κεφ. 3. Ἁλιέως κεφ. 38 καὶ ὅλως ἔδειξε τοὺς ἄνδρας *ἐναργῶς καθάπερ ἐπί τινος γραφῆς τὰ πάντα ἐοικότας, οὐ τὰ σώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς ἐς τὸ ἀκριβέστατον ἀπεικάσας.* — Αἱ ἐπισημότεραι λοιπὸν περὶ τὴν *σύνθεσιν* ἀρεταί του, ἔκ τε τῆς ἰδίας μαρτυρίας ἐξαγόμεναι καὶ ἐκ τῆς τοῦ Φωτίου κρίσεως καὶ ἐκ τῆς τῶν συγγραμμάτων του ἐξετάσεως, εἶνε *ἐμπειρία πραγμάτων καὶ περιουσία νοημάτων· ὀξύνοια καὶ περίνοια* ἐνδεικνυμένη μάλιστα ἐν ταῖς φαγταστικαῖς ἐπινοίαις τῆς κωμῳδίας του, ὡς ἐν τῷ *Χάρωνι*, τῇ *Βίων πράσει*, τῷ *Ἁλιεῖ*, τῷ *ὀνείρῳ* καὶ ἀλλοῦ καὶ ἐν τοῖς

τεραστίοις ἐκείνοις πλάσμασι τῆς *ἀληθοῦς ἱστορίας*· *σαφήνεια καὶ καθαρότης καὶ ἐνάργεια πανταχοῦ μὲν, μάλιστα δ' ἐν ταῖς ἐκφράσεσιν* ἤτοι περιγραφαῖς ἀρχαίων γραπτῶν ἢ πλαστῶν εἰκόνων, ὡς ἐν ταῖς *εἰκόσιν*, ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν *εἰκόνων*, ἐν τῷ *Ζεύξιδι* κ. ἀλλ. ἐν ταῖς *ὑποτυπώσεσι* τῆς ἰδίας του φαντασίας, ὡς ἐν τέλει τοῦ *περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων*, ἐν ταῖς *ἠθοποιίαις* τῶν διαλεγομένων προσώπων καὶ ἐν τῇ *δραματικῇ διαθέσει* τῶν πλείστων διαλόγων, μάλιστα ἐν τῷ δραματικωτάτῳ αὐτῶν, τῷ *συμποσίῳ* ἢ *Λαπίθαις*. Εἰς τὴν ἐνάργειαν συντελεῖ καὶ ἡ συχνὴ χρῆσις *ἀνεκδότων, μυθαρίων καὶ παροιμιῶν* (1). Τελευταῖον *ἁρμονία καὶ χάρις*.

α'. Ἐκ τῶν Σουΐδα.

Λουκιανὸς Σαμοσατεύς, ὁ ἐπικληθεὶς Βλάσφημος ἢ Δύσφημος; ὅτι ἐν τοῖς διαλόγοις αὐτοῦ γελοῖα εἶναι καὶ τὰ περὶ τῶν θεῶν εἰρημένα παρατίθεται. Γέγονε δ' ἐπὶ τοῦ Καίσαρος Τραϊανοῦ καὶ ἐπέκεινα. Ἦν δ' οὗτος τὸ πρὶν δικηγόρος ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, δυσπραγήσας δ' ἐν τούτῳ ἐπὶ τὸ λογογραφεῖν ἐτράπη· καὶ γέγραπται αὐτῷ ἄπειρα. Τελευτήσαι δ' αὐτὸν λόγος ὑπὸ κυνῶν, ἐπεὶ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐλύττησεν· εἰς γὰρ τὸν Περεγρίνου βίον καθάπτεται τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ αὐτὸν βλασφημεῖ τὸν Χριστὸν ὁ παμμίαρος. Διὸ καὶ τῆς λύττης ποινὰς ἀρκούσας ἐν τῷ παρόντι δέδωκεν· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι κληρονόμος τοῦ αἰωνίου πυρὸς μετὰ Σατανᾶ γενήσεται.

β'. Ἐκ τῆς Φωτίου βιβλιοθήκης κώδ. 128

Ἀνεγνώσθη *Λουκιανοῦ* ὑπὲρ Φαλάριδος καὶ νεκρικοὶ καὶ ἑταιρικοὶ διάλογοι διάφοροι, καὶ ἕτεροι διαφόρων ὑποθέσεων λόγοι, ἐν οἷς σχεδὸν ἅπασι τὰ Ἑλλήνων κωμῳδεῖ, τήν τε τῆς

(1) Τούτων συλλογὴ εὑρίσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει τοῦ Iacobitz τόμῳ IV σελ. 328.

θεοπλαστίας αὐτῶν πλάνην καὶ μωρίαν καὶ τὴν εἰς ἀσέλγειαν ἄσχετον ὁρμὴν καὶ ἀκρασίαν, καὶ τῶν ποιητῶν αὐτῶν τὰς τερατώδεις δόξας καὶ ἀναπλάσεις, καὶ τὸν ἐντεῦθεν πλάνον τῆς πολιτείας, καὶ τοῦ ἄλλου βίου τὴν ἀνώμαλον περιφορὰν καὶ τὰς περιπτώσεις, καὶ τῶν φιλοσόφων αὐτῶν τὸ φιλόκομπον ἦθος καὶ μηδὲν ἄλλο πλὴν ὑποκρίσεως καὶ κενῶν δοξασμάτων μεστόν· καὶ ἁπλῶς, ὡς ἔφημεν, κωμῳδία τῶν Ἑλλήνων ἐστὶν αὐτῷ ἡ σπουδὴ ἐν λόγῳ πεζῷ. Ἔοικε δὲ αὐτὸς τῶν μηδὲν ὅλως πρεσβευόντων εἶναι· τὰς γὰρ τῶν ἄλλων κωμῳδῶν καὶ διαπαίζων δόξας, αὐτὸς ἂν θειάζει οὐ τίθησι, πλὴν εἴ τις αὐτοῦ δόξαν ἐρεῖ τὸ μηδὲν δοξάζειν. Τὴν μέντοι φράσιν ἐστὶν ἄριστος, λέξει εὐσήμῳ τε καὶ κυρίᾳ καὶ τῷ ἐμφατικῷ διαπρεπούσῃ κεχρημένος, εὐκρινείας τε καὶ καθαρότητος μετὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ συμμέτρου μεγέθους, εἴ τις ἄλλος, ἐραστής. Συνθήκη τε αὐτῷ οὕτως ἥρμοσται, ὡς τε δοκεῖν τὸν ἀναγινώσκοντα μὴ λόγους λέγειν, ἀλλὰ μέλος τι τερπνὸν χωρὶς ἐμφανοῦς ᾠδῆς τοῖς ὠσὶν ἐναποστάζειν τῶν ἀκροατῶν. Καὶ ὅλως, ὥς περ ἔφημεν, ἄριστος ὁ λόγος αὐτῷ καὶ οὐ πρέπων ὑποθέσεσιν, ἃς αὐτὸς ἔγνω σὺν τῷ γελοίῳ διαπαῖξαι. Ὅτι δὲ αὐτὸς τῶν μηδὲν ὅλως δοξαζόντων, καὶ τὸ τῆς βίβλου ἐπίγραμμα δίδωσιν ὑπολαμβάνειν· ἔχει γὰρ ὧδε·

Λουκιανὸς τάδ' ἔγραψα, παλαιά τε μωρά τε εἰδώς·
μωρὰ γὰρ ἀνθρώποις καὶ τὰ δοκοῦντα σοφά.
Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι διακριδόν ἐστι νόημα·
ἀλλ' ὅ σὺ θαυμάζεις, τοῦθ' ἑτέροισι γέλως.

Δ'.) *Χειρόγραφα, σχόλια, ἐκδόσεις τοῦ Λουκιανοῦ καὶ πραγματεῖαι περὶ αὐτοῦ.*

Περὶ τῶν *χειρογράφων* τοῦ Λουκιανοῦ, τῶν μὲν *ἐν Βιέννῃ* τῆς Αὐστρίας (Οὐϊνδοβόννῃ) ἔγραψεν ὁ **Schubart** ἐν τῇ *ἐφημερίδι τῆς Ἀρχαιομαθείας* 1834 Ἀριθ. 140—142. τῶν δὲ *μαρκιανῶν* ἤτοι τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ ὁ Ἰούλιος Σομμερβρόττιος (Sommerbrodt) ἐν τῷ *Ῥηνικῷ Μουσείῳ* (ἐφημερίδι καὶ ταύτῃ φιλολογικῇ) 1859 τεύχει 4ῳ· περὶ πάντων δ' ἐν γένει, ὁ Κάρολος Ἰακωβίκιος (Iakobitz) ἐν τῷ προλόγῳ τῆς μεγάλης ἐκδόσεώς του. Οὗτος εἰς δύο τάξεις (ἢ φαμιλίας, ὡς κοινῶς λέγονται) τὰ διαιρεῖ. Τὰ πλεῖστα εἶνε νεώτερα καὶ τὰ μὲν περιέχουσι πλειότερα συγγράμματα τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ δὲ ὀλιγώτερα. Τὸ παλαιότατον καὶ ἄριστον λέγεται τὸ *βιενναῖον* 123 ἐκ τοῦ Γ'. αἰῶνος, ἔπειτα τὸ ἐν *Γορλιτίῳ* (Görlitz) ἐκ τοῦ ΙΔ'. αἰῶνος καὶ τὰ *μαρκιανά*, κατόπιν τὸ *παρισινὸν* 3011, τὸ *βαροκκιανὸν* I καὶ τὸ *γουελφερβυτανόν* I. —

Τὰ *σχόλια* ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ *Κ.Ληρίκου* (Clericus) ἐξ ἑνὸς χειρογράφου τοῦ Ἰω. Οὐοσσίου ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκδόσει τοῦ Λουκιανοῦ ἐν Ἀμστελοδάμῳ 1602. νεωστὶ δὲ διωρθώθησαν καὶ ἐπηυξήθησαν ὑπὸ Κ. Ἰακωβικίου μάλιστα ἐκ τοῦ εἰρημένου βιενναίου χειρογράφου. Περιέχουσι δὲ μεταξὺ πολλῶν ἀχρήστων καὶ τινας λόγου ἀξίας ἐκλογὰς ἐκ παλαιοτέρων γραμματικῶν συγγραμμάτων, π. χ. τοῦ λεξικοῦ τοῦ Διογενιανοῦ.

Τῶν *ἐκδόσεων* ἡ μὲν πρώτη (princeps) εἶνε ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ 1496. Κατόπιν ἔρχονται αἱ *Ἀλδιναὶ* (τοῦ Ἄλδου Μανουτίου) ἐν Βενετίᾳ 1503 καὶ 1522, ἡ *Ἰουντινὴ* (τοῦ (Iunta) ἐν Βενετίᾳ 1535, ἡ μετὰ τὴν πρώτην ὀνομαστοτέρα. Ἔπειτα διάφοροι ἐν Βασιλείᾳ (Basel τῆς Ἑλβετίας), τῶν ὁποίων ἀξιωτέρα λόγου ἡ τοῦ *Ἰακώβου Ζουιγγέρου* (Zwinger) 1602. Ἔπειτα ἡ τοῦ *Βουρδελωτίου* (Bourdelot) ἐν Παρισίοις 1615· ἡ προειρημένη τοῦ *Κληρίκου*. Περὶ τὴν διόρθωσιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ Λουκιανοῦ πολλὰ καὶ καλὰ ἐχορήγησαν ὁ *Τιβέριος Ἐμστερχούσιος* καὶ ὁ *Ἰω. Ματθ. Γέσνερος*. Τὴν ὑπὸ τοῦ προτέρου ἐπιχειρηθεῖσαν καὶ ἐν τοῖς ἔτεσιν 1730—36 ἐξακολουθήσασαν ἔκδοσιν ἀνέλαβεν ὁ *Reitz* μετὰ τοῦ *Γεσνέρου*, ὁ δ-

ποῖος καὶ ἐξαίρετα ὑπομνήματα ἐχορήγησε καὶ τὴν λατινικὴν μετάφρασιν καὶ συλλογὴν σημειώσεων ἄλλων ἑρμηνευτῶν, ἐν αἷς διαπρέπουσιν αἱ τοῦ *Solanus* (du Soul). Αὕτη ἡ ἔκδοσις ἐφάνη ἐν Ἀμστελοδάμῳ 1743 3 voll. 4 καὶ ἐπανελήφθη ἐν Βιποντίᾳ (Δυσὶ γεφύραις) 1789—93. 10 voll. 8. Κατόπιν ἦλθαν αἱ ἐκδόσεις τοῦ *Schmieder* ἐν Ἄλλῃ 1800—1801. 2 voll. 8. καὶ τοῦ *Lehmann* ἐν Λειψίᾳ 1823—31 9 voll. 8. Ἔπειτα αἱ νεώτεραι καὶ ἀξιολογώτεραι εἶνε αἱ δύο τοῦ *Carl Iacobitz*, ἡ μὲν μεγάλη τὸ κείμενον, κριτικὰς σημειώσεις, τὰ σχόλια καὶ πλήρεις πίνακας ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων περιέχουσα ἐν Λειψίᾳ ἐν ἔτ. 1836—41, 4 voll. 8, ἡ δὲ μικροτέρα ἐν Λειψίᾳ 3 voll. 8. 1852. 53. αἱ δύο τοῦ W. Dindorf, ἡ μὲν ἐν Παρισίοις 1840 ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Didot, ἡ δ' ἐν Λειψίᾳ 1858. 1859. ἡ τοῦ Imm. Bekker ἐν Λειψίᾳ 1853 2 voll. 8. Τέλος ἡ ἀπὸ πολλοῦ προσδοκωμένη τοῦ F. U. Fritzsche ἐν Rostock 1860. ἀκόμη ἀτελείωτος. Ἅπασαι κριτικαὶ ἐκδόσεις. Πολλὰ τοῦ Λουκιανοῦ ἀπεπειράθη νὰ διορθώσῃ καὶ ὁ C. G. Cobet ἐν ταῖς *Variae lectiones* του ἐν Λουγδούνῳ Βαταυῶν 1854. Πρὸ ταύτας τὰς μεγάλας καὶ πλήρεις ἐκδόσεις ἐφάνησαν καὶ μέγα πλῆθος μικροτέρων καὶ μερικωτέρων, ἐν αἷς κατά τινα παλαιὰν παράδοσιν μάλιστα οἱ *Θεῶν διάλογοι* καὶ οἱ *νεκρικοὶ* ἡρμηνεύθησαν. Τούτων τῶν μερικῶν ἐκδόσεων ἡ νεωτάτη εἶνε ἡ ὑπὸ *Ἰουλίου Σομμερβροττίου* ἐν Βερολίνῳ (τελευταῖον ἐν ἔτει 1860) ἐν τρισὶ τομιδίοις εἰς 8ον, ὧν τὸ μὲν ἀ. περιέχει βιογραφίαν καὶ χαρακτηρισμὸν τοῦ Λουκιανοῦ, τὸ Ἐνύπνιον, τὸν Χάρωνα, τὸν Τίμωνα· τὸ δὲ β'. τὸν Νιγρῖνον, τὸν Ἀλεκτρυόνα, τὸν Ἰκαρομένιππον· τὸ γ'. τὸ πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, τὸν Ῥητόρων διδάσκαλον, τὸν Ἀλιέα, τὸν πρὸς τὸν ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον, τὸν περὶ ὀρχήσεως, ἅπαντα ταῦτα μετὰ γερμανιστὶ γεγραμμένων σημειώσεων.

Πραγματεῖαι δὲ βιογραφικαὶ καὶ χαρακτηριστικαὶ τοῦ Λουκιανοῦ εἶνε: 1) *Reitz* Syllogo de aetate vita scriptisque Luciani ἐν τῇ βιποντινῇ ἐκδ. τόμῳ Α'. 2) ἡ τοῦ *Wieland* ἐν τῷ Α'. μέρει τῆς μεταφράσεως τοῦ Λουκιανοῦ. 3) Ἡ τοῦ *Schöll* ἐν τῇ Ἑλλην. γραμματολογίᾳ του σελ. 472—500 τοῦ Β', τόμου. 4) *E. A. Struve* de aetate Luciani et vita specimen I Gorlic. 1829, Spec. II. 1830.— 5) C. *F. Ranke* Pollux et Lucianus Quedlinb. 1831. 4. 6) C. *G. Iacob* Charakteristik Lucians von Samosata. Hamburg 1834; 8. 7) C. *Wetzlar* de aetate, vita scriptisque Luciani Samosatensis Marburg 1834.— 8) G. *Chlebus* de Luciano philosopho. Berolini 1838. 9) A. *Mees* de Luciani studiis et scriptis juvenilibus. Roterdami 1841 10) C. E. J. *Burmeister* commentatio qua Lucianum scriptis suis libros sacros irrisisse negatur. 11) *H. Kühn* commentatio, qua Lucianus a crimine librorum sacrorum irrisorum liberatur. Part. I. 1844. 12) A. *Wissowa* Beiträge zur inneren Geschichte des zweiten nachchristlichen Jahrhunderts aus Lucians Schriften. Breslau 1848. 1853.— 13) K. *Fr. Hermann* Charakteristik Lucians und seiner Schriften Göttingen 1849 (ἐν τῇ συλλογῇ τῶν πραγματειῶν του). 14) *Preller* Lucian ἐν τῇ τοῦ *Pauly* πραγματικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τῆς ἀρχαιομαθείας. 15) *Ad. Planck* quaestiones Lucianeae 1850. — 16) *Planck* Lucian und das Christenthum ἐν τῇ Θεολογ. ἐφημερίδι «Theologische Studien und Kritiken, ἔτει 1851, 4ον τεύχει. 17) *E. Aem. Struve* de Peregrini morte quae tradidit Lucianus num ad veritatem exhibita videantur. Görlitz 1851. 18) W. A. *Passow* Lucian und die Geschichte, Meiningen 1854. 19) *Rigault* Luciani quae fuerit de re litteraria iudicandi ratio Parisiis 1856. 20) J. L. *Hoffmann*, Lucian der Satiriker Nürnberg 1856. 21) *Theod. Keim* Lucian ἐν τῇ τοῦ Herzog πραγματικῇ ἐγκυκλοπαιδείᾳ διὰ τὴν προτεσταγ-

τικὴν θεολογίαν 1857. 22) Jul. Sommerbrodt über Lucians Leben und Schriften (*) (ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ ά. τομιδίου τῆς ὑπ' αὐτοῦ μερικῆς ἐκδόσεως τοῦ Λουκιανοῦ) Berlin 1860.—

M.

Βιογραφία Λοκκίου σύντομος καὶ παιδαγωγικὴ αὐτοῦ ἀρχαὶ (κατὰ Raumer)

Λόκκιος, εἷς τῶν ἀρχαιοτάτων παιδαγωγῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ἐγεννήθη τῷ 1632 ἐν Οὐριγκτῶνι πλησίον Βριστόλης. Ὁ πατήρ του ἦτο λοχαγὸς ταῦ κατὰ τὸν ἐμφύλιον τότε πόλεμον στρατοῦ τῆς Βουλῆς. Οὗτος ἀνέθρεψε τὸν υἱόν του κατ' ἀρχὰς αὐστηρῶς, καὶ προϊούσης τῆς ἡλικίας βαθμηδὸν ἡπιώτερα καὶ ἐλευθερώτερα. Ὁ Λόκκιος ἐμαθήτευσε τὸ πρῶτον ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Οὐιστερμίνστερ μέχρι τοῦ 1651. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη εἰς τὴν ἐν Ὀξονίᾳ ἐκκλησιαστικὴν σχολήν· ἔνθα ἐδιδάσκετο τότε ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία, καὶ ἐγίγνοντο συζητήσεις φιλοσοφικαὶ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν· ἀλλ' ὁ Λόκκιος ἀπαρεσκόμενος εἰς αὐτὴν τὸν Καρτέσιον ἐσπούδαζε καὶ ἰατρικὴν μὲ πολλὴν ἔφεσιν.

Τῷ 1664 ἐστάλη εἰς Βερολῖνον ὡς γραμματεὺς τῆς πρεσβείας, μετὰ δὲ ἓν ἔτος ἐπανελθὼν εἰς Ὀξονίαν ἔκαμνεν ἐπὶ δύο καὶ πλείω ἔτη μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις.

Ἐν ἔτει 1666 ἀπέκτησε τὴν γνωριμίαν τοῦ Κόμητος Σιαφτεσβουρῦ, οὗ τὸν υἱὸν προσεκλήθη ν' ἀναθρέψῃ, ἄγοντα τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας. Ὁ νέος οὗτος ὢν κράσεως ἀ-

(*) Ταύτην τὴν πραγματείαν καὶ τοὺς ὑπὸ τοὺς ἀριθ. 3, 13, 14 ἔχειν ὑπ' ὄψιν ὁ γράφων τάδε.

σθενοῦς ἐπερρώσθη διὰ τῶν παιδαγωγικῶν τοῦ Λοκκίου φροντίδων, καὶ εἰς γάμου ἡλικίαν ἐλθὼν ἐνυμφεύθη καὶ ἔγεινεν ἑπτὰ τέκνων πατήρ, ὧν τὸν πρωτότοκον πάλιν ὁ Λόκκιος ἀνέθρεψεν.

Ἐν ἔτει 1672 ὁ Σιαφτεσβουρῦ ἔγεινε πρῶτος τοῦ Κράτους γραμματεὺς (πρωθυπουργὸς) καὶ τὸν Λόκκιον παρέλαβε γραμματέα του· ἀλλ' ἤδη τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀμφότεροι παρητήθησαν.

Τῷ δὲ 1682 καταλιπὼν ὁ Σιαφτεσβουρῦ τὴν πατρίδα, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῆς τῶν Καθολικῶν μερίδος, μετέβη εἰς Ὁλλανδίαν, ὅπου μετὰ ἓν ἔτος τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Λόκκιος. Ἐνταῦθα ἐγνωρίσθη καὶ μὲ τοὺς ἐπισήμους ἄνδρας Λεκρέκιον καὶ Λιμβόρχον, πρὸς ὃν καὶ ἔγραψε περὶ *ὑπομονῆς*. Τῷ δὲ 1689 ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν μετὰ ἓν ἔτος ἐξέδωκε τὸ περιβόητόν του σύγγραμμα *περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νοός*. Συνέγραψε δὲ τότε καὶ κατ' ἐκείνων, ὅσοι ὑπὸ τὸν μανδύαν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπέκρυπτον καὶ ὑπερησπίζοντο αὐτόχρημα τουρκικὸν δεσποτισμόν.

Ἐν ἔτει δὲ 1673 ἐξέδωκε καὶ τὸ περὶ ἀνατροφῆς τῶν παίδων, ἐπιγραφόμενον *σκέψεις τινὲς περὶ ἀνατροφῆς* (Some Thoughts concerning education). Τοῦ συγγράμματος τούτου ἔγειναν πολὺ ταχέως νέαι ἐκδόσεις· καὶ μετεφράσθη δὲ εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ ὁλλανδικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν. Ὅθεν διαδηλοῦται πόσον ἐκίνησε τὴν περιέργειαν τοῦ κόσμου καὶ πόσον ἰσχυρῶς ἐνήργησεν εἰς τὰ τῆς ἀνατροφῆς.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐπεδόθη κατ' ὀλίγον εἰς τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὴν σπουδήν. Συνέγραψε δὲ καὶ ἑρμηνείας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, τῶν πρὸς Ῥωμαίους, πρὸς Κορινθίους, πρὸς Γαλάτας καὶ Ἐφεσίους· καὶ ὅλον δὲ βιβλίον συνέγραψε περὶ τῆς λογικότητος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Τὰ τελευταῖα τοῦ βίου του ἔτη διῆλθεν ἐν τῇ ἐξοχῇ, 20 μίλια μακρὰν τοῦ Λονδίνου. Μῆνας δέ τινας πρὸ τοῦ θανάτου του μετέλαβε τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας ὁμοῦ μὲ δύο του φίλους, καὶ ἀπεφάνθη ὅτι συναισθάνεται ἤδη ἐν ἑαυτῷ ἀ-

ληθῆ ἀγάπην πρὸς πάντας ἀνθρώπους καὶ ἄδολον ἕνωσιν μὲ τὴν ἀλήθη τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ὅπως δήποτε καὶ ἂν ὀνομάζεται αὕτη καὶ μερίζεται. Τὴν τελευταίαν ἑσπέραν παρεκάλεσε τοὺς οἰκείους του νὰ προσευχηθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ εἰπών: Ἔζησα μὲν μακρὸν χρόνον καὶ εὐδαίμονα, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν βίον ματαιότητα εἶδα, καὶ ἀναγιγνώσκων μεγαλοφώνως ψαλμόν τινα τοῦ Δαβίδ, ἐξέπνευσε τῇ 28 ὀκτωβρίου τοῦ 1704.

Παιδαγωγία Λοκκίου.

Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης βιογραφίας του δύναταί τις βεβαίως νὰ προτδῃ, ὁποῖα ἦσαν τὰ περὶ παιδαγωγίας φρονήματά του· διότι ὡς ἰατρὸς ἀναλαβὼν τὸν νοσηρὸν μαθητήν του νὰ ἐπιρρώσῃ τὴν ὑγείαν καὶ ἐμποδίσῃ τὸν θάνατον, ἔπρεπε βέβαια πρὸ πάντων εἰς τὰ τῆς εὐεξίας τοῦ σώματος νὰ προσέχῃ· ὡς ἀνὴρ δὲ πολλὰ τὴν πολιτείαν ὑπηρετήσας καὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν συσχετισμένος καὶ τὸν υἱὸν πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἀναθρέψας, ἐπόμενον ἦτο τὸ πρακτικὸν μᾶλλον τῆς ἀνατροφῆς νὰ ἐξαίρῃ ἢ τὴν μάθησιν. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχὰς τῶν εὐγενῶν τῷ ἦτον ἀνάγκη τρόπον τινὰ ν' ἀναγνωρίσῃ, μάλιστα τὴν τῆς τιμῆς ὡς καὶ τὰς ἰδέας αὐτῶν περὶ τοῦ τί ἀνήκει εἰς εὐγενῆ πεπαιδευμένον, καὶ τὰς ἀντιπαθείας των κατὰ τῶν ἄλλων γραμματισμένων σχολαστικῶν νὰ συμμερισθῇ.

Ἰδωμεν δὲ τί αὐτὸς εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ περὶ παιδαγωγίας συγγράμματός του λέγει· **Mens sana in corpore sano** (νοῦς ὑγιὴς ἐν ὑγιεῖ σώματι)· τοῦτο πληρέστατα διαγράφει, λέγει ὁ Λόκκιος, τὴν ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν· ὁ δ' ἔχων ἀμφότερα ἔχει σχεδὸν τὸ πᾶν τῆς εὐδαιμονίας· τὸν δὲ στερούμενον θάτερον τούτων ὀλίγον θὰ ὠφελήσωσι πάντα τὰ ἄλλα· διότι οὗτινος μὲν ἡ ψυχὴ δὲν κυβερνᾷ σοφῶς, οὐδέποτε ὁ τοιοῦτος θὰ εὕρῃ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, οὗτινος δὲ πάλιν τὸ σῶμα εἶνε ἀσθενὲς καὶ νοσηρὸν, οὐδὲ οὗτος θὰ

προκόψῃ ἐπὶ τῆς εὐρεθείσης ὁδοῦ ταύτης.» —"Οτι ἐννέα δέκατα τῶν ἀνθρώπων, ἀποφαίνεται, διὰ τῆς ἀνατροφῆς ἀποβαίνουσι καλοὶ ἢ κακοὶ ἄνθρωποι. "Οτι ἂν καὶ ἡ ψυχὴ, λέγει, εἶνε τὸ κυριώτατον τοῦ παιδαγωγοῦ μέλημα, δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραμεληθῇ τὸ σῶμα· διὸ πρέπει νὰ φροντίζωμεν πρῶτον περὶ τῆς τοῦ σώματος ὑγείας.»

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει τις εὐθὺς ὅτι κατὰ Δόκκιον ὁ ἄνθρωπος ἐκ σώματος μόνον καὶ ψυχῆς, τῆς δυάδος ταύτης συγκροτεῖται, ἐν ᾧ τὸ νῦν σπουδαῖον διὰ τὸν παιδαγωγὸν μέλημα εἶνε ἡ συγκροτοῦσα τὸν ἄνθρωπον τριάς, τὸ σῶμα, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς Ἰουβενάλις, παρ' οὗ καὶ τὸ **mens sana** κτλ. παρέλαβεν, ἐν ἄλλῳ χωρίῳ αὐτὴν ταύτην τὴν τριάδα ἐκφαίνεται ὧδε.

Mundi
principio indulsit communis conditor illis
tantum animas, nobis animum quoque.

(ἡ τοῦ κόσμου ἀρχὴ, ὁ κοινὸς δημιουργὸς, ἐκείνοις (τοῖς ζώοις) μόνον ψυχὴν, ἡμῖν δὲ καὶ πνεῦμα ἐδωρήσατο). Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθ. Α'. αὐτὸ τοῦτο ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐπικυρώνει ἐν οἷς λέγει· *ἔστι σῶμα ψυχικὸν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν· —ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικὸν, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.* (ΙΕ'. 44—)

ά. Διατήρησις καὶ βελτίωσις τῆς ὑγείας.

Ἐν τούτοις πρῶτος τῶν νεωτέρων ὁ Λόκκιος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν καὶ ὑγείαν, συνιστῶν καθ' ὅλου ἁπλότητα διαίτης, σκληραγωγίαν τινὰ τοῦ σώματος, καρτερίαν καὶ σπανίαν ἰατρικῶν χρήσιν. Τὰς δ' ἀρχὰς ταύτας ἠκολούθησε καὶ ὁ Ῥουσσὼ ἔπειτα καὶ ἄλλοι πολλοί. Λέγει δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν περὶ τῆς σωματικῆς ἀνατροφῆς τοιάδε.

α Τὰ τέκνα καὶ τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων γονέων ὡς πρὸς

τὰ τῆς ὑγείας πρέπει νὰ διάγωσιν, ὅπως τὰ τέκνα εὐπόρων χωρικῶν.

« Τὰ παιδία δὲν πρέπει νὰ ἐνδύωνται πολὺ θερμὰ οὐδὲ τὸν χειμῶνα. Ἡμέραν δὲ καὶ νύκτα, εἴτε βρέχει εἴτε φυσᾷ, πρέπει παντοῦ νὰ ἦνε ἀσκεπῆ.

«Καθ' ἑκάστην νὰ πλύνωσι τοὺς πόδας μὲ κρύον νερὸν καὶ τοὺς ἀποσκληρύνωσιν εἰς τὴν ὑγρασίαν, ὡς εἶνε συνειθισμέναι αἱ χεῖρες. Τὰ ψυχρὰ λουτρὰ ἐνεργοῦσι θαυμασίως μάλιστα εἰς ἀδυνάτους κράσεις.

«Τὸ κολυμβᾶν πρέπει νὰ μάθωσιν ὅλα τὰ παιδία. *Οὔτε γράμματα οὔτε νεῖν ἐπίσταται* ἔλεγεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην, ὅταν ἤθελε νὰ μεμφθῇ τὴν ἀνατροφήν τινος· (καὶ οἱ Ῥωμαῖοι παρ' αὐτῶν λαβόντες nec literas didicit nec natare ὡςαύτως ἔλεγαν.)

«Τὸ παιδίον εἰς πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν νὰ περιφέρηται ἐν ὑπαίθρῳ· (ὄχι βέβαια ἐν ὥρᾳ καύσωνος μεγάλου εἰς τὸ ἡμέτερον κλίμα ἄνευ τινὸς προσοχῆς).

«Τὰ στενὰ ἐνδύματα βλάπτουσι καὶ μάλιστα τὰ στηθοδέματα τῶν κοριτσίων.

«Εἰς τὰ μικρὰ παιδία μὴ δίδῃς κρέας, ἀλλὰ γάλα. Καὶ τὰ κεκαρυκευμένα καὶ ἁλατισμένα φαγητὰ δὲν τοῖς εἶνε ὠφέλιμα. Μεταξὺ δὲ τῶν δείπνων ξηρὸν μόνον ἄρτον νὰ γεύωνται.

«Πρωΐ ἀνεγείρεσθαι καὶ ἐνωρὶς πλαγιάζειν ἔστω κανών· ὀκτὼ ὡρῶν ὕπνος ἐπαρκεῖ εἰς τὰ παιδία· τὸ στρῶμα σκληρὸν ἐκ μαλλίων καὶ ὄχι πτερῶν.

«Εἰς τὰ παιδία ὅσον δυνατὸν ὀλίγα ἰατρικά, ἰδίως κἀνὲν δηθεν προφυλακτικόν.»

6'. Μόρφωσις τῆς ψυχῆς

Ταῦτα περὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιμελείας εἰπών, καθαρῶς ἀποφαίνεται, ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει τὸ σῶμα νὰ ἐξασκήσωμεν καὶ ἐνισχύσωμεν, ὅπως ἔχωμεν αὐτὸ ἰσχυρὸν νὰ ὑπηρετῇ τὴν

ψυχήν. Ὅθεν περὶ τῆς μορφώσεως τῆς ψυχῆς, τοῦ κυριωτάτου, λέγει συντόμως τάδε.

«Ἄσκησε τὸ παιδίον πρώϊμα εἰς τὴν αὐταπάρνησιν καὶ εἰς τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ.

«Τὰ σφάλματα τῶν παιδίων μὴ παραβλέπῃς· διότι αὐξάνουν εἰς ἀνδρικὰ ἁμαρτήματα.

«Ἐξ ἐναντίας οἱ γονεῖς τὰ ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ κακόν. Νά, λέγουσιν εἰς τὸ παιδίον παρέχοντες π. χ. τὴν παρειάν, νά, κτύπησέ με· ἢ θὰ τὸ δείρω πάλιν!—Πρώϊμα διεγείρουσι τὴν φιλοκοσμίαν των, τὰ συνειθίζουν εἰς τὴν λαμπαργίαν, εἰς τὸ ψεύδεσθαι, ὥστε οἱ ἡλικιωμένοι εἶνε οἱ διαφθορεῖς τῶν νέων.

«Εἰς τὰς διαθέσεις καὶ τὰς δυστροπίας τῶν παιδίων δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ὑποκύψῃς. Κατ' ἀρχὰς μὲν ὀφείλει τις εἰς ἀπόλυτον εὐπείθειαν νὰ τὰ συνειθίζῃ, ἔπειτα δὲ προϊούσης τῆς ἡλικίας εἰς ἐλευθερίαν, ὥστε ἐξ εὐπειθεστάτων παιδίων ν' ἀποβῶσι φίλοι.»

Καὶ ταῦτα λέγων ὁ Λόκκιος διακηρύττει ἀληθείας ἀναντιρρήτους.

Ποιναὶ καὶ ἀμοιβαί.

Περὶ δὲ ποινῶν καὶ ἀμοιβῶν φρονεῖ ταῦτα·

«Τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν ξυλίσματα διεγείρουσι τοῦ παιδίου τὴν ἀποστροφήν, πρὸς δὲ γίγνεται δειλὸς καὶ δουλικὸς διὰ τῶν ῥαβδισμῶν.

Μήτε δι' αἰσθητικῶν δολωμάτων καὶ θωπειῶν παρακίνει τὸ παιδίον εἰς τὸ καλόν, μήτε διὰ χρημάτων καὶ κοσμημάτων ἀντάμειβε.

«Ἐπενέργει ἐπὶ τὰ παιδία δι' ἐπαίνου καὶ ἐπιπλήξεως· διότι οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἰσχυρότερον νὰ κινήσῃ εὖ ἔχουσαν ψυχὴν ἢ τιμὴ καὶ αἰσχύνη, ὅταν εὕρῃ τις τὸ μυστήριον νὰ τὴν καταστήσῃ εὐαίσθητον εἰς αὐτά.

«Ἂν λοιπὸν δύναταί τις νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰ παιδία φιλοτι-

μίαν καὶ *φιλοδοξίαν*, καὶ τῆς αἰδοῦς καὶ αἰσχύνης τὸ αἴσθημα, ἐνεφύτευσεν ἤδη εἰς αὐτὰ ἀληθῆ ἀρχήν, ἡ ὁποία θὰ ἄγῃ ἀείποτε εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ ἐν τούτῳ εὑρηται τὸ μέγιστον τῆς ἀνατροφῆς μυστήριον.

«Τὰ παιδία εἶνε φύσει εὐαίσθητα εἰς τὸν ἔπαινον καὶ τὴν μομφήν· αὐξάνει δὲ τὸ αἴσθημα τοῦτο, ἂν ὁ πατὴρ τὰ ἐπαινῇ, ὁσάκις κάμνουσι καλὰ, καὶ πάλιν φέρηται ψυχρῶς καὶ ἀδιαφόρως πρὸς αὐτὰ, ὁσάκις σφάλλουσιν· ὥστε μὲ τὸν ἔπαινον ἀς ἑνῶσῃ τις τὰ εὐχάριστα, μὲ τὴν ἐπίπληξίν τὰ δυσάρεστα. Πρέπει προσέτι νὰ μάθωσι τὰ παιδία, ὅτι διὰ τὰς καλὰς πράξεις θ' ἀγαπῶνται ὑφ' ὅλου τοῦ κόσμου, θὰ καταφρονῶνται δὲ διὰ τὰς κακὰς πράξεις.

«Ἡ φιλοτιμία αὕτη ἔστω κέντρον τῶν πράξεών των, μέχρις οὗ εἰς ὥριμον ἡλικίαν ἀναγνωρίσωσι τὰ καθήκοντά των καὶ αἰσθανθῶσι τὴν ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν, ἣν ἐμπνέει ἡ πρὸς τὸν Πλάστην εὐπείθεια.

«Οἱ ἔπαινοι οἱ πρέποντες εἰς τὰ παιδία ἁρμόζει ἐνώπιον ἄλλων νὰ ἐκφωνῶνται· διότι ἡ ἀμοιβὴ διπλῆ γίγνεται, ὅταν ὁ ἔπαινος διαδίδηται· τὰ δὲ σφάλματα δὲν πρέπει νὰ τὰ κηρύττῃ τις, διότι τοῦτο τὰ κάμνει ἀναίσθητα.»

Ἐνταῦθα ἔχει τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ὁ Λόκκιος ἂν καὶ ἀποδοκιμάζει τὰ αἰσθητὰ δολώματα, παραδέχεται ὅμως τὸ ὀλεθριώτατον τῶν δολωμάτων, τὴν φιλοδοξίαν· ὥστε κατὰ τὸν Λόκκιον, ὅστις ἐννοήσῃ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παίδων τὴν φιλοδοξίαν, οὗτος εὗρε τὸ μέγιστον τῆς ἀνατροφῆς μυστήριον!

Συμπίπτει δ' ὁ Λόκκιος μὲ τοὺς ἀντιποδάς του Ἰησουίτας· διότι τούτων τὸ παιδαγωγικὸν ἀξίωμα εἶνε τοῦτο, διότι οὗτοι δοξάζουσιν, ὅτι ὁ ἐπιστάμενος ἐπιτηδείως νὰ ἐρεθίσῃ τὴν φιλιλλαν αὐτὸς ἔσχεν ἤδη τὸ ἀσφαλέστατον βοήθημα εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα, καὶ τὸ μάνον σχεδὸν ἐξαρκοῦν ἀξιόλογα νὰ διδάσκῃ τὴν νεότητα.

Τὸ περιεργότερον ὅμως εἶνε, ὅτι ἀφ' οὗ τὰ παιδία δελεασθῶσι πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τοῦ ἥκιστα παιδικοῦ πρὸς δὲ καὶ ἀντιχριστιανικοῦ κινήτρου τῆς φιλοδοξίας, πιστεύει ὁ Λόκκιος, ὅτι ἔπειτα εἰς ὥριμον ἡλικίαν εὐκόλως θ' ἀναλάβωσιν ἀγνοτέραν ἀρχήν. Τῷ ὄντι ὅπου λείπουσι θεοί, ἐπικρατοῦσι φάσματα δαιμόνων. Καὶ ὅμως πόσοι σήμερον παρ' ἡμῖν δὲν νομίζουσι τὰ μόνα ἐλατήρια πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὰ καλὰ αὐτὰ ταῦτα, τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἄμιλλαν! καὶ ἔπειτα ἀποροῦσι πολλαὶ, πῶς οἱ νέοι καὶ οἱ ἄνδρες μὲ ὅλα τὰ γράμματά των καὶ τὴν παιδείαν των εἶνε τὸ ἦθος μεμπτοί.

Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν ἠθικῆς διαφθορᾶς καὶ ψευδοῦς παιδείας εὑρισκόμεθα, ὥστε καὶ παράδοξα νὰ φανῶσι τὰ λεγόμενα. Ἐρώτα τοὺς γονεῖς, τοὺς διδασκάλους καὶ ἰδὲ τί θὰ σοὶ εἴπωσιν. Ἀκόμη δὲν ἀνέβη εἰς τὰς κεφαλάς μας ἡ ἰδέα, ὅτι ὁ βίος ὁ ἀληθὴς εἶνε ἐσωτερικὸς, εἶνε βίος τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν θρησκευτικῆς ἀγάπης, καὶ ὅτι κλίσις καὶ συνείδησις πρέπει ἤδη εἰς τὸν παῖδα ὁμοῦ νὰ ἐνεργῶσι καὶ ὄχι ἡ ἐπικαλουμένη εἰς βοήθειαν εἰδεχθὴς καὶ ἄμοιρος ἀγάπης ἰδιοτελὴς φιλοτιμία.

Ἀρκοῦσι ταῦτα περὶ τούτου· ἴδωμεν τώρα καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης διαγωγῆς τοῦ παιδίου ὁποῖά τινα ὁ Λόκκιος μᾶς διδάσκει.

Ὅ,τι πρέπει νὰ γείνῃ ἕξις εἰς τὰ παιδία, χρεία νὰ συνειθισθῇ διὰ συχνῆς φιλικῆς ὑπενθυμίσεως. Ἀλλὰ μὴ ζήτει πολλὰ διὰ μιᾶς ἢ ὅ,τι ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις των. Ὅταν αἱ ἐξωτερικαὶ πράξεις δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὰς ἐσωτερικὰς διαθέσεις, τοῦτο εἶνε ὑποκρισία, καθὼς καὶ ὅταν αἱ διαθέσεις αὐταὶ ἐκφράζονται μὲ ἀνάρμοστον τρόπον. Διὰ ταῦτα καλλίτερον εἶνε ἁπλοϊκὴ καὶ ἀκαλλιέργητος καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀφειμένη φύσις ἢ πρὸς ὑποκρισίαν ἠγμένη.

«Διὸ μὴ διδάσκῃς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους· τοὺς διδάσκεται τὸ παιδίον οἴκοθεν ἐκ τῆς συναναστροφῆς καλῶς ἀνατεθραμμένων ἀνθρώπων ἢ διὰ παραγγελμάτων καὶ ὁδηγιῶν. Ἔπειτα

ἄλλο, πρόσεχε μὴ μέμφησαι διηνεκῶς τοὺς τρόπους τῶν νέων· διότι πλεῖστα μὲ τὸν καιρὸν διορθώνονται. Πρὸ πάντων δὲ ὀφείλουσιν οἱ γονεῖς νὰ μὴ ἀφίνωσι τὰ τέκνα ὅλως εἰς τοὺς ὑπηρέτας· ἀλλὰ νὰ τὰ ἔχωσιν ὅσον δυνατὸν περὶ ἑαυτούς, χωρὶς ὅμως νὰ τὰ στενοχωρῶσι πολύ. Πρέπει μὲν οἱ γονεῖς νὰ λαμβάνωσιν ὅσον τὸ δυνατὸν πρώϊμα τὰ παιδία εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἡλικιωμένων, ἀλλὰ πολὺ πρέπει νὰ προσέχωσι νὰ μὴ δώσωσωσι κἀνὲν σκάνδαλον εἰς αὐτά· (maxima debetur pueris reverentia.

«Ὅταν τὸ παιδίον εἶνε τόσον κακὸν, ὥστε οὐδὲ ῥαβδισμοὶ καρποφοροῦσι, δὲν μένει εἰς τοὺς γονεῖς παρὰ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ αὐτοῦ.

« Διατήρει ἰσχυρὰν τὴν αὐθεντίαν σου ἐπὶ τοῦ τέκνου ὅσον δυνατὸν πρώϊμα, ὅπως ἐπενεργῇ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἀρχὴ ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν. Ἵν' συνόλῳ εἰπεῖν, νὰ σὲ φοβῆται καὶ νὰ σὲ ἀγαπᾷ.

Καθ' ὅσον ὅμως αὐξάνεται τὴν ἡλικίαν, πρέπει νὰ ὑποχωρῇ ἡ προσταγὴ καὶ νὰ ἐπικρατῇ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη καὶ εὐνοϊκὴ παραίνεσις καὶ συνδιάλεξις.

«Εἰς πεισματώδη κλαύματα καὶ φωνὰς πρέπει τις αὐστηρῶς ν' ἀντενεργῇ· ὅταν δὲ φωνάζουν ἀπὸ πόνον, δέν εἶνε καλὸν νὰ ἐνισχύωνται μὲ τὴν συμπάθειάν μας καὶ τὰς συμπαθεῖς φωνάς μας· τοὐναντίον νὰ καρτερῶσι πρέπει.

«Ὅταν ἐρωτᾷ τὸ παιδίον δέν εἶνε καλὸν ν' ἀποκρούῃς τὴν ἐρώτησιν μὲ δυσμένειαν· οὐδὲ μὲ ἀναρμόστους ἐρωτήσεις ν' ἀπαντᾷς. Ἐρωτήματα δὲ τῶν παιδίων πολλάκις ἄνδρας φέρουσιν εἰς ἀμηχανίαν.— (*ὃ σοφοὺς ἔλαθε, τοῦτο νήπιος εὗρεν*).

«Ὅσα παιδία εἶνε ἐπιμελῆ εἰς τὰ παιγνίδια, νωθρὰ δὲ εἰς τὸ μανθάνειν, πρόσταξε σοβαρῶς ὅλην τὴν ἡμέραν νὰ παίζωσιν, ὅπως τοῖς καταστῇ ἀηδὲς τὸ παιγνίδιον· τὸ δὲ ἔργον των μεταχειρίσου ὡς ἀνάπαυσιν καὶ διασκέδασιν. Καὶ σωματικὴ δὲ ἐργασία εἶνε καλὴ διὰ τοὺς νωθρούς.

«Ὅσον δυνατὸν τὰ παιγνίδια πρέπει νὰ ἐφεύρωσι μόνατων

τὰ παιδία καὶ ὄχι νὰ τὰ ἐπιβάλῃς· ἀλλὰ νὰ τὰ ὑποβοηθῇ τις δύναται.

« Τὸ ψεύδεσθαι πρέπει νὰ ταῖς παρασταθῇ ὡς τὸ ἀχρειέστατον καὶ βδελυρώτατον, ὥς τι οὐδ' ὅλως ἁρμόζον εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὸν χαρακτῆρα τιμίου ἀνθρώπου. *Ἐπαινεμένον ψεῦδος πρέπει μὲ ξύλον νὰ τιμωρῆται.* Ὁμολογία δὲ εἰλικρινὴς σφάλματος πρέπει ν' ἀνταμειφθῇ μὲ συγχώρησιν τοῦ σφάλματος.

«Ἡ ἀρετὴ εἶνε ἡ πρώτη καὶ οὐσιωδεστάτη τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου ἢ μᾶλλον τοῦ πεπαιδευμένου ἀνδρός· διότι εἶνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαία εἰς τὸ ἀποκτᾶν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἐσωτερικὴν εὐχαρίστησιν. Τὴν κρηπῖδα αὐτῆς καταβάλλει ὀρθὴ περὶ Θεοῦ ἔννοια ὡς τοῦ πλάστου καὶ δημιουργοῦ, ὃς ἀγαπᾷ ἡμᾶς καὶ ὅνπερ ἡμεῖς ἐπ' ἴσης νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ ἀγαπῶμεν ὀφείλομεν, ὡς διδάσκει καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεώς μας. Πλειότερα τούτων ἂς μὴ διδάσκῃ τις περὶ Θεοῦ· πρωΐας καὶ ἑσπέρας συνείθιζε τὰ παιδία εἰς σύντομον προσευχήν.

«Περὶ πνευμάτων μηδὲν δίδασκε, προφυλακτέον δὲ τοὺς παῖδας ἀπὸ φαντασμάτων καὶ μορμολυκείων· καὶ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ διδασκαλίαν συναπτέον τὴν πρατροπὴν εἰς τὴν φιλαλήθειαν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν φιλανθρωπίαν.»

Τοιαῦτα μὲν ἐν συνόλῳ ὅσα περὶ ἀγωγῆς ὁ Λόκκιος ἐφρόνει. Τὰ δὲ περὶ μαθημάτων καὶ διδασκαλίας παραλείπομεν, ὡς ὀλίγον χρήσιμα τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις. Πέρας θέτοντες ἐδῶ εἰς τὸν βίον καὶ τὴν παιδαγωγίαν τοῦ διασήμου Λοκκίου, ἐκ πάντων τοῦτο μάλιστα ἐξαίρομεν, ὅτι, ὡς παρ' αὐτῷ, καὶ νῦν παρ' ἡμῖν ἡ διέγερσις τῆς φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας θεωρεῖται ὡς τὸ δραστικώτατον κίνητρον τῷ νέῳ εἰς προκοπήν· ἀλλὰ τοῦτο, ὡς ἤδη παρετηρήθη ἀνωτέρω, εἶνε ἰησουϊτισμὸς, εἶνε ψευδὲς μέσον πρὸς τέλος καλόν· διότι ἡ τιμὴ δέν εἶνε ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ὁ εὐδαίμων καὶ τιμᾶται· ἡ δ' ἀληθὴς πρόοδος εἶνε

ἐσωτερική. Τῷ ὄντι αἰῶνας πολλοὺς εἴμεθα ὀπίσω τῆς ἀληθοῦς παιδείας· καὶ κατὰ πάντα πολλαχῶς ὠμοὶ καὶ παιδία τὰς ἕξεις καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ φρονήματα.

Ξ.

Ἐν Σμύρνῃ 1861 Δεκεμβρίου 14.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ 22 Τεύχους)

ΠΡΑΞΙΣ ΙΙΙ.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΟΡΕΣΤΗΣ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σὲ λύω τῶν δεσμῶν σου, ἀλλ' εἰς ἔνδειξιν
Τρομερωτέρας τύχης, ὦ ταλαίπωρε·
Διότι ἡ ἐλευθερία, ἣν σοι νῦν
Τὸ ἱερὸν παρέχει τῆς Ἀρτέμιδος,
Ὡς ἡ ἐσχάτη εἶναι φωτεινὴ στιγμὴ
Ψυχορραγοῦντος, οἰωνὸς θανάτου. Πλὴν
Δὲν θέλω νὰ ὁμολογήσω ἐμαυτῇ,
Ὅτι ἐλπὶς δὲν εἶναι. Φονικῇ χειρὶ
Πῶς ἠδυνάμην νὰ σᾶς δώσω θάνατον;
Οὐδείς, ὁποῖος καὶ ἂν εἶναι, δύναται
Τὴν κεφαλὴν ἡμῶν νὰ ψαύσῃ, ἕως οὗ
Ἐγὼ ἐνταῦθα τῆς θεᾶς ἱέρεια

Διατελῶ. Πλὴν τούτου τοῦ καθήκοντος
Ἐγὼ ἂν παραιτῶμαι, ὡς ὁ βασιλεὺς
Ἐν τῇ ὀργῇ του ἀπαιτεῖ, διάδοχον
Ἐμοῦ αὐτὸς ἀμέσως τῶν παρθένων μου
Ἐκλέγει μίαν, καὶ ἐγὼ δὲν δύναμαι
Νὰ σᾶς συνδράμω πλέον εἰμὴ δι' εὐχῶν.
Ὦ φίλε συμπολῖτα! Καὶ ὁ ἔσχατος
Τῶν δούλων, ὅστις μόλις ἐπλησίασε
Θεοῖς τοῖς ἑφεστίοις, περιπόθητος
Ἐπὶ τῆς ξένης χώρας γίγνεται ἡμῖν.
Ἀσμένως νῦν πῶς σᾶς νὰ μὴ ὑποδεχθῶ,
Εἰκόνας σᾶς ἡρώων, οὓς νὰ σέβωμαι
Παρὰ γονέων ἐδιδάχθην εὐκλεῶν,
Σᾶς, οἵτινες τὰ βάθη τῆς καρδίας μου
Θωπευτικῶς ἐλπίδι νέᾳ τέρπετε:

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸ γένος σου καὶ τὄνομα ἐπίτηδες
Μοὶ ἀποκρύπτεις; ἢ νὰ μάθω, ὡς θεὰ
Τίς μοι προσῆλθε, δὲν ὀφείλω τώρα;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ναί,
Σὺ θέλεις μὲ γνωρίσῃ· πρῶτον πλὴν εἰπὲ,
Ὁ ἀδελφός σου ὅ,τι μ' εἶπεν ἀσαφῶς,
Τὸ τέλος τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἀπροσδόκητος,
Βαρεῖα Μοῖρα, ἐκ τῆς Τροίας οἴκαδε
Ἐπανελθόντας, ὑπεδέχθη δυσμενῶς·
Πρὸς ταύτην νέκ προσωρμίσθην τὴν ἀκτὴν,
Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι ἔτι, μετὰ θαυμασμοῦ
Καὶ φόβου πῶς τοὺς ἥρωας προσέβλεπον
Ἐκείνους. Ἔλεγες; ὦμέγας Ὄλυμπος
Ὅτι ἀνεπετάσθη καὶ τῶν εὐγενῶν
Προγόνων τὰς μορφὰς εἰς γῆν κατέπεμψεν,

Ὡς φόβητρον τῇ Τροίᾳ. Πάντων μέγιστος
Ὁ Ἀγαμέμνων ἴστατο ὁ βασιλεύς!
Ὦ λέγε! ἔπεσεν ἐπανελθὼν αὐτὸς,
Ὑπὸ Αἰγίσθου καὶ τῆς γυναικὸς πληγείς;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸ λέγεις!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οἴμοι! ὦ Μυκῆναι δύσολβοι!
Οἱ τοῦ Ταντάλου ἔκγονοι διέσπειραν
Μὲ πλήρη χεῖρα ἄφθονον λοιπὸν ἀράν!
Καὶ βάλλοντες τὸν σπόρον, ὡς ζιζάνια
Φονεῖς τοὺς ἀπογόνους των ἐγέννησαν
Τῷ οἴκῳ συγγενεῖς! Ὦ! ἀποκάλυψον,
Ὅτι τοῦ τρόμου βίᾳ μοὶ ἀπέκρυψεν
Ἡ νὺξ ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ.
Ὁ τελευταῖος τοῦ ἐνδόξου γένους παῖς,
Τὸ φίλον τέκνον, τὸ ὁποῖον οἱ θεοὶ
Ἐκδικητὴν τοῦ δυστυχοῦς προώρισαν
Πατρός του, ὁ Ὀρέστης, πῶς διέφυγε
Τὴν φονικὴν ἡμέραν; ἢ τὰ δίκτυα
Καὶ τοῦτον τοῦ Ταρτάρου περιέπτυξαν;
Ἐσώθη οὗτος; ζῇ; Καὶ ἡ Ἠλέκτρα ζῇ;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ζῇ! ζῶσι καὶ οἱ δύο!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἥλιε χρυσὲ,
Τὰς λαμπροτέρας σου ἀκτῖνας δός μοι νῦν,
Κ' ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Διὸς αὐτὸς
Κατάθεσον εἰς ἔνδειξιν τῆς χάριτος,
Διότι μένω ἄπορος ἐγὼ καὶ ἄλαλος!

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἂν πρὸς τὸν οἶκον τοῦτον τὸν βασιλικὸν

Φιλόξενά σε ἡ συγγενικὰ δεσμὰ
Συνδέουσιν, ὡς τὸ ἐκφράζ' ἡ σὴ χαρὰ,
Τὴν σὴν καρδίαν δάμασον καὶ στήριξον!
Ἀπότομος πρὸς τὰ δεινὰ ὑποστροφὴ
Τῷ εὐθυμοῦντι γίγνεται ἀφόρητος.
Τὸν θάνατον, ὡς βλέπω, μόνον ἔμαθες
Τοῦ Ἀγαμέμνονος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἠῶς, δὲν ἀρκεῖ αὐτὴ
Ἡ ἀγγελία;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τῶν δεινῶν τὸ ἥμισυ
Γνωρίζεις μόνον.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἄλλο τί νὰ φοβηθῶ;
Ζῇ ὁ Ὀρέστης, ζῇ καὶ ἡ Ἠλέκτρα.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Καὶ
Περὶ τῆς Κλυταιμνήστρας δὲν φοβεῖσαι σύ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Αὐτὴν δὲν σώζει οὔτε φόβος, οὔτ' ἐλπίς.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὴν χώραν τῆς ἐλπίδος ἐγκατέλιπεν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Πῶς; μεταμεληθεῖσα ἔχυσεν
Αὐτὴ τὸ αἷμά της;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Οὐχί, τὸ ἴδιον
Πλὴν αἷμά της τῇ ἔδωκε τὸν θάνατον.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Νὰ σ' ἐννοήσω, λέγε μοι σαφέστερον.
Ἀμφιβολία περιίπταται, φρικτῇ

Καλύπτουσα τὴν κεφαλήν μου πτέρυγι.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἐμὲ λοιπὸν νῦν οἱ θεοὶ ἐξέλεξαν
Ἄγγελον πράξεως, ἣν ἐν τῇ ζοφερᾷ
Τοῦ Ἅδου καὶ ἀφθόγγῳ ἔκρυπτον νυκτὶ
Ἀσμένως τόσον; Ἄκοντα τὸ χεῖλός σου
Μὲ ἀναγκάζει τὸ γλυκύ. Ὀδυνηρὰ
Κἠ ὅτι τοῦτο ἀπαιτήσῃ, εἰσακούεται.
Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ πατήρ της ἔπεσε,
Τὸν ἀδελφόν της ἡ Ἠλέκτρα κρύψασα
Διέσωσε, καὶ Στρόφιος, ὁ τοῦ πατρὸς
Γαμβρός, τὸν νέον ὑπεδέχθη εὐμενῶς,
Κ' ἀνέθρεψεν αὐτὸν παρὰ τῷ τέκνῳ του,
Ὅστις, Πυλάδης τοὔνομα, συνέδεσε
Μετὰ τοῦ προσελθόντος ἀδιάρρηκτον
Δεσμὸν φιλίας. Οὕτως ηὔξανον αὐτοί,
Κ' ἐν τῇ ψυχῇ των ηὔξανεν ὀξύτατος
Ὁ πόθος νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν φρικτὸν
Τοῦ βασιλέως θάνατον. Ἀγνώριστοι,
Καὶ ἓν ἔνδυμα ἠμφιεσμένοι ξενικὸν
Εἰς τὰς Μυκήνας ἦλθον, ὡς ἂν ἔφερον
Τὴν εἴδησιν τῆς τοῦ Ὀρέστου τελευτῆς
Καὶ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ τὴν τέφραν. Πρόθυμος
Ἡ ἄνασσα τοὺς δέχεται· εἰσέρχονται
Αὐτοὶ ἐντὸς τοῦ οἴκου, φανεροῦτ' ἐκεῖ
Εἰς τὴν Ἠλέκτραν ὁ Ὀρέστης καὶ τὸ πῦρ
Αὐτὴ τῆς ἐκδικήσεως, τὸ ὑπὸ τῆς
Ἁγίας πᾶσι παρουσίας τῆς μητρὸς
Καταβληθὲν, ἀνάπτει πάλιν ἐν αὐτῇ·
Καὶ κρύφα τὸν Ὀρέστην ὁδηγεῖ ἐκεῖ,
Ὅπου ὁ δύστηνος πατὴρ των ἔπεσε,
Καὶ ὅπου ἴχνος ἀμυδρὸν τοῦ αἵματος,

Τοῦ ἀναιδῶς χυθέντος στίγμασιν ὠχροῖς
Κ' ὑπόπτοις ἐχρωμάτιζε τὸ ἔδαφος,
Τὸ ἐκπλυθὲν πολλάκις. Λόγοις ζωηροῖς
Τοῦ ἀνοσίου ἔργου τὰ καθ' ἕκαστα
Αὐτὴ τῷ διηγεῖται, καὶ τὸν βίον της,
Ὃν ἔρημον καὶ δουλικὸν διήγαγε,
Καὶ τὴν τῶν δολοφόνων ὕβριν τὴν δεινὴν,
Καὶ τοὺς, τοὺς ἀνοσίους, ὕστερα, ἀνόμους
Τοὺς ἀδελφούς της παρὰ τῇ αἰσχρᾷ μητρί·
Ἐν τέλει δὲ τὴν σπάθην τὸν ἠνάγκασε
Νὰ λάβῃ τὴν ἀρχαίαν, ἥτις πρὸ πολλοῦ
Ἐλύσσα εἰς τὸν οἶκον τὸν Ταντάλειον,
Κ' ἡ Κλυταιμνήστρα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς
Πληγεῖσα ἔπεσεν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ οὐραγίωνες,
Σεῖς οἱ φαιδρῶς ἡμέρας ἄγοντες ἀγνὰς
Ἐπὶ τῶν καθ' ἑκάστην νέων νεφελῶν,
Πρὸς τοῦτό με ἐπὶ τοσοῦτον ἔρημον
Ἐνταῦθα ἐξωρίσατε, κρατοῦντές με
Πλησίον σας; Πρὸς τοῦτό μοι ἐδώσατε
Τὸ παιδικὸν καθῆκον, φύλαξ τοῦ πυρὸς
Τοῦ θείου σας νὰ ἦμαι; Τὴν ἐμὴν ψυχὴν
Πρὸς τοῦτο ὡς τὴν φλόγα, ἐν ἀγνότητι
Διηνεκεῖ, δσίᾳ πρὸς τὸν Ὄλυμπον
Εἰλκύσατε, ἵν' ἔπειτα τοῦ οἴκου μου
Βαθύτερον τὴν δυστυχίαν αἰσθανθῶ;
Περὶ τοῦ δυστυχοῦς Ὀρέστου σιωπᾷς;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸν θάνατόν του εἶθε νὰ σοὶ ἤγγελλον!
Ἐκ τοῦ πυκνοῦ τῆς φανευθείσης αἵματος
Τὸ πνεῦμα τῆς μητρὸς ὑψώθη τὸ φρικτὸν,

Πρὸς τὰς ἀρχαίας κράζον κόρας τῆς νυκτός :
«Τὸν μητραλοίαν σφῶν μὴ ἀφήσητε !
»διώκετε αὐτόν ! Ὑμέτερός ἐστιν !»
Ἀκούουν αὗται, καὶ τὸ βλέμμα τὸ κενὸν
Αὐτῶν ὡς βλέμμα αἱμοβόρου ἀετοῦ
Φρικῶδες περιφέρεται. Ἐξέρχονται
Τῶν τρομερῶν σπηλαίων των καὶ μετ' αὐτῶν
Ἀμφιβολία ἕρπει καὶ μετάνοια,
Πισταί των ὀπαδοί· καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν
Ὁ τῦφος ἀνυψοῦται τοῦ Ἀχέροντος·
Κ' ἐν ταῖς νεφέλαις ταύταις τοῦ φρικτοῦ ἀτμοῦ
Ἡ σκέψις τοῦ συμβάντος περιστρέφεται
Θολῶς περὶ τὴν τοῦ ἐνόχου κεφαλήν·
Καὶ αὗται τῆς καταστροφῆς ἀπόστολοι
Τὴν θεοσπόρητον πατοῦσι καὶ λαμπρὰν
Τοῦ κόσμου γῆν, ἀφ' ἧς κατάρα παλκιὰ
Τὰς εἶχεν ἐξορίσῃ πρὸ πολλοῦ. Ταχὺς
Ὁ ποὺς αὐτῶν τὸν φεύγοντα ἀκολουθεῖ,
Καὶ παύουσιν ἐφ' ὥραν, φρικωδέστερον
Καὶ πάλιν τρόμον ὅπως ἐμποιήσωσιν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καὶ σοὶ τοιοῦτόν τι συνέβη, δυστυχῆ,
Καὶ πάσχεις ὅ,τι ὁ φυγὰς αἰσθάνεται.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τί λέγεις ; τί νομίζεις σύ ; τί ἐννοεῖς ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καθὼς ἐκεῖνον, φόνος συγγενοῦς καὶ σὲ
Ταράττει. Ἤδη μοὶ τὸ ἐφανέρωσεν
Ὁ ἀδελφός σου.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Δὲν ἀνέχομαι, ψευδὴς
Νὰ σὲ ἐξαπατήσῃ λόγος, ὦ ψυχή

Γενναία. Ξένος ξένῳ ψεῦδος ἔντεχνον
Καὶ τέχνασμα ἀπάτης λέγει δόλιον,
Πλὴν ἔστω μεταξὺ ἡμῶν ἀλήθεια.—
Φεῦ ! Ὁ Ὀρέστης εἶμ' ἐγώ· ἡ κεφαλὴ
Ἡ ἔνοχός μου αὕτη τάφον ἥσυχον
Ποθεῖ καὶ θάνατον. Ὑφ' οἱανδήποτε
Μορφὴν προσέλθῃ θὰ μοὶ ἦναι ἀρεστός !
Σοὶ δὲ, ὁποία καὶ ἂν ἦσαι, εὔχομαι
Ἀπαλλαγὴν ὁποίαν καὶ τῷ φίλῳ μου.
Ἐμοὶ πλὴν δέν την εὔχομαι. Μοὶ φαίνεται,
Ἐνταῦθα ὅτι μένεις παρὰ θέλησιν·
Μέσον ἀναζητήσατε φυγῆς, ἐμὲ
Ἀφίνοντες ἐνταῦθα, ὅπως ἄψυχον
Τὸ σῶμά μου ἀπὸ τῶν βράχων κρημνισθῇ.
Μέχρι θαλάσσης ῥεύσῃ δὲ τὸ αἷμά μου,
Κατάραν φέρον εἰς τὴν τῶν βαρβάρων γῆν !
Πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὴν καλὴν ἀπέλθετε,
Ἀρχὴν ποιοῦντες βίου νέου κ' εὐτυχοῦς.

(ἀπομακρύνεται).

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (μόνη).

Κατερχομένην τέλος πρός με βλέπω σὲ,
Ὦ Ἔκβασις, μεγίστου κόρην σὲ πατρὸς
Καλλίστην ! Ὦ ! μεγάλη πόσον ἴστασαι
Ἡ σὴ εἰκὼν ἐνώπιόν μου ! Μόλις ἂν
Τὰς χεῖράς σου νὰ ἴδω δύναμαι, δι' ὧν,
Πεπληρωμένων μὲ στεφάνους καὶ καρποὺς,
Οἱ τοῦ Ὀλύμπου καταρρέουν θησαυροί.
Ὡς ἐκ τῶν δώρων βασιλεὺς γνωρίζεται,
Εἰς τὸν ὁποῖον δῶρα φαίνονται μικρὰ
Τὰ πλούσια τοῖς πλείστοις καὶ πολύτιμα,
Οὕτω καὶ σᾶς, θεοί, γνωρίζομεν ἡμεῖς
Ἐκ τῶν φρονίμως διδομένων δώρων σας.

Διότι ὅσα μᾶς συμφέρουσιν, ὑμεῖς
Γνωρίζετε καὶ μόνοι, εἰς τοῦ μέλλοντος
Τὴν χώραν τὴν ἀπέραντον εἰςβλέποντες,
Ἐν ᾧ ἡμᾶς νεφῶν κὴ ὁμίχλης κάλυμμα
Ἀπὸ τῆς θέας ἐμποδίζει. Τὰς δὲ δεήσεις μας
Τὰς παραλόγους καὶ ἀνυπομόνους σεῖς
Ἀκούετε ἡσύχως. Πλὴν ἡ χεὶρ ὑμῶν
Τοὺς οὐρανίους καὶ χρυσοῦς οὐδέποτε
Καρποὺς ἀώρους κόπτει· Καὶ ἀλλοίμονον
Ἐκείνῳ, ὅστις ἀνυπόμονος πικρὰν
Ζητῶν τροφὴν ἀπόλλυται γενόμενος
Αὐτῶν! Ὦ! ἡ προσδοκωμένη πρὸ πολλοῦ,
Ἡ ποθητή μας εὐτυχία, ὦ θεοί,
Μὴ συγχωρεῖτε μάτην, νὰ διέρχηται
Ἐνώπιόν μου τριςεπώδυνος, καθὼς
Θανόντος φίλου ἡ σκιὰ διέρχεται!

ΟΡΕΣΤΗΣ.

(προσερχόμενος πάλιν).

Ἂν ὑπὲρ σοῦ καὶ τοῦ Πυλάδου τοὺς θεοὺς
Ἐπικαλεῖσαι, τὸ ἐμὸν ὄνομα
Μὴ ἀναφέρῃς συνημμένον πρὸς τὸ σόν.
Τὸν ἔνοχον δὲν σώζεις, ἂν προσκολληθῇς
Αὐτῷ, πλὴν συμμετέχεις τῆς κατάρας του.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἡ τύχη μου μετὰ τῆς τύχης σου σφιγκτῶς
Συνδεδεμένη εἶναι.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Οὐδαμῶς· ἀλλὰ
Εἰς Ἅδου νὰ κατέλθω μόνον ἄφες με·
Καὶ ἂν διὰ τοῦ πέπλου σου τὸν ἔνοχον
Σκεπάσῃς, δὲν ἀπομακρύνεις δυστυχῶς
Τὰ ἄγρυπνα τῶν Ἐριννύων ὄμματα.

Ἡ παρουσία σου θεόπεμπτε, αὐτὰς
Καὶ ἂν κωλύει, ὅμως δέν τας ἀπωθεῖ·
Δὲν δύνανται βεβήλῳ νὰ πατήσωσι
Ποδὶ τὸ ἄλσος τοῦτο τὸ πανίερον·
Ἀλλὰ μακρόθεν τὸν φρικτόν των γέλωτα
Ἀκούω. Λύκοι οὕτω περιμένουσιν
Ὑπὸ τὸ δένδρον, ὅπου ἄσυλον σωθεὶς
Ὁ ὁδοιπόρος εὗρεν· οὕτως ἔξωθεν
Νῦν κάθηνται καὶ αὗται· ἅμα δ' ἐγὼ
Τὸ ἄσυλον ἀφήσω, ἐξεγείρονται,
Τὰς ὀφιώδεις κεφαλάς πων σείουσαι,
Καὶ πανταχόθεν κόνιν διεγείρουσαι
Τὴν λείαν των διώκουσιν ἀμείλικτοι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀκούεις λόγου, ὦ Ὀρέστα, φιλικοῦ;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Νὰ εἴπῃς τοῦτον πρὸς τὸν φίλον τῶν θεῶν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Αὐτοὶ ἐλπίδος νέας φῶς σοι δίδουσιν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἐν μέσῳ τῆς ὁμίχλης βλέπω ἀμυδρὰν
Τὴν λάμψιν τῆς Στυγὸς, φωτίζουσαν ἐμὲ
Εἰς Ἅδην!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὴν Ἠλέκτραν μόνην ἀδελφὴν
Σὺ ἔχεις;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ταύτην μόνην τότ' ἐγνώρισα,
Διότι τὴν πρωτότοκόν μας ἀδελφὴν
Ἡ ἀγαθή της Μοῖρα, δυσμενὴς ἡμῖν
Τοσοῦτον κατέστασα ἐν καιρῷ μακρὰν
Τῆς ἐπαράτου μας ἑστίας ἔθησε.—

Τὰς ἐρωτήσεις ἄφες, καὶ μὴ γίνησαι
Καὶ σὺ τῶν μαύρων ἐριννύων ὀπαδός.
Χαιρέκακοι αὐταὶ ἐκ τῆς ἐμῆς ψυχῆς
Τὴν τέφραν ἐκφυσῶσαι δὲν ἀφίνουσι
Ν' ἀποσβεσθῶσιν ἐν ἐμοὶ οἱ ἄνθρακες,
Οἱ ἐκ τῆς ἐμπρησθείσης κατοικίας μας
Ὑπολειφθέντες. Αἰωνίως πέπρωται
Λοιπὸν νὰ βασανίζῃ με τὸν δυστυχῆ
Ἡ φλὸξ, ἀναζωπυρουμένη συνεχῶς,
Καὶ θεῖφ τρεφομένη Ἅδου ζοφερού;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Γλυκὺ ἐνρίπτω εἰς τὸ πῦρ θυμίαμα
Ὦ! ἄφες ἡ ἁγνὴ τοῦ ἔρωτος πνοὴ
Τὴν φλόγα νὰ δροσίσῃ τῆς καρδίας σου.
Ὀρέστα, ἀκροάσθητί μου φίλτατε!
Μὴ ἡ ἀκολουθία τῶν φρικτῶν θεῶν
Τὸ αἷμα τῶν φλεβῶν σου ἀπεξήρανεν;
Ἡ βασκανία, ὡς ἡ ἐκ τῆς κεφαλῆς
Τῆς τρομερᾶς Γοργόνος, σὲ κατέλαβε,
Καὶ πάντα σου τὰ μέλη ἀπελίθωσεν;
Ὦ! ἂν φωνὴ χυθέντος αἵματος μητρὸς
Κραυγάζει πρὸς τὸν Ἅδην τόνοις γοεροῖς,
Καλὸς δὲν πρέπει λόγος ἀδελφῆς ἁγνῆς
Νὰ φέρῃ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἀρωγοὺς
Θεούς;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τοὺς φέρει, ναί! τοὺς φέρει! θέλεις σὺ
Τὸν ὄλεθρόν μου; Εἶσαι Ἐριννὺς καὶ σύ;
Τίς εἶσαι σύ, ἡ τῇ φωνῇ σου τρομερῶς
Τὰ βάθη τῆς καρδίας μου ταράττουσα;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὰ βάθη τῆς καρδίας σοὶ τὸ λέγουσιν;

Ὀρέστα, εἶμ' ἐγὼ ἡ Ἰφιγένεια!
Ζῶ!

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Σύ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ἀδελφέ!

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ὦ! ἄφες με! μακράν!
Τὴν κόμην μου μὴ ψαύσῃς! μὴ προσέλθῃς! μή!
Ὡς τῆς Κρεούσης ἡ στολὴ ἡ νυμφικὴ
Πῦρ ἄσβεστον ἐκπέμπω ἐξ ἐμοῦ κ' ἐγώ.
Ὦ! ἄφες, ἀκοινώνητος ὡς Ἡρακλῆς
Νὰ τελευτήσω· ἐπονειδιστον κ' ἐγὼ
Νῦν θάνατον ζητῶ!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Δὲν ἀποθνήσκεις, φεῦ!
Ἂν ἕνα ἐκ τοῦ στόματός σου ἥσυχον
Ν' ἀκούσω λόγον ἠδυνάμην! Πράϋνον
Τοὺς δισταγμούς μου· τῆς πολυποθήτου μοι
Εὐδαιμονίας δός μοι νὰ βεβαιωθῶ!
Τροχὸς χαρᾶς καὶ λύπης περιστρέφεται
Ἐν τῇ ψυχῇ μου· ἐκ τοῦ ξένου με ἀνδρὸς
Ἀπομακρύνει ῥῖγος, ὅμως ἰσχυρῶς
Τὰ σπλάγχνα μὲ ὠθοῦσι πρὸς τὸν ἀδελφόν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Μὴ εἶναι οὗτος τοῦ Λυκίου ὁ ναός,
Καὶ ἱερὰ μανία τὴν ἱέρειαν
Καταλαμβάνει τώρα ἀχαλίνωτος;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ἄκουσόν μου! Βλέπεις, ἡ καρδία μου
Μετὰ τοσοῦτον χρόνον νῦν ἀνοίγεται
Πρὸς τὴν χαρὰν τοῦ ν' ἀσπασθῶ τὴν κεφαλήν

Τοῦ παμφιλτάτου μοι ἐπὶ τῆς γῆς ἀνδρὸς,
Νὰ περιπτύξω σὲ εἰς τὰς ἀγκάλας μου,
Ἂς ἀναπεπταμένας εἶχον πρὸ πολλοῦ.
Πρὸς τὸν κενὸν αἰθέρα! ὦ ἐπίτρεψον!
Ἡ αἰωνία κρήνη ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ
Καθαρωτέρα δὲν κατέρχεται ποτε
Πρὸς τὴν χρυσῆν κοιλάδα ἢ νῦν ἡ χαρὰ,
Ἡ ἐκ τοῦ στήθους μου ἐκρέει κὴ ὅλην με
Ὡς εὐτυχίας περιρρέει θάλασσα.—
Ὀρέστα, ὦ Ὀρέστα, ἀδελφέ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Νύμφη
Ὡραία πίστιν εἰς τὰς κολακείας σου
Ἐγὼ δὲν δίδω· ἀπαιτεῖ ἡ Ἄρτεμις
Τὰς ἱερείας αὐστηράς· τὸ τέμενος
Φρικτῶς δὲ ἐκδικεῖται τὸ βεβηλωθέν.
Μακρὰν ἀπὸ τοῦ στήθους μου τὴν χεῖρά σου!
Καὶ νεανίου ἂν ποθεῖς νὰ ἐρασθῇς,
Εὐδαιμονίαν δίδουσα αὐτῷ καλὴν,
Τὸ βλέμμα ῥίψον σὺ ἐπὶ τοῦ φίλου μου,
Ἀνδρὸς ἐμοῦ ἀξιωτέρου. Τὴν ὁδὸν
Ἐκεῖ αὐτὸς βαδίζει τὴν ἀπότομον
Ἐκεῖνον ἀναζήτει καὶ νουθέτει νῦν
Ἐμοῦ πλὴν φείδου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σύνελθε, ὦ ἀδελφέ,
Καὶ τὴν ἀνευρεθεῖσαν ἀναγνώριζε.
Φεῦ! τὴν χαρὰν τῆς ἀδελφῆς τὴν καθαρὰν
Μὴ ἀσεβῇ καὶ ὅλως ἀπερίσκεπτον
Ὑπολαμβάνῃς ἡδονήν! Καὶ σεῖς, θεοὶ,
Ἐκ τῶν ὀμμάτων ἀφαιρεῖτε, τὴν ἀχλὺν
Αὐτῷ, ὅπως μὴ τριαυθλίοις ἡ στιγμὴ

Τῆς ἀγνοτάτης καταστῆσ' ἡμᾶς χαρᾶς!
Ἡ πρὸ πολλοῦ ἀπολωλυῖα ἀδελφὴ
Ἵσταμ' ἐνταῦθα. Ἡ θεὰ μὲ ἥρπασεν
Ἐκ τοῦ βωμοῦ καὶ μ' ἔσωσεν ἐν τῷ ναῷ
Τῷ ἱερῷ της τούτῳ. Εἶσ' αἱχμάλωτος
Καὶ θῦμα σὺ ἐνταῦθα, καὶ τὴν ἀδελφὴν
Εὑρίσκεις ἐν τῇ ἱερείᾳ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Δύστηνε!
Ὁ ἥλιος τὰς συμφορὰς τοῦ οἴκου μας
Ἂς ἴδῃ τὰς ἐσχάτας! Δὲν εὑρίσκεται
Ἐνταῦθα ἡ Ἠλέκτρα, ἵνα μεθ' ἡμῶν
Κ' ἐκείνη συναπολεσθῇ, καὶ ἵνα μὴ
Δυστυχεστέρου βίου γείνῃ μέτοχος.
Ἔστω, ἱέρεια! Πρὸς τὸν βωμὸν ἐγὼ
Ἀκολουθῶ σοι. Ἔθιμον τοῦ παλαιοῦ
Ἡ ἀδελφοκτονία γένους· καὶ ὑμᾶν
Εὐγνωμονῶ, θεοὶ, διότι ἄτεκνον
Ἐσκέφθητε νὰ καταστρέψητε ἐμέ!
Ὑπὲρ τὸ δέον νὰ μὴ ἀγαπᾷ; ποτε
Τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας ἀδελφή.
Ὁμοῦ νῦν εἰς τὴν χώραν ἃς κατέλθωμεν
Τοῦ σκότους! Καὶ ὡς δράκοντες, οἱ πρὸς τὴν γῆν
Ἀπὸ θειώδους ἕλους ἀνερχόμενοι,
Τὴν συγγενῆ των καταστρέφουσι σποράν,
Ἐν ἀμοιβαίᾳ καταβροχθιζόμενοι
Μανίᾳ· οὕτω καταστρέφει ἑαυτὸ
Τὸ γένος τὸ παράφρον. Ἄτεκνος καὶ σὺ
Κὴ ἀθῷα μετ' ἐμοῦ εἰς Ἅδου κάτελθε!
Εὐσπλάγχνως μὲ προσβλέπεις; Παῦσον! βλέμματα
Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐπειρᾶτο ἄλλοτε
Τοιούτοις νὰ εἰσδύσῃ εἰς τοῦ τέκνου της

Τὴν ἄσπλαγχνον καρδίαν· πλὴν τὸ στῆθός της
Ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἡ ὑψωθεῖσα ἔπληξε·
Καὶ ἔπεσεν ἡ μήτηρ! Ἐμφανίσθητι,
Ὀργίλον φάσμα! Κύκλῳ ἀνυψώθητε,
Ὦ Ἐρινύες, καὶ τὸ ἀρεστὸν ὑμῖν
Ἰδέτε θέαμα, τὸ πάντων ἔσχατον
Καὶ τρομερώτατον, ὃ ἡτοιμάσατε!
Ἐκδίκησις τὴν μάχαιραν δὲν ἀκονᾷ
Καὶ μέσος· βίᾳ ἡ φιλοῦσα ἀδελφὴ
Ὠθεῖται πρὸς τὴν πρᾶξιν. Ὦ μὴ κλαίῃς, μή!
Σὺ ἔνοχος δέν εἶσαι· ἐκ τῶν χρόνων μου
Τῶν παιδικῶν οὐδὲν ἠγάπησά ποτε,
Ὡς ἠδυνάμην μόνην ν' ἀγαπήσω σέ,
Ὦ ἀδελφή! Τὸ ξίφος σύρε· μὴ φεισθῇς!
Τὸ στῆθος τοῦτο πλῆξον, καὶ τοῖς δεύμασι
Τοῖς ζέουσιν ἐνταῦθα ἄνοιξον ὁδόν!

(καταπίπτει ὡς λειποθυμος).

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Φεῦ! δύναμιν δὲν ἔχω, τὸ ὑπέρμετρον
Τῆς εὐτυχίας μόνη καὶ τῆς συμφορᾶς
Νὰ ὑπομείνω.—Ποῦ, Πυλάδη, εἶσαι σύ;
Ποῦ, φίλτατε, τὴν σὴν εὑρίσκω ἀρωγήν;

(ἀπέρχεται ἀναζητοῦσα τὸν Πυλάδην).

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΟΡΕΣΤΗΣ *(συνερχόμενος καὶ ἐγειρόμενος)*

Καὶ τοῦτο, κύματα τῆς Λήθης, δότε μοι
Ποτήριον τὸ ἔσχατον καὶ δροσερὸν
Τῆς ἀναψύξεως· τοῦ βίου ὁ ἀγὼν
Ἀπὸ τοῦ στήθους ἀπεκλείσθη τάχιστα.
Τὸ πνεῦμά μου μετ' οὐ πολὺ παραδοθὲν
Εἰς τὴν πηγὴν τῆς Λήθης ῥέει πρὸς ὑμᾶς,
Ἓν μέσ' ὁμίχλης κοινωνίας, ὦ σκιαί!

Τὸν πλάνητα τῆς γῆς ἀφήσατε υἱὸν
Ἐν ἀρίστῃ γαλήνῃ νὰ ἡδύνηται!—
Ὁποῖον ἐν τοῖς κλάδοις τὸ ψιθύρισμα
Ἀκούω; ποῖον ἦχον ἐκ τοῦ κνέφατος;
Τὸν νέον προσελθόντα ξένον ἔρχονται
Νὰ ἴδωσι! Τὸ στῖφος ποῖον τὸ λαμπρόν,
Τὸ ὡς ἐν ἀνακτόρῳ συνερχόμενον
Εὐσχήμως; Ἐν εἰρήνῃ περιφέρονται
Γυναῖκες, ἄνδρες, νεανίαι, γέροντες
Θεοειδεῖς μοι φαίνονται αἱ βαίνουσαι
Μορφαί! Ναί, εἶν' οἱ πρόγονοι τοῦ οἴκου μου!
Ἡσύχως ὁ Ἀτρεὺς συνδιαλέγεται
Πρὸς τὸν Θυέστην καὶ οἱ παῖδες παίζοντες
Αὐτοὺς περικυκλοῦσι. Κατηυνάσθη νῦν
Ἡ ἔχθρα των, ὡς τοῦ ἡλίου ἡ ἀκτὶς
Ἐσβέσθη ἡ ὁρμὴ τῆς ἐκδικήσεως;—
Κ' ἐγὼ λοιπὸν εἶμ' ἄρεστος, καὶ δύναμαι
Εἰς τὴν λαμπρὰν χορείαν σας ν' ἀναμιχθῶ!
Πατέρες, χαίρετε! Σᾶς χαιρετᾷ
Ὀρέστης ἔσχατος τῆς γενεᾶς·
Ὅ,τι ἐσπείρατ' ἐθέρισεν οὗτος·
Κατάρας πλήρης ἔρχεται νῦν.
Ἐνταῦθα πλὴν εὔκολον φέρειν τὰ ἄχθη.
Δέχθητε, δέχθητε τώρα κὴ αὐτόν.
Ἄτρεῦ, σὲ δοξάζω, καὶ σέ, ὦ Θυέστα·
Ἡ ἔχθρα ἐνταῦθα ἀπάντων σιγᾷ!
Ὦ! τὸν πατέρα μου δείξατε, ἄπαξ
Ὃν εἶδον ἐν βίῳ. Εἶσ' ὁ πατήρ μου;
Ἐπὶ τὴν μητέρα πιστῶς ὁδηγεῖς;
Ἡ Κλυταιμνήστρα ἂν ψαύσει τὴν χεῖρά σου,
Καὶ ὁ Ὀρέστης νὰ ἔλθῃ νῦν δύναται
Καὶ νὰ τῇ εἴπῃ· Τὸν υἱόν σου ἰδέ!
Τὸν υἱόν σας ἴδετε· εἰπῆτε χαῖρε!—

Τὸ σύνθημα ἦτο τοῦ οἴκου μας πρώην
Ῥητὸν ὁ τοῦ φόνου φρικτὸς ἀσπασμός·
Καὶ τοῦ ἀρχαίου Ταντάλου τὸ γένος
Τὰς τέρψεις του ἔχει ἐκεῖθεν τοῦ σκότους.
Μοὶ λέγετε χαῖρε ! Εὐπρόσδεκτος εἶμαι /
Πρὸς τὸν ἀρχαῖόν με πρόγονον φέρετε /
Ποῦ εἶναι ὁ γέρων / τὴν φίλην νὰ ἴδω
Τὴν σεβασμίαν λευκὴν κεφαλήν,
Τὸν ἔμφρονα σύμβουλον τῶν Ὀλυμπίων.
Διστάζετε καὶ ἀποστρέφεσθε ἄρα ;
Τί εἶναι ; Πάσχει ὁ θεοειδής ;
Φεῦ ! Οἴμοι ! τὰ πάθη ἐν στέρνοις ἡρώων
Τὰ μαῦρα φρικώδεις τοῦ Ἅδου θεοὶ
Συνέσφιγξαν πάλιν ἀλύσει δεινῇ !

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΟΡΕΣΤΗΣ. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΠΥΛΑΔΗΣ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Κατήλθετε ἤδη ; ὦ ἀδελφὴ χαῖρε !
Ἀλλὰ ἡ Ἠλέκτρα δὲν ἦλθεν ἀκόμη.
Θεὸς εὐμενὴς μὲ τὰ ἥπια βέλη
Τὴν μίαν ἡμῖν νῦν κατέπεμψεν ἤδη·
Πλὴν σὲ, ὦ ταλαίπωρε φίλε, λυποῦμαι /
Ἐλθὲ πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Πλούτωνος, φίλον
Ξενίζοντα νὰ χαιρετήσῃς ὡς ξένος.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ἀδελφοί, σεῖς οἱ τὸ φέγγος τὸ λαμπρὸν
Κατὰ τὸν μέγαν Οὐρανὸν κομίζοντες
Καὶ ἐν ἡμέρᾳ τοῖς ἀνθρώποις κ' ἐν νυκτὶ,
Σεῖς οἱ νεκροῖς μὴ λάμποντες, ὦ / σώσατε
Τοὺς ἀδελφοὺς ἡμᾶς / Καὶ σὺ, ὦ Ἄρτεμι,
Ἡ ὑπὲρ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ
Τὸν ἀδελφὸν φιλοῦσα καὶ τὸ πρόςωπον

Ἀσμένως τὸ παρθενικόν σου στρέφουσα
Πρὸς τὸ αἰώνιον αὐτοῦ καὶ στίλβον φῶς,
Τὸν μόνον μου, τὸν εὑρεθέντα ἀδελφὸν
Μὴ ἐν νυκτὶ ἀφίνῃς τῆς παραφορᾶς,
Καὶ ἂν τὸ Θέλημά σου, ὅτι μ' ἔσωσας,
Ἐξεπληρώθη ἤδη, καὶ ἂν δι' αὐτοῦ
Ἐμὲ, αὐτὸν δὲ δι' ἐμοῦ ἐπιθυμεῖς
Νὰ σώσῃς, τὰ δεσμὰ διάσπασον αὐτῷ
Τῆς τρομερᾶς κατάρας, μάτην μὴ
Τῆς σωτηρίας ὁ κατάλληλος καιρὸς
Παρέλθῃ.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Μᾶς γνωρίζεις, καὶ τὸ ἱερὸν
Γνωρίζεις τοῦτο ἄλσος, καὶ τὸ φῶς αὐτὸ
Τὸ τοῖς νεκροῖς μὴ λάμπον ; Τὸν βραχίονα
Τοῦ φίλου καὶ τῆς ἀδελφῆς αἰσθάνεσαι,
Τὸν νῦν κρατοῦντά σε σφιγκτῶς ; ὦ πρόςελθε
Ἀφόβως πρὸς ἡμᾶς ! Δὲν εἴμεθα σκιαὶ
Κεναὶ· τοὺς λόγους μου ἀκούεις ; Ἄκουε /
Καὶ σύνελθε· Ἑκάστη τῶν στιγμῶν ἡμῶν
Πολύτιμος, καὶ ἡ ἐπάνοδος ἡμῶν
Ἐκ λεπτοτάτων μόνον μέτων κρέμαται,
Οὓς Μοῖρα κλώθει, ὡς ἐλπίζω, εὐμενής.

ΟΡΕΣΤΗΣ (*τῇ Ἰφιγενείᾳ*).

Νῦν πρῶτον ἄφες με ἐν ταῖς ἀγκάλαις σου
Καρδίᾳ ἐλευθέρᾳ ἡδονῆς ἁγνῆς
Νὰ ἀπολαύσω. Ὦ θεοί, σεῖς, οἵτινες
Ἐν βίᾳ νέφη φλογερὰ ἐγείρετε,
Καὶ εὐμενῶς τὴν πολυπόθητον βροχὴν
Ἐν μέσῳ τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κεραυνῶν
Ποταμηδὸν ἐπὶ τὴν χώραν χύνετε,
Καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν εἰς εὐχῆς πηγὴν

Τὸν τρόμον τῶν ἀνθρώπων μεταβάλλετε,
Καὶ εἰς εὐγνωμοσύνης βλέμμα τὴν δεινὴν
Καὶ θείαν ἔκπληξίν των, ὅταν ὁ λαμπρὸς
Καὶ νέος ἥλιος εἰς τὰς σταγόνας τῶν
Ἀναζωπυρηθέντων φύλλων καὶ φυτῶν
Μυριοτρόπως πάλιν κατοπτρίζεται,
Ποικίλως δ' ἡ Ἶρις ἁλαφρᾷ χειρὶ
Τὸν πέπλον διασχίζει τῶν πυκνῶν νεφῶν —
Ἐν ταῖς ἀγκάλαις δότε μοι τῆς ἀδελφῆς
Καὶ τοῦ πιστοῦ μου φίλου νὰ γευθῶ κ' ἐγὼ
Εὐγνωμονῶν τὰ ὅσα μοὶ παρέχετε !
Ἐλύθη ἡ κατάρα—τὸ αἰσθάνομαι·
Αἱ Εὐμενίδες—τὰς ἀκούω—σπεύδουσι
Πρὸς τὸν ζοφώδη Τάρταρον καὶ κλείουσι
Δεινῷ πατάγῳ τὰς φρικώδεις πύλας του.
Ὀσμὴν δροσίζουσαν νῦν ἀποπέμπ' ἡ γῆ,
Καὶ προσκαλεῖ με εἰς τὰς χώρας τῆς ζωῆς,
Χαρὰν καὶ ἔργα νὰ θηρεύσω ἔνδοξα.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Μὴ ὑστερεῖτε τοῦ καιροῦ. Ὁ ἄνεμος,
Ὁ τὰ ἱστία μας πληρῶν, τὴν πλήρη μας
Ἂς φέρῃ πρῶτον πρὸς τὸν Ὄλυμπον χαράν.
Βουλῆς νῦν χρήζομεν ταχείας. Ἄγωμεν !

ΠΡΑΞΙΣ Δ'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (μόνη).

Ὅταν μὲ σύγχυσιν
Μέλαιναν οἱ ἐν Ὀλύμπῳ

Πλήττουσι φρένας θνητοῦ,
Κ' αἴφνης ἐκ τῆς χαρᾶς
Πρὸς τὴν λύπην, κ' ἐκ λύπης
Πρὸς χαρὰν τὸν ὠθοῦσι
Τότε, εἴτ' ἐν τῷ οἴκῳ,
Εἴτ' ἐπὶ ξένης ἀκτῆς
Φίλον ἔμφρονα, πρᾶον
Τῷ ἀνατρέφουσιν, ἵνα
Ἐν κινδύνου στιγμαῖς
Γείνῃ κ' ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης
Πρόχειρος ἡ ἀρωγή.
Ὦ ! εὐλογεῖτε τὸν Πυλάδην, ὦ θεοί,
Καὶ πάντα, ὅσα θέλει ἐπιχειρισθῇ !
Εἶν' ἐν τῇ μάχῃ νεανίου χεὶρ δεινὴ,
Ἐν δὲ τῇ συνελεύσει ὅρμα ἔμφρονος
Πρεσβύτου· ἡ ψυχή του εἶναι ἥρεμος,
Τὸ ἱερὸν τηροῦσα κἠνεξάντλητον
Τῆς ἡσυχίας δῶρον, κ' ἐκ τοῦ βάθους της
Παρέχει τοῖς τεταραγμένοις ἀρωγήν.
Ἐμὲ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἀπέσπασεν,
Ἐν ᾧ ἐγὼ τὴν φίλην κεφαλὴν αὐτοῦ
Προσβλέπουσα καὶ βίᾳ ὑπὸ τῆς χαρᾶς
Καταληφθεῖσα καὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου
Τὸν φίλτατον κρατοῦσα, τὴν ἐγγύτητα
Δὲν ᾐσθανόμην τοῦ κινδύνου. Σπεύδουσιν
Ἀμφότεροι δὲ τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν,
Ἔνθα ἡ ναῦς μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν
Τοὺς περιμένει, καὶ ἐμὲ ἀπάντησιν
Ἐδίδαξαν νὰ δώσω εἰς τὸν ἄνακτα,
Ὁπόταν ἔλθῃ, ἐσπευσμένως ἀπαιτῶν
Νὰ τελεσθῇ ἡ ἐναγὴς θυσία. Φεῦ !
Τὸ ἐννοῶ, ἀνάγκην ἔχ' ὡς νήπιον

Νῦν ὁδήγοῦ, διότι δόλον κ' ἔνεδραν
Δὲν ἐδιδάχθην νὰ μεταχειρίζωμαι·
Τὸ ψεῦδος δυστυχῶς, ὡς ἡ ἀλήθεια,
Τὸ στῆθος δὲν ἐλευθεροῖ· δὲν καθιστᾷ
Ἡμᾶς εὐτόλμους, ἀλλὰ φόβον ἐμποιεῖ
Τῷ κρύφα πλάττοντι αὐτὸ κὴ ὡς βέλος τι
Ἐκτοξευθὲν καὶ σφάλλον τοῦ σκοποῦ βουλὴ
Θεῶν ἐπανακάμπτει καὶ τὸν δύσμοιρον
Τοξότην πλήττει. Τὴν καρδίαν μου πληροῖ
Φροντίδων πλῆθος. Μήποτε ἡ Ἐριννὺς
Ἐπὶ τῆς ἀνιέρου γῆς ἐπιτρεθῇ
Καὶ πάλιν κατὰ τοῦ δυστήνου ἀδελφοῦ,
Ἂν ἀνακαλυφθῶσι /— Πλησιάζουσι,
Νομίζω δαρυφόροι.— Τί ;—Ὁ ἄγγελος
Πεμφθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως βήματι
Προσέρχεται γοργῷ. Πάλλ' ἡ καρδία μου,
Καὶ ἡ ψυχή μου σκοτοδινιᾷ, αὐτὸν
Τὸν ἄνδρα ὅτι βλέπω, ὃν διὰ ψευδῶν
Ἐγὼ νῦν λόγων μέλλω νὰ ὑποδεχθῶ.

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΑΡΚΑΣ.

ΑΡΚΑΣ.

Παρθένε, τὴν θυσίαν ἐπιτάχυνον /
Ὁ βασιλεὺς τὴν περιμένει κὴ ὁ λαός.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀσμένως ἐξεπλήρουν τὸ καθῆκόν μου,
Καὶ τὸ σὸν νεῦμα, ἂν τι ἀπροσδόκητον
Δὲν παρεισέδυ νῦν καὶ νέον πρόσκομμα.

ΑΡΚΑΣ.

Τί τὸ κωλύον τὴν βουλὴν τοῦ ἄναχτος ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἡ τύχη, ἧς δὲν ἄρχομεν ἡμεῖς.

ΑΡΚΑΣ.

Τί δέ ;

Εἰπέ μοι, ἵνα τῷ ἀναγγείλω παρευθὺς,
Διότι ἀπεφάσισε τὸν θάνατον
Τῶν δύο ξένων.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Δὲν τον ἀπεφάσισαν,
Εἰπέτε, οἱ θεοί. Τῶν δύο ἔνοχος
Εἶν' ὁ πρεσβύτερός των φόνου συγγενοῦς·
Αἱ Ἐριννύες τὸν καταδιώκουσι,
Καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τεμένει τὸ δεινὸν
Κατέλαβεν αὐτὸν, κὴ ἡ παρουσία του
Τοῦ ἱεροῦ τὸ καθαρὸν ἐμίανε·
Νῦν θέλω σπεύσῃ μετὰ τῶν παρθένων μου
Μυστηριώδη νὰ τελέσω ἁγνισμὸν,
Κ' ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς θεᾶς τὸ ἄγαλμα
Μὲ ὕδωρ νὰ ἐκπλύνω καθαρόν. Μηδεὶς
Νὰ μή μας ἐνοχλήσῃ εἰς τὴν τελετήν.

ΑΡΚΑΣ.

Τὸ νέον τοῦτο ἀναγγέλλω κώλυμα
Εὐθὺς τῷ βασιλεῖ. Μὴ κάμνῃς δὲ ἀρχὴν
Τοῦ ἱεροῦ σου ἔργου, πρὶν ὁ βασιλεὺς
Τὸ ἐπιτρέψῃ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μόνη ἡ ἱέρεια
Νὰ τὸ ὁρίσῃ ἔχει τὸ δικαίωμα.

ΑΡΚΑΣ.

Τὸ ἔκτακτον νὰ μάθῃ πρέπ' ὁ βασιλεύς·

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὐδὲν ἰσχύει προσταγή του ἡ βουλή.

ΑΡΚΑΣ.

Πολλάκις τύπου μόνον χάριν ἰσχυρὸς
Νὰ ἐρωτᾶται πρέπει.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Πῶς ; σὺ ἀπαιτεῖς
Νὰ πράξω ὅ,τι πρέπει νὰ σᾶς ἀρνηθῶ ;

ΑΡΚΑΣ.

Ὦ ! μὴ ἀρνῆσαι τὸ συμφέρον καὶ καλόν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἀρκεῖ νὰ σπεύσῃς καὶ συγκατατίθημι.

ΑΡΚΑΣ.

Ἀπέρχομαι δρομαῖος πρὸς τὸν ἄνακτα.
Καὶ ἐπιστρέφων φέρω σοι ἀπάντησιν.
Εἴθ' ἐδυνάμην ἀγγελίαν πρὸς αὐτὸν
Νὰ φέρω, τὴν διαφοράν σας λύουσαν.
Σὺ τοὺς πιστούς του λόγους δὲν ἐπίστευσας.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀσμένως ὅ,τι ἠδυνάμην ἔπραξα.

ΑΡΚΑΣ.

Οὐδὲ τὴν γνώμην ἤλλαξας ἐν δέοντι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Δὲν κρέματ' ἐξ ἡμῶν αὐτὸ νὰ πράττωμεν.

ΑΡΚΑΣ.

Ἀδύνατον νομίζεις τὸ ἐπίπονον.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σὺ δυνατὸν τὸ νομίζεις, ἐπειδὴ
Σὲ ἀπατᾷ ὁ πόθος.

ΑΡΚΑΣ.

Πάντα θέλεις σὺ
Ἡσύχως τόσον νὰ τολμήσῃς ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τοῖς θεοῖς
Τὰ πάντα ἀνατίθημι.

ΑΡΚΑΣ.

Ἀλλ' οἱ θεοὶ
Ἀνθρώπους ἀνθρωπίνως μόνον σώζουσι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὸ πᾶν τὸ νεῦμα διευθύνει τῶν θεῶν.

ΑΡΚΑΣ.

Τὸ πᾶν ἐκ σοῦ νῦν, πίστευσόν μοι, κρέμαται.
Τοῦ βασιλέως μόνον ἡ ὀργὴ πικρὸν
Τοῖς ξένοις τώρα ἑτοιμάζει θάνατον.
Ἀποσυνείθισε πρὸ χρόνων ὁ στρατὸς
Ὠμὰς θυσίας καὶ λατρείαν φονικήν,
Πολλοὶ δὲ μάλιστα, οὓς Μοῖρα δυσμενὴς
Ἐπὶ τῆς ξένης ταύτης ἔφερεν ἀκτῆς,
Ἀνθρώπων εἶδον βλέμμα εὐπροσήγορον
Νὰ τοὺς ὑποδεχθῇ, καὶ πλάνητες καλῆς
Καὶ θείας ἔτυχον ἐνταῦθα ἀρωγῆς.
Ὦ ! μὴ κωλύῃς τώρα ὅ,τι δύνασαι.
Βλέπεις, ὅτι ἤρχισας σὺ ἐκπλήξας.
Ἡ ἐπιείκεια ἐξ οὐρανοῦ μορφὴ
Κατερχομένη ἀνθρωπίνη αὐδαμοῦ
Καταλαμβάνει βάσιν εὐκολώτερον,
Ἢ ἔνθα ζωηρὸς καὶ εὔτολμος λαός,
Ἀχαλινώτως καὶ ἀγρίως ἑαυτῷ
Καὶ οἰωνοῖς ὑπείκων τρομεροῖς, ζωῆς
Τῆς ἀνθρωπίνης τάχθη φέρει τὰ δεινά.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὴν γυναικείαν μου μὴ τάραττε ψυχήν,
Διότι μάτην νὰ πείσῃς προσπαθεῖς.

ΑΡΚΑΣ.

Καιρὸς ἐν ὅσῳ εἶναι, μόχθου καὶ καλῶν
Δὲν πρέπει λόγων τίς ποτε νὰ φείδηται.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σὺ μὲν μοχθεῖς, ἐμοὶ δὲ θλίψιν προξενεῖς,
Κὴ ἀμφότερα εἰς μάτην· ὅθεν ἄφες με!

ΑΡΚΑΣ.

Τὴν θλῖψιν ἀρωγὴν ἐπικαλοῦμ' ἐγὼ,
Διότι εἶναι μήτηρ συμβουλῶν καλῶν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καταλαμβάνει βία τὴν καρδίαν μου,
Πλὴν ἡ ἀπέχθεια δὲν ἐξαλείφεται.

ΑΡΚΑΣ.

Καρδία ἀγαθὴ αἰσθάνεταί ποτε
Ἀπέχθειαν κατὰ εὐεργεσίας, ἣν
Ἀνὴρ εὐεργετεῖ γενναῖος ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ναὶ, ἐὰν
Ὁ μέγας οὗτος καὶ γενναῖος ἀπρεπῶς
Ἀντὶ εὐγνωμοσύνης σύζυγον ἐμὲ
Νὰ λάβῃ θέλει.

ΑΡΚΑΣ.

Ὅστις δὲν αἰσθάνεται
Συμπάθειαν καὶ κλίσιν, δὲν ἀμηχανεῖ
Νὰ εὕρῃ πρόφασίν τινα.—Τῷ βασιλεῖ
Τὸ τί συνέβη σπεύδω ν' ἀναγγείλῳ. Ὦ !
Ἂν ἤθελες ν' ἀναμετρήσῃς, εὐγενὴς
Πρὸς σὲ ὁ ἄναξ πόσον ἦτο κ' εὐμενὴς
Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἦλθες μέχρι σήμερον ! (ἀπέρχεται).

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (*μόνη*).

Οἱ λόγοι τοῦ ἀνθρώπου τούτου τρέπουσιν

Ἀκαίρως κ' αἰφνιδίως τὴν καρδίαν μου,
Καὶ φόβος μὲ καταλαμβάνει! — Ἐπειδὴ,
Ὡς κῦμα ὑφ' ὁρμητικῶν ὠθούμενον
Χειμάρρων βράχους κατακλύζει, οἵτινες
Ἐπὶ ἀκτῆς ἀμμώδους κεῖνται, χείμαρρος
Οὕτω χαρᾶς τὸ στῆθός μου ἐπέκλυσεν·
Ἐκράτουν τὸ ἀδύνατον ἐν ταῖς χερσὶ,
Καὶ μοὶ ἐφάνη, ὅτι νέφος ἐλαφρὸν
Μὲ περιβάλλει κ' ἐκ τῆς γῆς με ἀνυψοῖ
Εἰς ἁπαλὰς ἀγκάλας, ὡς ἡ Ἄρτεμις,
Ὁπότε κραταιᾷ μὲ ἔσωσε χειρί.—
Σφιγκτῶς τὸν ἀδελφόν μου ἡ καρδία μου
Ἐκράτει· μόνον ἤκουον τὰς συμβουλὰς
Τοῦ φίλου του. Αὐτοὺς νὰ σώσω ἡ ψυχὴ
Ἐπόθει ἡ ἐμὴ, καὶ πρόσω ἔσπευδε,
Καὶ ὡς φρικτοῖς σκοπέλοις, νῆσον ἔρημον
Περικυκλοῦσιν, ἄσμενος ἀείποτε
Ἀφίνετ' ὁ ναύτης, οὕτως ἄφινα κ' ἐγὼ
Τὴν Ταυρικὴν ἀσμένως χώραν. Ἀλλὰ νῦν
Οἱ λόγοι τοῦ πιστοῦ ἀνδρὸς μ' ἐξήγειραν
Ἀπὸ τοῦ ὕπνου πάλιν, καὶ μ' ἐνθύμισαν
Ἀνθρώπους ὅτι καὶ ἐνταῦθ' ἀφίνω. Φεῦ !
Διττῶς μοι εἶναι ἡ ἀπάτη μισητή !
Ἡσύχαζε, ψυχή μου !—Ἀμφιβάλλεις νῦν
Καὶ σὺ, ψυχή μου, καὶ κλονεῖσαι ; δέον νῦν
Τὸ ἔδαφος ν' ἀφήσῃς τῆς γαλήνης σου
Τὸ στερεόν ! Σὲ πάλιν ταλαντεύουσι
Τὰ κύματα, ἂν δειλιῶσα κ' ἔντρομος
Παραγνωρίσῃς καὶ τὸν κόσμον καὶ σαυτήν.

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΠΥΛΑΔΗΣ.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ποῦ εἶναι ; νὰ τῇ δώσω τὴν εὐχάριστον
Τῆς σωτηρίας μας εὐθέως εἴδησιν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἐνταῦθ' ἀνυπομόνως περιμένουσα
Τὴν παρὰ σοῦ παρηγορίαν, ἵσταμαι.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ὁ σὸς ἰάθη ἀδελφός. Φαιδρῶς ἡμεῖς
Διαλεγόμενοι τὴν ἀπορρῶγ' ἀκτὴν
Κὴ ἀμμώδη παραλίαν ἐπατήσαμεν'
Χωρὶς νὰ αἰσθανθῶμεν εἴμεθα μακρὰν
Τοῦ ἄλσους κὴ δσῳ προεβαίνομεν, ἡ φλὸξ
Ἡ λάμπουσα τῆς ζωηρᾶς νεότητος
Φαιδρὰν τὴν κεφαλήν του περιέφλεγε.
Τόλμης κ' ἐλπίδος ἔμπλεων τὸ βλέμμα του
Ἠκτινοβόλει τότε, καὶ ἡ καρδία του
Ἀνέτως παρεδίδετο τῇ ἡδονῇ,
Τὴν σώτειράν του σὲ νὰ σώσῃ καὶ ἐμέ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Θεός σοι δοίη εὐτυχίαν, καὶ ποτὲ
Τὸ χεῖλός σου, τὸ ἀναγγεῖλαν τἀγαθὰ,
Θρήνων καὶ λύπης μὴ ἐκφέροι στεναγμόν !

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Σοὶ φέρω πλείω· ἐπειδὴ ὡς ἡγεμὼν
Μετὰ λαμπρᾶς ἀκολουθίας πάντοτε
Προσέρχεται ἡ εὐτυχία. Εὕρομεν
Καὶ τοὺς ἑταίρους μας· ἐν ὅρμῳ σκοτεινῷ
Τὸ πλοῖον κρύψαντες ἐκάθηντο αὐτοὶ
Καὶ τεθλιμμένοι περιέμενον· τὸν σὸν

Ἰδόντες ὅμως ἀδελφὸν ἠγέρθησαν,
Καὶ πάντες ἀλαλάζοντες μετὰ σπουδῆς
Ἐζήτουν τοῦ ἀπόπλου νὰ ὁρίσῃ τὴν
Στιγμήν· ἡ χεὶρ ἑκάστου τὸ κωπίον της
Ποθεῖ, καὶ ἤδη ἄνεμος ψιθυρισμῷ
Τὰς πτέρυγας ἀναπετάσσει ἐλαφρῷ,
Καὶ πρὸς ἀπόπλουν οὔριος μᾶς βοηθεῖ.
Ἂς σπεύσωμεν λοιπόν· εἰς τὸν ναὸν ἐμὲ
Εἰςάγαγε, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ σηκῷ
Νὰ ψαύσω ἅφες εὐσεβὴς τῶν ἱερῶν
Ἐλπίδων μας τὸ τέρμα. Ἱκανός εἰμι
Καὶ μόνος τῆς σεπτῆς θεᾶς τὸ ἄγαλμα
Ἐπὶ τῶν ὤμων μου νὰ φέρω· ποθητὸν
Τὸ βάρος τοῦτο πόσον μ' εἶναι τὸ σεπτόν !

(*Προχωρεῖ πρὸς τὸν ναὸν ἐν τοσούτῳ χωρὶς νὰ προσέχῃ, ὅτι δὲν ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς Ἰφιγενείας· τέλος στρέφεται*).

Διστάζεις ;—Λέγε !—Σιωπᾷς ; Σὲ βλέπω νῦν
Τεταραγμένην. Μήπως νέα συμφορὰ
Τῆς εὐτυχίας μας ὑπάρχει πρόσκομμα ;
Εἰπέ ! εἰπέ ! Ἀνέφερες τῷ βασιλεῖ
Τὸν συνετόν σου λόγον, ὅπως σύμφωνοι
Ἐμείναμεν ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ναί, φίλε, τὸν ἀνέφερα.

Θέλεις μὲ ψέξῃ· ὅμως ἐπιτίμησις
Σιωπηλὴ ἡ θέα σου μοὶ φαίνεται !—
Ὁ ἄγγελος τοῦ βασιλέως ἦλθε, καὶ
Καθὼς μοι εἶπας τῷ ἐλάλησα κ' ἐγώ·
Ἐστάθη οὗτος ἔκπληκτος καὶ παρ' ἐμοῦ
Τὴν ἄδειαν ἐζήτησε, τῷ βασιλεῖ
Τὴν ἔκτακτον νὰ ἀναγγείλῃ τελετὴν,
Καὶ τὴν τοῦ ἄνακτος ν' ἀκούσῃ θέλησιν.

Αὐτοῦ νῦν περιμένω τὴν ἐπάνοδον.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Φεῦ ! Φεῦ ! ἐπίκειται νῦν νέος κίνδυνος !
Φεῦ ! συνετῶς πρὸς τί μὲ τὸ καθῆκόν σου
Ὡς ἱερέας δὲν ἐκάλυπτες σαυτήν ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὐδέποτε τὸ ἱερὸν καθῆκόν μου
Μετεχειρίσθην διὰ προφάσεως ἐγώ.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Καὶ οὕτω, καθαρὰ ψυχή, σὲ καὶ ἡμᾶς
Νῦν καταστρέφεις ! Πῶς τὴν σύμπτωσιν αὐτὴν
Ἐγὼ δὲν ἐνθυμήθην πρῶτον, ἵνα σὲ
Διδάξω ν' ἀποφύγῃς καὶ τὴν αἰτησιν
Αὐτήν !

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μὲ μόνην ψέγε ! ἔνοχος ἐγὼ
Εἶμι, τὸ βλέπω. Πλὴν δὲν μ' ἦτο δυνατὸν
Πρὸς ἄνδρα ν' ἀπαντήσω ἄλλως, οὗ τινος
Ἡ φρόνησις ἀπῄτει, ὅ,τι δίκαιον
Καὶ ἡ καρδία μου αὐτὴ ἐνόμιζε.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Δεινότερος ὁ κίνδυνος ἐπίκειται.
Πλὴν ἂς μὴ δειλιῶμεν, ἀπερίσκεπτα
Ποιοῦντες κ' ἐσπευσμένα. Σὺ ἀτάραχος
Τὸν ἄγγελον περίμενε καὶ ἥσυχος,
Ὁποίαν κἠν σοι φέρῃ εἴδησιν·
Διότι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἁγνισμοῦ
Εἰς σὲ ἀνήκει μόνην, τὴν ἱέρειαν,
Οὐχὶ δὲ εἰς τὸν βασιλέα. Ἂν αὐτὸς
Τὸν ξένον ἄνδρα ἀπαιτήσῃ νὰ ἴδῃ,
Τὸν τῇ δεινῇ ἀχθόμενον παραφορᾷ,
Ἀρνήθητι σὺ τοῦτο, ὡς ἐν τῷ ναῷ

Ἡμᾶς δεσμίους νὰ ἐκράτεις. Οὕτω δὸς
Καιρὸν ἡμῖν τὸν θησαυρὸν τὸν ἱερὸν
Ἀπὸ τοῦ ἀναξίου ν' ἀφαιρέσωμεν,
Κὴ ἀγρίου λαοῦ τούτου καὶ νὰ φύγωμεν.
Ἀρίστους ὁ Ἀπόλλων πέμπει οἰωνοὺς
Ἡμῖν, καὶ πρὶν ἢ τὸ ἐπιβληθὲν ἡμῖν
Εἰς πέρας ἄγωμεν καθῆκον, ὁ θεὸς
Τὰ ὅσα ὑπεσχέθη ἤδη ἐκτελεῖ,
Ἰάθη ὁ Ὀρέστης, κὴ εἶν' ἐλεύθερος !—
Σεῖς οὔριοι δὲ πνέοντες, ὦ ἄνεμοι,
Μετὰ τοῦ ἰαθέντος φέρετε ἡμᾶς
Πρὸς τὴν πετρώδη νῆσον, ἔνθα κατοικεῖ
Ὁ εὐμενὴς θεός, κ' ἐκεῖθεν ἔπειτα
Εἰς τὰς Μυκήνας, ἵνα πάλιν ἡ χαρὰ
Ἐκεῖ προσέλθῃ, οἱ δ' ἐφέτιοι θεοὶ
Ἀπὸ τῆς τέφρας πάλιν ἐγερθῶσι, καὶ
Τοὺς οἴκους των ὡραῖον περιλάμψῃ φῶς !
Ἡ χεὶρ σου πρώτη τὸ θυμίαμα αὐτοῖς
Ἀπὸ χρυσῶν ἀς χύσῃ φιαλῶν. Ζωὴν
Καὶ σωτηρίαν εἰς τὸν οἶκον φέρεις σύ,
Σὺ τὴν κατάραν λύεις, καὶ τῶν σῶν κοσμεῖς
Τὴν ὕπαρξιν μὲ ἄνθη πάλιν θαλερά !

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ φίλε, ὅταν σὲ ἀκούω, στρέφεται,
Ὡς πρὸς τὸν ἥλιον τὸ ἄνθος, ἡ ἐμὴ
Ψυχὴ, μεμαγευμένη ὑπὸ τῆς λαμπρᾶς
Τῶν λόγων σου ἀκτῖνος, πρὸς τὴν γλυκερὰν
Παρηγορίαν. Πόσον εἶν' εὐάρεστος
Ἡ ἔμφρων τοῦ παρόντος φίλου συμβουλὴ,
Ἧς μεμονωμένος μένει ἄμοιρος !
Διότι ἡ βουλὴ καὶ ἡ ἀπόφασις
Βραδέως ἐν τῷ στήθει ὡριμάζουσιν

Ἐγκεκλεισμέναι· πλὴν εὐκόλως ὑπὸ τῆς
Τοῦ φίλου παρουσίας ἀναπτύσσονται.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Χαῖρε! τοὺς φίλους σπεύδω περιμένοντας
Ἀνυπομόνως νὰ καθησυχάσω νῦν,
Καὶ ἐπανέρχομ' ἔπειτα ἐν τῷ κρυπτῷ
Τὸ πολιτὸν νὰ περιμείνω νεῦμά σου.—
Τί σκέπτεσαι; Τὸ μέτωπόν σου πένθιμος
Καὶ μέλας αἴφνης ἐπιστέψει λογισμός!

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Συγχώρει, φίλε· καθὼς νέφη ἐλαφρὰ
Πρὸ τοῦ ἡλίου ἐμφανίζονται, φροντὶς
Καὶ φόβος οὕτως ἀμυδρῶς εἰσέρχεται
Εἰς τὴν ψυχήν μου.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Μὴ φοβοῦ! ὁ κίνδυνος
Μετὰ τοῦ φόβου σύνδεσμον συνέδεσε
Δολίως, εἶναι συνεργοὶ ἀμφότεροι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Γενναίαν λέγω τὴν φροντίδα, ἥτις νῦν
Μ' ἀπαγορεύει ν' ἀπατήσω δολερῶς,
Καὶ νὰ καταληστεύσω ἄνακτ' ἀγαθὸν,
Ὅστις μοὶ ἦτο δεύτερος σχεδὸν πατήρ.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Σὺ φεύγεις τὸν σφαγέα τοῦ σοῦ ἀδελφοῦ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Πλὴν οὗτος εἶναι ὁ εὐεργετήσας με.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Μεμπτὸν δὲν εἶναι ὅ,τι βίᾳ ἐκτελεῖς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀχαριστία ὅμως μένει πάντοτε·
Ἀνάγκη μόνον δικαιολογεῖ αὐτήν.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἐνώπιον ἀνθρώπων μένεις καὶ θεῶν
Σὺ καθαρά.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὐχὶ κ' ἐν τῇ καρδίᾳ μου.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἡ αὐστηρὰ ἀπαίτησις καθίσταται
Κρυπτὴ ἀλαζονεία.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἔρευναν ἐγὼ
Δὲν κάμνω, ἀλλ' αἰσθάνομαι ἁπλῶς.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ὀρθῶς
Αἰσθανομένη, σεαυτὴν νὰ σεβασθῇς
Ὀφείλεις.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἡ καρδία εἶναι ἥσυχος
Ἄσπιλος, μόνον ὅταν μένῃ καὶ ἀγνή.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἁγνὴ ἐν τῷ ναῷ σὺ διετέλεσας.
Ὁ βίος μᾶς διδάσκει, ἧττον αὐστηροὶ
Πρὸς ἄλλους καὶ πρὸς ἑαυτοὺς νὰ ἤμεθα.
Καὶ σὺ τὸ ἔμαθες. Τὸ γένος τῶν θνητῶν
Παράδοξον τοσοῦτον κατὰ τὴν διάπλασιν
Ὑπάρχει, κατὰ σύνδεσμον καὶ συμπλοκὴν,
Ὥστε οὐδεὶς πρὸς ἄλλους καὶ πρὸς ἑαυτὸν
Ἁγνὸς νὰ μένῃ εἶναι δυνατόν ποτε.
Πρὸς δὲ δὲν εἶναι ὁ προορισμὸς ἡμῶν,
Ἡμεῖς τὸν ἑαυτόν μας νὰ δικάζωμεν·
Καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κύριον
Καὶ πρῶτον, ἂν βαδίζει νὰ παρατηρῇ
Ὁδὸν, διότι σπάνιον νὰ ἐννοῇ,

Τὰ ὅσα ἔπραξεν, ὀρθῶς, ἀδύνατον
Σχεδὸν δὲ ὅσα πράττει καὶ νὰ ἐννοῇ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σχεδὸν μὲ πείθεις.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Εἶναι χρεία τῆς πειθοῦς,
Ἂν μὴ ὑπάρχῃ ἐκλογή ; Ὁ ἀδελφὸς,
Σὺ καὶ ὁ φίλος νὰ σωθῶσι, μόνος εἷς
Ὑπάρχει δρόμος· ἄλλον νὰ βαδίσωμεν
Δυνάμεθα ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὤ! ν' ἀμφιβάλλω ἄφες με !
Διότι τόσον ἄδικον δὲν ἔπραττες
Εἰς ἄνθρωπον, πρὸς ὃν σὺ χάριν ὤφειλες
Διὰ εὐεργεσίας.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἂν ἐμπέσωμεν
Εἰς ὄλεθρον, σὲ περιμένει ὄνειδος
Δεινότερον, ἀπελπισίας πρόξενον.
Εἰς δυστυχίας εἶσαι ἀσυνείθιστος,
Μὴ θέλουσα νὰ θυσιάσῃς κἂν ψευδῆ
Καὶ μόνον λόγον πρὸς ἀποφυγὴν
Μεγαλειτέρας συμφορᾶς.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Εἴθ' ἀνδρικὴν
Κ' ἐγὼ καρδίαν εἶχον παραβλέπουσαν
Ὁποίαν δήποτε φωνὴν, ἀπόφασιν
Ὁπόταν ἅπαξ συλλαμβάνῃ εὔτολμον !

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Βραδύνεις μάτην. Τῆς ἀνάγκης ἡ δεινὴ
Προστάζει χεῖρ' τὸ πνεῦμά της τὸ σοβαρὸν
Πρώτιστος εἶναι νόμος, ᾧ καὶ οἱ θεοὶ

Ὑπείκουσιν. Ἄρχ' ἰσχυρῶς ἡ ἀδελφὴ
Τῆς αἰωνίου Πεπρωμένης κ' ἐν σιγῇ
Ἡ ἄβουλος. Πᾶν ὅτι σοὶ ἐπέβαλον
Ἐγὼ, σὺ φέρε. Πρᾶξον δ' ὅσα ἡ δεινὴ
Κελεύει· τὰ λοιπὰ γνωστά σοι· Τάχιστα
Ἐνταῦθα ἐπανέρχομαι, τὸ ποθητὸν
Ἐκ τῆς χειρός σου νὰ δεχθῶ τῆς ἱερᾶς
Τῆς σωτηρίας ἐπισφράγισμα ἡμῶν. (ἀπέρχεται.)

ΣΚΗΝΗ Ε'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ (*μόνη.*)

Νὰ ὑπακούσω πρέπει, ἐπειδὴ δεινὸς
Εἰς τοὺς ἐμοὺς ὁ κίνδυνος ἐπίκειται·
Πλὴν φεῦ ! δειλὴν ἡ τύχη μου μὲ καθιστᾷ !
Πῶς νὰ μὴ σώσω τὴν καλὴν καὶ ἄρεμον
Ἐλπίδα, ἣν ἐγὼ κρυφίως ἔτρεφον ;
Νὰ μείνῃ αἰωνία ἡ ἀρὰ λοιπόν ;
Ἢ εἶναι πεπρωμένον νὰ μὴ ἀναστῇ
Τὸ γένος τοῦτο θεία πάλιν ἀρωγῇ,
Καὶ ὅμως πάντα ἐλαττοῦνται ! Καὶ αὐτὴ
Ἡ λαμπροτάτη εὐτυχία, ἡ κλεινὴ
Τοῦ βίου δύναμις ἀπομαραίνεται
Ἐν τέλει. Διὰ τί λοιπὸν νὰ μὴ λυθῇ
Καὶ ἡ κατάρα ; Μάτην νὰ ἐλπίσω οὖν,
Μακρὰν ἀπὸ τῆς τύχης νῦν τοῦ οἴκου μου,
Χειρὶ δσίᾳ καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ
Τὸν μολυνθέντα νὰ ἐκπλύνω οἶκόν μου ;
Ἀπὸ δεινοῦ φρικώδους μόλις ἀδελφὸς
Ἐν ταῖς ἀγκάλαις μου ἴσταται ἐυτελῶς
Καὶ ὡς ἐκ θαύματος· ἡ ναῦς, ἡ πρὸ πολλοῦ
Ἐνθέρμως ποθουμένη, μόλις ἔρχεται
Νὰ μὲ ἀπάγῃ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς,

Καὶ ἡ κωφὴ ἀνάγκη ἔγκλημα διττὸν
Χειρί μοι ἐπιβάλλει στιβαρᾷ· σεπτὸν,
Ἐμπιστευθέν μοι ν' ἁφαρπάσω ἄγαλμα,
Καὶ ν' ἀπατήσω ἄνδρα, ᾧ καὶ τὴν ζωὴν
Ὀφείλω καὶ τὴν τύχην μου.—Ἀπέχθεια,
Φεῦ! νὰ μὴ γεννηθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ μου,
Καὶ τὸ τῶν τρομερῶν Τιτάνων πρὸς ὑμᾶς
Ἀρχαῖον μῖσος, ὦ Ὀλύμπιοι, νὰ μὴ
Συσφίγξῃ καὶ τὸ στῆθός μου τὸ μαλακὸν
Μὲ ὄνυχα γυπός! Ὢ σώσατε ἐμὲ,
Καὶ τὴν ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ εἰκόνα σας!
Τὸ ᾄσμα εἰς τὰ ὦτά μου τὸ παλαιὸν
Ἦχεῖ—τὸ εἶχον λησμονήσῃ ἄσμενος—
Τὸ ᾄσμα, ὃ αἱ Μοῖραι ἦδον φρικωδῶς,
Ὅ Τάνταλος ὁπόταν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ
Κατέπεσε κλιντῆρος· μετὰ τοῦ κλεινοῦ
Συνέπασχον ἐκεῖναι φίλου· ἔμπλεων
Τὸ στῆθός των ἦτον ὀργῆς, καὶ τρομερὸν
Τὸ ᾄσμά των ἀντήχει. Ἦδεν ἡ τροφὸς
Αὐτὸ ἐμοὶ πολλάκις καὶ τοῖς ἀδελφοῖς,
Παιδίοις οὖσι. Δέν το ἐλησμόνησα.
»Ἀεὶ νὰ φοβῆται
Θνητὸς τοὺς θεούς,
Κρατοῦντας μὲ χεῖρας
Τὴν γῆν αἰωνίας,
Κὴ αὐτὴν διοικοῦντας
Κατὰ τὸ δοκοῦν.
»Διττῶς νὰ φοβῆται
Λὐτοὺς, ὃν ὑψοῦσιν!
Εἰς βράχους, εἰς νέφη
Εἶν' ἕδραι πλησίον
Χρυσῶν τραπιζῶν.

»Ἂν ἔρις ἐνσκήψῃ,
Ὠθοῦνται οἱ ξένοι
Αἰσχρῶς καὶ ἀτίμως
Εἰς βάθη Ταρτάρου,
Καὶ μάτην ἐν σκότει
Φρικτῷ περιμένουν
Δικαίαν τὴν δίκην.
»Οἱ δ' ἐν Ὀλύμπῳ
Λαμπρῶς εὐωχοῦνται
Εἰς θείας τραπέζας·
Ἀπ' ὄρους εἰς ὄρος
Χωροῦσιν εὐθύμως,
Κ' ἐκ βάθους βαράθρων
Πνοὴ ἀνυψοῦται
Πνιγέντων Τιτάνων,
Ὡς κνίσσης θυμάτων
Λευκόπτερον νέφος.
»Τὸ θεῖόν των βλέμμα
Ἀπὸ γενῶν ὅλων
Θεοὶ ἀποστρέφουν,
Κὴ ἀρνοῦνται προγόνου
Φιλτάτου τὸ πάλαι
Εἰκόνα εἰς ὄψιν
Ἐκγόνου νὰ βλέπουν.
»Ταῦτ' ἦδον αἱ Μοῖραι·
Ἀκούει ὁ γέρων
Φυγὰς ἐν σπηλαίῳ
Φρικώδει τὸ ᾄσμα,
Τοὺς παῖδας κ' ἐκγόνους
Αὐτοῦ ἐνθυμεῖται,
Καὶ σείει πικρῶς τὴν
Λευκὴν κεφαλήν.

ΠΡΑΞΙΣ Ε'.

ΣΚΗΝΗ Α'.

ΘΟΑΣ ΑΡΚΑΣ.

ΑΡΚΑΣ.

Ὁμολογῶ, ὦ ἄναξ, ὅτι ἀπορῶ,
Τί νὰ πιστεύσω, ποῖον νὰ ὑποπτευθῶ.
Ζητοῦσι μέσον οἱ αἰχμάλωτοι φυγῆς
Λαθραίας; Ἡ ἱέρεια τοὺς βοηθεῖ;
Τὸ πλοῖον λέγεται, ἀφ' οὗ ἀμφότεροι
Οἱ ξένοι εἰς τὴν χώραν ταύτην ἔφθασαν,
Ἵν ὅρμῳ ὅτι σκαφεινῷ εὑρίσκεται·
Καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἡ παραφορὰ,
Ἡ τελετὴ τοῦ ἁγνισμοῦ, ἡ πρόφασις
Πρὸς βράδυνσιν ἡ θεία, διεγείρουσι
Τὴν ὑποψίαν κἠ ἀπαιτοῦσι προσοχήν

ΘΟΑΣ.

Ἐνταῦθα τὴν ἱέρειαν προσκάλεσον
Εὐθύς, καὶ εἶτα τὴν ἀκτὴν προσεκτικῶς
Καὶ ἐσπευσμένως ὅλην ἐξιχνεύσατε
Ἀπὸ τῆς ἄκρας εἰς τὸ ἄλσος τῆς θεᾶς·
Πλὴν τοῦ ἀδύτου φείσθητε σοῦ ἱεροῦ.
Ἐνίδρυς στήσαντες αὐτοὺς συλλάβετε
Ἀμέσως ὅπου καὶ ἂν εὕρητε αὐτούς.

(ὁ Ἄρκας ἀπέρχεται)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΘΟΑΣ (*μόνος*).

Φρικώδης μαίνετ' ἐν τῷ στήθει μου ὀργή,
Τὸ πρῶτον κατ' ἐκείνης, ἣν ἐνόμιζον
Τοσοῦτον ἱερὰν καὶ εἶτα κατ' ἐμοῦ,
Ἐπιεικείᾳ ὕστις καὶ πραότητι
Εἰς προδοσίαν ὤθησα αὐτὴν αἰσχράν,
Εὐκόλως συνειθίζουσιν οἱ ἄνθρωποι
Εἰς τὴν δουλείαν, καὶ νὰ ὑπακούωσι
Μανθάνουσιν, ἂν τῆς ἐλευθερίας των
Στερήσῃ τις αὐτούς. Εἰς τοῦ προγόνου μου
Τὰς χεῖρας τὰς ὠμὰς ἂν περιέπιπτεν
Ἡ νέα αὕτη ἡ ἀγνώμων, ἔστω καὶ
Ἡ θεία νὰ ἐφείδετο αὐτῆς ὀργὴ,
Εὐδαίμων ἤθελε νομίζει ἑαυτὴν,
Καὶ μόνη ἂν ἐσώζετο, καὶ πρόθυμος
Εἰς τὰς βουλὰς τῆς Μοίρας ὑπακούουσα
Τὸ ξένον αἷμα ἔχυνε πρὸ τοῦ βωμοῦ,
Καθῆκον τὴν ἀνάγκην ὀνομάζουσα.
Ἀλλ' ὅμως ἡ πρᾳότης μου παράλογον
Νῦν διεγείρει πόθον εἰς τὸ στῆθός της.
Εἰς μάτην ἤλπισα ἐπίχαρις αὐτὴ
Νὰ γείνω· τύχην πλὴν διάφορον σκοπεῖ
Λυτή. Τῇ κολακείᾳ τὴν καρδίαν μου
Κατέλαβε· πρὸς ταύτην δ' ἐπειδὴ ἐγὼ
Ἀντέστην, ἡ νεᾶνις τώρα τρέπεται
Ἀπάτης τὴν ὁδὸν καὶ δόλου, ἡ δ' ἐμὴ
Πραότης κτῆμα εἰς ἀεὶ τῇ φαίνεται.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΘΟΑΣ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Μ' ἐζήτησας; Τί πρὸς ὑμᾶς σε ἔφερε;

ΘΟΑΣ.

Σὺ τὴν θυσίαν ἀναβάλλεις· διὰ τί;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Τὰ πάντα τῷ Ἀρκάδι προανήγγειλα.

ΘΟΑΣ.

Ἀσμένως νῦν τὰ ἤκουον καὶ παρὰ σοῦ.

ΙΦΙΓΑΝΕΙΑ.

Καιρόν σοι δίδει σκέψεως ἡ Ἄρτεμις.

ΘΟΑΣ.

Σὺ, βλέπω, τούτου ὠφελεῖσαι τοῦ καιροῦ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἂν ἡ καρδία σου ἀπόφασιν ὠμὴν
Συνέλαβεν, ἐνταῦθα ἀς μὴ ἤρχεσο!
Ὁ ἡγεμὼν, ὁ ἁπαιτῶν ἀπάνθρωπα,
Πολλοὺς εὑρίσκει ὑπηρέτας, ξυῖτινες
Ἀνταμοιβῆς καὶ εὐνοίας χάριν πρόθυμοι
Ἐφ' ἡμισείᾳ ἔργου ἀναδέχονται
Βαρβάρου τὴν κατάραν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς
Ἁγνὸς καὶ καθαρὸς διατελεῖ. Λύτὸς
Ἀποφασίζει θάνατον μαινόμενος,
Κ' οἱ ὀπαδοί του σπεύδουσι, τὸν ὄλεθρον
Πικρὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ πένητος
Νὰ φέρωσι καὶ δυστυχοῦς· ἐν ᾧ αὐτὸς,
Ἐν μέσῳ λαίλαπος, ἀπρόσεκτος θεὸς
Ἡσύχως ἀνυψοῦται εἰς τοὺς οὐρανούς.

ΘΟΑΣ.

Τὸ θεῖον χεῖλος ἄσμα ᾄδει τρομερόν.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Οὐχὶ τῆς ἱερείας, πλὴν τῆς θυγατρὸς;
Τοῦ Ἀγαμέμνονος. Τοὺς λόγους ἤκουες
Κ' ἐτίμας τῆς ἀγνώστου σύ· καὶ νῦν ζητεῖς
Νὰ ἐπιτάττῃς βασιλόπαιδι; Ποτέ!
Ἀπὸ τῶν παιδικῶν μου χρόνων ἔμαθον
Νὰ ὑπακούω, τοῖς γονεῦσι πρότερον
Καὶ εἶτα τῇ θεᾷ, καὶ ἐν τῇ ὑπακοῇ
Ἀείποτ' εἶχον τὴν ψυχήν μου καθαράν.
Πλὴν οὔτ' ἐνταῦθα οὔτ' ἐκεῖ δὲν ἔμαθον
Ἀνδρὸς νὰ ὑπομένω λόγον βάρβαρον

Καὶ προσταγὴν τραχεῖαν.

ΘΟΑΣ.

Νόμος; πτωχὸς
Σοὶ ἐπιτάττει, ἐγὼ ὄχι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἄσμενοι
Τοῦ νόμου ὠφελούμεθα, ἂν εὔχρηστον
Τοῦ πάθους μας μᾶς ἦναι ὅπλον. Ἕτερος
Μοὶ ἐπιτάττει νόμος, ἀρχαιότερος,
Νὰ σοὶ ἀντισταθῶ· ἡ ἐντολὴ, καθ' ἣν
Ὁ ξένος εἶναι ἱερὸς ἀείποτε.

ΘΟΑΣ.

Οἱ ξένοι προσφιλεῖς σοι εἶναι, φαίνεται,
Πολὺ, διότι ἐν τῇ ζέσει καὶ ὁρμῇ
Τῆς συμπαθείας σου τὸν πρῶτον λησμονεῖς
Τῆς εὐβουλίας λόγον, τὸν διδάσκοντα
Οὐδέποτ' ἰσχυροὺς νὰ ἐρεθίζωμεν

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Καὶ ἂν λαλῶ, κὴ ἂν σιωπῶ, σὺ δύνασαι
Νὰ μάθῃς ὅ,τι εἶν' ἐν τῇ καρδίᾳ μου.
Ἡ μνήμη τῆς ὁμοίας τύχης δὲν κινεῖ
Καρδίαν κεκλεισμένην εἰς συμπάθειαν;
Καὶ πόσῳ μᾶλλον τὴν ἐμήν! Βλέπω ἐγὼ
Εἰς τούτους ἐμαυτήν· κ' ἐγὼ πρὸ τοῦ βωμοῦ
Ἐν φόβῳ ἕτρεμον· ἐν τελετῇ φρικτῇ
Ὁ ἄωρος περιεκύκλου θάνατος
Τὸ θῦμα· ἤδ' ὑψοῦτο καὶ ἡ μάχαιρα,
Νὰ διαρρήξῃ στῆθος ἔμπλεων ζωῆς·
Σκοτοδινία μὲ κατέλαβε δεινὴ—
Τὸ ὅμμα μου ἐσβέσθη—καὶ εἶχον σωθεί.
Καθῆκόν μας δὲν εἶναι, ὅ,τι εὔσπλαγχνοι
Θεοὶ μᾶς ἐχορήγησαν, εἰς δυστυχεῖς

Νὰ χορηγῶμεν καὶ ἡμεῖς ; Καλῶς αὐτὸ
Γιγνώσκεις, καὶ νὰ μ' ἀναγκάσῃς προσπαθεῖς !

ΘΟΑΣ.

Εἰς τὸ καθῆκόν σου ὑπάκουσον, οὐχὶ
Εἰς τὸν δεσπότην.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἄφες, καὶ μὴ κάλλυνε
Τὴν βίαν, ἥτις χαίρει ἐπὶ γυναικὸς
Ἀδυναμίᾳ. Ἐλευθέρα, ὡς ἀνὴρ,
Κ' ἐγὼ δὲν ἐγεννήθην ; Ἔμπροσθέν σου νῦν
Ἂν ἵστατ' ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος,
Καὶ σὺ ἀπήτεις ἀπρεπές τι παρ' αὐτοῦ,
Ἐκεῖνος εἶχε χεῖρα, εἶχε μάχαιραν,
Τὰ δικαιώματα νὰ ὑπερασπισθῇ
Δεόντως τῆς καρδίας του, ἀλλὰ ἐγὼ
Λὲν ἔχω εἰμὴ λόγους, κ' εὐγενὴς ἀνὴρ
Ὀφείλει λόγον γυναικὸς νὰ σεβασθῇ.

ΘΟΑΣ.

Μᾶλλον ἡ ξίφος ἀδελφοῦ τὸν σέβομαι.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τῶν ὅπλων εἶναι ἄστατος ἡ τύχη, καὶ
Ὁ συνετὸς πολεμιστὴς οὐδέποτε
Ὑπολαμβάνει τὸν ἐχθρόν του ἀσθενῆ,
Κὴ ἡ φύσις ἀβοήθητον τὸν ἀσθενῆ
Κατὰ τῆς βίας δὲν ἀφίνει καὶ ὁρμῆς.
Τῷ δίδει δόλον καὶ ἀπάτην ἔντεχνον.
Προσέχει, ἀνακάλλει καὶ ὑποχωρεῖ·
Ὁ ἰσχυρὸς τοῦ δόλου εἶναι ἄξιος.

ΘΟΑΣ.

Περίσκεψις τῷ δόλῳ ἀντιτάσσεται.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἀγνὴ ψυχὴ δέν τον μεταχειρίζεται.

ΘΟΑΣ.

Ἀπερισκέπτως μὴ τὴν καταδίκην σου
Ἐκφέρῃς !

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ! ἂν ἔβλεπες πῶς πολεμεῖ
Νῦν ἡ ψυχή μου κατὰ τύχης δυσμενοῦς
Ν' ἀντισταθῇ μὲ ἔφοδον ἀτρόμητον !
Ἐνώπιόν σου ἵσταμ' ἐγὼ ἄοπλος ;
Τὴν δέησιν, τὸν κλάδον τὸν εὐάρεστον,
Ἰσχυροτέραν ἐν χεραὶ τῆς γυναικὸς
Καὶ ξίφους καὶ μαχαίρας σὺ νῦν ἀπωθεῖς.
Τί ἄλλο μ' ἔμεινε νὰ μεταχειρισθῶ,
Ἢ πάλιν τὴν θεὰν νὰ ἐπικαλεσθῶ ;
Ἰσχὺν δὲν ἔχω εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς ;

ΘΟΑΣ.

Ἡ τύχη σὲ ἐνδιαφέρει, φαίνεται,
Τῶν δύο ξένων ὑπερμέτρως. Λέγε μοι·
Τίνες εἰσὶν, οὓς σὺ ὑπερασπίζεσαι
Τοσοῦτον ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Εἶναι—φαίνονται—ἐγὼ αὐτοὺς
Νομίζω Ἕλληνας.

ΘΟΑΣ.

Ἄ ! συμπολῖταί σου ;
Καὶ, ὡς πιστεύω, ἀνεκαίνισαν ἐν σοὶ
Τὸν πόθον πρὸς ἐπάνοδον τὸν ἰσχυρόν ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

(*Μετὰ μικρὰν σιωπήν*).

Ἀνδρὶ ἁρμόζει ἆρα μόνῳ τολμηρὸν
Καὶ μέγα ἔργον ; Μόνος ἆρα ὁ ἀνὴρ
Νὰ ἐκτελέσῃ δύναται τ' ἀδύνατα ;
Τί μέγα λέγομεν ; Τί ἄλλο ἰσχυρῶς

Ἐπαίρει τοῦ διηγουμένου τὴν ψυχὴν,
Ἢ ὅ,τι εὔτολμος ἐπιχειρίζεται,
Καὶ ἀβεβαίου οὔσης τῆς ἐκβάσεως ;
Ὁ ἐν νυκτὶ ἐφέρπων ἐχθρικῷ στρατῷ,
Κὴ ὅστις ὡς φλὸξ ἐξ αἴφνης ἐπιτίθεται
Κατὰ τῶν κοιμωμένων καὶ διώκεται
Παρὰ τῶν ἐγερθέντων ἔπειτα ἐχθρῶν
Καὶ φορτωμένος λάφυρα ἀπέρχεται,
Αὐτὸς ἐπαίνου εἶναι μόνον ἄξιος ;
Ἢ ὅστις ἀσφαλῆ περιφρονῶν ὁδὸν
Ἀφόβως μόνος ἄβατα διερευνᾷ
Ὄρη καὶ δάση πρὸς καταστροφὴν λῃστῶν ;
Οὐδὲν τὸ μέγα πλέον ; Ἀσθενὴς γυνὴ
Ὀφείλει τοῦ ἐμφύτου δικαιώματος
Νὰ παραιτῆται, πρὸς ἀγρίους νὰ φανῇ
Ἀγρία καὶ αὐτὴ, καὶ, Ἀμαζὼν φρικτὴ,
Τοῦ ξίφους ν' ἁρπάσῃ τὸ δικαίωμα,
Κ' ἐν αἵματι τὴν βίαν νὰ ἐκδικηθῇ ;
Γεννᾶται ἐν τοῖς στέρνοις κὴ ἀναπτύσσεται
Ἡ εὔτολμος ἀπόφασις. Μομφὴ, δεινὰ
Κὴ ἀποτυχοῦσάν με διώκουν. Πρὸς ὑμᾶς
Τὸ λέγω· ἂν σεῖς εἴσθε, ὡς σεμνύνεσθε,
Εἰλικρινεῖς, συντρέχοντές με δείξατε,
Καὶ δι' ἐμοῦ ἀλήθειαν λαμπρύνατε !—
Ναὶ, μάθε· δόλος, βασιλεῦ, τεκταίνεται
Κρυφίως· μάτην τοὺς δεσμίους σὺ ζητεῖς.
Ἀπῆλθον νὰ ζητήσωσι τοὺς φίλους των,
Τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ περιμένοντας αὐτούς·
Τῶν ξένων ὁ πρεσβύτερος, ὃν τὸ δεινὸν
Προξένησε καὶ πάλιν ἐγκατέλιπεν—
Ὀρέστης εἶν' ὁ ἀδελφός μου, καὶ πιστὸς
Ὁ ἄλλος φίλος του, Πυλάδης τὄνομα·

Ἐνταῦθα ὁ Ἀπόλλων ἀπὸ τῶν Δελφῶν
Τοὺς πέμπει, θείᾳ προσταγῇ τὸ ἄγαλμα
Νὰ κλέψωσι τὸ τῆς Ἀρτέμιδος κὴ αὐτῷ
Νὰ φέρωσι τὴν ἀδελφὴν, κὴ ὑπόσχεται
Τῷ Ἐρινύσιν ἐμπεσόντι, μητρικοῦ
Ἐνόχῳ φόνου, σωτηρίαν ὁ Θεός.
Ἡμᾶς τοὺς ὑπολειπομένους, βασιλεῦ,
Ἀπὸ τοῦ Ταντα λείου οἴκου, ἔδωκεν
Εἰς χεῖράς σου. Σὺ δὲ κατάστρεψον ἡμᾶς,
Ἐὰν τολμᾷς.

ΘΟΑΣ.

Νομίζεις, ὅτι τὴν φωνὴν
Τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος,
Ἣν ὁ Ἀτρεὺς δὲν ἤκουσεν ὁ Ἕλλην, νῦν
Ὁ βάρβαρος ἀκούει Σκύθης ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἕκαστος
Αὐτὴν ἀκούει ὅπου δήποτε
Κὴ ἂν ἐγεννήθη, ὅστις ἐν τῷ στήθει του
Ἀγνῶς τοῦ βίου τὴν πηγὴν αἰσθάνεται
Καὶ ἀκωλύτως ῥέουσιν. —Τί μελετᾷ,
Ὦ βασιλεῦ, ὁ νοῦς σου κατ' ἐμοῦ ; Ἐὰν
Καταστροφὴν, τὴν πρώτην μὲ θανάτωσον !
Διότι νῦν, ἀθεσθείσης τῆς ἐλπίδος μας
Πρὸς σωτηρίαν, ἰσχυρῶς αἰσθάνομαι
Τὸν μέγαν καὶ φρικώδη κίνδυνον, πρὸς ὃν
Ἀπερισκέπτως, τοὺς φιλτάτους ὤθησα.
Αὐτοὺς δεσμίους θέλω ἴδῃ ἔμπροσθεν
Ἐμοῦ ! Φεῦ ! Τίνι βλέμματι τὸν ἀδελφὸν
Νὰ ἀποχαιρετήσω, ὃν ἐγὼ αὐτὴ
Φονεύω ; Φεῦ ! δὲν δύναμαι τοὺς ὀφθαλμοὺς
Τοὺς πεφιλμένους νὰ προσβλέψω !

ΘΟΑΣ.

Ἔρριψαν
Ἐντέχνως προεποιούμενοι, οἱ δόλιοι
Περὶ τὴν κεφαλὴν λοιπὸν τῆς πρὸ πολλοῦ
Ἐγκλείστου καὶ τοὺς πόθους των εὐθὺς
Μετ' εὐκολίας πιστευούσης δίκτυα
Τοιαῦτα ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὄχι, μὴ πιστεύῃς, βασιλεῦ !
Εὐκόλως ἠδυνάμην νὰ ἀπατηθῶ
Ἐγὼ, πιστοὶ πλὴν οὗτοι εἶναι κὴ ἀληθεῖς.
Ἂν τοὺς εὑρίσκῃς ἄλλους, φόνευσον αὐτοὺς
Κ' ἐμὲ ἀπόπεμψον. Εἰς βράχον ἔρημον
Ἐξόρισόν με πρὸς ποινὴν τῆς δυστυχοῦς
Ἀνοησίας μου. Ἂν ὅμως οὗτος ὁ ἀνὴρ
Ὁ ποθητός μου εἶναι φίλος ἀδελφὸς,
Συγχώρησον ν' ἀπέλθωμεν ἐλεύθεροι,
Κ' εὔνους καὶ ἀδελφῷ καὶ ἀδελφῇ φανοῦ.
Διὰ τῆς γυναικός του ὁ ἐμὸς πατὴρ
Ἀπέθανε, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτή.
Ἐν ταύτῳ τῷ υἱῷ καὶ μόνῳ ἡ ἐλπὶς
Τοῦ γένους τοῦ Ἀτρέως κεῖται. Ἄφες με
Ν' ἀπέλθω, καὶ καρδίᾳ καὶ χειρὶ ἁγναῖς
Τὸν οἶκόν μας νὰ καθαρίσω !—Πίστιν μοι
Φυλάττεις !—Σὺ ὡρκίσθης ἐλευθέραν με
Ν' ἀφήσῃς, ἂν ἐπάνοδον πρὸς τοὺς ἐμοὺς
Ἐπέτρωτο νὰ εὕρω. Ἦλθεν ἡ στιγμή·
Δὲν δίδει βασιλεὺς ὑπόσχεσίν ποτε,
Καθὼς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἐπὶ σκοπῷ
Ν' ἀπομακρύνῃ τὸν ἱκέτην ἀφ' αὐτοῦ,
Οὐδὲ ὑπόσχεται, ἂν τὴν ὑπόσχεσιν
Γιγνώσκει ὅτι νὰ κρατῇ ἀδυνατοῖ.

Αἰσθάνεται τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ
Τὸ μεγαλεῖον, ὅταν τὸ δεόμενον
Νὰ εὐτυχήσῃ δύναται.

ΘΟΑΣ.

Ἀτίθασσος,
Ὡς πῦρ μεθ' ὕδατος ὁπόταν μίγνυται
Καὶ οἷζον ἐν ἀγῶνι τὸν ἀντίπαλον
Ζητεῖ νὰ καταστρέψῃ, νῦν καὶ ἡ ὀργὴ
Ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ ἀγωνίζεται
Κατὰ τῶν λόγων σου.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ἄφες, βασιλεῦ,
Ἡ χάρις νὰ μὲ περιλάμψῃ, ὡς τὸ φῶς
Τὸ ἱερὸν τῆς ἐπὶ τοῦ βωμοῦ πυρᾶς,
Τὸ στίλβον ἐν παιδνι κ' ἐν μαλπαῖς χαρᾶς.

ΘΟΑΣ.

Ποσάκις ἡ φωνή της μὲ ἐπράϋνεν !

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὴν χεῖρα δός μοι εἰς εἰρήνης ἔνδειξιν.

ΘΟΑΣ.

Παρὰ πολλὰ ἐν χρόνῳ σὺ ζητεῖς βραχεῖ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Πρὸς τὸ εὐεργετεῖν δὲν εἶναι σκέψεως
Ἀνάγκη.

ΘΟΑΣ.

Καὶ μεγάλη· εὐεργέτημα
Ἀκολουθεῖ πολλάκις συμφορὰ δεινή·

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὁ δισταγμὸς τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ κακόν.
Τὴν σὴν καρδίαν ἄκουε· μὴ σκέπτησαι

ΣΚΗΝΗ Δ'

ΟΡΕΣΤΗΣ (ἐνοπλος) ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΘΟΑΣ.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

(ἐστραμμένος πρὸς τὴν σκηνήν).

Διπλασιάσατε τὴν δύναμιν ὑμῶν !
Ἐπί τινας στιγμὰς εἰσέτι κρατερῶς
Τὸ πλῆθος ἀπωθεῖτε, καὶ τῇ ἀδελφῇ
Κ' ἐμοὶ κρατεῖτε ἐλευθέραν τὴν ὁδὸν,
Τὴν πρὸς τὸ πλοῖον ἄγουσαν.

(Πρὸς τὴν Ἰφιγένειαν, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν Θόαντα)

Ἔλθέ ! ἐλθέ !
Προυδόθημεν. Ὀλίγος τόπος πρὸς φυγὴν
Μᾶς μένει. Σπεῦσον !

(Βλέπει τὸν βασιλέα).

ΘΟΑΣ (γυμνῶν τὸ ξίφος).

Ἔμπροσθέν μου μάχαιραν
Οὐδείς ποτε γυμνὴν θὰ σύρῃ ἀποινί.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Τὸν οἶκον τῆς θεᾶς μὴ βεβηλώσητε
Ὀργῇ καὶ φόνῳ. Παῦσιν ἐπιτάξατε
Τοῖς ὑμετέροις, καὶ ἀκούσατε ἐμοῦ
Τῆς ἱερείας κὴ ἀδελφῆς.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ὁ ἀπειλῶν
Ἡμᾶς τίς εἶναι, λέγε μοι !

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Σεβάσθητε
Τὸν ἄνακτα ἐν τούτῳ, ὅστις δεύτερος
Πατήρ μοι ἦτο. Σύγγνωθί μοι, ἀδελφέ !
Ἀλλ' ἡ δειλὴ καρδία μου ἐν ταῖς χερσὶν
Αὐτοῦ ἡμῶν τὴν τύχην ἐναπέθεσε.
Τὸ ἄλλον τοῦ σκοποῦ σας ἐφανέρωσα,

Κ' ἐκ προδοσίας τὴν ψυχήν μου ἔσωσα.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Ἀφίνει ἐν εἰρήνῃ νὰ ἀπέλθωμεν ;

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ

Ἡ μάχαιρά σου μ' ἐμποδίζει ἡ γυμνὴ
Ἀπάντησιν νὰ δώσω.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

(Θέσων τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην).

Εἰς τοὺς λόγους σου,
Τὸ βλέπεις, ὑπακούω. Τώρα δὲ εἰπέ !

ΣΚΗΝΗ Ε'.

ΘΟΑΣ. ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΟΡΕΣΤΗΣ. ΠΥΛΑΔΗΣ, μετ' ὀλίγον Ὁ ΑΡΚΑΣ, ἀμφότεροι γυμνὰ κρατοῦντες ξίφη.

ΠΥΛΑΔΗΣ.

Ἀπέλθετε ! Πειρῶνται οἱ ἡμέτεροι
Πανύστατον ἀγῶνα· πρὸς τὴν θάλασσαν
Ὑποχωρήσαντες ὠθοῦνται. Σύσκεψιν
Ἐνταῦθα βλέπω ἡγεμόνων. Αὕτη δὲ
Ἡ ἔντιμος εἶν' κεφαλὴ τοῦ ἄνακτος.

ΑΡΚΑΣ.

Ἡσύχως, ὡς ἁρμόζει σοὶ, ὦ βασιλεῦ,
Ἐνώπιον τῶν πολεμίων ἵστασαι.
Τὸ θάρσος ὅσον οὔπω θὰ τιμωρηθῇ.
Ἡμεῖς τὸ πλοῖόν των ἐκυριεύσαμεν·
Ἓν νεῦμά σου καὶ συμπολῖται.

ΘΟΑΣ.

Ἄπελθε,
Καὶ παῦσιν τοῖς λαοῖς ἡμῶν ἐπίταξον !
Οὐδείς, ἐν ὅσῳ συνδιαλεγόμεθα,
Νὰ ἐνοχλήσῃ τὸν ἐχθρόν.

(Ὁ Ἄρκας ἀπέρχεται).

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸ δέχομαι.

Σὺ, φίλε, τοὺς ὑπολειφθέντας σύλλεξον
Τῶν ἡμετέρων. Περιμείνατε ἐκεῖ
Ἡσύχως, οἷον τέλος οἱ Ὀλύμπιοι
Τοῖς ἡμετέροις ἔργοις προςδιώρισαν.
(*Ὁ Πυλάδης ἀπέρχεται*).

ΣΚΗΝΗ ς'.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ. ΘΟΑΣ. ΟΡΕΣΤΗΣ.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Φροντίδος με καὶ φόβου ἀπαλλάξατε,
Πρὶν ἢ τῶν λόγων κάμητε ἀρχήν. Κακὴν
Φοβοῦμαι ἔριν, τοῦ δικαίου τὴν φωνὴν
Ἂν δὲν ἀκούσῃς, ἄναξ, τὴν ἐπιεικῆ,
Καὶ σὺ, ὦ ἀδελφέ μου, τῆς νεότητος
Ἂν τὴν ὁρμὴν δὲν περιστείλῃς τὴν δεινήν.

ΘΟΑΣ.

Καθὼς ἁρμόζει πρεσβυτέρῳ τῆς ὀργῆς
Ἐγὼ κρατῶ. Εἰπέ μοι τίνι βεβαιοῖς
Σὺ ἀποδείξει ὅτι εἶσαι ὁ υἱὸς
Τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τ α ύ τ η ς ἀδελφός;

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Τὸ ξίφος τοῦτο εἶναι, ᾧ τοὺς κραταιοὺς
Τῆς Τροίας ἄνδρας ὁ πατὴρ ἐδάμασεν·
Ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ μιαροῦ φονέως του
Τὸ ἥρπασα καὶ τοὺς θεοὺς παρακαλῶ,
Τὴν τόλμην καὶ τὴν τύχην νὰ μοὶ δώσωσι
Τοῦ ἀοιδίμου ἡγεμόνος, καὶ αὐτοῦ
Τὴν τελευτὴν ἐνδοξοτέραν. Ἔκλεξον
Ἀπὸ τῶν εὐγενῶν σου ἕνα μαχητὴν
Τὸν ἄριστον καὶ τούτῳ σὺ ἐπίτρεψον
Νὰ πολεμήσῃ πρὸς ἐμέ. Οὐδέποτε,

Ἐν ὅσ' ὁ κόσμος οὗτος τρέφει ἥρωας,
Τοιαύτην ξένῳ δὲν ἀρνοῦνται δέησιν.

ΘΟΑΣ.

Τὸ παλαιόν μας ἔθος τὸ προνόμιον
Αὐτὸ οὐδέποτε τῷ ξένῳ ἔδωκεν.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Νῦν νέον ἔθος ἂς ἀρχίσῃ ἀφ' ἡμῶν!
Τὸ σύμπαν ἔθνος πρᾶξιν ἄρχοντος κλεινὴν
Ὡς νόμον κατὰ μίμησιν καθιεροῖ.
Δὲν θέλω ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας μας
Ν' ἀγωνισθῶ καὶ μόνον· ἀλλ' ἐπίτρεψον
Ὑπὲρ τῶν ξένων ὅλων νὰ ἀγωνισθῶ
Ἐγὼ ὁ ξένος· κἠν μὲν πέσω ἡ ἐμὴ
Νὰ ἦναι πάντων καταδίκη, ἀλλ' ἐὰν
Ἡ Μοῖρά νίκην μοι παράσχῃ, τὴν ἀκτὴν
Αὐτὴν ἀνὴρ νὰ μὴ πατήσῃ τοῦ λοιποῦ,
Χωρὶς νὰ τὸν προςβλέπῃ βλέμμα ἴλεων
Ἀγάπης κἠ ἀρωγῆς, κ' ἐντεῦθεν ἕκαστος
Ν' ἀπέλθῃ παρηγορημένος!

ΘΟΑΣ.

Ἄξιος
Ὦ νεανία φαίνεσαι τῶν εὐκλεῶν
Πατέρων, ὧν ἀπόγονος σὺ λέγεσαι.
Γενναῖοι καὶ ἀνδρεῖοι ἄνδρες πάμπολλοι
Εἶν' ὀπαδοί μου· πλὴν ἀκόμη ἱκανὸς
Κ' ἐγὼ εἰμὶ νὰ πολεμήσω κατ' ἐχθροῦ,
Καὶ εἶμαι πρόθυμος, πρός σε νὰ πειραθῶ
Τῆς τύχης νῦν τῶν ὅπλων.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Μηδαμῶς! Λύτης
Ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει τῆς αἱματηρᾶς,
Ὦ ἄναξ, ἀποδείξεως! Τὰς χεῖράς σας

Ἀπὸ τοῦ ξίφους σας ἀπομακρύνατε,
Καὶ ἀναμνήσθητε τῆς τύχης μου κ' ἐμοῦ!
Τὸν ἄνδρα ὁ ἀγὼν ποιεῖ ἀθάνατον.
Ἂν πέσῃ ἐν ἀρχῇ τὸ ἄθμα τὸν ὑμνεῖ.
Πλὴν τῶν πικρῶν δακρύων πολυτλήμονος
Κ' ἐγκαταλελειμμένης γυναικὸς οὐδείς
Τῶν μεταγενεστέρων ἐνθυμεῖται· καί
Ὁ ποιητὴς δὲν ἀναφέρει τὰς πολλὰς
Ἐν ὀδυρμοῖς διερχομένας καὶ κλαυθμοῖς
Ἡμέρας πολυστόνους, νύκτας τρομερὰς,
Καθ' ἃς πενθοῦσα μάτην ἡ ψυχὴ ζητεῖ
Τὸν φίλον τὸν ἀπολωλότα καὶ θρηνεῖ.
Κ' ἐμὲ φροντὶς ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς δεινὴ
Κατέλαβε, μὴ δόλος μιαροῦ ἀνδρὸς
Μὲ σύρῃ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀσύλου μου,
Καὶ τῇ δουλείᾳ παραδώσῃ. Ἀκριβῶς
Ἠρεύνησα, ἑκάστην ἀνεζήτησα
Περίπτωσιν, σημεῖα προεκάλεσα,
Καὶ ἡ ψυχή μου εἶναι πλέον ἥσυχος.
Ἐνταῦθα παρατήρει ἐπὶ τῆς χειρὸς
Τῆς δεξιᾶς του τὸ ἀστέρων ὡς τριῶν
Σημεῖον τοῦτο, ὅπερ ἐκ τῆς γενετῆς
Αὐτοῦ εὐθὺς ἐφάνη, καὶ ὡς ἱερεὺς
Ἐδήλωσεν, ἐμφαίνει πράξεις τρομερὰς,
Ἃς ταύτῃ ἔμελλε νὰ πράξῃ τῇ χειρί.
Κ' εἶτα διττῶς με πείθει ἡ οὐλὴ αὐτὴ,
Ἡ ἐπὶ τοῦ βλεφάρου του. Παῖς ἔτι ὢν
Ἐκ τῆς χειρὸς τῆς ἀπροσέκτου ἔπεσεν
Ἠλέκτρας· κατὰ τρίποδος ἐκτύπησεν.—
Αὐτός ἐστιν!— Ἢ καὶ τὴν ὁμοιότητα
Πρὸς τὸν πατέρα μας καὶ τὴν ἐνδόμυχον
Χαρὰν μου τῆς καρδίας δέον μάρτυρας

Νὰ ὀνομάσω σοὶ πρὸς βεβαιότητα;

ΘΟΑΣ.

Κὴ ἂν πάσας τὰς ἀμφιβολίας ἔλυεν
Ὁ λόγος σου, καὶ ἐκράτουν τῆς ὀργῆς
Ἐν τῇ καρδίᾳ μου, τὰ ὅπλα ὤφειλον
Τὴν ἐντελῆ νὰ δώσωσιν ἀπόφασιν.
Νῦν ἔξοδον δὲν βλέπω ἄλλην. Σὺ αὐτὴ
Ὁμολογεῖς, ὅτ' ἦλθον, ἵνα κλέψωσιν
Ἀπὸ τῆς χώρας τῆς θεᾶς τὸ ἄγαλμα.
Τὸ ἱερόν. Ἀσμένως, σεῖς νομίζετε,
Ἐγὼ τὸ συγχωρῶ; Ὁ Ἕλλην βλέμμασι
Πολλάκις γλίσχροις θησαυροὺς προσέβλεψε
Βαρβάρων, ἵππους, δέρας τὸ χρυσόμαλλον,
Καὶ θυγατέρας εὐειδεῖς· ἑκάστοτε
Ἡ βία πλὴν κὴ ὁ δόλος δὲν τους ἔφεραν
Εἰς τὴν πατρίδα σώους μὲ τὴν λείαν των.

ΟΡΕΣΤΗΣ.

Δὲν πρέπει εἰς διαφορὰν τὸ ἄγαλμα
Νὰ μᾶς ἐμβάλῃ καὶ εἰς ἔριν. Καθαρῶς
Τὴν πλάνην ἐννοοῦμεν, ἣν ὡς κάλυμμα
Θεὸς περὶ τὴν κεφαλήν μας ἔθεσεν,
Ὅστις καὶ τὴν ἐνθάδε ἄγουσαν μᾶς ἔδειξεν.
Ἀπαλλαγὴν παρὰ αὐτοῦ ἐζήτησα.
Ἀπὸ τῶν Ἐρινύων εἶπεν ὁ Θεός·
«Ἐὰν τὴν ἀδελφήν, ἣ παρὰ θέλησιν
«Εἰς τὸν ναὸν διάγει ἐν τῇ Ταυρικῇ,
«Εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρῃς πάλιν, λύεται
«Καὶ ἡ κατάρα. «Τοῦ Ἀπόλλωνος ἡμεῖς
Τὴν ἀδελφήν, τὴν θείαν, ἐνομίσαμεν,
Σὲ ὅμως ὁ Ἀπόλλων ὑπηνίττετο.
Νῦν δὲ τὰ τρομερὰ ἐλύθησαν δεσμὰ
Καὶ παρεδόθης πάλιν, ὦ ἀγνή, τοῖς σοῖς.

Μ' ἔψυσας καὶ ἰάθην' ἐν τῷ κόλπῳ σου
Μὲ τελευταῖον τὸ δεινὸν προσέβαλε
Μὲ τὴν φρικτήν του δύναμιν, κ' ἐτάραξε
Τὰ σπλάγχνα μου, καὶ μετὰ ταῦτα ἔφυγεν
Ὡς ὄφις εἰς τὸ σκοτεινόν του σπήλαιον.
Τὴν λάμψιν τῆς ἡμέρας τὴν αἰώνιον
Νῦν βλέπω πάλιν ἀναγεννηθείς. Καλὴ
Ἡ τῆς ἁγνῆς θεᾶς ἀπέβη συμβουλή.
Ὡς ἄγαλμα σεπτὸν, μεθ' οὗ τῆς πόλεως
Ἡ τύχη συνεδέθη κατ' ἀπόφασιν θεοῦ
Μυστηριώδη, σὲ ἀνήρπασεν αὐτὴ,
Σὲ τὴν προστάτριαν τοῦ οἴκου, καὶ ἐν σιγῇ
Σ' ἐκράτει ἱερᾷ εἰς ὄφελος κ' εὐχὴν
Τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ τῶν σῶν' καὶ ὅτε νῦν
Ἐφάνεθ' ὅτι ὅλη πλέον ἐκ τῆς γῆς
Ἐξέλιπε τῆς σωτηρίας ἡ ἐλπὶς,
Ἐπαναδίδεις πάντα πάλιν εἰς ἡμᾶς!
Τὴν φρένα ἐπὶ τὴν εἰρήνην, βασιλεῦ,
Νῦν τρέψον. Ἄφες, οἴκου τοῦ προγονικοῦ
Τὸν ἁγνισμὸν νὰ ἐκτελέσῃ, καὶ ἐμὲ
Ἐπαναφέρουσα εἰς τὸ καθαρισθὲν
Ἀνάκτορον νὰ στέψῃ τῷ βασιλικῷ
Ἀρχαίῳ διαδήματι. Ἀντάμειψον
Λύτὴν ἀντὶ τῆς τύχης, ἣν σοι ἔφερε,
Καὶ νὰ μεθέξω ἄφες τῆς ἀνταμοιβῆς
Κατὰ τῆς συγγενείας μου τὸ δίκαιον!
Δόλος καὶ βία, τῶν ἀνδρῶν τὸ καύχημα,
Ὑπὸ τῆς ἀληθείας τῆς ἁγνῆς αὐτῆς
Ψυχῆς νικᾶται· πίστις δὲ εἰλικρινὴς
Πρὸς ἄνδρα γεννικόψυχον μὲ ἀμοιβὴν
Ἀξίαν πρέπει νὰ τιμᾶται.

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ἐνθυμοῦ
Τί ὑπεσχέθης, κάμφθητι τοῖς καθαροῖς
Κ' εἰλικρινέσι τούτου λόγοις! Πρόσβλεψον
Ἡμᾶς! Πολλάκις εὐκαιρίαν εὐγενοῦς
Τοιαύτης πράξεως δὲν ἔχεις. Ν' ἀρνηθῇς
Δὲν δύνασαι, ταχέως δός!

ΘΟΑΣ.

Ἀπέλθετε

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ.

Ὦ ἄναξ, ὄχι οὕτως! Ἄνευ τῆς εὐχῆς
Κ' ἐν ἀπειθείᾳ ἀπὸ σοῦ ν' ἀπέλθωμεν;
Ὦ! μή μας ἐξορίζῃς! Ξένου δίκαιον
Γλυκὺ ἡμῖν ἀπόδος· οὕτως εἰς ἀεὶ
Δὲν ἀποχωριζόμεθα. Ἀγαπητὸς
Καὶ φίλος, ὡς μοι ἦτον ὁ πατήρ ποτε,
Καὶ σὺ μοὶ εἶσαι· αὕτη ἡ ἐντύπωσις
Ἐν τῇ ψυχῇ μου μένει. Ἂν ὁ ἔσχατος
Τῶν ὑπηκόων σου τὸν ἦχον τῆς φωνῆς
Μοὶ φέρῃ πάλιν εἰς τὰ ὦτα, ὃν ἐγὼ
Ἐνταῦθα νὰ ἀκούω ἐσυνείθισα
Κὴ ἂν ἐπὶ πενεστάτου ἴδω τὴν στολὴν
Τὴν ὑμετέραν πάλιν, θέλω τὸν δεχθῇ
Προθύμως ὡς θεὸν, ἐγὼ αὐτὴ αὐτῷ
Τὴν κλίνην θέλω ἑτοιμάσῃ καὶ αὐτὸν
Πρὸς τὴν ἑστίαν ὁδηγοῦσα, περὶ σοῦ
Καὶ μόνου καὶ περὶ τῆς τύχης σου αὐτὸν
Μὲ πόθον θέλω ἐρωτήσῃ. Οἱ θεοὶ
Τῶν πράξεών σου τὸν μισθὸν ἀντάξιον
Καὶ τῆς ἐπιεικείας ἃς σοι δώσωσι!
Χαῖρε! Ὦ! βλέπε πρὸς ἡμᾶς, καὶ λέξιν μοι
Γλυκεῖαν δίδε εἰς ἀποχαιρετισμόν!

Πληροῖ ὁ ἄνεμος τότ' εὐμενέστερος
Τοῦ πλοίου τὰ ἱστία, καὶ τὰ δάκρυα
Ἀπὸ τοῦ ὄμματος πραϋντικώτερα
Ἐκρέουν τοῦ ἀναχωροῦντος. Βασιλεῦ,
Τὴν δεξιάν σου τεῖνόν μοι εἰς ἔνδειξιν
Τῆς παλαιᾶς ἡμῶν φιλίας.

ΘΟΑΣ.

Χαίρετε!

ΤΕΛΟΣ.

Διόρθωσις σφάλματος.

Ἐν τῷ 21ῳ τεύχει, σελ. 432 στίχῳ 4ῳ τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγνωσθήτω· *πρὸς θαλσσῃ*, ἄνευ δηλ. τοῦ τῇ, διότι δέν το ἔχει ὁ *λίθος, ὡς ὀρθῶς τοῦτο παρετήρησεν ὁ ἐν τῷ ἀριθ. * τῆς Γενικῆς* ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος καὶ ταῖς ἄλλαις ἀθηναϊκαῖς ἐφημερίσι γράψας τὸ ἄρθρον *Ἀρχαιολογικά*. Ὅσα δὲ ἄλλα ὁ αὐτὸς θεωρεῖ ἐσφαλμένα ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ τῆς ἐπιγραφῆς, δὲν εἶναι ἐσφαλμένα. Οὕτως ἵνα τοῦ κυριωτέρου μνημονεύσωμεν, ἐν στίχῳ 10ῳ (ἢ μᾶλλον 9ῳ) εἰς τὰ *Κολλίνα* καὶ *Κυρείνα* προσθέντες ἡμεῖς ὑπογεγραμμένον τὸ ἰῶτα τῆς δοτικῆς, ὅπερ δὲν ἔχει ὁ λίθος, ἐκάμαμεν ὅ,τι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ περιοδικοῦ τούτου κάμνομεν ἐν τῇ διὰ μικρῶν γραμμάτων ἐκτυπώσει τῶν ἐν ἐπιγραφαῖς κατὰ δοτικὴν κειμένων λέξεων. Ὅπου μὲν εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ λίθου τὸ ἰῶτα τοῦτο προσγεγραμμένον, τὸ προσγράφομεν καὶ ἡμεῖς, ὅπου δὲ λείπει ὅλως, φανερὸν δὲ ἐκ τῆς συνεχείας γίνεται ὅτι δοτικὴν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, τότε τὸ ὑπογράφομεν. Ἐδῶ δὲ ὅτι ἦσαν δοτικαὶ τὰ *Κολλίνα* καὶ *Κυρείνα*, ὀνόματα τῶν ῥωμαϊκῶν φυλῶν, ἃς ἐσημείουν ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ κατ' ἀφαιρετικὴν, ἀντίστοιχον οὖσαν ἐν πολλοῖς τῇ δοτικῇ τῆς Ἑλληνικῆς, τοῦτο βεβαιότατον. Ἴδε λ. χ. ὅμοια παραδείγματα ἐν Corp. Inscr. Graec. ἀρ. 2789, καὶ 2911.

Ἀποδίδοντες δὲ χάριν εἰς τὸν γράψαντα τὰ *ἀρχαιολογικὰ* διὰ τὴν κατάδειξιν τοῦ περιττεύοντος ἄρθρου *τῇ*, καταδεικνύομεν καὶ ἡμεῖς ἐλλεῖπον ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκδόσει τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς (ἐν ἀρ. . τῆς Γεν. ἐφημ. τῆς Ἑλ.) ἓν ἄρθρον *τοῦ*, μετὰ τὸ *Διογνήτου*, ὅπερ εἶχεν ἡ ἡμετέρα ἔκδοσις, ὡς ὑπάρχον ἐπὶ τοῦ λίθου.

Σ. Α. Κ.

Ἐπίλογος

εἰς τὴν ἐνιαυσίαν περίοδον τοῦ Φιλίστορος.

Δωδεκάμηνον χρόνου διάστημα ὁπωσδήποτε διανύσαντες κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ὅτι ἔχομεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν τῷ Προγράμματι ἡμῶν ὑπεσχημένα καὶ καλῶς γινώσκομεν, ὅτι ἀτελῶς αὐτὰ μέχρι τοῦδε ἐξεπληρώσαμεν ὄχι βέβαια κατὰ τὸ ποσὸν, διότι καὶ πλέον μάλιστα τῶν ὑπεσχημένων ἐδώκαμεν ἐντύπων φύλλων, ἀλλὰ κατὰ τὸ ποιὸν ἐννοοῦμεν τὴν ἐκπλήρωσιν ἀνεπαρκῆ· τὰ δὲ αἴτια δύο μάλιστα· ἓν ὅτι δὲν ἐβοηθήθημεν ὑπὸ πάντων ἐκείνων, παρ' ὧν εὐλόγως προσεδοκῶμεν ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἐντὸς τοῦ διαγεγραμμένου κύκλου ἀναστρεφόμενα νὰ παρέχωσι καὶ τὴν ποθητὴν καὶ ἀναγκαίαν ποικιλίαν. Βον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ πολλῶν πραγμάτων δὲν ὑποφέρομεν γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πως εἴμεθα εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐν ᾗ κατὰ Λίβιον nec vitia nostra nec remedia pati possumus· ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις εἶναι δυσχερεστάτη εἰς τοὺς δημοσιογραφοῦντας καὶ ἀπαιτεῖ ἡρωϊκότητα, ἣν ἡμεῖς δὲν καυχώμεθα ὅτι ἔχομεν. Ἂν εἰς τοῦτο προσθέσῃ τις, Γον καὶ τὴν ἀπειρίαν ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον, δι' ἣν ἀναμφιβόλως ἔλλειψις ῥυθμοῦ τοῦ δέοντος κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν ἐγένετο οὐ σπανίως ἐπαισθητή, ἔχει περίπου τὸ ὅλον τῶν αἰτίων, δι' ἃ ὁ Φιλίστωρ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ζωῆς του κατ' εὐχὴν δὲν ὡρθοπάτησεν. Ἀλλὰ ἡ εὐχὴ αὕτη εἴτε ἡμῶν εἶναι, εἴτε τῶν συνδρομητῶν, εἶναι ὑπερβολικὴ, καὶ οἱ εὐχόμενοι οὕτως ἀμνημονοῦσι τοῦ κοινοτάτου μὲν καὶ τετριμμένου, ἀλλ' ἀληθεστάτου γνωμιδίου, ὅτι πᾶσα ἀρχὴ δύσκολος. Ὅθεν καὶ ταῦτα ἡμεῖς νῦν ἐνθυμούμενοι καὶ βλέποντες ὅτι ὄντως πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν ἀριδήλως φαίνονται ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὴν προκοπὴν

τοῦ ἐπιχειρηθέντος ὑφ' ἡμῶν ἔργου, ἀποφασίζομεν μετ' ἐλπίδων καλλίονος μέλλοντος νὰ διατηρήσωμεν ὅλαις δυνάμεσι τὸν Φιλίστορα, καὶ νὰ προαγάγωμεν αὐτὸν κατὰ ῥυθμὸν τελειότερον. Εὐχαριστοῦντες δὲ τοὺς μέχρι τοῦδε παρασχόντας ἡμῖν τὴν συνεργασίαν των εὐχόμεθα νὰ λάβωμεν ἀφορμὴν καὶ πρὸς ἄλλους ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δείξωμεν τὴν εὐγνώμονα ἡμῶν διάθεσιν.

Οι Συντάκται

Σ. Α. Κ.
Κ. Σ. Ξ.
Δ. Ι. Μ.

Δήλωσις τοῖς περὶ τὸν Φιλίστορα.

Παρακαλοῦνται οἱ ἐν τῷ ἄστει τῷ Λονδινίῳ συνδρομηταὶ καὶ συνδρομήτριαι τοῦ Φιλίστορος νὰ στείλωσι τὰς συνδρομάς των ὅσον τάχιστα εἰς τοῦ κ. Π. Ψαρᾶ. « Mr. P. Psaras. 2 Westbourne grove square Terrace Bachswater. London.» ἐπ'ἴσης δὲ καὶ οἱ ἐν Καππαδοκίᾳ, τοῖς κ.κ. σχολάρχαις Σεραπίωνι Ἰωαννίδῃ καὶ Μ. Μειλιχιάδῃ τοῖς Καισαρεῦσιν· οἱ δὲ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ μὴ ἀποτίσαντες εἰσέτι τὰς ὀφειλομένας συνδρομάς των, τοῖς κατὰ τόπους ἐπιστάταις τοῦ Φιλίστορος, καθ' ὅσον μάλιστα ἔληξεν ἤδη καὶ τὸ ἔτος.
